Digitized by Google

1
3
7
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

cl. VII
[illegible] 4.

AURELII
PRUDENTII
CLEMENTIS
OPERA.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

STEPHANUS CHAMILLARD, E SOC. JESU.

JUSSU CHRISTIANISSIMI

REGIS,

AD USUM SERENISSIMI

DELPHINI.

PARISIIS,

Apud Viduam CLAUDII THIBOUST,

ET

PETRUM ESCLASSAN, Jurat. Bibliopol. Univerſit. ordin.
viâ D. Joan. Lateran. è regione Collegii Regii.

M. DC. LXXXVII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

1. 3. 7.

AD

SERENISSIMUM

DELPHINUM

STEPHANUS CHAMILLARD,
E SOC. JESU.

A*BIIT ætas illa*, PRINCEPS SERENISSIME, *quæ te ingenioſa Muſarum inter mendacia, & dulces eruditæ pueritiæ nu-*

gas detinebat. Satis profanæ hactenus hiſtoriæ, ac fabuloſis datum heroïbus. Vidiſti unum illis omnibus, etſi cothurnatis & ad faciendam admirationem magna prodigiorum mole ſuccinctis, majorem: cum LVDOVICVM *revera* MAGNVM *vidiſti; & hoc uno duce & magiſtro inſtructus, miſſos Achilles ac Cæſares facere potuiſti. Nunc Chriſtianis Muſis, Chriſtianis heroïbus locus eſt: quemadmodum priores nunc ſibi & potiores in* LVDOVICI MAGNI *vita partes pietas & religio vindicant. Ille orbis terror, Europæ arbiter, hoſtium victor, poſt amplificatos regni fines, poſt fractum quidquid obſtiterat, conſtituta late per Europam pace, ipſa Victoria & fama propter*

rerum geſtarum magnitudinem quaſi fatigatis, tandem in id incubuit ut hæreſim profligaret, monſtrum illud immaniſſimum, cujus afflatu diriſſimo violata legum divinarum & humanarum ſanctitas, Majeſtas regum abjecta, populorum ſciſſa concordia, Gallica res pene in ultimum diſcrimen adducta fuerat. Dignum hoc illi viſum eſt, quod LVDOVICVS MAGNVS, ut efficere poterat ſolus, ita ſolus perficeret. Tentaverant hoc idem Henricus Magnus, Ludovicus Juſtus, & alij Galliarum antea reges, at irrito conatu. Multis præliis, multo ſanguine id erant aſſecuti, ut hæreſis valentior in dies & publicis cladibus major exurgeret. Nova hydræ infelici capita ſuccreverant:

deerat Alcides, qui hanc peſtem extingueret. Ea LVDOVICO MAGNO gloria ſervabatur. Miniſtri, templa, edicta, cetera religionis deformatæ ſubſidia nulla ſunt: & hoc vix uno menſe abſolutum: ſublata jurgia, compoſitæ lites, omnia incredibili omnium conſenſione & tranquillitate perfecta. Ita Conſtantinos & Theodoſios, quorum laudes Prudentius perſequitur, LVDOVICVS parens tuus, DELPHINE SERENISSIME, imitatus eſt. Quid eſſe jam cauſæ poteſt quin illi prodire tuum in conſpectum geſtiant, ſperentque ſe à te benigne acceptum iri? Videbis hic everſa per eos profanæ ſuperſtitionis templa, fictas numinum imagines profligatas & abje-

ctas, Senatum illum, Romæ decus, rerum Dominum, ab impio cultu ad veram Religionem ſummorum Imperatorum cura traductum, & ſuperbos faſces cruce Chriſti atque humilitate mutantem. LVDOVICVM in illis agnoſces, hujus fortitudinem, conſtantiam, ſapientiam, pietatem in eorum depictam virtutibus facile deprehendes. Summo fuit Prudentius apud Arcadium & Honorium in pretio, quia ipſis exemplum, quod ſequerentur, in deſcribendis illis Catholicæ Religionis heroïbus proponebat. Idem tibi à ſummo illo poëta proponitur. Favebis illi, opinor, & hominem ingenij ac pietatis gloria florentem, qui ſuperiorum temporum injuria tantiſper jacuit, benigne, ut ceteros ſo-

les, accipies: dumque in eo res præclare geſtas ſummorum virorum Conſtantini & Theodoſii perleges, informabis animo jam tum quæ facturus es aliquando: cum te LVDOVICI MAGNI veſtigia prementem, orbis terrarum fortitudine, prudentia, religionis ſtudio præſtantem intuebitur, & LVDOVICVM parentem tuum Auguſtiſſimum, te potiſſimum filio Magnum & felicem eſſe prædicabit.

PRÆFATIO.

QUOD attinet ad ſcripta Prudentii, ſunt illa quidem in manibus paucorum, vel quia de rebus piis ferme ſcribit, vel quia durior eſt, ut ejus ætas tulit, in ſcribendo, & incomptior. Sunt in eo tamen plurima piorum hominum & eruditorum auribus digniſſima. Eſt ſtudium inſigne religionis, eſt doctrinæ mira varietas, ſunt etiam magni illi, quibus afflantur poëtæ, ſpiritus; ut facile intelligas eum nulli poëtarum optimorum fuiſſe conceſſurum, ſi paulo potuiſſet eſſe concinnior, paulo nitidior: hunc illi nitorem ut afferremus laborandum oppidò nobis fuit. In aliis autoribus explanandis dimidium facti,

ut aiunt, qui cœpit, habet; poſtremis libri partibus primæ viam ſternunt: in Prudentio, quò magis interpres progreditur, eò difficiliora occurrunt ad explicandum; intacta omnia, ſalebroſa & aſpera. Nunc naſcentis Eccleſiæ mores & conſuetudines exponit, nunc indigetes Hiſpaniæ ac Romæ Divos celebrat; aliàs verſatur in impeditiſſimis Theologiæ quæſtionibus, ac tela nobis certiſſima in Hæreticos recentes ſuppeditat, qui confidenter aſſerunt, ut aſſolent, primis quinque ſeculis Eccleſiæ, nulla extare penitus veſtigia ejus cultus, quo cœlites proſequimur & ſacras eorum reliquias, nulla Chriſti Corporis in ſanctiſsima Euchariſtia verè manentis, Divinæ voluntatis qua *vult omnes homines ſalvos fieri*, libertatis humanæ ad bene agendum vel ſecus, etiam poſt Adami peccatum ſuperſtitis atque integræ. Aliàs dum in luxum & inanes, id genus, hominum delicias, invehitur, ludit eleganter in pingendis veterum ſpectaculis, veſtibus, ac moribus. Denique dum refellit acriter Symmachum, aut Martyres ante ora tyrannorum loquentes facit, profanæ religionis ceremonias omnes ita graphicè perſequitur, nihil ut accuratius fingi poſſit. Itaque quidquid in Græcis ac Latinis poëtis ſparſum ac fuſum eſt, unus colligit compen-

dióque repræſentat. Utinam ingenio viri ac doctrinæ, ſtyli puritas candorque par foret! Verum ita plerumque ſermo ipſius intricatus eſt, ut eum extricare qui velit, ac verbum verbo fidus interpres, ut jubemur, reddere, is provinciam omnino difficilem ſuſcipiat, ac Latinæ Linguæ vim omnem & varietatem cogatur adhibere.

Accedit quòd ea me præſidia defecerunt, quæ ceteros interpretes adjuvare ſolent; illi veterum interpretum exuviis læti, hoc unum habent fere quod agant, ut inutiles eorum notas amputent, complanent aliquantiſper viam à peritis ducibus tritam, & longè ante monſtratam: ego vero, nam id gloriari mihi licebit, nullius ſolo trita veſtigia cogor inſiſtere. Extant aliqui, fateor, interpretes Prudentii, Antonius Nebriſſenſis, Giſelinus, Weitzius, & Nicolaus Heinſius. Sed Giſelinus ſectatus eſt tantum ea, quæ omnium erant facillima, & minime ſcitu neceſſaria, lapſus in multis etiam & hallucinatus eſt: Nebriſſenſis hæret in Prudentio magis, ſed eſt brevior & ſingula delibare ſatis habet; quæ ad fabulam, hiſtoriam, & penitiorem ſcriptoris cognitionem requiruntur, omittit. Quid quod Apotheoſim, Hamartigeniam, duos contra Symmachum libros, qui ſunt præ ceteris ta-

men digniſſimi qui legantur, non attigit. Reſtat Heinſius, cujus *variæ lectiones in Prudentium*, adſperſis interdum lectiſſimis notulis, perquam eruditæ ſunt & accuratæ, ut ab Heinſio profectas facile noris; itaque nemo, ut opinor, me reprehendet quod eum, quantum in me fuit, ſecutus ſim perinde atque Weitzium, qui, cum editas hactenus in Prudentium notas collegiſſet, addidit etiam ſuas, eaſque minime contemnendas: hoc uno ceteris ſuperior quod veterum autorum locos indicet, ac eos præcipue ſacræ Scripturæ, quos Prudentius operi ſuo intexuit. Mitto Jacobum Spiegelium, qui commentariolum edidit in Oden Prudentii inſcriptam *omnis horæ*; ejus enim in illam notæ non ſolum ſunt propter nimiam prolixitatem moleſtæ, verum etiam minutis quibuſdam ac pene puerilibus nugis ab ipſa grammatica repetitis, refertæ. Mitto etiam Adamum Siberum, Georgium Remum, Adamum Theodorum Siberum, Andream Wilkium: quorum alii verba ſex interdum aut ſeptem protulerunt in hymnos tres aut quatuor totos; alii in unum duntaxat; ut merito ab interpretum Prudentii numero ſint expungendi. Aliter ſentiendum de Scholiis Iſonis, quæ quamvis admodum brevia ſint, quidquid eſt tamen gravioris nodi ſolvunt.

Habendus idem honos Georgii Fabricii notis in Poëtas Eccleſiaſticos & hymnos quinque Prudentii quos illuſtravit. Claudet agmen interpretum Eraſmus, qui quamvis in duobus tantum poſtremis Cathimerini hymnis elaboraverit, quia tamen vir fuit, ſi quis alius ſua tempeſtate, acuti & limati judicii, operæ pretium non pœnitendum fecit, ac documento eſſe poteſt quàm non Prudentius ab eruditis negligendus ſit. Certe quem tanti fecerunt Eraſmus, Heinſiuſque, illi poëſeos ac latinitatis antiſtites, unde mutuati ſunt locutionum latinarum, quas imitarentur ipſi, formas & lepores, hunc aliquo apud ceteros in pretio eſſe poſſe nemo non fatebitur. Quorſum vero alia conſectamur unde ſuam Prudentio famam & gloriam afferamus? Satis ad eam rem ſit exiſtimatio præclarumque de illo judicium trium eruditiſſimorum ac ſapientiſſimorum hominum, quos Rex Chriſtianiſſimus Sereniſſimi Delphini adoleſcentiæ præclaris artibus & litteris imbuendæ præfecit. Illi cum Principem ad ſumma quæque natum ita informarent, ut nihil ab illo vellent ignorari eorum, quæ dives rerum & ingeniorum antiquitas profudit, locum in illis eſſe Prudentio voluerunt, quem unum delegere inter Poëtas Chriſtianos dignumque

cenſuere, qui commentariis illuſtraretur. Neque injuria ſane. Cum enim Carolus Sancta-Mauræus Montauſerii Dux, vir à pietate, doctrina, ceteriſque vel bellicis vel pacificis artibus inſtructiſſimus, & ampliſsimo Chriſtianiſſimi Regis hominum rerumque judicis æquiſſimi & ſapientiſsimi teſtimonio ſæpe ornatus, id ageret ut ſereniſsimus Delphinus Chriſtiani Principis non minus quam eruditi numeros omnes impleret, poterat ne ſcriptorem ullum ex omnibus deligere, unde hauriri facilius poſſent illi ſpiritus, quos Chriſtiana religio Prudentio videtur afflaviſſe, qui ejus majeſtatem omnem, ceremonias, atque inſtituta ſanctiſsima videtur diligentiſsime expreſsiſſe. Jam vero Jacobus Benignus Boſſuetius Meldenſis Epiſcopus, omni literarum genere perpolitus, quid ſpectabat aliud niſi ut ſimillimum parenti Ludovico Magno Delphinum, hoc eſt pietate, & ſtudio religionis Magnum effingeret? Ecquis autem eſt poëta magis idoneus ad eam rem, quam Prudentius, qui religionis graviſsima certamina triumphoſque clariſsimos, ejus heroas fortiſsimos & duces, pugnas illorum ac trophæa tam eleganter & copioſe deſcribit? Petrus Daniel Huetius, quem eruditæ lucubrationes, editi in vulgus libri, conſentiens omnium erudito-

rum exiſtimatio, ſine adulatione laudari poſſe demonſtrant, maxime vero Ludovici Magni judicium, qui ejus eruditionem, ſapientiam, pietatem, ceteraſque dotes egregias latere diutius ægre ferens, eundem, anno ſuperiori vertente Sueſsionenſem Epiſcopum creavit; non aliter profecto ſentiebat, neque operam in illuſtrando Prudentio difficilem & laborioſam ponendam cenſuiſſet, niſi majorem opinione quendam ex eo capi fructum poſſe judicaſſet. Horum trium præſtanti pietate ac eruditione virorum judicio ſatis eos refelli arbitror, qui de Prudentio ſecus exiſtimant.

Quod ſi parum videbor ad eum è tenebris & oblivione vindicandum attuliſſe, meum id quidem unius vitium fuerit; laborem quidem certe tantum attuli, quantus adhiberi maximus ab homine non admodum deſidioſo potuit; ſperoque fore ut ſaltem intelligant omnes Prudentium fuiſſe excellenti ingenio, in cogitando acutum, uberem in inveniendo, in audendo interdum felicem, ſacræ ac profanæ eruditionis perquam peritum, ita ut nemini ſecundus foret, ſi aut ævo politiore vixiſſet, aut ipſe minus fuiſſet in ſcribendo negligens ac expeditus. Itaque ingenio pluſ-

culum & ardori pietatis indulſit. Hæc habui quæ te monerem, Lector; fruere, & vale.

VITA.

PRUDENTIUM Hiſpanum poëtam, nobili genere natum, fuiſſe colligimus ex ipſius carminibus. De proavo tamen, avo, patre, illorumque honoribus nihil me legere memini. Cum alii de patria aliter ſentiant, ipſe Cæſar-Auguſtanum ſe non ſemel, nec obſcuris verbis ſignificat. Sed crebra in ejus verſibus Calaguris mentio nonnullis anſam dedit, ut Calaguritanum ſuſpicarentur. Natus ergo Cæſar-Auguſtæ, Philippo & Salia Conſulibus, anno Chriſti 348. ut ipſe prodit, ineunte adoleſcentia literis humanioribus & foro diligentem operam dedit: denique militiam ſecutus, vitam liberiorem, ut fit, & ſolutiorem vixit. Conjuncta virtuti fortuna illum extulit ad tantam militiæ dignitatem, ut ab Imperatore ſecundum locum obtinuerit, ut bis factus fuerit Prætor. Anno autem vitæ ſuæ 48. domum revertit; an pietatis quodam impulſu, an morte Theodoſii, cujus ſuffragio perductus fuerat ad præfecturam militiæ, belli pertæſus in otium ſe receperit, dubium eſt. Saltem conſtat anno 57 carmina meditatum fuiſſe, ac proinde Chriſti 404. τὸ Καθημερινὸν edidiſſe. Eam in poëtica laudem natura & ſtudio conſecutus eſt, ut non ſolum apud æquales amicos, verumetiam apud Principes ipſos in pretio fuerit. Quare Symmachum Romæ præfectum, qui eruditorum ſui ævi peritiſſimus ac diſertiſſimus habebatur, auſus eſt laceſſere, atque libros duos heroico carmine adverſus eum ſcribere; in quibus ſane doctrinam ſuam, copiam, atque ingenium non mediocre oſtendit.

Expleto anno ætatis ſexageſimo , adductus deſiderio viſendi tumulos , & cineres tot Sanctorum Martyrum , qui Romæ conditi ſunt , in hanc urbem venit : ac domum regreſſus multa , quæ Romæ viderat aut in via, celebravit carminibus. Illud mirere, licet de variis hæreſibus multa dixerit, tamen ipſum nihil, quod in deteriorem accipi partem poſſet , aut erroris inſimulari , ſcripſiſſe. Quinimmò tanquam è puro fonte haurire ex illius ſcriptis poſſumus omnia ſanctæ Eccleſiæ Romanæ dogmata : ac potiſſimum ea, quæ Trinitatis myſterium ſpectant , Chriſti nativitatem , divinitatemque; Mariæ Virginis integritatem, cultum Sanctorum , illorumque apud Deum gratiam & poteſtatem. Hinc quotquot fuere Literati Viri , authoritatem Prudentii minime contemnendam duxerunt. Tandem ſenio confectus, pie deceſſit.

TESTIMONIA VETERUM DE PRUDENTIO.

Gennadius in catalogo virorum illuſtrium.

PRUDENTIUS, vir ſecularis literaturæ eruditus, compoſuit Diptychon de Veteri & Novo Teſtamento, perſonis exceptis. Commentatus eſt & in morem Græcorum Hexaemeron de mundi fabrica, uſque ad conditionem primi hominis, & prævaricationem ejus. Compoſuit & libellos, quos Græca appellatione prætitulavit, Apotheoſis, Pſychomachia, Hamartigenia, id eſt, de divinitate, de compugnantia animi, de origine peccatorum. Fecit & in laudem Martyrum, ſub aliquorum nominibus, invitatorium ad martyrium librum unum, & Hymnorum alterum. Speciali tamen conditione adverſus Symmachum, idololatriam defendentem, duos laude digniſſimos libros compegit: ex quorum lectione agnoſcitur Palatinus miles fuiſſe.

Sidonius Apollinaris. Lib. 2. Epiſt. 9.

Nam ſimilis ſcientiæ viri, hinc Auguſtinus, hinc Varro, hinc Horatius, hinc Prudentius lectitabantur. Quos inter Adamantius Origenes Turranio Rufino interpretatus ſedulo fidei noſtræ lectoribus inſpiciebatur.

Alcimus Avitus poëmate.

Hæ virtutis opes, hæ ſunt ſolatia belli,
Quis dubium adverſus mentis cum corpore bellum
Ipſa ſuos armat clamantis buccina Pauli:
Quæ prudenti olim cecinit Prudentius ore.

Beda libro de ratione metrica.

Metrum iambicum ſenarium recipit iambum locis omnibus, præter noviſſimum ſpondæum, dactylum, & anapæſtum locis imparibus, pyrrhichium loco tantum ultimo; quo nobiliſſimus Hiſpaniarum ſcholaſticus Aurelius Prudens Clemens ſcripſit proœmium Pſychomachiæ.

Joannes Ludovicus Vives de Chriſtianæ feminæ inſtitut. lib. 1.

Neque vero poëtis carebit, ſi capiatur numeris. Aderunt Prudentius, Arator, Proſper, Juvencus, Paulinus, qui non multum antiquis concedant. Inveniet profecto in auctoribus lectu digniſſimis omnia acutiora, pleniora, majoris & certioris voluptatis, paſtum denique animi jucundiſſimum: quæ omnia tum vitæ proſint, tum animum mentemque mira delectatione perfundant.

Joan. Franc. Picus Mirandula, de ſtudio divinæ & humanæ philoſophiæ lib. 1. *cap.* 6.

Da mihi virum voluntate bene inſtituta; qui carmina de rebus Chriſtiano vel credendis, vel ſperandis, vel operandis conficiat: tantum abeſt, ut damnem, aut accuſem, ut etiam magnoperè tuter, laudem, venerer, & amplectar. Quales apud veteres noſtros fuere Prudentius, Sedulius, Damaſus, aliique nonnulli.

Eraſmus Roterodam. de pueris liberaliter inſtituendis.

Jam ſi quis Prudentium, unum inter Chriſtianos vere facundum poëtam, volet enarrare; literas etiam arcanas calleat oportet.

DE
METRIS PRUDENTIANIS.

GENERA metrorum, quibus Prudentius in hymnis; Præfationibuſque uſus eſt, ſunt duodeviginti.

Primum genus: ut præf. Cathemer: quæ eſt tricolos triſtrophos. Primus quiſque verſus eſt Choriambicus Glyconius trimeter acatalectus: conſtans è ſpondeo, Choriambo, & Pyrrhichio. Secundus Choriambicus Aſclepiadeus tetrameter acatalectus: qui conſtat è ſpondeo, & duobus Choriambis, & Pyrrhichio. Tertius Choriambicus Alchaicus pentameter acatalectus: qui conſtat è ſpondeo, tribus choriambis, & Pyrrhichio.

Primi generis: una Præfatio Cathemerin.

Secundum genus: ut hymn. 1. Cathem. qui eſt monocolos. Omnes verſus ſunt iambici Archilochii dimetri acatalecti; conſtantes è quatuor iambis: recepto tamen in locis imparibus etiam ſpondeo.

Secundi generis: hymn. 6.

Cathem. hymn. 1. 2. 11. & 12.
Periſt. hymn. 2. & 5.

Tertium genus: ut hymn. 3. Cathem: qui eſt monocolos. Omnes verſus ſunt Dactylici trimetri hypercatalecti: conſtantes tribus dactylis & ſyllaba.

Tertii generis hymn. 2.

Cathem. hymn. 3.
Periſt. hymn. 3.

Quartum genus: ut hymn. 4. Cathem: qui eſt monocolos. Verſus ſunt hendecaſyllabi: qui conſtant ſpondeo, dactylo, & tribus trochæis.

Quarti generis hymn. 2.

Cathem. hymn. 4.
Periſt. hymn. 6.

Quintum genus: ut hymn. 5. Cathem: qui eſt monocolos. Verſus omnes ſunt Choriambici, Aſclepiadei tetrametri acatalecti. ut ſupra.

Quinti generis hymn. 1. & præf. 1.

Cathem. hymn. 5.

Præf. lib. 1. contra Symm.

Sextum genus: ut hymn. 6. Cathem: qui eſt monocolos. Iambici dimetri catalecti ſunt verſus; qui conſtant tribus iambis & ſyllaba: recepto tamen in prima ſede etiam ſpondeo.

Sexti generis hymn. 6. Cathem.

Septimum genus: ut præf. Pſychom; quæ eſt monocolos. Sunt enim omnes verſus iambici Hipponactei trimetri acatalecti: recepto tamen in locis imparibus etiam ſpondeo.

Septimi generis hymni 2. Præfationes 2.

Cathemer. hymn. 7.
Periſtep. hymn. 10.
Præfat. Hamartigen.
Præfat. Pſychomac.

Octavum genus: ut hymn. 8. Cathem: qui eſt dicolos tetraſtrophos. Primi quique tres verſus ſunt hendecaſyllabi, Sapphici, pentametri, acatalecti: qui conſtant è trochæo, ſpondeo, dactylo, & duobus trochæis. Quartus autem quiſque eſt Adonius dimeter catalecticus, ex dactylo & ſpondeo.

Octavi generis hymn. 2.

Cathemer. hymn. 8.
Periſt. hymn. 4.

Nonum genus: ut hymn. 9. Cathem: qui eſt monocolos, triſtrophos. Verſus ſunt trochaici, octonarii catalecti: qui conſtant ſeptem trochæis & ſyllaba, recepto tamen in locis paribus etiam ſpondeo,

Noni generis hymn. 2.

Cathemer. hymn. 9.
Periſt. hymn. 1.

Decimum genus: ut hymn. 10. Cathem: qui eſt monocolos. Omnes verſus ſunt anapæſtici trimetri catalecti: qui conſtant tribus anapæſtis & ſyllaba: recepto tamen in prima ſede etiam ſpondeo.

Decimi generis hymn. unus 10. Cathem.

Undecimum genus: ut præf. Periſt. quæ eſt dicolos diſtrophos. Primus quiſque verſus eſt iambicus Archilochius dimeter acatalectus: conſtans amphimacro, & duobus iambis. Secundus quiſque verſus eſt iambicus Archilochius trimeter catalecticus: conſtans è quinque iambis & ſyllaba: recepto tamen in locis imparibus etiam ſpondeo.

Vndecimi generis una Præf. Periſt.

Duodecimum genus: ut hymn. 7. Periſt. qui eſt monocolos. Verſus

ſunt choriambici trimetri acatalecti; de quibus in primo genere.

Duodecimi generis hymn. 1. & Præf. 1.

Periſt. hymn. 7.
Præf. lib. 2. contra Symm.

Decimum tertium genus: ut hymn. 8. Periſt. Verſus ſunt elegiaci omnibus noti.

Decimi tertii generis: hymn. 2.

Periſt. hymn. 8. & 11.

Decimum quartum genus: ut hymn. 9. Periſt. qui eſt dicolos diſtrophos. Primus quiſque verſus eſt heroicus hexameter catalecticus. Secundus quiſque eſt iambicus Hipponacteus trimeter acatalectus.

Decimi quarti generis: unus 9. Periſ. hymn.

Decimum quintum genus: ut hymn. 12. Periſt. qui eſt dicolos diſtrophos. Primus quiſque verſus eſt dactylicus Archilochius heptameter acatalectus: conſtans è quatuor primis pedibus ſpondeis, vel dactylis, ut in verſu heroico: deinde è tribus trochæis. Secundus vero quiſque eſt iambicus Archilochius trimeter catalecticus; de quo in undecimo genere.

Decimi quinti generis: unus hymn. 12. Periſt.

Decimum ſextum genus: ut hymn. 13. Periſt. qui eſt monocolos. Verſus enim omnes ſunt dactylici, Archilochii heptametri acatalecti; de quibus, in decimo quinto genere.

Decimi ſexti generis: unus hymn. 13. Periſt.

Decimum ſeptimum genus; ut hymn. 14. Periſt. qui eſt monocolos. Verſus ſunt dactylici, Alcaici, acatalecti; qui conſtant ex iambo vel ſpondeo, iambo, & ſyllaba: deinde è duobus dactylis.

Decimi ſeptimi generis: unus hymn. 14. Periſt.

Decimum octavum genus: ut Præf. Apotheoſis: cujus carmen eſt epodon diſtrophon: conſtat enim ſenario iambico, cui additus eſt dimeter iambicus.

Decimi octavi generis: una præf. Apoth.

SYLLABÆ, QUÆ MALE A PRUDENTIO,

Corripiuntur,

1. Ænigma. A. 331.
3. Allophylus. H. 500.
2. Arius. Ps. 794.
1. Beryllus. Ps. 856.
3. Calceamentum. P. 6. 74.
3. Chalcedon. Ps. 857.
Cui, monos. C. 3. 167.
2. Dæmon. S. 2. 888.
2. Diſpar H. 26.
2. Elutus. P. 5. 362.
3. Energima. A. 400.
1. Enervatus. S. 2. 143.
2. Eremus. Ps. 371.
1. Fio. P. 13. 59.
1. Ganeo. H. 323.
1. Hæreſis. Ps. 710.
2. Idolium. A. 186.
2. Idololatra. H. 404.
3. Idolum. Ps. 379.
2. Imbecillus. A. Pr. 2. 31.
2. Impar. S. 1. 168.
3. Involucrum. S. 1. Pr. 54.
4. Lacedæmon. S. 2. 247.
2. Matheſis. S. 2. 478.
2. Phreneſis. H. 125.
2. Poeſis. S. 2. 52.
1. Pugillaris. P. 9. 15.
3. Pyreneus. P. 6. 147.
3. Quadrupes. A. 212.
2. Romphæalis. C. 7. 93.
1. Rubigo. Ps. 105.
1. Socors. C. 1. 35.
1. Sphæra. A. 210.

Producuntur.

1. Cui, diſſyl. H. 105.
2. Cyaneus. Ps. 859.
2. Delibutus. Ps. 312.
1. Duita. H. Pr. 37.
2. Hecatombe. P. 10. 1051.
2. Margarita. Ps. 874.
2. Redimitus. Ps. 688.
2. Sardinia. S. 2. 945.
1. Smaragdinus Ps. 863.
2. Sophia. S. 1. 34.

AURELII

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS [1] V. CL.

PRÆFATIO.

[2] PER quinquennia jam decem,
Ni fallor fuimus; ſeptimus inſuper

INTERPRETATIO.

Niſi me fallo, vixi jam quinquaginta annos; inſuper, à quo tempore

NOTÆ.

1. *VIRI CLARISSIMI.*] Conſul non fuit Prudentius, ut hactenus ejus libri fuerunt inſcripti. Qui error, è loco male intellecto, natus eſt: deinde è notis literarum V. C. quas Aldus, & Lilius interpretantur *Viri Conſularis*; ſed rectius Alciatus *Viri clariſſimi*, aitque abolitam eâ ætate fuiſſe conſuetudinem, qua quis Conſularis diceretur.

2. *Per quinquennia.*] Cum poëta ageret annum ætatis ſeptimum & quinquageſimum, quod reliquum erat vitæ, dedicat rebus divinis. Quid per adoleſcentiam egerit, quid per juventutem narrat, quandiu cauſas declamaverit, quot urbibus præfuerit, deinde cur in palatio cum Cæſaribus non verſatus fuerit uſque ad ſenectutem.

Annum [3] cardo rotat, dum fruimur ſole volubili.
Inſtat terminus, & diem
Vicinum ſenio jam Deus adplicat.
Quid nos utile tanti ſpatio temporis egimus?
Ætas prima crepantibus
Flevit ſub ferulis: [4] mox docuit toga
Infectum vitiis falſa loqui, non ſine crimine;
Tum laſciva protervitas,
Et luxus petulans (heu pudet ac piget!)
Fœdavit juvenem nequitiæ ſordibus ac luto.
Exin jurgia turbidos
Armarunt animos, & male pertinax
Vincendi ſtudium ſubjacuit caſibus aſperis.
Bis legum moderamine
Frenos [5] nobilium reximus urbium:
Jus civile bonis reddidimus, terruimus reos.
Tandem militiæ gradu
Evectum [6] pietas Principis extulit,
Adſumptum propius ſtare jubens ordine proximo.

INTERPRETATIO.

agito vitam volubilem, annus eſt revolutus ſepties motu cœli. Quid ego egi conducibile ad ſalutem *ſpatio tanti temporis? Per primam ætatem flens ſubjeci* manum *ferulis ſonantibus. Jam adoleſcens plenus criminibus didici dicere falſa crimineſe. Deinde libido damnoſa, atque licentia effrana contaminarunt meam juventutem, flagitiis, & delictis:* quorum *eheu* me *pudet, & piget. Inde ſtudium fori exacuit animum fervidum, & cupido immoderata vincendi attulit caſus* fatales. Poſtea *bis habui imperium in urbes claras, & adminiſtravi leges: jus dixi inter cives; terrui malos. Denique Imperator* me *evexit* pro ſua *clementiâ ad* tantam *dignitatem militarem*, ut *juſſerit* me *evectum obtinere ſecundum locum à ſe.*

NOTÆ.

3. *Cardo*] Cardines dicuntur hæ duæ cœli partes immobiles ſibi mutuo oppoſitæ, quarum altera ad ſeptentrionem, altera ad auſtrum. Linea autem recta, quam Aſtronomi ab uno cardine ad alterum imaginantur, proprie axis appellatur circa quem axem cœlum volvitur.

4. *Mox docuit toga.*] Nempe virilis. Nam poſt togam prætextam pueri anno ætatis 18. ſumebant togam virilem; quo tempore, ut inquit Terentius, erat liberior vivendi poteſtas. Perſ. *Totáque impune ſuburra permiſit ſparſiſſe oculos jam candidus umbo.*

5. *Nobilium urbium.*] Quibus urbibus præfuerit dubium eſt. Alii Romæ præfuiſſe Prudentium volunt, alii Cæſarauguſtæ, quidam Saliæ: ſed quam turpiter omnes aberraverint, infra oſtendam. Quid ergo ſentiendum ſit conjectura tantum aſſequi poſſumus; cum nec coævi ſcriptores, nec juniores de ea re ſcripſerint.

6. *Pietas Principis.*] Ad præfecturam militiæ perductum fuiſſe, ſtudiis atque ſuffragio Cæſaris Theodoſii, affirmant illi, iſti vero Honorii benevolentiâ. Aſſentior iis, qui volunt Theodoſium defendiſſe, amplificaſſe, ornaſſeque Prudentium. Nam anno Chriſti 348 imperante Conſtantino natus eſt, uſque vero ad mortem Theodoſii arma geſſit.

A

Hæc dum vita volans agit;
Increpſit ſubito canities ſeni,
Oblitum [7] veteris me Saliæ Conſulis arguens:
Sub quo prima dies mihi
Quam multas hiemes volverit, & roſas
Pratis poſt glaciem reddiderit, nix capitis probat.
Numquid talia proderunt
Carnis poſt obitum vel bona vel mala?
Cum jam, quidquid id eſt, quod fueram, mors aboleverit.
Dicendum mihi, quiſquis es:
Mundum, quem coluit, mens tua perdidit.
Non ſunt illa Dei, quæ ſtuduit, cujus habeberis.
Atqui fine ſub ultimo
Peccatrix anima ſtultitiam exuat:
Saltem voce Deum concelebret, ſi meritis nequit:
Hymnis continuet dies,
Nec nox ulla vacet, quin Dominum canat:
[8] Pugnet contra hereſes: catholicam diſcutiat fidem:
Conculcet ſacra gentium:

INTERPRETATIO.

Dum ætas tranſiens cito agit illa; ſenectus arguens non meminiſſe me eſſe natum, *veteri Saliâ Conſule, venit. Canities capillorum docet, quot hyemes ſint ſecutæ diem meum natalem ſub Saliâ,* & quoties *tellus fuerit adoperta roſis poſt hyemem. Numquid ea aut bona, aut mala fortuna proderunt, poſt mortem corporis? Siquidem* adeo *ſum mutatus morte* ipſa imminente, ut *jam non ſim is, qui fui* olim. Jure *dicetur* mihi, ô homo, *quiſquis es, tua anima jam ſpoliata eſt* bonis *terrenis, quæ quærebat avide.* Nam *ea, quæ amaviſti, non tendunt ad Deum, cujus in ditione deinceps eris. Quare,* cum *mors jam immineat, deponas anima peccatrix,* hunc *ſtultum amorem; ſaltem laudem ore Deum, ſi non poſſum* meis *rectè factis, tranſigam dies* in *canticis, & nulla ſit nox, quin cantem Deum; refutem hæreticos; exponam dogmata fidei Catholicæ; proteram cultus profanos;*

NOTÆ.

7. *Veteris me Saliæ.*] Omnes fere codices habent Meſſaliæ, vel Maſſaliæ; quare multi interpretes aberrarunt. Faſtos enim Conſulares ſi inſpicimus, & excutimus, ſexies Meſſalas, diverſos tamen, Romæ conſules fuiſſe reperimus ab urbe condita. anno 527. anno 565. & anno 592. anno item 722. & anno 741. denique anno 756. Sed ad hos Meſſalas non reſpicit, quos nec vidit Prudentius, nec videre potuit. Sequor igitur ſententiam eorum, qui volunt Prudentium natum eſſe Philippo, & Salia conſulibus: his enim verbis annum ſibi natalem innuet.

8. *Pugnet.*] Ipſe his verſibus materiam librorum ſuorum percurrit. Hinc colligimus alia opera, quæ Prudentio tribuuntur, ipſius non eſſe; quia omnium, quæ nunc edita extant, facit mentionem, aliorum nullam ut Dittochæi, & Hexaëmeri.

Labem [9] Roma tuis inferat idolis:
Carmen martyribus devoveat: laudet Apoſtolos.
Hæc dum ſcribo vel eloquor,
Vinclis ô utinam corporis [10] emicem
Liber, quo tulerit lingua ſono mobilis ultimo!

INTERPRETATIO.

& inferam, ô Roma, detrimentum tuis falſis diis; dicam carminibus mortem martyrum; ſcribam odas *Apoſtolis. O utinam, dum ſcribo, & loquor talia, mens* mea *ſoluta à corpore evolet ad cælum, ad quod vox ultima lingua mobilis aſcendet.*

NOTÆ:

9. *Roma.*] Urbs ſatis nota; 12. milliaribus diſtat ab oſtiis Tiberinis, & ab ora maris Tyrrheni in Boream.

10. *Emicem liber.*] Alludit ad verba Apoſtoli: *Miſer ego homo, quis me liberabit à corpore mortis hujus. Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.*

AURELII PRUDENTII
CLEMENTIS V. CL.
CATHEMERINON LIBER.

HYMNUS PRIMUS.

AD GALLI CANTUM.

[1] ALes diei nuntius
Lucem propinquam præcinit:
Nos excitator mentium.

INTERPRETATIO.

GAllus nuntius diei cecinit ſolem eſſe propinquum. Chriſtus excitator animarum.

NOTA.

1. *Ales diei.*] Incipit prudentii Cathemerinon, hoc eſt hymnorum per horas diei; atque auſpicatur à Galli cantu, nempè à media nocte, quam Varro *Gallicinium* vocat. Nam media nocte inclinante, gallus propè ſemper canit. Hortatur itaque poëta, ut gallo canente omnes ſurgant ad canendum Chriſto Deo, petendamque peccatorum condonationem. Dicit primò per gallum figuratè debere intelligi Chriſtum; & quemadmodum ille prædicit lucem prope futuram, & tenebrarum noctis magnam partem abſceſſiſſe; ita Chriſtus vocat nos, ut relictis tenebris peccatorum ſurgamus ad vitam.

Jam Chriſtus [2] ad vitam vocat.
Auferte, clamat, lectulos
Ægros, ſoporos, deſides,
Caſtique, recti, ac ſobrii
Vigilate: jam ſum proximus.
Poſt ſolis ortum fulgidi
Serum eſt cubile ſpernere:
Ni parte noctis addita
Tempus labori adjeceris.
Vox iſta, qua ſtrepunt aves
Stantes ſub ipſo culmine,
Paullo ante quam lux emicet,
Noſtri figura eſt Judicis.
Tectos tenêbris horridis,
Stratiſque opertos ſegnibus,
Suadet quietem linquere
Jam jamque venturo die.
Ut cùm [3] coruſcis flatibus
Aurora cælum ſparſerit,
Omnes labore exercitos
Confirmet ad ſpem lùminis.
Hic ſomnus ad tempus datus,
[5] Eſt forma mortis perpetis:

INTERPRETATIO.

jam nos evocat ad vitam: atque *exclamat, ò ſepulti ſomno letali, ſurgite de lectulis; & caſti, ſancti, ac ſobrii vigilate,* ego ſol juſtitiæ *jam appropinquo. Niſi incubueris labori per* aliquod *tempus noctis, eſt deſidioſi* hominis *excitari è cubili, ſole coruſco jam orto. Iſti cantus, quos volucres, ſtantes ſupra domos, dant, paulo ante quàm aurora rubeſcat, adumbrant* vocem *noſtri judicis, & monent ut, qui nunc involuti ſumus denſis tenebris, & jacentes in lectis,* qui inſpirant *ſegnitiem, pellamus ſomnum, die mox venturo; ut, ſtatim atque aurora reſperſerit aërem flatibus rutilis, roboret ſpe diei homines exercitatos labore. Ille ſomnus,* quem *capimus ad tempus, eſt imago mortis æternæ* animæ,

NOTÆ.

2. *Ad vitam.*] Joann. cap 14. *Ego ſum via, veritas, & vita.*

3. *Coruſcis flatibus.*] Licet omnes conſtanter habeant *flatibus coruſcis*; mihi tamen vehemens eſt ſuſpicio, *fletibus coruſcis* legendum eſſe. Poëtæ enim finxere roris matutini guttas fletus eſſe Auroræ ſurgentis ac lachrymas, quibus & Cœlum, & flores tingebat. Adde quod illud epithetum rectius conjungatur *fletibus*, quam *flatibus*.

4. *Hic ſomnus.*] Moraliter per ſomnum, qui eſt mortis imago, intelligimus animæ mortem, & noctis per tenebras, peccata.

5. *Eſt forma mortis perpetis.*] In Puteano à manu primâ, *Mortis imago eſt perpetis.* Forte *imago mortis perpetis*, ut per epexegeſin iſta dicantur, quod Prudentio ſolenne. Reſpexit autem poëta Naſonianum illud, *Stulte, quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago.*

Peccata, ceu nox horrida,
Cogunt jacere ac ſtertere.
Sed vox ab alto culmine
Chriſti docentis præmonet,
Adeſſe jam lucem prope;
Ne mens ſopori ſerviat:
Ne ſomnus uſque ad terminos
Vitæ ſocordis opprimat
Pectus ſepultum crimine,
Et lucis oblitum ſuæ.
[6] Ferunt vagantes Dæmonas
Lætos tenebris noctium,
Gallo canente exterritos
Sparſim timere & cedere.
Inviſa nam vicinitas
Lucis, ſalutis, Numinis,
Rupto tenêbrarum ſitu
Noctis fugat ſatellites.
Hoc eſſe ſignum præſcii
Norunt repromiſſæ ſpei:
Qua nos ſoporis liberi
Speramus adventum Dei.
Quæ vis ſit hujus alitis,
Salvator oſtendit Petro,
Ter ante, quàm gallus canat,
Seſe negandum prædicans
Fit namque peccatum prius,
Quàm præco lucis proximæ
Inluſtret humanum genus,

INTERPRETATIO.

& peccata cogunt, veluti nox cæca, jacere & altùm dormire. Sed vox Chriſti docentis nos *monet è cœlo diem* noſtræ ſalutis *illuceſcere*, *ne anima patiantur ſoporem, ne homo deditus flagitiis, & immemor ſuæ lucis indulgeat ſomno uſque ad extremum vitæ interitû. Fama eſt dæmones, qui amant obſcuritatem noctis, errabundos huc & illuc fugere perterritos ad cantum galli, & decedere* de loco: *Nam ſqualore noctis deterſo appropinquatie Chriſti, noſtræ lucis*, & *ſalutis, inimica* dæmonibus, hos *ſatellites noctis convertit in fugam.* Illi *præſcii noverunt cantum* galli *eſſe ſignum ſpei promiſſæ, quâ nos excitati ex ſopore animi expectamus adventum* Chriſti. *Chriſtus prædicens Petro ſeſe ter negatum iri ab ipſo, priuſquàm gallus cantaret, ſignificavit quanta eſſet poteſtas hujus alitis. Nam fit reus, antequàm* Gallus *monitor diei proximi lucem afferat hominibus*,

NOTA.

6. *Ferunt vagantes Dæmonas.*] Nonnulli in ea fuerunt opinione Dæmones per aëra tota nocte volitare ac vagari.

Finemque peccandi ferat,
Flevit [7] negator denique
Ex ore prolabſum nefas:
Cùm mens maneret innocens,
Animuſque ſervaret fidem.
Nec tale quidquam poſtea
Linguæ locutus lubrico eſt;
Cantuque galli cognito
Peccare juſtus deſtitit.
Inde eſt, quod omnes credimus;
Illo quietis tempore,
Quo gallus exſultans canit,
Chriſtum rediſſe ex Inferis.
Tunc mortis oppreſſus rigor,
Tunc lex ſubacta eſt Tartari:
Tunc vis diei fortior
Noctem coëgit cedere.
Jam jam quieſcant inproba,
Jam culpa furva obdormiat,
Jam noxa letalis ſuum
Perpeſſa ſomnum marceat.
Vigil viciſſim ſpiritus,
Quodcumque reſtat temporis,
Dum meta noctis clauditur,
Stans ac laborans excubet.

INTERPRETATIO.

& imponat finem ipſius *perjuriis. Denique* Petrus *perjurus flevit ſcelus*, quod *admiſerat ore*, *cùm animus non eſſet particeps culpæ*, *& is manſiſſet* deffenſor *fidei; neque*, *poſteaquàm* reſipuit, *tale* verbum *eſt lapſum ex* ipſius *ore*; *& audito cantu galli ceſſavit peccare jam fidelis. Quare credimus omnes hâc horâ noctis, quâ gallus exſiliens cantat, Chriſtum reſurrexiſſe è lymbo. Tum vires mortis fuerunt fractæ, tum potentia inferorum fuit devicta, tum lucis vis major fugavit tenebras. Jam* ergo *mala operâ deſinant, jam atra noxa intermittantur, jam peccatum mortiferum quaſi victum ſuo ſopore, obſoleſcat. Contra mens vigilans ſtet, & impendat labori reliquum tempus, dum non venerit ad metam.*

NOTA.

7. *Peccator.*] Quidam *negator*, ut Anton. Nebriſſenſis, quidam *peccatum*, alii *peccator*, quos ſequutus ſum, licet Giſelinus improbet; quia paulo poſt mentem Petri manſiſſe integram, animumque ſervaſſe fidem affirmat Prudentius. Quis enim negare poteſt hunc Apoſtolum peccaſſe. Scio tamen multos ſcriptores aſſeruiſſe ore tenus tantum Petrum negaſſe fidem.

* Jeſum ciamus vocibus,
Flentes, precantes, ſobrii:
Intenta ſupplicatio
Dormire cor mundum vetat.
Sat convolutis artubus
Senſum profunda oblivio
Preſſit, gravavit, obruit,
Vanis vagantem ſomniis.
Sunt nempe falſa & frivola,
Quæ mundiali gloria,
Ceu dormientes, egimus.
Vigilemus: hic eſt veritas.
Aurum, voluptas, gaudium,
Opes, honores, proſpera,
Quæcumque nos inflant mala,
Fit mane, nil ſunt omnia.
Tu Chriſte ſomnum disjice:
Tu rumpe noctis vincula:
Tu ſolve peccatum vetus,
Novumque lumen ingere.

INTERPRETATIO.

Lachrymantes, orantes, ſobrii invocemus Chriſtum vocibus: fervens oratio non ſinit purum animum languere. Cum membra eſſent impedita ſomno. Oblivio integra rerum *ſatis diu oppreſſit, gravavit, obruit* noſtram *mentem*, quæ *fingebat vana ſomnia. Nam ea, quæ ducti falsâ gloriâ mundi patravimus tanquam dormientes, ſunt vana, & caduca; vigilemus, adeſt veritas. Aurum, voluptas, gaudium, divitiæ, honores, res proſpera, & quæcumque nocent dum pariunt ſuperbiam, evaneſcunt luce adveniente. Tu, ô Jeſu, fuga ſoporem, tu abrumpe vincula tenebrarum, tu expelle vitia* tam *inveterata, & immitte novam lucem.*

NOTA.

8. *Jeſum ciamus vocibus.*] Hiſum veterrimus Puteanus & hoc loco & paſſim alibi. Ut Hymno 7. v. 178 atque ita extuliſſe nonnunquam veteres id vocabuli ex compluribus aliis Prudentii locis fit manifeſtum, ubi lex metri præſcribit ſic enuntiandum eſſe. Apotheoſeos v. 212 *Scrutati æternum regem cognovimus Hiſum*: & v. 417. *cognoſcimus Hiſu*, ubi veterrimi Codices *IHV*. Ita Heinſius.

II. [1] HYMNUS MATUTINUS.

NOx, & tenebræ, & nubila
Confuſa mundi & turbida,
Lux intrat, albeſcit polus,
Chriſtus venit, diſcedite.
[2] Caligo terræ ſcinditur
Percuſſa Solis [3] ſpiculo:
Rebuſque [4] jam color redit
Vultu nitentis ſideris.
Sic noſtra mox obſcuritas,
Fraudiſque pectus conſcium,
Ruptis retectum nubibus,
Regnante [5] palleſcit Deo.
Tunc non licebit claudere,
Quod quiſque fuſcum cogitat:
Sed mane clareſcent novo
Secreta mentis prodita.

INTERPRETATIO.

*O Nox, ô caligo, & nubes, quæ re*pletis *terram confuſione, & tumultu. abite: lux oritur, cœlum illuſtratur, Chriſtus venit. Ut tenebræ terræ impetitæ radiis ſolis diſſipantur, & aſpectus lucidi ſideris jam inducit colorem rebus, ita Chriſtus regnans diſſipat jam caliginem noſtræ* mentis, *& reſolvit nubes diſcuſſas cordis referti dolis. Tum nemo poterit occultare perverſa cogitata, quæ habet; ſed* cuncta *arcana animi patefacta luce novâ apparebunt.*

NOTÆ.

1. *Hymnus matutinus.*] Matutinum tempus inter Gallicinium & ortum ſolis; in quo incipiunt tenebræ evaneſcere, & lux increbeſcere. Unde de tenebris, peccatis ſcilicet, ac de luce, nempe Chriſto multa dicit per allegoriam.

2. *Caligo terræ.*] Nox, ac tenebræ, quæ terrâ interveniente, fiunt ſole ab aſpectu noſtro ſubſtracto. *Ipſa enim*, inquit Cicero, *umbra terræ ſoli officiens noctem efficit.*

3 *Spiculo*] Radiis impropriè. Alibi rectius dicit, *radiorum ſpicula.* Radii enim ſpiculis comparantur. Lucret. *Non radii ſolis, neque lucida tela diei*, & lib. 6. *Et radii ſolis cogebant undique terram verberibus crebris extrema ad limina apertam, in medio ut propulſa ſuo condenſa coiret.*

4. *Jam color redit.*] Eodem ſenſu Virgil. *Et rebus nox abſtulit atra colorem.* Seu quod colores non diſtingantur à lumine, diverſoque lucis repercuſſu varii reddantur colores, ſeu quod ſolis tantum beneficio iſti colores cernantur. Id tractatur fuſius ab Epicureis, contra quos tamen Academici repugnant.

5. *Palleſcit.*] Alludit ad tempus matutinum, quo aurora pallet. Virg. 4. Æn. 585. *Tithoni croceum linquens aurora cubile.* Aurora enim, ut videre eſt, in roſæ colore albicat, ſicuti in igne flamma albeſcit. Quare & ab antiquis poëtis, *roſea* ſeu *roſida* interdum appellatur, & *candida* & *pallida*. Lucret. lib. 5.

Fur [6] ante lucem ſqualido
Inpune peccat tempore:
Sed lux dolis contraria
Latere furtum non ſinit.
Verſuta fraus & callida
Amat tenebris obtegi,
Aptamque noctem turpibus
Adulter occultus fovet.
Sol, ecce, ſurgit igneus.
Piget, pudeſcit, pœnitet:
Nec teſte quiſquam lumine
Peccare conſtanter poteſt.
Quis mane ſumptis nequiter
Non erubeſcit poculis;
Cum ſit libido temperans,
Caſtumque nugator ſapit?
Nunc nunc ſeverum vivitur,
Nunc nemo temptat ludicrum;
Inepta nunc omnes ſua
Vultu colorant ſerio.
Hæc hora cunctis utilis,
Qua quiſque, quod ſtudet, gerat;
Miles, [7] togatus, navita,
Opifex, arator, [8] inſtitor.

INTERPRETATIO.

Latro furatur impune nocte tenebroſiſſimâ ante adventum diei; ſed dies adverſus fraudibus ſtatim detegit furta. Fallacia aſtuta, & artificioſa amat jacere in tenebris: & impudicus lectus quærit noctem faventem libidini. Sol vero coruſcus oritur, illum piget, pudet, pœnitet, & nemo poteſt manere in peccatis cum *lux* eſt *orta. Quis matutinis* horis *non erubeſcit perpotaſſe vitioſe* totam *noctem: cum libidinoſus ſe continet, & obſcœnus amat caſtimoniam. Tum unuſquiſque vivit* vitam *ſanctam, tum nemo audet laſcivire, tum omnes diſſimulant ſuas ineptias vultu gravi. Tempus matutinum eſt commodum omnibus, ut miles, judex, nauta, opifex, agricola, mercator agant* id, *quod amant.*

NOTÆ.

6. *Ante lucem.*] Omnia hæc exempla referuntur ad illa Chriſti verba: *Qui malo agit, odit lucem.*

7. *Togatus.*] Hoc loco *togatus* pro judice ſumitur, ſequitur enim: *Illum forenſis gloria. Toga porro*, ut dit Cicero, *pacis eſt inſigne & otii.* Atque alibi: *Cedant arma togæ;* quæ judicibus præcipue tribuuntur.

8. *Inſtitor.*] Ita negotiator appellatus ex eo eſt, teſte Ulpiano lib. 3 de inſtitoria actione, quod negotio gerendo *inſiſtat.* Quidam legunt, *inſitor*, qui inſerit, ſeu olitor, ſed nihil ad poëtæ intelligentiam. Adde quòd mentionem de mercatore & ruſtico infra facit Prudentius, hoc eſt, de inſtitore, & aratore, non vero de olitore. *Mercator hinc, ac ruſticus avara ſuſpirant lucra.*

Illum forenſis gloria,
Hunc triſte raptat [9] claſſicum:
Mercator hinc ac ruſticus
Avara ſuſpirant lucra.
At nos [10] lucelli ac fœnoris
Fandique prorſus neſcii,
Nec arte fortes bellica,
Te, Chriſte, ſolum novimus.
Te mente pura & ſimplici,
Te voce, te cantu pio,
Rogare curvato genu
Flendo & canendo diſcimus.
His nos lucramur quæſtibus:
Hac arte tantùm vivimus:
Hæc inchoamus munera,
Cùm ſol reſurgens emicat.
Intende noſtris ſenſibus,
Vitamque totam diſpice:
Sunt multa [11] fuſcis inlita,
Quæ luce purgentur tua.
Durare nos tales jube,
Quales remotis ſordibus
Nitere pridem juſſeras,
[12] Jordane tinctos flumine.

INTERPRETATIO.

Alter ducitur laude forenſi, alter periculoſo exercitio *belli; negotiator vero, & villicus liguriunt avidum lucrum. At ego, ô Chriſte, qui prorſus neſcio lucrari, & negotiari, & perorare, neque* ſum *clarus arte militari, te novi unum; ſcio te invocare gemendo, necnon cantando & corde caſto, nitidoque, & ore, & ſanctis canticis, & genibus flexis. Cùm ſol oriens refulget, ego facio hac lucra: vivo illâ unâ arte, curo hac officia. Reſpice mea cogitata, perſpecta omnia* mea *acta,* quorum *quamplurima ſunt inquinata vitiis, quæ detergentur tuo lumine. Fac ut ego maneam is, qui olim* fui, quando *juſſiſti* me *lotum in aquis*

NOTÆ.

9. *Claſſicum.*] Proprie ſonus eſt tubæ; ſumitur tamen pro ipſa tuba, ut apud Virgil. lib. 7. Æn. 637. *Claſſica jamque ſonant, it bello teſſera ſignum.* Sic dictum, quod claſſico multitudo calaretur, id eſt, vocaretur, ſive ad bellum, ſive ad concionem.

10. *Lucelli.*] Lucri diminutivum. Cic. 5. in Verr. *Age, quid tum? Si Apronio deliciis Prætoris lucelli aliquid juſſi ſunt dare, putate Apronio datum: Si Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur.*

11. *Fucis illita.*] Maculata vitiis. Legitur & *Fuſcis*, id eſt, inquinata tenebris, & ſic magis cohæret ſequens ſententia, *Luce purgentur tua.* Aut reſpicit ad aliam ſolis proprietatem, qui non ſolum illuſtrat, ſed etiam purgat.

12. *Jordane flumine.*] Id eſt, aquâ baptiſmi, quæ jam inde à Chriſti baptiſmate fuit conſecrata. De Jord. infra.

Quodcumque nox mundi dehinc
Infecit atris nubibus,
Tu, Rex [13] Eoi ſideris,
Vultu ſereno illumina.
Tu, ſancte, qui [14] tætram picem
[15] Candore tinguis lacteo,
[16] Ebenoque [17] cryſtallum facis,
Delicta terge [18] livida,
Sub nocte [19] Jacob cærula,
Luctator audax Angeli,
Eo uſque, dum lux ſurgeret,
[20] Sudavit impar prœlium.

INTERPRETATIO.

baptiſmatis renidere, meis *peccatis deletis. Tu, ô Sancte* Jesu, *qui vertis tetrum nigrorem* peccati *in candorem niveum, & reddis colorem* animæ, qui erat ſimilis *ebeno, dilucidiorem cryſtallo, abſtergens atra crimina. Jacob eſt luctatus audacter cum Angelo per noctem nigram*, atq; *impar viribus laboravit, quoad ſol ſurgeret.*

NOTÆ.

13. *Eoi ſyderis.*] Id eſt, *luciferi*, de quo etiam Cinna in Smyrna, ſic ait, *Te matutinus flentem conſpexit Eous, & flentem paulo vidit poſt Heſperus idem.* Et Virg. 1. Georg. 288. *Aut cum ſole novo terras irrorat eoüs.*

14. *Tetram picem.*] Iſaïas, *ſi fuerint*, inquit, *peccata veſtra, ut coccus, quaſi nix dealbabuntur. & ſi fuerint rubra, ſicuti murex, velut lana alba erunt.*

15. *Candore lacteo.*] Tantus enim eſt. lactis albor, ut candida dicantur lactea Virg. lib. x. v. 137. *Fuſos cervix cui lactea crines accipit, & molli ſubnectit circulus auro.*

16. *Ebeno.*] Dicitur *hoc ebenum*, & *hac ebenus*. De ea ſic Plinius lib. 12 c. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus.* Georg. lib 2. verſ. 117. *India nigrum fert ebenum. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.*

17. *Cryſtallum facis.*] κρύςαλλος glacies. Unde gemma candida & pellucida, quæ gelu vehementiore concreſcit, dicitur cryſtallus. Quare optime Prudentius nigrorem ebeni cryſtalli fulgori opponit.

18. *Livida.*] Nigra ſcilicet. Virgil. 6. verſ 320. *Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt.* Ubi Servius. *Et lividum, non niſi apud neotericos invenimus.* Lucanus, *Livor edax tibi cuncta negat, genteſque ſubactas.* Lividus enim proprie is eſt, qui ex ictu fuſtis, alterius-ve corporis duri, plumbeum colorem in parte læſa contraxit.

19. *Jacob.*] Iſaaci filius & Rebeccæ. Iſaacus ſexagenarius conjugis ſterilitate precibus diſcuſſa, geminos filios ex ea ſuſcepit Eſaü & Jacobum, anno ante Chriſtum 1876.

20. *Sudavit impar prœlium.*] Non *prœlio.* Apud Claudianum Nuptiis Honorii Aug. *Quæ prœlia ſudas?* Et Prudentius id verbum frequenter cum caſu quarto conjungit. Hymno proximo *Mella ſudat recens favus.* Et Hymno ſexto, *Reſudare crapulam.* Et in Apotheoſi, *Crudus conviva reſudat congeriem ventris.* Hymno in exſequiis defuncti, *Morbus tormenta reſudans*, atque ita paſſim noſter.

[21] Sed cùm jubar clareſceret,
Lapſante claudus poplite,
Femurque victus debile,
Culpæ vigorem perdidit.
Nutabat inguen ſaucium,
Quæ corporis pars vilior:
Longeque ſub cordis loco
Diram fovet libidinem.
Hæ nos docent imagines,
Hominem tenebris obſitum,
Si forte non cedat Deo,
Vires rebelles perdere.
Erit tamen beatior,
Intemperans membrum cui
Luctando claudum & tabidum
Dies oborta invenerit.
Tandem faceſſat cæcitas;
Quæ noſmet in præceps diu
Lapſos ſiniſtris greſſibus
Errore traxit devio.
Hæc lux ſerenum conferat,
Puroſque nos præſtet ſibi.
Nihil loquamur ſubdolum:
Volvamus obſcurum nihil.
Sic tota decurrat dies.
Ne lingua mendax, ne manus,
Oculive peccent lubrici:
Ne noxa corpus inquinet.

INTERPRETATIO.

Sed vix aurora reduxit diem, is *claudus ſucciduo poplite*, *& debellatus*, *coxendice fracta*, *amiſit vires*, quibus *male* utebatur. *Inguen pars fœdiſſima* totius *corporis*, *& fovens longè à ſede cordis turpem voluptatem*, *titubabat ob vulnus acceptum. Nos colligimus ex hoc exemplo vires rebelles hominis jacentis in tenebris* peccati *infringi*, *niſi fortè* ceſſet *pugnare* contra *deum. Attamen* ille *erit beatior*, *cui poſt luctationem pars illa*, in quâ ſedebat *peccatum*, *erit clauda*, *& livida*, *ſole oriente. Jam tandem recedant tenebræ*, *quæ nos ſæpe lapſos greſſibus errabundis egerunt præcipites per vias obliquas.* Chriſtus *noſtra lux adducat* tempus *ſudum*, *& nos reddat gratos ſibi. Dicamus nullum* verbum *fallax*, *mente agitemus nullum pravum* conſilium. *Vivamus* per *totum diem ita ut nec lingua ſubdola*, *nec manus*, *nec oculi mobiles labantur in vitium*, *nec corpus maculetur ullo crimine.*

NOTA.

21. *Sed cum jubar.*] Id totum legimus cap. 32. Geneſ. ubi diſcimus Jacobum redeuntem ex Meſopotamia, cum veniſſet ad locum quem ipſe vocavit Phanuel, per totam noctem pugnaſſe cum Angelo.

[22] Speculator adſtat deſuper:
Qui nos diebus omnibus,
Actuſque noſtros proſpicit,
A luce prima in veſperum.
Hic teſtis, hic eſt arbiter,
Hic intuetur, quidquid eſt,
Humana quod [23] mens concipit:
Hunc nemo fallit Judicem.

INTERPRETATIO.

Deſuper eſt Deus *explorator, qui cunctis diebus ab ortu ſolis uſque ad veſperam nos contemplatur, & noſtra facta. Hic eſt teſtis, hic eſt judex, hic videt id omne, quod animus hominum excogitat*, & *nemo poteſt ipſi imponere.*

NOTÆ.

22. *Speculator adſtat.*] Ita David; *Oculi domini proſpiciunt, & palpebra ejus explorant filios hominum.* Ita Salomon: *In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos.*

23. *Mens concipit.*] Quia *ſcrutans corda, & renes.*

III. HYMNUS ANTE CIBUM.

O Crucifer bone, luciſator,
[1] Omniparens, pie, [2] verbigena,
Edite corpore virgineo;
Sed prius in Genitore potens,
Aſtra, ſolum, mare quàm fierent,
Huc nitido precor intuitu
Flecte ſalutiferam faciem,
Fronte ſerenus: & inradia,
Nominis ut ſub honore tui

INTERPRETATIO.

O *Bene* Jesu, *qui pependiſti in cruce, qui creaſti lucem, & omnes res,* qui es *verbum genitum, qui* es ortus *de ſanguine Mariæ:* licet eſſes *omnipotens in patre, priuſquam cœlum, terra, mare crearentur, aſpice nos, quæſo, bono vultu: pacatus oſtende tuam faciem ſalubrem, &* nos *illumina, ut poſſimus agere hoc*

NOTÆ.

1. *Omniparens.*] Omnium rerum pater: quia per filium pater omnia creavit, & ipſe per ſe cum Patre & Spiritu ſancto creator eſt. Joan. cap. 1. *Hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipſum facta ſunt.*

2. *Verbigena.*] Conſtat de Chriſto illud nomen dici non poſſe juxta Latini ſermonis uſum ac regulas. Modo enim proprie exponatur, *verbigena* nihil aliud erit, quam *verbo genitus*, ut *Martigena Marte genitus*, *Junonigena Junogenitus.* Quod à ſenſu poëtæ valde alienum eſt, atque à fide. Siquidem Chriſtus non eſt à verbo parens, ſed verbum ipſum eſt à Patre editum. Eodem vocabulo uſi ſunt Sanctus Auguſtinus Confeſſ. 11 cap. 7. & Cyprianus in expoſitione ſymboli.

Has epulas liceat capere.
Te ſine dulce nihil, Domine:
Nec juvat ore quid appetere,
Pocula ni prius atque cibos,
Chriſte, tuus favor inbuerit,
Omnia ſanctificante fide.
Fercula noſtra [3] Deum ſapiant,
Chriſtus & influat in [4] pateras:
Seria, ludicra, verba, jocos,
Denique quod ſumus aut agimus,
Trina [5] ſuperne regat pietas.
Hic mihi nulla roſæ ſpolia,
Nullus aromate fragrat odor:
Sed liquor influit ambroſius,
Nectareamque fidem redolet
Fuſus ab uſque Patris gremio.
Sperne, Camena, leves hederas,
Cingere tempora quîs ſolita es,
Sertaque myſtica dactylicò

INTERPRETATIO.

convivium laudantes tuum nomen. Mi *Ieſu, quid non eſt injucundum ſine te? nec fas eſt* Chriſtianis *quicquam comedere, quin prius, ô Chriſte, tua clementia benedixerit potum, & cibum; quia fides ſanctificat cuncta. Noſtra eſca redoleant Ieſum, & potiones ſentiant Ieſum. Sancta* ipſa *trinitas dirigat* noſtram *gravitatem,* noſtram *oblectationem,* noſtra *colloquia,* noſtras *luſiones, demum vitam, & actiones. In hâc cœnâ nulla* ſunt *unguenta roſacea, nullus ſuavis odor ſpargitur. ſed cibus divinus defluit, adeſt nectar cœleſte, miſſum ex ſinu ipſo patris* æterni. O mea *muſa, ne ambias hederas profanas, quibus ſolebas redimire caput; ſed,* jam *ſciens ſerta ſacra texere, cinge* caput *coronâ Carminũ dactylicorum.*

NOTÆ.

3. *Sapiant Deum.*] Divinum habeant ſaporem. Plin. *Iucundiora unguenta eſſe dicuntur, quæ terram ſapiunt, quam quæ crocum.*

4. *Pateras.*] Poculi genus. Macrob. lib. 5. Saturna, cap. 21. *Patera, ut & ipſum nomen indicio eſt, poculum planum ac patens eſt.* Varro de ling. Latin. lib. 4. *Patera, quòd pateat, dicta eſt.*

5. *Superna.*] *Superne* multi legunt, nec male. *Superne* enim, & *inferne*, & *interne* ſyllabam poſtremam corripiunt, Lucret. lib. 6. *Tecta ſuperne timent, metuunt interne cavernas.* Auſon in Epiſt. ad Theonem *Implicitum quam te noſtris internè medullis defore.*

6. *Hic.*] Alludit ad morem antiquorum, qui in conviviis ſumptuoſioribus coronati, & unguentis delibuti diſcumbebant. Cicer. 5. Tuſcul. *Tum ad menſam eximia forma pueros delectos juſſit conſiſtere. Aderant unguenta, coronæ, incendebantur odores.*

7. *Hederas.*] Norat Servius ad hunc verſum virgilii. *Paſtores hedera creſcentem ornate Poëtam;* hedera Poëtas coronati, vel quia Libero Poëtæ ſacri ſunt, propter furorem, quo bacchantium inſtar inſaniunt; vel quia hederæ ſicut lauri ſemper virent, ideo carminibus portendunt æternitatem.

Texere docta liga [8] ſtrofio,
Laude Dei redimita comas.
Quod generoſa poteſt anima,
Lucis & [9] ætheris indigena,
Solvere dignius obſequium;
Quam data [10] munera, ſi recinat
Artificem modulata ſuum?
Ipſe homini quia cuncta dedit,
Quæ capimus dominante manu,
Quæ polus, aut humus, aut pelagus
Aëre, gurgite, rure creant;
Hæc mihi ſubdidit, & ſibi me.
Callidus illaqueat volucres
[11] Aut pedicis dolus aut maculis,
Inlita [12] glutine corticeo
Vimina plumigeram ſeriem
Inpediunt, & abire vetant.
Ecce, per æquora fluctivagos
[13] Texta greges ſinuoſa trahunt:
Piſcis item ſequitur calamum,
Raptus acumine vulnifico,
Credula ſaucius ora cibo.

INTERPRETATIO.

& eſto *ornata Dei laudibus. Quodnam debitum rectius poteſt ſolvere nobilis anima, & trahens originem à luce, & cælo, quàm ſi, laudando ſuum beneficum, recenſeat beneficia accepta. Nam Deus conceſſit hominibus omnia, quæ cælum emittit ex aëre, aut terra ex agris, aut mare è gurgite. Hæc cuncta ſubjecit mihi, me vero ſibi. Nunc aſtuta fraude capimus aves ſeu laqueis, ſeu retibus; nunc virgultis oblitis viſco è cortice implicamus totam ſeriem volucrum, nec ſinimus effugere. Nunc ſinuoſis retibus attrahuntur piſces errantes per mare: rurſum alii* piſces *adducuntur arundine, correpti hamo vulnerante, & os habentes ſauciatum* illa *eſca.*

NOTÆ.

8. *Strophio.*] Corona ſcilicet. Plin. lib. 21. cap. 2. *Tenuioribus utebantur antiqui coronis, ſtrophia appellantes.*

9. *Ætheris indigena.*] Quæ cæleſtem habet originem. Juven. *Senſum à cæleſti demiſſum traximus arce.*

10. *Recinat munera.*] Juxta illud Genes. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis univerſæ terræ.*

11. *Aut pedicis.*] Nempe laqueis, quibus implicantur pedes. Virg. Georg. lib. 1. verſ. 304. *Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis.*

12. *Glutine corticeo.*] Viſco, quod fit aut ex corticibus quarundam arborum, aut quod iis innaſcitur ex ſtercore turdorum. Virg. lib. 1. Georg. *Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco.*

13. *Texta ſinuoſa.*] Retia quam pluſimos ſinus habentia, contexta ex cannabe aut lino.

Fundit.

Fundit opes ager ingenuas,
Dives [14] ariſtiferæ ſegetis;
Hic, ubi vitea [15] pampineo
Brachia palmite luxuriant,
Pacis alumna ubi [16] baca viret.
Hæc opulentia Chriſticolis
Servit, & omnia ſuppeditat.
[17] Abſit enim procul illa fames;
Cædibus ut pecudum libeat
Sanguineas lacerare dapes.
Sint fera gentibus indomitis
Prandia de nece quadripedum:
Nos oleris coma, nos [18] ſiliqua
Fœta legumine multimodo
Paverit innocuis epulis.
Spumea [19] mulctra gerunt niveos
Ubere de gemino latices,
Perque [20] coagula denſa liquor

INTERPRETATIO.

Terra ferax tritici explicat ſuas *opes, ubi rami vitis effundunt palmites frondoſos, ubi oliva,* quæ eſt *inſigne pacis, vireſcit. Hæ divitiæ paratæ ſunt Chriſtianis, & iis ſubminiſtrant omnia* alimenta. *Nam longe à nobis abſit tanta libido edendi, ut occidamus pecora, & veſcamur cibis cruentis. Gentes barbaræ habeant ſibi has ſanguineas epulas, ex belluis cæſis. Nobis folia herbarum hortenſium, & vagina,* in quibus *varia legumina creſcunt, præbeant cibum innoxium.* Poſſumus *congerere in mulctras ſpumantes liquorem candidum duorum uberum* belluarum, quem *liquorem*

NOTÆ.

14 *Segetis ariſtiferæ.*] Poſuit pro quibuſcumque terræ frugibus, ſpeciem pro genere, aut frumentum intelligit, puta ordeum, triticum, tipha, far, ſemen quod fert ariſtas.

15. *Pampineo.*] Pampinus dicitur in vite tener, frondoſuſque coliculus, fructum fovens. Virg. 1 Georg. *Heu male tunc mites defendit pampinus uvas.*

16. *Brachia.*] Ducta eſt metaphora à brachiis hominum, brachia trunco adhærent, rami brachiis, germina ramis. Virg 6. Æneid. *In medio ramos, annoſaque brachia pandit.*

17. *Baccæ.*] Significat minutiores arborum fructos, ut ſunt lauri, & olivæ. De oliva infra.

18 *Abſit.*] Non quod putet id vetitum fuiſſe Chriſtianis, ſed quòd primis illis eccleſiæ temporibus, plerique carnibus abſtinerent, ut vitam ducerent auſteriorem.

19. *Siliqua.*] Pro leguminibus poſuit Siliquas, ut apud Horatium, epiſt. 2. epiſt. 1. *Vivit ſiliquis & pane ſecundo.* Proprie tamen ſiliqua pericarpium eſt, ſeu folliculus, involucrum ſeminis, pecoris potius quam hominis pabulum: unde Horat extremam frugalitatem ea voce expreſſit.

20 *Mulctra.*] Mulctra, vel mulctrum vas ruſticum excipiendo lacti comparatum Virg. eclog. 3. *Ego hanc vitulam, ne forte recuſes, bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus, depono.* Mulctra etiam ſumitur pro ipſa actione mulgendi,

In ſolidum coit, & fragili
Lac tenerum premitur [21] calatho.
Mella recens mihi [22] Cecropia
[23] Nectare ſudat olente favus:
Hæc opifex apis aërio
Rore liquat, tenuique thymo,
[24] Nexilis inſcia conubii.
Hinc quoque pomiferi nemoris
Munera mitia proveniunt:
Arbor onus tremefacta ſuum
Deciduo gravis imbre pluit,
Puniceoſque jacit cumulos.
Quæ veterum tuba, quæve lyra
Flatibus inclyta vel fidibus,
Divitis Omnipotentis opus,
Quæque fruenda patent homini,
Laudibus æquiparare queat?
Te, pater optime, mane novo,
Solis & orbita cùm media eſt;
Te quoque, luce ſub occidua

INTERPRETATIO.

cogimus in duritiam per denſa coagula; & premimus lac molle in *fragili fiſcina. Favus novus nobis ſtillat mel optimum, & liquorem ſuaviſſimum. Apes opifices, quæ non indulgent concubitui, illud liquefaciunt rore cælesti, & tenui thymo. Quin etiam detrahimus maturos fructus ex quamplurimis pomis. Arbores onuſtæ demittunt concuſſæ ſua poma* ad ſimilitudinem *imbris, & dant* copiam *fructuum rubicundorum. Qui veteres* Poëtæ *heroici, aut qui Lyrici, inflantes tubam, aut pulſantes lyram, poſſent exæquare laudibus munera Dei divitis, & ea, quorum uſum conceſſit hominibus.* Quare, *ô Deus optime, mea lyra tibi agat gratias tempore*

NOTÆ.

21. *Coagula.*] Coagulum vas dicitur, quo ad denſandum lac utimur. Ovid. 13. Metam. *Lac mihi ſemper adeſt niveum; pars inde bibenda ſervatur; partem liquefacta coagula durant.*

22. *Calatho fragili.*] Fiſcina, unde lac exprimitur.

Cecropia.] Id eſt Attica: De melle Attico infra.

23. *Nectare olente.*] Deorum potio eſt, teſte Cicer. 1. Tuſcul. *Non enim ambroſia deos, aut nectare, aut juventute pocula miniſtrante lætari arbitror.* Sunt tamen, qui interpretentur vinum in Lydiæ olympo concinnatum favis permiſtis, & floribus odoratis. Ut ut eſt, conſtat *nectar* ſumi pro quocunque liquore amæno.

24. *Nexilis inſcia conubii.*] Virg. lib. 4. Georg. fuſius id explicat. *Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem, quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes in venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt.* Ita Plin. lib. 11. cap. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit; apum enim coitus viſus eſt nunquam.* Ita Ariſtoteles, aliique, qui putant aliquid reperiri in floribus, quod ſit ſeminis loco.

[25] Sumere cùm monet hora cibum,
Noſtra Deus canet harmonia.
Quòd calet halitus interior,
Corde quòd abdita vena tremit;
Pulſat & incita quòd reſonam
Lingua ſub ore latens caveam,
Laus ſuperi Patris eſto mihi.
Nos igitur tua, ſanćte, manus
Cæſpite compoſuit madido,
Effigiem meditata ſuam:
Utque foret rata materies,
[26] Flavit & indidit ore animam.
Tunc per amœna vireta jubet
Frondicomis habitare locis:
Ver ubi perpetuum redolet,
Prataque multicolora latex
[27] Quadrifluo celer amne rigat.
Hæc tibi nunc [28] famulentur, ait:
Uſibus omnia dedo tuis.
Sed tamen aſpera mortifero
Stipite carpere poma veto,
Qui medio viret in nemore.
Hic Draco perfidus [29] indocile

INTERPRETATIO.

matutino, & Meridiano, *cum currus ſolis contingit mediam* metam, *atque etiam ſerotino*, *cum eſt tempus cœnandi. Ego laudem patrem cœleſtem, quia calor vitalis intus viget, quia arteria abſcondita in corde ſalit*, & *quia lingua incluſa in ore, mota pellis* aërem ad *palatum concavum. Tua ergo manus divina molita imaginem ſuam, finxit hominem de luto*; & *ut corpus foret perfectum, inſpiraſti animam flatu oris. Tum juſſiſti hominem verſari in hortis amœnis ob arbuſta*, ubi orbis *agebat ver perpetuum*; & *aqua fluens quatuor fluminum rapidorum alluebat prata diſtincta multis coloribus* florum. *Illa* omnia *tibi obtemperent, inquit* illi Deus: *ea concedo ad uſum tuum; attamen prohibeo ne decerpas fructum* ex *arbore letifera, quæ eſt ſata in medio paradiſo.* Tum *Serpens*, nempe *dæmon perfidus*,

NOTÆ.

25. *Sumere.*] Seu quod antiqui, atque Chriſti temporibus cœnabant hora nona diei, ſeu quod jejunantes non ſumebant cibos ante horam veſpertinam.

26. *Flavit.*] Geneſ. 2. *Formavit hominem de limo terræ*, & *inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*, &c. Hoc capite cætera continentur.

27. *Quadrifluo amne.*] Qui dividitur in quatuor illa paradiſi flumina, quæ dicuntur Phiſon, Gion, Tigris, Euphrates.

28. *Famulentur.*] Geneſ. 2. *Præcepitque Deus homini dicens: ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas.*

29. *Indocile.*] Aut pro inobſequenti & immorigero, aut pro indocto & rudi ingenio potuit, quia, teſte Ariſtotele, bonæ artes in feminis vix reperiuntur.

Virginis illicit ingenium,
Ut ſocium maleſuada virum
Mandere cogeret ex vetitis,
Ipſa pari peritura modo.
Corpora mutua, noſſe nefas,
Poſt epulas inoperta vident,
Lubricus error & erubuit:
Tegmina ſuta parant foliis,
Dedecus ut pudor occuleret.
Conſcia culpa Deum pavitans
Sede pia procul exigitur.
[30] Innuba femina quæ fuerat,
Conjugis excipit imperium,
Fœdera triſtia juſſa pati.
Auctor & ipſe doli coluber
Plectitur improbus, ut mulier
[31] Colla trilinguia calce terat.
Sic coluber muliebre ſolum
[32] Suſpicit, atque virum mulier.
His ducibus vitioſa dehinc
Poſteritas ruit in facinus:
Dumque rudes imitatur avos;

INTERPRETATIO.

decepit Eva ingenium inobſequens, ut malo conſilio compelleret virum ſuum Adamum comedere de fructu *prohibito*, qui *ipſi foret pari exitio. Vix comederant*, ut *agnoverunt invicem corpora eſſe nuda*, quæ *non licet intueri, & erubuerunt ſe fuiſſe lapſos peccato*; itaque *faciunt veſtimenta ex foliis, conſutis, ut pudibundi velarent inhoneſta. Conſcii peccati*, & *fugientes Deum, longe expelluntur ex loco ſancto. Mulier, quæ non fuerat ſubjecta ante* peccatum, *venit in poteſtatem mariti*, & *coacta eſt ferre duras leges* conjugii *Ipſe quoque malignus ſerpens artifex fraudis punitur hac pœna, ut femina conculcet pede caput ejus in quo tres ſunt linguæ:*

NOTÆ.

30. *Innuba.*] Viro non erat ſubjecta ante peccatum, ſed ſocia & omnium particeps, unde ait Poëta, *innuba*; nam nubere eſt minori conditione ſe conjugi ſuo dare, ut colligimus ex Martial *Uxori nubere nolo mea.* Et ex Ovid. *Tibi nubere nympha volentis votu cede Dei.* Quare Deus dixit mulieri, *ſub poteſtate viri eris, & ipſe dominabitur tibi.*

31. *Colla trilinguia.*] Serpentes triplices habere linguas exiſtimarunt Poëtæ. Virg. 3. Georg. *Linguis micat ore triſulcis.* Sive quòd in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen, ſive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, ſed triplex etiam appareat. Unde Ovid. Metam. 3. *Treſque micant linguæ.*

32. *Suſpicit.*] Hoc loco *ſuſpicit*, duplici debet accipi ſignificatione. In primo verſu pro *obſervat* ſumitur, ut Virg. *Daphni quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus.* In *ſecundo* pro *veneratur.* Eo ſenſu Plinius Cæcilius in epiſt. ait: *Patrem tuum ſuſpexerim magis, an amaverim.*

Faſque nefaſque ſimul glomerans,
Impia crimina morte luit.
[33] Ecce venit nova progenies,
Æthere proditus alter homo,
Non luteus, velut ille prius:
Sed Deus ipſe gerens hominem,
Corporeiſque carens vitiis.
Fit caro vivida ſermo Patris;
Numine quam rutilante gravis
Non thalamo, neque jure tori,
Nec genialibus illecebris
Intemerata puella parit.
Hoc odium vetus illud erat,
Hoc erat aſpidis, atque hominis
Digladiabile diſcidium,
Quod modo cernua femineis
Vipera proteritur pedibus.
Edere namque Deum merita
Omnia Virgo venena domat:

INTERPRETATIO.

ſic ille timet pedem mulieris, & mulier veneratur hominem. Exinde nepotes corrupti fecerunt Omne *ſcelus, his ductoribus; ſed, dum ſequuntur parentes indociles,* & *cumulant fas & nefas, dant morte pœnas peccatorum nefandorum. Nunc nova ſoboles venit; ſecundus homo demiſſus è cœlo, non terreſtris ut primus Adam, ſed Deus ipſe: qui induit naturam humanam, nec eſt obnoxius* pravis *libidinibus corporis. Verbum patris* æterni *fit homo, quem parit virgo intemerata,* & *gravida* virtute *Dei, non* ex *homine, neque* ex *uſu connubii, neque ex voluptate conjugali. Quod pedes virginis nunc preterat ſerpentem humi abjectum, id fuit* cauſa *illius veteris inimicitia, illius cruenta ſimultatis* inter *ſerpentem, & hominem. Nam Maria qua Chriſtum parere meruit, frangit* vim *omnium venenorum.* Et *ſerpens*

NOTÆ.

33. *Ecce venit.*] Jam quomodo Chriſtus humanam induerit naturam explicat Poëta 1. *Nova progenies:* ſumptum illud ex Virgil. eclog. 4. *Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna, jam nova progenies cælo demittitur alto.* 2 *Alter homo.* Ita Paulus 1. Corinth. cap. 15. *Primus homo de terrâ, terrenus, ſecundus homo de cælo, cæleſtis.* Et ad Epheſ. cap. 5. *Induite novum hominem, nempe Chriſtum.* 3 *Sermo patris.* Id deductum eſt ex capit. 18. Sapient. *Dum medium ſilentium tenerent omnia, omnipotens ſermo tuus à regalibus ſedibus deſcendit.*

4. *Numine quam.* Sic exprimit conceptum ex Spiritu-ſancto: Ipſum vero Spiritum-ſanctum vocat rutilantem, forte quod die Pentecoſtes formam habens linguæ igneæ apparuerit. 5. *Genialibus.* Pro conjugalibus: ut apud Horat. epiſt. 1. *Lectus Genialis in aula eſt.* Virg. Æneid. 6. *Lucent genialibus altis aurea fulcra toris.* Cic. in Cluent. *Lectum illum genialem, quem biennio ante filia ſua nubenti ſtraverat.* 6. *Hoc erat.* Geneſ. cap. 3. Deus alloquens ſerpentem, *inimicitias,* inquit, *ponam inter te, & mulierem, & ſemen illius.*

Tractibus anguis inexplicitis
Virus inerme piger revomit.
Gramine concolor in viridi.
  Quæ feritas modo non trepidat,
Territa [34] de grege candidulo?
Inpavidas lupus inter oves
Triſtis obambulat, & rabidum
Sanguinis immemor os cohibet.
  Agnus enim vice mirifica
Ecce [35] leonibus imperitat,
Exagitanſque truces aquilas
Per vaga nubila, perque Notos
Sidere lapſa columba fugat.
  Tu mihi, Chriſte, columba potens:
[36] Sanguine paſta cui cedit avis:
Tu niveus per ovile tuum
Agnus hiare lupum prohibes,
[37] Sub juga [38] tigridis ora premens.
  Da locuples, Deus, hoc famulis
Rite precantibus, ut tenui
Membra cibo recreata levent:
Neu piger immodicis dapibus

INTERPRETATIO.

jam *languidus collectus in ſpiras vomit ſuum venenum inefficax in herba viridi, cui ſimilis* eſt *colore. Quanam fera non trepidat nunc, timens turbam baptizatorum. Lupus incedit mœſtus inter oves ſecuras, & dentes rabidos continet, oblitus cruoris. Nam admirabili mutatione agnus imperat leonibus, & columba ex alto irruens inſectatur per nubes & ventos feroces aquilas,* eaſque *fugat.* O *Chriſte, tu mihi* es illa *fortis columba, quæ domat aquilam ſaginatam* noſtro *ſanguine;* Tu es *agnus* ille, *qui impedis ne lupus laceret morſu oves tuas,* & qui *imponis jugum tigridi.* O *Deus dives id concede* tuis *ſervis petentibus religioſe, ut reficiant corpora ſuſtentata modicis epulis; & ne ſtomachus onuſtus nimio*

NOTÆ.

34. *De Grege candidulo.*] Hominibus baptiſmate mundatis: baptizati veſte candida induebantur, unde Dominica in albis.

35. *Leonibus imperitat.*] Cùm Pollionis filio Genethliacon Virgilius cecinit, eadem, quæ contra communem naturæ curſum accidunt, aliis verbis deſcripſit. *Nec magnos metuent armenta leones. Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores, occidet & ſerpens, & fallax herba veneni occidet.*

36. *Sanguine paſta cui.*] Male monoſyllabam hanc dictionem corripuiſſe Poëtam quis non videt.

37. *Sub juga tigridis ora premens.*] Virgil. eclog. 5. verſ. 29. *Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres inſtituit.* Quod aperte ad Cæſarem pertinet: conſtat enim primùm ſacra Liberi Patris tranſtuliſſe Romam.

38. *Trigidis.*] Tigris, vox eſt Armena, ex Varrone, quæ celeritatem ſignificat. Unde apud eos, fetam illam, ſagittam, & flumen celebre ſignificat.

[39] Viſcera tenſa gravet ſtomachus.
Hauſtus amarus abeſto procul;
Nec libeat tetigiſſe manu
Exitiale, quid aut vetitum:
Guſtus & ipſe modum teneat,
Soſpitet ut jecur incolume.
Sit ſatis anguibus horrificis,
[40] Liba quòd impia corporibus
Ah miſeram peperere necem.
Sufficiat ſemel ob facinus
Plaſma Dei potuiſſe mori.
Oris opus vigor igneolus
Non moritur, quia flante Deo
Compoſitus, ſuperoque fluens
De ſolio Patris artificis,
Vim liquidæ rationis habet.
Viſcera mortua quinetiam
Poſt obitum reparare datur:
E'que ſuis iterum tumulis
Priſca renaſcitur effigies,
Pulvereo coëunte ſitu.
Credo equidem, neque vana fides,
[41] Corpora vivere more animæ:
[42] Nam modò corporeum memini

INTERPRETATIO.

cibatu, premat viſcera diſtenta. Abſit procul hinc *potus, qui amaritiem affert: abſit ut tangam manu aliquid pernicioſum, aut vetitum; ipſe quoque appetitus temperantiam obſervet* in cibo, *ut ſervet jecur immune* à motibus illicitis. *Dæmones truces id ſatis habeant* olim *pernicioſos* fructus eheu, *attuliſſe corporibus mortem miſeram. Satis habeant* hominem *creatum à Deo mori ſemel ob peccatum* Adami. Anima, quæ eſt *oris* divini *flatus, vis ignea, non perit, quia Deus ſpirans* illam *creavit, & ipſa veniens è ſolio cæleſti Dei opificis, prædita eſt facultate rationis. Quinetiam* fuit *conceſſum cadaveribus poſt mortem reſurgere; &, membris* redactis in *pulverem* ſimul *coeuntibus, idem corpus reſurgit è ſuo ſepulchro. Certe credo, nec credo temere,* hæc *corpora* poſthac *victura eſſe ſimilia animæ: ſiquidem nunc memini Deum hominem rediiſſe*

NOTÆ.

39. *Viſcera tenſa.*] *Tenta* puteanus, aliique complures. Horat. *Vbera tenta,* Ovid. *Nervus tentus.*

40. *Liba.*] Libum, placentæ genus ex farina, melle, & oleo, ſic dictum à verbo λείβω ſtillo, quia pars ejus in ignem ſacrificiorum injecta diis libabatur. Hic tamen Prudentius *liba* dixit & aſſumpſit pro quocumque fructu.

41. *Corpora vivere.*] Pro *eſſe victura,* ut ſupra *renaſcitur* pro *renaſcetur.*

42. *Nam modo.*] Divi Pauli argumento utitur, ut probet nos reſurrecturos, quia Chriſtus reſurrexit, De Phleget infra.

De Phlegethonte gradu facili
Ad ſuperos remeaſſe Deum.
Spes eadem mea membra manet:
Quæ redolentia funereo
Juſſa quieſcere [43] ſarcophago,
Dux parili redivivus humo
Ignea Chriſtus [44] ad aſtra vocat.

INTERPRETATIO.

nullo negotio à limbis ad vitam. Eadem ſors parata eſt meo corpori, quod jubetur quidem jacere in ſepulcro, ſed vocatur inde *ad cœlum à Chriſto duce*, qui *reſurrexit* ex *eâdem terrâ.*

NOTÆ.

43 *Sarcophago*] Sarcophagus lapidis, ſeu marmoris genus, quod circa Aſſum Troadis excinditur, in quo corpora condita defunctorum, abſumi intra quadrageſimum diem conſtat exceptis dentibus, ut tradit Plin. lib. 36. cap. 17. unde & nomen habet à carne edenda: σὰρξ enim caro eſt, φάγω comedo. Quare convenienter pro ſepulchro poni conſuevit. Juven. Sat. 10. *Sarcophago contentus erit.*

44. *Ad aſtra ignea.*] Secundum antiquos, ac præcipue ſecundum Platonem, qui ignea eſſe ſydera docuerunt. Ac Ariſtoteles lib. 1. de cælo aſſerit illam adhuc ſuis temporibus viguiſſe opinionem.

IV. HYMNUS POST CIBUM.

PASTIS viſceribus, ciboque [1] ſumpto,
Quem lex corporis imbecilla poſcit,
Laudem lingua Deo Patri rependat:
Patri, qui [2] Cherubin ſedile ſacrum,
Necnon & Seraphin ſuum [3] ſupremo

INTERPRETATIO.

Poſtquam corpus eſt refectum, & capeſſivit cibum, ut lex naturæ debilis exigit, lingua tribuat debitas laudes Patri, qui ſedens in *throno ſublimi tenet & gubernat pro ſacro ſedili Cherubim, atque Seraphim.* Deus ille ut Pater, *is*

NOTÆ.

1. *Sumpto.*] Sumpto cibo reliquum eſt, ut Deo gratias agamus. Commendat itaque inprimis Dei omnipotentiam, cui omnia debemus. Deinde dicit nos debere mundatum habere domicilium, hoc eſt, corpus ab ingluvie & crapula, & animam à peccatis, ut ſimus templum Spiritus Sancti, qui vere eſt hominis cibus. Agendas autem eſſe gratias probat Danielis exemplo, ex cujus hiſtoria multa, quæ nos ſpectant, infert moraliter,

2. *Cherubim.*] In numero plurali. Nam *Cherub.* & *Seraph.* ſunt ſingularis. Eo loco, vel in accuſativo ponuntur, ut ſic intelligas *Cherubim & Seraphim* eſſe Dei ſedile, quibus tanquam ſedi innititur; vel in genitivo, quia ſedile illius ex *Cherubim & Seraphim* conſtat.

3. *Supremo ſolio.*] Per quod intellige omnium rerum arbitrium ac poteſtatem: quale eſt illud; *Super ſolium David ſedebit, & regni ejus non erit finis.*

Subnixus

Subnixus ſolio tenet regitque.
Hic eſt, quem [4] Sabaoth Deum vocamus,
Expers principii, carenſque fine;
Cerum conditor, & repertor orbis.
Fons vitæ liquida fluens ab arce,
Infuſor fidei, ſator pudoris,
Mortis perdomitor, ſalutis auctor.
Omnes quòd ſumus aut vigemus, inde eſt.
Regnat Spiritus ille ſempiternus,
A Chriſto ſimul & Parente [5] miſſus.
Intrat pectora [6] candidus pudica:
Quæ templi vice conſecrata [7] rident,
Poſtquam combiberint Deum medullis.
Sed ſi quid vitii dolive naſci
Inter viſcera jam dicata ſenſit:
Ceu ſpurcum refugit celer ſacellum.
Tetrum flagrat enim vapore craſſo
Horror conſcius [8] æſtuante culpa,
Offenſumque bonum niger repellit.

INTERPRETATIO.

eſt, quem nominamus Deum exercituum, qui nec cepit initium, nec habebit finem, & eſt *creator* omnium *rerum, atque auctor mundi.* Ut filius, eſt *principium vitæ noſtræ emanans ex arce cœleſti, qui fidem inſpirat*, qui *pudicos mores efficit, qui mortem vicit, qui ſalutem attulit: accepimus omnes ab eo* id *quod ſumus, aut poſſumus.* Ut eſt *Spiritus æternus regnat procedens à Patre, & filio ſimul.* Ille pu*rus intrat caſta corda quæ conſecrata inſtar templi grata ſunt, poſteaquam receperunt in ſe intimè* hunc *Deum. Sin autem videt corda jam* ipſi dedicata *inquinari nonnullis peccatis aut mendaciis, ſtatim egreditur velut è templo violato. Nam, conſcientia horrens ſcelere flagranti, miſere æſtuat* ceu plena *tetro vapore, & immunda fugat* Spiritum *ſanctum, quem læſit.*

NOTÆ.

4. *Sabaoth.*] Numeri pluralis, & generis fœminini, quod interpretantur *militiarum, & exercituum.* Unde *Dominus Sabaoth.*

5. *Miſſus.*] Prudentius ſimiliter ac Latini Patres contra Græcos aſſeris à Patre, & Filio produci Spiritum Sanctum. Nam de proceſſione Spiritus-Sancti Græci à Latinis in eo diſcrepant, quòd hi ex ſolo Patre procedere exiſtimant, iſti à Patre, & Filio. In Synodo Tolet juſſu Leonis congregatâ ſuperadditum fuit Fidei Symbolo de Spiritu-Sancto, *à Patre, Filioque procedit*, ut Priſcillianiſtarum errorem refellerent.

6. *Candidus.*] Aut ad columbæ candorem retulit, in cujus ſpecie Spiritus-Sanctus ſuper baptiſatum Chriſtum deſcendit, aut quia Spiritus-Sanctus nobis animæ candorem communicat.

7. *Rident.*] Ornata ſunt per metaphoram: quia quæ ornata ſunt, *ridere* videntur. Virgil. 4 Eclog. *Miſtaque ridenti collocaſia fundet acantho.*

8. *Æſtuante culpa.*] Impeditur, & opprimitur conſcientia. Juven. *Exemplo quodcunque malo committitur, ipſi diſplicet authori.* Atque alibi, *Tacita ſudant præcordia culpa.*

Nec ſolus pudor, innocenſve votum
Templum conſtituunt perenne Chriſto
In cordis medii ſinu, ac receſſu:
Sed, ne [9] crapula ferveat, cavendum
Quæ [10] ſedem fidei cibis refertam
Uſque ad congeriem coarctet intus.
Parcis victibus expedita corda
Infuſum meliùs Deum receptant:
[11] Hic paſtus animæ eſt, ſaporque verus.
Sed nos tu gemino fovens paratu,
Artus atque animas utroque paſtu
Confirmas, Pater, ac vigore comples.
Sic olim tua præcluens poteſtas,
Inter rauciſonos ſitum leones,
Illapſis dapibus virum refovit.
Illum fuſile Numen execrantem,
Et curvare caput ſub expolita
Æris materia nefas putantem,
Plebs diræ [12] Babylonis ac tyrannus
Morti ſubdiderant, feris dicarant,
Sævis protinus hauſtibus vorandum.

INTERPRETATIO.

At non ſola pudicitia, & ſtudium innocentiæ parant æternum templum Chriſto intra intimum pectus. Cavendum eſt etiam ne nos *ingurgitemus cibis, qui intus opprimant cor:* in quo *fides reſidet, fartum uſque ad ſatietatem. Pectora libera ob parcitatem ciborum, admittunt faciliùs Deum illapſum; qui* verus eſt *cibus, & vera deliciæ animi. Sed, ô Pater* cœleſtis, quia *nos nutris hoc duplici victu, roboras* his *ambobus alimentis, corpora & animas, & imples viribus. Ita olim tua providentia omnipotens ſuſtentavit cibariis immiſſis* ex alto *Danielem conſtitutum inter leones rugientes. Cives crudelis Babylonis, &* ipſe *Rex addixerant illum morti, & objecerant leonibus,* ut *ſtatim diſcerperetur cruentis morſibus,* quòd fuerat *deteſtatus idolum ex ære fuſo. & crediderat non* eſſe *licitum adorare æs elaboratum, politum.*

NOTÆ.

9. *Crapula.*] Capitis ludta, & agitatio ex vinolentia: à κάρα caput, & πάλλω vibro. Hic ſumitur pro omni intemperantia.

10. *Sedem fidei.*] Juxta illud Pauli ad Romanos, cap. 1. *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem.*

11. *Hic paſtus verus.*] Dubium an ad Euchariſtiæ Sacramentum illud referatur, in quo Chriſtus & potus & cibus eſt iis, qui ſumunt, an ad Dei providentiam, quæ ubique noſtræ ſaluti tam proſpicit, ut nobis omnium rerum abundantiam ſuppeditet. Ego potius primam in ſententiam iverim. De verbo *cluere ſplendore*, infra in Pſychom.

12. *Babylonis.*] Babylon urbs nobiliſſima, ad Euphratem ſita, olim Chaldææ totius caput. Hanc à Semiramide conditam tradidit Strabo libro ſexto. Omnino eſt deſtructa, ita ut vix ejus ſuperſint rudera; & ex ejus ruinis crevit Bagdatum, urbs munita ad Tigrim, quæ alias Seleucia magna.

O ſemper pietas, fideſque tuta!
Lambunt indomiti [13] virum leones,
Intactumque Dei tremunt alumnum.
Adſtant comminus, & jubas reponunt:
Manſueſcit rabies, fameque blanda
Prædam rictibus ambit incruentis.
Sed cum tenderet ad ſuperna palmas,
Expertumque ſibi Deum rogaret,
Clauſus jugiter, indigenſque victûs:
Juſſus nuntius advolare terris,
Qui paſtum famulo daret probato,
Raptim deſilit obſequente mundo.
Cernit forte procul dapes inemptas:
Quas meſſoribus [14] Habacuc propheta
Agreſti bonus exhibebat arte.
Hujus cæſarie manu prehenſa,
Plenis, ſicut erat, gravem caniſtris
Suſpenſum rapit, & vehit per auras.
Tum raptus ſimul ipſe prandiumque
Senſim labitur in lacum leonum;
Et, quas tunc epulas gerebat, offert.

INTERPRETATIO.

Sed ii, qui pollent *fide*, *& ſanctimoniâ*, ſunt *ſemper in tuto. Leones feroces* naturâ *lambunt Danielem*, *& venerantur famulum Dei incolumem: recubant juxta* illum, *demittunt jubas*, *deponunt rabiem*, *&* tolerantes *famem circumſtant prædam ore incruento. Dum vero* Daniel *ſemper incluſus*, *& expers cibi tendebat manus ad cælum*, *& invocabat Deum*, *cujus opem expertus erat*; hic *jubet angelum delabi in terram*, *ut ferat dapes ad fidelem ſervum: & ille ſtatim ruit aëre cedente. Forte angelus videt procul cibos non emptitios*, *quos Propheta Habacuc portabat meſſoribus* paratos *modo agreſti. Implicat dextram illius capillis*, *arripit*, *& fert per auras ſuſpenſum prophetam*, *ut erat onuſtus corbibus ciborum. Tum Habacuc ita delatus*, *& cibi ſimul immittuntur leniter in foveam leonum*; *& offert* Danieli *prandium*, *quod* tunc *ferebat.*

NOTÆ.

13. *Virum.*] Danielem ſcilicet, qui fuit ex ſemine regum Juda, natus anno circiter 15. Joſiæ. Adhuc adoleſcens 20. annorum captivus à Nabuchodonoſore ductus eſt Babylonem una cùm rege & cognato ſuo Joakim. Totam hanc hiſtoriam, quam Poëta tam fuſe deſcripſit, legat, qui plura cupit ſcire, Daniel cap. 14.

14. *Habacuc.*] Geminum fuiſſe Habacucum, alterum Danielis obſonatorem, alterum Prophetam Manaſſis coævum, de tribu Simeonis, qui Nahumum ſequitur, & Sophoniæ præit, Dominus Huetius, cujus nomen infinita prope eruditione, editiſque in lucem monimentis celeberrimum, aſſerit in demonſtr. Evangel. probatque; quem conſulere poterit unuſquiſque. Prudentius vero unum, eundemque fuiſſe putat.

Sumas lætus, ait, libenſque carpas,
Quæ ſummus Pater, Angeluſque Chriſti
Mittunt liba tibi ſub hoc periclo.
His ſumptis Danielus excitavit
In cælum faciem, ciboque fortis
[15] Amen reddidit, alleluia dixit.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & ſacramus hymnos.
Tu nos triſtifico velut tyranno,
Mundi ſcilicet impotentis actu
Concluſos regis, & feram repellis:
Quæ circumfremit, ac vorare tentat,
Inſanos acuens furore dentes;
Cum te, ſumme Deus, precemur unum.
Vexamur, premimur, malis rotamur:
Oderunt, lacerant, trahunt, laceſſunt:
Juncta eſt ſuppliciis fides iniquis.
Nec deſit tamen anxiis medela:
Nam languente truci leonis ira,
Illapſæ ſuperingeruntur eſcæ.
Quas ſi quis ſitienter hauriendo
Non guſtu tenui, ſed ore pleno,
Internis velit implicare venis:
Hic ſancto ſatiatus ex Propheta,
Juſtorum capiet cibos virorum:

INTERPRETATIO.

O Daniel, *inquit, cape alacer. & comede libens alimenta, quæ Pater æternus, & Angelus Dei mittunt tibi laboranti fame. Daniel ſumpſit cibum, ſuſtulit oculos in cælum, & refectus dapibus reſpondit amen*, & *cecinit laudes Dei. Nos, ô Deus diſpenſator omnium bonorum, refecti tuis beneficiis ita agimus gratias, & cantamus laudes. Tu geris curam* pro *nobis, quos violentia mundi ferocis, tanquam crudelis tyranni incluſit* carcere; & *avertis dæmonem qui, dum te unum invocamus, ô ſumme Deus, circa nos fremit, conatur* nos *abſorbere, & iram ſuam impotentem accendit cum rabie.* Inimici nos *affligunt, urgent, malis exagitant, odio premunt, diſcerpunt, diſtrahunt, infeſtant. Noſtra fides eſt ſemper objecta cruciatibus injuſtis. Tamen remedia non deſunt laborantibus; nam ira ſævi dæmonis frangitur*, & *cibi*, nempe ſacra ſcripta, *ſuperne offeruntur. Quos ſi quis avidè ſumendo velit reponere imis ſenſibus, nec guſtare primoribus* labris, *ſed pleno ore*, is ſane *recreatus per ſanctum prophetam ſaturabitur* cibo parato *hominibus*

NOTA.

15. *Amen, Alleluia.*] Dictiones Ebrææ; quarum primâ utimur ad confirmandum aliquid, unde Deuter. 17.16. *Reſpondebitque univerſus populus, Amen.* Altera vero eſt compoſita, ex *Allel.* laudate, & *IAH.* univerſalem, Deum ſcilicet. Hæc Auguſtinus.

Qui fructum Domino metunt perenni,
Nil eſt dulcius, ac magis ſaporum,
Nil quod plus hominem juvare poſſit,
Quàm vatis pia præcinentis orſa.
His ſumptis licèt inſolens poteſtas
Pravum judicet, irrogetque mortem:
Impaſti licèt irruant leones,
Nos ſemper Dominum Patrem fatentes
In te, Chriſte Deus, loquemur unum,
Conſtanterque tuam crucem feremus.

INTERPRETATIO.

*probis, qui colligunt meſſem Dei æterni. Nihil eſt ſuavius, & jucundius ori; ni*hil eſt, *quod poſſit tantum afferre levamen hominibus, quantum ſacra eloquia prophetarum vaticinantium.* Nam, cum erimus *his inſtructi, quamvis princeps imperio ſuperbus nos inique damnet; atque inferat mortem, quamvis irruant* in nos *leones jejuni; nos ſemper, agnoſcentes, ô* Chriſte, tuum *patrem* eſſe *Deum, prædicabimus te eſſe* cum illo *unum Deum: & feremus perpetuò tuam crucem.*

V. HYMNUS, AD INCENSUM LUCERNÆ.

INVENTOR rutili, dux bone, luminis,
Qui certis vicibus tempora dividis:
Merſo ſole Chaos ingruit horridum,
Lucem redde tuis, Chriſte, fidelibus.
Quamvis innumero ſidere regiam,
Lunarique polum lampade pinxeris,
Incuſſu ſilicis lumina nos tamen
[1] Monſtras ſaxigeno ſemine quærere.
Ne neſciret homo ſpem ſibi luminis

INTERPRETATIO.

O *Chriſte, Rex benigne, & auctor lucis coruſcæ, qui facis dies, ac noctes ſuccedere* ſibi *invicem, præbe lumen tuis famulis;* jam *tenebræ craſſæ inſurgunt.* quia *ſol abiit. Quanquam decoraveris aulam tuam infinitis ſtellis, & cælum fulgore lunæ; attamen vis ut nos eliciamus attritu lapidis lumen ex ſcintillis latentibus in venis ſaxorum. Ne lateret homini* ſibi *eſſe quærendum ignem in corpore*

NOTA.

1. *Monſtras ſaxigeno.*] Ea ſpectant conſuetudinem ætatis Prudentii, quâ Sabbatho Paſchæ, inclinante in veſperam die, ante ſollennem baptiſmi celebrationem cereus à Diacono conſecrari ſolebat, ac novo igne, qui ex ſilice percuſſo eliciebatur, accendi: unde & poſtea cerei baptizatorum, quos illi manibus ferebant, accendebantur. Iſque cereus per ſingulos ſeptem dies, veſpertino tempore ad ſacrum iis progredientibus præferebatur. Quo cereo columnam ignis, de qua Poëta multa ſcribit, deſignari volebant Ita Georg. Caſſander. Unde ab omnibus fere hic Hymnus inſcribitur; *ad incenſum cerei Paſchalis.*

In Chriſti ſolido corpore conditam;
Qui dici [2] ſtabilem ſe voluit petram;
Noſtris igniculis unde genus venit.
Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis aut facibus paſcimus aridis:
Quin & fila favis [3] ſcirpea floreis
Preſſo melle prius collita fingimus.
Vivax flamma viget, ſeu cava teſtula
Succum linteolo ſuggerit ebrio,
Seu pinus piceam fert alimoniam,
Seu ceram teretem ſtuppa calens bibit.
[4] Nectar deliquido vertice fervidum
Guttatim lacrymis ſtillat olentibus:
Ambuſtum quoniam vis facit ignea
Imbrem de madido flere cacumine.
Splendent ergo tuis muneribus, Pater,
Flammis mobilibus ſcilicet atria,
Abſentemque diem lux agit æmula,
Quam nox cum [5] lacero victa fugit peplo.
Sed quis non rapidi luminis arduam,
Manantemque Deo cernat originem?

INTERPRETATIO.

ſolide Chriſti, qui voluit appellari firma petra: ex quâ noſter ignis oritur. Nutrimus illum ignem *lampadibus plenis liquore olei pinguis, vel aridâ materiâ; quin etiam utimur arundine junci unctâ favo redolente flores*, ex quo *mel expreſſum eſt*.. *Flamma accenſa durat, ſive ellychnium ſiccum lucerna concava attrahat oleum, ſive* fax *pinea ſuppeditet nutrimentum glutinoſum, ſive ſtupa inflammata qua circundatur, conſumat cereum oblongum & rotundum. Cera liquefacta diſtillat paulatim à* ſupremâ *parte liquidâ guttus beneolentes: quia calor ignis* ita *liquefacit* hanc *materiam*, ut *ſtillet ex* ſuprema *parte fluidâ. Quare, ô pater* æterne, *noſtra tecta colluſtrantur flammis tremulis*, quas *accepimus à te; & lux* earum *æqualis* diei *ſuſcipit partes diei peracti. Nox victa* hâc *luce recedit cum* ſua *nigra veſte conſciſſa. Sed cui eſt obſcurum fontem luminis velocis* eſſe *caleſtem, & ortum à Deo?*

NOTÆ.

2. *Stabilem petram.*] Ita Paulus 1 Corinth. cap. 10. *Bibebant autem de ſpiritali, conſequente eos, petra: petra autem erat Chriſtus.*

3. *Scirpea.*] Scirpus, teſte Denato, eſt ſine nodo, & levis junci ſpecies, paluſtris res. Feſtus neutro genere declinat. *Scirpum eſt id, quod in locis paluſtribus naſcitur, leve & procerum.* De picea pini ſpecie reſinam ferente infra.

4. *Nectar de liquido.*] Eodem ſenſu Virgil. lib 1 Æneid. ceram liquefactam, quod pars ſit mellei operis, nectar appellat. *Et dulci diſtendunt nectare cellas.* Per Synecdochen ex uno diſtillante liquore reliquos intelligi voluit Prudentius; triplici enim ignis genere ſub veſperam uſos fuiſſe notat, nempe oleo, pinu, & cera.

5. *Lacero peplo.*] Peplum enim veſtis eſt proprie muliebris, ut infra dicemus.

[6] Moyſes nempe Deum [7] ſpinifera in rubo
Vidit conſpicuo lumine flammeum.
Felix, qui meruit ſentibus in ſacris
Cæleſtis ſolii viſere Principem,
Juſſus nexa pedum vincula ſolvere,
Ne ſanctum [8] involucris pollueret locum.
Hunc ignem populus ſanguinis inclyti
Majorum meritis tutus & [9] impotens,
Suetus ſub dominis vivere barbaris,
Jam liber ſequitur longa per avia:
Quà greſſum tulerant, caſtraque cærulæ
Noctis per medium concita moverant,
Plebem pervigilem fulgure prævio
[10] Ducebat radius ſole micantior.
Sed [11] Rex Niliaci litoris, invido

INTERPRETATIO.

Nam Moyſes intuitus eſt in luce aſpectabili Dominum igneum apparentem *in dumo ſpinoſo. Beatus* ſane, *quòd fueris dignus*, qui *juſſus detrahere calceos ligatos, ne fœdaret calceis locum ſanctum, cerneret Dominum cæli in dumo ſacro. Iſraëlita orti è ſanguine nobili, tuti, & potentes Virtutibus parentum, aſſueti ſervire dominis crudelibus, jam liberati ſequuntur hunc ignem per vaſtum deſertum. Columna ignis lucidior ſole præcedebat lumine prævio* hunc *populum vigilem, quà agebat iter, & relinquebat caſtra mota medio noctis tenebroſa. Rex vero Ægyptiorum*

NOTÆ.

6. *Moyſes.*] Amrami, & Iocabed filius, Caathi nepos, Levi pronepos, Mariæ & Aaron frater, ad flumen expoſitus à Pharaonis filia tollitur, & in aula ad ſpem regni capeſſendi alitur. Natus eſt anno 2464. ad opera mirabilia ſingulariter deſtinatus, conſervatus, atque educatus, ut videre eſt in Exodo.

7. *Spiniferæ in rubo.*] Id omne deductum eſt ex cap. 3. 13. 14. Exodi, ubi leguntur hæc verba. *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.* Et paulo poſt, *Ne appropies*, inquit, *huc. Solve calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt.*

8. *Involucris.*] Penultimam, quæ ab omnibus producitur, licentia corripuit.

9. *Impotens.*] Teſte Donato, idem ſignificat ac nimis potens, itaut præpoſitio *in* ſicut alias ſæpe, compoſiti ſignificatum augeat. Cicer. Lepido. *Sin iſta pax perditorum hominum in poſſeſſionem impotentiſſimi dominatus reſtituta eſt.*

10. *Ducebat radius.*] Moyſes, quod de Iſraëlitis ab Ægyptiaca tyrannide liberandis mandatum ſibi erat, aggreſſus eſt exequi. Commeatu ab Pharaone rege fruſtra petito, multiplicibus prodigiis & calamitatibus adeò perterruit Ægyptios, ut cum poſtremò, qui primi in quaque illorum familia geniti erant, ab Angelo nocte occiſi forent, eâdem ipſa egredi permitterentur Hebræi, quos Dominus præcedebat ad oſtendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.

11. *Rex Niliaci littoris.*] Pharao: quo nomine omnes Ægyptii reges appellantur. Idque cognomen fuit dignitatis, ut ſcribit Euſebius. Nam Ægyptiorum lingua Pharaon regem ſignificat, teſte Joſepho lib. 8. antiq. Unde cum primum perveniebant ad imperium, hoc nomen accipiebant. De Nilo infra.

Fervens felle, [12] jubet prævalidam manum
In bellum rapidis ire cohortibus,
Ferrataſque acies clangere claſſicum.
Sumunt arma viri, ſeque minacibus
Accingunt gladiis : triſte canit tuba.
Hic fidit jaculis, ille volantia
Præfigit [13] calamis ſpicula Cnoſiis.
Denſatur cuneis turba pedeſtribus :
Currus pars, & equos, & volucres rotas
Conſcendunt celeres, ſignaque bellica
Prætendunt tumidis [14] clara draconibus.
Hic jam ſervitii neſcia priſtini,
Gens [14] Peluſiacis uſta vaporibus,
Tandem purpurei gurgitis hoſpita

INTERPRETATIO.

accelarum Nili incenſus irâ jubet exercitum numeroſum movere in hoſtem celeres cohortes, & duces cogere tubâ milites armatos. Ægyptii capiunt arma, & accommodant ad latera enſes minaces : litui dant ſignum. A'ter incedit *armatus haſtis, alter aſſumit ſagittas volantes pennis Gnoſiis. Peditatus eſt redactus in formam cunei : alii celeres conſcendunt currus, aut equos, & praferunt vexilla bellica inſignita ſavis draconibus. Cùm vero populus* Dei *uſtus vaporibus Nili jam immemor ſuæ priſtina captivitatis venit tandem* ad *mare rubrum, & pra laſſitudine,*

NOTÆ.

12. *Iubet pravalidam.*] Cap. 14. Exod. *Quid facere voluimus, ut dimitteremus Iſraël, ne ſerviret nobis : junxit ergo currum, & omnem populum ſuum aſſumpſit ſecum.*

13 *Calamis ſpicula Gnoſiis.*] Gnoſſos, & Gnoſos : Gnoſſos Straboni, urbs Cretæ quondam primaria, & regia apud Idam montem, Olim Epiſcopalis, nunc exciſa. Gnoſſium autem calamum poſuit, quia Cretenſes nobiles erant ſagittarii, maximeque Gnoſii. Horat. Od 16. lib. 1. *Ne quicquam calami ſpicula Gnoſii vitabis.* Propert : *Et pharetra ex humero Gnoſia utroque jacet.*

14. *Clara draconibus.*] Et Dacos, & Perſas in ſignis pinxiſſe *Dracones* conſtat ; Romanos vero primis Reipublicæ temporibus *Aquilam, Lupum, Minotaurum*. teſte Vegetio, *Equum, & aprum*. teſte Plinio ; ita tamen ut præ cæteris principatum obtineret *aquila*. Tria vero alia ſignorum genera poſterioribus temporibus fuerunt uſurpata, *Elephas. Sphinx, & Draco*, Dacis enim, & Perſis victis illis à Traiano, his ab Aureliano unà cum Zenobia, *dracones* ad terrorem adhiberi cœpti ſunt : ea enim Dacorum ſigna in columna Traiani etiam nunc videre licet. Unde poſt Traianum apud ſcriptores Latinos *draconum* frequens eſt mentio, ante illius ætatem nulla. Atque ut in caſtris aquilifer, qui aquilam portabat, ſic draconarii, qui dracones. Sidonius in panegyrico Maioriani. *Iam textilis anguis diſcurrit per utramque aciem* Romanam & Vandalicam.

15. *Peluſiacis*] Peluſiacum, oſtium Nili Orientalius cæteris, Carabes teſte Tyrio inter Pharamiam & Taphium oppida exciſa, ſic à Peluſio dictum eſt urbe vicina, quam urbem condidit Peleus Achillis pater monitu Deorum poſt luſtrationem. Male putant aliqui eandem eſſe ac Damiatam, quippe ex ejus ruinis crevit Damiata ei fere adjacens, ſed in adverſa ripa Nili Peluſiaci.

Rubris.

[16] Rubris litoribus feſſa reſederat.
Hoſtis dirus adeſt cum duce perfido;
Infert & validis prælia viribus.
Moyſes porrò ſuos in mare præcipit
Conſtans intrepidis tendere greſſibus.
Præbent rupta locum ſtagna viantibus;
Riparum in faciem pervia: ſiſtitur
Circumſtans vitreis unda liquoribus,
Dum plebs ſub bifido permeat æquore.
Pubes quinetiam decolor aſperis
Irritata odiis, Rege ſub impio,
Hebræum ſitiens fundere ſanguinem,
Audet ſe pelago credere concavo.
Ibant præcipiti turbine percita
Fluctus per medios agmina regia:
Sed confuſa dehinc unda revolvitur
In ſemet revolans gurgite confluo.
Currus tunc, & equos, telaque naufraga,
Ipſos & proceres, & vaga corpora
Nigrorum videas nare ſatellitum,
Arcis [17] juſtitium triſte tyrannicæ.

INTERPRETATIO:

conſedit prope *littus* hujus maris. Sed *immites Ægyptii*, & ipſorum *rex perfidus appropinquant, & veniunt ad pugnam cum maximo exercitu.* Quare *Moyſes fortis jubet Iſraëlitas ingredi mare imperterrito gradu. Mare diviſum*, & *patens in medium littoris aperit viam tranſeuntibus: aqua hinc inde diſpoſita conſiſtunt liquore pellucido* inſtar vitri, *dum Iſraëlita tranſgrediuntur pontum disjunctum. Gens nigra Ægyptiorum inflammata odio acerbo,* & *avida ſanguinis Hebraeorum, auſa eſt quoque*, & ipſius *rex impius, ingredi mare cavum. Turma Pharaonis impulſa turbâ* euntium *præcipitanter progrediebantur per medios fluctus; cum aqua* omnes *ſimul ſunt reverſa*, & *confluxerunt in ſemetipſas priſtino alveo. Tum videres currus, & equos, & arma naufraga, & ipſos primates, & diſperſa corpora militum Ægyptiorum operiri* fluctibus; *quod fuit exercitui Pharaonis maximo luctui.*

NOTÆ.

16. *Rubris litteribus.*] Mare rubrum; ſeu ſinus Arabicus ab ortu habet Arabiam felicem, & Petræam, ab occaſu Æthiopiam ac Ægyptum. Extenditur in longum à meridie in ſeptentrionem per 1200 mill. paſſ. & ejus latitudo ubi major, vix eſt 250 milliarium. Jungitur autem Oceano Arabico per fretum.

17. *Juſtitium.*] Juriſdictionis eſt intermiſſio, quæ fieri ſolebat in publico luctu, & reipublicæ calamitatibus; ut colligimus ex Livio: *Ac prope juſtum juſtitium omnium rerum futurum videbatur, donec Conſul ad urbem rediiſſet.* Et Lucan. l. 5. *Triſts juſtitio clauſa fora.* Quare, ut refert Giſelinus, quidam in fragmento ad Calchidium Grammaticum *juſtitium* vult ſumi pro ipſomet luctu publico. Undè & Fronto in Oratione pro Nucerinis: *Denique & juſtitium plebi indicitur.* Ea interpretatio ſi vera eſt; non male in hunc locum quadrabit.

Quæ tandem poterit liugua retexere
Laudes, Chriſte, tuas? qui domitam [18] Pharon
Plagis multimodis cedere præſuli
Cogis juſtitiæ, vindice dextera.
Qui pontum rapidis æſtibus invium
Perſultare vetas, ut refluo in ſalo
Securus pateat, te duce, tranſitus,
Et mox unda rapax ut voret impios.
[19] Cui jejuna eremi ſaxa loquacibus
Exundant ſcatebris, & latices novos
Fundit ſciſſa ſilex: quæ ſitientibus
Dat potum populis axe ſub igneo.
Inſtar fellis aqua, [20] triſtifico in lacu
Fit ligni veniá, [21] mel velut Atticum.
Lignum eſt, quo ſapiunt aſpera dulciùs:
Nam præfixa cruci ſpes hominum viget.
Implet caſtra cibus tunc quoque ninguidus,
Illabens gelidâ grandine denſiùs.

INTERPRETATIO.

O *Chriſte, quis homo poterit dicere* pro dignitate *tuas laudes? Tu, dextrâ vindice*, eò *redegiſti Ægyptum victam variis portentis*, ut *concederet libertatem Moyſi. Tu ſtitiſti mare non vadoſum* ob *fluctus rapidos, ut, te ductore*, Iſraël *reperiret facilem aditum per aquas reciprocantes, paulopoſt vero ut impii* Ægyptii *abſorberentur undis* eos *abripientibus. Tu juſſiſti petram aridam* iu *eremo ſcaturire fontibus irriguis, & ſaxum dehiſcens evomere recentem aquam, quæ præberet hauſtum genti ſiticuloſæ in regione fervida. Aqua velut fel amara in ſtagno ingrato Maran evaſit dulcis ut mel Atticum beneficio ligni. Illud lignum eſt, quo acerba* quæque *dulceſcunt, quippe* tota *ſpes hominum hæret poſita in cruce.* T*u miſiſti* etiam intra *caſtra manna, pluens denſius grandine gelidâ.*

NOTÆ.

18. *Pharon.*] Farion, & Magrah, colonia eſt & oppidum Ægypti apud Alexandriam, in inſula continenti pene juncta, quondam regia, ubi ex alta turri à Ptolemæo rege 80. talentis Soſtrati Gnidii operâ, vel ſecundum alios à Soſtrato rege conſtructa, fax per noctem navigantibus lucebat. Hæc turris inter ſeptem orbis miracula computatur.

19. *Cui jejuna.*] Explicat qua ratione, Moſe petram Horeb percutiente, è veſtigio petra dehiſcens aquam evomuerit copioſiſſimam. Supra.

20. *Triſtifico in lacu.*] *Et venerunt in Mara*, ait Moyſes, *nec poterant bibere aquas, quod eſſent amaræ, & murmuravit populus dicens quid bibemus. Clamavit ad dominum Moyſes, qui oſtendit ei lignum, quod cum miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt.* Sive vis ea, inquit Philo Judæus, nativa fuit hactenus ignorata, ſive tum primùm ad præſentem uſum eſt indita.

21. *Mel Atticum.*] Celebre fuit, præſertim ex Hymetto monte hujus regionis, Athenis proximo, juxta quem Helice oppidum erat, & cum Hyblæo melle certabat. Ita ut abierit in adagium apud Martialem & Lucianum pro ſuavi eloquentia. Virg. lib. 4. Georg. *Cecropiumque thymum & graveolentia centaurea.* Ob quam thymi abundantiam & dulcedinem, mel Atticum erat ſuave.

His menſas epulis, hac dape conſtruunt,
Quam dat ſidereo Chriſtus ab æthere.
Necnon imbrifero ventus anhelitu
Craſſa nube leves invehit alites,
Quæ difflata in humum cùm ſemel agmina
Fluxerunt, reduci non revolant fuga.
Hæc olim patribus præmia contulit
Inſignis pietas Numinis unici:
Cujus ſubſidio nos quoque veſcimur,
Paſcentes dapibus pectora myſticis.
Feſſos ille vocat per freta ſæculi,
Diſciſſis populum turbinibus regens,
Jactataſque animas mille laboribus
Juſtorum in patriam ſcandere præcipit.
Illic purpureis tecta roſariis
Omnis fragrat humus, [22] calthaque ping[ues]
Et molles violas, & tenues [23] crocos
Fundit fonticulis unda fugacibus
Illic & gracili [24] balſama ſurculo

INTERPRETATIO.

Iſraëlitæ *onerant* ſuas *menſas his cibis, hac dape, quam Deus mittit è cœlo ſtelliſero. Quinetiam vento Africo* impellente, *tu adduxiſti multitudinem innumeram levium Coturnicum, quæ volucres ſtatim atque vento impulſæ inſtiterant humi, non tentabant reduces fugere. Eximia providentia Dei*, qui eſt *unus, ſuppeditavit olim noſtris majoribus hæc alimenta: nos etiam ſuſtentantes animum ſacrâ ſynaxi alimur ſubſidio illius pro*videntiæ. *Tu ducens homines per hujus mundi mare, & diſpellens hinc atque hinc turbines, vocas eos, & evehis in cœlum animas Sanctorum agitatas multis calamitatibus. Ibi terra undique ſparſa roſis puniceis expirat* odorem, *& aqua rivuli fluentis fundunt calthas pingues, & teneras violas, & levem crocum: Ibi balſamum ſtillans manat ex tenui arbore;*

NOTÆ.

22. *Caltha.*] Caltha flos lutei ſive crocei coloris, quaſi ſolſequium, quia, præſertim, cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur. In hoc erravit poëta, quod neutro genere declinarit, ſiquidem apud omnes antiquos fœminini eſt generis.

23. *Crocos.*] Crocus, vel crocum flos quoque lutei coloris, id eſt flavi rubeſcentis. Virg. lib. 4. Georg. 183. *Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem.*

24. *Balſama.*] Balſamum, arbuſcula eſt odoratiſſima, in Judæa ſolum naſcens, ut ait Plin. lib. 12. cap. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendêre hanc arbuſculam urbi imperatores Veſpaſiani, nempe in triumpho Judaico.* Si tamen Joſepho fides eſt lib 8. Judaic. antiquit. c. 6. Balſami planta potius in Judæam ex Ægypto tranſiit. Dono data Salomoni à *Nicauli*, quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ litteræ reginam Saba nuncupant. Virgil. lib. 2. Georg. 119. *Quid tibi odorato referam ſudantia ligno balſama.*

Deſudata fluunt, raraque [25] cinnama
Spirant, & [26] folium, fonte quod abdito
Prælambens fluvius portat in exitum.
Felices animæ prata per herbida
Concentu parili ſuavè ſonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candidis.
[27] Sunt & ſpiritibus ſæpe nocentibus
Pœnarum celebres ſub Styge feriæ,
Illa nocte, ſacer qua rediit Deus
Stagnis ad ſuperos ex [28] Acheronticis:
Non ſicut tenebras de face fulgida
Surgens Oceano [29] Lucifer imbuit,
Sed terris Domini de cruce triſtibus
Major Sole novum reſtituens diem,

INTERPRETATIO.

& cinnamum pretioſum, & folium, quòd Phiſon exiens ex fonte occulto trahit uſque ad oſtia ſua, jactant odorem. Ibi *in locis herboſis animæ ſanctorum uno concentu conſtant jucundam ſymphoniam* ex *modulis hymnorum dulciter reſonantibus, & proterunt puris pedibus lilia. In inferis quoque ſæpe datur remiſſio ſolennis tormentorum. Damnatis ſpiritibus illa nocte, quâ Chriſtus rediit ad vitam è locis inferis. Non* ille *fugavit tenebras lumine ſplendido, tanquam Lucifer emergens è mari, ſed lucidior Solo retulit novam lucem hominibus lugentibus mortem Domini.*

NOTÆ.

25. *Cinnama.*] Eadem arbuſcula ac *cinnamomum*, quod frutectum in Æthiopia naſcitur. Hujus autem lignum inter aromata delicatiſſima annumeratur. Martial. lib. 4. 13. *Tam bene rara ſuo miſcentur. Cinnama nardo.* Claudian de nuptiis Honor & Mariæ: *Hic caſia matura ſeges, Panchæaque ſurgunt cinnama.*

26. *Folium.*] Id de Bdellio arbore reſinoſa & odoratiſſima, quæ frequens adnaſcitur Phiſoni, intelligi poteſt, & de Malobathro Indicis paludibus ſine radice innatante, quod cùm nardum cui ſimile eſt, viribus ſuperet, folium appellarunt: unde unguenta foliata.

27. *Sunt & ſpiritibus.*] Sive de damnatis loquatur poëta, ſive de purgandis adhuc animis, ſane errat Niſi mavis ad majorem commendationem ſacri luminis, quo nos Chriſtus tenebris immerſos illuſtravit, poëtarum licentia finxiſſe partem illius beatitudinis ad tartara perveniſſe. Scio tamen nonnullos ex Sanctis Patribus levari aliquando pœnas damnatorum cenſere, quos inter S. Aug. in Enchiridio cap. 112. tractans verſum illum Pſalmi 87. *Non obliviſcetur miſereri Deus, nec continebit in ira ſua miſericordias ſuas*, ait, *ut in ira ſua, non tamen contineat miſerationes ſuas, non æterno ſupplicio finem dando, ſed levamen adhibendo, vel interponendo cruciatibus.*

28. *Acheronticis.*] Acheron inferorum fluvius, Titanis & Terræ filius detruſus à Jove ad inferos, quod ſitientibus in bello gigantibus potum præbuiſſet.

29. *Lucifer.*] Stella Veneris, quæ mane ante ſolis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire ſolem dicitur; ſero etiam cadentem ſolem ſubſequitur, tumque vocatur *veſper.* Illum unico equo vehi putarunt poëtæ, ſed mane equo albo, ſerò fuſco. Unde, quia ex equo in equum deſiliebat, equos ei dicabant deſultorios. De *tart.* & de *libo* ſupra.

Marcent ſuppliciis Tartara mitibus,
Exultatque ſui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus:
Nec fervent ſolito flumina ſulphure.
Nos feſtis trahimus per pia gaudia
[30] Noctem conciliis; votaque proſpera
Certatim vigili congerimus prece;
Exſtructoque agimus liba ſacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus:
Quæ ſuffixa micant per [31] laquearia,
Et de languidulis fota [32] natatibus
Lucem perſpicuo flamma jacit vitro.
Credas ſtelligeram deſuper aream
Ornatam geminis ſtare [33] Trionibus,
Et qua [34] Boſphoreum temo regit jugum
Paſſim purpureos ſpargier [35] Heſperos.

INTERPRETATIO.

Jam damnati perferunt ſupplicia mitiora; & turba animarum libera ab igne gaudet ceſſatione pœnarum *in his locis, nec torrentur, ut alias, fluvio ſulphureo. Nos* autem *congregati ſolenniter pernoctamus pie ac latè, & vigilantes* in *oratione certatim facimus vota ſecunda, & ponentes altaria ſacrificamus. Lucerna ſuſpenſa funibus mobilibus colluſtrant luce laquearia, quibus affixa ſunt, & flamma nutrita* liquore *languido, cui innatat, emittit lumen per vitrum pellucidum. Putares cælum ſtelliferum adeſſe deſuper illuminatum* ſtellis *duorum plauſtrorum; & paſſim ignes heſperi lucere, qua temo ducit jugum luciferi.*

NOTÆ.

30. *Noctem conciliis.*] Modo quis aliquando annales eccleſiaſticos evolverit, ſane non ignorat, primis eccleſiæ temporibus Chriſtianos noctu præcipue ſacra feciſſe, atque in unum locum conveniſſe, tum metu tyrannorum, tum pio ritu, ut omni tempore Deum laudarent. Quod facile colligitur ex iis, quæ Pagani Chriſtianis objiciebant, aſſerentes per noctem ipſos nefanda crimina, & atrociſſima patrare.

31. *Laquearia.*] Sunt in conclavium tectis tignorum interſtitium: à lacu dicta, quia cava ſunt.

32. *Natatibus.*] Tantum ſcriptores ætatis Prudentii hoc nomine ſubſtantivo uſi ſunt. Claud. 3. de raptu Proſerpinæ: *Pulchroque ſecat Galatea natatu.*

33. *Trionibus.*] Triones ſunt ſeptem ſtellæ ad polum arcticum ita diſpoſitæ, ut plauſtrum efficere videantur: quare à ruſticis *plauſtrum majus*, ac *plauſtrum minus* vocantur, ab aliis vero *urſa dua. Illo nomine priſcâ linguâ dicebantur boves, quod arando terram terant, quaſi Teriones*, ita Varro; *vel quod ſtrias in terra excavent, quaſi Striones.*

34. *Boſphoreum.*] Nempe jugum Luciferi, Græce enim *Lucifer* dicitur φώσφορος. Martial. lib. 8. 22. *Boſphore redde diem.* De Lucif. ſupra.

35. *Heſperos.*] Atlantis frater, à quo Heſperia. Scribit Diodorus hunc Heſperum conſcendiſſe cacumen montis Atlantis ad curſus aſtrorum obſervandos, & nunquam deinde comparuiſſe. Cui vulgus honores divinos exhibuit, aſtrumque lucidiſſimum ejus nomine appellavit. Virg. eclog. 7. *Ite domum ſaturæ, venit Heſperus. ite capellæ.*

O res digna, Pater, quam tibi roſcidæ
Noctis principio grex tuus offerat,
Lucem, qua tribuis nil pretioſius:
Lucem, qua reliqua præmia cernimus.
Tu lux vera oculis, lux quoque ſenſibus,
Intus tu ſpeculum, tu ſpeculum foris,
[36] Lumen quod famulans offero, ſuſcipe,
Tinctum pacifici chriſmatis unguine:
Per Chriſtum genitum, ſumme Pater, tuum,
In quo viſibilis ſtat tibi gloria;
Qui noſter Dominus, qui tuus unicus
Spirat de patrio corde Paraclitum:
Per quem ſplendor, honos, laus, ſapientia,
Majeſtas, bonitas, & pietas tua
Regnum continuat numine triplici,
Texens perpetuis ſæcula ſæculis.

INTERPRETATIO.

O Deus, lux ſane eſt *digna, qua tibi offeratur à famulis tuis principio noctis*, per quam *ros cadit*; *nihil enim das magis excellens luce, cujus* ope *videmus cætera* tua *beneficia. Tu* ipſe es *vera lux* noſtris *oculis, atque etiam lux* es *mentibus*; intuemur per *te* tanquam per *ſpeculum intus*, mente, *& foris, oculis.* Ergo *accipe hanc facem oblitam liquore olei, quod eſt ſignum pacis, quam* ego tuus *famulus offero, per Chriſtum tuum Filium, ô Pater æterne, qui eſt tua gloria viſibilis, qui* eſt *noſter Dominus, qui tuus unicus* filius *ſpirat de corde Patris Spiritum ſanctum; per quem* tuus *ſplendor, tua laus, ſapientia, majeſtas, bonitas, & tua pietas perpetuat* tuum *regnum tribus Perſonis, jungens ſecula ſeculis infinitis.*

NOTA.

36. *Lumen quod famulans.*] Omnes fere hunc locum de cereorum oblatione interpretati ſunt. Giſelinus tamen alio modo eſſe exponendum aſſerit, ac de quocunque lumine intelligendum.

VI. HYMNUS ANTE SOMNUM.

ADES, Pater ſupreme,
Quem nemo vidit umquam,
Patriſque [1] ſermo Chriſte,
Et Spiritus benigne.
[2] O Trinitatis hujus
Vis una, lumen unum,
Deus ex Deo perennis,
Deus ex utroque miſſus.
Fluxit labor diei:
Redit & quietis hora:
Blandus ſopor viciſſim
Feſſos relaxat artus.
Mens æſtuans procellis,
Curiſque ſauciata,
Totis bibit medullis
[3] Obliviale poclum.

INTERPRETATIO.

O *Pater æterne, quem nemo vidit unquam, adſis* nobis, *&* tu ô *Chriſte verbum Patris, &* tu ô *benefice illius Spiritus. O eadem poteſtas, idem lumen Trinitatis: Chriſtus Deus æternus* à Patre Deo productus: Spiritus Sanctus *Deus procedens ab utroque. Opera diei finita ſunt; redit tempus quietis; dulcis ſomnus reficit viciſſim fatigata corpora. Animus agitatus angoribus, & oppreſſus ſollicitudine admittit uſque in oſſa intima poculum* ſomni *ferens oblivionem.*

NOTÆ.

1. *Sermo*] Licet *verbum* & *ſermo* ſint in uſu Latinorum veterum, ſiquidem Tertullianus, Novatianus, Cyprianus, Lactantius, Auguſtinus, utrumque vocabulum adhibuerunt, & Paulinus in Natali ſancti Felicis, *Chriſte Deus Felicis ades: da nunc mihi verbum ſermo Deus,* tamen longe frequentior eſt, uſuque tritior appellatio verbi, & ad perſonam ipſam divinam, ejuſque productionem declarandam aptior. Quare non ſatis prudenter Eraſmus fecit, qui in Latina novi Teſtamenti verſione poſterioris editionis, ita poſuit: *In principio erat ſermo.*

2. O *Trinitas.*] Hoc in loco, ut multis in aliis, Trinitatis myſterium explicat. Nam quatuor primis verſibus ſingularem de tribus perſonis mentionem facit; ultimis autem haſce tres perſonas unam poteſtatem, unam ſapientiam, unam eſſentiam habere agnoſcit.

3. *Obliviale poclum.*] Omnia, quæ hic cecinit poëta de ſomno, referri debent ad ea quæ finxere antiqui, ac præcipue Ovidius. Volunt ergo ſomnum Deum eſſe ex Erebo Nocteque natum, qui papaverum ſuccum aliarumque herbarum legens ac ſpargens ad ſomnum invitat. *Ante fores antri fœcunda papavera florent, innumeræque herbæ, quarum de lacte ſoporem nox legit, & ſpargit per opacas humida terras.* Ille vero ſuccus, illud poculum obliviale dicitur ab effectu, dormientes enim omnium obliti videntur. Euripides in Oreſte: *Somne, ô levamen dulce, & ægritudinis medela dulcis, ut venis mi optabilis oblivio malorum, ut apto tempore nobis miſellis advenis, jucundaque. Poclum,* pro *poculum:* id apud antiquos poëtas vulgare atque uſitatum fuiſſe nemo ignorat.

Serpit per omne corpus
[4] Lethæa vis, nec ullum
Miſeris doloris ægri
[5] Patitur manere ſenſum.
Lex hæc data eſt caducis
Deo jubente membris,
Ut temperet laborem
Medicabilis voluptas.
Sed, dum pererrat omnes
Quies amica venas,
Pectuſque feriarum
Placat rigante ſomno,
Liber [6] vagat per auras
Rapido vigore ſenſus,
Variaſque per figuras,
Quæ ſunt operta, cernit.
Quia mens ſoluta curis,
Cui eſt origo cœlum,
Puruſque fons ab [7] æthra
Iners jacêre neſcit.
Imitata multiformes
Facies ſibi ipſa fingit.

INTERPRETATIO.

Vis Lethæa hujus potionis currit per totum corpus, nec ſinit ſupereſſe infelicibus ullum ſenſum moleſti doloris. Illa neceſſitas eſt impoſita imperio Dei corporibus fragilibus, ut hæc *voluptas ſalutaris levet laborem. At dum amica quies ſerpit per omnes venas*, dum *mulcet ſomno irriguo corpus liberum* ab opere, *animus non impeditus volitat per auras celeri motu, & cernit per varia φαντάσματα res abſconditas: quoniam animus liber, qui habet ortum è cœlo, & purum fontem vitæ ab æthere, nequit jacere deſidioſus. Ipſe imitando ſibi fingit multiplices figuras.*

NOTÆ.

4. *Lethæa vis.*] Idem ac obliviale poculum, eo quod *Lethe*, ſive ut mavult Caſaubonus, fluvius *Lethes*, genitivo caſu, fluvius eſt apud inferos, cujus latices ſi quis guſtaverit, omnium præteritarum rerum ſtatim obliviſcitur, ἀπὸ τῆς λήθης, id eſt ab oblivione nomen habet. Datus eſt hinc locus fabulæ, quia morientibus omnium rerum oblivio ſurrepit. Lethæi amnes alibi complures à Strabone numerantur lib. 14.

5. *Patitur.*] Siquidem ſomnus quædam eſt ſenſuum privatio, ſeu, ut docet philoſophus, ἀκινησία τις καὶ ἀχρησία.

6. *Vagat.*] Hoc verbo Plautus etiam uſus eſt in Milite, pro *vagatur. Te alloquor vitiis, probrique plena, quæ circum vicinos vages.* Puteanus tamen, & Thuaneus, duo Torrentiani habent, *Liber vagas per auras.*

7. *Æthra.*] Pro cœleſtis ignis ſphæra, quæ vocatur æther, ſumitur apud poëtas. Ex accuſativo Græco æthera per ſyncopen fit fœmininum nomen *æthra æthra*. Cic. de natura Deorum, *Aërem complexa ſumma pars cœli, quæ æthra dicitur.* Virgil. lib. 3. Æneid. *Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra ſiderea polus.*

Pe-

Per quas repentè currens
Tenui fruatur actu.
  Sed ſenſa [8] ſomniantum
Diſpar fatigat horror:
Nunc ſplendor intererrat,
Qui dat futura noſſe.
  Plerumque diſſipatis
Mendax imago veris,
Animos pavore mæſtos
Ambage fallit atra.
  Quem rara culpa motum
Non polluit frequenter,
Hunc lux ſerena vibrans
Res edocet latentes.
  At, qui coinquinatum
Vitiis cor impiavit,
Luſus pavore multo
Species videt tremendas.
  Hoc [9] Patriarcha noſter
Sub carceris catena

INTERPRETATIO.

quas luſtrat tam *celeriter*, ut *his potiatur brevi tempore. Mentes vero ſomniantium defatigantur vario metu. Modò lux intermicat, per quam licet illis cognoſcere res futuras. Sæpe fallaces umbræ, veris fugatis imaginibus, ludunt obſcuris figmentis mentes perterritas timore. Qui ſe raro inquinat peccato, is ediſcit res abſtruſas luce pura irradiante. Qui vero fœdavit animam deditam criminibus, is deceptus multis viſis terrificis cernit terrifica ſomnia. Patriarcha Joſeph* detentus *in vinculis*

NOTÆ.

8. *Somniantium diſpar.*] Tria ſomniorum eſſe genera norunt omnes. Aut enim naturalia ſunt, quæ referunt actiones diurnas, in quas mens ſolet eſſe intenta, ſeu potius quæ unam corporis habitudinem denotant; aut divina, quæ alio nomine vaticinia, & prophetiæ ſacris *in* litteris dicuntur: qualia fuere ſomnia Joſephi; aut denique turbulenta, quæ terrent & exagitant impios. Unde Job inquit, *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.*

9. *Patriarcha.*] Nempe Joſeph Jacobi & Rachelis filius, qui per invidiam à fratribus venditus, & in Ægyptum deductus, ab Putiphare præpoſito cubiculariorum Pharaonis emptus eſt. Apud hunc eum adoleviſſet, ab ejus conjuge fruſtra ſolicitatus ad ſtuprum, ejuſdem falſa delatione fidei, & innocentiæ pœnas luit triennali carcere. Unde eductus ad interpretandum geminum regis ſomnium, nempe de ſeptem vaccis pinguibus, totidemque macie confectis, ac de ſeptem ſpicis plenis, totidemque tenuibus, cum imminentem fertilitatem annorum ſeptem, ac totidem ſterilitatem præſagiiſſet, toti Ægypto præficitur.

[10] Geminis ſimul miniſtris
Interpres approbavit.
Quorum regreſſus unus,
Dat poculum tyranno:
Aſt alterum rapaces
Fixum vorant volûcres.
Ipſum deinde Regem
Perplexa ſomniantem,
Monuit famem futuram
Clauſis cavere acervis.
Mox Præſul ac [11] Tetrarches,
Regnum per omne juſſus
[12] Sociam tenere virgam,
Dominæ reſedit aulæ.
O quam profunda juſtis
Arcana per ſoporem
Aperit tuenda Chriſtus!
Quàm clara, quàm tacenda,
Evangeliſta ſummi
Fidiſſimus magiſtri,

INTERPRETATIO.

carceris, hec docuit, cum interpretatus eſt ſomnium *duorum ſervorum* Pharaonis. *Alter illorum reſtitutus in gratiam obtulit ſcyphum regi: alter vero actus* in crucem *fuit præda avibus voracibus. Poſtea monuit* Joſeph *Pharaonem ipſum videntem ſomnia ambigua, ut provideret ſterilitati futura recenditis acervis tritici. Statim ipſe factus eſt præfectus palatio, & Dominus, juſſus tenere ſceptrum ſimile* cum Pharaone *per totum imperium. O quàm alta myſteria Chriſtus dat ſanctis cernenda per ſomnum! Quam præclara, nec divulganda arcana Joannes Evangeliſta amiciſſimus*

NOTÆ.

10. *Geminis.*] Pincernarum præpoſiti, magiſtrique piſtorum ſomnia ſatis nota ſunt. Ille vitem cum tribus palmitibus vidit, ex quibus gemmæ erumpebant, & ad maturitatem perductæ in calicem Pharaonis exprimebantur: iſte tria caniſtra viminea, in quorum ſupremo varii cibi erant arte piſtoria facti, ad quos advolabant aves, ut cibum inde ſumerent. Uterque poſt triduum, ut prædixerat Joſeph, educitur è carcere, unus ad regium miniſterium, alter ad ſuſpendium.

11. *Tetrarches.*] Seu tetrarcha, qui partem regni quartam obtinet. Lucan. lib. 7. *Sicci ſed plurima campi, tetrarchæ, regeſque tenent, magnique tyranni.* Sumitur tamen pro quocunque qui dominatum occupat.

12. *Sociam virgam.*] Tot tantiſque honoribus Joſephum cumulavit Pharao, ut annulum ſignatorium ipſi crediderit, juſſeritque currum conſcendere, ut omnes intelligerent eum eſſe à rege ſecundum.

13 *Evangeliſta.*] Cùm ipſe poëta ſatis aperte omnia, quæ continentur in Apocalypſi, deſcripſerit. Id unum mihi reſtat monere Prudentium eâ fuiſſe opinione Evangeliſtam ea vidiſſe in ſomnis; quanquam Joannes in hoc libro teſtetur ſe tum fuiſſe ἐν πνεύματι, ſeu ut recentiores loquuntur ἐν ἐκστάσει.

Signatâ quæ latebant,
Nebulis videt remotis!
Ipſum Tonantis agnum
De cæde purpurantem,
Qui conſcium futuri
Librum reſignat unus.
Hujus [14] manum potentem
Gladius perarmat anceps,
Et fulgurans utrimque
Duplicem minatur ictum.
Quæſitor ille ſolus
Animæque corporiſque,
Enſiſque bis timendus
[15] Prima ac ſecunda mors eſt.
Idem tamen benignus
Ultor retundit iram,
[16] Paucoſque non piorum
Patitur perire in ævum.
Huic inclytus perenne
Tribuit Pater tribunal:
Hunc obtinere juſſit
Nomen ſupra omne [17] nomen.

INTERPRETATIO.

divino ſuo *magiſtro vidit, fugatis tenebris, quæ fuerant occulta.* Vidit ſcilicet *agnum ipſum Dei rubentem proprio ſanguine, qui ſolus aperit librum complectentem futura. Illius* agni *dextera omnipotens tenet enſem acutum ex utrâque parte,* qui *coruſcans utrimque intentat geminum vulnus. Is* agnus *eſt ſolus judex & animæ, & corporis: & gladius acutus ex utraque parte ſignificat primam, & ſecundam mortem. Attamen hic manſuetus vindex deponit iram, & ſinit paucos peccatores perire in omnem æternitatem. Pater æternus ipſi dedit tribunal ſempiternum, & voluit ut is haberet nomen ſuper omne nomen.*

NOTÆ.

14. *Manum potentem.*] Legimus tamen c. 1 Apoc. *Et de ore ejus gladius utrâque parte acutus exibat, non vero de manu.*

15. *Prima.*] Juxta illud Apocal. c. 20. *Beatus & Sanctus, qui habet partem in reſurrectione prima, in his ſecunda mors non habet poteſtatem, ſed erunt Sacerdotes Dei & Chriſti, & regnabunt cum illo mille annis.* Prima mors denotat mortem temporalem, mors ſecunda mortem æternam.

16. *Paucos.*] Id ſane aliquam patitur difficultatem. Quot enim infideles, hæretici, Chriſtiani deſcendunt in infernum. Dixerim ergo Prudentium velle Chriſtum adeo eſſe benignum judicem, ut inter peccatores quamplurimos ſuâ gratiâ revocet ad pœnitentiam. Nonnulli tamen Theologi volunt plures etiam ſalvari homines quam damnari; eo quod eadem ſit ratio, quoad ſalutem, hominum in ſtatu naturæ reparatæ, & in ſtatu innocentiæ, ergo cum electi ſint gratis ad gloriam antecedenter ad omne meritum; iidem numero ſalvantur, qui ſalvandi fuiſſent in ſtatu innocentiæ.

17. *Nomen.*] Paulus ad Philip. 2. *Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu, omne genu flectatur.*

Hic præpotens cruenti
Exſtinctor Antichriſti:
Qui[18] de furente monſtro
Pulchrum refert tropæum.
Quam beſtiam capacem,
Populoſque devorantem,
Quam ſanguinis[19] Charybdim,
Joannes exſecratur.
Hanc nempe, quæ ſacratum
Præferre nomen auſa
Imam petit Gehennam,
Chriſto peremta vero.
Tali ſopore juſtus
Mentem relaxat heros,
Ut ſpiritu ſagaci
Cælum peragret omne.
Nos nil meremur horum,
Quos creber implet error:
Concreta quos malarum
Vitiat cupido rerum.
Sat eſt, quiete dulci
Feſſum fovere corpus:
Sat, ſi nihil ſiniſtrum
Vanæ minentur umbræ.

INTERPRETATIO.

Ille eſt fortis debellator ſævi Antichriſti, qui reportabit nobilem triumphum de monſtro immani; quam belluam voracem, & abſorbentem homines, quam voraginem cruoris deteſtatur Joannes. Ea nempe, quæ non dubitavit ſumere divinum nomen, interfecta à vero Chriſto mergitur in imos inferos. Joannes *heros Chriſtianus recreabat animum tali ſomnio ut luſtraret totum cælum perſpicaci ſpiritu. Nos, qui cumulamur plurimis peccatis, qui maculamur inhærente* quâdam *cupiditate rerum vetitarum, ſumus indigni his* donis. *Satis habemus, ſi reficimus blando ſomno corpus fatigatum: ſatis* habemus, *ſi ſomnia portendunt nihil funeſtum.*

NOTÆ.

18. *De furente monſtro.*] De dracone loquitur, Apoc. cap. 12. vel de beſtia, cui inſidet meretrix ebria. Apoc. cap. 17.

19. *Charybdim.*] Pro voragine, eò quod charybdis locus ſit maris periculoſus, & gurges præ aliis vorticoſus inter Calabriam, & Siciliam prope Meſſanam urbem, contrarios fluctuum curſus facit, & rapta quæque abſorbet, & rejicit. Aqua enim nunc abſorbetur & tendit in profundum, nunc elevatur in altum. Ovid. *Et vomit epotas ſæva Charybdis aquas.* Poëtæ fabulantur Charybdim mulierem fuiſſe rapaciſſimam à Jove, cùm Herculis boves ſurripuiſſet, fulminatam, & in hanc voraginem converſam. Unde naturam ſervat priſtinam. Nomen deduci putant à *χάσκω hio*, & *ῥοιβδῶ ſorbeo.*

Cultor Dei memento
Te fontis & lavacri
Rorem [20] ſubiſſe ſanctum,
Te chriſmate innovatum.
Fac, cùm vocante ſomno
Caſtum petis cubile,
Frontem locumque cordis
Crucis figura ſignet.
Crux pellit omne crimen:
Fugiunt crucem tenêbræ:
Tali dicata ſigno
Mens fluctuare neſcit.
Procul, ô procul vagantum
Portenta ſomniorum:
Procul eſto pervicaci
Præſtigiator actu.
O tortuoſe [21] ſerpens,
Qui mille per [22] Mæandros,
Fraudeſque flexuoſas,
Agitas quieta corda:
Diſcede, Chriſtus hic eſt:
Hic Chriſtus eſt, [23] liqueſce.

INTERPRETATIO.

O *Chriſtiane memento te ſuſcepiſſe* aquam ſacram, *rorem ſacrum baptiſmatis*, *& lavacri*, *te renovatum* eſſe *unctione ſacra.* *Fac* ut *formes ſignum crucis ad caput*, *& ad pectus*, *dum inis caſtum lectum*, *ſomno invitante. Crux fugat omnia ſcelera. dæmones fugiunt crucem: anima munita hoc ſigno nequit commoveri. Longe longe recedite, ô illuſiones ſomniorum volitantium; longe recede*, qui nos *incantas actu continuo. O Dæmon flexuoſe*, *qui vexas mentes quietas quàm plurimis aſtutiis*, *& dolis implicitis errore*, *abi*; *Chriſtus adeſt*; *evaneſce*, *Chriſtus adeſt.*

NOTÆ.

20. *Subiſſe.*] Id eſt, immerſum fuiſſe in ipſum fontem baptiſterii, ut mos erat illorum temporum.

21. *Serpens.*] Ita dæmon, quod ſerpentis formam acceperit, ut tentaret Evam, ab omnibus vocatur.

22. *Mæandros.*] Mæander fluvius minoris Aſiæ clariſſimus, qui ortus è lacu in monte Aulocrene, plurimiſque affuſus oppidis, tot flexibus in ſe quaſi recurrit, ut credatur ad fontem reverti, licet in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influat. Quare pro quibuſcumque flexibus ſumitur, atque omnes obliquitates Mæandri appellantur. Belle Propert. lib. 2. eleg. 25. *Atque etiam ut Phrygio fallax Mæandria campo erras, & ipſa ſuas decipit unda vias!* Cicer. pro Piſone: *Quos tu Mæandros, quæ deverticula flexioneſque quæſiſtit*

23. *Liqueſce.*] Metaphora ſumpta eſt ex cerâ, aliiſque corporibus, quæ ita vi ignis liqueſcunt, ut diffluant ac diſperdantur. Cicer. *Cum voluptate liqueſcimus, fluimuſque mollitia.*

Signum, quod ipſe noſti,
Damnat tuam catervam.
Corpus licet fatiſcens
Jaceat [24] reclive paullum,
Chriſtum tamen ſub ipſo
Meditabimur ſopore.

INTERPRETATIO.

Effigies Crucis, quam ipſe cognoviſti, condemnat tuas turmas. Quanquam corpus feſſum pauliſper decumbat ſtratum, tamen per ſomnium ipſum de Chriſto cogitabimus.

NOTA.

24. *Reclive.*] Quanquam fere omnes codices legant *recline*, iis tamen aſſentiri nequeo: ea enim vox aut obſoleta eſt, aut barbara. Atque male Anton. Nebriſſenſis ad hunc locum affert. Ovid. verſum Metam. 10. *Inque ſinu juvenis poſita cervice reclivis*; nullibi legitur *reclinis*.

VII. HYMNUS JEJUNANTIUM.

O [1] Nazarene, [2] lux [3] Bethlem, verbum Patris,
Quem partus alvi virginalis protulit,
Adeſto caſtis, Chriſte, parſimoniis,
Feſtumque noſtrum Rex ſerenus adſpice;
Jejuniorum dum litamus victimam.
Nil hoc profectò purius myſterio:
Quo fibra cordis expiatur lividi:

INTERPRETATIO.

O Jeſu Nazarene, decus Bethleem, verbum Patris æterni, *quem prodidit fœtus ventris Virginei, fave puræ* noſtræ *frugalitati: & tu*, qui es *rex favorabilis, cerne noſtrum feſtum, in quo* tibi *immolamus victimam jejuniorum. Nihil ſane eſt ſanctius illo ſacrificio, quod abſtergit intimas venas cordis impuri.*

NOTÆ.

1. *Nazarene.*] Sic dictus ſervator à Nazareth Galilææ viculo, juxta montem Tabor, in quo nutritus fuit.

2. *Lux*] Dux etiam apud quamplurimos; quod parvi refert; utraque enim lectio rectum ſenſum efficit. Hæc, quòd Jeſus decus ſit & ornamentum hujuſce urbis, ut ait Propheta: alterà vero, quòd Chriſtus ſit veluti princeps ac dux omnium puerorum, qui juſſu Herodis in Bethleem occiſi ſunt, quique primi martyrii palmam adepti ſunt.

3. *Bethleem.*] Bethleem, nomen civitatis David, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata, Chriſti natalibus inſignis. Nunc viculus in tribu Juda, ſexto ab Hieruſalem milliario poſitus contra meridiem. Ibi ortus atque in regem unctus eſt David.

Intemperata quo domantur viſcera,
[4] Arvina putrem ne reſudans crapulam
Obſtrangulatæ mentis ingenium premat.
Hinc ſubjugatur luxus & turpis gula:
Vini atque ſomni degener ſocordia,
Libido ſordens, inverecundus lepos,
Variæque peſtes languidorum ſenſuum,
Parcam ſubactæ diſciplinam ſentiunt.
Nam ſi licenter diffluens potu & cibo
Jejuna ritè membra non coërceas;
Sequitur, frequenti marcida oblectamine
Scintilla mentis ut tepeſcat nobilis,
Animuſque pigris ſtertat in præcordiis.
Frenentur ergo corporum cupidines,
Deterſa & intus emicet prudentia:
Sic excitato perſpicax acumine,
Liberque flatu laxiore ſpiritus
Rerum parentem rectius precabitur.
[5] Elia tali crevit obſervantia,
Vetus ſacerdos, [6] ruris hoſpes aridi:
Fragore ab omni quem remotum & ſegregem

INTERPRETATIO.

quod domat corpora libidinoſa, ne pinguedo exhalans fœtidam ingluviem retundat aciem mentis ſuffocata. Frugalitas *frenat luxuriem, intemperantiam gulæ, vilem potandi atque dormiendi deſidiam, turpem voluptatem, riſum inhoneſtum, & diverſas* pravas *affectiones ignavi corporis,* quæ *domita ſentiunt imperium jejunii. Si enim liberius te ingurgitans vino, & dapibus non domes, ut par eſt, corpus famelicum; accidit, ut acies mentis excelſa corrupta crebris voluptatibus langueat, & animus* quaſi *dormiat in ſegni pectore. Deſideria igitur corporis cohibeantur, & prudentia defæcata reſplendeat intus. Ita mens acrior renovato vigore, & expedita liberiori reſpiramine, orabit ſanctius* Creatorem *mundi. Elias olim dicatus Deo,* & *incola deſerti auxit virtutes ſuas illâ ratione vivendi. Fama eſt illum ſeparatum ab omni tumultu, & ſolitarium,* & *fruentem*

NOTÆ.

4. *Arvina.*] Pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. Unde *Arvina* cognomen fuit Corneliorum Maluginenſium à pinguedine. De crapula, jam ſuperius.

5 *Elia.*] Multis in locis illud nomen, aliaque hujuſcemodi ita extulit in nominandi caſu pro *Elias*. *Juda* pro *Judas*. Elias ante Chriſtum 905. prodire cœpit Parentes & ætatis initia Scriptura tacuit. Ad torrentem Carith moratus eſt annonam ſuppeditante coruo. Illum veterem Sacerdotem nominat poëta fortaſſe, quod provocatis ad fidem veri numinis miraculo ſanciendam Sacerdotibus Baalis, fruſtraque ſatagentibus, ipſe cælitus evocata flamma perlitaverit, ac Sacerdotes iſtos numero 850. jugulari mandaverit. 3. Regum. 18.

6. *Ruris aridi.*] Id referri poteſt ad torrentem Carith, ut jam dixi, vel ad deſertum, per quod quadraginta diebus iter egit Elias uſque ad montem Horeb, ut Jezabelem fugeret.

Spreviſſe tradunt criminum frequentiam,
Caſto fruentem [7] Syrtium ſilentio.
Sex mox in auras [8] igneis jugalibus,
Curruque raptus evolavit præpete,
Ne de propinquo ſordium contagio
Dirus quietum mundus afflaret virum,
Olim probatis inclytum jejuniis.
Non antè [9] cæli Principem ſeptemplicis
Moyſes tremendi fidus interpres throni
[10] Potuit videre, [11] quàm decem recurſibus
Quater volutis Sol peragrans ſidera
Omni carentem cerneret ſubſtantia.
Victus precanti ſolus in lacrymis fuit:
Nam flendo pernox irrigatum pulverem
Humi madentis ore preſſit cernuo:
Donec loquentis voce præſtrictus Dei:

INTERPRETATIO.

ſancto ſilentio Syrtium, vitaſſe mutitudinem ſcelerum. Mox vero ſublatus equis flammeis, & curru celeri aſcendit in cælum; ne terra impia, exhalando de vicinâ fœditate fœcis fœdaret hunc *hominem quietum*, atque *olim clarum jejuniis cognitis. Moyſes fidelis internuntius metuenda majeſtatis nequivit aſpicere rectorem cæli ſeptem gemini, quin prius Sol percurrens aſtra quadraginta circuitibus peractis* ipſum *fuiſſet intuitus ſe abſtinentem omni cibo.* Tum huic *eranti una lachryma fuere alimentum. Nam lacrymando noctes vigilavit*, atque *oſculatus eſt ore prono pulverem terra humida reſperſum fletu ſuo; quoad perculſus voce Dei*

NOTÆ.

7. *Syrtium.*] Syrtes duo ſunt ſinus periculoſiſſimi in mari Libyeo, à *σύρω* traho, quia limum arenamque, & ſaxa ingentia fluctus trahunt, quibus impactæ naves adhæreſcunt: Aut etiam duæ ejuſdem Africæ regiones, ubi ventus arenas excitat, & proxima quæque operit. Unde Solinus author eſt iis in locis terrâ iter facientes curſum ſideribus regere. Quare quæcunque loca periculoſa, deſerta, inculta poſſunt Syrtes appellari. Ac conſtat Prudentium eo ſenſu poſuiſſe Eliam potitum fuiſſe Syrtium ſilentio. Nam is Propheta nunquam uſque in Africam pervenit.

8. *Igneis jugalibus.*] Cap. 2. lib 4 Reg. *Ecce currus igneus, & equi diviſerunt utrumque, & aſcendit Elias per turbinem in cælum.*

9. *Cæli ſeptemplicis.*] Reſpexiſſe videtur ad ſeptem orbes planetarios: quanquam nullus, quod ſciam, inter veteres aut novos Philoſophos admiſit ſeptem cælos. Quidam enim tres, alii undecim, alii duodecim. De Moſe ſupra.

10. *Potuit videre.*] Id eſt, potuit videre corpus illud, in quo Deus apparuit Moyſi, ſplendens tanto lumine anterius, ut ſolem longè vinceret, à tergo vero ita fuit lux attemperata, ut eam Moyſis aſpectus ferret. Hic enim de eſſentia divina ſermonem non eſſe patet, ex eo quod ſequitur: *Non videbit me homo, & vivet.* Ita Cornel. à lapide c. 33. Exod.

11. *Quàm decem.*] Cap 34. Exod. *Fuit ergo ibi cum Domino Moyſes quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit.*

Expavit:

Expavit ignem non ferendum viſibus.
[12] Joannis hujus artis haud minùs potens,
Dei perennis præcucurrit Filium:
Curvos viarum qui retorſit tramites,
Et flexuoſa corrigens diſpendia
Dedit ſequendam calle recto lineam.
Hanc obſequelam præparabat [13] nuntius,
Mox affuturo conſtruens iter Deo,
Clivoſa planis, confragoſa ut lenibus
Converterentur, neve quidquam devium
Illapſa terris inveniret Veritas.
[14] Non uſitatis ortus hic natalibus,
Oblita lactis jam vieto in pectore
Matris tetendit ſerus infans ubera:
Nec antè partu de ſenili effuſus eſt,
Quàm prædicaret Virginem plenam Deo.
Pòſt in patentes ille ſolitudines,
Amictus hirtis beſtiarum pellibus,
Setisve tectus, hiſpida & lanugine,
Seceſſit, horrens inquinari ac pollui
Contaminatis oppidorum moribus.
Illic dicata parcus abſtinentia
Potum cibumque vir ſeveræ induſtriæ
In uſque ſerum reſpuebat veſperum,

INTERPRETATIO.

illum *vocantis, formidavit ignem non ferendum oculis. Joannes æque gnarus hujus artis anteceſſit Filium Patris æterni: qui direxit ſemitas obliquas itinerum, & reflectens tortuos calles oſtendit viam tenendam recta linea. Præcurſor parans viam Christo brevè venturo præſtabat hoc obſequium, ut montoſa fierent æquabilia, aſpera vero molliora, & ne Jeſus deſcendens in terras quidquam pravum reperiret. Ille natus inſueto prorſus modo, & ſerò genitus in utero jam effœto replevit mammas matris vacuas lacte; nec ſenex Eliſabeth illum peperit priuſquàm annuntiaret Mariam gravidam* eſſe *Deo. It deinde veſtitus pellibus horridis belluarum, opertuſque pilis & hirſuto vellere, recipit ſe in vaſtum deſertum;* quòd *timebat coinquinari, ac corrumpi peſſimis moribus civitatum. In eremo* autem *vir* ille *rigida diſciplina, ſobrius ſancto jejunio ſeſe abſtinebat potu, & cibo uſque*

NOTÆ.

12. *Joannes.*] Cum hæc omnia ad verbum referat Prudentius ex Lucæ capite primo, diutius non immoror.

13. *Nuntius.*] *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini rectas facite ſemitas ejus,* ut ait Iſaias.

14. *Non uſitatis.*] Quia Zacharias atque Elizabeth jam ætate provecti illum genuerunt.

[15] Rarum locuſtis, & favorum agreſtium
Liquore paſtum corpori ſuetus dare.
Hortator ille primus, & doctor novæ
Fuit ſalutis: nam ſacrato in flumine
Veterum piatas [16] lavit errorum notas:
Sed tincta poſtquam membra defæcaverat,
Cælo refulgens influebat Spiritus.
Hoc ex lavacro labe dempta criminum,
Ibant renati non ſecus, quàm ſi rudis
Auri recocta vena [17] pulchrum ſplendeat:
Micet metalli ſive lux argentei,
Sudùm polito præniiens purgamine.
Referre priſci [18] ſtemma nunc jejunii
Libet, fideli proditum volumine,
Ut diruendæ civitatis incolis
Fulmen benigni manſuefactum Patris
Piè repreſſis ignibus pepercerit.

INTERPRETATIO.

ad noctem, aſſuetus dare corpori parum frequens nutrimentum, locuſtas ſcilicet, *& mel agreſte. Hic primus hortatus eſt homines, docuitque novam viam ſalutis; eluit enim in aquis* Jordanis *maculas deletas præteritorum peccatorum. Poſtquam autem abluerat corpora immunda, Spiritus* ſanctus *refulgens demittebatur de cælo. Hoc baptiſmate cum ſordes peccatorum* eſſent *abſterſa, ſplendebant regenerati, atque ac vena auri informis purgata igni, coruſcat mirifice: vel ut eſt fulgor argenti, quod politum defæcando, clare nitet. Nunc mihi placet deſcribere gloriam antiqui jejunii, traditam* ſcripto *in ſacris litteris: quomodo Deus optimus jam* armatus *fulmine flammis benigne reſtinctis, placatus ignoverit civibus urbis, quæ deſtruenda fuerat.*

NOTÆ.

15. *Rarum.*] Antea, *parum*, inepte. Giſelinus vero *parcum victum* legendum eſſe cenſuit. Quæ caſtigatio, ut ipſe fatetur, nonnullis durior videtur; licet *parcus, & parabilis victus* apud Curtium repetiatur. Puteanum itaque, atque Heinſium ſequamur, qui probe *rarum victum*, nempe infrequentem, poſuerunt.

16. *Lavit.*] Non putem Prudentium eâ fuiſſe opinione Joannis Baptiſmum ex opere operato, ut loquuntur Theologi, contuliſſe gratiam, atque baptizatos notaſſe charactere; quod peculiare eſt baptiſmatis Chriſti. Sed, more poëtico, ut majores jejunio laudes tribueret, quod uni Chriſto accidit, quia deſcendit Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, id de omnibus aliis dixit.

17. *Pulchrum.*] Poſitum nomen pro adverbio. Idem in ſequenti verſu *Sudum* pro *Sude*, quod ipſi ſingulare non eſt. Nam Virgilius: *Torvumque repente proclamat:* atque alibi, *Sedet, æternumque ſedebit.*

18. *Stemma.*] Quare hoc verbo uſus fuerit poëta facile videtur. Stemmata enim apud antiquos majorum erant imagines, quæ apponebantur in atriis, quæque nobilitatem generis demonſtrabant. Apud nos vero locum tenent teſſeræ gentilitiæ, quibus nobiles à plebeiis hominibus ſecernuntur. Ita ut ſtemmata, ipſaque generis nobilitas unum ſint & idem. Plin. lib. 35. *Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera. Semperque defuncto aliquo totus aderat familia ejus, qui unquam fuerat, populus. Stemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas.*

D

Gens inſolenti præpotens jactantia
Pollebat olim: quam fluentem nequiter
Corrupta vulgò ſolverat laſcivia:
Et inde bruto contumax faſtidio,
Cultum ſuperni negligebat Numinis.
Offenſa tandem jugis indulgentiæ
Cenſura, juſtis excitatur motibus,
Dextram perarmat [19] rompheali incendio,
Nimbos crepantes & fragoſos turbines
Vibrans tonantum nube flammarum quatit.
Sed pænitendi dum datur [20] diecula,
Si fortè vellent improbam libidinem,
Vetereſque nugas condomare ac frangere,
Suſpendit ictum terror exorabilis,
Paulumque dicta ſubſtitit ſententia.
[21] Jonam prophetam mitis ultor excitat,
Pœnæ imminentis iret ut prænuntius:
Sed noſſet ille qui minacem Judicem
Servare malle, quàm ferire ac plectere,
Tectam latenter vertit in [22] Tharſos fugam.

INTERPRETATIO.

Olim populus illè *ditiſſimus* ſeſe *extollebat immodicâ ſuperbiâ, quem prava mollitia penitus perdiderat deditum libidinibus: hinc rebellis faſtu ridicule non curabat adorare Deum. Tandem vindicta Dei ſemper indulgentis irritata concitatur juſto furore. Manu arripit enſem flammeum, & intorquens nimbos ſonantes, ventoſque violentos concutit fulgure ac tonitru. Dum vero ipſis datur tempus agendæ pœnitentiæ, Deus exorabilis continuit manum, & lata ſententia paulisper dilata fuit; ſi forte ſtatuerent cohibere turpem libidinem, & comminuere* inſtrumenta *priſtinæ luxuriæ. Vindex manſuetus compellit Jonam Prophetam, ut eat nuntiatum pœnam impendentem. Is autem, cum ſciret Deum mi[illegible]tem malle condonare, quam percutere ac punire, parat clam fugere in Tharſos.*

NOTÆ.

19. *Rompheali.*] Romphea, genus pili eſt, quo Thraces in bellis plurimum utebantur, illiſque erat fere peculiare. Hoc autem vocabulum uſurpaſſe Ennium lib. Ann. 14. teſtis eſt Gellius.

20. *Diecula.*] Breve tempus, & mora. Terent. Andr. 4, 2. *Eho impudens, non ſatis habes, quod tibi dieculam addo, quantum huic promoveo nuptias.*

21. *Jonas.*] Scribunt Hieronymus & Iſidorus Ebræos opinari Jonam filium fuiſſe mulieris viduæ Sareptanæ, quem Elias propheta mortuum ſuſcitavit. Quam opinionem rejiciunt omnes periti tanquam frivolam, atque ex Rabbinicis officinis profectam. Alii volunt filium fuiſſe Amathi, qui fuit de Geth, quæ eſt in Ophir. Ut ut eſt tempore certè præceſſit partam à Jeroboamo de Syris victoriam, utpote quam prædixit, quemadmodum habetur in quarto Regum, ac proinde Oſeæ, Amoſi, & Iſaiæ, vel minimum æquævus eſſe potuit.

22. *Tharſos.*] Septuaginta, quibus aſſentitur Hieronymus, Carthaginem interpretantur. Alii volunt hic agi de Tharſo Ciliciæ metropoli, Cydno amne irrigata; cujus conditor Perſeus Danaes filius.

Celſam paratis pontibus ſcandit ratem:
Udo revincta fune puppis ſolvitur:
Itur per altum: fit procelloſum mare:
Tum cauſſa tanti quæritur periculi:
Sors in fugacem miſſa vatem decidit:
Juſſus perire ſolus è cunctis reus,
Cujus [23] voluta crimen urna expreſſerat.
Præceps rotatur, & profundo immergitur:
Exceptus inde [24] belluinis faucibus,
Alvi capacis vivus hauritur ſpecu.
Tranſmiſſa raptim præda caſſos dentium
Eludit ictus, incruentam tranſvolans
Impunè linguam; ne retentam mordicus
Offam molares diſſecarent uvidi;
Os omne tranſit, & palatum præterit.
Ternis dierum ac noctium proceſſibus
Manſit ferino devoratus gutture:
Errabat illic per latêbras viſcerum:
Ventris Mæandros circuibat tortiles
Anhelus extis intus æſtuantibus.
Intactus exin tertiæ noctis vice
Monſtri vomentis pellitur ſingultibus,
Quà murmuranti fine fluctus frangitur,

INTERPRETATIO.

Conſcendit altam navim admota ſcala; navis alligata rudente madido ſolvitur. Jam *procedunt alto æquore: tempeſtas oritur in mari; tunc inquiritur cauſa tanti periculi; ſors ducta cadit in prophetam fugientem. Unus reus inter omnes, cujus ſcelus detectum erat urnâ versâ, addictus morti præcipitatur, ac projicitur in mare. Inde receptus faucibus piſcis, abſorbetur vivus* in *ſpatio ventris ampli. Sed præda velociter hauſta evitavit morſus dentium inanes; illæſus* propheta *præterit linguam belluæ incruentam; tranſit os omne, & eſt prætergreſſus fauces, ne dentes maxillares lacerarent illam eſcam retentam mordicus. Manſit tribus diebus,* & totidem *noctibus incluſus utero belluæ; ibi peragrabat loca abdita viſcerum,* atque *anhelans percurrebat ſinus flexuoſos inteſtinis belluæ fervintibus intus. Tertia nocte redeunte, piſce evomente reſpirando, projicitur illæſus ex utero* in locum, *ubi franguntur fluctus*

NOTÆ.

23. *Voluta urna.*] Tractum ex Græcorum more, apud quos in judiciis urnæ duæ ſtatuebantur, in quas ſinguli judices calculum ſortemque vel damnantem, vel abſolventem conjiciebant.

24. *Belluinis faucibus.*] Non conveniunt interpretes, quando agunt de piſce, qui glutivir Jonam. Nam ceti nomine quidam intelligunt balænas, alii phyſeteres, orcas, priſtes, lamias, thinnos, omneſque piſces prægrandes, & cetaceos. Vulgus putat fuiſſe balænam, ſed quia arctiori eſt gutture & ventriculo, nec facile hominem integrum glutire poteſt, ſequor eos qui Cenſent lamiam fuiſſe. *De Meand.* ſupra.

Salſoſque candens ſpuma tundit [25] pumices,
Ructatus exit, ſeque ſervatum ſtupet.
In [26] Ninivitas ſe coactus percito
Greſſu reflectit: quos ut increpaverat,
Pudenda cenſor imputans opprobria,
Impendet, inquit, ira ſummi Vindicis,
Urbemque flamma mox cremabit, credite.
Apicem deinceps ardui montis petit,
Viſurus inde conglobatum turbidæ
Fumum ruinæ, cladis & diræ ſtruem,
Tectus [27] flagellis [28] multinodis germinis,
[29] Nato & repente perfruens umbraculo.
Sed mæſta poſtquam civitas vulnus novi
Hauſit doloris, heu ſupremùm palpitat.
Curſant per ampla congregatim mœnia
Plebs & Senatus, omnis ætas civium,

INTERPRETATIO.

ſpumantes curſum *cum murmure, & candens ſpuma cavat ſalſos pumices. Exit pulſus, & miratur ſe* eſſe *incolumem. Coactus tendit celeri pede in Ninivitas. Poſteaquam is reprehenſor arguit ipſos, objiciens facinora digna pudore, exclamavit: ira ſummi Dei imminet, & mox delebit igne* hanc *urbem, credite* dictis. *Deinde aſcendit* in *cacumen montis excelſi, inde viſurus flammas confuſas incendii communis, & congeriem diræ cladis, coopertus virgultis variarum arborum, & fruens umbrâ* hederæ *ſubito producta. At vix triſtes cives acceperunt vulnus novi doloris; heu ſummè trepidant, populus, & ſenatus, cives cujuſcunque ætatis,*

NOTÆ.

25. *Pumices.*] Pumex lapis cavernoſus ad corpora læviganda laudatiſſimus, in mari creſcens. Hic ſumitur pro omni lapide cavo exeſoque.

26. *Ninivitas.*] Ninives incolas. Porro Ninive fuit urbs potentiſſima, in quâ primâ Aſſyriorum monarchia ſedem ſuam fixit, tenuitque mille annos & amplius. Sita eſt ad Tigrim fluvium, non vero ad Euphratem, ut ſcripſit Diodor. Conditam eſſe ab Aſſur filio Sem, filii Noë, cenſet Joſephus lib. 1. Antiquit. cap. 7. Verum Euſeb. in Chronol. aliique quamplurimi volunt per Aſſur intelligi Ninum, qui fuit conditor regni Aſſyriorum, & ex nomine ſuo nominaſſe Niniven.

27. *Flagellis.*] Flagella, ſummæ arborum partes quod ventorum crebros ſuſtineant flatus, atque vento flagellentur. Ita Servius in illud Virgil. 2 Georg. *Neve flagella ſumma pete, aut ſumma defringe ex arbore plantas*, ſeu quia caro his percuſſa flagret. Niſi mavis deducere à flagro flagellum, ut à flabro flabellum, à labro labellum, à lucro lucellum.

28. *Multinodis.*]. Cùm Virg. Georg. 2. *Aut rurſum enodes trunci reſecantur.* Plin. lib. 12. cap. 14. quibus enodi poteſt, *matrem quoque teretem, & enodi fruticare trunco*; illud nomen tertiæ tantum declinationis poſuerint, lego *multinodis germinis*, ut in Puteano reperitur, non vero *multinodi* ſecundæ declinationis.

29. *Nato.*] Noctu effuſo in multos ramos, ut eſſet umbra ſuper caput Ionæ. ſed quæ fuerit illa planta dubium eſt. Hieronymus hederam, alii cucurbitam interpretantur.

Pallens juventus, ejulantes feminæ.
Placet frementem publicis jejuniis
Placare Chriſtum: mos edendi ſpernitur.
[30] Glaucos amictus induit monilibus
Matrona demptis; proque gemma & [31] ſerico
Crinem fluentem ſordidus ſpargit cinis.
Squalent [32] recincta veſte [33] pullati patres,
Setaſque plangens turba ſumit textiles,
Impexa villis virgo beſtialibus,
Nigrante vultum contegit velamine:
Jacens arenis & puer provolvitur.
Rex ipſe, [34] Coos [35] æſtuantem [36] murices
[37] Lænam revulſa diſſipabat fibula,

INTERPRETATIO.

juvenes pallidi, mulieres plorantes currunt turmatim per amplos muros. Statuunt ſedare jejuniis publicis Deum iratum. Conſuetudo comedendi non ſervatur: fœminæ ornamentis depoſitis aſſumunt veſtes lugubres; in locum gemmarum, veſtiſque ſericæ, ſuffectus *cinis implet ſordibus* ipſa*rum capillos ſparſos. Senatores pullati horreſcunt veſte recinctâ. Plebs lachrymans induit cilicium. Puellæ veſtitæ pilis pecudum cooperiunt faciem atro velamine, & pueri jacentes humi calcantur pedibus. Princeps ipſe, ſublatâ fibulâ rejiciebat veſtem ardentem murice Coo, ſmaragdos*

NOTÆ.

30. *Glaucos.*] In luctu iſte color aſſumi ſolebat à mulieribus, depoſitâ veſte purpureâ; forte quòd ille imitatur cupreſſi colorem, quæ funeſta eſt arbos, & inferis conſecrata.

31. *Serico.*] Apud Seres Scythiæ populos erant arbores, quæ non ſolum folia, ſed lanam quoque proferebant tenuiſſimam. Ex earum frondibus canitiem depectebant Seres aquâ perfuſam, ex quo vellere veſtimenta conficiebant, quæ ſerica nuncupabantur. Virg. Georg. 2. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.* Fabuloſas multi putarunt Serum arbores, totumque illud genus è vermiculis naſci volunt in ea regione frequentibus. Vulgus autem noſtrum Sericum accipit pro eo texturæ opere, quod ex bombycum lanificio depecti ſolet.

32. *Recincta.*] Aliud inſignis doloris ſignum. Virgil. Æneid. 4. *Vinclis in veſte recincta teſtatur moritura deos.*

33. *Pullati.*] Veſtibus nigris induti. Juvenalis, *Horrida mater, pullati proceres.*

34. *Coos.*] Cous, denominativum à Cò inſula maris Ægei: ubi byſſi texendæ artem Pamphila quædam mulier reperit, unde Coæ veſtes à poëtis celebrantur.

35. *Æſtuantem murices.*] Sapit revera ingenium Prudentianum ea loquendi ratio, cum amet mirificum in modum verba cum quarto caſu conjuncta. Multa tamen adducere poſſem loca poëtarum, in quibus verbum æſtuo regit accuſativum. In ſilvis Statii; *Piſaumque domus non æſtuat annum.* Cypri: *Sulphura cum flammis flagrantibus æſtuat æther.*

36. *Murices.*] Murex, piſcis eſt marinus è genere concharum, paululum à purpura diverſus. Caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur ex Marti epiſt. 84. lib. 13. *Sanguine de noſtro tinctas, ingrate, lacernas induis; & non eſt hoc ſatis, eſca ſumus.*

37. *Lænam.*] Teſte Nonnio *læna* veſtimentum eſt militare, quod ſupra omnes veſtes aſſumitur, ſed quia oblongum eſt & bello parum commodum, ideo putant aliqui errare, ac lænam cum chla-

Gemmas virentes, & [38] lapillos ſutiles,
Inſigne frontis exuebat vinculum,
Turpi capillos impeditus pulvere.
Nullus bibendi, nemo veſcendi memor:
Jejuna menſas [39] pubis omnis liquerat;
Quin & negato lacte vagientium
Fletu madeſcunt parvulorum cunulæ:
Succum papillæ parca nutrix derogat.
Greges & ipſos claudit armentalium
Solers virorum cura, ne vagum pecus
Contingat ore rorulenta gramina,
Potum ſtrepentis neve fontis hauriat:
Vacuis querelæ perſonant præſepibus.
Mollitus his & talibus brevem Deus
Iram refrenat, temperans oraculum
Proſper ſiniſtrum: prona nam clementia
Haud difficulter ſupplicem mortalium
Solvit reatum, fitque fautrix flentium.
Sed cur vetuſtæ gentis exemplum loquor
Pridem caducis cùm gravatus artubus
[40] Jeſus, dicato corde jejunaverit;

INTERPRETATIO.

virides, & uniones ſutiles; detrahebat coronam, decus frontis: aſpergebat pulvere fœdo ſuam *comam. Nemo erat memor potus, nemo cibi; juvenes omnes eſurientes non ſolvebant menſis jejunium; quin etiam cunabula puerorum flentium, lacte denegato, rigantur lachrymis: nutrices avaræ non præbent lac mammarum. Homines cuſtodes armentorum tenent aſſiduâ curâ clauſa ipſa pecora, ne bellua vagantes carpant dentibus herbas madidas rore: aut ne libent undam fluminis ſonantis; mugitus replent præſepia vacua* pabulo. *His, aliiſque Deus placatus ponit iram* ſuam *brevem*, & *benignus mutat ſententiam duram. Nam manſuetudo* Dei *facilis condonat ultro peccata hominibus ſupplicibus, & favet plorantibus. At, unde ſume exemplum ex veteri teſtamento? Siquidem Chriſtus, qui vocatus eſt à Prophetâ*

NOTÆ.

myde confundere. Sane certum eſt in ſacrificiis *lanâ* uſos fuiſſe antiquos. Nam Popilius *Lanas* appellatus eſt, quòd ea indutus exiſſet è ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. De fibula infra.

38. *Lapillos ſutiles.*] Nempe uniones, quos terimus perforamuſque, ut veſtibus inſuamus.

39. *Pubis.*] Probe omnio *pubis* in Puteano & Torrentianis duobus. Syllaba enim brevis hac ſede requiritur. Priſcianus lib. 6. monet Cæſarem declinaſſe *pubis puberis*. Pari modo dicitur *torques* & *torquis*, *feles* & *felis*, *vulpes* & *vulpis*. Atque apud Prudentium frequenter *Joannis* pro *Joannes* ultima correptâ.

40. *Jeſus dicato.*] Omnia, quæ retulit poëta de Chriſti jejunio in deſerto, vide apud Evangeliſtas.

Prænuncupatus ore qui prophetico
Emanuel eſt, ſive nobiſcum Deus.
Qui corpus illud molle naturaliter,
Captumque laxo ſub voluptatum jugo,
Virtutis arcta lege fecit liberum,
Emancipator ſervientis plaſmatis,
Regnantis antè victor & cupidinis.
Inhoſpitali namque ſecretus loco
Quinis diebus octies labentibus,
Nullam ciborum vendicavit gratiam;
Firmans ſalubri ſcilicet jejunio
Vas appetendis imbecillum gaudiis.
Miratus hoſtis, poſſe limum tabidum
Tantum laboris ſuſtinere ac perpeti,
Explorat arte ſciſcitator callida,
Deuſne membris ſit receptus terreis:
Sed increpata fraude poſt tergum ruit.
Hoc nos ſequamur quiſque nunc pro viribus,
Quod conſecrati tu magiſter dogmatis
Tuis dediſti, Chriſte, ſectatoribus:
Ut cùm vorandi vicerit libidinem,
Latè triumphet imperator ſpiritus.
Hoc eſt, quod atri livor hoſtis invidet,
Mundi polique quod gubernator probat;
Altaris aram quod facit placabilem;
Quod dormientis excitat cordis fidem;
Quod limat ægram pectorum rubiginem.
Perfuſa non ſic amne flamma extinguitur,
Nec ſic calente Sole tabeſcunt nives:
Ut turbidarum ſcabra culparum ſeges

INTERPRETATIO.

Eſaïâ *Emanuel, ſeu Deus nobiſcum, pridem indutus carne caducâ indixerit* ſibi *corde puro jejunium. Is liberator hominis ſervientis* cupiditatibus, *& domitor libidinis ante imperantis, vindicavit lege ſeverâ virtutis in libertatem corpus noſtrum effœminatum à naturâ, & ferens dominationem voluptatis jucundæ. Namque abſconditus in loco inhabitabili, per quadraginta dies decedentes corroborans ſalutari ſcilicet abſtinentiâ corpus ignarum veri gaudii, nullam adhibuit lautitiam ciborum. Dæmon eſt obſtupefactus,* quod homo *è luto corrupto* formatus *poſſet ſuſtinere, ac ferre tantum laboris.* Quare *is tentator inquirit arte callidâ, an Deus induerit* hæc *membra humana; ſed, dolo increpito* à Chriſto *abiit. Jam nos omnes pro viribus imitemur illud, quod tu, ô Jeſu, doctor dogmatis tam ſancti reliquiſti tuis ſectatoribus; ut mens domina omnino triumphet, cum fregerit cupiditatem edendi. En res, quæ conciliat invidiam atro diabolo, quæ placet rectori cœli & terræ, quæ reddit Chriſtum ſecundum, quæ excitat fidem hominum ignavorum, quæ excutit ſordes animæ criminoſas. Nec tam* abſolute *ignis extinguitur aquâ injectâ: nec tam nives diſſipantur ardore Solis, quam ſordida multitudo peccatorum tur-*

Vaneſcit

Vaneſcit almo trita ſub jejunio,
Si blanda ſemper miſceatur largitas.
Eſt quippe & illud grande virtutis genus:
Operire nudos, indigentes paſcere,
Opem benignam ferre ſupplicantibus:
[41] Unam paremque ſortis humanæ vicem
Inter potentes atque egenos ducere:
Satis beatus quiſque dextram porrigit
Laudis rapacem, prodigam pecuniæ,
[42] Cujus ſiniſtra dulce factum neſciat:
[43] Illum perennes protinus complent opes;
Ditatque fructus fœnerantem centuplex.

INTERPRETATIO.

bulentorum evaneſcit ſubacta longo jejunio, ſi tunc etiam *eleemoſyna conjungitur. Nam & illud maximum eſt genus virtutis, præbere ſcilicet nudis veſtimenta, eſurientibus alimenta, petentibus opem benignam,* ac *pro certo habere unam, eandemque eſſe viciſſitudinem ſortis humanæ divitibus; atque pauperibus.* Ille eſt *ſatis fortunatus, qui porrigit manum rapacem gloriæ* cæleſtis, *diſtribuentem bona* terrena, ita-ut *ſiniſtra ignoret rectum opus dexteræ; is ſtatim abundat divitiis æternis, & diteſcit fœnerator fœnore conduplicato ad centuplum.*

NOTÆ.

41. *Vnam paremque.*] Quam belle Horatius Od. 3. lib. 2. idem cecinit. *Dives ne priſco natus ab Inacho nil intereſt; an pauper, & infima de gente ſub dio moreris victima nil miſerantis Orci. Omnes eodem cogimur: omnium verſatur urna: ſerius, ocyus, ſors exitura.*

42.] *Cujus ſiniſtra.*] Alludit ad illud Matthæi cap. 6. *Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera.*

43. *Illum fenerantem.*] Ex cap. 19. *Omnis, qui reliquerit domum aut fratres, centuplum accipiet.*

VIII. HYMNUS POST JEJUNIUM.

CHRISTE, ſervorum regimen tuorum,
Mollibus qui nos moderans habenis
[1] Leniter frenas, facilique ſeptos
Lege coërces:
Ipſe cùm portans onus impeditum
Corporis, duros tuleris labores,
Major exemplis, famulos remiſſo
Dogmate palpas.

INTERPRETATIO.

O *Jeſu, rector Chriſtianorum, qui nos gubernans mitibus præceptis contines amice, & cohibes remoratos facili lege. Tu ipſe, cùm tollens arduum onus carnis toleraveris immenſos labores, potentior exemplo adularis ſervos* tuos *mollibus juſſis.*

NOTA.

1. *Frenas leniter.*] Ex capite undecimo Matthæi; *Jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve.*

[2]Nona ſummiſſum rotat hora Solem,
[3]Partibus vixdum tribus evolutis,
Quarta devexo ſupereſt in axe
Portio lucis.
Nos brevis voti dape vindicata
Solvimus [4]feſtum, fruimurque menſis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.
Tantus æterni favor eſt magiſtri:
Doctor indulgens ita nos amico
Lactat hortatu, levis obſequela ut
Mulceat artus.
Addit &, [5]ne quis velit invenuſto
Sordidus cultu lacerare frontem:
Sed decus vultûs, capitiſque pexum
[6]Comat honorem.
Terge jejunans, ait, omne corpus:
Neve ſubducto faciem rubore

INTERPRETATIO.

Sol jam *decedens* rotando *collocavit novem horas: tribus* autem *partibus* diei *elapſis, quarta pars diei ſupereſt in axe inclinato. Nos finimus feſtum* noſtri *brevis jejunii cibis paratis, & fruimur cœnâ abundantiſſimâ, ut expleatur voluptas edendi. Æternus magiſter tam eſt manſuetus; doctor mitis erudit nos tam benignis monitis, ut* hæc *facilis obedientia molliat corpus. Vetat etiam jejunantem ſordidum neglecto cultu deformare faciem* ſuam, *aſt* vult *ut ornet* capillos, *ornamentum vultus, & extenſum honorem capitis. Nam ait, ò jejunans, unge totum corpus, ne aut vultus amiſſo rubore*

NOTÆ.

2. *Nona.*] Diverſa fuit apud antiquos diei diviſio. Quidam enim uno cæli circumactu numerabant, id eſt, inter unum ſolis ortum, & alium, ita ut nox etiam comprehenderetur, & dies civilis vocabatur. Quidam, ut Athenienſes, inter duos occaſus obſervavêre. Umbri à meridie in meridiem. Ægyptii à media nocte in mediam. Quidam denique ex oriente ſole ad ſolis occaſum; hic dies artificialis dicebatur, vel hemiſphærialis. Singuli igitur dies in duodecim horas inæquales dividebantur. Horat. Satyr. 9. lib. 1. *Ventum erat ad Veſtæ, quarta jam parte diei præteritâ.* Ultimam diei diviſionem ſequutus eſt Prudentius hoc in loco, quia ætate ſuâ, ut colligimus, jejunantes cibum ſumebant tantum veſpertinis horis.

3. *Partibus tribus.*] Subaudi, *ex quatuor*, in quas dies dividitur; quemadmodum & nox in quatuor vigilias. Inde dictæ ſunt *prima, tertia, ſexta, nona.*

4. *Feſtum.*] Hîc, atque in ſuperiori hymno, feſtum vocat jejunium, eò quod corporis illa maceratio Deo offeratur; alluditque ad dies feſtos Romanorum, in quibus vel ſacrificia diis offerebantur, vel ludi in honorem deorum fiebant.

5. *Ne quis.*] Ex eo, quod ſcribitur Matth cap. 6. *Cum jejunatis, nolite fieri, ſicut hypocritæ, triſtes: exterminant enim facies ſuas, ut videantur hominibus jejunantes.*

6. *Comat.*] Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava. Honor enim hîc pro pulchritudine ponitur, ut apud Virgilium 1. Æneid. *Et latis oculis afflarat honores.*

Luteus tinguat color, aut notetur
Pallor in ore.
Rectiùs læto tegimus pudore,
Quidquid ad cultum Patris exhibemus:
[7] Cernit occultum Deus, & latentem
Munere donat.
[8] Ille ovem morbo reſidem, gregique
Perditam ſano, malè diſſipantem
Vellus affixis vepribus per hirtæ
Devia ſilvæ
Impiger paſtor revocat, lupiſque
Geſtat excluſis, humeros gravatus:
Inde purgatam revehens aprico
Reddit ovili.
Reddit & pratis, viridique campo;
Vibrat impexis ubi nulla [9] lappis
Spina, nec germen ſudibus perarmat
Carduus horrens:
Sed frequens palmis nemus, & reflexa
Vernat herbarum coma: tum perennis
Gurgitem vivis vitreum fluentis
Laurus obumbrat.

INTERPRETATIO.

accipiat luridum colorem, aut genæ palleant. Satius eſt occulere læto rubore id omne, quod agimus ad adorandum Deum; nam *Deus videt* hominem *abſconditum* in tenebris, *& remunerat* quod *latuerit. Hic paſtor vigilans revocat ovem languidam morbo, ſegregatam à ſano grege, paſſim diſpergentem per* inacceſſa *itinera ſpinoſi nemoris lanam adfixam rubis; & fugatis lupis imponens in humeros portat illam; deinde revehens ſanatam ducit in ovile apertum, ducit & in prata, & in campum virentem, ubi nulla ſpina naſcetur mixta lappis; nec carduus horrens cingit* ſuum *fructum aculeis. Sed* ubi *rami multarum arborum frondeſcunt, & folia reflexa herbarum pullulant: ubi laurus perennis opacat undam vivam fluminis.*

NOTÆ.

7. *Cernit.*] Eodem loco Matth. ſcribitur: *Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.*

8. *Ille ovem.*] Quantus ſit amor Dei erga nos oſtendit exemplo hominis, de quo Luc. cap. 15. fit mentio. *Et cum invenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens.*

9. *Lappis.*] Harum cognitionem ſub duplici diſtinctione nobis herbarii auctores repræſentant. Una major dicitur, altera minor. Hæc ἄρχιον nuncupatur propter ſimilitudinem, quam habet cum villoſis, hirtiſque urſorum capitibus, aut προσώπιον, quaſi perſonata, quòd ejus foliis, quæ lata ſunt, tota hiſtrionis facies tegeretur in theatris, aut denique φιλάνθρωπος, nam adhæret hominum veſtibus. Illa vero χαίτιον dicitur, quod ea capillos ruffet, & χοιραδόλεθρον, quod ſtrumas aboleat, & canaria, quod adhæreat canibus.

Hiſce pro donis tibi, fide Paſtor,
Servitus quænam poterit rependi?
Nulla compenſant pretium ſalutis
Vota precantum.
Quamlibet ſpreto ſine more paſtu
Sponte confectos tenuemus artus,
Teque contemptis epulis rogemus
Nocte dieque:
Vincitur ſemper minor obſequentum
Cura, nec munus Genitoris æquat:
Frangit & [10] cratem luteam laboris
Grandior uſus.
Ergo ne limum fragilem ſolutæ
Deſerant vires, & aquoſus albis
Humor in venis dominetur, ægrum
Corpus enervans:
Laxus ac liber modus abſtinendi
Ponitur cunctis, neque nos ſeverus
Terror impellit: ſua quemque cogit
Velle poteſtas.
Sufficit, quidquid facias, vocato
Numinis nutu priùs, inchoare,
Sive tu menſam renuas, cibumque
Sumere tentes.
Annuit dexter Deus, & ſecundo
Proſperat vultu: velut hoc ſalubre
Fidimus nobis fore, quòd dicatas
Carpimus eſcas.

INTERPRETATIO.

O bone Paſtor quodnam officium poterimus referre tibi pro illis beneficiis; nulla promiſſa ſupplicantium exæquant donum ſalutis. Quanquam maceremus ſponte corpus conſumptum, quod *præter conſuetudinem non ſumpſimus cibum, & oremus te noctu ac diu epulis relictis, ſemper* tamen *inferior cura ſervorum ſuperatur*, *nec* poteſt *componi muneri Creatoris; & corpus luteum frangitur nimiâ defatigatione. Ne igitur effætæ vires deſerant artus caducos, ne vena pallida abundent humore aquoſo, debilitante infirma membra; ſumma, & libera libertas edendi datur omnibus, neque lex ſevera injicit nobis timorem; unuſquiſque* tantum *adigitur optare juxta opes ſuas. Satis eſt incipiendo omnes tuas actiones, petere priùs à Deo conſenſum, aut tu noles cœnare, aut tentes ſumere cibum. Tum Deus adeſt propitius, & fortunat benigno aſpectu. Quia carpimus* tunc *alimenta veluti conſecrata, ſperamus illa nobis fore ſalutaria.*

NOTA.

10. *Cratem.*] Crates, viminibus contexta eſt; hîc tamen vas omne fragile ſignificat.

Sit [11] bonum, ſupplex precor, & medelam
Conferat membris, animumque paſcat
Sparſus in venas cibus obſecrantum
Chriſticolarum.

INTERPRETATIO.

Te oro ſupplex ut cibus, incluſus venis famulorum ſupplicum, ipſis *ſit utilitati, & reficiat corpus, & paſcat animum.*

NOTA.

11. *Bonum.*] Ita Cicero multis in locis dixit, *Capere bonum cibo, potione, aurium delectatione.*

IX. *HYMNUS OMNIS HORÆ.*

DA, puer, [1] plectrum, choreis ut canam fidelibus
Dulce carmen & [2] melodum, geſta Chriſti inſignia:
Hunc [3] Camœna noſtra ſolum pangat, hunc laudet lyra.
Chriſtus eſt, quem [4] Rex ſacerdos adfuturum protinus
[5] Infulatus concinebat voce, chorda, & tympano,

INTERPRETATIO.

SErve affer lyram, ut fidis trochæis dicam carmen amœnum, & melos, ac clara miracula Chriſti: mea muſa illum unum cantet, barbytos reſonet hunc unum. Chriſtus eſt ille, *quem David infulatus, & plenus Spiritu* prophetico *divinitus infuſo*

NOTÆ.

1. *Plectrum:*] Inſtrumentum, quo citharædi fides plectunt, ſic dictum à πλήττω percutio. Hic lyram ipſam aut barbiton ſignificat.

2. *Melodum.*] Illud adjectivum formavit à melos, quod nomen indeclinabile eſt, quanquam nonnulli reperiantur, qui putent dici poſſe *melos melodis*, vel *melos meli*. Hæc dictio græca eſt, cantuſque ſuavitatem ſignificat.

3. *Camœna.*] Poëtarum more, quibus familiare eſt muſas, ſibi ſuggerentes, quæ ſcribant, inducere. *At mihi Pegaſides blandiſſima carmina dictant.* Muſæ dictæ ſunt Camænæ à carminibus, ut colligere eſt ex eo, quòd prius *Carmenæ*, & *Caſmenæ* vocatæ fuerint à *Caſmen*, aut *Caſno*, quæ ſunt obſoleta verba.

4. *Rex Sacerdos.*] Quidam volunt id intelligi debere de Melchiſedech, qui ſolus rex, & ſacerdos in ſacris litteris nuncupatur. At quæ ſequuntur, aperte declarant illos aberrare à veritate, atque id ad unum Davidem referri. Adde quod ſacerdos, antiſtes, vates, poëta, Propheta pro eodem fere accipiuntur à Prudentio ut ſupra. *Elia tali crevit obſervantia vetus ſacerdos.* Denique, ut exponit Fabricius, Pſalmos ſcripſit, quod munus ſacerdotum erat.

5. *Infulatus.*] Ab infula, quæ noſtrorum eſt pontificum inſigne. Infula autem apud antiquos faſcia erat latior, lanea, & alba caput non totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens, ex qua tæniæ dependebant. Victimæ, Sacerdotes, vates iis coronabantur.

Spiritum cælo influentem per medullas hauriens.
Facta nos & jam probata pangimus miracula,
Teſtis orbis eſt; nec ipſa terra, quod vidit, negat,
Cominus Deum docendis proditum mortalibus.
[6] Corde fuſus ex Parentis, ante mundi exordium,
[7] Alpha & Ω cognominatus: ipſe fons & clauſula
Omnium, quæ ſunt, fuerunt, quæque poſt futura ſunt.
Ipſe juſſit, & creata, dixit ipſe, & facta ſunt:
Terra, cælum, foſſa ponti, trina rerum machina,
Quæque in his vigent ſub alto Solis & Lunæ globo.
Corporis formam caduci, membra morti obnoxia
Induit, ne gens periret [8] primoplaſti ex germine,
Merſerat quam lex profundo noxialis Tartaro.
O beatus ortus ille, Virgo cùm puerpera
Edidit noſtram ſalutem, fœta ſancto Spiritu;
Et puer redemptor orbis os ſacratum protulit.
Pſallat altitudo cæli, pſallite omnes Angeli:
Quidquid eſt virtutis uſquam, pſallat in laudem Dei:
Nulla linguarum ſileſcat, vox & omnis conſonet.
Ecce, quem vates vetuſtis concinebant ſæculis,
Quem Prophetarum fideles paginæ ſpoponderant,
Emicat promiſſus olim: cuncta collaudent eum.

INTERPRETATIO.

per artus, cantabat voce, chorda, & tympano mox adfuturum. Ego refero miracula certo *patrata, & jam authentica: mundus eſt teſtis; ac terra ipſa fatetur vidiſſe Deum veſtitum* carne, ut *propius doceret homines. Is productus à Patre, ante creationem rerum omnium, dicitur Alpha, & omega: ipſe eſt principium, ac finis rerum, quæ ſunt,* quæ *fuerunt, quæque inpoſterum ſunt futura. Mandavit, & creata* ſunt, *dixit, & facta ſunt, cælum, cavum maris, terra, tria ſcilicet primordia* omnium *rerum:* deinique *quæ vivunt in his elementis, ſubjecta globis excelſis ſolis, & lunæ. Sumpſit corpus debile, & membra mortalia, ne poſteri primi hominis perirent; quos lex noxalis præcipitaverat in infernum. O beatus ille partus, quo Maria puerpera gravida è Spiritu ſancto peperit noſtram ſalutem, &* quo *Jeſus ſervator hominum oſtendit faciem divinam. Altum cælum te canat, omnes Angeli te canant, omnes poteſtates, ubicunque ſunt, dicant laudes Dei; nulla* lingua *linguarum ſileat, & vox omnis annuntiet. Olim promiſſus ecce* nunc *apparet; de eo Sibylla loquebantur primis ſæculis; Prophetæ tradiderant veracibus libris ſcriptis illum venturum: cuncta eum celebrent.*

NOTÆ.

6. *Cordenatus.*] Quomodo filium ab æterno pater producat, jam fuſius.

7. *Alpha.*] Ex cap. 1. Apocal. *Ipſe juſſit.* Ex capite primo Geneſis.

8. *Primoplaſti.*] Nonnulli legunt *protoplaſti.* Quod Fabricius ſecutus eſt. Sic apud Alcimum Avitum: *His protoplaſton ſenſum primordia prima.* Sed compluribus exemplis licet evincere, veteres ſibi multum permiſiſſe in vocabulis Latino-græcis hujuſcemodi procudendis.

Cantharis infuſa [9] lympha fit [10] Falernum nobile:
Nuntiat vinum miniſter eſſe promptum ex hydria,
Ipſe [11] rex ſapore tinctis obſtupeſcit poculis.
[12] Membra morbis ulceroſa, viſcerum putredines
Mando ut abluantur, inquit: fit ratum, quod juſſerat:
Turgidam cutem repurgant vulnerum [13] piamina.
Tu perennibus tenêbris jam ſepulta lumina
[14] Illinis limo ſalubri, ſacri & oris nectare:
Mox apertis hac medela lux reducta eſt orbibus.
[15] Increpas ventum furentem, quòd procellis triſtibus
Vertat æquor fundo ab imo, vexet & vagam ratem:
Ille juſſis obſecundat: mitis unda ſternitur.
[16] Extimum veſtis ſacratæ furtim mulier attigit:

INTERPRETATIO.

Aqua infuſa hydriis mutatur in firmum vinum: famulus nuntiat hauſiſſe vinum de hydria: ipſe architriclinus miratur quod *hydria ſint imbuta* tam dulci *liquore. Volo, inquit, ut membra ulceroſa leprâ, & corruptio viſcerum ſanetur*; id, *quod juſſerat, evenit certe; purgatio vulnerum mundat cutem inflatam. Tu. ô* Chriſte, *perungis luto ſalutari, & ſalivâ* tui *oris divini oculos, quibus erant* obortæ *tenebræ in omni æternitate, ſtatim hoc remedio oculi aperti aſpexerunt lucem. Reprehendis ventum veſanientem, qui evertit ſævo turbine mare ab imis ſedibus, & agitat navem errantem*; ventus *mitis obedit dictis, mare quieſcit. Fœmina clam tetigit fimbriam* tui *ſacri veſtimenti, repente ſanitas eſt reddita*

NOTÆ.

9. *Lympha.*] Id primum Chriſti miraculum, quod fecit in Cana Galilææ Joan. cap. 2. De Canthаro Bacchi poculo infra.

10. *Falernum.*] Falernus, mons & ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feraciſſimus. Quare antiqui dixere Bacchum cum Cerere de hac regione decertaſſe. Inter generoſa vina Italiæ ſecunda nobilitas erat falerno. Tibul. *Nunc mihi fumoſos veteris perferre falernos conſulis, & chie ſolvito vincla cado.* Unde firmiſſimum quodque vinum falernum vocatur.

11. *Rex.*] Nempe architriclinus. Eo ſenſu Martialis & Juvenalis dixere *menſa regem.* Ac Varro apud Gellium lib. 13. cap. 11. *Dominum autem convivii eſſe oportet, non tam lautum, quam ſine ſordibus.*

12. *Membra.*] De hoc Matth. cap. 8. *Ecce Leproſus adorabat eum dicens. Domine, ſi vis, potes me mundare; & extendens Jeſus manum, tetigit eum dicens, volo mundare.*

13. *Piamina.*] De donorum oblatione, quam præcipit Moyſes Levit. cap. 14. loquitur poëta. Sanitatem tamen prius, quam donum offerret, accepit leproſus. Quare Spiegelius vult piamen ſumi pro eo, quo in expiando utebantur Sacerdotes.

14. *Illinis.*] Cæcum illum ab ortu intellige, quem Jeſus facto luto ex terrâ & ſputo perunxit ex Joann. cap 9.

15. *Increpas.*] Ex eò, quod ſcriptum eſt Matth. cap. 7. quòd dormiente Chriſto in naviculâ, qua cum diſcipulis vehebatur, cum ingruiſſet tempeſtas, expergefactus ab illis, in ſummo diſcrimine poſitis, imperavit ventis, & facta eſt tranquillitas.

16. *Extimum.*] Quod mulier tetigiſſet fimbriam veſtimenti Chriſti, confeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis ejus. Matth. cap 9. Luc. 8.

Protinus ſalus ſecuta eſt; ora pallor deſerit;
Siſtitur rivus, cruore qui fluebat perpeti.
Exitu dulcis juventæ raptum [17] ephebum viderat:
Orba quem mater ſupremis funerabat fletibus:
Surge, dixit. Ille ſurgit, matri & adſtans redditur.
Sole jam quarto carentem, jam ſepulcro abſconditum
[18] Lazàrum jubet vigere, reddito ſpiramine:
Fœtidum jecur reductus rurſus intrat halitus.
[19] Ambulat per ſtagna ponti: ſumma calcat fluctuum.
Mobilis liquor profundi pendulam præſtat viam,
Nec fatiſcit unda ſanctis preſſa ſub veſtigiis.
Suetus [20] antro buſtuali ſub catenis frendere,
Mentis inops, efferatis percitus furoribus
Proſilit, ruitque ſupplex, Chriſtum adeſſe ut ſenſerat.
Pulſa peſtis lubricorum [21] milliformis Dæmonum,
[22] Corripit gregis ſuilli ſordida ſpurcamina:

INTERPRETATIO.

ipſi: *pallor non inficit* amplius *vultum: fluxus ſanguinis, qui fluebat perpetuo, deficit. Ambulans* Chriſtus *invenerat adoleſcentem ætatis florentis mortuum immature, quem mater orba multùm lachrymans ſepeliebat, dixit* mortuo, *ſurge; mortuus ſurgit, & erectus redditur matri. Jubet Lazarum jam à quatuor diebus privatum luce, jam tectum tumulo vivere, revocatâ animâ: anima rediens ingreditur iterum in corpus maleolens. Incedit per mare; quatit plantâ ſuperficiem aquarum; aqua fluida maris præbent iter ſuſpenſum, neque fluctus preſſi cedunt ſanctis pedibus.* Dæmoniacus *impotens animi, qui conſtrictus catenis ſolebat fremere in ſepulchro, percuſſus furore effrænato prorumpit, & ſe proſternit ad pedes, ſtatim atque ſenſit præſentiam Chriſti. Lues dæmonum omnimodis obſcœnorum petit pulſa immunditiam ſordidam porcorum;*

NOTÆ.

17. *Ephebum.*] Hoc miraculum refert Lucas cap. 8. Ephebus autem is eſt, qui ad pubertatis annos pervenit: Terent. Eunuch. 5, 1. *Quis fuit igitur? iſte Charea. Qui Charea? Iſte ephebus frater Phædriæ.*

18. *Lazarum.*] Lazarus à Bethania, de caſtello aut potius vico Mariæ, & Marthæ ſororum ejus; quem Chriſtus ſuſcitavit à mortuis Joan. cap. 11.

19. *Ambulat.*] Cum diſcipulorum, inquit Matth. cap. 14. navicula quateretur fluctibus, venit ad eos quartâ noctis vigiliâ, ambulans per ſummos fluctus.

20. *Antro buſtuali.*] Adi caput 5. Marc. Buſtum vero quaſi *bene uſtum* dici ferunt; antiquitus enim cadavera comburebantur. Suetonius buſtum pro ſepulchro poſuit, ut hic buſtuali pro ſepulchrali Prudentius. Cicer. vocat *buſtuarios* gladiatores eos, qui ante ſepulchra dimicabant. Nam, quum mos eſſet in ſepulchris virorum fortium captivos necari, idque poſtea crudele viſum foret; placuit ut eo more ſublato introducerentur gladiatores, qui ante ſepulchra pugnarent.

21. *Mille formis.*] Bene in Puteano *milliformis*, ut *multiformis*. Sic in Apoth. *Caniformis.*

22. *Corripit.*] Legio dæmonum ex energumeno in porcos immittitur. Marc. 5.

Seque

Seque nigris mergit undis, & [23] pecus lymphaticum.
Quinque panibus pereſis, & gemellis piſcibus,
[24] Ferte [25] qualis ter quaternis ferculorum fragmina:
Affatim refecta jam ſunt accubantûm milia.
[26] Tu cibus paniſque noſter, tu perennis ſuavitas:
Neſcit eſurire in ævum, qui tuam ſumit dapem;
Nec lacunam ventris implet, ſed fovet vitalia.
[27] Clauſus aurium meatus, & ſonorum neſcius,
Purgat ad præcepta Chriſti craſſa quæque obſtacula,
Vocibus capax fruendis, ac ſuſurris pervius.
[28] Omnis ægritudo cedit, languor omnis pellitur,
Lingua fatur, quam veterna vinxerant ſilentia,
Geſtat & ſuum per urbem lætus æger lectulum.

INTERPRETATIO.

at grex tanquam furioſus præcipitat ſe in mare, cujus *aquæ* ſunt *fuſcæ*. Poſtquam *quinque panes conſumpti* fuere, *& duo piſces*; *colligite*, inquit, *in duodecim corbes fragmenta ciborum*, *jam ſunt abunde ſaturata millia* hominum *accubantium*. *Tu*, ô Jeſu, *noſter es cibus*, noſter *panis*, *tu* noſtrum *gaudium æternum*. *Is, qui veſcitur tuo cibo*, *non poteſt eſurire in ævum*, nam ille cibus *non explet ingluviem ventris*, *ſed fovet animam*. *Aditus aurium clauſus*, *nec concipiens ſonos rejicit juſſo Chriſti craſſas omnes ſordes*, ita ut fit *aptus ad audiendas voces*, *& patens ſuſurris*. *Omnis morbus obedit*, *omnis languor pellitur*; *lingua*, *quæ torpebat longo ſilentio*, *loquitur*; *atque ægrotus lætus portat per urbem ſuum cubile*.

NOTÆ

23\. *Pecus lymphaticum.*] Lymphaticus, qui vitium ex aquæ conſpectu contraxit, vel ex imagine viſa in aquâ. Vulgo memoriæ proditum eſt, quicunque ſpeciem quandam è fonte, id eſt effigiem nymphæ, viderint, furendi non feciſſe finem. Ita Feſtus.

24 *Ferte.*] Mirum quantum inter ſe diſcrepent, codices. Hi habent, *Fertque qualus ter quaternus*: iſti, *Fertque qualus ter quaternis*, denique alii, *Ferte qualis ter quaternis*, quos ſequutus ſum. Primam tamen lectionem non improbo, ac ſatis nitida mihi videtur. Secunda peſſima eſt, nec poteſt admitti. Matth c.14. meminit hujus miraculi. Manducantium fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & parvulis.

25\. *Qualis.*] Qualus vel qualum vas vimineum per quod vinum guttatim defluit quum calcatur uva. Sed Apul. l. 4. Metamorph. uſurpavit pro caniſtro, in quo panis ſervatur. Ita Prudentius hoc loco.

26\. *Tu cibus.*] Ipſa Chriſti verba. *Caro mea vere eſt cibus.* Alibi: *Ego ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi.* Addit poſtea. *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

27\. *Clauſus.*] Ad finem cap. 7. Evang. Marc. legimus quomodo Chriſtus rurſum egreſſus de finibus Tyri ac Sidonis venerit ad mare Galilææ, eique ſurdum adduxerint, impeditæque linguæ; quem cum apprehendiſſet, miſit digitos ſuos in ejus auriculas, & ſputo emiſſo tetigit linguam ejus, ac dicens *Ephphetah*, quod eſt a perire, illum curavit.

28\. *Omnis.*] Poſt inſignia aliquot Chriſti miracula ſeorſim relata, ſubdit hic Prudentius quod legitur cap 15. Matth. quodque Sedulius his verſibus cecinit: *Millia cæcorum, claudorum millia paſſim, leproſiſque ſimul populos, ſurdaſque catervas, invalidaſque manus, & quidquid debile vulgi venerat, in priſtinum componit motibus uſum, & revocata ſuis attemperat organa nervis.*

[29] Quin & ipſum, ne ſalutis Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat: fracta cedit janua:
Vectibus cadit revulſis cardo diſſolubilis,
Illa promta ad irruentes, ad revertentes [30] tenax,
Obice extrorſum repulſo porta reddit mortuos:
Lege verſa, limen atrum jam recalcandum patet.
Sed Deus dum luce fulvâ mortis antra illuminat,
Dum ſtupentibus tenêbris candidum præſtat diem;
[31] Triſtia ſqualentis æthræ palluerunt ſidera.
Sol refûgit, & lugubri ſordidus ferrugine
Igneum reliquit axem, ſeque mærens abdidit:
Fertur horruiſſe mundus noctis æternæ Chaos.
Solve vocem mens ſonoram, ſolve linguam mobilem:
Dic trophæum paſſionis, dic triumphalem crucem:
Pange vexillum, notatis quod refulget frontibus.
[32] O novum cædes ſtupenda vulneris miraculum!
Hinc cruoris fluxit [33] unda, [34] lympha parte ex altera:

INTERPRETATIO.

Quinetiam, ne animæ incluſæ in limbo eſſent ignaræ ortus *ſervatoris, benignus deſcendit in limbum*, cujus *fracta porta non reſiſtit, cardo diſſolubilis ruit amotis vectibus. Illa porta* olim *patens euntibus, clauſa redeuntibus*, nunc *peſſulo retro poſito panditur mortuis; & mutato ordine jam licet recalcare limen* illud. *Sed, dum Deus rutilanti luce implet ſedes infernas, dum dat pulchrum diem tenebris attonitis, ſtella mœſta cœli afflicti obſcurata fuerunt: Sol refugit, & Sordidus lugubri velo exiit de Zodiaco luminoſo, & triſtis ſe abſcondidit. Fama eſt mundum timuiſſe noctem æternam*, & primum *chaos. Jam, ô mea mens, reſolve vocem canoram, reſolve linguam expeditam, memora triumphum*, quem *mors* Chriſti *deportavit; cano crucem victricem, cane ſignum* baptiſmi, *quo refulgent frontes notatæ* Chriſtianorum. *O res nova, ô mors ſtupenda, ô effectus ſingularis plaga: hinc fluxit copia*

NOTÆ.

29. *Quin & ipſum.*] De deſcenſu Chriſti ad inferos contra vanas multorum diſputationes. Sedul. lib. 2. *In extrema deſcendit humillima terra inferiora petens, ſed non excelſa relinquens.* Et Arator l. 1. *Dignatus ut ima tangeret inferni, non linquens ardua cæli.* De Tartaro infra.

30. *Tenax.*] Juxta illud Virg. lib. 6. *Facilis deſcenſus Averni; noctes atque dies patet atri janua ditis; ſed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras, hoc opus, hic labor eſt.*

31. *Triſtia.*] Propter Chriſti mortem tenebræ factæ ſunt ſuper terram. Quod qua ratione factum ſit, explicant interpretes ſacræ Scripturæ. De Æthra ſupra. De Axe infra.

32. *O novum.*] Puteanus, Oxonius, Nomſius, & Rottendorphius habent: O *novum cæde ſtupenda*, quod obſcurum ſane eſt. In margine editionis Giſelinianæ, *Cædis ſtupenda*, male omnino. Thuaneus, & Torrentiani duo, *Cæde in ſtupenda*, quod à ſenſu authoris non alienum eſt: ſed Ambroſianæ Schedæ, *Cædes ſtupenda*; ita ut. *Cædes ſtupenda*, & *vulneris miraculum* dicantur per epexegeſin.

33. *Vnda.*] Copia. Eo ſenſu fluentem undam, multitudinem vocarunt Virg. *Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam.* Et Apul. *Fluunt alia, ſuperque alia ſepedum populorum unda.*

34. *Lympha parte ex altera.*] Hoc in loco Prudentius ab Evangeliſtis diſcrepat, qui militem uno tantum ictu lanceæ la-

Lympha nempe dat lavacrum, tum corona ex ſanguine eſt.
Vidit anguis immolatam corporis ſacri hoſtiam;
Vidit, & fellis peruſti mox venenum perdidit,
Saucius dolore multo [35] colla fractus ſibilat.
Quid tibi, prophane ſerpens, profuit rebus novis
Plaſma primum perculiſſe, [36] verſipelli aſtutia?
Diluit culpam recepto forma mortalis Deo.
Ad brevem ſe mortis uſum Dux ſalutis dedidit,
Mortuos olim ſepultos ut redire inſueſceret,
Diſſolutis priſtinorum vinculis peccaminum.
[37] Tunc patres, ſanctique multi conditorem prævium
Jam revertentem ſecuti, tertio demum die
Carnis indumenta ſumunt, eque buſtis prodeunt.
Cerneres coire membra de favillis aridis,
Frigidum venis reſumptis pulverem tepeſcere;
Oſſa, nervos, & medullas [38] glutino cutis tegi.
[39] Poſt, ut occaſum reſolvit, vitæ & hominem reddidit,
Arduum tribunal alti victor adſcendit Patris,
Inclytam cælo reportans paſſionis gloriam.

INTERPRETATIO:

ſanguinis, illinc aqua; aqua ſcilicet abluit peccata, *& ſanguis* nobis *impenit coronam beatitudinis. Dæmon vidit hoſtiam ſacri corporis immolatam, vidit, ac ſtatim venenum fellis uſti fuit irritum. Fractus* juxta *collum ſibilat vulneratus multo dolore. Quid tibi, ô perfide diabole, profuit verſutâ malitiâ labefactaſſe primum hominem* delyderio *rerum novarum? Humana natura piat culpam* virtute *divina, cui conjungitur.* Jeſus *author ſalutis ſe dedit morti ad breve tempus, ut aſſuefaceret reſurrectioni mortuos ſepultos à longo tempore, ruptis* antea *vinculis priſtinorum peccatorum. Tum Patriarchæ, & plurimi Sancti ſecuti Christum prævium,* qui *jam reſurgebat* à mortuis, *tandem tertio die reſumunt* pellem, *qua tegit carnem, atque exeunt è monumentis. Membra cernebantur renaſci ex aridis cineribus, frigidum pulverem calere venis reſumptis, oſſa, nervos, & medullas operiri compactione cutis. Poſtquam debilitavit mortem, & reſtituit vitam hominibus, victor aſcendit in ſublime tribunal ſummi patris, reportans in cælum inſignem gloriam mortis.*

NOTÆ.

tus Chriſti aperuiſſe ſcribunt. Is enim ſemel atque iterum in Hymno 8. περὶ στεφάνων: *Ipſo loci eſt dominus, laterum cui vulnere utroque, Hinc cruor effuſus fluxit, & inde latex.* In lib. veteris & novi Teſtam. *Trajectus per utrumque latus, laticem atque cruorem Christus agit.* Vult apertis verbis utrumque latus perforatum fuiſſe.

35. *Colla.*] *Colla fractus*, helleniſmus, *ut fractus membra* apud Horatium, *Et os humeroſque Deo ſimilis* apud Virgilium.

36. *Verſipelli*] Tractum ab Arcadibus, qui trajecto flumine in lupos vertebantur, rurſuſque ex lupis in homines. Quare pro callido ſimulatore poni ſolet Plaut. in Amphit. *Verſipellem ſe facit, quando lubet.* Tamen Plin. lib. 8. cap. 22. Falſa eſſe aſſerit, quæ de Arcadibus narrantur, aut putat credenda eſſe ficta quæque & fabuloſa.

37. *Tunc patres.*] Ad illud refertur, quod ſcribit Matth. 27 *Et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt.*

38. *Glutino.*] Et gluten & glutinum dici eſt notiſſimum, inde glutinoſus pro viſcoſo uſurpatur.

39. *Poſt occaſum.*] Narrat hic triumphalem Chriſti Aſcenſionem ex cap. 1. Act. Apoſt.

Macte, Judex mortuorum, macte Rex viventium,
Dexter in Parentis arce qui cluis virtutibus,
Omnium [40] venturus inde juſtus ultor criminum.
Te ſenes, & te juventus, parvulorum te chorus,
Turba matrum virginumque, ſimplices puellulæ,
Voce concordes pudicis perſtrepant concentibus.
Fluminum lapſus, & undæ, litorum [41] crepidines,
Imber, æſtus, nix, pruina, ſilva, & aura, nox, dies,
Omnibus te concelêbrent ſæculorum ſæculis.

INTERPRETATIO.

Macte, ô judex peccatorum, macte ô dux juſtorum, qui nunc ſedens ad dexteram Patris in cælo ſplendes tuis virtutibus, atque inde es venturus juſtus vindex omnium criminum. Senes te, & juvenes te, pueri te, omnes matres, virgines, puellæ innocentes unâ voce concelebrent piis cantibus. Lapſus fluviorum, atque aqua, ora riparum, frigus, calor, nix, pruina, arbores, & venti, nox, dies collaudent te per omnia ſecula ſeculorum.

NOTÆ.

40. *Venturus.*] De extremo judicii die poëtam loqui, nemo non videt. De verbo Cluo infra.

41. *Crepidines.*] Crepido eſt, inquit Valla, ora terræ, quam aqua alluit: ex hoc appellata, quod ibi aqua alluens crepat, aut undas appellit.

X. HYMNUS CIRCA EXEQUIAS DEFUNCTI.

[1] DEus, ignee fons animarum,
Duo qui ſocians elementa,

INTERPRETATIO.

O *Deus*, qui *es fons igneus animarum, qui jungens duo elementa,* ſcilicet

NOTA.

1. *Deus ignee.*] Ex ſententia Gentilium Philoſophorum anima conſtat ex igne; & aëre, ſicut corpus ex aqua, & terra. Inde Horatius lib. 2. Satyr. 2. animam indicans: *Atque affligit humi divinam particulam auræ.* Quod nihil eſt aliud quam Platonicum τὸ θεῖον. Plato inter alios diſerte in Timæo explicat hanc ſententiam. Docet Deum ex animæ mundi reliquiis animas formaſſe, atque eas ſparſiſſe in ſolem, in lunam, aliaque aſtra. Quare quidam ex ipſius diſcipulis contendunt igneum vigorem eſſe animabus, quia per multa ſecula aſtris invectæ, aliquid ex earum contraxerunt naturâ, quam igneam eſſe vulgo creditum eſt. Quidam Platonem eâ fuiſſe opinione animas ex eodem cæli igne, & quinta eſſentia conflatas fuiſſe. Sane Virgil. lib. 6. Æneid. qui hujuſce philoſophi ſententiam ſequi videtur, ita cecinit: *Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo ſeminibus.* Cicero etiam 1. Tuſcul. ait ex ſententia Zenonis, nihil eſſe aliud animum, quam ignem.

Vivum ſimul ac moribundum,
Hominem, Pater, effigiaſti;
Tua ſunt, tua, rector, utraque:
Tibi copula jungitur horum:
Tibi, dum vegetata cohærent,
Et ſpiritus & caro ſervit.
Reſciſſa ſed iſta ſeorſum
Solvunt hominem perimuntque:
Humus excipit arida corpus,
[2] Animæ rapit [3] aura liquorem.
Quia cuncta creata neceſſe eſt
Labefacta ſeneſcere tandem,
Compactaque diſſociari,
Et diſſona texta retexi.
[4] Hanc tu, Deus optime, mortem
Famulis abolere paratus,
Iter inviolabile monſtras,
Quo perdita membra reſurgant.
Ut, dum generoſa caducis,
Ceu [5] carcere clauſa, ligantur,
Pars illa potentior exſtet,
Quæ germen ab æthere traxit.

INTERPRETATIO.

animam *viventem*, & *corpus* ex ſe ſine vita, tu *Pater fabricaſti hominem: ô Deus utrumque eſt tuum:* homo, *copulatio horum* elementorum; *tibi conjungitur, dum* illud totum *vegetum tibi cohæret, anima & corpus cohærent inter ſe. Sed illis poſitis ſeparatim homo deſtruitur, & perit. Terra ſicca recipit corpus, cælum recipit ſubſtantiam animæ. Quia neceſſe eſt* ut *omnis res creata ſeneſcens intereat poſtremum, & omne concretum diſſolvatur, & contrariæ* partes *coagmentatæ dividantur. Tu, ô Deus optime, cupiens reducere homines ab hac morte, indicas iter tutum, quo membra redacta in pulverem reviviſcant;* nempe, *ut, dum anima nobilis detenta caduco* corpore *tanquam carcere includitur, ea, quæ duxit originem è cælo, ſit domina.*

NOTÆ.

2. *Animæ.*] Ut canit Eccleſia, *Regem cui omnia vivunt, venite adoremus.*

3. *Aura liquorem.*] Eodem ſenſu quò ſupra, nempe animam, quæ ex cæli igne, & quinta eſſentia conflata eſt.

4. *Hanc.*] Piis probiſque hominibus Deus monſtrat viam, quà poſſint reſurgere in vitam æternam. Omnes quidem in die judicii reſurgent, ſed impii non ut vitam illam vivant, ſed potiùs in mortem æternam.

5. *Carcere.*] Certe latinis tritum eſt illud, detineri animam in corpore, tanquam in cuſtodia, ut apparet ex Tullio in ſomnio Scipionis; & de morientibus dicitur, *evolare ex vinculis & carcere corporis.* Volunt etiam aliqui corpus dici græcis *δέμας ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ* à vinculis. Denique divus Paulus cùm cuperet diſſolvi, de corpore tanquam de carcere loquebatur.

Si terrea fortè voluntas
Luteum ſapit, & grave captat:
Animus quoque pondere victus,
Sequitur ſua membra deorſum.
At ſi generis memor ignei
[6] Contagia nigra recuſet:
Vehit hoſpita viſcera ſecum,
Pariterque reportat ad aſtra.
Nam quòd requieſcere corpus
Vacuum ſine mente videmûs,
Spatium breve reſtat, ut alti
Repetat collegia ſenſus.
Venient citò ſæcula, cùm jam
Socius calor oſſa reviſat,
Animataque ſanguine vivo
Habitacula priſtina geſtet.
Quæ pigra cadavera pridem
Tumulis putrefacta jacebant,
Volucres rapientur in auras,
Animas comitata priores.
[7] Hinc maxima cura ſepulcris
Impenditur: hinc reſolutos
Honor ultimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.
Candore nitentia claro
Prætendere [8] lintea mos eſt,

INTERPRETATIO.

Nam *ſi appetitus corporeus fortuito adamat* quod eſt *terreum, & quærit* quod eſt *ſenſibile, anima etiam victa pondere ruit præceps cum ſuo corpore. Quod ſi* anima *memor ſuæ nobilitatis vitat dira contagia corporis, evehit ſecum corpus, quod excepit illam, atque etiam attollit in cælum. Nam ſupereſt parum temporis, ut illud corpus, quod vidimus jacere inanimatum, rurſus ineat ſocietatem cum animâ taleſti. Brevi tempora appropinquabunt, in quibus calor vitalis redibit oſſibus, & ſuſtinebit antiqua membra animata ſanguine vivo. Cadavera immobilia, quæ pridem jacebant in ſepulchris putrefacta, findent levem aërem ſociata priſtinis animis. Hinc ſepulchra conſtruuntur maximis impenſis, hinc ampli honores redduntur cadaveribus, & pompa exequiarum non deeſt. Solemus involvere* mortuos *lin-*

NOTÆ.

6 *Contagia nigra.*] Vocat nigra propter effectum, animam enim peccata reddunt *pice nigriorem*, ut cum propheta loquar.

7. *Hinc maxima cura*] Quare Tertullianus agens adverſus hæreticos omnes, qui corporum reſurrectionem negabant, hæc habet: *Fiducia Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum, illâ, credentes ſumus, hoc credere veritas cogit. Veritatem Deus aperit. Sed vulgus irridet, exiſtimans nihil ſupereſſe poſt mortem: Et tamen defunctis parentant; & quidem impenſiſſimo officio,* &c.

8 *Lintea.*] Velamina, quibus mortui involvuntur, aut quæ ſuperinjiciuntur, & feretrum tegunt.

Aſperſaque [9] myrrha [10] Sabæo
Corpus medicamine ſervat.
Quidnam ſibi ſaxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta?
Niſi quòd res creditur illis
Non mortua, [11] ſed data ſomno.
Hoc provida Chriſticolarum
Pietas ſtudet, utpote credens
Fore protinus omnia viva,
Quæ nunc gelidus ſopor urget
Qui jacta cadavera paſſim
Miſerans tegit aggere terræ,
[12] Opus exhibet ille benignum
Chriſto [13] pius omnipotenti.
Quin lex eadem monet omnes
Gemitum [14] dare ſorte ſub una,
Cognataque funera nobis
Aliena in morte dolere.

INTERPRETATIO.

nis nitentibus albore ſplendido, & perfundere *myrrha miſta thure Sabæo*, quæ *ſervat corpora* incorrupta. *Unde cavata ſunt ipſis ſaxa? Quid denotant ſuperba mauſolea; aliquid ſcilicet non mortuum, ſed conſopitum commiſſi ſepulchris. Solertes Chriſtiani pie curant illud, quia credunt membra, quæ nunc premuntur frigido ſomno, fore brevi viva. Is pius, qui ductus miſericordiâ condit in tumulo cadavera paſſim inſepulta, facit facinus gratum Deo omnipotenti. Quinetiam eadem lex vult ut nos omnes æqualiter illachrymemus, & deploremus in interitu alieno mortem nobis pariter obeundam.*

NOTÆ.

9. *Myrrha.*] Hæc arbos in Arabia præſertim naſcitur, ſine ſpina, caudice duro, cortice levi, & folio olivæ fere ſimili. Certis temporibus ſponte ea tumeſcit ſucco, qui inciſione exprimitur, diciturque ſtacte, vel myrrha. Condiendis cadaveribus, & imbuendis capillis adhibebatur olim, teſte Plinio lib. 12. cap. 15. Virgil. lib. 12. *Fœdare in pulvere crines, vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.*

10. *Sabæo medicamine.*] Nempe thure, quod naſcitur eâ in regione. Virg. lib. 1. Georg. *India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.* Saba vero urbs magna Arabiæ felicis, in monte, regia Sabæorum, ubi thus, myrrha, caſia, & cinnamomum abunde proveniunt. Hinc Sabæi populi memoratiſſimi.

11. *Sed data ſomno.*] Sacris litteris mortui dormire non ſemel dicuntur. Ut, *Non eſt mortua puella, ſed dormit.* Et illud, *Amicus noſter Lazarus dormit.*

12. *Opus benignum.*] Unum ex ſeptem operibus miſericordiæ, mortuos ſepelire.

13. *Pius.*] Antonius Nebriſſenſis legit, *prius*, quod rectum ſenſum efficit; opera enim miſericordiæ, quæ pauperibus exhibentur, ſibi imputanda Chriſtus fatetur.

14. *Dare ſub una ſorte.*] Juvenalis fuſius id explicat: *Molliſſima corda humano generi dare ſe natura fatetur, quæ lacrymas dedit.* Et alibi: *Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ virginis occurrit.*

Sanꝺi [15] ſator ille Tobiæ,
Sacer ac venerabilis heros,
Dapibus jam ritè paratis
[16] Jus prætulit exequiarum.
Jam ſtantibus ille miniſtris,
Cyathos & fercula liquit,
Studioque accinctus humandi,
Fleto dedit oſſa ſepulcro.
[17] Veniunt mox præmia cælo,
Pretiumque rependitur ingens:
Nam lumina neſcia Solis
Deus illita felle ſerenat.
Jam tunc docuit Pater orbis,
Quàm ſit rationis egenis
Mordax & amara medela,
Cùm lux animum nova vexat.
Docuit quoque, non priùs ullum
Cæleſtia [18] cernere regna,
Quàm nocte & vulnere triſti
Toleraverit aſpera mundi.
Mors ipſa beatior inde eſt,
Quòd per cruciamina lethi

INTERPRETATIO.

Pater ſancti Tobiæ, vir ille clarus pietate, & venerabilis, maluit reddere *jus exequiarum*, quam carpere *cibos jam laute paratos. Ille, licet jam famuli adeſſent, reliquit pocula, & cibos, & flagrans deſiderio humandi condidit lachrymans corpus* mortui *in ſepulchro. Repente cælum donat illum præmiis, & tribuit amplam mercedem; nam Deus reddit lucidos oculos ipſius orbatos* luce *Solis, oblitos felle piſcis. Tum Deus Creator mundi docuit* hoc felle, *quam ſit acerba, & amara curatio* animæ *peccatoribus inepibus mentis, cum anima illuſtratur nova luce. Oſtendit etiam nullum videre cæleſtia regna, quin prius ſit paſſus in hac vita* aliquid *aſperum*, aut *morte, aut acerbo dolore. Hinc ipſa mors eſt jucundior, quòd cruciatus*

NOTÆ.

15. *Sator Tobiæ.*] Patria Tobiæ ſenioris fuit ſuperior Galilæa, tribus Nepthalim. Mature probatus eſt à Deo rebus adverſis. Sed librum conſule, qui Tobiæ inſcribitur.

16. *Jus.*] Ex eo quod legitur capite ſecundo libri Tobiæ: *Statimque exiliens de accubitu ſuo, relinquens prandium, jejunus pervenit ad corpus.* De Cyatho infra.

17. *Veniunt.*] Cum Tobias ad murum atrii ſui procubuiſſet, paſſerum ſordes in oculos ejus deciderunt, in quibus factæ ſunt albugines. At ubi junior Tobias patris ſui oblinit oculos de felle piſcis, intra dimidiam horam albugo, quaſi membrana egreditur, quâ extractâ viſum recipit ſenex.

18. *Cernere regna.*] In Torrentianis duobus *Cæleſtia ſcandere regna.* Quale illud Ennianum: *Si fas cadendo cæleſtia ſcandere cuiquam eſt, mi ſoli cæli maxima porta patet.* verſ. 372 ex epigram.

Via:

Via panditur ardua juſtis,
Et ad aſtra doloribus itur.
Sic corpora mortificata
Redeunt melioribus annis:
Nec poſt obitum recaleſcens
Compago fatiſcere novit.
Hæc, quæ modò pallida [19] tabo
Color albidus inficit, ora
Tunc flore venuſtior omni
Sanguis cute tinguet amœnâ.
Jam nulla deinde ſenectus
Frontis decus invida carpet,
Macies neque ſicca lacertos
Succo tenuabit adeſo.
Morbus quoque peſtifer, artus
Qui nunc populatur anhelos,
Sua tunc tormenta [20] reſudans
[21] Luet inter vincula mille.
Hunc eminus aëre ab alto
Victrix caro, jamque perennis
Cernet ſine fine gementem,
Quos moverat ipſe, dolores.
[22] Quid turba ſuperſtes, inepta

INTERPRETATIO.

mortis pandunt ſanctis viam arduam cœli, & dolores ducunt in cœlum. Corpora ita cruciata redeunt ad vitam beatiorem, & caro poſt mortem reviviſcens nunquam deficit. Tum ſanguis rubrior quam omnes flores tinguet cute amœna hos vultus, quos nunc pallidos languidus color inficit ſanio. Tum nulla ſenectus invida decutiet pulchritudinem frontis, nec macies horrida extenuabit brachia, ſucco conſumpto. Tum etiam morbus mortifer, qui nunc diripit artus ſuſpirioſos, ſudans ob pondus *quampluribus vinculorum perſolvet tormenta*, quibus nos cruciat. *Caro triumphans, & jam immortalis aſpiciet è longinque ab alto cœlo hunc* morbum *perpetuo gementem dolores, quos ipſe irritaverat. Cur populus vivus cautus miſcet*

NOTÆ.

19. *Tabo.*] Tabum, diminuta vox à tabe, idem eſt ac ſanies aut ſanguis corruptus. Ut apud Virgil. lib. 3. Georg. *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.*

20. *Reſudans.*] Eo quod, qui vehementer laborant, ſudant frequenter, apud optimos ſcriptores *ſudare* ſumitur pro vehementer laborare. Cic. pro Sextio, *pro communibus commodis ſudare.*

21. *Luet.*] Ut ea, & quæ ſequuntur intelligamus, revocandum in memoriam, quod poëtæ finxerunt, morbos, ſenectutem, aliaque ejuſcemodi mala, quædam eſſe numina. Ita Virg. l. 6. Æneid. *Pallentesque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.*

22. *Quid.*] Quanquam id referri poſſit ad lachrymas uniuſcujuſque, qui aut filium, aut amicum, aut parentes luget: tamen quia ſequentibus verſibus matres patreſque alloquitur: puto ego poëtam culpare præficas illas mulieres, quæ ad lugendum mortuum conductæ, ejus laudes carmine lugubri proſequebantur. Quæque præficæ dictæ fuére, quaſi in hoc ipſum *præfectæ*, quòd cæteris darent modum plangendi.

Clangens ululamina miſcet?
Cur tam bene condita jura,
Luctu dolor arguit amens?
Jam mæſta quieſce querela:
Lacrymas ſuſpendite, matres:
Nullus ſua pignora plangat:
Mors hæc [23] reparatio vitæ eſt.
Sic ſemina ſicca vireſcunt,
Jam mortua, jamque ſepulta:
Quæ reddita ceſpite ab imo
Veteres meditantur ariſtas.
Nunc ſuſcipe terra fovendum,
Gremioque hunc concipe molli:
Hominis tibi membra ſequeſtro,
Generoſa & fragmina credo.
Animæ fuit hæc domus olim
Factoris ab ore creatæ:
Fervens habitavit in iſtis
Sapientia principe Chriſto.
Tu depoſitum tege corpus.
Non immemor illa requiret
Sua munera fictor & auctor,
Propriique [24] ænigmata vultûs.
Veniant modo tempora juſta,
Cùm ſpem Deus impleat omnem,
Reddas patefacta neceſſe eſt,
Qualem tibi trado figuram.

INTERPRETATIO.

ululatus intempeſtivet. Cur dolor immoderatus improbat leges tam ſancte latas? Jam omnis *mæſta querela deſinat; matres contineant lachrymas, nemo lugeat ſuos natos, hæc mors eſt principium vitæ* æternæ. *Ita grana arida vireſcunt, cum mortua ſunt, & data humo: quæ exeuntia ex infimo caſpite referunt primas ſpicas.* O *terra, nunc accipe mortuum,* ut *foveas; & complectere blande ſinu: depono apud te oſſa hominis; & tibi committe nobiles reliquias. Olim fuere domicilium animæ creatæ flatu Dei; & ardens religio,* cujus *Chriſtus* eſt *auctor, habitavit in iſtis. Tu tege corpus creditum; Deus fictor* hominis, *& creator memor* illius *repetet donum*, quod tibi *tradidit, & figuram ſui vultus. Veniant tantummodo tempora juſta, ſiquidem* tunc *Deus concedet* id *omne*, quod *ſperamus, erit neceſſe* ut *aperiens ſinum reddas hominem, qualem tibi do.*

NOTÆ.

23. *Reparatio vitæ eſt*] Cyprian. Serm. de Aſcenſ. Chriſti: *Ibi non ſeneſcent, non tabeſcent, non putreſcent amplius. Perpetua ſanitas, felix æternitas beatitudinis ſufficientiam illis confirmabunt.*

24 *Ænigmata.*] Non male Antonius Nebriſſenſis cenſet *Schemata* legendum eſſe. Tam enim perfecta figura eſt homo atque imago Dei, ut ipſi nullomodo conveniat illud nomen *ænigma*, quod eſt

Non, ſi [25] carioſa vetuſtas
Diſſolverit oſſa favillis,
Fueritque [26] ciniſculus arens,
Minimi menſura pugilli,
Nec, ſi vaga flamina & auræ
Vacuum per inane volantes,
Tulerint cum pulvere nervos;
Hominem periiſſe licebit.
Sed dum reſolubile corpus
Revocas, Deus, atque reformas;
Quanam regione jubebis
Animam requieſcere puram?
[27] Gremio ſenis addita ſancti
Recubabit, ut illa [28] Lazari:
Quem floribus undique ſeptum
[29] Dives procul aſpicit ardens.

INTERPRETATIO.

Deus non ſinet hominem perire, quanquam vetuſtas afferens cariem redegerit oſſa in cineres, & cineres aridi poſſint excipi minima manu: quanquam vagi venti, & zephyri volantes per vacuum aërem diſperſerint nerves cum pulvere. At, ô Deus, uſque dum revoces corpus mortale, & redigas in meliorem formam donis gloriæ, *ubi jubebis animam ſanctam requieſcere. Quieſcet abdita in ſinu ſancti ſenis Abrahæ, aque atque anima Lazari, quem* Lazarum *dives crematus videt longe ab oculis circumdatum eſſe undique floribus.*

NOTÆ.

allegoria adeo obſcura, ut divinare magis, quam interpretari neceſſe ſit. Niſi mavis dicere id omne, quod aliud repræſentat, eſſe ænigma.

25. *Carioſa vetuſtas.*] Eâdem uſus eſt loquelâ Ovid. eleg. 12. lib. 1. Amor. *Quid precer iratus; niſi vos. carioſa ſenectus rodat, & immundo cera ſit alba ſitu.* Proprie autem *caries* in lignis dicitur, quum à vermiculo eroduntur. Unde apud Nonium *caries* eſt vetuſtas, vel putrilago ex vetuſtate. Colum. lib 12. *Omnis materia in ædificia ſuccidi debet luna decreſcente, ab vigeſima uſque in trigeſimam, quia ſic cæſa judicatur cario non infeſtari.*

26. *Ciniſculus arens.*] Quod proprium cineris eſt: unde & plurimum humoris bibit. Virg. 6. Æneid. *Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit; relliquias vino & bibulam lavere favillam.*

27. *Gremio ſenis.*] Nempe in ſinu Abrahæ Interpretes Scripturæ quamplurimas afferunt rationes, cur potius in ſinu Abrahæ, quam in ſinu Adæ requieſcant animæ juſtorum; maxime vero quia Abraham omnium credentium, & peculiaris Judæorum pater eſt. De Abrah. infra in Pſychom.

28. *Lazarus.*] Seu potius Eleazar, quod interpretantur Dei adjutorium, ſive Dei atrium. De hoc vide c. 16. Lucæ.

29. *Dives.*] Quis hic dives fuerit, ignoratur. Nonnullis, ut ſcribit Dionyſius Carthuſianus, Nabalem illum fuiſſe placuit, qui Abigailem uxorem habuit, ſubitaque morte à Deo percuſſus interiit. 1. Reg 25. Euthymius vero Nineuſim appellat, atque contendit & divitem & Lazarum prope id tempus vixiſſe, quo Chriſtus in terris verſabatur: ac Chriſto concionante eos fuiſſe ſuperſtites, qui diviti adhærebant, eos etiam qui Lazaro: Siquidem illis terrorem, his conſolationem hac narratione voluit immittere Chriſtus. De eo infra plura dicemus.

Sequimur tua dicta, Redemptor,
Quibus atra è morte triumphans,
Tua per veſtigia mandas
Socium crucis ire latronem.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida jam paradiſi,
Licet & [30] nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis:
Illic, precor, optime ductor,
Famulam tibi præcipe mentem
Genitali in ſede ſacrari,
Quam liquerat exul & errans.
[31] Nos tecta fovebimus oſſa
Violis & fronde frequenti:
Titulumque & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

INTERPRETATIO.

O *Jeſu, credimus tuis dictis, quibus tu* in cruce *triumphans de morte crudeli, jubes latronem comitem crucis ſequi tua veſtigia. Ecce jam iter immenſi paradiſi eſt patefactum Christianis, & fas eſt ire in ſylvas, quibus damon ſpoliaverat hominem* peccato. *O bone Deus, precor ut jubeas animam tibi obtemperantem illic conſecrari tibi in loco natali, à quo exul & vagabunda diſceſſerat. Nos fovebimus violis, & multis foliis oſſa ſepulta, & ſpargemus liquido odore epitaphium, & frigidum lapidem* ſepulchri.

NOTÆ.

30. *Nemus.*] Alludit ad paradiſum terreſtrem, hortoſque amœniſſimos, in quos Deus Adamum tranſtulerat; ut ſuprà loquens de ſinu Abrahæ.

31. *Nos.*] Eo loco Prudentius in omnibus ſequutus eſt Virgilium, qui eclog. 5. Lugens Daphnin paſtorem mortuum, his verſibus declarat, quænam ipſi parandæ ſint exequiæ. *Spargite humum foliis, inducito fontibus umbras paſtores, mandat fieri ſibi talia Daphnis, & tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.* Qui plura de ratione corporis humani cupit ediſcere, adeat Natalem comitem lib. 1. cap. 13. de ſacrificiis mortuorum.

XI. HYMNUS OCTAVO KALENDAS JANUARIAS.

QUID eſt, quòd [1] arctum circulum
Sol jam [2] recurrens deſerit?
Chriſtus-ne terris naſcitur,
Qui lucis auget tramitem?
Heu, quam fugacem gratiam
Feſtina volvebat dies!
Quam pæne ſubductam facem
Senſim reciſa extinxerat!
Cælum niteſcat lætius,
Gratetur & gaudens humus:
Scandit gradatim denuo
Jubar priores [3] lineas.
Emerge, dulcis puſio,
Quem mater edit caſtitas,
[4] Parens & expers conjugis,
Mediator, & duplex genus.

INTERPRETATIO.

UNde Sol rediens egreditur ex arcto circulo capricorni: an Chriſtus, qui amplias viam lucis, naſcitur in terris? Eheu quàm velox dies finit munus breve lucis, *quam lucem ſubſtractam dies, ſenſim decreſcens fere extinxerat. Cælum ſit magis ſerenum, & terra hilaris gaudeat: Sol rurſus gradatim aſcendens* conficit *priſtinos circulos. Naſcere, ô dulcis infans, quem Maria parit ob caſtitatem. Maria eſt mater, & ignara mariti; tu reconciliator, &* particeps naturæ humanæ, & divinæ.

NOTÆ.

1. *Arctum.*] Vocat arctum, non quòd ſol minus tunc conficiat ſpatii, ſed quòd paucioribus horis appareat, ob ſphæræ obliquitatem. Quippe circulus brumalis non habet niſi octo horas diei in horizonte noſtro, quum circulus ſolſtitialis habeat ſedecim.

2. *Recurrens.*] Cælum in quinque circulos à ſe æqualiter diſtantes dividunt aſtronomi in arcticum, antarcticum, tropicum cancri, tropicum capricorni, & æquinoctialem, quorum æquinoctialis eſt medius. Zodiacus vero circulus eſt inter mundi polos oblique deſcriptus, ex altera parte tropicum æſtivum in principio cancri, ex alterâ hibernum in principio capricorni attingens, ac medium interſecans æquatorem circa arietis, & libræ principia. Per annum ſol decurrit zodiacum, nec ultra procedit, ſed redit.

3. *Lineas.*] Tranſlatum eſt à ſtadiis, ubi linea præſcribitur, unde curſus incipit. Sic aſtrologi lineas quaſdam imaginantur in cælo, per quas ſol feratur.

4. *Parens.*] Hi duo verſus duriuſcule cohærent cum ſuperioribus; nam aut ad unum Chriſtum aut ad unam Mariam referri deberent. Sic tamen ordinandi ſunt. *Mater*, nempe Maria, *parens & expers conjugis te edit.* Jam *mediator & duplex genus* referuntur ad id quod præ-

[5] Ex ore quamlibet Patris
Sis ortus, & Verbo editus;
Tamen paterno in pectore
[6] Sophia callebas priùs.
Quæ prompta cælum condidit,
Cælum, diemque; & cetera.
Virtute Verbi effecta ſunt
Hæc cuncta: nam Verbum Deus.
Sed ordinatis ſæculis,
Rerumque digeſto ſtatu,
Fundator ipſe & artifex
Permanſit in Patris ſinu:
Donec [7] rotata [8] annalium
Tranſvolverentur [9] millia,
Atque ipſe peccantem diu
Dignatus orbem viſeret.

INTERPRETATIO.

Quanquam ſis ortus ex ore Patris, & editus, quando pater nos eſt allocutus, *tamen, ô ſapientia, ſapiebas ante in corde Patris.* Sapientia *illa prolata creavit cælum, noctem, & diem, & cætera. Illa omnia ſunt facta per virtutem verbi, quia verbum* eſt etiam Deus. *Sed, poſtquam dies & anni cœperunt numerari; & res* fuerunt *locata ſuis locis, fundator ipſe & artifex* mundi *remanſit in ſinu patris; donec millia annorum rotata laberentur, atque ipſe judicans æquum veniret in terram abundantem diu criminibus.*

NOTÆ.

ceſſit. Conjungit autem in utroque duo miranda, in matre fœcunditatem conjunctam virginitati, in puero divinam naturam cum humanâ copulatam in eâdem hypoſtaſi, unde & *duplex genus* appellat.

5. *Ex ore.*] Modo veluti quadruplicem Chriſti eſſe nativitatem conſideremus, nullam hic locus patietur difficultatem. 1. Prima eſt mentis æternæ æterna cogitatio, quod enim eſt homini ſenſus aut cogitatio tacita mentis, hoc Filius Dei eſt Patri, juxta eam nativitatem ſine initio, ſine fine, ſemper à Patre naſcitus, ſemper natus fuit, Deus ex Deo, omnipotens ex omnipotente. 2. Mens autem gignit cogitationem, & cogitatio jam animo concepta, ſermo quidam mentis eſt, quo homo ſibi loquitur. Hæc imago utcunque nobis alteram adumbrat nativitatem, quæ nec initium habuit, nec finem eſt habitura. 3. Deinde condito per Filium mundo Pater nobis velut eloquutus eſt verbum, & quodammodo rurſus idem genuit, nobis illud reddens aliquo pacto viſibile, quod erat inviſibile. Conſpicitur enim in rebus conditis admirabilis Dei ſapientia, qui eſt Dei Filius, & Dei ſermo. 4. Denique nativitas eſt humana, quam hoc hymno ſatis aperte explicat.

6. *Sophia.*] Sequutus accentum græcum, produxit ſyllabam mediam.

7. *Rotata.*] Quod circumvolutione cæleſtium orbium diſtinguantur dies, menſes, anni, & ſæcula.

8. *Annalium.*] Pro annorum. Annales enim ſunt annorum monumenta.

9. *Millia.*] Scio maximam inter ſe Scriptores habere controverſiam de mundi annorum ante Chriſtum numero, quibus rebus non immoror; de quo conſule Chronologos.

Nam cæca [10] vis mortalium,
Venerans inanes [11] nænias,
Vel æra, vel ſaxa algida,
Vel ligna credebat Deum.
  Hæc dum ſequuntur, perfidi,
Prædonis in jus venerant,
Et mancipatam fumido
Vitam [12] barathro immerſerant.
  Stragem ſed iſtam non tulit
Chriſtus cadentum Gentium
Impunè, ne forſan ſui
Patris periret fabrica.
  Mortale corpus induit,
Ut excitato corpore
Mortis catenam frangeret,
Hominemque [13] portaret Patri.
  Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
[14] Spiravit, & limo indidit,

INTERPRETATIO.

Nam cæca multitudo hominum adorans inania ſimulachra credebat vel æs, vel ſaxa frigida, vel lignum eſſe *Deum. Dum ſequebantur hæc* falſa dogmata, *venerant in poteſtatem perfidi dæmonis, & immerſerant in inferos fumidos animam aſtrictam* peccato. *Sed Chriſtus non toleravit hanc amiſſionem* tot *hominum*; qui *cadebant* in inferos, *ne forſan opus ſui patris periret impunè. Induit corpus mortale, ut aſſumpto corpore rumperet vincula*, quæ impoſuerat *peccatum, & portaret Patri hominem* redemptum. *Hic dies eſt natalis* dies, *in quo Pater æternus tibi dedit animam, & cinxit*

NOTÆ.

10. *Vis.*] Copia & multitudo. Ut apud Ciceronem de Aruſp. *Vis innumerabilis ſervorum.* Apud Virgil. lib. 4. Æneid. verſ. 132. *Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.*

11. *Nænias.*] Quamvis nænias uſurpemus pro nugis quibuſlibet, tamen proprie nænia eſt cantio funebris, quæ fruſtra canitur mortuo; reperitur & pro epitaphio. Porro cultus ſimulacrorum primum hinc natus eſt, quòd parentibus, regibus, aut alioqui benemeritis de genere mortalium, à morte ponebantur ſtatuæ, & his divini honores exhibebantur. Quin Romæ ſolennis erat mos, Cæſares extinctos in deos referre.

12. *Barathro.*] Barathrum foſſa profundiſſima fuit in agro Attico, in quam homines damnati conjiciebantur. Unde ſumitur pro quocunque loco profundo & obſcuro, in quo ſervantur nocentes.

13. *Portaret patri.*] Reſpexit Prudentius ad ovem perditam, de qua Lucas, quam bonus ille pater-familias à grege errantem, ſuis ſcapulis bajulat ac reportat.

14. *Spiravit.*] Notat adverſus hæreticos Chriſti hypoſtaſin tribus conſtare naturis, divinâ, animâ humanâ, & corpore mortali, quod hîc limum appellat. Unus fere Eraſmus legit, *animavit*, omnes enim ad unum habent, *ſpiravit*; ea ſcilicet adductus ratione, quod filius generatur, ſpiratur vero Spiritus ſanctus. Nihil tamen muto; nam *ſpiravit* idem ſignificat ac *miſit*.

[15] Sermone carnem glutinans.
Sentis ne, Virgo nobilis,
Matura per [16] faſtidia,
Pudoris intactum decus
Honore [17] partûs creſcere?
O quanta rerum gaudia
Alvus pudica continet!
Ex qua novellum [18] ſæculum
Procedit, & lux aurea.
Vagitus ille exordium
Vernantis orbis prodidit:
Nam tunc renatus ſordidum
Mundus [19] veternum depulit.
Sparſiſſe tellurem reor
Rus omne denſis floribus,
Ipſaſque harenas Syrtium
Fragraſſe [20] nardo & nectare.

INTERPRETATIO.

carne conjungens hominem Deo. O *Maria inclyta, nonne agnoſcis per tædia matura* puerperii, *decus tuæ virginitatis intactum augeſcere honore partus!* O *quantam lætitiam affert tuus uterus virginalis rebus* omnibus: *novum ſæculum naſcitur ex eo, & ætas aurea. Vox ipſa* infantis *prætulit initium mundi renaſcentis; nam tunc mundus renatus depulit pigrum torporem. Puto terram ſparſiſſe campos omnes quamplurimis floribus, & ipſas arenas Syrtium oleviſſe nardum, & nectar.*

NOTÆ.

15. *Sermone.*] Verbi ſui efficacitate corpus compingens.

16. *Faſtidia.*] An beata Virgo ſenſerit geſtationis tædium, incertum eſt; tamen quoniam in conceptu voluptatis expers fuit, jure creditur ab omni geſtandi patiendique moleſtia fuiſſe immunis.

17. *Partûs.*] Nam apud Hebræos maxime conjugatis probro dabatur ſterilitas.

18. *Sæculum.*] Ex poëtarum fabulis diſcimus ſub Saturno, quoniam mores hominum erant incorrupti, ſæculum aureum fuiſſe. Eo reſpexit Virgil. detorquens ſcilicet in laudem filii Pollionis, illorumque temporum, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Chriſti ortu, ejuſque matre atque ætate legerat. Ecl. 4. *Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo; jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna: jam nova progenies cælo demittitur alto.*

19. *Veternum.*] Eam ſcilicet labem, quam à primis parentibus noxâ, & à propria contagione contraxerat. Veternus ejuſmodi morbus eſt, qui cerebro obſtructo inopiam mentis, & marcorem membrorum inducit, tanta debilitate, ut quis dormire ſine intermiſſione cupiat. Talis ſomnolentia plerunque invadit hydrope laborantes, unde hydropicum Cato *veternoſum* interpretatus eſt. De arena Syrtium ſupra.

20. *Nardo.*] Nardus, & nardum. *Frutex eſt*, inquit Plinius lib 12. cap 12. *Gravi & craſſa radice, ſed brevi, ac nigra fragilique, quamvis pingui, ſitum redolente ut Cyperi, aſpero ſapore, folio parvo denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt; ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant.*

[21] Te cunċta naſcentem, puer,
Senſêre dura & barbara:
Viċtuſque ſaxorum rigor,
Obduxit herbam cotibus.
Jam mella de ſcopulis fluunt:
Jam ſtillat [22] ilex arido
Sudans [23] amomum ſtipite:
Jam ſunt [24] myricis balſama.
O ſanċta præſepis tui,
Æterne Rex, cunabula,
Populiſque per ſæclum ſacra,
[25] Mutis & ipſis credita!
Adorat hæc brutum pecus:
Indoċta turba ſcilicet,
Adorat excors natio,
Vis cujus in paſtu ſita eſt.
Sed cùm fideli ſpiritu
Concurrat ad præſepia
Pagana gens, & quadrupes;
Sapiatque, quod brutum fuit;
Negat patrum proſapia,
Peroſa præſentem Deum.
Credas venenis ebriam,

INTERPRETATIO.

O *Chriſte, omnia dura* corpora, *& carentia ſenſu ſenſerunt te naſcentem, & duritie ſaxorum depoſitâ, herba exiit è lapidibus. Jam mel fluit de ſilicibus; jam aridi trunci quercuum ſudantium ſtillant amomum; jam myricæ ferunt balſamum. Sanċta cunæ tui ſtabuli, ô Deus æterne,* ſunt *& in* omne *ævum veneranda ab hominibus, & cognita pecoribus ipſis.* Bos, & aſinus, *bruta animalia, adorant illas;* Gentiles, *populus demens, tui nempe ignarus, cujus vis eſt poſita in cibis,* illas *adorant. Sed, cùm pagani, & belluæ ducuntur Spiritu ſanċto ad præſepium; &* populus, *qui* ſerviebat ventri *more brutorum, ſapit,* Judæi *nepotes Patriarcharum, habentes odium in Deum natum, negant* Jeſum natum eſſe. *Crederes eſſe incantatos, aut*

NOTÆ.

21. *Te cunċta.*] Eodem modò Virgil. eclog 4. *At tibi prima puer nullo munuſcula cultu, errantes hederas paſſim cum bacchare tellus.*

22. *Ilex.*] Arbor glandifera, è genere quercuum. Virgil. eodem ſenſu. *Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.*

23. *Amomum.*] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno in ſeipſum convolutus in racemi modum; florem habet candidæ violæ ſimilem, lignum ſubrufum, & odoratiſſimum. Ita Dioſcorides.

24. *Myricis.*] Myrica humilis virgulti eſt genus, in Italia fere naſcentis, quod quidam putant eſſe *tamaricem*, alii *bryariam.* Tantum obſervandum eſt à Virgilio aliiſque poëtis ſumi myricas pene proverbialiter ad ſignificandam rem tenuem. De balſamo & de lymphatis ſupra.

25. *Mutis & ipſis.*] Ex eo quod legitur Eſai. cap. 1. *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.*

L

Furiſve lymphatam rapi.
  Quid prona per ſcelus ruis ?
Agnoſce, ſi quidquam tibi
Mentis reſedit integræ,
Ducem tuorum principum.
  Hunc, quem latêbra & obſtetrix,
Et virgo fœta, & cunulæ,
Et imbecilla infantia,
Regem dederunt Gentibus,
  Peccator, intueberis
Celſum coruſcis nubibus,
Dejectus ipſe, & irritis
Plangens reatum fletibus:
  Cum vaſta ſignum buccina
[26] Terris cremandis miſerit,
Et ſciſſus axis cardinem
Mundi ruentis ſolverit:
  Inſignis ipſe & præminens,
Meritis rependet congrua:
His lucis uſum perpetis,
Illis [27] Gehennam & Tartarum.

INTERPRETATIO.

captos mente rapi. Cur itis præcipites in ſcelus? Si quicquam mentis ſanæ vobis reſtat, agnoſcite Deum patrem veſtrorum. O peccator, cùm vaſta tuba dederit ſignum ut terra concremetur, cum cardo mundi facientis ruinam emotus fuerit ſciſſo axe, tuipſe *depreſſus, & lachrymans crimina lachrymis inutilibus videbis ſublimem in nubibus radiantibus illum in*fantem, *quem tenebræ, & mater con*tempta, *& virgo gravida, & cunæ, & debilis pueritia dant regem* omnibus *hominibus. Christus inſignis & excelſus retribuet debitum meritis, bonis uſum gloriæ æternæ, malis ſupplicia, & inferos.*

NOTÆ.

26. *Terris cremandis.*] Idem dicit S. Petrus epiſt 2. cap. 3. *Cæli autem qui nunc ſunt, & terra eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſervati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Et paulo poſt: *Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo cæli magno impetu tranſient, elementa vero calore ſolventur; terra autem, & omnia, quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.* Quod ita explicant nonnulli, ut velint mundum aliam tantum accepturum formam.

27. *Gehennam.*] Quid ſignificet *gehenna*, explicat Hieronymus his verbis: *Erat*, inquit, *idolum Baal juxta Hieruſalem ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit. Hæc vallis & parva campi planities, irrigua erat & nemoroſa, plenaque deliciis; & lucus in eâ idolo conſecratus. In tantam autem populus Iſraël venerat dementiam, ut desertâ templi vicinia, ibi hoſtias immolaret, filioſque ſuos incenderet dæmonibus; & appellabatur locus ipſe Gehennon, id eſt vallis filiorum Hennon. Comminatur Deus ſe locum ipſum impleturum cadaveribus mortuorum, ut nequaquam Thopheth & Baal, ſed vocaretur Polyandrium, id eſt tumulus mortuorum.* Futura ergo ſupplicia & pœnæ perpetuæ, quibus peccatores cruciandi ſunt, hujus loci vocabulo denotantur. De Tartaro infra.

[28] Judæa, tunc fulmen crucis
Experta, qui ſit, ſenties;
Quem, te furoris præſule
Mors hauſit, & mox reddidit.

INTERPRETATIO.

O Judæi, tum ſentietis fulmen crucis, experti qui ſit Chriſtus, *quem mors rapuit, vobis authoribus furoris, & reddidit paulo poſt.*

NOTA.

28. *Judæa.*] Regio Syriæ meridionalis, parva ſed nobiliſſima, quæ antiquiſſimis temporibus dicta fuit terra *Chanaan*, poſtea *promiſſionis terra*, & *Palæſtina.* Tempore Romanorum *Judæa*, nunc autem à Chriſtianis *Terra-Sancta.* Quanquam autem Judæa complectatur tantum tribus Judam, & Benjamin, tamen hîc pro toto illo populo ſumitur à Prudentio.

XII. HYMNUS EPIPHANIÆ.

QUICUNQUE Chriſtum quæritis,
Oculos in altum tollite:
Illic licebit viſere
Signum perennis gloriæ.
Hæc ſtella, quæ Solis rotam
[1] Vincit decôre ac lumine,
Veniſſe terris nuntiat
Cum carne terreſtri Deum.
[2] Non illa ſervit noctibus,
Secuta Lunam [3] menſtruam:
Sed ſola [4] cælum poſſidens

INTERPRETATIO.

QUicunque quæritis Chriſtum, conjicite oculos in cælum: illic vobis *fas erit videre ſignum gloriæ divinæ. Hæc ſtella, quæ ſuperat pulchritudine, & luce, circulum ſolis, annuntiat Deum* veſtitum *carne mortali natum eſſe in terris. Non illa* ſtella, *ſecuta lunam menſtruam, luceſcit tantum nocte, ſed una incedens per aërem*

NOTÆ.

1. *Vincit.*] Non quòd ſtella illa fuerit major ſole, & lucidior, ſol enim ſua luce perſtringit, ac oculos obtuentium percellit, ſed gratia lucis vincebat.

2. *Non illa.*] In exordio mundi ſol conditus eſt, ut præeſſet diei; Luna ſtellæque, ut nocturnis tenebris aliquod luminis ſolatium præberent.

3. *Menſtruum.*] Quia intra triginta dies peragit curſum ſuum in Zodiaco, quem ſol anno tantum peragit.

4. *Cælum.*] Nempe aërem, nec enim creditur illa fuiſſe in numero ſtellarum fixarum, aut errantium, nec ulli affixa orbi, ſed recens in hoc condita, ut per aërem incedens Magis indicaret Chriſti nativitatem.

[5] Curſum dierum temperat.
[6] Arctoa quamvis ſidera
In ſe [7] retortis motibus
Obire nolint ; attamen
Plerumque ſub nimbis latent.
Hoc ſidus æternum manet :
Hæc ſtella nunquam mergitur :
Nec nubis occurſu abdita
Obumbrat obductam facem.
Triſtis [8] cometa intercidat,
Et [9] ſi quod aſtrum [10] Sirio
Fervet vapore, jam Dei
Sub luce deſtructum cadat.

INTERPRETATIO.

diſtinguit curſum dierum. Quamvis urſa, quia verſantur *motibus in ſe reflexis, nunquam* nobis *occidant, ea tamen ſæpe ſubducuntur nubibus.* Sed *illa ſtella apparet perpetuo, illa ſtella nunquam vertitur in occaſum, nec lumen* illius *abditæ ereptum occurſu nubis obſcuratur. Jam* omnis *cometa fatalis offundatur, &, ſi aſtrum aliquod fervet calore peſtifero Sirii, evaneſcat offuſum ſtellâ Dei.*

NOTÆ.

5. *Curſum dierum.*] Juxta hiſtoriam non ſemper prælucebat Magis ſtella, ſed quoties opus erat.

6. *Arctoa.*] Duo ſunt ſydera intra flexus anguis, quæ Græci ἄρκτους, Urſas vocant, tam vicina polo ſeptentrionali, quem ab hoc ἀρκτικὸν appellant, ut nobis nunquam occidant. Id indicans Virg. in Georg. ſcribit: *Arctos Oceani metuentes æquore tingi.* Et Ovid. *Magna minorque feræ, quarum regit altera Grajas, altera Sidonias, utraque ſicca rates.* Siccas dicit, quòd non merguntur, non quòd ulla ſtella mergatur, ſed quod Occidens nobis videatur Oceano mergi, quemadmodum cum oritur ex Oceano videtur emergere. Vide in Trion.

7. *Retortis.*] Quoniam volvuntur circa polum, minimum conficiunt ſpacii, ſed videntur mox redire unde venerant.

8. *Cometa.*] Præter planetas, ſtellaſque fixas, frequenter apparent novæ ſtellarum ſpecies, quæ inſignem aliquam felicitatem aut calamitatem mortalium generi denunciare vulgus putat. Græci cometas vocant, Latini crinitas. Dubitatum eſt autem, an hæ ſtellæ perpetuæ ſint, an ex tempore naſcantur, & poſt occidant. Neque enim ſemper apparent in orbibus ipſis, ſed frequenter in aëre hoc noſtro. Utut eſt, probabile eſt hanc ſtellam recens creatam fuiſſe, nec orbibus affixam, ſed Angeli ductu per aërem commonſtraſſe viam Magis.

9. *Si quod.*] Sunt & ſidera, quæ credita fuerunt, parum proſpera rebus humanis, quum occidunt, aut exoriuntur, ut Orion, Hyades, ac Pleiades quæ tempeſtatem adferunt.

10. *Sirius.*] Stella eſt in ore majoris Canis, quæ mane ſupra noſtrum horizontem Orientalem aſſurgit eodem tempore, quo Sol oritur in principio Leonis, nempe exeunte Julio, dieſque illi caniculares vocantur, donec Sol totum Leonis ſignum perluſtraverit. Vel à *σειραίνω ſicco*, vel à *σειρόω evacuo* dicitur. Hujus exortu ſolis fervor accenditur, fervent maria, fluctuant in cellis vina, moventur ſtagna, incrudeſcunt peſtilentiæ, canes toto eo tempore in rabiem aguntur.

En [11] Perſici ex orbis Sinu,
Sol unde ſumit januam,
Cernunt periti interpretes
Regale vexillum [12] Magi.
Quod ut refulſit, cæteri
Ceſſere ſignorum globi:
Nec pulcher eſt auſus ſuam
Conferre formam Lucifer.
Quis iſte tantus, inquiunt,
Regnator, aſtris imperans:
Quem ſic tremunt cæleſtia,
Cui lux & æthra inſerviunt?
Illuſtre quiddam cernimus,
Quod neſciat finem pati:
Sublime, celſum, interminum,
Antiquius cælo & [13] Chao.
Hic ille Rex eſt Gentium,
Populique Rex Judaïci,
Promiſſus Abrahæ patri,
Ejuſque in ævum ſemini.
Æquanda nam ſtellis ſua

INTERPRETATIO.

Ecce Magi periti aſtrologi cernunt hanc ſtellam, *vexillum regale, ex finibus Perſidis, ubi Sol* oriens *habet aditum, ſtatim atque refulſit, orbes aliorum ſiderum non dederunt lucem, nec ſtella veneris rutilans eſt auſa oſtendere ſuum ſplendorem.* Tum Magi *inquiunt, quis eſt iſte rex tam potens, imperans aſtris, quem* corpora *cæleſtia ita timent, quem lux, & æthra obſervant. Cernimus aliquid illuſtre, ſublime, excelſum, infinitum, antiquius cælo, ac mundo, quod inveniet nunquam finem. Ille eſt ille rex gentium, & rex populi Judaici*, quem Deus *promiſerat Patriarchæ Abrahæ, & ipſius poſteritati in ævum. Nam* Abraham *primus pater credentium*, qui erat pa-

NOTÆ.

11. *Perſici.*] Perſis pars eſt Aſiæ notiſſima, & imperium potentiſſimum, inter Suſianam ad occaſum, ad ortum Carmaniam, Parthiam ad boream, & ſinum Perſicum ad meridiem contenta. Perſæ ſolem, quem Mithram appellabant, coluerunt præ cæteris diis, per quem ſolenne illis erat jurare, ut auctor eſt Placidus.

12. *Magi.*] Et nomen eſt patriæ, & nomen profeſſionis. Feruntur enim *Magi* populi quidam Perſidis, arti magicæ deditiſſimi, quorum urbs *Paſagarda.* Ovid. *Quaque Magos tellus pollentibus inſtruit herbis.* Tum quos Græci philoſophos appellant, Perſæ vocant Magos; quia veruſtiſſima philoſophia erat aſtrologiæ ſtudium. *Ille penes Perſas Magus eſt, qui ſydera novit, qui ſciat herbarum vires, cultumque deorum, Perſepoli facit iſta Magos prudentia triplex.* Ita Mantuanus. De Lucifero, & de Æthra ſupra.

13. *Chao.*] Alludit ad poëtarum chaos. Chaos autem, uti Heſiodus docet in volumine, quod deorum originem continet, fuit mutua rerum confuſio, quæ poſtea in ſuas ſpecies diſtincta, & diſtributa eſt. Hujus nominis apud Latinos tantum in uſu nominativus, & ablativus *Chao*, quamquam Priſcianus per ſecundam declinationem declinaverit, *Chaus, Chai.*

[14] Cognovit olim germina,
Primus ſator credentium,
Nati immolator unici
[15] Jam flos ſubit Davidicus
Radice [16] Jeſſæa editus:
Sceptrique per virgam virens
Rerum cacumen occupat.
Exin ſequuntur perciti
Fixis in altum vultibus,
Quà ſtella ſulcum traxerat,
Claramque ſignabat viam.
Sed verticem pueri ſupra
Signum pependit imminens,
Pronaque ſubmiſſum face
Caput ſacratum prodidit.
Videre quod poſtquam Magi,
[17] Eoa promunt munera,
Stratique votis offerunt
[18] Thus, myrrham, & aurum re
Agnoſce clara inſignia
Virtutis ac regni tui,
Puer ô: cui [19] trinam Pater

INTERPRETATIO.

ratus *ad mactandum* ſuum *Filium unicum, cognovit olim ſuos nepotes æquatures* numerum *ſtellarum. Jam flos Davidicus egreſſus ex radice Jeſſe emergit:* qui flos, incipiens *virere per virgam ſceptri, occupat faſtigium* omnium *rerum. Deinde incitati* divino motu, *defixis oculis in cælum dirigunt greſſum, quâ ſtella ſulcabat aërem, & demonſtrabat viam lucidam. Sed ſtella immobilis conſedit capiti infantis, & ſeſe ſubmittens oſtendit flexâ luce divinum puerum. Statim atque Magi illum viderunt, proferunt munera orientalia; ſtrati* ad ipſius pedes *offerunt in votis thus, myrrham, & aurum,* ex quo coronæ regum conficiuntur. O *Jeſu, cui tuus pater prædeſtinavit tres excellentias, agnoſce manifeſta indicia poteſtatis,*

NOTÆ.

14. *Cognovit.*] Attingit hiſtoriam, quæ refertur Geneſ. c. 22. de qua in Pſychom. præfatione plura dicemus, ibi etiam de Abrahamo.

15. *Jam flos.*] Refert prophetiam, quæ eſt apud Eſaïam cap. 11. & hujus allegoriam exponit. Ex David filio Jeſſe prodiit Chriſtus. De Davide ſupra.

16. *Jeſſæo.*] Iſai, quem Græci Jeſſæ vocant, pater fuit Davidis.

17. *Eoa.*] Vel quòd earum rerum maxime fertilis ſit Oriens, vel quòd ab Oriente venerint. Eous autem dicitur Orientalis, nam illud nomen derivatur ab ἠὼς aurora. Quid ſit myrrha diximus ſupra.

18. *Thus.*] Lachryma eſt exiguæ arbuſculæ, uni Arabiæ conceſſæ, gratiſſimum in ſacrificiis ſuffitum præbens; unde etiam nonnulli nomen accepiſſe exiſtimant ἀπὸ τοῦ θύειν, quod eſt ſacrificare. Vide ſupra, in Sabæo medic.

19. *Trinam indolem.*] Tres veluti perſonas in Chriſto annotat, Dei, Regis, &

Prædeſtinavit indolem.
  Regem Deumque adnuntiant
Theſaurus & fragrans odor
Thuris Sabæi? ac myrrheus
Pulvis ſepulcrum prædocet.
  Hoc hoc ſepulcrum, quo, Deus
Dum corpus extingui ſinit,
Atque id ſepultum ſuſcitat,
Mortis refregit carcerem.
  O ſola magnarum urbium
[20] Major Bethlem; cui contigit
Ducem ſalutis cælitùs
Incorporatum gignere!
  Altrice te, ſummo Patri
Hæres creatur unicus,
Homo ex Tonantis Spiritu,
Idemque ſub membris Deus.
  Hunc & Prophetis teſtibus,
Iiſdemque ſignatoribus,
[21] Teſtator & ſator jubet
Adire regnum & cernere.
  Regnum, quod ambit omnia;

INTERPRETATIO.

ac tui regni. Aurum, & odor redolens thuris Sabæi deſignant te eſſe *Regem, & Deum: & gutta myrrhæ denotant ſepulchrum* convenire tibi ut homini. *Quod ſepulchrum eſt* illud ſepulchrum, *quo Deus perfregit* portas *carceris mortis, dum patitur* ſuum *corpus interire, & excitat illud ſepultum. O Bethleem, cui accidit excipere naſcentem authorem* noſtræ *ſalutis, una es maxima magnarum urbium. Tu alis unicum hæredem,* qui *naſcitur Patri æterno*, qui *eſt homo* formatus virtute *ſancti Spiritus*, qui & *Deus* eſt licet gerat *membra. Et dator, & Pater jubet illum tenere, & exercere regnum; Prophetæ* ſunt *teſtes* donationis, *atque iidem* ſunt *obſignatores. Illud regnum complectitur omnia ſupera,*

NOTÆ.

hominis. Quatenus erat homo, mortuus eſt: hujus rei typum habebat myrrha, nam defunctorum corpora myrrha oblinebantur, ne putreſierent. Rex erat, ut de ſe ipſe profitetur Joan. 18. id indicabat aurum. Deus erat, ejus rei figuram habebat thus, dicatum rei divinæ. Indolem ergo poëta videtur dixiſſe, quaſi dotem & conditionem.

20. *Major Bethleem.*] Alludit ad prophetiam, quæ eſt apud Michæam cap. 5. *Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Judâ, ex te egredietur, qui ſit dominator Iſraël.* Comparativum pro ſuperlativo poſuit, quia Bethleem erat inter magnas maxima, quod reperitur apud optimos etiam Scriptores. De Bethleem ſupra.

21. *Teſtator.*] Genitor erat Deus Pater, idem teſtator, quia inſtituit hæredem filium. In teſtamento adhibentur teſtes ac notarii, quò magis ſit ratum; hi ſunt prophetæ teſtes hujus promiſſi, ac veluti obſignatores teſtamenti divini.

[22] Dia, & marina, & terrea;
A Solis ortu ad exitum,
Et Tartara & cælum ſupra.
Audit tyrannus anxius
Adeſſe Regum Principem:
Qui nomen Iſraël regat,
Teneatque David regiam:
Exclamat amens nuntio:
Succeſſor inſtat, pellimur:
Satelles, i, ferrum rape:
Perfunde cunas ſanguine.
Mas omnis infans occidat:
Scrutare nutricum ſinus:
Interque materna ubera
Enſem cruentet puſio.
Suſpecta per Bethlem mihi
Puerperarum eſt omnium
Fraus, ne qua furtim ſubtrahat
Prolem virilis indolis.
Transfigit ergo carnifex
Mucrone diſtricto furens
Effuſa nuper corpora,
Animaſque rimatur novas.
Locum minutis artubus
Vix interemptor invenit,
Quo plaga deſcendat patens,
Juguloque major pugio eſt.

INTERPRETATIO.

marina; & *terrena*, ea quæ ſunt *ab ortu ſolis uſque ad occaſum*, & *inferos*, & quæ *ſupra cælum Herodes inquietus audit Regem Regum eſſe natum, qui regat populum Judaicum*, & *potiatur ſceptro Davidis. Turbatus ex nuntio exclamat; Adeſt, ſucceſſor, pellor* è ſolio, *ite milites, ſumite arma, perfundite cunas ſanguine* puerorum. *Omnis puer mas moriatur, excutite nutrices*, & *pueri inficiant enſes ſuo ſanguine inter ubera materna. Ego timeo fallacias omnium* mulierum, *quæ pepererunt prope à Bethleem, ne aliqua auferat clam natum maſculini generis. Milites ergo furioſi transfigunt gladiis eductis è vaginâ corpora nata paulo ante.* & *quærunt animas mox infuſas.* Sed *vix carnifices reperiunt in tam exilibus membris locum, quò vulnus deſcendat magno hiatu; enſes ſunt latiores jugulo:*

NOTA.

22. *Dia.*] Eraſmus improbat hanc lectionem, ac legit *diva*. Tamen illo adjectivo uſi ſunt, & Virgil. lib 11. *Quas ipſa decus ſibi dia Camilla delegit.* Et, Perſ. Satyr. 1. *Romulidæ ſaturi, quid dia poëmata narrent.* A genitivo græco, διὸς Jovis, formatur, æque ac ſubſtantivum. De Iſraël, & de David infra.

O bar-

O barbarum ſpectaculum!
Illiſa cervix cautibus
Spargit cerêbrum lacteum,
Oculoſque per vulnus vomit.
Aut in profundum palpitans
Merſatur infans gurgitem:
Cui ſubter arctis faucibus
Singultat unda & halitus.
Salvete flores martyrum,
Quos lucis ipſo in limine
Chriſti inſecutor ſuſtulit,
Ceu turbo naſcentes roſas.
Vos prima Chriſti victima,
Grex immolatorum tener,
[23] Aram ante ipſam ſimplices
[24] Palma & coronis [25] luditis.
Quo proficit tantum nefas?
Quid crimen [26] Herodem juvat?
Unus tot inter funera
Impune Chriſtus tollitur.

INTERPRETATIO.

O crudele ſpectaculum, capitibus puerorum *impactis ſaxo, cerebrum tenerum ſpargitur, & oculi proſiliunt ex ictu: aut pueri palpitantes merguntur in flumen altum; aqua, & ſpiritus ob guttur anguſtum pariunt illis frequentes ſingultus. Salvete, ô primi martyres, quos vexator Chriſti abſtulit in ipſo initio vitæ, ut venti* auferunt *roſas naſcentes. Vos, ô prima victima Chriſti, ô multitudo tenerorum martyrum, luditis innocenter palmis, & coronis ante aram ipſius* Chriſti. *Quid prodeſt tantum ſcelus? Quam delectationem crimen attulit Herodi? Vnus Chriſtus evadit ſine*

NOTÆ.

23 *Aram ante.*] Variæ eo loco reperiuntur lectiones, nam Torrentius habet, *aram ſub ipſam*: Eraſmus, *aram ante cujus*; alii *aram ante ipſam*, quam lectionem improbat Eraſmus, Heinſius vero approbat, quòd poëta multis in locis non utatur ſynalæphâ.

24. *Palma.*] Palmæ dabantur victoribus, & coronæ; quare, ut ſervet decorum perſonæ, ludunt, inquit, ante aram, in quâ mactati ſunt; puerorum enim eſt ludere.

25. *Luditis.*] Pacatus in Panegyrico Theodoſ. magni eadem fere habet. *Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabeis conſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo ſectore ludentium flendam ſecuritatem.*

26. *Herodem.*] Fuit hic Herodes ſenior Antipatri Idumæi filius, genere proinde Idumæus, & ipſe, non Aſcalonita, teſte Joſepho. Vocatur autem ab antiquis Patribus alienigena, quia Idumæi alienigenæ cenſebantur, hoc eſt alieno orti genere, non utique ab Jacobo, quamvis eandem eum Jacobeis religionem ſecuti, Judæi profeſſione non ſtirpe fuerint, Tam crudelis fuit, & efferatus rabie ut filios, quos & Mariamne genuerat, morti dederit.

M

Inter coævi ſanguinis
Fluenta ſolus integer:
Ferrum, quod orbabat nurus,
Partus fefellit virginis.
[27] Sic ſtulta Pharaonis mali
Edicta quondam fugerat,
Chriſti figuram præferens
Moyſes receptor civium.
Cautum & ſtatutum jus erat,
Quo non liceret matribus,
Cum pondus alvi abſolverent,
[28] Puerile pignus tollere.
Mens obſtetricis ſedulæ
Piè in tyrannum contumax,
Ad ſpem potentis gloriæ
Furata ſervat parvulum:
Quem mox [29] ſacerdotem ſibi
Aſſumpſit orbis conditor,
Per quem notatam ſaxeis
Legem tabellis traderet.
Licet ne Chriſtum noſcere
Tanti per exemplum viri?
Dux ille [30] cæſo [31] Ægyptio
Abſolvit Iſraël jugo.

INTERPRETATIO.

damno inter tot ſtrages; unus partus Mariæ *Virginis inter rivos ſanguinis* puerorum *coævorum fugit incolumis gladium, qui privabat nuptas* filiis. *Ita Moyſes informans figuram Chriſti,* & *reſtitutor populi declinavit olim ſtulta edicta ſcelerati Pharaonis. Erat lex lata, & ſancita, qua vetabat matribus educare liberos mares, cum deponerent in partu onus uteri. Animus obſtetricis provida pie rebellis adverſus Pharaonem, ſupprimens natum, conſervat* illum *ad ſpem magne gloriæ. Mox Creator mundi hunc ſibi elegit in ſacerdotem, per quem mitteret legem inſcriptam tabulis ſaxeis. Vis-ne agnoſcere Chriſtum in vitâ tanti viri.*

NOTÆ.

27. *Sic ſtulta.*] Confert hiſtoriam veteris Teſtamenti, cum hiſtoria Evangelicâ. Pharao rex Ægypti, videns increſcere populum Hebræorum, juſſit omnem fœtum maſculinum interimi. Moſes tamen in Nilum expoſitus, Deo volente ſervatus eſt; inſcio rege. De Moſe & de Pharaone ſupra.

28. *Puerile tollere.*] Tollere pro educare dictum eſt, ſive ſuſtollere: nam veteres partus, quos educandos ſuſcipiebant, ſuſtollere dicebantur; alioqui tollitur, quod occiditur. *Puerile* etiam à puero dixit, ſiquidem maſculum intelligit.

29. *Sacerdotem*] Nempe qui res divinas tractaret, & per quem populo legem daret; alioqui Aaron peculiaris erat Dei ſacerdos.

30. *Cæſo Ægyptio,*] De quo Exod. c. 2. *Vidit Moſes virum Ægyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus ſuis,*

At nos, ſubactos jugiter
Erroris imperio gravi,
Dux noſter hoſte ſaucio
Mortis tenêbris liberat.
Hic expiatam fluctibus
Plebem marino in tranſitu
Repurgat undis dulcibus,
Lucis columnam præferens.
Hic prœliante exercitu,
Panſis in altum brachiis,
Sublimis [32] Amalech [33] premit
Crucis quod inſtar tunc fuit.
Hic nempè [34] Jeſus verior:
Qui longa poſt diſpendia
Victor ſuis tribulibus
Promiſſa ſolvit jugera:
[35] Qui ter quaternas denique
Refluentis amnis alveo

INTERPRETATIO.

Hic Moyſes, poſtquam *interfecit Ægyptium. levat ſervitio* populum *Hebræum. Sed* Chriſtus *noſter dux*, poſtquam *vulneravit dæmonem*, *nos liberat*, *ferentes continuo jugum grave peccati*, *tenebris mortis* æternæ. *Hic* Moyſes *oſtendens columnam ignis*, *mundat* iterum *aquis dulcibus populum purgatum fluctibus*, cùm *tranſierat mare. Hic* Moyſes *elevatus* in montem *manibus tenſis ad cælum*, *dum exercitus dimicat*, *vincit Amalech*, *quod tum fuit figura crucis. Ille* Joſue *eſt ſervator jure* ſane *majori*, *qui victor perduxit ſuos tribules poſt longos labores in terram promiſſam*; *qui denique fundavit*, *& poſuit duodecim lapides* ſublatos *ex*

NOTÆ.

cumque circumſpexiſſet huc atque illuc, *& nullum adeſſe vidiſſet*, *percuſſum Ægyptium abſcondit ſabulo.* De Iſr. infra.

31. *Ægyptio.*] Ægypti incola. Ægyptus vero eſt Africæ regio celeberrima, eam interfluit Nilus, cujus inundationibus fœcundatur. Habet ab Oriente deſerta Arabiæ, ab Occidente Lybiam, à Meridie Æthiopiam, & à Septentrione mare Mediterraneum. Sub ditione Turcarum eſt ab anno 1517.

32. *Amalech*] Ut omnis Hebræorum populus dicitur Iſraël ab Iſraëlis patrio nomine, ſic omnis Amalecitarum natio Amalech vocabatur ex Amalech filio Eliphaz, & nepote Eſaü. Gen 36.

33. *Premit.*] Confert hiſtoriam, quæ habetur Exod. 17 Dum *Moſes*, *ſtans in vertice collis*, *tollebat manus in altum*; *interea vincebant Hebræi pugnantes adverſus Amalecitas.* Chriſtus in cruce ſuas pro nobis porrexit manus, & victus eſt hoſtis noſter Satanas.

34. *Jeſus.*] Ea de Joſue intelligenda eſſe patet, qui Moſi mortuo ſuffectus eſt. Filius erat Nun, è tribu Ephraim. Is Iſraëlitas in terram promiſſam perduxit, ac uno & triginta debellatis regibus, ſexque totis annis majori ſubactâ Palæſtinæ parte, eam Hebræorum diviſit in tribus.

35. *Qui ter.*] Joſue, cum trajecit flumen, juſſit duodecim lapides poni in medio Jordanis alveo, unde duodecim alios ſuſtulit. Per illos deſignantur duodecim Apoſtoli. Adi. cap. 4. Joſue. Quibus aperte colligitur Joſue typum fuiſſe Chriſti, qui devicto Satana nos in regnum cæleſte perducit.

Fundavit & fixit petras,
Apoſtolorum ſtemmata.
Jure ergo ſe [36] Judæ ducem
Vidiſſe teſtantur Magi,
Cùm facta priſcorum ducum
Chriſti figuram pinxerint.
Hic Rex priorum Judicum,
Rexêre qui Jacob genus,
Dominæque Rex Eccleſiæ,
Templi & novelli [37] & priſtini.
Hunc poſteri [38] Effraim colunt,
Hunc ſancta Manaſſæ domus,
Omneſque ſuſcipiunt tribus,
Bis ſena fratrum ſemina.
Quin & [39] propago degener
Ritum ſecuta inconditum,
Quæcumque dirum fervidis
[40] Baal caminis coxerat:
Fumoſa avorum numina,

INTERPRETATIO.

alveo Jordanis refluentes, qui ſunt *figura Apoſtolorum. Magi igitur rectè teſtantur ſe vidiſſe regem Judæorum, cum acta antiquorum ducum deſignarint figuram Chriſti: qui eſt rex priorum Judicum, qui rexere nepotes Jacob, & rex Eccleſia domina* orbis, *templi & novi, & veteris. Poſteri Effraim adorant illum; pia familia Manaſſa* adorat *illum; & omnes tribus*, quæ ſunt *ſoboles duodecim fratrum, venerantur. Quin etiam propago degener, qua ſuſceperas falſos cultus: & omnis* natio, *qua conflaverat dira idola* in *caminis fervidis, deſerit, ut adoret Chriſtum, deos*

NOTÆ.

36. *Juda ducem.*] Ex tribu Juda natus eſt Chriſtus juxta prophetiam: *Ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Iſraël.* Et id teſtantur Magi, aiunt enim, *ubi eſt, qui natus eſt, rex Judaorum.*

37. *Et priſtini.*] Templum priſtinum dixit templum Salomonis, quòd Eccleſiæ gerebat imaginem. Idem Chriſtus utriſque imperabat, ſedaliter. Illis deſtinatus, his exhibitus, illis adumbratus figuris, his palam declaratus, illis promiſſus, his datus. De Jacob ſupra.

38. *Effraim.*] Non ſolum, inquit, ea Judææ pars, unde natus eſt Chriſtus, adorat Chriſtum, verum etiam omnes tribus, quæ ſunt duodecim, ſortitæ nomina à duodecim Patriarchis filiis Jacob. Effraim & Manaſſe filii erant Joſeph, quibus Jacob portiones æquas juſſit diſtribui cum reliquis filiis ſuis.

39. *Propago degener.*] Qui genus duxerunt ab Agar, Moab, & Ammon, unde gentium origo, deos multos colentium.

40. *Baal.*] De Baal idolo, multa eſt mentio in libris ſacris. Sed hoc loco poëta universè Baal vocat quodlibet Deorum ſimulacrum. Ideo dicit, *Quacunque natio coxit dirum Baal.* Baal tamen, teſte Auguſt, eſt nomen apud Tyrios, quod datur Jovi. Nam Baal Punici videntur dicere Dominum, unde Baalſamen Dominum cæli? Saman quippe apud eos cælum appellatur.

Saxum, metallum, ſtipitem,
Raſum, dolatum, ſectile,
In Chriſti honorem deſerit.
Gaudete, quidquid gentium eſt,
Judæa, Roma, & [41] Græcia,
Ægypte, [42] Thrax, Perſa, [43] Scytha:
Rex unus omnes poſſidet.
Laudate veſtrum Principem
Omnes beati ac perditi,
Vivi, imbecilli, ac mortui:
Jam nemo poſthac mortuus.

INTERPRETATIO.

fumoſos patrum, ſaxa, as, lignum, opus *lima, dolabra, ſerra.* O *omnes gentes,* ô *Judaa, Roma, & Gracia, Ægypte, Thrax, Perſia, & Scythia gaudete: Chriſtus unus rex poſſidet omnes* homines. O *fortunati omnes, & infelices, vivi, debiles, & mortui laudate veſtrum principem: jam poſthac nullus moritur*, ſed obdormiſcit in domino.

NOTÆ.

41. *Gracia.*] Quæ Achaïa, & Hellas, teſte Plioio, ouocupatur; regio ampla Europæ ad Boream Theſſaliæ, ad Occaſum Epiro, Pelopoooeſo ad Auſtrum finitima, in plures regiones diviſa, Atticam, Bœoriam, Phocidem, Doridem, Locros & Megaridem.

42. *Thrax.*] Thraciæ incola. Thracia, hodie Romania, regio eſt Europæ ampla, alias in duas partes diviſa, oempe in Thraciam eis Rhodopen, & in Thraciam trans Rhodopen. Terminatur autem à Septentrione Bulgariâ, uti etiam ab Occaſu, à Meridie mari Ægæo, & ab Ortu Pooto-Euxino, Boſphoro Thracio, Propontide, & Helleſponto. De Perſa ſupra.

43. *Scytha.*] Scythæ populi Aſiæ, gens numeroſiſſima, in plures diviſa. Sunt & Scythæ io Europâ apud Mœoticam paludem incoleores, qui & Mœotæ, Alani, Agathyrſi, Geloni, & Sauromatæ; quos omnes tam Europæos quam Aſiaticos Tartaros nomioamus.

CATHEMERINON LIBRI FINIS.

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS

IN LIBRUM ΠΕΡΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝ.

PRÆFATIO.

[1] IMMOLAT Deo Patri
  Pius, fidelis, innocens, pudicus,
Dona conſcientiæ;
  Quibus beata mens abundat intus:
Alter & pecuniam
  Recîdit, unde victitent egeni.
Nos citos ïambicos
  Sacramus & [2] rotatiles trochæos

INTERPRETATIO.

FAmulus *pius, fidelis, innocens, pudicus offert Patri æterno munera conſcientiæ, quibus anima ſancta abundat intus. Alter & detrahit pecuniam* ex opibus *ſuis, quâ pauperes ſoſuſtentent. Ego inops ſanctitatis, nec dives ut levem pauperes do-*

NOTÆ.

1. *Immolat.*] Hanc præfationem quamplurimi non præponunt tetraſtichis, inter quos Aldus, qui ſubjunxit tanquam epilogum totius operis, cum hoc titulo: *Ode in qua poëta de ſe loquitur.* Aſt in aliis, ut in Daventino eam libro περὶ στεφάνων, præfigi video; quod maxime probo, nam pleræque martyrum Odæ ex trochæis & jambis contextæ ſunt, quos hîc ſe ait conſecrare, atque inter alia opera, nullum eſt cui procœmium non dederit ſuum.

2. *Rotatiles trochæos.*] Conſtat metaphoram eſſe à jaculis ſumptam, quæ,.

Sanctitatis indigi,
Nec ad levamen pauperum potentes:
Approbat tamen Deus
Pedeſtre carmen, & benignus audit.
Multa divitis domo
Sita eſt per omnes angulos ſupellex.
Fulget aureus ſcyphus,
Nec ære deſit expolita [3] pelvis:
Eſt & olla fictilis,
Graviſque & ampla argentea eſt [4] paropſis.
Sunt eburna quæpiam;
Non nulla quercu ſunt cavata & ulmo:
Omne vas ſit utile,
Quod eſt ad uſum congruens herilem:
Inſtruunt enim domum,
Ut empta magno, ſic parata ligno.
Me paterno in atrio,
Ut obſoletum vaſculum, caducis
Chriſtus aptat uſibus;
Siniſque parte in anguli manere.
[5] Munus ecce fictile
Inimus intra regiam ſalutis:

INTERPRETATIO.

dico celeres ïambos, & trochaeos breves; Deus tamen approbat verſus metricos, & audit benigne. Multa ſupellex eſt poſita in omnibus angulis domus divitis. Calices aurei micant, nec pelvis aenea, & elaborata deeſt, adſunt & vaſa fictilia, adſunt patinæ argenteæ, graves, & amplæ; quædam inſtrumenta *ſunt eburnea, quædam ex quercu cavatâ, & ulmo: omne vas, quod eſt aptum ad uſum domini. Nam quemadmodum* res *empta magno* pretio *ornant domum, ita* res *facta* ex *ligno ornant. Chriſtus me format ad communem uſum in domo paternâ, tanquam vas ſerdidum, &* mihi *permittit manere in parte anguli. En ineo munus humile intra* Ec-

NOTÆ.

brevia cum ſint, rotando torqueri ſolent. Eâdem autem uſus eſt Plato, cum Lacedæmoniorum loquendi conſuetudinem exponeret, quos, ait, initio videri ſolitos rudes & imperitos, ſed poſtea *torquere ac vibrare breve aliquod dictum.* Et Juven. Satyr. 6. verſ. 447. *Aut curvum ſermone rotato torqueas enthymema.*

3. *Pelvis.*] Vaſis genus, abluendis præcipue pedibus deſtinatum, pelluvium. Varro 4. de lingua Latinâ: *Pelvis*, inquit, *quaſi pedelavis à pedum lavatione.* Alii pelvim à pelluendo dictam tradunt, putantque ſinum eſſe aquarium in quo variæ res pelluuntur.

4. *Paropſis.*] Vas eſcarium à rotunditate ſic dictum. Martial. lib. 11. epigr. 28. *Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra alecem, ſed quam protinus illa voret.*

5. *Munus.*] Ita Paulus 2. epiſt. ad Timoth. cap 2. *In magna domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea, ſed & lignea, & fictilia; & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.*

Attamen vel infimam
  Deo obſequelam præſtitiſſe prodeſt.
Quidquid illud accidet,
  Juvabir ore perſonaſſe Chriſtum.

INTERPRETATIO.

e!eſiam regiam ſalutis ; ſed tamen prodeſt præſtitiſſe Deo vel minimum officium. Quidquid eveniat, juvabit laudaſſe voce Chriſtum.

AURELII PRUDENTII
CLEMENTIS
ΠΕΡΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝ LIBER.

HYMNUS PRIMUS.

In honorem ſanctorum Martyrum [1] *Hemiterii & Cheledonii Calagurritanorum.*

[2] SCRIPTA ſunt cælo duorum martyrum vocabula;
  Aureis quæ Chriſtus illic annotavir litteris:
Sanguinis notis eadem ſcripta terris tradidir.
  Pollet hoc felix per orbem [3] terra Hibera ſtemmate.

INTERPRETATIO.

NOmina duorum Martyrum ſunt ſcripta in cælo ; Chriſtus ea exaravit illic litteris aureis, & reliquit eadem ſcripta in terris notis ſanguinis Martyrum. Felix Hiſpania eſt clara per mundum illo martyrio.

NOTÆ.

1. *Hemiterii & Cheledonii.*] Legimus apud Baronium Marcellum ex centurionibus legionis Trajanæ pro fide mortem obiiſſe anno Chriſti 298. Diocler. & Maximi. imper. anno 15. ejuſdemque Marcelli triumphi participes fuiſſe duodecim illius filios; quos inter Hemitherius & Cheledonius præcipue numerantur, quòd, cùm apud Legionem Gallæciæ urbem in caſtris militarent, exurgente perſecutionis procella, pro confeſſione nominis Chriſti plurimis tormentis afflicti, Calagurim uſque perducti, atque ibi Martyrio coronati ſunt: Ita Martyrol. Rom. & Beda Quinto nonas Martii illorum feſtum agitur.

2. *Scripta.*] Juxta illud Luc. 10. *Nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo.*

3. *Terra Ibera.*] Iberia primùm appellata eſt Hiſpaniæ regio, *l'Aragon*, utrinque Ibero fluvio proxima, quam poſtea Celtæ Gallorum populi, relictis ſedibus ſuis habitavere. Unde compoſito ex utrâque gente nomine Celtiberia appellata eſt. Poſtea tamen univerſa Hiſpania Iberia dicta eſt. Quidam, inter

Hic

[4] Hic locus dignus tenendis oſſibus viſus Deo,
Qui beatorum pudicus eſſet hoſpes corporum.
Hic calentes hauſit undas cæde tinctus duplici.
Illitas cruore ſancto nunc arenas incolæ
Confrequentant obſecrantes voce, votis, munere.
Exteri nec non & orbis huc colonus advenit:
Fama nam terras in omnes percucurrit proditrix,
Hic patronos eſſe mundi, quos precantes ambiant.
Nemo puras hic rogando fruſtra congeſſit preces:
Lætus hinc terſis revertit ſupplicator fletibus,
Omne, quod juſtum popoſcit, impetratum ſentiens.
Tanta pro noſtris periclis cura ſuffragantium eſt.
Non ſinunt, inane ut ullus voce murmure fuderit:
Audiunt, ſtatimque ad aurem Regis æterni ferunt.
Inde larga fonte [5] ab ipſo dona terris influunt:
[6] Supplicum cauſas petitis quæ medelis irrigant.
Nil ſuis bonus negavit Chriſtus umquam teſtibus:
Teſtibus; quos nec catenæ, dura nec mors terruit
Unicum Deum fateri ſanguinis diſpendio:

INTERPRETATIO.

Hic locus eſt viſus Deo dignus, qui ſervaret oſſa, qui eſſet pudicus hoſpes ſanctorum corporum. Hic locus *effuſo utriuſque ſanguine remanſit imbutus; ſed in eum cæde martyrum celeberrimum confluunt incolæ, martyres invocant, duplicant vota, munera afferunt. Quinetiam alienigenæ peregrinique huc advolant. Nam fama loquax per totum orbem volarat*, narrâveratque Hiſpaniam *hic ſepulchro dediſſe mundi patronos, quorum* corpora turbâ *precantis* populi *circumdantur. Nullus hos martyres fruſtrà invocavit: unuſquiſque agnoſcens ſuas auditas fuiſſe* preces, quibus *rectè aliquid petierat, compreſſit lachrymas ac lætus domum rediit: tanta* eſt *cura*, quam gerunt iſti *aſſertores pro noſtris periculis. Non ſinunt ut aliquis infructuoſas fundat preces*, ſed iis *annunt; & ſtatim ipſimet Deum æternum orant. Quare ex ipſo fonte magna bona hominibus accidunt, quæ ſupplices gaudio afficiunt*, quòd cælum *conceſſit ipſorum poſtulationi. Chriſtus autem bonus nihil martyribus ab illo poſtulantibus recuſavit; martyribus*, inquam, *qui carcerum* inter vincula, *diræ mortis* inter dolores *ipſum confeſſi ſunt*, ita ut *fuderint ſanguinem:*

NOTÆ.

quos Varro ſcribunt populos Iberos, quorum regio eſt Pontum inter, Colchida, & Armeniam in Hiſpania habitaſſe; & ab illis Hiſpaniam, Iberiam, & fluvium Hiſpaniæ, Iberum dictum fuiſſe.

4. *Hic locus.*] Nempe Calaguris: de quâ paulo poſt. De Stemmate jam ſupra. Et quo ſenſu illud nomen ſumendum ſit.

5. *Ab ipſo fonte.*] A Deo, quia, ut Jacobus in Canon. ſcribit cap. 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à luminum patre.*

6. *Supplicum cauſas.*] Ant. Nebriſſenſis per cauſas intelligit morbos: quia Cauſarii milites dicuntur à Livio lib. 7. qui propter valetudinem à militiâ ſolvuntur; & ab Ulpiano dicitur miſſio cauſaria, quæ milites propter morbum à laboribus militiæ ſolvit, & à ſacramento militari.

Sanguinis ſed tale damnum lux rependit longior,
Hôc genus mortis decorum eſt, hoc probis dignum viris;
Membra morbis exedenda, texta venis languidis,
Hoſtico donare ferro, morte & hoſtem vincere.
[7] Pulchra res, ictum ſub enſe perſecutoris pati.
[8] Nobilis per vulnus amplum porta juſtis panditur:
Lota mens [9] in fonte rubro ſede cordis exſilit.
Nec rudem crudi laboris antè vitam duxerant
Milites, quos ad perenne cingulum Chriſtus vocat:
Sueta virtus bello & armis, militat ſacrariis.
Cæſaris vexilla linquunt, eligunt ſignum Crucis:
Proque [10] ventoſis draconum, quos gerebant, palliis,

INTERPRETATIO.

ſed hoc damnum vita immortalis rependit. Quàm glorioſum eſt, ita mori; quàm peculiare eſt claris viris ultrò ferro dare membra, fragilibus venis compacta, quæque morbis mox *abſumerentur;* quàm decorum *morte tyrannum vincere; quàm laude dignum manu tortoris occumbere. Tùm* alta *vulnera magnaque veluti nobilem patefaciunt januam,* quâ *juſti cælum* intrent: *tùm mens lota in ſanguinis baptiſmate evolat è corde.* Hi duo *martyres, quos Chriſtus perenni decorat baltoe], jam ante operoſe atque impigre vixerant.* Quare *vir.u:is priſtinæ memores,* duratique uſu *armorum pro Chriſto pugnant acriter; relinquunt Cæſaris caſtra, ad Chriſti vexilla convelant, nec jam ſub ſignis militant dracone inſignitis,*

NOTÆ.

7. *Pulchra res, ictum ſub enſe perſecutoris pati.*] Arnob. lib. 1. adverſ. Gent. *Nemo unquam innocens, male interemptus, infamis eſt: nec turpitudinis alicujus commaculatur nota, qui non ſuo merito pœnas graves, ſed cruciatoris perpetitur ſævitiam.* Nec malè P. Syrus: *Honeſta turpitudo eſt, pro bona cauſa mori.*

8. *Nobilis per vulnus amplum porta juſtis panditur.*] Idem Hieron. *Mors omnê homini dat requiem. Pro certo inter mala graſſantia neceſſarie exitus ſitienter optatur. Sed ſicut nec noſtrum fuerat naſcê; ita nec poteſtatis noſtræ eſt, mori. Alioquin ſi in noſtra poteſtate mori conſiſteret, eſſet in poteſtate non mori. Ad hoc inter noſtras anguſtias mortis requiem flagitamus: quia inter mala de bono ſolamen eſt non tacere: navigantium more, quibus refrigerium eſt inter infeſtos atque ſollicitos curſus loqui de ſecuritate portuenſi, ad quam etſi non liceat, quantum animus cupit, celerius pervenire: juvat tamen, & ſatis pulchrum eſt, meliores partes optare.* Prudentius ipſe ſupra Hymn. 10. *Per cruciamina lethi via panditur ardua juſtis.*

9 *In fonte rubro.*] Tria baptiſmatis eſſe genera docet divus Thomas, ac Theologi; nempe aquæ, Spiritus ſancti, & ſanguinis Quare qui pro Chriſto mortem ſubit, quamvis baptizatus non ſit, intrat in regnum cælorum, quoniam martyrium vim obtinet baptiſmi. Similem in modum is, qui baptiſmi ſalutari aquâ cupit expiari, nec tamen poteſt, ſummoque peccatorum dolore affectus è vitâ diſcedit, regnum Dei conſequitur, quia cum contritione baptiſmum, etſi non re ipſa, tamen in voto habuit; id eſt, renatus eſt Spiritu ſancto.

10. *Ventoſis draconum.*] Quæ erant inſignia vexillorum cum aquilis. Unde ſigniferi & anteſignani, tum aquiliferi, tum draconarii dicebantur. Vegetius autor eſt lib. 1. *Quid, inquit, ipſi draconarii atque ſigniferi, qui ſiniſtra manu haſtas gubernant.* De quibus fuſius Hymno 6. Ventoſis; vel quæ vento agitantur, vel potius vanis & ſuperbis. De ſpiculo ſupra.

Præferunt inſigne lignum, quod draconem ſubdidit.
Vile cenſent, expeditis ferre dextris ſpicula;
Machinis mutum ferire; caſtra foſſis cingere;
Impias manus cruentis inquinare ſtragibus.
Fortè tunc atrox [11] ſecundos Iſraëlis poſteros
Ductor [12] aulæ mundialis ire ad aram juſſerat;
Idolis [13] litare nigris, eſſe Chriſti deſugas.
Liberam ſuccincta ferro peſtis urgebat fidem:
Illa virgas, & ſecures, [14] & biſulcas ungulas
Ultro fortis expetebat, Chriſti amore interrita.
Carcer illigata duris colla [15] boiis impedit.
Barbaras forum per omne tortor exercet manus:
Veritas crimen putatur: [16] vox fidelis plectitur.
Tunc & enſe cæſa virtus triſte percuſſit ſolum,
Et [17] rogis ingeſta mæſtis ore flammas ſorbuit.

INTERPRETATIO.

ſed ſub ſigno Crucis, quæ dæmonem fregit. Jam *turpe ducunt* & indecorum *perite vibrare tela, ariete muros pulſare, cingere foſſis caſtra, atque impium hoſtium ſanguine ferrum ſatiare. Hiſce temporibus crudelis Romanorum imperator juſſerat Chriſtianos aris* thura *dare, ſacrificare dæmonibus, ac Chriſtum ejurare. Carnifex armatus oppugnat fidem*, quâ veram accipimus *libertatem*; *ſed Chriſtiani Chriſti amore firmi* ſtabileſque, *virgas, haſtas, & ſulcantes ungulas ultro fortes expetunt.* Itaque *in cuſtodiam* traduntur, ibique *ipſorum corpora ferreis colligantur vinculis; aut per vicos à tortoribus omni crudelitate lacerantur. Chriſtum* colere *vitio vertitur*; quique illum *conſtanter confitentur*, *mittuntur ad mortem. Hic* cernere eſt *quamplurimos martyres mactatos humi jacere, illic nonnullos vivos cremari, ac flammas evomere.*

NOTÆ.

11. *Secundos.*] Nempe Chriſtanos, qui in locum filiorum Iſraël ſubſtituti ſunt ex Gentilibus. Ideoque dixit ſecundos De Iſraël ſupra.

12. *Aula mundialis.*] Imperii Romani, quod erat ſæculare, ut more religionis noſtræ loquar

13. *Litare.*] Pro ſacrificare: nam litare ſacrificio eſt impetrare. Nonnulli tamen reperiuntur, qui & Virg. & Cic. aliorumque Scriptorum authoritate putant utrumque verbum non differre. Virg. l. 4 Æneid. *Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis indulge hoſpitio.*

14. *Biſulcas ungulas.*] Quod ea inſtrumenta imitarentur ferarum veſtigia, ungulæ dicuntur: unde etiam Cod. Theod. de emendat ſervorum: *Ferarum veſtigiis latera perſecando.* Et lib. 1. eodem tit. *Ferarum unguibus latera perſecando.* Ubi Ferarum veſtigia, & ungues ponuntur pro ipſiſmet ungulis.

15. *Boiis.*] Uſus eſt eodem vocabulo in prologo Pſychom; ubi diximus boias vincula eſſe tam lignea quam ferrea, quòd ſi legas baccis, pro nodis catenarum aſſume. Baccæ enim propriæ ſunt fructus lauri ſive racemi ederarum, quia vero nodi catenarum eandem formam habent, fortaſſe improprie pro nodis catenarum poſuiſſet poëta.

16. *Vox fidelis plectitur.*] Tertulliani libro ad Scapulam. *Pro tantâ innocentiâ, pro tantâ probitate, pro juſtitiâ, pro pudicitiâ, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo cremamur: quod nec ſacrilegi, nec hoſtes publici veri, nec tot majeſtatis rei pati ſolent.*

17. *Rogis.*] Rogus ſtrues lignorum ad cremanda cadavera; ita dictus, quòd in eò dii Manes rogentur.

Dulce tunc juſtis cremari; dulce ferrum perpeti.
Hic duorum cara fratrum concaleſcunt pectora:
Fida quos per omne tempus junxerat ſodalitas.
Stant parati ferre, quidquid ſors tuliſſet ultima:
Seu foret præbenda cervix ad [18] bipennem publicam,
Verberum poſt vim crepantum, poſt [19] cataſtas igneas;
Sive pardis offerendum pectus, aut leonibus.
Noſne Chriſto procreati [20] Mammonæ dicabimur,
Et Dei formam gerentes ſerviemus ſæculo?
Abſit, ut cæleſtis ignis ſe tenêbris miſceat.
Sit ſatis, quòd capta primo vita ſub chirographo,
Debitum perſolvit omne, functa rebus Cæſaris.
Tempus eſt [21] Deo rependi, quidquid eſt proprium Dei.
Ite, [22] ſignorum magiſtri: & vos [23] tribuni abſiſtite.

INTERPRETATIO.

Dulce tamen *ipſis erat cremari, dulce mactari. Dum* adeo inhumane vexantur Chriſtiani; *duo fratres, qui à pueris multam junxerant amicitiam, quique ſemper unà vixerant, hac ſtrage haud permoti, tolerare quicquid ſors ultima ipſis efferret, cupide cupiunt, & parati ſunt ad cuncta; ſeu publice caput, poſtquam virgis lacerati erunt, & in eculeum impoſiti, ſecuri objicere; ſeu pardis leonibus-ve efferre corpus. An nos*, inquiunt, *ſacris Chriſtianis imbuti dæmoni obtemperabimus?* An nos, *qui formam Dei gerimus, dediti erimus* terrenis *voluptatibus. Abſit ut fidem noſtram fœdent illæ craſſæ tenebræ? Sit ſatis*, *quod* Cæſari *per primos annos nomen noſtrum dedo imus, nullo amplius tenemur ſacramento; ſolvimus debitum imperatori, jam Deo debitum ſolvamus. Procul hinc ſigniferi, procul tribuni;*

NOTÆ.

18. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, à bina pinna, nam pinnæ ſunt quædam faſtigia. Vocat publicam, quia conſulum Prætorumque inſignia erant virgarum & ſecurium faſces.

19. *Cataſtas.*] Locus erat ubi venales ſervi exponebantur, ἀπὸ τῦ καταστάσεως. Eſt & cataſta machina lignea longæ & magnæ compedis formâ, quâ ſervi vincti tenebantur: ideoque ſuſpicatur Nebriſſ. legendum eſſe ligneas cataſtas: quod profecto verum judicarem, adſtipulante etiam Davent. editione, niſi infra Laurentium ſemiuſtum è cataſta affatu brevi judices compellantem faceret. Ubi lectulum illum, cratis ferreæ figurâ efformatum, cui Laurentius torrendus impoſitus erat, & alligatus intelligere videtur.

20. *Mammona*] Linguâ Syriacâ ſive Aramæâ pro Deo divitiarum, aut pro ipſis divitiis accipitur illud nomen. Alluditque ad illud Matth. 6. *Non poteſtis Deo ſervire & Mammonæ.*

21. *Deo rependi.*] Juxta illud Matth. 22. *Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ Dei, Deo.*

22. *Signorum magiſtri.*] Poſtquam Marius is, qui ſepties conſulatum geſſit, in ſecundo conſulatu reliquis ſignis omnino abolitis, aquilam proprie Romanis legionibus dicavit; aureum aquilæ ſimulacrum haſtæ præpilatæ ſuffixum à milite latum fuit, ac quocunque illud ſignum ferri jubebat ductor, comitabantur ac ſequebantur milites.

23. *Tribuni.*] De tribunis militum non vero plebis Prudentium loqui certum eſt. Eorum, ut Marcellus de re militari ſcribit, officium erat, in caſtris milites continere, & ad exercitationem producere, vigilias circuire, rei frumentariæ præ-

[24] Auteos auferte torques, ſauciorum præmia:
Clara nos hinc Angelorum jam vocant [25] ſtipendia!
  Chriſtus illic candidatis præſidet cohortibus,
Et throno regnans ab alto damnat infames deos,
Voſque, qui ridenda vobis monſtra divos fingitis.
  Hæc loquentes obruuntur mille pœnis martyres:
Nexibus manus utraſque flexus involvit rigor,
Et chalybs attrita colla gravibus ambit circulis.
  O vetuſtatis ſilentis obſoleta oblivio!
Invidentur iſta nobis, fama & ipſa extinguitur.
[26] Chartulas blaſphemus olim nam ſatelles abſtulit,
  Ne tenacibus libellis erudita ſecula,
Ordinem, tempus, modumque paſſionis proditum,
Dulcibus linguis [27] per aures poſterorum ſpargerent.

INTERPRETATIO.

procul aurei torques, quibus *remunerantur vulnerati*, *à Deo eadem ac Angeli accipimus ſtipendia. Chriſtus has puras cohortes* in prœlium *inducit*, *atque è cælo imperium tractans*, *falſos condemnat deos, ac homines, qui ridenda ſibi idola fabricant. Talia* dum *loquuntur martyres*, *mille mediis cruciantur*; nam illorum *utramque manum validis ferratiſque catenis inſertant tortores*, *& ponderoſis chalybearum catenarum annulis colla atterunt. O vituperandi majores*, qui hæc *dedere oblivioni*: profecto *tale* bonum *nobis inviderunt*, *nam* ipſorum deſidiâ *fama* illius martyrii *pene extincta eſt. Heu carnifex barbarus laceravit, quæ de eo ſcripta fuerant, nè erudita ſecula in libris in longum ævum duraturis exponendo ordinem paſſionis, tempus, ac modum, poſteris memoriaque mandarent*, canerentque illorum facta.

NOTÆ.

eſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere: quoniam is, qui tali officio præeſt, & dare & obſervare caſtrenſia omnia debet. Pædianus ait tribunorum militarium duo eſſe genera; primum eorum qui Rufuli dicuntur, & in exercitu ſolent creari; alii ſunt Comitiati, qui comitiis deſignantur.

24. *Aureos torques.*] Inſignia militaria, quæ dantur pro vulneribus in prælio acceptis. Modeſtinus lib. de vocabul. rei militar. *Torquarii duplares, torquarii ſimplares, quibus torques aureus ſolida virtutis præmium fuit.* Maximinus Imperator, cum adhuc vulgaris eſſet, ob robur corporis, quod in luctâ militari oſtendit, torque aureo donatus fuit, ut Jornandes ex Symmacho refert.

25. *Stipendia.*] Æs militare, ſeu præmium quod militibus datur. Ex ſtipe & pendo, quòd ante nummum ſignatum quæſtores ſtipem militibus appendere ſolebant, non annumerare.

26. *Chartulas blaſphemus abſtulit.*] Ita de Domitiani ævo Tacitus; *Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Helvidius laudati eſſent, capitale fuiſſe, nec in ipſos modo autores, ſed in libros quoque eorum ſævitum, delegato Triumviris miniſterio, ut monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. Scilicet illo igne vocem Populi Romani, & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur.*

27. *Per aures poſterorum ſpargerent.*] *Exempla enim majorum, quæ ſunt incitamenta, & fomenta virtutis, nullum omnino exigerent, niſi pia ſollicitudo ſcriptorum, & triumphatrix inertiæ diligentia, eadem ad poſteros tranſmiſiſſet.*

Hoc tamen ſolùm vetuſta ſubtrahunt ſilentia,
Jugibus longum catenis an capillum paverint:
Quo viros dolore tortor, quave pompa ornaverit.
Illa laus occulta non eſt, nec ſeneſcit tempore,
Miſſa quòd ſurſum per auras evolarunt munera,
Quæ viam patere cæli prænicando oſtenderent.
Illius fidem figurans, nube fertur annulus:
Hic ſui dat pignus oris, ut ferunt, [28] orarium:
Quæ ſuperno rapta flatu lucis intrant intimum.
Per poli liquentis axem fulgor auri abſconditur,
Ac diu viſum ſequacem textilis candor fugit:
Subvehuntur uſque in aſtra, nec videntur ampliùs.
Vidit hoc conventus adſtans: ipſe vidit carnifex;
Et manum repreſſit hærens, ac ſtupore obpalluit:
Sed tamen peregit ictum, ne petiret gloria.
Jamne credis, bruta quondam [29] Vaſconum gentilitas,
Quàm ſacrum crudelis error immolarit ſanguinem?

INTERPRETATIO.

Id unum tamen ſilentio præteriêrunt exarare an illos *aſſervates in carcere premiſſa barba & capilli efferaverint, an diu fuerint in tormentis, quoſque dolores ita detenti tulerint. Nec enim nobis latet, nec tempore* noſtrâ *elapſum eſt* memoriâ martyres *per cælum vidiſſe à Deo miſſa rutilare munera, quibus cælum patere intellexerunt.* Viderunt quidem *annulum, qui* Hemiterii *fidei ſignum erat ſplendidum, viderunt & ſudarium* Cheledonii *pietatis certum ſpecimen. Nubes* vero *ſuperno vento pulſa altiora cæli loca aſcendit. Tum liquidi cæli lumine fulgor aurei* annuli *obſcuratus eſt, ita tamen ut diu ſplendor quidam mixtus apparuerit intuentibus. Deniquè* dona *ſublata uſque ad aſtra è conſpectu evolarunt. Qui aderant, hoc viderunt* miraculum, *vidit & ipſe carnifex, obſtupuit, haſitavit, manumque armatam retraxit. Ne tamen victus videretur, martyres truncavit. Jamne, ò increduli Vaſcones,* jamne creditis *vos inſcios pure atque innocenti ſanguine veſtras*

NOTÆ.

28. *Orarium.*] Proprie dicitur ſudarium quo os abſtergitur. Sanctus Ambr. de reſurrectione: *Et facies Lazari orario colligata erat.* Tamen accipitur pro limbo qui apponitur margini & extremitati alicujus veſtimenti, causâ ornatus. Ita Joannes de Janua; vel pro Sacerdotali ſtola. In ſtatutis provincialibus ſancti Edmundi Archiep. Cantuarienſis anno 1233. cap 25. ordo Romanus: *Si Diaconi ordinandi ſunt, dat eis orarios & dalmatices; ſi vero Presbyteri orarios* Denique orarium poteſt dici ab os oris, & tunc orarium idem eſt ac peplum aut operculum capitis, ſcilicet ſudarium. atque infula illa, quæ involuit vultum, quo orario utebantur antiqui, dum invocabant Deum Ac eo ſenſu poëta ait orarium ſignum eſſe pietatis ſanctitatiſque martyris Cheledonii.

29. *Vaſconum.*] Quia Calaguris in Vaſconibus Celtiberis ſita erat. Hæc urbs eſt ad Iberum fluvium, ubi recipit amnem Cidacos de Caſtiglia dictum. Diſtat 13. leucis à Caleiata in ortum, eſtque prope confinia Navarræ, olim vero in ipſo Navarræ regno, nunc in Caſtella veteri. Vaſcones autem populi fuêre Hiſpaniæ Tarraconenſis, ad montis Pyrenæi radices, in Aquitaniæ confinio, ubi hodie regnum Navarræ.

Credis, in Deum relatos hoſtiarum ſpiritus?
Cerne, quàm palam feroces hic domentur dæmones:
Qui lupino capta ritu devorant præcordia,
Strangulant mentes & ipſas, ſeque miſcent ſenſibus.
Tunc, ſuo jam plenus hoſte, ſiſtitur furens homo;
Spumeas efflans ſalivas, cruda torquens lumina,
Expiandus quæſtione non ſuorum [30] criminum.
Audias, nec tortor adſtat, ejulatus flebiles:
Scinditur per flagra corpus, nec flagellum cernitur;
Creſcit & ſuſpenſus ipſe vinculis latentibus.
His modis ſpurcum latronem martyrum virtus quatit:
Hæc coërcet, torquet, urit: hæc catenas incutit:
Prædo vexatus relictis ſe medullis exuit.
Linquit illæſam rapinam: faucibus ſiccis fugit:
Ungue ab imo uſque ad capillum ſalva reddit omnia,
Confitens ardere ſeſe: nam Gehennæ eſt incola.
Quid loquar, purgata longis alba morbis corpora?
Algidus cùm [31] decoloros horror artus concutit:
Hic tumor vultum relinquit, hic color verus redit,
Hoc bonum Salvator ipſe, quo fruamur, præſtitit,

INTERPRETATIO.

cruentaſſe manus: jamne *creditis animas martyrum Deo frui.* Si pertinaces eſtis, *cernite quot modis exagitentur nefarii dæmones*, qui *veluti lupi rapaces viſcera dæmoniacorum devorant*, qui *animas torquent, ſtatim atque intrarunt corpora.* Cernite, *vix homo à dæmone poſſeſſus* ad martyrum ſepulchra *apponitur, ut ab illius poteſtate liberetur, ſpumas agit in ore, torvos ſpargit oculos, licet in culpa non ſit. Dæmon à nullo tortore cruciatus ejulat, cæditur flagellis, flagella tamen videntur* à nemine, *denique vinculis latentibus ſuſpenſus ſe ſe extendit. Virtus* ipſa *martyrum infamem ita inſectatur diabolum; coërcet, torquet, urit, atque injicit catenas. Dæmon* autem *victus* dolorum magnitudine *hominis exit è corpore, prædam ſuam non tangit, fugit ſicco ore, omnia à pede uſque ad caput in ſtatum priſtinum reducit, fatetur aduri, atque inferorum incolam eſſe. Quid* jam *dicam de corporibus, quæ longis morbis pallida, vires revocavere; frigore febris atque horrore languebant artus, tamen* uno puncto temporis *vitiosâ carent inflatione, ſano rubore notantur. Chriſtus, cùm martyres hic ſepultura mandari voluit, nobis eas*

NOTÆ.

30. *Criminum.*] Licet ſæpius Deus, ut plectat perditos homines, dæmoni faciat poteſtatem illos eo modo vexandi, tamen fieri poteſt ut & innocentes & probi in hos animi luctus incidant. Adde quòd Dæmoniaci aut verba proferendo aut patrando turpia facinora haud peccent; inviti enim, non vero ſponte ſuâ & agunt & loquuntur. De Energumenorum poſſeſſione atque exorciſmo infra agam. Notes tantum velim certum eſſe poſſeſſionis ſignum, ſi adhibitis ſanctorum reliquiis fremant toto corpore, & erumpant in blaſphemas voces.

31. *Decoloros.*] Quia correptis frigore color mutatur. Alii hoc adjectivum ad tertiam inflexionum claſſem reducunt, & habent decolores, quòd in Pſychom. dixerit poëta: *Cognomento hæreſis, Deus eſt mihi diſcolor inquit.* Et jure, nam apud Horat. *Ut matrona meretrici diſpar erit atque diſcolor.* Apud Cic. *Hoc*

Martyrum cùm membra [32] noſtro conſecravit oppido:
Soſpitant quæ nunc colonos, quos [33] Hiberus alluit.
State nunc, hymnite, matres, pro receptis parvulis:
Conjugum ſalute læta vox maritarum ſtrepat:
Sit dies hæc feſta nobis, ſit ſacratum gaudium.

INTERPRETATIO.

dedit muneri, ut invocaremus; & ſane omnes omnium *Celtiberorum, quos Iberus alluit*, morbos *depellunt. Adeſte nunc matres & gratias agite* Deo, *quòd pueros ad ſalutem reduxerit* moribundos; *vos mulieres, quòd maritos incolumes reddiderit. Hæc dies feſta ſit nobis*, ſanctiſque *exultemus gaudiis.*

NOTÆ.

factum eſſe in hac civitate, quum ſenatorius ordo judicaret, ut ſignis diſcoloribus, juratorum hominum ſententia notarentur. Semper tertiæ declinationis repetitur.

32. *Noſtro oppido.*] Mirum eſt quàm in varias de Prudentii patriâ opiniones abierint ſcriptores, ut diximus in ipſius vita. Mariana autem inter alios Calagurritanum putat eſſe poëtam, atque contendit ipſummet Prudentium hoc in loco, ac in hymno ſeptimo in laudem decem & octo martyrum ſcripto innuere ibi natum eſſe, his verſibus: *Noſtra geſtabit Calaguris ambos, quos veneramur.* At cum ipſi non aſſentior, dico illum vocare Calagurim ſuam patriam, quia teſte Plinio lib. 3. hiſtor. natur. cap 3 *Calagurritani Cæſarauguſtano conventui annumerabantur.*

33. *Iberus.*] Fluvius ex præcipuis Hiſpaniæ, ex montibus Aſturorum & Cantabrorum gemino fonte profluens, ubi Caſtellæ, Navarræ, & Arragoniæ partem attigit, inter Catalauniam & Valentiæ regnum, apud Dertuſam urbem, pelago excipitur.

HYMNUS SECUNDUS.

In honorem paſſionis Laurentii beatiſſimi Martyris.

ANTIQUA fanorum parens,
Jam Roma Chriſto dedita,
[1] Laurentio victrix duce
Ritum triumphas barbarum.

INTERPRETATIO.

O *Roma, quæ olim* falſis deis *ponebas templa, jam Chriſtum colis; ac* tibi divus *Laurentius ſeſe ducem præbet, ut idololatriam deponas* penitus.

NOTA.

1. *Laurentio.*] Hic athleta ſatis notus eſt fide ſuâ, ſuoque martyrio. Ex tempore S. Xyſti Papæ martyrii, cujus Laurentius erat Diaconus, quem & poſt triduum ſecutus eſt ad certamen, certa ſententia de tempore ipſius mortis deducenda eſt. Conſtat quidem ſanctum Xyſtum occubuiſſe ſub Valeriano imperatore, idque ex ſancti Cypriani authoritate, qui tunc vivebat. Quare facile intelligitur peccaſſe eos qui ſub Decio Laurentium paſſum eſſe dixerunt. Romæ igitur hic martyr martyrium complevit anno Chriſti 260. Valerian. & Gallien. impp. Porro ipſum ſanctum Laurentium fuiſſe Hiſpanum in rebus geſtis ſancti Damaſi, quæ in Eccleſiis recitari conſueverunt, expreſſum habetur: de cujus conſanguineis, qui res Hiſpan. proſecuti ſunt, agunt. De Româ, jam ſupra.

Reges

Reges ſuperbos viceras,
Populoſque frenis preſſeras:
Nunc monſtruoſis idolis
Imponis imperii jugum.
Hæc ſola deerat gloria
[2] Urbis togatæ inſignibus,
Feritate capta gentium
Domaret ut ſpurcum Jovem:
Non turbulentis viribus
[3] Coſſi, [4] Camilli, aut [5] Cæſaris;
Sed martyris Laurentii
Non incruento prælio.
Armata pugnavit [6] Fides,
Proprii cruoris prodiga:

INTERPRETATIO.

Tu quidem *armis Reges ſuperbos oppreſſiſti, tu redegiſti in ditionem gentes* nationeſque; *nunc vere deteſtabilium idolorum cultum reſpuis. Id unum tibi deerat* tot factis jam *illuſtri, laſcivi Jovis ſtatuam, populorum feritate expulsâ, comminuere, illumque domare non feroci Coſſi virtute*, non *Camilli, non Cæſaris, ſed ipſe ſanguine martyris Laurentii*. Chriſtiani *enim vita prodigi ineunt pugnam*;

NOTÆ.

2. *Vrbis togatæ.*] Nempe Romæ. Omnes enim antiqui ſcriptores gentem togatam vocarunt Romanos, à togâ, exteriori veſte, vulgo albâ: quæ tam erat Romanorum propria, quam pallium Græcorum. Virg lib 1. Æn. *Romanos rerum dominos gentemque togatam.*

3. *Coſſi.*] Cornelius Coſſus tribunus militum, aut potius teſte Livio conſul Prætor-ve, bello cum Vejentibus habito, Tolumnium eorum regem occidit, ſpoliaque opima de eo Jovi Feretrio ſecunda conſecravit, cum Romulus prima dedicaſſet Id referunt multi in annum urbis conditæ 325. Dictator deinde factus anno urbis conditæ 369. triumphavit de Volſcis.

4. *Camilli.*] Qui & alter Romulus dictus eſt; Romanorum ſuæ ætatis clariſſimus fuit, qui Veios toto decennio obſeſſos per cuniculos cepit. Nec multo poſt, cum crimini illi daretur, quòd prædam inique diviſiſſet, die dictâ ab Apuleio Saturnino Tribuno plebis damnatus Ardeam conceſſit. Mox cum Galli Senones diripuiſſent urbem, ipſumque Capitolium arctiſſimâ premerent obſidione, abſens dictator factus, collectis ex fugâ Romanorum reliquiis, Gallos pendendo auro intentos incautos oppreſſit, patriamque in libertatem vindicavit anno urb. cond 387. Quinquies dictator fuit, quater triumphavit.

5. *Cæſaris.*] Scilicet C. Julii Cæſaris, qui victo ad Pharſaliam in Theſſaliâ Pompeio, Romam reverſus perpetuum ſe appellavit dictatorem, quique paulo poſt conjuratione Bruti & Caſſii viginti tribus vulneribus in ſenatu confoſſus periit anno ætatis 57. urb cond. 710. Vir vigore animi, ut ait Velleius, acerrimus, munificentia effuſiſſimus, animo ſuper humanam & naturam & fidem evectus, magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientiâ periculorum, magno illi Alexandro ſed ſobrio nec iracundo ſimillimus. Cæſaris geſta ſui ipſius commentarii ſatis nobilitant.

6. *Fides proprii cruoris prodiga.*] *Hoc eſt robur virtutis & fidei, credere & ſcire, quod Deus à morte præſente liberare poſſit, & etiam mortem non timere, nec cedere, ut probari potius fides poſſit.* Cyprian. lib. 4. epiſt. 6.

Nam morte mortem diruit,
Ac ſemet impendit ſibi.
Fore hoc ſacerdos dixerat
Jam [7] Xyſtus adfixus cruci,
Laurentium flentem videns
Crucis ſub ipſo ſtipite.
Deſiſte diſceſſu meo
Fletum dolenter fundere:
Præcedo, frater: tu quoque
Poſt hoc ſequêris triduum.
Extrema vox Epiſcopi
Prænuntiatrix gloriæ
Nihil fefellit: nam dies
Prædicta palmam præſtitit.
Qua voce, quantis laudibus
Celebrabo mortis ordinem?
Quo paſſionem carmine
Dignè retexens concinam?
Hic primus [8] è ſeptem viris,
[9] Qui ſtant ad aram proximi,
Levita ſublimis gradu,

INTERPRETATIO.

morte corporis animæ *mortem depellunt*, *ac* dum ſeſe *objiciunt ferro*, *ſaluti ſuæ* æternæ *conſulunt. Xyſtus Pontifex in crucem actus Laurentio*, *qui ad crucis pedes lachrymabatur*, *id futurum ita prædixerat. Noli diutius morti meæ illacrymari*; *morior quidem*, *ſed tu etiam triduo morieris. Extrema verba Xyſti*, qui Laurentium *bene ſperare juſſerat*, *probavit eventus. Nam*, tertia die *prædicta*, Laurentius martyrii *palmâ donatus eſt. Qua voce*, *quibus verbis hanc* pulcherrimam *mortem abunde laudabo? Quo dicam carmine hujuſce martyrii ſingularia quæque? Laurentius princeps ſeptem virorum*, *qui altari miniſtrabant*, *levita clarus dignitate*,

NOTÆ.

7. *Xyſtus.*] Sanctus Xyſtus II. Græcus Athenienſis Eccleſiæ gubernacula ſuſcepit, quùm diebus 22. vacaſſet ſedes martyrio ſancti Stephani: quam duodecimo poſt menſe reliquit, martyrio enim coronatus eſt anno Chriſti 260. Valer. & Gallien. impp. Unus Prudentius eum cruci affixum tradit. Cùm enim Valeriani edicto vetiti eſſent Chriſtiani ingredi cæmeteria, Xyſtum eodem in cæmeterio, ubi viſus eſſet in legem peccaſſe, capite truncandum præfectus præcepit, ad abſterrendos cæteros à cæmeteriorum latebris. Ita Martyrolog. Romanum 6. Aug.

8. *E ſeptem viris.*] Ex conſuetudine primitivæ Eccleſiæ & naſcentis, in quâ fuerunt electi ſeptem viri Levitæ, qui altari miniſtrarent: quorum princeps fuit ſanctus protomartyr. Stephanus, ut legitur Actuum Apoſt. cap 6. quænam eorum fuerint munera. Vide apud Baron. anno Chriſti 34.

9. *Qui ſtant ad aram proximi.*] Sita erat menſa ſacra in Sanctuarii meditullio, circumdata cancellis: adſtabant menſæ Presbyter, & Diaconi: unde Prudentius, vocat Diaconos, *ad aram proximos.* Vide P. Molineum de Altaribus cap. 8.

Et ceteris præſtantior.
Clauſtris ſacrorum præerat,
Cæleſtis arcanum domûs
Fidis gubernans clavibus,
[10] Votaſque diſpenſans opes.
Verſat famem pecuniæ
[11] Præfectus urbi regiæ,
Miniſter inſani ducis,
Exactor auri & ſanguinis,
Qua vi latentes eruat
Nummos, operta exiſtimans
Talenta ſub ſacrariis,
Cumuloſque congeſtos tegi.
Laurentium ſiſti jubet:
Exquirit arcam ditibus
Maſſis refertam, & fulgidæ
Montes monetæ conditos.
Soletis, inquit, conqueri,
Sævire nos juſto amplius,
Cùm Chriſtiana corpora
Plus quàm cruentè ſcindimus.

INTERPRETATIO.

ſed martyrio illuſtrior, adituus erat, & ſacra ædis tutor; claveſque ærarii Eccleſiæ ipſi data fuerant, ut in egenos *opes*, quibus ſeſe abdicaverant Chriſtiani, *ſanctè diſtribueres. Romæ Præfectus*, *crudelis miniſter Valeriani, pecuniæ cædiſque avidus*, in ſumma *difficultate nummariâ eſſe ſimulat; ut ita, ipſi enim perſuaſum erat in ærarium multa talenta, multoſque auri & argenti cumulos retuliſſe* Chriſtianos, *illa bona* ſibi *vendicaret. Jubet* igitur *Laurentium corripi*; jubet illum *afferre omne argentum in arcâ poſitum*, *atque* ipſum admittere *in capſas montibus aureis plenas*. Denique his verbis illum alloquitur. *Nos nimis aſpere tractare Chriſtianos vulgo conquerimini; quòd inhumanè illos virgis cædamus* ad necem.

NOTÆ.

10. *Votas opes.*] Ex ſententiâ eorum, qui putant primævos Chriſtianos etiam conjugatos voviſſe paupertatem; ut colligitur ex Ananiæ Sapphiræque morte. Si enim non voviſſent, licite potuiſſent pretium bonorum, vel ejus partem retinere, atque licet aſſeruiſſent hoc totum eſſe agri pretium, nemini feciſſent injuriam, ideoque non peccaſſent fraude lethali, ſed mendacio tantum veniali.

11. *Præfectus urbis.*] Magiſtratus eſt primùm ab Octavio Auguſto, conſilio Mecænatis, inſtitutus. Occaſio ejus creandi, dignitas, & munia facile intelligi poſſunt ex oratione Mecænatis ad Auguſtum, quâ ſuadet, imò hortatur eum, ut ſolus imperium retineat, & ſimul rationem conſtituendæ Reipublicæ monſtrat. *Præfectus urbis*, inquit, *ex primariis viris creandus eſt, qui omnes Magiſtratus geſſerit, non ut per abſentiam Magiſtratuum Rempublicam adminiſtret; ſed ut cùm reliquis in rebus urbi præſit, tum cauſas quoque eas, quibus provocatio competeret, capitaleſque etiam omnes, paucis exceptis, tum in urbe, tum extra urbem uſque ad* XXCI. *millia paſſuum dijudicet.*

Abeſt atrocioribus
Cenſura fervens motibus:
[12] Blandè & quietè efflagito,
Quòd ſponte obire debeas.
Hunc eſſe veſtris [13] orgiis
Moremque & artem proditum eſt,
Hanc diſciplinam fœderis,
Libent ut auro Antiſtites,
Argenteis ſcyphis ferunt
[14] Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos cereos.
Tum ſumma cura eſt fratribus,
Ut ſermo teſtatur loquax,
Offerre fundis venditis
[15] Seſtertiorum millia
[16] Addicta avorum prædia

INTERPRETATIO.

Jam ego in te, *non ſævio; ego judex vacuus ſum omnibus ſævi animi motibus: id, quod ultrò dare debes, comiter peto & benigne. Audivi veſtros Presbyteros ex more veſtro, inſtituto,* religioniſque *legibus, uti vaſis aureis, cum rem divinam faciunt. Audivi* illos *ſacrum ſanguinem è ſcyphis argenteis fumos adhuc emittentem fundere, cereoſque in aureis candelabris figere per nocturna ſacrificia.* Quinetiam, *ut fama vulgavit, omnes Chriſtiani magnam vim pecuniæ,* pretium ſcilicet *fundorum, quos vendidere, Deo offerunt.* Hinc *nepotes queruntur quòd ma-*

NOTÆ.

12. *Blande & quiete efflagito.*] Sed, ut rectè quis notat, *Malus bonum ubi ſe ſimulat, tunc eſt peſſimus.* Et alter: *Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.*

13. *Orgiis.*] Orgia apud Græcos dicuntur ſacra omnia, ſicut apud Latinos ceremoniæ. Sed κατ' ἐξοχὴν ſacra Liberi vocantur orgia; quia Bacchica præſertim cum furore peragebantur, & noctu fiebant, unde Nyctelia dicta ſunt, & Bacchus ipſe νυκτέλιος. Ovid. *Nycteliumque patrem, nocturnaque ſacra precare.* Et Virg. 4. Georg. *Inter ſacra Deûm, nocturnique orgia Bacchi.* Illud nomen deducitur vel ab ὀργὴ *furor*, vel ab εἴργω *arceo*, quòd ab iis profani arcerentur.

14. *Fumare.*] Quòd ita ethnicus homo de Chriſtianis ſacris loquatur, haud mirum eſt. Nam, cùm multis de cauſis noctu tantum & etiam noſtri majores convenirent, nonnulli cœnas Thyæſteas, aliaque crimina, ut eſt in Minutii Octavio, alii, teſte Auguſto, Cereris & Bacchi adorationes Chriſtianis malicioſe impegerunt. Adde quòd Præfectus putet Chriſtianos Paganoſque eodem modo ſacrificare.

15. *Seſtertiorum millia.*] Seſtertius nummus quaſi ſemiſtertius dictus, quod cum eſſet quarta pars denarii Romani decem aſſes continentis, expenderetur duobus aſſibus & ſemiſſe. Gallicæ monetæ collatus quilibet ſeſtertius conficiet decem denarios noſtrates. At ſeſtertium in neutro genere mille ſeſtertios æquat, ſive 43. libras, & 15. aſſes noſtrates.

16. *Addicta avorum prædia.*] *In paternas & avitas poſſeſſiones juſta quadam affectio cadit; cujus rationem ipſi quoque juris autores habuerunt, neque vero facile permittendum eſſe crediderunt, ut*

Fœdis ſub auctionibus
Succeſſor exheres gemit,
Sanctis egens parentibus.
  Hæc occuluntur abditis
Eccleſiarum in angulis:
Et ſumma pietas creditur,
Nudare dulces liberos.
  Deprome theſauros, malis
Suadendo quos [17] præſtigiis
Exaggeratos obtines;
Nigrante quos claudis ſpecu.
  Hoc poſcit uſus publicus,
Hoc fiſcus, hoc ærarium;
Ut dedita ſtipendiis
Ducem juvet pecunia.
  Sic dogma veſtrum eſt, audio:
Suum quibuſque reddito.
En Cæſar agnoſcit ſuum
Numiſma nummis inditum.
  Quod Cæſaris ſcis, Cæſari
Da: nempe juſtum poſtulo.
Ni fallor, aut ullam tuus
Signat Deus pecuniam.
  Nec cum veniret, aureos

INTERPRETATIO.

jorum bona ſub haſtâ vendita fuerint, quòd patrum hereditatem adire ipſis non licuerit, quòd pii parentes deleverint ipſorum *fortunas. Hæc* bona *in templi locis quibuſdam abditis & remotis aſſervantur: dulces* enim *nudare liberos, id æquum ducitis.* Redde, *deprome theſauros, quos, malis artibus* imperitum vulgus *deludendo, theſauris accumulas, quos in antrum obſcurum defodiſti. Reſpublica indiget pecuniâ, ærarium* exhauſtum eſt, *fiſcuſque: his ſaltem theſauris princeps militibus ſtipendia perſolvet. Nonne vos* Chriſtus *id docuit, quod ad unum quemque pertinet, ipſi reddere. Cæſar in his nummis ſuam eſſe impreſſam imaginem agnoſcit; da* ergo *Cæſari, quæ* ſcis *eſſe Cæſaris: æqua eſt poſtulatio* & honeſta. *Nam, ut puto, nulli Chriſti typo ſignantur nummi; nec, cum* è cælo *deſcendit,*

NOTÆ.

quis majorum prædiis, laribus, ſepulchris carere cogeretur. Inde prædia paterna vel avita abalienare, minus honeſtum, contraque diſtracta recuperare laudabile ſemper habitum eſt. Rudolph. Forner. lib. 5. rer. quotidianar. cap. 23.

17. *Præſtigiis.*] Præſtrigiis diſertim Puteanus, quod in uno ſuo exſtare etiam Weitzius teſtatur. Certe & Iſidorus præſtigias inde deducit, *quod celeritate manuum oculi præſtringantur, ita ut miracula videantur fieri.* De Fiſco ſupra.

Secum [18] Philippos detulit:
Præcepta ſed verbis dedit,
Inanis à marſupio.
Implete dictorum fidem,
Quæ vos per orbem venditis:
Nummos libenter reddite:
Eſtote verbis divites.
Nil aſperum Laurentius
Refert ad iſta, aut turbidum:
Sed, ut paratus obſequi,
Obtemperanter annuit.
Eſt dives, inquit, non nego,
Habetque noſtra Eccleſia
Opumque & auri plurimum:
Nec quiſquam in orbe eſt ditior.
Is ipſe tantum non habet
Argenteorum [19] ænigmatum
[20] Auguſtus, arcem poſſidens,
Cui nummus omnis [21] ſcribitur.
Sed nec recuſo prodere

INTERPRETATIO.

ſetum argentum attulis ſignatum : *ſed abſque ullo marſupio evangelium annunciavit. Jam facta veſtra probent religionem, quam vulgatis per orbem*, veram eſſe. *Omne ærarium ſponte exinanite : vobis verba* Chriſti *ſufficiant. Non durum*, non *imprudens Laurentius* Præfecto *reſponſum dedit : at ſimulans eſſe ad cuncta paratum, nihil negavit. Non ibo, inquit, inficias noſtrum ærarium adeo eſſe opulentum, auro argentoque adeo repletum, ut alia quæque opibus ſuperet. Princeps ipſe, qui tenet arcem* imperii, *cujus imago in omni moneta imprimitur, non tantam argenti facti vim ſibi comparavit. Non recuſo te te in Dei mei divitis* bonorum *poſ-*

NOTÆ.

18. *Philippos.*] Genus erat nummi aurei à Philippo Macedonum rege ſic appellatum. Plaut. Bacchid. *Me miſit miles ad eam Cleomachus, vel ut ducentes Philippos reddat aureos.* Et Horat. epiſt. 1. lib. 2. *Incultis qui verſibus & male natis rettulit acceptos regale numiſma Philippos.*

19 *Ænigmatum.*] Ant. Nebriſſenſis legit emblematum, nempe vaſorum emblematis inſignitorum; ſed Heinſius improbat; quia ænigma, ut notavimus, apud Prudentium multis in locis ſignificat figuram, typum, vel ſpeciem.

20. *Auguſtus.*] Valerianus ſcilicet. Nam omnes imperatores, ab Octavio qui primus Auguſtus dictus eſt, Auguſti vocati ſunt, quaſi augurio conſecrati. Id erat diſcriminis, teſte Ammiano Marcellino, inter Auguſtum & Cæſarem, ut Auguſti ii dicerentur, qui nunc regnabant, & ab ſenatu imperatoris nomine honeſtati fuerant. At Cæſares dicebantur, qui ab ipſo Auguſto electi fuerant ad regendam aliquam provinciam cum Cæſaris honore tantum, donec Auguſtus viveret, poſt ejus mortem ſucceſſuri imperio.

Locupletis arcam Numinis:
Vulgabo cuncta & proferam,
Pretioſa, quæ Chriſtus tenet.
Unum ſed orans flagito,
[22] Induciarum paululum,
Quò fungar efficaciùs
Promiſſionis munere;
Dum tota digeſtim mihi
Chriſti ſupellex ſcribitur.
Nam calculanda primitùs,
Tum ſubnotanda eſt ſummula.
Lætus tumeſcit gaudio
Præfectus, ac ſpe devorat
Aurum, velut jam conditum
Domi maneret, geſtiens.
Pepigêre tempus tridui:
Laudatus inde abſolvitur
Laurentius, ſponſor ſui,
Et ſponſor ingentis lucri.
Tribus per urbem curſitat
Diebus, infirma agmina,
Omneſque, qui poſcunt [23] ſtipem,
Cogens in unum & congregans.

INTERPRETATIO.

ſeſſionem mittere: omnia tradam, nihilque pretioſum ex iis, quæ Chriſtus habet, occultum tibi erit. *Tantum, ut queam faciliùs ſervare promiſſa, habeam paululum moræ, uſque dum varias Chriſti ſuppellectilis ſpecies redegerim in numerum. Primo enim* oportet ut ſingula quæque *ad calculos revocem, deinde ut ſubducam ſummam. Tum gaudio triumphat Præfectus; ac geſtiens* lætitiâ, *perinde quaſi jam ærarium domi teneret in ſuâ poteſtate*, illo *potiri putat. Triduum datur; magna cum laude dimittitur Laurentius,* quòd libenter *ſe, templique ærarium dedere pollicitus fuerat.* Quibus peractis, Laurentius *it per omnes vicos, atque hiſce tribus diebus unum in locum conducit, congregatque omnes mutilatos, omnes* pauperes, *qui eleemoſynâ ſuſtentantur.*

NOTÆ.

21. *Scribitur.*] Id eſt, cujus imago imprimitur, & titulus circumſcribitur. Ita Juven. *Scripto radiat Germanicus auro.*

22. *Induciarum.*] Induciæ, ceſſatio belli in aliquot dies, ſic dictæ, quòd ſint inter duces indictæ belli feriæ. Quaſi ergo geſturus poſtea bellum cum Præfecto, inducias petit. Quamvis illud nomen pro quâcumque ceſſatione accipi poſſit.

23. *Stipem.*] Stips, vel ſtipis dicitur pecunia, quam antiqui vel in ærarium reponebant, vel diis offerebant, vel mendicis porrigebant ad ſuſtentationem vitæ. Feſtus: *Stipem eſſe nummum ſignatum teſtimonio eſt, & id quod datur ſtipendium militi, & cum ſpendetur pecunia, quod ſtipulari dicitur.*

Illic utriſque obtutibus
Orbes cavatos præferens,
Baculo regebat prævio
Errore nutantem gradum:
  Et claudus infracto genu,
Vel crure trunco ſemipes,
Breviorue planta ex altera,
Greſſum trahebat imparem.
  Eſt, ulceroſis artubus
Qui tabe corrupta fluat:
Eſt, cujus arens dextera
Nervos in ulnam contrahat.
  Tales plateis omnibus
Exquirit, aſſuetos ali
Eccefiæ matris penu,
Quos ipſe [24] promus noverat.
  Recenſet exin ſingulos,
Scribens viritim nomina;
Longo & locatos ordine
Adſtare pro templo jubet.
  Præſcriptus & jam fluxerat
Dies: furebat fervido
Judex avarus ſpiritu,
Promiſſa ſolvi efflagitans.
  Tum martyr: Adſiſtas velim,

INTERPRETATIO.

Hic cernere eſt *cæcum, qui, quòd oculorum ſenſu careat, quòd quo pedem ferat ignarus ſit, baculo viam tentat, paſſumque firmat vacillantem.* Illic quampluri-mos *qui, cùm aut fractum ſit crus, aut amputatum, aut inæquale, claudicant. Is ulceroſa membra, ex quibus pus exprimitur,* detegit; *alter ſiccam fert manum, cujus nervi à cubito curvantur, Hos etiam in plateas cogit* Laurentius, *quibus Eccleſia mater cibos ſuppeditabat, quoſque ipſe diſtributor noverat Tum unumquemque nominatim inviſit, numero comprehendit* omninm *nomina*, *ac* denique *illos ex ordine collocatos ad templi januam ſtare jubet. Conſtituta dies venerat; atque avarus* Romæ *Præfectus mirifice expectabat, an* Lantentins *ſtaret promiſſis.* Non diu expectavit: *nam* Lautentins illum *adit, rogatque quamprimum tem-*

NOTA.

24. *Promus.*] Abſque Puteano codice optimo vetuſtiſſimoque hic locus etiamnum mendoſus, ut in omnibus exemplaribus, quæ, *primus*, habent, circumferretur. *Promus* diſtributor ſcilicet inſigniter is præfert & convenienter, quia Diaconos Eccleſiarum ærario præfuiſſe conſtat: atque ex Paulini lib. 4. de vita B. Martini apparet. Ubi hæc habentur: *Protinus adſtanti Diacono, quem more priorum Antiſtes ſanctæ cuſtodem legerat arcæ, imperat ut domini ſumptu nummiſque coëmptam aptaret properans algenti in corpore veſtem.*

Coram.

Coramque diſpoſitas opes
Mirêre, quas noſter Deus
Prædives in ſanctis habet.
Videbis ingens atrium
Fulgere vaſis aureis,
Et per patentes porticus
Structos talentis ordines.
It ille, nec pudet ſequi.
Ventum ad ſacratam januam:
Stabant catervæ pauperum,
Inculta viſu examina.
Fragor rogantum tollitur:
Præfectus horreſcit ſtupens,
Converſus in Laurentium,
Oculiſque turbatis minax.
Contrà ille, Quid frendens, ait,
Minitaris? aut quid diſplicet?
Num ſordida hæc aut vilia?
Num deſpuenda exiſtimas?
Aurum, quod ardenter ſitis,
[25] Effoſſa gignunt [26] rudera;
Et de metallis ſqualidis
[27] Pœnalis excudit labor:
Torrens vel [28] amnis turbidis

INTERPRETATIO.

plum petere, ut ipſe miretur quantis opibus Chriſtianorum Deus affluat: omnes enim, inquit, *in ordinem repoſui. Tu ingens atrium vaſis aureis fulgere videbis;* tu cernes *mille talenta ordine diſpoſita juxta patentes templi januas. Præfectus it* illico, *nec eum pudet ſequi* Laurentium. Vix *venerant ad templi fores,* ubi *pauperum, miſerabilis ſane aſpectus, ſtabat multitude; ingens mendicorum clamor exoritur. Præfectus hæret conterritus; Laurentium torvo aſpectat, ac minatur. Laurentius vero? Cur in me ſævis iratus? An aliquid diſplicet? An hæc ſordida, vilia, contemnenda putas. Aurum, quod ambis, ex fodinis hauritur; labore reorum reperitur atque operâ; & rapidi fluvii arenis miſtum volvitur:* cujus tandem vitia,

NOTÆ.

25. *Effoſſa.*] Unde Ovid. lib.1. Metam. v.138 *Nec tantum ſegetes, alimentaque debita dives poſcebatur humus; ſed itum eſt in viſcera terræ: quaſque recondiderat, ſtygiiſque admoverat umbris, effodiuntur opes irritamenta malorum* Schedæ Ambroſianæ vetuſtiſſimæ *offoſſa:* quod non audet Heinſius damnare, etſi inſolens. In veterrimis enim Maronis exemplaribus *offugere, offulgere, offore* & ſimilia.

26 *Rudera.*] Nam venæ auri & argenti eruderantur: Erudcrare autem eſt purgare; & rudera ipſa purgamenta, quæ ex ſcrobibus effodiuntur.

27. *Pœnalis labor.*] Tot inter ſupplicia, quibus reos coërcebant antiqui, id vulgare fuit maxime atque uſitatum ad fodinas mittere.

28. *Amnis.*] Pura Hermus in Lydiâ Pactoluſque, aut in Hiſpaniâ Tagus & Minius, qui ſive ob fertilitatem quam

P

Volvens arenis implicat;
Quod terrulentum ac ſordidum
Flammis neceſſe eſt decoqui.
[29] Pudor per aurum ſolvitur:
Violatur auro integritas:
Pax occidit: [30] fides perit:
Leges & ipſæ intercidunt.
Quid tu venenum gloriæ
Extollis, & magni putas?
Si quæris aurum verius;
Lux eſt, & humanum genus.
Hi ſunt alumni luminis,
Quos corpus arctat debile,
Ne per ſalutem viſcerum
Mens inſoleſcat turgida.
Cum membra morbus diſſecat,
[31] Animus viget robuſtior:
Membris viciſſim fortibus
Vis ſauciatur ſenſuum.
Nam ſanguis in culpam calens
Minus miniſtrat virium,
Si fervor effætus malis

INTERPRETATIO.

craſſum enim eſt *& cœnoſum, per ignem excoquuntur.* Eheu *auri* fames *pudorem, probitatem, fidem, pacem ipſam eripit; nec non infirmat leges. Vnde igitur tot illi laudes tribuis? Vnde magni æſtimas*, cùm omnem *obſcuret honeſtatis* ſpendorem. *Quod ſi verum aurum vis quærere; Chriſtum quære, quære hominem*, qui imago Dei eſt. *Hi pauperes, quorum corpus adeo debile eſt, ne mens, ſi pingues eſſent artus* & valentes, *rationi non obtemperet, Chriſti ſunt alumni. Cum corpus* gravi *morbo afflictatur, viget animus. Is vero conturbatur, cum illud firma fruitur ſanitate. Nam, ſi morbi calore exhauſto ſedant concupiſcentiam, ſanguis ad vitium*

NOTÆ.

gignunt, ſive ob flavum arenæ colorem, arenas aureas trahere dicuntur. Juvenalis: *Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum.*

29. *Pudor.*] Juxta illud Ovid. 1. Metamorphoſ. *Effodiuntur opes, irritamenta malorum.* Et illud Virg. 3. Æn. *Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames.*

30. *Fides perit: leges & ipſa intercidunt.*] Multa leguntur hanc in rem apud Salluſt. *Igitur primo pecunia, dein imperii cupido crevit. Ea quaſi materies omnium malorum fuêre. Namque avaritia fidem, probitatem, cæteraſque artes bonas ſubvertit: pro his ſuperbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere edocuit.* Apud Lucanum lib 3. v. 118 *Vſque adeo ſolus ferrum mortemque timere auri neſcit amor: pereunt diſcriminis nullo amiſſa leges, ſed pars viliſſima rerum certamen movitis opes.*

31 *Animus viget robuſtior.*] Juxta illud Apoſt. ad Corinth. 12. *Cum infirmor, fortior ſum.*

Elumbe virus contrahat.
Si fortè detur optio,
Malim dolore aſperrimo
Fragmenta membrorum pati,
Et pulcher intus vivere.
Committe formas peſtium,
Et confer alternas lues:
Carniſne morbus fœdior,
An mentis & morum ulcera?
Noſtri per artus debiles,
[32] Intus decoris integri,
Senſum venuſti innoxium
Languoris expertes gerunt.
Veſtros valentes corpore
Interna corrumpit lepra;
Errorque mancum claudicat;
Et cæca fraus nihil videt.
Quemvis tuorum divitum,
Qui veſte & ore pœnitent,
Magis probabo debilem,
Quàm quis meorum eſt pauperum.
[33] Hunc, qui ſuperbit ſerico,

INTERPRETATIO.

pronus minores vires miniſtrat. Vtinam mihi *faceret* Deus *optionem*, ut eligerem utrum velim; *vellem* ſane *doloribus acerrimis* toto corpore *opprimi*, *patique membrorum fracturam*, *ut* anima *raris* dotibus *ornata eſſet. Animi morbos compara cum* omnibus corporis *morbis ſibi ſuccedentibus. An corporis infirmitatem moribus corruptis vitiiſque animi anteponeres?* En *noſtri* pauperes, licet *extenuentur*, tamen *intus languoris expertes habent animam integram decoramque.* Qui vero Chriſti ſectarores non ſunt, *valent quidem corpore*, *ſed mens ipſorum deformata eſt. Error enim hos mancos*, *iſtos cæcos reddit fraudatio.* Vis ne ipſe tibi *jam demonſtrem nullum eſſe potentes inter*, *quorum veſtes vultuſque collucent*, *quin* Chriſtianis *iſtis pauperibus infirmior ſit.* Nonne *qui ſerica veſte induti in*

NOTÆ.

32. *Intus decoris integri.*] *Cor poſſidentis hac atque conſervantis majoribus in dies curis, quàm ærugine decoloratur atque tabeſcit. Nam ſi animum avari nudum abſque corpore cogitatione perſpexeris, invenies ſicut veſtem mille tineis corroſam: ſic utique à curis perforatum, à peccatis putrefactum, & habendi ſolicitudine tabeſcentem. Non talis profectò animus inopis eſt. Inopis dico, ultrò ac ſponte ſuâ: ſed fulget ille quidem ut aurum, ſplendet ſicut gemma, floret quaſi roſa: nulla tinea ibi eſt, nullus fur, nulla cura ſecularis; ſed vivit angelicâ vitâ.* Quæ verba Chryſoſt. hom. 48. in cap. 13 Matth. non parum faciunt ad intelligentiam Prudentii.

33. *Hunc qui ſuperbit ſerico.*] Vitia animi cum corporis affectibus & morbis tam aperte contulit, ut id non egeat explicatione. De Serico ſupra.

[34] Quem currus inflatum vehit:
[35] Hydrops aquoſus lucido
Tendit veneno intrinſecus.
Aſt hic avarus contrahit
[36] Manus recurvas, & volam
Plicans aduncis unguibus
Laxare nervos non valet.
Iſtum libido fœtida
Per ſcorta tractum publica
Luto & cloacis inquinat,
Dum ſpurca mendicat ſtupra.
Quid ille fervens ambitu,
[37] Sitimque honoris æſtuans,
Merſiſne anhelat febribus,
Atque igne venarum furit?
Quiſquis [38] tacendi intemperans

INTERPRETATIO.

publicum procedunt, aut vehuntur curru aurato, ſuperbia veneno; ut hydropici aqua, inflantur? Nonne *avari mancorum more curvatas manus adhibent, volam ſinuatam, aduncos ungues;* ita ut *nervos* manus *intendere nequeant?* Nonne *libidinoſi, qui luſtra quæque publica frequentant, ſeſe luto inquinant ac omnium ſcelerum colluvione, maximeque dum nefaria ſtupra faciunt? Quis non crederet hominem fama cupidum, ſitique honoris æſtuantem febris æſtu laborare, ipſiuſque ſanguinem* nimio *calore vitioſum eſſe? Quis non* crederet *dicacem homi-*

NOTÆ.

34. *Quem currus inflatum vehit.*] Chryſoſt. hom. 24. in cap. 7. Matth. ingenioſe irridet hos homines. *Quid tibi arrogas, homo, quia ſublimi curru veheris, quia te trahat mularum jugum? Et quale iſtud eſt? Nam & ſaxa ita plerumque & ligna geſtantur.*

35. *Hydrops aquoſus.*] Eodem exemplo uſus eſt Chryſoſt. hom. 24. in c. 7. Matth. *Nonne rurſus hic quidem cæleſtibus eſt virtutibus comparandus, quæ maxima impaſſibilitate potiuntur, ille verò homini morbo hydropis, & plurimo prorſus tumore turgenti? & hic quidem medico ſpirituali, ille autem puero buccas inflanti & ridiculo.* Unde paulo poſt addit: *Sed ſpecioſâ veſte circundaris? Sed & reſpice pro cultu veſtium virtutum decore fulgentem, & videbis te quidem putrefacto jam fœno eſſe ſimillimum: illum verò arbori admirabiles fructus ferenti, maximam præbenti cernentibus voluptatem.*

36. *Manus recurvas.*] Idem acute hom. 89. in parcos erga pauperes: *Vni enim cuipiam manus dolet, & ad diſtributionem contracta eſt: quomodo igitur talis clypeum tenere poterit, ac ſe tueri, ne crudelitatis dicteriis vulneretur.* De volâ, mediâ ſcilicet manus parte, infra.

37. *Sitimque honoris æſtuans.*] Audi Chryſoſt. hom. 41. in Matth. *Nihil certe ita iniquos atque amentes facit, quemadmodum ſi ad inanem multorum gloriam inhiare cupiditate cogaris. Etenim cùm hac paſſione quiſpiam victus fuerit, ſicut populari aura extolli, regnum cælorum ducit, ita deprimi atque exſibilari gehennam arbitratur.*

38. *Tacendi intemperans.*] *Nam*, teſte Petronio, *citius flammas mortales ore tenebunt, quàm ſecreta tegant.* Adi Plutarch. ea de re.

Silenda prurit prodere;
Vexatur, & ſcalpit jecur,
Scabiemque cordis ſuſtinet.
[39] Quid invidorum pectorum
[40] Strumas retexam turgidas?
Quid purulenta & livida
Malignitatum vulnera?
Tute ipſe, qui Romam regis,
Contemptor æterni Dei,
Dum dæmonum ſordes coles,
[41] Morbo laboras regio.
Hi, quos ſuperbus deſpicis,
Quos execrandos judicas,
Brevi ulceroſos exuent
Artus, & incolumes erunt:
Cùm carne corruptiſſima
Tandem ſoluti ac liberi,
Pulcherrimo vitæ ſtatu
In arce lucebunt Patris:
Non ſordidati aut debiles,
Sicut videntur interim;
Sed purpurantibus ſtolis

INTERPRETATIO.

nem, qui nequit, quæ tacenda ſunt, occulere, ita vexari ut *mala ſcabies cor illius urgeat, ut ipſi jecur pruriat? Jam invides conſidera*, male eos habet *turgida ſtruma, ac liver crudeli tabo nigrâque* illos peredit. Denique *tu ipſe, ô Præfecte, qui contemnis Deum æternum, profecto dum idola atque infamem adoras dæmonem, te ictèrico ſimilem eſſe reperies. Quos* pauperes *ſuperbus deſpicis ducisque ærumnoſos, ii mox ſanabuntur, nec artus habebunt ulceroſos: hujuſce corporis infirmitatibus liberi ſolutique in cælo* novam vitam, *vitam pulcherrimam agent.* Tum *non ſordidi, non debiles, ut in hac vita apparebunt; ſed purpureis veſtibus,*

NOTÆ.

39. *Quid invidorum pectorum.*] Unius Baſilii verba referam*, qui homil. περὶ φθόνε invidiæ naturam breviter deſcribit: *Nihil mortalium animis invidia perturbatione perniciofius contingit, quæ ante omnia ipſi nocet autori, aliis vero quamminimum. Quemadmodum enim rubigo ferrum, ſic invidia hos, qui eam poſſident, conſumit atque vaſtat. Magis autem, ſicuti viperas dicunt abrupto matris ventre naſci, ſic & invidia concipientem ſe animam corrodere ſimul ac tabefacere ſolet.*

40. *Strumas.*] Struma tumor eſt, in quo ſubtus concreta quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, quæ vel præcipue fatigare medicos ſolent, quoniam & febres movent, nec unquam facile matureſcunt.

41. *Morbo regio.*] Eo morbo laboramus, quùm per totum corpus bilis ſuffunditur, quæ interdum nigra eſt, flava interdum, unde aurigo dicitur ab auri colore. Regius vocatur quòd hoc morbo laborantes delicare debeant & regum more curari. Icteros etiam nuncupatur ἀπὸ τῦ ἰκτερῦ, hoc eſt à miluo, oculi enim bile ſuffuſi, miluinis ſimiles videntur.

Clari & coronis aureis.
Tum ſi facultas ſuppetat,
Coràm tuis obtutibus
Iſtos potentes ſeculi
Velim recenſendos dari.
Pannis videres obſitos,
Et muculentis naribus,
Mentum ſalivis uvidum,
Lippoſque palpebra putri.
[42] Peccante nil eſt tetrius;
Nil tam leproſum, aut putidum:
Cruda eſt cicatrix criminum;
Oletque, ut antrum Tartari.
Animabus [43] inverſa vice
Corrupta forma infligitur,
Quas pulcher aſpectus priùs
In corpore oblectaverat.
En ergo nummos aureos,
Quos proximè ſpoponderam:
Quos nec favillis [44] obruat
Ruina, nec fur ſubtrahat.
Nunc addo gemmas nobiles,
Ne pauperem Chriſtum putes:
Gemmas coruſci luminis,
Ornatur hoc templum quibus.

INTERPRETATIO.

aureiſque coronis donati. Animo vero, modo id poſſis, comprehendo quid tandem mundi primariis accidet. Eheu *intelliges hu purpuratis hominibus mucoſas nares fore; mentum ſalivâ humidum, oculos putres* & vitiatos *lippitudine. Nihil tam tetrum eſt, nihil tam fœtidum, nihil tam putridum quam peccator.* Semper *peccatorum vulnera recrudeſcunt, ac male olent inſtar inferni. Nam animæ, quæ ſtudioſa fuerant formæ pulchritudinis,* corpuſque curaverant, *hâc vitâ peractâ deformantur.* Accipe *igitur hos nummos aureos, quos nuper promiſeram:* ii nunquam *corrumpentur igni,* nunquàm *in prædonum* manus *incident.* Quin etiam, *ne Chriſtum pauperem* eſſe *putes, addo has gemmas nobiles, gemmas inquam fulgentes* ſtellanteſque, *quibus hoc templum ornatur.*

NOTÆ.

42. *Peccante nihil eſt tetrius.*] Hinc ſancti Patres, ac præcipue ſanctus Chryſoſtomus homines vitiis deditos comparant cum iis, qui laborant fœdiſſimis morbis ac teterrimis.

43. *Inverſá vice.*] Quia ut inquit Ariſtoteles 3. ethic. *Pœnæ ſunt medicinæ, quæ per contraria fieri debent, ut qui, dum viverent, erant ornatus ſtudioſi, in morte ſint deformati.*

44. *Obruat ruina.*] Ad illud ſpectat, quod dicit Salvator Luc. 12. *Facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis, quò fur non appropiat, neque tinea corrumpit.*

Cernis ſacratas virgines:
Miraris [45] intactas anus,
Primique poſt damnum thori
Ignis ſecundi neſcias.
Hoc eſt monile Eccleſiæ:
His illa gemmis comitur:
Dotata ſic Chriſto placet:
Sic ornat altum verticem.
Eccum talenta; ſuſcipe.
Ornabis [46] urbem Romulam:
Ditabis & rem Principis;
Fies & ipſe ditior.
Ridemur, exclamat fremens
Præfectus, ac miris modis
Per tot figuras ludimur!
Et vivit inſanum caput!
Impunè tantas, [47] furcifer,
[48] Strophas cavillo mimico
Te nexuiſſe exiſtimas,
Dum ſcurra [49] ſaltas fabulam?

INTERPRETATIO.

Virgines ſcilicet *ſacratas, piaſque viduas, quæ, primo marito mortuo, ad ſecundas nuptias haud convolarunt.* Nullum aliud *monile fert Eccleſia, nullas alias gemmas; hic ornata Chriſto placet. hic ſuum caput comit. Jam iſtac opes*, per me licet, *tibi vindica: decorabis Romam, fiſcum ditabis, tu ipſe ditior eris.* Vix ca! *Præfectus irâ concitus exclamat: Quid? me illudit* Laurentius; *miris modis, ſpecioſiſque verbis* imponit *mihi, & vivit* illud *inſanum caput. An igitur, ô furcifer, putas impune te ſcurriliter agendo, mimorumque more ſaltando fabulam fallacias in me intendiſſe* & fraudes.

NOTÆ.

45. *Intactas anus.*] Poſt nuptias primas: alias *intacta* virginem denotat. Virg. 1 Æneid. *Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat ominibus.*

46. *Vrbem Romulam.*] Romam, à Romulo qui ipſam condidit. Ilia ſive Rhea ſylvia Numitoris Albani regis filia, ab Amulio patris fratre ſacerdotio Veſtæ addicta ut virgo permaneret, à Marte compreſſa Remum ac Romulum peperit: qui occiſo Amulio Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem interfecit; regnavit 37. annos, ac denique in cælum raptus eſſe creditus eſt.

47. *Furcifer.*] Ignominiæ causâ ita appellabantur ſervi apud antiquos; *quòd is, qui grave ſcelus commiſerat, plauſtri lignum cui temo affigitur, ſpectante vicinia ferens circumagebat. Quod ubi factum erat, infidus à domeſticis exiſtimatus, dicebatur furcifer, nam Latini lignum illud furcam appellant.* Ita Plutarch in vitâ Coriolani. Aliter tamen explicat Donatus.

48. *Strophas.*] A verbo στρέφω *verto*, atque à cervis, quum à venaticis canibus urgentur tractum eſt illud nomen. Qui enim fraudulenti ſunt ac mendaces cervorum more agunt gyros.

49. *Saltas fabulam.*] Nam erant poëmata, quæ ſaltabantur, ut Silenus Virgilianus, quem ipſe Virgilius ſaltaſſe dicit. Ovid. 5. Triſt. eleg. 7. *Carmina quod pleno ſaltari noſtra theatro.*

Concinna viſa urbanitas,
Tractate noſmet ludicris?
Ergon' cachinnis venditus
[50] Acroma feſtivum fui?
Adeone nulla auſteritas,
[51] Cenſura nulla eſt [52] faſcibus?
Adeon' ſecurem publicam
Mollis retundit lenitas?
Dicis, Libenter oppetam:
[53] Votiva mors eſt martyri:
Eſt iſta vobis, novimus,
Perſuaſionis vanitas.

INTERPRETATIO.

Fortaſſe *meme habere ludibrio urbanum lepidumque tibi viſum fuit*; quaſi vero *natus eſſem ut verterer in jocum*, eſſemque *in fabulis*. *An* Prætores *amiſere dignitatem? An jam nullâ valent authoritate? An ob nimiam meam clementiam insultaris cavillatio illa?* Non ita: quanquam *ſciam* te id unum *optare*, *mortemque in voto eſſe martyri*; quanquam *multis noverim Chriſtianos* de hoc *ſtulte gloriari.*

NOTÆ.

50. *Acroma.*] Seu potius *acroama*, auditio Latine dicitur; & pro feſtivâ & jucundâ narratione accipitur. Cic. pro Archia. *Quum ab eo quæreretur quod acroama, aut cujus vocem libentiſſime audiret.* Acroamata dicuntur etiam homines acroamata recitantes Cic. pro Sext. *Ille ipſe maxime ludius non ſolum ſpectator, ſed actor & acroama.*

51. *Cenſura.*] Salmaſius cenſuram hic capiebat pro dignitate. Sic *cenſura oris*, & *vir cenſorius* pro pulchro. Quamvis Heinſius ipſi non aſſentiatur, tamen recte eo ſenſu id accipi poſſe mihi videtur; maximeque cùm jam poëta ſuperiori verſu, *Adeone nulla auſteritas*, ſignificarit Prætores de reis ſumere ſupplicium.

52. *Faſcibus.*] Faſces erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummum extaret. Inſignia fuêre magiſtratuum apud Romanos. Pro ipſis etiam dignitatibus accipiuntur. Virg. *Illum non populi faſces, non purpura regum.* Quærit Plutarch. quæſt. Rom. quare conſulibus & prætoribus faſces olim præferrentur, & reſpondet *vel propterea quòd ſignificabant, magiſtratus iracundiam promptam & ſolutam eſſe non oportere: vel ut magiſtratus interea dum ſolvuntur faſces, ſpatium habeant conſiderandi ſis-ne ſupplicio dignus is, qui irati ſunt. Mora enim iracundiæ injecta, ſæpe fecit ut magiſtratus ſententiam mutarint. Quoniam autem vitia alia ſunt ſanabilia, alia inſanabilia. Faſces quidem ea caſtigant & corrigunt, quæ corrigi & ſanari poſſunt: ſecures vero ea, quæ ſunt inſanabilia, ac deſperata amputant atque excidunt.*

53. *Votiva mors eſt martyri.*] Id omnibus Chriſtianis peculiare fuit ſemper ac ſingulare mortem pro fide oppetere; præcipue vero primis Eccleſiæ temporibus, licet tyranni ſævis diriſque ſuppliciis in martyres uterentur, Chriſtiani hoc unum optabant & deprecabantur. Quare Cyprian. tractatu 1. contra Demetrian. *Inde eſt, quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur, nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram ulciſcitur. Patientes facit de ſecutura ultione ſecuritas. Innocentes nocentibus cedunt. Inſontes pœnis & cruciatibus acquieſcunt.*

Sed:

Sed non volenti impertiam,
Præſtetur ut mortis citæ
Compendioſus exitus:
Petire raptim non dabo.
[54] Vitam tenebo, & differam
Pœnis morarum jugibus,
Et mors inextricabilis
[55] Longos dolores protrahet.
Prunas tepentes ſternite,
Ne fervor ignitus nimis
Os contumacis occupet,
Et cordis intret abdita.
Vapor ſeneſcens langueat:
Qui fuſus afflatu levi
Tormenta ſenſim temperet
Semiuſtulati corporis.
Bene eſt, quòd ipſe ex omnibus
[56] Myſteriarches incidit:
[57] Hic ſolus exemplum dabit,
Quid mox timere debeant.

INTERPRETATIO.

Nam *id tuis poſtulatis nunquam concedam breve pati ſupplicium*, ac uno *puncto temporis vitam ponere: ſed impediam quominus mori ris, ita tamen ut ſemper vim tormentorum perferas: ut mors*, quia *reſolvere* animam à corpore *haud poterit, longos dolores protrahat*. Vos vero tortores *ſore extinctos carbones ſubjicite, ne calidus ignis* acerrimi *vapor os Laurentii ſtranguletur, ne* ipſius *perodat viſcera. Lentus ſit ignis ac langueat, ut molli flatu irritatus ſemiuſta membra ſenſim ac vi temperatâ atterat. Bene eſt, quod ipſum ſacrorum principem in ditione noſtra teneamus; exemplum ſtatuemus in illo* ut, *quid mox timere debeant*, agnoſcant Chriſtiani.

NOTÆ.

54 *Vitam tenebo*] Nam, ut recte notat Seneca, *acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahat pœnam, & miſericordiæ genus, citò occidere, quia tormentum ultimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi ſupplicii pars eſt.*

55 *Longos dolores protrahet.*] Quare Auguſt. tract 27. in Joan. *Quid niſi quod Martyres audiebant; qui perſeveraverit uſque in finem, ſalvus erit. Quomodo manſit in illo S. Laurentius? Manſit uſque ad tentationem, manſit uſque ad tyrannicam interrogationem, manſit uſque ad peremptionem. Parum eſt, uſque ad immanem cruciationem manſit. Non enim occiſus eſt citò, ſed cruciatus eſt in igne. Diu vivere permiſſus eſt; immo non diu vivere permiſſus eſt, ſed tardè mori compulſus eſt.*

56. *Myſteriarches.*] Myſteriorum & ſacrorum princeps nomen compoſitum à μυστήριον, arcanum ſeu myſterium, & ἄρχων dux, vel potius, ut puto, ab ἀρχίνω præluceo. Quia diaconorum erat populum docere omnia religionis noſtræ myſteria, atque ipſi lumen præferre.

57. *Hic ſolus exemplum dabit.*] Unde, illud: *Plectuntur quidam, quo cæteri corrigantur. Exempla ſunt omnium, tormenta paucorum.*

Conſcende conſtratum rogum :
Decumbe digno lectulo :
Tunc, ſi libebit, diſputa,
Nil eſſe [58] Vulcanum meum.
Hæc fante Præfecto truces
Hinc inde tortores parant
Nudare amictu martyrem ,
Vincire membra & tendere.
Illi os decore ſplenduit,
Fulgorque circumfuſus eſt.
Talem revertens [59] legifer
De monte vultum detulit:
Judæa quem plebs aureo
Bove inquinata & decolor
Expavit, & faciem retro
Detorſit impatiens Dei.
Talemque & ille prætulit
Oris coruſci gloriam
[60] Stephanus , per imbrem ſaxeum
Cælos apertos intuens.

INTERPRETATIO.

Tu Laurenti, *huic parato rogo tuum da corpus, debito in lecto cuba: jam tibi licebit Vulcanum, quem adoro, videre. Tum ſævi carnifices Præfecti mandatis obtemperant. Laurentio detrahunt veſtimenta, injiciunt vincula*, nexoſque artus *diſtendunt. Martyris facies* multo *ſplenduit decore, ac lumen* eam *circumdabat. Non aliter Moſes è monte rediens viſus eſt* Iſraëlitis *qui, cum degeneres eſſent, vitulumque aureum colerent, illius aſpectu attoniti manſere; quique timentes Deum averterunt caput. Non aliter ex* protomartyris *Stephani vultu exiis ſplendor, dum lapidibus obrutus cernebat cælos apertos.*

NOTÆ.

58. *Vulcanum.*] An de igne, an de ipſo Vulcano ignis Deo loquatur parvi refert; ſiquidem Laurentius & falſos deos illuſerat & illata à tyranno ſupplicia. Omnes norunt Vulcanum Jovis & Junonis filium eſſe, qui ab iis è cælo dejectus fuit in Lemnum propter deformitatem; quo lapſu claudus factus ferrariam ibi fabricam exercuit. Quia vero ignis in ipſius tutela eſt pro igne ſumitur, ut Bacchus pro vino, Ceres pro pane. Virg. *Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem.*

59. *Legifer.*] Moſes cùm ſecundò legem ex monte detulit, ut legitur Exod. 32. De Moſe, Judæa gente, Iſraël ſupra.

60. *Stephanus.*] Græcum eſt nomen ſignificans *coronam*, licet Beda cenſeat Hebræum eſſe, & ſignificare, *regula veſtra.* Unde videtur quod, quamvis genere eſſet Hebræus, patria tamen fuerit Græcus. Poſt Chriſti necem & illapſum in diſcipulos Spiritum ſanctum, audacter illis quæ viderant publiceque profitentibus, Judæi in eos ſævierunt acerbe. Stephanus autem unus è ſeptem, qui ad profana ſacraque miniſteria in cætu Chriſtianorum obeunda delecti erant, quòd in Chriſti prædicandam gloriam ardentius incumberet, ab æmulis comprehen-

[61] Illuminatum hoc eminus
Recèns piatis fratribus,
[62] Baptiſma quos nuper datum
Chriſti capaces fecerat:
Aſt impiorum cæcitas,
Os oblitum noctis ſitu,
Nigrante ſub velamine
Obducta clarum non videt.
[63] Ægyptiæ plagæ in modum:
Quæ, cùm tenêbris barbaros
Damnaret, [64] Hebræis diem

INTERPRETATIO.

Quotquot Laurentii martyrio aderant *Chriſtiani, quos baptiſma nuper acceptum Spiritus ſancti capaces reddiderat, hujus ſplendoris teſtes fuere. Impii autem & idololatræ*, quorum *mens nigrantibus jacebat in tenebris, noctiſque* veluti *ſqualore latebat*, tantum *lumen haud viderunt. Idem accidit*; cum tenebris *inhorruit Ægyptus: nam Ægyptiis effuſa erat nox* ſempiterna; *Hebræi vero ſereno cœlo*

NOTÆ.

ſus, ac ſaxis eſt obrutus. Quonam tempore id evenerit non ita facile inter ſe conveniunt Scriptores. Quare ſequor Baronium, qui mortem ipſius accidiſſe putat anno Chriſti 34. conſulibus Domitio Ænobarbo, & Camillo Scriboniano. Quo loco occiſus fuit, ingens baſilica ab Eudociâ Auguſtâ erecta eſt.

61. *Illuminatum.*] Hic locus nonnullis obſcurus videtur: ac alios inter Ant. Nebriſſenſis mendum aliquod irrepſiſſe autumat. Illud ſane illuminatum, pro viſum fuit, patitur aliquam difficultatem. Adde quòd dubium ſit an id poëta referat ad ſanctum Laurentium, utrum vero ad ſanctum Stephanum: tamen, quantum potui conjectura aſſequi, de divo Laurentio loquitur; ſiquidem paulopoſt, cùm pluribus explicat quâ in re exemplum ex Ægyptiorum tenebris ſumptum conveniat: *Ipſa*, inquit, *odoris qualitas, adusta quam reddit cutis diverſa utroſque permovet*; quod nullo modo dici poteſt de divo Stephano.

62. *Baptiſma nuper datum.*] Quia, ut facile intelligitur ex c. 8. Actuum Apoſt. (*tantum erant baptizati in nomine domini Jeſu; tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum:*) primis Eccleſiæ temporibus Chriſtianis per impoſitionem manus Apoſtolorum, nempe in ſacramento Confirmationis Spiritus ſanctus viſibiliter dabatur; nam in hoc ſacramento robur confertur & plenitudo Spiritus ſancti; alioqui jam in baptiſmo illum inviſibiliter acceperant per gratiam ſanctificantem. Atque hæc ipſa manus impoſitio, quâ poſt baptiſmum confertur Spiritus ſanctus, ſicut olim tantum Apoſtolis, ſic unis Epiſcopis eſt conceſſa. Unde agens de his Cyprianus in epiſtola ad Julianum, hæc ait: *Quod deerat, id à Petro & Joanne factum eſt, ut oratione pro eis habitâ, & manu impoſitâ, invocaretur & ſuper eos infunderetur Spiritus ſanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Eccleſiâ baptizantur, præpoſitis Eccleſiæ offerantur, & per noſtram orationem, ac manus impoſitionem Spiritum ſanctum conſequantur, & ſignaculo dominico conſummentur.*

63. *Ægyptia plaga.*] Adi cap. 10. Exod. *Tribus diebus in tenebris nemo vidit fratrem ſuum, ubicunque habitabant filii Iſraël, lux erat.* Et de Ægypt. & de Hebræ. jam ſupra multis in locis. De Nectare quoque.

64. *Hebræis diem ſudo exhibebat lumine.*] Fuſe hoc deſcribit Philo lib. 1. de vita Moyſis. *Sereno die repente effuſa*

Sudo exhibebat lumine.
Quin ipſa odoris qualitas,
Aduſta quam reddit cutis,
Diverſa utroſque permovet:
His nidor, illis nectar eſt.
Idemque ſenſus diſpari
Variatus aura, aut adficit
Horrore nares vindice,
Aut mulcet oblectamine.
Sic ignis æternus Deus:
Nam [65] Chriſtus ignis verus eſt:
Is ipſe complet lumine
Juſtos, & urit noxios.
Poſtquam vapor diutinus
Decoxit exuſtum latus,
Ultro è cataſta judicem
Compellat affatu brevi.
Converte partem coporis
Satis crematam jugiter,
Et fac periclum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inverti jubet.
Tunc ille: Coctum eſt, devora;
Et experimentum cape,
Sit crudum an aſſum ſuavius.
Hæc ludibundus dixerat:
Cælum deinde ſuſpicit,

INTERPRETATIO.

fruebantur. Quinetiam teſta cutis martyris *varios odores expirat*, quibus *varie capiuntur ſpectatores: hi nidorem* exire putant, *illi* dulce *nectar. Non idem ab omnibus aër ducitur: carnifices* odoris *fœditate vexantur intolerabili; dum* Chriſtriani *ſuavitate* quâdam *delectantur. Ita Chriſtus*, qui *æternus ille ignis eſt, juſtos illuſtrat, atque urit nocentes. Poſt quam carbunculis paulatim unâ ex parte teſtum fuiſſe* ſuum *corpus* agnovit Laurentius; *è craticulâ paucis Præfectum allocutus eſt.* Jam *converte*: una *pars corporis* lento igne *omnino fuit aduſta: proba quid is ardens ignis egerit. Jubet Præfectus inverti* martyrem; *qui* martyr *his* verbis tyrannum *mox* affatur. *Cocta ſunt* membra, *comede, guſta ut ſcias an cruda ſint ſuaviora, an aſſa.* Vix *ea jocande dixerat; oculos tendit ad cælum*,

NOTÆ.

ſunt tenebræ, ſive ob defectum ſolis majorem ſolito, ſive continuis denſiſque nubibus cælum ſubtexentibus: & nimia conſtipatione interclusis radiis, ut dies nihil differret à nocturnâ caligine, quâ per triduum continuatâ, nox una longiſſima & perpetua videbatur. &c.

65. *Chriſtus ignis.*] De quo Malach 3. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & ſedebit emundans argentum, & purgabit filios Levi.* De Cataſta, Vulcano, & de urbe Romula in hoc hymno.

Et congemiſcens obſecrat,
Miſeratus urbem Romulam:
O Chriſte, numen unicum,
O ſplendor, ô virtus Patris,
O factor orbis & poli,
Atque auctor horum mœnium:
Qui ſceptra Romæ in vertice
Rerum locaſti, ſanciens
Mundum [66] Quirinali togæ
Servire, & armis cedere:
Ut diſcrepantum gentium
Mores & obſervantiam,
Linguaſque, & ingenia, & ſacra,
Unis domares legibus.
En omne ſub regnum [67] Remi
Mortale conceſſit genus:
Idem loquuntur diſſoni
Ritus, id ipſum ſentiunt.
Hoc deſtinatum, quò magis
Jus Chriſtiani nominis,
Quodcunque terrarum jacet,
Uno illigaret vinculo.
Da, Chriſte, Romanis tuis
Sit Chriſtiana ut civitas:

INTERPRETATIO.

& lacrymans, motuſque miſericordia orat pro Roma ſalute. *O Chriſte*, inquit, *qui unus es Deus* cum Patre & Spiritu ſancto, *qui ſplendor es Patris, virtuſque, qui orbem terrarum, cælum, atque hujuſce urbis mœnia condidiſti, qui* denique *Romam caput orbis poſuiſti, juſſiſtique omnes nationes Romanorum armis debellari, atque* illorum *jugum accipere, ut poſtea eaſdem leges imponeres tot populis, qui inter ſe moribus, deorum cultu, linguis, ingeniis, ſacrificiis diſcrepabant. Nunc omnes populi Remi* nepotum *perferunt imperium: nunc* homines, quorum *diverſi* erant *ritus, idem credunt, idem confitentur. Id* quidem *ita evenit, quo facilius Chriſtiana religio per omnem terram propagaretur.* Hanc igitur *da gratiam Romanis, ut Roma, cujus* armis auxilioque *tuum Evangelium ca-*

NOTÆ.

66. *Quirinali toga.*] Nempe Romanis, qui à Romulo dicti fuêre Quirites. Romulus autem Quirinus vocabatur, aut à Quirino patre, Marte ſcilicet, quem ſævientem Gradivum vocant Latini, tranquillum vero, Quirinum: aut ἀπὸ τοῦ κυρίου domino; quod Ovid. Faſt. 2. innuere videtur: *Sive ſuo regi nomen poſuere Quirites:* aut denique ab haſta, quam ille geſſit; quæque Sabinis Quiris eſt dicta: Feſto ſane & multis aliis ita placet. Tamen notandum eſt Romulum poſt apotheoſim præcipuè Quirinum dictum fuiſſe.

67. *Remi.*] Remus Romuli frater; qui regni fuit particeps. Vide ſupra in urbe Romula.

Per quam dediſti, ut ceteris
Mens una ſacrorum foret.
Confœderantur omnia
Hinc inde membra in [68] ſymbolum.
Manſueſcit orbis ſubditus:
Manſueſcat & ſummum caput.
Advertat, abjunctas plagas
Coire in unam gratiam:
Fiat fidelis Romulus;
Et ipſe jam credat [69] Numa.
Confundit [70] error Troïcus
Adhuc [71] Catonum curiam,
Veneratus [72] occultis focis

INTERPRETATIO.

terii gentibus tulimus, *Chriſtiana ſit. Hinc inde omnia* Romani imperii *membra in unum corpus coaleſcant eadem credendo. Jam Chriſtum colunt domita nationes, colat & ipſa Roma. Conſideret diverſas regiones* fidei *gratiâ conjunctas eſſe. Te Romuli* nepotes *adorent*, *te Numa venerentur* poſteri. *Servant adhuc primarii cives* Romani *falſos Troianorum deos*, *ac ipſorum penates exules*,.

NOTÆ.

68. *Symbolum.*] Tractum eſt ab epūlis collatitiis, quas *συμβολὰς* vocant. Terent. Andr. *Symbolum dedit*, *cœnavit*. Nam in illam comparandam cœnam plures aliquid ferebant. Aut à *συμβάλλειν* in unum conferre; unde ſymbolum apoſtolicum,. quod brevis eſt & ſummaria fidei Chriſtianæ norma in primitivâ Eccleſiâ propoſita, ut congrueret cum eo fides omnium, quicumque Chriſtiani vellent haberi, ut Pſeudochriſtiani à veris diſcernerentur.

69. *Numa*]Per Numam, & Romulum intelligit Romanorum principes. Numa genere Sabinus & Curibus oriundus fuit Rex ſecundus, qui Romanos bello ferociores ad humaniorem vitam ſuperſtitiosâ Religionis ſpecie tranſtulit. De Romulo jam ſupra. De Numa in Apoth.

70. *Error Troicus.*] Nam Romani à Troianis acceperunt religionem; atque Æneas Veſtam, Penates, Lares, Palladium Latio detulit. Virg. *Multa quoque & bello paſſus*, *dum conderet urbem*, *inferretque deos Latio.* Troia vero decennali Græcorum bello nobilitata ob Helenæ raptum, urbs eſt Phrygiæ minoris, in Aſiâ minore; à Troe rege Erichtonii nepote dicta.

71. *Catonum.*] Multis hoc nomen inditum fuiſſe conſtat. Duo tamen præcipue fuêre celebres: Cenſorius alter à cenſurâ dictus, alter Uticenſis, ab Uticâ Africæ urbe maritimâ. Qui, ne incideret in Cæſaris manus, Pompeianis devictis, quorum partes ſecutus fuerat, ferro ſeipſum trajecit Uticæ. Ambo ſic inſignes gravitate, ut, quiſquis gravitatem affectat, tertius dicatur Cato. Juv. Sat. 2. *Tertius è cœlo cecidit Cato*. Dum ergo dicit poëta Catonum curiam, intelligit nobiles, claros, prudenteſque Romanos, quales fuerunt Catones.

72. *Occultis focis.*] Quia ignis Veſtalis in abditis ſervabatur. Virg. *Æternumque adytis effert penetralibus ignem.* Qui ignis, ſi aliquando extingueretur, non alio igne, ſed ipſo ſolis calore excitabatur.

[73] Phrygum [74] Penates exules.
[75] Janum bifrontem & [76] Sterculum
Colit Senatus (horreo
Tot monſtra Patrum dicere)
Et [77] feſta Saturni ſenis.
Abſterge, Chriſte, hoc dedecus;
Emitte Gabriel tuum;
Agnoſcat ut verum Deum
Errans [78] Iüli cæcitas.

INTERPRETATIO.

ignemque Veſtæ *perpetuum retinent. Senatus ipſe Janum bifrontem, atque Fauni filium habet in deorum numero.* Aſt *horret* animus *tot patrum monſtra referre, ac Saturnalium feſtivitatem.* O *Chriſte, propulſa hoc dedecus, mitte* Angelum *Gabriele, mut Aſcanii nepotes,* qui *jacent in tenebris* idololatriæ, tandem *te verum* eſſe

NOTÆ.

73. *Phrygum.*] Troianorum, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygum molliciem. Phrygia enim duplex eſt, major quæ tota mediterranea eſt, minor quæ & Troas dicta eſt, quia pars illius regionis erat præcipua.

74. *Penates.*] Dii domeſtici, quaſi penes nos nati. Cicero 2. de nat. deor. vult à Penu appellatos fuiſſe. Penus enim res ſunt neceſſariæ in intimâ domus parte ſervatæ. Idem ſentire videtur Virg. lib. 1. Æn. *Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.*

75. *Janum bifrontem.*] Quanquam omnes antiqui Scriptores de Jano fecerint mentionem, tamen unde Janus vocetur, unde bifrons vix reperiri poteſt. Aliqui enim Noë, aut Japhet Noë filium eſſe putant, quia apud Hebræos Iain ſignificat vinum, qui fructus eſt vitis à Noë poſt diluvium ſatæ. Alii volunt Janum primum fuiſſe Italiæ regem, qui Saturnum hoſpitio excepit & cum illo regnum ſuum partitus eſt. Ipſi tanta erat prudentia, ut ſciret præterita, futura provideret, ipſi tanta ſcientia, ut linguâ duplici loqueretur. Quæ omnia veluti duplicem vultum denotant. Quod ſi mihi liceret aliquid addere, dicerem Janum bifrontem vocatum fuiſſe, quia utrâque ex parte nummi typo ſignati, cujus erat inventor, illius ſpecies auro cælata fuerat. Hujus templum belli tempore aperiebatur, claudebatur pacis tempore.

76. *Sterculum.*] Aut Stercutius, teſte Plinio, Fauni erat filius, Italiæ rex, ſtercorationis agrorum inventor, ob id donatus immortalitate. Macrobius vero illum non diſtinguit à Saturno. De eo Lactant. lib. 1. cap. 20. & Tertull. Apolog. cap 24.

77. *Feſta Saturni patris.*] Saturnalia, nempe feſta Saturni longe ante Romam conditam in Italiâ celebrari cæpta ſunt. Decembri menſe celebrabantur, quo tempore maxima ſervis licentia permittebatur. Domini ſerviebant ſervis ad memoriam priſtinæ libertatis omnium, quæ fuit ſub illo rege; cum nemo alteri ſerviret. Huic ſacra fiebant humanis hoſtiis, ut proditum eſt memoriæ à Platone in Minoë, hic ritus ſacrorum per multos annos, & uſque ad Herculis tempora perduravit in Italiâ. Saturnus quidem antiquiſſimus fuit deorum, cæli & Veſtæ filius, pater Jovis.

78. *Iüli cæcitas.*] Iülum Aſcanium, Æneæ filium tanquam nominis Romani conditorem pro ipſis Romanis poſuit Prudentius. Virg. *Julius à magno demiſſus nomen Iülo.* Hic diverſæ ſunt lectiones; *Jüla*, *Jülica*, *Jülia* etiam quidam habent codices.

Et jam tenemus obſides
Fidiſſimos hujus ſpei:
Hic nempe jam regnant duo
Apoſtolorum principes:
Alter vocator gentium;
Alter, cathêdram poſſidens
Primam, recludit creditas
Æternitatis januas.
Diſcede, adulter [79] Juppiter,
Stupro ſororis oblite:
Relinque Romam liberam,
Plebemque jam Chriſti fuge.
[80] Te Paulus hinc exterminat;
Te ſanguis exturbat Petri:
Tibi id, quod ipſe armaveras
Factum [81] Neronis, officit.
Video [82] futurum Principem

INTERPRETATIO.

Deum fateantur. Apoſtolorum principes, Paulus ſcilicet *gentium Apoſtolus*, ac Petrus, *qui primus* Chriſti *vicarius* in terris *poſitus fuit*, *ut cælorum januas aperiret*, veluti *fidiſſimi obſides ſpem noſtram accendunt*; *ſiquidem Roma jam uterque veneratur*. Tu vero, *adulter Juppiter*, cujus *& ſoror* & conjux *eſt* Juno, *diſcede*; *Romam vindica in libertatem*, *populum Chriſto deditum fuge. Hinc te Paulus ejicit*, *hinc expellit Petrus. Factum Neronis*, *qui inſtigante te* hos Apoſtolos *martyrio coronavit*, *tibi* ipſi *obſtat* nocetque: *Naſcetur brevi princeps*, *qui tandem*

NOTÆ.

79 *Juppiter.*] Saturni & Opis filius, ac eodem partu cum Junone editus, à nymphis educatus eſt; cum adoleviſſet, contra Titanas ob captos parentes bellum geſſit, illoſque liberavit. Patrem deinde, quem vitæ ſuæ inſidias tetendiſſe comperit, regno expulit. Juppiter autem dictus eſt, ut ſcribit Cicero, *quaſi juvans Pater.* Junonem uxorem duxit. Virg. *Aſt ego, quæ divum incedo regina, Jouiſque & ſoror & conjux.*

80. *Te Paulus.*] De SS. & Petro & Paulo id unum ſit ſatis. Cùm utriuſque Apoſtoli ſtudio Romæ Chriſtiana fides adoleſceret, primus eam inſectatus eſt Nero. Ideo comprehenſi pleri que, & horrendis affecti ſuppliciis; adeo ut nonnulli adipe, ac pice obliti facium inſtar in uſum nocturni luminis arſerint. Tum denique illius imperatoris juſſu Petrus Pauluſque capitis damnati ſunt. 3. Kal. Jul anno Chriſti 67.

81. *Neronis.*] Domitii ſcilicet Neronis, Agrippinæ filii, à Claudio adoptati, Senecæ diſcipuli, qui, cum in primis ætatis temporibus bonitate, humanitateque enituiſſet, eo intemperantiæ & diritatis erupit, ut poſt innumeras libidines immanitateſque feris ipſis ferociores, quas inter non modo SS. Petri & Pauli, verum etiam Senecæ præceptoris ſui, amitæ, conjugis Octaviæ, matris denique Agrippinæ numerantur neces, necem ſibi conſciverit fugiens paratum ſibi à ſenatu ſupplicium. Idque anno Chriſti 70. imperii vero 14.

82. *Futurum principem.*] Conſtantinum intelligit, cujus edicto, ut inquit Hieronymus, Gentilium templa ſubverſa ſunt. Is imperii curam ſuſcepit

Quandoque,

Quandoque, qui ſervus Dei
Tetris ſacrorum ſordibus
Servire Romam non ſinat.
Qui templa claudat vectibus,
Valvas eburnas obſtruat,
Nefaſta damnet limina,
Obdens aënos peſſulos.
Tunc pura ab omni ſanguine
Tandem nitebunt marmora:
Stabunt & æra [83] innoxia,
Quæ nunc habentur idola.
Hîc finis orandi fuit,
Et finis idem vinculi
Carnalis: erupit volens
Vocem ſecutus ſpiritus.
Vexêre corpus ſubditis
Cervicibus [84] quidam Patres:
Quos mira libertas viri
Ambire Chriſtum ſuaſerat.
Repèns medullas indoles
Afflárat, & coëgerat

INTERPRETATIO.

Chriſtianam religionem ſuſcipiens haud ſinet urbem turpibus idolis ſacrificare. Firmis vectibus templa profana *claudet, reſerabit valuas eburneas, obſeſſa portarum limina tenebit*, ac *areum* foribus *obdet peſſulum. Tum as, tum marmora, quæ nunc ſunt* deorum *ſimulachra, innoxia nitebunt, & pura ab omni ſanguine.*

Hic Laurentius *Deum precari ceſſat, ac liberatur corporis cuſtodiis*, nam *voti compos loquendo animam agit.* Duo è *Patribus, qui incredibilem martyris conſtantiam* mirantes, fidem *amplexi ſunt Chriſtianam, illius corpus portarunt humeris.* Laurentii *probitas derepente Patrum animam* adeo *inflammarat*, ut

NOTÆ.

anno Chriſti 306. De eo illud potiſſimum memoria dignum narrat Euſebius, quod, dum bellum cum Maxentio gereret, ipſe una cum univerſo exercitu ſuo ſignum ſanctæ Crucis in cælo vidit hac inſcriptione decoratum ἐν τούτῳ νίκα. Nocte vero ſequenti in ſomnis vidit Jeſum Chriſtum cum eodem, quod in cælo viderat, ſigno: & quidem ſibi imperantem ut ſignum idem conficeret, quo tanquam armaturâ in bello uteretur. Quod ubi Conſtantinus præſtitit, victoriis permultis potitus eſt. In ſuburbiis Nicomediæ mortuus eſt anno Chriſti 337. ætatis 65. imperii 31.

83. *Innoxia.*] Sanguine victimarum, etiam quandoque humanarum. Sic Achilles apud Homerum in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit. Romani pro humanis illis victimis gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. Virg. *Sulmone creatos quatuor hic juvenes, totidem quos educat Vfens, viventes rapit, inferias quos immolet umbris.*

84. *Quidam patres.*] Scilicet SS Hyppolitus & Juſtinus, qui ſepulturæ Laurentii corpus affecère.

Amore ſublimis Dei
Odiſſe nugas priſtinas.
Refrixit ex illo die
Cultus Deorum turpium:
Plebs in ſacellis rarior:
Chriſti ad tribunal curritur.
Sic dimicans Laurentius
Non enſe præcinxit latus:
Hoſtile ſed ferrum retro
Torquens in auctorem tulit.
Dum dæmon invictum Dei
Teſtem laceſſit prælio,
Perfoſſus ipſe concidit,
Et ſtratus æternum jacet.
Mors illa ſancti martyris,
Mors vera templorum fuit:
Tunc Veſta [85] Palladios lares
Impunè ſenſit deſeri.
Quidquid Quiritum ſueverat
Orare [86] ſimpuvium Numæ,

INTERPRETATIO.

jam *amore ſummi Dei odio habeant veteris* ſuos *errores. Ex illo die* Romani *falſos deos deſerunt*, profana *templa pauci frequentant*, omnes *profitentur fidem* Catholicam. *Ita tamen* hoſtes Chriſti *adortus eſt Laurentius, ut neminem enſo percuſſerit: ſed reponens enſem*, ac generoſe moriens *mortis authorem proſtravit*; *nam dæmon, qui* cum illo *invicto martyre inierat prælium, fuſus fuit* ſuperatuſque, *ac debellatus perpetuo jacebit. Dum Laurentius tormentis cadit, cadunt & templa* profana. *Jam impune nec Veſtam nec Palladium adorant* Romani. *Quirites, qui divinis rebus à Numâ traditis dediti fuerant, Chriſti*

NOTÆ.

85. *Palladios lares.*] Lares dii fuêre domeſtici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ filii. Apuleius tamen exiſtimat eſſe ipſas animas parentum, qui, quod olim in ipſa domo ſepulturæ mandarentur, curare ſemper familiam ſuam putabantur. In hoc Lares à Penatibus diſtinguntur, quod Penates divina ſint origine, Lares vero humanâ. Palladios vocat ob ſtatuam illam Palladis, eo ritu conſecratam, ut crederent urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Quam ſtatuam Diomedes poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, deorum reſponſis monitus ut eam Trojanis reſtitueret, Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituit; Romæ ſervabatur in templo Veſtæ ſub Veſtalium cuſtodia. De Quirit. jam ſup.

86. *Simpuvium.*] Aut ſympinium, aut ſympullum vas parvum, non diſſimile cyatho, quo libabant antiqui: unde mulieres divinis rebus deditæ, ſympulatrices vocantur. Apul. *In hodiernum*, inquit, *populus Romanus diis immortalibus ſympulo & catino fictili ſacrificat.* Plin. lib. 35. *Sed fictilibus prolibatur ſympulis innocentius.* Sumitur pro ipſis rebus divinis. Numæ autem dicitur ſympuvium, quia ut ſupra notavimus, primus ſacra inſtituit, & Romanos bello fero-

Chriſti frequentans atria
Hymnis reſultat martyrem.
Ipſa & Senatûs lumina,
Quondam [87] Luperci & [88] Flamines,
Apoſtolorum & martyrum
[89] Exoſculantur limina.
Videmus illuſtres domos
Sexu ex utroque nobiles
Offerre votis pignora
Clariſſimorum liberûm.
[90] Vittatus olim Pontifex
Accitur in ſignum Crucis;
Ædemque, Laurenti, tuam
[91] Veſtalis intrat Claudia.

INTERPRETATIO.

petunt templa, ac *laudes Laurentio læte concinnunt. Ipſi è ſenatu clariſſimi viri, ipſi Luperci, Flamineſque adeunt ad Apoſtolorum & Martyrum ſepulchra. Videmus veteres familias, patrum matrumque ſanguine nobiles, ſuos illuſtres liberos, qui ſunt parentum pignora, Deo vovere. Qui nuper Vittatus erat Pontifex, is in Eccleſiam adſcribitur; tuumque, ô Laurenti, templum intrat quælibet Veſtalis.*

NOTÆ.

ces, ad humaniorem vitam ſuperſtitiosâ religionis ſpecie tranſtulit. Eodem ſenſu. Juvenalis ſat. 6. *Aut quis ſympuvium ridere Numæ, nigrumque Catinum auſus erat.*

87. *Luperci.*] Sacerdotes qui in lupercali ſacra faciebant in honorem Panos. Lupercalia fiebant menſe Februario

88. *Flamines.*] Sacerdotes, ſic dicti ex geſtatione pileorum, quaſi pileamines; vel ab infulis, quas flammas vocabant Romani. Nudis penitus eos capitibus incedere nefas erat. Varro à Numa Pompilio inſtitutos fuiſſe affirmat.

89. *Exoſculantur limina.*] Adeuntes baſilicam ante ejus ingreſſum olim ad limina procumbebant Chriſtiani, poſtes deoſculabantur, ac preces fundebant. Unde Fortunatus de Baſilica Ravennate: *Rurſus Apollinaris precioſi limina lambe fuſus humi ſupplex.* Idemque de S. Radegunde Regina id narrat; ea enim adiens S. Martini Baſilicam, per ſingula ſe proſtravit limina. Vide plura apud Baron.

90. *Vittatus Pontifex.*] Pontifices totius religionis apud Romanos, & rerum divinarum arbitri fuêre, quare, quod poſſent facere, id eſt ſacrificare illud nomen acceperunt. Qui Maximus dicebatur, cæteris ſumma autoritate præerat, nec niſi in maximis rebus, quæ religionem ſpectabant, verſabatur. Pontifices maximi floruerunt ad tempora C. Julii Cæſaris, poſt quem reliqui Cæſares hanc dignitatem uſurpavêre.

91. *Veſtalis Claudia.*] Per quam intelligit quamlibet virginem ſacerdotem ex collegio Veſtæ. Illa autem Claudia Quinta, nobili ex genere orta atque ex Claudiâ antiquâ familiâ Romanâ, cum accuſaretur pollutæ caſtitatis, purgans innocentiam ſuam cingulo traxit navem, quæ neque velo neque remis promoveri poterat. Livius lib. 9. 3. Decad. Ovid. lib. 4. Faſtor. *Caſta negor ſi tu damnas, meruiſſe fatebor. Morte luam pœnas judice victa deâ. Sed, ſi crimen abeſt, tu noſtræ pignora vitæ re dabis: & caſtas caſta ſequere manus. Dixit: & exiguo funem conamine traxit. Mira, ſed & ſce-*

O ter quaterque & ſepties
Beatus urbis incola;
Qui te, ac tuorum comminus
Sedem celêbrat oſſium:
Cui propter advolvi licet;
Qui fletibus ſpargit locum;
Qui pectus in terram premit,
Qui vota fundit murmura.
Nos Vaſco Hiberus dividit.
[92] Binis remotos Alpibus,
Trans [93] Cottianorum juga,
Trans & [94] Pyrenas [95] ninguidos,
Vix fama nota eſt, abditis
Quàm plena ſanctis Romà ſit,
Quàm dives urbanum ſolum
Sacris ſepulchris floreat.
Sed [96] qui caremus his bonis,
Nec ſanguinis veſtigia
Videre coram poſſumus:
Cælum intuemur eminus.
Sic, ſancte Laurenti, tuam

INTERPRETATIO.

Ter ſane *quaterque fortunati ſunt Romani, quibus licet prope & te & ſepulchrum venerari; quibus licet* flexis genibus *juxta corpus orare, lachrymis conſpergere tumulum, ad pedes tuos ſeſe proſternere*, ac denique *te vocare in vota. Nos* vero *Hibero*, qui *Vaſcones* alluit, *nos binis Alpibus, Cottiano ſcilicet & Pyrenæo montibus* longo locorum intervallo *disjuncti ſumus. Ignoramus quot Romæ ſancti jaceant ſine nomine, quot ſacris ſepulchris urbs floreat ac dives ſit.* Quare *cum hæc commoditate nec fruimur, nec poſſumus oculis intueri veſtigia ſanguinis, cælum ſuſpicimus. Ita, ô ſancte Laurenti, tuum contemplamur*

NOTÆ.

na teſtificata loquar. Meta dea eſt; ſequiturque ducem, laudatque ſequendo. Lactant. lib. 2, cap. 8. Tertull. Apologet Hieron. contra Jovian. Arnob. lib. 7.

92. *Binis Alpibus.*] Notiſſimum nomen montium, qui Italiam à Galliâ, magnamque partem à Germaniâ dividunt. Multiplices ſunt, variaque pro locorum diverſitate, ſortiuntur nomina. De Ibero ſupra.

93. *Cottianorum.*] Alpes Cottiæ, montes ſunt Delphinatum à Pedemontio ſeparantes. Extenduntur à monte Veſulo ad montem Ceniſium. Ita apellantur à Cottio rege Gallorum, qui cum Auguſto amicitiam fecit.

94. *Pyrenas.*] Montes Pyrenæi ab Oceano ad mare Mediterraneum extenſi, Hiſpaniam à Gallia dividunt, à portu Veneris in orâ maris Mediterranei, ad fanum Sancti Sebaſtiani in littore maris Cantabrici.

95. *Ninguidos.*] Nam ninguis pro nix dicebant veteres. Sidonius: *Jani Numaque ninguidos menſes.*

96. *Qui caremus his bonis.*] *Orbitati* enim *magnum ſolatium eſt, ſi amici ſui ſepulchrum amplexari, ac in id lachrymas perfundere poſſint.*

Nos paſſionem quærimus:
Eſt aula nam duplex tibi,
Hic corporis, mentis polo.
Illic inenarrabili
Allectus urbi municeps,
Æternæ in arce curiæ
Geſtas [97] coronam civicam.
Videor videre illuſtribus
Gemmis coruſcantem virum:
Quem Roma cæleſtis ſibi
Legit [98] perennem conſulem.
Quæ ſit poteſtas credita,
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quiſque ſupplex poſtulat,
Fert impetratum proſperè:
Poſcunt [99] licenter, indicant,
Et triſtis haud ullus redit.
Ceu præſto ſemper [100] adſies,
Tuoſque alumnos urbicos

INTERPRETATIO.

martyrium, duobus enim locis habitas; ſiquidem *corpus in terrâ* conditum eſt, *cœlumque* periit *anima. Jam cœleſti Jeruſalem adſcriptus ibi donaris coronâ civicâ. Videre te lucidis gemmis ornatum puto, atque in cœlo deſignatum conſulem perpetuum. Gaudia Quiritum, quorum votis* Deus *annuit* tuo nomine, ſat *demonſtrant quanta tibi data fuerit poteſtas, quanta authoritas attributa. Quæ ſupplices poſtulant, ea ſtatim obtinent;* omnes libenter te *invocant, & ſine timore ſeſe tibi indicant, atque lætus* domum ſuam *redit unuſquiſque. Cùm ſemper præſto adſis* Romanis, *cùm tuos populares materno ſinu foveas,* & *paterno*

NOTÆ.

97. *Coronam civicam.*] A. Gellius lib. 5. cap. 6. agens de coronis militaribus, hæc ait: *Corona civica appellatur, quam civis civi à quo ſervatus eſt in prœlio, teſtem vitæ ſalutiſque perceptæ dat. Ea fit è fronde querna; quoniam cibus victuſque antiquiſſimus quernus capi ſolitus ſit. Etiam ex ilice, quod genus ſuperiori proximum eſt.* Nec immerito Prudentius ex omnibus coronis hîc eligit Civicam, quâ Laurentium martyrem donat in cælo degentem. Nam Plinius lib. 16. c. 4. aliique Scriptores Civicas coronas volunt eſſe *militum virtutis inſigne clariſſimum.* Claudian. vero lib. 3. de Laudib. Stilic. *Mos erat in veterum caſtris, ut tempora quercu velaret, validis qui fuſo viribus hoſte caſurum morti potuit ſubducere civem.*

98. *Perennem Conſulem.*] Alludit ad Romanos Conſules, à conſulendo dictos. Apud eos ſumma totius imperii erat. Hi ſenatum populumque per Accenſos, & Præcones cogebant. Hi exercitus ductabant. *L. Junius Brutus & L. Tarquinius Collatinus primi, anno ab urbe conditâ 244. pulſo Tarquinio Superbo ſeptimo & ultimo rege, geſſere conſulatum.*

99. *Licenter.*] Nec *litantur*, nec *jocantur* legendum eſſe quis non videt.

100. *Adſies.*] Pro *adſis*, antiquum verbum. Terent. Phorm. act. 1. ſcen. 5.

Lactante complexus ſinu
Paterno amore nutrias.
Hos inter, ô Chriſti decus,
Audi poëtam ruſticum,
Cordis fatentem crimina,
Et facta prodentem ſua.
Indignus, agnoſco & ſcio,
Quem Chriſtus ipſe exaudiat:
Sed per patronos martyres
Poteſt medelam conſequi.
Audi benignus ſupplicem
Chriſti reum Prudentium:
Et ſervientem corpori,
Abſolve vinclis ſæculi.

INTERPRETATIO.

amore proſequaris: ô Chriſti martyr, hos inter audi non bonum poëtam, qui peccata ſua fatetur, qui ipſe *ſua in lucem profert crimina. Scio, agnoſco, fateor, indignum eſſe qui Chriſtum exorem: ſed me ſanctorum Martyrum patrocinio pec*carorum *veniam impetraturum ſpero. Audi* igitur *benigne ſupplicem Prudentium*, qui in multis *Deum offendit; & ſervientem corpori ab hac vitâ me eripe.*

NOTA.

Inde ibo ad forum, atque aliquot mihi amicos advocabo, ad hanc rem qui adſcient, ut ne imparatus ſim, ſi adveniat Phormio.

HYMNUS TERTIUS.

In honorem paſſionis Eulaliæ beatiſſimæ martyris.

GERMINE nobilis [1] Eulalia,
Mortis & indole nobilior,
[2] Emeritam ſacra virgo ſuam,

INTERPRETATIO.

S*Acra virgo Eulalia, ortu* quidem *nobilis, nobilior* vero *martyrii laude, ſuam*

NOTÆ.

1. *Eulalia.*] Eulaliæ Hiſpanæ virginis, animum Donatus presbyter primis fidei Chriſtianæ elementis ita ſtudioſe imbuerat Barcinoni, ut anno Chriſti 303. Diocletian. & Maxim. impp. tredecim annos nata pro Chriſto obierit. 4. Idus Decembris. Vide Notam 38.

2. *Emeritam.*] Emerita, quæ & Auguſta Emerita dicitur, urbs eſt Luſitaniæ, olim ampla, Archiepiſc. Et conventus Juridicus multarum urbium, ad Anam fluvium. Nunc pene deſerta, ſede Archiepiſcopali Compoſtellam urbem Gallæciæ tranſductâ. Ab Auguſto condita, &

Cujus ab ubere progenita eſt,
Oſſibus ornat, amore colit.
[3] Proximus Occiduo locus eſt,
Qui tulit hoc decus egregium,
[4] Orbe potens, populis locuples:
Sed mage ſanguine martyrii,
Virgineoque potens titulo.
[5] Curriculis tribus atque novem
[6] Tres hyemes quater attigerat,
Cum crepitante pyra trepidos
Terruit aſpera carnifices,
Supplicium ſibi dulce rata.
Jam dederat prius indicium,
Tendere ſe Patris ad ſolium;
Nec ſua membra dicata thoro:
Ipſa [7] crepundia reppulerat,
Ludere neſcia puſiola.
Spernere ſuccina, [8] flare roſas,

INTERPRETATIO.

ſuis oſſibus decorat patriam urbem Emeritam, quæ urbs ſibi cordi eſt. Provincia, ex qua orta eſt hæc martyr clariſſima, ultima eſt Occidentis, multis *urbibus nobilis, referta hominum, clarior autem ſanguine* hujuſce *martyris virginiſque ſimul.* Vix *dum annos duodecim compleverat* Eulalia, *cùm in ſe*, ut ita loquar, *crudelis, libenter enim ſeſe obtulit morti, audentiâ* ipſos *carnifices terruit*; quanquam jam *lignorum ſtrues incenſa eſſet. Multis à prima ætate oſtenderat ſe ad cælum tendere, nec unquam ſe homini juncturam connubio.* Namadhuc *puellula cre-*

NOTÆ.

Emerita dicta, veteranis militibus, & emeritis ad incolendum tradita.

3. *Proximus occiduo.*] Proximam occiduo ſoli Emeritam facit Prudentius, quòd à promontorio ſacro non multum diſtet, qui locus eſt totius Europæ maxime omnium occidentalis.

4. *Orbe potens.*] Quare Auſonius de Claris urbibus epigram. 8. *Clara mihi poſt has memorabere nomen Iberum Emerita: æquoreus quam præterlabitur amnis, ſubmittit cui tota ſuos Hiſpania faſces. Corduba non, non arce potens tibi Tarraco certant. Quæque ſinu pelagi jactat ſe Bracara dives.*

5. *Curriculis.*] Quomodo ſol zodiacum annuo curſu percurret explicavimus ſupra.

6. *Tres hyemes quater.*] Optimique ſcriptores partem anni pro ipſo anno poſuêre. Quare ne his diutius immorer, unum hoc afferam exemplum. *Et tertiâ jam falce decubuit Ceres.*

7. *Crepundia.*] Jam ſupra diximus crepundia eſſe crepitacula, quæ dantur infantibus. De ſuccino nempe de electro infra.

8. *Flare roſas.*] Miror quod nullus hujuſce loci mendum tollere auſus fuerit; cum omnes ingenue fateantur, illud flere roſas, admitti non poſſe. Cum enim Ant. Nebriſſ. ita reddit, *cum fletu abjicere roſas*, ſenſum quidem adhibet, at talem huic verbo, *flere roſas*, ineſſe poteſtatem haud explicat: de quo tamen agitur. Quare *flare* legendum eſſe exiſtimo, aut cum Oxonio *flere roſas*, id eſt, naſcentes, *in flore.*

Fulva monilia reſpuere:
Ore ſevera, modeſta gradu,
Moribus & nimium teneris
[9] Canitiem meditata ſenum.
  Aſt ubi ſe [10] furiata lues
Excitat in famulos Domini;
Chriſticolaſque cruenta jubet
Thura cremare, jecur pecudis
Mortiferis adolere deis:
  Infremuit ſacer Eulaliæ
Spiritus, ingeniique ferox
Turbida frangere bella parat;
Et, rude pectus anhela Deo,
Femina provocat arma virûm.
  Sed pia cura parentis agit,
Virgo animoſa domi ut lateat,
Abdita rure, & ab urbe procul:
Ne fera ſanguinis in pretium
Mortis amore puella ruat.
  Illa peroſa quietis opem
Degeneri tolerare mora,
Nocte fores ſine teſte movet;
Septaque clauſtra fugax aperit:
Inde per invia carpit iter.

INTERPRETATIO.

pitaculis haud gaudebat, luſionibusve; electrum ſpernebat, à ſe rejiciebat roſas; aurea monilia aſpernabatur; ac eâ ætate tam tenerâ ſenum prudentiam ad omnes res *adhibebat. Ubi vero perſecutio in Dei ſervos exarſit, atque* tyranni *juſſerunt Chriſtianos idolis honores thuris tribuere, ne moverintur, atque immolare belluas diis diſſolubilibus. Sacer Eulaliæ animus infremuit; magnanimaque* hæc virgo *decernit quacumque tormenta ſuperare; & fœmina Dei deſiderio tabeſcens, necnon inexpugnabile gerens pectus virorum arma provocat. Parentes vero, qui eam* unice *diligebant*. omnes inſumunt *curas, ut fortis* ipſorum *filia domi lateat, ut rure abdita ſit, & procul ab urbe* remota; *ne martyrii amore accenſa ſanguinis* ſui *pignore Chriſto det divinitatis teſtimonium. Quæ* virgo *peroſa turpi* quâdam *morâ eſſe in placidiſſimâ pace, per noctem nemine comitata* ad *oſtium currit. & pandit. poſita janua clauſtra; tum devio itineri* ſeſe *committit.*

NOTÆ.

9. *Canitiem meditata ſenum.*] Clitipho, apud Terentium ſcen. 1. act 2 Heaut ſecum conqueritur de patris hortatione his verbis: *Qui æquum eſſe cenſent, nos jam à pueris illico naſci ſenes, neque illarum affines rerum eſſe, quas fert adoleſcentia.*

10. *Furiata lues.*] Quia hoc tempore maxime in Chriſtianos Diocletianus ſæviebat & Maximianus, adeoque infenſus erat uterque Chriſtiano nomini, ut Diocletianus anno Chriſti 304. Salonas in hortos ſeceſſerit, Chriſtianæ rei, ut quidam volunt, cui par opprimendæ non erat, tædio fractus.

Ingreditu

Ingreditur pedibus laceris
Per loca ſenta [10] ſitu & vepribus,
Angelico comitata choro:
Et licet horrida [12] nox ſileat,
Lucis habet tamen illa ducem.
[13] Sic habuit generoſa patrum
Turba columniferum radium:
Scindere qui tenebroſa potens
Nocte viam face perſpicuâ
Præſtitit, intereunte Chao.
Non aliter pia virgo, viam
Nocte ſecuta, diem meruit,
Nec tenebris adoperta fuit;
[14] Regna Canopica cum fugeret,
Et ſuper aſtra pararet iter.
Illa gradu cita pervigili,
Millia multa prius peragit,
Quam plaga [15] pandat Eoa polum:
Mane ſuperba tribunal adit,

INTERPRETATIO.

Per loca inculta ſpinoſaque, quæ *ipſius pedes lacerant, graditur. Angeli* ſunt *itineris ſocii*, *&* Chriſtus *lucis auctor in denſiſſimis noctis tenebris illi lucet. Ita* olim *Deus noctu igneâ columnâ, cujus candor eximius fugabat tenebras, Iſraëlitis clarus Patriarcharum nepotibus viam commonſtravit. Eulalia* igitur dum *media nocte iter facit, ut ex hoc mundo exeat, petatque cœlum, clarâ veluti diei luce conveſtitur, nihilque videt tenebris nigreſcere: Ante ſolis ortum virgo celeri pervigilique inceſſu nonnullas peregerat leucas; ac primâ luce judicem adit*

NOTÆ.

10. *Per loca ſenta.*] Aſpera ſcilicet, & horrida. Sentis enim eſt ſpina; ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur: hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, agrum, annis, panniſque obſitum.*

11. *Situ.*] *Situs* eſt caries, mucor, ſqualor, ex humore parietibus adhæreſcens. Virgil. lib. 6. v. 462. *Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam, imperiis egêre ſuis.*

12. *Nox ſileat.*] Intellige de media & ſilente nocte: quod tempus vocatur Conticinium, quia tunc tacent omnia. Unde Luna ſilentii præſes dicitur ab Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis* Virg. 2. Æneid. *Tacita per amica ſilentia Luna, littora nota petens.*

13. *Sic habuit.*] Multis in locis de hoc portento, quod legimus cap. 13. Exod. locutus eſt poëta atque ad argumentum ſuum accommodavit. Sufficiat igitur bibliorum notaſſe locum.

14. *Regna Canopica.*] Nempe regna hujuſce mundi; Canopus, ut dicemus in Pſych, civitas eſt Ægypti; quæ Ægyptus mundi hujus eſt figura atque adumbratio; ut videre eſt apud ſanctæ Scripturæ interpretes, qui hac de re quamplurimas cauſas reddunt. De Eoo ſupra.

15. *Pandat polum.*] Ovidius eo ſenſu: *Ecce vigil nitido patefecit ab ortu purpureas Aurora fores, & plena roſarum atria.*

[16] Faſcibus adſtat & in mediis,
Vociferans: Rogo, quis furor eſt
Perdere præcipites animas,
Et male prodiga corda ſui
Sternere [17] raſilibus ſcopulis,
Omnipatremque negare Deum?
Quæritis, ô miſeranda manus,
Chriſticolum genus? en ego ſum
Dæmonicis inimica ſacris:
Idola protero ſub pedibus:
Pectore & ore Deum fateor.
[18] Iſis, [19] Apollo, [20] Venus nihil eſt;
[21] Maximianus & ipſe nihil:
Illa nihil, [22] quia facta manu:

INTERPRETATIO.

intrepida, *lictoreſque* inter ſe *ſiſtit*, *vociferaturque!* Heu *amabo* vos, *quò quò ruitis furioſi*, cur *veſtras* ad exitium *animas præcipitatis*? Cur veſtra *corda ſui male prodiga ſternitis idolis politis?* Cur denique *negatis Deum rerum creatorem*, & opificem. *O barbari tortores Chriſtianos quæritis*, *meme tenete*, nam veſtra *ſceleſta ſacrificia deteſtor; pedibus conculco idola, corde & ore* unum *Deum colo. Iſim, Apollinem*, *Venerem*, quæ idola ſibi homines fabricaverunt, *parvi facio*; *necnon ipſum Maximianum*, cum *ternatos deos adoret*.

NOTÆ.

16. *Faſcibus in mediis.*] Ideſt, ſtat inter lictores, qui faſces prætori præferebant. De Faſcibus ſupra.

17. *Raſilibus ſcopulis.*] Patet, niſi fallor, id intelligendum eſſe de idolis. Tria enim, quæ ipſis objecerat, refutat his verſibus: *Ego ſum Dæmonicis inimica ſacris, idola protero ſub pedibus, pectore & ore Deum fateor.* Ubi mentionem facit de ſimulacris. Raſile autem id dicitur, quod nihil extantis ac redundantis plenitudinis habet.

18. *Iſis.*] Modo adhibenda ſit fides Ovidio, Iſis non diſtinguitur ab Io filiâ Inachi Argivorum regis, quam Jupiter cum deprehendiſſet ſpatiantem, compreſſit, ac, ne id à Junone agnoſceretur, mutavit in juvencam. Quæ priſtinæ reddita formæ, nupſit Oſiridi regi, & ab Ægyptiis Iſidis nomine culta eſt. At Diodorus tradit ab Ægyptiis lunam vocari Iſidem, & ſolem Oſiridem. Atque docet Iſidi dari cornua tum propter aſpectum, ſic enim videtur quo tempore primis diebus apparet, tum quia bos ipſi ab Ægyptiis ſacrificatur.

19. *Apollo.*] Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in inſulâ Delo, divinationis, muſicæ, & poëſeos deus.

20 *Venus.*] Venerem illam, quam vulgus mortalium deliciarum, voluptatumque omnium, & blanditiarum, & elegantiæ deam eſſe putavit, natam eſſe fabulantur poëtæ è Cæli genitalibus partibus à Saturno cæſis, & in mare projectis, ſine matre, ex illâ ſpumâ ſcilicet, quæ ex illarum jactu in ſumma aquæ parte exorta eſt.

21. *Maximianus.*] Quem Diocletianus Carino & vitâ, & imperio orbato, ſibi throni ſocium aſſumpſit anno Chriſti 286 & anni ſequentis conſulem pariter deſignavit. Quod ex antiquis nummis matibus conſtat, dum conſulatus ejus cum Tribunitiâ poteſtate ſecundo auctâ, deſcribitur. Herculius cognominari voluit, Diocletianus vero Jovius.

22. *Quia facta manu.*] *Homo enim fecit illos; & qui ſpiritum mutuatus eſt, is finxit illos. Nemo enim ſibi ſimilem homo poterit Deum fingere. Cum enim ſit mor-*

Hic, manuum quia facta colit:
[23] Frivola utraque, & utraque nihil.
  Maximianus opum dominus,
Et tamen ipſe cliens lapidum,
Proſtituat voveatque ſuis
Numinibus caput ipſe ſuum.
Pectora cur generoſa quatit?
  Dux bonus, arbiter egregius,
Sanguine paſcitur innocuo;
[24] Corporibuſque piis inhians,
Viſcera ſobria dilacerat,
Gaudet & excruciare fidem.
  Ergo age, tortor, adure, ſeca;
Divide membra coacta luto.
[25] Solvere rem fragilem facile eſt.
Non penetrabitur interior
Exagitante dolore animus.
  Talibus excitus in furias
Prætor, ait: Rape præcipitem,
Lictor, & obrue ſuppliciis:
[26] Sentiat eſſe deos patrios,
Nec leve Principis imperium.
  Quàm cuperem tamen, ante necem
Si potis es, revocare tuam,
Torva puellula, nequitiam!

INTERPRETATIO.

Hæc omnia frivola ſunt, *hæc pro nihilo habenda*. Nihil impedit quominus *Maximianus rerum dominus* & moderator *ſaxeas veneretur ſtatuas*, falſis *deis ſeſe conſecret voveatque*. Unde ergo *perſequitur generoſos Chriſtianos*. O ſane *optime imperator, ô moderator egregie, qui ſanguine martyrum* iram *ſatiat*, qui *delectatur ſacra corpora vexare*, virgis *nudare Chriſtianorum viſcera*, atque illorum *conſtantiam probare*. *Ergo age carnifex, adure, ſeca, dilania hoc corpus terrenum. Nullo negotio carnem fragilem diſcerpes*: ne timeas, *qualemcumque dolorem acerbum haud ſentiet mens mea. His in iram accenſus Prætor, jubet lictores* Eulaliæ *manus injicere, atque* eam ultimis *mergere ſuppliciis*, ſic ut agnoſcat qui ſint *dii patrii, quæ principis poteſtas. Quantum tamen mihi eſt deſiderium*, inquit, *ô virgo intractabilis, tuam, modo poſſis, ſententiam permutare, amice vincere nequitiam.*

NOTÆ.

talis, mortuum fingit manibus iniquis. Sapient. cap. 15.

23. *Frivola utraque.*] Nonnulli habent, *Frivolum utrumque, & utrumque nihil.* Sed Prudentio multum licuiſſe in his talibus paſſim apparet.

24. *Corporibuſque piis inhians.*] Tranſlatio ſatis nota, & ſumpta ab iis, qui cibos vehementer appetunt.

25. *Solvere rem fragilem facile eſt.*] Ovidius lib 3. Triſtium eleg. 11. idem cecinit: *Et mihi non vires frangere quaſſa valent.*

26. *Sentiat.*] Ita Terent. *Sentiet, qui vir ſiem.* Ita Caligula: *Ita feri, ut ſe mori ſentiat.*

Reſpice, gaudia quanta metas:
Quæ tibi fert [27] genialis honor.
Te lacrymis labefacta domus
Proſequitur, generiſque tui
Ingemit anxia nobilitas,
[28] Flore quòd occidis in tenero,
Proxima [29] dotibus & thalamis.
Non movet aurea pompa thori,
Non pietas veneranda ſenum,
Quos temeraria debilitas?
Ecce parata [30] miniſteria
Excruciabilis exitii.
Aut gladio feriere caput,
Aut laniabere membra feris,
Aut [31] facibus data fumificis,
Flebiliterque ululanda tuis,
In cineres reſoluta flues.
Hæc, rogo, quis labor eſt fugere?
Si modicum [32] ſalis [33] eminulis
Thuris & exiguum digitis

INTERPRETATIO.

Perpende quot gaudia tibi matrimonium *offerat. Parentes tui orbati filio*, cui & familiæ gloria tradatur *& nobilitas generis, lugent quòd tu jam matura viro atque* ætate *florens morti occumbas. Nonne eximia nuptiarum pompa* te *movet? Nonne lachryma parentum, quorum* vites tua *imprudentia imminuit.* Cave, jam *adſunt tortores, mors cruenta imminet: aut cades enſe, aut corpus* tuum *feris objicietur, aut tædis ardentibus combuſta reſolveris in pulverem*; *tuique* parentes eruot in maximis *luctibus. Dic, quaſo*, an multa peto, ut *te tot ſuppliciis liberes. Modo velis, ô amabilis virgo, extremis digitis tangere modicum ſalis*,

NOTÆ.

27. *Genialis honor.*] Nempe nuptiæ. Genius enim Deus eſt generationis. Ita Horat. *Lectus genialis in aulâ eſt.* De Genio ſupra.

28. *Flore quòd accidis in tenero.*] Puteanus, *ſole*, nec male. Similem ex Hamartigenia adſcripſerat locum Salmaſius. *Vt pueros ſol primus agit.*

29. *Dotibus & thalamis.*] Sæpe apud poëtas pro ipſo conjugio ſumuntur iſta nomina. Virg. lib. 4. Æneid. *Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam degere.* Atque alibi; *Dotaleſque tua Tyrios permittere dextra.* Quia dos eſt patrimonium uxoris, & quidquid uiro cùm uxore datur.

30. *Miniſteria.*] Pro miniſtris; ſicut ſervitia pro ſervis. Apul. *Tunc me velut quandam victimam publice miniſteria perducunt.*

31 *Facibus data fumificis.*] Nam, teſte Sulpitio hiſt. ſacræ lib. 2. *Plerique in id reſervati, ut cum defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur.*

32. *Salis.*] Quia ſale mola coonſpergebatur. Plaut. Amphit 8 *Jovi aut mola ſalſa hodie, aut thure comprecatum oportuit.* De Mola jam ſupra.

33. *Eminulis.*] Yatro de re ruſticâ lib. 2. cap. 5. *Vt habeat inferiorem partem pilis frequentibus ſubcriſpam, compactis cruribus potius brevioribus quàm longis rectis genibus, & eminulis, diſtantibus inter ſe.*

Tangere, virgo, benigna velis;
Pœna gravis procul abfuerit.
Martyr ad iſta nihil: ſed enim
Infremit, inque tyranni oculos
Sputa jacit: ſimulachra dehinc
Diſſipat, impoſitamque molam
Thuribulis pede [34] proſubigit.
Nec mora: carnifices gemini
[35] Juncea pectora dilacerant,
Et latus ungula virgineum
Pulſat utrimque, & ad oſſa ſecat;
Eulalia numerante notas.
Scriberis ecce mihi, Domine,
Quàm juvat hos [36] apices legere,
Qui tua, Chriſte; tropæa notant!
Nomen & ipſa ſacrum loquitur
Purpura ſanguinis eliciti.
Hæc ſine fletibus & gemitu
Læta canebat & intrepida.
Dirus abeſt dolor ex animo:
Membraque picta cruore novo
Fonte cutem recalente lavant.
Ultima carnificina dehinc,
Non laceratio vulnifica,

INTERPRETATIO.

thuris-ve exiguum, nullis in te utar tormentis. Eulalia ad prætoris *poſtulata nihil reſpondet: ſed* ipſius *horret* animus; *tyrannum conſputat; idola comminuit, pedibus proterit molam thuribulis impoſitam. Tum duo carnifices tenerum virginis corpus dilacerant: ungulis laniant latera, ita-ut coſtas detegant. Martyr* vero *ungularum ſulcos numerat*, Chriſtumque alloquitur. Jam, ô *Jeſu*, tuum nomen meo *corpori impreſſerunt; quique tua trophæa his notis exarant, facile queunt hos apices legere. Nam ſanguinis* mei undique *fluentis purpura* te *Deum* eſſe ſatis aperte *declarat.* Quinetiam *hæc* martyr *læta, intrepida, nullaſque effundens lachrymas clamabat; mens mea haud ſentit dolorem*, meæque *cutis ſordes eluit ſanguis calidus, quo omne corpus madet.* Dixerat; *tortores illam lacerare ceſſant*, atque cutem *obducere*;

NOTÆ.

34. *Proſubigit.*] Eodem verbo uſus eſt Virg. lib. 3. Georg. *Et pede proſubigit terram. fricat arbore coſtas.*

35. *Juncea.*] Per tranſlationem *juncea virgo* apud Terentium ſumitur pro tenui & pallidâ virgine. Eunuch. 2. 3. *Deducunt cibum, tametſi bona eſt natura, reddunt curaturâ junceam.* At hîc, ni fallor, Prudentius intelligit pulchre deducta & compoſita membra, ut ſunt opera ex junco facta. De ungulâ adi Hymn. Laurent.

36. *Apices.*] Qui litteris imponi conſueverunt, in litteris præſertim Hebræis & Græcis: atque in his omnibus alludit ad notas, quæ aliquando ſignificant litteras. Quare addit, *ô Domine tu ſcriberis mihi.*

Crate tenus nec arata cutis:
Flamma ſed undique lampadibus
In latera ſtomachumque furit.
[37] Crinis odorus ut in jugulos
Fluxerat, involitans humeris,
Quo pudibunda pudicitia
Virgineuſque lateret honos,
Tegmine verticis oppoſito:
Flamma crepans volat in faciem;
Perque comas vegetata caput
Occupat, exuperatque apicem
Virgo, citum cupiens obitum,
Appetit & bibit ore rogum.
[38] Emicat inde columba repens
Martyris os nive candidior
Viſa relinquere, & aſtra ſequi.
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.

INTERPRETATIO.

ſed novo, quodque ultimum fuit, *mactant ſupplicio.* Martyris nempe *latera*, *ſtomachumque ardentibus facibus comburunt. Ignis crepitans ad caput volat, ſubſilitque* ad ſummum nutricus *capillis*; nam ſuos *crines odores ita* Eulalia *diſpoſuerat*, ut & in *humeris*, *& in vultu* jacentes *oris ruborem, pudoremque faciei virgineum abſconderent. Hac virgo*, quòd *mortem appetebat, flammas exhaurit exorbetque. Nive candidior columba*, *mens nempe candida* Eulalia, *pura*, *innocua*, repente *apparet, ac videtur ex ore martyris exire, atque in cælum penetrare.*

NOTÆ.

37. *Crinis odorus.*] Sane hic pugnare ſecum videtur Prudentius. Nam hujuſce Hymni initio electrum, monilia, roſas rejeciſſe Eulaliam à primis annis cecinit. Quomodo igitur illius martyris crines grato fuiſſent pulvere obliti. Puto in hoc imitatum fuiſſe Virgilium, qui tanquam divinitatis indicium Veneri tribuit capillos, qui gratum odorem exhalabant. lib 1. Æneid. *Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem ſpiravere.* Atque Ovid. Faſt. 5. *Manſit odor, poſſes ſcire fuiſſe deam.* Non igitur, ut vult Ant Nebriſſ. Eulaliæ crines malobathri ſuccis, nardoque madebant, ſed abſque ullo pulvere molliſſimum jactabant odorem.

38. *Emicat inde columba.*] Ut omnia, quæ ſequuntur, paucis complectar, oſtendamque non poëtice à Prudentio dicta, ſed ex Eulaliæ actis deſumpta eſſe, verba Adonis Archiepiſc. Vien. refero: *Eulalia, cum eſſet annorum 13. juſſu Daciani præſidis plurima tormenta perpeſſa, noviſſime in equuleo ſuſpenſa, & exungulata, faculis ardentibus ex utroque latere appoſitis, hauſto igne ſpiritum reddidit, & cernentibus Chriſtianis in ſpecie columbæ niveæ cælum petiit. Cujus beatum corpus per triduum juſſu Præſidis pependit in ligno. Sed cui humana fuerant obſequia denegata, cæleſtia fuerunt munera conceſſa: nam nix deſuper corpus puellæ adſperſit.* De ea agunt Fortun. lib. 7. Carm Aldelm. lib de Laud Virg. Greg. Turon. de Glor. Mart. lib. 1. S. Iſidor. in Hiſt. Goth.

Colla fluunt abeunte animâ,
Et rogus igneus emoritur:
Pax datur artubus exanimis,
Flatus in æthere plaudit ovans,
Templaque celſa petit volucer.
Vidit & ipſe ſatelles avem
Feminæ ab ore meare palàm,
Obſtupefactus & attonitus
Proſilit, & ſua geſta fugit:
Lictor & ipſe fugit pavidus.
Ecce, nivem glacialis hyems
Ingerit, & tegit omne forum:
Membra tegit ſimul Eulaliæ,
[39] Axe jacentia ſub gelido,
Pallioli vice linteoli.
Cedat amor lacrymantum hominum,
Qui celebrare ſuprema ſolent;
Flebile cedat & officium:
Ipſa elementa, jubente Deo,
Exequias tibi, virgo, ferunt.
Nunc locus Emerita eſt tumulo
Clara [40] colonia [41] Vettoniæ:

INTERPRETATIO.

Vix ipſius *animæ evelaverat, corpus* cadit in terram, *igniſque extinguitur; ac, dum artus exanimes* non ultra *vexantur, anima evans aſcendit per aëra, & celeri curſu cœlum petit. Carnifex ipſe* teſtis eſt oculatus, *videtque ex ore animam* veluti *columbam exire.* Quo *obtupefactus attonituſque evadit, nec peragit incaptum. Quin etiam lictores abeunt. Tum, aſpera enim hyems erat, omnia nive caneſcunt, locus ubi martyrio donabatur, ipſiuſque corpus ſub Dio jacens, ſic ut pallio linteo tectum eſſe crederes. Non tibi,* ô Eulalia, *homines lachrymis ſuffuſi mœſtas reddunt exequias, nec eſt ullus qui lugeat; nulla ſunt ex exequiæ: ipſa elementa Dei imperio tuum funus concelebrant. Nunc vero hæc virgo ſepulta eſt Emerita*, quæ urbs Romanorum eſt co-

NOTÆ.

39. *Axe ſub gelido.*] Sub cœlo, Pars pro toto: ut apud Virgil. lib. 1. Æneid. *Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther.* Quid ſit axis vide ſupra.

40. *Colonia.*] Oppidum erat, in quod Romani magiſtratus cives traduxerant, vel cui jura coloniarum concedebant. Aul. Gell. cap. 13. lib. 16. oſtendit quâ in re colonia à municipio differat, quænam ſint illius jura. Jam diximus Emeritam ab Auguſto conditam fuiſſe, & emeritis ſeu veteranis militibus ad incolendum traditam.

41. *Vettonia.*] Vectones, ſeu Vettones populi fuêre Luſitaniæ, inter Durium ad Boream, & Tagum ad meridiem; quorum regio Vettonia à Prudentio dicitur, vulgo vero *Extremadura.* Lucan. lib. 4. *Vectoneſque leves, profugique à gente vetuſtâ Gallorum.*

Quam memorabilis amnis [42] Ana
Præterit, & viridante rapax
Gurgite [43] mœnia pulchra lavit.
Hic, ubi marmore perſpicuo
Atria luminat alma nitor
Et peregrinus & indigena,
Relliquias cinereſque ſacros
Servat humus veneranda ſinu.
Tecta coruſca ſuper rutilant
De laquearibus aureolis,
Saxaque cæſa ſolum variant
Floribus ut roſulenta putes
Prata rubeſcere multimodis.
Carpite purpureas violas,
Sanguineoſque crocos metite;
Non caret his [44] genialis hyems:
Laxat & arva tepens glacies,
Floribus ut cumulet calathos.
Iſta comantibus è foliis
Munera, virgo puerque, date:
[45] Aſt ego ſerta choro in medio

INTERPRETATIO.

lonia in Vettoniâ. Anas fluvius, cujus ripæ frondentes ſunt, mordet hanc regionem, atque claram illam urbem alluit. Terra veneranda oſſa cinereſque martyris ſinu complectitur eo in loco, *ubi celebre templum ipſi poſitum eſt*, quod quidem *polito de marmore tum incolarum tum peregrinorum* muneribus *coruſcat. Camera* omni ex parte *aureis laquearibus tegitur, pavimento autem lithoſtroto* ita *incruſtatur terra, ut variis floribus conveſtitum pratum videre exiſtimes.* Jam vos, ô populi, *purpureas legite violas, ſanguineos crocos carpite; hyems voluptaria tales flores parturit, nec humum induravit frigus: fas eſt calathos floribus implere. Pueri puellaque date hæc munera, atque à frondentibus foliis carpite. Ego vero choro in medio canam dactylos, incultos*

NOTÆ.

42. *Ana.*] Seu, & melius, Anas fluvius Hiſpaniæ, ſpatio unius leucæ non longe à fontibus in Caſtellâ novâ terræ viſceribus ſe abſcondit. In Oceanum ſe exonerat in ſinu Gaditano juxta Aimontium, inter Andaluziam & Algarbiam. De eo And. Reſend. *Et populi quos pulcher aquis perlabitur Anas.* Et Auſonius in epiſtola ad Paulinum, cujus initium, *Excutimus, Pauline, jugum.* Apertius: *Et quod terrarum talique extenditur inter Emeritenſis Ana, lataque fluenta Garumna.* De Laquear. infra.

43. *Mœnia pulchra lavit.*] Non *lavat.* Idque Maroniano more, *lavit ater corpora ſanguis.* 3. Georg ubi *lavit*, non eſt præteritum à *lavare*, longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens à *lavere*, atque ita habet brevem.

44. *Genialis hyems.*] Id eſt voluptaria, quod tunc omnes vacant otio. Ea enim quibus ineſt voluptas, genialia dicuntur, à genio voluptatis Deo. Virgil. *Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit.* De Calath. ſupra.

45. *Aſt ego ſerta texta feram.*] Poëtæ ſua poëmata coronas vocant, quibus aiunt ornari ac redimiri à ſe caput illius, quem

Texta

Texta feram pede dactylico,
Vilia, marcida, feſta tamen.
Sic venerarier oſſa libet,
Oſſibus [46] altar & impoſitum:
Illa Dei ſita ſub pedibus
Proſpicit hæc, populoſque ſuos
Carmine propitiata fovet.

INTERPRETATIO.

quidem & male *natos*, *ſed feſtos. Ita oſſa* martyris, *oſſiumque ſepulchrum venerari libet. Eulalia e cale terrena proſpiciens ad Dei pedes ſeſe projicit, & propitia pro ſuis popularibus intercedit.*

NOTÆ.

laudant. Claud. Laudat Serenæ: *Dic mihi, Calliope, tantò cur tempore differs, Pierio meritam ſerto redimire Serenam? Vile putas donum, ſolitam conſurgere gemmis, aut rubrò radiare mari, ſi floribus ornes Regina Regina comam? Si floribus illis quos neque frigoribus Boreas, nec Sirius urit æſtibus, æterno ſed veris honore rubentes.*

46. *Altar.*] Ut cochlear & cochleare declinatur, ſic altar & altare.

HYMNUS QUARTUS.

In honorem ſanctorum decem & octo Martyrum Cæſarauguſtanorum.

Bis novem [1] noſter populus [2] ſub uno
Martyrum ſervat cineres ſepulchro:
[3] Cæſarauguſtam vocitamus urbem,
Res cui tanta eſt.
Plena magnorum domus Angelorum

INTERPRETATIO.

Cæſarauguſta, mea quidem *patria, oſſa decem & octo martyrum magni* ſane *æſtimanda, in eodem condita ſunt ſepulchro.* Hæc urbs *tot Sanctis clara diveſque haud*

NOTÆ.

1 *Noſter populus.*] Quia Prudentius, ut in ipſius vitâ notavimus, Cæſarauguſtanus eſt.

2. *Sub uno ſervat cineres ſepulchro.*] Sanctorum reliquias humo fuiſſe conditas plurimi teſtantur. Ipſeque poëta mox Hymn. Eulal. *Reliquias, cinereſque ſacros ſervat humus veneranda ſinu.* Vetuſtâque conſuetudine receptum erat ut iis potiſſimum locis conventus, & ſacri cœtus inſtituerentur, & aptæ iis conventibus exſtruerentur ædes.

3. *Cæſarauguſtam.*] Cæſarauguſta Aragonii regni caput, cum ponte ad Iberum fluvium, inter Barcinonem ad ortum & Burgos ad occaſum. Fuit regum Aragoniæ ſedes, ſed in dies deficit. Auguſta Cæſarea dicitur Ptolomæo.

Non timet [4] mundi fragilis ruinam
Tot ſinu geſtans ſimul offerenda
Munera Chriſto.
Cùm Deus dextram quatiens coruſcam
[5] Nube ſubnixus veniet rubente,
Gentibus juſtam poſiturus æquo
Pondere libram:
Orbe de magno caput excitata
Obviam Chriſto properanter ibit
Civitas quæque, pretioſa portans
Dona caniſtris.
[6] Afra Carthago tua promet oſſa
Ore facundo, [7] Cypriane doctor:
[8] Corduba [9] Aciſclum dabit & [10] Zoëllum,

INTERPRETATIO.

formidat extremum judicii diem, quòd ſimul & laxo velut ſinu innumerabiles hos *patrones Deo efferet*. Nam, *cùm Chriſtus ardenti nube innixus, ſuumque contorquens fulmen deſcendet ut æquus* in omnes homines *ſedeat judex*: tùm *quæcunq; civitas commota ipſi obviam omni ex parte properabit; dabitque muneri indigenas martyres. Carthago* urbs *Africa dabit Cyprianum facundum, virum* atque eruditum: *Aciſclum*,

NOTÆ.

4. *Mundi ruinam*] Fuſius explicavimus ſupra quid ſentiendum ſit de mûndi ruinâ. His conſtat multiſque aliis poëtam eâ fuiſſe opinione terram penitus deſtructam iri.

5 *Nube rubente.*] Ad illud reſpicit: *Videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli.*

6. *Afra Carthago.*] Urbs caput Africæ, prius, ut habet Solinus, dicta Carthada, id eſt, civitas nova. Romæ diu fuit æmula, atque cum eâ geſſit bella tria graviſſima De tempore quo condita & à quo, mira eſt in hiſtoriâ varietas opinionum, quæ ex eo videtur orta, inquit Petavius, quòd urbs iſta paulatim, ac per partes exſtructa fuerit & amplificata Quidam volunt conditam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus, juxta Romanorum tamen & Carthaginenſium opinionem à Didone ſive Eliſa fuit poſita anno Pygmalionis ſeptimo, quo Dido in Africam migravit.

7. *Cypriano*] Sanctus Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus ſanctitate, & doctrinâ clariſſimus ſub Valeriano & Gallieno imperat poſt durum exilium detruncatione capitis martyrium conſummavit ſexto milliario à Carthagine juxta mare: anno Chriſti 258 decimo octavo Kalend. Octobris. Multa de eo Baronius & Petavius.

8. *Corduba.*] Colonia, cognomento Patricia: Hiſpaniæ Bœticæ urbs nobiliſſima, ad Bœtim fluvium: media fere inter Hiſpalim & Granatum. Anno ſalutis 1092. ab Hiſpanis cum Hiſpali, victis & ejectis Mauris, eſt recuperata. Patria fuit Senecæ & Lucani, teſte Martiale ad Licianum: *Duoſque Senecas, unicumque Lucanum facunda loquitur Corduba.*

9 *Aciſclum*] Cùm Eccleſiæ Cordubenſi præerat Oſius ſanctus vir & clarus, Corduba duorum Germanorum Aciſcli atque Victoriæ martyrio illuſtrata eſt Chriſti 303. Dioclet. & Maxim. 20. Daciano præfecto.

10 *Zoëllum.*] Zoëllus, ſeu Zoillus paſſus eſt temporibus perſecutionis Dioclet. & Maxim. quinto Kalend. Julii; ita Martyrol. Romanum.

[11] Treſque coronas.
Tu [12] tribus gemmis diadema pulchrum
Offeres Chriſto, genitrix piorum
[13] Tarraco: intexit cui Fructuoſus
Sutile vinclum.
Nomen hoc gemmæ ſtrophio illigatæ eſt:
Emicant juxta lapides gemelli,
Ardet & ſplendor parilis duorum
Igne coruſco.
Parva [14] Felicis decus exhibebit
Artubus ſanctis locuples [15] Gerunda:
Noſtra geſtabit Calagurris ambos,
Quos veneramur.

INTERPRETATIO.

Zoëllum, treſque martyres Corduba. Tu vero ô Tarraco tres ſanctos, quorum es parens, offeres; qnibus veluti gemmiferâ coronâ *Chriſti caput inumbrabis. Tibi hoc diadema nexuit Fructuoſus: ita* cuim *lucidiſſimam gemmarum*, quæ ad hancce *coronam alligantur, nominant; dua* alteræ *juxta* eam appoſitæ *fulgent, atque unum eundemque ignem mittunt* ſparguntque. *Gerunda urbicula* qnidem, ſed *ſanctorum corporibus opulentiſſima; Callagurisque* ſuos etiam martyres *producent*. Hæc *Felicem*, illa *Hemeterium Chelidoniumque quos colit.*

NOTÆ.

11. *Tres coronas.*] Cur Prudentius de tribus tantum martyribus loquatur eo loco, cùm Martyrol. Roman. alios decem & novem una cum Zoillo martyrii palma donatos fuiſſe ſcribat, non ita facile intelligitur. Tamen, ni fallor, id obſcurum explanavi. Legimus igitur apnd Surium in vitá ſanctæ Anaſtaſiæ Chryſogoni martyris corpus fluctibns delarum fuiſſe ad littus maris, ubi Zoillus vir pius, & presbyter diverſabatur apud Agapen, Chioniam, & Ireuem ſorores: cui Chryſogonus in ſomnis apparens prædixit illum brevi pro Chriſto vitam finiturum, treſqne illas Chriſti ancillas. Quibus colligi poteſt eas præcipue Zoilli comites fuiſſe.

12. *Tribus gemmis.*] Scilicet Fructuoſo Tarraconenſi epiſcopo, ipſiuſqne diaconis Augurio & Eulogio. De quibus infra. Weitzius pntat poëtam hîc alludere ad morem eô ævo uſitatum. Virgines enim nomina ſua monilibus intexta geſtabant.

13. *Tarraco*] Urbs aliàs à Coſetanis & Scipionibus condita, nunc in Catalonia cum portu in ora maris Mediterranei. Sedet ad oſtia Tnleis fluvii, & diſtat 12. leucis à Dertusâ in ortum, Barcinonem versùs 15. Vina Tarraconenſia olim in pretio habita. Martial. lib 13. *Tarraco Campano tantum ceſſura lyæo.* De Strophio ſupra.

14. *Felicis.*] Felicis nomine duo Gerundæ martyrium paſſi ſunt; unus qninto decimo Kalend. April. Narciſſi epiſcopi Gerundenſis diaconus ſub Aureliano juxta Martyrol Roman. juxta vero Baron. in Annalibus ſub Dioclet. & Maxim. imperat. anno Chriſti 303. Alter ſancti Cucuphatis ſocius atque amicus, qui, teſte Eulogio, Cæſareâ Mauritaniæ Gerundam uſque martyrii cupidus pertexit. Paſſus eſt Kalendis Aug. ſub Daciano. Ejus acta ſcripſit Surius tom. 4. Niſi forte unus & idem fuerit, ut colligi poſſe videtur ex annotationibus Baronii. *De Cal. & ſanctis* ſupra.

15. *Gerunda.*] Nunc *Girona* incolis. Urbs fuit Auſetanorum, in Hiſpania Tarraconenſi, nunc Cataloniæ, ad amnem Sambroeam; 7. leucis ab ora maris Mediterranei in occaſum.

[16] Barcinon claro [17] Cucuphate freta
Surget, & [18] Paulo ſpecioſa [19] Narbo:
Teque præpollens [20] Arelas habebit,
Sancte [21] Geneſi.
Luſitanorum caput oppidorum
Urbs, adoratæ cineres puellæ
Obviam Chriſto rapiens, ad aram
Porriget ipſam.
Sanguinem [22] Juſti, cui Paſtor hæret,

INTERPRETATIO.

Ab *illuſtri Cucuphate defenſa Barcinon* ultro *veniet; Narbo Pauli* martyrio *nobilis, nec non Arelas freta ſancto Geneſio.* Emerita *Luſitaniæ caput* ipſis *ſancta Eulaliæ cineribus*, quos *efferet, placabit Deum.* Poterit *Complutum geminum*

NOTÆ.

16. *Barcinon.*] Barcino, aut Barchino, Faventia prius dicta, Cataloniæ caput, nominata & fundata ab Hamilcare, cui Barcha cognomen, quem Carthaginenſes cum exercitu in Hiſpaniam miſerant, licet quidam velint ab Hercule conditam fuiſſe, probe eſt munita, cum portu in ora maris Mediterranei, prope oſtia Rubricati & Bætulonis fluviorum.

17. *Cucuphate,*] Cucuphates ortus eſt in Scyllitanâ urbe nobiliſſimis parentibus. Ætate nondum provectus unâ cum Felice Cæſaream, ut liberalibus litteris operam navaret, profectus eſt. At vix uterque accepit Dioclet. & Maxim. imperat. ſævire in Chriſtianos: Felix Gerundam abiit, Cucuphas Barcinonem. Ubi Maximiani juſſu in craticulam impoſitus, ſinapi & aceto perfuſus, denique percuſſus gladio obiit octavo Kalendas Auguſti. Ita Surius tom. 4.

18. *Paulo.*] De eo hæc habet Martyrol. Roman. *Narbona in Gallia natalis ſancti Pauli epiſcopi, Apoſtolorum diſcipuli, quem tradunt fuiſſe Sergium Paulum proconſulem, qui à beato Apoſtolo Paulo baptizatus, & cùm in Hiſpaniam pergeret, apud Narbonam relictus, ibidem epiſcopali dignitate donatus eſt. Ubi prædicationis officio non ſegniter expleto, clarus miraculis migravit in cœlum undecimo kalend. April.* Quibus Baron. in ſuis annotationibus probat Greg. Turon. erraſſe dum Paulum Narbon epiſcop. tempore Decii imp. in Gallias perveniſſe teſtatur.

19. *Narbo.*] Aut teſte Cicerone Narbon, urbs eſt ampla & munita Galliæ in Occitaniâ provincia juxta ramum Atacis fluvii manuductum aliàs à Romanis, inter montem Peſſulanum ad ortum, & Toloſam ad occaſum. Diſtat mill. paſſ. ab ora maris Mediterranei.

20. *Arelas.*] Aut Arelate, aut Arelatum: urbs Galliæ Narbonenſis, ad Orientalem Rhodani alveum, in quâ multa manent nobilitatis veſtigia. Olim regem habuit. Poſtremus nomine Boſo, cum epiſcopo, quòd ſe non expectaſſet ad ſacra in nocte Nativit. D. N. alapam impegiſſet, ab Othone imper. regno exutus, in cœnobium detruſus eſt. Ex quo tempore regnum Arelatenſe ceſſavit.

21. *Geneſi.*] *Beatus Geneſius exceptoris officio fungens; cum impia edicta, quibus Chriſtiani puniri jubebantur, nollet excipere, & projectis in publicum tabulis ſe Chriſtianum eſſe teſtaretur, comprehenſus ac decollatus martyrii gloriam proprio ſanguine baptizatus accepit Octavo kalend. Septemb anno Chriſti 303. Dioclet. & Maxim.* 20.

21. *Juſti, cui Paſtor.*] De his ſit ſatis, quod legimus in Martyrol Rom. *Compluti in Hiſpaniâ Juſtus & Paſtor fratres, cum adhuc pueri litteris imbuerentur, projectis in ſcholâ tabulis, ſponte ad mar-*

Ferculum duplex, geminumque donum
Ferre [23] Complutum gremio juvabit
Membra duorum,
Ingeret [24] Tingis ſua [25] Caſſianum,
Feſta [26] Maſſylum monumenta Regum:
Qui cinis gentes domitas coëgit
Ad juga Chriſti.
Singulis paucæ, tribus aut duobus
Forſan & quinis aliquæ placebunt
Teſtibus Chriſti, prius hoſtiarum
Pignore functæ.
Tu decem ſanctos revehes & octo,
Cæſaraugusta ſtudioſa Chriſti,
Verticem flavis oleis [27] revincta
Pacis honore.
[28] Sola in occurſum numeroſiores

INTERPRETATIO.

donum tribuere, *geminumque ferculum*: *Juſti* ſcilicet *membra*, *Paſtoriſque* qui unâ cum Juſto *martyrium paſſus eſt*. Poterit & *Tingis*, ubi *Maſſylorum reges mandantur ſepulturæ*, *exhibere Caſſianum*, *qui jam cinis eſt*, *quique* olim his *domitis gentibus Chriſti jugum impoſuit*. *Quædam* civitates, quòd prius *unius* tantum *martyris ſanguine ornata fuerint*, quædam quòd fuerint *duorum*, *trium*, quinetiam *quinque martyrum tutere*, *Chriſto placebunt*. At *tu*, ô *Cæſarauguſta*, *valde pia & flavis oleis*, quæ ſunt pacis inſignia, *redimita duodeviginti martyres adduces*. Tu *una* tot *inter urbes numeroſas martyrum cohortes Chriſto* ven-

NOTÆ.

tyrium tucurrerunt: *& mox à Datiano præſide teneri juſſi*, *& fuſtibus cædi*, *cum ſe mutuis exhortationibus roborarent*, *extra civitatem perducti*, *à carnifice ſunt jugulati*. *Octavo Idus Auguſti*. *anno Chriſti* 303.

23. *Complutum.*] Urbs ſita ad Caraccam fluvium, cum academiâ à Franciſco Ximenio Cardinali erecta. Madrito finitima eſt, diſtatque à Toleto 15. leucis, Segontiam & Cæſarauguſtam verſus.

24. *Tingis.*] Tingi, Tingios, Tangarique urbs Africæ & Mauritaniæ Tingitanæ caput, cum portu capaci in orâ freti Herculei, ab Antæo, ut ferunt, condita. Antea ſubetat Luſitanis, ſed à paucis annis conceſſa fuit Regi Angliæ, à quo fuit permunita; eſtque in Habata provinciâ regni Fezzæ.

25. *Caſſianum.*] *Tingi in Mauritaniâ paſſio ſancti Caſſiani martyris*, *qui exceptoris diu gerens officium*, *tandem cælitus inſpiratus*, *exetrabile duxit*, *neci Chriſtianorum deſervire*; *unde renuncians eidem officio ſub Chriſtianâ confeſſione triumphum meruit obtinere martyrii*. *Tertio nonas Decembr*. *anno Chriſti* 303. Ita Martyrol. Roman.

26. *Maſſylûm*] Pro Maſſylorum. Maſſyli gens Africana, admodum incerti ſitus: ab aliis ponitur prope Barcæos, ab aliis apud Getulos, ab aliis ad occidentem in Numidiâ, quos ſecutus eſt Prudentius,

27. *Revincta oleis.*] Quæ pacis ſunt inſignia. Virg. 2.Georg. *Et pinguem pacis nutritor olivam*. vide ſupra.

28. *Sola numeroſiores.*] Quia Cæſarauguſta, ut notat Iſidorus floret ſanctorum martyrum ſepulturis Nobiliſſimus

Martyrum turbas Domino paraſti :
Sola, prædives pietate, multâ
Luce fruêris.
Vix parens [29] orbis populoſa Pœni,
Ipſa vix Roma in ſolio locata,
Te decus noſtrum ſuperare in iſto
Munere digna eſt.
Omnibus portis ſacer immolatus
[30] Sanguis excluſit genus invidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenêbras
Urbe piatâ.
Nullus umbrarum latet intus horror:
Pulſa nam peſtis populum refûgit.
Chriſtus in totis habitat platêis:
Chriſtus ubique eſt.
Martyrum credas patriam coronis
Debitam ſacris; chorus unde ſurgens
Tendit in cælum niveus [31] togatæ

INTERPRETATIO.

turo *inſtruxiſti*; quare *una piiſſima magnum habebis ſplendorem. Vix populoſa Carthago; vix Roma ipſa orbis* Chriſtiani *caput te vincet, quæ decus es Hiſpaniæ* ac *magis frequentem* Sanctorum numerum Deo exhibebit. *Sanguis martyrum effuſus lividos* malevoloſque *dæmones excluſit omnibus* ex *portis: falſorum deorum cultus delevit*, ab hæreſibus *purgavit urbem.* Jam *nulla larva territant* cives, jam *pulſi dæmones* Cæſarauguſtanos *vitant. Omnibus in plateis Chriſtus adoratur; ubique* illius effigies *colitur. Crederes* hanc *urbem* tot *ſanctorum patriam*, ad hoc *conditam eſſe* ut ferret *martyres; ex eâ* enim *candidatus ſurgit martyrum exer-*

NOTÆ.

tamen tumulus is eſt, qui cineres combuſtorum martyrum prope innumerabilium continet: quos ab aliis cineribus candore diſtinctos, atque ſelectos ſimulque congeſtos, maſſam candidam dictam ferunt. Quod vero ſpectat 18. martyres, quorum laudes hîc cecinit Prudentius, in eodem etiam ſepulchro conditi fuêre; ac mortem occubuêre anno Chriſti 303. Dioclet. & Maxim. 10. ſexto-decimo Kalend. Maii; Daciano Hiſpaniarum præſide.

29. *Urbs orbis Pœni.*] Scilicet Carthago Africæ caput. Carthaginenſes autem Pœni vocabantur quaſi Phœni, è Phœniciâ oriundi.

30. *Sanguis excluſit genus invidorum dæmonum*] Dæmones, ſpiritus illi contaminati ac perditi per omnem terram vagantur, & ſolatium perditionis ſuæ perdendis hominibus operantur. Itaque omnia inſidiis, fraudibus, dolis, erroribus complent. Sive ergo detineantur inferno, & tantum per tempus aliquod habeant libertatem exeundi, tentandique homines; ſive reſerventur ad diem judicii, & interea degant in medio aëre, quem communi fere conſenſu Patres ecævi putarunt plenum eſſe dæmonibus ſic, ut ſi viderentur oculis, ubique occurrerent, certum eſt dæmones aſpectum & præſentiam martyrum vitare, ſacraſque timere reliquias.

31. *Togata nobilitatis.*] Vel alludit ad id, quod canit Eccleſia, *Te martyrum candidatus laudat exercitus.* Quaſi togâ candidâ induti: vel ad Romanos quos Virg. vocat, *Gentem togatam.*

Nobilitatis.
Inde, [32] Vincenti, tua palma nata eſt,
Clerus hic tantum peperit triumphum :
Hic ſacerdotum [33] domus infulata
Valeriorum.
Sævus antiquis quoties procellis
Turbo vexatum tremefecit orbem,
Triſtior templum rabies in iſtud
Intulit iras.
Nec furor quiſquam ſine laude noſtrûm
Ceſſit, aut clari vacuus cruoris :
[34] Martyrum ſemper numerus ſub omni
Grandine crevit.
Nonne, Vincenti, peregre necandus
Martyr, his terris tenui notaſti
Sanguinis rore ſpeciem futuri
Morte propinquâ ?
Hoc colunt cives, velut ipſa membra

INTERPRETATIO.

citus, atque *in cælum aſcendit. Hic ortus eſt Vincentius, hic glorioſe triumphavit clerus, omniſque Valerii Epiſcopi domus. Quoties tyranni in Chriſtianos ſaviêre*, ipſiſque *terrorem injecêre*; *in* Cæſarauguſtam *Deo deditam iram verterunt maxime*: ſic ut *nulla tempeſtas ſedata fuerit*, quin *quiſquam è noſtris* civibus *cum laude dimicarit, ſuumque fuderit ſanguinem*; quare *martyrum numerum auxit quacunque perſecutio. Nonne, ô Vincenti, qui* alterâ *in regione morti debebas occumbere, hic tenui* quidem *cruoris tui effuſione notaſti*, quàm, dùm *mors immineret, dolores patireris toleranter. Hunc* tui martyrii *diem Cæſarauguſtani celebrant* pari

NOTÆ.

32. *Vincenti.*] Qui Cæſaranguſtanus eſt, & Sagunti marryrium paſſus ; ut infra dicemus.

33. *Domus infulata Valeriorum*] An eo nomine duo fuerint epiſcopi Cæſarauguſtani dubium eſt Quorum prior ſederit temporibus Daciani, atqne obierit quinto Kalend. Februar. eodem tempore quo ipſius diaconus ſanctus Vincenrius nobili martyrio triumphavit : poſterior vero vixerit temporibus Conſtantini, concilioque Eliberino interfuerit. Quia tamen Eccleſia Cæſarauguſtana unum tantum agnoſcit Valerium Epiſcopum, hanc ſeqnor opinionem, licet Prudentius aliâ eſſe videatur. Cur dicat domus infulata omnes norunt, nempe ab infulâ ſeu mitrâ Pontificum.

34. *Martyrum ſemper numerus ſub omni grandine crevit.*] *Quis enim neſcit, quam uberem proventum effudit Eccleſiæ ſeges, Apoſtolorum ac ceterorum martyrum ſanguine irrigata ? Quò plus ſanguinis effuſum eſt, hoc magis ac magis effloruit multitudo fidelium : hoc latius ſparſit ſuas propagines illa beata vitis, à Chriſto ſtirpe ſurgens.* Ita Cyprianus lib de duplic. martyr. Ita quoque Tertull. Apologet c. 48. *Exquiſitior quæque crudelitas veſtra, illecebra magis eſt ſectæ. Plures efficimur quoties metimur à vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum. Chriſtianorum itaque numerus nunquam, ne in ipſa quidem perſecutione minuitur, quia ſi ſemen eſt eorum ſanguis, cujuſque plus effuſum fuerit, eò major promittitur fidelium proventus, ſicut meſſis copioſa, amplioris ſegetis præparatio eſt.*

Ceſpes includat ſuus, & paterno
Servet amplectens tumulo beati
Martyris oſſa.

Noſter eſt, quamvis procul hinc in urbe
Paſſus ignota dederit ſepulchri
Gloriam victor, propè litus altæ
Forte [35] Sagunti.

Noſter, & noſtra puer in palæſtra,
Arte virtutis fideique [36] olivo
Unctus, horrendum didicit domare
Viribus hoſtem.

Noverat templo celebres in iſto
Octies partas deciesque palmas,
Laureis doctus patriis eâdem
Laude cucurrit.

Hic &, [37] Encrati, recubant tuarum
Oſſa virtutum: quibus efferati
Spiritum mundi [38] violenta virgo
Dedecoraſti.

Martyrum nulli remanente vita
Contigit terris habitare noſtris:

INTERPRETATIO.

pompâ, *ac ſi hac tellus cadaver* accepiſſet, ac *blande ſinu oſſa complecteretur & cineres*: & jure *celebraat*. *Quanquam* enim *procul hinc martyrii palmâ donatus in urbe externâ*, *prope* ſcilicet antiquam *Saguntum* jaceas ſituſque ſis, *tamen noſter es*; *& à puere Chriſtianâ in militiâ clarus*, *aactuſque baptiſmatis chriſmate didiciſti horrendos tyrannos vincere. Noveras duodeviginti martyres olim hic generoſe finiiſſe vitam*: talibus *popularium* exemplis *animatus eandem laudem quæſiviſti. Neque hic evanait Encratidis* memoria, *virtutum*que *quibus fortis* hæc virgo *crudelem mundum verecundiâ perculit. Nullus* unquam *martyrium paſſus retinuerat vitam*, *terramque habitarat. Vaa* Encratis *morti*, nempe martyrio

NOTÆ.

35. *Sagunti.*] Saguntum, Saguntus, & Saguntos, olim clariſſimum Hiſpaniæ Tarraconenſis oppidum, in finibus Hederanorum, ab Hannibale Carthaginenſi everſum; à Zacynthiis, qui cum Hercule in Hiſpaniam venerunt, conditum fuit: quare *altam* nempe antiquam Saguntum dicit Prudentius. Diſtat tantum à mari 3. mill. paſſ. *Saguntina fames* (quam ea urbs in obſidione prædictâ paſſa fuit) eſt in proverbio de extremâ fame.

36. *Olive.*] Alludit & ad paleſtriras, qui oleo, priuſquam inirent certamen, ſe perungebant, & ad oleum chriſmaque baptiſmatis.

37. *Encrati.*] Encratis vel Engratia eodem anno 303. ac eâdem die, nempe ſexto decimo Kalendas Maii, quâ duodeviginti Cæſarauguſtani martyres ſuppliciis affecti ſunt, laniato corpore, mamilla abſciſſa, & jecore avulſo adhuc ſuperſtes in carcere incluſa eſt, donec ulceratum corpus putreſceret.

38. *Violenta virgo.*] Ut alludat ad hæc verba: *Regnum calorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*

Sola

Sola tu morti propriæ ſuperſtes
Vivis in orbe.
Vivis, ac pœnæ ſeriem [39] retexis,
Carnis & cæſæ ſpolium retentans,
Tetra quàm ſulcos habeant amaros
Vulnera, narras.
Barbarus tortor latus omne carpſit,
Sanguis impenſus, laceſata membra,
Pectus abſciſsâ patuit papillâ
Corde ſub ipſo.
Jam minus mortis pretium peractæ eſt;
Quæ, venenatos abolens dolores,
[40] Concitam membris tribuit quietem
Fine ſoporo.
Cruda te longùm tenuit cicatrix,
Et diu venis dolor hæſit ardens,
Dum putreſcentes tenuat medullas
Tabidus humor.
Invidus quamvis obitum ſupremum
Perſecutoris gladius negarit:
Plena te, martyr, tamen, ut peremptam,
Pœna coronat.
Vidimus partem jecoris revulſam
Ungulis longè jacuiſſe preſſis:
Mors habet pallens aliquid tuorum,
Te quoque vivâ.

INTERPRETATIO.

ſuperfuit; ac poſtea duravit in longum. Ipſi licuit *martyrii effari ordinem, reviſere carnis cæſa reliquias, atque quam alta eſſent vulnera, quam grandia acerbaque narrare. Dirus carnifex latera laniaverat; largus ſanguis fluebat omni ex parte; lacerata* erant *membra; pectus ipſum patebat,* quòd *mamma abſciſſa* fuiſſent *uſque ad radicem.* Tum *obire mortem, quæ omnium intolerabilium dolorum finis eſt,* quæque, dum *membra* dulci *ſopit ſomno, ipſis confeſtim præſtat pacem gignitque, minus martyri fuiſſet meritum.* Nam *diu* hujuſce *virginis cruda hiarunt vulnera; diu acerbiſſimus dolor corpori manſit,* atque *ſanguis corruptus infecit medullas ipſas. Licet* ergo *tortor* illius laudis *invidus ferre eam non necaverit, tamen martyrii* palmam *æque adepta eſt tormentis, ac ſi vitam poſuiſſet. Vidimus* ipſius *jecoris partem ungulis altè immiſſis avulſam humi jacere; ita ut pallidâ morte,* quanquam adhuc *vitam duceret, multa partes* corporis *abſumerentur.*

NOTÆ.

39. *Retexis.*] Pro enarras: quo uſus eſt vocabulo in Hymn. Martyr. *Quæ vox, quæ poterit lingua retexere.*

40. *Concitam.*] Unde Ovid. *Morſque minus pœnæ, quam mora mortis habet.*

Hunc novum noſtræ titulum fruendum
Cæſarauguſtæ dedit ipſe Chriſtus,
Juge viventis domus ut dicata
Martyris eſſet.
Ergo ter ſenis ſacra candidatis,
Dives Optato ſimul & Luperco,
Perge conſcriptum tibimet Senatum
Pangere pſalmis.
Ede Succeſſum: cane Martialem:
Mors & Urbani tibi concinatur:
Juliam cantus reſonet, ſimulque
Quintilianum.
Publium [41] pandat chorus, & revolvat,
Quale Frontonis fuerit tropæum;
Quid bonus Felix tulerit, quid acer
Cæcilianus.
Quantus, Evoti, tua bella ſanguis
Tinxerit, quantus tua, Primitive:
Tum tuos vivax recolat triumphos
Laus, Apodemi.
Quattuor poſthinc ſupereſt virorum
Nomen extolli, renuente metro:
Quos [42] Saturninos memorat vocatos
Priſca vetuſtas.
Carminis leges amor aureorum
Nominum parvi facit, & loquendi

INTERPRETATIO.

Chriſtus ipſe hac ſingulari laude ornavit Cæſarauguſtam, conceſſitque patriam eſſe martyris jugiter viventis. Jam *ergo*, ô *civitas, quæ duodeviginti martyrum* morte *illuſtris es, quæ & Optatum* tuliſti *& Lupercum, perge tot* ſanctorum tuorum veluti *ſenatorum laudes dicere. Verbis extolle Succeſſum, Martialem lauda, Urbani explica martyrium; perſonent* omnia *Juliæ Quintilianique* nominibus; *chorus Publium celebret, adumbret diſcende clarum Frontonis trophæum*, ac *quid pius Felix paſſus fuerit, quid intrepidus Cæcilianus; quam cruenta Evotii fuerit paſſio*, fuſius *deſcribat; denique cantet ſpectabiles Apodemi victorias. Quatuor adhuc martyrum nomina*, quòd *ad metrum non quadrent, nobis reſtant recenſenda; eos*, ut fama fert, *Saturninos noſtri patres appellarunt.* Verùm, qui *vult ea nomina* martyrum *aureis litteris ſcribenda cantare, is parum curat*

NOTÆ.

41. *Pandat.*] Sequor Heinſium, & Weitzium, in quibus *pandat*, licet in aliis *pangat*. Tale enim illud apud Val. Flaccum initio operis, *verſa proles tua pandat Idume, namque poteſt, Solymo nigrantem pulvere fratrem.*

42. *Saturninos.*] Nempe, ut ſcribit Uſuardi martyrologium, Caſſianum, Matutinum, Januarium, Fauſtumque.

Cura de ſanctis vitioſa non eſt,
Nec rudis umquam.
Plenus eſt artis modus, annotatas
Nominum formas recitare Chriſto:
Quas tenet cæli liber, explicandus
Tempore juſto.
Octo tunc ſanctos recolet decemque
[43] Angelus coram Patre Filioque,
Urbis unius regimen tenentes
Jure ſepulchri.
Quin ad antiquum numerum trahetur,
Viva poſt pœnæ ſpecimen puella,
Morſque Vincenti, cui ſanguis hinc eſt,
Fons & honoris.
Additis [44] Caio (nec enim ſilendi)
Teque, Crementi: quibus incruentum
Ferre provênit decus ex ſecundo
Laudis agone.
[45] Ambo confeſſi Dominum ſteterunt
Acriter contra fremitum latronum:

INTERPRETATIO.

metri leges: *& ſane nec peccat nec rudis eſt poëta*, *cum ſanctos celebrat.* [1] *Satis artis*, elegantiæ ſatis *adhibuit*, *modo recinerit quibus characteribus nomina ſcripta ſint in libro*, *qui aliquando aperietur. Tum Angelus coram* Deo *Patre ac Chriſto recolet duodeviginti illos martyres*, ac Cæſarauguſtam, *quòd hic condita ſunt corpora*, eorum *in tutelâ eſſe* oſtendet. *Quin etiam Encratem*, *quæ martyrium paſſa*, *non obiit*, *Vincentiumque* cujus hæc civitas *& patria eſt & virtutis ſchola*, *decem & octo martyribus adjiciet. Nec omittet Gaium ac Crementium*, *de quibus non loqui haud fas eſt. Ambo incruente certamine* patem aliis martyrii palmam *adepti ſunt. Uterque generoſe coram ipſis tyrannis confeſſus eſt Chriſtum*,

NOTÆ.

43. *Angelus.*] Cum nationibus populiſque omnibus præſint Angeli; tum multo magis eccleſiis, ac cætibus religionis jure ſociatis; ac locis iis, in quibus Chriſtiana ſacra celebrantur. Quin etiam Patres volunt & oratoriis, ſacriſque locis cuſtodes eoſdem appoſitos eſſe, & incruenti ſacrificii tempore Chriſtianis aſſiſtere, eorumque preces ac vota Deo repræſentare, ac viciſſim divinam ad eos gratiam ac beneficentiam reportare. Quare non mirum eſt quòd Prudentius afferat Angelum Cæſarauguſtæ opem laturum.

44. *Caio.*] *Caius & Crementius ſecundo confeſſi*, *& in fide perſeverantes martyrii calicem guſtaverunt 16. Kalend. Maii anno Chriſti* 303. Ita Martyrol. Roman.

45. *Ambo confeſſi.*] Alludit ad Confeſſoris elogium, quò vetus Eccleſia eos tantùm inſigniebat, qui ob teſtimonium Chriſti publicitùs datum, pœna, non tamen morte erant affecti. Unde Hier. de Hilario: *Hilarius meorum Confeſſor temporum*, *& Epiſcopus duodecim Quintiliani libros & ſtylo imitatus eſt*, *& numero*.

Ambo guſtarunt leviter ſaporem
Martyriorum.
Hæc, ſub altari ſita ſempiterno,
Lapſibus noſtris veniam precatur
Turba, quam ſervat procerum creatrix
Purpureorum.
Nos pio fletu, date, perluamus
Marmorum ſulcos, quibus eſt operta
Spes, ut abſolvam retinaculorum
Vincla meorum.
Sterne te totam generoſa ſanctis
Civitas mecum tumulis: deinde
Mox reſurgentes animas & artus
Tota ſequêris.

INTERPRETATIO.

atque citra ſanguinem martyrio donatus eſt. Hæc turba, quam Cæſarauguſta *martyrum genitrix ſervat, ſeſe provoluit ad Dei genua, ut peccatorum noſtrorum veniam impetret.* Eia agite, *vim lachrymarum profundamus* ad illorum ſepulchra quibus *ſuperadditum eſt epitaphium,* quibus ſacros cineres, *totam ſpem noſtram intulimus, ut tandem peccatorum rumpamus vincula.* Denique *ô ſancti cives, vos humi proſternite,* colite *tumulos martyrum, ut eos, cum ſua recipient corpora, ſequamini.*

HYMNUS QUINTUS.

Paſſio ſancti Vincentii Martyris.

BEATE martyr, [1] proſpera
Diem triumphalem tuum,
Quo [2] ſanguinis merces tibi
Corona, [3] Vincenti, datur.

INTERPRETATIO.

O *Beate Martyr Vincenti,* te precor ut *proſperes diem* hunc *tuum triumphalem, in quo* Chriſtus *te coronat,* meritamque tribuit *mortis mercedem*;

NOTÆ.

1. *Proſpera.*] Liv. 6. ab Urbe: *Dii manes vos precor, veneror, veniam peto, feréque uti pop. Rom. Quiritium vim, Victoriamque proſperetis.*

2. *Sanguinis merces tibi corona datur.*] Nam, ut ait Auguſt. de arbore ſcientiæ boni & mali. *Quis unquam præmium non pugnanti dat? Aut quæ corona non dimicanti? Aut quæ ſine conflictu victoria? Audi Apoſtolum divino ore loquentem. Nemo coronatur, niſi qui legitime certaverit.*

3. *Vincenti.*] Vincentius Cæſarauguſtanus Sagunti martyrium paſſus eſt: ne enim ulla reliqua eſſet martyribus Cæſarauguſtanis conſolatio, quam perce-

Hic te ex tenêbris ſeculi,
Tortore victo & judice,
Evexit ad cælum dies,
Chriſtoque ovantem reddidit.
Nunc Angelorum particeps
[4] Collucis inſigni [5] ſtola:
Quam teſtis indomabilis
Rivis cruoris laveras.
Cùm te [6] ſatelles idoli
Præcinctus atris legibus,
Litare Divis gentium
Ferro & catenis cogeret.
Ac verba primùm mollia
[7] Suadendo blandè effuderat;

INTERPRETATIO.

ac de *tortoribus*, de ipſo *judice triumphans ex hac miſerâ vitâ migraſti in cælum, Chriſtique* in conſpectum *lætus veniſti. Jam Angelorum* gloriæ *particeps inſigni colluces ſtolâ, quæ* tota tuo *generoſo ſanguine, invicte martyr, tincta fuit; cum dæmonis miniſter duras leges impoſuit, ac vi tormentorum, catenisque conatus eſt* adigere te *ad immolandum idolis. Is ante remiſſe leniterque egerat, ut captioſis* verbis *qua-*

NOTÆ.

piſſent vel hortatu illius vel exemplo; Dacianus inde abducendos curavit Valerium civitatis epiſcopum, Vincentiumque ipſius diaconum. Ibi carcerem, famem, equuleum, diſtorſiones membrorum, laminas, erarem ferream ignitam, mortemque ipſam toleravit: undec. Kalendas Febr. anno Chriſti 305. Dioclet. & Max. impp. 20. Baronius quidem aliique Valentiæ mortem obiiſſe martyrem affirmant, quod nullam patitur difficultatem; ſiquidem Saguntum tantum 3. mill. paſſ. à Valentiâ diſtat: ubi Valentius miſſus fuit in carcerem.

4. *Collucis.*] Ita enim optime codex Puteaneus. Quia vero *colluces*, quod in cæteris exſtat conſtanter, exemplaribus, non poteſt ferri eo loco, audacter nimis refinxerunt, *luces in inſigni ſtola*. Sed cum amet poëta hiſce verbis tertiæ conjugationis uti, non eſt ut controverſiam iſti ſcripturæ moveamus. Et ſane infra v. 60. *Extorque, ſi potes, fidem*. v. 395. *Sic frendit, & corpus ſacrum*, &c. Hamart. v. 626. *Sanctum, Lector, percenſe volumen*: ubi *extorquere, frendere, percenſere* ſunt tertiæ conjugationis.

5. *Stola.*] Apud veteres pro omni indumento ſumebatur, præcipue vero pro honeſtæ mulieris veſte uſque ad imos pedes demiſſâ, unde illatum erat inſigne caſtitatis. Quare fortaſſe orarium vocamus ſtolam ſacerdotalem; cùm enim diaconi ſacerdoteſque ordinantur, ut notavimus ſupra ipſis dat epiſcopus ſtolam, veluti inſigne caſtitatis, quam ſervare omnes Deo pollicentur. Cum Childebertus, & Chlotarius in Hiſpaniam irruperunt, cujus maximam partem eos acquiſiſſe ſcribit Gregorius, ii obſidione Cæſarauguſtam tentarunt, à quâ ſe, data Childeberto illa S. Vincentii ſtolâ, oppidani redemerunt. Hujus in honorem martyris rex ille ſuburbanam baſilicam ædificavit, quæ hodie ſancti Germani dicitur.

6. *Satelles idoli.*] Dacianus ſcilicet Hiſpaniarum præſes, quem vocat dæmonis miniſtrum.

7. *Suadendo blande effuderat.*] *Sermo eorum ſicut cancer ſerpit: colloquium velut contagium tranſilit: noxia & venenata perſuaſio perſecutione ipsâ pejus inficit.* Cyprian. Serm. 6.

Captator ut vitulum lupus
Rapturus alludit priùs.
[8] Rex, inquit, orbis maximus,
Qui [9] ſceptra geſtat Romula,
Servire ſanxit omnia
Priſcis deorum cultibus.
Vos [10] Nazareni aſſiſtite;
Rudemque ritum ſpernite:
Hæc ſaxa, [11] quæ Princeps colit,
Placate fumo & victima.
Exclamat hîc Vincentius,
[12] Levita de tribu ſacra,
Miniſter altaris Dei,
[13] Septem è [14] columnis lacteis:

INTERPRETATIO.

cunque Chriſtianis facilius *ſuaderet*; *luporum more, qui* mille nugis *tenent vitulum*, antequam illum *devorent. Rex, inquit, regum potentiſſimus, Romanorum imperator jubet omnes* homines *antiquum cultum deorum ſuſcipere.* Quare, ô *Chriſtiani*, huc *accurrite*; *falſam fidem* veſtram *ejurate*: *placate thure atque victimis idola, quæ princeps ipſe colit.* Vix ea: *Vincentius*, *qui ſe totum Deo devoverat, quique ſacrorum miniſter erat, ac unus è ſeptem diaconis*; *exclamat.*

NOTÆ.

8. *Rex.*] Nempe Diocletianus de quo ſupra.

9. *Sceptra Romula.*] Eodem ſenſu Virgil. lib. 6. *Nec Romula quondam ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.* A Romulo urbis conditore.

10. *Nazareni.*] Chriſtiani ita dicti, quòd Chriſtus vocatus fuerit Nazarenus à Nazareth viculo, in quo nutritus fuit.

11. *Quæ Princeps colit.*] Omnes enim, ut ait ingenioſe Lipſius, ut ſolem ſpectant Principem, & ab eo quaſi colorantur. Unde Lactant. lib. 6. cap. 6. *Et quoniam mores ac vitam Regis imitari, genus obſequii judicatur; abjecerunt omnem pietatem, ne exprobrare Regi ſcelus viderentur, ſi pie viverent. Sic aſſidua imitatione corrupti divinum fas reliquerunt.* Quò ſpectat, quod Plinius protulit Paneg. Trajano dict. *Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe: atque, ut ita dicam, ſequaces ſumus.*

12. *Levita.*] Ita Sacerdotes vocantur, quòd, cum filii Jacob in diverſas tribus partiti fuiſſent, Levi tribus ad Sacerdotium evecta fuit.

13. *Septem è columnis.*] Non ſolum reſpicit Poëta ad ſeptem Diaconos, de quibus fit mentio Act. Apoſt. cap 6. *Conſiderate ergo fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, plenos Spiritu ſancto.* Verum etiam ad ea, quæ ætate ſua adhuc ſervabantur. Hunc enim Diaconorum numerum non licebat excedere, ut conſtat ex Neocæſarienſis Concilii Can. 15. C. *Diaconi ſeptem.* Et Cornelius Papa ſcribit ad Fabium Antiochenum, ſeptem eſſe Diaconos. Denique in Concilio Romano ſub Sylveſtro I. Diaconi in Urbe Cardinales ſeptem numerantur. Ignatius autem epiſt. ad Trallianos tradit officium Diaconorum in eo fuiſſe, ut Epiſcopo; & ſacerdotibus ſacrificantibus, & ſacramenta divina miniſtrantibus ſubminiſtrarent. Quin etiam vivificum Chriſti ſanguinem communicantibus præbebant, aliiſque quàm ſacerdotibus divinum quoque Euchariſtiæ ſacroſanctæ panem. Unde Diaconi Euchari-

Tibi iſta præſint numina:
Tu ſaxa, tu lignum colas:
Tu mortuorum mortuus
Fias Deorum Pontifex.
Nos lucis auctorem Patrem,
Ejuſque Chriſtum Filium,
Qui ſolus ac verus Deus,
[15] Daciane, confitebimur.
Hic ille jam commotior:
Audesne, non felix, ait,
Jus hoc Deorum & Principum
Violare verbis aſperis?
Jus & ſacratum & publicum,
Cui cedit humanum genus?
Nec te juventæ fervidæ
Inſtans periclum permovet?
Hoc namque decretum cape:
Aut ara thure & [16] cæſpite
Precanda jam nunc eſt tibi,
Aut mors luenda eſt ſanguine.
Reſpondit ille [17] altrinſecus:

INTERPRETATIO.

Tibi licet, ô Daciane, *& ſaxa & lignum adorare*, licet *hæc invocare numina*, atque *diis mortuis ſacrificare*; ſiquidem tu ipſe jam gratiæ *mortuus es. Nos* vero *confitebimur*, colemuſque *Patrem* Deum, *mundi Creatorem*, *Chriſtumque ipſius filium*, *qui* unâ *ſunt unus Deus ac verus. Tum hic perturbatus* præfectus. *Quid? Audes*, hominum *miſerrime*, *tam petulantibus verbis*, *jus & deorum & principum imminuere. Jus* illud *ſacratum*, jus *publicum*, *quod cuncti mortales venerantur: nec tibi fervido juveni mors imminens* movet. *Nunc elige utrum velis* deos noſtros exorare, *iis tribuere honores thuris*, *ac ponere altaria*, *an vero omnium vim tormentorum perferre. Ex alterâ parte reſpondet martyr. Quid*

NOTÆ.

ſtiam ad fideles abſentes deferebant. Quæ omnia facile colliguntur ex Nicæn. Concil. Canon. 14, ex SS. Juſtin. Cyprian. Ambroſ.

14. *Columnis lacteis.*] Diaconos etiam vocat columnas lacteas; columnarum enim vices gerebant primis temporibus, totumque eccleſiæ templum ſuſtinebant. Lacteæ autem dicuntur ob inſignem illorum caſtitatem.

15. *Daciane.*] Is, ut notat Baronius, Diocl. & Maxim. impp. Hiſpaniis præſidebat, dùm Rictiovarus Galliarum præſes erat. Uterque tam crudelis inhumanuſque, ut ambo crudelitate viſi fuerint ſimul certaſſe.

16. *Caſpite.*] Cæſpes pro arâ erat, & aræ imponebatur, reique divinæ neceſſarius habebatur. Veteres quoque interdum cæſpitias extruebant aras, cum altare deerat. Horat. *Hic vivum mihi caſpitem, & verbenas pueri ponite, thuraque.*

17. *Altrinſecus.*] Ex altera parte; quo adverbio uſus eſt Plautus in Mil. *Quid illic aſtas? Quin retines altrinſecus.*

Age ergo, quidquid virium,
Quidquid poteſtatis tibi eſt,
Palàm reluctor, exere.
Vox noſtra quæ ſit, accipe.
Eſt Chriſtus & Pater Deus:
Servi hujus ac teſtes ſumus.
[18] Extorque, ſi potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridenſque flammis lamina,
Atque ipſa pœnarum ultima,
Mors Chriſtianis ludus eſt.
O veſtra inanis vanitas,
Scitumque brutum Cæſaris!
Condigna veſtris ſenſibus
Coli jubetis numina.
Exciſa fabrili manu,
Cavis recocta & follibus:
Quæ voce, quæ greſſu carent,
Immota, cæca, elinguia.
His ſumptuoſa ſplendido
Delubra creſcunt marmore:
His colla mugientium
Percuſſa taurorum cadunt.
At ſunt & illic [19] ſpiritus.

INTERPRETATIO.

dubitas? *Tuas* jàm *omnes vires collige, tuam oſtende poteſtatem, nam palam* leges tuas *perfringo. Audi: en fidei mea* ſumma ac caput. Confiteor *Chriſtum* ipſiuſque *patrem* unum eſſe *Deum*; id mihi magnæ laudi eſt hujus *ſervum eſſe ac ob eum fundere ſanguinem. Jam fac, ut fidem meam ejurem.* Quaſi vero *Chriſtiani late non paterentur tormenta, carceres, ungulas, ardentes laminas, mortem ipſam, quæ ſuppliciorum maximum eſt.* O quàm *inanis* eſt *ſpes veſtra*, quàm *iniquum Cæſaris decretum*: ſiquidem vultis *ut aderemus deos cæcitati veſtræ congruentes*, ſcilicet deos *arte exciſos, conflates ex ære fuſili, mutos, non gradientes, immobiles, cæcos*, ac denique *elingues. Quibus* tamen *candenti de marmore ſublimia templa penitis, atque mugientes tauros immolatis. Ibi* quidem *adſunt*

NOTÆ.

18. *Extorque, ſi potes, fidem.*] Arnob. lib 1. adverſ. Gentes, jure hanc agendi rationem ipſis objicit. *Quid tam injuſtum, quàm repugnantibus, quam invitis extorquere in contrarium voluntates, inculcare quod nolint, & quod refugiant animis.*

19. *Spiritus.*] Ex iis, quæ de dæmonibus ſcripſit Prudentius, facile colligitur eos meros eſſe ſpiritus, ac corporis expertes exiſtimaſſe. Conſtare tamen poſſent corporibus æthereis, ac ſubtilibus, quæ nihil, quo minus ſpiritus appellarentur, prohiberent.

Sunt;

Sunt; ſed magiſtri criminum,
[20] Veſtræ & ſalutis aucupes,
Vagi, impotentes, ſordidi:
Qui vos latenter incitos
In omne compellunt nefas,
Vaſtare juſtos cædibus,
Plebem piorum carpere.
Norunt & ipſi ac ſentiunt
Pollere Chriſtum & vivere,
Ejuſque jam jamque affore
Regnum tremendum perfidis.
[21] Clamant fatentes denique
Pulſi è latebris viſcerum,
Virtute Chriſti & nomine
[22] Divique & idem dæmones.
His intonantem martyrem
Judex profanus non tulit.
Conclamat: Os obtrudite,
Ne plura jactet improbus.
Vocem loquentis claudite;
Raptimque lictores date,
Illos reorum carnibus
Paſtos, manuque exercitos.

INTERPRETATIO.

Spiritus; ſed vagi ſunt dæmones, *impuri, impotentes, ſuaſores peccatorum, veſtraque ſaluti inſidiantes.* Et ſane nonne *vos ſuggeſtibus allectos ad dandos morti probos homines, ad Chriſtianos vexandos, ad omne ſcelus inducunt. Et norunt & ſentiunt Chriſtum vivere*, omnemque *habere poteſtatem; norunt ipſius regnum, ſceleratis timendum, venturum brevi. Ii denique Angeli & diaboli ſimul, cùm Chriſti virtute victi ac nomine exeunt è corpore dæmoniacorum*, fatentur Chriſtum Deum eſſe. *Dacianus non tulit* diutius *ea loquentem Vincentium. Jubet ita* illi *os comprimi, ut* nullum *ex ore verbum exeat:* hanc *linguam, inquit*, improbam *retundite. illum tradite carnificibus, qui jam virgis laceraverint Chriſtianos, quique lacertoſi ſint.*

NOTÆ.

20. *Veſtra & ſalutis aucupes.*] Dæmones vero non uno tentationis genere nos oppugnant, neque ſemel, ſed iterum, ac ſæpius, & ad extremum ſpiritum laceſſunt.

21. *Clamant.*] Alludit ad id Evang. *Jeſu Chriſte fili David, quid veniſti ante tempus torquere nos? ſcimus qui ſis.*

22. *Divique & idem dæmones.*] Cur divos vocet clarum eſt, Dæmones creati ſunt in ſtatu, in quo nihil ipſis deerat de bonis naturalibus, & conſequenter in beatitudine naturali, unde quoad eſſe phyſicum. ut loquuntur theologi, omnino ſunt Angelis æquales. Sed de iis fuſius in Hamart.

Jam faxo, [23] jus prætorium
Conviciator ſentiat,
Ne impune, ne noſtris ſibi
Dîs deſtruendis luſerit.
Tibi ergo ſoli, contumax,
[24] Tarpeia calcentur ſacra?
Tu porrò ſolus obteras
Romam, Senatum, Cæſarem?
Vinctum retortis brachiis
Surſum ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
Divulſa membratim crepet.
Poſt hinc [26] hiulcis ictibus
Nudate coſtarum abdita,
Ut per [27] lacunas vulnerum
Jecur retectum palpitet.

INTERPRETATIO.

Faciam ut, quod poſſit prætor, intelligat is obtrectator, ne impune noſtros deos illudat, quos brevi ſperat *deſtructum iri*. An *igitur is unus contumax ſacra calcabit tarpeia, unus ne Romanos* ritus, *ſenatus* decreta, edicta *principis contemnet*: Non ita? Sed *brachiis tergo retortis ſurſum ac deorſum vinctum extendite* in eculeum, *donec luxata omnia membra crepent undique. Deinde hamis aduncis coſtarum pellem detrahite*, ita ut *alti vulnerum ſulci jecur palpitans patefaciant*.

NOTÆ.

23. *Jus prætorium.*] Quia Dacianus prætor erat, jurique dicendo præfectus.

24. *Tarpeia.*] Scilicet ſacra quæ coluntur in Capitolio. Mons enim Capitolinus Tarpeius dictus fuit primis urbis temporibus, quòd in bello Sabino Tarpeia Tarpeii, qui arci præſidebat, filia Sabinorum ornamentis, quæ in finiſtris geſtabant, capta, hoſtibus prodidit arcem, qui in eam ſcuta conjecerunt, quò & fidem datam ſervarent, & proditricem ulciſcerentur. Deinde vero Capitolinus ab humano capite ibidem invento, cùm templi, quod Jovi ponebat, fundamenta Tarquinius Priſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi. Nec non huc ſolebant curru deduci triumphantes, ut lauream ſuam in Jovis gremio deponerent. Unde rupes illa ſacra dicitur à Romanis. De Româ ſupra.

25. *Surſum ac deorſum extendite.*] Extendite ſcilicet in eculeum, qui, ut patet ex Hieron. Euſeb. Sigonio, Iſidor, Cyprian. erectus eſt ſtipes, validus, & cochleatus, qui tranſverſum habet lignum, quod intenditur ac remittitur, ad quod ligata membra diſtenduntur tortoris arbitrio. Nonius: *Ubi inſilui in cochleatum eculeum, ibi ſolutim torter.*

26. *Hiulcis ictibus.*] *Biſulcis ictibus* in Oxonio. Nam de ungulis intelligendum docent ſequentia, quas & hymno primo *biſulcas* dixit. Infra hoc ipſo hymno *ungularum ictus duplices* habemus. Et denuò *biſulcas ungulas* hymno Romani 73.

27. *Lacunas vulnerum*] Licet lacuna propriè ſignificet foſſam, in quâ collecta aqua ſtare conſuevit; tamen, teſte Varr. lib. 2 de re ruſt. cap. 7 accipi etiam poteſt pro quacunque foſſulâ. *His majores, inquit, qui ſunt, intelligi negant poſſe, præterquàm quum dentes ſunt facti brochi, & ſupercilia cava 3. & ſub ea lacuna ex obſervatu dicunt eum equum habere annos ſexdecim.* De Toris ſupra.

Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,
Quòd fixa non profundiùs
Intraret artus ungula.
Ac jam omne robur fortium
Eviſcerando ceſſerat;
Niſuſque anhelus ſolverat
Feſſos lacertorum toros.
Aſt ille tanto lætior,
Omni vacantem [28] nubilo
[29] Frontem ſerenam luminat,
Te, Chriſte, præſentem videns.
Quis vultus iſte, prôh pudor!
Dacianus aiebat furens.
Gaudet, renidet, provocat
Tortore tortus acrior.
Nil illa vis exercita
Tot noxiorum mortibus
Agone in iſto proficit,
Ars & dolorum vincitur.
Sed vos, [30] alumni carceris,
[31] Par ſemper invictum mihi,

INTERPRETATIO.

Martyr vero tyranno *inſultabat*, atque *increpabat ignaviam tortorum*, *qui non altius ungulas in corpore defigerent. Jam ſatellitum vires* fractæ erant *atque deficiebant; adeo vehementi ardore ferierant* Vincentium, ut ipſorum *languentes lacerti penderent. Diaconus abundabat lætitiâ; quòdque te, ô Chriſte, præſentem cerneret, hilarem gerebat vultum minimeque triſtem. Furibundus* autem *Dacianus in hæc verba erumpit? Quid hoc rei eſt? Num pudet* nos? Is *ridet*, *ſplendeſcit*, nos *provocat* ad pugnam; nec non, licet *laceretur*, *ipſis carnificibus acrior eſt. Nihil hi lictores in laniandis Chriſtianis* tam *ſæpe exerciti, adverſus hunc hominem poterunt, qui quæcunque illudit ſupplicia. Vos* ergo *carnifices*, vos lictores æque, at-

NOTÆ.

28 *Nubilo.*] Tranſlate nubilum ſeu nubes pro triſtitiâ ponitur, & ſeveritate immoderatâ, quæ contracto ac ſublato ſupercilio ſignificatur. Quod etiam Græci τὸ τῶν ὀφρύων νέφος appellant. Pari quoque ratione, *Serena frons* pro læta fronte.

29. *Frontem ſerenam luminat.*] Fabricius cum Giſelino, & Weitzio conſtanter habet. *Frontem ſerenam illuminat*, ſed male. Hymno enim Eulaliæ; *Hic ubi marmore perſpicuo atria luminat alma nitor*, *ubi luminat*, pro *illuminat* ponitur.

30. *Alumni carceris.*] Aut lictores, aut carnifices, aut ipſoſmet cuſtodes carceris alloquitur; qui quotquot ſunt, veluti carceris ſunt alumni, ſiquidem ſanguine martyrum ſaginantur.

31. *Par ſemper.*] Optime notat Giſelinus, in excuſis mendoſe legi, *Pars ſemper invictam mihi.*

Cohibete paulùm dexteras,
Reſpiret ut laſſus vigor.
Præſicca rurſus ulcera,
Dum ſe cicatrix colligit
Refrigerati ſanguinis,
Manus reſulcans diruet.
His contrà Levites refert:
Si jam tuorum perſpicis
Languere virtutem canum:
Age ipſe, major carnifex,
Oſtende, quo pacto queant
Imos receſſus ſcindere,
Manus & ipſe interſere,
Rivoſque ferventes bibe.
Erras, cruente, [32] ſi meam
Te rêre pœnam ſumere,
Cùm membra morti obnoxia
[33] Dilancinata interficis.
[34] Eſt alter, eſt intrinſecus,
Violare quem nullus poteſt:
Liber, quietus, integer,
Exſors dolorum triſtium.
Hoc, quod laboras perdere
Tantis furoris viribus,
[35] Vas eſt ſolutum ac fictile;

INTERPRETATIO.

quæ ego, ſemper invicti, paululum à tormentis ceſſate, ut vigor, qui nunc *deficit, fiat firmior.* Tum *rurſus manus* veſtra *obductas, quòd ſanguis concreſcet frigore, cicatrices refricabit*, atque illum ita *obruetis. Vincentius his verbis* tyrannum *affatur. Tu ipſe percute, cùm tuorum lictorum vires fractas eſſe perſpicias*; ipſis es *crudelior; exemplum prabe*, atque diſcant à te *mea ferro ſolvere viſcera; attinge te operi; meum ſanguinem ebibe. Falleris*, ô *prætor, ſi putas à me pœnam repetere; cum laceras ac morti das corpus*, quod brevi per partes naturæ legibus *diſſolvetur. Animus*, qui ex natura ſua *liber eſt, quietus, integer. dolorum*, qui creant *triſtitiam, expers includitur in corporis compagibus.* Corpus vero, *quod tantis viribus*, tamque

NOTÆ.

32. *Si meam.*] Pro *de me*: durum ſane, & plane inſolens: id tamen omnes ad unum habent.

33. *Dilancinata.*] Formavit illud participium à verbo *Lancino*, quo uſi ſunt & Plinius & Catullus. Is quidem in Cæſarem, *Paterna prima lancinata ſunt bona, ſecunda præda Pontica.* Ille autem lib. 17. cap. 34. *Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans.*

34. *Eſt alter, eſt intrinſecus.*] 2. Cor. 4. *Is tamen, qui intus eſt, renovatur de die in diem.*

35. *Vas eſt ſolutum.*] *Scientes*, inquit Apoſtolus, *unuſquiſque ſuum vas poſſidere.*

Quocumque frangendum modo.
Quin immo nunc enitere
Illum ſecare ac plectere,
Qui perſtat intus, qui tuam
Calcat, tyranne, inſaniam.
Hunc, hunc laceſſe; hunc diſcute
[36] Invictum, & inſuperabilem,
Nullis procellis ſubditum,
Solique ſubjectum Deo.
Hæc fatur, & ſtridentibus
Laniatur [37] uncis denuo.
Cui Prætor ore ſubdolo
Anguina verba exſibilat:
Si tanta [38] callum pectoris
Prædurat obſtinatio,
[39] Pulvinar ut noſtrum manu
Abomineris tangere:

INTERPRETATIO.

impotenti *furore oppugnas, vas eſt fictile, ſolutile, ac periturum. Enitere igitur torquere premereque animum, qui intus verſatur; is* enim, *tyranno, minas tuas negligit. Hunc crucia, hunc affige, invictum reperies, atque intrepidum, nullis paventem ſuppliciis, uni Deo parentem. Vix ea;* denuo *ferreis harpagonibus* martyrem *diſſecant* carnifices; *dum prætor ſimulatis verbis venenatiſque ipſum hortatur, ſaltem*

NOTÆ.

36. *Invictum & inſuperabilem.*] Quamplurimi ſine conjunctione, &, legebant hunc verſum; ſed aperte errarunt, ſiquidem claudicabat verſus. Quod cum agnoſcerent & alii ſcripſere *inexpugnabilem*, *inexſuperabilem*, denique Nicol. Heinſius *inexſuprabilem*. Quanquam diverſæ hæ lectiones admitti queant, tamen conjunctio illa, &, nec dura videtur nec barbara; immo latina magis quam illud Heinſii *inexſuprabile*. Licet enim Prudentius amarit litterarum contractiones, nullas addere debemus iis, quibus uſus eſt.

37. *Uncis.*] Uncus, fuſtis erat ab uno latere incurvus ac ſeſe retorquens; quo inſtrumento puniebantur damnati. Cic. pro C. Rabirio. *Nos à verberibus, ab unco, à crucis denique terrore noſtri honores non vindicabunt.* Plinius putat dici à verbo Græco ὀγκοῦσθαι, intumeſcere, unde ὄγκινον, quòd ubi incurvatur, quodammodo intumeſcere atque extuberare videatur.

38. *Callum.*] Ita Cic. *Quorum animis diuturna cogitatio callum vetuſtati obduxerat.* Metaphora petita à cute illa quæ pedibus labore viæ, aut alio opere in manibus, parteve aliâ corporis denſior facta vocatur callus.

39. *Pulvinar.*] Lectus qui in templis ſterni conſuevit numini dicatus; aliquando pro templis ac pro ipſis ſacrificiis ponitur. Cic. Cat. 3. *Quoniam ad omnia pulvinaria ſupplicatio decreta eſt.* Hor. 1. Carmin. od 37. *Ornare pulvinar deorum.* Solebant enim Romani vel devictis hoſtibus, vel quovis alio modo Republica bene geſta, ad omnia pulvinaria deorum ſupplicationem decernere. Habebant au-

Saltem latentes paginas,
Libroſque opertos detege,
Quò ſecta pravum ſeminans
Juſtis crematur ignibus.
His martyr auditis ait:
Quem tu, maligne, myſticis
Minitaris ignem litteris;
Flagrabis ipſe hoc juſtiùs.
[40] Romphæa nam cæleſtium
Vindex erit voluminum,
Tanti veneni interpretem
Linguam perurens fulmine.
Vides favillas indices
Gomorrheorum criminum:
Sodomita nec latet cinis,
[41] Teſtis perennis funeris.
Exemplar hoc, ſerpens, tuum eſt:
Fuligo quem mox [42] ſulphuris,
[43] Bitumen & mixtum [44] pice

INTERPRETATIO.

ſacra Biblia, alioſque libros, qui abditis in locis *aſſervantur*, quamprimum *tradere, ut, quod tam pravam religionem diſſeminas, id debites in ignes conjiciatur. Tanta* enim *erat* Vincentii *conſtantia, ut patientiam nihil poſſet frangere*, atque illum impellere *ad manus tantum tangenda altaria*. Sed *hæc audiens diaconus; tu* ipſe, *inquit, perdite, concremaberis igni, quem ſanctis libris minitas.* Deus enim *bibliorum ultor linguam tuam hujuſce blaſphemiæ ream ſuo fulmine aduret. Gomorrha deflagratio criminum vindicem* Deum fuiſſe te *edocet; Sodoma cinis haud latet*, aſpice, divinæ *iræ teſtis eſt perennis. Tyranne, his ſimilis es, mox etiam in inferis*

NOTÆ.

tem ſinguli dii ſuos lectos & pulvinos, quibus imponebantur. Quam ſuperſtitionem Romanorum inſectatur Arnob. lib 7. adverſus gentes, his verbis: *Lectiſternium Cereris erit idibus proximis: habent enim dii lectos; atque, ut ſtratis poſſint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impreſſio.*

40. *Romphæa.*] Cur ita enſis vocetur, dixi ſuperius. Ni fallor hoc loco alludit poëta ad gladium utrâque parte acutum, quem de ore Dei exeuntem vidiſſe teſtatur Joannes in Apocal. cap. 1. de Gomor. & de Sodom. infra.

41. *Teſtis perennis funeris.*] Memini etiam me legere apud Tertullian Apolog. c. 40 arbores, quæ illic ſuperſunt, ſpectantium quidem oculis poma promittere, ſed ea poma carpentium digitis contacta ſolvi in cineres: *Cum regiones ad fines ejus Sodoma & Gomorra igneus imber excuſſit. Olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, cæterum contacta cineraſcunt.*

42. *Sulphuris.*] Sulphur in terræ generibus ponitur à Plinio: Ejus genera quatuor ſunt; inter quæ vivum, quod Græci ἄπυρον vocant: naſcitur ſolidum. Eo ſolo ex omnibus generibus medici utuntur.

43. *Bitumen.*] Limus eſt, cujus natura vicina ſulphuri. Sudat autem illud Aſphaltites lacus Judeæ, ut dicam in Pſychom.

44. *Pice.*] Pix, teſte Ruell. nihil aliud eſt, quam fluxus combuſtæ in tædâ ſuâ.

Imo implicabunt Tartaro.
His perſecutor ſaucius
[45] Pallet, rubeſcit, æſtuat,
[46] Inſana torquens lumina:
Spumaſque frendens egerit.
Tum deinde cunctatus diu
Decernit extrema omnium:
Igni, [47] grabato, & [48] laminis
Exerceatur quæſtio.
Hæc ille ſeſe ad munera
Gradu citato proripit,
Ipſoſque pernix gaudio
Pœnæ miniſtros prævenit.
Ventum ad [49] palæſtram gloriæ;
Spes certat & crudelitas:
Luctamen anceps conſerunt
Hinc martyr, illinc carnifex.
Serrata lectum regula

INTERPRETATIO.

& ſulphuris fuliginem & bitumen pice mi-ſtum patieris. *Dacianus* tantâ exprobratione *percitus*, *pallet*, *rubeſcit*, *æſtuat*, *torve aſpectat*, *ſpumas agit in ora.* *Deinde*, *diu* quid ageret ſecum *reputans*, *ſtatuit acerbiſſimam omnium in quæſtionem dare* Vincentium; *atque igne*, *laminis*, eculeo *torquere.* *Tum martyr ultro ac celeriter ſeſe dat in tormenta*, *gaudioque exultans ipſoſmet carnifices prævenit.* *Venerant certaminis in locum.* *Ibi ſpes*, *crudelitaſque* inter ſe *confligunt*; *& martyr cum tortoribus grande init certamen.* *Craticula quampluvimis dentibus*

NOTÆ.

reſinæ, de pinu fere omnis. Hæc omnia tam inſuavem tetrumque odorem expirant, tam craſſum ejectant vaporem, tam nigrum ut merito ad adumbranda inferorum ſupplicia iis utamur. De Tartaro ſupra.

45. *Pallet, rubeſcit, æſtuat.*] Omnia itæ ſigna, quæ revocant in mentem illud Ovid. *Ora tument irâ, nigreſcunt ſanguine venæ: lumina Gorgoneo ſævius angue micant.*

46. *Inſana torquens lumina.*] Caſſiodorus enim eleganter lib 6. *Iracundus luminum fervore declaratur.*

47. *Grabato.*] Machina in qua cruciabantur rei, ac diſtendebantur, ſic dicta à lecto exiguo in quo antiqui ſolebant meridiari.

48. *Laminis.*] Laminæ, quarum mentio apud Cicer. 7. Verrin. *Quid, cum ignes, candenteſque laminæ, cæteriquo cruciatus admovebantur.* Ferreæ velut cruſtæ erant, quæ candefactæ admovebantur noxiorum corpori.

49. *Palæſtram.*] Quanquam palæſtra luctatorum propria videatur, tamen etiam pro Gymnaſio ponitur, & admittit curſores, pugiles, jaculatores. Quin etiam palæſtra locus erat in quo diſputabant antiqui. Vitruv. lib. 5. cap. 11. *Conſtituuntur, inquit, in tribus porticibus exedra ſpatioſa, habentes ſedes, in quibus Philoſophi, Rhetores, reliquique qui ſtudiis delectantur, ſedentes diſputare poſſint.* Ut ut eſt, poteſt & dici de martyribus, qui ſane deſcendunt in campum, ut virtute ac patientiâ paganorum errores refutent.

[illegible] *membra cum* [illegible] *denique can*- [illegible] *pinguitudine*, [illegible] *guttatim excidit.* [illegible] *immotus* [illegible] *solutus*, *atque* [illegible]; *nam manus arce*- [illegible]

[illegible] excuſo, qui Vincentium [illegible] ego non quidem, *ex*- [illegible] in nominativo, ut vult Ne- [illegible] legere, à nullo enim *ſalus* in nomi- [illegible] reperies; ſed *excuſ*- [illegible] nominativo uſus eſt Ennius [illegible] *Caeruleum* [illegible] De [illegible]

[illegible] De [illegible] Lavo [illegible] hymn. S. [illegible]

[illegible] eſt [illegible] numero utun- [illegible] inſtru- [illegible] reficitur, cùm [illegible] mirantur. [illegible]) Simi-

Sublatus

Sublatus inde fortior
Lugubre in antrum truditur;
Ne liber uſus luminis
Animaret altum ſpiritum.
Eſt intus imo [54] ergaſtulo
Locus tenêbris nigrior:
Quem ſaxa merſi fornicis
Anguſta clauſum ſtrangulant.
Æterna nox illic latet,
Expers diurni ſideris:
Hic carcer horrendus ſuos
Habere fertur Inferos.
In hoc barathrum conjicit
Truculentus hoſtis martyrem;
[55] Lignoque plantas inſerit,
[56] Divaricatis cruribus.
Quin addit & pœnam novam
Crucis peritus artifex,

INTERPRETATIO.

Tandem è rege exit ac *ducitur nigrum in carcerem: ne, lucem libere aſpiciendo, noves ſumat animos. Eſt locus in carcere* alios inter *tenebroſus, quem ſaxa teſtudinis ſubterranea coarctant: illic nox eſt perpetua, nec unquam ſol admittitur!* Quid plura; *hic ſqualidus locus, ut aiunt, inferorum horrorem adumbrat. In eo Vincentium aſſervari jubet Dacianus, disjunctiſque cruribus ipſius pedes cippo inſeri. Addit* & his prætor *ſolers in excogitandis tormentis novum ſupplicium*;

NOTÆ.

lè illud Virgil. 2. Æneid. eum Caſſandra Priami filia, capillis paſſis, rapitur à templo & penetralibus Minervæ. *Ad cælum tendens ardentia lumina fruſtra: lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.*

54. *Ergaſtulum*] Locus, in quo à mancipiis deterioribus lapides metallave fodiuntur, dictus ab ἐργάζομαι operor. Præſertim in Hetruriâ erant ergaſtula; unde Juven, ſat. 8 *Nempe in Lucanos aut Thuſca ergaſtula mittas.* Accipitur interdum pro ipſis mancipiis, quæ in cuſtodia alligantur. Poëta vero pro diro cæcoque carcere hic poſuit. De Barathro ſupra.

55. *Ligno.*] Nempe cippo, ſeu inſtrumento ligneo quo pedes includebantur vel collum; quod tormenti genus & quæſtionis ξύλον vocarunt Græci. Lucian. in Toxari de Antiphilo in carcerem conjecto loquens hæc ait; οὐδ' ἀποτείνειν τὼ σκέλη δυνάμενον ἐν τῷ ξύλῳ κατακεκλεισμένα. *Neque crura protendere ſineretur cippo incluſa.*

56. *Divaricatis cruribus.*] De hoc genere compedum Euſeb. l. 6. c 32. *Multis diebus pedes in compedes ligneos intruſi, diſtractione quadam ad quartum foramen diſtenti fuerunt.* Et lib. 8. c. 11. *Poſt verbera in compedibus ligneis poſiti erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen diſtenti diſtrictique adeò, ut neceſſario ſupini jacerent.* Quod genus torquendi Ruffinus lib. 5. cap 2. non impropriè dixit *nervum.*

Y

[50] Dente frequenti exaſperat:
Cui multa carbonum ſtrues
Vivum vaporat halitum.
Hunc ſponte conſcendit rogum
Vir ſanctus ore interrito:
Ceu jam coronæ conſcius
Celſum tribunal ſcanderet.
Subter crepante aſpergine
Scintillat [51] excuſſus ſalis;
Punctiſque fervens ſtridulis
Sparſim per artus figitur.
Arvina poſthinc igneum
Impreſſa [52] cauterem lavit:
Vis unde roris fumidi
In membra ſenſim liquitur.
Hæc inter immotus manet,
Tanquam dolorum neſcius;
[53] Tenditque in altum lumina:
Nam vincla palmas preſſerant.

INTERPRETATIO.

repleta inſtar lecti extenditur, *magnaque ſubjicitur candentium carbonum copia. Impavidus diaconus ſponte craticula corpus imponit*; crederes *illum jam victoria præſcium ſublime quoddam ſolium conſcendere. Ipſius corpus aſpergitur ſale*, *quod excuſſum ſubter crepitat ſcintillatque*; quinetiam *mica quadam ſalis accenſa quaſi aculeis pungunt membra cum ſtridore ac penetrant. Ignita denique cauteria alte defiguntur in pinguitudine*, *qua liquata per artus guttatim excidit.* Dum hæc Vincentius ſuffert, *immotus manet tanquam dolore ſolutus*, *atque oculos in cælum tendit; nam manus arcebant vincula.*

NOTÆ.

50. *Dente frequenti.*] Abſque præpoſitione, *in*, eſſe legendum putavi; quòd infrequenti, ſeu una ſit dictio, ut vult Ant. Nebriſſ. ſeu eum Giſelino diſtinguamus, illa lectio erit barbara. *Infrequens* enim negat, quod dicit *frequens.* Adde quòd metri causâ, *in*, nullo modo requiratur. Quis enim ignorat ab optimis poëtis ultimam ſyllabam, quæ deberet corripi ſemper produci, ſtatim atque dictio, quæ ſequitur, incipit per duas conſonantes aut litteram duplicem. Virg. *Date tela*, *ſcandite muros.* Fateor id de liquidis non æque ac de aliis litteris intelligendum eſſe. De Rogo ſupra.

51. *Excuſſus ſalis.*] Male, ni fallor, Giſelinus excuſſum cinerem hoc loco repoſuit. De Sale loquitur poëta vivis iſtis carbonibus excuſſo, qui Vincentium torrebant. Mallem ego non quidem, *excuſſus ſalis* in nominativo, ut vult Nebriſſ. legere, à nullo enim *ſalis* in nominativo dictum fuiſſe reperies; ſed *excuſſum ſale*, quo nominativo uſus eſt Ennius lib. 4. Ann. *Cæruleum ſpumat ſale conferta rate pulſum.* De Arvin. ſupra.

52. *Cauterem lavit.*] De verbo Lavo tertiæ conjugationis, jam ſupra hymn. S. Eulal. not. 41.

Cauterem.] Prudentius ſequutus eſt Græcos, qui & in ſingulari dicunt καυτὴρ: Latini enim tantum plurali numero utuntur. καυτὴρ igitur aut cauterium inſtrumentum eſt quo uſtio perficitur, cùm putrida ulcera candenti ferro inuruntur.

53. *Tenditque in altum lumina.*] Simi-

Sublatus

Sublatus inde fortior
Lugubre in antrum truditur;
Ne liber uſus luminis
Animaret altum ſpiritum.
Eſt intus imo [54] ergaſtulo
Locus tenêbris nigrior:
Quem ſaxa merſi fornicis
Anguſta clauſum ſtrangulant.
Æterna nox illic latet,
Expers diurni ſideris:
Hic carcer horrendus ſuos
Habere fertur Inferos.
In hoc barathrum conjicit
Truculentus hoſtis martyrem;
[55] Lignoque plantas inſerit,
[56] Divaricatis cruribus.
Quin addit & pœnam novam
Crucis peritus artifex,

INTERPRETATIO.

Tandem è rogo exit ac ducitur nigrum in carcerem: ne, lucem libere aſpiciendo, novos ſumat animos. Eſt locus in carcere alios inter tenebroſus, quem ſaxa teſtudinis ſubterraneæ coarctant; illic nox eſt perpetua, nec unquam ſol admittitur! Quid plura; *hic ſquallidus locus, ut aiunt, inferorum horrorem adumbrat. In eo Vincentium aſſervari jubet Dacianus, disjunctiſque cruribus ipſius pedes cippo inſeri. Addit* & his prætor *ſolers in excogitandis tormentis novum ſupplicium;*

NOTÆ.

lè illud Virgil. 2. Æneid. cum Caſſandra Priami filia, capillis paſſis, rapitur à templo & penetralibus Minervæ. *Ad cælum tendens ardentia lumina fruſtra: lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.*

54. *Ergaſtulum*] Locus, in quo à mancipiis deterioribus lapides metallave fodiuntur, dictus ab ἐργάζομαι operor. Præſertim in Hetruriâ erant ergaſtula; unde Juven. ſat. 8 *Nempe in Lucanos aut Thuſca ergaſtula mittas.* Accipitur interdum pro ipſis mancipiis, quæ in cuſtodia alligantur. Poëta vero pro diro cæcoque carcere hic poſuit. De Barathro ſupra.

55. *Ligno.*] Nempe cippo, ſeu inſtrumento ligneo quo pedes includebantur vel collum; quod tormenti genus & quæſtionis ξύλον vocarunt Græci. Lucian. in Toxari de Antiphilo in carcerem conjecto loquens hæc ait; οὐδ' ἀποτείνειν τὼ σκέλη δυνάμενοι ἐν τῷ ξύλῳ κατακεκλεισμένω. *Neque crura protendere ſineretur cippo incluſa.*

56. *Divaricatis cruribus.*] De hoc genere compedum Euſeb. l. 6. c. 32. *Multis diebus pedes in compedes ligneos intruſi, diſtractione quadam ad quartum foramen diſtenti fuerunt.* Et lib. 8. c. 12. *Poſt verbera in compedibus ligneis poſiti erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen diſtenti diſtrictique adeò, ut neceſſario ſupini jacerent.* Quod genus torquendi Ruffinus lib. 5. cap 2. non impropriè dixit *nervum.*

[50] Dente frequenti exaſperat:
Cui multa carbonum ſtrues
Vivum vaporat halitum.
Hunc ſponte conſcendit rogum
Vir ſanctus ore interrito:
Ceu jam coronæ conſcius
Celſum tribunal ſcanderet.
Subter crepante aſpergine
Scintillat [51] excuſſus ſalis;
Punctiſque fervens ſtridulis
Sparſim per artus figitur.
Arvina poſthinc igneum
Impreſſa [52] cauterem lavit:
Vis unde roris fumidi
In membra ſenſim liquitur.
Hæc inter immotus manet,
Tanquam dolorum neſcius;
[53] Tenditque in altum lumina:
Nam vincla palmas preſſerant.

INTERPRETATIO.

repleta inſtar lecti extenditur, magnaque ſubjicitur candentium carbonum copia. Impavidus diaconus ſponte craticula corpus impenit; crederes *illum jam victoria præſcium ſublime quoddam ſolium conſcendere. Ipſius corpus aſpergitur ſale, quod excuſſum ſubter crepitat ſcintillatque;* quinetiam *mica quadam ſalis accen-*

ſa quaſi aculeis pungunt m... ſtridore ac penetrant. Ignita d... teria alte *defiguntur in pin... qua liquata per artus guttat...* Dum hæc Vincentius ſuffer... *manet tanquam dolore ſolu... oculos in cælum tendit; nam ... bant vincula.*

NOTÆ.

50. *Dente frequenti.*] Abſque præpoſitione, *in*, eſſe legendum putavi; quòd infrequenti, ſeu una ſit dictio, ut vult Ant. Nebriſſ. ſeu cum Giſelino diſtinguamus, illa lectio erit barbara. *Infrequens* enim negat, quod dicit *frequens.* Adde quòd metri causâ, *in*, nullo modo requiratur. Quis enim ignorat ab optimis poëtis ultimam ſyllabam, quæ deberet corripi ſemper produci, ſtatim atque dictio, quæ ſequitur, incipit per duas conſonantes aut litteram duplicem. Virg. *Date tela, ſcandite muros.* Fateor id de liquidis non æque ac de aliis litteris intelligendum eſſe. De Rogo ſupra.

51. *Excuſſus ſalis.*] Male, ni fallor, Giſelinus excuſſum cinerem hoc ... repoſuit. De Sale loquitur po...

carbonibus excuſſo, q... torrebant. Mallem ego ... *cuſſus ſalis* in nominati... briſſ. legere, à nullo e... nativo dictum fuiſſe ... *ſum ſale*, quo nomi... lib. 4. Ann. *Car... ferta rate pulſum* ...

52. *Cautere...* tertiæ conj... S. Eulal. n...

Caut... Græcos ... Latini ... tur. ... m...

rferendum.
ium genero-
phas de ip-
ibus. Quare
, quique ſem-
rtalitate te *re-*
ali coronat, quod
ceps. Depone igitur
arne luteâ veſtitum,

.] Interminus ſeu inter-
eſt, non habens terminum:
ivo uſus eſt Sidon, ad Fontei,
Simplicio & Appolinari intermi-
ceſſione vos comperi. Hanc tamen
apud quempiam veterum non fa-
invenies.

Nulli tyranno cognitam,
Nec [57] fando compertam retrò.
Fragmenta teſtarum jubet
Hirta impolitis angulis,
Acuminata, [58] informia
Tergo jacentis ſternerent.
Totum cubile ſpiculis
Armant dolores anxii:
Inſomne qui ſubter latus
Mucrone pulſent obvio.
Hæc ille verſutus vafra
Meditatus arte ſtruxerat:
Sed [59] Belzebulis callida
Commenta Chriſtus deſtruit.
Nam carceralis cæcitas
Splendore lucis fulgurat,
Duplexque motſus ſtipitis
[60] Ruptis cavernis diſſilit.
Agnoſcit hic Vincentius
Adeſſe, quod ſperaverat,
Tanti laboris præmium,
Chriſtum datorem luminis.

INTERPRETATIO.

nulli tyranno cognitum, nec in annalibus acti temporis *compertum*; nempe *hujus imperio tergo ſupini martyris ſternuntur aſpera, quòd earum anguli obtuſi non eſſent, aculeata, atque inæquabiles teſtarum particulæ.* Quare, quoquo ſe vertat, *tali collocatus in cubili acerbos dolores tolerat; nam obvii aculei lacerant latera, ita ut ſomnum capere nequeat. Is crudelis tyrannus diabolicam artem advocans* hoc tormentum *ſtruxerat. Chriſtus* vero *cautos dæmonis frangit dolos: ſiquidem fugantur tenebræ, ac luce carcer completur. Cava, in quibus crura continebantur, comminuuntur, omniſque lignea machina diſſilit. Tum martyr agnoſcit ſpem ipſum non fefeliſſe, agnoſcit ſuos labores compenſari, Chriſtumque* ipſum tam præclaram

NOTÆ.

57. *Fando.*] Gerundia enim modo paſſive ſignificant: ut apud Virgil. 2. Æn. 81. *Fando aliquid, ſi forte tuas pervenit ad aures Belidæ nomen*: modo active: ut apud Virg. *Quis talia fando.*

58. *Informia tergo jacentis ſternerent.*] Forte *jacentis ſterni er*; vel, ut nonnulli legunt, *jacenti ſternere.*

59. *Belzebulis.*] Beelzebub princeps eſt dæmoniorum ut teſtatur evangelium: illud nomen nihil aliud ſignificat, quam muſcarum dominum. Ita autem dictus fuit, quia idolum erat Accaronitarum, cujus in templo propter victimarum ſanguinem multæ volitabant muſcæ.

60. *Ruptis cavernis.*] Cippi ſcilicet, qui duobus conſtat lignis incaſtratis, ita ut ſint cavi, quibus vinctorum crura detinentur. Veterem lectionem, *ruptis catenis*, retinendam eſſe cenſet Giſelinus; atque ita explicat: *Ruptis vinculis ferreis, quibus ligna ἡμικυκλικῶς certis locis excavata committebantur, arcteque vinciebantur; duæ ſtipitis partes diſſiliunt, ac Vincentii crura liberantur.* De nectate ſupra.

Cernit deinde, fragmina
Jam teſtularum mollibus
Veſtire ſemet floribus,
Redolente nectar carcere.
Quin & frequentes Angeli
Stant, ac loquuntur comminus;
[61] Quorum unus ore auguſtior
Compellat his dictis virum.
Exurge, martyr inclyte;
Exurge ſecurus tui:
Exurge, & almis cœtibus
Noſter ſodalis addere.
Decurſa jam ſatis tibi
Pœnæ minacis munia,
Pulchroque mortis exitu
Omnis peracta eſt paſſio.
O miles invictiſſime,
[62] Fortiſſimorum fortior,
Jam te ipſa ſæva & aſpera
Tormenta victorem tremunt.
Spectator hæc Chriſtus Deus
Compenſat ævo [63] intermino,
Propriæque collegam crucis
Largâ coronat dexterâ.
Pone hoc caducum vaſculum;
Compage textum terreâ,

INTERPRETATIO.

lucem diſpergere. Deinde teſtarum fruſta cernit ſponte mutari in blandos flores, carcerémque molli odore repleri. *Denique plures adſunt Angeli, qui* cum ipſo *loquuntur; quos inter unus ſplendidiſſimus ſic compellat. Surge inclyte, Vincenti, nihil time, veni Sanctorum in numerum: jam plene* cumulateque *tuo ſanguine munus tuum explevisti, atque clarum martyrium paſſus nihil tibi reſtat ultra perferendum. O miles invictiſſime, ô omnium generoſiſſimum* pectus, *victor triumphas de ipſis diris ſuppliciis ac triſtibus.* Quare *Chriſtus* ipſe, qui *Deus* eſt, quique ſemper *præſens* adfuit, *immortalitate te remunerat, manuque liberali coronat*, quod *ipſius crucis* fueris *particeps. Depone* igitur *hoc fragile corpus, carne luteâ veſtitum*,

NOTÆ.

61. *Quorum unus ore auguſtior.*] Angeli enim omnes, quocumque cenſentur ordine, mittuntur à Deo, & mandata ſibi miniſteria capeſſunt.

62. *Fortiſſimorum fortior.*] De illa loquendi formulâ, Hymn. 12. Cathem. not. 20.

63. *Intermino.*] Interminus ſeu interminatus, id eſt, non habens terminum: quo adjectivo uſus eſt Sidon, ad Fontei, *Dominis Simplicio & Appolinari interminâ intercesſione vos comperi.* Hanc tamen vocem apud quempiam veterum non facile invenies.

Captator ut vitulum lupus
Rapturus alludit priùs.
[8] Rex, inquit, orbis maximus,
Qui [9] ſceptra geſtat Romula,
Servire ſanxit omnia
Priſcis deorum cultibus.
Vos [10] Nazareni aſſiſtite;
Rudemque ritum ſpernite:
Hæc ſaxa, [11] quæ Princeps colit,
Placate fumo & victima.
Exclamat hîc Vincentius,
[12] Levita de tribu ſacra,
Miniſter altaris Dei,
[13] Septem è [14] columnis lacteis:

INTERPRETATIO.

cunque Chriſtianis facilius *ſuaderet*; *luporum more*, *qui* mille nugis *tenent vitulum*, antequam illum *devorent*. *Rex, inquit, regum potentiſſimus*, *Romanorum imperator jubet omnes* homines *antiquum cultum deorum ſuſcipere*. Quare, ô *Chriſtiani*, huc *accurrite*; *falſam fidem* veſtram *ejurate*: *placate thure atque victimis idola*, *quæ princeps ipſe colit*. Vix ea: *Vincentius*, *qui ſe totum Deo devoverat*, *quique ſacrorum miniſter erat*, *ac unus è ſeptem diaconis*; *exclamat*.

NOTÆ.

8. *Rex.*] Nempe Diocletianus de quo ſupra.

9. *Sceptra Romula.*] Eodem ſenſu Virgil. lib. 6. *Nec Romula quondam ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.* A Romulo urbis conditore.

10. *Nazareni.*] Chriſtiani ita dicti, quòd Chriſtus vocatus fuerit Nazarenus à Nazareth viculo, in quo nutritus fuit.

11. *Quæ Princeps colit.*] Omnes enim, ut ait ingenioſe Lipſius, ut ſolem ſpectant Principem, & ab eo quaſi colorantur. Unde Lactant. lib. 6. cap. 6. *Et quoniam mores ac vitam Regis imitari, genus obſequii judicatur; abjecerunt omnem pietatem, ne exprobrare Regi ſcelus viderentur, ſi pie viverent. Sic aſſidua imitatione corrupti divinum fas reliquerunt.* Quò ſpectat, quod Plinius protulit Paneg. Trajano dict. *Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe: atque, ut ita dicam, ſequaces ſumus.*

12. *Levita.*] Ita Sacerdotes vocantur, quòd, cum filii Jacob in diverſas tribus partiti fuiſſent, Levi tribus ad Sacerdotium evecta fuit.

13. *Septem è columnis.*] Non ſolum reſpicit Poëta ad ſeptem Diaconos, de quibus fit mentio Act. Apoſt. cap 6: *Conſiderate ergo fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, plenos Spiritu ſancto.* Verum etiam ad ea, quæ ætate ſua adhuc ſervabantur. Hunc enim Diaconorum numerum non licebat excedere, ut conſtat ex Neocæſarienſis Concilii Can. 15. C. *Diaconi ſeptem.* Et Cornelius Papa ſcribit ad Fabium Antiochenum, ſeptem eſſe Diaconos. Denique in Concilio Romano ſub Sylveſtro I. Diaconi in Urbe Cardinales ſeptem numerantur. Ignatius autem epiſt. ad Trallianos tradit officium Diaconorum in eo fuiſſe, ut Epiſcopo; & ſacerdotibus ſacrificantibus, & ſacramenta divina miniſtrantibus ſubminiſtrarent. Quin etiam vivificum Chriſti ſanguinem communicantibus præbebant, aliiſque quàm ſacerdotibus divinum quoque Euchariſtiæ ſacroſanctæ panem. Unde Diaconi Euchari-

Tibi iſta præſint numina :
Tu ſaxa, tu lignum colas :
Tu mortuorum mortuus
Fias Deorum Pontifex.
Nos lucis auctorem Patrem,
Ejuſque Chriſtum Filium,
Qui ſolus ac verus Deus,
[15] Daciane, confitebimur.
Hic ille jam commotior :
Audesne, non felix, ait,
Jus hoc Deorum & Principum
Violare verbis aſperis ?
Jus & ſacratum & publicum,
Cui cedit humanum genus ?
Nec te juventæ fervidæ
Inſtans periclum permovet ?
Hoc namque decretum cape :
Aut ara thure & [16] cæſpite
Precanda jam nunc eſt tibi,
Aut mors luenda eſt ſanguine.
Reſpondit ille [17] altrinſecus :

INTERPRETATIO.

Tibi licet, ô Daciane, *& ſaxa & lignum adorare*, licet *hæc invocare numina*, atque *diis mortuis ſacrificare*; ſiquidem tu ipſe jam gratiæ *mortuus es. Nos* vero *confitebimur*, colemuſque *Patrem* Deum, *mundi Creatorem*, *Chriſtumque ipſius filium*, *qui unâ ſunt unus Deus ac verus. Tum hic perturbatus* præfectus. *Quid? Audes*, hominum *miſerrime*, *tam petulantibus verbis*, *jus & deorum & principum imminuere. Jus* illud *ſacratum*, jus *publicum*, *quod cuncti mortales venerantur: nec tibi fervido juveni mors imminens* movet. *Nunc elige utrum velis* deos noſtros exorare, *iis tribuere honores thuris*, *ac ponere altaria*, *an vero omnium vim tormentorum perferre. Ex alterâ parte reſpondet martyr. Quid*

NOTÆ.

ſtiam ad fideles abſentes deferebant. Quæ omnia facile colliguntur ex Nicæn. Concil. Canon. 14, ex SS. Juſtin. Cyprian. Ambroſ.

14. *Columnis lacteis.*] Diaconos etiam vocat columnas lacteas; columnarum enim vices gerebant primis temporibus, totumque eccleſiæ templum ſuſtinebant. Lacteæ autem dicuntur ob inſignem illorum caſtitatem.

15. *Daciane.*] Is, ut notat Baronius, Diocl. & Maxim. impp. Hiſpaniis præſidebat, dùm Rictiovarus Galliarum præſes erat. Uterque tam crudelis inhumanuſque, ut ambo crudelitate viſi fuerint ſimul certaſſe.

16. *Cæſpite.*] Cæſpes pro arâ erat, & aræ imponebatur, reique divinæ neceſſarius habebatur. Veteres quoque interdum cæſpitias extruebant aras, cum altare deerat. Horat. *Hic vivum mihi cæſpitem, & verbenas pueri ponite, thuraque.*

17. *Altrinſecus.*] Ex altera parte; quo adverbio uſus eſt Plautus in Mil. *Quid illic aſtas? Quin retines altrinſecus.*

Age ergo, quidquid virium,
Quidquid poteſtatis tibi eſt,
Palàm reluctor, exere.
Vox noſtra quæ ſit, accipe.
Eſt Chriſtus & Pater Deus:
Servi hujus ac teſtes ſumus.
[18] Extorque, ſi potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridenſque flammis lamina,
Atque ipſa pœnarum ultima,
Mors Chriſtianis ludus eſt.
O veſtra inanis vanitas,
Scitumque brutum Cæſaris!
Condigna veſtris ſenſibus
Coli jubetis numina.
Exciſa fabrili manu,
Cavis recocta & follibus:
Quæ voce, quæ greſſu carent,
Immota, cæca, elinguia.
His ſumptuoſa ſplendido
Delubra creſcunt marmore:
His colla mugientium
Percuſſa taurorum cadunt.
At ſunt & illic [19] ſpiritus.

INTERPRETATIO.

dubitas? Tuas jàm *omnes vires collige, tuam oſtende poteſtatem, nam palam* leges tuas *perfringo. Audi: en fidei mea* ſumma ac caput. Confiteor *Chriſtum* ipſiuſque *patrem* unum eſſe *Deum*; id mihi magnæ laudi eſt hujus *ſervum eſſe ac ob eum fundere ſanguinem. Jam fac, ut fidem meam ejurem.* Quaſivero *Chriſtiani late non paterantur tormenta, carceres, ungulas, ardentes laminas, mortem ipſam, qua ſuppliciorum maximum eſt.* O quàm *inanis* eſt *ſpes veſtra*, quàm *iniquum Caſaris decretum*: ſiquidem vultis *ut aderemus deos cacitati veſtra congruentes*, ſcilicet deos *arte exciſos, conflatos ex are fuſili, mutos, non gradientes, immobiles, caces*, ac denique *elingues. Quibus* tamen *candenti de marmore ſublimia templa ponitis, atque mugientes tauros immolatis. Ibi* quidem *adſunt*

NOTÆ.

18. *Extorque, ſi potes, fidem.*] Arnob. lib 1. adverſ. Gentes, jure hanc agendi rationem ipſis objicit. *Quid tam injuſtum, quàm repugnantibus, quam invitis extorquere in contrarium voluntates, inculcare quod nolint, & quod refugiant animus.*

19. *Spiritus.*] Ex iis, quæ de dæmonibus ſcripſit Prudentius, facile colligitur eos meros eſſe ſpiritus, ac corporis expertes exiſtimaſſe. Conſtare tamen poſſent corporibus æthereis, ac ſubtilibus, quæ nihil, quo minus ſpiritus appellarentur, prohiberent.

Sunt;

Sunt; ſed magiſtri criminum,
[20] Veſtræ & ſalutis aucupes,
Vagi, impotentes, ſordidi:
Qui vos latenter incitos
In omne compellunt nefas,
Vaſtare juſtos cædibus,
Plebem piorum carpere.
Norunt & ipſi ac ſentiunt
Pollere Chriſtum & vivere,
Ejuſque jam jamque affore
Regnum tremendum perfidis.
[21] Clamant fatentes denique
Pulſi è latêbris viſcerum,
Virtute Chriſti & nomine
[22] Divique & idem dæmones.
His intonantem martyrem
Judex profanus non tulit.
Conclamat: Os obtrudite,
Ne plura jactet improbus.
Vocem loquentis claudite;
Raptimque lictores date,
Illos reorum carnibus
Paſtos, manuque exercitos.

INTERPRETATIO.

Spiritus; ſed vagi ſunt dæmones, *impuri, impotentes, ſuaſores peccatorum, veſtraque ſaluti inſidiantes.* Et ſane nonne *vos ſuggeſtibus allectos ad dandos morti probos homines, ad Chriſtianos vexandos, ad omne ſcelus inducunt. Et norunt & ſentiunt Chriſtum vivere,* omnemque *habere poteſtatem; norunt ipſius regnum, ſceleratis timendum, venturum brevi. Ii denique Angeli & diaboli ſimul, cùm Chriſti virtute victi ac nomine exeunt è corpore dæmoniacorum,* fateutur Chriſtum Deum eſſe. *Dacianus non tulit* diutius *ea loquentem Vincentium. Jubet ita* illi *os comprimi, ut* nullum *ex ore verbum exeat:* hanc *linguam, inquit,* improbam *retundite. illum tradite carnificibus, qui jam virgis laceraverint Chriſtianos, quique lacertoſi ſint.*

NOTÆ.

20. *Veſtra & ſalutis aucupes.*] Dæmones veto non uno tentationis genere nos oppugnant, neque ſemel, ſed iterum, ac ſæpius, & ad extremum ſpiritum laceſſunt.

21. *Clamant.*] Alludit ad id Evang. *Jeſu Chriſte fili David, quid veniſti ante tempus torquere nos? ſcimus qui ſis.*

22. *Divique & idem dæmones.*] Cur divos vocet clarum eſt, Dæmones creati ſunt in ſtatu, in quo nihil ipſis deerat de bonis naturalibus, & conſequenter in beatitudine naturali, unde quoad eſſe phyſicum. ut loquuntur theologi, omnino ſunt Angelis æquales. Sed de iis fuſius in Hamart.

Jam faxo, [23] jus prætorium
Conviciator ſentiat,
Ne impune, ne noſtris ſibi
Dîs deſtruendis luſerit.
Tibi ergo ſoli, contumax,
[24] Tarpeia calcentur ſacra?
Tu porrò ſolus obteras
Romam, Senatum, Cæſarem?
Vinctum retortis brachiis
Surſum ac deorſum extendite,
Compago donec oſſium
Divulſa membratim crepet.
Poſt hinc [26] hiulcis ictibus
Nudate coſtarum abdita,
Ut per [27] lacunas vulnerum
Jecur retectum palpitet.

INTERPRETATIO.

Faciam ut, quod poſſit prætor, intelligat is *obtrectator, ne impune noſtros deos illudat*, quos brevi ſperat *deſtructum iri*. An *igitur is unus contumax ſacra calcabit tarpeia, unus ne Romanos* ritus, *ſenatus* decreta, edicta *principis contemnet*: Non ita? Sed *brachiis tergo retortis ſurſum ac deorſum vinctum extendite* in eculeum, *donec luxata omnia membra crepent undique. Deinde hamis aduncis coſtarum pellem detrahite*, ita ut *alti vulnerum ſulci jecur palpitans patefaciant.*

NOTÆ.

23. *Jus prætorium.*] Quia Dacianus prætor erat, jurique dicendo præfectus.

24. *Tarpeia.*] Scilicet ſacra quæ coluntur in Capitolio. Mons enim Capitolinus Tarpeius dictus fuit primis urbis temporibus, quòd in bello Sabino Tarpeia Tarpeii, qui arci præſidebat, filia Sabinorum ornamentis, quæ in ſiniſtris geſtabant, capta, hoſtibus prodidit arcem, qui in eam ſcuta conjecerunt, quò & fidem datam ſervarent, & proditricem ulciſcerentur. Deinde vero Capitolinus ab humano capite ibidem invento, cùm templi, quod Jovi ponebat, fundamenta Tarquinius Priſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi. Nec non huc ſolebant curru deduci triumphantes, ut lauream ſuam in Jovis gremio deponerent. Unde rupes illa ſacra dicitur à Romanis. De Româ ſupra.

25. *Surſum ac deorſum extendite.*] Extendite ſcilicet in eculeum, qui, ut patet ex Hieron. Euſeb. Sigonio, Iſidor, Cyprian. erectus eſt ſtipes, validus, & cochleatus, qui tranſverſum habet lignum, quod intenditur ac remittitur, ad quod ligata membra diſtenduntur tortoris arbitrio. Nonius: *Ubi inſilui in cochleatum eculeum, ibi tolutim tortor.*

26. *Hiulcis ictibus.*] *Biſulcis ictibus* in Oxonio. Nam de ungulis intelligendum docent ſequentia, quas & hymno primo *biſulcas* dixit. Infra hoc ipſo hymno *ungularum ictus duplices* habemus. Et denuo *biſulcas ungulas* hymno Romani 73.

27. *Lacunas vulnerum*] Licet lacuna propriè ſignificet foſſam, in quâ collecta aqua ſtare conſuevit; tamen, teſte Varr. lib. 2 de re ruſt. cap. 7 accipi etiam poteſt pro quacunque foſſulâ. *Hi majores, inquit, qui ſunt, intelligi negant poſſe, præterquàm quum dentes ſunt facti brochi, & ſupercilia cava, & ſub ea lacunæ ex obſervatu dicunt eum equum habere annos ſexdecim.* De Toris ſupra.

Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,
Quòd fixa non profundiùs
Intraret artus ungula.
Ac jam omne robur fortium
Eviſcerando ceſſerat;
Niſuſque anhelus ſolverat
Feſſos lacertorum toros.
Aſt ille tanto lætior,
Omni vacantem [28] nubilo
[29] Frontem ſerenam luminat,
Te, Chriſte, præſentem videns.
Quis vultus iſte, prôh pudor!
Dacianus aiebat furens.
Gaudet, renidet, provocat
Tortore tortus acrior.
Nil illa vis exercita
Tot noxiorum mortibus
Agone in iſto proficit,
Ars & dolorum vincitur.
Sed vos, [30] alumni carceris,
[31] Par ſemper invictum mihi,

INTERPRETATIO.

Martyr vero tyranno *inſultabat*, atque *increpabat ignaviam tortorum*, *qui non altius ungulas in corpore defigerent. Jam ſatellitum vires* fractæ erant *atque deficiebant; adeo vehementi ardore ferierant* Vincentium, ut ipſorum *languentes lacerti penderent. Diaconus abundabat lætitiâ; quòdque te, ô Chriſte, præſentem cerneret, hilarem gerebat vultum minimeque triſtem. Furibundus* autem *Dacianus in hæc verba erumpit? Quid hic rei eſt? Num pudet* nos? Is *ridet*, *ſplendeſcit*, nos *provocat* ad pugnam; nec non, licet *laceretur*, ipſis *carnificibus acrior eſt. Nihil hi lictores in laniandis Chriſtianis tam* ſæpe *exerciti*, *adverſus hunc hominem poterunt*, *qui quacunque illudes ſupplicia. Vos* ergo *carnifices*, vos lictores æque, *at-*

NOTÆ.

28 *Nubilo.*] Tranſlate nubilum ſeu nubes pro triſtitiâ ponitur, & ſeveritate immoderatâ, quæ contracto ac ſublato ſupercilio ſignificatur. Quod etiam Græci τὸ τῶν ὀφρύων νέφος appellant. Pari quoque ratione, *Serena frons* pro læta fronte.

29. *Frontem ſerenam luminat.*] Fabricius cum Giſelino, & Weitzio conſtanter habet. *Frontem ſerenam illuminat*, ſed male. Hymno enim Eulaliæ; *Hic ubi marmore perſpicuo atria luminat alma nitor*, *ubi luminat*, pro *illuminat* ponitur.

30. *Alumni carceris.*] Aut lictores, aut carnifices, aut ipſoſmet cuſtodes carceris alloquitur; qui quotquot ſunt, veluti carceris ſunt alumni, ſiquidem ſanguine martyrum ſaginantur.

31. *Par ſemper.*] Optime notat Giſelinus, in excuſis mendoſe legi, *Pars ſemper invictam mihi.*

Cohibete paulùm dexteras,
Reſpiret ut laſſus vigor.
Præſicca rurſus ulcera,
Dum ſe cicatrix colligit
Refrigerati ſanguinis,
Manus reſulcans diruet.
His contrà Levites refert:
Si jam tuorum perſpicis
Languere virtutem canum:
Age ipſe, major carnifex,
Oſtende, quo pacto queant
Imos receſſus ſcindere,
Manus & ipſe interſere,
Rivoſque ferventes bibe.
Erras, cruente, [32] ſi meam
Te rêre pœnam ſumere,
Cùm membra morti obnoxia
[33] Dilancinata interficis.
[34] Eſt alter, eſt intrinſecus,
Violare quem nullus poteſt:
Liber, quietus, integer,
Exſors dolorum triſtium.
Hoc, quod laboras perdere
Tantis furoris viribus,
[35] Vas eſt ſolutum ac fictile;

INTERPRETATIO.

que ego, ſemper invicti, paululum à tormentis ceſſate, ut vigor, qui nunc *deficit*, *fiat firmior.* Tum *rurſus manus* veſtra *obductas, quòd ſanguis concreſcet frigore, cicatrices refricabit*, atque illum ita *obruetis. Vincentius his verbis* tyrannum *affatur. Tu ipſe percute, cùm tuorum lictorum vires fractas eſſe perſpicias*; ipſis es *crudelior; exemplum prabe*, atque diſcant à te *mea ferro ſolvere viſcera; accinge te operi; meum ſanguinem ebibe. Falleris*, ô *prætor, ſi putas à me pœnam repetere; cum laceras ac morti das corpus*, quod brevi per partes naturæ legibus *diſſolvetur. Animus*, qui ex natura ſua *liber eſt, quietus, integer. dolorum*, qui creant *triſtitiam, expers includitur in corporis compagibus.* Corpus vero, *quod tantis viribus*, tamque

NOTÆ.

32. *Si meam.*] Pro *de me*: durum ſane, & plane inſolens: id tamen omnes ad unum habent.

33. *Dilancinata.*] Formavit illud participium à verbo *Lancino*, quo uſi ſunt & Plinius & Catullus. Is quidem in Cæſarem, *Paterna prima lancinata ſunt bona, ſecunda præda Pontica.* Ille autem lib. 17. cap. 34. *Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans.*

34. *Eſt alter, eſt intrinſecus.*] 2. Cor. 4. *Is tamen, qui intus eſt, renovatur de die in diem.*

35. *Vas eſt ſolutum.*] *Scientes*, inquit Apoſtolus, *unuſquiſque ſuum vas poſſidere.*

Quocumque frangendum modo.
Quin immo nunc enitere
Illum ſecare ac plectere,
Qui perſtat intus, qui tuam
Calcat, tyranne, inſaniam.
Hunc, hunc laceſſe; hunc diſcute
[36] Invictum, & inſuperabilem,
Nullis procellis ſubditum,
Solique ſubjectum Deo.
Hæc fatur, & ſtridentibus
Laniatur [37] uncis denuo.
Cui Prætor ore ſubdolo
Anguina verba exſibilat:
Si tanta [38] callum pectoris
Prædurat obſtinatio,
[39] Pulvinar ut noſtrum manu
Abomineris tangere:

INTERPRETATIO.

impotenti *furore oppugnas, vas eſt fictile, ſolutile, ac periturum. Enitere igitur torquere premereque animum, qui intus verſatur; is* enim, *tyranne, minas tuas negligit. Hunc crucia, hunc affige, invictum reperies, atque intrepidum, nullis paventem ſupplicijs, uni Deo parentem. Vix ea; denuo ferreis harpagonibus* martyrem *diſſecant* carnifices; *dum prætor ſimulatis verbis venenatiſque ipſum hortatur, ſaltem*

NOTÆ.

36. *Invictum & inſuperabilem.*] Quamplurimi ſine conjunctione, &, legebant hunc verſum; ſed aperte errarunt, ſiquidem claudicabat verſus. Quod cum agnoſcerent & alii ſcripſere *inexpugnabilem, inexſuperabilem*, denique Nicol. Heinſius *inexſuprabilem*. Quanquam diverſæ hæ lectiones admitti queant, tamen conjunctio illa, &, nec dura videtur nec barbara; immo latina magis quam illud Heinſii *inexſuprabile*. Licet enim Prudentius amarit litterarum contractiones, nullas addere debemus iis, quibus uſus eſt.

37. *Uncis.*] Uncus, fuſtis erat ab uno latere incurvus ac ſeſe retorquens; quo inſtrumento puniebantur damnati. Cic. pro C. Rabirio. *Nos à verberibus, ab unco, à crucis denique terrore noſtri honores non vindicabunt.* Plinius putat dici à verbo Græco ὀγκοῦσθαι, intumeſcere, unde ὄγκον, quòd ubi incurvatur, quodammodo intumeſcere atque extuberare videatur.

38. *Callum.*] Ita Cic. *Quorum animis diuturna cogitatio callum vetuſtati obduxerat.* Metaphora petita à cute illa quæ pedibus labore viæ, aut alio opere in manibus, parteve aliâ corporis denſior facta vocatur callus.

39. *Pulvinar.*] Lectus qui in templis ſterni conſuevit numini dicatus; aliquando pro templis ac pro ipſis ſacrificiis ponitur. Cic. Cat. 3. *Quoniam ad omnia pulvinaria ſupplicatio decreta eſt.* Hor. 1. Carmin. od 37. *Ornare pulvinar deorum.* Solebant enim Romani vel devictis hoſtibus, vel quovis alio modo Republica bene geſta, ad omnia pulvinaria deorum ſupplicationem decernere. Habebant au-

Saltem latentes paginas,
Libroſque opertos detege,
Quò ſecta pravum ſeminans
Juſtis crematur ignibus.
His martyr auditis ait:
Quem tu, maligne, myſticis
Minitaris ignem litteris;
Flagrabis ipſe hoc juſtiùs.
[40] Romphæa nam cæleſtium
Vindex erit voluminum,
Tanti veneni interpretem
Linguam perurens fulmine.
Vides favillas indices
Gomorrheorum criminum:
Sodomita nec latet cinis,
[41] Teſtis perennis funeris.
Exemplar hoc, ſerpens, tuum eſt:
Fuligo quem mox [42] ſulphuris,
[43] Bitumen & mixtum [44] pice

INTERPRETATIO.

ſacra Biblia, alioſque libros, qui abditis in locis *aſſervantur*, quamprimum *tradere, ut, quod tam pravam religionem diſſeminas, id debites in ignes conjiciatur. Tanta* enim *erat* Vincentii *conſtantia, ut patientiam nihil poſſet frangere*, atque illum impellere *ad manu tantum tangenda altaria*. Sed *hac audiens diaconus*; *tu* ipſe, *inquit, perdite, concremaberis igni, quem ſanctis libris minitas*. Deus enim *bibliorum ultor linguam tuam hujuſce blaſphemiæ ream ſuo fulmine aduret. Gomorrha deflagratio criminum vindicem* Deum fuiſſe *te edocet*; *Sodoma cinis haud latet*, aſpice, divinæ *ira teſtis eſt perennis. Tyranne, his ſimilis es, mox etiam in inferis*

NOTÆ.

tem ſinguli dii ſuos lectos & pulvinos, quibus imponebantur. Quam ſuperſtitionem Romanorum inſectatur Arnob. lib 7. adverſus gentes, his verbis: *Lectiſternium Cereris erit idibus proximis: habent enim dii lectos; atque, ut ſtratis poſſint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impreſſio.*

40. *Romphæa.*] Cur ita enſis vocetur, dixi ſuperius. Ni fallor hoc loco alludit poëta ad gladium utrâque parte acutum, quem de ore Dei exeuntem vidiſſe teſtatur Joannes in Apocal. cap. 1. de Gomor. & de Sodom infra.

41. *Teſtis perennis funeris.*] Memini etiam me legere apud Tertullian Apolog. c. 40 arbores, quæ illic ſuperſunt, ſpectantium quidem oculis poma promittere, ſed ea poma carpentium digitis contacta ſolvi in cineres: *Cum regiones ad fines ejus Sodoma & Gomorra igneus imber excuſſit. Olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, ceterum contacta cineraſcunt.*

42. *Sulphuris.*] Sulphur in terræ generibus ponitur à Plinio: Ejus genera quatuor ſunt; inter quæ vivum, quod Græci ἄπυρον vocant: naſcitur ſolidum. Eo ſolo ex omnibus generibus medici utuntur.

43. *Bitumen.*] Limus eſt, cujus natura vicina ſulphuri. Sudat autem illud Aſphaltites lacus Judeæ; ut dicam in Pſychom.

44. *Pice.*] Pix, teſte Ruell. nihil aliud eſt, quam fluxus combuſtæ in tædâ ſuæ

Imo implicabunt Tartaro.
His perſecutor ſaucius
[45] Pallet, rubeſcit, æſtuat,
[46] Inſana torquens lumina.
Spumaſque frendens egerit.
Tum deinde cunctatus diu
Decernit extrema omnium:
Igni, [47] grabato, & [48] laminis
Exerceatur quæſtio.
Hæc ille ſeſe ad munera
Gradu citato proripit,
Ipſoſque pernix gaudio
Pœnæ miniſtros prævenit.
Ventum ad [49] palæſtram gloriæ;
Spes certat & crudelitas:
Luctamen anceps conſerunt
Hinc martyr, illinc carnifex.
Serrata lectum regula

INTERPRETATIO.

& ſulphuris fuliginem & bitumen pice miſtum patieris. Dacianus tantâ exprobratione *percitus, pallet, rubeſcit, æſtuat, torve aſpectat, ſpumas agit in ora. Deinde, diu* quid ageret ſecum *reputans, ſtatuit acerbiſſimam omnium in quæſtionem dare* Vincentium; *atque igne, laminis*, eculeo *torquere. Tum martyr ultro ac celeriter ſeſe dat in tormenta, gaudioque exultans ipſoſmet carnifices prævenit. Venerant certaminis in locum. Ibi ſpes, crudelitaſque* inter ſe *confligunt; & martyr cum tortoribus grande init certamen. Craticula quamplurimis dentibus*

NOTÆ.

reſinæ, de pinu fere omnis. Hæc omnia tam inſuavem terrumque odorem expirant, tam craſſum ejectant vaporem, tam nigrum ut merito ad adumbranda inferorum ſupplicia iis utamur. De Tartaro ſupra.

45. *Pallet, rubeſcit, æſtuat.*] Omnia iræ ſigna, quæ revocant in mentem illud Ovid. *Ora tument irâ, nigreſcunt ſanguine venæ: lumina Gorgoneo ſævius angue micant.*

46. *Inſana torquens lumina.*] Caſſiodorus enim eleganter lib 6. *Iracundus luminum fervore declaratur.*

47. *Grabato.*] Machina in qua cruciabantur rei, ac diſtendebantur, ſic dicta à lecto exiguo in quo antiqui ſolebant meridiari.

48. *Laminis.*] Laminæ, quarum mentio apud Cicer. 7. Verrin. *Quid, quùm ignes, candenteſque laminæ, cæterique cruciatus admovebantur.* Ferreæ velut cruſtæ erant, quæ candefactæ admovebantur noxiorum corpori.

49. *Palæſtram.*] Quanquam palæſtra luctatorum propria videatur, tamen etiam pro Gymnaſio ponitur, & admittit curſores, pugiles, jaculatores. Quin etiam palæſtra locus erat in quo diſputabant antiqui. Vitruv. lib. 5. cap. 11. *Conſtituuntur, inquit, in tribus porticibus exedræ ſpatioſæ, habentes ſedes, in quibus Philoſophi, Rhetores, reliquique qui ſtudiis delectantur, ſedentes diſputare poſſint.* Ut ut eſt, poteſt & dici de martyribus, qui ſane deſcendunt in campum, ut virtute ac patientiâ paganorum errores refutent.

[50] Dente frequenti exaſperat:
Cui multa carbonum ſtrues
Vivum vaporat halitum.
  Hunc ſponte conſcendit rogum
Vir ſanctus ore interrito:
Ceu jam coronæ conſcius
Celſum tribunal ſcanderet.
  Subter crepante aſpergine
Scintillat [51] excuſſus ſalis;
Punctiſque fervens ſtridulis
Sparſim per artus figitur.
  Arvina poſthinc igneum
Impreſſa [52] cauterem lavit:
Vis unde roris fumidi
In membra ſenſim liquitur.
  Hæc inter immotus manet,
Tanquam dolorum neſcius;
[53] Tenditque in altum lumina:
Nam vincla palmas preſſerant.

INTERPRETATIO.

repleta inſtar lecti extenditur, magnaque ſubjicitur candentium carbonum copia. Impavidus diaconus ſponte craticula corpus imponit; crederes *illum jam victoria praſcium ſublime quoddam ſolium conſcendere. Ipſius corpus aſpergitur ſale, quod excuſſum ſubter crepitat ſcintillatque*; quinetiam *mica quadam ſalis accenſa quaſi aculeis pungunt membra cum ſtridore ac penetrant. Ignita denique cauteria* alte *defiguntur in pinguitudine, qua liquata per artus guttatim excidit.* Dum hæc Vincentius ſuffert, *immotus manet tanquam dolore ſolutus, atque oculos in cælum tendit; nam manus arcebant vincula.*

NOTÆ.

50. *Dente frequenti.*] Abſque præpoſitione, *in*, eſſe legendum putavi; quòd infrequenti, ſeu una ſit dictio, ut vult Ant. Nebriſſ. ſeu cum Giſelino diſtinguamus, illa lectio erit barbara. *Infrequens* enim negat, quod dicit *frequens*. Adde quòd metri causâ, *in*, nullo modo requiratur. Quis enim ignorat ab optimis poëtis ultimam ſyllabam, quæ deberet corripi ſemper produci, ſtatim atque dictio, quæ ſequitur, incipit per duas conſonantes aut litteram duplicem. Virg *Date tela, ſcandite muros.* Fateor id de liquidis non æque ac de aliis litteris intelligendum eſſe. De Rogo ſupra.

51. *Excuſſus ſalis.*] Male, ni fallor, Giſelinus excuſſum cinerem hoc loco repoſuit. De Sale loquitur poëta vivis iſtis carbonibus excuſſo, qui Vincentium torrebant. Mallem ego non quidem, *excuſſus ſalis* in nominativo, ut vult Nebriſſ. legere, à nullo enim *ſalis* in nominativo dictum fuiſſe reperies; ſed *excuſſum ſale*, quo nominativo uſus eſt Ennius lib. 4. Ann. *Caruleum ſpumat ſale conferta rate pulſum.* De Arvin. ſupra.

52. *Cauterem lavit.*] De verbo Lavo tertiæ conjugationis, jam ſupra hymn. S. Eulal. not. 43.

Cauterem.] Prudentius ſequutus eſt Græcos, qui & in ſingulari dicunt καυτὴρ: Latini enim tantum plurali numero utuntur. καυτὴρ igitur aut cauterium inſtrumentum eſt quo uſtio perficitur, cùm putrida ulcera candenti ferro inuruntur.

53. *Tenditque in altum lumina.*] Simi-

Sublatus

Sublatus inde fortior
Lugubre in antrum truditur;
Ne liber uſus luminis
Animaret altum ſpiritum.
Eſt intus imo [54] ergaſtulo
Locus tenêbris nigrior:
Quem ſaxa merſi fornicis
Anguſta clauſum ſtrangulant.
Æterna nox illic latet,
Expers diurni ſideris:
Hic carcer horrendus ſuos
Habere fertur Inferos.
In hoc barathrum conjicit
Truculentus hoſtis martyrem;
[55] Lignoque plantas inſerit,
[56] Divaricatis cruribus.
Quin addit & pœnam novam
Crucis peritus artifex,

INTERPRETATIO.

Tandem è rogo exit ac ducitur nigrum in carcerem: ne, lucem libere aſpiciendo, novos ſumat animos. Eſt locus in carcere alios inter *tenebroſus, quem ſaxa teſtudinis ſubterraneæ coarctant: illic nox eſt perpetua, nec unquam ſol admittitur!* Quid plura; *his ſquallidus locus, ut aiunt, inferorum horrorem adumbrat. In eo Vincentium aſſervari jubet Dacianus, disjunctiſque cruribus ipſius pedes cippo inſeri. Addit* & his prætor *ſolers in excogitandis tormentis novum ſupplicium;*

NOTÆ.

lè illud Virgil. 2. Æneid. cum Caſſandra Priami filia, capillis paſſis, rapitur à templo & penetralibus Minervæ. *Ad cælum tendens ardentia lumina fruſtra: lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.*

54. *Ergaſtulum*] Locus, in quo à mancipiis deterioribus lapides metallave fodiuntur, dictus ab ἐργάζομαι operor. Præſertim in Hetruriâ erant ergaſtula; unde Juven, ſat. 8 *Nempe in Lucanos aut Thuſca ergaſtula mittas.* Accipitur interdum pro ipſis mancipiis, quæ in cuſtodia alligantur. Poëta vero pro diro cæcoque carcere hic poſuit. De Barathro ſupra.

55. *Ligno.*] Nempe cippo, ſeu inſtrumento ligneo quo pedes includebantur vel collum; quod tormenti genus & quæſtionis ξύλον vocarunt Græci. Lucian. in Toxari de Antiphilo in carcerem conjecto loquens hæc ait; οὐδ' ἀποτείνειν τὼ σκέλη δυνάμενος ἐν τῷ ξύλῳ κατακεκλεισμένω. *Neque crura protendere ſineretur cippo incluſa.*

56. *Divaricatis cruribus.*] De hoc genere compedum Euſeb: l. 6. c 32. *Multis diebus pedes in compedes ligneos intruſi, diſtractione quadam ad quartum foramen diſtenti fuerunt.* Et lib. 8. c. 11. *Poſt verbera in compedibus ligneis poſiti erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen diſtenti diſtrictique adeò, ut neceſſario ſupini jacerent.* Quod genus torquendi Ruffinus lib. 5. cap 2. non impropriè dixit *nervum.*

Nulli tyranno cognitam,
Nec [57] fando compertam retrò.
Fragmenta teſtarum jubet
Hirta impolitis angulis,
Acuminata, [58] informia
Tergo jacentis ſternerent.
Totum cubile ſpiculis
Armant dolores anxii:
Inſomne qui ſubter latus
Mucrone pulſent obvio.
Hæc ille verſutus vafra
Meditatus arte ſtruxerat:
Sed [59] Belzebulis callida
Commenta Chriſtus deſtruit.
Nam carceralis cæcitas
Splendore lucis fulgurat,
Duplexque morſus ſtipitis
[60] Ruptis cavernis diſſilit.
Agnoſcit hic Vincentius
Adeſſe, quod ſperaverat,
Tanti laboris præmium,
Chriſtum datorem luminis.

INTERPRETATIO.

nulli tyranno cognitum, nec in annalibus acti temporis *compertum*; nempe *hujus imperio tergo ſupini martyris ſternuntur aſpera, quòd earum anguli obtuſi non eſſent, aculeata, atque inæquabiles teſtarum particulæ.* Quare, quoquo ſe vertat, *tali collocatus in cubili acerbos dolores tolerat; nam obvii aculei lacerant latera, ita-ut ſomnum capere nequeat. Is crudelis tyrannus diabolicam artem advocans* hoc tormentum *ſtruxerat. Chriſtus* vero *cautos dæmonis frangit dolos: ſiquidem fugantur tenebræ, ac luce carcer completur. Cava, in quibus crura continebantur, comminuuntur, omniſque lignea machina diſſilit. Tum martyr agnoſcit ſpem ipſum non feſeliſſe, agnoſcit ſuos labores compenſari, Chriſtumque* ipſum tam præclaram

NOTÆ.

57. *Fando.*] Gerundia enim modo paſſive ſignificant: ut apud Virgil. 2. Æn. 81. *Fando aliquid, ſi forte tuas pervenit ad aures Belidæ nomen*: modo active: ut apud Virg. *Quis talia fando.*

58. *Informia tergo jacentis ſternerent.*] Forte *jacentis ſterniet*; vel, ut nonnulli legunt, *jacenti ſternere.*

59. *Belzebulis.*] Beelzebub princeps eſt dæmoniorum ut teſtatur evangelium: illud nomen nihil aliud ſignificat, quam muſcarum dominum. Ita autem dictus fuit, quia idolum erat Accaronitarum, cujus in templo propter victimarum ſanguinem multæ volitabant muſcæ.

60. *Ruptis cavernis.*] Cippi ſcilicet, qui duobus conſtat lignis incaſtratis, ita ut ſint cavi, quibus vinctorum crura detineantur. Veterem lectionem, *ruptis catenis*, retinendam eſſe cenſet Giſelinus; atque ita explicat: *Ruptis vinculis ferreis, quibus ligna ἡμικυκλικῶς certis locis excavata committebantur, arcteque vinciebantur; duæ ſtipitis partes diſſiliunt, ac Vincentii crura liberantur.* De nectare ſupra.

Cernit deinde, fragmina
Jam teſtularum mollibus
Veſtire ſemet floribus,
Redolente nectar carcere.
Quin & frequentes Angeli
Stant, ac loquuntur comminus;
[61] Quorum unus ore auguſtior
Compellat his dictis virum.
Exurge, martyr inclyte;
Exurge ſecurus tui:
Exurge, & almis cœtibus
Noſter ſodalis addere.
Decurſa jam ſatis tibi
Pœnæ minacis munia,
Pulchroque mortis exitu
Omnis peracta eſt paſſio.
O miles invictiſſime,
[62] Fortiſſimorum fortior,
Jam te ipſa ſæva & aſpera
Tormenta victorem tremunt.
Spectator hæc Chriſtus Deus
Compenſat ævo [63] intermino,
Propriæque collegam crucis
Largâ coronat dexterâ.
Pone hoc caducum vaſculum;
Compage textum terreâ,

INTERPRETATIO.

lucem diſpergere. Deinde teſtarum fruſta cernis ſponte mutari in blandes flores, carceremque molli odore repleri. *Denique plures adſunt Angeli, qui* cum ipſo *loquuntur; quos inter unus ſplendidiſſimus ſic compellat. Surge inclyte, Vincenti, nihil time, veni Sanctorum in numerum: jam plene* cumulateque *tuo ſanguine munus tuum explevisti, atque clarum martyrium paſſus nihil tibi reſtat ultra perferendum. O miles invictiſſime, ô omnium generoſiſſimum* pectus; *victor triumphas de ipſis diris ſuppliciis ac triſtibus.* Quare *Chriſtus* ipſe, qui *Deus* eſt, quique ſemper *præſens* adſuit, *immortalitate* te *remunerat, manuque liberali coronat*, quod *ipſius crucis* fueris *particeps. Depone* igitur *hoc fragile corpus, carne luteâ veſtitum*,

NOTÆ.

61. *Quorum unus ore auguſtior.*] Angeli enim omnes, quocumque cenſentur ordine, mittuntur à Deo, & mandata ſibi miniſteria capeſſunt.

62. *Fortiſſimorum fortior.*] De illa loquendi formulâ, Hymn. 11. Cathem. not. 20.

63. *Intermino.*] Interminus ſeu interminatus, id eſt, non habens terminum: quo adjectivo uſus eſt Sidon, ad Fontei, *Dominis Simplicio & Appolinari intermina intercessione vos comperi.* Hanc tamen vocem apud quempiam veterum non facile invenies.

Quod diſſipatum ſolvitur ;
Et liber in cælum veni.
Hæc ille. ſed clauſas fores
Interna rumpunt lumina,
Tenuiſque per rimas nitor
Lucis latentis proditur.
Hoc cùm ſtuperet territus
Obſeſſor atri liminis ;
Quem cura pernox [64] manſerat,
Servare [65] feralem domum:
Pſallentis audit inſuper
Prædulce carmen martyris,
Cui vocis inſtar æmulæ
[66] Conclave reddit concavum.
Pavens deinde introſpicit,
Admota quantum poſtibus
Acies per arctas cardinum
Intrare juncturas poteſt.
[67] Vernare multis floribus
Stramenta teſtarum videt,
Ipſumque vulſis nexibus
Obambulantem pangere.

INTERPRETATIO.

& cujus partes interitu dividuntur, depone, inquam, *ac corpore expeditus cælum aſcende. Hæc* ait *Angelus. Cæleſtis vero lux, quâ carcer complebatur, clauſam pervadit portam, ac tenuis nitor per rimas proditur. Quo* miraculo *ad limina cuſtos attonitus hæret, hujus* enim *per noctem munus erat ſervandi carceris.* Adde quòd *etiam vocem pſallentis martyris ſuavem* canoramque *audiat, quam cavus fornix ita repulſabat, ut echus auxilio* aliquem *reſpondere* credidiſſes. *Nunc, quantum ipſi licet per arctas januæ rimas conjicere oculos in carcerem, pavens introſpicit, videtque pavimentum ac teſtas multis floribus vernare*, videt *ipſum* Vincentium *ruptis catenis ambulare, canereque.*

NOTÆ.

64. *Manſerat.*] Maneo cum accuſativo conſtructum, pro imminere, ſeu pro expectare ſumitur. Virg. lib. 12. *Quitecunque manent iſto certamine caſus.* Et Plaut. Menæh. *Hic me mane.*

65. *Feralem.*] Nempe funeſtam domum, ut *arma feralia* dixit Lucan. & *carmen ferale* Virgil. Illud autem adjectivum formatur à *feralia feralium.* Veteres enim ita nominarunt diis manibus ſacratam diem, à ferendis epulis in tumulum ad cœnam, quam & ipſam feralem nuncupabant.

66. *Conclave.*] Pro loco ſecretiori in interioribus tectis aſſumitur quoque à Terent. in Eunucho. *Dum apparatur, Virgo in conclavi ſedet.* Et à Plaut. in Aulul. *Et conclavium mihi perviam facitis.*

67. *Vernare.*] Splendere. Plin. lib 8. cap. 27. *Anguis hiberno ſitu membrana corporis obducta, foeniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduſque vernat.*

Implentur aures turbidi
Prætoris hoc miraculo:
Flet victus, & volvit gemens
Iram, dolorem, dedecus.
  Exemptus, inquit, carceri,
Paulùm benignis fotibus
Recreetur, ut paſtum novum
Pœnis refectus præbeat.
  Coire toto ex oppido
Turbam fidelem cerneres,
Mollire [68] præfultum torum,
Siccare cruda vulnera.
  Ille ungularum duplices
[69] Sulcos pererrat oſculis:
Hic purpurantem corporis
Gaudet cruorem lambere.
  Plerique [70] veſtem linteam
Srillante tinguunt ſanguine;
Tutamen ut ſacrum ſuis
Domi reſervent poſteris.
  Tunc ipſe [71] manceps carceris,

INTERPRETATIO.

Illud predigium Daciani ad aures pervenit, tùm victus lachrymatur, atque oppreſſus dolore iram ſuam, *curas, dedecus animo repræſentat.* Ac paulo poſt *laxetur, inquit, carcere* diaconus, *cibaria ipſi prabete, omnibuſque fovete fomentis, ut* his ex vulneribus *recreatus deintegro ſuppliciis coërceam.* Interea *totâ ex civitate accurrunt Chriſtiani,* curant *ut molliori lecto incumbat,* ipſius *cruda ſiccant vulnera. Alter ungularum duplicem ſciſſuram oſculatur; alter* piè *lambit purpureum corporis cruorem. Quamplurimi ſtillante ſanguine ſudaria* ſua *tingunt, ſacraſque* has *reliquias domi aſſervant ſuis nepotibus.* Quid plura? *Ipſe carceris*

NOTÆ.

68. *Præfultum.*] Durum & aſperum, quomodo ſolent eſſe diſtenti & farti tori.

69. *Sulcos pererrat oſculis.*] Chriſtiani oſculabantur martyrum vulnera, ut colligere eſt ex Optat. lib.1. contra Parmen. ex Conſtantini magni vita, qui labra Sanctorum martyrum cicatricibus admovit, ex Theodoret. hiſt. lib.1 c. 11. ubi refert datum fuiſſe crimini à Cæciliano diacono Carthaginenſi Lucillæ feminæ apud Optatum, quòd os importuno tempore martyris non vindicati, id eſt recepti, ori admoviſſet.

70. *Veſtem linteam.*] Ita reſtitue pro *lineam.* ut Hymno Eulaliæ, *Membra tegit ſimul Eulalia palliolivice linteoli.*

71. *Manceps carceris.*] Auton. Nebriſſenſis hæc verba reddit: *qui miniſterio carceris mancipatus erat.* Iſo vero magiſter: *Cuſtos, manu capiens; manceps, qui mancipat & qui mancipatur. Servus inde emancipatus.* Sed, pace illorum dicam, hæc loquendi formula dura videtur. Adde quòd abſque ulla ratione velint ergaſtularium illum mancipatum fuiſſe. Mallem ergo mancipem carceris ſumi à poëta pro eo, qui præeſt carceri. Quo ſenſu Budæus putat Plinium lib 10. c. 45. dixiſſe mancipem Sutrinæ. *Hunc ſive æmulatione vicinitatis, manceps proxima*

Et vinculorum janitor,
Ut fert vetuſtas conſcia,
Repente Chriſtum credidit.
Hic obſeratis vectibus
Denſæ ſpecum caliginis
Splendore lucis advenæ
Micuiſſe clauſum viderat.
At verò poſtquam lectuli
Martyr quietem contigit;
Æger morarum tædio,
Et mortis incenſus ſiti:
Si mors habenda ejuſmodi eſt,
Quæ [72] corporali ergaſtulo
Mentem reſolvit liberam,
Et reddit auctori Deo:
Mentem piatam ſanguine,
Mortis [73] lavacris elutam,
Quæ ſemet ac vitam ſuam
Chriſto immolandam præbuit.
Ergo, ut recline mollibus
Rejecit [74] aulæis caput,
Victor relictis artubus
Cælum capeſſit ſpiritus:

INTERPRETATIO.

janitor ergaſtulariuſque, qui obſeratis vectibus cæcum carcerem cæleſti lumine refulgere viderat, repente, ut traditum eſt memoriæ, *Chriſtum confeſſus eſt. Vincentius vero vix brevem ſomnum ceperat;* ipſi *dolet quòd tam diu vivat, ac mortem appetit*, oratque, *modo ſit* omnibus *definita mors*, & poſt illum animi à corpore diſceſſum *mens ſit libera, atque evolet ad Deum* ſuum *Creatorem*, modo *purgata ſit ſanguine*; modo, *cùm ſemet vitamque ſuam Chriſti* amore ultro *obtulerit ſuppliciis*, jam ſecura ſit & Deo grata. *Mollibus igitur in pulvinis reclinato capite, anima exit è corpore, cælumque victrix petit; quam cæli*

NOTÆ.

ſutrinæ, id eſt, inquit Budæus, magiſter officinæ, *ſive iracundiâ ſubita, ut voluit videri, excrementis ejus poſita calceis macula, exanimavit.* Ita *Mancops Thermarum, manceps ſalinarum* in cod Theod.

71. *Corporali ergaſtulo.*] Ergaſtulum pœnalis locus, teſte Nonio, in quo vincti operantur, ab ἐργάζεσθαι, quod eſt, operor. Quam belle id conveniat corpori, quis non videt *Corporali*, corporeo ſcilicet, & carneo. Quod vocabulum barbarum eſt & inſolens.

73. *Lavacris elutam.*] An legendum *lavacris inclytam*, ut Aldo placet? Fortaſſe *erutam*, ut habet Weitzius, ne leges metri violentur. Sed de his talibus parum ſollicitum fuiſſe Prudentium conſtat.

74. *Aulæis.*] Pro culcitris pulvilliſque poſuit, aut lectulis lanâ vel plumâ plenis, quibus utimur in ſedendo. Aulæa enim ornamenta ſunt, quibus parietes teguntur, dicta ab aula Attali Pergami regis, qui populum Romanum hæredem reliquit, primuſque invenit aurum intexere.

Cui recta celſo tramite
Reſeratur ad Patrem via;
Quam fratre cæſus impio
[75] Abel beatus ſcanderat.
Stipant euntem candidi
Hinc inde ſanctorum chori,
Parique miſſum carcere
Baptiſta Joannes vocat.
At Chriſtiani nominis
Hoſtem coquebant irrita
Fellis venena, & lividum
Cor efferata exuſſerant.
Sævire inermem crederes
Fractis draconem dentibus.
Evaſit exultans, ait,
Rebellis; & palmam tulit?
Sed reſtat illud ultimum,
Inferre pœnam mortuo,
Feris cadaver tradere,
Canibuſve carpendum dare.
Jam nunc & oſſa extinxero,
[76] Ne ſit ſepulchrum funeris,
Quod [77] plebs gregalis excolat,

INTERPRETATIO.

viam Abel innocens à ſuo fratre impio caſus olim aperuerat triveratque. Hinc atqne *hinc beatorum multitudo euntem comitatur* Vincentium; *ac Joannes Baptiſta, qui etiam incluſus fuerat* excum *in carcerem*, illum ad ſe *vocat. Interim* vario *impotentique motu tyranni miſcetur pectus, & ipſius cor malevolum* magis ac magis *irâ exaſtuat. Similis eſt inermi draconi*, cujus *dentes* aliquis *fregit*. Tum *exclamat*: Quid? *lætitiâ exultans obiit* Vincentius, *& is contumax ex me egit triumphum. At poſſum adhuc illum*, licet ſit *mortuus, inſectari* & plectere: illius *cadaver tradam feris, canibus-ve addicam. Ex oſſibus nihil ſupererit, ne ea condantur in ſepulchro*, *quod* omnes *Chriſtiani venerarentur, ne templum*

NOTÆ.

75. *Abel.*] Occiſus à Caino: hi primi mortalium ab Adamo & Evâ orti ſunt; ille agriculturâ, hic paſtione pecorum vitam exercuit, qui & Deo propter integritatem fuit acceptior. Ob id furore ardens, & invidiâ Cainus innocentem fratrem peremit. De ſancto Joan. Bapt. Hymn. 7. Cathem. not: 14.

76. *Ne ſit ſepulchrum funeris,*] Omnia Martyrum acta, hiſtoriæ eccleſiaſticæ, Scriptores quam plurimi, ac præcipue Euſebius hujuſce rei fidem faciunt. Eadem ſane legimus de Clemente Romano Pontifice. Aufidianus Præſes à Trajano miſſus Clementem in medium mare duci juſſit, & anchorâ collo ſuſpensâ in profundum dejici, ne, ut ipſe faſſus eſt, Chriſtiani tollerent corpus, & conſueto more venerarentur.

77. *Plebs gregalis.*] Plebs ſcilicet ejuſdem gregis. Quod de hominibus in deteriorem tantum partem dicitur. Cic. pro Archia. *Nec Clodius, nec quiſquam de gregalibus ejus, aut conſiliariis.*

[78] Titulumque figat martyris.
Sic frendit, & corpus ſacrum
Profanus (ah dirum nefas !)
Nudum , negato tegmine ,
Exponit inter [79] carices.
Sed nulla dirarum fames
Aut beſtiarum aut alitum
Audet trophæum gloriæ
Fœdare tactu ſqualido.
Quin [80] ſi qua clangens improbè
Circumvolarat eminus ,
[81] Trucis volucris impetu
Depulſa vertebat fugam.
Nam corvus , [82] Heliæ datus
Olim ciborum portitor ,
Hoc munus implet ſedule ,
Et irremotus excubat.
Hic ex [83] frutetis proximis

INTERPRETATIO.

ponatur martyri. Dixit ; & frendens præter nudum , ah dirum nefas , carices inter expenit corpus abſque ullâ Sindone. Fruſtra tamen : *nulla enim avis* , nulla fera *bellua audet* ſuam *explere famem , & immundos morſus* huic *glorioſo cadaveri inferre. Quod ſi clangens improbè* aquila *eminus circumvolat , in illam* maximo *impetu ruit* corvus *& fugat. Olim* hæc *avis Heliæ data fuerat* à Deo , ut ipſi *cibum ſuppeditaret. Jam prope excubans* Vincentii *corpus tuetur* tam *ſedulo*,

NOTÆ.

78 *Titulúmque figat martyris.*] Haud intellexit hunc locum Anton. Nebriſſ. vult *titulum martyris* pro epitaphio accipi. Poëtæ verba , ut recte notat Weitzius, ex ipſomet Prudentio percipiamus. Hymn. 12. *Parte aliâ titulum Pauli via ſervat Oſtienſis.* Ubi ſermonem eſſe de ſepulchro quis neget. Titulus autem quòd in loco , ubi erat baſilica erigenda , crux poneretur in titulum , pro ipſa baſilica ſumitur. Nonne adhuc Romæ obtinuit vetus loquendi uſus , ut Eccleſiæ, quibus præficiuntur Cardinales , *tituli* dicantur. Vide Baron ann. 112.

79. *Carices.*] Carex planta eſt foliis arundineis, longis, acuminatis, quorum ex medio caules aſſurgunt tenues, qui deſinunt in paniculas : cathedris texendis junci inſtar apta dicitur.

80. *Si qua clangens.*] Nempe ſi aquila aliqua , nam clangere proprie aquilarum eſt. Tit. Liv. ab urbe lib. 1. *Aquila magno clangore volitans.*

81. *Trucis volucris.*] Corvi ſcilicet ; qui , quanquam à naturâ vorax ſit, tamen cadaver Vincentii non tangit, quinetiam aggreditur fugatque & aquilas & lupum , ne illud fœdent : in quo maxime elucet virtus Dei.

82. *Heliæ datus.*] De Heliâ , qui ad torrentem Carith moratus eſt annonam ſuppeditante corvo , dixi ſatis Hymn. 7. Cathem. not. 5.

83. *Frutetis,*] Frutetum , locus fruticibus conſitus. Frutex autem ad juſtam magnitudinem arboris non aſſurgit , & ſtaturâ ſimilis eſt multis herbis , ſed non demoritur , neque areſcit ut herba , verùm perennis eſt.

Infeſtus

Infeſtus alarum ſono,
Oculoſque pennis verberans,
Exegit immanem lupum.
Quis perfidorum credere
Auſit, rapacem belluam
[84] Tauris paratam congredi,
Ceſſiſſe plumis mollibus?
Ibat malignum murmurans
Levi volatu exterritus;
Prædamque viſam fugerat
Cuſtodis imbellis minis.
[85] Quis audienti talia,
Daciane, tunc ſenſus tibi!
Quantis gementem ſpiculis
Figebat occultus dolor!
Cùm te perempti corporis
Virtute victum cerneres,
Ipſis & impar oſſibus,
Vacuiſque jam membris minor.
Sed quis, tyranne pertinax,
Hunc impotentem ſpiritum
Determinabit exitus?
Nullusne te franget modus?
Nullus: nec umquam deſinam.
Nam, ſi ferina immanitas
Manſueſcit, & clementia

INTERPRETATIO.

ut etiam *abegerit à dumete proximo immanem lupum tum alarum ſtrepitu illum terrens, tum pennis oculos verberans.* An *aliquis ex carnificibus* unquam *putaſſet rapacem lupum, qui cum tauris confligit, corvo ceſſurum.* Ita tamen; *levi volatu exterritus abiit iracunde, atque ob minas debilis cuſtodis objectam non tetigit prædam.* Dic mihi, ô *Daciane*, cùm *hoc audiebas* miraculum, *quid tibi erat in animo, quam gravi dolore urgebaris*, quantiſque ſtimulis *rabies tua accenſa erat. Nam te defuncti corporis virtute victum* fuiſſe, te *ipſis oſſibus imparem*, te *infirmiorem cadavere* tandem *intelligebas?* Nonne aliquando, *pertinax prætor, tuam pones iram, miſſamque facies? Nihilne eam poterit frangere? nihil*, inquit, tyrannus; *nec unquam deſinam* Vincentium perſequi. *Nam, ſi rabidæ feræ manſueſcunt*,

NOTÆ.

84. *Tauris congredi.*] Id eſt, cum tauris. Ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.* Et Virg. lib. 1. v. 478. *Atque impar congreſſus Achilli.*

85. *Quis audienti talia, tunc ſenſus tibi.*] Illud deſumptum ex Virgilio, quem æmulari paſſim Prudentius amat. *Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia ſenſus.*

Corvos voraces mitigat,
Mergam cadaver fluctibus:
Inſana numquam naufragis
Ignoſcit unda, & ſpumeum
Neſcit profundum parcere.
Aut ſemper illic mobilis
Incerta per [86] ludibria,
[87] Vagis feretur flatibus;
[88] Squamoſa paſcens agmina:
Aut ſub fragoſis rupibus
Scabri petrarum [89] murices
Inter receſſus [90] ſcrupeos
Diſciſſa rumpent viſcera.
Ecquis virorum, ſtrenuè
[91] Cumbam peritus pellere,
Remo, rudente, & carbaſo
Secare qui pontum queas,
Rapias paluſtri è ceſpite
Corpus, quod intactum jacet;
Levique vectum [92] lembulo
Amplum per æquor auferas?

INTERPRETATIO.

Si mulcentur corvi voraces, illius *corpus mergam in undis, quæ injecta quæque abſorbent; mare neſcit parcere.* Itaque *aut ſemper ventorum erit ludibrium*, *iiſque modo huc, modo illuc pulſabitur paſcens avidos piſces; aut ſub aſperis rupibus ſcrupeſis petetur ſaxis*, quorum *inter fragoſos receſſus viſcera dilacerabuntur. Quis jam mortales inter*, quanquam *ſtrenue navigarit & remis & velis, mare velit ſecare*, ut *corpus integrum* incorruptumque *jacens auferat ex herboſo loco, & deinde* illud *naviculâ tranſportans ingens mare decurrat.*

NOTÆ.

86. *Ludibria.*] *Ludere* etiam apud Virgilium, pro moveri in aquâ reperies lib. 1. Georg. *Aut ſumma nantes in aquâ colludere plumas.*

87. *Vagis feretur flatibus.*] *Fluctibus* correctum in Thuaneo. Quod & alios complures occupavit. In editis nonnullis, *Auſtris feretur flatibus.*

88. *Squammoſa.*] Quòd corium piſcis ſerpentiſque ſquammis tegitur.

89. *Murices.*] Saxa acuta, aſpera, ac prominentia: ſic dicta à murice oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur; illius enim piſcis conchylium acutum eſt & faſtigiatum. Virg. *Et acuto in murice remi obnixi crepuere.*

90. *Scrupeos.*] A ſcrupis, lapillis illis exiguis, qui pedes ambulantium offendunt: unde aſpera ſaxa & difficilia attrectatu dicuntur ſcrupi. Virgil. lib. 6. *Spelunca alta fuit, vaſteque immanis hiatu ſcrupea.*

91 *Cumbam.*] Id eſt, cymbam: eâdem licentiâ uſus eſt alibi mutando ypſilon in u, nempe in murrha pro myrrha. De Carbaſo ſupra.

92. *Lembulo.*] Naviculæ exiguæ genus, ſed velocitatis miræ; cujuſmodi ante claſſem explorandi gratiâ ſolent præmitti. Idem dicendum eſt de Phaſelo de quo infra. not. 98.

Sed complicatum [93] ſparteus
Claudat cadaver culleus:
Quem fune connexus lapis
Præceps in altum deprimat.
At tu per undas emices
[94] Rorante præpes palmulâ,
Donec relictum longior
Abſcondat aſpectus ſolum.
Hæc juſſa quidam militum,
(Eumorphio nomen fuit)
Violentus, audax, barbarus,
Furore fervens arripit.
Funale textum conſerit,
Suto quod implet corpore;
Emenſus & multum freti
Inter procellas excutit.
O præpotens virtus Dei!
Virtus creatrix omnium!
Quæ turgidum quondam mare
Gradiente Chriſto ſtraverat,
Ut terga calcans æquoris
Siccis mearet paſſibus,
Plantas nec undis tingueret

INTERPRETATIO.

Attamen cadaver ſparteâ inſuatur fiſcinâ, cui deinde lapis ſuſpendatur, ut præceps feratur in profundum maris. *Tu vero,* ſatelles, navem conſcende, *ac levibus remis impelle quamprimum. donec terra nuſquam appareat. Eumorphio unus è militibus, violentus, audax, barbarus, furore fervens hæc mandata exequitur.* Nam *collegit fiſcum, funibus circumdatum, quem corpore intus clauſo implet: tum vela dat in altum mare,* corpuſque *in mare dejicit.* Sed *Deus omnipotens, rerum omnium opifex, qui olim iratum mare, dum Chriſtus plantâ fluctus quatiebat, placaverat, æquaratque ut Petro illud vaſtum mare pedibus peragranti, ac calcanti æquor, aqua pervium iter præberet, nec preſſa*

NOTÆ.

93. *Sparteus culleus.*] Fiſcinam appellavit culeum à ſimilitudine. Culeus enim ex lino vel cannabe, vel corio factus eſt, ab occulendo ſic dictus. Parricidæ apud antiquos ſanguineis virgis verberati in culeo cum cane, ſimia, gallo, & ſerpente inſuti in mare injiciebantur ex lege Pompeiâ. Unde Juven. ſat. 8. *Quis tam perditus ut dubitet Senecam præferre Neroni? Cujus ſupplicio non debuit una parari ſimia, nec ſerpens unus, nec culeus unus.* Sparti autem non unum genus eſt. Noſtri tamen putant idem eſſe ac geniſtam, quod ita appellarunt, quia facile flectitur vinculique uſum præſtat, necnon quia genibus medetur dolentibus.

94. *Rorante palmulâ.*] Servius in illud Virg. Æn. 5. *Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes.* Palmula inquit extrema remi pars eſt, in modum humanæ palmæ protenſa. Catul. in Phaſ. v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

Vaſti viator gurgitis.
Hæc ipſa virtus juſſerat
[95] Rubrum ſalum dehiſcere,
Patente dum fundo aridum
Secura plebs iter legit.
Nec non & ipſa nunc jubet
Servire ſancto corpori
Pontum quietis lapſibus,
Ad curva pronum litora.
Saxum molaris ponderis,
Ut ſpuma candens, innatat;
Tantique cuſtos pignoris
Fiſcella fertur fluctibus.
Cernunt ſtupentes navitæ
Vectam [96] remenſo marmore,
Labi retrorſum leniter
[97] Æſtu ſecundo & flamine.
Certant & ipſi concito

INTERPRETATIO.

cederet veſtigiis; quique juſſerat rubrum mare dividi, ut Iſraëlitas acciperet in vaſto ſinu ac ſiccum fundum redderet & calcabile. *Is* inquam Deus *nunc jubet mare curſum declivem habere ad curva littora, nec-non placidis fluctibus ſanctum* illud *cadaver ferri. Saxum* igitur *aque ac mola ponderoſum ſpumâ* ipsâ *candenti* facilius *innatat; & fiſcina cuſtos tanti pignoris in alto fluitat. Navita pelago iterum trajecto mirantur quòd aquis fiſcina vehatur, leniterque & maritimo æſtu & vento pulſa littus petat. Denuo celeri phaſelo ſecando mare*

NOTÆ.

95. *Rubrum ſalum.*) De hoc miraculo fuſius locutus eſt poëta in hymno ad incenſum cerei paſchalis.

96 *Remenſo marmore.*] Eodem ſenſu Virg. lib 2. *Pelagoque remenſo improviſi aderunt.* Mare vero vocatur marmor quia rutilat, à verbo Græco μαρμαίρω reſplendeo.

97. *Æſtu ſecundo.*] Æſtus pro quocunque marino impetu & commotione ſumitur: præcipue autem pro illâ aquarum copiâ quas mare, cum creſcit, impellit ad littus. Plaut. in Aſin. *Quo magis te in altum capeſſis, æſtus te in portum refert.* Sententias philoſophorum innumerabiles fuiſſe de æſtu maris nemo ignorat; quare ne longior ſim, id unum dico ſatis ſuperque eſſe homini, modo ſciat mare bis inter duos exortus ſuas undas ad littus impellere, biſque illas undas ad mare redire. Licet enim omnia, quæ hac de re ſcripſere phyſici, memoria teneret, profecto non magis hujuſce rei cauſam cognoſceret. Tamen mihi liceat ſententiam afferre peritiſſimi viri & Mathematicorum facile principis. Is igitur vult in profundo maris fieri eodem modo quo in corporibus febriculoſorum fermentationem cujuſdam materiæ, quâ fermentatione inflatur mare, ut maſſa, dum fermenteſcit. Addit æſtus periodos non eſſe magis ſupra captum intelligentiamque noſtram, quam periodos febris quartanæ, tertianæve.

Pontum [98] phaſelo ſcindere:
Longè ſed artus prævolant
Telluris ad mollem ſinum.
Priùs relatos denique
Humus quieta ſuſcipit,
Quàm pulſa ſummis niſibus
Carina portum tangeret.
Felix amœni litoris
Seceſſus ille, qui ſacra.
Fovens arenis viſcera
Vicem ſepulchri præbuit!
Dum cura ſanctorum pia
Deflens adornat aggerem,
Tumuloque corpus creditum
Viræ reſervat poſteræ.
Sed mox ſubactis hoſtibus,
Jam pace juſtis reddita,
[99] Altar quietem debitam
Præſtat beatis oſſibus.
Subjecta nam [100] ſacrario,

INTERPRETATIO.

conantur cadaver conſequi: *at jam longe ante fluctus illud appulerant ad mollem telluris ſinum; atque priuſquam cymba ſummis niſibus pulſa portum teneret, humo tectum erat O felix amœni litteris receſſus ille, qui* tam *ſancta oſſa* blando *ſinu complexus eſt*, ipſiſque *reddidit vicem ſepulchri*, *uſquedum Chriſtiani lachrymis conſpergere tumulum potuerint, curâque piâ adornare, atque* illud *depoſitum uſque in diem judicii aſſervare. At vix infidelium corruit imperium; vix Chriſtiani in pace fuère: Vincentio extructa eſt ara*, tanquam *locus quietis debitus*. *Is* enim *mar-*

NOTÆ.

98. *Phaſelo.*] Phaſelus, brevis navicula, velox, & oblonga. Unde Catull. *Phaſellus ille, quem videtis hoſpites, ait fuiſſe navium celerrimus.*

99. *Altar.*] Vincentius viro cuidam in ſomnis ſuum corpus ex alto mari in terram expoſitum eſſe ſignificavit Quinetiam locum, in quo poſitum erat, eidem patefecit. Quoniam vero is præſidem timebat, ad martyris inquirendum cadaver ſegnem ſe præbuit. Quare martyr in ſomnis apparuit feminæ viduæ: illam cum ſimiliter admonuiſſet, eidem ſigna quædam ejus loci patefecit, in quo ſanctum corpus jaceret, quòd videlicet lateret ſub arenâ, quam lenis & tranquilla unda ſic infuderat, quaſi arena ipſa Vincentii ſepulturæ deſerviret. Mox anus illa perluſtravit littus, inquirens ſigna illa, quæ in ſomnis ei patefacta fuerant; eumque invenit, ſanctè ac religioſe condidit. Sumptuoſis enim exequiis adhibitis, ſacræ illæ reliquiæ Deo ipſi dicatæ ſunt in illius templi arâ, quod templum ſancti Vincentii nomine appellatum fuit. Ita Surius tom 1. p 511. Altar autem pro altare hic poſuit ut ſupra.

100. *Sacrario.*] Apud ſcriptores Chriſtianos ſacrarium varia ſignificat. Quamplurimi volunt idem ſonare ac Paſtophorium, ſecretarium, pars illa ſcilicet templi, ubi ſacra reponuntur, ubi ſunt ſancta ſanctorum. Alii generaliter pro

[101] Imamque ad aram condita,
Cæleſtis [102] auram muneris
Perfuſa ſubtus hauriunt,
Sic corpus: aſt ipſum Dei
Sedes receptum continet,
Cum [103] Machabæis fratribus,
[104] Sectoque Eſaiæ proximum.
Simplex ſed illis contigit
[105] Corona pœnarum, quibus

INTERPRETATIO.

tyr jacet in temple; prope maximum altare ſepultus eſt, ac ſubtus extenſus adhuc integer auram communem haurire videtur. His honoribus Vincentii *corpus* decoratur. *Animus vero cælum aſcendit,* gloriæque *Machabaeorum fratrum, ſectique Iſaiæ ſocius ſit* & particeps: *qui ſemel mortem obiêre,* quique tormenta quidem pertu-

NOTÆ.

templo ſumunt. Quidam pro ſacriſtiâ. Gregor. Magnus in Sacrament. *Et expectant Pontificem, vel qui vicem illius tenuerit, qui dum veniens de ſacrario proceſſerit ante altare ad orandum.* Denique nonnulli *Sacrarium* interpretantur, *ubi eſt altare.* Ita Synodus Nicæna, & author vitæ S Deſiderii Epiſc. Caduteenſ. cap. 13. *Si vaſa nitentia & clara, ſi ſacrarium mundum, ſi lucerna accenſa.* Primo ſenſu accepit Prudentius.

101. *Imamque ad aram condita.*] Serius intra templorum ambitum ſepulta fuêre cadavera fidelium. Id tantum martyribus, aliiſque quos Eccleſia publico cultu venerabatur, fuit conceſſum. Reliqui vero Chriſtiani in Cæmeteriis, aut atriis templi condebantur. Imperatores tamen, atque Epiſcopi in veſtibulo ſepeliebantur. Quare Chryſoſt. hom. 26. in 2. Corinth. *Conſtantius Auguſtus Conſtantinum Magnum ingenti honore ſe affecturum exiſtimavit, ſi in veſtibulis collocarit Piſcatoris: quod enim in Regiis janitores ſunt Regibus, id in ſepulchro Reges ſunt Piſcatoribus, & præclarè ſecum agi putant, ſi janua ipſis aſſignetur veſtibularis.*

102. *Auram.*] Non quòd ſpirent viventis oſſa, ſed quòd integra maneant conſervata divino munere.

103. *Machabæis fratribus.*] Non hîc Prudentius loquitur de filiis Mathathiæ de ſtirpe Joarib ſacerdotis, qui occiſo regio ſatellite, quòd ad profanos ritus populum adigebat, ex Modin oppido profugit, & collectâ Judæorum manu, Anthiochi regis minas contempſit, quique moriens anno urbis conditæ 587. filios quos habebat quinque fortiſſimos viros ad tuendam libertatem animavit, quorum princeps erat Judas cognomento Machabæus. Sed de ſeptem his fratribus, qui ob legem Dei tuendam juſſu Antiochi Epiphanis indigna paſſi ſunt ſupplicia anno ante Chriſtum 167. necnon illorum mater. Vocantur autem abuſive Machabæi, quia cap. 7. lib. 2. Machabæorum illorum mors deſcribitur, his verbis: *Contigit autem ſeptem fratres unâ cum matre apprehenſos compelli à rege, edere contra fas carnes porcinas, flagris cruciatos.*

104 *Secto Iſaia.*] Iſaias filius Amos, non Amos prophetæ, uti putavit ſanctus Epiphanius. Is enim ruſticus erat; Iſaias autem nobili genere ortus in Jeruſalem; ſed Amos alterius, qui ab Hebræis creditur frater Amaſiæ regis Juda, qui fuit pater Oziæ ſeu Azariæ regis, cujus temporibus floruit Iſaias: deinde ſub Manaſſe rege ſectus in duas partes occubuit.

105. *Corona pœnarum.*] *Nec vereamur occidi,* inquit Cyprian. lib. 4. ep 6. *quos conſtat, quando occidimur, coronari.*

Finem malorum præſtitit
Mortis ſupremus exitus.
Quid tale ſector auſus eſt?
Truncata numquid corporis
Segmenta poſt ſerram feris
Objecit, aut undis dedit?
Num Machabæi martyris
[106] Linguam tyrannus erutam,
Raptamve pellem verticis
Avibus cruentis obtulit?
Tu ſolus, ô bis inclyte,
Solus [107] brabei duplicis
Palmam tuliſti: tu duas
Simul paraſti [108] laureas.
In morte victor aſperâ,
Tum deinde poſt mortem pari
Victor triumpho proteris
Solo latronem corpore.
Adeſto nunc, & percipe
Voces precantum ſupplices,
Noſtri reatûs efficax
Orator ad thronum Patris.
[109] Per te, per illum carcerem,

INTERPRETATIO.

lerunt, *ſed ita-ut confeſtim mors ipſis pacem præſtiterit*. Et ſane? *An qui ſerrâ Iſaiam ſecuit, truncatas partes corporis* hoc peracto ſupplicio *feris objecit, aut projecit in mare? An tyrannus voracibus obtulit avibus Machabæum martyrem*, poſtquam illi *lignum evulſit ac capitis pellem detraxit. Tu ſolus, ô bis inclyte* Vincenti, *duplici martyrii palmâ donatus es. Tu* ſolus *duplicem* in capite *habuiſti coronam. Nam vivus de* ipsâ *durâ morte triumphaſti; mortuus autem unâ cadaveris* virtute *pariter debellaſti Dacianum atque proſtraviſti*. O Martyr, *qui ſemper à Deo noſtrorum peccatorum veniam impetras, nunc adeſto, & ſupplices audi precantum voces*. Id à te petimus per temetipſum, *per illum carcerem, qui*

NOTÆ.

106. *Linguam.*] *Iratus rex juſſit ſartagines, & ollas aneas ſuccendi; quibus ſtatim ſuccenſis, juſſit ei, qui prior fuerat locutus, amputari linguam, & cute capitis abſtractâ, ſummas quoque manus & pedes ei pracidi, ceteris ejus fratribus, & matre inſpicientibus.* Ita lib. 2. Machabæorum cap. 7.

107. *Brabei duplicis.*] *Brabeum*, corrupte *bravium*, Victoriæ præmium, dictum quaſi ῥαβδῖον, à ῥάβδος, *virga* ſeu *ſceptrum*, quia corona donabantur victores, & virga palmea deſignabantur.

108. *Laureas.*] Coronas ex lauro factas, inſigne triumphorum; eæ enim in triumphis adhibebantur. Cic. de Prov. Conſul. *Si in Capitolium invehi victor cum illâ inſigni laureâ geſtiret.*

109. *Per te.*] Locutio poëtis familiaris. Virg. lib. 2. Æn. *Per ſuperos & conſcia numina veri. Per ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam intemerata fides, oro: miſerere laborum tantorum, miſerere animi non digna ferentis.*

Honoris augmentum tui,
Per vincla, flammas, ungulas,
Per carceralem ſtipitem,
Per fragmen illud teſteum,
Quo parta crevit gloria;
Per, quem trementes poſteri
Exoſculamur, lectulum:
Miſerere noſtrarum precum,
Placatus ut Chriſtus ſuis
Inclinet aurem proſperam,
Noxas nec omnes imputet.
Si ritè ſolemnem diem
Veneramur ore & pectore:
Si ſub tuorum gaudio
Veſtigiorum ſternimur:
Pauliſper huc illabere,
Chriſti favorem deferens:
Senſus gravati ut ſentiant
Levamen indulgentiæ.
Sic nulla jam reſtet mora,
Quin excitatam nobilis
Carnem reſumat ſpiritus,
Virtute perfunctam pari.
Ut quæ laborum particeps
Commune diſcrimen tulit,
Sit & coheres gloriæ
Cunctis in ævum ſeculis.

INTERPRETATIO.

tuam multiplicavit gloriam, per vincula, per *flammas, ungula*,que, *per cippum, per teſtarum fruſta tui triumphi decus* & ornamentum, denique *per ſepulchrum, quòd nos ſummâ obſervantiâ exoſculamur. Votis noſtris annue, ut Chriſtus placatus nos audiat benigne, noſtraque peccata condonet. Quod ſi* hoc tuum *ſolenne feſtum rite & ore & corde celebramus, ſi flexis genibus* juxta corpus *conditum oramus, huc deſcende pauliſper,* tuoque patrocinio *ita in nos Deus ſua beneficia congerat, ut corpus ipſum gravatum ſentiat venia gratificationem. Cito* igitur *veni, ac* tua *nobilis anima ad vitam carnem tuam revocet, qua virtute ſimili claruit, ut ea, cum laborum particeps eadem paſſa fuerit, ſempiternis ſeculorum ætatibus gloriæ ſit etiam cohæres.*

HYMNUS

HYMNUS SEXTUS.

In honorem beatiſſimorum martyrum Fructuoſi Epiſcopi Eccleſiæ Tarraconenſis, & Augurii & Eulogii diaconorum.

Felix Tarraco [1] Fructuoſe, veſtris
Attollit caput ignibus coruſcum,
Levitis [2] geminis procul relucens.
[3] Hiſpanos Deus aſpicit benignus,
Arcem quandoquidem potens Hiberam
Trino martyre Trinitas coronat.
Ardens Augurius capeſſit æthram:
Nec non Eulogius ſimul [4] ſuperbum
Chriſti lucidus ad ſedile tendit.
Dux & prævius & magiſter illis
Ad tantum decus ex Epiſcopali
Clarus nomine Fructuoſus ibat:
Accitus quia Præſidis repentè
Juſſu venerat ad forum ſacerdos.

INTERPRETATIO.

O Inclyte *Fructuoſe tuo martyrio nobilis eſt claraque Tarraco*, tuorumque *diaconorum morte procul emicat.* Immortalis *Deus Hiſpanos* ſuis *ornat beneficiis; nam gentem Hiſpanicam* nempe Tarraconem *tribus martyribus decorat. Augurius coruſcus* ex flammis *in cælum evolat; altumque Chriſti tribunal pariter petit radians Eulogius. Quibus Fructuoſus epiſcopali munere præbuerat ſe ducem, ſigniferum, magiſtrumque ad martyrium* patienter tolerandum. *Ille* enim, cum *derepente Æmiliani juſſu accerſitus* fuiſſet, *ad forum venerat duobus his*

NOTÆ.

1 *Fructuoſe.*] Fructuoſus, Augurius, Eulogius fuêre Tarraconenſes. Ii Gallieni imperatoris temporibus anno Chriſti 262 juſſu Æmiliani præſidis primo in carcerem truſi ſunt, deinde flammis injecti, ſed exuſtis vinculis manibus in modum crucis expanſis, orantes martyrium compleverunt. 12. Kal. Febr. de Tarraco ſupra.

2. *Geminis levitis.*] Quia, ut jam diximus, Augurius, Eulogiuſque erant Fructuoſi diaconi. Levitæ autem dicuntur à tribu Levi ad ſacerdotium evectâ.

3. *Hiſpanos.*] Hiſpaniæ incolas, quæ regio notiſſima eſt, Galliæ contigua, Pyrenæiſque montibus ab eâ ſeparata, ab Ibero amne, vel ab Iberis populis primùm Iberia dicta, poſtea Hiſpania ab Hiſpano filio Hiſpali, qui ab Hercule Oro poſt Geryonum cædem his in locis relictus Hiſpalim condidit.

4. *Superbum ad ſedile.*] Non *ſupernum*, ſed *ſuperbum*, cum ſcriptis editiſque pleriſque, Virgiliano more, apud quem *fores, & ſedes ſuperba.* Lib 2. Æn. *Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas aſpiciam.*

Honoris augmentum tui,
Per vincla, flammas, ungulas,
Per carceralem ſtipitem,
Per fragmen illud teſteum,
Quo parta crevit gloria;
Per, quem trementes poſteri
Exoſculamur, lectulum:
Miſerere noſtrarum precum,
Placatus ut Chriſtus ſuis
Inclinet aurem proſperam,
Noxas nec omnes imputet.
Si ritè ſolemnem diem
Veneramur ore & pectore:
Si ſub tuorum gaudio
Veſtigiorum ſternimur:
Pauliſper huc illabere,
Chriſti favorem deferens:
Senſus gravati ut ſentiant
Levamen indulgentiæ.
Sic nulla jam reſtet mora,
Quin excitatam nobilis
Carnem reſumat ſpiritus,
Virtute perfunctam pari.
Ut quæ laborum particeps
Commune diſcrimen tulit,
Sit & coheres gloriæ
Cunctis in ævum ſeculis.

INTERPRETATIO.

tuam multiplicavit gloriam, per vincula, per *flammas, ungula*que, *per cippum, per teſtarum fruſta tui triumphi decus* & ornamentum, denique *per ſepulchrum, quòd nos ſummâ obſervantiâ exoſculamur. Votis noſtris annue, ut Chriſtus placatus nos audiat benigne, noſtraque peccata condonet. Quod ſi* hoc tuum *ſolenne feſtum rite & ore & corde celebramus, ſi flexis genibus* juxta corpus *conditum oramus, huc deſcende pauliſper,* tuoque patrocinio *ita in nos Deus ſua beneficia congerat, ut corpus ipſum gravatum ſentiat veniæ gratificationem. Cito* igitur *veni, ac* tua *nobilis anima ad vitam carnem tuam revocet, quæ virtute ſimili claruit, ut ea, cum laborum particeps eadem paſſa fuerit, ſempiternis ſeculorum ætatibus gloria ſit etiam cohæres.*

HYMNUS

HYMNUS SEXTUS.

In honorem beatiſſimorum martyrum Fructuoſi Epiſcopi Eccleſiæ Tarraconenſis, & Augurii & Eulogii diaconorum.

FELIX Tarraco [1] Fructuoſe, veſtris
Attollit caput ignibus coruſcum,
Levitis [2] geminis procul relucens.
[3] Hiſpanos Deus aſpicit benignus,
Arcem quandoquidem potens Hiberam
Trino martyre Trinitas coronat.
Ardens Augurius capeſſit æthram:
Nec non Eulogius ſimul [4] ſuperbum
Chriſti lucidus ad ſedile tendit.
Dux & prævius & magiſter illis
Ad tantum decus ex Epiſcopali
Clarus nomine Fructuoſus ibat:
Accitus quia Præſidis repentè
Juſſu venerat ad forum ſacerdos.

INTERPRETATIO.

O Inclyte *Fructuoſe tuo martyrio nobilis eſt claraque Tarraco*, tuorumque *diaconorum morte procul emicat.* Immortalis *Deus Hiſpanos* ſuis *ornat beneficiis; nam gentem Hiſpanicam* nempe Tarraconem *tribus martyribus decorat. Augurius coruſcus* ex flammis *in cœlum evolat; altumque Chriſti tribunal pariter petit radians Eulogius. Quibus Fructuoſus epiſcopali munere præbuerat ſe ducem, ſigniferum, magiſtrumque ad martyrium* patienter tolerandum. *Ille* enim, cum *derepente Æmiliani juſſu accerſitus* fuiſſet, *ad forum venerat duobus* his

NOTÆ.

1 *Fructuoſe.*] Fructuoſus, Augurius, Eulogius fuère Tarraconenſes. Ii Gallieni imperatoris temporibus anno Chriſti 262 juſſu Æmiliani præſidis primo in carcerem truſi ſunt, deinde flammis injecti, ſed exuſtis vinculis manibus in modum crucis expanſis, orantes martyrium compleverunt. 12. Kal. Febr. de Tarraco ſupra.

2. *Geminis levitis.*] Quia, ut jam diximus, Augurius, Eulogiuſque erant Fructuoſi diaconi. Levitæ autem dicuntur à tribu Levi ad ſacerdotium evectâ.

3. *Hiſpanos.*] Hiſpaniæ incolas, quæ regio notiſſima eſt, Galliæ contigua, Pyrenæiſque montibus ab eâ ſeparata, ab Ibero amne, vel ab Iberis populis primùm Iberia dicta, poſtea Hiſpania ab Hiſpano filio Hiſpali, qui ab Hercule Oro poſt Geryonum cædem his in locis relictus Hiſpalim condidit.

4. *Superbum ad ſedile.*] Non *ſupernum*, ſed *ſuperbum*, cum ſcriptis editiſque pleriſque, Virgiliano more, apud quem *fores, & ſedes ſuperbæ.* Lib 2. Æn. *Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas aſpiciam.*

Levitis comitantibus duobus.
Inde ad carceream viros catenam
Paſtus ſanguine [5] carnifex trahebat.
Gaudet currere Fructuoſus ultrò :
Ac, ne quis ſocios timor feriret,
Præceptor vehemens eundo firmat,
Incenditque fidem calore Chriſti.
Mecum ſtate, viri : vocat cruentus
Ad pœnam coluber Dei miniſtros :
Ne mors terreat, eſt parata palma,
Carcer Chriſticolis gradus coronæ eſt :
Carcer provehit ad ſuperna cæli :
Carcer conciliat Deum beatis.
His dictis adeunt ſpecum reorum :
Exercent ibi myſticum lavacrum ;
Et [6] purgamen aquæ ſtupent tenebræ.
Sex hîc continuis latent diebus :
Tandem ſtant trucis ad tribunal hoſtis.
Fratres [7] tergeminos tremunt cataſtæ.

INTERPRETATIO.

tantum *levitis comitatus.* Quos, ut vidit Præſes, *juſſit in vincula conjici. Carnifex paſtus ſanguine deducit in carcerem. Ultro ſequitur Fructuoſus; ac ne ſocii* aliquo *timore percellantur per viam*, tanquam *præceptor vehemens, Chriſti amore firmat renovatque* illorum *fidem. Mecum*, inquit, *ſtate viri : tyrannus in nos ſupplicia conſtituit ; mortem contemnite, merces parata eſt. Chriſtiani carceribus coronam merent, aſcendunt in cælum, Deo conciliantur. Vix ea dixit : traduntur in publicam cuſtodiam ; ubi baptiſma conferunt,* animaſque à peccatis *purgant, ita ut dæmones obſtupeſcant. Sex diebus elapſis*, quibus compedibus *detenti fuerant, ſtant ad tribunal immitis tyranni, ac trium* illorum *martyrum* aſpectus omnia *terret tormenta.*

NOTÆ.

5. *Carnifex trahebat.*] Aurelium, Feſtucium. Helſum, & Polentium apparitores miſerat Æmilianus, ut manus in Fructuoſum, ipſiuſque diaconos injicerent. Qui, ut teſtatur Martyrologium Hiſpan, mandata fecerunt, ac circa ſecundam noctis vigiliam eos duxerunt in carcerem.

6. *Purgamen aquæ.*] De baptiſmate ac de pœnitentiæ ſacramento loquitur poëta, quæ à vitiis purgant animas, quæque contulit Fructuoſus nonnullis, illius enim acta referunt ſanctum illum epiſcopum in carcere Rogatianum baptizaſſe.

7. *Tergeminos fratres.*] Tergemini dicuntur tres, qui ex uno utero, uno die editi ſunt. Plin. lib 7. cap. 3. *Tergeminos naſci certum eſt, Horatiorum, Curiatiorumque exemplo.* Tamen nullum alium ſcriptorem reperi, qui eodem partu natos fuiſſe Fructuoſum, Augurium, Eulogiumque diceret. Quare puto à Prudentio vocari tergeminos fratres, quia baptiſmate ac forte eodem die eccleſia omnium mater illos genuit. De Cataſtâ, machina lignea ſupra.

Judex [8] Æmilianus imminebat,
Atrox, turbidus, inſolens, profanus:
Aras dæmonicas coli jubebat.
Tu, qui doctor, ait, ſeris novellum
Commenti genus, ut leves puellæ
[9] Lucos deſtituant, Jovem relinquant,
Damnes, ſi ſapias, anile dogma.
Juſſum eſt Cæſaris ore [10] Gallieni;
Quod Princeps colit, ut colamus omnes.
Hæc fanti placidus refert ſacerdos:
Æternum colo Principem, [11] dierum
Factorem, dominumque Gallieni:
Et Chriſtum Patre proſatum perenni,
Cujus ſum famulus, gregiſque paſtor.
Subridens ait ille: Jam fuiſti.
Nec differt furor aut refrenat iram:

INTERPRETATIO.

Tum Æmilianus atrox, turbidus, inſolens, profanus judex, quique *ſedens* in ſolio populum *dæmonibus thuris honores tribuere jubebat*; Fructuoſum ſic *alloquitur. Novam ſectam commentitiamque ſparſiſti, ut leves puellæ ſacras ſylvas, deoſque* ſanctos *deſererent. Si ſapis*, nunc *damna illud anile dogma. Gallienus princeps* noſter *imperat. Quos Cæſar adorat* deos, eos *adorare debemus. Epiſcopus placide reſpondet Æmiliano: colo deum æternum, mundi creatorem, ac dominum Gallieni, colo & Chriſtum*, quem ex omni æternitate *pater producit; utriuſque ſum famulus, paſtorque* illorum *gregis. Præſes ſubridens*, non es, *inquit*, *ſed* olim *fuiſti. Tunc*, quòd *frænare iram* ſuam neſcit, *furore inflam-*

NOTÆ.

8. *Æmilianus.*] His temporibus duo Æmiliani vixere. Unus qui anno 254. occiſo Gallo, militaribus ſuffragiis adeptus eſt imperium, quique tertio poſtea menſe ſublatus eſt; alter, qui in Hſpaniis præfecturam geſſit anno 260 Valeriano & Gallieno impp. De quo hîc loquitur Prudentius.

9. *Lucos.*] Id eſt, templa non adeant. Nam, ut ex lib. 1. Virg colligitur, *Lucus in urbe fuit mediâ, latiſſimus umbrâ:* ſylvæ fuerunt aut in ipſis urbibus, aut juxta illas, diis dicatæ, quas lucos appellarunt antiqui; eò quòd ſine luce eſſent, quoniam nullæ arbores propter religionem cædebantur; atque in mediis lucis templa erant condita. De Jove ſupra.

10. *Gallieni.*] Filii ſcilicet Valeriani imperatoris, qui, Æmiliano imperatore ſublato, rerum unâ potiri ſunt. Anno 254. uterque vexavit Chriſtianos, ſed ipſis tot martyrum neces non impunitæ fuére ac liberæ. Valerianus enim à Sapore Orientali captus, & vilis more mancipii habitus eſt, ut quoties equum conſcenderet, incurvato eo pedem cervicibus ejus imponeret. Gallienus vero luxu nequitiiſque perditus lacerari undique tam à barbaris, quam à triginta tyrannis paſſus eſt imperium. Denique à Martiano & Cecropio ducibus ad Mediolanum occiſus cum fratre Valeriano. Imperavit annos fere ſeptem cum patre, ſolus octo.

11. *Dierum.*] Anton. Nebriſſenſis legendum eſſe *deorum* putat; nec male. Hunc enim ſenſum efficeret, colo *Deum deorum.*

Sævis deſtinat ignibus cremandos.
Exultant, prohibentque [12] flere vulgum.
Quoſdam de populo videt ſacerdos
Libandum ſibi poculum [13] offerentes:
[14] Jejunamus, ait; recuſo potum.
Nondum [15] nona diem reſignat hora:
Nunquam conviolabo [16] jus dicatum,
Nec mors ipſa [17] meum ſacrum reſolvet.
Sic Chriſtus ſitiens crucis ſub hora,
Oblatum ſibi poculum recuſans,
Nec libare volens, ſitim peregit.

INTERPRETATIO.

matur, & martyres *jubet crepitantibus flammis cremari.* Qui martyres *magnâ geſtiunt voluptate, rogantque Chriſtianos nullas ipſis dare lachrymas. Fructuoſus* autem *turbam inter nonnullos videt, qui*, ut biberet, *offerebant potionem, eoſque monet ſe jejunium celebrare*, ac non licere *cibum ſumere. Nondum*, inquit, *tempus venit ſolvendi jejunium; nunquam ſanctas has leges perfringam, nec mors ipſa ad bibendum inducet. Ita Jeſus*, dum in *crucem* actus luctabatur cum morte, *licet ſitiret, ipſique potio daretur, tamen guſtare noluit, ac ſitim ſedare.*

NOTÆ.

12. *Flere vulgum.*] Nam, ut ipſius vitæ ſcriptor notavit, magno Fructuoſum amore proſequebantur non tantum Chriſtiani, ſed etiam Ethnici. Quare cum duceretur ad amphitheatrum, populus dolere cœpit.

13. *Offerentes.*] Juxta Hebræorum conſuetudinem, qui ut damnatis ſolatium aliquod impenderent, vinum illis propinabant per quam optimum, vel, ut putarunt aliqui, ut rei vinum bibentes, alienationem mentis paterentur, atque ita carerent ſenſu doloris. Non his diutius immoror; quia Baron. tom. 1. ann. Chriſti 34. quamplurimis hanc ſententiam confirmat. Illud tantum proverbior. afferam: *Date ſiceram mærentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo, ut bibant, & egeſtatis ſuæ obliviſcantur, & doloris ſui non recordentur amplius.*

14. *Jejunamus.*] Duo hîc notanda ſunt; primo conſueviſſe majores quartâ & ſextâ feriâ ſingulis hebdomadis jejunare, teſte Tertulliano c. 14. de jejunio. *Stationibus, nempe jejuniis, quarta feria dicata eſt & ſexta Sabbati ex conſuetudine Eccleſiæ.* Quare eo die jejunabant hi martyres. Deinde variam jejunii fuiſſe primis temporibus conſuetudinem Semel igitur cibum ſumebant, & veſpertinis horis Jejunantibus ne aquam quidem ſumere ante prandium licebat: poſteaverto aquam quidem ſumpsêre, ſed abſtinuêre vino: denique nec vino abſtinuêre.

15 *Nona hora.*] Juxta diei diviſionem ex oriente ſole ad ſolis occaſum. Nonâ igitur horâ id eſt tertiâ poſt meridiem ætate Prudentii jejunantes cibum ſumebant.

16. *Jus dicatum*] Baronius putat Fructuoſum in carcere detentum, ipſiuſque comites non tantum quartâ feriâ & ſextâ jejunaſſe, ſed etiam ſex diebus. Quia, ut notat Tertullianus, tempore imminentium tentationum ab Epiſcopis pro arbitrio indicebantur jejunia Votum igitur illud erat jejunium & ſacrum, quod etiam, *jus dicatum* dicitur

17. *Meum ſacrum.*] Supra illud jejunium vocarat *feſtum*, & *victimam*, hîc *ſacrum, votum, jus dicatum* appellat.

Intrant intereà locum [18] rotundâ
Concluſum caveâ, madens ferarum
Multo ſanguine quem furor frequentat:
  Cùm [19] ſpectacula perſtrepunt cruenta,
Ac vilis gladiator enſe duro
Percuſſus cadit, & fremit voluptas.
  Hic flammante pyra niger miniſter,
Ardens ſupplicium parare juſſus,
Conſtruxit facibus rogum ſupremis:
  Qui, dum corpora concremata ſolvit,
Ferventes animas amore lucis
Fracto carceris expediret antro.
  Certant officiis pii ſodales:
Plantis calceamenta diſſolutis
[20] Pronus detrahere ſtudebat unus:
  Sed ſanctus vetat ora Fructuoſus
Inclinata premi: Faceſſite, inquit,
Ne noſtram gravet obſequela mortem.

INTERPRETATIO.

Interea martyres *ad amphitheatrum perveniunt, quod multo ferarum ſanguine, qui furore effuſus fuerat, adhuc madebat.* In quo etiam ſæpe *cruenta indicta fuerant ſpectacula, vileſque gladiatores enſe percuſſi ciciderant, frementibus* ipſis *ſpectatoribus. Carnifex, cui onus ignis ad ſupplicium hic parandi impoſuerat præ*ſes, jam *ad lignorum ſtruem faces ardentes admovet; flammaſque excitat, quibus corpora in cineres redigerentur,* ita-ut *fractis corporis compagibus animæ Dei deſyderio tabeſcentis* jam liberè *cælum peterent.* Martyrum vero *amici certatim ipſis præſtant officia: atque unus* tòt inter *pronus vult calceos de pedibus detrahere. Sed ſanctus Epiſcopus vetat incurveſcere; rogatque ut recedat, ne tale obſequium* ipſi moriendo *exhibeat moleſtiam.*

NOTÆ

18. *Rotundâ caveâ.*] Amphitheatra formâ rotundâ & veluti ex duobus theatris conſtruebantur, aut ovali, & oblongâ, in quibus gladiatorii ludi, & concluſarum ferarum venationes exhibebantur. Area dicebatur cavea, & arena, quòd arena ſpargeretur, ut certantes ſine offenſione caderent. Quod ex Suetonio liquet. In iis autem multi martyres excarnificati ſunt, ut è longinquo conveniens turba ſpectaret.

19. *Spectacula.*] A Græcis ad Romanos mos ille profluxit, apud quos captivi ad mortuorum tumulum primùm occiſi, deinde, ut crudelitas voluptate quâdam miſceretur, inter ſe commiſſi. Eoque devenit populi Romani furor, ut certis menſibus, ſi Lipſio credimus, ad 20 aut 30 millia hominum trucidarentur. Dabantur hæc ſpectacula & à publicis magiſtratibus & à privatis perſonis, & cum certaminibus & cum fabulis. Ea profuſione ad inopiam multi redacti ſunt, quare ſub Tiberio S. C. factum fuit, ut nemini id liceret, qui minus quadringentis millibus in cenſu haberet. A Junio Bruto in patris defuncti honorem, vel ab Appio Claudio & M. Fulvio Conſulibus, hi ludi Romæ inſtituti ſunt. Rex vero Theodoricus ne omnino celebrarentur, prohibuit. De his in Hamart.

20. *Pronus unus.*] Is Auguſtalis vocabatur, lectorque erat ſancti Fructuoſi.

Atquin ipſe meos [21] pedes reſolvam;
Ne veſtigia præpedita vinclis
Tardis greſſibus irruant in ignem.
Cur lamenta rigant genas madentes?
Cur [22] veſtri memor [23] ut fiam rogatis?
Cunctis pro populis rogabo Chriſtum.
Vix hæc ediderat, relaxat ipſe
Indumenta pedum: [24] velut Moyſes
Quondam fecerat ad rubum propinquans.
Non calcare ſacram cremationem,
Aut adſtare Deo priùs licebat,
Quàm veſtigia pura figerentur.
Stabat [25] calce merâ: reſultat ecce
Cælo ſpiritus, & ferit loquelam,
Quæ cunctos tremefecit audientes.
Non eſt, credite, pœna, quam videtis,
Quæ puncto tenui citata tranſit:

INTERPRETATIO.

Ipſe ego, inquit, *me excalceabo, ne, ſi calceati eſſent pedes, lentius in flammas irruerem. Vnde*, amabo vos, *profunditis lachrymas: unde, ut veſtrûm ſim memor, petitis?* Pro certo habeatis *me Chriſtum pro omnium ſalute oraturum. Dixerat: Caligis ſeſe exuit*, imitaturque exemplum *Moyſis, cùm in montem aſcendit. Non* enim ipſi *fas fuit ad ſacrum rubum accedere, Deumque alloqui, quin prius pedes calceis nudati eſſent.* Fructuoſus *calceamenta depoſuerat.* Tùm *Angelus volat per aëra*, auramque verberans *emittit hæc verba, quæ omnes aſtantes terrітant.* Illa *ſupplicia, quæ* nunc *perferunt* martyres, mihi *credite, non durant in longum;*

NOTÆ.

21. *Pedes reſolvam.*] Seſe excalceat ad majorem reverentiam: quod & ipſimet antiqui ſervarunt. Juven. ſat. 6. *Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata reges.* In Judæa nempè, ubi ſacris operati poterat nemo, nec ipſe Rex niſi nudis pedibus. Hinc Berenice nudipes apud Jeroſolymam vota perſolvere legitur. Joſeph. bell. Judaic. lib 2

22. *Veſtri memor.*] Quia ad eum quidam Felix nomine acceſſerat, rogaratque ut ſui meminiſſet. Cui Fructuoſus, cunctis audientibus, reſpondit: *In mente me habere neceſſe eſt Eccleſiam Catholicam ab Oriente uſque ad Occidentem.*

23 *Vt fiam*] Ita omnes pertinaciter. Aldus tamen, ut *fiem*, ne peccetur in metrum. At cùm quinquies primam verbi fio corripuerit, puto nihil mutandum eſſe. Arator in hoc etiam erravit. *Credite, vera fient, nec ſpe fruſtaber inani.* Tertullianus lib 2. contra Marcionem: *Saxa fiunt, & ſemper erunt, niſi magna poteſtas ſolverit inducto molli ſpirante rigore.* Ac apud Alcimum Avitum de laude Virginitatis prima in *fieret* producitur. *Cum ſtipante choro ſanctorum fieret abbas.*

24. *Velut Moyſes.*] Exod. 3. 5. Quod neſcio quis exponens: *Jubetur calceamenta deponere, cum ob reverentiam & humilitatem; tum ad notandam in iſto loco manſionem: ſicut per indumentum calceorum ex loco profectio ſignificabatur.*

25. *Calce merâ.* Sic ſcripſi. Aldus vero *Calce mero*, id eſt *nudo.* ut *mero pede* apud Juven. ſat. 6.

Nec vitam rapit illa, ſed reformat.
Felices animæ, quibus per ignem
Celſa ſcandere contigit Tonantis!
Quas [26] olim fugiet perennis ignis!
Hæc inter rapidis focos crepantes
Intrant paſſibus, & minantur ipſis
Flammarum trepidantibus caminis.
Nexus denique, qui manus retrorſus
In tergum revocaverant revinctas,
Intactâ cute decidunt aduſti.
Non auſa eſt cohibere pœna palmas,
In morem Crucis ad Patrem levandas:
Solvit brachia, quæ Deum precentur.
Priſcorum ſpecimen trium putares:
Quos olim Babylonicum per ignem
Cantantes ſtupuit tremens tyrannus.
Illis ſed pia flamma tum pepercit,
Nondum tempore paſſionis apto,
Nec mortis decus inchoante Chriſto.
Hos cum defugeret [28] vaporus ardor,

INTERPRETATIO.

vitam non labefactant, *ſed* potius *reſtituunt*. O *fortunati* ſane ii, quorum *animæ*, dum *igni* corrumpuntur corpora, *in Dei ſedes penetrant*. *Ignem* enim *infernum haud formidabunt inpoſterum*. *His auditis*; *martyres celeri pede ſeſe in medias flammas immittunt*, *quas crepitantes minis inſequi* videntur. *Nam vincula*, *quibus* ſanctorum *manus ad tergum rejecta firme retinebantur*, *aduſta decidunt intacta cute* & incolumi; *nec audent* diu *impedire manus*, *quas ſupplices in morem Crucis ad Deum tendere* peroptant martyres. Quare non jam *palmas arcent funes*, ipſiſque *licet Deum precari*. *Crederes* cernere *tres illos pueros*, *quos Nabuchodonoſor olim in ardentem fornacem mandavit abjici*, ibique *cantantes* audivit *ſtupefactus*. *His tamen* tribus Hebræis, *quòd nondum eſſet opportunum tempus*, *ac vivendo* magis proficerent, *quòd Chriſtus*, quam eſſet *martyrio donari glorioſum*, *nondum monſtraſſet*, *ignis pepercit*. *Iſti* vero martyres, nam *flamma ita ſpar-*

NOTÆ.

26. *Olim fugiet.*] Illud adverbium ſæpe apud veteres futurum tempus denotat. Virg. 1. Æn. *Hunc tu olim cælo ſpoliis Orientis onuſtum accipies.*

27. *Trium.*] Nempe Ananiæ, Azariæ, Miſaëlis; quos Nabuchodonoſor Babylonius vivos in ardentem fornacem mandavit abjici. Unde Hieron. *Hæc huc mihi trium exempla puerorum, qui inter frigidos flammarum globos hymnos ediderе pro fletibus, circa quorum ſanctam Cæſariem innoxium luſit incendium.* Vide ſupra.

28 *Vaporus ardor.*] Durum ſane & barbarum, pro *vapor ardens*, id eſt, *igneus*. Adde quòd illud vocabulum *vaporus*, pro *vaporifero* apud unum Prudentium occurrat.

Tum de corporibus ſacris favillæ,
Et [36] perfuſa mero leguntur oſſa,
Quæ raptim ſibi quiſque vindicabat.
Fratrum tantus amor, domum referre
Sanctorum cinerum dicata dona,
Aut geſtare ſinu fidele pignus.
Sed, ne relliquias reſuſcitandas,
Et mox cum Domino ſimul futuras;
Diſcretis loca dividant ſepulchris,
Cernuntur niveis ſtolis amicti:
Mandant reſtitui, cavoque claudi
[37] Mixtim marmore pulverem ſacrandum.
O triplex honor, ô triforme culmen,
Quo [38] noſtræ caput excitatur urbis,
[39] Cunctis urbibus eminens Hiberis!
Exultare tribus libet patronis:
Quorum præſidio fovemur omnes
Terrarum populi Pyrenearum.

INTERPRETATIO.

Jam ergo Chriſtiani *martyrum cineres oſſaque vino perfuſa colligunt, quas reliquias ſibi raptim uſurpat unuſquiſque. Cupido enim cupiunt Chriſtiani domum reportare hæc ſacra martyrum dona, & gratum pignus ſinu ferre. Ne tamen variis in locis reliquias, quæ brevi ad vitam revocabuntur ac vivent in cælo, illi aſſervent;* Fructuoſus ejuſque ſocii *niveis ſtolis amicti apparent ſubito, qui mandant ſuos cineres reſtitui, ut uno eodemque ſepulchro & permiſti condantur. O tres clari Sancti, ô tres venerandi Martyres, quibus ornata Tarraco alias omnes provincia urbes vincis gloriâ.* Nobis vero, quod *tales habeamus patronos, exultandum eſt: quotquot enim Pyreneis montibus adjacemus veſtro tegimur præſidio.*

NOTÆ.

36 *Perfuſa mero.*] Alludit ad antiquorum morem, qui in funeribus, combuſto cadavere, ignem vino extinguebant, ita enim facilius colligebant cineres. Virg. lib. 6. *Relliquias vino, & bibulam lavere favillam.* Et Tibul. lib. 3. eleg. 2. *Et primum annoſo ſpargant collecta Lyæo oſſa.* Addam etiam veteres, cujus vellent aſſervari cineres, ſic cadaver compoſuiſſe in pheretro, ut illius reliquiæ diſcretæ eſſent ab reliquâ materiá; aut lini quodam genere uſos fuiſſe, quod igne ſplendeſcebat tantum, non abſumebatur: de quo loquens Plin lib. 19. hæc ait: *Regum inde funebres tunica corporis favillam ab reliquo ſeparant cinere.*

37. *Mixtim.*] Semel atque iterum in ſepulchrorum monumentis reperies, *mixtis cineribus*; quibus colligimus id in uſu fuiſſe apud veteres, primævoſque Chriſtianos.

38. *Noſtræ urbis*] Nam Cæſarauguſta condita erat in Hiſpaniâ Tarraconenſi, cujus caput erat Tarraco.

39. *Cunctis urbibus eminens Hiberis.*] Quia apud veteres primum in duas Hiſpanias citeriorem & ulteriorem, Hibero fluvio diviſas, partita fuit Hiſpania. Deinde in tres Bæticam, Luſitaniam, & Tarraconenſem, quæ reliquas ſimul acceptas magnitudine ſuperabat. De Pyreneis montibus pag. 132. not. 94.

Circumſtet chorus ex utroque ſexu,
Heros, virgo, puer, ſenex, [40] anulla:
Veſtrum pſallite ritè Fructuoſum.
Laudans Augurium reſultet hymnus,
Mixtis Eulogium modis coæquans,
Reddamus paribus pares [41] Camænas.
Hinc aurata ſonent in arce tecta,
Blandum littoris extet inde murmur,
Et carmen freta feriata pangant.
Olim tempus erit ruente mundo,
Cùm te, [42] Tarraco, [43] Fructuoſus acri
Solvet ſupplicio tegens ab igni.
Fors dignabitur & meis medelam
Tormentis dare, proſperante Chriſto,
Dulces [44] hendecaſyllabos revolvens.

INTERPRETATIO.

Homines igitur *mulieresque huc accurrant; heroes, pueri, puellæ, ſenes, anicula ritè canant ſanctum Fructuoſum. Dicant & laudes Augurii, nec-non Eulogium pari voce celebrent: æquales ſunt, laudentur æqualiter. Perſonent urbis domus auratæ, littora blandis cantibus impleantur;* ipſa denique *maria* diem hunc *feſtum agant, dulcique fluctuum motu* agitationeque *carmen pangant. Tempus erit*, & illuceſcet aliquando dies, *quum te*, ô *Tarraco, maxima cladis periculo liberabit Fructuoſus*, in die judicii *ignem vindicem* à te removens. *Fortaſſi* etiam, modo *ſuaviloquos* hos *hendecaſyllabos meminerit, exorabit meorum peccatorum veniam & à Chriſto impetrabit.*

NOTÆ.

40. *Anulla.*] *Anula* in Thuaneo. in alio *anulla*. Quomodo & Ambroſianus ut deriventur ab anu, *anula* & *anulla*. *Anicula* uſitatius eſt. In Nomſio *anila*. Hæc Heinſius.

41, *Camænas.*] Hymnos ſcilicet, ut ſit metonymia, cùm ponimus Deum præſidem pro re cujus eſt præſes. Ut Bacchus pro vino ponitur, Ceres pro frumento. Unde camænæ dicantur muſæ vide pag. 61. not. 3.

42. *Tarraco.*] Antiquiſſima urbs, Thulci fluvio irrigata, & maritima.

43. *Fructuoſus.*] A quodam Juſtino presbytero in Liguriam oſſa fuiſſe adſportata Marieta ſcribit & Mariana lib. 4. cap. 10. *Qua cauſâ, & tempore, incertum, ſed in Ligures tamen migrarunt, ſervanturque non procul Genua in Benedict. cœnobio.* Domenec vero vult adſervari non procul Barcinone in templo S. Matronæ Montanæ, & in templo Manreſæ. Anno Chriſti 1372. *Senatores Manreſani, magna ante contentione conatuque conſumpti; demum à Guidone Portuenſi Epiſcopo, ſummique Pontificis in Aragonia legato à latere, poteſtate impetrata 30. Auguſti, magno apparatu, Manreſam SS. Fructuoſi, Eulogii, & Augurii oſſa deportarunt.*

44. *Hendecaſſyllabos.*] *In breviario Iſidoriano hymnus iſte canitur in feſtivitate ſanctorum martyrum, licet taliter diſtributus ad omnes horas, ut nulli recitantium faſtidium pariat, ibidemque illius concluſio. Æterno genitori gloria, Chriſto gloria ſemper, Genito, ſit tibi ſemper compar Spiritui, qui Deus unus polles perpetuis inclyte ſæculis.* Amen. Hæc Martyrol. Hiſpan.

HYMNUS SEPTIMUS.

In honorem Quirini beatiſſimi martyris, Epiſcopi Eccleſiæ Siſcianæ.

INSIGNEM meriti virum
[1] Quirinum, placitum Deo,
Urbis mœnia [2] Siſciæ
Conceſſum ſibi martyrem
[3] Complexu patrio fovent.
Hic ſub [4] Galerio duce,

INTERPRETATIO.

Siſcia intra ſuos muros patrio ſinu fovet oſſa Quirini inſignis meriti viri, qui Deo placuit, quique ſuo patriam ornavit martyrio. *Hic, ut fama eſt, dum Galerius*

NOTÆ.

1. *Quirinum.*] Quirinus epiſcopus Siſcianus pro fide Chriſti in flumen præcipitatus eſt molari ſaxo ad collum ligato: ſed lapide ſupernatante, cùm circumſtantes Chriſtianos, ne ejus terrerentur ſupplicio, néve titubarent in fide, diu fuiſſet hortatus, ipſe ut martyrii gloriam aſſequeretur, precibus à Deo ut mergeretur obtinuit. Pridie nonas Junii. ann 308. Conſtantin. imperat 3.

2. *Siſcia*] Siſcia urbs olim epiſcopalis Pannoniæ ſuperioris ad Colapis fluvii cum Sao confluentiam; nunc pagus ex adverſo Zagabriæ urbis, quæ illi ſuffecta eſt. In hac civitate Tiberius cum Meſſalino expeditione Dalmatica hibernarunt, teſte Dione Caſſio, quem locum vir longe doctiſſimus immerito nuper ſollicitavit. Huc & trahendus nummus aureus Conſtantini junioris, FL. CL. Conſtantinus P. F. AUG ab altera parte, SIS. Ad idem oppidum victus à Theodoſio Auguſto Maximus tyrannus, ac poſtea Aquileiæ obſeſſus capitis ſupplicio affectus eſt.

3. *Complexu patrio fovent.*] Corpus ipſius, teſte Mombrit. tom. 2. in baſilicam ad Scarabetenenſem portam eſt depoſitum. At paulo poſt, cum barbari Pannonias devaſtarent, Romam tranſlatum eſt, atque reconditum ad Catatumbas. Denique per Angilbertum Mediolanenſem epiſcopum Mediolanum fuit delatum.

4. *Galerio duce.*] Ne locus iſte faciat negotium iis, qui legent acta ſancti Quirini ſcripta apud Mombrit. tom. 2 Quibus ediſcimus hunc martyrem paſſum fuiſſe in perſecutione Diocletiani ſub Maximino præſide, nonnulla à me enodanda ſunt. Anno igitur 304 quo Diocletianus & Maximianus depoſuêre purpuram, Conſtantius Chlorus cum Galerio Maximiano Armentario Romanorum orbem partitus eſt, ita ut huic Illyricum, Aſia, orienſque cederet, Conſtantio Gallia, Italia, Africa, qui poſtea Italiam & Africam collegæ remiſit. Itaque Maximianus Severum Italiæ, Galerium vero, qui & Maximinus appellabatur, orienti præpoſuit. Is Galerius Maximinus, de quo nunc agitur, ſorore Armentarii genitus Chriſtianorum carnifex fuit. At tandem cum contra Conſtantinum & Licinium ſtolide bellum ſuſcepiſſet, in Illyriis ab Licinio victus in Aſiam aufugit, & apud Tarſum Ciliciæ horrendâ morte conſumptus eſt anno 313. 2. Quia anno ipſo labente Diocletiani 18 ſive ut Euſebius putat 19. nempe anno 32. gravis & quanta hactenus non fuerat, in Chriſtianos exorta perſecutio eſt, quæuſque ad annum 313. duravit, licet Diocletianus jam à decem ferme

Qui tunc [5] Illyricos ſinus
Urgebat ditionibus,
Fertur catholicam fidem
Illuſtraſſe per exitum.
[6] Non illum gladii rigor,
Non incendia, non feræ
Crudeli interitu necant:
Sed lymphis fluvialibus
Gurges dum rapit, abluit.
Nil refert, vitreo æquore,
An de flumine ſanguinis
Tinguat paſſio martyrem,
Æquè gloria provenit
Fluctu quolibet uvida.
Summo pontis ab ardui
Sanctæ plebis Epiſcopus
In præceps [7] fluvio datur,
Suſpenſum laqueo gerens
Ingentis lapidem molæ.
Dejectum placidiſſimo
Amnis vertice ſuſcipit,
Nec mergi patitur ſibi,
Miris vaſta natatibus

INTERPRETATIO.

præerat Illyrice, *Catholicam fidem* proprio *ſanguine auxit* amplificavitque. *Is non ferro occiſus eſt*, *non flammis* crematus, non objectus *feris*; *ſed in flumen dejectus atque aquis extinctus*. *At parvi refert utrum martyr profluente finierit vitam*, *an ſanguinis flumine*. *Utrobique par laus reperitur*, par gloria. Quirini igitur *eccleſiæ Siſcianæ epiſcopi collo molam ſuſpendunt* carnifices, *qui* deinde *de ponte arduo altoque eum mittunt præcipitem*. Sacrum corpus *cadendo fluvius excipit placidiſſimâ ſuperficie*, *ac*, *mirum* ſane, *molaris ille lapis aquis innatat*,

NOTÆ.

annis Salonas in hortos ſeceſſiſſet, anno ſcilicet 304. Diocletiana perſecutio, id eſt, à Diocletiano ſuſcepta, appellata eſt.

5. *Illyricos ſinus.*] Illyricum mari Hadriatico ad meridiem expoſitum eſt, à Septentrionibus Pannoniæ conterminum, Savo fluvio ſeparante, inter Hiſtriam ad occaſum & Macedoniam ad ortum. Sed apud recentiores in duas tantum regiones dividitur, Liburniam ad occaſum, & Dalmatiam ad ortum.

6. *Non illum gladii rigor.*] Mombrit. tom. 2. multis de rebus cum Prudentio, Baronio, aliiſque diſſentit. Modo enim ipſi credamus; Galerius Maximinus Quirinum fuſtibus cædi juſſit, cæco aſſervavit in carcere, ac poſt triduum miſit ad Amantium primæ Pannoniæ præſidem, cujus imperio in flumen merſus eſt.

7. *Fluvio.*] Nempe in Sybarin merſus eſt Quirinus: de quo Ovid. lib. 15 Metam. verſ. 315. *Crathis & huic Sybaris noſtris conterminus oris*, *electro ſimiles faciunt auroque capillos* Et Plin. lib 31. ſect. 11. *In Thuriis Crathim candorem facere*, *Sybarim nigritiam bibus*. De natatibus: p 37. not 33.

Saxi pondera ſuſtinens.
Spectant eminus è ſolo
[8] Doctorem pavidi greges:
Nam Chriſti populus frequens
Riparum [9] ſinuamina
Stipato agmine ſepſerat.
Sed Quirinus, ut eminens
Hos circuntulit, heu, [10] ſuo
Exemplo trepidos videt,
Nil ipſe proprii memor
Inter ſtagna periculi:
Confirmat pia pectora,
Verbis [11] mirificis rogans,
Ne quem talia terreant,
Neu conſtans titubet fides,
Aut pœnam putet emori.
Dicentem fluitantibus
Amnis terga vehunt vadis:
Nec ſubſtrata profunditas
Saxoque & laqueo & viro
Audet ſponte dehiſcere.
Senſit martyr Epiſcopus
Jam partam ſibi præripi
Palmam mortis & exitûs,

INTERPRETATIO.

nec ſanctus immergitur. Pavidi Chriſtiani, nam frequens populus multitudoque hominum *curvatas ripas occupaverat; eminus è terrâ ſpectant Quirinum, qui mutuo caput eminens ad gregem flectit.* Verum, *cheu omnes timere*, ne pariter paſtoris *exemplo* mittantur ad mortem, *animadvertit.* Tum *ſui immemor periculi* mortiſque imminentis *afflictos animos erigit, verbiſque gravibus hortatur ut abjiciant timorem, ſuamque fidem conſtanter ſervent*, denique *pro certo putent* Deum hominum *labores compenſare.* Dùm hæc *loquitur, fluminis ſuperficies illum vehit* ſuſtinetque, ita-ut *ſubjecta unda*, licet *molâ, fune, ac corpore* premarur, *hiare non audeat. Quirinus ſenſit è manibus jam partam victoriam eripi palmamque*

NOTÆ.

8. *Doctorem.*] *Ductorem* in Rottendorphio. Utrumque recte de epiſcopo dicitur.

9. *Sinuamina.*] Neminem, niſi fallor, reperies, qui hoc vocabulo uſus fuerit.

10. *Suo exemplo.*] Nam in Chronico, *ne ſuo terrerentur exemplo.* Scaliger quoque ad eundem Chronici Euſebiani locum, *heu ſuo exemplo trepidos.* Ne legas ergo cum multis, *heu ſuos extemplo trepidos videt.*

11. *Mirificis.*] *Mitificis* probe ſcripti, & in his Ambroſianus. Sic Silius Italicus lib. 12. *Exequia tantum, famamnomenque volentem mitifica mentis, tenuerunt funere la:o.*

Aſcenſumque negarier
Æterni ad ſolium Patris.
Jeſu cunctipotens, ait,
Haud quaquam tibi gloria
Hæc eſt inſolita aut nova,
[12] Calcare fremitum maris,
Prona & flumina ſiſtere.
[13] Scimus diſcipulum Petrum,
Cùm veſtigia tingueret
Mortali trepidus pede,
[14] Dextræ ſubſidio tuæ
Subjeciſſe ſalum ſolo.
Jordanem quoque novimus
Tortis vorticibus vagum;
Dum fertur rapido impetu,
Ad fontem refluis retrò
Confugiſſe meatibus.
Hæc miracula ſunt tuæ
Virtutis, Domine. ut modò
Suſpendor, leve prænatans,
Summo gurgite fluminis,
Cum collo ſcopulum traham!

INTERPRETATIO.

martyrii, ſentit &, *quod ipſi aqua parcat, cælum nondum aſcendere.* Quare Chriſtum *alloquitur. O Jeſu, id tibi nec novum eſt nec inuſitatum maria pedibus ambulare, & aquarum curſum ſiſtere. Scio Petrum Apoſtolum olim pedibus calcaſſe pelagum, cùm ipſi petentem manum porrexiſti*; nam, *quod* prius *dubitaſſet*, paululum *aquâ aſperſus fuerat. Scio Jordanem*, qui, quòd *ſinuoſus* fluat, quamplurimas *alluit regiones, refugas in caput* ſuas *aquas egiſſe, qua rapide delabebantur.* Scio denique *unâ tua virtute me mire flumini innatare, nec imum petere*, licet *mola rapiat præcipitem.*

NOTÆ.

12. *Calcare fremitum*] Scripti non agnoſcunt τὸ &, bene. Sic mille locis noſter. Paulo ante, *Nil ipſe proprii memor.*

13. *Scimus.*] Quomodo Chriſtus ſuper aquas ambulans Petrum mergentem erexerit, narrat ſanctus Mathæus cap. 14. Evang. Ipſe vero Prudentius fuſius deſcribit in hymno ad incenſum cerei Paſchalis quo miraculo Jordanis refugas in caput ſuas aquas egerit.

14. *Dextræ ſubſidio tuæ.*] Quare Ambroſius lib. 1. de interpellat cap. 5. *Ipſe eſt dominus, qui cælum ſolus extendit: qui ambulat tanquam in pavimento ſuper mare: quum Petrus vidit eum ambulantem, & dixit: Domine, jube me venire ſuper aquas. Et juſſit Dominus. Sed ille titubavit; & niſi Dominus ei porrexiſſet dexteram, dimerſus fluctibus occidiſſet. Titubavit caro; ſalvavit dextera. Fides ergo ambulavit in Apoſtolo, non caro. Denique fides titubavit, & caro ſentire cœpit naufragium.*

Jam plenus titulus tui eſt
Et vis prodita nominis,
Quam gentilis habet ſtupor.
Abſolvas, precor, optime,
Hujus nunc animæ moras.
Quid poſſis, probat amnicus,
Qui vectat ſilicem, liquor.
Hoc jam quod ſupereſt, [15] cedò;
Quo nil eſt pretioſius,
Pro te, Chriſte Deus, mori.
Orantem ſimul halitus
Et vox deſerit & calor:
Scandit ſpiritus ardua:
Fit pondus grave ſaxeum:
Corpus ſuſcipiunt aquæ.

INTERPRETATIO.

Sed jam abunde gloria tua manifeſta eſt, tuaque poteſtas: jam tui *inimici hoc ſtupent miraculo. Concede* igitur, ô *bone* Jeſu, *ut anima quamprimum voti ſui compos ſit*, atque è vita exeat. *Is amnis, cum tam* ingenti *lapidi non cedat, quid poſſis demonſtrat.* Da id, *quod ſupereſt*, nempe *mori pro te. Nihil, ô Chriſte, magis eſt deſiderabile.* Deum adhuc *orabat*; verum *halitus ipſi defuit, & vox, & calor.* Tum *anima tenet cælum, & corpus mola pondere fertur in profundum, atque aquis tegitur.*

NOTA.

15. *Cedò.*] Terentius quoque *Cedò* imperativum poſuit in Phormione pro *Da. Quin tu mihi argentum cedò. Imò uxori tu cedò.*

HYMNUS OCTAVUS.

De loco, in quo martyres paſſi ſunt, nunc baptiſterium dicitur.

ELECTUS Chriſto [1] locus eſt, ubi corda probata
Provehat ad cælum ſanguine, purgèt aquâ.

INTERPRETATIO.

Chriſtus ſibi *locum elegit, ubi* & *probatos homines in cælum evehit,* & alios *purgat* ſalutiferis baptiſmi *aquis.*

NOTÆ.

1. *Locus.*] Quanquam Heinſius addiderit Calagurri, nitaturque authoritate codicum Oxonii, Egmondani, & Widmanniani, puto tamen de carcere Mamertino locutum fuiſſe poëtam; atque ad id adducor, quòd Prudentius ætate provectus, ac dum delectabat ſe cum muſis, petierit Romam, ut tum in paſ-

[2] Hîc duo purpureum, Domini pro nomine cæſi,
Martyrium pulchrâ morte tulêre viri.
Hîc etiam liquido fluit indulgentia fonte,
Ac [3] veteres maculas diluit amne novo.
Qui cupit æternum cæli conſcendere regnum,
Huc veniat ſitiens: ecce parata via eſt.
Antè coronati ſcandebant ardua teſtes
Atria, nunc lotæ celſa petunt animæ.
Spiritus ætherio ſolitus deſcendere lapſu,
Ut dederat palmam, ſic tribuit veniam.
Haurit terra ſacros aut fonte aut ſanguine rores,
Exundatque ſuo jugiter [4] uda Deo.

INTERPRETATIO.

Hic duo inclyti martyres pro Chriſto cæſi pulchram mortem obierunt. Hic quoque largus fons exiliit, cujus undis eluta fuere veteres peccatorum *maculæ. Qui* ergo *cælum aſcendere* ardenter *appetunt, huc cupidi accurrant, iter apertum eſt* Ex hoc loco *olim martyres jam coronâ donati cælum petiere. nunc vero animæ* baptiſmate *lotæ in* Dei *ſedes penetrant.* Qui *Spiritus ſanctus tam ſæpè ſummo cælo delapſus iis coronam impoſuerat, is* alteris *dat veniam* Hæc *terra irrigua eſt aut ſacris* baptizatorum *aquis, aut* martyrum *ſanguine, ac ſemper* ad *Dei* gloriam *imbuta eſt.*

NOTÆ.

ſione Caſſiani ſcribit, tum in Hippolyti martyrio, ac domum reverſus multa, quæ Romæ viderat aut in viâ, celebrarit carminibus. Reſtat igitur ut, quantum in me erit, paucis complectar, quæ de illâ cuſtodiâ dixere ſcriptores. Carcer Mamertinus ad radices Capitolii, ſupra locum quem hodie forum dicunt, poſitus eſt; ſic dictus vel à Mamerte, qui (ut docet Varro lib 4) idem quod Mars, vel ab aliquo ex Mamertinis. In hunc carcerem juſſu Neronis Petrus & Paulus miſſi ſunt anno 66. ibique Proceſſus & Martinianus milites, Apoſtolorum cuſtodes à Petro ad fidem converſi, ab eodem ſacro baptiſmate initiati ſunt, erumpente divinâ virtute ex petra fonte, qui uſque in hanc diem perſeverat. Hi duo milites poſtea martyrio donati ſunt ſexto nonas Julii ann. 67. Cum autem ad longum tempus detinerentur Apoſtoli, atque à Chriſtianis Romæ agentibus atque aliis viſerentur, evangelium prædicarunt, male ſe habentes curarunt, ac denique baptizarunt alios quadraginta ſeptem, quos Nero pariter morti dedit pridie Idus Martii. Quare nobilitatus carcer tum vinculis ſanctorum Apoſtolorum, tum hoc duplici miraculo ab omnibus Chriſtianis, religionis ergo, frequenti cœtu inviſitur, atque habetur in honore. Nullam jam, niſi me fallat animus, locus iſte patietur difficultatem.

2 *Hic duo.*] De Apoſtolis Petro & Paulo, aut de Proceſſo Martinianoque id intelligi poteſt. Ii tamen viâ Aureliâ occiſi fuêre, illi juxta obeliſcum Neronis in monte, ut infra dicemus.

3. *Veteres maculas diluit amne novo.*] Tale illud Fortunati in hymno de Reſurrectione Domini. *Candidus egreditur nitidis exercitus undis, atque vetus vitium purgat in amne novo.*

4 *Uda.*] Hactenus, *jugiter unda Deo.* Inconcinnum vero omnino illud, *exundat unda.*

Ipſe

Ipſe loci eſt dominus, laterum cui [5] vulnere utroque
[6] Hinc cruor effuſus fluxit, & inde latex.
Ibitis hinc, ut quiſque poteſt, per vulnera Chriſti;
Evectus gladiis alter, & alter aquis.

INTERPRETATIO.

Chriſtus, cujus è lateris vulneribus & fluxit ſanguinis copia & aqua ſimul, tenet hinc locum poſſidetque. *Hinc in cælum penetrabitis per Chriſti vulnera, alteri martyrium tolerando, alteri* ſeſe dando *aquis* baptiſmi abluendos, *uti unuſquiſque poterit.*

NOTÆ.

5. *Vulnere utroque.*] Jam ſupra in hymno de miraculis idem cecinerat, utrumque latus perforatum fuiſſe. *Hinc cruoris*, inquit, *fluxit unda, lympha parte ex altera: lympha nempe dat lavacrum, tum corona ex ſanguine eſt.*

6 *Hinc cruor effuſus fluxit.*] Ambroſ. lib de Benediction. Patriarch cap 4. *Ipſe eſt vitis, ipſe uva, vitis ligno adhærens. Uva; quia lancea militis apertum latus emiſit aquam & ſanguinem. Sic enim dixit Joannes? Quia exivit de eo aqua & ſanguis. Aqua ad lavacrum, ſanguis ad pretium. Aqua nos abluit, ſanguis redemit.*

HYMNUS NONUS.

Paſſio Sancti Caſſiani Forocornelienſis.

SYLLA [2] Forum ſtatuit [3] Cornelius: hoc [4] Itali urbem
Vocitant ab ipſo conditoris nomine.

INTERPRETATIO.

Cornelius Sylla condidit forum, cui ipſum conditoris nomen dedere Itali, vocantque illud forum Cornelii.

NOTÆ.

1. Cum, ut hic Hymnus intelligatur, neceſſe eſt aliquam veteris ſcribendi modi rationem habere; omnibus non injucundum fore exiſtimavi, ſi ea de re dicerem nonnulla. Variæ quidem ſcribendi fuêre conſuetudines, veteres enim in cortice, papyro, pergameno corio, aut in frondibus arboreis ſcripſere primis temporibus: præcipue tamen tabulis ceratis uſi ſunt, in quibus ſtyli auxilio formarunt litteras. Stylus autem erat æneus, cujus pars una erat acuta, ut facilius ceræ partes dividerentur: altera obtuſa, ut id, quod acumine ſeu acie ſtyli exaratum erat, deleretur, & cera rurſus complanaretur. Unde Horatius monens ut ſua quiſque ſcripta mutet, limet, corrigat, & emendet, hanc loquendi formulam adhibet: *Sæpe ſtylum vertas.* Eſt enim ſtylum vertere, ſcriptum mutare, inductâ priore ſcripturâ. Et Plaut. Bacchid. 15. *Atque affer citò ſtylum, ceram, & tabellas, & linum.*

2. *Forum.*] Forum Cornelii, ſeu Forum Syllæ à Cornelio Sylla dictatore, qui ibi primus forum inſtituit, ita dictum; oppidum fuit Lingonum, in Galliâ Ciſpadana, nunc in Romandiola, in limite agri Bononienſis & Ducatus Ferrarienſis, ſub dominio ſummi Pontificis.

3. *Cornelius Syllâ*] Satis notus tyrannide, quâ oppreſſit Rempublicam:

Hic mihi, cùm peterem te, rerum maxima Roma,
Spes eſt oborta, proſperum Chriſtum fore.
[5] Stratus humi tumulo advolvebar, quem ſacer ornat
Martyr, dicato [6] Caſſianus corpore.
Dum lacrymans mecum reputo mea vulnera, & omnes
Vitæ labores, ac dolorum acumina:
Erexi ad cælum faciem, ſtetit obvia contrà
Fucis colorum [7] picta imago martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circùm pueri, miſerabile viſu,
[8] Confoſſa parvis membra figebant ſtylis:
Unde, [9] pugillares ſoliti percurrere ceras,

INTERPRETATIO.

Cum ad Romam, omnium rerum principium culmenque, *iter dirigebam: hoc in foro eam ſpem concepi Chriſtum* mihi *propitium fore.* Nam forte *humi jacebam, orabamque ad tumulum, in quo ſacrum Caſſiani martyris corpus conditum erat. Lacrymans quoque redibam in memoriam meorum peccatorum, vitæ ærumnarum, omniumque miſeriarum.* Tûm ergo *ad cælum oculos tendo, atque obviam mihi fit imago Caſſiani in tabulâ* belle *pictâ.* Martyr *conſumptus erat mille vulneribus, omnia* illius *corporis membra luxata, in cute* undique *parva patebant foramina.* Denique *puerorum multitudo, ô aſpectus miſerabilis, in corpus immittebant ſuos par-*

NOTÆ.

ita ut, teſte Cicerone, nemo illo invito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere potuit. Quæſturam ſub Mario adeptus eſt, bis conſul fuit, miſſus à Mario ad Bocchum regem legatus, Jugurtham vinctum retulit; Mithridatem Aſiam crudeliſſimè vaſtantem compeſcuit; ſocialis belli luctus repreſſit; Cinnæ dominationem fregit; Dictator effectus eſt; ac denique Republicâ conſtitutâ dictaturam depoſuit, & privatus Puteolos conceſſit; quo in loco pediculari morbo periit.

4. *Itali.*] Italia regio eſt Europæ notiſſima, inter Hadriaticum ſinum, & mare Tyrrhenum: atque à Gallia & Germania diſcreta Alpibus. De Roma pag. 4.

5. *Stratus humi tumulo advolvebar.*] Quanta pietate, quanta religione olim Chriſtiani martyrum ſepulchra inviſerint, complexi fuerint, atque oſculati, pluribus oſtendi hymn. S. Laurent v 520.

6. *Caſſianus.*] Is Brixinenſis civis erat & epiſcopus, qui inde pulſus, Romamque veniens Foro-Cornelii conſedit; ibique ludum litterarium aperuit. Quidam voluerunt ordinatum fuiſſe epiſcopum à Fortunatiano epiſcopo Aquileiæ: quibus aſſentiri nequit Baronius, quòd Fortunatianus ſectâ fuerit Arianus, ut teſtatur Hieron. Caſſianus mortem obiit anno 362 Idibus Auguſti, Juliani Imperat. juſſu, qui prohibuerat Chriſtianos docere. De Ephebo pag. 64.

7. *Picta imago martyris.*] Ex hoc hymno colligitur Chriſtianos primis temporibus pictas ſanctorum imagines ad parietes templorum affixiſſe, atque invocaſſe ſanctos. Sed de his fuſius infra in Hippolyto.

8. *Confoſſa membra figebant.*] Quanquam Heinſius nil immutandum eſſe cenſeat, mallem tamen, *conceſſa*, ut in Thuaneo. Id enim hiſtoriæ magis eſt conſentaneum.

9. *Pugillares ceras.*] Tabellæ cereæ, dictæ, quòd ſtylo in his *pungendo* ſcribatur.

Scholare murmur adnotantes ſcripſerant.
Æditus conſultus ait : Quod proſpicis , hoſpes ,
Non eſt inanis aut anilis fabula.
Hiſtoriam pictura refert : quæ tradita libris ,
Veram vetuſti temporis monſtrat fidem.
Præfuerat ſtudiis puerilibus , & [10] grege multo
Septus , magiſter litterarum ſederat.
[11] Verba notis brevibus comprendere cuncta peritus ,
Raptimque punctis dicta præpetibus ſequi.
Aſpera nonnumquam præcepta & [12] triſtia viſa
Impube vulgus moverant irâ & metu.
[13] Doctor amarus enim diſcenti ſemper ephebo ,
Nec dulcis ulli diſciplina infantiæ eſt.
Ecce, fidem quatiens tempeſtas ſæva , premebat
Plebem dicatam Chriſtianæ gloriæ.
Extrahitur cœtu è medio moderator alumni
Gregis , quòd aris ſupplicare ſpreverat.
Pœnarum artifici quærenti , quod genus artis
Vir noſſet alto tam rebellis ſpiritu.

INTERPRETATIO.

vos ſtylos , quibus olim *ceratas tabellas percurrendo ſcholare penſum adnotarant ſcripſerantque. Æditiuum* , quid hoc rei ſit interrogo. Ipſe mihi *reſpondet ; quod vides , ô advena* , id *nec commentitium eſt , nec ſine cauſa parietibus fixum. Vt rem pinxit pictor , ita in libris inſcribitur , atque hâc tabulâ majores* noſtros *veros fuiſſe agnoſcimus.* Caſſianus itaque *ſcholas habuerat* , & ſæpe ad illum *quamplurimi adoleſcentes adierant , quos detuorat ſeu cuncta verba minute litterarum ductu repræſentare , ſeu verba contrahendo punctis quibuſdam puſillis* magiſtrum aliquid dictantem *ſequi.* Quòd autem *aliquando aſpera* daret *præcepta , ſevereſque vultus* indueret , *ſuis auditoribus movebat ſtomachum aut metum* afferebat. *Omnis enim præceptor odioſus eſt adoleſcentibus , qui à nullo accipere diſciplinam cuperent.* His temporibus *nova orta eſt perſecutio , ac tyranni in Chriſtianos graviter ſævierunt.* Hos inter , qui mortem pro Chriſto ſubierunt , *Caſſianum ludimagiſtrum , quia intrepide aris thura dare denegaſſet , ſecluſit præſes.* Cumque is quibuſnam martyrem *ſuppliciis coërceret , reputaret ſecum ; inquirit hujus tam pervicacis hominis rebelliſque artem* & ſtudium.

NOTÆ.

10. *Grege multo.*] Conſtat apud omnes illud nomen pro ipſa hominum multitudine accipi. Terent. in Eunuc. *Vnum etiam hoc vos oro , ut me in gregem veſtrum recipiatis.*

11. *Verba notis.*] Duobus his verſibus duplicem ſcribendi modum explicat , quorum primus Gallice dicitur , *écrire en abregé* : alter vero , quique apud antiquos uſitatus erat , *écrire par chiffres.*

12. *Triſtia viſa.*] *Juſſa* ſcripti pleri-que. Ambroſ. tamen *viſa* , ut & Nomſius ; & facit ad excuſationem martyris, tamquam præcepta ejus revera aſpera ac triſtia non eſſent , ſed diſcipulis talia viderentur.

13. *Doctor amarus.*] Conferas velim hos verſus verbis Ambroſ. lib 6 Hexaëm. c. 6. *Pædagogi parvulis amari videntur ; acerbi & moleſti , formidabiles verbere ; libertatem laſciviendi negant ; neceſſitatem diſciplinæ exigunt, pueriles animos , ne luxu diffluant , terrore conſtringunt.*

Reſpondent: Agmen tenerum ac puerile gubernat,
[14] Fictis notare verba ſignis imbuens.
Ducite, conclamat, captivum, ducite; & ultrò
[15] Donetur ipſis [16] verberator parvulis.
Ut libet illudant, lacerent impunè, manuſque
Tinguant magiſtri [17] feriatas ſanguine.
Ludum diſcipulis, [18] volupe eſt, ut præbeat ipſe,
Doctor ſeverus quos minis coërcuit.
Vincitur poſt terga manus, ſpoliatus amictu:
Adeſt acutis agmen armatum ſtylis.
Quantum quiſque odii tacitâ conceperat irâ,
Effundit ardens [19] felle tandem libero.
Conjiciunt alii fragiles inque ora tabellas
Frangunt; reliſâ fronte lignum diſſilit.
[20] Buxa crepant [21] cerata, genis impacta cruentis,

INTERPRETATIO.

Ipſi *reſpondent* aliqui, olim *juventutem formaſſe ac erudiiſſe pueros ad recte ſcribendum. Adducite* igitur *Caſſianum*, *exclamat* tyrannus; *&* jam vice verſâ *magiſter in ſcholaſticorum poteſtatem tradatur. Huic illudant, lacerent impune*, libereque *iſtius magiſtri ſanguine manus ſuas ſatient*, per me licet; quin etiam *id* mihi *erit voluptati, cum plagoſus ille preceptor ludibrio erit* & deſpectui *diſcipulis, quos* quondam *minis inſequebatur.* Dixerat, tortores martyris *manus poſt terga vinciunt, reſcinduntque veſtes.* Tum ipſius *auditores acutis ſtylis armati advolant*; atque *unuſquiſque omne odium, quod in ſinu ſervarat*, jam *ardens* tuto *& ſine metu ſaturat. Hi* lapidibus *appetunt, iſti illius vultum feriunt tabulis*, quarum *lignum fiſsâ fronte diſſilit.* Alii *genas cruore perfuſas ceratis buxis percutiunt, quo ictu*

NOTÆ.

14. *Fictis ſignis.*] Quidem legunt, *ſtrictis ſignis*, nec male.

15. *Donetur ipſis parvulis.*] Idem Petrus de Natalibus, epiſcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib 2. cap. 75. de Felice in Pincis refert. *Felix presbyter, & martyr pronomine dicitur in Pincis, à Subulis, quibus paſſus perhibetur. Nam Pinca dicitur Subula. Nam cum magiſter puerorum extiterit, & eis nimium rigidus fuerit, tentus à paganis, cum Chriſtum libere confiteretur, traditus eſt in manus puerorum, quos docuerat in eccleſia, quem ipſi cum ſtilis & ſubulis occiderunt.*

16 *Verberator.*] Illud vocabulum apud unum Prudentium reperies.

17. *Feriatas manus.*] Quietas atque otioſas manus. Nam, quòd Caſſianus in carcerem conjectus fuerat, vacabant ſcholæ, nullumque penſum ſcholare pueri perſolvebant. Quo ſenſu Cicero lib 1. de natura Deor. *Deum ſic feriatum volumus ceſſatione torpere.*

18. *Volupe eſt.*] Sic Plautus Ruden. act. 4. *Benefactum, & volupe eſt*, id eſt, jucundum eſt, *hodie me his mulierculis tetuliſſe auxilium.* Nec à Weitzio immutandum fuit. *Ludum diſcipulis, velo ſeſe ut præbeat ipſe.*

19. *Felle.*] Pro odio, furore, aliiſque animi agitationibus *fel* ponitur; quia is humor, ut docent medici, præcipue affert in animis motus & appetitus. Claud. carm. 17. v. 225. *Cum viſcera felle canduerint ardet ſtimulis, ferturque nocendi prodigus, ignarus cauſa.*

20. *Buxa.*] Hæc buxus, vel hoc buxum, arbor nota, quæ propter materiæ denſitatem facile tornatur & excavatur, Unde Apul. 1 Apol. *Cum apud eum mul-*

Rubetque ab ictu [22] curta & humens pagina.
Inde alii ſtimulos & [23] acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera ſulcis ſcribitur:
Et qua ſecti apices abolentur, & æquoris hirti
Rurſus niteſcens innovatur [24] area.
Hinc foditur Chriſti confeſſor, & inde ſecatur:
Pars viſcus intrat molle, pars ſcindit cutem.
Omnia membra manus pariter fixêre ducentæ;
Totidemque guttæ vulnerum ſtillant ſimul.
Major tortor erat, qui ſumma pupugerat, infans;
Quàm qui profunda perforarat viſcera.
Ille levis, quoniam percuſſor morte negatâ
Sævire ſolis ſcit dolorum ſpiculis.
Hic quanto interius vitalia condita pulſat,
Plus dat medelæ, dum necem propè applicat.
Eſte, precor, fortes; & vincite viribus annos:
Quod deſit ævo, ſuppleat crudelitas.
Sed male conatus tener infirmuſque laborat:
Tormenta creſcunt, dum fatiſcit carnifex.
Quid gemis? exclamat quidam: tute ipſe magiſter

INTERPRETATIO.

buxa crepant, brevis & humida pagina rubeat: alii graphia aſſumunt, & vibrant ferrea acumina, quibus in cerâ litteras exarabant ſcribebantque. Superiore vero ſtyli parte, *quâ litteras delebant, & rurſum complanabant ceram, martyrem fodiunt, ſecant*, lacerant, *ipſius mollia diripiunt viſcera, cutem rumpunt.* Quid plura. *Manus ducenta ſimul* ſacrum *illud corpus laniant; nec-non gutta ſanguinis ducenta fluunt per vulnera. Puer* autem, *qui* cutis tantum *ſuperficiem pungebat, eo, qui intima ſolvebat viſcera, crudeliori ſupplicio* Caſſianum *mactabat.* *Is* enim, *quòd vires deficiant, mortem non infert martyri, ſed acuto doloris morſu cruciat* atque opprimit. Econtrario *qui in pectus aut in præcordia penetrat, illum ſolatur*: tum enim *imminere mortem*, impendereque *videt. Quare agite*, ô pueri, *erigite animos, vires ætati non reſpondeant. Si anni deſunt, non deeſt ſævitia. Sed*, heu, *fruſtra conantur*, fruſtrà præceptori *debiles manus intentant; ipſorum quippe defatigatur corpus*, martyris vero *dolores augentur.* Jam accipe novum ſupplici genus. *Unus* hos inter ſcholaſticos Caſſiano illudens, *cur quæ-*

NOTÆ.

tas geometricas formas è buxo vidiſſem ſubtiliter & adfabre factas.

21. *Cerata buxa.*] Unde Ambroſ. Hexaëm. lib.3. cap. 13. *Buxus quoque elementorum apicibus utilis exprimendis, levi materiâ, uſum manus puerilis informat. Hinc ait Scriptura: ſcribe in buxo.*

22. *Curta & humens.*] Alii, *Curva tumens*: alii. *curta tumens.* Sed rectius Thuaneus, *curta & humens.*

23. *Acumina ferrea.*] Pars enim ſtyli, quâ ſcribebant antiqui, *acumen* dicebatur Cic. de Orat. *Omnia ſub acumen ſtyli ſubeant neceſſe eſt.*

24 *Area.*] Spatium omne vacuum, planum, atque æquale *area* dicitur, necnon *æquor. Quid tam planum*, ait Cic. *quam mare; ex quo etiam æquor illud vocant poëtæ.*

Talia ludebant pueri per membra magiſtri:
Nec longa feſſum pœna ſolvebat virum.
Tandem luctantis miſeratus ab æthere Chriſtus
Jubet reſolvi pectoris ligamina:
Difficileſque moras animæ, ac retinacula vitæ
Relaxat, arctas & latêbras expedit.
Sanguis, ab interno venarum fonte patentes
Vias ſecutus, deſerit præcordia:
Totque foraminibus penetrati corporis exit
Fibrarum anhelans ille vitalis calor.
Hæc ſunt, quæ liquidis expreſſa coloribus, hoſpes,
Miraris: iſta eſt Caſſiani gloria.
Suggere, ſi quod habes juſtum vel amabile votum,
[27] Spes ſi qua tibi eſt, ſi quid intus æſtuas.
Audit, crede, preces martyr proſperrimus omnes;
Rataſque reddit, quas videt probabiles.
Pareo: complector tumulum, lacrymas quoque fundo:
Altar tepeſcit ore, ſaxum pectore.
Tunc arcana mei percenſeo cuncta laboris:
Tunc, quod petebam, quod timebam, murmuro:
Et poſt terga domum dubiâ ſub ſorte relictam,
Et ſpem futuri ſorte nutantem boni.
Audior, [28] urbem adeo, dextris ſucceſſibus utor:
Domum revertor, Caſſianum prædico.

INTERPRETATIO.

Ita pueri pædagogum ſuum irridebant: certatimque lacerabant ipſius *membra, nec* tamen tam *longo cruciatu peribat martyr. At Chriſtus Caſſiani ſortem miſeratur,* atque *ab æthere jubet ſolvi carnis compages, vincula corporis relaxari, vitæ* omnia *abrumpi retinacula*, jubet denique *nihil inferre moram animæ* & impedimentum, *ut ex his latebris erumpat.* Tum *ſanguis emicat per mille foramina, ac* detractus *venis corpus relinquit. Vivus & calor corporis anhelans exit per tot crudelia vulnera. Hæc* omnia, ô *advena, pictor ſuo penicillo pinxit; hæc* tabella imaginem *Caſſiani mortis repræſentat.* Jam martyrem *invoca, ſi æquum aliquod honeſtumque exoptas, ſi habes aliquid in ſpe, ſi gratiam aliquam poſcis.* Mihi *credo*, ille *martyr omnium preces audit benigne, ac* modo *juſta ſint, iis annuit.* Dixerat ædituus. Hoc conſilium *accipio: complector, lachrymiſque conſpergo tumulum, oſculis altare, ſepulchrum corpore tepefacio. Tunc percenſeo* id *omne,* quod *mihi moleſtum erat* & laborioſum, *omnes ſpes meas, omnes poſtulationes, omnes formidines expono.* Refero quomodo *dubiâ ſub ſorte domo exierim forte incertâ futuri boni ſpe adductus. Audior, Romam peto, proſperos ſucceſſus dat* martyr. Tandem *domum reverti,* & *cecini Caſſiani* laudes.

NOTÆ.

27. *Spes ſi qua tibi eſt.*] Solito hiatu. Non male tamen Giſelinus legit: *Tibi ſi qua ſpes eſt.*

28. *Vrbem adeo.*] Heinſio levis eſt ſuſpicio, *Vrbe abeo*, Foro Cornelii, legendum eſſe. Sed nihil immuto.

HYMNUS DECIMUS.

[1] *Paſſio Sancti Romani Martyris.*

[2] ROMANE, Chriſti fortis adſertor Dei,
Elinguis oris organum fautor move:
Largire comptum carmen infantiſſimo:
Fac ut tuarum [3] mira laudum concinam:
Nam ſcis & ipſe, poſſe mutos eloqui.
[4] Plectrum palati & faucium ſævus tibi
Tortor revulſit: nec tamen [5] ſilentium

INTERPRETATIO:

O *Romane inclyte Chriſti martyr*, mihi *fave*, fac ut *ego mutus* & elinguis *loqui queam*; fac ut ego *puerulus* imperitiuſque *laudabilia faciam carmina*; fac denique *ut tuas miras laudes celebrem*. tuâ *neſti* experientiâ *linguâ caſſos poſſe eloqui*. Nam licet *crudelis carnifex tibi linguam excidiſſet*, *haud tamen os*, *quo*

NOTÆ.

1. *Paſſio Sancti Romani.*] Hunc hymnum ſeparant codices nonnulli à ceteris hymnis περὶ στεφάνων. Atque in Rottendorphio ultimum hoc poëma eſt inter hymnos.

2. *Romane.*] Tam varie de ſancto Romano loquuntur ſcriptores, ut, cui aſſentiendum ſit, non ita facile intelligatur. Euſebius hiſtor. lib. 8. cap. 12. vult Romanum Palæſtinum genere fuiſſe, ecclesiæ Cæſarienſis diaconum & exorciſtam: alii inter quos Anton. Nebriſſenſis Antiochenum monachum, qui ſub Diocletiano paſſus eſt. At ne multus ſim; puto duos Romanos martyres fuiſſe, qui eodem loco, eodem tempore, idemque martyrii genus tolerarunt Quod ex ipſis Euſebii, divique Chryſoſtomi verbis colligi poteſt. Romanus enim, de quo facit mentionem Euſebius, idcirco martyrium ſubiit, quia paganos ad idolorum delubra properantes liberâ voce redarguit. Alter eo quod præfectum in eccleſiam irrumpentem avertere conatus eſt: adde quòd is martyrio donatus fuerit ſolus, ille una cum puero, cujus mortem nequaquam Euſebius ſilentio prætermiſiſſet. Quamplurimos vero in errorem induxit Prudentius, qui, ut de Hippolytis feciſſe certum eſt, utrumque permiſcuit, unum eundemque eſſe putavit. Ii igitur duo martyres Romani, tempore Galerii imperatoris, cùm Aſclepiades præfectus in Chriſtianos ſæviret, Antiochiæ poſt dira tormenta, in carcere laqueo ſtrangulati ſunt anno Chriſti 308. quarto-decimo Kalend. Decembris.

3. *Tuarum mira.*] Pro laudes tuas. Græciſmus. Quæ loquendi formula ab optimis ſcriptoribus adhibetur.

4. *Plectrum*] Cicero de natura Deorum. *Plectri ſimilem linguam, noſtri ſolent dicere; chordarum dentes.* Metaphora ſumitur ab inſtrumento, quo citharœdi fides percutiunt. Unde Plinius dixit: *Plectra lingua, palati, & faucium.* Ad quæ loca lingua illiſa format voces.

5. *Silentium.*] Non puto utrique exciſam fuiſſe linguam, atque ambos elingues locutos fuiſſe. Sed probabile eſt unum hoc miraculo religionis Chriſtianæ aſſertorem fuiſſe, alterum vero pudore Aſclepiadem perculiſſe, puerum illum, de quo infra, judicem de controverſiâ ſumendo.

Indixit.

Indixit ori, quo fatebaris Deum.
Vox veritatis teſtis extingui nequit,
Nec ſi reciſis palpitet meatibus.
Sic noſter hærens ſermo lingua debili
Balbutit, & modis laborat abſonis:
Sed ſi [6] ſuperno rore reſpergas jecur,
Et [7] ſpiritali lacte pectus irriges,
Vox impeditos rauca laxabit ſonos.
Evangeliſta ſcripſit, ipſum talia
[8] Præcepta Meſſian dediſſe Apoſtolis:
Nolite verba, cùm [9] ſacramentum meum
Erit canendum, providenter quærere:
[10] Ego imparatis, quæ loquantur, ſuggeram.
Sum mutus ipſe, ſed [11] potens facundiæ
Mea lingua Chriſtus luculentè diſſeret:
Ipſe explicabit, quos ſupremo ſpiritu
Dæmon tumultus, dum domatur, moverit,
Furore peſtis pejor in noviſſimo.
[12] Sic vulneratus anguis ictu ſpiculi

INTERPRETATIO.

confitebaris Deum, oppreſſit. Et ſane *vox veritatis teſtis nunquam ſupprimitur*, cùm etiam ea *vitio faucium reciſarum obſcuratur. Ego* quidem, quod *lingua debilis* ſit, *traho verba, balbutio, malenatos verſus fundo. At, modo meme cœleſti gratiâ reſpergas, divinamque facundiam faucibus infundas, non ultrà linguâ titubabo.* Atque *Matthæus litteris mandavit Chriſtum ipſum Apoſtolis illud dediſſe præceptum.* Veſtra, inquit, *ſubi·a ſit* & fortuita *oratio, non vero culta, cùm meum evangelium annunciabitis: ego* vobis, *nullâ adhibitâ præparatione, verba ſuggeram.* Fateor igitur *me mutum eſſe; ſed Chriſtus facundus* atque elegans *meâ linguâ dicet luculente narrabitque, quos dæmon pejor, quòd noviſſimo furore captus eſſet, tumultus fecerit, cùm* Romani *morte domabatur. Non* enim *aliter anguis teli*

NOTÆ.

6. *Superno rore.*] Quæ toris ſimilitudo frequens eſt in ſacris litteris.

7. *Spiritali lacte.*] Nicephorus eodem modo eloquentiam χρυσοῦν γάλα nominat.

8. *Præcepta.*] Matth. cap. 10. *Cum tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini.*

9. *Sacramentum.*] Seu Feſto credamus, ſeu Varroni lex optime dici poteſt ſacramentum. Erat enim ſacramentum litis genus ſimile ſponſioois apud Pontificem, aut, ut vult Feſtus, id quod jusjurandi ſacratione interpoſitâ geritur. Nonoe apud ſacerdotes, cum aquis baptiſmi abluendos oos damus, Deo promittimus, atque etiam, ut ita loquar, juramus nos in omnibus Chriſtum ſequuturos.

10. *Ego imparatis, quæ loquantur, ſuggeram.*] Juvencus lib. 2. *Cum vos prodiderint, verborum ponite curam: ſponte fluens dabitur ſermonis gratia vobis. Spiritus in vobis, pro vobis dignè loquetur.*

11. *Potens facundiæ.*] Talia ſunt, *Deus potens maris:* &, *muſa potens lyræ*, apud Horatium.

12. *Sic vulneratus anguis.*] Quod ſi feræ, cum ſe circumvallatis armatis viderint, majore in eos impetu ruunt, ut

Ferrum remordet, & dolore ſævior
Quaſſando preſſis immoratur dentibus:
Haſtile fixum ſed manet profundiùs,
Nec caſſa ſentit [13] morſuum pericula.
Galerius orbis fortè Romani ſtatum
Ductor regebat, ut refert antiquitas,
Immitis, atrox, aſper, implacabilis:
Edicta latè mundum in omnem miſerat,
Chriſtum negaret, [14] quiſque mallet vivere.
Hæc ille ſerpens ore dictat regio,
Qui [15] mortuorum de ſepulchris exiens
Clamat: Quid ante tempus adventu cito
Mea regna ſolvis? parce, fili altiſſimi:
Vel poſſidere corda porcorum jube.
Præfectus iſtis imminens negotiis
Aſclepiades ire mandat milites,
[16] Eccleſiaſten uſque de [17] ſacrariis

INTERPRETATIO.

ictu percuſſus ferrum remordet, quatit, ac dolore ſævior factus tenet mordicus. Nec, licet mordendo *telum ſibi inſigat altius, ſentit quàm mortiferi ſibi ſint morſus & inutiles. Imperii Romani fræna moderabatur Galerius*, qui, *ſi antiquis credimus, immitis* erat, *atrox, ferus, atque implacabilis. Is edicto vetarat ne omnibus in provinciis ullus* inpoſterum, *qui ſuam tueri vitam vellet*, amplius *Chriſtum adoraret. Ille ipſe diabolus qui olim è mortuorum ſepulchris exieras, clamaratque.* O Chriſte *fili* Dei *altiſſime, cur ante tempus è regno meo extrudis me;* aut *parce, aut* per te mihi *liceat in corpus ſuum immundorum ingredi.* Ille ipſe, inquam, *Galerii ore* hoc decretum *pretuleras. Aſclepiades* vero *qui præfecti munus obibat, perſequebatur principis mandata. Iubet* igitur *milites templum petere, Chriſtianoſque*

NOTÆ.

vi ſibi aperiant iter. Atrociora ſane ſerpens latibulis excuſſus, infundit venena; *tela omnia commordet*, teſte Seneca lib. 9. controv. 6. *& ad mortis autorem per vulnera ſua ruit.*

13. *Morſuum pericula,*] Beſtiarum morientium morſus, imprimis eſſe ſolent lethiferi, ut ait Florus, vel cum alios morſu lædunt, vel cum ſpicula mordendo ſibi inſigunt altius. De Galerio hymn. S. Quirini, not. 3.

14. *Quiſque.*] Durius ſane poſitum eſt pro quiſquis. Auſonius tamen eâdem uſus eſt loquelâ in Sapient. *Parcit quiſque malis, perdere vult bonos:* & in Cupidine cruci affixo, *Se quiſque abſolvere geſtit, transferat ut proprias aliena in crimina culpas.*

15. *Mortuorum de ſepulchris.*] Matth. 8 & Marc. hoc, quo pacto geſtum eſt, narrant. De hoc etiam ſupra diximus hymn. 9. Cathem. v. 49.

16 *Eccleſiaſten uſque de ſacrariis.*] Thuaneus, Ambroſianuſque: *Eccleſias tenuſque* Alcinius, quem ſecutus eſt Fabricius: *Eccleſia tenus atque de ſacrariis*, hoc eſt, inquit Fabricius, *de ſingulis eccleſiis, excuſſis earum adytis & penetralibus.* Utrobique mendum. His Heinſius neglectis, licet forte ſinceram non retineat ſcripturam, ſuo tamen periculo, ut ipſius verbis utar, ſcribit, *Eccleſiaſten*, quia apud Græcos ἐκκλησιαστὴς tam qui audit concionem, quam qui concionatur.

17. *Sacrariis.*] De ſacrariis multa hymn. S. Vincentii. pag. 181. not. 100.

Raptate plebem, mancipandam vinculis,
Ni [18] diſciplinam Nazarenam reſpuat.
Mox ipſe, templum cogitans irrumpere,
Et diſſipare [19] ſancta ſanctorum ſtudens,
Armis profanus præparabat impiis
Altaris [20] aram funditùs peſſumdare,
Foreſque & ipſas in ruinam ſolvere.
Præcurrit index his repentè cognitis
Romanus, acris heros excellentiæ,
Venire in armis [21] perduelles nuntiat,
Animos paventum præſtruens hortatibus,
Stent ut parati, neve [22] cedant turbini.
Conſpirat [23] uno fœderatus ſpiritu
Grex Chriſtianus, agmen imperterritum,
Matrum, virorum, parvulorum, virginum:
Fixa & ſtatuta eſt omnibus ſententia,
Fidem tueri, vel libenter emori.
Refert, repulſus miles ad [24] ſubſellia,

INTERPRETATIO.

ex ipſis aris vi expellere, ipſiſque *adhibere vincula, niſi fidem ſuam* quamprimum *ejurent. Quin etiam* profanus *prætor*, ipſi enim *erat animus diſturbare ædificium, & ſancta ſanctorum demoliri, ſeſe accingebat ad armis impiis delendum tabernaculum, & ad fores penitus perfringendas. Romanus inclytus vir*, magnanimuſque *heros hac famâ* & auditione *accipit*, ac *tem omnem indicat* Chriſtianis, *nuntiat mox tyrannum unà cum militibus adfuturum. Animos firmat paventibus, hortatur, rogat ut adhibeant audaciam*, ut caveant *ne metu cedant tyranno.* His cohortationibus *excitati Chriſtiani mulierum, virorum, puerorum, puellarumque agmen dirigunt imperterritum. Omnes* enim quot quot adſunt *certa in ſententia, & fidem ſervare, & ſeſe ultro ferro objicere, unanimes conſiſtunt. Milites repulſi, Chri-*

NOTÆ.

18. *Diſciplinam Nazarenam.*] Ita vocat per contemptum doctrinam Chriſti, tanquam loco obſcuro, & regione ignobili primùm editam. Unde & Nathanaël apud Joannem. *Numquid de Nazareth poteſt eſſe aliquid boni.*

19. *Sancta ſanctorum.*] Locus erat templi intimus & ſacratiſſimus. Vide Hymn. S. Laurent & S. Vincent.

20. *Aram.*] Apud antiquos ceteris templi partibus aram fuiſſe ornatam magis, januamque ex hoc colligimus.

21 *Perduelles.*] Chriſtiani nominis hoſtes: more Romano, apud quos *perduelles* dicti ſunt, qui crimen aliquod adverſus majeſtatem principis, aut reipublicæ commiſiſſent.

22. *Cedant turbini.*] Eadem metaphora S. Auguſtinus dixit: *turbinem tribulationum.*

23. *Uno fœderatus ſpiritu.*] Nam, ut ait Cyprian lib 1. epiſt 1. *Nobis & Eccleſia una eſt, & mens juncta, & individua concordia.*

24. *Subſellia.*] Pulpita ſunt in quibus, qui poëtas recitantes audiebant, ſedere conſueverant, aut qui publicis judiciis diſceptandis operam dabant. Cicero pro Cluent. *Is, quaſi non eſſet ullo modo ferendum, ſe ex judicio diſceſſiſſe victum; rem ab ſubſelliis in roſtra detulit.* Unde & Martial. lib. 1. pro judicibus ipſis accepit. *Sextiliane bibis quantum ſubſellia quinque.*

Plebis rebellis eſſe Romanum ducem,
Flagrare cunctos pervicaci audacia,
Jugulos retectos obſtinatè opponere,
Quò [25] glorioſâ morte fortes [26] oppetant.
Præceps jubetur inde Romanus rapi;
Soluſque, ut incitator & fax omnium,
Pro contumaci plebe cauſam dicere.
It non reſiſtens, ſeque vinciri petit,
Flexas & ultro torquet in tergum manus.
Amor coronæ pæne prævênit trucem
Lictoris artem, ſponte nudas offerens
Coſtas, biſulcis execandas ungulis.
Irrumpit altum limen, & [27] præconibus
Stupore mutis ipſe [28] tortorem trahit.
Aſtanti ob ora ſic tyrannus incipit:
Infame monſtrum, vilis, inteſtabilis,
Tu ventilator urbis, & [30] vulgi levis

INTERPRETATIO.

ſtianos Romani impulſu decretum perfringere, ingenti armatos audaciâ ſponte colla offerre, ut pulchra morti occumbant, deferunt ad Aſclepiadem. Qui *imperat Romanum quamprimum adduci, ut is unus tanquam fax ſeditionis & impulſor vadu ſit pro contumaci plebe. Martyr haud repugnat, immo manibus ad tergum rejectis, petit ut vincula imponantur.* Nec-non *martyrii deſyderio flagrans* ipſemet *lictoris munus exequitur* & officium; *ſiquidem nudat corpus, ut biſidis ungulis dilaceretur.* Ita *è templo egreditur, ac, dum ſatellites muti ſunt ſtupore, carnificem trahit. Aſtat in* tyranni *conſpectu,* qui *tyrannus* eum derepente *ſic allequitur.* O *monſtrum horrendum,* ô *vile caput,* ô nequam, *ſeditionis ſtimulator,*

NOTÆ.

25. *Glorioſa morte.*] Ammian. Marcell. lib. 22. *Pertulere cruciabiles pœnas ad uſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, & nunc martyres appellantur.*

26. *Oppetant.*] Oppetere proprie dicitur de iis, qui in acie cadunt. Idem eſt enim quam *ore petere*, quia fortiter morientes, ne quod doloris ſignum darent, terram ore mordebant. De ungulis pag. 99. not. 14.

27. *Præconibus.*] Præcones juſſu magiſtratus auctionem faciebant, & audientiam indicebant in theatris. Præcones, lictores, ſatelliteſque carnifices erant pleriqne.

28 *Tortorem trahit.*] Gregorius in Hom. *Ante armatos reges, & præſides deductus, imperterritus ſtetit: feriente robuſtior, judicante ſublimior.* Statius vero: *Et ad regem, qui deprendêre, trahuntur.* Denique ipſe Prudentius alibi: *Provocat tortore tortus fortior.* Quæ omnia magnitudinem martyrum, firmitatemque denotant.

29. *Inteſtabilis.*] Alludit ad illud ſenatuſconſultum, quo decretum fuerat, ut damnatus ob crimen famoſum, eſſet inteſtabilis, nempe ut diceret ipſi neque teſtamentum facere licere, neque ad teſtamentum ab altero adhiberi. Gellius lib. 7. cap. 18. poſuit quoque pro deteſtabili. *Eos tamen qui ad Annibalem non rediiſſent, uſque adeo inteſtabiles inviſoſque fuiſſe.*

30. *Vulgi levis.*] Hinc Cicero pro Cluent diſerte ait: *Ut mare, quod ſua natura tranquillum eſt, ventorum vi agitatur! Sic populus ſua ſponte placatus, hominum ſeditioſorum vocibus, ut violentiſſimis tempeſtatibus attolitur.*

Procella, mentes inquietas, mobiles,
Ne ſe [31] imperita turba dedat legibus.
Populare quiddam ſub colore gloriæ
Illitterata credidit frequentia,
Ut ſe per ævum conſecrandos autument,
Si bella Divis, [32] ceu Gigantes, inferant,
Victique flammis obruantur montium.
Hoc tu paraſti, perdite, ſpectaculum
Cladis cruentæ de necandis civibus:
[33] Quos ut profanos, [34] impiati & ſeculi
Reos, neceſſe eſt te magiſtro interfici:
Tu cauſa mortis, tu malorum ſignifer.
Ni fallor, [35] æquum eſt, ut quod auctor improbus
Tolerare multos compuliſti, carnifex,
[36] In te recurrat; proque tantis cædibus,

INTERPRETATIO.

concitator multitudinis; audes *dictis tuis leves* plebis *animos turbare ne ſe ſe* principis *edicto ſubjiciat. Illud* autem *imperitum vulgus* tibi credit eâ ſpe *gloria adductum ſe nominis ſui memoriam conſecraturum, dummodo Gigantum more oppugnent deos, & victi flammeis montibus obruantur. Tu* ergo, *ô ſcelerate*, tam acerbum *paraſti ſpectaculum nempe tot necandorum civium, quos nece ſſe eſt ut* crudeli *morti objiciam, quòd tuis præceptis* religionis noſtræ *hoſtes ſint, atque in impurâ* falsâque *maneant.* Tu mortis cauſa, tu *malorum author. Nonne æquum eſt, ut quod ad tolerandum quamplurimos impuliſti, id* manu *carnificis tu* ipſe *experiaris, ut primus morte afficiaris*; cùm in cauſâ ſis, cur *tot homines mox ſint inter-*

NOTÆ.

31. *Imperita turba.*] Paſſim Chriſtianis inſcitiam objiciunt pagani & infideles. Minuc. Octav. *Qui de ultima fæce collectis imperitioribus, & mulieribus credulis, plebem profanæ conjurationis inſtituunt.* Adi Tertull. Apolog.

32. *Ceu Gigantes.*] Nullus ignorat, quid de Gigantibus cecinerint poëtæ, quare ne his diutius immorer. Dico Gigantes vaſtiſſimorum corporum homines fuiſſe, Terræ filios, ſine patre, pedes ſerpentinos habentes, qui in tantum furorem venerunt, ut è cælo Jovem depellere ſint conati. Sed Juppiter fulminibus eos interemit, montibuſque obruit; Enceladum ſcilicet Ætna, Typhœum Inarime, Prochyte Mimantem.

33. *Quos ut profanos.*] Hujus criminis ſæpe Chriſtiani agebantur rei erantque ſuſpecti. Sueton. Neron. *Chriſtiani genus hominum ſuperſtitionis novæ ac maleficæ.* Tertull. Apolog. *Sacrilegii & majeſtatis rei convenimur.*

34. *Impiati.*] *Scelerati, impuri, nondum piati, polluti.* Ut apud Senec. Hippol. *Thalami impiati facinore.* Apud Apul. *Cruore humano aſperſum atque impiatum.*

35. *Æquum eſt.*] Phalaris Agrigentinorum in Siciliâ tyrannus, qui à ſuis ob ſævitiam tauro, quo alios prius ſuffocaverat, inclusus eſt atque crematus, hanc legem tulit. Nec enim lex juſtior ulla eſt, quàm necis artifices arte perire ſua.

36. *In te recurrat.*] Unde Lucret. lib. 5. *Circumretit enim vis atque injuria quemque: atque unde exorta eſt, ad eam plerumque revertit.*

Quæ mox futuræ, primus exitium luas;
Feras & ipſe, quod ferendum ſuaſeras,
His ille contra [37] reddit ore libero:
Amplector, ô Præfecte, nec me ſubtraho,
Ut pro fideli plebe ſolus immoler,
Dignus ſubire cuncta, ſi me conſulis,
Quæcumque veſtra juſſerit crudelitas.
Intrare ſervis idolorum ac dæmonum
Sanctam ſalutis non licet noſtræ domum;
Ne polluatur purus [38] orandi locus:
Confido ſancto in ſpiritu, numquam tibi
Dandum, ut beatum limen attingas pede.
Ni forte [39] noſter factus, in noſtrum gregem
Mereare ſumi: quod Pater faxit Deus!
Incenſus his Aſclepiades juſſerat
Eviſcerandum corpus [40] eculeo eminus
Pendêre, & [41] uncis vinculiſque creſcere.

INTERPRETATIO.

ficiendi, ut denique *eadem perferas tormenta, quæ* jam aliis, *ſe perferre* debere, *dicebas. Romanus confidenter reſpondet. Opto, ô Præfecte, nec recuſo pro his omnibus Chriſtianis vitam profundere: ac, ſi à me conſilium petis, in me unum conſtitues ſupplicium, quodcumque tibi ſævitia ſuggeret. At idolorum dæmonumque cultoribus non licet noſtra ſacra templa intrare*; iis enim hæc *pura orationis domus pollueretur*: atque *ſpero nunquam Deum tibi poteſtatem facturum*, *vel ipſum* templi *limen pedibus tangendi*; *niſi forte Chriſtum colas*, atque ita *venias Chriſtianorum in numerum*, *quod ut accidat Deum oro.* Quare ita *accenſus Aſclepiades jubet tortores martyrem in eculeum imponere, diripere viſcera*, omniaque illius membra *uncis vinculiſque luxare.*

NOTÆ.

37. *Reddit.*] Simile illud Horat 2 ſat. 8. *Sed illa redde age, quæ deinceps riſiſti.*

38. *Orandi locus.*] Templum enim ab Iſaïa, & à Matthæo dicitur *domus orationis*, à Prudentio vero mox, *domus ſalutis.*

39. *Noſter factus.*] Sic Virg. lib. 2. v. 149. *Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Graios, noſter eris.*

40. *Eculeo.*] Quantum ex veterum non leviſſimis elici monumentis poteſt, eculeus, cataſta fuit lignea, cochleata, ad intendendum ac remittendum apta, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, inſtituta. Tormenti vero genus erat hujuſmodi. Ubi cataſtæ huic brachia pedeſque rei qui torquendus erat, nervis, quæ fidiculæ dicebantur, alligaverant: tum cataſtâ intentâ, atque in altum erecta, ut ex eo quaſi ex cruce quâdam miſer ille penderet, primùm compagem oſſium divellebant, deinde candentibus ejuſdem corpori laminis admotis, atque biſulcis ungulis ferreis lateribus laniatis, doloris acerbitatem augebant. Sozomenus eculeum appellat *lignum tortorium*. Prudentius vero *ſtipitem noxialem*. Extorquendæ autem de ſervis veritatis causâ eculeum adhibitum fuiſſe docet Cicero.

41. *Uncis, vinculiſque creſcere*] Supra Hymn. 1. hujuſce libri. *Creſcit & ſuſpenſus ipſe, vinculis latentibus.* Silius Italicus deſcribens ſupplicium de famulo Tagi ſumptum: *per artem ſævitiæ extenti, quantum tormenta jubebant, creverunt artus.* Qui locus explicat mentem Prudentii. Non ergo; *ungulis creſcere.*

[42] Apparitores ſed furenti ſuggerunt,
Illum vetuſtâ nobilem [43] proſapiâ,
Meritiſque multis eſſe primum civium.
Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
[44] Plebeia clarum pœna ne damnet virum.
Tundatur, inquit, terga crebris ictibus,
Plumboque cervix verberata extuberet.
Perſona quæque competenter plectitur;
Magnique refert, vilis an ſit nobilis:
Gradu reorum forma tormentis datur.
Pulſatus ergo martyr illa grandine,
Poſtquàm inter ictus dixit hymnum [45] plumbeos,
Erectus infit: Abſit, ut me nobilem
Sanguis parentum præſtet, aut lex curiæ:
Generoſa Chriſti ſecta nobilitat viros.
Si prima noſtri quæ ſit in cunabulis

INTERPRETATIO.

Lictores vero Prætorem *monent Romanum nobili genere natum eſſe, ac virtute propriâ civitatis facile principem. Eculeum* ergo *amovit ne hominem illuſtrem* nomine *puniat ſupplicio*, quo punire ſolebat *infima conditionis homines.* Sed *crebris, inquit, ictibus* ipſi *tundite tergum, & caput* pilis *plumbeis tumifacite.* Cùm afficimus ſupplicio reos, *ad uniuſcujuſque conditionem illud accommodamus. Magni refert an* reus *nobilis ſit, utrum* vero *plebeius* homo, cognoſcere: *nam tormenta reſpondent ſtatui* ac generi. *Statim atque* tortores ceſſarunt *martyrem ferire ictibus innumeris, quos inter hymnum cecinerat; ſeſe erigit* Romanus, atque hæc *loquitur. Apage nobilitatem illam, qua ex majoribus provenit, aut ex dignitate à ſenatu* conceſſa: una *Chriſti abſoluta imitatio nobilitat homines. Quod ſi* longam *avorum ſeriem evolvendo, quanam*

NOTÆ.

42. *Apparitores.*] Intelliguntur apparitorum nomine ii, qui magiſtratui apparere ſolent, ut lictores, præcones, ſatellites, & ſtiparores. Sic dicti quod appareant, & præſto ſint ad obſequium.

43. *Proſapiâ.*] Quidam enim clari ſunt, quod multas majorum ſuorum oſtentant imagines; alii quòd Magiſtratus vel è gente vel è familiâ ſuâ primi aſſequuntur. Unde ii Patricii vocabantur, illi vero novi homines.

44. *Plebeia.*] Omnes gentes licet barbaræ aliter ortu nobiles, aliter plebeios homines, aut potius viles ſervoſque punierunt: ut apud nos plebeius ſtrangulatur, nobilis vero plectitur capite. Romani tamen præcipue illam ſervarunt conſuetudinem. Quin etiam M. Valerius Corvus, & M. Porcius tribunus plebis tulerunt hanc legem, ne quis Magiſtratus civem Romanum virgis cæderet necaret·ve; ſed damnato exilium permitteret. Unde Cicero 7. Verrinâ exclamat: O *nomen dulce libertatis, ô jus eximium noſtra civitatis, ô lex Porcia.*

45. *Plumbeos ictus.*] Plumbatarum verberibus viliores tantùm homines torqueri conſueviſſe, leges indicant. L. 2. de qu. Cod. Theodoſ. *Erat autem id genus tormenti, quaſi flagellum ex funiculis, in quarum ſummitatibus glandes plumbea erant impacta: quibus terga ac caput damnati hominis verberabantur.*

Origo textu [46] ſtemmatis recenſeas;
Dei parentis eſſe ab ore cœpimus.
Cui quiſque ſervit, ille verè eſt nobilis.
Patri rebellis, invenitur degener.
Honos deinde ſtemmati accedit novus,
Et ſplendor ingens, ut magiſtratus, venit;
Si confitendi nominis teſtem probum
Signent inuſta ferri & ignis vulnera;
Et vim dolorum mors ſequatur inclyta.
Cave benignus eſſe perverſè velis,
Nec mi remiſſus leniter peperceris:
Incumbe membris, tortor, ut ſim nobilis.
His ampliatus ſi fruar ſucceſſibus,
Genus patris matriſque flocci fecero.
Hæc ipſa [47] veſtra dignitatum culmina

INTERPRETATIO.

prima humana natura origo fuerit, perpendis diligenter; invenies profecto *nos à Deo ortum ducere. Qui* ipſius *exequitur mandata, is nobilis eſt; qui* vero *non peragit, is degenerat. Si martyris* alienjus *inclyti & ferro & igne ita abolitum fuerit corpus, ut vi dolorum vitam finierit, tum* ipſius *nobilitati novus accedit honos, ingens veluti* novæ *dignitatis ſplendor.* Ne ergo, *maligno, leno mihi ſupplicium inhibeas, ne nimis ſis indulgens, ne parcas* ulla in re. Vos, ô *carnifices, membra* mea *laniate, ut ſim nobilis. His honoratus, modo queam votis potiri, patris matriſque genus parvi faciam.* Et jure? *Quid* enim *putas illa eſſe magi-*

NOTÆ.

46. ***Stemmatis.***] Certum eſt per ſtemmata ſeriem majorum intelligi, quæ poni ſolebat in atriis. Seneca lib.3 de Beneficiis, cap. 28. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine, ac multis ſtemmatum illigata flexuris in parte primâ ædium collocant* Quibus verbis facile intelligitur erraſſe eos, qui putarunt imagines cereas non diverſas fuiſſe à ſtemmatibus. Ea enim picta erant & penicilli ductu formata; imagines vero cereæ vultus cerâ expreſſos offerebant Quod utrumque inſigne comprehendit Juven. initio ſatyr. 8. *Stemmata quid faciunt? quid prodeſt, Pontice, longo ſanguine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus majorum.* En ſtemma depictum. Nunc ſequuntur imagines cereæ vetuſtate mutilæ, & Curios jam dimidios, humeroque minorem Corvinum, & Galbam auriculis, naſoque carentem. Paulus, qui fierent ſtemmata, docet his verbis: *Stemmata cognationum directo limite in duas lineas ſeparantur, quarum altera ſuperior, altera inferior. Ex ſuperiore autem & ſecundo gradu tranſverſa linea pendent. Hæ lineæ oculorum gratiâ ramuſculis pictis diſtinguebantur; quibus ramuſculis fiebant ſtemmata in modum coronæ, unde nomen ſtemmatis deductum à* στέφω *corono.* Hinc Perſius ſatyr. 3. v. 28. *Ducere ramum*, dixit pro ducere originem: *Stemmate quòd Thuſco ramum milleſime ducis.*

47. ***Veſtra dignitatum culmina.***] Singulatim exponit, cur nobilitas inane ſit nomen & contemnendum: primum propter vitæ brevitatem, tum propter tetram ſervitutem.

Quid

Quid eſſe cenſes? nonne curſim tranſeunt
[48] Faſces, ſecures, [49] ſella, [50] prætexta & [51] toga
[52] Lictor, [53] tribunal, & trecenta inſignia,
Quibus tumetis, moxque [54] detumeſcitis?
Cùm Conſulatum initis, ut [55] vernæ ſolent,
Pudet fateri, [56] farre pullos paſcitis:
[57] Aquilâ ex eburnâ ſumit arrogantiam
[58] Geſtator, ejus ac ſuperbit [59] belluæ

INTERPRETATIO.

ſtratuum ornamenta. Nonne faſces cito tranſeunt, ſecures, ſella, prætexta, toga, lictores, tribunalia, aliaque *omnia inſignia quibus ſuperbitis, licet mox* ea *non poſſideatis. Cum conſequimini conſulatum ſervorum more*, atque me *pudet* ea *dicere, pullos paſcitis. Ac triumphantes inſolenter gloriamini geſtare* in manibus *aquilam*

NOTÆ.

48. *Faſces.*] Apud Romanos præcipui magiſtratus erant conſules & Imperatores, quos per faſces, ſecures, lictoreſque intelligit: item imperatores triumphantes, quos per togam prætextam & togam pictam ſignificat. Erant quoque Ædiles curules, quibus ſellam tribuit; Prætores quibus tribunal. De Faſcibus p. 120. not. 52.

49. *Sella.*] Sedes erat eburnea, quâ per urbem jus dicentes comportabantur Ædiles.

50. *Prætexta.*] Genus veſtimenti oblongum & talare, quo quatuor hominum genera utebantur, pueri uſque ad annum 17. ætatis ſuæ: omnes magiſtratus urbani: ſenatores omnes, quum deorum feſtos celebrabant dies: denique triumphantes.

51. *Toga.*] Inter triumphantis ornamenta veſtis numeratur. Plin. lib. 8. cap 48. *Trabeis uſos accipio reges, pictas veſtes jam apud Homerum fuiſſe, unde triumphales nata modo toga picta, modo tunica palmata, modo prætexta appellatur: purpurei erat coloris, & cocci probatiſſimi.*

52. *Lictor.*] Dictus eſt à ligando quòd, ut ſupra dixi, faſces virgarum ligatos ferebat. Duodecim lictores erant: quem numerum Romulus ſumpſit vel è numero avium, quæ augurio ipſi regnum portenderant: vel ab Hetruſcis finitimis, quod ii ex duodecim populis, communiter creato regi ſinguli populi lictores dederint.

53 *Tribunal.*] Suggeſtus erat editior, unde conſpici magiſtratus ab omnibus poterat, in quo ſella, juriſdictionis inſigne, locata erat, ubi ſedens Prætor cognoſcebat, & pronunciabat.

54. *Detumeſcitis.*] Quia magiſtratus annui erant, ne, ut notat Florus, poteſtas morâ corrumperetur. De Conſul. pag. 133. not 98.

55. *Verna.*] Licet verna apud antiquos ſignificet ſervum natum ex ancillâ aut ſervo, hîc tamen ſumitur pro quocumque ſervo.

56. *Farre pullos.*] Quia Romani nihil magnum inchoabant, priuſquam pullos conſulerent, ex tripudiiſque captarent auſpicia. Pulli cum à farre abſtinebant, ominoſa erant: quæ cum aliquando contempſiſſet Flaminius, ab Hannibale victus eſt.

57. *Aquilâ*] Triumphantes enim, ut ſcribit Livius lib. 3. *Scipionem eburneum præferebant, extante in ſummitate aquilâ ex eâdem materiâ.* De qua Juven. *Da nunc & volucrem, ſceptro quæ ſurgit eburno.*

58. *Geſtator.*] Sane aut erraſſe Prudentium fateri debemus, aut alium morem fuiſſe temporibus Livii, alium Prudentii. Ex hoc enim loco colligimus ſua ipsâ manu triumphantem geſtaſſe Scipionem. Livius vero multis in locis aſſerit prælatum fuiſſe triumphantibus. Unde qui geſtabant, ſigniferi, vexilliferique dicebantur.

59. *Bellua.*] Elephantis, cujus dentes

Inflatus oſſe, cui figura eſt alitis.
Jam ſi ſub aris ad [60] ſigillorum pedes
Jaceatis, infra ſectilem quercum ſiti,
Quid eſſe vobis æſtimem projectius?
Nudare plantas ante carpentum ſcio
Proceres togatos, [61] matris Idææ [62] ſacris.
[63] Lapis nigellus evehendus eſſedo,
Muliebris oris clauſus argento ſedet:
Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis
[64] Almonis uſque pervenitis rivulum.
Quid illa turpis pompa? nempe ignobiles
Vos eſſe monſtrat, cùm [65] Luperci curritis.
Quem ſervulorum [66] non rear viliſſimum,
Nudus platêas ſi per omnes curſitans
Pulſet puellas verbere ictas ludicro?

INTERPRETATIO.

eburneam, atque elephantinum dentem, ex quo ſurgit aquila figura. Quid jam vobis vilius ducam; ſi vos inſpicio *ſub aris jacentes ad ſtatuarum baſes, necnon querna ſimulachra adorantes. Non* etiam *ignoro ſenatores Cybelis in ſacris nudis pedibus præcedere currum, in* quo *ſtatua ex nigro lapide* illam deam repræſentans, *clauſaque capſulâ argenteâ vehitur, & ita diſcalceatos præeundo hanc ducere uſque ad Almonem fluvium, ut aquâ* & vaſa & lapidem *lavent. Quid ſentiam de* illis Panos *feſtis*, quæ *dum agunt* ipſius *ſacerdotes, monſtrant contemptiſſimos homines eſſe? Quis* enim *mancipiis viliorem non exiſtimet illum, qui per omnes plateas curſitat, & mulieres pulſat virgâ per laſciviam.*

NOTÆ.

ebur ſunt teſte Plinio. Cur Romani dicantur togati vid. pag. 105. not. 2.

60. *Sigillorum pedes.*] Ita contra Symmachum de Pallade lib. 2. *Ut humenti deſudant mœſta ſigillo.*

61. *Matris Idææ.*] Cybelis ſcilicet, quæ & Rhea, & Ops, Saturni uxor, mater deorum, ac terra ipſa dicitur. Idæa autem ab Ida Phrygiæ monte: nam hæc dea tota fuit Phrygia, & inde allata Romam. Sed de Cybele plura dicemus pag. 223. not. 84.

62. *Sacris.*] Ammian. Marcellin. l. 26. *Ad diem 6. Calend. Apriles, quo Romæ matri Deûm pompæ celebrantur annales, & carpentum, quo vehitur ſimulachrum, Almonis undis ablui perhibetur.*

63. *Lapis nigellus.*] Extat adhuc Romæ lapidea illa Cybelis effigies. Quæ hujuſce deæ ſacra ſpectant, tam fuſe deſcripſit, ut nihil addi poſſit.

64. *Almonis.*] Almo fluvius eſt, vel potius rivus ante portam Capenam, Romæ vicinus. Ovid. lib. 4. Faſt. *Illic purpureâ canus cum veſte ſacerdos Almonis, dominam, ſacraque lavit aquâ.*

65. *Luperci.*] Sacerdotes Panos. Grex improbus & impudens, per vicos corpore nudo curſitabat, & ſcuticâ virgâve è pelle hircinâ pulſabat per laſciviam, ut inquit Livius, mulieres obvias, quæ dextras ultro præbebant, quaſi feliciores futuræ puerperæ, ſi talia verbera non renuiſſent. Unde Juvenalis: *Nec prodeſt agili palmas præbere Luperco.* Et Ovidius: *Excipe fecunda patienter vulnera dextra, jam ſocer optatum nomen habebit avi.*

66 *Non rear viliſſimum.*] Ipſimet pagani, Ovid. lib. 2. Faſtor. Livius lib. 1 Juven ſat. 2. hæc Panos feſta irrident. Cic. quoque M. Antonio hunc diſcurſum objicit.

Miſeret tuorum me ſacrorum & Principum,
Morumque, Roma, ſeculi ſummum caput.
Age explicemus, ſi placet, myſteria,
Præfecte, veſtra. jam neceſſe eſt audias,
[67] Nolis veliſne, quid colatis [68] ſordium.
Nec terret iſta, qua tumes, veſania,
Quòd [69] vultuoſus, quòd [70] ſupinus, quòd rigens,
Tormenta lethi comminaris aſperi:
Si me movere rebus ullis niteris,
[71] Ratione mecum, non furore, dimica.
Jubes, relictis Patris & Chriſti ſacris,
Ut tecum adorem feminas mille ac mares,
Deos Deaſque, deque ſexu duplici
Natos, nepotes, abnepotes editos;
Ut tot [72] ſtuprorum ſordidam proſapiem.
[73] Nubunt puellæ; ſæpe luduntur dolis,
Amaſionum comprimuntur [74] fraudibus.

INTERPRETATIO.

O *Roma*, quæ totius *orbis es caput*, *me tuorum ſacrorum*, *ſenatorum*, *morumque miſeret. Jam* vero, ô *Aſclepiades*, quàm tua pudenda ſint *ſacra*, *unà*, *ſi placet*, *conſyderemus. Quos ſordidos deos colas*, *velis nolis-ve* à me *accipies hodie. Quanquam* torvo vultu me intuearis, *infamis ſis*, *atque immitis*, quanquam magnas pœnas *mortemque ipſam mineris*, *nihil formido*, *nec me terret tua illa ira*, *quam in me evomis. Vis-ne me aliqua re permovere*, excogita *argumenta*, *vi nihil proficies. Jubes* igitur, *Patris* æterni *& Chriſti ſacris relictis*, *me tecum quamplurimas mulieres homineſque*, *deos deaſque*, *natos*, *nepotes*, *pronepotes quos homo ex fœmina ſuſcepit*, *denique tam turpem ſobolem ſtupris* conceptam *adorare*. Quæ ſoboles *medias virgines complectitur*, *ſæpe dolis conſtuprat*, *fraudibuſque com-*

NOTÆ.

67. *Nolis*, *velis-ne.*] *Velis*, *Nolis*, veteri proverbio dicimus, cum vis alicui infertur.

68. *Sordium.*] Ritus gentiles, rectiùs *ſordes*, quam ſacra nominat: quia omne libidinum genus, omne impudicitiæ permittebant, indicebantque.

69. *Vultuoſus.*] Vultuoſa frons apud Apuleium pro tetricá legitur, lib. 3. Metamorph. *Longè diſſimilis advenit*, *non læta facie*, *ſed vultuoſa fronte rugis inſurgentibus aſſeverabat.* Quia, ut ait Plin. lib. 11. cap. 37 ſect 51. *Frons & aliis*, *ſed homini tantum triſtitiæ*, *hilaritatis*, *clementiæ*, *ſeveritatis index.*

70. *Supinus.*] Quoniam ſupinus recubitus indicium èſt hominis ſoluti & otioſi, factum eſt ut ſupinum pro molli, delicato, otioſo, & negligenti ponant ſcriptores. Juven. ſat. 3. *Et multum referens de Mecænate ſupino.*

71. *Ratione mecum*, *non furore dimica.*] Idem Cyprian. contra Demetrian. *Quid cum terrena carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere*, *virtutem mentis infringe*, *fidem deſtrue*, *diſceptatione ſi potes vince*, *vince ratione.*

72. *Stuprorum.*] Poëtæ enim volunt Bacchum à Jove ex Semele procreatum fuiſſe, Herculem ex Alcmenâ.

73. *Nubunt puellæ.*] Hebe ſcilicet Herculi, Minerva Vulcano, Plutoni Proſerpina.

74. *Fraudibus.*] Siquidem belluarum imaginem induit Juppiter, avium, ſerpentum, elementorum, auri, rerumque aliarum ut ſtupraret Ledam, Danaën, Æginam, &c.

Inceſta fervent : furta mœchorum calent :
[75] Fallit maritus : odit [76] uxor pellicem :
Deos catenæ colligant [77] adulteros.
Oſtende, quæſo, quas ad aras præcipis
[78] Vervece cæſo fumet ut [79] ceſpes meus ?
[80] Delphosne pergam ? ſed vetat palæſtrici
Corrupta [81] ephebi fama, quem veſter Deus
Effeminavit [82] gymnadis licentiâ.
Mox flevit impuratus occiſum gravi
Diſco, & dicavit florulentum ſuccubam.
[83] Conductus idem pavit alienum pecus :
Furem deinde perditi paſſus gregis
Segnis bubulcus tela & ipſa perdidit.

INTERPRETATIO.

primit ; quæ vulgo *committit inceſta*, quotidie *in adulterio deprehenditur*, itaut *viri fidem maritam lædant*, *mulieres odium habeant in concubinas*, Vulcanus *lectum*, in quo ſunt Mars & Venus, *catenis cingat*. *Dic* jam, *amabo te*, *quas aras tingam votivo ſanguine*, *colamque ovibus?* *An Delphos petam*; *at me amovet infamia palæſtrita Hyacinthi*, *quem Apollo in palæſtrâ ſtupravit*, quem *cinædum miſſili diſco occiſum* non ſolum *flevit is laſcivus Deus*, *ſed etiam in florem mutavit* : ab hoc me amovet paſtoritia illa vita Apollinis, *quam egit dum greges Admeti paſcebat* ; ac denique ipſius *ſegnities*, *quæ tanta fuit ut* Mercurius *&* *boves* *&* *ſagittas furatus fuerit*.

NOTÆ.

75. *Fallit maritus.*] Compreſſit & nuptas, ut Alcmenam Corinthiam, Phœniſſamque Europam.

76. *Uxor pellicem.*] Juno enim Calliſtonem, Semelen, Latonam, Majam, aliaſque complures odit.

77. *Adulteros.*] Martem & Venerem, quos Vulcanus catenis ferreis ligavit, & cum ludibrio diis deabuſque ſpectandos expoſuit.

78. *Vervex.*] Mas eſt inter oves ; cui inverſi ſunt, ſive adempti teſticuli.

79 *Ceſpes.*] Pro arâ hîc ſumitur è ceſpite enim, velut in caſtris ſubita ſibi aggerebant aras, nec non ceſpitem interdum Romano ritu aris imponebant antiqui.

80. *Delphos.*] Delphi urbs Phocidis in Achaiâ ad montem Parnaſſum, celebris propter Apollinis oraculum & templum, à Gallis direpta duce Brenno. Nunc viculus dumtaxat in planitie 9. milliaribus diſtat ab orâ ſinus Corinthiaci in Boream.

81. *Ephebi fama.*] Hyacinthus Amyclides dilectus ab Apolline, cùm per jocum in certamen diſci veniſſet, altius jactum pondus non prius deſpicere potuit, quam capiti ſenſit injectum. Quo eliſo poſt obitum ejus cruor in florem ejus nomine inſcriptum ceſſit. Ovid. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit, & hya flos habet inſcriptum, funeſtaque littera ducta eſt.* De Ephebo pag. 64. not. 17.

82. *Gymnadis.*] Exercitium dicitur Gymnas, à nomine Græco γυμνὸς nudus, quia nudi luctabantur.

83. *Conductus.*] Apollo ab irato Jove pulſus cælo, Theſſalica armenta regis Admeti pavit, & à Mercurio circumventus non ſolum boves in agro, ſed etiam pharetram amiſit. Unde Horat *Viduus pharetra riſit Apollo.* Conſule Ovid,

An ad [84] Cybeles ibo [85] lucum pineum?
[86] Puer ſed obſtat [87] Gallus, ob libidinem
Per triſte vulnus, perque ſectum dedecus
Ab impudicæ tutus amplexu deæ,
Per multa [88] Matri ſacra plorandus ſpado.

INTERPRETATIO.

An montem *piniferum Idam petam; ſed* me *avocat libido Atys Cybelis ſacerdotis, qui turpes in hujuſce deæ amplexus non ivit, quòd triſti vulnere ſua verenda abſcidiſſet;* me avocant *ſacra deorum matris*, in quibus is *ſpado ploratur.*

NOTÆ.

84. *Cybeles.*] Seu mater Idæa de quâ ſupra; ſic dicta ſive à κύβω & κεφαλὴ; quia rotunda eſt terra, aut quia in cæremoniis crebro caput rotabant ejus miniſtri; ſive à Cybelo monte Phrygiæ. Vehitur curru, ac trahitur à leonibus. Premebantur autem ejus ſacra gravi ſilentio, ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent.

85. *Lucum pineum.*] Quippe in Ida monte, ubi ſanctiſſime colebatur Cybele, pinus abundabat, & ei pineus ibi lucus ſacer erat. Virg. *Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos.* Arbor autem illa huic deæ ſacra erat, quòd, ut ait Arnobius, imago eſt arboris, ſub quâ ſibi Atys virum demeſſis genitalibus abſtulit, aut quòd teſte Ovidio, Atys in pinum fuit commutatus.

86. *Puer.*] Atys ſcilicet. Quæ de eo à variis ſcriptoribus Diodoro, Pauſania, Euſebio, Arnobio, Ovidio, & Catullo ſcripta ſunt, congerere infiniti &, ni fallor, legentibus non nimium jucundi laboris foret; præſertim cum ea jam omnia alii plerique ſtudioſe collegerint. Satis habebo & Catulli & Ovidii fabulas breviter indicare. Atym igitur eximia pulchritudine puerum deorum mater ſibi caſto devinxerat amore, eâ lege ut pudicitiam integram conſervaret, ſacriſque præeſſet. At ille mandatorum immemor cum nympha Sangaritide coivit, quare in furias actus ſe ipſe primùm excaſtravit; deinde cum ſe interficere vellet, in pinum arborem fuit commutatus Ita Ovid. Catullus vero aliter cecinit. Cum Atys in nemus Cybelæ ſacrum veniſſet, magnâ comitum ſtipatus manu, furore correptus virilia amputavit ſibi. Idem fecêre ceteri quoque, qui cum eo venerant; tum per aliquod tempus, ut mos ſacrorum ferebat, tumultuati obdormierunt. Expergefactus Atys, cum ad ſe rediiſſet, cœpit lamentari conditionem ſuam, etiamque de repetenda cogitabat patriâ. At Cybele objecto leone, eum ita perterrefecit, ut ab ultimo littore, quo jam proceſſerat, iterum in nemoris opacitatem compulerit, ubi omne reliquum vitæ ſpatium exegit. Quos pueri gemitus & dolores ita celebrari annuatim voluit, ut ſimilia poſtea fierent, & adoleſcentes Cybelis ſacerdotes idem dedecus paterentur; adhibitæ ſunt ad ea ſacra Cymbaliſtriæ, & Crotaliſtriæ quæ ſtrepitus excitarent, ne clamor mutilantium ſe ſe audiretur.

87. *Gallus.*] Sacerdotes Cybelis Galli vocantur à Gallo flumine Phrygiæ, quia qui ex eo bibiſſent, in hoc furere inciperent, ut ſe privent virilitatis parte. Licet alii aliam affectant etymologiam, dictos videlicet eos fuiſſe volunt à Gallo quodam, qui primus hujuſce deæ ſacerdos fuit.

88. *Matri ſacra.*] Forte dedit nobis Prudentius: *Per multa Matris ara plorandus ſpado.* Apud Silium Italicum lib.17. de magna Matre Romam advecta: *Circum arguta cavis tinnitibus æra, ſimulque certabant rauco reſonantia tympana pulſu.* Et apud Martialem: *Æra Celenæis lugentia Matris amores.* De cymbalis intellige.

Sed credo magni limen amplectar Jovis:
Qui ſi citetur [89] legibus veſtris reus,
Laqueis minacis implicatus [90] Juliæ,
Luat ſeveram vinctus & [91] Scatiniam,
Te cognitore dignus ire in carcerem?
Quid [92] aureorum conditorem temporum
Cenſes colendum? quem fugacem non negas
[93] Latuiſſe furtim, dum reformidat malum:
Quem ſi beatè vivere audit Juppiter,
Plectat neceſſe eſt occulendi conſcios.

INTERPRETATIO.

Nec is ſum qui magni Jovis intrem templum; ille enim, *modo in jus vocetur, legibuſque Romanis* condemnetur, *aut Juliâ lege pelletur in exilium, aut Scatiniâ* maximam *numerabit* pecuniam, *aut, te* ipſo *judice, in carcerem mittetur. Nepu-tes me* unquam *adoraturum Saturnum*, *ſub quo fuit ætas aurea*; ſiquidem *is Deus fugit, ut ingenue fateris; atque in Latio latuit timens* ne de ipſo ſe *vindicaret* Juppiter. Quodque majus eſt, ſtatim atque *filius audit patrem* ſuum *beate vivere, plectit* tanquam inimicos eos, *qui* Saturnum *occultarunt*.

NOTÆ.

89. *Legibus veſtris reus.*] Digna memoria ſunt, quæ luculente Athanaſius ſcribit: *Si quis actiones eorum, qui dii prædicantur, in unum colligat, inveniet, eos non tantum mortales fuiſſe, ſed omnium mortalium teterrimos. Ut ex Jovis amoribus & libidine apud poëtas cognoſcitur, qui ſcribunt ab eo Ganymedem rapi, & furta adulteriorum patrari, & eum itidem voluptatibus ſuccumbere, muliercula ancillari, & illarum gratiâ verſipellem, imagine brutorum, quadrupedum, ſuam ipſius dignitatem in periculum adducere. Num dignum eſt, ut is, qui deſignat talia, quique ejuſmodi flagitiis famoſus eſt, quæ ne communes quidem leges Romanorum, in mere hominibus impunita velint, pro numine habeatur? Quis ipſum non vituperet, quis non multandum morte judicet.*

90. *Julia*] A C. Octav. Auguſto lata eſt lex Julia coërcendis adulteriis ſtupriſque. Horat. lib 4 od 5. *Nullis polluitur caſta domus ſtupris: mos & lex maculoſum edomuit nefas.* Domitianus videtur illam jam veluti obſoletam reduxiſſe. Juven. *Leges revocavit amaras omnibus, atque ipſi Veneri, Martique timendas.* Sed quæ ejus pœna. Relegationem cenſuit Yvo Villiomarus, Robertus Titius mortem. Hujus legis capita hinc inde diſperſa collegit Barnabas Briſſonius, quem conſulat, qui plura cupit ediſcere.

91. *Scatiniam.*] Ante Juliam legem de adulterio, mentio etiam fit legis Scatiniæ de pueris impudicis. Apud Juven. ſatyr 2. *Quod ſi vexantur leges ac jura citari ante omnes debet Scatinia.* Hanc tulit, ut Paulo Manutio placet, C. Scatinius Aricinus tribunus plebis in eos, qui alienam pudicitiam ſollicitaſſent, aut ſuam ipſi proſtituiſſent, quibus pœnam irrogavit decem millia nummorum. Auſ. epigr. 89. *Semivir ipſe Scatiniam metuens, non metuit Titiam.* Valerius tamen Maximus lib. 6. cap. 10. teſtatur C. Scatinium Capitolinum tribunum plebis, quòd filium M. Claudii Marcelli, Ædilis Curulis de ſtupro appellaſſet, damnatum fuiſſe, id quod etiam Plutarchus in Marcelli vitâ habet, à quo quidem hanc legem Scatiniam vocatam voluit. Apud te ſit judicium. De Jove pag 128. not. 79.

92. *Aureorum temporum.*] Virg. *Aureaque, ut perhibent, illo ſub rege fuerunt tempora:* nempe ſub Saturno.

93 *Latuiſſe furtim.*] Unde Italiæ pars dicta eſt Latium, quòd in eâ Saturnus exul latuerit. Id notum omnibus.

Quid inter aras [94] diſſidentum numinum
Putas agendum? Martis indignabitur
Offenſa virtus, ſi colatur Lemnius.
[95] Junonis iram ſentiet, quiſque, ut Deum,
Signo aut ſacello conſecrarit [96] Herculem.
Dicis, licenter hæc Poëtas fingere.
Sed ſunt & ipſi talibus myſteriis
Tecum dicati; quodque deſcribunt, colunt.
Tu cur piaclum tam libenter lectitas?
Cur in theatris, te vidente, id plauditur?
[97] Cygnus ſtuprator peccat inter [98] pulpita.

INTERPRETATIO.

Quid plura: *licet ne deos colere, qui inter ſe* perpetuo *rixantur*, ita-ut, *qui Vulcanum invocat*, belligeri *Martis cadat in offenſionem? qui ſtatuam templumve ponit Herculi, Junonem iratam habeat. Hæc* omnia *poëtarum eſſe commenta reſpondebis. Quaſi vero poëta tuam non ſuſcepiſſent religionem, quoſque* deos *canunt, non colerent.* Quaſi vero *tu ipſe non libenter legeres illa in deos inventa:* omniſque populus, *te teſte, has fabulas in theatro plauſu non comprobaret.* Quoties *comœdi* Jovem mutatum *in Cygnum* & Ledam *adulterantem in ſcenis*

NOTÆ.

94. *Diſſidentium.*] Nam ab Homero aliiſque poëtis dii deæque inducuntur inter ſe diſcordes; maxime vero Saturnus & Juppiter, Mars & Vulcanus, Juno & Hercules. De Marte, de Lemnio aut Vulcano pag. 122.

95. *Junonis.*] Juno Saturni filia ſororque Jovis. In Samo inſula Icarii maris hæc dea adolevit, nupſitque Jovi, ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulachrum habitu nubentis, & ſacra ritu nuptiarum. Nulla fuit omnium dearum, quæ magis pellicum multitudine infeſtata fuerit. Idcirco Numa apud Romanos lege ſancivit, ne qua pellex Junonis templum ingrederetur, his verbis: *Pellex adem Junonis ne tangito: ſi tangat, Junoni agnum fœminam crinibus dimiſſis cadito.* Hinc, quòd Hercules è pellice Alcmenâ natus fuiſſet, ipſi infenſa erat.

96. *Herculem.*] Hercules Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt, unde dictus eſt Hercules ab Ἥρα *Juno*, & κλέος *gloria*. Duodecim præcipuos ejus labores deſcribit Virg. lib. 8. v. 288. 1. Cùm eſſet in cunis immiſſos à Junone angues duos eliſit. 2. Troiam cepit ſub Laomedonte. 3. Oechaliam diruit, quòd hujuſce civitatis rex Eurytus Jolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, & poſtea denegaſſet. 4. Subditus Euryſtheo, ab eodem ad laborioſiſſimas expeditiones miſſus eſt: 5. Pholum alioſque Centauros ſagittis confixit. 6. Taurum agros Cretenſium populantem non mactavit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. 7. Leonem in ſylvâ Nemeâ unguibus apprehenſum diſſecuit, ejuſque pellem in veſtem ſibi aſſumpſit. 8. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes. 9. Cerberum eduxit. 10. Cecîdit Hydram Lernæam. 11. Prometheum liberavit. 12. Excitatâ & ſuccensâ Pyrâ in Oetâ monte Theſſaliæ, in eam immitit ſeſe, & ſic expurgatus omni contage mortali tranſiit ad deos.

97. *Cygnus.*] Juppiter Ledæ amore captus in Cygnum mutatus, eâ potitus eſt, quæ ovum dicitur peperiſſe, ex quo Caſtor, Pollux, & Helena orti eſſe finguntur. Ovid. epiſt. 8. *Non ego fluminei referam mendacia cygni: nec querar in plumis delituiſſe Jovem.*

98. *Pulpita.*] Pulpitum, locus ante

Saltat Tonantem [99] tauricornem [100] ludius :
Spectator horum [101] Pontifex ſummus ſedes,
Rideſque & ipſe, nec negando deluis,
Cum [102] fama tanti polluatur numinis.
Cur tu, ſacrate, per cachinnos ſolveris,
Cùm ſe maritum fingit [103] Alcmenæ Deus?
Meretrix [104] Adonem vulneratum [105] ſcenica
Libidinoſo plangit affectu palàm.
Nec te lupanar [106] Cypridis ſanctæ movet?
Quid, quòd ſub ipſis veritas [107] ſignis patet,
Formata in ære criminum veſtigiis?

INTERPRETATIO.

imitati ſunt, quoties *hiſtriones repræſentarunt* eundem *Deum in taurum converſum*, qui Europam rapiebat; dum tu *ſacris præfectus ſpectator aderas, videbas, iis aſſentiebaris, nec purgabas Jovem de tot ſceleribus, quibus ipſius fama inquinabatur. Unde* etiam *tu*, qui *cenſor es religionis, cachinnos tollis*, quòd introducitur *Juppiter, qui mentitur ſe eſſe Amphitryonem. Tibi vero nullas movet lachrymas Veneris infortunium, licet obſcœno carmine* ſuum *Adonin* ab apro *interfectum lugeat. Jam* tabulas conſyderemus. *Nonne fas eſt veritatem intueri, quæ*, ut ita loquar, *in ære inſculpta eſt atque ac* deorum *criminum imagines*. Et ſane?

NOTÆ.

ſcenam editior, in quo omnis Comœdia recitabatur. Juv. ſat. 6. *Longa per anguſtos figamus pulpita vicos.*

99. *Tauricornem.*] Juppiter Europæ Agenoris Phœnicum regis filiæ amore captus in taurum ſe convertit, cujus dorſum poſt multas blanditias Europa aſcendere auſa, in Cretam per mare à Jove eſt adductâ.

100. *Ludius.*] Pro actore ſcenico. Ludii enim vocabantur Hiſtriones à Lydis populis Aſiæ mollibus, qui facta turpia in theatris exercebant.

101. *Summus Pontifex.*] Quia totius religionis apud Romanos & rerum divinarum erat arbiter.

102. *Fama polluatur.*] Quare Arnobius lib. 5. acute id paganis objicit & ingenioſe: *Eadem ubique eſt Jupiter fabula, neque ullum turpitudinis genus eſt, in quo ejus non nomen conſociatis libidinibus conſeratis.*

103. *Alcmena.*] Alcmena Electrionis erat filia, quam uxorem duxit Amphitryon Alcæi Thebani filius. Juppiter illam adamavit, quare ut illam comprimeret, in Amphitryonem illius maritum converſus cum eâ concubuit, ex quo concubitu ſuſcepit Herculem.

104. *Adonin.*] Adonis filius Cinyræ Cypriorum regis & Myrrhæ fuit: illum Venus in deliciis habuit. Hic in venatione apri dente ſub inguine percuſſus laceratuſque proſternitur letho. Venus miſerata in florem Adonium, qui eſt ſanguineo colore, eum transformavit.

105. *Scenica.*] Venus enim in ſcenis nota.

106. *Cypridis.*] Nempe Veneris de quâ diximus plura. Cypris autem vocatur à Cypro inſula maris mediterranei, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebri. In eam enim volebant antiqui ſuper undis à Zephyro delatam fuiſſe, ſtatim atque concepta fuit, ibique fuiſſe ab Horis educandam ſuſceptam.

107. *Signis patet.*] Unde Tertullianus: *Quos homines fuiſſe negari non poteſt, ad quod etiam nota accedunt, quæ ne deos quidem factos, credi permittunt.*

Quid

Quid vult ſigillum ſemper adfixum Jovi
Avis miniſtræ? nempe velox armiger
Leno, exoletum qui tyranno pertulit.
Facem recinctâ veſte prætendit [108] Ceres.
Cur, ſi deorum nemo rapuit virginem;
Quam nocte quærens mater errat pervigil?
Fuſos rotantem cernimus [109] Tirynthium.
Cur, ſi [110] Neæræ non [111] fuit ludibrio?
Quid ruſticorum monſtra deteſter deûm;
[112] Faunos; [113] Priapos, [114] fiſtularum præſides,

INTERPRETATIO.

An ſemper aquilam Juppiter haberet adjunctam, niſi ea volucris armigera lenonis munus obeundo ipſi Catamitum Ganimedem *detuliſſet.* An *Ceres fluxâ* etiam *veſte facem geſtaret in manibus, niſi Pluto rapuiſſet Proſerpinam, quam ut quærat, noctes totas pervigilat erratque.* An denique *Herculem cerneremus lanam nere, niſi ipſi illuſiſſet Omphale. Quid dicam de diis* omnibus *ſylveſtribus monſtroſiſque, Faunis*

NOTÆ.

108. *Ceres.*] Saturni & Opis filia; captus fuit Juppiter illius deſiderio, eamque compreſſit, ex quo nata eſt Proſerpina, quam rapuit Pluto. Ceres laborioſiſſime toto orbe quæſivit filiam, facibus ex Ætna Siciliæ monte accenſis, quare ad illius imitationem ſiculæ mulieres, vel viri per noctem cum accenſis facibus vociferantes, Proſerpinamque vocantes currebant. Frugum, & cultus terræ magnâ ex parte repertrix,

109 *Tyrinthium.*] Hercules Tyrinthius dictus eſt à Tyrinthiâ civitate Argis viciná, in quâ nutritus eſt atque educatus. Is, qui tot labores ſuſceperat, amori muliebri ſuccubuit, atque inermi Omphalæ Lydorum regis filiæ pelle Leonis conceſſâ, & clavâ depoſitâ inter ipſius pediſſequas femineo habitu indutus nere non erubuit.

110. *Neæra.*] Neæra communi vocabulo dicitur quævis mulier laſciva & infamis: ut *Neæra Ægonis* apud Virgilium: Apud Athenæum *Neæra Autolyci uxor.* Hoc loco pro Omphale ſumitur, ſeu pro Jole; eadem enim quæ ſub Omphale toleravit, perpeſſus eſt ſub Jole, Euryti regis Oechaliæ filiâ Vide apud Ovid. quid Dejanira Oenei regis filia, uxorque Herculis, ipſi ſcripſerit.

111. *Fuit ludibrio.*] Feſtivum & ſalſum epigramma mihi liceat hic apponere. *Frangere quem nullâ valuit virtute labores quis fuit Herculeos maximus inter? Amor. Lenam non potuit, potuit ſuperare Leænam. Quem fera non valuit vincere, vicit Hera.*

112. *Faunos.*] Conſtat Faunos fuiſſe Capripedes, Cornutos, hiſpidos, ruſticos ſemideos, dictos à fando juxta Varron quia in ſylveſtribus locis affari homines & alloqui ſolebant. Unde putarunt nonnulli ſive fuiſſe animalia, ſive dæmones, qui pro diis ab agreſtibus tantum hominibus colebantur. Virg. 1. Geor. *Et vos agreſtum præſentia numina Fauni.* Aſt nihil certi ex illorum origine ſcripſerunt poëtæ. Id unum reperitur Faunum Pici Latinorum regis filium ſatyrorum ac Faunorum omnium patrem eſſe.

113. *Priapos.*] Priapus Veneris & Bacchi filius; Lampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus: cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei rudem & quaſi informem ponebant.

114. *Fiſtularum præſides.*] Quòd Pan paſtoritiæ rei præſes Deus fiſtulam compegiſſe dicatur primus ex calamis arundineis, cùm Syringem Nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem. Virg. eclog. 2. *Pan primus calamos cerâ conjungere plures inſtituit: Pan curat oves, oviumque*

Nymphas natantes, incolaſque aquatiles,
Sitas ſub alto, more ranarum, lacu;
Divinitatis jus in algis vilibus?
Ad hæc colenda me vocas, cenſor bone?
Poteſne quidquam tale, ſi ſanum ſapis,
Sanctum putare? nonne pulmonem movet
Deriſus, iſtas intuens ineptias,
Quas vinolentæ ſomniis fingunt anus?
At, ſi quid uſquam vanitatis myſticæ
Nobis colendum eſt, ipſe primus incipe:
Pronuſque adora quidquid in terris ſacri eſt:
Deos Latinos, & [115] Deos Ægyptios,
Quîs Roma libat, quîs [116] Canopus ſupplicat.
Venerem precaris? comprecare & ſimiam.
Placet ſacratus [117] aſpis Æſculapii?
[118] Crocodilus, ibis, & canis cur diſplicent?

INTERPRETATIO.

Scilicet, *Priapo, fiſtularum inventore, Naiadibus, Nereidibus*, quæ Nymphæ *inſtar ranarum udas paludes incolunt.* Profecto *res tam viles conſecrare* mera eſt ſtultitia. Tamen, ô *bone vir, vis ut colam. Si qua* tibi *ſapientia* reliqua *eſt, potes-ne hæc monſtra in numero deorum venerari? Quis* enim *iſtas intuens ineptias, quas vinolentæ anus ſomniarunt, riſum teneret. Sin autem* omnia *cujuſcunque religionis figmenta adorare debemus; præbe exemplum:* jam *tu ipſe adora ea, quæ deorum numero ſunt unicuique* Cole *& Latinos deos, & Ægyptios, quibus Roma, Canopuſque hoſtias immolant. Venerem invocas. invoca & Cercopithecum: Æſculapium ſub ſerpentis effigie non te pudet orare; ora igitur Crocodilum, ibin, canemque,*

NOTÆ.

magiſtros. Plerique dicunt patrem habuiſſe Mercurium. Sic appellatus eſt à πᾶν omne.

115. *Deos Ægyptios.*] Omnes norunt Ægyptios ob vanas ſuperſtitiones, & deorum portenta ab ipſis excogitata deſpectos fuiſſe, maxime vero à Romanis. Unde ſcribit Tertullianus, *Serapim, Iſidem, Harpocratem, cum ſuo Cynocephalo eſſe Capitolio prohibitos, id eſt curiâ deorum pulſos, & ipſorum aras apud Romanos fuiſſe everſas.* Nullus tamen acrius invehitur in hanc ſuperſtitionem, quam Juven. ſatyr. 15. *Quis neſcit Voluſi Bithynice, qualia demens Ægyptus portenta colat, Crocodilon adorat pars hæc, illa pavet ſaturam ſerpentibus Ibim.* De Ægypto pag. 91. not. 31 de Roma pag 4 not. 9.

116. *Canopus.*] Urbs Ægypti apud oſtium Nili, diſtans ab Alexandria 2. mill. paſſ. in ortu. Patria Claudiani poëtæ. Juven. *Barbara famoſo non cedit turba Canopo.* De Venere pag. 138. not. 20.

117. *Aſpis Æſculapii.*] Æſculapium Phœbo & Coronide genitum canunt poëtæ. Is arte medendi inſignis fuit, ac Hippolytum alioſque complures ad vitam revocavit. Gravi peſtilentiâ laborantibus Romanis per legatos oraculum Apollinis conſultum eſt, ex quo reſponſum ut Æſculapium Epidauro accerſerent. Miſſi igitur legati eum ab Epidauris cum impetrare non poſſent, Æſculapius ipſe in anguem converſus per mediam urbem lapſus, navem Romanorum conſcendit. Cum quibus vectus, Romam ut delatus eſt, inſulam Tyberis ingreſſus eſt, ibique ſe virgultis occuluit, qui locus draconis vocatur. Unde ſub illâ effigie poſtea hunc Deum coluere antiqui. Ovid. lib 15. Metam. fuſius id narrat.

118. *Crocodilus.*] Animal quadrupes

Appone porris religioſas arulas :
Venerare acerbum cepe , mordax allium.
[119] Fuliginoſi thure placantur Lares.
Et reſpuuntur conſecrata holuſcula ?
Aut unde major eſſe majeſtas focis ,
Quam nata in hortis ſarculatis creditur ?
Si numen ollis , numen & [120] porris ineſt.
Sed pulchra res eſt , forma in ære ſculptilis.
Quid imprecabor officinis Græciæ ,
Quæ condiderunt gentibus ſtultis deos ?
Forceps [121] Myronis, malleus [122] Polycliti
Natura veſtrûm eſt atque origo cælitum.
Ars ſeminandis efficax erroribus ,

INTERPRETATIO.

porris pone aras fumidas : acre cepe , aculeatumque allium adora. Noli amplius *thure placare fumoſos lares* , niſi etiam *olera ab* Ægyptiis *conſecrata placare velit* *Cur enim putas focis potius quam hortis ſarculo cultis numen ineſſe.* Mihi crede, *ſi foci dii ſunt, porra & dii ſunt. Sed,* inquies , *æra deorum imagines opus ſunt mirabile. Omnes* ſane *pœnas imprecor Græcis artificibus , qui paganis gentibus deos formarunt.* Quid , *Myronis forcipes , malleus Polycleti , deorum natura erit & origo.* Heu cum *arte* ſuâ , quæ vos *tot in errores inducit* , *rigentem*

NOTÆ.

hominibus terrâ pariter atque aquis infeſtum. In aquâ acutiſſime videt, extra quam hebetes habet oculos. Dicitur crocodilus ἀπὸ τοῦ κρόκου καὶ δειλοῦ , id eſt , à croco & timido , quòd crocum ac ejus odorem timeat refugiatque. Plin. *Crocodilum habet Nilus. Unum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret , magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita.*

Ibis.] Avis Ægypti excelſa , cruribus rigidis , corneo proceroque roſtro , avertit peſtem ab Ægypto , quum volucres angues ex vaſtitate Libyæ vento Africo invectas interficit, atque conſumit. Ita Cic. lib. 1. de natura Deorum.

119. *Thure placantur Lares.*] Juven. ſat. 9 v. 137. *O parvi , noſtrique Lares, quos thure minuto , aut farre , & tenui ſoleo exornare coronâ.* Vide pag. 130. not. 85.

120. *Porris*] Porrum , allium , cepe velut ſancta numina venerati ſunt , quæ fallere aut illorum perjurio adſtringi ſine gravi piaculo non licebat. Alexander lib. 5. cap. 10. & Juven. ſatyr 15. *O ſanctas gentes , quibus hæc naſcuntur in hortis numina.*

121. *Myronis.*] Myronem nobilem ſtatuarium , Eleutheris inter Megaram & Thebas natum , & Ageladis diſcipulum bucula nobilitavit , celebratis verſibus laudata. Plin. lib. 34 cap 8. Ubi clara hujuſce ſtatuarii opera recenſet. De eodem Petronius ait : *Myron , qui pœne hominum animas , ferarumque ære comprehendit, non invenit hæredem.* Auſon. epigram 58. *Bucula ſum , cælo genitoris facta Myronis ærea : nec factam me puto, ſed genitam.*

122. *Polycleti.*] Polycletus æqualis & condiſcipulus Myronis , eximius fuit ſtatuarius , Sicyonius , atque Ageladis diſcipulus. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam judicatur , & toreuticen ſic erudiviſſe, ut Phidias aperuiſſe. Proprium ejuſdem , ut uno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe. Fecit duos pueros , item talis nudos ludentes , qui vocantur Aſtragalizontes , quo opere nullum abſolutius fuit. Uterque , teſte Plinio , floruit Olympiade 87.

[123] Barbam rigentem dum Jovis circumplicat,
Dum defluentem leniter flectens comam
Limat [124] capillos & [125] corymbos [126] Liberi,
Et dum [127] Minervæ pectus [128] hydris aſperat.
Injecit atram territis formidinem,
Ut fulmen æris, ceu Tonantis, horreant:
Tremant venenum ſibilantis [129] Gorgonæ:
Putent [130] ephebum poſt triumphos Indicos
Ferire [131] thyrſo poſſe, cùm ſit ebrius.

INTERPRETATIO.

barbam Jovis circumflectit artifex, *aut flectens comam leniter defluentem capillos Bacchique elimat Corymbos, aut denique pectus Minervæ* multiplici *ſerpentum* capite *exornat; tanto concitati eſtis terrore, ut fulmen ex ære* fabricatum *tanquam Dei* fulmen *horreatis, ut timeatis Meduſæ caput, ut Bacchum qui de India triumphavit, quique* ſemper *ebrius eſt, poſſe Thyrſo furorem incutere putetis.*

NOTÆ.

123. *Barbam rigentem.*] Arnob. lib 6 *Ricinatus Juppiter atque barbatus, dextrâ fomitem ſuſtinens perdolatum in fulminis morem*

124 *Capillos.*] Unde Ovid. 1. Amor 14. *Formoſa periere comæ: quas vellet Apollo, quas vellet capiti Bacchus ineſſe ſuo.*

125. *Corymbos.*] Corymbus, racemus hederæ, quo coronabatur Bacchus.

126 *Liberi*] Ita appellatus eſt Bacchus à liberando, quia vinum curas ſolvit, & mentem ab illis liberat, & facit in omnes conatus audaciorem Unde Horat. 1. epiſt. 15. *Ad mare quum veni, generoſum & lene requiro quod curas abigat:*

127. *Minerva.*] Minervam ſeu Palladem è Jovis cerebro armatam natam fuiſſe ſcripsêre Apollon. Steſichorus, & Lucianus in Dialogis Deorum, ubi Jovem parturientem introducit, & Vulcanum cum prævalidâ ſecuri, ut ipſi caput dividat. Nonnulli tamen volunt Neptuni & Tritonidis Africæ paludis filiam eſſe.

128. *Hydris aſperat.*] *Pallas bicorpor,* inquit Attius, *anguium ſpiras trahit.*

Pectus hydris.] Mirificum Palladis clypeum deſcribit Virg lib 8. *Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma, certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant.* Quo loco addit Meduſæ caput anguiferum, non in clypeo ut alias, ſed in anteriore Loricæ parte ad pectus affixum eſſe. Narrant poëtæ Minervam, quod Meduſa vim à Neptuno paſſa eſſet in templo, capillos illius in ſerpentes mutaſſe, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus abſcidit auxilio Minervæ, quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret; abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo impoſuit ad terrorem.

129. *Gorgonæ.*] Meduſæ ſcilicet. Tres fuêre Gorgones Sthenyo, Euryale, Meduſa; Phorci filiæ, quæ omnes unum oculum habebant, quo invicem utebantur. Dictæ ſunt Gorgones à γοργότης ferocitas.

130 *Ephebum*] Bacchum vini Deum, qui Jovis filius eſt ex Semele. Is Indos debellavit, & primus omnium triumphavit, vectus Indico elephanto, ut ſcribit Diodorus.

Ephebum] Adi Ovid Metam. de Baccho: *Tibi enim inconſumpta juventa eſt. Tu puer æternus: tu formoſiſſimus alto conſpiceris cælo.* Fulgent lib 2 Mytholog. *Dionyſius juvenis ideo pingitur, quia nunquam ebrietas matura eſt.*

131. *Thyrſo.*] Macrob lib 1. Saturn. cap. 18. ait liberum patrem tenere Thyrſum, quod eſt latens telum, cujus mucro hederâ lambente protegitur. Unde Thyrſigerus dictus eſt Bacchus.

Tum, quod [132] Dianam molle [133] ſuccinctam vident,
Venantis arcum pertimeſcunt virginis.
Si fortè vultum triſtioris Herculis
Liquore criſpo maſſa finxit fuſilis,
[134] Clavam minari, ni colatur, creditur.
Jam quis paventum corda terror occupat
[135] Junonis iram ſi polite expreſſerit?
Velut [136] retortis intuens obtutibus
Avertat ora de litantis hoſtiâ,
Lapis ſeverâ fronte mentitur minas.
Miror, quòd ipſum non ſacraſtis [137] Mentoı.
Nec templum & aras ipſe [138] Phidias habet.

INTERPRETATIO.

Quod ſi Dianam cornitis ſuccinctam muliebriter, arcum illius *dea venatricis pertimeſcitis. Si as fuſile Herculem*, cujus *criſpi* ſunt *capilli, finxit ſeveres vultus in duentem pro certe habetis* illum vos *clavâ minari, niſi precatu infringatis* quam primum. *Quanto jam*, ò ſuperſtitioſi, *perculſi eſtis timore, cùm* ſtatuarius *Junonis iram repræſentavit perfecte, cumque ſtatua ſeverâ frente ita mentitur minas, ut dea averſis ocul·s ne hoſtiam quidem immolateremque reſpiciat.* Certe equidem miror *quòd Mentorem non adoretis, quòd non ponatis Phidiæ & templum*

NOTÆ.

132. *Dianam*] Diana, venationis dea, cujus in tutelâ canes; Latonæ filia, ſoror Phœbi, virgo dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores coluit, & venatum. Ejus imagini, teſte Melautho in libro de imaginibus Deorum, ſemper arcus adhiberi ſolitus fuit. Virg. lib. 11. *Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia Virgo.* De Hercule pag 125. not 96.

133 *Succinctam.*] *Diana interim eſt aliò ſuccincta venatrix.* Minuc. Octav. & Arnob. lib. 6. *Semitectis femoribus Diana.*

134. *Clavam.*] Vide, quæ de clava diximus Hamartig. v 403.

135. *Junonis iram.*] Hæc tanta fuit, ut locum proverbio dederit apud Græcos Latinoſque. Virg. lib. v. 781. *Junonis gravis ira, & inexſaturabile pectus.* Et Seneca, in Hercule Oeteo: *Junonem doce, quid odia valeant, neſcit iraſci ſatis.*

136 *Retortis obtutibus.*] Averſis oculis, quod iracundiæ eſt indicium. Deſcribit enim obiter, quo habitu in delubris dii ſteterint, nempe ut eſſent ad terrorem appoſiti.

137. *Mentorem.*] Mentor mirus fuit in vaſis cælandis artifex. Ut auctor eſt Plin. lib. 33. cap. 11. & 12. *Lucius Craſſus orator duos habuit ſcyphos Mentoris manu cælatos, centum ſeſtertiis emptos: confeſſus eſt tamen ſe his nunquam uſum eſſe propter verecundiam.* Ac Cicero laudat in Verrinis pocula duo, quæ Heraclea cognominabantur Mentoris manu ſummo artificio facta, quæ ſuſtulit Verres. Vaſa quoque Mentoria conſecrata fuerunt Capitolino Jovi, & Dianæ Epheſiæ.

138 *Phidias.*] Ante omnes clarus & peritus artifex. Pictor, ſtatuarius, ſculptor fuit. Hæ artes natæ cum ipſo exiſtimabantur. Ita de eo Plin. lib. 3. cap. 8. in ebore ſcalpendo præcipue claruit. Quare fuit commendata Minervæ ſtatua, quam Athenis ex ebore fecit, 26. cubitorum altitudine, in cujus clypeo Amazonum pugnam, ut Gigantomachiam inſculpſit, incluſitque, teſte Cicer. ſpeciem ſui ſimilem. Juven. ſatyr. 8. *Phidiacum vivebat ebur.* De Pelui pag. 95.

Quibus omne ſanctum eſt, quod pavendum[147] rancidæ
Edentularum cantilenæ ſuaſerint.
Vos eruditos miror & doctos viros,
Perpenſa vitæ quos gubernat regula,
Neſcire, vel divina vel mortalia
Quo jure conſtent: quanta majeſtas regat,
Quidquid creatum eſt, quæ creavit omnia.
[148] Deus perennis, [149] res inæſtimabilis,
Non cogitando, non videndo clauditur:
Excedit omnem mentis humanæ modum,
Nec comprehendi viſibus noſtris valet,
Extraque & intus implet ac ſuperfluit.
[150] Intemporalis antè, quàm primus dies:
[151] Eſſe & fuiſſe ſemper unus obtinet:
Lux ipſe vera, veri & auctor luminis:
Cum lumen eſſet, lumen effudit ſuum:

INTERPRETATIO.

mirationem: cui venerandum eſt id *omne, quod obſoleta anuum cantilena pavendum docent.* At *miror quòd vos eruditi viri, atque ingenioſi, qui civilis rationis* urbanitatiſque *nullâ in re perrum pitis leges*; ignoretis, quam valde divina terrenaque inter ſe diſcrepent, ignoretis, quis ſit *ſummus* ille *Deus, ædificatorque mundi*, ac rerum omnium *moderator*. Quis ſit à me accipe. *Æternus* is *Deus inæſtimabilis eſt, nec cogitatione comprehendi poteſt, nec oculis videri; ſupra captum eſt, noſtramque intelligentiam, ac noſtrum viſum vincit. Is* orbem terrarum *implet, quodque extra mundum* excogitant homines; *&* adhuc *redundat. Antequam primus* numeraretur *dies, jam erat ab æterno*: is *unus* hoc privilegio *donatus eſt, exiſtere ſemperque extitiſſe. Is lux vera* eſt, *atque author veri luminis. Cum lumen eſſet, lumen ſuum effudit. Verbum* ſcilicet *ſplendorem patris*

NOTÆ.

147. *Rancida.*] Perperam pro *rancidis cantilenis*, quod conſtanter agnoſcunt vetuſtiores libri, *vanulas* quidam prætulere. Quod autem nimia vetuſtate corruptum fœtorem contraxit, & ingratum ſaporem, *rancidum* dicitur. *Rancidulum balba de naro loqui.* Perſ.

148. *Deus perennis.*] Duo hîc attingit Romanus, & maxime neceſſaria noſtræ religionis fundamenta pertractat. Alterum, quid ſit Deus; unus in una eſſentia & tribus perſonis; alterum, qua ratione ſit colendus. Sed pauca de his dicemus, quia fuſiùs Apoth. & Hamartiga explicabimus.

149. *Res inæſtimabilis.*] *Deus*, inquit Minuc. Octau. *nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi, tactu purior eſt; nec æſtimari, ſenſibus major eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi tantus, quantus eſt notus. Nobis vero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum digne æſtimamus, dum inæſtimabilem dicimus.*

150. *Intemporalis.*] *Intemporalis*, ante omne tempus, apud Cælium Aurelianum l.5.c.9 occurrit. Lex vero Wiſigoth lib 4. tit. 5. habet intemporaliter. *Deus juſtus judex, qui juſtitiam intemporaliter diligit, non vult juſtitiam ſervire tempori: ſed tempora potius æquitatis lege concludit.*

151. *Eſſe & fuiſſe.*] Reſpicit ad illud, *Ego ſum, qui ſum*: quibus verbis Deus ipſe ſuam eſſentiam declarat.

Ex luce fulgor natus hic eſt Filius.
Vis una Patris, vis & una eſt Filii,
Unuſque ab uno lumine ſplendor ſatus,
Pleno refulſit claritatis lumine.
Natura ſimplex pollet unius Dei;
Et, quidquid uſquam eſt, una virtus condidit.
Cælum, ſolumque, vim marini gurgitis,
Globos dierum noctiumque præſides,
Ventos, procellas, fulgura, imbres, nubila,
[152] Septentriones, Heſperos, æſtus, nives,
Fontes, pruinas, & metalla, & flumina:
Prærupta, plana, montium convallia,
Feras, volucres, reptiles, natatiles,
Jumenta, [153] pecua, ſubjugales belluas,
Flores, fructeta, germina, herbas, arbores,
Quæ ſunt odori, quæque vernant eſui.
[154] Hæc non labore & arte molitus Deus,
[155] Sed juſſione, quam poteſtas protulit.
Mandavit eſſe; facta ſunt, quæ non erant.

INTERPRETATIO.

æternus Pater, qui *lux* eſt, *produxit* ab æterno. *Una eſt* atque eadem *Patri & Filio poteſtas*, *unus ſplendor ſatus ab uno lumine*: ab utroque *procedis* Spiritus ſanctus *plenus luminis claritas*; *unus* tamen *Deus eſt*, *ſimplexque natura. Atque una virtus omnia condidit*, *cælum* ſcilicet, *terram*, *mare*, *ſolem* qui *diei* præeſt, *lunam* quæ *nocti*, *ventos*, *tempeſtates*, *fulmina*, *pluviam*, *nubes*, *ſeptentriones*, *luciferum*, *æſtus*, *nives*, *fontes*, *glaciem*, *metalla*, *flumina*, *montes*, *campos*, interjectas *collibus convalles*, *beſtias*, *aves*, *ſerpentes*, *piſces*, *jumenta*, *pecora*, *boves*, *flores*, *frutices*, *germina*, *herbas*, tum *odoriferas arbores*, tum *fructiferas*. *Quæ* omnia *Deus non operoſa arte ædificavit*, *ſed juſſit* fieri, *quia erat omnipotens*; *atque ut juſſit*, *facta ſunt*, *quæ* nunquam *extiterant*.

NOTÆ.

152. *Septentriones.*] Sunt ſeptem ſtellæ, ex quibus quaſi juncti triones, boves ſcilicet, figurantur. Hoc ſydus à figura, quia ſimile plauſtro videtur, antiqui ἁμάξας, id eſt plauſtrum, dixerunt. Noſtri vero à bobus junctis ſeptentriones appellarunt. Vide pag. 37. not. 33. De Heſperis egi eodem loco. Pag. vero 25 not. 5. paucis oſtendi Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere.

153. *Pecua.*] Non *pecudes.* Uſi eo vocabulo præter antiquiores, Cicero, Livius, Plinius.

154. *Hæc non labore.*] Hinc Theodoretus lib. 4. *At vero rerum omnium Deus opifex, nec inſtrumentis, nec materiâ ullâ indiget. Sed quod aliis artificibus ſunt & materia & inſtrumenta, tempuſque præterea & conficiendi opera, ipſaque ars & exactiſſima diligentia, hoc eſt ipſi Deo ſola unicaque voluntas.*

155. *Sed juſſione.*] Sic ſupra Cathem 9. *Ipſe juſſit, & creata: dixit ipſe, & facta ſunt, terra, cælum, foſſa ponti, trina rerum machina.*

Verbo

Verbo creavit omniformem machinam:
Virtus Paterna ſemper in Verbo fuit.
Cognoſtis ipſum, nunc colendi agnoſcite
Ritum modumque: quale ſit [156] templi genus,
Quæ dedicari ſanxerit [157] donaria,
Quæ vota poſcat, quos [158] ſacerdotes velit,
Quod mandet illic nectar immolarier.
[159] Ædem ſibi ipſe [160] mente in hominis condidit
Vivam, ſerenam, ſenſualem, flabilem,
Solvi incapacem poſſe, nec deſtructilem:
Pulchram, venuſtam, præminentem culmine,
[161] Diſcriminatis illitam coloribus.
Illic ſacerdos ſtat ſacrato in limine,
Foreſque primas virgo cuſtodit [162] Fides,
Innexa crines vinculis regalibus,

INTERPRETATIO.

Dum autem *filius creavit terram, pater etiam unâ eâdemque virtute creabat.* Quis ſit *Deus* jam *non ignoras. Nunc audi quo ritu, quibus caremoniis eum colere* debeant homines, *qua ipſi templa ponere, qua ferre munera, qua vota concipere, quos ſacerdotes* conſecrare, *qua* denique *facere ſacrificia.* Deus *ipſe in homine ſibi ſtatuit templum vivum*, animi luce *coruſcum, ſpirans, immortale, perenne, fato non obnoxium, pulchrum, venuſtum, ſublime, variis illitum coloribus. Sacerdos,* homo ſcilicet, cujus anima Dei templum eſt, *ſtat ſacre in limine.* Templi *primas fores virgo fides cuſtodit*, quæ *ſuos premit crines regali coronâ, quaque petit ut &*

NOTÆ.

156. *Templi genus.*] Templum Dei, vel, ut D. Petrus loquitur, *domus ſpiritualis*, ipſum cor hominis credentis: quod ſemel atque iterum S. Paulus Corinthios docet epiſt. 1. & 2.

157. *Donaria.*] Victimæ & donaria, gratiarum actio, preces pudicæ, longæ, atque humiles, quas Oſee *vitulos labiorum*, vocat, Michæas autem *laudis hoſtias*, pura mens, & ſincera conſcientia.

158. *Sacerdotes.*] Qui virtutibus omnibus emineant.

159. *Ædem vivam.*] Juxta illud Apoſtoli: *Neſcitis quia membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt.* Et alibi: *Deus cæli & terra cum ſit dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur. Quale autem templum eſt, talia ſint & hoſtiarum munera.*

160. *Mente in hominis.*] Mirum ſane quod ipſimet pagani id agnoverint. Plin. Panegyr. ad Trajan. *Animadverto etiam Deos ipſos non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentiâ & ſanctitate lætari: gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui præmeditatum carmen intulerit.*

161. *Diſcriminatis.*] Ita ut ſuus cuique colori decor ſit.

162 *Fides.*] Ut oſtendat extra fidem nullas Deo placere victimas, nullas preces. Unde Egeſip. lib. 5. cap. 9. *Femora principis ſacerdotum linteo interius operimento tegebat, eo quod præ ceteris in ſacerdote fides mentis quæritur, & corporis caſtimonia, quæ ſuccingere debeat carnis intemperantiam.*

Poſcit litari victimas Chriſto & Patri,
Quas ſcit placere, [163] candidatas, ſimplices:
[164] Frontis pudorem, cordis innocentiam:
Pacis quietem, caſtitatem corporis,
Dei timorem, regulam ſcientiæ,
[165] Jejuniorum parcitatem ſobriam,
Spem non jacentem, ſemper & largam manum.
[166] Ex his amœnus hoſtiis ſurgit vapor,
Vincens odorem [167] balſami, thuris, croci,
Auras madentes Perſicorum aromatum:
Sublatus inde cælum adusque tollitur,
Et proſperatum dulce delectat Deum.
Hanc diſciplinam quiſquis infenſus vetat,
Vetat probatum vivere, & ſanctum ſequi:
Vetat vigorem mentis altè intendere,
Noſtrique [168] acumen ignis ad terram vocat,
Nec excitari vim ſinit prudentiæ.
O merſa limo cæcitas gentilium!
O carnulenta nationum pectora!

INTERPRETATIO.

Chriſto & ipſius Patri offerantur victima candida ſimpliceſque, quas gratas eſſe novit. Verecundia ſcilicet offeratur, *animi innocentia, ſtudium pacis, corporis caſtitas: timor Dei, vita integritas, jejunia,* quæ ſervando *ſobrie vivimus, ſpes firma, maxima* in pauperes *largitas: qua omnes victima gratum emittunt vaporem, & balſamo, thure, croco, ipſiſque Perſicis aromatibus ſuaviorem; qui ex hoc templo exurgens in calum aſcendit,* ibique *delectat Deum proſpere pacatum. Quiſquis* Deo *infenſus hunc cultum vetat, vetat ſancte & recte vivere, vetat ad calum mentem erigere;* vult ut *animus ſtudeat terrena, atque intellectus nullâ re excitetur. O paganorum in cano* voluptatum *jacentium cacitas, ô* infidelium *durities carnis*

NOTÆ.

163. *Candidatas.*] Alludit ad morem victimarum, qui apud Moſen præſcribitur. Boves enim & oves candidæ ſolebant offerri.

164. *Frontis pudorem.*] Quia verecundia, teſte Diogene, color eſt virtutis.

165. *Jejuniorum parcitatem.*] Ita in Hymno matutino D. Ambroſ. *Carnis terat ſuperbiam potus cibique parcitas.*

166. *Ex his hoſtiis*] Nam *qui innocentiam colit*, inquit Minuc. Octav. *Domino ſupplicat: qui juſtitiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propiciat Deum: qui hominem periculo ſurripit, opimam victimam cadit. Hac noſtra ſacrificia, hac Dei ſacra ſunt.*

167. *Balſami*] Una Judæa fert balſamum, Arabia thus, crocum Cilicia, de quibus p. 35. & 86. multa diximus. Succos etiam aliquot aromaticos fert Perſia. Perſæ autem deliciis operam olim dediſſe feruntur, non ſolum unguentis pretioſis uſi, ſed etiam in conviviis & cœnis lautitia. Unde apud Athenæum *delicia Perſica, ac menſa* in proverbium tranſierunt. De illâ regione pag 85. not. 11.

168. *Acumen ignis.*] Ut Virg. *Igneus eſt ollis vigor, & caleſtis origo.* Quam ſententiam attuli pag. 68. not. 1. quare non diutius immoror.

O ſpiſſus error! ô tenebroſum genus!
Terris amicum, deditum cadaveri,
[169] Subjecta ſemper intuens, numquam [170] ſuprà!
Furorne ſummus, ultima & dementia eſt,
Deos putare, qui creantur nuptiis?
Rem ſpiritalem terrulentè quærere:
[171] Elementa mundi conſecrare altaribus:
Id, quod creatum eſt, conditorem credere?
[172] Deaſciato ſupplicare ſtipiti:
[173] Verris cruore [174] ſcripta ſaxa ſpargere:
Aras [175] ofellis obſecrare bubulis:
Homines fuiſſe cùm ſcias, quos conſecras;
[176] Urnas reorum morticinas lambere?
Deſiſte, judex ſeculi, tantum nefas

INTERPRETATIO.

ſordibus deditorum, *ô craſſus error*, *ô ſtolidi homines*, qui una *amant terreſtria*, unum *corpus curant*, *ſemper terram intuentur*, *nunquam* vero *cælum*. *An major furor* excogitari poteſt, *an major dementia*, *quàm venerari in numero deorum* eos, *quos homo ex feminâ ſuſcepit*, *quàm divina terrenorum more quærere*, *quàm* ipſis *mundi elementis aras ponere*, *ac*, *quod creatum eſt*, *id colere* tanquam *creatorem*, quàm ſtatuis *ligneis dolabrâ dolatis*, *aras ſaxeas deis extructas tingere porci ſanguine*, aut ipſis *offas & boum carnes apponere*, denique quàm *homines*, *quos mortalem* vitam egiſſe *nemini latet*, *conſecrare*, *atque oſculari urnas*, quibus *reorum cineres excipiuntur*. *Deſine* igitur, ô *tyranne*, Chriſtianis *inclytis viris li-*

NOTÆ.

169. *Subjecta ſemper intuens.*] Audi Cyprianum: *Quid te ad falſos Deos humilias & inclinas? Quid ante inepta ſimulachra & figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te Deus fecit, & cum cetera animalia prona & ad terram ſitu vergente depreſſa ſint, tibi ſublimis ſtatus & ad cælum atque ad Deum tuum vultus erectus eſt. Illuc intuere, illuc oculos tuos erige, in ſupernis Deum quære.*

170. *Suprà.*] Enallage, pro *ſuperna*, ut conſtet ordo ſermonis.

171. *Elementa mundi.*] Solem, Lunam, Cælum, Terram, Aquas, Ignem Deorum numero fuiſſe Paganis legimus apud Biblia ſacra.

172. *Deaſciato.*] Fabri manibus dolato, & polito ferri acumine. Aſcia enim inſtrumentum eſt fabrorum, quo ligna dolantur. Unde *aſciare*, *aſcie*, qua loquelâ uſus eſt Vitruv. lib. 7. cap. 2. *Sumatur aſcia, & quemadmodum materia dolatur, ſic calx in lacu macerata aſcietur.*

173 *Verris.*] Verres porcus maſculus, qui diis multis immolabatur, & ab hoc ſacrorum initium Romæ cœpiſſe, nonnulli veteres ſcribunt.

174. *Scripta ſaxa.*] Uſitatum fuit olim ſimulachra in cippo baſive inſcribere, & eadem ſanguine perfundere, & unguentis inungere, & ut Juven. addit, ad genua offas & carnes apponere.

175. *Ofellis.*] Simplici *f* ſcribendum eſſe docet Servius, quia primam ſyllabam corripit contra primitivi naturam. Juven. ſatyr. 11. *Et exigua fruſtis imbuta ofella.*

176. *Urnas.*] Phiala illa ſeu cadus, cui antiqui imponebant cineres combuſti cadaveris, ut ſepulchro deinde mandarentur. Virg. *Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.* Morticinas vocat urnas, eò quod loca, in quibus cadavera projiciebantur, dicerentur *morticina*.

[177] Viris jubere fortibuſque & liberis;
Nil eſt amore veritatis celſius.
Dei perennis numen aſſerentibus
Nihil eſt pavori, mors & ipſa ſubjacet.
Dudum coquebat differente martyre
Aſclepiâdes intus iram ſubdolam,
Stomachatus alto felle, dum longùm ſilet,
Bilemque tectis concipit præcordiis,
Tandem latentis vim furoris evomit:
Prô Juppiter, quid eſt, quod ex hoc audio?
Stat inter aras & deorum imagines,
Et, quod fateri cogor, in medio foro,
Tacente memet, ac perorat perditus,
[178] Quidquid ſacrorum eſt ore fœdans impio?
O fas priorum! moris ô priſci ſtatus!
Inventa Regum pro ſalute publicâ
[179] Pompiliorum noſtra carpunt ſecula.
Quis hos [180] ſophiſtas error invexit novus;
Qui non colendos eſſe divos diſputent?
Nunc dogma nobis Chriſtianum naſcitur,

INTERPRETATIO.

beriſque ad tantum ſcelus impellere: qui Deum æternum aperte *confitentur, ii præcipue intuentur veritatem; ii nihil timent, nec-non ipſam mortem contemnunt.* Jam per omne tempus, quo *locutus fuerat Romanus, Aſclepiades iram ſuam doloſe cohibuerat. At, dum irâ furens id omne diſſimulat ſilentio, atque tacita atraque bili exæſtuat, tandem eam evomit furitque. Proh Juppiter, quid ego audio. Is nefarius homo prope deorum aras ſtatuaſque in medio foro ubi præſum, me præ*ſente ac *tacente, cujus rei me pudet,* is inquam *auſus eſt perorare, atque ſacrilega lingua ſanctos quoſque ritus perſtringere. O majorum pietas! ô priſca fides!* eheu *car.monia, quas Numa regeſque alii nos docuere pro ſalute publica, hac ætate lacerantur* quorumdam hominum verbis. *Quænam nova ſuperſtitione hi imbuti ſunt ſophiſtæ, qui negant noſtros deos colendos eſſe. Ab urbe condita, ut Noſtoris*

NOTÆ.

177. *Viris jubere.*] Græciſmus, quô ſæpe Prudentius, Juvencus perpetuò utitur.

178. *Quidquid ſacrorum.*] Tale illud Horat. *Deorum quidquid in cœlo regit.*

179. *Pompiliorum.*] Numæ Pompilii ſcilicet Regis Romanorum ſecundi, juris divini humanique, Livio teſte, conſultiſſimi, cui ob juſtitiam bellum nemo inferre auſus eſt, ut ſcribit auctor virorum illuſtrium. Is ſacrorum cæremoniarumque primus fuit inventor. Is Veſtales, Flamines, denique Pontificem maximum inſtituit. De eo pag 126. not. 69.

180. *Sophiſtas.*] Quanquam primis temporibus ſophiſtæ dicerentur ſapientiæ profeſſores, poſtea tamen illud nomen abiit in invidiam, ſophiſtæque dicti ſuere ii, qui fictam quandam ſapientiæ ſpeciem jactitabant. Ita Cicero lib. 1. de Naturâ Deorum.

Poſt evolutos [181] mille demum Conſules
Ab urbe Româ: ne retexam [182] Neſtoras.
Quidquid novellum ſurgit, olim non fuit.
Vis ſumma rerum noſſe? [183] Pyrrham conſule.
Ubi iſte veſter tunc erat ſummus Deus,
Divûm favore cùm puer Mavortius
Fundaret [184] arcem ſepticollem Romulus?
Quòd Roma pollet [185] auſpicatò condita,
[186] Jovi Statori debet & dîs ceteris.

INTERPRETATIO.

tempora *ſilentio prætercam*, *mille anni elapſi ſunt*, quibus *Chriſtiana religio*, *quæ nunc naſcitur*, nulla fuit. *Hæc nova dogmata nullus olim novit. Viſ-ne igitur*, ô Romane, *à quo ducas originem ediſcere; Pyrrham conſule.* Dic mihi, amabo te, *ubi erat tuus æternus Deus*, *cùm Romulus Martis filius diis faventibus Romam*, *quæ ſeptem colles complectitur*, *condebat. Quòd* victor *augurio urbem excitarit* Romulus, *id à Jove Statore aliiſque deis accepit.*

NOTÆ.

181. *Mille Conſules.*] Non quòd ſemper à conſulibus reſpublica fuerit adminiſtrata, quoniam ex mille annis, qui elapſi ſunt à conditâ urbe ad tempora Romani martyris, Roma ſub regibus fuit per ducentos quinquaginta annos; ſed, quòd poſteà anni à conſulibus denominati ſunt, unde Lucan. annum à conſule nomen habentem, eandem annorum numerandorum rationem ſervavit. De Conſulibus pag. 133 not 98.

182. *Neſtoras.*] Id eſt, Heroum tempora. Neſtor autem filius fuit Nelei & Chloridis, teſte Homero lib. Odyſſ. 11. qui belli Trojani tempore, jam ſenior effectus, ut idem Homerus ſcribit lib. 2. Iliados quinquaginta navibus cum reliquis Græcis ad Trojam venit; ubi conſilii dexteritate tantum Græcorum rebus profuit, ut Agamemnon profiteri non dubitaret, brevi ſe Ilium fuiſſe expugnaturum ſi decem ſibi contigiſſent Neſtores. Uxorem habuit Eurydicen Clymeni filiam. De eo loquens Ovidius cecinit, *Vixi annos bis centum*, *nunc tertia vivitur ætas.* Quibus intelligitur Neſtorem perveniſſe ad tertiam ætatem.

183 *Pyrrham.*] Nota eſt hæc fabula ex Ovidio. Narrat igitur conſumptis diluvio cunctis mortalibus Pyrrham Epimethei filiam, uxoremque Deucalionis, & Deucalionem Promethei filium ob pietatem in deos ex omni humano genere ſuperfuiſſe, qui in Parnaſſo monte Themidis vatis ſortes de reparatione conſuluerunt. Ex cujus reſponſo ſignificatum eſt, ut corporibus diſcinctis, & velato capite oſſa magnæ parentis lapides ſcilicet uterque poſt ſe jaceret. Projecti itaque à Deucalione in mares; à Pyrrha vero in feminas everterunt. De Romulo pag. 119. not. 46.

184 *Arcem ſepticollem.*] Quia Romæ pomerio ſeptem montes incluſi erant, Capitolinus ſcilicet, Eſquilinus, Aventinus, Viminalis, Palatinus, Cælius, Quirinalis. Quare *ſacrum ſeptimontium* inter ferias Romanas legimus apud Suetonium.

185. *Auſpicatò.*] Quia Romulus, ut jam pag 119 diximus, & Remus uter auſpicaretur & regeret adhibuere piacula. Prior ille ſex vultures, Romulus poſtea, ſed duodecim vidit. Sic victor augurio urbem excitavit.

186. *Jovi Statori.*] Cujus templum vovit Romulus pugnans contra Sabinos, quòd Jupiter turpem ſuorum fugam ſtitit. Cic. *Jupiter Stator*, *quem verè hujus imperii*, *ſtatorem majores noſtri nomina-*

Hoc ſanctum ab ævo eſt, hoc ab atavis traditum:
Placanda nobis pro triumphis Principis
Delubra, fauſtus ut ſecundet gloriam
Procinctus, utque ſubjugatis hoſtibus
Ductor quietum frenet orbem legibus.
Accingere ergo, quiſquis es, nequiſſime,
[187] Pro Principali rite nobiſcum deos
Orare vitâ: vel, quod hoſtem publicum
Pati neceſſe eſt, ſolve pœnam ſanguine.
[188] Spreviſſe templa, reſpuiſſe eſt Principem.
Tunc ille: Numquam pro ſalute, & maximis
Fortiſſimiſque Principis cohortibus
Aliter precabor, quàm [189] fidele ut militent;
Chriſtique lymphis [190] ut renaſcantur Patri,
Capiant & ipſum cælitùs Paraclitum:

INTERPRETATIO.

Id ab omni *ævo inviolate ſervarunt Patres noſtri, ac* deinceps *derivavit* in poſteros, *deos invocandos eſſe pro triumphis principis, ut felici expeditione ſuam gloriam amplificet, debellatiſque hoſtibus* cunctis *nationibus imponat legem Quiſquis es ergo* ô hominum *peſſime*, jam animum præpara *ad vota juxta ritus noſtros de principis ſalute facienda, aut ad perferenda ſupplicia, quibus puniuntur imminutæ majeſtatis rei.* Qui enim *deos ſpernit, ſpernit & principem. Romanus reſpondet;* abſit *ut* tuo more *Deo ſupplicem pro principis incolumitate, pro ipſis inclytis militibus ac generoſis; ſed precabor, ut* omnes *ad Chriſti vexilla convolent, baptiſmate renaſcantur Patri æ*terno, *ac Spiritum ſanctum accipiant,*

NOTÆ:

verunt; cujus templum à Romulo, victis Sabinis, in Palatii radice cum victoria eſt collocatum. Seneca tamen aliam rationem affert, *Quòd ejus beneficio ſtarent ac ſtabilita eſſent omnia.*

187. *Pro principali vita.*] Pro ſalute vitâque Principum vota publicè ſuſcipi peragique, ſolenne fuit. Plinius epiſt ad Trajan. *Solennia vota pro incolumitate tuá, quâ publica ſalus continetur, & ſuſcepimus Domine, & pariter ſolvimus.* Tacit. 4. Annal. *Pontifices, eorumque exemplo ceteri ſacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota ſuſciperent.*

188. *Spreviſſe.*] Illa loquendi formula apud antiquos ſæpe repetitur. Valet. Maxim. *Fabii cunctari, eſt vincere.* Minut. *Noſtrum cogitare, peccare eſt*, ubi infinitivi ponuntur loco nominum. At ſat eſt illud indicaſſe.

189. *Fidele ut militent.*] Fides militum, fideſque exercituum maxime laudatur apud Antiquos. Unde Imperatores ſoliti ſunt milites his verbis alloqui: *Propugnatores mei, Reique publica fortes & fidi.* Numiſmata hujuſce rei fidem faciunt, & veteres inſcriptiones in quibus. FIDES MILITUM: FIDES EXERCIT. LEGIONES. PIÆ. FIDELES; ſæpe reperies.

Fidele militent.] Ut ſupra: *Dulce delectat.*

190. *Ut renaſcantur Patri.*] Ita Juſtinus ad Antoninum Pium: *Nos ſolum Deum adoramus, & vobis in rebus aliis latum praſtamus obſequium, imperatores ac duces hominum eſſe fatentes, & ſimul rogantes, ut cum imperii poteſtate ſanam quoque mentem obtinere comperiamini.*

Ut idolorum reſpuant caliginem,
Cernant ut illud lumen æternæ ſpei,
Non ſucculentis influens obtutibus,
Nec corporales per feneſtras emicans,
Puris ſed intus quod relucet mentibus.
Pupilla carnis craſſa craſſum perſpicit,
Et res caduca, quod reſolvendum eſt, videt:
Liquidis videndis aptus eſt animæ liquor:
Natura fervens ſola, ferventiſſimæ
Divinitatis vim coruſcantem capit.
Hoc opto lumen Imperator noverit
Tuus meuſque, ſi velit fieri meus:
Nam ſi reſiſtit Chriſtiano nomini,
Meus ille talis [191] Imperator non erit:
[192] Scelus jubenti, crede, numquam ſerviam.
Statis, miniſtri, clamitans Judex ait,
Statis, manuſque continetis vindices?
Non rupta ſulcis diſſecatis viſcera?
Animam nec intus abditam rimamini,
Erupit unde vox profana in Principem.

INTERPRETATIO.

ut falſum deorum cultum deſerant inpoſterum, *agnoſcant Deum totius noſtræ ſpei* fundamentum noſtrumque *lumen*, *non* illud quidem *quod humidi fundunt oculi, qui ſunt veluti corporis feneſtræ*, ex quibus *exilit*, *ſed* lumen quo *caſtæ mentes intus colluſtrantur. Quod corporeum eſt*, id omne *vident* oculi *corporei*, *quod caducum eſt, caduca quoque res agnoſcit. Anima* vero *cæleſtis nata eſt ad Dei cognitionem*, unuſque homo *rationis particeps divinam eſſentiam ſublimemque poteſt comprehendere. Opto tuum imperatorem meumque hanc* in ſe *lucem admittere, modo velit ut* in omnibus ipſi *obtemperem. Quod ſi Chriſto* infenſe *adverſatur*, *licet meus ſit imperator*, tamen ad id *impellere* non poterit, *nec ipſi*, mihi *crede*, *ſcelus jubenti obediam*. Tum *tyrannus his compellat ſatellites?* Ignavi, illa *auditis*, *& continetis manus vindices*. Jam jam *ſolvite viſcera*, *ſulciſque nudate*; jam *animam*, *quæ* tot conviciis *noſtrum principem proſcidit*, tormentis *eripite ex corpore*.

NOTÆ.

191. *Imperator non erit.*] Rectè Prudentius explicat quodnam ſit principum dominum adverſus ſubditos. Licet enim in omnibus obtemperandum ſit illorum imperio, tamen, ſtatim atque reges à ſubditis exigunt id quod Dei mandatis repugnat, ipſis obedire & parere minime debent. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* Non quòd liceat arma ſumere agitareque ſeditionibus plebem, Deus id vetat; ſed ultro ſe ſe objiciendo omnibus ærumnis, exilio, ac morti iis principibus repugnandum eſt.

192. *Scelus jubenti, nunquam ſerviam.*] *Juſtum* enim, ut ait Horat. lib. 3. od. 3. *& tenacem propoſiti virum, non civium ardor prava jubentium, non vultus inſtantis tyranni mente quatit ſolida.*

Scindunt utrumque milites teterrimi
Mucrone hiulco penſilis latus viri,
Sulcant per artus longa tractim vulnera,
Obliqua rectis, recta tranſverſis ſecant.
Et jam [193] retectis pectus albet oſſibus.
Nitendo anhelant, diffluunt ſudoribus:
Cùm ſit quietus heros, in quem ſæviunt.
Hæc inter addit ſponte Romanus loqui.
Si quæris, ô Præfecte, verum noſcere;
Hoc omne, quidquid lancinamur, non dolet:
Dolet, quod error pectori inſedit tuo.
Populos quod iſtos perditum tecum trahis.
Currunt frequentes undique ad ſpectaculum
Gentile vulgus, heu, gemenda corpora;
Crudumque noſtræ ſortis exemplum tremunt.
Audite cuncti: clamo longè ac prædico:
Emitto vocem de catáſta celſior:
Chriſtus paternæ gloriæ [194] ſplendor, Deus
Rerum creator, noſter idem particeps,
Spondet ſalutem perpetem credentibus.
Animæ ſalutem, ſola quæ non occidit,
Sed juge durans diſpares caſus ſubit,
[195] Aut luce fulget, aut tenêbris mergitur.

INTERPRETATIO.

Vix ea, *ſævi carnifices martyris* in eculeo *pendentis latera fiſſis dilacerant mucronibus*. Atque omni ex parte, nam *modo tractim*, modo *è transverſo*, *vulnerant corpus*, Romanum plagis conſumunt, ita-ut *retecto pectore oſſa ipſa appareant*. Sed, mirabile dictu, *tortores anheli ſunt & fumantes ſudore*, *martyr vero*, *in quem ſæviunt*, *quietus* immotuſque. Quin-etiam *cruciatus inter ultro alloquitur Præfectum. Vis-ne*, *inquit*, *à me quid rei ſit accipere. Omnia illa ſupplicia*, *quibus afficior*, nullum *afferunt dolorem*. Id unum mihi *dolet quod tanta tibi ſit Dei ignoratio*, *quòd tecum hunc populum in perniciem trahas. Undique ad videndum* martyrem in tormentis *accurrunt quamplurimi pagani*, *qui*, *heu*, *vilia ſunt mancipia*, *& infelice mortis noſtræ exemplo terrentur. Audiant* me *omnes*, *clamo longe*, *alloquor*, *ac* veluti orator *de loco editiore*, nempe *de eculeo*, *vos doceo Chriſtum*, *qui Patris* ſui *ſplendor eſt*, qui *Deus* eſt *rerumque opifex*, *qui corpore ſeſe induit*, *Chriſtianis vitam animæ ſpondere perpetuam*; *nam anima cæleſtis mortiſque neſcia nunquam perit. Non omnes tamen animæ eandem ſortem habent*, ſiquidem aliæ *poſſident Deum*, *aliæ* vero *in inferis cruciantur*.

NOTÆ.

193 *Retectis pectus albet oſſibus.*] Hypallage; pro *oſſa albent retecto pectore.*

194. *Splendor.*] Ex epiſt. ad Hebr. *Qui cum ſit ſplendor Patris, & figura ſubſtantiæ ejus.*

195. *Aut luce fulget, aut tenebris mergitur.*] Proſper in ſeutent. *Digni lumen habent: damnati incendia deflent: illos ſplendor alit: hos vapor ignis coquit.*

Chriſtum

Chriſtum ſecuta Patris intrat gloriam:
Disjuncta Chriſto, mancipatur Tartaro.
[196] Curanda mercis qualitas, quænam mihi
Contingat olim perpetis ſubſtantiæ:
Nam membra parvi pendo quo pacto cadant,
Caſura certè lege naturæ ſuæ.
Inſtat ruina: quod reſolvendum eſt ruat;
[197] Nec diſtat, ignis & [198] fidiclæ ſæviant,
An corpus ægrum languor aſper torqueat,
Cùm ſæpè morbos major armet [199] ſævitas.
Non ungularum tanta vis latus fodit,
Mucrone quanto dira pulſat [200] pleuriſis.
Nec ſic inuſta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit;
Vel ſumma pellis ignis obductus coquit,
[201] Papulaſque fervor æſtuoſus excitat:
Credas cremari ſtridulis cauteribus.

INTERPRETATIO:

Scilicet *quæ obtemperarunt Chriſto, cælum tenent*, quæ *Chriſtum non coluerunt, mittuntur in inferos.* Nunc *qualis ac quænam erit aliquando anima* meæ *immortali remuneratio* cogitandum eſt *Etenim non curo quomodo variæ* corporis *partes diſſolvantur*, quæ mox *legibus naturæ ſuæ dividentur. Mors imminet, pereat* ergo *quod caducum eſt* & fragile. *Atque unum & idem eſt vi tormentorum igniſque mortem obire, ac acutis morbis abſumi, quibus ſæpe affligamur magis. An* enim *nos lacerant ungulæ tam crudeliter, quam dira pleuritis? Nonne febris bilis ardore venas torret acerbius, quam laminæ ardentes cuti admotæ; eæ enim unam tantum ἐπιδερμίδα lædunt*, humorum *autem inflammatio ardentes excitat puſtulas*, ſic ut *crepitantibus cauteriis cremari putent* ægroti.

NOTÆ.

196. *Curanda mercis qualitas, quænam mihi*] Sic ſcripti. Cauchius tamen caſtigat: *Curanda merces qualis & quænam mihi.*

197. *Nec diſtat.*] *Tanquam interſit, periturum corpus quæ ratio conſumat, ignis, an fluctus, an mora Quidquid feceris, omnia hæc eodem ventura ſunt. Feræ tamen corpus lacerabunt? Tanquam melius ignis accipiat.* Petron. Idem habet Minuc. Octav. Idem Seneca de Fortuitis.

198. *Fidiculæ*] *Numero tantum plurali, ſumitur pro inſtrumento torquendi ex duobus obliquatis lignis compacto, ab extorquendâ veritate ac fide: vel à nerveis funibus vinculiſque, quibus ad illum modum homines torquendi alligantur.* Hæc Valla, lib. 1. Senec. lib. 3 de irâ: *Eculeus & fidiculæ, & ergaſtula & cruces.*

199. *Sævitas.*] Pro ſævitiâ, antiqua vox eſt, quâ uſus eſt Firmicus lib. 5 *Semper ad arma parati unde alios ſuâ fortitudine aut ſævitate deterreant.*

200. *Pleuriſis.*] Pleuritis ſcilicet ab πλευρᾷ tunica, quæ ſuccingit coſtas, inter quam & ipſas coſtas ſanies colligitur, & apoſtema generatur. Unde tantum laterum dolorem patimur. Hoc vocabulo uſus eſt Hubertus in vita S Gudilæ.

201. *Papulas.*] Tuberculum nempe, quod jejunæ ſalivæ defricatione curatur. De Cauteribus pag. 168. not. 52.

Miſerum putatis, quod retortis pendeo
Extentus ulnis, quod revelluntur pedes,
Compago nervis quòd ſonat crepantibus:
Sic ejulantes oſſa clamant dividi,
Nodoſa torquet quos podâgra & [202] arthriſis.
Horretis omnes haſce carnificum manus.
Num mitiores ſunt manus medentium,
[203] Laniena quando ſævit [204] Hippocratica?
Vivum ſecatur viſcus, & recens cruor
[205] Scalpella tinguit, dum putredo abraditur.
Putate ferrum triſte chirurgos meis
Inferre coſtis, quod ſecat [206] ſalubriter.
Non eſt amarum, quo reformatur ſalus.
Videntur iſti carpere artus tabidos:
Sed dant medelam rebus intus vividis.

INTERPRETATIO.

Vos miſeret mei, quòd meis manibus ad tergum rejectis, diſtractis pedibus, nervis extentis omnis corporis compages frangatur, ſimiliſque ſim iis, *qui, dum podagrâ arthritidive laborant, flentes clamant oſſa luxata eſſe.* Atque etiam quotquot adeſtis *haſce tortorum manus horretis. At mitiores ne ſunt manus chirurgorum, cùm medicâ carnificinâ* ægrotantium membra *ſecant. Heu ut abradant putredinem vivam carnem præcidunt; ſanguine tingunt ſcalpellum* novaculamque. *Putate* igitur ſatellites illos *chirurgos eſſe, qui in corpus meum immittunt ferrum, quo immedicabilem partem recidant. Tormenta, quæ vitæ conducunt, grata ſunt* hominibus. *Ita iſti tortores omnia membra putrida reſecant* ut animæ, *quæ remanet integra, ſa-*

NOTÆ.

202. *Arthriſis.*] Velut genus quoddam eſt omnium morborum articulos ac nervos occupantium. Cum in multis articulis debilitas hæret, arthritis appellatur; quando vero in unâ aliquâ corporis parte, ab illâ fere ſortitur nomenclaturam. Sic χείραγρα in manibus, ποδάγρα in pedibus, in coxendicibus ἰσχιὰς: ejus triginta ſpecies enumeravit Æſculapius. Prudentius atque coævi *arthreſim pleureſim, phreneſim* fecerunt, quas voces haud reperies apud antiquos aut Græce peritos. Nodoſum autem vocat hunc morbum, quia cum callos ſeu nodos (ut appellat Ovidius) habere incipit, & fit tumida arthritis, tum exigua eſt ſpes recuperandæ ſalutis.

203. *Laniena Hippocratica.*] Medica laniena dicitur proverbialiter, quia Hippocrates vinciri jubet illos, qui ſecandi ſunt, ſeu potius propter eam partem medicinæ, quam χειρουργικὴν à manuum operatione appellavit idem medicorum princeps. Hippocrates autem auditor fuit Democratis, ut quidam volunt, vixit apud Perdicam Macedoniæ regem. Exceſſit è vitâ annos natus 104. Ejus libri tanquam divino emanaverint ore, ubique celebrantur.

204. *Hippocratica.*] Antepenultima tamen hujus ſubſtantivi brevis eſt, ſicut in *Hippocrates*, teſte Martial. *Os hominis, mulſum me rogat Hippocrate*

205. *Scalpella.*] Eſt inſtrumentum medicum, quo partes corporis maleſanæ aut putridæ abſcinduntur, & inſtrumentum ſutorium, teſte Horatio.

206. *Salubriter.*] Quòd ſublatâ parte immedicabili corpus ſervari poſſit. Unde poëta, *Immedicabile vulnus enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.*

Quis neſcit autem, quanta corruptela ſit
Contaminatæ carnis ac ſolubilis.
Sordet, tumeſcit, liquitur, fœtet, dolet,
Inflatur irâ, ſolvitur libidine:
Plerumque felle tincta livores trahit.
Aurum regeſtum nonne carni acquiritur?
[207] Illuſa veſtis gemma, bombix, purpura,
In carnis uſum mille quæruntur dolis,
Luxus vorandi carnis arvinam fovet:
Carnis voluptas omne per nefas ruit,
Medere, quæſo, carnifex, tantis malis:
Concide, carpe fomitem peccaminum:
Fac, ut reſecto debilis carnis ſitu
Dolore ab omni mens ſuperſit libera;
Ne geſtet ultrà, quod tyrannus amputet.
Nec terrearis, turba circumſtantium:
Hoc perdo ſolum, quod [208] peribit omnibus:
Regi, clienti, pauperique, & diviti.
Sic vernularum, ſic Senatorum caro
Tabeſcit, imo cum ſepulchro condita eſt.
Jactura vilis mordet & damnum leve,
Si, quo carendum eſt, perdere extimeſcimus.

INTERPRETATIO.

luti conſulent. Nemo ignorat quanta ſit carnis noſtra vitioſa caducaque corruptio. Mox *avaritia, ſuperbia, voluptatibus dedita eſt, mox immunda, irâ ſuccenſa, ſoluta luxu, denique quamplurima odia concipit exercetque.* Nonne enim, ut adulemur *corpus, divitias congerimus?* Nonne *ad carnem fovendam gemmas, veſtes vario textas, ſericas, ac purpureas mille artibus quærimus?* Nonne *commeſſationibus pingueſcit corpus & libidine; omnibus ſceleribus contaminatur.* Quare vos *obteſtor, ô carnifices, ut tantis malis ſubveniatis: reſecate ac cruciate* corpus *peccaterum irritamentum; omnem hujuſce mortalis corporis ſquallorem amovete, ut mens* tandem *ærumnis non obnoxia in cælum penetret, nec animet corpus in quod* unum *tyrannus ſævire* poteſt. Vos autem *ſpectatores nolite expaveſcere. Depono corpus ſolutile, quodque omnes, reges, ſubditi, pauperes, & divites aliquando naturæ legibus reddent: ſenatorum æque ac ſervorum artus in cineres redigentur, licet conditi fuerint ſepulchro?* Cur ergo *tam vilis jactura, tam leve damnum* nobis *exhibet moleſtiam*, ſiquidem *mors nos tantum expoliat corpore; à quo brevi ani-*

NOTÆ.

207. *Illuſa veſtis.*] Ita Virgil. lib. 2. Georg. *Illuſaſque auro veſtes, Ephyreiaque æra.* In iis enim artifex ludens aliquid varietate colorum depingit. De Arvinâ pag. 47. not. 4.

208 *Peribit omnibus.*] Quæ ſententia ab omnibus poëtis admodum frequentata eſt. Horat. *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumque turres.* Tragicus de Hercule: *facet omnibus par quem parem tellus genuit tonanti.* Et Propert. *Sed tamen huc omnes, huc primus, & ultimus ordo: eſt mala, ſed cunctis iſta tenenda via eſt.*

Cur, quod neceſſe eſt, non voluntas occupat?
Natura cur non vertit in rem gloriæ?
Legale damnum deputemus præmiis.
Sed, præmiorum forma quæ ſit fortibus,
Videamus: illa nempe, quæ numquam perit.
Cælo refuſus ſubvolabit ſpiritus;
Dei parentis perfruetur lumine,
Regnante Chriſto ſtans in arce regiâ.
Quandoque [209] cælum, ceu liber, plicabitur;
Cadet rotati Solis in terram globus:
[210] Sphæram ruina menſtrualem deſtruet:
Deus ſuperſtes ſolus, [211] & juſti ſimul
Cum ſempiternis permanebunt Angelis.
Contemne præſens utile, ô prudens homo,
Quod terminandum, quod relinquendum eſt tibi:
Omitte corpus, rem ſepulchri & funeris:
Tende ad futuram gloriam: perge ad Deum:
Agnoſce, qui ſis: vince mundum & ſeculum.

INTERPRETATIO.

ma ſe abſtrahet? Cur ſponte non toleramus, quod accidet neceſſario? Cur in gloriam non referimus ipſiuſmet *naturæ leges. Pœnam* itaque, mihi credire, *à natura impoſitam ita perſolvamus ut mereamur præmium. Quænam autem inclyti* Chriſtiani *præmia expectare debeant, jam conſyderemus: æterna* ſcilicet *& perennia. Cæleſtis anima in cælum aſcendet, ibique aperte Deum intuebitur, ac cum Chriſto paradiſi ſedes tenebit.* Cùm in die judicii *cælum plicabitur tanquam liber;* tunc *orbiculati ſolis globus in terram cadet, cadet & menſtrualis luna: unus Deus* erit *ſuperſtes, ac juſti cum angelis immortalibus permanebunt. Qui* vos inter *prudentes ſunt, jam parvi faciant terrena bona, caduca, ac peritura: nec curent quis ipſis præclaras reddet exequias, quis ſepulturâ afficiet, ſed* æternam *conentur vitam agere, &* uni *Deo ſerviant.* Secum *cogitent unde trahant originem, & opes velu-*

NOTÆ.

209. *Cælum, ceu liber.*] Id ex Iſaia, deductum eſt. *Complicabuntur ſicut liber cæli, & omnis eorum militia deſluet, ſicut deſluit folium de vineâ.* Quæ vero ſequuntur ex cap. 13. Marci: *Obtenebrabitur ſol, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cæli decident, & virtutes cælorum movebuntur.*

210. *Sphæram menſtrualem.*] Luna menſtrualis dicitur, quia illius curſus menſtruo tempore conficitur.

211. *Et juſti ſimul.*] Ne quis putet poëtam erraſſe, eâque in opinione fuiſſe juſtos tantum ſuperſtites fore, peccatores vero & perditos homines omnino perituros. Haud extra rem eſſe cenſui monere lectores ea intelligenda eſſe late, ut philoſophice loquar, eò quod qui igne æterno damnantur, non verè ac propriè ſuperſtites ſunt, ſiquidem quotidiè moriuntur. Adde quod hoc loco Prudentius mentionem faciat de iis tantum, qui poſtquam mortem obiere, nihil jam patiuntur. Denique ſæpiſſime aſſeruit peccatores æterna ſupplicia toleraturos, quare, quin recte ſenſerit, dubitare non poſſumus.

Vixdum elocutus martyr hanc peregerat
Orationem, cùm furens interſerit
Aſclepiâdes : Vertat ictum carnifex
In os loquentis ; inque maxillas manum,
Sulcoſque acutos & fidiclas transferat.
Verboſitatis ipſe rumpatur locus ;
Scaturientes perdat ut loquacitas
Sermonis auras, perforatis [212] follibus,
Quibus ſonandi nulla lex ponit modum :
Ipſa & loquentis verba torqueri volo.
Implet jubentis dicta lictor impius :
[213] Charaxat ambas [214] ungulis ſcribentibus
Genas, cruentis & ſecat faciem notis :
[215] Hirſuta barbis ſolvitur carptim cutis,
Et mentum aduſque vultus omnis ſcinditur.
Martyr fluentem fatur inter ſanguinem.
Grates tibi, ô Præfecte, magnas debeo,
Quòd multa pandens ora jam Chriſtum loquor :
Arctabat ampli nominis præconium
Meatus unus, impar ad laudes Dei.
Rimas patentes invenit vox edita,
Multiſque fuſa [216] rictibus reddit ſonos

INTERPRETATIO.

ptateſque negligant. Vix ſermoni finem feceras Romanus, Aſclepiades furens his *compellat* carnifices. Jam jam *lacerate vultum loquentis, ita-ut colaphis, fidicularumque ictibus maxillæ ſint tumidæ.* Jam *os, unde verba exeunt, opprimite ; buccas, quas leges omnes contemnendo ſemper inflat ad loquendum, rumpite, ne amplius importunas voces profundat ; denique ipſamet verba compeſcite. Diri tortores juſſis obtemperant, ambas lacerant genas ungulis ſecantibus, altos vultui ſulcos infindunt :* hine atque illinc *rumpunt cutem barbâ hirſutam ;* quid plura, *à fronte uſque ad mentum totam martyris faciem dilaniant.* Qui *martyr ſuo ſanguine reſperſus exclamat, quòd mihi liceat multiplici ore Chriſti laudes dicere, id tibi, ô Præfecte, acceptum refero.* Antea enim, *cùm uno* tantum *ore* loqueret, *haud ſatis Deum laudabam, tantique nominis præconium hærebat faucibus. Nunc vox edita invenit facilem aditum, & emiſſa per multas vias reddit, hinc* atque *inde* pluri-

NOTÆ.

212. *Follibus.*] Buccis ſcilicet, quæ follium inſtar inflantur ad emittendam vocem.

213. *Charaxat.*] χαράττω Græcis etiam valet ſculpere, arare. Poëta ſuæ ætatis ſuppares imitatus ab iſtius verbi futuro χαράξω Latinam dictionem formavit.

214. *Vngulis ſcribentibus.*] Scribere ungulis idem eſt ac vulnerare, & notas quaſi calamo ducere atque imprimere. Ut apud Plautum : *Inſcribam tergum plagis.*

215. *Hirſuta barbis.*] Aut quia barbam more gentis nutriverat, aut ex longo carcere.

216 *Rictibus.*] Rictus, eſt oris menſura aut hiatus apertior, qualis cernitur in belluis. Quo nomine appellat etiam vulnera grandia & hiantia. Sic Ovid. de homine avaro loquens Me-

Hinc inde plures, & profatur undique
Chriſti Patriſque ſempiternam gloriam.
Tot ecce laudant ora, quot ſunt vulnera.
Tali repreſſus cognitor conſtantia,
Ceſſare pœnam præcipit; tunc ſic ait:
[217] Per Solis [218] ignem juro; qui [219] noſtros dies
Reciprocatis adminiſtrat circulis,
Cujus recurſu lux & annus ducitur.
Ignes parandos jam tibi triſtis rogi,
Qui ſine digno corpus iſtud devorent,
Quod perſeverans tam reſiſtit nequiter
Sacris vetuſtis; nec dolorum ſpiculis
Victum fatiſcit, [220] ſitque pœnis fortius.
Quis hunc rigorem pectori injecit ſtupor?
Mens obſtinata eſt: corpus omne occalluit.
Tantus novelli dogmatis regnat furor.
Hic nempe veſter Chriſtus haud olim fuit,
Quem tu fateris ipſe ſuffixum cruci.
Hæc illa crux eſt omnium noſtrum ſalus,

INTERPRETATIO.

mei ſonet, & undique annunciat gloriam æternam Patris æterni *& Filii; nunc quot* mihi *ſunt vulnera, tot ora* ſunt quibus Deum *prædico. Judex fractus* Romani *conſtantiâ jubet* carnifices *non amplius* illum *afficere ſupplicio. Atque juro, inquit, per ſolem, qui ſingulis annis* in eundem locum *recurrendo noſtram ætatem metitur, quique ſuum peragens curſum, & dies refert & annos, me* mox *daturum eſſe te rapidis flammis; quibus corpus tuum, ut æquum eſt, brevi corripietur; cùm maximâ pertinaciâ nequitiâque antiquum oppugnes deorum cultum, cùm ſupra dolores exurgas, atque in tormentis novas vires aſſumas. Tantum novum Chriſtianorum dogma apud te valet, ut quodam ſenſus ſtupore corpus tuum non ſentiat tormenta, mens tua immota ſit, membris tuis callum obduxerit cæcitas.* Nego ego *Chriſtum illum, quem tu ipſe in crucem actum fuiſſe fateris, unquam extitiſſe.*

NOTÆ.

tam. 11. *Fuſile per rictus aurum fluitare videres.*

217. *Per Solis ignes.*] Quanquam mos eſſet apud antiquos per omnia quæque obvia jurare. Unde Tibul. lib. 3. *Et ſi perque ſuos fallax juravit ocellos, Junonemque ſuam, perque ſuam Venerem;* tamen juramenta per ſidera maximeque per ſolem ſanctiora fuiſſe conſtat, ut colligi poteſt ex lib. 6. Virg. ubi Æneas ait: *Per ſidera juro, per ſuperos, &c.*

218 *Ignem.*] Sequutus eſt Prudentius ſententiam Philoſophorum, qui docent ſolem eſſe ignem formaliter aut habere naturam igni ſimillimam.

219. *Noſtros dies.*] Attingit curſum ſolis, qui tam in motu diurno, quàm in annuo in ſe redit, ut canit Virg. *Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.* De quo jam multa diximus Hymn. 11. & 12. Cathem.

220. *Fit pœnis fortior.*] *Per damna, per cædes, ab ipſo ducit opes animumque ferro,* ait Horatius. Sed hæc præcipue eſt vis fortitudinis Chriſtianæ.

Romanus inquit: hominis hæc redemptio eſt.
Scio incapacem te ſacramenti, impie,
Non poſſe [221] cæcis ſenſibus myſterium
Haurire noſtrum: [222] nil diurnum nox capit.
Tamen in tenebris proferam claram facem.
Sanus videbit: lippus oculos obteget.
Removete lumen, dicet inſanabilis:
Injurioſa eſt nil videnti claritas.
Audi profane, quod gravatus oderis.
Regem perennem Rex perennis protulit,
[223] In ſe manentem, nec minorem tempore,
Quia tempus illum non tenet: nam fons retrò
Exordiorum eſt, & dierum, & temporum,
Ex patre Chriſtus: [224] hoc Pater, quod Filius.
Hic ſe videndum præſtitit mortalibus:
[225] Mortale corpus ſumpſit immortalitas,

INTERPRETATIO.

Tum *Romanus. Eâ cruce omnes homines* Chriſtus *ſervavit* redemitque. *Scio te, ô impie,* hujuſce *doctrinæ rudem non poſſe cæco animo concipere noſtræ* religionis *myſterium; lux enim & tenebræ pugnant inter ſe. Attamen patefaciam quæ tibi obſcura ſunt, & illuſtrabo.* Qui *credet*, is *intuebitur* veritatem, *incredulus* verò ab eâ *dejiciet oculos.* Fortaſſe *dicet aliquis in cæcitate pertinax, ne ea proferas in lucem* veritatis, *lux non videnti injucunda eſt.* At, ô *profane, audi* id *quod peccatis gravatus odio habuiſti. Deus æternus ab æterno producit Deum, quem intra ſe generat, licet non ſit prior tempore, is enim* coæternus eſt *& ante omnia tempora; ſiquidem per Chriſtum ex Patre natum prima rerum exordia, & dies, & tempora facta ſunt.* In omnibus *Pater & Filius coæquales ſunt. Filius* autem *viſibilis factus eſt, atque* unione hypoſtaticâ *natura humana conjuncta eſt divinæ;*

NOTÆ.

221. *Cæcis.*] *Caro enim non percipit ea quæ ſunt ſpiritus*, ait Chriſtus Nicodemo.

222. *Nil diurnum nox capit.*] Simile illud Boëth lib 4. Proſ 4. *Nequeunt oculos tenebris aſſuetos ad lucem perſpicuæ veritatis attollere; ſimileſque avibus ſunt, quarum intuitum nox illuminat, dies cæcat.*

223. *Manentem in ſe.*] Quia intra ſe Pater generat Filium, cetera autem extra ſe creavit: quibus non immoror quia infra, dum hæreſes omnes refutabit, fuſius explicanda erunt.

224. *Hoc Pater.*] Quantum ad eſſentiam, quæ per neutrum genus ſignificatur: nam in genere maſculino falſum eſſet dicere, hic Pater eſt, qui eſt Filius.

225. *Mortale corpus ſumpſit.*] Non defuerunt, qui hujuſmodi voces, *accipere, ſumere, ſumptionem, acceptionem* abjudicarint, tanquam Neſtorianæ hæreſi ſervientes. Sed nimirum non tam ipſum vocabuli genus per ſeſe, quàm cum nomine conjunctum ἀνθρώπου, id eſt hominis, improbarunt: quoniam iſta locutio jam conceptum, & formatum, abſolutumque hominem, cum Deo conjunctum fuiſſe ſignificat; quod non eſt ita. Quocirca *ſumendi* vocabulum ab antiquis nullo modo repudiatum, præcipue vero ſi vocabula ſunt adjuncta, quæ naturam hominis, ſive humanitatem potius quàm hominem ſignificant. Cujuſmodi ſunt nomina; *forma, caro, corpus, templum.*

Ut, dum caducum portat æternus Deus,
[226] Tranſire noſtrum poſſit ad cæleſtia:
Homo eſt peremptus, & reſurrexit Deus.
[227] Congreſſa mors eſt membra geſtanti Deo:
Dum noſtra temptat, ceſſit [228] immortalibus.
Stultum putatis hoc ſophiſtæ ſeculi:
Sed [229] ſtulta mundi ſummus elegit Pater;
Ut ſtultus eſſet ſeculi, prudens Dei.
Antiquitatem Romuli, & [230] Mavortiam
Lupam renarras, primum & omen vulturum:
Si res novellas reſpuis, nil tam recens:
[231] Vix mille [232] faſtis implet hanc ætatulam
Curſus dierum conditore ab augure.

INTERPRETATIO.

ut, dum æternus Deus hominum infirmitatibus eſſet obnoxius, homines cæleſtis gloria eſſent participes. Chriſtus ut *homo mortem obiit*, *reſurrexit* vero ut *Deus. Mors* quidem *cum Deo carne humanâ induto auſa eſt congredi*, ſed *dum vincit hominem, à Deo vincitur. Humana*, fateor, *ſapientiæ profeſſores hæc illudunt, ſed Deus elegit ſtulta mundi, ut qui* rerum *divinarum prudens eſſet, is à mundanis* hominibus *ſtultus haberetur.* Ultra progrediamur? Quid eſt quod glorieris *de Romuli antiquitate* alti *Mavort. à Lupâ, & regno ab avibus confirmato. Si religionis novitatem reſpuis*, Romana *noviſſima eſt. Nondum* enim *à Romulo conditore mille annorum numeramus in annalibus.*

NOTÆ.

226. *Tranſire noſtrum poſſit ad cæleſtia.*] In eandem ſententiam Proſper. *Sed mortale meum ſubiit ut, quia vita teneri morte nequit, pereat mihi mors: & non ego jam in me vivam, ſed Chriſtus, qui ſe mihi miſcuit in ſe.*

227. *Congreſſa Deo.*] Græciſmus, pro congreſſa cum Deo. Virg. *Impar congreſſus Achilli.*

228. *Immortalibus.*] Ant. Nebriſſ. putat legendum eſſe immortalitas, ita ut etiam *immortalitas cederet morti*, quia dicimus ex communicatione naturarum, quod Deus paſſus eſt juxta illud Pauli: *Formâ ſervi aſſumptâ, ſeipſum inanivit, & humilem obedientemque præbuit uſque ad mortem.* At mihi videtur in hoc mentem Prudentii non attigiſſe. Romanus enim demonſtrat crucem, mortem, naturam humanam non negare Chriſti divinitatem, ut contendebat Aſclepiades: quare ut objectionis vim debilitet, nonne ſatius eſt ut oſtendat in ipſa morte Chriſti nonnulla reperiri, quæ uni Deo conveniunt.]

229. *Stulta mundi.*] Ex 1. Corinth. *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus.* Et ibidem: *Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus.* De Romulo pag. 119. not. 46.

230. *Mavortiam lupam.*] Lupum ut raptorem Romani dicarunt Marti Deo raptori. Virg lib. 9. *Quæſitum aut matri multis balatibus agnum Martius à ſtabulis rapuit lupus.* Inde & Horat. dixit *Martiales lupos.* Neque vero alia ratio vulgatæ fabulæ lactis Romulei, ut enim Martis filius creditus Romulus quia bellator, ita & nutritus à lupâ bellatrice. Quare Propertius eleg. 1. lib 4. *Hanc feram vocat altricem Romani ſanguinis.*

231. *Vix mille.*] Tot ferè anni fuerunt ab urbe conditâ ad Galerium, ſub quo Romanus paſſus eſt.

232. *Faſtis.*] Faſtorum ſcilicet libris, in quibus totius anni res populi Romani ſcriptæ continebantur, & cauſæ feſtivitatum explicabantur.

[233] Sexcenta poſſum regna pridem condita
Proferre toto in orbe, ſi ſit otium, *
Multò antè clara, quàm [234] capellam Gnoſſiam
Suxiſſe fertur Juppiter [235] Martis pater:
Sed illa non ſunt, hæc & olim non erunt.
Crux iſta Chriſti, quam novellam dicitis,
Naſcente mundo factus ut primùm eſt homo
[236] Expreſſa ſignis, expedita litteris:
Adventus ejus mille per miracula
Prænuntiatus ore vatum conſono.
Reges, Prophetæ, Judices, & Principes,
Virtute, bellis, cultibus, ſacris, ſtylo,
Non deſtiterunt pingere formam crucis.
Crux prænotata, crux adumbrata eſt priùs,

INTERPRETATIO.

Tibi etiam, mihi *ſi ſatis eſſet otii*, *demonſtrarem quam plurima in orbe terrarum olim condita fuiſſe regna, quæ nobilia* erant *longe ante* illud tempus, per quod *finxere* poëtæ *Jovem Martis patrem ſuxiſſe Amaltheam. Hæc regna* jam *finem invenerunt, invenies & Romanum.* Contra vero *Chriſti crucem, quam novum inventum dicitis*, primâ mundi ætate, *ſtatimatque Deus hominem finxit è terrâ, figuræ adumbrarunt, & de eâ ſacra Biblia mentionem fecerunt, nec-non unâ voce, quotquot fuêre vates mille per miracula prædixerunt Jeſu nativitatem. Reges, & principes, virtute belliſque, Prophetæ dictis, cæremoniis ac ſacrificiis, Judices plures crucis figuras expreſſerunt;* ita ut *crux prænotata adumbrataque fuerit ab initio*,

NOTÆ.

233 *Sexcenta.*] Puta Aſſyriorum, Sicyoniorum, Ægyptiorum, Macedonum, Perſarum.

234. *Capellam Gnoſiam.*] Id tranſlatum eſt à fabulâ, quæ variè narratur apud autores. Quidam tamen, ut Parmenius poëta Græcus, ad hunc modum narrant. Rhea Jovem enixa metu Saturni liberos recens natos devorare ſoliti, infantem in Cretâ occuluit, nutriendum à Nymphis Adraſteâ & Idâ Meliſſei filiabus. Illæ nutricaverunt eum lacte cujuſdam capræ, cui nomen erat Amalthea, quam Jupiter jam adultus ob acceptum beneficium in ſidera retulit. Hujus alterum cornu Nymphis nutricibus dedit, videlicet officii præmium, hanc adjiciens facultatem ut quidquid optaſſent id illis ex cornu largiter ſuppullularetur. Gnoſiam vocat capellam poëta à Gnoſſo urbe Cretæ de quâ pag. 32. not. 15. De Jove pag. 128. not. 79.

235. *Martis pater.*] Idem cecinit Heſiodus in Theogonia: *Addita mox uxor poſt has eſt ultima Juno, Lucinam Martemque parit, quibus eſt prior Hebe, Juno hominum regi, regi conjuncta deorum.* Quanquam nonnulli arbitrati fuerint hunc ſine patre fuiſſe natum.

236. *Expreſſa ſignis, expedita litteris.*] Puta victimis pecudum per Abelem mactatis, ipſo Abele, Noë in arca, Joſepho, Jona in ventre piſcis. Aut ea referri poſſunt ad id quod ſcribit Minucius Felix: *Signum ſane crucis naturaliter videmus in navi, cum velis tumentibus vehitur, & expanſis palmulis labitur, & cum erigitur jugum, crucis ſignum eſt; & cum homo porrectis manibus Deum mente pura veneratur.* Denique ſacra Biblia hoc multis in locis ſignificarunt, maxime vero cùm loquuntur de æneo ſerpente, quem Moſes exaltavit in deſerto.

Crucem vetuſta combiberunt ſecula.
Tandem retectis vocibus propheticis
Ætate noſtrâ comprobata antiquitas,
Coràm refulſit ore conſpicabili,
Ne fluctuaret veritas dubiâ fide,
Si non patêret teſte viſu cominus.
Hinc nos & ipſum [237] non perire credimus
Corpus, ſepulchro quod vorandum traditur:
Quia Chriſtus in ſe mortuum corpus Cruci
Secum excitatum vexit ad ſolium Patris,
Viamque cunctis ad reſurgendum dedit.
Crux illa noſtra eſt nos [238] patibulum aſcendimus:
Nobis peremptus Chriſtus; & nobis Deus
Chriſtus reverſus, ipſe qui moriens homo eſt:
Natura duplex moritur & mortem domat,
Reditque in illud, quod perire neſciat.
Dixiſſe pauca ſit ſatis de myſticis
Noſtræ ſalutis, deque proceſſu ſpei.
Jam jam ſilebo: [239] margarita ſpargere

INTERPRETATIO.

atque majores noſtri inſitam illius notionem in animis habuerint. Tandem adimpletis Prophetarum vaticinationibus novimus *hâc ætate patres noſtros veraces fuiſſe Ne* enim *fides hominum vacillaret, ſi* veritas *ipſiſmet oculis cominus non obſervaretur*, omnibus *apparuit manifeſto. Hinc corpus ipſum, quod humo mandamus, voranique vermes, putamus* ad quoddam tempus tantum *perire. Chriſtus* enim, *cum corpus ſuum, quod in crucem actum occubuerat, revocavit ad vitam, atque in cœlum evexit, cunctos homines docuit reſurrecturos. Nos* autem ex illâ cruce, *in quam aſcendimus cum Chriſto, totum fructum capimus*; ſiquidem *Jeſus pro nobis fudit ſanguinem. Qui, quia Deus erat, ſurrexit à mortuis; ac morte interiit, quia humanam aſſumpſerat naturam.* Sic Chriſtus, *Deus & homo ſimul, & moritur, & morti inſultat ac reviviſcendo jam omni ex parte fit immortalis. Sit ſatis ſummatim attigiſſe Chriſtianæ religionis myſteria, & quo tendat ſpes noſtra dixiſſe. Nihil ultrà lo-*

NOTÆ.

237. *Non perire credimus.*] Ita Gentium Apoſtolus Corinthios monet omnes homines per Chriſtum reſurrexiſſe. *Si Chriſtus*, inquit, *prædicatur quòd reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam reſurrectio mortuorum non eſt: ſi autem reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit.*

238. *Patibulum aſcendimus.*] Cum Chriſto ſcilicet, qui cum unum corpus componimus, cujus membra nos ſumus, ipſe autem caput.

239. *Margarita.*] Regnum Dei comparatur margaritæ precioſæ ab ipſo Chriſto Matth 13. atque ab eodem verbum Dei prohibetur porcis objici. Illud enim animal tam immundum fuit ut illius eſus fuerit lege interdictus Judæis Unde etiam per metaphoram Horatius hominem in voluptate abdominis, & gutturis ſummum bonum ponentem vocat *porcum de grege Epicuri.* 2 Quanquam multi codices habeant *margaritas ſpargere*, quæ dictio antiquis ſcriptoribus magis uſitata

Chriſti vetamur inter immundos ſues;
Lutulenta ſanctum ne terant animalia.
Sed, quia profundâ non licet [240] luctarier
Ratione tecum, conſulamus proxima.
Interrogetur ipſa naturalium
Simplex ſine arte ſenſuum ſententia:
[241] Fuci imperitus fac ut adſit arbiter.
Da ſeptuennem circiter puerum aut minus,
Qui ſit favoris liber, & non oderit
Quemquam, nec ullum mentis in vitium cadat:
Periclitemur, quid recens infantia
Dicat ſequendum, quid novus ſapiat vigor.
Hanc ille ſancti martyris vocem libens
Amplexus, [243] unum de catervâ infantium
Parvum, nec olim lacte depulſum, capi,
Captumque adeſſe præcipit. Quidvis roga,
Inquit: ſequamur, quod probarit puſio.
Romanus ardens experiri innoxiam
Lactentis oris indolem, Filiole, ait,

INTERPRETATIO.

quar: quippe *vetamur immundis porcis dare margaritas, ne hac lutulenta animalia ſanctum terant. Sed, quandoquidem gravibus tecum argumentis agere nequeo, conſulamus ea, quæ novimus: conſulamus* ſcilicet *naturales ſenſus*, quorum *ſcientia perſpicua eſt & nativa.* De hâc te *conſtituamus judicem expertem ſophiſtica. Sume,* ſi vis, *ſeptennem circiter puerum, qui nec amore, nec odio faveat alicui, quique ab omni vitio remotus ſit; ac experiamur quid* illa *rudis ætas dicat eſſe ſequendum, quanam* in puerorum animis *inſita ſit notio.* Tyrannus *libenter ad hanc conditionem deſcendit*: quare *jubet mediâ ex turbâ unum arripi infantem, non ita pridem ablactatum, atque adduci.* Tùm ad martyrem reſpiciens, *interroga, inquit*, puerum de his, *quæ volueris, atque abeamus ad opinionem, quam is confirmabit. Romanus cupiens innocentem lactentis pueri indolem experiri*, ita *interrogat. Filiole,*

NOTÆ.

eſt, tamen Giſelinum atque Heinſium ſequutus ſum, qui legunt *margarita*, quia in Pſychomachiâ dixit *margaritum ingens*, ubi erravit poëta producendo ſecundam ſyllabam.

240. *Luctarier.*] Verbo palæſtrico diſputationem acrem luctæ ſimilem facit. Ita Cicero de oratore Craſſum alloquens; *non luctabor tecum.*

241. *Fuci imperitus arbiter.*] Quia teſte Horatio: *Vbi affectus obſtant, verum providere non poteſt.*

242. *Non oderit.*] *Odium enim & ira inſtar fumi habet, qui oculos mordeat, & , quæ ante pedes poſita ſunt, videre non ſinit.*

243. *Vnum de catervâ.*] In antiquo breviario Toletano ſacer eſt hymnus, capitula, & orationes de Romano martyre, ubi puer ille Theodulus appellatur. Alii vero omnes qui mentionem fecerunt de pueri martyrio, una voce Barulam nominarunt. Ita Mombrit. tom 2. qui edidit acta Romani ex veter. manuſcript. Ita Eucherius in homiliâ de ſancto Romano, quæ tamen inſcripta eſt nomine Euſebii Emiſſeni.

Dic, quid videtur eſſe verum & congruens,
Unumne Chriſtum colere, & in Chriſto Patrem,
An comprecati [144] mille formarum deos?
Artiſic infans, nec moratus rettulit:
Eſt quidquid illud, quod ferunt homines Deum,
Unum eſſe oportet, & quod uni, eſt unicum.
Cùm Chriſtus hoc ſit, Chriſtus eſt verus Deus.
Genera deorum multa nec pueri putant.
Stupuit tyrannus, ſub pudore fluctuans;
Nec vim decebat innocenti ætatulæ
Inferre leges, nec loquenti talía
Furor ſinebat efferatus parcere.
Quis auctor, inquit, vocis eſt hujus tibi?
Reſpondit ille: Mater, & matri Deus.
Illa ex parente Spiritu docta imbibit,
Quo me inter ipſa paſceret cunabula:
Ego, ut gemellis uberum de fontibus
[145] Lac parvus hauſi, Chriſtum & hauſi credere.
Ergo ipſa mater adſit, exclamat, [146] cedò,
Aſclepiâdes: diſciplinæ & exitum
Triſtem ſuæ magiſtra ſpectet impia,

INTERPRETATIO.

dic utrum verum magis, magis congruens Chriſtum unum illiuſque Patrem, qui eſſentiâ idem eſt quod Filius, *adorare, aut colere plures deos ac mille formis diſſimiles. Infans* Romano *ſubridens ſtatim reſpondit: neceſſe eſt ut id, quidquid illud ſit, quod Deum vocant homines, unum ſit & perinde unicum; unicum enim eſt, quod uni* tribuitur. *In Chriſto* autem *hac reperiuntur, Chriſtus* igitur *verus eſt Deus.* Ipſimet *pueri neverunt multa deorum genera non eſſe. Stupet Aſclepiades, pudore* ſuffunditur, *fluctuat* animo. *Nec* enim *decet ſuppliciorum acerbitate tam tenerum infantem coercere, nec effranatus furor patitur impunitum dimittere talia loquentem.* Itaque ab eo *ſciscitur, quis de hoc ipſum erudieris. Mater, inquit puer*, me docuit, docuitque *matrem Deus* ipſe. *Illa* igitur *perita* mater *à Spiritu ſancto accepit id, quo me in cunis jacentem nutriret.* Quare, *cùm ubera lactis fontes ſuxi, cum lacte ſuxi fidem Chriſtianam. Dic igitur matri, tyrannus exclamat, ut* huc *accedat; hac impia magiſtra triſtem ſpectabit ſua diſciplina exitum,*

NOTÆ.

144. *Mille formarum.*] Idem Minucius belle paganis objicit; *Quid forma ipſa deorum & habitus, nonne arguunt ludibria & dedecora deorum veſtrorum? Vulcanus claudus & debilis, Apollo tot ætatibus lævis, Æſculapius bene barbatus etſi ſemper Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, bubu'is ſane, pedibus Mercurius alatis, Pan ungulatis, Saturnus impeditis, &c.*

145. *Lac parvus hauſi, Chriſtum & hauſi credere.*] *Haurire cum lacte* proverbiale. Cic. 3. Tuſc *Ut penè cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur.*

146. *Cedò.*] Verbum defectivum, in imperativo tantum legitur, ſignificatque *dic*, vel *da*. Terent. Andr. *Cedò cuium puerum hic appoſuiſti.*

Malè eruditi [247] torqueatur funere
Infantis orba; quemque corrupit, fleat.
Abſit, miniſtros vilis ut muliercula
Noſtros fatiget. quantulos autem dolor
Vexabit artus, mortis auxilio brevis!
Oculi parentis punientur acriùs,
Quàm ſi cruentæ membra carpant ungulæ.
Vix hæc profatus, puſionem præcipit
Sublimè tollant, & manu pulſent nates:
Mox & remotâ veſte virgis verberent,
Tenerumque duris ictibus tergum ſecent;
Plus unde lactis, quàm cruoris, defluat.
Quæ cautis illud perpeti ſpectaculum,
Quis ferre poſſit æris aut ferri rigor?
Impacta quoties corpus attigerat ſalix,
Tenui rubebant ſanguine uda vimina,
Quem [248] plaga flerat roſcidis livoribus.
Ferunt minaces verberantium genas
Illacrymaſſe ſponte de manantibus
Guttis per ora barbarûm frementia;
[249] Scribas & ipſos, & coronam plebium,
Proceresque ſiccis non ſtetiſſe viſibus.

INTERPRETATIO.

quòd te, quem in perniciem tuam docuit, orbata erit, torquebitur tuo funere, & flebit quem corrupit. Abſit enim *ut lictores mei fatigentur vilem mulierculam* lacerando. *At, cùm dilaniabunt tuos tam delicatos artus, qui non diu reſiſtent tormentis, mater hæc videndo majora perferet ſupplicia, quam ſi ipſa ungulis pœnas lueret. Vix ea dixerat: jubet* carnifices *attollere puerum à terrâ, ipſius nates pulſare manibus, veſtes deducere, virgis cædere, denique ſævis ictibus teneras conſcindere ſcapulas,* ſic ut *plus exeat lactis quàm ſanguinis. Quis* homo *ſaxeus, quis æreus, quis ferreus hoc poſſet delectari ſpectaculo.* Heu, *quoties ſalignæ virgæ corpus tetigerant, eæ puerili rubebant ſanguine, qui de vulneribus manabat,* ac de *livoribus roris inſtar ſtillantibus. Fama eſt nec carnifices verberantes* potuiſſe *tenere lachrymas, quæ ſponte,* quanquam *fremerent, per ſua ora fluebant, nec ſcribas, nec ſpectatores, nec ipſos proceres ſiccis oculis illud vidiſſe.*

NOTÆ.

247. *Torqueatur funere.*] Is enim inſitus à Deo parentibus amor eſt, ut liberos diligant magis quam ſe ipſos. Hinc Quintilian: *Torquebis filium, & fatebitur mater.*

248 *Plaga flerat.*] Lepidiſſima ſane translatio: ſummâ enim cute perſtrictâ ſtillatim cruor non confertim effunditur. Alii, *ferat*, habent, alii *fecerat*, Murmellius *ferret*, ineptè omnes.

249. *Scribas.*] Notarios ſcilicet, qui ſemper aderant, cùm rei ſupplicio afficiebantur.

At ſola mater hiſce lamentis caret,
Soli ſereno frons renidet gaudio:
[250] Stat impiorum corde pietas fortior,
Amore Chriſti, contumax doloribus;
Firmatque [251] ſenſum mollis indulgentiæ.
Sitire ſeſe parvus exclamaverat:
Animæ æſtuantis ardor in cruciatibus
Hoc exigebat, lymphæ ut hauſtum poſceret:
Quem torva mater eminus [252] triſti intuens
Vultu, & ſeveris vocibus ſic increpat:
Puto imbecillo, nate, turbaris metu,
Et te doloris horror afflictum domat:
Non hanc meorum viſcerum ſtirpem fore
Deo ſpopondi, non in hanc ſpem gloriæ
Te procreavi, cedere ut letho ſcias.
Aquam bibendam poſtulas, cùm ſit tibi
[253] Fons ille vivus præſto, qui ſemper fluit,
Et cuncta ſolus irrigat viventia,

INTERPRETATIO.

Vna mater temperavit à lachrymis, una *vultu gaudium declaravit. In corde proborum* hominum *ſtat fortior pietas*, quæ *Chriſti amore ſuperat dolores*, quæque matris *amorem in filium* ad normam rationis *diriget. Puer* ille *clamaverat ſiti conſumi; aqua erat poſtulatio*, qui enim *incredibiles cruciatus patiuntur*, ita torrentur *ut* jure *petant aliquam refrigerationem. Mater* tamen *irata minacem vultum è longinquo ad eum flexit, graviſſimiſque verbis reprehendit.* Quid, ô *nate, turpi trepidas metu, ut dolorum frangeris*, & jaces *demiſſus. Non Deo ſpopondi*, cùm te alvo continebam, *ignavum mihi futurum filium; nec genui te in hanc ſpem gloriæ, ut mortem fugeres.* Cur *aquam petis;* nonne *haurire potes de illo perenni fonte, cujus* aqua *jugis eſt, quæque* non ſolum *& corpus feris irrigat,*

NOTÆ.

250. *Stat in piorum corde pietas fortior.*] Cyprianus lib de laude Martyrii id belle deſcribit: *Quanta ſit gloria, ponderate, hujus vitæ cupiditatibus, & quæ ab omni animo natura mundi, quæ commercio ſegregatum contra adverſantes diſcrimen opponere, nec ſævitiam torquentis horrere, animari hominem dolore, quo credatur extingui, & id ſibi in augmentum virtutis aſſumere, quod cruciatui putat prodeſſe, qui punit. Nam praduranti bus licet guttis reſultans ungula recurrat in vulnus. exeuntibus flagellis cum avulsâ corporis parte, rediens alienâ ducatur; ſtat immobilis tamen pœnis ſuis fortior: hoc ſolum ſecum ipſe convolvens, quòd in illâ crudelitate carnificum plus, quàm pro quo patitur, Chriſtus ipſe patiatur.*

251 *Senſum indulgentiæ.*] Quia, ut ait Quintilianus, *indulgentia eſt mollis liberorum educatio.*

252. *Triſti intuens vultu*] Probe omnino Ambroſ. Oxon. & Nomſius: *Quem torva mater eminus triſte intuens, vultu & ſeveris vocibus ſic increpat.* Sic enim Hamartig. *Vultuque & voce minaci terribilis.* Pſychom. *Vultuque & voce minatur adverſum ſpectans cuneum* Claudian. quoque: *vultuque & murmure torvus.*

253 *Fons ille vivus.*] Juxta verba Chriſti alloquentis Samaritanam: *Aqua illa, quam ego dabo ei, fiet ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam.*

Intus foriſque ſpiritum & corpus ſimul,
Æternitatem largiens potantibus.
Venies ad illud mox fluentum; ſi modò
Animo ac medullis ſolus ardor æſtuet,
Videre Chriſtum: quod ſemel potum affatim
Sic ſedat omnem pectoris [254] flagrantiam;
Vita ut beata jam ſitire neſciat.
Hic, hic bibendus, nate. nunc tibi eſt [255] calix,
Mille in Bethleem quem biberunt parvuli:
Oblîta lactis & papillarum immemor
Ætas amaris, mox deinde dulcibus
Refecta [256] poclis, mella ſumpſit ſanguinis.
Exemplum ad iſtud nitere, ô fortis puer,
Generoſa proles [257] matris & potentia.
Omnes capaces eſſe virtutum Pater
Mandavit annos: neminem excepit diem,
Ipſis triumphos annuens vagitibus.
Scis, ſæpe dixi, cùm docenti alluderes,
Et garrulorum ſigna verborum dares,
Iſaac fuiſſe parvulum patri unicum:
Qui, cum immolandus aram & enſem cerneret,
Ultro ſacranti colla præbuerit ſeni.

INTERPRETATIO.

& intus hominum animam; ſed etiam ipſis æternam affert vitam. Macte novâ virtute; *id unum tibi ſit in votis videre Deum*, ac *brevi venies ad illud* ſacrum *flumen*, *ex quo modo aquam bibas*, omnis æſtus *conſidebit*, *omnis ardor*, ita-ut *jam beatus inpoſterum nunquam ſitias. Fili* mi, *jam tibi hanc mortem* æque fortiter *ac olim obierunt in Bethleem tot millia puerorum*, qui *obliti lactis, & mammarum immemores amara* quidem multa *paſſi ſunt*, *poſtea vero cæli delicias guſtantes mortis* ſuæ *fructum ceperunt. Fili*, inquam, *generoſe*, *quem peperi*, quique unus *mea es* magna *potentia*, illorum *exemplum tibi propone* ad imitandum: *Deus* enim, *cum ipſos infantes martyrii* palmâ *donavit*, *oſtendit omni ætate homines* Chriſtianæ *capaces eſſe fortitudinis*, *nullumque* ab hoc *excluſit. Sæpe etiam* illâ ætate, *quâ* mihi te *docenti alludebas*, *primaſque referebas verborum ſyllabas*, *narravi tibi Iſaacum Abraami unigenitum ſeſe ultro morti obtuliſſe*, *ſtatim atque vidit & aram & enſem, quo immolandus erat* à ſuo *patre.*

NOTÆ.

254. *Flagrantiam*] Ardorem. Gellius libro 11. *Vigor materni flagrantia paulatim reſtinguitur.*

255. *Calix*] More Ebraïco calix pro morte ſumitur, ſeu potius pro paſſione, ſi fas eſt uti ea loquelâ. De Bethl. de cæde innocentium pag. 89.

256. *Poclis.*] *Poclis* per ſyncopen pro poculis quod uſitatiſſimum eſt.

257. *Matris & potentia*] Venus apud Virgil. iiſdem filium alloquitur. *Nate mea vires, mea magna potentia ſolus.* De Abraamo, qui ad Iſaacum unigenitum ſuum morti dandum paratus erat, in procœmio Pſychom.

Narravi & illud nobile ac memorabile
Certamen, [258] unâ matre quod ſeptem editi
Geſſere pueri, ſed tamen factis viri:
Hortante eâdem matre, in ancipiti exitu
Pœnæ & coronæ ſanguini ut ne parcerent.
Videbat ipſos [259] apparatus funerum
Præſens ſuorum, nec movebatur parens,
Lætata quoties aut olivo ſtridula
[260] Sartago frixum torruiſſet puberem,
Dira aut crepaſſet laminarum impreſſio.
Comam [261] cutemque verticis revulſerat
A fronte tortor, nuda teſta ut tegmine
Cervicem aduſque dehoneſtaret caput.
Clamabat illa: Patere, gemmis veſtiet
Apicem hunc corona regio ex diademate.
Linguam tyrannus amputari juſſerat
Uni ex ephebis. mater aiebat: Satis
Jam parta nobis gloria eſt: pars optima

INTERPRETATIO.

Narravi & illud nobile ſeptem Machabeorum *martyrium memorabileque. Illi pueri, ſed viri facti, unâ nati ſunt matre, qua, ne titubarent, dum ipſi erant in tormentis, hortabatur ut* pro Deo *ſanguinem effunderent* Hæc quoque invicta *mater videbat* omnia *tormentorum genera*, ad quæ *filii ſui* rapiebantur, *nec lachrymabatur*; quin potius *lætitiâ exultabat quoties aut nati frigebantur ex oleo in patellâ, aut* illis *candentes lamina admovebantur*. Magis autem ipſius animi virtus apparuit. *Carnifices & capillos & pellem capitis* uni *detraxerant, ita-ut tetâ cute ereptâ à fronte uſque ad occiput calvaria nuda eſſet ac deformis: alteri vero, tyranno jubente, exciderant linguam.* Tum *mater* hunc ita *alloquitur: Fili mi, patere; gemmea corona, quæ regum eſt inſigne, brevi tuum caput premet.* Deinde *illum talibus hortatur. Jam*, ô nate, *maximam peperiſti gloriam, ſiquidem lingua*

NOTÆ.

258 *Unâ matre*] Solomonide, ut Græcus Scriptor Suidas tradit, Eleazaris uxore, quem Antiochus Epiphanes interfecit. Cur iſti fratres à Prudentio dicti ſint Machabæi in dubio eſt. Anton. Nebriſſ. vult Machabæos vocari, quod viri pugnatores fuerint à verbo μάχομαι pugno: alii quod Machabæorum partes ſecuti ſint. Ego vero, ut jam dixi pag. 182. puto abuſive Machabæos appellari, quia cap 7. lib 2 Machab. illorum mors deſcribitur.

259 *Apparatus.*] Victorinus Afer ſcribit cratibus impoſitos hus fratres fuiſſe. Jaſon Cyrenæus commemorat plurima tormenta, primùm taureis, hoc eſt, loris bubulis flagellatos, poſtea nonnullis exſectas eſſe linguas, deinde cutem detractam à fronte uſque ad occiput omnibus, tum extremas corporis partes manus & pedes amputatos, denique miſſos in bullientes oleo ſartagines. His addit Prudentius impreſſas fuiſſe capitibus laminas ignitas.

260. *Sartago.*] Patella, in qua caro frigitur.

261 *Cutem.*] Uni, ſecundo ſcilicet ex Machabæis cutem detraxit tortor, alteri vero nempe tertio excidit linguam. De Ephebo pag. 64. not. 17.

Deo

Deo immolatur ecce noſtri corporis :
Digna eſt fidelis lingua quæ ſit hoſtia.
Interpres animi, enuntiatrix ſenſuum,
Cordis miniſtra, [262] præco operti pectoris,
Prima offeratur in ſacramentum necis,
Et ſit redemptrix prima membrorum omnium,
Ducem dicatam mox ſequentur cetera.
His Machabæos incitans ſtimulis patens,
Hoſtem ſubegit ſubjugatum ſepties,
Quot fœta natis, tot triumphis inclyta :
Me partus unus ut feracem gloriæ,
Mea vita, præſtet, in tuâ eſt ſitum manu.
Per hujus alvi fida conceptacula,
Per hoſpitalem menſe [263] bis quino [263] larem;
Si dulce noſtri [264] pectoris nectar tibi,
Si molle gremium, grata ſi crepundia :
Perſiſte, & horum munerum auctorem aſſere.
[265] Quanam arte nobis vivere intus cœperis,

INTERPRETATIO.

tui corporis pars optima Deo immolatur : ea ſane digna eſt qua Deo offeratur. Mentis interpres eſt, internuntia cogitatorum, cordis miniſtra, animi motuum explicatrix, prima igitur morte cadat, atque omnibus ex membris prima animam liberet periculo. *Mox alii* artus *ipſius, veluti ducis Deo conſecrata, exemplum ſequentur. His verbis Machabæorum mater* liberos ſuos *incitans de Antiocho ſepties debellato triumphavit. Ac quot natos pepererat, tot egit triumphos.* Ego vero, nate, *te unum enixa ſum, ſed modo velis, mea vita, æternam adipiſcar gloriam.* Oro te igitur *per alvum ubi conceptus fuiſti, per uterum in quo diverſatus es per menſes decem, per lac dulce uberum meorum,* quæ tibi admovi, *per meum molle gremium* quo fovi te, *per totam tuam infantiam,* oro te, inquam, *ut* conſtanter *perſeveres Deum tot beneficiorum largitorem confiteri. Ignoro enim quomodo in utero meo*

NOTÆ.

262. *Præco*] Hîc poëta uſus eſt nomine ſubſtantivo maſculini tantum generis; eodem modo ac ſi utriuſque fuiſſet; ſiquidem retulit ad linguam.

263. *Bis quino.*] Vulgo menſe nono naſcuntur infantes, tamen conſtat ad hoc uſque tempus partum differri poſſe; immo ad menſem etiam undecimum teſte Ariſtot. lib. 7. de Animal. cap. 7. Sueton. etiam ſcribit Auguſtum natum menſe decimo, & ob hoc Apollinis filium exiſtimatum. Virg. *Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.* Niſi mavis cum Turnebo illud accipere de lunæ menſibus, qui breviores ſunt : aut menſem decimum ineuntem intelligere. Servius enim vult mares decimo naſci menſe, feminas autem nono.

263. *Larem.*] Ab omnibus lar pro ipſis ædibus, ſeu domo privatâ accipitur, à diis illis, qui colebantur domi, & quibus focus ſacer erat. Hîc vero poſuit metaphorice poëta pro *utero.*

264 *Pectoris nectar.*] Lac ſcilicet. Ita Ovidius de ovibus : *Pleno quæ fertis in ubere nectar.*

265. *Quanam arte.*] Eadem fere verba olim Solomonis locuta eſt ad Machabæos filios ſuos.

Nihilumque, & illud, unde corpus, neſcio:
Novit animator ſolus & factor tui.
Impendere ipſi, cujus ortus munere es:
Bene in datorem, quod dedit, refuderis.
   Talia canente matre jam lætus puer
Virgas ſtrepentes, & dolorem verberum
Ridebat hic tum cognitor pronuntiat:
Claudatur infans carcere, & tanti mali
Romanus auctor torqueatur acriùs.
   Illum recentes per cicatricum vias
Denuo exarabant, quaque acutum traxerant
Paulò antè ferrum, mox recrudeſcentibus
Plagis apertas perſequebantur notas,
Quos jam [266] ſuperbus victor ignavos vocat.
   O non virile robur, ô molles manus!
Unam labantis diſſipate tam diu
Vos non [267] poteſſe fabricam corpuſculi!
Vix jam cohæret: nec tamen penitus cadit,
Vincens lacertos dexterarum inertium.
   Citiùs cadaver dentibus carpunt canes,
Longeque morſus vulturum efficacior
Ad devorandas carnis offas mortuæ.
Langueris imbelli fame ac fatiſcitis;
Gula eſt ferina, ſed ſocors edacitas.

INTERPRETATIO.

vivere cœperis, quomodo *ex illo prope nihilo corpus tuum* formatum fuerit. *Unus* Deus, qui & *te animavit & finxit*, *plane novit: quare* æquum eſt *ut impendas ipſi à quo ortum habes munere, ut id, quod accepiſti beneficio, reddas. Talibus matris hortationibus* incenſus *puer læto tolerabat flagellorum ictus, doloremque vulnerum. Tum tyrannus jubet infantem condi in carcerem; Romanum vero* hujuſce rei *ſuaſorem acrius torqueri. Carnifices* ergo *ungulas deintegro ducunt per cicatrices adhuc recentes, atque acuto ferro, ut ante, vulnerum ſigna nondum obducta refricant.* At *martyr* qui jam *tortores vicerat*, ipſis *ignaviam objicit. O fœminea*, inquit, *vires, ô debiles manus?* Quid *nondum potuiſtis mei corporis ruinoſi compages ſolvere: vix enim ſe ſuſtentat, non tamen penitus cadit*, immo *veſtrarum manuum enervat invalidas vires. Canes citius* quàm vos *aliquod cadaver laniant dentibus; vulturesque longe crudeliores inferunt morſus cadaveribus quibus ſaginantur?* Unde *fracto eſtis animo* & demiſſo, dum veſtrum corpus *dirâ fame abſumitur.* Nolite tam *ſegniter* meme *dilaniare*, ſiquidem *vobis eſt rabies ferina.*

NOTÆ.

266. *Superbus.*] Invictus, in bonam partem, quâ dictione aliàs uſus eſt Prudentius.

267. *Poteſſe.*] Lucretius *poteſſe* etiam poſuit pro poſſe. *Quod ſi forte aliquis credit graviora poteſſe.*

Exarſit iſtis turbida ira Judicis,
Seque in ſupremam concitat ſententiam:
Si te morarum pænitet; finem citum
Subeas licebit, ignibus vorabere
Damnatus, & favilla jam tenuis [268] fies.
 Abiens at ille, cùm foro abriperent virum
Truces miniſtri, ponè reſpectans ait:
Apello ab iſta, perfide, ad Chriſtum meum
Crudelitate, non metu mortis tremens,
Sed ut probetur eſſe nil, quod judicas.
 Quid differo, inquit ille, utroſque perdere,
Puerum ac magiſtrum, complices ſectæ impiæ?
Gladius recîdat vile vix hominis caput
Infantis: iſtum flamma vindex concremet,
Sit his ſub uno fine diſpar exitus.
 Perventum ad ipſum cædis implendæ locum,
Natum gerebat mater amplexu & ſinu,
Ut primitivum crederes fætum geri,
Deo offerendum, ſancti [269] Abelis ferculo,
Lectum ex ovili [270] puriorem ceteris.
 Puerum popoſcit carnifex: mater dedit,
Nec immorata eſt fletibus: tantùm [271] oſculum

INTERPRETATIO.

Tum *Aſclepiades ad graves iras decurrit,* *atque* in Romanum *deciſivam pronunciat* *ſententiam. Vita tadet te? ſubitâ morte* *occumbes. Jubeo te conjici in ignem, uno* *puncto temporis in cinerem redigeris. Martyr autem abiens, dum ipſum è foro ad* *ſupplicium trahebant carnifices, retro aſpicit, compellatque* tyrannum. *O perfide* *ad Chriſtum* Deum *meum provoco adverſus tuam* in me *crudelem* ſententiam, *non* *quòd mortem extimeſcam, ſed ut intelligas decreta tua nulla eſſe. Quid moror,* *exclamat præſes; pereant & puer & Romanus ejuſdem religionis ſectatores; infantem capite plectant lictores, alterum* *comburant vivum; ut ſimul moriendo contrarium habeant exitum.* Ut *pervenere ad* *ſupplicii locum: tortores petunt à matre* *natum, quem collo geſtabat, fovebatque* *gremio. Primitivum eſſe crederes agnum, illum lectum ex ovili, & præ ceteris ſine* *ſorde, quem, ut Deo offerret, Abel portabat* *fiſcellâ.* Hæc inclyta *mulier*, ſtatim *dat,* *nec lachrymis moram facit: unum tantum*

NOTÆ.

268 *Fies.*] Ita multis in locis male corripuit primam illius verbi ſyllabam.

269. *Abelis ferculo.*] Id legimus cap. 4. Gen. Abelem ſcilicet obtuliſſe de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum, Deumque reſpexiſſe ad Abelem & ad munera ejus. Ferculum vero eſt id quod fertur, & id in quo aliquid fertur. De Abele infra.

270. *Puriorem ceteris.*] Nam victimæ abſque labe teneræque tantum aptæ erant ſacrificiis. Virg lib 6. *Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.*

271. *Oſculum impreſſit unum.*] *Udum* Rottendorphius & tres Torrentiani. Sic apud Martialem lib. 8. epig. 44. *Et maner ſudas ut bis oſculis udus.*

Impreſſit unum. Vale, ait, dulciſſime;
Et, cùm beatus regna Chriſti intraveris,
Memento matris, jam patrone ex filio.
Dixit: deinde, dum ferit cerviculam
Percuſſor enſe, docta mulier pſallere,
Hymnum canebat carminis Davidici.
[272] Pretioſa ſancti mors ſub aſpectu Dei:
Tuus ille ſervus, [273] proles ancillæ tuæ.
Talia retexens explicabat pallium,
Manuſque tendebat ſub ictu & ſanguine.
Venarum ut undam profluam manantium,
Et palpitantis oris exciperet globum:
Excepit, & [274] caro applicavit pectori.
At parte campi ex alterâ immanem pyram
Texebat uſtor fumidus [275] pinu aridâ
Sarmenta mixtim ſubdita, & fœni ſtruem
Spargens liquato rore ferventis picis,
Quo flamma paſtu creſceret ferociùs.
Et [276] jam retortis brachiis furcâ eminus

INTERPRETATIO.

figens oſculum, vale, inquit, dulciſſime, ac, cum beatus tenebis cælum, memento matris, jam enim non *te* habeo *loco filii ſed patroni.* Vix ea *dixit: ſatelles caput* infantis *gladio petit. Mater* autem *canorâ voce instructa hæc verba Davidis canit. Pretioſa in conſpectu Domini mors Sancti: tuus ille ſervus, & filius ancillæ tuæ. Canendo veſtem ſuam explicat*, denique *manus porrigit infra corpus, ut conglobatis guttis ſanguinis, quæ è venis prorumperent*, veſtimenta ſua eſſent reſperſa, *oſque palpitans exciperet. Excepit* quidem, ac deinde *pectori ſuo applicat. Ex alterâ campi parte carnifex buſtuarius exſtruit immanem rogum, ſiccam pinum* adhibet, *cui intexit ſarmenta, fœnique faſciculos ſubjicit, quæ omnia pice liquidâ ac ferventi perfundit, ut hoc fomite vehementius nutriatur ignis. Deinde Romanum, cujus ma-*

NOTÆ.

272. *Pretioſa ſancti mors.*] Nempe ex Pſalmo 115. *Pretioſa in conſpectu Domini, mors Sanctorum ejus.* Nam, ut ait Cypr. lib 2. epiſt. 6. *Pretioſa mors hæc eſt, quæ emit immortalitatem pretio ſui ſanguinis, quæ accipit coronam de conſummatione virtutis.*

273 *Proles ancillæ tuæ.*] *O Domine, quia ego ſervus tuus: ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

274 *Caro applicavit pectori*] Idem notat Valer. Maximus lib 4. cap. 7. de T. Volumnio erga M. Lucullum: *Nec difficiles Antonii aures habuit, ductuſque quo voluerat: Luculli dexteram avide oſculatus, caput, quod abſciſſum jacebat, ſublevatum pectori ſuo applicavit.*

275. *Pinu aridâ*] Eodem modo apud Virg. Teucri erigunt buſtum, ut comburant Miſeni corpus. *Principio pinguem tædis & robore ſecto ingentem ſtruxere pyram; cui frondibus atris intexunt latera, & ferales ante cupreſſos.* Flammæ igitur nutrimenta ligna ſunt, ſarmenta, ſtipulæ, pix, oleum, ſtupæ.

276. *Jam retortis brachiis.*] Scaliger in Manil. Brachiis diſtrictis ad furcam per urbem circumlati, ita tandem in rogum conjiciebantur, aut retortis in tergum brachiis, furcâ collo insertâ.

Romanus actus ingerebatur rogo.
Scio, inquit ille, non futurum, ut concremer;
Nec paſſionis hoc genus datum eſt mihi;
Et reſtat ingens, quod fiat, miraculum.
Hæc ejus orſa ſequitur immenſus fragor
Nubis ruentis: nimbus undatim nigro
Præceps aquarum flumine ignes obruit.
Alunt olivo ſemicombuſtas faces:
Sed vincit imber jam madentem fomitem.
Trepidare teter carnifex rebus novis,
Turbatus, & qua poſſet arte inſiſtere,
Verſare [277] torres cum favillis humidis,
Prunas maniplis confovere ſtuppeis,
Et [278] ſemen ignis inter undas quærere.
Quod, cùm tumenti nuntiatum Judici,
Moviſſet iram fellis implacabilis:
Quouſque tandem [279] ſummus hic nobis magus
Illudet, inquit, [280] Theſſalarum carmine,

INTERPRETATIO.

nus ad tergum rejectas furca tenet, in rogum imponit. Martyr vero, *ſcio, inquit, Deum nolle ut ignis ille peredat* corpus meum; ſcio *aliud mortis genus meme obiturum, & portentum aliquod eventurum* brevi. Rem probat exitus. *Dum ſermoni finem facit, multus imber decidit & ſubitus; nec-non vi incurſuque pluviarum flamma reſtinguitur.* Apparitores *ſemiuſtulatis lignis inſtillant oleum, ſed præceps nimbus olei vires infringit. Tetri carnifices hoc miraculo ſtupefacti* incipiunt *trepidare, ac* deintegro excogitare *quomodo poſſent reſiſtere.* Quare *torres, madidoſque cineres vertunt, carbones accendunt ſtupa faſciculis, atque undas inter, quærunt ignis ſcintillas. Hæc referuntur* ad aures *tumentis tyranni*, ipſiuſque *iram implacabilem magis excitant. Quouſque tandem, exclamat, mihi hic inſignis ma-*

NOTÆ.

277. *Torres.*] Torris, lignum teres quando ardet. Virgil. *Improviſi adſunt, hic torre armatus obuſto.*

278. *Semen.*] Illud & Homericum & proverbiale, de eâ re, quæ tentatur fruſtra, neque poteſt contingere. Quanquam non metaphorice hîc accipi poſſit, quia multus imber deciderat.

279. *Summus magus.*] Convitium ſolenne, quod Chriſtianis objiciebant pagani. Suetonius Neron. *Chriſtiani genus hominum ſuperſtitionis novæ ac maleficæ.* Vide Tertull. Apolog.

280. *Carmine Theſſalarum.*] Et hoc etiam proverbialiter dicitur; propterea quòd ea gens præter ceteras hoc nomine notata eſt. Id quod ex Apuleiano aſino, pluribuſque ſcriptoribus aliis ſatis liquet. Unde Horat od.17. lib.1. *Quæ ſaga, quis te ſolvere Theſſalis magus venenis.* Et Streſpſiades apud Ariſtop in Nub. conſulit Socratem, an adhibenda ſit Theſſala incantatrix, quæ lunam cælo detrahat, quominus in Neomenia cogatur æs alienum reddere. Eam ſuperſtitionem in Theſſalos à Medeâ profectam exiſtimant: quæ, cum illac fugeret, per aërem vecta, ſcriniolum veneficiis ac magicis herbis plenum dejecerit, eaque ſparſa ſuppullulaſſe.

Pœnam [281] peritus vertere in ludibrium ?
Fortaſſe cervix, ſi ſecandam juſſero
Flecti ſub enſem, non patebit vulneri:
Vel amputatum plaga collum dividens
Rurſus coibit ac reglutinabitur,
Humeriſque vertex eminebit additus.
Tentemus igitur antè partem quampiam
Truncare ferro corporis ſuperſtitis,
Ne morte [282] ſimplâ criminoſus multiplex
Cadat, vel unâ perfidus cæde oppetat:
Quod membra geſtat, tot modis pereat volo.
Libet experiri, [283] Lerna ſicut traditur,
Utrum [284] renatis pulluleſcat artubus,
Ac ſe imminuti corporis damnis novum
Inſtauret: ipſe præſto erit tunc Hercules,
[285] Hydrina ſuetus [286] uſtuire vulnera.
Jam nunc ſecandi doctus adſit artifex:
Qui cuncta norit viſcerum confinia,

INTERPRETATIO.

gas illudet, qui ſuis *incantamentis novit ſupplicia vana reddere. Quod ſi enſe caput abſcindi jubeo, nec, ut opinor, ictus repellet, nec, poſtquam revulſum erit ab humeris, rurſus coibit ac glutinabitur*, ita-ut *trunco iterum conjungatur. Ante igitur experiamur unam partem corporis ſuperſtitis gladio ſcindere, ne, qui tot fecit crimina, ſimel moriatur, ne is perfidus unâ morte multetur; volo* ut, *quot* ipſi *membra ſunt, tot mortes obeat. Videamus utrum truncato aliquo membro aliud renaſcatur, ac per damna mutilati corporis ſeſe renovet*, ut de hydrâ *Lernaâ narratur:* ſi ita ſe res habet, *alter aderit Hercules, qui ſcit hydrina vulnera urere. Jam jam* mihi *ſe ſiſtat peritus medicus, qui norit membrorum commiſſuras*.

NOTÆ.

281. *Peritus vertere.*] Græciſmus, ut paulò poſt, *Doctus ſecare.*

282. *Simplâ.*] Plaut. in Moſtel. eodem adjectivo uſus eſt. *Sceleſta hæ ſunt ædes, ſimplex eſt habitatio.*

283. *Lerna.*] Palus Argiæ, in Peloponneſo, apud Argos urbem, ubi Lernæus fons, & fluvius ex ea palude egrediens. De Hercule pag. 225. not. 96.

284. *Renatis pulluleſcat artubus.*] Ovid. epiſt. Dejaniræ: *Quaque redundabat fæcundo vulnere ſerpens fertilis, & damnis dives ipſa ſuis.*

285. *Hydrina.*] Hydram illa in Lerna delitescentem, quam interfecit Hercules, ἐννεακέφαλον Alcæus facit, Simonides πεντηκοντακέφαλον. At Pauſan. Corinth. narrat hydram ſub platano quâdam, quæ fonti Amymonæ fluvii propinquâ erat, vixiſſe, eamque ceteris hydris magnitudine præſtitiſſe: caput unum ei, non plura fuiſſe. Quod poſtremum abhorret ab inveteratâ & pervulgatâ omnium opinione, hydræ uno capite ab Hercule abſciſſo, neſcio quot alia renaſci confictum eſſe: quam opinionem hoc loco ſequitur Prudentius. Multa alia de hydrâ ſcribunt poëtæ, quæ, ne ſim longior, prætermitto.

286. *Uſtuire.*] Alii *uſtum ire:* Alii *uſtulare.* Sed rectè *uſtuire*, pro *uſtumire.* Sic *circuire*, pro *circumire:* & *hymnire* ſupra habuimus.

Vel nexa nervis diſparare vincula.
Date hunc, revulſis qui medetur oſſibus,
Aut fracta nodis ſarciens compaginat.
Linguam priorem detrahat radicitùs,
Quæ corpore omni ſola vivit nequior:
Illa & procaci peſſima in noſtros Deos
Invecta motu fas profanavit vetus,
Audax & ipſi non pepercit Principi.
187 Ariſto quidam medicus accitus venit,
Proferre linguam præcipit: profert ſtatim
Martyr retectam, pandit ima & faucium.
Ille & palatum tractat, &, digito exitum
Vocis pererrans, vulneri explorat locum.
Linguam deinde longè ab ore protrahens;
Scalpellum in uſque guttur inſertans agit.
Illo ſecante fila ſenſim ſingula
Numquam momordit martyr, aut os dentibus
Compreſſit arctis, nec cruorem ſorbuit.
Immotus & patente rictu conſtitit,
Dum ſanguis extrà defluit ſcaturiens:
Perfuſa pulcher menta ruſſo ſtemmate
Fert, & cruenti pectoris ſpectat decus,

INTERPRETATIO.

quique poteſt *membra nervis colligata loco movere*; *ſiſtat & chirurgus, cujus ars* ea eſt *membra luxata ferruminare, fractave ligaturis conjungere copulareque*: ſiſtat inquam, & *primùm radicitus detrahat linguam*; *ea omnium corporis partium nequior eſt*, ſiquidem *noſtros deos procacibus conviciis & fœdiſſimis proſcidit*, dicta jocoſa *jecit in veterem religionem*, *ipſimet principi audax non pepercit*. *Neſcio quis*, *Ariſto* nomine, *accitus venit*, *jubetque* Romanum *linguam proferre*. Non ſolum *integram ſtatim profert martyr*; verum etiam os, *quantum in ſe eſt*, *aperit*. Tum *Ariſto apponit manum ad palatum* Romani, *& digito fauces explorans*, *quærit quomodo linguam* poſſit *totam evellere*; *deinde ab imis faucibus eam abſtrahit*, *nec-non ſcalpellum uſque in guttur immittit*. Quodque mirum eſt, licet *ſingulas fibras ſecet chirurgus*, *Romanus* tamen *nec inſtrumentum mordet*, *nec arctis dentibus os comprimit*, *nec* denique *deglutit ſanguinem*. Sed *ore aperto ſtat immotus*, *dum ſanguis exit è vulnere*. Jam *inſignis* martyr *barbam habet imbre ſanguineo perfuſam*, *cruentatum pectus ſuum ſpectat*, *putatque*

NOTA.

187. *Ariſto medicus*] Ut id facilius intelligatur, debemus ſcire omnes antiquos, Pindarum præcipuè in Pythiis odâ tertiâ, partes quatuor medicinæ recenſere, primam magicam ἐπῳδικὴν, quæ fit carminibus, cujus & Homerus meminit, alteram artificialem φαρμακώδη, quæ fit potionibus & medicamentis adhibitis, tertiam διαιτητικὴν, cum quis ratione victus temperatâ reſtituitur, ultimam χειρουργικὴν, quæ peragitur inſtrumentis, de quâ loquitur hic poëta. De Scalpello, pag. 244 de Rictu, pag. 247. de Stemmate, pag. 50.

Fruiturque & [288] oſtro veſtis ut jam regiæ.
Ergo ratus Præfectus elinguem virum
Cogi ad ſacrandum poſſe, cùm verbis carens
Nil in deorum [289] blateraret dedecus:
Jubet reduci jam tacentem ac debilem,
Multo loquentis turbine olim territus.
Reponit aras ad tribunal denuò,
Et thus, & ignem vividum in carbonibus,
Taurina & exta, vel ſuilla abdomina:
Ingreſſus ille, ut hos paratus perſpicit,
[290] Inſufflat, ipſos ceu videret dæmonas.
Irridet hoc Aſclepiâdes lætior:
Addit deinde: Numquid inclementiùs,
Sicut ſolebas, es paratus dicere?
Effare quidvis, ac perora, & diſſere.
Permitto, vocem liberè ut exerceas.

INTERPRETATIO.

ſibi induiſſe purpuream veſtem, quâ reges utuntur. Aſclepiades ergo non dubitans quin martyr elinguis idola thure ultro placet, quòd mutus haud poteſt deos verbis lacerare, jubet ſibi adduci Romanum *elinguem & debilem, cujus olim ſermonum vehementiâ territus fuerat. Ac rurſus ad tribunalis pedes aras reponit, thus, candentes carbones, exta taurorum, porcorumque viſcera.* Quæ omnia, *ut videt Romanus, ſufflat ea, atque ac ſi ipſos dæmones videret. Tyrannus jam exultans videt,* inſultatque. *Nonne, ait, paratus es diis, ut ſolebas, detrahere. Loquere, diſputa, quære, quæcunque volueris, argumenta. Utere tuâ dicendi copiâ, id per me licet.*

NOTÆ.

288. *Oſtro.*] Oſtrum proprie ſanies illa dicitur, & liquor qui ex murice ſeu conchylio eximitur ad pretioſarum lanarum infecturam, unde pro ipſo colore muriceo ponitur. Plinius lib 9. cap 36. & 37. Diſtinctas habet ſpecies, muricem, purpuram, & conchilium. *Purpura,* inquit, *vivunt annis plurimum. ſeptenis. Latent ſicut murices, circa canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cujuſdam ceræ ſalivant. Simili modo murices. Sed purpura florem illum tingendis expetitum veſtibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candidâ venâ, unde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Reliquum corpus ſterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita ſuccum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detractâ conchâ auferunt, minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii.* De Tribunali pag 219 De Thure 86.

289. *Blateraret.*] Produxit & primam in *blaterare* auctor Philomelæ *Blaterat hinc aries, aſt pia balat ovis.* Ne ergo cum Aldo *eblacteraret*, aut cum Giphanio *oblatraret*, legas.

290. *Inſufflat.*] Solebant Chriſtiani idola ſufflare ac deſpuere. Tertull. *Ipſius fidei conſcientiam perrogemus, quo ore Chriſtianus fumantes aras deſpuet, & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit.* M. Minuc Octav. *Templa, ut buſta, deſpiciunt, deos deſpuunt, rident ſacra.*

Romanus

Romanus, alto corde ſuſpirans diu,
Gemitu querelam traxit, & ſic orſus eſt.
[291] Chriſtum loquenti lingua numquam defuit:
Nec verba quæras quo regantur organo,
Cùm prædicatur ipſe verborum dator.
Qui fecit, ut vis vocis expreſſa intimo
Pulmone, & oris torta ſub [292] teſtudine,
Nunc ex palato det repercuſſos ſonos,
Nunc temperetur dentium de pectine,
Sitque his agendis lingua plectrum mobile:
Si mandet idem, faucium ſic fiſtulas
Spirare flatu concinentes conſono,
Ut verba in ipſis explicent meatibus,
Vel exitu oris [293] cymbalis profarier,
Nunc preſſa parcè labra, nunc hiantia:
Dubitaſne verti poſſe naturæ ſtatum,
Cui facta forma eſt, qualis eſſet primitùs?
Hanc nempe factor vertere, ut libet, poteſt;
Poſitaſque leges texere ac retexere;
Linguam loquela ne miniſtram poſtulet.

INTERPRETATIO.

Martyr vero *poſtquam diu ab imo pectore duxit ſuſpiria, tandem trahit gemitum, qui querelæ ſignum eſt; ac fatur, nunquam lingua deeſt illi, qui Chriſtum confitetur; nec, cum verborum dator prædicatur, quo vox organo formetur quærendum eſt.* Deus enim *qui nos ita finxit, ut halitum pulmone redditum tactu palati articulet lingua, ſonoſque fundat ex palato repercuſſos, vocemque dentibus leniter inflectat, denique plectrum ſit mobile ut id perficiat: nunc poteſt velle meatus gutturis ſpiritum pellere flatu conſono, qui articulatus ſit ipſiſmet in faucibus; aut labra modo parcè compreſſa, modo hiantia ſonum, ſtatim atque ex ore exit, diſtinctum fingere.* Quod ſi vellet? *Putaſ-ne rerum naturam nequaquam commutare poſſe.* Crede mihi, *qui primam ori meo figuram dedit, is ad libitum variare poteſt, atque poſitas leges vel ſervare vel tollere, ita ut vox abſque ullo linguæ auxilio diſtinguatur.*

NOTÆ.

291. *Chriſtum loquenti lingua nunquam defuit.*] Quod quidem ſemel atque iterum accidiſſe legimus; præcipue vero apud Gemblacenſem, qui Chriſtianos, quibus Vandali linguas exciderant, locutos fuiſſe tradit.

292. *Teſtudine.*] Concavum oris, *teſtudini* comparat; dentes vero *Pectini*. De Plectro pag. 210.

293. *Cymbalis profarier.*] Hic erraſſe Ant. Nebriſſ. mihi videtur, putat enim hanc phraſim reddendam eſſe: *Ita poſſent loqui cymbala, perinde ac ſi haberent inſtrumenta, quibus formantur litteræ.* Ut ea igitur facilius intelligatur, ſit mihi fas conſtructionem facere. *Si id m Deus mandet faucium fiſtulas flatu conſono concinentes ſpirare ſic, ut verba in ipſis meatibus explicent, vel ſi mandet nunc preſſa parce labra, nunc hiantia in exitu oris profari cymbalis.* Quibus ſane colligere debemus Prudentium hic metaphoricè ponere, *cymbalis*, atque eodem modo, quo ſupra dixerat *faucium fiſtulas*, pro faucium meatus, quare puto dicendum eſſe labra loqui mutuâ illâ percuſſione, quæ imitatur cymbali ſonum.

Vis ſcire noſtri Numinis potentiam ?
[294] Fluctus liquentis æquoris preſſit pede :
Natura fluxa ac tenuis in ſolidum coit,
Quàm diſpar illis legibus, quis condita eſt !
Solet natatus ferre, fert veſtigia.
Habet uſitatum munus hoc divinitas,
Quæ vera nobis colitur in Chriſto & Patre,
[295] Mutis loquelam, percitum claudis gradum,
Surdis fruendam reddere [296] audientiam,
Donare cæcis lucis inſuetæ diem.
Hæc ſi quis amens fabuloſa exiſtimat,
Vel ipſe tute ſi parum fidelia
Rebare pridem, vera cognoſcas licet :
Habes loquentem, cujus amputaveras
Linguam : probatis cede jam miraculis.
Horror ſtupentem perſecutorem ſubit :
Timorque & ira pectus in caliginem
Vertêre : neſcit, [297] vigilet anne ſomniet :
Miratur hærens, quod ſit oſtenti genus.
Formido frangit ; armat indignatio,
Nec vim domare mentis effrenæ poteſt ;
Nec, quò furoris tela vertat, invenit.

INTERPRETATIO.

Vis-ne igitur à me *accipere quanta ſit Dei poteſtas. Mare pedibus peragravit* ; atque aquæ, licet *naturâ fluxa ſint & tenues*, firmæ *ſolidaque ſteterunt. Quid* excogitari poteſt *magis diſparatum juxta leges*, *quibus conditum eſt* mare, *natabatur*, *nunc ſiccâ plantâ calcatur. Divinitas* vero, *quam unam* veramque *in Chriſto atque in Patre eſſe agnoſcimus*, ſæpiſſime ea facit miracula, ſcilicet *mutis vocem reddere, firmum greſſum claudis, ſurdis facilem auditum, cæcis* denique *alacres viſus. Sin autem amens aliquis inventum eſſe putat ; aut ſi tu ipſe*, ô tyranne, *pridem id omne in dubio ponebas, jam intuêre veritatem : mihi linguam excidiſti*, *voces* tamen *elicio* fingoque ; *cede miraculis*, quorum *teſtis es oculatus. Horror perfundit Aſclepiadem ; timore iráque ſi*mul ipſius *animus obdureſcit ; neſcit vigilet-ne, an ſomniet. Attonitus miratur illud portentum* ; *frangitur metu, irâ* vero *incitatur.* Quid agat : *furorem nequit ponere, nec invenit quemquam à quo poſſit pœ-*

N O T Æ.

294. *Fluctus liquentis æquoris preſſit pede.*] Unde Mamertus : *Omnipotens verbo ſternit mare, vel pede calcat.*

295. *Mutis loquelam*] Simile illud Tertulliani lib. 1 contra Marcion. *Jam graditur claudus, ſurdus ſpem protinus audit, dat dextram mancus, loquitur magnalia mutus.* Et Sidon. ad Fauſtum : *Qui viſum cæcis, greſſum quoque reddere claudis, auditum ſurdis, mutis laxare loquelam ſuetus.*

296. *Audientiam*] Auditum ſcilicet : actum pro ſenſu poſuit.

297. *Vigilet anne ſomniet.*] Proverbialis ſermo, de eo qui ſtupore ingenti perculſus, neque putat videre, quod videt, & abeſſe ab iis rebus exiſtimat, quibus intereſt.

Poſtremò medicum ſævus inſontem jubet
Reum citari: [298] nundinatum hunc arguit,
Mercede certâ pactus ut colluderet:
Aut ferrum in ore nil agens & irritum
Verſaſſe fruſtra, ceu retuſis ictibus;
Aut arte quadam vulnus illatum breve,
Quod ſauciatâ parte linguam læderet,
Nervos nec omnes uſquequaque abſcideret.
Manere ſalvam vocis harmoniam probè,
Non poſſe inani concavo verba exprimi,
Quæ concrepare [299] ligula moderatrix facit.
Eſto, ut reſultet ſpiritus vacuo ſpecu:
Echo ſed extat inde, non oratio.
Veris refutat medicus hanc calumniam,
Scrutare vel tu nunc latêbras faucium;
Intraque dentes curioſum pollicem
Circumfer, hauſtus vel patentes inſpice,
Lateatne quidquam, quod regat ſpiramina.
Quamquam foraſſem fortè ſi puncto levi,
Tenuive linguam contigiſſem vulnere;
Titubante plectro fatus eſſet debilis.
Nam, cùm magiſtra vocis in vitium cadit,
Uſus, neceſſe eſt, [300] & loquendi intercidat.

INTERPRETATIO.

nas repetere. Quare is *crudelis* præſes *medicum, qui inſons erat, in jus tanquam reum vocari jubet; ipſique objectat huc veniſſe ut, pactâ mercede* cum Romano *acceptâ, colluderet.* Itaque *aut lingua fibras obtuſo exploraſſe ſcalpello irritoque, aut arte quâdam leve tantum vulnus feciſſe, quo vulnere* una *lingua pars ſauciata eſſet ac læſa, nervi vero omnes integri remanerent.* Nam *haudquaquam fieri poſſet ut vocis ſalva reſtaret harmonia, linguâque excisâ, qua ſonum articulat* fingitque vocem, os adhuc *verba mitteret. Fateor* quidem *ex ore elingui exire* poſſe *ſonum aliquem: ſed is erit* repercuſſus, *atque echo* ſimilis, *non* vero *articulatus.* Tum *medicus*, ut ſeſe purget ac *veris objecta infirmet, tu ipſe*, inquit, *ſcrutare ima gutturis, intra dentes curioſum digitum circumfer, ſeu potius os patens oculis perlege;* atque agnoſces *an lateat lingua, quæ halitum diſtinctum efficiat.* Adde quod, *ſi vel leviter quidem linguam perforaſſem, ac tenue impreſſiſſem vulnus, titubaret lingua, voxque eſſet debilis; nam ſimul ac lingua, quæ vocis eſt magiſtra, læditur, neceſſario ſermonis uſus perditur.*

NOTÆ.

298. *Nundinatum.*] Nundinari, eſt exercere opera, quæ in nundinis fiunt, licitari ſcilicet, vendere, indicare, poſcere, emere, addicere.

299. *Ligula moderatrix facit.*] *Ligula* diminitivum à lingua Martialis irridet Grammaticos, qui, ut etymologiæ rationem ſequerentur, *lingula* dicendum eſſe contendebant. *Quamvis me ligulam dicant Equiteſque, Patreſque, dicor ab indoctis lingula grammaticis.* Cave ergo ne cum Weitzio legas, *lingula moderatrix facit.*

300. *Et loquendi intercidat.*] Forte *uſus eloquendi intercidat.*

Fiat periclum, ſi placet, cujuſmodi
Edat querelam quadrupes linguâ erutâ,
Elinguis & quem porca grunnitum ſtrepat,
Cui vox fragoſa, clamor eſt inconditus:
Probabo mutam nil ſonare ſtridulum.
[301] Teſtor ſalutem Principis, me ſimplici
Functum ſecantis arte, Judex optime;
Serviſſe juſſis abſque fraude publicis.
Sciat hic, quis illi verba [302] ſuggillet Deus:
Ego, unde mutus ſit diſertus, neſcio.
His ſeſe Ariſto purgat. at contrà impium
Nil hæc latronem Chriſtianorum movent:
Magis magiſque fertur in veſaniam:
Quærit, alienus ſanguis ille aſperſerit
Virum, ſuone fluxerit de vulnere.
Reſpondit his Romanus: [303] Eccum, præſtò ſum:
Meus iſte ſanguis verus eſt, non bubulus:
Agnoſcis illum, quem loquor, miſerrime
Pagane, veſtri ſanguinem ſacrum bovis,
Cujus litata cæde permadeſcitis?

INTERPRETATIO.

Ac, *modo velis*, *faciamus periculum in belluâ*: agnoſces *quem ſonum reddat illa elinguis & muta*; verbi gratiâ *quem grunnitum emittat ſus*; ſane *quanquam ipſi vox ſit aſpera nec articulata*, tamen, *ſi lingua evellitur, ne minimum quidem dabit ſtridorem*. Quid plura? *Juro per vitam* noſtri *principis*, *ô judex optime*, *me vere ad vivum reſecaſſe* Romani linguam, *nulla in re te fraudaſſe*, *ac* denique tua *feciſſe juſſa*. *Romanus* ergo *ſciat*, *quis Deus ipſi verba ſuppeditet*; *ego* vero *ignoro unde loquatur*, *cum ſit elinguis*. *Talibus Ariſto crimen diluit*. *Sed his impius Chriſtianorum vexator non movetur*, *immò majori effertur iracundiâ*. *Quærit an Romanus ſuo proprio ſanguine tingatur*, *alienove*. *Martyr reſpondet*, *ecce me*, *adſum*; pro certo habe *meum ſanguinem*, *non autem bubulum*, ora mea infeciſſe. *O idolorum cultor*, *noſti* ſatis *ſanguinem bubulum quo*, heu, *in ſacrificiis aſpergimini*, non eſſe ſimilem huic, *qui meo ex ore fluit*.

NOTÆ.

301. *Teſtor.*] Vetus jusjurandum, per caput, aut vitam, aut Genium imperatoris jurare.

302. *Suggillet Deus.*] *Suggerat* in Ambroſiano: quod & marginem editionis Giſelinæ occupavit. Nec male. Ignotâ ſane hîc verbum *ſugillo* ſignificatione ponitur à Prudentio.

303. *Eccum.*] *Eccum*, *eccam*, *eccos*, *eccas* adverbia ſunt demonſtrandi, quæ nonnulli voluerunt idem ſignificare quod *ecce eum*, *ecce eos*, quos Laurentius reprehendit hoc argumento, quod non ſemel apud Comicos legamus ſubjunctum accuſativum, ut *eccum me*, *eccum Parmenonem*. Melius itaque Vallam ſequemur, qui harum dictionum ſignificationem per adverbia interpretatur: ut *eccum*, ſit idem quod *ecce hic*, intellige virum, de quo agebamus.

Summus ſacerdos nempe ſub terram ſcrobe
Actâ in profundum conſecrandus mergitur,
Mitrâ infulatus, [304] feſta vittis tempora
Nectens, coronâ tum repexus aureâ,
[305] Cinctu Gabino ſericam fultus togam.
Tabulis ſupernè ſtrata texunt [306] pulpita,
Rimoſa rari [307] pegmatis compagibus:
Scindunt ſubinde vel terêbrant aream,
Crebroque lignum perforant acumine,
Pateat minutis ut frequens hiatibus.
Huc taurus ingens, fronte torvâ & hiſpidâ,
Sertis revinctus aut per armos floreis,
Aut impeditis cornibus deducitur:
[308] Necnon & auro frons coruſcat hoſtiæ,
Setaſque fulgor bractealis inficit.

INTERPRETATIO.

Pontifex ſcilicèt *mitrâ infulatus*, *vittis* quaſi die *feſto nectens tempora*, *coronam auream habens*, *cinctuque* Gabino *togâ ſericâ amictus deſcendit in foſſam ſubterraneam ut ſacrificet. Tabularum* auxilio *pulpita foſſæ ſuperne impoſita conſtruuntur*, *aſſamentorum* tamen *hiantibus commiſſuru: deinde pulpiti planities ſcinditur terebraturque*, *ac multis in locis perforantur aſſeres*, *ut per multa foramina ſimul ſanguis deſluat.* Tum *ingens tauri* oſtentans *hiſpidam torvamque frontem hùc adducitur*, cujus *armis ſerta florida jacent delapſa*, *aut cornua ligantur*, cujus *frons auro effulget*, *pili* autem *coruſcant bractearum fulgore.*

NOTÆ.

304 *Feſta vittis tempora nectens.*] Ovid. 4. Triſt. *Et jam conſtiterat ſtricto mucrone ſacerdos*, *cinxerat & Graias barbara vitta comas.*

305 *Cinctu Gabino.*] Hunc ita explicat Iſidor. lib. 19 cap. 24. *Cum ita imponitur toga*, *ut togæ lacinia*, *quæ poſt ſeꝛus rejicitur*, *attrahitur ad pectus*, *ita ut ex utroque latere ex humeris picturâ pendeant.* Sunt qui cinctum Gabinum tantum explicent per togam arctam, arctatamque. & opponant illi, quam togam fuſam, ſive laxam vocant ſcriptores. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis Latii urbe. Cum enim hæc urbs ſacris operaretur, bellum ſubito evenit: tunc cives cincti togis ſuis ab aris ſunt ad bella profecti, & adepti victoriam; propter quod omen tali habitu ſemper utebantur in bellis. Lucan. lib. 1 *Turba minor ſequitur ritu ſuccincta Gabino.* De Serica veſte. pag. 54 not. 31.

306. *Pulpita.*] Pulpitum pro quocunque loco edito ſumitur à ſcriptoribus.

307. *Pegmatis.*] Pegma. machina eſt lignea in quâ ſtatuæ, aliaque ejuſcemodi collocabantur. Seneca illius formam deſcribit ad Lucilium.

308. *Nec non & auro frons coruſcat hoſtiæ.*] Minores hoſtiæ tantum coronabantur illius Dei fronde, cui ſacrum fiebat. Majores vero, nempe boves & tauri cornibus deauratis vittiſque ac tæniis, inſignes erant, cum ſtatuebantur, ut mactarentur ad aras. Virg. lib 9. 627. *Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.* Apertius autem Plinius lib. 33. ſect. 12. *Deorum vero honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt*, *quam ut auratis cornibus hoſtiæ*, *majores duntaxat*, *immolarentur.*

Hic, ut ſtatuta eſt immolanda bellua,
Pectus ſacrata dividunt venabula:
Eructat amplum vulnus undam ſanguinis
Ferventis, inque [309] texta pontis ſubditi
Fundit vaporum flumen, & latè æſtuat,
[310] Tum, per frequentes mille rimarum vias

INTERPRETATIO.

Vix in tabulas impoſita eſt victima, ſacro cultro bellux *pectus abſcinditur*, ex quo vulnere *maxima calidi ſanguinis exit copia*, *qui ſanguis* ſ*dita irrorat*, *latèque aſ* etiam *illabitur juncturas a*

NOTÆ.

309. *Texta poutis.*] Pro *pontem textum*; ut *rupta viarum*, pro *via rupta*, *denſa ſylvarum*, pro *denſa ſylva*: quæ phraſis poëtica eſt.

310. *Tum, per frequentes*] Loquitur de ſacro illo piaculari quod Romæ fiebat Plutoni, & Proſerpinæ, in campo Terentino juxta Tiberim. Pedum viginti altitudine ſcrobes fodiebantur, in quas ſacerdos demittebatur, vittis, infulis, corona aurea, toga ſerica inſignitus. Aſtabat taurus ingens, furvus, veteres enim diis ſuperis albas victimas, inferis nigras immolabant, cornibus inauratus, & ſertis floreis circa collum redimitus. Impoſita illi foſſæ erant tabulata, plena undique foraminum. Super ea haſtis bellua conficiebatur à flamine multis ictibus, ut plus ſanguinis erumperet: qui ſanguis in foſſam per aſſerum rimas copioſus defluebat Quem Pontifex in Scrobe abſconditus, membris captans omnibus, auribus, ore, oculis, naribuſque hauriens, quòd corpore non poterat, togâ excipiebat, ſanguinem degluttiens quampluri mum, reliquo faciem & veſtes perluebat, dum ſuperne flamines, & lac, & mel, & vinum invergerent. Ex eo ſpecu tandem emergens, cruore inebriatus Pontifex, ita ut tabo oblitus erat, ſe in populi conſpectum dabat; quem multitudo univerſa procul obſervans, ſalutabat nutibus ſolennibus, & veneratione cernuâ. Quare jure Prudentius hunc cæremoniarum ritum, habitum Pontificis, vulgi cæcitatem deridet. Horum autem ſacrificiorum, quæ *ſacra Tauropolia* dicuntur, hæc origo fuit, ſi Valerio Maximo lib. 2. cap 4. credimus. *Cum ingenti peſtilentia Vrbs agrique vaſtarentur, Valeſius vir locuples, ruſtica vita, duobus filiis & filia ad deſperationem uſque medicorum laborantibus, aquam calidam iis à foco petens, genibus nixus, Lares familiares, ut puerorum periculum in ipſeum caput transferrent, oravit. Orta deinde vox eſt, habiturum eos ſalvos, ſi continuo flumine Tiberis devectos Terentum deportaſſet, ibique ex Ditis patris, & Proſerpinæ ara, petitâ caldâ, recreaſſet. Is, quòd eo loci nullam aram viderat, deſiderari credens, ut à ſe conſtrueretur, aram empturus in Vrbem perrexit, relictis qui fundamentorum conſtituendorum gratia terram ad ſolidum foderent. Hi cum ad xx. pedum altitudinem humo egeſta perveniſſent, animadverterunt aram Diti patri, Proſerpinæque inſcriptam*; quæ olim, orto bello Romanos inter & Albanos, cum inſtructa ad prœlium utraque acies erat, ſub terram à Romanis extructa fuerat, humique, ne cerneretur, defoſſa. *Hoc poſtquam Valeſius accepit, hoſtias nigras Terenti immolavit continuis tribus noctibus.* Unde menſibus Septembri, Octobri, Novembri, ſingulis ſemel, ſed noctibus tribus continuis, hæc ſacra fiebant. Nuper Antonius Van-Dale de Oraculis Ethnicorum duas edidit diſſertationes, ubi ingenioſe atque erudite de *Tauropoliis* locutus eſt.

Illapſus imber*, tabidum rorem pluit:
Defoſſus intus quem ſacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe ſubjectans caput,
Et veſte & omni putefactus corpore.
Quin os ſupinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Oculos & ipſos perluit liquoribus:
Nec jam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.
Poſtquàm cadaver ſanguine egeſto rigens,
Compage ab illa Flamines retraxerint,
Procedit inde Pontifex, viſu horridus,
Oſtentat udum verticem, barbam gravem,
Vittas madentes, atque amictus ebrios.
Hunc inquinatum talibus contagiis,
Tabo recentis ſordidum piaculi,
Omnes ſalutant atque adorant eminus:
Vilis quòd illum ſanguis & bos mortuus
Fœdis latentem ſub cavernis laverint.
[311] Addamus illam, vis, [312] Hecatomben tuam?
Centena ferro cùm cadunt animalia,
Variâque abundans cæde reſtagnat cruor,
Vix ut cruentis augures natatibus

INTERPRETATIO.

ut tabidus imber defluat. Sacerdos vero *humo recumbens illum excipit, ſubjicit*que *infame caput* huic *pluvia ſanguinea, quâ & veſtes & corpus oblinit. Quin*etiam *os demittit, obvias offert genas, ſupponit aures, labra, nares objicit; oculos ipſos perluit, rigat linguam, palatum conſpergit, donec totum corpus atro* tauri *cruore perfuſum fuerit. Poſtquam immolatores è foveâ eduxerunt* victimæ *cadaver rigens*, quòd *ſanguine exhauſtum* eſt; *Pontifex exit viſu horridus*, populoque *oſtentat vultum* ſuum *ſtillantem ſanguine, barbam madidam, tinctas vittas, reſperſa* denique *veſtimenta.* Atque *omnes illum tali liquore inquinatum ac ſordidum tabo modò peracti ſacrificij ſalutant, nec-non è longinquo adorant, quia* putant *victimâ ſanguineque Pontificem, dum in foſsâ latebat, lautum fuiſſe. Viſne*, ô tyranne, *loquar &* de illo *ſacrificii genere, in quo centena mactantur victima*, quarum *cæde tot rivi ſanguinis exiliunt, ut ſacrificuli natent cruore,*

NOTÆ.

311. *Addamus illam, vis.*] Ut metro conſulatur, Canchius conjectabat, *Addamus illam, ſi vis.* Et ſane: *hecatombe*, antepenultimam correptam habet, ſed abnuunt ſcripti.

312. *Hecatomben.*] Sacrificii genus, in quo ritus hic ſervabatur, ut centenæ unius generis mactarentur victimæ, ita dictum à numero victimarum, vel à numero ſacrificantium, quia centum Peloponneſi urbes id faciebant. Hæc ſacra Marti fiebant poſt bellum grati animi causâ, aut quietis temporibus Jovi & Apollini mali avertendi gratiâ.

Poſſint meare per profundum ſanguinis.
Sed quid [313] macellum pingue pulvinarium,
Quid maximorum lancinatores gregum,
Eviſceratâ carne crudos criminor?
Sunt ſacra. quando voſmet ipſi exciditis,
Votivus & cùm membra detruncat dolor.
Cultrum in lacertos exerit fanaticus,
Sectiſque [314] Matrem brachiis placat Deam;
Furere ac rotari jus putatur myſticum:
Parca ad ſecandum dextra fertur impia:
Cælum meretur vulnerum crudelitas.
Aſt hic metenda dedicat genitalia,
Numen reciſo mitigans ab inguine:
Offert pudendum ſemivir donum Deæ:
Illam revulſâ maſculini germinis
Venâ, effluenti paſcit auctam ſanguine.
Uterque ſexus ſanctitati diſplicet:
[315] Medium retentat inter alternum genus:
Mas eſſe ceſſat ille, nec fit femina.
Felix deorum Mater imberbes ſibi
Parat miniſtros lævibus novaculis.

INTERPRETATIO.

ac peragre ex hoc gurgite egredi queant. Sed quid criminor templa pulvinaribus referta; quid veſtros *ſacerdotes, qui gladiis ſolvendo beſtiarum viſcera* manus ſuas ſanguine *imbuunt. Facitis* & *ſacrificia, in quibus vos eviratis, ac ſponte membra veſtra amputatis. Fanaticus cultrum ſtringit in ſuos lacertos; Bellonam ut placet,* ſua *brachia abſcindit.* Vult hæc non poſſe *fieri ſacrificia* niſi *furat, atque in orbem torqueatur.* Omnes *manum, qua* corpus *metuit dilaniare, impiam eſſe exiſtimant.* Unde quo quis in ſe *crudelior eſt, eò magis meretur cælum. Gallus vero ſua genitalia demetit, Cybelemque, ipſi ſecta verenda conſecrando, placat. Jam factus eunuchus mentulam effert dea, ut, venâ ſpermatis abſciſsâ, effluenti ſanguine ſatietur* Cybele. Quòd deorum *matri uterque ſexus diſpliceat, ſacerdos neutrum aſſumit ſexum; nam nec mas dici poteſt, nec femina. Felix Cybele ſibi acuto ſilice im-*

NOTÆ.

313. *Macellum pulvinarium.*] Diis enim pulvinaria & epulæ ſtruebantur, vide pag. 165 not 39. Veſtibula autem templorum vocat contemptim macellum propter ſacrificia pecorum, & ſacerdotes ipſos lanios & lancinatores, qui carnes & exta dividunt.

314. *Matrem deam.*] Apuleii ſententiam ſequitur, qui vult tres deas Bellonam, Cybelen, Iſiden, idem eſſe numen: atque invehitur in veteres, qui in ſuâ ipſorum corpora ſæviebant. Cybelis ſacerdotes amputabant ſibi virilia, Bellonæ ſe vulnerabant cultellis aut acuto ſilice, Iſidis patiebantur notas ſibi ferro candente inuri. Quibus non immoror, quòd de iis multa dixerim pag 223. not. 86.

315. *Medium retentat inter alternum genus.*] Claudian. carm. 18. in Eutrop. *Linquite femineas, infelix turba, latebras, alter quos pepulit ſexus, nec ſuſcipit alter. Execti veneris ſtimulos, & vulnere caſti. Miſta duplex ætas, inter puerumque ſenemque nil medium.*

Quid,

Quid, cùm ſacrandus accipit [316] ſphragitidas?
[317] Acus minutas ingerunt fornacibus:
His membra pergunt urere, ut igniverint:
Quamcumque partem corporis fervens nota
[318] Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.
Functum deinde cùm reliquit ſpiritus,
Et ad ſepulchrum pompa fertur funeris;
Partes per ipſas imprimuntur bracteæ:
Inſignis auri lamina obducit cutem;
Tegitur metallo, quod peruſtum eſt ignibus.
Has ferre pœnas cogitur gentilitas.
Hac dî coërcent lege cultores ſuos:
Sic dæmon ipſe ludit hos, quos ceperit.
Docet execrandas ferre contumelias,
Tormenta inuri mandat infelicibus.
At noſter iſte ſanguis ex veſtrâ fluit
Crudelitate: vos tyrannide impiâ
Exulceratis innocentum corpora.
Si vos ſinatis, incruentè vivimus:
At ſi cruentè puniamur, vincimus.

INTERPRETATIO.

herbes parat ſacerdotes. Denique, *cum huic*, qui colit Iſidem, *notæ imprimuntur*. deæ ſacerdotes *fornacibus calefaciunt minutas acus, quibus, ſtatimatque ignitæ ſunt, membra illius comburunt: & prædicant omnes illas corporis partes conſecratas eſſe, quæ uſtionis notas habent. Vix autem mortuus eſt, antequam ſepulturâ afficiatur*, ipſique *reddantur exequiæ, bractea ad unamquamque partem apponuntur, inſignis auri lamina tegit cutem: ac membrum illud, quod igne peruſtum fuerat, argento aurove includitur. Qui colunt idola, ii talia tormenta tolerare debent*, ſiquidem *falſi Dei has leges imponunt cultoribus ſuis. Ita dæmon illudit hominibus*, quos ad ſe *allexit*. Ipſos *docet ſeſe turpiter cruciare; ac ſibi dolores infligere corpus inurendo. At una veſtra crudelitas* Chriſtianorum *ſanguinem profundit*; una *impia tyrannis martyres dilacerat. Quod ſi* in illos *non ſaviretis, viverent incruentati. Vincunt*

NOTÆ.

316. *Sphragitidas.*] Quanquam illud nomen apud Græcos proprie ſignificet ſigillum, quod annulo imprimitur epiſtolæ, unde *ſphragis*, gemma illa viridis, quâ optime ſignamus, unde & *ſphragis*, ſpecies optimæ rubricæ, cujus meminit Plinius lib. 36. cap. 6 quæ in Lemno inſulâ effodiebatur, quæque ſignata vendebatur. Tamen videmus Herodotum pro omni notâ impreſſâ poſuiſſe *σφραγῖδα βάλλειν αὐτοῖσι ἐπὶ τὴν κωλῆν, notas ipſis imprimere ad pernam*. Et Nazian. pro notâ baptiſmate impreſſâ. Id unum faceſſit negotium, ſcilicet quòd poëta ſphragitidas dixerat: nam, ni fallor, ſphragidas requiritur; ſiquidem apud Græcos σφραγῖς σφραγῖδος tantum reperimus.

317. *His membra pergunt urere.*] Quos Deo conſecrabant, hos ſtigmatibus inurebant antiqui. Vide Lipſ. 1. de Milit. Rom.

318. *Stigmarit.*] A verbo Græco *ςιγματίζω*, *ςίγμα* enim punctum, cicatricem, notam impreſſam, quali ſolebant ſervi à dominis notari, ſignificat. Heſiod. *ςίγματα δ᾽ ὡς ἐπέφαντο*, id eſt, *maculæ apparebant.*

Sed jam ſilebo: finis inſtat debitus;
Finis malorum, paſſionis gloria:
Jam non licebit, improbe, ut licuit modò,
Torquere noſtra vel ſecare viſcera:
Cedas neceſſe eſt victus, & jam deſinas.
Ceſſabit equidem tortor & ſector dehinc,
Judex minatur: ſed peremptoris manus
Succedet illis ſtrangulatrix faucium:
Aliter ſilere neſcit oris garruli
Vox inquieta, quàm tubam ſi fregero.
Dixit, foroque protrahi juſſit virum,
Trudi in tenêbras [319] noxialis carceris:
Elidit illic fune collum martyris
Lictor nefandus. ſic peracta eſt paſſio:
Anima abſoluta vinculis cælum petit.
Geſta intimaſſe cuncta fertur [320] Principi
Præfectus, addens ordinem voluminum,
Seriemque tantæ digerens [321] tragœdiæ:
Lætatus omne crimen in faſtos refert
Suum tyrannus chartulis vivacibus.
Illas ſed ætas conficit diutina,
Fuligo fuſcat, pulvis obducit ſitu,
Carpit ſenectus, aut ruinis obruit:

INTERPRETATIO.

tamen, *cum aſpere tractantur. Finem facio ſermoni*; nam *mors*, quæ *finis* eſt *malorum*, ac *martyrum gloria*, *qua omnibus obeunda eſt*, *jam imminet. Non* tibi, ô *tyranne*, *licebit*, *ut modo licebat*, *meme cruciare & laniare. Victus es*, *cede*, *ac deſine* perſequi. Aſclepiades reſpondet. *Ceſſabunt equidem carnifices*, *& chirurgus* te lacerare, *ſed lictorum turba illis ſuccedet*, *ſtrangulabitque*. Niſi enim te ſuffocem, *tua vox inquieta oris garruli tacere nequit*. Vix ea *dixerat*: *jubet Romanum educi è foro*, *atque in tenebras publicè carceris conjici. Nefandus lictor* obtemperat, *ibique fune martyrem ſtrangulat. Ita ſuum martyrium abſolvit* Romanus, cujus *anima corpore laxata cœlum aſcendit. Fama eſt Aſclepiadem Galerio hac omnia denuntiaſſe*, *ordinem ſeriemque rerum nexuiſſe*, multa illâ narratione *impleviſſe volumina*: nec-non Galerium *geſtientem lætitiâ mortem illam*, *quam* Romanus ipſius juſſu *paſſus fuerat*, *in annales retuliſſe chartis ſemper duraturis. At tempore* rerum edaci *ea poſſunt conſumi*, *nigreſcere fuligine*, *pulvere fœdari*, *denique ſenectute corrumpi*

NOTÆ.

319. *Noxialis carceris.*] In quem noxii conjiciuntur, ut ſupra *noxialem ſtipitem* dixit.

320. *Principi.*] Galerio Cæſari, qui hunc Aſclepiadem præfecerat Antiochiæ.

321. *Tragœdia.*] Quòd tragœdiæ triſtes exitus exhibeant. Unde Euripides petente Archelao rege, ut de ſe ſcriberet tragœdiam, abnuit, ac precatus eſt ne accideret Archelao aliquid tragœdiæ proprium.

[322] Inſcripta Chriſto pagina immortalis eſt,
Nec obſoleſcit ullus in cælis apex.
Excepit aſtans Angelus coram Deo
Et quæ locutus martyr & quæ pertulit:
Nec verba ſolùm diſſerentis condidit:
Sed ipſa pingens vulnera expreſſit ſtylo,
Laterum, genarum, pectoriſque, & faucium.
Omnis notata eſt ſanguinis dimenſio,
Ut quamque plagam ſulcus exaraverit,
Altam, patentem, proximam, longam, brevem:
Quæ vis doloris, quive ſegmenti modus,
Guttam cruoris ille nullam perdidit.
Hic in [323] regeſtis eſt liber cæleſtibus,
Monumenta ſervans laudis indelebilis,
Relegendus olim ſempiterno Judici:
[324] Libramine æquo, qui [325] malorum pondera;
Et [326] præmiorum comparabit copias.
[327] Vellem, ſiniſter [328] inter hædorum greges,

INTERPRETATIO.

aut deleri penitus. Unus vitæ *liber à Chriſto deſcriptus ; una*, quæ *ſcripta* ſunt *in cælo, non ſitum ducunt. Angelus* autem *aſtans coram Deo & objectationes martyris, & reſponſa* accurate *excepit ; ac non ſolum verba* Romani *ſcriptis mandavit, verum-etiam omnia laterum, genarum, pectoris, fauciumque vulnera notavit & ſtylo exaravit. Scriptum eſt quantum ſanguinis effuderit ; quot plagas acceperit, graves, patentes, non altas, periculoſas, leves ; quam acuti* fuerint ipſius *dolores ; quales incifura ; ita-ut omnes gutta ſanguinis numerata ſint. Atque in tabulas publicas Deus retulit hunc librum, ne tam clarum certamen detur oblivioni*, quem librum *conſulet is æternus judex, cùm ſanctè* juſtèque *malis ſupplicia conſtituet, ac bonis perſolvet præmia. Utinam, ſi ad lævam, ut* peccata mea *exigunt*, eſſem *ma-*

NOTÆ.

322. *Inſcripta.*] De quo in Apocal. & in cap. 10. Luc. *Nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.* ſupra pag. 96. not. 2.

323. *Regeſtis.*] *Regeſta, quæ corrupto vocabulo regiſtra dicuntur, ſunt acta tabulæque publica in quas regeruntur commentaris, vel epiſtola.* Ita Iſo magiſter in Gloſſis. Unde edicta principum in Curiis ſupremis regeſta ſeu regiſtrata dicimus.

324. *Libramine æque.*] Manifeſta alluſio ad locum Matthæi cap. 25.

325. *Malorum pondera.*] Hinc anonymus in compendio doctrinæ Evangelicæ de Judicio. *Judex, cælum, ſtyx, decernet, nutriet, uret, facta, bonos, reprobos, jure, quiete, foco.*

326. *Præmiorum copias.*] *Tam enim magna eſt ſanctorum merces*, ait Bernardus, *quæ non poſſit menſurari ; tam multa, quæ non poſſit numerari ; tam copioſa, ut non poſſit menſurari:*

327. *Vellem, ſiniſter.*] Non abſolute ea eſſe intelligenda nemo non videt. Vix enim Deus ultimam tulerit ſententiam: *Paſtor ſtatuet oves quidem à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris*, ut ait Matth. c. 25. id eſt, aut ad lævam anima peccatis inquinata erit in malorum numero, aut particeps gloriæ perennis; illudque decretum erit ſtabile, fixum atque immutabile. Quibus colliges Fabricium mentem auctoris parum perſpexiſſe. Dicit

Ut ſum futurus, eminus dignoſcerer;
Atque, hoc precante, diceret Rex optimus:
Romanus orat, [329] transfer huc hædum mihi:
Sit dexter agnus; induatur vellere.

INTERPRETATIO.

lorum in numero, me Romanus *à longinquo agnoſceret; nec-non Deus ob hujuſce* martyris *deprecationem diceret; huc Prudentium adducite, in bonorum numerum aſcribite, date veſtem candidam*; id à me petit *Romanus.*

NOTÆ.

enim optare ſe, ut vel inter hædorum greges ſtatuatur, ſed hac conditione, ut & eminus, qualis erit, dignoſceretur, & Romanus pro ſe oraret, quem à Chriſto exaudiendum fore certo perſuadet ſibi

328. *Inter hædorum greges.*] Alludit ad locum Matthæi cap 24. & ad conſuetudinem ſuæ ætatis In antiquis enim Chriſtianorum monumentis Chriſtus ſæpe habitu paſtoris exprimebatur. Nec abludunt ab hoc Prudentii loco illa Alcimi Aviti poëmat. lib. 3. *Tunc cum ſinceros paſtor diſcreverit agnos, hædis diſparibus diverſa in ſede locatis.*

329. *Transfer huc hædum mihi.*] Reſpexit hæc Prudentiana Henricus Altiſſiodorenſis ſub finem poëmatis de S Germano: *Hunc hædum niveos quamprimum transfer in agnos. Agnus eat dexter: decoretur vellere pulchro.*

HYMNUS UNDECIMUS.

[1] *De Paſſione Sancti Hippolyti beatiſſimi martyris. Ad Valerianum Epiſcopum.*

INNUMEROS cineres ſanctorum Romulâ in urbe
Vidimus, ô [2] Chriſti [3] Valeriane ſacer.

INTERPRETATIO.

Vidi Romæ, ô Valeriane inclyte epiſcope, quamplurimos ſanctorum tumulos.

NOTÆ.

1. Mirum eſt quòd Prudentius trium Hippolytorum facta, quaſi unius tantum narraverit; Hippolyti ſcilicet militis, quem ſanctus Laurentius baptizavit; Hippolyti presbyteri Anthiocheni, atque Hippolyti epiſcopi Portuenſis: ſiquidem iis locis, temporibus, vitæ ſtudiis, denique martyrii genere diſcrepant, atque uno nomine conveniunt. Miles etenim paſſus eſt Romæ viâ Tiburtinâ, ſub Valeriano imperat. die 13. Auguſti ann 261. raptatus atque diſcerptus ab indomitis equis; alter, nempe presbyter Antiochenus Novati ſchiſmate aliquantulum deceptus, ad unitatem eccleſiæ rediit, & proeâ capite plexus eſt 30. Ianuar. Decio imperat. Hippolytus autem epiſcopus Portuenſis doctrinâ clariſſimus ſub Alexandro imper. merſus aquis in portu Romano die 22. Auguſti ann. 229. martyrii coronam accepit. Quia vero nonnulla adhuc lectoribus negotium faceſſerent, multo ſatius eſt infra de unoquoque ſingulatim dicere.

2. *Chriſti ſacer.*] Male quidam illud eſſe amovendum putant, legendumque

Inciſos tumulis titulos, & ſingula quæris
Nomina? difficile eſt, ut replicare queam.
Tantos juſtorum populos furor impius hauſit,
Cùm coleret [4] patrios [5] Troïa Roma deos.
Plurima litterulis ſignata ſepulchra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
Sunt & muta tamen, [6] tacitas claudentia tumbas
Marmora, quæ ſolum ſignificant numerum.
Quanta virûm jaceant congeſtis corpora acervis,
Noſſe licet, quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic, defoſſas mole ſub unâ,
Relliquias memini me didiciſſe hominum:
Quorum ſolus habet comperta vocabula Chriſtus,
Utpote quos propriæ junxit amicitiæ.
Hæc dum luſtro oculis, & ſicubi fortè latentes
Rerum apices veterum per monumenta ſequor;
Invenio [7] Hippolytum, qui quondam [8] ſchiſma Novati

INTERPRETATIO.

Quæ carmina iis ſunt *ſuperaddita*, ea vis à me *accipere*, *& cuncta* beatorum nomina? Utinam poſſem; at *non ita eſt facile illa recenſere*. Dum enim *Roma*, quam *Teucrorum* poſteri fundarunt, *falſos deos coluit*, *innumeros Chriſtianos morti dedêre impii principes*. Fateor equidem *nonnulla adhuc inſcripta reperiri ſepulchra*, ita ut *aut nomen martyris legi queat aut epitaphium*. *Alia vero non inſcripta ſunt*, *& lapides quibus clauduntur tumuli*, *unum martyrum numerum edocent*. *Quare* unusquiſque *poteſt ediſcere quot* olim *Chriſtianorum corpora in iis acervatim condita fuerint*; ſed *ne unius quidem nomen agnoſcet*. *Ac memini me legiſſe* illud epitaphium: *hic cineres ſexaginta martyrum eodem tumulo tecti ſunt*; *quorum Chriſtus unus*, *qui vera ipſos amicitia vinculo junxerat*, *novit nomina*. *Dum cuncta* ſepulchra *intuebar*, *quærebamque an forte alicubi* hæc *inter antiquitatis monumenta reperirem aliquod abſconditum epitaphium*; *reperi Hippolytum martyrii palmâ dona-*

NOTÆ.

Chriſto ſacer. Cic. Verrina tertia; *Illa inſula horum deorum ſacra putatur*. Plin. lib.8. cap.21. *Feram nomine axim ſacram Liberi Patris*.

3. *Valeriano*.] Ut colligere eſt ex poëtæ verſibus, is Cæſarauguſtanus erat epiſcopus: nam orat ut ipſum ad ovile referat; quibus ſatis denotat unum ex illius diœceſanis fuiſſe.

4. *Patrios deos*.] Nempe penates aliosque deos, quos Latio intulit Æneas: de quibus pag. 130

5. *Troia Roma*.] Virgil.lib.1. id fuſius explicat, quare adeat unuſquiſque: ſufficiat nobis indicaſſe Æneam condidiſſe Lavinium, in quam primum deos & ſacra intulit; quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ: *Genus unde Latinum, Albanique patres, atque alta mœnia Romæ.*

6. *Tacitas claudentia tumbas*.] Giſelinus: *Tacitas claudentia turbas*, habet.

7. *Hippolytum*.] Conſtat poëtæ in animo fuiſſe dicere laudes Hippolyti diſcipuli Clementis Alexandrini, qui primò fuit Metropolita Arabiæ, deinde Epiſcopus Portuenſis; quique pluſquam triginta millia Ethnicorum ad veram fidem adduxit. Hominem ingenio præſtanti fuiſſe, atque eruditione perfectâ ſcribunt Euſebius & Hieronymus.

Presbyter attigerat, noſtra ſequenda negans,
Uſque ad martyrii provectum inſigne, tuliſſe
  Lucida ſanguinei præmia ſupplicii.
Nec mirere ſenem, perverſi dogmatis olim,
  Munere ditatum catholicæ fidei.
Cùm jam veſano victor raperetur ab hoſte,
  Exultante animâ, carnis ad exitium,
Plebis amore ſuæ multis comitantibus ibat.
  Conſultus, quænam ſecta foret melior,
Reſpondit: Fugite, ô miſeri, execranda [9] Novati
  Schiſmata: catholicis reddite vos populis.
Unà fides vigeat, priſco quæ condita templo eſt:
  Quam Paulus retinet, quamque cathêdra Petri.
Quæ docui, docuiſſe piget: venerabile martyr
  Cerno, quod à cultu rebar abeſſe Dei.
His ubi detorſit lævo de tramite plebem,
  Monſtravitque ſequi, quà via dextra vocat;

INTERPRETATIO.

tum fuiſſe à Deo, & tuliſſe *præmia propoſita Chriſtianis*, qui pro Chriſto *effundunt ſanguinem*. Is quidem *ſacerdos* olim *Novati hæreſi faverat*, *negaratque* eccleſiæ Romanæ *dogmata ſequenda eſſe*. *Nec mirère quòd hæretici ſectator idem quod catholicus donum acceperit*. Hippolytus *crudeli ab hoſte trahebatur ad mortem*, ipſiuſque *anima gaudio efferebatur*, quia *corpus rapiebatur ad ſupplicium*. *Comitabantur quamplurimi*, *diœceſani* enim *illum* unice *diligebant*, omneſque eum *interrogarunt quânam in religione manere deberent*. Qui ſtatim *reſpondit*: *heu miſeri, abhorrete deteſtabilem Novati doctrinam*, & quamprimum *vos reponite in catholicorum numerum*. *Fides*, *quam* Chriſtus *in Petro ſtabilivit*, *quam ſervavit Paulus*, *Petrique ſucceſſores*, *una vigeat*. Jam me *piget ea*, *quæ docui*, *docuiſſe*: jam *teſtor*, *cernoque celendum* eſſe illud, *quod aſſerebam eſſe vero Dei cultui oppoſitum*. *Vix dictis devium populum correxerat*, *rectamque demonſtrarat viam*;

NOTÆ.

8. *Schiſma Novati.*] Quare notandum eſt hîc primo Prudentium peccaſſe: ea enim debent referri ad Hippolytum ſacerdorem Antiochenum, qui favit Novati hæreſi.

9. *Novati.*] Novatus Epiſcopus Afer ſchiſma conflavit adverſus ſanctum Cyprianum pro lapſis. Anno autem Decii ultimo, Chriſti 251. cum Romana ſedes annum amplius vacaſſet, Fabiano ſubrogatus eſt Cornelius, contra quem Novatianus primus antipapa ſchiſma conflavit à pauciſſimis ſuæ partis electus: ad quem ſe Novatus ex Africâ veniens adjunxit, unde plerique cum Novatiano promiſcue habent. Ipſius hæreſis in eo potiſſimum eſt poſita, quòd eccleſiæ hujuſque præſidibus atrocium peccatorum remittendorum poteſtatem negaret à Chriſto fuiſſe commiſſam. Non enim ob id præcisè pro hæretico damnatus eſt, quòd dandam gravioribus delictis veniam ac reconciliationem negaret, ſed quòd ejus dandæ poteſtatem penes eccleſiam non eſſe diceret. Quod ipſum & Tertulliano viſum eſt, & ut apparet etiam Montano. Deinde, licet eccleſiam vel epiſcopum atrocia peccata dimittere non poſſe contenderet, tamen ob ea pœnitentiam cenſebat agendam.

[10] Seque ducem recti ſpretis anfractibus idem
Præbuit, erroris qui priùs auctor erat:
[11] Siſtitur inſano [12] rectori, Chriſticolas tunc
[13] Oſtia vexanti per Tiberina viros.
Illo namque die Româ ſeceſſerat, ipſos
Peſte ſuburbanos ut quateret populos.
Non contentus humum, celſa intra mœnia Romæ,
Tinguere juſtorum cædibus aſſiduis.
[14] Janiculum cum jam madidum, [15] Fora, Roſtra, [17] Suburram

INTERPRETATIO.

vix etiam ſpretâ Novati *hæreſi tuti itineris ſeſe ducem præbuerat, ut olim fuerat erroris; adducitur ad ſævum Vlpianum, qui tunc in urbe Portu-Romano ſæviebat in Chriſtianos. His enim temporibus* is tyrannus *non contentus intra celſa Romæ mœnia terram ſparſiſſe martyrum ſanguine. Româ exierat ut populos finitimos eâdem imbueret impietate. Cernebat fora, roſtra, ſuburram, janiculum madi-*

NOTÆ.

10. *Seque ducem recti.*] Cyprianus l. 3. epiſt. 21. belle ſane ac luculente: *Quantum pernicioſa eſt ad ſequentium lapſum ruina præpoſiti, in tantum contra utile eſt & ſalutare, cum ſe Epiſcopus per firmamentum fidei fratribus præbet imitandum.*

11. *Siſtitur.*] Jam redit ad Hippolytum epiſcopum Portuenſem, qui juſſu Ulpiani manibus pedibuſque ligatis in altam foveam aquis plenam præcipitatus eſt. Hippolytus enim Novati ſectator Antiochiæ martyrii palmam retulit.

12. *Rectori.*] Quædam hîc enodanda ſunt, ni fallor; Nam M. Aurelius ſeverus Alexander, ſub quo mortuus eſt Hippolytus epiſcopus, princeps fuit longe omnium optimus, ac pace belloque præſtantiſſimus; ſiquidem vix anno Chriſti 222. ad imperium pervenit, ſummam vel in dicendo, vel à judicibus exigendo jure diligentiam adhibuit, in eoſque qui favore, aut corruptelâ juſti fines excederent, ſeverius animadvertit. Idem à Chriſto non abhorruit; cui cum divinos honores habere, ac templum condere per ſenatum minime licuiſſet, eum in larario coluit. Quare fortaſſe nonnullis mirum videretur quòd poëta illum crudelem vocet. Ut id planum faciam: dico Alexandrum uſum fuiſſe in adminiſtrando jure clariſſimorum ejus ſcientiæ virorum induſtriâ, Pomponii ſcilicet, Celſi, Modeſtini, Pauli, Proculi, Venuleii, ac præſertim Ulpiani, cui præfecturam prætorii, dignitatem omnium ampliſſimam contulit, & quem ſcriniorum magiſtrum creavit. Cum autem Ulpianus infenſiſſimus erat Chriſtianis, inſcio imperatore, ipſi facile fuit ejus nomine & autoritate tot martyres ſuppliciis afficere. Itaque puto de Ulpiano loqui Prudentium.

13. *Oſtia Tiberina.*] Duo numerantur, quibus Tiberis, Italiæ fluvius ex Apennino monte in mare Tyrrhenum ſe exonerat: ubi urbes duæ conditæ fuere; oſtia ſcilicet in orientali, urbs antiquiſſima ab Anco-Martio anno poſt Troiæ excidium 133. poſita, cujus epiſcopus eſt ſemper decanus ſancti collegii cardinalium: Portus altera in occidentali, quæ urbs Portus Romanus aut Portus Auguſti dicitur. Ipſius epiſcopatus unus eſt è ſex, qui Cardinalibus antiquioribus conferuntur. Virg. *Italiam contra, Tiberinaque longe oſtia.*

14. *Janiculum.*] Sextus Pompeius Feſtus vult hunc montem ita dictum fuiſſe, quòd per eum, tanquam per januam populus Romanus tranſierit in agrum Etruſcum. Alii ſic appellatum ſcribunt ab oppido, quod Janus in Italiâ condidit; Macrobius autem quod Janus ibi vel ſit ſepultus, vel habitaverit.

Cerneret eluvie ſanguinis affluere:
Protulerat rabiem [18] Tyrrheni ad littoris oram,
Quæque loca æquoreus proxima portus habet
Inter carnifices, & conſtipata ſedebat
Officia, extructo celſior in ſolio.
Diſcipulos fidei, deteſtandique rebelles
Idolii ardebat dedere perfidiæ.
Carcereo crinita ſitu ſtare agmina contrà
Juſſerat, horrendis excrucianda modis.
Inde catenarum tractus, hinc lorea flagra
Stridere, virgarum concrepitare fragor.
Ungula fixa cavis coſtarum cratibus altos
Pandere receſſus, & lacerare jecur.
Ac jam laſſatis Judex tortoribus ibat
In furias, caſſâ cognitione fremens.
Nullus enim Chriſti ex famulis per tanta repertus
Supplicia auderet qui vitiare animam.
Inde furens quæſitor ait: Jam, tortor, ab unco
Deſine: ſi vana eſt quæſtio, morte agito.
Huic abſcinde caput: crux iſtum tollat in auras,

INTERPRETATIO.

dum jam cruore reſtagnare. Statuit etiam *populos ſitos ad mare Tyrrhenum ſævitiâ affligere, atque cuncta loca Portui Romano proxima. Celſior ſedebat in ſolio extructo cinctus tortorum catervâ lictorumque*; nec-non omnes *adhibebat* machinas *ut Chriſti diſcipuli*, ac Chriſtiani *idolis infenſi fidem ſuam ejurarent.* Quare *juſſerat martyres male crinitos ob ſordes carceris è cuſtodiâ eripi*, ac *diris conſtringi ſuppliciis.* Iis *catenas* carnifices *injiciebant, illos cædebant loris, aut virgis lacerabant*, nonnullis *alta imprimebant vulnera ungulis coſtarum commiſſuras ſolvendo, & jecur laniando. Jam fatigatis carnificibus judex furebat fremens*, quòd *fruſtrà illos de tribunali citaſſet. Namque unus quidem ex Chriſtianis repertus eſt, qui vi tantorum tormentorum victus animam* peccato *polluerit. Quare Vlpianus irâ percitus*, ne diu, *inquit, ò carnifices, harpagonibus utamini, ſi parum prodeſt* eos dare *in quæſtionem, morte mulctemus. Collum alteris ſecate, alteros in crucem tollite,*

NOTÆ.

15. *Fora.*] Loca, in quibus judicia publica exercebantur: tria autem fuére celeberrima, Romanum ſcilicet, Julium, Auguſtum. Varro docet forum à ferendo dictum eſſe; alii derivant à foras, quòd ſub dio ſit, Iſidorus à fando.

16. *Roſtra.*] Templum ſcilicet; ſeu forum ante curiam Hoſtiliam, in quo erat pulpitum ornatum ex roſtris navium Antiatium, ex quo loco conciones habebantur, ferebantur leges, agebantur cauſæ.

17. *Suburram.*] Suburra vicus Romæ, in quo meretricum diverſoria erant: unde ſuburranæ dicuntur à poëtis.

18. *Tyrrheni.*] Tyrrhenum mare, pars eſt ampla maris Mediterranei, quæ Italiam ad ſeptentrionem alluit: unde mare inferum etiam vocatur: extenditur à Thuſciâ ad fretum Siculum, unde mare Thuſcum.

Viven-

Viventeſque oculos offerat alitibus:
Hos rape præcipites, & vinctos conjice in ignem:
Sit pyra, quæ multos devoret una reos.
En tibi, quos properes timoſæ [19] imponere cumbæ,
Pellere & in medii ſtagna profunda freti.
Quos ubi ſuſceptos rapidum maleſuta per æquor
Vexerit & tumidis cæſa labarit aquis;
Diſſociata putrem laxent tabulata carinam,
Conceptumque bibant undique naufragium.
Squamea cœnoſo præſtabit ventre ſepulchrum
Bellua, conſumptis cruda cadaveribus.
Hæc perſultanti celſum ſubitò ante tribunal
Offertur ſenior nexibus implicitus.
Stipati circum juvenes clamore fremebant,
Ipſum Chriſticolis eſſe caput populis.
Si foret extinctum propere caput, omnia vulgi
Pectora Romanis ſpontè ſacranda deis.
Inſolitum lethi poſcunt genus, & nova pœnæ
Inventa, exemplo quo trepident alii.
Ille ſupinatâ reſidens cervice, Quis, inquit,
Dicitur? affirmant dicier Hippolytum.
Ergo [20] ſit Hippolytus; quatiat turbetque jugales,

INTERPRETATIO.

ita ut ipſorum adhuc *viventes oculos aves diverent. Hos rapite præcipites, & vinctos in ignem conjicite*; ſed *ſtruite* ingentem *pyram, in quam ſimul multi rei imponantur*; *illos contrudite in naves perfoſſas, quæ in altum à conſpectu penè omnium* abripiantur. *Vix enim ex naves male inſtructa procelloſo mari ferentur*, vix mediis *tumidiſque aquis fracta fatiſcent*; *diſſociata tabulata putrem laxabunt cymbam*, *& undique per rimas aquam accipiens*: *piſcium* quoque *voracium cœnoſo ventre corrupta* illorum rebellium *corpora*, *tanquam ſepulchro condentur*. Dum *hæc inſulſe jactat*; *ecce altum ad tribunal adducunt ſenem vinctum*, *quem eſſe* facem ſeditionis *ducemque Chriſtianorum multi clamant juvenes circumfuſi*; quique aſſerunt, *modo concitator ille multitudinis quamprimum juſtâ morte cadat, brevi vulgus deos Romanos ultro adoraturum*. Itaque *novum mortis genus excogitandum eſſe*, *novum tormentum*, *ut hoc exemplum terrorem aliis injiciat. Judex inclinatam habens cervicem*, *quomodo nominetur*, *inquirit*. Ipſique *reſpondens* juvenes *Hippolytum vocari*. Tum judex; *ſit ergo* ut alter *Hippolytus*: illum trahendo

NOTÆ.

19: *Imponere cumbæ.*] Nota quamplurimos martyres fractis impoſitos fuiſſe navibus, & fluctibus commiſſos. Adi Euſeb lib 8. cap 6. De Cumbâ pag 178

20. *Sit Hippolytus.*] Hic totâ te errat poëta, eò quòd fere ad finem deſcribat martyrium ſancti Hippolyti militis, qui pro confeſſionis gloriâ ſub Valeriano imperatore poſt alia tormenta ligatis pedibus ad colla indomitorum equorum, per carduetum & tribulos crudeliter tractus, toto corpore lacerato, emiſit Spiritum. Cui id profuit nomen Hippolyti illudente Gentilium crudelitate, ut ex nominis

Intereatque feris dilaceratus equis.
Vix hæc ille: duo cogunt animalia freni
Ignara, inſueto ſubdere colla jugo:
Non ſtabulis blandive manu palpata magiſtri,
Imperiumque equitis antè ſubacta pati:
Sed campeſtre vago nuper pecus è grege captum,
Quod pavor indomito corde ferinus agit.
Jamque reluctantes ſociarant vincula bigas,
Oraque diſcordi fœdere nexuerant.
Temonis vice funis ineſt, qui terga duorum
Dividit, & medius tangit utrumque lȧtus,
Deque jugo in longum ſe poſt veſtigia retrò
Protendens trahitur, tranſit & ima pedum.
Hujus ad extremum, ſequitur quà pulvere ſummo
Cornipedum refugas [21] orbita trita vias,
Crura viri innectit laqueus, nodoque tenaci
Aſtringit plantas, cumque rudente ligat.
Poſtquam compoſito ſatis inſtruxere paratu
Martyris ad pœnam verbera, vincla, [22] feros:

INTERPRETATIO.

exerceantur agitenturque equi, quibus membratim direptus moriatur. Dixerat: bines equos, qui nondum frænum receperant, ſtratos tenent; ii enim *non* educebantur *è ſtabulis, aut ex equario mangonio, ubi arte docti magiſtri antea didiciſſent pati equitis imperium. At nuper electi fuerant ex armento ruſticano, quare ipſis inerat feritas atque indomitum pectus.* Habenis *igitur equi reluctantes junguntur, &* idem lorum *fœdere diſcordi os eri applicat. Funis utriuſque inter corpus trajectus, mediuſque tangens hinc & inde latus unum, implet vicem temonis; de jugo in longum retro protenditur, & demittitur ultra imos pedes. Funis ad extremam* partem, nempe *ubi rota ſolet ſummum excitare pulverem, dum equorum fugientium veſtigia perſequitur, laqueus vincit martyris crura; & tenacia vincula, tortique funes pedes arcent. Omnibus ad Hippolytum ſupplicio afficiendum paratis, ſatisque diſpoſitis, equis* ſcilicet *ac vinculis, exhortantur* equos *clamoribus,*

NOTÆ.

ſimilitudine conſimili mortis genere dilaniaretur. Omnes enim norunt Hippolytum Theſei & Hippolytæ Amazonis filium direptum fuiſſe equis. Theſeus enim in furorem verſus, de filii nece cogitavit: quod metuens Hippolytus fugam arripuit. Sed dum Phocæ, quæ tum forte in littus exierant maris, equorum & rotarum ſtrepitu perterritæ, ſeſe in mare præcipitarunt. Eum exterriti equi per ſcopulos ac ſaxa traxere tanto impetu, ut compagibus diſſolutis juvenem loris implicitum diſcerpſerint. Hunc poſtea Æſculapius revocavit ab inferis, & priſtinæ incolumitati reſtituit. Unde ſe Virbium appellari juſſit, quòd bis vir fuiſſet.

21. *Orbita.*] *Orbita* dicitur ſulcus is, quem currus rotis efficit. Liv. 2. belli Maced. *Rota una in altiorem orbitam depreſſa, ita turrim inclinavit.* Atque hinc verbum *exorbito*, quo Tertullianus uſus eſt, & Firmicus.

22. *Feros.*] Scripti quamplurimi habent *feras.*

Inſtigant ſubitis clamoribus, atque flagellis;
Iliaque infeſtis perfodiunt ſtimulis.
Ultima vox audita ſenis venerabilis hæc eſt:
Hi rapiunt artus; tu rape, Chriſte, animam.
Prorumpunt alacres, [23] cæco & terrore feruntur,
Quà ſonus atque tremor, quà furor exagitant.
Incendit feritas, rapit impetus, & fragor urget:
Nec curſus volucer mobile ſentit onus.
Per ſilvas, per ſaxa ruunt: non ripa retardat
Fluminis, aut torrens oppoſitus cohibet.
Proſternunt ſepes, & cuncta obſtacula rumpunt:
Prona, fragoſa petunt; ardua tranſiliunt.
Sciſſa minutatim labefacto corpore fruſta
Carpit ſpinigeris ſtirpibus hirtus ager.
Pars ſummis pendet ſcopulis, per ſentibus hæret:
Parte rubent frondes, parte madeſcit humus.
Exemplar ſceleris [24] paries habet illitus, in quo
Multicolor fucus digerit omne nefas.
Picta ſuper tumulum ſpecies liquidis viget umbris,
[25] Effigians tracti membra cruenta viri.

INTERPRETATIO.

flagellis incitant, *ipſorumque latera fodiunt ſtimulis jam tinctis ſanguine.* Fama eſt *ſenem venerandum hæc ultima verba feciſſe. O Chriſte, trahe ad te meam animam*, dum *corpus meum equis trahitur.* Tùm equi *alacres proſiliunt, & feruntur cæco impetu, quà clamor, timor, furorve rapit. Incendit feritas, trahit impetus, ſtrepitus animos addit.* Tamque *velociter currunt*, ut vix *ſentiant pondus: per ſylvas, per ſaxa raptantur, tranſiliunt fluminum ripas, ipſa obvia flumina tranant, ſepes proſternunt, cuncta rumpunt obſtacula*; modo *declivia* loca *petunt*, modo *prærupta*; nec-non *aſpera ſuperant.* Tandem *laceratur corpus*, ac *membra fruſtatim ſecta per agros vepribus & ſpinis abundantes paſſim diſperſa videntur. Alia altis pendent ſcopulis, alia dumis hærent, quædam herbas cruentant, quædam terram. Quæ omnia martyrii adjuncta paries pictus exhibet. Pictor enim penicillo unumquodque tormentum imitatus eſt*; quinetiam *tabella repræſentans diſcerptum corpus Hippolyti ad tumulum pictura umbris refulget.*

NOTÆ.

23. *Cæco & terrore feruntur.*] Giphanius & Weitzius malebant *& cæco errore.*

24 *Paries habet illitus.*] Baronius tom. 1. ann. Chriſti 57. notat Baſilium, Gregorium Nyſſenum, & alios complures, qui omnes eodem quo Conſtantinus vixere ſeculo ſcripſiſſe martyrum fortiſſimos agones in eccleſiis effigiari ſolitos, ita ut non his tantum picturis templorum apſides, ſed & ipſi parietes dextrâ & ſiniſtrâ diſpoſiti, diverſis hiſtoriis veteris vel Novi Teſtamenti fuerint egregie exornati. Impii ergo atque imperiti oppugnent totis viribus hanc totius eccleſiæ piam & ſanctam conſuetudinem, majorum noſtrorum exempla ſequemur. Quin etiam eos male ſentire de fide arbitrabimur.

25. *Effigians.*] Nempe depingens. Sidon. lib. 6. epiſt. 12. *Sacravit templis, formavit ſtatuis, effigiavit imaginibus.*

Rorantes ſaxorum apices vidi, optime [26] Papa,
Purpureaſque notas vepribus impoſitas.
Docta manus virides imitando effingere dumos
Luſerat è minio ruſſeolam [27] ſaniem.
Cernere erat, ruptis compagibus ordine nullo
Membra per incertos ſparſa jacère ſitus.
Addiderat caros, greſſu lacrymiſque ſequentes,
Devia quà fractum ſemita monſtrat iter.
Mœrore attoniti atque oculis rimantibus ibant:
Implebantque ſinus viſceribus laceris.
Ille caput niveum complectitur, ac reverendam
Canitiem molli confovet in gremio.

INTERPRETATIO.

In quâ *vidi*, ô *Præſul optime*, *ſaxorum acumina cruentata*, *& rubos guttis ſanguineis madentes.* *Docta* enim *manus* quæ tam belle *pinxerat virides dumos purpureo colore purpureum ſanguinem adumbrarat. Vidi & artus diſſolutis compagibus ſparſos per devia itinera* abſque *ullo ordine jacere.* Quodque majus eſt: *diœceſanos penicillo expreſſerat lachrymis effuſos, ſequenteſque martyrem per occultos calles, quà impreſſa veſtigia eum tranſiiſſe monſtrabant. Illos lachrymantes & mœrore attonitos* cernere eſt, *atque gremiis imponentes* ſacri *corporis reliquias. Alter niveum caput complectitur, canoſque capillos ſinu fovet.*

NOTÆ.

26. *Papa.*] Multa mihi eſſent dicenda de illo nomine: quantum enim inter ſe differant ſcriptores, qui de ea voce loquuntur, mirum eſt. At ne ſim multus; duo tantum quæ, ut intelligentiam hujus loci habeamus, neceſſaria ſunt, paucis exponam. Quorum primum eſt illud vocabulum non eſſe formatum ex duplici *pa, pa*, ita ut idem ſit quod pater patrum, ſed à voce Græca *πάππας pater.* Nam extat ex concilio provinciali Epiri ad Hormiſdam papam ſynodalis epiſtola ſcripta, cujus ejuſmodi eſt inſcriptio: *Synodus veteris Epiri Joannes, Mathæus, Conſtantinus, &c. domino noſtro per cuncta ſanctiſſimo & beatiſſimo patri patrum, comminiſtro, ac principi epiſcoporum Hormiſda papa.* Quibus verbis intelligimus utramque vocem diverſæ ſignificationis fuiſſe: cum Hormiſda & pater patrum, & papa unâ eâdemque inſcriptione dictus reperiatur. Alterum autem, primis temporibus omnes epiſcopos honoris causâ hoc nomine appellatos fuiſſe. Sunt de his innumera exempla apud Cyprianum, Hieronymum, Auguſtinum, Rufinum, Sulpitium Severum, Venantium Fortunatum, ac denique apud ſanctum Eulogium Cordubenſem, qui floruit anno Domini 850. ad quod tempus id nomen commune fuit omnibus epiſcopis, licet frequentius tribui conſueviſſet Romano Pontifici; idque quiſque facile obſervare poterit ex epiſtolis Caſſiodori. Poſtea vero obtinuit communis uſus, ut papæ nomen tantummodo Romano tribueretur pontifici. Schiſmatici tamen illud ſibi in odium ejuſdem Romani præſulis faſtu ſuperbo vindicarunt. Quare Gregorius VII. anno Chriſti 1073. ſui Pontific. 3. habuit Romæ ſynodum adverſus ſchiſmaticos, ubi ſtatuit inter alia plura, ut papæ nomen unicum eſſet in univerſo orbe Chriſtiano, nec liceret alicui ſeipſum vel alium eo nomine appellare.

27. *Saniem.*] Celſus lib. 5. *Exit ſanguis ex vulnere recenti, aut jam ſaneſcente, pus ex ulcere jam ad ſanitatem ſpectante, ſanies eſt inter utrumque tempus.*

Hic humeros, truncaſque manus, & brachia, & ulnas,
Et genua, & crurum fragmina nuda legit.
Palliolis etiam bibulæ ſiccantur arenæ,
Ne quis in infecto pulvere ros maneat.
Si quis & in ſudibus recalenti aſpergine ſanguis
Inſidet, hunc omnem ſpongia preſſa rapit.
Nec jam denſa ſacro quidquam de corpore ſilva
Obtinet, aut plenis fraudat ab exequiis.
Cumque recenſitis conſtaret partibus ille,
Corporis intêgri qui fuerat numerus:
Nec purgata aliquid deberent avia toto
Ex homine, exterſis frondibus & ſcopulis;
Metando eligitur tumulo locus: [28] Oſtia linquunt:
Roma placet, ſanctos quæ teneat cineres.
Haud procul extremo culta ad [29] pomœria vallo
Merſa latebroſis [30] crypta patet foveis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.
Primas namque fores ſummo tenus intrat hiatu,

INTERPRETATIO.

Alter colligit humeros, truncas manus, brachia, ulnas, genua, & nuda crurum fruſta. Nonnulli, *ne gutta* ſanguinis *imbibantur tincto in pulvere, linteis arenam exſiccant: quodſi cruor in herbam deciderit, illum ſpongiâ colligunt.* Quare *ne minima quidem pars corporis ſylvarum umbrâ abdita latet in occulto, digniſque ſpoliatur exequiis. Ut autem* Chriſtiani *animadverterunt membrorum numero nihil deeſſe corporique integro; nec callium anfractus aliquid debere toto ex homine, quòd & folia, & ſaxa linteis exſiccaſſent, locum capiunt ſepulturæ:* nempe *Portum Romanum linquunt, petuntque Romam*, ut ibi *illud ſacrum depoſitum condant ſepulchro. Haud procul extremo vallo ad culta pomœria locus eſt ſubterraneus altâ ſpeluncâ* terminatus. *Iter declive, ac multis flexibus tortuoſum lucis latentis beneficio ducit in antri oſtium. Nam vaſto hiatu lux primum aditum*

NOTÆ.

28. *Oſtia linquunt.*] Ut conſequenter erret, fingit poëta Portuenſes Portu Romano Romam tranſportaſſe corpus Hippolyti, quod ſubmerſum aquis fuiſſe diximus; ac narrat ea, quæ Hippolyto militi evenere.

29. *Pomœria.*] Pomœrium, quid eſſet, augures populi Romani qui libros de auſpiciis ſcripſerunt, iſtiuſmodi ſententia definierunt. *Pomœrium eſt locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum pone muros certis regionibus determinatus, qui facit finem urbani auſpicii.* Ita Gellius lib. 13. cap. 14. *Tam intrà quam extrà murum eſt, dictum quaſi poſt mœrium, hoc eſt poſt murum.* Ut inquit Varro de linguâ Latinâ.

30. *Crypta.*] Locus abditus & concameratus; à verbo *κρύπτω abſcondo.* Juven. ſat. 5. Et *ſolitus media cryptam penetrare ſuburra.* Hanc autem cryptam in agro Verano fuiſſe credo; aut ſaltem prope: nam non longe à baſilicâ ſancti Laurentii legimus poſitam fuiſſe ſancti Hippolyti militis eccleſiam, cujus antiqua veſtigia inter vineta adhuc extant.

Illuſtratque dies limina veſtibuli.
Inde, ubi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
Nox obſcura, loci per ſpecus ambiguum,
Occurrunt cæſis immiſſa foramina tectis,
Quæ jaciant claros antra ſuper radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus,
Arcta ſub umbroſis atria porticibus;
Attamen exciſi ſubter cava viſcera montis,
Crebra terêbrato fornice lux penetrat.
Sic datur abſentis per ſubterranea Solis
Cernere fulgorem, luminibuſque frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi appoſita eſt ara dicata Deo.
Illa ſacramenti donatrix menſa, eademque
Cuſtos fida ſui martyris appoſita,
Servat ad æterni ſpem Judicis oſſa ſepulchro;
Paſcit item ſanctis [31] Tybricolas dapibus.
Mira loci pietas, & prompta precantibus ara,
Spes hominum placidâ proſperitate juvat.
Hic corruptelis animique & corporis æger
Oravi quoties ſtratus, opem merui.
Quòd lætor reditu, quòd te, venerande ſacerdos,
Complecti licitum eſt, ſcribo quòd hæc eadem,

INTERPRETATIO.

pervadit & complet limen veſtibuli: ut vero per dubiam viam ſenſim deſcenditur, atque ob loci altitudinem inſurgunt tenebra; ita *terrâ fiſſâ hiantes rimæ occurrunt,* quibus *in hac lota admittitur lumen. Quamlibet* igitur *tenebroſi hinc & inde receſſus ſub illâ ſubterraneâ porticu anguſtent aditum; largâ tamen luce, quòd mons ſit perforatus, ipſa terræ viſcera refulgent. Hinc fas eſt per foramina remoti ſolis fulgorem aſpicere, fruique* ipſius *lumine.* Hic *Hippolyti corpus ſepulturâ afficitur. Ac proponitur ara Deo dicata: quæ, cùm ſuper altare fiat ſacrificium, ſubterque conditum jaceat martyris corpus & ſervat ſacros hos cineres, donec reviviſcant, ut nobis ſpem dedit Deus, & Euchariſtiam offert Tybricolis. Singularis loci ſanctitas, faciliſque votorum impetratio placidâ proſperitate ſpes hominum augent.* Et ſane *quoties aut morbo aut ægritudine confectus* Hippolytum *imploravi,* toties *preces meæ exaudita ſunt. Atque ipſi debeo quòd incolumis domum redierim, quòd te, ô illuſtriſſime epiſcope, amplecti queam, quòd hæc fundam car-*

NOTÆ.

31. *Tibricolas.*] Tiberis, ut jam diximus, fluvius Italiæ oritur ex monte Apennino; Romam interluit, & 12. mill. paſſ. infra in mare Tyrrhenum ſe exonerat. A Tiberino rege Albano, in eo anno urbis conditæ 163. ſubmerſo, nomen habet, prius Albula dicebatur. Ovid. 2. Faſt. *Albula, quem Tiberim merſus Tiberinus in undis reddidit.*

Cui.] Ultima brevi, ut apud Martialem lib. 1. epig. 105. *Sed norunt cui ſerviant leones.*

Hippolyto ſcio me debere : Deus cui Chriſtus
Poſſe dedit, quod quis poſtulet, annuere.
Ipſa, illas animæ exuvias quæ continet intus,
Ædicula, argento fulgurat ex ſolido.
Præfixit tabulas dives manus æquore levi
Candentes, recavum quale nitet ſpeculum.
Nec [32] Pariis contenta aditus obducere ſaxis,
Addidit ornando clara talenta operi.
Mane ſalutatum concurritur: omnis adorat
[33] Pubis : eunt, redeunt Solis aduſque obitum.
Conglobat in cuneum [34] Latios ſimul ac peregrinos
Permixtim populos relligionis amor.
Oſcula perſpicuo figunt impreſſa metallo:
[35] Balſama defundunt : fletibus ora rigant.
Jam, cùm ſe renovat decurſis menſibus annus,
Natalemque diem paſſio feſta refert,
Quanta putas ſtudiis certantibus agmina cogi,
Quæve celĕbrando vota coire Deo!
Urbs auguſta ſuos vomit effunditque Quirites,
Unà & [36] patricios ambitione pari.

INTERPRETATIO.

mina. *A Deo enim* tantam *accepit poteſtatem, ut omnium votis annuere poſſit. Antrum ipſum, quod intus continet* oſſa, *anima veluti ſpolia, ſolide argento renidet. Quidam* quoque *bene nummatus parietibus ſuſpendit tabulas materiâ politâ candentes inſtar concavi ſpeculi; nec ſolum aditum cruſtis Parii marmoris operuit,* verumetiam *multa argenti talenta ornando dedit operi. Huc* quotidie *primâ luce* Chriſtiani magno numero *ſalutatum veniunt; tantus fit concurſus, ut uſque ad ſolis occaſum eat redeatque omnis. Latii ſimul ac peregrini pietate adducti advolant turmatim; polito* tumuli *metallo dant oſcula, balſamum diffundunt, & ſe dedunt lachrymis. Cum* autem *decurſis menſibus annus redit, ac martyrii feſtum anniverſarium celebratur*, quâ die martyr *cælo natus eſt*, haud poteſt *numerari quot populi inter ſe pietate certantis agmina in unum coeant; quot faciant vota, ut Deum colant.* Nam *Roma* uno conſilio *& ſenatores exeunt* & *vulgus;*

NOTÆ.

32. *Pariis.*] E Paro inſulâ, maris Ægæi unâ ex Cycladibus, quæ marmore clara fuit & lapide, quo aurum probatur. De ea Ovid. lib. 7. Metam. *Marmoreamque Paron; quaque impia prodidit arce.*

33. *Pubis.*] Jam monuimus legendum eſſe pubis : quod ſyllaba brevis hâc ſede requiratur.

34. *Latios.*] Latium, teſte Plinio lib 3. cap 5. ea pars Italiæ eſt, ubi ſunt Tyberina oſtia & cloſtra Romana. Dictum Latium à latendo, quòd illic latuerit Saturnus Jovem filium fugiens. Servius tamen vult eſſe duplex Latium. De Balſa. pag. 35. not 24. de Quirit. p. 125. n. 66.

35. *Balſama defundunt.*] Unguentorum, quæ his diebus afferebantur ad ſepulchra martyrum meminit quoque Gregorius. *Aloëm, thymiama, ſtyracem & balſamum, ſanctorum Martyrum corporibus offerenda.*

36. *Patricios.*] Patricii, nobiles Romani, qui à primis ſenatoribus oriundi erant. Tit. Liv. lib. 1. ab urbe. *Romulus*

Confundit plebeia [37] phalanx [38] umbonibus æquis
Diſcrimen procerum, præcipitante fide.
Nec minùs [39] Albanis acies ſe candida portis
Explicat, & longis ducitur ordinibus.
Exultant fremitus variarum hinc inde viarum;
Indigena, & [40] Picens, plebs & [41] Etruſca venit.
Concurrit [42] Samnitis atrox habitator, & altæ
[43] Campanus Capuæ, jamque [44] Nolanus adeſt.

INTERPRETATIO.

nec-non religionis amor efficit ut abſque nullis dignitatis inſignibus primates plebe miſti procedant. Idem Chriſtianorum *numerus. Albâ egreditur, & longis ducitur ordinibus.* Æther *reſonat clamoribus variarum hinc & inde viarum. Indigenæ, Picentes, Tuſci, ſævi Samnites, Capuani, Nolani concurrunt.*

NOTÆ.

centum creat ſenatores, qui patres ab honore, Patricii quoque progenies eorum appellati.

37. *Phalanx.*] Macedonibus fuit euneus militaris, videlicet quando pes pedi, clypeo clypeus, vir viro in acie conferebantur. Ita Curtius. Unde ſumitur pro illa armorum connexione, quæ efformata erat inſtar teſtudinis. Ex Vegetio phalanx habebat hominum octo millia. Quidam putant phalangem Macedonicam ſexdecim millibus militum & trecentis octoginta quatuor conſtare.

38. *Umbonibus æquis.*] Ut id intelligatur, notandum eſt apud Romanos viros principes aut familiæ ſuæ aut factorum ſuorum inſignia prætuliſſe deſcripta in clypeis, tyrones vero atque infimo loco natos habuiſſe ſcuta alba, non picta & nubigera ut vocat Papinius: qualia Romanorum Velites ſemper tuliſſe legimus. Unde juxta Polyb. eligebantur è junioribus & pauperibus. Virg utriuſque nobis præbet exempla: libro enim 7. verſ. 790. ait Turnum ſuo Clypeo Jus Inachi filiæ fabulam impoſuiſſe, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur. Et v. 657. Aventinum Hercule ſatum geſſiſſe hydræ debellatæ in angues innumeros pullulantis figuram. Contra lib 9. v. 548. Helenorem nudum clypeum geſtaſſe canit, tum quia juvenis nihildum patraverat laude dignum, tum quia furtivo concubitu ex ſervâ editus paternam originem jactare prohibebatur, habebaturque quaſi ſervilis generis. *Enſe levis nudo, parmâque inglorius alba.*

39. *Albanis portis.*] Alba; urbs Latii exciſâ, antiquior Româ, ab Aſcanio condita an. 32. poſt excidium Troiæ; diſtat ab urbe Roma 14. mill. paſſ. ſic dicta à ſue albâ, quam ibi reperit Æneas. Eam Tullus Hoſtilius evertit.

40. *Picens.*] Picentes, populi Italiæ, in ora maris Tyrrheni inter Campanos ad occaſum, & Lucanos ad ortum, à quibus diviſi Silaro fluvio.

41. *Etruſca.*] Etruſci Italiæ antiquiſſimi populi, quorum regio Tuſcia ſive Etruria à Liguriâ Macrâ fluvio, à Latio Tiberi, à Galliâ Togatâ Apenninis montibus & mari Tyrrheno diſcreta. Nunc duas in partes diviſa, quarum altera magno Etruriæ duci, altera ſummo Pontifici paret.

42. *Samnitis.*] Populus Italiæ Pèlignis, Sabinis, Latinis, & Campanis conterminus. Ubi nunc ducatus Beneventanus, & Capitanatæ provinciæ. Nomen ab haſtis, quas ferebant, ſortiti ſunt. Haſta enim Græcè *σαυνία*.

43. *Campanus Capuæ.*] Capua urbs fuit Campaniæ, regionis urbibus clariſſimæ in regno Neapolitano, adeo ſuperba, ut Romæ præferri voluerit. Hic Hannibal delitiis operam dans, effeminatus eſt. Nunc quæ extat hujus nominis, ab antiquâ fere leucæ ſpatio diſtat.

44. *Nolanus.*] Nola antiqua Romanorum colonia in Campaniâ, ubi adhuc

Quiſque

Quiſque ſuâ lætus cum conjuge, dulcibus & cum
Pignoribus rapidum carpere geſtit iter.
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi,
Hæret & in magnis denſa cohors ſpatiis.
Anguſtum tantis illud ſpecus eſſe catervis,
Haud dubium eſt, amplâ fauce licet pateat.
Stat ſed juxtà aliud, quod tanta frequentia templum
Tunc adeat, cultu nobile regifico,
Parietibus celſum ſublimibus, atque ſuperbâ
Majeſtate potens, muneribuſque opulens.
Ordo columnarum geminus laquearia tecti
Suſtinet, auratis ſuppoſitus trabibus:
[45] Adduntur graciles tecto breviore receſſus,
Qui laterum ſeriem jugiter exſinuent.
At medios aperit tractus via latior alti
Culminis, exurgens editiore apice.
Fronte ſub adverſâ [46] gradibus ſublime tribunal
Tollitur, [47] antiſtes prædicat unde Deum.

INTERPRETATIO.

unuſquiſque ſuâ cum conjuge, ſuiſque *cum dulcibus liberis iter ingreditur*; quaſi patentes *campi tantam non capiunt hominum multitudinem; turbaque in tam latis viis plures remoratur.* Unde, *quanquam antri oſtium vaſtum ſit*, facile intelligitur hunc locum *tanta hominum frequentia anguſtiorem eſſe. Verum aliud templum cultu regifico nobile, muris excelſum ſublimeque, auguſtum, domus opulentum* pr pe poſitum eſt, *quia nimius concurſus* eſſet. *Hujus fornicem ſuſtinet columnarum geminus ordo*, atque *auratis trabibus effultus. Duæ humiliores alæ adjacent, quæ laterum ſeriem ſinuant omni ex parte. Prior autem pars templi ſeſe altius extollens medium laxat.* Denique *ad lævam ſurgit locus gradibus ſublimis, ex quo epiſcopus concionatur* apud populum.

NOTÆ.

multa vetuſtatis monumenta viſuntur: & ubi Auguſtus Cæſar extremum diem clauſit. Abeſt à Neapoli 14. mil. paſſ. propior Acerris & Sarno. Bolanus Cauchlo arridebat, quod in Nolanus producatur prior ſyllaba, at, modo Virgil. fidem adhibeamus, Bolani quoque prior producitur ſyllaba. *Pometios, Caſtrumque Inuii, Bolamque, Coramque.*

45. *Adduntur graciles tecto breviore receſſus.*] Hanc templorum formam ſtructuramque, per tot ſecula vetuſtas ad noſtram uſque ætatem tranſmiſit.

46. *Gradibus tribunal.*] Inde enim ſedentes in cathedra tribunali concionari ſolebant. Quod ritualium quoque librorum auctores docent. Eundem etiam Græcis morem fuiſſe, & hodiernus eorum mos oſtendit, & quod de Chryſoſtomo à Socrate, & aliis, ut peculiare proditum eſt, illum in ambonem conſcendiſſe, ut à pluribus audiretur. Concionabantur ergo pro gradibus aræ intra cancellos, qui βῆμα, ſeu ἱερατεῖον, hoc eſt tribunal, ſive ſacrarium, dirimebant à capſo, quod illi ναὸν appellabant. Hunc enim locum indicat Gregorius Theologus, cùm de Conſtantinopolitanis concionibus ſuis loquens in oratione ad epiſcopos 150. cancellos ab auditorum ſe ſe impellentium turbâ vim paſſos ſcribit.

47. *Antiſtes.*] Quia primis temporibus

Plena laborantes ægrè domus accipit [48] undas,
Arctaque confertis æſtuat in foribus,
Maternum pandens gremium, quo condat alumnos,
Ac foveat fœtos accumulata ſinus.
Si bene commemini, colit hunc pulcherrima Roma
[49] Idibus Auguſti menſis, ut ipſa vocat,
Priſco more diem: quem te quoque, ſancte magiſter,
Annua feſta inter dinumerare velim.
Crede; ſalutigeros feret hic venerantibus ortus,
Lucis honoratæ præmia reſtituens.
Inter ſollennes Cypriani, vel Chelidoni,
Eulaliæque dies, currat & iſte tibi.
Sic te pro populo, cujus tibi credita vita eſt,
Orantem Chriſtus audiat omnipotens.
Sic tibi de pleno lupus excludatur ovili,
Agna nec ulla tuum capta gregem minuat.
Sic me gramineo remanentem denique campo,
Sedulus ægrotam paſtor ovem referas.
Sic cùm lacteolis [50] caulas compleveris agnis,
Raptus, & ipſe ſacro ſis comes Hippolyto.

INTERPRETATIO.

Hoc *templum ita ſæpe implent Chriſtiani, ut vix ſupplicum turmas contineat*, ut euntes redeuntesque perpetuo *conferta evomant januæ; maternum* Chriſtianis *pandit gremium, ipſos complectitur, nec non accumulata fovet gravides ſinus. Quantum memini, Roma pulcherrima* Hippolyti *feſtum agit idibus Auguſti*, hoc enim nomine *antiqui decimum-tertium* illius menſis *appellarunt. Jube, ô ſancte epiſcope, illud feſtum in aliorum numerum aſcribi.* Mihi *crede, ille* martyr invocantibus, *ob diem ſuum natalem, ſalubriter aderit, & quòd hunc diem celebrarint, ipſos donabit præmiis.* Feriam hanc igitur *impera, ut Cypriani, Chelidonii, Eulaliæ ferias imperaſti. Sic Chriſtus omnipotens te audiat implorantem pro populo, quem tibi commiſit.* Sic Deus *fuget dæmonem ex tuo ovili, atque impediat quominus vel unus quidem è tuis diœceſanis fidem ejuret. Sic tu paſtor ſedulus me ignavum Chriſtianum, me rebus terrenis deditum cures. Sic cum ovile tuum* eccleſiam ſcilicet *piis Chriſtianis compleveris, cœlum aſcendas, addaſque te ſocium ſancto Hippolyto.*

NOTÆ.

uni epiſcopi concionem habebant ad populum: ipſorum enim munus eſt docere Chriſtianos, & ſuperintendere eis quibus præſunt, ut teſte Auguſtino, nomen ipſum denotat. Unde Concilium Carth. 4 cap 36. canone quoque ſtabilivit, ut peregrini epiſcopi ad concionandum invitarentur ab ejus civitatis, ad quam veniſſent, epiſcopo.

48. *Vndas.*] Undam pro copia ſumi dixi pag. 66. not. 33. de Cypriano p. 146. de Cheled 96 de Eulalia 134.

49. *Idibus Auguſti.*] Idus dicuntur octo illi dies, qui in ſingulis menſibus Nonas, id eſt quintum, aut ſeptimum diem menſis, ſequuntur; à verbo *iduare*, quod eſt linguâ Hetruſca dividere; quia idus menſes in duas partes fere æquales dividunt. In hoc adhuc erravit poëta, ſiquidem idibus Aug. eccleſia feſtum agit Hippolyti militis, non vero epiſcopi Portuenſis.

50. *Caulas*] Stabula ſeu ſepta ovium: Græcum nomen C. detracto: nam Græci αὔλας vocant animalium receptacula. Virg. *Quum lupus fremit ad caulas.*

HYMNUS DUODECIMUS.

Paſſio beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli.

PLus ſolito[1] coëunt ad gaudia: dic, amice, quid ſit.
Romam per omnem curſitant ovantque.
Feſtus Apoſtolici nobis redit hic dies[2] triumphi,
Pauli atque Petri nobilis cruore.
Unus utrumque dies, pleno tamen[3] innovatus anno,
Vidit ſuperbâ morte laureatum.
Scit[4] Tiberina palus, quæ flumine labitur propinquo,
Binis dicatum ceſpitem trophæis,
Et crucis & gladii teſtis: quibus irrigans eaſdem
Bis fluxit imber ſanguinis per herbas.

INTERPRETATIO.

Dic amico: unde Chriſtiani *ſolito magis conveniunt ut lætentur.* Plebs omnis *per vicos Romæ curſitat, atque ovat. Redit* ſcilicet *feſtum anniverſarium claræ mortis* SS. Apoſtol. *Petri & Pauli;* qui quidem *eodem menſis die, ſed non eodem anno inſigni martyrii palmâ donati fuêre. Palus Tiberina, quæ evolvitur in Tiberim propinquum, vidit ripas* ſuas *fuiſſe decoratas morte utriuſque.* Ibi enim Petrus *in crucem eſt actus, &* Paulus percuſſus *ſecuri: quibus* ſuppliciis *bini rivi ſanguinis irrigaverunt herbas* hujuſce ripæ.

NOTÆ.

1. *Coeunt ad gaudia.*] Longe antequam Apoſtolorum Baſilicæ erigerentur, eo ipſo tempore, quo Petrus & Paulus glorioſo martyrio coronati ſunt, loca ſepulchrorum magna veneratione ſunt habita. Unde ad hanc diem ſolennem ex diverſis orbis regionibus innumerabilis hominum multitudo religionis ergo Romam confluere conſuevit. Quod colligere eſt ex iis, quæ Galla Placidia Auguſta ſcripſit ad Pulcheriam imperatricem, & *ex epiſt. 13. Paulini ad Severum, & 16. ad Delphinum* ubi vult epiſcopos etiam hinc inde ad eamdem olim advolaſſe ſolennitatem.

2. *Triumphi feſtus dies.*] Tertio Kalendas Julii ſub Nerone Imperatore Petrum, capite ad terram verſo, cruci affixum fuiſſe, Paulum vero ſecuri percuſſum quis neſcit.

3. *Innovatus anno.*] Hujuſce opinionis, ſcilicet non uno eodemque anno, ſed anni vertentis occurſu contigiſſe mortem Apoſtolorum aſſertores fuerunt Prudentius, Auguſt. atque Arator: quibus omnes alii ſcriptores adverſantur. Quin etiam, ut refert Baronius, id, de diverſo martyrii tempore, à quibuſdam hæreticis fuiſſe vulgatum teſtatur Concilium Romanum ſub Damaſo.

4. *Tiberina palus.*] Aquæ ſcilicet Tiberis ſimul collectæ ſinum veluti efformant; ubi paululum quieſcunt; deinde lento curſu & tranquillo ad nativum fluvii alveum redeunt; unde paludem Tiberinam appellat Prudentius. Niſi mavis Poëtam per paludem Tiberinam ipſum Tiberim intelligere, mare autem Tuſcum, ſive Tyrrhenum, in quod evolvitur duobus oſtiis, per flumen propinquum. Sane utrumque ſumeretur ſenſu valde improprio, ſed ſatis familiari Prudentio.

Prima Petrum rapuit ſententia, legibus [5] Neronis,
Pendêre juſſum præminente ligno.
Ille tamen veritus celſæ decus æmulando mortis
Ambire tanti gloriam Magiſtri:
[6] Exigit, ut pedibus merſum caput imprimant ſupinis,
Quò ſpectet imum ſtipitem cerêbro.
Figitur ergo manus ſubter, ſola verſus in cacumen;
Hòc mente major, quò minor figurâ.
Noverat [7] ex humili cælum citiùs ſolere adiri:
Dejecit ora, ſpiritum daturus.
Ut teres orbis iter flexi rota percucurrit anni,
Diemque eundem Sol reduxit ortus;
Evomit in jugulum Pauli Nero fervidum furorem:
Jubet feriri gentium [8] magiſtrum.
Ipſe priùs ſibimet finem citò dixerat futurum:
Ad Chriſtum eundum eſt, [9] jam reſolvor, inquit.

INTERPRETATIO.

Primo Petrus juſſu Neronis cruce afficiendus erat capite ſurſum poſito. Sed is timens ne *adeo pulcherrimâ morte occumbendo* videretur *ambire gloriam Chriſti* ſui *magiſtri, exorat ut inverſo corpore tollatur in crucem, atque ad infimum crucis palum alligetur caput. Tortores igitur clavis figunt manus deorſum, pedes vero ſurſum.* At *quo* illius *caput eſt demiſſius, eo altior eſt animus. Noverat* ſane *viam humilitatis ducere tutius ad cælum; itaque antequam moriatur, dejicit vultum. Ut autem rota flexi anni percucurrit iter rotundum mundi: ut ſol anno jam elapſo reduxit diem* vigeſimum nonum Junii, *Nero evomit in Paulum omnem ſuam iram,* & *jubet gentium Apoſtolum capite truncari. Jam Paulus mortem imminere prædixerat his verbis: tempus eſt legibus naturæ ſatisfacere, ac Chriſtum adire.*

NOTÆ.

5. *Neronis.*] Ut omittam, quæ de ſævitiâ, crudelitate, libidinibus, & arrogantia illius Imperatoris dicta ſunt, quæque nota omnibus, non dico litteratis, ſed ignaris atque imperitis, verba Suetonii referam: *Morte ejus ita lætatus eſt populus, ut ad primum nuntium diſcurrentes, pars Tiberium in Tiberim clamitarent, pars Terram matrem, deoſque Manes orarent, ne mortuo ſedem ullam niſi inter impios darent. Alii uncum, & gemonias cadaveri minarentur, exacerbati ſuper memoriam priſtinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate.*

6. *Exigit.*] *Omnium Sanctorum Patrum ſententia, ac præconio liquet, Petrum capite deorſùm verſo, & in ſublime pedibus elevatis, cruci confixum eſſe, idque factum ex animi ſui ſententiâ, cùm aſſereret ſe indignum, teſte Hieronymo, qui ſic crucifigeretur ut dominus ſuus; ſive ut ait Theodoretus, quòd vereretur ne eadem cum Chriſto paſſio, eumdem ſibi ab inſipientibus honorem conciliaret.* Ita Baronius.

7. *Ex humili.*] Alludit ad verba Chriſti cap. 18. Matth. *Quicumque ergo humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte, hic eſt major in regno cælorum.*

8. *Magiſtrum.*] Paulus ipſe cap 11. ad Romanos ſe ſe Gentium doctorem profitetur: *Vobis enim dico Gentibus: quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo.*

9. *Jam reſolvor.*] An afflatu quodam divino Apoſtolus mortem ſuam, diem,

Nec mora: protrahitur, pœnæ datur: immolatur enſe:
Non hora vatem, non dies fefellit.
[10] Dividit oſſa duûm Tibris, ſacer ex utrâque ripâ,
Inter ſacrata dum fluit ſepulchra.
Dextra Petrum regio [11] tectis tenet aureis receptum,
Canens olivâ, murmurans fluento.
Namque ſupercilio ſaxi [12] liquor ortus excitavit
Frondem perennem [13] chriſmatis feracem,
Nunc pretioſa ruit per marmora, lubricatque clivum,
Donec virenti fluctuet [14] colymbo.

INTERPRETATIO.

Vix Nero hanc ſententiam tulerat, *ſtatim* Paulus *vi rapitur ad ſupplicium, capiteque plectitur, & die, & hora quam notaverat. Tiberis ex utraque parte ſacer* Apoſtolorum ſanguine, *illorum oſſa diſtinguit, dum fluit inter ſacrata* utriuſque *ſepulchra. Ad dexteram templum aureum poſitum eſt*, in quo *Petri* cadaver *afficitur ſepultura.* Hic locus *conſitus eſt oleis, ac rivo irriguus; nam* ex ipſo *montis cacumine aqua prorumpens in perennem fontem deſiit, & feracem oleis*: qui fons *nunc fluit per loca marmorata, & lubricat clivum, donec ad olivetum pervenerit.*

NOTÆ.

tempuſque prædixerit in carcere detentus; utrum vero poëta alludat ad hæc verba Pauli, *cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, apud te ſit judicium.

10 *Dividit.*] Seu loquatur de locis ipſis, ubi palmam martyrii adepti ſunt, ſeu de baſilicis ipſis poſitis, non eſt dubium quin fluvius Tiberis oſſa dividat. Petrus enim in ſublimi Janiculi cacumine paſſus eſt; baſilicaque Vaticana ad radices Vaticani condita: quorum montium appellationes ob vicinitatem promiſcuas fuiſſe conſtat veterum ſcriptorum auctoritate; Paulus vero mortem obiit *ad Aquas Salvias*, extra portam Oſtienſem, tertio ab Urbe lapide, ubi Chriſtianorum carnificina eſt aliquando habita: via quoque Oſtienſi baſilica D. Paulo poſita fuit.

11. *Tectis aureis.*] Conſtantinus Imperator in erectione illius templi primus omnium ligone ad fundamenta jacienda terram fodit, erutamque cophinis aſportavit, ut colligere eſt ex antiquis actis Silveſtri papæ. Quot quantaque fuerint hujus templi ornamenta lege Damaſi libellum de munificentia Conſtantini conſcriptum.

12. *Liquor ortus.*] Memini quidem id legere de D. Paulo, nam non tam ſanguinis fluenta è ſectis venis, quam lactis largiter fluxerunt; atque è trino ſaltu capitis exciſi, tres eruperunt fonticuli dulcis aquæ; at de D. Petro nuſquam. Niſi velis poëtam loqui de fonte Mamertino, de quo plura in Hymno Baptiſt. quod ſane à re alienum mihi videtur.

13 *Chriſmatis feracem.*] Propter maximam olearum copiam, quarum ex ſucco & liquore fit chriſma.

14. *Colymbo.*] Oleis nempe virentibus, quod nomen deducitur à verbo Græco κολυμβάω nato: nam olivæ quædam condititiæ, quia propter ſuam levitatem ſalſilagini innatant, dicuntur colymbades, urinatrices. De quibus hæc habet Plin. lib. 13. cap. 3. *Colymbades ſordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ.* Iſidorus vero lib. 17. de re ruſtica cap 7. dum recenſet varia olivarum genera, ait: *Cruſtumia idem & volemis dicta; eo quòd volam compleat magnitudine, hoc eſt mediam manum: unde & involare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonum & magnum intelligunt; Colymbades appellata.*

Interior tumuli pars eſt ubi, lapſibus ſonoris
Stagnum nivali volvitur profundo.
Omnicolor vitreas pictura ſupernè tinguit undas:
[15] Muſci relucent, & vireſcit aurum.
[16] Cyaneuſque latex umbram trahit imminentis oſtri.
Credas moveri fluctibus lacunar.
Paſtor oves alit ipſe illic gelidi rigore fontis,
Videt ſitire quas fluenta Chriſti.
Parte aliâ titulum Pauli [17] via ſervat Oſtienſis,
Quâ ſtringit amnis ceſpitem ſiniſtrum.
Regia pompa loci eſt: [18] Princeps bonus has ſacravit arces,
[19] Luſitque magnis ambitum talentis.
Bracteolas trabibus ſublevit, ut omnis aurulenta
Lux eſſet intus, ceu jubar ſub ortu.

INTERPRETATIO.

Aſt prope interiorem partem ſepulchri aquæ labuntur blando ſuſurro. volvuntur per *candidum alveum, tinguntur ſuperne variis picturis hinc & inde poſitis*, ita ut *muſcus* arborum *reluceat, aurum vero vireſcat. Aquæ cæruleæ trahunt colorem oſtri deſuper picti* in camera; *& laquear* cameræ *fluctuum motibus agitari videtur. Illic paſtor ipſe prabet has aquas ſalubres Chriſtianis, quos novit quærere fonte vitæ, Chriſtum* ſcilicet. *Parte alia, quâ omnis alluit ripam ſiniſtram, ſepulchrum Pauli apparet in via Oſtienſi.* Ibi *ingens templum eſt & auguſtum, quod pius imperator condidit*, cujuſque ædificii *circuitum pinxit ſumptibus infinitis.* Undique *laminæ auri applicantur trabibus: cujus fulgor imitatur lumen* ipſius *ſolis orientis.*

NOTÆ.

15. *Muſci relucent.*] Muſcus dicitur villoſa illa lanugo in arboribus ac ſaxis proveniens, ſive herba, quæ in parietibus vel corticibus arborum naſcitur, vel hæret. De Oſtro. pag. 266. not. 288.

16. *Cyaneus.*] Cæruleus ſcilicet, quòd cyani gemmæ colorem referat: de quâ gemma multa in fine Pſycom.

17. *Via Oſtienſis.*] Via Romæ dicitur Oſtienſis, quæ Oſtiam verſus ducit in oſtiis Tiberinis ſitam, atque ab Anco Martio conditam: ita etiam porta Oſtienſis, quæ nunc ſancti Pauli porta appellatur. Dotitulo pag. 176.

18. *Princeps bonus.*] An de Conſtantino, an de Valentiniano, an de Honorio loquatur, non ita facile dignoſcitur. *Conſtantinus quidem erexit baſilicam S. Paul. viâ Oſtienſi; ſed cum ob loci anguſtiam inter Tiberim amnem, & ipſam viam poſiti, non in eam amplitudinem, ut par erat, excitata videretur, Valentinianus junior Imperator de alia ibidem cum via Oſtienſi detrimento amplioribus ſpatiis excitanda baſilica ſcripſit ad Salluſtium Urbis præfectum, anno 386. Honorio, & Evodio Conſulibus. Eam tunc ceptam poſtea Honorius Imperator abſolvit.* Baron. in annotation. Martyrol. Romani. Poëtæ autem modo credamus, ingens, altum, laqueatum auro, ſublime erat templum illud: quæ omnia Valentianum ſpectant aut Honorium potius quam Conſtantinum.

19 *Luſitque ambitum.*] Uſitatum hac ſignificatione verbum Prudentio. Mox Hymn. 11. *Luſerat & minio ruſſeolam ſaniem*, hoc eſt pinxerat. Quare non audiendi ſunt, qui legunt, *clauſitque magnis ambitum talentis.*

Subdidit & [20] Parias fulvis laqueatibus columnas,
Diſtinguit illic quas quaternus ordo.
Tum [21] camuros [22] hyalo inſigni varie [23] cucurrit arcus:
Sic prata vernis floribus renident.
Ecce duas fidei ſummo Patre conferente dotes;
Urbi colendas quas dedit togatæ.
Aſpice; per bifidas plebs Romula funditur plateâs:
Lux in duobus fervet una feſtis.
Nos ad utrumque tamen greſſu properemus incitato;
Et his & illis perfruamur hymnis.
Ibimus ulterius quâ fert via [24] pontis Hadriani;
Lævam deinde fluminis petemus
Tranſtiberina prius ſolvit ſacra pervigil ſacerdos:
Mox huc recurrit, [25] duplicatque vota.

INTERPRETATIO.

Celamna vero marmorea, conſurgentes ordine quadruplici, fulciunt cameram auratam. Denique omnes *arcus curvati obducuntur vitreis* eancellis *pictis variè: non aliter prata rubent floribas vernis. Deus contulit Chriſtianis duo ornamenta fidei, ac dedit colendos civibus Romanis. Aſpice, Romani ingrediuntur viam duplicem; unâ enim eâ*demque *die agitur feſtum utriuſque. Nos acceleremus gradum,* & petamus *duo templa, ut dicamus laudes Sanctorum hic & illic.* Primo *ibimus ultra pontem* Hadriani; *deinde progrediemar ad* ripam *lavam fluminis.* Siqnidem *Pontifex* Romanus *facit ſacrum prius trans Tiberim* in templo Petri; *poſtea accurrit ad templum* Pauli, *atque iterum ibi facit ſacrum.*

NOTÆ.

20. *Parias*] Marmoreas ſeilicet colnmnas, ſed candidas. Parius enim lapis marmor eſt candidum è Paro inſulâ, in mari Ægeo, & ſeulpturis aptiſſimum. Iſidorus: *Parias candoris eximii ligdinus cognomento.*

21. *Camuros.*] Camurus à Græco καμπύλος curvus, rejecto π, & λ verſo in ρ. Quidam à camera diei putant; & idem ſenſiſſe videtur Erythræus, enm dubitat an camerus, vel eamurus ſit ſeribendum apud Virgil in Georg. *Camuris hirtæ ſab cornibus aures.*

22. *Hyalo.*] Vitro: ὕαλος enim Græce, ſeu ὕελος vitrum, ſeu cryſtalnm ſignificat ab ὕω pluo, ſiqnidem vitrum plnviæ conglaciatæ non eſt abſimile; vel ut quidam volunt, ab ἕλη ſplendor. Virg. 4 Georg *Carpebant hyali ſaturo fucata colore.*

23. *Cucurrit arcus.*] Currere cum quarto caſu eleganter jungitur, & Prudentiano more. S. Damaſus de S. Agatha martyre: *Lætior inde, magiſque flagrans cuncta flagella cucurrit ovans*, Tertullian. lib. 2. adverſus Marcionem. *Denique ſi celeri primordia mente recurras, invenies funeſta nimis.*

24. *Pontis Hadriani.*] Pons ille olim dictus pons Ælius, nunc *Ponte di S. Angelo*, Romæ apud molem Hadriani, quo ex urbe in Vaticanum tranſitnr. Dion. *Sepultus eſt Hadrianus in ripa fluvii, juxta pontem Ælium. Illic enim ſepulchrum conditam. Jam Auguſti monumentum erat repletum.*

25. *Duplicatque vota.*] Romanus Pontifex primis illis ſeculis una eâdemque die Pontificias functiones in utraque baſilica exercebat. Cum hoc autem propter nimiam locorum inter ſe diſtantiam non ſine nimio, ac intolerabili fere labore perfici poſſe videretur, conſultius

Hæc didiciſſe ſat eſt Romæ tibi: tu [26] domum reverſus,
Diem biſeſtum ſic colas, memento.

INTERPRETATIO.

Tibi ſat eſt didiciſſe hæc Romæ : tu vero *reverſus domum, ne obliviſcaris celebrare diem hunc dicatum* & Petro, & Paulo.

NOTÆ.

viſum fuit hanc mutare conſuetudinem. Sanctus Gregorius Papa primus diverſis diebus hæc feſta celebravit. Unde fit commemoratio Sancti Pauli pridie Kalend. Julii. Conſule Baron. Martyr. Rom.

26. *Domum reverſus.*] Iam pag. 201. monui multis ex locis colligi poſſe Prudentium Romæ per aliquod tempus vixiſſe.

HYMNUS DECIMUS-TERTIUS.

Paſſio beati Cypriani martyris.

PUNICA terra tulit, quo ſplendeat omne, quidquid uſquam eſt:
Inde domo [2] Cyprianum, ſed decus orbis & magiſtrum.
Eſt proprius patriæ martyr, ſed amore & ore noſter.

INTERPRETATIO.

AFrica tulit ſanctum, *quo totus orbis ſplendeat*, nempe *Cyprianum*, *qui inde* quidem traxit *ortum : ſed eſt ornamentum & doctor totius terræ. Is martyrium paſſus eſt Carthagini ; ſed colimus illum, & invocamus* æque ac *unum ex*

NOTÆ.

1. *Punica.*] Idem valens quòd Carthaginienſis, quaſi Pœnica à Pœnis, & Phœnicibus derivatum nomen detracta aſpiratione Sumpſerunt enim originem Carthaginienſes à Tyriis Phœnices populis.

2. *Cyprianum.*] Duo extitere Cypriani illuſtres tum doctrina, tum pietate. Is epiſcopus Carthaginienſis, alter Diaconus. Multi, præcipue ſanctus Gregorius Nazian. Metaphraſtes, & Græci in hoc errarunt quòd, licet patria, gradu, genere, tempore, actis, & loco martyrii ſint diſſimiles, utrumque confundant. Nam Cyprianus Diaconus, patriâ Antiochenus, ex mago Chriſtianus, inde Diaconus, & una cum Juſtina ſub Eutholmio præſide temporibus Diocletiani in Sartagine poſitus Nicomediæ martyrium conſummavit. Cyprianus vero epiſcopus Carthaginenſis, de quô hic agitur, antequam & ad Chriſtianam religionem, & ad epiſcopatum vocaretur, Rhetoricam maxima laude Carthagine publice docuit: porro fuit genere illuſtris, potentia clarus, ſuæque civitatis ſenator primarius, atque diſciplinis philoſophicis inſigniter ornatus. Sub Valeriano, & Gallieno principibus poſt durum exilium capite plexus eſt 18 Kalend Octob. ſexto milliario à Carthagine juxta mare. Unde Prudentium in eundem errorem incidiſſe colliges, magumque hunc epiſcopum fuiſſe male aſſerere.

Domo.] Alludit ad hunc locum Virg. lib 8. Æn. *Qui genus? Unde domo? Pacemne huc fertis, an arma?* Quæ loquendi formula omnibus poëtis valde familiaris eſt. Horat. epiſt. 7. lib. 1. *Quære, & refer, unde domo? Quis?* Sil. lib. 10. *Ingentia bella Cluſina venere domo.* Sidon. epiſt. 11. lib 1. *Ceterum ſi requiſiſſes, qui genus? Unde domo.*

Incuba

[3] Incubat in [4] Libya ſanguis, ſed ubique lingua pollet:
Sola ſuperſtes agit de corpore ſola obire neſcit.
Dum genus eſſe hominum Chriſtus ſinet, & vigere mundum,
Dum liber ullus erit, dum ſcrinia ſacta litterarum;
Te leget omnis amans Chriſtum: tua, Cypriane, diſcet.
Spiritus ille Dei, qui fluxerat auctor in Prophetas,
Fontibus eloquii te cælitus actus [5] irrigavit.
O nive candidius linguæ genus, ô novum ſaporem!
Ut liquor ambroſius cor mitigat, imbuit palatum,
Sedem animæ penetrat, mentem fovet, & pererrat artus:
Sic Deus interius ſentitur, & inditur medullis.
Unde bonum ſubitum terris dederis, Pater, revela.
Deerat Apoſtolicis ſcriptis opulentus executor:
Eligitur locuples facundia, quæ doceret orbem,
Quæque voluminibus Pauli famulata diſputaret,
Quo mage cruda hominum præcordia perpolita noſſent

INTERPRETATIO.

martyribus Hiſpaniæ. Ipſius *corpus jacet in Africâ, ſed ipſius facundia eſt nota omnibus* hominibus: *ea una de corpore ſuperſtes, una morti non eſt obnoxia. Dum Deus ſinet eſſe humanum genus, & mundum exiſtere; dum libri, & volumina de rebus piis extabunt, quiſquis amabit Chriſtum, leget tua* ſcripta, ô *Cypriane;* *diſcet tua* opera. Nam *Spiritus ſanctus, quo Prophetæ fuêre afflati, lapſus de cælo tibi infudit divinam facundiam. O lingua candidior nive, ô novum eloquium. Spiritus ſanctus interius ſentitur, & labitur in* totas *medullas eodem modo, quo ambroſia mitigat cor, imbuit palatum, penetrat animam, fovet mentem, currit per artus. Dic*, ô Deus optime, *unde contuleris hominibus tam ſubitum beneficium. Deerat* ſcilicet *aliquis, qui redigeret ad praxim evangelium:* itaque *elegiſti* Cyprianum *virum eloquentem, qui doceret cunctos homines; quique* pulchre *callens epiſtolas* Divi *Pauli* poſſet *diſputare* eum impiis, *ut ingenia hominum plano rudia patrarent exculta* ipſius ſermonibus *aut opus ſalutis, aut* cognoſ-

NOTÆ.

3. *Incubat.*] Ætate Prudentii oſſa quidem jacebant in Africâ: ſed tandem, ut ſcribit Ado Archiepiſcopus Vienn. *Legati Caroli Francorum regis revertentes à rege Perſarum Aaron, quòd Carthago diruta eſſet, & loca venerabilia ſanctorum Martyrum, rogarunt, ut oſſa B. Cypriani eis ferenda permitteret. Qui rex continuo poſtulata conceſſit. Apud Arelaten ſervata fuêre, uſque ad Carolum Regem Ludovici Imperat. filium, qui juſſit haſce reliquias transferri ad monaſterium novum, quod auguſto opere poſuerat in compendio palatio ſuo.*

4. *Libya.*] Africæ pars, à Libya Epaphi filia ſic dicta, quæ mari mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur; nunc regnum & deſertum *Barca*. Vulgo apud veteres pro tota Africa ſumitur.

5. *Irrigavit.*] Cypriani eloquentiam tam Latini, quam Græci Patres, & inter eos diſertiſſimi Lactantius, & Gregorius Nazianzenus mirum in modum extulerunt. Gelaſius tamen Papa ejuſdem opuſcula repoſuit inter apocrypha, nempe intelligens editos ab eo de rebaptizatione hæreticorum tractatus. Reliqua namque opera ſunt ejuſmodi, ut ea cum Latini, tum Græci fuerint inoffenſo pede magna admiratione ſectati.

Sive timoris opus, ſeu myſtica vel profunda Chriſti.
[6] Unus erat juvenum doctiſſimus artibus ſiniſtris,
Fraude pudicitiam perfringere, nil ſacrum putare:
Sæpe etiam magicum cantamen inire [7] per ſepulchra,
Quo geniale tori jus ſolveret, æſtuante nuptâ.
Luxuriæ rabiem tantæ cohibet repentè Chriſtus,
Diſcutit & tenebras de pectore, pellit & furorem:
Implet amore ſui, dat credere, dat pudere facti,
Jamque figura alia eſt, quàm quæ fuit, oris & nitoris:
Exuitur tenui vultus cute, tranſit in ſeveram:
[8] Deflua cæſaries compeſcitur ad breves capillos:
Ipſe modeſta loqui, ſpem quærere, regulam tenere,

INTERPRETATIO.

cerent *myſteria & arcana noſtra religionis. Is* quidem in omnibus *pravis artibus erat exercitatiſſimus juvenum*; ſæpe virginibus *pudicitiam fraude eripuerat; nullum* eſſe *Deum credebat*; quin etiam *in ſepulchris magico carmine mulieribus, quæ deinde ſefellerunt jura legitimi tori, ſemel atque iterum* ſui amorem *excitaverat*, multorumque torum contemeraverat. Sed, ô bone *Jeſu*, *non ſolum tua gratia cohibuit luxuriam* Cypriani, *diſcuſſit caliginem mentis*, *& ſedavit furorem*, verum etiam effecit ut *te dilexerit unice*, te *confeſſus fuerit*, ut fuerit *deteſtatus ſua crimina. Hinc* uno puncto temporis *prima figura oris & nitoris mutata eſt in alteram. Vultus depoſuit cutem mollem, atque induit aſperam. Non aluit amplius capillos promiſſos*, ſed *reſecuit illos.* Hinc *habuit pios ſermones*, *quæſivit*

NOTÆ.

6. *Unus.*] Jam ſatis oſtendi Cyprianum epiſcopum Carthaginenſem nunquam magicis artibus valuiſſe, ſed alterum Cyprianum.

7. *Per ſepulchra.*] Inter alia incantationum genera, evocare Manes è tumulis & umbras, vetus eſt & uſitatum ab omnibus magis. Qui plura cupit ſcire de his incantamentis, adeat Lucanum, qui libro ſexto inducit Sextum umbras conſulentem. *Aſpicit aſtantem projecti corporis umbram, exanimes artus, inviſaque clauſtra timentem carceris antiqui.*

8. *Deflua Cæſaries.*] Obſervare licet in his verbis veterem cultum Cleri Gallicani, ac totius eccleſiæ occidentalis: ubi comam fluentem ſtatim ponebant, qui ſe militiæ ſacræ accinxerant. Et manent hujus moris veſtigia in ſacto ritu, quo fiunt clerici. Nam Epiſcopus quos cooptat, iis capillorum cinnos hinc inde delibat: quæ prima tonſura nominatur, & tonſi olim ejus gradus clerici. Olim enim revera tondebantur, nec poſtea integrum erat comam alere, Inde Concilii IV. Carthaginenſis Canon 44 *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat.* vel ut alii veteres libri legunt, *tondeat.* Barbam igitur alebant, ut hodie Græci, & Latini non pauci. Ut prorſus non capiam, quod ſcribit Gregorius VII. ad Judicem Caralitanum lib. 9. epiſt. 10. *Totius Occidentalis eccleſiæ clerum ab ipſis eccleſiæ Chriſti primordiis barbam radendi morem tenuiſſe.* Latini tamen poſtea barbam plerique raſitarunt. Idque diſcrimen Græci Latinique cleri. Quod religioni noſtræ nihil officere accurate diſſerit ſynodus Lemovicina; in cujus actis diei ſecundæ recitantur Canones ſynodi Bituricenſis, quorum ſeptimus clericos omnes tonſuram eccleſiaſticam habere jubet, hoc eſt barbam raſam, & coronam in capite. Adeo variæ hâc etiam in parte vices temporum fuerunt.

[9] Vivere juſtitiam Chriſti, penetrare dogma noſtrum.
His igitur meritis digniſſimus uſque [10] Epiſcopale
Provehitur ſolium doctor, capit & ſedile ſummum.
[11] Valerianus opum Princeps erat, atque [12] Gallienus;
Conſtituêre ſimul pœnam capitis Deum fatenti.
Millia terrigenûm ſpurciſſima juſſerant ſacrari:
Contrà animos populi doctor Cyprianus incitabat,
Ne quis ab egregiæ virtutis honore diſcreparet,
Neu fidei pretium quis ſumere degener timeret:
[13] Eſſe levem cruciatum, ſi modò conferas futura,
Quæ Deus ipſe viris intermina fortibus ſpopondit:
Merce doloris emi ſpem luminis, & diem perennem:

INTERPRETATIO.

calum, obſervavit decalogum, expreſſit moribus legem divinam, ſtuduit dogmatibus fidei. Quibus virtutibus inſtructus electus eſt epiſcopus, & locatus in hoc altiſſimo gradu dignitatis eccleſiaſticæ. Tum *Valerianus, Gallienuſque tenebant ſummam imperii. Ambo addixerant morti omnes Chriſtianos*, niſi ii *immolarent* idolis, ut juſſerant, *quamplurima animalia terrena, & luſulenta. Eruditus autem Cyprianus addidit animos populo, ne quis perderet veram virtutem, egregiamque, ne quis degener terreretur* aſpectu mortis, quæ eſt *pretium fidei. Dolores* ſunt *leves*, aiebat, quos unuſquiſque hic patitur, *modo illos comparemus cum perenni beatitudine, quam Deus promiſit piis viris. Eſt dulce emere* fluxis *cruciatibus tum beatitatem, tum vitam ſempiternam.*

NOTÆ.

9. *Vivere juſtitiam.*] Hoc eſt, legem divinam vita moribuſque exprimere. Non vero *vivere juſtitia*, aut *juſtitiâ*, ut multi legunt. Ita enim Cathem. 2. v. 33. *vivere ſeverum*: & *vivere Bacchanalia* apud Satyricum. *Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.*

10. *Epiſcopale.*] Jam porrò ſeneſcentem Chriſto nomen dediſſe ſui ipſius teſtimonio conſtat: ac paulo poſt baptiſmum adhuc neophytum & novellum, ad ſedis epiſcopalis faſtigium eſſe provectum, Pontius teſtatur. Vix autem adeptus eſt ampliſſimum illius dignitatis gradum, divitias in pauperes erogavit, chariſſimam conjugem, & dulces liberos Cæcilio presbytero, cujus nomen ſumpſit, quòd ad fidem ab eo converſus fuerat, commendavit.

11. *Valerianus.*] Tertio poſt menſe Æmiliano ſublato, rerum potitus eſt Valerianus cum Gallieno filio: quo cum annum ſeptimum libavit imperii: ac multis per id tempus barbarorum incurſionibus res Romana lacerata eſt. Tyranni quoque complures variis in locis exorti; qui triginta numero recenſentur à Trebel. Pollione. Cùm igitur adverſus Scythas, à quibus capta Calchedon, Nicæa ſuccenſa, Epheſinæ Dianæ templum crematum fuerat, Valerianus iviſſet; indeque contra Saporem Orientali limiti infeſtum eſſet progreſſus; ab eo captus, & vilis more mancipii habitus eſt, ut quoties equum conſcenderet, incurvato eo pedem cervicibus ejus imponeret. Demum illum cute nudari, ac ſaliri juſſit, ut teſtatur Euſebius.

12. *Gallienus.*] Gallienus vero à Martiano, & Cecropio ducibus contra Aureolum tyrannum exercitus, ad Mediolanum occiditur cum fratre Valeriano. Imperavit annos cum patre ſeptem circiter, ſolus octo: nempe ab anno Chriſti 254. uſque ad annum Chriſti 268.

13. *Eſſe levem cruciatum*] Alludit ad locum epiſt ad Roman. 8. 18.

Omne malum volucri cum tempore tranſvolare curſim.
Nil grave, quod peragi finis facit, & quiete donat:
Se fore principium pulchræ necis, & ducem cruoris:
Seque caput gladio ſubmittere, ſanguinem dicare:
Qui ſociare animam Chriſto velit, ut comes ſequatur.
His ubi corda virûm Chriſto calefacta præparavit,
Ducitur ante alios, [14] Proconſule perfurente, vinctus
[15] Antra latent Tyriæ Carthaginis, altiùs repoſta,
Conſcia Tartareæ caliginis, abdicata Soli:
Clauſus in his ſpecubus ſanctus Cyprianus, & catenâ
Nexus utramque manum, nomen Patris invocat ſupremi:
Omnipotens genitor Chriſti Deus, & creator orbis,
Chriſte parens hominis, quem diligis, & [16] vetas perire:
Ille ego, vipereis quem tu bonus oblitum venenis,
Criminibus variis tinctum, miſeratus abluiſti,
Jamque tuum fieri mandas, fio Cyprianus alter,
Et novus ex veteri, nec jam reus aut nocens, ut antè,
Si luteum facili chariſmate pectus expiaſti.
Viſe libens tenebris ergaſtula cæca diſſipatis:

INTERPRETATIO.

Nam hæc *omnia ſupplicia fluunt, ac evolant cito; nihilque* videtur *grave, ſtatim atque reperimus finem laborum, & ſpes quietis affulget.* Mihi credite: *tyranni meme primum cruciabunt; me præficient vobis ducem martyrii. Libenter ſubmittam caput gladio*, ac *effundam* pro Chriſto meum *ſanguinem. Qui ergo velint proſpicere ſaluti ſuæ animæ*; ii ſeſe *addant* mihi *comites. Vix inflammarat his dictis animum plebis, & præparaverat* ad mortem obeundam, *Proconſule furente, ducitur vinctus ante alios. Eſt Tyriæ Carthagini antrum altum, cæcum æque ac ipſi inferi, nunquam admittens ſolem. Sanctus Cyprianus conjicitur in illud: qui ibi aſſervatus, & habens manus nexas invocat Deum.* O *Pater æterne*, inquit, *genitor Chriſti, & Creator mundi*: O *Chriſte parens hominum, quos amas, & liberaſti*, jam *ego, cui cooperto peccatis, contaminato omni ſcelere tu bonus ductuſque miſericordia pepercisti; ego, cui imperaſti te ſequi, mutatus ſum in alium hominem*, exui *veterem*, indui *novum, nec amplius reus* ſum *& nocens, ut olim, modò meme expiaveris tuâ gratia. Tenebris* igitur *diſſipatis non judica alienum à te inviſere*

NOTÆ.

14. *Proconſule.*] Baronius tunc Paternum Proconſulem fuiſſe in Africâ probat tum ex Pontii diaconi exilii comitis teſtimonio, tum etiam ex Actis ipſis à Notariis diligenter exceptis. Ado vero ſcribit Galerium Maximum Proconſulem juſſu Aſpaſii Paterni Conſulis primò amandaſſe S. Cyprianum in civitatem Curubitanam; deinde capite multaſſe in agro Sexti, ubi Proconſul pro reparanda ſanitate degebat.

15. *Antra.*] Aut de vico Saturni, ubi collectus ab adſtatore officii Cyprianus ſeceſſerat in hoſpitium illius, aut de agro Sexti illud eſſe intelligendum certum eſt. De Tartar. in Pſych de Ergaſtul. jam ſupra pag. 169. not. 54

16. *Vetas perire.*] Vult enim Deus, teſte Apoſtolo, omnes homines ſalvos fieri.

Eripe corporeo de carcere vinculiſque mundi
Hanc animam: liceat fuſo tibi ſanguine immolari,
Ne qua ferum reprimat clementia judicem, tyranni
Neu ſciat invidia miteſcere, gloriam negare.
Da quoque, ne quis iners ſit de grege, quem tuum regebam:
Neu cadat impatiens pœnæ, titubetve quis tuorum,
Incolumem ut numerum reddam tibi, debitumque ſolvam.
Vocibus his dominum permoverat: [17] influebat inde
Spiritus in populum Carthaginis, auctor acrioris
Ingenii, ſtimulis ut pectora ſubditis calerent
Ad decus egregium diſcrimine ſanguinis petendum;
Non trepidare docens, nec cedere, nec dolore vinci,
Laudis amore rapi, Chriſtum ſapere, & fidem tueri.
Fama refert, foveam campi in medio patêre juſſam,
Calce vaporiferâ ſummos propè margines refertam.
Saxa recocta vomunt ignem, niveuſque pulvis ardet,
Urere tacta potens; & mortifer ex odore flatus.
Appoſitam memorant aram foveâ ſtetiſſe ſummâ,
[18] Lege ſub hac [19] ſalis aut micam, jecur aut ſuis litarent.
Chriſticolæ, aut mediæ ſponte irruerent in ima foſſæ.

INTERPRETATIO.

hunc carcerem cæcum: eripe meam animam de compagibus corporis, ac vinculis mundi: da mori prete. Timeo enim *ne crudelitas judicis convertatur in manſuetudinem, ipſiuſque ira miteſcat, atque excludar palma martyrii.* Denique *noli ſinere ut aliquis è diœceſanis, quos mihi credideras, ſi ignavus, aut impatiens doloris titubet, aut ejuret ſuam fidem*; quippe quòd *opto tibi ſolvere debitum, necnon retinere* in fide *omnem hunc populum. Deus audiit preces juſtas* Cypriani; *ac Spiritus ſanctus influxit in Carthaginienſes, ipſis miniſtrans* animum *invictum, conſtantiam, contemptum ſuppliciorum, cupiditatem gloriæ æternæ; amorem in Chriſtum, permanſionem perpetuam in ſide, denique acrius ingenium*: quibus omnibus ſtimulis *derepente fuerunt incenſi ad egregium decus martyrii emendum vita ipsâ. Fama eſt fuiſſe in medio campi fornacem calcariam factam arte, cujus margines erant alti valde.* Ibi *lapides recocti jactabant flammas, coctus pulvis ardeſcebat; qui appropinquabant, torrebantur, halitus noxius & mortiferus exibat. Ara fuit poſita prope hanc foſſam profundam: cui tyrannus juſſit imponere micam ſalis, & jecur porci, aut ſponte ſeſe abjicere in foveam.*

NOTÆ.

17. *Influebat.*] *Adeo namque incaluerunt corda Fidelium Cypriani martyrio, ut omnes optarent cum illo mori, idque magnis clamoribus expeterent.* Baron. ann. 261. Idem iiſdem fere verbis teſtatur Ado Archiep. Vienn. *Et cum duceretur, populus fratrum plangens dicebat; & nos cum eo decollemur.*

18. *Lego ſub hac.*] Conſule Adonem, aut Tabulas Eccleſiaſticas, quæ ad verbum referunt tum Cypriani, tum Proconſulis dicta.

19. *Salis micam.*] Hic, multiſque aliis in locis diverſa denotat ſacrificiorum genera, nempe ſalſas placentas offerre, incendere thus, aras ponere, victimas mactare. *Ridiculoſque deos venerans ſale, ceſpite, thure.* in Apotheoſ.

Proſilvêre alacres curſu rapido ſimul [20] trecenti.
Gurgite pulvereo merſos liquor aridus voravit,
Præcipitemque globum fundo tenus implicavit imo.
Corpora candor habet, candor vehit ad ſuperna mentes.
[21] Candida Maſſa dehinc dici meruit per omne ſeclum.
Lætior intereà jam [22] Thaſcius ob [23] diem ſuorum,
Siſtitur indomiti Proconſulis eminus furori:
Edere juſſus erat, quid viveret: Unicultor, inquit,
Servo ſalutiferi myſteria conſecrata Chriſti.
Ille ſub hæc: Satis eſt jam criminis. ipſe confitetur
Thaſcius: ipſe Jovis fulmen negat. expedite ferrum,
Carnifices: gladio pœnam luat hoſtis idolorum.

INTERPRETATIO.

Trecenti inter illos *curſu rapido irruerunt corpus in eam; quod calx ardens corrupit brevi, ſic ut hæc tota multitudo martyrum fuerit demerſa in profundo. Cineres* illorum *eluxerunt candore* ſplendidiſſimo: animæ quoque ornatæ *candore notabili aſcenderunt in cælum; quare* iſte locus *per omne tempus eſt dictus maſſa candida. Interea Cyprianus lætior*, *quòd ſui* diœceſani *fuiſſent nati* in cælo, *Siſtitur eminus Proconſuli furioſo. A quo interrogatus*, quiſnam eſſet, *quos deos coleret, reſpondit, Chriſtianus, adoro unum Deum, ac perago ſacra mandata Chriſti* noſtri *ſervatoris. Tum Proconſul; jam ſatis eſt criminis; ipſe Cyprianus fatetur* ſe eſſe Chriſtianum: *ipſe negat Jovem eſſe Deum. Eripite* ergo, ô *carnifices, enſem vaginâ, ut hoſtis capitalis noſtrorum deorum luat ferro pœnam.*

NOTÆ.

20 *Trecenti.*] *Nono kalendas Septemb. apud Carthaginem natalis Sanctorum Martyrum Maſſæ candidæ, qui paſſi ſunt tempore Valeriani & Gallieni. Ferunt enim, inter alia ſupplicia tunc à Preſide Clibanum calcis accenſum, & in ora illius prunas cum thure exhibitas, & dixiſſe Præſidem Chriſtianis. Eligite è duobus unum, aut thura ſuper his carbonibus offerte Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati ſe ictu rapidiſſimo Chriſtum Dei filium Deum fatentes, jecerunt in ignem, & inter vapores calcis pulveri ſunt demerſi.* Ado.

21. *Candida maſſa.*] *Quòd cùm ſeſe in fornacem calcariam, ipſis preparatam miſi Jovi thus incenderent, impellente divino Spiritu conjeciſſent, ex cineribus eorum calci permixtis, una candida maſſa conflata fuerit.* Baron. Ann. 261. Agunt de iiſdem Beda, & Uſuardus. Deſcribitur nobile ipſorum martyrium à Pontio Diacono in Actis S Cypriani. Uticæ autem præcipue agebatur horum ſolennitas, atque ea de cauſa S. Auguſtinus ſerm. 115. Maſſam candidam Uticenſem dictam eſſe refert Idem S. Aug in tractat. in Pſalm. 49. *Audite martyrum numeroſitatem, ſola in proximo, quæ dicitur Maſſa candida.*

22. *Thaſcius*,] Prænomen iſtud reperire eſt in Actis paſſionis ejus, & apud Paulum Diaconum. Ipſeque Cyprianus epiſtola 69 illo uſus eſt: *Cyprianus qui & Thaſcius Florentio cui & Pupiano fratri ſalutem.* An vero ſit Tatius, an Thaſcius, dubium eſt.

23. *Diem.*] Nemo, niſi fallor, adeo rudis eſt rerum eccleſiaſticarum, ut ignoret obitus diem dici martyrum natalem diem, quòd tali die in cælo naſcantur. Cauchius *ob fidem*: ſed nihil muta. Tale iſtud: *Hic meus eſt, dixere, dies.*

Ille Deo meritas grates agit, & canit triumphans.
Flevit abire virum mæſta [24] Africa: quo docente facta eſt
Cultior, eloquio cujus ſibi docta gloriatur.
Mox tumulùm lacrymans ſtruxit, cinereſque conſecravit.
Deſine flere bonum tantum. tenet ille regna cæli:
Nec minùs involitat terris, nec ab hoc recedit orbe:
Diſſerit, eloquitur, tractat, docet, inſtruit, prophetat,
Nec Libyæ populos tantum regit, exit uſque in ortum
Solis, & uſque obitum. Gallos fovet? imbuit Britannos,
Præſidet [25] Heſperiæ, Chriſtum ſerit ultimis [26] Iberis.
Denique doctor humi eſt, idem quoque martyr in ſupernis.
Inſtruit hic homines, illinc pia dona [27] dat patronus.

INTERPRETATIO.

Sanctus *epiſcopus reddidit Deo debitas gratias, & cecinit exultans gaudio. At omnis plebs mæſta flevit de morte* tanti *viri, qui ipſam formarat* ad pietatem, *quique ipſam docuerat Verbum Dei* ſua ſingulari *facundia. Mox lachrymans ſtruxit ſepulchrum*, ibique *condidit corpus* tanquam ſacras reliquias. *Deſine*, ô Africa, *deplorare interitum* ſancti Cypriani. *Is* enim, *licet teneat cœlum, tamen involitat mundo, neque deſerit homines. Diſſerit* adhue, *eloquitur, tractat liberaliter, docet, inſtruit, prædicit futura: non unos regit populos Lybiæ, ſed commeat ab ortu ad occaſum ſolis: fovet Gallos, edocet Anglos, præſidet Italis, erudit Hiſpanos* in fide Chriſtiana; *denique & doctor eſt apud nos, & martyr in cœlo. Hic inſtruit homines; illic* præſtans munus *deprecatoris nobis impetrat multa à Deo.*

NOTÆ.

24. *Africa.*] Mundi quarta pars, maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad Septentrionem, Oceano ad Occidentem, & Meridiem, Erythræo ad Orientem.

25. *Heſperiæ.*] Italiæ ſcilicet: quod nomen ipſi cum Hiſpania commune fuit, vel ab *Heſpero*, qui primo obtinuit Hiſpaniam, indeque pulſus venit in Italiam; vel ab *Heſpero* veneris ſtella; Græci enim ex iis regionibus, quas habent ad Occaſum, Italiam appellaverunt *Heſperiam magnam*, Hiſpaniam vero *minorem Heſperiam.*

26. *Iberis.*] Hiſpanis; ſive id nominis habuerint ab *Ibero* hujus oræ nobili flumine, ſive ab Iberis Aſiæ populis, unde commigraſſe dicuntur.

27. *Dat patronus.*] Quid? an Novatores, atque Hæretici jam contendent primis illis temporibus eccleſiæ Chriſtianos eâ fuiſſe opinione Beatos noſtras preces nec audire, nec plurimum poſſe apud Deum, ideoque non eſſe invocandos.

HYMNUS QUARTUS-DECIMUS.

Paſſio[1] *Agnetis Virginis.*

[2] AGNÆ ſepulchrum eſt [3] Romuleâ in domo
[4] Fortis puellæ, martyris inclytæ.
Conſpectu in ipſo condita turrium
Servat ſalutem virgo [5] Quiritium:
Nec non & ipſos protegit advenas,
Puro ac fideli pectore ſupplices.
Duplex corona eſt præſtita martyri,
Intactum ab omni crimine virginal,
Mortis deinde gloria liberæ.
Aiunt jugali [6] vix habilem toro,
Primis in annis forte puellulam
Chriſto calentem, fortiter impiis
Juſſis reniſam, quò minus [7] idolis

INTERPRETATIO.

Sepulchrum ſanctæ *Agnetis generoſa virginis, & martyris illuſtris eſt in urbe Roma. Hæc virgo ſepulta in ipſo conſpectu Roma conſulit ſaluti Romanorum, atque etiam ſuccurrit ipſis alienigenis*, qui ipſam *invocant puro & fidenti animo. Agnes donata eſt geminâ corona*, nempe *virginitate læſa nullo peccato, & laude mortis voluntaria. Legimus hanc martyrem primis annis vita ſua, cùm vix eſſet nubilis, arſiſſe* tanto amore *Chriſti, tam fortiter denegaſſe facere juſſa impia præſidis,*

NOTÆ.

1. *Agnetis.*] Inter Diocletiani perſecutionis martyres inſigniter enituit S. Agnes Romana Virgo, duodecim tantum annos nata: cujus illuſtre martyrium laudarunt, deſcripſeruntque fere omnes ſcriptores: præcipue vero SS. Hieronym. Auguſt. atque Ambr. qui tres illos *de Virginibus* libros ſubtiles quidem, ac diligentes emiſit de laudibus Agnetis. *Roma ſub Præfecto Urbis Symphronio ignibus injecta, ſed iis per orationem ejus extinctis, gladio percuſſa eſt* 12. *kalend. Februar.*

2. *Agna*] Ut alluſio ſit in nomine. In Thuaneo tamen, multiſque aliis *Agnes ſepulchrum eſt*, quo & caſtitas martyris deſignetur: Ἁγνὸς enim, ἁγνὴ caſtus, caſta Græcè dicitur.

3. *Romulea in domo.*] S. Damaſus de ipſius baſilica, quam poſuit Conſtantinus viâ, Nomentanâ, extra portam Viminalem, duo ſcripſit epigrammata, atque ibi habuit S. Gregorius papa Homiliam 11 & 12.

4. *Fortis puella.*] Unde S. Hieronymus: *Omnium gentium litteris, atque linguis præcipue in eccleſiis Agnes vita laudata eſt, quæ & ætatem vicit, & tyrannum, & titulum caſtitatis martyrio conſecravit.*

5. *Quiritium.*] *Si ſine uxore, Quirites, poſſemus eſſe; omnes eâ moleſtiâ careremus.* Metellus Numidicus apud Gellium c. 6. Quod nomen Romanis impoſuit Romulus à Curibus Sabinorum urbe, ut Sabinos Romæ receptos ſibi devinciret.

6. *Vix habilem toro.*] Scriptores omnes Agnetem tunc vix natam fuiſſe duodecim annos notarunt.

7. *Idolis.*] Ne putes id peculiare eſſe

Addicta

Addicta ſacram deſereret fidem.
Tentata multis nam prius artibus,
Nunc ore blandi [8] Judicis [9] illice,
Nunc ſævientis carnificis minis,
Stabat feroci robore pertinax,
Corpuſque duris excruciatibus
Ultro offerebat, non renuens mori.
Tum trux tyrannus: Si facile eſt, ait,
Pœnam ſubactis ferre doloribus,
Et vita vilis ſpernitur: at pudor
Carus dicatæ virginitatis eſt.
Hanc in [10] lupanar trudere publicum
Certum eſt, [11] ad aram ni caput applicat,
Ac de [12] Minerva jam veniam rogat:

INTERPRETATIO.

ut nec obtulerit thus idolis, nec ejuraverit ſuam fidem. Fuerat tentata multis artibus, blandis ſcilicet ſermonibus Symphronii, nec-non minis trucis carnificis; ſemper vero pertinax gerebat animum infractum; ultroque non horrens mortem offerebat ſuum *corpus omnibus ſuppliciis: quare præfectus* neſciens frænare ſuam *iram, poteris, inquit, tolerare facile ſupplicia, vincere dolorem, & ſpernere hanc vitam vilem*; ſed ſcio *virginitatem conſecratam Deo eſſe charam Virgini. Niſi ergo quamprimum exeres aras, niſi petas veniam à Minervâ, quam virginem tu virgo pergis*

NOTÆ.

Prudentio. Poëtæ hujuſce ætatis in idem inciderunt, ſpreveruntque verborum Græcorum quantitatem. Fortunatus in miraculis S. Martini, *Idola dum cuperet Martinus ſternere.*

8. *Judicis.*] Symphronii Urbi Præfecti, cujus filius caſtam illam virginem deperibat.

9. *Illice.*] Illecebris ſcilicet, atque incitamento; quo ſenſu dicitur: *Illex animi Venus.*

10. *Lupanar publicum.*] Luſtrum, ganeumque: ubi meretrices proſtant. Publicum autem; conſtat enim omnium fere poëtarum, ac ſanctorum Patrum teſtimonio publica ſcorta, & alias publicæ libidinis illecebras manere conſueviſſe in fornicibus ſpectaculorum t *Donec*, ut ait Hieronymus, *ſub Conſtantino Imperatore Chriſti evangelio coruſcante, & infidelitas gentium univerſarum, & turpitudo deleta eſt*. Quàm infelix & miſeranda eſſet conditio virginis proſtitutæ, pluribus deſcribit Senec. lib. 1. controv. 2. *Miſera includebatur cellulâ, in cujus fronte titulus ſuperpoſitus nomen virginis proſtitutæ, & pretium conſtitutum indicabat: moxque fiebat concurſus libidinoſorum ad meretricem novam.* Baron. Martyrolog. Roman. Unde Quintilianus lib. 7. cap 4. *An deprehenſus in lupanari cum alienâ uxore, adulter ſit, quæritur.* Sed aperte magis, magis plane rem totam explicat Cyprianus lib. de Spectac. *Si rurſum perrogem, quo ad illud ſpectaculum itinere pervenerit, confitebitur per lupanarium, per proſtitutarum nuda corpora.*

11. *Caput ad aram applicat.*] Id eſt, niſi oſculetur, amplectaturque aram Minervæ. Solebant enim antiqui in magno diſcrimine & metu deſperationeque ſalutis, amplecti deorum ſimulachra, ut eorum fide tuti eſſent. *Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum, præcipites atra ceu tempeſtate columbæ, condenſæ, & divum amplexæ ſimulachra tenebant.* Virg. lib. 2. Æn. Aras quoque tangebant: *Talibus orabat dictis, araſque tenebat.* Virg. lib. 6. verſ. 124.

12. *Minerva.*] Nata eſt è cerebro Jo-

Quam virgo pergit temnere virginem.
Omnis juventus irruet, & novum
Ludibriorum mancipium petet.
Haud, inquit Agnes, immemor eſt ita
Chriſtus ſuorum, perdat ut aureum
Nobis pudorem, nos quoque deſerat.
Præſto eſt pudicis: nec patitur ſacræ
Integritatis munera pollui.
Ferrum impiabis ſanguine, ſi voles:
Non inquinabis membra libidine.
Sic elocutam publicitus jubet
[13] Flexu in plateâ ſiſtere virginem.
Stantem refûgit mæſta frequentia,
Averſa vultus, ne petulantiùs
Quiſquam verendum conſpiceret locum.
[14] Intendit unus fortè procaciter
Os in puellam, nec trepidat ſacram
Spectare formam lumine lubrico.
En [15] ales ignis fulminis in modum
Vibratur ardens, atque oculos ferit:

INTERPRETATIO.

contemnere, ſine dubio te mittam in luſtrum publicum, ut cuncti juvenes in te irruant, & ad te tanquam ad ſcortum novum fiat concurſus. Tum Agnes exclamat; Chriſtus nec immemor eſt ſuorum, nec me deſeret, permittet-ve pudorem mihi tam charum eripi. Semper *eſt præſto* animis *caſtis, atque impedit quominus illud præclarum donum virginitatis polluatur.* Itaque, *ſi voles, tinges ferrum meo ſanguine, ſed non inquinabis libidine* meum *corpus. Dixerat:* judex *jubet Agnetem exponi publice in flexu plateæ Spectatores* vero *mæſti ab illa receſſerunt, removeruntque oculos, ne aliquis aſpiceret laſcive ſanctum locum. Forte* tamen *neſcio quis convertit os in virginem, atque eſt auſus conjicere oculos impuros in hoc ſacrum corpus. Statimque Angelus rapidus labitur tanquam fulgur cælo, & perſtringit ſplen-*

NOTÆ.

vis, armata & haſtam quaſſans; Uulcani nuptias reſpuit, & ſervavit virginitatem. *Pars ſtupet innupta donum exitiale Minervæ.* Quare Symphronius juſſit Agnetem virginem Minervam invocare.

13. *Flexu in platea*] Nimirum in fornicibus Circi Agonalis. Qui Circus nunc Navonius dicitur; vel extructus fuit, vel inſtauratus ab Alexandro Imperatore P. Victor in regione nona ſtatuit: *Circum Alexandri, & Thermas Alexandrinas.*

14. *Intendit unus*] Quanquam nulla ſit controverſia, quin filius ipſe Symphronii amore incenſus, & cæcus libidine laſcivos oculos in Agnetem conjecerit, tamen de illius nomine omnes inter ſe diſputant. Procopum maxima pars aſſerit dictum fuiſſe.

15. *Ales.*] Angelum Agneti adfuiſſe, ſervaſſeque incolumem, ut ipſa prædixerat, referunt ſcriptores. Unde S. Baſilius de vera Virginit. *Cum ferveret perſecutionis immanitas, electæ virgines propter ſponſi fidem, ad illudendum impiis hominibus traditæ, corporibus inviolatæ durarunt; eo ſcilicet, cujus gratia id perferebant, impiorum conatus in earum carne irritos arguente, & integra earum corpora non ſine prodigio, & virtute cuſtodiente.*

Cæcus coruſco lumine corruit,
Atque in plateæ pulvere palpitat.
Tollunt ſodales ſeminecem ſolo,
Verbiſque deflent exequialibus.
Ibat triumphans virgo, Deum Patrem,
Chriſtumque ſacro carmine concinens,
Quòd ſub profani labe periculi
Caſtum lupanar nec violabile
Experta victrix virginitas foret.
Sunt qui rogatam rettulerint preces
Fudiſſe Chriſto [16] redderet ut reo
Lucem jacenti: tum juveni halitum
Vitæ innovatum viſibus integris.
Primum ſed Agnes hunc habuit gradum
Cæleſtis aulæ, mox alius datur.
[17] Accenſus iram nam furor incitat
Hoſtis cruenti. Vincor, ait gemens.
I, ſtringe ferrum miles, & exere
Præcepta ſummi regia Principis.
Ut vidit Agnes ſtare trucem virum
Mucrone nudo, lætior hæc ait:
Exulto, talis quòd potius venit
Veſanus, atrox, turbidus armiger:
Quàm ſi veniret languidus ac tener,

INTERPRETATIO.

dors micanti oculos procacis juvenis. Qui juvenis *jacens in pulvere plateæ anhelat. Socii tollunt de terra ſemianimem: & deplorant verbis funereis. Virgo* vero *ibat gaudens, & cantabat piis carminibus* laudes & *Patris æterni, & Chriſti, quia victrix conſervarat pudicitiam, in periculo labis profanæ, cum inveniſſet luſtrum caſtum, nec pollutum. Nonnulli dixere* Agnetem *fuiſſe precatam Jeſum rogatu* Symphronii, *ut redderet vitam huic impudico mortuo; ac ſtatim ſpiritum vitæ fuiſſe datum* rurſus *oculis ſanis* juvenis. *Agnes aſcendit in cælum primo illo gradu: paulopoſt altero. Ferocitas enim ſævi judicis inflammata movit iram.* Qui *ingemiſcens, vincor, exclamat: I ſatelles, educ enſem, & fac mandata regia Imperatoris. Vt martyr proſpexit militem truculentum adeſſe, & gladium ſtrictum; alacrior ea* eſt *locuta. Gaudeo quòd talis furioſus, crudelis, arrogans miles veniat potius, quàm ſi juvenis languens* amore, *delicatus, effe-*

NOTÆ.

16. *Redderet ut reo.*] Utrumque legere eſt apud eos, qui rei geſtæ capita ſingula perſecuti ſunt.

17. *Accenſus.*] Nonnulli tamen tot tantiſque miraculis victum Symphronium mutaſſe ſententiam ſcribunt, atque, ne Romanorum in odium incurreret, Aſpaſium crudelem ſceleſtumque judicem conſtituiſſe, qui Agnetem igne, deinde ſecuri damnavit.

Molliſque ephebus, tinctus [18] aromate,
Qui me pudoris funere perderet.
Hic hic amator jam, fateor, placet:
Ibo irruentis greſſibus obviam,
Nec demorabor vota calentia:
Ferrum in papillas omne recepero,
Pectuſque ad imum vim gladii traham.
Sic nupta Chriſto tranſiliam poli
Omnes tenêbras, æthere celſior.
Æterne Rector, divide januas
Cæli, obſeratas terrigenis priùs,
Ac te ſequentem, Chriſte, animam voca,
Cùm virginalem, tum Patris hoſtiam.
Sic fata, Chriſtum vertice cernuo
Supplex adorat, vulnus ut imminens
Cervix ſubiret prona paratiùs.
Aſt ille tantam ſpem peragit manu:
Uno ſub ictu nam caput amputat.
Senſum doloris mors cita prævenit;
Exutus inde ſpiritus emicat,
Liberque, in auras exilit. Angeli
Sepſere euntem tramite candido.
[19] Miratur orbem ſub pedibus ſitum:

INTERPRETATIO.

minatus, unctus odoribus, qui me perderet amiſſione caſtitatis veniret. Hic, hic amator eſt gratus, non nego; ibo obviam paſſibus ipſius *venientis; nec detinebo* ipſius *ardentia deſideria: abſcondam inter mammas totum gladium, & attraham aciem enſis ad intimum pectus. Sic nupta* cum *Jeſu, ſublimior aëre prateribo omnes nubes cali.* O *aterne Pater aperi portas paradiſi clauſas antea hominibus. Tuque, ô Chriſte, voca* meam *animam te ſequentem,* quæ *&* eſt *virginea, & victima* tui *Patris. Ita locuta colit ſupplex Chriſtum capite prono, ut collum curvum exciperet facilius ictum pendentem. Tortor autem implet dexterâ tantam ſpem; nam abſcindit caput uno ictu. Mors prompta pracipit ſenſum doloris. Deinde anima* ex corpore *expedita ſe attollit, & libera fertur in aërem. Angeli circumſteterunt* illam *euntem via alba.* Agnes *admiratur terram poſitam ſub pedibus: ſublimis intuetur*

NOTÆ.

18. *Aromate.*] Plurale tantum illud nomen reperitur apud Latinos. Collum. lib. 12. cap. 20. *Reliqua aromata contuſa, & cibrata paulatim inſperges.* Ἄρωμα vero Græce & in ſingulari dicitur, ab ἄρω, quòd ſuavia ſint naturæ apta, eique roborandæ idonea; vel ab ἄρι & ὄζω, quòd inſignem quendam odorem ſpiret. Unde pro quocunque ſuavi ac jucundo unguento ſumitur. De Ephebo pag 64. not. 17.

19. *Miratur orbem ſub pedibus ſitum.*] Ex illo Virg. Eclog. 5. v. 56. *Candidus inſuetum miratur lumen Olympi; ſub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.*

Spectat tenêbras ardua ſubditas:
Ridetque, Solis quòd rota circuit,
Quod mundus omnis volvit & implicat,
Rerum quòd atro turbine vivitur,
Quòd vana ſecli mobilitas rapit:
Reges, tyrannos, imperia, & gradus
Pompaſque honorum ſtulta tumentium:
Argenti & auri vim rabida ſiti
Cunctis petitam per varium nefas,
Splendore multo ſtructa habitacula:
Illuſa pictæ veſtis inania,
Iram, timorem, vota, pericula:
Nunc triſte longum, nunc breve gaudium,
Livoris atri fumificas faces,
Nigreſcit unde ſpes hominum & decus,
Et quod malorum tetrius omnium eſt,
Gentilitatis ſordida nubila.
Hæc calcat Agnes, ac pede proterit,
Stans & draconis calce premens caput:
Terrena mundi qui ferus omnia
Spargit venenis mergit & inferis,
Nunc virginali perdomitus ſolo,
Criſtas cerêbri deprimit ignei,
Nec victus audet tollere verticem.
Cingit coronis interea Deus
Frontem duabus martyris innubæ:
Unam [20] decimplex edita ſexies

INTERPRETATIO.

nubes inferiores; ac derides id, quod orbis ſolis circuit, quod tota terra verſat, & commiſcet, quod vivit in *implicatione cæca rerum* terrenarum, *quod ſtulta inconſtantia* hujus *mundi aufert*, nempe *principes, tyrannos, regna, & dignitates, ſplendorem honorum, quibus* homines *ſuperbiunt ſtulte, copiam argenti & auri quæſitam à cunctis* ob *cupiditatem inſatiabilem per diverſa crimina, domus ædificatas multâ magnificentiâ, nugas efformatas* in *pictis veſtimentis, iram, timorem, deſideria, pericula: modo diuturnam triſtitiam, modo brevem lætitiam, fumidas tedas atra invidia, qua denigrant famam hominum, & honorem: & fœdam caliginem idololatria, quod malum eſt teterrimum omnium. Agnes conculcat illa, & proterit pedibus, ſtans* recta, *& comprimens veſtigio caput dæmonis, qui crudelis ſuffundit veneno omnia terrena orbis, & dejicit in inferos. Nunc obtritus plantâ virgineâ deprimit criſtas capitis inflammati, nec victus audet ſe erigere. Interim Deus circumdat frontem martyris virginis duplici corona: fructus multiplicatus uſque*

NOTA.

20. *Decimplex ſexies.*] Hæc, & alia quæ ſequuntur debent referri ad parabolam ſeminantis, quam legimus apud Matth. cap. 13. *Alia autem ceciderunt in*

Merces perenni lumine conficit:
Centenus extat fructus in alterâ.
O virgo felix, ô nova gloria,
Cæleſtis arcis nobilis incola,
Intende noſtris [21] colluvionibus
Vultum gemello cum diademate:
Cui poſſe ſoli cunctiparens dedit
Caſtum vel ipſum reddere [22] fornicem.
Purgabor oris propitiabilis
Fulgore, noſtrum ſi jecur impleas.
Nil non pudicum eſt, quod pia viſere
Dignaris, almo vel pede tangere.

INTERPRETATIO.

ad ſexaginta terminat unam ſplendore æterne: fructus multiplicatus uſque ad centum poſitus eſt in alterâ. O beata Virgo, ô nova gloria, ô illuſtris civis cœli flecte vultum decoratum duabus coronis ad noſtras immunditias. Omnipotens tibi uni conceſſit reddere luſtrum ipſummet caſtum. Splendor faciei faventis eluet meas *ſordes, modo impleas lumine meum cor. Nihil eſt impudicum, quod caſta velis reſpicere, vel tangere* parte *extremâ pedis.*

NOTÆ.

terram bonam, & dabant fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud trigeſimum. Unum poteſt alicui faceſſere negotium; nimirum quis fructus ſit multiplicatus uſque ad ſexaginta, quis multiplicatus uſque ad centum. Ego puto virginitatem ſexageſimum denotare fructum, martyrium vero centeſimum.

21. *Colluvionibus.*] Sordibus, ac immunditiis, quæ ex concurſu alicujus rei contrahuntur. Ita Cicero pro Sext. *Ille nefarius ex omnium ſcelerum colluvione natus.*

22. *Fornicem.*] Nempe lupanar, & ganeum: quia, ut multis oſtendi, meretrices in fornicibus ſpectaculorum proſtabant.

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS

PRÆFATIO IN [1] APOTHEOSIN.

EST [2] tria ſumma Deus, trinum ſpecimen, vigor unus.
[3] Corde Patris genita eſt Sapientia: Filius ipſe eſt:

INTERPRETATIO.

IN Deo tres ſunt ſupremæ perſonæ, *tres virtutes* perſonales, *eadem poteſtas. Cor Patris producit ſapientiam*, ſcilicet *Filium ſuum.*

NOTÆ.

1. APOTHEOSIN] Omnes quidem norunt *ἀποθέωσιν* idem ſonare, ac conſecrationem, & relationem inter deos. Quæ quibus cæremoniis fieret, Herodianus in princip. lib. 4. docet. At, cur hoc titulo ſuum librum inſignierit Prudentius, dubium eſt. Ego puto eo nomine uſum fuiſſe, quòd Chriſtum, cujus divinitatem ſuis erroribus hæretici oppugnarant, & ut ita loquar, deturbarant de ſolio, in illud reſtituat; aut, ſi mavis, quòd refellat eos, qui animam docuerant Dei eſſe ſubſtantiam, vel ex Dei ſubſtantiâ: atque ita inter deos collocarant.

2. *Tria.*] Non deſunt ex antiquis Patribus, qui abſoluta nomina, & Perſonis tribus communia plurali numero concipiant; non ſolum concreta, uti vulgò nuncupant, ſed etiam abſtracta. Gregorius certè Nazianzenus ſummus vir, & Theologus excellenti ratione dictus, in Oratione 13 de Trinitate loquens ſic eam nominat, *vitas, & vitam; lumina, & lumen; bona, & bonum; glorias, & gloriam; ſancta, & ipſammet ſanctitatem.* Gregorius *tres ſplendores.* Jam cum ſanctiſſimi Patres vel uſurparint, vel ab aliis uſurpata probaverint; ut minime ſunt propterea reprehendendi, quia ſano ſenſu, & catholico ita loquuntur; ſic non facilè in eo ſunt imitandi; nec aliâ de causâ, niſi quòd in uſum aliter iſta venerunt.

3. *Corde Patris.*] Sequentia multis in locis explicantur; ac, quæ dicenda eſſent tum de generatione Filii, tum de proceſ-

Sanctus ab æterno ſubſiſtit Spiritus ore.
Tempore nec ſenior Pater eſt. nec numine major:
Nam ſapiens retrò ſemper Deus edidit ex ſe.
Per quod ſemper erat gignenda ad ſecula, Verbum.
Edere ſed Verbum Patris eſt; at cetera Verbi:
Aſſumptum geſtare hominem, reparare peremptu,
Conciliare Patri, dextrâque in ſede locare.
Spiritus iſta Dei complet: Deus ipſe fideles
In populos [4] chariſma ſuum diffundere promptus,
Et Patris & Chriſti virtutem in corpora [5] transfert.

INTERPRETATIO.

Spiritus ſanctus procedit ab æterno ipſius *ore. Pater nec eſt provectior ætate, nec potentior divinitate. Nam Deus ſapiens edidit ex ſe ſemper uſque in omne ævum Verbum, per quod Pater eſſet ſemper ad producenda tempora. Proprium eſt Patris gignere Filium; at reliquum* eſt *Filii: nempe geſtare carnem humanam indutam, redimere* homines *mortuos* peccato, *reconciliare Patri, præbere ſedem ad dexteram. Spiritus* ſanctus *perficit illa: ipſe*, qui & *Deus* eſt, *facile diſpergere gratiam ſuam in plebem Chriſtianam, tranſmittit in corpora virtutem & Patris, & Chriſti.*

NOTÆ.

ſione Spiritus ſancti, dixi ſuperius. Id unum animadvertas velim, Poëtam de hæreſibus tractaturum, nullam aliam Præfationem adhibuiſſe, quam fidei profeſſionem: ut omnes intelligant ipſum, ſi forte peccet, recte tamen de fide ſenſiſſe. *Nam de Deo etiam quæ vera ſunt loqui periculum eſt, & non parvum*, ut ait Sixtus.

4. *Chariſma.*] Nomen illud Græcum idem eſt, ac munificentia, beneficium gratis collatum, munus, donum: quæ omnia rectè conveniunt gratiæ.

5. *Transfert.*] Nempe ſpiritali miſſione, quæ fit, cùm ſine externis ullis, ac ſub ſenſum cadentibus ſignis, ſpiritualia dona, quæ dicuntur chariſmara, tribuuntur. Quæ quidem multiplicia ſunt, & præſtantiora aliis alia: ut in priore ad Corinthios Apoſtolus tradit; ubi pleraque dinumerat; velut *ſapientiæ, ſcientiæ, fidei, curationum, prophetiæ, linguarum*, *ſed præcipuè charitatis.*

ALIA PRÆFATIO.

EST vera ſecta? te, magiſter, conſulo,
Rectamne ſervamus fidem?
An viperina non cavemus dogmata?
Et neſcientes labimur?
Arctam ſalutis vix viam diſcernere eſt,
Inter reflexas ſemitas.

INTERPRETATIO.

EST quidem *vera religio.* Sed *à te peto, ô Deus; an ſequimur veram fidem: an* vero *non fugimus doctrinas pernicioſas, & erramus per ignorantiam. Difficile eſt diſtinguere anguſtum iter ſalutis ab itineribus deviis.*

Tam multa ſurgunt perfidorum compita,
Tortis polita erroribus :
[1] Obliqua ſeſe conſerunt divortia
Hinc inde textis orbitis:
Quas ſi quis errans ac vagus ſectabitur,
Rectum relinquens tramitem,
Scrobis latentis pronus in foveam ruet,
Quam fodit hoſtilis manus:
Manus latronum, quæ viantes obſidet,
Iter ſequentes devium.
Quid non libido mentis humanæ ſtruat?
[2] Quid non malorum pruriat?
Statum laceſſunt [3] omnipollentis Dei
Calumnioſis litibus:
Fidem minutis diſſecant ambagibus,
Ut quiſque linguâ eſt nequior:
Solvunt ligantque quæſtionum vincula
Per [4] ſyllogiſmos [5] plectiles.
Væ captioſis [6] ſycophantarum ſtrophis!

INTERPRETATIO.

quòd varia trivia iniquorum, fucata mendaciis inextricabilibus occurrunt; bivia fallacia in unum conveniunt, veſtigiis paſſim implicatis. Quos tramites *ſi quis ſequitur deceptus, & in incertum ambulans: declinans de verâ viâ, cadet pronus in profundum foſſa occulta, quam manus inimica cavavit: manus latronis, cùm ea inſidietur viatoribus*, qui *eunt obliquos calles. Quid hominum cupiditas non moliatur? Quodnam nefas non ardenter cupiat? Oppugnant quæſtionibus contumelioſis eſſentiam Dei omnipotentis; depravant fidem circuitibus verborum ambiguorum, prout unuſquiſque habet linguam pejorem; perrumpunt, implicantque difficultates quæſtionum argumentis implicatis. Væ fraudulentis tricis calumniatorum.*

NOTÆ.

1. *Obliqua ſeſe conferunt divortia.*] Unde Ambroſ. 1. de Fide c. 4 *Hæreſis eſt velut quadam Scylla monſtroſi portenti, diſtincta in varias perfidia formas.* De Orbitis pag. 284. not 21.

2. *Quid non malorum pruriat.*] Simile illud Horat. *Audax omnia perpeti Gens humana, ruit per vetitum nefas.*

3. *Omnipollentis Dei.*] Ita *Omnivagus* reperitur apud Ciceronem, *omnivorus* apud Plinium, *omniparens* apud Virgilium, apud Ovidium *omnifer*, *omnifarius* apud Suetonium; denique *omnitenens*, *omnivolus*, *omnivalens*.

4. *Syllogiſmos.*] Intelligit argumenti, ſeu genus ſophiſmatis fallaci ſtrophâ differentes implicans. Alter Pſeudomenos ſyllogiſmus dicebatur, alter ſorites. Uterque à Græcis ſumitur. Cicero de Divinat. 2. *Quomodo autem mentientem, quem ψευδόμενον vocant, diſſolvas.* Et de ſorite Cicero eodem loco, *Quemadmodum ſorita reſiſtamus quem, ſi neceſſe ſit, latino verbo liceat acervalem appellare.*

5. *Plectiles.*] Juxta eandem metaphoram vocat ſyllogiſmos plectiles, id eſt, plexos, & colligatos ſimul. Quo verbo uſus eſt Plautus in Bacch. *Pro galeâ ſcaphium, pro inſigni ſit corolla plectilis.*

6. *Sycophantarum.*] Sycophanta pro mendace, & cavillatore ſumitur. Plaut. Amphitr. *Nimis hic ſcitus eſt ſycophanta, qui quidem ſit meus Pater.* Quia è duobus ſervis Græci cujuſdam alter ficus ab-

Væ verſipelli aſtutiæ :
Nodos tenaces recta rumpit regula,
Infeſta diſſertantibus.
Idcircò mundi [7] ſtulta delegit Deus,
Ut concidant ſophiſtica;
Deque imbecillis ſubjugavit fortia,
Simplex ut eſſet credere.
[8] Lapis ecce noſtro fixus offenſaculo eſt;
Impingat in quem vanitas,
Signum caventi non caventi ſcandalum :
Hunc ſternit, illum dirigit.
Dum plura tentat cæcus incerto gradu,
Incurrit id, quod obvium eſt
Fax ſola fidei eſt præferenda greſſibus,
Ut recta ſint veſtigia :
Quîs in tenêbris hoſtis errantes tamen
Pulſat, trahitque, & proterit,
Qui ſparſa ad ipſum commeantum tranſitum
Frumenta ſævus devorat :
Qui læta Chriſti culta fur interpolat,

INTERPRETATIO.

væ ſubdolæ ſubtilitati. Vera fides, moleſta diſputantibus, tollit nodos pertinaces. Quæ re Deus elegit, quæ mundus ducebat *ſtulta, ut falſa ſapientia vinceretur; & domuit fortia infirmis, ut fides ſimplex eſſet. En petra ſcandali oppoſita, in quam ſuperbia incurrat: ſignum eſt cautis, offendiculum imprudentibus: profligat hos, ducit illos. Dum cæcus explorat multa infirmo pede, offendit ad id, quod occurrit. Ut no*ſtri *inceſſus ſint recti, una fax fidei ferenda eſt ante paſſus* noſtros. *Sed quis inimicus pellit, & rapit, & conculcat incedentes per tenebras; is* ſcilicet *crudelis, qui abſumit ſemen miſſum juxta viam prætereuntium; is latro, qui immutat ſe-*

NOTÆ.

ſumpſit: alter, quis eas abſtuliſſet, ignorabat. Quærenti eas domino ſons innocentem accuſavit. Unde, qui ficos devoraverat, culpamque in innocentem cavillando, ac mentiendo rejiciebat, vocabatur ſycophanta. *De Strophis* initio Pſych. *De Verſipel.* in Hymno 9. Cathemerinon.

7. *Stulta*] Divus Paulus 1. ad Corinth. cap. 1. *Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. De Sophiſt.* in Hymno de ſancto Romano.

8. *Lapis ecce noſtro fixus offenſaculo eſt.*] Luc. cap 20. *Ille autem aſpiciens eos, ait; quid eſt ergo hoc, quod ſcriptum eſt: lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? Omnis qui ceciderit ſuper illum lapidem, conquaſſabitur: ſuper quem autem ceciderit, comminuet illum.* De quo loquens Paulus ad Romanos cap. 9 hæc habet: *Offenderunt enim in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt.* Nempe Iſai. 8. 14. 28. 16. *Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis, qui credit in eum, non confundetur.*

Addens avenas æmulas:
Quas de v neni lacte in herbam fertiles
 Patitur colonus creſcere:
Ne fortè culmum fibra inanis ſpiceum
 Simul revulſa internecet.
Expectat ergo, dum doloſa & farrea
 Fervens coquat maturitas,
Det ventilabro lecta quæque ut horreis,
 Urat recrementum focis:
Refert ſed ipſa noſſe, quæ meſſem necant,
 [9] Zizaniorum ſemina.

INTERPRETATIO.

getes copioſas Chriſti: iis intexens avenas nexias; quarum lac veneficum agricola ſinit tumeſcere in herbam abundantem, ne, minutis radicibus unà fortè detractis, ſtipula gravida ariſtis moriantur. Quare expectat donec æſtas torrida afferat maturitatem ſterilibus avenis, *& frumento, ut cendat granarie id omne, quod fuerit purgatum ventilabro, & torreat igni purgamenta. Verum utile eſt cognoſcere ipſa ſemina zizaniorum, quæ necant tritico.*

NOTA.

9. *Zizaniorum.*] Parabolam Chriſti de zizaniis, quam legimus apud Matth. cap. 13. ad Hæreticos refert Zizanium vero effigiem habet hordeo haud diſſimilem, ſed folium anguſtius, & hiſpidius, ſemen exilius in cortice aculeato, florem autem ſubpurpureum. Ac vitium eſt tritici, hordeique, nimiâ loci uligine corrupti, & pluviis diluti.

HISTORIA HÆRESUM.

IN hoc libro ſex hereſes oppugnat Prudentius, & refutat: de quibus mihi nonnulla dicenda ſunt, ut facilius intelligantur noſtri Poëtæ argumentationes, quæ ſæpiſſime à ſacris Bibliis aſſumuntur.

DE PATRIPASSIANIS.

PRIMA igitur eſt eorum, qui vel duas, vel tres ipſas Trinitatis Perſonas in unam confundunt: adeo ut Patrem eſſe paſſum aſſerant. Quam propugnavit vehementius Noëtus Epheſius, ut teſtatur Epiphanius Hæret. 57 ubi ſatis haud accuratus eſt, cum ante Noëtum ſcribit neminem talem hæreſim invexiſſe. Sub annum Chriſti 245. Noëtus prodiit. Ante hoc vero tempus jam illa hæreſis erat audita. Hermogenes enim idem docuerat, & Praxeas; quem Praxeam ſingulari refellit libro Tertullianus. Ignatius quoque ad Philippenſes ſcribens (quæ epiſtola inter ſeptem ab Hieronymo illi adſcriptas minime cenſetur) ejuſdem mentionem facit erroris. Denique Athanaſius in libro de Salutari Adventu Chriſti, refert Valentinum antiquiſſimum hæreticum totam Trinitatem paſſam eſſe dixiſſe. Noëtus

ergo Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum non naturâ ſolum, ſed etiam Perſona unum, & ſingularem eſſe Deum aſſeruit: iis Scripturæ fretus teſtimoniis, quæ plures eſſe negant deos. Unde eſt conſequens, Patrem ipſum, ut & Spiritum ſanctum, carnem, ac mortem ſubjiſſe. Quod & illum aſſeveraſſe prodit Epiphanius num. 2. Noëtum hunc patria Smyrnæum facit Theodoretus in lib. 3. de Hæret. & ab Epigono quodam primo hæreſis auctore, ac diſcipulo hujus Cleomene illam accepiſſe prodit. Quia vero ejuſdem patrocinio dogmatis Sabellius deinde ſucceſſit, à quo Sabelliani ortum accepêre. Quo nomine ſecta illa notior eſt, quàm Noëtianorum, aut aliorum, qui eam docuerunt: de his ſit ſatis.

DE UNIONITIS.

SANCTUS Auguſtinus libro de Hæret. ad Quodvult Deum, Hær. 41. miratur, Epiphanium duas ex unâ feciſſe hæreſes, ac Noëtianos à Sabellianis diſtraxiſſe. *Noëtiani enim*, inquit, *difficillime ab aliqua ſciuntur: Sabelliani autem ſunt in ore multorum. Nam & Praxeanos à Praxea quidam vocant; & Hermogeniani vocari ab Hermogene potuerunt; qui Praxeas, & Hermogenes eadem ſentientes in Africâ fuiſſe dicuntur. Nec tamen iſta plures ſecta ſunt, ſed unius ſecta plura nomina ex iis hominibus, qui in eâ maxime innotuerunt.* Itaque puto Prudentium eâdem fuiſſe opinione, neque eas, ut recte notat Heinſius, tanquam diverſas ſectas ſeparandas eſſe. Poëta enim varia hujuſce hæreſis dogmata refutat ſeparatim. Sabellius igitur natus in Libyâ, ſive Pentapoli, ac Cyrenaïcâ provinciâ, oppido Ptolemaide, quandoquidem ibi recens exortam hæreſim illam ætate ſuâ Dionyſius teſtatur Alexandrinus apud Euſebium, ſub tempora Decii, ſive Galli, ac Voluſiani cœpit virus ſuum ſpargere; cum Romanæ ſedi præeſſet Stephanus, aut Sixtus: hoc eſt circa annum Chriſti 257. Hic unam eſſe Perſonam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti adſtruebat, Perſonarumque in Trinitate diſtinctionem explodebat: unde Unionitæ dicti fuerunt diſcipuli; dicebatque ea tantum eſſe nomina ad diverſos effectus divinitatis inſinuandos compoſita. Quamobrem illud deducebatur in conſequentiam, ut ſicut Filius, ita & Pater, & Spiritus ſanctus ab eis æque dicerentur incarnati & paſſi. Cui & aliud adjecit ex Hermogene mutuatus, nempe ut diceret materiam ingenitam eſſe. Sed nihil ad nos. Poëta Sabellium oppugnat tantum, quòd non ſepararet Filii perſonam à Patris perſona.

DE JUDÆIS.

LICET Judæi non ſint proprie hæretici, nihilotamen minus, teſte divo Thoma 22. quæſt. cauſ. 9. artic. 6. Judæorum infidelitas, & contumacia poteſt dici hæreſis, in eo quod Chriſtianæ fidei in figurâ ſuſceptæ omnino renitatur. Quò fit, ut divus Auguſtinus in ſermone adverſus quinque hæreſes, Judæos inter hæreticos ponat. Inter alia quamplurima, illud præcipue volunt Chriſtum non eſſe verum, & naturâ Deum, ſed hominem, ſeductorem, falſum Prophetam; aliumque Meſſiam, in lege promiſſum, expectant.

DE HOMUNTIONITIS.

ADVERSUS Paulum Samoſatenum, à patriâ ſic dictum, Samoſatis oriundum, quique ab ſummâ egeſtate, ad Antiochenæ ſedis faſtigium provectus, Demetriano ſucceſſit, imperatore Gallieno, agit, niſi fallor, Prudentius. Licet enim circa annum Domini 80. Tito imperante, & Anacleto ſummum Romanæ Eccleſiæ Pontificatum agente, Ebionitæ, à quodam Ebione nominati, aſſeverint ex viro & muliere natum eſſe Chriſtum, ſolamque naturam habuiſſe humanam: tamen

hujuſce erroris princeps, & auctor dicendus eſt Paulus Samoſatenus, qui hunc inſtauravit, & nobilitavit. Chriſtum enim, ut jam dicere cœpi, aſſerebat hominem eſſe merum, qui à Mariâ tam regnandi, quam vivendi ſumpſiſſet initium; quem tamen Deum nominabat: in quo diſcrepat ab Ebionitis. Ita ſcribit Athanaſius in libro de ſalutari adventu: *Paulus Samoſatenus Deum ex Virgine confitetur, Deum Nazareti in lucem editum, & inde exiſtendi primordium, regnique conſecutum. Verbum tamen efficax è cœlo, & ſapientiam in eodem agnoſcit, ac prædeſtinatione quidem ante ſæcula fuiſſe putat, ſed Nazareti primùm extare cœpiſſe: ut unus, inquit, ſupremus ſit Deus, Pater.* Quanquam non ſimul atque eſt editus, Deum illum fuiſſe credidit, *ſed ex profectu virtutis Deum eſſe factum*, ut alibi idem refert. Contra eum prima Antiochiæ ſynodus eſt habita ſub annum Chriſti 260. cui Firmilianus Cæſarienſis, Gregorius Neocæſarienſis, & ejus frater Athenodorus interfuerunt. Sed tum ſubdolâ tergiverſatione Patrum ſtudia Paulus eluſit. Poſtea vero altero in Concilio Antiochiæ celebrato damnatus, ac ſede ſuâ deturbatus eſt: quâ cùm cedere nollet, interpellato, qui tum imperabat, nec tum noſtris ab rebus alieno erat animo, Aureliano, vi detruſus eſt anno Chriſti 270.

DE NATURA ANIMÆ.

TOT inter errores, in quos inciderunt homines diſputantes de naturâ animæ, ſane duo ſunt præcipui; antiquorum ſcilicet Philoſophorum, qui corpoream eſſe putarunt, & Gnoſticorum, qui docuerunt aut eſſe Dei ſubſtantiam, aut ex Dei ſubſtantiâ. Hujus Anaxagoras anno ante Chriſtum natum 500 Democritus 460. Lucretius 80. poſt Chriſtum natum Tertullianus anno 200. & quamplurimi alii extitere aſſertores: illius autem fuit auctor, ut opinor, Mercurius Triſmegiſtus. Aſt anno poſt natum Chriſtum 150. Gnoſtici, id eſt, cognoſcentes, παρὰ τῦ γνῶναι gnarus, quorum Baſilides princeps fuit, teſte Hieron. vel, ut alii volunt, Valentinus: & Manes, à quo Manichæi, anno Chriſti 277. renovarunt. Utramque hæreſim refellit Prudentius, licet præſertim agat cum Gnoſticis, & Manichæis, vel, ſi fas eſt in his rebus facere conjecturam, cum Fortunato, qui floruit Prudentii tempore, nempe anno 405 contra quem à divo Auguſtino ſolennis diſputatio indicta fuit. Poëta quoque, data occaſione & paucis, Apollinariſtarum opinionem oppugnat, qui ſenſerunt animam naſci à traduce, ex anima ſcilicet aliâ, ſicut corpus ex corpore. Apollinarem Laodicenum hujus auctorem, cum Vitali ipſius diſcipulo Damaſus papa Romæ in Synodo damnavit anno 373. Quare non aſſentior Heinſio, qui vult ea ad diſputationem adverſus Homuntionitas referri debere. Et ſane, ut colligere eſt ex iis, quæ diximus, Prudentius hæreſes tantum, quas ſuâ ætate nonnulli inſtauraverant, refutat.

DE PHANTASMATICIS.

MANICHÆORUM fabulas, & commenta turpiſſima longum eſt, ac ſupervacaneum hoc loco perſequi: cum ea pluribus explicata ſint à ſanctis Cyrillo Hieroſolymitano, Epiphanio, Theodoreto, Auguſtino multis in libris. Quod ad præſens inſtitutum attinet: *Chriſtum affirmabant fuiſſe*, inquit Auguſtinus, *quem dicit noſtra ſcriptura ſerpentem, à quo illuminatos eos aſſerunt, ut cognitionis oculos aperirent, & bonum; malumque dignoſcerent. Eumque Chriſtum noviſſimis temporibus veniſſe ad animas, non ad corpora, liberandas. Nec fuiſſe in carne verâ, ſed ſimulatam ſpeciem carnis ludificandis humanis ſenſibus præbuiſſe; ubi non ſolùm mortem, verumetiam reſurrectionem ſimiliter mentiretur.* Horum, quæ illi referunt, ſumma hæc eſt. Scythianus quidam Saracenus genere, in Arabiâ nutritus, mercaturam exercuit, ex qua ingens compendium nactus, poſtea in Ægyptum ſe contulit, & Alexandriæ Græcam linguam, Græcaſque diſciplinas didicit, præſertim Philoſo-

phiam, tum Ariſtotelis, tum Empedoclis, ac Pythagoræ; unde principiorum duorum, boni, ac mali tranſtulit. Tum libros conſcripſit quatuor, unum myſteriorum, ſecundum Capitulorum tertium, quod Evangelium inſcripſit, quartum Theſaurorum. Poſthæc in Judæam profectus Buddam ſe vocavit. Ibi apud anum viduam habitavit, ac periit divinâ vi deturbatus. Anus pecuniarum omnium ac librorum compos facta, mancipium Perſicum emit nomine Cubricum, Auguſtinus Urbicum vocat. Is Manes appellari deinde voluit: quæ vox ὁμιλίαν, id eſt, allocutionem, ſignificat: *Mannichæum, quaſi manna fundentem* hunc nominavere poſtea diſcipuli, qui vulgo Manichæus dici ſolet.

AURELII PRUDENTII
CLEMENTIS
APOTHEOSIS.

CONTRA HÆRESIM, QUÆ PATREM paſſum affirmat.

PLURIMA ſunt, ſed pauca loquar, ne dira relatu
Dogmata catholicâ maculent malè prodita linguam.
Ille Patrem pellens ſolio detrudit in arctum
Corporis humani geſtamen, nec pavet ipſum
Objectare neci, duroque adfigere ligno.
Paſſibiliſne Deus? cujus ſpecies & imago
Nulli viſa unquam: nec enim comprendier illa
Majeſtas facilis ſenſuve oculiſve manuve.
[1] Joannis magni celebris ſententia præſto eſt,

INTERPRETATIO.

MUlta ſunt pravæ hæreſes: *enumerabo tamen paucas, ne ea mendacia inquinent narratione linguam Chriſtianam.* Patripaſſianus *amovens Patrem æternum ex ſolio amandat in anguſtas compages carnis humanæ, nec timet aſſerere illum objiſſe mortem, & actum fuiſſe in duram crucem. An Deus* igitur eſt *paſſibilis? Cujus effigiem, & formam nullus unquam eſt intuitus; nam hæc majeſtas nequit comprehendi aut intellectu, aut viſu, aut manu. Sententia nota Joannis Evange-*

NOTA.

1 *Joannis.*] Scilicet cap 1. *Deum nemo vidit unquam.* Anno Domitiani 13. Chriſtianum in nomen ardere cœpit perſecutio; in quâ S. Joannes Apoſtolus in Patmon inſulam relegatus ſcripſit Apocalypſin ſub exitum Domitiani; cùm antea Romæ in fervens demerſus oleum illæſus abjiſſet. Nec-non rogatus ab Aſiæ epiſcopis contra Ebionem, & Cerinthum ſcripſit ſuum Evangelium. Et ideò compulſus eſt edicere divinam nativitatem.

Haud unquam teſtata Deum potuiſſe videri.
Ille Pater, quem nulla acies violenta tuendo
Eminus ardentis penetravit acumine viſus:
Qui ſe formâ hominis non induit, & Deitatis
Immenſum aſſumpto non temperat ore modove.
Aut Evangelici pietas ſpernenda libelli
Jam, blaſpheme, tibi eſt: aut nunquam viſa beati
Vis intacta Patris, non admiſcenda caducis.
Sed tamen & Patris eſt ſpecimen, quod cernere fas ſit,
Humanis aliquando oculis concurrere promptum:
Quod quamvis hebes intuitus ſpeculamine glauco,
Humentique acie potuit nebuloſus adire.
Quiſque hominum vidiſſe Deum memoratur, ab ipſo
Infuſum vidit Gnatum: nam [2] Filius hoc eſt,
Quod de Patre micans ſe præſtitit inſpiciendum
Per ſpecies, quas poſſit homo comprendere viſu.
Nam mera majeſtas eſt infinita, nec intrat
Obtutus, aliquo ni ſe moderamine formet.
Hoc vidit princeps generoſi ſeminis Abram,
Jam tunc dignati terras inviſere Chriſti
Hoſpes homo, in [3] triplicem Numen radiaſſe figuram:

INTERPRETATIO.

liſta, affirmantis Deum nunquam potuiſſe cerni, eſt in promptu. Atqui *ille Deus* eſt *Pater* æternus; *quem nullus oculus videns turbulenta* hujus mundi *pervadit è longinquo acie viſus ignei; qui non aſſumpſit formam hominis, qui non temperavit majeſtatem divinitatis corpore induto, aut* aliâ *ratione: Jam* ergo, *blaſpheme, aut debes contemnere ſanctitatem libri evangelici, aut fateri perſonam Patris æterni integram, non miſtam mortalibus nunquam viſam fuiſſe. At, inquies, eſt tamen in Patre indicium ſui, quod, nonnunquam paratum ad ſeſe offerendum oculis hominum, licet aſpicere: quod oculus quanquam debilis, quia ſit glauco colore, aut vitioſus* nimio *humore, potuit intueri: Quicunque ex hominibus dicitur vidiſſe Deum, is vidit Filium infuſum à Deo Patre; nam illud, quod exiens de Patre ſe præſtitit viſibile per ſpecies, quas homo poſſet accipere oculis, eſt Filius. Nam divinitas pura eſt infinita, nec invadit in oculos, niſi ſe vertat aliquâ temperie. Abraham Pater progeniei generoſa, homo hoſpes Filii non recuſantis jam tunc perluſtrare terram, vidit illam divinitatem conſpicuam in tribus figuris.*

NOTÆ.

2. *Filius hoc eſt.*] Filium Dei, non Patrem, quoties id in ſcripturis legitur, *viſum vel auditum ab hominibus* aſſerit S. Juſtinus Mart. Dial. adverſus Triphonem, S. Iren. lib. 3. cap. 6. S. Cyprian. lib. 2. Teſtim. adv. Jud. cap. 5. Tertullianus quoque vult *Filium Dei Chriſtum ſemper viſum ab hominibus*. Sed in hoc peccat, quod crediderit, *viſum in vera etſi non nata carne.*

3. *Triplicem figuram*] *Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi ſui, in ipſo fervore diei, cumque elevaſſet oculos, apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum.* cap. 18. Geneſ. *de Abrah.* initio Pſychom.

Hoc [4] colluctantis tractarunt brachia Jacob.
Ipſe [5] dator legis divinæ accedere coràm
Juſſus, amicitiæ [6] collato qui ſtetit ore
Comminus, & ſacris conjunxit verba loquelis,
Carnis in effigie [7] Chriſtum ſe cernere ſenſit.
Sed majora petens, animum per vota tetendit
Inconceſſa homini, plus quàm mortale laborans,
Ipſum, quantus erat, ſine corpore viſere Chriſtum.
Denique poſt multi ſermonis mutua, poſtque
Conſpectum præſentis heri, & conſortia longa,
Quæſo, ait, ut liceat te nunc, Deus optime, [8] noſſe.
Reſpondit Dominus: Mea, non me, cernere juſtis
[9] Poſteriora dabo. quid apertius, abſque alienâ,

INTERPRETATIO.

Brachia Jacob luctantis tetigit illam divinitatem. Ipſe Moyſes *lator legis divinæ*, quem Deus *juſſit venire in conſpectum ſuum*], *qui acceſſit prope vultu admoto familiariter* ad vultum, *& contexuit verba* ſua *cum verbis divinis*, *agnovit ſe videre Filium ſub imagine corporis. Sed aſpirans ad majora, erexit animum ad optata negata homini*; quia *cupiebat*, id, quod erat *ſupra mortale*: nempe *videre Filium ipſum ſine corpore*, *& quantus erat. Denique poſt* reſponſa *mutua* in *longo colloquio & poſt aſpectum Domini præſentis*, *& ſocietatem diuturnam*; *oro*, *inquit*, *ut ſit fas te agnoſcere nunc*, *ô Deus optime. Deus reſpondit*: *concedam piis* hominibus *videre mea poſteriora*; ſed *nunquam me videre. Quid*

NOTÆ.

4. *Colluctantis.*] Jacob octo & nonaginta natus annos, ad patrem è Meſopotamia rediens cum Angelo luctatus eſt, qui ipſi novum Iſraëlis nomen impoſuit monimentum fortitudinis. Vide cap. 32. Geneſ. *de Jacob* in Hymno matut. pag. 12. not. 19

5. *Dator legis.*] Omnes norunt trans ſinum Arabicum evadentes Iſraëlitas, menſe tertio, qui eſt Sivan, legem à Deo conditam accepiſſe manibus Moſis. Quare ſit ſatis indicaſſe. Exod cap 24.

6. *Collato ore.*] Quidam legunt verbum ad verbum Septuag. ἐνώπιος ἐνωπίῳ; præſens præſenti. Exod. cap. 33. *Loquebatur autem Dominus ad Moſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum.*

7. *Chriſtum.*] An Deum, an Angelum Moſes fuerit allocutus, eſt dubium. Quidam enim Angelum fuiſſe dicunt, alii Deum. Unde Gregor. Magnus. *Hinc eſt*, inquit, *quòd Angelus, qui Moyſi apparuiſſe deſcribitur, modò Angelus, modò dominus memoratur.* At, ut jam ſupra notavi, conſtat Poëtam eâ fuiſſe opinione Deum Moſi apparuiſſe. Quod unum ad rem meam pertinet.

8. *Noſſe.*] Philo putat Moſen, cùm Dei gloriam videre petiit, intellexiſſe ideas, & poteſtates quæ ſunt in Deo, & mente Dei: Tertullianus gloriam humanitatis Chriſti, quam ipſe oſtendit in transfiguratione in monte Tabori: S. Auguſtinus, & S. Ambroſius eſſentiam divinam. Ut ut eſt, Prudentius aſſentitur SS. Ambroſ. & Auguſt.

9. *Poſteriora.*] Hac in re tam diſcrepant inter ſe ſcriptores, ut aliquid certi afferre nequeam. Adde, quod id ad intelligentiam auctoris parum conducat. Nam ad effectus, & teſtimonia ſui amoris in Moſen, populumque referri debent, vel ad corpus lucidum, quod induerat Deus. *De Moſe* ſupra pag. 31. not. 6.

Quàm

Quàm ſumat, facie, Verbum non poſſe videri?
Poſſe tamen, cùm malit idem, nunquam Patre viſo
Terrenis oculis, habitu ſe oſtendere noſtro:
Sæpè & in Angelicas vel mortales moderarum
Induci ſpecies, queat ut ſub imagine cerni.
Hoc Verbum eſt, quod vibratum Patris ore benigno
Sumpſit virgineo fragilem de corpore formam.
Inde figura hominis nondum ſub carne, Moyſi
Objecta, effigiem noſtri ſignaverat oris:
Quod quandoque Deus [10] verbi virtute coactum
Sumpturus corpus, faciem referebat eandem.
Sed tamen & ſentam viſa eſt excita cremare
Flamma [11] rubum. Deus in ſpinis volitabat acutis,
Vulnificaſque [12] comas [13] innoxius ignis agebat:

INTERPRETATIO.

evidentius: Filium non poſſe vidtri ſine alienâ formâ, quam oportet *ut capiatis tamen poſſe videri, cùm malit ipſe apparere* eum *formâ noſtrâ*; at ſuus *Pater nunquam fuit viſus oculis mortalibus: & dictum fuit* illum *ſape adductum* fuiſſe *in effigies Angelicas, aut humanas, ut poſſet videri ſub imagine. Filius eſt illud, quod productum ore benefito Patris induit in viſceribus virginis carnem caducam. Hinc ſpecies humana*; quæ *apparuit Moyſi*, licet Deus *nondum* aſſumpſiſſet *carnem, traxerat effigiem noſtri vultus: quia Deus, ſumpturus aliquando corpus formatum virtute ſui ipſius verbi, referebat eundem vultum. Et tamen flamma excitata eſt viſa comburere rubum ſpinoſam. Deus volitabat inter ſpinas acutas; & ignis non-nocens agitabat ſuas flammas ex* natura *vulnificas: ut Deus venturus*

NOTÆ.

10. *Verbi.*] Nempe Spiritus ſancti virtute; nam uti Verbum Patris appellatur Filius, ita Filii Verbum Spiritus ſanctus; quod apud Baſilium legitur in quinto adverſus Ennomium. *Neque ſine Filio facit Pater, neque filius ſine Spiritu. Propterea Dei quidem ſermo eſt Filius; Verbum autem Filii, Spiritus.* Quem locum ſanctus Thomas in primo Opuſculo contra Græcos ſic intelligit, ut Spiritus ſanctus Verbum Filii dicatur *effective, in quantum ſancti ab eo inſpirati de Filio ſunt locuti.*

11. *Rubum.*] Mihi videtur Prudentius duo ſatis non diſtinguere. In monte enim Sinaï Deus Moyſi dedit legem, & in monte Oreb ipſi apparuit in rubo. *Moyſes autem paſcebat oves Jethro ſoceri ſui, ſacerdotis Madian; cumque minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad montem Dei Horeb.* cap. 3. Exod.

12. *Comas.*] An comas Dei ignis ageret vulnificas, id eſt vulnerabiles, ut ita loquar, an comas rubi vulnificas ob ſpinas. Coma enim per metaphoram de arboribus, fruticibus, & herbis dicitur ab omnibus poëtis. Ovid. *Frigidaque arboreas mulceat aura comas.* An comas ignis, id eſt flammas, alludendo ad comam, quæ ut flamma ignis, decus eſt capitis, & ſuprema pars; illudque cingit, quæ metaphora durior mihi videtur; apud te ſit judicium.

13. *Innoxius ignis agebat.*] Quare Sedul. lib 1. *Ignibus innocuis flagrans apparuit olim non ardens ardere rubus, nec juncta calori materies alimenta dabat, nec torrida vivens ſenſit damna frutex, ſed amici fomitis aſtu frondea blanditia lambebant robora flamma.*

Eſſet ut exemplo Deus illapſurus [14] in artus
Spiniferos : ſudibus quos texunt crimina denſis,
Et peccata malis hirſuta doloribus implent.
Inculto nam ſtirpe frutex vitioſus iniquis
[15] Luxuriam virgis inhoneſto effundere ſucco
Cœperat, & [16] nodos per acumina crebra ligabat.
Cernere erat, ſteriles ſubitò ſplendeſcere frondes,
Accenſiſque citum foliis magno impete latè
Collucere Deum, nec ſpinea lædere texta,
[17] Lambere ſanguineos fructus, & poma cruenta
Stringere mortiferi vitalia germina ligni.
Quandoquidem triſtes purgantur ſanguine culpæ,
Quem contorta rubus denſis cruciatibus edit.
Ergo nihil viſum, niſi quod ſub carne videndum
Lumen imago Dei, verbum Deus, & [18] Deus ignis;
Qui ſentum noſtri peccamen corporis implet.
Nam lucis Genitor, Verbi ſator, auctor & ignis

INTERPRETATIO.

in corpus ſpiniferum, quod vitia ſtruunt multo ſtipite, & peccata horrida implent malis doloribus, praberet tunc exemplum ſui. Nam rubus vitioſa, trunco inculto, incœperat emittere peſſimo ſucco ſuperfluitatem foliorum *è ramis infelicibus : & nodabatur in multis extremitatibus.* Sed tum *fas erat videre frondes infecundas ſplendeſcere illico, & volatilem Deum lucere foliis ardentibus late cum magno impetu, &* ignem *non lædere contextum ſpinarum ; ſed attingere leviter fructus rubicundos, & poma rubra, perſtringere germina vitalia ligni funeſti. Siquidem pernicioſa peccata eluuntur ſanguine, quem reddit rubus contorta multis tormentis. Ergo nihil aliud viſum fuit, quam lux, imago Dei, qua debebat videri* aliquando *veſtita carne:* quam *Verbum,* qui eſt *Deus, & ignis Deus, qui implet ſpinoſum peccamen noſtri corporis. Nam genitor lucis, Pater Verbi,*

NOTÆ.

14. *In artus ſpiniferos.*] Tale illud Cypriani lib. de Singular. Cleric. *Abſcindenda ſunt ergo de agro veſtro cuncta, quæ pungere & lacerare conſueverunt. ne animus agricultoris in poſſeſſione ſuâ malignis ſentibus inſeratur.*

15. *Luxuriam.*] Plinius lib 18. cap 17. ponit inter vitia arborum, & ſegetum luxuriem, redundantiam ſcilicet germinis : & Cic. 2 de Orat. *Quod ſi hic noſter Sulpitius faceret, multo ejus oratio eſſet preſſior, in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate, ineſt luxuries quædam, quæ ſtylo eſt depaſcenda.*

16. *Nodos.*] Craſſior ille callus, circa quem veluti colligati ſimul rami eſſe apparent, nodus dicitur in arbore. Colum. de Arboribus cap. 3. *Ejus imam partem, quam in terram demiſſurus es, acutiſſima falce juxta nodum ſic, ne gemmam lædas, rotunda plagâ amputato.*

17. *Lambere ſanguineos.*] Nempe tangere. Virgil. lib. 2. Æn. 683. *tactuque innoxia molli lambere flamma comas.* Sanguineos vocat fructus, & cruentos, quia ad ſanguinis ſimilitudinem rubent.

18. *Deus ignis.*] Quibus aperte declarat poëta non Angelum, ſed verum Deum Moyſi apparuiſſe.

Creditur extra oculos, ut [19] Apoſtolus edocet auctor:
Qui negat intuitu fontem Deitatis adiri.
Credite, nemo Deum vidit, mihi credite, nemo.
Viſibilis de fonte Deus, non ipſe Dei fons
Viſibilis cerni potis eſt, qui naſcitur: at non
Innatus cerni potis eſt latet os Patris illud,
Unde Deus: qui viſibilem ſe præſtitit olim,
Tale aliquid formans in ſeſe, quale ſecuta eſt
Paſſio, quæ corpus ſibi vindicat: ardua nam vis
Eſt impaſſibilis: quoniam natura ſuperni
Ignis ad horrificas neſcit deſcendere pœnas;
Nec capit humanis angoribus excruciari;
Pura, ſerena, micans, [20] liquido prælibera motu,
Subdita nec cuiquam, dominatrix utpotè rerum:
Cui non principium de tempore, ſed ſuper omne
Tempus, & ante diem majeſtas cum Patre ſummo,
Immo animus Patris, & ratio, & [21] via conſiliorum,
Quæ non facta manu, nec voce creata jubentis,
Protulit imperium patrio ructata profundo.

INTERPRETATIO.

& auctor ignis creditur non cadere ſub aſpectum: ut docet Apoſtolus ſcriptor, qui negat principium divinitatis poſſe cerni oculis. Credite mihi, inquit, *credite mihi: nullus, nullus eſt intuitus Deum. Filius* exiens *de Patre eſt viſibilis, is Pater Filii non eſt viſibilis.* Deus, *qui factus eſt homo, poteſt videri; ſed* Deus, qui *non factus eſt homo, non poteſt videri. Occultatum eſt illud os Patris, quod* producit Filium *Deum, qui venit olim ſub aſpectum, aſſumens ſibi rem talem, qualem tormenta, quæ agunt in* unum *corpus, ſequuta ſunt. Nam altum numen non ſubjacet doloribus, quia natura ignis ſuperi non poteſt deſcendere ad ſupplicia terribilia; nec patitur vexari calamitatibus hominum.* Illud *purum eſt, tranquillum, coruſcum, liberum in motu liquido, ſubditum nulli; quia eſt Dominus rerum* omnium; *illud non incœpit eſſe in tempore, ſed* erat *Deus æque ac Pater æternum ante omne tempus, & antequam dies* numerarentur; *quinetiam erat animus Patris, & ratio, & via conſiliorum; illud non fuit formatum manibus, nec creatum* una *voce* Dei *jubentis, ſed emiſſum eximo corde Patris protulit imperium.*

NOTÆ.

19. *Apoſtolus.*] Joannes ſcilicet cap 1. *Deum nemo vidit unquam.*

20. *Liquido motu.*] Alludit ad Deum volitantem inter flammas rubi, & illæſum. Atque hoc exemplo utitur, ut oſtendat carnis vitia nullo modo nocere Deo, licet ſit in medio ſanguinis, qui, quòd liquidus eſt, movetur, & cujus motus ſignum eſt vitæ, & principium; unde antiqui philoſophi docuerunt animam eſſe in ſanguine. Ne quis tamen exiſtimet potiam crediditſe divinitatem non aliter conjunctam fuiſſe corpori; quam rubo: quin immo infra oppugnat hunc errorem, & refutat.

21. *Via conſiliorum.*] Juxta illud Iſaiæ cap 9. *Vocabitur nomen ejus, admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, Pater futuri ſeculi, princeps pacis.* Quod Lactantius diſerte lib. 4. cap. 6. explicat. *Idcirco autem illum Triſmegiſtus δημιουργὸν τοῦ θεοῦ dixit: & Sibylla σύμβουλον appellat, quòd tanta ſapientia & virtute ſit inſtructus à Deo Patro, ut conſilio ejus & manibus uteretur in fabricatione mundi.*

Hanc igitur non flagra ſecant, non ſputa ſalivis
Aſpergunt, alapis non vexat palma reliſis:
Nec perfoſſa cruci clavorum vulnera figunt
His affecta caro eſt hominis, quem femina prægnans
Enixa eſt ſub lege uteri, ſine lege mariti.
Ille famem patitur, fel potat, & haurit acetum:
Ille pavet mortis faciem: tremit ille dolorem.
Dicite, ſacrilegi doctores, qui Patre ſummo
Deſertum jacuiſſe [22] thronum contenditis, illo
Tempore, quo fragiles Deus eſt illapſus in artus:
[23] Ergo Pater paſſus? quid non malus audeat error?
[24] Ipſe puellari conceptus ſanguine crevit?
Ipſe verecundæ diſtendit virginis alvum?
Et jam falſiloqua eſt divini pagina libri,
Quæ Verbum in carnis loquitur fluxiſſe figuram?
At non, qui Verbi Pater eſt, caro factus habetur.

INTERPRETATIO.

Ergo virgæ non lacerant illud; ſputa non inquinant ſalivâ; manus non lædit colaphis eliſis, & plagæ factæ ex clavis, dum pendebat *de cruce*, in illud *non penetrant.* Sed *corpus hominis, quem virgo gravida peperit ex utero ſecundum conſuetudinem, ſed ſine conjuge, eſt obnoxium his* omnibus. *Is* homo *conficitur fame, potat fel, & bibit acetum, is formidat imaginem mortis, is timet ſupplicia. O doctores ſacrilegi, qui aſſeritis ſolium* cæleſte *derelictum fuiſſe à Patre æterno illo tempore,* quo Filius *Deus induit artus humanos, dicite, ergo Pater paſſus eſt? Quid non audeat prava hæreſis?* Ergo Pater *ipſe formatus ſanguine Virgineo adolevit.* Ergo *ipſe implevit uterum Virginis pudibunda. Folia igitur ſacrorum Bibliorum ſunt mendacia, quæ docent Verbum accepiſſe ſpeciem hominis. Sed* Pater, *qui eſt Pater Verbi, non dicitur factus homo.*

NOTÆ.

22. *Thronum.*] Thronus, merè Græca vox, nec uſitata Latinis. Extat enim apud Plinium ſolummodo in lib. 35. c. 9. *Magnificus eſt Jupiter Zeuxidis in throno, adſtantibus Diis.*

23. *Ergo Pater paſſus.*] Patripaſſianorum enim hæreſim duplici argumento refellit. Quorum primum eſt, quo antiqui Patres uſi ſunt, videri non poteſt Pater, ergo nec pati. Antecedens comprobat teſtimoniis ſacris. Joan. 1. *Deum nemo vidit unquam.* Et 6. *Non quia Patrem vidit quiſquam, niſi is, qui eſt à Deo, hic vidit Patrem.* Exod 33. *Faciem meam tibi videre non licet, neque enim homini fas eſt videre me, quin vitam amittat.*

24. *Ipſe puellari.*] Alterum vero ita informatur. Si Pater paſſus eſt, ergo induit carnem humanam in utero Mariæ, falſum conſequens, ergo & antecedens. Biblia, inquit, ut probet minorem, docent verbum accepiſſe ſpeciem hominis, nullibi autem Patrem Verbi. Joann. 1. *Verbum Caro factum eſt.* Quæ admiſcentur hiſtoriæ Abrahami Gen. 18 Moſis Exod. 3. Trium juvenum Babiloniorum Daniel 3. oſtendunt tantum abeſſe, ut mera, & infinita Patris majeſtas humanis oculis ab aliquò fuerit conſpecta, ut ne filium quidem mortalium quis aliter unquam viderit, quàm per ſpecies, quas poſſit homo comprehendere viſu.

Fige gradum Scriptura tuum: nil mobile & anceps
Affirmaſſe decet. Pater eſt, quem cernere nulli
Eſt licitum: Pater eſt, qui nunquam viſus in orbe eſt,
Nec mundana inter radiavit lumina coram.
Verbum conſpicuum miſit, miſſumque recepit,
Cùm voluit: Verbo præſtrinxit viſcera puræ
Virginis, & Verbo ſtruxit puerilia membra.
Ipſe quidem in terris virtute & numine præſens
Semper adeſt, [25] quocumque loci: nec pars vacat ulla
Majeſtate Patris. nuſquam eſt genitor Deus abſens:
Per Verbum ſed ſemper adeſt, atque inde [26] Philippo
Chriſtus ait: Tanto tecum jam tempore verſor,
Et patrem te noſſe negas, quem perſpicis in me?
Eſt inviſibilis donum Patris, edere Natum
Viſibilem: per quem valeat Pater ipſe videri:
Nec ſolis ſanctorum oculis, ſed, lumine caſſis.
Cæcorum cæcos loquor; atra ſocordia quorum
Corde tenêbroſo verum perpendere neſcit.
Quem ſi perſpicuum mortalibus inficiaris,
Fare age, quem videat Babylonis ab arce [27] tyrannus

INTERPRETATIO.

O ſacra *Scriptura firma dicta tua: non decet aſſerviſſe aliquid mutabile: & dubium. Pater eſt is, quem fuit licitum nemini videre: Pater eſt is, qui nunquam fuit viſus in* hoc *mundo, &* qui *non fuit conſpicuus hic oculis humanis. Dedit* ſuum *Filium viſibilem, &, cùm voluit, recepit* Filium quem *dederat; implevit Filio viſcera caſta Mariæ, & formavit Filio corpus puerile. Profectò ipſe* Pater *eſt ſemper præſens in omnibus locis terra poteſtate, & immenſitate; & nullus locus eſt vacuus à divinitate Patris; Deus Pater in nullo loco abeſt. Sed ſemper adeſt per Filium, quare Filius dicit Philippo: vivo tecum jam à longo tempore, & affirmas te non cognoſcere* meum *Patrem, quem vides in me. Eſt munus Patris inviſibilis reddere* ſuum *filium viſibilem, per quem Pater ipſe poſſit cerni, non ſolum oculis piorum, ſed* oculis *privatis luce; intelligo cæcos cæcorum, quorum improba deſidia non poteſt inveſtigare veritatem* cùm *corde cæco. Si negas illum fuiſſe viſum ab hominibus, dic age,* quis ſit ille *quem Nabuchodonoſorus videt ab arce Babylonis am-*

NOTÆ.

25. *Quocumque loci.*] *Deus enim*, ait Philo lib. 2. Allegor. legis, *implet omnia, penetrat omnia, & nihil omnino ſeipſo vacuum relinquit. Et quem locum occupabit quis, in quo non ſit Deus.* Hinc Triſmegiſtus vult *mundum eſſe vas divino numine plenum.*

26. *Philippo.*] *Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſtis me? Philippe, qui videt me, vidit & Patrem.* Joan cap. 14.

27. *Tyrannus.*] Nabuchodonoſorus elatus ſucceſſibus, primum coli ſe pro Deo voluit, ingentique ſibi, ut quibuſdam placet, ex auro erectâ ſtatuâ, numinis ritu adorari eam juſſit. Quam impietatem libere detrectantes Hebræos tres, Ananiam, Azariam, Miſaëlem vivos in ardentem fornacem mandavit abjici.

Innocuas inter flammas procul exſpaciantem,
Calcantem rapidos inaduſtis [28] fratribus ignes?
Nempe, ait, ô proceres, tres vaſta incendia anhelis
Accepere vitos fornacibus: additus unus
Ecce vaporiferos tidens interſecat ignes.
Filius ille Dei eſt: [29] fateorque & victus adoro.
Irriſas removete faces, tædaſque tepentes
[30] Subtrahite: friget ſuccenſi ſulphuris atdor.
Filius (haud dubium eſt) agit hæc miracula rerum;
Quem video: Deus ipſe, Dei certiſſima proles.
Imperat immenſis ardoribus, & domat iras,
Inſultans famulante rogo; piceoſque futores
Comprimit, & rabiem flammarum algeſcere cogit:
[31] Barbaricos calida auta ſinus non tangere juſſa
Præterit, & tenues ſtridens tranſcurrit amictus.
Ipſe per [32] Aſſyrios metuit vapor ire tiaras;

INTERPRETATIO.

bulantem procul inter flammas non lædentes, & *proterentem ignem ferventem*, quo tres *fratres non concremantur? Nam inquit, ô aulici, tres homines* tantum *injecti fuerunt in magnum ignem fornacis*, in quâ non licet *reſpirare*; *en quartus additus*, qui *latus incedit per flammas vaporiferas. Ille eſt Filius Dei*, *& agnoſco*, *& victus adoro* illum. *Auferte carbones vanos*; *extrahite titiones inutiles*; *ecce calor ſulphuris accenſi frigeſcit. Filius* Dei, id *eſt certum*, *patrat has res portentoſas*; eſt *Deus ipſe*, *quem intueor*, *Filius Dei certiſſimus. Is imperat incendiis vehementibus*; *& igne obſemperante irridens* me *ſiſtit furorem* illius; *& frangit vim picis*, *& adigit rabiem flammarum languere. Ventus calidus*, quia Deus *juſſit veſtes pretioſas non lædi*, *it ultra*, *& perſtringit ſtridens veſtimenta ſubtilia. Flamma ipſa metuunt accedere ad pileos Hebræorum*, *ne capilli ſparſi per*

NOTÆ.

28. *Fratribus.*] Non ſanguinis, ſed generis, & fidei communione fratres.

29. *Fateorque & victus adoro.*] In Oxonio: *Fateor quem victus adoro.*

30. *Subtrahite: friget.*] Produci à Prudentio ſyllabam natura brevem duabus conſonantibus ſubſequentis, idque frequentiſſimum, jam monui. Quare τὸ *en* non admirrendum eſſe cenſui: *Subtrahite: en friget.*

31. *Barbaricos ſinus.*] Id eſt, pretioſas veſtes Liv. *Barbarica ſupellex.* Lucret. *Veſtis barbarica*, quo nomine Phrygiam intelligendum eſſe monet Turnebus. Unde & barbaricarii in jure civili, textores artificeſque barbaricæ veſtis, quâ ex auro, & coloratis filis effigies hominum, & animalium exprimuntur. Aliter Phrygiones dicuntur.

32. *Aſſyrios.*] Judæi, & Aſſyrii ſæpe confunduntur. Europæi enim regionum illarum ignari, quidquid à mari Sidonio ad Euphratem uſque patet modo Syriam, modo Aſſyriam vocarunt, & populos modo Syrios, modo Aſſyrios.

Aſſyrios tiaras.] Apud Claudianum quoque maſculino genere: *Terrique procul venerandus Eois barbarus Arſacio conſurgeret ore tiaras.* Et apud Maronem l. 7. verſ. 247. *Sceptrumque, ſacerque tiaras, Iliadumque labor, veſtes.*

Tiaras.] *Quartum eſt genus veſtimenti rotundum pileolum, quaſi ſphæra media ſit diviſa, & pars altera ponatur in ca-*

Ne coma fuſa humeris fumo obſordeſcat amaro.
Hæc ait; & varios jubet obmuteſcere cantus:
[33] Organa, [34] ſambucas, [35] citharas, [36] calamoſque, [37] tubaſque;
Stulta ſuperſtitio tacuit: vox feſta quievit,
Quæ malè conſpicuæ celebrabat imaginis aurum.
[38] Carmina ſanctorum reſonant jam ſola virorum,
Triplice concentu Regem laudantia cæli.
Qui mare, qui terras, qui lucida ſidera fecit,
Ignibus & mediis ſecuros texit alumnos:
Semper in auxilium Sermo Patris omnipotentis
[39] Deſcendit, ſervando homini: mortalia ſemper
Admiſcenda ſibi proprio curavit amore:

INTERPRETATIO.

humeros infuſcentur fumo amaro. Nabuchodonoſorus *ita loquitur; & jubet organa, ſambucas, citharas, & fiſtulas, & tubas; omnes cantus deſinere.* Ille *falſus cultus ceſſavit, ſymphonia, quâ ſtultè celebrabant ſtatuam auream poſitam ante oculos, ſiluit. Jam audiuntur uni cantus ſanctorum puerorum, laudantes harmonia trium vocum Dominum cæli, qui creavit mare, & mundum, & ſtellas micantes, &* qui *conſervavit incolumes ſuos famulos in medio igne. Filius Patris æterni venit ſemper auxilio homini ſervando.* Ob *ſuam benevolentiam* in nos *ſemper amavit*

NOTÆ.

pite. Hoc Græci, & noſtri τιάραν, nonnulli galerum vocant. Non habet acumen in ſummo, nec totum uſque ad comas tegit, ſed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta eſt conſtrictum, ut non facile labatur ex capite. Ita Hieron. ad Fabiolam. Prudentius adhibuit pro quocunque capitis tegmine.

33. *Organa.*] Græci illud nomen aſſumunt pro omni muſico inſtrumento, quod ſpiritu inflatur. Iſidorus cap. 10. l. 2. Mathem. de ſecunda diviſione, quæ organica dicitur, multa ſcribit. Quibus ſatis intelligitur apud antiquos organa fuiſſe ejuſdem figuræ, quam apud nos, duo enim organorum erant genera, *ὄργανα ἐμπνευστά*, quæ ſpiritu oris inflabantur, & *ἐντατὰ ὄργανα*, quæ incurione perficiebantur.

34. *Sambucas.*] Nomen adhuc Græcum, triangulum inſtrumentum muſicum ſignificans, quod ex inæqualibus longitudine ſicut & craſſitudine nervis efficicitur. Suidas: *ὄργανον μουσικὸν τρίγωνον, ἐν ᾧ τὰς ἰάμβους ᾖδον.*

35. *Citharas.*] *Forma citharæ initio ſimilis fuiſſe traditur pectori humano, quòd veluti vox de pectore, ita ex ipſa cantus ederetur, apellataque eâdem de cauſa, Nam pectus Doricâ linguâ κιθάρα vocatur: Paulatim autem plures ejus ſpecies extiterunt.* Hieron. vero ſcribit effici in modum Δ litteræ cum chordis viginti quatuor, & per digitos ictibus in diverſis modis concitari.

36 *Calamos.*] Calamus arboris genus concavum, & fiſtulis conficiendis accommodatum.

37. *Tubas.*] Primùm à Tyrrhenis inventa fuit tuba. Virg. *Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.*

38. *Carmina ſanctorum.*] Illud canticum notum eſt omnibus.

39. *Deſcendit.*] Nunc, ut aliis in locis ad Filium Dei refert ea, quæ alii facta fuiſſe per Angelos exiſtimant. Ipſe Prudentius verſ. 23. hujuſce libri dicit rationem. *Nam Filius hoc eſt, quod de Patre micans ſe præſtitit inſpiciendum.*

Ut ſocianda caro, Dominoque implenda perenni,
Degenerem vitam, quæ tunc animalis agebat,
Exemplo mutaret heri, ſimileſque per artus
Cernere conſortem terreni aſſueſceret oris;
Participemque ſuum viſu velut obſide noſſe;
Et conſanguineo paulatim accedere Chriſto.
Ergo animalis homo quondam: nunc Spiritus illum
Tranſtulit ad ſuperi naturam ſeminis, ipſum
Infundendo Deum, mortalia vivificantem.
Nunc nova materies, ſolidata intercute flatu:
Materies, ſed noſtra tamen? de virgine tracta,
Exuit antiquæ corrupta exordia vitæ,
Immortale bonum proprio ſpiramine ſumens.
Filius ille hominis, ſed Filius ille Tonantis;
Jam ſolus vultum Patris aſpicit, & videt ipſum.
Nemo Patrem novit, niſi Filius, & cui monſtrat
Filius, & noſtri mediator & Omnipotentis.
Denique, concludam brevis ut compendia ſummæ;
Non Pater in carnem deſcendit, ſed Patris arcem
Sumpta caro aſcendit: Natus per utrumque cucurrit.

CONTRA UNIONITAS.

40 CEDE, profanator Chriſti, jam cede, Sabelli,
Depoſitorque Patris, Natique inſane negator.

INTERPRETATIO.

conjungere ſibi humana, ut homo conjunctus, & veluti plenus Deo æterno mutaret ad exemplum Domini vitam deformem, quam tunc vivebat more belluarum; & membra ſimilia illum aſſuefacerent videre Deum participem formæ terreſtris, & cognoſcere ſuum ſocium vultu tanquam obſide, & appropinquare ſenſim ad Chriſtum ſuum fratrem. Homo ergo fuit olim carnalis; nunc vero ſanctus Spiritus evexit illum hominem ad naturam eſſentiæ divinæ, cùm infudit in carnem Deum ipſum, qui purgat quod eſt humanum. Nunc nova materies corporata ſancto Spiritu illabente in viſcera Mariæ, ſed tamen noſtra materies, formata ex ſanguine Virginis; eſt immunis corruptela antiquæ originis, accipiens à ſuo ſancto Spiritu bonum immortale. Ille eſt Filius Virginis, ſed ille eſt Filius Dei, qui unus intuetur faciem Patris, & cernit ipſum. Nullus cognovit Patrem præter Filium, & illum, cui Filius reconciliator & hominis, & Dei oſtendit. Denique definie paucis, veluti compendio horum quæ dixi. Pater æternus non deſcendit in terram aſſumens naturam humanam, ſed natura humana conjuncta divinæ aſcendit in ſedem Patris. Filius ivit per utrumque.

* O Sabelli, violator Chriſti, agnoſce te victum: ô & oppugnator Patris, & ſtulte everſor Filii, jam agnoſce te victum.

NOTA.

40. Cede.] Sabellio objicit nihil aliud ſentire, quàm quod Idololatræ, Philoſophi, & barbari crediderө, qui omnes ad unum omnem poteſtatem uni Deo tribuerunt. 2. Deinde oſtendit homines teſtimonio Prophetarum, & ſuiſmet oculis noviſſe Chriſtum eſſe Deum æternum, ergo ſcelus eſſe denegare Deo jus, &

Nonne

Nonne Patrem violas, dum Natum ſcire recuſas?
Quando quidem non eſt genitor, niſi filius extet:
Nec vocitare Patrem potis es, quem germine fraudas.
Sed fortaſſe velis patriæ pietatis honore
Deſpoliare Deum, contentus nomine nudo,
Quod Deus eſt, adimaſque decus Patris, & generis vim.
Ecquis in [41] idolio recubans inter ſacra mille,
Ridiculoſque Deos venerans ſale, ceſpite, thure,
Non putat eſſe Deum ſummum, & ſuper omnia [42] ſolum?
Quamvis Saturnis, Junonibus, & [43] Cythereis,
Portentiſque aliis fumantes conſecret aras:
[44] Attamen in cælum quoties ſuſpexit in uno
Conſtituit jus omne Deo: cui ſerviat ingens
[45] Virtutum ratio, variis inſtructa miniſtris.

INTERPRETATIO.

Nonne deles Patrem, quando non vis fateri eſſe Filium. Nam niſi ſit Filius, non eſt Pater! neque potes vocare Patrem illum, *quem ſpolias Filio. Eſto, velis forte detrahere Deo gloriam amoris paterni, & oppugnes decus Patris, & virtutem generandi, quia Deus eſt contentus uno nomine. Sed quis proſtratus in fano idolorum inter quamplurima ſacrificia, & adorans falſos deos ſalo, arâ, thure non credit eſſe unum Deum omnipotentem, & ſupra omnia. Quanquam voveat aras fumoſas Saturno, Junoni, Veneri, & aliis monſtris, tamen quoties ſpectavit cælum, tribuit omnem poteſtatem uni Deo, cui obedit varius ordo Angelorum.* qui conſtat *ex pluribus famulis.*

NOTÆ.

nomen Patris, qui produxit ex ſe Chriſtum. 3. Tertio explicat, quid ſentiat de Trinitate Eccleſia; unde concludit: ubi eſt qui gignit, & qui gignitur, ibi eſt Pater, & Filius; atqui in Trinitate eſt qui gignit, & qui gignitur, ergo eſt Pater, & Filius. 4. Denique teſtimonio Moſis, qui dicit Deum creaſſe hominem, & ipſi dediſſe effigiem Dei; ergo Pater non erat ſolus, & Deus aſtabat juxta Deum formantem.

41. *Idolio.*] εἰδωλεῖον, fanum, quo idola coluntur. Paulus 1. Corinth. 8. *ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, in idolio recumbentem.* In templis uſitata fuit incubatio religionis causâ; quod ex Plauto conſtat.

42. *Solum.*] Ac ſi diligenter hæreſeon antiquarum hiſtorias perluſtrare volueris, & eorum, qui de his commentati ſunt, velut Epiphanii, Theodoreti, aliorumque ſcripta legere: ſcies nullam fere illarum extitiſſe, quæ non plures deos conſtitueret, in iiſque præcipuum aliquem, & ſummum conditorem ceterorum, ac moderatorem. Heſiodus apud Clementem Alexandr. *Ipſe etenim rex cunctorum domuſque gubernat numina: non Deus huic alter contendere poſſit.* Sophocles. *Unus profecto eſt; unus eſt tantum Deus: pleriquo noſtrûm mente ſed capti: Deûm ſimulachra nobis, ceu mali ſolatium conſecravimus.*

43 *Cythereis.*] Veneri, cui dicata ſunt Cythera, inſula mediterranei maris.

44. *Attamen in cælum quoties ſuſpexit.*] Cicero ipſe Orat. de Haruſpic reſponſ. eodem utitur argumento. *Etenim quis eſt tam vecors, qui aut, cum ſuſpexerit in cælum, deos eſſe non ſentiat.*

45 *Virtutum ratio.*] Omnes interdum Angelorum ordines ordinis cujuſpiam vocabulo nuncupantur, maximè Angelorum; quia non extremi tantùm ordinis ſpiritus, ſed ſupremi etiam, allegati

Quæ gens tam ſtolida eſt animis, tam barbara linguis;
Quæve ſuperſtitio tam ſordida; quæ caniformem,
Latrantemque throno cæli præponat [46] Anubem?
Nemo [47] Cloacinæ aut Eponæ ſuper aſtra deabus
Dat ſolium, quamvis [48] olidam perſolvat [49] acerram;
Sacrilegiſque [50] molam manibus rimetur & [51] exta.

INTERPRETATIO.

Quis populus eſt adeo inops mentis, adeo barbarus ſermone? Aut quæ ſuperſtitio eſt *adeo cæca, ut collocet in throno cæli Anubin caniformem, & latrantem. Nullus dat ſolium ſuper ſtellas deabus Cloacinæ, aut Eponæ, licet veneretur acerra olenti, & quærat manibus ſceleſtis ima viſcera,* & imam *molam.*

NOTÆ.

nonnunquam ad homines, & nuntiorum fungi munere, complures exiſtimant; Ac Virtutum, quia beatæ illæ mentes tria hæc habent eſſentiam, vim ſive virtutem, & efficientiam. Unde Hilarius universè ſic accipit lib 3. *Virtutes in cælo plures ſunt, & efficientes, & æternæ: ſed unus Unigenitus eſt Filius.*

46. *Anubem.*] Inter præcipua Ægyptiorum numina Oſiris rex, ejuſque uxor Iſis, & Anubis recenſentur. Quia autem geſtabat canem, tanquam armorum inſignia, ut vult Diodor. vel quia venator erat, ſub forma canis illum coluerunt; ἄνουβις enim lingua Ægyptiacâ dicitur canis. Alii putant Mercurium coluiſſe Ægyptios ſub forma canis.

47. *Cloacinæ, aut Eponæ.*] Aut *Hippe.* Sic & *Hippe*, pro *Epona* apud Fulgentium de vocabulis antiquis, ubi inter Semones recenſet *Priapum*, *Eponam*, *Vertumnum.* Apud Juvenalem ſatyr. 8. *Jurat ſolam Eponam, & facies olida ad præſepia pictas.* Ubi turbant ſimili modo veruſti codices. Quorum plerique *Hippe*, *Ypenami*; & *Ypena.* Nam præerat illa ſtabulis. Unde & apud Appuleium Metamorph 3. *Reſpicio pila media, quæ ſtabuli trabes ſuſtinebat, in ipſo fere meditullio, Eponæ deæ ſimulacrum, præſidem equili, quod accurate corollis roſeis, & quidem recentibus fuerat ornatum.* Fit & Eponæ deæ bis mentio in Gruterianis inſcriptionibus. Giſelinus rejicit hanc Scripturam, quòd, ut ipſiuſmet verbis utar: *Scioli barbaram vocem ſubſtituentes mediâ longam corripuerint. Sed quam* malè, quis non videt.

Cloacina] L. Cœlius Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 20. de diis Romanorum propriis, & eorum ſacris agens hæc habet. *Cloacinæ ſimulachrum in cloaca maxima repertum Tatius conſecravit; & quia cujus eſſet effigies ignorabat, ex loco illi nomen impoſuit.*

48 *Olidam.*] Juvenalis in mentione hujus Deæ, eodem epitheto utitur, cùm Damaſippus ſacrificans Jovi *Jurat ſolam Eponam, & facies olida ad præſepia pictas.* Si præſepibus ſimulachra fuerint vicina, nil mirum *olidas* fuiſſe acerras.

49. *Acerram.*] *Arculam thurariam, ſcilicet ubi thus reponebant.* Feſtus malè vult etiam ſumi pro ara, quæ ante mortuum poni ſolebat; ut notat Dacerius. Virgil. lib. 5. verſ. 745. *& plena ſupplex veneratur acerra.*

50. *Molam.*] Mola placentæ quædam ſpecies, quæ fiebat & ſale illius anni, & farre ſalſo, toſto, & molito, unde mola appellabatur: & victimæ dicebantur immolari, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac mola ſpargebantur. Virg. Eclog. 8. *Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.* Virgines Veſtales tres maximæ ex Nonis Maiis ad pridie Idus Maias, alternis diebus ſpicas adoreas in corbibus meſſuariis ponunt, eaſque ſpicas ipſæ virgines torrent, pinſunt, molunt, atque ita molitum condunt. Ex eo farre Virgines ter in anno molam faciunt; Lupercalibus, Veſtalibus, Idibus Septembribus, adjecto ſale cocto, & ſale duro.

Conſule [52] barbati [53] deliramenta [54] Platonis:
Conſule & [55] hircoſus [56] Cynicus quos ſomniat, & quos
Texit [57] Ariſtoteles [58] tortâ vertigine nervos.
Hos omnes quamvis anceps Labyrinthus & error
Circumflexus agat, quamvis promittere & ipſi

INTERPRETATIO.

Conſule deliria barbati Platonis: conſule quoque ſubtilitates, quas obſcœni Cynici ſomniant, & quas Ariſtoteles concinnat flexis ambagibus. Quanquam labyrinthus anceps,& error ambagioſus illudat hos omnes: quanquam & ipſi ſoleant vovere

NOTÆ.

51. *Exta.*] Victimarum interiora, quæ maxime extant cor, pulmo, lien, jecur. In ſacrificiis exta celeriter extrahebantur, & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciebantur. Ex quibus colliges hæc tria ſemper conjungi. Lactantius lib. 7. cap 6 *An ut illis far, & merum demus, & odorem thuris, & ſanguinem pecudum.* Prudent. ſupra verſ. 187. *Deos venerans ſalo, ceſpite, thure.*

52. *Barbati.*] Inter philoſophorum inſignia, promiſſa barba, atque in pectore propexa, nobiliſſimum fuit, ac certiſſimum. Unde illud: *Si promiſſa facit prudentem barba, quid obſtat barbatus poſſit quin caper eſſe Plato.*

53 *Deliramenta.*] Licet enim tam elegantes, tam copioſos dialogos ſcripſerit Plato; Phædrum tamen, & Sympoſium, aliaque ipſius opera eſſe deliramenta, meraque commenta, quòd nec fidei luminibus, nec veritate nitantur, dicere poſſumus. Quare apud Aul. Gellium lib. 1. cap. 9. legere eſt: *Eſt etiam, pro Juppiter! qui Platonem legere poſtulet, non vitæ ornandæ, ſed linguæ orationiſque comendæ gratia, nec ut modeſtior fiat, ſed ut lepidior.*

54 *Platonis.*] Plato divinus ille Philoſophus, quem ex aëria mente ſuſceptum à patre ferunt, cujus in cunis parvulo dormienti apes in labellis conſederunt, ſingularis in dicendo ſuavitatis præſagium, natus eſt Athenis anno primo Olympiadis 88. qui ante Chriſtum eſt 428. Socrati primùm 7. annos operam dedit: tum longinquis in peregrinationibus alios alibi audivit. Reverſus in patriam Ariſtotelem habuit diſcipulum. Obiit ætatis anno 66.

55. *Hircoſus.*] Obſcœnus, libidinoſus, aut tetrùm olens inſtar hircorum. Juven. ſatyr. 3. *Hic aliquis de gente hircoſa centurionum.*

56. *Cynicus.*] Cynici Philoſophi, ſectatores Antiſthenis, ſive à Cynoſarge gymnaſio, ſive abeo, quòd canum more in propatulo coïre non dubitarent, quemadmodum de Crate, & Hipparchia tradit Laërtius. Ii ſoli morali innitebantur. Lactantius lib. 3. cap. 15 de Philoſophis, & vera ſapientiâ. *Nam quid ego de Cynicis loquar? Quibus in propatulo coire cum conjugibus mos fuit. Quid mirum, ſi à canibus, quorum vitam imitantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt.* Diogenes ex hac ſecta fuit.

57. *Ariſtoteles.*] Philoſophorum Princeps, Stagiræ in Macedonia natus, Platonis auditor, præceptor Alexandri. Ejus mors incidit in annum ante Chriſtum trecenteſimum vigeſimum.

58. *Torta vertigine.*] An de *ſorite*, in quo ex uno conceſſo ad multas concluſiones connexas aſſurgitur. An de Pſeudomeno, qui fallaci ſtrophâ differentes implicat, intelligendum ſit, dubium eſt. Id unum conſtat Poëtam loqui de dialectica, cujus principia tam bellè, tam ſcienter docuit Ariſtoteles; præcipue vero ut ſophiſmatum fallaciæ dignoſcerentur. Quorum ambages, & circuitus Cicero 4 Academic. exprimit. *Atqui habebam moleſtos vobis, ſed minutos Stilbonem, Diodorum, Alexinum quorum ſunt contorta, & aculeata quædam ſophiſmata.*

[59] Gallinam ſoleant aut gallum, [60] Clinicus ut ſe
Dignetur præſtare Deus morientibus æquum:
Cùm ventum tamen ad normam rationis & artis;
Turbidulos ſenſus & litigioſa fragoſis
Argumenta modis concludunt [61] Numen in unum:
Cujus ad arbitrium [62] ſphera mobilis atque rotunda
Volvatur, ſerventque ſuos vaga ſidera curſus.
Non recipit natura hominis, (modò quadrupes ille
Non ſit, & erecto ſpectet cæleſtia vultu)
Non recipit, neget ut regimen pollere ſupremum
Iſtud & ipſe [63] Numæ tacitus ſibi ſenſit [64] aruſpex,

INTERPRETATIO.

Gallinam, aut Gallum, ut Deus Æſculapius velit ſe præſtare propitium morientibus. Tamen, cum ſe dirigunt ad regulam rationis, finiunt & opiniones intricatas philoſophiæ, & argumenta controverſa modis difficilibus; tribuendo omnia *uni Deo*; *cujus ad voluntatem cælum mobile, & rotundum vertatur, & ſtellæ palantes agant ſuos curſus. Natura hominis non patitur, modo homo intueatur cælum oculis erectis, nec ſit moribus tanquam bellua, non patitur*, inquam, *ut neget eſſe ſupremum gubernatorem. Et Augures ipſi* creati *à Numa ſenſerunt illud intra ſe*;

NOTÆ.

59. *Gallinam.*] Æſculapio ab antiquis, dum mors imminebat, gallus immolabatur. Lactantius lib. 3. de falsâ ſapientiâ cap. 20. *Quis jam ſuperſtitiones Ægyptiorum audeat reprehendere, quos Socrates Athenis auctoritate confirmavit ſuâ? Illud vero nonne ſummæ vanitatis, quòd ante mortem familiares ſuos rogavit, ut Æſculapio gallum, quem voverat, pro ſe ſacrarent. Timuit videlicet ne apud Rhadamanthum recuperatorem, voti reus fieret ab Æſculapio.* Quæ omnia ipſe Plato retulerat priùs.

60. *Clinicus.*] κλινικὸς medicus, qui in lecto decumbentes inviſit. Martial. *Sotæ filia Clinici*; ἀπὸ τῆς κλίνης, unde & *Clinice* medicina dicta ab ipſo Plinio. Æſculapius vero κατ' ἐξοχὴν Clinicus appellatur, ſive quod ægris lecto affixis opitulari credatur, ſive quod medicinæ, nempe *Clinices* auctor ſit, & repertor.

61. *Numen in unum.*] Id enim adeo omnibus hominibus eſt à natura inſitum, ut vel inviti unum eſſe Deum fateantur, nec ignorare poſſint. Sed de his ſatis verſ. 188.

62. *Sphæra.*] Σφαῖρα, figura in rotundum formata, partibus cunctis æqualis in ſolidum. Iſidorus lib 13. cap. 5. *Sphæra cæli dicta, eò quod ſpecies ejus in rotundum formata ſit: ſed & quicquid tale eſt à volubilitate ſphæra à Græcis dicitur, ſicut & pila, quibus ludunt infantes.*

63. *Numa aruſpex.*] Numa rex ſecundus, qui Romanos bello ferociores ad humaniorem vitam religionis ſpecie tranſtulit, *Pontifices, Augures, Salios, cæteroſque per ſacerdotia deſcripſit.* Quare Prudent. vocat Aruſpices Numæ. Regnum quod 43. annos tenuit, auſpicatus eſt annis ante Chriſtum 651

64. *Aruſpex.*] Ne longior ſim, cum de his multa multi ſcriptores dixerint, breviter indicare ſatis erit. Auguriorum igitur quinque potiſſimum genera recenſentur; unum è cælo, alterum ex avibus, ex pullis tertium, quartum ex quadrupedibus, quintum ex diris peti ſolebat. Nam ad Augures pertinuit ex cantu, volatu-ve avium, aut ex pullorum tripudiis, aut ex hoſtiis inſpectis futura præſagire.

[65] Semifer & [66] Scotus ſentit, [67] cane milite peior.
Sed nos, qui Dominum [68] libris & corpore jam bis
Vidimus, antè fide, mox carne & ſanguine coràm,
Quique voluminibus vatum, cruce teſte, probatis,
[69] Rimantes digitos coſtarum in vulnera cruda
Merſimus, & manuum viſu dubitante lacunas
Scrutati, æternum Regem [70] cognovimus Jeſum,
Abjurare Deo titulum nomenque paternum
Credimus eſſe nefas: qui Regem protulit ex ſe:
Non Regem populi [71] Parthorum aut Romulidarum:
Sed [72] Regem ſummæ, & mediæ [73] ſtationis, & imæ;

INTERPRETATIO.

& Scoti ſemiferi crudeliores quam *canes caſtrenſes ſentiunt. Sed nos, qui jam bis vidimus Chriſtum*, ſemel teſtimonio *ſcriptorum, &* ſemel *veſtitum corpore; olim fide* authorum, *nunc ob oculos in carne & ſanguine;* nos *qui*, poſteaquam *crux teſtis fecit fidem librorum Prophetarum, miſimus digitos exploratores in vulnus recens lateris; &* quia, *vix credebamus oculis, inveſtigantes foramina manuum, novimus Chriſtum eſſe Deum æternum, putamus eſſe ſcelus denegare Deo jus & nomen Patris, qui produxit ex ſe Regem, non quidem Regem gentis Parthica aut Romana, ſed Regem ſuprema ſtationis, & media, & infima, ergo*

NOTÆ.

65. *Semifer & Scotus.*] Cum omnes nationes paulatim miteſcerent, de que ferinis moribus, & victu nonnihil remitterent, idque vel uſu aliarum gentium, & commercio, vel ſacra Chriſti fide annunciata, ſoli Scoti etiam tum ſibi similes perſtiterunt, æquè ſcilicet feri ac bruti: ut teſtatur S. Hieron. lib 2.contra Jovian. *In Gallia vidi Scotos, gentem Britannicam, humanis veſci carnibus, & cum per ſilvas porcorum greges, ac armentorum pecudumque reperiant, paſtorum nates, & feminarum papillas ſolere abſcindere, & has ſolas ciborum delicias arbitrari.*

66. *Scotus.*] Non *Gothus*; omnes enim uno conſenſu primam in *Gothus* corripiunt. Scotia autem ab Anglia ad Ortum Tueda, ad Occaſum Solveo flumine dirempta.

67. *Cane milite.*] Quod ſemper inter cadavera degant, atque alantur ſanguine canes Caſtrenſes, rabidi ſunt, & crudeles. Apud nos videmus idem accidere canibus laniariis.

68. *Libris.*] Intellige vetus & novum teſtamentum, Prophetarum libros, ac ſcripta Apoſtolorum.

69. *Rimantes digitos merſimus.*] Thomæ incredulo Chriſtum, quis eſſet, explorandum quodammodo ac periclitandum, & tractandum manibus dediſſe omnes ſciunt. *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* Joan.c.20.

70. *Cognovimus Jeſum.*] Semel atque iterum in eundem errorem incidit alibi. *Utque homini, atque Deo medius intervenis Jeſus.* Pſychom. 766. *Bile ſub obliquâ, pretioſam proderis Jeſu impendiſſe animam.* Ibidem 779.

71. *Parthorum.*] Parthi Aſiæ populi eas regiones olim occuparunt, quæ jam dicuntur *Arach* provincia Perſidis, & Zagathea Tartariæ ditio.

72. *Regem ſumma, media, & ima.*] Ut refutet Marcionem qui teſte Epiphanio lib. 1. contra hæreſes hæreſi 42. tres deos agnovit, unum inviſibilem, inviſibilium conditorem, alterum viſibilem mundi hujus auctorem, tertium vero diabolum inter utrumque medium.

Atque ideo rerum Dominum, & ſuper omnia Regem.
[74] Carnis habet medium, ſummum Patris, & Stygis imum.
Defluit his gradibus, rurſuſque revolvitur in ſe.
Eſt Deus, eſt & homo: fit mortuus, & Deus idem eſt.
Omnia percurrit naturæ munia pronæ,
Ut ſurſum Patris in gremium replicata [75] reportet,
Mortua quæ fuerant: ipſos quoque ſubvehat artus.
Hæc fore cùm veterum ceciniſſent organa vatum:
[76] Nos oculis, manibus, congreſſu, voce, loquelâ
Experti, heroum tandem intelleximus orſa
Priſcorum, & viſo patefacta oracula Chriſto.
Hæc eſt noſtra ſalus hinc vivimus: hinc animamur:
Hoc ſequimur. nunquam detracto nomine Nati

INTERPRETATIO.

Dominum omnium *rerum*, *& rectorem omnium* rerum. *Poſſidet medium carnis, ſummum Patris, & infimum inferorum. Deſcendit his gradibus, atque iterum redit ad ſe. Eſt Deus, & eſt homo: moritur, tamen idem eſt Deus. Explet cuncta officia natura infima, ut referat ſurſum in ſinum Patris recollectum* id omne *quod perierat, atque etiam evehat corpus ipſum. Cum antiqui Propheta annuntiaviſſent in cantibus hac eventura, nos convicti* noſtris *oculis*, noſtris *manibus, illius inceſſu, voce, ſermone tandem agnovimus* ea, quæ veteres heroes *experant referre, & oracula patefacta Chriſto viſo. En principium noſtra ſalutis, hinc vivimus, hinc animamur. Obſervamus illud*, nempe *nunquam nominare Patrem,*

NOTÆ.

73. *Stationis.*] Staut pro hâc ſcriptura membranæ couſtanter. Ita *ſtationem* pro imperio terrarum Lucanus videtur poſuiſſe apud Neronem: *Cum tu ſtatione peracta aſtra petes ſerus.* Sic & Tiberio Velleius Patereulus adprecatur, ut *longiſſima ſtatione mortali fungatur*. Quare haud legendum eſſe, *rationis*, ceuſui.

74. *Carnis medium.*] Tria veluti imperia, ſeu tabulata pouit Prudentius; quorum primum occupat divinitas, alterum humana natura, Orcus ultimum. Au quæ ſequuntur, jam indigent interpretatione Chriſtus Deus naturam humanam induit, atque actus in crucem mortem obit, petitque iuferos: Quid clarius? Quid apertius? Deus eſt, ergo jure ſibi vendicat ſupremam ſtationem: verus eſt homo, ergo mediam ipſi ſtationem denegare non poſſumus; Tartarum, Patreſque limbi adit, ac reducit: Nonne ergo dominationem habuit in iuferos. Audi Fortunatum: *De Patre natus habens divina, humanaque Matre, de Patre ſublimis, de genitrice humilis.* De Styg. in Pſych.

75. *Mortua reportet.*] Illud poteſt referri ad Sanctos, & Patriarchas, qui Jeſum reviviſcentem & prævium ſecuti ſunt, qui exieruut è mouumentis, qui ſua recepere corpora, & cælum aſcenderunt; vel ad Corpus ipſum Chriſti, quod iu cælum evexit, tranſtulitque die Aſcenſionis; vel denique ad omuia hominum corpora, quæ virtute & meritis Chriſti mortem illudent, teſte Apoſtolo ad Corinthios.

76. *Nos oculis, manibus, congreſſu.*] Ne color ullus, prætextuſque ſupereſſet ambigendi, quin verus eſſet homo, non vero phantaſma; nunc viator & hoſpes, nunc obſonator & conviva viſus eſt, ita ut per trigiuta annos & amplius ſe ſe obtulerit videndum, fuerit obnoxius omnibus ærumnis, doloribus, atque infirmitatibus.

Appellare Patrem : Patris & ſine nomine nunquam
Natum noſſe Deum : nunquam, [77] niſi ſanctus & unus
Spiritus interſit, Natumque Patremque vocare.
Sic tamen hæc conſtare tria, ut ne ſepare ductu
Tres faciam : tribus his ſubſiſtat ſed Deus unus.
[78] Nec Pater ipſe autem, qui Filius : ut, quia Natum
Scimus ab Innato, verè Pater, & ſata verè
Sit ſoboles : nec ſit genitor ſibi Filius ipſe.
[79] Perquàm ridiculum eſt & futile, natus ut ex ſe;
Sive Pater natus fuerit, ſive ipſe repentè,
Naſcendi nova materies, ac ſe Deus ultro
Ediderit, natumque ſibi ſe fecerit ipſum.
Nil falſum aut mendax divina vocabula fingunt.
Qui Pater eſt, gignendo Pater : tum Filius, ex hoc

INTERPRETATIO.

quin nominemus Filium ; & nunquam nominare Deum Filium, quin nominemus Patrem ; nunquam nominare & Patrem, & Filium, quin ponamus ſanctum Spiritum & unum. Tamen volumus *has* Perſonas *eſſe tres, ita ut non admittamus tres* deos *diſcretos disjunctione* integrâ, *ſed illa tres* Perſonæ *efficiant unum Deum. Verum* perſona *Filii non eſt* perſona *ipſa Patris ; ut ſit verus Pater, & ſit verus Filius productus, nec Filius producat ſe ipſum, nam ſcimus Filium* productum fuiſſe *ab innato. Eſt* res *maxime ridicula & futilis* velle, *ut Filius ſe producat ; aut Pater fuerit Filius ; aut Deus ipſe ſubito & ſponte ediderit ſe, & ſe fecerit ſuum filium. O nova ratio naſcendi.* Hæc *nomina divina nihil ſignificant falſum & mendax. Pater eſt Pater quia gignit ; & Filius eſt Filius ex*

NOTÆ.

77. *Niſi ſanctus & unus Spiritus interſit.*] Ab ipſis Apoſtolorum temporibus fideles id cecíniſſe, & abſque ſcripto eccleſiæ traditum, atque ab omnibus Catholicis ubique uſurpatum S. Baſilius pluribus docet ; neque etiam putat à Concilio Nicæno fuiſſe ſtatutum, ut hymnus : *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto* in fine cujuſque Pſalmi caneretur ; ſiquidem poſt hanc Oecumenicam ſynodum diverſæ fuerunt diverſarum eccleſiarum conſuetudines. Sed contra Arii blaſphemias conſenſu tam Orientalis quam Occidentalis eccleſiæ ſynodus addidit : *Sicut erat in principio, & nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum amen :* ut habetur in Concilio Vaſenſi primo, ſeu Vaſionenſi dicto, celebrato in Gallia temporibus Conſtantii imperatoris ſub Nectario epiſc. Viennenſi. Annal. eccl. ad ann. 325.

78 *Nec Pater ipſe autem qui Filius.*] Non quòd Pater & Filius diverſam habeant ſubſtantiam : natura enim una eſt atque eadem ; ſed prædicata illa notionalia, ut loquuntur Theologi, Paternitas, Filiatio, ſpiratio inter ſe diſtinguntur, ita ut dici non poſſit Pater eſt Filius, Filius eſt Pater. Unde Concil. Lateran. *Hæc ſancta Trinitas ſecundam communem eſſentiam individua, & ſecundum perſonales proprietates diſcreta.*

79. *Perquàm ridiculum eſt.*] Omnes hunc præponunt illi, *Sive Pater natus fuerit.* Quem ſic conſtituit Puteanus, *Sive ſupernatus fuerit.* Supernaſci Verbum elegans, quo Plinius uſus eſt lib 19. cap. 3. *Et ſucco ejus profluenti ſupernaſci caulem.*

Filius, auctore ut genitus qui ſit Patre ſummo:
Summus & ipſe tamen: nec enim minor, aut Patre diſpar.
Unde in utroque operis forma indiſcreta, niſi omnem
Vim majeſtatis patriæ generoſus haberet
Filius, idque Deus genitor, quod Filius, eſſet?
  Pergunt ulterius ſcrutantes, quid ſit id ipſum
Gignere, ſi fas eſt humanos tendere ſenſus
Uſque ad ſecretum, quod tempora cuncta dieſque
Prævenit antiquos, & principium ſuper ipſum
Eminet, &, quodcumque poteſt homo quærere, tranſit.
Cùm ſit difficilis via, noſcere [80] principiorum
Semina, cui dabitur mortali exquirere, quidnam
Ultra principium Deus egerit? aut quo pacto
Ediderit Verbum, quod principio caret omni?
[81] Hoc ſolùm ſcimus, quod traditur eſſe Deum, quem
Non genitus Genitor generaverit, unus & unum,
Integer integrum, non cœptum, ſed tamen ortum,
Et comperpetuum retro Patris, & Patre natum.
Sed nec deciſus Pater eſt, ut pars Patris eſſet
Filius: extendens nec ſe ſubſtantia tractim

INTERPRETATIO.

hoc, quod gignatur à Patre, ſcilicet *à Patre ſummo. Tamen Filius eſt ſummus*, *nam* eſt *æque potens*, *& idem ac Pater. Vnde* enim *uterque daret ſimilem ſpeciem* ſuis *operibus, niſi Filius inclytus haberet eandem virtutem quam Pater ſuus; niſi Pater æternus eſſet id, quod eſt Filius. Vltra progrediuntur quærentes, quid intelligamus per illud gignere; ſi licet erigere cogitationes humanas ad myſterium, quod antecedit omnia ſecula, & primos dies, & non novit aliquod initium, & præcedit id omne, quod homo poteſt concipere. Cùm ſit tam arduum agnoſcere prima ſemina elementorum; quiſnam homo poterit inveſtigare ea, quæ Deus geſſerit ab omni ævo? aut quomodo genuerit Filium, qui non habet principium. Scimus id unum*, nempe *eſſe ſcriptum* Filium *eſſe Deum, quem Pater non genitus genuit. Vnus genuit unum totus totum; qui non incœpit, licet ortus ſit; qui ſemper ante fuit æternus æque ac Pater*, licet *ſit productus à Patre. Tamen Pater non eſt ſectus, ita ut Filius ſit pars Patris; nec ſubſtantia* Patris *produxit* Filium *ſe explicans in proceritatem*,

NOTÆ.

80. *Principiorum ſemina.*] Modo quis Philoſophorum ſcholas pauliſper frequentarit, ſane quot in varias ſententias de hac re iverint, non ignorabit. Illud æternæ noctis chaos, illa materia prima, atomi, & vacuola teſtantur. Supra captum; intelligentiamque hominum id videtur, omnia unâ Dei voce ex nihilo poſſe emergere. *Dixit & facta ſunt.*

81. *Hoc ſolùm ſcimus.*] Unde Clemens Alexandrinus in quinto Stromat. Quoniam enim cujuſque rei principium inventu difficile eſt, omnino primum & antiquiſſimum omnium principium ad demonſtrandum erit difficile. Quare Poëta: *Hoc ſolum ſcimus, quod traditur eſſe Deus.* Nam, qui aliter de hac divina eſſentia diſputant, facile in errorem incidunt.

Produxit

Produxit, minuitve aliquid de Numine pleno;
Dum mutata novum procudit [82] portio Natum.
Non convertibilis, nec demutabilis unquam
Eſt Deus, aut gignendo aliquid ſibi detrahit: atqui
[83] Totus & ex toto Deus eſt, de lumine lumen.
Quando autem lumen ſine lumine? quando refulgens
Lux fulgore caret? quando eſt, ut [84] proditus ignis
Ignem diminuat? quando Pater & Deus & lux
Non lucis Deus & Pater eſt? qui, ſi Pater olim
Non fuit, & ſerum genuit poſt tempora Natum,
Fit novus, inque novum jus proficit. abſit, ut unquam
Plenus proficiat, qui non eget incremento.
Et Deus & genitor, lumenque & gloria ſemper
Ille fuit: [85] nec poſt ſibi contulit, ut Pater eſſet.
Sic fit, ut æternum credamus cum Patre Chriſtum
Illo auctore ſatum, cui nullus præfuit auctor.
Hæc tu ſi dubitas nati myſteria Chriſti,

INTERPRETATIO.

aut ſuſtulit aliquid de integrâ divinitate, cùm portio mutata gignit Filium novum. Deus non poteſt converti, nec mutari; nec ſe nudat aliquâ re, cùm gignit; ſed eſt Deus totus ex toto, eſt *lumen de lumine. Sed,* inquies, *quando lumen* eſt *ſine lumine? Quando lux ſplendens non habet ſplendorem? Quando igitur ignis genitus attenuat ignem? Quando Pater, & Deus, & lux, non eſt Deus lucis & Pater? Quomodo* Filius *fit novus,* quomodo *nova perſona producitur; ſi Pater non fuit aliquando* Pater, *& ſi non genuit poſt aliquod tempus Filium* ſuum *tardum. Abſit ut* concedamus *plenitudinem accedere* huic, *qui non poteſt accreſcere. Pater ſemper fuit & Deus, & Pater, & lumen, & gloria, nec ſibi dedit* Filium *in tempore, ut Pater eſſet. Quare dicimus Filium eſſe æternum cum Patre, productum fuiſſe ab illo Patre, quem nullus Pater produxit. Si tu nutas in illis myſteriis generationis Filii,*

NOTÆ.

82. *Portio natum.*] Extiterunt nonnulli Hæretici, qui è tribus Trinitatis Perſonis nullam dici adæquate Deum auſi ſunt docere, ſed quamlibet eſſe partem Dei cum duabus aliis conſtituentem Deum.

83. *Totus ex toto Deus.*] *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Joan. 1.

84. *Proditus ignis.*] Apud Naſonem de igne, *Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo:* proditus ignis, hoc tamen loco, qui porro extenditur. Sic Nonius illud Maronianum accepit, *genus alto ſub ſanguine Teucri proderet.*

85. *Poſt ſibi contulit.*] Quanquam adverſus Unionitas agat Prudentius, Arii tamen impia dogmata egregie refutat, cùm, quid ſentiat Eccleſia, quid Concilium Nicænum, tam fuſe recenſet. Quid enim Arius? Audi Alexandrum apud Socratem lib. 1. cap 13 & Theodoretum lib. 1. cap. 4. *Docuit Deum non ſemper Patrem fuiſſe, ſed tempus aliquando extitiſſe, cum non eſſet Pater; non ab æterno Verbum Dei fuiſſe, ſed ex nihilo ortum eſſe; nam Deum qui eſt, eum cum non erat, ex eo quod non eſt procreaſſe, & propterea tempus fuiſſe aliquando, cum non eſſet. Creatum enim, & factum eſſe Filium, eundemque neque eſſentia Patri ſimilem, neque natura verum Patris Verbum, neque veram ejus ſapientiam eſſe, ſed per abuſionem Verbum, & ſapientiam dici, &c.* Vide Baron. ann. 318.

Perdite, catholicâ non es de plebe: ſed unus]
[86] De grege [87] thurifero venerator, [88] Deucalionum
Devotus [89] cippo, [90] ficulni & ſtipitis unctor.
Quin potiùs ſcrutare Dei ſignacula in ipſo
Fonte vetuſtatis; percurre ſcrinia [91] primi
Scriptoris: quem non [92] Bardus pater, aut avus augur,
Fabula nec veteris famæ, nec garrula nutrix,
[93] Nec ſago clangore loquax & ſtridula cornix,
Rem docuere Dei: ſed coràm proditus ipſe,
Ipſe Deus trepidum mortalem mitis amico

INTERPRETATIO.

Ô ſcelerate, non es de gente Chriſtiana: ſed unus es *ex iis qui ingerebant thura idolis; es cultor ſtatuarum Deucalionis; unctor trunci ficulni. Ah potius inveſtiga notitiam Dei in fonte ipſo antiquitatis: evolve lib·os primi ſcriptoris, qui nec dicit id, quod ſpectat Deum, à patre poëta, aut ab avo vate, nec ab altrico loquac ſſima, nec ex fabula veteris famæ, nec ex ſtrepitu præſago cornicis garrula, & ſtrepitantis: ſed Deus ipſe apparens coram ante* oculos ipſius, *ipſe benignus docuit in col-*

NOTÆ.

86. *De grege thurifero.*] Nam venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, & veritate. Joan. 4

87. *De grege.*] Ita Cicero in Q. Cæcil: *Niſi quem forte ex illo grege Oratorum.*

88. *Deucalionum.*] Vult ipſiuſmet Deucalionis filii Promethei, atque Pyrrhæ mariti ſtatuas coluiſſe veteres, quod is, ceſſantibus diluvii aquis, humanum genus perditum reſtituiſſet, conjiciens poſt tergum juſſu oraculi lapides, qui in mares vertebantur. Vel forte intelligit falſos quoſcunque deos, qui Deucaliones, liberi nempe Deucalionis atque poſteri verè fuerunt.

89. *Cippo.*] Idolis & ſimulachris. Cippus enim columnam cum inſcriptione ſignificat, aliudve ejuſcemodi monumentum, quod rei alicujus memoriam prodit. *Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum hic dabat: heredes monumentum ne ſequeretur.* Horat. 1 ſat 8.

90. *Ficulni ſtipitis.*] Ita Horat. lib. 1. ſat. 8. *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum; quum faber incertus ſcamnum, faceret ne Priapum, maluit eſſe Deum.*

91. *Primi ſcriptoris.*] Satis aperte declarat ſe locutum fuiſſe de Moſe; *Nimirum meminit ſcriptor doctiſſimus ille orbis principio non ſolum:* Quæ verba ad unam Geneſim referri queunt. Nemini autem, ni fallor, latet nullum ante hoc tempus librum ſcriptum fuiſſe, qui ſaltem ad nos pervenerit. Nam quod tradunt nonnulli de Jobi prophetia, tam incertum eſt, tam obſcurum, ut vix fides illis adhibenda ſit.

92. *Bardus.*] *Gallice cantor appellatur,* teſte Sexto Pompeio Feſto, *qui virorum fortium laudes canit, à gente Bardorum;* de quibus Lucanus; *Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.* Hodieque, ut recte obſervavit doctiſſimus Voſſius, Britannis *Bard* dicitur, qui verſibus pangit facta illuſtria. Et vetus Celtarum lingua eadem fuit quæ Britannica.

93. *Nec ſago clangore loquax cornix.*] Ex cantu volatuve avium futura præſagiviſſe veteres nemo ignorat, maxime vero ex cantu cornicis, ut colligere eſt ex Virg. eclog. 1. *Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix,* & ex Cicerone. De Divinat. 2. *Quid habet augur, cur à dextra corvus, à ſiniſtra cornix faciat ratum.* Apertius vero ex Lucretio lib. 5. *Cornicum ut ſecla vetuſta corvorumque greges, ubi aquam dicuntur & imbres poſcere, & interdum ventos auraſque vocare.*

Imbuit alloquio; ſeque ac ſua ſumma retexit.
Nimirum meminit ſcriptor doctiſſimus illo
Orbis principio non ſolùm, nec ſine Chriſto
Informaſſe Patrem facturæ plaſma novellæ.
Fecit, ait, condens hominem Deus, & [94] dedit olli
Ora Dei. quidnam eſt aliud, quàm dicere, Solus
Non erat, atque Deo Deus adſiſtebat agenti,
Cùm Dominus faceret Domini ſub imagine plaſma?
Chriſtus forma Patris, nos Chriſti forma & imago,
Condimur in faciem Domini bonitate paternâ,
Venturo in noſtram faciem poſt ſecula Chriſto.
[95] Poſſum multa ſacris exempla excerpere libris,
Ni refugis, quæ te doceant, non in Patre ſolo
Vim majeſtatis poſitam, ſed cum Patre Chriſtum
Eſſe Deum; velut illud ait genealogus idem:
[96] A Domino Dominus flammam pluit in Sodomitas.
Quis Dominus? de quo Domino? ſi ſolus ab arce
Sidereâ ſpectat Pater aut ardeſcit in iras.
Filius armatam Domini Patris ignibus iram
Spargebat Dominus: ſunt unum fulmen utraque.

INTERPRETATIO.

loquio amico Moyſem timidum, & ſe fecit notum ipſi, *ac ſua myſteria. Scilicet is ſcriptor ſcientiſſimus narravit Patrem in principio hujusce mundi non unum, non ſine Filio formaſſe novam fabricationem hominis.* Nam *dicit, Deus creans hominem illi formavit & dedit effigiem Dei; nonne eſt idem, ac ſi diceret: Pater non erat ſolus; & Deus aſtabat juxta Deum formantem; cùm Deus faceret hominem ad imaginem Dei? Filius* eſt *effigies Patris, nos* ſumus *effigies & imago Filii; bonitate Patris fingimur ad ſimilitudinem Filii,* qui *Filius debebat arripere poſt aliquot tempora noſtram ſimilitudinem. Poſſum, ſi vis, tibi afferre ex ſacris Bibliis quamplurima exempla, quæ docebunt te divinitatem non eſſe poſitam in uno Patre, ſed Filium eſſe Deum æque ac Patrem, ut idem genealogus aſſerit illud* dicens: *Dominus pluit Sodomam ignem à Domino. Quis Dominus? A quo Domino? Si Pater unus reſpectat è cælo ſydereo, aut incenditur ira Filius igitur Dominus exercebat iram armatam ignibus Patris Domini; ambo ſunt unum fulmen.*

NOTÆ.

94. *Dedit olli ora Dei.*] *Et creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creavit illum.* cap. 1. Geneſ. Ac Sapient. cap 2: *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.*

95. *Poſſum multa ſacris exempla excerpere libris, ni refugis.*] Virg. Georg. lib. 1. v 176. *Poſſum multa tibi veterum præcepta referre, ni refugis.*

96. *A Domino Dominus flammas pluit.*] Quomodò Sodomam, aliaque oppida propter execranda flagitia, ac præpoſteram libidinem pice ac ſulphure animata cæleſtis flamma conſumpſerit, dicam initio Pſychom. Nunc id unum, quod ad rem noſtram facit, colligam ex teſtimonio Geneſ cap. 19. *Igitur Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem à Domino de cælo,* non unum fuiſſe Dominum, ergo Patrem & Filium fuiſſe.

ADVERSUM JUDÆOS.

HÆc ſi Judaicos ſic intellecta rigaſſent
Auditus, ſtupidas ut poſſint tangere [97] fibras,
Audiſſent Dominum virtutum, qui pereuntes
Venerat [98] ut ſervaret oves: ſed [99] ab auribus omnis
Fluxerat ornatus, caput & jam [100] coctile Baal
Finxerat, auriculaſque ſuo ſpoliarat honore.
[101] Dux populi [102] peccantis adeſt de monte coruſci
Luminis, alloquioque Dei; [103] tabulaſque tremendo
Inciſas digito [104] cæca ad tentoria defert.
Sed [105] cadit in faciem plebs, non viſura profundæ

INTERPRETATIO.

** Si illa res ita concepta implevissent aures Judæorum, ut poſſent movere nervos ſtupefactos, ii audiviſſent Deum poteſtatum, qui deſcenderat ut conſervaret populum pereuntem. Sed jam tuncta ornamenta ceciderant ex auribus, &* populus *formarat ſtatuam coctilem idoli, & ſpoliarat aures ſuo decore.* Moyſes *ductor populi perfidi redibat è monte lucis coruſca, & è collocutione cum Deo: & apportat ad tabernacula infidelia tabulas* legis *ſcriptas manu potenti. Sed populus non viſurus in*

NOTÆ.

97. *Fibras.*] Cùm fibræ rerum omnium extremitates ſignificent, hîc ſumi certum eſt pro cochlea, aut labyrintho, aut nervo illo, qui ſoni impreſſionem refert in cerebrum.

98. *Ut ſervaret oves.*] Alludit ad verba Chriſti: *Non ſum miſſus niſi ad oves, quæ perierant domus Iſraël* cap. 15. Matth.

99. *Ab auribus omnis fluxerat ornatus.*] Quanquam referat ea, quæ leguntur Exod. cap. 32. *Tollite inaures aureas de uxorum filiorumque, & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecitque populus quæ juſſerat, deferens inaures ad Aaron.* Tamen belle omnino eodem ſenſu accipere poſſumus, quo Tertull. Scorpiae cap. 3. accepit. *Urgetur Aaron, jubet inaures feminarum ſuarum in ignem conferri. Amiſſuri enim erant in judicium ſibi vera ornamenta aurium, Dei voces.* Quæ verba, ni fallor, apte ad mentem Prudentii.

100. *Coctile Baal.*] Jam monui pag. 92. omne idolum, omne ſimulachrum dici poſſe Bahal; quare mihi ſit ſatis indicaſſe illud idolum, illud coctile Baal habuiſſe figuram vituli aurei, quem Hebræi, dum Moſes legem à Deo conditam accipiebat, conflarunt atque adoraverunt. *Et fecit ex eis vitulum conflatilem.*

101. *Dux populi.*] Juxta verba cap. 3. Exod. *Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Iſraël, de Ægypto.*

101. *Peccantis.*] Nam Hebræi idololatræ ad ſcelus alacres atque expediti, mane ſurgunt, & ſuper novum altare vitulo vitulos offerunt in holocauſtum, pacificaſque victimas, de quibus mox epularentur.

103. *Tabulas defert.*] Ne centies idem referam, atque, ut ita loquar, uſque ad nauſeam, his non immoror. Et cap. 31. Exod. illa reperies, & hymn. 5. & 7. Cathemerinon.

104 *Cæca tentoria.*] Vel propter Idololatriam: quæ enim major cæcitas, quæ magis horribilis quam vitulum aureum ut Deum colere, vel propter velamen, quo Hebræi vultum operuerunt, ut narrat.

105. *Cadit in faciem.*] Hîc Prudentius, ut multis aliis in locis, ad figurate comprobandam Judæorum incredulitatem abutitur hiſtoria, quæ refertur Exod.

Legis in effigie ſcriptum per enigmata Chriſtum.
Infelix, quæ luce oculos præſtricta paventes
Texerit, & preſſo faciem velarit amictu!
At nos rejecto Chriſtum velamine coram
Cernimus, atque Deum vultu ſpeculamur aperto:
Nec, ſub lege gravi, depreſsâ fronte jacemus:
Sed legis radium ſublimi agnoſcimus ore.
Heu, frondoſa priùs [106] ramis felicibus arbor!
Pinguibus, heu, quondam [107] radix oleagina baccis!
[108] Ecce tibi inſerto revireſcit nunc oleaſtro
Truncus & externi veſtitur cortice libri.
Jam miſerere tui. non ſe ſilveſtris olivi
Surculus, exultans [109] alieno ſtipite, jactat:
Sed monet, ut generis proprii memor [110] unguine amaro
Contriſtare comas deſueſcas, ſtirpe nec imo
Invideas, miſſis in celſa cacumina virgis.

INTERPRETATIO.

imagine legis inſculpta Filium Dei *ſcriptum ænigmatice, proſtravit ſe.* O *infelix, qui obcæcatus lumine præcluſerit oculos pavidos, & operuerit vultum pallio collecto. Sed nos depoſita veſte coram aſpectamus Chriſtum, & vultu detecto intuemur Deum; neque cadimus cernui preſſi lege dura: ſed cognoſcimus ex ore divino ſplendorem legis. Eheu, ô arbor olim patula ramis fœcundis; eheu, ô olea olim* ferens *baccas pingues; en nunc truncus revireſcit oleaſtro tibi inſerto, & obducitur tegumine corticis alieni; jam miſerere tui. Surculus oleaſtri non ſe gloriatur, gaudens trunco externo, ſed admonet ut* tu *non oblita tuum genus ceſſes inficere ſucco amaro ſuas frondes, nec ex infimis radicibus noceas ramis emiſſis in altum verticem.*

NOTÆ.

20. abſoluta enim legis promulgatione perterritus, ac pavore concuſſus populus ſteterit procul, ne ſcilicet abderet ſe in ſua tabernacula. Quod ſi poëta eandem c. 34. Exod. narrationem perſequi in animo habet, ſane aberrat, ſiquidem Moſes ipſe faciem velaſſe legimus.

106. *Ramis felicibus.*] Virg. 2. Georg. *Et ingens exiit ad cælum ramis felicibus arbos.*

107. *Radix oleagina.*] Idem 2. Georg. loquens de infoſſione circumſecti ſtipitis, qui præciſus ab utraque parte, & ramulis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit: *Truditur è ſicco radix oleagina ligno.* Hic tamen alio ſenſu accipi debet; puto enim Prudentium *radicem oleaginam* per metaphoram vocaſſe Judæos, quæ arbor ramulis erat undecumque ſpoliata, ita ut unus truncus ſupereſſet, una radix.

108. *Ecce tibi inſerto revireſcit.*] Ramus ſcilicet Chriſtianorum, qui è media Judaïcæ, ut ita loquar, arboris radice ſeſe emittit. Unde Proſper. de Ingratis. *Tu vero, ô nova gens, veteris quæ ſtirpe oleaſtri velleris, & ſacra ramis inoleſcis olivæ: quærere formata ſentis te frondis honorem, non ſtudio cœpiſſe tuo, ſed jure potentis agricolæ inſertam, fœcundo vivere ligno.*

109. *Alieno ſtipite jactat.*] Fuſius Paulus ad Roman. cap. 11. hæc exponit. *Tu autem, cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis olivæ factus es.*

110. *Unguine.*] Omnis ſuccus, quo ungi poteſt, unguen dicitur. Virg. 3 Georg. *Idæaſque pices, & pingues unguine ceras.* Valer. Flac. 6. Argon. *Pingui fluit unguine tellus.*

Blaſphemas Dominum, gens ingratiſſima, Chriſtum.
[111] Paſcha tuum dic, dic cujus de ſanguine feſtum
Tam ſolenne tibi eſt? quis tandem cæditur [112] agnus
Anniculus? ſacer ille tibi redeuntibus annis:
Sed ſacer in pecude. ſtultum eſt, ſic credere ſacrum;
Sanguine balantis ſummos [113] contingere poſtes,
[114] Laſcivire choris, [115] ſimilaginis [116] azymon eſſe?
Cum fermentati turgeſcant crimine mores.
Non ſapis, imprudens, [117] noſtrum te effingere Paſcha?
Legis & antiquæ præductis pingere ſulcis

INTERPRETATIO.

O *gens ingratiſſima, maledicis Chriſto Deo. Dic* unde *Paſcha tuum? Dic cujus de ſanguine* illud *feſtum tibi ſit tam ſolenne? Quis denique agnus anniculus interficiatur! Qui tibi eſt ſacer* ſingulis paſchalibus feſtis *anniverſariis. Sed* tibi eſt *ſacer pro-ut eſt bellua. Dementia eſt illum putare ſacrum eo modo, conſpergere ſuperliminaria* domorum *ſanguine agni, exultare in conventibus, comedere ſimilam infermentatam; cum mores miſti crimine inflentur.* O *ſtulta, inſanis*, ſi putas *imitari noſtrum Paſcha, & adumbrare figuris impreſſis omnia ſacramenta nova*

NOTÆ.

111 *Paſcha tuum.*] *Illud vocabulum non Græcum ſed Hebraïcum eſt: nec à paſſione, quoniam πάσχειν Græce dicitur pati; ſed à tranſitu Hebræo verbo paſcha appellatum eſt, eò quòd tunc populus Dei ex Ægypto tranſierit.* Ita Iſidor. vel potius quòd, teſte Hieronymo, *exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraëlitarum pertranſierit, nec percuſſerit eos.* De Feſti illius ritibus Exod cap 12.

112. *Agnus anniculus.*] Alia inter, quæ lege præſcribuntur, præcipue vult Deus ut agnus ſit anniculus, id eſt, intra primum annum conſiſtat, nec major anno ſit, nec minor octo diebus; ſeptem enim diebus debuit eſſe ſub ubere matris; die autem octavo & deinceps offerri Domino potuit.

113. *Contingere poſtes.*] Juxta Exod. verba: *Sument de ſanguine ejus, ac ponent ſuper utrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum.*

114. *Laſcivire choris.*] Illud enim feſtum inuſitata lætitia, ſacrificiis, epuliſque Judæi celebrarunt.

115 *Similaginis.*] Similago, ſeu ſimila nobilis & laudata farinæ pars, Græcis σεμίδαλις, Syracuſiis σεμιδαλίς. Platina lib 7. *Similam fieri è tritico loto, ſicco, ac leniter mola diffracto dicunt medici* Martial. lib. 13 10. *Nec poteris ſimilæ dotes numerare, nec uſus, piſtori toties cum ſit & apta coco.* Quibus colligere eſt Prudentium male hoc vocabulum adhibuiſſe pro quocunque pane. Panes enim illi azymi, quibus Judæi veſcebantur, nec ad guſtum ſuaves fuêre, nec ad nutritionem utiles.

116. *Azymon.*] Ἄζυμος à ζύμη fermentum & à privativo azymos panes requirebant anguſtiæ temporis, & feſtinata neceſſitas abeundi, prinſquam maſſa fermentari poſſet: ſed Deus neceſſitatem in myſterium vertit. Voluit enim Judæos ſeptiduo hujuſmodi pane paſci in memoriam vitæ in Ægypto tranſactæ.

117. *Noſtrum Paſcha.*] Nempe Chriſti ſacrificium, qui verus Agnus, atque innocentiſſimus omnium in ſe tranſtulit peccata; ſuoque ſanguine humanum genus à morte vindicavit. Unde addit: *Defendit ſanguine frontem, corporeamque domum ſignato collinit ore*, alludendo ad Domini præceptum, quo Judæi ab ultima Ægyptiorum plaga immunes futuri, agni ſanguine poſtes, & ſuperliminaria domorum conſpergere jubebantur.

Omne ſacramentum, retinet quod paſſio vera:
Paſſio, quæ noſtram defendit ſanguine frontem,
Corporeamque domum ſignato collinit ore?
Hanc fugit excluſis Ægyptia plaga [118] flagellis:
Hæc Regis [119] Pharii regnum ferale reſolvit:
Deque poteſtatis mundanæ [120] grandine denſa
Eripit Abraham cum ſtirpe & gente fideli.
Abrahæ genus eſt verum: cui ſanguis in ore
Creditus, [121] inſcriptuſque rubet: [122] cui viſus in orbe,
Haud dubitante fide, Deus eſt; Deus ex Patre verus.
Ille Deum vidit, viſum mox credidit: at tu
Poſteritas carnis, carnaliter omnia cernens,

INTERPRETATIO.

legis, qua retinet mors veri agni. Mors, inquam, qua tuetur ſanguine noſtram faciem, & ore ſignato conſpergit domum corpoream; qua effugit flagella irrita plaga Ægyptia: qua concutit dirum regnum Pharaonis, & avocavit Abraham, & ipſius poſteros, & populum credentem à calamitatibus frequentibus, quibus vexabantur *potentes Ægyptii. Veri autem poſteri Abraha ſunt ii, qui tinguntur ſanguine poſito & impreſſo in ſuo ore; qui viderunt ſuper terram fide firma Deum*, qui eſt *verus Deus*, pro ut productus eſt à *Patre. Abraham vidit Deum, & ſtatim adoravit* Deum, quem *videbat. Sed vos, ô poſteri carnei, videntes cuncta oculis car-*

NOTÆ.

118 *Flagellis.*] Flagella pro plagis, aut pro pœna Alcimus Avitus poſuit lib. 5. *Inſidiiſne poteſt elabi cordibus unquam Ægyptus, tot caſa malis, interque flagella, ſuccumbens qua ſenſit humus, vos cunctaque veſtra, afflicto regno ſalvos vixiſſe ſub hoſte.*

119. *Pharii.*] Reges Ægyptios poëta vocat Pharios ab inſula Pharo olim Canopico Nili oſtio objectâ: quam Homerus Odyſſ. 4 deſcribit unius diei navigatione à continenti diſſitam. Quod ſi verum eſt, multum oportuit terræ aggeſtum eſſe, ut ſequentibus ſeculis continens ad inſulam aggere jungi poſſet. Equidem magnam Ægypti partem ex advectis Nilo fluvio terris extitiſſe Juſtinus & Strabo indicant. De plagis Ægypti, & de Ægypto jam ſupra pag. 91.

120. *Grandine.*] Una è decem illis plagis, quas Deus Ægyptiis inflixit, horrenda fuit, atque univerſam terrore, damniſque graviſſimis Ægyptum complevit. Tam enim inaudita erat grandinis magnitudo, ut vineas, herbas, arbores contriverit. *Pluitque Dominus grandinem ſuper terram Ægypti, & grando, & ignis miſta pariter ferebantur.* De Abraham in Pſychom.

121. *Inſcriptuſque rubet.*] Quaſi vero Chriſtianorum ora nunc Chriſti ſanguine, ut olim filiorum Iſraël ſuperliminaria agni ſanguine perfuſa fuerunt

122. *Cui viſus in orbe, haud dubitante fide, Deus eſt.*] Fidem Abrahæ & obedientiam celebrat Paulus ipſe, cum alibi ſæpe, tum ad Hebræos undecimo, & quidem cæcam obedientiam, quòd *exiit neſciens quo iret*, & quantum in ſe fuit, patrem, & patriam, & cognatos, & omnia ſine ulla ſpe mercedis deſervit, niſi illi ſponte profectionis comites eſſe voluiſſent. Deus autem ter apparuit Abrahæ, juſſitque illum exire de Chaldæa, in Haran ſubſiſtere, deinde vero in Chanaan proficiſci. Quam geminam vocationem planiſſime tradit S. Chryſoſt. homil. 13. in Geneſ.

Carnis opus ſub lege geris, quam ſpiritus implet
Interior : nec enim cælo lex carnea fluxit,
Quam tu carne colis: ſed Chriſto fæta, meamque
Spem paritura utero. quam ſpem? [123] niſi Numinis almum
Lumen, & adventum Domini, quem viderat Abræ
Prima fides, noſtriſque pater promiſerat olim
Perſpiciendum oculis, & legis voce probandum :
Nec ſolùm legis nam quæ jam littera Chriſtum
Non habet, aut quæ non [124] ſcriptorum armaria Chriſti
Laude referta, novis celebrant miracula libris ?
Hebræus pangit ſtilus, [125] Attica copia pangit,
Pangit & [126] Auſoniæ facundia tertia linguæ.
Pilatus jubet ignorans: I, ſcriba, tripictis
Digere verſiculis, quæ ſit ſuffixa poteſtas,
[127] Fronte crucis: titulus ſit triplex triplice linguâ.
Agnoſcat Judæa legens, & Græcia norit,
Et venerata Deum percenſeat aurea Roma.

INTERPRETATIO.

neis, quæritis opus carnis in lege, quam Spiritus ſanctus implet intrinſecus. Nam lex carnea, quam vos adoratis in carne, non apportata fuit è cælo, ſed lex *plena Chriſti, & productura ex utero meam ſpem. Quam* autem *ſpem? Scilicet Filium æternum Dei, & nativitatem Dei, quem agnoverat* fides *Abraha*. quæ eſt *prima fides; quem Pater* æternus *ſpoponderat quondam videndum noſtris oculis, & confirmandum verbis legis. Sed non ſolum legis. Nam quæ lingua nunc non loquitur de Chriſto? Aut quæ bibliotheca ſcriptorum, repleta laudibus Chriſti, non publicant miracula* illius *novis voluminibus? Scriptura Hebraica* eum *laudat: ubertas linguæ Græcæ laudat: & elegantia linguæ Latinæ laudat tertio* loco. *Pilatus ait inſcius.* O *ſcriba, tu exprime in ſuprema parte crucis tribus lineis, quis ſit is*, qui *Crucifixus* eſt: *ſint tres inſcriptiones*, ſcriptæ *tribus loquelis*; ut *Judæa* has *legens cognoſcat* ſuum *Deum, & Græcia cognoſcat, & Roma dives cognoſcat adorans.*

NOTÆ.

123. *Niſi Numinis almum lumen.*] Forte: *Niſi Luminis almum lumen:* quomodo paulo ante: *totus & ex toto Deus eſt, de lumine lumen.* Et apud Tertullianum contra Marcionem lib. 5. *De Patre principium, genitum de lumine lumen.*

124. *Scriptorum armaria.*] Vetus interpres Juven hunc verſum ſatyr. 3. *Hic libros dabit, & forulos, mediamque Minervam*, explicans vult per forulos armarium eſſe intelligendum. Eadem notione Latini ſcriptores uſurpant. Tertull. de cultu fœmin. *Scio ſcripturam Enoch non recipi à quibuſdam, quia nec in armarium Judaïcum admittitur.* Unde *Armarius*, cuſtos bibliothecæ.

125. *Attica copia.*] Ubertas linguæ Græcæ. Nam Attica Helladis ſive Græciæ proprie dictæ pars eſt nobiliſſima, in extrema peninſula, quam duo Ægæi maris ſinus efficiunt Saronicus, & Euripus. Unde ſoli Græciæ ſæpe apud poëtas illud nomen eſt.

126. *Auſonia.*] Itali dicti fuêre Auſones ab Auſone Ulyſſis, & Calypſus filio; vel, ut alii volunt, quod Græci commutatione vulgari literæ *r* in *ſ* vocarunt Auſones veteres Latii populos, qui Latinis Aurunci dicebantur.

127. *Fronte crucis titulus ſit triplex, tri-*

Quidquid

Quidquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
Quidquid ab arcano vomit ingens ſpiritus hauſtu,
Quidquid caſta [128] chelys, quidquid [129] teſtudo reſultat,
[130] Organa diſparibus calamis quod conſona miſcent,
Æmula paſtorum quod reddunt vocibus antra;
Chriſtum concelebrat, Chriſtum ſonat: omnia Chriſtum,
Muta etiam fidibus ſanctis animata, loquuntur.
O nomen prædulce mihi! lux, & decus, & ſpes,
Præſidiumque meum! requies ô certa laborum!
[131] Blandus in ore ſapor, fragrans odor, irriguus fons,
Caſtus amor, pulchra ſpecies, ſincera voluptas!
Si gens ſurda negat ſibi tot præconia de te,
Tam multas rerum voces, elementaque tantæ

INTERPRETATIO:

Id omne, quod buccina tortilis ſonat intra cavamen æris: id omne, quod ingens halitus immittit ex imo pectore; id omne, quod lyra pia canit, quod cithara, quod organa concordia tubis inæqualibus miſcent, quod caverna æmula referunt pulſæ *vocibus paſtorum, celebrat Jeſum, prædicat Jeſum: cuncta, atque ipſa muta excitata fidiculis ſanctis canunt Jeſum. O nomen* Jeſu, *dulce mihi, mea lux, & gloria, & ſpes, & tutela, finis certus laborum, ſapor jucundus in ore, odor ſuavis, fons vivus, caſtus amor, pulchritudo, verum gaudium. Si populus ſurdus diffitetur tot prædicationes de te, voces rerum tam diverſas, & elementa,* quæ *ſignificant tantum gaudium*

NOTÆ.

plice lingua.] *Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraïcis. Hic eſt rex Judæorum.* Luc. cap 24.

128. *Chelys.*] Ea vox Græcis, uti Latinis *teſtudo*, tum animal, tum inſtrumentum muſicum ſignificat, ſimile lyræ; ſed pro cornibus habet ſingulare manubrium erectum, in cujus ſummitate paxilli ſunt trajecti ad fides tendendas, vel remittendas.

129. *Teſtudo.*] Periphraſis citharæ, cujus uſus hoc modo repertus eſt. Quum regrediens Nilus in ſuos meatus, varia in terris reliquiſſet animalia, relicta etiam teſtudo eſt: quæ cum putrefacta eſſet, & nervi ejus remanſiſſent extenti intra corium, percuſſa à Mercurio ſonitum dedit, ex cujus imitatione cithara eſt compoſita.

130. *Organa.*] De variis organorum generibus jam egi verſ. 148. hujuſce libri. Id unum addam tubulos, ſeu calamos organi ea proportione decreſcere, ut in imo, qua inflantur, & tanguntur tudiculâ, æquales ſint, ut apud nos videre eſt: inæquales vero in ſummo, qua exit ventus.

131. *Blandus in ore ſapor.*] Bernardus eadem fere, atque Ambroſius. Is quidem: *Curari deſideras, medicus eſt. Si febribus æſtuas, fons eſt. Si gravaris iniquitate, juſtitia eſt. Si auxilio indiges, virtus eſt. Si mortem times, vita eſt. Si ire deſideras, via eſt. Si tenebras fugis, lux eſt. Si cibum appetis, alimentum eſt. Guſta igitur, & vide quàm ſuavis eſt Dominus.* Bernardus autem ſerm. 15 ſuper Cantic. *Hoc nomen Jeſus eſt cibus. Nam toties confortaris, quoties invocas & recordaris. Eſt oleum ſine quo aridus eſt animæ cibus. Eſt ſal, ſine cujus conditura inſipidum eſt, quicquid proponitur. Denique eſt mel in ore, in aure melos, in corde lætitia; & ubi de hoc nomine non eſt oratio, ibi inſulſa eſt omnis diſputatio.*

Nuntia lætitiæ, ſtolidas intrare per aures:
Audiat inſanum bacchantis [132] energima monſtri,
Quod rabidus clamat capta inter viſcera dæmon,
Et credat miſeranda ſuis. torquetur [133] Apollo
Nomine percuſſus Chriſti, [134] nec fulmina verbi
Ferre poteſt: agitant miſerum tot verbera linguæ,
Quot laudata Dei reſonant miracula Chriſti.
Intonat Antiſtes Domini: Fuge, callide ſerpens;
Exue te membris, & ſpiras ſolve latentes.
Mancipium Chriſti, fur corruptiſſime, vexas?
Deſine: Chriſtus adeſt, humani corporis ultor:
Non licet ut ſpolium rapias, cui Chriſtus inhæſit.
Pulſus abi, [135] ventoſe [136] liquor: Chriſtus jubet, exi.

INTERPRETATIO.

inculcare ſe duris ipſius auribus: audiat clamores horridos energumeni furioſi, quia diabolus rabioſus vociferatur intra pectus obſeſſum; & miſer adhibeat fidem iis, quos ſequitur. *Dæmon perterritus nomine Chriſti vexatur, & nequit tolerare fulmen* hujus *vocis. Quot miracula Filii Dei cantata audiuntur, tot ictus linguæ cruciant miſerum. O prædo ſcelerate torques famulum Chriſti? Ceſſa, adeſt Chriſtus,* qui *defenſor* eſt *corporis humani, nefas eſt te detrahere carnem, cui Chriſtus fuit conjunctus.* O *ſuperbe ſpiritus, abi fugatus, egredere, Chriſtus imperat.*

NOTÆ.

132. *Energima.*] Ad hunc locum Iſo Magiſter: *Illuſionem, imaginem, furias.* Ex Græco ἐνέργημα *operatio, imaginatio, vel phantaſia.* Unde qui phantaſias dæmonum patiuntur, energumeni dicuntur. Uſitatiſſimam fuiſſe eo tempore hanc dictionem, etiam inter Latinos, arguunt cum alii multi, tum Sulp. Severus, qui in vita ſancti Martini eâ non ſemel utitur. Sed hîc contra quantitatem peccat Prudentius, cum penultima longa eſſe debuerit.

133. *Apollo.*] Eodem modo paulo poſt, Cyllenium ardentem vocat dæmonem, eò quod omnium oraculorum, quibus dæmon ad decipiendos homines, uſus eſt, celeberrimum ſane fuit Apollinis oraculum.

134. *Nec fulmina verbi ferre poteſt.*] Exorciſmi quandam hîc habes formam: de quo Baron. ann. 56. ita loquitur: *Cum autem inter credentium ſigna illud adnumeretur, ut in nomine Jeſu fideles dæmonia ejiciant, jure conſuevisse Chriſtianos ſic adjurando dæmones pellere ipſoſque tunc dæmones flagella & verbera ſentientes, ſuam imbecillitatem, Chriſti vero potentiam fateri, antiqui Patres abunde docent.* Cyprian. contra Demetrian. *O ſi audire eos velles & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur ſpiritualibus flagris, & verborum tormentis de obſeſſis corporibus ejiciuntur, quando ejulantes & gementes voce humanâ, & poteſtate divina flagella & verbera ſentientes, venturum judicium confitentur* Tertull Lactant. M. Minuc. Octav. idem plane referunt.

135. *Ventoſe.*] Per tranſlationem pro ſuperbo, vano, & inani illud vocabulum acceperunt optimi ſcriptores. Horat 1. epiſt. 19. *Non ego ventoſæ plebis ſuffragia venor.* Pacatus in Panegyr. Theodoſ. Aug *Cum trucem Dominum aures omnes plauſuum publicorum ventoſa popularitate captantem mendax aſſentatio titillabat.*

136. *Liquor.*] Certum eſt poëtam loqui de dæmone. Cur autem hunc ſpiritum, *liquorem* vocet. colligi poteſt ex ſententia veterum Philoſophorum, qui

Has inter voces medias [137] Cyllenius ardens
Ejulat, & notos ſuſpirat Juppiter ignes.
[138] Ecce Geraſenos legio ruit effera porcos;
Et, poſt multiplices buſti ſub rupe catenas,
Pænarum gemitus longis grunnitibus edit.
[139] Clamarat, ſed ab ore hominis: [140] Cognoſcimus, Jeſu
Nate Deo, nate ſceptris & germine David,
Qui ſis, quid venias: quâ nos virtute repellas
Novimus, adventûſque tui terrore jacemus.
Hæc, Judæa, tuas vox non pervênit ad aures?
Pervênit: mentem ſed non penetravit egenam
Lucis, & à primis foribus diſcluſa refûgit.
Audiit adventum Domini, [141] quem Solis Iberi.

INTERPRETATIO.

Dum illa verba proferuntur, Mercurius ardens ingemit, & Juppiter conqueritur de *ignibus notis. En legio dæ*monum *ferox intrat ſues Geraſenorum; &, poſteaquam vincta fuit pluribus catenis ſub rupe ſepulchri, effundit grunnitibus diuturnis querolas de* ſuo *ſupplicio. Sed* prius *dixerat ore energumeni.* O *Jeſu Fili Dei, nepos regum, & ſeminis Davidis, ſcimus qui ſis, cur venias: non ignoramus qua virtute nos ejicias: & frangimur metu adventus tui.* O *Judæa*, quid? *illa vox non pepulit aures tuas? pepulit* ſane, *ſed non venit ad animum obcæcatum tenebris, & ſemeta reſiliit à primo oſtio.* Populus, *qui cernit occaſum Solis Iberi:*

NOTÆ.

animas ac ſpiritus ignem eſſe, quòd præſente anima corpus caleat, recedente frigeſcat: ventum, quòd ex aëre ſpiritum ducentes vivere videamur: ſanguinem, quòd ſanguine aut per vulnus effuſo, aut febrium calore conſumpto anima videatur extingui, omnes fere olim docuerunt. Qui ſanguis, qui ventus, aërque recte dicuntur *liquor.*

137. *Cyllenius ardens ejulat, & notos ſuſpirat Juppiter ignes.*] Lactant. lib. 2. cap 16. *Cultores Dei metuunt, quorum verbis tanquam flagris verberati, non modò dæmonas eſſe ſe confitentur, ſed etiam nomina ſua edunt illa, quæ in templis adorantur.* Quare vides unde Prudentius Cyllenium ardentem, & Jovem dicat dæmonem. *Itaque maximis ſæpe ululatibus editis verberari ſe, & ardere, & jam jamque exire proclamant.* Mercurius à Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus eſt, nominatur Cyllenius.

138. *Ecce Geraſenos.*] Hanc hiſtoriam jam fuſius deſcripſit Hymn. 9. Cathem. Geraſeni nomen traxerunt à Geraſa urbe Cœleſyriæ, apud ulteriorem lacus Geneſaræ ripam, Gadaræ vicina, Philadelphiæ quoque finitima. Juvencus lib. 2 & alii corripiunt antepenultimam. *Jam Geraſenorum ſteterat ſub littore puppis;* quam producit Prudentius: niſi malis ſcribere *Geraſſenos* geminando literam *ſ.*

139. *Clamarat, ſed ab ore hominum.*] Dæmones Chriſtum Deum eſſe agnoviſſe, ac falſos fuiſſe teſtantur Matth. 8. Marc. 1. 3. & 5. Luc. 4 & 8 *Is, ut vidit Jeſum, procidit ante illum, & exclamans voce magna dixit: quid mihi, & tibi eſt Jeſu Fili Dei altiſſimi? Obſecro te ne me torqueas.*

140. *Cognoſcimus Jeſu.*] Non ſemel in hoc peccatum incidit Prudentius; niſi legas *Iſu*, ut quidam volunt, ſed de hoc pag. 8.

141. *Quem ſolis Iberi veſper habet.*] Familiaris omnibus poëtis hic loquendi modus. De Ibero Hiſpaniæ fluvio, pag. 305.

Veſper habet, [142] roſeos & qui novus excipit ortus.
Laxavit [143] Scythicas verbo penetrante [144] pruinas
Vox Evangelica: [145] Hyrcanas quoque fervida [146] brumas
Solvit, ut exutus glacie jam mollior amnis
[147] Caucaſeâ de cote fluat [148] Rhodopeïus Hebrus.
Manſuevêre [149] Getæ, feritaſque cruenta [150] Geloni
Lacte mero ſitiens exanguia pocula miſcet,

INTERPRETATIO.

& is, qui videt ortum auroræ, audiit adventum Chriſti. Vox Evangelica liquavit glaciem Scythicam verbo ſecante. Calida etiam illa vox *exeluit gelu Hyrcanum, ut Hebrus Thracius regelatus jam* factus *fluvius flueat effluat de rupe excelsâ. Getæ mitigati ſunt; & barbaries ſanguinaria Gelonorum ſitiens* nunc *implet pocula in-*

NOTÆ.

142. *Roſeos & qui novus excipit ortus.*] *Roſeus veſper* perperam legebatur. Ortui enim ſolis id convenit. Unde Claudianus de Cometa: *Roſeo ſolis prolatus ab ortu.* Apud Naſouem quoque *Roſea aurora* occurrit.

143. *Scythicas.*] Apud Scythas populos Scythiæ, quæ regio verſus Septentrionem longe lateque exereſcit in Europa & Aſia, Moſcoviæ & Tartariæ reſpondet, maximum eſſe frigus, atque apud alias regione Septentrionales, notum eſt omnibus.

144. *Pruinas.*] Pruina, ros conceretus κατὰ μετάθεσιν, quaſi *pyrina* dicta ἀπὸ τοῦ πυρὸς, quia ſi effectum ſpectes, ejuſdem eſt ac ignis naturæ: vel, quod Feſto placet, à *peruro*, quòd, cùm ſole liquefacta eſt, fruges perurat & arbuſta.

145. *Hircanas.*] Hyrcania Aſiæ regio ſylvis aſpera, & feris fœcunda: antiquitus terminabatur à Septentrione mari Caſpio ſeu Hyrcano ſic ab ea dicto, ab Ortu Margiana, ab Occaſu Media, & à Meridie Parthia; nunc ubi *Gilan, Tabareſtan, & Gorgian.*

146. *Brumas.*] Pro ipſo frigore quoque accipitur, à Virgilio Æneid. 2. v 472. *Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat:* licet dies ille ſit ſolſtitii hyemalis initium hyemis; unde Ovidius: *Novi prima eſt, veteriſque noviſſima ſolis.* Et A. Gell. *Nam in ſeptimo ſigno fit ſolſtitium à bruma, in ſeptimo bruma à ſolſtitio.*

147. *Caucaſea de cote.*] Caucaſus: alter in Scythiæ & Indiæ confinio, ex quo Indus & Oxus profluunt; alter inter mare Caſpium & Pontum Euxinum, cujus tanta eſt altitudo, ut ad tertiam noctis partem vertices illius ſolis adhuc radiis illuſtrentur. Is perpetuis nivibus rigens eſt, & ſcopuloſus; unde *ſcopuli Caucaſi* in proverb. abierit. Prudentium eo ſenſu poſuiſſe haud dubium eſt, ſiquidem.

148. *Rhodopeïus Hebrus.*] Hebrus fluvius Thraciæ maximus in Ægæum mare influit, atque oritur ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibuſdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere. Quæ cum ita ſint; Hebrum à Caucaſo monte Pontus Euxinus, maximaque pars Thraciæ dividunt.

149. *Getæ.*] Sarmatiæ Europææ gens fuit ad utramque Danubii ripam juxta Euxinum-Pontum, quos alii cum Dacis confundunt, alii quandoque diſtingunt.

150. *Geloni.*] Geloni, vel Gelones Scythiæ Europææ populi apud Boriſthenem fluvium incolentes, eoque nomine vocati ob Gelonum Herculis filium. Solebant ſe pingere, ut in prælio terribiliores apparerent, ſanguinemque equinum potabant. Horum meminit Lucan. lib. 3. *Maſſagetes quo fugit equo, volucreſque Gelones.*

[151] Libatura ſacros Chriſti de ſanguine potus.
Novit & [152] Atlantis pridem plaga perfida Mauri
Dedere [153] crinitos ad Chriſti altaria Reges.
Ex quo mortalem præſtrinxit Spiritus alvum,
[154] Spiritus ille Deus; Deus & ſe corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creavit;
[155] Delphica damnatis tacuerunt ſortibus [156] antra:
[157] Non tripodas cortina tegit, non [158] ſpumat anhelus

INTERPRETATIO.

cruenta uno lacto, potura ſanctas potiones de ſanguine Chriſti. Et regio montis Atlantis Mauritani pridem inſidelis ſolet offerre Reges ſuos *comatos aris Chriſti.* Ex eo tempore *quo* ſanctus *Spiritus, qui Spiritus Deus* eſt, *obumbravit utero mortali; & Filius*, qui *Deus* eſt, *incluſit ſe in corpore Mariæ, &* ſibi *formavit corpus humanum ex* ſangnine *virginis, talis abolitis antra Delphica ſiluerunt; cortina non occultat tripodes;* ſacerdos *afflatus numine non prodit anhelus* caſus *ſcriptos*

NOTÆ.

151. *Libatura ſacros Chriſti de ſanguine potus.*] Nam Chriſtiani ſacrificii tempore olim in eccleſiâ ſub utrâque ſpecie panis & vini communicaſſe quamplurimi nobiles quidem atque eruditi ſcriptores probarunt. Quin etiam nuper hac de re libri in lucem ſunt editi, quos conſule.

152. *Atlantis Mauri.*] Mauri in Africâ habitabant circa littus maris, inter fretum Gaditanum, & Numidiam. Nunc in eo tractu ſunt regna Fezzæ & Marochii. Ab Atlante monte hujus regionis maximo Mauri dicti ſunt à Prudentio *Atlantes.*

153. *Crinitos.*] Mauri, Barbarique alebant capillos, ungebant, variiſque decorabant ornamentis.

154. *Spiritus ille Deus : Deus.*] Non Dei : videtur Maronis reſpexiſſe illud. *Deus, Deus ille, Menalca.*

155. *Delphica damnatis tacuerunt ſortibus antra.*] Cicero ſuis temporibus oracula defeciſſe teſtatur, præcipue vero, teſte Celſo Epicureo, oraculum Delphicum, Clarium, Dodonæum. Sed Statius 8. Thebaid. verſ. 196. apertius id declarat. Auguſtus enim Imperator cum ad Delphicum Oraculum duos miſiſſet legatos, hæc ex Oraculo dicta fuiſſe refert : *Me puer Hebræus, divos Deus ipſe gubernans, cedere ſede jubet, triſtemque redire ſub orcum; aris ergo dehinc tacitus diſcedito noſtris.*

156. *Antra.*] Delphi, Phocidis urbs in Achaïa, Apollinis Oraculo celeberrima.

157. *Non tripodas cortina tegit.*] Tripus vas erat ingens, tribus nitens pedibus: vel puteus tres latus pedes : vel ſella tribus fulctis impoſita, in medio patens, ubi ſedebat vates. Tripus autem aliquando æreus, aliquando aureus, etiam corio Pythonis ſerpentis coopertus; quod operculum, integumentumque *Cortina* dicitur. Unde Iſidor. lib. 19. cap 27. *Cortinæ ſunt aulæa, id eſt, vela de pellibus, qualia in Exod. loquuntur, à quibus tabernaculum extrinſecus tegebatur. Dictæ autem cortinæ à coriis, eo quod prius ex pellibus fuiſſent facta.* Varro tamen, Paulus Pompeiana epitome, & Servius *Cortinam*, pro ipſo antro, adyto, & loco ſubterraneo, ubi tripus collocatus erat, accipiunt. *Cava cortina dicta, quod eſt inter terram & cælum ad ſimilitudinem Cortinæ Apollinis : ea à corde, quod inde ſortes primùm æſtimata.*

158. *Spumat anhelus.*] Virgil. lib. 6. verſ. 77. *At Phœbi nondum patiens immanis in antro bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat os rabidum, fera corda domans fingitque premendo.*

[159] Fata Sibyllinis fanaticus edita libris;
Perdidit inſanos mendax [160] Dodona vapores;
Mortua jam mutæ lugent oracula [161] Cumæ:
Nec reſponſa refert Libycis in Syrtibus [162] Ammon:
Ipſa ſuis Chriſtum Capitolia Romula mærent
Principibus lucere Deum, deſtructaque templa
Imperio cecidiſſe Ducum. Jam purpura ſupplex
Sternitur Æneadæ rectoris ad atria Chriſti,
Vexillumque Crucis ſummus dominator adorat.
Principibus tamen è cunctis non defuit unus
Me puero, ut memini, [163] ductor fortiſſimus armis,
[164] Conditor & legum, celeberrimus ore manuque;

INTERPRETATIO.

in libris Sibyllarum; Dodona fallax amiſit ſuos afflatus ridiculos; Cumæ jam tacitæ deplorant oracula perdita; nec Ammon dat reſponſiones in deſertis Libycis; Capitolium ipſum Romanum luget, quòd ſui ſenatores agnoſcant Chriſtum eſſe Deum, & delubra diſturbata juſſu conſulum corruerint. Jam purpura principis oriundi ab Æneâ ſupplex provolvitur ad veſtibula templorum *Chriſti: & ſummus Imperator veneratur ſignum Crucis. Tamen inter omnes Imperatores unus repertus eſt, qui, ut memini, cum eram puer, fuit dux præſtantiſſimus armis, & lator legum, cla-*

NOTÆ.

159 *Fata Sibyllinis.*] Sibyllæ nómine nuncupatæ fuerunt feminæ, quæ futura cum aliquo impetu furoris, Deique afflatu prædicebant. Plures paucioresve à diverſis auctoribus numerantur. Ea tamen, quæ Tarquinio Superbo libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos, obtulit, nobiliſſima eſt. Ipſius enim libros in Capitolini Jovis ſacrario ſub terram in arca lapidea depoſuit Tarquinius, conſtitutis viris, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, illos conſulerent.

160. *Dodona.*] In Dodonæa Epiri ſylva, oracula, reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ.

161. *Cumæ*] Urbs Campaniæ, circa promontorium Occidentale ejus ſinus, ab Eubœnſibus condita: nunc everſa eſt; non longe Cumanum, villa à Cicer. commemorata; & antrum Cumanæ Sibyllæ, quæ & Cumæa à Virgil. dicitur *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.*

162. *Ammon.*] Urbs Libyæ inferioris in Cyrenaicæ regionis confinio, clara templo à Libero Jovi extructo, ubi Jupiter colebatur in forma arietis, & conſulebatur.. Ab arena, ἄμμος enim Græcis arena eſt, Ammon dicitur. De Libycis Syrtibus, pag. 48. Capitol. pag. 162.

163. *Ductor fortiſſimus armis.*] Julianus Apoſtata, qui anno 355. Cæſaris dignitate auctus, datâ in matrimonium Helena ſorore Conſtantii, & Galliis præpoſitus multa contra Germanos, Francos, & Alemannos egregie geſſit, ita ut horum Regem Chonodomarum vinctum Romam ad Conſtantium miſerit. De Minerva, Junone, aliiſque deis, quos coluit Julianus, ſemel atque iterum in Hymnis; atque infr. in l. 1 adverſ. Symm..

164. *Conditor & legum.*] Studium illud æquitatis tuendæ apparuit, quod quædam in jure civili reformaverit. *Jura,* inquit Marcellinus lib. 22. *correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquido quid juberent fieri, vel vetarent.* Et lib 25. *Indicta ſunt tributorum admodum levia, coronarium indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci jurgia cum privatis, vectigalia civitatibus reſtituta cum fundis, &c.*

Conſultor patriæ, ſed non conſultor habendæ,
Religionis, amans tercentum millia divûm.
Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus orbi,
Auguſtum caput ante pedes curvare Minervæ,
Fictilis & ſoleas Junonis lambere; plantis
Herculis advolvi; [165] genua incerare Dianæ:
Quin & Apollineo frontem ſubmittere gypſo,
Aut Pollucis equum ſuffire ardentibus extis.
[166] Fortè litans Hecaten placabat ſanguine multo:
Pontificum feſtis ferienda ſecuribus illic
Agmina vaccarum ſteterant, vitulaſque revinctâ
[167] Fronte coronatas umbrabat torta cupreſſus:
Jamque inſertato reſerarat viſcera cultro

INTERPRETATIO.

viſſimus eloquentia & fortitudine, ſtudioſus reipublicæ, ſed non ſtudioſus veræ religionis, adorans millia deorum innumerorum. Is Imperator *infidelis Deo, fidus licet in Romam,* cœpit *demittere caput coronatum ante pedes Minervæ, & oſculari calceos Junonis argillaceæ, ſe proſternere ad pedes Herculis, aſſignare votum in femore Dianæ, ſubmittere caput ſtatuæ Apollinis, aut fumigare viſceribus ferventibus equum Pollucis. Forte ſacrificans Proſerpinæ expiabat* numen *multo cruore. Illic turba vaccarum ſteterat immolanda ſolenniter ſecuribus, &* rami *cupreſſini complicati opacabant caput juvencarum coronatarum; & jam longævus pontifex vittatus*

NOTÆ.

165. *Genua incerare.*] Hoc eſt cereas tabellas, litteris ſignatas, quæ vota explicabant, Dianæ imaginibus affigere. Id *aſſignare* uno verbo dixit Apulejus Apolog. *Votum in alicujus ſtatuæ femore aſſignaſti.* Aliter tamen explicat Ramires in Martial. qui *incerare* vult eſſe idem ac precando prehendere deorum genua, qui habitus eſt miſericordiam implorantium, ac tot & toties prehendebant deorum genua, ut ſudore incraſſarentur, & videretur illis quaſi cera ſuperpoſitâ. Hinc Martial. *Cerea toga* pro ſquallida. Facit & huic opinioni Arnob. lib. 6. adverſ. Gentes.

166. *Fortè litans Hecaten.*] Hoſtiarum ſanguine plurimo aras crebritate nimiâ Julianum perfudiſſe, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges, aveſque candidas terrâ quæſitas & mari, ipſemet fatetur Ammianus Marcellinus lib. 22. unde etiam illum à multis dictum fuiſſe victimarium ſcribit. Sacrificanti vero portenta ſæpius accidiſſe, varii tradunt. Alii aſſerunt aliquando extra animalium crucem coronatam edidiſſe: alii, dum complures hoſtias Marti parabat ultori, ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admotos voluntate ſuâ novem procubuiſſe triſtiſſimos, decimum vero, qui defractis vinculis lapſus ægre reductus eſt, mactarum ominoſa ſigna monſtraſſe. Sed ne ſim infinitus, omitto cetera Id unum animadvertas Prudentium, ut videre eſt apud Baron ann 362 ſolum retuliſſe Chriſtiani adoleſcentis, qui putabatur Gentilis, præſentiâ, quam horrerent dæmones, victimarum immolationem impeditam omnino fuiſſe, territumque ſacerdotem corruiſſe, ac ipſum Julianum præ metu ſolum aufugiſſe.

167. *Fronte coronatas umbrabat torta cupreſſus.*] Virg. lib 3. *Stant manibus aræ, cæruleis mæſtæ vittis, atrâque cupreſſo.* De quâ ſacrificiorum pompa, de cæremoniis ac ritibus multa veteres poëtæ, necnon ipſe Prudentius Hymn. S Rom.

Vittatus de more ſenex, manibuſque cruentis
Tractabat trepidas lethali frigore fibras,
Poſtremoſque animæ pulſus in corde tepenti
Callidus interpres numeris & fine notabat;
Cùm ſubitò exclamat media inter ſacra ſacerdos
Pallidus: En quid ago? majus, Rex optime, majus,
Numen neſcio quod noſtris intervenit aris,
[168] Quàm ſufferre queant ſpumantia cymbia lacte,
Cæſarum ſanguis [169] pecudum, verbena, coronæ.
[170] Accitas video longè diſpergier umbras.
[171] Territa Perſephone vertit veſtigia retro,
[172] Extinctis facibus, fracto fugitiva flagello.
Nil agit [173] arcanum [174] murmur; nil Theſſala proſunt

INTERPRETATIO.

ſolverat ſecundum conſuetudinem viſcera cultro immiſſo, & tenebat manibus ſanguinolentis exta tremula frigore mortifero, & aruſpex intelligens numeris & fine conſpiciebat in corde tepido ultimas palpitationes. Cum derepente aruſpex pallens metu *vociferatur in medio ſacrifi io! En quid ago, ô Imperator optime? Deus ignotus major, major quam pocula ſpumantia lacte, cruor belluarum mactatarum, verbena, corona poſſint ſuſtinere, intervenit noſtris ſacrificiis. Aſpicio umbras accerſitas diſpargi. Proſerpina conturbata, funalibus reſtinctis, flagello conciſo, fugitiva diſcedit retro. Clamores arcani ſunt vani: verba magica proſunt nihil:*

NOTÆ.

168. *Quam ſufferre queant ſpumantia cymbia lacte.*] Sanguinem & lac, quia his paſci & delectari animas credebant, etiam aliquando vinum, & mel, & aquam in ſacrificiis affundebant: *Inferimus tepido ſpumantia Cymbia lacte, ſanguinis & ſacri pateras.* Virg lib. 3. Æn. Cymbia autem, vaſa ſunt oblonga & anguſta, in modum cymbæ.

169. *Pecudum verbena*] Verbenæ nomen, teſte Pontano, in ſacris ita accipiebatur, ut non tantum herbam ſignificaret certam *de la vervine*, ſed omnem herbam cum ſuâ terra, è puro ſacroque loco evulſam. Qua pernncti magi putabant id impetrari, quod volebant. Unde Virg. eclog. 8. *Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura, conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris experiar ſenſus.*

170. *Accitas video umbras.*] Heinſius legit, *Excitas*, quod ſit proprium in re magica verbum. Apud Maron. eclog. 8 *Manes excire ſepulchris.*

171. *Territa Perſephone.*] A Græcis περσεφόνη dicta fuit Proſerpiua, vel περσεφόνεια, qnaſi à πέρθω vaſto, & φόνω occido, vel qnaſi φέρουσα φόνον Ovid lib 4. Faſt. *Perſephone clamant, ad tua dona veni.*

172. *Extinctis facibus.*] Non diſſimili modo in funere Tibulli apud Naſonem: *Puer Veneris fert everſamque pharetram, & fractos arcus, & ſine luce facem.*

173. *Arcanum murmur, nil Theſſala proſunt carmina.*] Id eſt, ſolennis ac ritualis verborum formula, quâ magi utebantur, ac præcipue Theſſali incantationibus maxime dediti, eo quòd ſuccis herbarum magicarnm agri Theſſali abundant. Unde Horat. Epod. 5. *Quæ ſidera excantatá voce Theſſalá, lunamque calo deripit.*

174. *Murmur.*] Silius Italicus lib. 1. *Tum magico volitant cantu per inania manes exciti.* Et Prudentius libro adverſus Symmachum: *Murmure jam magico tenues excire figuras, atque ſepulchrales ſcite incantare favillas.*

Carmina,

Carmina ; turbatos revocat nulla hoſtia Manes.
Nonne vides, ut thuribulis frigentibus ignis
Marceat? ut canis pigreſcat pruna favillis?
Ecce [175] Palatinus pateram retinere miniſter
Non valet : eliſâ diſtillant balſama dextrâ:
[176] Flamen & ipſe ſuas miratur vertice laurus
Cedere ; & incertum fruſtratur victima ferrum.
[177] Neſcio quis certè ſubrepſit Chriſticolarum
Hic juvenum genus hoc hominum tremit infula, & omne
Pulvinar divûm [178] lotus procul abſit & unctus ;
Pulchra reformatis redeat Proſerpina ſacris.
Dixit, & exanguis collabitur : ac velut ipſum
Cerneret exerto minitantem fulmine Chriſtum.
Ipſe quoque exanimis poſito diademate Princeps
Pallet, & adſtantes circum inſpicit, [179] ecquis alumnus
Chriſmatis inſcripto ſignarit tempora ligno;

INTERPRETATIO.

nulla victima educunt animas perterritas. Num cernis, ut ignis langueſcit in acerris deferventibus? Ut carbones deficiunt velati cineribus albeſcentibus. En famulus palatii non poteſt retinere calicem : balſama effluunt è manu debili. Et ſacerdos ipſe miratur quòd ſua lauri delabantur è capite Et victima declinat enſem, qui non fecit *certò. Sane aliquis de juvenibus Chriſtianis eſt huc ingreſſus furtim. Infula & lecti* dicati *deis formian. genus hominum. It lotus & unctus recedat longè, ut ſacrificiis renovatis formoſa Proſerpina redeat. Sic locutus eſt,* & *ſeminecis cadit : non ſecus ac ſi videret Jeſum ipſum intentantem fulmen paratum. Imperator ipſe etiam ſemimortuus, extractâ coronâ, palleſcit, & aſpiciens aſtantes* petit ; *num aliquis è pueris haberet in fronte expreſſum ſignum bap-*

NOTÆ.

175 *Palatinus miniſter.*] Puer regius. Palatina enim officia dicuntur officiales aulici, & imperatorii. Julius Capitol. *Quum iret ad hortos nominis ſui, omnia palatina officia ſequebantur.* A palatio illud nomen deducitur. De Flaminibus, pag 131. Pulvinaribus, 165. De Proſerpina, in lib 1 contra Symmach.

176 *Flamen & ipſe ſuas miratur vertice laurus cedere.*] Flaminis Romani coronam fuiſſe lauream hinc diſcimus.

177. *Neſcio quis certè ſubrepſit Chriſticolarum huc juvenum.*] Verba Lactantii lib 4 c 27. referam, quæ belle ad hanc rem facere mihi videntur. *Nam cum diis ſuis immolant, ſi aſſiſtat aliquis ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant. Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates. Et hæc ſæpe cauſa præcipua juſtitiam perſequendi, malis regibus fuit. Cum enim quidam miniſtrorum noſtrorum ſacrificantibus dominis aſſiſterent, impoſito frontibus ſigno deos illorum fugaverunt, ne poſſent in viſceribus hoſtiarum futura depingere,* &c.

178. *Lotus procul abſit & unctus.*] Quòd, qui ſacris aquis abluebantur, ii in aquam mergebantur, tingebanturque oleo ; Chriſtiani vocati fuêre *uncti* & *loti*.

179 *Ecquis alumnus Chriſmatis inſcripto ſignarit tempora ligno.*] Omnes legunt, *ſigno* : Heinſius vero putat, *ſignare ſigno*, inconcinnius dici, quam *ſignare ligno*, nititurque autoritate Jureti ad Paulinum lib. 2. de vitâ B. Martini.

Qui [180] Zoroaſtrêos turbaſſet fronte ſuſurros.
Armiger è cuneo [181] puerorum flavicomantum
Purpurei cuſtos lateris deprenditur unus:
Nec negat, & gemino gemmata haſtilia ferro
Projicit, ac ſignum Chriſti ſe ferre fatetur.
Proſiluit pavidus dejecto Antiſtite Princeps,
Marmoreum fugiens nullo comitante ſacellum,
Tum tremefacta cohors, dominique oblita, ſupinas
Erigit ad cælum facies, atque invocat Jeſum.
Jamne piget facti? jam pœnitet? en tibi Chriſtum,
Infelix Judæa, Deum: qui, ſabbata ſolvens
Terrea, mortales æterna in ſabbata ſumpſit,
Gentibus emicuit, præfulſit Regibus, orbem
Poſſidet, imperii dominam ſibi cedere Romam
Compulit, & ſimulachra deûm Tarpeia ſubegit.
Diſce tuis miſeranda malis, quo vindice tandem
Vana ſuperſtitio, lex & carnaliter acta
Plectatur, cujus virtus te proterat ultrix.
Deſtructone jacent Salomonia ſaxa metallo,
Ædificata manu? [182] jacet illud nobile templum.

INTERPRETATIO.

tiſmi, qui perturbaſſet ſuâ præſentiâ ritus magicos. Tum unus armiger è legione puerorum flavorum, & ſtipator corporis regii indicatur; qui fatetur, & abjicit haſtam armatam gemmis, & binis ferris, atque ait habere ſe notam Chriſtiani. Imperator, proſtrato Pontifice, perterritus exit foras, & ſine ullo comite fugit de templo marmoreo; dum milites tremebundi, & immemores Imperatoris attollunt in cælum vultus ſupinos, & orant Jeſum. O miſera Judæa, an jam te piget tui erroris? An jam pœnitet? En Deum tuum ſervatorem: qui, terminans ſabbata terreſtria, evexit homines in ſabbata cæleſtia. Cognitus eſt omnibus *nationibus, cognitus regibus; mundus illi eſt ſubjectus, coëgit Romam, caput mundi, ipſum adorare; & domuit ſtatuas deorum Capitolinas. Infelix agnoſce tuis calamitatibus, quis ulter tandem puniat falſum cultum, & legem obſervatam ſecundum carnem; quæ poteſtas vindex te percellat. Templum-ne Salomonis ædificatum manibus everſum eſt, metallo corrupto? Illud templum venerabile eſt everſum.*

NOTÆ.

180. *Zoroaſtrêos ſuſurros.*] Ritus magicos, aut magica ſecreta: quòd Zoroaſtres primus, teſte Plinio lib. 30. cap. 1. artes magicas inveniſſe creditur. Eadem, quâ Ninus Aſſyriorum rex, ætate floruit, à quo poſt multa prœlia debellatus fuit, & occiſus. Quo natus eſt die, riſiſſe fertur; cerebrumque ei adeo palpitavit, ut impoſitam repelleret manum; futuræ præſagio ſcientiæ.

181. *Puerorum flavicomantum.*] Flavos capillos gerentium, quos in pretio fuiſſe colligimus ex Ovidio lib. 2 Faſtor. *Forma placet, niveuſque color, flavique capilli.* Heinſius vult poëtam deſignaſſe prætorianos ex Germanis, aut aliis ſeptentrionalibus populis conſtantes, quibus proprium ac peculiare eſt flavum capillitium. De Monte Tarpeio, nempe Capitolino, jam ſupra pag. 162

182. *Jacet illud nobile templum.*] Totius confutationis hæc ſumma eſt. Omnes fere populi Chriſti fidem amplexi ſunt & dogmata: dæmones tum Chriſti, tum

Cur jacet? artificis quia dextra ſolubilis illud
Cæmentum ſtruxit reſolubile. jure ſolutum eſt,
Et jacet; in nihilum quoniam redit omne politum.
183 Quod fieri recipit, recipit quandoque perire.
Si, noſtrum contrà quod ſit, vis diſcere, templum:
Eſt illud, quod nemo opifex fabriliter aptans
Compoſuit; quod nulla abies pinuſve dolata
Texuit; exciſo quod nunquam marmore crevit:
Cujus onus nullis fultum ſublime columnis
Fornice curvato tenui ſuper arte pependit:
Sed Verbo factum Domini, non voce ſonorâ:
Sed Verbo, quod ſemper erat. Verbum caro factum eſt.
Hoc templum æternum eſt: hoc finem non habet: hoc tu
Expugnare volens, flagris, cruce, felle petiſti.
Deſtructum jacuit pœnis vexantibus: eſto.
Matris enim ex utero, quod deſtrueretur, habebat.
Sed, quod morte brevi materna ex parte ſolutum eſt,
Majeſtate Patris vivum lux tertia reddit.
184 Vidiſti, Angelicis comitatum cœtibus, alte

INTERPRETATIO.

Cur eſt everſum? Quia manus mortalis ſtructoris fecit hoc arenatum ſolutile; ergo jure deſtructum eſt, & æquatum ſolo: nam omnes res polita arte *pereunt*, & id, *quod incipit eſſe, invenit tandem aliquando finem. Sin autem cupis ſcire quale ſit noſtrum templum; illud eſt, quod nullus artifex condidit fabricando; quod nulla abies, aut pinus abraſa operuit, quod nunquam erectum fuit marmore caſo; cujus maſſa excelſa, nullis ſuſtentata columnis, pependit ſuper camerâ exili, fornice ſinuato. Sed conditum eſt Verbo Dei, non verbo articulato, ſed Verbo æterno, quod factum eſt homo. Illud templum eſt immortale: illud non circunſcribitur terminis. Tu tentans illud evincere inſectatus es flagellis, cruce, felle. Illud jacuit everſum tormentis diſturbantibus, fateor; nam aſſumpſerat in ſinu matris* id, *quod poſſet deleri. Sed tertio die eſt revocatum ad vitam poteſtate Patris* id omne *maternum, quod obierat mortem brevem. Aſpexiſti meum templum, cujus munitio me tuetur,*

NOTÆ.

Apoſtolorum imperio ejecti Meſſiæ adventum ſemel atque iterum evulgarunt: Julianus coram aulicis, omnibuſque ſatellitibus, qui ſit Chriſtus, ſenſit: denique urbs Hieroſolyma ſolo æquata, templum Salomonis everſum, Judæi exules huc & illuc vagantur; ergo occæcati ſunt Judæi, & degeneres, niſi Chriſtum agnoſcant, invocent, atque ut Deum colant.

Jacet illud nobile templum.] Veſpaſianus per Galilæam ac Judæam arma circunferens oppida pleraque in poteſtatem redegit, ac poſtremò caput gentis Hieroſolymam aggreſſus eſt, & per Titum filium obſidione cinxit anno imperii ſecundo, Chriſti 70. per azymorum dies. Templo ſuccenſo, urbs ſolo fuit æquata, cui & aratrum victor impreſſit.

183. *Quod fieri recipit, recipit quandoque perire.*] Tale illud Lactant. lib. 2 c. 11. *Quoniam eſt, apparet aliquando cœpiſſe. Eſſe enim nulla res ſine exordio poteſt: & quia cœpit, apparet quandoque deſitura. Nec enim poteſt id totum eſſe immortale, quod ex mortalibus conſtat.*

184 *Vidiſti, Angelicis comitatum cœtibus, altè ire meum.*] Die ſcilicet aſcen-

Ire meum, cujus ſervor munimine, templum.
Illius æternæ ſuſpendunt culmina portæ,
Ac per inacceſſas ſcalarum gloria turres
Tollitur, & gradibus lucet via candida ſummis:
At tua congeſtæ tumulant holocauſta ruinæ.
[185] Quid mereare [186] Titus docuit: docuêre rapinis
[187] Pompeianæ acies: quibus extirpata per omnes
Terrarum pelagique plagas tua membra feruntur
[188] Exiliis vagus huc illuc fluitantibus errat
Judæus, poſtquàm patriâ de ſede revulſus
Supplicium pro cæde luit, Chriſtique negati
Sanguine reſperſus commiſſa piacula ſolvit.
[189] En quò priſcorum virtus defluxit avorum!

INTERPRETATIO.

aſcendere ſurſum ſtipatum turbis Angelorum. Illius januæ ſempiternæ fulciunt tectum, & decor ſcalarum ſurgit per turres invias; & iter album reſplendet ſummis gradibus. Sed tua ſacrificia obruuntur ruinis tui templi *accumulatis. Titus oſtendit; Pompeii milites depopulatione, quâ tranſportarunt tua membra lacerata in cunctas regiones terræ & maris, oſtenderunt quâ pœnâ digna eſſes. Poſtquam Judæi detruſi fuerunt ex ſolo patrio, vagantur huc & illuc exules relegationibus mutabilibus; pendunt pœnas occiſionis; & conſperſi ſanguine Chriſti, cui non crediderunt, eluunt crimen patratum. Uſque eò diſceſſerunt à virtute veterum majorum.*

NOTÆ.

ſionis, nam, ut ipſe teſtatur Evangeliſta cap. 1. Actu Apoſt. *Videntibus illis elevatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum*

185 *Quid mereare.*] Titus enim exclamavit, *Se autorem ejuſmodi cladis, & everſionis non eſſe, ſed iram Dei illam urbem atque gentem evertere.*

186. *Titus.*] Veſpaſiano patri ſuffectus eſt Titus anno Chriſti 79. Præcipua in illo manſuetudinis ac facilitatis laus extitit, ita ut amor ac deliciæ generis humani vocari meruerit. Anno autem Veſpaſiani tertio, Chriſti 71. de Judæis cum patre ſuo triumphaverat; una enim Hieroſolymæ obſidione undecies centena millia, quod fando vix auditum erat, perierant.

187. *Pompeiana acies.*] Hyrcanus, Ariſtobulusque ad Pompeium confugerant, illumque de diſſidiis inter ſe ortis judicem conſtituerant. Is querebatur ſe regno à minore natu fratre ſpoliatum, alter regno Hyrcanum excidiſſe dicebat propter ignaviam. Ariſtobulus vero indignum ratus majeſtate regiâ Romanum affectari decem, injuſſus redit in Judæam. Quare offenſus Pompeius Hieroſolymam cum exercitu proficiſcitur, expugnat, capit. Olymp. 179. Ann. U. C. 690. ante Chriſtum 62. Populi Romani ſtipendiariam facit, urbes à Judæis belli jure captas liberas eſſe jubet, tam maritimas, quam mediterraneas, & proprio præſidi parere. *Sicque tum primùm libertatem amiſimus*, ait Joſephus, *ſubjecti Romanorum imperio, & regionem de Syris bello captam reddere ipſis coacti ſumus, & inſuper pluſquam decem millia talentorum brevi tempore à nobis Romani exegerunt.*

188. *Exiliis vagus huc illuc.*] Unde David Pſalm. 49. *Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos, iratus es, & miſertus es nobis.*

189. *En quo defluxit.*] Tale illud: *En quo diſcordia cives produxit miſeros, en quis conſevimus agros.* Quare perperam mutatum eſt Weitzio.

Servit ab antiquis dilapſa fidelibus hæres
Nobilitas, ſed jam non nobilis. illa recentem
Suſceptat captiva fidem: vis tanta novellæ
Credulitatis ineſt. Chriſtum confeſſa, triumphat
Gens infida priùs: Chriſti ſed victa negatrix
[190] Subditur imperio [191] dominos ſortita fideles.

CONTRA [192] HOMUNCIONITAS.

SUNT qui Judaïco cognatum dogma furori
Inſtituunt, media Chriſtum ratione ſecuti.
Hoc tantùm, quòd verus homo eſt; at cælitùs illum
Affirmant non eſſe Deum: pietate fatentur;
Majeſtate negant. morum pro laude ſacratum
Concelebrant: adimunt naturæ ſumma ſupernæ.
Omne opus egregium, per quod ſolertia pollens
Emicat, ingenii eſt, aut roboris: illud acuto
Corde viget: duris excellit viribus iſtud.
Mortale eſt ſed utrumque homini: nam cana ſeneſcunt
Ingenia, & validos [193] conſumunt ſecla lacertos.

INTERPRETATIO.

Gens hæres nobilis, oriunda à patribus fidis in Deum *addicitur in ſervitutem. Sed nunc non* eſt *nobilis. Gens* vero *captiva profitetur fidem novam; cujus nova fidei virtus* [eſt *tanta*, ut *gens*, quæ erat *infidelis ante*, *confeſſa Jeſum triumphet.* Gens *autem negans Jeſum, victa alieno eſt ſub imperio, nacta Dominos fidos* in Deum.

*[*Sunt* nonnulli, *qui perpendentes Jeſum modo, qui tenet medium, excogitant ſectam non abſimilem ſectæ Judæorum. Fatentur id unum*, nempe Chriſtum *eſſe verum hominem, ſed negant illum eſſe Deum delapſum è cœlo. Volunt fuiſſe pium, negant eſſe Deum. Colunt donatum divinitate propter meritum morum, at ſpoliant re præcipuâ naturæ divinæ. Omnia facta illuſtria, quibus ſapientia potens eminet, oriuntur ex ingenio aut robore. Illa pertinent ad animum ſolertem, hæc conſtant validis viribus: tamen utraque in homine ſunt obnoxia morti. Nam cana ingenia debilitantur, & firma latera enervantur ætate.*

NOTÆ.

190. *Subditur imperio.*] *Per omnes gentes*, inquit Auguſtinus, *diſperſi ſunt Judæi teſtes iniquitatis ſuæ, & veritatis noſtræ. Ipſi habent codices, de quibus Prophetatus eſt Chriſtus, & nos tenemus Chriſtum.*

191. *Dominos ſortita fideles.*] Quod perpendens Auguſtinus in Pſal. 58. *Omnes Romani facti ſunt, & omnes Romani dicuntur: Judæi verè manent cum ſignò: nec ſic devicti ſunt, ut à victoribus abſorberentur.*

192. *Homuncionitas.*] Alii, *Homuſionitas*, ab ὁμόουσιοι, & ὁμοιούσιοι: ſed *Homuncionitarum* nomen non eſſe ſollicitandum nos docet auctor antiquus de hæreſibus; quem ſub Prædeſtinati nomine Jacobus Sirmondus S. J. emiſit in lucem: *Homuncioni-ta, qui dicunt in corpore hominis eſſe imaginem Dei, non in anima.*

193. *Conſumunt ſecla lacertos.*] *Subruit hæc ævi demoliturque prioris robora; fletque Milo ſenior, cum ſpectat inanes illos, qui fuerant ſolidarum more ferarum Herculeis ſimiles, fluidos pendere lacertos.* Ovid. 15. Metam. loquens de ſenectute.

Hæc nos in Domini virtute & laude perenni
Non ſequimur: ſequimur, nullo quod ſemine terræ
Germinat: immundum quod non de labe virili
Sumit principium. tener illum ſeminat ignis:
Non caro, nec ſanguis patrius, nec [194] fœda voluptas.
Intactam thalami virtus divina puellam
Syncero afflatu per viſcera caſta maritat.
Incomperta ortûs novitas jubet, ut Deus eſſe
Credatur Chriſtus ſic conditus. innuba virgo
Nubit Spiritui, vitium nec ſentit amoris.
Pubertas ſignata manet: gravis intus, & extra
Incolumis: florens de fertilitate pudica
Jam mater, ſed virgo tamen: maris inſcia mater.
  Quid renuis? quid inane [195] caput, non credule, quaſſas?
[196] Angelus hoc ſancto pronuntiat ore. placetne
Credere, & Angelicis aurem reſerare loquelis?
Ipſa coruſcantis [197] monitis ſacra virgo miniſtri
Credidit, atque ideo concepit credula Chriſtum.
Credentes nam Chriſtus adit: dubitabile pectus,
Sub titubante fide, refugo contemnit honorē.

INTERPRETATIO.

Nos Chriſtiani numeramus illa inter virtutes Chriſti, & laudes æternas: conſideramus veniſſe in terram ſine ullo ſemine mortali, habuiſſe ortum ſine conſortio viri, nec carnem, nec ſanguinem patris, nec voluptatem libidinoſam illum formaſſe, ſed ignem purum. Vis divina immittens Spiritum ſanctum in uterum caſtum, gravidat virginem expertem nuptiarum. Inſolentia ſingularis nativitatis nos cogit credere Jeſum ita natum eſſe Deum. Virgo innupta nubit Spiritui ſancto, *nec ſentit ſtimulos amoris, virginitas remanet illibata,* eſt *intus pregnans, & extra integra, fulgens fecunditate pudicâ.* Eſt *jam mater, ſed virgo ſimul:* eſt *mater non experta virum.* Cur id *reſpuis.* Cur, & *pertinax, concutis caput leve? Angelus illud profert ore ſacro; vis-ne credere, & patefacere aures verbis Angeli? Beata Maria ipſa habuit fidem nuntio Angeli ſplendidi, quare,* quòd *crediviſſet, peperit Jeſum. Nam Jeſus inviſit eos, qui credunt,* & *aſpernatur cor varium, cujus fides vacillat,* illi *denegando* hunc *honorem.*

NOTÆ.

194 *Fœda voluptas.*] Auguſt. *Virgo quippe genuit, quia Virgo concepit. Inviolata peperit, quia in conceptu libido non fuit.*

195. *Caput quaſſas.*] Alludit ad hæc verba Pſalm. 48. 15. & 108. 26. *Viderunt me, & commoverunt capita ſua.*

196. *Angelus hoc ſancto pronuntiat ore.*] *Et reſpondens Angelus dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Luc. c. 1.

197. *Monitis ſacra virgo miniſtri credidit.*]. Nonne *monitum credidit.* Nam ſupra: *ille Deum vidit, viſum mox credidit.* Et infra v. 712. *Jam crede Deum.* Paſſione Vincentii: *Repente Chriſtum credidit.* v. 348.

[198] Virginitas, & prompta fides Chriſtum bibit alvo
Cordis, & intactis condit paritura latebris.
Crede, quod emiſſus ſolio Patris angelus infit.
Vel, ſi [199] concretus liquidam de ſidere vocem
Non capit auditus, mulier quid conjuge prægnans
[200] Clamet anus, credens & tandem ſobrius audi.
Mira fides! utero puer interceptus anili
Virgineum Dominum materno ex ore ſalutat
[201] Primus, & infantem non natus nuntiat infans
Jam noſtrum vagire ſibi: nam puſio nondum
Norat, & ora Deo reſerabat garrula Chriſto.
Promite ſecretos fatus: date, pandite librum,
Evomuit ſpirante Deo quem ſanctus Eſaïas.
Percenſere libet, calamique revolvere ſulcos,
Sidereis quos illa notis manus aurea duxit.
Ite hinc, dum rutilos apices ſummiſſus adoro:
Dum lacrymans veneror, dumque oſcula dulcia figo.
[202] Gaudia concipiunt lacrymas, dant gaudia fletum.

INTERPRETATIO.

Pudicitia, & fides prompta excipiunt Jeſum ſecreto cordis; & Maria *paritura excipit viſceribus illibatis. Adjungo fidem huic, quod dicit Angelus miſſus è ſede ætheriâ. Quod ſi aures ſtolidæ non recipiunt vocem puram de cælo, audi tandem credens & mente ſanâ, quid fœmina ætate provecta, gravida è* ſuo *marito clamet. Puer, quod vix poteſt credi, incluſus in utero vetulo ſalutat ore matris Deum Filium Virginis. Et puer nondum natus primus indicat puerum; nam is puer nondum noverat puerum,* qui datus eſt nobis, *jam ſe alloqui, & aperit os loquax homini Deo. Afferte dicta prophetica; date, aperite librum, quem pius Iſaïas afflatus divino Spiritu edidit. Placet evolvere, & perlegere ductus ſtyli, quos hæc dextra aurea formavit litteris divinis. Recedite procul, dum cælo proſtratus corruſces characteres, dum gemens veneror, & dum do ſuavia baſia. Lætitia parit lachrymas, lætitia...*

NOTÆ.

198. *Virginitas.*] Idem plane habet Auguſt. *Concepit mox ad credulitatem verbi, virilis ignara conſortii: impletur uterus nullo humano pollutus amplexu. Extat itaque Virgo, cum concepit, Virgo gravida; Virgo, cum parit; & Virgo poſt partum.*

199. *Concretus auditus.*] Craſſus, ſtupidus, obduratus, vel ſpiſſus ob tortuoſorum auris flexuum compreſſionem; ſive, ut explicat Giſelinus, *auditus ex molo terreo compactus, eòque ad cæleſtia percipienda minime accommodatus.*

200. *Clamet anus.*] De ſalute ab Elizabetha reddita loquitur: *Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me.* Illico enim Spiritu ſancto repleta eſt, & myſterium, quod virgo tacebat, agnovit.

201. *Primus & infantem non natus nuntiat infans.*] Joannes materno in utero gaudio exultavit, & dum Maria atque Elizabeth amplexus paciſque dulcia mutuo dabant oſcula, ſeſe interea infantuli conſalutabant. Luc. cap. 1.

202. *Gaudia concipiunt lachrymas.*] Ita apud Terentium Adelph. act. 3 ſcen. 4. *Oh, lachrymo gaudio.* Nec non apud Oroſium lib. 2. cap. 17. *Ita lachrymæ tuæ pectora noſtra gaudiis irrigabant, ut, quam-*

Advênit promiſſa dies, [203] quam dixerat iſte
Adfore verſiculus, cùm Virgo puerpera, teſte
Haud dubiè ſponſo, pacti cui cura pudoris,
Edidit, [204] Emmanuelque meum me cernere fecit.
Eſt ne Deus jam noſter homo? verſatur, & adſtat
Nobiſcum; nomenque probat, verſumque vetuſtis
Obſcurum ſeclis præſenti illuminat ore.
Eſt ne Deus; cujus [205] cunas veneratus Eous
Lancibus auratis regalia fercula ſupplex
Virginis ad gremium pannis puerilibus offert?
Quis tam pennatus, [206] rapidoque ſimillimus Auſtro
Nuntius; Auroræ populos, atque [207] ultima Bactra
Attigit, [208] illuxiſſe diem lactantibus horis,
Qua tener innupto penderet ab ubere Chriſtus?
Vidimus hunc, aiunt, puerum per ſidera ferri,

INTERPRETATIO.

titia movet fletus. Illud *tempus promiſſum, quod is verſiculus, (cum Virgo prægnans peperit, teſte ſuo vero marito, qui cuſtos erat virginitatis devota, & poſuit ante oculos Deum meum) prædixerat venturum, venit. Nunc noſter ſervator eſt ne Deus? Manet & vivit nobiſcum, & præſentiâ ſuâ confirmat nomen* ſuum, *& explanat* hunc *verſiculum ignotum primis temporibus. An Deus eſt is, cujus cunabula adorans oriens, affert ſupplex in pyxidibus auratis munera regalia puero involuto pannis ad ſinum virginis? Quis nuntius tam velox, & æque celer ac ventus rapidus docuit populos Orientales, & ultimos Bactros diem nutritum horis fuiſſe exortum, quo Chriſtus puer ſugeret ubera virginis?* Nam *clamant, vidimus hunc infantem ferri per cælum,*

NOTÆ.

vis nefas eſſet, te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem; quum lachrymæ illæ pietatis eſſent indices, non doloris.

203. *Quam dixerat iſte adfore verſiculus.*] Iſaïas cap 7. *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

204 *Emmanuel.*] *Ex Hebræo in Latinum ſignificat nobiſcum Deus, ſcilicet quia per Virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit.* Iſid. lib. 7. Theol. cap. 1. de Filio Dei.

205 *Cunas veneratus Eöus.*] Adi Hymnum Epiphaniæ: ibi ſane reperies Prudentium rectè ex Magorum muneribus, atque itinere inferre Chriſtum Deum eſſe, atque ut Deum colendum. De Eoo ibidem.

206. *Rapidoque ſimillimus Auſtro.*] Auſter ſive Notus, ventus à Meridie flans; acer, vehemens, & ſævus. *Nec ſi te validus jactaverit Auſter in alto.* Horat. ep. 11. lib 1.

207. *Ultima Bactra.*] Regio Aſiæ, inter Parthiam ab Occidente, atque Indiam ab Oriente, Oxo fluvio à Septentrione definita.

208. *Illuxiſſe diem lactantibus horis.*] Viri docti ſuſpicati ſunt, non *lactantibus horis*, ut multis placuit, ſed *luctantibus horis* eſſe legendum. *Quippe quòd à nativitate Chriſti horæ diei cum horis noctis quodammodo luctantur, volentibus creſcere diebus.* Sed, *lactantibus horis*, verum eſt, hoc eſt foventibus & quaſi nutrientibus. Quomodo nutriri ac ali ſpe & gaudio: & Prudentius Hymno Laurentii ſub finem, *Tuos alumnos urbicos paterno amore nutrias.*

Et

Et ſuper antiquos ſignorum ardeſcere tractus.
Diriguit trepidans [209] Chaldæo in vertice pernox
Aſtrologus, [210] ceſſiſſe [211] Anguem, fugiſſe [212] Leonem;
Contraxiſſe pedes lateris manco ordine [213] Cancrum;
Cornibus infractis domitum mugire [214] juvencum;
[215] Sidus & Hircinum laceris marceſcere villis.
Labitur hinc pulſus [216] Puer hydrius: inde [217] Sagitta:

INTERPRETATIO.

& collucere præ veteribus ſulcis ſtellarum. Aſtrologus Chaldæus pervigil in loco excelſo obſtupuit timens ſerpentem abiiſſe, Leonem fugiſſe, Cancrum curvaſſe pedes, ordine interrupto unius lateris, Taurum victum cornibus fractis mugire, & Capram langueſcere pilis caſis. Hinc Aquarius pulſus cadit; inde Sagitta.

NOTÆ.

209 *Chaldæo.*] Chaldæi, ut ait Tullius, Aſſyriorum magi ex gentis vocabulo dicti ſunt, qui diuturna obſervatione ſyderum, ſcientiam putarunt effeciſſe, ut futura, & quo quiſque fato natus eſſet, prædicerent. Tantum autem hâc in arte valuerunt Chaldæi, ut quicunque Aſtronomiam profiterentur, ab iis dicti fuerint Chaldæi. Unde A. Gell. lib. 1. cap. 9. *Vulgus autem, quos gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, mathematicos dicit.*

210. *Ceſſiſſe anguem.*] Quid hâc fictione liberalius, quid vividius, quid ingenioſius excogitari poteſt. Nihil fortaſſe apud antiquos reperies, ubi tanta vis ingenii eluceat atque elegantia.

211. *Anguem.*] Serpentem ſcilicet: quod Aſtrum habet ſtellas 18 ex quibus lucida colli eſt ſecundæ magnitudinis.

212. *Leonem.*] Quintum Zodiaci ſignum: ſive à configuratione, ſive ab ardore ſic dictum. Quemadmodum enim Leo eſt animal naturâ aridum, ita & ſignum Leonis, ſub quo Sol decurrens rebus maturitatem affert. Poëtæ fingunt fuiſſe Leonem Nemeæum ab Hercule occiſum, in cælo ab Jove tranſlatum. Conſtat ſtellis 27 inter quas inſignes & primæ magnitudinis, duæ ſunt. Altera in pectore, dicta cor Leonis; altera in caudæ extremitate.

213. *Cancrum.*] Quartum ex duodecim Zodiaci ſignis, ita dictum, quòd Sol menſe Junio ſignum hoc perambulans, paulatim incipit à nobis recedere, & curſu retrogrado ferri in modum Cancri. Conſtat ſtellis 13. ex quibus duæ magnitudinis tertiæ; una in brachio, altera in ultimo pede Auſtrino. Is Cancer, ut volunt poëtæ, à Junone in Herculem, cum Hydra Lernæa pugnantem, immiſſus fuit, ab Hercule occiſus, quòd pedem ipſius momordiſſet, & à Junone inter ſydera collocatus.

214. *Juvencum.*] Secundum Zodiaci ſignum, averſum Arieti, adverſus Geminos. Conſtat 23. ſtellis, quarum nobiliores quinque in fronte Hyades, & harum maxima oculus Tauri, ſeptem in humero Vergiliæ ſeu Pleiades. *Et ipſum*, inquit Iſidorus lib. 3. cap. 70. *inter ſidera collocant in honorem Jovis, eo quòd in bovem ſit fabuloſe converſus, quando Europam tranſvexit.*

215. *Sidus & Hircinum.*] Capra, ſignum cæleſte, ut poëtis placet, Amaltheæ Capra fuit, cujus lacte educatus eſt Jupiter. Unde Ovid. 5. Faſt. *Ab Jove ſurgat opus, prima mihi nocte videnda ſtella eſt in cunis officioſa Jovis. Naſcitur Olenia ſidus pluviale capella.* Vel ſi vis, de Capricorno loquitur decimo Zodiaci ſigno, quod 29 ſtellis conſtat. Metu enim Typhonis gigantis Pan in Capricornum ſe vertit, ſed ſemipiſcem, ut terrâ marique tutus eſſet: ob quod inventum à Jove in cælum receptus fuit.

216 *Puer hydrius*] Undecimum Zodiaci ſignum, Capricorno proximum *Ab imbribus*, nomen accepit teſte Iſidoro, *quòd hyeme quando Sol in hoc ſigno verti-*

[218] Palantes Geminos fuga ſeparat: [219] improba Virgo
Prodit amatores tacitos in fornice mundi.
Quique alii horrificis pendent in nubibus ignes,
Luciferum timuere novum: rota lurida Solis
Hæret, & excidium ſentit jam jamque futurum;
Seque die medio velandam tegmine glauco,
Splendoremque poli periturum nocte diurnâ,
Orbe repentinis caput obnubente tenebris.
Hunc ego non cumulem myrrhæque & thuris & auri
Muneribus? ſcio, quem videam; quæ dona rependam.
Hunc ego non venerer? qui cælo viſus, humique
Inventus Rex atque Deus moderatur utrumque
Naturæ ſpecimen, tumuloque inferna refringens
Regna, reſurgentes ſecum jubet ire ſepultos?
[220] Cælum habitat, terris intervenit, abdita rumpit
Tartara. vera fides. Deus eſt, qui totus ubique eſt.

INTERPRETATIO.

Errantes Gemini fugiendo disjunguntur. Falſa Virgo deſerit in cælo ſuos *procos tacitos. Atque alia ſydera, quæ dependent nubibus horridis, metuerunt ne nova ſtella lucida ſurgeret. Currus Solis pallidus non ultra progreditur, & agnoſcit ſe brevi inventurum finem, & meridie ipſo ſe obductum iri velo nigro, & noctem diurnam erepturam lumen* ſuum *in cælo*, orbe ſuo *ſe involvente tenebris ſubitis.* Vis ut *ego non illum accumulem donis & myrrha, & thuris, & auri. Non ignoro*, quis ſit is, *quem video, quæ munera offeram.* Vis ut *ego non aderem* hunc, *qui viſus* in *cælo, & habitus in terris Rex atque Deus gubernat utrumque imperium mundi, & diffindens morte portas inferorum jubet mortuos ipſum ſequi. Verſatur in cælo, deſcendit in terram, vincit infima loca.* En *vera fides. Is eſt Deus, qui eſt ubique totus.*

NOTÆ.

tur, majores pluvia profunduntur. Quare Virg 3. Georg *Cum frigidus olim jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.* Oritur enim 15. Calend. Februar. Prudentius autem vocat *Puerum hydrium*, quia fabulantur poëtæ hunc fuiſſe Ganymedem, quem Jupiter aquilâ tranſvectum ſuis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis ſitu.

217 *Sagitta.*] Signum cæleſte, ſtellas habens quinque, quæ fere in fine Capricorni cernuntur. Recepto Prometheo in gratiam â Jove, voluit ut ſagitta, qua Hercules interfecerat vulturem Promethei jecur edentem, cælo infigeretur.

218. *Palantes Geminos.*] Caſtor & Pollux à Jove ad ſingulare pietatis & fraternæ amicitiæ monumentum mutati ſunt in geminas ſtellas navigantibus ſalutares: ut Horatius cecinit Od. 3. lib. 1. *Sic fratres Helena lucida ſidera, ventorumque regat pater.* Aſtrologi Geminos ponunt tertium Zodiaci ſidus, voluntque conſtare hoc aſtrum ſtellis 25. Sol autem 14 Calend Junii illud ingreditur.

219. *Improba Virgo.*] Sextum Zodiaci ſidus: habet 26. ſtellas. Iſidorus lib. 3. docet ita dici, *quod iiſdem diebus, in quibus Sol per illud decurrit, terra exuſta Solis ardore nihil pariat, eſt enim hoc tempus Canicularium dierum.* Quidam putant Aſtræam eſſe, Jovis filiam: alii Erigonem, Icari filiam, ob inſignem pietatem à Jove in cælum tranſlatam.

220 *Cælum habitat, terris intervenit.*] Simile illud Auguſt. in Natal. ſermone 8. *Manens in ſinu patris, implevit uterum matris.* Et de Tempore ſermone 29. *Videbatur quidem in præſepio, ſed dominabatur in cælo.*

Numquid vana viros aut mens aut lingua feſellit?
Numquid fortuitis fruſtrantia dona dederunt
Caſibus, aut cæco votum ſub honore dicarunt?
Quæ porro cauſa aut ratio, ſubmittere colla
Ante pedes Mariæ: puerique crepundia parvi:
[221] Si tantùm mortalis erat, nec ſumma poteſtas
Implebat teneros divinis flatibus artus?
Sed jam tolle Magos, thus, aurum, myrrhea dona,
Quæ verum docuere Deum: præſepia, pannos,
Matris adoratum gremium. face ſideris ardens
[222] Ipſa Deum virtus, factorum & mira loquantur.
[223] Inſanos video ſubitò miteſcere ventos,
Cum jubeat Chriſtus: video luctantia magnis
Æquora turbinibus [224] tranquillo marmore tendi

INTERPRETATIO.

Numquid Magi decepti ſunt aut vana cogitatione, aut voce? Numquid attulerunt fortuito caſu munera inania; aut conceperunt vota cultu cæco. Sin autem Chriſtus *eſt tantum homo; nec ſuprema potentia divino afflatu implet membra puerilia? Quæ cauſa? Quæ ratio impellit* eos, *ut inflectant capita ante pedes Mariæ, & cunabula Chriſti? Sed* eſto, *jam non conſulamus Magos, thus, aurum, myrrham, præſepe, pannos, gremium Mariæ adoratum, lumen facis ſtellæ; quæ* omnia *monſtrarunt* Jeſum *eſſe verum Deum. Ipſius virtus, & facta mirabilia oſtendant* eſſe *Deum. Video ventos furentes ſilere, ſtatim atque Jeſus imperat: video mare commotum magnis tempeſtatibus ſterni juſſu Chriſti*, & fieri *mare pacatum:*

NOTÆ.

221 *Si tantùm mortalis erat.*] Ad probandam Chriſti divinitatem, iiſdem fere tum ſcripturæ teſtimoniis, tum argumentationibus uſi ſunt S. Irenæus lib. 3. adverſus hæreſes cap 24 S. Ignatius in epiſt. ad Epheſios, & ad Magneſianos, S. Juſtinus martyr. Apolog. 2. & in Dialogo contra Triphonem, Tertullianus lib. contra Praxeam cap 13 S. Cyprianus lib 2 adverſus Judæos ad Quirinum c. 1 Origenes lib. 7 contra Celſum, aliique omnes, qui Cerinthum, atque Ebionem refutarunt. Quare, ne longior ſim, hæc una verba S. Cyprian. lib. de Idolorum vanitate referam. *Hic eſt virtus Dei, hic ratio, hic ſapientia ejus, & gloria: hic in virginem illabitur: carnem, Spiritu ſancto cooperante, induit. Deus cum homine miſcetur: hic Deus noſter, hic Chriſtus eſt.* De Crepundiis pag 135. not. 7.

222. *Ipſa Deum virtus factorum, & mira loquuntur.*] Alterum Chriſti divinitatis argumentum firmum atque indubitatum, quod Leſſius lib. de Providentia, & Bellarminus lib. 4 de Eccleſia militante cap. 14 optime exponunt, quod Theologi omnes ad unum adhibent. Unde Joſephus ipſe, Judæus licet religione & genere lib. 18. Antiquit. Judaic. c. 4. *Eodem tempore fuit Jeſus, vir ſapiens, ſi tamen virum eum fas eſt dicere: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera ſuſcipiunt.*

223. *Inſanos video ſubito miteſcere ventos.*] Hoc inſigne miraculum ex cap. 7. Matth. deſumptum jam Prudentius deſcripſit Hymn. 9. Cathem.

224. *Tranquillo marmore.*] Mari pacato. Virg 1. Georg. *Et quando infidum remis impellere marmor conveniat.*

Impetio Chriſti: video, calcatus eundem
Cùm patitur gurges, tergum ſolidante liquore.
Ipſe ſuper fluidas plantis nitentibus undas
Ambulat, ac preſſo firmat veſtigia fluctu:
[225] Increpat ipſe Notos, & flatibus otia mandat.
Quis jubeat ſævis Aquilonibus, (Ite, ſilete,
Carceribus veſtris, amploque faceſſite ponto)
Sit niſi cælipotens, Aquilonum conditor idem?
Ninguidus agnoſcit Boreas atque imbrifer Eurus
Nimborum dominum, tempeſtatumque potentem;
Excitamque hyemem verrunt ridente ſereno.
Quis pelagi calcarit aquas? quis per vada glauca
Greſſibus impreſſis ſpatiatus triverit udum
Non ſubmerſus iter, ſola pendulus, & pede ſicco;
Æquoreæ niſi factor aquæ? [226] qui Spiritus olim
Ore ſuperfuſus patrio volitabat in undis
Nondum diſcretis, nec certo littore clauſis.
Suſtinuit greſſum Domini famulus liquor, ac ſe,
Mobilitate carens, ſolidos ſubſtrinxit ad uſus.
Quid diverſa Dei memorem facta inclita Chriſti;
Altiùs inſpectâ quem majeſtate negator,
Haud dubitans hominem, tute ipſe fatebere Numen?

INTERPRETATIO.

vidse ſuperficiem ipſius ſolidam *aquis conſolidatis, cùm aqua preſſa pedibus ſuſtinent Chriſtum. Ipſe peragrat plantis nitidis undas fluidas* naturaliter, *& firmat inceſſum quatiens fluctus. Ipſe exagitat ventos, & jubet auras quieſcere. Quis* ita *alloquitur violentos ventos? Fugite, ſilete*, repetite *veſtra antra, & recedito ex. vaſto mari: niſi ſit Deus & creator ventorum. Boreas nivoſus, & Eurus aquoſus obſervant Dominum pluviarum, & rectorem procellarum; & mutant tempeſtatem excitatam in dulcem ſerenitatem cœli. Quis incedens paſſibus impreſſis per fluctus cæruleos confecit iter fluidum non ſubmerſus, pendulus ſuper ſuperficiem, & pede ſicco? Niſi ſit Spiritus creator aquæ maris; qui Spiritus effuſus ore Patris olim ferebatur ſuper aquas nondum diviſas, nec circumſcriptas terminis fixis. Aquæ ſubjectæ* tum *non ceſſerunt pedibus Dei; & amittentes profluentiam congelantur ad uſus*, qui requirunt *ſoliditatem. Quid narrem varia facta illuſtria Chriſti Dei. O tu, qui denegas* Chriſto *divinitatem, & fateris eſſe hominem, reſpice altiùs, tu ipſe fateberis eſſe*

NOTÆ.

225. *Increpat ipſe Notos.*] Arnob. lib. 1. Cujus vocem ad ſimplicem furibunda & inſana explicabant ſe maria, procellarum turbines tempeſtateſque ſidebant. De Noto, vento à meridie flante. verſ. 611. De *Aquilone*, vento Septentrionali, qui & *Boreas* dicitur in Pſychom. ac de *Euro*, qui ventus ſpirat ab Oriente Brumali.

226. *Qui Spiritus olim volitabat in undis.*] *Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas.* c. 1. Geneſ.

Illevit cæcos oculos, & lumina limo
Reddidit, humectam ſacro ſputamine terram
Contrectans digitis. luteum medicamen operta
Nox habuit; [227] tenebras obducta uligo removit.
Inſuper oſtendit, quonam caligo lavacro
Expurganda foret. [228] variis Siloa refundit
Momentis latices, nec fluctum ſemper anhelat:
Sed vice diſtinctâ largos lacus accipit hauſtus.
[229] Agmina languentum ſitiunt ſpem fontis avari,
Membrorum maculas puro ablutura natatu.
Certatim intereà roranti pumice raucas
[230] Expectant ſcatebras, & ſicco margine pendent.
Hoc limum jubet impoſitum de fonte lavari
Chriſtus, & infuſâ vultum ſplendeſcere luce.
Norat enim limo ſeſe informaſſe figuram

INTERPRETATIO.

Deum? *Perunxit oculos cæcos, & tractans manibus terram madidam ſalivâ cœleſti, reddidit viſum* hoc *luto. Cæcitas ſanata invenit remedium* in *luto: humor infuſus reſolvit caliginem. Quin etiam monſtrat, quanam lavatio fugaret cæcitatem. Siloa variis temporibus profert undas extra alveum, nec quoque ſemper indiges aquis, ſed vicibus alternis fons ille intumeſcit multis fluctibus. Turba ægrotorum expetunt æſtum* reciprocum *fontis avari, ut lavent puris aquis ſordes corporis. Dum expectant certatim ebullitiones aquæ* moventis ſtrepitum *raucum* inter *lapides ſtillantes, & jacent* in *ripâ ſiccâ. Jeſus jubet lutum illud,* quod *applicarat* oculis, *detergi* aquis *fontis, & vultum ſplendeſcere luce redditâ. Nam non ignorabat ſeſe dediſſe*

NOTÆ.

227. *Tenebras obducta uligo removit.*] Adi Joan. cap. 9 Hymn. 9. Cathem. *Uligo autem propriè eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens.* Hic tamen ſumitur pro quocunque humore, ſeu potius pro aquâ

228. *Variis Siloa refundit momentis latices.*] *Natatoria Siloë, ad quam Chriſtus miſit hominem cæcum à nativitate, ut viſum reciperet, fons fuit, teſte Hieron. ad radices montis Sion, qui non jugibus aquis, ſed certis horis dies ebulliret, & per terrarum concava ad antra ſaxi duriſſimi cum magno ſonitu veniret. Quem fontem precibus Iſaia propheta primùm erupiſſe, ut obſeſſis ſub Ezechia rege Judæis ſuccurreretur, & quotieſcumque iidem aquatum venirent, undam præbuiſſe, hoſtibus verò advenientibus, latere conſueviſſe, Epiphanius ſcribit.* Hæc Baronius ad Ann. 33. Adi quoque cap. 9. Joannis.

229. *Agmina languentum.*] Quanquam ea dici poſſint poëticè, poëta tamen, niſi fallor, quæ cap. 5. Joan. narrantur de piſcina, cui à divina virtute, non verò à victimis, aut à ligno jacente in fundo, ex quo crux Chriſti poſtea fabrefacta ſit, vis erat ſanandi, certo quodam tempore, ſed hominibus ignoto, cum aquæ ab Angelo turbarentur, iis quæ de Siloë natatoria referuntur cap. 9. confundit. Joannes quidem aquis Siloë morbos corporis depelli, atque ablui maculas, nuſquam ſcripſit.

230. *Expectant ſcatebras.*] Ebullitiones, quæ fiunt, cùm aqua in aliquas rimas defluxerit. Unde etiam vaſa æſtuantia ſcaturire dicuntur. *Scatebriſque arentia temperat arva.* Virg. *Roranti pumice,* lapide ſcilicet cavernoſo.

ntè tenêbroſam, poprii medicamen & oris
Adjeciſſe novo, quem primum finxerat, Adæ.
Aam ſine divino Domini perflamine ſummi
Arida terra fuit, nulli priùs apta medelæ:
Sed poſtquàm liquidus cæleſti Spiritus ore
Virgineam reſperſit humum, medicabilis illa eſt:
Inde trahit ſuccum, lentoque humore ſalutem
Illinit, infunditque diem baptiſmate lota.
Cæcus adeſt, oculis jam Chriſti ex ore retectis,
Seque luto & nitidis lucem ſumpſiſſe fluentis
Clamat, [231] & auctorem ſtupefacta per oppida monſtrat:
Auctorem lucis, largitoremque dierum,
Non dedignatum medicæ [232] purgamen aquaï
Corpore ſub proprio monſtrare errantibus ægris.
Millibus è multis pauciſſima quæque retexam:
Summatim relegam, totus quæ non capit orbis.
[233] Quinque in deſerto panes jubet & duo piſces
Apponi in paſtum populis: qui fortè magiſtrum,
Non revocante fame, ſtipabant undique ſeptum.
Immemoreſque cibi, vicos, caſtella, macellum,

INTERPRETATIO.

formam limo, qui *antea* erat *informis*, *& addidiſſe Chriſto, novo Adæ, quem primum produxerat, remedium* effuſum ex *ſuo ore. Siquidem terrà ſine cæleſti flatu ſupremi Dei fuit ſicca*, & *ante nullis utilis curationibus. Sed poſtquam Spiritus ſanctus reſperſit divino ore limum* corporis *virginis*, *illa* terra *eſt ſalutaris. Haurit aquam è fonte*, *& ungit medicamen frigido humore*, *&* medicamen *lotum aquâ reddit lucem. Cæcus advenit*, *oculis jam apertis imperio Chriſti*, *& vociferatur ſe recuperaſſe viſum luto & aquis nitidis*, *& oſtendit per vicos attonitos medicum*, nempe *Dominum luminis*, *& diſtributorem dierum*, qui *non recuſavit indicare ſub* vero *& ſuo corpore ægrotis errantibus lavacrum aquæ ſalutaris. Ex tot multis aliis dicam pauca de unoquoque: leviter attingam ea*, *quæ exuperant totum mundum.* Jeſus *in deſerto jubet quinque panes*, *& duos piſces dari in cibum hominibus*, *qui*, *fame non revocante*, *forte comitabantur Chriſtum cinctum undique. Illi immemores cibi*, & *contenti imbui multis documentis, deſeruerant vicos, villas,*

NOTÆ.

231. *Et auctorem monſtrat.*] *Reſpondit: ille homo*, *qui dicitur Jeſus, lutum fecit: & unxit oculos meos*, *& dixit mihi: vade ad natatoria Siloë*, *& lava, Et abii, Lavi*, *& video. cap.9 Joan.*

232. *Purgamen corpore ſub proprio monſtrare.*] Ipſe enim in corpore proprio monſtravit, purgamen medicæ aquæ, baptiſmum ſuſcipiens.

Aquaï.] Pro *aqua*: diſſolutio more veterum diphthongi *æ*, quæ Græcis eſt *αι*, in vocales *α* & *ι*. Apud Maronem lib. 9. *Furit intus aquai fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis.*

233. *Quinque in deſerto panes*] Jam Hymn. 9. Cathem. hujuſce miraculi meminit Prudentius. *Cophinos*, vaſa viminea.

Oppida, mercatus, & [234] conciliabula, & urbes
Reſpuerant, largo contenti dogmate veſci.
Multa virûm ſtrato fervent convivia fœno.
Centenos ſimul accubitus iniere ſodales;
Seque per innumeras infundunt agmina menſas.
Piſciculis (jam crede Deum) ſaturanda duobus,
Et paucis creſcente cibo per fragmina cruſtis.
Ambeſis dapibus cumulatim aggeſta redundant
Fercula. bis ſenos micarum mollibus implent
Poſt cœnam cophinos: crudus conviva reſudat
Congeriem ventris; gemit & ſub faſce miniſter.
Quis cumulare poteſt epulas in grandia parvas?
Quis, niſi qui corpus, paſtumque, & corporis omnem
Condens ex nihilo nullâ exiſtente creavit
Mundum materiâ? non ſicut ſculptor [235] ab æris
Rudere decoctam conſueſcit [236] vivere maſſam,
Sed Deus omnipotens orbem [237] ſine ſemine finxit.

INTERPRETATIO.

macellum, oppida, mercatus, & conciliabula, & urbes. Multa epula hominum in *herbâ conculcatâ agitantur. Sodales unà inierunt diverſas accubationes* epulares, *& turba occedunt ad multas menſas,* quæ turbæ *debent ſatiari duobus piſcibus & paucis panibus, cibis multiplicatis, dum franguntur. Jam fatere* eſſe *Deum Dapibus circumeſis, cibi in unum collecti ſuperabundant: cœnâ peractâ implent duodecim corbes multitudine fragmentorum. Conviva farti elaberant ob congeriem* ciborum in *ſtomacho, & famuli gemunt ſub pondere. Quis poteſt mutare modicas eſcas in maximas? Quis* inquam, *niſi is, qui faciens totum mundum ex nihilo, creavit nullis elementis rerum exiſtentibus, corpora & cibos? Deus omnipotens non conſuefacit more ſculptorum ex ære nondum excocto maſſam decoctam vivere, ſed condidit mundum ſine elementis.*

NOTÆ.

234. *Conciliabula.*] *Conciliabulum, locus in agris aut vicis ad quem ruſtici frequentes emendi & vendendi cauſa conveniunt, certis nundinarum diebus, à verbo conciliare, emere. Imo & concilium nundina etiam dicebantur.* Eugraphius apud Terent. *Male conciliate, male empte. Nam concilium nundinas dicimus.*

235. *Ab æris rudere,*] *Rudus æris*, vel ut ait Feſtus, *raudus*, æs nondum excoctum, à Græco ῥάϐδος, virga impolita, qua olim certabant gladiatores. Sed ad alia poſtea *Raudi* vox extenſa eſt. Nam rude ſaxum, & grande *raudus* vocavit Attius; Sic æs rude & impolitum vocavere. Hinc porta Romæ *Rauduſcula*, quod eſſet ærata.

236. *Vivere maſſam conſueſcit.*] Quæ lectio hactenus fuit contempta, licet elegantiſſima ſit, & veriſſima: non vero *fingere maſſam.* Sic *ſpirantia æra* Virgil. & Claudiano. Tum *vivos vultus* Æneid 6. *Excudent alii ſpirantia mollius æra, credo equidem, & vivos ducent de marmore vultus.* Apud Juven ſat 8. *Et cum Parrhaſii tabulis ſigniſque Myronis Phidiacum viv.bat ebur.* Complura his aſſimilia occurrunt. *Conſueſcit vivere* pro *conſuefacit.* Sic lib 1. contra Symm. *Aſſueſcit ſupero pollere in ſecula regno.*

237. *Sine ſem ne finxit.*] His ac ſequentibus refutat errorem Philoſopho-

Nil erat, omne quod eſt: nil id, procedere & eſſe
Atque novum fieri, mox & grandeſcere, juſſum eſt.
Parvum de nihilo primum fuit: addita parvo
Incrementa modis auxerunt omnia plenis.
Ergo ego, cùm videam manibus ſic creſcere Chriſti
Parva alimenta hominum, poſſum dubitare per ipſum
Exiguas rerum ſpecies, elementaque mundi
Ex nihilo primum modica, & mox grandia ſenſim
Creviſſe, ex modicis quæ conſummata videmus?
Ac ne poſt hominum paſtus calcata perirent,
Neve relicta lupis, aut vulpibus, exiguis ve
Muribus in prædam nullo cuſtode jacerent?
Bis ſex appoſiti. cumulatim qui bona Chriſti
Servarent gravidis procul oſtentata caniſtris.
[238] Sed quid ego hæc autem titubanti voce retexo,
Indignus qui ſancta canam? procede ſepulchro,
Lazare. dic, cujus vocem tellure ſub imâ
Audieris: quæ vis penetraverit abdita lethi?
Quòd cum te Chriſtus penitus nigrante profundo
Immerſum vocat, ut redeas, [239] ceu proximus. audis;
Nec remoratus ades? quæ tam vicina [240] Charybdis

INTERPRETATIO.

Id *omne, quod* nunc *exiſtit, erat nihil*; Deus *juſſit illud nihil oriri, & exiſtere, & exire noviſſimum, & creſcere ſubito.* Quod productum fuit *primùm ex nihilo, fuit parvum*, ſed *incrementa adjuncta ad* illud *parvum amplificarunt omnia numeris abſolutis Ergo ego, cum intuear pauca cibaria hominum ita multiplicari manibus Chriſti, poſſem dubitare tenues figuras rerum, & elementa mundi puſilla in initio fuiſſe* producta *ex nihilo. & nunc magna ſenſim creviſſe ex exiguis* incrementis, *quæ cernimus perfecta Verum ne, poſt prandium hominum*, fragmenta *conculcata perirent, aut ne objecta lupis, ſive vulpibus, ſive exiguis muribus eſſent præda, nemine ſervante* illa, *duodecim* fuerunt *electi, qui colligerent in amplas corbes bona Chriſti monſtrata procul. Sed cur ego indignus, qui deſcribam res ſacras, illa refero voce vacillante. Lazare egredere è tumulo; dic cujus vocem audieris* conditus *in profundâ foſsâ? Quæ virtus pervenerit ad loca abdita mortis? Quia audis veluti proximus, & advolas non retardatus, cùm Chriſtus jubet te incluſum omnino in nigris inferis redire* ad vitam. *Quis gurgis tam vicinus jungit terra*

NOTÆ.

rum, qui aut mundum eſſe ab æterno, aut ſaltem prima mundi elementa olim docuerunt.

238. *Sed quid ego hac autem.*] Virgilianum illud: *Sed quid ego hac autem nequicquam ingrata revolvo.* 2 Æneid 101.

239. *Ceu proximus audis.*] Quomodo Chriſtus Lazarum ad vitam revocaverit, quamplurimi ſcriptores literis tradiderunt Quare non immoror, præcipue cum hac de re, & Joan cap. 11 locutus fuerit, & Prudentius Hymn. 9 Cathem.

240. *Charybdis.*] De illo gurgite inter Calabriam & Siciliam prope Meſſanam urbem Hymn. 6. Cathem. v. 107

Regna

Regna tenêbrarum tenui diſtantia fine
Conjungit ſuperis ? ubi [241] Tænara triſtia vaſto
In præceps dejecta [242] Chao, latebroſus & ille
Amnis inexpletis volvens incendia ripis ?
Ante fores tumuli, quas ſaxa immania duro
Objice damnaranr ſcopulis ſubſtructa cavatis,
Star Dominus, [243] nomenque ciet frigentis amici.
Nec mora : funereus revolutis rupibus horror
Evomit exequias gradiente cadavere vivas.
Solvite jam lætæ redolentia [244] vincla ſorores.
Solus odor ſparſi ſpiramen aromatis efflat :
Nec de corporeo nidorem ſordida tabo
Aura refert. oculos ſanie ſtillante ſoluros
Priſtinus in ſpeculum decor excitat, & putrefactas
Tincta rubore genas paulatim purpura veſtit.
Quis potuit fluidis animam ſuffundere membris ?
Nimirum qui membra dedit : qui fictilis [245] ulvæ

INTERPRETATIO.

loca infera diviſa arcto limite ? Quo in loco horridus Tanarus cadit in profundum vaſto hiatu ? Et is umbroſus fluvius ſpargit flammas ex ripis non completis. Jeſus ſtat ad oſtium ſepulchri, quod ampli lapides inducti in rupem cavatam clauſerant duro obſtaculo, & ſemel atque iterum pronuntiat nomen amici ſui *mortui ; atque illico antrum ſepulchri lapidibus remotis reddit depoſitum vivum* : & *cadaver incedit.* O *ſorores, nunc hilares demite fratri vincula odorifera. Unus odor diffundit exhalationem ſparſorum aromatum. Nec aër fœdus refert putorem è ſanie corporis. Primus decor viſus excitat oculos non infectos pure fluento : & color vividus miſtus rubore notat ſenſim genas corruptas. Quis potuit immittere animam in artus languidos, is ſcilicet, qui dedit* hos *artus,* qui animavit *flatu venas humidas* corpo-

NOTÆ.

241. *Tanara.*] *Tanarus*, plur. *Tanara:* promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico, per quod Herculem, cum duceret Cerberum, ab inferis emerſiſſe, atque aditum eſſe inferorum Græci fabulantur. *Tanarias etiam fauces, alta oſtia Ditis.* Virg. lib 4. Georg. Ibi Neptuno præſidi templum erat poſitum.

242 *Chao.*] *Chaos*, teſte Feſto, vaſtus eſt & confuſus hiatus ab initio creatus. *Chaos appellat Heſiodus confuſam quandam ab initio unitatem hiantem, atque patentem in profundum : ex eo & χαίνειν Græci, & nos hiare dicimus.* De quo Hymn. 12. Cathem.

243. *Nomenque ciet.*] *Ciere*, inquit Feſtus, *nominare.* Et Virgil. *Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.*

244 *Vincla.*] Nam *mortui*, ut notat Artemidorus, *ſciſſis involvuntur linteis, ut pueri, & humi conduntur.* Hine Divus Joan. 11. de Lazaro : *Et ſtatim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus inſtitis.* Inſtitæ autem ſunt faſciæ limbi. De Tabo Hymn. 10. Cathemer. verſ. 97.

245. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine. Virg. lib 2 Æn. *Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva delitui.*

Perflavit venam madidam : cui tabida gleba
Traxit ſanguineos infecto humore colores.
O mors, auritis jam mitis legibus ! ô mors
Surda priùs, jam docta ſequi [246] quodcumque jubetur,
Cui tantum de te licuit ? convicta fatêre
Eſſe Deum, ſolus qui me tibi præripit, Jeſum.
Abde negatores Chriſti : nemo invidet, abde :
[247] Utere ſorte tuâ. blaſphemis nocte tenendis
Perpetuâ, plebem juſtorum capta reſolve:
Qui norunt hominem atque Deum ſic dicere Chriſtum,
Ut verus ſummuſque Deus mortalia geſtet.
Ipſe gerit, quod ſtruxit, opus, nec ferre pudeſcit
Factor, quod peperit: corpus loquor, atque animæ vim.
Finxerat hoc digitis, animam ſufflaverat ore.
[248] Totum hominem Deus aſſumit: quia totus ab ipſo eſt,
Et totum redimit, quem ſumpſerat; omne reducens,
Quidquid homo eſt; iſtud tumulis, aſt illud abyſſo.

DE NATURA ANIMÆ.

OCcurrit dubitans hic diſſertator, & illud
Objicit. An ne fides capit, ut ſubſtantia flante
Inſpirata Deo [249] cruciatum ſentiat, utque

INTERPRETATIO.

rei *graminis fictilis*, *à quo ceſpes putris ſanguine corrupto accipit colorem rubicundum. O mors jam docilis legibus auditis: ô mors ſurda ante, nunc aſſueta exequi id omne*, *quod* Deus *imperat; cui licuit per te* redire ad vitam? *Victa agnoſce Jeſum, qui unus me detrahit à te, eſſe Deum. Abſconde, abſconde oppugnatores* divinitatis *Chriſti, nullus invidet; utere jure tuo; occulta tenebris æternis blaſphemos;* ſed *redde turbam piorum*, quos *abſtuliſti*, *qui* pii *noverunt dicere Jeſum* eſſe *ita hominem & Deum, ut verus & ſummus* *Deus aſſumpſerit naturam humanam. Ipſe induit opus, quod fecit, nec creator erubeſcit ferre* id, *quod creavit, intellige corpus & præſtantiam animæ; formaverat corpus manibus, immiſerat flatu animam. Deus aſſumit totum hominem, quia totus* homo *creatus eſt ab ipſo, & redimit totum* hominem, *quem aſſumpſerat, retrahens omnia, quæ pertinent ad hominem, corpus è ſepulchro, animam vero ex inferis.*

* Alter *infidelis diſputator hic ſurgit, & id objicit. An fides concipit quomodo anima inſpirata à Deo flante ſit obnoxia*

NOTÆ.

246. *Quodcumque jubetur.*] Editio Fabricii, *Quacunque juberis*, quod placet Heinſio. Tale enim illud Naſonis de lachrimis. *Hæ quoque habent artem, quaque jubentur, eunt.*

247. *Utere ſorte tuâ.*] Illud quoque Virgilianum lib 12. *Utere ſorte tua : miſeri te ſi qua parentis tangere cura poteſt.*

248. *Totum hominem Deus aſſumit.*] Damaſcenus : *Totus toti unitus eſt, ut toti homini ſalutem impertiretur.* Vide Cyrill. in Joan. lib. 7. cap 7.

249. *Cruciatum ſentiat.*] Idem Auguſtinus lib. de quantitate animæ ſibi objicit.

Inferni petat ima poli, barathroque coquatur.
[250] Crede animam non eſſe Deum: ſed crede creatis
Majorem cunctis: ipſam quoque crede creatam.
Formata eſt namque ore Dei, quæ non erat ante:
Sed formata habitu pulcherrima, pictaque rebus
Divinis, & plena Deo, ſimiliſque creanti.
Non tamen ipſa Deus: quoniam [251] generatio non eſt,
Sed factura Dei eſt. ſolus de corde Parentis
Filius emicuit: verus, verus Deus ille.
Collatum eſt animæ, ſubitò ut, quæ non erat, eſſet.
Ille coæternus Patris eſt, & ſemper in ipſo;
Nec factus, ſed natus, habet quodcumque paternum eſt.
Hæc ſimilis, velut umbra, Dei eſt. ſic ipſe locutus
Factor, utroque hominem meditans de ſigmine junctim
Ædificare ſui ſimilem. ſed non habet umbra,
Quod corpus ſolidum; cujus imitatio in umbrâ eſt:

INTERPRETATIO.

tormentis, & deſcendat in ima loca *regni inferni, & comburatur in foveâ. Ne credas animam eſſe Deum, ſed crede eſſe præſtantiſſimam omnium creaturarum, crede etiam ipſam eſſe creatam. Nam* illa, *quæ non erat ante, fuit creata flatu Dei; ſed fuit creata pulcherrima dotibus, & inſtructa iis, quæ propria ſunt Deo, & plena Deo, & ſimilis creatori, tamen ea non eſt Deus, ſiquidem Deus non gignit eam, ſed creat. Unus Filius, qui* eſt *verus, verus Deus, fuit genitus ex corde Patris. Eſt datum animæ, quæ non erat, exiſtere illico. Filius eſt coæternus Patris, & ſemper eſt in ipſo. Non* eſt *factus, ſed genitus. Poſſidet id omne quod Pater* poſſidet. *Anima* autem *eſt tanquam imago ſimilis Dei. Creator ipſe ita eſt locutus, habens in animo formare hominem concretum ex utroque figmento ſimilem ſui, atqui imago non habet* id, *quod* ineſt *in vero corpore, cujus figura adumbratur in imagine;*

NOTÆ.

250. *Crede animam non eſſe Deum.*] Variis quidem argumentis Gnoſticos refutat: quæ, ne longior ſim, ad ſoritem reduco. Anima imago Dei eſt atque umbra, ſeſeque vitiis inquinat, & nunc obedientiâ meretur ſummum bonum, nunc amittit peccato, ergo poteſt perferre pœnam, ergo ab alio dependet, ergo fuit creata, ergo incœpit exiſtere, ergo comprehendi poteſt ſordidis corporis compagibus, ergo vis illius eſt finita, nec concipit omnia, ſed certum tantum aliquid intelligit, ergo non eſt Deus, nec Dei pars. De Barathro ſupra pag. 79.

251. *Generatio non eſt, ſed factura Dei*] Hoc argumento adverſus Arianos, alioſque hæreticos, qui Chriſtum Deum eſſe, coæternum Patris, negarunt, Ambroſ. Athanaſ. Cyrillus, & Hilarius uſi ſunt. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, Filium non adoptivum, ſed ſuum, ſed unigenitum dedit. Hic proprietas eſt, nativitas eſt, veritas eſt, non creatio eſt, non adoptio eſt, non falſitas eſt.* Hilar. 6. de Trinit. Et Ambroſius lib. 4. de Fide cap. 4. ita arguit adverſus Arianos. *Si negatis eſſe verum Filium, hoc eſt, ejuſdem naturæ; non eſt ergo generatus, quia generatio ad proprietatem refertur naturæ. Adoptio enim poteſtatis eſt, generatio proprietatis.*

Atque aliud verum eſt, aliud ſimulatio veri.
Eſt ſimilis, ſeclis quòd non conſumitur ullis:
Quòd ſapiens, juſtique capax, reginàque rerum
Imperat: antè videt, perpendit, præcavet, infit,
Verborum morumque opifex, inſtructaque mille
Artibus, & [252] cælum ſenſu percurrere docta.
His animam ſimilem ſibi conditor effigiavit,
Cætera diſſimilem: quippe hanc comprendere promptum eſt,
Quam modus & ſpecies determinat: at Deus ingens,
Atque ſuperfuſus trans omnia, nil habet in ſe
Extremum; ut claudi valeat, ſenſuve teneri.
Incomprenſa manet virtus, cui linea deſit
Ultima, quam ſpatium non menſurabile tendit.
Ergo animam factam, magno & factore minorem,
Majoremque aliis, atque omnibus imperitantem,
Corruptela putris naſcentem turbida carnis
Concipit, ac membris tabentibus interfuſam
Participat de fæce ſuâ: fit mixta deinde
[253] Peccandi natura luto, cum ſimplice flatu.

INTERPRETATIO.

& verum non eſt eadem res, *ac imago veri.* Anima *eſt ſimilis* Dei, *quatenus nullius extinguitur* diuturnitate *temporis*, *quatenus ſapiens, nata ad æquitatem, & domina* omnium *rerum*, iis *præeſt*, *providet futura, conſiderat* res, *declinat, loquitur, eſt inventrix linguarum & legum, & ornata quamplurimis artibus, & aſſueta aſcendere cogitatione in cælum. Creator creavit animam ſimilem ſui his* dotibus, *diſſimilem* ſecundum *catera. Nam eſt facile capere illam, quam terminat modus & ſpecies; ſed Deus ſupremus fuſus trans omnia, nihil habet in ſe finitum, ut poſſit includi, & concipi mente. Poteſtas, quæ non circumſcribitur ultimâ lineâ, quæ complectitur ſpatium infinitum, manet incomprehenſibilis. Sordida corruptela carnis facile ſolubilis recipit ergo animam creatam, & minorem ſummo creatore, & majorem aliis creaturis, & imperantem omnibus; & communicat ſordes ſuas* cum animâ *infuſa per artus tabentes: deinde natura luti*, quod *peccavit, fit conjuncta mero ſpiritui.*

NOTÆ.

252. *Cælum ſenſu percurrere docta.*] Hac de re ſcriptores omnes paſſim locuti ſunt, quare non immoror. Unius Ambroſii verba refero. *Ea igitur eſt ad imaginem Dei, quæ non corporeo æſtimatur, ſed mentis vigore; quæ abſentes videt, tranſmarina viſu novit, percurrit aſpectu, ſcrutatur abdita, huc atque illuc uno momento ſenſus ſuos per totius orbis fines & mundi ſecreta circumfert; quæ Deo jungitur, Chriſto adhæret, deſcendit in infernum, atque aſcendit, libera verſatur in cælo.* Hexaëm. lib. 6. c. 8.

253. *Peccandi natura luto.*] Cauchius, cum in vetuſto codice inveniſſet, *peccando natura luti*, contendit caſtigandum, *Peccati natura luti*, ut peccatum luti dixerit Prudentius, pro eo quod in Adam principe olim peccavit. Peccatum, tanquam plane præteriri temporis participium agentis verbi ſignificatione uſurpans, Terentiano videlicet exemplo ex

Sed fortaſſe animam, Domini quia fluxit ab ore,
Compoſitam factamque neges: velut ipſa Dei pars,
(Quod dictu ſcelus eſt) terras trahat oblita culpas,
Et peſſum damnata ruens Chaos intret opertum.
Sit res illa Dei: non abnuo: pars tamen illa
Haudquaquam dicenda Dei eſt, quæ tempore cœpit:
Nec prior, aut ſenior, quàm primum plaſma, putanda eſt.
Tunc etenim factam video, cùm cordis amici
Intravit germana domum, limique recentis
Hoſpita, & ipſa recens fraterna ſedit in aulâ.
[254] Illa quidem flatus Domini eſt: ſed ſpiritus & vis
Non eſt plena Dei, tanto moderamine miſſa,
Quanto flans voluit flandi ſervare tenorem.
Eſt impoſſibile ſpectare profunda Sabaoth:
[255] Sed ſpeculum Deitatis homo eſt. in corpore diſcas
Rem non corpoream ſolers, interprete Chriſto:
Qui Patrem proprium mortali in corpore monſtrat.
[256] Perſpice, quàm varios fundamus ab ore vapores,

INTERPRETATIO.

Sed forte dices animam non fuiſſe formatam & creatam, quia fluxit ab ore Dei; ipſam tanquam partem Dei, quod dicere crimen eſt, unctam luto *admittere turpia flagitia, & condemnatam euntem deorſum ingredi in chaos abditum. Ea* anima *ſit opus Dei, concedo; ea tamen, quæ in*cœpit exiſtere *in tempore, nullo modo eſt vocanda pars Dei, nec* eſt *exiſtimanda prior aut ſenior, quàm primum corpus. Nam agnoſco factam fuiſſe tunc, cùm nata eodem Patre & incola novi corporis intravit domum cordis amici, & ipſa recens* creata *habitavit in ædibus creatis* ab eodem. *Illa quidem eſt flatus Dei, ſed non eſt Spiritus Dei, & virtus integra; effuſa* eſt *tanta moderatione, quantâ* Deus *flans voluit ſervare continuationem flatus. Impoſſibile eſt perſpicere magnitudinem Dei; Sed homo ſpeculum eſt Divinitatis,* ut *ſolers, Chriſto interprete, qui patefacit ſuum Patrem in corpore humano, agnoſcas rem expertem corporis in corpore. Conſidera quàm varios halitus efflemus ex ore,*

NOTÆ.

Hecyra, *Jam ætate eâ ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci æquum.* Apud Paulinum quoque epitaphio Celſi in èxemplaribus præſtantioris notæ: *Peccato lugere juvat, contractaque culpis vulnera profuſis fletibus abluero.* Poſſet etiam non inconcinne *peccantis luti* corrigi.

254. *Illa quidem flatus Domini eſt, ſed Spiritus & vis non eſt plena Dei.*] Theodoretus idem iiſdem fere verbis: *Nomine flatus non intelligimus partem aliquam eſſentiæ divinæ ſecundum Cerdonis & Marcionis rabiem, ſed animæ naturam per id denotari, quod anima Spiritus ſit rationalis, & intellectualis.*

255. *Sed ſpeculum Deitatis homo eſt.*] Unde Manil. lib. 4. *Quid mirum, noſcere mundum ſi poſſunt homines, quibus eſt & mundus in ipſis? Exemplumque Dei quiſque eſt in imagine parvâ.*

256. *Perſpice quam varios.*] Duobus exemplis nihil ab adverſariis concludi poſſe poëta demonſtrat: licet enim anima flatus Dei ſit, non inde ſequitur Dei partem eſſe, ipſiuſque virtutem integram, eò quòd idem dicendum ſit ac de aëre, quem pro noſtro arbitratu varium efflamus, ac de ſono fiſtulæ, qui ex ratione concitati flatus, alius atque alius auditur.

Spiramus quoties animæ ſufflabilis auras.
[257] Nunc flatum tepidum calor exhalatus anhelat,
Rorantes nebulas udis de faucibus efflans:
Cùm libet in gelidum flabrali frigore ventum
Spiritus exiſtit tenuis, & ſibilat aër.
[258] Adde & diſtinctum, quem muſica tibia flatum
Concipit: aut ille eſt preſſo modulamine parcus,
Aut tumidum largo ſublimat flamine [259] bombum;
Aut raucos frangit modulos, aut lene ſuſurrat,
Aut exile trahens ſonitus producit acutos,
Aut murmur tenerum ſublidit voce minutâ.
Hæc cùm te videas mortali in corpore poſſe;
Cur non Æternum potuiſſe infundere credas,
Qualem animam voluit? præſcriptis quam quia condens
Efflavit fuditque modis, ſit facta neceſſe eſt.
Denique multa ſapit, ſed non ſapit omnia, noſtræ
Vis animæ, certum ſapere ac prænoſcere juſſa.
Jam, cui certus ineſt modus, & cui noſſe negatum eſt
Omnia, factura eſt: nam condita & aucta probatur.

INTERPRETATIO.

quoties reddimus flatus animæ ſpirabilis; nunc calor exhalatus emittit ventum calidum, effundens de faucibus humentibus vapores ſtillantes; nunc *cum volumus, ſpiritus tenuis exit* velut *ventus frigidus frigore*, quod oritur *ex flatu, & halitus eſt ſibilus. Attende quoque ſonos multiplices, quos fiſtula canora efficit; aut is lenis eſt, labris parum diductis, aut intendit ſonum auctum flatu ingenti, aut frangit modulos raucos, aut ſuſurrat ſuaviter, aut educens ſpiritum tenuem dat ſonos acutos, aut voce ſummiſſa elidit ſonitum infimum. Cum agnoſcas te efficere illa in corpore mortali, quare non exiſtimabis Deum potuiſſe immittere animam* talem, *qualem voluit? Neceſſe eſt* ut *ſit facta, cum* Deus *eam creans efflaverit, atque effuderit modis definitis. Denique vis noſtræ animæ concipit quamplurima, ſed non concipit omnia;* ipſi *conceſſum* eſt tantum *concipere & intelligere certum* aliquid: *atqui* res, *cui ineſt modus determinatus, & cui non licet cognoſcere omnia, creatura eſt, nam oſtenditur facta & aucta.*

NOTÆ.

257. *Nunc flatum tepidum calor exhalatus anhelat.*] Naturalis enim rythmus animatæ voci cognoſcitur attributus, qui tunc pulchre melos cuſtodit, ſi apte taceat, congruenter loquatur, & per accentus viam muſicis pedibus compoſita voce gradiatur. Vide Caſſiodor. variar. lib 2. epiſt. 40.

258. *Adde & diſtinctum.*] *Prudentius muſices ſones nominat raucum, lenem, exilem, acutum, quibus addit parcum, ſublimem, minutum. Sed parcus ſub leni, ſublimis ſub acuto, minutus ſub exili comprehendi poteſt.* Hæc Fabricius.

259. *Bombum.*] βόμβος, bombus vox eſt à ſono facta. Proprie convenit apum murmuri, etſi ad alios quoque ſonos transferatur, ut in illo Neronis apud Perſium ſat. 1. *Torva Mimallonsis implerunt cornua bombis*, quod expreſſum ex illo Catulli: *Multi raucisonis inflabant cornua bombis.*

Colligе de ſimili, ſit ne hæc factura. creavit
Nempe manus Domini corpus mortale, lutumque
Compoſuit digitis. numquid manus articulatim
Eſt digeſta Dei? [260] numquid vola? numquid & ungues
Claudere flexibiles? patulam ſeu tendere palmam?
Iſta figura manûs noſtræ eſt, quam non habet in ſe
Incircumſcriptus Dominus: [261] ſed tradita forma eſt,
Humanis quæ nota animis daret intellectum.
Ut per corpoream ſpeciem plaſmaſſe feratur
Corporis effigiem: ſic eſt plaſmata viciſſim
Flatu incorporeo res flabilis, oris & eſſe
Fertur opus, tenuis per quod constructa refulſit
Forma animæ, atque rudi factam ſe munere ſenſit.
Si non eſt factura manûs caro noſtra; nec oris
Eſt factura anima, flatu & ſpiramine cœpta;
Inque locum deducta aliquem. namque omne, quod hora
Natalis profert, locus accipit: & locus ullus
Quod cohibere poteſt, modicum eſt, nec in omnia fuſum.
Et quod tam modicum eſt, ut certâ ſede locetur,
Jam titubare poteſt: & quod titubaverit, intra
Naturam vitii eſt: vitioſum denique triſtem
Reccidit in pœnam: [262] Deus hoc, mihi credite, non eſt.

INTERPRETATIO.

Intellige à pari an anima ſit creatura. Nimirum manus Dei fecit corpus humanum, & formavit limum digitis. An manus Dei diviſa eſt in articulos? An habet *palmam? An* poteſt *contrahere digitos flexibiles, aut dilatare palmam? Hæc forma,* forma *eſt noſtra manus, quam Deus infinitus non habet in ſe; ſed tribuimus* Deo *formam, quæ,* quia *nota* eſt, *efficit ut mens humana illud concipiat.* Atqui, *ut* Deus *dicitur finxiſſe figuram corporis per ſpeciem corpoream; ita pariter anima ſpiritualis effuſa eſt flatu ſpirituali, & dicitur eſſe opus oris, per quod forma anima condita reſplenduit, & ſenſit ſe eſſe factam* cum *donis terminatis.* Ergo, *ſi corpus noſtrum non eſt opus manus, anima quoque cœpta flatu & ſpiramine, non eſt opus oris, & circumſcripta* fuit *quibuſdam terminis. Nam* id *omne, quod habet diem natalem, includitur in terminis,* ſed *quod poteſt includi in terminis;* illud *eſt exiguum, nec diffuſum per omnia. Et quod eſt tam exiguum, ut locetur loco terminato,* illud *poteſt peccare, quod autem peccat,* id *participat naturam vitii, denique* quod eſt *vitioſum, id recidit in pœnam triſtem:* atqui, *mihi credite, hoc non eſt Deus.*

NOTÆ.

260 *Numquid vola.*] *Vola*, teſte Feſto, *veſtigium medii pedis concavum: ſed & palma manus vola dicitur.* Vola dicta à βολὴ jactus, quia hac parte comprehenditur, quod projicimus.

261 *Sed tradita forma eſt.*] D. Hier. in Lament. Hierem. cap. 1. *Membra hominis, ſicut & affectus humani tropice Deo adſcribuntur, non propriè quia incircumſcriptum lumen lineamentis corporis circumſcribi non poteſt.*

262. *Deus hoc non eſt.*] Soritem adhibet poëta. Quod natum eſt, in certo loco eſt: quod in loco eſt, id ſine aliquo

[263] Aut, ſi majeſtas animæ eſt, oſtendite quid ſit,
Quod lapſam Chriſtique inopem nova gratia inundat,
Spiritus & ſanctus [264] baptiſmate juſtificatam
Nobilitat, famulæque decus, quod defuit, addit:
Quod, quia præſtatur meritis, meritiſque negatur;
Abſurde fertur Deus aut pars eſſe Dei; quæ
Divinum ſummumque bonum de fonte perenni
Nunc bibit obſequio, nunc culpâ aut crimine perdit:
Et modò ſupplicium recipit, modò libera calcat.
  Miraris peccare animam, quæ carne coactam
Sortita eſt habitare domum, [265] cùm peccet & ipſe
Angelus, hoſpitium qui neſcit adire caducum
Cratis tabifluæ [266] peccat; quia factus & ipſe eſt.

INTERPRETATIO.

Quod ſi divinitas ineſt animæ; dicite quid ſit, quod prima gratia baptiſmatis *mundet* animam *inquinatam peccato, & ſpoliatam Deo*; quòd *Spiritus ſanctus decorat juſtificatam baptiſmate, & addit animæ ornamentum, quod defuit: ſiquidem* hæc *omnia dantur, cum ſumus digni, aut denegantur, cum ſumus digni*, qui privemur illis. Ergo *male* anima *dicitur Deus, ſive pars Dei, quæ nunc ducit obedientiâ divinum & ſummum bonum à principio æterno, nunc amittit culpâ aut peccato, & nunc expendit pœnam, nunc libera* à delictis *non timet. Admiraris* quod *anima, cui obtigit forte verſari in corpore conflato carne, peccet; cum Angelus Angelus ipſe, qui non debet habitare in domo fragili cratis tabida, peccet etiam. Pre-*

NOTÆ.

continetur: quod fine continetur, id imperfectum eſt; quod eſt imperſectum, eſt vitioſum: quod vitioſum eſt, pœnæ ſubjicitur: quod ſubjicitur pœnæ, Deus non eſt; ergo hominis anima Deus non eſt.

263. *Aut ſi majeſtas animæ eſt.*] Alterum argumentum. Anima hominis Dei pars eſt, non autem creatura; quare ergo eget Dei gratiâ, illamque recipit in baptiſmate; quare quotidie labi poteſt, & puniri.

264. *Baptiſmate juſtificatam.*] Nam ut docent Patres Concilii Trident. ſeſſ. 5. *In renatis nihil odit Deus: quia nihil eſt damnationis iis, qui vero conſepulti ſunt cum Chriſto per baptiſma in mortem: qui non ſecundum carnem ambulant, ſed veterem hominem exuentes, & novum, qui ſecundum Deum creatus eſt, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti ſunt, hæredes quidem Dei, cohæredes Chriſti.*

265. *Cùm peccet & ipſe Angelus.*] Certum eſt tum Scripturæ teſtimoniis, tum Patrum auctoritate nonnullos Angelos peccaſſe. Unde Petrus epiſt. 2. *Deus Angelis peccantibus non pepercit.* Et Auguſt. in Pſalm. 70 *Hoc diabolus fecit: imitari Deum voluit, ſed perverſe, non eſſe ſub illius poteſtate, ſed habere contra illum poteſtatem.* Multa de peccato Angelorum habent Theologi in tractatu de Angelis, quæ, ſi plura ſcire cupis, conſulere poteris, eò quod intelligentiæ poëtæ parum conducunt. Id unum monitum te volo.

266. *Peccat, quia factus & ipſe eſt.*] Monitum, inquam, te volo Prudentio, omnibuſque hujuſce ætatis Patribus tanquam indubitatum fuiſſe, aut potius de fide, nullam eſſe, nec poſſe eſſe creaturam impeccabilem: quia *Id omne quod eſt ex nihilo, defectibile eſt & capax peccati.* Quæ propoſitio cauſalis reduci debet ad propoſitionem univerſalem. Quod videre eſt apud Auguſt. lib 3 contra Maximin. cap. 12. apud Fulgentium de Fide

Non

Non genitus. [267] quocumque modo ſit factus, id unus
Sit factor Dominus: factum mihi credere ſat ſit.
Solus labe caret peccati conditor orbis;
[268] Ingenitus genituſque Deus, Pater & Patre natus;
Solus & exceptus tormentum admittere triſte,
Inviolatus agit, nec quidquam ſentit acerbi.
Exortem dic eſſe animam crucis atque doloris:
Si culpæ immunem, vacuamque à crimine noſti.
[269] Quæ peccare valet, valet & ſuccumbere pœnæ.
Ipſa quidem ſincera fuit, dum conditur olim,
Quæ collata rudem fecit [270] viviſcere limum:
Utpote de liquido naturæ ſemine primos.

INTERPRETATIO.

cat autem, *quia ipſe quoque factus eſt, non* vero *genitus: Deus unus*, qui *fecit* illum, *novit quonam modo ſit factus; mihi id ſufficit credere factum eſſe. Unus Creator mundi, Deus non genitus, &* Deus *genitus, Pater &* Filius *productus à Patre, non infuſcatur maculâ peccati. Unus & eſt illæſus, exceptus ſubire durum ſupplicium, nec ſentit ullam acerbitatem: Dic animam eſſe immunem cruciatus & doloris, ſi cognoviſti eſſe immunem ſceleris & liberam à peccato. Quæ poteſt peccare, ea poteſt etiam perferre pœnam. Anima quidem, quæ infuſa dedit vitam limo impolito, fuit integra, dum formabatur olim, ut-pote accipiens primas*

NOTÆ.

ad Petrum cap. 3. Hieronymum in cap. 6. ad Galat. Gregorium lib 5. Moralium cap. 27. Damaſcenum lib. 2. cap. 3. Denique apud Ambroſium lib. 3. de Fide ad Gratian. cap 2. ubi illud de Deo 1. Tim. 6. *Qui ſolus habet immortalitatem*, ita explicat, *impeccabilitatem, quæ opponitur morti animæ per peccatum.*

267. *Quocumque modo ſit factus.*] Omiſſis omnibus aliis de Angelorum ſubſtantiâ, materiâ, ac creationis tempore quæſtionibus, dicam ætate Prudentii nonnullos, ut ait D. Thomas, *ignorantes vim intelligendi, & non diſtinguentes inter ſenſum & intellectum, nihil eſſe exiſtimaſſe in mundo, niſi quod ſenſu & imaginatione apprehendi poteſt. Et quia ſub imaginatione non cadit, niſi corpus, exiſtimaverunt quod nullum ens eſſet, niſi corpus.* Et ex his proceſſit Sadducæorum error, deliria Simonis Magi, & hæreſis hæreticorum, qui nominabantur Angelici, eo quòd Angelos divino cultu afficiebant, teſte Auguſtino lib. de hæreſ. cap. 39. Aſſerebant enim Angelos non eſſe creaturas, ſed numina quædam. Quanquam quinam fuerint errores ejuſmodi hæreticorum circa Angelos, & cur Angelici ſint nominati Epiphanius hæreſ 60. affirmat non ſatis conſtare. Quia vero nunc id fidei eſt dogma, *Angelos à Deo creatos eſſe*, addam tantum verba Concilii Lateranenſis ſub Innocentio III. *Deus ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam ſpiritualem, & corporalem.*

268. *Ingenitus.*] Pro non genito. Sic *innatus* hoc ipſo libro, *Cerni potis eſt qui naſcitur, at non innatus cerni potis eſt.* Pari modo *Inſubjectus* Hamartig. verſ. 700. At in Oxonio omnia perſpicua, *Ac genitor, genituſque Deus, Pater & Patre natus.*

269. *Quæ peccare valet, valet & ſuccumbere pœnæ.*] Ambroſ. lib. de bono mortis cap 9. *Anima, quæ peccat, moritur: non utique aliquâ ſui diſſolutione, ſed merito moritur Deo, quia vivit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur, quia manet in ſubſtantia ſui, manet in virtute & gloriâ.*

270. *Viviſcere limum.*] Lucret. lib. 4. *Ulcus viviſcit, & inveteraſcit alendo.*

Accipiens habitus, ſuperoque expreſſa ſereno.
Sed mox, ut gravido juſſa eſt innectier arvo,
Suavibus illecebris nimiùm blandita refrixit,
Deque [271] volutabris pretioſum polluit ignem,
Dum tranſgreſſa Dei poſitum fas improba calcat.
Hæc prima eſt natura animæ. ſic condita ſimplex
Decidit in vitium per ſordida fœdera carnis.
Exin tincta malo peccamine principis Adæ
Infecit genus omne hominum, quod pullulat inde:
Et tenet ingenitas animarum infantia in ortu
Primi hominis maculas, [272] nec quiſquam naſcitur inſons
Vitandus tamen error erit, [273] ne traduce carnis
Transfundi in ſobolem credatur fons animarum
Sanguinis exemplo: cui texta propagine vena eſt.
[274] Non animas animæ pariunt : ſed lege latenti

INTERPRETATIO.

qualitates de ſemine pure naturæ, & exiens ex puritate divinâ. Sed ſtatim atque innecti terræ gravi juſſa eſt, nimis allecta amœnis voluptatibus deferbuit, &, dum ſceleſta non obtemperans violat mandata data à Deo, contaminat obſcœnitatibus ignem pretioſum. En prima natura animæ; ſed *ita facta munda, lapſa eſt in peccatum per coagmentationem carnis ſordidæ. Exinde fœdata peccato fatali Adæ principis inquinavit omnes homines, qui naſcuntur deinde: & animæ naſcentes afferunt in ortu labem primi hominis innatam; nullus naſcitur innocens. Tamen error erit effugiendus, ne credamus principium animarum transfundi texturâ carnis in liberos, ut ſanguis transfunditur, cui vena ſtructa eſt procreatione. Anima non generans animas, ſed natura,*

NOTÆ.

271. *Volutabris.*] Volutabra, loca in quibus ſues volutantur. *Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros.* Virg. 3. Georg.

272. *Nec quiſquam naſcitur inſons.*] Pelagius ipſiuſque aſſeclæ primi in naſcentibus pueris nullum eſſe peccatum contenderunt, atque imitatione tantum Adami peccatum in poſteros tranſiviſſe, quam hæreſim multis in locis refutat Auguſtinus. Deinde vero illud dogma ab Eccleſia definitum eſt & conſtitutum. *Si quis Adæ prævaricationem ſibi ſoli, & non ejus propagini aſſerit nocuiſſe, & acceptam à Deo ſanctitatem & juſtitiam, quam perdidit, ſibi ſoli & non nobis etiam eam perdidiſſe: aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem & pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudiſſe, non autem & peccatum, quod mors eſt animæ, anathema ſit.*

273. *Ne traduce carnis.*] Hanc hæreſim Tertulliano adſcribunt Rufinus, Hieron. & Auguſt. Conſequenter autem erravit is, qui animas corporeas eſſe & coloratas crediderat. Apollinariſtæ, Luciferiani, atque Eunomiani Tertullianiſtarum ſunt doctrinam amplexi, docueruntque inſtar corporum ex corporibus animas ex animabus propagari.

274. *Non animas animæ pariunt.*] Quæſtionem de animarum origine, quòd Origenes deliraſſet animas in cælo ſient Angelos peccaſſe, atque ideo in corpora ad luendum ſupplicium tanquam in carcerem demitti, movit Oroſius presbyter, atque Auguſtinum conſuluit, qui Oroſium ad Hieronymum miſit anno Chriſti 415. Hieronymus ſemel atque iterum, ne tam inſignem doctorem docere videretur, ſive, ut ipſe ait, ne, ſi

Fundit opus natura ſuum, [275] quod parvula anhelent
Vaſcula, vitaliſque adſit ſcintilla coactis.
Quæ quamvis infuſa novum penetret nova ſemper
Figmentum, vetus illa tamen de crimine avorum
Ducitur: illoto quoniam concreta veterno eſt.
[276] Inde ſecunda redit generatio, & inde lavatur
Naturæ illuvies, iterumque renaſcimur intus
Perfuſi, ut veterem ſplendens anima exuat Adam.
[267] Quæ quia materiam peccati ex fomite carnis
Conſociata trahit, nec non ſimul ipſa ſodali
Eſt incentivum peccaminis, implicat ambas
Vindex pœna reas, peccantes mente ſub unâ;
[278] Peccandique cremat ſocias cruciatibus æquis.

INTERPRETATIO.

lege nobis *ignotâ, immittit ſuum opus, quo membra exilia reſpirent, & calor vitalis adſit membris compactis. Licet anima ſemper nova infuſa ingrediatur in novum corpus, nihilominus illa infunditur antiqua ſecundum peccatum parentum, quia conjuncta eſt veterno immundo. Altera generatio ſuccedit: deinde ſordes naturæ abluuntur, & perfuſi rurſus intrinſecus renaſcimur, ita ut anima ſplendida deponat veterem Adamum. Quia illa conjuncta reperit materiam peccati in fomite carnis, ipſa quoque eſt mutuo carni ſocia incitamentum ad peccatum. Pœna ultrix involuit utramque nocentem*, quæ *peccant eodem conſenſu, & comburit comites peccati*

NOTÆ.

diverſa inter ſe ſentirent, hæreticis daretur occaſio detrahendi, ſententiam ferre denegavit. Sed tandem victus Auguſtini precibus, *animas recèns à Deo creari, atque infundi corporibus* decidit. In quam opinionem abiit Auguſtinus, & eis adverſantes quatuor libris propugnavit. Gregorius Theologus ſupra captum atque intelligentiam humanam eſſe exiſtimaverat, ac quid definiret totus ambiguus, rem integram Deo, qui ipſas creavit animas, committendam tradiderat.

275. *Quod parvula anhelent vaſcula.*] Lege, *quod anhelent*, idque marginem editionum nonnullarum occupavit. *Sic* ſupra: *Variis Siloa refundit momentis latices, nec fluctum ſemper anhelat.* Et Martial. lib. 6. epig. 42. *Siccos pinguis onix anhelat æſtus.* De Veterno ſupra pag. 80. not. 19.

276. *Inde ſecunda redit generatio.*] Pueri naſcentes, inquit Auguſtinus adverſus Pelagium, ſacris baptiſmi aquis expiantur juſſu Eccleſiæ, atque abluuntur, ergo peccatores naſcuntur, ergo Adami peccatum ad poſteros pertranſivit. Cujus argumenti vim ut eluderent Pelagiani, pueros luſtralibus aquis initiari auſi ſunt aſſerere, *ut eis remitterentur peccata, quæ in hac vitâ propriâ contraxerant, ut ſpiritalem procreationem non habentes creaventur in Chriſto, & ipſius regni cælorum participes fierent.* Quod utrumque Aug. lib. ad Marcellinum de peccatorum meritis & remiſſione refutat: 1. *quia non ſermone, vel documentis opus eſt, quibus innocentia prebetur infantium.* 2. *quia pueri non baptizati ſi moriuntur, vel ſunt participes gloria, quod contradicit Joan. vel non, ergo injuſtus eſt Deus, nam nullum habent peccatum.*

277. *Quæ quia materiam peccati ex fomite carnis conſociata trahit.*] Nam, ut docet Concilium Trident. ſeſſ. v. *manet in baptiſatis concupiſcentia, quæ cum ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, ſed viriliter per Chriſti Jeſu gratiam repugnantibus valet: quinimmo qui legitime certaverit, coronabitur.*

278. *Peccandique cremat ſocias cruciati-*

His crucibus Chriſtus nos librat, incorruptæ
Matris, & innocui geſtator corporis. unus
Naturam pœnæ expoſitam, [279] ſed non vitiorum
Naturam expoſitam contactibus induit Jeſus:
Atque ideo pœnæ nil debuit: intemeratus,
Fraude carens, omni culparum aſpergine liber.
(Quid peccatorum proſapia corpore in illo,)
Quid Chriſti in membris [280] peccati ſæva ſatelles
Pœna ageret? quid mors hominis ſine crimine poſſet?
Nimirum caſſis conatibus, & ſine nervis
Concideret, ſterilis peccati fomite nullo.
[281] Mors alitur culpâ: culpam qui non habet, ipſo
Paſtus defectu mortem conſumit inanem.

INTERPRETATIO.

iiſdem tormentis. Jeſus Filius *Matris Virginis, & veſtitus corpore innocenti nos levat iſtis ſuppliciis. Jeſus ſolus habuit carnem obnoxiam pœnis, non vero obnoxiam maculis peccatorum: quare,* cum ſit *illibatus, liber à crimine, immunis omnis labis culparum, nullam debuit luere pœnam. Quid* pœna *ſoboles peccatorum ageret in illo corpore? Quid pœna ſatelles barbara peccati ageret in membris Chriſti? Quæ* eſſet *poteſtas mortis ſine peccatis hominum; nempe niſu fruſtrato, & ſine viribus caderet arida fomite peccati deficiente. Mors paſcitur peccato, is, qui liber eſt à peccato, conterit mortem exhauſtam inopia nutrimenti.*

NOTÆ.

bus aquis.] Non meum eſt hanc Theologiæ difficilem atque obſcuram quæſtionem hîc perſolvere. Quamvis enim, ut notat Vaſques, animas à vero igne corporeo cruciari necdum ſit definitum, tamen, teſte Suare, id & fidei & ſanctis Patribus magis eſt conſentaneum. Unde Gregor. 4. Moral. cap. 29. *Teneri Spiritum per ignem dicimus, ut in eo tormento ignis, videndo atque ſentiendo puniatur.* Et infra: *Si diabolus ejuſque Angeli, cum ſint incorporei, corporeo ſunt igne cruciandi, quid mirum, ſi animæ antequam recipiant corpora, poſſint corporea ſentire tormenta.* Ergo ſive per ſolam alligationem ad ignem tanquam carcerem eas detinentem, ſive per vehementiſſimam ſuæ damnationis apprehenſionem, ſive per qualitatem ſpiritualem doloriferam, ut loquuntur Theologi, ab igne ut Dei inſtrumento iis impreſſam, animæ crucientur, certum eſt obnoxias eſſe tormentis atque igni.

279. *Sed non vitiorum naturam expoſitam contactibus induit Jeſus.*] Theodoret. lib. 6. Græcar. affect. *Deus itaque Dominus humanam induit ſpeciem, ſpectabilique naturâ obduxit alteram, quæ videri non poteſt. Tunc & ſpectabilem hanc immunem peccati conſervavit, occultamque illam in ſua puritate continuit. Neque enim hæc paſſa eſt ullum corporeæ infirmitatis conſortium, ſed ne aſſumpta quidem caro ullas peccati ſordes accepit.*

280. *Peccati ſæva ſatelles pœna ageret.*] Unde Horat. lib. 3. ſat. 2. *Sæpe Dieſpiter neglectus inceſto addidit integrum. Raro antecedentem ſceleſtum deſeruit pede pœna claudo.*

281. *Mors alitur culpâ.*] Totus in eo eſt S. Auguſt. ut probet homines, quod Adam peccaverit, eſſe morti obnoxios. *Neque enim metuendum fuit, ne dum forte diutius hic viveret in corpore animali, ſenectute gravaretur, & paulatim veteraſcendo perveniret ad mortem.*

Sic mors in domini conſumpta eſt corpore Chriſti:
Sic periit, ſolitum dum non habet arida paſtum.
Suſpice quapropter ſolum inculpabile Numen,
Virtutem Patris & Chriſti: & jam deſine noſtræ
Invidiam conflare animæ, quòd ſit Deus, aut quòd
Portio parva Dei, cum Chriſto abſcidere quidquam,
Et reſecare Deo partem, vel carpere tantum
Numen non liceat, plenum ſibi ſemper & in ſe.

ADVERSUS PHANTASMATICOS.

EST operæpretium nebuloſi dogmatis umbram
Prodere, quam tenues atomi compage minutâ
Inſtituunt: ſed caſſa cadit, ventoque liqueſcit
Aſſimilis, fluxu nec ſe ſuſtentat inani.
Aërium, Manichæus ait, ſine corpore vero
Pervolitaſſe Deum, mendax phantaſma, cavamque
Corporis effigiem; nil contrectabile habentem.
Ac primùm ſpecta, an deceat quidquam ſimulatum
Adſignare Deo, cujus mera gloria falſi
Nil recipit. membris hic ſe fallacibus aptans
Fingeret eſſe hominem ventoſâ ſubdolus arte?
Mentitus toties, cùm diceret; Inveteratis
Do veniam morbis, ſimul & peccata remitto.
Filius eſt hominis, peſtem qui pellere carnis,
Et ſcelerum nexus laxare ac ſolvere poſſit.
[282] Surge valens, ſurge innocuus: jam tolle grabatum:

INTERPRETATIO.

Ita mors fuit confecta in corpore Chriſti noſtri *Domini; ita periit, dum exiccata caruit paſtu ſolito. Quare agnoſce unam divinitatem, naturam Patris* æterni *& Filii eſſe inculpatam, & ceſſa tandem rapere noſtram animam in invidiam; dicendo eam eſſe Deum, aut minutam particulam Dei; nam non licet detrahere aliquid Filio, & adimere Patri particulam, aut lacerare tantam divinitatem*, quæ *ſemper eſt integra.*

* *Non eſt alienum referre phantaſma nebuloſum* cujuſdam *ſectæ*, *quod exigua corpuſcula* cohærentia *tenuibus vinculis conſtruunt: ſed* illud *vacuum perit, & ſimile vento evaneſcit, nec ſtat, quia profluvium eſt inane. Manichæus dicit Chriſtum aërium*, nec veſtitum *vero corpore, phantaſma fallax, & inanem formam corporis, nihil habentem ſenſibile volitaſſe. Ac primum conſidera an ſit decorum tribuere Deo aliquid fictum, cujus pura gloria nullo modo patitur fucatum.* Quid *ille callidus effingens arte inanè fictos artus ſimularet corpore ventoſo eſſe hominem?* Quid, *mentitus eſt toties, quoties dixit, tollo veteres morbos, atque etiam condono peccata. Filius hominis ſolus eſt, qui poſſit depellere è corpore corruptionem, & levare & rumpere vincula peccatorum.* Volo ut *ſurgas ſanus, ſurgas innocens; nunc porta*

NOTA.

282. *Surge valens, ſurge innocuus.*] Meminit hujuſce miraculi, quod refert Matth cap 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et infra: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.*

Filius hoc hominis jubeo. dignus ne videtur,
Qui teſtis ſibi ſit, ſeque ac ſua carnea norit?
Quid, cùm diſcipulos, hominis quod Filius eſſet
Paſſurus, fido jam præſcius ore monebat?
[283] Non ne fatebatur, ſe cum virtute paternâ
Eſſe hominem verum? quod ſi non credo, fefellit.
Si natura Dei quæ ſit, Manichæe, requiris:
Omne quod eſt, verum eſt. nam ſi mendoſus agit quid,
Nec Deus eſt: mendum divinus non capit uſus.
Objicis æterno Domino, quòd lubricus ad nos
Venerit, adſimulans aliud, quàm verus habebat.
Obmuteſce, furor: linguam, canis improbe, morde
Ipſe tuam, lacero conſumens verba palato.
Latranti obſiſtit Matthæus, rabiemque refellit:
Qui notat omne genus carnalis ſtirpis, aduſque
Corporeum Chriſtum, [284] per ſex ſeptena virorum
Nomina deſcendens, & venam ſanguinis alti
Ex atavis longo texens per ſtemmata filo.
[285] Septimus hebdomadi vênit ſuperaddere ſextæ

INTERPRETATIO.

lectum, ego *Filius hominis impero illud. An putas eſſe dignum, qui dicat teſtimonium de ſe, & ſe agnoſcat & ſuum corpus? Quid, nonne fatebatur ſe eſſe verum hominem*, & *ſimul* habere *divinitatem Patris; cum jam prævidens* futurum *monebat Apoſtolos* de iis, *quæ Filius hominis eſſet paſſurus. Quod ſi non credo* id eſſe, ergo nos *decepit. Si*, ô *Manichæe, petis quæ ſit natura Dei*; illud *omne, quod* Deus *eſt, eſt verum; nam, ſi eſt defectus aliquo, non eſt Deus: natura divina vacat vitio. Objectas Deo æterno deſcendiſſe in terram fallaciter ſimulantem* habere *aliud quàm* quod *verè habebat.* O *inſane tace*, & *ſcelerate homo, ipſe tene tuam linguam, ſupprimens vocem ore lacero. Matthæus refutat* tuos *latratus, & refellit inſaniam, cum deſcendens per duo & quadraginta nomina majorum, & referens longo ordine ex parentibus per ſtemmata originem nobilis ſanguinis, notat omnem genealogiam familiæ* Chriſti *hominis uſque ad Chriſtum* ipſum. *Chriſtus ſeptimus venit*

NOTÆ.

283. *Nonne fatebatur eſſe hominem verum.*] Multis in locis ſeſe Filium hominis Chriſtus vocavit. *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur.* Matth. cap. 26. *Nemini dixeritis viſionem, donec Filius hominis à mortuis reſurgat* cap. 17. *Ut autem ſciatis, quia Filius hominis habet poteſtatem in terrâ dimittendi peccata*, cap. 9

284 *Per ſex ſeptena virorum nomina deſcendens.*] *Omnes* enim *generationes*, inquit Matth. cap. 1. *ad Abraham uſque ad David generationes quatuordecim, & à David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & à tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.* De Stemmat. ſupra pag 216. not. 46.

285. *Septimus hebdomadi venit ſuperaddere ſextæ.*] *Numerabis*, inquit Scripr. *tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos quadraginta novem.* Interpretes varia interpretatione hunc locum exponunt,

Hunc numerum Chriſtus : [286] placidum qui conficit annum,
Cuncta remittentem contractibus illaqueata
Multimodis, hominemque hominis de morte levantem.
Imperfectus enim limus mortalis erat tunc:
Vir ſolus perfectus adeſt, atque integer Jeſus:
Cui nihil ex ſeptem ſeptenis defuit. ex quo
Perficeret mortale genus virtute perenni.
Hic ille eſt: nobis qui ſeptima ſabbata complet,
Ut caro noſtra Deo tandem ſociata quieſcat,
Quam bis terna malis vexabant ſabbata noxis.
Curramus notis gradibus, Regumque ſequamur
Progeniem: Chriſtum invenies de carne parentum
Effluxiſſe hominum: qui ſit de ſemine David,
Stirpe recenſitâ numerandus ſanguinis heres.
Quid, cùm ſanctiloquus revoluto germine [287] Lucas
Surſum verſus agit ſeriem, ſcandente nepotis
Corpore, perque atavos curſum relegente vetuſtos,
Septenos decies conſcendit Chriſtus in ortus
Et duo: nam totidem doctores miſit in orbem:

INTERPRETATIO.

ſuperaddere ſexta hebdomadæ hunc numerum, qui incheat annum tranquillum. ſolventem omnia ligata variis pactionibus, & eripientem hominem morti hominis. Nam homo imperfectus tunc obnoxius erat morti: Jeſus adeſt unus homo abſolutus & integer, cui nihil ex ſeptem ſeptenis deeſt, ex quo perficeret virtute æterna gentem humanam. Is eſt ille, qui conficit pro nobis ſeptima ſabbata, ut noſtra caro, quam ſex ſabbata agitabant culpis exitioſis, tandem conquieſcat conjuncta Deo. Progrediamur gradibus cognitis, & ſequamur poſteros regum: agnoſces Chriſtum natum eſſe ex carne parentum, qui erant *homines; qui* Chriſtus *ponendus heres ſanguinis, genealogiâ recenſitâ, ortus ſit ex ſemine Davidis. Quid? cum Lucas ſacer ſcriptor præpoſterâ genealogiâ pellit ſurſum verſum contextum* illius, recenſens *corpora filiorum aſcendendo, & relegens iter per Patres veteres; Chriſtus aſcendit ad duas & ſeptuaginta generationes, nam miſit in terram totidem Patriarchas.*

NOTÆ.

quos adire poteris. Nam ad intelligentiam Prudentii ſufficit, ſi monuerim poëtam ad jubileum alludentem velle finem miſeriis, calamitatibus ac laboribus, quos per tot ſecula homines ſubjecti dæmonibus & peccato paſſi fuerant, feciſſe Chriſtum natum atque impoſuiſſe.

286. *Placidum qui conficit annum.*] Nam *jubileus interpretatur remiſſionis annus. Eſt enim Hebraïcus & ſermo & numerus, qui ſeptenis annorum hebdomadibus, id eſt, quadraginta novem annis texitur, in quo clangebatur tuba, & ad omnes revertebatur antiqua poſſeſſio, debita abſolvebantur, confirmabantur libertates.* Hæc Iſidorus. De Jubilei legibus ac jure lege cap. 25. Levitic. De Sabbat jam ſupra pag. 25. not. 4.

287. *Lucas ſurſum verſus agit ſeriem.*] Matthæus quidem Chriſti genealogiam retulit, ſic ut Abrahamus inter proavos primus numeretur, Joſeph vero ultimus. Sed Lucas retroagit ordines, & à Joſepho uſque ad Adamum duas & ſeptuaginta generationes recitat. cap. 3. Evang. *Et ipſe Jeſus erat incipiens, quaſi annorum triginta, ut putabatur, Filius Joſeph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat.* & reliqua.

Deſcenſos naſcendo gradus, redeundo retexit
Actus ad uſque apicem terreni corporis Adami.
Inde parens Deïtas recipit ſua. noſtraque mixtim
Fitque Dei ſummi per Chriſtum filius Adam.
Reſtat, ut aëriam fingas ab origine gentem,
Aërios proceres, Levi, Judam, Simeonem,
Aërium David, magnorum corpora Regum
Aëria, atque ipſam fecundæ virginis alvum
Aëre fallaci nebuliſque & nube tumentem.
Vaneſcat ſanguis perflabilis: oſſa liqueſcant
Mollia: nervorum pereat textura volantum.
Omne, quod eſt geſtum, Notus auferat irritus; auræ
Diſpergant tenues. ſit fabula, quod ſumus omnes.
Et quid agit Chriſtus, ſi me non ſuſcipit? aut quem
Liberat infirmum, ſi dedignatur adire
Carnis onus, manuumque horret monumenta ſuarum?
Indignumne putat luteum conſciſcere corpus,
Qui non indignum quondam ſibi credidit, ipſum
Pertractare lutum. cùm vas componeret arvo
Nondum viſcereo; ſed inertis glutine limi,
Impreſſoque putres ſub pollice duceret artus?
[288] Tantus amor terræ, tanta eſt dilectio noſtri.
Dignatur præpinguis humi comprendere mollem
Divinis glebam digitis, nec ſordida cenſet
Hærentis maſſæ contagia. [289] juſſerat, ut lux.

INTERPRETATIO.

Actus uſque ad originem corporis terreſtris Adami retexit redeundo gradus, quos *deſcenderat naſcendo. Inde Deus Pater recipit ſuum* Filium *& nos ſimul, & Adam ſit Filius ſupremi Dei per Chriſtum.* Illud *ſupereſt ut dicas* totam *familiam ab origine* eſſe *aëriam, atavos* Chriſti *Levin, Judam, Simeonem* eſſe *aërios, Davidem* eſſe *aërium, corpora regum illuſtrium* eſſe *aëria, & ipſum uterum virginis fœcunda eſſe impletum aëre mendaci, & nebulis, & nube. Sanguis ſpirabilis evaneſcat, oſſa mollita liqueſiant, compages nervorum fluctuantium diſſolvatur. Auſter levis trahat, venti tenues diſſipent* id omne, *quod eſt creatum.* Id omne, *quod ſunt homines, ſit commentitium. Quod ſi* Chriſtus *non aſſumit meam* naturam, *quid agit? Aut, ſi contemnit ferre onus carnis, & abhorret ab opere ſuarum manuum, quem peccatorem ſervat? An ducit turpe induere corpus luteum; ille non duxit olim turpe verſare lutum ipſum, cum formabat corpus, terrâ nondum mutatâ in viſcera, ſed glutino luti craſſi, & effingebat digito impreſſo membra ſolutilia? Tantus eſt amor terræ:* tanta eſt *benevolentia erga nos. Non horret tractare digitis divinis maſſam mollem terra diluta, nec credit contactum luti hærentis eſſe ſordidum. Juſſerat lucem*

NOTÆ.

288. *Tantus amor terræ.*] *Neve flagella ſumma pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas, tantus amor terræ, non ſero læde retuſo ſemina.* Virg. 2. Georg.

289. *Juſſerat, ut lux conficeret.*] Ambroſ. Hexaëm. lib 1. cap. 9. *Fiat lux. Plena vox*

Conficeret;

Conſieret, facta eſt, ut juſſerat. omnia juſſu
Imperitante novas traxerunt edita formas.
[290] Solus homo emeruit Domini formabile dextrâ
Os capere, & [291] flabro Deitatis figmine naſci.
Quorſum igitur limo tanta indulgentia noſtro
Contigit, ut Domini manibus tractatus, honorâ
Arte ſacer fieret, tactu jam nobilis ipſo?
Decrerat quoniam Chriſtum Deus incorrupto
Admiſcere ſolo: ſanctis quod fingere vellet,
Dignum habuit, digitis, & carum condere pignus.
Deſtituit natura quidem deſtructa coactæ
Telluris formam, mortique obnoxia ceſſit:
Sed natura Dei nunquam ſolvenda, caducam
Tellurem noſtro vitiatam primitus uſu
Eſſe ſuam voluit, ne jam vitiabilis eſſet.
Chriſtus noſtra caro eſt: mihi ſolvitur, & mihi ſurgit.
Solvor morte meâ, [292] Chriſti virtute reſurgo.

INTERPRETATIO.

fieri, lux *eſt facta, ut juſſerat. Omnes res create aſſumpſerunt novas formas ad vocem imperantem. Unus homo meruit accipere figuram formatam manu Dei, & naſci flatu Dei producto. Ad quam rem igitur tanta bonitas apparuit erga noſtrum limum, ut tractatus manibus Dei arte honorificâ fieret ſacer, jam clarus ipſo contactu? Quia Deus ſtatuerat conjungere filium cum luto incorrupto, putavit ſibi eſſe conveniens velle formare digitis divinis, & facere filium amabilem. Natura quidem luti coagmentati amiſit formam, & ſubjecta morti ceſſit, ſed natura Dei immortalis voluit ſibi ſumere limum fragilem primò corruptum noſtro uſu, ne jam eſſet diſſolubilis. Chriſtus fit noſtra caro, moritur pro me, & reviviſcit pro me. Morior morte mihi debitâ; reviviſco virtute Chriſti.*

NOTÆ.

luminis non diſpoſitionis apparatum ſignificat, ſed operationis reſplendet effectu. Natura opifex lucem locutus eſt, & creavit. Sermo Dei, voluntas eſt: opus Dei, natura eſt.

290. *Solus homo.*] Lactant. lib 2. cap. 12. *Deus ergo veri Patris officio functus eſt: ipſe corpus effinxit, ipſe animam, qua ſpiramus, infudit.*

291. *Flabro Deitatis figmine.*] Lectionem hanc Giſelini & Rottendorphii ceteris anteferendam cenſuimus, quæ non parum cum phraſi Prudentianâ, vel cum hominis creatione convenit. Quanquam non improbem. *Fabro Deitatis figmine*, quod reddit Iſo Magiſter, *fabrili formatione*. Sed, ut ingenue fatear, utraque phraſis mihi videtur duriuſcula. *Figmen* ex fingo duxit, ut ſupra *flabrali frigore* ex flabro.

292. *Chriſti virtute reſurgo.*] Ambroſ. lib. 2. de Sacram. cap. 6. *Remedium datum eſt, ut homo moreretur & reſurgeret. Quare? ut & illud, quod & ante damnationis loco ceſſarat, loco cederet beneficii. Quid illud eſt, niſi mors. Quæris quomodo? Quia mors interveniens finem facit peccati. Quando enim morimur, utique peccare deſiſtimus. Sed ut Dei perpetua gratia perſeveraret, mortuus eſt homo: ſed Chriſtus invenit reſurrectionem, id eſt, ut redintegraret cæleſte beneficium, quod fraude fuerat ſerpentis amiſſum.*

Cùm moritur Chriſtus, cum flebiliter [293] tumulatur,
Me video: è tumulo [294] cùm jam remeabilis aſtat
Cerno Deum. ſi membrorum phantaſma meorum eſt,
Et phantaſma Dei eſt: mendax in utroque neceſſe eſt
Sit Chriſtus ſpecies. ſi Chriſtus fallere novit;
Si non verus homo eſt, quem mors hominem probat ipſa:
Nec verus Deus eſt, operis quem gloria prodit
Eſſe Deum. vel crede mori, vel adeſſe refelle;
Et geminâ verum Chriſtum ratione negato.
Nam quid magnificum, ſi non eſt mortuus Jeſus,
Et redit? illa Dei virtus memorabilis eſt, ut
Occiſus redeat Superis, ſurgatque ſepultus.
Quiſque Deum Chriſtum vult dicere: [295] dicat eundem
Eſſe hominem: ne majeſtas ſua fortia perdat.

INTERPRETATIO.

Cum Chriſtus occidit, cum ſepelitur miſerabiliter, agnoſco meam carnem; cum jam redux è ſepulchro aſtat, agnoſco divinitatem. Si ſimulatio eſt noſtri corporis, eſt quoque ſimulatio Dei; conſequens eſt ut Chriſtus ſit fallax phantaſma in utroque. Si Chriſtus potuit nobis *imponere, ſi non eſt verus homo,* licet *mors ipſa demonſtret eum* eſſe *hominem; neque* etiam *verus eſt Deus,* licet *ſplendor factorum declaret eum eſſe Deum.* Ergo *vel concede* illum vere *mori, vel refuta adeſſe, & nega duplici ratione* eſſe *verum Chriſtum. Nam quid mirandum* eſt, *cum Chriſtus redit* in cælum, *ſi non interiit. Poteſtas Chriſti eſt admirabilis, quod* Chriſtus *mortuus repetat cælum, & humatus reviviſcat. Quiſquis* ergo *vult dicere Chriſtum* eſſe *Deum, dicat & Chriſtum eſſe hominem, ne divinitas ſpolietur ſuâ præſtantiâ.*

NOTÆ.

293. *Tumulatur.*] *Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibuſque præda, neque injecta tumulabor mortua terrâ.* Catul. Argon.

294. *Cùm jam remeabilis aſtat cerno Deum.*] Unde illud breviuſcule dictum inſtar ſententiæ mulieres acceperunt ab Angelis. *Surrexit, non eſt hic.* Dignum ſuis compoſitoribus elogium, dignum Chriſto, cui compoſitum fuit, meritoque aureis grandibus litteris ejus in ſepulchro incidendum; cui ſoli, homini Deo convenit, nulli, qui homo tantummodo ſit.

295. *Dicat eumdem eſſe hominem.*] Tertullianus hanc hæreſim oppugnavit, ac librum *de Carne Chriſti* ſcripſit.

296 DE RESURRECTIONE CARNIS HUMANÆ.

297 NOſco meum in Chriſto corpus conſurgere : quid me
Deſperare jubes ? veniam quibus ille revenit
Calcata de morte viis, quod credimus, hoc eſt,
Et totus veniam, nec enim minor, aut alius quàm
Nunc ſum, reſtituar : vultus, vigor, & color idem
Qui modo vivit, erit, nec me vel dente, vel ungue
Fraudatum removet patefacti foſſa ſepulchri.
Qui jubet ut redeam, non reddet debile quicquam,
Nam ſi debilitas redit, inſtauratio non eſt.
Quod caſus rapuit, quod morbus, quod dolor hauſit,
Quod truncavit edax ſenium populante veterno,
Omne revertenti reparata in membra redibit.
Debet enim mors victa fidem, ne fraude ſepulchri
Reddat curtum aliquid : quamvis jam curta votarit
Corpora, debilitas tamen & violentia morbi

INTERPRETATIO.

**Video in Chriſto* reviviſcente *meum corpus reviviſcere, quod*, ô hæretice, *votas me ſperare? Redibo in vitam viis, quibus Chriſtus rediit de morte proſtratâ. Illud eſt, quod credimus. Et reſurgam integer, nam renaſcar nec minor, nec alius quam nunc ſum. Erit is vultus, is vigor, atque is color, qui nunc* eſt mihi *viventi; neque foſſa tumuli aperti me reddet ſpoliatum vel dente, vel ungue. Is, qui jubet me reviviſcere, nihil dabit infirmum: nam non eſt reſurrectio, ſi infirmitas redit.* Illud *omne, quod periit ſorte, quod fuit conſumptum morbo, quod dolore, quod fuit deletum inertiâ ſenectutis edacis debilitante corpus, redibit reviviſcenti in artus revocatos ad vitam. Nam mors debellata debet* fideliter *reddere* omnia, *ne reddat aliquid mancum fraude tumuli; licet* ea *rapuerit corpora*

NOTÆ.

296. *De reſurrectione carnis humana.*] Apelles Marcionis diſcipulus virus ſuum. ſparſit circa annum Chriſti 146. Antonini Pii 7 & 5. pontificat Teleſphori. Alios inter errores auſus eſt carnis reſurrectionem negare, & ſolùm animarum eſſe ſalutem aſſerere. Poëta nunc paucis, quod firmis validiſque argumentis Hymn. Cathem. de exequiis defunctorum fidei dogma ſtabilierat, attingit ac pertractat. Hunc hæreſiarcham præcipue Rhodon impugnavit & Tertullianus, qui lib. de præſcript. cap. 30. hæc habet. *Si & Apellis ſtemma retractandum eſt, tam non vetus & ipſe, quam Marcion inſtitutor & præformator ejus: ſed lapſus in feminam, deſertor continentia Marcionenſis, ab oculis ſanctiſſimi magiſtri Alexandriam ſeceſſit. Inde poſt annos regreſſus non melior, niſi tantùm quà jam non Marcionites, in alteram feminam impegit, illam virginem Philumenem, quam ſuprà edidimus, poſtea vero immane proſtibulum & ipſam, cujus energemate circumventus, quas ab eâ didicit, phaneroſes ſcripſit.*

297. *Noſco meum in Chriſto corpus conſurgere.*] Non mirum eſt quod gentium Apoſtolus Corinthios moneat, omnes homines per Chriſtum reſurrexiſſe. *Si Chriſtus prædicatur, quod reſurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam reſurrectio mortuorum non eſt.*

Virtus mortis erat, reddet quod particulatim
Sorbuerat, quocunque modo, ne mortuus omnis
Non redeat, ſi quid pleno de corpore deſit.
Pellite corde metum mea membra, & credite voſmet
Cum Chriſto reditura Deo, nam vos gerit ille
Et ſecum revocat, morbos ridete minaces,
Inflictos caſus contemnite, tetra ſepulchra
Deſpuite; exurgens quo Chriſtus provocat, ite.

INTERPRETATIO.

jam mutilata: quia debilitas & aculei morbi erant vis mortis. Reddet omnimodo illud, *quod ſuſtulerat membratim, ne mortuus non renaſcatur integer, ſi deeſt aliquid de corpore integro.* O *mei artus, deponite timorem, & credite vos redituros ad Deum cum Chriſto, nam is vos gerit, & revocat ſecum. Deſpicite morbos minaces; ſpernite illatas calamitates: contemnite fœda ſepulchra; ite, quo Chriſtus aſcendens vocat.*

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS

[1]IN [2]HAMARTIGENIAM

PRÆFATIO.

[3]FRATRES ephebi [4]foſſor & paſtor duo,
Quos ſeminarum prima primos procreat,
Siſtunt ad aram de laborum fructibus
Deo ſacranda munerum primordia:
Hic terrulentis, ille vivis fungitur.

INTERPRETATIO.

DUo Fratres puberes: ille *agricola, is paſtor, quos prima mulier peperit primos, exhibent ante aram primitias donorum de fructibus laborum offerendas Deo. Ille obtulit fruges terræ, alter ho*ſtias *vivas.*

NOTÆ.

1. IN HAMARTIGENIAM.] Heinſius hoc poëma Apotheoſis partem eſſe putat, vultque vel ipſum argumentum abunde illud evincere, vetuſtoſque codices.

2. HAMARTIGENIA] Modo quis leviter litteris Græcis imbutus ſit, illud nomen nihil aliud ſonare quam originem peccati facile intelliget, Ἁμαρτία enim peccatum ſignificat, & γίνομαι naſcor.

3. FRATRES *ephebi.*] Peccati originem ab ipſis fontibus arceſſiturus, quomodo Deus victimas Abeli reſpexerit, reſpueritque munera, quæ Cainus ſolverat; unde furore ardens Cainus innocentem fratrem peremit, deſcribit poëta, ac transfert ad Marcionem, qui prave ſacra dividens, facere dum ſe vota rectius cenſet, tranquillam Eccleſiæ pacem rumpit & turbat.

4. *Foſſor.*] Virg. lib. 2. Georg. *Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.* De Caino atque Abelo jam egi.

Certante voto diſcrepantes immolant,
Fœtum bidentis alter, aſt alter ſcrobis.
Deus minoris comprobavit hoſtiam,
Rejecit illam, quam paravit grandior.
Vox ecce ſummo miſſa perſultat throno:
Caïn, quieſce. namque [6] ſi recte offeras,
Oblata nec tu lege rectâ dividas,
Perverſa nigram vota culpam traxerint.
Armat Deinde parricidalem manum
Frater, probatæ ſanctitatis æmulus:
Germana curvo colla frangit [7] ſarculo:
Mundum recentem cæde tinguit impiâ,
Serò expiandum, jam ſeneſcentem, ſacro
Cruore Chriſti, quo peremptor concidit.
[8] Mors prima cœpit, [9] innocentis vulnere,
Ceſſit deinde vulnere noxio.

INTERPRETATIO.

Diſſimiles immolant voto oppoſito. Alter partum ovis, alter vero fructum *agri. Deus reſpexit victimas minoris* natu; *reſpuit munera, quæ primogenitus ſolvit. En vox data è ſummo ſolio auditur: Cain ne iraſcaris; etenim ſi offers juſte, & tu non dividis* ea, quæ debes *offerre lege æqua*, an tua *vota prava inferent* tibi *crimen noxium. Poſtea primogenitus invidus virtutis grata* Deo, *armat dexteram ſceleſtam*, & *findit ſarculo curvo caput fratris. Inquinat mundum novum* hac *trucidatione ſacrilega*: qui mundus *jam ſeneſcens fuit expiandus ſero ſanguine divino Chriſti, qui profligat interfectorem. Mors eſt ingreſſa primùm plaga innocentis; deinde eſt egreſſa plaga innocentis.*

NOTÆ.

5 *Scrobis.*] Quaſi dixiſſet fœtum culturæ. Scrobs enim ſive à σκάπτω ſive à σκαφῶ deducatur, non ineleganter ſulcos denotat, quibus agricolæ humum incidunt. Unde etiam ſupra foſſorem dixit Cainum, quòd agros ſulcaret.

6. *Si rectè offeras.*] Juxta illud Geneſ. cap. 4. *Quare iratus es? Et cur concidit facies tua? Nonne ſi bene egeris, recipies.*

7. *Sarculo.*] Quanquam Abeli mortis adjuncta omnia recenſeant biblia, & minutiſſima quæque perſequantur, quibus tamen armis Cainus fratrem interfecerit, ſilentio prætermiſerunt. Prudentius illum ſarculo, aliquo ſcilicet agriculturæ inſtrumento Abeli caput fidiſſe ſcribit, quia facile colligi poteſt arma, quibus agricultores terram colunt, Caino fuiſſe præ manibus. Chryſoſtomus tamen gladio percuſſum fuiſſe Abelum aſſerit, Irenæus falce occiſum, Iſidorus ferro proſtratum, Toſtatus lapidibus oppreſſum, Ebræi denique Caini morſibus dilaniatum. Sarculum vero inſtrumentum eſt, quo herbas inutiles evellimus.

8. *Mors prima.*] Concilium Tridentinum, Patres tum Græci tum Latini, ac præcipue Auguſtinus libro de *peccatorum meritis & remiſſione* docent Adami peccatum non ſolum animæ ſed etiam corporis mortem fuiſſe. *Neque enim moriendum fuit, ne dum forte diutius hic viveret in corpore animali, ſenectute gravaretur, & paulatim veteraſcendo perveniret ad mortem.*

9. *Innocentis vulnere.*] Abelus anno mundi 130. labente interfectus fuit. Nondum 129. ætatis ſuæ annum egerat.

Per crimen orta, [10] diſſoluta eſt crimine:
Abel quod antè perculit, Chriſtum dehinc,
Finita & ipſa eſt, finis exortem petens.
Ergo ex futuris [11] priſca cœpit fabula,
Factoque primo res notata eſt ultima,
Ut ille [12] mortis inchoator ruſticus
Inſulſa terræ deferens [13] libamina,
[14] Deumque rerum mortuarum deputans
Raſtris redacta digna ſacris crederet,
Viventis atrox æmulator hoſtiæ.
Agnoſco nempe, quem figura hæc denotet,
Quis fratricida, quis peremptor invidus
Pravè ſacrorum diſciplinam dividat,
Mactare dum ſe vota cenſet rectiùs.
[15] Marcion, arvi formâ corruptiſſimi,

INTERPRETATIO.

Orta eſt *à peccato*, ſed *fuit fracta peccato, quod primò interemit Abelum, deinde* verò *Jeſum; ipſa* enim *oppugnans liberum à morte, omnino quoque fuit diruta. Ergo* hæc *vetus narratio fecit initium ex futuris; & ultima actio fuit adumbrata prima actione, veluti ille agricola parens mortis, inhumanus, invidus* offerentis *victimam vivam, dans munori fruges telluris inſipidas, & putans* Deum *eſſe Deum rerum inanimatarum crederet* ea, quæ erant *collecta raſtro*, eſſe *apta ad ſacrificia. Nimirum video, quem exhibebat illa figura, quis ſit fratricida, quis interfector æmulus malo retrahat aliquid inſtituto ſacrificiorum, dum credit ſe rectius facero ſacrificia. Marcion, figura terra vitioſiſſima, ferens munera carnis depra-*

NOTÆ.

10\. *Diſſoluta eſt crimine.*] Crimine Judæorum in crucem actus eſt Chriſtus; qui pro hominibus fundens ſanguinem mortis imminuit imperium, quo premebat hominum genus; vires mortis fregit ita-ut mortis mors fuerit, ut cum propheta loquar, morſque abſorpta fuerit in victoria.

11\. *Priſca cœpit fabula.*] Nihil apertius, quàm *fabulam* tam de veris, quàm fictis, dici. Hieron ad Caſtrutium: *Et ne, veteres replicando hiſtorias, longum faciam, & excedam menſuram epiſtolæ, brevem tibi fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit.*

12\. *Mortis inchoator.*] Adamus quidem, quod Deo obſequium denegaverit, primus nos non ſolum ærumnis, doloribus, atque infirmitatibus, verumetiam morti obnoxios reddidit; mors tamen Caini ſcelere primùm venit in ſuam poſſeſſionem.

13\. *Libamina.*] Quicquid in ſacris libatur. Cicero 2. de Legibus. *Quod tempus ut ſacrificiorum libamina ſerventur, fœtuſque pecorum, quæ dicta in lege ſunt, diligenter habenda ratio intercalandi eſt.*

14\. *Deumque rerum mortuarum deputans.*] Ne quis poëtam Marcionis errores refutantem eundem ad ſcopulum appuliſſe credat. Semel atque iterum Cæli Deum, terræ, atque aëris in hymnis cecinit, ipſeque ut Deo frugum omniumque rerum primitias offeramus nos hortatus eſt. Quare dicendum eſt Prudentium hæc omnia per allegoriam tranſtuliſſe ad Marcionis ſacrificia, quæ quòd carnis motus redolerent, nec Spiritu ſancto animarentur, Deo grata nec accepta fuerant.

15\. *Marcion.*] Penultimam, quæ corripitur, more ſuo produxit. *Hæc vobis per Marcionem Cerdone magiſtro* Tertull. lib. 2. Adverſ. Marcion.

[16] Docet [17] Duitas [18] diſcrepare à Spiritu,
Contaminatæ dona carnis offerens,
Et ſegregatim Numen æternum colens.
Qui ſi quieſcat, [19] nec monentem negligat,
Pacem quieta diligat germanitas,
Unum atque vivum faſſa vivorum Deum.
[20] Hic ſe caduco dedicans myſterio,
Summam profanus dividit ſubſtantiam,
Malum bonumque ceu duorum ſeparans
Regnum Deorum, ſceptra committit duo:
Deum eſſe credens. quem fatetur peſſimum.

INTERPRETATIO.

nata, & adòrans ſeorſum Deum æternum docet Marcioniſtas diſſentire à Spiritu. Quod ſi Marcion audiat *quiete, & credat* mihi *menenti; cœtus Chriſtianorum concors, agnoſcens unum eſſe, & vivum Deum vivorum, habebit pacem.*

NOTÆ.

16. *Decet.*] Marcio Ponticus Epiſcopi filius circa annum Chriſti 134. hoc eſt extrema tempora Hadriani virus ſuum ſparſit. *Is propter ſtuprum cujuſdam Virginis,* inquit Tertullianus, *ab Eccleſia communicatione abjectus fuit ipſius Patris ſententia*; quam ignominiam nnn ferens Romam abiit Hygino pontifice, ſed fruſtra, quare, teſte Epiphanio, cui non aſſentitur Tertullianus, ad Cerdonis hæreſim ſeſe applicuit. Ipſius dogmata Irenæus, Epiphanius, Theod. aliique ſcriptis tradiderunt, at præcipue Tertullianus, qui adverſus illum quinque libros edidit. Alios inter errores, duos cum Cerdone colebat deos, boni alterum autorem, alterum mali. Unde lib. 1. contra Marcionem verſibus ſcripto Tertulliani nomine: *Hunc negat eſſe bonum, juſtum tamen eſſe fatetur, crudelem, durum, belli cui ſæva voluptas, judicio horrendum, precibus manſueſcere nullis. Eſſe alium ſuadens, nulli qui cognitus unquam, qui non eſt uſquam, falſum ſine nomine numen, conſtituens nihil, & nulla præcepta locutus. Hunc ait eſſe bonum, nullum qui judicat, æque ſed ſpargit cunctis vitam, non invidet ulli. Judicium negat eſſe reis, dulcique crueutum circumfert miſeris mixtum cum melle venenum,* En caput hæreſis.

17. *Duitas.*] Poëta ut novam & horrendam hæreſim adducat in contemptum, inſolens fingit verbum, proprium tamen & ſignificans. Atque ut *Triteitæ* dicuntur, qui tres deos eſſe docent, ita & *Duitæ*, qui duos deos agnoſcunt atque adorant.

18. *Diſcrepare à Spiritu.*] Ea, quæ ſequuntur, hujuſce verſus notitiam præbent. Nam juxta eamdem allegoriam vult Marcionem Caino non abſimilem, quòd terrena dona, inſipida, atque, ſi ita fas eſt loqui, mortua Deo tribuat, diſcrepare à Chriſtianis, qui Abeli ad exemplum ferunt viva munera, animata, atque etiam ſpiritalia.

19. *Nec monentem negligat.*] Nam, ut rectè notat Liv. lib 22. *Sæpè audivi eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quod in rem ſit: ſecundum eum, qui benè monenti obediat. Qui nec ipſe conſulere, nec alteri parère ſcit, eum extremi eſſe ingenii.*

20. *Hic ſe caduco.*] Verſum, qui hunc in editis exemplaribus excipiebat, *His qui caduci rem laboris efferens*, ejecit Heinſius, cum & ex hoc ipſo formatus liquido appareat, atque idem plane deſignet, & à ſcriptis abſit exemplaribus, etiam ab Aldino codice.

Caïn.

Caïn cruentus, unitatis invidus,
Mundi colonus, immolator ſqualidus:
Cujus litamen ſordet, & terram ſapit,
Terram caduci corporis, venam putrem,
Humore denſo conglobatam & pulvere:
Natura cujus fraude floret fertili,
Fœcunda fundens noxiorum crimina,
Animæque vitam labe carnis enecat.
Caro in ſororem tela mentem dirigit:
Mens in cerêbro ventilatur ebrio,
Ex quo furores ſucculentos colligit
Madens [21] veneno corporis lymphatico.
Deum perennem findit in duos Deos:
Audet ſecare Numen inſecabile?
[22] Cadit perempta, denegans unum Deum:
Caïn triumphat, morte [23] fratris oblitus.

INTERPRETATIO.

Ille Marcion cruentus, invidus unitatis, cultor terræ, immolator aſper, cujus ſacrificium ſordet & redolet terram: terram ſcilicet *corporis fragilis vas corruptionis,* rem *concretam ex aquâ craſſa & pulvere: cujus natura plena culparum pariens crimina, floret multiplici dolo, & adimit vitam animæ eluvie carnis; qua caro conjicit tela in animam* ſuam *ſororem: anima* vero *vagatur in inſano cerebro; ex quo perfuſa veneno corporis lymphante, colligit furores purulentos;* ille inquam *ſe conſecrans vano ſacrificio, hæreticus diſpertit ſubſtantiam divinam; & diſtinguens malum & bonum regnum tanquam duorum deorum, committit duas ſupremas poteſtates, credens* illum, *quem agnoſcit peſſimum, eſſe Deum. Præcidit Deum æternum in duos deos, non timet dividere divinitatem individuam. Marcion interfector, negans unum* tantum eſſe *Deum, proſternitur,* & *tinctus ſanguine fratris triumphat.*

NOTÆ.

21. *Veneno lymphatico.*] Quæ enim major excogitari poteſt inſania? Quis effrænatior animi furor, quam Deum ſævum, impium, mali autorem colere, ac venerari. Hoc natura eſt inſitum, ut Deum ens ſummum, perfectiſſimum, omnes in ſe numeros virtutis habens, cui denique nihil addi poſſit, animo concipiamus. Unde Latini furioſos atque inſanientes vocent lymphaticos, dixi pag. 65. *Ita victorem equitatum velut lymphaticus pavor diſſipat.* Tit. Liv. 10. ab Urbe.

22. *Cadit perempta.*] Quæ lectio Puteani eſt, Rottendorphii, & trium Torrentianorum. Ad mentem veſanam Marcionis refer. Alii tamen, aut *Cain peremptor*, aut *cadit peremptor*, legunt.

23. *Fratris oblitus.*] Pro *illitus.* Apud Cic. Philipp 2. *Atque illum tanto parricidio nondum oblitum, hoſtem ſua ſententia indicavit.*

AURELII PRUDENTII

CLEMENTIS

HAMARTIGENIA.

Adverſus Marcionitas, qui duos deos eſſe affirmant.

QUò te præcipitat rabies tua, perfide Caïn,
Diviſor blaſpheme Dei? tibi conditor unus
Non liquet, & bifidæ caligant nubila lucis.
Inſincera acies duo per divortia ſemper
Spargitur, [2] in geminis viſum fruſtrata figuris.
Terrarum tibi forma duplex obludit, ut excors
Dividuum regnare Deum ſuper æthera credas.
Bina boni atque mali glomerat diſcrimina ſordens
Hic mundus: Domino ſed cælum obtemperat uni.
Non idcirco duos retinent cæleſtia Reges,
Quòd duo ſunt opera humanas agitantia curas.
Exterior terrenus homo eſt, qui talia cernens
Conjicit eſſe duo variarum Numina rerum,
Dum putat eſſe Deum, qui prava effinxerit olim;
Et qui recta itidem condens induxerit, ambos

INTERPRETATIO.

O Perfidioſe Marcion, ô injurioſe diviſor divinitatis, quò tuus furor te agit præcipitem? Tu non es certus Deum eſſe unum, & nubila duplicis viſus cæcutiunt. Oculi vitiati confundentes objecta duabus ſpeciebus ſemper emittunt duos radios. Genus duplex rerum *terreſtrium te fallit* ita, *ut amens putes duos deos regnare in cælo. Hic orbis ſordidus congerit duo genera boni & mali, ſed cælum obedit uni Deo.* Res *ſuperæ non habent duos dominos, ideò quòd ſunt duo* genera *operum ſollicitantia mentes humanas. Homo terrenus eſt exterior, qui videns illa, infert eſſe duos dominos rerum diſſimilium, dum credit eſſe Deum, qui quondam creaverit malas* res, & Deum *qui creans pariter fecerit bonas* res, ille

NOTÆ.

1. *Inſincera acies duo per divortia ſemper ſpargitur.*] *Qui rectam viam neſcit, ubi ut fit, in plures una diffinditur, hæret anxius, nec ſingulas audet eligere, nec univerſas probare* M. Minut. Octav.

2. *In geminis viſum fruſtrata figuris.*] Tertullianus vero lib. 1. adverſus Marcionem: *Quo facilius duos deos cæci perſpexiſſe ſe exiſtimaverunt. Vnum enim non integre viderant. Lippientibus etiam ſingularis lucerna numeroſa eſt.*

Autumat eſſe Deos naturâ diſpare ſummos.
Quæ tandem natura poteſt conſiſtere duplex,
Aut regnare diu ; quam fons diviſus ab arce
Separat , alternaque apicum ditione recîdit :
[3] Aut unus Deus eſt, rerum cui ſumma poteſtas :
Aut quæ jam duo ſunt, minuuntur [4] diſpare ſummâ.
Porrò nihil ſummum, niſi plenis viribus unum:
Diſtantes quoniam, proprium dum quiſque revulſo
Vindicat imperio, nec ſumma, nec omnia poſſunt.
Jus varium non eſt plenum : quia non habet alter

INTERPRETATIO.

exiſtimat eſſe duos deos ſupremos naturâ diſſimili. At qua natura duplex , quam fontes diviſi ſeparant in cælo, & dividunt diverſa poteſtate illorum principiorum , poteſt conſtare , aut regnare diu. Vel eſt unus Deus , cui eſt *ſupremum dominium omnium : vel ſtatim atque ſunt duo* Dei , uterque *minuitur* altero *ſummo* Deo ſibi diſſimili. *Sed nihil* eſt *ſummum , niſi ſit unum* habens *omnem poteſtatem. Nam ſeparati nec poſſunt ſumma , nec omnia, dum unuſquiſque ſibi aſſumit ,* quod eſt *ſuum, imperio alterius diſtracto. Poteſtas* diviſa inter *multos non eſt integra; quia unus non*

NOTÆ.

3. *Aut unus Deus eſt.*] Non ſolum Scripturæ teſtimonio, verum etiam variis argumentationibus, quibus utuntur Theologi ac Patres, unitatem Deo eſſe propriam atque eſſentialem Prudentius demonſtrat. Quam primam rationem adhibet poëta , maximi eſt momenti. Duobus deis admiſſis nullus eſt Deus omnipotens, ſed ex naturæ legibus Deus eſt omnipotens, ergo non ſunt duo Dei admittendi. Major propoſitio quæ ſola habet difficultatem, ab ipſomet poëta fuſius probatur Quare Athanaſii, orat. contra Idola , verba ſatis ſit afferre : *Multitudo numinum, nullitas numinum.* Et Tertulliani lib. 1. *Nempe ut nihil illi adæquetur, id eſt, ut non ſit aliud ſummum magnum. Quia ſi fuerit, adæquabitur, & ſi adæquabitur, non erit ſummum magnum.* Et paulo poſt : *Proinde Deus cum ſummum magnum ſit, recte veritas noſtra pronuntiavit : Deus, ſi non unus eſt , non eſt.* Non poſſunt igitur plures eſſe dii, quin dii eſſe ſinguli deſinant: quia plures eſſe ſine aliqua naturæ differentia nequeunt. Ac ſi quis plures deos ita fingat, tanquam individua quædam ejuſdem ſubjecta formæ, ac numero diſtincta : ita ut nemo plus aliquid aut minus habeat ceteris : uti ſi idem Socrates divina vi multiplicetur , atque in variis locis conſtituatur , nihil hoc erit. Siquidem diverſæ numero naturæ in eadem congruentes ſpecie eſſe non poſſunt, niſi ab communi aliquo principio, aut à ſe invicem propagatæ fuerint. Itaque plures iſti dii , ſi ab uno ortum habent, is erit ſummus, adeoque ſolus Deus. Nam ſi nullam ex æquo originem habent omnes, prorſus erunt diſparati, ac natura diſſimili conſtabunt. *Duo quippe ingeniti,* ut ait Fulgentius, *non poſſunt unam habere naturam, ubi nec unus in uno veram ex ſe generationem invenit , nec unus ex uno vero in ſe ſubſtantiam nativitatis agnoſcit.* Et cùm infiniti, immenſique ſinguli ſint , nihil alter alteri ubi conſiſtat, reliquum faciet. Quod Athenagoras gentilibus opponebat. Quod ſi quis multos iſtos Deos tales eſſe velit , ut unuſquiſque tantumdem dignitatis ac perfectionis obtineat , quantum alius quilibet, aut omnes in unum conglobati, primum id fieri non poteſt, ſi plures ſint ſaltem numero naturæ : &, quod conſequens eſt, bonitates, ſapientiæ, poteſtates. Etenim duæ, pluréſve bonitates, ac cetera hujuſmodi uni, ac ſingulari præſtant ; ut naturalis ipſa ratio perſuadet. Deinde ſupervacanei erunt reliqui, ſi unus inſtar eſſe omnium poteſt.

4. *Diſpare ſummâ.*] Ut infra : *Summam revocantur ad unam.* Etſi vulgata lectio ſit, *diſpare ſummo*

Quidquid diſpar habet, cumulum diſcretio carpit.
Nos plenum ſine parte Deum teſtamur & unum;
[5] In quo Chriſtus ineſt: idem quoque plenus & unus:
Qui viget, ac viguit ſuper omnia, quique vigebit,
Participem nullum collato fœdere paſſus.
[6] Summa poteſtatum, ſimplex dominatio rerum,
Virtutum ſublime caput, [7] fons unicus orbis,
Naturalis apex. generiſque & originis auctor:
Ex quo cuncta fluunt, & lux, & tempora, & anni,
Et numerus: qui poſt aliquid dedit eſſe ſecundum.
Unus enim princeps numeri eſt, [8] nec dinumerari
Tantum unus potis eſt. ſic; [9] cùm Pater ac Deus alter

INTERPRETATIO.

habet id, *quod alter habet.* Illa *diſſimilitudo tollit abſolutionem* potentiæ in utroque. *Nos* Chriſtiani *adoramus Deum plenum ſine conſorte, & unum; in quo ineſt Filius,* qui eſt *etiam plenus & unus, qui eſt, & fuit ante omnia, & qui erit:* qui *nullum cœpit ſocium pacto fœdere.* Is eſt *maxima poteſtas, unus Dominus rerum, ſupremum principium poteſtatum, unus Creator mundi, primordium exiſtendi, author naturæ & originis; ex quo naſcuntur omnia, & lux, & tempora, & anni, & numerus, qui poſt ſe fecit id, quod numeratur. Nam unus eſt radix numeri, & unus tantum non poteſt numerari. Quare, cùm* Deus *Pater & Filius non ſit Deus* diſtinctus, *Filiuſque etiam non ſit diſtinctus à Patre, non eſt numerus in Deo*

NOTÆ.

5. *In quo Chriſtus ineſt.*] Nullum ex multiplicitate perſonarum ſequi incommodum, licet abſurda ex deorum multiplicitate neceſſario oriantur, aſſerit Prudentius atque explanat. Nam, cum ſit eadem numero Patris, & Filii, & Spiritus ſancti potentia; ut Pater ſit omnipotens, non eſt neceſſe ut Filii potentiæ adverſetur, quia non poteſt ſuæ potentiæ adverſari.

6. *Summa poteſtatum, ſimplex dominatio rerum.*] Fortaſſe *ſumma poteſtatum Pater eſt*, nam de *Deo Patre* hæc dicuntur.

7. *Fons unicus orbis.*] Unde Joannes cap 1. *Omnia per ipſum facta ſunt: & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt.* Atque Auguſtinus lib 83 quæſt. quæſt. 63. Joannis verba exponens: *In principio erat Verbum, quod Græce λόγος dicitur, Latine & rationem, & Verbum ſignificat. Sed hoc loco melius Verbum interpretamur, ut ſignificetur non ſolum ad Patrem reſpectus, ſed ad illa etiam, quæ per verbum facta ſunt operativa potentia.*

8. *Nec dinumerari.*] Terentius hoc vocabulo uſus eſt. *Jube nunc jam dinumeret Babylo illi viginti minas.* Et Plinius Panegyr. Trajano dict. *Conſulti omnes, atque etiam dinumerati ſumus: vicitque ſententia non prima, ſed melior.*

9. *Cùm Pater.*] Singulæ enim ſanctiſſimæ Trinitatis Perſonæ ſolum eſſentiæ identificantur realiter inadæquate, ſic ut nulla ex illis ſit realiter idem adæquate cum eſſentia, ſeu cum re omni, quæ eſt realiter eſſentia: nam Paternitas eſt realiter idem cum eſſentia, & quidem cum tota eſſentia ſumpta formaliter pro ſuis omnibus perfectionibus abſolutis, ſed non cum tota eſſentia realiter ſumpta, pro omni entitate etiam relativa, cui identificatur, quia paternitas non identificatur filiationi, & ſpirationi paſſivæ, quibus identificatur eſſentiæ. Unde vides cur ille ſyllogiſmus: *hic Deus eſt Pater, hic Deus eſt Filius, ergo Filius eſt Pater,* ſit vitioſus; nempe peccat defectu diſtri-

Non ſit, item Chriſtus non ſit Genitore ſecundus,
Anterior numero eſt, [10] cui Filius unicus uni eſt.
Ille Deus, meritoque Deus; quia primus & unus:
In virtute ſuâ primus; tum primus in illo,
Quem genuit, quid enim differt generatio ſimplex?

INTERPRETATIO.

uno, cui eſt Filius non diſtinctus. Is eſt Deus, & jure Deus, nam eſt primus & unus: primus in ſeipſo, nec non primus in eo, quem genuit; ſiquidem generatio ſimplex non affert differentiam.

NOTÆ.

butionis. Deus non eſt quidem capax diſtributionis in termino, ita ut dici poſſit, *omnis Deus*, ſed extra terminum, *quidquid eſt Deus eſt Pater*, quæ propoſitio falſa eſt.

10. *Cui Filius unicus uni eſt.*] Ut facilius intelligantur ea, quæ ex diſtinctione & oppoſitione perſonarum petuntur; animadvertas velim nihil ſecundum oppoſitionem relativam diſtingui ab altero in divinis, quod non etiam ſit idem cum illo, quatenus habet in ſe quoque rem atque rationem abſolutam eſſentiæ, in quâ proinde etiam habet quidquid eſt perfectionis in altero; id quod ſufficit ad ſui infinitatem. Athan. orat. contra Sabellium ipſiuſque Sectatores præclare hanc diſtinctionem divinarum Perſonarum, ſimulque identitatem, eſſentiæ ſcilicet, paucis explicat. *Filius identitatem habet cum Patre, & tamen ipſe interim Pater non eſt, ſed unitus natura cum Patre.* Quare S. Gregorius Nazianzenus vult *diſtingui Deum indiſtinctim, & connecti diſtinctim.* Conſtat itaque non poſſe colligi ex diſtinctione Perſonarum, quòd altera perſona careat alterius perfectione, atque ita non ſit infinite perfecta; ſiquidem quidquid rei & perfectionis eſt in altera, ipſi tribuitur, quia unum eſt & idem cum illâ.

11. *Quid enim differt generatio ſimplex.*] Alterum ex generationis natura petitum argumentum. Triplex ex communi ſenſu Theologorum colligitur generationis conditio. Prima, ut ſit ex producentis ſubſtantia: altera, ut ſimile natura vel ſubſtantia ſit, quod oritur; tertia, ut conjunctum ſit principium, à quo producitur. Quæ tria in divinam cadunt verbi generationem. Qui vero non alium generandi modum agnoverunt, quam qui deciſione, profluvioque ſit ſubſtantiæ, in varios errores inciderunt. Nulla itaque ſit in divina generatione neque ſubſtantiæ diviſio, ut in creaturis, neque eſſentiæ multiplicatio, quæ in iiſdem cernitur. In creatarum propagatione rerum, propter materiæ imbecillitatem, varioſque caſus, nunquam accidit, ut præter naturam perfecta ſit in ceteris ſimilitudo genitorum; hoc ipſum in divina generatione abſolutiſſimum cernitur. Ex quo Filius, qui imago eſt Patris, non hujus ſolum naturæ & eſſentiæ, ſed etiam bonitatis, potentiæ, ac reliquarum omnium proprietatum, quæ idem prorſus cum natura ſunt, expreſſa ſimilitudo naſcitur. Ne longior ſim, res creatæ generantur in ſimilitudinem, Verbum autem in identitatem. Quippe ab æterno generatur via intellectus, ergo operatio eſt immanens & intrinſeca, ergo generatio neque aut initium habuit unquam, aut finem habitura eſt, ergo qui per illam producitur Filius, æternus eſt, ergo æqualis eſt Patri, non vero tantum ſimilis. Id aperte declarat Cyrillus lib. 5. Theſ. *Sed ut efficiens eſt, ita & naturalis, & ſubſtantiva eſt, & ab hypoſtaſi ſeparari non poteſt. Ex quo neceſſe eſt, tam etſi efficienter gignat Filium Pater, æqualem illum huic eſſe, quandoquidem à propria ipſius hypoſtaſi ſeparari non poteſt generatio.* Et Hilarius in octavo de Trinitate libro his verbis expoſuit. *Hoc Eccleſia intelligit; hoc Synagoga non credit; hoc Philoſophia non ſapit, unum ex uno, & totum à toto*

Unum ſemper erit gignens, atque unus ab uno
Ante Chaos genitus, numeroque & tempore liber.
Quis dixiſſe duos rem majeſtate ſub unâ
Regnantem, propriamque ſibi, retroque perennem
Auſit, & unius [12] naturæ ſcindere vires?
Numquid adoptivum Genitor ſibi ſumpſit, ut alter
[13] Externi generis numerum præſtare duorum
Debeat, & geminum diſtans inducere Numen?
Forma Patris veri verus ſtat Filius, ac ſe
Unum rite probat, dum formam ſervat eandem.
Non amor adſcitus ſociat, nec jungit utrumque
Conjurata fides: pietas ſed certa, [14] genuſque
Unum, quod Deus eſt, ſummam revocatur ad unam.
Hæc tibi, Marcion, via diſplicet: hanc tua damnat

INTERPRETATIO.

Erit ſemper unus *gignens unum, & unus genitus ab uno ante mundum*, qui, ut eſt Deus, *nec agnoſcit tempus nec numerum. Quis audeat dicere poteſtatem & ſui juris, & æternam retro*, & *ſub una majeſtate regnantem eſſe* Deos *duos, & ſeparare vires unius divinitatis. Num Pater adoptavit ſibi aliquem* Filium, *ut is alterius generis impleat numerum duorum, & diſtinctus efficiat duos Deos? Eſt verus Filius*, qui *forma* eſt *veri Patris; atque oſtendit recte eſſe unum* Deum, *cum retinet eandem formam. Non amor pactus copulat, nec fœdus promiſſum conjungit Patrem & Filium; ſed verus amor, & una eſſentia; quæ eſt Deus, efficit unum Deum. O Marcion, hæc doctrina non placet tibi: & tua ſecta*, quæ *diſtribuit* imperium

NOTÆ.

Deum, & Filium, neque per nativitatem Patri ademiſſe quod totus eſt: neque hoc ipſum totum non ſecum naſcendo tenuiſſe.

12. *Natura ſcindere vires.*] Mox, *Qua rectorum lucem & orbis ſcinderet in partes.* Non audiendi ergo, qui legunt, *excindere.*

13. *Externi generis.*] Generis nomen pro natura ſumi interdum ſolet. Hilarius in ſeptimo libro. *Vniverſa nativitas non poteſt non in ea eſſe natura, unde naſcitur. Non affert externi generis ſubſtantiam, quia ex uno non ſubſiſtit alienum. Quod autem alienum à ſe non eſt, id unum eſt genere natura.* Et in octavo libro. *Neque alterius generis Deus eſt, ſed Pater & Filius unum ſunt.* Euſebius quoque, qui Emiſſenus vulgo nuncupatur, in homilia prima de Symbolo: *Tres videntur in diſtinctione, ſed unum probantur eſſe in genere.* Tertullianus cap. 16. carnem Chriſti ait fuiſſe *genere, non vitio Adæ.* Ambroſius de filio loquens in ſecundo libro de Hexaëmero capite 5. *Nihil in illo natura degeneris invenitur, cujus opus à paterna non degenerat voluntate.* Hinc illa priſcis uſitata locutio eſt orta, ut *conſubſtantiali degenerem* opponerent, tanquam à genere, id eſt naturâ deſiſcentem.

14. *Genus.*] Quædam ſunt vocabula, quibus Occidentis Eccleſiæ tum Patres, tum Theologi ſuam de ſanctiſſima Trinitate ſententiam profeſſi ſunt, uti vocibus diſparem, ſic re conſentaneam & concordem: tametſi propter linguarum diſſimilitudinem, quòd alteri alteros non caperent, ingens inter illos altercatio nonnunquam orta ſit. Hæc autem ſunt præcipua ſubſtantia, ſubſiſtentia, perſona, exiſtentia, natura, res naturæ, res, genus, ſuppoſitum.

Secta fidem, dominis cælum partita duobus.
Quæ te confundunt nebulæ? quis ſomnus inerti
Incubat ingenio? cui per phantaſmata duplex
Occurrit ſpecies, bivio diſperſa ſuperno?
Si vim mentis hebes ſtupor obſidet, aſpice ſaltem
Obvia terrenis oculis elementa, quibus ſe
Res occulta Dei dignata eſt prodere ſignis.
Hanc hereſim præſaga Patris præviderat olim
Majeſtas fore: quæ Rectorem lucis & orbis
Scinderet in partes geminatum ſegrege regno.
Idcirco [15] ſpecimen poſuit ſpectabile noſtris
Exemplumque oculis, ne quis duo Numina credat
[16] [Imperitare vagis mundi per inania formis.]
Una per immenſam cæli caveam revolutos
Præbet flamma dies: texit [17] Sol unicus annum.
Triplex ille tamen nullo diſcrimine trinâ
Subnixus ratione viget, ſplendet, volat, ardet,
Motu agitur, fervore cremat, tum lumine fulget.
[18] Sunt tria nempe ſimul, [19] lux & calor & [20] vegetamen;

INTERPRETATIO.

cæli duobus dominis, illam damnat. Quæ tenebræ te perturbant? Quis ſopor occupat tuam *mentem ignavam? Quæ videt per phantaſmata diſperſa* in *cælo* per *duas vias, duplicem ſpeciem. Quod ſi ſtupiditas pinguis occupet vim animi; ſaltem reſpice elementa expoſita oculis terreſtribus; quibus ſignis* id, *quod* in *Deo* nobis *eſt occultum, vult ſe oſtendere. Majeſtas Patris*, qui *novit futura, olim præviderat fore illam hæreſim, quæ divideret in* duas *partes* Deum *Dominum luminis & mundi, duplicatum imperio diviſo. Quare poſuit* ante *noſtros oculos exemplar & imaginem manifeſtam, ne aliquis putet duos Deos formis errantibus per* ſpatia *imaginaria mundi regnare. Una flamma* currens *per magnum fornicem cæli diſcernit dies elapſos: unus Sol metitur annum. Is tamen* ſine *ulla diviſione exiſtit triplex, nixus triplici poteſtate;* ſcilicet *lucet, incedit, comburit. Incedit motu, comburit calore, & lucet lumine. Tria igitur ſunt ſimul, lumen, calor, & motus: una tamen*

NOTÆ.

15. *Specimen poſuit ſpectabile.*] Cum unius ac trinæ Deitatis fidem contra gentiles aut hæreticos tuentur veteres, uti non incredibilem eam aut abſurdam eſſe demonſtrent, nonnulla rerum creatarum exempla proferunt, manca quidem atque imperfecta, ſed quorum ope res fere ſub ſenſum cadit. Alii arboris exemplum adducunt, alii animæ, Prudentius vero Solis, qui lucet, comburit, movetur, licet unicus ſit nec multiplex.

16. *Imperitare vagis.*] Abeſt hic verſus ab omnibus fere codicibus.

17. *Sol unicus annum.*] Solenne Alexandri reſponſum. Darius magnam vim pecuniæ ipſi offerebat, petebatque ut Aſia ex æquo divideretur. *Neque terra*, inquit, *poteſt duos ſoles; neque Aſia duos reges tolerare.*

18. *Sunt tria.*] De eodem exemplo agens Auguſt. lib de cognitione veræ vitæ cap 10. hæc habet: *Cum itaque lux, ſplendor, calor, una ſit natura, & individua ſubſtantia, vocabula vero diverſa;*

Una eademque tamen rota ſideris indiſcretis
Fungitur his; uno ſervat tot munera ductu:
Et tribus una ſubeſt mixtim ſubſtantia rebus.
Non conferre Deo, velut [21] æquiparabile, quidquam
Auſim, nec Domino [22] famulum componere ſignum:
Ex minimis ſed grande ſuum voluit Pater ipſe
Conjectare homines; quibus ardua viſere non eſt.
Parvorum ſpeculo non intellecta notamus,
Et datur occultum per proxima quærere verum.
Nemo duos Soles, niſi ſub [23] glaucomate, vidit:
Aut, ſi fuſca polum ſuffudit [24] palla ſerenum,
Oppoſitus quoties radiorum ſpicula nimbus
Igne repercuſſo mentitos ſpargit in orbes.
Sunt ănimis etiam ſua nubila, craſſus & aër:
Eſt glaucoma, aciem quod tegmine velet aquoſo,
Libera ne tenerum penetret meditatio cælum:
Neve Deum rapidis comprendat ſenſibus unum,

INTERPRETATIO.

& eadem rota ſolis non ſecti peragit illa; obit tot officia uno tractu: & una materia ſubeſt ſimul tribus qualitatibus. Non auderem illud *comparare Deo tanquam aliquid æquiparabile, nec componere Domino exemplar miniſtrum. Sed Pater* æternus *voluit ipſe homines, qui non poſſunt concipere ſublimia, conjectare ex parvis* rebus *ipſius ſupremam* majeſtatem. *Agnoſcimus ſpeculo* rerum *parvarum* res *non intellectas, & fas eſt quærere* auxilio rerum *obviarum veritatem ignotam. Nullus vidit duos ſoles, niſi peccet glaucomate, aut niſi nimbus oppoſitus ſparſerit radios Solis, igne repercuſſo, in ſoles fictos, cùm nubes atra operuit cælum ſerenum. Animi habent ſuas nubes, & denſum aërem, & glaucoma, quod officit menti nubilo velamine: ne cogitatio libera penetret in cælum liquidum, aut ne com-*

NOTÆ.

conſtat profecto Patris & Filii & Spiritus ſancti unam naturam individuam eſſentiam eſſe, dum in eo, quod ſignificat quid ſit, ſubſtantialiter ſpiritus nominatur; & item in perſonis diverſitatem neceſſariam, dum Pater gignens Filius naſcens, Spiritus ſanctus ab utroque procedens prædicatur.

19. *Lux, & calor, & vegetamen.*] Lucret. lib. 5. *Qua ratione tantulus ille queat tantum ſol mittere lumen: quod maria, ac terras omnes, cælumque rigando compleat, & calido perfundat cuncta vapore.*

20. *Vegetamen.*] Male ac vitioſe vegetatio dicitur *vegetamen.* ab uno Prudentio.

21. *Æquiparabile.*] Tanquam id, quod æquari Deo poteſt. Plaut. *Ita tu nunc dicis, non eſſe æquiparabiles veſtras cum noſtris factiones atque opes.*

22. *Famulum.*] Hoc adjectivo uſus eſt Ovid. 3. de Pont. *Nec dedignata eſt abjectis Illyris armis Cæſareum famulo vertice ferre pedem.*

23. *Glaucomate.*] Glaucoma glaucomatis, vel glaucoma glaucomæ vitium eſt humoris cryſtallini in colorem glaucum mutantis oculum. Unde Plautus in Milite: *Glaucomam ob oculos objiciemus, eumque ita faciemus, ut quod viderit non viderit.*

24. *Palla.*] Pallium muliebre. Vox deducta vel à *palam*, quia veſtis eſt exterior, vel à πάλλω vibro, motu enim frequenti vibratur. Ita Voſſius.

Spargitur

Spargitur in bifidas maleſana intentio luces;
Et duplices geminis auctoribus extruit aras.
[25] Si duo [26] ſunt igitur, [27] cur non ſunt multa Deorum
Millia? cur numero Deitas contenta gemello eſt?
An non in populos diſperſa [28] examina Divûm
Fundere erat meliùs, mundumque implere capacem
Semideis paſſim nullo diſcrimine monſtris,
Quîs fera barbaries perituros mactat honores?
Diſſona diſcretum retinent ſi Numina cælum;
Convenit & nebulis, & fontibus, & reboanti
Oceano, & ſilvis, & collibus, & ſpeluncis,

INTERPRETATIO.

prehendat ſenſibus ſubtilibus eſſe unum Deum. Mens maleſana ſibi fingit duas luces, & ponit duas aras duobus deis. Atqui ſi ſunt duo Dei, quare non ſunt plurima millia deorum? Quare divinitas admittit tantum *duplicitatem? Nonne erat ſatius ſeminare turbam deorum, diſperſam per homines, & implere paſſim* ſine *ullo ordine vaſtum mundum ſemideis monſtroſis, quibus immanes barbari immolarent victimas perituras? Si Dei ſeparati poſſident cælum diviſum; decet dare & nubibus, & fontibus, & mari reſonanti, & ſilvis, & montibus, & antris,*

NOTÆ.

25. *Si duo.*] Nonnulli tamen, Epiphanio teſte, dicunt Marcionem, qui totus ex Platone pendet atque ex ejus decretis, quod tunc moris erat, tria poſuiſſe principia: hoc eſt Deos tres. Primum, omnium ſupremum, quem, itidem ut Plato, Bonum appellabat; ſecundum, aſpectabilem, eundemque creatorem & δημιουργὸν, id eſt opificem, qui hanc totam univerſitatem condidit: tertium denique, medium inter ambos illos, Diabolum.

26 *Sunt igitur.*] Male quamplurimi legebant, *Sunt duo? Sunt igitur.* Etſi illis Egmondanus adſtipulatur.

27. *Cur non ſint multa deorum millia.*] Jam longius progreditur Prudentius, tertiumque argumentum proponit. Ratio, quæ probat plures deos non colendos eſſe, probat duos deos non eſſe colendos, ergo aut plures Dei colendi ſunt, aut non colendi duo Dei Illud antecedens ſolide atque ingenioſe ſtabilivit Tertull. lib. 1. adverſus Marcionem. *Primo enim exigam, cur non plura? Si duo. Quando locupletiorem oporteret credi ſubſtantiam divinitatis, ſi competeret et numerus. Honeſtior & liberalior Valentinus, qui ſimul auſus eſt duos concipere Bythen & Sigen. Cum uſque ad triginta Æonum fœtus, tanquam Æneia Scropha, examen divinitatis effudit. Quacumque ratio plura ſumma magna non patitur admitti, eadem nec duo, ut ipſa plura poſt unum. Poſt unum enim, numerus. Qua potuit duo admittere, eadem potuit & plura. Poſt duo enim, multitudo, unione jam exceſſa. Denique apud nos vis rationis iſtius ipſo termino plures deos credi non ſinit, quod nec duos illa regula unum Deum ſiſtens, qua Deum id eſſe oporteat, cui nihil adæquetur, ut ſumma magno: unicum autem ſit, cui nihil adæquetur.*

28. *Examina divûm.*] Propriè quidem apum coloniæ ad novas ſedes quærendas emiſſæ vocantur examina, quaſi ἐξαμμένα *ſimul ligata.* Sed & de puerorum turba dixerunt Horat lib 1. od 25. *Juvenum recens examen:* ac Plinius Paneg Trajano dicto: *Adventante congiarii die, obſervare principis egreſſum in publicum, inſidere vias examina infantium, futuruſque populus ſolebat:* & de Piſcium copia. Plin. lib. 31. cap. 1. *Rapiunt eo ſecum piſcium examina.*

Fluminibus, ventis, fornacibus, atque metallis
Adſignare Deos proprios: [29] ſua cuique jura.
Vel, ſi gentiles ſordet venerarier [30] umbras,
Et placet eſſe duos ſceptris ſocialibus æquos,
Dic agè, quis terras ditionis ſorte retentet?
[31] Quis regat æquoreas æternâ lege procellas?
[32] Ede cohæredum diſtinctum jus dominorum.
Unus, ais, triſti reſidet ſublimis in arce,
Auctor nequitiæ, ſcelerum Deus, aſper, iniquus:
Qui, quodcumque malum vitioſo fervet in orbe,
Sevit, & anguino medicans nova ſemina ſucco,
Rerum principium mortis de fomite traxit
Ipſe opifex mundi, terram, mare, ſidera fecit:
Condidit ipſe hominem, lutulenta & membra coëgit,
[33] Effigians quod morbus edat, quod crimine multo
Sordeat, informi tumulus quod tabe reſolvat.
Aſt alii pietatis amor, placidumque medendi

INTERPRETATIO.

fluviis, ventis, fornacibus, & metallis ſuos deos, & deis ſingulis ſua imperia. Sin autem te *pudet adorare figmenta paganorum: ſi vis duos eſſe* deos *æquales poteſtate ſociali; dic, quaſo, quis obtineat ſorte dominium terræ? Quis gubernet jure æterno procellas maris? Deſigna imperium diſtinctum* duorum *deorum cohæredum. Unus, inquis, auctor improbitatis, principium criminum, durus, injuſtus, qui diſſeminavit* omne *malum, quod exoritur in mundo vitioſo, quique, perfundens prima ſemina ſucco anguineo, traxit elementa rerum ex fomite peccati, reſidet ſublimis in arce triſti. Is* eſt *creator mundi; fecit terram, mare, ſtellas; is formavit hominem, & conjunxit artus luteos, miniſtrans quod morbus conſumat, quod inquinetur plurimis peccatis, quod ſepulchrum diſſolvat fœda tabe. Sed* eſt *alteri amor pro-*

NOTÆ.

29. *Sua cuique jura.*] Quod immutari haudquaquam debuit. Lib. 1 adverſus Symmachum: *Omnibus ante pedes poſita eſt, ſua cuique ſordens arula.* Lib 2. *Vincendi quaris dominam? Sua cuique dextra.* Mox: *Imus ad occultum; ſuus eſt mos cuique genti.* Ubi etiam perperam codices non pauci: *ſua cuique vetuſta arula: ſua dextera cuique eſt.*

30. *Umbras.*] Simulachra deorum, atque imagines. Umbra enim alicujus rei ab ipſo Cicerone ſumitur pro illius ſigno tenuiſſimo ac veſtigio. Hinc *umbra veritatis, umbra luxuriæ*, nempe ſpecies quædam veritatis, luxuriæ veſtigium. Niſi velis idola, vera eſſe phantaſmata, quæ vocantur umbræ. Alienatus animus pravuſque utrumque fingit & excogitat.

31 *Quis regat æquoreas æterna lege procellas.*] Tale illud Horat. *Qui terram inertem, qui mare temperat ventoſum, & urbes, regnaque triſtia, Divoſque mortaleſque turmas imperio regis unus æquo.*

32. *Ede.*] Dic. Juven. ſat. 3. *Ede quid illum eſſe putes?*

33. *Effigians.*] Formans, ſive effingens. Octav. Felix. *In lapides effigiatos, unctos, & coronatos.* Paulin. lib. 3. de vita S. Martini: *Effigians clypeo inſanam triſtiſque Minervam.* Hanc vocem reponunt viri docti in l. ult. cod. Theod. de excuſ. artif. *Ad effigiandos ſacros vultus.*

Ingenium, recreans homines, mortalia ſervans.
Teſtamenta duo fluxerunt Principe utroque:
[35] Tradidit iſte novum melior, vetus illud acerbus.
Hæc tua, Marcion, gravis & [36] dialectica vox eſt:
[37] Immo hæc attoniti phreneſis manifeſta cerêbri.
Novimus eſſe [38] patrem ſcelerum: ſed novimus ipſum
Haudquaquam tamen eſſe Deum; quin immo Gehennæ
Mancipium, [39] Stygio qui ſit damnandus Averno.
Marcionita Deus, triſtis, ferus, inſidiator:
Vertice ſublimi cinctum cui nubibus atris
Anguiferum caput & fumo ſtipatur & igni:

INTERPRETATIO.

bitatis, & voluntas benigna medendi; erigit homines, conſervat humanum genus. Duo teſtamenta proveniunt ex utroque Deo. Deus *mitior dedit novum; ſævus* Deus dedit *vetus. En, ô Marcion, tua ſeria & vera reſponſio, vel potius inſania certa cerebri turbati. Scimus eſſe auctorem criminum, ſed ſcimus illum au*ctorem *non eſſe proinde Deum; quin immo* eſt *mancipium gehennæ, dignum quod damnetur inferis, Deus* fabricatus à *Marcione, ſeverus, crudelis, fallax, attollens caput anguinum, quod cinctum nubibus nigris circumdatur & fumo, & igne*

NOTÆ.

35. *Tradidit iſte novum melior, vetus illud acerbus.*] Marcion de diſcrimine novi & veteris Teſtamenti librum *Antitheſes* dictum edidit, Tertulliano teſte. *Opus ex contrarietatum oppoſitionibus, Antitheſes cognominatum, & ad ſeparationem legis & evangelii coactum: qua duos deos dividens, proinde diverſos, alterum alterius inſtrumenti, vel quod magis uſui eſt dicere, teſtamenti; ut exinde evangelio quoque ſecundùm antitheſes credendo patrocinaretur.* Ubi vetus Teſtamentum fuiſſe malum, nefarium, iniquum, atque à malo Deo impoſitum, novum vero æquum, perfectum, atque à bono Deo latum auſus eſt aſſerere. Tertullianus lib. 4. adverſus Marcionem in eo totus eſt, ut utrumque Teſtamentum omnino ſibi conſentire demonſtret. Refutat præcipue Marcionem Eſaïæ verbis: *Olim concionatur Eſaias prodituram ex Sion legem, & ſermonem Domini ex Hieruſalem: aliam utique legem, aliumque ſermonem. Denique judicabit, inquit, inter nationes, & traducet populum plurimum, ſcilicet non unius gentis Judæorum, ſed nationum, quæ per novam legem Evangelii & novum ſermonem Apoſtolorum traducuntur*

36. *Dialectica vox eſt.*] En tuum principium philoſophicum, ſive ratiocinium. Nam dialectica pars præcipua philoſophiæ, cujus finis eſt verum à falſo diſcernere.

37. *Immo hæc attoniti phreneſis manifeſta cerebri.*] Serenus quoque mediam hujus dictionis ſyllabam corripuit: *Ex vitio cerebri phreneſis furioſa movetur.* Sed perperam. Juven. quippe longa eſt, ſatyr 14. *Quum furor haud dubius, quum ſit manifeſta phreneſis.* Et Martial. lib 4. *Declamas in febre Mathon, hanc eſſe phreneſim ſi neſcis, non es ſanus, amice Mathon.*

38 *Patrem ſcelerum.*] Cur dæmon dicatur *pater ſcelerum*, atque auctor peccati mox oſtendam.

39. *Stygio qui ſit damnandus Averno.*] Forte loquitur Poëta ex ſententia eorum, qui dæmones, poſt admiſſum peccatum ſuum, non ſtatim ad ima tartara præcipitatos eſſe putant, ſed ſupplicii & ignis expertes eſſe, dum extremus mundi occaſus, ac judicii dies adveniat.

[40] Liventes oculos ſuffundit felle peruſto
Invidia, impatiens juſtorum gaudia ferre,
[41] Hirſutos juba denſa humeros errantibus hydris
Obtegit; & [42] virides allambunt ora ceraſtæ.
[43] Ipſe manu laqueos per lubrica fila reflexos
In nodum revocat, facilique ligamine tortas
Innectit pedicas, nervoſque in vincula tendit.
Ars olli captare feras, animalia bruta
Irretire plagis; retinacula denique cæcis
Indepreſa locis erranti opponere prædæ.
Hic ille eſt venator atrox, qui cæde frequenti
Incautas animas non ceſſat plectere [44] Nembroth:

INTERPRETATIO.

Invidia, quæ *non poteſt ferre gaudium proborum, aſpergit felle uſto oculos invidioſos: coma ſpiſſa tegit ſerpentibus effuſis humeros ſetoſos: & ceraſtæ virides os lambunt. Ipſe ligat manu in nodos laqueos reflexos filis mobilibus, & jungit pedicas tortas vinculis flexibilibus, & extentat nervos in nexus. Illi* ea eſt *occupatio*, nempe *captare brutos* homines, *involvere retibus viros deditos vitiis, denique tendere in locis opacis animis aqui deviis laqueos indeprehenſibiles. Hic venator, atrox eſt Nembroth, qui non ceſſat afficere mortibus frequentibus animas interimit.*

NOTÆ.

40. *Liventes oculos ſuffundit felle peruſto invidia.*] Præſens primorum parentum felicitas vehementer dæmonem cruciabat, ac ſpes futuræ beatitudinis, quâ ipſe exciderat. Quare ſtatuit dolis atque aſtutia Adamum Evamque ad peccatum adducere. Unde Sapient. 2. *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Quod recte oſtendit D. Thomas quæſt. 63. artic. 2. *Et ideo poſt peccatum ſuperbiæ conſecutum eſt in Angelo peccante invidiæ malum, ſecundum quod de bono hominis doluit.*

41. *Hirſutos juba denſa humeros errantibus hydris obtegit.*] Non immerito poëta & vipereos crines, & alia Eumenidum inſignia tribuit dæmoni, qui hominum gloriæ invidet, gaudet vero infortuniis. *Hydrus*, vel *hydra* proprie ſerpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ aqua. *Tot Erynnis ſibilat hydris.* Virg. 7.

42. *Virides allambunt ora ceraſtæ.*] *Ceraſtes ſerpens dictus eo quòd in capite cornua habeat ſimilia arietum.* κέρατα *enim Græci cornua vocant. Sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum oſtentatione veluti eſca illiciens ſollicitata animalia perimit.* Hæc Iſidorus lib. 12. cap. 4. De Brutis animalibus.

43. *Ipſo manu laqueos.*] D. Bern. eadem fere habet ſerm. 1. in die S. Andreæ. *Habet quippe nequiſſimus ille laqueos, habet & jacula, ut-pote calidiſſimus hominum venator, ſolum ſitiens ſanguinem animarum. Alios telis appetit malitioſæ cujuſlibet ſuggeſtionis, & in eis vulnerat multos, quorum tenuis eſt patientia. Alios voluptatibus irretire laborat, & in his includit multitudinem copioſam eorum, qua in terrâ repunt.*

44. *Nembroth.*] In ſacris litteris Nembroth dicitur, Belus vero à prophanis. Babylone regnavit, ejuſque conditor habetur ab autoribus. Turris ædificandæ princeps fuit; ac novum ſibi rudes in populos uſurpavit imperium. *Porro Chus genuit Nembroth, ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino*, Geneſ. cap. 10. Unde illum dæmonis dolos ac ſævitiam adumbrare vult poëta. Quod ab ipſo nomine non valde alienum eſt. Nam, teſte Hieron. Nembroth idem eſt ac *tyrannus*, vel *profugus*, aut *tranſgreſſor*.

[45] Qui mundum curvis anfractibus & ſilvoſis
Horrentem ſcopulis verſuto circuit aſtu,
Fraude alios tectiſque dolis innectere adortus;
Porrò Giganteis alios luctando lacertis
Frangere: funereos latè exercere triumphos.
[46] Improba mors, [47] quid non mortalia pectora cogis?
Ipſe ſuam, (pudet heu!) contempto Principe vitæ,
Perniciem veneratur homo: colit ipſe cruentum
Carnificem, gladiique aciem jugulandus adorat.
In tantum miſeris peccati nectare captis
Dulce mori eſt: tanta in tenebris de peſte voluptas.
[48] Qui mala principio genuit, Deus eſſe putatur,
Quique bona infecit vitiis, & candida nigris.
Par furor illorum: quos tradit fama dicatis
[49] Conſecraſſe Deas Febrem Scabiemque ſacellis.
Inventor vitii non eſt Deus: Angelus illud
Degener infami conceptum mente creavit:

INTERPRETATIO.

cautas; qui circuit aſtute & callide terram horribilem ob circuitiones ſinuoſas, & montes ſilvigeros, aggreſſus alios deludere fraude & dolis tacitis, alios autem proſternere luctando ingentibus viribus; agere late triumphos funebres. O peſſime diabole, quid non cogis corda hominùm facere? *Homo, ô pudor, deſpiciens auctorem vitæ, veneratur ipſemet ſuum exitium, colit ipſemet ſævum interfectorem, & jugulandus adorat aciem enſis; uſque eò eſt gratum mori miſeris, qui ſunt ſopiti illecebris peccati; tanta eſt voluptas in tenebris* obortis *ſcelere.* Is, *qui dedit elementis* rerum *pravitatem, quique depravavit vitiis bonitatem, & nigrore candorem, creditur eſſe Deus.* Hic *furor æqualis eſt* furori *eorum, qui dicuntur collocaſſe in numero Deorum febrem & ſcabiem, templis dicatis. Deus non eſt auctor peccati. Dæmon, qui ante fulgebat* veluti *ſydus auguſtum,* quique factus *ex nihilo magnus ſplendor:*

NOTÆ.

45. *Qui mundum curvis anfractibus, &c.*] Hinc divus Hieron. ad Euſtoch. *Memento, quia in medio laqueorum ambulas.*

46. *Improba mors.*] Diabolus, quod Adamum adduxerit ad peccatum, *& per peccatum mors intraverit in mundum*, mors vocatur à poëta.

47. *Quid non mortalia pectora cogis.*] Illud Virgilianum: *Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames.* 3. Æn.

48. *Qui mala principio genuit.*] Id Prudentius ipſe mox fuſe explicat, quare non immoror.

49. *Conſecraſſe Deas Febrem, Scabiemque ſacellis.*] Non ſolum ſuſcepit vita hominum, conſuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cælum fama, ac voluntate tollerent, verumetiam ſumma veneratione colerent id omne, quod nocere poſſet, ipſis-ve favere. Unde Lactantius lib. 1. cap 20, *Quod ſi recipis, ô M. Tulli, non vides fore ut irrumpant vitia cum virtutibus; quia mala bonis adhærent, & in animis hominum potentiora ſunt. Quæ ſi vetas conſecrari, reſpondebit tibi eadem illa Græcia ſe alios deos colere, ut proſint: alios, ne noceant. Hæc enim ſemper excuſatio eſt eorum, qui mala ſua pro diis habent, ut Romani Rubiginem ac Febrem.* Febris fanum habuit in Capitolio, aram in Eſquiliis. De fano Scabiei unus Prudentius mentionem facit.

Quî priùs auguſtum radiabat ſidus, & [50] ingens
Ex nihilo ſplendor [51] nutrito ardebat honore.
Ex nihilo nam cuncta retro, factumque quod uſquam eſt.
At non ex nihilo Deus, & Sapientia vera,
Spiritus & ſanctus: res ſemper viva, nec unquam
Cœpta, [52] ſed aërios etiam molita miniſtros.
Horum de numero [53] quidam pulcherrimus ore,
Majeſtate ferox, nimiis dum viribus auctus
[54] Inflatur, dum grande tumens ſeſe altiùs effert,
[55] Oſtentatque ſuos licito jactantius ignes;

INTERPRETATIO.

nam omnia poſtera, & ea, quæ uſquam fuerunt creata, ſunt ex nihilo: invidebat honori hominis, degener creavit peccatum conceptum ex ſceleſta mente. Sed Deus, Pater, & Filius, qui eſt vera ſapientia, & ſanctus Spiritus, non eſt ex nihilo. Vivit ab æterno; nunquam habuit *principium, atque etiam creavit angelos* pure *ſpiritales. Unus inter illos præſtantiſſimus forma, ſuperbus excellentia: dum ſuperbiens granditate ſeſe extollit altius, & jactat ambitioſius quàm licebat ſuum ſplendorem, ſuaſit*

NOTÆ.

50. *Ingens ex nihilo ſplendor.*] Alia inter deliria Simon Magus ex Selene Angelos procreaſſe ſomniavit. Angelici vero, Auguſtino teſte, Angelos non eſſe creaturas exiſtimarunt, ſed quædam numina. Uterque error oppugnatur refutaturque tum à D. Paulo ad Col 1. *In ipſo condita ſunt univerſa in cœlis & in terra viſibilia & inviſibilia; ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates. Omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt.* Tum à Patribus Concilii Lateranenſis ſub Innocentio III. cap. Firmiter de Sum. Trinit. *Deus ſua omnipotenti virtute ſimul initio temporis de nihilo condidit utramque creaturam ſpiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam.*

51. *Nutrito ardebat honore.*] Forte *nutritum ardebat honorem*, amat enim verba ejuſcemodi cum quarto caſu conjungere Prudentius.

52. *Sed aërios etiam molita miniſtros.*] Licet multi, ac præcipue ætate Prudentii Angelos aërios eſſe, ac corporeos putaverint, ne credas tamen poëtam ea opinione fuiſſe. Nam poëtice omnia, quæ ſequuntur, dixiſſe clarum eſt atque indubitatum; modo quid de animæ natura ſentiat, legeris in fine Apoth.

53. *Quidam pulcherrimus unus.*] Niſi eminentiſſimis naturæ & gratiæ donis ceteris omnibus præſtitiſſet, parum probabiliter omnibus præeſſe, & nemini ſubeſſe deſideraſſet; nec facile tot Angelos ad peccatum exemplo aut ſuaſione adduxiſſet.

54. *Inflatur, dum grande tumens ſeſe altius effert.*] Theologi fere una voce docent malos Angelos primùm incidiſſe in peccatum ſuperbiæ, juxta illud Tob. 4. *Superbiam nunquam in tuo ſenſu dominari permittas, in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.* Eccleſ. 10. *Initium omnis peccati ſuperbia.* Ezech. 28. *Elevatum eſt cor tuum in decore tuo.* Quod Athan. q. 10. ad Antioc. eſt ſecutus: *Conſtat diabolum cecidiſſe propter ſuperbiam.* Auguſt. lib. 11. de Civit. cap. 15. *Ab ipſius ſuperbia cœpit peccatum.* Ambroſ. epiſt. 84. *Superbia à diabolo ſumpſit exordium.*

55. *Oſtentatque ſuos licito jactantius ignes.*] Quodnam fuerit illud ſuperbiæ peccatum, quo dæmones è ſtatu deciderunt, non tam facile inter ſe conveniunt Theologi. Alii Angelos eo deveniſſe ſuperbiæ exiſtimarunt, ut appetierint tanquam finem ultimum ſuam ipſorum perfectionem naturalem, & in ea tanquam in fine ultimo conquieverint; ſicut Deus etiam

[56] Perſuaſit, propriis genitum ſe viribus, ex ſe
Materiam ſumpſiſſe ſibi, quâ primitus eſſe
Inciperet, naſcique ſuum ſine principe cœptum.
Hinc ſchola ſubracitam meditatur gignere ſectam?
Quæ docet è tenebris ſubitum micuiſſe tyrannum:
Qui, velut æternâ laritans ſub nocte, retrorſum
Vixerit, & tecto ſemper regnaverit ævo.
Æmulus, ut memorant, opera ad divina repentè
Corrumpenda, caput caligine protulit atrâ.
Hoc ratio ſed noſtra negat; cui non licet unam
Infirmare fidem, ſacro quæ tradita libro eſt,
[57] Nil, ait, abſque Deo factum, ſed cuncta per ipſum,

INTERPRETATIO.

nonnullis *ſe* fuiſſe *ortum ſua virtute, ſibi ſumpſiſſe ex ſe ſubſtantiam; quâ inceperat exiſtere primò, neque ducere ſuam originem ab auctore. Hinc Marcionitæ cogitaverunt ponere ſententiam occultam, quæ docet dæmonem, qui vixerat latitans veluti ſub nocte æterna ſine initio, & regnaverat ab æterno* agens *ævum occultum, exiiſſe ſubitò è tenebris.* Is *æmulus, ut narrant, exeruit caput à tenebris denſis, ut repente fœdaret opera Dei. Sed noſtra mens, cui nullum eſt fas refellere* dogma *fidei, quæ tradita eſt ſacris Bibliis, non aſſentitur huic. Nihil, ut ſcriptum eſt, eſt factum*

NOTÆ.

in ſua perfectione tanquam in beatitudine ſua conquieſcit. Alii volunt Angelos appetiiſſe beatitudinem ſupernaturalem, tanquam obtinendam ſuis propriis viribus ſine divino auxilio, ſicut Deus ipſe non alieno auxilio, ſed ſua propria facultate beatus eſt. Ii, dæmones expetiiſſe ſtatum & officium & beatitudinem Chriſti Domini, adeoque cultum illi denegaſſe docuerunt. Illi, Angelos indigne tuliſſe, quod homines & gratiæ ipſorum, & gloriæ eſſent participes. Denique D. Aug. contendit nemini ſubeſſe, Deique ipſius imperium detrectare illis in voto fuiſſe. *Si quis perverſe voluerit imitari Deum, ut quomodo Deus non habet à quo formetur, non habet à quo regatur; ſic ipſe velit ſua poteſtate uti: ut quomodo Deus nullo formante, nullo regente vivat; quid reſtat, niſi ut in deterius mutatus deficiat? Hoc diabolus fecit: Deum imitari voluit, ſed perverſe; non eſſe ſub illius poteſtate, ſed habere contra illum poteſtatem.*

56. Perſuaſit, propriis genitum ſe viribus.] Prudentius vero non ſolum verba Ezech. 28. *Elevatum eſt cor tuum in decore tuo, quaſi cor Dei; & dixiſti, Deus ego ſum*, intelligit de ſubjectione quoad imperium actuale, ut loquuntur Theologi, verum etiam de ſubjectione ſimpliciter, quaſi vero diabolus eſſe ſimilem Deo per æquiparantiam appetiiſſet ac credidiſſet D. Thom q. 63. a. 3. id oppugnat *Quia dæmon naturali cognitione hoc eſſe impoſſibile ſciverat, nec primum actum peccandi in ipſo præceſſerat vel habitus, vel paſſio ligans cognoſcitivam ipſius virtutem.* Quare poëticâ quadam exaggeratione ſuperbum illius factum interpretando ſic explicaſſe Prudentium dicam, tanquam nullum ſui procreatorem agnoverit; quem per ſuperbiam contemneret. Non enim eſt credibile perſuaſiſſe vel ſibi, vel aliis ſpiritibus diabolum, ſe non ab alio productum, verùm à ſe ipſo procreatum eſſe. Hoc ne homo quidem ſui ac rationis compos de ſe ſibi perſuaderet. Sic luxuriæ dediti pro Deo ventrem habere dicuntur; non quod ita revera ſentiant, ſed quod re ipſa plus abdomini, quàm Deo, tribuant.

57. Nil, ait, abſque Deo factum.] Joan cap 1. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Et 1 Corint. c. 8.

Cuncta: nec eſt alius quiſquam, niſi factus ab ipſo.
[58] Sed factus de ſtirpe bonus, bonitatis in uſum
Proditus, & primo generis de fonte ſerenus:
Deterior mox ſponte ſuâ, dum decolor illum
Inficit invidia, ſtimuliſque inſtigat amaris:
Arſit enim ſcintilla odii de fomite zeli,
Et dolor ingenium ſubitus [59] conflavit iniquum.
[60] Viderat argillam, ſimulachrum & ſtructile flatu
[61] Concaluiſſe Dei: [62] dominum quoque conditioni
Impoſitum: natura ſoli pelagique polique
Ut famulans homini locupletem fundere partum.

INTERPRETATIO.

ſine Deo; ſed omnia facta ſunt *per ipſum: neque eſt quiſquam alter, niſi* ſit *factus à Deo* Is quidem *extitit bonus in ortu, natus ad bonum, &* *purus de primo principio omnium rerum: mox vero ex ſua voluntate* fit *peior, tùm invidia fœda illum deturpat, & pungit ſtimulis atrbis. Nam ſcintilla odii excuſa de fomite zeli illum arſit; & dolor repentinus fecit ingenium pravum. Viderat* hominem *luteum, & imaginem* Dei *ſtructilem fuiſſe animatam flatu Dei, & conſtitutum Dominum* ſub quâdam *conditione, itaut natura terræ, & maris, & cæli ſubjecta homini neſſet*

NOTÆ.

Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem omnia, & nos per ipſum.

58 *Sed factus de ſtirpe bonus.*] D. Thomas quæſt 63 artic. 4 movet hanc quæſtionem; ſtatuitque dæmones non eſſe naturaliter malos. *Nam qualibet natura intellectualis habet ordinem in bonum univerſale. quod poteſt apprehendere, & quod eſt objectum voluntatis.* Porphyrius quidem poſuit dæmones natura fallaces, eo quod putabat dæmones eſſe animalia habentia naturam ſenſitivam. Natura autem ſenſitiva ordinatur ad aliquod bonum particulare, cui poteſt eſſe conjunctum malum. Quam autem à vero aberraverit, oſtendit Auguſtinus. Quid plura? Concilium Carthaginienſe quartum cap. 1. & Bracarenſe Canon 7. dicunt anathema Manichæis & Priſcillianiſtis, qui docebant malum eſſe naturâ dæmonem.

59 *Conflavit iniquum*] Ex bono ac ſereno deteriorem eſſe redditum, infectumque ſignificat: eodem ergo momento & ſuperbiam, & invidiam concepiſſe animo putat.

60. *Viderat argillam.*] Tertullianus, Methodius, Cyprianus, Gregorius Nyſſenus putant quoque homini invidiſſe dæmonem, quod præeſſet Adamus huic terræ. Sed apertius Anaſtaſius Sinaïta in ὁδηγῷ. *Cum igitur Deus aſpectabilem hunc mundum fabricaret, hoc eſt cælum, ac terram, quæque terra continentur, arbitrabatur diabolus, ſe à Deo conſtitutum iri regem, ac Dominum aſpectabilis creaturæ. Poſtquam autem productum vidit Adamum, & à Deo collatum ipſi terrenarum rerum dominatum, invidens homini, decepit ipſum.*

61. *Concaluiſſe*] Giphanius indice Lucretiano, voce *Fac*, *Convaluiſſe Dei flatu*, vult pro *Concaluiſſe.*

62. *Dominum quoque conditioni impoſitum.*] Forte *conditione impoſitâ*, ut lib 1. contra Symmach. v. 311. *Cui tramite certo conditio impoſita eſt.* Gennadius tamen in catalogo virorum illuſtrium, ubi agit de Prudentio, ait: Commentatus eſt & in morem Græcorum Hexaëmeron de mundi fabrica, uſque ad conditionem primi hominis, & prævaricationem. Tum ergo id intelligi poteſt. Viderat hominem conſtitutum Dominum fabricæ mundi.

Noſſet,

Noſſet, & effuſum terreno [63] addicere Regi.
Inflavit fermento animi ſtomachante tumorem
[64] Beſtia, deque [65] acidis vim traxit acerba medullis:
Beſtia, ſorde carens cui tunc ſapientia longi
Corporis enodem ſervabat recta juventam,
Complicat ecce novos ſinuoſo pectore nexus,
Involvens nitidam ſpiris torquentibus alvum.
Simplex lingua priùs, variâ micat arte loquendi,
Et diſciſſa dolis reſonat [66] ſermone triſulco.
Hinc natale caput vitiorum: [67] principe ab illo
[68] Fluxit origo mali: qui ſe corrumpere primum,
Mox hominem didicit, [69] nullo informante magiſtro.

INTERPRETATIO.

edere cepiſſe fructum, & effuſum tradere huic, qui erat *rex terrenus. Dæmon auxit ſuperbiam* ſuam *fermento animi turgeſcente, & miſer traxit vim* fermenti *de medullis acidis. Is dæmon inuſtus nulla labe:* in *quo æqua ratio agendi alebat tunc pulchritudinem magni corporis carentem nodo, ſtatim obtegens pulchrum ventrem ſpiris torquentibus* ſe *colligit* in *novos orbes pectore ſinuoſo.* Ipſius *lingua*, quæ erat *una ante*, nunc *eſt inſignis variâ poteſtate loquendi, & diviſa nequitiis dicit verba triſida. Hinc* fuit *primum principium peccatorum; fons mali prorupit ab illo auctore, qui, nullo preceptore* ipſum *docente, didicit primò ſe depravare, deinde hominem.*

NOTÆ.

63. *Addicere Regi.*] In Aldino poſt hunc verſum collocatur, *Qui cunctum proprio regeret moderamine mundum.* Sed abeſt ab aliis.

64 *Beſtia.*] Juxta illud Apocal. cap. 12. *Et viſum eſt aliud ſignum in cælo: & ecce draco magnus rufus, habens capita ſeptem, & cornua decem, & in capitibus ejus diademata ſeptem, & cauda ejus trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terram.*

65. *Deque acidis vim traxit acerba medullis.*] Quia fructus acidiores turgeſcunt, & aceſcunt; qui duo ſunt effectus fermenti. Virg. Georg. 3. *Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.*

66. *Sermone triſulco.*] Serpentum linguam poëtæ agnoſcunt trifidam. Virg. *Et linguis micat ore triſulcis.* Ovid Metamorph. 3. 39. *Treſque micant linguæ.* Jam ſupra.

67. *Hinc natale caput vitiorum.*] Chriſtus ipſe dæmonem totius fraudis architectum aperte docet, cum increpans Judæos: *Vos ex patre diabolo eſtis*, inquit, *& deſideria patris veſtri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.* Homicida vero ab initio non aliter fuit, niſi quia *primos homines veneno ſua mortificavit invidia*, ut loquitur S. Leo. Nec alia de cauſa S. Joannes diabolum vocat draconem & ſerpentem antiquum, niſi quia ab initio mundi ſerpentem induit in hominum ruinam.

68. *Principe ab illo fluxit origo mali.*] Impium enim eſt, atque hæreticum cauſam mali, peccatique authorem Deum dicere. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Pſalm. 5.

69. *Nullo informante magiſtro.*] Et ſane deſertorum ac rebellium ſpirituum princeps exemplo ceteros in ruinam præcipitavit; hortatu ſuo Evam induxit in errorem; cujus Evæ blandiriis infractus Adam, oblatum ab illa interdictæ fructum arboris comedit. Unus ergo Lucifer nullius hortatu, nullius exemplo viſus eſt ſibi excellens, dignus admiratione & gloria.

Ultimus exitium ſubverſo præſide mundus
Sortitur, mundique omnis [70] labefacta [71] ſupellex.
Non aliter, quàm cum incautum ſpoliare viantem
Fortè latro aggreſſus, prædæ priùs immemor, ipſum
Enſe ferit dominum, pugnæ nodumque moramque,
Quo pereunte trahat captivos victor amictus,
Jam non obſtanti locuples de corpore prædo.
Sic homini ſubjecta domus, ditiſſimus orbis
Scilicet in facilem domino peccante ruinam
Lapſus, herile malum jam tunc vitiabilis hauſit.
Tunc lolium [72] lappaſque leves per adultera culta
[73] Ferre malignus ager glebis male pinguibus auſus,
Triticeam [74] vacuis ſegetem violavit avenis.
Tunc etiam innocuo vitulorum ſanguine paſci,
Jamque jugo edomitos rictu laniare juvencos
Occiſo paſtore truces didicêre leones.

INTERPRETATIO.

Infimus orbis, homine *ſuo Domino proſtrato, partitur exitium, & omnia ornamenta terræ* ſunt *labefactata. Perinde ac cùm fur*, qui *aggreſſus eſt forte viatorem improvidum ad* illum *ſpoliandum*; initio nondum *intentus ad prædam conficit gladio ipſum Dominum, principem, & motorem pugnæ*, ut, *illo interempto, latro* factus *divos deducat victor veſtes captas à cadavere nunc non repugnante. Ita, homine peccante, domus cui homo præeſt, terra uberrima oppreſſa promptâ ruinâ, jam prona ad vitium, infecta eſt malitia Domini. Tum tellus abundans glebis malè pinguibus auſa eſt emittere per agros corruptores zizaniam, & lappas leves: & corrupit ſemen frumenti avenis ſterilibus; tum quoque leones ſævi caperunt, occiſo paſtore, veſci ſanguine innocuo vitulorum, & lacerare dentibus tauros feſſos aratione;*

NOTÆ.

70. *Labefacta ſupellex.*] *Maledicta fuit terra*, ut Bibliorum verbis utar.

71. *Supellex.*] Stragula, aliaque ejuſcemodi, quæ ſuper cubiculares vel tricliniales lectos poni ſolebant, ita dicta fuere; poſtea autem latius eſt extenſa ſignificatio ad alia domus inſtrumenta, quæ in quotidianum uſum cadunt. Quæ rectè conveniunt terræ frugibus.

72. *Lappaſque leves.*] *Lappa*, herba ferens capitula hamis aſpera. Virg. *Intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva, lappæque, tribulique.* De Lolio præfar. Apoth.

73. *Ferre malignus ager.*] Unde S. Ambroſ. cap. 15. lib de Paradiſo. *Deinde conſidera, quia non eſt homo maledictus, ſed maledictus eſt ſerpens: nec terra in ſe maledicta eſt, ſed maledicta, inquit, in operibus tuis, quod ad Adam dictum eſt. Tunc terra maledicta eſt, ſi habeas opera terrena, id eſt opera ſecularia. Et maledicta non in univerſum, ſed ut ſpinas & tribulos generet, niſi fueris humano ſtudio operationis exercita.* Menoch. tamen putat terram tribulos ſemper germinaſſe, *ſed paucos & paucis locis, copioſe vero & paſſim poſt primi parentis lapſum.*

74. *Vacuis ſegetem violavit avenis.*] Hîc ſermo eſt de illa avena planè inani ac ſterili, in quam dicuntur frumenta degenerare. Unde Virg. eclog. 5. *Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.*

Necnon & querulis balatibus irritatus
Plenas nocte lupus ſtuduit perrumpere [75] caulas.
Omne animal diti callens ſollertia furti
Imbuit, & tortos acuit fallacia ſenſus.
Quamvis [76] maceries florentes ambiat hortos,
Sepibus & denſis vallentur vitea tuta:
Aut populator edet [77] gemmantia germina bruchus,
Aut avibus diſcerpta feris lacerabitur uva.
Quid loquar herbarum fibras, medicante veneno
Tinctas, lethiferi fudiſſe pericula ſucci?
Noxius in teneris ſapor æſtuat ecce frutetis,
Cùm priùs [78] innocuas tulerit natura cicutas,
Roſcidus & viridem qui veſtit flos [79] rhododaphnen
[80] Pabula laſcivis dederit ſinceta capellis.
Ipſa quoque oppoſitum deſtructo fœdere certo

INTERPRETATIO.

atque etiam lupus laceſſitus balatibus trementibus eſt conatus ingredi noctu in ſtabula plena ovibus. *Omnes belluæ fuerunt prædita ſolertia mira ſubripiendi; & dolus acuit* illarum *ſenſus non rectos.* Nam *licet horti floridi circundentur muro, & vinea claudantur opacis dumis; aut bruchus edax erodet germina naſcentia, aut racemi fœdabuntur conciſi* roſtro *avium dirarum.* *Quid dicam* de *radicibus herbarum,* quæ *imbutæ ſucco ſalubri emiſerint venenum mortiferum,* & *perículoſum? Jam humor nocens effervеſcit in teneris fruticibus; cùm antea natura ferebat cicutas non venenatas: & flos madidus rore, qui implicat viride nerium, erat capellis petulantibus paſtus ſalutaris. Elementa ipſa tranſcendunt pariter limites poſitos fœ-*

NOTÆ.

75. *Caulas.*] *Caulæ*, inquit Servius ad illud 9. Æneid. *Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili cum fremit ad caulas*, monimenta & ſepta ovium. Eſt enim Græcum nomen C detracto. Nam Græci αὐλὰς vocant animalium receptacula. Varro tamen & Feſtus *Caulas* à cavitate dictas eſſe volunt. Quia antiquitus ante uſum tectorum oves in antris claudebantur.

76. *Maceries.*] Vel *Maceria*. Terent. in Adelph. *Iube hanc maceriam dirui* Perottus deducit à macer, quia *minime* ſit *pinguis*; quippe ita dicitur, paries è lateribus factus ſine calce. Martinius à vocabulo Hebræo, quod baculum, virgamque ſignificat. Quia antiquitus fierent ſepta è virgis.

77. *Gemmantia.*] Gemma transfertur ad vitium *gemmas*, à quibus ex *gemmare* dicuntur. Sive enim *gemma* ſit à γέμω, *plenum eſſe*, ſive ab εἷμα, *indumentum*, rectè dicitur de germine vitis, quod turget, vitemque ornat.

Bruchus.] Locuſtæ genus herbas & arborum frondes erodens. Alii vocant crucam, *une chenille*; alii ſcarabeum ſtridulum, *un hanneton*.

78. *Innocuas cicutas.*] Licet herba ita ſit venenata, ut olim Athenienſes ipſius ſucco capitali judicio damnatis necem intulerint. Juven. ſat. 7. *Et hunc inopem vidiſtis Athenæ, nil præter gelidas auſæ conferre cicutas.*

79. *Rhododaphnen.*] Alii rhododendron vocant: alii Nerion Theophr. lib. 1 hiſt. cap. 15. Νήριον, ἢ ῥοδοδάφνη, ἢ ῥοδόδενδρον ϑάμνος. Apuleius verò lauream roſeam, *laurier roſe*. Hic frutex, teſte Plinio lib. 16. ſect. 33. *Sempiternus* eſt *fronde*, roſæ ſimilitudine, caulibus fruticoſus.

80. *Pabula ſincera capellis.*] Nam, ut

Tranſcendunt elementa modum, [81] rapiuntque ruuntque
Omnia, [82] legirupis quaſſantia [83] viribus orbem.
Frangunt umbriferos [84] Aquilonum [85] prælia lucos,
[86] Et cadit immodicis ſilva extirpata procellis.
Parte aliâ violentus aquis torrentibus amnis
[87] Tranſilit [88] objectas præſcripta repagula ripas,
Et vagus everſis latè dominatur in agris.
Nec tamen his tantam rabiem naſcentibus ipſe
Conditor inſtituit: ſed laxa licentia rerum
Turbavit placidas rupto moderamine leges.
Nec mirum, ſi membra orbis concuſſa rotantur,
Si vitiis agitata ſuis mundana laborat

INTERPRETATIO.

Aere certe, quod *frangunt*, *& trahunt*, *& evertunt omnes res*, *ſuccutientia viribus terram ex legibus. Venti luctantes frangunt arbores umbroſas*; *& ſylva cadit eruta turbinibus violentis. Aliâ parte fluvius rapidus vincit aquis currentibus ripas oppoſitas*: quæ erant *repagula præſcripta*; *& exundans late effunditur per campos vaſtatos. Creator tamen non injecit illis naſcentibus tam effrenatum furorem. Sed, perturbato ordine, immenſa licentia rerum labefactavit leges pacificas. Neque* eſt *mirabile, quòd partes orbis commota ſe convertant, quòd machina mundi vexata*

NOTÆ.

Dioſc teſtatur pag. 1103 rhododaphne jumentis, capriſque, & ovibus venenum eſt. Et Plinius lib. 24. ſect. 53 *Mirum*, inquit, *folia ejus quadrupedum venenum eſſe, homini vero contra ſerpentes præſidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & capra, ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.*

81. *Rapiuntque ruuntque.*] Haud abſimile illud Lucret. lib. 1, *Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere quamlibet in partem trudunt res ante, ruuntque impetibus crebris*,

82. *Legirupis.*] Plaut. in Pſeud. Act 1. ſcen.3. *Impudice, ſcelefte, verbero, buſtirape, furcifer, ſocifrande, parricida, ſacrilege, perjure, legirupa, perniciei adoleſcentum.*

83. *Legirupis viribus.*] Viribus, quæ rumpunt leges à Deo poſitas. *Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Job 38.

84 *Aquilonum.*] Ventorum, qui flant à Septentrione, quique ita vocantur à vehementiori flatu, & volatu. Vide Feſtum.

85. *Aquilonum prælia.*] Virg lib 1. v 57. *Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras imperio premit.*

86. *Et cadit immodicis ſilvis extirpata procellis.*] *Principio venti vis verberat incita pontum, ingenteſque ruit naves, & nubila differt: interdum rapido percurrens turbine campos arboribus magnis ſternit, monteſque ſupremos ſilvifragis vexat flabris.* Lucret.

87. *Tranſilit præſcripta repagula.*] Idem rectè id deſcribit: *Ita magno turbidus imbri molibus incurrens validis cum viribus amnis, dat ſonitu magno ſtragem, volvitque ſub undis grandia ſaxa, ruit qua quidquid fluctibus obſtat.*

88. *Objectas præſcripta repagula ripas.*] Non, *objecta præſcripta repagula ripæ.* Hæc nimirum eſt epexegeſis illa, quam toties in Prudentio inſerta librariorum oſcitantia depravavit. Plura exempla congerere fas eſt. Supra. *Omneſque ſuſcipiunt Tribus, biſſena fratrum ſemina* Mox verſ. 787. *Chriſtigenam fecunda domum Davidica regna ediderit.* Verſ. 845 *Averſis ſed rite oculis poſt terga tenebras linquerunt miſeri properanda pericula mundi.*

Machina, ſi terras [89] luis incentiva fatigat.
Exemplum dat vita hominum, quò cetera peccent:
Vita hominum: cui, quidquid agit, veſania & error
Suppeditant, ut bella fremant, ut fluxa voluptas
Diffluat, impuro ferveſcat ut igne libido,
Sorbeat ut cumulos nummorum faucibus amplis
Gurges avaritiæ: [90] finis quam nullus habendi
Temperat, aggeſtis addentem vota talentis.
Auri namque fames [91] parto fit major ab auro,
[92] Inde ſeges ſcelerum, radix & ſola malorum:
Dum [93] ſcatebras fluviorum omnes & operta metalla
Eliquat [94] ornatus, ſolvendi leno pudoris:
Dum venas ſqualentis humi ſcrutatur inepta
Ambitio, ſcalpens naturæ occulta latentis,

INTERPRETATIO.

ſuis vitiis vacillet, quòd lues incitabulis perturbet terram. Mores hominum ſunt exemplo omnibus in peccato: Mores, inquam, *hominum; quibus, quidquid agant, vecordia & cacitas ſufficiunt; ut bella flagrent; ut effeminentur luxuria molli; ut libido ardeat igne obſcœno; ut vorago avaritia,* quæ *augens deſyderiis aurum accumulatum acervatim, expleatur nullo fine habendi, nam cupiditas divitiarum creſcit divitiis acquiſitis, vorat immanibus faucibus cumulos nummorum.* Hinc oritur *cauſa peccatorum, & unica origo malorum Dum ornatus corruptor pudicitia auferenda facit liquidum* id, quod *fluvii evomunt, & metalla abſcondita. Dum ſtulta ambibitio, petens ſecreta natura infima, fodit viſcera terra ſqualentis, ut fodiens re-*

NOTÆ.

89. *Luis incentiva.*] *Luis*, probe veruſtiores, ne peccetur in metrum. Sed hac de re jam ſæpe.

90 *Finis quam nullus habendi temperat.*] Quare S Baſil. homil. de Avar. *Vt temulentes ad bibendum provocat frequens vini hauſtus, ſic & recenter ditati, cum multa acquiſierint, pluribus inhiant, eo ſemper quod additur, morbum foventes.*

91. *Parto ſit major ab auro.*] Alio utitur exemplo Baſil. *Helluonibus pueris impune ſæpe numero permittimus cibis ſe aſſectatis ingurgitare, ut eos tandem è nimia ſatietate faſtidiant. Avaris autem ita non accidit, qui quanto plura ingeſſerint, appetunt plura.* Hinc Juvenalis ſat 14. v 139. *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit, & minus hanc optat, qui non habet.* Horat. quoque lib 3 Ode 16 *Creſcentem ſequitur cura pecuniam, majorumque fames.*

92. *Inde ſeges ſcelerum.*] Alludit ad verba Pauli epiſt. 1. ad Timoth. cap. 6. *Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & deſideria multa ſtulta & nocentia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt avaritia.*

93. *Scatebras fluviorum.*] Cornelius Severus in Ætna: *Scrutamur terras, vertimus omne profundum: quæritur argenti ſemen, nunc aurea vena.*

94. *Ornatus, ſolvendi leno pudoris.*] *Nam ubi pudicitia*, inquit Tertullian. lib 2. de cultu feminarum, unde hæc emanarunt, *ibi vacua pulchritudo: quia proprie uſus & fructus pulchritudinis, luxuria, niſi ſi quis aliam meſſem decori corporis arbitratur. Illa ſibi formoſitatem & datam extendant, & non datam requirant, quæ quod ab illa flagitatur, ſibi quoque præſtare ſe putent, quod alteri præſtant.*

Si quibus in foveis [95] radiantes fortè lapillos
Rimata inveniat. [96] nec enim contenta decôre
Ingenito, externam [97] mentitur femina formam;
Ac velut artificis [98] Domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut [99] hyacinthis
Pingere [100] ſutilibus redimitæ frontis in arce,
Colla vel [101] ignitis ſincera incingere fertis,
[102] Auribus aut gravidis virides ſuſpendere [103] baccas:

INTERPRETATIO.

periat fortuito in aliquibus foſſis lapides, ſplendentes. Nam mulieres, non contenta pulchritudine naturali, ſimulent formoſitatem externam, perinde quaſi manus Dei creatoris dediſſet vultum non abſolutum: cui adhuc aliquid opus eſt; ſive pingere verticem frontis cincta hyacinthis conſutis, ſive circundare collum integrum corona carbunculorum, ſive ligare auribus onuſtis ſmaragdos virides.

NOTÆ.

95. *Radiantes lapillos.*] Lapillorum nomine gemmas intellexere Horat. 1. Serm. ſat. 2. *Nec magis huic intra niveos virideſque lapillos, ſit licet hoc Cherinte tuum, tenerum eſt femur.* Tertull. lib. 1, de cultu femin. *Lumina lapillorum; & medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorantur, & illum ipſum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur.*

96. *Nec enim contenta decore ingenito.*] Operæ-pretium viſum eſt, ceteris, quæ ſubſequuntur, notis præmittere non invenuſtum Manilii carmen. *Hinc lenocinium formæ, cultuſque repertus corporis, atque auro quæſita eſt gratia frontis, perque caput ducti lapides, per colla, manuſque, & pedibus niveis fulſerunt aurea vincla. Ac ne materies tali ſub munere deſit: quærere ſub terris aurum, furtoque latentem naturam eruere omnem, orbemque invertere præda imperat, & glebas inter deprehendere gazam, invitamque novo tandem producere cælo.*

97 *Mentitur femina formam.*] Quantum id Tertulliano diſplicuerit, ſatis apparet. *Quantum à veſtris diſciplinis & profeſſionibus aliena ſunt; quam indigna nomine Chriſtiano, faciem fictam geſtare, quibus ſimplicitas omnis indicitur? effigie mentiri quibus lingua non licet; appetere quod datum non ſit, quibus alieni abſtinentia traditur? Adulterium in ſpecie exercere, quibus ſtudium pudicitiæ ſit.*

98. *Domini manus imperfectum os dederit.*] *Diſplicet nimirum illis plaſtica Dei: in ipſis ſe nimirum arguunt & reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim, cum emendant, cum adjiciunt, utique ab adverſario artifice ſumentes additamenta.* Tertull. lib. 2. de cultu femin.

99. *Hyacinthis.*] Hyacinthum ex rubinorum eſſe genere quidam volunt. Vide verſ. 859, Pſychom.

100. *Sutilibus.*] Sic *lapillos ſutiles*, & *vinclum ſutile* Prudentius appellat: Martialis vero *roſas ſutiles. Pingueſcat nimio madidus mihi crinis amomo, laſſenturque roſis tempora ſutilibus.* lib. 5. epigr. 65. Plinius lib. 21. *Coronas ſutiles*, nempe coronas è roſarum foliis conſutas.

101. *Ignitis ſertis.*] *Serta*, plurale notare coronas quis neget. Cur autem coronam carbunculorum *ignita ſerta* dixerit Prudentius, docet Plinius lib. 7. *Principatum habent carbunculi à ſimilitudine ignium appellati. Et ſane carbunculus ipſis etiam noctibus lucet, & quibuſdam quaſi radiis refulget.*

102. *Auribus aut gravidis ſuſpendere.*] Ipſimet profani ſcriptores id vitio verterunt feminis; præcipue vero Seneca lib. 7. de Benef. cap. 9 *Video uniones non ſingulos ſingulis auribus comparatos: jam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt. Junguntur inter ſe, & inſuper alii binis ſu-*

Nectitur & nitidis [104] concharum [105] calculus albens
Crinibus, [106] aureoliſque riget coma texta catenis.
Tædet [107] ſacrilegas matrum percurrere curas,
Muneribus dotata Dei quæ [108] plaſmata fuco

INTERPRETATIO.

Innectunt capillos lucsutos unionibus albis, & onerant cæſariem catenis; aureis.

Me *tadet recenſere ornatus ſceleſtos feminarum, qua oblinunt ceruſſa corpora pradi-*

NOTÆ.

perponuntur: *Non ſatis muliebris inſania viros ſubjecerat, niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent.* Ac Plinius lib. 9. ſect 56. *Hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, feminarum gloria eſt.*

103. *Baccas.*] *Bacca*, inquit Perottus, *fructus arborum minutiores, ut ſunt lauri & oliva, ſignificat; ſed ab eorum ſimilitudine gemma quoque & lapilli bacca vocantur.* Quare non poſſum quin notem Iſonem in eo peccaſſe, quòd putet Prudentium loqui de unionibus, *qui uniones*, ait, *vocantur, eo quòd in capite oſtrearum aperto cerebro ſemel reperiantur in anno, & unus tantum.* Primo quis credat illud epithetum *virides* recte conjungi unionibus, de quibus hæc habet Plinius lib 9. ſect. 56 *Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lavore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti, unde nomen unionum Romana ſcilicet impoſuere delicia.* Qui locus Plinii male intellectus Iſonem decepit, alioſque quamplurimos. Non enim is ſcribit *unum* tantum inveniri; ſed negat duos inveniri indiſcretos, id eſt, ſimiles atque indiſcreta ſimilitudine. Dicam ergo *baccas virides* hic accipi pro ſmaragdis, *des emeraudes*, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Nec ſol, nec umbra, nec lucernæ vividam eam viriditatem auferunt.

104 *Calculus albens.*] Quia candore & orbe lapillos æmulantur uniones. Quin etiam apud Suidam, Lampridium, & Caſſiodorum margaritæ appellatæ ſunt *Alba.* Caſſiod. lib 9. epiſt. 6. *Aſſurgit Indici maris de albarum candore fama locupletior.*

105. *Concharum calculus.*] *Concha* vulgo dicitur, *nacre de perle*, ceu perlarum, hoc eſt, margaritarum mater.

106. *Aureolis catenis.*] Inter ornamenta muliebria catenas aureas ponunt Tertullianus lib. de cultu feminar. Arnob lib. 2. contra Gentes, ac Plinius l. 33. ſect. 12. *Habeant femina in armillis, digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris; diſcurrant catena circa latera.* Is tamen paulo ante ſect. 4. dixerat. *Eſt quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum, ideo neſcio an prior uſus à feminis cœperit.* Qua in re à Prudentio & à Tertulliano longe diſſentit.

107. *Sacrilegas curas.*] Unde Arnob. lib. 2 contra Gentes. *Idcirco Deus animas miſit, ut divini ponderis & gravitatis oblita, gemmas; lapillos, margaritas, caſtitatis diſpendio compararent? Conſpiciendos quarerent corporibus fucos, innecterent his colla? Laminas pertunderent aurium? Imminuerent frontes limbis? Fuligine oculos obumbrarent? Nec infermibus erubeſcerent calamiſtris vibrare cæſariem, cutem corporis lævigare.*

108. *Plaſmata fuco inficiunt.*] Quæ hac de re D Hieron. ad Furiam ſcripſit, digna ſunt ubique, & non ibi tantum legi. *Quid faciat in facie Chriſtiana purpuriſſus & ceruſſa, quorum alterum ruborem genarum labiorumque mentitur; alterum candorem oris & colli, ignis juvenum, fomenta libidinum, impudica mentis indicia. Quomodo flere poteſt pro peccatis ſuis, qua lachrymis cutem nudat, & ſulcos ducit in faciem? Ornatus iſte non Domini eſt: velamen illud Antichriſti eſt. Qua fiducia erigit ad cælum vultus, quos conditor non agnoſcit.*

Inficiunt, ut [109] pigmentis cutis illita perdat
Quod fuerat, falſo non agnoſcenda colore.
Hæc [110] ſexus malè fortis agit, cui pectore in arcto
Mens fragilis facili [111] vitiorum [112] fluctuat æſtu.
Quid, quod & ipſe caput muliêbris corporis & [113] rex,
Qui regit invalidam [114] propriâ de carne reſectam
Particulam, qui vas tenerum ditione gubernat,
Solvitur in luxum? cernas molleſcere cultu
Heroas vetulos, opifex quibus aſpera membra
Finxerat, & rigidos duraverat oſſibus artus.
Sed pudet eſſe viros: quærunt vaniſſima quæque,
Quîs niteant: genuina leves ut robora ſolvant,
Vellere non ovium, ſed [115] Eoo ex orbe petitis
[116] Ramorum ſpoliis fluitantes ſumere amictus.

INTERPRETATIO.

ta donis Dei; ita-*ut pellis oblita fuco*, jam *non agnoſcenda ob colorem mendacem*, *amittat* id, *quod habebat*. En ea, *qua agunt mulieres non fortes*, *quarum mens fragilis in corde arcto facile agitatur motu ſcelerum*. *Quid*, inquies? *quia vir ipſe & caput*, *& dominus mulieris*; *qui guber nat* hanc *partem debilem*, quæ fuit *tracta à ſuo corpore*; *qui habet* in ſua *poteſtate* illud *vas caducum*, *indulget luxurie! Videntur* enim *homines ſenes*, *quibus creator formarat corpus durum*, *& firmarat oſſibus artus rigidos*, *molliri ornatibus*. Eos *pudet eſſe viros*: *quærunt quæque* ornamenta *inutilia*, *quibus renideant*. *Delicati*, *ut frangant vires nativas*, *amant induere veſtes talares*, *textas non ex lana ovium*, *ſed ex ſpoliis arborum quæſitis in regionibus Orientalibus*, *& per-*

NOTÆ.

109. *Pigmentis cutis illita.*] In libris editis, *figmentis*, mendoſe. Auctores enim proxime laudati pro unguentis aut aromatis pigmenta poſuerunt. Tertull. *Proprias præſtigias formæ & hic ſexus ſibi agnoſcit: barbam acrius cadere, intervellere, circumradere, capillum diſponere, & decolorare canitiem, primam quamque ſubducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtringere.* Dracontius. *India tunc primum generans pigmenta per herbas eduxit ſub ſole novo, rudibuſque racemis.* Prudentius ipſe dixit, *pigmentatum crinem*; *& pigmenta recolentia.*

110. *Sexus male fortis.*] Hero ad Leandrum apud Ovidium: *Urimur igne pari: ſed ſum tibi viribus impar. Fortius ingenium ſuſpicor eſſe viris. Ut corpus, teneris ſic mens infirma puellis.*

111. *Vitiorum.*] *Quas quia Pygmalion ævum per crimen agentes viderat, offenſus vitiis, quæ plurima menti fœminea natura dedit, ſine conjuge cœlebs vivebat.* Ovid. Metam. 10.

112. *Fluctuat æſtu.*] Hoc ſenſu Virgil. lib 4. Æn *Rurſuſque reſurgens ſævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.*

113. *Rex.*] Juxta illud Geneſ. *In dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.*

114. *Propria de carne reſectam particulam.*] *Immiſit Dominus Deus ſoporem in Adam; cumque obdormiſſet, tulit unam de coſtis ejus, & replevit carnem pro ea.*

115. *Eoo ex orbe.*] Ex regionibus Orientalibus, de quibus Hymn 12. Cathemer. Seres enim Scythis, Indis, & Sinis ſunt contermini.

116. *Ramorum ſpoliis.*] Nobiles Serum ſilvæ, quæ lanicium præbent. Sunt enim cuidam arborum generi lanata folia, inquit Plin. lib 6. eaque candida, quæ primum perfunduntur aqua, mox depectuntur; tum ducuntur in fila, ac

Gaudent,

Gaudent, & durum [117] ſcutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila [118] herbis ſaturata recoctis
[119] Illudant varias diſtincto ſtamine formas.
Ut quæque eſt lanugo feræ molliſſima tactu,
Pectitur. hunc videas [120] laſcivas præpete curſu
Venantem tunicas, [121] avium quoque verſicolorum

INTERPRETATIO.

ſua lere corpus robuſtum ſcutulis. Ars advocatur, ut lana imbuta ſucco herbarum recoctarum imitetur varias figuras filis multicoloribus. Quia vero omnes lanæ belluarum ſunt tractabiles manu, pectuntur. Videntur homines perquirentes maxima præcipitatione veſtimenta mollicula, atque etiam concinnantes novis telis indumenta

NOTÆ.

denique nentur in ſubtegmina. Horum meminit Virgil. lib. 2. Georg. Vide tamen, quæ diximus pag. 54.

117 *Scutulis.*] Veſtibus ſcilicet crebris laterculis, quadris, orbiculiſve diſtinctis, diviſis; qualequid in retibus, reticulatiſque operibus cernimus. Sic aranearum rete ſcutulatum Plinius appellat lib. 11 ſect. 28. & Juven. ſat. 2. *Reticulumque comis auratum ingentibus implet cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa.* Papias in vocabulario: *Scutulata, genera veſtimentorum, dicta quod orbiculos quoſdam habent in ſimilitudinem ſcutulorum.* Galli vocant: *Lauſangias, des lozanges.*

118. *Herbis ſaturata recoctis fila.*] Quia hyacinthinos, purpureos, coccineos, aërinos, ceteroſque colores è ſuccis herbarum & concharum ſalivis confici certum eſt. Tertullianus autem lib. 1 de cultu feminarum, Chriſtianis id pluribus objicit. *Quis enim eſt veſtium honor juſtus, de adulterio colorum injuſtorum? Non placet Deo, quod non ipſe produxit. Niſi ſi non potuit purpureas & aërinas oves naſci jubere, Si potuit, ergo jam noluit. Quod Deus noluit, utique non licet fingi.*

119. *Illudant varias formas.*] Ita-ut repræſentent referantque figuras avium, florum, arborum, ut quotidie apud nos videmus. In iis enim artifices ludentes, auro argentoque talia depingunt. Adi Servium in illud Virgil. *Illuſaſque auro veſt.*

120. *Laſcivas tunicas.*] Molles tunicas & ſericas, quòd, qui ea induunt veſtimenta, immodice voluptatibus, deliciiſque indulgent Forte etiam veſtes erant obſcenis figuris variatæ. Conſtat enim in poculis libidines cælaſſe, ac per obſcenitates bibiſſe: immo & panes pudendâ figura conformaſſe, ut videre eſt apud Martialem lib 9 epig. 3.

121 *Avium quoque verſicolorum indumenta novis texentem plumea telis.*] Nicolaus Fullerus ex plumis avium verſicoloribus opera mira olim elaboraſſe nonnullos arbitratur, delicatioreſque his veſtibus ex plumis variis contextis uſos fuiſſe Unde illud Senecæ epiſt 91. *Non avium pluma in uſum veſtis conſervantur.* Turnebus vero lib 11. cap. 25 ubi interpretatur verba illa Flavii Vopiſci: *Lineas tunicas purpura micantes, & plumandi difficultate pernobiles. Plumandi*, inquit, *exponitur, texendi à quibuſdam: ab aliis acu pingendi exponitur: & ſane videri poteſt, pro acu pingere interdum accipi, ut à D Hieron. Species tamen quædam proprie eſt acu pingendi, cum clavi, aut patagia, aut ſegmenta, aut ſcutula, aut teſſela, ſic alia aliis ſuperaſſuuntur, ut plumam avium referant: unde & plumariorum & plumandi nomen ortum eſt per ſimilitudinem traductum; aut cum, ſine aſſumento, acu pingendo pluma avium referuntur* Utut eſt, mens Fulleri mihi videtur Prudentio congruens magis, magis conſona.

Indumenta novis texentem plumea telis:
Illum [122] pigmentis redolentibus & [123] peregrino
Pulvere femineas ſpargentem turpiter [124] auras.
Omnia luxus habet noſtræ [125] vegetamina vitæ;
Senſibus in quinque ſtatuens quæ condidit auctor.
Auribus, atque oculis, tum naribus, atque palato
Quæritur infectus vitioſis artibus uſus.
Ipſe etiam, [126] toto pollet qui corpore, tactus
Palpamen tenerum blandis è fotibus ambit.
Prô dolor, ingenuas naturæ occumbere leges,
Captivaſque trahi regnante libidine dotes!
Perverſum jus omne viget, dum quidquid habendum
Omnipotens dederat, ſtudia in contraria vertunt.
Idcircone, rogo, ſpeculatrix [127] pupula molli
Subdita [128] palpêbræ eſt, ut turpia [129] ſemivirorum
Membra [130] theatrali ſpectet vertigine ferri,

INTERPRETATIO.

plumea volucrum multicolorum. Denique *illi* delibuti *unguentis odoris, & pulvere adventitio exhalant turpiter ſpiritum femineum. Omnia organa vitæ noſtræ, quæ Deus formans partitus eſt in quinque ſenſus, luxuriant vitioſis artibus. Facimus uſum perverſum auditus, & viſus, & olfactus, & guſtus. Tactus ipſe, qui fuſus eſt toto corpore, petit ex dulcibus fomentis mollem contactum; optat, prô dolor, ut leges laudabiles naturæ doleantur, & voluptas victrix mittat dotes in ſervitutem. Jus omne deformatum eſt, dum* homines *mutant in uſus oppoſitos* id omne, *quod Deus permiſit poſſidere. An, amabo* vos, *ideo* oculi *puellæ oculata teguntur tenui palpebra, ut ea pellucens miſeros viſus turpi delectatione, aſpiciat ſuper*

NOTÆ.

122. *Pigmentis redolentibus.*] Unguentis odoris, quæ ad ungenda corpora, deliciarum & luxuriæ cauſa inventa ſunt. Noſtris, *des eſſences.*

123. *Peregrino pulvere.*] Intellige moſchum, alioſque ejuſcemodi exoticos odores, *des parfums*, quos feminæ ſpirare unice diligunt.

124. *Auras femineas.*] Nempe jacientes gratum ſuavemque odorem de corpore moſcho atque unguentis perfuſo, ut ſpargere ſolent feminæ.

125. *Vegetamina vitæ.*] De illa loquendi ratione propria Prudentii jam ſupra not. 21.

126. *Toto pollet qui corpore, tactus.*] Cicero 2. de natura Deorum: *Tactus autem toto corpore æquabiliter fuſus eſt, ut omnes ictus, omneſque nimios & frigoris & caloris appulſus ſentire poſſimus.* Alcimus lib 1. 85. *Tactus ad hæc, ſolus toto qui corpore judex ſentiat, & proprium ſpargat per membra vigorem.* Ariſtot. idem ſentit 2. de part. anim cap. 8.

127. *Pupula.*] Vel *pupilla*, puella. Utrumque à pupa. Mart. lib. 4. epig. 20. *Dicit ſe vetulam, cum ſit Carelia pupa.*

128. *Palpebræ tenui.*] Pilis ſcilicet prodeuntibus ex oculorum tunicis. *Palpebræ* autem, teſte Iſidoro lib. 11. cap. 1. *à palpitatione dicuntur, quia ſemper moventur. Palpito enim eſt, leviter ac crebro moveor.*

129. *Semivirorum.*] Id de effeminatis viris intelligendum eſt, ac mollibus, qui molliores ſunt, magiſque impudici, quam eunuchi ipſi.

130. *Theatrali.*] Quam turpia fue-

[131] Inceſtans miſeros fœdo oblectamine viſus?
[132] Aut ideo ſpirant, mediâque ex arce cerêbri
Demittunt geminas ſociata foramina nares,
Ut bibat illecebras malè conciliata voluptas,
Quas pigmentato [133] meretrix jacit improba crine?
[134] Num propter [135] lyricæ [136] modulamina vana puellæ,
Nervorumque ſonos, & [137] convivale [138] calentis

INTERPRETATIO.

*theatrum membra obſcœna mollium ſal*tatorum *torqueri in orbem? An vero ideo* duo *foramina adjuncta ducunt ſpiritum, & demittunt ex media ſede cerebri duas nares, ut libido male parta trahat blanditias, quas ſpargunt capilli uncti peſſima meretricis? An Deus effinxit aures patulas, & juſſit viam vocis eſſe tritam per*

NOTÆ.

rint, quam obſcena theatralia ſpectacula apud veteres, nos docent & Chriſtiani ſcriptores & profani Tertull. Apolog. *Nihil eſt nobis cum inſania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ.* Ovid. 2. Triſt. *Vt tamen hoc fatear: ludi quoque ſemina præbent nequitiæ; tolli tota theatra jube, peccandi cauſam, quæ multis ſæpe dederunt Martia cum durum ſternit arena ſolum.*

131. *Inceſtans miſeros viſus.*] Quia, ut ait Chryſoſt. *radix adulterii eſt curioſa inſpectio.* Salvianus vero lib 3. de gubernat. Dei, addit luculenter. *Intelligere poſſumus, quàm caſtos nos eſſe ſalvator juſſerit, qui etiam licentiam viſionis abſcidit. Sciens enim feneſtras quedam modo eſſe noſtrarum mentium, lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quaſi per naturales cunîculos, introire: eas penitus foris voluit extinguere, ne intus orirentur.* Hinc Ovid 2. Triſt. *Cur aliquid vidi? Cur noxia lumina feci;*

132. *Aut ideo ſpirant.*] Tertullianus idem paucis explanat lib de Spectaculis. *Neque oculos ad concupiſcentiam ſumpſimus, & linguam ad maliloquium, & aures ad exceptaculum maliloquii, & gulam ad gulæ crimen, & ventrem ad gulæ ſocietatem, & manus ad vim, & greſſus ad vagam vitam.* Unde colligit, *hominem corpore & ſpiritu deſciiſſe à ſuo inſtitutore.*

133. *Meretrix jacit improba.*] Et ſane meretrices ac proſtibula fuco, ceruſſa, pigmentis, odoris unguentis, aliiſque ejuſcemodi, quibus vitia corporis occultantur, ut magis placerent, præ ceteris, utebantur. Unde Tertull. id Chriſtianis mulieribus objiciens: *Video & inter matronas atque proſtibula nullum de habitu diſcrimen relictum. Circa feminas quidem etiam illa majorum inſtituta ceciderunt, quæ modeſtiæ, quæ ſobrietati patrocinabantur.*

134 *Num propter.*] Quare D. Hieron. tom. 1. in Reg. Monach. *Cantor quoque pellatur, ut noxius: tibicinas & pſaltrias, & iſtiuſmodi quaſi mortifera Sirenarum carmina perturba ex ædibus.*

135. *Lyrica puella.*] Puellæ ad lyram carmina cantantis, vel pſaltriæ fidicinæque.

136. *Modulamina vana.*] Ne dicam cantilenas laſcivas atque impuras. Nam, teſte Gellio lib. 1 cap. 11. tibicinæ illæ laſcivientium erant deliciæ conviviorum. *Halyattes autem Rex terræ Lydiæ, more atque luxu barbarico præditus, cum bellum Mileſiis faceret, ut Herodotus in Hiſtoriis tradit, concinentes fiſtulatores & fidicines, atque etiam feminas tibicinas in exercitu atque in procinctu habuit, laſcivientium delicias conviviorum.* Claudian. vero Carm 22. in prim. Conſul. Stilich. *Nullo cithara convivia cantu, non pueris laſciva ſonant.*

137. *Convivale carmen.*] Theodoſius ex conviviis operas cantorum edicto expulit.

138. *Calentis nequitiæ*] Uſu quotidia-

Carmen nequitiæ, patulas Deus addidit aures?
Perque cavernoſos juſſit penetrare meatus
Vocis iter? numquid madido [139] ſapor inditus ori
Vivit ob hanc cauſam, [140] medicata ut fercula [141] pigram
[142] Ingluviem [143] vegetamque gulam [144] ganeonis ineſcent?
Per varios guſtus inſtructa ut [145] prandia ducat
In noctem, laſſetque gravem ſua [146] crapula ventrem?
Quid durum, quid molle foret, quid lene, quid horrens,
Quid calidum gelidumve, Deus cognoſcere noſmet
Attactu voluit, palpandi interprete ſenſu.

INTERPRETATIO.

ductus ſinuoſos, *ad* audiendum *cantum vanum puellæ pſaltriæ*, *& ſonos fidicularum*, *& cantilenas bacchicas libidinis calentis vino? Numquid ſapor datus ori humido liquitur propter hanc cauſam*, *ut cibi præparati alliciant ingluviem pigram & gulam voracem helluonis*; *ut* homo *traheret noctem convivio instructo variis condimentis*; *ut ipſius intemperantia fatiget ventrem repletum? Deus voluit*, *ut tangendo cognoſceremus*, *ſenſu tangendi judice*, *quid eſſet durum*, *quid molle*, *quid lene*, *quid aſperum*, *quid calidum*, *quid frigidum.*

NOTÆ.

no atque experientia novimus Bacchum ſemper Venerem comitari. Unde illud Terent. tritum ac vulgare, *Sine Cerere & Baccho friget Venus.*

139. *Sapor inditus ori vivit.*] Quia humor ſponte liquitur, & linguæ nunquam deficit. Quo ſenſu Varro 1. cap 11. *aquam vivam* dixit: *Si omnino aqua non eſt viva*, *ciſterna facienda ſub tectis.* Et Virg. 2. Æn. *Flumen vivum. Donec me flumine vivo abluero.*

140 *Medicata fercula.*] Cibi enim alii aliis farciuntur; hi illis condiuntur, & in injuriam naturæ innatum relinquere, & alienum coguntur afferre ſaporem. Quod ſemper apud omnes maximum fuit luxuriæ inſtrumentum, certumque mollitiei ſignum; ut ipſe reſtatur Claudianus carm. 20. in Eutrop. v. 326. *Juvenes venere protervi*, *laſcivique ſenes*, *quibus eſt inſignis edendi gloria*, *corruptaſque dapes variaſſe decorum*, *id eſt*, miſtas dapes.

141. *Pigram.*] Nam ſegnes fiunt & ignavi, qui ſeſe cibis ingurgitant.

142. *Ingluviem*] Sinus eſt gutturis: ſive pellis cava, qua cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur. A gula, quaſi *inguluvies*. Unde pro voracitate, & prodiga aviditate ſumitur.

143. *Vegetamque gulam*] Natam ad heluationem, aptam, exercitatamque. Tale illud Cicer. 1. de Divin. *Ut illa tertia pars rationis eluceat*, *& ſe vegetam ad ſomniandum*, *acremque præbeat.*

144. *Ganeonis.*] Popinas frequentantis. Ganeo autem, ganeumque, teſte Cæſar. Scalig. exercit. 318. ſect 11 dicuntur à γάνει gaudium: nempe quod lætam voluptariamque vitam ganeones agitent. In Rottendorphio *Labeonis*, pro *Ganeonis*: Nec male: ne peccetur in metrum. Prima enim *ganeonis* producitur. Juven. ſat. 11 *Sed laudem ſiliquas occultus ganeo*, *pultes coram aliis dictem puero*, *ſed in aure placentas.*

145. *Prandia ducat in noctem.*] Alterum vinolentiæ ebrioſitatiſque ſpecimen. Hinc Claud. carm. 20. in Eutrop *Inter quæ tumidus lene producere cœnas in lucem*, *ſatiare mero.* Magis vero luculente Martialis: *Nocturno fœtere mero*, *qui credit Acerram*, *fallitur*; *in lucem ſemper Acerra bibit.*

146. *Crapula.*] A Græco κραιπάλη, ἀπὸ τοῦ τὸ κάρα πάλλειν, quaſi caput vibret. Plin. lib. 23. *Capitis dolorem & vertigines facit*; *ab hoc dicta crapula eſt.*

At nos [147] delicias plumarum, & linea texta
Sternimus, atque [148] cutem fulcro [149] attenuante polimus.
[150] Felix, qui indultis potuit mediocriter uti
Muneribus, parcumque modum ſervare fruendi!
Quem locuples mundi ſpecies, & amœna venuſtas,
Et nitidis fallens circumflua copia rebus
Non capit, ut puerum, nec inepto addicit amori:
Qui ſub adumbratâ dulcedine triſte venenum
Deprendit latitare boni mendacis operto.
Sed fuit id quondam nobis ſanctumque bonumque
Principio rerum, Chriſtus cùm conderet orbem.
Vidit enim Deus eſſe bonum: velut ipſe Moyſes
Hiſtoricus mundi naſcentis [151] teſtificatus.
Vidit, ait, Deus eſſe bonum, quodcumque creavit.
Hoc ſequar: hoc ſtabili conceptum mente tenebo:
Inſpirante Deo quod ſanctus vaticinator
Prodidit antiquæ recolens primordia lucis,

INTERPRETATIO.

Sed nos extendimus lectos plumeos ſuaves, & ſindones lineas; & curamus cutem fulcro nos comminuente. Quàm *fortunatus* eſt ille, *qui potuit uti moderate donis conceſſis* à Deo, *& ſervare*, cum *fruitur*, *modum temperatum; qui non decipitur tanquam puer, nec excitatur ad ſtultum amorem facie copioſa, & jucunda pulchritudine mundi, & copia*, quæ nos *cingit, & decipit rebus ſplendidis; qui perſpicit venenum lethiferum abſcondi involucro boni fraudulenti ſub lenitate ficta. Sed olim initio mundi, cum Deus creabat orbem, id nobis fuit* datum *& ſanctum, & bonum. Nam, ut Moyſes ſcriptor* rerum, quæ ſpectant *mundum naſcentem, teſtatur, Deus vidit* illud *eſſe bonum. Deus, inquit, vidit omne, quod fecit eſſe bonum. Deo igitur inſinuante, credam, & habebo defixum in animo, quidquid Pater &*

NOTÆ.

147. *Delicias plumarum.*] Tale illud Apul Metamorph. 10. *Diſternebatur lectus Indica teſtudine pellucidus; plumea congerie tumidus, veſte ſerica floridus.* Quibus apparet his omnibus ſemper uſos fuiſſe homines prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

148. *Cutem fulcro attenuante polimus.*] Hæc duo longo ex ſomno oriuntur: pinguitudo, ita ut cutis levigetur, molliaturque: atque animi remiſſio, ac diſſolutio, qua frangimur. Adde quòd is etiam ſomnus ſanitati noceat, debiliterque corpus, quòd nos delicatos & laboris impatientes reddat.

149. *Fulcro.*] Fulcrum pro ipſiſmet lectulis ponitur: pars ſcilicet pro toto. Lectulos enim fulcra ſuſtinent.

150. *Felix, qui indultis potuit mediocriter uti muneribus.*] Galteri carmina juvat hîc commemorare. *Libera gens Scythia nil appetit ulterius, quam prima parens natura dedit; de munere cujus nec cuiquam ſervire poteſt, nec, ut imperet, optat. Eſſe ſui juris hominem, ſua ſeque tueri, contentum eſſe ſuis, alienum nolle, beatum efficiunt. Igitur ſi quid quaſi veris ultra, excedunt tua vota modum, ſinemque beati.*

151. *Teſtificatus.*] Geneſ. cap. 1. in Rottendorphio, *teſtificatur.*

Eſſe bonum quidquid Deus & Sapientia fecit.
Conditor ergo boni Pater eſt, & cum Patre Chriſtus.
Nam Deus, atque Deus Pater, eſt & Filius unum:
Quippe unum natura facit; quæ conſtat utrique
Una voluntatis, juris, virtutis, amoris.
[152] Non tamen idcirco duo Numina, nec duo rerum
Artifices: quoniam [153] generis diſſenſio nulla eſt.
Atque ideo nulla eſt operis diſtantia, nulla
Ingenii. peperit [154] bona omnia conditor unus.
Nil luteum de fonte fluit, nec turbidus humor
Naſcitur, aut primæ violatur origine venæ:
Sed dum liventes liquor incorruptus arenas
Prælambit, putrefacta [155] inter contagia ſordet.
Numquid equus, ferrum, taurus, leo, funis, olivum,
In ſe vim ſceleris, cùm formarentur, habebant?
Quod jugulatur homo [156] non ferrum cauſa furoris,
Sed manus eſt: nec equum [157] veſania fervida [158] Circi

INTERPRETATIO.

Filius fecit, eſſe bonum, ut ſcripſit ſanctus Propheta, narrans primordia prima creationis. Ergo Pater, & Filius cum Patre, eſt creator boni. Nam Deus Pater, & Deus Filius eſt unum. Siquidem natura, quæ eſt utrique eadem voluntate, potentia, poteſtate, amore, facit unum. Quòd nulla eſt differentia naturæ, ideo non ſunt duo Dei, nec duo creatores rerum; atque ita nulla eſt diſſimilitudo operis, nulla mentis. Unus Deus fecit omnia bona. Nihil cœnoſum manat ex fonte, nec aqua exit turbida, nec origo prima venæ illam *fœdat; ſed, dum aqua pura contingit glaream nigram, ſordeſcit inter fœdos contactus. An equus, ferrum, taurus, leo, funis, oleum habebant in ſe, cùm creabantur, naturam mali? Ferrum non eſt cauſa inſaniæ, ſed manus: quando aliquis interficitur. Nec vecordia ardens ludorum agneſcit*

NOTÆ.

152. *Non tamen idcirco duo numina.*] Adi not. 10. & 11. ubi pluribus oſtendi, ſecundum oppoſitionem relativam nihil diſtingui ab altero in divinis.

153 *Generis diſſenſio nulla eſt.*] Jam v. 54. hujuſce libri: *Pietas ſed certa, genuſque unum, quod Deus eſt, ſummam revocatur ad unam.* Generis nomen pro natura poſuit. Vide not 15.

154 *Bona omnia.*] Male Giſelinus τὸ *nam, bona nam omnia*, inculcat. Synalæpha eſt Prudentio familiaris.

155. *Inter contagia ſordet.*] Ovid. 4. Pont. 2. *Scilicet ut limus venas excæcat in undis, læſaque ſuppreſſo fonte reſiſtit aqua.*

156. *Non ferrum cauſa furoris.*] Huc pertinet, quod ſcribit Arnobius lib. 7. *Quis in gladium formavit ferrum? Non homo? Belus ferreum gladium primus produxit, à quo & bellum placuit nominari.*

157. *Veſania fervida Circi*] Furorem & inſaniam Circo omnes una voce tribuunt Tertull. lib. 1. adverſus Marcion. *Quid non frequentas tam ſolennes voluptates Circi furentis, & caveæ ſævientis, & ſcenæ laſcivientis.* Auguſt. lib. 2. de ſymbolo ad Catechumenos. *Quid delectat in Circo? Aurigas videre certantes, populos inſania, furia anhelantes.* Herodian, ait: *In Circo maxime ſolitum populum per tumultum convenire, & ſua voluntatis ſignificationem dare.*

158. *Circi.*] Circus, locus à Tarqui-

Auctorem levitatis habet, [159] rabidive fragoris.
Mens vulgi rationis inops, non curſus equorum,
Perfurit: infami ſtudio perit utile donum.
Sic [160] Lacedæmonias [161] oleo maduiſſe [162] palæſtras
Novimus, & placidum ſervire ad crimina ſuccum
Inde [163] per aërium pendens audacia funem,
[164] Ardua ſecuris ſcandit [165] proſcenia plantis.
Inde [166] feras [167] volucri temeraria corpora ſaltu

INTERPRETATIO.

equum eſſe *auctorem inconſtantiæ, & tumultus furioſi. Mens populi inops rationis inſanit, non* vero *agilitas equorum*; quare *munus* tam *fructuoſum fit inutile voluptate effrænata. Scimus Lacedæmonios* ſic *fuiſſe conſperſos oleo in luctationibus, & uſos fuiſſe ad ſcelera liquore pacifero. Hinc* vir *temerarius ſuſpenſus è fune ſublimi aſcendit firmis pedibus proſcenia difficili* aſcenſu. *Hinc homines inconſiderati tran-*

NOTÆ.

nio Priſco Romæ extructus montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis, præcipue vero decurſionibus equeſtribus. *Illuſtret Circum ſonipes, quicumque ſuperbo perſtrepit hinnitu Bœtin.* Nomen inde habuit, quod *Circularis*, ſeu orbicularis eſſet figuræ; longior tamen quam latior. Tertullianus tamen, atque Iſidorus ſcribunt Græcos putaſſe *Circen*, Solis filiam primam patri inſtituiſſe *ludos Circenſes*, atque à ſuo nomine locum appellaſſe Circum.

159 *Rabidive fragoris.*] Statius 3. Silvar. ad Claudiam. *Certe laſcivia cordi nulla, nec aut rapidè mulcent te prælia Circi, aut intrat ſenſus clamoſi turba theatri.*

160. *Lacedæmonias.*] Lacedæmonii, populi fuerunt Græciæ, in extrema Peloponeſo ad Meridiem; aliter *Lacones* dicti, & Spartani, ab urbe Laconiæ principe *Sparta*. Palæſtritæ autem fuerunt clariſſimi, teſte Propertio, *Multa tuæ, Sparte, miramur jura palæſtræ.*

161. *Oleo maduiſſe palæſtras.*] Loquitur de hoc palæſtræ genere, ubi colluctaturi ceromate, ſive oleo prius perfundebantur; mox inde pulvere conſpergendi, quò corpora ſudore, & oleo lubrica facilius amplecterentur palæſtritæ.

162. *Palæſtras.*] Græca vox, παλαίστρα. Radix πάλλω agito, propter corporis in ea agitationem. *Calliope liquidas Alciden poſco palæſtras.*

163. *Per aërium funem.*] Intellige funambulos, quorum artem Manilius luculenter deſcribit lib. 5. *In prærupta dabit ſtudium, vincetque pericl0 ingenium, aut tenues auſus ſine limite greſſus certa per extentos ponit veſtigia funes, & cæli meditatus iter veſtigia perdet, & pæne ut pendens populum ſuſpendit ab ipſo.*

164. *Ardua.*] Quod ſe mortis periculo committant. Unde Apul. *Comœdus ſermocinatur, Tragœdus vociferatur, funirepus periclitatur.*

165. *Proſcenia.*] *Proſcenium*, locus ante ſcenam, ſeu pars anterior ſcenæ, ut contra, *poſtſcenium*, pars ſcenæ poſterior. Plaut. Prolog. Amphit. *Etiam hiſtriones anno cum in proſcenio hic Jovem invocarunt, venit: auxilio eis fuit.*

166. *Feras temeraria corpora tranſiliunt.*] Beſtiarii ſcilicet, qui authorati aut agilitate corporis in beſtias irruebant, & colla arte conſtringebant, aut earum pectora venabulo confodiebant. Claudianus carm. 17. v. 294. *Non aſpernata rogantem amphitheatrali faveat Latonia pompa. Audaces legat ipſa viros, qui colla ferarum arte ligent, certoque premant venabula niſu*

167. *Volucri ſaltu.*] Apud Caſſiodorum Theodoric. Rex epiſt. 42. lib 5. *Pari in ſe curſu feſtinat & prædator & præda: nec aliter tutus eſſe poteſt, niſi huic, quem vi-*

Tranſiliunt, [168] mortiſque inter diſcrimina ludunt.
Sanguinis humani ſpectacula publicus edit
[169] Conſenſus [170] legeſque jubent venale parari
Supplicium, quo membra hominum diſcerpta cruentis
Morſibus, oblectent hilarem de funere plebem.
Mille alia ſtolidi bacchantia gaudia mundi
Percenſere piger: quæ veri oblita Tonantis
Humanum [171] miſeris volvunt erroribus ævum.
Nemo animum ſummi memorem Genitoris in altum
Excitat: ad cælum mittit ſuſpiria nemo:
Nec, recolens apicem ſolii natalis, ad ipſum
Reſpicit auctorem; nec ſpem ſuper aëra librat:
Sed mentem, gravidis contentam ſtertere curis,

INTERPRETATIO.

ſiliunt belluas ſaltu celeri, & ludunt inter pericula mortis. Omnes una voce concelebrant ſpectacula cruenta *ſanguine humano, & leges jubent parari ſupplicia venalia,* in *quibus corpora hominum lacerata ſævis morſibus delectent populum gaudentem de* illorum *morte. Doleo* mihi *referre alia quamplurima gaudia inſulſa ſtultorum hominum: quæ adementia memoriam veri Dei præcipitant genus humanum perverſis erroribus. Nemo extollit ad cœlum* ſuam *mentem memorem ſupremi parentis. Nemo ſuſpirat in cœlum; nec aſpicit creatorem ipſum, conſiderans altitudinem ſedis natalis; nec conjicit ſpem ſuper aërem. Sed contentus requieſcere in re-*

NOTÆ.

tare cupit, occurrerit. Tunc in aëre ſaltu corporis elevato, quaſi veſtes leviſſimæ ſupinata membra jaciuntur, & quidam arcus corporeus ſupra belluam libratus, dum moras diſcedendi facit, ſub ipſo velocitas ferina diſcedit.

168 *Mortis inter diſcrimina.*] Id fuſe narrat Theodor apud Caſſiodorum atque explicat. *Voluptatem præſtat ſanguine ſuo, & infelici ſorte conſtrictus feſtinat populo placere, qui eum non optat evadere. Actus deteſtabilis, certamen infelix, cum feris velle contendere, quas fortiores ſe non dubitat invenire.* Et paulo poſt: *Spectaculum tantum fabricis clarum, ſed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ ſanguinis effuſione gaudebat.*

169. *Conſenſus publicus edit.*] *Hunc ludum crudelem,* teſte Theodorico apud Caſſiodorum, *Sanguinariam voluptatem, religionem impiam, humanam, ut ita dixerim, feritatem Athenienſes primum ad civitatis ſuæ perduxere culturam, juſtitia permittente divina, ut ad illuſionem ſpectaculi pervenirent, quod falſa religionis ambitus inveniſſet.*

170. *Legeſque jubent venale parari ſupplicium.*] Unde Theodoricus ad Maximum ſcribens: *Sed vobis, quibus neceſſe eſt talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, ut hæc miſeris faciatis eſſe votiva. Alioqui violenta compulſio eſt, ſolennia dona ſubtrahere, & mortes deteſtabiles imperare. Et ideo quidquid in longam conſuetudinem antiqua liberalitate pervenit, ſine aliqua dilatione concedite ſupplicanti. Quia homicidii reatus eſt, illis eſſe tenacem, quos editio veſtra invitavit ad mortem.*

171. *Miſeris volvunt erroribus ævum.*] Manilius non ineptè idem cecinit lib. 4. *Quid tam ſollicitis vitam conſumimus annis? Torquemurque metu, cæcaque cupidine rerum; æterniſque ſenes curis, dum quærimus ævum, perdimus & nullo votorum fine beati victuros agimus ſemper, nec vivimus unquam.*

Indigno

Indigno ſubdit domino, peritturaque pronus
Diligit, & [172] curvo quærit terreſtria ſenſu.
Hoc pulchrum, quod terra parit, quod gloria confert
Lubrica; commendat quod pernicioſa voluptas,
Quod, velut excitus difflato pulvere ventus,
Præterit; exemplo tenuis [173] quod tranſvolat umbræ.
[174] His ægras animas morborum peſtibus urguet
Prædo potens: tacitis quem viribus interfuſum
Corda bibunt hominum. ferit ille medullitus omnes
Nequitias, ſpargitque ſuos per membra miniſtros.
Namque illic numeroſa cohors ſub principe tali
Militat, horrendiſque animas circumſidet armis:
[175] Ira, ſuperſtitio, mœror, diſcordia, luxus,
Sanguinis atra ſitis, vini ſitis, & ſitis auri,

INTERPRETATIO.

bus corporeis ſubjicit ſe domino immerito, & proſtratus amat caduca, & venatur ſenſu demiſſo res *terrenas*, nempe *illam pulchritudinem, quam tellus fert, quam dat vanitas mobilis, quam libido exitioſa laudat, quæ tranſit, quaſi ventus ortus,* poſtquam *diſturbavit pulverem; quæ effluit tanquam umbra levis. Latro fortis, quem corda hominum excipiunt circumfuſum tacitis viribus, infeſtat illis malis morborum animas non*] *ſanas. Is diſſeminat* in *intima* præcordia *omnia ſcelera, & effundit per artus milites ſuos. Nam denſa turma pugnat* in *his ſub tali duce. & obſidet animam armis horrendis; ira* ſcilicet, *vana religio, triſtitia, diſſidium, intemperantia, execranda cupiditas ſanguinis, cupiditas vini, & cupiditas divitia-*

NOTÆ.

172. *Curvo quærit terreſtria ſenſu.*] Homines nihil ſapiunt, niſi terram: bonaque & mala ſolius corporis ſenſu & voluptate perpendunt. Hujus arbitrio ut religionem ponderant, ſic totius vitæ ſuæ acta diſponunt. Unde Perſius ipſe ſat. 2. *O curvæ in terris animæ, & cæleſtium inanes.*

173. *Quod tranſvolat umbra.*] Seneca in Hyppolito: *Anceps forma bonum mortalibus, exigui donum breve temporis, ut velox celeri pede laberis. Non ſic prata novo vere decentia æſtatis calidæ deſpoliat vapor, ſævit ſolſtitio cum medius dies, & noctem brevibus præcipitat rotis; langueſcunt folio lilia pallido, & grata capiti deficiunt roſa: ut fulgor teneris qui radiat genis momento rapitur, nullaque non dies formoſi ſpolium corporis abſtulit. Res eſt forma fugax. Quis ſapiens bono confidat fragili.*

174. *His ægras animas morborum peſtibus urguet prædo potens.*] Dæmon ſcilicet, qui tum à ſacra Scriptura, tum à ſanctis Patribus dicitur infeſtus latro, omnibus illis modis nos allicit ad peccatum.

175. *Ira, ſuperſtitio, mœror.*] Alludit ad hunc locum S. Pauli ad Galatas cap. 5. *Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt ſcortatio, adulterium, immunditiæ, laſcivia, veneficium, ſimulachrorum cultus, inimicitiæ, contentio, æmulationes, ira, concertationes, ſeditiones, hæreſes, invidia, cædes, ebrietates, comeſſationes.* Quæ verba D. Chryſoſtomus exponit, ita-ut maxime faciat ad intelligentiam Prudentii. *Vides igitur, quòd hic non loquitur de carne, ſed de terreſtri cogitatione, quæ humi ſerpit eòque terrorem ingerit, dicens. Qui talia faciunt, regni Dei non erunt hæredes. Quòd ſi hæc eſſent natura mala, non voluntariè prava, ſuperflue dixiſſet, faciunt: ſed, patiuntur.*

Livor, adulterium, dolus, obtrectatio, furtum.
[176] Informes horrent facies habituque minaces:
[177] Ambitio ventoſa tumet: [178] doctrina ſuperbit:
Perſonat eloquium: nodos, fraus abdita nectit.
Inde [179] canina foro latrat facundia toto.
Hinc gerit [180] Herculeam vilis ſapientia clavam,
Oſtentatque ſuos [181] vicatim [182] gymnoſophiſtas.
[183] Incerat lapides fumoſos [184] idololatris

INTERPRETATIO.

rum, invidia, impudicitia, fraus, calumnia, furtum: quorum omnium *vultus deformes injiciunt timorem, & ipſa ſunt minacia formâ. Ambitio faſtuoſa inflatur. Scientia ſe offert inſolenter. Facundia vociferatur. Fraus ſimulata implicat nodos. Hinc eloquentia mordax intonat* in *omni foro. Hinc ſtulta philoſophia gerit clavam Herculeam, & oſtendit ſuos philoſophos per vicos. Falſus cultus deorum in*

NOTÆ.

176. *Informes horrent facies.*] Vitiorum forma deſcribitur hîc à Prudentio; à quo ſancti Patres non admodum abludunt.

177. *Ambitio ventoſa tumet.*] *Ventoſus,* ut jam monui pag. 348. not. 135 ponitur pro *tumido* ac *vano*, apud Maronem 11. Æneid. *An tibi Mavors ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtu ſemper erit.* Adi hymnum Laurentii, ubi poëta jam fuſe ſuperbiæ, iræ, invidiæ, aliorumque animi motuum naturam deſcripſit.

178. *Doctrina ſuperbit.*] Paulus 1. ad Corinth. cap 8. *De iis autem, quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat.*

179 *Canina facundia*] Quod Appii dictum apud eruditos ſcriptores in adagionem ceſſit in eos, qui tantum ad maledicendum eloquentiæ ſtudium exercent; à rixa canum & oblatratu ſumpto epitheto. Divus Hieronymus in epiſtola ad Rusticum monachum: *Procedunt in publicum, ut caninam exerceant facundiam* Unde obtrectatores ſuos ſubinde canes appellat.

180. *Herculeam clavam.*] Clavam inter Philoſophorum inſignia jungit Sidonius carmine 15. *Terrica nodoſa commendat pallia clava.* Lib 9. ep 9. *Tum præterea non cæſariem paſcere, neque pallio aut clava, velut ſophiſticis inſignibus, gloriari, aut affectare de veſtium diſcretione ſuperbiam, nitore pompam, ſqualore jactantiam.* E Græcis Lucianus in Paraſito: ξύλα μὲν ἔχοντες καὶ εἰς βαλανεῖον ἀπιόντες, καὶ ἐπ' ἄριστον. Et quod propius ad clavam. Chryſoſtomus de Statuis 17. *Ubi nunc ſunt, qui palliis amiciuntur, & promiſſam barbam oſtentant, & clavam dextra geſtant externi Philoſophi.*

Herculeam.] Hercules enim cultus fuit à doctis; quia laborioſi ii eſſe debent & benefici, inquit Fabricius. Unde Romæ conſors cum Muſis templum habuit in Circo Flaminio.

181. *Vicatim.*] Cicero pro domo ſua: *Servorum omnium vicatim celebratur tota urbe deſcriptio.*

182. *Gymnoſophiſtas.*] Gymnoſophiſtæ Ægyptiorum & Æthiopum propriè ſunt Sacerdotes. Sidonius lib. 8. epiſt. 3. *Ad Æthiopum Gymnoſophiſtas, Indorumque Brachmanas peregrinero.* Ita dicti, quaſi γυμνοὶ σοφισταὶ, quia nudi incederent per opacas ſolitudines, ſummamque ad tolerantiam ſe exercerent Unde omnes Philoſophi Gymnoſophiſtæ dicti ſunt.

183 *Incerat.*] De verbo *incerare*, hoc eſt, cereas tabellas, litteris ſignatas, quæ vota explicant, idolis affigere, jam ſupra pag. 353. not. 165

184. *Idololatris.*] Alii legunt, *idolatrix religio*; quod reſpuit Heinſius, cum nec Græcum ſit, nec Latinum. Gronoviusquoque in obſervationibus Eccleſiaſticis, *idololatris*, ſcripſit.

Relligio, & ſurdis pallens advolvitur aris.
Heu quantis mortale genus premit improbus hoſtis
Armigeris! quanto ferrata ſatellite ductor
Bella gerit: quantâ victos ditione triumphat!
[185] Surgit in auxilium [186] Chananeus, atque agmina denſet
Caſſide terribilis, [187] ſetarum pondera mento
Concutiens, dextramque gravi cum cuſpide quaſſans.
Aſt aliâ de parte furens exercitus ardet
[188] Regis Amorrhæi: tum millia [189] Gergeſeorum
Effundunt aciem toto volitantia campo:
Eminus hi feriunt, confligunt comminus illi.

INTERPRETATIO.

cerat ſtatuas fumoſas, & pagani *pallidi ſe proſternunt ad altaria* deorum *ſurdorum. Eheu quantis militibus atrox* ille *inimicus oppugnat genus humanum; quantis cuſtodibus is dux facit bellum ferratum; quanto imperio premit debellatos. Chananaus, terribilis galea, agitans mente barbam ponderoſam, & movens manum* armatam *gravi telo*, ipſi *venit auxilio, & congregat turmas. Sed ex altera parte exercitus Regis Amorrhai furens ardet; tum multi Gergeſei ſparſi per omnem agrum explicant aciem. Hi procul percutiunt: illi propius pugnant.*

NOTÆ.

185. *Surgit in auxilium Chananeus.*] Quæ ſequuntur, pati poſſunt difficultatem. Quare animadvertas velim Prudentium ea omnia, quæ narrantur libro Joſue, transferre ad perturbationes, animique motus, qui homines oppugnant, vincunt, ac debellant. In hoc tamen à ſcriptura diſcrepat, quod ii ſeptem populi terræ Chananeorum ab Iſraëlitis ſubacti fuerint, & bello domiti. Nam cap. 24. Joſue filios Iſraël his verbis alloquitur. *Tranſiſtis Jordanem, & veniſtis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus, Amorrhaus, & Pherezaus, & Chananeus, & Hethaus, & Gergeſaus, & Hevaus, & Jebuſaus: & tradidi illos in manus veſtras. Miſique ante vos crabrones; & ejeci eos de locis ſuis, duos Reges Amorrhaorum, non in gladio nec in arcu tuo. Dedique vobis terram, in qua non laboraſtis, & urbes quas non ædificaſtis, ut habitaretis in eis.* Deinde apud Patres nomina illa metaphorice quoque ſumi pro vitiis, denotareque triumphum, quem de hominibus agunt dæmones. *Auctorem ergo Chananeorum Chanaan fuiſſe manifeſtum eſt; qui fuit filius hujus Cham, qui impius in patrem extitit. Altior autem ſenſus nominum interpretatione ſignatur. Cham enim calor eſt: Chanaan, turbatio eorum. Qui enim calet, continuo movetur & perturbatur: ideoque evidentiſſime declaratur, non tam hominem patrem hominum fuiſſe, ſed paſſionem malam improbæ paſſionis generatricem, quæ eſſet à patris moribus, hoc eſt, ab uſu virtutis aliena.* Ambroſ. lib. de Noë & arca cap. 28.

186. *Chananeus.*] Chananei appellati, inquit Iſidorus lib. 9. de Chanaan filio Cham: quorum terram Judæi poſſederunt.

187. *Setarum.*] Seta, pilus durior rigidiorque. Plautus Caſ. act 5. ſcen. 2. *Ita, quaſi ſetis, labra mihi compungit barba.*

188 *Regis Amorrhai.*] Amorrhæi, populi Palæſtinæ, in Judæa, ab Emor patre Sichem, teſte Iſidoro, dicti.

189. *Gerſeſeorum.*] Quintus Chanaan filius Gergeſeus vocabatur, à quo Gergeſei.

Ecce [190] Jebuſaicæ fervent ad prælia turmæ
[191] Aurea tela quibus [192] de ſanguine tincta draconis,
Mortifero ſplendore micant, radiantque, necantque
Necnon terrificas pilis armare catervas
Te [193] Gettæe, juvat: ſed gens [194] Pherezæa ſagittis
Inſultat virtute pari, ſed diſpare ferro.
Poſtremum cuneum Rex promovet [195] Evæorum,
[196] Squamoſum thoraca gerens de pelle colubri.
His ſubnixa viris ſcelerum perverſa poteſtas
Edomat invalidas mentes: quæ ſimplicitate
Indociles, bellique rudes ſub fœdere falſo
Triſtis amicitiæ primum ſocia agmina credunt;
Mammoneamque fidem pacis ſub amore ſequuntur.

INTERPRETATIO.

En cohortes Jebuſæorum accenduntur ad certamen. Ipſis ſunt tela aurea, quæ conſperſa ſanguine draconis coruſcant, & fulgent, & ſplendent decore lethali. Atque etiam, ô Gettæe, tibi placet inſtruere pilis catervas terribiles. Gens Pherezæa pari animo, ſed armis diverſis decertant ſagittis. Rex Evæorum indutus thorace ſquammeo, facto *ex pelle ſerpentis, ducit ultimum cuneum. Prava poteſtas vitiorum nixa illis militibus, ſubigit animas debiles, qua indociles* ob nimiam *credulitatem, & inſcia artis militaris primo putant ſub fallaci fœdere funeſta amicitia eſſe ſocia agmina; & deſyderio pacis ſe conferunt in fidem Mammonæ.*

NOTÆ.

190. *Jebuſaica.*] Jebuſæi, populi adhuc Palæſtinæ, in Judæa, ſic à Jebus tertio filio Chanaan dicti, à quo Hieroſolyma condita eſt, ut vult Iſidorus. Unde illa Jebus prius appellata eſt, teſte Hieronymo.

191. *Aurea tela.*] Tela minio tincta, aut cinnabari. Mihi enim videtur hîc Prudentius in ea opinione, ut putet Cinnabarim *ſaniem eſſe draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permiſto utriuſque animalis ſanguine.* Addit enim, *de ſanguine tincta draconis.* Scaliger quidem de draconis eliſi ſanguine fabulam rejicit Sed Solinus Plinio affirmanti credidit, & Iſidorus.

192. *De ſanguine tincta draconis.*] Id eſt, *venenata tela.* Nam, ut lethale vulnus ferant, draconis ſanguine, qui frigidum eſt venenum, tela illita jaciunt hoſtes. Unde Prudentius ſubjungit: *Mortifero ſplendore micant, necantque.*

193. *Gettæe.*] Gettæi, populi adhuc terræ Chanaan, ut teſtantur Biblia lib. Joſue cap 13. *A fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum, uſque ad terminos Accaron contra Aquilonem. Terra Chanaan, quæ in quinque regulos Philiſtiim dividitur, Gazæos, & Azotios, Aſcalonitas, Gettæos, & Accaronitas.* Hîc tamen variant interpretes Prudentii. Heinſius dedit *Cettæe.* Mſſ Reg. *Cittæe.* Egmondanus *Chittæe.* Quod ſi in metrum non peccaretur, legerem ego, *Hethæe.* Hethæi enim ab Heth filio Chanaan dicti, numerantur à Joſue cap. 24. quem tamen locum poëta ſolum reſpexit.

194. *Pherezæa.*] Pherezæi, populi Palæſtinæ, circa Samariam, de quibus Joſephus de antiquitatibus Judæorum.

195. *Evæorum*] Evæi, ipſi ſunt Gabaonitæ, à civitate Gabaon Palæſtinæ, in colle, in ſecunda parte Tribus Benjamin: qui ſupplices venerunt ad Joſue.

196. *Squammeſum thoraca gerens de pelle colubri.*] Draconum pellis, ob duritiem & ſquamas, armis impenetrabilis firmum eſt ac validum pectoris in bello munimentum. De Mammona pag 100.

Mox faciles ad vincla rapi, juga dura volentes
Addictis ſubeunt cervicibus, & [197] nebulonum
Spirituum juſſis ſervire ferocibus optant.
Ille, ſupervacuis augens patrimonia fundis,
[198] Finitimiſque inhians contempto limite agellis,
[199] Ducitur innexus manicis, & mille catenis
Ante triumphales currus poſt terga revinctus,
Nec ſe barbaricis addictum ſentit habenis:
Hic, qui ventoſæ ſcandit faſtigia famæ,
Inflaturque cavo pompæ popularis honore,
[200] Qui ſummum ſolidumque bonum putat, ambitionis
Creſcere ſucceſſu, [201] præconum voce trementes
Exanimare reos, miſerorum [202] in corpora faſces

INTERPRETATIO.

Deinde, cum poſſunt *mitti facile in ſervitutem, ſubdunt ſponte jugo aſpero capita addicta; & amant obedire mandatis ſævis malorum ſpirituum. Is* avarus *augens ſuum patrimonium bonis ſupervacaneis, & ſpretis terminis appetens agros vicinos, impeditus manicis, & ligatus poſt tergum pluribus catenis ducitur ante currum triumphalem; neque ſentit ſe* eſſe *vinctum duris vinculis. Ille* ſuperbus, *qui aſcendit ad faſtigium laudis inanis, & ſuperbit honore futili pompa popularis; qui credit ſummum, & verum bonum* illud eſſe, *amplificare* fortunam *adeptione* rerum, quas *ambit; perterrere voce præconis reos trepidantes: comminuere faſces in corpora*

NOTÆ.

197. *Nebulonum ſpirituum.*] Nebulo, teſte ad Terentium Donato, fur, quod nebulas objiciat, vel inanis & vanus ut nebula eſt; quod in diabolum optime quadrat. Giphanius *nebuloſum* legit.

198 *Finitimiſque inhians agellis.*] Avatorum vota atque optata belle deſcribit Horatius lib. 2. ſat. 6. *O ſi angulus ille proximus accedat: qui nunc denormat agellum. O ſi urnam argenti fors qua mihi monſtret.*

199. *Ducitur innexus manicis, & mille catenis ante triumphales currus.*] Tangit morem Romanorum triumphantium. Proxime enim ante Imperatoris currum victi cernebantur vincti. Ovid. 4. Triſt. 2. *Vinclaque captivâ reges cervice ferentes ante coronatos ire videbit equos.* Cicero in Piſon. *Quid tandem habet iſte currus? Quid victi ante currum duces? Quid ſimulachra oppidorum? Quid aurum? Quid argentum? Quid legati in equis & tribuni? Quid clamor militum? Quid tota illa pompa? Quid vehi per urbem.* De ventoſa fama pag. 348. not. 135. & mox not. 177.

200. *Qui ſummum ſolidumque bonum.*] Simile illud Lucretii lib. 5. v. 1121. *Quoniam ad ſummum ſuccedere honorem certantes iter infeſtum fecere viaï. Et tamen è ſummo, quaſi fulmen dejicit ictos invidia interdum contemptim in Tartara tetra. Vt ſatius multo jam ſit parere quietum, quàm regere imperio res velle, & regna tenere.*

201. *Præconum voce trementes exanimare reos.*] Nempe ambire, honoreſque & magiſtratus quærere. Præcones enim in judiciis ſenatuſconſulta prædicabant, & recenſebant, poſteaquam decreta erant; ac bona, quæ proſcribebantur, publicæ actioni proponebant.

202. *In corpora faſces frangere.*] Supra in Caſſiano: *Fragiles inque ora tabellas frangunt.* De Faſcibus pag. 120. not. 52. & 138. 16. De Securi pag. 100. not. 18. De Ergaſtulo pag. 169 not. 54.

Frangere, terribiles legum exercere ſecures,
In laqueum jam colla dedit, jam compede durâ
Nectitur, & pedibus ſervilia vincula limat.
Credite captivi mortales, hoſtica quos jam
Damnatos cohibent ergaſtula, quos famulatu
Pœnarum [203] virtus non intellecta coërcet.
Hæc illa eſt Babylon, hæc [204] tranſmigratio noſtræ
Gentis, & horribilis victoria Principis [205] Aſſur:
Carmine luctifico quam deflens [206] Hieremias,

INTERPRETATIO.

calamitoſorum: tractare ſecures legum formidoloſas; jam ſubjecit collum vinculis, jam vincitur valida compede, & parat ſuis pedibus catenas ſerviles. O homines captivi, qui jam condemnati includimini in carceribus hoſtilibus; qui premimini ſervitute pœnarum à virtute non cognita, credite mihi. Ecce illa Babylon, ecce tranſlatio noſtra nationis, & triumphus funeſtus regis Aſſur; quem deplorans Hieremias

NOTÆ.

203. *Virtus non intellecta.*] Vitia, quæ vana virtutis umbra & ſpecie parum cautos decipiunt. Unde Juven ſat.14. quem Prudentius hîc ob oculos habuit: *Fallit enim vitium ſpecie virtutis & umbra, cum ſit triſte habitu, vultuque & veſte ſeverum* Et Horat ad Piſones v. 25. *Decipimur ſpecie recti.* Et ſane *pernicioſiora* & *à remediis longinquiora ſunt vitia*, inquit Vincentius in Specul. lib. 20.cap.51. *Quæ ſub ſpecie virtutum & imagine ſpiritualium rerum videntur emergere, quam illa, quæ ex aperto pro carnali voluptate gignuntur. Hæc enim velut palam expoſiti & manifeſti errores, & arguuntur cominus & ſanantur. Illa verò, dum ſub prætextu virtutum geruntur, incurata perdurant, & deceptos quoſque pericuſioſius faciunt ac deſperatius ægrotare.* De Babyl. pag 26.

204. *Tranſmigratio noſtræ gentis*] Quæ de Tranſmigratione Judæorum, ac clade Hieroſolymitana hîc ſcribit Prudentius, ea paucis complectar. Nabuchodonoſorus à patre Nabopollaſaro miſſus venit in Syriam, & victo Nechao Ægypti Rege, Joakimum anno ejus ineunte quarto ſibi ſubjecit. Qui cum poſt annos tres rebellaſſet, ab ejuſdem Nabuchodonoſori exercitu captus eſt; proque eo regnare juſſus Joachin, qui & Jechonias, ejus filius. Sed poſt menſes tres, Nabuchodonoſoro rurſus ad obſidendam Hieroſolymam veniente, Jechonias ſponte ſe illi dedidit, atque in Babyloniam cum matre, ac proceribus, aliiſque compluribus eſt abductus. *Et tranſtulit omnem Hieruſalem, & univerſos principes, & omnes fortes exercitus decem millia captivorum.* Poſtremus in locum Jechoniæ à Nabuchodonoſoro creatus eſt Judæ rex Mathanias, qui & Sedecias, Joſiæ filius: deſertor & ipſe religionis, ac fidei, tam Deo debitæ, quàm ei, à quo rex erat factus, Babylonio præſtitæ. Nam ab eo anno regni ſui nono deſcivit, eundemque provocavit in ſeſe. Cæpta eſt igitur obſideri Hieruſalem anno ſabbatico, period. Jul. 4123. ut ex Hieremia colligitur, ac tertio anno capta, templumque incendio concrematum Sedecias è fuga retractus, & oculis, quibus jugulari ante ſe prius liberos ſuos viderat, orbatus, in vinculis Babylonem perducitur. Ita Petavius.

205. *Aſſur.*] Aſſur, urbs Palæſtinæ, quæ & Antipatris dicta fuit; ſita erat non longe ab ora maritima, inter Joppen ad Auſtrum, & Apolloniam ad Boream; nuncque diruta jacet

206. *Hieremias.*] Hieremias Sedecia rege inſignis extitit propheta Is, Hieruſalem capta, Nabuchodonoſori mandato, à Nabuzardane honorifice eſt ha-

[207] Orbatam propriis ululavit civibus urbem.
Num latet, aut dubium eſt, animas de ſemine Jacob
Exilium gentile pati : quas Perſica regna
Captivas retinent, atque in ſua fœdera cogunt?
[208] Illic natali deſueſcunt vivere ritu,
Moribus & patriis exutæ in barbara jura
Degenerant [209] linguamque novam veſtemque ſequuntur;
Dèque [210] profanato [211] diſcunt ſordeſcere cultu,
[212] Nutricemque abolent petulanti è pectore Sion.

INTERPRETATIO.

verbis lugubribus implevit urbem viduatam ſuis civibus. An ignoramus, aut dubitamus ne homines ortos *poſteris Jacob, quos Perſa tenent captivos, & compellunt in ſua fœdera, tolerare exilium* apud *idololatras. Illic ceſſant vivere* ſecundum *conſuetudinem majorum : & exuti moribus patrum deflectunt in ritus externos, & utuntur nova loquelâ, &* novis *veſtimentis; & diſcunt contemni, quod polluerint religionem, & tollunt è* ſuo *corde improbo Sion nutricem.*

NOTÆ.

bitus, facta ubi vellet habitandi copia. Sed, Godolia ab Iſmaële occiſo, in Ægyptum ab ſuis popularibus cum Barucho invitus abripitur. Ibi dum Judæorum ſceleribus obſiſtit, multa perpeſſus, demum ab illis interficitur.

207. *Orbatam propriis ululavit civibus urbem.*] Hieremias cap. 1. Lamentation. *Quomodo ſedet ſola civitas plena populo : facta eſt quaſi vidua domina Gentium : princeps provinciarum facta eſt ſub tributo.* De Jacob pag. 12. not. 19. de Perſide pag. 85. not. 21.

208. *Illic natali deſueſcunt vivere ritu.*] Nam per annos ſeptuaginta, ut Hieremias vaticinatus fuerat, Hebræi à Nabuchodonoſoro Rege Chaldæorum oppreſſi fuere ſervitute miſerrima. Cultum enim Sabbati, Circumciſionem, alioſque Judæorum ritus irriſerunt Chaldæi, iiſque gravius onus impoſuerunt ſabbatis, quàm aliis diebus profanis. Quare Hieremias cap. 1. Lament. *Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata ejus.*

209. *Linguamque novam, veſtemque ſequuntur.*] Omnia ſervitutis ſigna. Quotquot enim fuere populi, veſtem, patriam, maternam linguam, ritus, moreſque majorum mutare erubuerunt. Hinc Alexander tot provinciarum regnorumque domitor, à ſuis militibus dictus atque habitus Jovis filius, quòd veſtem Perſicam induiſſet, in externum degeneraſſet cultum, atque imitatus fuiſſet devictarum mores gentium, quas ante victoriam ſpreverat, fuit omnibus contemptui, & apud proceres, quos non pudebat patriæ, laus ipſius obſolevit.

210. *Profanato cultu.*] Hieremias per litteras ſæpiſſime collocutus eſt cum ſuis, qui in Babyloniam abducti fuerant, ut eos ab idololatria, ad quam incredibili pruritu trahebantur, avocaret, ut videre eſt cap. 10. Cap. vero 44. vehementius & acrius populares ſuos, qui in Ægyptum fugerant, objurgat ab idololatria aliiſque ſceleribus, ita-ut ab ipſis ductus fuerit ad mortem, lapidibuſque obrutus.

211. *Diſcunt ſordeſcere.*] Unde Hieremias cap. 1. Lament. *Peccatum peccavit Hieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt: omnes qui glorificabant eam, ſpreverunt illam, quia viderunt ignominiam ejus.*

212. *Nutricem Sion.*] Mons Sion, pars fuit Hieroſolymorum ſuperior, atque arx. David hanc arcem, pulſis inde Jebuſæis, expugnavit, ibique regiam conſtituit.

Sion.] Apud Venant. Fortunat. prior quoque ſyllaba producitur lib. 1. de partu Virginis. *De quo Zacharias, exulta filia Sion.* Infra : *Exuperans portas Sion*

Jam patriæ meminiſſe piget : [213] jam myſtica frangunt
Organa, & [214] externi laudant anathemata regni.
Nonne fuit melius ſævum [215] Memphitidis aulæ
Imperium toleraſſe patres, penituſque [216] ſiniſtris
Adſediſſe focis? poſitos Pharaonis iniqui
Sub pedibus, [217] limo & paleis ſervire paratos,
Carnis & immodicæ ſpurco ructamine crudos?
Quò tantum auxilii per prodigialia ſigna
Effudit Dominus, populum dum fortè rebellem
Servat ope immeritâ, vinclis dum ſubdita colla
Solvit, & Ægyptum virgâ ſerpente coërcet?
Quid juvat æquoreum pelago cedente profundum
Pulvereâ calcaſſe viâ : cùm conſcia ponti

INTERPRETATIO.

Jam pudet meminiſſe patriam; jam comminuunt ſacra organa; & laudant execratos ritus imperii externi. Num fuiſſet ſatius majores pati aſperam dominationem aulæ Ægyptiæ, & manere in ſedibus omnino adverſis, ſubjectos eſſe *pedibus injuſti Pharaonis, deſtinatos* eſſe *ad* verrendum *lutum & paleam, & crudos* exhalare *turpes ructus nimia carnis. Ad quid Deus tulit tantam opem ſignis prodigioſis, dum conſervavit populum infidelem auxilio.* quo erat *indignus: dum vindicavit à vinculis capita captiva, & caſtigavit Ægyptum virga Moſis? Quid juvat inceſſiſſe via pulverulenta per profundum maris, aquis diſcedentibus; cùm ſaxa merſa in*

NOTÆ.

ſplendore coruſco. Et apud Pauliuum Pſal. 136. *Cum patrium memori trahsremus pectore Sion.*

213 *Jam myſtica frangunt organa.*] Pineda lib 7 de Salomone, explanans hæc verba Pſalmi 136. *In ſalicibus in medio ejus ſuſpendimus organa noſtra.* putat à Judæis citharas, quibus Dei laudes olim dicebant Hieroſolymis, appenſas fuiſſe ſalicibus, quæ erant ante Jovis Beli templum, in ipſa urbe Babylone. Qua in opinione fuit Prudentius.

214. *Externi laudant anathemata regni.*] Legimus tamen apud Pſalmum 136. Judæos in Babyloniam abductos, Dei memores fuiſſe, idolaque Chaldæorum ac ritus profanos horruiſſe. *Super flumina Babylonis illic ſedimus & flevimus, cum recordaremur Sion.* Et paulo poſt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena. Si oblitus fuero tui Hieruſalem, oblivioni detur dextera mea.*

215. *Memphitidis.*] Memphis, urbs quondam Ægypti primaria, regum ſedes. Sita fuit ſuperiore illius Δ angulo, ubi Nilus in duo cornua ſfunditur.

216. *Siniſtris adſediſſe focis.*] Habes Exod. 1. & 16. quæ ſequuntur: nec non ſemel atque iterum in hymnis Cathemer. egi de Iſraëlitarum in Ægypto habitatione, de eorum in ſolitudine vagatione, de tranſitu per mare rubrum interruptum, aliiſque de rebus, quas hîc narrat Prudentius.

217. *Limo & paleis ſervire paratos.*] Quoniam Hebræi, inquit Salianus, in mediis laboribus pullulabant, jubet Pharao illorum laborem ſubtracto auxilio geminari: nimirum partita operarum multitudine, ut non omnes in luto laborarent, ut antea, ſed pars in conquirendis tota Ægypto paleis, pars lateribus conficiendis deſudaret. Hinc propheta: *Filii colligunt ſtipulas, & mulieres quiſquilias, & patres ſubigunt lutum, ignemque ſuccendunt, ut faciant lateres regi Pharaoni.* Adi Exod. cap. 6. de Ægypto pag 92. not. 31.

Saxa ſub ignoto patuerunt prodita cælo?
Aruit & medio ſitiens in gurgite limus?
Si victor virtute Dei, mediaſque tenebras
Luce columnari ſcindens exercitus olim,
Perdidit inventi [218] vallem [219] botryonis opimam?
Si neſcit verſare ſolum, [220] cui melle perenni
Gleba fluens niveos permiſcet lactea rivos?
Si domitam [221] Jericon [222] lituis atque ære canoro
Rurſus in antiquos [223] patitur conſurgere muros?
Si ripis [224] refluí Jordanis pellitur, & jam

INTERPRETATIO.

mari apparuerunt prolata ſub cælo, quod non *viderant*, *& limus aridus duruit in medio alveo?* Quid juvat, inquam? *Si ille exercitus victor poteſtate Dei, & dividens quondam medias tenebras lumine columna, amiſit vallem feracem vini reperti? Si neſcit colere terram, cujus ceſpes ſtillans melle perpetuo miſcet rivos candidos lacte! Si permittit Jericon deſtructam ſonitu buccinarum, & æris ſonori ponere iterum antiqua mœnia! Si exturbatur* ex *ripis Jordanis refugi* ad caput, *& jam*

NOTÆ.

218. *Vallem opimam.*] Agrum ſcilicet Jericuntinum, ab Hieroſolymis 20. mil. paſſ in ortum recedentem verſus Jordanem fluvium, à quo 6. mill. abeſt.

219. *Botryonis.*] Juxta illud Num.c.13. *Pergentiſque uſque ad Torrentem botri, abſciderunt palmitem cum uva ſua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerunt, qui appellatus eſt Nehelescol, id eſt, Torrens botri, eo quod botrum portaſſent inde filii Iſraël.* Butryo autem, vel botrus uva dicitur, quòd inde *ποτὸν ῥέει*.

220. *Cui melle perenni, &c.*] Miſſi enim exploratores Moſi hoc reſponſum dedere atque Iſraëlitis: *Venimus in terram, ad quam miſiſti nos, quæ re vera fluit lacte & melle.* Num cap.13.

221 *Jericon.*] Jerico, civitas Palæſtinæ in Tribu Benjamin, 150. ſtadiis ab Hieroſolymis in ortum, Jordanem fluvium verſus ſexaginta.

222. *Lituis atque ære canoro.*] Notiſſima enim eſt hæc civitas in veteri Teſtamento, quòd Joſue eam ſepties circuierit cum arca Domini, murique ejus firmiſſimi corruerint, & urbs diruta fuerit. *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquam in aures multitudinis vox ſonituſque increpuit, muri illico corruerunt.* Joſu. cap 6.

223 *Patitur conſurgere muros.*] Achabus religionis patriæ deſertor, Jezabelem Ithubali Tyriorum Regis filiam infauſtis auſpiciis duxerat, perditam, ac turbulentam feminam, cujus ad nutum regnum moderabatur. Unde invaluit apud Iſraëlitas nova idololatria, ita ut quinquaginta ſupra quadringentos Baalis prophetæ numerarentur. In diebus autem illius Hiel de Bethel urbis Jerico mœnia renovavit atque inſtauravit. Lib. 3. Reg. cap. 16. Qui juxta imprecationem Joſue, *in primo genito ſuo fundavit eam, & in Segub noviſſimo ſuo poſuit portas ejus*, ceteris, dum ipſa urbs reædificaretur, morte ſublatis, eodem ordine quo nati fuerant. *Maledictus vir coram Domino, qui ſuſcitaverit, & ædificaverit civitatem Jerico. In primogenito ſuo fundamenta illius jaciat, & in noviſſimo liberorum ponat portas ejus.* Lib. Joſue cap.6.

224. *Refluí Jordanis.*] Alludit ad hæc verba Pſalm. 114 *Et tu Jordanis, quia converſus es retrorſum.* Quod prodigium eo fuit illuſtrius, quo major fuit eo tempore aquarum copia, qualis ſolet tempore meſſis in Jordane contingere. Joſue cap 3. Sed de his fuſe pag. 91. not 35. Ubi quomodo Joſue populum ſiccato Jordanis alveo, in Chananæam traduxerit, deſcribitur.

[225] Deſerit adſcriptam dimenſa in jugera ſortem?
Denique ſi [226] ſtructam tantis ſudoribus urbem,
Et quæ [227] nubigenas tranſcendunt culmina nimbos,
Defenſare nequit? ſi neſcit, quis [228] lapis ille eſt
Hoſtibus obſiſtens, ut inexpugnabile turris
Præſidium, [229] quem non ærâto machina roſtro
[230] Arietat inſiliens, nec ferrea verbera quaſſant?
[231] Angulus hic portæ in capite eſt: hic continet omnem

INTERPRETATIO.

linquit hæreditatem adſcriptam in arva diviſa? Denique ſi non poteſt cuſtodire Hieruſalem conditam tantis laboribus, & tecta, quæ ſuperant nimbos nubiferos? Si non novit, quis ſit ille lapis repugnans inimicis, veluti munitio turris inexpugnabilis; quem lapidem *machina reſultans non dejecit roſtro aheno, nec impulſus ferri percutit. Hic* lapis *angularis eſt* poſitus *in vertice januæ: hic conſervat totum*

NOTÆ.

225. *Deſerit adſcriptam dimenſa in jugera ſortem.*] Juxta illud: *Cepit ergo Joſue omnem terram, ſicut locutus eſt Dominus ad Moyſem, & tradidit eam in poſſeſſionem filiis Iſraël ſecundum partes & tribus ſuas.*

226. *Structam tantis ſudoribus urbem.*] Maximis impenſis atque immenſo labore poſitam fuiſſe Hieruſalem tum ex templo Salomonis tum ex regia intelligimus. Et ſane pulcherrimam urbem fuiſſe, florentiſſimam, ac potentiſſimam ſcribunt Plinius, Taciturſque. Hinc à Davide *civitas regis magni* dicitur, *civitas Dei* à Tobia, *civitas glorioſa* à Sophonia, à Daniele *civitas ſancta*, denique ob multitudinem civium portæ ejus ab Ezechiele vocantur *porta populorum.*

227. *Nubigenas tranſcendit culmina nimbos.*] Philo lib. περὶ ὀνείρων. Joſeph. lib. 1. c. 6. aliique de Hieruſalem magnificentia, ædiumque altitudine loquuntur.

228. *Quis lapis ille.*] Quæ ſequuntur, de Chriſto intelligenda ſunt; ut docet Paulus ad Epheſios cap. 2 *Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino.*

229. *Præſidium, &c.*] Giphanius, Weitzius, atque Oxonius legunt: *Præſidium, quem non fragor hoſticus, arietis aut quem vis impacta quatit, non æris machina roſtro arietat.* At MSſ. Reg. & Thuan. veterrimi decurtant ſuperflua hoc modo: *Præſidium, quem non ærato machina roſtro arietat inſiliens.* Nec quiſquam emunctæ naris, inquit Heinſius, dubitabit quin reliqua tollenda ſint, ſi adverter animum ad illa *hoſtibus obſiſtens*, cui mox ſubjungitur *fragor hoſticus*: tum illa *arietis* & *arietat*, quæ prorſus inconcinna ſunt.

230. *Quem arietat.*] *Arietare* ſolenniter cum caſu quarto conjunxit Prudentius, ut *Arietare ædes* Plaut. & *arietare aliquem in terram.* Curt.

231. *Angulus hic porta in capite eſt: hic continet omnem ſaxorum ſeriem.*] Chryſoſt. hom. 6. in cap. 2. ad Epheſios. *Qui totum continet eſt Chriſtus. Lapis enim angularis & parietes continet & fundamentum, in quo eſt univerſum ædificium. Vide quomodo ipſum conjunxerit, ut qui aliquando quidem totum corpus ſuperne contineat ac comprehendat, aliquando autem inferne portet ædificium, & ſit radix. Illud autem, condidit in ſeipſo in unum novum hominem, per hoc ſignificavit, per ſe ipſum conjunxit utroſque parietes, quoniam in ipſo ſunt creati.*

Saxorum ſeriem, conſtructaque limina firmat;
Quem qui rite ſuis per propugnacula muris
Noverit inſertum, ſeque ac ſua mœnia vallo
Præcingat triplici, celsâ ſtans eminus arce
Fretus amore petræ, caſtis & pervigil armis;
Non illum [232] Regina [233] Tyri, non accola magni
[234] Euphratis [235] Parthus rapiet, non [236] decolor Indus
Tempora pennatis redimitus nigra ſagittis.
Quin, ſi [237] fulmineos cogens ad bella Gigantas

INTERPRETATIO.

ordinem lapidum, & firmat oſtium ædificatum. Is, qui hunc habuerit rectè inſertum ſuis mœnibus per munimenta, & confiſus amore lapidis proſpiciens eminus ex alta arce, & vigilans armis caſtis ſe cinxerit & ſuos muros tribus vallis, nec vincetur à regina Tyri, nec à Parthis, qui habitant ad Euphratem latum, nec ab Indis decoloribus, coronatis circa *capita nigra ſagittis pennigeris. Quin etiam, licet tyrannus*

NOTÆ.

232. *Regina Tyri.*] Quænam ſit illa Tyri regina, ignoro, ac, niſi fallor, conjectura tantum conſequi poſſumus. Conſtat tamen, ut recte notat Weitzius, turpiter aberraſſe eos, qui id ad Reginam Saba referunt. Quare dico Prudentium vel de Tyriis ipſis, vel de Carthaginenſibus ſermonem habere. Quod ſi de urbe Tyro loquatur; *Tyri regina*, licet hæc loquendi formula duriuſcula videatur, idem ſonat, ac *Tyrus regina*, nempe urbs regia, & ſuperba regibus; quod de Roma, Conſtantinopolique apud Themiſtium atque alios Scriptores dictum reperies.. Sin autem Carthaginenſes bellicoſos denotat, Didonem vocat *reginam Tyri*, quia à Belo rege Tyri oriunda erat. Hinc Carthaginenſes appellati Tyrii.

233. *Tyri.*] Tyrus, urbs Syriæ, in Phœnicia & in ora maris Mediterranei. Alias ampla fuit & munita, in ſaxo undique prærupto, cum portu capaci; nunc in ruinis jacet. Cujus originem, antiquitatem, divitias, fortunam pluribus proſequitur Quintus Curtius lib 4.

234 *Euphratis.*] Euphrates, fluvius Aſiæ, ortus ex monte Niphate, majorem Armeniam à Cappadocia; &, quæ pars ejus eſt, ab Armenia minore dirimit; tum Syriam atque Arabiam deſertam à Meſopotamia: donec longo flexu ad Orientem verſus duplici finditur alveo: quorum alter in Meridiem abit, alter in Orientem pergens Tigri miſcetur prope Seleuciam.

235. *Parthi.*] Parthi, Aſiæ populi ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugnâ. De iis Claudian. carm. 7. v. 72. *Parthi liquêre Niphaten.* Plin. lib 6. *Regna Parthorum duodeviginti ſunt omnia. Ex iis undecim, quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caſpiiſque littoribus.* Alcimus lib. 1. *Euphratem Tigrimque vocant, qui limite certo longa ſagittiferis faciunt confinia Parthis.*

236. *Decolor Indus.*] *A Gange*, inquit Plinius lib. 6. cap. 19. *verſa ad meridiem plaga, tinguntur ſole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo exuſti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt ſidus.* Quo igitur Auſtrum verſus à Gange remotiores fiunt, eo ſunt nigriores colore. Unde Ovid. 4. Metam. *Decolor extremo quà cingitur India Gange.*

237. *Fulmineos gigantas.*] Hoc eſt, dæmonis aſſeclas, qui Deum, ut olim Jovem Gigantes, vehementiſſime oppugnant.

[238] Allophylus tua caſtra velit delere [239] tyrannus,
[240] Tutus eris: nec te firma ſtatione movebit
Ipſe [241] Charon mundi. Numen Marcionis: ipſe,
Qui regit aërio vanas ſub Sole tenêbras.
[242] Nam vanum, quidquid Sol aſpicit: ex elementis
Cuncta ſolubilibus, fluxoque creamine conſtant.
Fallo, [243] creaturam niſi doctor Apoſtolus omnem
Subjectam vanis non ſponte laboribus orſus,
Perjuro ingemuit miſerans ſervire latroni.
[244] Errat, ait, qui luctamen cum ſanguine nobis,
Et carne, & venis ferventibus, & vitioſo
Felle putat; calidiſque animam peccare medullis.

INTERPRETATIO.

Allophylus colligens ad prælium ſuos gigantes fulminantes, velit capere tua caſtra, eris ſecurus; neque Charon ipſe terræ Deus fictus à *Marcione, is, qui præeſt rebus inanibus* degentibus *ſub Sole ſublimi. Nam id omne, quod Sol videt, eſt inane.* Omnes res *ſunt concreta ex partibus ſolubilibus, & creaturis caducis. Sum mendax, ſi Apoſtolus doctor* Gentium, poſteaquam *dixit omnes creaturas pati invite vanos labores, non gemuit motus miſericordia,* quòd *obedirent perfido dæmoni.* Ille, *inquit, qui credit noſtram* animam *pugnare contra ſanguinem, & corpus, & venas calidas, & bilem vitioſam, atque eam peccare,* quia *ignis* inſidet *in medullis, fallitur.*

NOTÆ.

238. *Allophylus.*] Imperite quidem, ſed plurimi penultimam hujuſce vocis corripuerunt. Amænus: *Faces caudis circumligat, in ſata mittit Allophylum.* Et Paulinus 7. Nat. *Credite non armis, neque viribus eſſe timendos Allophy'ûm populos.*

239 *Allophylus tyrannus.*] Alienigena atque à nobis alieniſſimus. Quod recte diabolo tribuitur.

240. *Tutus eris.*] Alludens ad hæc verba Iſaiæ. *Ecce pono in Sion lapidem ſummum angularem, electum, pretioſum: & qui crediderit in eum, non confundetur.*

241. *Charon mundi.*] Dæmon à poëta dicitur *Charon mundi*, quia Charontem terrenis omnibus præeſſe finxerunt poëtæ, animaſque defunctorum per tria inferni flumina tranſvehere. Dæmon autem homines trahit in perniciem atque in inferis mergit; atque ipſi terrena hæc omnia ſubjecta eſſe docuit Marcion. Unde mox addit: *Qui regit aërio vanas ſub ſole tenebras.* Alludens ad hunc locum Joannis cap. 12. *Nunc judicium eſt mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et Luc. cap. 22. *Sed hac eſt hora veſtra; & poteſtas tenebrarum.*

242. *Nam vanum, quidquid Sol aſpicit.*] *Vanitas vanitatum, dixit* Eccleſiaſtes: *vanitas vanitatum; & omnia vanitas.* cap. 1.

243. *Creaturam omnem ſubjectam vanis non ſponte laboribus.*] Ad Romanos cap 8. *Vanitati enim creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe.* Quid hoc ſibi vult, vanitati creatura ſubjacet? Corruptibilis effecta eſt: quo nomine, & quamobrem, propter te hominem. Quandoquidem enim corpus accepiſti mortale, & patibile, idcirco & terra execrationem accepit, & ſpinas tulit, ac tribulos. Ita Chryſoſt. hom. 14. in epiſt. ad Romanos.

244. *Errat, qui putat luctamen cum ſanguine nobis.*] Paulus quidem ad Epheſios cap. 6. id aperte docet. *Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli. Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principes, & poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.*

Non mentem ſua membra premunt, nec terrea virtus,
Oppugnat ſenſus liquidos, bellove laceſſit:
Sed cum ſpiritibus tenebroſis nocte dieque
Congredimur: quorum dominatibus humidus iſte,
Et pigris [245] denſus nebulis obtemperat aër.
Scilicet hoc medium, cælum inter & infima terræ
Quod patet, & vacuo nubes ſuſpendit hiatu,
Frena poteſtatum variarum ſuſtinet, ac [246] ſub
Principe [247] Beliâ rectoribus horret iniquis.
His colluctamur prædonibus, ut ſacra nobis
Oris Apoſtolici teſtis ſententia prodit.
Nemo habitum naturæ, aut irritamina peccans
Corporis accuſet: [248] facile eſt frænare rebelles
Affectus carnis, nimioſque retundere pulſus
Materiæ fragilis, & viſcera victa domare.
Quippe animus longè præſtantior, utpote ſummo

INTERPRETATIO.

Corpus noſtrum non obruit animam, neque vis carnea invadit, & provocat ad certamen ſpiritum cæleſtem. Sed noctu & diu luctamur cum dæmonibus tenebricis, qui habent dominationem in aërem humidum, & craſſum ob graves vapores. Nam hoc intervallum, quod eſt interjectum inter cælum, & infimam terram, & quod *retinet nubes in ſpatio vacuo, premitur imperie diverſarum poteſtatum, & horreſcit dominis perverſis:* quorum *Belial* eſt *princeps. Pugnamus in hos latrones, ut ſancta verba oris Apoſtoli teſtantia denotant. Nullus* igitur *peccator conferat culpam in formam naturæ, & irritamentum carnis. Non eſt difficile coërcere motus carnis inordinatos, repellere impulſus immoderatos corporis debilis, & contundere membra fracta. Nam ſi animus multo præſtantior, eo quòd delapſus* eſt *cælo, velit*

NOTÆ.

245. *Denſus nebilis obtemperat aër.*] Vide, quæ dixerim pag. 6. not. 6. p. 150. not. 30. & pag. 405. not. 39.

246. *Sub Principe Beliâ.*] *Belial, Hebraice Bel dicitur, idolum Ninivitarum.* Iſid. lib. 8. cap. 9. Unde pro dæmonum principe accipitur à ſacris Scriptoribus. Paul. epiſt. 2. ad Corinth. cap. 7. *Quæ enim,* inquit, *participatio eſt juſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis.*

247. *Beliâ.*] Media hujuſce vocis ſyllaba producitur à Prudentio, quæ ab aliis corripitur.

248. *Facile eſt frænare rebelles affectus carnis.*] Ambroſ. lib. 2. de Abraham. Patriarcha. c. 6. *Pecora autem ſenſus corporis irrationabiles ſignificari accepimus. Qui ſunt ergo paſtores ſenſuum, niſi præceptores, & quaſi quidam rectores gregum, duces eorum, vel monitores alicujus ſermonis, vel mentis noſtræ cogitationes? Qui ſi Paſtoralis diſciplinæ gnari & tenaces ſunt, non permittunt longius ſenſuum gregem vagari, & inutilibus ac noxiis inhærere pabulis, ſed provido doctore revocant, & frænos rationis admovent, atque obſiſtunt renitentibus. Mali autem præceptores, vel inutiles diſceptationis permittunt eos impetu ſuo ferri, & in præruptum ac periculum ruere, & culta obterere, fructuoſa depaſci, ut ſi qui ſunt in eadem anima virtutum hujuſcemodi fructus, eos quoque diſſipent. Hinc ergo cogitationum noſtrarum diſcordia.*

Æthere demiſſus, ſubjectos ſi velit artus
Imperio quaſſare gravi, juſſiſque ſeveris
Dedere; regnanti domino vis nulla reſiſtet.
[249] Major ineſt vis illa homini, quæ flatile virus
Ingerit, & tenuem tenui ferit aëre mentem.
[250] Parthica non æquè ventos tranſcurrit arundo:
[251] Cujus iter nullus potis eſt comprendere viſus:
Præpes enim, volucres dum pennis tranſvolat auras,
Improviſa venit; nec ſtridor nuntiat ante
Adventum lethi, quàm pectoris abdita rumpat,
Securam penetrans [252] medicato vulnere vitam.
Sed magis aligera eſt, magis & medicata ſagitta,
Quam jacit umbroſi dominatio lubrica mundi,
Eludens excuſſa oculos, calamique volantis
Præpete tranſcurſu cordis penetralia figens.
Nec ſegnis natura animæ eſt, aut tarda cavendi
Vulneris: ignitum quoniam Deus indidit olli
Ingenium, purum, ſapiens, ſubtile, ſerenum,
Mobile, ſollicitum, velox, agitabile, acutum:

INTERPRETATIO.

continere membra duro imperio, & cohibere ſævis mandatis, nulla vis repugnabit Domino jubenti. In homine vero ea vis, quæ inſpirat venenum flabile, & percutit animum cæleſtem levi flatu, major eſt ſagitta Parthica, cujus viam nullus oculus poteſt diſcernere, non ſcindit pariter aërem; nam, dum velox tranſvolat plumis leves auras, erumpitque inopinate, ita ut ſtrepitus non moneat de propinquitate mortis prius, quàm ea pervadat plagâ mortifera ad hominem nihil timentem, lacerat ima viſcera *pectoris. Sed ſagitta, quam expellit dominus fallax* hujus *mundi opaci, eſt & celerior, & perniciosior. Immiſſa ſubterfugit oculos, & curſu veloci pennæ volantis perfodit abdita cordis. Mentis* tamen *natura non eſt ignava, ſive iners ad evitandum vulnus. Nam Deus ipſi dedit intellectum igneum, integrum ſapientem, ſolertem, pacatum, mobilem, vigilantem, expeditum, agilem, ſagacem.*

NOTÆ.

249. *Major ineſt vis illa, quæ flatile virus ingerit, &c.*] Id eſt; Vis illa dæmonis, quæ materiam noſtris animi motibus, noſtriſque perturbationibus ſuggerunt, qui lethalibus nos aggrediuntur tentationibus, qui *inviſibiles*, quòd per aërem vagentur, nos feriunt, pernicioſior eſt ac damnoſior, quam carnis petulantia, appetituſque, quos frangere, ſedare, & regere ratione debemus.

250. *Parthica arundo.*] Jam monui notos Parthos ſagittis formidoloſos fuiſſe & claros, idque omnes de ipſis referunt. Juſtin. lib. 41. *Hos*, ſervos ſcilicet, *pari ac liberos ſuos curâ habent: & equitare & ſagittare magnâ induſtriâ docent.*

251. *Cujus iter nullus potis eſt comprendere viſus.*] Tale illud Claudian. 2. de Raptu Proſerpinæ. v. 198. *Torrentius amne hyberno, tortaque ruunt pernicius haſta. Quantum non jaculum Parthi, non impetus Auſtri, non leve ſollicitæ mentis diſcurrit acumen.*

252. *Medicato vulnere.*] Pro plaga mortifera, quia tam quæ ſanant, quam quæ nocent, medicamento continentur.

Factorem modò caſta ſuum veneretur, & ipſi
Militet, ac victum proculcet ſobria mundum:
Nil de peſtiferis opibus, aut [253] falſificatis
Terrarum ſpoliis ſtulto oblectamine libans,
Nec ſub falce jacens, alieno & dedita regno,
Non queat argutas hoſtis vitare ſagittas.
  Sed quid ego omne malum mundique hominumque maligni
Hoſtis ad invidiam detorqueo? cùm mala noſtra,
Ex noſtris concreta animis, genus, & caput, & vim,
Quid ſint, quid valeant, [254] ſumant de corde parente?
Ille quidem fomes noſtrorum & cauſa malorum eſt.
Sed tantùm turbare poteſt aut fallere, [255] quantùm
Nos volumus; qui [256] decrepito ſuggeſta leoni
Armamenta damus. friget fera futile frendens,
[257] Humani generis ni per ſuffragia gliſcat.
Gignimus omne malum proprio de corpore noſtrum:
Ut genuit David, aliâs pater optimus, unum

INTERPRETATIO.

Modo mens ſancta colat ſuum creatorem, & pugnet pro eo, & temperans ſpernat mundum debellatum; modo allecta *inſana delectatione nihil deguſtet ex bonis pernicioſis, ſeu ex fructibus adulteratis terræ; & preſſa pondere, & habita imperio alieno poſſit declinare à ſagittis levibus inimici. Sed cur ego confero in dæmonem improbum invidiam omnium malorum, & terræ, & hominum? Siquidem noſtra mala generata ex noſtris mentibus ducunt è no*ſtro *corde* illorum *auctore, genus, & originem, & virtutem, quid ſint, quid poſſint. Dæmon quidem eſt incitabulum & fons noſtrorum malorum; ſed poteſt tan*tum nos *perturbare, ſeu decipere, quantum nos, qui miniſtramus arma ſeni leoni, volumus.* Hæc *bellua languet fremens vanè, niſi ſe corroboret conſenſu generis humani. Producimus omnia noſtra mala de noſtro corde: ut David quondam pater optimus procreavit Abſalomum unum*

NOTÆ.

253. *Falſificatis.*] *Falſificare*, vel *falſare*, idem quod adulterare. Rabanus Maurus lib. contra Judæos. cap. 13. *In tantum namque eorum proceſſit impietas, ut etiam ſcripturam Propheticam falſare conati ſint.* Et Charta Ludovici VI. Reg. Franc. *Aut liberi ſuſcipiant, aut contradicendo falſificent.*

254. *Sumant de corde parente.*] Idem habet Matth. 15. *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemia.*

255. *Quantùm nos volumus.*] Notent velim hæc tria verba infenſi atque generis humani gloriæ inimici, ne dicam divinæ bonitati, qui putant comparatam ita eſſe hominum naturam, ut inviti vi tentationum vincamur, atrociſſimaque in peccata aliquando incidamus.

256. *Decrepito leoni.*] Eodem nomine dæmonem vocant Patres, juxta illud Petr. epiſt. 1. cap. 5. *Sobrii eſtote; & vigilate: quia adverſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.*

257. *Humani generis ni per ſuffragia gliſcat.*] Eò ſpectat illud Auguſt. ſerm. 197. de Tempore: *Latrare poteſt, ſolicitare poteſt, mordere omnino non poteſt niſi volentem. Non enim cogendo, ſed ſuadendo nocet: nec extorquet à nobis conſenſum, ſed petit.*

Crimen [258] Abeſſalon: tetrum patet ille, ſed unum
Innocuas inter ſoboles genuit patricidam:
Auſus in auctorem generis qui ſtringere ferrum.
Ah pietas! ſignis contraria ſigna paternis
Egit, & unius commiſit ſanguinis arma.
Noſtrâ itidem [259] diros urente propagine natos
Pectora parturiunt: verſis qui protinus in nos
Morſibus inſueſcunt gignentum vivere pœnis:
Depopulantur enim nimium fœcunda parentum
Viſcera, & interitu genitalis ſtirpis aluntur.
Progeniem verum ille ſuam, Rex utpote ſummus,
Atque Dei vates, [260] pariturae & virginis auctor,
Triſtibus atque piis variaverat, ut [261] Solomonis
Frater Abeſſalon ſereret ſua crimina juſtis
Pignoribus, dulcemque domum turbaret amaris.
[262] Nos dignum Solomone nihil: nos degener implet
Solus Abeſſalon, lacerans pia viſcera ferro
Si licet ex [263] ethicis quidquam præſumere, vel ſi
De phyſicis exempli aliquid: [264] ſic vipera, ut, aiunt,

INTERPRETATIO.

ſceleratum. Is pater ſuſcepit filium *crudelem, unum vero, inter* tot *liberos innocentes, patricidam; qui* fuit *auſus educere enſem in genitorem. Ah pietas! Oppoſuis vexillis patris vexilla infeſta, & commiſit arma ejuſdem ſanguinis. Pariter noſtra corda procreatione dolorifica generant liberos crudeles; qui, converſis ſtatim in nos morſibus, conſueſcunt vivere ſuppliciis* eorum, qui *genuerunt. Nam diripiunt uterum parentum nimis fertilem, & veſcuntur morte matris parturientis. Sed David, rex nempe magnus, & propheta Dei, & atavus Mariæ, intexuerat ſuam prolem malis, & bonis* liberis, *ut Abſalom frater Salomonis confunderet* ſua *ſcelera cum* virtutibus *proborum filiorum, & perturbaret* rebus *moleſtis domum quietam. Nos* vero *nihil* gignimus *ſimile Salomoni; unus Abſalom degener replet nos, diſcerpens gladio pia viſcera. Quod ſi fas eſt capere quicquam ex philoſophia, vel aliquod exemplum ex* rebus *naturalibus.* Vipera *femina non parit parte pudibunda,*

NOTÆ.

258. *Abeſſalon.*] Ita apud 70. interpretes 'Αβεσσαλώμ. Is autem Davidem patrem Hieroſolymis, ac regno expulit: occupataque regia fœdiſſimo ſtupro paternas concubinas polluit. Sed paulo pòſt prælio victus miſerrime periit. Conſule Biblia. De David. pag. 61.

259. *Diros natos.*] Puta verba, cogitationes, ac deſyderia.

160 *Paritura & virginis auctor.*] De genere David fuiſſe Mariam Matth. & Luc. ſcribunt. Is quidem ſtirpem paternam recenſet, Matthæus vero ſtirpem maternam. Sed ſatis ſit hæc indicaſſe.

261. *Solomonis.*] Salomon enim natus ex Bethſabee legitima tum uxore, opibus ac ſapientia mortalibus longè omnibus antecelluit.

262. *Nos dignum Solomone nihil.*] Eo ſpectat illud Concil. Arauſicani: *Nemo habet de ſe niſi mendacium & peccatum.*

263. *Ethicis.*] Partem Philoſophiæ, quæ pertinet ad mores, quos ἤθη Græci vocant, ethicam appellamus, ſive moralem.

264. *Sic vipera, ut aiunt, dentibus emo-*

Dentibus

Dentibus emoritur fuſæ per viſcera prolis.
Mater morte ſuâ non ſexu fertilis, [265] aut de
Concubitu diſtenta uterum, ſed cum calet igni
Percita femineo, [266] moriturum obſcæna maritum
Ore ſitit patulo: [267] caput inſerit ille trilingue
Conjugis in fauces, atque oſcula fervidus intrat,
Inſinuans oris coitu genitale venenum.
Nupta, voluptatis vi ſaucia, mordicus hauſtum
Frangit amatoris blanda inter fœdara guttur;
Infuſaſque bibit, caro pereunte, ſalivas.
His pater illecebris conſumitur, at genitricem
Clauſa necat ſoboles: nam poſtquàm ſemine adulto
Incipiunt calidis corpuſcula parva latêbris
Serpere, motatumque uterum vibrata ferire:
Æſtuat interno [268] pietatis crimine mater,
Carnificemque gemit [269] damnati conſcia ſexûs
Progeniem, ſepti rumpentem obſtacula partûs.

INTERPRETATIO.

ſed ſuâ morte; nec habet uterum gravidum ſemine; ſed ea, cùm incitata deſyderio cœtus calet, impudica appetit ore hiante marem moriturum. Mas immittit caput ſuum *in os trilingue femina; & avidus incipit complecti, infundens* illâ *junctura oris humorem genitalem. Femina* vipera, *ſauciata vi libidinis, mordendo abſcindit* in his *dulcibus blandimentis caput maris impoſitum* in os; *&* ſuo *dilecto* mare *intereunte, exhaurit ſalivam immiſſam* ab ipſo. *Mas interficitur illis lenociniis; & proles incluſa* in utero *occidit feminam. Nam, cùm fœtu creſcente exigua corpora incipiunt repere* per *viſcera calida, & mota percutere uterum agitatum*, proles *interna pia* erga patrem *impiè excruciat matrem: quæ particeps ſexus reprobati luget,* quòd ſua *progenies crudelis rumpat impedimenta partus clauſi.*

NOTÆ.

ritur fuſa per viſcera prolis.] Sic Plin. lib. 10. cap. 62. *Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos ſingulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceteri tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente.* Sic Ariſtot. lib. 5. Hiſt. anim. Herod lib. 3. Creditum id ſcilicet veteribus; negat recentiorum experientia; inquit Harduinus ex Charaſio & Aldrovando.

265. *Aut de concubitu diſtenta uterum.*] Coïtum fieri in viperis, ut in ceteris animantibus, Philoſtratus aſſeverat, aliique complures; licet Plinius loco citato: *Coëunt complexu, adeo circumvoluta ſibi ipſa, ut una exiſtimari biceps poſſit.* atque Ælian. lib 1 Coïtum negent.

266. *Moriturum maritum.*] *Vipera mas,* ait Plinius loc. cit. *caput inſerit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine.* Cui Hieronymus ſubſcribit: *Femina in ipſo coitu, ſive magna dulcedine exagitata, ſive futuri præſcia periculi, dum abſorbet ſemen, caput maſculi abſcidit, & ſic eum occidit.*

267. *Caput trilingue.*] Cur ſerpentes dicantur trilingues dixi pag 20 not 31.

268. *Pietatis crimine.*] Quà patris necem ulciſcuntur anguiculi, pii ſunt, quà autem matrem dilaniant, impii ſunt & rei.

269. *Damnati ſexus.*] *Dominus* enim dixit *ad ſerpentem: quia feciſti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & beſtias terræ: ſuper pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.*

Nam, quia naſcendi nullus patet exitus, alvus
Fætibus in lucem nitentibus excruciata
Carpitur, atque viam lacerata per ilia pandit.
Tandem obitu altricis prodit grex ille dolorum,
Ingreſſum vitæ vix eluctatus, & ortum
Per ſcelus [270] exſculpens. lambunt natale cadaver
[271] Reptantes catuli, proles dum naſcitur orba;
Haud experta diem, miſeræ [272] niſi poſthuma matris.
Non diſpar noſtræ conceptus mentis: ab ore
Vipereo infuſum ſic combibit illa venenum
[273] Conjuge Beliade: ſic oſcula devorat hauſtu,
Interiuſque rapit: ſic felle libidinis ardens
Impletur vitiis, perituro mixta marito.
Tunc prægnans lethale genus, concepta maligni
Fert opera ingenii, de ſemine complicis hydri:
Quem pœnis penſare priùs ſua facta neceſſe eſt
Corruptæ [274] pro ſtupro animæ, proque orbe perempto.

INTERPRETATIO.

Nam venter, cum nullus eſt exitus, ut pariat, ſcinditur laniatus fœtu cupiente naſci: & aperit viam per viſcera diſcerpta. Tandem illa proles patra *doloribus. vix prætergreſſa aditum vitæ, & extorquens originem per ſcelus, naſcitur morte matris. Angu culi reptantes, dum gignuntur orbati* patentibus, nam *non fruuntur luce, niſi poſt mortem matris infelicis, lingunt corpus maternum. Conceptus noſtra anima ſimilis* eſt huic. *Ea, nupta Dæmoni, haurit ſimiliter venenum immiſſum ex ore vipereo; accipit ſimiliter* ore *hiante complexus, & attrahit in ſe. Circumvoluta ſimiliter marito morituro, repletur criminibus, inflammata veneno voluptatis. Tum* anima *concipiens liberos mortiferos fert fœtum mentis pravæ ortum ex ſemine ſerpentis conſertis* in ſcelere; qui *ſerpens, ob adulterium animæ vitiatæ, & mundum corruptum, debet prius compenſare tormentis ſuum facinus.*

NOTÆ.

270. *Exſculpens.*] Eo ſenſu Terentius uſus eſt *Peſſumne hodie ex te exſculpere verum.* Quia *ſculpere rem, dicimus, cum difficultate inveſtigare*, ait Iſo Magiſter.

271. *Reptantes catuli.*] Catuli, propriè ſunt canum fœtus; tranſlative, quorumlibet animalium, præterquam avium. Plinius de vipera: *Tertia die intra uterum catulos excludit.* Et Virgil. *Aut catulos tectis aut ova relinquunt arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.*

272. *Niſi poſthuma matris.*] Quaſi catuli poſt humatam matrem nati; cujus viſcera ipſimet lacerarunt. Unde hic ſcribitur *poſthuma*, non *poſtuma*, id eſt, *poſtrema* proles.

273. *Conjuge Beliade.*] Anima enim, quoties peccat, toties Beliadis, id eſt, diaboli connubium petere videtur, amplexumque; ac, niſi inter ſe conjuncti ſint; anima fœdam peccatorum prolem non procudet. Sed ipſe fuſius hanc tranſlationem exponit. De Beliade. not 247. De ſententia lata in dæmonem not. 269.

274 *Pro ſtupro animæ*] Unde Chryſoſt. in Matth hom. 43. *Animam vero, quæ omni hac vita præſtantior eſt, fornicari atque deturpari mille ſpurciſſimis cogitationibus ſinimus. Nam ſive deliciarum, ſive formæ corporis, ſive odii, ſive alia quæcunque cogitatio nobis inciderit, januis continue apertis, invitamus & trahimus, & cum omni ſecuritate, fornicari cum anima noſtra permittimus.*

Ipſam porrò animam crudelia vulnera carpunt
Mille puerperiis, ſoboles dum parturit ex ſe
Contra naturam genitas, peccamina crebra
Scilicet, & paſtos materno funere natos.
Hinc illa eſt Domini juſta objurgatio Chriſti.
Nonne [275] pater dæmon, vos increpo peccatores,
Concubitu carnis ſemen ſitientis iniquum
Vos genuit? ſanctum, lector, [276] percenſe volumen:
Quod loquor, invenies Dominum dixiſſe [277] profanis
Vera objectantem mortalibus. [278] Ex Patre nam vos
Eſſe meo genitos, pietas, ait, ipſa probaret,
Ac pietatis opus. pro cæca libido! quid hoc eſt?
Quòd, cùm ſe thalamis deſponſam Mens Bona juſtis
Noverit, inque torum [279] Regis nuptura vocetur,
Et Regis ſemper juvenis, ſenioque repulſo
Divinum decus æterno ſervantis in ore,
Malit adulterium; fulvo & ſe munere vilem
Vendat nocticolæ ſpurcis complexibus Indi,
Aſpernata Dei fuſam per virginis artus
Progeniem, dulceſque vocans [280] in fornice natos?

INTERPRETATIO.

Dira autem vulnera lacerant multis partubus animam ipſam; cùm emittit ex ſe fœtus productos contra naturam, nempe quamplurima crimina, & liberos altos morte matris. Unde hæc exprobratio Christi Domini æqua eſt. Num diabolus pater coïens cum carne cupidâ ſeminis criminoſi vos procreavit: vos alloquor, ô peccatores! Lector, evolve ſacra Biblia. Reperies Chriſtum id, quod dico, dixiſſe objicientem vera hominibus irreligioſis. Nam ait: ſanctitas ipſa, & facta ſancta demonſtrarent vos eſſe natos ex patre meo. O libido effrænata! Quid eſt hoc? Quòd anima bona, cùm ſciat ſe eſſe deſtinatam caſto conjugio, & nuptura vocetur in lectum Regis, & Regis ſemper juvenis, & ſenectute rejectâ, habentis in vultu æterno venuſtatem cæleſtem, malit pati ſtuprum; & contemnens Filium Dei delapſum de cælo in viſcera virginis, & quærens charos liberos in lupanari tradat ſe emptam mu-

NOTÆ.

275. *Pater dæmon, vos genuit.*] Joan. cap 8. *Vos ex patre diabolo eſtis: & deſideria patris veſtri vultis facere.*

276. *Percenſe volumen.*] *Percenſere*, hic loco eſt tertiæ conjugationis. Sic hymno Vincentii v. 60. *Extorque, ſi potes, ſidem.* Et v. 396. *Sic frendit, & corpus ſacrum profanus expendit inter carices.* Denique: *Nunc Angelorum particeps collucis inſigni ſtola.* Ita enim optime codex Regius, olim Puteaneus.

277. *Profanis mortalibus.*] Phariſæis ſcilicet, qui mulierem in adulterio deprehenſam lapidibus obruendam eſſe ex lege Moïſis aſſeverabant.

278. *Ex Patre eſſe meo genitos pietas probaret.*] *Si Deus*, inquit Chriſtus, *Pater veſter eſſet: diligeretis utique me.* Et paulo poſt: *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit.*

279. *In torum regis nuptura.*] Id eſt, Dei. Idem ſancti Patres, ſcripturæque interpretes paſſim docent. Nigros eſſe Indos ac decolores monui v. 497.

280. *In fornice natos.*] Quòd meretrices ſub fornicibus degerent, ut pluribus

ſentio, quam contra moveat [281] pellacia, litem:
Quo dente obnitens ſpinoſa calumnia pugnet,
Noſque laceſſito vocet ad luctamina vero.
[282] Si non vult Deus eſſe malum, [283] cur non vetat? inquit.
[284] Nil refert auctor fuerit factorque malorum.
Anne opera in vitium ſceleris pulcherrima verti,
Cùm poſſit prohibere, ſinat? quòd ſi velit omnes
Innocuos agere Omnipotens, nec ſancta voluntas
Degeneret, facto nec ſe manus inquinet ullo.
Condidit ergo malum Dominus, quod ſpectat ab alto,
Et patitur, fierique probat, tanquam ipſe crearit.
Ipſe creavit enim quod, cùm diſcludere poſſit,
Non abolet, longoque ſinit graſſarier uſu.
Damna aures, Pater alme, meas, & claude meatus
[285] Obbruteſcentis capitis, ne pervia tales

INTERPRETATIO.

nere ſceleſto turpibus amplexibus nigri dæmonis noctivagi. Video quam rixam excitet fallacia contra illud, & *quo animo captie dialectica oppugnet id totis viribus, &, veritate provocata, nos vocet ad diſputationem.* Marcion *dicit. Si Deus non vult eſſe malum, quare* hoc *non impedit. Nihil intereſt* utrum *fuerit auctor ac conditor malorum, an* vero *permittat* ſua *opera perfectiſſima fieri vitiata crimine, cum poſſit impedire? Sin autem Deus velit* ut *omnes* homines *vivant inſontes; ſancta* ipſius *voluntas nec mutetur, nec polluat manus ſuas aliquo opere. Deus igitur fecit malum, quod videt è tale, & tolerat, & permittit fieri, aque* ac ſi *ipſe feciſſet. Nam is fecit* illud, *quòd non delet, & concedit ſpargi longo uſu, cum poſſit prohibere. O Deus ſupreme, obſera meas aures, & claude aditus mei capitis ſtolidi.*

NOTÆ.

oſtendi Hymn. S. Agnetis. Juven. Satyr. 3. *Et ſedeans hic lenonum pueri quocunque in fornice nati.*

281 *Pellacia.*] Fallacia, à pelliciendo, aſtute enim ad ſe pellicit. Sic Lucret. l. 2. verſ. 559. *Subdola cùm ridet placidi pellacia ponti.*

282. *Si non vult Deus eſſe malum.*] Multis variiſque argumentis, prima hujus libri parte, Marcionis dogma refellit Prudentius; oſtendique Deum vanum, futilemque eum eſſe, qui nec ſanctus eſt, nec peccatorum vindex, nec omnipotens. Jam ultra progreditur, atque ab adverſario objecta diluit infirmatque.

283. *Cur non vetat.*] Idem Tertullianus lib 2. adverſus Marcionem: *Si Deus bonus, & præſcius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem, & quidem imaginem & ſimilitudinem ſuam, paſſus eſt labi de obſequio legis in mortem. Si enim & bonus qui evenire tale quid nollet, & præſcius, qui eventurum non ignoraret, & potens, qui depellere valeret, nullomodo eveniſſet, quod, ſub his tribus conditionibus divinæ Majeſtatis evenire non poſſet.*

284 *Nil refert.*] *Qui enim patitur, quod prohibere poteſt, idipſum facere videtur.* Quare, ut teſtatur Plutarchus, *ex legibus Lacedæmoniorum, qui ſe præſente delinquentem non objurgaſſet, pari caſtigationi erat obnoxius, cui etiam delinquens ipſe.*

285. *Obbruteſcentis capitis.*] Capitis ſine ſenſu rationis, atque *in brutum degenerantis*, inquit Fabricius. Quo vocabulo uſus eſt Lucret. lib. 3. v. 544. *Nec refert utrùm pereat diſperſa per auras, an contractis in ſe partibus obbruteſcat.*

Concipiat flexura ſonos. [286] eſt perdere tanti
Extinctum vitæ officium de parte cerebri.
Immunem modò ſeſe anima expertemque nefandi
Auditûs felix ſtolidâ conſervet ab aure.
[287] Quis ferat hæc injecta Deo convitia, qui ſe
Divinis meminit præcellere nobilitatum
Muneribus? [288] multa ut taceam, vel ſola benignum
Res probat eſſe Deum, [289] vetiti quòd amore peremptos
Excitat è tumulis homines, regnique per ævum
Participes jubet eſſe ſui: qui, ſi foret auctor
Servatorque mali, numquam poſt damna ſalutis,
Peccantumque obitus, redivivam ferre medelam
Vellet, & amiſſos ope reſtaurare ſecundâ.
[290] Labi hominis, ſervare Dei eſt. meritis perit iſte:

INTERPRETATIO.

ne iatroitus facilis recipiat hac verba. Expedit multùm munus vita inutile conquieſcere in parte cerebri, modò anima immunis & privata auditu improbe non ſe inquinet aure ſtolida. Quis homo, *qui novit ſe ornatum eſſe donis Deì, ferat illas blaſphemias fuſas in Deum? Vt pratermittam quamplurima; una res, ſcilicet quòd revocet ad vitam homines mortuos ob amorem* erga fructum *prohibitum, & vellit ut ſint ſocii ſui regni per æternitatem, demonſtrat Deum eſſe bonum* Quod *ſi is eſſet auctor, & fautor peccati, nunquam vellet dare remedium ſalubre peccatoribus poſt amiſſionem gratia, & mortem* animæ, *& reparare altero auxilio perditos. Peccatum* eſt *proprium hominis: reparatio eſt* propria *Dei. Homo perit* ſuis *factis:*

NOTÆ.

286. *Eſt perdere tanti, &c.*] Chriſtus ipſe Matth. cap. 18. hanc doctrinam tradidit: *Si autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te; abſcinde eum, & projice abs te: bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.*

287. *Quis ferat hac injecta Deo convitia.*] Tertullianus autem loc. cit. *O canes, quos foras Apoſtolus expellit, latrantes in Deum veritatis! hæc ſunt argumentationum oſſa, quæ obroditis.*

288 *Multa ut taceam.*] Quæ Tertull. loc. cit. retulit. *Bonitas finxit hominem de limo. Bonitas inflavit animam, non mortuam, ſed vivam. Bonitas præfecit univerſis fruendis. Bonitas amplius delicias adjecit homini. Eadem bonitas & adjutorium proſpexit, ne quid non boni. Legis obſervanda conſilium bonitas pariter adſcripſit.*

289 *Vetiti quod amore peremptos excitat è tumulis homines.*] Quem locum Giſelinus non intellexit. Hic de Adamo, Evâ, aliiſque, qui Chriſto reſurgente ab inferis revocati fuere, nulla eſt mentio. Poëta de hominum reparatione, qui quòd interdictæ fructum arboris comediſſent, vitam, id eſt, gratiam amiſiſſent, Chriſtique de Incarnatione loquitur. Eodem argumento Tertull, loc. cit. Marcionem refutat. *Ita non in mortem inſtitutum hominem probat, qui nunc cupit in vitam reſtitutum; malens peccatoris pœnitentiam, quàm mortem.*

290. *Labi hominis, ſervare Dei eſt.*] Idem iiſdem fere verbis: *Igitur ſicut Deus homini vitæ ſtatum induxit; ita homo ſibi mortis ſtatum attraxit.* Et paulo ante: *Bonitas Dei à primordio operum perfecta, perſuadebit nihil à Deo mali evenire potuiſſe, & libertas hominis recogitata ſe potius ream oſtendat, quod ipſa commiſit.*

Ille abolet pereuntis opus [291] meritumque reſolvit.
Argumentum ingens, hominum, qui talia præſtet,
Nolle malum, nec, quod pòſt abluit, antè probare.
[292] Invitone aliquis potis eſt peccare Tonante:
[293] Cui facile eſt in corde hominis componere ſenſus,
Quos libeat, fibraſque omnes animare pudicis
Pulſibus, & totum venis infundere honeſtum?
[294] Neſcis, ſtulte, tuæ vim libertatis ab ipſo
Formatore datam? neſcis, ab origine quanta
Sit conceſſa tibi famulo ſuper orbe poteſtas,
Et ſuper ingenio proprio, laxæque ſoluto
Jure voluntatis: [295] liceat cui velle ſequique,
Quod placitum, nullique animum ſubjungere vinclo?
[296] An cùm te dominum cunctis, quæcumque crearat,

INTERPRETATIO.

Deus deſtruit factum hominis *pereuntis*, *& expiat facinus.* Quod eſt *firmum argumentum Deum, qui hac exhibet, nolle peccatum, neque approbaſſe ante id, quod expiat poſtea.* Dices? *An aliquis poteſt peccare nolente Deo, qui poteſt facile ponere in corde hominis ſenſus, quos vult, & animare cunctas arterias caſtis pulſibus, & ſpargere per venas omnem honeſtatem.* *O inſane;* quid, *ignoras quanta ſit virtus libertatis data ab ipſo creatore? Ignoras quanta potentia tibi à nativitate tradita fuerit in mundum famulum, & in tuam mentem, & uſum liberum voluntatis libera; cui fas ſit velle, & ſequi* id, *quod libet, & nullam afferre violentiam animo? An* Deus, *cum te imponeret Dominum omnibus* rebus, *quas fecerat, &*

NOTÆ.

291. *Meritumque reſolvit.*] Unum Deum condigne pro Adami peccato ſatisfacere potuiſſe genuſque humanum redimere docent Theologi.

292. *Invitone aliquis potis eſt peccare tonante.*] Acrius urget Marcion. *Corda noſtra in manu Dei ſunt*, ergo motus animi cohibere poteſt, cogitationes noſtras, vitamque ad normam rationis dirigere

293. *In corde hominis componere ſenſus.*] *In cujus manu anima omnis viventis, & Spiritus univerſa carnis hominis.* Job c.12. & paulo poſt: *Qui immutat cor principum populi terra, & decipit eos ut fruſtra incidant per invium: palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.*

294 *Neſcis tua vim libertatis.*] Tertullianus quoque, quòd homo liber ſit, acute concludit adverſus Marcionem non in Deum transferendum eſſe crimen, quod tolerat. *Tenens enim gravitatem & fidem Dei boni, ſed rationalibus inſtitutionibus ejus vindicandas, nec illud miraberis, quod Deus non intercesſerit adverſus ea, qua noluit evenire; ut conſervaret ea, qua voluit. Si enim ſemel homini permiſerat arbitrii libertatem & poteſtatem, & digne permiſerat, utique fruendas eas ex ipſa inſtitutionis auctoritate permiſerat: fruendas autem quantum in ipſo, ſecundum ipſum, id eſt, ſecundum Deum, id eſt, in bonum; quantum vero in homine, ſecundum motus libertatis ipſius.*

295. *Liceat cui velle ſequique, quod placitum.*] Non meum eſt hic, quæ de hominis libertate cenſent Theologi, referre. Id unum animadvertas velim quot rationibus Prudentius, aliique hujuſce ætatis ſcriptores Marcioni probent Dei ſapientis bonique fuiſſe homini concedere libertatem.

296. *An cum te dominum cunctis præficeres.*] Ita Tertull. loc. cit. *Sed & aliàs*

Præficeret, mundumque tuis ſervire juberet
Imperiis; cumque arva, polum, mare, flumina, ventos
Dederet, arbitrium de te tibi credere avarus
Nollet, ut indigno, libertatemque negaret?
Quale erat, electus magni Rex orbis ut eſſet,
Non-Rex ipſe ſui, curto fœdatus honore?
Nam quis honos domini eſt, cujus mens libera non eſt;
Una ſed impoſitæ ſervit ſententia legi?
297 Quæ laus porrò hominis, vel quod meritum, ſine certo
Inter utramque viam diſcrimine vivere juſtè?
Non fit ſponte bonus, cui non eſt prompta poteſtas
Velle aliud, flexoſque animi convertere ſenſus.
298 Atqui nec bonus eſt, nec collaudabilis ille,
Qui non ſponte bonus: quoniam probitate coactâ
Gloria nulla venit, ſordetque ingloria virtus.
Nec tamen eſt virtus, ni deteriora refutans
Emicet, & meliore viam petat indole rectam.
299 Vade, ait ipſe parens opifexque & conditor Adæ:
Vade, homo, & afflatu noſtri prænobilis oris.

INTERPRETATIO.

vellet terram obtemperare tuis mandatis; & cum tibi *praberet terram, calum, mare, aquas, aërem*, jam *tenax nollet tibi committere poteſtatem tui ipſius, & denegaret libertatem tanquam indigno? Quodnam* monſtrum *eſſet* homo, *electus ut eſſet Dominus totius mundi*, *nec* tamen *Dominus ſui ipſius*, & *dedecorus honore imperfecto. Nam quanam eſt gloria Domini, qui non habet animam liberam; ſed cujus voluntas* ſemper *eadem obſervat legem ipſi impoſitam? Qua laude ſcilicet, aut qua mercede homo* dignus eſt, quòd *vivat recte inter utramque viam* boni & mali, ſi *nullum* init *periculum?* Is, *qui non poteſt libere velle contraria, & commutare appetitus animi* jam *flexos*, *non evadit bonus voluntarie; ſed is, qui non evadit bonus voluntarie, neque eſt bonus, neque laudabilis: quia nulla laus tribuitur, & virtus ſordet ignobilis*; quando *probitas* eſt *coacta. Sed virtus nulla eſt, niſi reſplendeat, & eligat voluntate aquiore veram viam* boni, *reſpuens pejora. Quare* Deus *ipſe pater, adificator, & creator Adami*, ipſi *ait:* O *homo*, qui es

NOTÆ.

quale erat ut totius mundi poſſidens homo, non in primis animi ſui poſſeſſione regnaret, aliorum Dominus, ſui famulus.

297. *Qua laus porrò hominis, vel quod meritum, &c.*] Unde Tertull. *Tota ergo libertas arbitrii in utramque partem conceſſa eſt illi, ut ſui Dominus conſtanter occurreret, & bono ſponte ſervando, & malo ſponte vitando: quoniam & aliàs poſitum hominem ſub judicio Dei, oportebat juſtum illud efficere de arbitrii ſui meritis, liberi ſcilicet. Ceterum nec boni, nec mali merces jure penſaretur ei, qui aut bonus aut malus neceſſitate fuiſſet inventus, non voluntate.*

298. *Nec bonus eſt, qui non ſponte bonus.*] Sic Hieron in epiſt. ad Philemonem. *Nihil quippe dici bonum poteſt, niſi quod ultroneum eſt. Quod autem neceſſitate bonum eſt, non eſt bonum.* Sic Auguſt. lib 1. Confeſſ *Nemo invitus bene facit, etiam ſi bonum eſt; quod facit.*

299. *Vade, ait ipſe parens.*] Ita optime codex Regius. Non: *Unde ait.*

Inſubjectæ, potens, rerum arbiter, arbiter idem
Et judex mentis propriæ: mihi ſubdere ſoli
Sponte tuâ, quò ſit ſubjectio & ipſa ſoluto
Libera judicio. non cogo, nec exigo per vim:
Sed moneo, [300] injuſtum fugias, juſtumque ſequaris.
[301] Lux comes eſt juſti: comes eſt nox horrida iniqui,
[302] Elige rem vitæ, tua virtus temet in ævum
Provehat, æternum [303] tua damnet culpa viciſſim,
Præſtet & alterutram permiſſa licentia ſortem.
[304] Hac pietate vagus, & tanto munere abundans,
Tranſit propoſitum fas, & lethalia prudens
Eligit: atque volens illud magis utile retur,
Quod, prohibente Deo, perſuaſit callidus anguis.
[305] Perſuaſit certè hortatu, non impulit acri
Impetio. [306] hoc mulier rea criminis exprobranti

INTERPRETATIO.

nobilitatus ſpiritu mei eris, non ſubjectus, potens, Dominus terra, Dominus quoque, & moderator tua anima, vade: ſis mihi uni ſubjectus voluntario, ut mente liberâ ipſa ſummiſſio ſit libera. Non te adigo: neque facio vim; ſed hortor ut declines à malo, & facias bonum. Lux comitatur bonum; tenebra denſa comitantur malum. Elige id quod afferet *vitam. Tua virtus te extollet* ad cælum *in omni æternitate; tua peccata te pariter addicent æternis* ſuppliciis; *& libertas* tibi *conceſſa erit cauſa alterutrius ſortis.* Adamus *liber tanta* Dei *bonitate, & repletus tantis donis deſerit fas propoſitum; & ſciens deligit* id, quod ipſi erat *mortiferum: & liber putat illud, quod ſuaſit aſtutus ſerpens,* & quod *vetabat Deus*, eſſe *magis fructuoſum. Suaſit quidem hortationibus, non coegit mandato vehementi. Eva rea culpa*

NOTÆ.

300. *Injuſtum fugias, juſtumque ſequaris.*] *Declina à malo, & fac bonum: & inhabita in ſeculum ſeculi.* Pſalm 36.

301. *Lux comes eſt juſti.*] Alludit ad hunc locum Joannis cap. 3 *Omnis enim qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifeſtentur opera ejus.* Unde Ambroſ. lib de Noë & Arca. cap 17. *Siquidem omnis impudentia atque culpa tenebroſa eſt, & mortuis paſcitur ſicut corvus. Lumini autem vicina virtus, quæ mentis puritate & ſimplicitate reſplendet.*

302. *Elige rem vitæ.*] Deus enim in hortis amœniſſimi paradiſi cùm alias arbores ad uſum hominis ac voluptatem, tum inſignes collocavit duas; alteram vitæ, alteram ſcientiæ boni & mali. *Præcepitque ei dicens: ex omni ligno paradiſi comede. De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.*

303. *Tua damnet culpa.*] Eo ſpectat illud Tertull. loc. cit. *Libertas arbitrii non ei culpam ſuam reſpuet, à quo data eſt; ſed à quo non ut debuit adminiſtrata eſt. Si mors malum, nec mors comminatori ſuo, ſed contemptori ſuo faciet invidiam, ut auctori. Contemnendo eam fecit: non utique futuram, ſi non contempſiſſet.*

304. *Hac pietate vagus*] Familiaris Prudentio cæſura. Pſychom. v 713 *Cum placet aerius, & de phantaſmate viſus.* Ne legas igitur: *Hac pietate vigens.*

305. *Perſuaſit certe hortatu, non impulit acri imperio.*] Tale illud v 560. *Fruges fera futile frendens, humani generis ne per ſuffragia gliſcat.* Vide notas.

306. *Hæc mulier reſpondit Domino.*] *Serpens decepit me, & comedi.* Geneſ. 3.

Reſpondit

Reſpondit Domino: ſuadelis ſe malefabris
Illectam ſuaſiſſe viro: [307] vir & ipſe libenter
Conſenſit. licuitne hortantem ſpernere recti
Libertate animi: [308] licuit. namque & Deus antè
Suaſerat, ut meliora volens ſequeretur: at ille
Spernens conſilium ſævo plus credidit hoſti.
Nunc inter vitæ dominum, mortiſque magiſtrum
Conſiſtit medius: vocat hinc Deus, inde tyrannus
Ambiguum, atque ſuis [309] ſe motibus alternantem.
Accipe geſtarum monumenta inſignia rerum:
Præluſit quibus hiſtoria ſpectabile ſignum.
Loth [310] fugiens Sodomis ardentibus, omnia ſecum
Pignora cara domûs properabat, ſede relictâ,
Nubibus urbicremis ſubducere: ſulphure cùm jam
Nimboſo ignitus cælum ſubtexeret aër,
Flagrantemque diem crepitans incenderet imber.
Angelus hanc hoſpes legem præſcripſerat ollis,
Emiſſus virtute Dei, [311] ſub imagine duplâ:

INTERPRETATIO.

ſeſſa eſt Deo objurganti, ſe delinitam ſuaſionibus maleficis illud ſuaſiſſe Adamo; & Adamus ipſe conſenſit voluntarie. An potuit libertate mentis innocentis contemnere dæmonem hortantem? Potuit ſane. Nam Deus monuerat prius ut liber perſequeretur optima. Sed Adamus negligens conſilium Dei *credidit potius crudeli inimico. Poſitus erat inter Dominum vitæ, & auctorem mortis. Hinc Deus vocabat. Inde dæmon* illum *vocabat dubium, & fluctuantem* liberis motibus. *Audi præclara monumenta rerum:* quæ *evenerunt; quibus Biblia delinearunt ſignum memorabile. Loth exiens Sodomis accenſis feſtinabat, urbe relicta, abducere ſecum ex turbinibus* igneis, qui *cremabant urbem, omnes dulces liberos ſuæ familiæ. Aër igneſcens cooperuerat cælum ſulphure delapſo inſtar pluviæ: & imber ſtrepitans inflammarat diem ardentem. Angeli* duo *hoſpites miſſi, poteſtate* Dei, *ſub duplici figurâ humanâ,*

NOTÆ.

307. *Vir & ipſe libenter conſenſit.*] *Mulier, quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi.*

308. *Licuit.*] Tertulliani ratiocinium huc adducam: *Non poneretur lex ei, qui non haberet obſequium debitum legi in ſua poteſtate: nec rurſus comminatio mortis tranſgreſſioni adſcriberetur, ſi non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur.*

309. *Se alternantem*] Modò in hanc, modo in aliam partem euntem. Columel lib. 5. *Dabimus operam in ordinibus diſponendis, ut pars ordine vernaculas & alternias alternemus.* De Lot & Sodom. infra Præf. Pſychom.

310. *Fugiens Sodomis.*] Illud oppidum propter execranda flagitia, ac præpoſteram libidinem, pice, ac ſulphure animata cæleſtis flamma conſumpſit. Quo ex incendio ereptus ab Angelis Loth amiſſa conjuge, quæ contra vetitum poſt ſe reſpectans in ſtatuam ſalis eſt mutata, primùm in urbem Segor. inde vicinum in collem ſubiit. Ad Geneſ. cap. 19.

311. *Sub imagine dupla.*] *Venerunt,* enim, *duo Angeli Sodomam veſpere, ſedente Loth in foribus civitatis.*

[312] Omnis ut è portis iret domus, atque in apertum
Dirigeret conſtans oculos, [313] nec ponè reflexo
Lumine regnantes per mœnia cerneret ignes
Nemo memor Sodomæ, [314] quæ mundi forma cremandi eſt,
Ut ſemel è muris greſſum promoveтit, ore
Poſt tergum verſo, [315] reſpectet funera rerum.
Loth monitis ſapiens obtemperat: at levis uxor
Mobilitate animi, torſit muliebre retrorſus
Ingenium Sodomiſque ſuis revocabilis hæſit.
Traxerat Eva virum diræ ad conſortia culpæ;
Hæc peccans ſibi ſola perit; ſolidata metallo
Diriguit fragili; ſaxumque liquabile facta
Stat mulier ſicut ſteterat priùs, omnia ſervans,
Cautę ſigillati longum [316] ſalis effigiata,
Et decus, & cultum, frontemque, oculoſque, comamque,
Et flexam in tergum faciem, paulumque relata
Menta retro, antiquæ monumenta rigentia noxæ.

INTERPRETATIO.

ſtatuerant illis hanc conditionem; nempe *ut cuncta familia egrederetur è januis Sodomorum, & conſtans intenderet oculos in patentes* campos; *nec reſpiceret retro oculis flexis flammas diſperſas per urbem. Nemo*, inquit, *memor Sodomorum, quæ ſunt imago mundi cremandi, ſtatim atque protulerit pedem è muris, intueatur, vultu converſo poſt tergum, incendium* omnium *rerum. Loth prudens paret juſſis. Sed conjux levis jactavit retrorſum inconſtantia mentis caput femineum: & mox revocanda hæſit ſuis Sodomis. Eva fecerat Adamum participem funeſti peccati. Illa vero peccans ſibi uni invenit perniciem. Mutata in materiam caducam conſtipatur: & facta ſtatua* facile *ſolubilis, ſervat* formam *femina, quam habebat ante. Sic verſa in longum* corpus *ſalis* habentis *effigiem, retinet omnia: ſcilicet & decus, & ornamenta, & formam, & oculos, & crines, & vultum detortum in tergum, & mentum paululum relatum retro.* Quod *ſignum* eſt *ſolidum criminis præteriti.*

NOTÆ.

312. *Omnis domus.*] Loc. cit. *Omnes, qui tui ſunt, educ de urbe hac.*

313 *Nec reflexo lumine.*] Lothum reſpicere flammas per urbem diſperſas jubent Angeli, ne improbi illi ſceleſtique homines proborum virorum miſerationem commoverent, ſeu potius, ne de pœnis, quas ab ipſis Deus repetebat, judicium ferrent.

314. *Quæ mundi forma cremandi eſt.*] Ita Alcim. Avit. lib. 3 v. 46. *Tunc cum ſinceros paſtor diſcreverit agnos, hædis diſparibus diverſa in parte locatis, chaſma e diviſa medio: quam fluctibus imp.et ſulphureis volvens undoſa incendia gurges flammarum ſtagnante lacu: quo fervida quondam dicitur attracto nubes Sodomitica nimbo guttatim ſparſum fudiſſe ob crimina fulmen, cum plueret nox tetra focos, aloque caduco aëra per calidum ſtillarent undique mortes. Taliter ignifero miſſi de fonte gehennæ, fluxerunt triſtes æterna in ſecula rivi.*

315. *Reſpectet funera rerum*] *Noli reſpicere poſt tergum, nec ſtes in omni circa regione.* Gen 19.

316. *Salis effigiata.*] *Reſpiciens uxor ejus poſt ſe, verſa eſt in ſtatuam ſalis.* Gen 19.

Liquitur illa quidem ſalſis ſudoribus uda:
[317] Sed nulla ex fluido plenæ diſpendia formæ
Sentit deliquio: quantumque armenta ſaporum
Attenuant ſaxum, tantum lambentibus humor
Sufficit attritamque cutem per damna reformat.
Hoc meruit titulo peccatrix femina ſiſti,
Infirmum fluidumque animum per lubrica ſolvens
Conſilia, & fragilis juſſa ad cæleſtia voti.
Propoſitum contrà non commutabile ſervat
Loth ingreſſus iter, nec mœnia reſpicit, alto
In cinerem collapſa rogo, populumque peruſtum:
Et [318] mores populi, [319] tabularia, [320] jura, forumque,
[321] Balnea, [322] propolas, [323] meritoria, templa, theatra,

INTERPRETATIO.

Illa quidem ſtatua *humectata ſudoribus ſalſis defluit, ſed forma integra nullum contrahit damnum in* hac *diminutione humidâ. Quantum pecora comminuunt ſtatuam ſapidam: tantum liquor ſufficit lingentibus, & reparat ſuperficiem imminutam per damna. Ea mulier peccatrix, hac ratione digna fuit, quæ mutaretur in ſtatuam: cùm converterit mentem infirmam, & levem in cogitationes periculoſas: & temeraria* fuerit *in votis*, ſpretis *mandatis divinis. Contra Loth faciens iter exequitur imperium immutabile; neque intuetur muros redactos in pulverem ingenti igne, & plebem crematam. & ſcelera plebis, tabularia, jura, & forum, balnea, propolas, me-*

NOTÆ.

317. *Sed nulla ex fluido plena diſpendia forma ſentit deliquio.*] Conſtat adhuc cumulus ille, qui à gregibus aliquando lambendo imminutus, denuo ad priſtinam creſcit molem. Sic ille, quæ tanto ante Tertull. in carmine de Sodoma eleganter notaverat. *Ipſaque imago ſibi formam ſine corpore ſervans durat adhuc. Etenim nuda ſtatione ſub æthram, nec pluviis dilapſa ſitu, nec diruta ventis. Quin etiam ſi quis mutaverit advena formam protinus ex ſeſe ſuggeſtu vulnera complet.* Hæc Salianus

318. *Mores populi.*] Id eſt, ſcelera ac flagitia Sodomæ execranda igni abolita, expiataque.

319. *Tabularia.*] Tabularium, teſte Cicerone, locus in quo acta publica reponuntur. Officinæ quoque tabularia appellantur. Concil Palentinum. *Permittimus* (Judæis) *habere operatoria, tentoria, tabularia, ſeu boticas.*

320. *Jura.*] Locum ſcilicet, in quo jus reddebatur. De foro pag 281.

321 *Balnea.*] Locum publicum, ubi ſanitatis cauſa, ſordiumque abſtergendarum lavabantur veteres. Cic pro Sext. Roſcio. *Occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Roſcius.* Sic dictum παρὰ τὸ ἀποβάλλειν τὰς ἀνίας, *quòd pellat ex animo dolorem.* Juxta alios autem à βάλανος, *glans.*

322. *Propolas.*] Loca ipſa, in quibus, qui mercantur quod ſtatim vendant, merces ſuas exponunt.

Propola.] A Lucillio apud Nonium prima in *propola* etiam producitur. *Sicuti cùm primos ficos propola recentis protulit, & pretio ingenti dat primitus paucos.*

323. *Meritoria.*] Loca omnia, quæ quæſtus gratia locantur, meritoria dici certum eſt. Juven. ſat. 3. *Nam quæ meritoria ſomnum admittunt.* Hîc autem poni pro lupanaribus Sodomæ putat Iſo Magiſter. Nec male. In actis Proconſularibus martyrii SS. Didymi & Theodoræ. Judex dixit: *Juſſerunt Imperatores vos quæ eſtis virgines, aut diis ſacrificare, aut injuria meritorii provocari.* De circo pag. 424. not. 358.

Et Circum cum plebe ſuâ, madidaſque [324] popinas.
Quidquid agunt homines, [325] Sodomorum incendia juſtis
Ignibus involvunt, & Chriſto judice damnant.
Hæc fugiſſe ſemel ſatis eſt non reſpicit ultra
[326] Loth noſter: fragilis ſed conjux reſpicit, &, quæ
Fugerat, inverſo mutabilis ore reviſit;
Atque inter patrias perſtat durata favillas.
En tibi ſignatum libertatis documentum:
Quo voluit nos ſcire Deus, quodcumque ſequendum eſt,
Sub noſtrâ ditione ſitum, paſſimque remiſſum,
Alterutram calcare viam. duo cedere juſſi
De Sodomis: alter ſe proripit, altera [327] muſſat.
Ille gradum celerat fugiens; contrà illâ renutat.
Liber utrique animus: ſed diſpar utrique voluntas.
Dividit huc illuc [328] rapiens ſua quemque libido.
Talem multa ſacris ſpeciem notat orbita libris.
Aſpice [329] Ruth gentis [330] Moabitidis, & ſimul [331] Orphan:

INTERPRETATIO.

vitoria, templa, theatra, & circum cum aſtantibus, & popinas madidas Incendium Sodomorum involuit flammis equis, & punit, Deo judice, omnia facta hominum. Sufficit ſemel illud devitaſſe. Noſter Loth non reſpicit ultra: ſed uxor levis intuetur; & inconſtans luſtrat oculis retortis ea, quæ reliquerat, & indurata permanet inter ignes patrios. Ecce exemplum libertatis tibi adumbratum; quo Deus voluit ut nos diſceremus id, quod debemus agere, eſſe in noſtra poteſtate, & ſemper licitum eſſe *carpere alterutrum iter.* Deus *jubet duos egredi Sodomis. Loth exit: uxor murmurat. Ille fugiens properat ire: ea contra renuit. Vterque* habet *animam liberam; ſed uterque* habet *vello diſſimile. Sua voluptas trahens unumquemque ſeparat huc & illuc. Sacra Biblia exprimunt variis veſtigiis tale exemplum. Conſidera Rutham nec-non*

NOTÆ.

324. *Popinas.*] Loca, ubi publice opſonia venditantur.

325 *Sodomorum incendia.*] Quia, ut diximus not. 314. Sodomorum incendium orbis cremandi vult eſſe imaginem.

326. *Loth noſter.*] Nam hæc transfulit ad id, quod in nobis experimur. Unde *Loth noſter*, id eſt, *anima noſtra* non reſpicit ultra; ſed *conjux*, *caro* ſcilicet levis atque infirma intuetur. Siquidem animam ad terrena trahit & caduca, licet animæ conſortio jam recta, jam cæleſtia ſapere debeat.

327. *Muſſat.*] *Muſſare*, ſubmiſſa & parum diſtincta voce; quaſi timide ac dubitanter loqui, *obmurmurare*.

328. *Rapiens ſua quemque libido.*] Sic Virg. eclog. 3. *Trahit ſua quemque voluptas.* De Orbita, pag 284 not. 21.

329. *Ruth.*] Regio Eglonis genere ortam fuiſſe ſomniarunt nonnulli, quos ratio temporis refutat, tenuitas Mahalonis, cui nupſit, reditus incomitatus, & ſpicilegium collectum. Plebeiam ergo fuiſſe dico, & ex Petra urbe Arabiæ deſertæ, ut teſtatur Iſaias cap 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de Petra deſerti, ad montem filiæ Sion.*

330. *Moabitidis.*] Nempe ex Moab. Lothus enim per noctem & ebrietatem filias inceſto polluit Hinc orti ſunt Moab, & Ammon; à quibus totidem propagati ſunt populi.

331. *Orphan.*] Hanc matrem Goliath

Illa ſocrum [332] Noëmin fido comitatur amore,
Deſerit hæc. atquin thalamis & [333] lege jugali
Exutæ, Hebræiſque [334] toris ſacriſque vacantes,
[335] Jure fruebantur proprio. ſed priſtinus Orphæ
Fanorum ritus præputia barbara ſuaſit
Malle, & ſemiferi ſtirpem nutrire Goliæ:
Ruth, dum [336] per ſtipulas [337] agreſti amburitur æſtu,
Fulcra [338] Booz [339] meruit, caſtoque [340] adſcita cubili

INTERPRETATIO.

Orpham de regione Moabitide. Illa amore perpetuo comitatur Noëmin matrem mariti; altera derelinquit. Cum *non* erant amplius *alligata nuptiis, & legibus matrimonii:* cum *jam non* erant *ſocia lectorum Hebræorum, & ſacrificiorum, habebant dominium ſui. Orpha rediens ad primum cultum deorum elegit religionem Philiſtinorum, & aluit liberos Goliathi ſemiferi.* Ruth autem, *dum comburitur calore camporum per meſſes, digna fuit*, quæ nuberet Booz; *& ſocia lecti caſti peperit*

NOTÆ.

gigantis, quòd 1. Reg ac 1. Paral. *Harapha* appelletur, Philo aliique fuiſſe volunt Cujus opinionis videtur eſſe Prudentius. v. 784 *Malle & ſemiferi ſtirpem nutrire Goliæ.* Sed quam vana ea ſit, quam abſurda, quis non videt. Altera Philiſthæa, ex Geth urbe Paleſtinæ, ac Saülis Davidiſque temporibus; altera vero Moabitis, ex urbe Petra, & coætanea Ruth, Boozque. Chelion eam duxit.

332. *Noëmin*] Noëmi Hebraïce idem ſonat, ac *pulchra, ſuavis, amœna.* Neptem Nahaſſonis fuiſſe tradunt quamplurimi.

333. *Lege jugali exuta.*] Elimelech, nempe Abimelech filius Gedeonis uxor ipſius Noëmi, filiique Mahalon & Chelion, quòd dura fames Chananitidem depopulabatur, in Moabitidem abierunt. Elimelecho mortuo, Mahalon Rutham duxit, Chelion Orpham: *Ibique manſerunt decem annis; & ambo mortui ſunt.* Noëmi *orbata duobus liberis ac marito egreſſa eſt, cum utrâque nuru ſua de regione Moabitide! & jam in via revertendi poſita in terram Juda, dixit ad eas. Ite in domum matris veſtræ, faciat vobiſcum Dominus miſericordiam, ſicut feciſtis cum mortuis & mecum. Elevata voce flere cœperunt: Orpha oſculata eſt ſocrum, ac reverſa eſt. Ruth adhæſit ſocrui ſuæ.* Adi lib. Ruth cap. 1.

334. *Toris ſacriſque vacantes.*] Quibus colligimus Rutham, Orphamque Deum coluiſſe, per vitam maritorum deſtitiſſe ab idololatria, & ritus religionemque Hebræorum ſuſcepiſſe.

335. *Jure fruebantur proprio.*] Uxores enim in ditione ſunt maritorum ac potestate, teſte Paulo ad Corinth. 1. cap. 7. *Iis autem, qui matrimonio juncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem à viro non diſcedere.* De Goliatho in Pſych.

336. *Per ſtipulas.*] *Venit enim Noëmi cum Ruth, ac reverſa eſt in Bethleem, quando primum hordea metebantur*, id eſt in Paſchate Die ſecunda Paſchatis Hebræi offerebant Deo primitias ſpicarum, ac die tertia eas demetebant. *Dixitque Ruth ad ſocrum ſuam. Si jubes, vadam in agrum, & colligam ſpicas, quæ fugerint manus metentium*

337. *Agreſti amburitur æſtu.*] Sic Mſſ. Regius. non *agreſtis oburitur æſtu.*

338. *Booz.*] Filius Salmonis, qui duxerat Rahab, quòd Jerichuntem prodiderat Hebræis. Vide cap. 4. lib. Ruth. Allegoriçe autem, ut notat auctor imperfecti operis in Matth. hom. 1. *Booz repræſentat Chriſtum; Ruth, eccleſiam è gentibus convocatam.*

339. *Meruit.*] Idem loc. cit. *Ruth pro merito fidei ſuæ nupſit Booz, quia propriam gentem contempſit, & terram. &*

Chriſtigenam fecunda domum [341] Davidica regna
Edidit, atque Deo mortales miſcuit ortus.
Sæpe egomet memini fratres geminos ad hiulcum
Perveniſſe ſimul bivium, nutante juventâ;
Et dubitaſſe diu, bifido ſub tramite, [342] quodnam
Eſſet iter melius: cùm dextrum ſpinea ſylva
Sentibus arctaret, ſcopuloſaque ſemita longè
Duceret aërium clivoſo margine callem:
At lævum, nemus umbriferum per amœna vireta
Ditibus ornaret pomis, & lenè jacentem
Planities daret ampla viam: ſqualentibus unum
Contentum ſpinis reptaſſe per ardua ſaxa;
Porrò alium campo ſeſe indulſiſſe ſiniſtro:
Illum [343] ſideribus caput immiſcere propinquis;
Hunc in cœnoſas ſubitò cecidiſſe paludes.
[344] Omnibus una ſubeſt natura: ſed exitus omnes

INTERPRETATIO.

fœcunda familiam Chriſti, & regis pro-avos *Davidis, & dedit ſanguinem mortalem*, ex quo *Deus* natus eſt. *Ego ipſe recordor ſæpe duos fratres, juventute exeunte, ſimul veniſſe ad bivium fiſſum, & dubitaſſe diu in itinere bifido, quanam via eſſet tutior; quia copia veprium coarctabat ſpinis viam dextram, & ſemita lapidoſa dabat callem apertum*, cujus *ripæ erant clivoſa. Sylva* autem *opaca ornabat viam ſiniſtram aureis pomis viridariorum amœnorum: & lata planities pandebat iter devexum leniter.* Ac recordor *unum contentum ſpinis horridis ſerpſiſſe per ſaxa aſpera: alium vero ſe delectaſſe via læva*; ſed *illum habere caput inter aſtra propinqua. hunc* autem *cecidiſſe ſtatim in paludes lutoſas. Eadem natura eſt*

NOTÆ.

genus, & elegit Iſraël, & non deſpexit ſocrum viduam ſimul & peregrinam, deſyderio ducta generis ejus magis quam ſui, Deos Patrum ſuorum repulit, & Deum viventem elegit. Rurſus Booz pro merito ſuæ fidei illam accepit in uxorem, ut ex conjugio tali ſanctificato genus naſceretur regale.

340. *Adſcita cubili.*] Booz Rutham accepit in uxorem, quia jure propinquitatis ad id lege obligabatur. Unde Ruthæ ad pedes proſtratæ reſpondit. *Facto mane, ſi te voluit propinquitatis jure retinere, bene res acta eſt.*

341. *Davidica regna.*] *Phares enim genuit Eſron. Eſron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſſon, Naaſſon genuit. Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Iſaï, Iſaï genuit David.* Lib. Ruth. cap 4.

342. *Quodnam eſſet iter melius.*] Diſſimiles virtutis vitiique vias, diſſimileſque terminos finemque eodem exemplo nobis ob oculos ponunt Heſiod. lib. 1. ἔργ. καὶ ἡμερ. Sil. Italic lib 1 Baſil. Max. Tyr. diſſert. 4. aliique quamplurimi.

343. *Sideribus propinquis.*] Quia ſeſe ad aſtra extulit, ita-ut vertice ea tangat.

344. *Omnibus una ſubeſt natura.*] Ergo quòd ex duobus iiſdem gratiis adjutis, atque in iiſdem circunſtantiis poſitis alter virtutem amplectatur, ſancteque moriatur, alter vero in peccatum lethale incidat, pœnaſque æternas mereatur, id non Deo, qui *vult omnes homines ſalvos fieri*, tribuendum eſt, ſed hominis voluntati, quæ variè ſe flectit. *Placitorum*

Non unus peragit, placitorum ſegrege formâ.
Haud ſecùs, ac ſi olim [345] per ſudum lactea fortè
Lapſa columbarum nubes deſcendat in arvum
Ruris frugiferi, laqueos ubi callidus auceps
Prætendit, lentoque illevit vimina viſco;
Sparſit & inſidias ſiliquis vel farre doloſo:
Illiciunt alias fallentia grana, gulamque
Innectunt avidam torræ retinacula ſetæ,
Molle vel implicitas gluten circumligat alas:
Aſt aliæ, quas nullus amor [346] prolectat edendi,
Greſſibus innocuis ſterili ſpatiantur in herbâ,
Suſpectamque cavent oculos convertere ad eſcam.
Mox, ubi jam cælo revolandum, pars petit æthram
Libera ſideream, plaudens ſuper aëra pennis:
Pars captiva jacet, laceris & ſaucia plumis
Pugnat humi, & volucres nequicquam ſuſpicit auras.
Sic animas cæli de fontibus. [347] unicoloras
Infundit natura ſolo: ſed ſuavibus iſtic
[348] Devinctæ illecebris retinentur, & æthera [349] paucæ

INTERPRETATIO.

omnibus: ſed idem finis non eſt omnibus; quia *cupiditates* ſunt *diſſimiles. Non aliter ac cum aliquando grex columbarum albarum delapſus è cælo deſcendit in aream agri fructuoſi, in quo verſutus auceps poſuit retia, & oblevit virgas viſco tenaci, & paravit inſidias pericarpiis, aut frumento doloſo. Semen fallax attrahit alias; & vincula ex pilis tortis implicat collum avidum* cibi; *aut viſcus molle colligat pennas implicitas. Sed aliæ, quas nullum deſyderium eſca illicit, deambulant pedibus illæſis in herba ſterili, & vitant conjicere oculos in cibum ſuſpectum. Sed cum debent rurſum volare* per *cælum; illæ liberæ, & verberantes alas ſuper aërem, ſe attollunt in auras ſuperas; hæ implicitæ jacent* humi, *& vulneratæ alis ruptis ſe agitant, nec tamen aſcendunt cælum liquidum. Ita natura infundit in terram animas uniformes ex fontibus cæli; ſed raræ redeuntes petunt cælum,* quia *detinentur*

NOTÆ.

ſegrege forma. Gregorius Nyſſenus ſub finem libri ſexti tam animas hominum, quàm intelligibiles omnes ſubſtantias, ejuſdem naturæ eſſe docet. Gregorius Nazianzenus in carmine de Laudibus virginitatis, id ipſum innuit.

345. *Per ſudum.*] Sudum propriè pars eſt cæli ſerena inter nubes. Virg. lib 8. verſ. 528. *Arma inter nubem, cæli in regione ſerena, per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.* De Aucupio pag. 16. De Siliquis pag. 17. not. 19. De Setis pag. 419. De Glutine, ſeu viſco pag. 16. not. 12.

346. *Prolectat.*] Illicit, inducitque. Cic. pro Flac. 18. *Egentes privata benignitate prolectat.* De Æthra pag. 40. not. 7.

347. *Unicoloras.*] Non, *unicolores.* Sic *verſicolorus paries* lib. 2. contra Symm. v. 56. & *lana diſcolora* hymn. S. Romani. v. 302.

348. *Devinctæ illecebris retinentur.*] Simile illud S. Hieron. *Ita inciderunt in laqueos feralium voluptatum, ſicut aves aucupali fraude captivæ; quæ quò magis conantur evadere, eo innumeris ſe nexibus illigant, & in profundiores ſinus demergunt.*

Conſcendunt reduces: multas [350] viſcoſus ineſcat
Paſtus, & ad ſuperas percurrere non ſinit auras.
Præſcius inde Pater liventia Tartara plumbo
Incendit liquido. piceaſque bitumine foſſas
Infernalis aquæ furvo ſubfodit Averno,
Et Phlegethontêo ſub gurgite ſanxit [351] edaces
Perpetuis ſcelerum pœnis inoleſcere vermes.
Norat enim, flatu ex proprio vegetamen ineſſe
Corporibus noſtris, animamque ex ore perenni
Formatam [352] non poſſe mori: [353] non poſſe viciſſim
Pollutam vitiis ſurſum ad convexa reverti,
[354] Merſandam penitus puteo ferventis abyſſi.
Vermibus & flammis & [355] diſcruciatibus ævum

INTERPRETATIO.

iſtic morata dulci voluptate; eſca vero glutinoſa decipit quamplurimas, nec ipſis conceditur ire in altum cælum. Quare Deus præſcius inflammavit plumbo liquefacto nigra Tartara, & excavavit atris aquis Averni infernalis foveas viſcoſas bitumine, & juſſit vermes voraces oriri ſub voragine Phlegethontis, ut punirent in æternum crimina. Nam non ignorabat corpora noſtra habere vitam à ſuis animis; animas vero formatas ex ſuo flatu divino nec poſſe extingui, nec coinquinatas peccatis poſſe pariter redire ſurſum ad cælum, ſed debere demergi omnino in gurgite foveæ igneæ. Deus voluit ut vermes, & ignis, & tormenta durent in æternum, ne ſup-

NOTÆ.

349. *Pauca conſcendunt reduces.*] Hic pugnantia loqui videtur Prudentius. Nam Hymn. ante Somnum v. 95 vult plures ſalvari homines quàm damnari. *Ultor retundit iram, paucoſque non piorum patitur perire in ævum.*

350 *Viſcoſus ineſcat paſtus.*] Audi Ambroſium lib de Bono mortis cap. 5 *Avis, quæ deſcendit ex alto, vel quæ in altum ſe extollere non poteſt, frequenter aut laqueis capitur, aut viſco fallitur, aut quibuſcumque irretitur inſidiis. Sic quoque & anima noſtra caveat ad hæc mundana deſcendere Laqueus in auro, viſcum eſt in argento, nexus in prædio, clavus in amore.* De Tartaro, Averno, & Phlegethonte in Pſychom.

351. *Edaces perpetuis ſcelerum pœnis inoleſcere vermes.*] Quorum meminit Iſaïas cap 66. *Et egredientur, & videbunt cadavera virorum, qui prævaricati ſunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt uſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* De Vegetam pag 420 not 125.

352 *Animam non poſſe mori.*] Anima immortalis ideò dicitur, quod nec interitura eſt unquam; nec ab ulla creata re poteſt perimi. Etenim id natura mortale, & corruptibile dicitur, quod, etſi reipſa non corrumpitur, habet tamen in ſe corruptionis principium.

353. *Non poſſe viciſſim pollutam vitiis ſurſum ad convexa reverti*] Alludit ad hæc verba Apocal. cap 21 *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.*

354 *Merſandam puteo ferventis abyſſi*] Paulo ante Joann. Apoſt. loc cit. *Incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.*

355. *Diſcruciatibus ævum immortale dedit.*] Scripturæ, Patrumque Græcorum ac Latinorum de pœnarum perpetuitate, quibus dæmones, hominesque plectun-

Immortale

Immortale dedit; ſenio ne pœna periret,
Non pereunte animâ: [356] carpunt tormenta, foventque
Materiem ſine fine datam. [357] mors deſerit ipſa
Æternos gemitus, & flentes vivere cogit.
At diverſa procul regionibus in paradiſi
Præmia conſtruit majeſtas gnara futuri
Spiritibus puris, & ab omni labe remotis;
Quique Gomorræas non reſpexere ruinas:
Averſis ſed rite oculis poſt terga tenêbras
Liquerunt miſeri properanda pericula mundi,
Ac primùm facili referuntur ad aſtra volatu:
Unde fluens anima ſtructum [358] vegetaverat Adam.
Nam, quia naturam tenuem declivia vitæ
Pondera non reprimunt, nec tardat ferrea compes,
Concretum celeri relegens ſecat aëra lapſu,
Exuperatque polum [359] fervens ſcintilla remenſum,
Carcereos exoſa ſitûs, quibus hæſerat exul.

INTERPRETATIO.

plicia, dum *anima non perirent, conſumerentur tempore. Cruciatus edunt & fovent materiam ſemper duraturam. Mors ipſa non eximit* has *æternas infelicitates, ſed cogit miſeros vivere. Procul vero in locis* amœnis *paradiſi Deus præſcius venturi paravit alia præmia animis piis, & immunibus omnium peccatorum, & quæ non ſunt intuita incendium Gomorrhæ; ſed oculis ſanctè flexit ad tergum tenebras fugerunt vitantes pericula* hujus *miſeri mundi, & ſtatim revolant facili volatu ad cælum: ex quo anima delabens dederat vitam* corpori *Adami formato. Nam, quia pondera vitæ terreſtria non retinent naturam levem animæ, nec valida vincula retardant*, anima *petens cælum ſecat denſum aërem motu veloci;* atque hæc *particula ignea, averſata carcerem corporis, in quo incluſa fuerat exul, aſſurgit ſupra cælum*

NOTÆ.

tur, evidens, & certa ſententia eſt; adeout vel dubitare ſit nefas, teſte Fulgentio in libro de Fide ad Petrum. *Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, ex ore Dei, juſti æternique judicis ſempiterna, atque incommutabili prolata ſententia, iniquos omnes ituros in combuſtionem æternam; juſtos autem in vitam æternam.*

356. *Carpunt tormenta, foventque.*] Eſt ea de re diſertus, & elegans Caſſiodori locus *Abſumet, ut ſervet: ſervabit, ut cruciet; dabiturque miſeris vita immortalis & pœna ſervatrix.* Tertullian. item exiſtimat Apolog cap. 48 *Non enim abſumit quod exurit, ſed dum erogat, reparat: adeò manent montes ſemper ardentes, & qui de cælo tangitur, ſalvus eſt, ut nullo jam igni decinereſcat.*

357. *Mors deſerit ipſa.*] In ea enim opinione fuere nonnulli, improborum, ac damnatorum animas non perſeverare, ac vivere perpetuo, ſed aliquando interituras eſſe. De incendio Gomorr. ſupra v. 728.

358. *Vegetaverat.*] A. Gell. *vegetare memoriam* dixit lib 17. cap 2 *Conabamur poſtea memoriæ vegetandæ gratia indipiſci animo ac recenſere.*

359. *Fervens ſcintilla*] Quia ex ſententia Gentilium philoſophorum loquitur. Vide notas ad Hymn. circa exequias defunctorum.

Tunc poſtliminio redeuntem ſuſcipit, alto
[360] Cana Fides gremio, teneriſque oblectat alumnam
Deliciis, multos poſt diverſoria carnis
Ore renarrantem querulo, quos paſſa, labores.
Illic purpureo latus exporrecta cubili,
Floribus æternis ſpirantes libat odores,
Ambroſiumque bibit roſeo [361] de ſtramine rorem.
Ditibus, & [362] longo fumantibus intervallo,
Fluminaque & totos cæli ſitientibus imbres
[363] Implorata negat digitum inſertare palato,
Flammarumque apices humenti extinguere tactu.
Nec mirêre, locis longè diſtantibus inter
Damnatas juſtaſque animas concurrere viſus
Conſpicuos, meritaſque vices per magna notari
Intervalla, polus medio quæ dividit orbe.
Errat, [364] quiſque animas noſtrorum fine oculorum

INTERPRETATIO.

iterum *trajectum. Tum Fides antiqua* in primo *limine recipit ſinu* illam *redeuntem, & recreat dulcibus gaudiis alumnam,* quæ *memorat voce queribundâ multos labores, quos toleravit, dum manſit in corpore. Illic collocans ſe* in *lecto purpureo olfacit odores,* qui *afflantur è floribus perennibus, & de toro roſeo bibit liquorem ambroſium. Vocata à divitibus,* qui *& cremantur longiſſimo, & expetunt fluvios, & omnem aquam cæli, recuſat immittere digitum in os, & refrigerare tactu humido vim ignis. Neque mireris,* quòd *viſus conſpicui,* cùm *inter animas damnatas, &* animas *juſtas* ſint *loca longo diſtantia, pervadant: & per* illa *immenſa ſpatia, quæ polus ſeparat medio orbe, intueantur pœnas debitas. Quicunque judicat* de *animis ex debilitate noſtrorum oculorum, quos tunica perſpi-*

NOTÆ.

360. *Cana Fides.*] Sic Virg. lib 1. Æn. *Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus.*

361. *De ſtramine.*] Alii legunt *gramine.* Sed probe *ſtramine* ex Mſſ. Regio, pro toro aut ſtramento. Poſt hunc verſum ſequuntur in vulgatis ſeni verſus, qui à Mſſ. Reg. aliiſque abſunt; quoſque tollendos putat Heinſius, cum turbent ſeriem orationis, & ſint inſulſi. *Aſt alia, quas dira lues errorque malignus immerſit tenebris, vaſtoque obſedit Averno; haud impune piis, ab ſemet abeſſe fatentur conciliis, meritas ferro & per ſecula pœnas. Quis Patris antiqui aut ægri reverentis abyſſus excluſis mundique bonis cum morte petitis ditibus & longo, &c.*

362. *Longo intervallo.*] Quia decet ſupplicii locum eſſe à beatorum ſede remotiſſimum. Unde Patres ac Theologi terræ viſcera damnatis aſſignant. Quibus mox aſſentitur Prudentius. *Polus medio qua dividit orbe.* Adde quod Abraham Divitem his alloquatur Luc. cap 16. *Inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt: ut hi, qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare.*

363. *Implorata negat.*] Tangit hiſtoriam Lazari ac Divitis in inferno ſepulti. *Pater Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti ſui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Adi pag. 75. not. 28.

364. *Quiſque.*] Id eſt, *quiſquis.* Vide pag. 212. not. 14

Æſtimat, [365] involvit [366] vitreo quos lucida palla
Obice : quîs ſpeculum concreta coagula texunt,
Impediuntque vagas obducto humore [367] feneſtras.
Numne animarum oculis denſo vegetamine guttæ
Volvuntur [368] teretes ? aut [369] palpêbralibus extra
Horreſcunt [370] ſetis, [371] ciliove umbrante teguntur ?
Illis viva acies, & [372] pupula parva, ſed ignis
Trajector nebulæ, vaſti & penetrator operti eſt.
Nil ferrugineum ſolidumve tuentibus obſtat.
Nocturnæ cedunt nebulæ : nigrantia cedunt
Nubila : prætenti cedit teres area mundi.
Nec tantum aërios viſu tranſmittit hiatus
Spiritus : oppoſitos ſed tranſit lumine montes,

INTERPRETATIO.

cua tegit aggere vitreo ; in quibus pupilla coagulata format ſpeculum, & refrenat liquore oppoſito oculos vagos, is decipitur. An ergo oculi animarum vertunt orbes aquoſos materiâ denſatâ ? An ſunt aſperi extrinſecus pilis palpebrarum ? An teguntur ſupercilio involuente ? Illi habent *pervicax acumen.* Illis *non* eſt *pupilla exigua ; ſed ſubtilitas, qua pervadunt tenebras, & penetrant immenſos inferos. Nihil fuſcum, aut denſum impedit quominus videant. Cæca tenebra vincuntur* ab ipſis : *atra nubila vincuntur : area rotunda* hujus *orbis oppoſiti vincitur. Animæ non ſolum pervadunt viſu poros aëris ; ſed etiam permeant lumine montes,*

NOTÆ.

365. *Involuit quos lucida palla.*] Nihil enim ſimilius veſtibus eſt, quàm membranæ illæ, quibus oculi teguntur.

366 *Vitreo obice.*] Qui ſenas oculi tunicas recenſent, conjunctivam ſcilicet, corneam, uveam, araneam, & retinam, adjiciunt vitream. Conſule Laurentium lib 11. Anatom. cap 6. De Palla, p 402 not 24.

367. *Feneſtras.*] *Per hos corporis ſenſus, quaſi per feneſtras quaſdam exteriora quæque anima reſpicit.* Greg lib. 21. Moral.

368. *Teretes.*] Natura teretes oculos fecit, lubricos, & mobiles, ut & declinarent ſi quid noceret, & aſpectum quò vellent facile converterent. Adi Ciceron. lib. 2 de nat. Deorum : ubi oculorum fabricam eleganter deſcribit.

369. *Palpebralibus.*] Palpebræ, quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciem, aptiſſime factæ & ad claudendas pupillas, ne quid incideret, & ad aperiendas.

370. *Setis.*] Munitæ enim ſunt palpebræ tamquam vallo pilorum.

371. *Cilio.*] Vallum autem hoc pilorum Latine *cilium* dicitur. Ac videntur certe pili palpebris, ſic tanquam pali munimentis, infixi ; teſte Ariſtot. lib. 2. de Partib. Animal.

372. *Pupula parva.*] Pupula, quæ & pupilla dicitur, foramen eſt uveæ tunicæ, è quo acies eſt, quâ cernimus. Ob parvitatem, ac teneritudinem, hoc diminutivo nomine eſt appellata, quod à pupa traxit, quæ Latinis eſt parva puella. Unde Prudentius v. 308. hujuſce libri. *Idcircone, rogo, ſpeculatrix pupula molli ſubdita palpebra eſt.* Quem locum ita ad verbum reddas : *An, amabo vos, ideo pupilla oculorum, qua cernimus, tegitur tenui palpebra.* Non vero : *An ideo oculi puella oculata teguntur.*

Oceani fines, atque ultima litora [373] Thulæ
Tranſadigit, volucreſque oculos in Tartara mittit.
Noſtris nempe omnes [374] pereunt ſub nocte colores
Viſibus, & [375] cæco delentur tempore formæ.
Numquid & exuti membris ac viſcere perdunt
Agnitione notas rerum, vel greſſibus errant?
Una animas ſemper facies habet, & [376] color unus
Aëris; ut cuique eſt meritorum ſumma, [377] ſiniſtri
Seu dextri: alternas nec commutabile tempus
Convertit variatque vices: longum atque [378] perenne eſt,
Quidquid id eſt: unus volvit ſua ſecula curſus.
Expertus dubitas animas percurrere viſu
Abdita corporeis oculis; cum ſæpe quietis

INTERPRETATIO.

prætergrediuntur terminos maris, & ultima littora Thulæ, & conjiciunt oculos veloces in inferos. Omnes vero colores evaneſcunt nocte ex oculis corporeis; & figuræ eripiuntur hoc *tempore tenebroſo.* Putas-ne *animas ſolutas à corpore & carne non amplius agnoſcere formas rerum, & errare incedendo. Eadem forma ſemper remanet animabus, & aër ſive inferorum, ſive cæli, prout unuſquiſque accepit mercedem meritorum, ſervat eundem colorem. Nec tempus mutabile mutat & affert alternas vices. Sed, quicquid id eſt, perpetuum eſt & æternum. Idem curſus voluit tempora. Quid! dubitas animas penetrare viſu ea, quæ ſunt occulta oculis corporeis;*

NOTÆ.

373. *Thula.*] Thule, ſeu *Iſlandia*, inſula eſt perampla maris Septentrionalis, quæ à Rege Daniæ Norvegiæque pendet. Dicitur à Virgilio lib. 1. Georg. v. 30. *Vltima Thule*, quia maxime Septentrionalis eſt verſus Occidentem, & ultima terrarum, quas antiqui noverint.

374. *Pereunt ſub nocte colores.*] Hûc ſpectant Virgilii verba lib. 6. v. 272. *Et rebus nox abſtulit atra colorem.* Ut jam monui pag. 9. not. 4.

375. *Cæco delentur tempore formæ*] Unde Ovid. *Nocte latent menda, vitioque ignoſcitur omni. Horaque formoſam quamlibet illa facit.*

376. *Color unus aëris.*] Acriter hic locus me torſit. Modo enim animum attendamus ad contextum ſermonis & continuationem; meo quidem judicio, certum eſt Prudentium id unum velle, nullam noctem intervenire. quæ rebus colorem auferat, nullamque aëris mutationem, ita-ut modo clare menti objecta objiciat, modo funditus deleat; quod oculis corporeis accidere experientiâ novimus. *Noſtris nempe omnes pereunt ſub nocte colores viſibus.* Quia vero durum omnibus videbitur ac barbarum inferorum aërem appellare Siniſtrum, & vice verſa, cælorum aërem, Dextrum. Forte hæc verba eiſdem verbis reddenda ſunt atque intelligenda de ipſiſmet animis ac ſpiritibus, qui ſemel atque iterum aërei dicuntur à poëtis & colorati. Quare ita lego. *Eadem forma ſemper remanet animabus; & idem eſt color ſpiritui damnato ſeu beato, pro-ut unuſquiſque accepit ſummam meritorum.* Apud te ſit judicium.

377. *Siniſtri ſeu dextri.*] *Paſtor*, ait Matth. cap. 25. *ſtatuet oves*, id eſt, beatos, *à dextris ſuis, hædos autem*, damnatos ſcilicet, *à ſiniſtris.* Vide Hymn. S. Romani.

378. *Perenne.*] Mox Scripturæ Patrumque teſtimonio tum pœnas damnatorum æternas eſſe, tum Sanctorum beatitudinem oſtendi.

Rore ſoporatis cernat mens viva remotos
Diſtanteſque locos; aciem per rura, per aſtra,
Per maria intendens: nec enim ſe ſegregat ipſa
Ante obitum vivis ex artubus, aut fugit exul
Sanguinis & carnis penetralia, ſeque medullis
Exuit, abductamve abigit de pectore vitam:
Viſcereâ ſed ſede manens ſpeculatur acutis
Omnia luminibus, & quâ circumtulit aciem
Naturæ levis intuitum, nullo obice rerum
Diſcluſa ante oculos ſubjectum proſpicit orbem,
Atque orbis ſub mole ſitum ſordens elementum.
Objacet intereà tellus, nec viſibus obſtat.
Quin, ſi ſtelligerum vultus convertat ad axem,
Nil intercurrens obtutibus, impedit ignem
Pervigilis animæ: quamvis denſata graventur
Nubila, & oppoſito nigreſcat vellere cælum.
Sic arcana [379] videt tacitis cooperta futuris
Corporeus Johannis adhuc, nec carne ſolutus,
Munere ſed ſomni, pauliſper carne ſequeſtrâ
Liber ad intuitum, ſenſuque oculiſque peragrans
Ordine diſpoſitos [380] venturis Solibus annos.
Procinctum videt Angelicum, jam jamque cremandi
Orbis in excidium, [381] raucos & percipit aure
Mugitus gravium mundi ſub fine tubarum.

INTERPRETATIO.

cùm id *expertus* ſis in ſomnis: *cùm ſæpe,* oculis *ſopitis humore ſomni, anima vivax ferens ſe per campos, per aërem: per maria, videat locos remotos, & diſtantes. Nam ea ante mortem non ſe ſejungit à corpore vivo; nec exul deſerit receſſus ſanguinis & corporis: nec deponit medullas, aut expellit vitam amotam de pectore. Sed manens* in *compagibus carneis aſpicit cuncta oculis acutis: & quà tendit viſum ardentem ignea natura, nullo coarctata obſtaculo rerum, intuetur orbem poſitum ob oculos, & ſordida elementa,* quæ *efficiunt maſſam orbis. Terra tamen oppoſita* eſt: *ſed non impedit viſum. Quin etiam, ſi ſe convertit ad cælum ſtellatum, nihil interjectum oculis reprimit aciem animæ vigilantis; licet nubes collecta graveſcant, & cælum nigreſcat velo objecto. Joannes gerens adhuc corpus, nec ſolutus carne; ſed carne* poſita *ſequeſtrò ad breve* tempus, *poteſt videre beneficio ſomni,* & *peragrat mente & oculis ſecula collocata ex ordine diebus venturis, & agnoſcit myſteria occulta* rebus *ſecretis futuris. Videt & Angelos paratos ad everſionem mundi brevi cremandi: & audit auribus ſonitum raucum tubarum moleſtarum* tempore *ex-*

NOTÆ.

379. *Videt corporeus Joannis.*] An in ſomnis viderit, quæ continentur in Apocalypſi, utrum vero ἐν ἐκστάσει dixi pag. 42. not. 13.

380. *Venturis ſolibus annos.*] *Et cum conſummati fuerint mille anni, ſolvetur ſatanas de carcere ſuo, & exibit, & ſeducet Gentes.* Apoc. cap. 20.

381. *Raucos & percipit aure mugitus tubarum.*] *Septem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparaverunt ſe ut tuba canerent.* Adi cap. 8. 9. & 10. Apoc.

Hæc ille ante obitum membrorum carcere ſeptus,
Secedente animâ, non diſcedente, videbat.
Nonne magis flatus ſine corpore cuncta notabit,
Corporis [382] involucris tumulo frigente repoſtis?
Certa fides, rapidos [383] ſubternâ nocte caminos,
Qui pollutam animam per ſecula longa perenni
Igne coquunt, oculis longum per inane remoti
Pauperis expoſitos, nec ſecius aurea dona
Juſtorum dirimente Chao, rutilaſque coronas
Eminus oſtendi pœnarum carcere merſis.
Hinc [384] Paradiſicolæ poſt ulcera dira beato
Proditur infelix, ululans in peſte reatûs,
Spiritus: inque vicem meritorum mutua cernunt.
O [385] Dee cunctiparens, animæ dator, ô Dee Chriſte,
Cujus ab ore Deus ſubſiſtit Spiritus unus:
Te moderante regor, te vitam principe duco,
Judice te pallens trepido, te judice eodem
Spem capio, fore, quidquid ago, veniabile apud te;

INTERPRETATIO.

cidii terra Is, animâ non omnino *abeunte*, ſed tantum *ſecedente, intuebatur hæc ante mortem*, licet *incluſus* eſſet in *compagibus corporis. Nonne anima*, cum *vincula carnis* erunt *condita* in *ſepulchro frigido melius ſine corpore cognoſcet omnia. Indubitatum* eſt *ignes rapaces inferorum ſubterraneorum, qui per omnia ſecula devorant flammis æternis animas pollutas criminibus, aſpici oculis pauperis remotis longo intervallo* locorum; *& ſimiliter, tenebris non obſtantibus, præmia pretioſa, & coruſcas coronas Sanctorum oſtendi è longinquo addictis ſupplicio inferorum: Hinc anima* divitis *damnata*, & *deplorans calamitatem conditionis oſtenditur incola Paradiſi* jam *felici, poſtquam* toleravit *ſæva ulcera*; *& invicem aſpiciunt ſua* præmia *meritorum. O Deus parens omnium, creator*que *animæ, ô Chriſte Deus, cujus ab ore* ſanctus *Spiritus*, qui & *Deus eſt, procedit; guberner à te regente: ago vitam*, cujus *tu auctor* es: *pallidus contremiſco*, quia *tu* es *judex* meus; *ſed* quia, *tu idem judex* es, *inducor in ſpem id omne, quod ago, inventurum veniam*

NOTÆ.

382. *Involucris*.] Penultimam unus contrahit Prudentius Mox in Præf l.1. in Symm. *Contentum involucris atque cubilibus.*

383. *Subterna nocte caminos.*] Ita l. 1. in Symmac. *Religionis opem ſubternis poſcere ab antris.* Alii tamen habent: *Sub tetra nocte caminos*. De Chao pag. 85. & 371.

384. *Paradiſicola.*] *Paradiſi incola.* Sic *Paradiſiacum* finxit Alcim. *In Paradiſiaca ponuntur ſede parentes.*

385. *Dee.*] Sanctius vult vocativum illius nominis in *e* tantum deſinere, Nebriſſenſis vero in *us*. Ut-ut eſt, Id conſtat aliquando Latinos Atticorum more nominativis & vocativis eandem terminationem dediſſe. Horat. *Sed des veniam, bonus, oro*, pro, *bone*. Virg. *Adſis lætitiæ Bacchus dator*, pro, *Bacche*. Quare *Dee*, pro, *Deus*, etiam ponetur, quòd Græci, ὦ θεὲ, dicant Sic Tertull. lib. 2. adverſ Marcionem: *Gratus eſſes, ô Dee hæretice, ſi eſſes in diſpoſitionem creatoris, quòd marem & feminam miſcuit.*

Quamlibet indignum veniâ faciamque loquarque.
Confiteor, (dimitte libens, & parce fatenti)
Omne malum merui : ſed tu bonus arbiter aufer,
Quod merui : meliora favens largire precanti
Dona animæ quandoque meæ, cùm corporis hujus
Liquerit hoſpitium, nervis, cute, ſanguine, felle,
Oſſibus exſtructum, corrupta quòd incola luxu,
Heu nimium complexa fovet: cum flebilis hora
Clauſerit hos orbes, & conclamata jacebit
Materies, oculiſque ſuis mens nuda fruetur:
Ne cernat truculentum aliquem de gente latronum,
Immitem, rabidum, vultuque & voce minaci
Terribilem: qui me maculoſum aſpergine morum
In præceps, ut prædo, trahat, nigriſque ruentem
Immergat ſpecubus, cuncta exacturus [386] aduſque
Quadrantem minimum, damnoſæ debita vitæ.
[387] Multa in theſauris Patris eſt habitatio, Chriſte,
Diſparibus diſcreta locis. [388] non poſco beatâ
In regione domum: ſint illic caſta virorum
Agmina, pulvereum quæ dedignantia cenſum
Divitias petiere tuas: ſit flore perenni
Candida virginitas, animum [389] caſtrata reciſum.

INTERPRETATIO.

apud te ; licet id, quod *& ago, & dico, non* ſit *condonandum. Meritus ſum, fateor, cunctas pœnas : facilis ignoſce, & condona fatenti ; ſed tu*, qui *judex es optimus, tolle* id, *quod meritus ſum :* & *propitius concede aliquando meliorem conditionem meæ animæ roganti ; cum ea deſeruerit domicilium hujus corporis formatum è nervis, pelle, ſanguine, felle*, & *oſſibus : quod* corpus, *eheu*, anima *incola contaminata luxuria fovet nimis diligens ; cum tempore mortis hi oculi claudentur : & extincta caro jacebit* humi, *anima vero ſoluta* corpore *aſpiciet proprio viſu. Oro ne* ea *reſpiciat unum ex numero dæmonum atrocem, ſævum, ferocem, terribilem & aſpectu & voce horrifica ; qui, tanquam latro, me trahat in præceps, coinquinatum ſordibus peccatorum : &* me *cadentem projiciat in antrum tenebroſum* inferorum ; ubi *exiget* à me *omnia debita vitæ crimineſa uſque ad minimam partem.* O *Chriſte, ſunt quamplurimæ manſiones in regno* tui *patris, ſeparatæ locis variis. Non peto habitare in regno cœleſti. Illic verſetur multitudo pia hominum, qui ſpernentes bona terrena, quæſiverunt tuas opes. Illic verſentur virgines candida flore immortali*, quæ *coercuerunt* motus *animi domiti.*

NOTÆ.

386. *Aduſque quadrantem minimum.*] Matth. cap. 5. *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas noviſſimum quadrantem.*

387. *Multa eſt habitatio.*] Illud quoque ſumitur ex cap. 14. Joan. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.*

388. *Non poſco beata in regione domum*] Adde : *Statim ab obitu.*

389. *Animum caſtrata reciſum*] Alludit ad hæc verba Matth. cap 19. *Et ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtraverunt propter regnum cælorum.* De Gehenna pag. 82.

At mihi Tartarei ſatis eſt ſi nulla miniſtri
Occurrat facies, avidæ nec flamma Gehennæ
Devoret hanc animam, merſam fornacibus imis.
Eſto: cavernoſo, quia ſic pro labe neceſſe eſt
Corporeâ, [390] triſtis me ſorbeat ignis Averno:
Saltem mitificos incendia lenta vapores
Exhalent, æſtuque calor languente tepeſcat.
Lux immenſa alios, & tempora vincta coronis
Glorificent: me pœna levis clementer adurat.

INTERPRETATIO.

Sed mihi ſufficit: modo nulla forma dæmonis inferni mihi *ſit obvia, neque flamma ignis rapacis conficiat meam animam merſam* in *fornacibus infernis. Sit ita, ut ignis luctuoſus me coquat* in *loco cavernoſo; ſiquidem macula* ſuſceptæ de *corpore exigunt* illud. *Saltem ignis lentus emittat exhalationes mitiores: & ardor, vi deficiente, infringatur. Maxima lux, & coronæ cingentes capita exornent alios,* ſed *pœna levis me vexet moderate.*

NOTA.

390. *Triſtis me ſorbeat ignis Averno.*] Orat ut ne æterno igne crucietur, ſed purgetur emendatorio. De Averno in Pſych.

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS

IN [1] PSYCHOMACHIAM

PRÆFATIO.

SENEX fidelis, prima credendi via,
[2] Abram, beati ſeminis ſatus pater,
Adjecta cujus nomen auxit ſyllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo;
Senile pignus qui dicavit victimæ,
Docens, ad aram cùm litare quis velit,
Quod dulce cordi, quod pium, quod unicum,
[3] Deo libenter offerendum credito;

INTERPRETATIO.

Abram ſenex fide clarus, qui ſenex procreavit patrem beatæ ſobolis, cui aucta ſyllaba Deus in Abrahum mutavit nomen Abram datum a patre, eſt primus exemplo credentibus. Qui devovens morti, ut victimam filium à ſe jam ſene procreatum, nos docet, ſi aliquis velit ſacrificare ad aras, debere offerre cariſſima quæque,

NOTÆ.

1. PSYCHOMACHIAM] ψυχομαχία pugna animi, à ψυχὴ animus, & μάχομαι pugno. Ita inſcripſit hunc librum Prudentius, quia in eo deſcribit animæ Chriſtianæ pugnam contra vitia.

2. *Abram*] Tharæ filius. Nonaginta & novem annis natus, à Deo vocatus eſt Abraham, quòd multarum gentium pater futurus eſſet. Adi cap. 17. Geneſ.

3. *Deo libenter offerendum.*] Lactant. *Hoc ſacrificium verum eſt, quod ex corde profertur: non quod manu, ſed quod mente libatur. Hæc acceptabilis victima eſt, quam de ſe ipſo animus immolat.*

Pugnare noſmet cum [4] profanis gentibus
Suaſit, ſuumque ſuaſor exemplum dedit:
Nec antè prolem conjugalem gignere,
[5] Deo placentem, matre Virtute editam,
Quàm ſtrage multâ bellicoſus ſpiritus
Portenta cordis ſervientis vicerit.
Victum [6] feroces fortè Reges ceperant
[7] Loth, immorantem criminoſis urbibus
[8] Sodomæ & [9] Gomorræ: quas fovebat advena
Pollens honore patruelis gloriæ.
Abram, ſiniſtris excitatus nuntiis,
Audit propinquum ſorte captum bellicâ,
Servire duris barbarorum vinculis:
Armat trecentos terque ſenos vernulas,
Pergant ut hoſtis terga euntis cædere;
Quem gaza dives ac triumphus nobilis
Captis tenebant impeditum copiis.
Quin ipſe ferrum ſtringit, & plenus Deo
Reges ſuperbos mole prædarum graves
Pellit fugatos, ſauciatos proterit,

INTERPRETATIO.

maxime dilecta, atque unica. Nos expugnare perditas vitiorum *gentes hortatur acriter, ſuiſque factis viam demonſtrat: atque* admonet cor hominis *nunquam procreare liberos legitimos*, nempe bona opera, *grata Deo*, & quorum *virtus* eſt *mater, quin prius mens fortis deleverit multa ſtrage vitia cordis illis mancipati. Barbari Reges forte ducebant Loth conſtrictum catenis*, qui *manebat Sodomæ, & Gomorrhæ ſat notis ob crimina: eaſ*que urbes *peregrinus incolebat, plurimum valens* apud populum *ob gratiam* ſui *patrui* Abrahæ. *Abram commotus* hoc *triſti nuntio accipit Loth* eſſe *captum adverſo in prælio, ipſiſque barbaros impoſuiſſe duram ſervitutem.* Jubet 318. *ſervos ſumere arma, atque adoriri à tergo hoſtem abeuntem, qui partâ victoriâ erat occupatus opimis ſpoliis* colligendis. *Ipſemet cingit ſe gladio, & Deo incitante concitatus* hos *reges ſuperbos, prædaque maxima onuſtos aggreditur, fu-*

NOTÆ.

4. *Profanis gentibus.*] Alludit ad pugnam Abrahæ adverſus Thadal regem gentium, nempe perditorum hominum, atque ex variis gentibus profugorum, quibus aſylum in ſuo regno dederat Thadal; vel regem Galilææ, quæ gentium dicta eſt. Adi cap. 14. Geneſ.

5. *Deo placentem.*] Vetuſtiora exemplaria habent *Deo parente, matre virtute editam.* Ita Cicero laborem, ſuæ nobilitatis parentem agnoſcit multis in locis.

6. *Feroces Reges.*] Nempe Amraphel Rex Sennaar, Arioch Rex Ponti, Chodorlahomor Rex Elamitarum, Thadal Rex Gentium, qui in valle ſylveſtri Reges Sodomorum, & Gomorrhæ armis deleverunt.

7. *Loth.*] Filius Aran, ac Tharæ nepos.

8. *Sodoma.*] Urbs quondam Paleſtinæ ad lacum Aſphaltitem, qui nunc mare mortuum nuncupatur, de cælo tacta, & à lacu abſorpta.

9. *Gomorrha.*] Oppidum Sodomis propinquum in ora lacus Aſphaltitis.

Frangit catenas, & rapinam liberat:
Aurum, puellas, parvulos, monilia,
Greges equarum, vaſa, veſtem, buculas.
Loth ipſe ruptis expeditus nexibus
Attrita [10] boiis colla liber erigit.
  Abram triumphi diſſipator hoſtici
Redit receptâ prole fratris inclitus;
Ne quam fidelis ſanguinis proſapiam
Vis peſſimorum poſſideret Principum.
  Adhuc recentem cæde de tantâ virum
Donat ſacerdos ferculis cæleſtibus:
Dei ſacerdos, Rex & idem præpotens;
[Origo cujus fonte inenarrabili
Secreta nullum prodit auctorem ſui:]
[11] Melchiſedech, quâ ſtirpe, quîs majoribus,
Ignotus, uni cognitus tantùm Deo.
  Mox & triformis Angelorum trinitas
Senis reviſit hoſpitis [12] mapalia.
Et jam vietam [13] Sarra in alvum fertilis
Munus juventæ mater exſanguis ſtupet,
Hærede gaudens, & [14] cachinni pœnitens.

INTERPRETATIO.

gat, cadit, ac proſternit. Tum captivis *levat vincula, res amiſſas recipit, pecuniam, virgines, adoleſcentulos, colli ornamenta, vaſa, veſtitus, equarum armenta, & juvencarum. Loth*, ſuis *ruptis catenis, liber effert caput lividum vinculis. Abraham profligator hoſtium repetit* domum *evans*, quod *retraxiſſet ab hoſte filium fratris, ne in infidelium principum poteſtate eſſet aliquis à fidelibus parentibus procreatus. Melchiſedech ſacerdos Dei, atque etiam Rex potens* multis *opibus, cujus generatio abſcondita inenarrabili origine nullum oſtendit, qui caput ſit* ſuæ familiæ; *cujus genus, atque atavi* ſunt omnibus *ignoti, noti uni tantum Deo, offert*, quia eſt *ſacerdos, cibos ad ſacrificium deſtinatos Abraha adhuc cruentato ſanguine tot hoſtium. Mox tres Angeli humanâ ſpecie adeunt domum Abrahæ provecti ætate; & Sarra miratur* quòd *mater effeta concipiat ſerò filium in utero ſterili. Hæres* conceptus affert *gaudium*, ſed *riſus mœrorem.*

NOTÆ.

10. *Attrita boiis.*] Ita Mſſ. Thuaneus veterrimus. Quidquid cenſeant aliqui, & *baccis*, & *bagu*, ab auctoris ſenten tia aliena ſunt. Boïæ, teſte Plauto in Aſinariâ, vincula ſunt ferrea, aut lignea.

11. *Melchiſedech.*] Rex fuit Salem, quæ poſtea dicta eſt Jeruſalem. Hebræi vo lunt non diſtingui à Sem filio Noë. Alii Chananæum fuiſſe autumant. Paulus vero ad Hebr 7. ſine patre, ſine matre, ſine genealogia eum vocat, quem ſecutus eſt Prudentius.

12. *Mapalia.*] Salluſtius: *Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant: oblonga, incurva lateribus tecta: quaſi navium carinæ ſunt.*

13. *Sarra.*] Uxor Abrahæ, atque Aran fratris Abrahæ, filia. Sarai erat illi nomen, quod Deus mutavit in Sarra.

14. *Cachinni.*] Mox hæredem cum

Hæc ad figuram prænotara eſt linea,
Quam noſtra recto vita [15] reſculpat pede:
[16] Vigilandum in armis pectorum fidelium,
Omnemque noſtri portionem corporis,
Quæ capta fœdæ ſerviat libidini,
Domi coactis liberandam [17] viribus
Nos eſſe largè vernularum divites,
[18] Si quid trecenti, bis novenis additis,
Poſſint, figurâ noverîmus myſticâ.
Mox ipſe Chriſtus, qui ſacerdos verus eſt,
Parente natus alto & [19] ineffabili,
Cibum beatis offerens victoribus,
Parvam pudici cordis intrabit caſam,
Monſtrans honorem Trinitatis hoſpitæ.
Animam deinde ſpiritûs complexibus
Piè maritam, [20] prolis expertem diu,

INTERPRETATIO.

Hac hiſtoria eſt data per allegoriam, quam recte viventes debemus *exprimere noſtris moribus. Eſt neceſſe ut* ſimùs *vigiles in armis* propriis *cordi integro; ut, omnibus viribus domeſticis* unà *collectis aſſeramus in libertatem omnem partem corporis noſtri, qua victa obtemperat turpiter appetitui.* Atque *intelligemus figurâ ſacrâ quid valeant trecenti, & octodecim* milites. *Tum Chriſtus ipſe verus ſacerdos, ex patre æterno atque incomprehenſibili genitus deferet dapes ſanctis victoribus, ſubibit humile tectum cordis caſti,* atque *oſtendet* quam ſit *honorificum* excipere *hoſpitio Trinitatem. Deinde* ſanctus *Spiritus dat gratiâ cœleſti fœcunditatem animæ* ſuæ *con-*

NOTÆ.

gandio parit Iſaacum, doletque quod emiſſo riſu viſa fuerit non adhibuiſſe Angelorum verbis eam, quam debebat, fidem. Ut refert Scriptura cap 18. Geneſ. *Quo audito Sara riſit poſt oſtium tabernaculi.*

15. *Reſcu'pat.*] Ducta eſt metaphora à ſtatuariis. Nam *ſculpere* hanc artem ſpectat.

16. *Vigilandum in armis.*] Teſte enim Proſpero; *Nunquam bella piis, nunquam certamina deſunt: &, quo cum certet, mens pia ſemper habet.*

17. *Viribus dom.*] Cic. *In morbis corporis, medico exteriori opus habemus, at in animi vitiis remedia ipſa intra nos ſunt.* Quare vires domeſticas vocat prudentiam, ſolertiam, & ejuſmodi virtutes. Qui locus nitide explicat mentem Prudentii.

18. *Si quid trecenti.*] Duo hæc carmina, nihil aliud quam Concilium Nicenum explicant, in quo autoritate epiſcoporum 318. fides firmata fuit, omneſque hæreſes deſtructæ. Ibi namque ſymbolum Nicenum conflatum eſt. Weitzius tamen & Druſius hæc referunt ad litteram T, quæ ſpecies eſt crucis.

19. *Ineffabili.*] Mallem ego: *Parente inenarrabili, atque uno ſatus*, ut Mſſ. Reg. Non enim pyrrichium admittunt iambi. Giphanius tamen, & Heinſius alteram ſcripturam amplexi ſunt: ita ut pes quartus ſit dactylicus eliſione excluſâ.

20. *Prolis.*] Bonorum operum ſcilicet, quæ anima virtute Spiritus ſancti gignit: unde merito proles animæ dicuntur.

Faciet perenni fertilem de ſemine
Tunc ſera [21] dotem poſſidens puerpera,
Hæręde digno patris implebit domum.

INTERPRETATIO.

jugi conjuncta piis amplexibus, diu ſterili bonorum operum. Jam facta ſerò fertilis implebit domum Dei digno harede.

NOTA.

21. *Dotem.*] Quia ex hiſtoriâ ſuperius enarrata infert ſenſum allegoricum. Omnia verba nobis ſunt exponenda. Per dotem igitur intelligit innocentiam, quam doti dixerat Deus, cum ipſam creavit, Domum, eot ſcilicet, templum Dei. Denique digno hærede, bonis operibus, ut mox dicebam.

AURELII PRUDENTII
CLEMENTIS
PSYCHOMACHIA.

[1] CHRISTE, graves hominum ſemper miſerate labores,
Qui patriâ virtute [2] cluis propriâque, ſed unâ,
(Unum namque Deum colimus [3] de nomine trino
Non tamen & ſolum, quia tu Deus ex Patre, Chriſte)
Diſſere Rex noſter, quo milite pellere culpas
Mens armata queat noſtri de pectoris antro:
Exoritur quoties turbatis ſenſibus intus

INTERPRETATIO.

O *Jeſu*, qui *ſemper miſertus es acerborum laborum generis humani*, *qui ſplendes*, *& tua*, *& virtute Patris*, quæ eſt *eadem* ; *ſiquidem confitemur unum Deum in tribus Perſonis : non tamen eſt una* perſona, *nam*, ô *Jeſu.*, *es Deus* procedens *à Patre. Jam memora*, ô *Rex noſter*, *quibus armis anima inſtructa evellat libidines ex imo noſtri cordis. Quoties intus concitatur tumultus motibus commo-*

NOTÆ.

1. *Chriſte, graves hominum ſemper miſerate labores.*] Æmulatus eſt illud Maronianum. 6. Æn. v. 56. *Phœbe, graves Troiæ ſemper miſerate labores!*

2. *Cluis.*] Splendes. Cic. de Claris Orat. *Tum duo Capiones multum cluentes conſilio, & linguâ, plus authoritate tamen, & gratia ſublevabant.* Sed & alios præterea ſignificatus habet : de quibus Lexica conſulenda.

3. *De nomine trino.*] Non, *de nomine utroque*; Licet de Deo Patre & Filio tantum agat hîc loci.

Seditio, atque animam [4] morborum rixa fatigat,
Quod tunc præſidium pro libertate tuendâ,
Quæve acies furiis inter præcordia mixtis,
Obſiſtat meliore manu. [5] nec enim, bone ductor,
Magnarum virtutum inopes, [6] nervíſque carentes
Chriſticolas vitiis populantibus expoſuiſti.
Ipſe [7] ſalutiferas obſeſſo in corpore turmas
Depugnare jubes: ipſe excellentibus armas
Artibus ingenium, quibus [8] ad ludibria cordis
Oppugnanda potens tibi dimicet, & [9] tibi vincat.
Vincendi præſens ratio eſt; ſi comminus ipſas
Virtutum facies, & colluctantia contrà
Viribus infeſtis liceat portenta notare.

FIDES ET [10] IDOLOLATRIA.

[11] PRIMA petit campum, [12] dubiâ ſub ſorte duelli,
Pugnatura Fides, agreſti [13] turbida cultu,

INTERPRETATIO.

tis, & repugnantia appetituum vexat animam. Quæ tunc adhibenda *ſint præſidia, ut retineat libertatem, aut quis exercitus militum fortiorum opponendus ſit motibus exiſtentibus è corpore. Neque enim, rector ſapientiſſime, objeciſti vitiis evertentibus omnia Chriſtianos deſtitutos validis viribus, & imparatos à robore. Jubes ipſe catervas ſalutares opitulari cordi oppreſſo undique. Inſtruis ipſe animam optimis facultatibus, queis ſat valida ad vincendas inanes* cogitationes *cordis pugnet pro te, & ſuperet. Modus vincendi erit manifeſtus, modo* mihi *ſit fas ponere ob oculos ipſam formam virtutum, &* deformitatem *vitiorum.*

** Fides prima deſcendit in certamen, tentatura ſortem ancipitem belli, inculta, or-*

NOTÆ.

4. *Morborum.*] Animi motuum. Ægreſcit enim animus, ac debilitatur appetitu.

5. *Nec enim, bone ductor.*] Ibi agit adverſus Simonidem, qui Deum, quòd homines tot tantiſque libidinibus ſubjeciſſet, nobis invidiſſe aſſerebat.

6. *Nervis.*] Viribus. Cic. pro Pomp 17. *Vectigalia nervos reipub. ſemper duximus.*

7. *Turmas ſalutiferas.*] Virtutes, quarum actibus evellimus habitus vitiorum.

8. *Ludibria cordis.*] Inanes animi cogitationes, quæ nos illudunt.

9. *Tibi vincat.*] Id Chriſti laudi non parum conducit, quòd homo, nixus ipſius gratiâ, perverſos refrænet appetiens.

10. *Idololatria.*] εἰδωλολατρεία ſimulachrorum cultus; ab εἴδωλον ſimulachrum, & λατρεία cultus.

11. *Prima.*] In certamen committit Chriſtianam Religionem, atque Gentilium impietatem, culturamque Deorum.

12. *Dubiâ.*] Non quòd victoria dubia ſit fortiter pro fide pugnanti, ſed ad naturam reſpexit, in quâ fortuna plerumque dominari ſolet. Unde Cicero pro Milone: *Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui ſæpe ſpoliantem jam & exultantem evertit, & perculit ab abjecto.*

13. *Turbida.*] Non quidem per aliquam perturbationem animi in pugnam deſcendit, ſed exarmata, & nuda, utcunque illam ſors offendit, ſola ſui fiducia ad primum inſtantis pugnæ clamorem concurrit. Unde addit, *cultu agreſti*, nempe ſimplici, atque inornato.

Nuda humeros, intonſa comas, exerta lacertos.
Namque repentinus laudis calor ad nova fervens
Prælia, nec telis meminit, nec tegmine cingi:
Pectore ſed fidens valido, membriſque retectis
Provocat [14] inſani frangenda pericula belli.
Ecce laceſſentem collatis viribus audet
Prima ferire Fidem veterum cultura Deorum.
Illa hoſtile caput, [15] phalerataque tempora [16] vittis
[17] Altior inſurgens labefactat, & ora cruore
De pecudum ſatiata ſolo applicat, & pede calcat
Eliſos in mortem oculos: animamque malignam
Fracta intercepti commercia gutturis arctant,
Difficilemque obitum ſuſpiria longa fatigant.
Exultat victrix legio: quam mille coactam
[18] Martyribus Regina Fides animarat in hoſtem,
Tunc fortes ſocios partâ pro laude coronat
Floribus, ardentique jubet veſtirier [19] oſtro.

PUDICITIA, ET LIBIDO.

Exin gramineo in campo concurrere prompta
Virgo Pudicitia ſpecioſis fulget in armis:

INTERPRETATIO.

natu ſimplici, habens *humeros nudos, capillos promiſſos, brachia denudata. Nam agitur cupiditate* tam *ſubita gloria, & deſyderio novi certaminis*, ut ſit *oblita arripere enſem, & clypeum. Verum fidens forti animo aggreditur membris nudatis pericula belli graviſſimi ipſi ſuperanda. Tum Idololatria prima non dubitat conferre vires* in unum, *& percutere fidem provocantem. Fides vero alte inſurgens perfringit cervicem adverſariæ, & tempora decorata faſciis, & proſternit humi ora cruenta ſanguine victimarum, & conculcat pedibus oculos effuſos tenebris mortis. Ductus interclusi gutturis fracti obſtruunt animam ſceleſtam, & ægra ſuſpiriis augent dolores mortis. Turma plurimorum martyrum collecta, quas Fides Regina incitarat in idololatriam, gaudens triumphantes. At* Fides *vincit* ſertis *floreis comites magnanimos pro gloriâ adeptâ, & jubet veſtiri purpurâ ſplendenti.*

* *Exinde pudicitia virgo reſplendens armis lucidis, & parata ad confligendum,*

NOTÆ.

14. *Inſani belli.*] Ita Virg. lib. 7. v. 461. *Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli.*

15. *Phalerataque.*] Ornata. Nam phaleræ equorum ſunt ornamenta, præſertim in capite. Nonnunquam tamen pro virorum nobilium ornamento ſumuntur. Tit. Liv. lib. 9. ab urbe tradit comitia Ædilitia Cn. Flavii tantum habuiſſe indignitatis, *ut plerique aureos annulos, & phaleras deponerent.*

16. *Vittis.*] Vitta faſcia eſt, quâ circum capita antiqui aliquid religabant.

17. *Altior inſurgens.*] Tale illud Virg. lib. 12. *Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem altior inſurgens.*

18. *Martyribus.*] Quorum ſanguis ſemen fuit Chriſtianorum.

19. *Oſtro.*] Purpurâ, quæ fit è ſanie oſtrei, ſive conchylii, qui murex appellatur. Una rubra, alia violacea. Vide pag 266. not. 288.

Quam [20] patrias ſuccincta faces [21] Sodomita Libido
Aggreditur, [22] piceamque ardenti ſulphure pinum
Ingerit in faciem, pudibundaque lumina flammis
Appetit, & tetro tentat ſuffundere fumo:
Sed dextram Furiæ flagrantis, & ignea diræ
Tela [23] lupæ [24] ſaxo ferit imperterrita virgo,
Excuſſaſque ſacro tædas depellit ab ore.
Tunc exarmatæ jugulum meretricis adacto
Transfigit gladio. calidos vomit illa vapores,
[25] Sanguine concretos cœnoſo: ſpiritus inde
Sordidus exhalans vicinas polluit auras.
[26] Hoc habet, exclamat victrix Regina: ſupremus

INTERPRETATIO.

petit campum gramineum. Libido civis Sodomæ tenens faces patrias illam oppugnat, & ferit illius vultum tæda manante picem accenſam, & invadit igne oculos pudicos, & conatur ſuffocare fumo fœdo. Aſt intrepida pudicitia percutit ſaxo manum furiæ furentis, & tela inflammata infamis meretricis, nec non removet à ſacro ſuo *vultu faces repulſas. Tum transverberat enſe immiſſo collum ſcorti deſtituti armis. Libido emittit halitus igneos & commixtos cruore fœdo. Halitus teter emiſſus* ex *ſordibus per vulnus, inficit aëra propinquum. Pudicitia victrix, habet hoc* vul-

NOTÆ.

20. *Patrias faces.*] Duo notanda ſunt. 1. Poëta, quod veteres finxerint Furias armatas facibus, quibus agitant, & inſectantur impios, ut tradit Ovid. lib. 4. Metam. *Nec mora Tiſiphone madefactum ſanguine ſumit importuna facem* Libidini non ſecus ac Furiæ tribuit facem. 2. Patrias vocat: nam tinctæ erant bitumine ſulphureo, quod exſudat Aſphalites lacus, ad quem erat ſita Sodoma.

21 *Sodomita libido.*] Libido incola Sodomæ; ob nefandæ libidinis crimina Sodoma igne conſumpta eſt, ac nullibi libido tam ſupremum habuit imperium. 2. Ut annotat Ant. Nebriſſ. Sodomita male dicitur pro fœminino; nam ut formatur à Græcis, licet ea vox ſit Hebræa, ponendum eſt Sodomitis Sodomitidis

22. *Piceam*] Picea pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta. Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat, atque frigora, feralis arbor, ac regis virens; hæc plurimam reſinam fundit.*

23 *Lupa*] Meretricis. Hac voce utebantur antiqui, unde lupanaria. Juven. *Ite, quibus grata eſt picta lupa barbara mitrâ.*

24. *Saxo ferit.*] Quaſi diceret conſtantiâ. Aptiſſimaque ea eſt antitheſis. Nam, ut ſulfureas faces tribuit libidini, quibus mens hominum uritur; ita tribuit caſtitati conſtântiam, quâ manet immota velut ſaxum, cum eam ſenſus alliciunt ad voluptatem.

25, *Sanguine concretos.*] Commixtos. Virg. 2. Æneid. *Squalentem barbam, concreto ſanguine crines.*

26 *Hoc habet.*] Recentiores, *hoc tibi habe*, ſed aſſentior iis, qui, *hoc habet*, legunt. Et poëticum magis, & ab antiquis magis uſurpatum. Virg. lib 12 Æneid. *Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: hoc habet, hæc melior magnis data victima divis.* Servius id explicat, *habet vulnus lethale.* Vox illa eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adverſario ſic inſultabat. Senec. in Agamemn. & Hercule Oeteo: *Habet, peractum eſt.* Terentius in Andr. *Certe captus eſt habet.* Quod Donatus per, *vulneratus eſt*, reddidit.

Hic

Hic tibi finis erit: ſemper proſtrata jacebis:
Nec jam mortiferas audebis ſpargere flammas
In famulos famulaſve Dei: quibus intima caſti
Vena animi ſolâ fervet de [27] lampade Chriſti.
Tene; ô vexatrix hominum, potuiſſe reſumptis
Viribus extincti capitis recaleſcere flatu?
Aſſyrium poſtquàm thalamum cervix [28] Holofernis
Cæſa, Cupidineo madefactum ſanguine lavit,
Gemmantemque torum [29] mœchi ducis aſpera Judith
Sprevit, & inceſtos compeſcuit enſe furores,
Famoſum mulier referens ex hoſte trophæum,
Non trepidante manu vindex mea cælitùs audax.
At fortaſſe [30] parum fortis matrona [31] ſub umbrâ
Legis adhuc pugnans, dum tempora noſtra figurat,
Vera quibus virtus terrena in corpora fluxit,
Grande [32] per infirmos caput exciſura miniſtros.
Numquid & intactæ poſt partum virginis ullum
Fas tibi jam ſupereſt? poſt partum virginis, ex quo
Corporis humani naturam priſtina origo

INTERPRETATIO.

nus, inquit; is erit ultimus dies tua vitæ ſemper manebis profligata humi; nec poteris inpoſterum inflammare igne noxio ſervos Dei, & ſervas, quorum pectus intimum incenditur uno amore caſti Jeſu. Tu ne, ô inimica hominum, potuiſti reviviſcere, & renaſci ex halitu capitis mortui, obtruncato Holoferne, qui commaculavit cubile Aſſyrium aſperſum ſanguine; & caſta Judith contempſit lectum rigentem gemmis principis adulteri, & inhibuit ejus furorem impudicum allata illi neco. Vidua adjuta auxilio *divino reportans manu intrepida* hanc *inſignem victoriam ex hoſte me aſſeruit* in libertatem *Sed Judith dimicans* tempore *legis umbratilis, quæ adumbrabat hoc tempus* veræ legis, *ubi virtus ſolida, amputatura per imbelles miniſtros caput robuſtum* diaboli, *fluxit in corda hominum, forte non ſatis habuit virium? Aſt ulla-ne tibi manſit poteſtas, poſt partum Maria integra? Poſt partum,* inquam, *Maria, quæ partu vetus origo corporis humani mutavit conditionem,*

NOTÆ.

27. *Lampade Chriſti.*] Amore. Juven *Nec pharetris Veneris macer eſt, aut lampade fervet.*

28. *Holofernis.*] Nomen eſt Perſicum. Is erat princeps militiæ Nabuchodonoſori.

29. *Mœchi ducis.*] Qui volebat eſſe mœchus. Ut Virg. lib. 4. Æn. v 536. *Quos ego ſum toties jam dedignata maritos.*

Judith.] Id eſt, laudans Deum, à Judah laudare. Hanc fuiſſe nobilem viduam, opibus potentem, caſtam, Bethuliæ incolam quis neſcit. Sat Biblia ſacra c. 13. lib. Judith, exponunt quâ arte vino pleni Holofernis caput acinace præciderit, & patriam liberarit obſidione.

30. *Parum fortis.*] Quia ſub lege veteri pudicitia non tantopere commendabatur.

31. *Sub umbrâ legis.*] Secundum verba Pauli ad Corinth. *Omnia in figurâ contingebant illis.*

32. *Per infirmos.*]Idem Paulus: 1. Cor. cap. 1. *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.*

Deſeruit, carnemque novam vis ardua ſevit,
Atque innupta Deum concepit femina Chriſtum,
Mortali de matre hominem, ſed cum Patre Numen.
Inde omnis jam [33] diva caro eſt [34] quæ concipit illum,
[35] Naturamque Dei conſorti fœdere ſumit:
Verbum quippe caro factum, non deſtitit eſſe,
Quod fuerat, Verbum, dum carnis glutinat uſum,
Majeſtate quidem non degenerante per uſum
Carnis, ſed miſeros ad nobiliora trahente.
Ille manet, quod ſemper erat, quod non erat, eſſe
[36] Incipiens. nos, quod fuimus, jam non ſumus, aucti
Naſcendo in melius: [37] mihi contulit, & ſibi manſit.
Nec Deus ex noſtris minuit ſua: ſed ſua noſtris
Dum tribuit, noſmet dona ad cæleſtia vexit.

INTERPRETATIO.

& vis divina induit ſe carne humana; Mariaque expers thalami peperit Jeſum Deum, qui eſt *homo mortalis*, quod ſit natus *ex femina*, quique *idem eſt cum Patre, Deus. Hinc caro omnium* hominum, *quæ peperit illum, eſt* facta parti ceps *divinitatis, & eſt evecta communi ſocietate* veluti *ad naturam Dei. Nam ſecunda perſona Trinitatis homo facta eſt; ſed ea dum ſe conglutinat humanitati, non deſinit eſſe* Deum, *ut erat ante. Vſus carnis non mutavit in deterius divinitatem, ſed evehit* homines *miſeros ad ſublimiora. Chriſtus incipiens eſſe* id, *quod non erat, manet* id, *quod erat ab æterno. Nos vero* homines *non ſumus nunc* id, *quod fuimus,* ſed *accepimus nobiliorem conditionem;* & *naſcendo nobis dedit, & ſervavit ſua* omnia *Nec ſua* divinitas *paſſa eſt detrimentum noſtrâ* naturâ *aſſumptâ; ſed, dum ſua* divinitate *ornat noſtram naturam, nos evehit ad dona cæleſtia.*

NOTÆ.

33. *Diva caro eſt.*] Mihi hoc legenti venit in mentem D Hieron. locus plane ſimilis lib. 2. contra Jovinian. *Verbum caro factum eſt, ut nos tranſiremus in verbum de carne.*

34. *Quæ concipit illum.*] Non ad ſolam Mariam, quæ vere Jeſum concepit ea referuntur: ſed ad omnem ſpeciem, ut philoſophice loquar; ſiquidem cum illa natura humana ſit univerſalis, eadem, ſi in uno individuo ad divinitatem evehitur, evehitur & in aliis; non tamen eo modo, quo Monophyſitæ explicabant, nam in Chriſto naturam humanam de ſtructam eſſe exiſtimabant, atque poſt incarnationem homines contendebant eſſe deos.

35 *Naturam ſumit.*] Agit adverſus Photinianos, ac Samoſatenos, qui Chriſtum merum eſſe hominem aſſerebant. 2. Refutat Carpocratem, Ebionem, Cetinthum, qui Jeſum, ex Joſephi & Mariæ conjugio ceterorum more progenitum docere. 3. Oppugnat ſententiam Tertulliani, atque Antidicomarianitarum, qui credebant Mariam non fuiſſe poſt partum virginem.

36. *Incipiens.*] Id eſt, de novo factus homo, carnem accipiens, remanet Deus, ut erat ab æterno: nec ſeſe divina eſſentia ſpoliavit, dum ſe conglutinavit naturæ humanæ. Econtrà nos jam non ſumus peccatores, & ſervi dæmonis, ſed cohæredes Chriſti.

37. *Mihi contulit, & ſibi manſit.*] Hinc Auguſt. ſerm. 5. de Tempore: *Accedens ad nos per id, quod aſſumpſit ex noſtro; & liberans nos per id, quod manſit in ſuo.*

Dona hæc ſunt, quòd victa jaces, lutulenta Libido,
Nec mea poſt Mariam potis es perfringere jura.
Tu princeps ad mortis iter, tu janua lethi
Corpora commaculans, animas in [38] Tartara mergis.
Abde caput triſti jam [39] frigida peſtis abyſſo:
Occide, proſtibulum; [40] manes pete: claudere [41] Averno:
Inque tenebroſum [42] noctis detrudere fundum.
Te volvant ſubter [43] vada flammea, te [44] vada nigra,
Sulphureuſque rotet per ſtagna ſonantia vortex.
Nec jam Chriſticolas [45] Furiarum maxima tentes:
Ut purgata ſuo ſerventur corpora Regi.
Dixerat hæc, & læta Libidinis interfectæ
Morte Pudicitia gladium [46] Jordanis in undis
Abluit infectum: ſanies cui rore rubenti

INTERPRETATIO.

Eſt munus Dei, *quod ſis debellata, ô immunda Libido, nec quoas poſt* partum *Mariæ violare mea jura. Tu dux ad viam peccati, tu januæ mortis animarum mergis eas in inferos implens corpora ſordibus. Jam abſconde caput, ô peſtis funeſta, in barathrum tenebroſum. Morere, ô meretrix, pete Tartara, claudere* in *averno, & deſcende ad obſcura loca noctis. Te Phlegeton flammeus abſorbeat. Te amnis erebi, & avernus ſulphureus ambiant te aquis ſonantibus; nec jam, ô peſſima Eumenidum, ſollicites Chriſtianos; ut ſerviens ſuo Deo corpora munda. Ubi hæc dixit Pudicitia alacris* ob *mortem Libidinis peremptæ lavit aquis Jordanis gladium madefactum.*

NOTÆ.

38. *Tartara.*] Locus profundiſſimus inferorum, ubi ſontes plectuntur. *Libido* autem, inquit Cyprian lib. 2. epiſt. 2. *Arridet ut ſæviat: blanditur, ut fallas; illicit, ut occidat.*

39. *Frigida*] Alii *fervida.* Ut ut eſt, utrumque libidinis effectum ſpectat. Frigida vocatur, quod crudelius venenum ac magis præſentaneum frigidum eſt. Ita Lucan. *gelidas peſtes*, appellat ſerpentes peſtiferos.

40. *Manes.*] Animi ſunt ſoluti à corporibus. Aliquando autem pro loco ipſo inferorum, aut potius pœnis. Virg. 6. Æn. 743. *Quiſque ſuos patimur manes.*

41. *Averno.*] Avernus, lacus Campaniæ inter Baias, & Puteolos, quem locum Plutoni dicatum, & inferorum limen eſſe rudis vetuſtas ſcripſit. Unde & pro ſede inferorum à poëtis uſurpatur.

42. *In fundum noctis.*] In imum inferorum. Virgil. *Pallentes umbras erebi, noctemque profundam.* Quare quidam finxere noctem ex erebo natam. *Erebo creata fuſcis crinibus nox, te invoco.*

43. *Vada flammea.*] Phlegetontis undas intelligit. Fluvius eſt infernalis flammis æſtuantibus rapidus. Virg. 6. *Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis tartareus Phlegeton, torquetque ſonantia ſaxa.*

44. *Vada nigra.*] Vada erebi. Nam vulgo pro obſcuriori inferni parte ſumitur: *Imas erebi deſcendit ad umbras.*

45. *Furiarum.*] Tres memorantur à Poëtis: Alecto, Tyſiphone, & Megæra. Furiæ etiam ſignificant tres animi affectus, qui homines in omnia facinora præcipites agunt: quorum ira ultionem deſiderat, cupiditas opes, libido voluptates.

46. *Jordanis.*] Fluvius Palæſtinæ maximus in Cœleſyriâ apud Cæſaream Philippi. Illius aquæ ſunt Chriſti baptiſmate conſecratæ. Adi p. 1 n. 11. & p. 435. n. 234.

Hæſerat, & nitidum macularat vulnere ferrum.
Expiat ergo aciem fluviali docta lavacro
Victricem victrix, abolens [47] baptiſmate labem
Hoſtilis juguli: nec jam contenta piatum
Condere vaginæ gladium, ne [48] tecta rubigo
Occupet ablutum ſcabroſâ ſorde nitorem,
[49] Catholico in templò divini fontis ad aram
Conſecrat, æternâ ſplendens ubi luce coruſcet.

PATIENTIA, ET IRA.

Ecce modeſta gravi ſtabat Patientia vultu,
[50] Per medias immota acies varioſque tumultus,
Vulneraque & rigidis vitalia pervia pilis
Spectabat [51] defixa oculos, & lenta manebat.
Hanc procul Ira tumens, ſpumanti fervida rictu,
Sanguinea intorquens ſuffuſo lumina felle,
Ut belli [52] exortem, teloque & voce laceſſit,

INTERPRETATIO.

Huic roranti ſanguine adhæſerat putridus humor, & decoloraverat cruore *vulneris nitens ferrum. Quare virgo ſolers, & victrix abſtergit undis fluvii* Jordanis *mucronem, eluens hac immerſione ſordes juguli libidinis. Nec tum ipſi fuit ſatis recondere in vaginam enſem purgatum*; ſed, *ne ferrugo occulta obſcuret ſordida ærugine nitorem* enſis *politi*, illum *ſuſpendit ad aram in templo conſecrato Chriſto* prope *ſacrum Jordanem, ubi reſplendens fulgebit gloriâ perenni.*

* *Patientia modeſta ſtabat vultu conſtanti; & immobilis per medias turmas, & varios metus cernebat oculis dejectis* in terram *ſaucios, & pectora perfoſſa ſagittis duris, & perſtabat immobilis. Ira impos, & ardens ore emittente ſpumas volvit oculos ſanguineos bile admixtâ, & provocat armis & verbis* patientiam *quaſi immunem*

NOTÆ.

47. *Baptiſmate.*] Ablutione, cùm baptiſma formetur à verbo βάπτω mergo. Alludit tamen ad baptiſmatis ſacramentum, quo peccatum originale abluitur.

48. *Tecta rubigo.*] Vulgata Scriptura hæc fuit: licet hoc carmen dictionis correptæ vitio, ut quidam putant, laboret. Rubigo enim tum apud ipſum poëtam alibi, tum apud Virgilium, Propertium, Ovidium primam producit. *Exeſa inveniet ſacra rubigine pila.* Martialis tamen, modo illud epigramma lib.2. huic poëtæ tribui poſſit, dixit. *Veteris ore aliter, nimiaque rubigine captus.* Non ergo; *condere vaginâ gladium, ne ſorde latenti occupet ablutum rubigo ſcabra nitorem*, ponendum eſſe cenſui.

49. *Catholico in templo.*] More veterum qui, ſicubi res bene proceſſiſſet foris, reverſi incolumes, arma ſoliti ſunt ſuſpendere in fanis Deorum. Horat. 1. epiſt. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro.*

50. *Per medias immota acies.*] Hùc ſpectat Cyprian. locus lib. 1. epiſt. 3. *Manere debet apud nos Fides robur immobile, & ſtabilis atque inconcuſſa virtus contra omnes incurſus atque impetus oblatrantium fluctuum, velut petra objacentis fortitudine & mole debet obſiſtere.*

51. *Defixa oculos.*] Quod ipſum conſtantiæ ſignum eſt. Virg. 6. Æn. *Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.* De Ira p. 167. n. 45.

52. *Exortem*] Exors illo loco idem ſignificat ac immunis. Tit. Livius dixit *exortem amicitiæ, culpæ exortem.*

Impatienſque moræ [53] conto petit: increpat ore,
Hirſutas quatiens galeato in vertice [54] criſtas.
En tibi Martis, ait, ſpectatrix libera noſtri,
Excipe mortiferum ſecuro pectore ferrum:
Nec doleas, quia turpe tibi gemuiſſe dolorem.
Sic ait, & ſtridens ſequitur convitia pinus
Per [55] tenues criſpata Notos, & certa ſub ipſum
Defertur ſtomachum, rectoque illiditur ictu:
Sed reſilit duro [56] loricæ excuſſa repulſu.
[57] Provida nam Virtus conſerto adamante [58] trilicem
Induerat thoraca humeris, ſquamoſaque ferri
Texta per [59] intortos commiſerat undique nervos.

INTERPRETATIO.

belli & otioſam; *atque impatiens moræ ferit hanc haſtâ, & laceſſit dictis, quaſſans criſtas impoſitas galea, qua ipſius caput tegebatur. En tibi, dixit, ô quæ otioſum in meram bellum ſpectas, accipe corde intrepido vulnus lethale: nec edas gemitum, nam tibi* eſſet *probroſum fleviſſe præ dolore. Fatur talia: &* telum *pineum vibratum per levem aërem volat* cum *ſtridore, nec fruſtratum percutit ipſum ſtomachum, & contundit ictu non deflexo* in aliam partem. *At reſultat repulſum conflictu fortis armaturæ. Nam patientia comparans ſe ante ad pugnam ſumpſerat loricam triplicem adamante intexto, & conſerverat undique nervis intortis* hamos *ferreos contextos in modum ſquammarum.*

NOTÆ.

53. *Conto.*] Contus ſudes eſt, ſive pertica longior, duriorque ad percutiendum apta. Virg. 9 Æn. *Telorum effundere contra omne genus Teucri, & duris detrudere contis.* Unde Contanos milites Vegetius appellat eos, qui iis armis utuntur.

54. *Criſtas.*] Criſta, ad ſimilitudinem coni avium, ſumitur pro cono galeæ. Virg. 9. *Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſque decoram induit.*

55. *Tenues.*] Vulgo *teneros*: ſed *tenues* proprium eſt ventorum epitheton. Virg. 5. Æneid. *Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo, ſignavitque viam flammis, tenueſque receſſit conſumpta in ventos.*

56. *Lorica repulſu.*] Lorica, tunica quædam eſt, ac munimentum pectoris in bello, quæ quia primùm è loris, & coriis fiebat, lorica dicta eſt. Contexta deinceps ex laminis ferreis, tum annulis ſibi invicem inſtar hamorum compactis; denique ſquamis etiam ferreis, aut laminæ, aut corio conferrim inſertis. Varro: *Lorica, quod è loris de corio crudo pectoralia faciebant, poſtea ſuccenderunt Galli è ferro ſub id vocabulum ex annulis tunicam ferream.*

57 *Provida virtus.*] Nam, ut ait Tertull. *Nihil impatientia ſuſceptum, ſine impetu tranſigi novit: nihil impetu actum, non aut offendit, aut corruit, aut præceps abiit.*

58 *Trilicem.*] Deducitur à *licia liciorum*, quæ fila ſunt, quibus in telis textores implicant ſtamina. Ovid. *Tunc cantata tenet cum fuſco litia plumbo.* Atque idem eſt, ac quod conſtat ex tribus liciis, unde trilicem dicimus veſtem. Interdum tamen accipitur trilix pro triplici Virg. 3 Æn. *Loricam conſertam hamis auroque trilicem.* Valer Flacc 2. Argon. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua ſtomachi ſecreta ferit.*

59. *Intortos nervos.*] Veteres ad majorem loricæ ſecuritatem nervos hamis ferreis interponebant.

Inde quieta manet Patientia fortis ad omnes
Telorum nimbos, & [60] non penetrabile durans:
Nec mota eſt jaculo monſtri ſine more furentis,
Opperiens propriis perituram viribus Iram:
Scilicet indomitos poſtquàm ſtomachando lacertos
Barbara bellatrix impenderat, & jaculorum
Nube ſupervacuâ laſſaverat irrita dextram,
Cùm ventoſa levi cecidiſſent tela volatu,
Jactibus & vacuis haſtilia fracta jacerent:
Vertitur ad capulum manus improba, &, enſe coruſco
Connixa in plagam, dextra ſublimis ab aure
Erigitur, mediumque ferit [61] librata cerêbrum.
Ærea ſed caſſis cocto formata metallo
Tinnitum percuſſa refert, aciemque retundit
Dura reſultantem: frangit quoque [62] vena rebellis.
Illiſum chalybem, dum cedere neſcia [63] caſſos
Excipit aſſultus, ferienti & tuta reſiſtit.

INTERPRETATIO.

Quæ thorace induta *patientia ſtat tranquilla, fertis contra omnem copiam telorum, & manet invulnerata. Non* fuit *territa pilo ira nimium vecordis:* ſed *expectavit donec illa periret ſua manu. Nempe poſtquam heſtis impia* conſumpſit *barbaro furere vires indomitas, ac fruſtra fatigavit manum inutilem tot telis, jaciendis fruſtra; cùm ſagitta levis cecidiſſent volatu caſſo, & haſta lacerata conjectu irrite jacerent, accipit ſceleratâ manu gladium, & attollens ſe ſublimem à dextra parte, ut graviorem ictum imponeret nudo enſe, & librans manum verberat medium caput. Verum galea* Patientiæ *ænea*, & *conſtata metallo purgato flammis inſonat percuſſa, atque hebetat* ſuâ *duritie laminam* enſis *diſſilientis: itaque galea reſiſtens* ictui *frangit enſem impactum; nam ea neſcia perforari repellit ictum, & tuta obſiſtit iræ aſ-*

NOTÆ.

60. *Non penetrabile durans.*] Hic interpretes valde laborant, præcipueque Ant. Nebriſſenſis, qui fatetur ingenue genus pro genere poſuiſſe Prudentium. Conſtat enim, *non penetrabile durans*, referri ad patientiam. Ne tamen id, quod ipſi pueri callent à primis annis, ignoraſſe poëtam velimus; mihi videtur hunc locum non unum pati ſenſum. Ac primo quidem, *non penetrabile durans*, telum dicemus, id eſt tolerans, ſuſtinens, excipiens ita telum in ſe contortum, ut eo non penetretur. Ut Horat. lib 1. carm. Ode 14. *Vix durare carina poſſunt imperioſius æquor.* Quod ſane non alienum eſt à mente Prudentii. Deinde Virg. aliique optimi Scriptores per ellipſim dixere, *Varium & mutabile ſemper femina*, *Triſte lupus ſtabulis*; ſcilicet negotium.

61. *Librata.*] Virg. & Ovid. verbo *librare* utuntur pro *conjicere*, *jaculari*. Virg. lib. 9. Æn. *Hoc acrier idem ecce aliud ſumma telum librabat ab aure.* Ovid. 2. Metam. *Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure miſit in aurigam.*

62. *Vena.*] Quòd ex venis terræ effoditur æs. Cic. 2. de Nat. Deorum. *Nos æris, argenti, auri venas penitus abditas invenimus.*

63. *Caſſos.*] Utrum caſſis neſcia ponendum ſit, an caſſos aſſultus, dubitari poteſt, elige.

Ira, ubi truncati mucronis fragmina vidit,
Et procul in partes enſem crepuiſſe minutas;
Jam capulum retinente manu ſine pondere ferri,
Mentis inops ebur infelix decoriſque pudendi
[64] Perfida ſigna abicit, monimentaque triſtia longè
Spernit, & ad proprium ſuccenditur effera lethum:
Miſſile de multis, quæ fruſtra ſparſerat, unum
Pulvere de campi perverſos ſumit in uſus:
Raſile figit humi lignum, ac ſe cuſpide verſâ
Perfodit, & calido pulmonem vulnere tranſit.
Quam ſuper aſſiſtens Patientia, Vicimus, inquit,
Exultans [65] vitium, ſolitâ virtute, ſine ullo.
Sanguinis ac vitæ diſcrimine. lex habet iſtud
Noſtra genus belli, Furias omnemque malorum
Militiam, & rabidas tolerando extinguere vires.
Ipſa ſibi eſt hoſtis veſania, ſeque furendo
Interimit, moriturque ſuis Ira ignea telis.
Hæc effata ſecat medias impunè cohortes,
Egregio comitata viro: nam proximus [66] Job
Hæſerat invictæ dura inter bella magiſtræ,
Fronte ſeverus adhuc, & multo vulnere anhelus:

INTERPRETATIO.

ſilentiò. Vt ira aſpexit fruſta gladii mutilati, & enſem ſubſiluiſſe longe in partes perexiguas, inops mentis, dextrâ jam tenente capulum nudatum lamina ferri, deponit inutilem capulum *eburneum, & inſignia perfida decoris pudendi, & rejicit procul indicia acerba* ſuæ ſtragis, *& furibunda parat ſibi necem conſciſcere. Colligit de arena campi in ſuam perniciem unum jaculum ex tot, qua contorſerat fruſtra in* patientiam. Tum *affigit ad terram* illud *levigatum jaculum, & ferro inverſo* in ſemetipſam *perforat ſe, & penetrat pulmonem vulnere, unde ſanguis calidus erupit. Patientia, ſtans ſuper Iræ cadaver, exclamat læta, ſuperavi* hoc *monſtrum fortitudine ſolitâ, ſine periculo mortis, aut vulneris. Ita ſoleo bella gerere ut hoſtes omnes, & vim immenſam malorum ſuperem ferendo & patiendo. Furor ipſe ſibi adverſatur, & furendo ſe deſtruit: atque ira fervens moritur ſuis armis. Dixit hæc*, & *comitata* Job *inſigni viro perrumpit media agmina. Nam Job adhæſerat lateri illius ut magiſtræ invictiſſima tempore belli. Erat adhuc triſtis, & anhelans* ob ni-

NOTÆ.

64 *Perfida ſigna.*] Quia illis non erat fidendum ut-pote falſis, & parvi momenti in certamine.

65. *Vitium.*] Duplicem Philoſophi admittunt iracundiam, quarum una vitioſa eſt, de quâ hîc loquitur poëta; altera autem, quæ prudentiæ ſubjicitur, minime mala, quin etiam manſuetudini proxima eſt. Ariſt. lib. 3. ethic.

66. *Job.*] Ortus eſt ex Eſaü matre Boſra, patre Zara Quintus fuit ab Abraham. Alii, inter quos divus Hieronimus, & Rupertus volunt Hus filium Nachor illum genuiſſe. Ut ut eſt: ſatis eſt ad rem noſtram memoria tenere Job inſigne fuiſſe, ac memorabile exemplum patientiæ.

Sed jam clauſa [67] truci ſubridens ulcera vultu,
Perque cicatricum numerum [68] ſudata recenſens
Millia pugnarum, ſua præmia, dedecus hoſtis.
Illum Diva jubet tandem requieſcere ab omni
Armorum ſtrepitu, captis & perdita quæque
Multiplicare opibus, nec jam peritura referre.
Ipſa globos legionum & concurrentia rumpit
Agmina vulniferos gradiens intacta per imbres,
Omnibus una comes virtutibus aſſociatur,
Auxiliumque ſuum fortis Patientia miſcet.
Nulla anceps luctamen init Virtute ſine iſtâ
Virtus: & vidua eſt, quam non Patientia firmat.

SUPERBIA, ET HUMILITAS.

FORTE per effuſas inflata Superbia turmas
Effreni volitabat equo: quem pelle leonis
Texerat, & validos villis oneraverat [69] armos:
Quo ſe fulta jubis jactantiùs illa ferinis
Inferret, tumido deſpectans agmina faſtu.
[70] Turritum tortis caput accumularat in altum
Crinibus, extructos augeret ut addita [71] cirros

INTERPRETATIO.

mia vulnera: ſed etiam ſubridens vultu triſti, quòd videret *vulnera ſanata, & numerans multitudine ſtigmatum tot certamina devicta multo cum ſudore*, & *ſua trophæa*, quæ erant *opprobria iræ. Diva* patientia *imperat tandem illum requieſcere ab omni tumultu armorum, & augere in duplum ex ſpoliis hoſtilibus omnia* ſibi *erepta* olim, *& referre* bona *permanſura. Ipſa progrediens incolumis inter nimbos* telorum *lethalium profligat hoſtium innumeras legiones, & turmas* ipſi *occurrentes. Fortis patientia ſola comitatur omnes virtutes, & illis fert ſuam opem. Nulla Virtus deſcendit in certamen dubium ſine illa; nam virtus, quam patientia non corroborat, eſt debilis.*

* *Elata ſuperbia forte obequitabat agminibus diſpoſitis* agitans *equum acrem, quem velarat pelle leonis, & illius validis humeris aptarat pilos, ut ipſa ſidens in pelle leonis incederet inſolentius, proſpiciens* infra ſe *faſtu ſuperbo turmas* hoſtiles. *Erexerat in altum caput* extructum *in turrem capillis contortis, ut* illa *coacervatio adjuncta augeret crines extructos, &*

NOTÆ.

67. *Truci vultu ſubridens.*] Significat in illo fuiſſe triſtitiam lætitiæ mixtam.

68. *Sudata recenſens millia pugnarum.*] Statius 5. Thebaid. v. 48. *Dulce loqui miſeris, vetereſque reducere queſtus.*

69. *Armos.*] Armi propriè ſunt humeri quadrupedum. Plin. lib. 11. cap. 39. *Pili equis in juba largi, in armis leoni.* Horat. 2. ſerm. ſat. 4. *Fœcundi leporis ſapiens ſectabitur armos.*

70. *Turritum caput.*] Tale illud Hier. epiſt. ad Demetr. *Quando eras in ſeculo, ea, quæ erant ſeculi, diligebas, polire faciem purpuriſſo, ornare crinem, & alienis capillis turritum verticem ſtruere.*

71. *Cirros.*] Capilli contorti ac proinde criſpati, teſte Nonio, appellantur cirri: *Itaque Ambraciæ primum capillum puerilem demptum, item cirros ad Apollinem ponere ſolent.*

Congeries

Congeries, celſumque apicem frons ardua ferret.
[72] Carbaſea ex humeris ſummo collecta coibat
Palla ſinu, teretem nectens à pectore nodum.
A cervice fluens tenui velamine limbus
Concipit ingeſtas textis turgentibus auras.
Nec minus inſtabili ſonipes feritate ſuperbit,
Impatiens madidis frenarier ora [73] lupatis.
Huc illuc frendens obvertit terga, negatâ
Libertate fugæ, preſſiſque tumeſcit habenis.
Hoc ſeſe oſtentans habitu ventoſa virago,
Inter utramque aciem ſupereminet, & phaleratum
Circumflectit equum, vultuque & voce minatur,
Adverſum ſpectans [74] cuneum: quem milite raro
Et [75] paupertinis ad bella coëgerat armis
Mens humilis: Regina quidem, ſed egens alieni
Auxilii, proprio nec ſat confiſa paratu,
Spem ſibi collegam conjunxerat, edita cujus
Et [76] ſuſpenſa ab humo eſt Opulentia divite regno.

INTERPRETATIO.

frons ſublimis ornaretur altâ criſtâ. Veſtis linea ſubnexa ſummo ſinu demittebatur ex humeris connectens à pectore nodum teretem. Velamen tenue circundatum *limbo pendet à capite, & veſtimentis diſtentis accipit ventos obvios. Quin etiam equus* vix *conſiſtens ſuperbit feritate, impatiens* quod *os regatur freno aſpero. Ferox vertit tergum* modo *huc*, modo *illuc* retrocedens, quia ipſi eſt *adempta poteſtas fugiendi*, &, *habenis compreſſis, turgeſcit. Superbia vana ſeſe jactans hoc habitu ſupereminet utrumque exercitum, & flectit equum inſtratum magnifico, & reſpiciens inſequitur vultu & voce turmas oppoſitas: quos paucos milites*, & inſtructos *armis pauperrimis humilitas vocarat ad ſigna. Ea quidem* eſt *regina, ſed carens copiis auxiliaribus; nec ſatis fidens ſuo apparatu belli ſibi elegerat ſpem auxiliarem: quæ* ſpes *genuit. & ſublevavit è terrâ abundantiam* dominam *regni opulenti.*

NOTÆ.

72. *Carbaſea.*] Carbaſus, teſte Plinio lib. *19* c. *1.* eſt genus lini miræ tenuitatis in Hiſpania repertum. Multi virile eſſe veſtimentum autumant. Virg. lib 8. Æn. *Eum tenuis glauco velabat amictu carbaſus.* Alii muliebre. Valer. Maxim de Æmilia virgine Veſtali. *Quæ adoranto*, inquit, *quum carbaſum, quam optimam habebat, foculo impoſuiſſet, ſubito ignis emicuit.*

73. *Lupatis.*] Lupata, frena ſunt, ita dicta à lupinis dentibus, quia inæquales ſunt; ſive quia duritiam habent lupinorum dentium ſimilem. His frenis utebantur Galli. Horat. 1 Carm. *Gallica nec lupatis temperet ora frenis.*

74. *Cuneum.*] Per tranſlationem ſumitur pro peditum multitudine in cunei formam redacta, quæ in acie anguſtior primò, deinde latior procedit. Tit. Liv. l. 8. *Tanta cæde perrupere cuneos, ut vix quartam partem relinquerent hoſtium.* Virgil. lib 12. *Simul ingens clamor, & omnes turbati cunei.* De Ventoſo pag 428.

75. *Paupertinis.*] Apuleius *Quod oro, fili, paupertinas reculas donas vicinis.*

76 *Suſpenſa ab humo*] Alludit ad conſuetudinem Romanorum, qui infantes recens natos humi collocabant, & deinde ſublevabant. Unde Dea Levana.

Ergo humilem poſtquàm maleſana Superbia mentem
Vilibus inſtructam nullo oſtentamine telis
Aſpicit, in vocem dictis ſe effundit amaris.
 Non pudet ô miſeri, plebeio milite claros
Attentare duces, ferroque laceſſere gentem
Inſignem titulis: veteres cui bellica virtus
Divitias peperit, lætos & gramine colles
Imperio calcare dedit? nunc advena nudus
Nititur antiquos, ſi fas eſt, pellere Reges.
En qui noſtra ſuis in prædam cedere dextris
Sceptra volunt! en, qui noſtras ſulcare [77] novales,
Arvaque capta manu popularier hoſpite aratro
Contendunt; duros & pellere Marte colonos!
Nempe, ô ridiculum vulgus, natalibus horis
Totum hominem & [78] calidos à matre amplectimur artus:
Vimque poteſtatum per membra recentis alumni
Spargimus, & rudibus dominamur in oſſibus omnes.
Quis locus in noſtrâ tunc vobis ſede dabatur,
Congenitis cùm regna ſimul ditionibus æquo
Robore creſcebant? nati nam luce ſub unâ
Et domus & domini paribus adolevimus annis.

INTERPRETATIO.

Poſtquam igitur inſaniens ſuperbia vidit humilitatem veſtitam nullo faſtu armis nullius pretii; reſolvit vocem dictis protervis. Non ne vos pudet, ô miſeri, aggredi militibus contemnendis duces inclytos, & congredi cum hominibus inſignibus; quibus jampridem virtus bellica peperit opes, & dedit regere regiones amœnas gramine? Nunc peregrini pauperes conantur, quod *eſt nefas, dimovere* de poſſeſſione *antiquos dominos.* En illi ſcilicet, *qui concupiſcunt* ut *noſtra regna veniant in ſuam poteſtatem* jure *prædæ.* Ecce, *qui parant exercere noſtros* agros *novales, & ſpoliare arva* nobis *parta bello, cultura* ſuorum *dominorum, ac* denique *extrudere vi fortes hoſpites. O ſane ignavi homunciones. Ego die natalitio recipio ſinu omnes homines, & corpora* adhuc *calida* ſanguine *matris; & infundo in membra pueri* nati *recens firmas vires; & regno in corporibus novis. An vobis fuit aliquod dominium in mea ditione, cum* mea *poteſtas corroborabatur pari ratione ac prædia*, nempe *homines ſimul nato.*

NOTÆ.

77. *Novales.*] Quid ſit novalis non inter ſeſe conveniunt antiqui. Varro lib 4 de Ling. Latin. vult novalem agrum à novando dictum eſſe, nempe qui alternis annis ſeritur. Ita Virg 1 Georg. *Alternis idem tonſas ceſſare novales.* Servius docet novalem eſſe arvum tunc primùm ad ſementem proſciſſum Unde Virg. 1 eclog. *Impius hæc tam culta novalia miles habebit.* Item Servius alio loco dicit *novalia, id eſt nova terra, quæ per ſingulos annos renovatur per ſemina*, cui opinioni multi aſtipulantur. Varronis opinio verior videtur. Ipſique agri, quo non colebantur anno, *reſtiles* appellabantur.

78. *Calidos à matre.*] Juvenalis eodem ſenſu ait, *Modo primos incipientem edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.*

[79] Fx quo plaſma novum, de conſepto paradiſi
Limite progrediens, amplum transfugit in orbem,
Pellitoſque habitus ſumpſit venerabilis Adam;
Nudus adhuc, ni [80] noſtra foret præcepta ſecutus.
Quiſnam iſte ignotis nunc hoſtis ſurgit ab oris
Importunus, iners, infelix, degener, amens:
Qui ſibi tam ſerum jus vindicat, hactenus exul?
[81] Nimirum vacuæ credentur frivola famæ,
[82] Quæ miſeros optare jubet quandoque futuri
Spem fortaſſe boni, lenta ut ſolatia mollem
Deſidiam pigro rerum meditamine palpent.
Quid ni illos ſpes palpet iners, quos pulvere in iſto
Tirones [83] Bellona truci non excitat ære,
Imbelleſque animos virtus tepefacta reſolvit?
Anne Pudicitiæ gelidum jecur utile bello eſt?
An tenerum Pietatis opus ſudatur in armis?
Quàm pudet, ô [84] Mavors, & Virtus conſcia, talem
Contra ſtare aciem, ferroque laceſſere [85] nugas,

INTERPRETATIO.

Nam ex hoc die, *quo primus homo exiens de locis anguſtis paradiſi habitavit vaſtam terram, & Adam vetus induit veſtes pelliceas*, qui eſſet *adhuc nudus, niſi accepiſſet meas leges*, creſcit cum iis. *Quis jam iſte hoſtis moleſtus, ignavus, pauper, vilis, vecors venit à regionibus remotis: qui, hactenus exul, ſibi attribuit jus poſt longum tempus? Non eſt credendum com mentis levis famæ, quæ jubet infortunatos concipere ſpem boni fortè aliquando futuri; ut læta conſolatio blandiatur inerti incuria pigrâ meditatione rerum* proſperiorum. *Nihil mirum* quòd *ſpes ignava occupet homines: quos milites Dea belli non accendit tuba terribili ad iſtam exercitationem* militarem, *& virtus bellica frangit animos timidos. An cor frigidum caſtitatis eſt aptum ad bellum? An exercitia quieta religionis exercentur armis. O Mars, ò milites, quos novi? Quantus* mihi *pudor aggredi has turmas, & certare armis cum*

NOTÆ.

79 *Ex quo.*] Quatuor his verſibus Adami ortum, & peccatum attingit.

80. *Noſtra precepta.*] *Eritis ſicut dii.* Geneſ 2. Quænam major excogitari poteſt arrogantia.

81. *Nimirum.*] Giſelinus hunc locum ita reddit. *Nihil mirum hoſtes noſtros tam eſſe ignavos, & degeneres, cum à levibus, ac frivolis quibuſdam rebus pendeant, in iiſque omnem ſpem ac fiduciam collocent, quas tamen mendaci famâ, ac rumore acceperunt.* Conſtat phraſeos novitatem nimis reddere obſcuram hanc ſuperbiæ irriſionem, & frigidam.

82. *Quæ miſeros optare jubet quandoque futuri ſpem fortaſſe boni.*] Hinc Phædrus: *Gaudium & dolor miſcent totam hominum vitam. Habetque has vices conditio mortalium, ut ex adverſis naſcantur ſecunda.*

83. *Bellona.*] Dea bellorum præſes, Martis ſoror, quæ eidem ad bellum eunti currum, & equos parat. Virg. *Quam conſanguineo ſequitur Bellona flagello.*

84. *Mavors.*] Mars, Deus belli præſes. Mavors à poëtis per epentheſim dicitur, quòd magna vertat. Hic Jovis, & Junonis filius fuiſſe fingitur, vel ut Ovidius fabulatur, ſolius Junonis.

85. *Nugas.*] Homines nihili, nebulones, nugatores. Cic. ad Atticum epiſt 3. lib. 6. *Videatur-ne aut pietatis eſſe mea,*

Et cum [86] virgineis dextram conferre choreîs:
[87] Juſtitia eſt ubi ſemper egens, & pauper Honeſtas:
Arida Sobrietas, albo [88] jejunia vultu,
Sanguine vix tenui Pudor interfuſus, aperta
Simplicitas, & ad omne patens ſine tegmine vulnus,
Et proſtrata in humum, nec libera judice ſeſe
Mens humilis, quam degenerem trepidatio prodit.
Faxo ego, ſub pedibus [89] ſtipularum more teratur
Invalida iſta manus: neque enim perfringere duris
Dignamur gladiis, algenti & ſanguine ferrum
[90] Imbuere, fragilique [91] viros fœdare triumpho.
Talia vociferans, rapidum calcaribus urguet
Cornipedem, laxiſque volat temeraria frenis,
Hoſtem humilem cupiens impulſu umbonis equini
Sternere, dejectamque ſupercalcare ruinam.
Sed cadit in foveam præceps, quam callida fortè
Fraus interciſo ſubfoderat [92] æquore furtim:

INTERPRETATIO.

hominibus nihili, & venire ad manum cum grege virginum. Quas inter eſt Juſtitia indigens omnibus, & Honeſtas mendica, Sobrietas marcida, Fautrix jejuniorum vultu pallido, Pudor vix aſperſus parvo ſanguine, Simplicitas minime verſuta, & objecta omnibus ictibus, nullum habens *tegumentum, & Humilitas jacens humi, & ſubdita ſponte ſuâ, quæ degenerat ob timorem. Faciam ego* ut *iſta cohortes debiles conculcentur pedibus quaſi ſtipula. Haud equidem dignamur ferire duris enſibus, & tingere ferrum ſanguine ignavo, & dedecorare meos milites victoria tam facili. Dicens ea admovet calcaria equo veloci, & inconſulta volitat laxis habenis, optans evertere Humilitatem impulſu pectoris equi, & comprimere pede hoſtem jacentem. At feſtinans labitur in foſſam, quam Fraus callida forte percuſſerat clam*

NOTÆ.

fratrem, aut diligentia, nugarum aliquid relinquere. Quo loco de Meſſinio levi homine loquitur. Et eâdem epiſtolâ paulo poſt. *Quid eſt igitur quod laborem? Amicos habes, meras nugas, M. Scaptium;* hoc eſt leves homines, & quos amicorum numero Brutus habere non debeat.

86. *Virgineis.*] Quòd Pudicitia, Pietaſque finguntur virgines ac pinguntur. Vel, ſi mavis, ſuperbia objicit Humilitatis militibus, quòd præſeferant habitum, vires, & debilitatem mulierum.

87. *Juſtitia egens.*] Unde illud: *Juſtiſſimus eſſe qui volet, exiguas ſemper habebit opes.*

88. *Jejunia.*] Quidam, *Jejunaque vultu.* 2. *Egens juſtitia.* Quia vix juſti ditantur. 3. *Honeſtas pauper.* Qui in una honeſtate ponit beatitudinem, pauper ſit neceſſe eſt, cùm bona fortunæ parvi faciat.

89. *Stipularum.*] Stipula, calamus eſt frumenti, puta tritici, hordei, & ſimilium. Ibi ſumitur pro eo quod remanet in campo, demeſſo frumento.

90. *Imbuere, fragilique, &c.*] Ita Mſſ. Reg. & vete. Frequentiſſime producitur à Poëta ſyllaba natura brevis duabus conſonantibus ſubſequutis.

91. *Viros fœdare.*] Quia: *Cito gloria obſoleſcit in ſordidis hoſtibus. Nec quidquam indignius eſt, quàm conſumi eam, ubi non poſſit oſtendi.* Curt. lib. 9.

92. *Æquore.*] Cùm propriè æqualita-

Fraus deteſtandis vitiorum è peſtibus una ,
Fallendi verſuta opifex, quæ præſcia belli
Planitiem [93] ſcrobibus [94] vitiaverat inſidioſis ,
Hoſtili de parte latens, ut foſſa ruentes
Exciperet [95] cuneos, atque agmina merſa voraret.
Ac ne fallacem puteum deprendere poſſet
Cauta acies, [96] virgis adopertas texerat oras,
Et ſuper impoſito ſimularat ceſpite campum.
At Regina humilis , quamvis ignara manebat
Ulteriore loco , nec adhuc ad fraudis opertum
Venerat , aut foveæ calcarat furta malignæ.
Hunc eques illa dolum , dum fertur præpete curſu ,
Incidit, & cæcum ſubitò patefecit hiatum :
Prona ruentis equi cervice involvitur, ac ſub
Pectoris impreſſu fracta inter crura rotatur.
At virtus placidi moderaminis, ut levitatem
Proſpicit obtritam monſtri ſub morte jacentis ,
Intendit greſſum mediocriter, os quoque parcè
Erigit , & comi moderatur gaudia vultu.

INTERPRETATIO.

campo effoſſe : Fraus, quæ eſt *una è peſtibus deteſtabilibus vitiorum* ; quæ *excogitat aſtute fallacias ; qua pravidens bellum repleveras ſuperficiem campi foveis fallacibus.* Erat *occultata ex parte hoſtium , ut foſſa exciperet legiones decidentes , & abſorberet milites lapſos. Sed , ne perſpicaces hoſtes poſſent detegere ſcrobem inſidioſam , clauſerat aditum tectum ramis* arborum , *& deſuper adumbrarat agrum congeſto gramine. Humilitas vero , licet inſcia* foſſæ latentis *ſtabat citra illam , & nondum pervenerat ad locum deloſum , nec intulerat pedem in inſidias foſſa periculoſa. Superbia obequitans , dum fertur curſu celeri , ruit in hunc* locum *inſidioſum ; & jam patefacit puteum opertum Præceps implicatur capite equi lapſi , & impetu equi agit gyros inter* ipſius *pedes laceratos. Sed Humilitas* moderatrix *vita mitis , ut vidit vanditationem monſtri amittentis animam* eſſe *infractam , properat modeſte venire , & effert paululum vultum , & comprimit lætitiam facie liberali.*

NOTÆ.

tem , & planitiem ſignificet , ut docet Colum. lib. 8. cap. 17. Quin æquor pro terrâ ſumi poſſit non eſt dubium. Virg. 1. Georg. *Ac prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor.* Atque ut optime notat Varro lib. 6 . de Ling Latin per ſynecdochen æquor mare appellatum eſt , quòd æquatum , cùm motum vento non eſt.

93. *Scrobibus.*] Scrobes ſunt foſſæ minores ut putei ; vel foveæ intra terram manufactæ , ad vineas , vel arbores conſerendas , vel ad metalla , & quæcunque alia fodienda.

94. *Vitiaverat.*] Sic in codice Regio; non , *violaverat.* Infra v. 626 *Qui ipſum multiplicans alat invitiabilis avi.* Et Paſſione Hippolyti. v 62 *Nullus per tanta repertus ſupplicia , auderet qui vitiare animam*

95. *Cuneos.*] Cur cuneus pro agmine ſumatur apud Latinos , jam ſup. not. 74.

96 *Virgis adopertas texerat oras.*] Tale illud Sil. lib. 6. v. 329 *In foveam parce tectam velamine frondis ducit nocte lupos poſita balatibus agna.*

Cunctanti ſpes fida co nes ſuccurrit, & offert
Ultorem gladium, laudiſque inſpirat amorem.
Illa cruentatam correptis crinibus hoſtem
Protrahit, & faciem lævâ revocante ſupinat.
Tunc caput orantis flexâ cervice reſectum
Eripit, & madido ſuſpendit colla capillo.
Extinctum vitium ſancto ſpes increpat ore:
Deſine grande loqui: frangit Deus omne ſuperbum.
Magna cadunt: inflata crepant: rumefacta premuntur.
Diſce [97] ſupercilium deponere, diſce cavere
[98] Ante pedes foveam, quiſquis ſublime minaris.
Pervulgata viget noſtri ſententia Chriſti:
[99] Scandere celſa humiles, & ad ima redire feroces.
Vidimus horrendum membris animiſque [100] Goliam
Invalidâ cecidiſſe manu: puerilis in illum
Dextera fundali torſit ſtridore lapillum,
Trajectamque cavo penetravit vulnere frontem.
Ille minax, rigidus, jactans, truculentus, amarus,

INTERPRETATIO.

Spes comes aſſidua accurrit ad ipſam *dubitantem* quid ageret, *& effert enſem ultorem, & afflat cupiditatem victoria. Humi litas implicans* manum *capillis trahit ſuperbiam infectam cruore, & proſternit in faciem lævâ revocante. Tum arripit caput cæſum* ſuperbiæ *implorantis* miſericordiam *capite flexo, & ligat ſursùm caput crinibus madentibus. Spes objurgat ſancto ore ſuperbiam mortuam. Ceſſa dicere verba* magnifica: *Deus deprimit omnes* animos *inflatos. Excelſa* quæque *ruunt: tumentia rumpuntur:* & *ſuperba deprimuntur. Addiſce abjicere elationem* animi; *addiſce, qui tendis ad præclara,* tibi *providere, ne* reperias *foveam ante pedes. Illud notum effatum noſtri* Jeſu Chriſti, *humiles aſcendere altiora, ſuperbos autem revolvi ad infima,* nunc *viget. Vidimus* Gigantem *Goliam formidabilem* mole *corporis, & virtute* fuiſſe *proſtratum manu debili. Paſtor imberbis jecit in illum lapidem* cùm *ſtridore funda, & penetravit gravi vulneratione frontem transfoſſam. Is* gigas *jactans minax, aſper, oſtentator, immitis, durus, dum*

NOTÆ.

97. *Supercilium.*] Plinius lib. 11. cap 37. unde ſupercilia ſuperbiam & faſtum ſignificent aperte declarat. *Frons eſt & aliis, ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeveritatis index. In aſcenſu ejus ſupercilia homini, & pariter, & alterne mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicant faſtum. Superbia alibi conceptaculum, ſed hic ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſubit, hic pendet. Nihil altius ſimul abruptiuſque invenit in corpore ubi ſolitaria eſſet.*

98. *Ante pedes.*] Alludit ad illud Pſal. *Incidit in foveam quam fecit.*

99. *Scandere.*] Chriſtus Luc. cap. 14. *Qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Quod effatum ipſi antiqui diis ſuis tribuerunt. Unus enim ex ſeptem ſapientibus interroganti Æſopo, quid faceret Juppiter, reſpondit: *Extollit humiles, atque ſuperbos deprimit.*

100. *Goliam.*] Is fuit genere Philiſtæus, patriâ Gethæus, genere ſpurius, ſtaturâ ſex cubitorum, & palmi, id eſt, novem pedum cum triente.

[101] Dum tumet indomitum, dum formidabile fervet,
Dum ſeſe oſtentat [102] clypeo, dum territat auras:
Expertus, pueri quid poſſint ludicra parvi,
Succubuit teneris bellator turbidus annis.
Me tunc ille [103] puer [104] virtutis pube ſecutus,
Florentes animos ſurſum in mea regna tetendit,
Servatur quâ [105] certa mihi domus Omnipotentis
[106] Sub pedibus Domini, meque ad ſublime vocantem
Victores cæsâ culparum labe capeſſunt.
Dixit, & auratis præſtringens aëra pennis,
In cælum ſe virgo rapit; mirantur euntem
Virtutes, tolluntque animos in vota, volentes
Ire ſimul, ni bella duces terrena retardent.
Confligunt vitiis, ſeque ad ſua præmia ſervant.

LUXURIA ET SOBRIETAS.

VENERAT [107] occiduis mundi de finibus hoſtis
Luxuria, extinctæ jam dudum prodiga famæ,

INTERPRETATIO.

inflatur pertinaciter, dum accenditur ità formidoloſa, dum ſeſe jactat clypeo, dum minatur cælo, novit *experientia quid queant ludi puſilli pueri*: & *belliger turbulentus interficitur manu tenerâ. Is paſtor me ſequutus* per *adoleſcentiam* congruentem *virtuti, arrexit ſurſum animum generoſum in mea regna. Quia certum domicilium mihi ſervatur ſub pedibus ſummi Dei*: & ii, qui evaſerunt *victores ſuperata causâ vitiorum, capeſſunt me vocantem ad* regna *cæleſtia. Virgo Spes locuta eſt* ea, & *verberans aërem alis tectis auro, ſe proripit in cælum. Virtutes reſpiciunt* illam *aſcendentem*, & *erigunt animos ad ſpem, optantes illam comitari; niſi bella* facienda vitiis *terrenis remorarentur* illas *duces*. Quare *dimicant cum peccatis*, & *expectant præmia ipſis propoſita*.

* *Infeſta luxuria, prodiga ſuæ famæ*, quam *perdiderat jamdiu*, habens *capillos unctos, ſpargens oculos, expromens*

NOTÆ.

101. *Dum tumet.*] Armatus etiam erat inſigni ſuperbiâ, quæ ſui confidentiam, & omnium aliorum contemptum, illi afferebat: quare Hebræum aliquem provocabat ad ſingulare certamen, & per quadraginta dies mane & veſpere inſultabat Iſraëlitis.

102. *Clypeo.*] Tanto erat robore, ut æream loricam ducentarum & octo librarum cum triente; haſtam, cujus ferrum erat viginti quinque librarum non ſolum ferre, ſed iis etiam facile uti pugnando potuerit.

103. *Puer.*] David ſcilicet Iſaï filius ex tribu Judæ, à Deo Saüli ſucceſſor deſtinatus: quem fere ætatis 22. clanculum innuxit Samüel, anno ante Chriſtum 1063

104 *Virtutis pube.*] *Tempora quippe virtutem non primo negant, non ultima donant.*

105. *Certa domus.*] Non quod ſpes illuc uſque perveniat, dicente Apoſtolo: *Cum venerit quod perfectum eſt, quod ex parte eſt, evacuabitur*: ſed quod in via ſperantes in patria collocandi ſint.

106. *Sub pedibus.*] Alludit ad id Pſal. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.*

107. *Occiduis.*] Quidam de Hiſpania id dictum fuiſſe interpretantur, volunt-

Delibuta comas, oculos vaga, languida vocem,
Perdita deliciis: vitæ cui cauſa voluptas,
Elumbem mollire animum, petulanter amœnas
Haurire illecebras, & fractos ſolvere ſenſus.
Ac tunc pervigilem ructabat marcida cœnam.
Sub lucem quia fortè jacens ad fercula raucos
Audierat [108] lituos, atque inde tepentia linquens
Pocula, lapſanti per vina & balſama greſſu,
Ebria calcatis ad bellum floribus ibat.
Non tamen illa pedes, ſed curru invecta venuſto
Saucia mirantum capiebat corda virorum.
O nova pugnandi ſpecies! non [109] ales arundo
Nervo pulſa fugit. nec ſtridula lancea torto
Emicat [110] amento, [111] frameam nec dextra minatur:
Sed violas laſciva jacit, foliiſque roſatum
Dimicat, & [112] calathos inimica per agmina fundit.
Inde, eblanditis virtutibus, halitus [113] illex
Inſpirat tenerum labefacta per oſſa venenum,

INTERPRETATIO.

vocem eff:minatam, infecta deliciis: quæ vi- *vit ob voluptatem:* quæ amat *emollire ani* *mum jam eviratum, implere ſe effrenate* *dulcibus deliciis, & debilitare mollia mem* *bra, venerat ex terminis terræ Occidenta* *libus. Tum languens nauſeabat epulum,* quo duxerat *totam noctem. Luce adven-* *tante, quòd forte jacens inter dapes au-* *dierat tubas raucas: & tunc linquens po-* *tationes calefacientes, vinolenta, ferens* *calcatis ibat ad pugnam paſſu titubante ob* *vinum, & balſama. Ea tamen non iens* *pedibus, ſed vecta nitido curru attrahebat* *corda vulnerata hominum,* qui eam *mi-* *rantur. O novum genus certandi! Non* *ſagitta velox volat emiſſa arcu; non vi-* *brans lancea ſplendeſcit torto lore! non ma-* *nus minatur haſtam: at mollis ſpargit* *violas. & aggreditur foliis roſarum, &* *effundit per turmas hoſtiles caniſtra* cumulata floribus *Hinc ſpiritus allectans, fra-* *ctis virtutibus, immittit dulce venenum per*

NOTÆ.

que poëtam ut in Hamartigenia ſui tem-
poris ſtatum deplorare. Alii, ut Ælius,
de ætate Mundi ad Occaſum vergente ex-
plicant, ſecundum verba Pauli ad Corint.
In quos ſeculorum fines devenerunt. Nota
Prudentium male antepenultimam pro-
duxiſſe in *delibuta.*

108. *Lituos.*] Lituus, ſpecies incurvæ
buccinæ: à cujus ſimilitudine lituus quo-
que dicitur augurum baculus.

109. *Ales arundo.*] Sagitta ex plumis
alas habens juxta antiquorum conſuetu-
dinem. Virg. *Vir o ſtridens alis illapſa ſa-*
gitta eſt.

110. *Amento.*] Feſtus docet amentum
eſſe id, quo ut mitti poſſint, vinciuntur
jacula, ſive ſolearum lora: ex Græco
τὰ ἅμματα ſic appellata, quia aptantes
ea ad mentum trahunt.

111. *Frameam.*] Germanicum eſt vo-
cabulum, quo illi haſtam ſignificabant.
Tacit. libro de more Germ *Haſtas, vel*
ipſorum vocabulo frameas gerunt. Juven.
ſatyr. 13. *Et Martis frameam, & Cyrrhæi*
ſpicula vatis.

112. *Calathos.*] Vas vimineum, in quo
mulieres penſa, vel tramam reponunt,
dicitur Græce κάλαθος.

113. *Illex.*] Idem quod illectamentum.
Perſ. *Impuro, inhoneſte, injure, illex, la-*
bes populi. Valla tamen idem ſignificare
arbitratur, quod exlex, expers legis.

Ea.

Et malè dulcis odor domat ora & pectora & arma,
Ferratoſque [114] toros obliſo robore mulcet.
Dejiciunt animos, ceu victi, & ſpicula ponunt
Turpiter, heu, dextris languentibus obſtupefacti;
Dum currum variâ gemmarum luce micantem
Mirantur, dum [115] bracteolis crepitantia lora,
Et ſolido ex auro pretioſi ponderis axem
Defixis [116] inhiant obtutibus [117] & radiorum
Argento albentem ſeriem; quam ſumma rotatum
Flexura [118] electri pallentis continet orbe.
Et jam cuncta acies in deditionis amorem
Sponte ſuâ verſis tranſibat perfida ſignis,
Luxuriæ ſervire volens, dominæque fluentis
Jura pati, & laxâ ganearum lege teneri.
Ingemuit tam triſte nefas fortiſſima virtus
Sobrietas, dextro ſocios decedere cornu,
Invictamque manum quondam ſine cæde perire.
Vexillum ſublime Crucis, quod in agmine primo
Dux bona prætulerat, defixâ cuſpide ſiſtit,

INTERPRETATIO.

artus labefactos; & odor peſtifer ſubigit ora, & corda, & arma; & debilitat muſculos rigidos ſublato rigore. Homines *quaſi victi concidunt animo, & heu attenti deponunt turpiter arma manu languente, dum intuentur plauſtrum micans ſplendore multiplici gemmarum, dum contemplantur intentis oculis habenas crepitantes laminis aureis, & axem ſolidum, aureum, & maximi ponderis: & ordinem radiorum albeſcentem argento, quem* ordinem *ſumma curvatura rotarum continet orbe auri pallidi. Jam jam omnes turma verſis vexillis infideles ultro veniebant in deditionem, cupientes obtemperare Luxuria, & ſequi leges domina delicata, & vivere more meretricum. Sobrietas virtus invicta flevit tam triſte nefas*, nempe *quòd ſocii* collocati in *ala dextrâ* ipſam *deſererent, & milites olim tam generoſi perirent ſine certamine.* Quare *Dux bona tenet lancea fixa* humo *ingens vexillum crucis, quod pra ſe*

NOTÆ.

114. *Toros.*] Sunt eminentiæ muſculorum nodoſæ, tumenteſque circa cervicem aliaſque corporis partes, in quibus eſt robur & fortitudo Unde toroſa juventus, ſcilicet robuſta apud Perſium.

115. *Bracteolis.*] Diminutivum bracteæ, quæ tenuis eſt lamina, & ſponte plicabilis Hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant. Mart. *An magis aſtuti deraſa eſt ungue miniſtri bractea.* Et Juven. *Qui bracteolam de Caſtore ducat.*

116. *Inhiant.*] Quaſi hiantes admirantur. Virg. 2. Georg. *Nec pulchros inhiant varia teſtudine poſtes.*

117 *Et radiorum ſeriem.*] Ovidius l. 2. Metamorph. *Radiorum argenteus ordo.* & infra: *Aurea ſumma curvatura rota.* Quæ à Græcis *Canthus* dicitur.

118. *Electri.*] Electrum, aurum eſt quinta argenti portione commiſtum. Hoc autem, modo naturale eſt, modo arte fit: quod ſi quintam portionem exeedat, non reſiſtit incudibus. Plin. lib 33 c. 4. Nomen ob fulgorem à Sole, qui Græcis Poëtis vocatur ἠλίχτωρ.

Inſtauratque levem dictis mordacibus alam,
Extimulans animos, nunc probris, nunc prece mixtâ:
Quis furor inſanas agitat caligine mentes?
Quò ruitis? cui colla datis? quæ vincula tandem,
Prô pudor, armigeris amor eſt perferre lacertis;
Lilia [119] luteolis interlucentia ſertis,
Et [120] ferrugineo vernantes flore coronas?
His placet aſſuetas bello jam tradere palmas
Nexibus? his rigidas nodis innectier ulnas?
Ut [121] mitra cæſariem cohibens aurata virilem
Combibat infuſum croceo religamine nardum,
Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula, per quæ
Unguentum [122] regale datum eſt, & chriſma perenne:
Ut tener inceſſus veſtigia [123] ſyrmate verrat,
Sericaque in fractis fluirent ut pallia membris,
Poſt immortalem tunicam; quam pollice docto
Texuit alma Fides, dans impenetrabile tegmen
Pectoribus lotis, dederat quibus ipſa renaſci.
Inde ad nocturnas epulas, ubi [124] cantharus ingens

INTERPRETATIO.

tulerat in primo agmine; & reprimit verbis mordacibus fugam ala abeuntis: nunc accendens animos objurgationibus, nunc precibus mixtis. Quis furor implet caligine mentes maleſanas? Quo itis? Cui jugo ſubditis capita? Quæ tandem, ô pudor, amatis gerere vincula brachiis natis ad arma? Lilia ſcilicet *coruſcantia ſertis rubris, & coronas florentes floſculis purpureis. Vultis-ne veſtras manus patientes belli coërceri his ligaminibus?* Veſtra *brachia rigida teneri vinculis* floreis? *Ut mitra aurata conſtringens crines hominum combibat reticulo croceo nardum infuſum, poſtquam ſignacula* fuerunt *impreſſa oleo in fronte: Poſtquam* fuiſtis *obliti liquore regali, & Chriſmate indelebili; ut molli inceſſu verratis humum caudâ oblongâ; ut ſerica pallia cooperiant* veſtra *corpora effœminata: Poſtquam accepiſtis veſtem immortalem, quam alma fides texuit manu peritâ, præbens tegumentum impenetrabile hominibus mundatis baptiſmate, quo voluit eos regenerari;* ut *inde* celebretis *epulas nocturnas,*

NOTÆ.

119. *Luteolis.*] Idem ac luteus, vel à luto, vel à luce: unde luteus color, qui eſt dilutior, qualis eſt color auri.

120. *Ferrugineo.*] Quod eſt coloris ferruginis. Ferrugo autem compreſſæ purpuræ rufus eſt color, nigrioris ruboris, quaſi violacei, vulgo Morellum dicunt, coloris ferri ſimilitudine, dum eſt rubiginoſum. Virg. lib. 11. Æn. *Ipſe peregrinâ ferrugine, clarus & oſtro.*

121. *Mitra.*] Pileus erat incurvus, baccis inſignis, ac vinculis, quibus mento ſubligabatur. Mitram autem geſtaſſe viris turpe & molle cenſebatur. Juno Jovi Bacchi mollitiem objiciens apud Lucianum ait *μίτρᾳ ἀναδεδεμένος τὴν κόμην*. Et Juven. *Ite quibus grata eſt picta lupa barbara mitra.*

122. *Regale.*] Quod Reges oleo inunguntur.

123. *Syrmate.*] Veſtis muliebris genus.

124. *Cantharus.*] Vas vinarium in formam ſcarabæi, qui *κάνθαρος* dicitur. Baccho ſacer eſt, ſicut ſcyphus Herculi. C. Marius poſt victoriam Cimbricam, ut

Deſpuit effuſi ſpumantia damna Falerni,
In menſam [125] cyathis ſtillantibus; [126] uda ubi multo
Fulcra mero, veterique [127] toreumata [128] rore rigantur?
[129] Excidit ergo animis eremi ſitis? excidit ille
Fons patribus de rupe datus, quem myſtica virga
Elicuit, ſciſſi ſalientem vertice ſaxi?
Angelicuſne cibus prima in tentoria veſtris
Fluxit avis; quem nunc ſero felicior ævo
Veſpertinus [130] edit populus de corpore Chriſti?
His vos imbutos dapibus jam crapula turpis
Luxuriæ ad madidum rapit importuna lupanar?
Quoſque viros non ira fremens, non idola bello

INTERPRETATIO.

ubi vaſtum poculum effundit liquorem damnoſum vini ſpumantis, ſcyphis ſtillantibus in menſam, ubi pedes menſæ ſunt *madentes multo vino, & toralia rigantur vino veteri. An igitur ſitis* Hebræorum *in deſerto decidit è memoria? An* eſtis *immemores illius fontis orti in rupe* ad levandos *parentes; quem virga myſtica Moſis eduxit ſalientem è culmine ſciſſi ſaxi? Nonne* Manna, *cibus Angelorum pluit veſtris majoribus, cum* ponebant *prima tentoria: quem* cibum *nunc populus* Chriſtianus, qui ſurrexit *in veſpere* mundi, *edit fortunatior,* hâc *ſerâ ætate,* cum recipit *corpus Chriſti? Jam turpis Ebrietas vos trahit importuna repletos illis cibariis ad obſcœnum luſtrum Luxuria. Saltatrix ebria frangit homines, quos nec tyrannis fre-*

NOTÆ.

refert Plin. lib. 33. cap. 11. auſus eſt Cantharis potare Liberi patris exemplo, unde notatus eſt ſuperbiâ. De Falerno pag. 63.

125. *Cyathis.*] Cyathus calicis genus, à χύειν, quod eſt fundere, dictum. Succeſſit autem in ſimpuli locum in conviviis, ut docet Varro.

126 *Uda fulcra mero.*] *In menſam libare* habes apud Maronem Æn. 1. v. 736. ubi plura.

127 *Toreumata.*] Toralia ſcilicet, ſeu ſtragulæ veſtes lectorum tricliniarium: quæ vulgo ex pellibus erant, pro ſæculorum luxuſque modo purpurea fiebant & ſerica. Qua voce abuſus eſt & Sidon Apollin. lib 2. epiſt. ad Sertanum, lib 9. in carmine Anacreontico. *Toreumata* enim proprie ſunt Thericlea vaſa cælata, quæ in deliciis habebantur.

128. *Rore rigantur.*] Simile illud Salvian. lib. 4. ad Eccleſ. Cathol. *Natant tricliniorum redundantium pavimenta vino; falerno nobili lutum faciunt menſa eorum, ac toreumata mero jugiter madent; ſemper uda ſunt.*

129. *Excidit ergo animus.*] His quatuor, ſex-ve verſibus explanat, inter alia beneficia, quæ Deus in eremo Sin, quâ deduxit populum ſuum de terra Ægypti exeuntem, in eum contulit, quomodo de cælo ad eum alendum continuè manna, quod adumbrabat corpus Chriſti, pluerit inſtar guttarum roris; & qua ratione, Moſe petram Horeb percutiente, è veſtigio petra dehiſcens aquam evomuerit copioſiſſimam. De quibus ſemel atque iterum in Hymnis. De Tentoriis pag. 342. De Crapula p. 26. De Lupanari p. 307.

130. *Edit populus de corpore Chriſti.*] Cyprian. ſerm. de Cœna: *Una eſt domus Eccleſiæ, in qua agnus editur; nullus ei communicat, quem Iſraëlitici nominis generoſitas non commendat. Hujus panis figura fuit manna, quod in deſerto pluit; ſic ubi ad verum panem in terrâ promiſſionis ventum eſt, cibus ille defecit.* Vide pag. 335.

Cedere compulerant, [131] ſaltatrix ebria flexit?
State, precor, veſtri memores, memores quoque Chriſti.
Quæ ſit veſtra tribus, quæ gloria, quis Deus & Rex,
Quis Dominus, meminiſſe decet. vos nobile [132] Judæ
Germen ad uſque Dei genitricem, qua Deus ipſe
Eſſet homo, procerum veniſtis ſanguine longo.
Excitet egregias mentes celeberrima David
Gloria, continuis bellorum exercita curis.
Excitet & [133] Samuel ſpolium qui divite ab hoſte
Attrectare vetat: nec victum vivere Regem
[134] Incircumciſum patitur; ne præda ſuperſtes
Victorem placidum recidiva in prælia poſcat,
Parcere jam capto crimen putat ille tyranno:
At vobis contrà vinci & ſuccumbere votum eſt.
Pœniteat, [135] per ſi qua movet reverentia ſummi
Numinis, hoc tam dulce malum voluiſſe nefandâ
Proditione ſequi. [136] ſi pœnitet, haud nocet error.

INTERPRETATIO.

mens, nec idololatria potuerant vincere armis. Siſtite gradum, precor, memores veſtra virtutis, *& memores* poteſtatis *Chriſti, Decet habere in memoria ex quo genere orti eſtis, qua* ſit veſtra *gloria, quis Deus, quis Rex, quis Dominus. Vos inclyti nepotes Juda numeratis longo ſtemmate regum* inter parentes *Matrem Chriſti*, ex *quâ Deus ipſe* natus *eſt homo. Nomen illuſtre Davidis exercitî in laboribus aſſiduis belli excitet* veſtros *ingentes animos Samüel, qui prohibet tangere manu ſpolia relata ex hoſte divite, nec permittit Regem incircumciſum victum vivere, ne is captivus ſuperſtes perſequeretur* Saulem *victorem placidum bello redintegrato, vos excitet quoque. Ille putat nefas eſſe parcere Regi jam capto; vobis vero contrà eſt in voto vinci, atque opprimi. Per* reverentiam ſummi Dei*, ſi qua reverentia Dei tangit animum, vos pœniteat voluiſſe ſceleratâ perfidiâ ſequi* Luxuriam *adeo gratum malum.* Quod *ſi* vos *pœnitet, peccatum non* vobis *officiet.*

NOTÆ.

131. *Saltatrix.*] Modo quis legerit antiquos ſcriptores, ſane non ignorabit meretrices eo nomine ſæpe appellari. *Tu ex tenebricoſa popinâ conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonsâ, Senatum Reipublicæ occaſum lugere vetuiſti.* Cic.

132. *Juda.*] Judam ex Liâ habuit Jacob; & Judæ tribus, inter ceteras Judæorum tribus, primaria fuit, ac nobiliſſima, & ex eâ natus eſt Chriſtus. De David ſupra. pag. 61. & 442.

133. *Samüel.*] Patre Elcana ex poſteris Caath tribus Leviticæ, natus eſt & Annâ matre, quem votis à Deo impetratum pia parens templi miniſteriis addixit. Exinde is agens quadrageſimum circiter annum, Heli demortuo, populi curam capeſſit. Ad Saülem vero anno 29. ſui Pontificatus mittitur, qui Dei nomine præcipiat Regi, ut funditus exterminet Amalecitas. Saül tamen Agag Regi in prælio capto vitam ſpopondit, populuſque pepercit ovium gregibus, & univerſis quæ pulchra erant. Quo audito Samüel iratus Saülem adit, & adduci ad ſe jubet Amalecitanum regem, & diſſecari in fruſta membratim.

134. *Incircumciſum.*] Unus enim Dei populus legi circumciſionis parebat.

135. *Per ſi qua.*] Ita Virg 2. Æn. *Per ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam intemerata fides.*

136. *Si pœnitet, haud nocet error.*] Ita Paulinus: *Si pœnitet, irrita culpa eſt.*

Pœnituit [137] Jonatham jejunia ſobria dulci
Conviolaſſe favo [138] ſceptri, mellíſque ſapore
Heu malè guſtato, [139] regni dum blanda voluptas
Oblectat juvenem, jurataque ſacra reſolvit.
Sed quia pœnituit; nec ſors lacrymabilis illa eſt,
Nec tinguit patrias ſententia ſæva ſecures.
En ego Sobrietas; ſi conſpirare paratis,
Pando viam cunctis virtutibus, ut maleſuada
Luxuries, multo ſtipata ſatellite, pœnas
Cum legione ſuâ Chriſto ſub judice pendat.
Sic effata, crucem Domini ferventibus offert
Obvia quadrijugis, lignum venerabile in ipſos
Intentans frenos: quod ut expavere feroces
[140] Cornibus oppanſis & ſummâ fronte coruſcum,
Vertunt præcipitem cæcâ formidine fuſi
Per prærupta fugam: fertur reſupina reductis
Nequicquam loris auriga, comamque madentem
[141] Pulvere fœdatur. tunc & vertigo rotarum

INTERPRETATIO.

Jonatan pœnituit ſolviſſe jejunium ſobrium dulcibus favis adjunctis ſceptro, & ſapore mellis, eheu, male guſtato; dum blanda voluptas regni oblectat illum *juvenem, & violavit ſacra jurata* à Patre. *Sed quia* illum *pœnituit, exitus ipſi non fuit funeſtus, nec ferrum crudele executum eſt decretum* ipſius *Patris. En! Ego Sobrietas, ſi velitis vos jungere ad me, do aditum omnibus virtutibus ut, Chriſto vindice, Luxuries ſuadens ſcelus*, licet *coronetur denſis militibus, luat debitas pœnas, & tota ipſius cohors. Eſt locuta illa*: & *occurrens offert equis fervidis* luxoriæ *crucem Jeſu, & injicit in ipſa frena* illud *lignum colendum.* Equi *feroces* fuere *perterriti cruce coruſcâ brachiis extenſis, & ſupremâ parte; & pavidi ea à formidine agitaverunt fugam præcipitem per loca aſpera. Auriga preſſis fruſtra habenis fertur reſupina, atque* proſtrata *humi fœdat pulvere capillos delibutos. Tum Luxuria deje-*

NOTÆ.

Ita Cypriao. lib.1. epiſt. 5. *Primus felicitatis gradus eſt, non delinquere: ſecundus delicta cognoſcere.*

137. *Jonathan.*] Jonathas filius Saülis cum armigero ſoo Palæſtioos diſperſit, in quos pater Saül tanto ardore arma con verterat, ut oe guſtaodi quidem cibi po teſtatem cuiquam ſub mortis iotermina tiooe faceret aote illorum deſtructionem. Cujos edicti Jooathas ignarus, cùm ſumma virgâ paululum ori ſylveſtris mellis admoviſſet, ab jurato patre damnatus inſons, deprecaote populo eſt ereptus.

138. *Sceptri.*] Quod filius Regis regale ſceptrum teoeat: aut eodem ſeoſu, quo dicit.

139. *Regni.*] Quod de regni ageretur ſummâ, hoc in certamioe.

140. *Cornibus oppanſis.*] Sic *panſis brachiis* Cathem Hymn.12. Amat autem ejuſmodi vocabola Prudeotius: *Obſtrangulare, obludere, obbruteſcere, oppaleſcere* ſupra habuimus, & ſimilia.

141. *Pulvere fœdatur.*] Solenni Græciſmo. Alii tamen: *Pulvere fœdat humi.*

Implicat excuſſam dominam : nam prona ſub axem
Labitur, & lacero tardat [142] ſufflamine currum.
Addit Sobrietas vulnus lethale jacenti,
Conjiciens ſilicem rupis de parte molarem,
Hunc vexilliferæ quoniam fors obtulit ictum,
Spicula nulla manu ſed belli inſigne gerenti,
Caſus agit ſaxum, medii ſpiramen ut oris
Frangeret, & recauo miſceret labra palato.
Dentibus introrſum reſolutis, lingua reſectam
Dilaniata gulam fruſtis cum ſanguinis implet.
Inſolitis dapibus crudeſcit guttur, & oſſa
Colliquefacta vorans revomit, quas hauſerat, offas.
Ebibe jam proprium poſt pocula multa cruorem,
Virgo ait increpitans : ſint hæc tibi fercula tandem.
Triſtia, præteriti nimiis pro dulcibus ævi.
Laſcivas vitæ illecebras guſtatus amaræ
Mortis, & horrifico [143] ſapor ultimus aſperat hauſtu.
Cæde ducis diſperſa fugit trepidante pavore
[144] Nugatrix acies, [145] Jocus & Petulantia primi
[146] Cymbala projiciunt : bellum nam talibus armis

INTERPRETATIO.

Ita implicatur orbibus rotarum. Nam prona labitur ſub axem, & retinet currum, ſufflamine ſciſſo. Sobrietas immittens lapidem ingentem extractum è ſaxo, impingit ipſi jacenti vulnus mortiferum; quippe fortuna miniſtraverat hæc arma Sobrietati *ferenti vexillum* crucis. *Nulla* tenet *tela manu, ſed ſors inſtruxit ſaxo* illam *gerentem* crucem *ſignum belli, ut elideret ſpiritum medii oris, & miſceret labia palato concavo, dentibus confuſis intra* inanitatem oris. *Fauces fracta turgent linguâ laceratâ; & partibus ſanguinis : Guttur ingraveſcit eſcis inſolitis, & ſorbens comminuta oſſa, revomit maſſas* carnis, *quas hauſerat.* Tum *virgo* Sobrietas *irridens ait, ebibe jam tuum* ipſum *ſanguinem, poſtquam* accepiſti *tot alias potiones. Hi tandem cibi tibi ſint injucundi, pro nimiis voluptatibus vita tranſacta. Guſtus mortis amara, & ultimus ſapor reddat aſperas hauſtu moleſto illecebras laſcivas vitæ. Vana acies diſperſa* hinc atque *inde fugit perculſa timore ob obitum ducis. Jocus, & Petulantia jaciunt primi* humi *Cymbala. Nam talibus armis conſumebant* tempus *pugna*

NOTÆ.

142. *Sufflamine.*] Machinæ genus eſt, quo in deſcenſu vel procurſu nimio rotæ ſolent retineri. Juven. ſat. 8. *Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine conſul.*

143. *Sapor ultimus aſperat hauſtu.*] *Triſtes* enim, teſte Boët. lib. 3. proſ. 7. *eſſe voluptatum exitus, quiſquis reminiſci libidinum ſuarum volet, intelliget.*

144. *Nugatrix.*] Jocus, Amor, & fratres Cupidinis nati ſunt ad nugas : unde etiam pueri alati finguntur. Quid leve magis, quid magis nugigérulum.

145. *Iocus.*] Quia Venus ridens, ut ait Heſiodus, nata eſt; lætitiæ omnis, & riſus amica, quibus conciliatur amor, & delectatur, credita fuit. Innuit quoque Horatius : *Sive tu mavis Erycina ridens, quam jocus circumvolat, & cupido.* Quidam fingunt Jocum fuiſſe natum Veneris.

146. *Cymbala.*] Inſtrumenta muſica, quæ in ſacris Matris Deûm cum tympa-

Ludebant, reſono meditantes vulnera [147] ſiſtro.
Dat tergum fugitivus [148] Amor: lita tela veneno.
Et lapſum ex humeris arcum, pharetramque cadentem
Pallidus ipſe metu ſua poſt veſtigia linquit.
Pompa oſtentatrix vani ſplendoris inani
Exuitur nudata [149] peplo: diſciſſa trahuntur
Serta [150] Venuſtatis, collique ac verticis aurum
Solvitur, & gemmas Diſcordia diſſona turbat.
Non piget attritis pedibus per acuta fruteta
Ire Voluptatem: quoniam vis major acerbam
Compellit tolerare fugam: formido pericli
Prædurat teneras iter ad cruciabile plantas.
Qua ſe cumque fugax trepidis fert curſibus agmen.
Damna jacent, [151] crinalis acus, [152] redimicula, [153] vittæ,
[154] Fibula, [155] flammeolum, [156] ſtrophium, [157] diadema, [158] monile.

INTERPRETATIO.

tentantes vulnerare ſiſtro reſono. Amor fugitivus dat tergum, & decolor obliviſcitur poſt ſe ſagittas venenatas, & arcum lapſum ex humeris & pharetram cadentem. Pompa ſeſe *jactans de vano ſplendore ſpoliatur ſua veſte pretioſa. Corona Veneris diſciſſa abeunt in partes. Menilia, ac diſcriminalia aurea ſolvuntur; & trepidatio tumultuoſa diſſipat gemmas. Ipſa Voluptas non timet pellere pede attrito loca aſpera vepribus; nam eſt aſtricta majori virtute pati labores fuga*, & *fert modeſte metu periculi pedes teneros cruciari in*feſto *itinere. Quâcunque* ex parte, *qua fugitivus exercitus* Luxuriæ *fertur pedibus trepidis, ſpolia ſparguntur, acus*, quæ dividit *crines, redimicula, tania, fibula, flammeolum, ſtrophium, diadema, monile.*

NOTÆ.

nis habebantur. Sic dicta, teſte Iſidoro, *quia cum ballematica ſimul percutiuntur.* Libidinis autem non parum excirativa: *Cymbala cum crotalis pruriginis arma.*

147. *Siſtro.*] Siſtrum, inſtrumentum muſicum fuit: peculiare Ægyptiorum, quo utuntur in Iſidis ſacris. Ovid. lib. 2. Amor eleg. 13. *Per tua Siſtra precor, per Anubidis ora verendi.* Fiebant autem ſiſtra, ut Apuleius ſcribit, ærea, argentea, & aurea.

148. *Amor.*] De Amotis parentibus variæ ſunt antiquorum opiniones. Tamen ad unum Veneris filium omnia prope, quæ de Amore dicta ſunt, transferuntur. Pingebatur alatus, ut Zeuxis pinxit Athenis. Tela, arcus, pharetra, ipſius ſunt inſignia. *Deque ſagittifera prompſit duo tela pharetra.*

149. *Peplo.*] Peplum, palla fuit, ſive pallium muliebre, arte ſubtili contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis.

150. *Venuſtatis.*] Venuſtatem pro Venere, Veneremque pro Venuſtate ſumi cui latet? De Serris pag 416.

151. *Crinalis.*] Acus, quæ crines dividit ad concinnandum caput.

152. *Redimicula.*] Ornamentum capitis mulierum, & vittarum tæniæ pendentes à poſteriore parte mitræ.

153 *Vitta*] Faſcia, qua circum capita antiqui, vel crines, vel ſerta, aut quidvis aliud religabant.

154 *Fibula.*] Circulus, & proprie ornamentum cinguli ad veſtem ſubligandam.

155 *Flammeolum.*] *Genus veſtimenti lutei coloris, quo amiciebatur nova nupta boni ominis cauſa, ſic dictum, quòd eo aſſidue utebatur Flaminica, nempe Flaminis uxor.* ita Feſtus.

156. *Strophium*] Faſcia pectoralis.

His ſe Sobrietas, & totus Sobrietatis
Abſtinet exuviis miles, damnataque caſtis
Scandala proculcat pedibus, nec fronte ſeveros
Connivente oculos prædarum ad gaudia flectit.

AVARITIA, ET OPERATIO.

FERTUR Avaritia gremio præcincta capaci,
Quidquid Luxus edax pretioſum liquerat, uncâ
Corripuiſſe manu, pulchra in ludibria [159] vaſto
Ore inhians, aurique [160] legens [161] fragmenta caduci,
Inter arenarum cumulos: [162] nec ſufficit amplos
Impleviſſe ſinus: juvat infarcire crumenis
Turpe lucrum, & gravidos furtis diſtendere [163] fiſcos:
Quos lævâ celante tegit, laterisque miniſtri
Velat opermento: velox nam dextra rapinas
Abradit, ſpoliiſque ungues exercet aënos.
Cura, fames, metus, anxietas, perjuria, pallor,

INTERPRETATIO.

Sobrietas, & omnis ipſius exercitus non colligit hac ſpolia, ſed terit pudicis pedibus pernicioſa iſta *offendicula; nec, fronte annuente, terquet ad gaudium ſpoliorum oculos graves.*

* *Avaritia induta veſte ſinuoſa, aſpirans ore amplo ad ſumptuoſa* ſpolia *ludentia* homines, *& colligens ſegmenta auri fragilis inter cumulos arena, dicitur abſtuliſſe manu curvâ omnia, qua Luxuria vorax projecerat opima. Neque eſt contenta impleviſſe amplos ſinus, optat* adhuc *inſerere* in *marſupiis* hos *ſordidos quaſtus, & augere per furta peras gravidas, quas occultat lava* manu *tegente, & tegit operimento lateris ſiniſtri. Nam dextra habilis ad latrocinia furatur, & rapit* ſuis *aduncis unguibus exuvias. Cura, fames, metus, an-*

NOTÆ.

157. *Diadema.*] Erat faſcia candida, quæ regum capitibus obligabatur. Primus invenit Liber pater, ut teſtatur Plin. l. 7. cap 56.

158. *Menile.*] Ornamentum. quod ſolet de collo virginum pendere: dictum quòd geſtantem virtutis admoneat. Nam primò ob aliquod egregium factum dari ſolebat. Ovid Metam. *Dat digitis gemmas, dat longa menilia collo.*

159. *Vaſte ore inhians.*] Quia avaritia latentium indagatrix eſt lucrorum manifeſtæ prædæ avidiſſima vorago: nec habendi fructu felix, & cupiditate quærendi miſerrima. Val. Maxim. lib 9. cap 4.

160. *Legens.*] Legere aliquando ſumitur pro furtim accipere, & quaſi ſuffurari. Unde dicitur ſacrilegus, qui ſacra furatur. Virg. Æn. 10. *Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere captas.*

161. *Fragmenta*] Forte *ramenta*: Agit enim de auro nondum excocto, & in arenæ fluviatilis ramentis lecto. Plin. lib 33. cap 4. *Apud nos tribus modis fluminum ramentis aurum invenitur.*

162 *Nec ſufficit amplos impleviſſe ſinus.*] *Avaritia ſemper infinita, inſatiabilis eſt, neque copia, neque inopia minuitur.* Salluſt. Catil.

163. *Fiſcos.*] Spartea ſunt utenſilia ad majoris ſummæ pecuniæ capiendas. Unde quia major ſumma eſt pecuniæ publicæ quam privatæ, factum eſt ut fiſcus pro pecunia publica ſumatur.

Corruptela

Corruptela, dolus, commenta, inſomnia, ſordes,
[164] Eumenides variæ monſtri comitatus aguntur.
Nec minùs intereà rabidorum more luporum
Crimina perſultant toto graſſantia campo,
Matris Avaritiæ nigro de lacte creata.
Si fratris [165] galeam fulvis radiare [166] ceraunis
Germanus vidit commilito, non timet enſem
Exerere, atque caput ſocio mucrone ferire,
De conſanguineo rapturus vertice gemmas.
Filius extinctum [167] belli ſub ſorte cadaver
Aſpexit ſi fortè patris, fulgentia [168] bullis
Cingula, & exuvias gaudet rapuiſſe cruentas:
Cognatam civilis agit diſcordia prædam,
Nec parcit propriis amor inſatiatus habendi
Pignoribus, ſpoliatque ſuos famis impia natos.
Talia per populos edebat funera victrix
Orbis Avaritia, ſternens centena virorum
Millia vulneribus variis. hunc lumine adempto,
Effoſſiſque oculis velut in caligine noctis

INTERPRETATIO.

xitas, perjuria, pallor, corruptela, dolus, commenta, inſomnia, ſordes, diverſi motus animi comites Avaritia ducuntur ab eâ. Tum vero hæc *crimina nutrita nigro lacte Avaritia matris haud ſecus ac lupi rapaces palantur per agros depopulando omnia. Si frater commilos aſpexit caput fratris* pugnantis in eodem exercitu *coruſcans ceraunis fulvis, non dubitat eripere enſem* vaginâ, *& amputare caput gladio amico*, ut *rapiat gemmas de capite fratris. Natus, ſi forte vidit corpus patris occiſi fato belli, gaudet* quòd *abſtulerit inſignia baltea, & ſpolia tincta ſanguine. Bello civili ditoſcimus præda cognatorum: ita Avaritia inexplebilis non parcit propriis liberis, & execranda cupiditas* divitiarum *amat denudare natos. Avaritia victrix terra, evertens millena millia hominum diverſis vulneribus, inferebat has mortes gentibus. Patitur hunc cæcum*, quia ipſi *ademit viſum, & eruit oculos, errare tan-*

NOTÆ.

164. *Eumenides variæ monſtri comitatus aguntur.*] Tale illud Virg. 12. Æneid. v.336. *Iraque inſidiaque Dei comitatus aguntur.* De Eumen. pag. 477.

165. *Galeam radiare ceraunis.*] Galeas gemmis & auro fuiſſe coruſcas legimus quoque apud Ovid 3. Pont. *Scuta, ſed & galea gemmis radientur & auro* apud Statium 3. Thebaid. *Et pictum gemmis galea jubar.*

166. *Ceraunis.*] Ceraunia, teſte Plinio, gemma eſt candida, cujus, ut ipſe ait lib.37. cap.9. maximus eſt ſplendor. *Eſt inter candidas, & quæ Ceraunia vocatur, fulgorem ſyderum rapiens.*

167. *Sorte belli.*] *Fortuna enim*, ut ait Cicero, *cum aliis in rebus plurimum dominatur, tum in bello præcipue vires ſuas oſtentat.*

168 *Bullis.*] Bullæ erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa ſ ob ſimilitudinem ita dicta, à bullis, quæ in aquis ebullientibus excitantur. Virg. Æn.12. 942. de balteo Pallantis ait: *Notis fulſerunt cingula bullis.* Plaut. in Aſin. *juſſi-ne in ſplendorem dari bullas.*

Cæcum errare finit, perque offenſacula multa
Ire, nec oppoſitum baculo tentare periclum.
Porrò alium capit intuitu, fallitque videntem,
Inſigne oſtentans aliquid: quod dum pètit ille,
Excipitur telo incautus, cordiſque ſub ipſo
Saucius occulto ferrum ſuſpirat adactum.
Multos præcipitans in aperta incendia cogit,
Nec patitur vitare focos, quibus æſtuat aurum,
Quod petit arſurus pariter ſpeculator avarus.
Omne hominum rapit illa genus, mortalia cuncta
Occupat interitu: neque eſt violentius ullum
Terrarum vitium, quod tantis cladibus ævum
Mundani involvat populi, damnetque Gehennæ.
Quin ipſos tentare manu, ſi credere dignum eſt,
Auſa [169] ſacerdotes Domini: qui prælia fortè
Ductores primam ante aciem pro laude gerebant
Virtutum, magnoque implebant claſſica flatu.
Et fors innocuo tinxiſſet ſanguine ferrum,
Ni Ratio armipotens, gentis [170] Levitidis una

INTERPRETATIO.

quam in tenebris nectis, & incurrere in non paucas obicem; neque permittit *explorare baculo pericula oppoſita. Alium vero deprehendit aſpectu; & efferens aliquid eximium decipit aſpicientem.* Nam, *dum homo captat illud, non præcavens potitur ferro, & læſus ingemit* quòd *ferrum ſit adactum ſub* parte *imâ cordis. Trahens multos* alios *in perniciem, impellit in flammas apertas: nec ſinit effugere ignes, quibus liqueſcit aurum, quod petit avarus, qui videt illud, & pariter conſumetur* cum eo. *Avaritia trahit* ad ſe *omnes homines; affert necem omnibus mortalibus; nullumque vitium* in *terrâ eſt violentius, cùm miſceat tantis calamitatibus vitam hominum viventium, & perducat ad inferos. Quin etiam, ſi eſt fas credere,* fuit *auſa injicere manus ſacerdotibus* Domini, *qui duces pugnabant fortiter ante aciem primam pro laude virtutum;* quique *inflabant tubas maximo ſpiritu. Et Fortuna tinxiſſet gladium* hoc *puro ſanguine, niſi Ratio potentior armis,* quæ *una eſt ſemper comitata*

NOTÆ.

169 *Sacerdotes.*] Quos ſacerdotes intelligat, non ita facile dignoſci poteſt. Nam ex ſequentibus apparet non Heli, cujus filios corruperat Avaritia, non Samüeli, non Achimelech, non Abiathar, non Sadoc ea, utquidam volunt, convenire, ſiquidem paulopoſt Avaritiam inducens loquentem, ait: *Nonne triumphum egimus è Scarioth, magnus qui diſcipulorum, & conviva Dei.* Puto ergò hîc mentionem habere de eccleſiaſtico ordine, ſua ætate incorrupto, & multiplici martyrii genere exercito. Hancque lubentius veram eſſe ſententiam autumo, quòd in Luxuriæ pugnâ objurgaverit Hiſpanorum faſtum, qui conſiliis ſacerdotum non obtemperabant.

170. *Levitidis.*] Omnes vocat ſacerdotes genus Levi, eò quòd Levi, qui tertius ex Lia Jacobo Patriarchæ natus eſt in Meſopotamia, tribum maxime honoravit Dominus, eamque ſingulariter aſſumpſit, & ſanctificavit ſibi. *Ego tuli Levitas à filiis Iſraël pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Iſraël, eruntque Levitæ mei:* quinetiam mortis

Semper fida comes, clypeum objectaſſet, & atræ
Hoſtis ab incurſu claros texiſſet alumnos.
Stant tuti Rationis ope, ſtant turbine ab omni
Immunes, forteſque animi. vix in cute ſummâ
Præſtringens paucos tenui de vulnere lædit
Cuſpis Avaritiæ ſtupuit luis improba caſtis
Heroüm jugulis longè ſua tela repelli:
Ingemit, & dictis ardens furialibus infit:
Vincimur, heu; ſegnes; nec noſtra potentia [171] perfert
Vim ſolitam: languet violentia ſæva nocendi,
Sueverat invictis quæ viribus omnia ubique
Rumpere corda hominum. nec enim tam ferrea quemquam
Formavit natura virum, cujus rigor æra
Sperneret, aut [172] noſtro foret impenetrabilis auro.
[173] Ingenium omne neci dedimus. [174] tenera, aſpera, dura,
Docta, indocta ſimul, bruta & ſapientia, necnon
Caſta, inceſta meæ patuerunt pectora dextræ.
Sola igitur rapui, quidquid [175] Styx abdit avaris

INTERPRETATIO.

ſacerdores ex *tribu Levi, objeciſſet ſcutum, & ſervaſſet inclytos alumnos ab incurſione* Avaritiæ *hoſtis turpis.* Illi *ſunt in tuto auxilio Rationis*, & *manent immunes ab omni infortunio, & invicti animo. Vix ſpiculum Avaritiæ tangens leviter cutem ſummam impingit paucis tenue vulnus. Peſtis improba ſtupuit ſua tela repercuti longè à non corruptis capitibus ſacerdotum. Ingemit, & irata protulit* hæc *verba ſcelerata. Eheu nos ignavi vincimur: & vires priſtinæ noſtra potentia* jam *frigent.* Noſtra *immitis violentia nocendi, quæ erat ſolita frangere viribus invictis ubique omnes animos hominum, decedit. Neque enim tam fortis natura finxit ullum hominem, cujus durities hebetaret æs* meum; *aut qui non expugnaretur noſtro auro. Corrupi omnes mentes. Corda tenera, aſpera, dura, docta, indocta, bruta, ſapientia, caſta, atque impudica non reſtiterunt meis manibus. Una ſane occidi id omne, quod inferi*

NOTÆ.

pœna intentarur omnibus aliis cujuſcumque rribus, ſi quis ad ſanctuarium fuerit auſus accedere. Ex hac ergo rribu omnes ſacerdores, ſummique Ponrifices orti ſunt, qui multis ſeculis Judæorum rempublicam adminiſtrarunt.

171. *Perfert.*] In aliis *præfert.* Ut infra *viger*, pro *rigor.*

172. *Noſtro foret impenetrabilis auro.*] Pluribus quidem, ſed iiſdem fere coloribus avaritiam nobis depingit Salluſtius: *Avaritia bellua fera, immanis, intoleranda eſt: quo intendit oppida, agros, fana atque domos vaſtat: divina cum humanis permiſcet: neque exercitus, neque mœnia obſtant, quominus vi ſua penetret.*

173. *Ingenium omne neci dedimus.*] Sic Virgil. *Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.*

174 *Tenera, aſpera, dura, &c.*] Horat. 2. Serm. ſat. 3 *Omnis enim res, virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris divitiis parent.*

175 *Styx.*] Palus apud inferos, *Dii cujus jurare timent, & fallere numen.* Jurant autem per illius aquas, quia Victoria Srygis filia bello Gigantum Jovi favit.

Gurgitibus. nobis ditiſſima[176] Tartara debent
Quos retinent, populos. quod volvunt [177] ſecula, noſtrum eſt:
Quod miſcet mundus veſana negotia, noſtrum.
Quî fit, prævalidas quòd pollens gloria vires
Deſerit, & caſſos ludit fortuna lacertos?
Sordet Chriſticolis rutilantis fulva monetæ
Effigies; ſordent argenti [178] emblemata: & omnis
Theſaurus nigrante oculis vileſcit honore.
Quid ſibi docta volunt faſtidia? nonne triumphum.
Egimus è [179] Scarioth? magnus qui diſcipulorum,
Et conviva Dei, dum fallit fœdere menſæ
Haudquaquam ignarum, [180] dextramque parapſide jungit,
Incidit in noſtrum flammante cupidine telum,
Infamem mercatus agrum de ſanguine amici
Numinis, obliſo luiturus jugera collo.
Viderat & [181] Jericho propria inter funera, quantum

INTERPRETATIO.

retinent avaris gurgitibus. Orcus ditiſſimus accepit à me homines, quos retinet. Quòd homines excogitent, eſt meum opus; *quòd omnes perversè perturbent res*, eſt *meum* opus. *Vnde ergo gloria inclyta amittit* ſuas *firmas vires*; *& Fortuna fraudat lacertos languentes. Chriſtiani deſpiciunt effigies aureas moneta coruſca: parvi faciunt imagines* cœlatas in *auro*; *& dejiciunt oculos ab omnibus opibus*, quarum *gloria eſt deflorata. Quid ſibi vult hic contemptus affectatus* divitiarum? *Nonne vici Judam, qui clarus Commenſalis Chriſti, & Apoſtolorum pulſus cupiditate* auri, *dum confidet menſá*, quæ eſt *vinculum* ſocietatis, *& mittis manum in* eandem *patinam, defraudat* Chriſtum *penetrantem cogitationem*: quique *emit ſanguine Dei amici agrum infamem, ſoluturus pœnas pro* hoc *agro*, cum ſe ſuſpendet *laqueo. Jericho quoque fuit teſtis inter demolitionem ſuo-*

NOTÆ.

176. *Tartara.*] Jam ſupra dixi locum eſſe profundiſſimum inferorum ubi ſontes plectuntur.

177. *Secula.*] Quod homines miſcent omnia, atque perturbant mendaciis, perjuriis, dolis, fraudibus, id totum eſt Avaritiæ opus. Unde Virgil. lib. 3. Æn. *Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames.*

178. *Emblemata.*] In vaſis argenteis, aureiſque, & Corinthiis ornamento erant apud antiquos emblemata. Plin. lib. 33. cap. 12. *Vlyſſes, & Diomedes erant in phiala emblemate Palladium ſurripientes.*

179. *Scarioth.*] De Juda Iſcariote loquitur ſatis noto Chriſtianis, quod Jeſum triginta denariis vendiderit.

180. *Dextramque parapſide jungit.*] Vetuſtiores *tingit* pro *jungit*; & *parapſide* conſtanter ſcriptum offendi in vetuſtimis quoque Martialis, ac Juvenalis exemplaribus, quorum apud illum habes l. xi. epiſt. 28. *Parapſide rubra* apud hunc ſatyr. 3. *Quam multâ, magnaque parapſide cœnat.* Ita enim & Turnebus ibi in vetuſtis codicibus exſtare monuit. Nec deſuere, qui inter *parapſidem*, & *paropſidem* ſic diſtinxerint, ut paropſis eſſet ſcutella eſcaria, parapſis, *acetabulum majus*, *aliqui & catinum appellant. Parapſis, quadriangulum & quadrilaterum vas eſt ex paribus apſidis.* Hæc Heinſius.

181. *Jericho.*] Urbs eſt Palæſtinæ in Judæa, quam cum Joſue ſepties circum iviſſet cum arca Domini, muri illius firmiſſimi corruerunt, & ea diruta fuit.

Poſſet noſtra manus, cùm victor concidit [181] Achar.
Cædibus inſignis, murali & ſtrage ſuperbus,
Succubuit capto victis ex hoſtibus auro:
Dum vetitis inſigne legens [182] anathema favillis,
Mæſta ruinarum ſpolia inſatiabilis haurit.
Non illum generoſa tribus, non plebis avitæ
Juvit Juda parens, Chriſto quandoque propinquo
Nobilis, & tali felix Patriarcha nepote.
Quîs placet exemplum generis, placeat quoque forma
Exitii: ſit pœna eadem, quibus & genus unum eſt.
Quid moror aut Judæ populares, aut populares
Sacricolæ ſummi (ſummus nam fertur [183] Aaron)
Fallere fraude aliquâ, Martis congreſſibus impar?
[184] Nil refert, armis contingat palma doliſve.
Dixerat, & torvam faciem furialiaque arma
Exuit, inque habitum ſeſe transformat honeſtum.
Fit Virtus, ſpecie [185] vultuque & voce ſevera:

INTERPRETATIO.

rum murorum, quanta eſſet poteſtas mea manus, cùm victor Achar clarus cladibus tot hoſtium, *& illuſtris, quod deſtruxerat mœnia, decidit, & fuit victus auro capto ex hoſtibus debellatis: dum ſurripiens pretioſum ſpolium cremandum igne, ut* Joſue *juſſerat, avarus concupiſcit funeſta ſpolia Jericho* ſepultæ. *Nihil ipſi profuit* fuiſſe ortum *amplâ familiâ, & Juda patre ſuorum atavorum*, Judâ *nobili Chriſto venturo aliquando* ex ipſius ſemine, *& fortunato Patriarchâ eo nepote.* Illi, *qui amant* eſſe natos *eodem genere, ament etiam* ſequi *exitium* Achar. Ii, *quibus eſt idem ſanguis, pereant eodem modo. Quid* ego *impar* in *certaminibus belli moror aggredi fraude aliquâ aut poſteros Juda, aut poſteros Aaronis ſummi Pontificis, nam vocatur ſummus. Parvi refert* an *referam victoriam armis, utrum fraudibus.* Vix *dixerat* ea: *depoſuit & trucem animum, & arma crudelia: ac ſe vertit in formam liberalem. Aſſumit figuram, & vultum, & vocem gravem virtutis, quam nomi-*

NOTÆ.

Erat in tribu Benjamin 150. ſtadiis ab Hieroſolymis in ortum, Jordanem fluvium verſus ſexaginta. Vide pag 435.

181. *Achar.*] Qui in ſacris litteris Achan dicitur, filins fuit Charmi de Tribu Juda, qui ſacrilegium admiſit ſibi uſurpando, quod Deo fuerat ſolenniter conſecratum. Vidit enim, ut ipſe mox faſſus eſt, inter ſpolia pallium coccineum valde bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulamque auream quinquaginta ſiclorum, & concupiſcens abſtulit, & abſcondit in terrâ contra medium tabernaculi ſui, argentumque in foſſam dejectum, humo operuit. Sed non diu furto ſuo frui potuit. Adhuc enim in terra obruta erant omnia, cum miſer in culpâ, Deo patefaciente, deptehenſus eam ſevera morte luit.

182. *Anathema.*] Ἀνάθημα, donatium, ſeu donum quod Deo conſecratur. Penultimam producit quam corripit Ἀνάθεμα *anathema*, exitio æterno deſtinatus: licet utrumque nomen deducatur ab *ἀνατίθημι ſepono*. De Juda ſupr.

183. *Aaron.*] Frater Moſis, ſummo Hebræorum pontificatui divinitus deſtinatus, & ab ipſo Moſe inſtitutus eſt Pontifex.

184. *Nil refert.*] Virg. 2. Æn. *Dolus, an virtus quis in hoſte requirat.*

185. *Vultuque & voce ſevera.*] Hæc

Quam memorant frugi, parcè cui vivere cordi eſt,
Et ſervare ſuum, tanquam nil raptet avarè,
Artis adumbratæ meruit, ceu ſedula, laudem.
Hujus ſe ſpecie mendax [186] Bellona coaptat,
Non ut avara lues, ſed [187] virtus parca putetur:
Necnon & tenero pietatis tegmine crines
Obtegit [188] anguinos, ut candida [189] palla latentem
Diſſimulet rabiem, diroque obtenta furori,
Quod rapere & [190] clepere eſt, avideque abſcondere parta,
Natorum curam dulci ſub nomine jactet.
Talibus illudens male credula corda virorum
Fallit imaginibus. monſtrum ferale ſequuntur,
Dum credunt virtutis opus. capit impia [191] Erinnys
Conſenſu faciles, [192] manicisque renacibus arctat.
Attonitis ducibus, perturbatiſque [193] maniplis,

INTERPRETATIO.

nant frugalitatem, quæ amat parce vivere, & ſervare ſua bona. *Vt ea rapit nihil per cupiditatem;* Avaritia, *veluti* fuiſſet cuſtos *diligens, eſt merita laudem virtutis, quam imitabatur. Avaritia fallax induit ſpeciem frugalitatis, ut habeatur* ab omnibus *Parſimonia, non vere peſtilens Avaritia. Quinetiam obtegit velamine tenera pietatis ſuos capillos anguineos, ut alba tunica tegat rabiem occultam, atque excuſet ſub dulci nomine charitatis in pueros* furta *commiſſa turpi deſyderio, quò cupit rapere, & furari, & abſcondere parta ſtudioſe. Gerens talem vultum decipit corda hominum credentia ad perniciem, &* quæ *ſequuntur monſtrum horrendum, dum putant* eſſe *vultum Frugalitatis. Nefaria Avaritia ad ſe trahit credulos, & tenet arctis vinculis. Duces ſtupent, & milites perturbantur;* omnis

NOTÆ.

duo amat Prudentius conjungere. Hymn. S. Rom. *Vultu & ſeveris vocibus ſic increpat.* Hamart. *Vultuque & voce minaci terribilis.* Non improbo tamen, *vultu & veſte ſevera.* Juvenalis enim Sat. 14. *Fallit enim vitium ſpecie virtutis, & umbra, cum ſit triſte habitu, vultuque & veſte ſeverum.* Adi pag. 452. not. 203.

186. *Bellona.*] Hîc Avaritiam vocat Bellonam, quia Avaritia velut altera Bellona, quæ bellorum præſes eſt, cum hominibus bellum habet, geritque exitioſum.

187. *Virtus putetur.*] Quam belle Juvenalis cecinit: *Fallit enim vitium ſpecie virtutis & umbrâ. Nec dubie tanquam frugi laudatur avarus; tanquam parcus homo, & rerum tutela ſuarum.*

188. *Anguinos.*] Antiqui finxerunt Furias redimitas eſſe capillis anguineis: quare poëta Avaritiæ, quæ ex Furiis eſt peſſima, apte ad rem tribuit anguineam comam.

189. *Palla.*] *Honeſta mulieris veſtimentum, hoc eſt tunica pallium.* Teſte Nonio. Vide pag. 402. not. 24.

190. *Clepere.*] A verbo græco κλέπτω *furor, furto ſurripio.* Cic. *Non modo ut Spartæ rapere, ubi & pueri clepere diſcunt.*

191. *Erinnys.*] Una eſt è tribus Furiis, peccatorum ultrix; quaſi ab ἔρις litium auctor.

192. *Manicis.*] Vox à manu deducta; ſignificatque aliquando veſtium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum. Virg. lib. 2. 146. *Ipſe viro primus manicas, atque arcta levari vincla jubet Priamus.* Qua ſignificatione hîc ſumitur.

193. *Maniplis.*] Manipulus, exigua

Nutabat Virtutum acies errore biformis
Portenti, ignorans, quid amicum credat in illo,
Quidve hoſtile notet. lethum verſatile & anceps
Lubricat incertos dubiâ ſub imagine viſus.
Cum ſubitò in medium frendens. [194] Operatio campum
Proſilit auxilio ſociis, pugnamque capeſſit
Militiæ poſtrema gradu, ſed [195] ſola duello
Impoſitura manum, ne quid jam triſte ſuperſit.
Omne onus ex humeris rejecerat, omnibus ibat
Nudata induviis; multo & ſe [196] faſce levarat:
Olim divitiis gravibuſque oppreſſa talentis,
Libera nunc miſerando inopum, quos larga [197] benignè
Foverat, effundens patrium bene prodiga cenſum.
Jam loculos ditata fide ſpectabat inanes,

INTERPRETATIO.

exercitus virtutum vacillat deluſus Avaritiâ accipiente *duplicem* formam. *Neſcit quid credat in illâ amicum, aut quid videat hoſtile. Mors incerta, & anceps veluit oculos non ſecernentes hanc dubiam figuram. Tum Eleemoſyna minaciter collidens dentes ſtatim deſcendit in medium campum*, ut ferat *opem ſociis; & venit ad pugnam ultima* quidem *gradu militia, ſed* quæ *una officiet ſingulari pugnâ, ne quid jam reſtet timendum ab hoſte. Depoſuerat omne pondus ex humeris. Ibat vacua omnibus ſpoliis, & ſeſe levarat magno onere* divitiarum. *Quondam* fuerat *potens opibus, & gravibus talentis* auri: ſed *nunc* erat *expedita* iis *miſerando pauperes; nam benefica exhauriens ſuum patrimonium, eos liberalis nutriverat benigne. Jam dives fide intuebatur crumenas vacuas, expectans divitias æternas fœnore*

NOTÆ.

militum manus, quæ unum ſequitur ſignum: & in legione qnidem erant triginta manipuli. Dictnsautem, ut inquit Varro, ab eò qnod plures militnm manus junguntur. Inde Commanipnlones, qui in eodem manipulo ſunt: & Commanipulatio; quibus nominibns utitur Spartianus. Terent. in Eunue. *Codò alios: ubi centurio eſt Sanga, & manipulus furum,*

194. *Operatio.*] Sic conſtanter ſcripti. Hac voce virtutem èxpreſſit Avaritiæ oppoſitam: quæ operâ, & opibns omniqne officiorum genere, quemvis adjuvare parata eſt. Unde *Operatio* à bonis operibus deducitur; qnæ iuter principem locum habet eleemoſyna. Hinc Tertull. lib.10. *Etſi ita evenerit, det fratribus operandi copiam, vel nobis abrumpenda omnis neceſſitatis conſtantiam.* Et lib. 16. cap. 16. *Prolata enim in medium, & publicato bono ſuo elata, & à fratribus, omni honore & charitatis operatione cumulata, dum non latent.* Ambroſ. vero lib. 2. Offic. cap. 16. *Quoniam quicunque bonum operarium videt, ipſi confert quod ille ſuo officio diſpenſet.* Quam vocis vim non intelligentes aliqui ſubſtituêre, *Miſeratio.*

195. *Sola duello.*] *Prima* in vetuſtiore Boherio. Nec male.

196. *Faſce.*] Faſcis eſt onus quodlibet. Virg. 4 Georg. *Ultroque animam ſub faſce dedêre*; nempe apes. Et alibi: *Acer Romanus in armis, injuſto ſub faſce viam cum carpit.*

197. *Benigne.*] Largiter: ſicut è contrario *maligne* pro anguſtè. Virg. 6. Æn. *Quale per incertam Lunam ſub luce malignâ, eſt iter in ſilvis.*

[198] Æternam numerans redituro fænore ſummam.
Horruit invictæ Virtutis fulmen, & impos
Mentis Avaritia ſtupefactis ſenſibus hæſit,
Certa mori. nam quæ fraudis via reſtet, ut ipſa
Calcatrix mundi, mundanis victa fatiſcat
Illecebris, ſpretoque iterum ſeſe implicet auro?
Invadit trepidam Virtus fortiſſima duris
Ulnarum nodis, oblisſo & gutture frangit
Exanguem [199] ſiccamque gulam: compreſſa ligantur
Vincla lacertorum ſub mentum, & faucibus arctis
Extorquent animam: nullo quæ vulnere rapta
Palpitat, atque aditu ſpiraminis intercepto
Incluſam patitur venarum carcere mortem.
Illa reluctanti genibuſque & calcibus inſtans
Perfodit & coſtas, atque ilia rumpit anhela.
Mox ſpolia [200] extincto de corpore diripit, auri
Sordida fruſta rudis, nec adhuc fornace recoctam
Materiem. tineis etiam [201] marſuppia crebris
Exeſa, & virides obducta ærugine nummos
Diſpergit ſervata diu, victrix & egenis
Diſſipat, ac tenues captivo munere donat.

INTERPRETATIO.

redituro uſque ad centuplum. *Avaritia horruit impetum Eleemoſyna invicta: ac inops rationis manſit attonitis ſenſibus.* Agnovit ipſi *eſſe certè moriendum: nam quis locus eſt relictus dolo, ut* virtus, quæ *contemnit mundum, victa ipſa inficiat animum deliciis terrenis, & ſe rurſus dedat auro jam ſpreto. Tum* Eleemoſyna *virtus magnanima comprimit Avaritiam trepidantem vi brachiorum nervoſorum, & laſo gutture frangit exanimem, & ſiccam gulam. Vincula*, quibus *lacerti retinebantur infra mentum*, arcte *innectuntur compreſſa. Et faucibus preſſis extingunt animam, quæ avulſa nullo vulnere palpitat: atque meatu ſpirandi intercluſo interit morte, quæ includitur venis. Eleemoſyna inſtans genibus & pedibus* Avaritiæ *reluctanti tranſverberat* illius *latus, ac findit ilia anhela. Mox detrahit ſpolia ex corpore mortuo*, nempe *detrahit fragmenta ſordida auri non formati in nummos, metallum nondum excoctum per ignem, marſupia quoque corroſa multis tineis, necnon numiſmata tecta ærugine viridi. Victrix diſſeminat* hæc tam *diu ſervata* ab Avaritia, *& deſcribit inopibus, ac donat pauperibus exuvias hoſtiles.*

NOTÆ.

198 *Æternam numerans redituro fænore ſummam*] Reſpicit hunc locum Matth. cap. 19 *Vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo.*

199. *Siccam gulam*] Eodem ſenſu dixit Petronius: *Divitiis hæc magni faciet erit, omnia cernens qui timet, & ſicco concoquit ore cibum.*

200. *Extincto de corpore.*] Sic Mſſ. Regius. Heinſius tamen mallet: *exute de corpore.* Ita enim Paulinus epiſt. ad Auſonium: *Sera erit exutis homini querimonia membris.* Ita Tertull. lib. 2. contra Marc. *Exutos ſua luce tegit:*

201. *Marſuppia.*] *Marſuppium* quoque paſſione Laurentii. v. 104. *Inanis à Marſupio.*

Tunc

Tunc circumfuſam vultu exultante coronam
Reſpiciens, alacris media inter millia clamat.
Solvite [202] procinctum, juſti, & diſcedite ab armis:
Cauſa mali tanti jacet interfecta: lucrandi
Ingluvie pereunte licet requieſcere ſanctis.
[203] Summa quies, nil velle ſuper, quàm poſtulet uſus
[204] Debitus; ut ſimplex alimonia, veſtis & una
Infirmos tegat ac recreet mediocriter artus;
Expletumque modum naturæ non trahat extra.
[205] Ingreſſurus iter peram ne tollito, neve
De tunicæ alterius geſtamine providus ito:
[206] Nec te ſollicitet res craſtina; ne cibus alvo
Defuerit: redeunt eſcæ cum Sole diurnæ.
Nonne vides, ut nulla avium cras cogitet? ac ſe
Paſcendam, præſtante Deo. non anxia credat?

INTERPRETATIO.

Tunc vultu hilari reſpiciens milites diſperſos in orbem, læta inter tot agmina ſic fatur. Juſti ne ſtetis diutius *in procinctu, & deponite arma; caput tanti mali jacet extinctum: decet pios frui otio*, cùm Avaritia *vorax bonorum periit. Eſt maxima tranquillitas animi nihil optare aliud, quam* id *quod eſt neceſſarium ad victum:* adeo *ut vulgare alimentum, & unus amictus tegat, & recreet juſte artus debiles; nec progrediamur extra terminos præſcriptos à naturâ.* Is qui eſt *facturus iter, nec ferat marſupium, nec induat geſtamen duarum tunicarum, nec ſit ſollicitus de craſtina die, utrum* ipſi *erit cibus ad paſcendum. Quotidie Sol* naſcens *parit nova alimenta. Nonne videtis ut nulla avis cogitet* quid ſibi erit *cras, ac ſine cura ſperet alimenta non defutura,* ea *præſtante Deo?*

NOTÆ.

202. *Procinctum.*] Procinctus dicitur apparatus bellicus; ſive ipſa præparatio, quæ fit ab iis qui aut in expeditionem profecturi ſunt, aut ad prælium exituri. Quint. lib. 12. cap. 9. *Cui diſciplina & ſtudium, & exercitatio dederit vires etiam facilitatis: quemque armatum ſemper, ac velut in procinctu ſtantem, non magis unquam in cauſis oratio, quàm in rebus quotidianis, ac domeſticis ſermo deficiet.* Vel potius procinctus dicebatur, ut inquit Feſtus, *cum exercitus cinctus erat ritu Gabino confeſtim pugnaturus.* Plinius: *Cornibus in procinctu ad dimicandum paratis.*

203. *Summa quies, nil velle ſuper, quam poſtulet uſus debitus.*] In infinitum abiret is, qui ſimilia poëtarum loca & oratorum, huc adducere vellet. Unum Horatium profero: 3. Carm. 1. *Deſiderantem quod ſatis eſt, neque tumultuoſum ſollicitat mare, nec ſævus Arcturi cadentis impetus, aut Orientis Hædi.* Od. 16. *Bene eſt, cui Deus obtulit parca, quod ſatis eſt, manu.*

204. *Debitus.*] Nam, ut ait Seneca: *Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt.*

205. *Ingreſſurus iter.*] His verſibus deſcribit ea, quæ Chriſtus, cum miſit duodecim Apoſtolos ad annuntiandum evangelium, eis præcepit. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus enim eſt operarius cibo ſuo.* S. Matth cap 10.

206 *Nec te ſollicitet res craſtina.*] Profani quoque Scriptores id docuerunt. Horat. 1 Od 9. *Quid ſit futurum cras, fuge quærere.*

[107] Confidunt volucres, victum non defore, viles:
Paſſeribuſque ſubeſt modico vênalibus aſſe,
Indubitata fides, Dominum curare potentem,
Ne pereant. tu cura Dei, facies quoque Chriſti,
Addubitas, ne te tuus unquam deſerat auctor?
Ne trepidate, homines; vitæ dator, & dator eſcæ eſt.
[108] Quærite luciferum cæleſti dogmate paſtum,
Qui ſpem multiplicans alat invitiabilis ævi,
Corporis immemores: memor eſt, qui condidit illud,
Suppeditare cibos atque indiga membra fovere.
His dictis curæ emotæ; metus, & labor, & vis,
Et ſcelus, & placitæ Fidei fraus inficiatrix
Depulſæ [209] vertêre ſolum. Pax inde fugatis
Hoſtibus alma abigit bellum. diſcingitur omnis
Terror, & avulſis [210] exfibulat ilia [211] zonis.
Veſtis ad uſque pedes deſcendens defluit imos:
Temperat & rapidum privata modeſtia greſſum.
[212] Cornicinum curva æra ſilent: placabilis implet

INTERPRETATIO.

Volucres viles confidunt dapes ipſis fore: paſſeres ipſi, qui *veneunt modico pretio, ſciunt certò Deum potentem curare ne pereant. An homini, qui Deo* eſt *cura*, quique *etiam* eſt *factus ad ſimilitudinem* ipſius *filii eſt timendum ne ſuus creator illum deſerat unquam.* O *homines parcite* vano *metu*: qui *dedit vitam, dabit & cibum. Quærite*, ut *Chriſtus vos monet, cæleſtem paſtum, qui faciens ſpem vitæ perennis alat immemores corporis.* Chriſtus, *qui, dedit illud* monitum, *non obliviſcitur miniſtrare cibos, ac fovere corpora indigentia. His ſermonibus fugata cura, metus, labor, vis, ſcelus, & fraus adverſa fidei placidæ dederunt terga repulſa. Inde alma Pax, hoſtibus pulſis, abſolvit bellum Omnis terror diſſipatur, & cingulo ſoluto explicat veſtem*, quâ tegit *corpus. Toga promiſſa decidit ad pedes infimos; & modeſtia* agens vitam *privatam temperat greſſum velocem. Buccinatores non inflant buccinas*

NOTÆ.

207. *Confidunt volucres.*] Et illud ejuſdem Matth. cap. 6. *Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater veſter cæleſtis paſcit illa; nonne vos magis pluris eſtis illis*, explicat poëta.

208. *Quærite.*] *Quærite ergo primùm*, dicit Dominus c. 6. S. Matth. *Regnum Dei, & juſtitiam ejus; & hæc omnia vobis adjicientur.*

209. *Vertere ſolum.*] Fugerunt. Juven. *Qui vertere ſolum, Baias, & ad oſtia currunt.*

210. *Exfibulat.*] Pro refibulat, vel diffibulat: apud antiquos enim à verbo fibulo, tria tantum compoſita. Nempe infibulo, refibulo, & diffibulo, quorum duo ultima ſignificant fibulam tollere, ſive ſolvere.

211. *Zonis.*] Eſt id quo cingimur: unde Scriptores cingulum appellant. Mart lib. 14. *Longa ſatis nunc ſum, dulci ſed pondere venter ſi tumeat, fiam tum tibi zona brevis.*

212. *Cornicinum.*] Cornicines ſequebantur caſtra, currumque triumphantis præcedebant canentes: itique erant, & buccinatores ornamentum totius legionis. In ingreſſu conflictus, & ejus reditu quoties pugnabatur, cornicines & tu-

Vaginam gladius: ſedato & pulvere campi
Suda redit facies liquidæ ſine nube diei:
Purpuream videas cæli clareſcere lucem.
Agmina caſta ſuper vultum ſenſere Tonantis
Arridere hilares pulſo certamine turmæ;
Et Chriſtum gaudere ſuis victoribus arcem
Ætheris, ac patrium famulis aperire profundum.
Dat ſignum felix Concordia reddere caſtris
[213] Victrices aquilas, atque in [214] tentoria cogi.
Numquam tanta fuit ſpecies, nec par decus ulli
Militiæ, cùm diſpoſitis bifida agmina longè
Duceret ordinibus, peditum pſallente catervâ;
Aſt aliâ de parte equitum reſonantibus hymnis.
[215] Non aliter cecinit reſpectans victor hiantem
[216] Iſraël rabiem ponti poſt terga minacis,

INTERPRETATIO.

curvas: enſes quieti referuntur vagina: & *ſedato pulvere ſerena facies redit: dies* eſt *pura*, & *ſine nubecula*, ita ut *videas cælum refulgere luce purpureâ. Agmina caſta neverunt Deum* hîc declarare *ſuam præſentiam. Turma læta ceperunt ſine impoſito pugna* invicem *lætari & gaudere*, quòd *Chriſtus aperiret cælum, & ſolum patrium famulis*, qui *vicerant ſuo* nomine.

Felix Concordia canit receptui; jubet *vexilla victricia referri ad caſtra, &* plicata *reponi in tentoria. Nulla unquam acies habuit tantum ſplendorem, tantum decus.* *Nam* Concordia *diſpoſitis ordinibus ducebat agmina diviſa in duas partes: hinc pedites pſallentes; illinc equites canentes hymnos. Non aliter* filii *Iſrael victores cecinerunt*, cùm *mirabantur rabiem fiſſam ma-*

NOTÆ.

bicines canebant. Tit. Liv. 2. ab urbe: *Cornicines, tubicineſque in equos impoſitos canere ante vallum jubet.* Juven. Sat. 10. *Illinc cornicines, hinc præcedentia longi agminis officia.*

213. *Victrices aquilas*] More Romanorum loquitur, quorum vexilla aquilas ferebant. An à Jove, qui has habuit inſigne militiæ; An à Troianis acceperint; An ipſi à ſe ipſis, vel vicinorum exemplo repererint, dubium eſt. Sane rapacium animalium effigies aſſumi convenit, & bello præferri. Vide pag. 32 & 98

214. *Tentoria.*] Tabernacula extenſis velis contra æſtum, cælive injuriam excitata. Ovid lib 3. Faſt. *Sub Jove pars durat; pauci tentoria ponunt.*

215. *Non aliter*] Illud exemplum ex cap. 14 Exod. deductum eſt: ubi legimus Moyſem interrupto mari rubro, quod virgâ percuſſerat, viam ſuis aperuiſſe, quam, dum terga premens illorum Ægyptius, ingreditur, eadem quâ erat diductum, virgâ percuſſum mare coivit, ac trepidantes involuit hoſtes. Quare Hebræi duos choros, alterum virorum, alterum mulierum ſtatuerunt in littore, & cecinerunt Deo hymnos gratulatorios. Moſe carmen viris præeunte, ipſius vero ſorore mulieribus. Ita Philo.

216 *Iſraël.*] Nomen hoc nunc totam Hebræorum gentem, nunc partem tantum demonſtrat, totam ante Salomonem, partem poſtea, teſte Sanſone. Poſt Salomonem enim Hebræorum regnum, quod & Iſraël, in duas diviſum partes; una Judæ nomen aſſumpſit, altera nomen Iſraël retinuit, quòd in hoc ultimum ex duodecim tribuum Iſraël decem ſeceſſerint; in primo duæ tantùm remanſerint ſub nomine Judæ, propter tribum Judam regiam, & omnium nobi-

Cùm jam progrediens calcaret littora ſicco
Ulteriora pede, ſtridenſque per extima calcis
Mons rueret pendentis aquæ, nigroſque relapſo
Gurgite [217] Nilicolas fundo deprenderet imo:
Ac refluente ſinu jam redderet unda natatum
Piſcibus, & nudas præceps operiret arenas.
Pulſavit reſono modulantia tympana plectro
Turba Dei, celebrans mirum ac memorabile ſeclis
Omnipotentis opus; liquidas inter freta ripas
Fluctibus inciſis & ſubſiſtente procellâ
Creſcere, ſuſpenſoſque globos potuiſſe teneri.
Sic, expugnatâ vitiorum gente, reſultant
Myſtica dulcimodis Virtutum carmina pſalmis.
Ventum erat ad fauces [218] portæ caſtrenſis, ubi arctum
Liminis introitum bifori dant cardine clauſtra.

CONCORDIA, ET DISCORDIA.

NASCITUR hic inopina mali lachrymabilis aſtu
Tempeſtas, placidæ turbatrix invida Pacis,
Quæ tantum ſubitâ vexaret clade triumphum.

INTERPRETATIO.

rit minantis à tergo; dum jam progredientes ſicco pede calcabant littora adverſa Ægyptiis; & mons aquæ pendentis ſuſurrans tantum ſub pedibus decidebat, & aquis reverſis involvebat nigros Ægyptios in imo alveo; atque mare refluente fas fuit piſcibus natare: & arena mox ſicca operta ſunt fluctibus effuſis. Populus Dei canens facta mira Dei, ac tradenda poſteris, nimirum in medio pelagi continuiſſe littora liquida fluctibus diviſis, & mari procelloſo pendente; & ſuſpenſas aquas conſtitiſſe, pulſavit plectro canoro tympana modulantia. Exercitu vitiorum ita debellato, virtutes canunt myſtica carmina in blandiſſimis pſalmis. Cohortes venerant ad limen portæ prætoriæ, ubi clauſtra duarum valvarum anguſtant aditum oſtii.

** Hic exoritur tempeſtas non praviſa dolo mali lugendi, ſcilicet Diſcordia inimica miti paci, quæ corrupit ingentem victoriam clade improviſa.*

NOTÆ.

liſſimam: & ex hac totius regni diviſione, qui primum Hebræi, & Iſraëlitæ in univerſum appellati, ii tandem in Iſraëlitas, & Judæos diviſi ſunt, & aliquando hi ſub illo, aliquando illi ſub altero nomine comprehenſi ſunt.

217. *Nilicolas.*] Quòd Memphis urbs regia Ægypti ad Nilum fluvium condita eſſet. Nilus autem oritur ex duobus fontibus in Æthiopiâ ſuperiori, & in regno Abaſſenorum; deinde aſſumptis in itinere aliorum quoque amnium aquis, vergit in Septentrionem versùs Bugihos, & Baloos populos; & deinde tendit versùs Ægyptum.

218. *Porta caſtrenſis.*] Id eſt portæ prætoriæ, quâ exercitus in prælium educebatur, quia initio Prætores erant qui nunc Imperatores, qui bella adminiſtrabant. Eadem & *Decumana*, & *Principalis* vocabatur: maxima erat, atque in poſtica caſtrorum parte. Ut ex Cæſare lib. 3. belli Gallici intelligitur.

Inter confertos cuneos Concordia fortè,
Dum ſtipata pedem jam tutis mœnibus infert,
Excipit occultum vitii latitantis ab ictu
Mucronem lævo in latere [219] ſqualentia quamvis
Texta catenato ferri [220] ſubtegmine corpus
Ambirent, ſutis & acumen vulneris hamis
Reſpuerent, rigidis nec fila tenacia nodis
Impactum ſinerent penetrare in viſcera telum.
Rara tamen chalybem tenui tranſmittere puncto
Commiſſura dedit, quâ ſeſe extrema politæ
Squama ligat [221] tunicæ, ſinus & ſibi conſerit oras.
Intulit hoc vulnus pugnatrix ſubdola victæ
Partis, & incautis victoribus inſidiata eſt
Nam, pulsâ culparum acie, Diſcordia noſtros
Intrarat cuneos, ſociam mentita figuram.
[222] Sciſſa procul palla, ſtructum & ſerpente flagellum
Multiplici, mediâ camporum in ſtrage jacebant.

INTERPRETATIO.

Dum Concordia ſtipata condenſatis ordinibus militum fortè luſtrat pede tuta mœnia caſtrorum : *Diſcordia latitans percuſſit* illius *lævum latus telo* furtim *vibrato, quanquam corpus cingeretur loricâ contextâ in modum ſquamarum, cui lamina ferrea erant impacta*; ita ut *hami invicem conjuncti repellerent acum teli: nec fila ligantia* loricam *nodis rigidis ſinerent impulſum telum penetrare uſque ad viſcera. Rara tamen junctura, quâ ultima catenula adhæret politæ loricæ*, quâque *medium jungit illius extremitates, dedit aditum cuſpidi tenui foramine.* Diſcordia *ſubdola pugnans pro vitiis devictis impreſſit hoc vulnus; & collocavit inſidias victoribus* nihil *caventibus. Ea enim ſecedens à turmis vitiorum, intrarat noſtra caſtra,* quòd *aſſumpſiſſet amicam figuram. Ipſius veſtis lacerata. ac flagellum textum ex multis* implicatis *ſerpentibus ſtant longe humi inter cadavera.*

NOTÆ.

219. *Squalentia.*] *Tertium reſtat ex iis, quæ reprehenſa ſunt, quòd tunicam ſqualentem auro dixit. Id autem ſignificat copiam denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intexti. Squalere enim dictum eſt à ſquamarum crebritate aſperitateque; quæ in ſerpentium piſciumque coriis viſuntur. Quam rem & alii, & hic quidem poëta locis aliquot demonſtrat. Quem pellis, inquit, ahenis in plumam ſquamis auro conſerta tegebat. Accius in Pelopidis ita ſcribit. Ejus ſerpentis ſquamæ ſqualido auro, & purpura prætexta. Quicquid igitur nimis inculcatum, obſitumque aliqua re erat, ut incuteret viſentibus facie nova horrorem, id ſqualere dicebatur.* Aul. Gell. lib. 2. noct. Atticar.

220 *Subtegmine.*] Quanquam *ſubtegmen* propriè dicatur filum, quod ſub ſtamine texitur, tamen loricam ipſam ſignificat, de qua ſupra.

221. *Tunica*] Armatura quoque poteſt dici tunica. Juven. *Tunicati fuſcina Gracchi.*

222. *Sciſſa palla, & flagellum*] Ut ipſo habitu vim ſuam exprimat, qua dividit animos, fœdera diſrumpit Virg lib. 8. Æn 702. *Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla, quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.* Et lib 6 Æn 280. *Et Diſcordia demens vipereum crinem vittis innexa cruentis.*

Ipſa, redimitos [223] oleâ frondente capillos
Oſtentans, feſtis reſpondet læta choreîs:
Sed [224] ſicam ſub veſte tegit, te, maxima virtus,
Te ſolam tanto è numero, Concordia, triſti
Fraude petens, ſed non vitalia rumpere ſacri
Corporis eſt licitum: ſummo tenus extima tactu
Læſa cutis tenuem ſignavit ſanguine rivum.
Exclamat Virtus ſubitò turbata: Quid hoc eſt?
Quæ manus hic inimica latet? quæ proſpera noſtra
Vulnerat, & ferrum tanta inter gaudia vibrat?
Quid juvat indomitos bello ſedaſſe furores,
Et ſanctum vitiis pereuntibus omne receptum,
[225] Si Virtus ſub Pace cadit? trepida agmina mæſtos
Convertêre oculos: ſtillabat vulneris index
Ferratâ de veſte cruor. mox & pavor hoſtem
Comminus aſtantem prodit: nam pallor in ore,
[226] Conſcius audacis facti, dat ſigna [227] reatûs:

INTERPRETATIO.

Ipſa gerens caput cinctum frondente ramo olivæ reſpondet hilaris feſtis cantibus. At tegit gladium ſub veſte, quo te, ô maxima virtus Concordia, te ſolam inter tot milites lædit dolis funeſtis. Non tamen poteſt eripere vitam ſacro corpori; ſed cute exteriori leviter læſâ infecit rivulum ſanguine. Concordia perterrita illicò clamavit: Quid hoc rei eſt? Quiſnam hoſtis latet in noſtris caſtris? Quis vulneravit corpus meum? & torſit in me *telum inter tanta gaudia? Quid prodeſt compeſcuiſſe vitia invicta bello; & ipſis debellatis ſubtraxiſſe* periculo *omnes virtutes; ſi jam pace factâ ego morior? Turmæ paventes conjecere in illam oculos lachrymantes.* Illius *lorica ferrea reſperſa erat ſanguine indicante plagam. Diſcordia ſtans prope mox etiam proditur timore. Nam pallor in ore* proveniens *ex conſcientiâ tam audacis ſceleris arguit ip-*

NOTÆ.

223. *Oleâ frondente*] Ramo olivæ pacem ſignificante. Quam conſuetudinem, quòd in pacis petitione ramus olivæ offeratur, docet Liv lib 9 3. Dec. *Decem legati, inquit, obſiti ſqualore, & ſordibus in comitio ſedentibus conſulibus: velamenta ſupplicum, ramos oleæ, ut Græcis mos eſt, porrigentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt.* Et Maro eo verſu: *Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.* Cujus rei cauſam Servius ſcribit partim fabulæ, partim naturæ efficere rationem. Nam quum de nomine Athenarum Neptunus & Minerva contenderent, & juſſiſſet Juppiter ut illius nomine diceretur civitas qui munus melius obtuliſſet: equum Neptunus, olivam Minerva protulit, & ſtatim vicit. Unde quando ramus ejus alicui offertur, indicat eum eſſe meliorem Hinc illud eſt proverbium, *herbam do*, id eſt, *cedo victoriam* Quod Varro ponit, quum in agonibus herbam in modum palmæ dat aliquis ei, qui cum contendere non conatur.

224 *Sicam*] Sica, genus gladii brevioris, quaſi ſeca à ſecando. Cic in Catilin. *E quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit.*

225. *Si virtus ſub pace cadit.*] Arator lib. 2. *Sed & acrior hoſtis intus erit, graviuſque malum diſcordia portat, quæ vulnus ſub pace creat.*

226 *Conſcius audacis facti.*] *Heu quàm difficile eſt, crimen non prodere vultu.*

227. *Reatûs.*] Pro culpâ more recen-

Et deprenſa tremunt languens manus & color albens.
Circumſtat properè ſtrictis mucronibus omnis
Virtutum legio, exquirens fervente tumultu
[228] Et genus & nomen, patriam, ſectamque, Deumque,
Quem colat, & miſſu cujatis venerit. illa
Exanguis, turbante metu: Diſcordia dicor,
Cognomento Hereſis; Deus eſt mihi diſcolor, inquit,
[229] Nunc minor, aut major: [230] modò duplex, & [231] modò ſim-
Cùm placet, [232] aërius, & de phantaſmate viſus, [plex:
[233] Aut innata anima eſt: quoties volo ludere Numen,
Præceptor [234] Belial mihi: domus & plaga mundus.
Non tulit ulterius capti [235] blaſphemia monſtri
Virtutum regina Fides: ſed verba loquentis
Impedit, & vocis claudit ſpiramina pilo,
Pollutam rigidâ transfigens cuſpide linguam.
Carpitur innumeris feralis beſtia dextris:

INTERPRETATIO.

ſam culpa; & manus arrepta vix ſeſe ſuſtinet languida, atque albeſcit. Extemplo reclusis enſibus omnes virtutes circumdant ſciſantes ingenti ſtrepitu nomen, & qua *ſtirpe*, qua in *regione* nata ſit, *quem Deum colat, quam ſectam* ſequatur, *& à quo miſſa venerit. Ea vero pallida, & ſtupefacta timere* fatur; *Diſcordia, nomen eſt, Hereſis, cognomen; quem Deum colo, varius eſt; nunc* aſſero *eſſe minorem, nunc majorem; modo unam* tantum, *modo duplicem; mox* doceo *illum ſumpſiſſe aëreum corpus & phantaſticum; mox eſſe animam fuſam per mundum;* denique *quoties volo jocari, voce D um. Belial me erudiit. Terra eſt domicilium. Fides princeps virtutum non tulit ulterius blaſphemias Diſcordia captiva, ſed claudit vocem* illius *loquentis; & transfigens gladio fatifero linguam infectam obſtruit tela meatus oris. Tum* Hæreſis, illa *beſtia feralis corripitur manibus multorum*, la-

NOTÆ.

riorum accipit; cum reatus ſit ejus, qui poſtulatur coram judice ſive juſte, ſive injuſte.

228. *Et genus, & nomen, patriam, ſectamque, Deumque, &c.*] Tale illud Virgil. lib. 2. v. 74 *Hortamur fari, quo ſanguine cretus, quidve ferat, memoret; quæ ſit fiducia capto.*

229. *Nunc minor.*] Ut Arrianus, qui dixit filium minorem patre.

230. *Modo duplex.*] Ut quidam Græcorum, qui tertiam perſonam in divinis excluſerunt.

231. *Modò ſimplex.*] Juxta ſententiam eorum, qui unam tantum perſonam poſuerunt, ſortitam per officia diverſa nomina.

232. *Aëreus.*] Hoc Manichæus de Chriſto docuit ſumpſiſſe corpus phantaſticum.

233. *Anima innata.*] Anima mundi. Platonis eſt opinio in Timæo, quam Virg. Georg. 4. explicat his verſibus: *Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus ætherios dixere, &c* Sed, quia in Apotheoſi, nec non in Hamartigenia has hæreſes refutat, iis non immoror.

234. *Belial*] Nomen Hebræum ſine jugo ſignificans, quod κατ' ἐξοχὴν diabolo convenit; qui primus ſua rebellione jugum Dei excuſſit.

235. *Blaſphemia.*] Verba contumelioſa in Deum, atque in res divinas injuria: à βλάπτειν lædere, & φήμη famam. Apud Græcos vox eſt fœminini generis ἡ βλαςφημία.

Fruſtatim ſibi quiſque rapit, quod ſpargat in auras;
Quod canibus donet, corvis quod edacibus ultrò
Offerat, immundis cœno exhalante cloacis
Quod tradat, monſtris quod mandet habere marinis.
Diſciſſum fœdis animalibus omne cadaver
Dividitur: ruptis [236] Hereſis perit horrida membris.
  Compoſitis igitur rerum morumque ſecundis
In commune bonis, [237] poſtquàm intra tuta morari
Contigit, ac ſtatione frui; valloque foveri
Pacificos ſenſus, & in otia ſolvere curas;
[238] Extruitur mediâ caſtrorum ſede tribunal
Editiore loco; tumulus quem vertice acuto
Excitat in ſpeculam: ſubjecta undè omnia latè
Liber inoffenſo circuminſpicit aëre viſus.
Hunc ſincera Fides ſimul & Concordia, ſacro
Fœdere juratæ Chriſti ſub amore ſorores,
Conſcendunt apicem: mox & ſublime tribunal
Per ſanctum carumque ſibi ſupereminet æquo

INTERPRETATIO.

ceratus *in partes, ac quiſque arripit fruſta, ut profundant ventis, ut addicant canibus, ut ultro efferant corvis rapacibus, ut ea projiciant in cloacas graveolentes,* quòd *exhalant lutum, atque ut æquorei* piſces *monſtroſi* ob molem *deverent Totum corpus laceratum dividitur voracibus animalibus. Horrida Hæreſis, membris disjunctis, moritur. Bonis igitur ſecundis rerum & morum diſpoſitis in commune, contigit ut pacifici ſenſus omnium virtutum tranquillarum fuerint tuti vigiliis, muniti propugnaculis, atque ſe converterent ad otium. Solium erigitur* in *mediis caſtris loco præcelſo, quem agger informat in verticem acutum montis. Unde oculi liberi* nihilo *per medium* ipſis *obvio latè proſpiciunt inferiora quæque. Syncera Fides, & Concordia ambæ ſorores, quæ ſimul pepigerunt ſacrum fœdus ſub amore Chriſti conſcendunt hunc tumulum. Mox utraque æque ſancta, atque amabilis ſe-*

NOTÆ.

236 *Hæreſis perit.*] Nonnulli legêre, *perit hæreſis*, ſed male, niſi fallor, quamvis hæreſis primam producat. Nam ſupra, *Cognomenſe hæreſis.* Et alibi in Cathem. *Pugnet contra hæreſes, catholicam diſcutiat fidem.* Quibus in locis conſtat ſemper illam ſyllabam corripuiſſe.

237. *Poſtquam intra tuta morari contigit, &c.*]. Horum loco Mſſ. Reg. ſuccincte habet: *Tranquilla plebis ad unum ſenſibus in tuto valli ſtatione locatis.*

238 *Extruitur media caſtrorum ſede tribunal.*] Lipſius ad hoc Taciti Ann. 1. c. 18. *Simul congerunt ceſpites, extruunt tribunal.* Variorum Scriptorum loca congerit, quibus à Romanis olim in caſtris tribunal ceſpitium imperatori poſitum fuiſſe probet. Lucan. lib 5. *Stetit aggero fulti ceſpitis, intrepidus vultu.* Stat. in ſilvis: *Hic ſuetus dare jura parens, hoc ceſpite turmas affari.* Claudian de Bello Gildonico: *Dictis ante tamen princeps confirmat ituros aggere conſpicuus* Plutarch in Pompeio. Plin. Paneg Trajano dict ſect. 56. Ammian. lib 25. Xiphil. de Boodicia Regina Britanniæ. Illum conſule.

Jure

Jure poteſtatis : conſiſtunt aggere ſummo
Conſpicuæ, populoſque jubent aſtare frequentes.
Concurrunt alacres caſtris ex omnibus omnes :
Nulla latet pars mentis iners, quæ corporis ullo
Intercepta ſinu per conceptacula ſeſe
Degeneri languore tegat : tentoria apertis
Cuncta patent velis : reſerantur [238] carbaſa, ne quis
Marceat obſcuro [239] ſtertens habitator operto.
Auribus intentis expectant concio, quidnam
Victores poſt bella vocet Concordia princeps,
Quam velit atque Fides virtutibus addere legem.
Erumpit prima in vocem Concordia, tali
Alloquio : Cumulata quidem jam gloria vobis,
O Patris, ô domini fidiſſima pignora Chriſti,
Contigit. extincta eſt multo certamine ſæva
Barbaries, ſanctæ quæ circumſepſerat urbis
Indigenas, ferroque viros flammâque premebat.
[240] Publica ſed requies privatis rure foroque
Conſtat amicitiis : [241] ſciſſura domeſtica turbat
Rem populi, titubatque foris, quod diſſidet intus.

INTERPRETATIO.

dentes *in ſublimi tribunali eminent* cum *pari poteſtate*, *ſtant conſpicuo* hoc *alto monte*, *& jubent ſummam frequentiam militum accedere. Omnes quacumque ex* parte *caſtrorum læti advolant : toti quanti ſunt efferuntur lætitiâ; nec anima ad intima ſeſe recipiens quærit inertiâ quâdam abditos receſſus. Velis ſubductis omnia tabernacula patent. Carbaſa colligantur, ne quis* militum *dormiens ſub umbrâ latente tabeſcat otio. Qui convenerant, intenti arrigebant aures*, ut acciperent *cur princeps Concordia poſt bellum congregaret victores; quamque legem Fides optaret imponere virtutibus. Concordia prima reſolvit os his verbis. Jam quidem, ô dilecti Filii Patris* æterni, *& Chriſti Domini acceſſit* maximus *cumulus veſtræ gloriæ, vitia immania ſunt deleta non uno certamine. Ea tenebant obſidione incolas ſanctæ urbis*, nempe *cæleſtis Hieruſalem, & fatigabant cives ferro & igne. Concordia autem publica confirmatur amicitiis privatis extra urbem, & intra propugnacula. Diſcordia domeſtica debilitat publicam tranquillitatem,* dumque *intus rixæ ſunt, oriuntur extrinſe-*

NOTÆ.

238. *Carbaſa.*] Vela ex carbaſo, qui eſt genus lini miræ tenuitatis. De quo jam ſupra pag. 483. not. 72.

239 *Stertens.*] Dormiendo ſtrepitum per nares emittens In malum fere ſemper ſumitur. Terent. in Ennuch. *Fatuus eſt, inſulſus, tardus, ſtertit noctesque & dies.* Perſ. ſat. 3 *Stertimus indomitum quod deſpumare falernum ſufficiat, quinta dum linea tangitur umbra.*

240. *Publica ſed requies conſtat amicitiis.*] Unde præclare dicitur à Seneca epiſt. 97. *Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura, niſi invicem obſtarent, hoc ipſo continetur.*

241. *Sciſſura.*] Alludit ad id Matth. cap. 12. *Omne regnum diviſum contra ſe deſolabitur : & omnis civitas, vel domus diviſa contra ſe non ſtabit.*

Ergo cavete, viri, [242] ne ſit ſententia diſcors
Senſibus in noſtris, ne ſecta.[243] exotica tectis
Naſcatur conflata odiis: quia fiſſa voluntas
Confundit variis arcana biformia fibris.
Quod ſapimus, conjungat amor: quod vivimus, uno
Conſpiret ſtudio: [244] nil diſſociabile firmum eſt.
Utque homini, atque Deo medius intervenit Jeſus,
Qui ſociat mortale Patri, ne carnea diſtent
Spiritui æterno, ſitque ut Deus unus utrumque:
Sic, quidquid gerimus mentiſque & corporis actu,
Spiritus unimodis texat compagibus unus.
Pax plenum virtutis opus: [245] pax ſumma laborum:
Pax belli exacti pretium eſt, pretiumque pericli:
[246] Sidera pace vigent: conſiſtunt terrea pace:
Nil placitum ſine pace Deo: [247] non munus, ad aram
Cùm cupias offerre, probet, ſi turbida fratrem
Mens impacati ſub pectoris oderit antro:
[248] Nec, ſi flammicomis Chriſti pro nomine martyr

INTERPRETATIO.

cht tumultùs. Ergo, ô milites, cavete ne intra vos ſint ullæ contentiones, ne ducti odio occulto concipiatis opiniones diverſas: nam voluntas diſcors confundit arcana oppoſita cordis diviſi. Amor Chriſti *conjungat noſtros ſenſus; per noſtram vitam nobis ſit idem velle, ac idem nolle*; quod *non eſt conjunctum, rumpitur facile. Haud ſecus ac Chriſtus, qui conciliavit Patri* æterno *humanam* naturam, *ne homines* eſſent *nimis pugnantes Spiritui ſancto, atque ut unus Deus haberet utramque* naturam, *fuit mediator Dei & hominum; ita idem Spiritus jungat haud diverſis nexibus noſtra cogitata mentis, & noſtra acta corporis. Virtus parit pacem Pax eſt meta laborum. Pax eſt remuneratio belli confecti* feliciter, *atque præmium* eorum, qui inierunt *pericula; gloria cœli oritur ex Pace; Pax ſuſtentat* res *terreſtres. Nihil contrarium Paci* eſt *gratum Deo. Munera ſordebunt Domino ſi, cum optas offerre* ea *ante aram, mens concitata* concipit *in tacito pectore odium inexorabile in fratrem. Quanquam* tu *martyr immittas* corpus *in ignem rapacem pro nomine Chriſti, nihil tamen*

NOTÆ.

242. *Ne ſit ſententia diſcors*] Juxta illud Pauli ad Roman. cap. 12. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Quia idem velle, & idem nolle, ea eſt vera charitas.

243. *Exotica.*] Peregrina, adventitia, aliunde apportata: ab ἔξω Græca præpoſitione, quæ foras ſignificat.

244. *Nil diſſociabile firmum eſt.*] Hinc Lucan. lib. 1. *Publica belli ſemina, quæ populos ſemper merſere potentes.*

245. *Pax ſumma laborum.*] Auguſtinus lib 19 de Civitate Dei cap 12. pacis tranquillitatem ac commoda fuſius deſcribit. *Ad glorioſam ergo pacem bellando cupiunt pervenire. Nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubjectio repugnantium? Quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione bella geruntur. Unde pacem conſtat belli eſſe optabilem finem.*

246. *Sydera pace vigent.*] Sic Boët. l. 4. *Aſpice ſummi culmina cæli Illic juſto fœdere rerum, veterem ſervant ſidera pacem.*

247. *Non munus.*] Matth. cap. 5. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet*

Ignibus inſilias, ſervans inamabile votum
Bile ſub obliquâ, pretioſam.[249] proderit Jeſu
Impendiſſe animam: meriti quia clauſula Pax eſt.
[250] Non inflata tumet, non invidet æmula fratri,
Omnia perpetitur patiens, atque omnia credit.
Nunquam læſa dolet: cuncta offenſacula donat.
[251] Occaſum lucis veniâ præcurrere geſtit;
Anxia, ne ſtabilem linquat Sol conſcius iram.
Quiſque litare Deo mactatis vult [252] holocauſtis,
Offerat in primis pacem: nulla hoſtia Chriſto
Dulcior: hoc ſolo ſancta ad [253] donaria vultum
Munere convertens [254] liquido oblectatur odore.
Sed tamen & niveis tradit Deus ipſe columbis
[255] Pennatum tenerâ plumarum veſte colubrum

INTERPRETATIO.

proficies dediſſe tam glorioſe vitam, ſi ſervas malevolum animum ſub corde irato. *Nam* omnis *virtus continetur* in *amore* fraterno. Charitas *non inflatur, non æmula invidet fratri, fert omnia modeſte; & credit omnia, nunquam læſa irritatur, concedit omni injuriæ. Sollicita vult condonare maledicta* ante *occaſum ſolis, ne ſol teſtis occidat ſuper iracundiam permanentem. Quicunque vult petere aliquid à Deo victimis cæſis*, ipſi *offerat* animum *paratum: nullum munus eſt jucundum magis Chriſto. Hoc uno munere intendens oculos in aras ſanctas delectabitur puro odore* ſacrificii. *Ipſe tamen* Chriſt*us dedit quoque niveis columbis dignoſcere ſubtiliter ingenio*

NOTÆ.

aliquid adverſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.

248. *Nec, ſi.*] Quod Apoſt. 1 Corinth. cap 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

249. *Proderit Jeſu.*] Ant. Nebriſſ. legit *profit*, ſed quam male quis non videt, niſi poëtam levitatis accuſemus & inconſtantiæ; ſiquidem antea, *medius intervenit Jeſus* poſuit; ubi ultima verbi *intervenit* corripitur, quanquam *Jeſus* nomen ſit diſſyllabum. Fateor tamen in hoc peccaſſe poëtam, nullumque optimum ſcriptorem eâ uſum fuiſſe licentiâ.

250. *Non inflata tumet.*] Ex Apoſtolo, atque ex eodem capite illa excerpſit. *Charitas patiens eſt, benigna eſt: charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum.*

251. *Occaſum lucis.*] Idem ad Epheſ. 4. *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.*

252. *Holocauſtis.*] Holocauſtum, victima quæ detractis extis integra aræ imponebatur; παρὰ τὸ ὅλον καίεσθαι, hoc eſt ab eo, quod totum cremaretur.

253. *Donaria.*] Dona ſignificant. Macrob. *Ornamenta vero ſunt clypei, coronæ, & hujuſmodi donaria.* Abuſive vero ſecundum Vall. lib. 1. Loca in quibus dona offeruntur ſervanturque Virg. Georg. 3. *Et uris imparibus ductos alta ad donaria currus.* Apuleius lib 9. *Ibi donarium deæ perquam opulentum.* Quos hic imitatus eſt Prudentius.

254. *Liquido ore*] Alludit ad Judæorum holocauſta, ex quibus incenſis aſcendebat fumus ad Deum, quaſi illum oblectaturus. Liquidum vero appellat odorem, ex flammis reſolutum. Perſ. Sat. v. 47. *Tot tibi cum in flammis junicum omenta liqueſcant.*

255. *Pennatum.*] Dæmonem, ſerpentem illum alatum, ſceleſtum, & nefandum:

Rimante ingenio doctè internoſcere, mixtum
Innocuis avibus, [256] latet & lupus ore cruento
Lacteolam mentitus ovem ſub vellere molli,
Cruda per agninos exercens funera [257] rictus
Hac ſeſe occultant [258] Photinus & [259] Arrius arte,
Immanes feritate lupi. diſcrimina produnt
Noſtra, recenſque cruor, quamvis de corpore ſummo,
Quid poſſit furtiva manus. gemitum dedit omnis
Virtutum populus, [260] caſu concuſſus acerbo.
Tum generoſa Fides hæc ſubdidit: Immo ſecundis
In rebus ceſſet gemitus. Concordia læſa eſt,
Sed defenſa Fide: quin & Concordia ſoſpes,
Germanam comitata Fidem, ſua vulnera ridet.
Hæc mea ſola ſalus: [261] nihil hac mihi triſte receptâ.

INTERPRETATIO.

perſcrutante ſerpentem veſtitum veſte molli plumarum, & miſtum cum his *innocuis avibus. Crudelis etiam lupus mutat ſe, & mentitur ſub molli vellere* ſe eſſe *ovem lacteolam*, ut, dum imitatur *rictus agninos, eat in cædes cruentas. Photinus, & Arius, lupi immanes* ob ſuam *feritatem, deceperunt* homines *hac arte. Quæ obii pericula, & ſanguis fluens adhuc, quanquam* meum *corpus* ſit *immortale, probant ſatis quantum occultus inimicus poſſit afferre* detrimentum. *Omnis turba virtutum concuſſa vulnere illato* Concordiæ *dedit ſe lachrymis. Tum fortis Fides illa addidit. Tenete lachrymas, omnia jam ſunt proſpera. Concordia* quidem *vulnerata eſt, ſed* ego *Fides* illam ſum *tuita*; *quin etiam incolumis Concordia* mihi ſuæ *ſorori addens* ſe *comitem contemnit ſua vulnera. Ea una ſoſpite*, ſum *ſoſpes*: *& illa le-*

NOTÆ.

qui ut facilius innocuis columbis imponat, in figuram habitumque columbæ, atque Angeli ſe vertit.

256 *Latet & lupus.*] Ex quo ſcribitur Matth. 7. *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces.*

257. *Rictus*] Rictus eſt oris diſtentio in belluis. Ringi enim dicuntur canes cum irritati rictum diducunt, quaſi latraturi, aut morſuri. Transfertur ad eos, qui taciti ſtomachantur.

258. *Photinus.*] Epiſcopus Sirmienſis hereſiarcha, qui in ſynodo Sirmienſi, atque ut putat Epiphan. in Concilio Sardicenſi damnatus ac depoſitus fuit anno Chriſti 347. Is Chriſtum ſolum hominem aſſerebat, & ante Mariam extitiſſe negabat. Unde ejus ſectarores dicti quoque fuere Homuntionitæ.

259. *Arrius.*] Alexandrinus fuit presbyter ex factione Meletianorum, qui contra Dei filium impiam hæreſim effudit, negans Patri conſubſtantialem eſſe, ob quam ab Alexandro Epiſcopo ejectus Eccleſiâ, patronos ſibi quaſivit Euſebium Nicomedienſem, & alterum Cæſarienſem Epiſcopos cum pluribus aliis. Quod incendium fruſtra per litteras, perque Oſium conatus reſtinguere Conſtantinus, Nicænam denique ſynodum haberi juſſit anno 325. cui interfuêre 318 Epiſcopi. Male poëta corripuit penultimam hujus nominis.

260. *Caſu concuſſus acerbo.*] Virgil. lib. 5. v 700. *At pater Æneas caſu concuſſus acerbo, nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas mutabat.*

261. *Nihil hac mihi triſte recepta.*] Illud quoque Virgilianum 9. Æneid. v. 262. *Revocate parentem, reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.*

Unum opus egregio reſtat poſt bella labori,
O proceres: regni quod tandem pacifer [262] hæres
Belligeri, armatæ ſucceſſor inermus & aulæ
[263] Inſtituit [264] Salomon: quoniam [265] genitoris anheli
Fumarat calido Regum de ſanguine dextra.
Sanguine nam terſo templum fundatur; & ara
Ponitur auratis Chriſti domus ardua tectis.
Tunc [266] Hieruſalem templo illuſtrata, quietum
Suſcepit jam Diva Deum; [267] circumvaga poſtquàm
Sedit marmoreis fundata altaribus Arca.
Surgat & in noſtris templum venerabile caſtris:
Omnipotens cujus ſanctorum ſancta reviſat.
Nam quid terrigenas ferro pepuliſſe phalangas
Culparum prodeſt: hominis ſi Filius arce
Ætheris illapſus, purgati corporis urbem
Intret inornatam, templi ſplendentis egenus?
Hactenus alternis ſudatum eſt comminus armis:

INTERPRETATIO.

berata à periculo nihil triſte mihi accidet. O proceres unum opus egregium, tot bellis peractis, reſtat labori. Salomon hæres pacificus Regis Davidis *exercitatiſſimi in armis, & ſucceſſor aulæ bellicæ haud expertus labores duri Martis illud ſuſcepit; quòd manus ipſius patris defatigati* aſſiduis bellis *fuiſſet cruenta ſanguine regum.* Cùm nullus *effunditur ſanguis, ſiſtamus templum; & domus Chriſti ſublimis* fit *auratis tectis, ubi ponatur ara.* Sancta *Hieruſalem, tunc clara templo jam recepit* intra mœnia *Deum paciferum, ſtatim atque arca* fœderis, quæ antea *circumvagabatur, fuit poſita* in ſacrario *ſuper altare marmoreum. Nos quoque ponamus templum ſanctum in noſtris caſtris, cujus ſancta ſanctorum Deus viſitet. Quid enim juvat profligaſſe armis exercitum vitiorum terrenorum, ſi Chriſtus deſcendens de cœlo intret ſedem corporis purgati* quidem *à vitiis, ſed inornati, nec ipſi ſit ſedes magnifica? Vſque ad hoc tempus elaboravimus in bellis continuis, nunc toga*

NOTÆ.

262. *Hæres.*] Ipſe David anno regni ſui quadrageſimo, ætatis ſeptnageſimo Salomonem in ſolio ſuo collocavit.

263. *Inſtituit.*] Qui anno ante Chriſtum 1012. partâ divinitus ſapientiâ, & incredibili copiarum apparatu, quas ad hoc olim pater ipſius congeſſerat, inſtructus templum Hieroſolymis aggreditur, opus longe magnificentiſſimum.

264. *Salomon.*] Filius Davidis ex Bethſabee legitima uxore, natus eſt Hieroſolymis anno ante Chriſtum 1052.

265. *Genitoris anheli.*] Juſſu enim Dei non illud poſuerat David, quòd vir eſſet bellator, & ſanguinem fudiſſet. lib. 1. Paralip. cap. 28.

266 *Hieruſalem*] Aut Hieroſolyma: urbs Palæſtinæ in Judæâ notiſſima, olimque clariſſima, teſte Plinio, inter urbes Orientales A Tito Imperatore Romano everſa fuit, deinde ab Ælio Hadriano Imperatore reſtaurata Adi p. 436.

267. *Circumvaga.*] Nam ex Philiſtinorum tabernaculis in domum Abinadab tranſlata eſt arca Domini, ex Abinadab in domum Obededom Gethæi, ut legere eſt. 2. Reg. cap. 6.

[268] Munia nunc agitet tacitæ toga candida Pacis;
Atque ſacris ſedem properet [269] diſcincta juventus.
Hæc ubi dicta dedit, gradibus Regina ſuperbis
Deſiluit, tantique operis Concordia conſors,
Metatura novum jacto fundamine templum:
Aurea planitiem ſpatiis [270] percurrit arundo
Dimenſis, quadrent ut quatuor undique frontes;
Ne commiſſuris diſtantibus angulus impar
Argutam mutilet per diſſona ſemetra normam.
[271] Auroræ de parte, tribus plaga lucida portis
Illuſtrata patet: triplex aperitur ad [272] Auſtrum
Portarum numerus: tres occidualibus offert
Janua trina fores, toties [273] Aquilonis [274] ad axem
Panditur alta domus. nullum illic ſtructile ſaxum:
Sed cava per ſolidum, multoque forata [275] dolatu

INTERPRETATIO.

candida Paci, quieta peragat ſuum *munus; at juventus immunis belli properet ad templum* ſtatuendum *Deo. Vix dixit illa verba:. Fides deſcendit è ſolio ſuperbo, & Concordia particeps tanti operis, ut deſcribat graphice, jactis fundamentis* illud *novum templum. Dimenſis intervallis metitur aream virgâ aurea, ut undique quatuor frontes coeant apto, ne vitioſus angulus hiantibus juncturis defraudet regulam,* quâ vitia *deprehenduntur, per menſiones falſas. A parte Orientis regio patet ornata tribus portis: ab Auſtro tres etiam portæ conſtruuntur: ab Occidente licet intrare templum tribus portis: ab Aquilone tres portæ domus excelſæ aperiuntur.* Fides *nullis utitur ad hanc ſtructuram lapidibus, quibus ædificantur alia ædificia; at gemma, quas dolavit multis ictibus, intus cavata ſibimetipſis mutuo annectuntur,*

NOTÆ.

268. *Munia.*] Obſequia lege debita, & officia, quæ publice præſtantur. Horat. lib. 2. epiſt. 2 *Cetera qui vita ſervaret munia recto more.*

269. *Juventus diſcincta.*] Sicut è contrario in bello milites dicuntur *præcincti*, *& eſſe in procinctu*.

270. *Percurrit arundo.*] Hæc metiendi templi ratio ex Apocal. cap. 21. tota ſumpta eſt.

271 *Aurora.*] Illam poëtæ Titanis & Terræ filiam finxere. Roſeos ei digitos tribuit Homerus: roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas: quibus aperire diem, & ſolem præcurrere dicitur; idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem deſinit ſæpe matutinum crepuſculum, pro quo hîc ſumitur à Prudentio.

272. *Auſtrum.*] Auſter, ſive Notus, ventus à Meridie flans Italis, & Græcis, nobis item quibus mare ad Meridiem eſt, transmarinus.

273. *Aquilonis.*] Boreas etiam dicitur Aquilo. Ventus eſt flans à Septentrione. Vocatur Aquilo à vehementiori flatu & volatu; quaſi aquila, inquit Feſtus.

274. *Ad axem.*] Pro Septentrione: ad axem, id eſt, ad polum arcticum: quia polus hic unus à nobis videtur. Sunt enim poli, puncta duo axem terminantia Axis autem, linea ipſa, ſive obelus circa quem cælum volvitur.

275. *Dolatu.*] Ætate Prudentii fortè id nomen fuit à verbo *dolo* formatum: quod verbum fabrorum eſt; idem enim eſt dolare, ac materiæ complanare aſperitatem, Apud veteres verbum uſitatum, ſubſtantivum inauditum.

Gemma relucenti limen complectitur arcu,
Veſtibulumque lapis penetrabile concipit unus.
Portarum ſummis inſcripta in poſtibus auro
Nomina Apoſtolici fulgent bis ſena Senatûs.
Spiritus his titulis arcana recondita mentis
Ambit, & electos vocat in præcordia ſenſus:
Quaque hominis natura viget, quam corpore toto
[276] Quadrua vis animat, trinis ingreſſibus aram
Cordis adit, caſtiſque colit ſacraria votis:
Seu pueros Sol primus agat, ſeu fervor ephebos
Incendat nimius, ſeu conſummabilis ævi
Perficiat lux plena viros, ſive algida [277] Borræ
Ætas decrepitam vocet ad pia ſacra ſenectam;
Occurrit trinum quadrina ad compita nomen,
Quod bene diſcipulis diſponit Rex duodenis.
Quinetiam totidem gemmarum inſignia textis
Parietibus diſtincta micant, animaſque colorum
Viventes liquido lux evomit alta profundo.
Ingens [278] chryſolitus nativo interlitus auro,

INTERPRETATIO.

ſic ut forment ad limen arcum coruſcum; atque veſtibulum, per quod itur ad penetralia templi, *conficitur uno lapide. In ſumma fronte januarum nomina duodecim Apoſtolorum leguntur inſcripta aureis litteris. Spiritus abſcondit hiſce titulis myſtica ſecreta mentis; & vocat ſanctos, ut id comprehendant intima cogitatione. Spiritus autem tribus portis* ab unoquoque quatuor laterum *petit cordis aram, in qua eſt fons, & origo vitæ hominis, quem quatuor ætates videntur animare; ibique colit caſtis votis ſacrarium: ſeu incipiat agitare vitam, ſeu torreatur nimiis ardoribus adoleſcentia, ſeu jam vir factus pervenerit ad perfectam ætatem, ſeu* ſeneſcat *annis frigidis ſenectutis, quæ vocat ætatem decrepitam ad cultum virtutis. Ad quatuor concurſus laterum triplex poteſtas Dei ſentitur, quam Fides recte attribuit duodecim Apoſtolis. Quinetiam duodecim diverſæ gemmæ relucent parietibus textis, & lux alta colluſtrat intimas gemmas, quæ ſunt diaphanæ, atque adducit vivos colores* ante oculos. *Ingens Chryſolitus, cui à naturâ ſunt aureæ maculæ, eſt poſitus in*

NOTÆ.

276. *Quadrua vis.*] Quæ per quatuor templi latera deſignantur, ea ſunt quatuor hominis ætates, quæ quatuor quoque partibus diei aut anni coæquantur. Prima pueritiæ, à media nocte ad ortum Solis; ſecunda adoleſcentiæ, ab ortu Solis ad Meridiem; tertia ætatis perfectæ, à Meridie ad occaſum; quarta ſenectutis, ab occaſu ad mediam noctem.

277. *Borra.*] Quidam legunt Boreæ: ſed iis aſſentiri nequeo. Quanquam enim Lucret. lib. 2. *Nam tibi vehementer nova res molitur ad aures accedere.* Virg Georg. 1. *Fluviorum rex Eridanus.* Et Horat. 2. epiſt. 2. *Vehemens, & liquidus, puroque ſimillimus amni:* anapæſto utantur loco ſpondæi, tamen in fine haud admitti poteſt; nec uſquam reperies.

278. *Chryſolitus.*] Lapis pretioſus aureo nitore tranſlucens. Unde etiam nomen ſortitus eſt. χρυσὸς enim aurum, λίθος lapis dicitur. Plin. l. 37. c. 9 *De jaſpidum generibus hyacinthos Æthiopia mittit, & chryſolitos, aureo colore tranſlucentes.*

Hinc ſibi [279] ſapphirum ſociaverat, inde [280] beryllum,
Diſtanteſque nitor medius variarat honores.
Hic [281] chalcedon hebes perfunditur ex [282] hyacinthi
Lumine vicino: nam fortè [283] cyanea propter
Stagna [284] lapis cohibens oſtro fulgebat aquoſo.
[285] Sardonichem pingunt [286] amethyſtina: pingit [287] jaſpis

INTERPRETATIO.

medio *hinc inter ſapphirum*, illinc *inter Beryllum: & ſplendor medius Chryſolyti variat* alios *colores diſtantes. Lumen ſubobſcuri chalcedonis excitatur fulgore prope ſtantis hyacinthi. Nam lapis* Cyaneus *deducens nomen à ſtagnis* Cyaneis. *forte fulgebat marina purpurâ. Multiplex Amethyſtus adhibet lumen Sardonichi; Jaſpis.*

NOTÆ.

279. *Sapphirum*] Lapis pretioſus, de quo ita Plin. lib. 37. cap 9. *Sapphirus & aureis punctis collucet. Cærulea & ſapphiri, raróque cum purpurâ. Optima apud Medos, nuſquam tamen perlucida. Præterea inutiles ſcalpturæ intervenientibus cryſtallinis centris.*

280. *Beryllum.*] Gemma eſt ſubviridis, & tranſparens, vix alibi unquam, quam in India reperta. Politur ſexangula figurâ, quoniam hebeſcit, ni color ſurdus repercenſſu angulorum excitetur. Prima berylli producitur

281. *Chalcedon.*] Seu ut in Apocal. legitur Chalcedonius. Prope Chalcedonem Bethyniæ urbem, Conſtantinopoli ex adversâ Boſphori parte objacentem, in littorum ſaxis & ſcopulis hæc gemma innaſcitur, ſpeciem habens, & colorem carbunculi, ſeu carbonis ardentis. Igne non caleſcit, in tenebris lucet, & magis interius quam exterius ſplendeſcit. Ultima hujuſce nominis etiam ante vocalem produci debet.

282. *Hyacinthi.*] Hyacinthus, gemma colorem habens, gemmæ Amethyſto non abſimilem, ſed tamen dilutiorem. Forte ita dicitur quòd hyacinthi floris imitetur colorem. In Æthiopia teſte Plinio lib 37. cap 9. reperitur.

283. *Cyanea ſtagna.*] Cyanæus, aut, ut vult Plin. Cyanos fluvius eſt Colchidis, qui ex montibus Coraxicis juxta Æam oppidum influit in Phaſin. Plin. lib 6. c. 4. *Maxime autem inclaruit Æa 15. mill paſſ à mari, ubi Hyppos, & Cyanos vaſti amnes è diverſo confluunt.* Illum conſule. Peccavit adhuc Prudentius in quantitate illius nominis.

284 *Lapis.*] Nempe Cyanos, gemma colorem cæruleum habens: creditur eadem eſſe ac turchina. Alii tamen hoc nomine malunt ſignificari lapidem, qui contuſus in pulverem præſtantiſſimum pictoribus cærulei coloris genus ſuppeditat.

285. *Sardonichem*] Præſtantiſſima ſpecies onychis; formam & colorem habet unguis humani. Triplici colore conſtat in triplici quaſi circulo; nam in infima parte niger eſt, in media albus, in ſummâ ruber; ita ut cuipiam videri poſſit non ſimplex, ut tamen eſt revera. Si oculis admoveatur, educit noxios humores. De eo Plin. lib. 37. cap. 6. *Sardonychem inſignem habuit Polycrates Samiorum tyrannus; quem ut fortuna nimium blandientis inſidias alicujus rei chara jacturâ redimeret, in mare abjecit; qui tamen in ventre piſcis paulepoſt inventus, ad eum relatus eſt.*

286. *Amethyſtina.*] Amethyſtus gemma eſt coloris violacei, purpurei, & roſei, ſplendoris non ex toto ignei, ſed in vini ruborem deficientis. Idem ſonat ac non inebrians à μεθύειν inebrior, & α privativo, quòd ebrietati credatur reſiſtere, ut probat ex Ariſtot. Ruens. Plin. lib. 37. cap 9. quinque enumerat Amethyſti ſpecies.

287 *Jaſpis.*] Gemma antiquiſſima, & firmiſſima, viridis ut plurimum, ſed maculas habens rubeas, cæruleas, & albas. Vim habet ſtomachum firmandi, ſanguinem ſiſtendi, febres, hydropiſes,

Sardoum

[288] Sardoum juxta appoſitum, pulcherque [289] topazon.
Has inter ſpecies [290] ſmaragdina gramine verno
Prata virent, volvitque vagos lux herbida fluctus.
Te quoque conſpicuum ſtructura interſerit ardens
[291] Chryſopraſe, & ſidus ſaxis ſtellantibus addit.
Stridebat gravidis funalis machina vinclis,
Immenſas rapiens alta ad faſtigia gemmas.
At domus interior ſeptem ſubnixa columnis
[292] Cryſtalli algentis vitreâ de rupe reciſis
Conſtruitur: quadrum tegit edita calculus albens
In conum cæſus capita, & ſinuamine ſubter
Subductus conchæ in ſpeciem, [293] quod mille talentis

INTERPRETATIO.

ac pulcher Topazon adhibent ipſimet *Sardoe juxta appoſito Inter has gemmas Smaragdus latè ſpargit* omnia *viridi colore:* iſque lapis *herbacei coloris imitatur colorem fluctuum maris. Chryſopraſus etiam ſua luce ornat lucidum templum, & tan*quam *ſydus additur* aliis *gemmis fulgentibus. Validi funes trochlea contenti, quòd attollerent immenſas gemmas ad ipſum culmen, crepitabant. Domus autem interior conſtruitur, & fulcitur ſeptem columnis cryſtalli frigidi, quæ extracta fuerant è glacie congelatâ. Illarum cacumen operiebatur albenti margarita elaborata in conum, cujuſque partes ex columnarum epiſtylio adeo excavata, & ſinuoſa propendebant*

NOTÆ.

calculos, epilepſiam arcendi. Plin. lib 37. cap. 8. *Virens & ſæpe tranſlucens Iaſpis.*

288. *Sardoum.*] *Sardous* lapis dicitur à Sardinia, quæ Σαρδὼ. Hæc Heinſius. Alii tamen legunt *Sardonicum.*

289. *Topazon.*] Aut potius Topazius, gemma ab inſula ejuſdem nominis nuncupata, de quâ hæc habet Plinius lib. 37. cap 8. *Egregia etiamnum Topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cum reperta eſt, prælata omnibus gemmis. Id accidit in Arabia inſula, quæ Chitis vocatur; in quâ Troglodytæ prædones, cum diutius fame preſſi, & tempeſtate herbas radiceſque effoderent, eruerunt Topazion.* Hæc Archelai ſententia eſt.

290. *Smaragdina.*] Tertia auctoritas ſmaragdis pluribus de cauſis perhibetur. Nullius coloris aſpectus jucundior eſt. *Nam herbas quoque virentes frondeſque avide ſpectamus, Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret.* Ita Plin. l 37. c. 5. Et Martial. lib. 5. *Sardonychas; ſmaragdos, adamantas, jaſpidas uno portat in articulo Stella, Severe, meus.* Ubi prima corripitur.

291. *Chryſopraſe.*] Gemma eſt ex genere Topaziorum, à porracea viriditate nonnihil in aurum declinans: πράσον enim Græci porrum vocant. Inde color praſinus, id eſt porraceus. Fortaſſis is eſt, qui vulgò chryſolithos dicitur.

292. *Cryſtalli.*] Cryſtallum, vel Cryſtallus femin. gener. fit, authore Plinio lib. 37. cap. 2. *gelu vehementiore concreto, nec alibi certe quam ubi maxime hibernæ nives rigent, glaciemque eſſe certum eſt, unde nomen Græci dedere; nam & κρύος gelu, & ςέλλω contraho, ſignificat. Unde cryſtallum gelu contractum. Oriens cryſtallum mittit, ſed Indicæ nullum præfertur. Naſcitur & in Aſia, vilisſimum circa Alabanda & Orthoſiam, finitimiſque montibus, item in Cypro. Sed laudatum in Europa alpium jugis. Ex hoc vaſa, quæ in magno erant pretio, ducebant antiqui.* Quare Propert. lib. 4 eleg 3. *Cryſtalluſque ſuas ornet aquoſa manus.* Et Juven. ſat 6. *Grandia tolluntur cryſtallina.*

293. *Quod mille talentis.*] Alludit ad id Evang. *Pretioſa margarita, quam qui invenit homo, abiit & vendidit omnia, quæ habuit, & eam emit.*

[294] Margaritum ingens, opibuſque & cenſibus [295] haſtæ
Addictis animoſa Fides mercata pararat.
Hoc reſidet ſolio pollens Sapientia, & omne
Conſilium regni celsâ diſponit ab aulâ,
Tutandique hominis leges ſub corde retractat.
In manibus dominæ ſceptrum, non arte politum,
Sed ligno vivum viridi eſt: quod ſtirpe reciſum,
Quamvis nullus alat terreni ceſpitis humor,
Fronde tamen viret incolumi: tum ſanguine tinctis
Intertexta roſis candentia lilia miſcet,
Neſcia marcenti florem ſubmittere collo.
[296] Hujus forma fuit ſceptri geſtamen Aaron
Floriferum: ſicco quod germina cortice [297] trudens
Explicuit tenerum ſpe pubeſcente decorem,

INTERPRETATIO.

ut adumbrarent concham. Fides magnanima, opibus & cenſibus ſuis divenditis publice ſub voce praconis, emerat mille talentis hoc margaritum. Omnipotens Sapientia reſidet hoc tempore; & ab aula celsâ temperat omnia conſilia ſui *regni; & componit in corde leges, quibus conſulat generi humano.* Illa *Regina* tenet *manu ſceptrum non politum arte, ſed lignum vivens, quod* fuerat *reciſum viridi ſtirpe. Quamvis nullus humor è terrâ* illud *nutriat per radices, tamen viret eis foliis viridis. Et inter frondes* ſceptri *lilia alba, qua nunquam demittunt florem è capite flaccido, miſcentur roſis, qua imitantur colorem vivi ſanguinis. Virga florida Aaron fuit ſimilis huic ſceptro; nam gemmis turgentibus in ligno mortuo;* mox *flores, in quibus fructus continetur, explicuerunt teneram pulchritudinem, ac virga arida*

NOTÆ.

294. *Margaritum.*] Vel margarita, lapillus candidus in conchis naſcens, quem Romani unionem vocant. Plin. lib 9 c. 35. *Principium ergo, culmenque omnium rerum pretii margarita tenent.* Et paulo-poſt: *Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lavore, pondere, haud promptis rebus.* Margaritæ videntur nonnullis differre à gemmis ob ea verba Ciceronis in 6. Verr. *Neque ullam gemmam, aut margaritam fuiſſe.* Dicunt enim gemmas diverſi coloris eſſe, margaritas tantum albas; vel gemmas integras, margaritas pertuſas. Antepenultimam male produxit poëta.

295. *Haſta addictis.*] In publicis auctionibus haſtam figebant Romani eo loco, ubi res venales ſubjiciebantur auctioni, fortaſſe quia publicarum auctionum origo fuit ex venditione prædæ armis, & haſta partis; ita ex Feſto colligi poteſt. Tertull. Apolog. cap. 13. *Publicos lares, &c. in haſtario vectigales habetis, ſic capitolium ſicut olitorium forum petitur! ſub eâdem voce praconis, ſub eâdem haſtâ, ſub eâdem annotatione quaſtoris divinitas addicta conducitur.* Ex quo intelligimus in hujuſmodi auctionibus tria fuiſſe, haſtam, vocem præconis, annotationem quæſtoris; quæ annotatio, ut videtur, fuit inſcriptio quædam, ſive titulus. Juven. ſatyr. 3 de Subhaſtatione: *Et prabere caput dominâ venale ſub haſtâ*

296 *Hujus forma fuit.*] Nam legitur Numeros. cap 22. *Virga Aaron floruit inter ceteras virgas filiorum Iſraël; qua poſita eſt in tabernaculo teſtimonii à Moſe.* De Aaron jam ſupra. pag. 503.

297. *Trudens.*] Germinavit virga Aaron, & gemmis turgentibus eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati ſunt.

Inque novos ſubitò tumuit virga arida fœtus.
Reddimus æternas, indulgentiſſime doctor,
Grates, Chriſte, tibi; meritoſque ſacramus honores
Ore pio: nam cor vitiorum ſtercore ſordet.
Tu nos corporei latebroſa pericula operti,
Luctantiſque animæ voluiſti agnoſcere caſus.
Novimus, [258] ancipites nebuloſo in pectore ſenſus
Sudare alternis conflictibus, & variato
Pugnarum eventu, nunc indole creſcere dextra,
Nunc inclinatis cervicibus ad juga vitæ
Deteriora trahi, ſeſeque addicere noxis
Turpibus, & propriæ jacturam ferre ſalutis.
O quoties animam, vitiorum peſte repulſâ,
Senſimus incaluiſſe Deo! quoties tepefactum
Cæleſte ingenium poſt gaudia candida tetro
Ceſſiſſe ſtomacho! fervent bella horrida, fervent
Oſſibus incluſa: fremit & diſcordibus armis
Non ſimplex natura hominis: nam viſcera limo
Effigiata premunt animam: contra ille, ſereno
Editus afflatu, nigrantis carcere cordis
Æſtuat, & ſordes arcta inter vincla recuſat.
Spiritibus pugnant variis lux atque tenebræ,
Diſtanteſque animat duplex ſubſtantia vires:
Donec præſidio Chriſtus Deus adſit, & omnes

INTERPRETATIO.

ſubito fuit induta novis amygdalinis *fructibus*. O *Chriſte*, qui *nos doces tam amicè, tibi agimus gratias immortales, & canimus ore pio laudes debitas:* ore quidem, non corde, *quòd id ſit inquinatum ſordibus peccatorum. Tu voluiſti ut nos intelligeremus quot pericula occulta oriantur ex integumento corporis, & quanta anima pugnans* ſecum afferat *detrimenta. Non ignoramus intra noſmetipſos turbulentos oppoſitas leges pugnare alternis conflictibus, & vario exitu belli*, ita ut *nunc vires rationis ſuperent: nunc* anima *capite inclinato trahatur* ſponte *ad jugum vitæ peſſimæ, & ſe dedat vitiis turpibus, & faciat perniciem ſuæ ſalutis. O quoties ſenſimus animam peccatis expulſis accendi divino* amore, *quoties* vero *animam ſpiritalem remiſſam* ex ardore *ſuperari* turpi voluptate, *quanquam jam guſtaſſet gaudia cæleſtia. Bella horrida moventur intra unumquemque, nec non natura hominis quodammodo multiplex ſibi infenſis armis adverſatur. Pars enim formata è luto vexat animum: pars autem orta flatu divino dolet* condi *in carcerem cordis impuri, & inter arcta vincula reſiſtit libidini. Ratio, & appetitus pugnant variis ſpiritibus, &* hæ *duæ ſubſtantiæ colligunt vires oppoſitas, donec Jeſus Deus ferat opem,*

NOTA.

258. *Ancipites ſenſus.*] D. Paulus ad Romanos: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.*

Virtutum gemmas componat ſede piatâ.
Atque, ubi peccatum regnaverat, aurea templi
Atria conſtituens, texat ſpectamine motum
Ornamenta animæ: quibus oblectata decoro
Æternum ſolio dives Sapientia regnet.

INTERPRETATIO.

& ipſe collecet omnes gemmas virtutum in loco puro; ac ponens aurea atria templi in corde hominis olim dedito peccatis habitans ornet animam virtutibus perfectis, ut dives ſapientia iis oblectata ſemper ſedeat ſolio coruſco.

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS V. CL.

CONTRA SYMMACHI ORATIONEM LIBRI DUO.

PRÆFATIO IN LIBRRUM I.

PAULUS, præco Dei, qui fera gentium
Primus corda ſacro perdomuit ſtilo,
Chriſtum per populos, ritibus aſperis
Immanes, placido dogmate ſeminans,
[1] Immanſueta ſuas ut cerimonias
Gens pagana Deo ſperneret agnito,
[2] Actus [3] turbinibus forte nigerrimis

INTERPRETATIO.

Paulus prædicator Dei; qui, annuntians lege miti Chriſtum gentibus feris ob mores aſperos, ut ex gentes idololatræ immites deſererent ſuos cultus idolorum, *cùm agnoſcerent Deum, primus convicit corda ſacro eloquio; forte in nave jam*

NOTÆ.

1. *Immanſueta*] Alii legunt: *Jam man.ſueta*; nec diſplicet.

2. *Actus turbinibus.*] Paulus à Tertullo accuſatus coram Felice præſide, ſuam cauſam agit & peragit ita, ut Felix cupierit à Paulo fidem Chriſti audire. Qui tamen provinciam cedens Feſto, ipſi Paulum vinctum aſſignat. Feſtus rogat Paulum, num cauſam dicere velit Hieroſolymis. Ille negat, & Romam ad Cæſarem appellat. Centurioni Romam dededucendus traditur. Cretam appellit;

[4] Hibernum pelagus, jam [5] rate debili,
Et vim [6] navifragi pertulerat [7] Noti.
Sed cùm cærulei prælia gurgitis
Juſſiſſet Domini dextra quieſcere:
Ad portum fluitans cumba relabitur,
Exponitque ſolo littoris uvidi
[8] Contractos pluvio frigore remiges,
Tunc de littoreis ſepibus algidi
Arentum properè brachia palmitum
Convectant; rapidos unde focos ſtruant.
Faſcem quiſque ſuum congerit ignibus,
Expectans calidi luxuriam rogi.
Paulus, dum fragiles cogere ſurculos,
Et [9] densêre foci congeriem ſtudet,
Incautam cumulis inſeruit manum;
Torpebat glacie pigra ubi vipera,

INTERPRETATIO.

debilitata hyeme, *pulſus* fuerat *procellis denſis* per *mare: & ſuſtinuerat impetum venti frangentis naves. Sed, cum poteſtas Dei juſſiſſet tempeſtates maris cærulei ſedari, navis procedens invehitur in portum; & emittit in aream littoris humidi nautas gelatos frigore pluviali. Tum frigidi comportant celeriter è ſepibus littoris ramos vitis arida: ex quibus extruant ignem rapidum. Unuſquiſque expectans copiam flammarum calidarum congerit in ſtruem ſuum faſciculum. Dum Paulus incumbit ad colligenda ſarmenta fragilia, & augendam congeriem lignorum impoſuit improviſo dextram* in *acervum; ubi viperæ immobilis frigore languebat:* atque in-

NOTÆ.

prædicit tempeſtatem & naufragium. Maltæ viperam è manu illæſa excutit; ſanat patrem Publii; inde poſt tres menſes navigat, pervenitque Romam. Hæc omnia Lucas, qui iis interfuit, fuſe ac ſingillatim recenſet Act. cap. 25. 26. 27. & 28.

3. *Turbinibus nigerrimis.*] Sic Virgil. lib. 3. Georg v. 278. *Aut unde nigerrimus Auſter naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cælum.* Ubi Auſter ob pluviam tempeſtatem & maris aſperitatem dicitur nigerrimus.

4. *Hybernum pelagus.*] Paulus enim aliique Cæſareâ diſceſſerant ſub Septembrem, ut ante hyemem poſſent in Italiam appellere. Quia vero ventorum vi agitati fuerunt, deciderunt de ſpe, multoſque menſes in navigationem inſumpſerunt.

5. *Rate debili.*] Nam, ut Lucas teſtatur, forte *inveniens Centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, tranſpoſuit eos in eam.*

6. *Navifragi.*] Ita *ſaxa navifraga* apud Statium. *Fretum navifragum* apud Ovidium.

7. *Noti.*] Notus, ſive Auſter, ventus eſt vehemens, qui flat à Meridie. Lucas tamen loc cit. vult ventum Typhonicum, *qui vocatur Euroaquilo*, quòd flet Orientem inter & Aquilonem, voluiſſe mare. De Cumbâ pag. 178. not. 91.

8. *Contractos pluvio frigore.*] Eodem loco. *Accenſa pyra, reficiebant nos omnes, propter imbrem, qui imminebat, & frigus.* De Luxuriâ pag. 314. not. 15.

9. *Denſere.*] Apud Virgilium lib. 7. v. 794. teſte Servio, illud verbum in activa ſignificatione legitur. *Clypeataque totis agmina denſentur campis.*

Sarmentis laqueos corporis implicans:
Quæ poſtquàm intepuit fomite fumeo,
Laxavitque ferox colla rigentia,
Jam flecti facilis, retulit ad manum
Vibrato capite ſpicula dentium.
Hærentem digiti vulnere mordicus,
Pendentemque gerens Paulus inhorruit.
Exclamant alii, quòd cute lividâ
[10] Virus mortiferum ſerpere crederent,
At non intrepidum terret Apoſtolum
Triſtis tam ſubiti forma periculi:
Attollens oculos ſidera ſuſpicit,
[11] Chriſtum ſub tacito pectore [11] murmurans,
[12] Excuſſumque procul decutit aſpidem.
Abjectus coluber verberat aëra,
Atque oris patuli ſolvit acumina.
Mox omnis ſanies deſerit & dolor,
Ceu [13] nullo laceram vulnere, dexteram:
Siccatuſque perit vipereus liquor.
Hydrum præcipitem dum rotat impetus,
Arſurum mediis intulit ignibus.

INTERPRETATIO.

volvebat laqueis corporis ſarmenta. Poſteaquam illa incaluit igne fumifero: & crudelis dilatavit collum rigidum, nunc ſe flectit, atque immittit, capite intorto, aculeos dentium in dextram. Paulus, eam *trahens hærentem arcte* in *plaga digiti, & pendentem, infremuit. Alii exclamant; quia putant venenum lethale irrepere* in *carnem lividam. Sed triſtis aſpectus periculi tam repentini non territat Apoſtolum impavidum. Is erigens oculos reſpicit cælum*, & *invocat Deum in imo corde, & dejicit longe viperam ablatam*; quæ *vipera dejecta pulſat aërem* ſibilis, *& relaxat aculeos oris patentis. Tum omnis tabes & dolor depellitur de manu*: non ſecus ac *ſi nullo ſaucia* fuiſſet *vulnere; & venenum viperæ ſiccatum evaneſcit. Dum vipera præceps agit gyros* vi *impetus*, Paulus eam *projicit in medium ignem*, ut *cre-*

NOTÆ.

10. *Virus mortiferum ſerpere crederent*] *Illi* enim *exiſtimabant eum in tumorem convertendum, & ſubitò caſurum & mori.* cap. 28.

11. *Chriſtum murmurans.*] Hæc phraſis tam inſolens mihi videtur, tam dura & barbara, ut vix credam alium eâ uſum fuiſſe.

12. *Excuſſumque procul decutit aſpidem.*] *Et ille quidem excutiens beſtiam in ignem, nihil mali paſſus eſt.* Quare Melitæ divinitus impertitum eſt, ut in ea ſerpentes omnes veneno careant. Conſule Cornelium à Lapide.

13. *Nullo laceram vulnere dexteram.*] Chriſtus id promiſerat Marc. cap. 16. *Serpentes tollent: & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit* Unde Tertullianus in Scorpiaco cap 1. *Hoc modo etiam Ethnicis ſæpe ſubvenimus, donati à Deo ea poteſtate, quam Apoſtolus dedicavit, cùm morſum viperæ ſprevit.*

Sic nunc poſt hyemem vimque trucis freti;
Quo jactata ratis tunc Sapientiæ eſt,
Cum [14] ſub ſacricolis territa Regibus,
Vix panſo poterat currere carbaſo,
Afflictoſque ſuos turbine ſeculi
Vectarat, rapidis fluctibus innatans,
Morſum vulnificum lex pia pertulit:
[15] Occultabat enim ſe priùs abditum
Virus, nec gravidum protulerat caput,
Contentum involucris atque cubilibus
Subter comprimere clauſa ſilentia.
Sed, dum fortè latens impietas riget,
Dextram juſtitiæ pigra momorderat,
Succenſi ſtomacho fellis inæſtuans.
Heu, quàm Catholicam nil propè profuit
Puppem naſſe ſacri remigio ſtili:
Quem Paulus variis gentibus edidit!
Vix portu placido tuta quieverat
Victrix [16] edomitis mille furoribus:

INTERPRETATIO.

mitur. Ita lex Chriſtiana nunc ſaucia eſt *morſu funeſto: poſteaquam hyems, & procella maris irati* diſceſſit; per *quam navis ſapientia fuit agitata: cum conturbata ſub imperatoribus idololatris, vix poterat ferri velis panſis, & procedens* per *fluctus furioſos vexerat ſuos* vectores *actos tempeſtate mundi. Nam antea* impietas *latebat retruſa, nec exeruerat caput plenum* veneni, *contenta integumentis & latebris à in quibus teneret ſilentium taciturnum: Sed, dum impietas forte abſcondita languet*, illa *languida momordit manum ſapientia, inflammata igne fellis invidi. Eheu, quàm prope nihil profuit navem Chriſtianam quaſi remis properaſſe ſacro Evangelio, quod Paulus tulit multis populis. Vix* navis *victrix, quamplurimis procellis ſuperatis*,

NOTÆ.

14. *Sub ſacricolis territa regibus vix panſo poterat currere carbaſo.*] Nam, licet Alexandro. rerum potiente, qui Chriſtianis faviſſe dicitur, & Conſtantino, pacem habuerit Eccleſia, graves tamen & continuæ perſecutiones uſque ad Theodoſii tempus commotæ ſunt; in quibus plures acti in exilium, plures variis modis vexati, non pauci extrema paſſi ſunt. De Carbaſo pag. 483.

15. *Occultabat enim ſe prius abditum virus.*] Id jam intellige de Joviani temporibus, qui milites Chriſtianam ad religionem tranſtulit, Valentiniani, qui ab Juliano propter Chriſtianæ conſtantiam fidei pulſus fuit, Gratiani, qui præclara fuit ad omnem virtutem & honeſtatem indole, denique Theodoſii, qui omnibus fuit Imperatore Chriſtiano dignis ornatus virtutibus. Per tot enim annos idolorum fana disjiei, confringi ſtatuas, ac ceremonias aboleri juſſerunt Imperatores, ita-ut idololatria *contenta involucris atque cubilibus ſubter comprimeret clauſa ſilentia. De involucris*, penultimâ correptâ, pag 464. not. 382.

16. *Edomitis mille furoribus.*] Innumeræ ſane hæreſes primis Eccleſiæ ſeculis Catholicam fidem oppugnaverunt.

Vix

[17] Vix adſtricta ſuis jam [18] retinaculis
Vectores ſtabili condiderat ſolo :
Erumpit ſubitò triſte periculum.
Nam, dum præcalidos igniculos ſibi
Solvendis adolent & ſenio & gelu,
[19] Dum virgas ſteriles atque ſuperfluas
Flammis de fidei palmite concremant,
Ut concreta [20] vagis vinea crinibus
Silvoſi illuviem poneret [21] idoli,
Palpavit nimius perniciem tepor.
[22] Seps inſueta ſubit ſerpere flexibus,
Et vibrare ſagax eloquii caput :
Sed dextra impatiens uulneris irritos
Oris rhetorici depulit halitus.
Effuſum ingenii virus inaniter
Summâ Chriſticolis in cute ſubſtitit.
Salvator generis Romulei, precor,

INTERPRETATIO.

quieverat tuta in portu tranquillo ; vix retenta ſuis funibus emiſerat in terram ſolidam vectores : ſtatim periculum metuendum oritur. Nam, dum accendunt ignem calidum, ut ſe expediant & à ſqualore, & frigore : dum conjiciunt in flammas ſurculos aridos & ſuperfluos ex vite fidei, ut vitis referta ſurculis luxurioſis deponeret ſordes ſimulachri lignei ; nimius calor expergefacit impietatem. Nova ſepes cœpit fundi circuitionibus, & movere caput eloquentia arguta. Sed manus impatiens plagæ avertis vanos flatus oris rhetorici, & *venenum* fucatæ *eloquentia effuſum fruſtra ſubſedit in ſuperficie cutis Chriſtianorum.* O *ſervator populi Romani*,

NOTÆ.

17. *Vix adſtricta ſuis jam retinaculis.*] Quia, imperante Conſtantio, hæreſes, præter Arianam, emerſerant, Semiarianorum, Marcellianorum, Photinianorum, Macedonianorum, Anomæorum, Audianorum, & Aëriorum : quarum, ætate Prudentii, nonnulli adhuc erant ſtudioſi ac fautores. Quia Julianus, ſimul ac rerum potitus fuerat, idolorum fana reſeraverat : ejuratiſque Chriſtianæ fidei ſacramentis omnibus in Pontificem maximum profanis ritibus conſecratus fuerat.

18. *Retinaculis.*] Retinacula navium dicuntur funes, quibus naves retinentur, alliganturque continenti.

19. *Dum virgas ſteriles atque ſuperfluas flammis de fidei palmite concremant.*] Tangit illud Joan. cap. 15. *Ego ſum vitis, vos palmites. Si quis in me non manſerit: mittetur foras ſicut palmes, & areſcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.*

20. *Vagis crinibus.*] Quia, coma per metaphoram de arboribus dicitur à poëtis. Ovid. *Frigidaque arboreas mulceat aura comas.* Prudentius ſurculos vitis luxurioſos appellat crines : ſed improprie.

21. *Idoli.*] Semel atque iterum corripuit penultimam hujus nominis. Vide pag. 306. not. 7.

22. *Seps.*] Non *Spes inſueta.* Ita Jacobus Sirmondus, homo præclara eruditione atque doctrina, jampridem caſtigandum eſſe monuit.

Qui cunctis [23] veniam das pereuntibus,
Qui nullum ſtatuis non operis tui
Mortalem, facili quem releves manu:
Hujus, [24] ſi potis eſt, jam miſereſcito
Præruptam in foveam præcipitis viri.
Spirat ſacrilegis flatibus inſcius,
Erroreſque ſuos indocilis fovet.
Obteſtor, jubeas, ne citus impetus
Arſurum mediis inferat ignibus.

INTERPRETATIO.

qui ignoſcis omnibus peccatoribus, qui, ut tuo opere creas omnes homines, ita potes illos erigere manu facili, jam reſpice, quaſo, ſi id poteſt fieri, hunc Symmachum lapſum in foveam erroris *præruptam.* Is *inſcius exhalat aërem abominandum, & indoctus perſeverat in ſuis erroribus. Impedi, oro* te, *quominus impetus vehemens abripiat in medias flammas*, quibus *cremaretur.*

NOTÆ.

23. *Veniam das pereuntibus.*] Modo petant veniam. In quo divina bonitas, maxime elucet. Ac mirum eſt quòd quidam hæretici id negare auſi fuerint.

24. *Si potis eſt.*] Quod Giphanius ad Lucretium tuetur vocabulo *viridans*, exemplo Terentii & veterum, apud quos frequenter occurrit, *ſi poteſt*, *ſi poterit*. Sed tunc potius dicendum foret, *ſi pote eſt*. Hæc Heinſius. Quare mallem: *Si potis es.* Sic Hymn. S. Eulaliæ. *Si potis es, revocare tuam torva puellula nequitiam.*

AURELII PRUDENTII

CLEMENTIS V. CL.

[1] CONTRA

SYMMACHI ORATIONEM

LIBER I.

CREDEBAM vitiis [2] ægram gentilibus Urbem
Jam ſatis antiqui pepuliſſe pericula morbi,

INTERPRETATIO.

PVtabam Romam vexatam erroribus paganorum jam abiſſe omnino à periculo veteris

NOTA.

1. *Contra Symmachi Orationem.*] Notum quidem eſt omnibus diſertiſſimum Symmachum, de ara Victoriæ inſtauranda Imperatores interpellaviſſe, Ambroſiumque & Prudentium ad ſingula ipſius orationis capita acute reſpondiſſe. Multa tamen faceſſunt negotium; niſi nonnulla referam & exponam. Colligimus ex Suetonio lib 2. de Octavio Auguſto. *Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo ſtudio certatim progreſſus eſt, ut inter alia complura cenſuerint quidam funus triumphali porta ducendum, præcedente Victoria, quæ eſt in curia.* Atque ex Ælio Lamprid. in Severo: *Pater eâdem nocte in ſomnis vidit, alis ſe Romanæ Victoriæ, quæ eſt in ſenatu, ad cælum vehi.* Victoriæ ſimulachrum in ſenatu poſitum fuiſſe; quod transferebatur in quamcumque ædem, pro ratione loci, in quo habitus ſenatus Hanc enim tanta religione Deam colebant Senatores, ut in ipſius tutela ſe eſſe crederent, teſte Claudiano carm. 28. v. 597. *Adfuit ipſa ſuis ales Victoria templis Romanæ tutela togæ, quæ divite pompa patricii reverenda fovet ſacraria cœtus.* Conſtantinus liberos tres imperii reliquerat hæredes. Conſtans minimus natu, qui Romam ſortitus fuerat, primus illud Victoriæ ſimulachrum & aram conſtringi edixit; cujus exemplum paulo poſt ſequutus eſt Conſtantius. At Magnentii tyranni, Valentinianique ſenioris permiſſu ara fuit poſita, erectaque ſtatua. Gratianus rurſum Victoriam è Senatu ſuſtulit; quam Maximus tyrannus reſtituit. Porro Symmachus, tum præfectus Urbi, anno 384 Gratiano mortuo, Senatus nomine abuſus, libellum obtulit Valentiniano adhuc puero, pro reſtituendo, damnato legibus Gratiani, Deorum cultu, præcipue vero Victoriæ in Senatu poſitæ. Verum S. Ambroſius illius conatum refutavit, litteras ad Imperatorem ſcripſit, & intercesſit ne quid ab illo extorqueretur. Unus adhuc Ambroſius in eo negotio operam navavit. Denique Theodoſius magnus Catholicæ Religionis incenſus amore ad eam tuendam, ornandamque omnem adhibuit operam. Igitur poſt necem Maximi idolorum fana, & ſtatuas disjici, ac profanos cultus aboleri juſſit; ac præcipue Victoriæ ſtatuam. Nam, Maximo devicto, Romam periit, egitque triumphum. Tunc Pacatus, coram imperatore, nec non.

Nec quidquam reſtare mali, poſtquàm medicina
[3] Principis immodicos ſedarat in arce dolores.
Sed, quoniam renovata lues turbare ſalutem
Tentat [4] Romulidûm, Patris imploranda medela eſt,
Ne ſinat antiquo Romam ſqualere veterno,

INTERPRETATIO.

idololatria, & nullum ſupereſſe malum; poſteaquam Imperator levarat remedius calamitates intolerabiles Romæ. Sed, tùm hæc peſtis redintegrata conetur nocere ſaluti Romanorum, petendum eſt auxilium à Deo, ne permittat Romam ſordere an-

NOTÆ.

ſpectante Senatu pronuntiavit panegyricum; Symmachus quoque multam de hoc triumpho habuit orationem; qui, inter perorandum petiit ut ara Victoriæ in Senatu reſtitueretur. Iratus Imperator & offenſus Symmacho, *ipſum ſtatim à ſuis aſpectibus pulſum, in centeſimo lapide rheda non ſtrata impoſitum ea die manere præcepit*, ut ait S. Proſper. Rediit tamen in gratiam cum Theodoſio; atque, duobus annis nondum elapſis, conſulatum geſſit. Anno tamen 392. cum jam Theodoſius eſſet in Oriente, cujus metu ſe repreſſerant ſenatores Gentiles, Symmachus iterum Valentinianum Imperatorem in Galliis agentem convenit, ut ab eo impetraret vetera ſacra reſtitui, quæ pluribus legibus Theodoſius abſtulerat. Quam legationem multi confundunt cum priore, ſub Symmachi præfectura. Mortuo autem Theodoſio, Prudentius, actam licentius vitam Chriſtianæ pœnitentiæ laboribus expiaturus, domum reverſus eſt. Quo in ſeceſſu animum ad poëſim applicans, multa vario carmine ſcripſit. Inter cetera contra Symmachum compoſuit; eandemque Orationem, quam Ambroſius refutaverat, refellit Arcadio & Honorio imperantibus. Hinc, quæ de Chriſtiano imperatore priore libro dicuntur, ad Theodoſium, non vero ad Conſtantinum referenda eſſe certum eſt, & indubitatum. Nam poëta ad calcem libri: *Ipſe magiſtratum tibi Conſulis, ipſe tribunal contulit, auratumque toga donavit amictum*. Quæ, niſi fallor, nemo de Conſtantino intelliget. Quod ſi mihi liceret aliquid addere, Symmachum jam ſenio confectum ab Arcadio atque Honorio aram Victoriæ poſtulaſſe dicerem. Symmachus enim poſteriore libro, Theodoſii liberos compellat & alloquitur, ac poëta utrumque fratrem Symmacho reſpondentem inducit. Forte etiam hac expoſtulatione iratus Arcadius Symmachum ampliſſimis orbavit dignitatibus, ut ipſemet teſtatur lib. 10. epiſt 34 *Jamdudum me Divus genitor numinis tui præcipuo honore dignatus eſt: ille meritorum arbiter ſingularis, cujus imperium cum moribus recepiſti. Paternum ſequere, tuum tuere judicium. Qui præfecturam ſine ambitu meruimus, ſine offenſione ponamus.* Qua data occaſione Prudentius animum impulit ad Symmachi argumenta Heroïco carmine colligenda ſolvendaque. Et ſane, quis credat, viginti annis & amplius elapſis, poëtam eum fuiſſe, qui adverſarium quietum per tot annos, & obmuteſcentem oppugnaret.

2. *Ægram urbem.*] Ægrotare enim & conſeneſcere civitates dicuntur. Varro lib 1 de Vita pop. Rom. *Diſtractione civium elangueſcit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit & conſeneſcere.* Impietas autem & idololatria morborum maximus.

3. *Principis.*] Theodoſii, qui, ut diximus, devicto Maximo ac mortuo, pluribus legibus Romæ latis falſorum Deorum cultum abſtulerat.

4. *Romulidûm.*] Romulidæ à Romulo appellantur Romani. Virg. lib. 8 v. 637. *Subitoque novum conſurgere bellum Romulidis.* De Veterno pag 80. not 19.

Neve [5] togas [6] procerum fumoque & ſanguine tingui.
Inclitus ergo [7] Parens patriæ, [8] moderator & orbis,
Nil egit prohibendo, vagas ne priſtinus error
Crederet eſſe deûm migrante ſub aëre formas?
Aut [9] elementorum naturam, quæ Patris ars eſt
[10] Omnigeni, ſummâ pro majeſtate ſacraret?
Vir ſolus, cui cura fuit, ne publica morum
[11] Plaga cicatricem ſummâ leviter cute clauſam,

INTERPRETATIO.

tique ſtupore, aut togas ſenatorum infici & igne & ſanguine ſacrificiorum. *An igitur illuſtris* imperator, *pater patriæ, & rector mundi nihil profecit*, quando *vetuit ne priſcus error numeraret* adhuc *inter Deos, dæmones volitantes per aërem obſcurum, neque coleret, quaſi altum Numen, elementa, quæ ſunt opera Dei omnigeni?* Is *princeps, ne vu'nus commune religionis contraheret cicatricem obductam paululum*

NOTÆ.

5. *Togas.*] Nam ut pallium Græcorum, ita toga Romanorum propria fuit. Cujus varium genus fuit & multiplex. Erat toga prætexta, virilis, candida, pulla, ſordida, purpurea, picta, ſive palmata.

6. *Procerum.*] Senatorum, qui ita in civitate eminent, ſicut proceres ſive mutuli in ædificiis.

7. *Parens patriæ.*] Poſt detectam enim vindicatamque Catilinæ conjurationem Cato, qui tum tribunus erat, Ciceronem pro Roſtris oratione luculenta laudavit, illumque *patrem patriæ* primùm appellavit. Deinde hujuſcemodi appellatio optimis Imperatoribus delata fuit. Ovid. 2. Faſt. v. 127. tradit Senatores, Equites, & Plebem hoc Auguſto nomen dediſſe Nonis Februarii. *Sancte pater patriæ tibi plebs, tibi curia nomen hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen.*

8. *Moderator & orbis.*] Gotthis enim victis profligatiſque pacem reſtituit; Gratiani necem ultus eſt; pulſum Italia Valentinianum juniorem in imperium reſtituit; Maximum ad Aquileiam ſuperavit & occidit; Eugenium victum captumque ſuſtulit. De Dæmonibus per aërem vagantibus pag. 150.

9. *Elementorum naturam.*] Certum eſt *Ignem* à Perſis cultum fuiſſe, teſte Herodot. lib. 3. qui perpendens cur corpora inter illos non cremarentur. *Nefas*, ait, *duxerunt ut Deus ignis cadaveribus depaſceretur.* A Medis, Sauromatis, & Indis. Aërem ab Aſſyriis & Afris. Firmic. lib. prof. rel. *Aſſyrii, & pars Afrorum Aërem ducatum habere elementorum volunt, & hunc imaginata veneratione venerantur.* Aquam à Scythis, Celtis, præcipue vero ab Ægyptiis. Hoc diſertim teſtatur Athanaſius orat. contra Gentes. *Alii fluvios & fontes & omnium maxime Ægyptii Aquam præcipue venerati, Deoſque appellant.* Terram ab omnibus fere Gentibus Macrob. 1. Saturn. cap. 10. *Juncta religione colebatur Terra, vel natura rerum ſubjacens ſoli: hinc eſt quod continuatis uberibus corpus Deæ omne denſetur, quia Terra vel rerum natura altû nutritur univerſitas.* Hæc eadem elementa Græci Romanique nomine Vulcani & Veſtæ, Junonis & Jovis, Neptuni, Magnæ Matris, Matris Deorum, Cybeles, Levanæ, Opis, Rheæ conſecrarunt.

10. *Omnigeni.*] Sæpe enim Prudentius paganos irridet, quòd inter Deos, uti inter homines, marem & feminam eſſe crederent.

11. *Publica morum plaga cicatricem ſummâ leviter cute clauſam duceret.*] Conſtantini quidem auſpiciis & favore dilata Chriſti religio longius ſe Romanis finibus extenderat. Sed Conſtantio, Valenteque Ariana imbutis hæreſi, ac Juliano Apoſtata, imperantibus, miſera fuit Ec-

Duceret, & latebram tabentis vulneris altè
Impreſſam, penituſque putri de pure pereſam,
Juncta ſuperficies medico fallente foveret.
Sed ſtuduit, quò pars hominis generoſior intus
Viveret, atque animam lethali peſte piatam
Noſſet ab interno tutam ſervare veneno.
Illa [12] tyrannorum fuerat medicina, videre
Qui ſtatus ante oculos præſentibus ac perituris
Competeret rebus, nec curam adhibere futuris.
Heu, malè de populo meriti, malè [13] Patribus ipſis
Blanditi! quos præcipites in Tartara mergi
Cum Jove ſiverunt, multâ & cum [14] plebe deorum.
Aſt hic imperium protendit latius ævo
Poſteriore, ſuis cupiens ſancire ſalutem:
Nimîrum pulchrè quidam doctiſſimus, [15] Eſſet
Publica res, inquit, tunc fortunata ſatis, ſi

INTERPRETATIO.

circa *ſuperficiem cutis, ne ſuperficies contracta tegeret, medico decepto, foramen plagæ tabidæ inflictum profundo, & vitiatum intrinſecus ſanie putrida, unus curavit ut pars hominis nobilior viveret intrinſecus, & retineret incolumem à veneno occulto animam,* quæ *polluta* erat *ſanie mortifera.* Alii *principes intenderant ſuas cogitationes in ſtatum conſentaneum rebus cadentibus ſub aſpectum & caducis: nec contulerant curam ad futura. Eheu male meriti* ſunt *de populo;* & *prave conniverunt* in erroribus *ſenatorum ipſorum, quos paſſi ſunt mergi præcipites in inferos cum Jove, & cum magna multitudine Deorum. Sed Theodoſius, optans conſulere ſanctitati ſuorum* ſubditorum, *dilatavit imperium* uſque *ad ſecula futura. Sane, neſcio quis*

NOTÆ.

cleſiæ facies; ita-ut *ſuperficies contracta tegeret. vulnus profunde inflictum, & vitiatum intrinſecus ſanie putrida.*

12 *Tyrannorum.*] Conſtantii ſcilicet, Juliani, Valentis, Valentiniani ſenioris rituum veterum, teſte Symmacho, fautoris; qui ſubjectorum ſaluti non conſuluerunt.

13. *Patribus.*] Senatores ita dictos eſſe vult Feſtus, à paterno affectu, quod tenuioribus, tanquam liberis, & agros attribuerent & pecunias largirentur. Alii, ab authoritate, alii ab ætate, pietateque, alii aliter. De Tartaro. pag. 477. n 38.

14. *Plebe Deorum.*] Plebem vocat multitudinem Deorum minorum. Ita Ovid. lib. 1. Metam 171. *Dextrâ lavâque Deorum atria nobilium valvis celebrantur apertis. Plebs habitant diverſa locis.*

15. *Eſſet publica res tunc fortunata ſatis.*] Cicero in epiſt. ad Quintum Fratrem. *Ille quidem princeps ingenii & doctrina Plato, tum denique fore beatas reſpublicas putavit, ſi aut docti, aut ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina ac ſapientia collocaſſent.* Quæ ſententia Platonis lib. 5. de Republ. in ore M. Antonini Philoſophi, teſte Capitolino, *ſemper fuit, florere civitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut imperatores philoſopharentur.* Poëtæ quoque, cum fingunt fuiſſe in fatis evertendam eſſe Troiam, ablato Palladio, ad illud effatum alludere videntur. Tandiu enim ſtant ac florent Reſpublicæ, quandiu ibi regnat Pallas, id eſt, ſapientia & conſilium: eâ autem amiſſa concidunt & evertuntur.

Vel Reges ſaperent, vel regnarent ſapientes.
Eſt-ne ille è numero paucorum, qui diadema
Sortiti [16] ætheriæ coluerunt dogma ſophiæ?
Contigit ecce hominum generi, gentique togatæ
Dux ſapiens. felix noſtræ res publîca Romæ
[17] Juſtitiâ regnante viget, parete magiſtro
Sceptra gubernanti: monet, ut teterrimus error,
Utque ſuperſtitio veterum procul abſit avorum,
Nec putet eſſe Deum, niſi qui ſuper omnia ſummus
Emineat, magnique immenſa creaverit orbis.
Num [18] melius Saturnus avos [19] rexiſſe Latinos
Creditur, edictis qui talibus informavit
Agreſtes animos, & barbara corda virorum?
Sum Deus: advenio fugiens: præbete latêbras,
Occultate ſenem, [20] nati feritate tyranni.
Dejectum ſolio. placet, hic fugitivus & exul
Ut lateam: [21] genti atque loco Latium dabo nomen.

INTERPRETATIO.

peritus, rite dixit res publicas fore ſatis beatas, ſi aut reges eſſent ſapientes, aut ſapientes eſſent reges. An hic nnus eſt ex illis paucis, qui facti imperatores ſecuti ſunt dogmata divinæ Sapientiæ? En ſapiens imperator præpoſitus eſt omnibus hominibus, & populo Romano. Beata Reſpublica Romana nunc *floret*; & *Juſtitia* eſt *in auctoritate*; omnes *obediant principi tenenti ſceptrum. Monet ut deponamus inſanos errores, & ſuperſtitiones veterum majorum, & credamus unum eſſe Deum, qui ſummus eminet ſuper omnia, & condidit magna* opera *ampli mundi. An credibile* eſt *veteres Latinos gubernatos* fuiſſe *ſapientius à Saturno, qui excoluit animos rudes, & corda ferocia hominum his legibus. Date loca occulta: abſcondite ſenem ejectum è regno ſævitia filii tyranni.* Ego *ſum Deus; fugiens venio; exul & fugitivus volo hic latere; & imponam nomen Latium populo, & regioni.*

NOTÆ.

16. *Ætheria Sophia*] Aſtræa enim, ſeu juſtitia, Jovis & Themidis filia fingitur à poëtis: quæ finito aureo ſeculo, quo Dii cum hominibus habitaverant, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram reliquit, ſed omnium ultima. *Victa jacet Pietas: & Virgo cæde madentes ultima cæleſtum terras Aſtræa reliquit.* De Sophiâ, penultima producta, pag 78. not. 6. De Gente togata. pag 105. not. 2.

17 *Juſtitia regnante viget.*] *Nihil tàm inimicum eſt civitati*, inquit Auguſtinus, *quàm injuſtitia: quippe juſtitia ſola reſpublica ſuſtentatur.*

18. *Melius.*] Quia propter ſanctitatem legum & æquitatem è cælo veniſſe creditus eſt, & aureum nomen ſuo ſeculo fecit.

19. *Rexiſſe Latinos.*] Nam occupatus à Jove, & è regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus à Jano antiquiſſimo Rege, populos eum eo compoſuit legibus. Virg. lib 8 v.320. *Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo, arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis. Is genus indocile ac diſperſum montibus altis compoſuit, legeſque dedit.* Vide pag. 117. not. 77.

20. *Nati feritate tyranni.*] Nempe Jovis: cui Saturnus, monente Oraculo, ut à filio ſibi caveret, ſtruxerat inſidias.

21 *Genti atque loco Latium dabo nomen.*] Ovid. tamen ſcribit gentem *Saturniam* denominatam fuiſſe, regionem vero *La-*

[22] Vitibus incurvum, ſi qua eſt ea cura, putandis
Procudam chalybem, necnon & [23] mœnia veſtri
Fluminis in ripâ ſtatuam Saturnia vobis.
Vos nemus. [24] appoſitaſque meo ſub honore ſacrantes
(Sum quianam) [25] Cælo genitus celebrabitis aras.
[26] Inde deos, quorum patria ſpectata ſepulchra
Scimus. in ære hebetes informavere minores:
Advena quos profugus gignens. & equina libido
Intulit Italiæ: [27] Tuſcis namque ille puellis
Primus [28] adhinnivit ſimulato numine mœchus.

INTERPRETATIO.

Fabricabo falcem curvam ad *amputandam vitem; ſi cura* vitis vobis *placet; atque etiam vobis condam ad ripam veſtri fluminis urbem Saturniam.* *Vos* vero, *ſiquidem duco ortum à cælo*, mihi *conſecrabitis lucum, & ſacrificantes ponetis aras meo nomine. Hinc poſteri rudes inſculpſerunt in ære Deos, quorum novimus ſepulchra* eſſe *nobilitata in patria: quoſque* Deos *alienigena fugitivus gignens, & libido equina induxit in Italiam. Nam is adulter, divinitate occulta, concupivit primus virgines*

NOTÆ.

tium. Inde diu genti manſit Saturnia nomen; dicta quoque eſt Latium terra, latente Deo. 7. Faſt. v.237. Vide pag 289.

22. *Vitibus incurvum, ſi qua eſt ea cura, putandis procudam chalybem.*] Primus cultum agrorum, plantationes arborum & inſitiones, & vitis putationem Italis oſtendit. Hinc *falcifer Deus* dicitur. *Thuſcum raso venit in amnem ante pererrato falcifer orbe Deus.* 1. Faſt. v.233.

23. *Mœnia veſtri fluminis in ripa ſtatuam Saturnia vobis.*] Saturnia olim urbs fuit in Capitolino monte. Virg. 8. Æn. v.356. *Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem: Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.* Tibri enim interfluente diſcreti ſunt Janiculum & Capitolinus mons.

24. *Appoſitaſque meo ſub honore ſacrantes celebrabitis aras.*] Ara fuit in Clivo Capitolino ſacrata ab Hercule, ubi Græco ritu ab illo tradito adolebantur victimæ. Macrobius quoque ſcribit Tull Hoſtilium, cùm bis de Albinis triumphaſſet, de Sabinis tertio, fanum Saturno ex voto conſecraſſe, & tunc primùm Romæ inſtituta fuiſſe Saturnalia. De quibus jam egi, pag 117. not 77. Romæ vero in deſcriptione trium ædium Saturno poſitarum, fit mentio; duarum ararum, & unius Luci.

25. *Cælo genitus.*] Cæli & veſtæ filium eſſe diximus loc. mox. cit. Non defuerunt tamen qui modo Oceani, & Tethyos, modo Cæli & Terræ filium fuiſſe tradiderint Orpheus: *Progenies Terræ pariter Cælique nitentis.*

26. *Inde Deos, quorum patria ſpectata ſepulchra ſcimus, in ære hebetes informavere minores*] Eodem utitur argumento Octavius ut aniles paganorum fabulas refellat. *Homo igitur utique qui fugit, homo utique qui latuit, & pater hominis & natus ex homine. Terræ enim & Cæli filius, quod apud Italos eſſet ignotis parentibus preditus. Vt in hodiernum inopinatò viſos Cælo miſſos; ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. Ejus filius Jupiter Cretæ, excluſo parente, regnavit; illic obiit; illic filios habuit; adhuc antrum Jovis viſitur, & ſepulchrum ejus oſtenditur.*

27. *Tuſcis.*] Tuſci ſive Etruſci, Italiæ populi antiquiſſimi, quorum regio à Liguriâ, Macrâ fluvio; à Latio, Tiberi; à Gallia Togatâ, Apenninis montibus, & Mari Tyrrheno diſcreta.

28. *Adhinnivit ſimulato numine mœchus.*] Quia Saturnus, cum Philyram, Oceani filiam, amore inſequeretur, Ope uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit. Virg lib 3. Georg.v.92. *Talis*

Mox

Mox [29] patre deterior [30] ſilvoſi habitator Olympi
Juppiter, inceſtâ [31] ſpurcavit labe Lacænas:
[32] Nunc bove ſubvectam rapiens ad crimen amatam:
[33] Nunc tener ac plumâ levior, blandoſque ſuſurros
In morem [34] recinens ſuavè immorientis oloris:
Capta quibus volucrem virguncula ferret amorem.
Nunc foribus ſurdis, fera quas vel peſſulus arctis
Firmarant cuneis, [35] per tectum dives amator

INTERPRETATIO.

Etruſcas. Deinde Jupiter incola Olympi ſilvoſi pejor patre vitiavit labe infami mulieres *Laconicas. Nunc rapiens ad ſtuprum* Europam ſibi *dilectam*, quam *taurus portat. nunc* factus *mollis, & ocyor eb pennas, atque fundens dulciter cantus amœnos inſtar cygni morientis, quibus virgo decepta non horreſceret amorem avis: nunc amans opulentus, immittens per tectum, tegulis confractis, pluviam auri ca-*

NOTÆ.

& ipſo jubam cervice effudit equina conjugis adventu pernix Saturnus, & altum Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

29. *Patre deterior.*] Sub Jovis enim imperio, deflexerunt omnia in pejus. Virg. lib. 8. Æn. v. 326. *Deterior donec paulatim ac decolor ætas, & belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.* Tibul. lib 1. *Nunc Jove ſub Domino cædes & vulnera ſemper: nunc mare, nunc lethi mille repente via.*

30. *Silvoſi habitator Olympi.*] Incola ſcilicet montis Lycæi arboribus obſiti. Qui enim in Arcadia Jovem natum eſſe volunt, Olympium vocant à Lycæo, monte Arcadiæ, in Peloponneſo, excelſo, qui & Olympus dicitur. Callimachus: *Dictæum-ne Jovem cantabimus, anne Lycæum? ſum dubius, genus eſt quando certamine plenum.* Plura Jovis Olympii templa olim in Græcia fuêre; ſed Athenis præcipuum fuit, Auguſti tempore, teſte Suetonio, nondum perfectum, dedicatum demum ab Hadriano. Hinc Nummus Auguſti Romæ cuſus, cujus in averſa parte conſpicitur templum ſex columnarum, cum hac inſcriptione: JOVI. OLYM. Quodſi hîc Olympum pro cælo ſumi putas, legas velim; *Sinuoſi habitator Olympi.*

31. *Spurcavit Lacænas.*] Intellige Ledam, Tyndarei Spartani regis uxorem. De qua pag. 225. not. 97. Euripides: *Quod Jupiter volavit ad matrem meam Ledam, oloris alitis forma obſitus. Fugaque ficta quòd volucris nuntia Jovis ſit inſecuta, mox compreſſit hanc.*

Lacænas.] *Lacæna* fœmininum, à *Lacon*, incola Laconiæ, quæ & Lacedæmonia dicitur, extrema Peloponneſi pars. Virg lib 2. Georg. v 486 *O ubi campi, Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis Taygeta.*

32. *Nunc bove ſubvectam, &c.*] Sæpe in nummis Auguſti, Hadrianique Europa Agenoris filiâ, de quâ egi pag. 226. not. 99. tauro inſidet, quem cornu ſiniſtro apprehenſum tenet.

33. *Nunc tener ac pluma levior.*] Quia de Leda mox locutus eſt, mallem ego ea referre ad Jovem mutatum in cuculum, qui Junone adhuc adoleſcentula potitus eſt. Illa matris metu abnuebat; ſed tandem victa precibus & blandis verbis allecta ſtuprum paſſa eſt. Vel ad Jovem in aquilam converſum, ut Aſteriem comprimeret Ovid. lib. 6. Metamorph. v. 108. *Fecit & Aſterien aquilâ luctante teneri.*

34. *Recinens ſuave in morem immorientis oloris*] Plinius lib. 10 ſect. 33 ſugillat Ariſtotelem, qui lib 9. hiſt. anim. cap 16 experimentis aliquot cantum olorum certiſſime comprobatum ſcribit. Nam res eſt ea diſcrepantibus inter ſe ſcriptorum ſententiis dudum agitata.

35. *Per tectum dives amator, &c.*] Acri-

[36] Imbricibus ruptis, undantis deſuper auri
Infundens pluviam gremio excipientis amicæ:
[37] Armigero modo [38] ſordidulam curante rapinam,
Compreſſu immundo miſerum afficiens catamitum
Pellice jam puero [39] magis indignante ſorore.
[40] Hæc cauſa eſt, & origo mali, quòd ſecla vetuſto
Hoſpite regnante crudus ſtupor aurea finxit,
Quodque novo ingenio verſutus Juppiter aſtus
Multiplices varioſque dolos texebat, ut illum
Vertere cùm vellet pellem faciemque, putarent
Eſſe bovem, prædari aquilam, concumbere cycnum,
Et [41] nummos fieri, & gremium penetrare puellæ.
Nam quid ruſticitas non crederet indomitorum

INTERPRETATIO.

dentis deſuper in ſinum amica Danaës illud *excipientis*; nam *januam, quam ſera, aut peſſulus occluſerat firmis obicibus, non poterat reſerare: nunc, aquila rapiente prædam turpem, comprimens obſcœne miſerum Ganymedem*; quare *Juno magis indignatur*, quòd *puer jam* Jovi *ſuccumbat. En cauſa & fons mali. Stupiditas craſſa* ſibi *finxerat* eſſe *ſecula aurea*, dum Saturnus, *antiquus hoſpes, regnabat; callidus autem Jupiter ſtruebat novo ingenio mille fallacias, & diverſos dolos, ut* homines *crederent ipſum eſſe taurum, aquilam rapientem, cygnum comprimentem, & verſum in aurum, ſe immittere* in *ſinum virginis, cum vult mutare pellem & formam. Nam ruſticitas imperita hominum non exculterum*, & *aſſueta*

NOTÆ.

ſius, Abantis Argivorum regis filius, Oraculum conſuluerat maremne pareret uxor, an feminam. Reſpondit Oraculum, nullum ſe habiturum filium; neporem aliquando è filia, à quo ipſe occideretur. Danaën itaque filiam cum nutrice inclu ſit thalamo aëneo ſubterraneo in ſpecu; cui ſe immiſit Jupiter in aureum imbrem converſus, Danaënque ſtupravit. Ovid. lib. 4. Metam. v. 696. *Perſeus Jove natus, & illâ, quam clauſam implevit fœcundo Juppiter auro.*

36. *Imbricibus.*] Imbrices, genus tegularum incurvum, per quas imber defluit.

37. *Armigero.*] Fulmen, teſte Plinio lib. 2. non percutit è volucribus aquilam, quæ ideo miniſtra fulminis Joviſque à poëtis fingitur. Virg. lib. 5. Æn. v. 255. *Quem præpes ab Ida ſublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.* Eo fit, ut in nummis Aquila paſſim, fulmini triſulco inſiſtere, videatur.

38. *Sordidulam rapinam.*] Ganymedes, formoſus puer, Troïs filius, cum in Ida monte venaretur, in cælum ab aquila ſublatus eſt. Ad eum munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis, tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis.

39. *Magis indignante ſorore.*] Quare Stat. 3. Silvar. *Nempe dedit ſuperis illum*, Ganymedem, *quem turbida ſemper Juno videt, refugitque manum, nectarque recuſat.* Vide pag. 222

40. *Hæc cauſa eſt & origo mali.*] Lucianus quoque in Dialogo de Mercurio & Sole Jovem facete exagitat, ut adulteriorum authorem. Quare Juven. ſat. 6. v. 1, *Credo pudicitiam Saturno rege moratam in terris, viſamque diù* Et paulo poſt: *Multa pudicitiæ veteris veſtigia forſan aut aliqua extiterant, & ſub Jove, ſed Jove nondum barbato*, id eſt, nondum tot adulteriis famoſo, quibus ſe poſtea contaminavit.

41. *Nummos.*] Nempe, auri guttas; quas cudimus, & vertimus in nummos.

Stulta virûm, pecudes inter rituſque ferinos
Dedere ſueta animum [42] diæ rationis egenum?
In quamcunque fidem nebulonis callida traxit
Nequitia, infelix facilem gens præbuit aurem.
[43] Succeſſit Jovis imperio corruptior ætas:
Quæ docuit [44] rigidos vitiis ſervire colonos,
[45] Expertes furandi homines. hac imbuit arte
[46] Mercurius Maiâ genitus: nunc [47] magnus habetur
Ille Deus: [48] cujus [49] dedit experientia fures:
Nec non [50] Theſſalicæ doctiſſimus ille magiæ

INTERPRETATIO.

ducere vitam expertem rationis cæleſtis inter belluas & mores ferinos, credidit omnia. Laſcivia callida Jovis *mendacis adduxit* eos *in quamcumque opinionem. Miſer vero populus audivit libenter. Ætas deterior ſecuta* eſt *ætatem Jovis. Illa docuit homines tum agricolas ſtolidos & neſcios furari, dedere ſe criminibus. Mercurius ortus à Maia, cujus exemplum fures ſequuntur, docuit hanc artem. Is tamen creditur magnus Deus. Quin etiam inſtructus magia Theſſalica dicitur revocaſſe ad*

NOTÆ.

42. *Diærationis.*] Jam monui pag. 88. not. 22. non audiendos eſſe Eraſmum Giphaniumque reponentes, *divæ rationis.*

43. *Succeſſit Jovis imperio corruptior ætas.*] Quæ ideo *aënea* appellatur à poëtis. *Tertia poſt illas ſucceſſit aënea proles, ſævior ingeniis, & ad horrida promptior arma.*

44. *Rigidos colonos.*] Quia ante Jovis tempora nemo exercebat agros. Ovid. l. 1. Metam. v. 121. *Tum primum ſubiere domos; domus antra fuerunt, & denſi frutices, & vincta cortice virga. Semina tum primum longis Cerealia ſulcis obruta ſunt, preſſique jugo gemuere juvenci.* Et Virg. lib. 1. Georg. v. 125. *Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni; nec ſignare quidem, aut partiri limite campum fas erat.*

45. *Vitiis ſervire.*] Modo tamen Ovidio fidem habeamus; hæc tertia ætas fuit quoque ſcelerum immunis *Ad horrida promptior arma; nec ſcelerata tamen.*

46. *Mercurius Maiâ genitus.*] Mercurium Jove genitum eſſe, & Maia Atlantis filia, quæ inter Pleiades ſtellas numeratur, & editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, dicunt poëtæ.

47. *Magnus habetur ille Deus*] Deus eloquentiæ, palæſtræ, mercatorum, præſtigiatorum, ac furum: nuntius Deorum.

48 *Cujus experientia.*] Vulcani inſtrumenta fabrilia abſtulit de officina; Veneri cingulum furatus eſt; Suſtulit Jovi ſceptrum; Admeti regis boves paſcenti Apollini ſurripuit. Aliaque permulta latrocinia refert Lucianus Dialogo Apollinis & Vulcani. Hinc Homerus in Hymnis: *…unc ſuperos inter poſt hac retinebis honorem, latronum princeps diceris tempus in omne.* Hinc Lactant. lib. 1. cap. 10. *Fur ac nebulo Mercurius, quid ad famam ſui reliquit, niſi memoriam fraudum ſuarum.*

49 *Dedit fures.*] Autolycum, avum Ulyſſis artem furandi docuit; qui brevi, licet omnium prope mortalium pauperrimus eſſet, ditiſſimus evaſit. Martial. lib. 8. *Non fuit Autolyci tam piceata manus.*

50. *Theſſalicæ doctiſſimus ille magiæ.*] Zetzes ſcribit Autolycum, qui hanc artem a Mercurio quoque didicerat, aſinum, ſcabie corroſum, cum optimum equum furatus eſſet, reſtituiſſe, effeciſſeque, ut nemo id ſentiret. Natal. Comes. lib. 5. cap. 5. De Theſſalicis incantationibus pag. 354. not. 173.

Traditur [51] extinctas ſumptæ moderamine [52] virgæ
In lucem revocaſſe animas, Cocytia lethi
[53] Jura reſignaſſe ſurſum revolantibus Umbris:
Aſt alias damnaſſe, neci penituſque [54] latenti
Immerſiſſe Chao. facit hoc ad utrumque peritus
Ut fuerit, geminoque armarit crimine vitam:
Murmure nam magico tenues excire figuras,
Atque ſepulchrales ſcitè incantare favillas,
Vitâ itidem ſpoliare alios, ars noxia novit.
Artificem ſcelerum ſimplex mirata vetuſtas
[55] Supra hominem coluit, ſimulans per nubila ferri;

INTERPRETATIO.

vitam tactu virga aſſumpta animas mortuorum, &, animis redeuntibus in terram, violaſſe leges triſtes mortis: aliis vero attuliſſe mortem, & eas merſiſſe omnino in nigros inferos. Illud demonſtrat quàm gnarus fuerit utriuſque rei, & quàm ſæpe *fœdarit vitam* his *duobus criminibus. Nam ars magica poterat incantamentis evocare phantaſmata aëria, & ſcite incantare cineres mortuorum, atque etiam adimere vitam nonnullis. Majores ſimplices ſtupefacti putarunt* Mercurium

NOTÆ.

51 *Extinctas ſumpta moderamine virga in lucem revocaſſe animas.*] Reſpexit hunc locum Virg lib 4 Æn. v. 242. *Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit, dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.* Æſchylus vero ita Mercurium invocat. *Tellus, Mercuri, & inferûm rex, in lucem animam remittite.*

52. *Virga*] Quam dono accepit ab Apolline, cum ei lyram dediſſet. Hac inſtructus incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectaque virga ſtatim compeſcuit. Unde illa duobus implexa ſerpentibus pacis ſymbolum evaſit. A Græcis κηρύκειον dicitur, à Latinis, caduceum. Neque quis credebatur poſſe mori, niſi Mercurius animam divinitus corpori alligatam à mortali vinculo ſolviſſet.

53. *Jura reſignat.*] Alludit ad illos, qui dicti ſunt *reſignatores myſteriorum*: quo ſenſu & Ambroſius dixit lib. 1. de Virg. *Caveamus diligenter, ne quod accepimus pignus in cordibus noſtris, aut morum levitas, aut ullius adulterii fraus reſignet.* Ubi vult à nemine caſtitatem *reſignari*, id eſt, profanari.

54. *Latenti immerſiſſe Chao.*] Unde Horat. lib 2. illum vocat *Orci ſatellitem*; & S. Ambroſius, *emiſſarium*. Apud Valerium lib. 2. cap. 4 animabus mortuorum præeſſe aperte dicitur. *Forte enim evenit, ut tunc ſumma dignitatis ibi femina, ſed ultima jam ſenectutis, reddita jam ratione civibus, cur excedere vita deberet, veneno conſumere ſe deſtinarit. &c. Tum defuſis Mercurio delibamentis, & invocato numine ejus, ut ſe placido itinere in meliorem ſedis infernæ deduceret partem, cupide hauſtu mortiferam traxit potionem.* De murmure magico, pag 354. not 174.

55. *Supra hominem coluit.*] Ædiculas, aras, templum prope Circum maximum, & alia Mercurius habuit per Urbem loca ſibi conſecrata. Ovid. lib. 5. Faſt. *Pacis & armorum ſuperis imiſque Deorum arbiter, alato qui pede carpis iter. Læte lyræ pulſu, nitida quoque læte palæſtra, quo didicit culte lingua favente loqui. Templa tibi poſuêre patres ſpectantia Circum Idibus. Ex illo eſt hæc tibi feſta dies. Te, quicunque ſuas profitentur vendere merces, thure dato, tribuas ut ſibi lucra, rogant.*

[56] Aligeriſque leves pedibus [57] tranſcurrere ventos.
Ecce deûm in numero [58] formatus & æneus adſtat
[59] Graius homo, auguſtâque [60] Numæ præfulget in arce.
Strenuus exculti dominus quidam fuit agri,
Hortorumque opibus memorabilis hic tamen idem
[61] Scortator nimius, [62] multâque libidine ſuetus
Ruſticulas vexare lupas, interque ſalicta
Et denſas ſepes obſcœna cubilia inire:
Indomitum intendens animum, ſemperque paratum
Ad facinus, nunquam calidis dabat otia venis.

INTERPRETATIO.

volare per aërem, & ſuperare alis pedum ventos veloces. En homo Græcus ſculptus, & æneus collocatur in numero Deorum, atque reſplendet in auguſta domo Numæ. Priapus olim fuit poſſeſſor navus agri exculti, & clarus hortis fœcundis: fuit quoque nimium laſcivus, & aſſuetus obſcœna petulantia comprimere meretrices ruſticas, aut committere ſordida adulteria inter ſalices, & dumos ſpiſſos. Defigens in id *animum effrænatum, & ſemper paratum ad crimen, nunquam permittebat otium* ſuis

NOTÆ.

56. *Aligeriſque pedibus.*] Capite quoque alatus pingitur. Sunt & multa alia illius Dei inſignia. Poſtumus Mercurium marſupium & caduceum tenentem nummo ſuo impreſſit. *Mercurium*, inquit Georgius Codinus de origin. Conſtant. *lucri authorem perhibent, & præſidem mercaturæ, eamque ob cauſam ſimulachrum ejus marſupium geſtare faciunt.* M. Aurelius, cum paterâ; quia, teſte Diodoro Siculo lib. 1. de Mercurio, *Litteras invenit, Deorum cultus & ſacrificia ordinavit.*

57. *Tranſcurrere ventos.*] Virg. lib. 4. Æn. v. 239. *Pedibus talaria nectit aurea: quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra, ſeu terram, rapido pariter cum flamine portant.* Illo autem volatu intelligebant Gentiles Aſtrologiam. Quare hiſce verſibus Prudentius vult Mercurium operam dediſſe & Magiæ & Aſtrologiæ. Quam utriuſque artis ſocietatem vide apud Gregor. Nazian. Orat. 3. ubi loquens de Juliano: *Ipſi porro Aſia impietatis ſchola erat, tam quæ circa ſiderum ſcientiam & genituras, inanemque præſcientiæ ſpeciem vaniſſime occupatur, quam quæ circa præſtigiarum artem earum aſſeclam verſatur.*

58. *Formatus & æneus aſtat.*] Heinſius opinatur ſcribendum eſſe, *tornatus*, ut æneus, & ligneus ſive ſaxeus conjungantur. Tornati enim non ligna tantum, ſed ſaxa quoque dicebantur, teſte Plinio lib. 36. cap. 22. Lucret lib 4 Quod elegantiſſimum utique eſt, & veriſſimum. Nam Priapus in templis ſtabat æneus: in hortis ligneus aut ſaxeus. Unde Martial. lib 6. *Fur nota nimium rapacitatis compilare Cilix volebat hortum. Ingenti ſed erat, Fabulle, in horto præter marmoreum nihil Priapum. Dum non vult vacuâ manu redire, ipſum ſurripuit Cilix Priapum.*

59. *Graius homo*] Priapus ſcilicet, Veneris & Bacchi filius, Lampſaci, quæ urbs eſt in littore Helleſponti, in ora Aſiatica, natus & imprimis cultus.

60. *Numæ præfulget in arce*] Id eſt, in Janiculo monte, ubi Numa ſepultus eſt; vel in Numæ domo, quæ in Veſtæ templum mutata fuit De Numa p 126 n 69.

61. *Scortator nimius.*] Propter fœda adulteria & frequentia Lampſacenorum decreto à patria ſua exulavit. De Lupa, pag 474. not 23.

62. *Multâ libidine ſuetus.*] Nonne apud Ovid lib. 1. Faſt 390 Cum Dii omnes ad feſtum Matris magnæ conveniſſent, epuliſque ſatiati noctem luſibus ducerent: Priapus ſomno Veſtæ, quæ humi quieſcebat, ac pudicitiæ inſidiatus eſt. Sed illa clamore aſelli, quo Silenus vehebatur, excitata fuit; libido vero inſidiatoris decepta.

Hic deus [63] è patrio prænobilis Helleſponto
Venit aduſque Italos [64] ſacris cum turpibus hortos:
[65] Sinum lactis, & hæc votorum liba quotannis
Accipit, ac rutis [66] ſervat vineta [67] Sabini,
Turpiter affixo pudeat quem viſere ramo.
Herculeus [68] mollis pueri famoſus amore
Ardor, & [69] in tranſtris jactatâ efferbuit [70] Argo.
Nec maris erubuit Nemeâ ſub pelle fovere
[71] Concubitus, & [72] Hylan pereuntem quærere cælebs.

INTERPRETATIO.

venis uſtis amore. Ille Deus inſignis venit, ipſiuſque *obſcœna ſacrificia ex Helleſponto patrio in hortos Latii. Singulis annis* homines ipſi *dant vas lactis, & placentas votivas.* Is *vero cuſtodit vineas agri Sabinorum, caudâ diſpoſitâ impudenter, quam nefas eſt reſpicere. Laſcivia Herculis nota* fuit *amore* in Hylan *puerum effeminatum, & crevit ſuper tranſtra Argus agitatæ. Nec* Herculem *puduit habentem pellem* leonis *Nemeæ concumbere cum puero, & orbatum* illo *quærere pereuntem.*

NOTÆ.

63. *Patrio Helleſponto.*] Quia, ut jam dixi, Lampſacum eſt ad Helleſpontum. Helleſpontus autem, Ægæum mare Propontidi committens, Aſiam ab Europa dirimit. Dictus ab Helle Phryxi ſorore in eo ſubmerſa.

64. *Sacris cum turpibus.*] De iis hæc habet Juvenalis ſat. 6 v 314 *Et cornu pariter, vinoque feruntur attonitæ, crinemque rotant, ululantque Priapi Mænades.*

65. *Sinum lactis.*] Tale illud Virgil. Eclog. 7. v 33. *Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quot annis expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.* Sinum, vas eſt à ſinu dictum, *quòd majorem cavationem, quam pocula habeat*: inquit Varro: *Dii autem agreſtes, minoreſque, qualis erat Priapus, non victimis & vino placabantur, ſed lacte, libo, & frugibus.* De Libo, pag. 23 not 40.

66 *Servat vineta.*] Priapo hortorum, quorum erat cuſtos, in limine ſtatuam rudem & quaſi informem cum falce ponebant veteres. Horat. lib 1. ſat. 8. *Nam fures dextra coërcet, aſt importunas volucres in vertice arundo terret fixa, vetatque novis conſidere in hortis.*

67. *Sabini.*] Sabinorum regio Aniene, Tiberi, Nare, & Velino fluviis claudebatur.

68. *Mollis pueri.*] Intellige Hylan, delicias Herculis, Theodamantis filium, quem amiſit in Ionia juxta Myſiam. Quum autem compertum fuerit, quod extinctus fuiſſet in fonte, inſtituta ſunt ſacra, in quibus ejus nomen clamabatur in fontibus. Unde adagium illud, *Hylan, inclamas.*

69. *In tranſtris.*] Tranſtra in navibus ſunt ſcamna remigum.

70. *Argo.*] Navis illa celebris, conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii; ſic dicta vel ab *Argo* architecto, vel ab *Argivis*, quos vehebat, vel à celeritate, ἀργὸς enim velox eſt. De Hercule & pelle Nemea, pag. 225. not. 96.

71. *Concubitus maris.*] Occiſo enim Theodamante, Hercules Hylan ſecum abduxit, ſecumque cum reliquis Argonautis Colchos navigans duxit

72. *Hylan pereuntem.*] Ad hauriendam aquam profectus, cum ad flumen ſe inclinaret, ſimul cum urna undis abreptus eſt. Ab Nymphis raptum fabulantur poëtæ ob pulchritudinem. Juven. ſat. 1. v. 164. *Aut multum quæſitus Hylas, urnamque ſecutus.* Virg. Eclog 6. verſ. 43. *His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum clamaſſent.*

Nunc [73] Saliis, cantuque [74] domus Pinaria [75] templum
[76] Collis Aventini convexâ in ſede frequentat.
[77] Thebanus juvenis [78] ſuperatis fit deus [79] Indis,

INTERPRETATIO.

Nunc familia Pinariorum adit ſaltando & canendo templum poſitum *in loco clivi montis Aventini. Bacchus Thebanus*, quòd *domus Indos*, *colitur* ut

NOTÆ.

73 *Saliis.*] Sic apud Evandrum in honorem Herculis Salii inducuntur à Virgilio: *Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum, populeis adſunt evincti tempora ramis.* In quo magnopere Virgilium erraſſe contendit Macrobius Saturn. c. 12. quod à Numa inſtituti ſint, & in honorem Martis. Sed quis putet rem tam tritam, tam vulgarem Maroni latuiſſe. Dico igitur aut vim nominis, non rationem temporis ſpectaſſe; modo enim Salii à ſaliendo, & ſaltando dicantur, omnes ſacerdotes, qui ſaltant, Salii appellari poſſunt: aut propius ad hiſtoriæ veritatem acceſſiſſe. Et ſane Polemon vetus rerum Italicarum ſcriptor ait Arcada quendam fuiſſe nomine Salium, quem Æneas à Mantinea in Italiam deduxit; qui juvenes Italicos ἐνόπλιον ſaltationem docuit. Quodſi ita ſe res habet. Veriſimile eſt Salium, qui apud Evandrum commoratus eſt & adfuit ſolenni ſacrificio, quod Herculi offerebatur, tum ei choros inſtituiſſe; urbe autem conditâ Numam hos choros ad Martem tranſtuliſſe, elegiſſeque duodecim Salios, è patricio genere, qui Collini, Quirinales, & Agonenſes cognominati ſunt. Apud te ſit judicium: & conſule Virg. lib. 8. v. 285. & Sextum Pomp. Feſt. lib. 17.

74. *Domus Pinaria.*] Pinariorum hiſtoria ita texitur à Livio aliiſque Hiſtoricis. Simul ut Cacum ob amotas per fraudem boves clava cecidit Hercules, Evander continuo aram extrui jubet, & bove eximia ſacrum fieri, adhibitis ad miniſterium dapemque Potitiis & Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant, Virg. lib. 8. *Et domus Herculeï cuſtos Pinaria ſacri, hanc aram luco ſtatuit.* Cerdanus Pinariam familiam cenſet duraſſe adusque Maximini tempora. Sed Livius aperte ſcribit lib 1. ætate ſua illam fuiſſe exciſam. *Inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolennibus veſcerentur.*

75. *Templum.*] Rhea enim ſacerdos in ſilva collis Aventini Aventinum Herculis filium pepererat. Virg lib 6 v 656. *Victoreſque oſtentat equos, ſatus Hercule pulchro pulcher Aventinus: clypeoque, inſigne paternum, centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram Collis Aventini ſilva quem Rhea ſacerdos furtivum partu ſub luminis edidit auras mixta Deo mulier.* Alia quoque Romæ templa habuit Hercules. Alterum in Circo Flaminio. Ovid Faſt. 6 v 209. *Altera pars circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt.* Et fragmentum veteris Kalendarii. HERCULI MAGNO CUSTODI IN CIRCO FLAMINIO Alterum in monte Quirinali. Ovid. 6. Faſt. v. 213. *Quærebam Nonas Sancto, Fidio-ne referrem, An tibi Seme pater: tunc mihi Sancus ait. Cuicunque ex iſtis dederis; ego munus habebo. Nomina trina fero, ſic voluere Cures. Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini: inque Quirinali conſtituere jugo.* Vide Oiſelium pag. 240. ubi interpretatur litteras. D. S. S. nummi *Familia Romana.*

76. *Collis Aventini.*] Aventinus, unus è collibus, quibus inſidet Roma. Dictus eſt ab Aventino 12. rege Albanorum, qui ibi bello extinctus, atque ſepultus eſt, teſte Livio lib. 1. *Is, Aventinus, ſepultus in eo colle, qui nunc eſt pars Romanæ urbis cognomen colli fecit.* Varro lib. 4. plures alias nominis rationes affert. A Remo Remurius, à Murcia Socordiæ Dea Murcius etiam nuncupatus fuit. Nunc *Monte di S. Sabina.*

77. *Thebanus juvenis.*] Quia Juppiter ex Semele, Cadmi Thebarum regis

Succeſſu dum victor ovans laſcivit, & aurum
Captivæ gentis revehit, ſpoliiſque ſuperbus
Diffluit in luxum [80] cum ſemiviro comitatu;
Atque avidus vini [81] multo ſe proluit hauſtu,
Gemmantis pateræ ſpumis [82] muſtoque Falerno
Perfundens [83] bijugum rorantia terga ferarum.
His nunc pro meritis [84] Baccho caper omnibus aris

INTERPRETATIO.

Deus, cum latus de victoriâ laſcivit fortuna, & aſportat opes populi domiti, & ſuperbus prædâ fluit luxuriâ cum comitatu virorum effeminatorum, & vinoſus ſe ingurgitat multis hauſtibus, conſpergens muſto fervido, & ſpumis vini effluentibus ex *canthare gemmeo, terga ſtillantia Lyncum bijugum. Nunc caper immolatur Baccho in*

NOTÆ.

filia; Bacchum genuit. Horat. 1. Carm. Od.19. *Mater ſæva cupidinum, Thebanaque jubet me Semeles puer;* Vide p. 230. not.130.

78. *Superatis Indis.*] Idem Lactant.l.1. cap 10. *Liberum patrem neceſſe eſt in ſenatu Deorum ſummæ authoritatis, primæque eſſe ſententiæ; quia præter Jovem ſolus omnium triumphavit, exercitum duxit, Indos debellavit.* Ovid. 3. Faſt.v.719. *Te memorant Gange, totoque Oriente ſubacto, primitias magno ſepoſuiſſe Jovi.*

79 *Indis.*] Aſiæ populi: ab Occidente Indum habent fluvium, à Septentrione Parapamiſum, Imaum, Emodum alioſque montes; ab Oriente Sinas cum Orientali Oceano: ad Meridiem Indico terminantur.

80. *Cum ſemiviro comitatu.*] Ita Lactantius lib 1. cap 10. Vide infra not. 92. Ita Virg. lib. 4. v 215. *Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu.* Quinam autem Bacchi ſit ille comitatus, accipe *Bacchæ, Satyrique ſequuntur: quique ſenex ferula titubantes ebrius artus ſuſtinet; & pando non fortiter hæret aſello. Quacunque ingrederis; clamor juvenilis, & una femineæ voces, impulſaque tympana palmis, concavaque æra ſonant.* Ovid. lib. 4. Metam. verſ.25.

81. *Multo ſe proluit hauſtu.*] Virg.Æn 1. v.742. *Ille impiger hauſit ſpumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.*

82. *Muſtoque falerno.*] Male quidam, *multoque falerno*; jam proxime, *multo*, præcedebat. De Falerno, pag 63. not. 10.

83. *Bijugum ferarum.*] Intellige tigres, lynces, aut pantheras: quæ feræ ſunt Baccho dicatæ Ovid 3. Metam.verſ.666. *Pampineis agitat velatam frondibus haſtam. Quem circa tigres; ſimulachraque inania lyncum, pictarumque jacent fera corpora pantherarum.* Virg.lib. 6. v.804. *Nec qui pampineis victor juga flectit habenis Liber, agens celſo Niſæ de vertice tigres.* Sil. Italic. lib. 17. Punic. *Qualis odoratis deſcendens Liber ab Indis egit pampineos frenata tigride currus.* Huc ſpectat *Trajani* nummus, qui Bacchi triumphum exprimit. Illum ſublimi curru inſidentem, hedera coronatum, advolans Victoria laurea donat. Currus duabus tigridibus trahitur. Pompa varia Bacchi currum præcedens *διαυλον* inflat. Belluas Silenus, Satyruſque colludens ducunt ad Deum intenti. Infimo loco tres calvariæ, aut perſonæ cyathique conſpiciuntur. Ita Occo

84. *Baccho caper omnibus aris caditur.*] Præclare hunc ritum expreſſit Virg.lib 2. Georg.v.378. *Quantum illi nocuere greges durique venenum dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix. Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris caditur, & veteres ineunt proſcenia ludi.* Ovid.quoque lib.15. Metam. v.113. *Vite caper morſa Bacchi mactandus ad aras ducitur ultoris.* Caper enim eſt, animal maxime vitibus infeſtum.

Cæditur,

Cæditur, & [85] virides diſcindunt ore [86] chelydros,
[87] Qui Bromium placare volunt: quod & ebria jam tunc
Ante oculos Regis [88], [89] Satyrorum inſania fecit,
Et feciſſe reor ſtimulis furialibus ipſas
[90] Mænadas, inflammante mero [91] in ſcelus omne rotatas.
Hoc circum ſaltante choro, temulentus adulter
[92] Invenit expoſitum [93] ſecreti in littoris [94] actâ

INTERPRETATIO.

omnibus altaribus ob *hac merita*: *&* ii, *qui cupiunt* expiare numen *Bacchi*, *lacerant dentibus ſerpentes virides*, *quia Satyri inſipientes ebrietate jam illud fecerunt coram ſuo rege*; *&*, ut *puto*, *Bacchæ ipſæ acta thyrſo furiali*, *& vino impellente ad omnia crimina*, *fecerunt*. *Illis comitibus circumſaltantibus*, *is adulter vinolentus*

NOTÆ:

85. *Virides diſcindunt ore chelydros.*] Porphyrio quidem ſcribit Bacchas manibus ſerpentes geſtaſſe; ac Muretus in hæc Catulli: *Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant*, fuiſſe ſerpentibus coronatas in honorem Liberi, oſtendit ex Euripide. Arnobiuſque lib 5. *Bacchanalia etiam prætermittamus immania: in quibus furere mentite, & ſequeſtrata pectoris ſanitate, circumplicatis vos anguibus.* At de iiſdem laniatis devoratiſque apud unum Prudentium fit mentio.

86. *Chelydros.*] Apud Virg. 2. Georg. verſ 214. quoque chelydri, ſunt ſerpentes, qui modo in paludibus, modo in arboribus latent. *Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris creta.*

87 *Bromium*] Bacchus dicitur Bromius ἀπὸ τοῦ βρέμειν, hoc eſt, à fremendo

88. *Satyrorum inſania fecit, & feciſſe reor Mænadas.*] Claudianus carm 8 v. 605. idem cecinit: *Talis Erythræis intextus nebrida gemmis Liber agit currus. & Caſpia flectit eburnis colla jugis: Satyri circum, crinemque ſoluta Mænades aſtringunt ederis victricibus Indos.* Vide not. 85. ubi agitur de *Traiani* nummo.

89 *Satyrorum.*] Monſtra libidinoſiſſima fuere Satyri, vultu humano, capite cornuto, pedibus caprinis, quæ ut numina ruſtica coluit antiquitas.

90. *Mænadas.*] Mænades ſive Bacchæ, ſive Baſſarides, Thyiadeſque, Bacchi ſacrificulæ, ita dictæ ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, *furere.*

91. *In ſcelus omne.*] De Bacchanalibus, per autumnum de nocte celebratis, quibus viri nudi cum mulieribus itidem nudis, omnes pariter omnia membra pampinis & racemis impediti, huc & illuc varia geſticulatione diſcurrentes inconditum carmen Baccho cantitabant, donec ebrii omnes procumberent, videatur Liv. 94 lib, ubi in concione Portius Cato Conſul. *Primum*, inquit, *mulierum magna pars eſt. Deinde ſimillimi feminis mares ſtuprati, & conſtupratores, fanatici, vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribuſque nocturnis attoniti.* Ex quibus colligimus ſtupra hîc fuiſſe promiſcua, & cædes infandas. Jure ergo ac merito Scythæ illa ſacra non admiſerunt, *quòd nefas ducerent Deum colere, qui ad inſaniam adigeret.* Ait Herodot. lib. 4. Ac Romani, teſte Tertulliano Apolog. cap. 6. ſuſtulerunt. *Etiam circa Deos veſtros; quæ perfecte decreverunt Patres veſtri, idem vos obſequentiſſimi reſcidiſtis. Liberum patrem cum myſteriis Conſules, Senatus authoritate, non modo Urbe, ſed univerſa Italia eliminarunt.*

92 *Invenit expoſitum, &c.*] Lactant. lib. 1. cap. 10. *Sed invictus ille imperator Indicus maximus, ob amorem, ac libidinem turpiſſime victus eſt. Delatus enim Cretam cum ſemiviro comitatu, nactus eſt impudicam mulierem in littore. At fiducia victoriæ Indicæ, vir eſſe voluit, ne nimium mollis videretur. Atque illam patris proditricem, fratris interemptricem, ab alio*

[95] Corporis egregii ſcortum : quod [96] perfidus illic
Liquerat, [97] inceſto [98] juvenis ſatiatus amore.
Hanc jubet aſſumptam, fervens poſt vina, [99] Neæram
Secum in deliciis fluitantis ſtare triumphi,
Regalemque decus capitis geſtare [100] coronam.
Mox [101] Ariadnæus ſtellis cæleſtibus ignis
Additur : hoc pretium noctis perſolvit [102] honore
Liber, ut ætherium meretrix illuminet axem.
Tantum poſſe omnes illo ſub tempore Reges,
Indocilis fatui ducebat ineptia vulgi,

INTERPRETATIO.

reperit meretricem pulchritudine eximia ſtantem in littore remoto plaga. Juvenis infidelis hanc deſeruerat illic ſatiatus amore impudico. Sed *inflammatus amore propter compotationem vult* ut *meretrix adducta ſtet cum ipſe in deliciis triumphi effranati, & habeat coronam regificam,* quæ eſt *ornamentum capitis. Deinde Ariadne ponitur in* numero *ſtellarum cœli. Bacchus compenſat ille honore pretium noctis, ut Ariadne luceat cœlo ætherео. Inſulſitas agreſtis vulgi ſimplicis putabat hac ætate omnes reges*

NOTÆ.

relictam & repudiatam, in conjugium ſibi vendicavit, & liberam fecit, & cum ea pariter aſcendit in cœlum.

93. *Secreti in littoris acta.*]. In Diâ, inſula maris Cretici. Ovid. 8. Metamorph. v. 174. *Protinus Ægides, raptâ Minoïde, Dian vela dedit: comitemque ſuam crudelis ille in littore deſeruit.* Vel in Naxo, ut vult Statius 1. Silv. Epithal. Stellæ : *In littore Naxi Theſeum juxta foret hac conſpecta cubile, Gnoſſida deſertam profugus liquiſſet & Evan.*

94. *Actâ.*] Acta, littus eſt, ab ἀκτή. Qua voce etiam Cicero Verrinâ 5. *Uxorem tot in acta*, in Siculo littore, *dies ſecum habere.* uſus eſt. & Virgil. lib. 5. Æn. v 613. *At procul in ſola ſecreta Troades acta amiſſum Anchiſen flebant.*

95. *Corporis egregii ſcortum.*] Ariadnam, filiam Minois regis Cretæ.

96. *Perfidus.*] Nam Ariadne dederat filum Theſeo, quo ſciret è labyrintho regredi. At ille non retulit beneficii gratiam. Ovid. 3. Faſt. 462. *Qua dedit ingrato fila legenda viro.*

97. *Inceſto amore.*] Theſeus enim Ariadnæ amore captus, occiſo Minotauro, quum in patriam reverteretur, eam abduxit.

98. *Juvenis.*] Theſeus ſcilicet Ægei regis Athenarum, & Æthræ filius.

99. *Nearam.*] Jam monui pag. 217. not. 110. Neæram communi vocabulo dici mulierem laſcivam & infamem.

100. *Coronam.*] Loquitur de corona à Vulcano facta ex auro & Indicis gemmis, quam, ut ait Hyginus, quo tempore Bacchus ad Minoa venit, Ariadnæ muneri dedit. Ovid. 3. Faſt. v. 513. *Sintque tua tecum faciam monumenta corona Vulcanus Veneri quam dedit : illa tibi.*

101. *Ariadnæus ſtellis cæleſtibus ignis additur.*] Vide Ovid. 8. Metam. v. 176. *Deſerta, & multa querenti amplexus & opem Liber tulit. Utque perenni ſidere clara foret, ſumptam de fronte coronam immiſit cœlo. Tenues volat illa per auras: dumque volat, gemmæ ſubito vertuntur in ignes : conſiſtuntque loco, ſpecie remanente coronæ. Qui medius nixique genu eſt, anguemque tenentis.* Ubi Ovid. coronæ ſydus medium eſſe ait, & ejus qui ἐν γόνασι à Græcis vocatur, hoc eſt, in genibus; & ejus, qui vocatur Ophiuchos, id eſt, anguem tenens. Quidam tamen dicunt coronam Gnoſſiam, novem ſtellis ornatam.

102. *Honore.*] Heinſius opinatur, *honora*; pro *honorata noctu pretio.*

Ut tranſire ſuis cum ſordibus [103] Induperator
Poſſet in æternum [104] cæli ſuper ardua regnum.
Regia tunc omnis vim majeſtatis, & omnis,
Parva licet, cæli imperium retinere poteſtas
Credita. thure etiam [105] Ducibus, parvoque ſacello
Impertitus honos: quem dum metus, aut amor, aut ſpes
Accumulant, longum miſeris proceſſit in ævum
Mos patrius. cœpit falſæ pietatis imago
Ire per ignaros nebuloſo errore nepotes:
Tum quia, quæ vivis veneratio Regibus antè
Contigerat. functis eadem jam munere lucis
Ceſſit, & ad nigras altaria tranſtulit urnas.
Inde puellarum ludibria, pignora, partus,
Et furtivus amor juvenum, & deprenſa jugalis
Corruptela tori: quoniam regalibus aula
Fervere tunc vitiis ſolita eſt. nec perdita luxu
Divorum ſoboles ſancti meminiſſe pudoris.
Atque ut, Roma, tuos cæleſti ex ſede parentes,
Quîs te ſemideam jactant auctoribus ortam,
Præſtringam breviter, [106] Gradivum vel [107] Cytherean,

INTERPRETATIO.

habere tantam poteſtatem, ut principes poſſent ducere ſuas concubinas in regnum perenne ſuper loca *altiſſima cæli. Tum omnis poteſtas regia, atque alia* poteſtas, *quamvis parva* eſſet, *credita* fuit *habere virtutem Deorum,* & *imperium cælorum. Atque etiam Principes dignati* fuere *honore thuris, & exigui templi. Dum timor, ſive amor, ſive ſpes accumulant illum* honorem; *ritus patrius rapuit* hos *miſeros per multos annos; & ſpecies falſa pietatis cœpit decipere poſteros rudes tecto errore. Hinc reverentia, qua ante tribuebatur vivis regibus, tum acceſſit eadem* illis *deletis morte: & poſuit aras prope cineres frigidos. Hinc laſciviæ, fœdera, partus virginum, & amor ſecretus juvenum* ortus eſt. *Hinc violatio lecti conjugalis deprehenſa* eſt. *Nam tum palatia redundabant plerumque criminibus regum; & liberi Deorum dediti libidini non celebant ſanctam pudicitiam. Atque ut carpam paucis, ô Romani, Martem ſeu Venerem, veſtros parentes ex ſede cæleſti; quos,* quòd veſtri ſunt *auctores; prædicatis vobis* dediſſe *ortum ſemideorum.*

NOTÆ.

103. *Induperator.*] Imperator, per Epenthesim. Cic. 1. de Divin. ex Ennio: *Vter eſſet induperator.* Et Juven. ſat 10. v. 138. *Ad hac ſe Romanus, Graiuſque, ac Barbarus induperator erexit.*

104. *Cæli ſuper ardua.*] His enim Bacchus Ariadnam alloquitur apud Ovid. 3. Faſt. v. 509. *Occupat amplexu, lachrymaſque per oſcula ſiccat, &, pariter cæli ſumma petamus, ait.* Atque apud Occonem, nummus Trajani Ariadnam in cælum vectam exprimit.

105. *Ducibus parvoque ſacello impertitus honos.*] Et ſane legimus Romæ templa poſita fuiſſe Romulo, Tullo Hoſtilio, Auguſto, Claudio, T. Veſpaſiano, Trajano, Hadriano, Antonino, Poppeæ, Fauſtinæ, &c.

106. *Gradivum.*] Gradivus Mars appellatus eſt à gradiendo in bella ultro,

[108] Ille ſacerdotem violat: contrà illa [109] marito
Succumbit Phrygio. coitus fuit impar utrique.
Nec terreſtre Deam decuit mortalis obire
Conjugium, nec cælicolam deſcendere ephebum
Virginis ad vitium, furtivoque igne calere.
Sed Venus auguſto de ſanguine femina, vili
Privatoque viro vetitum per dedecus hæſit.
Et, ſi Rhea ſacram laſcivi Martis amore
[110] Luſa pudicitiam fluviali amiſit in ulvâ,
Crediderim generoſæ aliquem ſtirpis, ſed eundem
Moribus infamem, compreſsâ virgine per vim,
Se dixiſſe Deum: ne ſtuprum numinis ullus
Objicere auderet turpi miſeræque puellæ
Hæc Italos induxit avos vel fama vel error,
[111] Martia [112] Romuleo celebrarent ut ſacra Campo:

INTERPRETATIO.

Mars ſtuprat Veſtalem; Venus autem concubuit cum Anchiſe Troiano. Talis *concubitus non fuit congruens ambobus. Neque id decorum fuit Deæ jungere* ſecum *hominem matrimonio terreſtri; neque juveni Deo delabi* è cælo *ut ſtupraret virginem, & flagrare amore clandeſtino. Venus autem mulier orta ab ſtirpe auguſta ſe conjunxit per dedecus illicitum cum homine abjecto & plebeio. Sed, niſi fallor, ſi Rhea decepta amore impudici Martis perdidit ſacram pudicitiam in herba fluvii, aliquis* natus *nobili genere dixit ſe* eſſe *Deum,* poſteaquam *eam violavit per vim, ne quis auderet exprobrare infami, atque infelici virgini* paſſam fuiſſe *ſtuprum Dei. Vel hac fama, vel error impulit veteres Romanos ad facienda ſacra Marti* in *Campo*

NOTÆ.

citroque: ſive à vibratione haſtæ, quod Græci dicunt *κραδαίνειν*, ita Feſtus Vel ut alii putant, quod ex gramine ortus ſit. Nam eum Juno tacto flore concepit. Ovid. 5. Faſt.

107. *Cytheream.*] Cytherea Venus nominatur, ab inſula Mediterranei maris; in quam primum devecta eſſe dicitur concha, cum in mari eſſet concepta.

108. *Ille ſacerdotem violat.*] *Iliam* ſcilicet, ſive *Rheam ſylviam*, Numitoris Albani regis filiam. Ovid. lib 3. Faſt. v. 11. fuſe id narrat. *Mars videt hanc, &c.* Quæ mire concordant cum nummo *Antonini Pii.* In quo conſpicitur *Ilia*, ſeminuda dormiens, & *Mars* nudus, ſiniſtra clypeum, dextra haſtam ferens, ad eam accedens; ſive, ut ait Poëta: *Et nuda effigies clypeo venientis & haſta pendentiſque Dei.*

109. *Marito ſuccumbit Phrygio.*] Ovid. epiſt. Paridis. *Phrix etiam Anchiſes, volucrum cui mater amorum gaudet in Idais concubuiſſe jugis.* In nummo Trajani ſine epigraphe, Venus ad dormientem Anchiſem in Idam delabitur. Sed id ſatis notum omnibus. De Phryg. pag 127. n. 73. De Ephebo, pag. 64 not. 17.

110. *Luſa.*] Ut apud Ovid. lib 8. Metam. *Nec Jove tu natus, nec mater imagine tauri luſa tua eſt.* Et Epiſt. Helenæ: *Matris in admiſſo falſâ ſub imagine luſa error ineſt. Pluma tectus adulter erat.* De ulvâ, pag. 371. not. 245.

111. *Martia ſacra.*] Ludos ſcilicet, quos Romulus Marti inſtituit per equorum curſum. Unde Equiria dicuntur. Prima autem Equiria die 27. Febr. celebrabantur, ut equitatus luſtraretur. Ovid. 2. Faſt. v. 856. *Jamque duæ reſtant noctes de menſe*

Utque [113] Palatinis [114] Capitolia condita ſaxis
Signarent titulo [115] proavi [116] Jovis, atque [117] Pelaſgæ
[118] Palladis, & [119] Libyca [120] Junonem ex arce vocarent.

INTERPRETATIO.

Martio, ad inſcribenda nomina Jovis proavi, & Palladis Græca in templis ædificatis ſuper *ſaxa* montis *Palatini, ad vocandam Junonem ex arce Africa*, ad ac-

NOTÆ.

ſecundo; Marſque citos junctis curribus urget equos. Ex vero poſitum permanſit Equiria nomen: qua Deus in campo proſpicit ipſe ſuo. Altera 14. die Martii peragebantur, ut numerus integraretur. Utraque in campo Martio, vel, ſi is aqua teneretur, in monte Cælio. Ovid. 3. Faſt. v.519. *Altera gramineo ſpectabis Equiria campo, quem Tyberis curvis in latus urget aquis. Qui tamen ejecta ſi forte tenebitur unda; Cælius accipiat pulverulentus equos.*

112. *Romuleo Campo.*] *Campus, qui à veteribus dictus eſt Martius. Illud autem nomen, Romuli temporibus non habuit: ſed poſt exactum demum Tarquinium, dicatus Marti fuit. Vſitatum eſt poëtis, nominibus nomina permutare.* Hæc Fabricius. Is adhuc vulgo *Campo Marzo* nominatur: olim erat extra urbis mœnia prope portam Flumentanam. A Caïa Tarratia, virgine Veſtali, vel ab Acca Laurentia populo Romano donatus fuit, & Servii Tulli temporibus primò Marti ſacer.

113. *Palatinis ſaxis.*] Palatinus unus è collibus, quibus inſidet Roma. Habebat ad Ortum Suburam, & Cælium: ad Occaſum forum Romanum & Capitolium: ad Meridiem Circum maximum, & Aventinum; ad Septentrionem viam ſacram & templum Pacis. Hodie ſubtectaneis ſpecubus totus eſt quaſi penſilis. In eo Romulus unam è pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habuit ſuam. Hujus nominis variæ cauſæ ab authoribus referuntur. Vide Varr. l 4. de lingua Latina.

114. *Capitolia.*] Templa ſcilicet. In Capitolio enim, templum Jovis fuit Romæ, ſtrui cœptum à Tarquinio Priſco, tam ſanctum, tam celebre & divitiis inclytum, ut ipſius nomen ſublimia quæque & inſignia templa, maxime Jovi dicata, mutuentur. Quodſi velis Capitolia hîc ſumi pro ipſomet templo Jovis in Capitolino monte, ita-ut *Palatinis ſaxis* poëta nihil aliud intelligat, quam templum conditum in monte Romano, ut ſupra dixerat, *in Campo Romuleo*, pro Romano, ſive conditum ex lapidibus extractis è monte Palatino: dico Jovem, Minervam, Junonemque à Prudentio conjungi; quia in hoc templo tria cernebantur delubra Medium Jovis erat; dextrum Minervæ; lævum Junonis 1 ubi, in area lapidea ſervabantur libri Sibyllini. Ita Onuphrius in regione octava urbis.

115 *Proavi Jovis.*] Quia Venus Jovis & Diones filia fuit. Unde apud Virg. lib 1. v.258 *Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum, vultu, quo cælum tempeſtateſque ſerenat, oſcula libavit natæ.*

116. *Jovis.*] Et ſane in monte Palatino, erant templa Jovis Statoris, & Jovis Propugnatoris, atque ædes Jovis Victoris.

117. *Pelaſga.*] Græci omnes paſſim dicuntur Pelaſgi; proprie tamen Theſſali, qui à Pelaſgo, Lycaonis Arcadiæ regis filio, ducebant originem, ita vocantur. Quis autem ignorat Græciam, ac præcipue Athenas, quibus nomen dedit Pallas, rite hanc Deam coluiſſe

118. *Palladis.*] Delubrum quoque Minervæ poſitum erat in monte Palatino.

119 *Libyca Junonem ex arce*] Nempe ex urbe Carthagine, quæ caput eſt Africæ *Quam Juno*, ut ait Virg. lib 1 Æn. v.19 *Fertur terris magis omnibus unam poſthabita coluiſſe Samo.* Hinc Severi & Caracallæ nummis inſculpta eſt Juno, cum hac Inſcriptione: INDULGENTIA. AUGG IN. CARTH vecta Leone, Leo enim Africæ ſymbolum eſt,

[121] Cognatos de Matte deos, [122] Veneris quoque nudùm
Accirent proceres [123] Erycino è vertice ſignum,
Utque [124] deûm mater [125] Phrygiâ veheretur ab Idâ:
Bacchica de viridi peterentur ut Orgia [126] Naxo:
Facta eſt terrigenæ domus unica majeſtatis,

INTERPRETATIO.

cerſendos Deos affines Marti, & ſtatuam nudam Veneris ex monte Eryce, ad adducendam Cybelem *matrem Deorum ex Ida* monte *Phrygia, & adducenda ſacra Bacchi ex Naxo viridi.* Nunc omnes *Dii terrigenæ habent eaſdem ſedes; & Roma*

NOTÆ.

in cælùm rapitur. Ita ab Apuleio deſeribitur lib 6. de Aſino: *Magna Jovis germana & conjuga, ſive tu Sami querulo partu, vagituque, & alimenia tua gloriaris, ſive celſa Carthaginis, quæ te virginem vectura leonis cale commeantem percolit.*

120. *Lybica*]Libya latiſſime pro Africa paſſim ſumitur. Claud carm 15. v. 2. *Rectore ſub uno conſpirat geminus ſrenis communibus orbis, junximus Europen Libya.*

121 *Cognatos de Marte Deos.*] *De Marte gentis Romanæ authore agit*, inquit Heinſius, *Martis cognatos Deos ſubjungit, ob eundem Romæ cultos.* Giſelinus vero putat cognatos vocari, *quòd ſorte bellicâ victi ſimiliter Romam traducti eſſent.* Addit tamen quod ſuſpicetur legendum eſſe, *cognatos de matre Deos.* Ita ut ſermo ſit de Caſtore & Polluce, qui, quòd Leda à Jove compreſſa ex eodem ovo eos pepererit, licet alter patrem habuerit Tyndarum, alter Jovem, fratres finguntur à Poëtis Quæ lectio multum mihi arridet. Sed nihil immuto.

122. *Veneris nudùm ſignum.*] Venerem nudam depingi docent nummi & ſcriptores Ovid. lib 3 Art. Amat. *Nuda Venus madidas exprimit arte comas.* Arnobius lib 6. *Venus nuda ac aperta depingitur.* De Venere pag. 138 not. 20.

123. *Erycino.*] Eryx, mons Siciliæ; hodie *Monte di S. Giuliano* dicitur,

124. *Deûm mater.*] Jovem enim peperit, Junonem, Neptunum, Plutonem. Quare Ovid. 4. Faſt. *Cum Dea, ſenſit enim, illa Deos, inquit, peperit. Ceſſêre parenti, principiumque dati mater honoris habet.* Sæpe etiam in nummis Fauſtinæ, & Juliæ Severi leguntur hæ Inſcriptiones: MATER. DEUM. MATRI DEUM. SALUTARI.

125. *Phrygiâ vehiretur ab Idâ:*] Quingenteſimo Urbis anno Pontifex maximus libros Sibyllinos Romana fata continentes legit. Carmen, quod inſpexit, fuit tale. *Mater abeſt: matrem jubeo Romane requiras.* Obſcura hæc erant: Conſulitur Apollo. *Divumque arceſſite matrem, inquit: in Idæo eſt invenienda jugo.* Tum M. Valerius Lævinus, M. Cæcilius Metellus, Sulpitius Galba, C. Tremellius Flaccus, & M. Valerius Falco mittuntur ad Attalum regem Pergamenſium: *qui legatos*, teſte Livio, *comiter acceptos Peſſinuntem in Phrygiam deduxit; ſacrumque iis lapidem, quem matrem Deûm eſſe dicebant, tradidit.* Hunc facit Arnobius coloris furui, atque atri, angulis prominentibus inæqualem: unde magnes vere creditus. Romani igitur Deûm matrem in navem impoſitam in Italiam tranſportant; ipſique templum inſigne ponunt in decima Urbis regione. Vide Ovid 4. Faſt v. 250. De Phrygia, p 117. De Cybele, pag. 120 not. 61. & pag. 123. not. 84. 85. 86. De Ida, pag. 220.

126. *Naxo.*] Naxos, inſula eſt Ægei maris Cycladum clariſſima, quæ & *Dionyſias* dicta fuit, vel quod hoſpita Baccho fuerit, vel quod vini fertilitate alias Cycladas vincat. Virg. *Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam.* Semel atque iterum apud Goltzium Bacchi effigies, ſeu potius Herculis ebrii, & uva reperiuntur, cum hac Inſcript NAXION. De Orgiis, pag 108. not. 13. De Manibus, pag. 477. not. 40.

Et tot templa deûm Romæ, quot in orbe ſepulchra
Heroum numerare licet: quos fabula Manes
Nobilitat, noſter populus veneratus adorat.
Hos habuêre deos [127] Ancus, [128] Numitor, [129] Numa, [130] Tullus.
Talia [131] Pergameas fugerunt numina flammas.
[132] Sic [133] Veſta eſt, ſic [134] Palladium, ſic [135] umbra Penatum,
Talis & antiquum [136] ſervavit terror Aſylum.
Ut ſemel obſedit gentilia pectora patrum
Vana ſuperſtitio, non interrupta cucurrit

INTERPRETATIO.

tendidit tot templa Deorum, quot numerantur in Orbe ſepulchra heroum. Populus Romanus colit ſupplex Manes, quos fabula finxit. Ancus Marcius, *Numitor, Numa* Pompilius, *Tullus Hoſtilius adoraverunt hos Deos. Qui Dei fugerunt incendium Troiæ. Veſta: Pallas: & ſimulachra Penatum:* pro Diis ſunt *propter talem timorem: & timor ſimilis ſervavit, antiquum aſylum. Ut ſemel animi majorum idololatrarum ſuſceperunt falſam religionem; ea venit* ad poſteros *ſine* ulla *in-*

NOTÆ.

127. *Ancus.*] Ancus Marcius, nepos Numæ Pompilii ex filia, quartus Romæ, annos tres & viginti, regnavit. Janiculum ab eo munitum fuit, & ſublicio ponte junctus Tiberis: Oſtia condita.

128 *Numitor.*] Rex Albanorum Procæ Sylvii filius, & Rheæ Sylviæ pater, qui à fratre Amulio regno ejectus, à Romulo & Remo nepotibus, occiſo Amulio, reſtitutus eſt.

129. *Numa.*] Numa Pompilius Romulo ſucceſſit: & annos 43. regnavit. Vide pag. 126. not. 69.

130. *Tullus.*] Tullus Hoſtilius ſucceſſor fuit Numæ Pompilii, ac regnavit annos 32.

131. *Pergameas flammas.*] Pergamus enim, arx fuit Trojana, in editiſſimo urbis loco ſita. Æneas autem, per incendii tumultum hanc ingreſſus arcem, Deos inde extulit, & detulit in Italiam. Forte etiam Hector in ſomnis in Æneæ domum, è templo quod erat in arce, & cum iis imperium à Priamo in Æneam tranſtulerat; ut ait Virgil. lib. 2. Æn. v. 297.

132. *Sic Veſta eſt.*] Unde illud Petron. *Primus in orbe Deos fecit timor.*

133. *Veſta.*] Per Veſtam intelligit, vel unum ex Penatium ſimulachris, vel ignem ipſum æternum. Quia, ut teſtatur Ovid. lib. 6. Faſt. v. 291. *Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam.* Vide pag 116 not. 72. Templum Veſtæ, ubi Palladium ſervabatur, fuit in octava Urbis regione.

134. *Palladium.*] Statua fuit Palladis eo ritu conſecrata, ut crederent urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Vide pag. 130. not 85.

135. *Umbra Penatum.*] Penates, Dii domeſtici, qui in interiore domo colebantur, & divina erant origine. Iis tamen in regione Urbis octava templum ſtructum fuit. In nummo *familiæ Antiæ*, cum Epigraphe: DEI PENATES: duo capita juvenilia, quorum alterum etiam faſcia cinctum Deorum Penatum imagines referunt. Quod favet iis, qui volunt Deos Penates eſſe Troianorum Apollinem & Neptunum.

136 *Antiquum ſervavit Aſylum.*] Id eſt, timor quoque cauſa fuit, cur nemo auſus fuerit Aſyli leges & jura violare. Aſylum autem, locus erat à Romulo conſtitutus inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum: quò quicumque confugerent è vicinis urbibus, ſalvi ac ſecuri eſſent. Virg. lib 8 Æn. v. 342. *Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum rettulit.*

Æratum per mille gradus. tener horruit hæres,
Et coluit, quidquid ſibimet venerabile cani
Monſtrarant atavi. puerorum infantia primo.
[137] Errorem cum lacte bibit: guſtaverat inter
Vagitus de farre molæ : [138] ſaxa illita ceris
Viderat, [139] unguentoque [140] Lares humeſcere nigros.
Formatum [141] fortunæ habitum cum [142] divite cornu,
Sacratumque domi lapidem conſiſtere parvus
Spectarat, matremque illic pallere precantem.
Mox, humeris poſitus nutricis, trivit & ipſe
Impreſſis ſilicem labris : puerilia vota
Fudit, opeſque ſibi cæcâ de rupe popoſcit:

INTERPRETATIO.

termiſſione per multos annos. Liberi tractabiles timuerunt, & adoraverunt id omne, quod parentes ſenes docuerant venerabile eſſe. Infantes primâ ætate ſuxerunt errorem cum lacte. Vagientes manderant far placentæ : viderant ſtatuas oblitas cera, & fumoſos Lares fieri humidos unguento. Parvi viderant effigiem Fortunæ depictam cum cornu abundantiæ, & ſacras ſtatuas conſiſtere domi, atque matres ſupplices pallere ante illos. Deinde innixi humeris nutricum ipſimet fricuerunt ſaxa labiis impreſſis : fecerunt vota puerilia; & imploraverunt auxilium ab imaginibus cæcis:

NOTÆ.

137. *Errorem cum lacte bibit.*] Hymno S. Rom. v. 685 *Lac parvus auſi, Chriſtum & hauſi credere.* Adi pag. 254. De Mola, pag. 332. not 50.

138. *Saxa illita ceris.*] Jam monui pag. 353. not. 165. & 428. not 183. quid ſit intelligendum, per, *incerare genua Deorum.*

139. *Unguentoque humeſcere.*] Simulachra olim à veteribus oleo, minio, atque unguentis perfuſa fuiſſe quis ignorat. Plin. lib. 33. c. 7. *Enumerat authores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Jovis ipſius ſimulachri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam.* Et Arnob lib. 8. *Ut tam luculente die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos ſane, & unctos, & coronatos.*

140. *Lares nigros.*] Quia erant non longe à foco Eorum templum fuit quoque in octava Urbis regione.

141. *Fortunæ.*] Fortunæ hoc inſigne fuiſſe nemini latet. Nummi, poëtæ, oratores ipſi paſſim docent. Id unum addam forte Prudentium hîc loqui de Fortunâ Primigenia : cujus in gremio pueri ſedere dicuntur, ut olim Juppiter; de quo Cicero de Divinatione. *Is eſt hodie locus ſeptus religioſe propter Jovis pueri ſignum; qui lactens cum Junone in gremio Fortunæ ſedens, & mammam appetens, caſtiſſime colitur à matronis.* Et apud Gruter FORTUNÆ JOVIS. PUERI PRIMIGENIÆ. &c. Cujus templum fuit in ſexta Urbis regione.

142. *Divite cornu.*] De copiæ cornu varie loquuntur authores, atque ipſemet Ovidius lib. 9. Metam. v. 85. Acheloüs in taurum mutatus victus fuit ab Hercule, alteroque cornu mutilatus; quod Nymphæ ſuſcipientes, omni fructuum genere repleverunt, ac Copiæ fertilitatis Deæ dicarunt. *Rigidum fera dextera cornu dum tenet, infregit; truncâque à fronte revellit. Naïdes hoc, pomis & odore flore repletum ſacrarunt; diveſque meo bona Copia cornu eſt.* Lib. vero 5. Faſt. v. 120. capra, quæ officio nutricis functa eſt in Jove educando, dum irruit in arborem cornibus, alterum è duobus fregit. Juppiter autem ubi cæli regnum occupavit, capram in ſydera tranſmutavit, atque ipſius cornu fecit fertile. *Sidera nutricem, nutricis fertile cornu fecit.*

Perſuaſum;

Perſuaſumque habuit, quod quis velit, inde petendum.
Nunquam oculos animumque levans rationis ad arcem
Rettulit: inſulſum tenuit ſed credulus uſum,
Privatos celebrans agnorum ſanguine divos.
Jamque domo egrediens, ut publica feſta dieſque
Et ludos ſtupuit, celſa & Capitolia vidit,
[142] Laurigeroſque deûm templis aſtare miniſtros,
Ac [143] Sacram reſonare Viam mugitibus, ante
[144] Delubrum Romæ (colitur nam ſanguine & ipſa
More deæ, [145] nomenque loci, ceu numen, habetur:
[146] Atque Urbis Veneriſque pari ſe culmine tollunt

INTERPRETATIO.

& crediderunt ab iis petendum eſſe id, quod unuſquiſque velit. Nunquam attollentes oculos & animas rettulerunt ad examen rationis. Sed creduli ſervaverunt ſtultum ritum, honorantes deos domeſticos ſanguine agnorum. Jamque exeuntes domo, ſtatimatque mirati ſunt feſta publica, & dies feſtos, *& ludos; nec-non intuiti ſunt altum Capitolium; & ſacerdotes laurigeros* in *templis Deorum; & ſacram viam perſtrepare clamoribus prope templum Romæ.* Nam Roma *ipſa adoratur victimis tanquam Dea, & nomen Vrbis creditur divinitas quædam: quare Roma, & Venus co-*

NOTÆ.

142. *Laurigeros aſtare miniſtros.*] Hoc eſt, qui manu laurum gererent, quoties lætitiam nova victoria attulliſſet, in gremio Jovis optimi maximique deponendam: Anthor Plin. lib. 15. cap 30 Quem ad morem reſpexit Silius Ital. lib. 15. *Sed dabo, qui veſtrum ſave nunc Marte fatigat imperium, ſuperare manu, laurumque ſuperbam in gremio Jovis exciſis deponere Pœnis.* Vel, qui coronati eſſent lauro. Nam, teſte Varrone in Fragment l. 1. *Lauro ſacrificantes apud aram maximam coronantur. ſed, multò poſt Romam conditam, hac conſuetudo ſumpſit exordium, poſtquam in Aventino lauretum cœpit virare.* Lipſius quoque ad 1. Ann. Taciti id probare conatur. De Capitolio ſupra not. 114.

143. *Sacram viam.*] Via Romæ ab arcu Conſtantini ad arcem Titi, ac ad Capitolium uſque per Forum Romanum Propert. lib. 2. eleg. 1. *Actaque in ſacra currere roſtra via.*

144 *Delubrum Romæ.*] In nummis Hadriani, Antonini Pii & Claudii, templum ſex columnarum cernitur, in cujus meditullio *Roma.* cum hac Inſcriptione: ROMÆ ÆTERNÆ. Smyrnæi apud Tacitum lib. 4. Ann. & Alabandenſes apud Livium lib. 35. templum urbis Romæ ſe feciſſe commemorant, ludoſque anniverſarios ei Divæ inſtituiſſe.

145. *Nomenque loci, ceu numen habetur.*] Unde Martialis eam his alloquitur. *Exaudi regina tui pulcherrima mundi, inter ſidereos Roma recepta polos.*

146. *Atque Vrbis Veneriſque pari ſe culmine tollunt templa.*] Loquitur hîc de templo, quod Hadrianus Romæ & Veneri poſuit, Pompeiano & Attiliano Coſſ. ut teſtatur Caſſiodorus in Chronico. *His*, inquit, *Conſulibus templum Romæ, & Veneris factum eſt, quod nunc Vrbis appellatur.* Idem habet Xiphilinus ex Dione Caſſio in Hadriano. Idem Ammianus Marcellinus lib. 16 Hinc in nummo Hadriani templum, in quo multæ figuræ ſacrificantes, cum hâc Inſcript. URBS. ROMA ÆTERNA Claudianus vero carm. 22. v. 226. tum ſitum templi, tum pulchritudinem & magnificentiam oſtendit *Veteque moras auferre parata conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent monte Palatino.* Ex quibus colligere eſt

Templa: ſimul geminis adolentur thura duabus)
Vera ratus, quæcunque fiant auctore Senatu,
Contulit ad ſimulachra fidem, dominoſque putavit
Ætheris, horrifico qui ſtant ex ordine vultu.
Illic [147] Alcides, [148] ſpoliatis [149] Gadibus, [150] hoſpes
[151] Arcadiæ fulvo ære riget: gemini quoque fratres
Corruptâ de matre nothi, Ledeïa proles,
[152] Nocturnique equites, celſæ [153] duo nomina Romæ
[154] Impendent retinente veru, [155] magnique triumphi
Nuntia ſuffuſo [156] figunt veſtigia plumbo.

INTERPRETATIO.

luntur in eodem templo, & *thus incenditur ſimul duabus deabus. Putantes omnia, quæ fiunt authoritate Senatus*, eſſe *vera, habuerunt fidem ſtatuis, & crediderunt* illos, *qui terribiles viſu collocati ſunt ex ordine, eſſe dominos cæli. Illic Hercules, qui, Gadibus devictis, hoſpes fuit Evandro, fulget ære ruſo. Duo etiam fratres, ſpurii ex matre ſtuprata, filii Ledæ, equites nocturni. & duo Dii tutelares altæ Romæ impendent innixi mucrone. & inferunt plumbo ſuffuſo greſſus, ut annuntient*

NOTÆ.

Weitzium erraſſe, qui Romæ templum in quartâ regione collocat. Templum enim in quarta regione poſitum, dicatum erat Romæ & Auguſto.

147. *Alcides.*] Hercules dictus eſt *Alcides* ab Alcæo Amphitryonis patre.

148. *Spoliatis Gadibus*] Ex eo fit ut nummorum Hadriani, qui Herculem innixum clava, hinc fluvium, illinc dimidiam navem exhibent, ea ſit Inſcriptio: HERC. GADIT. id eſt, Herculi Gaditano. De Herculis victoria vide Virg. 7. Æn. v. 662.

149 *Gadibus.*] Gades inſula cum urbe cognomine extremo Hiſpaniæ littori adjacens, extra maris Mediterranei oſtium, quod ab ea Gaditanum fretum appellatur. Hiſpani putant in ea columnas Herculis fuiſſe. Ubi etiamnum oſtendunt turres duas dictas, *Torres de Ercole*, prope Gades.

150. *Hoſpes Arcadia.*] Pro Arcadis hoſpite, per quem Evander deſignatur. Vide Virg. lib. 8. v 51. *Arcades his oris, genus à Pallante profectum, qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti, delegere locum.* Sed durus ille omnino atque inſolens loquendi modus. Quare Gronovio caſtigandum videbatur *Arcadis*. Heinſio vero: *hoſpes Arcadis è fulvo ære riget.*

151 *Arcadia.*] Arcadia, regio eſt Peloponneſi media, ab Arcado Jovis, & Caliſti filio nomen habuit.

152. *Nocturni equites.*] Quia P. Vatinio ſeſe nocte venienti obtulerunt.

153. *Duo numina Roma.*] His A. Poſtumius dictator templum vovit, & extruxit, ad lacum Juturnæ in octava Urbis regione: Caſtoris & Pollucis, ſeu Caſtorum templum vocabatur.

154. *Impendent retinente veru.*] Haſtati ſemper exhibentur. In nummo Getæ, cujus Inſcriptio eſt; CASTOR Geta juvenis Severi imp. filius ſub forma *Caſtoris*, ſiniſtra haſtam tenet. In nummo quoque *Familia Scribonia*, cum Epigraphe: C. SCR. ROMA. Caſtor & Pollux haſtati cernuntur.

155. *Magnique triumphi nuntia figunt veſtigia.*] *Caſtor & Pollux bello Macedonico equis albis inſidentes P. Vatinio Romam nocte venienti, ſe obtuliſſe dicuntur nuntiantes, eo die regem Perſeu victum, atque captum. Quod paucis poſt diebus litteræ Pauli verum eſſe docuerunt.* Lactant. lib 2. cap 8.

156. *Figunt veſtigia plumbo.*] Pagani Deorum ſuorum ſtatuas effuſo plumbo,

[157] Aſſiſtunt etiam priſcorum inſignia Regum,
[158] Tros, [159] Italus, [160] Januſque biſtons, genitorque [161] Sabinus
Saturnuſque ſenex, [162] maculoſo & corpore Picus;
Conjugis epotum ſparſus per membra venenum.
Omnibus ante pedes poſita eſt ſua cuique ſordens
Arula. [163] Jano etiam celebri de menſe litatur
Auſpiciis epuliſque ſacris; quas inveterato,
Heu miſeri, ſub honore agitant, & [164] gaudia ducunt.

INTERPRETATIO.

inſignem triumphum. Æneas, Italus, & Janus bifrons, & pater Sabinus, & ſenex Saturnus, & Picus, cujus corpus tinctum eſt variis coloribus, quia *ſparſit per artus venenum Circes potum, & ſigna veterum regum aſtant: Vnuſquiſque habet aram ſordidam ante pedes ſuos. Atque etiam menſe* Jannario *dicto à Jano ſacrificant* ipſi *auſpiciis & ſacris conviviis: qua, eheu ſtulti celebrant juxta ritum veterem, & re-*

NOTÆ.

ne hiſcerent & ſolverentur, atque eo conſilio ne fugiendi poteſtas iis eſſet. Unde Arnob. lib 6. *Si permanendi neceſſitatem patiuntur, quid miſerius his eſſe, aut quid infelicius poterit, quàm ſi eos in baſibus ita unci retinent, & plumbea unctiones.* Quod reſpexit Prudentius.

157. *Aſſiſtunt etiam priſcorum inſignia regum.*] Ita Virg. lib. 7. v. 177. *Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum antiqua è cedro, Italuſque, paterque Sabinus viti-ſator, curvam ſervans ſub imagine falcem: Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago, veſtibulo aſtabant.*

158. *Tros.*] *Dux Italus*, olim legebatur perperam. *Tros* Æneam deſignat. Ita enim eum alloquitur Sibylla apud Virg. lib 6 v. 52. *Ceſſas in vota preceſque, Tros, ait, Ænea.*

159 *Italus.*] Siculorum rex, qui nomine ſuo Italiam nuncupavit.

160. *Janus bifrons.*] Iis, quæ dixi pag. 127. not 75. addam Janum non ſolum bifrontem in nummis effingi, verum etiam quadrifrontem, ut in nummo Hadriani. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 9. Servius ad illud 7. Æn. *Sunt geminæ belli portæ.* P. Victor, de regionibus urbis Jani quadrifrontis meminerunt. Duo templa Jano poſita fuêre Romæ; alterum in octava regione, alterum in nona prope theatrum Marcelli.

161 *Genitorque Sabinus.*] Filius Sanci, qui nomen dedit Sabinis, genti ex Oſcis Auſonibus oriundæ. De Saturno ſupra v. 42.

162. *Maculoſo & corpore Picus.*] Picus patri Saturno ſucceſſit in regno Latii. Totam ipſius hiſtoriam tribus quatuorve verſibus comprehendit Virg. lib. 7. v. 188. *Lævaque ancile gerebat Picus, equûm domitor: quem capta cupidine conjux aureâ percuſſum virgâ; verſumque venenis, fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.* Adi Ovid. Metam. 14. v 322.

163. *Jane etiam celebri de menſe litatur, &c.*] Kalendæ Januariæ apud Romanos dies fuit totius anni celebrior novo magiſtratu, novis munuſculis, variiſque ſuperſtitionibus, quas tangit Ovid. lib. 1. Faſt v 65. In templis & pro foribus multa odorem facientia cremabantur. Moris erat, ut quicunque munus aut artem aliquam exerceret, leviter aliquid libaret, auſpicii ſaltem cauſa; propterea hunc diem veteres vocarunt, auſpicalem. Ovid. *Totus ab auſpicio ne foret annus iners.* Primùm Jano ſacrificabant, thus & merum offerentes: quamvis alios Deos placaturi eſſent, & illis ſacrificaturi Ovid. *Jane, tibi primo thura merumque fero.* Dabant alternas, accipiebantque preces. Deorum ædes apertæ erant. Denique ſtrena, id eſt, munus aliquod, dari accipique ſolebat. Præcipuè vero amici ſuis mella, palmulas, & caricas miſſitabant. Ita Ovid. 1. Faſt. v. 185. & Seneca epiſt. 87.

164. *Gaudia ducunt feſta Kalendarum.*] Præcipue vero, quia Romani, boni ominis gratiâ, ſuis Principibus vel conſula-

Feſta [165] Kalendarum. ſic obſervatio crevit,
Ex atavis quondam male cœpta: deinde ſecutis
Tradita temporibus, ſeriſque nepotibus aucta,
Traxerunt longam corda inconſulta catenam,
Moſque tenebroſus vitioſa in ſecula fluxit.
Hunc morem veterum docili jam ætate ſecuta
Poſteritas, [166] menſe, atque [167] adytis, & [168] flamine, [169] & aris

INTERPRETATIO.

novant gaudia ſolennia kalendarum. Reverentia olim male inducta à majoribus, poſtea recepta ſeculis poſteris, & ſere amplificata à nepotibus ita crevit. Corda imprudentia ſibi nexuerunt longam catenam, & mors tenebricoſa permanavit in tempora depravata. Poſteri, tempore jam docili, tenentes illam conſuetudinem patrum vene-

NOTÆ.

tum gerentibus annum novum incipientem lætis precationibus auſpicabantur, ac ſolennia vota pro ipſorum incolumitate, ac felicitate ſolvebant. Quod & Senatus, & populus, & Pontifices, & Sacerdotes, omneſque ordines faciebant. Ibant cum Conſulibus inituris magiſtratum, immolatum Jovi optimo Maximo, in arcem Capitolinam. Mactabantur, teſte Ovid. lib 1 Faſt. juvenci operis expertes Conſules vero poſt ſacra magiſtratum inibant. Id verum nummi clamant. Inter ceteros nummus æreus primæ magnitudinis, in honorem Antonini Pii percuſſus. Exhibet ab uno latere ipſius Antonini caput cum titulo IMP. T. ÆL. CÆS HADR. ANTONINUS. AUG. PIUS ab alio latere lauream Antonino dicatam refert, in quâ. S. P. Q R. A. N F. F. OPTIMO PRINCIPI. PIO, id eſt, Senatus populuſque Romanus annum novum fauſtum, felicem optimo principi pio. Capitolinum tamen conſule in Pertinace, Tertullianum in libro de Corona Militis, Dionem, & alios, qui hac de re ſcripſerunt.

165. *Kalendarum*] Romani menſes ſingulos tres in partes tribuebant, Kalendas, Nonas, & Idus. Kalendæ certam ſedem ſemper occupant, primum cujuſque menſis diem. Nonæ in Martio, Maio, Julio, & Octobri ſeptimum, Idus decimum quintum: in reliquis Nonæ quintum, Idus decimum-tertium. Quia vero ii menſe lunari utebantur; ubi Pontifex primum Lunæ aſpectum obſervaſſet, vocata in Capitolium plebe, quot dies ad Nonas ſupereſſent, prædicebat; Kalendæ dictæ ſunt à καλῶ, voco.

166 *Menſe.*] Sextilis menſis, Auguſtus appellatus eſt, Auguſti nomine, ut qui imperio feliciſſimus. Eo enim menſe Octavius Cæſar primum conſulatum iniit: Ægyptum in poteſtatem populi Romani redegit; ac bellis civilibus finem impoſuit.

167. *Adytis.*] Adytum, locus ſecretior templi, quem ſoli ſacerdotes ingrediebantur.

168. *Flamine.*] De Flaminibus Auguſti & Sacerdotibus plena ſunt omnia monumenta. Corn. Tacit lib. 1. *Nihil Deorum honoribus relictum, cum ſe templis & effigie numinum, per flamines & ſacerdotes coli vellet.* Quæ verba exponens Lipſius, oſtendit in tale ſacerdotium non ſolum adſcriptos fuiſſe viros, ſed etiam feminas; ut colligere eſt ex variis lapidum inſcriptionibus, quas affert; & ex Ovid. verbis 4. de Ponto, v 105. *Nec pietas ignota mea eſt: videt hoſpita tellus in noſtra ſacrum Cæſaris eſſe domo. Stant pariter natuſque pius, conjuxque Sacerdos, numina jam facto non leviora Deo.* Livia enim prima fuit Auguſti ſacerdos.

169. *Et Aris.*] Ei aras erexiſſe Ubios, Tarraconenſes, Lugdunenſes, & Narbonenſes probat Jacobus Campius apud Fr. Modium ep. 5. Hinc Horat. lib. 2. epiſt. 1. *Præſenti tibi maturos largimur honores jurandaſque tuum per nomen ponimus aras.*

[170] Auguſtum coluit; [171] vitulo placavit & agno.
Strata ad pulvinar jacuit: [172] reſponſa popoſcit.
Teſtantur tituli, produnt [173] conſulta Senatûs,
Cæſareum [174] Jovis ad ſpeciem [175] ſtatuentia templum.
Adjecêre ſacrum, fieret quo [176] Livia [177] Juno,

INTERPRETATIO.

rati ſunt Auguſtum menſo., & templis, & ſacerdotibus, & aris; ipſi immolaverunt vitulum & agnum; proſtrati jacuerunt prope pulvinaria, petierunt oracula. Inſcriptiones illud declarant, atque *decreta Senatus*, quibus *jubet templum* poni *Cæſari non ſecus ac Jovi. Statuit* etiam *ſacrificium Livia, ut* ea *fieret* alteta *Juno*, cum *conſors*

NOTÆ.

170. *Auguſtum coluit.*] Octavium Cæſarem, Accia ſororis Julii filia genitum, & teſtamento Julii Cæſaris adoptatum.

171. *Vitulo placavit & agno.*] Virgil. Eclog. 1. v. 7. *Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram ſæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.* Ubi Servius: *Semper*, inquit, *id eſt poſt mortem, & dum vivit, alii imperatores poſt mortem in numerum referuntur Deorum, Auguſtus templa vivus emeruit.*

172. *Reſponſa popoſcit.*] Hinc reſcripta Imperatorum *Oracula* paſſim appellantur. Q Symmach. lib 10. epiſt. 21. *Expectamus Oraculum, quo ſalutariter, ut veſtro numini familiare eſt, patrum decreta firmetis.* Claudian. carm. 17. v. 34. *Terris edicta daturus, ſupplicibus reſponſa, venis, oracula regis eloquio crevere tuo.* Et Sueton. Neron. cap. 21. *Flagitantibus cunctis caleſtem vocem, reſpondit, in hortis ſe copiam ſui volentibus facturum.*

173. *Conſulta Senatus.*] Nam legibus Romanorum cautum erat diſerte, ut pro conſulibus jus eſſet permittendi, quò templa ſibi & monimenta ponerentur. Cicero ad Atticum: *Nullos honores mihi niſi verborum decerni ſino: ſtatuas, fana, τέθριππα prohibeo.*

174. *Jovis ad ſpeciem.*] Certum eſt olim moris fuiſſe, ut qui ſimulachrum Imperatori conſecrare vellent, in exemplar ſumerent nobile aliquod alicujus Dei ſignum. Id omnes nummi clamant. Quare puto à Romanis Auguſtum ad Jovis ſimilitudinem formatum fuiſſe.

175. *Statuentia templum.*] Lege Dionis hiſtorias Victor. in Auguſto. *Hinc uti Deo Romæ provinciiſque omnibus per urbes celeberrimas vivo mortuoque templa, ſacerdotes, & collegia ſacravere.* Qua in re longe diſſentit à Taciro, Suetonio, aliiſque, qui una voce templa vivo Auguſto fuiſſe in urbe extructa negant; ſed aras tantum ei genioque ejus poſitas fuiſſe volunt. Quodſi à communitatibus Aſiæ, à Græcis provinciis, aliiſque Romano imperio ſubjectis templa extructa ſunt Auguſto: *ea*, ut verbis Suetonii in Auguſto cap. 52. utar, *in nulla provincia, niſi communi ſuo Romæque nomine recepit.* Ex eo fit ut in nummis Auguſti, ubi templum cum duabus columnis, quarum acroteriis Victoria inſiſtit, hæc Inſcriptio legatur: ROM. ET. AUG. Romæ & Auguſto *Templum* vero, *ut in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto*, mortuo quidem, *petentibus Hiſpanis permiſſum; datumque in omnes provincias exemplum.* Romani quoque paulo poſt templum Auguſto poſuerunt; quod Onuphrius in octava regione collocat. De eo hæc habet Dion. *Decretum quoque Romæ Auguſto ſacrarium à Senatu: à Livia autem & Tiberio factum.*

176. *Livia.*] Livii Druſi Calidiani filia.

177. *Juno*] Eo nomine affecta fuit à poëtis etiam viva Ovid. *Cum tibi contigerit vultum Junonis adire.* Nec, quod conſecrata fuerit habitu & nomine Junonis, mirum videbitur iis, qui not. 174. legerint.

Non minus infamis thalami ſortita cubile,
Quam cùm fraterno caluit Saturnia lecto.
[178] Nondum maternam partu vacuaverat alvum,
Conceptamque viri ſobolem paritura gerebat
Pronuba; jam gravidæ fulcrum geniale paratur:
Jam ſponſus, ſaliente utero nubentis, amicos
Advocat, haud ſterilem certus fore jam ſibi pactam.
[179] Vitricus antevenit tardum præfervidus ortum
[180] Privigni nondum geniti: mox editur inter
[181] Feſcennina novo [182] proles aliena marito.
Idque deûm ſortes, id [183] Apollinis antra dederunt
Conſilium: [184] nunquam meliùs nam cedere tædas

INTERPRETATIO.

Fuiſſet lecti thalami æque probroſi, ac Juno, quando expetiit conſortem eſſe lecti fratris. Nam Livia *nupta nondum exinanierat partu uterum maternum: & gravida ferebat filium* Tiberii Neronis ſui *mariti conceptum. Jam lectus puerperii preparabatur pragnanti. Jam* Tiberius *maritus, certus ſuam uxorem fore fœcundam, quia puer ſaliebat in utero Livia, vocarat amicos.* Auguſtus vero *inceaſtus* amore *fit vitricus ante nativitatem lentam privigni nondum nati. Deinde is novus maritus auctus eſt filio alieno* naſcente *inter verſus feſcenninos. Oracula Deorum, & reſponſa Apollinis dederunt illud conſilium. Nam dixerunt nunquam matrimonium ſuccedere.*

NOTÆ.

178. *Nondum maternam, &c.*] Rem totam accipiamus à Suetonio lib. 2. cap 62. *Sponſam habuerat adoleſcens*, Octavius Auguſtus, *P. Servilii Iſaurici filiam; ſed reconciliatus poſt primam diſcordiam Antonio, & poſtulantibus utriuſque militibus, ut & neceſſitudine aliqua jungerentur, privignam ejus Claudiam, Fulvia ex P. Clodio filiam, duxit uxorem, vix dum nubilem. Ac ſimultate cum Fulvia Socru exorta, dimiſit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam antè duobus conſularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam divortium fecit, pertaſus, ut ſcribit, morum perverſitatem ejus: ac ſtatim Liviam Druſillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem pragnantem, abduxit.*

179. *Vitricus.*] Octavius Auguſtus: Druſi matris maritus.

180. *Privigni nondum geniti.*] Druſi Liviæ & Tiberii Neronis filii. Livia enim, poſteaquam nupſit Auguſto, ante tres menſes exactos peperit Druſum.

181. *Feſcennina.*] Feſcennini verſus à Feſcennina Tuſciæ urbe dicuntur. Ii temere compoſiti & rudes naſcentis adhuc Romanæ poëſeos primordia fuêre Romani in conventibus ſuis ac feſtis ſolennibus, ut ſeſe jucunditati traderent, eos inter epulas uſurpabant ſibi invicem jocularia dicta obſcœnitate & opprobria referta jacientes. Vide Horat. lib 2. epiſt. ad Auguſtum: *Feſcennina per hunc inventa licentia morem verſibus alternis opprobria ruſtica ludit.*

182. *Proles aliena.*] Memini tamen me legere Auguſtum Liviam feciſſe prægnantem ex conſuetudine adulterii, antequam eam duxiſſet uxorem; ac plurimos illud palam & aperte ipſi objeciſſe.

183. *Apollinis antra.*] Tacitus & Dio, non Apollinem, ſed Pontifices conſultos ſcribunt.

184. *Nunquam melius cedere tadas.*] Auguſtus enim, ut teſtatur Sueton. loc. cit. liberos ex Julia ſuſcipere maxime cupiebat.

Reſponſum eſt, quàm cùm prægnans nova nupta jugatur.
Hanc tibi, Roma, [185] deam, titulis & honore ſacratam
Perpetuo, Floras inter Vereſque [186] creaſti.
Nec mirum. quis enim ſapiens dubitaverit illas
Mortali de ſtirpe ſatas vixiſſe, & eaſdem
Laude venuſtatis claras, in amoribus, uſque
Ad famæ excidium, formæ nituiſſe decore?
Quid loquar [187] Antinoum [188] cæleſti in ſede locatum?
Illum delicias [189] nunc Divi Principis: illum

INTERPRETATIO.

felicius, quàm cum nova maritata nubit, dum eſt *gravida. O Romani, adoratis illam titulis, & ſacrificiis ſolennibus* tanquam *Deam*, & *retuliſtis in* numerum *Floræ & Veneris. Neque miror. Quis enim ſapiens dubitaverit has* Deas *ortas ſatu hominum vixiſſe; nec-non illas inſignes pulchritudine excellenti claruiſſe gratia formæ in amoribus, ita ut amiſerint pudicitiam. Quid? Dicamne Antinoum relatum* fuiſſe *in Deos, ipſum* fuiſſe *voluptatem Hadriani nunc Divi, ipſum expe-*

NOTÆ.

185. *Deam.*] Claudius rerum potitus, Aviæ Liviæ divinos honores, & Circenſi pompa currum elephantorum Auguſtæo ſimilem decernendum curavit, ut Suetonius refert in Claudio cap 11. Effigie ejus in templo Auguſti conſecrata, ſacriſque, quæ Veſtales facerent, inſtitutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent. Ita Dio lib. 60. Extat nummus, cujus pars averſa carpentum exhibet, cui ſubjuncti duo muli; cum hac Inſcriptione: S. P. Q. R. JULIÆ AUGUSTÆ. Certum enim eſt, poſt mariti exceſſum, non Liviam ſed Juliam fuiſſe vocatam: etſi Scriptores Latini fere nomen vetus retinuerunt. In nummis enim multis extant hæ; ſimileſque Inſcriptiones: ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ. & , ΘΕΙΑΣ ΙΟΥΛΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ. & , JULIA AUGUSTA GENITRIX ORBIS. Carpentum autem erat vehiculum, quo Circenſi pompa Deorum tantum imagines à mulabus trahebantur.

186. *Creaſti*] Populus Romanus Liviæ valde addictus fuit, adeò ut illam matrem patriæ vocarit, quia multis ſaluti fuit, & Auguſtum ad mitiora conſilia perduxit, plurimorumque liberos educavit, filiaſque elocavit; ut auctor eſt Dion.

187. *Antinoum.*] Antinous, puer Bithynicus, Hadriani deliciæ.

188. *Cæleſti in ſede.*] De hoc ſcriptum eſt in Athanaſio Orat. contra Gentes ſatis luculenter. *Et nunc Antinous Hadriani Imperatoris Romanorum amaſius, quem non ignorari hominem fuiſſe, & hominem neququam ſanctum, ſed potius ſtupris & propudiis plenum, ob metum præcipientis in cultu ac veneratione habent. Cum enim profectus eſſet in Ægyptum Hadrianus, defunctum ibi voluptatis ſuæ miniſtrum publico edicto ſtatuit, ut ſacrificiis colerent.* Hinc in nummo: Antinous in equo, caduceum tenens cernitur, ut Mercurium referat. Nam, ut jam monui, Imperatores *Jovis* habitu honorabant, Auguſtas, *Junonis*, aut *Cereris*; puellas, *Veneris*, pueros *Cupidinis*, juvenes *Liberi* aut *Mercurii* inſignibus.

189. *Nunc. Divi principis.*] Loquitur Prudentius de templo Alexandriæ Hadriani honori conſecrato, & verſo poſtea in prætorium Licinianum. Narrat quoque Epiphanius à Conſtantino Imperatore ædem ſacram ibi poſitam fuiſſe, & de nomine Gregorii Meletiani appellatam. Adi Caſaubon. ad illud Spartiani: *Sibi eodemque modo per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis conſecravit.* Etiam Romæ poſtea templum illi, ſed mortuo, conſtitutum; ut teſtatur Spartianus:

Purpureo in gremio ſpoliatum ſorte virili,
[190] Hadrianique Dei Ganymedem, non [191] cyathos dîs
[192] Porgere, ſed [193] medio recubantem cum Jove fulcro,
Nectaris ambroſii ſacrum potare [194] Lyæum,
Cumque ſuo [195] in templis vota exaudire marito?
Ergo his auſpicibus [196] Traianus, [197] Nerva, [198] Severus,
Et [199] Titus, & fortes geſſerunt bella [200] Nerones?

INTERPRETATIO.

liatum dotibus viri in ſinu Imperatoris, & factum Ganymedem Divi Hadriani non quidem porrigere pocula Diis, ſed diſcumbere cum principe in medio toro, & *bibere ſacrum potum nectaris, &* adhærentem lateri *ſui amatoris audire in templis vota* ſupplicum? *Ergo ne Traianus, Nerva, Severus, & Titus, & inclyti*

NOTÆ.

Templum, Hadriano ſcilicet, *pro ſepulchro apud Puteolos conſtituit; & quinquennale certamen, & flamines, & ſodales; & multa alia quæ ad honorem quaſi numinis pertinerent: Quare multi putant ob hæc Antoninum Pium dictum.* Et Capitolinus in Vero: *Antoninus Pius ea occaſione, quia patris templum dedicabat, populo liberalis fuit.* Ex tot nummis, qui ipſius conſecrationem demonſtrant, unum eligo; in quo ΑΥΤ. ΚΑΙϹ. ΤΡΑ. ΑΔΡΙΑΝΟϹ. ΒΕΙΘΥΝΙΑϹ. cum templi effigie.

190. *Hadriani.*] Hadrianus, Trajani conſobrinus, ejuſque popularis, Plotinæ favore, quæ uxor Trajani fuit, imperare eſt orſus anno Chriſti 117.

191. *Cyathos.*] Cyathus, vas parvulum, à χύειν, quod eſt fundere, dicitur.

192. *Porgere.*] Pro *porrigere.* Virg 8 Æn. v.274. *Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris.*

193. *Medio fulcro*] Alludit ad diſcumbendi morem. Medium in eodem lecto locum occupat Antinous, unde facile Hadriani gremio incumbat: eo quippe amici diſcumbebant loco.

194. *Lyæum.*] Bacchus *Lyæus* dictus eſt, à λύω ſolvo, nam curis animum ſolvit. Hic pro ipſa re, cui præeſt, ponitur: quod tritum eſt.

195. *In templis vota exaudire.*] Templum Antinoo apud Mantineam poſuiſſe Hadrianum, & urbem de hujus nomine Antinoum, ſive Antinoopolin in Thebaide appellaviſſe ſcribit Pauſanias. Porro ex Inſcriptionibus & nummis Corinthiorum, Achæorum, aliorumque, quos hîc exſcribere non vacat, colligimus multis in locis Sacerdotes habuiſſe. ΟϹΤΙΛΙΟϹ. ΜΑΡΚΕΛΛΟϹ. Ο. ΙΕΡΕΥϹ ΤΟΥ. ΑΝΤΙΝΟΟΥ. ΤΟΙϹ. ΑΧΑΙΟΙϹ. ΑΝΕΘΗΚΕ. *Hoſtilius Marcellus Sacerdos Antinoi, Achæis poſuit*, ſtatuam ſcilicet Antinoi; columnamve in ejus Divi honorem Adi Caſaubonum in Spartianum. Quem Spartianum ſi audimus; *Antinoum ſuum dum per Nilum navigat, perdidit Hadrianus, quem muliebriter flevit. Græci quidem volente Hadriano eum conſecrarunt, oracula per eum dari aſſerentes: quæ Hadrianus ipſe compoſuiſſe jactatur.* Adde quod, ut teſtatur Athenagoras, Græci ſtationem in cælis certam eidem aſſignarint, novum ſidus *Antinoum* inter cæleſtes imagines commenti.

196. *Traianus.*] Ulpius Traianus cepit imperium apud Agrippinam coloniam, anno duodecentesimo Chriſti, ex urbe Tudertina oriundus, ut ſcribit Victor. Eutropius Italicæ natum in Hiſpania memorat.

197. *Nerva.*] Cocceius Nerva oppido Narnienſi genitus poſt Domitianum ſuſcepit imperium anno Chriſti 96.

198. *Severus.*] Septimius Severus oriundus Africa, qui, cum Pannoniæ præeſſet, per ſpeciem ulciſcendi Pertinacis imperium arripuit.

199. *Titus.*] Veſpaſiani & Domitillæ filius, qui patri ſuffectus eſt.

200. *Nerones.*] Nempe Nero Claudius filius Tiberii Claudii Neronis Quæſto-

Quos

Quos terrena viros illuſtres gloria fecit,
Et virtus fragilis prouexit in ardua famæ
Adſcitæ terris, ſub relligione jacentis.
Quàm pudet hoc illis perſuaſum, talibus ut ſe,
Romanaſque acies cenſerent Martis amore
Poſſe regi, dum ſe [201] Paphiæ malè blandus adulter
Venditat, Æneadaſque ſuos ſucceſſibus auget?
Felices, ſi cuncta Deo ſua proſpera Chriſto
Principe diſpoſita ſciſſent! qui currere regna
Certis ducta modis, Romanorumque triumphos
Creſcere, & impletis voluit ſe infundere ſeclis.
Sed caligantes animas, & luce carentes,
In Jovis Auguſtique adytis, templiſque [202] duarum
Junonum, Martiſque etiam Veneriſque ſacellis
Mactatas tetro lethi immerſere barathro,
Supremum regimen craſſis in partibus orbis
Eſſe rati, merſoque poli conſiſtere fundo.
Quidquid humus, quidquid pelagus mirabile gignunt,
Id duxere Deos: colles, freta, flumina, flammas.
Hæc ſibi per varias formata elementa figuras
Conſtituere patres, hominumque vocabula mutis
Scripſerunt ſtatuis, vel Neptunum vocitantes

INTERPRETATIO.

Nerones, quos gloria terrena commendavit; & virtus caduca extulit ad apicem fama terreſtris, & dependentis ab hac *ſuperſtitione, ſuſceperunt bella illis auſpicibus. Quam* me *pudet illos* fuiſſe *in ea opinione, ut putarent arma Romanorum poſſe præſidio Martis ſuccedere. Dum* is Deus *mollis adulter ſe male venditat Veneri; & favore* Deæ *auges* numerum *ſuorum liberorum.* O *fortunatos, ſi cognoviſſent omnes* res *ſuas ſecundas eveniſſe ductu Chriſti Dei, qui voluit regna gubernata certis legibus* conficere ſuum *curſum, & multiplicare victorias Romanorum, & naſci poſt* multa *ſecula elapſa. Sed* illi principes, *credentes partes terreſtres mundi, & ultimam ſedem cæli habere maximum dominium, præcipitaverunt in fœdam voraginem perditionis animas obcæcatas, & tenebroſas mactatas in templis Jovis & Auguſti, in templis Junonis & Liviæ, in templis etiam Martis & Veneris. Coluerunt* tanquàm *Deos, id omne, quod terra, quod mare producit excellens,* ſcilicet *mentes, freta, aquas, ignem. Habuerunt per diverſas figuras illa elementa creata* loco *ſuorum parentum; & poſuerunt mutis imaginibus nomina hominum.* Nempe *aut*

NOTÆ.

ris, & alter Nero Domitii Ahenobarbi, & Juliæ Aprippinæ Germanici filiæ filius.

201. *Paphia.*] Veneris, à *Papho*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur.

202. *Duarum Junonum*] Junonis ſcilicet, quæ Iovis ſoror eſt & conjux, & Liviæ, quæ Auguſti conjux. De quâ mox egi.

Oceanum, vel [203] Cyaneas cava flumina Nymphas,
Vel ſilvas [204] Dryadas, vel devia rura [205] Napæas,
Ipſe ignis, noſtrum factus qui ſervit ad uſum,
Vulcanus perhibetur, & in virtute ſupernâ
Fingitur, ac [206] delubra Deus, & nomine & [207] ore
Aſſimulatus habet: nec non regnare caminis
Fertur; & [208] Æoliæ [209] ſummus faber eſſe, vel [210] Ætnæ.
Eſt, qui conſpicuis Superos quæſivit in aſtris,
[211] Auſus habere Deum Solem; cui tramite certo

INTERPRETATIO.

nominantes mare, Neptunum, aut fluvios profundos, Nymphas Naiadas, aut arbores, Dryadas, aut loca ſecreta, Napæas. Ignis ipſe, qui factus ſervit utilitati noſtræ, vocatur Vulcanus, & fingitur habere virtutem divinam; & adumbratus Deus tum nomine, tum forma habet templa. Denique dicitur praeſſe caminis, & eſſe potentiſſimus faber Æoliæ, aut Ætnæ. Nonnulli, *qui quæſiverunt Deos in ſyderibus lucidis, auſi ſunt adorare ſolem* tanquam *Deum; cui* ſoli *neceſſitas eſt injuncta,*

NOTÆ.

203. *Cyaneas.*] Aqueas proprie. Cyaneus enim color idem eſt ac Cæruleus.

204. *Dryadas.*] Dryades dicuntur à *δρῦς, arbor, quercus*; unde ſilvis eas præeſſe putarunt veteres.

205. *Napæas.*] Napææ, quæ hortis luciſque præſunt, ita vocantur à *νάπη ſaltus, viretum*. De Vulcano pag. 122 n 58.

206. *Delubra.*] Templum Vulcano Romæ voviſſe Titum Tatium Varro & Dionyſius Halicarnaſſeus ſcribunt. Plutarchus quoque in Quæſtionibus, quæſtione 47. prodit ipſum Romulum Vulcano fanum poſuiſſe extra urbem.

207. *Ore aſſimulatus.*] Euſebius de Præparat. Evang. lib. 3. cap. 11. ex Porphyrio hæc habet: *Porro vim ignis Vulcani nomine expreſſerunt, ejuſque ſimulachro hominis in ſpeciem configurato caruleum pileum indiderunt, quo caleſtem illam converſionem denotarent, ubi primogenius & ab omni face puriſſimus ignis domicilium ſuum collocavit.*

208. *Æolia.*] De Hiera inſula inter Siciliam & Italiam ſita loquitur. Ex ea enim ignes erumpunt. Unde Vulcano dicata eſt, hodieque dicitur *Bolcano*. Vide Virg. lib. 8. v. 416. *Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque, &c.*

209. *Summus faber.*] Quodque mirum eſt, licet Vulcanum Deorum in numero collocaſſent veteres, eum tamen fabrum adhuc deformem & claudum depingebant colebantque. Ut videre eſt apud Virgil. alioſque poëtas: & in nummo *Valeriani* cum Epigraphe DEC VOLKANO. Cernitur hic templum, in quo Vulcanus cum officina ſua, dextram, qua malleum tenet, erectam habens; ſiniſtra vero forcipem geſtans.

210. *Ætna.*] Ætna, mons ignivomus Siciliæ.

211. *Auſus habere Deum ſolem.*] Solis cultum tum antiquum maxime, tum univerſalem fuiſſe teſtantur Homerus, Heſiodus, Juſtinus, vetereſque Hiſtorici. Cum enim in cælis Deum ſummum ſedem ſuam poſuiſſe, ex communi ſententia crederent; nihil illic adeo conſpicuum viderant, vel quod mage cultu dignum judicarent. Id patet ex lib. 4. Reg cap. 23. ubi legimus Joſiam aboleviſſe equos, quos dedicarant Reges Judæ, & currus ſolis combuſſiſſe igni. Antoninus autem Heliogabalus, teſte Herodiano lib. 5. *Templum maximum pulcherrimumque Soli erexit, plurimaſque circa templum conſtruxit aras, ad quas quotidie mane taurorum hecatombas, & ovium magnam multitudinem immolabat concervatiſque ſupra aras omne genus odoribus, etiam vetuſtiſſimi cujuſque optimique vini plurimas amphoras*

Conditio impoſita eſt, vigilem tolerare laborem,
Viſibus objectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretique globo per inane [212] volantem;
Et, quod nemo negat, mundo cæloque minorem.
Area major enim, quam qui percurrit in illâ,
Et longè campi ſpatium diffuſius, in quo
Emicat, ac volucri fervens rota volvitur axe.
Quamvis nonnullis placeat, [213] terram breviorem
Dicere circuitu, quàm ſit [214] pulcherrimus ille
Circulus, & flammas immenſi ſideris, ultra
Telluris normam, porrecto extendere gyro.
Numne etiam cæli minor & contractior orbis;
Cujus planitiem longo tranſmittere tractu
Circinus excurrens metâ interiore laborat?
Ille Deus verus; quo non eſt grandior ullâ
Materies, qui fine caret, qui præſidet omni

INTERPRETATIO.

ut peragat curſum diurnum : ſit in *via præſcripta objectus oculis hominum : percurrat orbem rotundum :* & ipſe *globus rotundus incedat per cælum :* & *minor* ſit *mundo, & cælo, ut omnes fatentur. Nam locus major* eſt, *quam res, quæ incedit per illum :* & *ſuperficies cæli, in quâ rota Solis ignea ſplendet, & fertur axe celeri, multo* eſt *amplior. Licet aliqui dicant terram* habere *circuitum minorem illo circuitu* Solis *præſtantiſſimo ;* & illud *magnum ſydus circulo extenſo ſpargere flammas extra limites terræ. Sed an inde orbis cæli, cujus planities vix poteſt adæquari longo ductu circini,* qui *metitur* ex *meta interiore, minor* eſt, & *arctior. Is* eſt *verus Deus, qui ſuperat magnitudine omnes materiæ : qui non circumſcribitur terminis :*

NOTÆ.

ante aras profundebat, ſic uti rivi paſſim vini ſanguiniſque promiſcuè defluerent. Quod ſi audimus] Lampridium, in Palatino monte juxta ædes imperatorias illud templum poſuit ; *ne quis Romæ Deus niſi Sol coleretur.* Ex eo fit ut in nummis ſuis ſæpe Sacerdotali habitu & velatus ſit, ſacrificans ante aram accenſam, dextera pateram, qua libat, tenens, ſiniſtra ramum : cum Epigraphe : SACERD. DEI. SOLIS. ELAGAB.

212. *Volantem.*] *Sol enim*, ait Cicero Academ. quæſt lib. 4. *tanta incitatione fertur, ut ejus celeritas quanta ſit, ne cogitari quidem poſſit.* De axe, de rota Solis, & de iis quæ ſequuntur, vide Hymn. 11. Cathem.

213. *Terram breviorem.*] Loquitur ex ſententia Democriti Epicurique, qui, teſte Cicerone 4. Academ. & 1, de fin. putant tantum eſſe, quantus videatur. *Quid poteſt eſſe ſole majus, quem Mathemathici amplius duodeviginti partibus confirmant majorem eſſe, quàm terram, quantulus nobis videtur. Mihi quidem, quaſi pedalis. Epicurus autem poſſe putat etiam minorem eſſe eum, quàm videatur, ſed non multò ; ne majorem quidem multò putat eſſe, vel tantum eſſe, quantus videatur, ut oculi aut nihil, aut non multum mentiantur.* Et rurſus : *Sol Democrito magnus videtur : quippe homini erudito, in Geometriaque perfecto. Huic bipedalis fortaſſe ; tantum enim eſſe cenſet, quantus videtur, vel paulo aut majorem aut minorem.*

214 *Pulcherrimus circulus.*] Horat. *Lucidum cæli decus*, ſolem appellat. Virg. *Clariſſimum mundi lumen.* Dracont. *Oculum cæli ..... Circinus*, inſtrumentum, quo circuli deſignantur.

Naturæ, qui cuncta ſimul concludit & implet,
Solem certa tenet regio plaga certa coërcet,
Temporibus variis diſtinguitur: aut ſubit ortu,
Aut ruit occaſu, latet aut ſub nocte recurrens:
[215] Nec torquere facem potis eſt ad ſigna Trionum,
Orbe nec obliquo portas Aquilonis adire,
Nec ſolitum converſus iter revocare retrorſum.
Hic erit ergo Deus, præſcriptis lege ſub unâ
Deditus officiis: [216] libertas laxior ipſi
Conceſſa eſt homini: formam cui flectere vitæ,
Atque voluntatis licitum eſt, ſeu tramite dextro
Scandere, ſeu lævo malit decurrere campo,
Sumere ſeu requiem, ſeu continuare laborem,
Seu parêre Deo, ſive in contraria verti.
Iſta miniſtranti regimen ſolenne dierum
Haudquaquam Soli datur à factore poteſtas:
Sed famulus ſubjectus agit, quodcumque neceſſe eſt.
Hoc ſidus [217] currum, [218] rapidaſque agitare quadrigas

INTERPRETATIO.

qui præeſt omni orbi; qui concludit & implet cuncta ſimul. Atqui *Sol includitur in loco finito, definitur ſpatio terminato, diſtinguitur diverſis temporibus.* Nam *aut aſcendit ortu: aut abit occaſu: aut revertens latet ſub terra: nec poteſt flectere curſum ad ſtellas* dictas *triones, nec intrare curſu obliquo ſedes Aquilonis; nec refugus* poteſt *relegere retrorſum iter quotidianum.* Quomodo *igitur Sol aſtrictus lege indiſſolubili ad munera præſcripta eſſet Deus? Major poteſtas data eſt hominibus ipſis, quibus fas eſt mutare ſitum voluntatis, & vitæ Sive amet aſcendere per viam dextram, ſive incedere per campum ſiniſtrum, ſive capere quietem, ſive prorogare laborem, ſive obedire Deo, ſive ire in* partem *contrariam. Quæ poteſtas non conceſſa* fuit *à creatore Soli habenti regimen anniverſarium dierum. Sed* veluti *ſervus ſubjectus peragit id omne, quod ipſi eſt agendum.* Homines, poſteaquam *excogitarunt Solem ducere cur-*

NOTÆ.

215. *Nec torquere facem potis eſt ad ſigna Trionum.*] Unde apud Ovid. lib. 2. Metam. v. 131. Phaëtonti habenas tradens Sol. *Pelumque effugito Auſtralem, junctamque aquilonibus Arcton.* De Trionibus pag. 37. not. 33. De Aquilone 414. not. 84.

216. *Libertas laxior ipſi conceſſa eſt homini.*] Et ſane *natura hominis*, ait Ambroſ. lib. de Noë & Arca, cap. 12. *contrariorum capax eſt, & ut malitia in ea ſit vis, & virtutis ingreſſus.* Sed adi Hamartigeniam, ubi ea de re fuſius egimus.

217. *Currum.*] Soli currum aſſignabant poëtæ. Horat. Epod. *Alme Sol, curru nitido diem, qui promis & celas, aliuſque & idem naſceris.* Et Ovid. lib. 2. Metam. v 47. *Currus regat ille paternos, inque diem alipedum jus & moderamen equorum.*

218. *Rapidas quadrigas.*] Soli quadrigas, Lunæ autem bigas tribuunt quoque poëtæ. Manil. *Quadrijugis it Phœbus equis, & Delia bigis.* Vide Ovid. 2. Metam. v. 153. Oiſelium tab. 39. ubi agit de nummo *Maximini Daza*, cum Epigraphe SOLI. INVICTO. COMITI. Sol radiatus ſtat in curru, ſiniſtra habenas quadrigarum velociſſime currentium tenet.

Commenti, & [219] radios capiris, & [220] verbera dextræ,
Et frenos, phaleraſque, & [221] equorum pectora anhela
Æris inaurati, vel marmoris, aur otichalci,
Juſſerunt nitido fulgere polira metallo.
Poſt [222] trabeas, & eburnam aquilam, [223] ſellamque curulem,
[224] Cernuat ora ſenex barbatus, & oſcula figit
Cruribus ænipedum, ſi fas eſt credere, equorum?
Immotaſque rotas, & flecti neſcia lora
Aut ornat redimita roſis, aur thure vaporat.
Hoc tamen utcumque eſt tolerabile. quid, quod & ipſæ
Dant tibi, Roma, deos inferni gurgitis umbræ?
Eumenidum domina, Srygio caput exerit antro,
[225] Rapta ad Tartarei [226] thalamum Proſerpina Regis:

INTERPRETATIO.

rum & quatuor equos veloces, voluerunt ut & radii ipſius *capitis, & flagellum* quod tenet *manu, & freni, & ornamenta, & pectora anhelantia equorum fulgerent polita nitido metallo æris inaurati, vel marmoris, vel orichalci. Senes barbati, olim Senatores, Triumphatores, Conſules, quis poſſet credere, demittunt capita, & dant oſcula cruribus equorum anipedum; atque etiam ſuffumigant thure; aut ornant rotas* currus *immobiles, & lora* equorum, *quæ non poſſunt inflecti*, illa *cingentes floribus. Attamen illud eſt aliquo modo condonandum.* Sed, ô Romani, *Quid? Umbra ipſa inferorum vobis ſuppeditant Deos. Proſerpina regina Furiarum*, quæ olim *rapta* fuit *ut nuberet* Plutoni *regi inferorum, extrahit caput ex*

NOTÆ.

219 *Radios capitis, &c.*] Alia Solis inſignia accipe ex nummo Elagabali. Nummus exhibet Elagabalum Deum cum corona radiata in capite, ſiniſtra orbem ac flagellum tenentem. Quæ indicant Solem ſub hoc nomine coli. Unde Ovid. loc. cit. *Circum caput omne micantes depoſuit radios.*

220. *Verbera dextra.*] Flagellum ſcilicet. De phaletis, pag. 473. not. 15.

221. *Equorum.*] Qui vocantur ab Ovidio: Pyroeïs, Eoüs, Æthon, & Phlegon.

222. *Trabeas.*] Trabea, toga fuit, albi coloris, multis faſciis, virgiſque purpureis, inſtar trabium tranſverſis ac diſcurrentibus ornata, iiſque vel intextis, vel aſſutis, Regibus uſitata & Conſulibus. De Aquila eburnea, pag. 219. n. 57.

223. *Sellam curulem.*] Sella curulis, eburnea erat: ſic dicta, quòd ſuper eam in curru conſiderent, honoris cauſa, Magiſtratus in curiam vecti. Ita Gellius. Curules autem magiſtratus ampliſſimi fuere dictator, conſul, cenſor, prætor, ædilis curulis, qui ſellæ curulis jus habebant.

224. *Cernuat.*] Alii legunt: *Cernuaque ora ſenex barbatus & oſcula figit.* Sed *Cernuat* ex ſcriptis.

225. *Rapta Proſerpina.*] Qua ratione Proſerpina Cereris filia, quum in campis Ennæis flores legeret, à Plutone rapta ſit, omnes cecinerunt poëtæ, præcipue vero Ovid lib. 5. Metam. v. 390. Et Claudian. de Raptu Proſerpinæ, quos conſulere unuſquiſque poterit. In nummis Auguſti, aliiſque quamplurimis, expreſſa eſt Plutonis Proſerpinam rapientis effigies. Vide Harduinum de Nummis antiquis illuſtratis, pag. 244. 371. & pag. 440.

226. *Thalamum.*] Ita apud Virgil. thalamus pro nuptiis, aut conjugio ponitur. *Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam ducere.* De Eumenid. pag. 477. not. 45. De Quirit. pag. 306. not. 5.

Et, ſi quando ſuos dignatur adire Quirites,
[227] Placatur vaccæ ſterilis cervice reſectâ,
Et regnare ſimul [228] cæloque Ereboque putatur:
[229] Nunc bigas frenare boves, nunc ſæva ſororum
Agmina vipereo Superis immittere flagro,
Nunc etiam volucres [230] caprearum in terga ſagittas
Spargere, [231] terque ſuas eadem variare figuras.
Denique cùm Luna eſt, ſubluſtri ſplendet amictu:
Cùm [232] ſuccincta jacit calamos, Latonia virgo eſt:
Cùm ſubnixa ſedet ſolio, Plutonia conjux
Imperitat Furiis, & dictat jura Megeræ.
Si verum quæris; [233] Triviæ ſub nomine dæmon
Tartareus colitur: qui te modo raptat ad æthram,
Sidereoque Deum venerandum ſuadet in aſtro:
Per ſilvas modò mortiferi diſcurrere mundi,

INTERPRETATIO.

locis infernis. Tum, quotieſcumque non recuſat inviſere ſuos Romanos, & placatur capite fracto vacca infœcunda, & dicitur imperare cælo, atque inferis ſimul. Eadem dicitur *nunc vehi vaccis bijugis, nunc mittere in aërem flagello anguineo diram turbam Furiarum, nunc quoque contorquere ſagittas leves in corpora caprearum, & induere tres diverſas formas. Denique, cum eſt Luna, coruſcat* in cælo *amictu ſublucente: cum ſuccincta conjicit ſagittas, eſt* Diana *filia Latonæ: cum ſedet fulta ſolio, eſt uxor Plutonis, præſidet Furiis, & dat leges Megeræ. An vultis ſcire veritatem. Diabolus Stygius adoratur ſub nomine Lunæ. Is nunc vos rapit in cælum;* & vobis *perſuadet in* hoc *aſtro cæleſti Deum* eſſe *venerandum. Nunc impellit vagari per*

NOTÆ.

227. *Placatur vacca ſterilis cervice.*] Idem Virg 6. Æn. v. 249 *Ipſe atri velleris agnam Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori enſe ferit: ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.*

228. *Cæloque, Ereboque*] Virg quoque loc. cit. *Voce vocans Hecaten cæloque Ereboque potentem.*

229. *Nunc bigas frenare boves.*] De Luna, quæ ipſa omnino Proſerpina eſt ac Diana, ait Auſonius: *Jam ſuccedentes quatiebat Luna juvencas.* Sæpe etiam in Deliorum nummis Diana curru tauris juncto vehitur. Adi Harduinum de nummis antiquis, pag. 217.

230. *Caprearum in terga ſagittas ſpargere.*] Diana, quia virginitatis amans, ſylveſtres mores & venatum coluit. Hinc in nummis vel cum arcu & pharetra, in humero ſuſpenſis, cernitur; vel dextrâ haſtile tenens, ſiniſtra arcum. Ita in nummis Gallieni cum Epigraphe: DIANÆ. CONS. Claudian. ad id alludit. lib. de 4 Honorii Conſulatu. *Tibi ſæpe Diana Mænalios arcus, venatricesque pharetras ſuſpendit puerile decus,*

231. *Terque ſuas eadem variare figuras.*] Quippe *Luna* in cælo, in terris *Diana*, *Proſerpina* in inferis appellatur. Virg l. 4. Æn. v. 511. *Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.*

232. *Succincta.*] Hic enim habitus venatoribus aptus. Ovid. lib. 3 Amor. eleg. 2. *Talia pinguntur ſuccincta crura Dianæ, cum ſequitur fortes, fortior ipſa, feras.*

233. *Trivia.*] Diana, à triviis ubi colebatur, Trivia dicitur. Virg. *Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.* De Æthra, pag. 40. n. 7,

Erroreſque ſequi ſubigit, nemorumque putare
Eſſe Deam, quæ corda hominum pavitantia figat,
Quæque feras perimat lethali vulnere mentes:
Depreſſos modò ſubter humum formidine ſenſus
Obruit, implorent ut numina lucis egena,
Seque poteſtati committant noctis opertæ.
Reſpice terrifici ſcelerata ſacraria [234] Ditis:
[235] Cui cadit infauſtâ fuſus gladiator [236] arenâ,
Heu, male luſtratæ Phlegethontia victima Romæ
Nam quid [237] veſani ſibi vult ars impia ludi?
Quid mortes juvenum? quid [238] ſanguine paſta voluptas?
Quid pulvis [239] caveæ ſemper funebris, & illa
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompæ?

INTERPRETATIO.

nemora mundi pernicialis, & ſequi errores viarum, & credere Deam habitare in *ſilvis, quæ transverberat pectora pavida hominum, & quæ occidit plaga lethifera animos feros. Nunc ducis ſub terram mentes depreſſas metu, ut invocent Deos tenebroſos, & ſe ſubjiciant ſub poteſtatem tenebrarum cæcarum. Videte templa ſanguinolenta diri Plutonis; cui* Plutoni *gladiator, procumbens in arenam funeſtam immolatur. Eheu victima Romæ impie expiata ſacra Erebo. Nam quid denotat ars ſacrilega ludi cruenti? Quid cædes* tot *juvenum? Quid delectamenta repleta cruore? Quid pulvis theatri ſemper lugubris? Quid hæc ſpectacula luctuoſa pompæ amphithea-*

NOTÆ.

234. *Ditis.*] *Diis* Latine appellatur Pluto, à *divitiis*, ut Græce *Pluto*, à πλῦτος.

235. *Cui cadit fuſus gladiator.*] De illis amphitheatri ludis multa habet Lipſius lib. 1. Saturn cap. 5. & lib de Amphitheat. cap. 4. Hunc autem locum imprimis Dianæ dicatum fuiſſe contendit, deinde Jovi Latiari, ſive ſtygio; denique Saturno. Dianæ quidem, Tertulliani, Caſſiodori, Martialiſque teſtimoniis; Saturno, Lactantii verbis; Jovi Stygio, ſeu Diti, Tertulliani, Minutii, & Prudentii authoritate. Colligit quoque ex Minutio, velut ad committendos ludos, ſolenne quoddam ibi beſtiarii ſacrificium fuiſſe. *Hodieque à Romanis Latiaris Juppiter homicidio colitur, & quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxii hominis ſanguine ſaginatur.*

236. *Arena.*] Ea vox paſſim pro certamine amphitheatrali ponitur, proque ipſo loco, qui arena ſternebatur in uſum pugnæ, ne tam crebra effuſione ſanguinis lubricum eſſet pavimentum. Horat. *Ne populum extrema toties exoret arena.* Et Tacitus: *Spectacula gladiatorum idem ille annus habuit, pari magnificentia ac priora: ſed feminarum ſenatorumque illuſtrium plures per arenam fœdati ſunt.* De Phlegethon. pag. 477. not. 43.

237. *Veſani ludi.*] Furorem amphitheatri ipſemet Prudentius Hamartig. v. 360. deſcripſit atque inſaniam; quæ tanta fuit ut Lipſius lib. 1. Saturnal. cap. 12. aſſerat *nullum bellum tantam cladem vaſtitiemque generi humano intuliſſe, quam hos ad voluptatem ludos.*

238. *Sanguine paſta voluptas.*] Idem loc. cit. addit. *Heu mores! Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot homines vitâ interfecerunt, ira ſive metu: ecce unus editor, homines ſupra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc delicias vocabant, & cibum oculorum: fiebantque non per unius alteriusve laſciviam, ſed velut publica lege, & decreto.* Malè Lipſius reponit; *Sanguine partæ*

Nempe Charon, jugulis miſerorum [240] ſe duce dignas
Accipit [241] inferias, placatus crimine ſacro.
Hæ ſunt deliciæ [242] Jovis infernalis: in iſtis
Arbiter obſcuri placidus requieſcit Averni.
Nonne pudet [243] regem populum ſceptriſque potentem
Talia pro patriæ cenſere litanda ſalute?
Relligionis opem ſubternis poſcere ab antris?
Evocat, heu, pœnis tenebroſâ ex ſede miniſtrum
Interitûs, ſpecioſa hominum cui funera ſolvat.
Incaſſum arguere jam [244] Taurica ſacra ſolemus:

INTERPRETATIO.

tralis? Charon ſcilicet mitigatus pietate criminoſa ſumit ex cæde miſerorum inferias dignas ſe portitore. En voluptas Dei infernorum. Judex Erebi tenebroſi quieſcit placidus in his. Num gentem dominam & ſuperbam tot *imperiis pudet credere tales* victimas *mactandas eſſe pro ſalute patriæ? &* *petere à locis infernis auxilium*; quod petitur *à Diis? Eheu*, Romana *gens ſanguine felicit ex Erebo obſcuro authorem funerum, cui offerat pulchram mortem* multorum *hominum. Nunc ſolemus improbare*

NOTÆ.

Claud. *Ut ſanguine paſci turpe ferumque putes.* Hoc eſt, voluptatem capere ex ſanguine profuſo. Nihil frequentius apud optimos Scriptores occurrit.

239. *Cavea.*] Spectaculi locus & ludicræ voluptatis à priſcis amphitheatrum dicitur, ſæpe cavea, ſæpe etiam arena. Amphitheatrum, quia gradus circùm undique, & ſedilia continenter diſpoſita ambibant in orbem. Cavea vero, ab interiore parte, quæ concava eſt, & capaci quodam profundo.

240 *Se duce.*] Tangit illud Virg. 6. Æn. v. 326. *Portitor ille, Charon, hi, quos vehit unda, ſepulti.*

241. *Inferias.*] Inferiæ, ſacrificia, quæ inferis offerebantur. Virg. 10. Æn. v. 519. *Viventes rapit: inferias quos immolet umbris.*

242. *Jovis infernalis.*] Ita Proſerpina dicitur *Juno inferna*, à Virg. 6. Æn. v 138. *Junoni infernæ dictus ſacer*: & *Juno profunda* à Claudiano carm. 33. v. 3. *Caligantesque profundæ Junonis thalamos audaci prodere cantu*; id eſt, deæ inferorum. Virgil. quoque lib. 4. Æn. v. 638. Plutonem vocat, *Jovem Stygium. Sacra Jovi Stygio.*

243. *Regem populum.*] Eleganter & vere; non vero: *nonne pudet Regem populo ſceptriſque potentem.* Per populum Regem, Romanos innuit, manifeſta imitatione Virg. *Hinc populum late Regem belloque ſuperbum venturum excidio Libyæ.*

244. *Taurica ſacra.*] Erat lex apud Tauros, inhumanam & feram gentem, uti Dianæ hoſpites immolarentur: & id ſacrificium multis temporibus celebratum eſt Thoas Rex hoc nefas inſtituerat. Unde Ovid. de Ponto lib. 3. eleg. 2. *Sacrifici genus eſt, ſic inſtituere priores, advena virgineo caſus ut enſe cadat. Regna Thoas habuit Mæotide clarus in ora, nec fuit Euxinis notior alter aquis.* Et Juvenalis ſat. 15. v. 116. *Quippe illa nefandi Taurica ſacri inventrix homines, ut jam quæ carmina tradunt digna fide credas, tantum immolat; ulterius nil aut gravius cultro timet hoſtia.* Vide Euripid. Trag. Iphigen. in Tauris.

Taurica.] Taurica, vulgo *Tartaria minor*, habet à Meridie Pontum-Euxinum. ab Ortu Boſphorum Cimmerium, ab Occaſu Carcinitem ſinum, & à Septentrione Bugem lacum, & paludem Mæotidem.

Funditus

[245] Funditur humanus [246] Latiari in munere ſanguis;
Conſeſſuſque ille ſpectantum ſolvit [247] ad aram
Plutonis fera vota ſui. quid ſanctius arâ,
Quæ bibit egeſtum per myſtica tela cruorem?
Anne fidês dubia eſt tibi, ſub caligine cæcâ
Eſſe Deum, quem tu tacitis timeris in umbris?
Ecce [248] deos Manes cur inficiaris haberi?
Ipſa patrum monumenta probant: [249] Dîs Manibus illic
Marmora ſecta lego, quacumque [250] Latina vetuſtos
[251] Cuſtodit cineres, denſiſque [252] Salaria [253] Buſtis.

INTERPRETATIO.

ſine cauſa ſacrificia Taurica regionis; cum Plutoni humanus ſanguis funditur in munere: & hæc turba ſpectatorum perſolvit vota nefanda ante aram ſui Plutonis. Quam ſancta eſt *ara, quæ tingitur ſanguine effuſo enſibus ſacratis. An* dices *te non habere pro certo Deum eſſe in tenebris cæcis, quem tu evoces ex inferis occultis? Dic, unde negas Manes coli tanquam Deos? Sepulchra ipſa parentum illud demonſtrant; quorum video lapides inſcriptos* nominibus *Deorum Manium*, in omnibus locis, ubi vix *Latina & Salaria ſervant oſſa majorum* ſub *quamplurimis tumulis.*

NOTÆ.

245 *Funditur humanus Latiari in munere ſanguis.*] *Ita diſtinguo & capio*, inquit Lipſius de Amphitheatro cap. 4. *non ut munus Latiare appellet: ſed ut Jovi Latiari fuſum ſanguinem in munere velit.*

246. *Latiari.*] Id eſt Deo, qui in Latio colitur,

247. *Ad aram Plutonis.*] Quibus certum eſt, ut notat Lipſius loc. cit. aram in Amphitheatro Diti poſitam fuiſſe, quæ ſanguine noxii hominis, Beſtiarii ſcilicet perfundebatur. Quare Tertull. Apolog. *Ecce in illa religioſiſſima Æneadarum urbe eſt Jupiter quidam, quem ludis ſuis humano ſanguine proluunt. Sed beſtiarii, inquitis. Opinor hoc minus, quam hominis.*

248. *Deos Manes haberi.*] Cicero in legibus, quas condidit, *Deorum Manium jura ſancta ſunto: hos dives habento.* Quam hominum vanitatem irridet Plinius, qui Manes colunt, Deumque faciunt, qui etiam homo eſſe deſierit.

249. *Dis Manibus illic marmora ſecta lego.*] E tot inſcriptionibus, quæ apud Gruterum extant à pag. 664 ad 899. unam alteramve hîc appono. DIS. MANIBVS. ANTONIÆ. M. F. PANACES. VIX. ANN. IX. MENS. XI. DIEB. XIII. FILIÆ. OPTIMÆ. ET. PIISSIMÆ. L. ANTONIVS. PAL. ALYPVS. ET. PAPINIA. ZOSIME. FECERVNT. Pag. vero 719. DIS. MANIBVS. C. ALFIDIO. CALLIPPO. QVI. VIX. ANN LVIII. ET. C. ALFIDIO. TRIVMPHALI. Ꝋ FIL. VIX. ANN. XII. M. VIII. D XV. ALFIDIA. IRENE. PATRI. ET. CONIVGI OPTIM. ET FILIO. DVLCISSIMO. FECIT. ET. SIBI. ET. SVIS. POSTERISQVE. EOR.

250. *Latina.*] Via ab Urbe ad Sinueſſam, quod extremum eſt Latii oppidum. Sita erat inter Appiam & Valeriam, tendebat per Algidum ac Tuſculanos colles ad Ferentinum, Fruſinum, aliaſque civitates claras. Latia quoque dicta fuit, & Auſonia Martiali lib 9 epigr. 102.

251. *Cuſtodit cineres.*] Quia lege duodecim tabularum graviter ſancitum fuerat, ne quis in urbe ſepeliretur, frequenter extructa ſunt monumenta ad celebres vias. Juven. ſat. 1. v. 170. *Experiar quid concedatur in illos, quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.*

252. *Salaria.*] Quæ via à porta Collina mittit in Sabinos. *Salaria autem propterea appellabatur*, inquit Feſtus, *quod impetratum fuerit, ut ea liceret à mari in Sabinos ſalem portari.* Ejus meminit Martialis lib. 4. epig. 64. *Ille Flaminia, Sala-*

Dic, quibus hunc ſcribis titulum: niſi quod trucis [254] Orci
Imperium, veræ ceu majeſtatis, adoras?
En quibus implicita ſqualebat regia ſummi
Imperii tractis majorum ab origine ſacris.
Cùm [255] Princeps, [256] gemini bis victor cæde tyranni,
Pulchra [257] triumphali reſpexit mœnia vultu:
Nubibus obſeſſam nigrantibus aſpicit urbem,
Noctis obumbratæ caligine. turbidus aër
Arcebat liquidum [258] ſeptenâ ex arce ſerenum.
Ingemuit miſerans, & ſic ait: Exue triſtes,
[259] Fida parens, habitus. equidem [260] prædivite cultu

INTERPRETATIO.

Dic, ô Roma, *quibus ponis has inſcriptiones? Nonne crudeli Plutoni, quem colis tanquam verum Deum.* Roma, *caput imperii Romani, deformabatur addicta illis caremoniis traditis ab atate parentum. Cum imperator, bis triumphator morte duorum tyrannorum, flexit oculos triumphales ad inſignem Romam*, atque *illam vidit involutam atris nubibus* ob *caliginem denſa noctis. Aër nebuloſus dimovebat ab urbe ſepticolli ſerenitatem cali.* Tum *motus miſericordia flevit, atque ea dixit.* O *fida patria, depone* hanc *mæſtam formam. Splendes, fateor, ornata pretioſo cultu:*

NOTÆ.

viaque geſtator patet, offede tacente.

253. *Buſtis.*] Buſtum, area ſoli in qua corpus cremarur & ſepelitur; unde & buſta olim dicta ſunt ſepulchra monumentaque, de quibus loquitur hîc Prudentius. Nam ad memoriam demortuorum aliquid inſcriptum fuiſſe denotat.

254. *Orci.*] Orcus pro Plutone ſumitur quoque à Cicerone, de natura Deorum, 3. 43. & à Virgilio 1. Georg. v. 277. vel quòd ad mortem urgeat, vel quod juramenti Deus ſit, juramentum enim Græce dicitur ὅρκος.

255. *Princeps.*] Flavius Valerius Conſtantinus Magnus, Conſtantii Chlori & Juliæ Helenæ filius, de quo agam. v. 468.

256. *Gemini tyranni.*] Maxentii ſcilicet & Licinii, de quibus infra.

257. *Triumphali vultu.*] Maxentio enim mortuo, Conſtantinus victor Urbem ſolenni cum pompa ac gratulatione, & fauſtis Senatus populique Romani acclamationibus ingreſſus eſt. Tituli ei tanquam, *Liberatori urbis, fundatori quietis*, decreti; ut videre eſt, in arcu triumphali, qui extat in hunc diem, ſub radicibus Palatini: cujus ea eſt Inſcriptio: IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO MAXIMO P. F. AVGVSTO S. P. Q. R. QVOD INSTINCTV DIVINITATIS, MENTIS MAGNITVDINE, CVM EXERCITV SVO, TAM DE TYRANNO, QVAM DE OMNI EIVS FACTIONE, VNO TEMPORE, IVSTIS REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS, ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT. Intra arcum: LIBERATORI VRBIS, FVNDATORI QVIETIS. Statua quoque ipſi in foro poſita fuit crucem manu prætendens, victoriæ crucis beneficio partæ argumentum.

258. *Septena ex arce.*] Quod ſeptem colles pomerio Romæ incluſi eſſent. Hinc Romanis fuit celebritas, dicta *Septimontium.*

259. *Fida parens.*] Certum eſt, licet de natali Conſtantini ortu variæ ſint ſententiæ, Romæ non eſſe oriundum. Juxta Cedrenum enim, in Daciâ, natus eſt; juxta Nicephorum, Drepani in Bithynia; juxta Michaëlem Alfordum in Britannia; denique & verius juxta Stephanum Byzantium, Firmicum, & Conſtantinum porphyrogennetam, apud Naiſſum. Ut ut eſt, patriam tamen & paren-

Illuſtrata cluis, ſpoliiſque inſigne ſuperbis
Attollis caput, & [261] multo circumfluis auro.
Sed nebulis propter volitantibus obſitus alti
Verticis horret apex: ipſas quoque livida gemmas
Lux hebetat, ſpiſſuſque dies: & fumus ab [262] ora
Suffuſus rutilum frontis diadema retundit.
Obſcuras video tibi circumferrier Umbras,
Cæruleaſque animas, atque idola nigra volare.
Cenſeo, ſublimen tollas ſuper aëra vultum;
Sub pedibuſque tuis nimboſa elementa relinquas.
[263] Omne, quod ex mundo eſt, tibi ſubjacet: hoc Deus ipſe
Conſtituit; cujus nutu dominaris, & [264] orbi
Imperitas, & cuncta potens mortalia calcas.

INTERPRETATIO.

ominet nobilis exuviis opimis; & abundas maximis divitiis. Sed apex excelſi capitis horreſcit cinctus nibulis prope volantibus. Lumen ſubobſcurum, & lux craſſa præſtringit fulgorem *ipſarum gemmarum: & vapor effuſus per vultum obſcurat coronam fulgentem capitis. Video Vmbras nigras, & phantaſmata atrata circumferri, & dæmones infernos circumvolitare te. Tibi ſum author ut attollas altum caput ſuper aërem; & calces pedibus tuis elementa procelloſa. Omnia* regna, *quæ ſunt terrena, ſibi obediunt. Deus ipſe tibi dedit illud. Regis & gubernas mundum illius voluntate; & potens proteris omnia terreſtria.*

NOTÆ.

tem Romam merito appellat Conſtantinus; quod Conſtantius Chlorus ortus erat patre Eutropio Romanæ gentis nobiliſſimo & matre Claudia, Claudii Auguſti, vel potius Criſpi ejus fratris filiâ.

260. *Prædivite cultu.*] Audi Claudianum carm. 24. v.130. *Proxime Dis Conſul, qui tanta proſpicis urbi, quâ nihil in terris complectitur altius æther: cujus nec ſpatium viſus, nec corda decorem, nec laudem vox ulla capit: quæ luce metalli æmula vicinis faſtigia conſerit aſtris.* De verbo *Cluo* pag. 471. not. 2.

261 *Multo circumfluis auro.*] Quòd urbs auro undique collucceret, Conſtantino tribuit Nazarius. *Celeberrima quæque Vrbis novis operibus enitoſcunt, nec obſoleta modò per vetuſtatem redivivo cultu inſigniuntur, ſed illa ipſa, quæ antehac magnificentiſſima putabantur, nunc auri luce fulgentia, indecoram majorum parcimoniam prodiderunt.*

262. *Ora.*] Roma quoque apud Erinnam poëtriam eſt inſtar reginæ cujuſdam: *Filia ô Martis, mihi Roma ſalve, aureo regina decora cultu, quæ vel in terra ſtabiles Olympi incolis arces. Ad tuum currum, retinente freno, colla telluris tumidique ponti illigas, & tu populos gubernas firma per ævum.*

263. *Omne, quod ex mundo eſt, tibi ſubjacet.*] Virg. 1. Æn. v. 282. *His ego nec metas rerum, nec tempora pono, imperium ſine fine dedi.*

264. *Orbi imperitas.*] Provinciarum, quæ à Romanis armis ſubactæ ſunt, nomina hæc ſunt. *Italia, Gallia, Hiſpania, Sicilia, Sardinia, Corſica, Illyricum, Macedonia, Achaia, Aſia, Cilicia, Bithynia, & Pontus, Cyprus, Syria, Africa, Cyrenaïca & Creta, Numidia, Mauritania, Rhætia, Noricum, Pannonia, Mæſia, Dacia, Britannia, Ægyptus, Galatia, Rhodus, Lycia, Comagena, Judæa, Arabia, Meſopotamia, Armenia, & Aſſyria.* De Bracteis pag. 491. not. 115. De Glutine pag. 16. not 12.

Non decet, ut ſummiſſa oculos Regina caducum
Contemplere ſolum, majeſtatemque requiras
Circa humiles rerum partes, quibus ipſa ſuperſtas.
Non patiar, veteres teneas ut me duce nugas;
Ut carioſorum venereris monſtra deorum.
Si lapis eſt, ſenio diſſolvitur, aut crepat ictu
Percuſſus tenui: mollis ſi bractea gypſum
Texerat, infido rareſcit glutine ſenſim.
Si formam ſtatuæ [265] lamnis commiſit aënis
Lima terens, aut in partem cava membra gravato
Pondere curvantur; ſcabra aut ærugo pereſam
Conficit effigiem, crebroque foramine rumpit,
[266] Nec tibi terra Deus, cæli nec ſit deus aſtrum.
Nec Deus Oceanus, nec vis, quæ ſubter operta eſt,
Infernis triſte ob meritum damnata tenebris.
Sed nec virtutes hominum Deus, aut animarum,
Spirituumve, vagæ tenui ſub imagine formæ.
Abſit, ut Umbra Deus tibi ſit, [266] Geniuſve, locuſve,
Aut Deus aërias volitans phantaſma per auras.
Sint hæc barbaricis gentilia numina pagis:

INTERPRETATIO.

Non decorum eſt dominam mundi *inferre oculos demiſſos in terram fragilem; & amplificare dignitatem partibus rerum vilium, quibus ipſa præeſt. Non ſinam ut tu, me regnante, ſerves antiqua deliramenta: ut adores* ſtatuas *Deorum monſtroſorum vitiatas carie. Si ſunt lapidea, diſſipantur tempore:* vel *pulſata levi ictu franguntur; ſi* ſunt conflatæ *ex gypſo obducto tenuibus bracteolis* argenteis, *liqueſcunt guttatim glutino penetrabili; denique ſi figura Deorum inſculpta ſunt in laminis areis, vel artus cælati deprimuntur gravitate, vel rubigo aſpera obliterat lineamenta pereſa, & corrumpit multis foraminibus.* Ne igitur *putes tellurem eſſe Deam, Solem eſſe Deum, mare eſſe Deum, Dæmonem, qui incluſus eſt in viſceribus terræ,* & *damnatus tenebris inferorum ob delicta nefaria,* eſſe Deum Ne putes *etiam homines potentes, & phantaſmata Manium Spirituumve oberrantia ſub figura aërea, eſſe numina. Abſit ut* credas *Umbram, aut* Genium, *aut Locum, aut Spectra volitantia per liquidum aërem eſſe numina.* Eſto; *illi falſi Dei colantur à gen-*

NOTÆ.

265. *Lamnis.*] Pro *laminis*, ut apud Horatium, *Nullus argento color eſt avaris abdito terris, inimice lamnæ Criſpe Salluſte, niſi temperato ſplendeat uſu.*

266. *Nec tibi terra, Deus.*] More Græcorum, ἡ θεός.

266. *Genius.*] Genius enim, Deus erat, ſub cujus tutela naſci quemlibet & vivere antiqui credebant, quem propterea quotannis colebant die natali. Ex nummis autem Diocletiani, Maximiani, Conſtantii Chlori, C. Galer. Valer. Maximiani, Maximini, Conſtantinique apparet Conſtantini temporibus, Genii cultum valde frequentem fuiſſe Auguſtis & populo Romano Nam ſæpe leguntur hæ Inſcriptiones: GENIO. POPULI. ROMANI GENIO IMPERATORIS GENIO AUGUSTI. Sed de eo fuſius lib 2. v. 442.

Quos penes omne ſacrum eſt, [267] quidquid formido tremendum
Suaſerit; horrificos [268] quos [269] prodigialia cogunt
Credere monſtra Deos, [270] quos ſanguinolentus edendi
Mos juvat, ut pinguis [271] luco lanietur in alto
Victima, [272] viſceribus multa inter vina vorandis.
At te, quæ domitis leges ac jura dediſti
Gentibus, inſtituens; magnus quâ tenditur orbis,
Armorum morumque feros manſueſcere ritus,
Indignum ac miſerum eſt, in relligione tenendâ
Hoc ſapere, immanes populi de more ferino
Quod ſapiunt, nullâque rudes ratione ſequuntur.
Seu nos procinctus maneat, ſeu pace quietas
Dictemus leges, ſeu debellata duorum
Colla tyrannorum [273] mediâ calcemus in Urbe:

INTERPRETATIO.

tibus barbaris, quæ credunt id omne, *quod timor dictat eſſe timendum, eſſe numen; quæ coguntur credere monſtra prodigioſa eſſe Deos horrendos; quibus barbara conſuetudo edendi placet, ita-ut ſacrificetur* ipſis *in alto nemore victima ſaginata*, cujus *exta voranda* ſunt *in* conviviis *vinoſis. Sed turpe eſt, & miſerandum te, quæ inſtituens manſuefacere ritus crudeles bellorum & morum, quâ vaſta terra extenditur, impoſuiſti leges, & jura populis victis, credere* hanc *religionem veram* eſſe; *& colere id, quod populi viventes ex more belluarum, & expertes omnino rationis, colunt.* O *Roma, ſeu bellum tibi ſit gerendum: ſive tempore pacis dem* tibi *leges pacificas: ſeu agam triumphum intra tua mœnia de duobus ty-*

NOTÆ.

267. *Quidquid formido tremendum ſuaſerit.*] Quare Arnobius lib. 5. irridens paganos: *Inter Deos videmus veſtros leones torviſſima facie.*

268. *Prodigialia cogunt credere monſtra Deos.*] Minutius: *Boum capita, & capita vervecum & immolatis & colitis: de capro etiam & homine miſtos Deos, & leonum & canum vultus Deos dedicatis.*

269. *Prodigialia.*] Eo vocabulo jam uſus eſt Hamartig. *Quo tantum auxilii per prodigialia ſigna effudit dominus.* Horatius vero dixit *prodigialiter* lib. de arte Poëtica v.29. *Qui variare cupit rem prodigialiter unam.*

270. *Sanguinolentus edendi mos juvat.*] Hæc referenda ſunt ad omnia ſacra, non vero ad ea tantum, quibus animæ evocabantur, ut aliqui putarunt. Tertull Porphyr. que id aperte probant. Is Apolog. lib.2. agens de dæmone; *ut ſibi & pabula propria nidoris & ſanguinis procuret ſimulachris ac imaginibus oblata.* Alter vero idem tractans argumentum: *Ii ſunt, qui libatione & nidore oblectantur, quibus ſpiritale corpus ipſorum pingueſcit.*

271. *Luco in alto.*] Ex religione in ſilvis ſacra ſæpe peracta fuiſſe quis ignorat. Virg. 8. Æn. v.103. *Diviſque ferebat ante urbem in luco.*

272 *Viſceribus vorandis.*] Exta religioſe comeſa purgare putabantur; unde dicta fuere *exta luſtralia.* Sic apud Virg. lib. 8. Æn. v. 183. poſt oblatas Herculi victimas Troiana juventus veſcitur *perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.* De Procinctu pag 507. not 2-2.

273. *Media calcemus in urbe*] Arcus erectus in capite viæ Appiæ, ad Amphitheatrum, adhuc victorem exhibet Conſtantinum, qui ſupino Maxentio inſilit.

Agnoſcas, Regina, libens mea ſigna neceſſe eſt;
In quibus [274] effigies Crucis aut gemmata refulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.
[275] Hoc ſigno invictus, tranſmiſſis Alpibus ultor,
[276] Servitium ſolvit miſerabile Conſtantinus.

INTERPRETATIO.

rannis demiſſis, oportet ut ſequaris ſponte vexilla mea; in quibus figura crucis, aut reſplendet ornata gemmis; aut formata auro ſolido ſuperſtat longis haſtilibus. Conſtantinus victor hâc effigie crucis peragratis alpibus vindex rupit tua triſtia vincula.

NOTÆ.

274. *Effigies crucis.*] Duplici ratione crucem inſitam fuiſſe ſignis notat Prudentius: ſemel in vexillorum purpura, gemmis intextam & impreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantem, ſolido auro formatam. *Porro nomen Chriſti*, ait Baronius ad ann. 312. *aliter quoque poſtea aliquando effigiari, & in ipſo etiam velamine appenſo imprimi ſolitum, & vel in galeis, vel in ſcutis notari, nec non interdum in iiſdem armis, vel in vertice haſta, aut in ipſo velamine appenſo purum ſignum crucis inſculpi; multi viſuntur nummi, lapideſque antiqui, qui id demonſtrent.* Adi Euſebium lib. 2. de vita Conſtant.

275. *Hoc ſigno invictus, &c.*] Rem totam ita narrant ſcriptores. Dum Maximinus in Oriente, & Maxentius in Africa & Italia imprimiſque in urbe perſecutionem in Chriſtianos inſtaurat, Conſtantinus ſecundum conſul Licinio Aug II. Coſ. collega, pacatis Gallia & Italia, relictaque ad Rheni præſidium plus media exercitus parte, urbem à ſæviſſima Maxentii tyrannide liberaturus Alpes tranſgreditur. In itinere, *cum jam*, inquit Euſeb. lib. 1. de vit. Conſtant. *Sol ad medium cælum aſcendiſſet, die in pomeridianum inclinante, Conſtantinus dixit ſe crucis ſignum ex lucis ſplendore, in ipſo cælo ſoli imminens manifeſto oculis aſpexiſſe, in eoque inſcriptionem horum verborum conſignatam:* ἐν τούτῳ νίκα. Quod quidem Artemius martyr vir nobilis, qui tum in eo bello militabat, coram Juliano Aug ſibi mortem minitante conteſtatus eſt. Hac divini auxilii ſignificatione fretus Conſtantinus Seguſium, Taurinates, Vercellas, Brixiam, Veronam, &c. & omnem cis Padum Italiam recuperat, ac denique ipſum Maxentium trans pontem Milvium ad ſaxa rubra 7. ab urbe milliari cum ducentis mille militibus occurrentem funditus delet Kal. Octobr. ann. Chriſti 312. Ipſe Maxentius ponte propter nimiam fugientium multitudinem fatiſcente, Tiberi, pridie quam ſeptimum tyrannidis annum inchoaret, demerſus jeſt. Poſtridie vero ipſius corpus ex aquis ſublatum, caputque per Italiam & Africam ad ludibrium circumlatum eſt. De Alpibus pag 232. not. 92.

276. *Servitium miſerabile.*] Euſeb. loc. mox cit. eadem commemorat, *Tyrannum vero talia audentem formidabant univerſi populi, principes, glorioſi, & inglorii, gravique tyrannide premebantur. Et quamvis acquieſcerent, tamque acerbam ſervitutem ferrent, neque ſic tamen cruenta tyranni quieſcebat immanitas. Medico ſiquidem prætextu populum ſatellitibus ſuis occidendum tradebat: Romanique populi innumeram multitudinem in ipſa media urbe non Scytharum aut Barbarorum, ſed domeſticorum haſtis & armatura conficiendam objiciebat. Quanta vero Senatorum cædes perpetrata ſit, dum ſingulorum facultatibus inſidias ſtrueret, & innumeros aliis atque aliis confictis cauſis interimeret, numerari non poteris.* Paulo vero ante dixerat: *Erat tyrannus in hoc aſſiduus, ut regiam urbem impiis ac ſceleſtis facinoribus deprædaretur, ita ut nullius infandi ac impuri facinoris temeritatem omitteret. Virum à viro ſeparabat, & in exilium mittebat, probriſque afficiebat aut ignobiles;*

Cùm te peſtiferâ premeret [277] Maxentius aulâ,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Ut ſcis ipſa, Patres, aut ſponſus fœdera [278] pactæ
Intercepta gemens, diroque ſatellite rapta,
Immerſus tenebris dura inter vincula flebat:
Aut ſi nupta, thorum [279] Regis conſcendere juſſa,
Cœperat impurum domini oblectare furorem,
Morte maritalis dabat indignatio pœnas.
Plena puellarum patribus ergaſtula ſævi
Principis. abductâ genitor ſi virgine muſſans
Triſtius ingemuit; non ille impunè dolorem
Prodidit, aut [280] confeſſa animis ſuſpiria traxit;
[281] [Vim libertatis nimiæ, patriumque dolorem.]
Teſtis [282] Chriſticolæ ducis adventantis ad Urbem

INTERPRETATIO.

Cum Maxentius te premebat duro imperio; tum, ut tu meminiſti, plorabas quamplurimos ſenatores damnatos diuturno carcere. Aut maritus deflens, quod miles impius intercepiſſet & rapuiſſet fœdus conjugis, lachrymabatur vinctus gravibus catenis, & *incluſus* in *carcere tenebroſo. Quod ſi mulier* aliqua *juſſa cubare in lecto principis, quòd cœperat placere principi laſcivo; ipſius mœror plectebatur morte mariti.* Omnes *cuſtodia* illius *crudelis principis referta* erant *parentibus virginum. Quod ſi parentes, filiis raptis, querentes ſignificarunt animi* dolorem, *illi non impune ſignificarunt dolorem: duxeruntque* ex *cordibus ſuſpiria prodentia potentiam nimia libertatis, & triſtitiam paternam. Milvius teſtis principis Chriſtiani advenientis Romam*

NOTÆ.

aut obſcuros, ſed eos qui in Senatu Romano primores erant. Et cum innumeris ingenuis mulieribus turpiter contumeliam inferret, neque ſic tamen intemperanti ac laſcivæ menti ſuæ ſatisfaciebat.

277. *Maxentius.*] Maximiani Herculii filius, Maximiani vero Armentarii gener, teſte Lactant. lib. ad Donatum confeſſorem de mortibus perſecutorum: *Erat autem Maximiano filius Maxentius, hujus ipſius Maximiani gener, homo pernicioſa ac mala mentis, adeo ſuperbus & contumax ut neque patrem neque ſocerum ſolitus ſit adorare. Et idcirco utrique inviſus fuit.* Quæ verba multùm faciunt ad intelligentiam nummi illius, cujus ea eſt inſcriptio: IMP. MAXENTIVS DIVO MAXIMIANO SOCERO, Maximiano ſcilicet Armentario; quo tamen nummo male Baronius Maxentium Maximiani Herculii filium non eſſe demonſtrare putat. De Patribus; nempe Senatoribus p. 536. n 14.

278. *Pacta*] *Pactam* pro ſponſa aut nova nupta poſuit: ut paſſim poëtæ.

279. *Regis.*] Maxentius à Prætorianis militibus, non abnuente Senatu, Imperator acclamatus eſt anno 306. Initio, populi demerendi gratia, Chriſtianis favere viſus eſt, ac perſecutioni modum adhibuit. At mox in omni ſe crudelitatis, ac flagitii genere volutavit. De Ergaſtulis pag. 169. not. 54. De verbo, *muſſo*, pag. 454. not. 327.

280. *Confeſſa animis.*] Alii, *confeſſa nimis:* nec dubitandum, quin male. Tale illud Lucani lib. 8. de Corneliâ. *Quod ſubmiſſa animis, nulli gravis hoſpita turba, ſtantis adhuc fati vixit, quaſi conjuge victo.*

281. *Vim libertatis, &c.*] Aberat hic verſus à multis codicibus.

282 *Chriſticolæ ducis.*] Conſtantinum cœleſti oſtento, de quo not. 275. ad Chriſtianam religionem converſum fuiſſe mul-

[283] Mulvius, [284] exceptum Tiberina in ſtagna tyrannum
Præcipitans, quanam victricia viderit arma
Majeſtate regi, quod ſignum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarint ſtemmate pila.
Chriſtus purpureum, gemmanti textus in auro,
Signabat [285] labarum: clipeorum inſignia [286] Chriſtus
Scripſerat: ardebat ſummis Crux addita criſtis.
Ipſe Senatorum meminit [287] clariſſimus ordo:
Qui tunc [288] concreto proceſſit crine, catenis

INTERPRETATIO.

vidit Maxentium *tyrannum præcipitem in fluvium Tyberim: vidit quanam potentiâ arma victoris regerentur: quod ſignum manus ultoris extulerit: quibus inſignibus arma fuerint inſignita.* Figura *Chriſti expreſſa in auro rutilo & gemmis decorabat vexilla; Chriſtus erat inſigne ſcutorum: Crux ſuperans excelſas galeas fulgebat. Ipſe ordo nobilis Senatorum meminit* hæc vidiſſe: *cum is onuſti catenis*, quas pertule-

NOTÆ.

ri eruditi opinantur, cum ab eo tempore & perſecutioni modum impoſuerit, & multa Chriſtianorum cauſa edixerit, gentilium fana everterit.

283. *Mulvius.*] *Mulvius* ex potioribus ſcriptis, inquit Heinſius, non *Molvius*, aut *Milvius*; pons in Tiberi ab urbe 2. mill. diſtans; unde incipit via Flaminia. Ejus meminit Claudian. Carm. 28. v. 544. *Palatino qua pons à colle recedit Milvius.* De Tiber. pag 288. not 31

284. *Exceptum Tiberina in ſtagna tyrannum præcipitans.*] Nazarius de Maxentio hæc habet: *Ipſum etiam illum cum equo, & armis inſignibus, fruſtra conatum per abrupta ripæ ulterioris evadere, idem Tiberis correptum gurgite devoravit: ne tam deforme prodigium vel hanc obitus ſui relinqueret famam, quod alicujus viri fortis gladio telove cecidiſſet.*

285. *Labarum*] Signum militare Romanorum, penſile, ex panno aut ſerico confectum, fimbriis ac aliis ornamentis inſtructum, & tranſverſario antennæ ſpecie ligno affixam, à ſuprema conti parte pendens. Id verò non nuperum, & Conſtantini duntaxat ævo cognitum, quo appellationem ejuſmodi vexilli tum primùm, apud ſcriptores conſtat reperiri: ſed & republica ſtante & ſub Imperatoribus Romanis, ut in nummis Conſulum & Imperatorum paſſim videre eſt: quod quidem velum, ſi parum vexillorum vocat Tertullianus in Apologetico. Ita porro appellatur præſertim ſub Conſtantino vexillum, in quo, Chriſtianus factus, Chriſti monogramma deſcribi curavit: quod quidem ceteris pretioſius ac ſanctius haberi, imperatorem ſemper præcedere, & à militibus adorari, & in præliis à fortioribus exercitus militibus ambiri & ſtipari præcepit. Ita Du Cange, vir de omni litterarum genere bene meritus. Vide Baron. ad ann. 312.

286. *Chriſtus ſcripſerat.*] In labaro nomen Chriſti duplici ratione inſcriptum cernitur: modo Græcis literis X & P, inter ſe connexis: ut in nummo Conſtantii, cum hac inſcript. HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS. modo litera C. intexta, ut in nummo Conſtantini junioris cum Epigraphe: PRINCIPI JUVENTUTIS.

287. *Clariſſimus ordo.*] Hinc *clariſſimus* paſſim apud veteres ponitur pro Senatore, & *Clariſſima* pro Senatoris conjuge, ut apud Tertull. ad Scapulam, Auguſt. de Civit. Dei lib. 22. cap. 8. Paulin. in vita S. Ambroſ. atque Ælium Lampridium de Antonino Heliogabalo.

288. *Concreto crine.*] Squalidus enim, ſordidus, & productus reorum capillus.

Squalens

Squalens carcereis, aut nexus [289] compede vaſtâ,
Complexuſque pedes victoris, ad inclyta flendo
Procubuit vexilla jacens. tunc ille Senatus
Militiæ ultricis titulum, [290] Chriſtique verendum
Nomen adoravit, quod collucebat in armis.
Ergo cave, [291] egregium caput orbis, inania poſthac
Prodigia & [292] Larvas ſtolido tibi fingere cultu,
Atque [293] experta Dei virtutem ſpernere veri.
Deponas jam feſta velim puerilia, ritus
Ridiculos, tantoque indigna ſacraria regno.
Marmora tabenti reſpergine tincta lavate,
O procêres: liceat ſtatuas conſiſtere puras,
Artificum magnorum opera. [294] hæ pulcherrima noſtræ

INTERPRETATIO.

rant *in carcere, aut conſtricti compedibus duris, acceſſerunt capillis horridis; & amplexi pedes victoris flendo ſe proſtraverunt ſupplices ad clara vexilla. Tum* enim *illi Senatores venerati ſunt inſignia* mei *exercitus triumphantis* de Maxentio; *& nomen colendum Chriſti, quo* omnia *arma erant inſignita. Cave igitur, ô urbs nobiliſſima mundi, ne cultu ridiculo* tibi *effingas monſtra vana & chimeras: ne contemnas Deum verum*, cujus *potentiam ſenſiſti. Depone nunc, quaſo*, tua *feſta nugatoria*, tuas *ceremonias ineptas, & templa indigna tanto imperio.* O *cives*, *mundate* aras *marmoreas imbutas tabido cruore; ſinite ſtatuas*, quæ ſunt *opera adeo illuſtrium ſtatuariorum, ſtare non inquinatas. Illa pulcherrima ornamenta noſtra patria reſplendeant;*

NOTÆ.

289. *Compede.*] Compes, vinculi genus, quo pedes conſtringuntur.

290. *Chriſtique verendum nomen adoravit.*] *Haud iſta*, inquit Baronius, *ſic intelligenda ſunt, ut ſenatus mox factus fuerit Chriſtianus; ſed quòd Labarum primarium militia ſignum ex more ſalutans, fuerit veneratus*, &c.

291. *Caput orbis.*] Roma paſſim dicitur, *mundi caput, mundi miraculum, mundi compendium, arx nationum ac regum, lumen gentium, cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.* Vide Lipſium de Magnitud. Romana lib. 1. cap. 2.

292. *Larvas.*] Infra larvas etiam habemus: *Et quaſcumque ſolent Capitolia claudere larvas.* Larvæ autem propriè nocturna ſunt terriculamenta, nocturnique dæmones.

293. *Experta Dei virtutem.*] Nam, ut tradunt Zonar, & Cedren, occulte ad Conſtantinum ab Urbe miſſi fuerant legati, qui animum illius adverſus intolerabilem Maxentii tyrannidem concitarent. Quare Conſtantinus ſcripturam hanc Romanæ linguæ verbis inſculpi præcepit: HOC SALUTARI SIGNO, VERO FORTITUDINIS INDICIO, CIVITATEM VESTRAM TYRANNIDIS JUGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS PRISTINÆ AMPLITUDINI ET SPLENDORI RESTITUI. De verbo *Clue*, pag 471. not. 2.

294. *Hæ pulcherrima noſtra ornamenta patria*] Statuarum originem & augmentum breviter habes apud Caſſiodorum lib. 8. *Statuas primum Thuſci in Italia inveniſſe referuntur, quas amplexa poſteritas, pæne parem populum urbi dedit, quam natura procreavit.* Et ſane nullum fuit publicum opus, quodcumque nomines; nullus adeò locus publicus aut vacuus, ubi non hæc ornamenta. Ita Lipſius lib. 3 de Magnit. Romana; cap. 9. *De Statuis, & earum cuſtodela.*

Ornamenta cluant patriæ, nec decolor uſus
In vitium verſæ monumenta coinquinet artis.
Talibus edictis Urbs informata refugit
Errores veteres, & turbida ab ore victo
Nubila diſcuſſit, jam nobilitare paratâ
Æternas tentare vias, Chriſtumque vocanre
Magnanimo ductore ſequi, & ſpem mittere in ævum.
Tunc primùm ſenio docilis ſua ſecula Roma
Erubuit. pudet exacti jam temporis: odit
Præteritos fœdis cum relligionibus annos.
Mox, ubi, contiguos foſſis muralibus agros
Sanguine juſtorum innocuo maduiſſe recordans,
Invidioſa videt tumulorum millia circum,
Triſtis judicii mage pænitet, ac ditionis
Effrenis, nimiæque ſacris pro turpibus iræ:
Compenſare cupit teterrima vulnera læſæ
Juſtitiæ ſero obſequio veniâque petendâ:
Ne tanto imperio maneat, pietate repulsâ,
Crimen ſæviriæ, [295] monſtrata piacula quærit,
Inque fidem Chriſti pleno transfertur amore.
[296] Laurea victoris [297] Marii minus utilis Urbi,

INTERPRETATIO.

neque uſus illicitus fœdet monimenta artis, quam *commutaviſtis in crimen. Roma inſtructa illis edictis deponit* ſuos *antiquos errores, & diſſipat à vultu veteri craſſas tenebras. Tum, parata* vera *nobilitate*, incipit *inire viam vitæ æternæ*, & ſub *Conſtantino invicto ſequi Chriſtum* illam ad ſe *vocantem, & ſperare* bona *perennia. Tum Roma* facta *docilis ſenectute erubeſcit primò ſua tempora* peracta: *deinde* eam *pudet annorum elapſorum, atque edit vixiſſe* tot *ætates in falſis religionibus. Vix meminit campos contiguos foſſis* ſuorum *mœnium fuiſſe aſperſos puro ſanguine martyrum*; atque illorum laudis *invida vidit circa* ſe *quamplurima ſepulchra: maxime* eam *pœnitet* tuliſſe tam *triſtem ſententiam, &* exercuiſſe *dominationem immoderatam, atque nimiam crudelitatem* ad ſervandam *infamem religionem. Vult exæquare tarda obedientia, & venia* quam *petit, injuriam atrocem,* quam *intulit juſtitia. Utitur piaculis præſcriptis: & amplectitur maximo amore fidem Chriſtianam; ne, pietate neglecta, crimen ſævitiæ inſit tam nobili imperio. Triumphus victoris Marii*, per

NOTÆ.

295. *Monſtrata piacula quærit.*] Res ad expiandum Deum neceſſarias Ita Virg. 4. Æn. v. 636. *Et pecudes ſecum & monſtrata piacula ducat.*

296. *Laurea.*] Quia lauro coronabantur victores.

297. *Marii.*] Natus eſt Arpini Marius, obſcuro genere, tamque pauper, ut agros alienos mercede conductus araret. Is à Sylla victus & in carcerem conjectus periiſſet, niſi immiſſum percuſſorem Gallum deterruiſſet, fugiſſetque in Africam. Ex quo exilio cum Cinna & Sertorio Urbem reverſus, eam à Syllana factione eripuit jam ſenior, factuſque eſt ſeptimum Conſul. Imò tertius Romæ conditor meruit appellari. Vide Livium, Velleium, Victorem, Plutarchum; præcipue vero Salluſtium.

[298] Cùm traheret [299] Numidam populo plaudente [300] Jugûrtham:
Nec tantum [301] Arpinas Conſul tibi, Roma, medelæ
Contulit, extincto juſta inter vincula [302] Cethego,
Quantum præcipuus noſtro ſub tempore Princeps
Proſpexit tribuitque boni. multos [303] Catilinas
Ille domo pepulit: [304] non ſæva incendia tectis,
Aut [305] ſicas Patribus; ſed Tartara nigra animabus,
Internoque hominum ſtatui tormenta parantes.
Errabant hoſtes per templa, per atria paſſim;
[306] Romanumque forum, & Capitolia celſa tenebant:

INTERPRETATIO.

quem is ducebat Numidam Jugurtham inter *plauſus Romanorum, minus utilis* fuit *Roma. Neque, ô Roma, conſul Cicero*, cum *morti dedit Cethegum inter vincula debita, tibi contulit tantum ſolatii, quantum boni maximus Conſtantinus hâc ætate* tibi *curavit, & attulit. Is* quidem *ejecit* ex *Vrbe plures Catilinas, qui non parabant domibus deflagrationem, & mortem ſenatoribus; ſed animabus æternos cruciatus, & pœnas parti ſpiritali hominum. Dæmones hinc inde volitabant per templa & per atria: nec-non verſabantur in curia Romana, atque in alto Capitolio: Dæmones,*

NOTÆ.

298. *Cum traheret.*] Nam Jugurtha proditione Bocchi Mauritaniæ regis, ad quem confugerat, venit in poteſtatem Marii, qui ipſum captum ante currum egit.

299. *Numidam.*] Numidiæ regem. Numidia autem Maſiniſſæ fuit regnum, pars quondam Africæ proprie dictæ, verſus Mauritaniam.

300. *Jugurtham.*] Numidiæ rex, & filius Manaſtabalis. Quocum, quod Hiempſalem, & Adherbalem Micipſæ filios regno ac vita ſpoliarat, bellum ſumptum eſt.

301. *Arpinas conſul.*] Id eſt, Cicero quoque natus Arpini, quæ civitas Volſcorum eſt inter Fotam & Aquinum. In contemptum vocabatur ab inimicis.

302. *Cethego.*] Cethegus, unus ex principibus Catilinariæ conjurationis, jubente Cicerone Conſule, in carcere ſtrangulatus eſt. Hujus frequens eſt mentio apud Ciceron. Salluſt. Appian. Juvenalis autem ſat. 8. v. 231. id paucis deſcribit. *Quis; Catilina, tuis natalibus atque Cethegi inveniet quicquam ſublimius? Arma tamen vos nocturna, & flammas domibus templiſque paraſtis, ut Braccatorum pueri, Senonumque minores, auſi quod liceat tunicâ punire moleſta. Sed vigilat conſul, vexillaque veſtra coërcet. Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ municipalis eques, galeatum ponit ubique præſidium attonitis, & in omni gente laborat.*

303. *Catilinas.*] Dæmones patriæ hoſtes, & boni publici everſores. Quia Catilina cum C. Cethego, P. Lentulo, P. Gabinio, L. Statilio, Q. Curio, Q. Annio, P. Autronio, aliiſque quamplurimis conjuraverat ad opprimendam patriæ libertatem.

304. *Non ſæva incendia tectis.*] Quippe Statilius, & Gabinius cum magna manu duodecim ſimul opportuna loca urbis incendere debebant, quo tumultu facilior aditus ad Ciceronem, ceteroſque, quibus inſidiæ parabantur, fieret.

305. *Sicas.*] Unde Cicer. 3. in Catilinam. *E quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit.* Sica autem, gladii brevioris genus eſt. De Patribus, id eſt, Senatoribus pag. 536. not. 13.

306. *Romanumque forum.*] Romæ tria fuerunt antiquitus fora, in quibus judicia exercebantur. Forum ſcilicet Cæſaris dictatoris, forum Auguſti, & forum Latium ſive Romanorum. De Capitolio pag. 531. not. 114.

Qui conjuratas ipſa ad vitalia plebis
Moliri inſidias, intus ſerpente veneno
Conſuerant tacitis peſtem miſcere medullis.
Ergo [307] triumphator latitanti ex hoſte togatus
Clara trophæa refert ſine ſanguine, remque Quirini
Aſſueſcit ſupero pollere in ſecula regno.
[308] Denique nec metas [309] ſtatuit, nec tempora ponit:
Imperium ſine fine docet, ne Romula virtus
Jam ſit anus, norit ne gloria parta ſenectam.
Exultare Patres videas, pulcherrima [310] mundi
Lumina conciliumque ſenum geſtire [311] Catonum,
[312] Candidiore togâ niveum pietatis amictum
Sumere, & [313] exuvias deponere pontificales.
Jamque ruit, paucis Tarpeiâ in rupe relictis;
Ad ſincera virûm [314] penetralia Nazareorum,

INTERPRETATIO.

ponentes inſidias conſpiratas in perniciem *ipſarummet animarum populi, conſueverant* infundere *peſtem in intimum pectus*, & *permiſcere cum veneno intus diffluente. Conſtantinus vere victor dæmonum occultorum reportat incruentam victoriam, & aſſueſcit gentem Romanam poſſidere in perpetuum regnum cæleſte. Denique nec conſtituit limites, nec definit durationem. Oſtendit imperium ſempiternum; ne virtus Romana jam conſeneſcat: ne gloria adepta ſentiat ſenectutem.* Tum *Senatores, egregium* illud *ornamentum orbis, viſi ſunt lætari vehementer: & cœtus ſenum Catonum perfundi gaudio: induere veſtem candidam, albumque indumentum ſanctitatis: & detrahere ornamenta Pontificalia. Tum Senatus Romanus, nepotes Anniadum, &*

NOTÆ.

307. *Triumphator togatus.*] Togam pictam ſive palmatam habens, quæ togas inter locum obtinuit principem, imperatorumque, dum Romæ triumphum agerent, propria fuit. Datum tamen eſt & L. Æmilio Paulo, qui Perſen vicit, & Pompeio magno, ut picta toga, ubi & quando libitum eſſet uterentur. De Quirino pag. 125. not 66.

308. *Nec metas ſtatuit, &c.*] Manifeſta eſt imitatio Maroniani illius lib. 1. Æneid. v. 282. *His ego nec metas rerum, nec tempora pono: imperium ſine fine dedi.*

309. *Statuit nec tempora ponit, &c.*] Forte *Statui, nec tempora poni*, ita ut utrumque referatur ad *docet*, quod ſequitur.

310. *Mundi lumina.*] Hinc Probus apud Vopiſcum ait, *Romanos Senatores mundi principes eſſe; tales ſemper fuiſſe, & imperium futuros.*

311. *Catonum.*] Id eſt, Senum, qui Catonis & gravitatem, & virtutem imitantur.

312. *Candidiore toga.*] Vel alludit ad veſtem candidam, quam induebant ii, qui ſalutaribus baptiſmi aquis abluebantur, vel ad animæ candorem, quem piis ſanctiſque viris Spiritus ſanctus communicat.

313. *Exuvias pontificales.*] Quænam fuerint Pontificum ornamenta longum eſt commemorare, & non neceſſarium; cùm omnes ad unum ſcriptores Romani eorum meminerint. De Tarpeia rupe p. 164. not. 24.

314. *Penetralia.*] Partem ſcilicet templorum interiorem, ſive ſanctuarium; ubi ſacrum peragitur. De Nazareis pag. 158. not. 10.

Vtque [315] ad Apoſtolicos [316] Evandria Curia fontes,
[317] Anniadum ſoboles, & pignora clara [318] Proborum:
Fertur enim ante alios generoſus [319] Anicius Urbis
[320] Illuſtraſſe caput. ſic ſe Romá inclyta jactat.

INTERPRETATIO.

Illuſtres poſteri Proborum, paucis relictis in Capitolio, accurrerunt in templa pura hominum Chriſtianorum, & in baptiſteria Apoſtolica. Nobilis Anicius primus dicitur amplificaſſe gloriam Romæ. Ita enim *Roma inclyta gloriatur.*

NOTÆ.

315. *Apoſtolicos fontes.*] Ad ſacra baptiſmi lavacra, quæ ſunt in ædibus Apoſtolorum.

316. *Evandria curia.*] Evander enim conſedit juxta Tyberim, inquit Virgil. lib. 8. v. 52: in monte & oppidulo, quod vocavit *Pallanteum*, vel *Palatium*: cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit. Quare Evander Romæ ac proinde curiæ conditor jure appellatur. Virg. lib. 8. Æn. 313. *Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis.*

317. *Anniadum ſoboles.*] Anniorum gens illuſtris fuit Romæ, ut patet ex Livio, Cicerone, & Capitolino in Antonino philoſopho, qui Annios multos conſulares, & prætorios celebrant. Cum Aniciorum familia matrimoniorum affinitate conjuncta ſimul coaluit. Auſon. epiſt. 3. ad Probum Præfectum prætorium: *Stirpis novator Anniæ, paribuſque comis infulis, Aniciorum ſtemmata.* Claudian. carm. 1. verſ. 8. *Scis genus Auchenium, nec te latuêre potentes Anniadæ.* Qua ratione autem id factum fuerit, mox oſtendam.

318. *Proborum.*] Familia quoque nobiliſſima; ex qua, ne longius ab iis, quæ ſpectant Prudentium, recedam, oriundus fuit Probus, Præf. præt. Valentiniani principis, qui tot magiſtratus geſſit ac præfecturas, ut nunquam fere ſine magiſtratu viſus ſit; Conſulatumque geſſerit cum Gratiano anno 371. ut docent veteres Inſcriptiones apud Gruterum pag. 401. Fuit autem Cœlii Probini filius, Petronii Probiani nepos, uterque conſularis. Itaque ex avi nomine dictus eſt Sextus Petronius Probus. Filiam reliquit Probam, quæ nupſit Olybrio, & peperit Olybrium, Probum, & Probinum. Quare jam facile eſt oſtendere cur poëta de Anniorum, Proborum, Aniciorum, Olybriorumque liberis ſimul mentionem faciat. Proba inter proavos ſuos numerabat Annios, Anicios, & Probos, & nupſerat Olybrio; liberi igitur, quos peperit, oriundi erant tot elatis parentibus. Planum id faciet vetus Inſcriptio: SEXTO. PETRONIO. PROBO. ANICIANÆ. DOMUS. CULMINI. PROCONSULI. AFRICÆ PRÆFECTO. PRÆTORIO. QUATER. ITALIÆ. ILLYRICI. AFRICÆ GALLIARUM CONSULI. ORDINARIO. CONSULUM PATRI. ANICIUS. HERMOGENIANUS. OLYBRIUS. U. C. CONSUL. ORDINARIUS. ET. ANICIA JULIANA. C. F. ejus DEVOTISSIMI. FILII DEDICAVERUNT.

319. *Anicius.*] De familia Aniciorum id ſcribit Caſſiodorus lib. 10. epiſt. 9. *Anicios pene principibus pares ætas priſca progenuit.* Marcellinus vero lib. 27 & Zozimus opes & illorum avaritiam perſtringunt. *In urbe Anicii, quorum in avorum æmulationem poſteritas tendens ſatiari nunquam potuit, cum poſſeſſione multo majore.* Sed non mirum quod homines Deorum cultui mancipati de Chriſtianis ita loquantur.

320. *Illuſtraſſe caput.*] Putarem ego Anicium, qui primus Chriſtianam fidem amplexus eſt, fuiſſe Sextum Petronium Probum Probæ patrem. Certum enim eſt ipſius filiam vitæ ſanctitate illuſtrem fuiſſe; teſte Hieron. ad Demetriadem virginem, quam Olybrius Probæ filius ex Juliana tulit: *Illa.* Proba, *omnium dignitatum & cunctæ nobilitatis in orbe Romano nomen illuſtrius, cujus ſanctitas, & in univerſos effuſa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit, quam trium li-*

Quin & [321] Olybriaci generiſque & nominis hæres
[322] Adjectus faſtis, [323] palmata inſignis abollâ,
Martyris ante fores [324] Bruti ſubmittere faſces
Ambit, & [325] Auſoniam Chriſto inclinare ſecurem.
Non [326] Paulinorum, non [327] Baſſorum dubitavit.

INTERPRETATIO.

Hæres & generis & nominis Olybriaci inſcriptus in faſtis, & clarus toga palmata ambivit dejicere ad limina templorum martyrum faſces conſulum, & ſubdere Chriſto ſecurim Romanam. Prompta fides Paulinorum & Baſſorum non dubitavit.

NOTÆ.

herorum, Probini, Olybrii, & Probi non defatigarunt ordinarii conſulatus. Deinde is, ut patet ex Inſcriptione mox allata, jam Proborum in familiam tranſierat; quod de nullo alio Anicio adhuc occurrit.

321. *Olybriaci generiſque & nominis hæres.*] De Olybrio loquitur, ni fallor, qui præfecturam urbanam iniit, Valentiniano, & Valente iterum coſſ. quique Probam duxit uxorem. *Is*, ut teſtatur Marcellinus lib. 28. *erat acer vitiorum inimicus magis, quàm ſeverus.* Vel de ipſius Probæque filio, qui cum Probino fratre conſulatum geſſit. Vide Claudianum.

322. *Adjectus faſtis.*] Quia anni à Conſulibus nominabantur, eorum nomina inſcribebantur in faſtis ſive annalibus; unde Claud. lib. 1. in Eutrop. 10. *Trabeata per urbes oſtentatur anus, titulumque effeminat anni.* Anno autem 379. Hermogenianus Olybrius cum Auſonio conſul fuit. De Faſtis, pag. 250. not 232.

323. *Palmata abolla.*] Abolla, veſtis, quaſi abulla; quod undique ſit bullata. Palmata dicitur à palmis in ea depictis. Propriam fuiſſe conſulum docet Caſſiodorus lib. 6. *Nos habemus labores Conſulum, & vos gaudia dignitatum: palmata ſiquidem veſtra, noſtra probantur eſſe victoria,* &c.

324. *Bruti.*] Pro regibus enim Conſules duo comitiis centuriatis à Præfecto urbis creati ſunt L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus. De Faſcib. & Secur. pag. 120. not. 52. & 138. not. 16.

325. *Auſoniam.*] Pars Italiæ, in qua Beneventum & Cales, olim dicta fuit Auſonia ab Auſone Ulyſſis filio. Poſtea vero id nomen toti Italiæ datum eſt.

326. *Paulinorum.*] De ſancto Pontio Paulino, patria Aquitano hîc agitur; qui paupertati Chriſtianæ poſthabitis opibus ac nobilitate generis, Nolanus deinde factus eſt epiſcopus. Ex Auſonii litteris, cui familiariſſimus fuit Paulinus, & omnibus rebus conjunctus, ita ut Auſonio diſciplinas, dignitatem, litteras ſe debere profiteatur, colligimus eum Conſulem Romanum fuiſſe ipſius operâ: *quanquam & faſtorum*, inquit epiſt. 20. *titulo prior, & tua Roma præceſſit noſtrum ſella curulis ebur.* Quia vero Paulini nomen in Chronicis non invenitur, Conſulem ſuffectum fuiſſe dico; id eſt, ordinario ſubſtitutum. Deinde in Barcinonenſem agrum ſeceſſiſſe, epiſt. 25. *Occidui me ripa Tagi, me Punica lædis Barcino, me bimaris juga ninguida Pyrenæi.* Uxorem habuit Theraſiam, non minus viro piam & ſanctam. A Delphino Burdigalenſi epiſcopo baptizatus fuit ut ipſe docet litteris tum ad Delphinum, tum ad Severum ſcriptis. Tandem anno 431. Ambroſii, Auguſtini, Hieronymi, Martini, aliorumque laudibus, & amicitia celebratus obiit.

327. *Baſſorum.*] Junius Baſſus, primus è familia Baſſorum ad Chriſtianam fidem tranſiit; præfectus urbi ac deceſſit neophytus Euſebio & Hypatio coſſ. anno 358. ut teſtatur vetus Inſcriptio Romæ in arca ſepulchrali, quam in lucem protulit Jac. Sirmondus in notis ad Ennodium. Hæc:

DEPOSITUS. EST. JUN. BASSUS. U.C. QUI. VIXIT. ANNIS. XLII. MENS. II. IN IPSA PRÆFECTURA. URBI. NEOFITUS. IIT. AD DEUM. VIII. CAL. SEPT. EUSEBIO ET. HYPATIO. COSS.

Prompta fides dare ſe Chriſto, ſtirpemque ſuperbam
[328] Gentis patriciæ venturo attollere ſeclo.
Jam quid [329] plebicolas percurram carmine [330] Gracchos,
Jure poteſtatis fultos, & in arce Senatûs
Præcipuos, ſimulachra deûm juſſiſſe revelli,
Cumque ſuis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Chriſto ſe conſêcraſſe regendos?
Sexcentas numerare domos de ſanguine priſco
Nobilium licet, ad Chriſti ſignacula verſas,
Turpis ab [331] idolii vaſto emerſiſſe profundo.
Si perſona aliqua eſt, aut ſi ſtatus urbis in his eſt:
Si formam patriæ facit excellentior ordo:
Hi faciunt, juncta eſt quoties ſententia plebis,
Atque unum ſapiunt plures ſimul ac potiores.
Reſpice ad illuſtrem, lux eſt ubi publica, cellam:
Vix pauca invenies gentilibus obſita nugis

INTERPRETATIO.

adorare Chriſtum, & commendare temporibus futuris nobilem ſobolem familiarum patritiarum. Quid jam narrem carminibus Gracchos populares, confiſos jure auctoritatis dominoſque primis dignitatibus ſenatus, juſſiſſe ſtatuas falſorum *Deorum auferri: & ſe ſuoſque ſimul miniſtros devoviſſe Chriſto omnipotenti? Poſſem recenſere quamplurimas* alias *familias* ortas *à ſtirpe antiqua nobilium*, quæ *convolantes ad vexilla Chriſti exierunt è vaſto gurgite turpis idololatriæ. Quod ſi ratio aliqua perſonarum habetur: quod ſi ſenatores tenent locum in civitate: quod ſi is ordo clariſſimus confert ſplendorem reipublicæ; ii* ſane *conferunt; quoties plebs it in* eandem *ſententiam, & plurimi*, eorumque *illuſtriſſimi idem ſentiunt. Inſpice famoſas ædes*, ubi ſenatores, *decus reipublicæ, congeruntur. Reperies pauca corda involuta*

NOTÆ.

328. *Gentis patriciæ.*] Urbe condita, populum omnem duas in partes Romulus diviſit: unam divitum, qui *patres*, eorumque poſteri *patricii* dicerentur: alterum tenuiorum, qui *plebeii*. Dum autem ſolis patriciis aditus ad honores patuit, iidem *nobiles* erant qui & *patricii*.

329. *Plebicolas.*] Nam T. Sempronius Gracchus, & Caius ejus frater, à patribus oppreſſi ſunt, quod Tribuni plebis leges agrarias contra Senatus voluntatem promulgaſſent, & populi partes ſuſcepiſſent; ut patet ex nummo Ti. SEMPRONII. GRACCHI. cum his litteris OB CIVIS SERVATOS.

330. *Gracchos.*] Semproniis omnibus rerum geſtarum gloriâ Gracchi longe præſtiterunt. Eorum princeps fuit *Tiberius* conſul ann. 515. Sed, ne longior ſim in iis, quæ legentibus occurrent, dico unum è Gracchis præfectum Urb. & Vicar. ſub Valentin. Valente & Gratiano, AAA. à quibus ipſi reſcribitur. 4. Cod tit. 20. fidem Chriſtianam amplexum fuiſſe. Hieronymus de eo ſcribit ad Lætam: *Gracchus nobilitatem patriciam ſonans nomine, quum præfecturam gereret urbanam, nonne ſpecum mithræ & omnia portentoſa ſimulachra, &c. ſubvertit, fregit, exuſſit, & his quaſi obſidibus ante præmiſſis, impetravit baptiſmum Chriſti.* De Lictoribus. pag. 219. not. 52.

331. *Idolii.*] Adi pag 306. not. 7. & 358. not. 41.

Ingenia, obtritos ægrè retinentia cultus,
Et quibus exactas placeat ſervare tenêbras;
Splendentemque die medio non cernere Solem.
Poſt hinc ad populum converte oculos. quota pars eſt;
Quæ Jovis infectam ſanie non [332] deſpuat aram?
Omnis qui [333] celſa ſcandit cænacula vulgus,
[334] Quique terit ſilicem variis diſcurſibus atram,
Et quem [335] panis alit gradibus diſpenſus ab altis:
Aut [336] Vaticano tumulum ſub monte frequentat.

INTERPRETATIO.

mendaciis paganorum; jam ea difficile retinent cultus abolitos: nulla amant ſervare errores præteritos, & privari ſole, Chriſto ſcilicet, *dante lumen clariſſimum.* *Deinde conjice oculos in plebem. Maxima pars plebeiorum contemnit altaria ſævis inquinata putredine.* Omne ſcilicet *vulgus, quod aſcendit in excelſa triclinia, quod conterit ſordidum pavimentum multis deambulationibus, quod veſcitur pane diſpertito ex gradibus ſublimibus*, nunc *aut adit ad ſepulchrum* ſitum *in monte Vaticano: ubi*

NOTÆ.

332. *Deſpuat aram.*] Tale illud Tertulliani de idololatria cap. 11. *Quo ore Chriſtianus thurarius ſi per templa tranſibit, fumantes aras deſpiciet, & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit?* Et Minucii: *Templa ut buſta deſpiciunt, deos deſpuunt, rident ſacra.*

333. *Celſa ſcandit cænacula.*] Pauperibus atque infimæ fortunæ hominibus erant cœnacula tegulis proxima. Unde Juven. ſat. 3. v. 200. *Nam ſi gradibus trepidatur ab imis, ultimus ardebit, quem tegula ſola tuetur à pluvia.* Ubi Scholiaſt. *Tegula ſola tuetur*, id eſt, *qui habitat in ſuprema parte ædium ſub tegulis. Deſignat autem cænacula, quæ ſuperiores partes domus dicuntur, quæ inquilinis locari conſueverant.* Apuleius vero Metamorph. 9. *Meque per ſcalas complicitis pedibus in ſuperius cænaculum attracto.* Et Plaut. Amphitr. *In ſuperiore qui habito cænaculo.*

334. *Terit ſilicem atram.*] Per hanc circumſcriptionem vulgus adhuc manifeſte deſignatur. Nam *lectica non geſtatur, ſed pedibus incedit per vias cœnoſas ſilice ſtratas*, inquit Scholiaſt. ad illud Juven. ſat. 6. v. 349. *Nec melior pedibus ſilicem quæ conterit atrum.*

335. *Panis alit gradibus diſpenſus ab altis.*] Unde *panis gradilis* appellatus eſt. Talis autem diſtributio vetus Romæ, & ab ipſo etiam Senatu. Ille in rebus & annona arcta, miſeritus plebis, frumentum aliquando diviſit, non tamen nullo, ſed modico ære. Acceſſere Tribuni ſtatim, & hoc populare ſibi vindicarunt, variis frumentariis legibus latis. Ultimus hac in re Clodius: *Annonariam legem tulit, ut frumentum, quod antea populo ſemiſſe aris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur.* Cujuſque igitur menſis initio, ſive Nonis publice frumentum dabatur, ut teſtatur Dionyſius lib. 4. *Ut frumentum, quod publice datur, accipientes in menſes ſingulos, &c.* Quo ex loco, quid ſit *frumentum menſtruum*, intelligimus. Denique ab imperatoribus non hac ratione penuriæ publicæ cautum eſt duntaxat, ſed & panes, ipſorum nomine, aut ſingulis hebdomadis, qui ideo panes hebdomarii dicebantur, aut ſingulis diebus diviſi fuere non pauperibus modo, verum etiam iis, qui ſublevari gauderent: inter quos liberti, & id genus, maxime fuere. Teſſeris vero æteis aut certe malleo ductis panes iſti diſtribuebantur. Vide Lipſ. t. Elect. c. 8. & de Magnit. Romana lib 2. cap. 10. Et Du Cange in ſua Conſtantinopoli Chriſtiana, ubi de Gradibus.

336. *Vaticano tumulum ſub monte.*] De Vaticana baſilica ad radices Vaticani à Conſtantino condita jam egi pluribus pag. 295. not. 10. & 11.

Quo

Quo cinis ille latet genitoris amabilis obſes;
Cœtibus aut magnis [337] Lateranas currit ad ædes,
Unde ſactum referat regali chriſmate ſignum.
Et dubitamus adhuc Romam tibi, Chriſte, dicatam
In leges tranſiſſe tuas? omnique volentem
Cum populo & ſummis cum civibus, ardua magni
Jam ſuper aſtra poli terrenum extendere regnum?
Nec moveor, quòd pars hominum rariſſima clauſos
Non aperit ſub luce oculos, & greſſibus errat.
Quamlibet illuſtres meritis, & ſanguine clari
Præmia virtutum titulis & honoribus aucti
Ardua retulerint, [338] faſtorumque arce potiti
Annales proprio ſignarint nomine chartas,
Atque inter veteres [339] cerâ numerentur & ære:
Attamen in paucis, jam deficiente catervâ,
Nec perſona ſita eſt patriæ, nec curia conſtat;
Et quodcunque fovet ſtudii privata voluntas,
Ac jam rara tenet: ſed publica vota reclamant,
Diſſenſu celebri trepidum damnantia murmur.

INTERPRETATIO.

corpus divi *Petri*, *gratum* quidem *pignus*, *conditur*; *aut confluit magno concurſu in baſilicam Lateranam*, *unde reportet ſacrum characterem*, *quem imprimit oleum benedictum*. Quis *jam dubitet*, ô *Chriſte*, *Romam tibi devotam amplexam fuiſſe fidem Chriſtianam*: urbiſque *plebem omnem*, *ac primarios cives velle perducere regnum terrenum uſque ad alta ſydera magni cœli. Nec miror paucos admodum homines claudere oculos luci* fidei, *& aberrare pedibus. Quantumvis illuſtres laude factorum*, *clari genere*, *& decorati monumentis atque honoribus meriti fuerint præmia* debita *virtuti laborioſæ*: *nec-non occupantes principem locum faſtorum inſcripſerint ſuo nomine hiſtorias annuas*: *& propter ſtatuas cereas*, *æreaſque reponantur inter veteres familias*; *attamen nec dignitas patria*, *nec Senatus pendet à paucis*: cum *multitudo eat in aliam partem. Quamcumque habeant cogitationem & ſervent privati homines & pauciſſimi*, parum eſt; *nam vota publica*, *quæ repugnant* huic *exiguo murmuri*, *diſcordiâ honorificâ iis opponuntur*.

NOTÆ.

337. *Lateranas ad ædes.*] Nempe *ad baſilicam Salvatoris in Laterano*, *ipſumque locum baptiſterii*, *quem*, ut ait Baronius ann. 324 Conſtantinus *vaſis aureis argenteiſque*, *& pretioſiſſimis ornamentis decoravit*, *atque ampliſſimis ubique terrarum eis aſſignatis reditibus dotavit.* Ædes autem Lateranæ dicuntur à Plautio Laterano, cujus hæc domus egregia fiſci inſcriptione publicata eſt, deinde in regiam mutata, denique Melchiadi papæ à Conſtantino datæ. Hæc Baron. loc. cit.

338. *Faſtorum arce potiti.*] Adi notam 322. hujuſce libri.

339 *Cera numerentur & ære.*] Romanos collocaſſe in tabulatiis per atria majorum imagines, certum eſt & notum omnibus; nobileſque, apud illos fuiſſe eos ſolos, quorum majores magiſtratum ceperant, quique jus habebant imaginis ponendæ. Vide pag. 218. not 46.

Sic cõnſulta [340] Patrum ſubſiſtere conſcriptorum,
Non aliter licitum priſco ſub tempore, [341] quàm ſi
Tercentum ſenſiſſe ſenes legerentur in unum:
Servemus leges patrias: infirma minoris
Vox cedat numeri, parvâque in parte ſileſcat.
Aſpice, quàm pleno ſubſellia noſtra Senatu
Decernant infame Jovis pulvinar, & omne
Idolium, longè purgatâ ex Urbe fugandum.
Quà vocat [342] egregii ſententia Principis, illuc
Libera cum pedibus tum corde frequentia tranſit.
Nec locus invidiæ eſt, nullum vis aſpera terret;
Ante oculos ſic velle patet, cunctique probatum,
Non juſſum, ſolâ capti ratione ſequuntur.
Denique pro meritis terreſtribus æqua rependens
Munera ſacricolis ſummos impertit honores
Dux bonus, & certare ſinit cum laude ſuorum:
Nec pago implicitos per debita culmina mundi
Ire viros prohibet: quoniam cæleſtia nunquam
Terrenis ſolitum per iter gradientibus obſtant.

INTERPRETATIO.

Quodſi primis temporibus decreta Patrum conſcriptorum non erant valida, niſi certum eſſet trecentos ſenatores idem ſenſiſſe. Jam *ſervemus leges patrias. Sententia debilis num viminoris cedat, & quieſcat intra* li- mites *factionis. Vide quam unanimi conſenſu noſtri judices jubeant deteſtanda pulvinaria Jovis & omnia ſimulachra ejici procul ab urbe liberata* erroribus. *Multitudo libera illuc accurrit & pedibus & corde, quâ* eam *vocat voluntas præſtantis principis. Neque id ſubjicitur malevolentia. Nemo* enim *terretur vi violenta.* Omnibus *notum eſt* imperatorem *hoc exoptare;* *cuncti una* illa *ratione adducti* ſe *accommodant ad arbitrium* principis, *non vero ad mandata. Denique is optimus imperator, tribuens præmia propoſita meritis temporalibus, defert* ipſiſmet *paganis ſummos honores, ac ſinit* ſibi *ſubjectos certatim quærere gloriam. Non impedit quominus homines dediti idololatriæ evehantur ad gradus* honoris *terreni, quos merentur; quia res cæleſtes nunquam nocent terrenis* hominibus, qui *tenent vulgares vias* officii.

NOTÆ.

340 *Patrum conſcriptorum.*] Liv lib 2. *Deinde quo plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis diminutum patrum numerum, primoribus equeſtris gradus lectis ad trecentorum ſummam explevit, traditumque inde fertur ut in Senatum vocarentur. Qui patres, quique conſcripti eſſent. Conſcriptos videlicet in novum Senatum appellabant lectos.*

341. *Quam ſi tercentum ſenſiſſe ſenes.*] Niſi Senatus frequens eſſet, loco & die legitimo habitus, nullum *Senatusconſultum* legitimum ac ratum habebatur. Quod ſi frequens: tum teſte Prudentio omnes ad unum, Senatores in unam eandemque ſententiam ire oportebat. Turneb. lib. 13. cap 12. fuſe & diligenter id pertractat. De Subſelliis, pag. 213 not. 24. De Pulvin, pag 165. not. 39 De Idolio, p. 331. not 41. De Pago, pag. 232. not 139.

342. *Egregii principis.*] Theodoſii ſcilicet: ad quem redit, ut colligere eſt ex iis, quæ ſequuntur.

[343] Ipſe magiſtratum tibi Conſulis, ipſe tribunal
Contulit, auratumque togæ donavit amictum;
Cujus relligio tibi diſplicet, ô pereuntum
Aſſertor divûm: ſolus qui reſtituendos
Vulcani Martiſque dolos Veneriſque peroras,
Saturnique ſenis lapides, Phœbique furores:
[344] Iliacæ matris [345] Megaleſia [346] Bacchica [347] Nyſi,
[348] Iſidis amiſſum ſemper plangentis Oſirim
[349] Mimica ridendaque ſuis ſolennia [350] calvis,
Et, quaſcumque ſolent Capitolia claudere, larvas.
O linguam miro verborum fonte fluentem,
[351] Romani decus eloquii cui cedat & ipſe

INTERPRETATIO.

Is imperator, ô Symmache *defenſor Deorum caducorum, licet unus petas ut denuo celebrentur doli Vulcani, & Martis, & Veneris; lapis* oblatus *patri Saturno: afflatus, quibus concitabat Phœbus: Megalenſes* ludi *dicati Deæ Terræ: ſacrificia* facta Baccho *Nyſæo: Io ſemper plorans Oſirim amiſſum: nec non* luctus *annui ſimulati, atque ipſiſmet calvis ridendi: & omnia idola, quæ ſolent aſſervari in Capitolio;* is, inquam, imperator, *cujus religio tibi diſplicet, tibi tribuit dignitatem* tum *Conſulis, tum Tribuni; & conceſſit veſtiri togâ auratâ. O lingua* Symmachi *manans è miro fonte verborum!* Tua *dives facundia fundit* orationem tam *luculentam*,

NOTÆ.

343. *Ipſe magiſtratum tibi conſulis.*] Vide quid dixerim not. 1 hujuſce libri. De Tribun. pag. 219 not. 53. De Toga Senator. not. 222. De Vulcano, Marte, Venere, Saturno, Phœbo ſupra egi ſemel atque iterum.

344. *Iliacæ matris.*] Cybele multas habuit regiones urbeſque ſibi addictas, imprimis vero Phrygiam & Ilium; unde Berecyntia, Idæa, Peſſinuntia, & mater Phrygia ſæpe dicitur.

345. *Megaleſia.*] Liv. lib. 2. *M. Brutus ædem Magnæ matris Deûm in palatio dedicavit, & ludos ob eam dedicationem factos, Megaleſia appellavit.* Pridie Non. April. celebrabantur. Vide Ovid 4. Faſt.

346. *Bacchica.*] De Bacchanalibus multa diximus, pag. 546 & 547.

347. *Nyſi.*] Bacchi, ita dicti à civitate Nysâ. Apud Harduinum è cimelio Regio Nummus Hadriani, cum ſigno libertatis: cujus ea eſt Inſcriptio: ΝΥΣΑΕΩΝ. ΔΙΟΝΥΣΟΣ. Nyſæorum Bacchus.

348. *Iſidis plangentis Oſirim.*] Iſis ſive, ut jam dixi pag. 138. Jo. Inachi Argivorum regis filia nupſit Oſiridi, qui à Typhone fratre clam occiſus eſt, & ab Iſide diu quæſitus. Singulis autem quibuſque annis Ægyptii eum amiſſum cum mœrore quærunt, & inventum maxima cum lætitia perſequuntur. M. Minuc. Octav. Lactant. Jul. Firmic. & Ovid. idem habent: *Siſtraque erant, nunquamque ſatis quæſitus Oſiris.* 9. Metam. v. 692.

349. *Mimica.*] Non enim tantum annuis ſacris, ſed ſingulis iis ritus apud Ægyptios ſacerdotes fuit, ut eum fletu proderent, mox cum lætitia & cantu redirent: imitantes Iſidis exemplum.

350. *Calvis.*] *In adytis habent idolum Oſiridis ſepultum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miſerandum caſum regis ſui turpitudine dehoneſtati defleant capitis.* Jul. Firmic. de errore prof. Relig. De Larvis, 498.

351. *Romani decus eloquii.*] Idem habent omnes veteres. Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 1. *Quatuor ſunt, inquit Euſebius, genera dicendi: copioſum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallu-*

Tullius, has fundit dives ſacundia gemmas!
Os dignum, æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum: cui ſordida monſtra
Prætulit, & liquidam temeravit crimine vocem.
Haud aliter, quàm ſi raſtris quis tentet eburnis
Cœnoſum verſare ſolum, limoque madentes
[352] Excolere aureolis ſi fortè ligonibus ulvas,
Splendorem dentis nitidi ſcrobis inquinat âtra,
Et pretioſa acies ſqualenti ſordet in arvo.
Non vereor, ne me nimium confidere quiſquam
Arguat, ingeniique putet luctamen inire.
Sum memor ipſe mei, ſatis & mea frivola novi:
Non auſim conferre pedem, nec ſpicula tantæ
Indocilis fandi conjecta laceſſere linguæ.
Illæſus maneat [353] liber, excellenſque volumen
Obtineat partam dicendi fulmine famam:
Sed liceat tectum ſervare à vulnere pectus,

INTERPRETATIO.

ut Cicero ipſe, ornamentum Latini ſermonis, tibi cedat. Os ſane *dignum, quod ſplendeat præditum æterna pulchritudine; ſi mallet laudare Deum, quem poſtpoſuit idolis infamibus:* quo *ſcelere contaminavit vocem* ſuam *nitidam. Perinde ac ſi quis tentet proſcindere terram luteſam raſtris eburneis, aut forte excolere ligonibus aureis junces madidos limo; terra cœnoſa obſcurat ſplendorem eboris conſpicui: & limus ſqualidus fœdat cuſpidem auream. Certus ſum neminem me damnaturum nimia confidentia, atque exiſtimaturum me* tecum *inire certamen de ingenio. Non ſum mei immemor; ſatiſque novi* meæ *m ntis tenuitatem. Eſto, imperitus dicendi non audeam dimicare junctis pedibus, ac provocare emiſſos ac eleos tam acris orationis. Volo, ô* Symache, tuus *liber ſit* ſemper *eadem exiſtimatione*. tua*que admirabilis oratio colligat famam partam viribus eloquentia.* Mihi *vere liceat cor defendere à vulneribus,*

NOTÆ.

ſtius regnat: ſiccum, quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur. D. Proſper Aquitanicus de promiſſionibus Dei parte 3. *Cui Symmachus ille, mirabili eloquio & ſcientia præditus, &c.* Caſſiodor hiſt. Tripart lib 9. cap 23. *Is enim Symmachus inter Senatores præcipuus habebatur, eratque Romani eloquii eruditione mirabilis, cujus multi quoque reperiuntur libri.*

352. *Excolere aureolis ligonibus.*] Tale illud Clementis Alexandr. *Nemo ligonem argenteum facit, nemo falcem auream: nam utendum apta materia ad agriculturam, non divite:* & Tertull lib de habitu muliebri. *Certe nec ager auri opere paratur, nec navis argenti vigore contexitur. Nullus bidens aurum d mergit in terram.* Judæi tamen, teſte Theodorito lib 3 hiſt. cap. 17. cum juſſu Juliani Apoſtatæ vellent reſtaurare templum Hieroſolymitanum, eo devenere inſaniæ ut *ligones ex materia argentea, palas etiam & ſportas confecerint.* De Ulva, pag. 371. not. 245.

353. *Liber.*] Libellus ſcilicet, quem Valentiniano adhuc puero obtulit, cujuſque argumenta Ambroſius Prudentiuſque refutarunt.

Oppoſitâque volans jaculum depellere [354] parmâ:
Nam, ſi noſtra fides ſeclo jam tuta quieto,
Viribus infeſtis hoſtilique arte petita eſt,
Cur mihi fas non ſit, [355] lateris ſinuamine flexi
[356] Ludere ventoſas jactu pereunte [357] ſagittas?
[358] Sed jam tempus, iter longi cohibere libelli;
Ne tractum ſine fine ferat faſtidia carmen.

INTERPRETATIO.

& vitare ſcuto obvio telum contortum. Cur enim non mihi ſit fas declinare curvatione lateris inflexi ſagittas inanes jactu pereuntes ſi mea fides, quæ jam tranquillis temporibus eſt in tuto, oppugnatur viribus adverſis, & arte inimica. Sed tempus eſt facere finem huic *longo libro, ne ſermo longius productus creet faſtidium.*

NOTÆ.

354. *Parma.*] Scuto rotundo: quòd ita dicitur, ait Varro, quia è medio in omnes partes eſſet par.

355. *Lateris ſinuamine flexi*] In vitando præcipua cura, ut latus tegatur. Apud Terentium Mureto admonente, jam innotuit: *Liceat modò tecto latere diſcedere.* Seneca lib 4. quæſt. Natural. *A turba quantum potes te ſepara, nec adulatoribus latus prebeas.* Et ſane latus adverſarii maxime petebant. Ammianus: *Seque in medium myrmillonis operiens, hoſtium latera, qua nudabat ira flagrantior, diſtrictis mucronibus perforabat.*

356. *Ludere.*] *Exire* apud Virgil. *Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit. Excedere* apud Ciceronem: *Parva quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore exceſſi. Eludere* apud Manllium: *Ille cito motu rigidos eludere ceſtus, nunc exire levis miſſos*; idem ſignificant.

357. *Sagittas.*] *Sariſſas* legit Lipſius: quia haſtæ jaciuntur pilaque, non autem ſagittæ.

358. *Sed jam tempus iter, &c.*] Virg. lib. 2. Georg. *Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor, & jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.*

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS V. CL.

CONTRA SYMMACHI ORATIONEM.

PRÆFATIO IN LIBRRUM II.

SIMON, quem vocitant Petrum,
Summus diſcipulus Dei,
Lucis fortè ſub exitu,
Cùm [1] veſper croceus rubet,
Curvam vulſerat ancoram,
Captans flamina linteis;
Et tranſnare volens fretum:
Nox ventum movet obvium,
Fundo qui mare miſceat,
Jactatam quatiat ratem.

INTERPRETATIO.

Simon, qui nominatus eſt Petrus, magnus diſcipulus Chriſti, forte ſub finem diei, cum Heſperus ruber oritur, ſolverat aduncam anchoram, & impleverat vela ventis, quòd cuperet tranſilire mare: Nox vero movit ventum contrarium fluctibus; qui turbat mare, & quaſſat navem jactatam.

NOTA.

1. *Veſper croceus.*] Veſper, prima ſtellarum apparet ſero, ceteraſque dicitur accendere à Virg. 1. Georg. v. 251. *Illic ſera rubens accendit lumina veſper.* De eo pag. 36. not. 19.

Clamor nauticus æthera
Plangens atque ululans ferit,
Cum ſtridore rudentium:
Nec quidquam ſuberat ſpei,
Mergendis propè naufragis;
a Cùm Chriſtum procul aſpicit
Pallens turba periculis,
Calcantem pedibus mare,
Ac ſi per ſolidam viam
Siccum littus obambulet.
Hæc miracula ceteri
Vectores pavidi ſtupent.
Solus non trepidus Petrus
Agnoſcit Dominum poli,
Terræque: & maris invii:
Cujus omnipotentiæ eſt,
Plantis æquora ſubdere.
Tendit ſuppliciter manus,
Notum ſubſidium rogat.
Aſt ille placidè annuens,
Puppi ut deſiliat, jubet.
Juſſis obſequitur Petrus:
Sed veſtigia fluctibus
Summis tinguere cœperat,
Et lapſante gradu pedes
Peſſum mergere lubricos.
Mortalem Deus increpat,
Quod ſit non ſtabili fide,
Nec calcare fluentia,
Nec Chriſtum valeat ſequi.

INTERPRETATIO.

Tum aër reſonat vociferationibus nautarum plangentium atque ululantium, necnon ſibilo funium. Nulla jam erat ſpes nantis proximis naufragio. Cum turba pallida ob periculum videt procul Chriſtum peragrantem mare eodem pede, quo obiret littus ſiccum per iter ſolidum. Omnes navigantes timidi obſtupeſcunt hoc miraculo. Vnus Petrus impavidus novit dominum cœli, terræ, & maris intractabilis: qui vi omnipotentiæ ſubjicit mare ſuis *pedibus. Tendit manus ſupplices, & poſcit opem*, quam *expertus fuerat. Chriſtus vero aſſentiens benigne jubet* Petrum *exſcendere è nave. Petrus obtemperat imperio. Sed vix tinxerat pedes ſuperficie aquarum; pedibus labentibus merſit* in mare *crura titubantia. Deus redarguit Petrum, cui nec erat fides firma nec voluntas calcandi maris ad exemplum Chriſti.*

NOTA.

a, *Chriſtum procul aſpicit, &c.*] Quomodo Chriſtus ſuper aquas ambulans Petrum mergentem erexerit, narrat ſanctus Matthæus cap. 14. Vide Hymn 3 Cathem. v. 49. Hymn. 7. περὶ στεφ. v. 57. & Apoth. v. 664.

Tum dextrâ famulum levat,
Siſtitque, & docet ingredi
Tergum per tumidum freti.
Sic me, tuta ſilentia
Egreſſum, dubiis loquax
Infert lingua periculis:
Non ut diſcipulum Petrum
Fidentem & merito & fide;
Sed quem culpa frequens levem
Volvat per freta naufragum.
Sum planè temerarius,
Qui noctis mihi conſcius,
Quam vitæ in tenebris ago,
Puppem credere fluctibus
[3] Tanti non timeam viri;
Quo nunc nemo diſertior
Exultat, fremit, intonat,
Ventiſque eloquii tumet:
Cui merſare facillimum eſt
Tractandæ indocilem ratis:
Ni tu, Chriſte potens, manum

INTERPRETATIO.

Tum ſublevat manu diſcipulum, retinetque, & docet incedere ſupra ſuperficiem maris inflati. Ita loquacitas meæ linguæ me adducit in dubia pericula, qui exivi è portu *tuto ſilentii. Non fidens* ſum *& meritis & fide, ut* erat *Petrus diſcipulus: at vero quamplurima peccata me levem trahunt præcipitem in mare* loquacitatis. Ego *ſum omnino imprudens, qui mihi conſcius tenebrarum, quibus* me *involuunt vitæ crimina, audeam committere navem* meam *mari* eloquentiæ *tam periti hominis, quo nemo nunc* eſt *facundior.* Is *exultat, fremit, tonat, & inflatur ventis* ſuæ *facundiæ, qua facillime ſubmerget* me *inſcium conducendæ navis: niſi tu, ô Chriſte*

NOTÆ.

3. *Tanti viri.*] Extat de Symmacho præclarum antiquitatis elogium: quod inſerere hoc loco libet, licet notum ſit, atque in omnium manibus: LUCIO. AUR. AVIANO. SYMMACHO. V. C. PRÆFECTO. URBI. CONSULI. PRO. PRÆFECTIS. PRÆTORIO. IN. URBE. ROMA. FINITIMISQUE. PROVINCIIS. PRÆFECTO. ANNONÆ. URBIS. ROMÆ. PONTIFICI MAJORI QUINDECIMVIRO. S. F. MULTIS LEGATIONIBUS. PRO AMPLISSIMI ORDINIS. DESIDERIIS. APUD DIVOS. PRINCIPES. FUNCTO QUI. PRIMUS. IN. SENATU. SENTENTIAM. ROGARI. SOLITUS. AUCTORITATE. PRUDENTIA. ATQUE. ELOQUENTIA. PRO. DIGNITATE. TANTI. ORDINIS. MAGNITUDINEM LOCI EJUS. IMPLEVERIT AURO. ILLUSTREM. STATUAM. QUAM A DOMINIS. AUGUSTISQUE NOSTRIS SENATUS. AMPLISSIMUS DECRETIS. FREQUENTIBUS. IMPETRAVIT. IDEM. TRIUMPHATORES. PRINCIPES. NOSTRI. CONSTITUI APPOSITA ORATIONE. JUSSERUNT QUÆ MERITORUM. EJUS. ORDINEM AC SERIEM. CONTINERET QUORUM. PERENNE. JUDICIUM. TANTO MUNERI. HOC. QUOQUE. ADDIDIT UT. ALTERAM. STATUAM. PARI SPLENDORE. ETIAM. APUD. CONSTANTINOPOLIM. COLLOCARET.

Non

Dextro numine porrigas,
Facundi oris ut impetus
Non me fluctibus obruat[4]:
Sed, ſenſim gradiens, vadis
Inſiſtam fluitantibus.

INTERPRETATIO.

omnipotens. benigne aſpectu offeras manum, ut vir eloquens non me obruat torrente verborum, *ſed progrediens ſenſim non ſubmergar in aquis fluidis.*

NOTA.

4 *Non me fluctibus obruat.*] Tale illud Arat. lib. 2. *Sed non ego linguam tam fragilem committo vadis, rapidaſque procellas aufugiam tentare diu, ne forte canenti obruat exiguam violentior unda loquelam.*

AURELII PRUDENTII
CLEMENTIS V. CL.
CONTRA
SYMMACHI ORATIONEM
LIBER II.

HACTENUS & veterum cunabula prima deorum,
Et cauſas, quibus error hebes conflatus in orbe eſt,
Diximus, & noſtro Romam jam credere Chriſto:
Nunc objecta legam, nunc dictis dicta refellam.
Unde igitur cœpiſſe ferunt, aut ex quibus orſum,
Quo mage ſancta Ducum[1] corda illice flecteret arte?

INTERPRETATIO.

OStendi uſque ad hoc tempus & primam originem veterum deorum, & cauſas, quæ induxerunt homines in errorem tam fœdum; necnon Romam nunc colere noſtrum Jeſum. Jam referam objectiones, & refutabo verba verbis. Unde ergo, aut à quibus rebus *dicunt* Symmachum *feciſſe initium, ut alliceret magis artificioſo lenocinio pios animos Principum. Is callidus Orator, quaſi inflaret tubam bellicam,*

NOTA.

1. *Ducum.*] Arcadii & Honorii, ut nota prima primi libri oſtendi. Ac miror quod nonnulli hæc ad Conſtantini liberos retulerunt. Quod ſi de Valenti-

SYMMACHUS.

Quis ita familiaris eſt barbarus, ut aram Victoria non requirat? Cauti in poſterum ſumus, & talium rerum oſtenta vitamus. Reddatur ſaltem nominis honor, qui numini denegatus eſt. Multa Victoria debet æternitas veſtra, & adhuc plura debebit. Averſentur hanc poteſtatem, quibus nihil profuit. Vos amicum triumphis patrocinium nolite deſerere. Cunctis potentia iſta votiva eſt. Nemo colendam neget, quam profitetur optandam.

PRUDENTIUS.

Armorum dominos, [2] vernantes flore juventæ;
Inter caſtra [3] Patris genitos, ſub imagine avitâ
Eductos, exempla domi congeſta calentes,
Orator catus inſtigat, ceu claſſica belli
Clangeret: exacuitque animos, & talia jactat.
Si vobis vel parta, viri, Victoria cordi eſt,
Vel patienda dehinc; [4] templum [5] dea [6] virgo ſacratum
Obtineat, vobis regnantibus, ecquis amicus
Hoſtibus, hanc veſtro ſanctè negat eſſe colendam
Imperio, cui ſemper adeſt, quod laudibus implet?
Hæc ubi legatus; reddunt placidiſſima fratrum
Ora Ducum: Scimus, quàm ſit Victoria dulcis
Fortibus, Auſoniæ vir facundiſſime linguæ:

INTERPRETATIO.

exhortatur Principes *moderatores belli*, qui *florent primævâ juventute*, qui *nati ſunt in caſtris patris*, *formati ad imaginem majorum*, quique *habent quamplurima exempla* virtutis *domeſtica*; *atque accendit* illorum *animos*, *& ea profert. Si vos, ô Imperatores, maximi facitis victorias tum reportatas, tum reportandas inpoſterum, templum venerabile*, dum *vos regnatis, ponatur Dea Victoria. Quis* adeo *eſt amicus* noſtris *hoſtibus*, ut *neget victoriam pie colendam eſſe à veſtris ſubjectis*, *quibus ſemper auxiliatur*, *quoſ*que *cumulat laudibus. Vix* Symmachus *Legatus ea* dixerat: duo *fratres Imperatores reſpondent oremitiſſime. Non ignoramus, ô vir peritiſſime Linguæ Latinæ, quam victoria ſit jucunda magnanimis; ſed ſcimus quibus modis, & quâ ratione ea ſit vocanda. Pater* nos *pueros primum docuit hanc rationem*; *ipſe*que patet adhue *puer eam accepit à ſuo patre. Victoria non advolat ſecunda, quòd exorata fuerit aris & farre placenta.* Sed *labor impiger*, *virtus aſpe-*

NOTÆ.

niano, cui patris loco erat Theodoſius, & Arcadio locutum fuiſſe Prudentium ſuſpicati fuiſſent, lubentius ipſis condonaſſem. De illice pag. 307. not. 9.

2. *Vernantes flore juventa.*] Heinſius, ſi per libros daretur, mallet: *Armorum dominos, vernantis flore juventa.*

3. *Patris.*] Theodoſii. De claſſico pag. 11. not. 9.

4. *Templum obtineat.*] Victoriæ templum ab Arcadibus in vertice collis ædificatum fuiſſe ſcribit Dion. Halicarn. lib. 1. Cicero vero lib. 2. de Nat. Deor. cap. 61. & Tit. Liv. lib 8. teſtantur ipſi templum fuiſſe in Palatio.

5. *Dea.*] A Romanis religioſe culta fuit: & ſane Victor gentium populus ſi quam Deam colere debuit, debuit victoriam.

6 *Virgo.*] Nam apud poëtas victoriam Deo hominive nupſiſſe non legimus. De Auſonia p. 584 n. 325. De mola p. 332. n. 50.

Sed, quibus illa modis, quâ ſit ratione vocanda,
Novimus. hac primùm pueros pater imbuit arte:
Hanc genitore ſuo didicit puer ipſe magiſtro.
Non aris, non farre molæ Victoria felix
Exorata venit: [7] labor impiger, aſpera virtus,
Vis animi, excellens ardor, [8] violentia, cura,
Hanc tribuunt, durum tractandis robur in armis.
Quæ ſi defuerint bellantibus, aurea quamvis
Marmoreo in templo [9] rutilas [10] Victoria pennas
Explicet, & multis ſurgat formata talentis:
Non aderit, verſiſque offenſa videbitur haſtis.
Quid, miles, propriis diffiſus viribus, [11] optas
Irrita femineæ tibimet ſolatia formæ?
Numquam [12] pennigeram legio ferrata puellam
Vîdit, anhelantum regeret quæ tela virorum.
Vincendi quæris dominam? ſua cuique dextra eſt,
Et Deus omnipotens: [13] non pexo crine virago,

INTERPRETATIO.

ra, magnitudo ingens, & ardor mentis, vis arduo ſibi *allata, & robur laborioſum in ferendis armis concedunt victoriam. Quæ* omnia *ſi defuerint militibus*, victoria *non aderit, & telis adverſis videbitur læſa, etſi in templo marmoreo* ſtatua *aurea victoria pandat alas coruſcas, & erigatur fabricata pluribus* auri *talentis. Quid*, ô vir *bellicoſe, deſperans tuis viribus petis inane auxilium à ſtatua virginis. Legiones haſtatæ nunquam viderunt victoriam alatam dirigere haſtas militum anhelantium. Expoſtulas* quid *tradat victoriam. Manus uniuſcujuſque* militis *ipſe* tradit *& Deus omnipotens, non* vero *virgo*, quæ ornata eſt *capillis compoſitis*,

NOTÆ.

7. *Labor impiger.*] Tale illud Catonis apud Salluſt. in Catilin. *Non votis, neque ſuppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, bene conſulendo, proſpere omnia cedunt: ubi ſocordiæ te atque ignaviæ tradideris, nequicquam Deos implores: irati infeſtique ſunt.* Et Arnob. lib 7. *Et unde parta Victoria eſt, ſi Peſſinuntio lapidi nullum inerat numen? ſedulitate poſſumus dicere, ac virtute pugnantium, uſu, tempore, conſilio, ratione, fato* [illegible] *poſſumus, & reciproca varietate fortunæ.*

8 *Violentia.*] Ita codices, inquit Heinſius, nihilominus, *vigilantia*, videtur caſtigandum.

9. *Rutilas pennas explicet.*] Alatam fuiſſe Victoriam oſtendit Græcum epigramma lib. 4. Anthologiæ cap. 21. Cum forte fulmine exuſtæ eſſent ipſius alæ, Poëta, Pompeius nomine, hæc cecinit Ῥώμη παμβασίλεια! &c. *Roma potens alis cur ſtat Victoria lapſis? Urbem ne valeat deſeruiſſe tuam. Prapetibus nunquam fugiet Victoria pennis: ſic erit æternum gloria Roma tibi.* Viſa tamen eſt olim Victoria ſine pennis, atque, ut æternitas Victoriarum Titi deſignetur, talis cernitur in hujuſce Imperatoris nummo, cum hac inſcriptione VIC. AUG. Quis autem primus alas addiderit, adhuc incertum eſt, quia multi ejus inventi produntur auctores.

10. *Victoria.*] Stygis filia, vel Cœli, ut vult Varro.

11 *Optas.*] Codices multi habent, *aptas.*

12 *Pennigeram puellam.*] Pacatus panegyr. Theod. Aug. vult victoriam fingi pennatam, quòd quibus favet fortuna, non tam eunt, quam volant.

13. *Non pexo crine virago*] Innumerabiles Græcorum Romanorumque nummi

Nec nudo ſuſpenſa pede, ſtrophioque revincta,
Nec tumidas fluitante ſinu veſtita papillas.
[14] Aut vos pictorum docuit manus, aſſimulatis
Jure poëtarum numen componere monſtris:
Aut lepida [15] ex veſtro ſumpſit pictura ſacello,
Quod variis imitata notis ceràque liquenti
Duceret in faciem ſociique poëmatis arte
Aucta coloratis auderet ludere fucis.
Sic unum ſectantur iter, ſic caſſa figuris
Somnia concipiunt & [16] Homerus, & acer [17] Apelles,
[18] Et Numa: [19] cognatumque malum pigmenta, Camenas,
Idola conflavit fallendi trina poteſtas.
Hæc ſi non ita ſunt; edatur, cur ſacra vobis
Ex tabulis ceriſque poëtica fabula præſtat?
Cur [20] Berecynthiacus perdit truncata ſacerdos

INTERPRETATIO.

& innixa pede nudo, & recincta faſciâ, & tecta circa *mammas turgidas veſte fluitante, ſed manus pictorum vos docuit* uti *jure poëtarum*, & *vertere* in *deos monſtra ficta. Seu* potius *pictura venuſta traxit ex veſtris templis* id, *quod repræſentans variis ſignis, ac cera molli contraheret in figuram; & adjuta arte poëſis dicentis* eadem *auderet ludendo* depingere *pigmentis colorum. Hinc & Homerus, & ingenioſus Apelles, & Numa, ſequuntur eandem viam, & exprimunt figuris futilia commenta. Ratio triplex fallendi, docuit picturam, poëſim, & idololatriam, quæ tria ſunt malum affine. Si res non ita ſe habet. Dic, cur fabula poëtica deſumat* capita *veſtra religionis ex tabellis imaginibuſque; cur ſacerdos Berecynthiacus am-*

NOTÆ.

Victoriam exhibent virginem liberali, blandoque vultu; quæ coronam capite lauream geſtat, & palmam manu; quæ protensâ, oſtentantis in motem, veſte laxâ, pede nudo, alis inſtructa humeros, ſed jam explicitis, globo inſiſtit infidetve. De Strophio pag. 497 not. 156.

14. *Aut vos pictorum docuit manus, aſſimilatis jure poëtarum, &c.*] Plato lib. 10. de Rep. Ariſtoteles lib de poëſi, Cicero Tuſc. 5. & Horat de Arte Poët. v. 361. magnam eſſe pictores inter & Poëtas affinitatem docent. Unde Plutarchus: *Neque illud ſolùm omnium ſermone uſurpatum audiverit, picturam eſſe poëſim loquentem: poëſim autem tacitam picturam.*

15. Ex *veſtro ſumpſit pictura ſacello.*] De tribus enim impoſturis hoc loco agit Prudentius, de pictura, poëſi, & ſuperſtitione. Quare v. 48. ſcribendum eſt: *Idola conflavit fallendi trina poteſtas:* non autem *docta poteſtas*, quod circumferebatur.

16. *Homerus.*] Poëtarum princeps, jam tum ab ipſis Salomonis temporibus illuſtris.

17. *Apelles.*] Nomen pictoris, patria Coi, Alexandri temporibus clari.

18 *Numa.*] Primus, ut jam dixi pag. 126. not. 69. idololatriæ ac ſuperſtitionum repertor.

19. *Cognatumque malum pigmenta, &c*] Corruptus erat hic locus, niſi fallor, ac perperam exhibebatur *cognatumque malum pigmenta, Camena. Idola conflavit fallendi docta poteſtas.* Eſt enim epexegeſis.

20. *Berecynthiacus ſacerdos.*] Cybeles

Inguina? cùm pulchrum [21] poëſis caſtraverit Attin?
Cur etiam templo Triviæ luciſque ſacratis
Cornipedes arceantur equi, cùm [22] Muſa pudicum
Raptarit juvenem volucri per littora curru,
Idque [23] etiam paries tibi verſicolorus adumbret?
Deſine, ſi pudor eſt, gentilis ineptia, tandem
Res [24] incorporeas ſimulatis fingere membris.
Deſine, terga hominis plumis obducere: fruſtra
[25] Fertur avis mulier, [26] magnuſque eadem dea vultur.
Vis decorare tuum, ditiſſima Roma, Senatum?
[27] Suſpende exuvias armis & ſanguine captas:
Congere cæſorum victrix diademata Regum:
Frange repulſorum [28] fœda ornamenta deorum.

INTERPRETATIO.

putet virilia, nempe *quòd poëſis* fingat *formoſum Atyn* olim ſua *amputaſſe. Cur etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo & ſylvis dicatis Dianæ*, nempe *quòd poëſis* cecinerit *caſtum Hippolytum fuiſſe curru veloci raptatum ad littus maris: Quæ* omnia *vobis quoque offerunt parietes picti variis coloribus. O nugæ paganorum: Si* vobis *eſt* aliquis *pudor, tandem deſinite tribuere rebus ſpiritualibus ficta corpora. Deſinite plumis tegere corpus victoriæ ſtultè. Virgo dicitur avis, & magnus vultur dea. An, ô Roma locupletiſſima, cupis ornare tuum Senatum? alliga ſpolia reportata armis & periculo vitæ. Victrix accumula coronas Regum*, quos *occidiſti: perrumpe turpia inſignia idolorum*, quæ *abjeciſti. Tum non ſolum*

NOTÆ.

Berecynthiæ ſacerdos, ſic dictus à Berecynto Phrygiæ monte. Hac de re pag. 223. not. 86.

21. *Pulchrum poëſis caſtraverit Attin.*] Eleganter profectò, & ex mente Prudentii ea repoſuit Heinſius in locum illius carminis: *quum pulcher ſeſe caſtraverit Attis.* Tanquam Attis à poëtis ſit caſtratus, quem poëtæ fuiſſe caſtratum ſint ementiti. Nec quem offendat ſecunda ſyllaba in *poëſi* correpta, cum idem ſibi in *Matheſi* permiſerit Prudentius non ſemel. De Trivia pag. 568. not. 235.

22 *Muſa.*] Non *Phædra*, De Hippolyto Theſei & Hippolytæ Amazonis filio equis direpto pag. 184. not. 20.

23. *Idque etiam paries tibi, &c.*] Pacatus apte ad rem noſtram panegyr. Theod. Aug. *Rectè profectò germana illa pictorum, poëtarumque commenta, Victoriam finxere pennatam, quod hominum cum fortuna euntium non curſus eſt, ſed volatus.*

24 *Res incorporeas.*] Commenta illa, quæ ſupra v. 45 dixit: *Caſſa ſomnia.*

25. *Fertur avis mulier.*] Hic verſus cum proxime præcedenti Heinſio ſuſpectus eſt.

26. *Magnus vultur.*] Vel quòd alata Victoria vulturum more exercitus ſupervolet: vel quòd avis omnis magna & grandis dici poſſit vultur: vultur enim, quia propter magnitudinem corporis tarde volat, ita appellatur.

27. *Suſpende exuvias armis.*] Trophæa ex ſpoliis cæſorum hoſtium facta fuiſſe nummi, arcus triumphales, ſtatuæ, denique Scriptores aperte demonſtrant. Virg. lib. 11. Æn. v. 5 *Ingentem quercum deciſis undique ramis conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma, Mezenti ducis exuvias; tibi, magne, trophæum, belli potens: aptat rorantes ſanguine criſtas, telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ ſubligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.*

28. *Fœda ornamenta Deorum.*] *Vetera*

Tunc tibi non tertis tantùm Victoria parta,
Sed ſuper aſtra etiam mediâ ſervabitur æde.
Talia Principibus dicta interfantibus, ille
Perſequitur, magniſque tubam concentibus inflat:
Allegat morem veterem: nil dulcius eſſe
Affirmat ſolitis; populoſque homineſque teneri
Lege ſuâ. Sicut variæ naſcentibus, inquit,
Contingunt pueris animæ: ſic urbibus adfert
Hora dieſque ſuum, cùm primùm mœnia ſurgunt;
Aut fatum, aut [29] Genium, cujus moderamine regnent.
Addit &, Arcanum rerum verique latebras
Proſperitate aliquâ deprendi poſſe, ſecundi
Per documenta boni; ſi ſint felicia, quæ quis
Experiendo probet: ceſſiſſe parentibus omne
Idolium ſemper feliciter, & pede dextro.
Enumerat longi vim temporis: excitat ipſam
Crinibus albentem niveis & fronte viêtam,
Ore repoſcentem querulo ſua numina, Romam.
Libera ſum: liceat proprio mihi vivere more.
Ecquis erit, qui mille meos reprehenderit annos?

INTERPRETATIO.

terra retinebit memoriam tuarum victoriarum repertatarum, verum etiam cœlum, quod *altius* eſt *ſideribus. Symmachus reſpondet Imperatoribus, qui loquebantur hac verba; & tollit vocem magnis effatis; profert longam conſuetudinem: contendit* nos *delectari inprimis* rebus, qnibus *ſolemus* uti: *nationes, homineſque addictos eſſe legibus ſuis. Vult ut, ſicut pueri recens nati afferunt diſtinctas animas, ita civitates, hora, & die, quo primùm illarum muri ædificantur, afferant fatum, ſive Genium, cujus ductu dominentur. Addit: etiam res abſconditas, & ſortem abſtruſam poſſe detegi aliquo ſucceſſu,* qui *felix ſucceſſus* eſt velnti *documentum. Vnuſquiſque* autem *diſcet* ſua *experientia, quæ ipſi fortunata ſint,* addit *ſemper cultum idolorum fauſte, curſuque ſecundo ceſſiſſe primis Romanis: deinde affert ſeriem multorum annorum. Denique inducit Romam ipſam albentem capillis canis, &* haben-tem *vultum rugoſum,* quæ *petit* hac *voce queribunda ſuos deos. Ego ſum libera: mihi fas ſit vivere more mio. Nunquis erit, qui increpet meos mille annos* præteritos?

NOTÆ.

malebat Cauchius, nec malè. Forte enim reſpexit Prudentius Juvenalis illa ſat. 3. v. 217. *Hic aliquid præclarum Euphranoris, & Polycleti, Phæcaſianorum vetera ornamenta Deorum.*

29. *Genium.*] Julianus ille Chriſtianæ fidei deſertor apud Cyrillum Alexandrinum lib. 4 contra Jul. p. 115. aſſerit quoque nationibus ſingulis ac populis ſuos præeſſe proprios Deos, quos ἐθνάρχας, & πολιούχους θεοὺς vocant, hoc eſt, *gentium rectores, urbiumque curatores genios:* cujus rei id indicio eſſe putabat, quòd iiſdem præditos moribus, & à natura velut affectos populos cernimus; qui ſunt ejus, quod illis præſidet, numinis peculiares. De idolio pag. 331. not. 41.

[30] Uno omnes ſub Sole ſiti, vegetamur eodem
Aëre: communis cunctis viventibus aura.
Sed, qui ſit qualiſque Deus, diverſa ſecuti
Quærimus, atque viis longè diſtantibus unum
Imus ad occultum: ſuus eſt mos cuïque genti; [31]
Per quod iter properans eat ad tam grande profundum.
His tam magnificis, tantaque fluentibus arte,
Reſpondet vel ſola Fides, doctiſſima primum
Pandere veſtibulum veræ ad penetralia ſectæ.
Nam, cùm divinis agimus de rebus, & illum,
Qui vel principio caruit, vel fine carebit,
Quique Chao anterior fuerit, mundumque crearit,
Conjectare animo contendimus, exigua eſt vis
Humani ingenii, tantoque anguſta labori:
Quippe minor natura, aciem ſi intendere tentet
Acrius, ac penetrare Dei ſecreta ſupremi.
Quis dubitet, victo fragilem laſſeſcere viſu,
Vimque fatigatæ mentis ſub pectore parvo [32]
Turbari, invalidiſque hebetem ſuccumbere curis?
Sed facilis fidei via provocat, Omnipotentem
Credere; qui bona non tantùm præſentia donat;
Sed ventura etiam, longiſque intermina ſeclis

INTERPRETATIO.

Omnes homines *poſiti* ſunt *ſub eodem ſole: & ducunt eundem aërem: quicunque vivit, trahit ſpiritum* omnibus *communem.* Ii *vero abeuntes in varias ſententias ſcrutantur, qui ſit Deus & qualis: nec non eunt modis valde oppoſitis ad* hunc Deum *unum* & *ignotum. Omnes nationes finguntur ſuis moribus, ut hac ratione attingant* cognitionem *tam alti numinis. Fides*, quæ *etiam una* eſt, & *novit dare primum aditum ad arcana veræ doctrinæ, refellit ſermonem tam ornatum, & tanta arte fluentem. Nam, cum loquimur de rebus cœleſtibus, & volumus conſequi intellectu Deum, qui nec habuit initium, nec habebit finem, qui fuit prior mundo, & condidit orbem, acies mentis humanæ infirma eſt, atque impar tanto labori: quia homo debilior* eſt, *ſtatim atque conatur altius intendere animum, & cognoſcere myſteria ſummi Dei. Quis ergo non fateatur* illum *imbecillem vinci fatigarique* hac contemplatione, *& aciem intellectus defeſſi turbari ſub corde tam anguſto, & hebetem vanis cogitationibus ſuccumbere? Facilis autem via fidei* nos *ducit ad credendum* eſſe *Deum, qui non ſolum dat bona præſentia, verum etiam promittit ventura, & duratura in æternum: ne mortui redigamur ad nihilum inane, & toti*

NOTÆ.

30. *Uno omnes ſub Sole ſiti.*] Belle Latona apud Ovid. lib. 6. Metam. v. 356. ruſticos his alloquitur. *Quid prohibetis aquas? uſus communis aquarum eſt, nec Solem proprium natura, nec aëra fecit, nec tenues undas; ad publica munera veni.*

31. *Suus eſt mos cuïque genti.*] Vere; ut jam ſæpe monitum. De chao pag. 85. & 371.

32. *Sub pectore parvo.*] *Sub tempore parvo*, non, *pectore* Thuaneus,

Promittit; ne totus eam reſolutus inane
In nihilum, pereamque brevem poſt luminis uſum;
Muneris auctorem ipſo de munere pendas.
Æterna æternus tribuit, mortalia confert
Mortalis: divina Deus, peritura caducus.
Omnia quæ tempus peragit, quæque exitus aufert,
Vilia ſunt brevitate ſui, nec digna perenni
Largitore; cui propria eſt opulentia, numquam
Deſinere, idque homini dare, quod non deſinat umquam.
Nam ſi corruptum corrumpendumve Deus quid
Præſtat, habetque nihil, quod ſit pretioſius iſtis;
Pauper, & infirmus, & ſummo indignus honore,
Et non omnipotens, ſed inanis Numinis umbra eſt.
[33] Hac ratione Fides ſapienter conjicit, immo
Non dubitat, verum eſſe Deum; qui, quod ſumus, & quod
Vivimus, illæſum ſemper fore, ſi mereamur,
Nos ſperare jubet. Cæleſtia ſi placet, inquit,
Scandere terrenas animo depellite curas.
Nam, quantùm ſubjecta ſitu tellus jacet infra;
[34] Dividiturque ab humo convexi regia cæli,
Tantùm veſtra meis diſtant mundana futuris,
Dira bonis, ſcelerata piis, tenebroſa ſerenis.
Quidquid obire poteſt, fugiatis cenſeo: quidquid

INTERPRETATIO.

pereamus poſt breve ſpatium vitæ. Ex hoc dono agnoſce auctorem doni. Qui *æternus* eſt, *dat æterna*, qui *mortalis* eſt, *dat mortalia: Deus* dat *divina*, *creatura* vero dat *temporalia. Dona, quæ conſumuntur tempore, & inveniunt finem, contemnenda ſunt*, quod *brevi permaneant*, *nec digna* ſint *æterno remuneratore*, *cujus opes ea ſunt, quæ nunquam pereant, & munera*, quæ *tribuit hominibus*, ea ſunt, *quæ nunquam deſinant. Et ſane, ſi Deus dat res caducas & temporales, & nihil poſſidet, quod ſit illis pretioſius; is pauper eſt, & infirmus, & indignus ſummo honore*, is non eſt *omnipotens*, *ſed tantum umbra futilis Dei. Fides hoc argumento non ſolum conjicit ſapienter, verum etiam non dubitat eſſe verum Deum, qui jubet nos ſperare* id omne, *quod ſumus, & quod vivimus, duraturum in æternum, modo mereamur. Vultisne, inquit, aſcendere cælum, abducite animum à ſol·citudine* rerum *terrenarum. Nam, quantum terra eſt infima poſitione*, quantùm *ſedes cæli rotunda diſtat à terra; tantum bona fragilia diſtant à* meis *bonis æternis*, tantùm *crudelia* diſtant *à mitibus, ſcelerata à piis, obſcura à lucidis. Jubeo* vos *fugere id omne*, *quod*

NOTÆ.

33. *Fides ſapienter conjicit.*] Nam, ut ait Theodoret. Græc. affection. lib. 1. *Sicut oculis corporeis indigemus ad ea conſpicienda, quæ cerni poſſunt: ita indigemus & fide ad rerum divinarum aſpectum. Quod eſt oculus ipſe in corpore; hoc eſt, fides in diſcurſu animi & ratione.*

34. *Quantum dividitur ab humo convexi regia cæli.*] Lucret. lib 4. v. 419. *A terris quantum cæli patet altus hiatus.*

Naturæ ratione capit vitium, atque ſeneſcit;
Pro nihilo, in nihilum quia ſunt reditura, putetis.
Cuncta equidem, quæ gignit humus, quæ continet ipſa,
Principio inſtitui, nitidoque inſignia mundo
Ornamenta dedi, ſpecioſaque ſemina finxi.
Sed tamen eſſe modum volui, parciſque fruenda
Moribus indulſi, quantum moribundus & æger
Corporis ac vitæ voluctis ſibi poſceret uſus:
Non ut captus homo ſtudiis, & inaniter ardens,
Duceret omne bonum poſitum in dulcedine rerum
Et ſpecie tenui, quas currere tempore juſſi;
Atque ævum ſtatui, ſub quo generoſa probarem
Pectora: [35] ne torpens & non exercita virtus
[36] Robur enervatum gereret ſine laude palæſtræ.
Illecebroſus enim ſapor eſt & peſtifer horum;
Quæ, dum prætereunt, miro oblectamine mentes
Implicitas vinctaſque tenent; vincenda voluptas,
Elaqueanda animi conſtantia, [37] ne retinaclis
Mollibus ac lentis nexa & captiva prematur.

INTERPRETATIO.

eſt caducum, & quod ſua naturâ corrumpitur, & conſeneſcit; atque parvi facere ea, quæ recident ad nihilum. Certe equidem principio mundi *ordinavi ea, quæ terra creat, & complectitur ſinu, decoravi formoſum orbem præclaris ornamentis, & jactavi eximia ſemina. At conſtitui modum, & conceſſi uſum* illorum *hominibus, ut parce fruerentur,* nempe *quantum corpus infirmum, debileque, & vita brevis id exigerent. Non autem ut ii incenſi amore, & appetentes inanium crederent nullum eſſe bonum præter dulcedinem & temporalem pulchritudinem rerum, quas volui conſumi tempore; nec non conſtitui tempus, per quod facerem periculum hominum generoſorum, ne virtus ſegnis nec vexata haberet vires languidas ſine laude certaminis. Nam ſapor harum* rerum *eſt illecebroſus & mortifer: dum ea prætereunt, devinciunt & implicant corda mira delectatione. Debent* ergo homines *ſuperare voluptatem: levare ſervitio animos conſtantes, ne captivi & vincti impediantur vinculis tenacibus.*

NOTÆ.

35. *Ne torpens & non exercita virtus, &c.*] Idem Alcim. lib. ad Fulc. ſoror. *Si ſanctos piget exercere labores, pigraque conſuetas diſſolvant otia curas: labitur in præceps damnoſa gloria vitæ. Si vires nullas virtus acquirit eundo: amittit rediens paulatim extincta priores.*

36. *Robur enervatum.*] Pari prorſus modo, hymno Cathemerinon octavo v. 64. prima ſyllaba in *enervare* corripitur. *Et aquoſus albis humor in venis dominetur, ægrum corpus enervans.* Quare pro vulgata ſto ſcriptura: licet nonnulli legant, *Enervare ſuum corrupta per otia robur poſſet, & in nullo luctamine pigra jaceret.* De palæſtrâ pag. 167. n. 49.

37. *Ne retinaclis mollibus ac lentis nexa & captiva prematur.*] Lactant. lib. 6. cap. 22 eadem fere habet. *Cavenda ſunt igitur oblectamenta iſta, tanquam laquei & plagæ, ne ſuavitudinum mollitie capti, ſub ditionem mortis cum ipſo corpore redigamur, cui nos mancipavimus.*

Luctandum ſummis conatibus : inter acerba [38]
Sectandum virtutis iter ; ne ſuavia fluxæ
Conditionis amet nimium : ne congerat aurum,
Nec varios lapidum cupidè ſpectare colores
Ambitioſa velit : nec ſe popularibus auris
Oſtentet, pulchroque inflata tumeſcat honore :
Ne natale ſolum, patrii ne jugera ruris
Tendat, [39] & externos animum diffundat in agros ;
Et ne corporeis addicat ſenſibus omne
Quod vult, aut quod agit : ne præferat utile juſto ;
Spemque [40] in me omnem ſtatuat ; numquam peritura ;
Quæ dedero, longoque die mea dona trahenda.
Hæc igitur ſpondente Deo, quis fortis & acer,
Virtutiſque capax, breve quidque perennibus in ſe
Prætulerit ? vel quis ſapiens potiora putarit
Gaudia membrorum, quàm vivæ præmia mentis ?
Nonne hominem ac pecudem diſtantia ſeparat una ;
Quòd bona quadrupedum ante oculos ſita ſunt ? ego contrà
Spero, quod extra aciem longum ſervatur in ævum.
Nam, ſi tota mihi cum corpore vita peribit,
Nec poterit ſupereſſe meum poſt funera quidquam ;

INTERPRETATIO.

nerit & flexibilibus : decertare totis viribus : accipere viam difficilem virtutis, ne ardentius diligant illecebras rei fragilis, ne conduplicent divitias, ne ambitioſi avide appetant paſci variis coloribus gemmarum, ne captent plauſus populi, & ſuperbi glorientur de jucundo honore, ne amplificent bona paterna, & jugera ruris patrii, ne incendantur deſiderio agrorum alienorum, ne reſerant omnia ſua vota & actiones ad ſenſus corporeos, ne antepenant bonum *utile honeſto ;* ſed ut *reponant in me omnem* ſuam *ſpem ;* nam *dona, quæ tribuam, nunquam evaneſcent, & durabunt in æternum. An ergo animi fortes, & magnanimi, & capaces virtutis, cùm Deus promittat hæc* dona, *antepenent bonum temporale* bonis *natura ſuâ æternis : An prudentes pluris facient voluptates ſenſuum, quam præmia animi ſpiritalis ? maximum eſt diſcrimen inter hominem & belluam; nam bona belluæ poſita ſunt ante oculos ? homo vero tendit* ad bona, *quæ* poſita *extra viſum ſervantur in æternum. Et ſane, ſi homines amittunt vitam omni ex parte cum* vita *corporis, & nihil ipſis remanet poſt*

NOTÆ.

38. *Inter acerba ſectandum virtutis iter.*] Quare Seneca lib. de Providentia cap. 7. *Ut efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter : ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac navigium in turbido regat : contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accident dura, aſpera, ſed quæ molliat, & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros.*

39. *Externos animum diffundat in agros.*] *O ſi angulus ille proximus accedat*, ait Horatius homines irridens *Sat. 6. lib. 2. qui nunc denormat agellum : ô ſi urnam argenti fors quæ mihi monſtret, &c.*

40. *Spemque in me omnem ſtatuat.*] Familiaris Prudentio hiatus. Nonnulli tamen legunt : *Spemque ſuam in me omnem ſtatuat;* Alii: *Spemq; in me ſtatuat omnem.* De magico cantamine pag. 354. not 174.

Quis mihi regnator cæli? quis conditor orbis?
Quis Deus, aut quæ jam meritò metuenda poteſtas?
Ibo per impuros fervente libidine luxus:
Inceſtabo toros: ſacrum calcabo pudorem:
Inficiabor, habens aliquod ſine teſte propinqui
Depoſitum: tenues avidus ſpoliabo clientes:
Longævam perimam magico cantamine matrem,
Tardat anus dominum dilatâ morte ſecundum.
Nec formido malum: [41] falluntur publica jura.
Lex armata ſedet; ſed neſcit crimen opertum:
Aut, ſi res pateat [42] judex corrumpitur auro.
Rara reos juſtâ percellit pœna ſecuri.
Sed quid ego hæc meditor? revocat Deus ecce ſeverâ
Majeſtate minax: negat interitura meorum
Per mortem momenta operum. Non occidet, inquit,
Interior, qui ſpirat, homo: luet ille perenne
Supplicium, quòd ſubjectos malè rexerit artus:
Nec mihi difficile eſt, [43] liquidam circumdare flammis
Naturam, quamvis perflabilis illa feratur
More Noti: capiam tamen, & tormenta adhibebo

INTERPRTATIO.

mortem? An credent eſſe *dominatorem cæli*, eſſe *Creatorem mundi*, eſſe *Deum, aut Dominum, quem jure debeant timere? Fervente libidine indulgebunt turpi luxuria: violabunt toros: contemnent ſanctum pudorem: abnegabunt depoſitum* acceptum à *propinquis ſine teſte. Avari expoliabunt* bonis *pauperes clientes: tollent magico veneno matres vetulas*; quia hæ *anus diu viventes ſerius faciunt hæredes. Nemo metuet male agere*, nam *publica jura* facile *decipiuntur. Leges* quidem *puniunt armis* maleficia, *ſed non norunt ſcelera occulta; quod ſi ſcelera innoteſcant, judices corrumpuntur pecunia. Vix rei perſolvunt pœnas meritas. Cur vero hac* ficta *loquor? Deus vindex* homines ab his *revocat majeſtate tremenda*; & illos *commonefacit mortem non delere memoriam ipſorum operum. Homo, inquit, interior & ſpiritualis non moritur: is erit in tormentis æternis, ſi male rexerit corpus ſubditum. Poſſum facile torquere igne animam incorporalem, licet ea dicatur flabilis inſtar venti. Ipſe enim ſpirita-*

NOTÆ.

41. *Falluntur publica jura.*] Apte & appoſite ad rem noſtram Bernardus hæc fuſius perpendit. *Inciſa ſint leges duodecim tabulis, & publico ære præfixo jura præſcripta ſint: inter ipſa jura peccatur: nec innocentia illic, ubi defenditur, reſervatur. Sævit invicem diſcordantium rabies; & inter togas, pace rupta, forum litibus mugit inſanum. Quis inter hæc vero ſubveniat, patronus? ſed prævaricatur & decipit. Judex? ſed ſententiam vendit. Qui ſedet crimina vindicaturus, admittit: & ut reus innocens pereat, fit nocens judex; flagrant ubique delicta, &c. Nullus de legibus metus eſt: de quæſitore, de judice pavor nullus; quod poteſt redimi, non timetur.*

42. *Iudex corrumpitur auro.*] Hinc poëta quidam; *Muneris arguitur accepti cenſor iniquus; munus enim à norma recti diſtorquet acumen judicis, & tetra involvit caligine mentem.*

43. *Liquidam circumdare flammis naturam.*] Adi pag 381. not. 278 ubi, quid hac de re ſentiendum ſit, multis oſtendi.

Ipſe incorporeus, ac ſpirituum ſator unus.
Quin & corporibus parilis conſortia pœnæ
Decernam: [44] poſſum quoniam renovare favillas
Antiquam in faciem, nec deſperanda poteſtas,
[45] Qui potui formare novum, reparabo peremptum.
Non deſunt exempla meæ virtutis in ipſis
[46] Seminibus. natura docet revireſcere cuncta
Poſt obitum: ſiccantur enim pereunte vigore,
Quo vixêre priùs. tunc ſicca & mortua ſulcis
Aut foveis mandata latent, & more ſepulchri
Obruta, de tumulis redivivo germine ſurgunt.
Numquid noſſe potes, vel conjectare, quis iſtud
Tam ſolers opifex ſtruat? aut quæ vis agat intus?
Nil vos, ô miſeri, Phyſicorum dogmata fallant.
En, ego gignendi Dominus, ac reſtituendi,
Quod periit fluxitque, potens: arentia quæque
In veteres formas aut flore aut fronde reduco.
Idque ipſum quandoque homini facturus, inani
Surgat ut ex cinere, ſtructuraque priſtina conſtet:

INTERPRETATIO.

lis, & unus Creator animarum illam *aſſumam, & afficiam ſuppliciis. Quin etiam cruciabo corpora conſertia ejuſdem pœna: nam poſſum reſtituere in priſtinum ſtatum cadavera, nec diffido de* mea *poteſtate. Potui creare corpus de nihilo*, de integro *reſtituam corruptum. Semina ipſa habent ſpeciem* quandam *meæ virtutis; ac natura docet omnia reviviſcere poſt mortem: nam ea moriuntur, ſtatim atque abiit vigor, quo antea vivebant; tum vero mortua & ſicca mittuntur in ſulcos aut foſſas*, deinde *latent tanquam condita in ſepulchro*, ex *quo* denique *exeunt, germine redivivo. Numquid* homines *poſſunt intelligere, ſive aſſequi conjectura, quis tam peritus opifex id perficiat? aut quæ virtus agat intus? ô inſcii, ne ratiocinationes Phyſicorum vos decipiant. Ego ſum Deus*, qui *habeo poteſtatem creandi, ac reparandi id, quod periit & redactum eſt ad nihilum, jubeo omnia arida* aſſumere *priorem formam*, & exire *in folia aut in flores; qui aliquando jubebo* corpora quoque *hominum reviviſcere ex levi cinere, & primam compoſitionem* membrorum *apparere*, ut *ea, prout*

NOTÆ.

De noto pag 528. not. 7.

44 *Poſſum renovare favillas.*] Jam ſupra, Hamartig. v. 856. *Carpunt tormenta, fovu.que meritum ſine fine datam. Mors deſerit ipſa æterno: gemitus, & flentes vivere cegit.* Quem locum conſulas velim.

45. *Qui potui formare novum, reparabo peremptum.*] Ambroſ. de Fid reſurrect. *Cur miramur renaſci poſſe quod fuerit, cùm videamus natum eſſe, quod non fuit?* Apertius vero Minutius: *Quis tam ſtultus aut brutus, ut audeat repugnare, hominem à Deo, ut primùm potuiſſe fingi, ita poſſe denuo reformari: nihil eſſe poſt obitum, & ante ortum nihil fuiſſe: ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari?*

46. *In ipſis ſeminibus.*] Ab ſeminibus ratio reſurgendi petita eſt pluribus. Ambroſ. de Fid reſurrect. *quid de fructibus loquar? Nonne tibi videntur occidere, cùm decidunt, reſurgere cum deviveſcunt? Quod ſatum eſt, reſurgit; reſurgit, quod mortuum eſt, & in eadem genera, in eaſdem ſpecies reformatur. Hoc terra primum red-*

[47] Quæ mihi pro meritis vel per tormenta rependat
Crimina, vel ſummæ virtutis in arce coruſcet,
[48] Non peritura dehinc quacumque in ſorte manebit;
Intereà, dum mixta viget ſubſtantia in unum,
Sit memor auctoris proprii, veneretur & oret
Artificem ſubmiſſa ſuum. [49] non condidit alter
Halantis animæ figmentum, & corporis alter:
Nec bona præſentis vitæ numeroſa gubernant
Numina. non alius ſegetes, & ſpicea farra
Suppeditat Deus: aut alius dat muſta racemis;
Purpureumque gravi fundit de palmite ſuccum.
[50] Ipſe ego ſum, virides oleas pingueſcere baccis
Qui facio; Graiâ [51] quas Pallade fingitis ortas,
[52] Et qui Lucinas tribuo naſcentibus horas.

INTERPRETATIO.

merita fuerint, aut perſolvant pœnas ſcelerum, aut coruſcent in ſede ſumma virtutis, poſtea vero durabunt in æternum quocumque in ſtatu. Quare, dum anima & corpus in unum coaleſcunt; non obliviſcantur ſuum creatorem, colant ac deprecentur ſuppliciter ſuum conditorem. Ne putent *alterum condidiſſe ſubſtantiam animæ ſpiritualis, alterum vero* ſubſtantiam *corporis;* ne putent *plures deos regere bona hujuſce vitæ.* Nam *non alius Deus dat ſegetes & frumentum; alius dat vinum racemis, & fundit humorem bacchi de pampino onerato. Ego ipſe*, unus Deus, *pinguefacio fructus viridis oleæ, quam* homines *fingunt Græcam Minervam inveniſſe: ego tribuo naſcentibus horas natales. Lege,* quam *poſui*, animalia *diverſi ſexus juncta*

NOTÆ.

didit fructus, in his prima natura noſtra ſpeciem reſurrectionis imitata eſt. Quid dubitas de corpore corpus reſurgere? Granum ſeritur, granum reſurgit. Tertullian. Apologet. lib. 2. cap. 48. Chryſolog ſerm. 59 Euſeb. homil de reſurrect. Cyrill. Hieroſolym. catecheſ. 4. Maxim. in traditione ſymboli.

47. *Quæ mihi pro meritis vel per tormenta rependat.*] Quia, ut Tertulliani verbis utar, *Dei quidem cultores apud Deum ſemper, ſuperinduti ſubſtantia propria æternitatis.*

48 *Non peritura dehinc quacumque in ſorte manebit.*] Agit adverſus eos, qui, ut jam monui, pag. 459. damnatorum animas non perpetuo vivere putarunt. Quod Tertullianus etiam ſemel atque iterum refutavit: præcipue vero Apolog. loco mox laudato. *Tunc reſtituetur omne humanum genus ad expungendum quod in iſto ævo boni ſeu mali meruit, & exinde in immenſam æternitatis perpetuitatem. Ideoque nec mors jam, nec rurſus ac rurſus reſurrectio, ſed erimus iidem qui nunc, nec alii poſt.*

49. *Non condidit alter, &c*] Tam ſæpe hæc Paganorum commenta refellit; ut non immorer.

50. *Ipſe ego ſum, qui facio virides, &c.*] *Et hæc neſcivit*, ait Dominus apud Oſe. cap. 2 *quia ego dedi ei frumentum & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.*

51 *Quas Pallade fingitis ortas.*] Virg. 2. Georg. 181. *Palladiâ gaudent ſylvâ vivacis olivæ.* Cur autem oliva Palladi ſit ſacra, vide pag. 512 not. 223.

52. *Lucinas tribuo naſcentibus horas.*] Natales ſcilicet horas: à *luce*, quam infantibus dant. Unde & Dea, quæ partui præerat, dicta eſt Lucina. Virg. Ecl. 4. *Toto ſurget gens aurea mundo, caſta fave Lucina.* De Veneris adulteriis pag 550.

Duplex lege meâ per mutua fœdera ſexus
Gignere amat ſobolem, generiſque propagine gaudet;
Quem vos laſcivis violatis amoribus ignem,
Et ſtupra veſtra deæ Veneris prætexitis umbrâ.
[53] Unus ego elementa rego, nec mole laboris,
Ut miſer infirmuſve aliquis fragiliſve, fatigor.
Lux immenſa mihi eſt, & non reſolubilis ætas,
Senſibus & veſtris haud intellecta vetuſtas.
Inde miniſteriis ad tot moderamina mundi
Non egeo; nec participes ſocioſve requiro.
Porrò autem [54] Angelicas legiones, quas mea fecit
Dextera, noſſe meum eſt, & quæ natura creatis
Subſiſtat, qualeſque mihi ſerventur ad uſus.
Tu, me præterito, meditaris numina mille;
Quæ ſimules parêre meis virtutibus, ut me
Per varias partes minuas: cui nulla recidi
Pars aut forma poteſt: [55] quia ſum ſubſtantia ſimplex;
Nec pars eſſe queo. ſolis diviſio rebus
Compoſitis factiſque ſubeſt. me nemo creavit,
Ut ſcindi valeam, cunctorum conditor unus.
Crede, quod ex nihilo formavi, pars mea non eſt.

INTERPRETATIO.

mutuo fœdere amant procreare liberos, & gaudent propagine generis; Homines vero *vitiant hunc* caſtum *amorem laſcivis amoribus, ac tegunt ſua adulteria adulteriis Deæ Veneris. Ego ſolus rego orbem: tamen non defatigor magno labore, tanquam homo debilis, infirmus, & mortalis. Mihi eſt lux infinita, & vita ſemper duratura, & æternitas non comprehenſa intellectu humano. Quare non indigeo auxilio ad regendum mundum; nec expoſtulo participes & ſocios. Porro autem eſt meum cognoſcere ordines Angelorum, quos mea poteſtas creavit, &, qua ſit natura rerum corporearum, & quos in uſus deſtinentur à me. Tu* vero, ô pagane, *me derelicto, fingis eſſe quamplurimos Deos: quos dicis inferiores virtutibus, ut dividas in varias partes me; cui nulla pars aut forma poteſt detrahi: cui nulla poteſt eſſe pars, quia ſum ſubſtantia ſimplex. Una res mixta, & creata poteſt dividi. Nemo* autem *me creavit, ut poſſim dividi:* nam ſum *unus creator omnium. Sis* ergo *certus* id, *quod feci ex nihilo, non eſſe meam partem. Itaque, ô homo, mihi uni pone templum, & me*

NOTÆ.

226. 222. & 138.

53. *Unus ego elementa rego.*] Nihil frequentius apud noſtrum hâc licentiâ. Cauchius tàmen legit *Unus ego hæc elementa rego.* De miniſteriis, pro miniſtris, pag 140. not. 30.

54. *Angelicas legiones.*] Vel propter angelorum multitudinem, vel propter illorum certos ac definitos ordines, quibus primus Dionyſius ſuos gradus, & functiones, appellationeſque tribuit. Chriſtus apud Matth. cap. 26. *An putas, quia non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones angelorum.*

55. *Quia ſum ſubſtantia ſimplex.*] Hujus argumenti vis multis oſtenditur pag. 399. De Pario marmore, candido, & ſculpturis apto pag. 289. not. 32.

Quare agè, mortalis, ſoli mihi conſtrue templum,
Meque unum venerare Deum. cæmenta remitto,
Et quæ ſaxa Paros ſecat, & quæ [56] Punica rupes,
[57] Quæ viridis [58] Lacedæmon habet, maculoſaque [59] Synnas,
Nativum nemo ſcopuli mihi dedicet oſtrum.
[60] Templum mentis amo, [61] non marmoris. aurea in illo
Fundamenta manent fidei: ſtructura nivali
Conſurgit pietate nitens: tegit ardua culmen
Juſtitia: interius ſpargit ſola picta rubenti
Flore pudicitiæ pudor almus, & atria ſervat.
Hæc domus apta mihi eſt: hæc me pulcherrima ſedes
Accipit, æterno cæleſtique hoſpite digna.
Nec novus hic locus eſt: fluxit mea gloria in artus,

INTERPRETATIO.

unum Deum adora. Parvi facio lapides & ſaxa, quæ extrahuntur ex rupibus Pari & Africæ, quæ Lacedæmon, & Synnas habent: hæc *viridis*, illa *varii coloris. Nemo mihi offerat purpuram nativam* concharum, quæ adhærent *ſcopulis. Non marmoreum mihi placet, ſed templum cordis: cujus fundamenta aurea Fides jecit; Pietas alba confecit ſtructuram eximiam; Juſtitia laborioſa poſuit tectum; ſancta Caſtitas ſparſit interius pavimentum pictum floribus Pudicitiæ, & ſervat oſtium. Hæc domus mihi eſt commoda: habito in hoc præſtantiſſimo domicilio & digno hoſpite æterno ac divino. Nec ſedes illa* mihi *eſt ignota.* Nam meus filius, *mea gloria, & vera lux aſ-*

NOTÆ.

56. *Punica rupes.*] De Numidico marmore loquitur, de quo hæc habet Iſidorus: *Marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit, croco ſimilem: unde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſa & liminum uſu aptum.* Cui favet Plinius lib. 36. cap. 6. *M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione.* Neronis tamen principatu, & cruſtas è marmore Numidico inductas legimus. Senec. epiſt. 86 Sidon. lib. 2. epiſt. 2. ubi balneolum ſuum deſcribit.

57. *Viridis Lacedæmon.*] Plinius lib. 36. cap 7. *Pretioſiſſimi quædam generis; ſicuti Lacedæmonium viride, cunctiſque hilarius.* Sidonius in Paneg. Majoriani. *Poſt cauto Laconum marmoris herboſi radians interviret ordo.* Statius ſilv. 1 epith. Stellæ: *Hic Libycus Phrygiuſque ſilex, hic dura Laconum ſaxa virent.*

58 *Lacedæmon.*] Laconica urbs primaria, quæ antea Sparta, dicta fuit, in extrema Peloponneſo ad meridiem. Male ultima hujuſce nominis ſyllaba corripitur à Prudentio; Græce enim Λακεδαίμων per ω.

59. *Maculoſaque Synnas.*] Synnas, & Synnada, urbs Phrygiæ, marmore clara, quod Synnadicum appellatur, teſte Strabone lib. 12. & maculas habet rubentes. Martial. *Quod Phrygia Synnas, Afra quod Nomas mittit, & quod virenti fonte lavit Eurotas.* Claudian. Carm. 20. v. 272. *Pretioſaque picto marmore, cui parois cui cedit Synnada venis.* De oſtro pag. 266. not. 288

60. *Templum mentis.*] Templum enim Dei, ipſum cor hominis credentis; quod Paulus Corinthios docet epiſt. 1. & 2. unde Lactant. lib. 6. cap. 2 *Sentiebat videlicet, non carne opus eſſe ad placandam cæleſtem majeſtatem, ſed mente ſancta, & juſto animo, & pectore, quod naturali ſit honeſtate generoſum.*

61. *Non marmoris.*] Quia templa Deo ponere ac ſtatuere ſupervacaneum eſſet, niſi mens hominis ſe Deo immaculatam

Et lux vera Dei. Deus illuſtravit alumnam
Materiem, corpuſque parens habitabile fecit
Ipſe ſibi, placito ut poſſit requieſcere templo.
Condideram perfectum hominem: [62] ſpectare ſuperna
Mandaram: totis converſum ſenſibus in me
Recto habitu, celſoque ſitu, & ſublime tuentem:
[63] Sed deſpexit humum, ſeque inclinavit ad orbis
Divitias, pepulitque meum de pectore numen.
Reſtituendus erat mihimet: ſubmiſſus in illum
Spiritus ipſe meus deſcendit, & edita limo
Viſcera divinis virtutibus informavit.
Jamque hominem adſumptum ſummus Deus in Deitatem
Tranſtulit, ac noſtro docuit recaleſcere cultu.
Scire velim, præcepta Patris quibus auribus hæc tu
Accipias, Italæ [64] Cenſor doctiſſime gentis.
[65] An veterem tantùm morem ratione relictâ
Eligis? & dici patitur ſapientis acumen,
Ingeniumque viri? Potior mihi priſtinus eſt mos,
Quàm via juſtitiæ, pietas quàm prodita cælo,
Quamque fides veri, rectæ quàm regula ſectæ.

INTERPRETATIO.

ſumpſit corpus. Et ſane Deus ornavit ea membra, quæ creavit, & conditor ipſe fecit ſibi corpus, in quo habitaret, ut poſſet quieſcere in eo tanquam in templo gratiſſimo. Creaveram hominem perfectum; & juſſeram illum *reſpicere cælum;* eſſe *converſum in me totis ſenſibus, atque intueri in altum,* cùm ipſi dediſſem *rectum corpus & vultum erectum. At conſpexit terram, & adjecit animum ad divitias mundi, & meme ejecit è* ſuo *corde.* Is adhuc *mihi erat parandus; meus* ergo *ſpiritus illapſus eſt in illum, atque inſtruxit divinis virtutibus carnem formatam è limo. Tum ſummus Deus evexit ad divinitatem hominem aſſumptum, & oſtendit recaleſcere noſtro cultu.* Jam, ô Symmache, *doctiſſime Italorum judex dic quibus auribus tu audias hæc præcepta Dei. Nonne, ratione relicta, tantùm ſervas antiquam conſuetudinem? An mens & intellectus hominis ſapientis poteſt uti hoc ſermone? Præfero antiquam conſuetudinem, via juſtitiæ, ſanctitati dimiſſæ è cælo, fidei veritatis, regula veræ religionis.*

NOTÆ.

victimam ſiſteret, ac *domum ſpiritualem.* Hæc enim eſt religio cœleſtis, non quæ conſtat ex rebus corruptis, ſed quæ virtutibus animi, quæ oritur è cælo. Sed de his pag 255. not. 159. 160. & 162. &c.

62. *Spectare ſuperna mandaram.*] Notum illud Ovid. lib. 1. Metam. *Os homini ſublime dedit, cælumque tueri juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.*

63. *Sed deſpexit humum.*] Perſius ſat. 2. v. 61. *O curva in terras animæ, & cæleſtium inanes.* Adi pag. 427. not. 172.

64. *Cenſor.*] Anno urbis 310. duo Cenſores creati ſunt; quorum dignitas à parvis profecta initiis, tantum cepit incrementum, ut morum, diſciplinæque Romanæ regimen, Senatus, Equitumque centuriæ, decoris dedecoriſque diſcrimen in ipſius ditione eſſent.

65. *An veterem tantum morem.*] Cyprianus egregie atque eleganter id tractat. *Neque enim conſuetudo, quæ apud quoſdam irrepſerat, impedire debet, quominus veritas prævaleat & vincat. Nam conſuetudo ſine veritate, vetuſtas erroris eſt; propter quod, relicto errore, ſequamur.*

SYMMACHUS.

Suus cuique mos, ſuus cuique ritus eſt. Iam ſi longa ætas auctoritatem religionibus faciat, ſervanda eſt tot ſeculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui feliciter ſecuti ſunt ſuos.

PRUDENTIUS.

Si, quidquid rudibus mundi naſcentis in annis
Mos habuit, ſanctè colere ac ſervare neceſſe eſt;
Omne revolvamus ſua per veſtigia ſeclum,
Uſque ad principium: placeat damnare gradatim
Quidquid poſteriùs ſucceſſor repperit uſus.
Orbe novo, [66] nulli ſubigebant arva coloni.
Quid ſibi aratra volunt? quid cura ſuperflua [67] raſtri?
[68] Ilignis meliùs [69] ſaturatur glandibus alvus.
Primi homines cuneis [70] ſcindebant fiſſile lignum:
Decoquat in maſſam fervens ſtrictura ſecures
Rurſus, & ad proprium reſtillet vena metallum.
[71] Induvias cæſæ pecudes, [72] & frigida parvas

INTERPRETATIO.

Quod ſi debemus piè venerari & ſequi id omne, quod conſuetudo attulit ab ætate imperita mundi naſcentis; retrorſum relegamus omnia tempora, uſque ad initium mundi: eſto, ordinatim rejiciamus id, quod conſuetudo temporum attulit ultimis ſeculis. Prima mundi ætate nulli agricolæ exercebant agros. Deponamus aratra, deponamus inutilem curam raſtrorum. Venter melius repletur fructibus quercus. Primi homines dividebant cuneis lignum fiſſile. Strictura igitur *ignea iterum redigant in maſſam* omnes *ſecures; & vena reducatur ad nativum metallum.* Olim pellis *caſarum ferarum erat indumentum, & frigidum antrum* erat *parva domus: ergo ha-*

NOTÆ.

66. *Nulli ſubigebant arva coloni.*] Tale illud Virg. 1. Georg. v. 125. *Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni.*

67. *Raſtri.*] Hîc *raſtrum* eſt *inſtrumentum foſſorium.* Nec poteſt negari ſic poëtas uti, imò Plinium, & alios. Indéque *raſtellum* pro *foſſorio inſtrumento* apud Suetonium, in Nerone: *Tubâque ſigno dato primus raſtello humum effodit, & corbula congeſtam humeris extulit.*

68. *Ilignis glandibus.*] Terentius, in Adelphis, Plinius lib. 16. cap 4. hac voce uſi ſunt, atque Horatius 2. Serm. Satyra. 2. *Vmber, & iligna nutritus glande rotundas curvet aper lances carnem vitantis inertem.*

69. *Ilignis melius ſaturatur glandibus alvus.*] Primos hominum glande ad paſtum, aquâ ad potum uſos fuiſſe, quis ignorat. *Veſtro ſi munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ.* Virg. 1. Georg.

70. *Cuneis ſcindebant fiſſile lignum.*] Virgil. 1. Georg. v. 143. *Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ, nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.*

71. *Induvias cæſa pecudes, &c.*] Lucretius lib. 5. v. 1415. eadem cecinit. *Sic odium cepit glandis: ſic illa relicta ſtrata cubilia ſunt herbis, & frondibus aucta. Pellis item cecidit, veſtis contempta ferina eſt.*

72. *Frigida parvas præbebat ſpelunca domos.*] Audi adhuc Lucretium lib. 5.

Præbebat ſpelunca domos: redeamus ad antra:
Pellibus inſutis hirtos ſumamus amictus.
Immanes quondam populi, feritate ſubactâ
Edomiti, jam triſte fremant, iterumque ferinos
In mores redeant, atque ad ſua priſca recurrant.
[73] Præcipitet Scythicâ juvenis pietate [74] viêtum
Votivo [75] de ponte patrem: ſic mos fuit olim.
[76] Cædibus infantum fument Saturnia ſacra,
Flebilibuſque truces reſonent vagitibus aræ.
Ipſa caſas fragili texat gens Romula culmo:

INTERPRETATIO.

bitemus in antris, & *induamus veſtes aſperas ex pellibus non conſutis. Olim homines erant feri:* deinde illorum *feritate ſubacta, mites* fuerunt: *jam ergo fremant horridè, & rurſus vivant more belluarum, & faciant ſua priſca* facinora. Jam *liberi* pulſi *pietate Scythica præcipitent parentes ſenes de ponte optato:* ita enim *olim* Romani præcipitabant; Jam *ſacra Saturnia fument ſanguine liberorum: & aræ cruentæ reſonent gemitibus puerorum.* Jam *Romani ipſi operiant domos fragili culmo: Scriptum eſt*

NOTÆ.

v. 940. Sed nemora, atque caves montes, ſilvaſque colebant, & frutices inter condebant ſqualida membra.

73. *Scythicâ pietate.*] Scythæ apud omnes Scriptores notiſſimæ fuerunt feritatis. Plin. lib. 6. ſect. 20 *Antropophagi Scythæ inſident, humanis corporibus veſcentes. Ideo juxta vaſtæ ſolitudines, ferarumque multitudo, haud diſſimilem hominum immanitatem obſidens.* Ii autem patres ſuos defunctos devorabant, teſte Petronio Satyric. *Apud quaſdam gentes ſcimus adhuc legem ſervari, ut à propinquis ſuis conſumantur defuncti, adeo quidem ut objurgarentur ægri frequenter, quòd carnem ſuam faciant pejorem.* Et Luciano de Amicitia. τεκμαιρόμενοι τοῖς τε ἄλλοις ἃ περὶ αὐτῶν Σκυθῶν, &c. *Idque conjiciens ex aliis, quæ de illis, Scythis audimus, tum ex hoc quòd patres ſuos defunctos devorant.* Vide pag 350. not 143.

74. *Vietum.*] Senes ſcilicet ſeptuageſimum prætergreſſos annum.

75. *Præcipitet votivo de ponte patrem.*] Vulgata quidem hiſtoria ſeu fabula, & à veteribus diverſis opinionibus agitata. Feſtus ita rem narrat. Sexagenarios de ponte olim dejiciebant, cujus cauſam Manilius hanc refert, quod Romam qui incoluerint primi Aborigenes, hominem ſexaginta annorum qui eſſet, immolare Diti patri quot annis ſoliti fuerint, quod facere eos deſtitiſſe adventu Herculis, ſed religione poſtea veteris moris ſcirpeas hominum effigies de ponte in Tiberim vetere modo mittere inſtituiſſe. Sunt, qui dicant, poſt urbem à Gallis liberatam ob inopiam cibatus cœptos ſexaginta annorum homines jaci in Tiberim; ex quo numero unus filii pietate occultatus ſæpe profuerit patriæ conſilio ſub perſona filii. Id ut ſit cognitum, ei juveni eſſe ignotum, & ſexagenariis vita conceſſa. Latebras autem ejus, quibus arcuerit ſenem, id eſt cohibuerit, & celaverit, ſanctitate dignas eſſe viſas, ideoque Arcæa appellata. Sed exploratiſſimum illud eſt cauſæ, quo tempore primum per pontem cœperunt comitiis ſuffragium ferre, juniores conclamaverunt, ut de ponte dejicerentur ſexagenarii, qui jam nullo publico munere fungerentur, ut ipſi potius ſibi, quam illi, deligerent imperatorem. Cujus ſententiæ eſt etiam Sinnius Capito. Vanam autem opinionem de ponte Tiberino, confirmavit Afranius in Repudiato.

76. *Cædibus infantum fument Saturnia*

[77] Sic tradunt habitaſſe Remum regalia fœno
[78] Fulcra ſuperſternant, aut pelle [80] Libyſtidis [81] urſæ
Compoſitam chlamydem villoſo corpore geſtent:
[82] Talia Trinacrius ductor vel [83] Tuſcus habebant.
[84] Roma antiqua ſibi non conſtat, verſa per ævum,
Et mutata ſacris, ornatu, legibus, armis:
Multa colit, quæ non coluit ſub Rege Quirino:
Inſtituit quædam meliùs, nonnulla refugit.
Et morem variare ſuum non deſtitit: &, quæ
Pridem condiderat jura, in contraria vertit.

INTERPRETATIO.

Remum habitaſſe in talibus domibus. Jam *ſternant gramine lectulos regios, aut veſtiant piloſum corpus lorica factâ* ex *pelle urſæ Libycæ: nam Aceſtes Siculus, & Evander Tuſcus* ita *veſtiti erant. Antiqua Roma eſt inſtabilis, & diverſa* à ſe; variis *temporibus mutavit ſacra, veſtes, leges, & arma. Nunc adorat plures* Deos; *quos non adorabat, Romulo regnante. Alia rectius inſtituit, alia abolevit, nec ceſſavit mutare ſuos ritus. Tulit leges contrarias* iis, *quas olim dederat. Quid ergo*, ô Symmache *Senator Romane, tu mihi objicis veterem conſuetudinem? cum populus & Senatores*

NOTÆ.

ſacra.] *Nam de infantibus, qui eidem Saturno immolabantur propter odium Jovis, quid dicam, non invenio. Tam barbaros, tam immanes fuiſſe homines, ut parricidium ſuum, id eſt, tetrum atque execrabile humano generi facinus, ſacrificium vocarent: quum teneras, atque innocentes animas, quæ maximè eſt ætas parentibus dulcior, ſine ullo reſpectu pietatis extinguerent, immanitatemque omnium beſtiarum, quæ tamen fœtus ſuos amant, feritate ſuperarent.* Hæc Lactant. lib. 1. cap. 21.

77. *Sic tradunt habitaſſe.*] Caſa quoque Romuli fuit in Capitolino, ſtramento & paleis tecta, quæ Ovidii, ac Senecæ tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur. Virg. lib. 8. v 654. *Romuleoque recens horrebat regia culmo.*

78. *Regalia fæno fulcra ſuperſternant.*] Virg lib. 8. v 367. *Ingentem Æneam duxit; ſtratiſque locavit, effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.*

79. *Libyſtidis.*] *A Libyſtis*, gentile nomen eſt, per pleonaſmum formatum à proprio *Libys.* De Libya pag. 552. not. 110.

80. *Urſæ.*] Plinius tamen lib. 8 ſect. 54. *in Africa urſos non gigni contendit.* Cui Solinus cap 29. atque Albertus M. lib. 22. de animal. adſtipulantur; quanquam gigni veteres permulti ſcriptis prodiderunt; Ariſtoteles lib. 8. hiſt. anim. cap. 33. & Virgil. lib. 5. v. 36. *Occurrit Aceſtes, horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ.*

81. *Trinacrius.*] Aceſtes ſcilicet, Egeſtæ filius, qui poſt Troiæ excidium in Siciliam regreſſus eſt, & ſecum Elymum advexit. Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulſum exceperunt, & cum eo varias illic ſtatuerunt urbes. Laomedon enim, rex Troianus offenſus quòd fraude Hippotis coactus eſſet Heſionen filiam ſuam marinæ belluæ exponere, tres ejus filias Siculis nautis tradidit. His in Siciliam appulſis, Egeſta Aceſtem ſuſcepit, qui reverſus eſt Troiam Priami temporibus. Hinc Trinacrius, id eſt, Siculus appellatur. Sicilia enim dicta eſt Trinacria à tribus promontoriis.

82. *Tuſcus.*] Nempe Evander Tuſciæ rex: de quo pag. 583 not. 316.

84. *Roma antiqua ſibi.*] Forte, inquit Heinſius, *Roma ſibi antiquum non conſtat verſa per ævum.* De Quirino pag. 115. not. 66.

Quid mihi tu ritus ſolitos, Romane Senator,
Objectas? cùm ſcita Patrum populique frequenter
In tabulis placiti ſententia flexa novarit?
Nunc etiam, quoties ſolitis decedere prodeſt,
Præteritoſque habitus cultu damnare recenti,
Gaudemus compertum aliquid, tandemque retectum,
Quod latuit. tardis ſemper proceſſibus aucta
Creſcit vita hominis, & longo proficit uſu.
Sic ævi mortalis habet ſe mobilis ordo:
Sic variat natura vices [85] infantia repit;
Infirmus titubat pueri greſſuſque animuſque:
Sanguine præcalido fervet nervoſa juventa:
Mox ſtabilita venit maturi roboris ætas:
Ultima conſiliis melior, ſed viribus ægra,
Corpore ſuccumbit, mentem purgata ſenectus.
His genus humanum per diſſona tempora duxit
Curriculis ævum mutabile: ſic [86] hebes inter
Primitias, merſumque ſolo, ceu quadrupes, egit.
Mox tenerum docili ingenio, jamque artibus aptum
Noſcendis variâ rerum novitate politum eſt.
Inde tumens vitiis calidos adolevit in annos,

INTERPRETATIO.

mutantes ſententiam ſæpe correxerint conſtituta ſua *in tabulis actorum? Nunc etiam quoties prodeſt non retinere conſuetudinem, & novis ritibus damnare antiquos mores: gaudemus quod repererimus aliquid* novi, *& tandem detexerimus* id, *quod latuerat. Scientia hominis ſemper creſcit aucta lentis progreſſibus, & proficit longo uſu.* Hæc *etiam ſucceſſio varia cernitur in vita corporis,* & *natura non eſt ſemper eadem. Infantes reptant: pueri debiles tum pedibus tum animo titubant: ſanguis juvenum robuſtorum ferveſcit: perfectum robur denotat virilem ætatem acceſſiſſe: mens ſana eſt ſenectuti, ultima* ætati, *& corpus infirmum:* hine ſenes *dant prudentiora conſilia, & deficiuntur viribus. Per ſecula diſſimilia tales viciſſitudines diviſerunt varias ætates generis humani:* quod *rude per infantiam & affixum terræ repſit more belluarum. Deinde tractabile animo docili, & aptum ad artes politum fuit novitate variarum rerum. Poſtea cumulatiſſimum ſcelerum complevit annos calidos* juventu-

NOTÆ.

85. *Infantia repit; infirmus titubat pueri greſſuſque animuſque*] Hæc omnia, ni fallor, mutuatus eſt Prudentius à Lucretio lib 3. *Præterea gigni pariter cum corpore, & una creſcere ſentimus, pariterque ſeneſcere mentem. Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur corpore: ſic animi ſequitur ſententia tenuis. Inde ubi robuſtis adolevit viribus ætas: conſilium quoque majus, & auctior eſt animi vis. Poſt ubi jam validis quaſſatum viribus ævi corpus, & obtuſis ceciderunt viribus artus: claudicat ingenium, delirat linguaque menſque.*

86. *Sic hebes inter primitias, merſumque ſolo, ceu quadrupes, egit*] Uterque Rottendorphius, Oxonius, & Egmondanus habent. *Sic hebes inter primitias, merſumque ſolo titubavit, & inſtar quadrupedis*

Donec decocto ſolidaret robore vires.
Tempus adeſt, ut jam ſapiat divina, ſerenæ
Mentis conſilio, vivacius abdita ſolers
Quærere, & æternæ tandem invigilare ſaluti.
Quanquam, ſi tantus amor eſt & cura vetuſti
Moris, & à priſco placet haud diſcedere ritu,
Extat in [87] antiquis exemplum nobile libris,
[88] Jam tunc diluvii ſub tempore, vel priùs, uni
Inſerviſſe Deo gentem, quæ prima recentes
Incoluit terras, vacuoque habitavit in orbe.
Unde genus ducit noſtræ porrecta propago
Stirpis, & indigenæ pietatis jura reformat.
Sed, quia Romanis loquimur de cultibus, ipſum
[89] Sanguinis Hectorei populum probo, tempore longo
Non multos coluiſſe Deos, rariſque ſacellis
Contentum; [90] paucas poſuiſſe in collibus aras.
[91] Innumeros poſt deinde Deos, virtute ſubactis

INTERPRETATIO.

tis, donec firmaret vires perfecta fortitudine. Denique *tempus venit jam adamandi res divinas conſilio mentis matura,* quæ *ſagax eſt ad acutius quærenda abdita, & ad invigilandum ſaluti æternæ. Quod ſi tanto ſtudio &* tanta *cura retines veterem conſuetudinem, & optas non diſcedere ab antiquo ritu; vetuſtiſſimi libri referunt nobile exemplum,* ex quo intelligimus *tempore diluvii, vel etiam ante, familiam, quæ prima incoluit mundum renovatum, & habitavit in orbe deſerto, adoraſſe unum Deum. Longa ſeries noſtrorum parentum ducit genus ab iis:* cur *mutamus jura patria pietatis. Sed, quia loquimur de ritibus Romanorum,* tibi *oſtendo populum ipſum oriundum ab Hectore non adoraſſe plures Deos per multos annos, & contentum*

NOTÆ.

pueri lactantia viſcera traxit. Quæ omnino ſunt ſuperflua.

87. *Antiquis libris.*] Jam monui pag. 340. not. 92. nullum, ante Moyſis tempora, ſcriptum fuiſſe librum, qui ſaltem ad nos pervenerit.

88. *Jam tunc diluvii ſub tempore.*] Cum enim infenſus Adami poſteris Deus, univerſos aquarum eluvione decrevit perdere, unus è Sethi ſanguine Noemus ſuperfuit; qui in fide, ac Dei obſequio perſtabat Geneſ. 6.

89 *Sanguinis Hectorei populum.*] Hector enim Priami & Hecubæ filius fuit, Anchiſes vero Capyos filius, Aſſaraci nepos, è ſtirpe Troianorum regum.

90. *Paucas poſuiſſe in collibus aras.*] Cum ſacra fiebant Superis, ac Jovi præcipue, aræ in ſublimibus extruebantur locis, ut inquit Melanthes in libro de ſacrificiis. *Omnis autem mons Jovis mons appellatur, quoniam mos fuit antiquorum, ut altiſſimo Deo exiſtenti in loco ſublimi ſacrificarent.* Apollonius vero lib. 2. Argonaut. *Ingentem Jovis humentis tunc extruit aram, & ſacra imponit in montibus.*

91. *Innumeros poſt deinde Deos.*] Unde Minutius facete quidem Romanos illudit. *Vndique hoſpites Deos quærunt & ſuos faciunt: aras extruunt etiam ignotis numinibus & manibus.* Non immerito ergo Arnobius lib. 6. vocat Romam, *numinum cunctorum cultricem.*

Urbibus, & claris [92] peperit ſibi Roma triumphis;
Inter fumantes templorum armata ruinas
Dextera victoris ſimulacra hoſtilia cepit,
[93] Et captiva domum, venerans ceu numina vexit.
Hoc ſignum rapuit [94] bimaris [95] de ſtrage [96] Corinthi:
Illud ab incenſis in prædam ſumpſit [97] Athenis.
Quaſdam victa dedit capitis [97] Cleopatra [98] canini

INTERPRETATIO.

paucis templis poſuiſſe in montibus paucas aras. Poſtea vero Roma, ſibi peperit Deos innumeros ſubactis urbibus virtute; & inſignibus triumphis: armata manus victoris ſuſtulit idola hoſtium è ruinis fumantibus templorum; & tranſtulit in Italiam ex captiva, quæ coluit tanquam numina. Roma rapuit hæc idola de direptione Corinthi bimaris: prædata eſt illa inter flammas Athenarum. Cleopatra devicta dedit Ro-

NOTÆ.

92. *Peperit ſibi Roma triumphis.*] Id ſatis ſuperque explicat Cyprianus de vanitate idolorum.

93. *Et captiva domum, venerans ceu numina, vexit.*] *Tot igitur*, concludit Tertullianus Apologet. cap. 25. *Sacrilegia Romanorum, quot trophæa; tot de Diis, quot de gentibus triumphi: tot manubiæ, quot manent adhuc ſimulachra captivorum Deorum. Et ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinent adorari, & illis imperium ſine fine decernunt, quorum magis injurias, quàm adulationes remuneraſſe debuerant.*

94. *Bimaris.*] Bimarem peculiari epitheto appellarunt Corinthum, Horat. Od. 7. lib. 1. *Aut Epheſum, bimariſve Corinthi mœnia.* Ovid. 4. Faſt. *Adriacumque patens latè, bimaremque Corinthum.* Aliique poëtæ, quòd Corinthus inter duo maria, Ionium & Ægeum, quaſi ſpectaculo expoſita ſit.

95. *De Strage.*] L. Mummius, qui & Achaïens dictus eſt, Corinthum æquavit anno urb cond. 607. adeo ut vix ullum Corinthi veſtigium fuerit relictum. *Quid ſignorum, quid veſtium, quidve tabularum raptum, incenſum atque projectum eſt? Quantas opes & abſtulerit, & cremaverit, hinc ſcias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſima urbis fecit injuria; quia incendio permiſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris, æris, auri, argentique vena in commune fluxere.* Hæc Florus lib. 2. cap. 16.

96. *Corinthi.*] Corinthus, urbs eſt Achaiæ in anguſtiis Iſthmi Peloponneſiaci ſita: veterum hiſtoriis olim celeberrima. *Cum diu jacuiſſet*, teſte Strab. *inſtaurata eſt à Divo Cæſare propter loci opportunitatem, miſſis eo libertinis plurimis.* Unde nummi, ubi *Bellerophon* cum *chimærâ*, inſigne Corinthi, cernitur; inſcriptio Col. Jul. co. id eſt, Colonia Julia Corinthus, ſive, Col. L. iul. Cor. Colonia laus Julia Corinthus. Nummus uterque delineatur à Patino, Auguſto principe cuſus.

97. *Athenis.*] Athenas Græciæ decus, juxta fluvium Iliſſum ſitas Sylla expugnavit, & columnas inde avexit, in Capitolinas ædes. Plinius lib. 36. cap. 6. *Columnis demum utebantur in templis; nec lautitiæ cauſa, nondum enim intelligebantur iſta; ſed, quia firmis aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Jovis Olympii, ex quo Sylla Capitolinis ædibus advexerat columnas.* Plutarchus vero in ipſius vita ſcribit: *Academiam devaſtaſſe, arboribus inter ſuburbia alia frequentiſſimam, & Lyceum.*

98. *Cleopatra.*] De Ægypti Regina Cleopatra, & Ptolemæi Auletis filia lo-

Effigies: quaſdam, domitis [99] Hammonis arenis,
Syrtica [100] cornutas facies habuere [101] trophæa.
Roma triumphantis quoties ducis inclyta currum
Plauſibus excepit: toties altaria divûm
Addidit, & ſpoliis ſibimet nova numina fecit:
Numina, quæ, patriis cum mœnibus eruta, nullum
Præſidium potuere ſuis afferre ſacellis.
Cernis, ut antiqui ſemper veſtigia moris

INTERPRETATIO.

manis *ſimulachrum* Metentii habentis *caninum caput. Arenæ Lybiæ domitæ obtulerunt cornutam faciem* Jovis *Hammonis. Quoties Roma nobilis excepit acclamationibus currum ducis* alicujus *triumphantis, toties poſuit nova altaria deis, & ſibi finxit ex exuviis nova numina; quæ numina non potuerunt eſſe auxilio ſuis templis, & ejecta* fuerunt *è patriis ſedibus. An agnoſcis quomodo obſervatio veteris conſuetudis*

NOTÆ.

quuntur omnes Hiſtoriæ Romanæ Scriptores. A Cæſare primùm ea adamata fuit: deinde ab Antonio, quo victo apud Actium prælio navali, ſeſe ineteemit, teſte Flor. lib. 4. cap. 11. *Quod ubi deſperavit à principe, ſervarique ſe triumpho vidit, incautiorem nacta cuſtodiam, in Mauſoleum ſe recipit. Ibi maximos, ut ſolebat, induta cultus, in differto odoribus ſolio, juxta ſuum ſe collocavit Antonium: admotiſque ad venas ſerpentibus, ſic morte quaſi ſomno ſoluta eſt. Reginam Regum* ab Antonio, filioſque ejus *Reges* vocatos tradit Plutarchus, & demonſtrat nummus Antonii, qui in antica parte Antonii effigiem, cum inſcriptione, ANTONI ARMENIA DEVICTA. in poſtica autem, Cleopatræ cum his verbis: REGINÆ REGUM FILIORUM. REGUM. CLEOPATRÆ

98. *Canini effigies capitis.*] De Anubide quid ſentiendum ſit diximus pag 332. not. 46 Id unum addam quod putem deſignari Mercurium. Et ſane quid aliud denotaret in nummo Juliani *Anubis* cum *Siſtro* Ægyptiorum Deorum inſigni, & *Caduceo.*

99. *Hammonis.*] Jovis Hammonis origo varie refertur: tribuitur tamen à poëtis maxime Baccho, cui per Libyæ deſerta iter facienti, aries cornu fontem ibi monſtravit; quem ille Jovem eſſe patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi; cornuto & arietino capite. Qui poëtarum commenta aſpernaniur, volunt Hammonem fuiſſe regem Ægypti, qui, quod galeam geminis cornibus inſignem gereret, ſub forma arietis pictus eſt.

100. *Cornutas facies.*] Jovis Hammonis effigies cornu arietinum in fronte geſtabat, quale in nummo Cyrenæorum argenteo conſpicitur, qui ubique eſt obvius. Quodque ex lib 37. Plin. intelligitur *Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina ſomnia repræſentare.* Inde Alexander, quia Hammonis filius videri volebat, in gemmis, ſtatuis, & numiſmatis cornutus viſitur teſte, Clem Alexandrin. Paren. ad Gentes. *Volebat & Alexander Hammonis videri filius, atque à ſtatuariis cornutus effingi, pulchrum hominis vultum cornu dedecorans.*

101. *Syrtica Trophæa.*] De Naſamonibus, gente Syrtica, navigiorum ſpoliis quæſtuoſa, hæc intelligenda ſunt *Quippe obſident littora, & æſtu deſtituta navigia notis ſibi vadis occupant. Incola nemoris quos Hammonios vocant, diſperſis tuguriis habitant: medium nemus pro arce habent, triplici muro circumdatum.* Quint. Curt. lib. 4. ſect, 19. De Syttibus pag 48. not. 7.

Greſſibus incertis variè titubaſſe probentur,
Aſciſcendo Deos majoribus incompertos,
Seque peregrinâ ſub religione dicaſſe,
[102] Nec ritus ſervaſſe ſuos ? quodcunque ſacrorum eſt,
Exulat, [103] externumque inimicam vênit in Urbem.
Fruſtra igitur ſolitis, prava obſervatio, inhæres.
[104] Non eſt mos patrius, quem diligis, improba: non eſt.
Sed ſolers orator ait; fataliter urbem
Sortitam, quonam Genio proprium exigat ævum.
Cunctis nam populis ſeu mœnibus inditur, inquit,
Aut fatum, aut Genius, noſtrarum more animarum,
Quæ ſub diſparili ſubeunt nova corpora ſorte.

INTERPRETATIO.

nia fuerit ſemper varia, & *titubarit incertis ritibus*; nam *recepit Deos ignotos patribus*, & *ſuſcepit religionem externam*, & *mutavit mores ſuos? Quotquot* Dei Romæ *ſunt*, ii *exulant* à patria ſua, & *alienigenæ venerunt in Romam* ipſis *adverſam*. *Fruſtra ergo*, ô *peſſima obſervatio*, *gloriaris de moribus antiquis*: *nec curas*, ô *pernicioſa*, hos *mores patrios*, *nec curas*, inquam, *nec diligis*. *At verſutus Symmachus reſpondet Romam neceſſario accepiſſe* à Deo *Genium*, *vi cujus poſtulat* ut ducat *proprium ævum*. *Nam*, *inquit*, *more noſtrarum animarum*, *quæ infunduntur in nova corpora ſub diſſimili ſorte*, *aut fatum*, *aut Genius datur omnibus populis*, *ſive urbibus*;

NOTÆ.

102. *Nec ritus ſervaſſe ſuos.*] Tertullianus eadem Romanis objicit Apolog. cap. 6. *Vbi religio? ubi veneratio majoribus debita à vobis? habitu, victu, inſtructu, ſenſu, ipſo denique ſermone proavis renuntiaſtis. Laudatis ſemper antiquitatem, & novè de die vivitis. Per quod oſtenditur, dum à bonis majorum inſtitutis deceditis, ea vos retinere & cuſtodire, quæ non debuiſtis, cum quæ debuiſtis, non cuſtoditis.*

103 *Externumque inimicam venit in Vrbem.*] Quidam legunt, *æternumque inimicam venit in urbem*, nec male, & ſatis apte ad mentem Prudentii, qui hæc omnia à Tertulliano mutuatus eſt, ut facile colligitur ex iis, quæ infra dicuntur v. 490. *Peregrinos enim Deos*, inquit Tertull. Apol. cap. 25. *non putem extraneæ genti magis fautum voluiſſe quam ſuæ*, & *patrium ſolum*, *in quo nati*, *adulti*, *nobilitati*, *ſepultique ſunt*, *transfretanis dediſſe.* Ergo, Romani licet hos Deos colant adorentque, Roma tamen ipſis erit inimica in æternum.

104. *Non eſt mos patrius*, *quem diligis.*] Et ſane Liberum patrem cum myſteriis conſules ſenatus authoritate non modo urbe, ſed univerſa Italia eliminaverunt: Serapidem, & Iſidem, & Harpocratem cum ſuo Cynocephalo, capitolio prohitos inferri Piſo & Gabinius conſules, everſis etiam aris eorum abdicaverunt, turpium & otioſarum ſuperſtitionum vitia cohibentes. Ergo circa ipſos Deos, quæ proſpecte decreverant majores, Romani reſciderunt. De Genio pag. 574. not. 266. & v. 74. hujuſce libri not 29.

SYMMACHUS.

Varios cuſtodes urbibus mens divina diſtribuit. Ut animæ naſcentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.

PRUDENTIUS.

Jam primùm, qui ſit Genius, vel qui ſtatus illi
Competat, ignoro; quid poſſit, & unde oriatur
Spiritus informis, ſine corpore; formave, & ulla
Sit ſpecies, & quid ſapiat, quæ munera curet.
Contrà, animas hominum venis vitalibus intus
Sic interfuſas intelligo, ſanguis ut ex his
Accipiat motumque levem tenerumque vaporem.
Unde pererratis vegetet præcordia membris,
Frigida ſuccendat, riget arida, dura relaxet.
Sic hominis vitam ſibi temperat atque gubernat
Vivida mens: quam tu ficto componere tentas
Murorum Genio, qui nuſquam eſt, nec fuit unquam.
Quin & corporibus verſat mens viva regendis
Summum conſilium, fida ut tutacula nudis
Invalidiſque paret, metuenda pericula vitet,
Utile proſpiciat, varias agitetur ad artes;
Conſultet, cui ſe domino ſubmittat, & orbis
Quem putet auctorem, quem rerum ſumma ſequatur.
At tuus hic Urbis Genius, dicas volo, quando
Cœpit adhuc parvæ primùm ſe infundere Romæ,
Fluxit [105] ab uberibus [106] nemoroſâ in valle lupinis,

INTERPRETATIO.

Primò vero neſcio, qui ſit Genius, qui ſtatus ipſi congruat, quæ ſit illius poteſtas, quæ origo. neſcio *utrum ſit merus ſpiritus, an vero ſit forma & ſpecies aliqua,* neſcio *quid ſapiat, & quæ officia præſtet. E contrario ſcio animas hominum intus eſſe infuſas per venas vitales ita ut ſanguis accipiat ab animabus & motum concitatum & lenem teporem: cujus auxilio currens per artus ſuſtentet corpus, calefaciat frigida, reſpergat exſiccata, emolliat dura. Animæ generoſæ ea ratione ſibi ſubjiciunt & regunt vitam hominis: quam tu vis comparare ficto Genio urbium, qui nec eſt, nec fuit unquam. Animæ quoque vivæ volvunt* in *corporibus regendis ſana conſilia, ita ut inſtruant firma tutamenta inermibus atque debilibus* membris, *defendant à periculis metuendis, ſerviant utilitati, ediſcant varias artes, perpendant, quem Dominum adorent, quem agnoſcant conditorem mundi, quem omnes res ſequantur. At, dic amabo, quando tuus ille Genius Romæ cœpit primum immittere ſe in Romam recèns natam. Fluxit* ne *ab uberibus lupæ in valle ſylveſa, &, dum naſcitur ipſe, nutrivit pue-*

NOTA.

105. *Ab uberibus lupinis.*] Notum illud & tritum. Virg. lib. 8. v. 630. *Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum*

Infanteſque aluit, dum naſcitur ipſe, [107] gemellos?
An [108] cum vulturibus volitans ignota per auras
Umbra, repentinam traxit de nube figuram?
Culminibus ſummis ſedet, an penetralia ſervat?
Inſtituit mores, & jura forenſia condit?
An caſtrorum etiam foſſis intervenit? acres
Cogit ad arma viros, lituis ciet, urget in hoſtem?
Quæ, quis non videat ſapientum, digna cachinno?
Fingamus tamen eſſe aliquam, quæ talia curet,
Umbram ſive animam; per quam res publica fatum
Hauſerit, & calidis animetur tota medullis.
Cur non hæc eadem de religione colendâ
Conſultat? cur non ſuſpectat libera cælum?
Cur ſibi præſcriptum non commutabile fatum;
Ut captiva, putat? [190] geneſis cur vincula fingit?
[110] Cui jam nolle licet, quod tunc voluiſſe licebat,

INTERPRETATIO.

ves gemellos? an vero *cum umbra ignota* Romæ *volitans per aërem cum vulturibus, aſſumpſit derepente formam ex nube? Sedit* ne *in altis faſtigiis*, *an* vero *ſervat loca interiora domorum?* an *componit mores*, *& dat leges publicas? an præeſt etiam foſſis caſtrorum? an colligit ad bellum milites generoſos, incitat tuba, & compellit in hoſtes; quæ* omnia *eſſe digna riſu omnes ſapientes vident. Sed fingamus aliquem ſpiritum, ſive animam, quæ illa diſpenſat; quæ regat fatum Reipublicæ, & animet calidas illius medullas. Quare ergo illa anima non inquirit quænam religio ſit colenda? quare libera non intuetur cælum? quare, tanquam captiva, arbitratur fatum immutabile ſibi eſſe præſcriptum? quare fingit ſydus natalitium* imponere *vincula? Huic* Genio *licuit nolle* id, *quod antea licebat velle, deponere errores ſuos, & mutare ſen-*

NOTÆ.

ludere pendentes pueros, & lambere matrem impavidos: illam tereti cervice reflexam mulcere alternos, & corpora fingere lingua. Ejus lupæ ſtatua in templo Romuli viſebatur. Non ſolum Scriptores Chriſtiani, verum etiam ethnici complures fabulam eſſe cenſuerunt. T. Liv lib. 1. cap. 4. Plutarch. in Romuli vita

106. *Nemoroſa in valle.*] In antro Martis.

107. *Gemellos.*] Remum ac Romulum

108. *Cum vulturibus.*] In auguriis vulture plurimum uſi veteres: cum avium ferè minime nocens ſit. *Palatinum autem Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium veniſſe fertur, ſex vultures: jamque, nunciato augurio, quum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet, utrumque regem ſua multitudo conſalutaverat, tempore illi præcepto, at hi numero avium regnum trahebant.* T. Liv. lib. 1. cap. 6. De penetral pag. 582. not. 314. De litno pag. 490 not. 108.

109 *Geneſis.*] Pro ſidere natalitio geneſis accipitur à Suet. in Veſpas. *Monentibus am cis cavendum eſſe Metium, quòd vulgo crederetur geneſim habere imperatoriam, inſuper conſulem fecit*, & à Juven. ſat. 14. v. 245. *Nota Mathematicis geneſis tua: ſed grave tardas expectare colos.*

110. *Cui jam nolle licet.*] Unde Tertull. Apolog cap. 6. *Nunc religioſiſſimi legum & paternorum inſtitutorum protectores, & cultores reſpondeant velim de ſua fide, & honore, & obſequio erga majorum conſul-*

Erroreſque abolere ſuos, ac flectere ſenſus?
[111] Sic ſeptingentis erravit circiter annis,
Lubricaque, & ſemper dubitans, quæ forma placeret
Imperii, quæ regnandi foret æqua poteſtas.
[112] Regius exortam jam tunc habuit ſtatus Urbem,
[113] Non ſine grandævis curarum in parte locatis.
[114] Mox proceres de ſtirpe ſenum tractaſſe videmus
[115] Clavum conſilii: [116] plebeias inde catervas
Collatas Patribus mixtim ditionibus æquis,

INTERPRRTATIO.

tentiam. Hinc inſtabilis & ſemper dubia, qua forma imperii placeret, quod genus dominatus foret juſtum, erravit fere per ſeptingentos annos. Reges rexerunt Romam recens conditam ita ut tamen Senatores habuerint partes in adminiſtratione. Deinde ſcimus primates ortos à Senatoribus tractaſſe regimen Reipublicæ: poſtea plebeios

NOTÆ.

ta, ſi à nullo deſciverunt? ſi in nullo exorbitaverunt? ſi non neceſſaria & aptiſſima quæque diſciplina obliteraverunt, &c.

111 *Septingentis annis.*] Florus quoque ita ſentit. *Populus Romanus à rege Romulo in Cæſarem Auguſtum, ſeptingentos per annos, tantum operum pace belloque geſſit, ut ſi quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet.* Nam regibus dat annos ducentos quinquaginta; ab his uſque ad Appium Claudium, totidem: ab Appio Claudio uſque ad Auguſtum ducentos ponit, ſed alii diſſentiunt.

112. *Regius habuit ſtatus urbem.*] *Hæc eſt prima ætas populi Romani, & quaſi infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem.* Florus lib 1. cap. 8.

113 *Non ſine grandævis curarum in parte locatis.*] Nam Romulus, ut eſſent quibuſcum Rempublicam adminiſtraret, centum viros elegit. *Quum jam virium haud pœniteret, conſilium deinde viribus parat. Centum creat Senatores.* T. Liv. lib. 1. cap. 9.

114 *Mox proceres de ſtirpe ſenum.*] Vix duo conſules creati ſunt, L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, *quo plus virium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis diminutum Patrum numerum, primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam explevit. Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis, jungendoſque Patribus plebis animos.* T. Liv. lib. 2 cap. 1.

115. *Clavum conſilii.*] Alludendo ad gubernaculum navis, quod metaphorice, quia inſtar clavi pangitur in navi, clavus dicitur. Cic. in Catil. *Ille autem clavum tenens, quietus ſedet in puppi.*

116. *Plebeias catervas.*] Tribunis plebis creandis cauſam dedit ſeceſſio plebis à patribus anno poſt Urbem conditam 259. Plebs enim nexu gravata & deluſa ſæpius in montem, qui inde ſacer dictus eſt, trans Anienem diſceſſit. Miſſus ad eam placandam Menenius Agrippa, vir populo ac patribus juxta charus: cujus oratione delinita plebs in urbem rediit, ea tamen lege ut plebeios haberet magiſtratus. *Pavor ingens in urbe, metuque mutuo ſuſpenſa erant omnia. Timere relicta ab ſuis plebes violentiam Patrum: timere Patres reſidem in urbe plebem, incerti, manere eam, an abire mallent. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum, & quod inde oriundus erat, plebi charum. Agi deinde de concordia cœptum, conceſſumque in conditiones, ut plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti quibus auxilii latio adverſus conſules eſſet, neve cui Patrum capere eum magiſtratum liceret. Ita Tribuni plebei creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi, tres collegas ſibi creaverunt. In his Sicinium fuiſſe ſeditionis auctorem; de duobus, qui fuerint, minus convenit.* Adi T. Liv. lib 2 cap. 33.

Imperitaſſe diu, belloque & pace regendis.
Conſule nobilitas viguit: plebs fiſa [117] tribuno eſt.
Diſplicet hic ſubitò ſtatus, & [118] bis quina creantur
Summorum procerum faſtigia: [119] quos duodeni
Circumſtant faſces, ſimul & ſua [120] quemque ſecuris.
[121] Rurſus ſe geminis reddit ductoribus omnis
Publica res, & Conſulibus [122] dat condere faſtos.
Ultima ſanguineus [123] turbavit ſecla [124] Triumvir.

INTERPRETATIO.

homines conjunctos ſimul cum Senatoribus, æquâ poteſtate diu adminiſtraſſe Romanos & bello, & pace. Conſul tuebatur nobiles: Tribunus tuebatur plebem. Paulo poſt hac adminiſtratio diſplicet, & Decemviri illuſtriſſimi inter claros primates ſufficiuntur: quibus ſingulis præferebantur duodeni faſces & una ſecuris. Iterum Reſpublica transfert omne dominium ad duos conſules, & vult ut ſcribant faſtos. Sanguineus Trium-

NOTÆ.

117. *Plebs fiſa tribuno eſt.*] Senatus enim edicta, leges, conſulta, acta magiſtratuum à tribunis ſæpe reſciſſa fuerunt, promulgatæ novæ leges, comitia tum plebis, tum ſenatus pro arbitrio & coacta & ſoluta, tributorum collationes, militumque delectus prohibiti, ducti etiam interdum eorum juſſu in carcerem conſules.

118. *Bis quina creantur ſummorum procerum faſtigia.*] Anno trecenteſimo altero, quam condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis, ab conſulibus ad decemviros, quemadmodum ab regibus ante ad conſules venerat, tranſlato imperio. Decemviri creati Ap. Claudius, T. Genucius, P. Seſtius, L. Veturius, C. Julius, A Manlius, Ser. Sulpicius, P. Curatius, T. Romilius, Sp. Poſtumius.

119. *Quos duodeni circumſtant faſces.*] Ita priores decemviri ſervaverant, ut unus faſces haberet, & hoc inſigne regium in orbem, ſuam cujuſque vicem, per omnes iret, poſteriores vero cum duodenis faſcibus prodiere. Centum viginti lictores forum impleverunt, & faſcibus ſecures illigatas præferebant. Decem regum ſpecies erat.

120. *Sua quemque ſecuris.*] Licet in Republica Romana duodecim faſces virgarum, intra quas ligatæ ſecures eſſent, nulli magiſtratui præferri ſolerent, toto Magiſtratus tempore, præter quam Dictatori.

121. *Rurſus ſe geminis reddit ductoribus.*] *Læta principia*, inquit Livius lib. 3. cap. 33. *Decem virorum nimis luxuriavere, eo citius lapſa res eſt: repetitumque, duobus uti mandaretur conſulum nomen imperiumque.* Ubi vult reditum ad conſulare imperium, quale triennio ante fuerat cum provocatione. De conſulibus pag. 133. not. 98.

122. *Condere faſtos.*] Adi pag. 250. not. 232 & pag 239. not. 181.

123. *Turbavit ſecla Triumvir.*] Loquitur de Triumviratu Cæſaris, Lepidi, & Antonii, qui venerunt in cruentiſſimi fœderis ſocietatem. *Lepidum divitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui ſe hoſtem judicaſſent: Cæſarem inultus pater, & manibus ejus graves Caſſius & Brutus agitabant.* Flor. lib. 4. cap. 6.

124 *Sanguineus Triumvir.*] Unde Florus loc. cit. *Nullo bono more Triumviratus invaditur*, alludit ſcilicet ad triumviratum Craſſi, Cæſaris, & Pompeii, *oppreſſaque armis Republica, redit Syllana proſcriptio: cujus atrocitas nihil in ſe minus habet, quam numerum centum quadraginta Senatorum. Exitus fœdi, truces, miſerabiles, toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro dignitate rei ingemiſcat, quum Antonius Lucium Cæſarem avunculum ſuum, Lepidus Lucium Paullum ſuum fratrem proſcripſerit.*

Fluctibus his olim fatum, Geniuſve, animuſve
Publicus erravit: tandem deprendere rectum
Doctus iter, caput [125] Auguſtum diademate cinxit,
[126] Appellans Patrem patriæ, populi, atque ſenatûs
Rectorem, qui militiæ ſit ductor, & idem
[127] Dictator, cenſorque bonus, morumque magiſter,
Tutor opum, vindex ſcelerum, [128] largitor honorum.
Quòd ſi tot rerum gradibus toties variatis
Conſiliis, ægre tandem pervênit ad illud
Quod probet, ac ſancto reverentia publica ſervet
Fœdere: quid dubitat divina agnoſcere jura,
Ignorata priùs ſibimet, tandemque retecta?
Gratemur: jam non dubitat: nam ſubdita Chriſto
Servit Roma Deo, cultus exoſa priores.
Romam dico viros, quos mentem credimus Urbis,

INTERPRETATIO.

viratus turbavit poſtrema tempora. Fatum, ſive Genius, ſive animus publicus erravit olim illis viciſſitudinibus. Denique is doctus ſequi viam certam impoſuit coronam capiti Cæſaris. quem *nominavit patrem patriæ, dominum plebis, & Senatus*, quem *elegit Ductorem exercituum. & Dictatorem, & juſtum Cenſorem, Magiſtrumque morum, defenſorem honorum, ultorem criminum,* & *diſtributorem dignitatum. Sin autem tot viciſſitudinibus rerum, conſiliis toties mutatis, tam difficiliter reperit aliquid, quod laudet, & una voce ſervet religioſe; cur abnuit accipere legem divinam, quæ prius ipſi ignota* fuit, *nunc vero manifeſta* eſt? Fallor, *gratulemur Romæ: jam* enim *fidelis eſt, ſubdita Chriſto adorat* unum *Deum, & odit ritus antiquos.* Gratulemur *Romæ, id eſt, civibus, quos,* non vero *Genium, cujus forma fruſtra fingitur, putamus* eſſe *mentem Romæ. Sed cur mihi opponitis unum Genium Romæ cum ſoleatis*

NOTÆ.

125. *Caput Auguſtum diademate cinxit.*] Anno 727. quo Cæſar 7. & Agrippa 3. Coſſ. fuerunt, primus imperare cœpit Auguſtus. Hoc enim anno ſententia Munacii Planci Octaviano Cæſari tributum eſt Auguſti nomen; ut ipſo nomine, & titulo conſecraretur, quippe quæ Auguſta dicuntur, ea religioſa, & Diis conſecrata ſunt. Ab anno porro antecedente legitimum deinceps imperium penes Cæſarem extitit. Tunc enim à S P. Q. R. id illi eſt attributum, ejuſque adminiſtrandi certa ratio ab eo conſtituta, partitis cum populo provinciis.

126. *Appellans patrem patriæ.*] Quomodo autem illi datum fuerit, fuſe narrat Suetonius cap. 58. *Senatus te conſentiens cum populo Romano conſalutat Patriæ Patrem. Cui lachrymans reſpondit Auguſtus, his verbis. Compos factus votorum meorum, Patres Conſcripti, quid habeo aliud Deos immortales precari, quam ut hunc conſenſum veſtrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat.*

127. *Dictator.*] *Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur.* Flor. lib. 4. cap. ultimo. Sed hunc honorem fortiter reppulit, Tribunitia poteſtate contentus, ut patet ex annalibus, & numiſmatis. Auguſtum ſecuti deinceps alii Imperatores Romani primo ipſo imperii die TR. P. ſumebant, unde imperii, à die ſuſceptæ tribunitiæ poteſtatis inchoantur. De Cenſore ſupra.

128. *Largitor honorum.*] Pluraque alia honorum genera ei delata fuiſſe teſtantur nummi.

Non Genium: cujus fruſtra ſimulatur imago.
Quamquam cur Genium Romæ mihi fingitis unum?
Cum portis, domibus, thermis, ſtabulis ſoleatis
Adſignare ſuos Genios? perque omnia membra
Urbis, perque locos, Geniorum millia multa
Fingere, ne propriâ vacet angulus ullus ab Umbrâ?
Reſtat, ut & [129] fatum ſimilis dementia cunctis
Ædibus imponat: paries ut quiſque ſub aſtro
Fundatus ſtructuſque ſuo, qua ſorte maneret,
Quando autem rueret, primis acceperit horis.
Adſcribunt ſaxis [130] Lacheſis malè fortia fila,
Tectorumque trabes fuſis pendère rotatis
Credunt, atque ipſis tribuunt decreta [131] tigillis:
Ceu diſtet, cujus ſtellæ ſit [132] fraxinus ortu
Eruta, quæ ſummum conſcenderet ardua culmen.
Denique nulla hominum res eſt, nulla actio mundi,
Cui non fatalem memorent incumbere ſortem.
Quæ quia conſtituunt, [133] dicant, cur condita ſit lex

INTERPRETATIO.

dare Genios portis, domibus, balneis, & *ſtabulis? & diſtribuere turbam Geniorum per omnia mœnia & loca Romæ, ne aliquis angulus privetur ſuo Genio. Reſtat ut par commentum tribuat omnibus ædibus* aliquod *fatum, ita ut omnia mœnia fundata & poſita ſub ſuo ſydere, die natalitio attulerint, qua ſorte ſtarent,* & *quo tempore laberentur.* Et ſane aſtrologi *ſubjiciunt lapides filis fatalibus Parcarum; putant trabes domorum pendere ex filis verſatis, & aſſignant fata ipſiſmet tignis. Quaſi interſit, ſub quo ſydere exciſa fuerit fraxinus, cui arduo ſuperponitur ſummum tectum* domus. *Denique aſſerunt id omne quod ſpectat homines, quod agitur in orbe terrarum ſubjici fato non mutabili. Quia vero id affirmant; dicant cur præcepta ſcripta ſint in*

NOTÆ.

129. *Fatum.*] Aſtrologi neceſſarias rerum omnium cauſas, & origines ex aſtrorum motibus repetendas eſſe dicebant: Philoſophi vero pleríque, & imprimis Stoici, ex antecedentibus cauſis fatali itidem neceſſitate aptas & connexas putabant. Quod utrumque deteſtandum eſt; quippe quod & Dei poteſtatem à quo pendent omnia, & liberum hominis arbitrium evertat.

130 *Lacheſis*] à λαγχάνω, *ſortior*, dicitur; duæ ipſi ſunt ſorores, Clotho, atque Atropos; quæ, quia naſcentibus bonum malumque in partu conferunt, *Parcæ* appellantur. Colo inſtructæ ſunt, qua vitæ humanæ ſtamina deducunt. Quis autem hæc ignorat.

131. *Tigillis.*] Tigillum, ſive tigillus, *trabs*, cui ſuperponitur tectum. Tibul. lib 2. eleg. 1. *Illi compoſitis primum docuere tigillis, exiguam viridi fronde operire domum.*

132. *Fraxinus.*] Genus arboris notiſſimæ.

133. *Dicant cur condita ſit lex.*] Eadem apud A. Gellium lib 6. cap. 2. Chryſippo objiciuntur. Is enim Stoicæ princeps Philoſophiæ ita fatum definiverat. *Fatum eſt ſempiterna quadam & indeclinabilis ſeries rerum & catena, volvens ſemetipſa ſeſe & implicans per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque eſt.* Aliarum autem opinionum auctores huic definitioni ita obſtrepunt. *Si*

[134] Bis ſex in tabulis : aut cur [135] rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus, & inevitabile mergunt.
Quin & velle adigunt, pravum inſinuantia votum,
Ne liceat miſeris vetitum committere nolle.
Cedite, ſi pudor eſt, gladiumque retundite veſtrum,
Aſpera nil meritos pœnis plectentia jura :
Antrum carcereum diſſolvite ; corpora ſub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.
[136] Nemo nocens, ſi fata regunt, quod vivitur ac fit :
Immo nocens, quicunque volens, quod non licet, audet.
Alterutrum quia velle ſuum eſt, [137] nec fata reatum

INTERPRETATIO.

duodecim tabulis : aut cur leges minentur pœnas, nam *ea jubent reos non peccare*. *quos* tamen *fata dura cogunt*, *& attrabunt neceſſario ad crimen.* *Quin etiam excitant illicita deſideria*, *& impellunt ut velint*, *ne fas ſit miſeris nolle ferri in* hæc *illicita*. *O leges ſeveræ*, *abite*, *ſi pudor eſt*, *& continete vos à ſuppliciis*, *innocentes plectuntur pœnis : aperite cæcos carceres*, *in quibus aſſervatis corpora turba innocua*, nam unum *fatum peccat*. *Nemo eſt reus*, *ſi vita hominum atque actiones ſubjiciuntur fato : ſed is reus* eſt, *qui liber fertur in illicitum ; quia* homo *poteſt velle bonum & malum*, *& fatum non illum impellit in culpam ? ſed ipſe fit reus ſua voluntate*, *& reus* ſua *culpa*, *non* autem *fato perpetitur pœnas pro factis impiis & criminibus*, quæ

NOTÆ.

Chryſippus fato putat omnia moveri & regi, *nec declinari tranſcendique poſſe agmina fati & volumina : peccata quoque hominum & delicta non ſuſtentanda neque condicenda ſunt ipſis voluntatibuſque eorum ; ſed neceſſitati cuidam & inſtantiæ*, *quæ oritur ex fato omnium*, *quæ ſit rerum domina & arbitra ; per quam neceſſe ſit fieri quicquid futurum eſt : & propterea nocentium pœnas legibus inique conſtitutas*, *ſi homines ad maleficia non ſponte veniunt*, *ſed fato trahuntur.*

134. *Bis ſex in tabulis.*] Allatas enim à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo Romano conſcripſerunt ; ordinatumque fuit in duodecim tabulis totum jus, quas Tacitus 3. Annal. *finem æqui juris* appellat, quia ſcilicet, non in perſonas, ſed abſolute ſcriptæ erant Cic. lib 1 de Orat ſcribere non eſt veritus videri ſibi, *unum duodecim tabularum libellum bibliothecas omnium Philoſophorum & auctoritatis pondere*, *& utilitatis ubertate ſuperare.* Earum ferendarum auctorem præcipuum Decemviris fuiſſe ferunt Hermodorum Epheſium exulantem in Italia, cujus ſtatua Romæ fuit in comitio, teſte Plinio lib 34. cap. 5. Vide Ciccr. lib. 5 Tuſcul. & Strabonem lib 14.

135 *Rubrica.*] Plin. lib. 35. ſect. 14. *Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ auctoritatis : palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc eſt*, *multum antiquis celebrata. Nec niſi ſignata*, capræ ſcilicet imagine, *venumdabatur : unde & Sphragidem appellavere* Quia vero legum, omniumque, quæ ſcribebantur olim, tituli, ac capita rubra erant, ſeu rubrica minioque notata, ut patet ex Ovid. Triſt lib 1. eleg. 1. *Nec titulus minio*, *nec cedro charta notetur* ; pro ipſiſmet legibus ponitur. Perſ. Sat. 5. v 90. *Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetavit.*

136. *Nemo nocens*, *ſi fata regunt.*] Seneca. *Fati illa culpa eſt*, *nemo fit fato nocens.*

137. *Nec fata reatum imponunt homini.*] Quippe Stoici, ut tuto ſibi eſſe improbis

Imponunt homini : ſed fit reus ipſe ſuopte
Arbitrio, placitumque nefas, & facta rependit
Impia ſuppliciis, merito, non ſorte peremptus.
Quiſque putat fato eſſe locum, ſciat, omniparentem
[138] Eſſe Deum nulli vetitum fatalibus aſtris,
[139] Nec matheſis præſcripto aliquo pia vota repelli.
Spirat enim majora animus, ſeque altiùs effert
Sideribus, tranſitque vias & nubila fati,
Et momenta premit pedibus, quæcumque putantur
[140] Figere propoſitam natali tempore ſortem.
Huc ades, omne hominum genus, huc concurrite & urbes:
Lux immenſa vocat. factorem noſcite veſtrum:
Libera ſecta patet. nil ſunt fatalia: vel ſi
Sunt aliqua, oppoſito vaneſcunt irrita Chriſto.

INTERPRETATIO.

libens commiſit. *Ii, qui credunt homines ſubjici fato, accipiant eſſe Deum Creatorem omnium, à quo fatale ſydus removet neminem, & ſancta deſideria nullo repelli curſu aſtrorum. Nam animus tendit ad altiora, & ſeſe extollit ſupra ſydera, & tranſit vias & ſedes fati, & ſpernit horam* illam, *quæ putatur die natalitio figere fatum præſcriptum. Huc omnes homines advelate, huc* omnes *civitates accurrite, Chriſtus* vos *vocat, adorate veſtrum Creatorem; tradit religionem*, ubi viget *libertas*, ubi *nullum eſt fatum: quod ſi quædam videntur* fatalia, ſtatim *irrita eva-*

NOTÆ.

liceret, ſcelerum ſuorum cauſam in fatum neſcio quod rejiciebant. Unde Eumenius Paneg. Conſtant. Aug. *Quid faciam igitur, ut tam profunda vulnera ſuſpenſa manu tractem! uſurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia, quæ tamen plerumque etiam à ſapientibus aſſeruntur, neminem hominem peccare niſi fato, & ipſa ſcelera mortalium actus eſſe fortunæ, contra autem Deorum munera eſſe virtutem.*

138 *Deum nulli vetitum fatalibus aſtris.*] Et ſane, ſi res aliter ſe haberet, nonne jure ac merito his verbis Lactantii cap. 11. uterentur homines. *Quid igitur oculos in cœlum tollimus: quid per Superos dejeramus, quum ipſi Superi ad inferos devolvantur, ibique habeant quod venerentur, & adorent? illud vero quale eſt? eſſe fata; quibus Dii omnes & ipſe Jupiter pareat.*

139. *Matheſis.*] Ars omnis, quæ firmis demonſtrationibus conſtat, matheſis dicitur, præcipue vero Aſtrologia, de qua hæc habet Iſidorus lib. 3. cap 70. *Sed nonnulli ſyderum pulchritudine & claritate pellecti, in lapſus ſtellarum cæcatis mentibus corruerunt, ita ut per ſupputationes noxias, quæ matheſis dicitur, eventus rerum præſcire conentur: quos non ſolùm Chriſtianæ Religionis doctores, ſed etiam gentilium Plato, Ariſtoteles, atque alii rerum veritate commoti concordi ſententia damnaverunt.*

140. *Figere.*] Ne legas cum nonnullis, *fingere*; *Figere*, verbum mathematicum.

SYMMACHUS.

Accedit utilitas, quæ maximè homini Deos adſerit. Nam cùm ratio omnis in operto ſit: unde rectiùs, quàm de memoria, atque documentis rerum ſecundarum, cognitio venit numinum?

PRUDENTIUS.

Sed multi duxere Dei per proſpera Romam:
[141] Quos colit ob meritum magnis donata triumphis;
Ergo age, bellatrix, quæ vis ſubjecerit, ede,
Europam Libyamque tibi: dic nomina divûm.
Juppiter, ut [142] Cretæ domineris, [143] Pallas, ut Argis,
[144] Cynthius, ut [145] Delphis, tribuerunt omine dextro.
[146] Iſis Nilicolas, [147] Rhodios [148] Cytherêa [149] reliquit.

INTERPRETATIO.

neſcunt. Chriſto oppoſito. At multi Dei conſuluerunt felicitati Romæ, quos ea ornata magnis triumphis adorat ob tale munus. Eia igitur, ô Roma *bellatrix, dic quæ poteſtas tibi ſubjecerit Europam & Africam: recenſe nomina Deorum. Jupiter* ergo *ſecundo omine tibi dedit imperium Cretæ, Pallas Græciæ, Apollo Delphorum, Iſis deſeruit*

NOTÆ

141. *Quos colit ob meritum.*] Tertullianus vero Apologet. cap. 25. id tribuit grato Deorum animo. *Non omittam congreſſionem, quam provocat illa præſumptio dicentium Romanos pro merito religioſitatis diligentiſſimæ in tantum ſublimitatis elatos, ut orbem occuparint; & adeo Deos eſſe, ut præter ceteros floreant, qui illis officium præter ceteros faciant. Si iſta merces Romanis à Diis pro gratia expenſa eſt.* Ede, dic, pag. 404. not. 32. De Libya pag. 552. not. 220. De Jove pag. 128. not. 79.

142. *Creta.*] Creta, inſula maris Mediterranei non procul à Peloponneſo, Jovis incunabulis & centum urbibus olim clara. Rariſſimus huc ſpectat nummus, Tito principe cuſus, cum hac epigraphe, ΖΕΥΣ ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ, in quo Juppiter dextera ſulmen vibrat inter ſidera ſeptem errantia: in altera nummi parte, ΘΕΩ. ΑΥΤΟ. ΤΙΤΩ, Θεῷ Αὐτοκράτορι Τίτῳ. *Stephanus ibi & Jovis Cretæi templum, quem Marnan noſtra ætate vocant, hoc eſt, Κρηταγενῆ, Creta natum.* Vide Harduin. pag. 178.

143. *Argis.*] Argos, triplex fuit. Peloponneſiacum, Argiæ regionis caput, non procul à Corintho. Amphilochium, in Epiro, inter Ambracium ſinum & Acheloüm fluvium. Pelagiſcum in Theſſalia, Lariſſæ proximum. De Pallade pag 230. not. 128.

144. *Cynthius.*] Nomen Apollinis, quia natus eſt in inſula maris Ægæi Delo, ubi mons eſt *Cynthus.*

145. *Delphis.*] *Liberum oppidum Delphi,* inquit Plinius lib. 4. ſect. 4. *ſub monte Parnaſſo, clariſſimum in terris oraculo Apollinis.* Unde in nummis ΔΕΛΦΟΙ & ΔΕΛΦΩΝ, qui paſſim obvii ſunt, caput Apollinis laureatum, cum lyra, laurove; in parte vero averſa Apollo delphino inſidet. Aut Capræ effigies, ejus nimirum, quæ Delphicum oraculum prima prodidit.

146. *Iſis Nilicolas.*] Iſis in vaccam à Jove mutata fuit: quæ reſtituta deinde priori formæ Dea facta ab Ægyptiis colebatur. Vide pag. 138. not 18. Hinc Ovid. lib. 2. Amor. *Iſi Parætonium, genitaliaque arva Canopi quæ colis, & Memphim, palmiferamque Pharon, quaque celer Nilus lato delapſus in alveo per ſeptem portus in maris exit aquas.* Adde quod in num-

[150] Venatrix [151] Epheſum virgo, Mars dedidit Hebrum [152];
Deſtituit [153] Thebas [154] Bromius, conceſſit & ipſa
[155] Juno ſuos Phrygiis ſervire nepotibus Afros.
Et quam ſubjectis dominam [156] dea gentibus eſſe,
[157] Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque;
Juſſit Romuleis addictam vivere frenis
Perfidiâne deûm indigenûm cecidère tot urbes?
Deſtructæque jacent ipſis prodentibus aræ?

INTERPRETATIO.

Ægyptios. Venus Rhodienſes. Diana venatrix tibi tranſtulit Epheſum, Mars Thraces. Bacchus dereliquit Thebas. Juno ipſa ſivit ſuos Pœnos ſervire Romanis *ortis a Trojanis.* Et hæc *Dea juſſit Carthaginem, quam mox fundabat & fovebat, ut eſſes domina populis ſubditis, ſi* id *fata ſinerent,* juſſit, inquam, *teneri legibus populi Romani. An tot urbes dirutæ fuerunt perfidia deorum domeſticorum? An ipſiſmet* Deis *concedentibus aræ deſtructæ jacent? ô pietas, ô ſancta fides! Diine perfi-*

NOTÆ.

mis, Helena Juliani uxor, ſub Iſidis Phariæ habitu cernitur, cum hac epigraphe, Isis Faria.

147. *Rhodios.*] Rhodus in mari Carpathio inſula nobiliſſima, Cariæ adjacens, ambitu 130. M paſſuum.

148. *Cytherea.*] Quia *Cythera*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, dicata Veneri. *Parce metu Cytherea.* Virg. lib. 1. v. 261.

149 *Reliquit.*] Fabulati ſunt enim nonnulli Venerem à Sole fuiſſe compreſſam in Rhodo inſula, Rhodumque peperiſſe; quo tempore auro pluit, & roſæ multæ floruerunt, atque inde datum fuiſſe nomen inſulæ. Pindarus in Olympicis meminit. *Æquoream hymno laudans filiam Veneris Soliſque nympham Rhodum.* Alibi vero: *Inſula dicta Rhodos de Sole & Cypride nata eſt: de tribus & natis horum tres ſunt ſimul urbes. Cumque Deam Deus acceſſit, guttis pluit auri, purpureaque roſa fudere ac lilia flores.* Hinc in nummis ΡΟΔΙΩΝ roſa viſitur.

150. *Venatrix virgo.*] Diana ſcilicet, de qua pag 568 not. 230 231 & 232 Id unum addo Dianæ hanc ob cauſam fuiſſe Elaphiæ nomen, ſeu Laphiæ, ut apud Reineſium; quod vir Phocenſis Laphrius in Laphriam mutavit. Hinc nummus Neronis, cum hac epigraphe Diana, Laphr. Eſt enim cervus Græcis ἔλαφος.

151. *Epheſum.*] Urbs eſt in Ionia Aſiæ, ad oſtia Cayſtri fluvii, Dianæ templo nobilis. Verum in Epheſiorum nummis ſignari Diana ſolita: aut cervus, qui Dianæ ſacer.

152. *Hebrum.*] Hebrus fluvius Thraciæ maximus in Ægeum mare influit. Vide pag. 350. not. 148. Apud Thraces autem eximiè colebatur Mars; ut colligere eſt ex Homero lib. 8. Odyſſ. Ubi loquitur de Marte & Venere à Vulcano implicitis. *Hique ubi ſunt illis duriſſima vincla ſoluta, diſcedunt ſubito, Thracas mox ille petivit; ipſa Venus Cyprum petit alma nata Dione.*

153. *Thebas.*] Thebæ, civitas erat Bœotiæ primaria, ad Iſmenum fluvium condita, Bacchi patria, teſte Plinio, lib. 4. ſect. 12. Hinc nummi ΘΗΒΑΙΩΝ ſæpe cyathum inſculptum habent, impoſitamque uvam.

154. *Bromius.*] Ἀπὸ τοῦ βρέμειν, *fremere*; vel ab effectis vini, vel quia natus eſt inter tonitrua.

155. *Juno*] Adi pag. 552. not. 119. De Phryg. pag 127. not. 73 De Africa. pag. 305. not. 24.

156 *Dea gentibus eſſe, &c.*] Virg. lib. 1. v. 21. *Hoc regnum Dea gentibus eſſe, ſi qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.*

157. *Si qua fata ſinant.*] Juno enim, & ipſe Jupiter, Diique ceteri erant fato ſubditi.

O pietas, ô ſancta fides! traduxit alumnos
Majeſtas infida locos: & creditur iſtis
Numinibus, qui transfugio meruere ſacrari?
An voluit ſervare ſuos, luctataque multùm
Religio infeſtas tentavit pellere turmas,
Romanis obnixa [158] globis? ſed fortior illam
Virtus luctifico camporum in pulvere fregit.
Immo ita eſt: armis & viribus indiga veri
Victa ſuperſtitio eſt, & [159] inanem gloria fugit.
Sed nec difficilis fuit, aut ſatis ardua genti
Natæ ad procinctus victoria, frangere inertes,
Molliaque omnigenûm colla inclinare Deorum.
Nunc cum [160] Dictæis bellum [161] Corybantibus aſper
Samnitis, [162] Marſuſque levi ſudore gerebat.
Nunc [163] maſtigophoris, oleoque & gymnadis arte

INTERPRETATIO.

di tradiderunt locos ubi educati ſunt? cur ergo coluntur ii Dii, qui meruerunt adorari, ob *ſugam? An Dii diu dimicantes voluerunt ſervare ſuos* populos, *& reſiſtentes Romanis cohortibus tentarunt fugare turmas hoſtiles? virtus autem* Romana *fortior eos vicit in arena cruenta camporum, ita ſane accidit. Dii* illi *expertes veritatis victi fuerunt armis & viribus, & inanes derelicti fuerunt à gloria. At nec difficile fuit, nec ſatis arduum Romanis natis ad bellum ſuperare ignavos, & dare in ſervitutem capita effeminata Deorum omnis generis. Modo enim aſperi Samnites & Marſi abſque ullo labore habebant bellum cum Cretenſibus ſacerdotibus Cybeles. Modo Hetruſci bellicoſi oppugnabant Lacones flagelliferos & athletas perfuſos oleo &*

NOTÆ.

158. *Globis.*] Globus, pro multitudine hominum in unum collecta, ponitur à Liv. lib. 8. ab urbe. *Extrema concio, & circa Fabium globus, increpabant inclementem Dictatorem.*

159. *Inanem gloria fugit.*] Hinc Tertullianus Apolog. cap. 25. fuſe atque eleganter Romanis eadem objicit. *Vellet & Juno Punicam urbem poſthabita Samo dilectam ab Æneadum utique genere deleri? quòd ſi: hic illius arma, hic currus fuit, hoc regnum Dea gentibus eſſe, ſi qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque. Miſera illa conjux & ſoror adverſus fata non valuit. Planè fato ſtat Juppiter ipſe. Nec tantum tamen honoris Romani dicaverunt fatis dedentibus ſibi Carthaginem adverſus deſtinatum, votumque Junonis, quantum proſtitutiſſima lupa Larentina.* De procinctu pag. 507. not. 202. De omnigenis Diis pag. 535. not. 10.

160. *Dictæis.*] *Dicte* enim, Cretæ mons Virg. 2. Georg. v. 536. *Ante etiam ſceptrum Dictæi regis.* Jovis ſcilicet, qui in Dictæo monte educatus eſt.

161. *Corybantibus.*] Corybantes, Jovem infantem aluerunt, tympana jugiter pulſantes, ne Saturnus puerum vagientem audiret. A *κορύσσειν*, id eſt, *impetu ferri, & furere*, dicti ſunt *Corybantes*. De Samnit pag. 290 not. 42.

162. *Marſus.*] Marſi, Italiæ populi, ſub Samnitibus, juxta lacum Fucinum.

163. *Maſtigophoris.*] De Laconibus ſermo eſt. Euſtathius in Homerum Iliad. ϐ. *μάςιγες Λακωνικοὶ, καὶ σίδηρον Λακωνικόν.* Hæc Heinſius. Et ſane in ſacris certaminibus agonothetas comitabantur ſervi, virgas præferentes, ad ſubmovendam turbam, & cohibendas ſeditiones. De Gymnade pag. 222. not. 82 De Etruſcis pag. 290. not. 41. De Lacedæmone pag. 425.

Unctis pugilibus, miles pugnabat Etruſcus:
Nec petaſo inſignis poterat Lacedæmone captâ
Mercurius ſervare ſuas de clade palæſtras.
[164] Apenninicolam peditem [165] Cybeleius hoſtis
Congreſſu excipiens, [166] Aſiam defendere [167] & Idam
Quî potuit, cogente acies in prœlia Gallo?
[168] Idalias niſi fortè [169] roſas, [170] laurum [171] citharœdi
Vatis, ſilvicolæ calamos arcumque puellæ
Dedere ſervitio, calcataque ſacra domare
[172] Difficilis operis fuit immenſique laboris.
[173] Fluctibus Actiacis ſignum [174] ſymphonia belli

INTERPRETATIO.

deditos gymnicis certaminibus. Nec Mercurius inſignis petaſo poterat defendere ab exitio ſua gymnaſia, Lacedæmone dirutâ. Quomodo Phryges ineuntes pugnam cum militibus Apenninigenis potuiſſent protegere Troiam & Idam, Gallo ducente exercitum in hoſtes? Niſi forte velis fuiſſe opus difficile, & laborem durum, mittere in ſervitutem roſas Idalias, laurum Apollinis citharœdi, ſagittas & arcum Dianæ venatricis, & vincere Deos jam devictos. Concentus dabat ſignum belli Ægyptiis in ſinu

NOTÆ.

nor 160. De Mercurio alato pag 543. not. 56. De palæſtra pag. 425. oot 162.

164 *Apenninicolam*] *Incolam Apennini*, montis Italiæ, Liguriam à Septentrione ambientis.

165 *Cybeleius hoſtis.*] Phryges ſcilicet, nam Cybele tota fuit Phrygia, & inde allata Romam. Adi pag 220 & 223.

166. *Aſiam*] Vix credam de tertia orbis parte, quæ maxima à veteribus cenſebatur, hic loqui Prudentium; nec id meos poëtæ patitur; nam Cybele per totam Aſiam non ſingulari dignabatur cultu & honore: Quare ad regionem Troianam refero, quæ, ut ſcribit Suidas, prios Aſia dicta fuit, ab Aſio Philoſopho.

167 *Idam.*] Ida, Phrygiæ mons, à quo Cybele, Idea appellatur. De Gallo pag 123. not. 87.

168. *Idalias.*] Idalium, urbs in Cypro inſula, Veneri ſacra Virg. lib. 10. v. 51. *Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera Idaliaque domus.* Sunt & nummi ΙΔΑΛΙΕΩΝ, in quibus Veneris Idaliæ caput inſculptum, aut ſtella Veneris, ſeu Luciferi, cum equo.

169. *Roſas.*] In Pervigilio Veneris, v. 22. *Ipſa juſſit mane tuæ virgines nubant roſæ facta prius de cruore, de que amoris oculis, deque gemmis, deque flammis, deque ſolis purpuris.*

170. *Laurum.*] Laurum Apollini dicatam nemini latet. Phædrus lepide in eam rem, lib. 3. fabul. *Olim quas vellent eſſe in tutela ſua divi legerunt arbores: quercus Jovi, & myrtus Veneri placuit, Phœbo laurea, &c.*

171. *Citharœdi.*] Hinc ſæpe in nummis, præcipue Gallicni. Apollo ſiniſtra citharam tenet baſi innixam. Rationem autem affert Fulgentius Mitholog. lib. 1. *Apollini novem deputant Muſas, ipſumque decimum Muſis adjiciunt: illa videlicet cauſa, quod humanæ vocis decem ſint modulamina; unde & eum decachorda Apollo pingitur cithara.*

172. *Difficilis operis.*] Alii, *difficiliſque operis.*

173. *Actiacis.*] *Actium*, urbs eſt & promontorium Epiri, ad os ſinus Ambracii contra Nicopolim, ubi maritimo prælio victus eſt Antonius, anno U. C. 724. 4. Non. Sept.

Ægypto dederat: clangebat buccina contrà.
Inſtiterant tenuës cumbæ fragileſque phaſeli
Inter turritas Memphitica roſtra [175] Liburnas;
Nil potuit [176] Serapis Deus, & latrator Anubis.
[177] Stirpis Jülêæ Ductore exercitus ardens
Prævaluit, Boreæ quem miſerat [178] algidus axis.

INTERPRETATIO.

Ambracio, tuba autem accendebant Romanos: *naves Ægyptiorum erant tenues cymbæ & fragiles phaſeli, naves* vero *Romanorum, liburnæ turritæ. Hinc Deus Serapis, & Anubis depictus canino capite non defenderunt Ægyptios, & milites incyti, quos Octavianus ortus à ſtirpe Juli deduxerat ex regione frigida,* ipſos *devicerunt.*

NOTÆ.

174. *Symphonia.*] Symphoniaci enim & cantores apud Ægyptios maxime in uſu. Unde Propertius lib. 3 eleg. 9. *Scilicet inceſti meretrix regina Canopi.... auſa.... Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro.* De Ægypt. pag. 91. not. 31. de Cumba pag. 178. not 91. De phaſelo pag. 181 not 98. De Memph. pag 434. not. 215.

175. *Liburnas.*] Turnebus lib. 12. adverſariorum cap. 14. verba Horatii perpendens: *Ibis Liburnis inter alta navium, Amice, propugnacula,* hæc habet. *Cum igitur Mæcenas claſſi Liburnarum præeſſet: utrumne inter aliarum navium, ut triremium & quadriremium propugnacula & turres ibat in bellum: an inter alta ſua claſſis propugnacula & turritas molis? priorem ſenſum verba recipiunt:* ac de magnitudine navium Antonii loquuntur Dion. lib. 49. & Florus lib. 4. cap. 11. *Antonii naves, à ſenis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis allevatæ, caſtellorum & urbium ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur:* poſteriorem vero Prudentius agnoſcit & Propertius lib 3. eleg. 9. *Auſa Jovi noſtro latrantem opponere Anubin, & Tiberim Nili cogere ferre minas. Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro, baridos & contis roſtra liburna ſequi.*

176. *Serapis.*] Deus Ægyptiorum, qui agriculturæ præerat. Unde à ſuis ſacerdotibus per pagos ad ſtipem colligendam circumferebatur, ut meſſis uberrima proveniret ejus numine. Plaut. in Pænulo ſcen. 5. Act 5 *Deglupta mæna, Serrapie ſementium,* &c. Is & Apis & Oſiris dicitur. Martial. *Iſiacum Serapin Niliacus veneratur Oſirin.* Vide pag 332 not. 46.

177. *Stirpis Juleæ ductore.*] Familia Julia, originem referebat ſuam ad Julum ſive Aſcanium, Æneæ filium ex Creüſa Priami filia. Virg lib 1 v. 290. *Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar, imperium Oceano, famam qui terminet aſtris, Julius, à magno demiſſum nomen Iulo.* De quo Cæſar ipſe gloriatur in oratione quam habuit pro roſtris in funere Juliæ. Huc reſpiciunt varia gentis Juliæ numiſmata, quæ Veneris caput in una parte, in altera Æneam, ſublato humeris Anchiſe, manu Palladium geſtantem, exhibent. In hanc porro familiam aſcitus à Julio Cæſare avunculo fuerat Octavianus.

178. *Algidus axis.*] Octaviani quidem milites, ex parte Italiæ Septentrionali & gelidis regionibus, nempe ex Liguria, ex Alpibus & Apennino monte deducti fuerant. Lucan lib. 1. *Jam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes.* Arabes, vero Sabæos, aliarumque calidiſſimarum regionum incolas in Antoniana claſſe fuiſſe teſtatur Florus lib 4 cap 11. *Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Aſiæ ſpolia, purpuram, aurumque in ripam aſſidue mota ventis maria revomebant.*

[179] Non armata Venus, [180] non tunc clypeata Minerva
Venêre auxilio: non Divûm degener ordo,
Et patriâ extorris, Romanis adfuit armis,
Victus & ipſe priùs; inimica nec agmina juvit:
[181] Si tamen antiquum norat retinere dolorem.
Sed dicis, legiſſe Deos, ubi ſanctior uſus
Templorum, cultu celebri, ſine fine maneret;
Æneadumque ultro victricia ſigna virorum
Regis amore Numæ, nullo cogente, ſecutos.
Num [182] Diomedis item tentoria, & [183] acris Ulyſſis
Caſtra volens Pallas, [184] cæſis cuſtodibus arcis,
Legit, ubi [185] humenti ſudaret mæſta ſigillo?
Aut quoties [186] ductor [187] Macedum fortiſſimus altos

INTERPRETATIO.

Tum nec Venus armata tulit auxilium, nec Minerva gerens ſcutum: tum Dii illi degeneres, & exules patria, ipſimet jam ante victi, nec adfuerunt exercitibus Romanis, nec opitulati ſunt cohortibus inimicis; modo tamen ii potuerint meminiſſe excidii præteriti. Sed ais, ô Symmache, te *legiſſe Deos amore regis Numæ, ultro ac ſponte ſecutos* fuiſſe *vexilla victricia Romanorum oriundorum ab Ænea*, & veniſſe Romam, *ubi per omne avum ſanctior uſus templorum & major cultus manerent. An etiam ſponte Pallas venit in tentoria Diomedis, & caſtra ſubtilis Ulyſſis, qui interfecerant cuſtodes arcis* Troianæ: *Sudor* tamen *ibi fluxit per ſimulachrum Dea mæſta? An quoties invictus* Alexander, *dux Macedonum, victis Amyclis, acervatim accumulavit cineres*

NOTÆ.

179. *Armata Venus.*] Ἐνόπλιος Ἀφροδίτη, *armata Venus*, à Græcis olim colebatur. In nummis ΚΥΘΗΡΑΙΩΝ apud Goltzium, Venus dextra ſagittam, arcum læva tenet.

180. *Clypeata Minerva.*] Virg. lib. 8. v. 435. *Ægidaque horrificam, turbata Palladis arma.* Id vero tralatitium eſt. De Minerva pag. 307. not. 12.

181. *Si norat retinere dolorem.*] Tertull. Apolog. cap. 25. *Sed qui nihil ſentiunt, tam impune læduntur, quàm fruſtra coluntur.* De Numa pag. 126. not. 69. & 553. not. 129.

182. *Diomedis.*] Diomedes, Tydei filius, fuit Argivorum dux Troiano bello.

183. *Acris Ulyſſis.*] Ulyſſes, Ithacæ & Cephaleniæ inſularum rex fuit, cujus dolis Troiana expeditio præcipue promota eſt.

184. *Cæſis cuſtodibus arcis.*] Id aſſumptum à Virgilio lib. 2. v. 164. *Impius ex quo Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes, fatale aggreſſi ſacrato avellere templo palladium, cæſis ſumma cuſtodibus arcis, corripuere ſacram effigiem.* Uterque ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem Troiam, ſtatuam Palladis ex arce ſubripuerunt.

185. *Humenti ſudaret mæſta ſigillo.*] *Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris. Vix poſitum caſtris ſimulachrum; arſere coruſca luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus ſudor iit.* Virgil. loco citato.

186. *Ductor Macedum.*] Alexander magnus Macedo, qui Perſarum imperium devicto Dario evertit, tum India ac tota prope Aſia potitus eſt. Mortuus eſt anno ætatis 33. ante Chriſtum 324.

187. *Macedum.*] Macedonia, quæ Æmonia & Emathia dicta fuit, Græcia, mari Ionio, & Ægeo, Thraciaque circumſcribitur.

Templorum cineres victis cumulavit [188] Amyclis:
Optarunt prædis domini ſe numina capta
Miſceri, Aſſyriæque vehi [189] Babylonis ad arcem?
Non fero Romanum nomen, ſudataque bella,
Et titulos tanto quæſitos ſanguine carpi.
Detrahit invictis legionibus, & ſua Romæ
Præmia diminuit; qui, quidquid fortiter actum eſt;
[190] Adſcribit Veneri; palmam victoribus aufert.
Fruſtra igitur currus ſummo miramur in arcu
[191] Quadrijugos, ſtanteſque duces [192] in curribus altis
[193] Fabricos, [194] Curios, [195] hinc [196] Druſos, inde [197] Camillos:

INTERPRETATIO.

templorum: Dii devicti optarunt jungi ſpoliis captis ab Alexandro, & vehi ad arcem Babylonis Aſſyriæ. Non poſſum pati gloriam Romanorum, & bella elaborata, & honores partos tanto ſanguine ira attenuari. Is, qui tribuit Veneri id omne, quod fortiter geſtum eſt, denegat præmia debita invictis legionibus, Romæque, & eripit palmam victoribus. Fruſtra ergo conſpicimus currus quadrigarum collocatos *in faſtigio arcus, & duces Fabricios, Curios, Druſos, & Camillos vectos* his *excelſis cur-*

NOTÆ.

188. *Amyclis.*] Amyclæ, Laconiæ urbs Straboni, Euſtathio, Pauſaniæ, & aliis, olim appellata *Limna*, 20. ſtadiis à Lacedæmone, verſus mare. Conſtat autem Prudentium agere de bello, quod Alexander magnus cum Lacedæmoniis geſſit.

189. *Vehi Babylonis ad arcem*] Nam Babylone, de qua pag. 26. not. 12. Alexander magnus ex morbo, quem ebrietate contraxerat, ſeu veneno, ut creditum eſt, obiit.

190. *Adſcribit Veneri.*] Templi *Veneris Victricis* à Pompeio dedicati, meminit Plutarchus in ejus vita, Ἀφροδίτης νικηφόρου ἱερόν. Et Plinius lib. 8. cap. 7. *Pompeii quoque altero conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti aut, ut alii tradunt, octodecim*, elephantes. Suas autem victorias poſtea Imperatores ſæpius adſcripſiſſe Veneri Victrici legimus apud veteres. Apud Auguſtinum in nummo Auguſti, Venus victrix cum haſta, & galea, & clypeo adjacente. Quia victoriam Actiacam maxime Neptuno Veneri & Minervæ adſcripſit, teſte D. Auguſtino Confeſſ. lib. 8. cap. 2. *Sacrorum ſacrilegorum particeps, quibus tunc tota fere Romana nobilitas inflata ſpirabat, populuſque etiam omnigenum Deum monſtra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam tela tenuerant, & à ſe victis jam Roma ſupplicabat.*

191. *Currus quadrijugos.*] Tarquinium Priſcum Romæ primum triumphaſſe, curruſque quadrijugos inveniſſe ſcribunt Eutropius, Meſſala, & Florus lib. 1. cap. 5. *Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namque Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit. Inde faſces, trabeæ, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexta, inde, quod aureo curru quatuor equis triumphatur; toga picta, tunicaque palmata, omnia denique decora & inſignia, quibus imperii dignitas eminet.* Currus autem triumphantium, celſus erat ac rotundæ turris inſtar, ut ſcribit Zonaras, & ex nummis apparet.

192. *Stantes in curribus altis.*] Juvenalis Sat. 8. v. 1. *Quid prodeſt, Pontice, longo ſanguine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus majorum, & ſtantes in curribus Æmilianos.*

193 *Fabricios.*] C. Fabricius bis conſul fuit, bis triumphavit: & primo quidem

Sub pedibuſque ducum captivos poplite flexo
[198] Ad juga depreſſos, manibuſque in terga retortis:
Et ſuſpenſa gravi [199] telorum fragmina trunco:
[200] Si Brennum, [201] Antiochum, [202] Perſen, [203] Pyrrhum, [204] Mithridatem,

INTERPRETATIO.

ribus: fruſtra conſpicimus *captivos ſub pedibus triumphatorum abire ſub jugum flexo genu, & ligatis manibus poſt terga*: fruſtra conſpicimus *arma lacera ſuſpenſa trunco onerato ſpoliis. Si Flora, Aurora, Ceres, & Larentia vicerunt Brennum, Antiochum, Perſen, Pyrrhum, & Mithridatem. His tamen auſpicibus*, ô Symma-

NOTÆ.

conſulatu de Etruſcis, anno Urb. cond. 472. Secundo de Samnitibus & Lucanis, anno 476.

194. *Curios.*] M. Curius Dentatus ter conſul fuit, terque triumphavit: primum de Samnitibus, deinde de Sabinis, denique de Lucanis & Pyrrho.

195. *Druſos.*] De Druſo Germanico hæc intelligenda ſunt. Is intra penates Auguſti Cæſaris natus eſt menſe tertio poſt celebratas nuptias, ut jam diximus pag. 560. inter Auguſtum & Liviam matrem. Qua fortitudine res geſſerit, ſatis indicat Horat. lib. 4. Od. 4. *Videre Rhæti bella ſub alpibus Druſum gerentem & Vindelici: quibus mos unde deductus per omne tempus Amazonia ſecuri dextras obarmet, quærere diſtuli: nec ſcire fas eſt omnes, ſed diu lateque victrices catervæ conſiliis juvenis revictæ.* Uſipetes, Tenchteros, Bructeros, Sicambros, Cattos, Rhætos, Cheruſcos, Suevos, Marcomannos, aliaſque gentes ſubegit, atque ovans Urbem ingreſſus eſt. Denique cum contra Germanos feliciter pugnaſſet, ipſorumque opima ſpolia Urbi inferret, in itinere extinctus eſt anno ætatis 30. Urb. cond. 745. Ei vero Senatus inter alia complura marmoreum arcum cum trophæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen, poſteriſque ejus. Hinc in ipſius nummis aut Rhenus cernitur, aut arcus triumphalis, cum figura equeſtri, hinc inde trophæum.

196. *Druſos.*] Illud cognomen fuit illatum in familiam, ob *Druſum*, Gallorum ducem trucidatum. Sueton. Tiber. c. 3. *Druſus, hoſtium duce Druſo cominus trucidato, ſibi poſteriſque ſuis cognomen invenit.*

197. *Camillos.*] M. Furius Camillus, de Veiis, decenni obſidione victis triumphavit anno Urb. cond. 357. ac conſpectus eſt, curru equis albis juncto urbem invectus; quod in Camillo populus improbavit, ut Plutarch. eſt auctor. Id enim videbatur non ſolum excedere modum civis cum civibus comparati, ſed hominis relati ad Deos; quia albæ quadrigæ Deorum regi ſacræ habebantur, & Soli lucis patri. Tit. Liv. lib. 5. cap. 23. *Maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis juncto urbem invectus: parumque id non civile modo, ſed humanum etiam viſum. Jovis, Soliſque equis æquiparari dictatorem in religionem etiam trahebant: triumphuſque ob eam unam maxime rem clarior quam gratior fuit.* Anno vero 363. Gallos, Româ captâ, Capitolium obſidentes vicit.

198. *Ad juga depreſſos.*] Sub jugo victi tranſire cogebantur. Jugum autem è tribus haſtis fiebat humi fixis duabus, ſuperque eas tranſverſa una deligata.

199. *Telorum fragmina trunco.*] Prima quidem trophæa ex arboribus confecta fuerunt, quas amputatis ramis hoſtium ſpoliis decoraverunt veteres. Adi Virg. lib. 11. v. 7.

200. *Brennum.*] Ducem ſcilicet Gallorum, qui cum trecentis armatorum millibus in Italiam irrupit ann. Urb. cond. 362. Romanos apud Alliam fluvium profligavit, anno 363. 15. Kalend. Sextiles, ſed paulo poſt victus eſt à Camillo. Ab hoc diverſum fuiſſe Brennum,

Flora,

[205] Flora, [206] Matuta, Ceres, & [207] Larentina ſubegit.
His tamen auſpicibus ſucceſſus dextra dederunt
Omina lætificos, & felix adfuit ales.
Quid ſibi vult virtus, quid gloria; ſi [208] Corvinum

INTERPRETATIO.

ehc, ſecunda omina dederunt lætos eventus, & adfuit bona avis. Quod ſi corvus dicatus Apollini juvit Corvinum & alis & roſtro; virtus nulla eſt, gloria nulla. Unde

NOTÆ.

qui Græciam vaſtavit, templumque Delphicum ſpoliavit, contendit Dujatius pag. 524 not. 2. ubi & Brenni effigiem ex Iconnm promptuario, Gallicum in morem armatam exhibet.

201 *Antiochum.*] Antiochus Syriæ rex, Seleuci frater, Callinici filius, qui ob res geſtas, & recuperatam imperii partem haud modicam, Magni cognomen adeptus eſt, impulſus ab Hannibale, qui ad eum confugerat, Romanis intulit bellum anno Urb. cond. 562. Anno urbis 564. L. Cornelius Scipio conſul, cum P. Cornelio Africano fratre legato profectus in Aſiam, illum ſuperavit. Ad quinquaginta millia peditum cæſa eo die Livius refert lib. 37. equitum, quatuor millia.

202. *Perſen.*] Philippi filius, Rex Macedonum, qui bellum in Romanos geſſit, quod quarto anno tam illius, quam totius Macedonici imperii clade, ac ſervitute finitum eſt, anno Urb. cond. 586 dnctus fuit in triumphum ab Æmilio, deinde Albam cum amicis miſſus, ubi Æmilii beneficio libera uſus cuſtodia, vel vigiliis, vel inedia mortem ſibi conſcivit, ut narrat Plutarchns. Diverſa tamen habet Diodorus. Adi T. Liv. lib. 44 & Plutarch. in Æmilio. Apud Patinum nummus L. Æmilii habet expreſſum Æmilii PAULLI de Perſeo trophæum, ut colligitur ex eo, quod adſcriptum ſit in denario TER Is enim ex Hiſpania & Liguribus bis jam triumphaverat.

203. *Pyrrhum.*] Epiri rex Pyrrhus, ex genere Achillis originem trahebat. Is anno Urb. cond 474. in Italiam trajecto exercitu, cum Romanis bellum geſſit, quod ſex annos tenuit. Ter tamen tantùm juſto prælio cum Romanis dimicavit: primo, victor: altero, aut victus, aut victoria incerta fuit: tertio, plane devictus à Fabricio, & ex Italia pulſus eſt. *Nullus pulchrior*, inquit Florus lib. 1. cap. 18. *in urbem, aut ſpecioſior triumphus intravit. Sed & nihil libentius populus Romanus aſpexit, quam illas quas timuerat, cum turribus ſuis belluas: quæ non ſine ſenſu captivitatis, ſubmiſſis cervicibus victores equos ſequebantur.*

204. *Mithridatem.*] Rex Ponti fuit Mithridates, & à Perſarum regibus originem traxit, ita ut Sextus decimus à Dario Hyſtaſpis filio numeretur. Contra hunc Sulla conſul anno 666. profectus Athenas cœpit: Mithridatis ducibus victis ipſum ad pacis conditiones adegit. Paulo poſt tamen ſemel atque iterum recrndnit bellum. Sed victus denique à Pompeio & anno 691 undique pulſus, deſperatis domi rebus, fugam in Gallias meditans, Pharnacis filii, & exercitus defectione territus necem ſibi conſcivit.

205 *Flora.*] Dea, quæ præeſt floribus. Unde variis florum coronis nexa deſcribitur. Ovid. lib. 4. Faſt. *Mille venit variis florum dea nexa coronis.*

206 *Matuta.*]Cic. lib. 1. Tuſcul. quæſtion. *Quid Ino, Cadmi filia? nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris.* Matuta autem dicitur, vel à *manus*, id eſt, *bonus*, ut ſcribit Feſtus, vel à tempore, cui præeſt, nempe à *mane* quaſi *manula*. De Cerere pag. 227. not. 108.

207. *Larentina.*] Uxor Fauſtuli, paſtoris Amulii, Remi & Romuli nutrix, quæ honoribus eſt affecta divinis. Illius in honorem feſta, Larentalia dicta, 10. Calend. Jan. celebrabantur.

208. *Corvinum.*] Marcum Valerium, cui corvus Corvini nomen dedit. *Divus*

[209] Corvus [210] Apollineus pennâ vel gutture juvit?
Sed tamen hic corvus cur defuit exitiali
Fortè die, [211] infauſtas tegerent cùm funera [212] Cannas,
Oppeteretque ſuper congeſta cadavera [213] Conſul?
Cur [214] Cremeræ in campis [215] cornice vel [216] oſcine [217] parrhâ,
Nemo Deûm monuit [218] perituros Marte ſiniſtro
[219] Tercentum [220] Fabios, [221] vix ſtirpe ſuperſtite in uno?

INTERPRETATIO.

etiam corvus non tulit aliquid operis die illa *funeſta, qua ſparſit Cannas infauſtas cadaveribus* Romanorum, *&* illuxit Con*ſuli occumbenti mortem ſuper acervos corporum? unde nullus Deus monuit cornice, vel parrha augure futuri trecentos Fabios*

NOTÆ.

Auguſtus ipſi ſtatuam, inquit Gellius lib. 9. cap. 12. *in foro ſuo ſtatuendam curavit. In ejus ſtatuæ capite corvi ſimulachrum eſt, rei pugnæque monumentum.*

209. *Corvus Apollineus.*] Quum Marcus Valerius adverſus Gallum pugnaturus proceſſiſſet, anno 404. poſt Romam conditam, corvus repente improviſus advolat, & ſuper galeam inſiſtit: atque inde in adverſarii os atque oculos pugnare incipit. Inſilibat, obturbabat, unguibus manum laniabat, & proſpectum alis arcebat, atque, ubi ſatis ſævierat, revolabat in galeam Valerii. Qui ſpectante utroque exercitu, & ſua virtute niſus, & opera alitis propugnatus, ducem hoſtium ferociſſimum vicit interfecitque. Vide Livium lib. 7. cap. 25.

210. *Apollineus.*] Poëtæ fingunt corvum, quòd pluviam prædicat & ſerenitatem, cùm nunc clara voce, nunc rauca utatur, ſacrarum eſſe Apollini.

211. *Infauſtas Cannas.*] Quia omnium atrociſſima plaga Cannenſis fuit, quæ anno Urb. cond. 538. accidit. In hac pugna cum quadraginta Romanorum millibus, octoginta Senatoribus, viris Conſularibus, Prætoribus & Ædilitiis, & duobus millibus, & ſeptingentis equitum Æmilius Paulus conſul occubuit. Alter vero conſul C. Terentius Varro effugit. Quod ſi Hannibal uti victoria ſciviſſet, actum erat de Roma.

212. *Cannas.*] Cannæ, Apuliæ oppidum juxta Aufidum amnem.

213. *Conſul.*] Æmilius Paulus, ut mox dixi. De Conſule pag. 133. not. 98.

214. *Cremera.*] Cremera, amnis eſt Tuſciæ, qui ex Baccanenſi lacu profluens, in Tiberim ſe effundit. Diſtat 5. milliario ab Urbe.

215 *Cornice.*] Nam cornix omnis per ſe funeſta eſt. *Siniſtra cava prædixit ab ilice cornix.* Virg. eclog. 1.

216. *Oſcine.*] Avium aliæ ſunt oſcines, aliæ alites: illæ ore, hæ alis auſpicium faciunt. Plin. lib. 10. *Nunc de ſecundo ordine dicamus, qui in duas dividitur ſpecies, oſcines, & alites illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit.*

217. *Parrha.*] Avis inauſpicata. Horat. lib. 3 Od. 27. *Impios parrhæ recinentis omen ducat.*

218. *Perituros Tercentum Fabios.*] Bellum Romanos inter & Veientes initum, Fabii privatis viribus & armis perſequendum depopoſcerunt. Cum autem ad Cremeram caſtrametati eſſent, circumventi hoſtium inſidiis eodem die trecenti ſex periere anno Urb. cond. 276. Hanc Fabiorum cladem T. Liv. lib. 2. cap. 50. Dionyſ. lib. 9. & Ovid. lib. 2. Faſtor. deſcribunt. Dies hujus cladis inter atros ac nefaſtos relatus eſt.

219. *Tercentum Fabios.*] Eutropius & Florus Prudentio conſentiunt. Livius vero, Victor, Dionyſ. aliique omnes 306. periiſſe ſcribunt.

220. *Fabios.*] Fabiæ gentis alii originem referunt ad Herculem, qui ex Evandri filia Fabium genuerit: alii nomen ab agrorum foſſione deducunt, quaſi primum *Fodii*, deinde *Fabii* dicti ſint.

221. *Vix ſuperſtite in uno.*] Omnes

Nullane triſtificis [222] Tritonia [223] noctua [224] Carris
Advolitans, [225] præſto eſſe Deam prænuntia [226] Craſſo
Prodidit? aut [227] Paphiam niveæ vexere [228] columbæ,
Cujus inauratum tremeret gens [229] Perſica [230] limbum.
Sed video, quæ te moveant exempla vetuſtæ
Virtutis. dicis domitum terrâque marique

INTERPRETATIO.

perituros bello infauſto in regione Cremera, ita ut unus tantum è familia ſupereſſet. An aliqua noctua conſecrata Palladi venit Carras fatales, & prænuntia monuit Craſſum præſto eſſe Palladem. An albæ columbæ vexerunt Venerem, ut Perſæ terrerentur illius aureo limbo. Agnoſco tandem quæ exempla antiquæ virtutis te moveant. Di-

NOTÆ.

enim Fabii cæſi fuere, teſte Livio loco citato, præter Quintum Fabium Vibulanum, Marci filium, impuberem Romæ relictum, qui unus gentis cladi ſuperſtes fuit, & nobiliſſimam hanc familiam reſtauravit.

222. *Tritonia.*] Pomponius Mela lib. 1. c. 7. paludem, Tritona, memorat, non longe à Syrti minore; *unde & Minervæ cognomen inditum eſt*, inquit, *ut incolæ arbitrantur, ibi genita*. Sic & Lucan. lib. 9. v. 347. *Torpentem Tritones adit illæſa paludem. Hanc & Pallas amat: patrio quæ vertice nata terrarum primam Libyen, nam proxima cælo eſt, ut probat ipſe calor, tetigit.*

223. *Noctua.*] Noctua, Palladis ſymbolum, uti nummi omnes præferunt. *In hujus autem tutela noctuam volunt, quod ſapientia etiam in tenebris proprium fulgorem poſſideat* Fulgentius Mytholog lib 2.

224. *Carris.*] Urbs Meſopotamiæ, ſic dicta à Carrha Syriæ flumine.

225. *Craſſo.*] Anno Urb cond. 698. C. Cæſar cum Pompeio, Craſſoque ita pactus eſt, ut ſibi provincia Gallia prorogaretur, Pompeius Hiſpaniam, Craſſus Syriam ſortiretur, Parthicumque bellum; ad quod iſte profectus anno 699. miſerrime cum majori exercitus parte periit. *Dum Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Adverſis & Diis & hominibus, cupiditas Conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, undecim ſtrage legionum, & ipſius capite multata eſt.* Hæc Florus lib. 3. cap. 11.

226. *Præſto eſſe.*] Nam Perpenna conſul, audita morte Craſſi, in Aſiam advolat; Ariſtonicum recenti exultantem victoria improviſo bello adoritur, vincit, & capit.

227. *Paphiam.*] Venerem: à *Papho*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Plin. lib. 2. ſect. 97. *Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram non impluit.* Apud Goltzium nummi ΠΑΦΙΩΝ aut Veneris caput & Cupidinis effigiem exhibent, aut Paphiæ Veneris fanum.

228 *Columbæ.*] Poëtæ Veneris currum à columbis trahi finxerunt, teſte Ovid. lib. 15 Metam. *Perque leves auras junctis invecta columbis littus adit Laurens.* Ob fecunditatem autem ipſi erant ſacræ columbæ Virg. lib 6. v. 193. *Tum maximus heros maternas agnoſcit aves.*

229 *Gens Perſica.*] Parthia, tempore Romanorum, dicta fuit totum Perſarum imperium, quòd Parthi eo potirentur.

230. *Inauratum limbum.*] Ironicè id dictum fuiſſe in ſtatuam Veneris aureo limbo variegatam vult Giſelinus, nec male Fabricius vero legit *nimbum, qui ſplendor eſt circum divina corpora. Vide, ut Servius ait, nimbus cum numinibus ſemper eſt: & hoc modo noſtri divi cum nimbo aurato pinguntur.*

Orbem: res lætas, & proſpera quæque retexis:
Mille triumphorum memoras ex ordine pompas,
Ductaque per mediam [231] ſpoliorum fercula Romam.
Vis dicam, quæ cauſa tuos, Romane, labores
In tantum extulerit? quîs gloria fotibus aucta
Sic cluat, impoſitis ut mundum frenet habenis?
Diſcordes linguis populos, & diſſona cultu
Regna volens ſociare Deus, ſubjungier uni
Imperio, quidquid tractabile moribus eſſet,
Concordique jugo retinacula mollia ferre
Conſtituit, quo corda hominum conjuncta teneret
Religionis amor: [232] nec enim fit copula Chriſto
Digna, niſi implicitas ſociet mens unica gentes.
Sola Deum novit concordia, ſola benignum
Rite colit tranquilla Patrem: placidiſſimus illum
Fœderis humani conſenſus proſperat orbi,
Seditione fugat, ſævis exaſperat armis,
Munere pacis alit, retinet pietate quietâ.
Omnibus in terris, quas diſtinet occidualis

INTERPRETATIO.

tu universum mundum terra & mari victum fuiſſe à Romanis: *percurris latos ſucceſſus, & omnes proſperitates* Romanorum: *refers ordine pompam plurimorum triumphorum, & geſtamina ſpoliorum*, quæ *ducta* fuerunt *per mediam Romam. Viſne ô Roma* à me *accipere, qua cauſa extulerit tam alte tuos labores? quibus auxiliis tuta* tua *gloria ſplendeat, ita ut regas orbem terrarum legibus impoſitis? Deus optans conjungere populos diſcordes loquela, & regna diſſona religione, decrevit ſubjicere uni imperio omnes gentes tractabiles moribus, & congregare iiſdem legibus, ut amor* ejuſdem *religionis conglutinaret animos* omnium *hominum. Et ſane non fit ſocietas digna Deo, niſi gentes conjuncta inter ſe idem ſentiant. Uni concordes noverunt Deum; uni pacifici recte adorant Deum manſuetum. Tranquillus conſenſus ſocietatis humana efficit Deum proſperum hominibus. Diſcordia abalienas* eum, *& bella crudelia irritant; munus* vero *pacis* illi *placet, & pietas pacifica invitas. Tetra diſcordia armaverat in mutua vulnera feros homines, & turbaverat omnes popu-*

NOTÆ.

231. *Spoliorum fercula.*] Proprie pegmata, in quibus ſpolia ferebantur ad triumphi pompam, quam Plin. in paneg. Traiano dicto graphice deſcribit. *Videor jam cernere non ſpoliis provinciarum, & extorto ſociis auro, ſed hoſtilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noſcitare. Videor intueri immanibus auſis barbarorum onuſta fercula, & ſua quemque facta vinctis manibus ſequentem; mox ipſum te ſublimem, inſtantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos, quos ipſe perfoderis.* De verbo, cluo: pag. 471. not. 2.

232. *Nec enim fit copula Chriſto digna, niſi, &c.*] Eodem modo Pſychom. v 773. *Nil placitum ſine pace Deo.* Et ſane idem velle, & idem nolle, ea eſt vera chari-

Oceanus, roſeoque Aurora illuminat ortu,
Miſcebat Bellona furens mortalia cuncta,
Armaratque feras in vulnera mutua dextras.
Hanc frenaturus rabiem Deus, undique gentes
Inclinare caput docuit ſub legibus iſdem,
Romanoſque omnes fieri, quos [233] Rhenus & [234] Iſter,
Quos [235] Tagus [236] aurifluus, quos magnus inundat Hiberus,
[237] Corniger [238] Heſperidum quos interlabitur, & quos
[239] Gangis alit, tepidique lavant ſeptem [240] oſtia Nili.
Jus fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.
Vivitur omnigenis in partibus, haud ſecus, ac ſi
Cives congenitos concludat mœnibus unis
Urbs patria, atque omnes [241] lare conciliemur avito.
Diſtantes regione plagæ, diviſaque ponto

INTERPRETATIO.

los regionum, quas aqua occidua alluunt, & Aurora illuminat ortu purpureo. Deus, ut comprimeret hunc furorem, docuit cunctas nationes accipere eaſdem leges, & populos, quos Rhenus & Danubius, & Tagus aurifluus, & magnus Iberus alluunt, quos Tiberis, rex aquarum *Italicarum, irrigat, quos Ganges alit, quos Nilus ſeptem geminus lavat, fieri Romanos. Leges eadem fecerunt pares; & idem nomen conjunxit; & vincula communia impoſita fuere* ipſis *devictis. In variis regionibus non aliter nunc vivitur, ac ſi Roma concluderet parens* omnium *ſuis muris cives ſimul genitos, & omnes habitarent in* eadem *domo paterna. Provincia disjuncta inter-*

NOTÆ.

tas. De roſeo ortu pag. 350. not. 142. & pag. 9. not. 5. De Bellona pag. 485. not. 83.

233. *Rhenus.*] Fluvius Europæ poſt Danubium celeberrimus, qui oritur ex Alpibus, in parte Occidentali Rhœtiæ, & prope Schenkiam arcem in duo brachia ſcinditur; quorum alterum Vahalis, alterum Rheni ſervat nomen.

234. *Iſter.*] Alias *Danuvius*, Europæ fluviorum maximus in Alpibus oritur, & in Pontum Euxinum pluribus oſtiis effunditur.

235. *Tagus.*] Fluvius Hiſpaniæ celeberrimus, qui ortus in Caſtella nova Ulyſſiponem præterlabitur, & occiduo miſcetur Oceano.

236. *Aurifluus.*] Quòd aureas trahat arenas. De Ibero pag 104. not. 33.

237. *Corniger.*] Fluvius enim flexuoſos dividitur in alveos, qui vocantur cornua.

238. *Corniger Heſperidum.*] Tybris ſcilicet, qui ob magnitudinem Romæ, quam præterfluit, à Virgilio vocatur lib. 8. v. 77. *Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum.* De *Heſperia*, Italia pag. 305. not. 25.

239. *Gangis.*] Ganges, Aſiæ celeberrimus fluvius, ex Imao Ptolemæi oritur, & in meridiem verſus fluens exit in Oceanum Indicum.

240 *Septem oſtia Nili.*] De Nilo, Ægypti fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis pag. 510. not. 217. Virg. lib 6. v. 800 *Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.*

241. *Lare avito.*] Pro domo ipſa illud nomen poni certum eſt. Ovid. 1. Faſt. *Omnis habet geminas hinc atque hinc januæ frontes: è quibus hac populum ſpectat, at illa larem.* Adi pag. 130. not. 85.

Litora conveniunt nunc per [242] vadimonia ad unum
Et commune forum, nunc per commercia & artes
Ad cœtum celebrem, nunc per genialia fulcra
Externi ad jus connubii: nam ſanguine mixto
Texitur alternis ex gentibus una propago.
Hoc actum eſt tantis ſucceſſibus atque triumphis
Romani imperii: Chriſto jam tunc venienti,
Crede, parata via eſt; quam dudum publica noſtræ
Pacis amicitia ſtruxit moderamine Romæ.
Nam locus eſſe Deo quis poſſit in orbe feraci,
Pectoribuſque hominum diſcordibus, & ſua jura
Diſſimili ratione tuentibus ut fuit olim?
Sic incompoſitos humano in pectore ſenſus,
Disjunctaſque animi turbato fœdere partes,
Nec liquida inviſit ſapientia, nec Deus intrat.
At ſi mentis apex, regnandi jure potitus,
Pugnacis ſtomachi pulſus fibraſque rebelles
Frenet, & omne jecur ratione coërceat unâ:
Fit ſtabilis vitæ ſtatus, & ſententia certa
Haurit corde Deum, domino & ſubjungitur uni.
En ades, Omnipotens, concordibus influe terris:
Jam mundus te, Chriſte, capit; quem congrege nexu
Pax & Roma tenent: capita hæc & culmina rerum
Eſſe jubes: nec Roma tibi ſine pace probatur.

INTERPRETATIO.

vallo, & littora diviſa mari nunc vocant ſe in jus atque *adeunt eoſdem & communes judices; nunc* petunt *nundinas celebres ut mercentur & vendant manufacta; nunc nubunt in familiam externam, & conciliant jugales toros; nam mixto ſanguine unum genus fit ex aliis gentibus. Hæc* omnia *attulerunt tot Victoriæ ac triumphi imperii Romani. Crede* mihi, ô Roma, illa *via, quam dudum generalis amor arcta ſocietatis fecit ſub imperio Romanorum, parata eſt Chriſto jam tandem nato. Quis enim locus poſſit eſſe Deo in orbe barbaro, & ſub ducibus diſcordibus, & varia ratione defendentibus ſua jura; ut accidit primis temporibus? Nec pura ſapientia, nec Deus intrant corda hominum,* quorum *motus perturbati ſunt, & animas,* quæ *rupto fœdere trahuntur* variis *affectionibus. Quod ſi pars ſuperior animæ exercens ſuum dominium coerceat motus & cupiditates rebelles carnis moleſtæ, & reprimat unâ ratione omnes appetitus concupiſcentiæ: fit ſtatus vitæ quietus, & conſenſus ſententiarum attrahit Deum in cor, quod tunc obedit uni Domino. O magne Deus, jam veniſti, largiaris velim tuas gratias hominibus concordibus: ô Chriſte, homines, quos pax & imperium Romanum conſociant vinculis concordiæ, jam te poſſident.* Ipſemet *jubes hunc principatum, & apicem magnitudinis eſſe* penes Romam. *Roma non tibi pla-*

NOTA.

242. *Vadimonia.*] Vadimonium à *vade* ductum eſt, ut mercimonium à *merce*: & eo nomine proprie cenſetur obligatio ſiſtendi ſe judicio. De foro pag 282. not. 15. De geniali lecto pag. 140. not. 27.

Et, pax ut placeat, facit excellentia Romæ;
Quæ motus varios ſimul & ditione coërcet,
Et terrore premit: nec enim ſpoliata prioris
Robore virtutis ſenuit, nec ſecula ſenſit,
Nec tremulis, cum bella vocant, capit arma lacertis;
Nec tam degeneri venerandis ſupplicat ore
Principibus, quàm vult prænobilis ille Senator;
Orandi arte potens, & callida fingere doctus,
Mentitumque gravis perſonæ inducere pondus:
Ut tragicus [243] cantor ligno [244] tegit ora cavato;
Grande aliquod cujus per hiatum [245] crimen anhelet.

INTERPRETATIO.

cet ſine pace; & magnitudo Romæ, quæ ſimul & coërcet poteſtate & reprimit metu varios motus, cauſa eſt cur pax placeat. Ea enim nec conſenuit viribus ſpoliata antiquæ virtutis, nec defecit ætate, nec, cum bellum gerendum eſt, ſumit arma manibus debilibus, nec implorat Imperatores venerandos ore tam vili, quàm aſſerit Symmachus, Senator illuſtris, clarus arte oratoria, peritus excogitare aſtutas fallacias *& induere mentitam ſeveritatem ſerii hominis; more actoris comœdiæ, qui tegit vultum ſchemate cavato, ut per hiatum illius* libere *promat magnum aliquod ſcelus,*

NOTÆ.

243. *Cantor.*] Hiſtrio, vel actor fabulæ: Horat. de Arte Poëtica: *Donec cantor, vos plaudite, dicat.*

244. *Tegit ora.*] Æſchylus, teſte Horatio loc. cit. primus introduxit perſonas, id eſt, vultus fictos, & ſimulatos: quibus vera hiſtrionum facies tegebatur. *Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ Æſchylus, & modicis inſtravit pulpita tignis.*

245. *Crimen anhelet.*] Tanta enim fuit dicendi libertas, ut modum ſuperaverit; & in maledicentiam non ferendam erupetit. *Donec jam ſævus apertam in rabiem verti cœpit jocus, & per honeſtas ire domos impune minax: doluere cruento dente laceſſiti.* Horat. vero de Arte Poëtica: *Sed in vitium libertas excidit, & vim dignam lege regi. Lex eſt accepta, choruſque turpiter obticuit, ſublato jure nocendi.*

SYMMACHUS.

Romam nunc putemus aſſiſtere, atque his vobiſcum agere ſermonibus. Optimi Principes, Patres patriæ, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit. Vtar ceremoniis avitis: neque enim pœnitet. Vivam more meo: quia libera ſum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc ſacra Hannibalem à mœnibus, à Capitolio Senonas repulerunt. [Ad hoc ego ſervata ſum, ut longæva reprehendar? videam quod inſtituendum putatur? Sera tamen, & contumelioſa eſt emendatio ſenectutis. Ergo Diis patriis, Diis indigetibus pacem rogamus.]

PRUDENTIUS.

Si vocem ſimulare licet: [245] nempe aptior iſta
Vox Romæ eſt, quam nunc ejus ſub nomine promam.
Quæ, quia turpe putat templorum flere repulſam,
Ægidaque in dubiis pro ſe pugnaſſe periclis
Dicere, ſeque gravem ſenio inclinante fateri;
Ductores complexa ſuos, ſic læta profatur.
O clari ſalvete [247] Duces, generoſa propago
[248] Principis invicti, ſub quo ſenium omne renaſcens
Depoſui, vidique meam flaveſcere rurſus
Canitiem: nam cùm mortalia cuncta vetuſtas
Imminuat, mihi longa dies aliud parit ævum,
Quæ, vivendo diu, didici contemnere finem.
Nunc nunc juſta meis reverentia competit annis:
Nunc meritò dicor venerabilis, & caput orbis,

INTERPRETATIO.

Quod ſi fas eſt introducere Romam *loquentem: nam verba, quæ nunc loquar illius nomine, fortiora ſunt. Quia vero putas indecorum* eſſe *lugere templa* idolorum *adempta, dicere Palladem pugnaſſe in dubiis periculis pro ipſius* ſalute, *& fateri ipſam deficere ſenectute proxima, ea complectitur ſuos imperatores, & læta* hæc *loquitur. Salvete, ô inclyti imperatores, & illuſtres filii Theodoſii invicti, ſub quo juveneſcens depoſui omnem ſenectutem, & vidi meas vires iterum vigere. Nam, licet vetuſtas corrumpat res omnes creatas, anni tamen mihi pepererunt aliam ſenectutem, ſiquidem, diu vivendo, didici non timere mortem. Nunc tandem juſta reverentia convenit meæ ætati: nunc jure dicor veneranda & domina mundi, cùm cingo*

NOTÆ.

246. *Nempe aptior iſta vox Romæ eſt.*] Ambroſius lib. 2. contra Symmachum eadem fere habet. *Faceſſat igitur invidioſa illa populi Romani querela. Non hanc Roma mandavit. Aliis illa eos interpellat vocibus.* De Ægide pag. 239. not. 128.

247. *Duces.*] Arcadium intellige & Honorium.

248. *Principis invicti.*] Theodoſii. Adi pag. 533. De cristis pag. 479. not. 54.

Cùm

Cùm galeam ſub fronde oleæ criſtaſque rubentes
Concutio, viridi velans fera cingula ſerto;
Atque armata Deum, ſine crimine cædis, adoro.
Crimen enim, piget heu, crimen perſuaſerat atrox
Juppiter, ut ſacro [249] juſtorum ſanguine tinctа,
Aſſuetum bellis ſceleratem funere ferrum.
Illius inſtinctu [250] primus Nero, matre peremptâ,
Sanguinem Apoſtolicum bibit, ac me ſtrage piorum
Polluit, & [251] proprium facinus mihi ſævus inuſſit.
[252] Poſt hunc [253] & Decius, jugulis bacchatus apertis,
Inſanam [254] pavit rabiem: mox & [255] ſitis arſit
Multorum ſimilis, per vulnera triſtia flagrans,
Extrahere inſignes animas, ac [256] ludere pœnis,
Undanteſque meum in gremium defundere mortes;
Et, ſub jure fori, non noxia colla ſecare.

INTERPRETATIO.

corona oleagina galeam, & criſtas rubentes, cùm velo arma feralia floribus pacificis, & armata ſine effuſione ſanguinis colo Deum. Nam, eheu piget, Jupiter duxerat ad nefandum ſcelus, perſuaſerat ut inquinata ſacro ſanguine martyrum maculares mortibus ferrum aſſuetum bello. Hujuſce Jovis *ſuadelâ Nero*, qui *interfecerat* ſuam *matrem, primus ſitivit ſanguinem Petri & Pauli, & me polluit internecione Chriſtianorum, & ſævus tranſtulit in me ſuum crimen. Decius* imitatus eſt *Neronem, & bacchatus in cæſa capita ſedavit rabiem indomitam. Mox multi alii arſerunt eadem ſiti ſanguinis, & optaverunt dedere morti diræ animas generoſas, ſe oblectare ſuppliciis* Chriſtianorum, *perfundere meum gremium mortibus cruentis;*

NOTÆ.

249. *Juſtorum ſanguine tincta.*] Ambroſius loc. cit. *Quid me caſſo quotidie gregis innoxii ſanguine cruentatis? ..... Odi ritus Neronum .... Pœnitet lapſus, & vetuſta canicies pudendi ſanguinis traxit ruborem.* De Nerone pag. 128. not. 81.

250. *Primus.*] Cum enim Petri & Pauli ſtudio Romæ Chriſtiana Fides adoleſceret, primus eam inſectatus eſt Nero. Vide hymn. 12. Periſt.

251. *Proprium facinus mihi inuſſit.*] Quia Nero, cùm Urbi ſubjeciſſet ignes anno 64. falsò ſceleris hujus in Chriſtianos derivavit invidiam. Ideo comprehenſi plerique à Romanis, & horrendis affecti ſuppliciis.

252. *Poſt hunc.*] Septimam tamen Decius, uti vulgo computant, tantùm inſtituit perſecutionem, ſed nulla fuit tam crudelis & ſæva, tam Neronianæ perſecutioni ſimilis. Hinc ſæpe Chriſtiani populi carnificina dicitur.

253. *Decius.*] Ex inferiore ortus erat Pannonia: imperavit menſes 30. & contra Barbaros pugnans, in promiſcua turba paludis hauſtus gurgite periit, anno 251. Vide Victor. Zoſim, atque Eutrop.

254. *Inſanam pavit rabiem.*] Modo Euſebio credamus, *quoniam Philippo, cui ſucceſſit, erat infenſus, quòd Chriſtianus eſſet, perſecutionem adverſus Eccleſiam excitavit:* Quæ Origenis infidelitate clara fuit.

255. *Sitis arſit multorum ſimilis.*] Eandem enim carnificinam, qui Decio ſucceſſere, perſecuti ſunt Gallus, Voluſianus, Valerianus, Gallienus, & Diocletianus.

256. *Ludere pœnis.*] Et ſane nonnulli ſebo, adipe, ac pice obliti, facium inſtar, in uſum nocturni luminis arſerunt.

Hac me labe ream modò tempora veſtra piarunt.
Vivo piè vobis auctoribus, impia pridem,
Arte Jovis, fateor. quid enim non ille cruentum
Tradidit? aut quid mite ſibi placidumve popoſcit?
Qui, dum præmeruit cultus inoleſcere Chriſti,
[257] Sæviit, ac miſerum fœdavit ſanguine ſeclum.
Et ſunt, qui nobis bella exprobrare ſiniſtra
Non dubitent, poſtquàm templorum ſprevimus aras;
Affirmentque [258] Libyn [259] Collinæ à cardine portæ
[260] Annibalem [261] Jovis imperio Martiſque [262] repulſum;
[263] Victores Senonas Capitolii ex arce fugatos,
Cùm ſuper è celſo [264] pugnarent numina ſaxo?

INTERPRETATIO.

& lege publica percutere capita innocua. Sub veſtro regno expio hac crimina, quibus *maculata* eram. Jam, *veſtra ope vivo ſancto*, licet *olim, ut fateor, impia fuerim ſuaſione Jovis. Nam quid cruentum ille non me docuit? aut quid ſibi popoſcit leno & manſuetum. Is, dum timuit ne cultus Chriſti creſceret, ſævit, & inquinavit cadibus*, hæc *calamitoſa tempora. Nonnulli tamen non dubitant nobis objicere bella infauſta, ſtatim atque contempſimus aras Deorum; & aſſerunt Annibalem Africanum repulſum fuiſſe imperio Jovis & Martis à locis* circumjectis *porta Collina, & Senones victores fugatos* fuiſſe *ex arce Capitolina*, *quòd Dii dimicarent ex alto*

NOTÆ.

257. *Sæviit.*] Innumerabiles enim per tria ſecula pro Chriſti fide vario cruciatuum genere conſumpti ſunt.

258 *Libyn.*] Libys, Libyns, cujus femininum eſt Libyſſa. De Libya pag. 299. not. 4.

259. *Collina.*] Una ex Romæ portis, quæ ducit ad Campum ſceleratum. Varro ſcribit hanc ita dictam fuiſſe à varietate collium, quos habet Quirinalis huic portæ proximus. Unde & Quirinalis vocatur, & agonenſis. Juven. Sat 6. *Proximus urbi Annibal, & ſtantes collina in turre mariti.*

260. *Annibalem.*] Annibal Hamilcaris filius: Cannenſi victoria celebris, quem novem annos natum ſecum duxerat in Hiſpaniam miſſus Hamilcar; cùm prius eum ad aram adductum jurare juſſiſſet, nunquam ſe in amicitia cum Romanis fore. Campaniæ deliciis fractus, ad Nolam à Marcello ſuperatus, tandem in Africa cæſus fuit & fugatus cum multis Pœnorum millibus obſidente Carthaginem Scipione Africano. Adi not. 211. & 212. hujuſce libri.

261. *Jovis imperio.*] Argumentum D. Ambroſii ex Annibale deſumptum præterire nequeo. *Ergo Annibal*, inquit, *diu ſacris inſultavit Romanis, & Diis contra ſe dimicantibus uſque ad muros urbis vincendo pervenit. Cur ſe obſideri paſſi ſunt, pro quibus Deorum ſuorum arma pugnabant.. Deinde vero. Sed etiam Annibal eoſdem Deos colebat; utrum volunt, eligant. Si in Romanis vicerunt ſacra; in Carthaginenſibus ergo ſuperata ſunt: ſi in Carthaginenſibus triumphata; nec Romanis utique profuerunt.*

262. *Repulſum.*] Bellum Punicum ſecundum anno Urb cond. 536. initium habuit, exitum vero anno 552.

263. *Victores Senonas.*] Fuſe id tractavimus v. 561. not. 200. De Capitol. pag. 162. not. 24.

264. *Pugnarent numina.*] Unde Roma apud Ambroſium. *Aliis ego diſciplinis orbem ſubegi. Militabat Camillus, qui ſublata Capitolio ſigna, cæſis Tarpeia rupis triumphatoribus reportavit: ſtravit virtus, quos religio non removit.*

Qui mihi præteritam cladem, vetereſque dolores
Inculcant iterum; videant, me tempore veſtro
Jam nil tale pati. nullus mea barbarus hoſtis
Cuſpide [265] clauſtra quatit: non armis, veſte, comiſque
Ignotus, captâ paſſim vagus errat in Urbe,
Tranſalpina meam rapiens in vincula pubem.
Tentavit [266] Geticus [267] nuper delere tyrannus
Italiam, [268] patrio veniens juratus ab Iſtro,
Has arces æquare ſolo, tecta aurea flammis
Solvere, [269] maſtrucis proceres veſtire togatos.
Jamque ruens, [270] Venetos turmis protriverat agros;
Et [271] Ligurum vaſtarat opes, & amœna profundi
Rura Padi, [272] Tuſcumque ſolum victo amne premebat.

INTERPRETATIO.

monte? Ii, qui mihi iterum objiciunt priſcas clades, & antiquos dolores, videant me, ſub veſtro regno, jam non accipere tales clades. Nullus hoſtis barbarus concutit haſtis meas fores: nullus ignotus armis, veſtimentis, & capillamento errat paſſim vagus in urbe capta, nec trans Alpes duxit captivos meos juvenes. Tyrannus Alaricus nuper conatus eſt depopulari Italiam; Veniens juraverat per Danubium patrium diruere meas arces, delere flamma ædes magnificas, & dare maſtrucas Senatoribus Romanis. Ruens jam conculcarat agros Venetos, & vaſtarat exercitu bona Ligurum, campoſque amœnos, quos alluit *padus profundus, & Tiberi ſuperato diripiebat Thuſ-*

NOTÆ.

265. *Clauſtra.*] Virgil. lib. 7. v. 185. *Et portarum ingentia clauſtra.* Juven. Sat. 8 v. 261. *Prodita laxabant portarum clauſtra tyrannis.* De Alpibus pag. 252. not. 92.

266 *Geticus tyrannus.*] Alaricus ſcilicet, rex Gothorum, qui cum Athaulpho fratre Romam obſedit, obtinuitque anno Chriſti 410. Quo ex loco colligimus aut Prudentium ante hoc tempus à vita diſceſſiſſe, aut ſaltem id ceciniſſe.

267. *Geticus.*] Nam Getæ dicebantur tum, qui poſtea Gothi Spartian. in Caracallo. *Helvius Pertinax filius Pertinacis dicitur joco dixiſſe, adde ſi placet etiam Geticus Maximus, quòd Getam occiderat fratrem, & Gotti Getæ dicerentur.*

268. *Patrio veniens juratus ab Iſtro.*] More Barbarorum, quibus per patria flumina jurare ſolenne. Claudian. De Alarico idem habet carm. 26 v. 80. *Qui, cuncta ſibi ceſſura ruenti pollicitus, patrii numen juraverat Iſtri, nonniſi calcatis loricam ponere roſtris.* De Iſtro not. 234. hujus libri.

269. *Maſtrucis.*] *Maſtruca*, teſte Iſidoro, *veſtis eſt Germanica ex pellibus ferarum.* Populos autem Septentrionales ob cæli inclementiam uſos fuiſſe pellibus conſutis ſcribunt Juſtin. lib. 2. Seneca lib 14. epiſt. 91. & Claudianus carm. 8. v. 465. *Plauſtra cruore natant: metitur pellita juventus.* & carm. 26. v. 481. *Crinigeri ſedêre patres, pellita Getarum Curia.*

270. *Venetos agros.*] Veneti ſunt maris Adriatici accolæ. Eos à Trojanis per Antenorem ducere originem ſcribunt Plinius, Livius, Virgilius.

271 *Ligurum.*] Ligures à Macrâ fluvio ad Alpes habitabant.

272. *Padi.*] Padus, nobiliſſimus Italiæ fluvius, ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoritur, & in mare Adriaticum multis oſtiis influit. De Tuſcis pag. 538. not. 27.

Depulit hos [273] nimbos equitum non [274] pervigil anſer,
Proditor occulti tenebroſá nocte pericli:
Sed vis cruda virûm, perfractaque congredientum
Pectora, nec trepidans animus [275] ſuccumbere letho
Pro patriâ, & pulchram [276] per vulnera quærere laudem.
Numquid & ille dies Jove contulit auſpice tantum
Virtutis pretium? [277] dux agminis imperiique
Chriſtipotens nobis juvenis fuit, & [278] comes ejus
Atque [279] parens [280] Stilicho: [281] Deus unus Chriſtus utrique.

INTERPRETATIO.

ciam. Anſer pervigil, & per noctem obſcuram index occulti periculi non fugavit hanc multitudinem militum e ſed virtus aſpera virorum, & animus invictus pugnantium, & corda non metuentia mori pro patria, & petere per vulnera gloriam illuſtrem. Numquid ille dies attu it etiam, Jove auſpice, tantum pretium virtutis? Honorius Chriſtianus, adhuc juvenis, dux exercitus & imperii mihi adfuit, nec non Stilicho ejus ſocius, & ſocer; Chriſtus vero unus Deus adfuit

NOTÆ.

273. *Nimbos equitum.*] Claudianus carm. 21. v. 353. *Non equitum Latiis nimbos obſiſtere pilis.*

274. *Non pervigil anſer.*] Alludit ad anſerem, cujus clangore excitatus Manlius Gallos nocte ſubeuntes, à Capitolio dejecit. Virg. lib. 8 Æneid. v. 655. *Atque hic auratis volitans argenteus anſer porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat, Galli per dumos aderant, arcemque tenebant defenſi tenebris & dono noctis opacæ.* Ovid. lib. 2. Metam. v. 538. *Nec ſervaturis vigili Capitolia voce cederet anſeribus.*

275. *Succumbere letho pro patria.*] *Pietetis patriæ majeſtati*, inquit Valer. Maxim. lib. 5. cap 6. *etiam illa, quæ Deorum numini bus æquatur, auctoritas parentum v res ſuas ſubjecit: fraterna quoque charitas æquo animo ac libenti cedit, ſumma quidem cum ratione. Quia everſa domo, intentatus Reipublicæ ſtatus manere poteſt: urbis ruina, penates omnes trahat ſecum neceſſe eſt.*

276. *Per vulnera quærere laudem*] Tale illud Virg. *Pulchramque petunt per vulnera mortem.*

277. *Dux agminis imperiique Chriſtipotens nobis juvenis fuit.*] Prudentio aſtipulatur Claudianus carm. 28. v. 437. *Sed ab omnibus unum, ſi fama nec dum patuit, te, Roma, docebo, ſubjectum noſtris oculis, & cujus agendi ſpectator, vel cauſa fui.* At nullis unquam ipſum bellis interfuiſſe, ſed ea per legatos geſſiſſe, certum eſt atque indubitatum. Adde quod Honorius Ravennæ degens tribus milliaribus diſtaret à Stilichone hæc gerente.

278. *Comes.*] Summa enim tum erat in Republica principum duorum dignitas & potentia; Ruffini in Oriente, in Occidente Stilichonis; quem Theodoſius morti proximus liberis ſuis tutorem conſtituerat.

279. *Parens.*] Quia Stilicho Serenam, Theodoſii fratre genitam habebat in matrimonio, & ex ea ſuſceptas filias duas Mariam primo; tum ea mortua, Thermantiam Honorio collocaverat.

280. *Stilicho.*] Genere Vandalus, mire laudatus à Claudiano, dux ſane præſtantiſſimus, Radagaiſum, qui cum quadringentis millibus totam inundaverat Italiam, mira felicitate Feſulanis incluſam montibus internecione delevit, anno 405. duce ipſo capto, & occiſo. At, cum poſt Theodoſii obitum imperium ad ſeſe transferre, & Eucherium filium ſuum gentilem, & Chriſtianis inimicum Imperatorem appellare vellet, Honorii juſſu interfectus eſt. Unde Oroſius ſcribit *fuiſſe VVandalorum imbellis, avara, perfida, & doloſa gentis genere editum, parvique pen-*

Hujus adoratis altaribus, & Cruce fronti
Inſcriptâ cecinere tubæ. prima haſta dracones
Præcurrit, quæ Chriſti apicem ſublimior effert.
Illic, [282] terdenis gens exitiabilis annis
[283] Pannoniæ, pœnas tandem deleta pependit.
Corpora [284] famoſis olim ditata rapinis
In cumulos congeſta jacent. mirabere ſeris,
Poſteritas, ſeclis inhumata cadavera latè,
[285] Quæ Pollentinos texerunt oſſibus agros.
Si potui manibus Gallorum exciſa levare

INTERPRETATIO.

utrique. Nam *tuba cecinerunt*, poſtqnam *altaria Chriſti adorata fuerunt, & ſignnm crucis inſcriptum fuit fronti. Prima haſta, quæ ſublimior effert nomen Chriſti, antecibat* alia *vexilla. Gens autem* illa *Pannonia exitiabilis per triginta annos, tandem illic profligata dedit pœnas;* ac *milites olim locupletati famoſis rapinis nunc jacent congeſti acervatim. Poſteri, ſeris ſeculis admirabuntur late ſepulta corpora, quæ texerunt oſſibus agros Italos. Si ego diruta manibus Senenum potui me efferre ex*

NOTÆ.

dentem, quod ſub Imperatore imperabat.

281. *Deus unus, &c.*] Unde Baronins: *Qui Chriſti nomine invictus erat exercitus Romanorum, præpoſito ei poſtmodum Duce ethnico, Saüle dicto, idem turpiter eſt paulo poſt ſuperatus*, qnod ipſo Paſchæ die, inconſiderate barbaros aggreſſus fuiſſet. De Draconibus pag. 32 & 98.

282. *Terdenis annis.*] Getas tamen anno tantum 395. vocatos fuiſſe à Ruffino affirmat Claudianus lib. 1. in Ruff. v. 308. *Jam gentes Iſtrumque movet, Scythiamque receptat auxilio, traditque ſuas hoſtilibus armis reliquias.* Et paulo poſt. *Tunc impius ille proditor imperii conjuratuſque Getarum.*

283 *Gens Pannonia.*] Pannonia, regio fuit Europæ maxima, inter Danubium ad Septentrionem & Ortum, Noricum ad Occaſum, & Illyricum ad meridiem. Sub Imperatoribus Romanis Arcadio, Honorio, & ſequentibus pluribus vocabulis diſtincta fuit. Prudentius autem hîc loquitur de Pannonia Sirmienſi, quam Gothorum ſedem nominat Caſſiodorus lib. 3. variarum, ad Coloſſeum.

284. *Famoſis olim ditata rapinis*] Omnes ad nnum Scriptores cladem Enropæ à Gothis illatam deſcribunt. Zoſim. lib. 5. Oroſ lib 7. c. 39. Eunap. in Maxim. Sozom. lib. 8. cap. 1. Hieron. epiſt. 3 & 30. præcipue vero Claudian. lib. 2. in Ruffin. v. 30. *Invadunt Orientis opes; jam paſcua fumant Cappadocum, volucrumque parent Argæus equorum: jam rubet altus Halys: nec ſe defendit iniquo monte Cilix. Syriæ tractus vaſtantur amæni: aſſuetumque choris, & læta plebe canorum proterit imbellem ſonipes hoſtilis Orontem. Hinc planctus Aſiæ: Geticis Europa catervis ludibrio prædæque datur, frondentis aduſque Dalmatiæ fines: omnis quà mobile pontis æquor, & Adriacas tellus interjacet undas, ſqualet inops pecudum, nullis habitata colonis, inſtar anhelantis Libyæ.*

285. *Pollentinos texerunt oſſibus agros.*] Mirum eſt quod hac in re Zozim. Oros, Sozom. aliique Scriptores varias in partes iverint. Ii perfidiæ & ambitionis Stilichonem argnunt: illi laudibus extollunt, ut ne eſt: ad urbem Pollentiam in Liguria Italiæ Alaricum Stilicho debellavit, fugavitqne. *Jam Pollentini tenuatus funere campi, conceſſaque ſibi, rerum ſic admonet uſus, luce, tot amiſſis ſociis, atque omnibus una direptis opibus, Latio diſcedere juſſus hoſtis, & immenſi revolutus culmine fati, turpe retexit iter.* De Camillo not. 200.

De cinerum ſqualore caput, redeunte Camillo
Signa renidenti fumans ſi fronte recepi:
Si potui miſeras [286] ſertis redimire ruinas,
Et malè pendentes lauro præcingere turres:
Quo te ſuſcipiam gremio, fortiſſime Princeps?
[287] Quos ſpargam flores? quibus inſerrabo coronis
Atria? quæ feſtis [288] ſuſpendam pallia portis,
[289] Immunis tanti belli, ac te ſtante ſub armis
Libera, & aure tenus Geticos experta tumultus?
Scande triumphalem currum, ſpoliiſque receptis
Huc Chriſto comitante veni: [290] date, vincula demam
Captivis gregibus. manicas deponite, longo
Tritas ſervitio, matrum juvenumque catervæ.
Dediſcat ſervire ſenex laris exul aviti,
Diſcat & ad patrium limen genitrice reverſâ
Ingenuum ſe noſſe puer. timor omnis abeſto.
Vicimus: exultare libet. quid tale, repulſo

INTERPRETATIO.

ſqualore cinerum; ſi adhuc fumans riſum-pſi vultu hilari vexilla, Camillo redeunte; ſi potui ornare floribus miſeras parietinas, & cingere lauro turres ruinoſas: ô Imperator fortiſſime, quo te ſinu complectar? quos flores ſpargam? quibus coronis ornabo ades? quas votas *veſtes immunis tanti belli, & libera, te ſtante in armis, & experta tumultus Gothorum, ferè uſque ad exitium, ſuſpendam decoratis portis.* O princeps, *conſcende currum triumphalem, & ſpoliis receptis huc veni comitatus Chriſto.* Mihi *permitte* ut *abrumpam catenas multitudini captivorum.* Vos vero, ô *turba matrum & puerorum adimite* veſtra *vincula, trita longa ſervitute. Senes* mox *exules domûs paterna obliviſcantur ſervire:* pueri autem *diſcant ſe eſſe liberos, quandoquidem matres reverſa ſunt ad tecta patria.* Jam *omnis metus abſit. Vicimus; fas eſt*

NOTÆ.

286. *Sertis redimire ruinas.*] Veteres feriis ſuos poſtes ſertis umbrabant atque velabant. Seneca in Thyeſte: *Orsetur altum culmen, & lauro fores læta vireſcant: dignus adventu tuo ſplendeſcat ignis.* Catul. de Nupt. Pelei. *Veſtibulum ut molle velatum fronde vireret.* Juven. Sat. 6. *Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.* Pacat. in Paneg. Theodoſ. *Quid portas virentibus ſertis coronatas.* Tertull. Apolog. cap. 35. *Quam recentiſſimis & ramoſiſſimis laureis poſtes præſtruebant.* Et alibi: *Cur die læto non laureis poſtes obumbramus? nec lucernis diem infringimus.*

287. *Quos ſpargam flores.*] Florum ſparſiones receptas in eos, quos veteres honore volebant affectos, Lipſius ad Tacitum jam ex variis auctoribus adnotavit. Plin. lib. 21. cap. 3. *Quaque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit.*

288. *Suſpendam pallia portis.*] Id adhuc antiquis uſitatum & ſolitum. Pacat in paneg. Theodoſ. *Quid aulæis undantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem.*

289. *Immunis tanti belli.*] Quia, ut jam monui not. 286. Alaricus à Stilichone devictus non ſolum non Romam, ut ipſi erat animus, oppugnavit, verum etiam exivit ex Italia.

290 *Date: vincula demam.*] Maronianum illud: *Date, vulnera lymphis abluam.* 4. Æneid. v. 684. De manicis pag. 504. not. 192. De lare pag. 259 not.

Pœnorum quondam duce, contigit? ille petitæ
Poſtquam perculerat tremefacta [291] repagula portæ,
[292] Bajanis [293] reſolutus aquis duriſſima luxu
Robora deſtituit, ferrumque libidine fregit.
At noſter Stilicho congreſſus [294] comminus ipſâ
Ex acie ferrata virûm dare terga coëgit.
Hic Chriſtus nobis Deus adfuit, & mera virtus:
Illic laſcivum, [295] Campania fertilis, hoſtem
Deliciæ vicere tuæ. non Juppiter acrem
Protexit [296] Fabium; ſed juvit amœna [297] Tarentus;
Quæ dedit [298] illecebris domitum calcare tyrannum.
His ego pro meritis, quæ præmia digna rependam,
Non habeo. membra ſtatuis effingere vile eſt.
Virtutem nil vile decet: nam vile, quod ætas
Eripit. æra cadunt, aut fulvum defluit aurum;
Aut candor perit argenti, ſi defuit uſus;

INTERPRETATIO.

exultare gaudio. Olim aliquid ſimile accidit, Annibale *Carthaginenſium duce repulſo. Is, licet jam percuſſiſſet vectes pene everſos porta oppugnata, emollitus aquis Bajanis amiſit luxuria firmas vires, & hebetavit arma libidine. Sed noſter Stilicho derepente oppugnans coëgit milites validiſſimos omnis exercitus fugere. Chriſtus Deus, & vera virtus me defenderunt à* Gothis. *Tua* vero *amœnitas*, ô *Campania ferax, vicit Annibalem laſcivum:* Tum *Jupiter non protexit Fabium fortem; ſed ſuavitas Tarenti juvit, nam tribuit vincendum Annibalem fractum* ſuis *illecebris. Nulla mihi ſunt præmia digna, quæ offerantur pro his meritis.* Et ſane *vile eſt exprimere ſtatuis tuam effigiem: nihil* autem *vile convenit ad virtutem.* Id, *quod tempus conficit*, eſt *vile. Æra* vero *concidunt; aurum fulvum deficit, candor ar-*

NOTÆ

263. De Pœnis pag. 150. not. 29.

291. *Repagula.*] Quia *panguntur & repanguntur*. Veteres enim *page* dixere.

292. *Bajanis reſolutus aquis.*] *Baja*, Cumanorum oppidum in Campania, cum balneis.

293. *Reſolutus.*] Florus lib. 2. cap. 6. *Adeo ut vere dictum ſit, Capuam Annibali Cannas fuiſſe. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campania, quis crederet, ſoles, & tepentes fontibus Baja, ſubegerunt.* Sed hac de re jam ſupra egimus.

294. *Congreſſus comminus.*] Huc ſpectat illud Claudiani lib. 26. v. 594. *Morte viri turbatus equis flectebat habenas: totaque præciſe nutaſſent agmina cornu, ni celer inſtructa Stilicho legione ſecutus ſubſidiis peditum pugnam inſtauraſſet equeſtrem.* De Stilichone not. 280.

295. *Campania.*] Regio Italiæ fertilitate & urbibus clariſſima, cognomine felix.

296. *Fabium.*] Nempe Q. Fabium Maximum, *qui novam de Annibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipublica ſalutare, Cunctator.* Flor. lib 2. c. 6.

297. *Tarentus.*] Tarentum, Calabriæ, Apuliæ, & Lucaniæ caput in maris Adriatici faucibus, ex Floro, in Salentinorum confinio.

298. *Illecebris domitum.*] Seneca epiſt. 52. *Vina Annibalem hiberna ſolverunt, & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervarunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt.* De adytis pag. 558. not 167. De aruſpice pag 334 not. 63.

Et fuſcata ſitu corrumpit vena colorem.
Viva tibi, Princeps, debetur gloria, vivum
Virtutis pretium, decus immortale ſecuto.
Regnator mundi Chriſto ſociabere in ævum;
Quo ductore meum trahis ad cæleſtia regnum.
Nil te permoveat magni vox rhetoris oro:
Qui ſub legati ſpecie ſacra mortua plorans,
Ingenii telis & fandi viribus audet,
Heu, noſtram tentare fidem: nec te videt, ac me
Devotos, Auguſte, Deo: cui ſordida templa
Clauſimus, & madidas ſanie dejecimus aras.
Unus noſtra regat ſervetque palatia Chriſtus,
Ne quis Romuleas dæmon jam noverit arces:
Sed ſoli pacis Domino mea ſerviat aula.
Sic affata pios Roma exoravit alumnos,
Spernere legatum non admittenda petentem:
Legatum Jovis ex adytis ab aruſpice miſſum,
[299] At non à patriâ: patriæ nam gloria Chriſtus.
Perſiſtit tamen affirmans, iter eſſe viandi
Multifidum variumque, Deus cùm quæritur unus.
Hinc alios, aſt inde alios propetare ſeorſim
Quemque per anfractus proprios, ſed compita eodem
Fine coarctari, ſimul & concurrere in unum.
Quin etiam cælum atque ſolum, ventos, mare, nubes.

INTERPRETATIO.

genti evaneſcit, niſi ſit in uſu, & metallum fuſcatum vetuſtate amittit colorem. O *Imperator, gloria immortalis,* & *præmium virtutis immortale tibi debentur,* qui *ſecutus es decus immortale.* O *Dominator orbis ſociabere in æternum Chriſto, quo duce in altum evehis meum regnum. Ne te moveat oratio* Symmachi *viri facundi, qui ſub ſpecie legati lugens idola abolita, eheu audet aggredi noſtram fidem vi ingenii & viribus eloquentiæ. Non videt, ô Imperator, me & te adorare Deum: propter quem clauſimus templa profana, & evertimus altaria madida ſanguine. Chriſtus unus gubernet & tueatur noſtras ædes, ne quis diabolus nunc colatur in ſedibus Romanorum, mei vero proceres ſerviant uni Deo pacis. Roma ſic locuta rogavit pios Principes ut aſpernarentur Symmachum petentem* ſacra *illicita:* is quippe *miſſus eſt legatus ab aruſpice ex templo Jovis, non vero à patria: nam Chriſtus eſt gloria patriæ.* Symmachus *tamen aſſeverat conſtanter eſſe iter multifidum & diverſum incedendi, cùm itur ad unum Deum.* Vult, *hinc alios* homines, *inde alios ſeparatim incedere, unumquemque per ſuos calles, qui tamen calles coëunt in eundem finem, & ſimul concurrunt in unum. Adde cælum, terram, mare, aërem, & pluviam*

NOTA.

299. *Non à patria.*] Quia maxima pars Senatorum Chriſti fidem amplexa fuerat: vide lib. 1. v. 575. *Vix pauca invenies gentilibus obſita nugis ingenia, obtritos ægre retinentia cultus.*

Omnibus

Omnibus in communedari, vel qui colimus te,
Chriſte, vel exta litant ſculptis qui tabida ſaxis.

SYMMACHUS.

Æquum eſt, quidquid omnes colunt, unum putari. Eadem ſpectamus aſtra: commune cœlum eſt: idem nos mundus involvit. Quid intereſt, qua quiſque prudentia verum requirat? Uno itinere non poteſt perveniri ad tam grande ſecretum.

PRUDENTIUS.

Non nego communem cunctis viventibus uſum
Aëris, aſtrorum, pelagi, telluris, & imbris.
Imm o etiam injuſtus pariter, juſtuſque ſub uno
Axe habitant. unas capit impius & pius auras:
Caſtus, & inceſtus; meretrix, & nupta; nec alter
Ore ſacerdotis, quàm [300] myrmillonis anhelat
Spiritus: aërio vitam qui temperat hauſtu.
Nubes verna pluit Zephyro impellente: ſed æque
Furis, & innocui fecundat rura coloni.
Gurgitis æſtivi ſic pura fluenta viator,
Ut latro feſſus, adit: ſic [301] piratis mare ſervit,
Ut mercatori: nec fluctus ſecius hoſti
Obſequitur, quàm cùm licitæ fert [302] tranſtra carinæ.
Ergo capax utriuſque rei natura creandis
Se præbet populis, nec habet diſcernere diſpar

INTERPRETATIO.

dari æqualiter omnibus, tum nobis, *qui te aderamus, ô Chriſte, tum iis, qui offerunt viſcera putrida ſaxis ſculptis. Fateor uſum aëris, cœli, maris, terræ, & pluviæ* eſſe *communem omnibus hominibus. Quin etiam ſceleratus & ſanctus habitant æqualiter ſub eodem cœlo Impius & pius, caſtus & impudicus, meretrices & matronæ hauriunt auram communem; nec alius halitus, qui temperat vitam hauſtu aëris, exit ex ore Sacerdotis, quàm* ex ore *pugilis. Vento impellente nubes pluit vere* aquoſo, *& fecundat æqualiter agros agricolæ rapacis & innocentis. Fur laſſus aquæ ac viator adit per æſtatem aquam puram rivi; mare ſervit piratis aque, ac mercatoribus: nec fluctus minus obedit hoſti, quàm cum fert ſcamna navis licita. Natura igitur capax utriuſque rei ſe dat populis creandis, nec poteſt internoſcere meritum diſſimile homi-*

NOTÆ.

300. *Myrmillonis.*] Myrmillones, gladiatorum genus, de quo accurate Lipſius lib 2. Saturn. cap. 9. Ii toti erant in armis, teſte Ammiano de Perſis, lib. 23. *Pedites in ſpeciem myrmillonum contecti juſſa faciunt.* Unde nomen acceperint, docet Feſtus lib 16 *Retiario pugnanti adverſus myrmillonem cantatur. Non te peto, piſcem peto, quid me fugis Galle? quia mirmillonicum genus armaturæ Gallicum eſt, ipſique mirmillones ante Galli appellabantur, in quorum galeis piſcis effigies inerat.*

301. *Piratis mare ſervit.*] Senec. 4. de benef. c. 25. *Et ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria.*

302. *Tranſtra.*] Tranſtra in navibus ſunt ſcamna remigum Feſt lib. 18. *Tran-*

Viventum meritum, quos tantùm paſcere juſſa eſt.
Servit enim mundus, non judicat: hoc ſibi ſummus
Naturæ Dominus præſcripta in tempora ſervat.
Nunc adſunt homini data munera legibus îſdem,
Quîs conceſſa ſemel. fons liquitur, amnis inundat,
Velivolum ratibus mare finditur, influit imber,
Aura volat tenuis, vegetatur mobilis aër,
Et res naturæ fit publica, promptaque cunctis,
Dum ſervant elementa ſuum famulantia curſum:
[303] Sic probus atque reus capitalis criminis îſdem
Sideribus, faciliſque poli bonitate fruuntur.
Vivere commune eſt: ſed non commune mereri.
Denique Romanus, [304] Daha, [305] Sarmata, [306] Vandalus, [307] Hunnus,
[308] Gætulus, [309] Garamas, [310] Alamanus, [311] Saxo, [312] Galaulas,

INTERPRETATIO.

num, quos juſſa eſt alere tantum. Nam mundus famulatur, non autem *judicat: ſupremus Dominus natura id ſibi reſervat in diem* judicii *praſcriptam. Nunc homines fruuntur donis datis, eâdem lege, quâ ſemel conceſſa* fuerunt. *Fons fluit, fluvius irrigat, mare navigabile ſcinditur navibus, pluvia decidit, ventus levis volat, aër mobilis attrahitur, & bona natura fiunt publica, ac* ſunt *ad manum omnium, dum elementa famulantia peragunt ſuum curſum. Juſtus igitur & reus ſceleris atrocis fruuntur iiſdem ſtellis, & bonitate cæli communis.* Omnes *vivunt, ſed non omnes merentur. Denique Romani, Daha, Sarmata, Vandale, Huni, Gatuli, Garamantes, Alamanni, Saxones, Galaula calcant eandem terram.Omnibus eſt unum*

NOTÆ.

ſtra, tabula navium dicuntur.

303. *Sic probus atque reus.*] Ita Arnob. lib. 3. *Fervorem genitalem ſolis Deus, noctis & tempora, ventos, pluvias, fruges, cunctis ſubminiſtrat aqualiter, bonis, malis, injuſtis, ſervis, pauperibus, divitibus.* Ita Petron. *Quid autem non commune eſt, quod natura optimum fecit? Sol omnibus lucet. Luna innumerabilibus comitata ſideribus etiam feras ducit ad pabulum. Quid aquis dici formoſius poteſt? in publico tamen manant.*

304. *Daha.*] Dahæ inter Oxum & Jaxartem, non procul à maris Caſpii littore habitabant.

305. *Sarmata.*] Duplex Sarmatia diſtinguitur, Europæa & Aſiatica. Illa ab Germania & Pannonia ad Orientalem Europæ limitem extenſa erat: iſta ulterius uſque ad Carambycen fluvium & lineam ab illo ductam ad boreale Caſpii littus ſupra Volgam extendebatur.

306. *Vandalus.*] Vandali, populi circa oram maris Baltici incolentes, ubi nunc Pomerania ulterior.

307. *Hunnus.*] Hunni, populi aliàs circa Mœotidem paludem incolentes: unde egreſſi in Pannonias, quibus Hungariæ nomen ab his inditum traditur, migrarunt.

308. *Gætulus.*] Gætuli, Libyæ interioris populi, nullo certo loco conſidentes, teſte Lucano lib. 4. *Autololes, Numidæque vagi, ſemperque paratus incultus Gætulus equo.*

309. *Garamas.*] Garamantes, interioris Libyæ populi, circa ortum Ciniphi fluvii incolentes. Lucan. lib. 9. *Syrtibus haud ultra Garamantidas attigit undas.*

310. *Alamanus.*] Olim populi Germaniæ finitimi. Poſterioribus vero ſe-

Unâ omnes gradiuntur humo, cælum omnibus unum eſt,
Unus & Oceanus, noſtrum qui continet orbem.
Addo aliud: noſtros potant animalia fontes.
Ipſo rore mihi ſeges eſt, quo gramen onagris,
[313] Spurca ſues noſtro amne natat: noſtra intrat & ipſos
Aura canes, animatque levi fera corpora flatu.
Sed tantùm diſtant Romana, & barbara, quantùm
Quadrupes [314] abjuncta eſt bipedi, vel muta loquenti:
Quantùm etiam, qui rite Dei præcepta ſequuntur,
Cultibus à ſtolidis, & eorum erroribus abſunt.
Non facit ergo pares in religione tuendâ
Aëris & cæli communio: corpora tantùm
Gignit, alit, reparat, [315] recidivaque ſemina ſervat:
Nec refert, cujus generis, cujuſve figuræ,
Aut cujus meriti; modò ſint, ut corpora terrâ
Edita, terrenis quibus eſt vigor ex elementis.
Artificis quia Patris opus diſcrimine nullo
Influit in medium, nec avaro munere currit:
Antè datum, quàm primus homo ſordeſceret Adam.
Nec vitio utentum reſtrictum deficit, aut ſe

INTERPRETATIO.

Cælum, & unus Oceanus, qui circuit univerſam terram. Addo quòd bellua potent fontes, quos potamus; ros ille, qui dat herbam aſinis, det mihi ſegetes; ſues lutulenti ſe lavent fluminibus, quibus nos lavamus; aër, quo vivimus, alat ipſos canes, & ductus *levi ſpiritu animet corpora belluina. Atqui quantum bellua diſtat ab homine, ſive animal mutum à loquente, quantum ii etiam, qui rectè exequuntur mandata Dei, diſtant à cultoribus ſtolidis & erroribus ipſorum, tantum Romani diſtant à barbaris. Ergo uſus communis aëris & cæli non probat omnes ſervare eandem religionem. Gignit ſolum, alit, reſtaurat corpora, & conſervat ſemina iterum projecta. Neque intereſt cujus* ſint *generis. aut cujus formæ, aut cujus valoris: modo terra genuerit ea aque, ac corpora, quæ accipiunt virtutem ab elementis terreſtribus. Quia* bona terræ, *opera Dei artificis, data antequam Adamus primus homo peccaret, in commune conferuntur, & largè naſcuntur. Non deficiunt diminuta vitio* eorum,

NOTÆ.

culis omnes Germani, Alamani dicti fuere. Sidon. panegyr. Avit. *Sternebat: Rhenumque ferox Alamane bibebas.*

311. *Saxo.*] Saxones, Scythiæ populi juxta Imaum: qui ex Scythia in Germaniam venerunt.

312 *Galaulas.*] Galaules, ſive ut alii legunt, Gaulales, Æthiopiæ populi, olim Auloles dicti, teſte Oroſio.

313 *Spurca ſues.*] In Egmondano, *ſordida ſus. Sus* vero & *Sues*, ut *plebs*, & *plebes.*

314. *Abjuncta.*] Ita apud Alcimum Avitum lib. 3 poëmatum. & lib. 4. *abjuncta partes*, & *abjuncta elementa. Nec ſinit abjunctas miſceri fœdere partes*; alibi vero: *Et tamen abjunctis quæ conſtant ex elementis.*

315. *Recidiva.*] Explicant pleríque *repullulantia*: & deducunt à *cado*: alii vero legunt, *rediviva*, quod utrumque facit ad mentem Prudentii De Capitolio.

Subtrahit indignis, nec fœda & turpia vitat.
Haud aliter Solis radius colluminat omnes
Diffuſo ſplendore locos. ferit aurea tecta:
Sed ferit & nigro ſordentia culmina fumo.
Intrat marmoribus Capitolia clara: ſed intrat
Carceris & rimas, & tetra foramina clauſi
Stercoris, & ſpurcam redolenti in fornice cellam;
Sed non illud erunt obſcura ergaſtula, quod ſunt
Regia gemmato laquearia fulva metallo.
Nempe magis non illud erunt, qui numen in [316] urnis
Quærunt ac tumulis, & larvas ſanguine placant:
Quod ſunt, qui ſummum cæli Dominum venerantur,
Juſtitiamque litant, & templum pectoris ornant.
Secretum ſed grande nequit rationis opertæ
Quæri aliter, quàm ſi ſparſis via multiplicetur
Tramitibus, & centenos terat orbita calles,
Quæſitura Deum variatâ indage latentem.
Longè aliud verum eſt. nam multâ ambage viarum,
Anfractus dubios habet, & [317] perplexius errat:
[318] Sola errore caret ſimplex via, neſcia flecti
In diverticulum, biviis nec pluribus anceps.
Non tamen inficior, duplex occurrere nobis
Semper iter, geminis mortalia partibus ire;

INTERPRETATIO.

qui *illis utuntur, non ſe ſubtrahunt indignis, non fugiunt res fœdas & turpes. Sic radius ſolis illuſtrat omnes locos ſparſo lumine. Illuminat* quidem *tecta aurata; ſed illuminat* etiam *tecta infecta nigro fumo. Penetrat quidem ſaxa famoſi capitolii; ſed penetrat* etiam *rimas carceris, & fœda foramina clauſi ſtercoris, & cellam impuram lupanaris maleolentis. Cæci tamen carceres non erunt id, quod ſunt regia laquearia fulva auro gemmato. Ergo nec multo magis ii, qui quærunt Deos in cineribus & ſepulchris* hominum, *& mactant victimas manibus, non erunt id, quod ſunt* ii, *qui adorant ſupremum rectorem cæli, & efferunt* Deo *animum juſtum, & ornant templum cordis. At,* inquies. *nemo poteſt aliter pervenire ad profundum ſecretum veritatis occultæ, quàm ſi via ſcinditur in diviſos calles, & rota terant quamplurima itinera, quæ ducant ad Deum occultum vario tramite. Aliter ſe res habet: nam iter multifidum habet dubios circuitus, & ducit in* errorem *inextricabilem.*

NOTÆ.

pag. 162. not. 24. De fornice pag. 312. not. 21 De laquearibus pag. 37. not. 31.

316. *Urnis.*] Quia cineres imponebant urnis, ut ſepulchro deinde mandarentur. De orbita pag. 284. not. 21.

317 *Perplexius errat.*] Hinc Proſper lib. de ingratis: *Quem non recto via limite ducit, quanto plus graditur, tanto longinquius errat.*

318. *Sola errore caret ſimplex via.*] Alludit ad illud Proverb. 10. *Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter.* De Thyrſigero Baccho pag. 230. not. 131. De Dionyſiis ſive Bacchanalibus pag. 547. not. 91. & pag. 546 not. 83. De Saturnalibus pag. 127. not. 77.

Cùm dubitant, quonam ferat ignorantia greſſum.
Altera multifida eſt: at ſimplex altera, & unum
Una Deum ſequitur; divos colit altera plures,
Et tot ſunt ejus divortia, quot templorum
Signa, quot aëriis volitant phantaſmata monſtris.
Aut hos thyrſigeri rapit ad Dioniſia Bacchi:
Illicit aut alios ad Saturnalia feſta:
Aut docet, occultus quæ ſacra [319] Dieſpiter infans
[320] Inter tinnitus ſolvi ſibi poſcat aënos.
Jamque Lupercales ferulæ, nudique petuntur
Diſcurſus juvenum: Megaleſius hinc ſpado, diris
Incenſus furiis, cæca ad reſponſa vocatur.
Sunt, qui, quadriviis brevioribus ire parati,
Vilia Niliacis venerantur oluſcula in hortis:
Porrum & cepe Deos imponere nubibus auſi,
Alliaque & Serapin cæli ſuper aſtra locare.
Iſis enim, & Serapis, & grandi ſimia caudâ,
Et crocodilus idem, quod Juno, [321] Laverna, Priapus.
Hos tu, Nile, colis, illos tu, Tybris, adoras.
Una ſuperſtitio eſt, quamvis non concolor error.

INTERPRETATIO.

plicabilem. Vnum iter ſimplex, nec ſciſſum in ſemitas tranſverſas, nec ancepſ multis biviis, caret errore. Fateor tamen nos ſemper eſſe in bivio, & homines committere ſe duobus callibus; cùm mali *dubitant, quo ignorantia eos ducat. Altera* via *eſt multipartita: altera vero unica, qua unica ducit ad unum Deum; altera tendit ad plures Deos: &* quot ſunt *idola in templis, quot phantaſmata,* fictitia illa *monſtra aëria volitant, tot ſunt hujus viæ ſemita. Ducit hos ad feſta Bacchi gerentis thyrſum: attrahit alios ad feſta Saturni, aut docet ſacra, quæ Jupiter, puer occultus, vult ſibi ſolvi inter ſonitus cymbalorum. Modo itur ad verbera lupercaliorum, & diſcurſus nudorum juvenum: modo ad obſcura reſponſa,* ad quæ *vocantur Sacerdotes eunuchi Cybeles, incenſi diris furiis. Nonnulli parati ingredi quadrivia haud trita, & auſi collocare in cælo porrum cepeque,* tanquam *Deos, & ponere allium ac Serapim, adorant in hortis Ægypti vilia olera. Nam Iſis. Serapis, Simia longâ cauda, & Crocodilus* ſunt *idem, quod Juno, Laverna,* & *Priapus. Ægyptii adorant hos* Deos; *vos* vero, *ô Romani, adoratis illos. Eadem eſt ſuperſtitio, licet error ſit diſſimilis. Alia*

NOTÆ.

319. *Dieſpiter.*] Jupiter, quaſi diei pater. Horat. lib. 1. *Namque Dieſpiter igni corruſco nubila dividens.*

320. *Inter tinnitus aënos.*] *Ardua jam dudum reſonans tinnitibus Ida, tutus ut infanti vagiat ore puer. Pars manibus clypeos, galeas pars tundit inanes: hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.* Ovid. 4. Faſt. Sed de his, ſemel atque iterum. De Lupercalibus ferulis pag. 210. not. 65. De Megaleſio ſpadone pag. 589 not. 345. De Nilo 510. De Superſtitionibus Ægyptiorum pag. 228. De Iſide pag. 589. De Serapide ſupra not. 176. De Simia grandi cauda, id eſt, Cercopitheco & Crocodilo pag. 228.

321. *Laverna.*] Dea, quam Romani fures invocabant, ut inſtituta ſua furan-

Hinc alia exoritur, tenebroſis tecta frutetis;
Semita; quam pecudes & muta animalia carpunt,
Quæque latens ſilvis operitur. neſcia cæli
Mens hominum, ſævo vivens captiva tyranno!
Hæc putat eſſe Deum nullum: namque omnia verti
Caſibus. & nullo ſub præſide ſecla rotari.
Hoc iter haudquaquam magno diſcrimine diſtat
Hiſce viis, quas vos teritis, qui numina multa,
Et portenta, Deum ſummum, numeroſa putatis.
Simplicis ergo viæ dux eſt Deus. ille per unam
Ire jubet mortale genus: quam dirigit ipſe
Sublimem dextro celſa ad faſtigia clivo.
[322] Prima viæ facies inculta, ſubhorrida, triſtis;
Difficilis: ſed fine ſui pulcherrima, & amplis
Prædita divitiis, & abundans luce perenni,
Et quæ præteritos poſſit penſare labores.
Multiplici dux dæmon adeſt, qui parte ſiniſtrâ
Centifidum confundit iter, trahit inde ſophiſtas

INTERPRETATIO.

via tecta opacis arboribus ſequitur poſtea, hac latens operitur ſilvis & aſſumitur à belluis & mutis animalibus: nempe à *mentibus hominum.* qui *diſcedunt à calo, & captivi ſunt ſub* imperio *crudelis dæmonis. Ii putant nullum eſſe Deum, atque omnia ſubjici fato, & tempora fluere abſque ullo rectore. Illa via non maxime diſcrepat ab iis viis, quas vos qui putatis multos Deos & multa monſtra* eſſe *Deum omnipotentem, ſequimini. Deus igitur eſt dux via ſimplicis. Is jubet omnes homines ire per eandem viam: quam ſublimem ipſe dirigit à dextera parte ad altum calum. Prima facies* hujuſce *via eſt inculta, aſpera, triſtis, ardua: ſed terminus eſt amœnus, repletus maximis bonis, abundans luce aterna, & poteſt remunerare labores præteritos. Dæmon eſt dux viæ multipartita. Is à ſiniſtra parte miſcet ſemitas ſemitis. Hinc at-*

NOTA.

di & mentiendi ad effectum perduceret, Horat. 1. epiſt. *Pulchra Laverna, da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri.* Varro lib. 4. *Hinc porta Lavernalis ab ara Laverna, quod ibi ara ejus Dea.* Hæc Dea caput erat ſine reliquo corpore, teſte Heſych De Priapo pag. 227. De Tiberi pag. 288.

322. *Prima via facies inculta, &c.*] Fuſius id deſcribit Lactantius lib. 6. cap. 3. *Dua ſunt via, quas & poëta in carminibus, & Philoſophi in diſputationibus ſuis induxerunt. Et quidem Philoſophi alteram virtutum eſſe voluerunt, alteram vitiorum: eamque, qua ſit aſſignata virtutibus, primo aditu eſſe arduam, & confragoſam, in qua ſi quis difficultate ſuperata, in ſummum ejus evaſerit, habere eum de cetero planum iter, lucidum, amœnumque campum, & omnes laborum ſuorum capere fructus uberes atque jucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit, eos in eam vitiorum viam labi, atque deflectere, qua primo ingreſſu ſit quaſi amœna, multoque tritior: deinde quum in eam paulo ulterius proceſſerint, amœnitatis ejus ſpeciem repente ſubduci: exoriri autem viam præcipitem, nunc ſaxis aſperam, nunc obductam ſentibus, nunc gurgitibus intercisam, vel torrentibus rapidam, ut laborare, hærere, labi, cadere ſit neceſſe.* De barbatis Philoſophis pag. 428. not. 180. De

Barbatos, trahit hinc opibus vel honore potentes:
Ilicit & volucrum linguis, & aruſpice fallit:
Inſtigat bacchantis anûs ambage Sibyllæ,
Involvit matheſi, magicas impellit in artes,
Omine ſollicitat, capit augure, territat extis.
Cernis, ut una via eſt, multis anfractibus errans,
Talem paſſa ducem, qui non ſinat ire ſalutis
Ad Dominum, ſed mortis iter per devia monſtret?
Devia, picta bonis brevibus: ſed fine ſub ipſo
Triſtia, & in ſubitam præceps immerſa Charybdim.
Ite procul, [323] gentes: conſortia nulla viarum
Sunt vobis cum plebe Dei. diſcedite longè,
Et veſtrum penetrate Chaos, quò vos vocat ille
Prævius infernæ perplexa per avia noctis.
[324] At nobis vitæ Dominum quærentibus, unum
Lux iter eſt, & clara dies, & gratia ſimplex.
Spe ſequimur, gradimurque fide, fruimurque futuris:
Ad quæ non veniunt præſentis gaudia vitæ,
Nec currunt pariter capta & capienda voluptas.

INTERPRETATIO.

trahit barbatos philoſophos, hinc attrahit potentes opibus vel dignitatibus: decipit cantu avium, fallit aruſpicibus: incitat verbis ambiguis vetula Sibylla furentis: implicat aſtrologia: impellit ad artem magicam: inſtigat ominibus: capit oraculis: terret viſceribus. Vides ut una via, qua habet hunc ducem, qui non ſolum non ſinit homines *ire ad dominum ſalutis, verum etiam ducit per devia in viam perditionis, fallax eſt multitudine ſemitarum? Devia repræſentant bona momentanea: ſed finis ipſorum triſtis* eſt, *& ſubito deſinit in abruptam voraginem.* O *Gentiles, recedite procul: nulla eſt vobis ſocietas viarum cum populo Dei; procul recedite, & adite locum* illum *confuſionis, quò damon dux noctis inferna vos vocat per tranſverſa itinera. Nobis vero, qui quærimus dominum vitæ, lux, & dies clara, & gratia ſimplex ſunt una via. Sequimur ſpe; & gradimur fide: & fruimur* bonis *futuris, ad quæ gaudia hujuſce vitæ non perveniunt. Gaudia capta &* gaudia *capienda incedunt per vias.*

NOTÆ.

Sophiſtis. pag. 238. not. 180, De aruſpiee pag. 334. De Sibylla pag 352. De matheſi, mox, not. 139. De Charybde pag. 44.

323. *Gentes.*] Quia, veluti ex eadem gente, id eſt, familia oriundi ſunt.

324. *At nobis vitæ dominum quærentibus.*] Audi & Ambroſium lib. 2. contra Symmachum. *Quod vos ignoratis, id nos Dei voce cognovimus. Et quod ſuſpicionibus quæritis; nos ex ipſa ſapientia Dei & veritate compertum habemus. Non congruunt igitur veſtra nobiſcum.*

SYMMACHUS.

Quanto commodo ſacri ærarii veſtri, Veſtalium virgirum prærogativa detracta eſt? Sub largiſſimis Imperatoribus denegatur, quod parciſſimi præſtiterunt. Honor ſolus eſt, in illo velut ſtipendio caſtitatis. Vt vittæ earum capiti decus faciunt: ita inſigne ducitur ſacerdotii, vacare muneribus. Nemo me putet tueri ſolam cauſam religionum. Ex hujuſmodi facinoribus orta ſunt cuncta Romani generis incommoda. Honoraverat lex parentum Veſtales virgines, ac Miniſtros Deorum victu modico, juſtiſque privilegiis. Stetit muneris hujus integritas uſque ad degeneres trapeZitas: qui ad mercedem vilium bajulorum ſacra caſtitatis alimenta verterunt. Secuta eſt hoc fames publica, & ſpem provinciarum omnium meſſis ægra decepit. Non ſunt hæc vitia terrarum: nihil imputemus auſtris. Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec avena fruges necavit. Sacrilegio annus exaruit. Neceſſe enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur. Quid tale provinciæ pertulerunt cùm religionum Miniſtros honor publicus paſceret? [commendabat enim terrarum proventus, victus Antiſtitum, & remedium magis quàm largitas erat. An dubium eſt, pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vindicavit?]

PRUDENTIUS.

[325] Ultima legati defleta dolore querela eſt,
Palladiis quòd farra focis, vel quòd [326] ſtipis ipſis
Virginibus, caſtiſque choris alimenta negentur:
Veſtales ſolitis fraudentur ſumptibus ignes.
Hinc ait & ſteriles frugeſcere rariùs agros,

INTERPRETATIO.

diſſimiles. Vltima querela Symmachi effuſa eſt ex dolore, quòd placente denegentur aris Palladis, pecunia ipſis Veſtalibus, & alimenta caſtis collegiis; quòd ignis perpetuus fraudetur ſumptibus ſolitis. Is vult hanc ob cauſam ſteriles agros rarius

NOTÆ.

325. *Vltima legati.*] Ut ea, quæ ſequuntur, faciliùs intelligantur ab omnibus quædam animadvertenda ſunt. Agros à Numa attributos fuiſſe Veſtalibus, quorum vectigalibus alebantur, colligimus tum ex Suetonio cap. 31. *Auguſtus ſacerdotum & dignitatem & commoda auxit, præcipue Veſtalium virginum*; tum ex Hygino de limitibus: *Virginum quoque, Veſtalium & Sacerdotum quidam agri vectigalibus ſunt redditi locatim.* Symmachus etiam ipſis agros, à privatis pietatis ergo legatos fuiſſe aperte ſignificat: *Agros etiam Virginibus & Miniſtris deficientium voluntate legatos fiſcus retentat.* Hos autem ſub Valent & Theodoſio Impp. fiſcus eripuit, anno 383 quo Roma tam dira fame laboravit, ut pauperes, liberique homines ab urbe pulſi fuerint. Symmachus quod agri Veſtalium adempti fuiſſent, eam accidiſſe pluribus oſtendit in relatione, quam anno 384. ad Valentinianum conſcripſit.

326. *Stipis.*] Stipis, vetuſti codices, Prudentiano ritu. Vide pag. 118. not. 23.

Et

Et triſtem ſævire famem, totumque per orbem
Mortales pallere inopes, ac panis egenos.
Quæ tanta extiterit præſenti tempore, tamque
Invidioſa fames, quam [327] Triptolemi Cereriſque
Moverit ira, penu pro virginis ulciſcendo,
Non memini: nec tale aliquid [328] vel fama ſuſurrat.
Audio per Pharios Nilum diſcurrere campos
More ſuo, viridiſque ſata ſtagnare Canopi.
Haud venit à ſicco qui flumine nuntius affert
Jejunam ſqualere ſiti ſub pulvere Memphim,
Nec Peluſiacæ limum ſudare paludis.
Num [329] fons arcano naturæ tectus operto
Aruit, & tenuem vix ſtillat vena liquorem?
Num refugus noſtras odit præſtringere ripas
Amnis, & exuſtos curſum deflectit [330] ad Indos?

INTERPRETATIO.

ferre fructus, diram famem ſævire, & homines pauperes, egenteſque pane pallere per omnem terram. Non memini hac ætate tantam, & tam ſævam famem motam fuiſſe à Triptolemo & Cerere irata, ut ulciſcerentur ſtipem non perſolutam *Veſtalibus. Fama* ipſa *non ſparſit talem famem.* E contra *audio Nilum irrigare more ſolito agros Ægyptios, & fœcundare ſemina viridis Canopi. Nuntius non venit à Nilo ſiccato, qui referat Memphim jejunam premi ſiti ob pulverem, & limum paludis Peluſiacæ non exhalare* nebulas. *An fontes* Nili *occulti abdito ſecreto naturæ aruerunt, & aqua modica fluit à capite? An Nilus refugus odit alluere ripas* regionum *nobis*

NOTÆ.

327. *Triptolemi.*] Triptolemus, Celei Eleuſinis regis filius, primus agriculturam docuit homines. Nam Ceres per orbem terrarum filiam quærens venit Eleuſin; Celeus, cujus uxor Hyona Triptolemum pepererat, liberaliſſime hoſpitio ſuſcepit. Tum forte parentes nutricem quærebant, quare Ceres ultro ſeſe obtulit. At puerum divino lacte nutritum noctu clam ſub igne occultabat. Quo pacto id fieret, pater obſervavit; unde irata Ceres Celeum exanimavit, ac Triptolemo currum à draconibus tractum dedit, ut omnes homines frugum rationem doceret. Huc ſpectant nummi Hadriani, & Getæ, in quibus Triptolemus curru draconibus binis juncto vehitur. De Cerere pag. 227. not. 108.

328. *Vel fama ſuſurrat.*] Hujuſce tamen ſævæ famis meminerunt Ambroſius officior. lib. 3. cap. 7. ubi conqueritur, ſuo tempore plurimos ob famem Roma ejectos; & Symmachus lib. 2. epiſt. 7 ad Flavianum fratrem. *Defectum timemus annonæ, pulſis omnibus, quos exerto & pleno ubere Roma ſuſceperat. Fors fuat ut his remediis convaleſcamus. Quanto nobis odio Provinciarum conſtat illa ſecuritas? Dii patrii facite gratiam neglectorum ſacrorum, miſeram famem pellite. Quamprimum revocet urbs noſtra, quos invita dimiſit.* De Phariis agris pag. 34 Nilo, 310. Canopo 137. Memphi. 434 Peluſiaco 32.

319. *Fons tectus.*] Fontes Nili veteribus ignoti vulgo cum extitiſſent, demum reperti ſunt. Is enim oritur in Goyamo Abiſſinorum regno ex Lunæ, ut vocant, montibus.

330 *Exuſtos ad Indos.*] Nempe ad nigros Æthiopes: ad quos à Memphi Nilo vectus Alexander peregravit, ut te-

Num tractu in medio bibulus vorat alveus undam
Fluminis, & ſubito ſtagna abſorbentur hiatu?
Ne ſulcos operire vadis, neve arida poſſint
Ægypti per plana trahi, glebaſque rigentes
Infuſis ad pingue lutum mollire fluentis:
Unde ſeges latè criniris fluctuet agris,
Denſiùs & gravidis ſe veſtiat æquor ariſtis?
Reſpice, num Libyci deſiſtat ruris arator
Frumentis onerare rates, & ad [331] oſtia Tybris
[332] Mittere triticeos, in paſtum plebis, acervos?
Num ne [333] Leontini ſulcator ſolvere campi
Ceſſet frugiferas [334] Lilybæo ex litore cumbas?
Nec det vela fretis, Romana nec horrea rumpat
[335] Sardorum [336] congeſta vehens granaria claſſis?
Ergo piris menſas ſilveſtribus implet arator

INTERPRETATIO.

ſubjectarum, & agit aquas ad nigros Æthiopes? An alveus bibulus bibit in medio curſu aquam Nili, & fluvius evaneſcit ſubitis hiatibus? ita ut nec poſſit operire undis ſulcos, nec diffundi per agros ſteriles Ægypti, & terram ſiccam emollire aqua infuſa, ut afferat *lutum pingue: unde ſegetes late fluctuent* in *campis ſpiciferis, & terra induatur abundanter ſpicis gravidis.*

Vide an agricolæ Africani ceſſent onerare naves frumentis, & tranſportare cumulos tritici ad oſtia Tyberis, ut populus Romanus *alatur?* vide *an cultores telluris Siculæ ceſſent ſolvere naves frumentarias ex littore Lilybæo? Nonne claſſis Sardorum onuſta frumento collecto ſe committit mari, & replet granaria Romana? Agricola Africanus non apponit ſuper menſam pyra*

NOTÆ.

ſtatur Q. Curt. lib. 4. ſect. 27. *A Memphi eodem flumine vectus ad interiora Ægypti penetrat: compoſitiſque rebus ita, ut nihil ex patrio Ægyptiorum more mutaret.* Nam populi quaſlibet calentes plagas incolentes, Indi dicuntur. De Ægypto pag 91. not. 33. De æquore 486. not. 92. De Libya pag. 299 not. 4.

331. *Ad oſtia.*] Tyberis duo oſtia, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur; ubi urbes duæ, *Oſtia* ad Orientem, *portus* ad Occidentem.

332. *Mittere triticeos.*] Nam, ut recte notat Fabricius, granaria Romanorum fuerunt, Sicilia, Sardinia, Ægyptus, & Libya.

333. *Leontini campi.*] *Oppidum Leontini*, in Sicilia, teſte Plinio lib. 3. ſect. 4. Soli ubertas maxima eſt; unde Cicero in Verrem; *Caput rei frumentariæ, campus Leontinus.* Et Sidon. Apollin. lib 2 epiſt. 14. *Cum tranſituro Sardanapalitium in morem panis daretur è Leontina ſegete confectus.*

334 *Lilybæo ex littore.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad Occidentem. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie Marſalla.

335. *Sardorum.*] *Sardinia*, inſula eſt Italiæ, aliàs regio titulo inſignita, *minus octo millibus paſſuum à Corſica extremis*, ut teſtatur Plinius lib. 3. ſect. 13.

336. *Congeſta granaria.*] Sardiniam tritici feracem eſſe notat Cicero in Verr. Horat. 1. carm. 31. Lucan. lib. 3. v. 65. Florus lib. 4. c. 2. Strab. lib. 5. aliique omnes ad unum Scriptores. Hinc Valer. Max. lib. 7. cap. 6. ait *Sardiniam & Siciliam benigniſſimas fuiſſe urbis Romæ nutrices.* De Pœnis pag. 150. not. 29.

Pœnus, & avulſas [337] Siculus depaſcitur herbas?
Jamque Remi populo quernas Sardinia glandes
Suppeditat, jam corna cibus lapidoſa Quiritum?
Quis venit eſuriens magni ad ſpectacula Circi?
Quæ regio gradibus vacuis jejunia dira
Suſtinet: aut quæ [338] Janiculi [339] mola muta quieſcit?
Quantos quæque ferat fructus provincia, quantque
Ubere fecundo largè fluat orbis opimus;
Indicio eſt annona: tuæ quæ [340] publica plebi,
Roma, datur, tantæque manûs longa otia paſcit.
Sit fortaſſe aliquis paulò infecundior annus:
Nil mirum, nec in orbe novum didicere priores;
Perpeſſi plerumque famem: ſi tabidus aër
Siccavit tenues ardenti ſidere nubes,
Nec vernas infudit aquas creberrimus imber
Fruge novâ & viridi: ſi meſſis adulta, priùs quàm
Conceptas tenero ſolidaret lacte medullas,
Afflatum calido ſuccum contraxit [341] ab Euro,
Jejunoſque tulit calamos, atque irrita vota
Agricolæ ſterilis ſtipularum ſilva fefellit:

INTERPRETATIO.

ſylveſtria, & Siculus non veſcitur herbis avulſis? Sardinia non ſubminiſtrat nepotibus Remi fructum quercus; corna dura non ſunt *cibus Romanorum. Nemo venit famelicus ad ſpectacula magni* Circi. *Nulla pars* Romæ *laborat dura famo.* quòd *gradus vacui* ſint: *nulla mola Janiculi ceſſat terere* frumentum. O *Roma, alimenta publica, quæ dantur tuis civibus, & quæ nutriunt altum otium tanta turba, indicant quantos fructus ferant omnes provinciæ; & quam fecundo ſinu terra opima ubique expremat* opes. Quod ſi *forte aliquis annus non eſt tam fertilis, non mirum* eſt; *& majores* noſtri, *ſæpe perpeſſi famem, noverunt non* eſſe *rem novam in mundo, quòd aër peſtifer ardenti ſole ſiccaverit leves nubes, & pluvia creberrima non irroraverit aquis vernis ſegetes novas & virides: quòd frumentum ſurgens contraxerit, antequam corroboraret lacte tenero recentes ſpicas, ſuccum aridum vento calido, & tulerit calamos ſteriles, & copia ſtipularum ſterilium fefellerit vota irrita agricolæ. Ni-*

NOTÆ.

337. *Siculus.*] *Sicilia*, omnium Mediterranei maris inſularum maxima; *Trinacria* olim dicta à triangulari figura, quam efficiunt tria promontoria. De ſpectaculis Circi pag. 424. not. 158. De pane diſpertito ex gradibus pag. 586. not. 335.

338. *Janiculi.*] Unus ex ſeptem Romæ collibus, trans Tyberim verſus Meridiem: ex quo Roma conſpicua propter ejus altitudinem, teſte Martiali, *Hinc ſeptem dominos videre montes, & totam licet æſtimare Romam.*

339. *Mola muta quieſcit.*] Et ſane Procopius lib. 1. de bello Goth notat, *omnes molas ad Janiculi radices in Tyberi fuiſſe.*

340. *Plebi datur.*] Adi pag. 586.

341. *Euro.*] Eurus ſpirat ab Oriente brumali, Latinis Vultusnus appellatur ex Plin. lib 2. cap. 47. *Ab Oriente brumali Vulturnus; hunc Eurum Græci appellant.* De Palladio pag. 553 Veſta 126, Penat. 553. Lare 259. Pergam 553.

His, ni fallor, ager vitiis corruptus, & antè
Subjacuit, quàm Palladium, quàm Veſta, Penates
Sub Lare Pergameo ſervarent igne repoſto,
Quàm [342] Priami genitor conductis mœnia fabris
Extrueret, quàm virgo ſuas fundaret Athenas
Pallas: in his quoniam Veſtalis origo favillæ
Urbibus, ut memorant, [343] primo de fomite ſumpta eſt,
Sacraruntque focos aut [344] Phryx aut Graius alumnos.
Antiquis elementa labant erroribus, ac de
Legitimo diſcuſſa modo plerumque feruntur
In caſus alios, quàm lex habet, aut iter anni.
Nunc conſumit edax ſegetem [345] rubigo maligni
Aëris ex vitio, nunc culpam vere tepenti

INTERPRETATIO.

ſi faller, ſegetes corrupta & obnoxia fuerunt *his vitiis, ante quàm Palladium, & Veſta, tuerentur* Deos *Penates ſub tectis Trojanis, ob ignem* ipſis *ſervatum*, antè *quam* Laomedon *pater Priami, fabris conductis, conderet muros* Troiæ, antè *quam Pallas virgo poneret Athenas ipſi dicatas: nam in illis civitatibus, ut fertur, origo ignis veſtalis ſumpta eſt de primo foco, & Trojani Gracive ſacrarunt focos ex his excitatos. Elementa concidunt ob antiquum peccatum, & ejecta ex recto ordine ſæpe feruntur in alios caſus, quam lex præſcripſit, aut curriculum anni. Nunc noxia rubigo,* quæ naſcitur *ex vitio aëris maligni, abſumit ſpicas: nunc poſt Zephyros glacies fri-*

NOTÆ.

342. *Priami genitor conductis mœnia fabris extrueret.*] Laomedon Priami pater, Troianorum rex, cum urbem ſuam hactenus immunitam cingeret mœnibus, Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pacta mercede fraudavit. De Athenis dicatis Palladi pag. 512.

343. *Primo de fomite.*] Alii tamen diſſident, & Veſtam ipſam Terram interpretantur. Ovid. *Stat vi Terra ſuâ, vi ſtando Veſta vocatur.* Cicero vero lib 2. de natura Deorum aſtipulatur Prudentio. *Veſta, nomen ſumptum eſt à Græcis. Ea enim eſt, quæ illis* Ἑστία *dicitur: viſque ejus ad aras & focos pertinet.* & Ovid. *Nec tu aliud Veſtam, quàm vivam intellige flammam.* Nonne etiam ex nummis variam antiquorum opinionem colligere eſt. Paſſim nummi Veſtæ effigiem ſedentem exprimunt, & altera manu facem, altera pateram libatoriam præferentem, Quid ita: quia, teſte Plinio, Stabilis eſt, Veſta, id eſt, Terra, &, ut Servii verbis utar, *Terram ignem habere non dubium eſt, ut ex Ætna Vulcanoque datur intelligi.* Nummus vero Fauſtinæ Pii aram tantùm exhibet, ex qua ignis erumpit; cum hac epigraphe VESTA. Quæ ſane maxime favent iis, qui negant Veſtæ ullum fuiſſe ſimulachrum. Ovid. *Eſſe diu ſtultus Veſtæ ſimulachra putavi, mox didici curvo nulla ſubeſſe tholo.* Mox cauſam reddit: *Ignis inextinctus templo celatur in illo, effigiem nullam Veſta nec ignis habent.*

344. *Phryx aut Graius.*] Prudentius Veſtæ originem ambigue vel ad *Trojam*, vel ad *Athenas*, refert; nec male: nam Athenis ignem cultum fuiſſe docent Athenæus, & Pauſanias, qui ſæpe Veſtæ & æterni foci meminerunt. De Phrygibus pag. 127. Græcis 93.

345. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigreſcunt. Ex nebula naſcitur, vel ex pluvia, cum è ſpica non decutitur, ſed ſolis ſuperventu putreſcit.

Poſt [346] Zephyros gelidi glacies Aquilonis inurit;
Ambuſtumque caput culmi [347] fuligine tinguunt.
Seminis aut teneri turgens dum germinat herba,
Continuis nimiiſque perit conſtricta [348] pruinis,
Nec potis eſt tenuem telluri affigere fibram:
Mox ejecta ſolo glacie ſidente ſuperſit,
Nudaque ſubducto radix avellitur arvo.
Ancipites [349] tribuli ſubeunt, & carduus horrens:
Hos fert ſicca ſitis: hunc ebrius educat humor.
Temperies effuſa minùs, vel plùs, agit iſtos
Terrarum morbos, & mundum vulnerat ægrum.
Non aliter noſtri corruptus corporis uſus
In vitium plerumque cadit, nec in ordine recto
Perſtat, & exceſſu moderaminis afficit artus:
Unus enim ſtatus eſt mundique & corporis hujus,
Quod gerimus: natura eadem ſuſtentat utrumque.
Edita de nihilo creſcunt, nihilumque futura,
Aut titubant morbis, aut tempore victa ſeneſcunt.
Nec natura caret vitio, cui terminus inſtat.
Semper, crede, polus variis proventibus annos
Texuit. hos multâ ditavit fruge fluentes:
Quoſdam infelices aſtris damnavit iniquis;

INTERPRETATIO.

gidi Aquilonis inurit vitioſum humorem, ortum *ex vere tepido; & ſummitas calamorum exuſtorum nigreſcit. Culmus frumenti teneri, dum turgidus emittit germen, aut perit concretus continuo & nimio gelu, nec poteſt mittere in terram tenuem radicem: aut glacie remanente ſupereſt non adhærens terræ, & radix nuda evellitur* ex *arvo ſubtracto. Aculeati tribuli, & cardui hiſpidi ſuccedunt. Siccitas gignit tribulos: abundantia aqua nutrit carduos. Temperatio* cœli *peccans vel defectu, vel abundantia affert hos morbos terræ, & ſauciat orbem infirmum. Vſus vitioſus noſtri corporis ita ſæpe incidit in vitium, invertit ordinem rectum, & violatisne ordinis inficit membra. Nam ſtatus mundi, & illius corporis, quod gerimus, eſt idem: & eadem natura ſuſtentat utrumque.* Illa *orta ex nihilo augeſcunt, &, antequam revertantur ad nihilum, aut languent morbis, aut victa annis ſeneſcunt. Natura* quoque, *cui finis imminet, non immunis eſt vitii. Crede* mihi, *cælum ſemper miſcuit annos variis eventibus. Ditavit quoſdam* annos, *abundantes multis fructibus: damnavit quoſdam ſteriles ſyderibus malignis; ita ut fruſtretur vanam & inutilem expe-*

NOTÆ.

346. *Zephyros.*] Zephyrus, ventus flans ab occaſu æquinoctiali; qui genitalis eſt mundi ſpiritus, & à fovendo dictus; inquit Plinius, lib. 16. 25. De Aquilone pag 520.

347. *Fuligine.*] *Nigrum* illud, quod ex aduſtione comparatur, dicitur *fuligo*, quaſi *fumiligo*.

348. *Pruinis.*] Pruina, ros concretus ſecundum Ariſtotelem quaſi, *pyrina* ἀπὸ τοῦ πυρὸς: vel ſecundum Feſtum, quaſi *perurina* ab *peruro*, quòd, cùm ſole liquefacta eſt, fruges perurat & arbuſta.

349. *Tribuli.*] Tribulus, herba è car-

Spe caſsâ & ſterili curam fruſtratus agreſtem.
Sed, ſi Veſtales ulciſcitur iſta puellas
Peſtis, ab infido quæ gignitur improba mundo,
Cur non Chriſticolûm tantùm populatur agellos,
Per quos Virginibus veſtris ſtata dona negantur?
Utimur & ruris reditu, & ratione colendi:
Exercere manus non pœnitet: &, [350] lapis illic
Si ſtetit, antiquus quem cingere ſueverat error
[351] Faſciolis, vel [352] gallinæ pulmone rogare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus extis:
Et, [353] quæ fumificas arbor vittata [354] lucernas
Servabat, cadit ultrici ſuccisa bipenni.
Nec tamen idcirco minor eſt aut fructus agelli,
Aut tempeſtatis clementia læta serenæ,

INTERPRETATIO.

ſtationem agricolarum. Sin autem ea fames peſtifera, quam vis ſecutam fuiſſe infidelitatem hominum, ulciſcitur virgines Veſtales. Quare ergo *non vaſtat tantum agros Chriſtianorum, qui denegant veſtris Veſtalibus dona ſtatuta.* Nam ii *utuntur fructibus agrorum, & arte arandi, nec* eos *pœnitet dare operam agricultura*: ii, *ſi ſtatua* Termini *illic ſtetit, quàm veteres idololatra ſolebant involvere faſciis, & placare pulmone gallina, frangunt, & aſpernantur Terminum*, cum *nullas* ipſi *mactent victimas*: ii *cadunt ſecuri ultrici arbores vittatas, quibus lucerna ardentes*

NOTÆ.

duorum genere, & floribus aculeatis.

350. *Lapis illic ſi ſtetit.*] Terminorum Deus, de quo hîc loquitur, colebatur ſub figura rudis ac informis lapidis, vel ſtipitis. Ovid. Faſt. lib. 2. *Termine, ſive lapis, ſive es defoſſus in agro ſtipes, ab antiquis tu quoque numen habes.* Et Tibull. lib. 1. eleg. 1. *Nam veneror, ſeu ſtipes habet desertus in agris, ſeu vetus in trivio florida ſerta lapis.* In nummis tamen gentis Calpurniæ, quæ originem à Numa ducebat, modo caput Termini expreſſum eſt, modo integrum ſimulachrum.

351. *Cingere faſciolis.*] Terminales lapides floribus, faſciiſque donavit antiquitas, tanquam judices & arbitros finium, ac proinde pacis & amicitiæ cuſtodes. Siculus Flaccus de conditionib. agror. *Cum Terminos diſponerent, ipſos quidem lapides in ſolidam terram collocabant, proxime ea loca, quibus fiſſis factis defixuri eos erant, & unguento, velaminibuſque, & coronis eos ornabant.*

352 *Gallina pulmone.*] Neminem reperi, qui Prudentio aſtipularetur. Nam Ovidius lib. 2. Faſt. ubi loquitur de *Terminalibus*, quæ fiebant 23. Februarii, quo nempe ita annum quoque terminare viderentur, immolari agnum Termino, ſeu ſuillam aſſerit: *Spargitur & caſo communis Terminus agno: nec queritur, lactens cum ſibi porca datur.* Quod ſi Plutarcho credimus: Termino apud Romanos frugibus in ignem jactis, & favis, & vino litabatur.

353. *Arbor vittata.*] Ita Statius lib. 2. *Ab arbore caſta nectent purpureas niveo diſcrimine vittas.*

354. *Lucernas ſervabat.*] Unde & Martialis epig. 6. lib. 10. *Quando eris ille dies, quo campus, & arbor, & omnis lucebit latia culta feneſtra nuru.* Quod ſemper in more poſitum fuit apud antiquos. De novalibus pag. 484.

Temperet aut pluvius qui culta novalia ventus.
Sed nec magno opus eſt frugi viventibus, & cùm
Maxima proveniunt, non amplo in gaudia cenſu
Solvimur, inque lucrum ſtudio exultamus avaro.
Nam quibus æternum ſpes informatur in ævum,
Omne bonum tenue eſt, quod præſens ingerit ætas.
O felix nimium ſapiens & ruſticus idem,
Qui terras animumque colens, impendit utriſque
Curam pervigilem: quales, quos imbuit auctor
Chriſtus, & adſumptis [355] dedit hæc præcepta colonis.
Semina cùm ſulcis committitis, arva cavete
Dura lapillorum macie, ne decidat illic,
Quod ſeritur: primò quoniam prærertile germen
Luxuriat: ſucco mox deficiente, ſub æſtu
Sideris igniferi ſitiens torretur & aret.
Neve in ſpinoſos incurrant ſemina vepres:
Aſpera nam ſegetem ſurgentem vincula texunt,
Ac fragiles calamos nodis rubus arctat acutis.
Et ne jacta viæ ſpargantur in aggere grana:
Hæc avibus quia nuda patent, paſſimque vorantur,
Immundiſque jacent fœda ad ludibria corvis.
His Deus agricolam confirmat legibus. ille
Jus cæleſte Patris non ſummâ intelligit aure:
Sed ſimul & cordis ſegetem diſponit & agri,
Ne minùs interno niteant præcordia cultu,
Quàm cùm læta ſuas oſtentant jugera meſſes.

INTERPRETATIO.

affixa erant. Nec tamen aut meſſis agrorum, aut læta temperatio aëris puri. aut ventus pluvius, qui temperet arva culta, ideo minor eſt. At viri probi non egent multis, &, cùm adeſt fertilitas, ampla fortuna non efficit lætitia Chriſtianos, & amor avidus lucri non illos *tenet. Nam omne bonum, quod hæc vita importat, eſt leve* iis, *qui ponunt ſpem in ævo æterno. O nimium fortunatos homines,* qui *ſunt ſimul ſapientes & agricolæ. qui colentes & animum & terram, conſumunt curam aſſiduam in utroque,* qui *ſimiles* ſunt iis, *quos Chriſtus author docuit, cùm dedit hæc præcepta apoſtolis electis. Cum mandatis ſemen terræ, vitate agros duros macritudine petrarum, ne ſemen cadat ſuper petras: nam primò germen fertile eminet: deinde* vero *ſucco deficiente, aridum ob ardores ſolis flammei exuritur & areſcit. Ne ſemen cadat inter dumeta ſpinoſa: nam ſpinæ acutæ compingunt ſegetem ſurgentem, & vepres coarctant nodis aculeatis teneros calamos.* Denique *ne ſemen miſſum cadat ſecus eminentiam viæ: nam illud detectum objicitur avibus, & paſſim devoratur, & eſt fœde ludibrio immundis corvis. Deus inſtruit his præceptis agricolam: qui non audit divina monita Dei aure negligenti: ſed præparat ſegetem & animi & agrorum,*

NOTA.

355. *Dedit hæc præcepta colonis.*] Nempe apud Matth. cap. 13. Marc. 4. & Lucam. 8.

Extirpamus enim ſentos de pectore vepres,
Ne vitioſa necent germen vitale flagella,
[356] Ne frugem ſegetemque animæ ſpinoſa malorum
Impediat ſentis ſcelerum peccamine crebro,
[357] Glarea ne tenuis jejunis ſiccet arenis
Marcentem ſub corde fidem, ne pectoris æſtus
Flagret, & effœtis urat chariſmata venis.
Denique, ne jecoris detritâ in parte relinquat
Vilis cura Deum: ne ſpem, qua veſcimur intus;
Deſerat, obſcœniſque avibus permittat edendam,
Et projecta fides hoſti ſit præda volucri.
Talis noſtrorum ſolertia [358] centuplicatos
Agrorum redigit fructus: quibus acrius inſtat;
Nec metuit, ne congeſtum populetur acervum
[359] Curculio, vel nigra cavis formica recondat.
Sunt & Virginibus pulcherrima præmia noſtris;
Et pudor, & ſancto [360] tectus velamine vultus,
Et privatus honos, nec nota & publica forma,

INTERPRETATIO.

ne cor minùs nitèſcat cultu interiore quam agri, cùm flaventes oſtendunt ſuas meſſes. Nam evellimus è corde ſpinas hiſpidas, ne virga maligna ſuffocent germen vitale, ne frequentibus peccatis ſpinoſa dumeta criminum noceant frugibus & ſegetibus cordis, ne terra tenuis ſiccis arenis ſiccet fidem langueſcentem ſub corde, ne calor cordis ardeat & adurat dona Dei, venis exiſis, denique ne ſtudium ſordidum terrenorum *pellat Deum in contemptam partem jecoris, ne deſerat ſpem, quâ alimur intus, & det* illam *in cibum obſcænis volucribus*, ita ut *fides quoque projecta ſit præda avibus infeſtis. Hac cura* adhibita *colligit fructus centuplicatos noſtrorum agrorum: quos colit diligentius, nec timet ne curculio corrodat cumulum collectum, aut atra formica abſcondat* in horrea *ſubterranea. Noſtræ virgines donantur eximiis præmiis; pudore* ſcilicet, *facie ſancta, quæ velatur linteo, honore privato, pulchritudine ignota &*

NOTÆ.

356. *Segetemque animæ.*] Hinc Baſilius: *Abſcide virgulta ſpinarum de agro cordis tui, ne defigant in te altas radices. Scito quòd cor tuum ager eſt domini. Excole eum cæleſtibus diſciplinis, & non ſinas in agro domini ſeminare zizaniam.* De flagellis pag. 53.

357. *Glarea.*] Minutiſſimi lapilli. Virg. 2. Georg. v. 212. *Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat.* De chariſmatibus pag. 314.

358. *Centuplicatos agrorum redigit fructus.*] Alludit ad illud loci citati: *Alia autem ceciderunt in terram bonam; & dabant fructum, aliud centeſimum, &c.*

359. *Curculio.*] Vermis frumenta corrodens: dictus quaſi gurgulio. Virgil. 1. Georg v. 185. *Populatque ingentem farris acervum curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.*

360. *Tectus velamine vultus.*] Paulus ad Corinth. 1. cap. 11. *Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum.* &c. De velandis autem virginibus primi ævi Scriptores tam ſæpe locuti ſunt, ut inane eſſet ac ſupervacaneum iis immorari. Adi Tertullianum, quem his in rebus ſequi mihi videtur Prudentius.

Et

Et raræ tenueſque epulæ, & mens ſobria ſemper,
Lexque pudicitiæ, vitæ cum fine, peracta.
Hinc decies deni rediguntur in horrea fructus,
Horrea nocturno non unquam obnoxia furi.
Nam cælum fur nullus adit: cæleſtia nunquam
Fraude reſignantur: fraus terris volvitur imis.
Quæ nunc Veſtalis ſit virginitatis honeſtas,
Diſcutiam; qua lege regat decus omne pudoris.
Ac primùm parvæ [361] teneris capiuntur in annis;
Ante voluntatis propriæ quàm libera ſecta,
Laude pudicitiæ fervens & [362] amore Deorum,
Juſta maritandi condemnet vincula ſexus.
Captivus pudor ingratis addicitur aris,
Nec contempta perit miſeris, ſed adempta voluptas
Corporis intacti: non mens intacta tenetur:
Nec requies datur ulla toris; quibus innuba cæcum
Vulnus, & amiſſas ſuſpirat femina tædas.

INTERPRETATIO.

abſcondita, cænis ſobriis & frugalibus, mente ſemper libera, denique legibus caſtitatis durantibus uſque ad finem vitæ. Deinde fructus centuplicati comportantur in granaria, quæ *granaria nunquam ſunt obnoxia latronibus nocturnis. Nam nullus latro intrat cælum: fraus nunquam aperit* tecta *cæleſtia: fraus verſatur in terra inferiori. Nunc oſtendam quæ ſit laus pudicitiæ Veſtalium*; & *qua lege ſervetur illud ornamentum caſtitatis. Primùm* Veſtales *parvæ ſumuntur in primis annis, priuſquàm ipſarum voluntas inflammata pulchritudine caſtitatis & amore Deorum, rejiciat vincula legitima ſexus muliebris. Virginitas captiva immolatur aris ingratis; & infelices* Veſtales, *non fruuntur voluptate corporis*, quod ſervant *intactum*, *non* quod *eam contemnant*, *ſed* quod *non liceat frui.* Hinc *cor impurum eſt; & nullam capiunt quietem* in *lectis*, in *quibus virgines appetunt amorem inſanum, & jus*

NOTÆ.

361. *Teneris capiuntur in annis.*] Lege enim cautum erat, ne qua annis vel ſex minor, vel major decem legeretur, teſte Labeone Antiſtio, *Minorem quam annos ſex, majorem quam annos decem natam, capi fas non erat.* Quid ita? ut certæ pudicitiæ & vitii expertes eſſent. Quare, meo quidem judicio, is locus facit ad intelligentiam nummi Juliæ Piæ, cum hac epigraphe: VESTA. Oiſelius putat quatuor tantum cum duobus camillis adeſſe Veſtales, quot ab initio à Numa inſtitutæ fuerant. Sex vero, ni fallor, exhibentur hoc in nummo Veſtales: quarum duæ adhuc recèns electæ ceremonias, ritus, rationemque ſacrorum diſcunt. Nemo autem ignorat ad ſenarium numerum auctas fuiſſe, *ut populus*, ait Feſtus, *quia civitas Romana in ſex erat diſtributa partes, pro ſua quiſque parte haberet miniſtram ſacrorum.* Id enim aperte ſcribit Dionyſ. Halicarn. lib. 2. *Virgines, quæ Deæ ſacris operabantur, quatuor erant ab initio; & jus eas capiendi penes reges eſſe Numa voluit: poſtea tamen propter ſacrificiorum multitudinem ad ſenarium numerum aucta*, &c.

362. *Amore Deorum.*] Eodem modo Veſtales carpit Ambroſius lib. 2. adverſ. Symm. *Non eſt virginitas quæ pretio emitur, non virtutis ſtudio poſſidetur. Non eſt integritas, quæcunque tanquam in auctio-*

Tum; quia non totum ſpes ſalva interficit ignem:
Nam reſides quandoque faces adolere licebit,
Feſtaque decrepitis obtendere flammea canis,
Tempore præſcripto membra intemerata requirens,
Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam.
Dum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus
Fecundavit amor materno viſcera partu.
[363] Nubit anus veterana, ſacro perfuncta labore;
Deſertiſque focis, quibus eſt famulata juventas.
Transfert [364] emeritas ad fulcra jugalia rugas,
Diſcit & in gelido nova nupta tepeſcere lecto.
Intereà, dum torta vagos ligat infula crines,
Fataleſque adolet prunas innupta ſacerdos,
Fertur per medias, [365] ut publica pompa, plateas;
[366] Pilento reſidens [367] molli, ſeque ore retecto

INTERPRETATIO.

connubii amiſſum. Nam, quia ſpes remanet, amor impudicus *non omnino extinguitur. Et ſane fas erit aliquando inire nuptias frigidas, & obtendere capillis ſenilibus diem matrimonii. Veſta*, quæ *requirit per tempus præſcriptum Sacerdotes virgines, tandem reſpuit Veſtalem vetulam. Dum juventus apta ad matrimonium viguit, nullus amor fecundavit partu materno uterum vacuum.* Vix autem *Veſtalis veterana, perfuncta* eſt *ſancte labore*, tum *nubit, relicto igne, quem ſervavit per juventutem.* Illa *transfert rugas veteranas ad lectum conjugalem, & nova nupta diſcit tepeſcere in lecto frigido. Veſtalis virgo per tempus, per quod conſtringit taniis contortis capillos fluitantes, & alit ignem fatalem, fertur, ut pompa publica, per medios vicos,*

NOTÆ.

ne nummario ad tempus elicitatur compendio..

363 *Nubit anus.*] Nempe anno 37. aut 40. Nam non niſi 30. annos obligabantur, & poſt id tempus licitum erat nubere. Dionyſ. *Tempus tricennale manere eas oportet, caſtas & à nuptiis vacuas, ſacra ex more facientes. Quo tempore decem annos diſcere debent, decem ſacris operari, decem docere.*

364. *Emeritas rugas.*] Alludit ad Emeritos milites, qui militia perfuncti, ab eaque abſoluti, vacationem habebant. Forte tamen *emeritas rugas* eodem ſenſu dixit, quo Martialis, *emeritos annos*, id eſt, *effœtos. Emeritos Muſis & Phœbo tradidis annos.* De fulcris pag. 423 De infula pag 61.

365 *Ut publica pompa.*] Idem Ambroſ. loc. cit. *En totus numerus, quem infula vittati capitis, purpuratarum veſtium murices, pompa lectica miniſtrorum circumfuſa comitatu, privilegia maxima, lucra ingentia, præſcripta denique pudicitiæ tempora coëgerunt.* Uterque autem tangit morem Romanum, cum Dii quotannis Circenſium diebus in carpentis traducebantur. Unde Plautus in Milite: *ut te hodie quaſi pompam illac præterducerem.*

365. *Pilento reſidens molli.*] Apud Ambroſium Veſtales Lectica vehuntur, *pompa lectica miniſtrorum circumfuſa comitatu.* Sed uterque minus accurate locutus eſt; ac Prudentius reſpexit hunc locum Virgil. lib. 8. v. 665. *Caſta ducebant ſacra per urbem pilentis matres in mollibus.* Conſtat enim ex Tacito lib. 12. Carpento uſas fuiſſe: *Suum quoque faſtigium Agrippina altius tollere, carpento Capitolium ingredi; qui mos ſacerdotibus & ſacris an-*

Impurat attonitæ virgo ſpectabilis Urbi.
Inde ad [368] conſeſſum caveæ pudor almus, & expers
Sanguinis it pietas, hominum viſura cruentos
Congreſſus; morteſque, & [369] vulnera vendita paſtu
Spectatura ſacris oculis. ſedet illa verendis
[370] Vittarum inſignis phaleris, fruiturque [371] laniſtis.
O tenerum mitemque animum! conſurgit ad ictus:
Et, quoties victor ferrum jugulo inſerit, illa
Delicias ait eſſe ſuas, pectuſque jacentis
Virgo modeſta jubet [372] converſo pollice rumpi:

INTERPRETATIO.

vecta in curru molli, & vultu detecto Veſtalis ſpectabilis videtur *arguere Romanos attonitos*, dum iis *ſe oſtendit. Deinde virgines ſanctæ, dicata Deo, & expertes ſanguinis eunt ad conventum theatri, ut videant cruentas pugnas gladiatorum, & inſpicientes paſcant ſacros oculos morte & plagis factis pretio. Veſtales inſignes venerandis ornamentis vittarum ſedent, & oblectantur* ſanguine *gladiatorum. O corda tenera & manſueta! Illa virgines modeſta conſurgunt ad ictus: &, quoties victor immittit enſem in jugulum* victi, *dicunt hiſce oblectari. & verſo pollice jubent* victorem

NOTÆ.

tiquitus conceſſus, venerationem augebat femina.

367. *Molli pilente.*] Id eſt, *penſili*, interprete Servio. Unde puto pilentum tectum fuiſſe ſupernè & cameræ in modum, atque à carpento in eo tantum diverſum, quod eſſet penſile. Et ſane Iſidor. illud deſcribit tanquam contextum quatuor rotis vehiculum.

368. *Ad conſeſſum caveæ.*] Arnob. lib. 4 adverſ. Gentes. *Sedent & in ſpectaculis publicis ſacerdotum omnium magiſtratuumque collegia, Pontifices maximi, & maximi Curiones .... nec non & caſtæ Virgines, perpetui nutrices & conſervatrices ignis.*

Imputat.] *Objicit, exprobratque ignominioſe, & quaſi eo ipſo urbem impenſa perdita coarguens*; inquit Giſelinus. Quo ſenſu Suetonius in Tiberio cap. 53. *Imputavit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjecerit.* De cavea pag. 570.

369. *Vulnera vendita.*] De his fuſe egimus in Hamartig. v. 360.

370. *Vittarum.*] Propria Veſtalium inſignia. Dionyſ. *Licet nubere, poſt annos impletos, ſed depoſitis vittis, & quæ alia ſunt ſacerdotii inſignia.* Ambroſ. *Infula vittatæ capitis, purpuratarum veſtium murices, &c.* Quare Ovidius ingenioſe de Ilia jam compreſſa: *Decidit ante ſacros lanea vitta focos.* Quaſi non jam Veſtalis, amiſſa virginitate, nec dignanda illis inſignibus.

371. *Laniſtis.*] Laniſtæ quidem, principes erant ac magiſtri gladiatorum, quibus veluti laniandis præerant, & quos erudiebant. Hic tamen pro ipſiſmet gladiatoribus ſumitur *Laniſta*, ſed *parum proprie, imò imperitè*, inquit Lipſius. lib. 1. Saturn.

372. *Converſo pollice rumpi.*] Antiquitus in pollice favoris erat & ſtudii ſignificatio, ita ut, qui faveret, pollicem premeret: qui minus faveret, pollicem converteret. Converſus ergo retro pollex ſignum erat occidendi gladiatoris, qui ſuccubuerat, Juven. ſat. 3. v. 36 *Munera nunc edunt, & verſo pollice vulgi quemlibet occidunt populariter.* Et poëta vetus. *Spirat & in ſæva victus gladiator arenâ, ſit licet infeſto pollice turba minax.*

[373] Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impreſſo dum palpitat enſe ſecutor. [374]
Hoc illud meritum eſt, quòd continuare feruntur
[375] Excubias, Latii [376] pro majeſtate Palatî;
[377] Quòd redimunt vitam populi, procerumque ſalutem?
[378] Perfundunt quia colla comis bene, vel bene cingunt
Tempora tæniolis, & [379] licia crinibus addunt?
Et quia [380] ſubter humum luſtrales [381] teſtibus Umbris

INTERPRETATIO.

transfodere latus victo: ne ulla pars animæ lateat in *imis viſceribus, dum ſecutor* victus *palpitat enſe altius immiſſo. Hoc illud merentur, quòd dicantur vigilare perpetuo pro dignitate imperii Romani: quòd redimant vitam populi, & vitam Senatorum; quòd concinne obtegant humeros capillis, quòd bello cingant caput tæniis, & illigent comam filis, quòd ſubter terram, Diis teſtibus, conſumant igne victimas lu-*

NOTÆ.

373. *Ne lateat pars ulla.*] Belle furorem hunc tangit Lactantius lib. 6. *Quæro nunc an poſſint pii & juſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu mortis ac miſericordiam deprecantes, non tantùm patiuntur occidi, ſed efflagitant. Iraſcuntur etiam pugnantibus, niſi celeriter è duobus alter occiſus eſt.*

374 *Secutor.*] Inter gladiatores ſecutor dicitur is, qui adverſus retiarios pugnabat, ut teſtatur Iſidorus lib. 18. cap 55 *Secutor, eſt ab inſequendo retiarium dictus. Geſtabat enim cuſpidem & maſſam plumbeam, quæ adverſarii jaculum impediret, ut antequam ille feriret roto, iſte ſuperaret. Hæc armatura ſacrata erat Vulcano. Ignis enim ſemper inſequitur; ideoque cum retiario componebatur, quia ignis & aqua ſemper inter ſe inimica ſunt.* Illius autem mentio multa eſt. Cicer. ad Attic. lib. 7 *Secutorum in ludo duo millia fuerunt.* Juven. ſat. 8. *Cum Graccho juſſus pugnare ſecutor.* Dio in Commodo: *Uſus eſt armatura eorum, qui ſecutores dicuntur.*

375. *Excubias.*] Idem docet Seneca, de providentia cap. 5. *Quid porro? non eſt iniquum nobiliſſimas Virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui.* Et Valer. Maxim lib. 1. cap. 1. *Adjiciendum his, quod P. Licinio Pontifici maximo virgo Veſtalis, quia quadam nocte parum diligens æterni ignis cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoveretur* Ex quibus colligere eſt ſingulas per vices iviſſe, & ſuis noctibus dumtaxat excubaſſe.

376. *Latii pro majeſtate.*] Alterum enim Veſtalium munus erat, arcanum imperii pignus adſervare. Livius lib. 26. *Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes, & conditum in penetrali fatale imperii pignus.*

377 *Quod redimunt.*] Pro quo diu noctuque ſacra faciebant aſſidua. Forte tamen etiam alludit ad id, quod ſcribit Plutarchus: *Quod ſi reo, ad ſupplicium qui ducitur, fortuitu facta ſint obviæ, is pœna liberatur. Oportet autem jurare, à caſu, non à conſilio, fuiſſe hunc occurſum.*

378 *Perfundunt quia colla comis bene.*] Capillos Veſtalium in ſpiras quaſdam plexos & diviſos, cum vittis illigatos, à tergo anulatim dependiſſe ſtatuæ ipſæ demonſtrant.

379. *Licia.*] Fila, quibus utrimque ligantur ſtamina.

380. *Subter humum.*] Quod Veſtam crederent Terram eſſe: cujus ſacra, ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent, gravi premebantur ſilentio, atque ſubter humum peragebantur.

381. *Teſtibus umbris.*] Veteres putabant adeſſe numina ante aras & focos. Ovid. 6. Faſt. v. 305. *Ante focos olim lon-*

In flammam jugulant pecudes, & murmura miſcent?
An quoniam [382] podii [383] meliore in parte ſedentes
Spectant, [384] æratam faciem quàm crebra tridenti [385]
Impacto quatiant haſtilia, ſaucius & quàm
Vulneribus patulis partem perfundat arenæ,
Cùm fugit, & quanto veſtigia ſanguine ſignet?
Quod genus ut ſceleris jam neſciat aurea Roma,
Te precor, Auſonii [386] Dux auguſtiſſime regni;
Et tam triſte ſacrum jubeas, ut cetera, tolli.
Perſpice, nonne vacat meriti locus iſte paterni:
Quem tibi ſupplendum Deus, & genitoris amica
Servavit pietas? ſolus ne præmia tantæ
Virtutis caperet, Partem tibi, nate, reſervo,
Dixit, & integrum decus intactumque reliquit.
Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patri ſupereſt, ſucceſſor laudis habeto.
[387] Ille Urbem vetuit taurorum ſanguine tingui:

INTERPRETATIO.

ſtrales, & proferant verba; vel quòd ſedentes in ſuperiore loco theatri ſpectent, quàm crebra haſtilia fuſcina immiſſa feriant caput armatum Secutoris, *quàm patulis vulneribus* ſecutor *vulneratus reſpergat arenam. cùm fugit, & quanto ſanguine notet* ſua *veſtigia. O Imperator Auguſtiſſime imperii Romani, à te peto ut Roma nobilis non inquinet ſe hoc genere criminis. Jube hanc cruentam ceremoniam aboleri, alia* jam abolitæ ſunt. *Vide id deeſſe meritis tui patris: Deus, & amor paternus Theodoſii hoc tibi ſervavit ſupplendum?* Is enim *ne ſolus perciperet fructum tanta virtutis, ô fili, inquit, tibi reſervo partem* aliquam: & ſane *reliquit* illud *decus integrum & intactum.* O *Imperator, acquire gloriam dilatam in tua tempora, & ſucceſſor laudis* paternæ *collige* id, *quod pater reliquit. Ille juſſit Romam*

NOTÆ.

gis conſidere ſcamnis mos erat: & menſa credere adeſſe Deos. De murmure pag 354.

382. *Podii.*] Podium, pars muri projectior & prominentior, ante imum ſpectaculorum gradum: cui columnæ impoſitæ cum epiſtyliis ad ornatum, ſive ad innixum. Vitruvius lib 5 cap. 7. *Podii altitudo, ab libramento pulpiti cum corona & Lyſi, duodecima orcheſtra diametri. Supra podium, columnæ cum capitulis & ſpiris, alta quarta parte ejuſdem diametri.* Ad hoc podium, ſpectare ſoliti primi è Senatu. Juven. *Et Capitolinis generoſior, & Marcellis, & Catulis, Paulìſque minoribus, & Fabiis, & omnibus ad podium ſpectantibus.*

383. *Meliore in parte ſedentes.*] Sueton. in Auguſto cap. 44 *Feminis ne gladiatores quidem, quos promiſcue ſpectari ſolenne olim erat, niſi ex ſuperiore loco ſpectare conceſſit. Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatim, & contra Prætoris tribunal, dedit.*

384. *Æratam faciem*] Quæ verba denotant Prudentium ea fuiſſe opinione, Secutorem cum Myrmillone eumdem eſſe: is enim totus erat in armis.

385. *Tridenti impacto.*] Retiarii enim, de quibus hîc agit Prudentius, rete jaculo & fuſcina erant armati. De Auſon. pag. 346.

386. *Dux Auguſtiſſime regni.*] Honorium alloquitur, rogatque ut theatricam gladiatorum lanienam interdicat.

387. *Taurorum ſanguine tingui.*] Theo-

[388] Tu mortes miſerorum hominum prohibeto litari.
Nullus in Urbe cadat, cujus [389] ſit pœna voluptas:
Nec ſua virginitas oblectet cædibus ora.
Jam ſolis contenta feris infamis arena,
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
Sit devota Deo, ſit tanto Principe digna,
Et virtute potens, & criminis inſcia Roma,
Quemque ducem bellis ſequitur, pietate ſequatur.

INTERPRETATIO.

non maculari in ſacrificiis *ſanguine taurorum: tu* vero *jube deleri* ſpectacula, in quibus tot *miſeri homines immolantur. Nemo interficiatur Romæ, cujus mors ſit* aliis *voluptati. Nec Veſtales paſcant ſuos oculos mortibus. Infamis arena* theatri *jam contenta ſolis belluis, nemini per ipſum afferat interitum ferro crudeli. Roma ſit devota Deo, ſit digna tanto Imperatore, ſit potens virtute, & inſcia criminis: & ſequatur pietate* Imperatorem, *quem ſequitur ducem* in *bello.*

NOTÆ.

doſius quidem, ut jam monui, poſt necem Maximi paganorum ceremonias & ſacrificia aboleri juſſit.

388. *Tu mortes miſerorum hominum prohibeto litari.*] Eo quod Honorius imprudens reſtituiſſet ſeculares ludos, & tot Chriſtianorum Imperatorum legibus vetita gladiatorum cruenta munera; ea tamen lege, ut ritibus Gentilitiis non peragerentur. At paulo poſt, teſte Theodoreto omnino ſuſtulit. *Cujus rei hæc fuit occaſio. Proficiſcebatur ab Oriente Telemachus quiſpiam qui in religioſæ ſolitaria vita exerceretur, venitque ita Romam, ubi forte abominandum ſpectaculum iſtud edebatur; deſcendit tum & ipſe in circum, ac dirimere concurſum, & infeſta arma tentavit. At ſpectatores cædis, furore perciti ſitientis cruorem dæmonis, lapidibus obruunt moderatorem pacis. Hac re cognita rex mirificus hunc quidem inter victores Martyres referri, illud vero nefarium ſpectaculum intermitti imperavit.*

389. *Sit pœna voluptas.*] *Voluptas* dicta de ſpectaculis peculiari ſignificato. Seneca epiſt. 18. loquens de ſpectaculis: *Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore civitatis non ſolet, voluptatis cauſa, & feſtorum dierum veſtem mutavimus.* Caſſiod. lib. 5 epiſt. 42. *Ludum crudelem & ſanguinariam voluptatem.*

AURELII PRUDENTII CLEMENTIS V. CL.

1 ENCHIRIDION 2.

TESTAMENTUM VETUS.

De Adam, & Eva. I.

EVA columba fuit tunc candida; nigra deinde
Facta, per anguinum maleſuadâ fraude venenum;
Tinxit & innocuum maculis ſordentibus Adam,
Dat nudis ficulna draco mox tegmina victor.

INTERPRETATIO.

EVA fuit tum columba alba: poſtea facta eſt nigra dolis ſerpentis veninati impellentibus ad malum; & Adamum innocentem inquinavit turpibus maculis peccati. Deinde ſerpens victor dat ipſis *nudis viſtem ficulneam. Deus accipiens victi-*

NOTÆ.

1. *ENchiridion.*] Exiguus quivis libellus, ita dictus quòd ad manum ſemper haberi debeat, ſive quòd manu nullo negotio poſſit circumferri. [illegible] græce, à duplici veluti cibo appellatur: nam δισὸς duplex, & ὄψον cibus; vel ut contendit Giffanius ἀπλιχον.

2. *Enchiridion.*] Nonnulli, quòd enchiridion cultius aliis operibus videatur, Amœno cuidam ignoto priſcis poëtæ cum

De Abel & Cain. II.

Fratrum ſacra Deus nutu diſtante duorum
Æſtimat, [3] accipiens viva, & terrena refutans.
Ruſticus invidiâ paſtorem ſternit. in Abel
Forma animæ exprimitur: caro noſtra in munere Cain.

Arca Noë. III.

Nuntia diluvii jam decreſcentis ad arcam
Ore [4] columba refert ramum viridantis olivæ:
[5] Corvus enim ingluvie per fœda cadavera captus
Hæſerat: illa datæ revehit nova gaudia pacis.

Ilex Mambre. IV.

[6] Hoſpitium hoc Domini eſt, [7] ilex ubi frondea [8] Mambre
Armentale ſenis protexit culmen: in iſtâ.

INTERPRETATIO.

imas viventes, & ſpernens fructus terra pendebat modo diſſimili ſacrificia duorum fratrum. Agricola invidus interficit paſtorem. Abelus adumbrat noſtram *animam: munus vero Caini noſtram carnem. Columba nuntia diluvii jam decedentis refert* in *ore ad arcam ramum viridem oliva. Nam corvus allectus* libidine *gula remanſerat per putrida corpora. Columba vero affert nova gaudia pacis data. Ecce domicilium Dei, ubi quercus patula Mambre occultavit ra-*

NOTÆ.

Georgio Fabricio tribuerunt: aut Sedulio cum Joanne Sichardo; Giſelinus tamen ex fide Mſſ. codicum & excuſorum, quos quidem viderat, Aurel. Prudent. aſſeruit poſt Gennadium, qui id apertè profitetur. Addit deinde ſtylum, verba, ſententias, phraſes, allegorias, traductiones, omnia denique Prudentium ſapere, redolere, loqui.

3. *Accipiens viva, & terrena refutans.*] Geneſ. cap. 4. Sed *unde ſcire poterat Cain,* inquit Hieron. *quod fratris ſui munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio vera eſſet, quam Theodotion poſuit. Et Deus inflammavit ſuper Abel, & ſuper ſacrificium ejus; ſuper Cain vero, & ſuper ſacrificium ejus non inflammavit.*

4. *Columba refert ramum.*] Geneſ. cap. 9. Non male quis credidit fuiſſe palumbem, quòd à columbis alienum eſt in arboris ramo conſedere.

5. *Corvus hæſerat.*] Nam verum eſt non reverſum Corvum in arcam, ſicut mox columba reverſa eſt, & in arcam immiſſa, ſed manſiſſe foris, ſive defixum in cadavere aliquo fluitante ut Auguſt. Chryſoſt. & Rupert. cenſuere, ſive ſupra tectum arcæ quieſcendo.

6. *Hoſpitium domini.*] Multi enim putant Abrahamum tunc non Angelos, ſed Deum ipſum hoſpitio excepiſſe. Unde S. Auguſt. lib. 3. contra Maxim. cap. 26. vult Abrahamum in his tribus agnoviſſe Trinitatem. *Tres vidit; & unum adoravit, quod canit Eccleſia.*

7. *Ilex.*] Apparet ex cap. 18 Geneſ ad patulam quandam arborem affixas fuiſſe Abrahami ſedes: *Afferam*, inquit, *pauxillum aquæ, & lavate pedes veſtros, & requieſcite ſub arbore.* Ilex autem; arbor glandifera, è genere quercuum.

8. *Mambre.*] Mambre convallis Palæſtinæ, quæ & Terebinthi, teſte Joſepho, non longè ab Hebron.

[9] Riſit Sara caſâ, ſobolis ſibi gaudia ſera
Ferri, & decrepitum ſic credere poſſe maritum.

Monumentum Saræ. V.

Abraham [10] mercatus agrum, cui conderet oſſa
Conjugis: in terris quoniam peregrina moratur
Juſtitia atque fides, hoc illud [11] millibus emptum
Spelæum, ſanctæ requies ubi parta favillæ eſt.

Somnium Pharaonis. VI.

Bis ſeptem ſpicæ, vaccæ totidem Pharaoni
Per ſomnum viſæ portendunt, diſpare formâ,
Uberis atque famis duo per ſeptennia tempus
Inſtare: hoc ſolvit Patriarcha, interprete Chriſto.

Joſeph à fratribus agnitus. VII.

[12] Venditus inſidiis fratrum puer: ipſe viciſſim
Cratera in fratris ſacco clàm præcipit abdi:
Utque reos furti Joſeph tenet; auctio fallax
Proditur: agnoſcunt fratrem, veniâque pudeſcunt.

INTERPRETATIO.

mis *ovile ſenis* Abrahami. *Sara riſit in hac domo*, quòd *gaudium partus ſeri* ipſi *annuntiaretur*, *&* quod *maritus ſenex crederet id poſſibile. Abrahamus emit campum, in quo ſepeliret cineres uxoris: nam probitas, & virtus ſunt peregrinæ in terra. Hoc antrum, ubi ſancti cineres habent requiem, fuit emptum magno* pretio. *Quatuordecim ſpicæ*, & *quatuordecim vaccæ*, quas *Pharao dormiens vidit*, *præſagiunt ſpecie* tam *diſſimili tempus fertilitatis per ſeptem* annos, *& ſterilitatis* per totidem *imminere. Patriarcha Joſephus, Deo interprete, illud explicat.* Joſephus *puer venditus* fuit *inſidiis fratrum* ſuorum, ſed *is viciſſim jubet ſcyphum* ſuum *clam abſcondi in ſacco fratris* Benjamin. *Dum Joſephus arguit fratres* ſuos *furti*: *doli fallaces deteguntur*; *agnoſcunt Joſephum*, *& pavent* quod *ignoſcat. Deus*

NOTA.

9 *Riſit.*] Reprehenſa eſt Sara ridens, quia ex incredulitate quadam riſit; ſciebat enim veriſimiliter virum ſuum hac de re divinitus fuiſſe edoctum.

10. *Mercatur agrum.*] Is locus fuit ſpelunca duplex, quam poſſidebat in terra Chanaan Ephron filius Seor Hethæus.

11. *Millibus emptum.*] Quadringentis ſcilicet argenti ſiclis, qui, ſi ad noſtratem pecuniam reduxeris, conficient 550 francos, quoniam ſiclus ſemi uncia eſt argenti, Geneſ. cap 23 De ſomnio Pharaonis adi hymn. ante ſomn.

12. *Venditus.*] Unuſquiſque hanc Geneſ. cap. 37. hiſtoriam apprime novit: id unum addo Joſephum venditum viginti argenteis ſiclis, qui juxta initam ſupputationem conficiunt 27. Francos Gallicos. Legimus quidem apud teſtamentum Patriarcharum Gadum cum Juda vendidiſſe fratrem 30. aureis, *de quibus*, inquit, *ſubſtraximus furtim decem, viginti autem oſtendimus fratribus noſtris*; ſed id nec veriſimile eſt, nec Hieronymo arridet.

Ignis in rubo. VIII.

[13] Sentibus involitans Deus igneus ore coruſco
Compellat juvenem, [14] pecoris tunc fortè magiſtrum
Ille capit juſſus virgam: fit vipera virga.
Solvit vincla pedum: properat Pharaonis ad arcem.

Iter per mare. IX.

Tutus agit vir juſtus iter, vel per mare magnum.
Ecce Dei famulis ſciſſim freta rubra dehiſcunt,
Cùm peccatores rabidos eadem freta mergant.
Obruitur Pharao: patuit via libera Moſi.

Moyſes accipit legem. X.

Fumat montis apex divinis ignibus; in quo
Scripta [15] decem verbis ſaxorum pagina Moſi
Traditur. ille ſuos ſuſceptâ lege reviſit:
Forma ſed his vituli ſolus Deus, & Deus aurum.

Manna & coturnices. XI.

Panibus Angelicis albent tentoria patrum.
Certa fides facti: tenet [16] urceus aureus [17] exin

INTERPRETATIO.

igneus, & *decorus vultu vocat*, dum *volitat* inter *ſpinas*, Moyſem *juvenem tunc forte paſtorem gregis. Hic juſſus apprehendit* manu *virgam*, *quæ mutatur in ſerpentem*; *ſolvit calceamenta* de *pedibus*, *petit domum Pharaonis.* Moyſes *vir probus incedit ſecurus per ipſum ingens mare*; *ecce* aquæ *maris rubri diviſa accipiunt ſinu ſervos Dei*, *cùm eadem aqua abſorbent Ægyptios furioſos. Pharao ſubmergitur*; *Moyſes invenit aditum apertum. Caput montis*, *ubi tabula lapidea inſcripta decem præceptis dantur Moyſi*, *fumat ignibus cœleſtibus. Moyſes*, poſtquam *accepit legem*, *redit* ad *Iſraëlitas*; *ſed populus nullum* alium *Deum adorat*, *quam figuram vituli*, *& aurum. Tabernacula* noſtrorum *majorum albeſcunt pane Angelorum*: *teſtimonium* hujus *miraculi* eſt *verum. Hinc vas aureum continet Manna ſervatum.*

NOTÆ.

13. *Sentibus.*] Semel atque iterum de illa Moyſis viſione ex cap. Exod. 3 deducta egimus ſupra, præcipue vero hymno 5 Cathem.

14. *Pecoris magiſtrum.*] Moſes quadraginta annis vixit in aula Pharaonis: altis quadraginta paſtorem egit in Madian: ultimis quadraginta paſtor fuit, & dux populi.

15. *Decem verbis.*] Tota Dei lex decem præceptis, quæ vigent adhuc in nova lege, contenta erat, & explicita. In primam quidem tabulam tria tantum præcepta retulerat Deus, in alteram ſeptem reliqua. De vitulo aureo in Apotheoſ. verſ. 324.

16. *Vrceus aureus.*] Vas minime grande: Unde Horat. de arte poëtica: *Amphora cepit inſtitui*, *currente rota cur urceus exit*; & Cnei. Matius apud Gellium:

Servatum Manna. ingratis venit altera nubes,
Atque avidos carnis ſaturat congeſta coturnix.

Serpens aneus in eremo. XII.

Fervebat via ſicca eremi ſerpentibus atris,
Jamque venenati per livida vulnera morſus
Carpebant populum : ſed prudens ære politum
Dux cruce ſuſpendit, qui virus temperet, [18] anguem.

Lacus myrrha in eremo. XIII.

Aſpera guſtatu populo ſitiente lacuna
[19] Triſtificos latices ſtagnanti felle tenebat.
Moſes ſanctus ait: Lignum date, gurgitem in iſtum
Conjicite: in dulcem vertentur amara ſaporem.

Helim lucus in eremo. XIV.

Devenere viri Moyſe duce, ſex ubi fontes,
Et ſex fortè alii vitreo de rore rigabant
[20] Septenas decies palmas: qui myſticus [21] Helim

INTERPRETATIO.

Copia alterius *cibi immittitur ingratis Iſraëlitis, & coturnices accumulata explent ſatietatem* eorum *cupidorum carnis. Iter aridum eremi redundabat ſævis ſerpentibus; & morſus peſtiferi jam immittebant in populum* venenum *per vulnera livida; ſed* Moyſes *ductor providus tollit in crucem ſerpentem aneum, qui medeatur veneno. Hebrais ſitientibus lacus acerbus guſtui habebat aquas amaras ob amaritum inſitam. Moyſes pius inquit, afferte* hoc *lignum*, & *conjicite in illum lacum; aqua amara mutabuntur in dulcem liquorem. Moyſe ductore Hebrai advenerunt* in locum, *ubi duodecim fontes forte alluebant undis puris ſeptuaginta palmas. Hac ſylva myſtica Helim adumbravit etiam arbori-*

NOTÆ.

Certe aquarium urceum unicum demi fregit.

17. *Exin tenet.*] Id Deus ipſe præceperat. *Sume vas unum, & mitte ibi Man, quantum poteſt capere Gomor: & repone coram Domino, ad ſervandum in generationes veſtras, ſicut præcepit Dominus Moyſi* Exod. cap. 16. Nondum enim hoc tempore erat tabernaculum, in quo poſtea panis ille cæleſtis fuit repoſitus. De coturnic. in Cathem. vel potius conſule cap. 11. Numer.

18. *Anguem.*] Deus in populum miſit ignitos ſerpentes, quorum morſibus corpora inflammabantur carbunculis, & febri ardente concepta. Sed à Moyſe exoratus jubet fieri ſerpentem æneum, & in ſignum elevari, ut eo conſpecto ægri à ſerpentibus ſanarentur. Ad quæ ſapiens alludens loquitur de dominica cruce, in qua non verus, ſed ad extremam tantum ſpeciem peccator pendebat. Numeros, cap. 21.

19. *Triſtificos latices.*] Deſerti Sur, ſive Ethan, per quod populus Dei iter arripuerat, aquas intelligit, quæ adeo inſuaves erant & amaræ, ut Moyſes huic loco Mara nomen impoſuerit. Cujus autem ligni virtute in dulcedinem verſæ fuerint, vide hymn. 5. Cathem. & cap. 15. Exod.

20. *Septenas decies palmas.*] Philo lib.

Lucus [21] Apoſtolicum numerum libris quoque pinxit.

Duodecim lapides in Jordane. XV.

In fontem refluo Jordanis gurgite fertur,
Dum calcanda Dei populis vada ſicca relinquit.
[23] Teſtes bis ſeni lapides, quos flumine in ipſo
Conſtituere patres, in formam diſcipulorum.

Raab meretrix. XVI.

[24] Procubuit Hiericho: ſola ſtant atria [25] Raab.
Hoſpita ſanctorum meretrix (tanta eſt fidei vis)
Incolumi ſecura domo [26] ſpectabile coccum
Ignibus adverſis in ſignum ſanguinis offert.

INTERPRETATIO.

bus numerum Diſcipulorum Chriſti. *Jordanis agit in caput* ſuas *aquas refluas, dum deſerit alveum exſiccatum*, ut *populus Dei eum calcet. Duodecim lapides, quos* duodecim *viri poſuerunt in fluvio ipſo, adumbrantes Apoſtolos, teſtantur* illud. *Hiericho corruit; una domus Raab perſtat.* Hæc *meretrix hoſpita Iſraëlitarum* exploratorum, *tuta* quòd *domus non corruerit, tanta eſt virtus fidei. offert gentibus inimicis* funiculum *coccineum viſibilem in ſignum ſalutis. Leo invadit Samſonem invictum virtute capillorum*, ut illum *diſcerpat.*

NOTÆ.

3. *Atque ita pervenerunt in ſtationem ſecundam*, à tranſitu ſcilicet maris rubri, nam ab Ægypto ſextam, *aquam habentem & arbores, cui nomen Helim erat, riguam duodecim fontibus, apud quos erant ſeptuaginta palmæ ramoſæ ac virentiſſimæ, bonum omen genti afferentes.* Et ſupra, *ad hunc modum extincta ſiti voluptas geminata contigit; quandoquidem quoties præter ſpem incidit, majorem affert voluptatem.*

21. *Helim*] *Helis* locus eſt Palæſtinæ, *Bebbu* nunc dictus, teſte Poſtello.

22. *Apoſtolicum numerum.*] Poſſunt & ipſi Diſcipuli Apoſtoli vocari, cùm tum à Deo, tum ab Apoſtolis miſſi fuerint ad annuntiandum variis populis Chriſti Evangelium. ἀπόστολος enim redditur latine miſſus, ſeu nuntius.

23. *Teſtes biſſeni lapides.*] Joſue filius Nun, è Tribu Ephraim, populum ſiccato Jordanis alveo, in Chananæam traduxit. Ingreſſis porro Sacerdotibus, & cum arca in medio Jordanis alveo ſtantibus, donec omnia complerentur, juſſit Dominus eligi duodecim viros, qui totidem lapides de medio Jordane tollerent, quos in proximo caſtrorum loco, qui Galgala dictus eſt, in monimentum conſtituerent, eſſentque quaſi trophæa ſingulis tribubus de ſuperato Jordane. *Alios quoque duodecim lapides poſuit Joſue in medio Jordanis*, in alterum acervum monumenti, *& ſunt ibi*, ait Scriptura, *uſque in præſentem diem.* Joſue cap. 3.

24. *Procubuit Hiericho.*] Clangentibus tubis, & exercitu vociferante muri illico corruerunt. Adi lib. Joſ. cap. 6.

25. *Raab.*] Ea fuit vel cauponaria, vel ut communior eſt ſententia, meretrix; ſic enim ſæpe à Scriptura vocatur, cùm tamen ea vox, & quæ illi Græca & Hebræa respondet ſemper in deteriorem partem ſumatur.

26. *Spectabile coccum.*] Nam exploratores, quos hoſpitio exceperat Raab, mortem ſibi à Deo imprecati fuerant, niſi conſulerent tum ipſius, tum parentum ſaluti modo funiculum coccineum è

Samſon leonem necat. XVII.

Invictum [27] virtute comæ leo frangere Samſon
Aggreditur. [28] necat ille feram: ſed ab ore leonis
[29] Mella fluunt: [30] maxilla aſini fontem vomit ultro
Stultitia exundat lymphis, dulcedine virtus.

Samſon vulpes capit. XVIII.

[31] Ter centum vulpes Samſon capit, ignibus armat;
Ponè faces caudis circumligat, in ſata mittit

INTERPRETATIO.

Samſon interficit leonem; ſed mel manat ex ore leonis: fons vero ultro oritur ex maxilla aſini. Dementia affluit aquis, virtus dulcedine. Samſon comprehendit trecentas vulpeculas, inſtruit ignibus, alligat retro ad caudas funalia, mittit eas *in agros*

NOTÆ.

feneſtra, ex qua demiſſi fuerunt, ſuſpenderet. Atque agnito tutelari ſymbolo, domus univerſa in tuto fuit, & ab omni injuria libera. Joſ. cap. 2.

27. *Virtute Comæ.*] Ut ipſemet faſſus eſt Dalilæ: *Si raſum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea & deficiam, eroque ſicut ceteri homines.* Lib Judic. cap. 16. Fortitudinem Samſonis fuiſſe qualitatem ſupernaturaliter membris illius inditam, ſed à capillis, tanquam à ſigno dependentem multi graves auctores aſſerunt, quòd hoc expreſſo pacto eam Deus donarat, ſi Nazaræus perſeveraret, & comam aleret.

28. *Necat ille feram.*] Samſon venerat ad vineas Thamnatæ, ac paululum à via parentibuſque aliqua occaſione ſeceſſerat: apparuit catulus leonis ſævus ac rugiens, prædæ ſcilicet avidus, & ad invadendum paratus. Irruit autem Spiritus Domini in Samſonem, & dilaceravit leonem, quaſi hædum in fruſta diſcerpens, nihil omnino habens in manu. Judic. cap. 14.

29. *Mella fluunt.*] Poſt aliquot dies revertens Samſon, declinavit ut videret cadaver leonis; & ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis.

30. *Maxilla aſini fontem vomit.*] Diſruptis vi divina funibus, Philiſtæos ipſum illudentes aggreditur, atque aſini maxilla mille viros interficit. Quo labore defeſſus concepit ſitim. *Aperuit autem Dominus molarem dentem in maxilla aſini*, quam reſumpſit in manus, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ; quibus hauſtis refocillavit ſpiritum, & vires recepit. Nec contentus Deus brevi ac privato beneficio, fontem ibi perennem eſſe voluit, cujus nomen eſſet, *fons invocantis de maxilla*, ut deinceps antiqui beneficii memoria recens in omnem perſeveraret poſteritatem. Judic. cap. 15.

31. *Tercentum vulpes.*] Samſon ad uxorem redire, ipſique reconciliari volebat, eumque in finem hœdum illi dono ferebat; *cum vero cubiculum more ſolito intrare vellet, prohibuit eum pater illius.* Judic. cap. 15. Iratus Samſon novum ſane atque inauditum ultionis excogitavit genus. Captis trecentis vulpibus, centum etiam & quinquaginta præparavit faces, & binis quibuſque ad caudæ initium colligatis longiuſculo fune, ne ſe facile mutuo in curſu impedirent, mediam alligavit facem flammæ tenacem, ſicque dimiſit. Quæ dum inſano curſu imminentem ignem vitare cupiunt, captivoque fune liberari, calamitatem ſegetibus, nam triticea meſſis inſtabat, vineis, olivetiſque, quam latiſſime ſpargunt. De Davide ipſiuſque victoria Pſychom. verſ. 392.

Allophylûm, ſegeteſque cremat. Sic callida vulpis
Nunc hereſis flammas vitiorum ſpargit in agros.

David Goliam ſternit. XIX.

David parvus erat, fratrum ultimus, & modò Jeſſe
Cura gregis, citharam formans ad ovile paternum:
Inde ad delicias Regis. mox horrida bella
Conſerit, & fundâ ſternit ſtridente Goliam.

De regno David. XX.

Regia mitifici fulgent inſignia David:
Sceptrum, oleum, cornu, diadema, & purpura, & ara.
Omnia conveniunt Chriſto: chlamys, atque corona;
Virga poteſtatis, cornu crucis, altar olivum.

Ædificatio templi. XXI.

[32] Ædificat templum ſapientia per Solomonis
Obſequium: [33] Regina Auſtri grave [34] congerit aurum.
Tempus adeſt, quo templum hominis ſub pectore Chriſtus
Ædificet, quod Graia colant, quod barbara ditent.

INTERPRETATIO.

Philiſtaeorum, & comburit fruges. Verſuta vulpecula hæreſis nunc diſſeminat ignem vitiorum per agros Chriſtianorum. *David erat juvenis, minimus natu ex fratribus; & mox curat oves Jeſſe ſtruens lyram ad* ducendum *gregem patris, poſtea* vero *ad delectandum regem: mox facit bellum periculoſum, & proſternit Goliath fundâ ſtrepitante. Sceptrum, oleum, cornu, corona, & purpura, & ara inſignia regalia Davidis manſueti fulgent. Hæc omnia, ſcilicet pallium, & corona, &* ſceptrum *ſignum potentia, cornu crucis, ara, oleum conveniunt Chriſto. Deus* ſibi *extruit templum per obedientiam Salomonis; Regina è* regione *Auſtrali comportat maximum* pondus *auri. Tempus venit, quo Chriſtus* ſibi *faciat in corde hominum templum, quod*

NOTÆ.

32. *Ædificat templum.*] *Anno quadringinteſimo. & octogeſimo egreſſionis filiorum Iſraël, de terra Ægypti, cæpit Salomon ædificare domum Domini in Jeruſalem in monte Moria, qui demonſtratus fuerat David patri ejus in area Ornam Jebuſai.* Hiſtoria nota eſt ex 3. Reg. cap. 6. *Domus autem habebat ſexaginta cubitos in longitudine & viginti cubitos in latitudine & triginta cubitos in altitudine.*

33. *Regina auſtri.*] Omnes quidem Reginam Saba fuiſſe cum Scriptura agnoſcunt; & Saba à meridie Hieroſolymis fuiſſe fatentur, cum Chriſtus Dominus eam *reginam Auſtri* appellet. Sed res manet adhuc ambigua, cum una Saba in Arabia felice, altera in Æthiopia reperiatur, & utraque Judæis ab Auſtro ſita, an de Arabica venerit.

34. *Congerit aurum.*] *Et ingreſſa Jeruſalem multo cum comitatu & divitiis, camelis portantibus aromata, & aurum* infinitum nimis, & gemmas pretioſas venit ad regem Salomonem. 3. Reg. cap. 10.

Filii Prophetarum. XXII.

Fortè Prophetarum nati dum ligna recidunt
Fluminis in ripâ, cecidit diſcuſſa bipennis.
Gurgite ſubmerſum eſt ferrum: ſed mox leve lignum
Injectum ſtagnis, [35] ferrum revocabile fecit.

Captivitas Iſraël. XXIII.

Gens Ebræorum peccamine capta frequenti,
Fleverat [36] exilium diræ Babylonis ad amnes:
Tum patrios cantare modos, præcepta recuſat,
Organaque in ramis ſalicis ſuſpendit amaræ.

De Rege Ezechia. XXIV.

Hic bonus Ezechias meruit [37] ter quinque per annos

INTERPRETATIO.

Græcia colat, quod Nationes *exteræ locupletent. Dum liberi Prophetarum forte ſecant lignum ad ripam fluvii, ſecuris diruta mergitur. Ferrum petit imum flumen, ſed lignum non grave reducit ferrum immerſum in flumen. Populus Hebræus pollutus multis peccatis deploraverat* quòd *crudeles Aſſyrii* ipſos *relegaſſent ad fluvios* Gozan: *tum juſſus canere cantus patrios abnuit, & ſuſpendit organa in ramis ſalicis amara. Ille pius Ezechias meruit procraſtinare diem* mortis *præſcriptum, & differre in*

NOTÆ.

35. *Ferrum revocabile fecit.*] Tanta erat frequentia Prophetarum, qui confluebant ad Eliſæum, ut anguſtam redderent habitationem. Quare novæ ad Jordanem coloniæ paraverunt domicilium, ut reliqui in Galgalis, in Jericho, in Bethel laxius habitarent. Dum autem unus ligna ſuccidit, ſecuris, quam mutuo acceperat, de manubrio fugiens demergitur. Miſericordia motus homo Dei, præcidit ipſemet lignum, aptavitque, & projecit in aquam. Ex quo geminum conſecutum eſt miraculum, alterum quod manubrium recte incidit in foramen ferri, eoque ſponte ſe induit, alterum quod manubrium fecit natare ferrum. Unde Tertull. adverſ. Marcion. lib. 3. *Demerſam fluvio relevavit virga ſecurim.*

36. *Exilium diræ Babylonis.*] *Anno nono Oſee, cepit rex Aſſyriorum Samariam, & tranſtulit Iſraël in Aſſyrios, poſuitque eos in Hala, & in Habor juxta fluvium Gozan.* 4. Reg. cap. 17. ubi fuſius & idololatria Iſraëlitarum, & reliqua deſcribuntur.

37. *Ter quinque per annos.*] Ezechias filius Achaz regis Juda poſt cladem Aſſyriorum in lethalem morbum incidit à quo per Eſaiam Prophetam divinitus eſt ſanatus, & in annos quindecim illius vita producta. Ne vero ſupereſſet adhuc Ezechiæ aliquod dubium de tam ſingulari Dei erga ipſum benevolentia, Eſaias ab ipſo petiit, *viſne ut aſcendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias; facile eſt umbram creſcere decem lineis; nec hoc volo ut fiat, ſed ut revertatur retrorſum decem gradibus. Invocavit itaque Eſaias Propheta Dominum, & reduxit umbram per lineas, quibus jam deſcenderat in horologio Achaz, retrorſum decem gradibus.* 4. Reg. cap. 20.

Præſcriptum proferre diem, legemque obeundi
Tendere: tot gradibus, quot veſpera texerat umbram,
Lumine perfuſis, docuit Sol verſus in ortum.

[38] TESTAMENTUM NOVUM.

Annuntiatio Dominica. XXV.

Adventante Deo deſcendit nuntius alto
Gabriel Patris ex ſolio, ſedemque repentè
Intrat virgineam. Sanctus te Spiritus, inquit,
Implevit Maria: Chriſtum paries, ſacra Virgo.

Civitas Bethlehem. XXVI.

Sancta Bethlem caput eſt orbis: quæ protulit Jeſum,
Orbis principium, caput ipſum principiorum.
Urbs hominem Chriſtum genuit: qui Chriſtus agebat
Ante Deus, quàm Sol fieret, quàm Lucifer eſſet.

Magorum munera. XXVII.

Hic pretioſa Magi, ſub virginis ubere, Chriſto
Dona ferunt puero myrrhæque & thurris & auri.
Miratur genitrix tot caſti ventris honores,
Seque Deum genuiſſe hominem, Regem quoque ſummum.

Ab Angelis paſtores admoniti. XXVIII.

Pervigiles paſtorum oculos vis luminis implet
Angelici, natum celebrans de virgine Chriſtum.

INTERPRETATIO.

quindecim annos neceſſitatem pereundi; & *ſol reverſus* retrorſum *ad ortum tot gradibus colluſtratis* ipſius *luce, quot veſpera auxerat umbram, illius fuit ſignum.* Adventu *Chriſti appropinquante, Gabriel delabitur nuntius è ſublimi ſolio Dei, & ſtatim ingreditur domum Mariæ. O beata Virgo, inquit, ſanctus Spiritus te replevit, & paries Filium Dei. Sancta Bethleem, quæ tulit Chriſtum, eſt caput mundi, principium rerum, & fons ipſe principiorum. Vrbs peperit Chriſtum hominem: qui Chriſtus, priuſquam Sol exiſteret & Lucifer, agebat* ut *Deus. Magi afferunt Chriſto, hic* degenti *inter ubera Mariæ, magnifica munera & myrrhæ, & thuris, & auri. Mater* ipſa *miratur tantam gloriam* ſui *uteri virginei, & ſe genuiſſe Deum, Hominem, & ſummum Regem. Abundantia lucis angelicæ, annuncians Chriſtum* eſſe *natum ex virgine, implet oculos vigiles paſtorum. Reperiunt* illum *involutum pan-*

NOTA.

38. *Novum teſtamentum.*] Omnia, quæ ſpectant novum teſtamentum uſque ad verſum 152. reperies in hymn. 9. 11. 12. Cathem. & in Apoth. v. 650.

Inveni un

Inveniunt tectum pannis: præſepe jacenti
Cuna erat; exultant alacres, & Numen adorant.

Occiduntur infantes in Bethleem. XXIX.

Impius innumeris infantum cædibus hoſtis
Perfurit Herodes, dum Chriſtum quærit in illis;
Fumant lacteolo parvorum ſanguine cunæ,
Vulneribuſque madent calidis pia pectora matrum;

Chriſtus baptizatur. XXX.

Perfundit fluvio, paſtus Baptiſta locuſtis,
Silvarumque favis, & amictus veſte cameli,
Tinxerat & Chriſtum; ſed Spiritus æthere miſſus
Teſtatur tinctum, qui tinctis crimina donet.

Pinna templi. XXXI.

Excidio templi veteris ſtat pinna ſuperſtes:
Structus enim lapide ex illo manet angulus, uſque
In ſeclum ſecli, quem ſpernunt ædificantes;
Nunc caput eſt templi, & lapidum compago duorum.

Ex aqua vinum. XXXII.

Fœdera conjugii celebrabant auſpice cœtu
Fortè Galilæi: jam deerant vina miniſtris:
Chriſtus vaſa jubet properante aquaria lymphis
Impleri: inde meri veteris defunditur unda.

INTERPRETATIO.

nis. Præſepium erat puero *jacenti pro incunabulis. Læti geſtiunt, & adorant Deum. Impius Herodes furens* ſe cruentat *hoſtiliter quamplurimis cædibus puerorum, ut inter illos inveniat Chriſtum. Cunabula puerorum fumant ſanguine innocenti, & pia gremia matrum reſperguntur* cruore *vulnerum recentium.*

Joannes *Baptiſta nutritus locuſtis, & favis* mellis *ſylveſtris, nec non veſtitus pelle cameli baptizavit in aqua Jordanis, atque etiam aſperſit* his aquis *Chriſtum; ſed* ſanctus *Spiritus delapſus è cœlo teſtatur* Chriſtum *baptizatum* eſſe Deum, *qui ignoſcit peccata baptizatis. Summitas veteris templi non fecit ruinam; nam angulus conſtructus ex illo lapide, quem* Judæi *ædificatores contemnunt, remanet uſque in ſecula ſeculorum. Nunc eſt fornix templi, & umbilicus duorum laterum. Forte* duo *Galilæi cœtu auſpice ſe jungebant fœdere matrimonii. Jam vinum deerat famulis. Chriſtus jubet hydrias impleri quamprimùm aquâ, ex quibus depromunt copiam*

Piſcina Siloa. XXXIII.

Morborum medicina latex, quem ſpiritus horis
Eructat variis: fuſum ratione latenti,
Siloam vocitant: ſputis ubi collita cæci
Lumina Salvator juſſit de fonte lavari.

Paſſio Ioannis. XXXIV.

Præmia ſaltatrix poſcit funebria virgo
Joannis caput, abſciſſum quod lance reportet
Inceſtæ ad gremium matris. fert regia donum
Pſaltria, reſperſis manibus de ſanguine juſto.

Per mare ambulat Chriſtus. XXXV.

It mare per medium Dominus, fluctuſque liquentes
Calce terens, jubet inſtabili deſcendere cumbâ
Diſcipulum: ſed mortalis trepidatio plantas
Mergit: at ille manum regit, & veſtigia firmat.

Dæmon miſſus in porcos. XXXVI.

Vincla ſepulchrali ſub carcere ferrea dæmon
Fregerat: erumpit, pedibuſque advolvitur Jeſu.
Aſt hominem Dominus ſibi vindicat, & jubet hoſtem
Porcorum raptare greges, ac per freta mergi.

Quinque panes, & duo piſces. XXXVII.

Quinque Deus panes fregit, piſceſque gemellos:
His hominum largè ſaturavit millia quinque.
Implentur nimio micarum fragmine corbes
Bis ſeni: æternæ tanta eſt opulentia menſæ.

INTERPRETATIO.

optimi vini. Aqua, quam ventus pellit horis variis, eſt *remedium morborum. Vocant Siloam*, hunc fontem *ebullientem ratione occulta. Chriſtus juſſit oculos cæci* hominis *delibutos ſputis* ipſius *aſpergi ex illo fonte. Puella ſaltatrix petit præmium cruentum*, nempe *caput Joannis*, ut *ferat* in *catino illud abſciſſum ad ſinum matris* ſuæ *impudicæ.* Hæc *ſaltatrix regis affert præmium manibus infectis juſto ſanguine. Chriſtus incedit per medium mare, & quatiens plantâ fluctus liquidos jubet Apoſtolum exire è nave inſtabili; ſed pedes Diſcipuli timentis merguntur: Chriſtus vero apprehendit manum, & firmat greſſum* illius. *Dæmoniacus conſtrictus in cavea ſepulchri frangit catenas ferreas, prorumpit, & ſe proſternit ad pedes Chriſti. Sed Chriſtus dicit hominem ſuum eſſe, & jubet dæmonem ingredi in gregem porcorum, & ſe mergere in mare. Chriſtus fregit quinque panes, & duos piſces, quibus ſatiavit abunde quinque millia hominum. Tanta eſt copia ciborum divinorum*, ut *duodecim corbes impleantur ſupervacaneis fragmentis micarum. O Lazare, locus Bethaniæ*

Lazarus ſuſcitatus à mortuis. XXXVIII.

Conſcius inſignis facti locus in Bethaniâ
Vidit ab infernâ te, Lazare, ſede reverſum.
Apparet ſciſſum fractis foribus monumentum,
Unde putreſcentis redierunt membra ſepulti.

Ager ſanguinis. XXXIX.

Campus Acheldemah ſceleris mercede nefandi
Venditus, exequias recipit tumuloſus humandas.
Sanguinis hoc pretium eſt Chriſti. Juda eminus arctat
Infelix collum laqueo, pro crimine tanto.

Domus Caiphæ. XL.

Impia blaſphemi cecidit domus ecce Caïphæ;
In qua pulſata eſt alapis facies ſacra Chriſti.
Hic peccatores manet exitus: obruta quorum
Vita ruinoſis tumulis ſine fine jacebit.

Columna, ad quam flagellatus eſt Chriſtus. XLI.

Vinctus in his Dominus ſtetit ædibus, atque columnæ
Annexus tergum dedit, ut ſervile, flagellis.
Perſtat adhuc, templumque gerit veneranda columna;
Noſque docet cunctis immunes vivere flagris.

Paſſio Salvatoris. XLII.

Trajectus per utrumque latus, laticem atque cruorem
Chriſtus agit. ſanguis, victoria: lympha, lavacrum eſt.
Tunc duo diſcordant crucibus hinc inde latrones
Contiguis: negat ille Deum, fert iſte coronam.

INTERPRETATIO.

teſtis præclari miraculi te vidit revocatum à locis inferis. Foribus diffractis patet ſepulchrum detectum, ex quo corpus mortui corrupti rediit.

Ager Hakal-dama emptus pretio criminis horrendi fit *plenus tumulis*, ubi *corpora humantur. Illud eſt pretium ſanguinis Chriſti. Miſer* vero *Judas ſe ſtrangulat procul laqueo pro tanto flagitio. Ecce domus impia* ſceleſti *Caiphæ, in qua divinus vultus Chriſti fuit caſus colaphis, corruit. Idem exitus continget peccatoribus; quorum vita oppreſſa tumulis ruinoſis jacebit in omni æternitate. Chriſtus colligatus ſtetit in his ædibus, & affixus columnæ objecit virgis* ſuum *tergum, veluti fuiſſet ſervus.* Hæc *columna venerabilis remanet adhuc, & ſuſtinet templum, & decet nos* jam libe*ros vivere immunes omnibus flagellis.* *Chriſtus transfixus per utrumque latus dedit aquam & ſanguinem. Sanguis* denotat *victoriam, aqua* vero *lavacrum. Tum duo latrones hinc* & *inde* ſtfixi *crucibus proximis diſſentiunt. Hic negat* Chriſtum

Sepulchrum Chriſti. XLIII.

Chriſtum non tenuit ſaxum, non clauſtra ſepulchri:
Mors illi devicta jacet: calcavit abyſſum.
Sanctorum populus ſuperas ſimul ivit ad oras,
Seque dedit multis tactuque oculiſque probandum.

Mons oliveti. XLIV.

Montis oliviferi Chriſtus de vertice ſurſum
Ad Patrem rediit, ſignans veſtigia pacis
Frondibus æternis: præpinguis liquitur humor;
Qui probat infuſum terris de chriſmate donum.

Paſſio Stephani. XLV.

Primus init Stephanus mercedem ſanguinis, imbri
Afflictus lapidum: Chriſtum tamen ille cruentus
Inter ſaxa rogat, ne ſit lapidatio fraudi
Hoſtibus. ô primæ pietas miranda coronæ!

Porta ſpecioſa. XLVI.

Porta manet templi, Specioſam quam vocitarunt;
Egregium Solomonis opus: ſed majus in illâ
Chriſti opus emicuit: nam claudus, ſurgere juſſus
Ore Petri, ſtupuit damnatos currere greſſus.

Viſio Petri. XLVII.

Somniat illapſum Petrus alto ex æthere diſcum,
Confertum omnigenis animalibus. ille recuſat
Mandere: ſed Dominus jubet omnia munda putare.
Surgit, & immundas vocat ad myſteria gentes.

INTERPRETATIO.

eſſe *Deum, alter meretur ca'um. Saxum, nec obices tumuli tenuerunt Chriſtum; debellavit inferos;* & *mors domita illi eſt ſubjecta. Turba Sanctorum ſimul aſcendit ſedes ſuperas; & ſe dedit multis tractandum manibus & oculis. Chriſtus è cacumine montis oliviferi adiit patrem cæleſtem, imprimens notas pacis. Humor pinguis fluit de frondibus perennibus, qui demonſtrat munus chriſmatis* eſſe *datum terris.*

Stephanus obrutus innumerabilibus lapidibus accepit primus præmium martyrii; tamen ille ſanguinolentus orat Deum inter lapides, ne lapidatio ſit damno ſuis *interfectoribus. O ſtupendum amorem primi martyris. Porta templi, quæ dicitur ſpecioſa,* quæque eſt *opus mirum Salomonis, perſtat; ſed mirabilius opus Chriſti eluxit in illa: nam claudus juſſus voce Petri ſurgere, eſt miratus quod pedes extenſi incederent. Petrus ſomniat vas plenum belluis omnis generis* eſſe *delapſum è ſublimi cælo. Is non vult manducare, ſed Deus præcipit* ut *credat omnia* eſſe *munda. Surgit, & inſtruit Nationes immundas ad Evange-*

Vas electionis. XLVIII.

Hic lupus antè rapax veſtitur vellere molli:
Saulus qui fuerat, ſit adempto lumine Paulus.
Mox recipit viſum, fit Apoſtolus, ac populorum
Doctor, & ore potens corvos mutare columbis.

Apocalypſis Ioannis. XLIX.

Bis duodena ſenum ſedes, pateris citharíſque;
Totque coronarum fulgens inſignibus, agnum.
Cæde cruentatum laudat qui evolvere librum,
Et ſeptem potuit ſignacula pandere ſolus.

INTERPRETATIO.

lium. Is, qui erat *ante lupus cruentus, induit vultum lenem, & qui fuerat Saulus, obcæcatus* nimia luce *fit Paulus. Deinde recuperat viſum, evadit Apoſtolus, & Doctor Gentium, &* vir, qui *poteſt mutare eloquio corvos in columbas. Viginti quatuor ſenes* ſedentes in *ſedibus,* & *ornati phialis, & citharis. & ſplendore coronarum laudant agnum aſperſum ſanguine:* quique agnus *unus potuit legere librum, & aperire ſeptem ſignacula* ejus.

INDEX

OMNIUM VOCABULORUM

QUÆ

IN PRUDENTIO

LEGUNTUR.

A. *Apotheoſim.* **C.** *hymnos Cathemerinon.* **D.** *Diptychon.* **H.** *Hamartigeniam.* **P.** *hymnos Peri Stephanon.* **Pſ.** *Pſychomachiam.* **S.** *contra Symmachum, ſignificant. Quod ſi* PR. *alicui harum litterarum ſubjungitur, Præfationem deſignat. Quando vero duo numeri reperiuntur, prior hymnum denotat, alter vero verſum.*

A.

A; *præ.* C. 4: 15 | luce prima in veſpeşum. 2: 108 | ſolis ortu ad exitum. 12: 91 |
Aaron. *Ps*: 548, 884 |
ab. C. 3: 184 | 4: 10 | 5: 100, 155 | 6: 35 | 7: 28 | H: 183 | æterno. A. pr. 1: 3 | ævo. P. 10: 1416 | æthere. P. 9: 85 | alto culmine. C. 1: 29 | aëre. C. 10: 199 | throno regnans Chriſtus. P. 1: 68 | ictu ruber. P. 9: 50 | imo ceſpite. C. 10: 123 | fundo. C. 9: 38 | ore. P. 10: 128 | ungue uſque ad capillum. P. 1: 110 | urbe procul. P. 3: 38 | uſque. C. 3: 25 |
abſciſſa, *abl.* P. 4: 123 |
abſciſſum. D: 134 |
abde. A: 771 *bis* | Ps: 91 |
abdi. D: 26 |
abdicata, *plur.* P. 13: 52 |
abdidit. C. 9. 80 |
abdit. Ps: 520 |
abdita *nom. ſing.* C. 3: 92 | 10: 153 | 11: 19 | H: 400 | ruſe, P. 3: 98 | *plur.* A: 641 | H: 537, 893 | S. 2: 332 | cordis. P. 2: 344 | coſtarum P. 5: 124 | leti. A: 744 |
abditam. P. 10: 449 |
abditis P. 2: 81, 542 |
abdito C. 5: 119 |
abditum. S. 1. pr: 52 |
abdomina P. 10: 918 |
abducta, *abl.* S. 1: 478 |
abductam. A: 891 |
Abel. P. 5: 572 | H. pr: 23 | D: 7 |
Abelis. P. 10: 829 |
Abeſſalon. H: 564, 577, 580 |
abeſſe. P. 1: 134 |
abeſt. P. 2: 61 | ex animo dolor. P. 3: 143 |
abeſto. C. 3: 176 | timor omnis. S. 2: 736 |
abeunte. P. 3: 166 |
abfuerit. P. 3: 125 |
abi, *ſemper.* A: 412 |
abicit Ps: 149 |
abjectus. S. 1. pr: 38 |
abiens. P. 10: 816 |
abies. A: 520 |
abigit. H. 899 | ps: 632 |
abire. C. 3: 45 | P. 13: 96 |
abjuncta, *n. ſ.* S. 2: 816 |
abjunctas. P. 2: 441 |
abjurare. A 213 |
abluantur. C. 9: 32 |
abluiſti. P. 13: 58 |
abluit. P. 7: 15 | H: 668 | Ps: 100 |
ablutum. Ps: 106 |
ablutura, *plur.* A: 684 |
abnepotes. P. 10: 179 |
abnuo. A: 814 |
abolens. P. 4: 126 | ps: 103 |
abolent. H: 459 |
abolentur. P. 9: 53 |
abolere. C. 10: 18 | S. 2: 411 |
abolet. H: 649, 666 |
aboleverit C. pr: 30 |
abolla, *abl.* S. 1: 556 |
abomineris. P. 5: 180 |
abradit Ps: 463 |
abraditur P. 10: 500 |
Abræ. A: 573 |
Abrahæ. C. 12: 43 | A: 364 |
Abraham. A: 363 | ps. pr: 4 | D: 17 |
Abram. A: 28 | ps. pr: 2, 4, 19, 34 |
abriperent, P. 10: 816 |

abſcide P. 11: 65 |
abſcidere. A: 950 |
abſcideret. P. 10: 975 |
abſcondas. P. 5: 464 |
abſcondere. Ps: 56 : |
abſconditum C. 9: 46
abſconditur. P. 1: 88 |
abſens. A: 119 |
abſentem diem. C. 5: 27 |
abſentis. P. 1: 167 |
abſiſtite. P. 1: 64 |
abſit C. 3: 18 | P. 1: 60 | 10: 133, 691 | A. 184, 487 | S. 1: 59, 447 |
abſolvam. P. 4: 195 |
abſolvas. P. 7: 79 |
abſolve vinclis ſeculi. P. 2: 584 |
abſolverent. C 11: 147 |
abſolvit jugo Iſraël. C. 11: 160 |
abſolvitur. P. 1: 138 |
abſoluta anima vinculis. P. 10: 110 |
abſonis modis. P. 10: 11 |
abſorbentur. S. 1: 930 |
abſque. A. 43 | H. 181 | fraude. P. 10: 958 |
abſterge Chriſte hoc dedecus. P. 2: 455 |
abſtinendi modus. C. 8: 65 |
abſtinentia, *abl.* C. 7: 66 |
abſtinet Ps: 451 |
abſtulit. P. 1: 75 |
abſunt. S. 2: 818 |
abſurde, *adv.* A: 884 |
abundans. P: 10: 1053 | S. 2: 886 | munere. H. 708 |
abundat. P. pr: 4 |
abyſſi. H: 833 |
abyſſo. A: 781 | Ps: 91 |
abyſſum. D: 170 |
ac C. pr: 11, 18 | 1: 7, 8 | 4: 17, 56, 94 | P. 4: 117 | 6: 19, 92 | 7: 64, 98 | 9: 87 | 10: 751 |
accedere. A: 32 | Chriſto 165 |
accedit. P. 10: 131 |
accenſis. A: 65 |
accenſus furor. P. 14: 65 |
accepere. A: 135 |
acceperit. S. 2: 452 |
accidet. P. pr: 33 |
accinctus ſtudio humandi. C. 1: 10: 75 |
accingere. *indic.* P. 10: 421 |
accingunt ſe gladiis. C. 5: 50 |
accipe. P. 5: 57 | H: 723 |
accipias. S 1: 271 |
accipiat. S. 1: 380 |
accipiens. A: 904 | D: 6 |
accipit. C. 10: 47 | P. 10: 1076 | 11: 117 | A: 681, 875 | S. 1: 114, 387 | 2: 155 |
accirent. S. 1: 186 |
accitas. A: 474 |
accitus. P. 6: 15 | 10: 896 |
accola, *n. f.* H. 496 |
accubantum. C. 9: 60 |
accubitus. A: 713 |
accumulant. S. 1: 153 |
accumularat in altum caput crinibus. Ps: 183 |
accumulata, *n. f.* P. 11: 230 |
accuſet. H: 524 |
acer. P: 4: 155 | S. 2: 46, 161 |
acerba, *n. f.* H: 196 | *plur.* S. 2: 149
acerbam. Ps: 444 |
acerbi. *gen.* A: 897 |
acerbo. Ps: 798 |
acerbum. P. 10: 160 |
acerbus. H: 113 |
acerram. A: 198 |
acervis. C. 6: 68 | P. 11: 11 |
acervos. S. 2: 938 |
acervum. S: 1: 1052 |
acetum. A: 99 |
Achar. Ps: 537 |
Acheldemah. D: 153 |
Acheronticis ſtagnis. C. 5: 128 |
acidia medollis. H: 196 |
acie. A: 11 | S. 1: 745 | culparum. Ps: 683 |
aciem. H: 90, 414, 895 | Ps: 102, 141, 195, 241, 499 | S. 2: 99, 167 | gladii. H: 152 |
acies, *n. f.* C. 5: 48 | P. 5: 319 | 11: 203 | A: 11 | H: 4, 874 | Ps: 10, 165, 340, 433, 569 | S. 1: 643 | *plur.* A: 559 | Ps: 110 | S. 1: 284 | 2: 582 |
Aciſclum. P. 4: 19 |
acquiritur. P. 10: 511 |
acrem. A: 901 | S. 2: 746 |
acres S. 2: 400 |
acri. P. 6: 158 | imperio. H: 712 |
acrior. P. 5: 132 |
acrioris. P. 13: 71 |
acris. S. 1: 543 | excellentiæ heros. P. 10: 52 |
acriter. P. 4: 186 |
acrius, *adv.* P. 10: 694, 795 | S. 2: 100, 1051 |
acroma feſtivum. P. 2: 324 |
acta lex carnaliter. A: 510 | *abl.* P. 10: 1012 | S. 1: 136 |
Actiacis. S. 2: 527 |
actio. S. 1: 458 | D: 27 |
actu. C. 4: 77 | 6: 40, 146 | Ps: 767 |
actum eſt. S. 2: 553, 618 |
actus, *ſub. plur.* C. 1: 107 | *adj.* P. 10: 852 | 13: 10 | A: 1008 | S. 1: pr: 7 |
acuens. C. 4: 80 |
acuit. H: 225 |
acumen. Ps: 675 S. 1: 173 | ignis. P. 10: 369 |
acumina. A: 63 | ferrea. P. 9: 51 | dolorum. P. 9: 8 | oris ſolvit. S. 1: Ps. 39 |
acuminata, *plur.* P. 5: 259 |
acumine, C. 3: 49 | 7: 23 | P. 10: 1019 | A: 12 |
acus. *plur.* P. 10: 1077 |
acuta, *plur.* Ps: 443 |
acutis. P. 9: 44 | A: 56 | S. 1: 1050 | luminibus. H. 900 |
acuto. A: 559 | vertice. Ps: 731 |
acutos. P. 10: 550 | ſonitus. A: 847 |
acutum. P. 10: 797 | ingenium. A: 546 |
ad. C. 1: 4, 24, 35 | 3: 200, 205 | 4: 52 | aram. P. 2: 38 | thronum Patris. *ante.* P. 5: 548 | tribunal ſtator. P. 6: 31 | gaudia coëtus. P. 12: 1 | pedes. P. 10: 151 | præcepta Chriſti. C 9: 65 | oſſa ſecat. P. 5: 134 | pœnam vocat. P. 6: 13 | vincula rapi. H. 4: 9 | Speciem. S. 1: 250 | à ſolis ortu ad exitum. C. 12: 91 | ungue ab imo uſque ad capillum. P. 11: 10 | *poſt uſque.* C. 4: 30 |
ad uſque. P. 184. 634 | ſolis obitum. P. 11: 190 |
adacto gladio. Ps. 49 |
adactum. P: 489 |
Adæ. A: 691, 911 | H: 697 |
Adam. A: 926, 1008, 1010 | H: 846 | Ps: 226 | S. 2: 827 | D: 5 |
adamante. Ps: 125 |
addamus. P. 10: 1051 |
addens. P. 10: 1112 | A. Pr. 2: 46 |
addentem. H: 156 |
addere, *infin.* Ps. 748 | *2. perſ. ind. paſ.* P. 5: 288 |
addicat. S. 2: 157 |
addicere. H: 194 | Par 897 |
addicit. H: 534 |
addicitur. S. 2: 1069 |
addicta, *n. f.* P. 14: 14 | *plur.* 13: 77 |
addictam. S. 2: 499 |
addictis. H: 430 | Ps: 874 |
addictum. H: 436 |
addiderat. P. 11: 133 |
addidit. P. 11: 188 | H: 318 | S. 2: 358 |
addit. C. 8: 11 | P. 5: 253 | 10: 458, 922 | A: 882 | Ps: 417, 865 | S. 2: 75 |
addita, *nom. ſing.* Ps: 184 | S. 1: 489 | *abl.* C. 1: 11 | *plur.* A: 729 |
additia, *adj.* P. 4: 181 | Ps. pr: 57 |
additur. H: 190 | S. 1: 143 |
additus. P. 10: 875 | A: 133 |
addo. P. 1: 297 | S. 1: 811 |
addubitat. Ps: 623 |
addunt. S. 1: 1105 |
adduntur. P. 11: 115 |
adeat. P. 11: 116 |
ademerat. C. 10: 164 |
adempta, *nom. ſing.* S. 2: 1070 |

ademptoǀ

adempto. Ps: 482| D: 190|
adeo, *verb.* P. 9: 105|
adeon? P. 2: 527|
adeone? P. 2: 325|
aderit. S. 1: 30|
ades. C. 6: 1| A: 747| S. 2: 633| huc. 453|
adeſo ſucco. C. 10: 104|
adeſſe. C. 1: 31| 9: 54| 12: 94| P. 5. 274| 10: 664 A: 1056|
adeſt. C. 5: 61 P. 9: 44| 11: 208| A: 118, 180, 327, 409, 698, 991, S. 2: 16, 331, 888| D: 83|
adeſto. C. 7: 3| P. 5: 545|
adeunt P. 6: 28|
adſert S. 2: 922|
adfore. A: 602|
adfuit. S. 2: 536, 564| nobis Deus. 744|
adfuturo. C. 7: 52|
adhibebo. S. 2: 189|
adhibere. S. 1: 14|
adhinnivit. S. 1: 58|
adhuc. P. 2: 446| H: 267, 911| Ps, pr: 38| 67, 165, 227, 168, 599| S. 1: 588| 2: 393| D: 163|
adjecere. S. 1: 258|
adjeceris tempus labori. C. 11: 12|
adjeciſſe. A: 691|
adjecta, *ſing. nom.* Ps, *pr*: 3|
adjectus. S. 1: 556|
adigunt. S. 2: 464|
adimas. A: 185|
adimunt. A: 157|
adire. C. 10: 163| 12: 88| A: 22, 890, 1021| S. 1: 332, 358|
adiri. P. 11: 29| A: 76|
adit. P. 3: 64| A: 581| Ps: 844| S. 2: 790, 1061|
aditu. Ps: 594|
aditus, *ſub. pl.* P. 11: 287|
adminiſtrat dies reciprocatis circulis *ſol.* P. 10: 574|
admiſcenda, *ſing. nom.* A: 17| *plur.* 157|
admiſcere. A: 1040|
admittenda, *plur.* S. 2: 769|
admittere. A: 896|
admota, *ſing. nom.* P. 5: 318|
adnexus. D: 162|
adolens. S. 1, pr: 68|
adolentur. S. 1: 222|
adolere. S. 2: 1075 De's mortiferis jecur pecudis. P. 3: 30|
adolet. S. 2: 1086|
adolevimus. P. 1: 223|
adolevit in annos calidos. S. 2: 319|
Adonem. P. 10: 228|
adoperta tenebris, *ſing. nom.* P. 3: 58|
adopertas. Ps: 265|
adoptivum. H: 48|
adora. P. 10: 253|
adorant. P. 10: 1048| D: 112|
adoras. S. 1: 407| 2: 870|
adorat. C. 11: 81, 83| P. 11: 189| 14: 86| A: 448| H: 152| S. 1: 192
adoratæ, *gen.* P. 4: 38|
adoratis, *adj.* S. 2: 711|
adoratum. A: 648|
adoravit. S. 1: 496|
adorem. P. 10: 177|
adornat. P. 5: 510|
adoro. A: 131, 598| S. 2: 664|
adortus. H: 146|
adſciſcendo. S. 2: 363|
adſcitæ, *gen.* S. 1: 282|
adſcitus. P. 2: 526|
adſcitus. H: 53|
adſcribit. S. 2: 554|
adſcribunt. S. 2: 453|
adſies præſto. P. 2: 569|
adſiſtunt. S. 1: 232|
adſit. P. 10: 655, 686, 886| A: 920| præſidio Chriſtus. Ps: 910|
adſociatur. Ps: 174|
adſtans. C. 9: 45| P. 10: 1121|
adſtant. C. 4: 49|
adſtantem. Ps: 702|
adſtanti. P. 10: 76|
adſtantes. A: 492|
adſtare. P. 6: 89| Ps: 739| S. 1: 217|
adſtat. C. 2: 103| A: 605| S. 1: 102| è tumulo remeabilis. A: 1050|
adſtricta, *ſing. nom.* S. 1, pr: 64
adſunt. S. 2: 798|
advena, *nom.* Ps, pr: 17| 210| S: 1: 56|
advenæ lucis. P. 5: 351|
advenas. P. 14: 5|
advenio. S. 1: 45|
advenit. P. 1: 10| A: 601|
adventante. D: 97|
adventantis. S. 1: 482|
advento. P. 10: 38|
adventum. C. 1: 48| A: 373, 424| lethi. H: 537|
adventus, *ſing. nom.* P. 10: 624| *gen.* A: 420|
adverſa, *abl.* P. 11: 225|
adverſis. D: 64|
advertat. P. 1: 441|
adverſum, *adj.* P: 1197|
adulta, *ſing. nom.* S. 2: 959|
adulter. C. 2: 24| P. 2: 465| S. 1: 135, 285|
adultera, *plur.* H: 216|
adulterium. H: 597, 633|
adulteros. P. 10: 185|
adulto H: 594|
adumbrata, *ſing. nom.* P. 10: 629| *abl.* H: 335|
adumbratæ, *gen.* Ps: 556|
adumbret. S. 1: 56|
aduncis unguibus. P. 2: 243|
advocat. S. 1: 258|
advolare. C. 4: 55|
advolaret. P. 6: 116|
advolitans. S. 1: 574|
advolvebat tumulo. P. 9: 5|
advolvi. P. 2: 553| plantis Herculis. A: 457|
advolvitur. H: 405| D: 142|
adurat. H: 966|
adure. P. 3: 91|
aduſque. P. 10: 560, 763| A: 983, 1008| H: 950| S. 1: 112| cœlum. P. 10: 364|
aduſta cutis. P. 2: 386|
aduſtis, *plur.* P. 6: 105|
adytis. S. 1: 246, 292| 2: 770|
æde. S. 2: 66|
ædem. P. 2: 527| 10: 346|
ædes, *plur.* S. 1: 586|
ædibus. S. 2: 450| D: 161|
ædicula, *nom.* P. 11: 184|
ædificantes. D: 123|
ædificare. A: 799|
ædificat. D: 81|
ædificata, *plur.* A: 515|
ædificet. D: 84|
Æditaus. P. 9: 17|
æger. C. 9: 69| S. 2: 136| corruptelis animi & corporis. P. 11: 177| moratum tædio, P. 5: 355|
Ægida. S. 2: 651|
ægra viribus ætas. S. 2: 322|
ægram rubiginem pectorum. C. 7: 205| vitiis urbem. S. 1: 1|
ægrat. H: 389|
ægre. P. 11: 227| S. 1: 576| 2: 436|
ægri, *gen.* C. 6: 19|
ægris. A: 703|
ægritudo. C. 9: 67|
ægrorum. P. 11: 244|
ægros. C. 1: 6|
ægrum. C. 8: 63| P. 10: 482| S. 2: 987|
Ægypte. C. 12: 203|
Ægyptia plaga, *nom.* A: 360|
Ægyptiæ plagæ, *gen.* P. 2: 381|
Ægyptio. C. 12: 159|
Ægyptios. P. 10: 254|
Ægypto. S. 2: 528|
Ægyptum. H: 470
Æmilianus. P. 6: 34
æmula, *ſing.* C. 5: 27| Ps: 779| *plur.* A: 390|
æmulæ vocis. P. 5: 315|
æmulando. P. 12: 13|
æmulas. A. pr, 2: 46|
æmulator. H. pr: 31|
æmulus. H. pr: 15| 178|
Æneadæ. A: 447|
Æneadas. S. 1: 286|

INDEX.

Æneadum. S. 2: 541 |
æneus. S. 1: 102 |
ænigmata vultus. C. 10: 136 |
ænigmatum. P. 2: 118 |
ænipedum. S. 1: 351
aënis laminis. S. 1: 458 |
aënos. Ps: 463 |
Æoliæ. S. 1: 308 |
æqua, *ſing. nom.* S. 2: 414 | *plur.* S. 1: 6.7 |
æquanda, *plur.* C. 12: 45 |
æquare. S. 2: 697 |
æquat. C. 8: 58 |
æquatus. A: 785 |
æque. P. 7: 19 | H: 533 | S. 2: 787 |
æquiparare. C. 3: 85 |
æquiperabile. H: 79 |
æquis. P. 11: 201 | A. 938 | S. 2: 419 |
æquo. P. 4: 11 | 10: 1134 | Ps: 211, 737 |
æquor. C. 9: 38 | P. 4: 456 | 11: 71 | S. 2: 935 |
æquora. C. 3: 46 | A: 652 | S. 2, pr: 27 |
æquore. C. 5: 68 | P. 7: 16 | 11: 185 | Ps: 258 |
æquoreæ, *ſing.* A: 667 |
æquoreas. H: 109 |
æquoreum. H: 471 |
æquoreus. P. 11: 48 |
æquoris. P. 5: 477 | 9: 53 | 10: 947 |
æquos. H: 107 |
æquum eſt. P. 10: 91 | ſe præſtare. A: 206 |
aër. A: 842 | H: 89, 516, 728 | S. 1: 413 | 2: 801, 956 |
æra. C. 11: 35 | P. 2: 483 | Ps: 515, 636 | S. 2: 752 |
aëra. H: 381, 8.6, 849 | Ps: 305 | S. 1, pr: 38 | 425 |
ærarium. P. 2: 90 |
æratam faciem. S. 2: 1109 |
ærato. H: 488 |
ære. P. pr: 16 | 10: 232, 266 | A: 386 | Ps: 236 | S. 1: 55, 227, 598 | D: 47 | canoro. H: 480 |
aëre. C. 3: 39 | 10: 109 | A: 1015 | H: 532 | Ps: 733 | S. 1: 11 | 2: 86 |
ærea, *ſing. nom.* Ps: 140 |
aëria, *plur.* A: 1014 |
aëriam. A: 1011 |
aerias. S. 1: 448 |
aëriis. S. 1: 856 |
aërio. C. 3: 73 | H: 503 | S. 2: 786 |
aerios. A: 1032 | H: 879 | miniſtros. 116 |
æris. P. 10: 277, 702 | A: 724 | S. 1: 347 | materia expolita. C. 4: 42 |
aëris. H: 888 | S. 2: 781, 819, 976 |
ærium. A: 957, 1013 | H: 367, 794 |
aërius. Ps: 772 |
ærugine. Ps: 601 |
ærugo. S. 1: 440 |
Æſculapii. P. 10: 257 |
æſtibus. C. 5: 85 |
æſtimat. H: 868 | D. 6 |
æſtimem. P. 10: 153 |
æſtivi, *gen.* S. 1: 789 |
æſtu. P. 5: 496 | H: 785, 964 | S. 2: 1026 | vitioſum. H: 278
æſtuans ſitim honoris. P. 2: 250 | procellis mens. C. 6: 13 |
æſtuante. P. 13: 24 | culpa. C. 4: 23 |
æſtuantem. C. 7: 156 |
æſtuantibus. C. 7: 125 |
æſtuantis. P. 10: 717 |
æſtuas. P. 9: 96 |
æſtuat. P. 5: 202 | 10: 1030 | 11: 228 | H: 597 | Ps: 491, 907 | ſapor. H: 232 |
æſtuet. P. 10: 732 |
æſtuoſus fervor. P. 10: 489
æſtus, *ſing. nom.* C. 9: 113 | S. 2: 1044 | *Plur.* P. 10: 319 |
ætas. C. pr. 7 | P. 10: 739, 1116 | Ps: 848 | S. 1: 84 | 2: 229, 321, 751, 1018 | omnia civium. C. 7: 144 |
ætate. P. 10: 631 | S. 1: 245 |
ætatulæ, *dat.* P. 10: 677 |
ætatulam. P. 10: 614 |
ætatum. S. 1: 199 |
æterna, *nom ſing.* P. 5: 245 | *abl.* H: 109 | Ps: 108 | nocte. H: 176 | *plur.* A: 505 | S. 2: 110 |
æternæ, *gen.* C. 9: 81 | P. 2: 555 | 10: 432 | S. 2: 333 | D: 148 | *plur.* A: 534 |
æternam. Ps: 581, 915 |
æternas. Ps: 888 | S. 1: 510 |
æterne, C. 11: 78 | P. 14: 81 |
æterni, *ſing.* P. 2: 262 | 7: 55 | 11: 173 | magiſtri. C. 8: 17 | regis. P. 1: 18 |
æternis H: 857 | S. 2: 110 | D: 175 |
æternitatem. P. 10: 730 |
æternitatis. P. 2: 464 |
æterno. A. pr. 1: 3 | 978 | H: 632 | Ps: 766 | S. 1: 636 | 2: 255 |
æternos. H: 838 |
æternum. C. 12: 17 | P. 8: 7 | A: 222, 288, 850 | H. pr: 39 | 706 | S. 1: 148 | 2: 1017 | principem. P. 6: 44 | jacet. P. 2: 508 | eſt. A: 526 |
æternus. P. 10: 603 | ignis Deus. 1: 39 |
æthera H: 7, 821 | S. 2. pr: 11 |
æthere. C. 3: 137 | 5: 100 | 10: 24 | P. 3: 169 | 9: 85 | 14: 80 | H: 528 | D: 119, 185 |
ætheriæ, *gen.* S. 1: 34 |
ætherio. P. 8: 11 |
ætheris. C. 3: 32 | Ps: 643, 818 | S. 1: 225
ætherium. S. 1: 144 |
æthra, *nom.* C. 12: 36 | *abl.* 6: 35 |
æthræ ſqualentis. C. 9: 78 |
æthram. P. 6: 7 | H: 815 | S. 1: 370 |
Ætnæ. S. 1: 308 |
ævi. Ps: 429, 626, 846 | S. 2: 317 |
ævo. P. 9: 66 | 10: 416 | H: 177 | Ps: 575 | S. 1: 128 | intermino. P. 5: 298 |
ævum. C. 9: 62 | 12: 44 | P. 10: 83 | H: 577, 660, 705, 854 | Ps: 495 | S. 1: 153, 51. | 2: 141, 167, 303, 325, 370, 658, 757, 1017 | cunctis ſæculis in. P. 5: 576 |
affata, *ſing. nom.* S. 1: 768 |
affatim. C. 9: 60 | P. 10: 733 | plenis menſis. C. 8: 15 |
affatu brevi. P. 2: 400 |
affecta, *ſing. nom.* A: 97 | S. 2: 768 |
affectu. P. 10: 219 |
affectus carnis, *plur.* H: 525 |
afferre. S. 2: 360 |
affert. S. 2: 72 |
afficiens. S. 1: 70 |
afficis. S. 2: 990 | nares horrore. P. 2: 390 |
affigere. S. 2: 981 | ligno. A: 5 |
affirmans. S. 2: 772 |
affirmant. A: 555 |
affirmaſſe. A: 111 |
affirmat. P. 11: 86 | S. 2: 70 |
affirment. S. 2: 685 |
affixo. S. 1: 115 |
affixum. C. 8: 35 | P. 10: 233 |
affixus cruci. P. 2: 22 |
afflarat. P. 2: 494 |
afflaret. C. 7: [illegible] |
afflatu. P. 2: 546 | A: 569 | H: 698 | Ps: 906 |
afflatum. S. 2: 961 |
afflictos. S. 1 pr: 49 |
afflictum. P. 10: 722 |
afflictus. D. 178 |
affluere. P. 11: 46 |
affore. P. 5: 87 |
affuturum. C. 9: 4
Afra, *ſing. nom.* P. 4: 17 |
Africa, *nom.* P. 13: 96 |
Afros. S. 2: 496 |
agat. A: 205 | Ps: 845 | S. 2: 202
age. P. 5: 54, 148 | 10: 168 | S. 2: 244 | dic. H: 108 | fare. A: 129 | ergo. P. 3: 91 | S. 2: 489 |
agebat. A: 57, 159 | *vivebat*, D: 103 |

agelli. S. 2:1011 |
agellis. H: 433 |
agellos. S. 2: 1002 |
agendis. P. 10: 935 |
agendum, P. 10: 212 |
agens. P. 10: 971 |
agenti. A: 307 |
ager. C. 3: 51 | H: 217 | S. 2: 964 |
agere. H: 644 |
ageret. A: 940 |
aggere. C. 10: 62 | Ps: 738 | S. 2: 1031 |
aggerem. P. 5: 510 |
aggeſta, *plur.* A: 717 |
aggeſtis. H: 256 |
aggreditur. Ps: 43 | D: 66 |
aggreſſus. H: 209 |
agimus. C. 3: 29 | 5: 140 | S. 2: 94
agis. C. Pr: 22 | 5: 27 | P. 10: 902 | 11: 94 | A: 138, 477, 897, 976, 1003, 1020 | H: 251, 277 | Ps: 421, 477 | S. 1: 343 | 2: 158, 986 | D: 33, 166 pia cura parentis ut. P. 3: 36 | meritas grates Deo. P. 13: 95 |
agitabile ingenium. H: 546 |
agitant. A: 404 | S. 1: 239 |
agitantia. H: 21 |
agitare. S. 1: 344 |
agitas. C. 6: 144 |
agitat. Ps: 351 |
agitata, *ſing. nom.* H: 248 |
agitet. Ps: 821 |
agitetur. S. 2: 389 |
agito. P. 11: 64 |
agitur. H: 74 |
agmen. P. 9: 35, 44 | 10: 57 | Ps: 447 |
agmina C. 5: 74, 103 | P. 2: 142 | 5: 444 | 7: 35 | 11: 53, 197 | A: 462, 683, 714 | H: 409, 427, 955 | Ps: 173, 182, 263, 327, 640, 647, 699 | S. 1: 362 | 2: 537 |
agmine in primo. Ps: 347 |
agminis. S. 2: 469, 708 |
agna, *nom.* P. 11: 242 |
Agnæ, *gen.* P. 14: 1 |
Agnes. P. 14: 31, 61, 67, 112 |
agninos Ps: 793 |
agnis. P. 11: 249
agnitione. H: 886 |
agnito Deo. S. 1. pr: 6
agno. S. 1: 247 |
agnorum. S. 1: 214 |
agnoſcas. S. 1: 464 |
agnoſcat. P. 2: 455 | A: 384 |
agnoſce. C. 11: 94 | 12: 65 | P. 10: 545 |
agnoſcenda, *ſing. nom.* H: 276 |
agnoſcere. Ps: 892 | S. 2: 438 |
agnoſcimus. A: 337
agnoſcis. P. 10: 1008 |
agnoſtis. P. 2: 95 | 5: 273 | A: 661 | S. 2. pr: 24 |
agnoſcite. P. 10: 341
agnoſco. P 2: 577 | H. pr: 32 |
agnoſcunt. D: 28 |
agnum. C. 6: 81 | D: 194 |
agnus. C. 3: 161, 169 | P. 10: 1140 | A: 349 |
ago. A: 470 | H: 935 | S. 2. pr: 53 |
agone. P. 4: 184 | 5: 135 |
agreſtem. S. 2: 999 |
agreſtes. S. 1: 44 |.
agreſti. H: 785 | Ps: 22 | arte. C. 4: 60 |
agreſtium. C. 7: 69 |
agri, *gen.* S. 1: 104 | 2: 1036 |
agricolæ, *ſing.* S. 2: 963 |
agricolam. S. 2: 1034 |
agris. H. 243 | S. 2: 934 |
agrorum. S. 1: 1051 |
agros. S. 1: 515 | 2: 156, 699, 719, 913 | D: 72 |
agrum. Ps: 534 | D: 17 |
agunt. H: 763 |
aguntur. Ps: 466 |
ah. C. 3: 183 | H: 567 | dirum nefas! P. 5: 394 |
ahenos. P. 2: 480 | S. 2: 860 |
aiebat. P. 5: 130 | 10: 767 |
ais. H: 111 |
ait. C. 3: 106 | 4: 67 | 8: 25 | P. 2: 185 | 5: 185, 383 | 7: 56 | 10: 817 | 14: 64 | A: 121, 305, 315, 957 | H: 341, 697 | Ps: 118, 121 | S. 1: 415 | 2: 369, 913, 1097 | D: 51 | hæc. P. 14: 68 |
aiunt. P. 14: 10 | A: 615 | H: 582 |
alacres. P. 11: 111 | 13: 83 | Ps: 740 | D: 112 |
alacris. Ps: 605 |
alam. Ps: 349 |
Alamanus. S. 2: 808 |
alapis. A: 95 | D: 158 |
alarum. P. 5: 410 |
alas, *ſub.* H: 811 |
alas. Ps: 626, 880 |
alba, *plur.* P. 1: 112 |
Albanis. P. 11: 203 |
albens. H: 271 | Ps: [illegible]0 | color 704 |
albent. D: 41 |
albentem Ps: 338 | S. 2: 81 |
albeſcit polus. C. 2: 3 |
albet pectus retectis oſſibus. P. 10: 455 |
albidus color. C. 10: 98 |
albis. C. 8: 62 |
albo. Ps: 244 |
Alcides. S. 1: 226 |
Alcmenæ, *gen.* P. 10: 227 |
ales. C. 1: 1 | P. 14: 46 | arundo. Ps: 323 | felix adfuit, S. 2: 564 |
algenti. Ps: 253 |
algentis. Ps: 869 |
algeſcere cogit rabiem flammarum. A: 142 |
algida, *ſing. nom.* Ps: 847 | ſaxa. C. 11: 35 |
algidi, *gen.* S. 1. pr: 15 |
algidus axis. S. 1: 533 | horror. P. 1: 113 |
algis vilibus P. 10: 145 |
ali, *infin.* P. 2: 158 |
alia, *ſing. nom.* S. 2: 872 | figura eſt quam. P. 13: 28 | *abl.* 12: 45 | H: 241, 412 | Ps: 649 | *plur.* 575 |
aliæ. H: 812 |
alias, *pron.* H: 809 | S. 1: 93 |
alias, *adv.* 563 |
aliena, *ſing. nom.* S. 2: 261 | *abl.* C. 10: 68 | A: 43 |
alieni, *gen.* Ps: 199 |
alieno. A: 343 | H: 553 |
alienum. P. 10: 193 |
alienus. P. 10: 1004 |
aligera ſagitta, *nom.* H: 539 |
aligeris. S. 1: 101 |
alii, *dat.* H: 120 | *plur.* P. 9: 47, 51 | 11: 84 | A: 625 | D: 54 |
aliis. A: 190, 815 |
alimenta. A: 782 | S. 2: 911 |
alimonia, *nom.* Ps: 610 |
alimoniam. C. 5: 19 |
alios. H: 146, 147, 965 | S. 1: 98, 553 | 2: 774 *bis*, 858, 974 |
aliqua, *ſing. nom.* S. 1: 570 | *abl.* Ps: 549 | S. 2: 76 | *plur.* 486 |
aliquæ, *plur.* P. 4: 50 |
aliquam. S. 2: 403 |
aliquando. A: 19 |
aliquem. A: 872 | H: 946 | S. 2: 175 |
aliquid. P. 4: 139 | 11: 149 | A: 82, 274, 277, 1076 | H: 35, 582 | Ps: 487 | S. 2: 314, 919 |
aliquis. H: 669 | S. 2: 228, 954 |
alique. A: 27 | S. 2: 478 |
aliquod. P. 11: 8 | S. 2: 647 |
alis. P. 12: 43 | S. 1: 583 | 2: 596, 606, 821 |
aliter. P. 10: 1104 | Ps: 650 | S. 2: 988 | quam. P. 10: 428 | non... quam cum. H: 308 | haud quam ſi. S. 1: 639 | 2: 830 |
alite. C. 5: 102 |
alitibus. P. 11: 66 |
alitis. C. 1: 49 | P. 10: 150 |
alitum. P. 5: 398 |
alitur. A: 943 |
aliud. P. 1: 225 | A: 306, 801, *bis* H: 691 | S. 2: 658, 811, 846 | quam. A: 979 |
alium. H: 799 | Ps: 486 |
alius, *nom.* P. 14: 62 | H: 183 | S. 2: 217, 218 | non quam. A: 1066 |
allambunt. H: 135 |

allectus. P. 2: 554 |
allegat. S. 2: 69 |
allia. S. 2: 867 |
allium. P. 10: 260 |
Allophylum. D: 71 |
Allophylus. H: 500 |
alloquio. A: 301, 328 | Ps: 750 |
alluderes. P. 10: 746 |
alludit. P. 5: 20 |
alluit. P. 1: 117 |
alma, *ſing. nom.* Ps: 365, 632 | *plur.* P. 3: 192 |
alme, *voc.* H: 650 |
almis. P. 5: 287 |
almo. P. 14: 133 | jejunio, C. 7: 209 |
Almonis. P. 10: 160 |
almum. A: 372 |
almus. S. 2: 253, 1070 |
alpha & omega cognominatus *Deus*. C. 9: 11 |
Alpibus. P. 2: 558 | S. 1: 467 |
alta. *ſing. nom.* Ps: 834, 853 | *plur* 867 |
altæ, *gen.* P. 11: 208 | Sagunti. 4: 99 |
altam. P. 10: 1128 |
altat. P. 5: 515 | D: 80 | tepeſcit ore. P. 9: 100 |
altari. P. 3: 212 | 4: 189 |
altaria. A: 414 | S. 1: 158 | 2: 357 |
altaribus. Ps: 813 | S. 2: 711 | conſecrare mundi elementa. P. 10: 379 |
altaris. C. 7: 203 | P. 5: 31 | 10: 49 |
alte, *adv.* A: 532 | S. 1: 16 | intendere vigorem mentis. P. 10: 368 |
alter. C. 3: 137 | P. pr: 5 | 2: 461, 462 | 5: 157 | 8: 18, *bis* | 13: 59 | H: pr: 7. *bis* | 25, 37, 48, 773 | S. 2: 214, 215, 784 |
altera, *ſing. nom.* H: 773 | S. 2: 863, *bis*, 854 | D: 43 | *abl.* C. 9: 86 | P. 2: 151 | 10: 846 | 14: 123 |
alterius. Ps: 614 |
alterna, *abl.* H: 119 |
alternantem ſe ſuis motibus. H: 722 |
alternas. P. 2: 222 | H: 889 |
alternis. Ps: 820, 894 | S. 2: 617 |
alternum. P. 10: 1072 |
alterum, *maſ.* C. 6: 63 |
alterutram. H: 707, 772 |
alterutrum. S. 2: 472 |
alti, *gen.* P. 11: 223 | S. 1: 419 | Patris. *Dei.* C. 9: 104 | ſanguinis. A: 985 | ſenſus. C. 10: 35 |
altior. Ps: 35 |
altis. S. 1: 583 | 2: 556 |
altiſſimi, *gen.* P. 10: 39 |
altitudo cæli, C. 9: 22 |
altius, *adv.* P. 13: 51 | A: 673 | S. 2: 1100 | ſe ſe effert. H: 169 | ſideribus. S. 2: 479 |
alto. C. 1: 29 | 9: 15 | P. 9: 34 | 10: 244, 393 | H: 758, 852 | S. 1: 453 | D. 97, 185 | cælo. H: 646 | ab aëre. C. 10: 109 | parente natus Chriſtus. Ps. pr: 60 |
altos. S. 2: 546 | receſſus coſtarum pandere. P. 11: 57 |
altrice. C. 12: 81 |
altricis. H: 603 |
altrinſecus. P. 5: 53 |
altum. C. 12: 2 | P. 2: 308 | 10: 74 | H: 378 | Ps: 183 | Spiritum. P. 5: 240 | in. C. 12: 170 | *mare*, 7: 108 | P: 5: 460 |
alveo. C. 12: 178 |
alveus. S. 2: 929 |
alvi, *gen.* C. 7: 2 | 185 | 12: 147 | P. 10: 781 |
aluit. S. 2: 395 |
alumna, C. 3: 55 |
alumnam. H: 853 | S. 2: 257 |
alumni, *gen.* P. 9: 31 | Ps: 218 | *plur.* carceris. P. 5: 137 | luminis. P. 2: 205 |
alumnos. P. 2: 570 | 11: 189 | A: 154 | Ps: 504 | S. 2: 502, 768, 972 |
alumnum. C. 4: 48 |
alumnus. A: 492 |
alunt. P. 10: 859 |
aluntur. H: 573 |
alvo, Ps: 615 | bibit Chriſtum Virginitas. A: 583 |
alvum. A: 106, 435, 1024 | H: 200 | Ps. pr: 47 | S. 1: 254 |
alvus. C. 11: 58 | H: 600 | S. 2: 284 |
amabile. P. 9: 95 |
amabilis. S. 1: 585 |
Amalec. C. 12: 71 |
amans. A: 453 | Chriſti. P. 13: 8 |
amara, *ſing.* C. 10: 83 | *plur.* D: 52 |
amaræ, *ſing.* Ps: 430 | D. 92 |
amaris. P. 10: 739 | H: 187, 578 | Ps: 205 |
amaro. A: 146, 344 |
amaros. P. 4: 119 |
amarum non eſt. P. 10: 503 |
amarus. C. 3: 176 | 9: 27 | Ps: 295 |
amaſionum. P. 10: 182 |
amat. C. 2: 22 | S. 2: 224 |
amatam. S. 1: 65 |
amator. P. 14: 74 | S. 1: 66 |
amatores. A: 624 |
amatoris. H: 591 |
ambage. S. 2: 892 | atra, C. 6: 48 | viarum | S. 2: 846 |
ambagibus fidem diſſecant. A. pr, 26: 21 |
ambas. P. 10: 557 | A: 929 |
ambeſis. A: 17 |
ambiant. P. 1: 12 |
ambiat. H: 226 |
ambiguam. P. 11: 160 |
ambiguum. H: 722 |
ambire. P. 2: 492 | 12: 24 |
ambirent. Ps: 675 |
ambit. C. 4: 58 | 12: 89 | P. 12: 72 | H: 303 | Ps: 841 | S. 2: 558 |
ambitio. H: 262, 399 |
ambitione. P. 11: 200 |
ambitionis. H: 439 |
ambitioſa, *ſing.* S. 2: 153 |
ambitu fervens. P. 2: 249 |
ambitum. P. 12: 48 |
ambitus funeris. C. 10: 48 |
ambo. P. 4: 185, 187 |
ambos. P. 4: 31 | H: 55 |
ambroſii Nectaris. S. 1: 276 |
ambroſis. P. 11: 164 |
ambroſium. H: 858 |
ambroſius. C. 3: 23 | liquor. P. 13: 12 |
ambulat. C. 9: 49 | A: 656 |
ambuſtus. H: 785 |
ambuſtum. C. 5: 23 | S. 2: 978 |
amen. C. 4: 72 |
amens. C. 10: 116 | 12: 97 | P. 10: 956 | Ps: 229 |
amento. Ps: 325 |
amet. S. 2: 511 |
amethyſtina, *plur.* Ps: 860 |
amica, *ſing.* C. 6: 26 | S. 2: 1117 |
amicæ, *gen. ſub.* S. 1: 68 |
amice, *voc.* P. 11: 1 |
amici, *gen.* A: 754, 827 | Ps: 534 |
amicitia, *nom.* S. 2: 621 |
amicitiæ. P. 11: 116 | A: 33 | H: 427 |
amicitiis. Ps: 756 |
amico, *adj.* C. 8: 18 | A: 300 |
amicos, *ſub.* S. 1: 157 |
amicti, *plur.* P. 6: 139 |
amictu. P. 2: 359 | 9: 43 | A: 333 | ſplendet. S. 1: 365 |
amictum, *ſub.* S. 1: 547, 624 |
amictus, *ſub. plur.* C. 7: 148 P. 10: 1045 | A: 144 | H: 211, 283 | S. 2: 190 |
amictus, *part.* C. 7: 62 | D: 218 |
amicum, *adj.* P. 10: 574 | Ps: 570 |
amicus, *ſub.* S. 2: 34 |
amiſit. S. 1: 175 |
amiſſas. S. 2: 1073 |
amiſſos. H: 664 |
amiſſum. S. 1: 630 |
amne. C. 3: 105 | 7: 206 | P. 8: 6 | S. 2: 701, 813 |

amnes. D: 90|
amnicus liquor. P. 7: 81|
amnis. C. 12: 178 | P. 2: 193 | 5: 583| 7: 27, 47| 12: 46| A: 428, 751| H: 241 S. 2: 799, 928|
amo. S. 2: 249|
amœna, ſing. nom. H: 332| S. 2: 747 | abl. C. 10: 100| plur. 3: 101| H: 795 S. 2: 700|
amœnas. Ps: 314|
amœni, gen. P. 5: 505|
amœnus. P. 10: 361|
amomum. C. 11: 75|
amor, ſub. P. 3: 181| 4: 165| 6: 333| 10: 71| 11: 192| A: 396, 1028| H: 53, 120| Ps: 353, 436, 762| S. 1: 152, 160 2: 334, 590, 1080| edendi. H: 812| habendi inſatiatus. Ps: 478|
amore. P. 1: 45| 2: 495| 3: 540| 6: 71| 10: 388, 714| 11: 27| 13: 3, 27, 75| A: 157| H: 428, 495, 659, 779| Ps: 735| S. 1: 116, 138, 174, 284, 524| 2: 542, 1067| paternos ouirias. P. 2: 572|
amorem. Ps: 340| S. 2: 64| laudis. Ps: 279|
amori. H: 334|
amoribus. S. 1: 269| 2: 225|
amoris. A: 572| H: 349|
Amorrhæi, gen. H. 413|
amoveri. P. 10: 114|
amphitheatralis pompæ. S. 2: 985|
ampla, nom. ſing. P. pr: 18| H: 797| abl. P. 11: 224| plur. C. 7: 143|
amplectar limen Jovis. P. 10: 201|
amplectens. P. 4: 95|
amplectimur. Ps: 217|
amplector. P. 10: 97|
amplexu. P. 10: 199, 827|
amplexus, part. P. 10: 662|
ampli, ſing. C. 10: 161| P. 10: 564|
ampliatis ſucceſſibus. P. 10: 139|
amplis. H: 254| S. 2: 885|
amplius. P. 1: 90| 2: 58|
amplo. A: 559| S. 2: 1015|
amplos. Ps: 458|
amplum. P. 1: 29| 5: 456| 10: 1028| Ps: 225|
amputari. P. 10: 766|
amputat caput. P. 14: 89|
amputatum. P. 10: 873|
amputaveras. P. 10: 359|
amputet. P. 10: 520|
Amyclis. S. 2: 547|
an, inter. P. 10: 196|
Ana amnis. P. 3: 188|
anathema. Ps: 540|
anathemata. H: 461|
anceps. C. 6: 86| P. 5: 215| A: 110, 203| Ps: 176, 571| S. 2: 849|
anchoram. S. 2: pr: 5|
ancillæ, gen. P. 10: 840|
ancipites. P. 11: 163| Ps: 893| S. 2: 984|
ancipiti. P. 10: 754|
Ancus. S. 1: 193|
anfractibus. P. 11: 57| H: 244| S. 2: 895|
anfractus, plur. P. 11: 550| S. 2: 775, 847|
Angeli, ſing. C. 2: 74| plur. 9: 22| P. 5: 281| 14: 92|
Angelicas. A: 47| S. 2: 233|
Angelici, gen. D. 110|
Angelicis. A: 533, 578| D: 41|
Angelico. P. 3: 48|
Angelicum. H: 915|
Angelicus. Ps: 574|
Angelis. P. 10: 540|
Angelorum. P. 1: 66| 4: 5| 5: 9| Ps. pr: 45|
Angelus. C. 4: 68| P. 4: 174| 10: 1121| A: 577, 585, 890| H: 159, 730|
anguem. D: 48|
Anguem, ſignum cæleſte, A: 618|
angnibus. C. 3: 181|
anguiferum. H: 131|
anguina verba. P. 5: 176|
anguino. H: 114|
anguinos. Ps: 560|
anguinum. D: 2|
anguis. C. 3: 153| 9: 88| 10: 164| P. 10: 26| H: 711|
anguli, gen. P. pr: 28|
angulis. P. 2: 82| 5: 258|
angulos, P. pr: 14|
angulus. H: 490| Ps: 828| S. 2: 448| D: 122|
angusta, ſing. S. 2: 98| plur. P. 5: 244|
angustum. P. 11: 213|
anhela Deo rude pectus femina. P. 3: 34| plur. Ps: 597| S. 1: 346|
anhelans. P. 9: 92|
anhelant. P. 10: 456|
anhelantum. S. 2: 54|
anhelat. P. 2: 251| A: 839| S. 2: 785| fluctum. A: 681|
anhelent. A: 919|
anhelet. S. 2: 647|
anheli, gen. Ps: 807|
anhelis fornacibus. A: 152|
anhelitu. C. 5: 101|
anhelos artus. C. 10: 106|
anhelus. C. 7: 125| A: 439| niſu. P. 5: 123| vulnere, Ps: 165|
Aniciος. S. 1: 553|
anile dogma. P. 6: 40|
anili. A: 589|
anilis. P. 9: 18|
anima, nom. C. pr: 35| 3: 31| P. 10: 1110| A: 871, 926| H: 654, 846| Ps: 713| abl. P. 3: 166| 11: 26| H: 836, 919|
animabus. S. 1: 532| 2: 289|
animæ, gen. C. 3: 197| 4: 33| 6: 90| 10: 129| P. 6: 97| 7: 80| 10: 438, 471, 717| 11: 183| 13: 13| A: 467, 777, 838, 854, 869, 879, 909, 949| H: pr: 55, 543, 616, 908, 931, 940 Ps: 892, 914| S. 2: 1041, 1099| D: 8| plur. C. 5: 121| P. 8: 10| A: 918| S. 2: 72|
animal. H: 224|
animalia. P. 10: 650, 1052| 11: 89| H: 139| S: 2: 811, 873|
animalibus. Ps: 724| D: 186|
animalis, adj. A: 159, 164|
animam. C. 3: 100| 10: 152| P. 10: 449| 11: 62, 110| 13: 48, 64| 14: 83| A: 763, 778, 786, 807, 814, 820, 888, 898| H: 511, 677, 830, 923, 960| Ps. pr: 64| 8, 33, 593, 778, 899, 905| S. 1: 20| 2: 404|
animamur. A: 238|
animarat. Ps: 137|
animare. H: 671|
animaret. P. 5: 240|
animarum. A: 913, 916| H: 871| S. 1: 445| 2: 372| ignee ſuos. C. 10: 1|
animas, ſub. C. 4: 35| 5: 111| 10: 44| 12: 112| P. 3: 67| 4: 199| 6: 71| A: 918| H: 143, 389, 394, 452, 819, 864, 867, 887, 892| Ps: 90, 852| S. 1: 90, 424| 2: 378, 674|
animat. Ps: 843, 909| S. 2: 814|
animata, ſing. C. 10: 39| plur. A: 392|
animatos. P. 10: 788|
animavit. C. 11: 51|
animetur. S. 2: 405|
animi, ſing. P. 10: 771| 11: 177| H: 195, 691, 717, 719| Ps: 57| S. 2: 25, 147, 626| plur. Ps: 506|
animis. A: 194, 864| H: 89, 555| Ps: 29, 371| S. 1: 480|
animo. P. 3: 143| 10: 732| S. 2: 97, 124|
animos. C. pr: 14| 6: 47| P. 10: 54| 13: 38| Ps: 237, 301, 332, 350| S. 1: 44| 2: 11|
animoſa, ſing. Ps: 874|
animum. C. 8: 78| 10: 84| A: 36| H: 378, 678, 957| Ps: 314| S. 1: 81, 109, 212| 2: 156, 1020, 1095|
animus. C. 1: 60| 7: 20| 10: 27| P. 2: 210| 3: 95| A: 91| H:

527, 775 | S. 2 : 319, 428, 479, 705 |
annales. S. 1: 597 |
annalium. C. 11 : 29 |
annis, *ſing*. P. 12: 21 | S. 2: 974 | *plur*. H : 34 |
Anniadum. S. 1: 552 |
anniculus. A : 350 |
annis. C. 10: 94 | P. 14 : 11 | A: 350 | Ps: 223, 299 | S. 2 : 277, 412, 660, 714, 1065 |
anno. P. 12: 5 |
annona, *nom*. S. 2: 952 |
annos. P. 9: 65 | 10: 744 | H: 914 | S. 1: 514 | 2: 84, 329, 996 | D: 93 |
annotantes. P. 9: 16 |
annotatas. P. 4: 169 |
annotavit. P. 1: 2 |
annouens. P. 10 : 745 | S. 2 : pr : 30 |
annuere. P. 11: 182 |
annuis, *ver*. P. 2: 564 |
annuit. C. 8: 73 | P. 2: 112 |
annum. C. Pr: 3 | A : 988 | H: 71 |
annuntiant. C. 12: 69 |
annus. P. 10 : 575 | 11 : 195, 234 | S. 2: 954 |
anſer. S. 2 : 702 |
ante, *prep*. C. 2: 17 | 9: 10 | P. 1: 31 | 3: 102 | 10: 38 | 13: 50 | A: 90, 455, 643 | H: 44, 903 | Ps: 288, 499 | S. 1 : 23, 236, 553, 557, 615 |
ante, *adv*. C. 1: 15 | 7 : 36, 185 | P. 8: 9 | 10: 316, 618, 798, 876 | 11: 92 | 13 : 60 | A : 218, 690, 752, 788, 804 | H. pr : 3 | 536, 668, 717 | S. 1: 156 | 2 : 1066 | D: 104 |
anterior. H : 39 | Chao. S. 2 : 96 |
antevenit. S. 1: 259 |
Antichriſti, *gen*. C. 6: 102 |
Antinoum. S. 1 : 271 |
Antiochum. S. 2: 61 |
antiqua, *ſing*. P. 2: 1 | S. 2: 303 |
antiquæ, *ſing*. A : 169, 356 | H: 344, 748 |
antiquam. S. 2: 193 |
antiqui, *ſing*. S. 1: 2 | 2: 361 |
antiquis. P. 4: 81 | A: 546 | S. 2: 336, 972 |
antiquitas. P. 10: 32, 632 |
antiquitatem. P. 10: 611 |
antiquius. C. 11 : 40 |
antiquo. S. 1: 7 |
antiquos. A: 262, 616 | H : 481 | Ps: 211 |
antiquum. P. 4: 177 | S. 1 : 196 | 2: 538 |
antiquus. S. 2: 1006 |
Antiſtes. P. 11: 226 | domini. A: 406 |
Antiſtite. A: 499 |
Antiſtites P. 2 : 68 |
antra. P. 11: 162 | 13: 51 | A: 390, 438 | S. 1: 262 | 2: 289 | mortis. C. 9: 76 |
antris S. 1 : 392 |
antro. C. 9 : 52 | P. 6: 72 | S. 1: 356 | pectoris Ps : 774 |
antrum. P. 2 : 288 | 5: 238 | S. 2: 468 |
Anubem. A: 196 |
Anubis. S. 2: 531 |
anula, *nom*. P. 6: 149 |
anulus. P. 1: 85 |
anus, *ſing*. *nom*. A: 588 | S. 1: 544 | 2: 177, 892 | *plur*. P. 2: 302 | 10: 250 |
anxia, *ſing*. P. 3 : 108 | Ps: 618, 783 |
anxietas. Ps: 464 |
anxii, *plur*. P. 5: 262 |
anxiis. P. 6: 127 |
anxius. C. 12: 93 |
Apelles. S. 2: 46 |
Apenninicolum. S. 2: 520 |
aperire. Ps: 643 |
aperit. C. 6: 75 | P. 3: 44 | 11: 223 | S. 1: 593 |
aperitur. Ps: 831 |
aperta, *ſing*. Ps: 245 | *plur*. *ibid*. 490 |
apertas. P. 10 : 799 |
apertis. C. 9: 36 | Ps: 743 | S. 2 : 671 |
apertius, *adj*. A: 43 |
aperto vultu. A: 335 |
apertos. P. 1: 372 |
apertum. P. 6: 112 | H: 732 |
apex. P. 10: 1120 | H: 33 | S. 1: 420 | D: 37 | mentis. S. 2: 628 |
apice editiore exurgens. P. 11: 284 |
apicem. P. 3: 158 | 10 : 765 | A : 1008 | H : 380 | Ps : 185, 736 | S. 2: 713 | montis. C. 7 : 136 |
apices. P. 3: 137 | 9 : 53 | A : 598 | flammarum. H : 862 | rerum. P. 11: 18 | Saxorum, *ibid*. 127 |
apicum. H : 19 |
apis. C. 3: 73 |
Apodemi, *voc*. P. 4: 160 |
Apollineo. A: 418 |
Apollineus. S. 2: 566 |
Apollinis. S. 2: 26 |
Apollo. P. 3: 76 | A: 402 |
Apoſtolici, *gen*. P. 12: 3 | H: 522 | Ps: 839 |
Apoſtolicis. P. 13: 16 |
Apoſtolicos. S. 1: 551 |
Apoſtolicum. S. 2 : 669 | D: 56 |
Apoſtolis. P. 10: 17 |
Apoſtolorum. C. 12: 180 | P. 2: 519 | duo Principes, P. 2 460 |
Apoſtolos. C. pr: 42 |
Apoſtolum. S. 1: pr: 11 |
Apoſtolus. A: 75 | H : 506 | D : 151 |
apparatus funerum, *plur*. P. 10: 756 |
apparet. D: 151 |
apparitores. P. 10: 111 |
appellans. S. 2: 431 |
appellare. A : 240 |
appello ab iſta crudelitate ad Chriſtum. P. 10: 818 |
appetendis. C. 7: 190 |
appetere. C. 3: 12 |
appetit. P. 3: 160 | Ps: 45 |
applicat. C. pr: 5 | Ps: 32 | necem. P. 9: 64 | ad aram caput. *ibid*. 54 : 26 |
applicavit. P. 10: 845 |
appone. P. 10: 259 |
apponi. A: 707 |
appoſita eſt. P. 11: 170, 172 |
appoſitam. P. 13 : 80 |
appoſitas. S. 1 : 52 |
appoſiti, *plur*. A: 739 |
appoſitum. Ps: 361 |
approbas. P. pr: 11 |
approbavit. C. 6: 60 |
aprico ovili. C. 8: 39 |
apta, *ſing*. A: 693 | S. 2: 254 |
aptam. C. 1: 2 |
aptans. A: 515, 962 |
aptas, *verb*. S. 2 : 31 |
aptas me uſibus caducis Chriſtus. P. pr: 27 |
aptior S. 2: 648 |
apto. P. 6: 113 |
aptum noſcendis artibus ingenium. S. 2 : 127 |
aptus. P. 10: 438 |
apud. H: 935 |
aqua, *nom*. C. 5: 93 | *abl*. P. 8: 2 |
aquæ, *ſing*. P. 6: 30 | A : 667 | H: 826 | Ps: 654 | *plur*. P. 7: 90 |
aquæ. A: 702 |
aquam. P. 10: 726 |
aquaria, *plur*. D: 127 |
aquarum. P. 10: 858 |
aquas. A: 664 | S. 2 : 958 |
aquatiles iocolas. P. 10: 243 |
aquila, *abl*. P. 10 : 148 |
aquilam. S. 1: 77, 349 |
aquilas. C. 3: 163 | Ps: 645 |
Aquilonibus. A : 658 |
Aquilonis. Ps: 833 | S. 1: 332 | 2: 977 |
Aquilonum. A: 660 | H: 239 |
aquis. P. 8: 18 | 11 : 72 | H: 241 | S 2: 740 |
aquoſo. H: 90 | Ps: 859 |
aquoſus. P. 2: 239 | humor. C. 8: 62 |
ara, *nom*. P. 5: 50 | 11: 170, 175 | Ps : 809 | D: 78 | *abl*. S. 1: 302 |

aræ, *plur.* S. 2: 297, 501|
aram, C. 12: 131 | P. 1: 42, 2: 58| 4: 39| 5: 518| 10: 49, 749 | 13: 80| 14: 26 | H. pr: 3 | Pr. pr: 6| 107, 772, 843|S. 1: 397, 580| altaris. C. 7: 203|
arat. P. 6: 36| 10: 186, 211, 292, 383, 597, 916| A: 190| H: 94| S. 1: 53| 2: 345. 684, 764|
arata cutit crate tenus. P. 3: 148|
aratis, *part.* P. 9: 52|
arator. C. 2: 4 | S. 2: 936, 943|
aratra. S. 2: 283|
aratro. Pr: 214|
arbiter. C. 2: 109 | P. 3: 86| 10: 655| H: 938 | S. 1: 389 | rerum, H: 699 *bis*|
arbitrio. S. 2: 474|
arbitrium. A: 200| H: 681|
arbor. C. 3: 78 | A: 338| S. 2: 1009|
arboret. P. 10: 334|
Arca, *nom.* Pr: 813|
Arcadiæ. S. 1: 227|
arcam. P. 2: 54, 122| D. 9|
arcana, *plur.* C. 6: 74|P. 9: 101| H: 910| Pr: 761, 840|
arcano. A: 387| S. 2: 925|
arcanum. P. 2: 42| A: 477| S. 2: 75|
arce, *ſubſt.* C 4: 10 | 9: 107| P. 2: 272, 555| 6: 154 | 10: 535 | A: 129, 317| H: 18, 111, 312, 494| Pr: 817| S. 1: 4, 103, 184, 414, 563, 596| 2: 210, 687 | frontis. H: 268|
arcebat. S. 1: 414|
arcem. P. 2: 119 | 615 | 10: 413| Ps: 642| S. 2: 543| D: 32 | rationis. S. 1: 212 | Patris. A: 176|
arcentur. S. 2: 54|
arcet, *ſub.* P. 12: 47 | S. 2: 697, 766|
arcis. C. 5: 80| P. 14: 125 |S. 2: 544|
arcta, *ſing. nom.* P. 11: 228 | *abl.* C. 7: 183| *plur.* P. 11: 164| Pr: 907|
arctabat. P. 10: 564|
arctam. A: pr. 2: 5|
arctant. Ps: 34|
arctaret. H: 793|
arctat. P. 5: 319 | 9: 83|
arctat. P. 2: 206 | Pr: 567| S. 2: 1030| D: 155|
arctis. P. 10: 905| Ps: 592| S. 1: 65|
arcto. H: 277|
arctoa ſidera. C. 12: 13|
arctum. C. 11: 1| Pr: 665|
arcu. Ps: 836| S. 2: 555|
arcum. P. 10: 282| Ps: 437 | 6: 2: 524|
arcus, *plur.* P. 12: 53|
ardebat. P. 11: 52| H: 162 | S. 1: 489|
ardent. P. 2: 404| 4: 130| 6: 7, 68| 9: 46| 10: 666 | 14: 47| A: 411, 648 | H: 611 | Ps: 500, 864|S. 2: 138, 532| *ureus* dives. C. 10: 156|
ardenter. P. 2: 189|
ardenti. Ps: 43| S. 2: 957 | oſtro. Ps: 39|
ardentibus. A: 439|H: 725|
ardentis. A: 12|
ardere. P. 1: 111|
ardeſcere. A: 616|
ardeſcit in iras. A: 318|
ardet. P. 4: 27| 10: 486| H: 73| exercitus. 412| niveus pulvis. P. 13: 78|
ardor. P: 6: 115| 10: 717, 732 | A: 157| S. 1: 117 | 2: 25|
ardoribus. A: 140|
ardua, *ſing.* C. 10: 91| P. 14: 95| Ps: 185, 810| S. 2: 251, 457, 511| vis *Dei.* A: 83 | Pr: 73 | *plur.* P. 7: 88| 8: 9| 11: 118 | H: 82, 368, 798| S. 1: 148, 281, 590, 596
arduam. C. 5: 29|
ardui, *ſing.* C. 7: 136| P. 7: 21|
arduum. C. 9: 104|
arduus. C. 11: 50|
area, *nom.* P. 9: 54 | S. 1: 315 | mundi. H: 878|
aream. C. 5: 145| P. 10: 1018|
Arelas. P. 4: 35|
arena, *nom.* S. 2: 1127| *abl.* 1: 380|
arenæ, *ſing.* S. 2: 1111 | *Plur.* P. 11: 141|
arenarum. Pr: 458|
arenas. C. 11: 67| P. 1: 8| H: 356| Pr: 657|
arenis. C. 7: 155| P. 2: 194| 5: 507| S. 2: 554, 1043|
arens. C. 10: 143| P. 2: 155|
arentia. S. 2: 205|
arentum. S. 1: Pr: 16|
aret. S. 2: 1027|
argentea, *ſing.* P: pr: 18|
argentei, *ſing.* C. 7: 79|
argenteis. P. 2: 69|
argenteorum. P. 2: 118|
argenti. P. 14: 102| Ps: 527| S. 2: 753|
argento. P. 10: 157| 11: 184| Ps: 338|
argillam. H: 190|
Argis. S. 2: 491|
arguat. S. 1: 645|
arguens. C. pr: 24|
arguere. S. 1: 395|
arguit. C. 10: 116| P. 10: 969|
argumenta. A: 209|
argumentum. P. 5: 550| H: 667|
Argus. S. 1: 117|
argutam. Ps: 819|
argutas ſagittas. H: 552|
Ariadnæus. S: 1: 142|
arida, *ſing. nom.* A: 693, 946| Ps: 244, 887| humor. C. 10: 11| *abl.* P. 10: 847| *plur.* S. 1: 382, 931|
aridi ruris. C. 7: 27|
aridis. C. 5: 14| 9: 100|
arido. C. 11: 74|
aridum iter. P. 5: 483|
aridus liquor. P. 13: 84|
arietat. H: 489|
arit. P. 10: 151| A: 471|H: 405| S. 1: 129, 246| 2: 23, 1069|
ariſtas. C. 10: 124|
ariſtiferæ ſegetis C. 3: 52|
ariſtis. S. 2: 935|
Ariſto, *nom.* P. 10: 896, 1001|
Ariſtoteles. A: 202|
arma. C. 5: 49| P. 3: 135 H: 568| Ps: 330, 551| S. 1: 484 | 2: 401, 641|
armamenta. H: 560|
armant. P. 5: 262|
armarat. S. 2: 600|
armare. H: 419|
armaria ſcriptorum. A: 377|
armarit. S. 1: 95|
armarunt. C. pr: 14|
armas Ps: 15|
armaſti. P. 9: 70|
armat. P. 10: 965| H: pr. 14| Pr: pr. 22| D: 69|
armata, *ſing.* P. 2: 17| Ps: 6| S. 2: 179, 348, 534, 664|
armatæ, *ſing.* Pr: 806|
armatam. Pr: 329|
armatum. P. 9: 44|
armaverat. P. 2: 471|
armenta ſaporum. H: 751|
armentale. D: 14|
armentalium virorum. C. 7: 166
armet. P. 10: 483|
armiger. P. 10: 234| 14: 70| A: 495|
armigeris. H: 407| Pr: 353|
armigero. S. 1: 69|
armipotens ratio. Ps: 502|
armis. P. 2: 420| 10: 48| A: 450| H: 394, 495| Pr: pr: 52| 41, 198, 239, 434, 550, 606, 820, 903| S. 1: 496| 2: 26, 62, 304, 509, 536, 593, 692, 728, 1128| fueta virtus P. 1: 33| venire in: P. 10: 53|
armorum. Ps: 170| S. 1: 457| S. 2: 7|
armos. P. 10: 1022| Ps: 180|
aromate. C. 3: 22| P. 14: 72|
aromatis. A: 758|

aromatum. P. 10: 363|
Arpinas. S. 1: 527|
arridere. Ps: 641|
arripe. S. 2: 1121|
arripis juſſa. P. 5: 468|
arriſit. Ps: 794|
Arrius. Ps: 794|
arrogantiam. P. 10: 148|
ars. P. 5: 136| 10: 271| H: 159, 290| S. 1: 12, 98, 382|
arſis. H: 188| Siris. S. 2: 672|
arſurum. S. 1. pr: 44, 89|
arſurus. P: 492|
arte. C. 2: 47, 54| 7: 193| P. 4: 105| 5: 266| 10: 336, 654, 786, 862, 973, 997| A: 523, 963, 1038| Ps: 794, 878| S. 1: 86, 654| 2: 6, 21, 43, 91, 5·6, 679| agreſti. C. 4: 60| loquendi. H: 201| orandi potens. S. 2: 644|
artem. P. 2: 66| 10: 72|
artes. S. 2: 389, 614, 893|
arthritis. P. 10: 495|
artibus. P. 13: 21| 14: 15| A: 808| H: 301| Ps: 16| S. 2: 327|
articulatim. A: 859|
artifex. C. 11: 27| P. 10: 886| peritus crucis. P. 5: 254|
artificem. C. 3: 35| S. 1: 99| S. 2: 214|
artifices. H: 351|
artifici pœnarum. P. 9: 33|
artificis. C. 3: 189| A: 514| H: 266| S. 2: 825|
artificum. S. 1: 504|
artis. C. 7: 47| 12: 123| P: 4: 169| 9: 33| A: 207| Ps: 556| S. 1: 506|
artubus. C. 1: 85| 7: 177| 12: 113| P. 2: 153| 3: 168| 4: 30| 5: 367| 10: 882| H: 897|
artus. C. 4: 35| 6: 12| 8: 20, 54| 10: 47, 105| P. 1: 113| 2: 255, 268| 4: 199| 5: 120, 228, 499| 9: 11| 10: 413, 504, 693| 11: 510| 13: 13| A: 58, 103, 160, 233, 645, 1027| H: 284, 528, 635| Ps: 217, 611| S. 2: 186, 256, 990|
arva. P. 3: 204| H: 681| Ps: 214| S. 2: 282, 1023|
arvi. H: pr: 36|
arvina, *ſing.* C. 7: 9| P. 5: 229|
arvinam. P. 10: 514|
aruit. H: 474| S. 1: 956|
arula, *nom.* S. 1: 237|
arulas religioſas. P. 10: 259|
arundo. H: 533| Ps: 323, 826|
arvo. A: 905| S. 1: 643| 2: 983| viſcerco. A: 1025|
arvum. H: 805|
aſcendimus. P. 10: 641|
aſcendit. C. 9: 104| A: 177|
aſcenſum. P. 7: 54|
aſcita, *ſing. nom.* H: 786|
Aſclepiades. P. 10: 42, 108, 192, 548, 687, 921|
aſcriptam. H: 483|
Aſiam. S. 2: 521|
aſini, *gen.* D: 67|
aſpectu. P. 10: 839|
aſpectus, *ſub. ſing.* P. 2: 291| 5: 464|
aſper. P. 10: 33, 482| H: 112| S. 2: 514|
aſpera, *ſing. nom.* P. 3: 14| Ps: 61| S. 1: 614| 2: 24| D: 49| *abl.* P. 5: 541| *plur.* C. 3: 108| 5: 95| P. 5: 295| 9: 25| H: 283| Ps: 517| S. 2: 467| 1059| mundi. C. 10: 88|
aſperat. Ps: 431| hydris pectus. P. 10: 575|
aſpergine. P. 5: 223| 11: 143| culparum. A: 937| morum H: 948|
aſpergunt. A: 95|
aſperi, *ſing.* P. 10: 173|
aſperis. C. pr: 15| 5: 69| P. 1: pr: 3| verbis. P. 5: 44|
aſperrimo. P. 2: 218|
aſpernata, *ſing. nom.* H: 635|
aſperſa, *ſing. nom.* C. 10: 51|
aſperſerit. P. 10: 1004|
aſperum. P. 5: 109|
aſpexit. Ps: 475|
aſpice. C. 7: 4| P. 12: 57| H: 61, 778| S. 1: 609|
aſpicit. P. 6: 4| A: 172| H: 504| Ps: 205| S. 1: 412| 2. pr: 16|
aſpidem. S. 1: pr: 37|
aſpidis. C. 3: 147|
aſpis. P. 10: 257|
aſſe. Ps: 620|
aſſediſſe. H: 464|
aſſere auctorem horum munerum. P. 10: 785|
aſſeſentibus. P. 10: 389|
aſſertor. S. 1: 626| Dei. P. 10: 11|
aſſiduis. P. 11: 44|
aſſignare. A: 961| H: 105| S. 2: 446|
aſſimilis. A: 956|
aſſimulans. A: 979|
aſſimulatis. S. 2: 19|
aſſimulatus. S. 1: 307|
aſſiſtas. P. 2: 169|
aſſiſtebat. A: 307|
aſſiſtens. Ps: 255|
aſſiſtite. P. 5: 25|
aſſueſceret. A: 161|
aſſueſcit. S. 1: 541|
aſſuetas. Ps: 356|
aſſuetos. P. 2: 558|
aſſuetum. S. 2: 667|
aſſultus, *plur.* Ps: 144|
aſſum. P. 5: 408|
aſſumit. C. 12: 154| A: 779|
aſſumptam. S. 1: 139|
aſſumptis. S. 2: 1022|
aſſumpto. A: 14|
aſſumptum. C. pr: 21| A. pr. 2: 8| S. 2: 268|
Aſſur. H: 449|
Aſſyriæ, *gen.* S. 2: 549|
Aſſyrios. A: 145|
Aſſyrium. Ps: 60|
aſt. C. 6: 63| P. 2: 241, 377| 3: 26, 208| 5: 125, 521| 10: 1066| 14: 88| A: 781| S. 1: 28, 93| 2: pr: 30
aſtans. P. 1: 91|
aſtare. P. 2: 75, 164|
aſtat. P. 1: 103| 3: 65|
aſtra. C. 3: 5, 205| 10: 32, 95| P. 1: 90| 3: 60, 163| 6: 123| A: 197| H: 845, 895| S. 1: 59| 2: 66, 867|
aſtringit. P. 11: 104|
aſtris. C. 12: 34| S. 1: 309| 2: 477, 998|
aſtro. S. 1: 371| 2: 450|
Aſtrologus. A: 618|
aſtroſum. S. 2: 781|
aſtrum. C. 12: 22| S. 1: 442|
aſtu. H: 145| Ps: 667|
aſtus, *plur.* S. 1: 74|
aſtutia, *abl.* C. 9: 92|
aſtutiæ, *dat.* A. pr. 2: 26|
Aſylum. S. 1: 196|
at. C. 2: 45| 6: 53| 10: 129| P. 5: 77| H: 718|
atavi, *plur.* S. 1: 201|
atavis. P. 10: 416| A: 986| S. 1: 241|
atavos. A: 1004|
Athenas. S. 1: 968|
Athenis. S. 2: 352|
Atlantis. A: 433|
atomi. A: 954|
atque. C. 3: 13, 130, 147| 4: 35| 7: 12, 215| 10: 350| 11: 31| P. 10: 1138|
atqui. C. pr: 34| H: 692|
atquin. P. 6: 79| H: 780|
atra, *ſing. nom.* H: 396| S. 1: 642| ſocordia. A: 126| *abl.* C. 10: 158| H: 179| ambage. C. 6: 48
atræ, *gen.* Ps: 503|
atram. S. 1: 582| formidinem. P. 10: 276|
atri, *ſing.* C. 7: 201| P. 5: 320| 14: 108|
atria. C. 5: 26| P. 2: 515| 3: 195| 8: 10| 11: 164| A: 447| Ps: 913| S. 1: 534| 2: 253, 727| D: 61|
atrio. P. pr: 25|
atris. C. 2: 66| P. 5: 24| H: 230| D: 45|
atrium. P. 2: 173|
atro. P. 10: 487| 14: 98|
atrocioribus. P. 2: 61|

atrox. P. 1: 40| 6: 35| 10: 13| 1:1 207| 14: 70| H. pr: 31| 142| S: 2: 665
atrum. C. 9: 75| P. 10: 140|A: 3|
attactu. H: 327|
attamen. C. 12: 15| P. pr: 31 |11: 365| S. 1: 199|
attentare. Ps: 277|
attenuans. H: 732|
attenuatore. H: 329|
atterentis. P. 10: 159|
Attica copia, nom. A: 379|
Atticum mel. C. 5: 94|
attigerat. P. 10: 703| 11: 10| tres hiemes quater. 3: 12|
attigit. C. 9: 40| A: 613,
Attin. S. 2: 52|
attiogas. P. 10: 105|
attolient. S. 1. pr: 35|
attollere. S. 1: 561|
attollis. S. 1: 418|
attollit. P. 6: 2|
attonitæ, ſing. S. 2: 1089|
attoniti, ſing. H: 125| mœrore. P. 11: 135|
attonitis. Ps: 568|
attonitus. P. 3: 273|
attrectare. Ps: 389|
attrita, ſing. P. 12: 72| plur. Ps: pr: 33|
attritam. H: 753|
attritis. Ps: 443|
avara, ſing. Ps: 558| plur. C. 1: 44|
avare, adjec. P. 9: 76| adv. Ps: 555|
avari, ſing. A: 683|
avaris. Ps: 520
avaritia, nom. Ps: 454, 481, 585|
avaritiæ, ſing. H: 255| Ps: 469, 508|
avaro. S. 2: 1016| munere. 826|
avarus. P. 2: 167, 241| H: 682| Ps: 492|
auceps. H: 806|
aucta, ſing. A: 856| S. 1: 242| 2: 44, 315, 583|
auctam. P. 10: 1070|
aucti, plur. Ps: 83| S. 1: 595|
auctionibus. P. 2: 78|
auctor. C. 10: 135| P. 10: 91, 680, 795| 11: 48| 13: 9, 71| A: 74, 289| H: 33, 112, 299, 575, 641, 661| Ps: 623| S. 2: 1021| doli. C. 5: 126| luminis. P. 10: 318| mœnium. 2: 416| ſalutis. C. 4: 12|
auctore. A: 254, 289| S. 1: 223|
auctorem. P. 2: 504| 10: 785| A: 700, 701| H 262, 381, 566| Ps. pr: 42| S. 2: 109, 391|
auctori. P. 5: 360|
auctoribus. H: 94| S. 1: 165| 2: 678|
auctoris. S. 2: 213|
auctus viribus. H: 168|
aucupes ſalutis ſpiritus. P. 5: 79:
audacia, ſub. nom. H: 367| abl. P. 10: 63
audacis. Ps: 703|
audax. C. 1: 74| P. 5: 467| 10: 895| Ps: 65|
audeat. A: 104|
audebis. Ps: 55|
auderet. P. 1: 162| S. 1: 179| 2: 44|
audes. P. 5: 42|
audet. C. 5: 72| P. 5: 395| 7: 50| 14: 118| H. pr: 61| Ps: 28| S. 2: 471, 761|
audi. P. 2: 574, 581| 10: 595| A: 588|
audias. P. 1: 103| 10: 169|
audiat. P. 11: 240| A: 400|
audientes. P. 6: 93|
audienti. P. 5: 421|
audientiam ſurdis reddere. P. 10: 954|
audierat. Ps: 318|
audieris. A: 744|
audiit. A: 424|
audio. P. 2: 93| 10: 396| S. 2: 920|
audior. P. 9: 105|
audis. A: 746|
audiſſent. A: 323|
audit. C. 12: 93| P. pr: 12| 5: 315| 9: 97| 10: 20| Ps: pr: 20|
audita, ſing. P. 1: 1109|
audite. P. 10: 466|
auditis, part. P. 5: 185|
auditus, ſub. ſing. A: 587| H: 655| plur. A: 322|
audiunt. P. 1: 18|
avellitur. S. 2: 983|
avem. P. 3: 171|
avenas. A: pr. 2: 46|
avenis. H: 218|
Aventini. S. 1: 121|
Averni, gen. S. 1: 389|
Averno. H: 118, 826, 962| Ps: 92|
averſa, ſing. P. 14: 41|
averſis. H: 843|
avertat ora de hoſtia. P. 10: 289|
aves, ſub. C. 1: 13|
aufer. H: 938|
auferas. P. 5: 456|
auferat. A: 1018|
aufert. S. 2: 112, 554|
auferre. C. 1: 5| P. 1: 65|
augens. H: 432|
augeret. Ps: 184|
auget. C. 11: 4| S. 1: 186|
augur. A: 296|
augure. P. 10: 615| S. 2: 894|
augures. P. 10: 1054|
augurium. P. 6: 151|
auguſta, ſing. nom. P. 11: 199| abl. S. 1: 103|
Auguſte. S. 2: 763|
Auguſti. P. 11: 232| S. 1: 292|
auguſtiore ore. P. 3: 283|
auguſtiſſime. S. 2: 1114|
auguſto. S. 1: 172|
auguſtum, adj. H: 161|
Auguſtum, ſub. S. 1: 247| 2: 430|
auguſtus. P. 1: 119|
avia, plur. C. 5: 40| P. 11: 149| S. 2: 903|
avibus. P. 5: 536| H: 219| Ps: 791| S. 2: 1032, 1048|
avidæ, ſing. H: 959
avidam gulam. H: 810|
avide, adv. Ps: 562|
avidos. D: 44|
avidus. S. 2: 175| vini. 1: 126|
avis, volucris. C. 3: 167| Ps: 448| S. 2: 60| miniſtra ſiglibuli. P. 10: 254|
avis, ab avus. Ps: 375|
avita, abl. S. 2: 8|
avitæ, gen. Ps: 542|
aviti, gen. S. 1: 734|
avito. S. 2: 621|
avium. H: 294| Ps: 617|
aula, nom. P. 2: 551| S. 1: 161| S. 2: 767| abl. A: 829 Ps: 876| S. 1: 469|
aulæ, gen. P. 2: 41| 14: 62| H: 462| Ps: 806| dat. C. 6: 72|
aulæis. P. 5: 366|
avorum. C 11: 197| P. 2: 77| A: 541, 922| S. 1: 139|
avos. C. 3: 33| S. 1: 42, 180|
aura, nom. C. 9: 113| 10: 12| P. 2: 390| A: 60, 143| S. 2: 86, 801, 814|
auræ, plur. C. 10: 145| A: 1018|
auram cæleſtis muneris hauriunt. P. 5: 519|
auras. C. 4: 63| 6: 29| 7: 31| 10: 43| P. 1: 83| 10: 553| 11: 65| 14: 92| A: 888| H: 297, 535, 818, 823| Ps: 52, 189, 297, 720| S. 1: 448| 2: 396| unas capit pius & impius. 2: 793| madentes Perſicorum aromatum. P. 10: 363|
aurata, ſing. Ps: 358| plur. P. 6: 154|
auratis. P. 1: 220| A: 609| Ps: 305, 810|
auratum. S. 1: 624|
aure. H: 655| Ps: 138| S. 2: 729, 1035| percipit mugitus tubarum. H: 916|
aurea, ſing. nom. C. 1: 160| A: 385, 597| Ps: 826| S. 2: 272, 1113|

pompatori. P. 5: 111| coronâ; *abl.* 10: 1014 *plur.* H: 417, 925| Ps: 912| S. 1: 73| 2: 249, 697, 831

aureis. P. 1: 2 2: 174| 11: 31| coronis. 2: 276|

auream. P. 1: 13| 5: 559| præbuit. S. 1: 83| reſerareloquelis. A: 578|

aureo. P. 2: 365|

aureolis. P. 3: 197| H: 272| S. 2: 641|

aureorum nominum. P. 4: 165| temporum. 10: 206|

aureos. P. 1: 65| 2: 101, nummos. 293|

aureum pudorem. P. 14: 32|

aures. P. 1: 78| 5: 325| 10: 1037| A: 399| H: 3.8, 650|

aureus. P. 9: 15| D: 42|

auri, *gen.* C. 7: 78| P. 1: 88| 2: 115| 10: 1084| 14: 102| A: 631| H: 257, 396| Ps: 457, 598| S. 1: 67| D: 106|

auribus. A: 324| H: 270, 300| Ps: 746| S. 2: 270|

auricular. A: 316|

aurifluus Tagus. S. 2: 604|

auriga, *nom.* Ps: 413|

auris, *plur.* S. 2: 153|

auritis legibus. A: 767|

aurium. C. 9: 64|

auro. P. 2: 68, 71, 198| H: 257| Ps: 336, 516, 539, 588, 838, 854| S. 1: 418, 466, 487, 636| S. 2: 280| coruſcas frons hoſtiæ. P. 10: 1024|

aurora, *nom.* C. 1: 22| S. 2: 598|

auroræ. A: 612| Ps: 830|

aurulenta. P. 12: 49|

aurum. C. 1: 93| 11: 64.| P. 2: 235, 169, 197, 203| P. 10: 511| 12: 40| A: 150, 646| Ps: pr: 30, 441, 491 S. 1: 123| 2: 151, 7, 2| D: 40, 82|

auſa, *ſing nom.* C. 6: 110| P. 6: 106| Ps: 498|

auſi, *plur.* S. 2: 866|

auſim. H: 80| S. 1: 647|

auſit. P. 5: 414| H: 47|

Auſoniæ. A: 380| S. 2: 19|

Auſoniam. S. 1: 5 8|

Auſonii regni. S. 2: 1114|

auſpicato, *adv.* P. 10: 414|

auſpice. S. 2: 707| D: 125|

auſpicibus. S. 1: 278; 2: 563|

auſpiciis. S. 1: 258|

auſteritas. P. 2: 325|

Auſtri. D: 82|

Auſtrum. Ps: 831|

auſus eſt. C. 12: 31| P. 5: 529| H: 217, 566| S. 1: 310|

aut. C. 3: 58 *bis*, 42 *bis*| 3: 178| 4: 15| 5: 14| 12: 21| P. 2: 110, 390, 391| 3: 116, 117, 118| 5: 50, 52, 398 *bis*, 431, 445| 8: 13 *bis*| H: 558| S. 1: 329, 330 *bis*|

autem. P. 10: 506, 692| A: 245, 279, 741| S. 2: 233, 452|

autumat. H: 16|

autument. P. 10: 83|

avulſis. Ps: 633| S. 2: 944|

avus. A: 296|

auxerunt. A: 730|

auxilii. H: 467| Ps: 200|

auxilio. P. 10: 693| Ps: 574| venere. S. 2: 535|

auxilium. A: 155| Ps: 175| ſurgit in. H: 409|

auxit. Ps: pr: 3|

axe. C. 8: 11| P. 3: 179| S. 1: 317| ſub uno habitant. S. 2: 783| ſub igneo. C. 5: 92|

axem. H: 906| Ps: 336, 415, 833| ætherium. S. 1: 144| poli. P. 1: 88|

axis. C. 11: 107| S. 2: 583|

axymon. A: 353|

B.

BAal. A: 325|

Babylon. H: 448|

Babylonicum. P. 6: 110|

Babylonis. C. 4: 43| A: 129| S. 2: 549| D: 90|

baca, *nom.* C. 3: 55|

bacas. H: 270|

bacchantia gaudia. H: 575|

bacchantis. A: 400| S. 2: 892|

bacchatur apertis jugulis. S. 2: 671|

Bacchi. S. 2: 857|

Bacchica, *plur.* S. 1: 188, 629|

Baccho. S. 1: 129|

baccis. A: 339| S. 2: 220|

Bactra. A: 612|

baculo. P. 2: 147| Ps: 485|

Bahal. C. 12: 196|

Bajanis aquis. S. 2: 740|

balantia. A: 352|

balatibus. H: 222|

balbutis. P. 10: 12|

balnea. H: 761|

balſama. C. 5: 107| 11: 76| P. 10: 362 11: 194| A: 482| Ps: 319|

baptiſma. P. 2: 375|

baptiſmate. A: 697, 881| Ps: 103|

Baptiſta Joannes. P. 5: 376| D: 117|

barathro. C. 11: 40| A: 785| S. 2: 294|

barathrum. P. 5: 249|

barbam. P. 10: 272, 1044|

barbara, *ſing.* Ps: 133| gens linguis. A: 194| *plur.* C. 11: 70| H: 456, 783| S. 1: 44| 2: 815| D: 83|

barbaras. P. 1: 47|

barbaricis. H: 436| S. 1: 449|

barbaricos. A: 143|

barbaries. H: 100| Ps: 753|

barbaris. C. 5: 39|

barbarorum. Ps: pr: 21|

barbaros. P. 2: 382|

barbarum, *neut.* C. 12: 117| *maſc.* P. 2: | 4 *gen.* P. 10: 708|

barbarus. P. 4: 121| 5: 467| S. 2: 691|

barbati, *gen.* A: 200|

barbatos. S. 2: 890|

barbatus. S. 1: 350|

barbis hirſuta cutis ſolvitur. P. 10: 559|

Barcinon. P. 4: 33|

Bardus. A: 296|

Baſſorum. S. 1: 559|

beata, *ſing. nom.* P. pr: 4| 10: 735| *abl.* H: 953|

beate, *voc.* P. 5: 1|

beate, *adv.* P. 10: 209|

beati, *ſing.* P. 4: 95 A: 26| Ps: pr: 2 *plur.* C. 12: 206|

beatior. C. 2: 89| 10: 89|

beatis. P. 5: 516| 6: 27| Ps. pr: 61|

beato. H: 928|

beatorum. P. 1: 6|

beatum. P. 10: 205|

beatus. C. 7: 216| 9: 19| P. 5: 372| 10: 834| o terque, quaterque & ſepties. P. 2: 530|

Belia, *abl.* H: 520| Ps: 724|

Beliade. H: 610

bella. P. 3: 33| 4: 157| 10: 84| H: 252, 499| Ps: 164, 198, 308, 747, 804, 902| S. 1: 279| 2: 550, 641, 683| D: 75| gerit. H: 408|

bellantibus. S. 2: 27|

bellator. Ps: 299|

bellatrix. Ps: 133| S. 2: 489|

belli. H: 426| Ps: 27, 125, 158, 260, 420, 474, 770| S. 2: 10, 527, 728|

bellica virtus. Ps: 208| *abl.* C. 2: 47| Ps: pr: 20| *plur.* ſigna. C. 5: 55|

bellicoſus. Ps: pr: 13|

belligeri, *gen.* Ps: 806|

bellis. P. 10: 627| S. 2: 667| 1131|

bello. H: 513| Ps: 238, 356, 579, 697| S. 2: 420 ſueta virtus. P. 1: 33|

Bellona, *nom.* Ps: 236, 557| S. 2: 599|

bellorum. Ps: 387|

bellua, *nom.* P. 10: 1026| 11: 76

belluæ, *gen.* P. 10: 149|

belluam. P. 5: 414 |
belluas. P. 10: 33|
belluinis faucibus. C. 7: 154|
bellum. C. 5: 47| P: 320, 434, 632| S. 2: 514|
Belzebullis. P. 5: 267|
bene. C. 10: 115| P. 10: 790| 11: 231| P: 581, 850| S. 2: 1104| eſt quod. P. 2: 349|
benigna, ſing. nom. P. 3: 524|
benignam opem. C. 7: 215|
benigne, adj. C. 6: 4|
benigne, adv. P: 580|
benigni, ſing. C. 7: 84|
benignis. P. 5: 330|
benigno ore. A: 49|
benignum. H: 618| S. 2: 592| opus. C. 10: 63|
benignus. C. 6: 93 | 9: 71| P. pr: 12| 2: 58| 6: 4| 10: 136|
Berecynthiacus ſacerdos. S. 2: 51|
beryllum. P: 855|
beſtia, nom. H: 196, 197| P: 719|
beſtialibus villis. C. 7: 153|
beſtiam. C. 6: 105|
beſtiarum. C. 7: 62| P. 5: 398|
Bethania D: 149|
Bethlehem. P. 10: 757|
Bethlem. C. 7: 1. 12: 78, 105| D: 101|
bibant naufragium. P. 11: 74|
bibat illecebras. H: 314|
bibe. P. 5: 152|
bibendam. P. 10: 726|
bibendi. C. 7: 16|
bibendus. P. 10: 756|
biberunt. P. 10: 757|
bibit. C. 5: 20| A: 886| H: 592, 858| S. 1: 399| 2: 669| errorem cum lacte. 1: 202| ore rogum. P. 3: 160| alvo Chriſtum Virginitas. A: 583| totis medullis obliviale poculum. C. 6: 15|
bibulæ arenæ plur. P. 11: 141|
bibulus alveus. S. 2: 929|
bibunt. H: 391|
bidentis. H: pr: 7|
biſeſtum diem. P: 11: 66|
bifida, plur. P: 647|
bifidæ lucis. H: 31|
bifidas. P. 12: 57| luces. H: 93|
bifido. H: 791| æquore permeat. C. 5: 68|
biſori cardine. P: 666|
biformia. P: 761|
biformis. P: 569|
bifrons Janus. S: 1: 233|
bifrontem Janum. P. 2: 449|
bigas. P: 11: 95| boves. S: 1: 364|
bijugum. S. 1: 328|
bile. P: 777|
bilem. P. 10: 394|
bimaris Corinthi. S. 2: 351|
bina. H: 8|
binis. P. 2: 538 12: 8|
bipedi. S. 2: 816|
ad bipennem publicam præbenda cervix. P. 11: 55|
bipenni. S. 2: 1010|
bipennis. D: 86
bis. C. pr: 16| P. 4: 1| 12: 10| A: 217, 718| P: Ps: 57| S. 1: 410| terna. A: 997| quino menſe. P. 10: 782 ſex. A: 739| S. 2: 461| ſena. C. 12: 192| ſeni. D: 148| inclyte. P. 5: 537|
biſulcas ungulas. P. 1: 44|
biſulcis. P. 10: 73|
bitumen mixtum pice. P. 5: 199|
Bitumine. H: 825|
biviis. S. 2: 849|
bivio. H: 60|
bivium. H: 790|
blanda, ſing. nom. P: 399| largitas. C. 7: 210 abl. fame. C. 4: 50| plur. H: 591|
blande, adv. P. 2: 63| 5: 18|
blandi, ſing. P. 11: 91|
blandis. H: 303|
blanditia, ſing. nom. A: 906|
blanditii, plur. S. 1: 26|
blandos. S. 1: 62|
blandum. P. 6: 155|
blandus. C. 6: 21 A: 395| S. 1: 285|
blaſphemas, ver. A: 347|
blaſpheme, voc. A: 16| H: 2|
blaſphemi, gen. D. 157|
blaſphemia. P: 715|
blaſphemis. A: 772|
blaſphemus. P. 1: 75|
blateraret. P. 10: 913|
bobis. Ps. pr: 33| duris illigata colla. P. 1: 46|
bombum. A: 845|
bombyx. P. 10: 512|
bona, ſub. C. P: 29| A: 739| H: 156, 353| S. 2: 105, 166, 216|
bona, adj. ſing. H: 629| P: 348|
bone. C. 3: 1| 5: 1| P. 10: 246| Ps: 15|
boni, ſub. P. 9: 104| H: 8, 336, 341| Ps: 233| S. 1: 530| 2: 77|
bonis. C. pr: 18| P. 2: 545| Ps: 727| S. 2: 528, 898 bis|
bonitas. C. 5: 162|
bonitate. A: 310| S. 2: 805|
bonitatis. H: 184|
bonorum, ſub. C. 4: 74|
bonum, ſub. C. 4: 214| P. 1: 115| 13: 15, 99| H. pr: 45| 170, 337, 339, 341, 345, 439, 885| S. 2: 139, 1018|
bonum, adj. C. 8: 77|
bonus. C. 4: 60| P. 1: 21| 3: 86| 4: 155| 11: 47| 13: 57| H: 184, 692, 693, 938| S. 1: 619| 2: 433 D: 93|
Booz. H: 786|
Boreæ. S. 2: 533|
Boreas. A: 661|
Boſræ. P: 847|
bos. P. 10: 1049|
Boſphoreum. C. 5: 147|
botryonis. H: 477|
bove. S. 1: 61| aureo. P. 2: 366|
bovem. S. 1: 77|
boves. S. 1: 361|
bovis. P. 10: 1009|
brabæi duplicis palmam tuliſti. P. 5: 538|
brachia. C. 3: 54| P. 6: 108| 11: 139| A: 31| S. 1: pr: 16|
brachiis. C. 12: 170| P. 5: 109| 10: 851, 1062|
bractea. S. 1: 436|
bractea. P. 10: 1083|
bracteolis fulgens ferat inficis. P. 10: 1025|
bracteolas. P. 12: 49|
bracteolis crepitantia lora. P: 335|
Brennum. S. 2: 561|
breve. P. 10: 973 14: 107| S. 2: 162| Spatium. C. 10: 35|
brevem. C. 7: 171|
brevis, gen. C. 8: 13|
brevem. C. 5: 94| P. 10: 1128| S. 2: 108|
breves. P. 13: 30|
brevi, adject. P. 2: 400| A: 530|
brevi, adv. P. 2: 267|
brevibus. P. 9: 23| S. 2: 858|
breviore. P. 2: 151| 11: 221|
breviorem. S. 1: 318|
brevioribus. S. 2: 864|
brevis. P. 10: 693| A: 175|
brevitate. S. 2: 113|
brevites. S. 1: 166|
Britannos. P. 13: 103|
Bromium. S. 1: 131|
Bromius. S. 2: 495|
brucus. H: 228|
brumas. A: 427|
bruta gentilitas. P. 1: 94| plur. H: 139| P: 518|
Bruti. S. 1: 557
bruto faſtidio. C. 7: 89|
brutum. C. 11: 88 pecus. 83| Schiſma Cæſaris. P. 5: 66|
bubulcus. P. 10: 191|
bubulis felibus. P. 10: 383|
bubulus. P. 10: 1007|

buculat. Ps: pr: 31|
buccina, *nom.* C. 11: 105| S. 1: 528|
bullis. Ps: 475|
bulli. A: 415|
buſtir. C. 9: 99| S. 1: 405|
buſtualiantio. C. 9: 52|
buxa. P. 9: 49|

C.

CAchinoi, *ſing.* Ps. pr: 49|
cachinnis. P. 2: 323|
cachinno. Sy. 2: 402|
cachinnos. P. 10: 226|
cacumen. C. 12: 52| P. 12: 17|
cacumina. A: 346|
cacumine. C. 5: 24|
cadant. P. 10: 478|
cadat. C. 12: 24| P. 10: 658, 879| 13: 68| S. 2: 1125|
cadaver. P. 5: 387, 437, 458| 10: 806, 1041| H: 605| Ps: 474, 724|
cadavera. C. 10: 41, 61| S. 2: 569, 718| D: 11|
cadavere. A: 756|
cadaveri. P. 10: 374|
cadaveribus. P. 15: 76|
cadentem. Ps: 437|
cadeorum. C. 11: 42|
cadet. P. 10: 537|
cadit. C. 9: 72| P. 6: 66| 10: 804| A: 955| H: pr: 62: 240| Ps: 257, 699| S. 1: 380| 2: 1010| in faciem. A: 330| in vitium. P. 10: 989| S. 2: 989|
caduca res. P. 10: 437|
caducam. A: 1044|
caduci, *ſing.* H. pr: 51| Ps: 457| corporis. C. 9: 16|
caducit. C. 6: 21| 7: 177| 10: 21| P. pr: 16| 6: 119| A: 17|
caduco. H. pr: 41|
caducum. P. 5: 301| 10: 603| S. 1: 430| hoſpitium. A: 890|
caducus. S. 2: 111|
cadunt. P. 5: 76| 10: 1052| Ps: 286| S. 2: 752|
cæca, *ſing. nom.* P. 2: 232| H: 627| vis murtalium. C. 11: 33| *abl.* Ps: 411| S. 1: 210, 400| *plur.* P. 5: 72| 13: 62| A: 329| S. 2: 863|
cæci, *ſing.* D: 131|
Cæcilianus. P. 4: 156|
cæcis. P. 10: 589, 955| H: 140|
cæcitas. C. 2: 93| P. 2: 377| 5: 269| 10: 371| errans Júli. P. 2: 456
cæco. P. 6: 128| 11: 511| H: 884| A: 641|
cæcorum. A: 126|
cæcos. A: 126, 675|
cæcum. Ps: 271, 484| S. 2: 1072|
cæcus. P. 14: 48| A. pr. 2: 37| 698|
cædes, *ſub.* C. 6: 82| P. 1: 7| 10: 879, 1010, 1053| A: 543| H: pr: 17| 141| Ps. pr: 38| 346, 432| D: 195|
cædere. Ps. pr: 13|
cædet. C. 9: 85|
cædibus. C. 3: 59| P. 5: 83| 10: 93| 11: 44| Ps: 538| S. 2: 296, 1126| D: 113|
cædis. P. 10: 826| S. 2: 664|
cæditur. A: 349| aris caper Baccho. S. 1: 130|
cælebs. S. 1: 119|
cæleſte. Ps: 901| S. 2: 1035|
cæleſti. A: 694| Ps: 625| S. 1: 164, 271| 2: 255|
cæleſtia. C. 10: 86| 12: 35| P. 10: 604| A: 213| H: 10, 756| Ps: 86| S. 1: 625| 2: 123, 758, 1061|
cæleſtibus. P. 10: 1031| Ps. pr: 39| S. 1: 142|
cæleſtis. C. 5: 34| P. 2: 42| 5: 519| 14: 62, 115| ſignis. P. 12: 60| Roma. 2: 559|
cæleſtium. P. 5: 189|
cæli, *ſing.* C. 7: 36| 9: 22| P. 12: 84| 6: 26| 8: 7| 13: 99| 14: 81| A: 196| H: 70, 819, 860| Ps: 639| S. 1: 148, 150, 322, 442| 2: 126, 170, 820, 840, 867, 874|
cælicolam. S. 2: 70|
cælipotens. A: 660|
cælis. P. 10: 1020.
cælitum. P. 10: 270.
cælitus. C. 12: 79| P. 10: 430| 13: 10| A: 554| Ps: 65.
cælo. C. 7: 75| 9: 6, 105| 10: 77| 12: 40| P. 1: 1| 6: 92, 126| 10: 533| A: 370, 633| H: 473, 815| S. 1: 53, 314, 360| 2: 275.
cælos. P. 2: 572.
cælum. C. 1: 22| 4: 71| 6: 34, 116| 9: 54| 11: 9, 21| 12: 11, 92| P. 2: 410| 4: 75| 5: 7, 304, 368| 6: 112| 8: 2| 9: 9| 10: 326, 364, 1065, 1110| 12: 19| A: 191, 502, 657, 806| H: 9, 57, 91, 104, 379, 517, 728, 909| Ps: 306| S. 2: 407, 777, 809, 1060| ceu liber plicabitur. P. 10: 536.
cæmenta. S. 2: 245|
cæmentum. A: 515.
cæpe. P. 10: 260| S. 2: 866,
cærula, *ſing.* C. 2: 73|
cærulæ noctis. C. 5: 41|
cæruleas animas. S. 1: 424|
cærulei, *ſing.* S. 1. pr: 10.
cæſa, *ſing. nom.* P. 11: 72| Ps: 68| enſe virtus. P. 1: 49| *abl.* Ps: 304| *plur.* P. 5: 198.
cæſæ, *ſing.* P. 4: 118| *plur.* S. 2: 288.
Cæſarauguſta. P. 4: 54.
Cæſarauguſtæ. P. 4: 142.
Cæſarauguſtam urbem. P. 4: 3.
Cæſarem. P. 5: 108.
Cæſareum. S. 1: 250.
Cæſari. P. 2: 97.
cæſarie. P. 4: 61.
cæſariem. Ps: 358.
cæſaries. P. 13: 30.
Cæſaris. P. 1: 34, 62| 2: 24, 97| 5: 66| 6: 41.
Cæſarum. A: 473.
cæſi, *plur.* P. 8: 3.
cæſis. P. 11: 261| S. 2: 544.
cæſo. C. 12: 159| P. 10: 187.
cæſorum. S. 2: 63.
cæſpes. P. 4: 94| 10: 187.
cæſpite. C. 3: 97| P. 5: 503, 458| A: 187| Ps: 266| ab imo. C. 10: 123.
cæſpitem. P. 12: 8, 46.
cæſpitis. Ps: 880.
cæſus. P. 5: 371| Ps: 871.
cætera, *plur.* C. 12: 22| P. 10: 175| A. pr. 2: 7| H: 250| S. 2: 1115.
cæteri, *plur.* C. 12: 29| S. 2. pr: 21.
cæteris. P. 2: 40, 435| 10: 415, 830.
cætum. P. 2: 548|
Cain. A pr: 48| H: pr: 12, 63| 1| D: 8|
Caio. P. 4: 181|
Caiphæ. D: 157.
Calagurris. P. 4: 31|
calami, *gen.* A: 596| H: 541|
calamis. C. 5: 52| H: 389.
calamos. A: 148| S. 1: 366| 2: 524, 962, 1030.
calamum. C. 3: 48.
calatho. C. 3: 70|
calathos. P. 3: 295| Ps: 327.
calcabo. S. 2: 175.
calcaoda, *plur.* D: 58.
calcans. P. 5: 477.
calcans pedibus. C. 5: 124.
calcantem. A: 131| S. 2: pr: 18.
calcarat. Ps: 269.
calcare. P. 6: 88| 7: 59| H: 772| Ps: 210| S. 2: pr: 39| 748|
calcaret. Ps: 652.
calcaribus. Ps: 253.
calcaris. A: 664.
calcat. S. 1: 429.
calcaſſe. H: 472.
calcat. C. 9: 49| P. 5: 168| 14: 112| A: 887, 908| pede. Ps: 32.
calcata morte. A: 1065| *plur.* 936| S. 2: 525|

calcatis. Ps: 320.
calcatria mundi. Ps: 587.
calcatus. A: 653.
calcavit. D: 170
calce. C. 5: 28 P. 6: 91| 13: 77| 14: 113| D: 118|
calceamenta. P. 6: 74.
calceis. P. 10: 159.
calcemus. P 1: 463.
calcentur. P. 5: 106.
calcibus. Ps: 596.
Calcis. Ps: 653.
calculanda, *ſing. nom.* P. 2: 131.
calculus. H: 27. | Ps: 870.
calefacta, *plur.* P. 13: 49|
calens. C. 5: 22| in culpam ſanguis. P. 2: 213.
calent mœchorum furta. P. 10: 183.
calente ſole. C. 7: 207.
calentem Chriſto puellulam. P. 14: 12.
calentes. P. 1: 7| S. 2: 9|
calentia vota. P. 14: 76.
calentis nequitiæ. H: 317.
calet. C. 5: 91| H: 585.
calere. S. 1: 171.
calerent. P. 13: 72.
calida, *ſing. nom.* A: 143.
calidi, *ſing.* S. 1. pr: 19.
calidis. H: 511, 595| S. 1: 110| 2: 405| D: 116.
calido. Ps: 154, 808| S. 2: 961.
calidos. Ps: 50, 217| annos, S. 2: 319|
calidum. H: 326.
caligant. H: 3.
caligantes animas. S. 1: 291.
caligine. H: 179| Ps: 351, 483| S. 1: 400, 415.
caliginem. P. 10: 418, 962.
caliginis. P. 5: 350| 13: 52.
caligo. C. 2: 5| A: 679.
calix. P. 10: 736|
calle recto. C. 7: 506.
callebas. C 11: 20.
callem. H: 794.
callens H: 224.
calles. S. 2: 844.
callida, *ſing. nom.* Ps: 257| S. 1: 82| D: 71| fraus. C. 2: 21| *abl.* C. 7: 193| *plur.* P. 5: 267| S. 2: 644.
callide, *voc.* A: 406.
callidus. C. 3: 41| A: 468| H: 718, 806.
callum pectoris. P. 5: 177.
calor. C. 10: 38| P. 7: 87| A: 839| H: 75, 964| vitalis. P. 9: 93| laudis. Ps: 24.
calose Chriſti fidem incendit. P. 6: 21|
caltha. C. 5: 114.
calvis. S. 1: 631|
caluit. S. 1: 258.
calumnia, *nom.* H: 618.
calumniam. P. 10: 981|
calumnioſis. A. pr: 2: 20.
cameli, *gen.* D: 118.
Camilli. P. 2: 14.
Camillo, S. 2: 721.
Camillos. S. 2: 557.
caminis. C. 12: 96| P. 6: 102| 10: 94| S. 1: 307.
caminos. H: 922|
Camœna. C. 3: 26| 9: 3.
Camœnas. P. 6: 153| S. 2: 147.
camuros ascus. P. 11: 58.
Campania, *nom.* S. 2: 745.
Campanus. P. 11: 208.
campeſtre. P. 11: 93.
campi, *ſing.* P. 10: 846| 13: 76| Ps: 152, 637| S. 1: 316| 2: 939| *plur.* P. 11. 211.
campis. S. 2: 570.
campo. C. 8: 41| P. 11: 243| H: 414, 799| Ps: 40, 468| S. 1: 181, 338.
camporum. Ps: 686| S. 2: 508.
campos. S. 2: 920.
campum. Ps: 21, 266, 573.
cana fides. H: 853| ingenia. A: 561.
canam. C. 9: 1| A: 742.
canas. C. pr: 38| 1: 151.
Cancrum. A: 619.
candens ſpuma. P. 5: 490.
candentes. P. 11: 186.
candentia. Ps: 882.
candida. P. 11: 203| 13: 87| H: 957| Ps: 560, 821| D: 1| via. A: 536| *plur.* H: 156| gaudia. Ps: 901.
candidatas. P. 10: 355.
candidatis. P. 4: 145| cohortibus. 11: 67.
candidi chori ſanctorum, *plur.* P. 5: 373.
candidior mice. P. 3: 162.
candidiose. S. 1: 547.
candidis. C. 5: 124.
candidius nive genus linguæ. P. 13: 11.
candido tramite. P. 14: 95.
candidulo. C. 3: 157.
candidum diem. C. 9: 77.
candidus. C. 4: 16|
candor. P. 1: 89| 13: 86 *bis*| S. 2: 753.
candore. C. 2: 70| 10: 49.
cane. P. 4: 149| A: 216.
canebat. P. 3: 142| 10: 838.
canendo. C. 2: 52.
canendum. P. 10: 19.
canens oliva. P. 12: 32.
canente. P. 10: 795| Callo. C. 1: 39.
canes. *ſub.* P. 10: 806| S. 2: | 814.
canet. C. 3: 90.
cani, *adj. plur.* S. 1: 200.
canibus. P 5: 388| Ps: 721.
caniformem. A: 195.
canina facundia, *nom.* H: 402.
canini, *gen.* S. 2: 353.
canis, *ſub.* P. 10: 258| A: 982.
canis, *adj.* A: 480| S: 2: 1076.
canitiis. C. 4: 62 P. 4: 16| A: 740.
canit. C. 1: 67| P. 13: 95| triſte tuba. C. 5: 50.
canitiem. P. 3: 25| 11: 138| S. 2: 657.
canities. C. pr: 23.
Cannas. S. 2: 568.
Canopi. S. 2: 921.
Canopica regna. P. 3: 59.
Canopus. P. 10: 255.
canoro ære. 1: 480.
cantamen magicum. P. 13: 23.
cantamine. S. 1: 176.
cantantes. P. 6: 111.
cantare. D: 91.
cantharis. C. 9: 28.
cantharus. P. 10: 299| Ps: 367.
cantilenæ, *plur.* P. 10: 305.
cantor. S. 2: 646.
cantu. C. 1: 63| 2: 50| S: 1: 120.
cantus, *ſing.* P: 4: 151| *plur.* obmuteſcere jubet. A: 147.
canum, *ſub:* P. 5: 147.
canuni. C. 5: 123.
capacem. C. 6: 105| H: 98.
capaces Chriſti. P. 2: 576| virtutum. P. 10: 743.
capaci: Ps: 454.
capacis alvi. C. 7: 115.
capax. S. 2: 162, 793| juſti: A: 803| fruendis vocibus. C. 9: 66.
cape. P. 5: 49| experimentum: P. 2: 407.
capellam: P. 10: 618.
capellis. H: 235.
caper. S. 1: 129.
capere. C. 3: 10| A: 1035|
caperet. S. 2: 1819.
capeſſit. P. 5: 368| 6: 7| Ps: 574.
capeſſunt: Ps: 304.
capi. P. 10: 663.
capiam: S. 2: 189.
capiant. P. 10: 430.
capiebat. Ps: 322.
capienda, *ſing.* S. 2: 908.
capiet. C. 4: 92.
capillo. Ps: 283.
capillos. C. 7: 160| P: 10: 274| 13: 30| Ps: 687.
capillum. P. 1: 80, 110.
capio ſpem: H: 935.
capit. P. 10: 440| 13: 34| A: 86, 587, 705, 785| H: 334| Ps: 486, 566| S. 2: 130, 894| D: 31, 69| arma; S. 2: 641| auras unas

plus & impius: S. 2:783 | nil diurnum nox. P. 10: 590.
capita. Ps: 871 | S. 1: 635:
capitalis criminis. S. 2: 804.
capite. S. 1: pr: 28. | in porta. H: 490.
capitis, *ſub.* C. 8: 23 | P. 13: 36 | H: 651 | Ps: 59 S. 1: 141, 345 | 2: 351 | nix. C. pr: 27.
Capitoli. S. 2: 687.
Capitolia. A: 444 | S. 1: 182, 216, 535, 632 | S. 2: 833:
capiunt. P. 11: 211.
capiuntur. S. 2: 1065:
captarum. S. 1: 361:
capta, *ſing. nom.* P. 1: 61 | 2: 11 | 11: 242 | A: 773 | Ps. pr: 54 | S. 1: 64 2: 908 | D: 89 | *abl.* S: 2: 518, 693 | *plur.* P. 1: 98 | A: 401 | Ps: 214 | S. 2: 548.
captans. S. 2: pr: 6.
captare: H: 139.
captas, *adj.* S. 2: 61:
captator. P. 5: 19:
capti, *ſing.* P: 715 | *plur.* S: 1: 616.
captioſis ſtrophis: A. pr: 2: 25:
captis. H: 153 | Ps: pr: 25 | 170.
captiva, *ſing. nom.* A: 548 | H: 817 | S. 2: 148, 409, 875 | *plur.* 352:
captivæ, *ſing.* S: 1: 124:
captivas. H: 305, 454:
captivi, *plur.* H: 445.
captivis. S. 2: 732.
captivo. Ps: 603:
captivos. H: 211 S. 2: 558:
captivum. P. 9: 37.
captivus. S. 2: 1069:
capto. Ps: 39, 539:
captum. C. 7: 182 | P: 10: 664 | 11: 93 | Ps: pr: 20.
captus. S. 1: 138 | D: 11:
Capuæ. P. 11: 208.
capulum. Ps: 137, 147.
caput. C. 4: 41 | 10: 26 | 12: 60 | P. 2: 316, 442 | 3: 84, 157 | 4: 13, 37 | 5: 166 | 6: 2, 143 | 10: 763, 823 | 11: 65, 80, 137 | 12: 15 | 13: 47 | 14: 26, 89, 213 | A: 325, 455, 576, 630 | H: 32, 131, 179, 279, 555, 587, 802 | Ps: 30, 69, 91, 183, 282, 47 | S. 1: ps: 53, 75 | 336, 418, 497, 154 | 2: 430, 692, 721, 978 | D. 101, 102, 124, 134 orbis. S. 2: 661 | natale vitioſum. H: 203 | ſummum ſæculi. P. 10: 867 | gladio ferieses 3: 116.
cara, *plur.* P. 1: 52 | H: 716.
carbaſa. Ps: 1 744.
carbaſea, *ſing. nom.* Ps: 186:
carbaſo. P. 5: 452 | S. 1: pr: 48:
carbonibus. P. 10: 917.
carbonum. P. 5: 219.
carcer. P: 1: 46 | 5: 161, 247 | 6: 25, 26, 27.
carcere. C. 10: 22 | P. 5: 280, 375 | 10: 794 | 13: 63 | Ps: 906 | S. 1: 470 | D: 141 | membrorum ſeptas: H: 918 | pœnarum: H: 927 | venarum. Ps: 595:
carceralem ſtipitem. P. 5: 552.
carceralis cæcitas. P. 5: 269.
carceream catenam. P. 6: 16:
carcereis. S. 1: 492:
carcerem. P. 5: 549 | 10: 205 | mortis. C. 12: 76:
carcereo ſitu. P. 11: 53:
carcereos. H: 851:
carcereum. S. 2: 468:
carceri: P. 5: 329.
carceribus. A: 659.
carceris. C. 5: 134 | P: 5: 137, 345 | 6: 72 | 10: 1107 | S: 2: 834 | catena. C. 6: 58.
carebit. S. 2: 95.
cardine. Ps. 666 | S. 2: 685:
cardinem. C. 11: 107:
cardinum. P. 5: 319.
cardo: C. ps: 3 | 9: 72:
carduus. C. 8: 44 | S. 2: 984:
caremus: P. 2: 545:
carendum eſt. P. 10: 517 |
carens. C. 3: 140 | 4: 8 | A: 671, 937 | H: 197 | verbis. P. 10: 912:
careni. P. 5: 71:
carentem omni ſubſtantia: C: 7: 40 | ſole quaſſo, *mortuum à quatuor diebus.* C. 9: 46 |
carentes. Ps: 12 | S. 1: 291:
caret. P. 3: 203 | 10: 711 | A: 267, 894 | S. 2: 848, 995 | fine. 1: 326 | lux fulgore. A: 280:
carices. P. 5: 396.
carina, *nom.* P. 5: 504:
carinæ, *gen.* S. 2: 792:
carinam. P. 11: 73:
carioſa vetuſtas. C. 10: 141:
carioſorum Deorum. S. 1: 434:
carmen: C. pr: 42 | 9: 2 | P. pr: 12 | 5: 314 | 6: 156 | 10: 3 | conviviale. H: 318 | ſine fine tractum: S. 2: 658:
carmina. A: 151, 478 Ps: 664.
carmine. P. 2: 35 3: 215 | 10: 869 | H: 450 | S. 1: 562 | ſacro Deum concinens. P. 14: 53.
carminis. P. 4: 165 | 10: 838.
carnalis. A: 983 | vinculi. P. 2: 487.
carnaliter acta lex. A: 510.
carne. C. 12: 8 | P. 2: 269 | 10: 1058 A: 51, 71, 218, 371, 888, 999 | H: 280, 510, 911, 912.
carnea lex. A: 370 | *plur.* 970 | Ps: 765.
carnem C. 11: 52 | P. 5: 572 | A: 176 | P: 73.
carni. P. 10: 521.
carnibus. P. 5: 99:
carnifex C. 12: 109 | P. 1: 91 | 5: 148, 216 | 6: 17 | 9: 69 | 10: 92, 516, 548, 831, 861:
carnificem. H: 152, 598.
carnifices P. 3: 14, 131 | 11: 49 | 13: 94.
carnificina, *ſing. nom.* P. 3: 146.
carnificis. P. 14: 17.
carnificum. P. 10: 496.
carnis. C. Ps: 29 | 9: 99 | P. 2: 223 | 4: 118 | 10: 436, 507, 513, 514, 515, 518, 808 | 11: 26 | A: 35, 108, 228, 368, 369, 816, 910, 915, 927, 966, 1025 | H: ps: 38, 55 | 466, 525, 623, 854, 898 | Ps: 79, 8. | D: 44.
carnulenta, *plur.* P. 10: 372.
caro, *ſub.* C: 3: 141 | 10: 8, 524 | A: 97, 109, 158, 177, 567, 870, 996, 1047 | H: pr: 56 | Ps: 76, 78 | D: 8 | Verbum factum eſt, A: 525.
caro, *adj.* P. 10: 845 | H: 592:
caros. P. 11: 133.
carpant membra ungulæ, P. 10: 695.
carpas. C. 4: 67.
carpe. P. 10: 517.
carpebant. D: 47.
carpendum. P. 5: 388.
carpentum. P. 10: 154:
carpere. C. 3: 109 | 5: 84 | 10: 504 | A: 951 | iter. P. 11: 210.
carpet. C. 10: 102.
carpi. S. 2: 555.
carpimus eſcas dicatas. C. 8: 76 |
carpit. P. 10: 1118 | 11: 120 | H: 26 | iter. P. 3: 45 |
carpite. P. 3: 201.
carpitur. H: 602 | Ps: 789.
carpſit. P. 4: 121.
carptim. P. 10: 559.
carpunt. P. 10: 403, 806 | H: 617, 836 | S. 2: 873.
Carthaginis. P. 13: 5, 71.
Carthago Aſia. P. 4: 17.
caruit. S. 2: 95.
carum. A: 1041 | Ps: 737.
carus, P. 14: 24.
caſa, *abl.* D: 25.
caſam cordis. Ps. pr: 62.
caſas. S. 2: 298.
caſibus. C. pr: 15 | A: 641 | S. 2: 877:
caſſia, *ſing. nom.* A: 955 | *abl.* Ps: 11: 60 | S. 2: 999 | *plur.* P. 10: 30 S. 2: 45:
Caſſiani. P. 9: 94.
Caſſianum. P. 4: 45 | 9: 106:
Caſſianus. P. 9: 6.
caſſide. H: 410.
caſſis, *ſub.* Ps: 140.
caſſis lumine, *adj.* A: 125.
caſſos. Ps: 143, 525 | ictus dentium. C. 7: 116.

caſta, *ſing. nom.* A: 383| H: 547| *plur.* A: 569| H: 954| P: 539, 640.
caſtella. A: 709.
caſti, *ſing.* Ps: 56| D: 107 | *plur.* C. 11 7.
caſtis. A: 941| H: 495| Ps: 451, 508, 844| S. 2: 911 parſimoniis. C. 7: 3.
caſtitas. C 11: 14.
caſtitatem. P. 10: 357.
caſto. H: 786 | ſilentio. C. 7: 30.
caſtra. C. 5: 41, 97 | P. 11 38| H: 500| S. 1: 395| 2: 8, 544.
caſtrata animum eeciſum virginitas. H: 957.
caſtraverit. S. 2: 52.
caſtrenſis. Ps: 665.
caſtris. Ps: 644, 740, 814.
caſtrorum. Ps: 730| S. 2: 400.
caſtum. C. 6: 130| P. 14: 55, 129| ſapit. C. 2: 32.
caſtus. A: 396| S. 2: 784.
caſu. Ps: 798.
caſura, *plur.* P. 10: 479.
caſus, *ſub. ſing.* A: 1072| Ps: 421| *plur.* P. 10: 472| A: 1084| Ps: 892| S. 2: 974.
catamitum. S. 1: 70.
cataſta, *abl.* P: 2: 399| 10: 467.
cataſtæ, *plur.* P. 6: 33.
cataſtas igneas. P. 1: 56.
catena carceris, *nom.* C. 6: 58 | *abl.* P. 13: 53.
catenæ, *plur.* P: 1: 22| 10: 185.
catenam. P. 6: 16 | S. 1: 243 | mortis. C: 12: 47.
catenarum. P. 11: 55.
catenas. P. 11: 107 | A: 415 | Ps: p1: 19.
catenato. Ps: 674.
catenis. C: 9: 52| P: 1: 80| 5: 116| 9: 78| H: 272, 434| S: 1: 491.
caterva, *abl.* P. 10: 662| Ps: 648| S. 1: 599.
catervæ, *plur.* P. 2: 179 | S. 2: 733.
catervam. C. 6: 148.
catervas. H: 4.9| S. 2: 418.
catervis. P. 1: 213.
cathedra Petri. P. 11: 32.
cathedram. P. 2: 462.
Catholica, *abl.* A: 291.
Catholic , *gen.* P. 11: 24.
Catholicam. C. Pr: 39 | P. 7: 9| A: 2| S. 1: Pr: 59.
Catholicis. P. 11: 36|
Catholico. Ps: 1072
Catilinas. S. 1: 550.
Catonum. P. 2: 446| S. 2: 546.
catuli, *plur.* H: 6 6.
catus. S. 2: 10.
cava, *ſing.* C. 5: 17| Ps: 835| *plur.* P. 11: 165| S. 1: 302, 439.
cavam. A: 958.
cavata, *plur.* P. pr: 20 | Saxa. C. 10: 55.
cavatis. A: 753.
cavato. S. 2: 646.
cavator. P. 2: 146.
Caucaſea, *abl.* A: 429.
cauda, *abl.* S: 2: 868.
caudis. D: 70.
cave. P. 10: 136| S. 1: 497.
cavea, *abl.* P. 6: 61.
cave", *gen.* S. 1: 384| 2: 1090.
caveam. C. 3: 94| cæli. H: 70.
cavemus. A. pr. 2: 3.
cavendi. H: 543.
cavendum eſt. C. 4: 28.
caveni. H: 814.
caventi. A. pr. 2: 33 *bis*.
cavere. C: 6: 68| Ps: 287.
cavernis. P. 5: 172| 10: 1050.
cavernoſo. H: 961.
cavernoſos meatus. H: 319.
cavere. Ps: 758| S. 2: 1023.
cavillo, *abl.* P. 2: 318.
cavis. P. 5: 70 | S. 2: 1053| cratibus coſtarum. P. 11: 57.
caulas. P. 11: 245| H: 213.
cavo. P. 6: 140| A: 386| Ps: 294| honore. H: 438.
cauſa, *nom.* C: 7: 109 | P: 10: 390| A: 642| H: 360, 157 | Ps: 313, 607| S. 1: 72| 2: 582.
cauſam. H: 321 | dicere, P. 10: 68.
cauſas. P. 1: 20| S. 2: 2.
cauta, *ſing. nom.* 265.
caute, *adv.* H: 745.
cauterem. P. 5. 230.
cauteribus. P. 10: 490.
cautibus. C. 12: 118.
cautis. P. 10: 701.
cautum jus erat. C. 12: 145.
cecidere. S. 2: 500.
cecidiſſe. A: 446| H: 801 | Ps: 292.
cecidiſſent. Ps: 135.
cecidit. D: 86, 157.
cecinere. S. 2: 712.
cecinissent. A: 234.
cecinit. Ps: 610.
Cecropia, *plur.* C. 3: 72.
cedant. P. 10: 55.
cedas. P. 10: 1100.
cedat. C. 2: 87| P. 3: 181, 183| S. 1: 608, 634.
cede. P. 10: 960| A: 178 bis.
cedente pelago. H: 471.
cedere. C. 1: 40, 72| 5: 83| P. 13: 74| A: 484, 507| H: 772| Ps: 143, 380| S. 1: 263 | armis. P. 2: 420| letho. P. 10: 725.
cedit. C. 3: 167| 9: 67, 71 | P. 5: 46 H: 878.
cedite. S. 2: 466.
cedo. P. 7: 83| 10: 686.
cedunt. H: 877 *bis*.
celante. Ps: 461.
celeberrima, *ſing. nom.* Ps: 586.
celeberrimus. A: 451.
celebrabant. D. 125.
celebrabat. A: 150.
celebrabitis. S. 1: 53.
celebrabo. P. 2: 34.
celebrando. P. 11: 198.
celebrans. Ps: 659| S. 1: 224| D: 110.
celebrant. A: 378.
celebrare. P. 3: 182.
celebrarent. S. 1: 181.
celebrat. P. 2: 532.
celebrem. S. 2: 615.
celebres. C. 5: 126| P. 4: 103.
celebri. S. 1: 237, 603| 2: 540.
celebris. A: 9.
celer. C. 3: 105| 4: 21| P. 3: 165| 6: 116.
celerat. H: 774.
celeres. C. 5: 55.
celeri. H: 849.
cellam. S. 1: 574| 2: 835.
celſa, *ſing. abl.* H: 494| Ps: 876| *Plur.* P. 3: 170| 8: .0| 11: 41| A: 346| Ps: 290| S. 1: 216, 535, 581| 2: 883 | Tonantis. P. 6: 98.
celſæ, *ſing.* P. 12: 13| S. 2: 229.
celſam. C. 7: 106.
celſior. P. 10: 467 | 11: 50 | 14: 80.
celſo. P. 5: 369| S. 2: 262, 688.
celſum. C. 2: 102 | 11: 39 | P. 5: 224| 11: 77, 217| Ps: 185.
cenſeat. P. 1: 37.
cenſeo. S. 1: 413| 2: 129.
cenſere. S. 1: 391.
cenſerent. S. 1: 284.
cenſes. P. 10: 142, 207.
cenſet. A: 1030| H: pr: 35.
cenſibus. Ps: 873.
cenſor. C. 7: 133| P. 10: 246 | S. 2: 271, 433.
cenſu. S. 2: 1015.
cenſum. H: 955| Ps: 581.
cenſura, *nom.* C. 7: 92| P. 2: 62, 326.
centena, *plur.* P. 10: 1052 | Ps: 481.
centenos. A: 713| S. 2: 844.
centenus. P. 14: 123.
centifidum. S. 2: 889.
centiplex fructus. C. 7: 220.
centum. S. 2: 470.
centuplicatos. S. 2: 1050.
ceperant Ps. pr: 15.
ceperit. P. 10: 1088.
cepit. S. 2: 349.
cera, *nom.* P. 9: 52 | *abl.* S. 1: 598| 2: 42.
ceram. C. 5: 20.
ceras pugillares, P. 9: 15.

Ceraſtæ, *plur.* H : 135.
cerata buxa. P. 9 : 49.
ceraunis. Ps : 470.
cerebri. P. 14 : 317 | H : 125, 312, 655.
cerebro. P. 12 : 16 | H. pr : 57.
cerebrum. C. 12 : 119 | Ps : 139.
cereos. P. 2 : 72.
Cereris. S. 2 : 9.7.
Ceres. P. 10 : 236 | S. 2 : 562.
cerimonias. S. 1. pr : 5.
ceris. S. 1 : 203 | 2 : 50.
cernant. P. 10 : 432.
cernas. H : 282.
cernat. C. 5 : 30 | H : 894, 946.
cerne. P. 1 : 97.
cernens. A : 368 | H : 12.
cernere. C. 10 : 86 | 12 : 88 | P. 11 : 138, 168 | A : 18, 35, 42, 64, 111, 161, 604 | S. 1 : 578.
cerneres. C. 9 : 100 | P. 5 : 334, 426.
cerneret. P. 10 : 749 | 11 : 46 | A : 490 | H : 734.
cernet. C. 10 : 111.
cerni. A : 48 . 79.
cernimus. C. 5 : 152 | 12 : 37 | P. 10 : 239 | A : 335.
cernis. P. 1 : 301 | S. 2 : 361, 895.
cernit. C. 4 : 38 | 6 : 32 | 8 : 31 | P. 5 : 277.
cernitur. P. 1 : 104.
cerno. P. 11 : 34 | A : 1058.
cernua vipera. C. 3 : 149.
cernuat. S. 1 : 350.
cernunt. C. 12 : 27 | P. 5 : 493 | H : 930.
cernuntur. P. 6 : 139.
cernuo ore. C. 7 : 43 | vertice. P. 14 : 85.
certa, *ſing. nom.* A : 394 | H : 54, 922 | Ps : 122, 302, 586 | S. 1 : 328 *bis* | 2 : 631 | D : 42 | *abl.* P. 10 : 970 | A : 875.
certamen. P. 10 : 752.
certamine. Ps : 641, 752.
certant. P. 5 : 497 | officiis. 6 : 73.
certante voto. H. pr : 6.
certantibus. P. 11 : 197.
certare. S. 1 : 619.
certat. P. 5 : 214.
certatim. C. 5 : 139 | A : 685.
certe. P. 10 : 479 | A : 485 | H : 712.
certis. C. 5 : 2 | S. 1 : 289.
certiſſima Dei proles. A : 139.
certo. *adj.* A : 669 | H : 236, 658 | S. 1 : 320.
certum. A : 854 | eſt. P. 14 : 26.
certus. A : 855 | S. 1 : 258.
cervice. P. 11 : 85 | Ps : 188, 272, 282 | S. 1 : 359.
cervicem. P. 10 : 763.
cervicibus. P. 2 : 490 | H : 430 | Ps : 896.
cerviculam. P. 10 : 836.
cervis. Ps : 60.
cervix. C. 12 : 118 | P. 1 : 55 | 10 : 117, 871 | 14 : 87.
ceſſabis. P. 10 : 1101.
ceſſare. P. 10 : 572.
ceſſat. P. 10 : 1073 | H : 143.
ceſſerat omne robur. P. 5 : 122.
ceſſere. C. 12 : 30.
ceſſet. P. : 800 | S. 2 : 940.
ceſſiſſe. P. 5 : 416 | A : 618 | Ps : 902 | S. 2 : 78.
ceſſit. P. 4 : 86 | 10 : 607 | A : 1043 | H : pr : 21 | S. 1 : 158.
Cethego, *abl.* S. 1 : 528.
Cetrace, *voc.* H : 420.
ceu. C. 1 : 17, 91 | 4 : 21 | 10 : 22 | 12 : 128 | P. 2 : 569 | 5 : 223 | 10 : 84, 277, 920, 972 | 11 : 50 | A : 746 | Ps : 332 | S. 1. pr : 41 | 220.
Chalcedon. Ps : 857.
Chaldæo. A : 617.
chalybem. Ps : 143, 678 | S. 1 : 50.
chalybs. P. 1 : 72.
Chananeus. H : 409.
Chao, *abl.* C. 12 : 40 | P. 3 : 55 | A : 750 | H : 926 | S. 1 : 94 | 2 : 96.
Chaos. C. 5 : 3 | A : 823 | H : 44 | S. 2 : 901 | noctis æternæ. C. 9 : 81.
charaxat genas ungulis ſcribentibus. P. 10 : 557.
chariſma. A. pr. 1 : 11.
chariſmata. S. 2 : 1045.
chariſmate. P. 13 : 61.
Charon. H : 502 | S. 1 : 386.
Charris. S. 2 : 573.
chartas. S. 1 : 597.
chartulas. P. 1 : 75.
chartulis. P. 10 : 1115.
Charybdem. S. 2 : 899 | Sanguinis. C. 6 : 107.
Charybdis. A : 747.
Chelidoni. P. 11 : 237.
chelydros. S. 1 : 130.
chelys. A : 388.
Cherubin. C. 4 : 48
ſub chirographo primo capta vita. P. 1 : 61.
chirurgos. P. 10 : 501.
chlamydem. S. 2 : 301.
chlamys. D : 79.
chorda, *abl.* C. 9 : 5.
choreis. Ps : 242, 688 | fidelibus canere. C. 9 : 1.
chori, *plur.* P. 5 : 574.
choris. A : 353 | S. 2 : 911.
choro. P. 3 : 208 | S. 1 : 135 | Angelico. P. 3 : 48.
chorus. C. 9 : 109 | P. 4 : 74, 152 | 6 : 148.
chriſma. Ps : 361.
chriſmate. S. 1 : 587 | D : 170 | innovatum. C. 6 : 128.
chriſmatis. C. 5 : 156 | P. 12 : 34 | A : 493.
Chriſte. C. 1 : 97 | 2 : 48 | 3 : 14, 166 | 4 : 101 | 5 : 82 | 6 : 3 | 7 : 3, 198 | 8 : 1 | 10 : 64 | P. 2 : 433 | 3 : 138 | 11 : 110 | H : 931 | Ps : 1 | S. 2. pr : 61.
Chriſti. C. 1 : 30 | 4 : 68 | 5 : 10 | 9 : 2 | 11 : 127, 129, 143, 200 | P. 2 : 500, 582 | A. pr. 11 : 2 | 290 | Ps : 289 | ad ſedile tendit. P. 6 : 9.
Chriſtiana, *ſing. nom.* P. 2 : 434 | *plur. ibid.* 59.
Chriſtianæ. P. 9 : 30.
Chriſtiani, *ſing.* P. 5 : 377 | nominis. 2 : 430.
Chriſtianis. P. 5 : 64.
Chriſtiano. P. 10 : 443.
Chriſtianorum. P. 10 : 1002.
Chriſtianum. P. 10 : 406.
Chriſtianus grex. P. 10 : 57.
Chriſticolæ, *ſing.* S. 1 : 482 | *plur.* P. 13 : 82.
Chriſticolarum. C. 8 : 80 | 10 : 57 | A : 485.
Chriſticolas. P. 3 : 28 | 11 : 39 | Ps : 13, 96.
Chriſticolis. C. 3 : 56 | P. 6 : 25 | 11 : 80 | Ps : 526 | S. 2. pr : 19.
Chriſticolum. S. 2 : 1002 | genus. P. 3 : 72.
Chriſtigenam domum. H : 787.
Chriſtipotens. S. 2 : 709.
Chriſto. C. 4 : 15, 26 | 6 : 112 | 10 : 132 | P. 2 : 2 | 10 : 952 | Ps : 543 | S. 2 : 3 | D : 24.
Chriſtum. C. 1 : 68 | 5 : 157 | 6 : 151 | 7 : 147 | 9 : 54 | 12 : 1 | P. pr : 34 | A : 288, 391 *ter.*
Chriſtus. C. 1 : 4 | 2 : 4 | 3 : 17, 205 | 5 : 120 | 6 : 75, 145, 146 | 9 : 4 | 11 : 3 | 12 : 136 | P. 4 : 71, 72, 142 | 11 : 240 | A : 1085 | H : 346 | S. 2 : 487, 488 | D : 173 | Deus. P : 910 | ex Patre. P. 10 : 605.
chryſolithus. Ps : 854.
chryſopraſe. Ps : 866.
ciamus vocibus. C. 1 : 81.
cibi, *ſing.* A : 709.
cibis. C. 4 : 29.
cibo. C. 3 : 50, 174 | 4 : 1, 71 | A : 716.
ciborum. C. 7 : 188 | P. 5 : 406.
cibos. C. 3 : 23 | 4 : 92 | Ps : 628 | S. 2 : 946.
cibum. C. 3 : 89 | 7 : 67 | 8 : 71 | Ps. pr : 61 | 619.
cibus. C. 1 : 97 | 8 : 79 | 9 : 62 | Ps : 374, 615.
cicatricem. S. 1 : 15.
cicatricum. P. 10 : 796 | Ps : 167.

cicatrix.

cicatrix. P. 4: 129 | 5: 142 | criminum. 2: 287.
cicutas. H: 235.
cier lituis. S. 2: 401 | nomen frigentis amici. A: 754.
cilio. H: 875.
cinctu Gabino, P. 10: 1015.
cinctum. H: 130.
cinere S. 2: 208.
cinerem. H: 759.
cineres. P. 3: 194 | 4: 2, 38 | 11: 1, 152 | 13: 98 | S. 1: 405 | 2: 547 | ſlues reſoluta in. P. 3: 120.
cinerum. S. 2: 721.
cingere. C. 3: 27 | S. 2: 1006 | foſſis caſtra. P. 1: 38.
cingi. Ps: 25.
cingit. P. 14: 119.
cingula. Ps: 476 | S. 2: 663.
cingulum. P. 1: 32.
cingunt. S. 2: 1104.
cinis. C. 7: 150 | P. 4: 47 | 5: 195 | S. 1: 585.
ciniſculus. C. 10: 143.
Cinnama. C. 5: 118.
cinxit. S. 2: 430.
cippo Deucalionum. A: 293.
circa. S. 1: 432.
Circi. H: 361 | S. 2: 947.
circinus. S. 1: 324.
circiter. P. 10: 656 | S. 2: 412.
circuibat. C. 7: 124.
circuit. H: 145 | rota ſolis, P. 14: 96.
circuitu. S. 1: 319.
circulator P. 10: 303.
circulis. P. 1: 72 | reciprocatis dies adminiſtrat *ſol.* 10: 574.
circulum. C. 11: 1.
circulus. S. 1: 320.
circum, *præ.* P. 9: 13 | 11: 79 | A: 492 | S. 1: 517.
Circum. H: 762.
circumdare. S. 2: 187.
circumfer. P. 10: 984.
circumferrier. S. 1: 423.
circumflectit. Pr: 196.
circumflexus. A: 205.
circumflua copia, *nom.* H: 353.
circumfluis. S. 1: 418.
circumfremit. C. 4: 179.
circumfuſam. Ps: 604.
circumfuſæ. P. 2: 362.
circumligat. H: 811 | D: 706
circumplicat. P. 10: 272.
circumſæpſerat. Ps: 753.
circumſaltantie. S. 1: 135.
circumſidet. H: 594.
circumſpicit. Ps: 733.
circumſtans. C. 5: 67.
circumſtant. S. 2: 424.
circumſtantium. P. 10: 528.
circumſtat. Ps: 705.
circumſtet. P. 6: 148.
circumtulit os. P: 7: 37.
circumvaga, *ſing. nom.* Ps: 812
circumvolarat. P. 5: 402.
cirros. Ps: 184.
cita, *ſing. nom.* P. 14: 90 | gradu. 3. 61.
citæ, *ſing.* P. 2: 334.
citari reum jubet. P. 10: 969.
citata, *ſing. nom.* P. 6: 95.
citato gradu. P. 5: 210.
citetur. P. 10: 202.
citharam. D: 274.
citharas. A: 148.
citharis. D: 193.
citharœdi, *gen.* S. 2: 523.
citius, *adv.* P. 10: 806 | 12: 19.
cito, *adj.* P. 10: 138.
cito, *adv.* C. 10: 37 | P. 12: 25.
citos iambicos. P. pr: 7.
citum. P. 3: 159 | 10: 813 | A: 65.
citus. S. 1. pr: 88.
cives. P. 4: 93 | S. 2: 610.
civibus. P. 10: 87 | H: 451 | S. 1: 590.
civicam coronam. P. 2: 556.
civile. C. pr: 18.
civilis. Ps: 477.
civitas. C. 7: 141 | P. 2: 434 | 4: 15, 198.
civitatis. C. 7: 83.
civium. C. 7: 144 | 12: 144.
clade. Ps: 669 | S. 2: 519.
cladem. S. 2: 689.
cladibus. Ps: 495.
cladis. C. 7: 158 | P. 10: 878
clam. D: 26.
clamabat. P. 10: 764.
clamant. P. 5: 89 | 10: 494.
clamarat. A: 417.
clamat. C. 1: 5 | P. 10: 38 | A: 401, 700 | Ps: 605.
clamet. A: 588.
clamitans. P. 10: 446.
clamo. P. 10: 466.
clamor. P. 10: 994 | S. 2: pr: 21.
clamore. P. 11: 79.
clamoribus. P. 11, 1107.
clangebat. S. 2: 528.
clangens. C. 10: 114 | P. 5: 401.
clangere. claſſicum. C. 5: 48.
clangeret claſſica belli. S. 2: 11.
clangore. A: 298.
clara, *ſing. nom* P. 5: 187 | S. 2: 905 | *plur.* C. 6: 76 | 12: 65 | P. 3: 66 | 10: 618 | 11: 188 | S. 1: 540, 552 | 2: 833 | draconibus ſigna. C. 5: 56.
claram. C. 12: 56 | P. 10: 598
clarat. S. 1: 269.
clareſcent. C. 2: 15.
clareſcere. Ps: 639.
clareſceret jubar. C. 2: 77.
clari, *ſing.* P. 4: 86 | *plur.* 2: 276 | S. 1: 594 | 2: 654.
claris. S. 2: 347.
clariſſimorum. P. 2: 524.
clariſſimus. S. 1: 490.
claritas. P. 10: 594.
claritatis. P. 10: 323.
claro. P. 4: 33 | candore C. 10: 49.
claros. P. 12: 162 | Ps: 266, 104.
clarum. P. 10: 189 | non videt. 2: 380.
clarus. P. 6: 11.
claſſica clangeret belli. S. 2: 10 | flatu implebant. Ps: 500.
claſſicum. C. 2: 42 | clangere. 5: 48.
claſſis. S. 2: 942.
claudat. P. 2: 477 | 5: 458.
claudatur. P. 10: 794.
claude. H: 650.
claudentia. P. 11: 9.
claudere, *infin.* C. 2: 13 | A: 861 | S. 1: 632 | 2. *perſ. indic. paſ.* Ps: 92.
claudi P. 6: 540 | A: 811.
Claudia, *nom.* P. 2: 528.
claudicat. P. 1: 231.
claudit. P. 10: 953.
claudit. C. 7: 166 | Ps: 717.
claudite vocem loquentis. P: 5: 97.
non clauditur cogitando vel videndo Deus. P. 10: 1312.
claudum. C. 2: 91.
claudus. C. 2: 78 | P. 2: 149 | D: 183.
clauſa, *ſing. nom.* H: 594 | *plur.* C. 10: 22 | Ps: 166 | S. 3. pr: 55.
clauſam. S. 1: 15.
clauſas. P. 5: 305.
clauſerit. H: 944.
clauſi, *gen.* S. 2: 834.
clauſimus. S. 2: 764.
clauſit. C. 6: 68 | A: 669.
clauſos. S. 1: 592.
clauſtra. P. 3: 44 | Ps: 666 | S. 2: 692 | D: 169.
clauſtris. P. 2: 41.
clauſula. Ps: 778 | omnium verſum. C. 9: 11.
clauſum. P. 5: 244, 352.
clauſus. C. 4: 54 | 9: 64 | P. 10: 157 | 13: 53.
clavam. P. 10: 185 | H: 408.
clavibus. P. 2: 43.
clavorum. A: 96.
clavum conſilii. S. 2: 418.
clementer. H: 966.
clementia. C. 7: 173 | P. 5: 433 | 13: 65 | S. 2: 1012.
Cleopatra. S. 2: 353.
clepere. Ps: 562.
clerus. P. 4: 78.
cliens lapidum. P. 3: 82.
clientes. S. 2: 175.

clienti. P. 10: 123.
Clinicus Deus. A: 205.
clipeata, *ſing. nom.* S. 2: 534.
clipeo. Ps: 297.
clipeorum. S. 1: 488.
clipeum. Ps: 503.
clivo. S. 2: 883.
clivoſi, *plur.* C. 7: 53.
clivoſo. H: 794.
clivum. P. 12: 35.
cloacinæ. A: 197.
cloacis. P. 2: 247 | Ps: 722.
cluant. S. 1: 505.
cluat. S. 2: 584.
cluis. S. 1: 417 | virtute patria. Ps: 2.
Cnoſſiam capellam. P. 10: 618.
Cnoſſiis calamis. C. 5: 52.
coacta, *ſing. abl.* H: 693 | *plur.* membra luto. P. 3: 92.
coactæ, *ſing.* A: 1042.
coactam. A: 888 | Ps: 36.
coactis. A: 920 | viribus. Ps. pr: 55.
coactum. A: 53.
coactus. C. 7: 131.
coæquaos. P. 6: 152.
coæternus: A 1795.
coævi ſanguinis. C. 12: 137.
coagula. C: 3: 68 | H: 869.
coaptat. Ps: 557.
coarctari. S. 2: 776.
coarctet. C. 4: 30.
coecum. D: 63.
coctile. A: 325.
cocto. Ps: 140 | eſt. P. 2: 406.
Cocytia, *plur.* S. 1: 90.
coëgerat. P. 2: 494 | Ps: 198.
coëgit. C. 1: 72 | P. 4: 47 | H: 117 | S. 2: 743.
cœnacula. S. 1: 581.
cœnam. A: 719 | Ps: 316.
cœno, *ſubſt.* Ps: 722.
cœnoſas. H: 801.
cœnoſo. P. 11: 75 | ſanguine. Ps: 51.
cœperat. S. 1: 475 | 2. pr: 34.
cœperis. P. 10: 786.
cœpimus. P. 10: 128.
cœpiſſe. S. 2: 5.
cœpit. A: 825 | H. pr: 20, 25 | S. 1: 154 | 2: 393.
cœpta, *ſing. nom.* A: 871 | H: 166 | S. 1: 241.
cœptum. A: 270 | H: 173.
coërceat. C. 7: 17.
coërceat. S. 2: 630.
coërcent. P. 10: 1087.
coërces. C. 8: 4.
coërcet. P. 1: 107 | H: 447, 470 | S. 1: 328 2: 638.
coërcuit. P. 9: 42.
cœtibus. P. 5: 287 | A: 532.
cœtu. P. 9: 31 | D: 125.
cœtum. S. 2: 615.
coëunt ad gaudia. P. 12: 1.
coëuote. C. 3: 195.
coſinos. A: 719.
cogens. H: 499 | in unum. P. 2: 144.
cogente. S. 2: 522, 542.
cogere. S. 1. pr: 20.
cogeret. C. 3: 114 | P. 5: 26.
cogi. P. 10: 912 | 11: 197 | Ps: 645.
cogis. C. 5: 84 | H: 149.
cogit. C. 8: 67 | A: 142 | H: 838 | Ps: 490 | S. 2: 401.
cogitando. P. 10: 312.
cogitans. P. 10: 46.
cogitat. C. 2: 14.
cogite. Ps: 617.
cogitur. P. 10: 1086.
cognata, *plur.* C. 10: 67.
cognatam. Ps: 477.
cognatos. S. 1: 185.
cognatum. A: 552 | S. 2: 47.
cognitam. P. 5: 255.
cognitione. P. 11: 60.
cognitis. P. 10: 51.
cognito. C. 1: 63.
cognitor. P. 10: 571, 793.
cognitore. P. 10: 205.
cognitus. Ps. pr: 44.
cognomento. Ps: 710.
cognominatus. C. 9: 11.
cognoſcas. P. 10: 958.
cognoſcere. H: 326.
cognoſcimus. A: 474.
cognoſcis. P. 10: 341.
cognovimus. A: 222.
cognovit. C. 12: 46.
cogo. A: 702.
cogor. P. 10: 398.
coguntur. C. 1: 28 | P. 11: 89 | H: 454 | S. 1: 451 | 2: 463.
coheredum. H: 110.
coherent. C. 10: 7.
coheres gloriæ. P. 5: 575.
coheret. P. 10: 804.
cohibens. Ps: 358, 859.
cohibent. H: 446.
cohibere. P. 6: 106 | A: 874 | S. 1: 657.
cohibet. C. 3: 160 | P. 11: 116 | 13: 25.
cohibete. P. 5: 139.
cohors. P. 11: 212 | A: 501 | H: 393.
cohortes. Ps: 162.
cohortibus. C. 5: 147 | P. 1: 67 | 10: 427.
coibat palla ſinu collecta. Ps: 186.
coibit. P. 10: 874.
coinquinatum vitiis cor. C. 6: 53.
coinquinet. S. 1: 506.
coire. C. 9: 100 | P. 5: 333 | 11: 198 | in unam gratiam. P. 2: 443.
coit in ſolidum natura tenuis ac fluxa. P. 10: 948.
coitu. H: 589.
coitus, *ſing.* S. 1: 168.
colamus. P. 6: 42.
colant. D: 84.
colas. P. 5: 34 | 12: 66.
colat. Ps: 708.
colatis. P. 10: 170.
colatur. P. 10: 213, 285.
colenda, *ſing. abl.* S. 2: 406 | *plur.* P. 10: 246.
colendam. S. 2: 15.
colendas. P. 12: 56.
colendi. P. 10: 341 | S. 2: 1004.
colendos. P. 10: 405.
colendum. P. 10: 207, 252.
colens. H. pr: 39 | S. 2: 1020.
colere. S. 2: 278.
coleret. P. 11: 6.
coli. P. 5: 68 | 6: 36.
colimus. Ps: 3 | S. 2: 778.
colis. P. 2: 263 | A: 371 | S. 2: 870.
colit. P. 2: 450 | 3: 79 | 5: 27 | 6: 42 | 11: 231 | H: 151 | Ps: 844 | S. 2: 305, 488, 593, 854 | amore. P. 3: 5.
colitur. P. 10: 952 | S. 1: 219, 370.
colla. C. 3: 128 | P. 1: 46, 72 | 3: 166 | 5: 75 | 10: 750 | 11: 90 | A: 642 | H. pr: 16 | 269, 469 | Ps. pr: 33 | 283, 352 | S. 1. pr: 26 | 463 | 2: 513, 676, 1104 | fractus. C. 9: 90 | dedit in laqueum. H: 443.
collabitur. A: 489.
collapſa, *plur.* H: 759.
collata, *ſing. nom.* A: 902.
collatas. S. 2: 419.
collatis. Ps: 28.
collato. A: 33 | H: 30.
collatum. A: 794.
collaudabilis. H: 692.
collaudent. C. 9: 27.
collecta, *ſing. nom.* Ps: 186.
collegam. Ps: 201 | eſucis. P. 5: 299.
collegia ſenſus alti. C. 10: 36.
colles. Ps: 209 | S. 1: 298.
colli. Ps: 441.
collibus. H: 103 | S. 2: 345.
colligant. P. 10: 185.
collige. A: 857.
colligit. H. pr: 58 | ſe cicatrix. P. 5: 142.
Collinæ, *gen.* S. 2: 685.
colliquefacta, *plur.* Ps: 426.
collinitore ſignato. A: 359.
collis. S. 1: 121.
collita. D: 131.
collo. P. 7: 75 | Ps: 535, 883.
collucebat. S. 1: 496.
collucere. A: 66.
collucis. P. 5: 10.
colluctamur. H: 525.
colluctantia. Ps: 19.
colluctantis. A: 31.

colluderet. P. 10 : 970.
collum. P. 10 : 873, 1108 | D: 156.
colluminat. S. 2: 830.
colluvionibus. P. 14: 126.
colo. P. 6: 44.
coloni, *ſing.* S. 2: 788 | *plur.* 281.
coloniæ, *gen.* P. 3: 1871
colonis. S. 2: 1022.
colonos. P. 1: 117 | Ps: 215 | S. 1: 85.
colonus. P. 1: 10 | A. ps. 2: 48 | H. pr: 49.
color. C. 1: 7 | 8: 27 | 10: 98 | P. 1: 114 | A: 1067 | H: 887 | Ps: 704.
colorans. C. 2: 36.
coloratis. S. 2: 44.
colore. H: 276.
colorem. S. 2: 754.
colores. A: 766 | H: 883 | S. 2: 152.
coloribus. P. 10: 350 | liquidis expreſſa. 9: 93.
colorum. P. 9: 10 | Ps: 852.
coluber. C. 3: 126, 129 | P. 6: 23 | S. 1. pr: 38.
colubri. H: 423.
colubrum. Ps: 789.
coluerunt. S. 1: 34.
coluiſſe. S. 2: 344.
coluit. C. pr: 32 | S. 1: 200 | 2: 305.
columba, *nom.* C. 3: 165, 166 | P. 3: 161 | D: 9: 10.
columbæ, *plur.* S. 2: 575.
columbarum. H: 805.
columbis. Ps: 788 | D: 192.
columna, *nom.* D: 163.
columnæ, *dat.* D: 161.
columnam lucis. C. 12: 168.
columnari luce. H: 476.
columnarum. P. 11: 259.
columnas. P. 12: 51.
columniferum radium. P. 3: 52.
columnis. P. 5: 32 | A: 522 | Ps: 868.
colunt. C. 12: 189 | P. 4: 93 | 10: 218.
colymbo. P. 12: 36.
coma, *nom.* A: 146 | H: 272 | herbarum. C. 8: 46 | *abl.* C. 3: 63.
comæ, *dat.* D: 65.
comam. P. 10: 273, 761 | H: 746 | Ps: 413.
comantibus foliis. P. 3: 206.
comas, *ſub.* C. 3: 30 | P. 3: 157 | A: 57, 345 | Ps: 25, 312.
comat. C. 8: 24.
combibas. P. 10: 1040 | Ps: 359.
combiberint Deum medullis. C. 4: 18.
combiberunt ſæcula vetuſta crucem. P. 10: 630.
combibit. H: 609.
comes. P. 11: 246 | 13: 48 | Ps: 574, 278, 503 | S. 2: 709 | eſt juſti lux. H: 704 *bis*.
cometa, *nom.* C. 12: 21.
comi vultu. Ps: 277.
cominus. C. 4: 49 | 9: 9 | P. 2: 531 | 5: 282 | 10: 615 | A: 34 | H: 415 | Ps: 18, 702, 820 | S. 2: 742.
comis, *ſubſt.* S. 2: 691, 1104.
comitante. A: 500 | S. 2: 731.
comitantibus. P. 6: 15 | 11: 27.
comitata, *ſing. nom.* Ps: 163, 802 | choro Angelico. P. 3: 48 | *plur.* C. 10: 44.
comitatu. S. 1: 125.
comiſatum. A: 532.
comitatus. H: 779.
comitatus, *ſub. ſing.* Ps: 466.
comitur his gemmis Eccleſia. P. 2: 306.
commaculans. Ps: 90.
commeantum. A. ps. 2: 43.
commemini. P. 11: 231.
commendat. H: 386.
commenta. P. 5: 268 | Ps: 465.
commenti. S. 2: 345 | genus novellum. P. 6: 38.
commercia. Ps: 54 | S. 2: 614.
commilito. Ps: 471.
commiſerat. Ps: 127.
commiſit. H: 568 | S. 1: 438.
commiſſa, *plur.* A: 544.
commiſſura, *nom.* Ps: 679.
commiſſuris. Ps: 828.
committant. S. 1: 378.
committe. P. 2: 221.
committere. S. 2: 465.
committit. H: pr: 46.
committitis. S. 2: 1023.
commotior. P. 5: 41.
commune. P. 5: 574 | Ps: 727 | S. 2: 607, 614, 778 | eſt vivere. 806 *bis*.
communem. S. 2: 780.
communio aeris & cæli. S. 2: 810.
communis. S. 2: 86.
commutabile. H. 757, 889 | S. 2: 408.
compacta, *plur.* C. 10: 15.
compage. P. 5: 302 | 10: 1042 | A: 954.
compagibus. P. 10: 1017 | 11: 131 | Ps: 768.
compaginat. P. 10: 890.
compago. C. 10: 96 | P. 10: 493 | D: 124 | oſſium. P. 5: 111.
comparabit. P. 10: 1135.
compede. H: 443 | S. 1: 492.
compellas. D: 30 | affatu brevi judicem. P. 5: 400 | à his dictis virum. P. 5: 184.
compellit. Ps: 445.
compellunt. P. 5: 182.
compendia. A: 275.
compendioſus exitus. P. 2: 333.
compenſans. C. 8: 51.
compenſare. S. 1: 520.
compenſas. P. 5: 298.
comperta, *plur.* P. 11: 15.
compertam ſando ſecro *pæn.* P. 5: 256.
compertum. S. 2: 314.
compes. H: 848.
compeſcitus. P. 13: 30.
compeſcuit. Ps: 63.
competa, *nom.* S. 2: 775.
competat. S. 1: 375.
competenter. P. 10: 118.
competeret. S. 1: 14.
competit. S. 2: 660.
compita, *plur.* A. pr, 2: 7 | Ps: 849.
complecti. P. 11: 180.
complectitur. P. 11: 137 | Ps: 836.
complector. P. 9: 99.
complens illum opes perennes. C. 7: 219.
complet vigore. C. 4: 36.
complet. A. pr. 1: 10 | 995 | lumine juſtos. P. 2: 396.
compleveris. P. 11: 245.
complexa, *ſing. nom.* S. 2: 653 | H: 943.
complexibus. H: 634 | Ps: pr, 64.
complexu. P. 7: 5.
complexus, *part.* P. 2: 571 | S. 1: 493.
complicat. H: 399.
complicatum. P. 5: 457.
complices ſectæ. P. 10: 822.
complicis. H: 614.
Complutum. P. 4: 43.
componat. Ps: 91.
componere. S. 2: 40 | H: 80, 670 | S. 2: 384.
componeret. A: 1025.
compoſitam. A: 821 | S. 2: 301.
compoſitis. Ps: 726 | S. 2: 241.
compoſito. P. 11: 105.
compoſitus. C. 3: 188.
compoſuit. C. 3: 97 | A: 520 | digitis corpus. 819.
comprecare. P. 10: 256.
comprecari. P. 10: 670.
comprehendi. P. 10: 314.
comprendas. H: 92.
comprendere. A: 808, 1029 | H: 534 | notis brevibus cuncta verba. P. 9: 29 | viſu. A: 25.
comprendier. A: 7.
compreſſa, *ſing. abl.* S. 1: 177 | *plur.* Ps: 591.
compreſſis arctis dentibus os. P. 10: 905.
comprimere. S. 1, ps: 55.
comprimit. A: 542.
comprimuntur. P. 10: 182.
comprobata, *ſing. nom.* P. 10: 631.

comprobavit. H. pr: 11
comptum. P. 10: 3.
compulerant. P1: 380.
compuliſti. P. 10: 92.
compulit. A: 508
conatibus. A: 941. | S. 2: 149.
conatus, *ſub. ſing.* P. 9: 67.
concaleſcunt. P. 1: 52.
concaluiſſe. H: 191.
concavo inani. P. 10: 977 | pelago. C. 5 72.
concavum. P. 5: 316.
concelebrant. A: 557.
concelebrat. A: 391.
concelebrent te ſæculorum ſæculis. C. 9: 114.
concelebret. C. pr: 36.
concentibus. C. 9: 111 | tubam inflat. S. 2: 68.
concentu. C. 3: 122 | A: 151.
conceperat. P. 9: 45.
concepit. A: 580 | Ps: 75.
concepta, *plur.* H: 616.
conceptacula. P. 10: 781 | Ps: 742.
conceptam. S. 1: 255.
conceptas. S. 2: 960.
conceptam, *adj.* P. 11: 74 | H: 260, 342.
conceptus, *ſub. ſing.* H: 608.
conceptus, *adj.* A: 105.
conceſſa, *ſing. nom.* H: 675 | S. 1: 336 | *plur.* 2: 799.
conceſſit. P. 2: 426 | S. 2: 495.
conceſſum. P. 7: 4.
conchæ, *gen.* Ps: 872.
concharum. H: 271.
concidant. A, pr. 2: 305
concide. P. 10: 517.
concideret. A: 942.
concidit. P. 1: 507 | H. pr: 19 | victor. Ps: 517.
conciliabula. A: 710.
conciliare. A, pr. 1: 9.
conciliat. P. 6: 27.
conciliata, *ſing.* H: 314.
conciliemur. S. 2: 611.
conciliis. C. 5: 138.
concilium. S. 1: 546.
concinam. P. 10: 4.
concinatur. P. 4: 150.
concinebant. C. 9: 25.
concinebat C. 9: 5.
concinens Deum ſacro carmine. P. 14: 53.
concinentes. P. 10: 937.
concinna, *ſing. nom.* P. 2: 311.
concio. Ps: 746.
concipe. C. 10: 126.
concipiat. H: 652.
concipit. C. 2: 111 | P. 10: 394 | A: 817, 844 | Ps: 76, 189, 837.
concipiunt. A: 600 | S. 2: 46.
concita, *plur.* C. 5: 41.
concitam. P. 4: 127.
concitat ſe in ſupremam ſententiam. P. 10: 812.
concito, *adj.* P. 5: 497.
conclamat. P. 5: 95 | 9: 17.
conclamata, *ſing. nom.* H: 944.
conclave. P. 5: 316.
concludam. A: 175.
concludat. S. 2: 610.
concludit. S. 1: 327.
concludunt. A: 209.
concluſos. C. 4: 78.
concluſum. P. 6: 62.
concolor. C. 3: 155 | error. S. 2: 871.
concordet voce. C. 9: 181.
concordi. S. 2: 588.
concordia, *ſub.* Ps: 644, 670, 690, 734, 747, 749, 800, 801, 824 | S. 2: 592.
concordibus. S. 2: 633.
concremant. S. 1, pr: 70.
concremata, *plur.* P. 6: 70.
concremet. P. 10: 853.
concremet. P. 10: 824.
concrepare. P. 10: 978.
concrepitare. P. 11: 56.
concreta, *ſing. nom.* A: 923 | S. 1, pr: 71 | malarum rerum cupido. C. 6: 119 | *plur.* H: 555, 869.
concreto. S. 1: 491.
concretos. Ps: 51.
concretum H: 849.
concretus auditus. A: 186.
concubitu. H: 585, 623.
concubitus, *plur.* S. 1: 119.
conculcet. C. pr: 40.
concumbere. S. 1: 77.
concurras. C. 11: 86.
concurrentia agmina. Ps: 171.
concurrere. A: 19 | H: 864 | Ps: 40 | S. 2: 776.
concurrit. P. 11: 207.
concurritus. P. 11: 189.
concurrunt. Ps: 740.
concuſſa, *plur.* H: 247.
concuſſus caſu acerbo. Ps: 798.
concutiens. H: 411.
concutio. S. 2: 663.
concutit horror artus. P. 1: 113.
condat. P. 11: 229.
condemnet. S. 2: 1068.
condens. A: 305, 725, 851 | H: 15.
condere. A: 1041 | S. 2: 426 | vaginæ gladium. Ps: 105.
conderet. H: 338 | D: 17.
condideram. S. 2: 260.
condiderat. S. 1, pr: 65 | 2: 308.
condiderunt Deos gentibus ſtultis. P. 10: 268.
condidit. C. 11: 21 | P. 10: 325, 346, 123 | H: 117, 399, 646 | Ps: 627 | S. 2: 214.
condigna, *plur.* P. 5: 675
condimur. A: 310.
condit. A: 584 | jura. S. 2: 399.
condita, *ſing. nom.* P. 10: 414, 521 | 11: 31 | 14: 3 | A: 856, 909 | eſt. P. 10: 949 | lex. S. 2: 460 | *plur.* P. 3: 5.8 | 9: 63 | 10: 119, 616 | S. 1: 182
conditam. C. 5: 110.
condito. S. 1: 311.
conditioni. H: 191.
conditionis. S. 2: 151.
conditor. C. 4: 9 | A: 807 | H: 21, 245, 353, 697 | S. 2: 242 | Aquilonum. A: 660 | boni. H: 546 | legum. A: 451 | orbis. C. 12: 154 | A: 894 | S. 2: 170.
conditore. P. 10: 615.
conditorem. C. 9: 97 | P. 10: 380 | aureorum temporum. P. 10: 206.
conditoris. P. 9: 2.
conditos. P. 2: 56.
conditum. P. 2: 135.
conditur. A: 901.
conditas. A: 572.
condomare. C. 7: 98.
conductis. S. 2: 967.
conductus, *adj.* P. 10: 191.
confector artus. C. 8: 54.
confer. P. 2: 222.
conferas. P. 53: 41.
conferat. C. 2: 97 | 8: 78.
conferente. P. 12: 55.
conferre C. 12: 32 | H: 79 | S. 2: 647 | dextram cum. Ps: 24.
confert. H: 385 | S. 2: 110.
confertis, *adj.* P. 11: 228.
confertos cuneos. Ps: 670.
confertum. D: 186.
confeſſa, *ſing. nom.* A: 549 | *plur.* S. 2: 480.
confeſſi, *plur.* P. 4: 185.
confeſſor Chriſti. P. 9: 55.
confeſſus. S. 1: 397.
conficeret. A: 1032.
conficit. P. 10: 1116 | 14: 122 | A: 988 | S. 1: 441.
confidere. S. 1: 644.
confido in ſpiritu ſancto. P. 10: 104.
confidunt. Ps: 619.
confinia viſcerum. P. 10: 887.
confirmas. C. 4: 36.
confirmat. P. 7: 41 | S. 2: 1034.
confirmet. C. 1: 24.
confiſa, *ſing. nom.* Ps: 200.
confitebimur. P. 5: 40.
confitendi. P. 10: 133.
confitens. P. 2: 111.
confiteor. H: 957.
confitetur. P. 13: 92.
conflare. A: 949.
conflata, *ſing. nom.* Ps: 760.
conflabilis Jupiter. P. 10: 395.
conflatus. S. 2: 2.

conflavit. H: 189 | S. 2: 48.
conflictibus. P. 1: 894.
confligunt. H: 415 | Ps: 309.
confluo gurgite. C. 5: 76.
confœderantur. P. 2: 437.
confeſſa, *plur.* P. 9: 14.
confovere. P. 10: 864.
confovet. P. 11: 138.
confrequentant. P. 1: 9.
confragoſa, *plur.* C. 7: 53.
confugiſſe. P. 7: 70.
confundit. P. 2: 445 | 11: 201 | Ps: 761 | S. 2: 889.
confundunt. H: 58.
confuſa, *ſing.* C. 5: 75 | *plur.* 2: 2.
congemiſcens. P. 2: 411.
congenitis. Ps: 221.
congenitos. S. 2: 610.
congerat. S. 2: 151.
congere. S. 2: 63.
congeriem. C. 4: 30 | A: 720 | S. 1, pr: 21.
congeries. Ps: 185.
congerimus vota prece. C. 5: 139.
congeris. S. 1, pr: 18 | D: 82.
congeſſit. P. 1: 13.
congeſta, *ſing. nom.* D: 44 | *plur.* S. 2: 9, 569, 717, 942.
congeſtæ, *plur.* A: 537.
congeſtis acervis. P. 11: 11.
congeſtos. P. 2: 52.
congeſtum. S. 2: 1052.
conglobat. P. 11: 191.
conglobatam. H. pr: 52.
conglobatum fumum. C. 7: 157.
congredi tauris. P. 5: 415.
congredientum. S. 2: 704.
congredimur. H: 515.
congregans. P. 2: 144.
congregatim. C. 7: 143.
congrege nexa. S. 2: 654.
congreſſa eſt mors Deo. P. 10: 606.
congreſſibus. Ps: 549.
congreſſu. A: 255 | S. 2: 521.
congreſſus, *ſing.* S. 2: 742, 1092.
congrua meritis rependet, *plur.* C. 11: 110.
congruens. P. pr: 22 | 10: 668.
conjecta, *plur.* S. 1: 648.
conjectare. H: 82 | S. 2: 97, 202.
conjice. P. 11: 67.
conjiciens. Ps: 418.
conjicit. P. 5: 249 | H: 13 | S. 2: 120.
conjicite. D: 52.
conjiciunt. P. 9: 47.
conjugalem prolem. Ps. pr: 11:
conjuge. P. 11: 209 | A: 587 | H: 610.
conjugii. D: 125.
conjugis. C. 3: 124 | H: 588 | S. 1: 235 | D: 18 | expers. C. 11: 15.
conjugium. S. 1: 170.
conjugum. P. 13: 119.
conjuncta, *plur.* S. 2: 589.
conjungat. Ps: 762.
conjungit. A: 749.
conjunxerat. Ps: 201.
conjunxit verba loquelis. A: 34.
conjurata fides. H: 54.
conjuratas. S. 1: 536.
conjux. H: 766 | Plutonia. S. 1: 367.
conlita, *plur.* C. 5: 16.
connexus, *adj.* P. 5: 459.
connisa, *ſing. nom.* Ps: 138.
connivente. Ps: 453.
connubii. S. 2: 616 | nexilis. C. 3: 75.
conperpetuum. A: 271.
conqueri. P. 2: 57.
conſæpto. Ps: 224.
conſanguineo. A: 163 | Ps: 473.
conſcende. P. 2: 353.
conſcendere. P. 8: 7 | S. 1: 474.
conſcenderes. S. 2: 457.
conſcendit. P. 5: 221 | A: 1005.
conſcendunt. H: 822 | Ps: 736 | currus. C. 5: 55.
conſcia, *ſing. nom.* C. 3: 121 | H: 598 | Ps: 140 | vetuſtas. P. 5: 347 | *plur.* P. 13: 52 | H: 472.
conſcientiæ. P. pr: 3.
conſcios. P. 10: 210.
conſciſcere. A: 1023.
conſcium fraudis. C. 2: 10 | futuri librum. 6: 83.
conſcius. C. 4: 23 | P. 5: 223 | Ps: 703, 783 | S. 2, pr: 52 | D: 149.
Conſcriptorum Patrum. S. 1: 604.
conſcriptum. P. 4: 147.
conſecrandos. P. 10: 83.
conſecrandus. P. 10: 1012.
conſecrare altaribus mundi clementia. P. 10: 379.
conſecrarit. P. 10: 225.
conſecraſſe. H: 158 | S. 1: 566.
conſecrat. Ps: 108.
conſecrata, *plur.* C. 4: 17 | P. 13: 91 | 10: 262.
conſecratam. P. 10: 1080.
conſecrati, *gen.* C. 7: 197.
conſecravit. P. 1: 116 | 13: 98.
conſecres. P. 10: 384.
conſecret. A: 190.
conſenſit. H: 716.
conſenſu. Ps: 567.
conſcenſus, *ſub. ſing.* H: 372 | S. 2: 594.
conſequi medelam. P. 2: 580.
conſerit. P. 5: 469 | Ps: 680 | D: 76.
conſerto. Ps: 125.
conſervet. H: 655.
conſerunt. P. 5: 215 | ſeſe divor-
[illegible]tia. A. pr, 2: 9.
conſertum. S. 2: 1090.
conſilia. H: 756.
conſilii. S. 2: 418.
conſiliis. S. 2: 436 | melior ætas. 2: 522.
conſilio. S. 2: 532.
conſiliorum via. A: 91.
conſilium. H: 719 | Ps: 876 | S. 1: 263 | 2: 587.
conſiſtere. H: 17 | S. 1: 206, 296, 503.
conſiſtit. H: 721.
conſiſtunt. Ps: 738 | Ps: 771.
conſociata, *ſing. nom.* A: 928.
conſona, *plur.* A: 389.
conſonet vox omnis. C. 9: 14.
conſono flatu. P. 10: 937 | ore vatum. P. 10: 625.
conſors. Ps: 824.
conſortem terreni oris. A: 161.
conſorti fœdere. Ps: 77.
conſortia. A: 40 | H: 741 | S. 1: 191, 900.
conſpectu. P. 14: 3.
conſpectum. A: 40.
conſpicabili ore. P. 10: 633.
conſpiceret. P. 14: 42.
conſpicuæ, *gen.* A: 150. *plur.* Ps: 739.
conſpicuis. S. 1: 309.
conſpicuo. C. 5: 32.
conſpicuos. H: 865.
conſpicuum. A: 114 | Ps: 864.
conſpirare. Ps: 403.
conſpirat. P. 10: 56.
conſpiret. Ps: 763.
conſtans. C. 5: 64 | P. 7: 44 | H: 733.
conſtant. H: 505.
conſtanter. C. 2: 28 | 4: 102.
conſtantia, *ſing. nom.* S. 2: 147 | *abl.* P. 10: 571.
Conſtantinus. S. 1: 468.
conſtare. A: 243.
conſtaret. P. 11: 147.
conſtat. H: 348 | Ps: 756 | S. 1: 600 | 2: 303.
conſtent. P. 10: 309.
conſtet. S. 2: 208.
conſtipata officia. P. 11: 493
conſtiterit ... dum. P. 10: 906
conſtituens. Ps: 913.
conſtituêre, *præt.* P. 13: 36 | S. 1: 500 | D: 60.
conſtituit. A: 192 | H: 840 | S. 1: 428 | 2: 589.
conſtituunt. C. 4: 26 | S. 2: 460.
conſtratum. P. 2: 353.
conſtricta, *ſing. nom.* S. 2: 980
conſtructa, *ſing. nom.* A: 865 | *plur.* H: 491.
conſtrue. S. 2: 244.
conſtruens iter. C. 7: 52.
conſtruitur. Ps: 870.

conſtruunt. C. 5: 99.
conſtruxit. P. 6: 69.
conſuerant. S. 1: 558.
conſueſcit. A: 725.
conſul. S. 1: 527 | 2: 569.
conſulamus. P. 10: 652.
conſulatum. P. 10: 146.
conſule, *ſub* S. 2: 421.
conſule, *verb.* P. 11: 410 | A: 200, 201.
conſulem, P. 2: 560.
conſules, *ſubſt.* P. 11: 407.
conſulibus. S. 2: 426.
conſulis, *ſub.* C. pr: 24 | S. 1: 613.
conſulis, *verb.* P. 10: 99.
conſulo. A. pr, 2: 7.
conſulta, *plur.* S. 1: 249, 604.
conſultat. S. 2: 407.
conſultet. S. 2: 390.
conſultor patriæ. A: 455 | habendæ religionis, *ibid.*
conſultus. P. 9: 27 | 11: 28.
conſument. A: 981.
conſumit. A: 944 | S. 2: 975.
conſumitur. A: 805 | H: 593.
conſummabilis. Pr: 846.
conſummata, *plur.* A: 735.
conſumpta eſt mors in corpore Chriſti. A: 945.
conſumptis. P. 11: 76.
conſumunt. A: 562.
conſurgere. A: 1063 | H: 481.
conſurgit. S. 2: 551, 1095.
contactibus. A: 935.
contagia. C. 10: 30 | A: 1035 | H: 357.
contagiis. P. 10: 1046.
contagio ſordium. C. 7: 33.
contaminatæ, *ſing.* P. 10: 507 | H. pr: 38.
contaminatis moribus. C. 7: 65.
contegit. C. 7: 154.
contemne. P. 10: 548.
contemnere. S. 2: 659.
contemnit. A: 582.
contemnite. A: 1084.
contemplere. S. 1: 431.
contempta, *ſing. nom.* S. 2: 1070.
contemptis. C. 8: 55.
contempto. H: 150, 433.
contempsit. P. 2: 262.
contendimus. S. 2: 97.
contenditis. A: 102.
contendunt. Ps: 215.
contenta, *ſing. nom.* P. 11: 187 | H: 254 | Pr: 504 | S. 2: 1127.
contentam. H: 582.
contenti, *plur.* A: 711.
contentum. H: 798 | S. 1, pr: 54 | 2: 345.
contentus. P. 11: 43 | A: 184.
contigerat. S. 1: 157.
contigiſſem. P. 10: 987.
contigit. C. 12: 78 | P. 4: 114 | 5: 354, 585 | 6: 98 | A: 1037 | Ps: 728, 752 | S. 1: 35 | 2: 758.
contigua. D: 168.
contiguos. S. 1: 525.
continet. C. 11: 58 | P. 5: 522 | 11: 183 | H: 490 | Pr: 339 | S. 2: 132, 810.
continetis. P. 10: 447.
contingat. C. 7: 168 | P. 10: 476 | Pr: 550.
contingere. A: 352.
contingunt. S. 2: 72.
continuare. S. 1: 339 | 2: 1101.
continuas regnum. C. 5: 163.
continuet. C. pr: 57.
continuis. P. 6: 31 | Ps: 387 | S. 2: 980.
conto. Ps: 116.
contorta rubus. A: 170.
contra, *præ.* C. pr: 39 | P. 4: 186 | H: 619, 637 | Ps: 241.
contrà, *adv.* P. 2: 385 | 9: 9 | 10: 96, 1001 | 11: 33 | 13: 38 | A: 518 | H: 757, 774 | Ps: 19, 393, 905 | S. 1: 367 | 2: 166, 578, 528 | refert his. P. 5: 145.
contractibus. H: 989.
contractior. S. 1: 322.
contractos. S. 1, pr: 14.
contrahat. P. 2: 156, 216.
contrahit. P. 2: 241.
contraria, *ſing. nom.* C. 2: 19 | *plur.* H: 307, 567 | S. 1: 340 | 2: 308.
contraxiſſe. A: 619.
contraxit. S. 2: 961.
contrectabile. A: 959.
contrectans. A: 677.
contriſtare. A: 345.
contulerunt. P. 10: 300.
contulit. C. 5: 105 | A: 287 | Ps: 84 | S. 1: 224, 528, 624 | S. 2: 707.
contumaci. P. 10: 68.
contumacis. P. 2: 343.
contumax. P. 5: 105 | faſtidio. C. 7: 89 | in tyrannum. C. 12: 150 | doloribus. P. 10: 714.
contumelias. P. 10: 1089.
convallia montium. P. 10: 331.
convectans. S. 1, pr: 17.
convenit. H: 102.
conveniunt. S. 2: 613 | D: 79.
conventus, *ſing.* P. 1: 91.
converſa. S. 2: 1098.
converſum. S. 2: 561.
converſus. P. 2: 183 | S. 1: 335.
convertat. H: 906.
converte. P. 2: 401 | oculos. S. 1: 579.
convertens. Ps: 787.
convertere, *præt. perf.* Ps: 700 | *infin.* H: 691, 814.
converterentur. C. 7: 54.
non convertibilis eſt Deus. A: 276.
convertis. H: 890.
convexa, *ſing. abl.* S. 1: 121 | *plur.* H: 852.
convexi, *gen.* S. 2: 126.
convicator. P. 5: 102.
convicta, *ſing. nom.* A: 769.
convinlabo. P. 6: 56.
convio'aſſe. Ps: 398.
conviva, *nom.* A: 719 | Ps: 531.
convivale carmen. H: 317.
convivia. A: 712 | H: 656 | Ps: 121.
conum. Ps: 871.
convolutis artubus. C. 5: 85.
cooperta, *plur.* H: 910.
Coos murices. C. 7: 156.
copia, *nom.* A: 379 | H: 333.
copias præmiorum. P. 10: 1135.
copiis. Ps. pr: 25.
copula, *nom.* C. 10: 6 | S. 2: 590.
coquat. A. pr, 2: 52.
coquebant venena hoſtem Chriſtiani nominis. P. 5: 478.
coquebat iram. P. 10: 391.
coquit. P. 10: 488.
coquunt. H: 924.
cor. C. 1: 84 | 6: 54 | P. 5: 380 | 13: 12 | Ps: 890.
coram. P. 2: 170, 278, 547 | 4: 174 | 10: 633, 1125 | A: 32, 113, 218, 199, 334.
corbes. D: 147.
corda. C. 4: 35 | 6: 144 | P. 3: 68 | 8: 2 | 10: 40, 286 | 13: 49 | Ps: 322 | H: 391 | Pr: 514, 564 | S. 1, pr: 2 | 44, 243, 374 | 2: 16, 589.
corde. C. 3: 92 | 5: 160 | 7: 178 | 9: 10 | P. 4: 124 | 10: 713 | 11: 94 | A. pr, 1: 12 | 127, 467, 560, 792, 1081 | H: 556, 670 | Ps: 877 | S. 1: 613 | 2: 632 | S. 2: 1044 | alto ſuſpirans. P. 10: 926.
cordi. Ps. pr: 7 | eſt. 554 | S. 2: 82.
cordis. C. 2: 83 | 4: 127 | 6: 131 | 7: 7, 204 | P. 1: 30 | 5: 344, 575 | 10: 157, 775 | A: 584, 827 | H: 542 | Ps. pr: 14, 62 | 16, 488, 844, 906 | S. 2: 1036 | Scabiem. P. 2: 256.
Corduba, *nom.* P. 4: 19.
Corinthi. S. 2: 351.
corna. S. 2: 946.
Cornelius. P. 9: 1.
cornibus. P. 10: 1023 | A: 620 | Ps: 410.
cornice. S. 2: 570.
cornicinum. Ps: 636.
corniger. S. 2: 605.
cornipedem. Ps: 254.

cornipedes. S. 2: 54.
cornipedum. P. 11: 102.
cornix. A: 298.
cornu. Ps: 345| S. 1: 205| D: 78, 82.
cornutas. S. 2: 355.
corona, *nom.* C. 9: 87| P. 5: 4, 526| 10: 765| 14: 7| D: 79| *abl.* P. 10: 1024.
coronæ, *gen.* P. 5: 225| 6: 25| 10: 71, 755| D: 180| *plur.* A: 473.
coronam. P. 10: 709| Pr: 604| S. 1: 141| D: 168| civicam, P. 2: 556
coronarum. D: 194.
coronas, *sub.* P. 4: 20| Pr: 355| H: 926.
coronas. P. 4: 16| 6: 6| Pr: 138| larga dextera. P. 5: 300.
coronatas. A: 463.
coronati, *plur.* P. 8: 9.
coronis. C. 12: 132| P. 2: 276| 4: 73| 14: 119| H: 965| S. 2: 726.
corpora. C. 3: 116, 197| 5: 78| 10: 93| 12: 111| P. 1: 112| 2: 59| 6: 70| 10: 464, 1093| 11: 11| 13: 86| A. pr. 1: 12| 1013, 1077| H: 369, 441| Ps: 68, 90, 97| S. 2: 573, 468, 716, 824, 820, 823.
corporales. P. 10: 434.
corporali. P. 5: 358.
corpore. C. 3: 3| 5: 10| 11: 46| P. 2: 229, 292| 5: 470, 486, 544| 9: 6| 10: 1035| 11: 119| 13: 5| A: 38, 50, 217, 436, 703, 759, 834, 836, 849, 918, 945, 1004, 1080| H: 212, 302, 562, 920| Ps: 14, 376, 598, 796, 841| S. 1: 234| 2: 168, 301, 323, 376.
corporea, *abl.* H: 961.
corpoream. A: 865| domum. *ibid.* 359| rem: 835.
corporei, *gen.* Pr: 891.
corporeis. C. 3: 140| H: 893| S. 2: 157.
corporeo. P. 13: 63.
corporeum. C. 3: 198| A: 984.
corporeas. H: 911.
corpori. C. 7: 70| P. 2: 583.
corporibus. C. 3: 182| P. 5: 88| 6: 120, 190| H: 830| S. 2: 191, 386.
corporis. C. pr: 44| 2: 82| 4: 2| 6: 90| 9: 16, 88| P. 2: 348, 401, 552| 5: 339, 425, 550| 9: 91| 10: 357, 769, 877, 883, 1079| 11: 148, 177| A: 4, 73, 409, 722, 866, 933, 959, 1008| H. pr: 54, 59| 198, 279, 524, 921, 940| Pr. pr: 53| 72, 627, 691, 743, 767, 818| S. 1. pr: 24| 157| 2: 215, 984, 991, 1071| onus. C. 8: 6.
corpus. C. 2: 104| 6: 17, 121, 149| 7: 181| 8: 25, 64| 10: 11, 33, 34, 52, 133, 149| 11: 45| 12: 74| P. 1: 104| 2: 206, 209, 489| 5: 393, 454, 511, 521| 7: 90| 10: 109, 482, 543, 577, 582, 602, 637, 638, 703, 729, 787| 11: 169| 14: 19| A: 54, 83, 711, 777, 800, 858, 1023, 1063| H: 289| S. 2: 258.
corpuſcula. H: 595.
corpuſculi. P. 10: 803.
corporum. C. 7: 21| P. 1: 6.
correptis. Ps: 280.
corrigens. C. 7: 49.
corripit. C. 9: 56.
corripuiſſe. Pr: 456.
corruit. P. 14: 48.
corrumpentia, *plur.* H: 179.
corrumpendum. S. 2: 116.
corrumpere. H: 204.
corrumpit. P. 2: 250| S. 2: 754.
corrumpitur auro judex. S. 2: 180.
corrupit. P. 10: 690.
corrupta, *ſing. nom.* P. 2: 290| 10: 189| nequiter laſcivia. C. 7: 88| *abl.* 2: 154| H: 942| S. 1: 228| *plur.* A: 169.
corruptæ, *gen.* H: 626.
corruptela, *nom.* P. 10: 506| A: 816| Ps: 465| S. 1: 161.
corruptelis. P. 11: 177.
corruptior. S: 1: 84.
corruptiſſima carne. P: 2: 269.
corruptiſſime, *voc.* A: 408.
corruptiſſimi, *gen.* H. pr: 36.
corruptum. S. 2: 116.
corruptus. S. 2: 964, 988.
cortice. A: 341| Pr: 885.
corticeo. C. 5: 45.
cortina tegit tripodas. A: 439.
Corvinum. S. 2: 565.
corvis. Pr: 721| S. 2: 1033.
corvos. P. 5: 436| D: 192.
corvus. P. 5: 405| S. 2: 566, 567| D: 11
coruſca, *plur.* P. 3: 196.
coruſcam dextram. P. 4: 19.
coruſcantem. P. 10: 440| gemmis virum. 2: 558.
coruſcantis. A: 579.
coruſcat auro frons hoſtiæ. P. 10: 1024.
coruſcet. Pr: 108| S. 2: 210.
coruſci, *gen.* A: 327| luminis gemmas. P. 2: 299| oris. *ibid.* 370.
coruſcis. C. 11: 102.
coruſco. P. 14: 48| enſe. Pr: 157| igne. P: 4: 28| ore D: 29.
coruſcum. Pr: 410| ignibus caput. P. 6: 2.
Corybantibus. S. 2: 574.
corymbos Liberi. P. 10: 274.
Coſſi. P. 2: 14.
coſtarum. P. 5: 114| 11: 57| A: 220.
coſtas. P. 10: 73| Pr: 597.
coſtis. P. 10: 502.
cote. A: 429.
cotibus. C. 11: 72.
Cottianorum. P. 2: 539.
coturnis. D: 44.
coxeras. C. 2: 196.
crapula, *nom.* H: 324| Pr: 577| fervens. C: 4: 28.
crapulam. C. 7: 9.
cras. Pr: 617.
craſſa, *ſing. nom.* P. 10: 436| *abl.* C. 5: 102| *plur.* 9: 65.
craſſis S. 1: 295.
craſſo. C. 4: 22.
Craſſo. S: 2: 574.
craſſum perſpicit. P. 10: 436.
craſſus. H: 89.
craſtina, *ſing. nom.* Ps: 615.
crate. P. 3: 148.
craterem luteam. C. 8: 59.
cratera. D: 26.
cratibus coſtarum. P. 11: 57.
cratis. A: 891.
creamine fluxo. H: 505.
creandis. S. 2: 793.
creant. C. 3: 39.
creanti. A: 790.
creantur. P. 10: 377| S. 2: 422.
creatat. H: 679.
crearit. H: 647| S. 2: 96.
creaſti. S. 1: 266.
creata, *ſing. nom.* A: 9| *plur.* C. 9: 13| 10: 13| Pr: 469.
creatæ, *gen.* C. 10: 130.
creatam. A: 787.
creatis, *abl.* A: 786| S. 2: 234.
creator. C. 1: 50| P. 13: 55| 10: rum. P. 10: 469.
creatrix. P. 4: 192| omnium virtus Dei. 5: 474.
creatum eſt. P. 10: 310, 380.
creatur. C. 12: 82.
creaturam. H: 506.
creaverit. S. 1: 41.
creavit. P. 10: 310, 338| A: 438, 723, 857| H: 160, 341, 648| S. 2: 241.
creber. C. 6: 118.
creberrimus. S. 2: 958.
crebra, *ſing. nom.* P. 11: 166| *plur.* A: 63| H: 619| S. 2: 1109.
crebris. P. 10: 116| Ps: 600.
crebro, *adj.* P. 10: 1019| S. 1: 441| 2: 1042.
credamus. A: 288.
credas. C. 5: 141| 11: 91| P. 4: 73| 10: 490| 11: 42| A: 850| H: 7.
credat. P. 2: 444| A: 402| Ps:

570, 618| H: 68.
credatur. A: 571, 916.
crede. P. 9: 97| 10: 445| 11: 235| A: 585, 715, 786 *bis*, 787, 1056| S. 2: 243, 620, 996.
credebam. S. 1: 1.
credebar. C. 11: 36.
credendi. Ps. pr: 1.
credens. C. 10: 58 | A: 588 | H. pr: 47.
credentes. A: 581.
credentibus. P. 10: 470.
credentium. C. 12: 47 | P. 10: 497.
credenus. Ps: 231.
credere. P. 5: 413| 10: 380, 685| 13: 27| A. pr, 2: 32 | 351, 578, 893| H. 682| S. 2: 3| Ps: 497| S. 1: 452| 2, pr: 54| 105| D: 16| Si fas eſt. S. 1: 35| ſe pelago. C. 5: 72.
crederent. S. 1, pr: 31.
crederet. P. 5: 381| 10: 828.
crederet. H. pr: 30 | S. 1: 11, 79.
crediderim. S. 1: 176.
credidit. P. 10: 82| A: 367, 580, 1024| H: 719 | Chriſtum. P. 5: 348.
credimus. C. 1: 65. | P. 10: 636| A: 224, 1065 | S. 2: 442.
credis. P. 1: 94, 96.
credit. Ps: 780.
credita, *ſing. nom.* P. 2: 561| 11: 239| S. 1: 151 | *plur.* C. 11: 80.
creditas. P. 2: 463.
credite. C. 7: 135| P. 6: 94 | A: 77 *bis*, 878, 1081| H: 445.
credito, *imper.* Ps. pr: 8.
creditum tumulo corpus: P: 5: 511
creditur. C. 10: 35| P. 2: 83| 10: 264, 285| A: 75 | S. 1: 43 | 2: 503.
creditus. A: 365.
credo. C. 3: 196| 10: 128| P. 10: 201| A: 974.
credula, *ſing. nom.* A: 580| *plur.* C. 3: 50| Ps: 564.
credule, *voc.* A: 576.
credulitatis. A: 549.
credulus. S. 1: 213
credunt. H: 427| Ps: 566 | S. 2: 455.
cremabit. C. 7: 135.
cremandi. H: 735, 910.
cremandis. C. 11: 106.
cremandos. P. 6: 50.
cremare. A: 55| thura. P. 3: 29.
cremari. P. 1: 51| 10: 490.
cremat. A: 931| D: 71 | fervore. H: 74.
cremattam. P. 2: 402.
cremationem faciam calcare. P. 6: 88.
Cremensi. P. 4: 188.
Cremeræ. S. 2: 570.
cremetur. P. 5: 184.
crepans flamma. P. 3: 156.
crepans buxa cerata. P. 9: 49 | inflata. Ps: 286.
crepante. P. 5: 225.
crepantes nimbos. C. 7: 94 | focos. P. 6: 100.
crepantibus. C. pr: 7 | P. 10: 493.
crepantum verberum. P. 1: 56.
crepaſſet. P. 10: 760.
crepat. S. 1: 435.
crepet. P. 12: 12.
crepidines litorum. C. 9: 112.
crepitans. H: 729.
crepitante. P. 3: 14.
crepitantia bratteolis lora. Ps: 335.
crepuiſſe. Ps: 146.
crepundia. P. 3: 19| 10: 784| A: 643.
creſcebant. Ps: 222.
creſcente. A: 716.
creſcere. C. 12: 56| P. 10: 810| A. pr, 2: 48, 731| H: 440| Ps: 662, 895| S. 1: 290.
creſceret. P. 10: 850.
creſcit. P. 11: 105| S. 2: 316.
creſcunt. P. 5: 74| S. 2: 993| tormenta. P. 9: 68.
Cretæ. S. 2: 491.
creviſſe. A: 735.
crevit. C. 7: 26 | P. 5: 554 | A: 108, 521| S. 1: 240| martyrum numerus ſub omni grandine. P. 4: 88.
crimen. C. 6: 133| 7: 112| 12: 134| P. 1: 48| 6: 129| 10: 1114 | H: pr: 22| 564| Ps: 392| S. 1: 61, 523| 2: 179, 647, 665 *bis.*
crimina. C. 3: 135| P. 2: 575| A: 59| H: pr: 54| 386, 577| Ps: 468| S. 2: 210| D: 120.
crimine. C. pr: 9| 1: 35| P. 14: 8| A: 354, 886, 899, 922, 940| H. pr: 22| 118, 597| S. 1: 95, 387, 638, 664| D: 156.
criminibus. P. 13: 58.
criminis. P. 13: 92| H: 713| S. 2: 804, 1130.
criminor. P. 10: 1058.
criminoſi. Ps. pr: 16.
criminoſus. P. 10: 878.
criminum. C. 7: 29, 76| 9: 108| P. 1: 102| 2: 287| 5: 78, 294 | 10: 232.
crinalis acus. Ps: 448.
crine. H: 315| S. 1: 491 | 2: 36.
crinem. C. 7: 150.
crines. P. 10: 353| Ps: 559| S. 2: 1085.
crinibus. H: 272| Ps: 184, 280 | S. 1, pr: 71| 2: 81, 1105.
crinis. P. 3: 152.
crinita agmina. P. 11: 53.
crinitis agris. S. 2: 934.
crinitos. A: 434.
cripta, *nom.* P. 11: 154.
criſpata, *ſing. nom.* Ps: 122.
criſpo liquore. P. 10: 284.
criſtas. P. 14: 117| Ps: 117| S. 2: 662.
criſtis. S. 1: 489.
croceo. Ps: 359.
croceus. Ps: 359.
croceus. S. 2, pr: 4.
croci, *gen.* P. 10: 362.
crocodilus. P. 10: 258 | S. 2: 869.
crocos. C. 5: 115| P. 3: 202.
cruce. C. 5: 131| A: 229, 527 | S. 2: 711| D: 48.
crucem. C. 4: 102| 6: 134 | 9: 83| P. 10: 630| Ps: 407.
cruci. C. 5: 96| P. 2: 22| 10: 585, 638| A: 96.
cruciabile iter. Ps: 446.
cruciamina ceti. C. 10: 90.
cruciantibus. P. 10: 717| A: 703, 938.
cruciatum, *ſub.* P. 13: 41 | A: 784.
crucibus. A: 932| D: 167.
crucifer. C. 3. 1.
crucis. C. 10: 160 | 11: 113 | 12: 172| P. 2: 24, 526| 5: 299 | 6: 58 | 10: 628| 12: 9 | A: 383, 448, 898| Ps: 347 | S. 1: 463 | D: 80 | figura. C. 6: 132 | Signum. P. 1: 34| in morem. 6: 107| peritus artifex. 5: 254.
cruda, *ſing. nom.* P. 2: 287 | 4: 129 | 11: 76 | vis virûm. S. 2: 704 | *plur.* P. 1: 101| Ps: 795| præcordia hominum. P. 13: 19| vulnera. 5: 336| A: 220.
crudeli. P. 7: 13.
crudelia. H: 617.
crudelis. P. 1: 95.
crudelitas. P. 5: 214| 9: 66 | 10: 100, 1065.
crudelitate. P. 10: 819, 1092.
crudeſcit. Ps: 415.
crudi laboris. P. 1: 31.
crudos. P. 10: 1058| H: 466.
crudum. P. 2: 408 | exemplum noſtræ ſortis. P. 10: 465.
crudus. A: 719 | ſtupor. S. 1: 73.
cruenta, *ſing. nom.* A: 430 | *plur.* P. 3: 28| 6: 64| poma A: 67.
cruenta, *ſing.* P. 10: 87| 11: 226| *plur. ibid.* 695.
cruentas, *plur.* P. 5: 118 | Ps: 476.
cruentatam. Ps: 282.

cruentatis.

cruentatis. S. 2 : 1:8.
cruentarum. D: 19.
cruente. P. 2 : 60 | 5: 153 | 10 : 109.
cruentem. S. 2: 679.
cruentes. C. 15 : 104.
cruenti, *ſing.* C. 6: 101 | P. 10: 909 | H: 64.
cruentis. P. 1: 39 | 5: 536 | 9: 49 | 10: 308, 1034 | A: 465 | H: 375.
cruento. P: 1791.
cruentos. S. : 1091.
cruentum. H: 152.
cruentus. P. 6: 22 | H. pr: 48 | D: 178.
crumenis. P: 459.
cruor. P. 8: 16 | 10: 499 | P: 701, 796.
cruore. C. 9: 42 | P. 1: | 8: 144 | 10: 382 | 12: 4 | H. pr: 19 | P: 31.
cruorem. P. 10: 905, 1040 | Ps: 487 | S. 1: 399 D: 165.
cruoris. C. 9: 86 | P. 2: 18 | 4: 86 | 5: 12, 340 | 10: 700, 1130 | 13: 46.
crura. P. 1: 13 | P: 273.
crure. P. 2: 130.
cruribus. P. 5: 25. | S. 1: 551.
crurum. P. 11: 140.
cruſtis. A: 716.
crux. C. 6: 133 | P. 10: 386, 620, 626 *bis*, 642 | 11: 63 | S. 1: 489.
cryſtalli. P: 869.
cryſtallum. C. 2: 78.
cubile. C. 4: 10 | 6: 130 | P. 5: 261 | S. 1: 252.
cubili. H: 786, 856.
cubilia. S. 1: 108.
cubilibus. S. 1, pr: 54.
Cucufate. P. 4: 33.
cucurris. P. 12: 53 | A: 177 | S. 1: 198 | eadem laude. P. 4: 108.
cui. C. 1: 90 | 3: 167 | 5: 189 | 6: 54 | P. 2: 520 | 3: 46 | 10: 129, 942 | A: 192 | H: 677.
cujatis. Ps: 708.
cuiquam. A: 88.
cuique, *diſſyl.* H: 105, 888 | S. 1: 35 | ſuus eſt mos genti. S: 2: 89.
cuique, *triſſyl.* S. 1: 236.
cujus. C. pr: 33 | 3: 107 | 11: 84 | P. 2: 155 | 6: 47 | 10: 789 | 13: 97 | A: 210 | H. pr: 50, 53 | Ps. pr: 3, 41 | 513 | S. 1: 88 | 2: 576.
cujuſmodi. P. 10: 991.
Culleus. P. 5: 458.
culmen. P. 6: 142 | S. 2: 258, 457 | D: 14.
culmi: S. 2: 978.
culmina. A: 534 | H: 485 | S. 1: 620, 2: 832 | dignitatum. P. 10: 141 | rerum. S. 2: 633.
culmine. C. 1: 14, 29 | P. 10: 49 | S. 1: 525.
culminibus. S. 1: 598.
culminis. P. 11: 124.
culmo. S. 1: 298.
culmum. A. pr, 2: 49.
culpa, *nom.* C. 1: 74 | 3: 121 | H: 706 | S. 2, pr: 49 | morum. C. 6: 49 | *abl.* C. 4: 23 | A: 856, 943.
culpæ, *ſing.* C. 1: 80 | A: 899 | H: 741 *plur.* A: 169.
culpam. C. 9: 93 | P. 2: 223 | A: 943 | H. pr: 13 | S. 2: 976 | plectere. P. 9: 81.
culparum. C. 7: 208 | A: 957 | Ps: 304, 683, 817.
culpas. A: 822 | P: 25.
culta, *ſing. nom.* P. 11: 213 | *plur.* A. pr, 2: 43 | H: 216.
cultibus. P. 5: 24 | 10: 627 | S. 2: 342, 888.
cultior. P. 13: 97.
cultor Dei. C. 6: 125.
cultores. P. 10: 1087.
cultrix. A: 464.
cultrum. P. 10: 1061.
cultu. C. 8: 22 P. 11: 34, 216 | H: 281, 458 | S: 1: 416, 498 | 2: 269, 313, 340, 385, 1057.
cultum. C. 7: 90 | 8: 30 | H: 746.
cultura, *nom.* P: 29.
cultus Deorum turpium, *ſing.* P. 5: 498 | *plur.* S. 1: 576 | 2: 441, 681.
cum, *præp.* C. 5: 28, 61 | 10: 147 | 12: 8 | P. 5: 313 | 6: 137 | 7: 75.
cum, *indic.* C. 6: 129 | 9: 19 | 10: 84 | P. 1: 116 | 2: 59, 209, 269 | 4: 9 | 10: 18.
cum, *ſubj.* C. 7: 177, 199 | 8: 3 | 10: 37.
cum, *adv.* C. pr: 30 | 1: 21, 59 | 2: 31, 56, 77 | 3: 87, 89 | 5: 103 | tum. P. 14: 84 | *poſt* ſed. C. 4: 52.
Cumæ. A: 442.
cumba, *nom.* S. 1, pr: 12 | *abl.* D: 138.
cumbæ rimoſæ, *ſing.* P. 11: 69 | teoues. S. 2: 529.
cumbam pellere. P. 5: 450.
cumbas. S: 2: 940.
cumulare A: 728.
cumulata, *ſing. nom.* P: 750.
cumulatim: A: 717, 739.
cumulavit. S. 2: 547.
cumulem. A: 631.
cumulet. P. 3: 1205.
cumulis. S. 1, pr: 52.
cumulos. C. 3: 80 | Ps: 458 | S. 2: 717 | nummorum, H: 254.
cumulum. H: 226.
cuna, *nom.* D: 112.
cunabula. C. 11: 78 P. 10: 683 | S. 2: 1.
cunabulis. P. 10: 826.
cunas. C. 12: 100 | A: 608.
cuneis. C. 5: 13 | S. 1: 66 | 2: 285.
cuneo. A: 495.
cuneos. P: 265, 670, 684.
cuneum. P. 11: 191 | H: 425 | Ps: 197.
cuncta, *ſing. nom.* P: 340 | *plur.* C. 3: 36 | 9: 27 | 10: 13 | 11: 24, 69 | P. 4: 113 | 9: 23, 101 | 10: 99, 728, 887 | 11: 117 | A: 261, 989 | H: 54, 163, 182, 183, 505, 920, 950 | Ps: 495, 744, 781 | S. 1: 287, 327, 419 | 2: 132, 196, 599, 657, 1015.
cunctator. Ps: 278.
cunctatus. P. 5: 525.
cuncti, *plur.* P. 10: 466 | S. 2: 613.
cunctiparens, P. 14: 128 | H: 931.
Cunctipotens. P. 7: 56.
cunctis. C. 1: 37 | 7: 111 | 8: 66 | P. 5: 576 | 6: 84, 144 | 10: 640 | 14: 103 | A: 449, 787 | H: 679 | Ps: 404 | S. 1, pr: 81 | 2: 86, 371, 449, 780, 805 | D: 164 | in ævum ſæculis. P. 5: 576.
cunctorum. S. 2: 242.
cunctos. P. 6: 93 | 10: 63.
cunulæ, *plur.* C. 7: 164 | 11: 98.
cuperem. P. 3: 101.
cupias. Ps: 771.
cupide, *adv.* S. 2: 132.
cupidinis. C. 7: 185.
cupidine. Ps: 333.
cupidineo. P: 61.
cupidines corporum. C. 7: 22.
cupido, *ſub.* C. 6: 110.
cupiens. P. 3: 159 | Ps: 255 | S. 1: 29.
cupit. P. 8: 7 | S. 2: 520.
cupreſſus. A: 463.
cui. C. 4: 81 | 7: 176 | 10: 125 | P. 3: 85 | 6: 82, 83 | 10: 219, 220 | A: 514 | H: 95, 96, 640 | S. 1: 402, 655 | 2: 1053.
cura, *ſub.* C. 7: 167 | 8: 58 | 10: 45 | P. 1: 16 | 2: 73 | 3: 36 | 4: 167 | 5: 381, 509 | A: 605 | Ps: 464, 622 | S. 1: 14, 49 | 2: 25, 283, 534, 1047 | D: 74.
curæ, *plur.* 629.
curam. P: 563 | S. 1: 999, 1021 | adhibere. S. 1: 24.
curanda, *ſing. nom.* P. 10: 476.
curante. S. 1: 69.
curare. P: 621.
curarum. S. 2: 416.
curas, *ſub.* H: 11, 275 | S. 2: 124 |

in otia ſolvere. Ps: 719.
curavit. A: 157.
curculio. S. 2: 1053.
curet. S. 2: 377, 403.
curia. S. 1: 551, 602.
curiæ, *gen.* P. 2: 555 | 10: 124.
curiam. P. 2: 446.
Curios. S. 1 : 557.
curioſum. P. 10 : 983.
curis. C. 6: 14, 33 | H: 382 | Ps: 387 | S. 1: 103.
curramus. A: 998.
currat ſibi iſte dies. P. 11 : 138.
currens. C. 6: 39.
currere. P. 6: 18 | S. 2: 140 | D: 184.
curribus. S. 2: 556.
curriculis. P. 3: 11 | S. 2 : 315.
curris. S. 1: 586 | 2: 826.
curritis. P. 10: 562.
curritur ad Chriſti tribunal. P. 2: 500.
curru. C. 7: 32 | Ps: 321 | S. 2: 55.
currum. Ps: 334, 416 | S. 1: 344 | 2: 356.
curruni. P. 10: 463 | S. 2: 908.
currus, *ſing.* P. 2: 238 | *plur.* C. 5: 54, 77 | H: 435 | S. 2: 555.
curſant. C. 7: 143.
curſibus. Ps: 447.
curſim. P. 10: 142 | 13: 44.
curſitans. P. 10: 164.
curſitant. P. 11: 2.
curſitat. P. 2: 141.
curſu. P. 13: 83 | H: 193 | Ps: 270.
curſum. A: 1004 | S. 1: 803, 928 | dierum. C. 12: 12.
curſus, *ſing.* P. 10: 615 | 11: 114 | H: 361, 891 | *plur.* 211.
curta pagina. P. 9: 50 | *plur.* A: 1076.
curto honore. H: 685.
curtum. A: 1076.
curva tuba. A: 386 | *plur.* P. 5: 488 | Ps: 636.
curvam. S. 1, pr: 5.
curvantur. S. 1 : 440.
curvere ſcapus ſub &c. C. C. 4: 41 | ante pedes. A: 455.
curvato. C. 2 : 51 | fornice. A: 523.
curvis. H: 144.
curulem ſellam. S. 1: 349.
curvo. H. pr: 16 | ſenſu. H: 184.
curvos tramites viarum. C. 7: 48.
cuſpide. H: 411 | Ps: 153, 348, 718 | S. 2: 691.
cuſpis. Ps: 508.
cuſtode. A: 738.
cuſtodibus. S. 1: 544.
cuſtodis, *ſub.* P. 1: 420.
cuſtodit. P. 10: 352 | S. 1: 405.
cuſtos. P: 5: 491 | 11: 172 | A: 496.
cute. P. 6: 105 | 10: 100 | H: 941 | Ps: 506 | S. 1, pr: 31, 79 | 15 | exuitur vultus. P. 13: 59.
cutem. C. 9: 53 | P. 3: 145 | 9: 12, 56 | 10: 761, 1084 | H: 329, 753.
cutis. C: 9: 102 | P. 2: 386 | 3: 148 | 10: 486, 559 | H: 275 | Ps: 693.
Cyanea, *plur.* Ps: 858.
Cyaneas. S. 1: 302.
Cyaneus latex. P. 11: 41.
cyathis. Ps: 369.
cyathos. C. 10: 74 | S. 1: 174.
Cybeleius. S. 2: 520.
Cybeles. P. 10: 196.
cycnum. S. 1: 77.
cycnus ſtuprator. P. 10: 221.
Cyllenius. A: 412.
cymbala. A: 472 | Ps: 434.
cymbalis. P: 10: 939.
Cynicus. A: 101.
Cynthius. S. 2: 491.
Cypriane. P. 4: 18 | 13: 8.
Cypriani. P. 13: 137.
Cyprianum. P. 13: 2.
Cyprianus. P. 13: 38, 53, 59.
Cypridis. P. 10: 230.
Cytherea. S. 2: 493.
Cythaream. S. 1: 166.
Cythereis. A: 189.

D.

Da. C. 3: 171 | 9: 1 | P. 2: 98, 433 | 10: 656 | 13: 67.
dabat. S. 1: 110, 476.
dabatur. Ps: 120.
dabit. P. 4: 19 | hic exemplum. 1: 351.
dabitur. A: 265.
dabo. P. 2: 336 | A: 45 | nomen loco. S. 1: 48.
dactylico pede. P. 3: 209 | ſtrophio. C. 3: 28.
dæmon. P. 1: 525 | 10: 24, 1088 | A: 401 | H: 620 | S. 1: 369 | 1: 766, 888 | D: 141.
dæmonas. C. 1: 37 | P. 10: 920.
dæmones. P. 1: 97 | 5: 92.
dæmonicas artes. P. 6: 36.
dæmonicis ſacris. P. 3: 173.
dæmonum. C. 9: 55 | P. 2: 263 | 4: 67 | 10: 101.
Dalia. S. 2: 807.
damna, *ſub.* H: 662, 753 | Ps: 368, 445.
damna, *verb.* H: 650.
damnandus. H: 128.
damnans. H: 764.
damnantia. S. 1: 603.
damnarant. A: 753.
damnare. S. 1: 280, 313.
damnares tenebris barbaros. P. 2: 383.
damnaſſe. S. 1: 93.
damnas. C. 6: 148 | P. 1: 68 | H: 56.
damnata, *ſing. nom.* A: 813 | S. 1: 444 | *plur.* Ps: 451.
damnatas. H: 564.
damnati, *gen.* H: 598.
damnatis, *abl.* A: 438.
damnatos. S. 1: 470 | H: 446 | D: 184.
damnatus. P. 10: 815.
damnavit. S. 2: 998.
damnes. P. 6: 40.
damnet. P. 2: 479 | 10: 115 | H: 706 | Ps: 496.
damnis. P. 10: 883.
damnoſæ vitæ, *gen.* H: 951.
damnum. P. 5: 24 | 2: 303 | 10: 526, 550.
damus. H: 560.
dandum. P. 10: 105.
Danielus. C. 4: 70.
dans. Ps: 365.
dans. P. 10: 505 | S. 1: 355 | fleſſum gaudia. A: 600.
dape. C. 5: 199 | 8: 13.
dapem. C. 9: 62.
dapes. C. 3: 60 | 4: 58.
dapibus. C. 3: 174 | 4: 39 | 5: 108 | 10: 71 | 11: 174 | A: 717 | Ps: 377, 425.
dare. C. 7: 70 | P. 5: 388 | S. 2: 115 | gemitum. C. 10: 66 | medelam tormentis. P. 6: 161 | ſe Chriſto. S. 1: 560 | terga. S. 2: 743.
dares. P. 10: 747.
daret. C. 4: 56 | A: 864 | Ps: 797 | finem periclis. P. 6: 107.
dari. P. 2: 280 | S. 2: 778.
dat veniam. S. 1, pr: 81.
dat. C. 5: 100 | 9: 87 | P. 1: 86 | 13: 27 *bis*, 106 | A: 198 | exemplum. H: 250 | medelam. P. 9: 64 | poculum tyranno. C. 6: 62 | potum. 5: 92 | Signum. Ps: 644 | tergum fugitivus amor. 436 | noſſe futura. C. 6: 44 | *permittit.* S. 2: 426.
data, *ſing.* C. 6: 24 | ſomno res. C. 10: 16 | *plur.* C. 3: 34 | P. 3: 118 | S: 2: 798.
datæ, *ſing.* D: 12.
datam. H: 674, 817.
date. P. 4: 193 | 5: 98 | 10: 889 | A: 594 | S. 2: 731 | D: 51 | munera. P. 3: 207.
Datiane. P. 5: 40, 422.
Datianus. P. 5: 130.
datis, 2. *perſ.* Ps: 351.
dator. Ps: 624 *bis* | animæ: H: 931 | legis: A: 32 | verborum

Deus. P. 10: 930.
datorem. P. 10: 790 | luminis Chriſtum. 5: 276.
daturi. P. 2: 375 | S. 2: 827 | eſt. P. 10: 854 | Ps: 561.
datur. C. 3: 192. 7: 96 | P. 5: 4 | 7: 23 | 10: 120 | 11: 167 | 14: 62 | H: 84 | S. 1: 542 | 2: 953, 1072 | pax. P. 3: 168.
daturus. P. 12: 20.
datus. C. 1: 25 | P. 5: 405 | Ps: 378.
David. C. 12: 96 | A: 418, 1000, 1015 | H: 563 | Ps: 386 | D: 75, 77.
Davidica, *plur*. H: 787.
Davidici, *gen*. P. 10: 838.
Davidicus flos. C. 12: 49.
de. C. 3: 61, 67, 157, 189, 199 | 5: 21, 129, 131, 143, 160 | 6: 82, 103 | 7: 33, 59 | 9: 100 | 11: 71 | P: 10: 707 | hoſtia avertat ora. P. 10: 289 | more. A: 465.
Dea, *nom*. S. 2: 11, 60, 497.
deabus. A: 197 | S. 1: 222.
Deæ, *gen*. P. 10: 199, 1068 | S. 1: 220 | 2: 226.
Deam. S. 1: 169 | 2: 574 | matrem. P. 10: 1062.
Deas. P. 10: 178 | 1158.
Deaſciato ſtipiti. P. 10: 381.
debeant. P. 2: 352.
debeat. P. 2: 64.
debeat. H: 50.
debellata, *plur*. S. 1: 462.
debens. Ps: 521.
debeo tibi magnas grates. P. 10: 562.
debere. P. 11: 181.
deberent. P. 11: 149.
debet. A: 1075.
debetur. S. 2: 755.
debile. C. 8: 79 | P. 2: 106 | A: 1070.
debilem. P. 2: 255 | 10: 914.
debiles. P. 2: 225, 273.
debili. P. 10: 11 | S. 1, pr: 8.
debilis. P. 10: 518, 988.
debilitas. P. 3: 115 | A: 1071, 1077.
debita, *plur*. H: 951 | S. 1: 620.
debitam. P. 4: 74 | 5: 515.
debitum. P. 11: 62 | 13: 69.
debitus. P. 10: 1096 | Ps: 610.
debuit. A: 956.
deceat. A: 960.
decebat. P. 10: 677.
decedere. S. 2: 512 | Ps: 345.
decem. C. pr: 1 | 38 | D: 38 | & octo. P. 4: 55, 175.
decernam. S. 2: 192.
decernant. S. 1: 610.
decernit. P. 5: 206.
decet. A: 181 | Ps: 383 | S. 1: 430 | 2: 751.
decidit. S. 2: 1024.
decidit ſors in varem. C. 7: 110 | in vitium. A: 910.
decidunt. P. 6: 105.
deciduo. C. 3: 79.
decies. P. 4: 106 | A: 1005 | S. 2: 1059 | D: 15.
decimplex. P. 14: 181.
decipis. P. 10: 303.
deciſus eſt. A: 272.
Decius. S. 2: 671.
declivia vitæ pondera. H: 847.
decoctam. A: 725.
decocto robore. S. 1: 330.
decolor. C. 5: 69 | P. 2: 365 | H: 497 | S. 1: 505 | invidia. H: 186.
decoloros artus. P. 1: 113.
decoquat. S. 2: 186.
decoqui. P. 2: 196.
decor. A: 761.
decorare. S. 2: 61.
decore. C. 12: 6 | H: 264 | S. 1: 270 | illi os ſplenduit. P. 2: 361.
decorem. Ps: 887.
decoris. P. 2: 226 | Ps: 148.
decoro, *abl*. Ps: 914.
decorum eſt. P. 1: 25.
decoxit. P. 2: 398.
decrepitam. Ps: 848.
decrepitis. S. 2: 1076.
decrepito leoni. H: 559.
decrepitum. D: 16.
decreſcentis. D: 9.
decreta, *plur*. S. 2: 455.
decretum. P. 5: 49.
decuit. S. 1: 169.
decumbe. P. 2: 354.
decurrat. C. 2: 101.
decurrere. S. 1: 338.
decurſa, *plur*. P. 5: 289.
decurſis menſibus annus ſe renovat. P. 11: 195.
decus. P. 2: 573 | 3: 7 | 4: 29, 63, 183 | 6: 15 | 10: 909 | 12: 15 | 13: 75 | 14: 109 | A: 185, 393, 882 | H: 632, 746 | S. 1: 141, 634 | 2: 756, 1064, 1120 | frontis. C. 10: 102 | mortis. P. 6: 114 | orbis. 13: 2 | pudoris intactum. C. 11: 55 | vultus. 8: 23.
decutit. S. 1, pr: 37.
dedat. P. 10: 80.
dedecoraſti. P. 4: 112.
dedecus. C. 3: 120 | P. 2: 453 | 5: 328 | 10: 198, 913 | Ps: 168 | S. 1: 173.
dederat. P. 8: 12 | H: 507 | Ps: 366 | indicium. P. 3: 116 | ſignum. S. 2: 528.
dedere, *dedo*. P. 11: 52 | A: 434 | H: 530 | S: 1: 81 | 2: 525.
dederet. H: 682.
dederis. P. 13: 15.
dederit. P. 4: 98 | H: 235, 267.
dedero. S. 2: 160.
dederunt. C. 5: 100 | S. 1: 262 | 2: 565 | dona. A: 640.
dedi. S. 2: 134.
dedicans ſe caduco myſterio. H: pr: 43.
dedicari. P. 10: 345.
dedicat. P. 10: 1066.
dedicet. S. 2: 248.
dedidit. C. 9: 94 | S. 2: 494.
dedignantia. H: 955.
dedignatum. H: 702.
dedignatur. A: 1021.
dedimus neci ingenium omne. Ps: 517.
dediſcat. S. 2: 734.
dediſſe. P. 10: 17.
dediſti. C. 7: 198 | P. 2: 435 | 9: 70 | S. 1: 455.
dedit. C. 3: 56 | 7: 5 | P. 2: 103 | 4: 142 | 5: 138 | 10: 190, 831 | 11: 182 | 12: 56 | 14: 128 | A: 305, 764 | H: 35, 835 | Ps: 210, 679 | S. 1: 88 | 2: 553, 748, 1022 | D: 162, 172 | dicta hæc. Ps: 823 | exemplum. pr: 10 | gemitum. 797 | in laqueum colla. H: 445 | oſſa ſepulcro. C. 10: 76 | viam cunctis ad reſurgendum. P. 10: 640.
dedita, *ſing. nom*. P. 2: 8 | H: 551 | *abl*. P. 2: 91.
dedite, *voc*. P. 10: 296.
deditionis. Ps: 340.
deditum. P. 10: 574.
deditus. S. 1: 535.
dedo. C. 3: 107.
deducitur. P. 10: 1025.
deducta, *ſing. nom*. A: 872.
Dee, *voc*. H: 931 *bis*.
deerant. D: 116.
deerat. P. 2: 9 | 13: 16 | A: 1039.
defæcaverat. C. 7: 74.
defectu. A: 944.
defendere. S. 2: 521.
defendit. A: 558.
defenſa, *ſing. nom*. Ps: 808.
defenſare. H: 486.
defert. A: 329.
defertur. Ps: 123.
deficiente. S. 1: 599 | 2: 1026.
deficit. S. 2: 818.
defit. C. 4: 85 | P. pr: 16 | A: 812.
defixa, *ſing. nom*. Ps: 112 | *abl*. 548.
defixis. Ps: 537.
deflectens. P. 10: 273.
deflectit curſum. S. 2: 918.
deflens. P. 5: 510 | H: 450.
deflens verbis exequialibus. P. 12: 51.
defleta, *ſing. nom*. S. 2: 909.

deflua cæſaries. P. 3: 30.
defluat. P. 10: 700.
defluentem. P. 10: 273.
defluit. P. 10: 907| A: 229| Ps: 634| S. 2: 752.
defluxit huc virtus avorum. A: 545.
defore. Ps: 619.
defoſſas. P. 11: 1138
defoſſus. P. 10: 1033.
defuerint. S. 2: 273.
defuerit. Ps: 616.
defugas Chriſti. P. 1: 42.
defugeret. P. 6: 115.
defuit. P. 10: 928| A: 449, 882, 993| S. 2: 567, 753.
defuodere. S. 2: 675.
defunditur. D: 128.
defundunt. P. 11: 194.
degener. P. 10: 130| 13: 40| H: 160, 579| Ps: 229| S. 2: 535| propago. C. 12: 193| vini atque ſomni. 7: 12.
degenerant. H: 457.
degeneraote. P: 180.
degenerem vitam. A: 159| Ps: 258.
degeoeret. H: 645.
degeneri. P. 3: 42| Ps: 743| S. 2: 642.
dehinc. C. 2: 65| 3: 131| 5: 75| P. 3: 128, 146| 10: 1101| 13: 87| H: pr: 13| S. 2: 13, 211.
dehiſcere. P: 5: 482| 7: 50.
dehiſcunt. D: 34.
dehoneſtaret. P. 10: 763.
Dei, ſing. C. pr: 33| 1: 48| 3: 30, 185| 4: 48| 6: 125| 7: 44, 47| 9: 23| 12: 23| P. 2: 262| A. pr, 1: 10| H: 731| plur. S. 2: 487.
dejecimus. S. 2: 764.
dejecit. P. 12: 20.
dejecta in præceps Chao. A: 750.
dejectam. Ps: 256.
dejectio. A: 499.
dejectum. P. 7: 26| S. 1: 479.
dejectus. C. 11: 103.
dejiciuot animos. Ps: 332.
deinceps. C. 7: 136.
deinde. C. 7: 136| 10: 10.| P. 2: 410| 4: 198| 5: 205, 277, 317, 542| 10: 131, 194, 759, 836, 901, 922, 1081| 12: 62| 14: 9| A: 818| H. pr: 21| Ps: pr: 64| S. 1: 241| 2: 346| D: 1.
Deis. P. 11: 82| mortiferis: 3: 30.
Deitas. A: 1009| H: 96.
Deitatem. S. 2: 258.
Deitatis. A: 13, 1035| fontem: 76| ſpeculum homo eſt. 834.
delectat. P. 10: 365.
delegit. A. pr, 2: 29.
delentur. H: 884.
delere. H: 500| S. 2: 695.
deleta, ſing. nom. S. 2: 715.
delibuta comas. Ps: 312.
deliciæ. S. 1: 388| 2: 746.
delicias: H: 328| S. 1: 272| 2: 1097| D: 75.
deliciis. H: 854| Ps: 313| S. 2: 140.
delicta: C. 2: 72.
deliquio. H: 756.
deliramenta. A: 200.
Delphica antra. A: 438.
Delphis. S. 2: 492.
Delphos. P. 10: 183.
delubra. P. 5: 74| 10: 418| S. 1: 306.
delubrum. S: 1: 219.
non deluit negando: P. 10: 224.
demam. S. 2: 731.
dementia, ſub. nom. S: 2: 449.
demiſſus. H: 528.
demittunt. H: 313.
demorabor vota calentia. P. 14: 76.
dempta, abl. C: 7: 76.
demptis. C. 7: 149.
demum. C. 9: 98| P. 10: 407.
demutabilia non eſt Deus. A: 276.
denegans. H: pr: 62.
deni, plur. S. 2: 1059.
denique. C. 1: 57| 3: 19| 12: 177| P: 5: 89, 501| 6: 103| 11: 243| 13: 105| A: 175, 853, 877| H: 140, 484| S. 1: 365, 542, 617| 2: 458, 807, 1046.
deoriet: H: pr: 31.
denſa, ſing. nom. P. 11: 145, 212| H: 134| abl. A: 362| plur. C. 3: 68.
denſæ, ſing. P: 5: 350.
denſas. S. 1: 108.
denſat agmina. H: 409.
denſata, plur. H: 908.
denſere. S. 1, pr: 21.
denſetur cuneis turba: C: 5: 53.
denſis: C. 11: 66| A: 59, 70| H: 227| S. 1: 405.
denſius, adv. C. 5: 98| S. 2: 935.
denſo. H: pr: 52| 871.
denſus nebulis. H: 516.
dente. P: 5: 218| A: 1068| H: 628.
dentes. C. 4: 80| P. 10: 983.
dentibus. P. 5: 382| 10: 28, 806, 904| Ps: 423| H: 585.
deorit. S. 1: 642.
dentium. C. 7: 116| P. 10: 934| S. 1, pr: 28.
denuntia, ſing. P: 10: 376.
denuo. C. 11: 11| P. 5: 174| 10: 797, 926.
Deo, C. 2: 12, 87| 3: 187| 4: 3| 5: 30| 6: 7, 12| 7: 52, 60| 9: 93| 11: 198.
deorſum. C. 10: 28| ac ſurſum, 5: 110.
Deorum. P. 5: 24, 36, 43| 10: 237, 295, 397, 675, 913, 1074| H. pr: 46| 95| Ps: 29| S: 1: 27, 434| 2: 1, 64, 513, 1067| turpium cultus: P. 1: 498.
Deos: P. 10: 178, 185, 254 bis, 422, 893| 11: 6| A: 187| H: 16, 105| S. 1: 54, 185, 193, 298, 355, 402, 452| 2: 344, 346, 363, 339, 866| infames. P. 1: 68| mille formarum. 10: 670| ſtultis gentibus condiderunt, 268| patrios. 3: 99.
depaſcitur. S. 2: 944.
depellere. S. 1: 652.
depellis. Ps: 48.
depellite: S. 2: 124.
deponas. S. 1: 500.
deponere. S. 1: 548| ſupercilium. Ps: 287.
deponite. S. 2: 732.
depopulantur. H: 572.
depoſitum Patris: A: 179.
depoſitum. C. 10: 133| S: 2: 175.
depoſui. S. 2: 656.
deprendere. Ps: 264| S. 2: 429.
deprenderet: Ps: 655.
deprendi. S: 2: 76.
deprendit. H: 336.
deprenditur. A: 496.
deprenſa, ſing. nom. S: 1: 160| plur. Ps: 724.
depreſſa fronte. A: 336.
depreſſior. S. 1: 376| 2: 559.
deprimat. P. 5: 460.
deprimit. P. 14: 117.
deprome. P. 2: 85.
depugnare. Ps: 15.
depulit. S. 1, pr: 77| 2: 702.
depulſa, ſing. nom. P. 5: 404.
depulſæ, plur. Ps: 631.
depulſum lacte puerum: P. 10: 663.
deputant. H. pr: 29.
deputemus præmiis legale damnum. P. 10: 530.
deriſus pulmonem movet: P. 10: 249.
derogat ſuccum papulæ nutrix. C. 7: 165.
deſcendat. C. 11: 115| H: 805.
deſcendens. A: 985| Ps: 634.
deſcendere. P. 8: 11| S. 1: 170| D: 138| ad pœnas neſcit vis ardua. A: 85.
deſcendit. A: 156, 176| S. 2: 266| D: 97.
deſcenſos. A: 1007.
deſcribunt. P. 10: 228.
deſerant. C. 8: 62.

deſerat. P. 14: 33| P1: 623 | S. 2: 1048.
deſerens. P. 5: 566| H. pr: 28.
deſéreret. P. 14: 14.
deſeri. P. 2: 12.
deſerit. C. 9: 41| 11: 2' 12: 200| P. 9: 90| H: 483, 780, 837| P1: 525| S. 1, pr: 40| illum vox & calor. P. 7: 87.
deſertis. S. 2: 1082.
deſerto. A: 706.
deſertum. A: 102.
deſeruit. P2: 73.
deſides. C. 1: 6.
deſidiam. P1: 234.
deſiliat. S. 2, pr: 32.
deſilit. C. 4: 57.
deſiluit. P1: 824.
deſinam. P. 5: 433.
deſinas. P. 10: 1100.
deſinat. S. 2: 115.
deſine. P. 13: 99| A: 409, 948| P2: 285| S. 2: 57, 59| ab unco. P. 11: 64.
deſinere. S. 2: 115.
deſiſtat. S. 2: 936.
deſiſte. P. 2: 25| 10: 386.
deſit. P. 9: 66| A: 1080.
deſpectaor. P1: 182.
deſperanda, ſing. nom. S. 2: 191.
deſperare. A: 1064.
deſpexit. S. 2: 263.
deſpicit. P. 2: 265.
deſpoliare. A: 184.
deſponſam. H: 629.
deſpuat. S. 2: 580.
deſpuenda, plur. P. 2: 188.
deſpuit. P1: 368.
deſpuite. A: 1085.
deſtinat. P. 6: 50.
deſtinatum. P. 2: 419.
deſtinet. S. 2: 597.
deſtiteruot. P. 10: 628.
deſtitit. C. 1: 64| P2: 78| S. 2: 307.
deſtituant. P. 6: 39.
deſtituit. A: 1042| S. 2: 495, 741.
deſtructa, ſing. nom. A: 1042| plur. 445.
deſtructæ, plur. S. 2: 501.
deſtructilem. P. 10: 348.
deſtructo. A: 512| H: 236.
deſtructum. C. 12: 24| A: 528.
deſtruendis. P. 5: 104.
deſtrueretur. A: 529.
deſtruit. P. 5: 268| 20: 538.
deſudata, plur. C. 5: 118.
deſueſcas. A: 345.
deſueſcunt. H: 455.
deſunt. S. 2: 195.
deſuper. C. 2: 105| 5: 145| S. 1: 67.
det. P. 10: 933| A. pr, 2: 53| S. 2: 941.
detege. P. 5: 182.
deterior. H: 186| S. 1: 59.
deteriora. H: 695.
determinabit. P. 5: 431.
determinat. A: 809.
deterſa prudentia, nom. C. 7: 22.
deteſtandi rebelles. P. 11: 51.
deteſtandis. P1: 259.
deteſter. P. 10: 241.
detorqueo ad invidiam. H: 554.
detorſit retro faciem. P. 2: 368| lævo de tramite plebem. 11: 35.
detracto. A: 239.
detrahat. P. 10: 891.
detrahere. P. 6: 75.
detrahit. A: 277| S. 2: 552.
detrita, abl. S. 2: 1046.
detrudere, ind. paſ. P1: 193.
detrudit. A: 3.
detruncat dolor membra. P. 10: 1062.
detulit. P. 2: 102| de monte vultum, 364.
detumeſcitis. P. 10: 145.
detur. P. 2: 217.
Deucalionum. A: 292.
devenere. D: 53.
devexo axe. C. 8: 11.
devia, ſing. nom. P. 11: 134| plur. S. 1: 303| 2: 897, 898| ſilvæ. C. 8: 36.
devicta, ſing. nom. D: 170.
deviocta, plur. H: 821.
devio. C. 2: 96.
devium. C. 7: 54| iter. A. pr, 2: 16.
Deum, acc. ſing. C. pr: 36| 3: 16, 200| 4: 18, 32, 53| 9: 9| 11: 36, 90| 12: 69| P. 1: 96| 10: 214| ſine parte plenum. H: 27.
Deûm, gen. plur. P. 10: 241| A: 508| S. 1: 11, 102, 187, 190, 217, 262, 564| 2: 245, 500, 571, 1047.
devora. P. 2: 406.
devorandas. P. 10: 808.
devorator. P. 1: 98.
devorantem. C. 6: 106.
devorat. A: pr, 2: 44| ſpe aurum. P. 2: 134| oſcula hauſtu. H: 600.
devoratus. C. 7: 122.
devorent. P. 10: 577.
devoret. P. 11: 68| H: 960.
devota, ſing. nom. S. 2: 1129.
devotos. S. 2: 763.
devotus cippo Deucalionum. A: 293.
devoveat carmen martyribus. C. pr: 42.
Deus. C. pr: 5| 3: 90, 139, 171| 4: 81, 101| 5: 127| 7: 180, 194| 8: 31| 9: 76| 10: 1, 17| 11: 24| P: pr: 11| 2: 100, 171| 5: 39| 10: 311, 999| A. pr, 1: 1, 5, 10| 41| H: 347 bis| P1: 382| S. 1: 442 bis| D: 40 bis, ignis æternus. P. 2: 393| Pater. P. 5: 58' 10: 107| Verbum. A: 72| dexter. C. 8: 73| ſcelerum. H: 112.
dexter. C. 9: 109| agnus. P. 10: 1140| Deus, C. 8: 73.
dextera, nom. P. 2: 155| 5: 300| 9: 74| P1: 293| S. 1: 485| 2: 234, 349| abl. C. 5: 84.
dexteram. S. 1, pr: 41.
dexterarum. P. 10: 805.
dexteras. P. 5: 139.
dextra, ſub. nom. P. 10: 1064| A: 514| P1: 325, 462, 808, 895| S: 1, pr: 11, 76| 2: 35| abl. A: 482, 1034| P2: 138| S. 2, pr: 41.
dextra, adj. ſing. P: 12: 31| A: pr, 1: 9| via. P: 11: 36| plur. S. 2: 563.
dextræ, ſub. ſing. P. 7: 64| P1: 519| S. 1: 345.
dextram, ſub. C. 7: 93, 216| P. 4: 9| H: 411| P1: 46, 134, 242, 532| S. 1, pr: 57.
dextras, ſub. S. 2: 600.
dextri, gen. H: 889.
dextris, ſub. P. 1: 37| P1: 211, 331, 719| adj. ſucceſſibus utor. P. 9: 105.
dextro. P1: 345| S. 1: 357| 2: 883| numine. pr: 62| omine. 492| pede. 79.
dextrum. H: 792.
Di, plur. nom. P. 10: 1087.
dia, plur. C. 12: 90.
diadema. P. 4: 21| P1: 449| S. 1: 33, 422| D: 78.
diademata. S. 2: 63.
diademate. P. 10: 765| 14: 127| A: 491| S. 2: 430.
diæ, gen. S. 1: 81.
dialectica, ſing. nom. H: 1244.
Dianam. P. 10: 281.
dic. C. 9: 83 bis| P. 10: 668| 12: 1| A: 348 bis, 743, 898| H: 108| S. 1: 406.
dicabimur. P. 1: 58.
dicam. S. 2: 582.
dicant. S. 2: 460.
dicarant. C. 4: 44.
dicare. P. 13: 47.
dicarunt. A: 641.
dicas. S. 2: 392.
dicaſſe. S. 2: 364.
dicat. P. 10: 660| A: 1061.
dicata, ſing. P. 4: 43| 11: 170| abſtinentia. C. 7: 66. plur. C.

4: 205 | P. 6: 134 | toto membra. P. 3: 18.
dicatæ, *gen.* P. 54: 24.
dicatam, P: 9: 30 | 10: 775 | S. 1: 588.
dicatar. C. 8: 75.
dicati ſunt talibus myſteriis. P. 10: 218.
dicatis, *adj.* H: 157.
dicato. P. 9: 6 | corde. C. 7: 178.
dicatum. P. 6: 54 | 12: 8.
dicavit. P. 10: 192 | Ps. pr: 5.
dicenda, *ſing. nom.* A: 815.
dicendi. S. 1: 650.
dicendum. C. pr: 31.
dicentem. P. 7: 46.
dicere. P. 2: 451 | 10: 923 | A: 306, 774, 1061 | S. 1: 319 | 2: 652 | cauſam. P. 10: 68.
diceset. P. 10: 1138 | A: 964.
dicet. P. 10: 593.
dici. C. 5: 11 | P. 13: 87 | S. 2: 273.
dicier. P. 11: 86.
dicis. P. 2: 329 | 10: 216 | S. 2: 539, 578.
dicite. A: 101.
dicitia. P. 10: 621.
dicitur. P. 11: 86.
dico. S. 2: 442.
dicor. Ps: 709 | S. 2: 661.
dicta ſententia, *ſing. nom.* C. 7: 100 | *plur.* C. 10: 157 | P. 9: 24 | 10: 556 | S. 2: 4 | dedit. Ps: 823.
Dictæis. S. 2: 514.
dictat hæc ore regio. P. 10: 369 | jura Megeræ. S. 1: 368.
dictator. S. 2: 433.
dictemus. S. 1: 462.
dictis. P. 5: 284 | 6: 28 | S. 2: 4 | Ps: 205, 349, 510, 629.
dictorum. P. 2: 105.
dictu ſecluſa eſt. A: 822.
dictus. Ps: pr: 4.
didicere. H: 221 | S. 2: 955.
didici. S. 2: 659.
didiciſſe. P. 11: 14 | 12: 65.
didicit. P. 4: 103 | H: 205 | S. 2: 22.
die. C. 1: 20 | 9: 98 | P. 11: 41 | A: 628 | H: 514 | S. 2: 160, 568 | ex illo. P. 2: 497 | medio. S. 1: 578 | noctéque. C. 8: 56.
diebus. C. 2: 106 | 7: 187 | P. 2: 142 | 6: 31.
diecula. C. 7: 96.
dici. C. 1: 1, 71 | 6: 9 | P. 2: 638.
diem. C. pr: 4 | 5: 27, 132 | 9: 77 | P. 2: 383 | 3: 57 | 5: 2, 561 | 6: 55 | 10: 744 | 11: 196, 233 | 12: 22, 66 | 13: 43, 88 | A: 90, 613, 697 | H: 607, 729 | S. 1: 265 | D: 94 | lucis inſuetæ cæcis
donare. P. 10: 955.
dierum. C. 7: 121 | 12: 2 | P. 6: 44 | 10: 327, 599, 615 | A: 701 | S. 1: 541.
dies, *ſing.* C. pr: 25 | 2: 92, 101 | 9: 113 | 11: 6 | P. 1: 120 | 2: 3, 166 | 10: 316 | 11: 158 | 12: 3, 23 | A: 601 | S. 1: 215, 421 | 2: 73, 658, 707, 905 | natalis. C. 11: 49 | *plur.* C. pr: 37 | P. 10: 573 | 11: 238 | A: 261 | H: 71 | S. 1: 215.
dieſpiter. S. 2: 859.
differam. P. 2: 337.
differo. P. 10: 821.
differt. P. 6: 49 | H: 42.
difficile eſt. P. 11: 4 | S. 2: 197.
difficilem. Ps: 35.
difficiles. P. 9: 87.
difficilis. A: 264 | S. 2: 511, 526, 885.
difficulter. C. 7: 174.
diffiſus viribus. S. 2: 31.
difflata, *plur.* C. 5: 103.
difflato pulvere. H: 387.
diffluat voluptas. H: 253.
diffluens potu & vino. C. 7: 16.
diffluit in luxum. S. 1: 125.
diffluunt ſudoribus. P. 10: 456.
diffundat. S. 2: 156.
diffundeſe. A. pr, 11: 11.
diffuſa. S. 2: 831.
digere. A: 382.
digerens ſeriem tragœdiæ. P. 10: 1113.
digerit. P. 11: 114.
digeſta eſt. A: 860.
digeſtim. P. 2: 129.
digeſto ſtatu rerum. C. 11: 26.
digiti, *ſing.* S. 1, pr: 29.
digitis. P. 3: 123 | A: 677, 778, 859, 1030, 1041.
digito. P. 10: 899 | A: 329.
digitos. A: 220.
digladiabile diſcidium. C. 3: 148.
digna, *ſing. nom.* C. 5: 149 | P. 10: 770 | S. 2: 255, 591, 1129 | ſuperare in iſto munere. P. 4: 64 | *plur.* H. pr: 30 | S. 2: 113, 402, 749.
dignabitur. P. 6: 160.
dignamur. Ps: 251.
dignaris. P. 14: 132.
dignat. S. 1: 386.
dignata eſt. H: 63.
dignatur. S. 1: 358 | A: 1029.
dignatus. C. 11: 32.
dignati, *ſing.* A: 29.
digne, *adv.* P. 2: 36.
dignetur. A: 206.
digniſſimus. P. 13: 33.
dignitatum. P. 10: 1414.
dignius, C. 3: 33.
digno. P. 2: 354 | 10: 577 | Ps. 51: 68.
dignoſceret. P. 10: 1137.
dignum. P. 1: 25 | A: 1041 | H: 579 | Ps: 497 | S. 1: 636.
dignus. P. 1: 5 | 10: 99, 205 | A: 969.
dilacerant. P. 3: 132.
dilacerat. P. 3: 89.
dilaceratus. P. 11: 88.
dilancinata membra. P. 5: 156.
dilaniata, *ſing. nom.* Ps: 424.
dilapſa, *ſing.* A: 546.
dilata, *abl.* S. 2: 77.
dilatam. S. 2: 1121.
dilectio. A: 1028.
diligat. H. pr: 41.
diligis. P. 13: 56 | S. 2: 368.
diligit. H: 384.
diluit. P. 8: 6 | culpam. C. 9: 93.
diluvii. S. 1: 357 | D: 9.
dimenſa, *plur.* H: 483.
dimenſio ſanguinis. P. 10: 1127.
dimenſis. Ps: 827.
dimica mecum ratione non furore. P. 10: 175.
dimicans. P. 2: 501.
dimicat. Ps: 327.
dimicet. P. 1: 16.
diminuat. A: 281.
diminuit. S. 2: 553.
dimitte. H: 937.
dinumerare. P. 11: 234.
dinumerari. H: 56.
Diomedia. S. 2: 543.
Dionyſia, *plur.* S. 2: 857.
diræ, *ſing.* P. 10: 485, 760 | *plur.* H: 928 | S. 2: 128, 948 | relatu dogmata. A: 1.
diræ, *adj. ſing.* C. 4: 41 | 7: 138 | H: 741 | Ps: 46 | D: 90.
diram. C. 2: 84.
diratum. P. 5: 397.
diri, *ſing.* H: 224.
dirigeret. H: 733.
dirigit. A. pr, 2: 36 | H. pr: 56 | S. 2: 882.
dirignit. A: 617 | H: 743.
dirimente. H: 926.
diripit. Ps: 598.
diris. S. 2: 862.
diro. Ps: 561 | S. 2: 472.
diros. H: 569.
diruendæ, *ſing.* C. 7: 83.
diruet. P. 5: 144.
diruit morte mortem. P. 2: 19.
dirum. P. 5: 394.
dirus. C. 5: 61 | 7: 34 | P. 3: 145.
Dis, *deus.* P. 5: 504 | 10: 298, 415 | S. 1: 274, 403.
diſcas. A: 834.
diſcat. S. 2: 735.
diſce. A: 509 | Ps: 287 *bis*.
diſcede. C. 6: 145 | Ps: 465.

diſcedente. H: 919.
diſcedere. S. 2: 335.
diſcedite. C. 2: 4| S. 2: 901| ab armis. Ps: 606.
diſcenti. P. 9: 27.
diſcere. A: 518.
diſcernere. A. pr. 2: 5| S. 2: 794.
diſcerpta, *ſing.* H: 229| *plur.* 572.
diſceſſu. P. 2: 25.
diſcet. P. 15: 8.
diſcidium. C. 5: 48.
diſcimus. C. 2: 52.
diſcincta, *ſing. nom.* Ps: 822.
diſcindunt. S. 1: 130.
diſcingitur terror. Ps: 632.
diſciplina, *nom.* P. 9: 28.
diſciplinæ, *gen.* P. 10: 687.
diſciplinam. C. 7: 25| P. 2: 67| 10: 45, 366| H. pr: 34.
diſcipulis. P. 9: 41| Ps: 850.
diſcipulorum. Ps: 530| D: 60.
diſcipulos. P. 11: 51| A: 971.
diſcipulum. P. 7: 61| S. 2. pr: 47| D: 139.
diſcipulus. S. 2. pr: 2.
diſciſſa, *ſing. nom.* H: 202| *plur.* P. 5: 448| Ps: 440.
diſciſſis. C. 5: 110.
diſciſſum. Ps: 724.
diſclis. S. 2: 1084.
diſcludere. H: 643.
diſcluſa, *ſing. nom.* H: 903| A: 425.
diſco, *ſub.* P. 10: 192.
diſcolor Deus. Ps: 710.
diſcolora. P. 10: 302.
diſcordant. D: 167.
diſcordes. S. 2: 585.
diſcordi. P. 11: 96.
diſcordia, *ſing. nom.* H: 395| Ps: 442, 477, 683, 709.
diſcordibus. Ps: 903| S. 2: 623.
diſcors ſententia. Ps: 758.
diſcrepantes. H. pr: 6.
diſcrepantum. P. 2: 421.
diſcrepare. H. pr: 37.
diſcreparet. P. 13: 39.
diſcreta, *ſing. nom.* H: 953.
diſcretio. H: 26.
diſcretis. P. 6: 136| A: 669.
diſcretum. H: 101.
diſcrimen. P. 11: 202| tulit commune. P. 5: 574.
diſcrimina. H: 8, 370, 795.
diſcriminatis coloribus. P. 10: 350.
diſcrimine. P. 13: 73| H: 72, 99, 689| Ps: 157| S. 2: 878| nullo. 825.
diſcruciatibus. H: 834.
diſcum. D: 185.
diſcunt. H: 458.
diſcurrere. S. 1: 372| 2: 920.
diſcurſibus. S. 1: 582.
diſcurſus, *plur.* S. 2: 862.
diſcuſſa, *ſing. nom.* S. 2: 973| D: 86.
diſcuſſit. S. 1: 509.
diſcute. P. 5: 169.
diſcutit tenebras de pectore. P. 13: 16.
diſcutiam. S. 2: 164.
diſcutiat. C. pr: 39.
diſertior. S. 2. pr: 56.
diſertus mutus. P. 10: 1000.
diſjice ſomnum. C. 1: 97.
diſjuncta, *ſing. nom.* P. 10: 475.
diſjunctat. S. 2: 626.
diſpar. P. 10: 825| A: 255| H: 26, 608, 775| S. 2: 794| horror. C. 6: 42| legibus. P. 10: 949.
diſparare nexa nervis vincula. P. 10: 888.
diſparate. D: 22| ferro. H: 421| natura. 16: 21.
diſpares. P. 10: 472.
diſpari. P. 2: 389.
diſparibus. A: 383| H: 953.
diſparili ſorte. S. 2: 373.
diſpendia. C. 7: 49| 12: 174| H: 750.
diſpendio ſanguinis. P. 1: 23.
diſpenſans. P. 2: 44.
diſpenſus. S. 1: 583.
diſpergant. A: 1019.
diſpergier. A: 474.
diſpergit. Ps: 602.
diſperſa, *ſing. nom.* H: 60| Ps: 432| *plur.* H: 97.
diſpice viam. C. 1: 58.
diſplicent. P. 10: 258.
diſplicet. P. 2: 186| 10: 1078| H: 56| S. 1: 625| 2: 422.
diſponis. Ps: 850.
diſponit. Ps: 876| S. 2: 1036.
diſpoſita, *plur.* S. 1: 288.
diſpoſitas. S. 2: 170.
diſpoſitia. Ps: 647.
diſpoſitos. H: 914.
diſpuit. P. 2: 355.
diſputaret. P. 13: 18.
diſputent. P. 10: 405.
diſſecant fidem ominutis ambagibus. A. pr. 2: 21.
diſſecatum. C. 7: 119.
diſſecatis, *ind.* P. 10: 448.
diſſentio. H: 351.
diſſenſu. S. 1: 603.
diſſere. P. 10: 924| Ps: 5.
diſſerente. P. 10: 391.
diſſerentis. P. 10: 1823.
diſſeret. P. 10: 22.
diſſerit. P. 13: 101.
diſſertantibus. A. pr. 2: 28.
diſſertator. A: 782.
diſſicit membra morbus. P. 2: 209.
diſſideorem. P. 10: 282.
diſſidet. Ps: 757.
diſſilit. P. 5: 272| lignum. P: 9: 48.
diſſimilem. A: 808.
diſſimulet. Ps: 561.
diſſimilis. S. 2: 624.
diſſipantem. C. 8: 34.
diſſipare. P. 10: 47, 802.
diſſipat. P. 3: 129| Ps: 603.
diſſipatis. C. 6: 45| P. 13: 62.
diſſipator triumphi hoſtici. Ps. pr: 34.
diſſipatum. P. 5: 303.
diſſuciabile. Ps: 763.
diſſociari. C. 10: 15.
diſſociata, *plur.* P. 11: 73.
diſſolubilis. C. 9: 72.
diſſolverit. C. 10: 142.
diſſolvite. S. 2: 468.
diſſolvitur. S. 1: 435.
diſſoluta eſt. H. pr: 12.
diſſolutis. C. 9: 96| P. 6: 74.
diſſona, *ſing.* Ps: 442| *plur.* C. 10: 16| Ps: 829| S. 2: 535| numina. H: 101| tempora. S. 2: 324.
diſſoni ritus, *plur.* P. 2: 427.
diſtans. H: 50.
diſtant. S. 2: 127| Romana & barbara. 815.
diſtante. D: 5.
diſtantes. H: 123, 895| Ps: 856, 909| S. 2: 612.
diſtantia, *ſub.* A: 748| H: 352| S. 2: 185.
diſtantibus. H: 863| Ps: 828| S. 2: 88
diſtat. P. 10: 481| S. 2: 878.
diſtendere. Ps: 460.
diſtendit. A: 106.
diſtent. Ps: 765.
diſtenta uterum mater. H: 585.
diſtet. S. 2: 456.
diſtillant balſama. A: 482.
diſtincta vice. A: 682| *plur.* Ps: 852.
diſtincto. H: 291.
diſtinctum. A: 843| H: 110.
diſtinguit. P. 12: 52.
diſtinguitur. S. 1: 329.
diſtricto. C. 12: 110.
ditabis. P. 2: 311.
ditat. C. 7: 320.
ditata, *ſing. nom.* Ps: 582| *plur.* S. 2: 716.
ditatum. P. 11: 24.
ditavit. S. 2: 997.
ditent. D: 84.
ditibus. P. 2: 54| H: 796, 859.
ditione. H: 194, 408, 771| S. 2: 638| urgebat Illyricos ſinus. P. 7: 8| gubernat. H. 281.
ditionibus. Ps: 221| S. 2: 419.
ditionis. H: 108| S. 1: 518.

diuior. P. 2: 316, 312.
Diris. S. 1: 379.
diuiſſima, *ſing* S. 2 61| *plur.* Ps: 521.
diuiſſimus. H: 213.
diu. C. 2: 94| 11: 31| P. 1: 89| 4: 130 10: 9 9| H: 18, 791 | Ps. pr: 65| 622| S. 2: 420, 659.
diva, *ſing.* Ps: 169, 810 caro eſt. 76.
divaricatis cruribus. P: 5: 252.
diverſa, *ſing.* P. 2: 387| *plur.* A: 672| H: 839| S. 2: 87.
diverſoria carnis. H: 854.
diverticulum. S. 2: 849.
dives. C. 10: 156| P. 2: 113, 543| 4: 146 11: 185| Ps. pr: 24| S. 1: 66| 635| ſegetis. C. 5: 52.
divi, *ſing.* S. 2: 272 | *plur.* P. 5: 92.
dividant P. 6: 138.
dividas. H. pr: 12.
dividas. H. pr: 34.
divide. P. 3: 92| 14: 81.
divident. P. 10: 873.
dividi. P. 10: 494.
dividis. C. 5: 2.
dividit. P. 2: 537| 11: 98| 12: 29| H. pr: 4| 866, 776.
dividitur. Ps: 725| S. 2: 126.
dividunt. P. 10: 1027.
dividuum Deum. H 17.
divina, *ſing.* A: 568| *plur.* P. 10: 308| A: 252| H: 178| S. 2: 111, 331, 438.
divinæ, *ſing.* A: 31.
divinis *ſing* A: 107| Ps: 107.
divinis. A: 645, 790| H: 657| S. 2: 94, 267| D 337| dignitis. A: 1030.
divinitatis. P. 10: 249 442.
divino. A: 692.
divinum. A: 885| H: 632.
divinus. A: 977.
Divis. P. 5: 15| 10: 84.
diviſa, *plur.* S. 2: 612.
diviſio. S. 2: 240.
diviſor. H: 2.
diviſus. H: 18.
divite. Ps: 202, 388| S. 1: 205.
divites. P. 2: 108| Ps. pr: 56.
diviti. P. 10: 523.
divitias. H: 956| Ps: 209| S. 2: 263, 264.
divitiis. Ps: 579| S. 2: 886.
divitis. C. 3: 83.
divitum. P. 2: 233.
divortia. A. pr, 2: 9| H: 4| S. 2: 855.
Divorum. S. 1: 163.
Divos. P. 1: 69| 10: 405| S. 1: 214| 2: 854.
diurna nocte. A: 629.
diurnæ, *plur.* Ps: 616.
diurni ſideris, P. 5: 246.
diurnum. P. 10: 590.
diuturna ætas. P. 10: 1116.
diuturnus. P. 2: 397.
divulſa, *ſing. nom.* P. 5: 112.
Divum, *gen.* P. 10: 412| A: 453, 487| H: 97| S. 1: 626| 2: 357, 490, 535.
dixerat. P. 1: 21, 409| 12: 15| A: 601| Ps: 98, 151.
dixi. P. 10: 746.
diximus. S. 2: 3.
dixiſſe. P. 10: 646| H: 45, 625| S. 1: 178.
dixit. C. 9: 13, 45 | P. 10: 836, 1106| A: 489 | Ps: 105| S. 2: 1120| haleluia C. 4: 72| hymnum. P. 10: 121.
do veniam morbis. A: 965.
doceant. A: 313.
docendis. C. 9: 9.
docens. P. 13: 74| Ps. pr: 6.
docent. C. 2: 85.
docente. P. 9: 72| 13: 96.
docenti. P. 10: 746.
docentis. C. 1: 30.
doceret. P. 13: 17.
docet. P. 10: 1089| 11: 156| 13: 101| H. pr: 37| 175| S. 1: 543| 2, pr: 42| 196, 859| D: 164.
docili. S. 1: 245| 2: 327.
docilis. S. 1: 512.
docta, *ſing.* C. 3: 29| P. 11: 129| A: 768, 806| Ps: 102| pſalleres P. 10: 837| *plur.* 682| 13: 97| Ps: 518, 929.
docte, *adv.* Ps: 790.
doctiſſima, *ſing.* S. 2: 91.
doctiſſime, *voc.* S. 2: 271.
doctiſſimus. P. 13: 21| A: 302| S. 1: 30| magis. 89.
docto. Ps: 365.
doctor. C. 7: 71| P. 4: 18| 6: 27, 37| 9: 42, 76| 13: 34, 38, 105| H: 506| Ps: 888| D: 192| indulgens. C. 8: 18.
doctorem. P. 7: 32.
doctores. A: 101, 1006.
doctos. P. 10: 306.
doctrina, *ſing. nom.* H: 399.
doctus. P. 4: 107| 10: 886| S. 2: 430, 644.
docuere. A: 299, 538, 647.
docui. P. 11: 33.
docuit. C. pr: 8| 10: 81, 85| A: 538| S. 1: 85| 2: 39, 269, 602| D: 96.
documenta. S. 2: 77.
documentum. H: 769.
Dodona, *nom.* A: 441.
dogma. P. 2: 93| 6: 40| 10: 1406. 13: 32| A: 553| S. 1: 34.
dogmata. A. pr, 2: 13| 2| S. 1: 263.
dogmate. A: 731| Ps: 615| S. 1, pr: 4| remiſſo. C. 8: 8.
dogmatis. *ſing.* P. 10: 583| 11: 25| A: 953| *plur.* C. 7: 197.
dolata, *ſing. nom.* A: 520.
dolatu. Ps: 835.
dolatum. C. 11: 199.
doleas. Ps: 120.
dolenter. P. 2: 26.
dolet. P. 10: 460, 461, 508| Ps: 781.
doli. C. 3: 126| 4: 19.
dolis. C. 3: 19| P. 10: 181, 513| H: 146, 202| Ps: 550.
dolor. C. 10: 116| P. 3: 145| 4: 130| 5: 424| 10: 692, 1060| A: 1072| H: 189, 304| S. 1, pr: 40.
dolore. C. 9: 90| 10: 68| P. 1: 81| 2: 218| 3: 9| 10: 27, 519| 13: 74| S. 2: 979.
dolorem. P. 5: 328| 10: 791| A: 100| Ps: 120| S. 1: 479, 481| 2: 538.
dolores. C. 10: 112| P. 2: 540| 4: 126| 5: 262| S. 1: 4| 2: 689.
doloribus. P. 10: 714| 14: 22| A: 60| itur ad aſtra. C. 10: 92.
doloris. C. 5: 19| 7: 142| 10: 721, 1129| 13: 43| 14: 90| A: 898.
dolorum. P. 5: 136, 160, 234| 9: 8, 62| 10: 135, 579| H: 603.
dolos. S. 1: 75, 627.
doloſa, *ſing. nom.* A. pr, 2: 51.
doloſo. H: 808.
dolum. Ps: 270.
dolus. C. 3: 42 | H: 397| Ps: 465.
domantor. C. 7: 81.
domare. P. 4: 103| 10: 966| H: 526| S. 2: 525.
domares. P. 1: 424.
domaret. P. 2: 12.
domat. C. 3: 152| P. 10: 644, 722| A: 140| Ps: 330.
domatur. P. 10: 24.
domentur. P. 1: 97.
domeſtica, *ſing.* Ps: 756.
domi. P. 2: 136| 3: 37| 5: 344| Ps. pr: 35| S. 1: 206| 2: 9.
domibus. S. 2: 445.
domina, *ſubſt. nom.* S. 1: 356.
dominæ, *ſing.* Ps: 342, 878| aolæ. C. 6: 72| Eccleſiæ. 12: 187.
dominam. Ps: 415| S. 2: 35, 497| imperii Romam. A: 507.
dominamur. Ps: 219.
dominante. C. 3: 37.
dominaris. S. 1: 428.
dominatibus. H: 515.
dominatio. H: 31, 540.
dominator. A: 448.
dominatrix. A: 88.
dominatus. H: 243.

domine;

domine. C. 3: 11 | P. 3: 136 | 7: 72.
domineris. S. 2: 491.
dominetur. C. 8: 63.
domini. C. 5: 131 | P. 3: 27 | 6: 129 | A: 308, 310, 373, 501, 563, 818 | H: 266, 531, 621, 686 | Ps: 223, 303, 498, 751 | S. 1: 475 | 2: 548 | Patris. A: 319.
dominis. C. 5: 39 | H: 57.
domino. C. 4: 93 | P. 4: 58 | A: 316, 317 | H: 9, 214, 383, 530, 714 | S. 2: 390, 632 | perenni. A: 158 | pacis. S. 2: 767.
dominorum. H: 110.
dominos. A: 551 | S. 1: 224 | 2: 7.
dominum. C. pr: 38 | 4: 100 | P. 4: 85 | 6: 45 | 13: 70 | A: 217, 347, 590 | H: 191, 210, 621 | aerum. 227 | virtutum. 315 | nimborum. 662 | poli. S. 2, pr: 24 | ſummum cæli. 840 | vitæ. H: 720.
dominus. C. 5: 139 | P. 8: 15 | A: 42, 308, 316, 317, 320, 893 | H: 646 | S. 1: 104 | 2: 204 | D: 157, 161, 187 | opum. P. 3: 81 | naturæ. S. 2: 797.
domitam. C. 5: 82 | H: 480.
domitas. P. 4: 47.
domitis. S. 1: 455 | 2: 354.
domitos. S. 2: 608.
domitum. A: 620 | S. 2: 748.
domo, ſub. P. pr: 13 | 6: 121 | 13: 5 | 14: 1 | S. 1: 215, 331, D: 63.
domos. P. 2: 528 | S. 1: 567 | 2: 289.
domum. P. pr: 23 | 5: 318 | 6: 133 | 9: 103, 106 | 10: 202 | 12: 65 | A: 359, 828, 889 | H: 578, 954 | Ps. pr: 68 | S. 2: 330.
domus. C. 10: 119 | 11: 190 | P. 2: 42 | 3: 106 | 4: 79, 143 | 6: 129 | 11: 227 | H: 28, 726, 731 | Ps: 223, 302, 714, 810, 834 | S. 1: 120, 189 | 2: 354 | D: 157.
dona, ſub. plur. P. 2: 19 | 4: 16 | 6: 134 | 13: 106 | A: 632, 640, 646 | H. pr: 38 | 925, 940 | Ps: 86, 87 | S. 2: 160, 1003 | D: 106 | conſcientiæ. P. pr: 3.
donare. P. 3: 27 | 10: 955.
donaria. P. 10: 343 | Ps: 786.
donaris. S. 1: 624.
donat. P. 13: 45 | Ps. pr: 39 | 603, 781 | S. 1: 105 | munere. C. 8: 32.
donata, plur. S. 2: 488.
donatrix. P. 11: 171.
donec. C. 7: 44 | 11: 29 | P. 5: 111, 463 | 10: 1040 | 11: 36 | Ps: 910 | S. 2: 530.
donet. Ps: 721 | D: 120.
donetur. P. 9: 38.
donis. C. 8: 49.
donum. P. 4: 42 | 10: 1068 | A: 123 | H: 364 | D: 135, 176.
dormientes. C. 1: 91 | 7: 204.
dormire. C. 1: 84.
dotata. ſing. nom. P. 2: 307 plur. H: 274.
dotes. P. 11: 55 | H: 305.
dotibus. P. 3: 110.
Draco. C. 3: 111 | D: 4.
draconem. P. 1: 36 | 5: 382.
dracones. S. 2: 712.
draconibus. C. 5: 56.
draconis. P. 14: 113 | H: 417.
draconum. P. 1: 35.
Druſos. S. 2: 57.
Dryadas. S. 1: 303.
duabus. P. 14: 110.
duarum. S. 1: 292.
duas. P. 5: 339 | 12: 55.
dubia, ſing. nom. S. 2: 400 | abl. P. 9: 403 | 10: 634 | Ps: 21, 572.
dubie. A: 603.
dubiis. S. 2, pr: 45 | 651.
dubios. S. 2: 847.
dubitabile pectus. A: 582.
dubitamus. S. 1: 588.
dubitans. A: 674, 782 | S. 2: 413.
dubitant. S. 2: 851.
dubitante. A: 221, 366.
dubitare. A: 752.
dubitas. P. 10: 941 | A: 290 | H: 892.
dubitaſſe. H: 791.
dubitat. S. 2: 121, 438, 440.
dubitaverit. S. 1: 267.
dubitavit. S. 2: 559.
dubitent. S. 2: 684.
dubitet. S. 1: 101.
dubium eſt. A: 138 | H: 452.
ducas. H: 323.
duce. C. 5: 61, 87 | P. 2: 3 | 7: 6 | S. 1: 386, 433 | 2: 758 | D: 53.
ducebat. C. 5: 44 | S. 1: 146.
ducem. C. 11: 96 | 12: 181 | P. 2: 92 | 10: 62, 775 | 13: 46 | S. 2: 896, 1131 | lucis. P. 3: 30 | ſalutis. C. 12: 79 | ſe præbuit ſecti. P. 11: 37.
ducentæ. P. 9: 57.
ducere vicem ſortis humanæ. C. 7: 115.
duceret. A: 1027 | H: 794 | Ps: 648 | S. 1: 16 | 2: 43, 139.
duces, ſub. Ps: 207, 308, 915 | S. 2: 556, 654.
ducibus. C. 3: 131 | Ps: 568 | S. 1: 351.
ducis, ſub. P. 2: 47 | Ps: 62, 431 | S. 1: 481 | 2: 356.
ducit. S. 2: 340.
ducite. P. 9: 37 bis.
ducitis. P. 10: 158.
ducitur. P. 11: 204 | 13: 50 | A: 923 | H: 434 | annuus ſolis re-curſu. P. 10: 575.
duco vitam. H: 933.
ducta, plur. S. 1: 289 | 2: 581.
ductor. C. 10: 165 | P. 1: 41 | 10: 35, 420 | A: 450 | H: 407 | Ps: 11 | S. 2: 302, 432, 546.
ductore. S. 1: 511 | 2: 532, 758.
ductores. Ps: 499 | S. 2: 653.
ductoribus. S. 2: 425.
ductu. A: 243 | H: 77.
ducum. C. 12: 183 | A: 446 | S. 2: 6, 18, 358.
ducunt gaudia. S. 1: 239.
dudum. P. 10: 391 | Ps: 313 | S. 2: 610.
duelli. Ps: 21.
duello. Ps: 575.
Duitas. H. pr: 37.
dulce. C. 3: 21 | 5: 123 | 7: 218 | 9: 2 | P. 2: 51 bis | 3: 15 | 10: 783 | Ps. pr: 7 | 395 | delectat. P. 10: 365 | eſt mori. H: 254.
dulcedine. H: 335 | S. 1: 139 | D: 68.
dulcem. H: 578 | D: 52.
dulces. P. 2: 84 | 6: 162 | H: 636.
dulci. C. 6: 121 | Ps: 397, 563.
dulcia. A: 599.
dulcibus. C. 12: 167 | P. 1: 78 | 10: 789 | 12: 209 | Ps: 429.
dulcimodis. Ps: 664.
dulcior. Ps: 786.
dulcis. C. 9: 43 | 11: 13 | P. 9: 18 | Ps: 330 | S. 1: 18.
dulciſſime, voc. P. 10. 833.
dulcius. C. 4: 94 | 5: 95 | S. 1: 69.
dum. C. pr: 9, 22, 43 | 1: 79 | 2: 75 | 3: 133 | 5: 68 | 6: 25 | 7: 5, 96 | 9: 76, 77 | 10: 21 | 11: 37 | P. 2: 129 | 4: 131 | 5: 509 | 6: 70 | 7: 15 | 9: 64, 68 | 10: 208, 272, 273, 275, 500, 907 | 11: 17 | 13: 6, 7 bis | A: 875 | H. pr: 35 | Ps: 79, 270, S. 1, pr: 56.
dumos. P. 11: 129.
duo. C. 10: 1 | P. 2: 459 | 8: 4 | 11: 89 | A: 706, 1006 | H. pr: 1, 46 | 4, 11, 13, 21, 68, 95, 132, 350 bis, 772 | S. 1: 229 | D: 23, 167.
duobus. P. 4: 49 | 6: 15 | 12: 58 | A: 715 | H: 57.
duodena, ſing. nom. D: 193.
duodeni, plur. S. 2: 413.
duodenis. Ps: 850.
duorum. P. 1: 1, 52 | 4: 27, 44 | 11: 97 | H. pr: 45 | 549 | S. 1: 462 | D: 5. 124.
duos. H. pr: 60 | 10, 45, 107.
dupla, abl. 12: 73.

duplex. C. 8:116 | P. 4: 42 | 5: 271 | 10: 644 | 14: 7 | H: 6, 17, 59 | Ps: 711, 909 | S. 2: 225, 850 | tibi eſt aula. P. 2: 551.
duplicat vota. P. 12: 64.
duplicem. C. 6: 88.
duplices. P. 5: 317 | H: 94.
duplici. P. 8: 7 | 10: 178.
dupiscis. P. 6: 538.
dura, ſing. nom. P. 1: 22 | Ps: 142 | abl. H: 443 | plur. C. 11: 70 | H: 429 | Ps: 16, 517 | S. 1: 473 | 2: 382, 1024.
durans. P. 10: 472 | Ps: 159.
durate. C. 2: 61.
durata, ſing. nom. H: 768.
duraverat. H: 284.
duris. P. 1: 46 | 10: 699 | 14: 19 | A: 560 | Ps: pr: 21 | 250, 589.
duriſſima, plur. S. 2: 740.
duro. P. 6: 65 | A: 50 752 | Ps: 114.
duros. C. 8: 6 | Ps: 215.
durum. H: 289, 325 | S. 2: 26.
duro. P. 12: 29.
dux. C. 3: 204 | 5: 1 | 9: 94 | 12: 159, 163 | Ps: 348 | S. 1: 36, 619 | 2: 708, 881, 888, 1114, 1121 | D: 48 | bonus. P. 3: 86 | populi. A: 327 | ibat illis. P. 6: 10.
duxerant. P. 1: 31.
duxere. S. 1: 798 | 2: 487.
duxit. A: 597 | S. 2: 324.

E.

E. C. 3: 193 | 7: 111 | 9: 99 | P. : 206 | A: 449.
eadem, ſing. nom. C. 3: 101 | 10: 65 | P. 11: 171 | H: 76 | Ps: 346 | S. 1: 157. 2: 60, 992 | abl. P. 4: 107 | 10: 754 | plur. P. 1: 3 | 11: 180 | S. 1: 364 | 2: 406 | D: 35.
eam inane reſolutus in nihilum. S. 2: 107.
eamdem. A: 54 | H: 52.
eaſdem. P. 12: 9 | S. 1: 268.
eat. S. 2: 90.
ebeno. C. 2: 71.
ebibe. Ps: 427.
eblanditis. Ps: 328.
ebria, ſing. n. m. Ps: 320, 380 | S. 1: 131.
ebriam venenis. C. 11: 91.
ebrio. C. 5: 58 | cerebro. H. pr: 57.
ebrios amictus. P. 10: 1045.
ebrius. P. 10: 280 | S. 2: 985.
ebur. Ps: 148.
eburna, ſing. abl. P. 10: 148 | plur. pr: 19.
eburnam. S. 1: 349.
eburnas valvas. P. 2: 478.
eburnis. S. 1: 639.
ecce. C. 2: 25 | 3: 46, 136, 162 | 9: 25 | 12: 161 | P. pr: 29 | 3: 114, 136, 176 | 6: 91 | 8: 8 | 9: 26 | 10: 570 | 12: 55 | A. pr, 2: 13 | 340 | H: 232 | Ps: 109. S. 1: 402 | 2: 182 | D: 34.
echo. P. 10: 980.
Eccleſia, nom. P. 2: 814.
Eccleſiæ. C. 12: 187 | P. 2: 159, 305.
Eccleſiarum. P. 2: 82.
Eccleſia ſten plebem. P. 10: 43.
eccum. P. 2: 309 | 10: 1006.
ecquis. P. 5: 449 | A: 185, 492 | S. 2: 14 | e'it qui. 84.
eculeo. P. 10: 109.
edaces. H: 827.
edacibus. Ps: 721.
edacitas. P. 10: 810.
edat. P. 10: 992 | H: 118.
edatur. S. 2: 49.
edax. Ps: 15, S. 2: 975 | ſenium: A: 1073.
ede. P. 4: 149 | H: 110 | S. 2: 489.
edebat. Ps: 480.
edendam. S. 2: 1048.
edendi. C. 7: 147 | S. 1: 452 | amor. H: 81.
edentulatum. P. 10: 305.
edere. C. 3: 151 | 13: 90 | A. pr, 1: 7 | 123.
edes. H: 228.
edicta, ſub. C. 12: 142 | miſerat in omnem mundum. P. 10: 34.
edictis, ſub. S. 1: 43, 507.
ediderat hæc. P. 6: 85.
ediderit. A: 251, 167.
edidit. C. 9: 20 | A: 604 | H: 788 | S. 1, pr: 61 | ea ſe. A. pr, 1: 5.
edit. C. 12: 14 | A: 70, 416 | H: 371 | Ps: 376.
edita, ſing. P. 10: 566 | 14: 21 | Ps: 201 | plur. A: 440, 1033 | S. 2: 266, 824, 993.
editam. Ps. pr: 12.
edite. C. 3: 3.
editi, plur. P. 10: 752.
editiore. P. 11: 224 | Ps: 731.
editos de ſexu duplici natos. P. 10: 179.
editus. C. 12: 18 | 12: 50 | Ps: 906 | S. 1: 260.
educet. C. 6: 52 | A: 75.
edomat. H: 425.
edomita, plur. S. 2: 292.
edomitis. S. 1, pr: 63.
edomitos. H: 220.
educat. S. 2: 985.
eductos. S. 2: 9.
effætis. S. 2: 1045.
effætus malis. P. 2: 215.
effare. P. 10: 914.
effata, ſing. nom. Ps: 162 | Ps: 407.
effecta ſunt. C. 12: 23.
effeminavit. P. 10: 190.
effera, ſing. nom. A: 1414 | Ps: 150.
efferata, plur. P. 5: 380.
efferati mundi. P. 4: 110.
efferatis furoribus. C. 9: 53.
efferatus. P. 10: 679.
efferbuit. P. 1: 117.
effert. S. 2: 731 | ſe ſe altius. H: 169 | S deribus. S. 2. 479.
efficacior. P. 10: 807.
efficacius. P. 2: 127.
efficax. P. 5: 547 | ars ſeminandis erroribus. 10: 271.
effigians. P. 11: 186 | H: 118.
effigiaſti hominem virum ac moribundum. C. 10: 4.
effigiata, ſing. nom. H: 745 | plur. Ps: 905.
effigiavit. A: 807.
effigie. A: 331 | in carnis. A: 350.
effigiem. C. 3: 98 | A: 12, 866, 959 | S. 1: 44.
effigies, ſing. C. 3: 194 | Ps: 527 | S. 1: 465 | plur. 2: 354.
effingere. P. 11: 129 | A: 355 | ſtatuis membra. S. 2: 750.
effinxerit. H: 14.
efflagitans. P. 2: 168.
efflagito. P. 2: 163.
efflans. A: 840 | ſpumeas ſalivas. P. 1: 101.
efflat. A: 758.
efflavit. A: 852.
effluenti. P. 10: 1070.
effluxiſſe. A: 1000.
effoſſa, plur. P. 2: 190.
effoſſi. Ps: 483.
Effraim. C. 2: 189.
effrenæ mentis. P. 10: 966.
effreni. Ps: 179.
effrenis. S. 1: 519.
effuderat. P. 5: 18.
effudit lumen ſuum. P. 10: 319 | ſigna Dominus. H: 468.
effundens. Ps: 581.
effundere. A: 62.
effundit. P. 9: 46 | 11: 199 | ſe amaris dictis in vocem. Ps: 205.
effundunt. H: 414.
effuſa, ſing. nom. S. 2: 986 | plur. C. 1: 111.
effuſas. Ps: 178.
effuſi, ſing. Ps: 368.
effuſum. H: 194 | S. 1, pr: 78.
effuſus. P. 8: 16 | eſt de ſeniſli partu. C. 7: 59.
egena lucis, plur. S. 1: 377.
egenam lucis mentem. A: 425.
egeni, plur. P. pr: 6.

egenis. Ps: 602 | rationis. C. 10: 82.
egenos C. 7: 285 | S. 2: 915.
egens. P. 2: 80 | Ps: 199, 243.
egenum rationis. S. 1: 81.
egenus. Ps: 819.
egeo. S. 2: 232.
egerit. P. 2: 404 | A: 266 | ſpumas frendens. P. 5: 204.
egeſto. P. 10: 1041.
egeſtum. S. 1: 399.
eget. A: 285.
egimus. C. pr: 6 | 1: 91 | Ps: 130.
egit. H: 568 | S. 1: 10 | 2: 326.
ego. P. 3: 72, 208 | 10: 20, 684, 1000 A: 631, 633 | Ps: 249, 403 | S. 2: 166, 257.
egomet. H: 789.
egrediens. S. 1: 215.
egregiæ, *ſing*. P. 13: 39.
egregias. Ps: 386.
egregii, *ſing*. S. 1: 137, 612.
egregio. Ps: 163, 804.
egregium. P. 3: 7 | 13: 73 | A: 558 | S. 1: 497 | D: 182.
egregius arbiter. P. 3: 86.
egreſſum. S. 2, pr: 45.
ejecta, *ſing. nom*. S. 2: 982.
ejulantes. C. 7: 145 | P. 10: 494.
ejulat. A: 413.
ejulatus *plur*. P. 1: 103.
ejus. C. 12: 44 | P. 5: 38, 87 | 10: 149, 624, 856 | S. 2: 647.
ejuſmodi. P. 5: 357.
elaqueanda, *ſing. nom*. S. 2: 147.
electos. Ps: 841.
electri. Ps: 339.
electus. P. 8: 1 | H: 684.
elegit. P. 10: 609.
elementa. C. 10: 2 | P. 3: 184 | 10: 379 A: 733 | H: 62, 237 | S. 1: 299, 426 | 2: 227, 803, 972 | lætitiæ. A: 398.
elementis. H: 504 | S. 2: 824.
elementorum. S. 1: 12.
elementum. H: 904.
Elia, *nom*. C. 7: 26.
eliciti ſanguinis. P. 3: 140.
elicuit. Ps: 373.
elidit. P. 10: 1108.
elige. H: 705.
eliges. S. 2: 273.
eligit. H: 7.0.
eligitur. P. 11: 151 | 13: 17.
eligunt. P. 1: 34.
elinguem. P. 10: 911.
elinguia. P. 5: 72.
elinguis. P. 10: 1, 993.
eliquat ornatus metalla. H: 260.
eliſa dextra, *abl*. A: 482.
eliſos. Ps: 33.
elocutam. P. 14: 38.
elocutus. P. 10: 546.
eloqui. P. 10: 5.
eloquii. P. 13: 10 | S. 1, pr: 75 | 634 | veneris rumet. 2. pr: 58.
eloquio. P. 13: 97.
eloquitur P. 13: 101.
eloquium. H: 402.
eloquor. C. pr: 43.
eluctatus. H: 604.
eludens. H: 541.
eludit. C. 7: 117.
elumbe virus. P. 2: 216.
elumbem animum. P: 314.
eluitam mortis lavacris mentem. P. 5: 361.
eluvie ſanguinis. P. 11: 46.
emancipator ſervientis plaſmatis. C. 7: 184.
Emanuel. C. 7: 180 | A: 604.
emat. P. 2: 49.
emblemata. Ps: 527.
emendes. P. 9: 79.
emenſus. P. 5: 471.
emerge. C. 11: 13.
Emerita. P. 3: 186.
Emeritam. P. 3: 13.
emeritas. S. 2: 1083.
emerſiſſe. S. 1: 569.
emerunt. A: 1034.
emi, *infin*. P. 13: 43.
emicans. P. 10: 434.
emicant. P. 4: 26.
emicat. C. 2: 56 | 9: 27 | P. 3: 161 | 14: 91 | A: 519 | Ps: 325 | S. 1: 317.
emicem. C. pr: 44.
emices per undas. P. 5: 461.
emicet. C. 1: 19 | H: 696 | prudentia. C. 7: 22.
emicuit. A: 506, 793 | D: 183.
emineat. S. 1: 41.
eminebit. P. 10: 875.
eminens. P. 6: 144 | 7: 36.
eminet ſuper principium. A: 263.
eminulis. P. 3: 122.
eminus. C. 10: 109 | P. 2: 373, 548 | 5: 402 | 7: 38 | 10: 109, 719, 851, 1048, 1137 | 13: 89 | A: 12. H: 415, 494, 927 | D: 155.
emiſſus. A: 885 | H: 731.
emitto. P. 10: 467.
emitte. P. 2: 454.
emori. P. 7: 45 | 10: 60.
emoritur. P. 3: 167 | H: 583.
emoræ eura, *plur*. Ps: 629.
empta, *ſing. nom*. P. pr: 24.
emptum. D: 19.
en. C. 12: 25 | P. 1: 293 | 3: 72 | 11: 69 | 14: 46 | A: 503 | H: 769 | Ps: 118, 212, 213 | S. 1: 403.
Encrati, *voc*. P. 4: 109.
enecat. H. pr: 55.
enectus gladiis. P. 8: 18.
energima. A: 400.
enervans corpus. C. 8: 64.
enervatum. S. 2: 143.
enigmata. A: 311.
enim. C. 3: 58, 161 | 4: 22, 181 | P. 9: 27 | 11: 61 | A: 529, 689, 991, 1075 | H: 36, 535, 648 | S. 1: 315, 553 | 2: 665, 991.
enitere. P. 5: 265.
enixa eſt. A: 98.
enodam juventam: H: 198.
enumerat. S. 2: 80.
enuntiatrix ſenſuum *lingua*. P. 10: 771.
enſe. P. 1: 49 | 6: 65 | 10: 857 | 11: 27 | Ps: 63 | H: 210 | Ps: 157 | S. 2: 1102.
enſem. C. 12: 104 | P. 10: 749, 872 | Ps: 146, 471.
enſis. C. 6: 91.
eo uſque. C. 2: 75.
Eoa plaga. P. 3: 63 | munera. C. 12: 62.
eodem. H: 934 | S. 2: 85, 607, 775.
Eoi ſideris. C. 2: 67.
Eoo orbe. H: 287.
eorum. S. 2: 818.
Eous. A: 608.
ephebi, *ſing*. P. 10: 189 | *plur*. H. pr: 1.
ephebis. P. 10: 767.
ephebo. P. 9: 27.
ephebos. Ps: 845.
ephebum. C. 9: 43 | P. 10: 279 | S. 1: 170.
Epheſum. S. 2: 494.
epigramma. P. 11: 8.
Epiſcopale. P. 13: 33.
Epiſcopali. P. 6: 11.
Epiſcopi. P. 2: 29.
Epiſcopus. P. 7: 22, 51.
Eponæ. A: 197.
epotum. S. 1: 235.
epulæ, *plur*. S. 2: 1057.
epulas. C. 3: 10, 117 | 4: 66 | A: 721 | Ps: 367.
epulis. C. 3: 65 | 5: 99 | 8: 55 | S. 1: 238.
equarum. Ps. pr: 37.
eques. Ps: 270.
equi, *ſing*. Ps: 272 | *plur*. S. 2: 54.
equidem. C. 3: 196 | P. 10: 1101 | S. 1: 416 | 2: 132.
equina, *ſing*. S. 1: 56.
equini, *ſing*. Ps: 255.
equis. P. 12: 88.
equites. S. 1: 229.
equitis. P. 11: 92.
equitum. Ps: 649 | S. 2: 702.
equo. Ps: 179.
equorum. H: 363 | S. 1: 346, 351.
equos. C. 5: 54, 77.
equum. A: 459 | H: 361 | Ps: 156.
equus. H: 358.

erant. P. 10: 318.
erat. C. 3: 146, 147| 4: 62| P. 9: 59| 10: 411| Ps: 82| cernere. P. 11: 33| A: 64, ſemper. pr, 11 16.
Erebo. S. 1: 360.
erecto vultu. A: 213.
erectus. P. 10: 123.
eremi, gen. C. 5: 89| Ps: 371| D: 45.
erexi. P. 9: 9.
ergaſtula. P. 13: 62| H: 446| S. 1: 477| 1: 836.
ergaſtulo corporali. P. 5: 558.
ergo. C. 5: 25| 7: 22| 8: 61| 12: 109, 182| P. 2: 293| 3: 91| 4: 145| 5: 105, 241, 365| 10: 122, 911| 11: 87| 12: 17| A. pr, 22 53| 104, 814| H. pr: 13| 345, 646| Ps: 101, 758| S. 1: 9, 334, 539| 7: 793, 881| age. 489.
ergon? P. 2: 325.
erigit. Ps: pr: 35| ad cælum ſupinas facies. A: 502| os. Ps: 277.
erigitur. Ps: 139.
Erinnys. Ps: 567.
eripe. P. 13: 63.
eripit. A: 363| Ps: 283| S. 2: 7:2.
eripitur. D: 8.
erit. C. 2: 89| P. 5: 190| 10: 19, 444| 13: 7| olim tempus. P. 6: 157.
errabant. S. 1: 534.
errabat. C. 7: 123.
errans. C. 10: 168| A. pr, 2: 11| S. 2: 895| cæcas ſilvis. P. 2: 456.
errant. H: 886.
errantes. A. pr, 2: 41.
erranti. H: 141.
errantibus. A: 705| H: 134.
erras. P. 5: 153.
errat. P. 10: 238| H: 509, 867| S. 1: 593| 2: 695, 847| huc illuc vagur. A: 541.
erravit. S. 2: 429.
error. C. 3: 1, 8| 6: 118| P. 1: 95| 2: 241, 445| 10: 373, 404, 461| A: 104, 203, 915| H: 231| Ps: 396| S. 1: 10, 58, 180| 2: 2, 871, 1006.
errore. C. 2: 96| P. 2: 148| Ps: 569| S. 1: 155| 2: 848.
errorem bibit cum lacte. S. 1: 202.
errores. S. 1, pr: 87| 108| 2: 411.
erroribus. P. 10: 1271| A. pr, 2: 8| H: 377| S. 2: 818, 972.
erroris. C. 12: 162| P. 12: 38.
errorum. C. 7: 75.
erubeſcis. P. 10: 296.
erubeſcit. C. 2: 30.
erubuit. C. 5: 118 S. 1: 515.
eructat. D: 130| undam. P. 10: 1028.
erudita, plur. P. 1: 76.
eruditi, ſing. P. 10: 689.
eruditos P. 10: 306.
erumpit. S. 1, pr: 66| D: 142| in vocem. Ps: 749.
erunt. P. 2: 268| 10: 620.
erupit. P. 1: 487| 10: 450.
eruta, ſing. nom. S. 2: 457| lingua, abl. P. 10: 992| plur. S. 2: 559.
erutam. P. 5: 534.
Erycino. S. 1: 186.
es. C. pr: 31| 3: 27| P. 3: 102| 10: 421| A: 291.
Eſaiæ. P. 5: 524.
Eſaias. A: 595.
eſcæ, ſing. Ps: 624| plur. C. 4: 87| Ps: 616.
eſcam. H: 814.
eſcas. C. 8: 76.
eſſe. C. 1: 45| P. 1: 12, 42| 2: 65| 10: 62, 128, 317.
eſſedo evehendus lapis. P. 10: 156.
eſſet. P. 1: 6| 4: 144| 10: 195, 319, 941| 12: 50| A. pr, 2: 32| H: 684| exemplo. A: 58.
eſt. C. pr: 30| 1: 16, 26| 2: 109, 110| 3: 87| 4: 28| 6: 145, 146| 7: 211| 9: 4, 8, 65.
eſto. C. 3: 95| 6: 139| 10: 979| A: 528| H: 961.
eſtote. P. 1: 108.
eſuriens. P. 2: 947.
eſurire. C. 9: 62.
Et. C. pr: 4, 10, 14| 1: 89, &c.
etenim. A: 827.
ethicis. H: 581.
etiam. P. 8: 5| 11: 141| 13: 23| A: 392| H: 89, 219, 302| Ps: 600| S. 1: 151, 232, 257, 295, 322, 363| 2: 66, 106, 312, 400.
Etruſca, ſing. nom. P. 11: 206.
Etruſcus. S. 2: 527.
Eva, nom. H: 174| D: 6.
Evarum. H: 422.
Evandria. S. 1: 551.
Evangelica vox. A: 427.
Evangelici. A: 15.
Evangeliſta, nom. P. 10: 26| ſummi magiſtri. C. 6: 77.
evaſit. P. 5: 383.
evectum. C. pr: 20.
evehendus. P. 10: 156.
eventu. Ps: 895.
everſis. H: 243.
evexit. P. 5: 7.
eviſcerando. P. 5: 121.
eviſcerandum. P. 10: 109.
eviſcerata, abl. P. 10: 1058.
Eulalia, nom. P. 3: 1| abl. 159.
Eulaliæ. P. 3: 31, 164, 178| 11: 238.
Eulogium. P. 6: 152.
Eulogius. P. 6: 8.
eum. C. 9: 27.
eumdem. P. 12: 22| A: 653, 1061| S. 1: 176.
Eumenides. Ps: 466.
Eumenidum. S. 1: 356.
Eumorphio. P. 5: 466.
eundo. P. 6: 10.
eundum eſt. P. 12: 26.
eunt. P. 11: 190.
euntem. P. 5: 373| 14: 93| Ps: 36.
euntis. Ps. pr: 23.
evocat. S. 1: 493.
evolarunt. P. 1: 83.
evolavit. C. 7: 32.
Evoti, voc. P. 4: 157.
evolvere librum. D: 195.
evolutis. C. 8: 10.
evolutos poſt mille conſules. P. 10: 402.
evomit. P. 10: 395| 12: 23| A: 756| Ps: 853.
evomuit librum. A: 595.
Euphrates. H: 497.
Euro. S. 2: 961.
Europam. S. 2: 490.
Eurus A: 661.
ex. C. 1: 58, 68| 3: 124| 4: 91| 5: 128| 7: 6| 9: 10, 17, 86, 87| 11: 59| 12: 25| P. 2: 151| illo die. 497| ordine. S. 2: 580| Patre Chriſtus. P. 10: 600| quo. A: 435| Ps: 72| utroque ſexu nobiles domos. P. 2: 522.
exactas. S. 1: 577.
exacti, ſing. Ps: 770| S. 1: 513.
exactor auri & ſanguinis. P. 2: 48.
exacturus. H: 950.
exacuit. S. 2: 11.
exaggeratos. P. 2: 87.
exagitans. C. 3: 163.
exagitant. P. 11: 132.
exagitante. P. 3: 95.
examina. P. 2: 180| H: 97.
exanguem. Ps: 391.
exanguia. A: 431.
exanguis. A: 489| Ps. pr: 48| 709.
exanimare reos. H: 441.
exanimis. A: 491| artubus. P. 3: 168.
exarabant. P. 10: 797.
exaraverit. P. 10: 1127.
exarmatæ, ſing. Ps: 49.
exarſis ira. P. 10: 811.
exaſperat. P. 5: 218| S. 2: 595.
exaudiat. P. 2: 578.

exaudire. S. 1: 277.
excedit. P. 10: 313.
excellens. S. 1: 25, 649.
excellentia, *ſub. nom.* S. 2: 637.
excelleoriæ acris heros. P. 10: 52.
excellentibus. Ps: 15.
excellentior. S. 1: 571.
excellit. A: 560.
excepimus. P. 9: 72.
excepit. P. 10: 744, 845, 1121 | S. 2: 357.
exceptum. S. 1: 483.
exceptus. C. 7: 114 | A: 896.
excerpere. A: 312.
excetiu. S. 2: 990.
excidio. D: 121.
excidit animus ſitis eremi. Ps: 371 *bis.*
exciduis. P. 10: 1059.
excidium. A: 627 H: 916 | S. 1: 270.
excipe Ps: 119.
exciperet P. 10: 844 | Ps: 263.
excipiens. S. 2: 621.
excipientis. S. .: 68.
excipit. C. 3: 124 | 10: 11, P. 10: 1033 | A: . 2 | Ps: 144, 672.
excipitur telo. Ps: 468.
excire S. 1. 96.
exciſa, *ſing. nom.* S. 2: 720 *plur.* P. 5: .9.
exciſi, *ſing.* P. 11: 165.
exciſo. H: 21.
exciſura, *ſing. nom.* Ps: 69.
excita, *ſing. nom.* A: 55.
excitam. A: 663.
excitari. P. 10: 170.
excitat. C. 7: 101, 204 | P. 3: 27 | 10: 489 A: 761 | H: 579, 660 | Ps: 236, 732 | S. 2: 80.
excitata, *ſing. nom.* P. 4: 13.
excitatam. P. 5: 570.
excitato. C. 7: 23 | 11: 46.
excitator. C. 11 3.
excitatum. P. 10: 639.
excitatus. P. 6: 143 | juſtis motibus. C. 7: 91.
excitatus. Ps. pr: 19.
excitavit. P. 12: 33 | in cœlum faciem C. 4: 71.
excites. Ps: 386.
excitus. H: 387 | in furias. P. 3: 96.
exclamant. S. 1, pr: 31.
exclamat. C. 12: 97 | P. 2: 313 | 5: 129 | 10: 686 | A: 469 | Ps: 53, 694.
exclamaverat. P. 10: 716.
excludatur. P. 11: 241.
excluſis. C. 8: 38 | A: 360.
excluſit. P. 4: 67.
excolat. P. 5: 391.
excolere. S. 1: 641.
excors. H: 6 | natio. C. 11: 83.
excruciabilis exitii. P. 3: 115.
excrucianda, *plur.* P. 11: 54.
excruciare fidem. P. 3: 90.
excruciari. A: 86.
excruciata, *ſing. nom.* H: 601.
excruciatibus. P. 14: 19.
excubat. P. 5: 408.
excubet. C. 1: 80.
excubias. S. 2: 1102.
excudit. P. 2: 192.
exculti, *ſing.* S. 1: 104.
excurrens. S. 1: 124.
excuſſa, *ſing. nom.* H: 541 | Ps: 124.
excuſſam. Ps: 415.
excuſſas. Ps: 48.
excuſſum. S. 1, pr: 37.
excuſſus. P. 5: 216.
excutit. P. 1: 472.
execranda, *plur.* P. 11: 29.
execrandas. P. 10: 73, 1089.
execrando. P. 2: 266.
execrantem. C. 4: 40.
execratus. C. 6: 108.
executor. P. 13: 16
exedenda morbis membra. P. 13: 26.
exedis. P. 10: 487.
exegit. P. 5: 412.
exempla. A: 312 S. 2: 9, 195, 577.
exemplar. P. 9: 197 | 11: 123.
exempli. H: 582.
exemplis. C. 8: 7.
exemplo. P. 7: 38 | 11: 84 | A: 160, 917.
exemplum. C. 7: 176 | 12: 158 | P. 10: 465, 741 | H: 68, 250 | Ps. pr: .0 | 545 | S. 2: 336 | dabit hic. P. 2: 351.
exemptus P. 5: 329.
exequialibus verbis deflent. P. 14: 51.
exequiarum. C. 10: 72.
exequias. P. 3: 185 | A: 756 | D: 154.
exequiis. P. 11: 146.
exerce. P. 9: 81.
exerceas vocem. P. 10: 925.
exerceatur quæſtio igni. P. 5: 208.
exercens. Ps: 793.
exercens. P. 6: 29.
exercere. H: 148. 442 | S. 2: 1005.
exercet. Ps: 463 | manus tortor. P. 1: 47.
exercita, *ſing. nom.* P. 5: 133 | Ps: 387 | virtus non. S. 2: 142.
exercitos labore. C. 1: 23.
exercitu. C. 12: 169 | manu. P. 5: 100.
exercitus, *ſing.* H: 412, 476 | S. 2: 532.
exere. P 5: 56 | ferrum, 14: 65.
exerere. Ps: 472.
exerit. S. 1: 3, 6.
exerta, *ſing. nom.* Ps: 238
exerto fulmine. A: 490.
exeſa, *plur.* Ps: 601.
exfibulat ilia Zonis avulſis. Ps: 633.
exhalans. Ps: 52.
exhalante. Ps: 722.
exhalatus, *adj.* A: 839.
exhalent. H: 964.
exheres. P. 2: 79.
exhibebat. C. 4: 160 | P. 2: 584.
exhibebit. P. 4: 29.
exhibemus. C. 8: 30.
exi. A: 411.
exiens. P. 10: 37.
exigat. H: 267 | ævum, S. 2: 370.
exigebat. P. 10: 718.
exigit. P. 12: 15.
exigitur. C. 3: 122.
exigo. H: 702.
exigua, *ſing.* S. 2: 97.
exiguas. A: 783.
exiguis. A: 737.
exiguum thuris. P. 3: 123.
exile. A: 847
exiliis. A: 546.
exilit. P. 1: 30 | liber in auras ſpiritus. P. 14: 92.
exilium. H: 453 | D: 90.
exin. C. pr: 13 | 7: 126 | 12: 53 | P. 2: 161 | A: 911 | Ps: 40 | D: 42.
exiſtente. A: 723.
exiſtimans. P. 2: 50.
exiſtimas. P. 2: 188, 319.
exiſtimat. P. 10: 956.
exiſtit. A: 842.
exit. C. 7: 130 | P. 9: 91 | 13: 102.
exitialibus. S. 2: 714.
exitiale. C. 3: 178.
exitiali. S. 2: 567.
exitii. P. 3: 115 Ps: 546.
exitium. P. 11: 26 | H: 206 | ſuis pro. P. 10: 94.
exitu. C. 9: 43 | P. 10: 754, 939 | S. 2, pr: 3 | pulchro mortis, P. 5: 291.
exitum. C. 5: 120 | 12: 91 | P. 6: 10 | 10: 687 | vocis. P. 10: 899.
exitus, *ſing.* P. 2: 335 | 5: 431 | 7: 53 | 10: 825 | H: 600, 802 | ſupremus mortis. P. 5: 528 | D: 159 | *plur.* S. 2: 112.
exoletum. P. 10: 235.
exorabilis terror. C. 7: 99.
exorata, *ſing.* P. 6: 118 | S. 2: 24.
exoravit. S. 2: 768.
exortam. S. 2: 415.
exordia, *plur.* A: 169.
exordiorum. P. 10: 599.

INDEX

exordium: C. 9: 10 | 11: 61.
exoritur. Pr 7 | S 2: 872.
exors dolorum. P. 11 160.
exortem. H. pr: 4 | crucis aoimæ. A: 898 | belli. Ps: 115.
exoſa, *ſing.* H: 851 | S. 2: 441.
exoſculamur. P. 5: 556.
exoſculantur. P. 2: 520.
exoticæ ſectæ, *nom.* Pr: 759.
expavere. Pr: 409.
expavit. C. 7: 45 | P. 2: 367.
expectaor. S. 1, pr: 19.
expectaor. A: 686 | Ps: 746.
expectat. A. pr. 2: 51.
expedire. P. 13: 93.
expediret. P. 6: 72.
expedit arctas latebras. P. 9: 88.
expedita eſt literis. P. 10: 623 | *plur* C. 4: 31.
expeditis dextris. P. 11 57.
expeditus. Pr. pr: 32.
experiendo. S. 2 1 78.
experientia, *ſub. nom.* S. 1: 88.
experimentum cape. P. 2: 407.
experiri. P. 10: 666, 881.
expers. P. 5: 246 | S. 2: 1070 | conjugis. C. 11: 15 | principii. 4: 8.
expertx, *ſing.* C. 11: 114 | P. 14: 56 | H: 607 | S. 1: 499 | 2: 729.
expertem. H: 664 | Ps. pr: 65.
expertes. P. 2: 228 | furandi. S. 1: 86 | ſalutis. C. 9: 70.
experti, *plur.* A: 256.
expertum. C. 4: 51.
expertus. H: 892 | Ps: 198.
expetebat. P. 1: 45.
expiandum. H. pr: 18.
expiandus. P. 1: 101.
expiaſti. P. 13: 61.
expiat. Ps: 101.
expiatam. C. 11: 165.
expiatur fibræ cordis lividi. C. 7: 7.
expletum. Pr: 6: 2.
explicabat. P. 10: 841.
explicabie. P. 10: 25.
explicandus. P. 4: 171.
explicat. P. 11: 204.
explicemur. P. 10: 168.
explicent. P. 10: 938.
explicet. S. 1: 19.
explicuit. Ps: 886.
exploraz. C. 7: 193 | P. 10: 900.
expolita ære pelvis. P. pr 1 16 | *abl.* æris materix. C. 4: 41.
exponit. P. 5: 396 S. 1, pr: 13.
exporrecta, *ſing.* H: 856.
expoſitam. A: 934, 935.
expoſitos. H: 925.
expoſitum. S. 1: 136.
expoſuiſti. Pr: 13.
expreſſa, *ſing.* P. 10: 931 | A: 964 | ſignire eſt. P. 10: 623 | *plur.* linquidis coloribus. P. 9: 93.
expreſſera: crimen uena voluta. C. 7: 1 2.
expreſſeris. P. 10: 187.
expreſſit. P. 10: 1124.
exprimi. P 10: 977.
exprobraori. H: 713.
exprobrare. S. 2: 683.
expugnare. A: 527.
expugnata, *abl.* Ps: 663.
expugnanda, *ſing.* A: 680.
exquirent. Ps: 706.
exquirere. A: 265.
exquirit. P. 2: 54, 158.
exſculpens: H: 605.
exſibilat anguinea verba. P. 5: 176.
exſolvent. P. 11: 22.
exſpatiantem. A: 130.
exta. P. 10: 918 | A: 199 | S. 2: 779.
extas P. 10: 980 | 14: 123 | S. 2: 336.
extendeos. A: 273.
extendere S. 1: 591.
extendiſe. P. 5: 110.
extentus. P. 10: 492.
exteri, *ſing.* P. 1: 10.
exterior. H: 12.
exterminat ſe hinc Paulus. P. 2 1 469.
externam formam. H: 165.
externi, *ſing.* A: 341 | H: 49, 461 | S. 2: 616.
externos. S. 2: 156.
externum. S. 2: 366.
exterritos. C 1: 39.
exterritus. P. 5: 418.
extersit. P. 1: 150.
exter. C. 10: 23 | P. 6: 155 | A: 181.
extimæ, *ſing.* Ps: 692 | *plur.* Pr: 653.
extimeſcimus. P. 10: 517.
extimulaor. Ps: 350.
extimum veſtis. C. 9: 40.
extincta eſt. Pr: 752.
extinctæ, *ſing.* Pr: 311.
extinctas. S. 1: 90.
extinctis. A: 476.
extincto. P. 1: 578 | S 1: 528.
extinctor. C. 6: 102.
extinctum. P. 11: 81 | H: 653 | Ps: 284, 474.
extinguere. H: 862 | Ps: 159
extingui. C. 12: 74 | P. 10: 9.
extinguitur. C. 7: 206 | fama. P. 1: 74.
extinxerat. C. 11: 8.
extinxero. P. 5: 389.
extirpamus. S. 2: 1039.
extirpata procellis ſilva. H: 240. *plur.* A: 539.
extit. C. 7: 123 | A: 459 | S. 2: 894 | 1008.
extiterit. S. 2: 916.
extolli. P. 4: 162.
extollis. P. 2: 202.
extorque fidem. P. 5: 60.
extorquent. Ps: 593.
extorres. S. 1: 373.
extorris patria. S. 1: 536.
extra. P. 10: 515, 907 | A: 573 | H: 872 | Pr: 612, S. 2: 167 | oculos. A: 75.
extrahere S. 2: 674.
extrahitur. P. 9: 31.
extrema, *ſing.* P. 2: 29 | Ps: 679 | *plur.* P. 5: 206.
extremo. P 11 1153.
extremum. P. 11: 101 | A: 811.
extrorſum. C. 9: 74.
extructo. C. 5: 140 | P. 11: 50.
extructos. P 1: 184.
extructum. H: 942.
extrueret. S. 2: 968.
extruit. H: 94.
extruitur. Ps: 730.
extuberet. P. 10: 117.
extuleris. S. 2: 583.
extulit. C. pr: 20.
exturbat. P. 2: 470.
exuat. C. pr: 35 | A: 926.
exue. A: 407 | S. 11. 415.
exurbat. C. 7: 159.
exuens. P. 1: 267.
exuit. P. 11: 105 | A: 169 | H: 899 | Ps: 552.
exuitur. P. 13: 29 | Pr: 440.
exul. C. 10: 168 | H: 851, 897 | Ps: 250 | S. 1: 47 | latis aviti. S. 2: 734.
exulat. S. 2: 366.
exulceratis, *verb.* P. 10: 1093.
exules, *ſubſt.* P. 2: 448.
exultamus. S. 2: 1016.
exultans. C. 1: 67 | A: 343 | Ps: 156.
exultant. P. 6: 51 | 11: 205 | D: 112.
exultatore. P. 11: 26 | Pr: 604.
exultate. P. 6: 145 | S. 1: 545 | 2: 757.
exultat. C. 5: 134 | Pr: 36 | S. 2, pr: 57.
exulto. P. 14: 69.
exundans ſcatebris. C. 5: 90.
exundat. P. 8: 14 | D: 68.
exuperat. H: 850 | apicem *flammæ.* P. 3: 1 8.
exurge. P 1: 285, 286, 287.
exurgens. A: 1085 | editiore apice. P. 11: 224.
exuſſerant cor venena. P. 5: 380.
exuſtos. S. 1: 928.
exuſtum. P. 1: 398.
exutæ, *plur.* H: 456, 781.

exuvi, *plur.* H: 885.
exuius. P 14: 91| A: 428.
exuviæ. P. 11 183| Ps: 476| S, 1:
548' 2: 62.
exuviis. Ps: 412.
Ezechias. D: 93.

F.

FAber. S. 1: 308.
Fabius. S. 2: 572.
Fabium. S. 2: 742.
fabri, *plur.* P. 10: 293.
fabrica patris. C. 11: 44.
fabricam P. 10: 805.
Fabricios. S. 2: 557.
fabrili manu. P. 5: 69.
fabriliter. A: 119.
fabris. S. 2: 967.
fabro Dædalis figmine. A: 1035.
fabula, *nom.* P. 9: 18| A: 297 H.
pr: 25| S. 1: 191| 2: 50| ſi quod
ſumus omnes. A: 1019.
fabulam ſcurra ſaltas. P. 2: 320.
fabuloſa, *plur.* P. 10: 956.
fac. C. 6: 229| periclum. P. 2:
403| ut. 10: 4, 518, 655.
face. C. 5: 129| 12: 59| P. 3: 54|
A: 648.
facem. C. 5: 17| 12: 20| S. 1: 351|
claram in tenebris. P. 10: 598|
prætendit Ceres. *ibid.* 236.
faces. P. 10: 859 A: 556 Ps:
42. S. 2: 1075| D: 70| fumi-
ficas livoris. P. 14: 508.
faceſſat. C. 12: 93.
faceſſite. P. 6: 77| ponto. A:
659.
faciam. A: 244| H: 936.
facias. C. 8: 69.
facibus. C 5: 14| P. 3: 118| 6: 69|
A: 476.
facie. A: 44.
faciem. C. 3: 7| 4: 71| 8: 26| P.
2: 367| 3: 156| 9: 9| 10: 558|
A: 54, 350, 318, 333| H: 747|
Ps: 44, 285, 551| S. 1: 76| 2:
43, 193, 1109| in triparum. C. 5:
66 mortis. A: 100.
facies, *ſub. ſing.* H: 887, 959|
Ps: 621| S. 1: 884| dæi ſuda.
Ps: 638| *plur.* C. 6: 38| H: 398|
Ps: 19| S. 2: 355.
faciet. Ps. pr: 66.
facile eſt. P. 3: 95| 14: 21| H:
524, 670.
facilem. H: 214| S. 1: 81.
faciles. Ps: 567| rapi ad vincla.
H: 419.
facili. C. 5: 399| 8: 3| P. 12: 109|
13: 61| H: 157, 278, 845| S. 1,
pr: 83.
facilis. A: 8| S. 2: 104, 805| fle-
cti. S. 1, pr: 27.
facillimum eſt. S. 2, pr: 59.
facinus. C. 3: 132, 184| S. 1: 419|
2: 221, 463, 670.
facis. C. 2: 71.
facit. C. 5: 23 7: 103| P. 10: 978|
13: 45| H: 348| S. 1: 94, 571| 2:
637, 819| parv. P. 4. 166.
faciunt S. 1: 572.
facta, *ſub. plur.* C. 12: 183| P. 2:
576| 3: 78| A: 672| H: 615| S.
2: 474| manuum. P. 3: 79.
facta, *adj. ſing.* P. 10: 942, 13:
96| A: 92, 851, 1032| H: 743|
S. 1: 539| D: 2| *plur.* ſunt. C.
9: 7, 13| quæ non erant.
factam. A: 814, 821, 827, 869.
facti, *ſub.* P. 13: 27| A. 503| Ps:
703| D: 42.
factis. P. 10: 753| S. 2: 241.
facto, *ſub.* H. pr: 26| 645.
factor. P. 10: 788, 943| A: 777,
798, 893| H: 641| aquæ. A:
667| orbis & poli. P. 2: 415.
factore. A: 814| S. 1: 342.
factorem. H: 547| S. 2: 484| die-
rum. P. 6: 45.
factoris. C. 10: 150.
factorum, *a*, factum. A: 649.
factum, *ſub.* C. 7: 248| P. 2:
473.
factum, *adj.* 182| A: 524, 893| Ps:
784| eſt. H: 163| caro Ver-
bum. A: 525.
factura, *ſubſt. nom.* A: 792, 856,
857, 870, 871.
facturæ, *ſubſt.* A: 304.
facturus. S. 2: 207.
factus. P. 10: 206| A: 109, 796|
H: 183, 184| S. 1: 304| eſt. P.
10: 622| A: 891| fit. *ibid.* 892.
facultas. P. 2: 277.
facundi, *ſing.* S. 2. pr: 63.
facundia, *nom.* P. 13: 17| A: 380|
H: 401| S. 2: 635.
facundiæ. P. 10: 21.
facundiſſime. S. 2: 39.
facundo ore. P. 4: 18.
fæce. A: 818.
fæta, *ſing.* C. 3: 64| 11: 98| A:
371| natis mater. P. 10:
778| ſancto ſpiritu virgo. C.
9: 20.
fætibus. H: 601.
fætida libido. P. 2: 245.
fætos. P. 11: 230.
fætum, *ſub.* P. 10: 828.
Falerni. Ps: 368.
Falerno. S. 1: 127.
Falernum. C. 9: 28.
fallacem. Ps: 264.
fallaci. A: 1015.
fallacia, *ſub.* H: 225.
fallacibus. A: 962.
fallant. S. 2: 203.
fallax. D: 27.
fallendi. Ps: 260, S. 2: 48.
fallens. H: 333.
fallente. S. 1: 18.
fallentia. H: 809.
fallere. A: 1033 H: 558| Ps:
549.
fallit. C. 2: 112| 6: 48| P. 10:
184 Ps: 486, 531, 565| S. 2:
891.
fallo. H: 506.
fallos. C. pr: 2| P. 2: 99| 10: 91|
S. 2: 964.
falluntur. S. 2: 178.
falſa, *plur.* C. pr: 9| 1: 89.
falſæ, *ſing.* S. 1: 154.
falſificatis terrarum ſpoliis. H:
549.
falſiloqua, *ſing.* A: 1107.
falſo. H: 276, 426.
falſum. A: 252.
fama, *nom.* P. 2: 11, 74| 2: 541|
10: 189, 225| 13: 76| H: 157| S.
1: 180| 2: 919.
famæ, *ſing.* A: 297| H: 437| Ps:
231, 311| S. 1: 270, 281.
famam. S. 1: 650| 2: 1121.
fame. C. 4: 50| P. 10: 809| A:
708.
famem. C. 6: 67| P. 2: 45| S. 2:
914, 956.
fames. C. 3: 58| P. 5: 397| A:
99| Ps: 464 S. 2: 917| auri.
H: 257.
famis. Ps: 479| D: 23.
famoſis. S. 2: 716.
famoſum. Ps: 64.
famoſus. S. 1: 116.
famulæ, *ſing.* A: 882.
famulam mentem. C. 10: 166.
famulans. C. 5: 155| H: 193.
famulante. A: 141.
famulantia. S. 2: 803.
famulas, *ſub.* Ps: 56.
famulata, *ſing.* P. 13: 18| S. 2:
1082.
famulatu. H: 446.
famulentur. C. 3: 106.
famulis. C. 3: 171| 10: 18| P. 12:
61| Ps: 648| D: 34.
famulo. C. 4: 56| orbe. H: 675.
famulos. C. 8: 7| P. 3: 27| 6: 119|
Ps: 46.
famulum. S. 2, pr: 41| ſignum.
H: 80.
famulus. P. 6: 47| S. 1: 343| li-
quor. A: 670.
fanaticus. P. 10: 1061| A: 440.
fandi. C. 2: 46| S. 1: 648, 761.
fando. P. 5: 216.
fanorum. P. 2: 7| H: 783.
fantaſma. A: 958.
fante. P. 2: 357.
faori. P. 6: 43.
fare, *imp.* A: 129.
faxa. S. 2: 910| Spicea, *ibid.* 1176.

farre. H: 808| S. 1 1203 | 2 : 25 | pullos paſcitis. P. 10 : 147.
farrea, *ſing.* A. pr. 1: 51.
fas. P. 10: 401| A: 908| Ps: 71 | eſt. A: 260| Ps: 211 | ſi credeſa S. 1: 351| ſit. A: 18| tranſit. H: 709 | vetus profanavit. P. 10: 894| nefaſque. C. 3: 134| non ſit. S. 1: 655.
faſce. A: 720| H: 551| Ps: 578.
faſcem. S. 1, pr: 18.
faſces. P. 10: 143| H: 441| S. 1: 557| 2: 424.
faſcibus. P. 5: 326| 3: 65.
faſciolis. S. 1: 1007.
faſſa, *ſing.* H. pr: 42.
faſtidia. C. 11: 54| Ps: 529.| S. 1: 658.
faſtidio. C. 7: 89.
faſtidit. S. 1: 1078.
faſtigia. Ps: 867 S. 2: 423, 883| farvæ ſcandit. H: 437.
faſtis. P. 10: 614| S. 1: 556.
faſtorum. S. 1 : 596.
faſtos. P. 10: 1114| condere. S. 2: 426.
faſtu. Ps: 182.
fata, *ſub. plur.* A: 440' S. 2: 462, 470, 47.| finali t. 498.
fata, *part. ſing.* C. 3: 143| P. 14 : 85.
fatalem. S. 2: 459.
fatales. S. 2: 1086|
fatalia. S. 2: 485.
fatalibus. S. 2: 477.
fataliter. S. 2: 369.
fatebaris. P. 10: 8.
fatebatur. A: 473.
fatebere. A: 674.
fatentem. P. 2: 575.
fatentes. P. 5: 89| dominum. C. 4: 100.
fatenti. P. 13: 36| H: 957.
fatentur. A: 555.
fateor. P. 14: 74| A : 135| S. 2: 679' pectore & ore Deum. P. 3: 75.
fatere. A: 769.
fateri. P. 1: 53| 10 : 547, 398 | S. 2: 652.
fateris. P. 10: 585.
fatetus. A: 498| H. pr: 476.
fatigant. Ps: 35.
fatigat. C. 6: 45| H: 249 | Ps : 8.
fatigatæ, *ſing.* S. 2: 502.
fatiget. P. 10: 692.
fatigor. S. 2: 228.
fatiſcat. Ps: 587.
fatiſcens corpus. C. 6: 149.
fatiſcere. C. 10: 96.
fatiſcit. C. 9: 51| P. 9: 68 | corpus. P. 10: 580.
fatiſcunt. P. 10: 809.
fato. S. 2: 469, 476.
fatui, *gen.* S. 1: 146.
fatuis. P. 10: 301.
fatum. S. 2: 74, 372, 404, 408, 428, 449.
fatur. C. 9 : 68 | P. 5 : 173 | 10 : 561.
fatus, *ſub. plur.* A: 594.
fatus eſſet. P. 10: 988.
fauce P. 11: 214.
fauces. H: 588| portæ. Ps: 665.
faucibus. C. 7 : 114 | 12: 123 | P. 1: 109| A: 840| H: 254| Ps: 592.
faucium. P. 10: 689, 936, 982, 1103, 1125.
favens. H: 939.
favere. S. 1: 118.
favilla, *nom.* P. 10: 815.
favillæ, *ſing.* S. 2: 969 | D: 20| *plur.* P. 6: 130.
favillas. P. 5: 193| H: 768 | S. 1: 97| 2: 192.
favillis. C. 9: 100| 10 : 142 | P. 2: 295| 10: 863| A: 480, Ps: 540.
favis. C. 5: 15| D: 158.
Faunos. P. 10: 242.
favo. Ps: 398.
favos. C. 3: 14| 8: 17.
favoſe. P. 10: 412.
favoſem Chriſti. P. 5: 566.
favoris. P. 10 : 657.
favorum. C. 7: 69.
fauſtus. P. 10: 418.
fautor. P. 10: 2.
fautrix ſlentium *clementia*. C. 7: 575
favus. C. 3: 72.
fax. A. pr. 2: 139| omnium. P. 10: 67.
faxo. P. 5: 101| ego. Ps: 249.
febrem. H: 551.
febribus. P. 5: 251.
febris. P. 10: 487.
fecerat. P. 2: 376| 6: 87.
fecere. P. 10: 140.
feceris. A: 258.
feciſſe. S. 1: 133
fecit. C. 7: 183| A: 258, 305, 604, 902| H: 116, 345 S. 1: 132, 280| 2: 233, 258, 607| D: 88 | ut: P. 10: 931.
fecundo. S. 1: 958.
fefellis. C. 12: 140| P. 2: 31| 12: 28| A: 639, 974 S. 2: 963.
felices. C. 5: 12 | P. 6: 97 | S. 1: 287.
felicia. S. 1: 77.
felicibus. A: 338.
felicior. Ps: 373.
Felicis. P. 4: 29.
feliciter. S. 2: 79.
Felix. P. 4: 155.
felix. C. 5: 33| 8: 42, 505 | 611| 10: 1074| 14 : 124 | H: 830, 635' Ps: 544, 644| S. 1: 136| 2: 23, 564, 1019.
felle. C. 5: 46 | 10 : 80 | P. 10 : 487, 510| A: 527| H: 532, 515, 61, 945| Ps: 114' D: 50| alio ſtomachatus. P. 10: 393| libero effundit iram: P. 9 : 46.
fellis. C. 5: 93| 9: 89| P. 5: 379| 10: 867| S. 1, pr: 58.
femina. C: 3: 123' P. 10: 1073 | A: 97| H: 265, 355, 754 Ps: 74| S. 1: 172| 2: 5 73.
feminæ, *ſing.* P. 13: 572| *plur.* C. 7: 145.
feminarum. H. ps : 2:
feminas. P. 10: 577.
femineæ. S. 2: 32.
femineas auras. H: 597.
femineis. C. 3: 149.
femineo. H: 586.
femur C. 2 : 79.
feneſtras. P. 10: 434| H: 870.
feni. P. 10: 848.
feno. S. 2: 299.
fera, *ſing.* P. 3: 39' H: 200, 560| *plur.* C. 3: 61| S. 1, pr: 1 398| 1: 663, 814.
feracem. P. 12 : 34 | gloriæ. 10 : 779.
feræ, *ſubſt. ſing.* H: 292| *plur.* P. 7: 52.
ferale. A : 361 | monſtrum. Ps : 565.
feralem. P. 5: 312.
feralis. Ps: 719.
feram, *ſubſt.* C. 4: 78| D: 66.
feram, *verb.* P. 3: 209.
ferarum. P. 6: 62.
feras, *ſubſt.* P. 10: 332 | H : 339, 369.
feras, *adj.* S. 1: 375| 2: 600.
feras, *verb.* P. 10: 95.
ferat. H: 616 S. 1 : 658 | 2 : 852, 950 | finem. C. 1: 56.
feratus. A: 865| S. 2: 188.
fercula. C. 3: 16 10: 74| A: 609, 718| H: 321| Ps: 317, 428| ſpoliorum. S. 1: 581.
ferculis. Ps. pr: 39.
ferculo. P. 10: 829.
ferculorum. C. 9 : 59.
ferculum. P. 4: 42.
feremus. C. 4: 102.
ferendum. C. 7: 45| P. 10 : 95.
feres: H : 878.
feret. P. 11: 235.
feretur. P. 5 : 443.
feriæ, *plur.* C. 5 : 126.
ferias ſcholarum. P. 9: 76.
feriata feſta. P. 6: 256.
feriatas manus ſanguine. P. 9: 40.
feriatum pectus. C. 6: 127.
ferienda, *plur.* A: 462.

ferienti,

ferienti. P: 144.
feriente gladio caput. P. 3: 116.
ferina, ſing. P. 5: 434 | 10: 810.
ferinas. Ps: 182.
ferino. S. 1: 459 | gutture. C. 7: 122.
ferinos. S. 1: 80 | 2: 292.
ferinus. P. 11: 94.
ferire. C. 7: 104 | P. 10: 280 | H: 596 | Ps: 29, 472 | mutum machinis. P. .: 38.
ferirer ſocios timor. P. 6: 19.
feris, ſubſt. C. 4: .4 | P. 3: 127 | 3: 387, 531 | S. .1 1127.
feris, adj. P. 1: 88 | H: 229.
ferit. P. 10: 836 | 1 2 532 | Ps: 47, 139 | S. 2: 831, 832 æthera. ibid. pr: 12 | enſe dominum. H: 210 | oculos. P. 14: 47.
feritas. C. 3: 156 | P. 11: 113 | A: 430.
feritate. P. 2: 11 | Ps: 190, 795 | S. 1: 46 | 2: 292.
feriunt. H: 425.
fermentati mores crimine, A: 354.
fermento. H: 195.
fero, verb. S. 2: 550.
feroces. P. 11: 97 | Ps. pr: 15 | 290, 409.
feroci. P. 14: 18 | S. 2: 622.
ferocibus. H: 431.
ferocius, adv. P. 10: 850.
ferox. P. 1. 1106 | S. 1: 457.
ferox. S. 1. pr: 26 | ingenii. P. 3: 32 | majeſtate. H: .68.
ferrata, nom. legio. S. 2: 33 | abl. P: 701 | plur. S. 2: 743 | bella. H: 407
ferratas. C. 5: 148.
ferratos. Ps: 331.
ferre. P. 1: 54 | 2: 43, 183 | 10: 702, 950, 1089 | 14: 22 | A: 404, 498, 776 | H: 133, 217 | S. 2: 88 ben gna.. opem. C. 7: 223 | .. H: 663 ſalutis jacturam. Ps: 898 | pœnas. P. 10: 1086 | ſpicula dextris expeditis. P. 1: 37.
ferrea, ſing. H: 848 | Ps: 514 | plur. H: 489 | D: 14 | acumina. P. 9: 51 | ... S. 2: 462.
ferret. P. 9: 74 | Ps: 185 | S. 1: 64.
ferri, ſubſt. P. 10: 34, 702 | Ps: 147, 674.
ferri, verb. A: 615 | H: 310 | S. 1: 100 | D: 16 | per aſtra. P. 6: 123.
ferro. P. 1: 27, 43 | 1: 16 | 10: 877, 1052 | A: 497 | H: 421, 380 | Ps: 207, 248, 754, 816 | S. 2: 663.
ferrugine. C. 9: 79.
ferrugineo ... P. 1: 355.
ferrugineum. H: 876.
ferrum. C. 12: 99, 139 | P. 1: 51 | 2: 503 | 9: 72 | 10: 27, 501, 798, 978 | 13: 93 | 14: 36, 65, 77 | A: 484 | H: 318, 360 | Ps. pr: 26 | 101, 119, 251, 489, 501, 696 | S. 1: 667, 74., 1096 | D: 87, 88 | ſtringere in. H: 566.
fert. P. 2: 566 | 10: 909, 950 | H: 614 | S. 2: 792, 985 | D: 135, 168 | ... C. 5: 19 | hæc genialis honor. P. 3: 103 | qua via. P. 12: 61, ſe agmen. Ps: 447.
ferte. C. 9: 59.
fertilem. Ps. pr: 66.
fertiles. A. pr, 1: 47.
fertili fraude Horei. H. pr: 53.
fertilitate. A: 574.
fertilis. H: 584 | Ps. pr: 47 | S. 2: 745.
fertur. C. 9: 81 | P. 1: 85 | 1: 248, 492 | 7: 9 | 10: 69, ... 1064, 1082 | A: 868, 884 | Ps: 412, 454, 548 | S. 1: 308, 553 | 2: 60, 1087 | D: 57 | equeſtri curſu præpete. Ps: 70 | impetu rapido. P. 7: 68 | in ... 10: 1003.
ferveat crapula. C. 4: 328.
fervebat. D: 45.
fervens. P. 2: 62 | 5: 227 | 10: 439, 1074 | A. pr, 2: 52 | H: 50 | Ps: 24 | S. 1: 139, 317 | 2: 286, 1067 | ambitu. P. 2: 249 | felle. C. 5: 46 | furore. P. 5: 468 | ſapientia. C. 10: 131.
fervent. A: 711 | 1: 902 bis | ad prælia turmæ. H: 416 | ineptia. P. 10: 83 | ſulphure. C. 5: 136.
fervente. Ps: 706 | S. 1: 72.
ferventes. P. 6: 71 | rivos. 5: 172.
ferventibus. P. 2: 510 | Ps: 407.
ferventis. P. 10: 849, 1029 | H: 833.
ferventiſſimæ, ſing. P. 10: 839.
fervere. S. 1: 62.
ferviſſet libido igne impuro. H: 253.
fervet. C. 12: 23 | H: 113 | Ps: 57, 296 | S. 2: 320 | lux in feſtis. 12: 58.
fervida, ſing. A: 427 | H: 36 | Ps: 113.
fervidæ juventæ. P. 5: 47.
fervidis. C. 1: 195
fervido. P. 2: 166.
fervidum. C. 12 | furorem. P. 13: 23.
fervidus. H: 388.
ferulæ, plur. S. 2: 861.
ferulis. C. pr: 8.
ferum. P. 13: 65.
ferunt. C. 3: 37 | P. 3: 18, 86 | 2: 69 | 10: 672 | S. 2: 5 | D: 106 | exequias ibi. P. 3: 185.
ferunt. A: 540 | S. 2: 975, 1101 | terrore cæco. P. 1: 111.
fervor. P. 2: 342 | 10: 489 | Ps: 845.
fervore cremat. H: 74.
ferus. P. 14: 114 | H: 129.
Feſcennina, plur. S. 1: 261.
feſſa, ſing. C. 5: 60.
feſſos. C. 5: 109 | 6: 12 | P. 5: 124.
feſſum. C. 6: 122 | P. 9: 84.
feſſus. S. 2: 790.
feſta, ſubſt. plur. P. 2: 452 | 11: 234 | S. 1: 225, 500 | 2: 858, 1076.
feſta, adj. ſing. P. 1: 120 | 1: 196 | plur. 3: 210 | 4: 46 | S. 1: 240 | tempora vittis nectens, P. 10: 1013.
feſtina, adj. ſing C. 8: 6.
feſtis, ſubſt. P. 11: 38.
feſtis, adj. C. 1: 37 | A: 461 | Ps: 688 | S. 2: 727.
feſtivum. P. : 324.
feſtum, ſubſt. C. 7: 4 | 8: 14 | A: 348.
feſtus. P. 1: 13.
fiant. P. 6: 81.
fiant. S. 1: 225.
fiat. P. 5: 36.
fiat. P. 2: 443 | 10: 865, 991.
fibra. A. pr, 1: 49 | cordis lividi. C. 717.
fibram. S. 2: 981.
fibrarum. P. 9: 92.
fibras. A: 322, 466 | H: 671 | S. 2: 629 herbarum. . 1230.
fibris. P 1761.
fibul. C. ; 1: 7 | Ps: 449.
fictile munus. P. pr: 29 | vas. 5: 163.
fictilis. A: 456, 764.
fictis. P. 9: 36.
ficto. S. 2: 384.
fictus. C. 10: 135.
ficulnea, plur. D: 4.
ficulnea, ſing A: 293.
fida. ſing. ... 1: 172 | Ps: 278, 503 | S. 1: 416 | plur. P. 10: 78 | S 2: 387.
fide, ſubſt C. 1: 15 | P. 10: 634 | 1: 202 | A: 218, 366, 582 | Ps: 801 | S. 1, pr: 40 | 906 | non ſtabilis. ibid. pr: 38.
fide, adj. vo. C. 8: 49.
fidei. C. 4: 1, 29 | P. 4: 102 | 1: 24, 5 | 12: 55 | 13: 4 | A. pr, 2: 139, P. 1: 610 | S. 1. pr: 70 | 2: 104, 250 | D: 62.
fidele. P. 6: 35 | 10: 418.
fidelem. P. 5: 334
fideles A. pr, 1: 10 | 552 | paginæ prophetarum libri. C. 9: 26.
fideli. C ... 1: 85 | P. 10:

98| 14: 6| A: 563.
fidelia. P. 10: 957.
fidelibus. C. 5: 4| 10: 161| A: 546| chorèis. C. 9: 1.
fidelis. P. pr: 2| 2: 445| 10: 770| Ps. pr: 1, 36| vox. P. 1: 48.
fidelium. Ps. pr: 52.
fidem. C. 1: 60| 7: 204| P. 1: 43, 85| 2: 105| 3: 90| 5: 60| 6: 21| 7: 9| 9: 20| 10: 60| 13: 75| 14: 14| A. pr, 2: 2, 21| 548, 1075| H: 57, 181, 428| Ps: 29, 802| S. 1: 82, 224, 524| 2: 762, 1044 Catholicam. C. pr: 39| nectaream. 3: 24.
fidens pectore. Ps: 26.
fidentem. S. 2. pr: 48.
fides, *ſubſt. ſing.* C. 3: 196| 4: 46, 84| P. 2: 17, 199| 7: 44| 10: 352| 11: 31| A: 374, 583, 589, 638, 783| H: 54, 853, 922| Ps: 22, 37, 365, 621, 716, 734, 743, 799, 874| S. 1: 400, 560, 653| 2: 92, 120, 276, 502, 1049| D: 19, 42.
fidibus. C. 1: 82| A: 392.
fidiclæ, *plur.* P. 10: 481.
fidiclas. P. 10: 550.
fidimus. C. 8: 75.
fidis, *adj.* P. 2: 43.
fidiſſima, *plur.* Ps: 751.
fidiſſimos. P. 2: 458.
fidiſſimus. C. 6: 78.
fidit jaculis. C. 5: 51.
fido, *adj.* A: 972| H: 779.
fidus. C. 7: 37.
fierent. C. 3: 5.
fieret. A: 1038| S. 1: 251| D: 104.
fieri. P. 10: 442| 13: 59| A: 517, 728| H: 647| S. 1: 78| 2: 603.
fies. P. 2: 312| 10: 815.
figat. S. 1: 374.
fige gradum. A: 110.
figebant. P. 9: 14.
figebat ſpiculis dolor gementem. P. 5: 424.
figens. H: 542.
figere. S. 2: 482.
figerentur. P. 6: 190.
figit: Ps: 153| oſcula. S. 1: 350.
figitur. P. 5: 228| 12: 17.
figmentum. A: 922| S. 2: 215.
figmine. A: 798 Deitatis fabro. *ibid.* 1035.
figo dulcia oſcula. A: 599.
figunt. A: 96| S. 1: 231| oſcula. P. 11: 193.
figura. C. 1: 16| P. 1: 18| 10: 150| 13: 18| A: 51, 861| H. pr: 12| Ps. pr: 58| crucis. C. 6: 152.
figuræ, *ſing.* S. 2: 822.
figuram. C. 10: 140| 12: 143, 184| A: 30, 108, 689| Ps. pr: 50| 684| S. 1: 397.
figurans. P. 1: 85.
figuras, *ſubſt.* C. 6: 31| P. 2: 385| S. 1: 96, 299, 364.
figurat. P. 1: 67.
figuris. H: 5| S. 2: 45.
fila. C. 5: 15| P. 10: 903| H: 136, 290| Ps: 676| S. 2: 453.
fili, *voc.* P. 10: 39.
filii. P. 10: 321.
filio. P. 4: 174| 10: 835.
filiolæ. P. 6: 124.
filiole. P. 10: 667.
filium. P. 5: 38| Dei. C. 7: 47.
filius. A. pr. 1: 2| 23, 138, 181, 245, 247, 258 *bis*, 273, 1010| H: 39, 347| Ps: 474, 817| Dei. P. 10: 320| A: 135 hominis. 966, 969, 971| & Tonantis. 171| noſtri mediator Omnipotentis. A: 174.
filo. A: 986.
findimur mare ratibus. S. 2: 820.
fine. C. pr: 34| 4: 8| 7: 128| 10: 577, 825| A: 468, 748, H: 867, 917| S. 1: 326| 2: 95, 540, 776, 885, 898, 1058| D: 160| ſine. C. 10: 131| imperium. S. 1: 545| tractum carmen. 658 ſoporo. P. 4: 128.
finem. P. 5: 527| 10: 813| 12: 25, 38| S. 2: 659| daret periculis. P. 6: 117| ferat. C. 1: 56| non habet. A: 526.
fines. H: 881.
fingamus. S. 2: 403.
fingas. A: 1011.
fingat. P. 5: 392.
fingere. P. 10: 216| A: 1040| S. 1: 438| 2: 58, 448, 644.
fingeret. A: 963.
fingi. S. 1: 8.
fingimus. C. 5: 16.
fingit. P. 10: 227| S. 2: 409| ſibi ipſa facies multiformis. C. 6: 38.
fingitis. P. 1: 69| S. 2: 221, 444.
fingitur. S. 1: 306.
fingunt. P. 10: 250| A: 252.
finibus. Ps: 310.
finis. P. 10: 1096, 1097| 13: 45| H. pr: 24| Ps: 54| carnalis vinculi. P. 2: 486| habendi. H: 255| orandi fuit. P. 2: 485.
finita eſt. H. pr: 24.
finitimis. H: 433.
finxerat. A: 326, 691, 778| H: 284| D: 1. 9.
finxi. S. 2: 134.
finxiſſet. Ps: 501.
finxit. P. 10: 284| A: 726| S. 1: 73.
fio. P. 13: 59.
firma, *abl.* H: 501.
firmans. C. 7: 189.
firmarant. S. 1: 66.
firmat. P. 6: 20| 10: 715| A: 656| H: 491| Ps: 77| D: 140.
firmum eſt. Ps: 763.
fiſſa, *ſing.* S. 2: 428.
fiſcella, *nom.* P. 1: 492.
fiſcus. P. 2: 190.
fiſſa voluntas. Ps: 760.
fiſſile lignum. S. 2: 285.
fiſtularum. P. 10: 242.
fiſtulis faucium. P. 10: 936.
fit. C. 1: 53, 96| 2: 31| 3: 141| 5: 94| 7: 108, 175| 9: 28, 32| P. pr: 21| 7: 89| 10: 180, 1073| A: 30| 284, 288, 1010| H: 257, 690| S. 1: 182| 2: 470, 473, 631, 802.
fixa, *ſing.* P. 5: 119| 10: 59| 11: 57| S. 2: 311.
fixere. P. 9: 57.
fixis. C. 12: 54.
fixit. C. 12: 179.
fixos. P. 2: 72| Ps: 460.
fixum. C. 6: 64| P. 10: 29.
fixus eſt offenſaculo noſtro lapis. A. pr, 2: 33.
flabilem ædem. P. 10: 347.
flabilis res. A: 867.
flabrali frigore. A: 841.
flagella. S. 2: 1040.
flagellis. P. 11: 107| A: 360| D: 162| germinis. C. 7: 139.
flagello. A: 476.
flagellum. P. 1: 104| Ps: 685.
flagito. P. 2: 125.
flagra. P. 1: 104| 11: 35| A: 94.
flagrabis. P. 5: 188.
flagrans. S. 1: 673.
flagrantem diem. H: 729.
flagrantiam. P. 10: 734.
flagratoris. Ps: 46.
flagrare pervicaci audacia. P. 10: 61.
flagrat tetrum. C. 4: 22.
flagret. S. 2: 1045.
flagris. A: 527| D: 164.
flagro. S. 1: 362.
Flamen. A: 485.
flamina. C. 10: 145| P. 10: 330| S. 2, pr: 6.
flamine. P. 5: 496| A: 845| S. 1: 246.
Flamines. P. 2: 518| 10: 1042.
flamma. C. 5: 17| 7: 135, 206| P. 3: 149, 156| 6: 112| 10: 824, 850| A: 56| H: 71, 959| Ps: 754.
flammam. A: 316| S. 2: 1107.
flammante. Ps: 533| pyra. P. 6: 67.

flammarum. C. 7: 93|P. 6: 102| A: 142| H: 862.
flammas. P. 3: 50| 5: 558 A: 110| Ps: 55| S. 1: 194, 298, 320| D: 72.
flammea, *plur.* Ps: 94| S. 2: 1076.
flammeolum. Ps: 449.
flammeum. C. 5: 32.
flammicomis. Ps: 77.
flammis. C. 5: 26| P. 2: 196| 5: 62 11: 85 H: 814 P: 44| S. 1, pr: 70| 12. 87| , 697.
flaodi. A: 832.
flans. A: 832.
flaore Deo. C. 3: 287| A: 785.
flantes. S. 2: 556.
flare. P. 3: 21.
flatibus. C. 3: 82| P. 5: 443| A: 6 5, 657| S. 1, pr: 86| coruſcis. C. 1: 21.
flatile virus. H: 531.
flatu. C. 7: 24| P. 12: 87| 10: 937| A. 167, 819, 867, 871| H: 190, 829| Ps: 59| S. 2: 814 io plebant claſſica. P: 507.
flatuo, *ſubſt.* A: 819, 843.
flatus, *ſubſt. ſing.* P. 3: 869| 8: 79 A: 83| H: 920.
flaveſcere. S. 1: 6. 9.
flavicomantum. A: 495.
flavis. P. 4: 55.
flavit. C. 3: 100.
fleat. P. 10: 690.
flebat. S. 1: 473.
flebile officium. P. 3: 1836
flebiles ejulatus. P. 1. 03.
flebilibus. S. 2: 297.
flebilis hora. H: 943.
flebiliter. P. 3: 119 A: 1049.
flecte. C. 1: 7.
flectere. S. 1: 356 2: 481.
flectet. S. 2: 16.
flecti. P. 10: 872| S. 2, pr: 27| 352| 2: 8. 8.
flectit. Ps: 453.
flendo. C. 2: 52| 7: 42| 9: 72| S. 1: 493.
flentem. P. 2: 23.
flentes. C. 1: 82| H: 838.
flentium. C. 7: 175.
fleras. P. 1: 17. 5.
flere. C. 5: 24| S. 2: 630| P. 6: 5 1: 399.
fles. P. 347.
fletibus. C. 9: 4| 11: 104| P. 1: 14| 2: 34 3: 141| 10: 832| 11: 194.
fleto ſepulchro. C. 10: 76.
fletu. C. 1: 164| P. 4: 193.
fletum. P. 2: 26| dant gaudia. A: 630.
fleveras. D: 95.
flevit. C. pr: 8| 1: 57| P. 10: 191| 13: 90.
flexa, *abl.* Ps: 282.
flexam. H: 747.
flexas. P. 9: 73| 10: 170.
flexi, *ſing.* P. 1: 21 S. 1: 655.
flexibiles. A: 861.
flexibus S. 1, pr: 74.
flexit. Ps: 38.
flexo poplite. S. 2: 518.
flexus animi ſenſus. H: 691.
flexuoſa diſpendia. C. 7: 149.
flexuoſas fraudes. C. 6: 143.
flexura, *ſing. nom.* Ps: 339| H: 652.
flexu placere. P. 14: 39.
flexus, *adj.* P. 1: 71.
flocci fecero. P. 10: 140.
Flora, *nom.* S. 2: 562.
Floras. S. 1: 266.
flore. C. 1: 99| H: 956| Ps: 355| S. 2: 7, 206, 253| in tenero, in juventute. P. 3: 109.
floreat. P. 2: 44.
flores. C. 5: 15| P. 10: 1027.
florem. Ps: 883.
floreores. H: 226| animos. Ps: 301.
flores, *ſubſt.* P. 10: 394| S. 2: 72. martyrum. C. 12: 125.
flores fraude ſ. P. pr: 53.
floribus. C. 3: 55| 11: 66| P. 1: 199, 2: 15 5: 279, 321| 12: 54| H: 257| Ps: 39, 320.
floriſcum. P: 88.
flurulentum. P. 10: 192.
flos. C. 11: 49| H: 234.
flos. P. 3: 14| A: 429| S. 2: 950.
fluctibus. C. 12: 165| P. 5: 437, 492 12: 42| Ps: 661| S. 1, pr: 50| 2, pr: 33, 54, 64| 4. 8, 527.
fluctivagos greges. C. 3: 46.
fluctu. P. 7: 20 A: 656
fluctuans ſub pudore. P. 10: 676.
fluctuare. C. 6: 136.
fluctuantes vernas dubia fide. P. 10: 34.
fluctuat æſtu viſcerum metus. H: 2. 8.
fluctuet. P. 12: 36| S. 2: 934.
fluctum. A: 681.
fluctus, *ſing.* C. 7: 128| S. 2: 791| *plur.* C. 3: 74| 12: 947. Ps: 863| D: 15.
fluctuum. C. 9: 49.
fluit. C. 9: 42.
fluenta. C. 3: 38.
fluenta. C. 12: 138 P. 12: 44| S. 1: 784.
fluentum. P. 10: 561 crinem. C. 7: 150| fonte virtutum. 1: 631| jactantiam. C. 7: 8.
fluentes. S. 2: 997.
fluentia. S. 2, pr: 39.
fluentibus. S. 1: 9.
fluentis, *ſubſt.* A: 699| S. 2: 933| 4.
fluentis domina, *adj.* Ps: 342.
fluento. P. 1: 112.
fluentum, *ſubſt.* P. 10: 735.
fluidas undas. A: 655.
fluidis membris. A: 763.
fluido. H: 750.
fluidum animum. H: 755.
fluit. P. 8: 5| 10: 727, 1094| 12: 30| H: 354.
fluitans. S. 1, pr: 12.
fluitante ſinu. S. 2: 38.
fluitantes amictus. 2: 88.
fluitantibus. S. 2, pr: 66 exilis. A: 541 vadis. P. 7: 46.
fluitantis triumphi. S. 1: 140.
fluirent. Ps: 363.
flumina. C. 5: 136| P. 7: 60| H: 681, 860| S. 1: 298, 30.
flumine. C. 3: 64| P. 7: 17| 10: 858| 1: 17 S. 2: 922| D: 59| ſacrato, *baptiſmo.* C. 7: 72.
fluminibus. H: 104.
fluminis. P. 7: 74| 11: 116| 12: 62| S. 1: 51| 2: 930| D: 86.
fluminum. C. 9: 112.
fluvialis. Ps: 102 S. 1: 175.
fluvialibus. P. 7: 4.
fluvio. P. 7: 23 D: 117.
fluviorum. H: 29.
fluvius. C. 10.
fluunt. C. 5: 118| 11: 73| P. 3: 165| H: 34| D: 67.
fluxa natura. P. 10: 948| volupta. H: 251.
flux, *ſing.* S. 2: 150.
fluxerat. P. 2: 65| 3: 9| A: 325| in juguloſer. P. 3: 152.
fluxerit. P. 10: 105.
fluxerunt. C. 5: 104| H: 22.
fluxit. C. 6: 9 9: 86| P. 8: 16| 12: 10| A: 170, 820 P: 168, 375| S. 1: 105, 256, 354| ab illo principe. H: 204| mos in ſ. S. 2: 244.
fluxiſſe. A: 108.
fluxo. H: 915
fluxu. A: 956.
focis, *ſ. pr:* 21.
focis. 2: 437| 12: 263 A. pr. 2: 54| H: 464| S. 1: 9. 82.
focus. P. 6: 106| Ps: 49. S. 1, pr: 17 97.
fodit. P. 10: 484| A. pr. 28: 14.
foditur. P. 9: 51.
fœcunda, *ſing.* H: 787 *plur. ibid.* pr. 54 72.
fœcunda, *ſing.* A: 404.
fœcundat. S. 2: 788
fœcunditati. S. 2: 1080.
fœda, *ſ.* 67| *plur.* S. 2: 5.

64, 829. 1033 | D: 11.
fœdæ, ſing. Ps. pr: 54.
fœdans impio ore quidquid ſacrorum eſt. P. 10: 400.
fœdare. P. 5: 400| Ps: 252.
fœdatur. Ps: 414.
fœdatus. H: 685.
fœdavit. C. pr: 12| S. 2: 682.
fœdera. C. 3: 125| H: 454, 591| S. 1: 471| 2: 223 | D: 125| carnis ſordida. A: 910.
fœderatus. P. 10: 56.
fœdere. P. 11: 96 | H: 30, 236, 426 | Ps: 77, 531, 735| S. 2: 438, 626.
fœderis. P. 2: 67| S. 2: 594.
fœdior. P. 2: 223.
fœdis. P. 2: 78| 10: 1050 | Ps: 724| S. 1: 514.
fœdo. H: 321.
fœnerantem. C. 7: 20.
fœno. A: 712.
fœnore. Ps: 583.
fœnoris. C. 2: 45.
fœtet. P. 10: 508.
fœtidum. C: 9: 48.
fœtum, ſubſt. H: pr, 7.
fœtus, ſubſt. plur. Ps, 887.
foliis. C: 3: 119| P. 3: 206| A: 65| Ps: 326.
folium. C. 5: 119.
follibus: P. 5: 70| 10: 553.
fomes. H: 557.
fomite. S. 2: 970| A: 927, 942| S. 2, pr: 25| mortis. H: 115| zeli. 118.
fomitem. P, 10: 860| peccaminum. ibid. 517.
fons. C. 6: 35| 9: 11| P. 4: 180| 10: 727| A: 395| H: 18, 32| Ps: 372| S. 1: 799 | 2: 925 | animarum. A: 916| igneæ. C. 10: 1| Dei. 4: 78| retro exordiorum eſt. P. 10: 598| vitæ. C. 4: 10.
fonte. C. 5: 119 | P. 1: 19| 3: 145| 8: 5, 13| A: 78, 295, 687, 885| H: 185, 354| Ps. pr, 41 | S. 1: 633| D, 132| inferno venarum. P. 9: 89| rubro. 1: 30.
fontem. P. 7: 69| D: 57, 67| Deitatis. A, 76.
fontes. P. 10: 330| S. 1: 551| 1: 821| D, 53.
fontibus. P. 10: 684 13: 10 | H, 102, 819.
fonticulis. C. 5: 116.
fontis. C. 6: 126| 7: 169| 12: 43| A: 683| Ps: 107.
Fora. P. 11: 45.
foramina. P. 11: 161| H: 383 | S. 2: 834.
foramine. S. 1: 441.
foraminibus. P. 9: 91.
foraſſem. P. 10: 986.
forata, ſing. Ps, 835.
forceps. P. 10: 269.
fore. C. 8: 75| 10: 59| P. 2: 21| 9: 4| 10: 723 13: 46 A: 234, 577| H: 65, 935| S. 1: 258 | 2: 122.
forenſia. S. 2: 399.
forenſis. C. 2: 41.
forent. C. 9: 70.
fores, ſubſt. plur. P. 3: 143| 5: 305| 10: 50, 352, 833 | S. 1: 557| tumulti. A: 752.
foret. P. 1: 55| 2: 436| 11: 28, 81| 14: 56| A, 680 H, 325, 661| Ps: 516| S. 2: 414.
fori. S. 2: 616.
foribus. P. 11: 228| A, 423| S. 1: 465| D, 151.
foris, adv. C. 5: 154 | 10: 729| Ps: 757.
forma, nom. C. 1: 26 | 9: 93 | P. 2: 290| 10: 266, 531, 942 | A: 863, 869| H. pr, 36| 6, 735 Ps, 545, 884| S. 1, pr: 34| 2: 89, 376, 413, 1056| D: 8, 40 | datur tormentis. P. 10: 120| indiſcreta. A: 256| nos Chriſti ſumus. A: 309| Patris Chriſtus. ibid.| abl. A, 13| H, 803| D: 12.
formabile os. A: 1034.
formæ, ſing. H, 750| S. 1: 270, 446| 2: 32| plur. H: 884.
formam. C. 9: 16| 11: 32| P. 10: 628| 14: 45| A, 50, 1043| H, 52, 265| S. 1: 336, 438, 571 | D: 60| Dei gerentes. P. 1: 59.
formans. A: 82| D: 74.
formare. S. 2: 194.
formarentur. H, 359.
formarum. P. 10: 670|
formas, ſub. P. 2: 221 | 4: 170| A, 1033| H: 291| S. 1: 11 | 2: 226.
formata, ſing. P. 10: 232| A, 788, 789| Ps, 140| talentis victoria. S. 2: 29| plur. 1: 299.
formatam. H: 831.
formatore. H: 674.
formatum. S. 1: 205.
formatus. S. 1: 102.
formavi. S. 2: 243.
formavit. Ps: 515.
formet. A: 27.
formica, ſing. S. 2: 1053.
formidabile fervet. Ps: 296.
formidine. Ps: 411| S. 1: 376.
formidinem. P. 10: 276.
formido, ſubſt. P. 10: 965 | Ps: 445| S. 1: 450.
formido, verb. S. 2: 178.
formis. H: 69.
fornace. Ps: 599.
fornacibus. P. 10: 1077| A: 133| H: 104, 960.
fornice. P. 11: 166| A: 523, 624| H: 636| S. 2: 835.
fornicem. P. 14: 129.
fornicis. P. 5: 243.
foro. P. 10: 398| 816, 1106 | H: 401| Ps: 755.
fors. P. 6: 160| Ps: 419, 521.
forſan. C. 11: 43 | P. 4: 50.
forſaſſe. P. 10: 871| A: 183, 820 | Ps, 66, 233| S. 2: 954.
forte, adv. C. 4: 58| 10: 25| P. 2: 217| 4: 100| 9: 80| 10: 31, 106, 283| A. pr, 2: 49| 460, 707| H: 263, 468, 804 Ps: 178, 317, 475, 498, 670, 858| S. 1, pr: 56| 641| 2, pr: 3| 523| D: 30, 54| ſi forte. C. 7: 97.
fortes. C. 2: 47| P. 9: 65| 10, 65| Ps: 38, 506| S. 1: 279.
fortia. A. pr, 2: 31 | 1062| S. 2: 453.
fortibus. P. 2: 211| 10: 387, 531| 13: 42| S. 2: 19, 583.
fortior. C. 1: 71| P. 5: 237 | 10: 713| S. 2: 507| fortiſſimorum. P. 5: 294.
fortis. P. 1: 45| 10: 1| 14: 2| H: 277| Ps: 66, 128, 175 | S. 2: 261| cibo. C. 4: 71.
fortiſſima, ſing. Ps: 344, 589.
fortiſſime, voc. S. 2: 725.
fortiſſimis. P. 10: 427.
fortiſſimorum. P. 5: 294.
fortiſſimus. S. 2: 546| armis. A: 450.
fortiter. P. 14: 12| S. 2: 553.
fortius. P. 5: 121| fit pœnis corpus. 10: 580.
fortuitis. A: 640.
fortuna. Ps, 525.
fortunæ, gen. S. 1: 205.
fortunata, ſing. S. 1: 31.
forum. P. 1: 47| 3: 177| 6: 14, 126| 9: 1| H: 760| S. 1: 535| 2: 614.
foſſa, ſub. nom. A: 1069| Ps: 262| ponti. C. 9: 14.
foſſæ, gen. P. 13: 82.
foſſas. H: 825.
foſſis. P. 1: 38| S. 1: 515 | 2: 400.
foſſor. H. pr: 1.
fotibus. H: 303 | benignis recreetus. P. 5: 330.
fovea, abl. P. 13: 80.
foveæ, gen. Ps: 269.
foveam. P. 13: 76| A. pr, 2: 13| Ps: 257, 288| S. 1, pr: 85.
foveas. P. 11: 230.
fovebat. Ps. pr: 17.
fovebimus. C. 10: 169.
fovens. C. 4: 34| P. 5: 507.
foveis. P. 11: 158| H: 263| S. 2: 199.
fovemus. P. 6: 146.
fovendum. C. 10: 125.

fovent. P. 7: 5' H.: 836.
foverat. Ps: 81.
fovere. Ps: 628 quiete dulci feſſum corpur. C. 6: 122.
foveret. S. 1: 18.
foveri. Ps: 728.
fovet. C. 2: 24, 84| 9: 63| P. 3: 215| 10: 514| 11: 13, 123| H: 943 | S. 1, pr: 87: 601,| 2: 498.
fracta, *ſing. nom.* C. 9: 71| *plur.* P. 10: 300, 890 | Ps: 34, 136, 273.
fractis. P. 5: 382 | Ps: 363 | D: 151.
fracto. P. 6: 72| A: 476.
fractos. Ps: 315.
fractum. P 11: 134.
fractus. C. 9: 90.
frænet. P. 10: 420.
fragilem. C. 8: 62 | P. 3: 93 | A: 50| S. 2: 101.
fragiles. P. 9: 47' A: 103 | S. 1, pr: 20| 2: 529, 1030.
fragili. C. 3: 69| 11: 743, 766|Ps: 232| S. 2: 298.
fragilis. H: 756| S. 1: 281|2: 228| mens. H: 278, 526| mundi. P. 4: 6.
fragmen. P. 3: 553.
fragmenta. P. 5: 257 | Ps: 457 | membrorum. P. 2: 219.
fragmina. C. 9: 59| 10: 128| P. 5: 277 | 11: 140 | A: 716 | Ps: 145.
fragmine. D: 147.
fragor. P. 2: 181|10: 856| 11: 113| virgarnm. P. 11: 56.
fragore. C. 7: 18.
fragoris. H: 362.
fragoſa vox. P. 10: 994' *plur.* 11: 118.
fragoſis. P. 5: 445| A: 208.
fragoſos turbines. C. 7: 94.
fragrans. C. 8: 170 | odor. A: 395.
fragraſſe nardo & nectare. C. 11: 68.
fragrat. C. 3: 22| 5: 124.
frameam. Ps: 325.
frange. S. 2: 64.
frangenda, *plur.* Ps: 27.
frangendum. P. 1: 164.
frangere. C. 7: 98| H: 148, 442| S. 2: 512 | D: 63 | bella. P. 3: 33.
frangeret. C. 11: 47| Ps: 424.
frangit. C. 8: 39| P. 10: 965| A: 846| H. pr, 16 | 591 | Ps. pr: 29| 142, 285, 590.
frangitur. S. 2: 1008| fluctus. C. 7: 128.
frangunt. P. 9: 48 | H: 239, 460.
frater. P. 1: 27| H. pr: 15| 577.
fraterns, *abl.* A: 829| *plur.* S. 2: 608.
fraterno. S. 1: 253.
fratre. P. 5: 371.
fratrem. Ps: 773' D: 28.
fratres. P. 6: 33| H. pr, 1|789 |S. 1: 22.
fratri. Ps: 779.
fratribus. P. 2: 73, 374| 5: 523| A: 131.
fratricida, *nom.* H. pr: 33.
fratris. H. pr: 63|Ps. pr: 35|470| D: 26.
fratrum. P. 1: 52| 6: 139| S. 2: 17| D: 5, 21, 73.
fraudas. A: 182.
fraudat ab exequiis. P. 11: 146.
fraudatum. A: 1069.
fraude. C. 7: 195| P. 10: 998| 13: 22 | A: 937, 1075 | H pr: 33| 146| Ps: 549, 691| 2: 1062|D: 2.
fraudentur. S. 2: 912.
fraudes, *ſubſt.* C. 6: 143.
fraudi. D: 179.
fraudibus. P. 10: 182.
fraudis. C. 2: 10| Ps: 268 586.
fraus. C. 2: 21| 12: 107| P. 2: 232| H: 400| Ps: 258, 259, 630|S. 2: 1062.
fraxinur. S. 2: 456.
fregerat. D: 142.
fregero. P. 10: 1105.
fregit. S. 2: 508, 741| D: 145.
fremant. S. 2: 292 | bella. H: 252.
fremebant clamore. P. 1: 179.
frement. P. 2: 313| 11: 60 | Ps: 379.
frementem Chriſtum. C. 7: 146.
frementia. P. 10: 708.
fremit. Pr: 903| S. 2, pr: 57| voluptas. P. 6: 66.
fremitum. P. 4: 186 | maris. 7: 59
fremitus, *plur.* P. 11: 205.
frena. H: 519.
frenare. H: 524 |S. 1: 361.
frenarier. Ps: 191.
frenas leniter. C. 8: 3.
frenaturus. S. 2: 601.
frendent. P. 2: 185| H: 560| Ps: 192, 573.
frendere ſub catenis. C. 9: 52.
frendit. P. 5: 393.
frenentur corporum cupidines. C. 7: 21.
frenet. S. 2: 584, 630.
freni. P. 11: 89.
frenis. P. 2: 6 | Ps: 254 | S. 2: 499.
frenos. C. pr, 17| Ps: 409| S. 1: 346.
frequens, P. 7: 33 | 10: 1020| S. 2, pr: 49| palmis nemus. C. 8: 45.
frequentans. P. 2: 585.
frequentat. P. 6: 63 | S. 1: 121, 584.
frequenter. C. 6: 50| S. 2: 310.
frequentes. P. 5: 281| 10: 463, 1031| Ps: 759.
frequenti. C. 7: 18| 10: 170 |P. 5: 218| H: 142 D: 89.
frequentia, *ſubſt. nom.* P. 10: 81| 11: 213| 14: 40| S. 1: 613.
frequentiam criminum. C. 7: 29.
freta, *ſubſt. plur.* Ps: 660 | S. 1: 298| 2, pr: 50| D: 34, 55, 144| feriata. P. 6: 156| ſæculi. C. 5: 109.
freta, *adj. ſing.* P. 4: 33.
freti, *ſubſt.* P. 5: 478 | 11: 70| S. 1, pr: 43| 2, pr: 41.
fretis, *ſubſt.* S. 2: 941.
fretum, *ſubſt.* S. 2, pr: 7.
fretus amore. H: 495.
frigente tumulo. H: 921.
frigentibus. A: 479.
frigentis amici, *defuncti.* A: 754.
friget. A: 137| H: 560.
frigida, *ſing. nom.* S. 1: 288| peſtis. Ps: 91| *plur.* S. 2: 382| ſaxa. C. 10: 171.
frigidum. C. 9: 101.
frigore. A: 466, 841| S. 1, pr: 14.
frivola, *plur.* C. 1: 89 | P. 3: 80| Ps: 231| S. 1: 646.
frixum. P. 10: 739.
fronde. C. 10: 170| Ps: 881|S. 2: 206, 662.
frondea, *ſing. nom.* D: 13.
frondem. P. 12: 34.
frondente. Ps: 687.
frondes. P. 11: 122| A: 64.
frondibus. P. 11: 150 | D: 175.
frondicomis. C. 3: 102.
frondoſa, *ſing. nom.* A: 338.
frons, *nom.* P. 10: 712, 1024|Ps: 185.
fronte. C. 3: 8| P. 9: 48|10: 290, 762, 1021| 12: 125| A: 336, 381, 463, 494| Ps: 165, 410, 452|S. 2: 81, 722
frontem. C. 6: 131| 8: 22 | P. 5: 127| 14: 220|H: 746|Ps: 294| A: 358, 458.
frontes. Ps: 827.
fronti. S. 2: 711.
frontibus. C. 7: 159 | 9: 84 | P. 10: 356| H: 268| Ps: 360| S. 2: 422| decus. C. 10: 102.
Frontonis. P. 4: 154.
fruamur. P. 1: 115.
fruar. P. 10: 139.
fruatur. C. 6: 40.

fructibus. H pr: 3.
fructu... C. 4: 93.
Fructuoſe, voc. P. 6: 1.
Fructuoſum. P. 6: 150.
Fructuoſus. P. 4: 25 | 6: 12, 18, 76.
fructus. ſing. C 7: 220 | P. 14: 123 | S. 2: 1 11 | plur. A: 67 | S. 2: 930, 1 51, 1059.
fruebantur. H: 782.
fruenda, ſing S. 2: 135 | plur. C. 3: 84.
fruendam. P. 10: 954.
fruendi. H: 331.
fruendis. C. 9: 66.
fruendum. P. 4: 141.
fruentem. C. 7: 30.
fruerit, fut. P. 4: 60.
fruetur. H: 935.
fruge. S. 2: 959. 997.
frugem ſ getemque animæ. S. 2: 1041.
frugeſcere. S. 2: 913.
fruges. P: 554 | S. 2: 1014.
frugiferas. S. 2: 940.
frugifer, ſing. H: 806.
frui. P. 11: 168, P: 788.
fruimur. C. pr. 3 | 8: 14 | S. 2: 906.
fruitur. P. 10: 910 | P. 2: 1094.
frumenta. A. pr. 1: 44.
frumentis. S. 2: 937.
fruſta. P. 11: 119 | Ps: 599.
fruſtatim. P 1: 80.
fruſtis. Ps: 424.
fruſtra. P 1: 13 | 10: 972 | Ps: 151 | S. 2: 59, 367, 443, 535.
fruſtrantia A: 640.
fruſtrata, ſing. H: 5.
fruſtratur A: 484.
fruſtratus. S. 2: 999.
fruticta. Ps: 443.
fruticis. P. 5: 409 H: 232 | S. 2: 872.
frutecta. P. 10: 334.
frutex. A: 61.
fruuntur. S. 1: 805.
fuci. P 10: 655.
fucis. P 9: 110
fuco. A: 62 | inficiunt. H: 274.
fucus multicolor. P. 11: 124.
fuderit P. 1: 17.
fudiſſe. H: 231 | preces. P. 14: 58.
fudit. A: 852 S. 1: 210.
fueram. C. pr. 30.
fuerant. A: 233.
fuerat. C. 3: 123 | P. 11: 148 | H: 276 | P 1: 9 | D: 190.
fuerit. C. 10: 143 | P. 4: 152 | H: 642.
fuerunt. C. 9: 12.
fuga, nom. A: 613 | abl. C. 5: 104.
fugacem. C. 7: 110 | 8: 15 | P. 10: 207.
fugacibus. C. 5: 16.
fugæ, gen. Ps: 193.
fugam. C. 7: 105 | Ps: 412, 445 | vertebat. P. 5: 404.
fugandum. S. 1: 61.
fugat. C. 1: 44 | 3: 155 | S. 1: 595.
fugatis, adj. Ps: 631.
fugatos. Ps. pr. 18 | S. 2: 687.
fugax. P. 3: 44 | Ps: 447.
fuge. P. 1: 468 A: 406.
fugerat. C. 12: 142 | P. 5: 419 | H: 767.
fugere, infin. P 3: 121.
fugeret. P. 3: 59.
fugerunt. S. 1: 194.
fugias H: 703.
fugiatis. S. 2: 129.
fugiens. A: 500 | H: 725, 774 | S. 1: 45.
fugiet. P. 6: 99.
fugiſſe. A: 619 | H: 765.
fugit. C. 5: 28. P. 1: 89, 109 | 3: 174, 175 | A: 363 H: 897 Ps: 324, 432 S. 2: 510, 1112.
fugite. P. 11: 29
fugitiva, ſing. A: 476.
fugitivus. Ps: 36 | S. 1: 476
fugiunt. C. 6: 134.
fui. P. 2: 324.
fuimus. C. pr. 2 | quod. Ps: 83
fuiſſe. P. 10: 317, 748.
fuiſti. P. 6: 48.
fuit. C. 7: 24, 72 | 10: 129 | 11: 88 | 12: 17 | P. 5: 466 | 10: 409 | A: 693 | honorandi. P. 2: 485 | ludibrio Neræ: 10: 239.
fulchra. H: 786 Ps: 370 | S. 2: 300, 615. 1083.
fulchro. S. 1: 275.
fulchrum. S. 1: 256.
fulgeat. S. 1: 636.
fulgebat. P: 859.
fulgens. D: 194.
fulgent. Ps: 839 | D: 77.
fulgentia. P: 475.
fulgere. P. 2: 174 | S. 2: 348.
fulget. P. pr. 15 | Ps: 41 | luce. P. 10: 473 | lumine. H: 174.
fulgida, abl. C. 1: 129.
fulgidæ, gen. P. 2: 55.
fulgidi, gen C. 11: 9.
fulgor. P. 2: 364 | 10: 320, 1025 | auri. 1: 88.
fulgore. P. 14: 13 | A: 280.
fulgorem. P. 11: 168.
fulgura. P. 10: 328.
fulgurans. C. 6: 87.
fulgurat argento ex ſolido. P. 2: 184 | ſplendore lucis cæcisat. 5: 270.
fulgure. C. 5: 43.
fuligine. S. 2: 978.
fuliginoſi lares. P. 10: 261.
fuligo. P. 5: 198 | fuſcat. P. 10: 1117.
fulmen. C. 7: 84 | P. 10: 277 | 13: 93 | A: 420 | Ps: 384 | crucis. C. 1: 113.
fulmina verbi Chriſti. A: 403.
fulmine. P. 5: 192 | A: 490 | S. 1: 650.
fulmineos. H: 499.
fulminis. P. 14: 46.
fulta, ſing. nom. P: 181.
fultus jure poſteritatis. S. 1: 563.
fultum. A: 522.
fultus togam ſericam. P. 10: 1015.
fulva, ſing. Ps: 5: 6 | luce. C. 9: 76 | plur S. 2: 837 | moenia. P. 5: 22.
fulvis. P. 2: 51 | Ps: 470.
fulvo. H: 633 | S. 1: 227.
fulvum. S. 2: 752.
fumant. S. 2: 722.
fumant. D: 115.
fumantes S. 2: 348 | aras. A: 190.
fumantibus. P: 859.
fumarat. Ps: 808.
fumare. P. 2: 70.
fumat. D: 37.
fument. S. 2: 196.
fumeo fonte. S. 1, pr: 25.
fumet. P. 11: 187.
fumidi roris. P. 5: 1.
fumidum barathri. C. 11: 39.
fumidus. P. 1: 847.
fumificat. C. 2: 1069 | faces livoris. P. 14: 108.
fumificis facibus. P. 3: 118.
fumo. P. 5: 28 | A: 146 | H: 131 | Ps: 45 | S. 1. 8 | 832.
fumoſa numina. C. 12: 197.
fumoſo lapides. H: 404.
fumum. C. 7: 138.
fumus. S. 1: 42.
funale textum. P. 5: 469.
funalis P: 866.
furcæ, plur. P. 4: 52.
functis. S. 1: 157.
functum P. 10: 497, 1081
funda, abl. D: 6.
fundali ſtridore. Ps: 293.
fundamenta. S. 2: 250.
fundamine. Ps: 815.
fundamus A: 857.
fundaret. P. 10: 413 | S. 1: 968.
fundata ſing. nom Ps: 813.
fundatur. C. 11: 27.
fundatur. Ps: 809.
fundatus. S. 2: 451.
fundavit. C. 12: 179.
fundens. H. pr: 54.
fundere. P: 98, 93 | fletum. Ps: 2: 26. ſanguinem. C. 5: 71.
fundis, ſubſt. à fundus. P. 2: 75 | H: 431.

fundit. C. 3: 51| 5: 116| P. 2: 536| 10: 1030| A: 919| Ps: 327| S. 1: 635| 2: 219| Deum in duos Deos. H pr: 60| latices. C. 5: 91.
funditur. P. 1: 257| ſanguis. S. 1: 396.
funditus. P. 10: 49.
fundo, *ſubſt.* P. 5: 483| 13: 35| Ps: 655| S. 1: 296| 2, pr: 9| ab imo. C. 9: 38.
fundo, *verb:* lacrimas. P. 9: 99.
fundum noctis. Ps: 93.
fune. C. 7: 107| P. 10: 1108.
funebria. D: 133.
funebris. S. 1: 384.
funem. H: 367.
funera. C. 10: 67| 12: 135| Ps: 480, 536, 793| S. 1: 394| 2: 169, 568| rerum. H: 737.
funerabat natum ſupremis fletibus. C. 9: 44.
funere. P. 10: 689| 14: 73| H: 374, 610 S. 2: 667.
funereo. C. 3: 202.
funereos. H: 148.
funereus. A: 755.
funeris. C. 10: 48| P. 5: 196, 390| 10: 543, 1082.
funerum. P. 10: 756.
fungar. P. 2: 127.
fungitur. H. pr: 5.
funibus. C. 5: 141.
funis. P. 11: 97| H: 358.
fur. C. 2: 17| P. 2: 296| A. pr, 2: 45| 408| S. 2: 1061.
furandi. S. 1: 86.
furata, *ſing. nom.* C. 12: 152.
furca, *abl.* P. 10: 851.
furcifer. P. 2: 317.
furebat. P. 2: 166.
furem. P. 10: 194.
furendo. Ps: 160.
furens. C. 12: 110| P. 1: 100| 5: 130| 10: 547| 11: 63| H: 412| S. 2: 599.
furente. C. 6: 103.
furenti. P. 10: 111.
furentis. Ps: 130.
furere. P. 10: 1063.
fures. S. 1: 88.
furi. S. 2: 1060.
furiæ, *gen.* Ps: 46.
furialia arma Ps: 551.
furialibus. S. 1: 131| dictis. Ps: 510.
furiarum. Ps: 96.
furias. P. 3: 96| Ps: 158| ibat Judex io. P: 11: 63.
furiata lues. P: 3: 26.
furiis. C. 11: 92| Ps: 10| S. 1: 368| 2: 863.
furiis, *ſubſt.* S. 2: 788.
furit. P. 2: 252| in latera flamma. P. 3: 150.
furor. P. 3: 66| 4: 85| 6: 49, 63| 10: 376, 583, 679| 11: 5, 115| 14: 63| A: 980| H: 157| Ps: 351.
furore. C. 4: 80| P. 5: 468| 10: 25, 175.
furorem. P. 12: 23| 13: 26| S. 1: 475.
furores. A: 141| H. pr: 58| Ps: 63, 697| S. 1: 618.
furori. P. 13: 89| A: 255| Ps: 561.
furoribus. C. 9: 53| S. 1, pr: 63.
furoris. C. 11: 115| P. 5: 162| 10: 396, 967| H: 560.
furta. P. 10: 183| foveæ. Ps: 269.
furti. H: 224| D: 27.
furtim. C. 9: 40| 12: 107| P. 10: 208| Ps: 258.
furtis. Ps: 460.
furtiva, *ſing. nom.* Ps: 797.
furtivo. S. 1: 171.
furtivus. S. 1: 160.
furtum. C. 6: 20| H: 397.
furva culpa. C. 1: 75.
furvo Averno. H: 826.
fuſa humeris coma. A: 146| vox multis ſinctibus. P. 10: 567.
fuſæ, *gen.* H: 583.
fuſam. H: 635.
fuſca, *ſing. nom.* H: 86.
fuſcat fuligo. P. 10: 1117.
fuſcata, *ſing. nom.* S. 2: 754.
fuſcis. C. 2: 59.
fuſcum cogitat. C. 2: 14.
fuſi, *plur.* Ps: 411.
fuſile numen. C. 4: 40.
fuſilis maſſa. P. 10: 284.
fuſis. S. 2: 454.
fuſo. P. 13: 64.
fuſor, *ſubſt.* P. 10: 259.
fuſum, *adj.* 874| D: 130.
fuſus, *adj.* C. 9: 25| P. 2: 346| S. 1: 380.
futile. A: 248| frendens. H: 560.
futilis. P. pr: 17.
futura, *plur.* C. 6: 44| 9: 12| P. 13: 41| S. 2: 993.
futuræ, *plur.* P. 10: 94.
futuram. C. 6: 67 P. 10: 544.
futuras. P. 6: 137.
futuri, *gen.* C. 6: 83| P: 4: 91| 9: 504| H: 840.
futuris. H. pr: 25| 910| S. 1: 24| 2: 127, 906.
futurum. P. 2: 473| 12: 25| A: 627| ut. P. 10: 853.
futurus, P. 10: 1157.

G.

GAbino cinctu. P. 10: 1015.
Gabriel. P. 2: 454| D: 98.
Gadibus. S. 1: 226.
Gætulos. S. 2: 808.
Galaulas. S. 2: 808.
galeam. Ps: 470| S. 2: 662.
galeato. Ps: 117.
Galerio. P. 7: 6.
Galerius. P. 10: 31.
Galilæi, *plur.* D: 126.
galli, *gen.* C. 1: 63.
Gallieni Cæſaris. P. 6: 41, 45.
Gallienus. P. 13: 35.
gallinæ. S. 2: 1007.
gallinam. A: 205.
gallo. C. 1: 39.
Gallo. S. 2: 522.
Gallorum. S. 2: 120.
Gallos. P. 13: 103.
gallum. A: 205.
gallus. C. 1: 51, 67| P. 10: 197.
ganearum. Ps: 343.
ganeonis. H: 322.
Gangis. S. 2: 606.
Ganymedem. S. 1: 274.
Garamas. S. 2: 808.
garrula, *ſing.* A: 297| *plur.* ora. A: 595.
garruli, *gen.* P. 10: 1104.
garrulorum verborum. P. 10: 747.
gaudemus. S. 2: 314.
gaudens. Ps. pr: 49| humus. C. 11: 10.
gaudent. H: 289.
gaudere. Ps: 642.
gaudet. P. 3: 90| 5: 131, 340| 6: 18| Ps: 476| S. 2: 224.
gaudete. C. 12: 201.
gaudia. C. 5: 157| 11: 57| P. 2: 563| 3: 504| 11: 211| 12: 1| A: 600 ba| H: 133, 375| Ps: 377, 453, 696, 901| S. 1: 239| 2: 164, 907, 1015| D: 12| ſobolis. D: 15.
gaudiis. C. 7: 190.
gaudio. P. 2: 133| 5: 211, 563| frons renidet. 10: 718.
gaudium. C. 1: 93| P. 1: 120| 14: 107.
gaza, *nom.* Ps. pr, 24.
gehennæ, *gen.* P. 1: 111| H: 127, 959| *dat.* Ps: 496.
gehennam. C. 11: 112| imam. C. 6: 111.
gelida, *abl.* C. 5: 98.
gelidæ, *gen.* P. 11: 43| S. 2: 977.
gelido. S. 2: 1084| ſub axe. P. 3: 179.
gelidum. A: 841| H: 326| Ps: 238.

gelidus ſopor. C. 10: 60]
Geloni. A: 457.
gelu. S. 1, p: 168.
gemenda, plu. P. 10: 464.
gemelli, plur. P. 1: 26.
gemellis. C. 9: 18 P. 10: 684.
gemello. P. 1: 127| numero. H: 96.
gemelos. S. 1: 395| D: 145.
gemens. P. 5: 327| 14: 64| S. 1: 472.
gementem. C. 10: 112| P. 5: 423.
gemina, ſing. abl. A: 1057| plur. H: 186.
geminas, adj. P: 313.
geminarum. H: 66.
gemini, ſing. S. 1: 410| plur. P. 3: 131| S. 1: 27.
geminis. C. 1: 146| 6: 59| P. 6: 3| H: 5, 94| S. 1: 222| 2: 425, 851.
gemino, adj. C. 3: 67| 4: 34| A: 497| S. 1: 95.
geminos. H: 789.
Geminos, ſum. A: 623.
geminum. P. 4: 42| H: 50.
geminus. P. 11: 219.
gemis. P. 2: 79| A: 720| H: 598.
gemitum date. C. 10: 66| dedit. P: 797.
gemitus, ſing. P: 800| plur. H: 838| pœnarum. A: 436.
gemma, nom. P. 10: 532, P: 836| abl. C. 7: 149.
gemmæ, dat. P. 4: 25.
gemmantem. P: 62.
gemmantes. S. 1: 487.
gemmantia. H: 228.
gemmantis. S. 1: 127.
gemmarum. P. 1: 334, 858.
gemmas. C. 7: 118| P. 2: 297, 299| P: 442, 473, 867, 910| S. 1: 420, 615.
gemmata, ſing. S. 1: 465| plur. ferrum. A: 497.
gemmatum. S. 2: 817.
gemmis. P. 2: 306, 558| 4: 28| 10: 764.
gemuiſſe. P: 220.
genarum. P. 1: 1125.
genas. P. 6: 82| 11: 558, 1036| A: 768.
genealogus. A: 315.
genera, ſubſt. P. 10: 675.
generatis. A: 751, 904| P: 48.
generaverit. A: 269.
genere. S. 1: 35.
generis. C. 10: 29| P. 3: 107| A: 185, 244| P: 33, 49, 363, 518, 561, 566| P: 545| S. 1, p: 80| 555| 2: 224, 822.
generoſa, ſing. C. 3: 31| P. 3: 51| 4: 394| 10: 32, 742| P: 542, 799| S. 1: 614| plur. C. 10: 21, 128| P. 3: 83| S. 1: 41.
generoſæ, ſing. S. 1: 176.
generoſi, ſing. A: 28.
generoſior. S. 1: 19.
generoſus. A: 257| S. 1: 553.
Geneſi, voc. P. 4: 36.
geneſis. S. 1: 409.
geniale fulchrum. S. 1: 256| jus tori. P. 13: 24.
genialia. S. 2: 615.
genialibus. C. 3: 124.
genialis hyems. P. 3: 103| honor. 105.
genibus. P: 196.
Genio. S. 2: 370, 384.
Geniorum. S. 1: 471.
Genios. S. 1: 446.
genis. P. 9: 49.
genita eſt. A. 3: 8.
genitale. H: 189.
genitali. C. 10: 167.
genitalia. P. 10: 1066.
genitalis. 1: 571.
genitas. H: 619.
geniti, ſing. S. 1: 160.
genitor. P. 13: 55| A: 74, 181, 247, 258, 269, 286| H: 48| S. 1: 233, 478| 2: 967| Deus. A: 819.
genitore. C. 3: 4| H: 38| S. 2: 22.
genitoris. H: 378| P: 807| S. 1: 585| 2: 1217| Dei. C. 8: 58.
genitum. H: 627| S. 2: 8.
genitrice. S. 2: 735.
genitricem. H: 93| P: 384.
genitrix. P. 4: 22| D: 107.
genitum. C. 3: 157| H: 172.
genitus. A: 269.
genitus. A: 254| H: 44| S. 1: 153, 187| Deus. A. 895| non. ibid. 894.
Genium. S. 2: 374, 443, 444.
Genius. S. 1: 447| 2: 372, 374, 392, 428.
gens. C. 5: 58| 7: 86| 9: 17| A: 194, 347, 397, 550| H: 420| S. 1, p: 6| 83| 2: 298, 576, 714| D: 89| pagana. C. 11: 87.
gente. H: 363, 546| viſſorum. P: 663.
gentem. A: 1081| P: 207| S. 2: 338.
gentes. P. 4: 47| S. 2: 591, 601, 900| D: 188.
genti. S. 1: 48| 2: 89, 521| togatæ. 1: 35.
gentibus. C. 3: 61| 11: 100| P. 4: 11| 10: 268| A: 506| P. pr: 9| S. 1, pr: 6| 456| 2: 1497, 1617.
gentile. H: 453| vulgus. P. 10: 464.
gentiles. H: 106.
gentilia. S. 1: 197, 449.
gentilibus. S. 1: 575| vitiis. ibid. 2.
gentilis. S. 2: 57| ſtupor. P. 7: 78.
gentilitas. P. 1: 94| 10: 1086.
gentilitatis. P. 14: 112.
gentilium. P. 10: 571.
gentis. C. 7: 176| H: 449, 778| P: 502| S. 1: 124, 561| 2: 271.
gentium. C. pr: 40| 11: 42| 12: 41, 80| P. 2: 11, 421| 5: 15| 12: 24| S. 1, pr: 2| vocator. P. 2: 461.
genu. C. 2: 51| P. 2: 149.
genua. P. 1: 140| A: 437.
genuiſſe. D: 108.
genuit. A: 283| H: 41, 155, 563, 565, 624| D: 103.
genus. C. 3: 12| 11: 16| 12: 86| P. 2: 25| 4: 6| 3: 172| 4: 66| 9: 35| 10: 140, 340, 371, 706, 840, 964, 1072| A: 364, 486, 912, 913, 994| H: 5, 406, 556, 638| P: 118, 546, 707| S. 2: 3, 4, 340, 481, 881, 1013| commerſi. P. 6: 38| grande viſiturs. C. 7: 28| hominum. P. 13: 6| P: 493| humanum. P. 5: 46| leti infinitum. 11: 83| linguæ. 13: 11.
Geraſinus. A: 424.
gerat. C. 2: 38.
gerebant. P. 1: 33| P: 499.
gerebat. C. 4: 66| P. 10: 827| S. 1: 255| bellum. S. 2: 515.
gerens. P. 7: 24| 9: 11| H: 423| S. 1, pr: 30| hominem. C. 3: 159.
gerentes Dei ſummam. P. 11: 592.
gerenti. P: 420.
gereret. S. 2: 143.
Gergeſeorum. H: 413.
geri. P. 10: 828.
gerimus. P: 767| S. 2: 992.
geris. A: 369.
gerit. A: 76, 1082| H: 402| D: 163| bella. H: 408.
germana, ſing. nom. A: 828| plur. H. pr: 16.
germanam. P: 802.
germanitas. H: 3: 41.
Germanus. P: 471.
germen. C. 8: 43| P: 384| S. 2: 1025, 1040| ab æthere ſtatis. C. 10: 84.
germina. C. 12: 46| P. 10: 334| A: 68| H: 228| P: 585.
germinat. A: 365| S. 2: 579.
germine. C. 5: 47| P. 3: 1| A: 182, 428, 1012| S. 2: 100.
germinis. C. 7: 139| maſculini. P. 10: 1069.
Geſunda, nom. P. 4: 30.
gerunt. C. 3: 66| P. 2: 218.

geſſere

geſſere certamen pueri. P. 10: 753.
geſſeruni. S. 1: 279.
geſta, *ſub. plur.* C. 9: 2| P. 3: 174| 10: 1111.
geſtabis. P. 4: 31.
geſtamen. P: 884| corporis humani. A: 4.
geſtamine. P: 614.
geſtans. P. 4: 7.
geſtanti. P. 10: 606.
geſtare. P. 6: 135| A: pr, 1: 8| S. 1: 141.
geſtarum. H: 713.
geſtari, *verb.* P. 2: 556.
geſtat. C. 8: 38| 9: 69| P. 5: 22.
geſtator. P. 10: 149| corporis. A: 913.
geſtent. S. 1: 301.
geſtet. C. 10: 40| P. 10: 520| A: 775.
geſtiens. P. 2: 156.
geſtire. S. 1: 546.
geſtis. P. 11: 210| P: 782.
geſtum eſt. A: 1018.
Getæ. A: 430.
Geticos. S. 1: 729.
Geticus. S. 1: 695.
Gigantas. H: 499.
Giganteis lacertis. H: 147.
Gigantes. P. 10: 84.
gignenda ad ſæcula. A. pr: 11 6.
gignendi, *ger.* S. 2: 204.
gignendo. A: 253, 277.
gignens. H: 43| S. 1: 56.
gignentium. H: 571.
gignere. C. 11: 80| A: 260| H: 174| Ps. pr: 11| S. 2: 224.
gignimus. H: 562.
gigni. S. 2: 132, 821.
gignitur. S. 2: 1008.
gignunt. P. 2: 190| S. 1: 297.
glacialis hiems. P. 3: 176.
glacie. A: 428| S. 1, pr: 23| 2: 981.
glaciem C. pr: 27.
glacies. P. 3: 104| S. 1: 977.
gladiator. P. 6: 65| S. 1: 380.
gladii, *gen.* P. 7: 11| 12: 9| 14: 78| H: 152.
gladii. P. 8: 18| P: 251| ſe accingunt. C. 5: 50.
gladio. P. 3: 116| 13: 47, 94| P: 50.
gladium. P: 99, 105, 279| S. 2: 466
gladius. C. 6: 86| P. 4: 134| 10: 823| P: 637.
glæba, *nom.* A: 765| H: 479.
glæbam. A: 1030.
glæbas. S. 1: 952.
glæbis. H: 217.
glandes. S. 2: 945.
glandibus. S. 2: 284.
glarea, *nom.* S. 2: 1043.
glauca vada. A: 664.
glauco ſpeculamine. A: 20| tegmine. *ibid.* 618.
glaucoma. H: 90.
glaucomate. H: 85.
glaucos amictus. C. 7: 148.
gliſcat. H: 562.
globi, *plur.* C. 12: 30.
globis. S. 2: 507.
globo ſolis & lunæ. C. 9: 15.
globos. P. 10: 317| P: 662| legionum. *ibid.* 172.
globum. P. 13: 85.
globus ſolis. P. 10: 537.
glomerans. C. 3: 134.
glomerat. H: 8.
gloria, *nom.* C. 2: 41| 5: 158| P. 1: 93| 2: 9| 5: 554| 7: 19, 577| 9: 94| 10: 768, 1097| 14: 9, 124| A: 286, 535, 961, 1055| H: 385, 694| P: 382, 524, 750| S. 1: 280, 544| 2: 256, 510, 565, 581, 755, 771| *abl.* C. 11: 90.
gloriæ, *gen.* C. 12: 4, 151| P. 2: 30, 208| 5: 213, 399, 575| 10: 81, 468, 529, 724, 779| Ps. pr: 18| *dat.* P. 9: 30.
gloriam. C. 9: 105| P. 4: 99| 10: 418, 474, 544, 569| 12: 14| 13: 66| oris coruſci. 2: 370.
gloriatur. P. 13: 97.
glorificent H: 966.
glorioſa, *abl.* P. 10: 65.
gluten. H: 811.
glutinans carnem ſermone *Deus*. C. 11: 52.
glutinat uſum carnis. P: 79.
glutine. C. 5: 43| A: 1026| S. 1: 437.
glutino cutis tegi. C. 9: 102.
gnara futuri majeſtas. H: 840.
Goliæ. H: 784.
Goliam. P: 291| D: 76.
Gomorrhæ. P. pr: 17.
Gomorrhæas. H: 841.
Gomorrheorum. P. 5: 194.
Gorgonæ, *gen.* P. 10: 278.
grabato. P. 5: 107.
grabatum tolle. A: 968.
graciles receſſus. P. 11: 221.
gracili. C. 5: 117.
Graio, *ſing. abl.* S. 2: 221| *plur.* D: 84.
Graius. S. 1: 103| 2: 971.
gradatim. C. 11: 11| S. 1: 280.
gradibus. P. 11: 155, 225| A: 229, 536, 998| P: 823| S. 1: 583| 2: 435, 948| D: 95.
gradiens. P: 174| S. 2: pr: 65.
gradiente. P. 5: 476| A: 756.
gradientibus. S. 1: 622.
gradiuntur. S. 2: 906.
gradiuntur. S. 2: 809.
Gradivum. S. 1: 166.
gradu. C. pr: 19| 3: 199| P. 2: 19| 3: 61| 5: 210| 10: 120| A. pr: 1| 2: 37| P: 575| S. 1, pr: 37.
gradum. P. 2: 148| 3: 23| 10: 953| 14: 61| H: 774| figc. A: 110.
gradus, *ſing.* eſt coronæ carcer. P. 6: 25. *plur.* 14: 100| A: 1007| S. 1: 199.
Græcia, *nom.* C. 2: 202| A: 584.
Græciæ. P. 10: 267.
Græcos. S. 1: 562.
gramen. S. 2: 812.
gramina. C. 7: 168.
gramine. C. 3: 155| P: 209| 862.
gramineo. P. 11: 243| P: 40.
grana. H: 809| S. 2: 1031.
granaria. S. 2: 942.
grandævis. S. 1: 416.
grande. H: 81| P: 69| S. 2: 904| 842| crimen. *ibid.* 647| genua virtutis. C. 7: 118| loqui. P: 285| tumens. H: 169.
grandeſcere. A: 728.
grandi. S. 2: 868.
grandia. A: 721, 734.
grandine. C. 5: 98| P. 4: 88| 10: 811| denſa poteſtatis mundanæ. A: 362.
grandior. A. pr: 9| S. 2: 325| uſu laboris. C. 8: 60.
graſſantia. P: 468.
graſſaris longo nīſu. H: 649.
grata, *plur.* P. 10: 784.
gratemur. S. 1: 440
grates magnas tibi debeo. P. 10: 562| reddimus. C. 4: 75| æternas tibi. Ps. 889| meritas agit Deo. P. 13: 95.
gratetur humus. C. 11: 10.
gratia, *nom.* A: 880| S. 2: 905.
gratiam. C. 11: 5| P. 2: 442| ciborum. C. 7: 188.
gravati, *plur.* P. 5: 567.
gravato. S. 1: 439.
gravatus. P. 10: 595| artubus caducis. C. 7: 177| humeros. C. 8: 38.
gravavit. C. 1: 87.
grave. P. 7: 89| 13: 45| D: 82| caput. C. 10: 26.
graven. C. 4: 62| S. 2: 652| barbam. P. 10: 1044| ventrem. H: 324.
graventur. H: 908.
gravis. P. pr, 27| 1.
graves. C. 3: 175| P. 6: 78.
gravi. C. 11: 162| P. 10: 191| A: 336| H: 411, 529| P: 109| S. 2: 219, 560.
gravibus. P. 1: 72| P: 579.
gravidæ, *ſing.* S. 1: 156.
gravidis. A: 740| H: 270, 382|

Ps: 866| S. 2: 935.
gravido. A: 905.
gravidos. Ps: 460.
gravidum. S. 1, pr: 53.
gravis. C. 3: 79|P. pr: 18| A: 578| H: 124|S. 2: 645| numine. C. 3: 142| pœna. P. 5: 125.
gravium. H: 917.
gregalis plebs. P. 5: 391.
grege. C. 3: 157| P. 9: 21| 11: 93| 13: 67| A: 292.
gregem. P. 10: 106| 11: 242.
greges. C. 3: 47| 7: 166| P. 7: 32| 10: 1136| Ps. pr: 31| D: 144.
gregi. C. 8: 33.
gregibus. S. 2: 732.
gregis. C. 9: 56| P. 6: 47| 9: 32| 10: 194| D: 74.
gregum. P. 10: 1057.
gremio. C. 3: 25| 10: 126, 153| P. 4: 43| 11: 138| H: 853| Ps: 454| S. 1: 68, 275| 2: 725.
gremium P. 10: 784| 11: 229| A: 232, 610, 648| S. 1: 78| 2: 675| D: 135.
greſſibus. C. 2: 95| P. 6: 81| 14: 75| A. pr, 2: 29| 665| H: 813, 886| S. 1: 593| 2: 362.
greſſu. C. 7: 132| P. 5: 71| 11: 133| 12: 59| Ps: 389.
greſſum. P. 2: 152| A: 670| H: 736| Ps: 276, 635| S. 2: 852| tulerant. C. 5: 41.
greſſus, ſing. S. 2: 319| plur. D: 18.
grex. C. 5: 150| 12: 130| Chriſtianus. P. 10: 57| dolorum. H: 603.
grunnitibus. A: 416.
grunnitum. P. 10: 993.
gubernans. P. 1: 43.
gubernans. S. 1: 216.
gubernanti. S. 1: 38.
gubernat. P. 9: 35| 10: 307| H: 281| S. 2: 383.
gubernator mundi polique. C. 7: 201.
gula, nom. C. 7: 81| P. 10: 810.
gulam. Ps: 424, 591| H: 322, 809.
gurges. P. 7: 15| A: 654| avaritiæ. H: 255.
gurgite. C. 3: 39| 5: 76| P. 3: 190| 7: 74| 13: 84| H: 474, 827| Ps: 655| D: 57, 87.
gurgitem. C. 8: 47| 11: 122| D: 51.
gurgitibus. Ps: 521.
gurgitis. P. 5: 480| 10: 326| S. 1, pr: 10| 2: 789| inferni. 1: 355| purpurei. C. 1: 59.
guſtaruos. Ps 4: 187.
guſtato. Ps: 399.
guſtatu. D: 49.
guſtatus, ſubſt. ſing. Ps: 430.
guſtaverat. S. 1: 202.
guſtu. C. 4: 89.
guſtus, ſing. C. 3: 179| plur. H: 323.
guttæ, plur. P. 9: 58| H: 872.
guttam. P. 10: 1130.
guttas. P. 10: 1034.
guttatim ſtillas lacrimis. C. 5: 22.
guttis. P. 10: 708
guttur. P, 10: 902| H: 591| Ps: 425.
gutture. C. 7: 122| Ps: 590| S. 2: 566.
gutturis. Ps: 34.
gymnadis. P: 10: 190| S. 2: 516.
gymnoſophiſtas H: 403.
gypſo. A: 458.
gypſum S. 1: 436.
gyro. S. 1: 321.

H.

HAbacuc. C. 4: 59.
habeant. P: 4: 119.
habebant. H: 359| S. 2: 302.
habebat A: 519, 979.
habeberis. C. pr: 33.
habebit. P. 4: 35.
habenda eſt. P. 5: 357.
habendæ, ſing. A: 452.
habendi. Ps: 478| finis. H: 255.
habendum. H: 306.
habendis. C. 8: 2| H: 436| Ps: 193| S. 2: 584.
habens. S. 2: 174.
habentem. A: 959.
habentur. P. 2: 484.
habeo. S. 2: 750.
habere. P. 5: 248| Ps: 723| S. 1: 310.
haberet A: 257.
haberi. S. 1: 402.
habes. P. 9: 95| 10: 959.
habet. C. 3: 190| P. 2: 114, 117, 172| 3: 50| 4: 139| 7: 78| 10: 952| 11: 48, 123| 13: 86| A: 228, 377, 425, 796, 799, 810, 946| H: 2, 26, 362, 887| Ps: 53, 157| S. 1: 307| 2: 117, 247, 317, 847, 974| finem non. A: 526| omnia luxus. H: 298| templum & aras. P. 10: 292| poteſt. S. 2: 794.
habeto. S. 2: 1122.
habetur. A: 109| S: 1: 220| magnus ille Deus. S. 1: 87.
habilem jugali toro. P. 14: 10.
habilis thalamis. S. 2: 1079.
habitabile. S. 2: 258.
habitacula, C: 10: 40| P. 14: 104.
habitant. S. 2: 783.
habitare. C. 3: 102| P. 4: 114| A: 889.
habitaſſe S. 2: 299.
habitat. P. 4: 71| A: 637.
habitatio. H: 952.
habitator. P. 11: 107| Ps: 745| S. 1: 59.
habitavit. C. 10: 31| S. 2: 339.
habitu. A: 46, 789| H: 398| Ps: 194| S. 2: 262.
habitum, ſubſt. Ps: 532| S. 1: 205| naturæ. H: 523.
habitus, plur. A: 904| Ps: 226| S. 1: 36| 2: 313.
habuere. S. 1: 193| 2: 355.
habuit. P. 3: 51| 14: 61| A: 678, 1041| S. 2: 278, 415| perſuaſum. S. 1: 218.
hac, pronom. C. 2: 54| 5: 99| 9: 36| 10: 1087| S. 1. 86.
hactenus. Ps: 230, 820| S. 2: 1.
Hadriani. P. 12: 61| S. 1: 274.
hæ. C. 2: 85| S. 1388.
hæc, ſing. C. pr: 22| 2: 37, 97| 3: 73, 56| 5: 105| P. 189| 10: 586| plur. C. 2: 55| 3: 40, 106| P. 10: 856| ſunt quæ. P. 9: 93.
hærens. P. 1: 92| 10: 11, 964.
hærentem. S. 1, pr: 29.
hærentis. A: 1031.
hæret. P. 4: 41| 11: 121, 212| A: 617.
hæſerat. H: 851| Ps: 101, 164| D: 12.
hæſit. P. 4: 130| H: 740| Ps: 585| S. 1: 173.
halantis animæ. S. 2: 215.
halleluia dixit. P. 4: 72.
halitum. P. 5: 220| 14: 59.
halitus, ſing. C. 3: 91| 9: 48| 12: 124| P. 7: 86| Ps: 328| plur. S. 1, pr: 77.
hamis. Ps: 675.
hamo. S. 2: 809.
Hammon. A: 443.
Hammonis. S. 2: 354.
hanc. C. 6: 109| 7: 51| 10: 17| P. 10: 356, 661, 1080| H: 322| S. 2: 22.
Hannibalem. S. 2: 686.
harmonia, nom. C. 3: 90.
harmoniam vocis. P. 10: 976.
haruſpex. A: 215.
haruſpice. S. 2: 770, 891.
has. C 3: 10| P. 12: 47.
haſce. P. 10: 496.
haſta, nom. S. 2: 712.
haſtæ, ſing. Ps: 873.
haſtile. P. 10: 29.
haſtilia. A: 497| Ps: 136| S. 2: 1110.
haſtis. S. 1: 466| 2: 30.

haud. C. 7: 46, 174| P. 2: 99| 10: 584| 14: 31| aliter quam ſi. S. 1: 639| dubie. A: 603| dubium eſt. P. 11: 214| A: 138| procul. P. 11: 53 quaquam. P. 7: 57| A: 825| H: 127| Ps: 532| S. 1: 342| 2: 878.
hauriant po:um fontis. C. 7: 169.
hauriendo. C. 4: 88.
haurieos. C. 9: 6.
haurire illecebras. Ps: 325| myſterium cæcis ſenſibus. P. 10: 590.
haurit. P. 8: 13| A: 99| Ps: 541| Deum corde. S. 2: 632.
hauritur. C. 7: 115.
hauriunt. P. 5: 520.
hauſerat. Ps: 426.
hauſerit. S. 2: 405.
hauſi. P. 10: 685 *bis*.
hauſit. P. 11: 7| 11: 5| A: 1072| H: 215| doloſis vulnus. C. 7: 142| *illum* mors. 11: 116.
hauſtibus. C. 4: 45.
hauſtu. A: 387| H: 610| Ps: 431| S. 1: 26| 2: 786.
hauſtum, *ſubſt.* lymphæ. P. 10: 718.
hauſtum; *part.* H: 590.
hauſtus, *ſubſt. ſing.* C. 3: 176| *plur.* P. 10: 984| A: 682.
hebdomadi. A: 987.
hebes Ps: 857| S. 2: 325| error. S. 2: 2| intuitus. A: 20| ſtupor. H: 61.
hebetat. S. 1: 421.
hebetem. S. 1: 103.
hebetes, *adj.* S. 1: 55.
Hebræi. P. 2: 383.
Hebræorum D: 89.
Hebræum. C. 5: 71.
Hebræus. A: 379.
Hebrum. S. 2: 494.
Hebrus. A: 429.
Hecateo. A: 460.
Hecatomben. P. 10: 1051.
Hectoris, *gen.* S. 2: 343.
hederas. C. 3: 26.
Heliæ. P. 5: 405.
Helim. D: 55.
Helleſponto. S. 1: 111.
hendecaſyllabos. P. 6: 162.
herba, *nom.* S. 2: 979| *abl.* H: 813.
herbam. C. 11: 72| A. pr. 2: 47.
herbarum. C. 8: 46| H: 230.
herbas. P: 10: 334| 12: 10| S. 2: 944.
herbida lux. Ps: 863| *plur.* C. 5: 121.
herbis. ??: 290.
Herculeam H: 402.
Herculem. P. 10: 215.
Hercules. P. 10. 884.
Herculeus S. 1: 116.
Herculis. P. 10: 283| A: 457.
herede. Ps. pr: 49, 68.
heres. C. 12: 82| A: 546, 1001| Ps: 805| S. 1: 199, 555.
hereſes. C. pr: 39.
hereſim. H: 64.
hereſis. Ps: 710, 725| D: 72.
heri, *ſub. gen.* A: 40, 160.
herile malum. H: 215.
herilem. P. pr: 22.
herili. P. 6: 124.
heroas. H: 283.
Herodem. C. 12: 134.
Herodes. D: 114.
heros. C. 6: 114| 10: 70| P. 6: 149| 10: 457| actus excellentiæ. P. 10: 52.
heroum. A: 236| Ps: 509| S. 1: 191.
Heſperiæ. P. 13: 104.
Heſperidum. S. 2: 605.
Heſperos. C. 5: 148| P. 10: 329.
heu C. pr: 21| 7: 142| 11: 5| P. 7: 37| 10: 464| A: 338, 339| H: 150, 406, 943| Ps: 333| S. 1: 25, 381.
hi. P. 2: 205| S. 1: 572.
hiantem. Ps: 650.
hiantia. P. 10: 940.
hiare. C. 3: 169.
hiatibus. P. 10: 1020.
hiatu. P. 11: 157| H: 528| S. 2: 930.
hiatum. Ps: 271| S. 2: 647.
hiatus, *plur.* H: 879.
Hibera, *ſing. nom.* P. 114.
Hiberam. P. 6: 5.
Hiberi, *ſing.* A: 424.
Hiberis. P. 6: 144| 13: 104.
hibernum. S. 1, pr: 8.
Hiberus. P. 11: 117| 2: 557.
hic, *pron.* C. 1: 25| 2: 109 *bis*, 110| 3: 21, 111| 4: 7, 33, 91| 5: 51| 7: 56| ille. 11: 49.
hic, *adv.* C. 1: 92| 3: 53| 5: 57| 6: 145, 146| P. 2: 459, 552| 4: 109| 6: 31.
hiemem. A: 663| S. 1, pr: 45.
hiemes. C. pr: 26| P. 3: 12.
hiems. P. 3: 203.
Hieremias. H: 450.
Hiericho. Ps: 536| D: 61.
Hieruſales. Ps: 811.
hilaram plebem. H: 374.
hilares, *adj.* Ps: 641.
hinc. C. 2: 43| 3: 76| 7: 21| 9: 86| 10: 45, 46| P. 1: 14, 66| 2: 469| 4: 97, 173, 179| 5: 113| 6: 154| 8: 7| A: 238 *bis*| H: 203| Ps: 855| inde. P. 2: 358| 5: 374| 8: 16| 10: 568| A. pr, 2: 9| D: 167.
Hippocratica, *ſing. nom.* P. 10: 498.
Hippolyti. P. 11: 169.
Hippolyto. P. 11: 18, 246.
Hippolytum. P. 11: 19, 86.
Hippolytus. P. 11: 8.
Hircinum ſidus. A: 521.
hircoſus Cynicus. A: 201.
hirſuta, *ſing.* P. 10: 569| *plur.* peccata. A: 60.
hirſutas P. 1: 117.
hirſutos. H: 134.
hirta impulſit angulis, *plur.* P. 5: 258.
hirtæ ſilvæ, *ſing.* C. 8: 35.
hirti æquoris. P. 9: 53.
hirtis pellibus beſtiarum. C. 7: 62.
hirtos amictus. S. 2: 190.
hirtus ager P. 11: 120.
his. C. 2: 53| 3: 131| 4: 70, 97| 5: 99| P. 2: 306| 10: 825| contra refert. P. 5: 145.
hiſce, *pronom.* C. 8: 49| P. 10: 711| S. 2: 879.
Hiſpanis. P. 614.
hiſpida fronte. P. 10: 1021| lanugine. C. 7: 63.
hiſtoria, *nom.* H: 724.
hiſtoriam. P. 9: 19.
hiſtoricus. H: 340.
hiulcis ictibus. P. 5: 113.
hiulco mucrone. P. 10: 452.
hiulcum bivium. H: 789.
hoc. C. 3: 146, 147| 7: 179| P. 5: 326| 10: 1158| eſt quod. C. 7: 201| Pater quod filius. P. 10: 600| quid eſt. Ps: 694| quo. P. 12: 18.
hœdorum. P. 10: 1136.
hœdum. P. 10: 1139.
holeris. C. 3: 63.
holocauſta, *plur.* A: 537.
holocauſtis. P: 784.
Holophernis. Ps: 60.
Homerus. S. 2: 46.
homicidia. S. 2: 1128.
homine. C. 2: 86| 3: 139| 4: 95| 9: 103| 10: 4| 11: 48| A. pr, 88| 305, 437, 774, 779, 798, 963, 990, 1054| H: 117, 205| Ps: 217| S. 1: 100| 2: 165, 260| D: 1, 8, 143| Chriſtum. 103.
homines. P. 10: 384, 672| 11: 106| H: 82, 121, 660, 763| Ps: 624| S. 1: 86. 2: 170, 285.
homini. C. 3: 84| 10: 164| A: 37, 156, 561| H: 193, 223; Ps: 764| S. 1: 336| 2: 207, 473, 798.
hominis. C. 3: 147| 10: 127| P. 10: 36, 587, 823| 13: 56| A: 13, 51, 97, 171, 218, 417, 914, 940, 990| H: 665, 688| Ps: 817, 877| S. 1: 19| 2: 59, 115, 316,

583| D : 83.
hominum. C. 5: 96| P. 3: 181| 11: 14, 176 13: 6| 14: 109| A: 22, 486, 711, 736, 1000 H: 250, 255, 553| Ps: 1, 58, 514| S. 1: 35, 100, 445, 592| 3: 378, 458, 483, 623, 1124 D: 146.
homo. C. 3: 157| 5: 9| 12: 83| P. 10: 541, 6: 2 A: 25, 164, 263, 605, 1034| H: 12, 151, 698| Ps: 385| S. 1: 103| 2: 138, 185, 827.
honeſtas, *ſubſt.* Ps: 243| S. 2: 1063.
honeſtum. H: 672| Ps: 552.
honor. C. 10: 47| P. 6: 142| genialis. P. 3: 105.
honora arte. A: 1037.
honoratæ, *ſing.* P. 11: 236.
honore. C. 3: 9| 11: 56| P. 4: 16| 13: 39| A: 183, 326, 582, 641| H: 162, 438, 685| Ps. pr: 18| 528| S. 1: 52, 143, 239, 265| 2: 118, 154, 890.
honorem, *ſubſt.* C. 12: 200| Ps. pr: 63| capitis. C. 8: 24| in Chriſti. C. 12: 200.
honores, *ſubſt.* C. 1: 94| H: 100| Ps: 856, 889| S. 1: 618| D: 107.
honoribus. S. 1: 595.
honoris. P. 4: 180| 5: 550| ſitim æſtuans. P. 2: 250.
honorum. P. 14: 108| S. 2: 434.
honos. C. 5: 161| P. 3: 154| 10: 131| H: 686| S. 1: 152| 2: 1036.
hora, *nom.* C. 2: 37| 3: 89| 6: 107 8: 9| P. 6: 55| 12: 29| A: 872| H: 943| S. 2: 73| *abl.* P. 6: 58.
horas. P. 2: 222.
horis. A: 613| Ps: 216| S. 2: 451| D: 129.
horrea. S. 2: 943, 1059, 1060.
horreant. P. 10: 277.
horreis. A. pr. 2: 53.
horrendis. P. 11: 14| H: 394.
horrendum. P. 4: 103| animis membriſque Goliam. Ps: 291.
horrendus. P. 5: 247.
horreos. C. 7: 64| 8: 44| H: 325| S. 2: 984.
horrent. H: 398.
horrentem. H: 145.
horreo. P. 2: 450.
horreſcis. P. 2: 182.
horreſcunt. H: 873.
horret. A: 1022| H: 520| S. 2: 420.
horretis. P. 10: 496.
horribilis. H: 449.
horrida, *ſing. nom.* C. 1: 27| P. 3: 49| H: 704| Ps: 725| *plur.* 902| D: 75.
horridis. C. 8: 17.
horridum. C. 5: 5.
horridus viſu. P. 10: 1043.
horrificat. A: 85.
horrificis. C. 5: 18| A: 625.
horrifico. Ps: 431| S. 1: 225.
horrificos. S. 1: 451.
horror. C. 4: 23| 5: 42 P. 1: 113| 4: 69 10: 961| A: 765| doloris. P. 10: 722.
horrore. P. 2: 391.
horruiſſe. C. 9: 81.
horruit. Ps: 584| S. 1: 199.
hortante. P. 10: 754.
hortantem. H: 716.
hortatibus. P. 10: 54.
hortator. C. 7: 71.
horte stu. C. 8: 19| H: 712.
hortis. P. 10: 264| S. 2: 865.
hortorum. S. 1: 105.
hortos. H: 226| S. 1: 112.
horum. C. 6: 187| 10: 6, 223, 785| H: 167.
hos. P. 2: 573.
hoſpes. P. 1: 6| 9: 17, 93| A: 30| H: 730| S. 1: 226| ruris aridi. C. 7: 27.
hoſpita, *ſing.* C. 5: 59| A: 829| D: 62| *plur.* C. 10: 31.
hoſpitæ, *ſing.* Ps. pr: 63.
hoſpitalem larem. P. 10: 782.
hoſpite. S. 1: 73| 2: 255| aratro. Ps: 284.
hoſpitis. Ps. pr: 46.
hoſpitium. A: 890| H: 941| D: 13.
hoſte C. 12: 163| P. 1: 100| 11: 25 Ps: 64, 388| S. 1: 539.
hoſtem. P. 1: 27| 4: 104| 10: 423, 777| Ps: 37, 255, 580, 701| S. 2: 401, 745| D: 143| Chriſtiani nominis. P. 5: 378.
hoſtes. S. 1: 534.
hoſti. H: 779| S. 2: 798, 1049.
hoſtia, *nom.* P. 10: 770| A: 478| Ps: 785| *abl.* P. 10: 289.
hoſti, *ſing.* P. 10: 1024| H. pr: 31.
hoſtiam. C. 9: 88| P. 14: 84| H. pr: 8.
hoſtiarum. P. 1: 96| 4: 51.
hoſtibus. P. 5: 513| 10: 419| H: 487| Ps: 539, 632| S. 2: 25| D: 180.
hoſtica, *plur.* H: 445.
hoſtici, *ſing.* Ps. pr: 34.
hoſtico ferro. P. 1: 27.
hoſtilis. P. 10: 361.
hoſtile. P. 2: 503| Ps: 30, 578.
hoſtili. Ps: 262| S. 1: 654.
hoſtilia. S. 2: 349.
hoſtilis. Ps: 104 manus. A. pr. 2: 14.
hoſtis. C. 5: 61| 7: 191, 208| P. 5: 250| 6: 32| 13: 94| 14: 64| A. pr. 2: 41| H: 406, 552, 554| Ps. pr: 25| 160, 158, 228, 310, 504| S. 2: 520, 691| D: 113.
huc. C. 3: 6. P. 1: 10| 5: 565| 8: 8| 10: 1139| 12: 64| H: 776| adeſ. S. 2: 483| illuc. A: 541| Ps. 192.
huic C. 6: 97| P. 11: 65.
hujus. C. 1: 49| 4: 61| 6: 5, 85| 7: 46| P. 2: 458| 5: 59 7: 80| 10: 680, 78| 11: 101, 151| H: 940| Ps: 884| S. 1. pr: 84| 2: 991.
humana, *ſing.* C. 2: 111.
humanæ mentis. P. 10: 313| A. pr. 2: 17| fortis. C. 7: 214.
humanas. H: 11.
humandas. D: 154.
humandi. C. 10: 75.
humani, *ſing.* A: 4, 409| H: 371, 561| Ps: 72| S. 2: 98, 594.
humanis. A: 86, 864| oculis, A: 19.
humano. S. 2: 625.
humanos. A: 260.
humanum. H: 377| S. 2: 324| genus. C. 11: 55| P. 2: 204| 5: 46.
humanus. S. 1: 396.
humectam terram. A: 676.
humenti. S. 2: 545| acie. A: 21.
humeris. P. 3: 152| 10: 875| Ps: 126, 186, 437, 577| S. 1: 208| fuſa coma. A: 146.
humeros. C. 8: 38| P. 11: 139| H: 134| Ps: 23.
humeſcere. S. 1: 204.
humi. C. 7: 43| P. 9: 5| 13: 105| A: 633, 1029| H: 26, 818| P. 1: 153.
humidis. P. 10: 863.
humidus. H: 515.
humilem. Ps: 203, 255.
humiles. Ps: 290| S. 1: 432.
humili. P. 12: 9.
humilis. Ps: 248, 267| mens. 199.
humo. C. 3: 204| Ps: 202| S. 2: 126.
humor. C. 8: 63| P. 4: 132| H: 364, 752| Ps: 880| S. 2: 985| D: 175.
humore. A: 696, 766| H. pr: 52| 870.
humum. C. 5: 103| P. 1: 43| A: 695| Ps: 347| S. 1: 376| 2: 263, 1106.
humus. C. 3: 38| 5: 14| 10: 11| 11: 10| P. 3: 195| 5: 502| 11: 122| S. 1: 297| 2: 132.
hunc. C. 2: 42, 112| 5: 37| 6: 51, 99 9: 36| 10: 109| P. 5: 430| 10: 581| A: 615| S. 2: 406.
Hunnus. S. 2: 807.

hyacinthi. Ps: 857.
hyacinthis. H: 267.
hyalo. P. 12: 53.
hydri, *gen.* H: 614.
hydria, *abl.* C. 9: 29.
Hydrina, *plur.* P 10: 885.
hydris. P. 10: 275| H: 134.
hydrius puer. A: 622.
hydropi. P. 2: 239.
hydrum S. 1. pr: 43.
Hylam. S. 1: 119.
hymnum; P. 10: 838.
hymnis. C. pr: 37| P. 12: 60| Ps: 649| reſultat martyrem. P. 2: 517.
hymnite. P. 1: 118.
hymnorum. C. 5: 123.
hymnos. C. 4: 75.
hymnum dixit. P. 10: 122.
hymnus. P. 6: 151.
Hyrcanas, A: 427.

I.

I, *Imp.* C. 12: 99| P: 14: 65| A: 381.
jaceant. P. 11: 11.
jaceat. C 6: 150.
jaceatis. P. 10: 152.
jacebant. C. 10: 42| Ps: 686.
jacebis. Ps: 54.
jacebit. H: 944| D: 160.
jacemus. A: 336, 420.
jacens. C. 7: 155| H: 551| Ps: 317| S. 1: 494.
jacent. A: 512| Ps: 448| S. 2: 508, 717, 1033.
jacentem. P. 10: 360| H: 790.
jacenti. P. 14: 59| Ps: 417| D: 211.
jacentia. P. 3: 179.
jacentis. P. 5: 260| Ps: 275| S. 1: 282| 2: 1097.
jacere, *jaceo.* C: 1: 28| 6: 36| P. 11: 132.
jacerent, *jaceo.* A: 738| Ps: 136.
jaces. Ps: 87.
jacet. P. 2: 431| 5: 454| A: 513, 534, 516| H: 817| Ps: 607| S. 2: 125| D: 170| æternum, P. 2: 408.
jaciant. P. 11: 162.
jacit. C. 3: 80| 5: 144| H: 315, 540| Ps: 326| S. 1: 366| ſputa in oculos tyranni. P. 3: 228.
Jacob C. 2: 73| 12: 186| A: 31| H: 452.
jacta, *plur.* C. 10: 61| S. 2: 1031.
jactans. Ps: 295.
jactant. S. 1: 165.
jactantia, *ſubſt. abl.* C. 7: 86.
jactantius. H: 170| Ps: 181.
jactat; A: 343| S. 2: 11| ſe Roma, 1: 554.
jactata, *ſing.* S. 1, pr: 46.
jactatæ, *ſing.* S. 1: 117.
jactatam. S. 1, pr: 10.
jactatas animas mille laboribus. C. 5: 111.
jactet. P. 5: 96| Ps: 563.
jactibus. Ps: 136.
jacto, *adj.* Ps: 825.
jactu. S 1: 656.
jactura. P. 10: 526.
jacturam ferre ſalutis, Ps: 898.
jacuiſſe. P: 4: 138| A: 102.
jacuit. A: 528| S. 1: 248.
jaculis. C. 5: 5.
jaculo. Ps: 130.
jaculorum Ps: 133.
jaculum. S. 1: 652.
jam. C. pr: 1, 5, 30| 1: 4, 8, 31, 74, 75| 2: 7| 4: 20| 5: 40| 7: 57| 9: 98| P. 5: 223| 10: 169| Ps: 71| jam. C. 1: 73| P. 10: 648| nunc. P. 5: 51, 389| 10: 886| que. C. 1: 20| 10: 110| P. 11: 95| 13: 28, 59| H: 220| S. 1: 215| 2: 268, 945| D: 46| iam. S. 2: 498| tunc. C. 10: 81| A: 29| S. 2: 415.
Janiculi. S. 2: 949.
Janiculum. P. 11: 45.
janitor vinculorum. P: 5: 346.
Jano. S. 1: 237.
janua, *nom.* C. 9: 71| Ps: 833| lethi, *ibid.* 89.
januam. C. 12: 26| P. 2: 178.
januas. P. 14: 81| æternitatis, 2: 464.
Janum. P. 2: 449.
Janus. S. 1: 233.
iaſpis. Ps: 860.
ibant. C. 5: 78| 7: 77| P. 11: 135.
ibat. P. 5: 417| 14: 52| Ps: 577| ad bellum, *ibid.* 320| illis dux. P. 6: 12| multis comitantibus. 11: 27| in furias judex. 11: 59.
Iberus. S. 2. 604.
ibi. P. 6: 29.
ibimus. P. 12: 61.
ibis. P. 10: 238.
ibis obviam Chriſto. P. 4: 14.
ibitis. P. 8: 17.
ibo. P. 10: 196| 14: 75| S. 2: 172.
ictas verbere ludicro puellas. P. 10: 165.
ictibus. P. 5: 113| 10: 116, 972.
ictu. P. 9: 50| 10: 26, 842| 14: 89| Ps: 123, 672| S. 1: 435.
ictum, *ſubſt.* C. 6: 88| 7: 79 P. 10: 548| Ps: 419| pati ſub enſe perſecutoris. P. 1: 28| peregit, *ibid* 93.
ictus, *ſubſt. plur.* C. 7: 117| P. 10: 122| S. 2: 1095.
id C. pr: 30| ipſum. P. 2: 428| A: 259.
Ida, *abl* S. 1: 187.
Idalias. S. 2: 523.
Idam. S. 2: 521.
idcirco. A. pr, 2: 29| H: 50, 67, 308, 350| S. 2: 1011.
Ideæ matris. P 10: 155.
idem, *ſing. maſc.* C. 6: 93| 12: 84| P. 2: 389, 486| 10: 469, 936| 11: 3| 13: 105 A: 230, 315, 660, 1067| H: 28, 699| Ps. pr: 40| S. 1: 105| 2: 432, 1019| *neut.* P. 2: 427| 11: 174 A: 45| S. 2: 869| *plur.* P. 5: 92.
ideo. A: 227, 280, 936| H: 312, 352.
Idibus. P. 11: 232.
idola. P. 2: 484| 3: 74| Ps: 379| S. 2: 48| nigra. 1: 424.
idoli. P. 5: 13| S. 1, pr: 72| 569.
Idolii. P. 11: 52.
Idolio. A: 186.
idolis. C. pr: 41| P. 2: 7| 14: 13| nigris. 1: 42.
Idolium. S. 1: 681| 2: 79.
idololatris H: 404.
idolorum. P. 10: 101, 438| 13: 94.
Jebuſaicæ turmæ. H: 416.
jecoris. P. 4: 137| S. 2: 1046.
jecur. C. 3: 180| 9: 48| P. 2: 255| 3: 29| 5: 116| 10: 13| 11: 58| 13: 82| 14: 131| Ps: 238| S. 2: 630.
jejuna, *ſing.* C. 7: 162| *plur.* membra, *ibid.* 17| ſaxa. 5: 89.
jejunam. S. 2: 923.
jejunamus. P. 6: 54.
jejunans. C. 8: 25.
jejunaverit. C. 7: 178.
jejunia. Ps: 244, 397| S: 2: 948.
jejunii. C. 7: 81.
jejuniis. C. 7: 35, 146.
jejunio C. 7: 189, 209.
jejuniorum. P. 10: 359.
jejunis. S. 2: 1043.
jejunos. S. 2: 962.
Jericon. H: 480.
Jeſſæa radice. C. 12: 50.
Jeſſe. D: 53.
Jeſu. P. 7: 56| A: 417| Ps: 777| D: 142.
Jeſum: C. 1: 81| A: 222, 502, 770| D: 102.
Jeſus. C. 7: 178| 12: 173| A: 939, 992, 1058| Ps: 764.
igitur. C. 3: 96| P. 10: 876| 13: 33| A: 94, 1036| H: 95| Ps: 520, 726| S. 2: 5, 161, 367, 555.
ignara, *ſing.* Ps: 267| *plur.* freni

animalia. P. 11: 90.
ignarus. S. 1: 15.
ignarum. P. 1: 531.
ignavos. P. 10: 800.
igne. P. 2: 352| 4: 18 H: 88, 253, 924 S. 1: 171| 2: 966.
ignea, *ſing.* ira. Ps: 16| vis. C. 5: 23 *plur.* 3: 205| Ps: 46.
igneas cataſtas. P. 1: 56.
ignee fons animarum. C. 10: 1.
ignea *ſing.* P. 14: 117| generis. C. 10: 29.
igneis. C. 7: 31.
ignem. C. 5: 37| 7: 45| P. 5: 187| 6: 81, 97, 110| 10: 571, 917| 12: 67| 13: 78 A: 281, 907| H: 907| S. 1: 225, 1074.
igneo ſub axe. C. 5: 92.
igneolus. C. 3: 186.
ignei. P. 10: 576, 858| A: 131, 134, 413, 625| H: 170, 734| S. 2: 912.
igneum. P. 5: 229| axem. C. 9: 80.
igneus. C. 2: 15| P. 3: 167| Deus. D: 29.
igni. P. 5: 207| 6: 159| H: 131, 185.
ignibus. C. 5: 135| 7: 85| P. 5: 184 6: 2, 50| 10: 84, 1085| A: 154, 319| H: 764| Ps: 776| S. 1, pr: 18, 44, 89| D: 57, 64, 69.
igniculis. C. 5: 12.
igniculos. S. 1, pr: 67.
igniferi, *ſing.* S. 2: 1027.
ignis. P. 2: 394| 6: 99, 116| 10: 134, 369, 481, 488, 865| 14: 46| A: 57, 74, 75, 85, 280, 479, 566| H: 875, 962| S. 1: 142, 304| æternus Deus. P. 2: 393| A: 72| cæleſtis. P. 1: 60| ſecundi neſcius anus. 2: 304.
ignitis. H: 269.
ignitum ingenium. H: 544.
ignitus. P. 1: 342| H: 728.
ignivomis. P. 10: 1078.
ignobiles. P. 10: 161.
ignorans. A: 381 Ps: 570.
ignorantia, *ſing. nom.* S. 2: 852.
ignorata, *plur.* S. 2: 489.
ignora. S. 2: 375.
ignoſcis. P. 5: 439.
ignoſco. P. 10: 301.
ignota, *ſing. nom.* S. 2: 396| *abl.* P. 4: 98.
ignotis. Ps: 218.
ignoto. H: 475.
ignotus. Ps. pr: 44| S. 2: 693.
ilex. C. 11: 74| Ps: 528| D: 13.
ilia. P. 11: 108| H: 602| Ps: 597, 633.
Iliacæ, *ſing.* S. 1: 629.
ilice. P. 14: 16| S. 2: 65.
iligne. S. 2. 184.
illa, *ſing. nom.* C. 3: 58| 10: 21| P. 10: 16, 532, 586, 893| *abl.* C. 5: 17| P. 10: 121, 1042| *plur.* C. pr: 33 P. 3: 78.
illabens. C. 5: 98.
illabere. P. 5: 56.
illacrimaſſe P. 10: 707.
illæſam. P. 1: 159.
illæſum. S. 2: 122.
illæſus. S. 1: 649.
illam. P. 10: 1051, 1069.
illapſa terris veritas. P. 7: 55.
illapſæ, *plur.* C. 4: 87.
illapſis. C. 4: 39.
illapſum. D: 185.
illapſurus. A: 58.
illapſus. P. 10: 1032| A: 105| Ps: 88.
illaqueat. C. 3: 41.
illaqueata, *plur.* A: 989.
illas. P. 10: 1116| 11: 183.
illatum. P. 10: 973.
ille. C. 3: 38| 4: 14| 5: 51, 109| 7: 71, 125| 8: 33| P. 5: 305| 9: 61| 13: 9.
illecebras. H: 314| Ps: 315, 430.
illecebris. A: 906| H: 193, 821| Ps: 188| S. 2: 748| genialibus. C. 3: 144.
illecebroſus. S. 2: 144.
illectam ſuadelis. H: 715.
illevit. H: 807| oculos cæcos. A: 675.
illi, *dat.* P. 2: 361| 10: 999.
illic. C. 5: 113, 117| 7: 66| 10: 165| 12: 3 P. 1: 2, 67| 2: 145| 5: 245| 10: 1108| 12: 52| A: 461| H: 393, 954| Ps: 834| S. 1: 403| 2: 1005.
illicit. C. 3: 112| S. 2: 858, 891.
illicium. H: 809.
illiditur. Ps: 123.
illigaret. P. 2: 432.
illigata, *plur.* P. 11: 46.
illigatæ, *ſing.* P. 4. 15.
illinc. P. 5: 216| 13: 1061
illinis. C. 9: 35.
illinit. A: 697.
illis. C. 10: 55| 11: 112| P. 2: 388| 10: 949, 1003| 12: 60| H: 874.
illiſa, *ſing. nom.* C. 12: 118.
illiſum. Ps: 143.
illita, *ſing.* cutis. H: 275| *plur.* C. 3: 43| 10: 80| S. 1: 203| fuſcis. C. 2: 59.
illitam ædem coloribus diſcriminatis. P. 10: 350.
illitas. P. 1: 8.
illiterata, *ſing.* P. 10: 82.
illitis. P. 11: 123.
illius. P. 1: 85| A: 534.
illo. C. 1: 66| P. 10: 905.
illorum. H. 157.
illus. P. 5: 99.
illoto. A: 913.
illuc. H: 776| Ps: 192| S. 1: 612.
illud. C. 3: 146| 7: 211| 10: 163| P. 5: 385, 553.
illudant. P. 9: 39| H: 291.
illudens. P. 1: 564.
illudes. P. 10: 869.
illum. C. 2: 41| 4: 140| 7: 219| P. 5: 549| 10: 112| Ps: 542.
illumina. C. 2: 68.
illuminas. C. 9: 76| A: 607| S. 2: 998.
illuminatum. P. 2: 373.
illuminet. S. 1: 144.
illuſa veſtis. P. 10: 512| *plur.* 14: 105.
illuſtraſſe. S. 1: 554| per exitum ſerius Catholicam fidem. P. 7: 10.
illuſtrat. P. 11: 158.
illuſtrata, *ſing.* Ps: 812, 851| S. 1: 417.
illuſtravit. S. 1: 157.
illuſtre. C. 12: 37.
illuſtrem, *adj.* S. 1: 574.
illuſtres, *adj.* P. 2: 521| S. 1: 280| meritis. *ibid.* 594.
illuſtret. C. 1: 55.
illuſtribus. P. 2: 557.
illuviem. S. 1, pr: 72.
illuvies naturæ. A: 925.
illuxiſſe. A: 613.
Illyricos. P. 7: 7.
ima, *ſing. abl.* A: 743| *plur.* P. 10: 898| 11: 100| 13: 182| Ps: 290| poli inferni. A: 785.
imæ rationis. A: 226.
imagine. A: 48| H: 731| Ps: 572| S. 1: 446| 2: 8.
imagines. C. 2: 85| P. 10: 397.
imaginibus. Ps: 565.
imaginis. A: 150.
imago. P. 9: 10| A: 16| S. 2: 443| Chriſti nos *ſumus*. A: 39 Dei lumen. A: 172| mendax. C. 6: 46.
imam. C. 6: 111| P. 5: 518.
imbecilla, *ſing.* C. 4: 2| 11: 99.
imbecilli, *plur.* C. 12: 207.
imbecillis. A. pr: 2: 31.
imbecillo. P. 10: 721.
imbecillum vas appetendis gaudiis. C. 7: 90.
imbelles. Ps: 237.
imbellis. P. 10. 809.
imbellis. P. 5: 420.
imber. C. 9: 114| P. 10: 860, 1032| H: 729| S. 2: 800, 858| ſanguinis. P. 12: 10.
imberbes. P. 10: 1074.

imbibit P. 10: 682.
imbre. C. 3: 79.
imbrem. C. 5: 24| ſaxeum. P. 2: 371.
imbres. P. 10: 328| H: 860| Ps: 173.
imbri lapidum. D: 177.
imbricibus. S. 1: 67.
imbrifer Eurus. A: 661.
imbrifero. C. 5: 101.
imbris. S. 2: 781.
imbuatur. C. 8: 15.
imbuens. P. 9: 56.
imbuere Ps: 252.
imbuerit. C. 3: 14.
imbuit. C. 5: 30| P: 13: 12,103| H: 225| S. 1: 86| 2: 11,1021| alloquio. A: 301.
imbutos. Ps: 377.
imis. H: 960| S. 2: 1099.
imitando. P 1: 189.
imitata, ſing. C. 6: 37| S. 2: 42.
imitatio. A: 800.
imitatur. C. 3: 135.
immanem. P. 5: 412| 10: 846.
immanes. Ps: 795| S. 1, pr: 4| 459| 2: 291.
immania. A: 752.
immanitas. P. 5: 434.
Immanſueta, ſing. S. 1, pr: 5.
immemor. C. 3: 160| 10: 134| P. 10: 738| 14: 31| H: 209.
immemores. Ps: 627| tibi. A: 909.
immenſa, ſing. H: 965| S. 2: 229, 484| plur. 1: 41.
immenſam. H: 70.
immenſas. A: 140| Ps: 867.
immenſi, ſing. S. 1: 320| 2: 526.
immenſum. A: 14.
immenſus. P. 10: 856.
immergat. H: 950.
immergitur profundo. C. 7: 113.
immerito, ſing. abl. H: 469.
immerſa, ſing. S. 2: 899.
immerſerant. C. 11: 4.
immerſere. S. 1: 294.
immerſiſſe. S. 1: 94.
immerſum. A: 746.
immerſus. S. 1: 473.
imminebat. P. 6: 34.
imminens. C. 12: 158| P. 14: 96| iſtis negotiis præfectus. P. 10: 41.
imminentis. C. 7: 102| P. 11: 41.
imminuat. S. 2: 658.
imminuti. P. 10: 883.
immiſcere H: 800.
Immiſſa, plur. P. 11: 161.
Immitem. H: 947.
immitis. P. 10: 33.
immittere. S. 1: 362.
immo. P. 5: 165| A: 9| H: 125, 127| Ps: 799| S. 2: 120, 471| etiam, ibid. 782| ita eſt. ibid. 509.
immodicæ, ſing. H: 466.
immodicis. C. 3: 174| H: 240.
immodicos S. 1: 4.
immolanda, ſing. P. 10: 1026.
immolandam. P. 5: 364.
immolandus. P. 10: 749.
immolans. H. pr: 6.
immolari. P. 13: 64.
immolarier. P. 10: 345.
immolarit. P. 11: 95.
immolat. P. pr: 1.
immolatam. C. 9: 88.
immolator. H. pr: 49| nati. C. 12: 48.
immolatorum, adj. C. 12: 150.
immolatur. P. 10: 769| 12: 27.
immolatus. P. 4: 65.
immoles. P. 10: 98.
immorantem. Ps. pr: 16.
immorata eſt fletibus. P. 10: 832.
immoratur. P. 10: 28.
immorientis. S. 1: 63.
immortale. H: 835| S. 1: 756| bonum. A: 170.
immortalem. Ps: 364.
immortalibus. P. 10: 607.
immortalis. P. 10: 1119.
immortalitas. P. 10: 602.
immota, ſing. Ps: 110| plur. P. 5: 71.
immotas. S. 1: 352.
immotus. P. 5: 233| 10: 906.
immundas. D: 188.
immundis. Ps: 722| S. 2: 1033.
immundo. S. 1: 70.
immundos. P. 10: 649.
immundum. A: 565.
immunem. H: 654| culpæ. A: 899.
immunes. D: 164| ab omni turbine. Ps: 506.
immunis. S. 1: 718.
imo, adj. C. 9: 38| 10: 123| P. 5: 200, 241| 10: 525| 13: 85| A: 345| Ps: 655.
imos. P. 5: 150| Ps: 634.
impacati, ſing. Ps: 774.
impacta, ſing. P 10: 703| plur, genis buxa. 9: 49.
impacto. S. 2: 1110.
impactum. Ps: 677.
impar. P. 5: 417| Ps: 549| 828| S. 1: 168| ad laudes Dei. P. 10: 565| prælio. C. 2: 76.
imparatis. P. 10: 20.
imparem. P. 2: 151.
impaſſibilis eſt vis ardua. A: 84.
impaſti, plur. C. 4: 99.
impatiens. P. 13: 68| H: 133| Ps: 191| S. 1, pr: 76| Dei plebis. P. 2: 368| moræ. Ps: 116.
impavidas. C. 3: 158.
impediat. S. 2: 1042.
impedire. P. 9: 78.
impedit. P. 1: 46| H: 907| Ps: 717.
impeditis cornibus. P. 10: 1023.
impeditos P. 10: 15.
impeditum. Ps. pr: 25| onus corporis. C. 8: 5.
impeditus capillos turpi pulvere. C. 7: 160.
impediunt. C. 3: 45| H: 870.
impellente. S. 2: 787.
impellit. C. 8: 67| S. 2: 893.
impendent. S. 1: 230.
impendetas. Ps: 133.
impendere, Imp. paſſ. P. 10: 789.
impendet ira. C. 7: 134.
impendiſſe. Ps: 778.
impendit. P. 2: 20| S. 2: 1020.
impenditur maxima cura ſepulcris. C. 10: 46.
impenetrabile. Ps: 365.
impenetrabilis. Ps: 516.
impenſus. P. 4: 122.
imperans. C. 12: 34.
imperat. A: 140, 804.
imperator. P. 10: 441, 444| Spiritus. C. 7: 200.
imperfectum. H: 266.
imperfectus. A: 991.
imperia. P. 14: 100.
imperii. P. 2: 8| S. 1: 409| 2: 414, 619, 708.
imperiis. A: 507| H: 681.
imperio. C. 12: 161| A: 446, 551, 653| H: 24, 519, 713| Ps: 2.0| S. 1: 84, 512| 2: 16, 587, 686.
imperita, ſing. P. 10: 80.
imperitante. A: 1033.
imperitantem. A: 815.
imperitare. H: 69.
imperitas, verb. S. 1: 419.
imperitaſſe. S. 1: 4·0.
imperitat. C. 3: 162| S. 1: 368.
imperitus fuit. P. 10: 655.
imperium. C. 3: 124| P. 3: 100| 9: 81| 11: 91| A: 93| H: 463| S. 1: 28, 150, 407, 543.
imperterrita, ſing. Ps: 47.
imperterritum. P. 10: 57.
impertiam. P. 2: 333.
impertit. S. 1: 618.
impertitus. S. 1: 152.
impete magno. A: 165.
impetratum. P 2: 15| 1: 566.
impetu. P. 5: 403| 7: 68.
impetus, ſing. P. 11: 113| S. 1, pr: 43, 88| 2, pr: 63.
impexa virgo. C. 7: 153.
impexis. C. 8: 42.

impia, *ſing. nom.* P. 10: 688, 1064| Ps: 479, 566| S. 1: 382| 2: 678 D: 15| *abl.* P. 10: 1092| H. pr: 87| *plur.* C. 3: 133, 132| S. 2: 476.
impiabis. P. 14: 36.
imp æ, *ſing.* P. 10: 812.
impias. P. 1: 39.
impiasti ſ cul. P. 10: 88.
imp avit vitiis iuquinatum cor. C. 6: 54.
impie, *voc.* P. 10: 588.
impietas. S. 1, pr: 56.
impiger. C. 8: 37 S. 2: 14.
impiis. P. 10: 48| 14: 12.
impingit. A. pr, 2: 34.
impio. C. 5: 70| P. 5: 371| 10: 400.
impiorum. P. 2: 377| 10: 713.
impios. C. 5: 88.
impium. P. 10: 1001.
impius. P. 10: 556| 11: 5| S. 2: 783| D: 113.
implacabilis. P. 10: 33, 867.
impleas. P. 14: 131.
impleat omnem ſpem Deus. C. 10: 138.
implebant. P. 11: 136| magno flatu claſſica. Ps: 500.
implebat artus ſumma poteſtas. A: 645.
implebit. Ps. pr: 68.
implendo, *ſing.* P. 10: 826.
implent. A: 60, 718.
implentur. D: 147| aurei Prætoris miraculo. P. 5: 325.
implere. H: 98.
impleri. D: 128.
implet. C. 5: 57| 6: 128| 9: 63| P. 5: 470| 10: 315, 614| 13: 27| A: 73, 369| H: 179| Ps: 424, 636| S. 1: 327| 2: 16, 943| D: 109| dicta jubentis. P. 10: 556| ſedulo hoc munus. 5: 407.
implete. P. 2: 105.
impletis ſæclis. S. 1: 290.
impletur. H: 612.
impleviſſe. Ps: 459.
implevit. D: 100.
implicabunt. P. 5: 200.
implicans. S. 1, pr: 24.
implicare. C. 4: 90.
implicat. P. 2: 194| 14: 97| A: 929 P: 415.
implicavit. P. 13: 85.
implices. Ps: 588.
implicita, *ſing.* S. 1: 408.
implicitas. H: 811| S. 2: 146, 591.
implicitos. S. 1: 620.
implicitus. P. 11: 78| laqueis. P. 10: 203.
imploranda, *ſing.* S. 1: 6.
implorata, *plur.* H: 861.
impoliti. P. 5: 258.
imponat. S. 2: 450.
imponere. P. 11: 69 S. 2: 866.
imponit imperii jugum. P. 2: 8.
imponunt. S. 2: 473.
importuna, *ſing.* Ps: 378.
importunus. Ps: 159.
impos mentis. C. 9: 53| Ps: 584.
impoſiti, *ſing. nom.* S. 1: 311.
impoſitæ, *ſing.* H: 687.
impoſitam. P. 3: 119.
impoſitas. P. 11: 128.
impoſitis. S. 2: 554.
impoſitum. P. 3: 212| A: 687.
impoſitura, *ſing.* Ps: 576.
impoſſibile. A: 813.
impotens. C. 5: 38.
impotentem. P. 5: 430.
impotentes. P. 5: 80.
impotentis. C. 4: 77.
imprecabor. P. 10: 167.
impreſſa, *ſing.* P. 5: 230| *plur.* 11: 193.
impreſſam. S. 1: 27.
impreſſio. P. 10: 760.
impreſſis. A: 665| S. 1: 209.
impreſſit oſculum. P. 10: 833.
impreſſo. A: 1027 S. 2: 1100.
impreſſa pectoris. Ps: 273.
imprimant. P. 11: 15.
imprimis, *adv.* Ps: 785.
imprimuntur. P. 10: 1083.
improba, *ſing.* A: 623, 908| H: 149, 315| Ps: 137, 508| S. 2: 368, 1001| *plur.* C. 1: 73.
improbam libidinem. C. 7: 97.
improbe, *adjec.* P. 10: 1098| A: 980.
improbe, *adv.* P. 5: 401.
improbus. C. 3: 127| P. 5: 96| 10: 91| H: 406.
improviſa, *ſing.* H: 536.
imprudens. A: 355.
impube. P. 9: 26.
impudicæ, *ſing.* P. 10: 199.
impulit. H: 712.
impulſu. Ps: 255.
impune. C. 2: 18| 7: 128| 11: 43| 12: 136| P. 2: 317, 512| 5: 103| 9: 39| Ps: 162| S. 1: 479.
impuratus. P. 10: 191.
impuro. H: 253.
impuros. S. 2: 172.
impurum. S. 1: 475.
imputaret. C. 7: 133.
imputat. S. 2: 1089.
imputet. P. 5: 560.
imum. P. 12: 16| 14: 78| A: 228.
imus, *verb.* S. 2: 89.
in, *cum acc.* C. 2: 94, 108| 3: 69| 4: 108| 5: 120| 9: 62| ævum. C. 6: 96| 9: 62| P. 5: 576| altum. Ps: 183| auras iſtum crux tollat. P. 11: 65| auxilium ſurgit. H: 409| cineres reſoluta fluet. P. 3: 120| furias excitus, *ibid.* 96| ibat. 11: 60| iras ardeſcit. A: 348| laudem Dei pſallat. C. 9: 23| luxum ſolvitur. H: 282| modum. P. 2: 381| fulminis. 14: 46| mortem crucis. 6: 107| nihilum. S. 2: 131| in noctem. H: 324| loquentis ictum verrat carnifex. 1: 549| paſtum populis. A: 707| prædam ſumpſit. S. 2: 352| pretium ſanguinis *ruere.* P. 3: 39| rem gloriæ cui non vertit. P. 10: 529| ruinam ſolvere, *ibid.* 50| ſignum crucis adſcitus. 2: 526| ſolidum coit natura tenuis & fluxa. 10: 948| ſpem hanc gloriæ non te procreavi, *ibid.* 724| vota tollunt animos. Ps: 307| uſque veſperum. C. 7: 68.
in, *cum abl.* C. 3: 4, 17, 110, 155| 4: 27| 5: 10, 93, 103| 7: 20, 41, 57, 131| armis venire. P. 10: 53.
inacceſſas. A: 530.
inadultis. A: 151.
inæſtimabilis rei. P. 10: 312.
inæſtuans. S. 1, pr: 58.
inamabile. Ps: 776.
inane. P. 1: 17| A: 576| S. 1: 313| reſolutus in nihilum. 2: 107.
inanem. S. 2: 510| mortem. A: 944.
inanes. C. 11: 34| Ps: 582.
inani. P. 10: 977| A: 956| Ps: 439| S. 2: 207.
inania. S. 1: 497| mundi. H: 69| pictæ veſtis illuſa. P. 14: 105.
inanis. P. 5: 65| 9: 18| A. pr, 2: 49| S. 2: 129| à marſupio. P. 2: 104.
inaniter. S. 1, pr: 78 2: 138.
inaurati, *ſing.* S. 1: 347.
inauratum. S. 2: 576.
incaluiſſe. Ps: 900.
incantare. S. 1: 97.
incapacem ſacramenti. P. 10: 588| ſolvi poſſe, *ibid.* 348.
incaſſum. S. 1: 395.
incautam. S. 1, pr: 22.
incautas. H: 145.
incautis. Ps: 682.
incautum. H: 208.
incautus. Ps: 488.
incendat. Ps: 846.
incenderet. H: 729.
incendia. P. 7: 12 A: 132, 751| H: 763, 963| Ps: 490| S. 1: 531.
incendio. C. 7: 93.
incendit. P. 11: 113| H: 825| fi-

dem colore Chriſti. P. 6: 21.
incenſis. S. 2: 352.
incenſus. P. 10: 108 | furiis. S. 2: 863 | mortis ſiti. P. 5: 356.
incentiva. H: 149.
incentivum. A: 919.
inceratæ genua Dianæ. 4: 457.
incerat lapides idololatris religio. H: 404.
incerta, *plur.* P. 5: 442.
incertis. S. 2: 362
incerto. A. pr. 2: 37.
incertos. P. 11: 132 | Ps: 572.
incertum. A: 484.
inceſſus, *ſing.* Ps: 362.
inceſta, *ſing. abl.* S. 1: 60 | *plur.* Ps: 519.
inceſſabo. S. 2: 173.
inceſtæ, *ſing.* D: 135.
inceſtans. H: 311.
inceſto, *adj.* S. 1: 138.
inceſtos. Ps: 63.
inceſtus, *adj.* S. 2: 784.
inchoamus. C. 1: 55.
inchoante. P. 6: 114.
inchoare. C. 8: 70.
inchoator mortis. H: pr: 27.
incidit. P. 2: 350 | Ps: 271, 533.
incingere. H: 269.
incipe. P. 10: 252.
inciperet. H: 273.
incipiens. Ps: 83.
incipit. P. 10: 76.
incipiunt. H: 595.
incircumciſum. Ps: 390.
incircumſcriptus Dominus. A: 863.
inciſas. A: 329.
inciſis. Ps: 661.
inciſos. P. 11: 3.
incita, *adj. ſing.* C. 5: 95.
incitabat. P. 13: 38.
incitans. P. 10: 776.
incitat iram furor accenſus. P. 14: 63.
incitato greſſu. P. 12: 59.
incitator. P. 10: 67.
incitos. P. 5: 81.
inclementius, *adver.* P. 10: 922.
inclinante. S. 2: 652.
inclinare. S. 1: 558 | 2: 513, 602.
inclinata, *plur.* P. 6: 77.
inclinatis, *adjec.* Ps: 896.
inclinavit ſe ad orbis divitias. S. 1: 263.
inclinet aurem proſperam. P. 5: 559.
inclita, *ſing.* P. 10: 135 | S. 2: 356 | triumphis. P. 10: 778 | *plur.* A: 672 | S. 1: 493.
Inclitæ, *ſing.* P. 14: 2.
inclitam. C. 9: 105.
inclite, *voc.* P. 5: 285, 537.
incliti ſanguinis. C. 5: 37.
inclitum. C. 7: 35.
inclitus. C. 6: 97 | Ps. pr: 35 S. 1: 9.
includit. P. 4: 94.
incluſa, *plur.* Ps: 903.
incluſam. Ps: 595.
incola, *nom.* P. 4: 125 | H: 942 | gehennæ. P. 1: 11 | urbis. 2: 530.
incolæ, *plur.* P. 1: 8.
incolas, *ſubſt.* P. 10: 243.
incolis, *ſubſt.* C. 7: 83.
incoluit. S. 1: 339.
incolume. C. 3: 180.
incolumem. P. 13: 69.
incolumes. P. 2: 268.
incolumi. Ps: 881 | D: 63.
incolumis. A: 574.
incomperta, *ſing. nom.* A: 570.
incompoſitus. S. 2: 625.
incomperto. S. 2: 363.
incomprenſa, *ſing. nom.* A: 812.
inconceſſa, *plur.* A: 37.
inconditum ritum. C. 12: 194.
inconditus clamor. P. 10: 994.
inconſulta, *plur.* S. 1: 243.
incorporatum. C. 11: 80.
incorporeas. S. 1: 58.
incorporeo flatu. A: 867.
incorporeus. S. 2: 190.
incorruptæ, *ſing.* A: 931.
incorrupto. A: 1039.
incorruptus. H: 356.
incrementa. A: 730.
incremento. A: 285.
increpans. P. 5: 118.
increpas. C. 9: 37.
increpat. A: 657 | Ps: 116, 284 | S. 2, pr: 37 | ſic ſeveris vocibus. P. 10: 720.
increpata fraude. C. 7: 195.
increpaverat. C. 7: 132.
increpitans. Ps: 428.
increpo. H: 622.
incruentam linguam. C. 7: 117.
incruente, *adv.* P. 10: 1094.
non incruento prælio. P. 2: 16.
incruentum. P. 4: 182.
incubat. P. 13: 4 | ingenio ſomnus. H: 39.
inculcans. S. 2: 690.
inculpabile. A: 947.
inculta, *ſing.* S. 2: 884 | *plur.* P. 2: 180.
inculto. A: 61.
incumbe membris. P. 10: 338.
incumbere. S. 2: 459.
incurrant. S. 2: 1028.
incurſu. Ps: 504.
incurvum. S. 1: 49.
incuſſu ſilicis. C. 5: 7.
incutit catenas. P. 1: 107.
indage. S. 2: 845.
inde. C. 7: 89, 114, 137 | 8: 39 | 9: 108 | 10: 89 eſt quod. 1: 65 | 4: 13 | hinc. P. 2: 358, 438 | 10: 568 | S. 2: 774.
indelebilis laudis. P. 10: 1132.
indeprenſa, *plur.* H: 141.
index. P. 10: 51 | vulneris cruor. P. 1: 700.
Indi, *ſing.* H: 634.
indicans. P. 2: 673.
indices. P. 5: 193.
indicio. S. 2: 912.
Indicos. P. 10: 279.
indicium dederat. P. 3: 16.
indidit. C. 11: 51 | H: 544 animam. C. 3: 100.
indiga veri, *ſing.* S. 1: 109 | *plur.* membra. Ps: 628.
indigena. C. 3: 32 | P. 3: 193 | 11: 206.
indigenæ pietatis. S. 2: 348.
indigenas. Ps: 754.
indigens victus. C. 4: 54.
indigentes. C. 7: 212.
indigenum Deum. S. 2: 500.
indigi ſanctitatis, *plur.* P. pr: 9.
indigna, *plur.* S. 1: 501.
indignabitur. P. 10: 212.
indignante. S. 1: 71.
indignatio. P. 10: 965 | S. 1: 476.
indignis. S. 2: 829.
indigno. H: 583, 683.
indignum. A: 1013, 1024 | H: 936 | S. 1: 458.
indignus. P. 2: 577 | A: 742 | S. 1: 113.
Indis. S. 1: 112.
indiſcreta forma, *nom.* A: 256.
indiſcretis. H: 76.
indirum. P. 1: 96.
inditur medullis Deus. P. 13: 14.
inditus. H: 320.
indixit. P. 10: 8.
indocile. C. 5: 121.
indocilem. S. 2, pr: 60.
indociles. H: 426.
indocilis. S. 1, pr: 37 | 146, 648.
indocta, *ſing.* C. 11: 82 | *plur.* Ps: 518.
indole. H: 696 | Ps: 895 | mortis. P. 3: 2.
indolem. C. 11: 68 | P. 10: 667.
indoles. P. 2: 493.
indomabilis. P. 5: 11.
indomiti, *ſing.* P. 13: 89 | *plur.* C. 4: 77.
indomitis. C. 3: 68.
indomito. P. 11: 94.
indomitorum. S. 1: 79.
indomitos. Ps: 532, 697.
indomitum. S. 1: 109 | tumet. Ps: 296.
Indos. S. 2: 928.
induatur. P. 10: 1140.
indubitata, *ſing.* Ps: 623.
inducere. H: 50 | S. 2: 645.

induci. A: 48.
induerat. Ps: 268.
induis. C. 7: 148| 9: 17| 11: 45| A: 437, 935| non ſe forma hominis. A: 13.
indulgeusductor. C. 8: 18.
indulgentia, *ſubſt. nom.* P. 8: 5| A: 1036.
indulgentiæ, *ſing.* C. 7: 91| P. 5: 563| 10: 715.
indulgentiſſime, *voc.* Ps: 888.
indulſi. S. 2: 136.
indulſiſſe. H: 799.
indulſis. H: 330.
indumenta. H: 295| carnis. C. 9: 99| pedum. P. 6: 86.
Induperator. S. 1: 147.
Indus. H: 497.
induſtrix, *gen.* C. 7: 67.
induciarum. P. 1: 126.
induvias. S. 2: 288.
induviis. Ps: 578.
induxerit. A: 15.
induxit. S. 2: 180.
ineffabili. Ps. pr: 60.
inenarrabili. P. 2: 553| Ps. pr: 41.
inemptas. C. 4: 58.
inepta, *ſing.* H: 161| *plur.* C. 10: 113.
ineptia, *nom.* S. 1: 146| 2: 57.
ineptias. P. 10: 249.
inepto. H: 334.
ineptu. P. 10: 298.
inerme. C. 3: 153.
inermem. P. 1: 381.
inermus. Ps: 806.
iners. C. 6: 36| P. 13: 67| Ps: 229, 235, 741.
inertes. S. 2: 512.
inerti. H: 58.
inertis. A: 1026.
inertium P. 10: 805.
inescat. H: 827.
inescent. H: 312.
ineſſe. H: 829.
ineſt. P. 11: 97| A: 549, 855| H: 28| numen ollis & potis. P. 10: 265.
inevitabile. S. 1: 463.
inexpletis. A: 751.
inexplicitis. C. 3: 152.
inexpugnabile. H: 487.
inexſuperabilem. P. 5: 170.
inextricabilis. P. 2: 339.
infame. P. 10: 77| S. 1: 610.
infamem. Ps: 134| S. 1: 177.
infames Deos. P. 1: 68.
infami. H: 160, 364.
infamis. S. 1: 151| 2: 1127.
infans. C. 7: 58| 12: 101, 122| P. 9: 59| 10: 671, 794| A: 591| S. 2: 859.
infantem. A: 591.
infantes. S. 2: 395.
infantia, *nom.* P. 10: 659| A: 91| S. 1: 201| 2: 518.
infantiæ. P. 9: 28.
infantia. P. 10: 690, 824.
infantiſſimo. P. 10: 5.
infantium. P. 10: 662.
infanum. S. 2: 296| D: 115.
infauſta, *ſing. abl.* S. 1: 380.
infauſtas. S. 2: 568.
infecit. C. 2: 66| A: 912| vitiis bona. H: 156.
infectam. S. 1: 580.
infecto A: 766| pulvere. P. 11: 141.
infectum. Ps: 100| vitiis. C. pr: 9.
infectus. H: 301.
infecundior. S. 2: 954.
infelices. S. 2: 998.
infelicibus. P. 10: 1090.
infelix. A: 332, 504| H: 929| Ps: 148, 219| S. 1: 83| D: 156.
infenſus. P. 10: 366.
inferant. P. 10: 84.
inferas. C. pr: 41| S. 1, pr: 89.
infercire crumenis lucrum. Ps: 459.
Inferi, *ſub. plur.* C. 9: 70.
inferias. S. 1: 387.
inferis. C. 1: 68| P. 14: 115.
inferna, *ſing. abl.* D: 150| *plur.* A: 655.
infernæ, *ſing.* S. 2: 925.
infernalis. H: 826| S. 1: 388.
inferni gurgitis. S. 1: 355| poli. A: 785.
infernis. S. 1: 444.
inferos. P. 5: 248.
inferre. P. 10: 502| 678| pœnam mortuo, P. 5: 386.
inferret. Ps: 182.
infert. S. 2, pr: 46| pedem. Ps: 671| prælia validis viribus. C. 5: 62.
infeſta, *ſing. nom.* A. pr. 2: 28.
infeſtas, *adj.* S. 2: 506.
infeſtis. P. 11: 108| Ps: 20| S. 2: 654.
infeſtus. P. 5: 420.
inficiabor. S. 2: 174.
inficiaris. A: 118| S. 1: 402.
inficiatrix. Ps: 630.
inficior. S. 2: 850.
inficit. C. 10: 98| P. 10: 1025| illum invidia. H: 187.
inficiunt fuco. H: 275.
infida gens. A: 550| S. 2: 503.
infido. S. 1: 437| 2: 1021.
infima, *ſing.* S. 1: 607| *plur.* H: 517.
infimam. P. pr: 31.
infinita, *ſing.* A: 26.
infirma, *plur.* P. 2: 142.
infirmare fidem. H: 181.
infirmus. S. 2: 118, 228, 329.
infit. P. 10: 213| A: 585, 804| Ps: 510.
inflammante. S. 1: 134.
inflant. C. 1: 95.
inflat tubam concentibus. S. 1: 68.
inflata, *ſing.* Ps: 178, 779| S. 2: 154| *plur.* Ps: 286.
inflatum. P. 2: 238.
inflatus. H: 169, 438| ira: P. 10: 509.
inflatus. P. 10: 150.
inflavit. H: 195.
inflictos caſus. A: 1084.
infligitur. P. 2: 190.
influat. C. 3: 17.
influe. S. 2: 633.
influebat. C. 7: 75| P. 13: 70.
influens ſuculentis obtutibus. P. 10: 433.
influentem cælo ſpiritum hauriens. C. 9: 6.
influit. C. 3: 23| S. 2: 800, 826.
influunt terris dona. P. 1: 19.
informante. H: 105.
informaſſe. A: 304, 689.
informata, *ſing.* S. 1: 507.
informatura ſpes. S. 2: 1017.
informavere. S. 1: 55.
informavit. S. 1: 43| 2: 267.
informes, *adj.* H: 598.
informi. H: 119.
informia. P. 5: 259.
informis. S. 1: 376.
infra. P. 10: 152| S. 2: 125.
infractis. A: 610.
infracto. P. 2: 149.
infremit. P. 3: 127.
infremuit. P. 3: 32.
infudit. S. 2: 958.
infula, *nom.* A: 486| S. 2: 1085.
infulata domus. P. 1: 79.
infulatus. C. 9: 5| mitra. P. 10: 1013.
infundendo. A: 166.
infundens. S. 1: 68.
infundere. A: 850| H: 672| S. 1: 190| 2: 393.
infundit. A: 697| H: 820.
infundunt. A: 714.
infuſa, *ſing.* C. 9: 28| A: 922| luce. *ibid.* 688.
infuſas. H: 592.
infuſit. S. 2: 955.
infuſor fidei. C. 4: 11.
infuſum. C. 4: 32| H: 609| Ps: 359| D: 176| à Deo natum. A: 23.
ingemit. P. 5: 108| Ps: 510.
ingemuit. H: 508| Ps: 344| S. 1: 415, 479.
ingenia. P. 2: 423| A: 962| S. 1: 576.

ingenii. P. 3: 32| 13: 72| A: 559| H: 353, 614| S. 1, pr: 78| 644| 2: 98, 701.
ingenio. H: 59, 676| Ps: 790| S. 1: 74| 2: 517.
ingenitas. A: 913.
ingenito. H: 265.
ingenitus Deus. A: 895.
ingenium. C. 3: 112| 7: 10| H: 121, 189, 545, 740| Ps: 16, 517, 901| S. 2: 274.
ingens. C. 10: 78| P. 2: 173| 7: 25| 10: 132, 815, 1021| A: 192, 387| H: 161, 667| Ps: 367, 854, 873| Deus A: 809.
ingentis. P. 2: 140| 7: 25.
ingenuas. C. 3: 51| H: 304.
ingenuum. S. 2: 736.
ingere lumen. C. 1: 100.
ingerebatur rogo. P. 10: 852.
ingeret. P. 4: 45.
ingerit. P. 3: 177| H: 532| Ps: 44| S. 2: 1018.
ingerunt. P. 10: 1077.
ingeſta, ſing. P. 1: 50.
ingeſtas. Ps: 189.
ingloria virtus. H: 694.
ingluvie. Ps: 608| D: 11.
ingluviem. H: 332.
ingratis. S. 2: 1069| D: 43.
ingratiſſima, ſing. 347.
ingredi. S. 2, pr: 41.
ingreditur. P. 3: 46.
ingreſſibus. Ps: 843.
ingreſſum H: 604.
ingraſſurus. Ps: 613.
ingreſſus, part. P. 10: 919| H: 758.
ingruit chaos. C. 5: 3.
inguen. C. 1: 81.
inguina. S. 2: 52.
inguine. P. 10: 1067.
inhæres. S. 2: 367.
inhæſit. A: 410.
inhians. P. 3: 88| H: 433| Ps: 457.
inhiant. Ps: 357.
inhoneſto. A: 62.
inhorruit. S. 1, pr: 50.
inhoſpitali loco. C. 7: 186.
inhumata, plur. S. 2: 718.
injecit. P. 10: 276, 581.
injecta Deo convicia. H: 656.
injectum. D: 88.
inire. A: 713.
inimica, ſing. P. 3: 73| Ps: 695| plur. Ps: 527| S. 2: 557.
inimicam. S. 2: 366.
inimus. P. pr: 30.
iniqui, ſing. H: 464, 704.
iniquis. C. 4: 84| A: 61| H: 580| 2: 998.
iniquum. H: 189, 623.
iniquus. H: 8, 2.
inire. S. 1: 108, 645| cantamen. P. 13: 13.
init. Ps: 176| D: 177.
initia conſulatum. P. 10: 1146.
injurioſa eſt claritas nil vidente. P. 10: 594.
injuſtum: H: 703.
injuſtus. S. 2: 781.
innata, ſing. Ps: 713.
innatant. S. 1, pr: 50.
innatat ſaxum. P. 5: 490.
innato Deo. A: 246.
innatus. A: 80.
innectere H: 146.
innectier. A: 905| Ps: 357.
innectit. P. 2: 103| H: 138.
innectunt. H: 810.
innexa, ſing. P. 10: 354.
innexus. H: 434.
innocens. C. 1: 59| P. pr: 2| votum. C. 4: 25.
innocenti. P. 10: 677.
innocentiam. P. 10: 316.
innocentis. H. pr: 20.
innocentum. P. 10: 1093.
innocuas. A: 3| H: 233, 665.
innocui, ſing. A: 933| S. 2: 469, 788.
innocuis. C. 3: 65| H: 813| Ps: 791.
innocuo. P. 3: 87| H: 219| Ps: 501| S. 2: 516.
innocuos. H: 644.
innocuum. D: 3.
innocuus. P. 3: 165| A: 968.
innovatum chriſmate. C. 6: 128| halitu vitæ. P. 14: 60.
innovatus. P. 9: 54.
innovatus. P. 12: 5.
innoxia, plur. P. 2: 483.
innoxiam P. 10: 666.
innoxio. H. pr: 21.
innoxium. P. 2: 227.
innoxius. A: 37.
innuba, ſing. nom. C. 3: 123| S. 2: 1072| virgo. A: 571.
innuit æ martyris. P. 14: 120.
innumeras. A: 714.
innumeri, plur. P. 9: 13.
innumeris. Ps: 719| D: 23.
innumero. C. 5: 5.
innumeros. P. 11: 1| S. 2: 946.
innupta, ſing. S. 2: 1086.
innupto. A: 614.
inoffenſo. Ps: 733.
inoleſcere. H: 828 S. 2: 681.
inopem Chriſti animam. A: 880.
inoperta, plur. C. 3: 117.
inopes. S. 2: 915| virtutum. Ps: 12.
inopina, ſing. Ps: 667.
inops. Ps: 148| rationis. H: 363.
inopum. Ps: 180.
inornatam. Ps: 819.
in primis. Ps: 765.
inquieta, ſing. P. 10: 1105.
inquietas. P. 10: 179.
inquinabis. P. 14: 57.
inquinare. P. 2: 39.
inquinari. C. 7: 64.
inquinat. P. 2: 247| S. 1: 642.
inquinata, ſing. P. 2: 366.
inquinatum. P. 10: 1045.
inquinet. C. 2: 104| H: 645.
inquit. C. 7: 134| 9: 32| P. 2: 57, 113| 5: 21, 329| 6: 77| 10: 116, 665, 680, 821, 853, 869| 11: 85| 12: 26| 13: 91| H: 640 S. 1: 31| 2: 371| D: 99.
inquiunt. C. 12: 33.
inſana, ſing. P. 5: 438| plur. P. 5: 205.
inſanabilis. P. 10: 593.
inſanam. S. 2: 671.
inſanas. Ps: 351.
inſane, voc. A: 179.
inſani, ſing. P. 2: 47| P. 3: 27.
inſania, nom. S. 2: 132.
inſaniam. P. 5: 168.
inſano. P. 11: 59.
inſanos. C. 4: 80| A: 441, 620.
inſanum. A: 400| caput. P. 1: 316.
inſatiabilis. P. 1: 541.
inſatiatus. Ps: 478.
inſcia, ſing. C. 3: 175| criminis. S. 2: 1130| maris mater. A: 575.
inſcius. S. 1, pr: 86.
inſcripta, ſing. nom. Ps: 838| Chriſto pagina. P. 10: 1119| abl. S. 2: 712| plur. P: 360.
inſcripto. A: 493.
inſcriptus. A: 36.
inſecabile Numen. H. pr: 61.
inſecutor Chriſti. C. 12: 127.
inſedit. P. 10: 461.
inſerit. H: 587| jugulo ferrum. S. 2: 1096| ligno plantas. P. 2: 451.
inſeriabo coronis iteria. S. 2: 726.
inſertans. P. 10: 902.
inſertare. H: 862.
inſerto. A: 340, 464.
inſertum. H: 493.
inſerviſſe. S. 2: 338.
inſervit. S. 1, pr: 22.
inſerviunt. C. 12: 36.
inſidet. P. 1: 144.
inſidias. H: 808 S. 1: 537.
inſidiata eſt. Ps: 682.
inſidiator. P: 1129.
inſidiis. D: 25.
inſidioſis. P. 1: 262.
inſigne. C. 7: 159 P. 11: 36| 13: 28| Ps: 420, 487, 540| S. 1: 417.
inſignem meritis virum. P. 7: 11| [illegible]. Ps: 208.

inſignes. P. 6: 123' S. 2: 674.
inſigni. P. 5: 50| 12 : 53.
inſignia. C. 12: 65 | P. 10: 144| H: 713 | Ps: 851 | S. 1 : 232, 488| 2: 133| D: 77| geſta. C. 9: 2.
inſignibus. P. 2: 10 |D: 194:
inſignis. C. 5: 106| 11 : 109 | P. 10: 984| S. 1: 556' 2: 518, 1094| D: 14 | cædibus. Ps: 538.
inſiliat. Ps: 776.
inſiliens. H: 489
inſincera acies. H: 42
inſinuans H: 189.
inſinuantia. S. : : 464:
inſiſtam. S. 2, pr: 66.
inſiſtere. P. 10: 862.
inſolens. C. 4: 97| P. 6: 35.
inſolens. C. 7: 86.
inſoleſcat. P. 1: 208.
inſolita, ſing. P. 7: 58:
inſolitis. Ps: 425.
inſolitum P. 11: 83.
inſomne. P. 5: 263:
inſomnia. Ps: 465.
inſons. A: 914.
inſontem. P. 10: 968:
inſpecta, abl. A: 673.
inſpectos. P. 9: 79.
inſpice. P. 10: 984.
inſpiciendum ſe præſtitit: A : 24.
inſpicit. A: 492.
inſpirante Deo. H: 343.
inſpirat. Ps : 329 | amorem laudis. Ps: 279.
inſpirata, ſing. A: 784.
inſtabili. Ps: 190| D: 138:
inſtans. P. 5: 48| Ps: 596:
inſtar. C. 5: 93 12: 172 | Ps: 5 315.
inſtare. D: 24.
inſtat. C. pr: 4 | 12: 198 | P. 10: 480 S. 2: 995, 1051| finis. P. 10: 1096:
inſtaurat. Ps: 349:
inſtauratio. A: 1071:
inſtauret. P. 10: 884.
inſtigant clamoſibus atque flagellis. P. 11: 107.
inſtigat. S. 2: 10, 892' illum ſtimulis invidia. H: 187.
inſtinctu. S. 2: 668.
inſtiterant. S. 2: 529.
inſtitiſſent. P. 10: 194:
inſtitor. C. 2: 40.
inſtituens. S. 1: 456.
inſtitui, præt. S. 2: 133.
inſtituit. H: 145 | Ps: 807 | S. 2: 306, 199.
inſtituunt. A: 553, 955.
inſtructa, ſing. A: 805| plur. H: 323.
inſtructam. Ps: 204.
inſtruit. P. 13: 104, 106:
inſtruunt. P. pr: 23.
inſtruxere. P. 11: 105:
inſubjecte, voc. H: 699:
inſueſceret. C. 9: 95.
inſueſcunt H: 57.
inſueta, ſing. S. 1, pr: 74:
inſueta, ſing. P. 10: 955.
inſueto. P. 11: 90.
inſufflat. P. 10: 920.
inſulſa, plur. H. pr: 28:
inſulſum. S. 1: 213:
inſultans A: 141.
inſultat. H: 421.
inſuper. C. pr: 1| P. 5: 313 | A: 679.
inſurgens. Ps: 51.
inſutis. S. 2: 290.
intacta, ſing. P. 6: 105' A : 17 | Ps: 173| mens. S. 2 : 1071.
intactæ, ſing. Ps: 70:
intactam. A: 568.
intactas. P. 2: 302:
intacti, ſing S. 2: 1071:
intactis. A: 584.
intactum. C. 4: 48 | P: 5: 454| 14: 8| S. 2: 1120| pudoris decus. C. 11: 55.
intactus. C. 7: 126.
integer. C. 12: 138| P. 5: 159' A: 270, 992.
integræ. C. 1: 95:
integri, ſing. P. 2: 226 | 11: 143.
integris. P. 14: 60.
integritas P. 2: 198.
integritatis. P. 14: 35.
integrum. A: 270| S. 2: 1120:
intellecta, ſing. H: 447| S. 2: 230| plur. A: 321| H: 83.
intellectum, ſubſt. A: 864.
intelleximus. A: 236.
intelligit S. 2: 1035.
intelligo. S. 2: 379.
intemerata, ſing. C. 3: 145| plur. S. 2: 1077.
intemeratus. A: 936.
intemperans. C 2: 90| tacendi. P: 2: 2.
Intemperata viſcera. C. 7: 8.
intemporalis. P. 10: 316:
intende. P. 14: 126| ſenſibus. C. 2: 57.
intendens. H: 896' S. 1: 109.
Intendere. S. 2 : 99 | alte vigorem mentis. P. 10: 368.
intendit. Ps: 276| os in puellam. P. 14: 43.
intenta ſupplicatio. C. 11: 85:
intrans. Ps: 409.
intentio. H: 93.
intepuit. S. 1, pr: 25.
inter. C. 3: 158| 4: 20, 38| 10: 108| 12: 103, 135, 137| P. 2: 573| 14: 2| 10: 122| A. pr, 2: 6| H: 357, 768| arat. P. 10: 211.
intercepta, ſing. S. 1: 472.
intercepti, ſing. Ps: 34.
intercepto. Ps. 594.
interceptus utero puer. A: 589.
intercidat. C. 12 : 2: | P. 10: 990:
intercidunt leges ipſæ. P. 2: 200.
interciſo æquore. Ps: 258.
intercurrens. H: 907.
intercute flatu. A: 167.
interea. P. 6: 61| 13: 88| 14: 119| A: 685 | H: 905 | S. 2 : 212| dum. S. 2: 1085 | nec minus. Ps: 467.
intereat. P. 11: 88.
interemptor. C. 12: 114.
intererrat ſplendor. C. 6: 43:
intereunte chao P. 3: 55.
interfantibus. S. 2: 67.
interfecta, ſing. Ps: 607:
interfectæ, ſing. Ps: 98.
interfici. P. : 89.
interficis. P. 5: 156.
interficit. S. 2: 1074.
interfuſam A: 817.
interfuſas. S. 2: 379.
interfuſum: H: 390.
interfuſus. Ps: 245.
interim. P. 2: 274.
interimit. Ps: 161.
interior. C. 3: 91| P. 5: 94| 12: 57| A: 370| Ps: 868| S. 2: 185.
interitu. P. 7: 13| H: 573 | Ps: 494.
interituta, plur. S. 2: 183.
interitus, ſing. gen. S 1: 394:
interius. P. 9: 63| 13: 14| H. 612| S. 2: 252.
interlabitur. S 2: 605.
interlitus. Ps: 854.
interlucentia. Ps: 354:
internecet. A. pr, 2: 50.
intermina, plur. P. 13: 42| bona longis lachrymis. S. 2: 106.
intermino ævo. P 5: 298.
interminum. C. 12: 39.
interna, ſing. P. 2: 230 | plur. 3: 306.
internis. C. 4: 90.
interno. P. 9: 89| H: 597| S. 1: 128, 533| 2: 1057.
internoſcere. Ps: 790.
interpolat. A. pr, 2: 45.
interpres. C. 6: 60 | 7: 37| A: 468 | animi lingua. P. 10: 771.
interprete. A: 855| H: 327 | D: 24.
interpretem linguam veneni. P. 5: 191.
interpretes. C. 12: 27.
interrita, ſing. P. 1: 45.
interrito ore P. 5: 232.
interrogetur. P. 10: 658.

interrupta, *ſing.* S. 1: 198
interſecat. A: 134.
interſere manus. P. 5: 151.
interſerit. P. 10: 547| Ps: 864.
interſit. A: 242.
intertexta, *plur.* Ps: 882.
intervalla. H: 866.
intervallo. H: 859.
intervenit. A: 471| Ps: 764| S. 2: 400| terris. A: 637.
intestabilis. P. 10: 77.
intexere ſulcis ſulcos. P. 9: 77.
intexit. P. 4: 23.
intima, *ſing.* Ps: 56.
intimaſſe geſta ſertus Principi. P. 10: 1111.
intimo. P. 10: 931.
intimum lucis. P. 1: 87.
intonantem his. P. 5: 93.
intonat. A: 406| S. 2, pr: 57.
intonſa, *ſing.* Ps: 23.
intorquens. Ps: 104.
intortos. Ps: 127.
intra. P. pr: 30| 10: 983| 12: 50| Ps: 727| S. 1: 260| mœnia Romæ. P. 11: 43| naturam viti. A: 876.
intrabis. Ps. pr: 62.
intrant. P. 6: 61, 107.
intrarat. Ps: 684.
intrare. P. 5: 380| 10: 101| A: 399.
intraret. P. 5: 120.
intrat. C. 2: 3| 9: 48, 71| P. 1: 87| 2: 528| 9: 56| 10: 474| 11: 157| A: 26| H: 588| S. 2: 627, 813, 833| D: 99| pectora. C. 4: 16.
intraverit. P. 10: 834.
intravit. A: 828.
intrepida, *ſing.* P. 5: 142.
intrepidis. C. 5: 64.
intrepidum. S. 2, pr: 33.
intret. P. 2: 344| A: 823| Ps: 819.
intrinſecus. P. 2: 240| 5: 157.
introitum. Ps: 666.
introrſum. Ps: 423.
introſpicis. P. 5: 317.
intuebere. C. 11: 102.
intuemur. P. 2: 548.
intuens. P. 2: 372| 10: 249, 288, 375, 719.
intuetur. C. 11: 110.
intuitu. C. 3: 6| A: 76| Ps: 486.
intuitum. H: 902, 913.
intuitus, *ſubſt. ſing.* A: 20.
intulit. P. 4: 84| Ps: 681| S. 2, pr: 44, 57.
intus. C. 4: 30| 5: 154| 7: 22, 125| P. pr: 4| 1: 220, 226| 4: 69| 5: 167, 241| 9: 96| 10: 315, 449| 11: 183| A: 925| Ps: 7, 757| S. 1: 19, 537| 2: 102, 1407.
invadit. Ps: 589.
invalida, *ſing. nom.* Ps: 250| *abl. ibid.* 292.
invalidam. H: 180.
invalidas mentes. H: 425.
invalidis. S. 2: 103, 388.
invecta, *ſing.* P. 10: 894| Ps: 321.
invehis. C. 5: 102.
invenerit. C. 2: 92.
inveniat. H: 264.
inveniet. A: 999| H: 625| S. 1: 575.
invenio. P. 11: 19.
inveniret. C. 7: 55.
invenit. C. 12: 114| P. 10: 566, 967| S. 1: 136.
invenitur. P. 10: 130.
inveniunt. D: 111.
inventa, *plur.* P. 10: 402| pœnæ nova. 11: 84.
inventi, *ſing.* H: 477.
inventor. H: 159| luminis. C. 1: 5.
inventus. A: 634.
invenuſto. C. 8: 21.
inverecundus lepos. C. 7: 13.
inverſa vice. P. 2: 289.
inverſo. H: 767.
inverti. P. 2: 475.
inveteratis. A: 964.
inveterato. S. 1: 238.
invexit. P. 10: 404.
invia, *plur.* P. 3: 45.
invictæ, *ſing.* Ps: 164, 584.
invictam. Ps: 346.
invicti, *ſing.* S. 2: 655.
invictis. Ps: 5[..]| S. 2: 552.
invictiſſime, *voc.* P. 5: 293.
invictum. P. 2: 503| 5: 138, 170| D: 65.
invictus. S. 1: 467.
invidæ, *ſing.* C. 10: 102| Ps: 668.
invideas. A: 346.
invidentur. P. 1: 74.
invidet. C. 7: 201| A: 771| Ps: 779.
invidia, *nom.* H: 133, 187| *abl.* P: 13: 66| D: 7.
invidiæ, *ſing.* S. 1: 614.
invidiam. A: 949| H: 554.
invidioſa, *ſing.* S. 1: 917| *plur.* S. 1: 517.
invido. C. 5: 45.
invidorum. P. 2: 257| 4: 66.
invidus. P. 4: 133| H. pr: 48.
invigilare æternæ ſaluti. S. 2: 333.
invii, *ſing.* S. 2, pr: 25.
inviolabile iter. C. 10: 19.
inviolatus. A: 897.
inviſa, *ſing.* C. 1: 42.
inviſere. A: 29.
inviſibilis Patris A: 123.
inviſit. S. 1627.
inviſibilis. Ps: 6[..].
inviſo. H: 669.
invium. C. 5: 85.
inundas. A: 880| S. 2: 604| amnis *ibid.* 799.
invocat. P. 13: 54| A: 502.
involitans. D: 29| humeris crinis. P. 3: 152.
involitat tectis. P. 13: 100.
involvat. Ps: 496.
involucris. C. 5: 36| H: 921| S. 2, pr: 54.
involvens. H: 200.
involvit. P. 1: 71| H: 868| S. 2: 893.
involvitur. Ps: 272.
involvunt. H: 764.
inuri. P. 10: 1090.
inurit. S. 2: 577.
inuſta, *ſing.* cutis laminis. P. 10: 486 *plur. ibid.* 134.
inuſſit mihi facinus. S: 1: 670.
Joannes Baptiſta. P. 5: 576.
Joannis, *nom.* C. 6: 108| 7: 46| H: 911| *gen.* A: 9| D: 134.
Job. P. 1163.
jocos. C. 3: 18.
jocus. Ps: 433.
Jonam. C. 7: 101.
Jonatham. Ps: 397.
Jordane. C. 2: 64.
Jordanem. P. 7: 66.
Jordanis. H: 482| Ps: 99| D: 57.
Joſeph. D: 27.
Jove. S. 1: 27, 275| 2: 707.
Jovem. P. 2: 12| 6: 39.
Jovi. P. 10: 233| Statori, *ibid.* 415.
Jovis. P. 10: 201, 272| 13: 93| S. 1: 84, 183, 250, 291, 388, 580, 610| 2: 679, 686, 770.
ipſa, *ſing.* C. 3: 115, 139| 6: 38| 9: 8| 10: 89| P. 5: 481| 6: 57| 10: 183| *plur.* P. 3: 19| 4: 93| 5: 295| 10: 195, A: 649| S. 1: 403.
ipſæ. P. 2: 200.
ipſam. P. 4: 40| A: 787, 1014| H: 617.
ipſas. C. 11: 67| P. 1: 99| 10: 50, 1083| S. 1: 420.
ipſe. C. 3: 126| 4: 64| 7: 156| 8: 5| 9: 11, 13 *bis* 10: 112| 11: 31| P. 2: 312, 707| 9: 73| 13: 30| A: pr, 1: 2| ego. S. 2: 220.
ipſi, *ſing.* P. 10: 789| H: 547| S. 1: 335| *plur.* P. 3: 85, 497| 10: 1059.
ipſis. H. 1: 80| P. 5: 417| 6: 101| 9: 38| 10: 231, 745, 938| S. 1: 25| 2: 195, 455, 910.
ipſo. C. 1: 114| 6: 151| 12: 126| Ps:

1: 19| 4: 124| 14: 5| A: 22 | H: 673| S. 2: 812.
ipſos. C: 5: [illegible] 7: 166 P. 5: 211| 10: 709, 756, 920, 1038| 14: 5| A: 233| S. 2: 813.
ipſum. C 6: 65, 81| 9: 70| P. 5: 323| 10: 291, 636| 14: 129| H: 126| P: 122.
ira, nom. C. 7: 114| P. 10: 811, 962| H: 495| P: 113, 145, 161, 579 S. 2: 918| abl. C. 4: 86| P. 9: 26, 45| 10: 509.
iræ, ſing. S 1: 119.
iram. C. 6: 94| 7: 172| P. 5: 328| 6: 49| 10: 214, 287, 592| 14: 63, 106| A: 319| P: 310, 783| fellis implacabilis. P. 10: 867.
irat. P. 4: 84| A: 140, 318.
iraſci. P. 9: 7.
ire. C. 10: 160| P. 1: 141| 10: 42, 205| 11: 56| A: 145, 533, 635| P: 308, 444| S. 1: 155, 620| 2: 851, 864, 882, 896| in bellum rapidis cohortibus. C. 5: 47| per offenſacula multa. P: 485.
iret. H: 732| prænuntius pœnæ imminentis. C. 7: 102.
irradia. C. 3: 8.
irremotus. P. 5: 408.
irrepſit. C. pr: 23.
irretire plagis. H: 140.
irridet. P. 10: 921.
irrigans. P. 12: 9.
irrigant. P. 1: 201.
irrigat. P. 10: 728.
irrigatum pulverem. C. 7: 42.
irrigavit. P. 13: 10.
irriges. P. 10: 14.
irriguus fons. A: 395.
irriſus. A: 756.
irrita, ſing. P: 154| plur. P. 5: 378| S. 2: 32, 486, 962, 1079.
irritamina. H: 523.
irritata odiis. C 5: 70.
irritatus. H: 222.
irritis. C. 11: 103| S. 1: pr: 76.
irritum. P. 10: 971.
irritus. A: 1018.
irroget mortem. C. 4: 98.
irruant. C. 4: 99| P. 6: 81.
irruemus. C. 9: 75.
irruentis. P. 14: 75.
irruerent. P. 13: 82.
irruet. P. 14: 29.
irrumpere. P. 10: 46.
irrumpit. P. 10: 74.
is ipſe. P. 2: 117, 595.
Iſac. P. 10: 748.
iſdem, plur. C. 12: 86| S. 2: 602, 798, 804.
Iſdis. S. 1: 630.
Iſis. P. 3: 76| S. 2: 497, 868.
Iſraël. C. 12: 95, 160| P: 651.
Iſraëlis. P. 1: 40.
iſta, ſing. nom. C 11: 13 P. 2: 331| 5: 94| 10: 171, 621| A: 862| abl. P. 10: 818| P: 176 plur. C. 10: 9| P. 2: 110| 3: 126, 206| 5: 133| A. pr. 1: 10.
iſtam C. 11: 41.
iſtas. P. 10: 149.
iſte. C. 12: 33| P. 5: 129| 10: 1207.
Iſter. S. 2: 603.
iſti, plur. P. 10: 504.
iſtic. H: 820.
iſtis. C. 10: 47, 131, 811| S. 2: 117.
iſto. P. 4: 63, 105| 5: 135| P: 235.
iſtos. P. 2: 279| 10: 461.
Iſtro. S. 2: 696.
iſtud. C. 7: 81| P. 4: 83| 9: 70| A: 215, 781 bis| P: 157.
iſtum. P. 2: 245| 11: 65.
it. P. 2: 177| 10: 69.
ita eſt. S. 2: 509| hæc ſi non ſunt, ibid. 49| ut. C. 8: 18.
Italæ gentis. S. 2: 271.
Itali, plur. P. 9: 1.
Italiæ, dat. S. 1: 57.
Italiani. S. 2: 696.
Italos. S. 1: 112, 180, 233.
ite. P. 1: 64| A: 598, 658, 1085| S. 2: 900.
item. C. 3: 48| H: 38| S. 2: 543.
iter. C. 7: 52 10: 19| P. 3: 60| 5: 484| 11: 134, 210| 12: 21| A. pr. 2: 26| 666| H: 320, 534, 758, 792| P: 89, 446, 613| S. 1: 333, 622, 657| 2: 45, 90, 430, 772, 851, 878, 889, 905, 974| D: 33| carpit. P. 3: 45| mortis. S. 2: 897| virtutis, ibid. 150.
iterum. A: 925| P: 588| S. 2: 292, 690.
itidem. H: 15, 569| S. 1: 98.
ito. P: 614.
itur. C. 7: 108| ad aſtra doloribus. 10: 92.
juba. H: 734.
jubas. C. 4: 49.
jubar. C. 2: 77| 11: 12| P. 12: 50.
jube. C. 2: 61| P. 10: 40.
jubeas. S. 1, pr: 88| 2: 1115.
jubeat. A: 611, 658.
jubebas. P. 9: 73.
jubebat. P. 6: 36.
jubebis. C. 10: 151.
jubens. C. pr: 21.
jubent. H: 372| P: 739.
jubente Deo. C. 6: 22| P. 3: 184.
jubenti. P. 10: 445.
jubentis. P. 10: 556| A: 292.
jubeo. A: 969.
jubere nefas vitiis. P. 10: 487.
juberet. H: 680.
jubes. A: 1064| P: 15| S. 2: 636| ut. P. 10: 176.
jubet. C. 3: 101| 5: 46| 9: 47| 12: 87| P. 2: 53, 164, 405| 3: 28| 5: 257, 485| 6: 119| 9: 86| 10: 114, 914, 968| 12: 24| 14: 38| A: 147, 581, 411, 570, 636, 687, 706, 1070 H: 661| P: 39, 69, 231| S. 1: 139| 2. pr: 38| 126, 198| D: 127, 138, 143, 187.
jubetis. P. 5: 68.
jubetur. P. 10: 66| A: 768.
jubis ferinis. P: 181.
Juda. P: 543| D: 155.
Judæ. C. 12: 181| P: 383, 547.
Judæa C. 1: 113| 12: 202| P. 2: 365| A: 384, 421, 504.
Judæus. A: 542.
Judaïci. C. 12: 42.
Judaïco. A: 552.
Judaïcos. A: 322.
Judam. A: 1012.
judex. P. 2: 167| 5: 94| 6: 34| 10: 446, 997, 1102| 11: 39| S. 2: 180| mentis. H: 700| mortuorum Deus. C 9: 106| ſæculi, P. 10: 386.
judicas. P. 2: 266| 10: 820.
judicat. S. 2: 796.
judice. P. 5: 6| H: 764, 934 bis| P: 406.
judicem, ſubſt. C. 2: 112| 7: 103| P. 2: 399| 13: 65.
judices, ſubſt. P. 10: 626.
judicet. C. 4: 98.
judici. P. 10: 866, 1133.
judicii. S. 1: 518.
judicio. H: 702.
judicis. C. 11: 26| P. 10: 811| 11: 173| 14: 16.
judicum. C. 12: 185.
Judith. P: 62.
juga. C. 3: 170| P. 1: 139| 4: 48| H: 429| S. 2: 559| vitæ. P: 896.
jugales. P. 11: 87.
jugali. H: 780| toro. P. 14: 10.
jugalis. S. 2: 1083.
jugalibus ignels. C. 7: 31.
jugalis. S. 1: 160.
jugatur nova nupta. S. 1: 264.
juge durans. P. 10: 470| viventis martyris. P. 4: 143.
jugera. C. 12: 176 H: 483| P: 535| S. 2: 155, 1038.
jugibus. P. 3: 80| 12: 338.
jugis, adj. C. 7: 91.
jugiter. C. 4: 34| 12: 161| P. 2: 402| 8: 14| 11: 222.
jugo. C. 11: 160 P. 1: 290, 99| H: 220| S. 2: 588| voluptatum, C. 7: 182.

jugulandus. H: 152.
jugulant. S. 2: 1107.
jugulatur. H: 360.
juguli. Ps: 2 4.
jugulis. Ps: 509 | S. 1: 386 | 2: 671.
jugulo, *ſubſt.* C. 12: 116 | S. 2: 1096.
jugulos. P. 5: 151 | 10: 64.
jugulum. P. 12: 23 | Ps: 49.
jugum. C. 5: 147 | imperii. P: 2: 8.
Jugurtham. S. 1: 526.
ivit. D: 171.
Iuli ex ſtirpis. S. 2: 532.
Iuli. P. 2: 456.
Juliæ, *gen.* P. 10: 203.
Juliam. P. 4: 151.
jumenta. P. 10: 133.
juncea pectora. P. 3: 132.
juncta, *ſing.* C. 4: 84 | S. 1: 18, 572.
junctim. A: 798.
juncturas. P. 5: 320.
jungit. H: 53 | Ps: 532.
jungitur. C. 10: 6.
Juno. S. 1: 258 | 2: 496, 869.
Junonem. S. 1: 184.
Junonibus. A: 189.
Junonis. P. 10: 214, 287 | A: 456.
Junonum. S. 1: 293.
junxerat. P. 11: 53.
junxit. P. 11: 16.
Juppiter. P. 12: 209, 295, 396, 619 | A: 413 | S. 1: 60, 74 | 2: 491, 666, 746.
jura, *ſubſt.* C. 10: 125 | H: 105, 456, 760 | Ps: 83 | S. 1: 455 | 2: 178, 308, 341, 399, 438, 467, 623 | dictat Megeræ. 1: 368 | lethi, *ibid.* 98 | patri. Ps: 343.
jurata, *plur.* Ps: 400.
juratæ, *plur.* Ps: 735.
juratus. S. 2: 696.
jure. C. 3: 143 | 12: 181 | P. 4: 176 | 10: 309 | A: 515 | H: 677, 782 | Ps: 738 | S. 1: 563 | 2: 40, 628, 676.
jurgia. C. pr: 13.
juris. H: 349.
juro per ſolis ignem. P. 10: 573.
jus. C. 10: 72 | P. 2: 430 | 5: 43, 45 | 6: 56 | A: 192, 284 | H: 25, 180, 306 | Ps: 230 | S. 2: 607, 616, 1035 | cautum & ſtatutum erat. C. 12: 145 | civile. C. pr: 18 | divinitatis. P. 10: 245 | genialc tori. P. 1: 24 | in prædonis venerant. C. 11: 58 | prætorium. P. 5: 101 | tibi eſt plectere culpam. 9: 81.
juſſa, *ſubſt. plur.* P. 5: 465 | H: 756.
juſſa, *adj. ſing.* C. 3: 125 | A: 143, 854, 903 | S. 1: 474 | 2: 795 | *plur.* C. 3: 203.
juſſam. P. 13: 76.
juſſeramt. P. 13: 57.
juſſeras. C. 2: 63.
juſſerat. C. 9: 32 | P. 1: 41 | 5: 481 | 10: 108, 766 | 11: 54 | A: 1031, 1032.
juſſerit. P. 10: 100.
juſſero. P. 10: 871.
juſſerunt. S. 1: 348.
juſſi, *præt.* à jubeo. S. 2: 240.
juſſi, *part. plur.* H: 772.
juſſione. P. 10: 337.
juſſis, *ſubſt.* C. 3: 39 | P. 10: 998 | 14: 13 | H: 431, 529 | S. 2, pr: 32.
juſſiſte. S. 1: 564.
juſſiſſet. S. 1, pr: 11.
juſſit. C. 6: 99 | 9: 13 | P. 10: 1106 | H: 319 | S. 2: 499 | D: 132.
juſſu. P. 6: 14 | A: 1032.
juſſum, *ſub.* P. 12: 12 | S. 1: 616.
juſſum eſt. P. 6: 41 | A: 728.
juſſus, *part.* C. 4: 55 | 5: 35 | 6: 70 | P. 6: 68 | 7: 111 | A: 33 | D: 31, 183 | erat P. 13: 90.
juſta, *ſing. nom.* H: 621 | S. 1: 660 | *abl. ibid.* 181 | *plur.* C. 10: 137 | S. 1: 528 | 2: 1068.
juſtam. P. 4: 11.
juſtas. H: 864.
juſte, *adv.* H: 689.
Juſti. P. 4: 421.
juſti, *adj. ſing.* A: 803 | H: 704 | *plur.* P. 10: 339 | Ps: 606.
juſtificatam. A: 881.
juſtis. C. 6: 73 | 7: 92 | 10: 91 | P. 1: 29, 51 | 5: 184, 514 | A: 42 | 2: 577, 629, 763.
juſtitia, *nom.* Ps: 243 | 2: 252 | D: 19 | *abl.* S. 1: 157.
juſtitiæ. C. 5: 84 | S. 1, pr: 57 | 521 | 2: 275.
juſtitiam. P. 13: 32 | S. 2: 841.
juſtitium arcis tyrannicæ. C. 5: 80.
juſtius, *adv.* P. 5: 188.
juſto, *adjec.* S. 2: 158 | D: 136 | tempore. P. 4: 172.
juſto, *adver.* amplius. P. 2: 58.
juſtorum. C. 4: 92 | 5: 112 | P. 11: 5. 44 | A: 773 | H: 133, 926 | S. 1: 516 | 2: 666.
juſtos. P. 2: 396 | 5: 83.
juſtum. P. 1: 15 | 2: 98 | 9: 95 | H: 703.
juſtus. C. 1: 64 | 6: 113 | 9: 108 | S. 2: 782 | D: 33.
juvabit. P. pr: 34 | 4: 43.
juvare. C. 4: 95.
juvat. C. 3: 12 | 12: 134 | P. 3: 137 | 11: 176 | H: 420, 471 | Ps: 459, 697 | S. 1: 453.
juvencos. H: 220.
juvencum. A: 620.
juvenem. C. pr: 12 | Ps: 400 | S. 2: 55 | D: 30.
juvenes. P. 11: 79.
juveni. P. 14: 59.
juvenis. H: 631 | S. 1: 122, 138 | 2: 294, 709.
juventa, *nom.* S. 2: 320, 1082 | *abl.* H: 790.
juventæ. C. 9: 43 | P. 5: 47 | S. 2: 7 | Ps. pr: 48.
juventam. H: 198.
juventus. C. 7: 145 | 9: 109 | P: 14: 29 | Ps: 822.
juvenum. P. 13: 21 | A: 486 | S. 1: 160, 383 | 2: 733, 862.
juvet. P. 2: 92.
juvit. Ps: 543 | S. 1: 557, 566, 747.
juxta. P. 4: 26 | 11: 215 | Ps: 861.

K.

KAlendarum feſta. S. 1: 240.

L.

LAbant. S. 2: 92.
labantis. P. 10: 802.
labarit. P. 11: 72.
labarum. S. 1: 488.
labe. P. 14: 54 | A: 565, 894 | H. pr: 55 | 841, 961 | Ps: 304 | S. 1: 60 | 2: 677 | criminum. C. 7: 76.
labefacta, *ſing.* P. 3: 106 | H: 207 | *plur.* C. 10: 14 | Ps: 329.
labefactat. Ps: 31.
labefacto corpore. P. 11: 119.
labem. C. pr: 41 | Ps: 203.
labentibus. C. 7: 187.
labi, *verb.* P. 5: 495 | hominis eſt. H: 665.
labimur. A. pr, 2: 4.
labitur. C. 4: 65 | P. 12: 7 | A: 622 | Ps: 416.
labor. C. 6: 9 | P. 2: 192 | 3: 121 | Ps: 629 | S. 2: 124.
laborans. C. 1: 80 | pluſquam mortale. A: 37.
laborantes. P. 11: 227.
laboras. P. 5: 161 | morbo regio. 2: 264.
laborat. P. 9: 67 | H: 248 | S. 1: 324 | modis abſonis. P. 10: 12.
labore. C. 1: 23 | P. 10: 336 | S. 2: 1082.
laborem, *ſubſt.* C. 6: 23 | S. 1: 338, 339.

labores, *ſubſt.* C. 8: 6 | P. 9: 8 | H: 18 5 | Ps: 11 | S. 2: 582, 887.
labori. C. 1: 12 | Ps: 804 | S. 2: 98.
laboribus. C. 5: 111 | H: 507.
laboris. C. 7: 192 8: 59 P. 1: 31 11: 275 | 9: 501 | S. 2: 227, 526.
laborum. P. 5: 573 | H. pr: 3 | Ps: 769 certa requies. A: 394.
labra. P. 10: 940, 1037 | Ps: 422.
labris. S. 1: 209.
Labyrinthus. A: 503.
lac. C. 3: 70 | P. 10: 685.
Lacænas. S. 1: 40.
Lacedæmon. S. 1: 247.
Lacedæmone. S. 2: 118.
Lacedæmonias. H: 365.
lacerabitur. H: 229.
lacerant. S. 1, pr: 41.
lacerans. H: 580.
lacerare. C. 4: 83.
lacerare. C. 5: 60 | 8: 22 | P. 11: 58.
lacerata, *ſing.* P. 9: 11 | *plur.* 4: 122 H: 602.
laceratio. P. 3: 147.
lacerent. P. 9: 39.
lacertis. P. 1: 136 A: 621 | pedibus. P. 3: 46 | plumis. H: 817.
lacero, *adje.* C. 5: 28 | A: 981 | Ps: 416.
lacertis. H: 147 | Ps: 353 | S. 2: 641.
lacertorum. P. 5: 124 | Ps: 592.
lacertos. C. 10: 113 P. 10: 805, 1061 | A: 562 | Ps: 23, 132, 525.
laceſſe. P. 5: 169.
laceſſentem. Ps: 28.
laceſſere. Ps: 207, 241 | S: 1: 648 | 2: 108.
laceſſit. Ps: 115 | bello. H: 513 | prælio teſtem Dei. P. 2: 506.
laceſſito. H: 639.
laceſſunt. C. 4: 83 | A. pr, 2: 19.
Lacheſis. S. 2: 453.
lacrimabilis. Ps: 667 | illa ſors non eſt Ps: 401.
lacrimans. P. 9: 7 | 13: 98 | A: 599.
lacrimantum. P. 3: 181.
lacrimas. C. 10: 158 | P: 9: 99 | A: 600.
lacrimis. C: 5: 22 | 7: 41 | P. 3: 106 | 11: 133.
lactante ſinu. P. 2: 571.
lactantibus bovis. A: 613.
lactat nos amico hortatu. C: 8: 19.
lacte. C. 7: 163 | P. 10: 14, 663 | A. pr, 2: 147 | 431, 472 | S. 1: 1 202 | 2: 960 | de avaritiæ creata crimina. Ps: 469.
lactea, *ſing.* H: 479, 804.
lacteis columnis. P. 5: 32.
lactentis oris. P. 10: 667.
lacteo. C. 2: 70.
lacteolam ovem. P: 1: 791.
lacteolis agnis. P. 11: 245.
lacteolus. P. 3: 165.
lacteum. C. 12: 119.
lactis. C. 7: 57 | P. 10: 700, 738 | S. 1: 113.
lacu. C. 5: 93 | P. 10: 244.
lacum leonum. C. 4: 65.
lacuna, *nom.* D: 49.
lacunam venisis. C. 9: 63.
lacunar. P. 12: 42.
lacunas. A: 2.1 | vulnerum. P. 5: 515.
lacus, *ſing.* A: 682.
lædere. A: 66.
læderet. P. 10: 974.
lædit. Ps: 507.
lænam. C. 7: 157.
læſa, *ſing.* Ps: 693, 781, 800.
læſa, *ſing.* S. 1: 520.
læta, *ſing. nom.* P. 1: 119 | 3: 142 | Ps: 98, 688 | S. 2: 653, 1012 | *plur.* A. pr, 2: 45 | S. 2: 1038.
lætæ, *plur.* A: 757.
lætas. S. 2: 579.
lætata, *ſing.* P. 10: 758.
lætatus. P. 10: 1114.
lætificos. S. 2: 564.
lætior. P. 5: 125 | 10: 922 | 13: 88 | 14: 68.
lætitiæ. A: 399.
lætius. C. 11: 9.
læto. C. 8: 29.
lætor. P. 11: 179.
lætos. C. 1: 38 | Ps: 209.
lætus. C. 4: 67 | 9: 69 | P. 1: 14 | 2: 133 | 10: 791 | 11: 109.
læva, *ſubſt. abl.* Ps: 281, 461.
lævam fluminis. P. 12: 62.
lævi æquore, *lævus.* P. 11: 185.
lævibus. P. 10: 1075.
lævo. P. 11: 35 | Ps: 675 | campo. S. 1: 358.
lævum. Ps: 795.
lambentibus. H: 752.
lambere. P. 5: 340 | A: 67 | morticinas urnas reorum P. 10: 385 | Galeas Junonis. A: 456.
lambunt. C. 4: 47 | H: 605.
lamenta. P. 6: 82.
lamentis. P. 10: 711.
lamina. P. 5: 62 | auri. 10: 1084.
laminarum. P. 10: 760.
lamnis. P. 5: 207 | inuſta cutis. 10: 486.
lamnis. S. 1: 438.
lampade. C. 5: 6 | Ps: 57.
lampadibus. P. 3: 149.
lana, *nom.* P. 10: 302.
lance. D: 134.
lancea, *nom.* Ps: 324.
lancibus. A: 609.
lancinamur. P. 10: 460.
lancinatores gregum. P. 10: 1057.
langueat. P. 6: 346.
languens. Ps: 704.
languente. C. 4: 86 | H: 964.
languentibus. Ps: 333.
languentum. A: 683.
languere. P. 5: 147.
languet. Ps: 512.
languetis. P. 10: 809.
languida vocem. Ps: 332.
languidis. P. 1: 26.
languidorum. C. 7: 14.
languidulis. C. 5: 143.
languidus. P. 14: 78.
languor. C. 9: 67 | P. 10: 482.
languore. Ps: 743.
languoris. P. 2: 28.
laniabere membra feris. P. 11: 117.
laniare. H: 220.
laniatur. P. 5: 174.
laniena. P. 10: 498.
lanietur S. 1: 453.
laniſtis. S. 2: 1094.
laſſus. P. 5: 140.
lanugine. C. 7: 63.
lanugo. H: 292.
lapidatio. D: 179.
lapide. D: 122.
lapidem. P. 7: 25 | S. 1: 206.
lapides. P. 4: 26 | H: 404 | S. 1: 628 D: 59.
lapidoſa corna. S. 2: 946.
lapidum. S. 1: 152 | D: 124, 178 | eliens. P. 3: 82.
lapillorum. S. 2: 1024.
lapillos. C. 7: 158 | H: 263.
lapillum. Ps: 293.
lapis. P. 5: 459 | 10: 156, 290 | A: pr, 2: 33 H: 486 | Ps: 857, 859 | S. 1: 455 | 2: 1005.
lappas. H: 216.
lappis. C. 8: 142.
lapſa, *ſing.* C. 3: 165 | H: 805.
lapſam. A: 880.
lapſante. C. 1: 78 | S. 2, pr: 35.
lapſanti. Ps: 319.
lapſibus. P. 4: 190 | 5: 487 | 12: 57.
lapſos. C. 2: 95.
lapſu. P. 8: 11 | H: 849.
lapſum, *part.* Ps: 457.
lapſus fluminum, *ſubſt.* C. 9: 112.
lapſus, *part.* H: 215.
laquearia. C. 5: 142 | P. 11: 219 | S. 2: 817.
laquearibus. P. 3: 197 | 12: 55.
laqueis. P. 10: 203.
laqueo. P. 7: 24, 49 | D: 156.

laqueos. H: 136, 806 | S. 1, pr: 24.
laqueum. H: 443.
laqueus. P. 1: 103.
lare. S. 2: 611, 966.
larem. P. 10: 782.
Lareotina. S. 2: 562.
lares. P. 2: 511 | 10: 261 | S. 1: 204.
large, ſing. nom. P: 580 | abl. P. 5: 300 | plur. P. 1: 19.
largam manum. P. 10: 360.
large, adv. S. 2: 951 | D: 146 | divites. Ps. pr: 56.
largiens. P. 10: 730.
largire. P. 10: 3 | H: 939.
largitas. C. 7: 210.
largitor bonorum. C. 4: 74 | S. 2: 434.
largitore. S. 1: 114.
largitorem. A: 701.
largo. A: 845 | dogmate, ibid. 711.
largos. A: 682.
laris, gen. S. 2: 734.
larvas. S. 1: 498, 632 | 2: 839.
laſciva, ſing. nom. C. pr: 10 | Ps: 916.
laſcivas. H: 293 | Ps: 430.
laſcivi, ſing. S. 1: 174.
laſcivia, nom. C. 7: 58.
laſciviæ. A: 353.
laſciviramoribus. S. 2: 225 | capellis. H: 235.
laſcivit. S. 1: 123.
laſcivum. S. 1: 745.
laſſatis, adj. P. 11: 59.
laſſaverat. Ps: 134.
laſſet. H: 324.
late. C. 7: 100 | P. 10: 34, 1030 | A: 65 | H. 148, 245 | Ps: 732 | S. 2: 718, 934.
lateam. S. 1: 48.
lateat. P. 3: 37 | 10: 985 | S. 2: 1099.
latebant. C. 6: 79.
latebra, nom. C. 11: 97.
latebram. S. 1: 16.
latebras. P. 9: 68 | 10: 982 | S. 1: 45 | veri. 2: 75 | viſcerum. C. 7: 123.
latebris. A: 584 | H: 595 | viſcerum. P. 5: 90.
latebroſa, plur. Ps: 891.
latebroſis. P. 11: 154.
latebroſus. A: 750.
latens. C. 3: 94 | Ps: 262 | S. 1, pr: 56 | 2: 874.
latent. C. 12: 16 | P. 6: 31 | 13: 41 | S. 2: 199.
latente. P. 11: 156.
latentem. C. 8: 31 | P. 10: 1050 | Ps: 560 | S. 2: 845.
latenter. C. 7: 105 | P. 5: 81.
latentes. P. 2: 49 | 5: 181 | 11: 37 | A: 407 | res. C. 6: 52.
latenti. A: 918 | S. 1: 93 | D: 130.
latentibus. P. 1: 105.
latentis. P. 5: 308 | 10: 395 | A: pr, 2: 13 | H: 262.
latera. P. 3: 150.
Lateranas. S. 1: 586.
latere, ſubſt. P. 8: 15 | Ps: 673.
latere, verb. C. 2: 20.
lateret. P. 3: 154.
lateris, lat. A: 496, 619 | Ps: 461 | S. 1: 695.
laterum. P. 8: 15 | 10: 1125 | A: 222.
lates. P. 4: 69 | 5: 195 | A: 80 | H: 452 | Ps: 695, 741, 791 | S. 1: 330, 585 | illic vox æterna. P. 5: 245.
latet. C. 3: 104 | P. 8: 16 | 12: 41 | D: 129.
Latiari. S. 1: 396.
laticem. D: 165.
latices. C. 3: 67 | 5: 90 | A: 681 | D: 50.
Latii. S. 2: 1102.
Latioa, ſing. S. 1: 404.
Latinos. P. 10: 254 | S. 1: 42.
latios. P. 11: 223.
Latios. P. 11: 191.
latitans ſub nocte H: 176.
latitanti. S. 1: 539.
latitantis. Ps: 672.
latitare. H: 336.
Latium. S. 1: 48.
latius. S. 1: 28.
Latonia virgo. S. 1: 366.
latrantem. A: 196.
latranti. A: 982.
latrat foro facundia. H: 401.
latrator. S. 2: 531.
latro. H: 204 | S. 2: 790.
latronem. C. 10: 160 | P. 1: 106 | 5: 144 | 10: 1002.
latrones. D: 167.
latroni. H: 508.
latronum. P. 4: 186 | A. pr, 2: 15 | H: 946.
latuiſſe. P. 10: 208.
latuit. S. 2: 315.
latus, ſubſt. P. 2: 398, 502 | 3: 333 | 4: 421 | 5: 263 | 10: 452, 484 | 11: 98 | H: 856 | D: 165.
lavacri. C. 6: 126.
lavacro. C. 7: 76 | A: 679 | Ps: 502.
lavacrum. C. 9: 87 | P. 10: 158 | D: 66 | myſticum exercent. P. 6: 29.
lavant. P. 3: 145 | S. 1: 606.
lavas. A: 687 | D: 132.
lavate. S. 1: 502.
lavatur. A: 924.
laudans. P. 6: 151.
laudant. P. 10: 570 | H: 461.
laudantia. A: 152.
laudare. S. 1: 637.
laudat. D: 195.
laudata, plur. A: 405.
laudate, imper. C. 12: 205.
laudatus. P. 2: 138.
laude. C. 3: 30 | P. 4: 85, 107 | A: 378, 556, 563 | Ps: 38, 499 | S. 1: 269, 619 | 2: 143, 1067.
laudem, ſubſt. C. 4: 5 | 9: 23 | Ps: 556 | S. 2: 706.
laudes, ſubſt. C. 5: 82 | P. 10: 565.
laudet. C. pr: 42 | 9: 3.
laudibus. C. 3: 85 | P. 2: 33 | S. 2: 16.
laudis. C. 7: 217 | P. 4: 184 | 10: 1132 | 13: 75 | Ps: 24, 279 | S. 2: 1122.
laudum. P. 10: 4.
laveras. P. 5: 12.
laverint. P. 10: 1050.
Laverna, ſing. nom. S. 2: 869.
lavit. C. 7: 73 | P. 5: 230 | Ps: 61 | mœnia amnis. P. 3: 190.
laurea, nom. S. 1: 525.
laureas paraſti. P. 5: 540.
laureatum morte ſuperba. P: 14: 6.
laureis. P. 4: 107.
Laurenti, voc. P. 2: 527, 549.
Laurentii. P. 2: 15.
Laurentio. P. 2: 3.
Laurentium. P. 2: 23, 53, 183.
Laurentius. P. 2: 109, 139, 504.
laurigeros. S. 1: 217.
lauro. S. 1: 724.
laurum. S. 2: 523.
laurus, ſing. C 8: 48 | plur. A: 483.
laus. C. 3: 95 | 5: 161 | P. 1: 82 | 4: 60 | H: 288.
laxa licentia, nom. H: 245 | abl. P: 345.
laxabit vox ſonos. P. 10: 15.
laxa voluptatis. H: 676.
laxare. P. 2: 244 | A: 967.
laxat arva glacies. P. 3: 204.
laxavit. A: 426 | S. 1, pr: 26.
laxent. P. 12: 73.
laxior libertas. S. 1: 335.
laxiore flatu. C. 7: 24.
laxis. Ps: 254.
laxo jugo voluptatum. C. 7: 582.
laxus modus abſtinendi. C. 8: 65.
Lazare, voc. A: 743 | D: 150.
Lazari. C. 10: 154.
Lazarum. C. 9: 47.
lecta, plur. A. pr, 2: 53.
lectitas. P. 10: 219.
lectio, ſubſt. S. 1: 253 | 2: 1084.
lector. H: 614.
lectuli, gen. P. 5: 353.
lectulo. P. 2: 354.

lectulos. C. 1: 52.
lectulum. C. 9: 69 | P. 5: 556.
lectum, *ſubſt.* P. 5: 217.
lectum, *adj.* P. 10: 830.
Ledæa, *ſing.* S. 1: 228.
legale. P. 10: 530.
legam. S. 2: 4.
legas. P. 11: 12.
legati, *ſing.* S. 2: 760, 909.
legatum. S. 2: 769, 770.
lege, *ſubſt.* C. 7: 183 | 8: 4 | 9: 75 | P. 10: 479, 1087 | A: 98 *bis*, 369, 336, 918 | H. pr: 12 | 109, 780 | Ps: 545 | S. 2: 71, 225, 1064 | D: 39 | ſub hac. P. 5: 81.
legem. C. 12: 156 | H: 730 | Ps: 748 | D: 94.
legens. C. 12: 156 | A: 384 | Ps: 457.
legere. P. 3: 557.
legerentur. S. 1: 606.
leges, *ſubſt.* P. 2: 200 | 4: 165 | 10: 678, 944 | H: 246, 504, 572, 877 | S. 2: 455, 462, 589, 607.
legi, *ſubſt.* H: 687.
legibus. P. 2: 424 | 5: 14 | 10: 80, 202, 420, 949 | 12: 11 | A: 767 | S. 2: 504, 602, 798, 1034.
legifer. P. 2: 565.
legio. A: 414 | Ps: 36 | S. 2: 33 | virtutum. Ps: 706.
legione. Ps: 406.
legiones. S. 2: 235.
legionibus. S. 2: 552.
legionum. Ps: 172.
legirupis viribus. H: 258.
legis, *ſubſt.* A: 42, 331, 337, 356, 375, 376 | Ps: 67.
legiſſe. S. 2: 559.
legit. P. 11: 140 | S. 2: 545 | iter aridum. P. 5: 484 | *illum* ſibi conſulem Roma cæleſtis. 2: 560.
legitimo. S. 2: 973.
lego. S. 1: 404.
legum. C. pr: 16 | H: 442.
legumine. C. 3: 64.
leguntur. P. 6: 136.
lembulo levi vectum corpus. P. 5: 455.
Lemnius. P. 10: 213.
lene. H: 325, 796 | ſuſurrat. A: 846.
lenibus. C. 7: 53.
leniat. P. 2: 528.
leniret. C. 8: 3 | P. 5: 495 | 10: 257, 273.
lenu. [illegible] | ſolvendi pudoris. H: 250.
lenta, *ſing.* Ps: 112 | *plur.* H: 963 | Ps: 33.
lentis. S. 2: 148.
lento. A: 696 | H: 807.
leo. H: 558 | D: 65.
leonem. A: 618.
leones. C. 4: 58, 47, 99 | H: 221.
leoni. H: 559.
leonibus. C. 5: 162 | P. 1: 57.
leonis. C. 4: 86 | Ps: 179 | D: 66.
Leontini, *gen.* S. 2: 939.
leonum. C. 4: 65.
lepida, *ſing.* S. 2: 41.
lepos. C. 7: 11.
lepra, *nom.* P. 2: 230.
leproſum. P. 2: 286.
Lerna, *nom.* P. 10: 881.
letale. H: 613 | Ps: 417.
letali. A: 466 | S. 1: 20, 375.
letalia. H: 709.
Lethæa vis. C. 6: 18.
leti, *ſubſt.* C. 10: 90 | P. 10: 173 | 11: 85 | A: 744 | H: 537 | S. 1: 90, 294.
letiferi, *gen.* H: 251.
leto. P. 10: 725 | S. 2: 705.
letum. Ps: 150, 571.
levat. S. 2, pr: 41.
levamen. P. pr: 50 | 5: 568.
levandas. P. 6: 107.
levans. S. 1: 212.
levantem de morte. A: 990.
levarat ſe faſce mulio. Ps: 578.
levare. S. 2: 720.
leve. P. 3: 100 | 10: 473, 526 | D: 87 | prænatans. P. 7: 71.
levem. P. 13: 45 | Ps: 349 | S. 2: 380.
levent. C. 3: 173.
leves, *adj.* C. 3: 26 | 5: 102 | P. 6: 38 | H: 216, 286 | S. 1: 101.
levi. P. 2: 346 | 5: 418, 455 | 10: 986 | Ps: 135 | S. 2: 515, 814.
Levi. A: 1012.
levis. C. 8: 18 | 12: 126 | P. 9: 61 | 10: 78 | H: 758, 902, 966.
levior. S. 5: 62.
Levita, *nom.* P. 2: 59 | 5: 30.
levitatem. Ps: 274.
levitatis. H: 362.
leviter. P. 4: 187 | S. 2: 15.
Levites. P. 5: 145.
Levitis. P. 6: 5, 15.
lex. C. 3: 70 | 4: 2 | 6: 21 | 9: 18 | 10: 65 | P. 10: 24, 554 | A: 370, 510 | Ps: 157 | S. 1, pr: 51 | [illegible]: 179, 460, 974.
liba, *ſubſt. plur.* C. 3: 182 | 4: 69 | agimus. C. 5: 140 | votorum. S. 1: 1[illegible]5.
libamina terræ. H. pr: 28.
libandum. P. 6: 53.
libans. H: 550.
libare. P. 6: 60.
libat. P. 10: 255 | H: 857.
libatura, *plur.* A: 452.
libeat. C. 3: 55, 177 | H: 671.
libebit. P. 2: 555.
libelli, *gen.* A: 15 | S. 1: 657.
libellis. P. 1: 76.
libens. C. 4: 67 | P. 10: 661 | 13: 62 | H: 937 | S. 1: 464.
libens. P. 2: 68.
libenter. P. 2: 107, 329, 567 | 10: 60, 219 | H: 715 | Ps. pr: 8.
liber, *ſubſt.* P. 10: 136, 1131 | 11: 7 | S. 5: 649 | cæli. P. 4: 171 | favoris. 10: 617.
liber, *adj.* C. pr: 45 | 5: 40 | 6: 29 | 7: 24 | P. 5: 159, 259, 504 | 14: 92 | A: 95 | H: 44, 775, 9[illegible]5 | Ps. pr: 55 | 733 | S. 5: 144 | ab ignibus. C. 5: 135 | modus abſtinendi. 8: 65.
libera, *ſing.* A: 887 | H: 91, 686, 702, 816 | Ps: 118, 247, 580 | S. 1: 613 | 2: 85, 407, 485, 729, 1066 | D: 56 | ab omni dolore mens. P. 10: 559.
liberæ, *ſing.* P. 14: 9.
liberam. P. 11: 43 | 2: 467 | 5: 559.
liberandam. Ps. pr: 59.
liberat. C. 12: 164 | A: 1021 | Ps. pr: 29.
libere. P. 10: 925.
liberi, *adj. plur.* C. 1: 47 | ac ſoluti carne. P. 2: 270.
liberis, *adj.* P. 10: 587.
libero, *adj.* P. 9: 46 | ore. 10: 96.
liberor, *ſubſt.* P. 2: 84.
libertas. P. 2: 491 | S. 1: 355.
libertate. H: 717 | Ps: 9, 195.
libertatem. H: 685.
libertatis. H: 673, 769 | S. 1: 485.
liberum, *ſubſt. gen. plur.* P. 2: 524.
liberum, *adj.* C. 7: 183.
libet. C. [illegible]: 82 | P. 3: 211 | 6: 245 | 9: 39, 77 | 10: 881, 945 | A: 596, 841 | S. 2: 737.
libidine. P. 10: 509 | 14: 57 | H: 305 | S. 1: 206 | 2: 172, 741.
libidinem. C. 2: 84 | 7: 97 | P. 10: 197 | vorandi. C. 7: 599.
libidini. Ps: 54.
libidinis. H: 611 | Ps: 98.
libidinoſo affectu. P. 10: 229.
libido. C. 2: 38 | 7: 15 | P. 2: 245 | H: 253, 628, 776 | Ps: 42, 87 | S. 1: 56 | mentis humanæ. A. pr, 2: 17.
libram. P. 4: 12.
libramine. P. 10: 1134.
librat. A: 932 | non ipem ſuper aëra. H: 381.
librata, *ſing.* Ps: 139.
libris, *gen.* A: 107, 341.
libris. P. 9: 19 | A: 217, 382, 378, 440 | H. 777 | S. 2: 536 | D: 56.

llbro, *ſubſt.* H: 181.
libros. P. 1: 182.
librum. C. 6: 84 | A: 594 | D: 175.
Liburnas. S. 2: 530.
Libya, *abl.* P. 13: 4.
Libyæ. P. 13: 102.
Libyam. S. 2: 490.
Libyca, *abl.* S. 1: 184.
Libyci, *gen.* S. 2: 936.
Libycis. A: 443.
Libyn. S. 2: 685.
Libyſtidis urſæ. S. 2: 300.
liceat. C. 5: 10 | P. 13: 64 | A: 41, 952 | H: 677 | Ps: 20 | S. 1: 503, 651 | 2: 81, 465.
licebat. P. 6: 89 | S. 2: 410.
licebit. C. 2: 13 | 10: 148 | 12: 3 | P. 10: 814, 1098 | S. 2: 1075.
licenter. P. 10: 216 | diffluens. C. 7: 16.
licentia, *ſubſt. nom.* H: 245, 707 | *abl.* P. 10: 190.
liceret. C. 12: 146.
licet, *verb. imp.* [illegible] 10: 163 | 12: 257 | P. 1: 533 | 10: 102, 651, 958 | P. 13: 12 | A: 410 | H: 180, 581 | Ps: 608 | S. 2: 491 | 2: 410, 471, 648.
licet, *adv.* C. 4: 97, 99 | 6: 149 | P. 3: 49 | 9: 79 | 13: 214 | S. 1: 150, 568.
licia. S. 2: 1105.
licitæ, *ſing.* S. 2: 791.
licito jactantius. H: 170.
licitum eſt. P. 11: 180 | A: 212 | Ps: 692 | S. 1: 337, 605.
lictor. P. 3: 98, 175 | 10: 144, 556, 1109.
lictores. P. 5: 98.
lictoribus. S. 1: 565.
lictoris. P. 10: 72.
licuit. P. 10: 1098 | A: 769 | H: 716, 717.
liga. C. 5: 29.
ligabat. A: 63.
ligamina. P. 9: 86.
ligamine. H: 137.
ligant. A. pr, 2: 35.
ligantur. C. 10: 22 | Ps: 597.
ligat. Ps: 680 | P. 11: 104 | S. 2: 1085.
ligatus. S. 2: 17.
ligna. C. 11: 36 | D: 85.
ligni. C. 5: 94 | A: 68.
ligno. P. pr: 24 | 5: 251 | 12: 12 | A: 5, 493 | Ps: 879 | S. 2: 646.
lignum. C. 5: 95 | P. 1: 36 | 5: 34 | 9: 48 | 10: 1019 | Ps: 253, 408 | S. 2: 285 | D: 51, 87.
ligonibus. S. 1: 641.
ligula moderatrix. P. 10: 978.
Ligurum. S. 2: 700.
Iilia. C. 5: 124 | Ps: 354, 882.
Lilybæo, S. 2: 940.
lima, *nom.* S. 1: 439.
limas capillos. P. 10: 274 | pectorum rubiginem. C. 7: 205 | pedibus vincula. H: 444.
limbum. S. 2: 576.
limbus. Ps: 188.
limen. C. 9: 75 | P. 10: 74, 105, 208 | Ps: 836 | S. 1: 735.
limi, *ſing.* A: 828, 1026.
limina. P. 2: 20 | 11: 158 | H: 491.
limine. P. 10: 351 | lucis. C. 12: 126.
liminis. P. 5: 310 | Ps: 666.
limite. H: 433 | Ps: 225.
limo. C. 9: 35 | 11: 51 | P. 10: 371 | A: 675, 689, 1039 | H: 465 | Ps: 904 | S. 1: 640 | 2: 166.
limum. C. 7: 191 | 8: 61 | A: 687, 902 | S. 2: 924.
limus. A: 991 | H: 474.
linea, *ſubſt.* A: 812 | Ps. pr: 50.
linea, *adj. plur.* H: 328.
lineam, *ſubſt.* C. 7: 50.
lineas, *ſubſt.* C. 11: 128.
lingua, *nom.* C. pr: 45 | 2: 102 | 3: 94 | 4: 3 | 5: 81 | 9: 68 | P. 10: 770, 928, 935 | 13: 4 | A: 639 | H: 201 | Ps: 423 | S. 2, pr: 46 | *abl.* P. 10: 11, 22, 992 | A. pr, 2: 22 | 383.
linguæ, *ſing.* C. 1: 62 | P. 13: 81 | A: 380, 404 | S. 1: 648 | 2: 19.
linguam. C. 7: 118 | 9: 81 | P. 5: 192, 534 | 10: 766, 891, 897, 901, 945, 960, 974, 987, 1039 | A: 2, 980 | H: 457 | Ps: 718 | S. 2: 633.
linguarum. C. 9: 24.
linguas. P. 2: 423.
linguis. P. 1: 78 | A: 194 | S. 2: 585, 891.
linquat. Ps: 783.
linquens. Ps: 318.
linquere. C. 1: 19.
linquit. P. 1: 109 | Ps: 438.
linquunt. P. 1: 34 | 11: 251.
lintea, *ſubſt. plur.* C. 10: 50.
linteis. S. 2, pr: 6.
lineam veſtem. P. 5: 348.
lineoli pallioli. P. 3: 180.
lineolo. C. 5: 18.
lippis. P. 10: 592.
lippos. P. 2: 284.
liquabile ſaxum. H: 743.
liquat. C. 3: 74.
liquata, *plur.* P. 10: 300.
liquato. P. 10: 849.
liquentes, D: 137.
liquenti. S. 2: 42.
liquentis æquoris. P. 10: 947 | poli. P. 1: 88.
liquerat. C. 7: 162 | 10: 168 | Ps: 455 | S. 1: 138.
liquerit. H: 941.
liquerunt. H: 844.
liqueſcant. A: 1086.
liqueſce. C. 6: 146.
liqueſcet vento. A: 955.
liquet. H: 2.
liquida, *ſing. nom.* S. 2: 627 | *abl.* arce. C. 4: 10.
liquidæ, *ſing.* Ps: 638 | rationis. C. 3: 190.
liquidam. S. 1: 638 | 2: 187 | vocem. A: 586.
liquidas. Ps: 660.
liquidis. P. 10: 438 | coloribus expreſſa. P. 9: 93 | umbris. 11: 125.
liquido. C. 5: 21 | P. 8: 5 | A: 903 | H: 825 | Ps: 787, 853 | motu. A: 87.
liquido odore. C. 10: 172.
liquidos ſenſus. H: 513.
liquidum. S. 1: 414.
liquidus. A: 694.
liquit. C. 10: 74.
liquitur. P. 5: 232 | 10: 508 | H: 749 | D: 175 | fonte. S. 2: 799.
liquor. C. 2: 23, 68 | 9: 50 | P. 7: 82 | 10: 438 | 12: 33 | 13: 12, 84 | A: 411, 670 | H: 356 | S. 1, pr: 42.
liquore. C. 7: 70 | P. 10: 284 | A: 654.
liquorem. S. 2: 926 | animæ. C. 10: 11.
liquoribus. C. 5: 67 | P. 10: 1038.
lita veneno tela. Ps: 436.
litamen. H. pr: 50.
litamus jejuniorum victimam. C. 7: 20.
litanda, *plur.* S. 1: 391.
litans. A: 460.
litant. S. 1: 779 | juſtitiam. *ibid.* 841.
litantis. P. 10: 289.
litare. P. 5: 31 | Ps. pr: 6 | 784 | idolis. P. 1: 42.
litarent. P. 13: 81.
litari. P. 10: 334 | S. 2: 1124.
litata cæde. P. 10: 1010.
litatur. S. 1: 237.
litem. H: 637.
litera, *nom.* A: 376.
literarum. P. 9: 18 | 13: 7.
literis. P. 1: 2 | 5: 187 | 10: 623.
literulis. P. 11: 7.
litibus. A. pr, 2: 10.
litigioſa argumenta. A: 208.
litora. P. 1: 488 | H: 881 | Ps: 652 | S. 2: 55, 613.
litore. A: 669 | S. 2: 940.
litoreis. S. 1, pr: 15.
litoribus. C. 5: 60.
litoris. C. 5: 45 | P. 5: 505 | 6: 155 |

11: 47 | S. 1, pr: 13 | 136.
litorum. C: 9: 112.
lituis. H: 480 | S. 2: 401.
lituos. Ps: 318.
litus. P. 4: 99 | S. 2, pr: 20.
liventes. H: 132, 356.
liventia. H: 824.
Livia. S. 2: 251.
livida, *ſing. nom.* lox. S. 1: 420 | *abl.* S. 1, pr: 31 | *plur.* C. 2: 72 | P. 2: 219 | D: 46.
lividicordis. C. 7: 7.
livido. P. 2: 139.
lividum cor. P. 5: 179.
Lividis. Ps: 502.
livor. C. 7: 201 | H: 397.
livores. P. 10: 510.
livoribus roſcidis. P. 10: 707.
livoris P. 14: 108.
loca, *ſubſt.* P. 6: 338 | 11: 48 | ſenta ſitu & vepribus. 3: 47.
locare. A. pr, 1: 9 | S. 2: 867.
locaſti. P. 2: 418.
locata in ſolio Roma, *nom.* P. 4: 62.
locateis, *adj.* S. 2: 416.
locatos. P 2: 163.
locatum. S. 1: 272.
locetur. A: 875.
loci, *ſing.* P 8: 15 | 11: 160, 175 | 12: 47 | A: 118 | S. 1: 220.
locis. C. 3: 202 | H: 341, 863, 953.
loco, *ſubſt.* C. 2: 83 | 7: 186 | Ps: 268, 731 | S. 1: 48.
locos. H: 895 | S. 2: 447, 503, 831.
loculos. Ps: 582.
locum. C. 5: 36, 65 | 6: 131 | 12: 113 | P. 2: 534 | 6: 61 | 10: 826, 900 | 14: 42 | A: 872 | S. 2: 476.
locuples. C. 3: 171 | P. 4: 30 | H: 212, 332 | facundia. P. 13: 17 | populis locus. 5: 8.
locupletem. H: 193.
locupletis. P. 2: 522.
locus. P. 1: 5 | 3: 6, 186 | 5: 242 | 8: 11 | 10: 551 | 11: 151 | A: 873 *bis* | Ps: 220 | S. 1: 447, 614 | 2: 256, 622, 1136 | D: 49 | orandi purus. P. 10: 503.
locuſtis. C. 7: 69 | D: 117.
locutus. P. 10: 1522 | A: 797 | eſt. C. 1: 62.
lolium. H: 216.
longa, *ſing.* P. 9: 84 | S. 2: 458 | *plur.* C. 5: 40 | 12: 174 | P. 10: 453 | A: 40 | H: 923 | Ps: 35 | S. 2: 953.
longævam. S 2: 176.
longam. P. 10: 1128 | S. 1: 243.
longe, *adv.* C. 2: 83 | P. 4: 138 | 5: 499 | 10: 466, 807 | A: 474 | H: 527, 793, 863 | Ps: 149, 509, 647 | S. 1: 316, 611 | 2: 88, 846,
901 | ab ore. P. 10: 981.
longi, *ſing.* H: 197 | S. 1: 657 | 2: 80.
longior. P. 1: 24 | 5: 463.
longis. P. 1: 112 | 11: 104 | A: 416 | S. 1: 466 | 2: 106.
longo. P. 2: 163 | A: 986 | H: 649, 819 | Ps: 385 | S. 1: 323, 470 | 2: 160, 316, 343, 732 | ordine. P. 9: 79.
longos. P. 2: 340.
longum. P. 1: 80 | 4: 129 | 11: 99 | 14: 107 | H: 745, 924 | S. 1: 153 | 2: 167 | eſt. H: 890 | ſilet. P: 10: 393.
loquacibus ſcatebris. C. 5: 89.
loquacitas. P. 10: 152.
loquamur. C. 2: 99.
loquamus. P. 10: 20 | A: 649.
loquar. P. 2: 112 | A: 1 | H: 230, 936 | S. 1: 271.
loquax. P. 2: 74 | A: 298 | S. 2, pr: 45.
loquela, *nom.* P. 10: 945 | *abl.* A: 235.
loquelam. P. 6: 92 | 10: 953.
loquelis. A: 578 | verba conjunxit. A: 34.
loquemur in te uoum. C. 4: 101.
loquendi. P. 4: 166 | 10: 990 | arte. H: 203.
loquentem. P. 10: 959.
loquentes. P. 1: 70.
loquenti. P. 10: 678, 928 | S. 2: 816.
loquentis. C. 7: 44 | P 5: 97 | 10: 549, 555, 915 | Ps: 716.
loqui. C. pr: 9 | P. 10: 458 | 13: 31 | grande. Ps: 285.
loquimur. S. 2: 342.
loquitur. P. 3: 139 | A: 108.
loquor. P. 10: 564, 1008 | A: 126, 777 | H: 625 | exemplum gentis vetuſtæ. C. 7. 176.
loquuntur. P. 2: 427 | 5: 282 | 11: 7 | A: 392.
lora. Ps: 335 | S. 1: 352.
lorea flagra. P. 12: 55.
loricæ, *gen.* Ps: 124.
loris. Ps: 413.
lota, *ſing.* A: 697.
lotæ animæ, *plur.* P. 8: 10.
Loth. H: 725, 738, 758, 766 | Ps, pr: 16, 32.
lotus. A: 487.
luas exitium. P. 10: 94.
luat. P. 10: 204 | pœnam. 13: 94.
lubrica, *ſing.* S. 2: 413 | damnatio. H: 540 | gloria, *ibid.* 386 | *plur. ibid.* 136, 755.
lubricat, Ps: 572 | clivum, P. 12: 35.
lubrici, *plur.* C. 2: 103.
lubrico. C. 1: 62 | lumine. P. 14: 45.
lubricorum dæmonum. C. 9: 55.
lubricos. S. 2, pr: 36.
lubricus. C. 3: 118 | A: 978.
Lucas. A: 1002.
luce. C. 1: 60 | 3: 188 | 9: 76 | 12: 24 | P. 4: 60 | 11: 56 | 10: 320 | A: 332, 688 | H: 476 | Ps: 108, 222, 334 | S. 1: 291 | 2: 886 | prima. C. 2: 108 | 000 aperit oculos ſub. S. 1: 593.
lucebunt. P. 2: 272.
lucelli. C. 2: 45.
lucem. C. 1: 2, 31 | 3: 17 | 5: 4, 144, 151, 152 | P. 14: 59 | A: 699 | H: 601 | Ps: 317, 639 | revocare animas in S. 1: 90.
lucere. A: 445.
lucernas. S. 2: 1009.
luces, *ſubſt.* H: 93.
lucet. A: 536.
lucida, *ſing.* C. 10: 162 | H: 868 | Ps: 830 | [illegible]. ſidera. A: 151 | ſupplicii præmia. P. 11: 22.
lucidus. P. 6: 9.
lucifer *Phoſphorus.* C: 5: 130 | 12: 32 | D: 104.
luciferum, *phoſphorum.* A: 626 | Ps: 625.
Lucinas. S. 2: 222.
lucis, *gen.* lux. C. 1: 36, 42, 54 | 3: 32 | 8: 12 | 11: 40, 111 | 12: 168 | P. 1: 87 | 5: 37, 270, 308, 351 | 6: 71 | 10: 955 | 11: 236 | A: 74, 282, 424, 701 | H: 3, 65, 344 | Ps: 782 | S. 1: 157, 377 | 2, pr: 3.
lucis, *lucus.* S. 2: 53.
lucifatos. C. 3: 1.
luco. S. 1: 453.
lucos. P. 6: 39 | H: 239.
lucra. C. 2: 44.
lucramus. C. 2: 53.
lucrandi. Ps: 607.
lucri. P. 2: 140.
lucrum. Ps: 460 | S. 2: 1016.
luctamen. P. 1: 215 | H: 509 | Ps: 176 | S. 1: 645.
luctamina. H: 639.
luctando. C. 2: 91 | H: 147.
luctandum. S. 2: 149.
luctantia quora. A: 651.
luctantur. P. 9: 85 | Ps: 892.
luctaries. P. 10: 631.
luctata, *ſing.* S. 2: 505.
luctator. C. 2: 74.
luctifico carmine. H: 450 | pulvere. S 2: 568.
luctu. C. 10: 116.
luculente. *adv.* P 10: 22.
lucum. P. 10: 196.
lucus. D: 16.
ludat. S. 2: 1128.
ludebant. P. 9: 83 | bellum cali-

bus armis. Ps: 435.
ludere. P. 5:20| Ps: 715| S. 2:656| 2: 44, 674.
ludi, ſing. S. 1: 382.
ludibria. P. 5: 442| Ps: 16, 456| S. 1: 159| 2: 1033.
ludibrio fuit Neræ. P. 10: 240.
ludibriorum. P. 14: 30.
ludibrium. P. 10: 870.
ludibundus. P. 1:409.
ludicra, plur. C. 5:18| Ps:298.
ludicris. P. 2: 322.
ludicro verbere. P. 10: 165.
ludicrum. C. 2: 34.
ludimus. P. 2: 31.
ludis. P. 10: 1088| Ps: 525.
luditis. C. 11: 11.
ludius. P. 10: 222.
ludos. S. 1: 216.
ludum. P. 9: 48.
ludunt H: 170.
luduntur dolis. P. 10: 181.
ludus eſt mors Chriſtianis. P. 5: 64.
luenda mors eſt ſanguine. P. 5: 52.
lues, ſubſt. ſing. Ps: 528| S. 1:25| furiata. P. 3: 26| plur. 2: 221.
luet. C. 10: 108| ſupplicium. S. 2: 185.
lugebas: S. 1: 470.
lugent. A: 442.
lugubre antrum. P. 5: 238.
lugubris. C. 9: 79.
luis, ſubſt. Ps: 308| incentiva H: 249.
luit. C. 3: 135| ſupplicium. A: 543.
luiturus. Ps: 535.
lumen. C. 1:100| 5:155| 6:6| P. 10: 319 bis, 10: 432, 441, 593| A: 278, 279, 286 imago Dei ibid. 72| Numinis, ibid. 573.
lumina. C. 5: 7, 141| 9: 54| 10: 79| P. 1: 101| 5: 203, 235, 306| A: 115, 675 Ps: 44, 114| S. 1: 546| D. 131.
luminat atria nitor. P. 3: 192| frontem ſerenam. 5: 117.
lumine. C. 2: 27| 5: 31| P. 2: 384, 395| 10: 312, 313, 534| 14: 45, 48, 122| A: 278, 279| H: 74, 734, 880| Ps: 48, 858| D: 96, 190| caſſis. A: 115.
luminibus. P. 11: 168| H: 901.
luminis C. 1: 24| 5: 1, 9, 19 P. 2: 205| 5: 239, 276| 10: 318| 13: 43| A: 328| S. 2: 108| D: 109| coruſci gemmas. P. 2: 199.
luna S. 1: 365.
lunæ. C. 9: 15.
lunam. C. 12: 10.
lunari lampade. C. 5: 64
lupæ, gen. Ps: 47.
lupam. P. 10. 612.
lupanar. P. 14: 25, 55| Ps: 378| Cypridis P. 10: 250.
lupas. S. 1: 107.
lupatis. Ps: 191.
Lupercales ferulæ. S. 2. 862
Luperci, plur. P. 2: 518| 10: 162.
Luperco. P. 4: 146.
lupi, plur. Ps: 795.
lupinis. S. 2: 394.
lupino ritu P. 1: 98.
lupis. C. 8: 57| A: 737.
luporum. Ps: 467.
lupum C. 3: 169| P. 5: 412.
lupus. C. 3: 138| P. 5: 19| 11: 241| H: 213| Ps: 791, D: 189.
lurida rota ſolis. A: 616.
luſa, ſing. nom. S. 1: 175.
luſerat. P. 11: 130.
luſerit ſibi impune dis deſtruendi. P. 5: 104.
luſit. P. 12: 48.
Luſitanorum. P. 4: 37.
luſtrales pecudes. S. 2: 1106.
luſtratæ, ſing. S. 1: 381.
luſtro oculis, verb. P. 1: 17.
luſus multo pavore. C. 6: 55.
luteam cratem. C. 8: 59.
luteolis. Ps: 354.
luteum. P. 13: 61| A: 677, 1023| H: 314| ſapit terrea voluntas. C. 10: 26.
luteus color. C. 8: 27| homo. 3: 138.
luto. C. pr: 12| P. 2: 247| A: 699, 819| coacta membra. P. 3: 92.
lutulenta, ſing. libido. Ps: 87| plur. animalia. P. 10: 650| membra. H: 117.
lutum. A: 858, 1015| S. 2: 933.
lux. C. 1: 15| 1: 3: 19, 75, 97| 5: 27, 133 bis| 6: 51| 7: 79| 9: 36| 10: 84| 11: 60| 12: 36| P. 1: 24| 2: 204| 10: 318, 573| 11: 66| 12: 50, 58| A: 280, 281, 1031 H: 34, 965| Ps: 847| S. 1: 428| 1: 229, 905| Betblem. C. 7: 1.
luxu. H: 912 S. 2: 740| perdita ſoboles. S. 1: 162.
luxum. H: 282| S. 2: 115.
luxuria, nom. Ps: 321.
luxuriæ. P. 13: 25| Ps: 342, 378.
luxuriam. A: 62| rogi. S. 1, pr: 19
luxuriant. C. 3: 54.
luxuriat. S. 2: 1016.
luxuries, ſubſt. Ps: 405.
luxus, ſing. C. pr: 11| 7: 11| P. 10: 314| H: 298, 395| Ps: 455| plur. S. 2: 172.
Lyæum. S. 1: 276.
lychnis. C. 5: 14.
lympha, nom. C. 9: 28, 86, 87| D: 166.
lymphatam furiis gentem. C. 11: 91.
lymphatico. H. pr: 59.
lymphaticum pecus. C. 9: 57.
lymphæ, gen. P. 10: 718.
lymphis. P. 7: 24| 10: 429| D: 68, 127.
lyra, nom. C. 3: 81| 9: 3.
lyricæ puellæ, ſing. H: 316.

M.

MAcellum. P. 10: 1056| A: 709.
Macetum. S. 1: 546.
maceries. H: 226.
Machabæi, ſing. P. 5: 533.
Machabæis fratribus. P. 5: 525.
Machabæos. P. 10: 776.
machina, nom. H: 249, 488| Ps: 866| terna rerum. C. 9: 14.
machinam. P. 10: 339.
machinis murum ferire. P. 13: 38.
macie. S. 2: 1024.
macies. C. 10: 103.
mactare. H pr: 35.
mactas. H: 100.
mactatas. S. 1: 394.
mactatis, adj. Ps: 784.
macte. C. 9: 106 bis.
maculaverat. Ps: 101.
maculas, ſubſt. A: 684, 914.
maculas, verb. P. 8: 6.
maculent. A: 2.
maculis C. 3: 42| D: 3.
maculoſa, ſing. S. 2: 147.
maculoſo. S. 1: 234.
maculoſum. H: 948.
madefactum. Ps: 61.
madens. H. pr: 59| ſanguine. P. 6: 62.
madent vulneribus. D: 116.
madentem. P. 10: 860| Ps: 413.
madentes. P. 6: 81| 10: 1045| S. 1: 640| auras aromatum. P. 10: 365.
madentibus C. 5: 13.
madentis. C. 7: 43.
madeſcit. P. 11: 122.
madeſcunt fletu. C. 7: 164.
madidam. A: 765.
madidas. H: 761| ſanie aras. S. 2: 764.
madidis. Ps: 191.
madido. C. 3: 97| 5: 24| H: 320| Ps: 283.
madidum. P. 11: 45| Ps: 378.
maduiſſe. H: 365| S. 2: 526.
Mæandrus. C. 1: 42.
Mænadas. S. 1: 134.
mærent. A: 444.
mærentes. C. 9: 80.

mæror. H: 395.
mærore. P. 11: 1358.
mæſta, *ſing*. C. 7: 141|10:117|P. 13: 96 14: 40| Ps: 541| S. 2: 545.
mæſtis. P. 1: 50.
mæſtos. P. 1: 699| pavore. C. 6: 47.
mage. P. 3: 9| 13: 19| S. 1: 518| 2: 6.
Magi, *plur*. C. 12: 28, 61, 182| D: 105.
magicas S. 1: 893.
magico. S. 1: 96 2: 176.
magicum. P. 13: 23.
magiæ. S. 1: 89.
magis, *adv*. C. 4: 94| P. 2: 235| H: 139 *bis*, 710, 910| S. 1: 71| 2: 838 magiſque. P. 10: 1003| quo. 2: 429.
Magiſter. C. 7: 97| P. 6: 10| 9: 22| 11: 233| A. pr, 2: 2| S. 2: 433.
magiſtra, *ſing*. P. 10: 688, 989.
magiſtræ, *gen*. Ps: 164.
magiſtratum. S. 1: 623.
magiſtratus, *ſing*. P. 10: 132.
magiſtri, *ſing*. C. 6: 78| P. 9: 83| 11: 91| 12: 14| æterni. C. 8: 17| *plur*. P. 9: 40| criminum. 5: 78| ſignorum. 1: 64.
magiſtro. H: 205| S. 1: 37| 2: 22| te. P. 10: 89.
magiſtrum. P. 10: 822| 12: 24| 13: 2| A: 707| H: 720| pecoris. D: 30.
magna, *plur*. H: 865| Ps: 286.
magnanimo. S. 1: 518.
magnasum. C. 12: 77| Ps: 12.
magnas. P. 10: 562.
magni, *ſing*. P. 10: 201|A: 9|H: 496, 684| S. 1: 41, 230, 590| 2: 759, 947| putat. P. 2: 202| refert. P. 10: 119.
magnificis. S. 2: 91.
magnificum. A: 1058.
magnis. P. 11: 212| 12: 48| A: 651| S. 1: 586| 2: 68, 488.
magno. P. pr: 24| 4: 13| A: 65, 814| Ps: 500| S. 2: 878, 1014.
magnorum. P. 4: 5| A: 1013| S: 1: 504.
magnum. D: 33.
magnus. Ps: 530| S. 1: 87, 456| 2: 60, 604.
Magos. A: 646.
magus. P. 10: 868.
Maia, *abl* S. 1: 87.
majeſtas. C. 5: 162| P. 6: 129| 10: 263, 309| A: 8, 16, 90, 879, 1062| H: 65, 840| S. 2: 503.
majeſtate. P. 11: 218| A: 119, 531, 556, 673| H: 45, 168| Ps: 80| S. 2: 83, 485| 2: 183, 1202.
majeſtatem. S. 1: 431.
majeſtatis. A: 257, 314| S. 1: 149, 159, 407.
major. C. 11: 132| 12: 78, 116| P. 5: 148| 9: 59| 10: 263, 483| 12: 18| A pr, 1: 4| H: 257, 531| Ps: 444, 711| S. 2: 315| exemplis. C. 8: 7.
majora. A: 36| S. 2: 479.
majorem. A: 787, 815.
majoribus. Ps. pr: 43| S. 2: 363.
majorum. C. 5: 38| S. 1: 409.
majus. A: 470 *bis*| D: 182.
mala, *ſubſt*. *ſing*. H: 554.
mala, *ſubſt*. *plur*. C. ps: 29| 1: 95| H: 155.
malarum *adj*. C. 6: 119.
male, *adv*. C. 8: 34| P. 10: 689| A: 2, 150| H: 217, 314| Ps: 330, 399, 564| S. 1: 25 *bis*, 240, 285, 381| 2: 186, 453, 724| fabris ſuadelis. H: 714| fortis. H: 277| pertinax. C. pr: 14| prodiga, *ſing*. P. 3: 68| ſuſa, *ſing*. P. 11: 71| tener. P. 9: 67.
maleſana, *ſing*. H: 93| Ps: 203.
maleſuada, *ſing*. C. 3: 113| D: 2.
mali, *ſubſt*. *ſing*. P. 10: 794| H: 8, 662| Ps: 607, 667| S. 1, 78.
mali, *adj*. *ſing*. C. 12: 141.
malignæ, *ſing*. Ps: 269.
malignam. Ps: 33.
maligne, *voc*. P. 5: 186.
maligni, *ſing*. H: 553, 613| S. 2: 975.
malignitatum. P. 2: 260.
malignum murmurans. P. 5: 417.
malignus. H: 217.
malim. P. 2: 218.
malis, *ſubſt*. *calamitatibus*. C. 4: 82| P. 10: 516| A: 509.
malis, *adj*. P. 2: 85| A: 60, 997.
malis A: 45| H: 633| S. 1: 338.
malle. C. 7: 104| H: 784.
mallet. P 10: 35| S. 1: 637.
malleus. P. 10: 269.
malo, *adj*. A: 911.
malorum, *ſubſt*. *calamitatum*. P. 5: 527| 10: 90, 1097, 1134| 14: 110| A. pr, 2: 18| H: 258, 5: 7, 641| Ps: 158| S. 2: 1041.
malum, *ſubſt*. *calamitas*. P. 10: 208| 13: 44| H. pr: 45| 113, 215, 553, 562; 640, 646, 668, 938| Ps: 595| S. 2: 47, 178.
malus, *adj*. A: 104.
Mambre. D: 13.
Mammonæ, *dat*. P. 1: 58.
Mammoneam. H: 428.
manantem Deo originem. C. 5: 30.
manantibus, P, 10: 707.
manantium. P. 10: 843.
Manaſſæ. C. 12: 190.
manceps carceris. P. 5: 345.
mancipandam vinculis plebem. P. 10: 44.
mancipatam vitam. C 11: 39.
mancipatus Tartaro. P. 10: 475.
mancipium Chriſti. A: 408| gehennæ. H: 128| ludibriorum. P. 14: 30.
maneo ordine. A: 619.
maneum. P. 2: 231.
mandans. P. 6: 140.
mandaram. S. 2: 261.
mandas. C. 10: 159| P. 13: 79.
mandat. P. 10: 42, 1090| oris flatibus. A: 657.
mandata, *adj*. *plur*. S 2: 199.
mandatur. P. 11: 169.
mandavit. P. 10: 338: 744.
mandere. C. 3: 114 D: 187.
mandet. P. 10: 345, 936| Ps: 723.
mando, *as*. C. 9: 31.
mane, *adv*. C. 2: 29| H: 924| P. 3: 64| 11: 189| novo. C. 2: 15| 3: 86| fit. 1: 96| vacuum. 10: 146.
maneat. P. 11: 142| S. 1: 461, 522, 649.
manebat. Ps: 112, 267.
manebis. S. 2: 211.
manens. H: 900.
manens. S. 2: 250.
manentem. P. 10: 597.
manere. C. 6: 20| P. pr: 28| 10: 976.
maneret. C. 12: 59| P. 2: 136| S. 2: 411, 540.
Manes, *ſubſt*. A: 478| Ps: 92| S. 1: 191, 402.
manet. C. 12: 17| P. 5: 233| 10: 29| A: 573, 812| Ps: 82, 128| D: 122, 159, 181| membra ſpes eadem. C. 3: 201.
manibus, *manus*. A: 199, 235, 465, 731, 1037| Ps: 878| S. 2: 559, 720| D: 136.
Manibus dis, *Manes*. S. 1: 403.
manicas. S. 2: 732.
manicis. H: 434 Ps: 567.
Manichæe. A: 975.
Manichæus. A: 957.
manifeſta, *ſing*. H: 125.
maniplis. P. 10: 864| Ps: 568.
Manna. D: 43.
manſerat. P. 5: 311.
manſit C 7: 122| Ps: 84.
manſuefactum. C. 7: 84.
manſueſcat. P. 2: 440.
manſuevere. A: 430.
manſueſcere. S. 1: 457.
manſueſcit. C. 4: 50| P. 2: 439| 5: 435.

manu. C. 3: 57, 177 | 4: 61 | P. 3: 78 | 5: 100, 179 | 10: 780 | 11: 98 | 1 158 | A: 3, 92, 4, 1 523 H: 136 | Ps: 11, 6, 147, 214, 292, 420, 456, 497, S. 1. pr: 83 | fabrili. P. 5: 69.
manum. C. 5: 46 | 6: 85 | P 1: 92 | 10: 350, 549, 97 | 13: 54 | H. pr: 14 | Ps: 346, 576 | S. 1. pr: 22, 27, 2. pr: 61 D: 140.
manus, ſing. C. 1: 96 | P. 1: 71 | 5: 244 | 9: 43, 80 10: 1102 | 11: 129, 185 | 12: 17 A. pr, 2: 14, 55 | 597, 818, 859, 861, 870, H: 266, 361, 645 Ps: 137, 250, 537 | S. 2: 39 | plur. C. 2: 102 | P. 1: 39, 78 | 5: 118, 158 | 6: 103 | 9: 39, 57, 70 10: 447, 496, 497, 801, 842 | 11: 139 | S. 2, pr: 28 | 953, 1005 | exercet tortor. P. 1: 47.
manuum. P. 3: 79 | A: 221, 1022.
mapalis. Ps. pr: 46.
marceat. C. 1: 76 Ps: 745 | ignis. A: 480.
marcent ſuppliciis Tartara. C. 5: 133.
marcentem. S. 2: 1044.
marceoti. Ps: 883.
marceſcere. A: 621
marcida, ſing. Ps: 326 | oblectamine frequenti ſcintilla mentis. C. 7: 18 | plur. P. 3: 210.
Marcion. H. pr: 36, 56, 124.
Marcionis. H: 502.
Marcionita Deus. H: 119.
mare. C. 3: 5 | 5: 63 | 7: 108 | P. 5: 475 | A: 153, H: 116, 681 | S. 2, pr: 9, 18 | 177, 790, 800 | D: 33, 127.
mares. P. 10: 477.
margarita ſpargere inter ſues. P, 10: 648.
margaritum. Ps: 873.
margine. A: 686 | H: 794.
margines. P. 13: 77.
mari, mare. S. 2: 578.
Maria. D: 100.
Mariæ. A. 643.
Mariam. Ps: 88.
Maris. S. 1: 525.
marina, plur. C. 12: 90.
marini, ſing. P. 10: 316.
marinis. Ps: 723.
marino tranſitu. C. 12: 166.
maris, mare. P. 7: 59 | S. 2, pr: 25.
maris, mas. A: 575 | S. 2: 118.
maritalis. S. 1: 476.
maritam. Ps. pr: 65.
maritandi. S. 2: 1068.
maritarum conjugum. P. 1: 119.
maritat. A: 569.
mariti, gen. A: 98.
marito, ſubſt. H: 612 | S. 1: 167, 261, 277.
maritum. P. 10: 227 | H: 586 | D: 16.
maritus. P. 10: 184.
marmora, lapides. P. 2: 482 | 11: 10 | 12: 35 S. 1: 404, 502.
marmore, lapide. P. 3: 191 5: 74 | 6: 141, A: 521.
marmore, æquore. P. 5: 494.
marmoreis. Ps: 813.
marmoreo. S. 2: 28.
marmoreum. A: 500.
marmoribus. S. 2: 833.
marmoris. S. 1: 347 | 2: 249.
marmorum. P. 4: 194.
Mars. S. 2: 494.
a marſupio inanis. P. 2: 104.
marſuppia. Ps: 600.
Marſus. S. 2: 525.
Marte. Ps: 215 | S. 1: 185 | 2: 571.
Martia, plur. S. 1: 181.
Martialem. P. 4: 149.
Martis. P. 10: 212, 619 | Ps: 128 | S. 1: 174, 284, 293, 627 | 2: 686.
martyr. P. 3: 126 | 4: 90, 135 | 5: 1, 185, 216, 289, 354 | 7: 51 | 9: 6, 97 | 10: 121, 546, 561, 898, 904, 1122 | 11: 33 | 13: 3, 105 | Ps: 775.
martyras patronos. P. 2: 579.
martyre. P. 6: 61 | 10: 391.
martyrem. P. 2: 359, 516 | 5: 93, 250 | 7: 4, 18.
martyres. P. 1: 70.
martyri. P. 2: 330 | 14: 17.
martyribus. C. pr: 42 | P. 6: 122 | Ps: 37.
martyrii. P. 3: 9 | 11: 21.
martyriorum. P. 4: 188.
martyris. P. 2: 15, 509 | 3: 162 | 4: 96, 144 | 5: 314, 392, 553 | 9: 10 | 10: 661, 1108 11: 8, 106, 172, 84 | 12, 120 | S. 1: 557
martyrium. P. 8: 4.
martyrum. C. 12: 125 | P. 1: 1, 106, 116 | 2: 519 | 4: 1, 58, 73, 87, 113.
mas. P. 10: 1075 | infans. C. 12: 101.
maſculini germinis. P. 10: 1069.
maſſa. P. 10: 284.
Maſſa. P. 13: 87.
maſſæ, gen. A: 1031.
maſſam. S. 2: 286.
maſſis. P. 2: 53.
Maſſylum, gen. plur. P. 4: 46.
maſtigophoris. S. 2: 516.
maſtrucis. S. 2: 698.
mater. C. 9: 44 | P. 10: 258, 681, 686, 711, 719, 767, 827, 831, 1074 | A: 375 bis. H: 384, 597 | Ps, pr: 48 | S. 1: 187 | caſtitas, C. 11: 14.
materia, abl. A: 724 | æris expolita. C. 4: 142.
materiæ, gen. H: 516.
materiam. A: 927 | H: 172.
materiem. H: 817 | Ps: 600 | S. 2: 258.
materies. C. 3: 99 | A: 167, 168, 250 | H: 945 | S. : 32.
materna, ſing. abl. A. 530 | plur. C. 12: 103.
maternam. S. 1: 254.
materno. A: 590, H: 620 | S. 2: 1080.
maternum. P. 11: 229.
matheſi. S. 2: 893.
matheſis. S. 2: 478.
matre. P. 10: 752, 754, 791 | Ps. pr: 12 | 75, 217 | S. 1: 228 | 2: 668.
matrem. S. 1: 207 | 2: 176 | Deam. P. 10: 1062.
matres. C. 9: 45 | 10: 118 | P. 1: 118 | 10: 200, 681.
matribus C. 12: 146 | Ps: 549.
matris. C. 7: 58 | P. 2: 159 | 10: 140, 155, 742, 835 | A: 436, 529, 648, 933 | H: 607 | Ps: 469 | S. 1: 629 | D: 151.
matrona, nom. C. 7: 149 | Ps: 66.
matrum. C. 9: 110 | P. 10: 58 | H: 273 | S. 2: 733 | D: 116.
Matthæus. A: 982.
matura, plur. C. 11: 54.
maturi, ſing. S. 2: 321.
maturitas. A. pr, 2: 52.
Matuta. nom. S. 2: 562.
Mavors. Ps: 240.
Mavortiam lupam. P. 10: 614.
Mavortius puer. P. 10: 412.
Mauri. A: 433.
Maxentius. S. 1: 469.
maxilla, nom. D: 67.
maxillas. P. 10: 549.
maxima, ſing. C. 10: 45 | P. 9: 3 | Ps: 99, 689 | plur. S. 2: 1015.
Maximianus. P. 3: 77, 88.
maximis. P. 10: 426.
maximorum. P. 10: 1057.
maximus. P. 5: 21.
me. C. pr: 24 | 3: 40.
mea, ſing. nom. P. 10: 780 | Ps: 65 | abl. P. 10: 22 | S. 2: 223 | plur. C. 3: 201 P. 9: 87 | 10: 39 | A: 42 | Ps: 88.
meæ, ſing. H: 940 | Ps: 519 | S. 2: 195.
meam. P. 5: 153 | A: 378.
meare. P. 10: 1055 | ab ore. 3: 172.
mearet. P. 5: 478.
meas, pron. H: 650.
meatibus. P. 7: 70 | 10: 1019 38 |

meatus, *ſing.* P. 10: 565| H: 319| aurium. C. 9: 64| *plur.* H: 319, 650.
mecum. P. 4: 198| 6: 22| P. 9: 7| 10: 175.
medela, *nom.* C. 4: 85| 10: 83| S. 1: 6| *abl.* C. 9: 36.
medelæ, *ſing.* P. 9: 64| A: 693| S. 1: 527.
medelam. C. 8: 177| P. 2: 580| 10: 505| dare. 6: 160| ferre. H: 663.
medelis. P. 1: 201
medendi. : 120.
medere, *imper.* P. 10: 516.
medetur P. 10: 889.
media, *ſing. nom.* C. 3: 87| *abl.* A: 513| H: 131| Ps: 686, 730| S. 1: 463| 2: 66| *plur.* A: 469| Ps: 605.
mediæ, *ſing.* P. 13: 82| rationis regem. A: 216.
mediam. S. 2: 581.
medias. A: 412| H: 475| Ps: 110, 162| S. 2: 1087.
mediator. C. 11: 16| noſtri & Omnipotentis filius. A: 174.
medicabilis eſt *humus*. A: 695| voluptas. C. 6: 24.
medicæ, *ſing.* A: 703.
medicamen. A: 677, 690.
medicamine Sabæo. C. 10: 52.
medicans H: 114.
medicante. H: 230.
medicata, *ſing.* H: 539| *plur. ibid.* 3: 1.
medicato. H: 558.
medicina, *nom.* S. 1: 3, 22| D: 129.
medico. S. 1: 18.
medicum. P. 10: 968
medicus. P. 10: 896, 958, 981.
medii, *ſing.* C. 4: 27| P. 11: 70| Ps: 421.
mediis. P. 3: 65| A: 154| S. 1, pr: 44, 89.
medio. C. 3: 110| P. 5: 208| 9: 53| 10: 398| 13: 76| A: 628| H: 474, 866| S. 1: 575, 578| 2: 929.
mediocritas. H: 330| Ps: 276, 611.
medios. C. 5: 74| P. 11: 233.
meditabimur. C. 6: 152.
meditamine. Ps: 234.
meditans. A: 798.
meditantes. Ps: 435.
meditantur. C. 10: 124.
meditaris. S. 2: 236.
meditata, *ſing.* C. 3: 98| P. 3: 25.
meditatio. H: 91.
meditatur. H: 1742.
meditatus. P. 5: 266.
meditor. S. 2: 182.
medium. P. 10: 1672| H: 127| Ps: 339, 573| S. 2: 826| D: 157| earum habet. A: 228| noctis. C. 5: 42.
medius. P. 11: 98| H: 731| Ps: 856| intervenit Deo atque homini Jeſus. Ps: 764.
medullas. C. 9: 5, 102| P. 2: 493| 4: 131| S. 2: 960.
medullis C. 4: 18| 6: 15| P. 1: 108| 10: 732| 13: 14| H: 196, 511, 898| S. 1: 58| 2: 405.
medullitur. H: 391.
Megaleſia, *plur.* S. 1: 629.
Megaleſius. S. 2: 862.
Megeræ. S. 1: 368.
mei, *ego.* S. 1: 646.
mei, *meus.* P. 9: 101.
meis. P. 6: 160| 10: 501| S. 2: 237.
mel. C. 5: 94.
Melchiſedec Ps. pr: 43.
melior. P. 11: 28| H: 123| conſiliis ætas. S. 2: 322.
meliora. H: 718| 939.
meliore. H: 696| Ps: 11| S. 2: 1108.
melioribus annis. C. 10: 94.
melius. C. 4: 32| H: 462, 792| Ps: 84| S. 1: 42, 263| 2: 284, 306| erat. H: 98.
mella. C. 3: 1| 11: 73| D: 67| ſanguinis. P. 10: 740.
melle. C. 5: 16| H: 478.
mellis. Ps: 398.
melodum carmen. C. 9: 2.
melos. C. 5: 123.
membra. C. 3: 173, 201| 7: 17, 74| 9: 16, 31, 100| 10: 20, 28, 127| P. 1: 26, 116| 2: 269, 360, 438| 3: 28, 92, 144| 4: 44, 93, 122| 5: 155, 232| 9: 14, 83| 10: 606, 1060| 14: 57| A: 540, 1081| H: 117, 510| Ps: 628| S. 1: 439| 2: 1077| laniabere feris. P. 3: 127| orbis. H: 247| ſtatuit effingere. S. 2: 750.
membratim. P. 5: 1. 2.
membris. C. 6: 22| 7: 194| 8: 178| 12: 84| P. 2: 211| 4: 127| 5: 12, 428| 10: 38| A: 407, 765, 817, 939, 962| H: 885| Ps: 26, 291, 363, 725| S. 2: 58, 381.
membrorum. P. 2: 219| 10: 774| A: 684, 1051, H: 918| S. 2: 164.
membrum. C. 2: 90.
memento. C. 6: 125| 10: 835| P. 12: 66.
memet. P. 10: 399.
memini. C. 3: 198| P. 11: 14| A: 450| H: 789| S. 2: 919.
meminiſſe. H: 460| Ps: 383| S. 1: 163.
meminit. A: 302| Ps: 25| H: 657| S. 1: 490
memor. C. 9: 161| 10: 29| P. 6: 83| 7: 39| A: 344| H: 735| eſt. Ps: 627| ſit S. 2: 213| ſum mei, S. 1: 646.
memorabile. P. 10: 751| ſæclis opus. Ps: 659.
memorabilis. S. 1: 105| amnis. P. 3: 188| virtus Dei. A: 059.
memorant. P. 13: 80| H: 578| Ps: 554| S. 2: 970.
memoras. S. 2: 780.
memorat P. 4: 163.
memoratur. A: 22.
memorem animum. H: 378.
memorem, *verb.* A: 672.
memorent. S. 2: 459.
memores, *adj.* Ps: 381 *bis.*
Memphim. S. 2: 950.
Memphitica, *plur.* S. 2: 530.
Memphitidis. H: 462.
mendacis. H: 536.
mendax. C. 1: 102| A: 252, 441, 958, 1052| Ps: 557| imago. C. 6: 46.
mendicat. P. 2: 248.
mendoſa, *ſing.* P. 9: 80.
mendoſus. A: 976.
mendum non capit. A: 977.
mens. C. pr: 32| 1: 32, 59| 2: 112| 6: 13, 33, 136| 9: 82| 12: 149| P. pr: 4| 1: 30| 2: 208| 10: 519, 582| A: 630| H. pr: 57| 278, 363, 629, 686, 894, 945| Ps: 6, 199, 243, 774| S. 2: 384, 386, 591| 875, 1057, 1071| una ſacrorum. P. 2: 436.
menſa, *nom.* P. 11: 171.
menſæ, *ſing.* Ps: 531| D: 148.
menſam. C. 8: 71| Ps: 369.
menſas. C. 5: 99| 7: 162| A: 714| S. 2: 943.
menſe. P. 10: 782| S. 1: 237| 246.
menſibus. P. 11: 195.
menſis affatim plenis, *menſa*; C. 8: 14.
menſis, *menſis.* P. 11: 232.
menſtrualem P. 10: 538.
menſtruam lunam. C. 12: 10.
menſura, *nom.* C. 10: 144.
non menſurabile ſpatium. A: 813.
menta. P. 10: 908| H: 748.
mente. C. 2: 49| 10: 34| P. 10: 346| 12: 18| A: 930| H: 160, 342.
mentem. C. 6: 114| 10: 266| P. 5: 355, 361| 13: 15| A: 422| H. pr: 56| 382, 512, 532| Ps: 203| S. 2: 32, 442.
mentes. P. 1: 99| 10: 79| 13: 86| H: 42| Ps: 351, 386| S. 1: 375| 2: 145.

mentibus.

mentibus. P. 10: 433.
mentis, *mens.* C. 7: 10, 19| 9: 53| 11: 95| P. 2: 224, 552| 10: 31:, 368, 658, 966| A. pr: 117| H: 61, 608, 700| Ps: 148, 585, 741, 767, 840| S. 1: 102, 264, 49, 332, 628| ſecreta. C. 2: 16.
mentita, *ſing.* Ps: 684.
mentitos. H: 88.
mentitum pondus. S. 2: 645.
mentitur externam formam. H: 265| minas. P. 10: 190.
mentitus. A: 964| Ps: 792.
mentium. C. 1: 3.
mento. H: 410.
Mentorem. P. 10: 291.
mentum. P. 1: 283| 10: 560| Ps: 592.
meorum. P. 2: 236| 4: 196| 10: 723| A: 1051| S. 2: 183.
meos. P. 6: 79.
mera, *ſing. nom.* A: 26, 961| S. 2: 744| *abl.* P. 6: 91.
mercato, *ſing.* Ps: 874.
mercator. C. 2: 43.
mercatori. S. 1: 791.
mercatus, *ſubſt. plur.* A: 717.
mercatus, *part.* Ps: 534| D: 17.
merce. P. 13: 43.
mercede. P. 10: 970| D: 150.
mercedem. D: 177.
merces, *ſing.* P. 14: 122| ſanguinis. 513.
mercis. P. 10: 476.
Mercurius. S. 1: 87| 2: 519.
mereamur. S. 2: 122.
mereare. P. 10: 1:7| A: 538.
meremur. C. 6: 117.
mereri. S. 2: 806.
meretricis. Ps: 149.
meretrix. P. 10: 228| H: 315| S. 1: 144| 2: 784| D: 61.
meretor. P. 1: 1065.
mergant. P. 3: 437.
mergant. D: 55.
mergendis. S. 2, pr: 15.
mergere. S. 2, pr: 36.
mergi, *infin.* P. 7: 18| S. 1: 16| D: 144.
mergis animas in Tartara. Ps: 90.
mergit. C. 9: 57| P. 14: 115| D: 140.
mergitur. C. 12: 18| P. 10: 1012| tenebris, *ibid.* 473.
mergunt. S. 1: 463.
meri, *ſubſt.* D: 129.
merita, *adj. ſing.* C. 5: 158.
meritas. P. 13: 95| H: 865.
meriti, *ſubſt.* Ps: 778| S. 1: 823, 1116| inſignem virum. P. 7: 1.
meriti, *adj.* male de populo. S. 1: 25.
meritis, *ſubſt.* C. 5: 36| 5: 38| 1: 110| P. 13: 35| A: 685| H: 665| S. 1: 129, 627| 2: 809, 749| eſſe primum civium. 10: 113| illuſtres. S. 1: 394.
merito, *ſubſt.* S. 2, pr: 48.
merito, *adv.* H: 40| S. 2: 171, 475, 661.
meritoria, *ſubſt. plur.* H: 761.
meritorum, *ſubſt.* H: 888, 930.
meritos. Ps: 889| S. 1: 467.
meritum. *ſubſt.* H: 666, 688| S. 1: 444| 2: 488, 795, 1101.
mero, *ſubſt.* P. 6: 131| Ps: 370| S. 1: 134.
mero, *adj.* A: 431.
merſa. P. 10: 371| 11: 154| Ps: 263.
merſandam. H: 833.
merſare. S. 2, pr: 59.
merſatur. C. 1: 121.
merſerat. C. 9: 15.
merſi formicis. P. 5: 243.
merſimus. A: 121.
merſis. H: 927| febribus. P. 2: 151.
merſo. S. 1: 196| ſole. C. 3: 3.
merſos. P. 13: 84.
merſum. P. 12: 15| H: 960| S. 2: 326.
metuere. S. 2: 504.
metueritis. C. 4: 51.
merui. P. 11: 1-8| H: 938, 939.
meruit. C. 5: 33| P. 3: 57| 6: 128| 13: 87| H: 754, 786| Ps: 556| D: 93.
meſſem. A. pr, 1: 55.
meſſes. S. 2: 1038.
Meſſiam. P. 10: 17.
meſſis. S. 2: 959.
meſſoribus. C. 1: 59.
meta. S. 1: 324| noctis. C. 1: 79.
metalla. P. 1: 330| H: 239.
metalli. C. 7: 79.
metallis. P. 2: 191| H: 104.
metallo. P. 10: 085| 11: 193| A: 513| H: 742| Ps: 140| S. 1: 348| 2: 837.
metallum. C. 12: 158| S. 2: 287.
metando. P. 11: 1 1.
metas. P. 3: 104| ſtatuis. S. 1: 542.
metatura, *ſing.* Ps: 825.
metienda, *plur.* P. 10: 1066.
metire. P. 3: 232.
metiso. P. 4: 162.
metu. P. 9: 26| 10: 721, 819| Ps: 418, 709.
metuenda, *ſing.* S. 1: 172| *plur.* S. 2: 388.
metuit. A: 145| S. 2: 1052.
metum. A: 1081.
metunt. C. 4: 93.
metus, *ſing.* Ps: 464, 629| S. 1: 152.
meum. P. 1: 356| 6: 57| 10: 18| S. 2: 234.
meus. P. 10: 187, 441 *bis*, 444, 1007.
mi, *dat.* P. 10: 137.
micam. P. 13: 81.
micans. A: 24, 87.
micant. C. 5: 142| H: 418| Ps: 818.
micantem. Ps: 334.
micantior ſole. C. 5: 44.
micarum. A: 718| D: 147.
micat arte loquendi. H: 208.
micet. C. 7: 79.
micuiſſe. P. 5: 352| H: 575.
mihi. C. pr: 2, 32| 3: 21, 40, 71, 95, 166| 11: 29| 5: 138| 10: 476| S. 2: 168.
mihimet. S. 2: 265.
miles. C. 2: 39| P. 5: 293| 10: 61| 14: 63| Ps: 452| S. 2: 31, 517| Dei. P. 5: 1.7.
militat. P. 1: 33| ſub principe. H: 394.
militiæ. A: 216| Ps: 5, 195, 206.
militent. P. 10: 428.
milites, *ſubſt.* P. 1: 32| 10: 426, 451.
militet ipſi. H: 548.
militiæ. C. pr: 19| Ps: 575, 647| S. 1: 495| 2: 433.
militiam malorum. Ps: 159.
militum. P. 3: 465.
mille. C. 3: 111| 6: 143| 10: 208| P. 1: 70| 9: 11| 10: 177, 407, 513, 624, 614, 670, 737, 1031| A: 186, 80, 1| Ps: 375, 4:4, 618| Ps: 16, 872| S. 1, pr: 63| 199| 2: 84, 136, 582.
milleformis Dæmonum peſtis. C. 9: 55.
millia. C. 9: 60| 11: 30| P. 3: 62| 9: 72| 1, 139| A: 453| H: 96, 413| Ps: 168, 481, 603| S. 1: 517| 2: 447| D: 146| ſeſtertiorum, P. 2: 76.
millibus. A: 704| D: 19.
mimica, *plur.* S. 1: 631.
mimico cavillo. P. 2: 318.
minacem judicem. C. 7: 103.
minaces. P. 10: 706| A: 1083| habitu facies. H: 398.
minaci. H: 947.
minacibus. C. 5: 49.
minacis. P. 5: 290| 10: 203| Ps: 651.
minantur. P. 6: 101.
minari. P. 10: 285.
minaris ſublime. Ps: 288.
minas. P. 10: 190.
minatus. C. 6: 88| P. 10: 1102| Ps: 196, 325.
minax. P. 2: 184| Ps: 295| majeſtate S. 1: 1081.

Minerva. P. 14: 27| S. 2: 534.
Minervæ. P. 10: 275| A: 415.
minetur. S. 2: 461.
minimi, *ſing.* C. 10: 144.
minimis. H: 81.
minimum. H: 951.
minio. P. 11: 130.
minis. P. 5: 420| 14: 17.
miniſter. C. 9: 29|P. 2: 47|5: 31| 6: 67 A: 481, 720.
miniſteria. P. 3: 114.
miniſteriis. P. 2: 251.
miniſtra cordis *lingua*. P. 10: 772.
miniſtræ avis ſigillum, *aquila*. P. 10: 234.
miniſtram. P. 10: 945.
miniſtrantis. S. 1: 341.
miniſtrat. P. 2: 214.
miniſtri, *ſing.* A: 579|H: 958|Ps: 461| *plur.* P. 10: 446, 817.
miniſtris. C. 6: 59| 10: 73| A: 193 D: 126.
miniſtros. P. 5: 112|6: 23|10: 591, 1075| H: 166, 392| Ps: 69| S. 1: 217.
miniſtrum. S. 1: 393.
minitantem. A: 490.
minitatis. P. 2: 186| 5: 187.
minor, *orat. comp.* C. 8: 57|P. 5: 428|11: 18|A: 255|Ps: 711|S. 1: 322| 2: 99, 1011.
minorem. P. 10: 597| A: 814|S. 1: 314.
minores. S. 1: 55.
minoris. H. pr: 8| S. 1: 607.
minuas. S. 2: 238.
minuat. P. 11: 242.
minuit. A: 274| Ps: 85.
minus. C. 7: 46| P. 4: 125| 10: 656| 13: 100| 14: 13| S. 1: 525| 2: 986, 1037| nec. P. 11: 203| interea. Ps: 467| nou quam. S: 1: 25.| virium. P. 2: 214.
minuta, *abl.* A: 954| voce, *ibid.* 848.
minutas. P. 10: 1077|Ps: 146.
minutatim. P. 11: 1:9.
minutis. C. 12: 113| P. 9: 12| 10: 1020| ambagibus. A. pr, 2: 21.
minuuntur: H: 21.
mira, *ſing.* P. 2: 491| 11: 175|A: 588| *plur.* P. 10: 4| A: 649.
mirabere. S. 2: 717.
mirabile S. 1: 297.
miracula. P. 7: 78|10: 624|A: 138, 178, 405| S. 2, pr: 21.
miraculis. P. 10: 960.
miraculo. P. 5: 326.
miraculum. P. 10: 855| vulneris. C. 9: 85.
mirantur. S. 1: 555.
miranda, *ſing.* D: 180.
mirantum. Ps: 322.
mirantur. Ps: 306, 335.
miraris. P. 2: 301| 9: 94| A: 883.
mirata, *ſing.* S. 1: 99.
miratur. P. 10: 964| 14: 94| A: 483 D: 107.
miratus. C. 7: 191.
mirere. P. 2: 171| 11: 23| H: 863.
mirifica vice. C. 3: 161.
mirificis. P. 7: 42.
miris. P. 7: 29| modis. 2: 314.
miro. S. 1: 633| 2: 145| 10: 291, 306.
mirum. H: 247| Ps: 659| S. 1: 267| 2: 955.
miſceat. P. 1: 60| 2. pr: 9.
miſceatur. C. 7: 200.
miſcebat. S. 2: 599.
miſcent. P. 1: 99| A: 389| S. 2: 1:07.
miſcere. S. 1: 538.
miſceret. Ps: 42.
miſceri. S. 2: 549.
miſcet. C: 10: 114| A: 431| Ps: 175, 523, 882.
miſcuit. H: 788.
miſer. S. 2: 228.
miſerabile. S. 1: 468| viſu. P. 9: 13.
miſeræ, *ſing.* H: 607| S. 1: 579.
miſeram, *adj* C 5: 185.
miſeranda, *ſing.* P 3: 71|A: 109| *plur. ibid.* 402.
miſerando. Ps: 580.
miſerans. C. 10: 61| H: 508| S. 1: 415.
miſeras, *adj.* S. 2: 723.
miſerat. S. 2: 533. edicta in mundum. P. 1034.
miſerate labores hominum Chriſte. Ps: 1.
miſeratus. P. 9: 85|13: 58|urbem Romulam. P. 2: 412.
miſerere. P. 5: 557| A: 542.
miſereſcite. S. 1, pr: 84.
miſeret me ſacrorum. P. 10: 166.
miſeri, *ſing.* H: 844| *plur.* P. 11: 29| Ps: 206| S. 1: 239| 2: 103.
miſeris, *adj.* C. 6: 19| H: 253, 377| S. 1: 153| 2: 465, 1070.
miſeris ſignum terris cremandis. C 11: 106.
miſerorum. H: 441| S. 1: 386| 2: 1124.
miſeros. H: 311|Ps: 81, 232.
miſerrime, *voc.* P. 10: 1008.
miſerum. P. 10: 491, A: 404|S. 1: 76, 458| 2: 682.
miſit. A: 114, 1006.
miſſa, *ſing.* A: 831| H. pr: 10| *plur.* P. 11: 83.
miſſile. Ps: 151.
miſſis. A: 346.
miſſos. P. 6: 120.
miſſu. Ps: 708.
miſſum. P. 5: 375| A: 114| S. 2: 770.
miſſus. C. 4: 15|6: 8| D: 119.
mite. S. 2: 680.
mitem. S. 2: 1095.
miteſcere. P. 8: 66|A: 650.
Mithridatem. S. 2: 561.
mitia. C. 3: 77.
mitibus. C. 5: 131.
mitifici, *gen.* D: 77.
mitificos. H: 963.
mitigans. P. 10: 1067.
mitigat. P. 5: 436| cor liquor ambroſius. P. 13: 12.
mitiores. P. 10: 497.
mitis. C. 9: 39|A: 300, 767| ultor *Deus*. C. 7: 101.
mitra, *nom.* Ps: 358| *abl.* P. 10: 1013.
mittere. S. 1: 511| 2: 938.
mittis. H: 882| D: 70| ad cælum ſuſpiria. H: 379.
mittunt. C. 4: 69.
mixta, *ſing.* Ps: 350| A: 828|H: 612| S. 2: 211.
mixtim. P. 6: 141| 10: 848| A: 1009| H: 78 S. 1: 419.
mixtis P. 6: 152| Ps: 10.
mixto. S. 2: 616.
mixtum. Ps: 790| pice bitumen. P. 5: 196.
Moabitidis. H: 778.
mobile. P. 10: 935 11: 114|A: 110| ingenium. H: 546.
mobilem. C. 9: 82.
mobiles. P. 10: 79.
mobilibus. C. 5: 26, 141.
mobilis. C. pr: 45 P. 5: 441| A: 210| S. 2: 317| 2: 801| liquor profundi, *mare*. C. 9: 50.
mobilitas ſæcli. P. 14: 99.
mobilitate. A: 671| H: 739.
moderamina. S. 2: 231.
moderamine. C. pr: 16 A: 27, 831| H: 246|S. 1: 90| 2: 74, 621.
moderaminis. Ps: 274| S. 2: 990.
moderans. C. 8: 2.
moderante. H. 933.
moderator. P. 9: 31| S. 1: 9.
moderatrix ligula. P. 10: 978.
moderatum. A: 47.
moderatur. A: 614| Ps: 277.
modeſta, *ſing.* Ps: 109 S. 2: 1098| gradum. P. 3: 23| *plur.* P. 13: 31.
modeſtia, *nom.* Ps: 635.
modica, *plur.* A: 734.

modicis. A: 731.
modico. Ps: 6: 9.
modicum eſt. A: 875 | ſalis. P. 3: 121.
modis. P. 2: 1061 6: 152 | 10: 880 | 12: 54. A: 209, 730, 8.2 | S. 1: 289 | 2: 20 | miris. P. 2: 814.
modo, *ſubſt.* C. 3: 185 | P. 5: 164 | A: 4, 891, 1079.
modò, *adv.* C. 3: 149, 156, 198 | 10: 97, 137 | P 7: 72 | 10: 1098 | 13: 41 | A: 112, 887 *bis*, 1068 | H: 547, 654 | Ps: 711 *bis* | S. 1: 69, 370, 372, 376 | 2: 677, 823 D: 73 | S1. P. 10: 731.
modos. D: 91.
modulamina. H: 316.
modulamine. A: 844.
modulanila. Ps: 6:8.
modulata, *ſing.* C. 3: 35.
modulis. C. 5: 123.
modulos. A: 846.
modum. C. 3: 179 | P. 2: 77 | 10: 313, 342, 554 | H: 157, 331 | Ps: 612 | S. 2: 135 | in: P. 2: 381 | fulminis. 14: 46.
modus. P. 4: 169 | 5: 432 | 10: 1129 | A: 855, 909 abſtinendi laxus ac liber. C. 8: 65.
mœchi, *ſing.* Ps: 62.
mœchorum furta calent. P. 10: 183.
mœchus. S. 1: 158.
mœnia. C. 7: 143 | P. 3: 190 | 7: 3 | H: 493, 734, 758 S. 1: 50, 411 | 2: 73, 967.
mœnibus. Ps: 671 | S. 2: 359, 371 | 2: 610.
mœnium. P. 3: 435.
mola, *nom.* S. 1: 949.
molæ, *ſing.* P. 7: 15 | S. 1: 203 | 2: 23.
molam. P. 3: 129 | 199.
molarem ſilicem. Ps: 418.
molares. C. : 119.
molaris ponderis ſaxum. P. 5: 489.
mole. P. 11: 13 | H: 904 | S. 1: 227 | prædarum. Ps. p: 27.
molibus. A: 718.
molita, *ſing.* H: 66.
moliti. *plur.* S. 1: 537.
molitus. P. 10: 336.
molle. C. 7: 181 P. 9: 56 | 10: 784 | H: 325, 811 | ſuccinctam Dianam. P. 10: 281.
mollem. P. 3: 500 | A: 1019 | Ps: 233.
molles. C. 3: 115 | P. 10: 802.
molleſcere cultu. H: 282.
molli. C. 10: 126 | H: 308 | Ps: 792 | S. 2: 1088 D: 189.
mollia. A: 1017 | S. 2: 513, 588 | verba. P. 5: 17.
mollibus. P. 3: 278, 365, 416 | S. 2: 148 | habeo is. C. 8: 2.
mollior. A: 428.
mollire. P. 5: 335 | Ps: 3: 4 | S. 2: 933.
mollis, *adj.* P. 1: 328 | 10: 715 | 14: 72 | S. 1: 116, 436.
molliſſima, *ſing.* H: 291.
mollitur Deus. C. 7: 171.
momenta. S. 2: 184, 481.
momentis. A: 681.
momorderat. S. 1, p: 57.
momordit. P. 1: 904.
monebat. A: 972.
monentem. H. p: 40.
monens. P. 6: 124.
moneo. H: 703.
monet. C. 3: 89 | 10: 65 | A: 344 | S. 1: 38.
monetæ, *ſing.* P. 2: 36 | Ps: 516.
monile. P. 2: 305 | P: 449.
monilia. Ps. p: 30 | fulva. P. 5: 22.
monilibus. C. 7: 148.
monitis. H: 738.
monitum. *ſubſt.* A: 579.
mons. Ps: 654.
monſtra, *ſubſt. plur.* P. 1: 69 | 2: 451 S. 1: 434, 412, 637 | Deûm ruſticorum. P. 10: 241.
monſtrans. Ps. p: 65.
monſtrabant. S. 1: 201.
monſtrare. A: 703.
monſtras. C. 5: 8 | 10: 19.
monſtrat. P. 5: 20 | 10: 1162 | 11: 134 | A: 173, 700, 836.
monſtrata, *plur.* S. 1: 523.
monſtravit. P. 11: 36.
monſtret. S. 2: 897.
monſtri. C. 7: 127 | A: 400 | Ps: 130, 275, 466, 715.
monſtris. H: 99 | Ps: 723 | S. 2: 40, 856.
monſtro, *ſubſt.* C. 6: 103.
monſtrum. P. 10: 77 | Ps: 365.
monſtruoſi. P. 2: 7.
monte. P. 2: 364 | A: 327 | S. 2: 584.
montes. Ps: 880 | monetæ. P. 2: 56.
montis. C. 7: 136 | P. 12: 165 | D: 37, 173.
montium. P. 10: 85, 331.
monuit. C. 6: 67 | S. 2: 571.
monumenta. C. 10: 54 | P. 4: 146 | 10: 112 | 11: 8 | A: 1022 | H: 723, 748 | Ps: 249 | S. 1: 403, 506.
monumentum. D: 151.
mora, *nom.* nulla jam reſtet. P. 5: 569 | nec. P. 3: 13 | 1: 127 | A: 755 | *abl.* P. 3: 421
moram. H: 210.
moræ, *ſing.* Ps: 116.
morari. Ps: 727.
mora rum. P. 1: 38 | 10: 8 3 | laxdio ager. P. 3: 355.
moras. P. 7: 60 | animæ. P. 9: 87.
moratus. P. 10: 671.
moratus. D: 18.
morbi, *ſing.* A: 1077 S. 1: 2.
morbis, C. 9: 31 | P. 1: 26, 112 | A: 965 | S. 2: 994.
morbo. C. 8: 33 | P. 2: 264.
morborum. H: 389 | Ps: 8 | D: 129.
morbos. P. 10: 483 | A: 1083 | S. 2: 987.
morbus. C. 10: 105 | P. 2: 223 | A: 1073 | H: 118.
mordacibus. Ps: 349.
mordax. C. 10: 83 P. 10: 260.
morde. A: 930.
mordet. P. 10: 516.
mordicus, *adv.* C. 7: 118 H: 590 | S. 1, p: 9.
more. C. 8: 33 | P. 12: 233 | A: 465 | Ps: 130, 249, 467 | S. 1: 220, 459 | 2: 189, 199, 372 | animæ. C. 3: 197 | proprio vivere. S. 2: 81 | ſanatum. P. 2: 244 ſuo. S. 2: 921.
morens. P. 2: 66 S. 1: 245 | 2: 69, 271, 307 in. S. 1: 63 | crucis. P. 6: 107.
mores. P. 2: 422 | P 760 | S. 2: 295, 399 | crimine fermentati. A: 354.
mori, *verb.* C. 3: 185 | P. 7: 85 | 14: 20 | A: 1056 H: 154, 831 | Ps: 186.
moribundum. C. 10: 3.
moribundus. S. 2: 136.
moribus. P. 3: 24 H: 456 | S. 1: 177 | 2: 136, 587.
moriens. P. 10: 645.
morientibus. A: 206.
moris. S. 2: 35, 361.
moritur. C. 3: 87 | P. 10: 644 | A: 1049 | Ps: 61.
moriturum. H: 586.
morere. Ps: 547.
mors. C. p: 30 | 6: 92 | 10: 89, 120 | 11: 116 | P. 1: 22 | 2: 330, 339 | 4: 139, 150, 179 | 5: 557 | 6: 24, 57 | 10: 135, 390, 401, 606, 839 | 14: 90 | A: 767 *bis*, 940, 943, 945, 1054 | H: 145, 8 7 D: 70 | Chriſtianis ludus eſt. P. 5: 64 | templorum. 2: 510.
morſibus. H: 374, 171.
morſum. S. 1, p: 51.
morſus, *ſubſt. ſing.* P. 5: 272 | 10: 807 | *plur.* D: 46.
morſuum pericula ſentit. P. 10: 30.
mortale. C. 1: 24 | P. 10: 602 | A: 561, 818, 994 | H: 406 | labos

tans. A: 37| Ps: 765|S. 2: 882| genus P. 2: 426.
mortalem. A: 300, 435| S. 2, pr: 37.
mortales. A: 47, 505| H: 445, 788| S. 2: 915.
mortali. P. 7: 63| A: 265, 836, 849|Ps: 75|S. 1, pr: 83|268.
mortalia. P. 10: 308| A: 156, 166, 775| S. 2: 110| H: 121, 149| Ps: 493|S. 1: 429| 2: 599, 637, 851.
mortalibus. C: 9: 9|P. 10: 601| A: 128| H: 626 S. 1: 312.
mortalis. C. 9: 93| A: 644, 991| S. 1: 169| 2: 111, 244, 317| D: 139.
mortalium. C. 7: 174| vis cæca. C. 11: 33.
morte. C. 3: 135| 9: 16| 10: 68, 158| P. 2: 19| 4: 92| 5: 541| 8: 4| 9: 61|10: 65, 878| 11: 64| 12: 6| A: 530, 990, 1048, 1065| H. pr: 63| 584| Ps: 99, 275| S. 1: 476| 2: 177| vincere hoſtem. P. 1: 27.
mortem. C. 4: 98| 10: 17| P. 1: 19| 5: 542| 6: 78| 10: 644| A: 944| Ps: 33, 595| S. 2: 184.
mortes. P. 1: 383 S. 2: 675, 1092, 1124.
morti. C. 4: 44| P. 4: 115|5: 155| A: 1043.
mortibus. P. 5: 134.
mortifer. P. 13: 79.
mortiferas flammas: Ps: 55.
mortiferi, ſing. A: 68| S. 1: 372.
mortiferis Deis. P. 3: 30.
mortifero. C. 3: 128| H: 418.
mortiferum. Ps: 129| S. 1, pr: 32.
mortificata corpora. C. 10: 93.
mortis. C. 1: 26, 69| 4: 121| 9: 76, 94| 11: 47| 12: 76, 164| P. 1: 25| 2: 34, 334| 3: 40| 4: 14| 5: 291, 356, 362, 528| 6: 124| 7: 53, 10. 90, 819| 12: 13| 14: 9| A: 100, 1078| H. pr: 27| 370, 720| Ps: 89, 431| S. 2: 897 indole. P. 3: 2.
non mortua, ſed data ſomno res, ſing. C. 10: 56| plur. C. 3: 191| 10: 122| A: 233, 442| S. 2: 198, 760.
mortuæ. ſing. P. 10: 808.
mortuatum. H. pr: 19.
mortui, plur. C. 12: 207.
mortuo. P. 3: 386.
mortuorum. C. 9: 106| P. 5: 35| 10: 57.
mortuos. C. 9: 74, 95.
mortuum. P. 10: 638.
mortuus. C. 12: 208| P. 5: 35| 10: 1049| A: 230, 1038, 1079.
morum, gen. plur. P. 1: 114| 10: 167| A: 800, 556 H: 948| Ps: 726, 913| S. 1: 14, 457| 2: 433| culpa. C. 6: 49.
mos. S. 1: 244, 453| 2: 174, 278, 368| edendi. C. 7: 147| eſt. 10: 50| ſuus cuique genti. S. 2: 89| fuit ſic. ibid. 295 patrius. S. 1: 154.
mota eſt. Ps: 130.
motarum. H: 596.
motibus. C. 7: 92| 12: 14| P. 2: 62| H: 722.
motu. P. 10: 894| A: 87| H: 74.
motum, ſubſt. S. 2: 638.
motus, ſubſt. plur. S. 2: 638.
move. P. 10: 2.
moveant. S. 2: 577.
moveat. H: 637.
movebatur. P. 10: 757.
movebit. H: 501.
moveor. S. 1: 592.
moverant caſtra. C. 5: 42| vulgus ira & metu. P. 6: 26.
moverat. C. 10: 112.
movere, infin. P. 10: 174.
moveri. P. 12: 42.
moverit. P. 10: 24| S. 2: 918.
movet. P. 3: 111 Ps: 394| S. 2, pr: 8| fores. P. 3: 43| pulmonem deriſus 10: 248| non te lupanar Cypridis ibid. 250.
moviſſes. P. 10: 867.
mox. C. pr: 8| 2: 9| 5: 88| 7: 31, 52, 135| 9: 36| 10: 77| 11: 116| P. 1: 352| 4: 199| 5: 198| 10: 345| A: 718| H: 815| Ps: 736| S. 1, pr: 40| 2: 208| D: 87.
Moyſe. D: 53.
Moyſes. C. 5: 31, 63| 7: 37| 11: 144| P. 6: 86 H: 339| D: 51.
Moyſi. A: 58| D: 36, 38.
mucculentis naribus. P. 2: 282.
mucrone. C. 12: 110| P. 5: 264| 10: 452, 485| 14: 68 Ps: 472.
mucronem. Ps: 673.
mucronibus. Ps: 705.
mucronis. Ps: 145.
mugientium taurorum. P. 5: 75.
mugire. A: 620.
mugitibus. S. 1: 218.
mugitus tubarum, plur. H: 919.
mulceas. C. 8: 20.
mulcet. Ps: 331 oblectamine. P. 2: 392.
mulctra. C. 3: 66.
muliebre. C. 3: 129| H: 739.
muliebris. P. 10: 157| H: 279.
mulier. C. 3: 127, 130| 9: 40| P. 10: 837| A: 587| H: 713, 744| Ps: 64| S. 2: 60.
muliercula, nom. P. 10: 691.
multa, ſing. nom. P. pr: 13| 5: 219| H. 777, 952| abl. P. 4: 59| Ps. pr: 15| S. 1: 27, 106| 2: 846, 997| plur. C. 2: 59| P. 5: 62 9: 71| 10: 200, 563, 675 A. pr. 2: 7 311, 712| H: 95, 658| Ps: 427, 484| S. 1: 4 4| 2: 305, 447, 879| ſapit. A: 833.
multas. C. pr: 26| A: 398| H: 821.
multi, ſing. A: 39| plur. C. 9: 97| S. 2: 487.
multicolor fucus. P. 11: 124.
multicolora. C. 3: 104.
multifida, ſing. S. 2: 813.
multifidum. S. 1: 773.
multiformes facies. C. 6: 37.
multimodis. C. 5: 83| A: 990| flagellis. C. 7: 139| floribus. P. 3: 200.
multimodo. C. 3: 64.
multiplex P. 10: 878.
multiplicans. Ps: 626.
multiplicare. Ps: 171.
multiplices, adj. A: 415| S. 1: 75.
multiplicetur. S. 2: 843.
multiplici. Ps: 686| S. 2: 888.
multis. P. 5: 311| 10: 113, 567| 12: 27| 14: 15| A: 704| Ps: 151, S. 2: 29, 895| D: 172.
multo, adj. C. 6: 5| 5: 90| P. 6: 63| 9: 21| 10: 915| 14: 104| A: 460| H: 118| Ps: 165, 169, 405, 578, 752, 835| S. 1: 1.6, 418.
multo, adv. P. 10: 618.
multorum. S. 2: 673.
multos. P. 10: 92| 11: 68| H: 854| Ps: 490| S. 1: 530| 2: 344.
multum, adv. S. 2: 505| ſteti. P. 5: 471.
Mulvius. S. 1: 483.
munda, plur. D: 187.
mundana, ſing. machina. H.: 43| plur. A: 813| S. 2: 127.
mundanæ, ſing. A. 362.
mundani, ſing. Ps: 496.
mundanis. Ps: 587.
mundi, ſubſt. ſing. C. 2: 2, 65| 4: 77| 7: 202| 9: 10| 10: 88| 11: 108| P. 1: 12| 4: 6, 1 1 10: 379, 609| 13: 63| 14: 114. A. pr: 2: 29| 624, 733| H. pr: 49| 69, 116, 207, 331, 340, 379, 503, 540, 553, 735, 844, 878, 917| Ps: 310| S. 1: 372, 54, 620| 2: 251, 277, 458, 757.
mundiali gloria. C. 1: 90.
mundialis aulæ. P. 1: 41.
mundo, ſubſt. C. 4: 57| P. 6: 157| 10: 622| S. 1: 314, 427| 2: 113, 1001.
mundum. C. pr: 32| P. 2: 419| 10: 34, 545| 13: 6| A: 724| H. pr: 17| 98, 144, 548, 680| S. 2:

96, 584. 987.
mundum, *adj.* cor. C. 1: 84.
mundus, *ſubſt.* C. 7: 34| 9: 81| 11: 64| P. 14: 97| H: 9. 206| Ps: 523, 714| S. 2: 634| ſervit. *ibid.* 796.
munera. C. 3: 54, 77| 10: 135| 12: 62| P. 1: 83| 3: 207| 4: 8| 5: 209| 14: 35| H: 77| S. 1: 618| 2: 3 7, 798.
munere. C. 8: 32| P. 2: 9| 2: 128| 4: 64| 10: 789| 11: 24| A: 869| H: 633, 708, 912| Ps 603, 787| S. 1: 157, 396| 2: 109, 596, 826| D: 8.
muneribus. C. 4: 73| 5: 25| P. 8: 218| A: 632| H: 274, 331, 658.
muneris. P. 2: 562| 5: 519| S. 2: 109.
munerum. P. 10: 785| H. pr: 4.
monnia. Ps: 821| omnia naturæ. A: 238| pœnæ minalis. P. 5: 290.
municeps. P. 2: 554.
munimine. A: 531.
munus. C. 8: 58| P. pr: 29| 5: 407| 10: 951| Ps. pr: 48| 771.
morali ſtrage. P: 538.
muralibus. S. 1: 515.
muribus. A: 738.
murices. C 7: 156| petrarum. P. 5: 446.
muri. H: 492, 736.
murmur. P. 1: 17| 6: 55| 9: 16| A: 477, 848| S. 1: 603.
murmura. P. 2: 536| S. 2: 1107.
murmurans. P. 5: 417| fluento. P. 12: 32| Chriſtum ſub pectore. S. 1, pr: 35.
murmuranti fine. C. 7: 128.
murmuse. S. 1: 96.
murmuro. P. 9: 102.
murorum. S. 2: 385.
muros. H: 481.
murum feriſe machinis. P. 1: 48.
muſa. S. 2: 54.
muſci relucent. P. 12: 30.
muſica, *adj. ſing.* A: 843.
muſſans. S. 1: 478.
muſſat. H: 773.
muſta, *plur.* P. 10: 183| S. 2: 218.
muſto. S. 1: 127.
muta, *ſing.* S. 2: 816, 949| *plur.* A: 392| S. 2: 873| marmora. P. 11: 9.
mutabile. S. 2: 325.
mutabilis. H: 767.
mutæ, *ſing.* A: 442.
mutam. P. 10: 995.
mutare. D: 192.
mutaret. A: 160.
mutata, *ſing.* A: 275| S. 2: 304.
mutilet. Ps: 829.
mutis. C. 11: 80| P. 10: 953| S. 1: 300| ſtupore. P. 10: 75.
muros. P. 10: 5.
mutua, *plur.* C. 3: 116| H: 930| S. 2: 223, 600| poſt mulis ſermonit. A: 39.
mutus diſertus. P. 10: 1000.
myrmillonis. S. 2: 785.
Myronis: P. 10: 269.
myrrha, *nom.* C. 10: 51.
myrrha, *ſing.* A: 631| D: 106.
myrrham. C. 12: 64.
myrrhea dona. A: 646.
myrrheus. C. 12: 7.
myſteria. P. 10: 868| 13: 91| A: 290. D: 188.
Myſteriarches. P. 2: 350.
myſteriis. P. 10: 217.
myſterio. C. 7: 6| H. pr: 43.
myſterium. P. 10: 589.
myſtica, *ſing. nom.* Ps: 372| *abl. ibid.* pr: 58| *plur.* C. 3: 28| P. 13: 20| H: 460| Ps: 664| S. 1: 399.
myſticæ vanitatis. P. 10: 251.
myſticis. C. 5: 108| P. 5: 186| 10: 646.
myſticum jus. P. 10: 1063| lavacrum. P. 6: 29.
myſticus. D: 55.

N.

NÆnias. C. 11: 34.
nam. C. 1: 41| 3: 198| 4: 86| 5: 96| 7: 42, 72| 10: 79| P. 1: 11| 4: 70.
namque. C. 1: 53| 3: 151| 7: 86| P. 3: 49| 2: 41, 8: 7| 12: 33| A: 788| H. pr: 11| Ps: 3| S. 2: 876.
Napæas. S. 1: 323.
Narbo. P. 4: 34.
nardo fragraſſe. C. 11: 68.
nardum. Ps: 359.
nare, *verb.* C. 5: 79.
nares, *ſubſt.* P. 2: 391| H: 313.
naribus. P. 2: 282| H: 300.
narras. P. 4: 120.
narravi. P. 10: 151.
naſcatus. P: 760.
naſcendi. A: 250| H: 600.
naſcendo. A: 1307| Ps: 84.
naſcente. P. 10: 622.
naſcentem. C. 8: 69| A: 816.
naſcentes: C. 12: 128.
naſcentibus. H: 244| S. 2: 71, 221.
naſcentis. H: 540| S. 2: 277.
naſci. C. 4: 19| A: 1035| H: 373.
naſcitur P. 10: 406| A: 79, 914| H: 355, 606| Ps: 667| S. 2: 395| terris Chriſtus. C. 11: 3.
naſſe. S. 1, pr: 60.
nata eſt. P. 4: 77| 10: 264.
natæ, *adj. ſing.* S. 2: 512.
natale. H: 603| S. 2: 155| caput vitioſum. H: 203.
natalem diem. P. 11: 196.
natali. H: 455| S. 2: 482.
natalibus. Ps: 216| ortus non uſitatis. C. 7: 56.
natalis. A: 873| H: 380| dies. C. 11: 49.
natantes nymphas. P. 10: 243.
natat. S. 2: 813.
natantibus. C. 5: 143| P. 7: 29| 10: 1054.
natatiles. P. 10: 352.
natatu. A: 684.
natatum, *ſubſt.* Ps: 656.
natatus, *plur.* P. 10: 950.
nate, *ſubſt. voc.* P. 10: 721, 736| S. 2: 1119.
nate, *particip. voc.* Deo. A: 418| ſceptris, *ibid.*
nates, *ſubſt. plur.* P. 10: 697.
nati, *ſubſt. ſing.* C. 12: 48| A: 179, 239| S. 1: 46| *plur.* D: 85.
nati, *particip. ſing.* A: 290| *plur.* Ps: 222.
natio. C. 11: 83.
nationum. P. 10: 372.
natis, *ſubſt.* P. 10: 778.
nativo. Ps: 854.
nativum. S. 2: 248.
nato, *particip.* C. 7: 140.
natorum, *ſubſt.* Ps: 563.
natos, *ſubſt.* P. 10: 879| H: 569, 620, 636| Ps: 479.
Natum *Dei.* *ſubſt.* A: 123, 180, 241, 242, 245, 275, 283| iosſum à *Deo.* *ibid.* 23.
natum, *particip. adj.* A: 251, 271| D: 110.
natura: *nom.* P. 10: 270, 324, 439, 529, 644. 948| A: 84, 282, 819, 909, 919, 975, 1042, 1044| H. pr: 53| 17: 192, 231, 348, 543, 802, 820| Ps: 515, 842, 904| S. 2: 99, 196, 254, 318, 793, 992, 995. *abl.* H: 16.
naturæ, *ſing.* P. 10: 941| 11: 479| A: 231, 557, 635, 903, 925| H: 47, 262, 304, 902| Ps: 612| S. 1: 327| 2: 130, 797, 802, 925.
naturalis. H: 33.
naturaliter. C. 7: 181.
naturalium. P. 10: 653.
naturam. A: 165, 877, 934, 935| H: 689, 847| Ps. 72, 77| S. 1: 12| 2: 188.
Natus Deus *ſubſt.* A: 177.
natus, *particip.* P. 10: 1320| A: 248.

249, 796, 894 | Ps. pr:60 | non A: 19.
naufr-g, *plur.* C. 5: 77.
naufragi non, *ſing* S. 1, pr: 9.
naufragiis. S. 2, pr: 15.
naufragium. P. 11: 74.
naufragum. S. 2, pr: 50.
navita, *nom.* C. 2: 59.
navitæ, *plur.* P. 5: 498.
nauticus. S. 2, pr: 11.
Naxo. S. 1: 388.
Nazarenam diſciplinam. P. 10: 45.
Nazarene, *voc.* C. 7: 8.
Nazareni, *plur.* P. 5: 25.
Nazareorum. S. 1: 550.
ne, *in* 1. *loco.* C. 2: 102 *bis*, 104 | 3: 177 | 4: 28 | 5: 9 | 7: 9, 33, 167 | 8: 21.
ne, *in* 2. *loco.* C. 7: 194 | 11: 3, 53 | an. P. 10: 669.
Neæræ. P. 10: 240.
Neæram. S. 1: 139.
Nebroth. H: 143.
nebulæ, *plur.* H: 58, 877.
nebulas. A: 840.
nebulis. C. 6: 80 | A: 1015 | H: 103, 316 | S. 1: 419.
nebulonis. S. 1: 82.
nebulorum ſpirituum. H: 430.
nebuloſi. *ſing.* A: 953.
nebuloſo. S. 1: 155 | pectore. Ps: 893.
nebuloſus. A: 11.
nec. C. pr: 58 | 1: 61 | 5: 47 | 6: 18 | 10: 95 | P. 1: 22 *bis* | 10: 171 | enim. A: 7, 1066 | H: 264, 896 | Ps: 11. 514 minus. P. 11: 203 | non. C. 4: 5 | 5: 101 | P. 5: 485 | 10: 1024 H: 419 | Ps: 539 | S. 1: 50, 307 | &. H: 222.
necandis. P. 10: 87.
necandus. P. 4: 89.
necant. P. 7: 13 | A. pr, 1 255.
necat. H: 594 | D: 66.
nece. C. 3: 62.
necem. C. 3: 585 | P. 3: 101 | applicat. 9: 64.
necent. S. 1: 1040.
neceſſe eſt. C. 10: 13, 139 | P. 2: 196 | 10: 89, 169, 220, 424, 518, 990, 1100 | A: 853, 1052 | H: 615, 961 | S. 1: 343, 464 | 2: 278.
neci: A: 5 | S. 1: 93 dedimus. Ps: 527.
necis. P. 10: 773 | 13: 46.
nectar. C. 5: 21 | P. 2: 388 | 5: 280 | 10: 345 | dulce pectoris, *ibid.* 785.
nectare. C. 3: 72 | fragraſſe, 11: 68 | oris ſacri. 9: 35 | peccati captis. H: 143.
nectaream ſidem, C. 3: 24.
nectas. . . 1: 270.
nectens. P. 10: 114 | Ps: 187.
nectit. H: 400.
nectitur. : 271, 441.
nefanda, *ſing. abl.* Ps: 395.
nefandi, *ſing.* H: 644 D: 853.
nefandus. P. 10: 1109.
nefas. C. 1: 68 | 3: 116 | 4: 42 | 12: 533 P. 5: 82 | 10: 386, 515 | 13: 124 | 14: 103 | A: 224 | Ps: 344 | S. 2: 474 dirum. P. 5: 394 | & fas. C. 3: 134.
nefaſta, *plur.* P. 1: 479.
negando. P. 10: 124.
negandum. C. 1: 52.
negans. P. 1. 1. 20.
negant. A: 556.
negantur. S. 2: 1005.
negare. P. 3: 70 | 13: 66.
negaret. P. 10: 35 | H: 683.
negarier. P. 7: 54.
negaris. P. 4: 134.
negas. P. 10: 207 A: 122.
negat. C. 9: 8 | 11: 89 | P. 13: 93 | A: 76, 397, 497 | H: 180, 861 | S. 1: 314 2: 15, 183 | D: 168.
negata, *ſing. abl.* P. 9: 61 | Ps: 192.
negatas. P. 9: 75.
negati, *ſing.* A: 543.
negato, *adjec.* C. 7: 163 | P. 5: 395.
negato, *imp.* A: 1057.
negator. C. 1: 57 A: 673 | Nati, *Chriſti.* A: 179.
negatores. A: 771.
negatrix Chriſti gentis. A: 550.
negatum eſt. A: 855.
negatus. A: 883.
negavit. P. 1: 21.
negentur. S. 2: 911.
neget. A: 821.
neget. A: 214.
negligat. A. pr: 40.
negligebat. C. 7: 90.
nego. P. 2: 113 | S. 2: 780.
negotia. Ps: 523.
negotiis. P. 10: 41.
Nenies, *ſing. abl.* S. 1: 118.
neminem diem excepit. P. 10: 744.
nemo. C. 2: 112 | 6: 2 | 7: 161 | 12: 208 | P. 1: 13 | A: 77 *bis*, 197, 771 | H: 85, 378, 379, 523, 735 | S. 2, pr: 56 | 241, 248, 314, 470, 571 | D. orum. P. 10: 237 | niſi. A: 173 | opifex. A: 519.
nemore. C. 1: 110.
nemoroſa, *ſing. abl.* S. 2: 394.
nemoris pomiferi. C. 3: 76.
nemorum. S. 1: 573.
nempe. C: 1: 89. 5: 32 | 6: 109 11: 173 | P. 2: 98, 459 10: 584, 1015 | A: 832 | H: 75 | Ps: 216 | S. 2: 648.
nemus. C. 8: 45 | 10: 163 | H: 793 | S. 1: 52.
nepote. Ps: 544.
nepotes. P. 10: 179 | S. 1: 155.
nepotibus. S. 1: 242 | 2: 496.
nepotis. A: 1003.
Neptunum. S. 1: 301.
neque. C. 3: 143, 196 | 8: 66 | 10: 103.
nequicquam. H: 818 | Ps: 413.
nequior. P. 10: 892 | A. pr: 28 21.
nequiſſime, *voc.* P. 10: 421.
nequit. C. pr: 36 | P. 10: 9 | H: 486 | S. 2: 842.
nequiter. C. 1: 29 | P. 10: 578 | corrupta laſcivia. C. 7: 87.
nequitia, *nom.* S. 1: 83.
nequitiæ, *ſing.* C. pr: 15 | H: 112, 308.
nequitiam. P. 3: 103.
nequitias. H: 392.
Nero. P. 11: 25 | S. 2: 668.
Nerones. S. 1: 279.
Neronis. P. 2: 472 | 12: 81.
Nerva. S. 1: 278.
nervis P. 10: 493, 588 | A: 948 | H: 943 | Ps: 2. 11.
nervo: Ps: 324.
nervorum. A: 1057 | H: 316.
nervos. C. 9: 102 10: 147 | P. 2: 26, 244 | 10: 975 | A: 202 | H: 138 | Ps: 127.
nervoſa, *ſing. nom.* S. 2: 320.
neſcia, *ſing* P. 3: 20 | P. 1: 243 | S. 2: 848, 874 | ſervitii. C. 1: 57 | *plur.* P: 843 | S. 1: 152 | ſolis lumina. C. 10: 79.
neſcias, *adj.* P. 1: 304.
neſciat C. 7: 218 | 12: 38 | P: 10: 645, 735 | S. 1: 1113.
neſcientes. A. pr: 24.
neſcii, *plur.* C. 2: 46.
neſcio, *verb.* P. 10: 787, 1000 | A: 471, 785.
neſcire. P. 10: 308.
neſciret. C. 5: 19.
neſcis. H: 673, 674.
neſcit. C. 6: 36 | 9: 62 | P. 5: 440 | 10: 506, 1304 | 13: 5 | A: 85, 127, 890 | H: 478, 486 | S. 1: 579.
neſcius dolorum. P. 5: 234, ſomnorum ſurdus. C. 9: 64.
Neſtoras. P. 10: 408.
neu. C. 3: 174 | P. 7: 44 | 13: 40, 66, 68.
neve. C. 7: 54, 169 | 8: 26 | P. 10: 55.
nexa, *ſing.* S. 2: 148 | *plur.* C. 5: 35 10: 888.
nexibus. P. 1: 78 | 5: 323 | 11: 78 | Ps. pr: 32 | 357.
nexilis connubii. C. 3: 75.
nexit. P. 10: 963.

nexu. S. 1: 634.
nexuerant. P. 11: 96.
nexuiſſe. P. 2: 319.
nexuit. S. 2: 608.
nexus. *ſubſt. plur.* P. 6: 103 | H: 899 | ſcelerum. A: 967.
nexus, *part.* P. 13: 54 | S: 1: 491.
ni. C. 1: 11 | 3: 113 | P. 10: 206, 285 | S: 2, pr: 61 | fallor. C. pr: 2 | P. 2: 99 | 10: 91 | S. 1: 964.
nidor. P. 2: 188.
nidorem. A: 759.
nigellus lapis. P. 10: 156.
niger. C. 4: 24 | P. 6: 67.
nigerrimis turbinibus. S. 1, pr: 7.
nigra, *ſing.* S. 2: 1053 | D: 1 | *plur.* Ps: 94 | S. 1: 532 | idola, *ibid.* 424.
nigram culpam. H. pr: 13.
nigrante. A: 745 | Ps: 528 | S. 1: 181 | ſpecu P. 2: 88 | velamine. C. 7: 154 | P. 2: 379.
nigrantia. H: 177.
nigrantibus. S. 1: 482.
nigrantis. Ps: 906.
nigras. S. 1: 158 | tenebras. P. 4: 64.
nigreſcat. H: 909.
nigreſcere. P. 11: 159.
nigreſcit. P. 14: 109.
nigrior locus tenebris: P. 5: 242.
nigris. C. 9: 57 | H: 156, 949 | idolis. P. 1: 142.
nigro. P. 10: 857 | Ps: 469 | S. 2: 832.
nigrorum. C. 5: 79.
nigros. Ps: 654 | S. 1: 204.
nihil. C. 2: 99, 100 | 3: 11 | 6: 123 | P. 2: 31, 212 | A: 71, 995 | H: 22, 579 | Ps: 803 | S. 2: 11 | ad iſta reſpondit. P. 3: 126 | eſt Iſis, Apollo, *ibid.* 76, 77, 78, 80.
nihilo. A: 729 | S. 2: 131, 243, 993 | ex. A: 723, 734.
nihilum. P. 10: 787 | S. 2: 993 | redit omne poſitum in. A: 986 | reſolutus in. S. 2: 808.
nil. C. 4: 94, 95 | 5: 151 | 6: 117 | 7: 6 | P. 1: 21 | 2: 109, 285, 286, 356 | 5: 133 | 7: 84 A: 727 | S. 2: 203 | hæc movent. P. 10: 2002 | refert. 7: 16 | ſunt omnia. C. 1: 96.
Nile. S. 2: 870.
Nili, *gen.* S. 2: 606.
Niliaci litoris. C. 5: 45.
Niliacis. S. 2: 865.
Nilicolas. Ps: 655 | S. 2: 493.
Nilum. S. 2: 920.
nimbis. C. 12: 56.
nimborum. A: 661.
nimbos. C. 7: 94 | H: 485 | S. 2: 702 | telorum. Ps: 129.
nimboſa, *plur.* S. 1: 426.
nimboſo. H: 728.
nimbus. P. 10: 857 | H: 87.
nimiæ, *ſing.* S. 1: 481, 519.
nimiis. H: 168 | Ps: 419 | S. 2: 980.
nimio. D: 147.
nimios. A: 125.
nimirum. A: 258, 302, 764, 941 | S. 1: 30.
nimis. P. 2: 342 | 9: 42.
nimium, *adv.* A: 906 | H: 572, 943 | S. 1: 644 | 2: 151 | felix. S. 2: 1019 | teneris moribus. P. 3: 24.
nimius. Ps: 846 | S. 2, pr: 73 | 106.
Ninevitas. C. 9: 1:1.
ninguidos Pyrenas. P. 2: 540.
ninguidus Boreas. A: 661 | cibus. C. 5: 97.
Niſi, *gen.* S. 1: 629.
niſi, *conj.* A: 71, 248, 722 | H: 85, 506, 607 | S. 1: 40 | 2: 591 | forte, *ibid.* 523 | nemo. A: 173 | quod. C. 10: 55.
niſibus. P. 5: 503.
niſus, *ſubſt. ſing.* P. 5: 823.
nitent. H: 286 | S. 2: 1037.
nitebunt. P. 2: 482.
nitendo. P. 10: 456.
nitens. S. 2: 251.
nitent. H: 483.
nitentia. C. 10: 49.
nitentibus. A: 655 | H: 608.
nitentis. C. 2: 8 | Ps: 746.
nitere, *imp.* nitor. P. 10: 741.
nitere, *infin.* niteo. C. 2: 63.
niteris, *nitor.* P. 10: 174.
niteſcat cælum. C. 11: 9.
niteſcens. P. 9: 54.
nitet. P. 11: 186.
nitidam. H: 200.
nitidi, *ſing.* S. 1: 642.
nitidis. A: 699 | H: 271, 333.
nitido. C. 3: 6 | S. 1: 348 | 2: 133.
nitidum. Ps: 101.
nititor. Ps: 111.
nitor, *ſubſt.* P. 5: 307 | Ps: 856 | luminar atris. P. 3: 192.
nitorem. Ps: 106.
nitoris. P. 13: 28.
nituiſſe. S. 1: 270.
nivali. P. 12: 38 | S. 2: 250.
nive. P. 3: 162 | 13: 11.
niveæ, *plur.* S. 2: 575.
niveis. Ps: 788 | S. 2: 81 | ſtolis. P. 6: 139.
nivem. P. 3: 176.
niveos. C. 3: 66 | H: 479.
nives. P. 10: 329 | tabeſcunt. C. 7: 207.
niveum. P. 11: 137 | S. 1: 547.
niveus. C. 3: 168 | chorus. P. 4: 75 | pulvis ardet. 13: 78.
nix. C. 9: 113 | capitis. *ibid.* pr: 27.
nobile. P. 10: 751 | 12: 256 | Ps: 183 | S. 2: 336 | Falernum. C. 9: 28 | templum. A: 513.
nobilem. C. 10: 113 | vetuſta proſapia. P. 10: 112.
nobiles gemmas. P. 2: 297 | ſexu ex utroque domos. P. 2: 522.
nobilior. P. 3: 2.
nobiliora. Ps: 81.
nobilis. C. 7: 19 | 11: 53 | P. 1: 19 | 10: 119, 129, 138 | 12: 4 | 14: 125 | A: 547 | Ps: 544 | ſpiritus. P. 5: 570 | germine. P. 3: 1 | tactu. A: 1058.
nobilitas. P. 3: 108 | A: 547 | S. 2: 428.
nobilitat. P. 10: 125 | A: 882 | S. 1: 192.
nobilitate. S. 1: 509.
nobilitatis. P. 4: 76.
nobilitatum, *adj.* H: 657.
nobilium. C. pr: 17 | S. 1: 568.
nobis. C. 8: 75 | 10: 67 | P. 1: 74, 120 | 10: 251, 406, 642 *bis*, 768, 786, 868, 958 | 12: 3 | 14: 33 H: 509 Ps: 521 | S. 2: 850.
nobiſcum. C. 7: 180 | P. 10: 422 | A: 606.
nocendi. Ps: 512.
nocens. P. 13: 60 | S. 2: 470, 478.
nocentibus. C. 5: 125.
nocet. Ps: 596.
nocte. C. 2: 73 | 5: 117 | 10: 87 | P. 3: 43, 54, 57 | 10: 238 | A: 629, 772 | H: 176, 225, 514, 883, 922 | S. 1: 390 | 2: 703 | dieque. C. 8: 56.
noctem. C. 1: 72 | 2: 23 | 5: 138 | 12: 22 | H: 324.
noctibus. C. 12: 9.
noctícolæ, *ſing.* H: 634.
noctis. C. 1: 18, 44, 79, 98 | 5: 424, 850 | 7: 126 | 9: 81 | Ps: 93, 483 | S. 1: 143, 378, 415 | 2. pr: 52 | 903 | filiu. P. 2: 378.
noctium. C. 5: 38 | 7: 121 | 10: 327.
noctua, *nom.* S. 2: 573.
nocturnæ, *plur.* H: 877.
nocturnas. Ps: 367.
nocturni, *plur.* S. 1: 219.
nocturnia. P. 2: 172.
nocturno. S. 2: 1060.
nodis. P. 10: 890 | Ps: 357, 596 | 676 | S. 2: 1030.
nodo. P. 11: 103.

nodos. A. pr: 2: 27 | 63 | H: 400.
nodoſa podagra. P. 1?:495.
nodum. H: 157, 210, P.: 187.
Noë nin. H: 779.
Nolanus. P. 1: 208.
nolini. C. 12: 15.
nolis velis-ne. P. 10: 170.
nolite. P. 10: 18
nolle. H: 668 | S. 2: 410, 465.
noller. H: 683.
nomen. C. 6: 100 *bis*, 110 | 12:95 | P. 3: 139 | 4: 25, 162' 5:466 1: 8 | 13: 54 | A: 113, 393, 606, 754 | Pi. pr: 3' 767, 849 | S. 1: 220, 496 | 2: 550 | dabo. S. 1: 48.
nomina, *ſubſt*. P. 1: 162 | 11: 3, 12 | A: 985 | P: 839 | S. 2: 490.
nomine. P. 5: 91' 6: 12 | 8: 522 | A: 184, 239, 240, 405 | P: 3, 563, 775 | S. 1: 306, 369, 597 | 2: 607, 649.
nomini. P. 10: 443.
nominis C. 3: 9 P. 2: 430 | 5: 377 | 7: 77 | 10: 133, 564 | S. 1: 533.
nominum. P. 4: 166.
non. C. pr: 9, 33' 2: 13, 87' 3: 138, 143, 156, 187 | 7: 36 | *poſt*, nec. P. 5: 483 | aliter. P.: 56 | quam ſi. S. 1: 603 | ſic. C. 7: 206 | ullus. P. 10: 295 | umquam. S. 2: 1060.
nona hora, *nom*. C. 8: 9 | P. 6: 55.
nondum. P. 6: 30 113 | A: 52, 595, 669, 1026 | S. 1: 230, 254.
nonne. P. 4: 89 | 10: 141, 248, 511 | A: 180, 479 | H: 461, 622 | P: 529, 687, S. 1: 390 | 2: 1116.
nonnulla, *plur*. P. pr: 20 | S. 2: 306.
nonnullis. S. 1: 318.
nonnunquam. P. 9: 25.
norat. A: 593, 689 | H: 819 | S. 2: 538.
norit. P. 10: 887 | A: 384, 770 | S. 2: 344.
normam. P. 1: 8 9 | S. 1: 321 | rationis & artis. A: 207.
nos, *nom*. C. pr: 6 | 1: 46, 47 | 2: 45, 33 | 4: 73, 100 | *acc*. C. 1: 3, 95 | 2: 61 | 3: 63 *bis* | 4: 34 | 3: 7.
noſcendis. S. 2: 318.
noſcere. C. 12: 157 | P. 10: 459 | A: 264, 997.
noſcite. S. 2: 484.
noſco. A: 1063.
noſmet. C. 2: 94 | P. 2: 322 | H: 316 | Pi. pr: 9 | 86.
noſſe, C. 3: 116 | P. 10: 410 | 11:
22 | A. pr: 215 | 41, 121, 162, 241, 865 | S. 2: 134, 736 | futura. C. 6: 44.
noſtenl. P. 13: 19.
noſſet. C. 7: 103, P. 9: 34 | H: 194 | S. 1: 28.
noſter. C. 5: 159 | 6: 57' 9: 61 | 12: 163 | P. 2: 171 | 4: 71 | 5: 288 | 10: 11, 106, 469, 1091 | 13: 3 4: 97 | A: 605 | P: 25 | S. 1: 92 | 2: 742.
noſti. C. 6: 147.
noſtra, *ſing. nom*. C. 2: 9' 3: 90 | 9: 3 P. 5: 7 | 10: 6?7 A: 168, 1047 | P: 158 | S 1: 653 | 2: 813 | D: 8 | *abl*. P. 4: 101 | 10: 632 | H: 771 P: 20 | H: 569 | *plur*. C. 3: 16 | P. 10: 403' H: 554 | P: 212, S. 1: 609' 2: 765.
noſtr, *ſing*. P. 4: 14 | 6: 143 | 10: 102, 465, 647 | A: 853, 862 | H: 448 | S. 1: 36, 504 | 2: 340, 620.
noſtram. C. 9: 20 | P. 6: 78 | A: 318' S. 2: 762.
noſtrarum. P. 5: 557' S. 1: 572.
noſtras. P: 213' S. 2: 927.
noſtri, *ſing. noſter*. P. 2: 225' 3: 547 | 10: 126, 369, 783, 946 | A: 51, 73 | Pi. pr: 53 | 6, 118, 988.
noſtri, *gen. nos*. A: 174, 1028.
noſtris. C. 1: 57 | 5: 12 | P 1: 16 | 4: 124, 190 5: 103 | 10: 314 | 14: 126 | A: 374, 471 | H: 67, 355, 830 | Ps: 85 *bis* | S. 2: 1034.
noſtro. P. 1: 116 | A. pr, 2: 33 | 463, 1045 | P: 516 | S. 1: 329 2: 3, 269, 813.
noſtrorum. H: 557, 867 | S. 2: 1050.
noſtros. C. 2: 107 | P. 10: 573, 692, 891 | S. 2: 811.
noſtrum, *ſing*. C. 7: 4 | P 4: 63 | 5: 179 | 10: 390, 604 | A: 353, 518, 592 | H: 562 P: 533 | S. 1: 304 | 2: 810 | eſt. P: 522, 523.
noſtrum, *plur*. P. 4: 85 | 10: 586.
nota, *ſubſt*. P. 10: 1079.
nota, *adj. ſing*. A: 864 | S. 2: 1056 | eſt fama. P. 2: 541.
notabat. A: 468.
notabit. H: 920.
notam; *ſubſt*. P. 6: 825.
notamus. H: 83.
notant. P. 3: 1'8.
notare. P. 9: 36 | P3: 20.
notari. H: 863.
notarum, *ſubſt*. P. 9: 71.
notas, *ſubſt*. C. 7: 73 | P. 3: 135 | 10: 799 | 11: 18' 1: 886.
notaſti. P. 4: 90.
notat. A: 983.
notata eſt. H. pr: 26 | dimenſio ſanguinis. P. 10: 1026.
notatam. C. 12: 155.
notatis, *adj*. C. 5: 84.
notavit te. P. 9: 82.
notet. P: 571.
notetur. C. 8: 17.
nothi, *plur*. S. 1: 228.
Noti, *venti, ſing*. S. 2, pr: 9 | 2: 189.
notis, *ſubſt. nota*. P. 1: 3 | 9: 13 | A: 597, S. 2: 42 | faciem ſecat cruentis. P. 1: 158.
notis, *adj*. A: 998.
notos, *adj*. C. 3: 164 | A: 413.
Notos, *ventos*. A: 657 | P: 122.
notum, *adj*. S. 2, pr: 29.
Notus, *ventus*. A: 10 8.
nova, *ſing. nom*. C. 3: 136 | 10: 84 | P 7: 58 14: 124 | A: 167, 230, 880 | P: 323 | S. 1: 264 | 2: 1084 | *abl*. S. 2: 939 | *plur*. P. 8: 83' H: 114 | P: 14 | S. 2: 358, 373' D: 12.
novaculis. P. 10: 1075.
novæ, *ſing*. C. 7: 71.
novales. P: 213.
novalia. S. 2: 1015.
novam. P. 5: 253 | H: 457 | P: 73.
novaris. S. 2: 318.
novas, *adj*. C. 12: 112 | A: 1035.
Novati. P. 11: 19, 29.
novellæ, *ſing*. A: 304, 548.
novellam. P: 10: 628.
novellas. P. 10: 613.
novelli, *ſing*. C. 12: 188 | P. 10: 383.
novellum. C. 11: 19 | P. 10: 409 | genus commenti. P. 6: 37.
novem. P. 3: 11 | *bis* | 4: 1.
novenis. Ps. pr: 57.
noverat. P. 2: 160 | 4: 105 | 12: 19.
noverimus. Ps pr: 58.
noveris. P. 10: 441 | H: 493, 630 | S. 2: 766.
novimus. C. 2: 48 P. 1: 351 | 7: 66 A: 42? H. : 16 *bis*, 366, P: 893' S. 2: 21.
novi, *adj. ſing*. C. 7: 142.
novi, *verb*. S. 1: 646.
novis. C. 9: 91 | P. 10: 861 | A: 378 | H: 295.
noviſſimo. P. 10: 25.
novit. C. 10: 96 | P. 10: 789 | A: 173, 433, 1053 | S. 1: 98 | 2: 591.
novitat. A: 70.
novitate. S. 1: 328.
novo, *adj*. P. 1: 44' 8: 6; A: 691 | S. 1: 72, 26. | 2: 82 mane C. 12: 1 | 3: 86.
novum. C. 5: 190 | H: 199 | P: 887.

novum.

novum. C. 8: 100| 5: 132 | 9: 85| P. 4: 141 5: 352| 10: 883|13: 10| 14: 29 A: 275, 284, 626, 728, 921| H: 123| Ps: 224| S. 2: 1194, 955.
novus. P. 10: 131, 404, 660| 13: 60| A: 284, 425| S. 2: 256.
nox. C. pr: 38 | 1: 27, 75 | 2: 1, 65| 9: 113| P. 5: 245| 10: 500| 11: 160| A: 778| H: 704| S. 2, pr: 8.
noxa, *nom.* C. 2: 104.
noxæ, *gen* H: 748.
noxas. P. 5: 560.
noxia, *ſing.* S. 1: 98| *plur.* 2: 676.
noxialis carceris. P. 10: 1107.
noxialem ſtipitem. P. 10: 814.
noxialis lex. C. 9: 18.
noxiorum. P. 5: 154| H. pr: 54.
noxios. P. 2: 396.
noxis. Ps: 897.
noxius. H: 232.
nube. C. 5: 102| 7: 95| P. 13: 85| A: 1035| Ps: 134, 638| S. 2: 397| nubente. P. 4: 101
nubentis. S. 1: 257.
nubes, *ſing.* H: 805| S. 2: 787| D: 43| *plur.* H: 518 | S. 2: 777, 957.
nubibus. C. 2: 11, 66| 11: 102| A: 625| H: 130, 727| S. 2: 412, 2: 866.
nubigenas nimbos. H: 485.
nubila. C. 2: 1| 3: 164| P. 10: 328| H: 3, 89, 878, 909| S. 1: 200, 509 | ſordida gentilitatis. P. 14: 111 | tranſit fati. S. 2: 480.
nubilo. P. 5: 126.
nubis. C. 12: 19| P. 10: 857.
nubit. A: 572| S. 2: 1081.
nubunt. P. 10: 181.
nuda, *ſing.* P. 10: 762| Ps: 23 | S. 2: 983| mens. H: 945| *plur.* P. 11: 140| S. 2: 1032.
nudare. P. 2: 84| 10: 154 | amictu. 2: 359.
nudas, *adj.* P. 10: 72| Ps: 657.
nudata, *ſing.* Ps: 440, 578.
nudate, *imp.* P. 5: 114.
nudi, *plur.* S. 2: 861.
nudis. S. 2: 387| D: 4.
nudo, *adj.* P. 14: 68| A: 184| S: 2: 37.
nudos. C. 7: 212.
nudum. P. 5: 595| S. 1: 185.
nudus. P. 10: 164| Ps: 210, 227.
nugas. C. 7: 98| P. 2: 496| Ps: 241| S. 1: 433.
nugator. C. 2: 32.
nugatrix. Ps: 433.
nugis. S. 1: 575.
nulla, *ſing. nom.* C. 8: 42| 9: 24| 10: 101| P. 2: 325, 326 | 5: 397| 10: 554| A: 18, 478, 520| H: 531, 352 *bis*| Ps: 617, 781| S. 2: 238, 458 *bis*, 573 | *abl.* A: 723 | S. 1: 460| *plur.* C. 3: 21| 8: 51| P. 13: 12| H: 750| Ps: 420 | S. 2: 900, 1128.
nullam. C. 7: 188| P. 10: 1130.
nulli, *dat.* P. 4: 113| 5: 255| A: 7, 111, 698 | H: 678 | S. 2: 477| *plur.* S. 2: 282.
nullis. P. 5: 171 | A: 522 | S. 2: 1008.
nullo. P. 11: 835| A: 500, 564, 758, 942| H: 78, 99, 209, 902 | Ps: 204, 593| S. 1, pr: 41| 2: 542, 825, 877.
nullum. H: 30| Ps. pr: 42 | 834| S. 1, pr: 82| 614| 2: 359, 876.
nullus. C. 3: 22| 7: 161| 10: 119| P. 4: 69| 5: 432, 433| 11: 61| A: 289 | H: 255, 534, 600, 812| Ps: 880| S. 2: 691, 1061, 1071, 1125.
num. P. 2: 187, 188| 5: 533| 10: 497| H: 316, 871| S. 1: 42, 322| 2: 925, 927, 929.
Numa. P. 2: 444| S. 1: 193 | 2: 47.
Numæ. P. 2: 584| A: 285| S. 1: 109| 2: 542.
numen. P. 2: 413| 10: 265 *bis*, 389, 1067| A: 30, 209, 471, 674, 947, 952 | H. pr: 39| 50, 502| Ps: 75, 713| S. 1: 220| 2: 40, 264, 838| D: 112.
numerandus. A: 1001.
numeratos. Ps: 583.
numerante. P. 3: 135.
numerare. S. 1: 191, 567.
numerentur. S. 1: 598.
numeri, *ſing.* H: 36| S. 1: 608.
numeris. A: 468.
numero, *ſubſt.* H: 59, 44, 96, 167| Ps: 690| S. 1: 33, 102.
numeroſa, *ſing.* H: 393 | *plur.* S. 2: 216, 880.
numeroſiores. P. 4: 57.
numerum. P. 4: 177| 11: 10| 13: 69| A: 988| H: 49| Ps: 167| D: 56.
numerus. P. 4: 87| 11: 148| H: 35| Ps: 832.
Numidam. S. 1: 526.
numina. C. 12: 197| P. 5: 33, 68| H: 13, 68, 101, 350| S. 1: 194, 229, 377, 449 | 2: 182, 217, 236, 350, 358, 359, 548, 688, 879.
numine. C. 3: 142| 5: 163| A. pr: 13 4| 117, 274| S. 1: 58| dextro, 2, pr: 62.
numinibus. P. 3: 84| S. 2: 504.
numinis. C. 1: 42| 5: 106| 7: 90| 8: 70| P. 2: 96, 122, 225 | 10: 946| A: 372| Ps: 395, 535| S. 1: 178 2: 119.
numinum. P. 10: 211, 293.
numiſma. P. 2: 96.
Numitor. S. 1: 193.
nummos. P. 2: 50, 107, 293| Ps: 601| S. 1: 78.
nummus. P. 2: 150.
numquam. C. 12: 18| P: 5: 458| 6: 56| 9: 74| 10: 104, 375, 426, 445, 32, 904, 922, 928| A: 16, 45, 182, 239, 240, 241, 521, 1044| H: 662| Ps: 646, 78.| S. 1: 211, 621| 2: 33, 114, 1061.
numquid. C. pr: 28| P. 5: 530| A: 659, 640, 819, 860 *bis* | H: 48, 320, 358, 885| Ps: 70| S. 2: 201.
nunc. C. 2: 34, 35| 3: 106| 6: 43| 7: 81| 10: 60| P. 1: 8| 5: 9, 545| 10: 736| 14: 16, 17| A: 164| H: 720| S. 1, pr: 45 | nunc. C. 2: 33 S. 2: 660.
nundinatum. P. 10: 969.
nuntia, *adj ſing.* D: 9| *plur.* A: 399| S. 1: 831.
nuntiat. C. 9: 89| 12: 7| P. 10: 53| A: 577, 591| H: 536.
nuntiatum P. 10: 866.
nuntiis. Ps. pr: 19.
nuntio, *ſubſt.* C. 12: 97.
nuntius. C. 4: 55| 7: 31 | A: 612| S. 2: 922| D: 97| diei. C. 5: 2.
nuper. C. 12: 111| P. 2: 575| 11: 193| S. 2: 695.
nupta, *ſing. nom.* P. 14: 79| H: 590| S. 1: 264, 474| 2: 784, 1084| *abl.* P. 13: 124.
nuptura, *ſing.* H: 630.
nuptiis. P. 10: 377.
nurus, *plur.* C. 12: 139.
nuſquam. A: 119| S. 2: 385.
nutabat. C. 2: 81| Ps: 569.
nutatote. H: 790.
nutantem. P. 2: 148| forte futuri boni domum. 9: 104.
nutrias amore paterno. P. 2: 572.
nutricem. H: 459.
nutricis. S. 1: 208.
nutricum. C. 12: 102.
nutrire. H: 784.
nutrito. H: 161.
nutrix. C. 7: 165| A: 297.
nutu. S. 1: 428 | D: 5 | numinis vocato. C. 8: 70.
Nymphas. P. 10: 243 | S. 1: 302.

O.

O. C. 3: 2| 4: 45| 5: 149| 6: 5, 73, 241| 7: 2| 9: 19, 85| 11: 57| P. 2: 414 *bis*, 415| 10: 97| procul. C. 6: 137| terque quaterque & ſepties beatur. P. 2: 529| utinam. C. pr: 44.
ob. P. 10: 197| hanc cauſam. H: 321| ora aſtanti. P. 10: 76.
obambulantem. P. 5: 324.
obambulat. C. 3: 159.
obambulet. S. 2, pr: 20.
obbrutescentis capitis. H: 652.
obdens. P. 1: 480.
obdormiat. C. 1: 74.
obducere. P. 11: 187| S. 2: 59.
obducit. P. 10: 1084, 1117.
obducta, *ſing. nom.* P. 2: 180| A: 678| *abl.* P: 601.
obductam. C. 12: 10.
obducto. H: 870.
obductus. P. 10: 488.
obduxit. C. 11: 72.
objacet. H: 905.
obice. C. 9: 74| H: 869.
objecit. P. 5: 532.
objecta, *ſing.* A: 52| *plur.* S. 2: 4.
objectantem. H: 626.
objectare neci. A: 5.
objectas, *adj. plur.* H: 242.
objectas, *verb.* S. 2: 310.
objectaſſet. P: 503.
objectum. S. 1: 312.
objice. A: 753| H: 902.
objicere. S. 1: 179.
objicis. A: 978.
objicit. P. 10: 1037| A: 783.
obire. C. 12: 15| P. 2: 64| 6: 128| 13: 5| S. 1: 169| 2: 129.
obitu. H: 603.
obitum, *ſubſt.* C. pr: 19| 5: 195| 11: 95| P. 3: 159| 4: 133| 13: 103| H: 897, 918| P: 35| S. 2: 197| ad uſque ſolis. P. 11: 190.
obitus, *plur.* H: 663.
objurgatio. H: 621.
oblata, *plur.* H. pr: 12.
oblatum. P. 6: 59.
oblectamine. C. 7: 18| H: 311, 550| S. 2: 145| mulcet. P. 2: 392.
oblectare. S. 1: 475.
oblectat. H: 853| P: 400.
oblectata, *ſing.* P: 914.
oblectatur. P: 787.
oblectaverat. P. 2: 292.
oblectens. H: 374.
oblectet. S. 2: 1126.
obliqua, *abl.* bile. P: 777| *plur.* P. 10: 454| A. pr. 1: 9.
obliquo. S. 1: 331.
obliſo. P: 1331| collo, *ibid.* 535, 590.
oblita, *ab*, oblivīſcor, *ſing.* P. 10: 738| A: 501| *plur.* C. 7: 57| H: 376.
oblita, *ab*, oblino, *ſing.* A: 812.
oblite ſtupro ſororis, *ab*, oblino. *voc.* P. 2: 466.
oblitum, *ab*, oblivīſcor. C. pr: 24| 1: 36.
oblitum, *ab*, oblino. P. 13: 57| oris noctis ſitu. A: 378.
oblitus morte fratris, *ab*, oblino. H. pr: 63.
obliviale poclum. C. 6: 16.
oblivio. C. 1: 86| P. 1: 73.
obludit. H: 6.
obmuteſce. A: 980.
obmuteſcere. A: 147.
obnitens. H: 638.
obnixa, *ſing.* S. 1: 567.
obnoxia, *ſing.* A: 1043| *plur.* S. 2: 1060| morti membra. C. 9: 16| P. 5: 155.
obnubente. A: 630.
oborta, *ſing.* C. 1: 92| ſpes eſt. P. 9: 4.
obpalluit ſtupore. P. 1: 92.
obpanſit. P: 410.
obruantur. P. 10: 85.
obruat. P. 2: 295| S. 2, pr: 64.
obrue ſuppliciis. P. 3: 98.
obruuntur. P. 1: 170.
obruit. C. 1: 87| P. 10: 858, 1128| S. 1: 377.
obruitus. D: 36.
obruta, *ſing.* D: 159| *plur.* S. 2: 200.
obſcœna, *ſing.* H: 586| *plur.* S. 1: 108.
obſcœnis. S. 2: 1048.
obſcura, *ſing.* P. 11: 160| *plur.* S. 2: 836.
obſcuras, *adj.* S. 1: 423.
obſcuri, *ſing.* S. 1: 389.
obſcuritas. C. 2: 9.
obſcuro, *adj.* P: 745.
obſcurum. C. 2: 100| A: 607.
obſecrantum. C. 8: 79.
obſecrantes. P. 1: 9.
obſecrare. P. 10: 185.
obſecrat. P. 2: 411.
obſecundat juſſis. C. 9: 39.
obſedit. S. 1: 197.
obſequela. C. 8: 19| P. 6: 78.
obſequelam. C. 7: 51| P. pr: 32.
obſequente mundo. C. 4: 57.
obſequentum. C. 8: 57.
obſequi. P. 2: 111.
obſequio. A: 886| S. 1: 521.
obſequitur. S. 2, pr: 32| 792.
obſequium. C. 3: 33| D: 82.
obſerarat. P. 14: 81.
obſeratis veſtibus. P. 5: 348.
obſervantia, *abl.* C. 7: 26.
obſervantiam. P. 2: [illegible]2.
obſervatio. S. 1: 240| 2: 367.
obſes. S. 1: 585.
obſeſſam. S. 1: 412.
obſeſſo. P: 14.
obſeſſor. P. 5: 131.
obſide viſu. A: 162.
obſides, *adj.* P. 2: 457.
obſidet. A. pr: 1: 15| H: 61.
obſiſtat. P: 11.
obſiſtens. H: 487.
obſiſtit. A: 982.
obſita, *plur.* S. 1: 575.
obſitos. P. 1: 181.
obſitum tenebris. C. 1: 86.
obſitus. S. 1: 419.
obſoleſcit. P. 10: 1120.
obſoleta oblivio. P. 1: 73.
obſoletum. P. pr: 26.
obſonia. P. 10: 197.
obſordeſcat. A: 146.
obſtacula. C. 9: 65| H: 599| cunctarum punt. P. 11: 117.
obſtant. S. 1: 622.
obſtanti. H: 212.
obſtat. P. 10: 197| H: 876, 905.
obſtetricis. C. 12: 149.
obſtetrix. C. 11: 97.
obſtinata mens eſt. P. 10: 582.
obſtinate, *adv.* P. 10: 64.
obſtinatio prædurat callum pectoris. P. 5: 178.
obſtrangulatæ mentis. C. 7: 10.
obſtruat valvas. P. 2: 478.
obſtupefacti, *plur.* P: 333.
obſtupefactus. P. 5: 175.
obſtupeſcit poculis ſapore tinctis. C. 9: 30.
obteget. P. 10: 592.
obtegi tenebris. C. 2: 22.
obtegit. P. 7: 135| P: 560.
obtemperanter. P. 2: 112.
obtemperat. A: 9| H: 516, 738.
obtendere. S. 2: 1076.
obtenta, *ſing.* P: 561.
obteras. P. 5: 107.
obteſtor. S. 1, pr: 88.
obtineat. S. 1: 650| 2: 14.
obtinere. C. 6: 99.
obtines. P. 2: 87.
obtinet. P. 11: 146| unus eſſe & fuiſſe Deus. P. 10: 317.
obtrectatio. H: 397.
obtritam. P: 275.
obtritos. S. 1: 576.
obtrudite os. P. 5: 95.
obtuliſti. P. 10: 198.
obtulit. P. 5: 536| P: 419.
obtutus, *plur.* A: 17.
obtutibus. P. 2: 145, 278| 10: 268|

433. H: 907 | Ps: 337.
obvertit. Ps: 192.
obvia, *ſing.* P. 9 : 9 | Ps : 408 | *plur.* H: 62.
obviam, *adj.* P. 4: 39.
obviam, *adv.* ibo P. 14: 73 | ibit Chriſto. 4: 14.
obvias, *adj.* P. 10: 1036.
obvio, *adj.* P. 5: 264.
obvium. A. pr, 2 : 38 | S. 2, pr: 8.
obumbrat. C. 8: 48 | 12: 20.
obumbratæ, *ſing.* S. 1: 413.
occalluit omne corpus. P. 10: 582.
occaſu. S. 1: 330.
occaſum. C. 9: 103 | Ps: 782.
occulta, *ſing.* P. 1: 82 | H: 63 *plur.* naturæ. H: 262.
occultabat. S. 1, pr: 32.
occultant. Ps: 794.
occultare, *imper.* S. 1: 46.
occulti, *ſing.* S. 2: 703.
occultis. P. 2: 447.
occulto ſub ipſo cordis, *ſubſt.* Ps: 489.
occultum, *adj.* C. 8 : 38 | P. 11: 555 | H: 84 | Ps: 672 | S. 2: 89.
occultus. C. 2: 24 | P. 5: 424 | S. 2: 859.
occuluntur. P. 2: 81.
occumbere. H: 304.
occupat. C: 12: 52 | P. 3: 158 | 10: 528 | Ps: 494 | corda terror. P. 10: 286.
occupet. P. 2: 343 | Ps: 106.
occurras. H: 959.
occurrere. S. 2: 850.
occurrit. A: 782 | H: 60 | Ps: 849.
occurrunt. P. 11: 161.
occurſu. C. 12: 19.
occurſum. P. 4: 37.
Oceani. H: 881.
Oceano. C. 5: 130 | H: 203.
Oceanum. S. 1: 302.
Oceanus. S. 1: 443 | 2: 598, 810.
occidat, *neut.* C. 12: 101.
occide, *neut.* Ps: 91.
occidet, *neut.* S. 1: 184.
occidis, *neut.* P. 3: 109.
occidit, *neut.* P. 10: 471 | pax. P. 2: 199.
occidua luce. C. 3: 88.
occidualibus. Ps: 832.
occidualis. S. 2: 597.
occiduo. P. 3: 6.
occiduus. Ps: 510.
occiſo. H: 221.
occiſum. P. 10: 192.
occiſus. A: 1060.
occulendi. P. 10: 210.
occuleret. C. 3: 120.
octies. C. 7: 187 | P. 4: 106.
octo & decem. P. 4: 53, 173.
oculi, *plur.* C. 2: 103 | P. 10: 694.
oculis. C. 5: 133 | P. 2: 184 | 11: 335 | A: 8, 19, 46, 125, 255, 375, 698 | H: 68, 300, 843, 871, 893, 913, 924, 945 | Ps: 483, 528 | S. 2: 1093 | D: 172 | luſtro. P. 11: 27.
oculorum. H: 867.
oculos. C. 12: 2, 120 | P. 3: 127 | 5: 411 | 10: 391, 1038 | 11: 66 | 14: 47 | A: 75, 332, 675, 760 | H: 132, 541, 733, 746, 814, 882, 903 | Ps: 35, 112, 152, 453, 700 | S. 1: 25, 132, 613 | 2: 166 | D: 109.
oderis. P. 10: 595.
oderit. P. 10: 657 | Ps: 774.
oderunt. C. 4: 83.
odii. P. 9: 45 | H: 188.
odiis. C. 5: 70 | Ps: 760.
odiſſe. P. 2: 496.
odit. P. 10: 184 | S. 1: 513 | 2: 927.
odium. C. 3: 146.
odor. C. 3: 22 | 12: 70 | A: 395, 758 | Ps: 330.
odore. C. 10: 172 | P. 15: 79 | Ps: 787.
odorem, *ſubſt.* P. 10: 362.
odori, *ſubſt.* P. 10: 335.
odoris, *ſubſt.* P. 2: 385.
odorus ernis. P. 3: 151.
ofellis bubulis. P. 10: 383.
offam. C. 7: 119.
offas. Ps: 426 | carnis mortuæ. P. 10: 888.
offenſa, *adj. ſing.* C: 7: 91 | P. 10: 213 | S. 2: 30.
offenſacula Ps: 484, 781.
offenſaculo noſtro factus eſt lapis. A. pr, 2: 33.
offenſum. C. 4: 24.
offeras. H. pr: 11.
offerat. C. 9: 150 | P. 11: 66 | Ps: 722, 785.
offeratur. P. 10: 773.
offerebat. P. 14: 20.
offerenda, *plur.* P. 4: 17.
offerendum. P. 1: 257 | 10 : 829 | Ps. pr: 8.
offerens. P. 10: 72 | H. pr: 38 | Ps, pr: 61.
offerentes. P. 6: 53.
offeres. P. 4: 22.
offero. C. 5: 155.
offerre. P. 2: 75, 523 | Ps: 773.
offert. C. 4 : 66 | P. 10: 1036, 1068 | A: 610 | Ps: 178, 407, 832 | D: 64.
offerunt. P. 11: 78.
offerunt. C. 11: 63.
officia inter conſtipata ſedebat. P. 11: 50.
officiis. P. 6: 73 | S. 1: 335.
officiois. P. 10: 267.
officium. P. 3: 183 | H: 653.
officit. P. 2: 472.
olea, *abl.* Ps: 687.
oleæ, *gen.* S. 2: 662.
oleagina radix. A: 339.
oleas. S: 2: 220.
oleaſtro. A: 340.
olei. C. 5: 83.
oleis flavis. P. 4: 358.
olente. C. 3: 72.
olentibus lacrimis. C. 5: 22.
oleo, *ſubſt.* H: 365 | Ps: 360 | S. 2: 516.
olet. P. 2: 288.
oleum. D: 78.
olidam acerram. A: 198.
olim. C. 4: 37 | 5: 105 | 7: 35, 87 | 9: 27, 95 | 10: 129 | P. 1: 75 | 5: 406 | 10: 409, 915, 1133 | A: 81, 667 | H: 14, 64 | Ps: 579 | S. 2: 295, 716 | erit tempus. P. 6: 357.
oliva, *abl.* P. 12: 32.
olivæ, *gen.* D: 10.
olivi. A: 342.
oliviferi, *gen.* D: 173.
olivo. P. 10: 758, 859 | fidei unctus. P. 4: 102.
olivum. H: 358 | D: 80.
olla, *ſubſt. nom.* P. pr: 17.
olli, *dat.* A: 305 | H: 139, 344.
ollis, *ſubſt.* P: 10: 265.
ollis, *pronom.* H: 730.
oloris. S: 1: 63.
oluſcula. P. 10: 262 | S. 2: 865.
Olybriaci generis. P. 1: 555.
olympi. S. 1: 59.
omega & alpha cognominatur Deus. C. 9: 11.
omen. P. 10: 612.
omina. S. 2: 364.
omine dextro. S. 2: 492.
omitte. P. 10: 543.
omne. C. 6: 17, 70, 100, 116, 131 | 7: 120 | 8: 25 | 11: 66 | P. pr: 21 | 1: 35, 47, 62 | 2: 425 | 3: 177 | 10: 304, 1114 | 13: 44 | A: 89, 486, 727, 983 | H: 224, 553 | Ps: 246, 724 | S. 1: 134, 610 | 2: 157, 630, 1064 | tempus. P. 1: 53.
omnem. C. 10: 138 | P. 10: 34, 383, 734 | 11: 144 | 12: 2 | A: 256, 722 | H: 490, 506 | Ps. pr: 53 | 138 | S. 2: 159.
omnes. C. 1: 23, 65 | 2: 35 | A: 15 | 6: 25 | 9: 22 | 10: 65 | 12: 191, 104 | P. pr: 14 | 1: 11 | 5: 560 | 10: 164, 1034, 1048 | 14: 80 | A: 203, 1019 | H: 391, 802, Ps: 128, 219, 740, 910 | S. 1: 145 | 2: 85, 611, 809, 830.
omni. C. 7: 18, 40 | P. 2: 481 | 48

87| 10: 519, 892, 1035|A:267, 937| H: 841| Ps: 169, 505 S. 1: 326, 589.
omnia. C. 1 : 96 | 3: 15 , 57, 107, 152| 10: 59| 12: 89 | P. 1: 110|2: 437| 5: 23| 9: 57| 10: 310 | 11: 81| 14: 144| A: 188, 227, 231, 368, 730, 810, 853, 856| H : 24, 29, 133, 298 , 744|Ps: 513, 780 *bis*| S. 1: 40| 2: 112, 876| D. 79, 187.
omnibus. C. 2: 106| 9: 114| P. 2: 157, 349 | 4 : 65 |10 : 59| A: 815| H: 802|Ps: 174, 577, 740| S. 1 : 119 , 236 | 2: 597 , 778, 809.
omnicolor. P. 12: 39.
omniformem. P. 10: 339.
omnigeni, *ſing.* S. 1: 3.
omnigenis. S. 2: 609| D: 186.
omnigenum , *plur. gen.* S, 2: 513.
omniparens. C. 3: 2.
omniparentem Deum. S. 2 : 476.
omnipatrem Deum. P. 5: 70.
omnipollentis Dei. A. pr ; 2: 19
omnipotens. P. 11: 240| 13: 55|A: 726|H: 307, 644| Ps: 815| S. 2: 36, 119, 633.
omnipotentem. S. 2: 104.
omnipotenti. C. 10: 64 | S. 1 : 565.
omnipotentiæ. S. 2, pr: 26.
omnipotentis. C. 3: 83| A: 555, 174| Ps: 302, 660.
omnis. C. 5: 114| 7: 144, 162, 9: 24, 67 *bis*| 12: 101 | P. 2: 120| 10: 560, 1126 11: 189| 12: 49| 13: 8| 14: 29| A: 324| H : 732| Ps: 76, 327, 632| S. 1, pr: 40| 549 *bis* , 581.
omnium. C. 4: 74 | 9: 12, 108| P. 5: 206| 10. 67, 586, 774|14: 110.
onagris. S. 2 : 812.
onerare. S. 2: 937.
oneraverat. Ps: 180.
onus. C. 3: 78| P. 11: 114| A: 522| Ps: 577| carnis. A: 1022| corporis. C. 8: 5.
ope. H: 469, 664| Ps: 505.
opem. P. 11 : 178 | ferre benignam. C. 7: 213| quietis, *gen.* P. 3: 41 | relligionis. S. 1: 392.
opera, *plur.* H: 11, 178, 634, 642 | S. 1: 504.
operæpretium eſt. A: 953.
operatio. Ps: 573.
operire. S. 2: 931 | nudos. C. 7: 212.
operiret. Ps: 657.
operi, *ſubſt.* P. 11: 188.
operis, *ſubſt. gen.* A : 256 , 1055| H: 352| Ps: 824| S. 1, pr: 82| 2: 526.
operitur S. 2: 874.
opermento P 1: 462.
operta, *ſing.* P. 4: 194| A: 677| vis. S. 1: 443| *plur.* C. 6: 32| P. 2: 50| H: 259.
opertæ *ſing.* S. 1: 378 2: 842.
operti, *ſing.* P. 10: 772| H: 875| Ps: 891.
opertis. P. 1: 169.
operto. H. 336 | Ps: 745| S. 2: 925.
opertos. C. 11: 18| P. 5: 182.
opertum. A: 823| Ps: 268 | S. 2: 179.
operum. S. 2: 184.
opes. C. 1: 94| 3: 51| P. 2: 44, 170| S. 1: 210| 2: 700| perennes. C. 7: 219.
opibus. H: 549| Ps: 171, 873| S: 1: 105| 2: 890.
opifex. C. 2: 40| A: 519|H: 283, 697 | S. 2 : 102 | apis. C. 3: 73| fallendi. Ps: 260 | mundi. H: 116| verborum morumque. A : 805.
opimam. H: 477.
opimus. S. 2: 951.
oportet. P. 10: 673.
opperiens. Ps: 131.
opperiam. P. 2: 319.
opperians. P. 10: 65.
opperiar. P. 10 : 879.
opperiretur. S. 2: 569.
oppida. A: 700, 710.
oppido, *ſubſt.* P. 1: 116| 5: 313.
oppidorum. C. 7: 65| P. 4: 37.
opponere. P. 10: 64 |H: 142.
oppoſita, *abl.* S. 2: 632.
oppoſito. P. 3: 155| H: 909, S. 2: 486.
oppoſitos. H: 880.
oppoſitum. H: 236 Ps: 485.
oppoſitus. P. 11: 116| H: 87.
oppreſſa, *ſing.* Ps: 579.
oppreſſus. C. 1: 69.
opprimat. C. 1: 34.
opprobria. C. 7: 133.
oppugnanda, *plur.* Ps: 17.
oppugnat. H: 513.
optans. H: 431.
optare. Ps: 232.
optarunt. S. 2: 548.
Optato. P. 4: 146.
optima, *ſing.* P. 10: 768.
optime, *voc.* C. 3: 86| 10: 17, 165| P. 7: 79| 10: 997| 11: 127| A: 43, 470.
optimus. P. 10: 1138| H: 563.
optio detur. P. 2: 117.
opto. P. 10: 441.
opulens muneribus. P. 11: 218.
opulentia, *nom.* C. 3: 56| Ps: 102| S. 2: 114| D: 148.
opulentus. P. 13: 16.
opum. P. 2: 115 | S. 2 : 434 | dominus. P. 3: 81 | princeps. 13: 35.
opus. C. 3: 83 , 186 | 10 : 63| 13: 10| A: 558, 776, 868, 919| Ps: 239, 566, 660, 769, 874 | H : 628 , 666 | S. 2: 825| D : 181, 183 | carnis. A : 369 | eſt. S. 2: 1014.
ora, *ſubſt. ſing. abl.* S. 1: 427.
ora, *ſubſt. plur.* C. 3: 50, 170| 9: 41| 10: 98| P. 6 : 76 | 9 : 47| 10: 76, 289, 563, 570, 708 | 11: 96, 194| 12: 20 | A : 306, 593| H: 135| Ps: 31, 191, 330| S. 1: 350| 2: 18, 646, 1125.
oracula. A: 237, 442.
oraculum. C. 7: 171.
oram. P. 11: 47.
orandi. P. 2: 485| 10: 103 | arte potens. S. 2: 644.
orant. P. 6: 116| 12: 2.
orantem. P. 7: 86| 11: 240.
orantis. Ps: 281.
orare. P. 10: 423.
orarium pignus oris ſui dat. P. 1: 86.
oras , *ſubſt.* Ps: 265, 680 | D: 171.
orat. P. 10: 1159.
oratio. P. 10: 980.
orationem. P. 10 : 547.
oratos. S. 2 : 10 , 369 | ad thronum Patris Dei. P. 5: 548.
oravi. P. 11: 178.
orba, *ſing. nom.* C. 9: 44| P. 10: 690. H : 606.
orbabat ferrum nurus. C. 12: 139.
orbatam. H: 453.
orbe. P. 2: 116| 4: 13, 116 | P. 10: 617| 13: 100| A: 112, 365, 630| H: 118, 287, 616, 675, 866 Ps: 339| S. 1: 190, 312, 332 | 2 : 2, 282, 622, 955.
orbem. C. 11: 32| P. 1: 4| 2: 106| 4: 82| 10: 410| 13: 17| 14: 94| A: 506, 726, 1006 H: 238, 903| Ps: 225| S. 2: 579, 810, 914.
orbes, *ſubſt.* P. 2: 146 | H: 88, 944.
orbi, *ſubſt.* A : 454 | S 1: 428 | 2: 594.
orbibus. C. 9: 36.
orbis, *ſubſt.* C. 4: 9| 9: 8, 21 | 12: 25, 154 | P. 1: 10| 2 : 415, 439 | 4: 61| 5: 21| 10: 31| 12: 21 13: 2: 55| A: 303, 705, 894| H: 32, 65, 223, 247, 684, 504| Ps: 481| S. 1: 295, 497| 2: 170, 951| D: 101, 102.
orbita. P. 11: 102| H: 777| S. 2: 844| ſolis. C. 3 : 87.
orbitis. A, pr, 2: 10.

Orci, *gen.* S. 11: 406.
ordinatis, *adj.* C. 11: 85.
ordine. C. p: 21 P. 2: 63| 11: 831| A: 619| H: 914| S. 2: 225| 2: 989| ex. *ibid.* 980| longo. P. 9: 79.
ordinem, *ſubſt.* P. 1: 77| 2: 34| 10: 1112.
ordines, *ſubſt.* P. 2: 176.
ordinibus. P. 11: 204| Ps: 648.
ordo. P. 11: 229| 12: 52| S. 1: 490, 571| 2: 317, 535.
ore. C. 2: 58| 3: 82, 94, 100| 4: 89| 7: 43, 168, 179| 8: 28| 10: 830| 11: 17| P. pr: 34| 1: 50| 3: 23| 5: 175, 222| 10: 36, 62, 971| 13: 3| A. pr: 3| 33, 451, 668| H: 167, 736, 830| Ps: 48, 457, 791| S. 1: 130, 508| 2: 82, 1088| D: 10, 29, 66, 192| auguſtior. P. 5: 283| benigno. A: 49| bibit rogum. P. 3: 160.
orei. S. 2: 213.
Organa. A: 148, 389| H: 461| D: 92| varum. A: 236.
organo. P. 10: 929.
organum. P. 10: 2.
Orgia. S. 2: 188.
Orgiis. P. 2: 65.
ori. P. 10: 8| H: 320.
oriatur. S. 2: 375.
orichalci. S. 1: 347.
origine. A: 1081| H: 355, 674| S. 1: 409.
originem. C. 5: 30.
originis. H: 33.
origo. C. 6: 34| P. 10: 127, 270| Ps. pr: 41| 72| S. 1: 72| 2: 969| mali. H: 204.
oris, *ſing. gen.* C. 3: 186| 9: 35| P. 2: 86| 4: 370| 10: 2, 157, 667, 844, 932, 939| 13: 28| 14: 135| A: 52, 161, 690, 867, 870| H: 522, 589, 698| Ps: 421| S. 1, pr: 35, 77| 2, pr: 67.
oris, *plur.* Ps: 228.
ornabis P. 2: 310.
ornamenta. P: 1914| S. 1: 505| 2: 64, 134.
ornando. P. 11: 188.
ornant. S. 2: 841.
ornare. P. 2: 514.
ornaret. H: 796.
ornat. C. 10: 48| P. 2: 308| 3: 5| 9: 5| S. 1: 353.
ornatam. C. 5: 146.
ornatu. S. 1: 304
ornatur. P. 2: 303.
ornatus, *ſubſt. ſing.* A: 325| H: 260.
ornaverit. P. 1: 81.
oro. S. 2: 759.
Orphæ. H: 781.
Orphan. H: 778.
orſa, *plur.* C. 4: 96| P. 10: 856| A: 236.
orſum. S. 2: 5.
orſus. H: 507| eſt ſic. P. 10: 917.
orta, *ſing.* H. pr: 22.
ortas. S. 2: 221.
ortis. P. 10: 748.
ortu. C. 12: 91 P. 12: 50| A: 985| S. 1: 329| 2: 426, 598.
ortum, *ſubſt.* H: 604| S. 1: 259| D: 96| ſolis. C. 1: 9| P. 13: 102.
ortum, *part.* A: 270.
ortus, *ſubſt. ſing.* C. 9: 19| A: 435, 570| *plur.* P. 11: 235| A: 1005| H: 1788.
ortus, *part.* C. 1: 18| P. 10: 789| 12: 22, 33.
os, *oris.* C. 7: 120| 8: 160| 9: 21| P. 1: 361, 343, 378| 3: 162| 5: 95| 7: 37| 10: 904, 1036| A: 1035| H: 267| Ps: 276| S. 1: 636| Palatii. A: 80| intendit in puellam. P. 14: 44.
oſcine parrha. S. 2: 570.
oſcula. A: 597| H: 588, 610| figit. S. 1: 350| figunt. P. 11: 493.
oſculis. P. 5: 338.
oſculum. P. 10: 832.
Oſirim. S. 1: 630.
oſſa. C. 9: 102| 10: 38, 76, 142, 169| P. 3: 134, 212| 4: 17, 96, 110| 5: 389| 6: 131| 10: 494| 11: 173| 12: 29| A: 2016| Ps: 329, 42| D: 17.
oſſe. P. 10: 150.
oſſibus. P. 1: 5| 3: 5: 212| 5: 427, 516| 10: 455, 889| H: 284, 941| Ps: 219, 903| S. 2: 719.
oſſium. P. 5: 311.
oſſuum. P. 2: 532.
oſtende. P. 5: 149| 10: 186.
oſtendere. A: 46.
oſtenderent. P. 1: 84.
oſtendi, *infin.* H: 927.
oſtendit. C. 1: 50| P. 6: 125| A: 679.
oſtendite. A: 879.
oſtentamine. Ps: 204.
oſtentant. Ps: 194, 487, 688| S. 2: 1038.
oſtentat. P. 10: 1044| H: 270, 403| Ps: 297.
oſtentata, *plur.* A: 740.
oſtentatrix. Ps: 439.
oſtentet. S. 2: 154.
oſtenti, *ſubſt.* P. 10: 964.
Oſtia. P. 11: 151.
oſtia, *plur.* P. 11: 40| S. 2: 606, 937.
Oſtienſis. P. 12: 45.
oſtri. P. 12: 41.
oſtro. P. 10: 910| Ps: 39, 859.
oſtrum. S. 2: 248.
otia S. 2: 953| dabat. S. 1: 110| mandat flatibus. A: 657| ſervere cuſas in. Ps: 729.
otio. C. 5: 134.
otium ſi ſit. P. 10: 617.
ovans. P. 3: 169| S. 1: 123.
ovantem. P. 5: 8.
ovem. C. 8: 33| 11: 244| Ps: 792.
oves, *ſubſt.* C. 3: 158| P. 12: 43| A: 324.
ovile. C. 3: 168| D: 74.
ovili. C. 8: 40| P. 10: 830| 11: 241.
Ovium. H: 287.

P.

PAbula. H: 235.
pace. P. 5: 514| Ps: 699, 771 *bis*, 772| S. 1: 461| 2: 420, 636.
pacem. H. pr: 41 Ps: 785.
pacifer. Ps: 805.
pacifici, *ſing.* C. 5: 156.
pacificos. P: 729.
pacis. C. 3: 55 P. 4: 56| 10: 357| H: 428| Ps: 668, 821| S. 2: 596, 621| D: 12: 174| domina. S. 2: 767.
pactæ, *ſing.* S. 1: 471.
pactam. S. 1: 258.
pacti, *adj. ſing.* A: 603.
quo pacto. A: 266.
pactus mercede certa ut. P. 10: 970.
Padi. S. 2: 701.
pægmatis. P. 10: 1017.
pænitendi. C: 7: 96.
pænitens. Ps. pr: 491
pænitet. P. 10: 813| S. 2: 1005.
pænituit. Ps: 397, 401.
pagana gens. C. 11: 87| S. 1, pr: 6.
pagane, *voc.* P. 10: 1009.
pagina, *nom.* P. 10: 1119| A: 107| D: 35| curta & umens P. 9: 50.
paginæ, *plur.* C. 9: 26.
paginas. P. 5: 181.
pagis. S. 1: 449.
pago. P. 10: 296| S. 1: 620.
palæſtra, *abl.* P. 4: 101.
palæſtræ, *gen.* S. 2: 43.
palæſtram gloriæ. P. 5: 213.
palæſtras. H: 365| S. 2: 519.
palæſtrici, *ſing.* P. 10: 188.
palam. P. 1: 97| 5: 56| 6: 127| 10: 229.
palantes. A: 623.
palati Latii, *palatum.* S. 2: 1102.
palati, *palatum.* P. 10: 6.
palatia. S. 2: 765.

Palatinis. S. 1: 182.
Palatinus. A: 481.
palatio. P. 10: 933, 1039 | A: 981 | H: 300, 861 | Ps: 422.
palatum. C. 7: 120 | P. 10: 899 | 13: 12.
paleis. H: 466.
palla, *nom.* H: 86, 868 | Ps: 187, 560, 685.
Pallade. S. 2: 221.
Palladiis. S. 1: 910.
Palladios lares. P. 2: 518.
Palladis. S. 1: 184.
Palladium. S. 1: 195 | 2: 965.
Pallas. S. 2: 491, 544, 969.
pallata, *abl.* S. 1: 556.
pallens. P. 4: 139 | H: 405, 934 | S. 2, pr: 17 | juventus. C. 7: 145.
pallentis. Ps: 339.
pallere. S. 1: 207 | 2: 915.
palleſcet. C. 2: 12.
pallet. P. 5: 202 | A: 492.
pallia. Ps: 363 | S. 7: 727.
pallida, *plur.* C. 10: 97.
pallidus. A: 470 | Ps: 458.
palliis. P. 1: 35.
pallioli. P. 3: 180.
palliolis. P. 11: 141.
pallium. P. 10: 841.
pallor. C. 8: 28 | 9: 41 | Ps: 464, 702.
palluerunt. C. 9: 78.
palma, *nom.* P. 4: 77 | 6: 24 | A: 95 | Ps: 550 | *abl.* C. 12: 132.
palmam. P. 2: 32 | 5: 384 | 7: 53 | 8: 12 | A: 861 | S. 2: 554 | tuliſti. P. 5: 539.
palmas. C. 4: 52 | P. 4: 106 | 5: 216 | 6: 106 | Ps: 356 | D: 55.
palmis. C. 8: 45.
palmite. C. 3: 54 | S. 2: 219 | fidei. S. 1, pr: 70.
palmitum. S. 1, pr: 16.
palmula, *abl.* P. 5: 462.
palpamen. H: 303.
palpandi. H: 327.
palpas famulos remiſſo dogmate. C. 8: 8.
palpata, *plur.* P. 11: 91.
palpavit. S. 1, pr: 75.
palpebra, *abl.* P. 2: 284.
palpebræ, *dat.* H: 309.
palpebralibus. H: 872.
palpent. Ps: 234.
palpet. Ps: 235.
palpitans. C. 12: 121.
palpitantis. P. 10: 844.
palpitat. C. 7: 142 | P. 14: 49 | Ps: 594 | S. 2: 1100.
palpitet. P. 5: 116 | 10: 10.
paludes. H: 801.
paludis. S. 2: 924.
palus. P. 12: 7.
paluſtri cæſpite. P. 5: 455.
pampineo. C. 3: 53.
pandat. P. 3: 63 | 4: 152.
pandens. P. 10: 563 | 11: 229.
pandere. S. 2: 93 | D: 176 | altos ſeceſſus coſtarum. P. 11: 58.
pandis. P. 10: 898 | H: 602.
pandite. A: 594.
panditur. P. 1: 29 | Ps: 834 | vid. C. 10: 91.
pando viam. Ps: 404.
panet. A: 706 | D: 145.
pangant carmen. P. 6: 156.
pangas. C. 9: 3.
pange. C. 9: 84.
pangere. P. 4: 148 | 5: 324.
pangimus. C. 9: 7.
pangit. A: 379 | copia Attica. A: 379 | facundia Auſoniæ linguæ, *ibid.* 380.
panibus. C. 9: 58 | D: 41.
panis. C. 9: 61 | S. 1: 583 | 2: 955.
pannis. P. 2: 281 | A: 610 | S. 1: 583.
Pannoniæ. S. 2: 735.
pannos. A: 647.
panſis brachiis in altum. C. 12: 170.
panſo. S. 1, pr: 48.
Papa. P. 11: 127.
Paphiæ. S. 1: 285.
Paphiam. S. 2: 575.
papilla, *abl.* P. 4: 123.
papillæ ſuccum. C. 7: 165.
papillarum. P. 10: 738.
papillas. P. 14: 77 | S. 2: 38.
papulas fervor excitat. P. 10: 489.
par. P. 5: 138 | H: 157 | Ps: 646, 737.
Paraclitum. C. 5: 160 | P. 10: 430.
Paradiſi. C. 10: 162 | H: 839 | Ps: 224.
Paradiſicolæ, *dat.* H: 928.
parandos. P. 10: 576.
parant. C. 3: 119 | P. 2: 358.
parantes. S. 1: 533.
pararas. Ps: 874.
parare. P. 6: 68.
pararet. P. 3: 60.
parari. H: 372.
paraſti. P. 4: 58 | 10: 86 | laureas, 5: 540.
parat. P. 3: 33 | 10: 1075.
parata, *ſing. nom.* P. pr: 24 | S. 2: 620 | eſt. P. 6: 24 | via. 8: 8 | *abl.* S. 1: 509 | *plur.* P. 3: 114.
paratam tauris congredi belluam. P. 5: 415.
parati, *plur.* P. 1: 54 | 10: 55 | S. 2: 864.
paratis, *adj.* C. 7: 106 | 10: 71.
paratis, *verb.* Ps: 403.
paratos. H: 465.
paratu. P. 11: 105 | Ps: 200.
paratum. S. 1: 109.
paratur. S. 1: 256.
paratus, *ſubſt. plur.* P. 10: 919.
paratus, *adj.* C. 10: 18 | P. 2: 111 | es. 10: 923.
paravit. H. pr: 9.
parca, *adj. ſing.* C. 7: 165 | 10: 1064 | Ps: 558.
parcam diſciplinam. C. 7: 15.
parce, *verb.* P. 10: 39 | H: 957.
parce, *adverb.* P. 10: 940 | Ps: 276, 554.
parcere. P. 5: 440 | 10: 679 | Ps: 391.
parcerent. P. 10: 755.
parcis, *adj.* C. 4: 31 | S. 2: 135.
parcit. Ps: 478.
parcitatem jejuniorum. P. 10: 359.
parcum. H: 331.
parcus. A: 844 | abſtinentia, C. 7: 66.
pardia. P. 1: 57.
parem. C. 7: 214.
parens. C. 11: 25 | P. 4: 61 | 10: 757, 776 | 13: 56 | H: 697 | A: 1009 | Ps: 543 | S. 1: 416 | 2: 358, 710, fanorum Roma. P. 2: 1 | patriæ. S. 1: 9.
parente. C. 4: 15 | P. 6: 128 | 10: 682 | Ps. pr: 60 | serum. C. 7: 25.
parentes, *ſubſt. plur.* P. 10: 193 | S. 1: 164.
parenti. H: 556 | Ps. pr: 4.
parentibus. P. 2: 80 | S. 1: 78.
parentis. C. 9: 10, 107 | P. 3: 36 | 10: 694 | A: 792 | Dei. P. 10: 128, 534.
parentum. P. 10: 124 | A: 999 | H: 572.
pareo. P: 9: 99.
parere, *pareo.* S. 1: 340 | 2: 237.
pares, *adj.* P. 6: 153 | S. 2: 607, 819.
paret. S. 2: 388.
parete. S. 1: 57.
pari. C. 3: 115 | P. 5: 375, 542, 572 | 11: 100 | H: 425 | S. 1: 221.
Parias columnas. P. 12: 51.
paribus. P. 6: 153 | Ps: 223.
pariet da, *ſing.* S. 2: 13.
paries, *ſubſt.* P. 12: 123 | S. 2: 56, 450.
pariet, *verb.* D: 100.
parietibus. P. 11: 217 | Ps: 852.
Pariis ſaxis. P. 11: 187.
parili. C. 3: 204 | 5: 122.
parilis. S. 2: 191 | ſplendor. P. 4: 27.
parit. C. 3: 245 | H: 385 | S. 2: [illegible]

pariter. C. 10 : 32 | P. 9 : 57 | Ps: 492 | S. 1 : 565 | 2 : 782, 908.
paritura, *ſing. nom.* A: 372, 584 | S. 1: 255.
pariture, *ſing.* H: 575.
pariunt. A: 918.
parma, *abl.* S. 1: 652.
paropſide. Ps: 552.
paropſis. P. pr: 18.
Paros. S. 2: 246.
parrha, *abl.* S. 2: 570.
parricidalem manum. H. pr: 14.
pars. C. 2: 82 | 10: 23 | P. 9 2 56 *bis* | 10: 768 | 11: 121 *bis* | 12: 57 | A: 118, 270 | H: 815, 817 | S. 1: 19, 579, 592 | 2: 239, 240, 243, 1099 | conſcendunt currus. C. 5: 54 | Dei. A: 821 | fertur eſſe anima. A: 884.
parſimoniis. C. 7: 3.
parts, *ſing. nom.* P. 5 : 554 | 10: 768 | S. 1 : 544 | 2 : 12, 65 | D: 20 | *abl.* Ps: 58 | *plur. ibid.* 562.
partam. P. 7: 52 | S. 2: 650.
partas. P. 4: 106.
parte. C. 1: 11 | 9: 86 | P. pr: 28 | 9: 52 | 10: 846, 974 | 11: 122 *bis* | 12: 45 | A: 530 | H: 27, 241, 412, 653 | Ps: 262, 418, 649, 850 | S. 1: 608 | 2: 416, 888, 1046, 1108.
partem. P. 2: 401 | 4: 137 | 10: 876, 1079 | A: 952 | S. 1: 439 | 2: 1111, 1119.
partes. P. 10: 1083 | H: 66 | Ps: 146 | S. 1: 432 | 2: 626.
Parthica, *ſing.* H: 533.
Parthorum. A: 225.
Parthus. H: 497.
partibus. C. 8: 10 | P. 11: 147 | S. 1: 295 | 2: 609, 851.
particeps. P. 5: 573 | 10: 469 | angelorum. P. 5: 9.
participat. A: 818.
participem, *adj.* A: 162 | H: 30.
participes, *adj.* S. 2: 232 | regni. H: 661.
particulam. H: 281.
particulatim. A: 1078.
partis, *ſubſt. ſing.* Ps: 622.
partita, *ſing.* H: 57.
parto. H: 257.
partu. C. 7: 59 | S. 1: 254 | 2: 1080.
partum, *ſubſt.* H: 193 | Ps: 70, 71.
parturit. H: 618.
parturiunt. H: 570.
partus, *ſubſt. ſing.* C. 7: 2 | 11: 56 | 12: 140 | P. 10: 779 | H: 599 | *plur.* S. 1: 159.
parva, *ſing. nom.* P. 4: 19 | A: 950 | H: 874 | S. 1: 150 | *abl. ibid.* 608 | *plur.* A: 732 | H: 595.
parvæ, *ſing.* S. 2: 393 | *plur. ibid.* 1063.
parvam. Ps. pr: 62.
parvas. A: 721 | S. 2: 288.
parvi, *ſing.* P. 10: 477 | A: 643 | Ps: 298 | facit. P. 4: 166.
parvis. P. 9: 14.
parum. P. 10: 957 | Ps: 66.
parvo. A: 729 | S. 1: 151 | 2: 102.
parvorum. H: 83 | D: 115.
parvula, *plur.* A: 9. 9.
parvuli, *plur.* P. 10: 737.
parvulis. P. 1: 118 | 9: 58.
parvulorum. C. 7: 164 | 9: 109 | 10: 58.
parvulos. Ps. pr: 30.
parvulum. C. 12: 152 | P. 10: 748.
parvum. P. 10: 663 | A: 729.
parvus. P. 10: 685, 716 | S. 1: 206 | D: 71.
paſcas. S. 2: 860 | animum. C. 8: 78.
paſcendam. Ps: 618.
paſcens agmina. P. 5: 444.
paſcentes. C. 5: 108.
paſcere. S. 2: 795 | indigentes. C. 7: 212.
Paſcha. A: 348, 355.
paſcimus. C. 5: 14.
paſcit. P. 10: 1070 | 11: 174 | S. 2: 953.
paſcitis farre pullos. P. 10: 147.
paſcitur ſanguine innocuo. P. 3: 87.
paſſa, *ſing.* S. 2: 896.
paſſeribus. Ps: 620.
paſſibilis. A: 6.
paſſibus. P. 5: 478 | 6: 101.
paſſim. C. 5: 148 | 10: 61 | H: 99, 771 | S. 1: 534 | 2: 69, 1032.
paſſio. P. 5: 292 | 7: 18 | 10: 1109 | 11: 196 | A: 83, 357, 358.
paſſionem. P. 2: 35, 550.
paſſionis. C. 9: 83, 105 | P. 1: 77 | 6: 113 | 10: 854, 1097.
paſſurus. A: 972.
paſſus, *part.* P. 4: 98 | 10: 194 | A: 104 | H: 30.
paſta, *adj. ſing.* C. 5: 167 | ſanguine voluptas. S. 1: 383.
paſtis viſceribus. C. 4: 1.
paſtor. C. 8: 37, 49 | P. 4: 41 | 11: 244 | 12: 43 | H. pr: 1 | gregis. P. 6: 47.
paſtore. H: 221.
paſtorem. D: 7.
paſtorum, *ſubſt.* A: 390 | D: 109.
paſtos. H: 620 | carnibus. P. 5: 100.
paſtu. C. 4: 35 | 8: 53 | 11: 84 | P. 10: 851 | S. 2: 1092.
paſtum, *ſubſt.* C. 4: 56 | P. 5: 331 | A: 946 | Ps: 625 | A: 722 | in plebis. S. 2: 983 | populis. A: 707.
paſtum, *part.* liquore. C. 7: 70.
paſtus, *ſubſt. ſing.* H: 823 | animæ. C. 4: 33 | *plur.* A: 736.
paſtus, *part.* A: 944 | D: 117 | ſanguine. P. 6: 17.
pateat. C. 5: 87 | P. 10: 1020 | 11: 214 | S. 2: 180.
patebit. P. 10: 872.
patefacta, *ſing.* C. 10: 139 | *plur.* A: 257.
patefacti, *ſing.* A: 1069.
patefecit. Ps: 271.
patens. C. 12: 115 | ad omne vulnus. Ps: 246.
patent. C. 3: 84 | Ps: 744 | S. 2: 1032.
patente. P. 5: 483 | 10: 906.
patentes. P. 2: 175 | 9: 89 | 10: 566, 984 | ſolitudines. C. 7: 61.
pater. C. 3: 86 | 4: 36 | 5: 149, 157 | 6: 1, 98 | 10: 4 | 12: 67 | P. 10: 619 | 13: 15 | A. pr: 14 | 11, 111, 112, 124, 176, 245, 246, 249, 253 *bis*, 272, 281, 282, 287, 296, 374, 895 | H: 563, 564, 593, 622, 650 | Ps. pr: 2 | S. 2: 21 | Deus. P. 5: 58 | lucis. A: 282 | orbis. C. 10: 81 | ſummus. 4: 68.
pateræ, *gen.* S. 1: 127.
pateram. A: 481.
pateras. C. 5: 17.
patere, *infin.* pateo. P. 1: 84 | 6: 122 | 13: 76.
patere, *imp.* patior. P. 10: 764.
pateret. P. 10: 635.
pateris, *ſubſt.* D: 193.
paterna, *ſing. nom.* P. 10: 340 | *abl.* A: 310, 973.
paternæ, *ſing.* P. 10: 468.
paterni, *ſing.* P. 6: 125 | S. 2: 1116.
paternis. H: 567.
paterno. C. 11: 19 | P. pr: 25 | 4: 94 | amore nutrias. 2: 572.
paternum. A: 796 | D: 74 | nomen. A: 223.
patet. C. 9: 75 | 10: 161 | 11: 154 | H: 518, 600 | Ps: 831 | S. 1: 615 | 2: 485 | ſub ſigno veritas. P. 10: 231.
pati. C. 3: 125 | P. 2: 219 | 10: 424 | 11: 92 | H: 453 | Ps: 343 | S. 2: 691 | finem. C. 12: 38 | ictum ſub enſe perſecutoris. P. 1: 28.
patiar. S. 1: 435.
patibulum. P. 10: 647.

patiens. Ps: 780.
patientia, *ſubſt.* Ps: 109, 128, 155, 175, 177.
patitur. C. 6: 20, 96 | P. 7: 28 | 14: 34 | A. pr. 2: 48, 99, 654 | H: 481, 647 | P 1. 390, 491, 595 | 2 1 273.
patre. P. 4: 174 | 10: 952 | 12: 33 | A: 24, 45, 254, 255, 271, 288, 895 | H: 346, 626 | Ps: 4, 75, S. 1: 99 | potenti. P. 1: 46 | ſummo. S. A: 90, 101.
patrem. C. 4: 100 | P. 5: 37, 370 | A: 3, 122, 173, 180, 182, 240, 242, 304 | H: 126 | S. 2: 295, 595 | D: 174 | patriæ. S. 2: 431.
patres. C. 7: 151 | 9: 97 | H: 463 | S. 1: 300, 471, 543 | D: 60.
patri. C. 4: 3, 4 | 11: 48 | 12: 43, 81 | P. 10: 130, 429, 748 | A. pr. 1: 9 | Ps: 765 | S. 2: 1122 | Deo. P. pr: 1.
patria, *ſubſt. abl.* S. 1: 54 | 2: 536, 706, 771.
patria, *adj. ſing. nom.* S. 2: 611 | *abl.* A: 571.
patriam, *ſubſt.* P. 4: 73.
Patriarcha, *nom.* C. 6: 57 | Ps: 544 | D: 24.
patrias, *adj.* Ps: 42.
patribus. C. 5: 105 | Ps: 372 | S. 1: 25, 477 | 2: 419.
patriciæ gentis. S. 1: 561.
patricidam. H: 565.
patricios. P. 11: 200.
patriæ, *ſubſt. ſing.* P. 13: 3 | A: 183, 452 | H: 460 | S. 1: 9, 391, 503, 371, 600 | 2: 431, 771.
patriæ, *adj. ſing.* A: 257.
patriam, *ſubſt.* C. 5: 112 | Ps: 707.
patrias, *adj.* H: 768 | Ps: 401 | S. 1: 607.
patrii, *ſing.* S 2: 155.
patriis, *adj.* P. 4: 107 | H: 456 | S. 2: 359.
patrimonia. H: 432.
patrio. C. 5: 160 | P. 7: 5 | A: 93, 668 | S. 1: 181 | 2: 696.
patrios. P. 11: 6 | D: 91 | Deos. P. 3: 99.
patris. C. 3: 25, 95, 189 | 6: 13 | 7: 1, 84 | 11: 17, 28 | P. 7: 55 | 10: 240, 474 | 13: 54 | A. pr. 1: 5, 7, 12 | 17, 18, 49, 98, 119, 172, 176, 185, 240, 531 | H: 952 | Ps. pr: 68 | 475, 751 | S. 1: 12 | 2: 8, 270, 825, 1035 | D: 98 | alii. C. 9: 104 Dei. 8: 30 | P. 2: 272 | 3: 17 | Omnipotentis. A: 155.
patrium. Ps: 381, 643 | S. 1: 481 | 2: 735.
patrius. A: 567 | S. 2: 368 | mos. 2: 254.
patrone, *voc.* P. 10: 835.
patronis. P. 6: 146.
patronos martyras. P. 2: 579 | mundi. 1: 12.
patronus. P. 13: 106
patrum. C. 11: 89 | S. 1: 197, 403 | 2: 310 | D: 41 | *majorum.* P. 2: 451 | 3: 58 | conſcriptorum. S. 2: 604.
patruelis gloriæ. Ps. pr. 2: 18.
patuerant. H: 473 | Ps: 519.
patuit. P. 4: 123 | D: 36.
patulam. A: 861.
patulas aures. H: 318.
patuli, *ſing.* S. 1, pr: 39 | *plur.* P. 1: 212.
patulis. S. 1: 1112.
patulo ore. H: 587.
pauca, *plur.* P. 10: 646 | A: 1 | S. 1: 175.
paucæ, *plur.* P. 4: 49 | H: 821.
paucas. S. 2: 345.
paucis. A: 716 | S. 1: 599.
pauciſſima, *plur.* A: 704.
paucorum. S. 1: 33.
paucos. C. 6: 95 | Ps: 567.
pavendum. P. 10: 304.
pavens. P. 5: 317.
paventes. A: 332.
paventum. P. 10: 54, 286.
paverint, *paveo.* P. 1: 80.
paverit, *paſco.* C. 3: 65.
pavet. A: 4 | faciem mortis, *ibid.* 120.
pavidi, *plur.* P. 7: 32 | S. 2, pr: 22.
pavidos. P. 3: 875 | A: 499.
pavit, *paſco.* P. 10: 193 | rabiem, S. 2: 672.
pavitans. C. 3: 121.
pavitantia. S. 1: 374.
paulatim. A: 163, 762.
Pauli. P. 12: 4, 45 | 13: 18.
Paulinorum. S. 1: 559.
pauliſper. P. 5: 765 | H: 912.
Paulo, *ſubſt.* P. 4: 34.
paulo, *adv.* C. 1: 15 | S. 2: 954 | ante. P. 10: 798.
paululum. P. 2: 126.
paulum, *adv.* C. 7: 100 | P. 5: 139, 330 | H: 747 | reclive. C. 6: 150.
Paulus. P. 2: 469 | 12: 32 | S. 1, pr: 1, 20, 30, 61 | D: 190.
pavor. P. 11: 94 | Ps: 708.
pavore. C. 6: 47 | Ps: 432 | luſus. C. 5: 55.
pavori. P. 10: 390.
pauper. Ps: 243 | S. 2: 818.
pauperem. P. 2: 298.
pauperi. P. 10: 523.
pauperis. H: 925.
paupertinis armis. Ps: 198.
pauperum. P. pr: 20 | S. 2: 179, 386.
pax. P. 2: 199 | Ps: 631, 769 *bis*, 770, 778 | S. 2: 635, 637 | datur artubus exanimis. P. 3: 168.
peccamen. A: 73.
peccamina. H: 659.
peccamine. A: 911 | S. 2: 1042 | D: 89.
peccaminis. A: 929.
peccaminum. C. 9: 96 | P. 10: 517.
peccandi. A: 815, 932.
peccans. H: 523, 742.
peccante. P. 2: 285 | H: 114 | S. 2: 489.
peccantem. C. 11: 38.
peccantes. A: 930.
peccantis. A: 327.
peccantum. H: 663.
peccare. C. 1: 64 | 2: 28 | H: 518, 669, 888, 900 | S. 2: 462.
peccat. C. 2: 18 | P. 10: 221 | A: 892.
peccata. C. 1: 27 | A: 60, 965.
peccati. A: 894, 927, 939, 942 | H: 153.
peccator. C. 11: 108.
peccatores. H: 652 | D: 35, 159.
peccatorum. *peccator.* A: 938.
peccatrix. C. pr: 35 | H: 754.
peccatum. C. 2: 53, 99 | Ps: 912.
peccens. C. 2: 103 | H: 203
peccet. A: 889.
pecoris. D: 30.
pectine dentium. P. 10: 934.
pectitur. H: 293.
pectora. C. 4: 16 | 5: 108 | P. 1: 52 | 3: 85, 135 | 7: 41 | 10: 572 | 12: 82 | 13: 72 | H: 149, 570 | Ps: 330, 529 | S. 1: 197, 546 | 2: 148, 705 | D: 116.
pectore. C. 7: 57 | 11: 19 | P. 3: 75 | 5: 562 | 9: 100 | 13: 126 | 14: 6 | H: 199, 277, 899 | Ps: 26, 219, 287, 893 | S. 1, pr: 36 | 2: 102, 264, 625, 1039 | D: 83.
pectori. P. 10: 461, 581, 845.
pectoribus. Ps: 366 | S. 2: 623.
pectoris. P. 5: 177 | 9: 86 | 10: 734, 778, 783, 909, 1125 | H: 537 | Ps: 273, 774 | S. 2: 841, 1044 | de antro. Ps: 6.
pectorum. C. 7: 205 | P. 1: 257 | Ps. pr: 52.
pectus. C. 1: 35 | 2: 10 | 3: 54 | 6: 27 | P. 1: 57 | 2: 135 | 4: 123 | 10: 114, 275, 455, 962, 1027 | 13: 61 | 14: 8 | S. 1: 658 | 2: 1097.
pecua, *plur.* P. 10: 333.
pecude. A: 331.
pecudem. S. 2: 165.
pecudes. S. 1: 80 | 2: 288, 875 | 1107.

pecudis,

pecudis. P. 3: 29.
pecudum. C. 3: 59| A: 473 | Ps: 32.
pecunia, *abl.* P. 2: 92.
pecuniæ, *ſing.* C. 7: 217| P. 2: 45.
pecuniam. P. pr: 5 | 3: 100.
pecus, *oris.* P. 10: 193| 11: 93| brutum. C. 3: 81; lymphatricum. C. 9: 57.
pede. P. 3: 109| 7: 61 | 10: 105, 947| 14: 133| A: 666 | Ps. pr: 52 | 32, 653 | dextro. S. 1: 79| proterit. P. 14: 112 | proſubigit. 3: 130.
pedem: Ps: 671| S. 3: 647.
pedes. P. 6: 79| 10: 152, 159, 492| A: 455, 619, 643| Ps: 288, 321, 634 | S. 1: 236, 493, 2. pr: 35.
pedeſtre carmen. P. pr: 122
pedeſtribus. C. 5: 53.
pedibus. C. 3: 150| P. 3: 46, 74, 213 | 12: 25 | 14: 94 | H: 444, 465 | Ps: 249, 303, 445, 452| S: 1: 102, 426, 613| 2, pr: 18| 481, 558| D: 142| calcant. C. 3: 324.
pedicas. H: 1384
pedicis. C. 3: 42.
peditem. S. 2: 530.
peditum. Ps: 648.
pedum, *plur. gen.* C. 5: 35 | P. 6: 86| 11: 100| D: 32.
pejor. P. 10: 25| A: 216:
pelagi. H: 192| A: 540, 664| S. 2: 781:
pelago. C. 5: 72| H: 471.
pelagus. C. 3: 38 | S. 1, pr: 8 | 297:
Pelaſgæ, *gen.* S. 1: 183:
pellacia, *ſing. nom.* H: 657.
pelle, *ſubſt.* H: 423| Ps: 179| S. 1: 318| 2: 300.
pellem. P. 5: 535 | S. 1: 176.
pellens. A: 3.
pellere. P. 5: 450 | 11: 70 | A: 966 | Ps: 15, 211, 215 | S. 2: 506.
pellibus. C. 7: 62| S. 2: 190.
pellice puero. S. 1: 71:
pellicem. P. 10: 184.
pellimur. C. 12: 98:
pellis, *ſubſt.* P. 10: 488.
pellit. C. 6: 133| P. 13: 26| Ps. pr: 28.
pelliſe corde metum. A: 1081.
pellitos. Ps: 226.
pellitur. C. 7: 127 | 9: 67 | H: 482.
pelvis. P. 10: 299.
Peluſiacæ, *ſing.* S. 2: 924.
Peluſiacis vaporibus. C. 5: 58.
Penates. P. 2: 441| S. 1: 965.
Penatum. S. 1: 195.
pendas. S. 2: 109.
pendas pœnas. Ps: 406:
pendens. H: 367.
pendent. C. 5: 141 | ſicco margine. A: 686.
pendentem. S. 1, pr: 30.
pendentes. S. 2: 724.
pendentis aquæ. Ps: 654.
pendeo. P. 10: 491.
pendere, *pendeo.* P. 10: 110| 12: 15| S. 1: 454.
penderet, *pendeo.* A: 614.
pendet, *pendeo.* P. 11: 121:
pendit. A: 625.
pendo parvi. P. 10: 477.
pendulam viam. C. 9: 50.
pendulus. A: 666.
penes eſt. S. 1: 450.
penetrabile. P: 1: 837.
penetrabitur. P. 3: 94.
penetralia. S. 1: 550 | 2: 293, 398| cordis. H: 545 | ſanguinis & carnis. H: 898.
penetrans. H: 538.
penetrante: A: 426:
penetrare. P. 13: 32 H: 329| Ps: 677| S. 1: 78| 2: 100.
penetrat. P. 11: 166| 13: 13.
penetrate, *imper.* S. 2: 902.
penetrasi, *ſing.* P. 9: 91.
penetratos operti. H: 875.
penetraverit. A: 744.
penetravit. A: 18, 422 | Ps: 294.
penetret. A: 921| H: 91.
penitu. P. 10: 804| A: 745| H: 833, 463| S. 1: 17, 93.
penna, *abl.* S. 2: 566.
pennis. H: 816.
penſare. H: 615 | labores. S. 2: 887.
penſilis. P. 10: 452.
penu. S. 2: 918 | Eccleſiæ ali. P. 1: 159.
pependit. C. 12: 58| S. 2: 715| tenui ſuper arte: A: 523.
peperceris. P. 10: 137.
pepercerit. C. 7: 85.
pepercit. P. 6: 912| 10: 895.
peperere necem. C. 3: 183.
peperit. P. 4: 78| A: 777| H: 353| Ps: 209| S. 2: 347.
pepigere tempus tridui. P. 2: 137.
peplo. C. 5: 28| Ps: 440.
pepuliſſe. Ps: 816| S. 2: 1.
pepulit. P. 4: 67 | S. 1: 538 | 2: 264.
per. C. pr: 1| 3: 46, 68, 101, 164 *bis*, 168| 4: 63| 5: 74| 8: 35| P. 2: 479| 549 *bis*, 551, 552| 10: 198 *bis*, 200 | ævum. *ibid.* 83 | cachinnos ſolveris, *ibid.* 226 | exemplum. C. 12: 158 exitum: P. 7: 8 | ignem. 6: 110 | ſolis juro. 10: 575| quam dediſti ut. 2: 435| ſoporem. C. 6: 74| vim. H: 702| S. 1: 177| vulnus. P. 1: 29.
peracta, *ſing.* S. 2: 1058| eſt. P. 5: 292| 10: 1109.
peractæ, *ſing.* P. 4: 125.
peragi. P. 13: 45.
peragit. P. 3: 62| 14: 88| H: 803| S. 2: 112.
peragrans. C. 7: 39 | ſenſuoculiſque annos. H: 913.
peragret. C. 6: 116.
peram. Ps: 613.
perarmat. C. 6: 86 | 7: 93 | 8: 43.
percellit. S. 2: 182.
percenſe. H: 624.
percenſeat. A: 385:
percenſeo. P. 9: 101.
percenſere. A: 596| H: 376.
percipe. P. 5: 545.
percipit aure mugitus tubarum. H: 916.
percita, *ſing.* H: 586| *plur.* C. 5: 73.
perciti, *plur.* C. 12: 53.
percito greſſu. C. 7: 138.
percitum. P. 10: 953.
percitus. C. 9: 53.
percucurrit. P. 1: 12| 12: 21.
perculerat. S. 1: 739.
perculiſſe. C. 9: 92.
perculit. H. pr: 23.
percurram. S. 1: 562.
percurre. A: 295.
percurrere. P. 9: 15 | H: 275, 823, 898 | cælum ſenſu. A: 806:
percurrit. A: 231| Ps: 826| S. 1: 325.
percuſſa, *ſing.* C. 2: 6| Ps: 341| *plur.* P. 5: 76.
percuſſit. P. 1: 49.
percuſſor. P. 10: 837.
percuſſus. A: 403| S. 1: 436.
perdas P. 10: 552 | 14: 35 | A: 1062| H: 275.
perdere. C. 2: 88| 5: 161| 10: 527, 821| H: 652| animas præcipites. P. 3: 67.
perderet. P. 14: 73.
perdidiſſe. P. 10: 297.
perdidit. C. pr: 32| 2: 80| 9: 89| P. 10: 195, 1130 | A: 441| H: 477.
perdit. A: 886| S. 2: 51.
perdita, *ſing.* deliciis. Ps: 313 | luxu. S. 1: 162| *plur.* C. 10: 20| Ps: 170.
perditam ſano gregi ovem. C. 8: 34.
perdite, *voc.* P. 10: 86 | A: 291.
perditi, *ſing.* P. 10: 194 | *plur.* C. 12: 206.

perditos. P. 10 | 462.
perdo. P. 10: 522.
perdomitor. C. 4: 12.
perdomitus. P. 14: 155.
perdomuit. S. 1, pr: 2.
perduelles. P. 10. 53.
perduni. H: 885.
peream. S. 2: 108.
pereant. Pr: 622.
pereat. P. 10: 880 | A: 1017.
peregerat. P. 10: 546.
peregit ictum. P. 1: 93 | ſiim. 6: 60.
peregii. P. 4: 89.
peregrina, *ſing. nom.* D: 18 | *abl.* S. 2: 364.
peregrioo. H: 296.
peregrinos. P. 11: 191.
peregrinus. P. 3: 193.
peremit. P. 6: 126.
perempta, *ſing. nom.* C. 6: 112 | *abl.* S. 2: 668.
peremptam. P. 4: 135.
perempti, *ſing.* P. 5: 425.
perempto. H: 616.
peremptor. H. pr: 19, 33, 62.
peremptoris. P. 10: 1102.
peremptos. H: 659.
peremptum. A. pr, 1: 8 | S. 2: 194.
peremptus. P. 10: 605, 642 | S. 2: 475.
perenne. C. 4: 26 | 6: 97 | P. 2: 32 | H: 890 | Ps: 361 | S. 2: 185.
pereonem. P. 2: 560 | 10: 596 | 12: 34 | H. pr: 60 | diem. P. 13: 43 | retro rem. H: 46.
perenneropes. C. 7: 219.
pereoni. C. 4: 93 | P. 14: 122 | A: 563, 994 | H: 478, 830, 923, 956 | Ps. pr: 66 | S: 2: 113, 886 | domino. A: 158 | fonte, *ibid.* 885 | patre proſatum Chriſtum. P. 6: 46.
perennibus. C. 9: 34 | S. 2: 162.
perennis. C. 9: 61 | 10: 110 | 12: 4 | P. 5: 196 | 10: 389, 596 | De. C. 7: 47 | Deus. P. 10: 311 | ex Deo. C. 6: 7 | ignis. P. 6: 99 | laurus, C. 8: 46.
pererrant. P. 10: 900.
pererrat. P. 13: 23 | oſculis ſulcos ungularum. P. 5: 338: quies venas omnes. C. 6: 25.
pererratis, *adj.* S. 2: 381.
pereſam. S. 2: 17, 440.
pereſis. C. 9: 18.
pereunt. H: 883.
pereunte. H: 211, 592, 608, 836 | S. 1: 656 | 2: 197.
pereuntem. S. 1: 119.
pereuntes. A: 323.
pereuntibus. Pr: 698 | S. 1, pr: 81.
pereuntis. H: 666.
pereuntium. S. 1: 654.
perfectum. S. 2: 260.
perficitur. A: 992.
perferre. Ps: 353.
perfert. Ps: 511.
perficeret. A: 994.
perficiat. Pr: 847.
perfida, *ſing.* A: 433 | Ps: 341 | *plur. ibid.* 149.
perfide, *voc.* P. 10: 818 | H: 1.
perfidi, *plur.* C. 1: 57.
perfuris. D: 114 | equorum curſus. H: 164.
perfuſa, *ſing.* C. 7: 206 | *plur.* P. 5: 520 | 6: 131 | 12: 908.
perfuſi, *plur.* A: 926.
perfuſis. D: 96.
pergam. P. 10: 188.
Pergameas. S. 1: 194.
Pergameo. S. 2: 966.
pergant. Pr. pr: 23.
perge. P. 4: 147 | ad Deum. P. 10: 544.
pergit. P. 14: 28.
pergunt. P. 10: 1078 | A: 259.
perhibetur: S. 1: 305.
peribit. P. 10: 522 | S. 2: 168.
pericli. Pr: 445, 770 | S. 2: 703.
periclis. P. 1: 16 | 6: 117 | S. 2: 651.
periclitemur. P. 10: 659.
periclo. C. 4: 69.
periclum. P. 5: 48 | Ps: 485 | fac P. 2: 403 | hat. 10: 991.
pericula. P. 14: 106 | H: 231, 844 | Ps: 127, 891 | S. 1: 12 | 2: 588 | morſuum ſenſit. P. 10: 30.
periculi. C. 7: 109 | P. 7: 40 | 14: 54 | S. 1, pr: 34.
periculis. S. 2: pr: 17, 46.
periculum. S. 1, pr: 66.
periiſſe. C. 10: 148.
periit. S. 2: 205 | A: 946.
perimam. S. 2: 176.
perimat. S. 1: 375.
perimunt: C. 10: 10.
perire. C. 6: 96 | 7: 111 | P. 2: 336 | 10: 636, 645 | 13: 56 | A: 517 | Pr: 346.
perirent. A: 736.
periret. C. 9: 17 | 11: 44 | P. 1: 93 | H: 835.
perit. P. 10: 133 | H: 364, 665, 742 | Pr: 725 | S. 1, pr: 42 | 2: 980, 1070 | argenti candor, *ibid.* 753 | fides. P. 1: 199.
periti, *plur.* C. 12: 27.
peritura, *ſing.* C. 3: 115 | S. 2: 211 | *plur.* H: 383 | Ps: 171 | S. 2: 181, 359.
perituram. Pr: 191.
perituris. S. 1: 23.
perituro. H: 612.
perituros. H: 190 | S. 2: 571.
periturum. A: 629.
peritus. P. 9: 23 | 10: 870 | S: 1: 94 | crucis artifex. P. 5: 254 | pellere cumbam. P. 5: 450.
perjuria. Ps: 464.
perjuro, *adj.* H: 508.
perluamur. P. 4: 193.
perluit liquoribus oculos. P. 10: 1038.
permadeſcitis. P. 10: 1010.
permanebunt: P. 10: 540.
permanſit. C. 11: 28.
permeat ſub bifido æquore. C. 5: 68.
permiſcet. H: 479.
permiſſa, *ſing.* H: 707.
permittat. S. 2: 1048.
permitto. P. 10: 925.
permixtim. P. 11: 192.
permoveat. S. 2: 759.
permoverat. P. 13: 70.
permovet. P. 2: 387 | 5: 48.
perniciem. H: 151 | S. 1, pr: 73.
perniciosa, *ſing.* H: 386.
pernix. P. 5: 211.
pernox. C. 7: 42 | A: 617 | cura. P. 5: 318.
perora, *imper.* P. 10: 924.
peroras. S. 2: 627.
perorat. P. 10: 399.
peroſa, *ſing.* C. 11: 90 | P. 3: 41.
perpendere. A: 127.
perpeodit. A: 804.
perpenſa vitæ regula, *nom.* P. 10: 307.
perpeſſa, *ſing.* C. 1: 76.
perpeſſi, *plur.* S. 2: 956.
perpetem ſalutem. P. 10: 470.
perpeti, *adj.* C. 9: 42.
perpeti, *verb.* C. 7: 192 | 10: 701 | ferrum. P. 1: 51.
perpetis. C. 1: 26.
perpetitur. P: 1780.
perpetua, *ſing. abl.* A: 773.
perpetuis. C. 5: 164 | H: 828.
perpetuo, *adj.* S. 1: 226.
perpetuum, C. 3: 103.
perplexa, *plur.* S. 2: 903 | ſomniantem. C. 6: 66.
perplexius. S. 2: 847.
perpolita, *plur.* P. 13: 19.
perquam ridiculum eſt. A: 248.
perrumpere. H: 223.
Perſa, *voc.* C. 12: 203.
perſecutor. P. 5: 201.
perſecutorem. P. 10: 961.
perſecutoris. P. 1: 28 | 4: 134.
Perſen. [illegible]: 561.

Perſephone. A: 475.
perſequebatur. P. 10: 799.
perſequitur. S. 2: 68.
perſeverans. P. 10: 578.
Perſica, *ſing.* S. 2: 576| *plur.* H: 455.
Perſici, *ſing.* C. 12: 15.
Perſicorum. P. 1: 363.
perſiſſe. P. 10: 785.
perſiſtit. S. 2: 772.
perſolvat. A: 198.
perſolvit. S. 1: 143| omne debitum. P. 11: 62.
perſona, *nom.* P. 10: 118| S. 2: 570, 600.
perſonæ, *gen.* S. 2: 645.
perſonante. C. 7: 170.
perſonaſte. P. pr: 34.
perſonat eloquium. H: 400.
perſpicax acumine. C. 7: 13.
perſpice. S. 2: 1116.
perſpiciendum. A: 575.
perſpicis. P. 5: 176| A: 122.
perſpicit. P. 10: 919.
perſpicua face. P. 3: 54.
perſpicuo. C. 5: 144| P. 3: 191| 11: 193.
perſpicuum. A: 128.
perſtat. P. 5: 167| H: 768| S. 2: 990| D: 163.
perſtrepant. C. 9: 115.
perſtrepunt ſpectacula. P. 6: 64.
perſuaſerat. S. 1: 665.
perſuaſionis. P. 2: 332.
perſuaſit. H: 178, 711, 712.
perſuaſum. S. 1: 283| habuit; *ibid.* 211.
perſulcare. C. 5: 86.
perſultans crimina. P: 468.
perſultanti. P. 11: 77.
perſultat vox. H. pr: 10.
pertimeſcunt. P. 10: 282.
pertinax. C. pr: 14| P. 5: 429| feroci robore. 14: 18.
pertrectare. A: 1025.
pertulerat. S. 1: pr: 9.
pertulit. P. 10: 235, 1128| S. 2, pr: 51.
perturbatis, *adj.* Ps: 568.
perveniſſe. H: 790.
pervenit. S. 2: 436| vox ad aures. A: 421, 422.
perveniris. P. 10: 160, 161.
perventum eſt. P. 10: 826.
perverſa, *ſing.* H: 424| *plur. ibid.* pr: 13.
perverſe, *adv.* P. 10: 136.
perverſi, *ſing.* P. 11: 23.
perverſus. Ps: 152.
perverſum. H: 306.
pervia, *ſing.* H: 651 *plur.* C. 5: 66| Ps: 111.
pervicaci. C. 6: 139| audacia. P. 10: 63.
pervigil. P. 10: 238| 12: 63| H: 495| S. 2: 702.
pervigilem. C. 5: 43| P: 316| S. 2: 1028.
pervigiles. D: 109.
pervigili gradu. P. 5: 61.
pervigilis animæ. H: 908.
pervius ſuſurrit. C. 9: 66.
pervolitaſſe. A: 918.
perurent. P. 5: 192.
peruſti, *ſing.* C. 9: 89.
peruſtum eſt. P. 10: 1085.
peruſto felle. H: 132.
pervulgata, *ſing.* P: 189.
peſſima, *ſing.* P. 10: 893.
peſſimorum. Ps. pr: 37.
peſſimum. H. pr: 47.
peſſulos ahenos. P. 2: 489.
peſſulus. S. 1: 65.
peſſum. A: 823| S. 2, pr: 36.
peſſumdare. P. 10: 49.
peſte. P. 11: 42| H: 154, 919| S. 1: 10| vitiorum. P: 899.
peſtem. A: 966| S. 1: 538.
peſtes ſenſuum. C. 7: 14.
peſtibus. H: 389| P: 259.
peſtifer. S. 2: 144| morbus. C. 10: 105.
peſtifera, *abl.* S. 1: 469.
peſtiferis opibus. H: 549.
peſtis. C. 9: 55| P. 1: 43| 4: 70| 10: 25| P: 91| 2: 1001.
pellium. P. 2: 221.
petaſo inſignis. S. 2: 518.
petat. A: 785| H: 696.
pete. P: 91.
petebam. P. 9: 102.
petemus. P. 12: 62.
petenda, *abl.* S. 1: 521.
petendum. P. 13: 73| S. 1: 211.
peteos. A: 36| H. pr: 24| Ps: 691.
petentem. S. 2: 769.
peterem. P. 9: 3.
peterentur. S. 1: 188.
petet. P. 14: 50.
petere. H: 956.
petimus. P. 9: 75.
petis. C. 6: 130.
petiſti. A: 527.
petit. C. 6: 111| P. 3: 170| 10: 69, 1110| H: 815| Ps: 21, 116, 487, 492.
petita eſt. S. 1: 654.
petitæ, *ſing.* S. 2: 738.
petitam. P. 14: 103.
petitia, *adj.* P. 1: 20| H: 287.
petræ, *ſing.* H: 495.
petram. C. 5: 11.
petrarum. P. 5: 446.
petras. C. 12: 179.
Petri. P. 2: 470| 11: 32| 12: 41| D: 184.
Petro. C. 1: 50.
Petrum. P. 7: 61| 12: 11, 31| S. 2, pr: 1, 47.
Petrus. S. 1, pr: 13, 32| D: 185.
petulans. C. pr: 11.
petulanter amœnas illecebras. P: 314.
petulanti pectore. H: 459.
petulantis, *ſubſt. nom.* P: 435.
petulantius. P. 14: 41.
petunt. P. 8: 10| 11: 118.
petuntur. S. 2: 861.
pexo crine. S. 1: 36.
pexum honorem capitis. C. 8: 23.
phalangas. Ps: 816.
phalanx plebeia. P. 11: 101.
phaleras. S. 1: 436.
phalerata tempora vitris. P: 30.
phaleratum equum. P: 195.
phaleris. S. 2: 1094.
phantaſma. A: 1051, 1052| S. 1: 448.
phantaſmata. H: 59| S. 1: 856.
phantaſmate. Ps: 722.
Pharao. D: 36.
Pharaoni. D: 22.
Pharaonis. C. 12: 141| H: 464| D: 32.
pharetram. P: 457.
Pharii, *ſing.* A: 361.
Pharios campos. S. 2: 910.
Pharon. C. 5: 82.
phaſeli, *plur.* S. 2: 529.
phaſelo Pontum ſcindere. P. 5: 498.
Pherezæa gens. H: 420.
Phidias. P. 10: 292.
Philippo. A: 120.
Philippos. P. 1: 101.
Phlegethonte. C. 3: 199.
Phlegethonteo. H: 827.
Phlegethontia, *ſing.* S. 1: 382.
Phœbi. S. 1: 628.
Photinus. P: 794.
phreneſis. H: 125.
Phrygia, *abl.* S. 1: 187.
Phrygiis. S. 2: 496.
Phrygio. S. 1: 168.
Phrygum. P. 2: 442.
Phryx. S. 2: 971.
phyſicis. H: 582.
phyſicorum. S. 2: 203.
pia, *ſing. nom.* P. 5: 36, 56| 5: 509| 6: 112| 14: 132| S. 1, pr: 51| *abl.* C. 3: 122| *plur.* 4: 96| 5: 137| P. 7: 41| 13: 106| H: 580| P: 848| S. 1: 478, D: 216.
piaclum. P. 10: 219.
piacula. A: 544| S. 1: 525.
piaculi. P. 10: 1047.
piamina vulnerum. C. 9: 33.
piarunt. S. 2: 677.

piata, *ſing. abl.* Ps: 92| urbe. P. 4: 68.
piatam. P. 5: 361| S. 1: 20.
piatas. C. 7: 71.
piatis. *adi.* P. 2: 374.
piatum. Ps: 104.
piceam alimoniam. C. 5: 19| pinum. Ps: 43.
piceas. H: 825.
picem. C. 2: 69.
Picens. P. 11: 206.
piceos furores. A: 141.
pictis, *ſing. gen.* P. 10: 849.
picta, *ſing. nom.* P. 9: 10| 11: 123| rebus divinis. A: 789| *plur.* S. 2: 252, 893| cauoſe membra. P. 3: 144.
pictæ, *ſing.* P. 14: 105.
pictorum, *pictor* S. 2: 39.
pictura, *ſubſt.* P. 9: 19| 12: 39| S. 2: 41.
Picus. S. 1: 234.
pie, *adj. voc.* C. 3: 2.
pie, *adv.* C. 7: 85 Ps. pr: 65| S. 2: 678; contumax in tyrannum. C. 12: 130.
pietas. C. pr: 20| 4: 46| 5: 106, 362| 10: 58| P. 2: 83| 10: 713| 11: 173| A: 15 H: 54, 567, 627| S. 2: 275, 501, 1091, 1118| D: 280| ſenum. P. 3: 112| trina. C. 3: 20.
pietate. P. 4: 59| A: 355| H: 708| S. 1: 522| 2: 251, 294, 396, 1131.
pietatis. A: 183| H: 220, 597, 618| Ps: 239, 559| S. 1: 154, 547| 2: 341.
piger. C. 3: 154, 174.
piget. C. pr: 11| 2: 26| P. 11: 33| H: 376, 460| Ps: 443| S. 2: 665| facti. A: 503.
pigmenta. S. 2: 47.
pigmentato crine. H: 315.
pigmentis. H: 275, 296.
pignera, *ſubſt.* C. 10: 119.
pignora. H: 726| Ps: 758| S. 1: 159, 552| votis offerre. P. 3: 323.
pignore. P. 4: 52.
pignoribus. P. 11: 210| H: 578| Ps: 479.
pignoris. P. 5: 491.
pignus. C. 12: 148| P. 6: 135| A: 1042| Ps. Pr: 5| dat oris ſui. P. 1: 86.
pigra, *ſing.* S. 1. pr: 13, 57| *plur.* C. 10: 30, 41.
pigram. H: 521.
pigreſcat. A: 480.
pigris. C. 7: 20| nebulis. H: 516.
pigro. Ps: 234.
pii, *plur.* P. 6: 75.
piis, P. 3: 88| H: 576| S. 2: 128.
pila, *abl.* S. 1: 426.
Pilatus. A: 381.
Pilento. S. 2: 1088.
pilis, *plur.* H: 419| Ps: 118.
pilo. Ps: 717.
Pinaria domus. S. 1: 120.
pineum lucum. P. 10: 196.
pingent vulnera. P. 10: 1124.
pingere. P. 10: 628| A: 356| H: 268.
pingit. Ps: 850.
pingue. P. 10: 1056| S. 2: 933.
pingueſcere. S. 2: 220.
pinguia. C. 3: 114.
pinguibus. A: 319| H: 217.
pinguis. C. 5: 13| S. 1: 453.
pingunt. Ps: 860.
pinna, *nom* D: 121.
pinnas. S. 2: 38.
pinnatis. H: 498.
pinnatum. Ps: 789.
pinnatus. A: 611.
pinnigeram. S. 2: 33.
pinnis. H: 335| Ps: 305| verberans oculos. P. 5: 411.
pinu. P. 10: 847.
pinum. Ps: 43.
pinus. C. 5: 19| A: 520| Ps: 121.
pinxerint. C. 12: 184.
pinxeris. C. 5: 62.
pinxit. D: 36.
pio. C. 2: 50| P. 4: 193| Ps: 890.
piorum. C. 6: 95| P. 4: 22| 5: 84| S. 2: 669.
pios. S. 2: 768.
piratis. S. 2: 790.
piris. S. 1: 948.
piſces. A: 706| D: 145.
piſcibus. C. 9: 38| Ps: 657.
piſciculis. A: 715.
piſcis. C. 3: 48.
pium. Ps. pr: 7.
pius. C. 10: 64| P. pr: 2| 11: 38| S. 2: 783.
placabis. A: 460.
placabilem. C. 7: 203.
placabilis gladius. Ps: 636.
placanda, *plur.* P. 10: 417.
placant. S. 2: 839.
placantur thure lares. P. 10: 261.
placare. C. 7: 147| P. 3: 28| S. 2: 131.
placat. C. 6: 28| P. 10: 1062.
placatis. S. 1: 339.
placatus. P. 5: 558| S. 1: 387.
placavit. S. 1: 247.
placeas. Ps: 345| S. 1: 318, 577| 2: 280, 637.
placebunt. P. 4: 50.
placentem. Ps. pr: 12.
placere. P. 10: 335.
placeret, S. 2: 413.
placet. C. 7: 145| P. 2: 307| 10: 257, 1858| 11: 151| 14: 74| A: 577| H: 107| Ps: 536, 545, 712| S. 1: 47| 2: 1123, 335.
placidæ, *ſing.* Ps: 668.
placidas. H: 246.
placide. *adv.* S. 2, pr: 30.
placidi, *ſing.* Ps: 274.
placidiſſima, *plur.* S. 2: 87
placidiſſimo. Ps 7: 26.
placidiſſimus. S. 2: 393.
placido. S. 1, pr: 4, 62.
placidum. A: 983| H: 120| Ps: 391| S. 2: 680| ſuccum. H: 366.
placidus. P. 6: 43| S. 1: 389.
placitæ, *ſing.* Ps: 630.
placiti, *ſing.* S. 2: 318.
placito. S. 2: 259.
placitorum. H: 803.
placitum. H: 678| Ps: 772| S. 2: 474| Deo viſum. P. 7: 2.
plaga, *vulnus, nom.* C. 12: 515| P. 10: 705, 873| A: 360| S. 1: 15.
plaga, *regio.* P. 3: 63| A: 433| Ps: 714, 830| S. 1: 228.
plagæ, *vulneris.* P. 2: 381.
plagæ, *regionis.* S. 2: 612.
plagam, *vulnus.* P. 10: 1127| Ps: 138.
plagas, *vulnera.* P. 9: 11.
plagas, *regiones.* P. 2: 441| terrarum. A: 540.
plagis, *vulneribus.* C. 5: 83| P. 10: 799.
plagis, *retibus*, irretire animalia. H: 140.
plana, *plur.* P. 10: 331| S. 2: 932.
plane, *adv.* S. 2, pr: 51.
plangat. C. 10: 119.
plangens. C. 7: 252| 11: 104| S. 2, pr: 12.
plangentis. S. 1: 630.
plangit. P. 10: 229.
planis. C. 7: 53.
planitiem. Ps: 261, 826| S. 1: 383.
planities. H: 707.
planta, *ſubſt. pede.* P. 2: 158.
plantas, *ſubſt. pedes.* P. 5: 258, 479| 10: 154| 11: 104| Ps: 446| D: 139.
plantis, *pedibus* P. 6: 74| A: 456, 655| H: 308| S. 2, pr: 27.
plaſma. A: 826| Ps: 224| Dei. C. 3: 185| primum. C. 9: 92| ſub imagine Domini, A: 308.
plaſmaſſe. A: 865.
plaſmata, *ſubſt. plur.* H: 874.
plaſmata, *part. ſing.* A: 866.
plaſmatis, *ſubſt. ſing.* C. 7: 184.
plateæ, *ſing.* P. 14: 49.

plateas. P. 10: 164 | 11: 57 S. 2: 1087
plateis. P. 2: 157 | 4: 71.
Platonis. A: 200.
plaudens. H: 816.
plaudente. S. 1: 526.
plaudis. P. 5: 169.
plauditur. P. 10: 220.
plauſibus. S. 2: 357.
plebe. P. 10: 68, 98 | A: 191 | H: 762 | S. 1: 27 | 2: 902.
plebeia, *ſing. nom.* phalanx. P. 11: 201 | *abl.* pœna. P. 10: 115.
plebeias. S. 2: 428.
plebeio. P: 206.
plebem. C. 5: 43 | 18: 166 | P. 2: 468 | 5: 84 | 9: 30 | 10: 44 | 11: 35 | H: 374 | juſtorum. A: 773.
plebi. S. 2: 951.
plebicolas. S. 1: 561.
plebis. P. 7: 22 | 10: 61 | 11: 27 | P: 542 | S. 1: 536, 572 | 2: 918.
plebium. P. 10: 709.
plebs. C: 4: 43 | 5: 68 | 7: 144 | P. 2: 365, 499 | 5: 391, 484 | 11: 206 | 12: 57 | A: 330 | S. 2: 421.
plectar. P. 10: 210.
plectatur. A: 511.
plectentia. S. 2: 467.
plectere. C. 7: 104 | P. 5: 866 | H: 143 | culpam. P. 9: 81.
plectiles ſyllogiſmos. A. pr. 2: 24.
plectitur. C. 3: 127 | P. 1: 48 | 10: 118.
plectro. P. 10: 988 | P: 658.
plectrum. C. 9: 1 | P. 10: 935 | palati. P. 10: 6.
plena, *ſing.* P. 2: 542 | 4: 5, 135 | 11: 227 | A: 790, 831 | P: 847 | *plur.* S. 1: 477.
plenæ, *ſing.* H: 750.
plenam Deo virginem. C. 7: 60.
plenas H: 123.
plenis. C. 4: 62 | P. 11: 146 | A: 730 | affatim menſis. C: 8: 115 | viribus unum. H: 22.
pleno. C. 4: 89 | P. 10: 123 | 11: 241 | 12: 5 | A: 1080 | S. 1: 619 | amore, *ibid.* 524 | de Numine. A: 274.
plenum. A: 952 | P: 769 non eſt jus. H: 25 | ſine parte Deum, *ibid.* 27.
plenus. P. 4: 169 | 7: 76 | A: 281 | Chriſtus. H: 28 | Deo. P. pr: 16 | hoſte ſuo homo. P. 1: 100.
plerique. P. 5: 141.
pleramque. C. 6: 45 | 12: 16 | P. 10: 510 | S. 2: 956, 973, 989.
pleuriſis, P. 10: 485.
plicabitur cælum ceu liber. P. 10: 36.
plicans. P. 2: 245.
plorandus. P. 10: 200.
plorans. S. 2: 760.
pluit. S. 1: 787 | dominus flammam in. A: 316 | onus ſuum arbor treme facta. C. 3: 79 | rorem rabidum imber. P. 10: 1031.
pluma, *abl.* S. 1: 61.
plumarum. H: 318 | P: 789.
plumbeos ictus. P. 10: 122.
plumbo. P. 10: 117 | H: 824 | S. 1: 231.
plumea, *plur.* H: 192.
plumigeram. C. 5: 44.
plumis. P. 5: 416 | H: 817 | S. 2: 19.
plura. P. 5: 96 | A. pr. 2: 57.
plures. S. 1: 573 | 2: 854.
pluribus. S. 2: 849.
plurima. *plur.* P. 1: 27 | A: 1.
plurimum auri & opum. P. 2: 115.
plus. C. 4: 95 | P. 11: 1 | H: 789 | S. 2: 986 | lactisquam cruoris. P. 10: 700 | medelæ dat. 9: 64 | quam. A: 37 | cruente. P. 2: 60 | mortale. A: 57.
Plutonia, *ſing.* S. 1: 567.
Plutonis. S. 1: 398.
pluviam. S. 1: 68.
pluvio frigore. S. 1, pr: 14.
pluvius ventus. S. 2: 1013.
poclis. P. 10: 740.
poclum. C. 6: 16.
pocula. C. 3: 13 | A: 431 | P: 389, 427.
poculis. C. 2: 30 | 9: 30.
poculum. P. 6: 55, 59 | dat tyranno. C. 6: 62.
podagra, *nom.* P. 10: 495.
podii. S. 2: 1108.
poëmatis, *ſing.* S. 2: 41.
pœna, *nom.* P. 3: 125 | 4: 156 | 6: 94, 106 | 9: 84 | A: 930, 940 | H: 835, 966 | P: 546 | S. 2: 181, 1125 | *abl.* P. 10: 115.
pœnæ, *ſing.* C. 7: 102 | P. 4: 117, 178 | 5: 218, 297 | 10: 755 | 11: 83 | 12: 27 | 13: 68 | A: 900, 934, 936 | S. 2: 191.
pœnalis labor. P. 2: 192.
pœnam. P. 5: 154, 253 | 6: 22 | 7: 45 | 10: 424, 572, 870 | 11: 106 | 13: 36 | 14: 22 | A: 878 | inferre mortuo. P. 5: 386 | luat. 13: 94.
pœnarum. P. 5: 63, 526 | 9: 33 | A: 416 | H: 447, 927.
pœnas. P. 10: 1086 | A: 85 | S. 1: 476 | 2: 715 | pendat. P: 8 405.
pœne. C: 18: 7 | P. 10: 171.
Pœni, *ſing.* P. 4: 61.
pœnis. P. 1: 70 | 2: 318 | 5: 332 | A: 528 | H: 371, 615, 828 | S. 1: 393 | 2: 467, 674 | fit fortius corpus. P. 10: 583.
Pœnorum. S. 2: 738.
Pœous. S. 2: 944.
poëſis. S. 2: 52.
poëtam ruſticum. P. 2: 574.
poëtarum. S. 2: 40.
poëtas. P. 10: 216.
poëtica, *ſing.* S. 2: 501
poli, *cæli.* C. 7: 202 | P. 1: 88 | 2: 415 | 14: 79 | A: 629 | H: 192 | S. 1: 296, 591 | 2, pr: 24 | 805.
poli, *axis,* inferni. A: 785.
polimus. H: 529.
polita, *plur.* S. 1: 348 | tortis crotoribus. A. pr: 28.
politæ, *ſing.* P: 679.
polite, *adv.* P. 10: 287.
polito. C. 7: 80.
politum. A: 516 | P: 878 | S. 2: 328 | D: 47.
pollebat. C. 7: 87.
pollens. A: 568 | P. pr: 18 | 524, 875.
Pollentinos agros. S. 2: 719.
pollere. P. 5: 86 | A: 214 S. 1: 541.
pollet. P. 12: 4 | 10: 414 | 13: 4 | H: 302 | unius Dei natura ſimplex. P. 10: 324.
pollice. A: 1027 | P: 364 | S. 2: 1098.
pollicem. P. 10: 983.
polluatur. P. 10: 103, 215.
Pollucis. A: 459.
pollueret. C. 5: 36.
pollui, *infin.* C. 7: 64 | P. 14: 35.
polluit. C. 6: 50 | A: 907 | P: 52 | S. 2: 570.
pollutam. P: 2 718 | animam, *ibid.* 913 | vitiis, *ibid.* 832.
polo, *cælo.* P. 2: 552.
polum, *cælum.* S. 1: 61 | P. 3: 63 | H: 86, 681, 850.
polus, *cælum.* C. 12: 3 | 5: 38 | H: 866 S. 2: 596.
Polycleti. P. 10: 269.
poma. C. 3: 109 | A: 67.
pomiferi nemoris. C. 3: 76.
pomis. H: 796.
pomœria. P. 11: 153.
pompa, *nom.* P. 10: 160 | 11: 47 | P: 439 | S. 1: 1087 | aurea tori. P. 3: 121 | funeris fertur ad ſepulchrum. 10: 1082 | *abl.* P. 13: 81.
pompæ, *ſing.* H: 438 | S. 2: 385.
pompas. P. 14: 201 | S. 2: 580.
Pompeiana, *plur.* A: 539.
Pompiliorum. P. 10: 403.

ponderaſ, *ſubſt.* P. 7: 30| H: 410, 848| malorum. P. 10: 1134.
pondere. C. 10: 27| P. 4: 12| Ps: 147| S. 1: 440.
ponderis. Ps: 336| molaris ſaxum. P. 5: 489.
pondus. P. 7: 89| S. 2: 645| alvi. C. 12: 147.
pone, *imp.* P. 5: 301.
pone, *adv.* P. 10: 817| H: 733| D: 70.
poneret. S. 1, pr: 72.
ponit. P. 10: 554| tempora. S. 2: 542.
ponitur. C. 8: 66| Ps: 810.
ponte. S. 2: 295.
ponti, *ponti, gen.* C. 9: 14| H: 472| Ps: 651| ſtagna. C. 9: 49.
pontibus. C. 7: 106.
Pontifex. P. 1: 525| 10: 1043| Deorum. P. 5: 36| ſummus. 10: 213.
Pontificales. S. 1: 548.
Pontificum. A: 461.
pontis. P. 7: 21| 10: 1029| 12: 61.
ponto. A: 659| S. 2: 612.
pontum. C. 5: 85| P. 5: 452, 487, 498.
ponunt. Ps: 332.
popinas. H: 762.
poplite. C. 2: 78| flexo. S. 2: 358.
popoſcit. P. 1: 15| 10: 831| S. 1: 210, 248| 2: 680.
populante. A: 1078.
populantibus vitiis. Ps: 13.
populare, *adj.* P. 10: 81.
populares. P. 1: 547 *bis.*
popularibus. S. 1: 153.
populariter. Ps: 214.
popularis pompæ. H: 438.
populator. H: 218.
populatus, C. 10: 106| S. 2: 1002.
populetur. S. 2: 1052.
populi, *ſing.* C. 12: 42| P. 13: 38| A: 327| H: 760| Ps: 496, 717| S. 2: 312| *plur.* P. 6: 147| A: 225| S. 1: 459| 2: 291, 1113.
populis. C. 5: 92| 12: 79| P. 6: 84| 11: 30, 80, 81| A: 707| S. 2: 371, 794| D: 58| locuples locus. P. 3: 8.
populo. P. 6: 52| 11: 139| S. 1: 25, 526, 590| 2: 945| D: 49.
populorum. P. 11: 281| D: 191.
populos. C. 6: 106| P. 2: 6| 3: 234| 10: 462| 11: 5, 42, 192| 13: 102| A. pr. 11| 611| H: 97| Ps: 480, 522, 739| S. 2: 70, 585.
populoſa, *ſing.* P. 4: 61.
populum. C. 5: 110| P. 4: 70| 13: 71| H: 468, 759| S. 1: 390, 579| 2: 343| D: 47.
populus. C. 5: 17, 135| P. 4: 1| 7: 33| Ps: 376| S. 1: 92| D: 171| virtutum. Ps: 798.
porca, *nom.* P. 10: 993.
porcorum. P. 10: 40| D: 144.
porcos. A: 414.
porgere Dis cyathos. S. 1: 275.
porrecta, *ſing.* S. 2: 340.
porrecto. S. 1: 321.
porrigas. S. 1, pr: 62.
porriget. P. 4: 40.
porrigit dextram. C. 7: 216.
porris. P. 10: 259, 265.
porro, *adv.* C. 3: 65| P. 5: 107| A: 642| H: 22, 147, 617, 628, 799| Ps: 486| S. 1: 233.
porrum. S. 2: 866.
porta, *ſubſt.* C. 9: 74| P. 1: 29| D: 181.
portæ, *ſing.* H: 490| Ps: 665| S. 2: 685, 739| A: 534.
portans. C. 8: 5| P: 4: 15.
portaret. C. 11: 48.
portarum. Ps: 832, 838.
portas, *ſubſt.* S. 1: 332.
portat. P. 10: 603| in exitum. C. 5: 20.
portendunt. D: 22.
portenta. Ps. pr: 14| 20| S. 2: 880| ſomniorum. C. 6: 138.
portenti. P. 1: 570.
portentis. A: 190.
porticibus. P. 11: 164.
porticus, *plur.* P. 2: 17.
portio. A: 275| Desid. 950| lucis. C. 8: 12.
portionem. Ps. pr: 33.
portis. S. 2: 727| P. 4: 65| 11: 203| H: 732| Ps: 830| S. 2: 445.
porticos. P: 5: 406.
portu. S. 1, pr: 61.
portum. P. 5: 304| S. 1, pr: 12.
portus, *ſing.* P. 11: 48.
poſcat. P. 10: 344| in prælia. Ps: 398.
poſcere. S. 1: 392.
poſceret. P. 10: 718| S. 2: 137.
poſcit. C. 4: 2| P. 2: 89| 10: 354| D: 133.
poſco. H: 933.
poſcunt. P. 2: 143, 567| 11: 83.
poſita, *ſing.* S. 1: 236.
poſitam. A: 314.
poſitas. P. 10: 944.
poſito. A: 491.
poſitos. H: 464.
poſitum. S. 2: 139| fas. A: 908.
poſiturus. P. 4: 16.
poſitus. S. 1: 208.
poſſe. C. 7: 191| P. 10: 5, 280, 348, 589, 911, 941, 977| 11: 182| 14: 128| A: 44, 45, 849| H: 831 *bis*| S. 1: 45, 285| 2: 76| D: 16.
poſſet. P. 10: 862| A: 940| Ps: 264, 537| S. 1: 48.
poſſidens. C. 1: 11| P. 2: 119, 462| Ps. pr: 67.
poſſidere. P. 10: 40.
poſſideret. Ps. pr: 57.
poſſides. C. 12: 204| A: 507.
poſſimi. P. 10: 1055| A: 322| Ps. pr: 58, 298| S. 2: 932.
poſſis. P. 7: 81.
poſſit. C. 4: 95| P. 10: 604, 702| A: 25, 967| H: 648| Ps: 797| S. 2: 259, 375, 622, 887.
poſſum. P. 10: 616| A: 312, 732| S. 1: 192.
poſſumus. P. 2: 547.
poſſunt. H: 24.
poſt, *præp.* C. pr: 27, 29| 1: 9| 3: 117, 192| 7: 193| 10: 95| 12: 174| P. 1: 56 *bis*| 2: 303| 4: 178| ibid. 5: 531| A: 39 *bis.*
poſt, *adv.* C. 7: 61| 9: 11, 103| P. 5: 113| A: 287| H: 668| S. 1: 579.
poſtea. C. 1: 61.
poſteræ vitæ, *ſing.* P. 5: 512.
poſteri, *plur.* C. 12: 189| P. 5: 555.
poſteriora. A: 43.
poſteriore. S. 1: 29.
poſteritas. C. 3: 132| S. 1: 246| 2: 718| carnis. A: 368.
poſteris. P. 3: 344.
poſterius. S. 2: 281.
poſterorum. P. 1: 78.
poſteros. P. 1: 40.
poſtes. A: 352.
poſthac. C. 12: 208| P. 4: 161.
poſthinc. P. 5: 219.
poſtibus. P. 5: 318| Ps: 838.
poſtliminio. H: 832.
poſtquam. C. 4: 18| 7: 74, 148| 12: 61| P. 2: 397| 5: 333| 10: 122, 1041| 11: 105| A: 542, 694| H: 594| Ps: 60, 132, 203, 727, 812| S. 1: 3, 497| 2: 684, 739.
poſtrema, *ſing.* Ps: 575.
poſtremò, *adv.* P. 10: 968.
poſtremos. A: 467.
poſtremum. H: 422.
poſtulas. P. 10: 726.
poſtulat. P. 2: 565.
poſtulet. P. 10: 945| 11: 182| Ps: 609.
poſtulo. P. 11: 98.
poſtuma, *ſing.* H: 607.

poſuiſſe. S. 2: 345.
poſuit. H: 67.
potant. S. 2: 881.
potantibus. P. 10: 730.
potare. S. 1: 276.
potat. A: 99.
ut pote. A: 88.
potens. C. 3: 4, 166 | P: 6: 5 | H: 390, 699 | S. 1: 429 | 2. pr: 6. | 205, 1150 | D: 192 | artis. C. 7: 146 | facundiæ. P: 10: 22 | majeſtate. 11: 218 | ſcindere tenebroſa radiis. 3: 53 | titulo virgineo, ibid. 10 | urbe locus. ibid. 8 uteræ. 13: 79.
potentem. C. 6: 85 | Ps: 621 | ſceptris regem. S. 1: 390 | tempeſtatum. A: 662.
potentes. C. 7: 215 | P. pr: 10 | 23 279 | S. 2: 890.
potentis gloriæ. C. 12: 25.
potentia, ſubſt. nom. P. 10: 742 | Ps: 581.
potentiam. P: 10: 946.
potentior. C. 10: 23.
poterat: S. 1, pr: 48 | 2: 518.
poterit. C. 5: 81 | 8: 50 | S. 2: 169.
potes. P. 5: 60 | 9: 73 | 10: 247 | S. 1: 201.
poteſſe. P. 10: 803.
poteſt. C. 2: 28 | 3: 31 | P. 2: 580 | 5: 158, 320 | 8: 17 | 10: 941, 966 | A: 263, 721, 404, 874, 876 | H: 17, 558 | S. 2: 129, 239.
poteſtas. C. 4: 37, 97 | 8: 68 | P. 2: 561 | 10: 337 | A: 382 | H: 20, 424, 675, 690 | S. 1: 150, 342 | 2: 48, 172, 193, 414 | ſumma implebat artus. A: 644.
poteſtati. S. 1: 178.
poteſtatis. A: 362 | Ps: 738 | S. 1: 563 | D: 80.
poteſtatum. H: 38, 529 | Ps: 218.
potior. S. 2: 274.
potiora. S. 2: 163.
potiores. S. 1: 573.
potites. P. 3: 102 | Ps: 88 | eſt. A: 179, 180, 182 | H: 37, 534, 669 | S. 1, pr: 84 | 331 | 2: 981.
potitâ, plur. S. 1: 596.
potitus. S. 2: 628.
potius, adv. P. 14: 69 | A: 294.
potu. C. 7: 16.
potuere. S. 2: 360.
potui. S. 2: 194, 720, 723.
potuiſſe. C. 3: 135 | A: 10, 850 | Ps: 58, 662.
potuit. C. 7: 38 | A: 21, 763 | H: 330 | S. 2: 522, 531 | D: 176.
potum, ſubſt. C. 7: 67, 169 | P. 6: 54 | dat. C. 5: 92.
potus, ſubſt. plur. A: 432.
præbeat. P. 5: 332 | 9: 42.
præbebat. S. 2: 289.
præbenda, ſing. P. 1: 55.
præbent. C. 5: 65.
præbet. H: 72.
præbere. S. 1: 45.
præbuerit. P. 10: 750.
præbuit. P. 5: 364, 508 | autem. S. 1: 83 | ſe ducem recti. P: 11: 38.
præcalido. S. 2: 320.
præcalidos. S. 1, pr: 67.
præcavet. A: 804.
præcedo. P. 2: 27.
præcellere. H: 657.
præceps. C. 1: 94 | P. 5: 460 | 7: 23 | 10: 66, 858 | Ps: 657 | S. 2: 899 | cadit in foveam. Ps: 257 | dejecta Chao in. A: 750 | rotatus. C. 7: 133 | trahat in. H: 949.
præcepta. C. 9: 65 | P. 2: 103 | 9: 25 | 10: 27 | 14: 66 | Ps: 257 | S. 2: 270, 817, 1022 | D: 91.
præceptor. P. 6: 20 | Ps: 714.
præceptore. P. 9: 75.
præcincta, ſing. Ps: 454.
præcinctus. P. 5: 14.
præcinentis. C. 4: 96.
præcingat. H: 494.
præcingere. S. 2: 724.
præcinit. C. 1: 2.
præcinxit latus enſe. P. 2: 502.
præcipe. C. 10: 166.
præcipis. P. 10: 186.
præcipit. C. 5: 63, 182 | P. 10: 572, 664, 696, 897 | D: 26.
præcipitans. Ps: 490 | S. 1: 484.
præcipitante. P. 11: 202.
præcipitat. H: 1.
præcipitem, adj. P. 13: 85 | Ps: 411 | S. 1, pr: 43 | 313 | rape. P. 3: 97.
præcipites, adj. P. 11: 67 | S. 1: 26 | animas perdere. P. 3: 67.
præcipitet. S. 2: 294.
præcipiti turbine. C. 5: 73.
præcipitis. S. 1, pr: 85.
præcipuos. S. 1: 564.
præcipuus. S. 1: 529.
præcluens poteſtas. C. 4: 37.
præco. C. 1: 54 | Dei. S. 1, pr: 1 | operti pectoris lingua. P. 10: 772.
præconia. A: 397.
præconibus. P. 10: 747.
præconium. P. 10: 564.
præcordia. P. 1: 98 | 9: 90 | 13: 19 | Ps: 10, 848 | S. 2: 381, 1037.
præcordiis. C. 7: 20 | P. 10: 394.
præcurrere: Ps: 782.
præcurrit. P. 10: 58 | S. 2: 713. | filium Dei. C. 7: 47.
præda, nom. C. 7: 116 | Ps: 590 | S. 2: 1049.
prædæ. H: 241, 209.
prædam. C. 4: 58 | P. 5: 419 | A: 738 | Ps: 12, 477.
prædari. S. 1: 77.
prædarum. Ps. pr: 27 | 453.
prædeſtinavit. C. 12: 68.
prædia. P. 2: 77.
prædicans. C. 1: 52.
prædicant. P. 10: 1080.
prædicaret. C. 7: 60.
prædicat. P. 11: 226.
prædicamur. P. 10: 930.
prædico. P. 10: 466 | Caſſianum. 9: 106.
prædicta dies. P: 2: 328.
prædis. S. 2: 548.
prædita, ſing. S. 2: 886.
prædives. P. 2: 172 | pietate. 4: 59.
prædivite cultu. S. 1: 416.
prædo, ſubſt. P. 1: 108 | H: 212, 390, 949.
prædocet. C. 12: 72.
prædonibus. H: 521.
prædonis. C. 11: 38.
præductis. A: 356.
prædulce. P. 5: 314 | A: 393.
prædurat obſtinatio callum pectoris. P. 5: 178 | plantas ad iter formido pericli. Ps: 446.
præerat: P. 2: 41.
præeundo. P. 10: 158.
Præfecte, voc. P. 10: 97, 169, 459, 562.
Præfecto. P: 2: 357.
Præfectus. P: 2: 134, 182, 314, 405 | 10: 41, 911, 1112 | Urbi. 2: 46.
præferat. S. 2: 158.
præferenda eſt. A. pr: 2: 39.
præferens. C. 12: 143, 168 | P. 2: 146 | 9: 12.
præferre. C. 6: 110.
præfertile. S. 2: 1026.
præfertur. S. 1: 466.
præfervidus. S. 1: 259.
præferunt. P. 1: 36.
præficeret. H: 680.
præfigit. C. 5: 52.
præfixa cruci ſpes hominum. C. 5: 96.
præfixit. P. 11: 185.
præfuerat. P. 9: 21.
præfuit. A: 289.
præfulget. S. 1: 103.
præfulſit regibus. A: 506.
præfultum. P. 5: 335.
prægnans. A: 587 | H: 613 | S. 2: 264 | femina. A: 97.

prælambens fluvius. C. 5: 120.
prælambit. H: 357.
prælia. H: 239, 416 | Ps: 25, 395, 498 | S. 1, pr: 10 | 2: 122 | infert validis viribus. C. 5: 62.
prælibera, *ſing*. A: 87.
prælio. P. 2: 16 laceſſit teſtem Dei. P. 2: 506.
prælufit. H: 724.
præmetuit. S. 2: 681.
præmiis. C. 5: 105, 152 | 10: 77 | P. 1: 65 | 11: 22, 236 | H: 840 | Ps: 168, 369 | S. 1: 595 | 2: 164. 553, 749, 1054, 1118 | D: 233.
præmicando. P. 1: 84.
præmiis. P. 10: 530.
præminens. C. 11: 109.
præminente. P. 12: 12.
præminentem culmine ademi. P. 10: 349.
præmiorum. P. 10: 1135.
præmium. P. 5: 175.
præmonet ab alto culmine. C. 11: 30.
prænatans. P. 7: 73.
prænitens. C. 7: 80.
prænobilis. H: 698 | S. 1: 111 | 2: 643.
prænoſcere: A: 854.
prænotata, *ſing*. P. 10: 629 | Ps. pr: 50.
prænuncupatur. C. 7: 179.
prænuntia, *ſing*. S. 2: 574.
prænuntiatrix gloriæ vox. P. 2: 50.
prænuntiatus. P. 10: 625.
prænuntius ferax. C. 7: 102.
præparabat. P. 10: 48.
præparavit. P. 13: 49.
præpedita vinclis veſtigia. P. 6: 80.
præpes. P. 5: 462 | H: 535.
præpete. H: 293, 542 | curſu. C. 7: 32 | curſu. Ps: 270.
præpetibus. P. 9: 24.
præpinguis. A: 1029 | D: 275.
præpollens. P. 4: 35.
præponat. A: 196.
præpotens. C: 6: 108 | 7: 86 | P. 5: 473 | Ps. pr: 40.
præputia. H: 783.
prætipi. P. 7: 52.
præripit. A: 770.
prærupta, *plur*. P. 10: 331 | Pr: 412.
præruptam. S. 1, pr: 85.
præſaga majeſtas. H: 644.
præſcia, *ſing*. Ps: 260.
præſcii, *plur*. C. 1: 45.
præſcius. A: 972 | H: 824.
præſcripſerat. H: 730.
præſcripta, *plur*. H: 242 | S. 2: 797.
præſcriptis. A: 851 | S. 2: 334.
præſcripto. S. 2: 478, 1077.
præſcr ptum. S. 2: 408 | D: 94.
præſcriptus. P. 2: 165.
præſens. P. 10: 541, 757 | Ps: 18 | S. 2: 1018 | virtute & numine adeſt. A: 117.
præſentem. C. 11: 90 | P. 5: 128.
præſenti. A: 607 | S: 2: 916.
præſentia, *adj. plur*. S. 2: 105.
præſentibus. S. 1: 23.
præſentis. S. 2: 216, 967.
præſepe. D: 111.
præſepia. C. 11: 86 | A: 647.
præſepibus. C. 7: 170.
præſepis. C. 11: 77.
præſicca, *plur*. P. 5: 141.
præſide, *ſubſt*. H: 206 | S. 2: 877.
præſides, *ſubſt*. fiſtularum. P. 10: 242 | dierum noctiumque globos. P. 10: 317.
præſidet. P. 3: 67 | 13: 104 | S. 1: 326.
præſidio. P. 6: 146 Ps: 910.
præſidis. P. 6: 13, 128.
præſidium. A: 394 | H: 488 | Pr: 9 | S. 1: 360.
præſint. P. 5: 33.
præſtabit. P. 11: 75.
præſtante. Ps: 618.
præſtantior. P. 2: 140 | H: 527.
præſtare. A: 206 | H: 49.
præſtat. C. 9: 50, 77 | P. 5: 516 | S. 2: 50, 117.
præſtatur. A: 883.
præſtet: C. 2: 98 | P: 10: 124, 780 | H: 667, 707.
præſtetur. P. 2: 334.
præſtigiator actu pervicaci. C. 6: 140.
præſtigiis. P. 2: 86.
præſtita, *ſing*. P. 14: 7.
præſtitiſſe. P. pr: 32.
præſtitit. P. 1: 115 | 2: 32 | 5: 517 | 10: 601 | A: 24 | ſe viſibilem, *ibid*. 81 | viam. P. 3: 55.
præſto, *adj*. P. 2: 569 | erit ipſe. 10: 884 | eſſe. S. 2: 574 | eſt pudicis Chriſtus. P. 14: 34 | ſententia Joannis. A: 9 | ſum. P. 10: 1006 | vivus fons, *ibid*. 727.
præſtricta, *plur*. A: 312.
præſtrictus. C. 7: 44.
præſtringam. S. 1: 166.
præſtringens. Ps: 507 | aera pinnis. *ibid*. 305.
præſtringere. S. 2: 927.
præſtrinxit A: 135, 435.
præſtruens animos. P. 10: 54.
præſul. C. 6: 69.
præſule. C. 11: 115.
præſuli. C. 5: 83.
præſumere. H: 583.
prætendere linteâ. C. 10: 503.
prætendit. H: 807 | facem. P. 10: 236.
prætendunt ſigna bellica. C. 5: 56.
prætenti mundi. H: 878.
prætereunt. S. 2: 145.
præterit. C. 7: 120 | A: 144 | H: 388 | Ana amnis *Vettonum*. P. 3: 189.
præteritam. S. 2: 689.
præteriti, *ſing*. Ps: 429.
præterito. S. 2: 296.
præteritos. S. 1: 514 | 2: 313, 887.
prætexitis. S. 2: 2: 6.
prætexta toga, *nom*. P. 10: 143.
prætor. P. 5: 175.
prætoris. P. 5: 316.
prætoriam. P. 5: 101.
prætulerat. Ps: 348.
prætulerit. S. 1: 486 | 2: 163.
prætulit. C. 10: 72 | P. 2: 369 | S. 1: 638.
prævalidam. C. 5: 46.
prævalidas. Ps: 524.
prævaluit. S. 1: 533.
prævenit. P. 5: 218 | 10: 71 | A: 262 | mors cita ſenſum doloris. P. 14: 92.
præviderat. H: 647.
prævio. C. 5: 43 | P. 2: 147.
prævium. C. 9: 97.
prævius. P. 6: 10 | S. 2: 903.
prævolant. P. 5: 499.
prandia. C. 3: 67 | H: 323.
prandium. C. 4: 64.
prata. C. 3: 104 | 5: 121 | P. 3: 200 | 11: 54 | Ps: 863.
pratis. C. pr: 27 | 8: 41.
prava, *ſing*. S. 2: 367 | *plur*. H: 14.
prave, *adv*. H. pr: 34.
pravum. S. 2: 464 | judicet. C. 4: 98 | ſeminans ſecta. P. 5: 183.
precabor. P. 10: 428.
precabitur. C. 7: 15.
precanda tibi ara thure & caſpite. P. 3: 51.
precante: P. 10: 1138.
precantem. S. 1: 207.
precantes. C. 11: 82 | P. 1: 12.
precanti. C. 7: 41 | H: 939.
precantibus. C. 3: 172 | P. 12: 175.
precantum. C. 8: 52 | P. 5: 546.
precaris. P. 10: 256.
precatur veniam lapſibus. P. 4: 190.
prece. Ps: 350.
precemur. C. 4: 81.
precentur. P. 6: 108.
preces. P. 1: 13 | 14: 57.
precor. C. 3: 6 | 10: 165 | P. 7: 79 | 9: 65 | Ps: 381 | S. 1, pr: 80 |

2: 1114 | ſupplex. C. 8: 77.
precum. P. 5: 557.
prehenſa, *ſing. abl.* C. 4: 61.
premat. C. 7: 10.
prematur S. 2: 148.
premebat. P. 9: 29 | S. 2: 708 | P. 1: 754.
premens. C. 3: 170 | P. 14: 183.
premeret. S. 1: 469.
premi. P. 6: 77.
premimus. C. 4: 82.
premit. C. 12: 171 | H: 406 | S. 2: 481, 639 | in terra pectus. P. 2: 535.
premitur. C. 3: 70.
premunt. H: 512 | Ps: 905.
premuntur. Ps: 286.
presbyter. P. 11: 20.
preſſa, *ſing.* C. 9: 51 | P. 11: 144 | *plur.* P. 10: 9.
preſſerant vincla palmas. P. 5: 236
preſſeras frenis populos. P; 2: 6.
preſſis. P. 4: 138 | 10: 28 | P: 1 193.
preſſit. C. 5: 87 | 7: 43 | fluctus æquoris pede. P: 10: 947.
preſſo. A: 333, 844 | fluctu, *ibid.* 656 | melle. C. 5: 16.
pretioſa, *ſing.* P. 10: 839 | S. 1: 643 | *plur.* P. 2: 124 | 4: 15 | 12: 85 | D: 105.
pretioſam. P: 1 777.
pretioſi, *ſing.* Ps: 336.
pretioſius. C. 5: 151 | P. 7: 84 | S. 2: 127.
pretioſum. A: 907 | Ps: 455.
pretium. C. 8: 51 | 10: 78 | P. 3: 39 | 4: 125 | 13: 40 | P: 1770 *bis* | S. 1: 143 | 2: 756 | D: 155.
Priami. S. 2: 967.
Priapos. P. 10: 242.
Priapus. S. 2: 869.
pridem. C. 2: 63 | 7: 177 | 10: 41 | P. 10: 616, 958 | A: 433 | S. 1: 308, 678.
prima, *ſing.* C. pr: 7, 25 | 6: 92 | 12: 5: 9 | P. 10: 126, 773, 774 | 12: 11 | A: 374, 909 | H. pr: 12, 20 | Ps. pr: 1 | 15, 29, 749 | S. 2: 338, 721, 884, luce. C. 2: 108 | *plur.* P: 1374 | S. 2: 8.
primæ, *ſing.* 355 | D: 180.
primam. P. 2: 463 Ps: 499.
primas. P. 10: 352 | 11: 157.
primi, *ſing.* P. 2: 305 | A: 295, 914 | *plur.* Ps: 433 | S. 2: 285.
primis. P. 14: 11 | A: 423 | S. 2: 452.
primitias. S. 2: 526.
Primitive, *voc.* P. 4: 178.
primitivum. P. 10: 828.
primitus. P. 2: 131 | 10: 942 | A: 1045 | H: 172.
primo, *adj* P. 1: 61 | H. pr: 26 | 185 | S. 1: 201 | 2: 970 | in agmine. P: 347.
primo, *adv.* S. 1: 1025.
primoplaſti ex germine gens. C. 9: 17.
primordia. H. pr: 4 | 144.
primos. A: 903 | H. pr: 2.
primum, *adj* C. 9: 92 | P. 10: 612 | 14: 61 | A: 691, 729 | H: 204 | eſſe civium meritis. P. 10: 113.
primùm, *adv.* P. 5: 17 | 10: 622 | A: 960, 734 | H: 427, 845 | S. 1: 512 | 2: 28, 73, 92, 374, 393, 1065.
primus. C. 7: 75 | 12: 147 | P. 2: 37 | 10: 94, 252, 316 | A. 591 | H: 40, 41 *bis* | Ps: 845 | S. 1 pr: 2 | 58 | 2: 668, 827 | D: 177.
Princeps. P. 5: 27 | 6: 42 11: 47 | 13: 35 | A: 491, 499 | H: 136 Ps: 89, 747 | S. 1: 480, 529 | 1: 725, 755 | ſeminis. A: 28.
Principali. P. 10: 422.
Principe. H: 122, 175, 203, 393, 520, 933 | S. 1: 258 | 2: 1129 | vitæ. H: 150.
Principem. C. 5: 34 | 12: 205 | P. 2: 473 | 6: 44 | 10: 425, 450 | cæli. C. 7: 36 | regum. 12: 94.
Principes. P. 10: 626 | Apoſtolorum duo. 2: 460.
Principi. P. 10: 895, 1: 81.
Principibus. A: 445, 449 | S. 2: 67, 643.
principii. C. 4: 8 | 5: 150 | A: 267, 303 | H: 155 | S. 2: 95, 833 | rerum. H: 338.
principiorum. A: 264 | D: 102.
Principis. C. pr: 20 | P. 2: 311 | 3: 100 | 10: 417, 427, 996 | 14: 66 | A: 981 | H: 449 | S. 1: 4, 272, 478, 612 | 2: 655.
principium. P. 3: 46 | A: 89, 262, 266, 566 | H: 185 | S. 2: 280 | D: 102.
Principum. C. 11: 96 | P. 5: 43 | 10: 166 | Ps. pr: 37.
prior. A: 826.
priorem. P. 10: 891.
priores. C. 10: 44 | 12: 12 | S. 2: 448, 955.
prioris. S. 2: 639.
priorum. P. 10: 401.
priſca, *ſing.* C. 5: 194 | P. 4: 164 | H. pr: 25 | *plur.* S. 2: 193.
priſci, *ſing.* C. 7: 81 | 10: 408.
priſcis. P. 5: 24.
priſco. P. 11: 31 | S. 1: 567, 605 | 2: 335 | more. P. 11: 233.
priſcorum. C. 12: 183 | P. 6: 109 | A: 237, 545 | S. 1: 232.
priſtina, *ſing* Ps: 72 | S. 2: 708 | *plur.* C. 10: 40.
priſtinas. P. 2: 496
priſtini, *ſing.* C. 5: 57 | 12: 188.
priſtinorum. C. 9: 96.
priſtinus. A: 761 | H: 782 | S. 1: 10 | 2: 274.
privata, *ſing.* Ps: 635 | S. 2: 601.
privatis, *adj.* Ps. 755.
privato. S. 1: 173.
privatos. S. 1: 214.
privatus. S. 2: 1056.
privigni, *gen.* S. 1: 260.
prius. C. 3: 13, 138 | 5: 16 | 8: 70 | 11: 20 | P. 2: 29 | 3: 16, 62 | 4: 51 | 5: 20 | 10: 619 | 12: 25, 63 | 14: 15, 82 | A: 338 | H: 161, 233 | S. 1, pr: 52 | 2: 198, 537 | quam. C. 1: 53 | P. 5: 50 | 6: 89.
prô, *interj.* P. 10: 396 | H: 304, 628 | pudor. P. 5: 129 | P: 1 353.
pro, *præ.* C. 7: 149 | 8: 49 | P. 1: 35, 118 | 6: 84 | 8: 3 | 10: 68, 93, 98, 402 | 11: 2: 9 | viribus. C 7: 196. *ante.* P. 2: 164.
proavi, *ſing.* S. 1: 183.
probabiles preces. P. 9: 98.
probabo. P. 1: 235 | 10: 995.
probandum. A: 375 | D: 572.
probant. P. 2: 563 | S. 1: 403.
probare. H: 668.
probarem. S. 2: 141.
probaret. H: 617.
probaris. P. 10: 665.
probat. C. pr: 27 | 7: 201 | P. 7: 81 | A: 606, 1054 | H: 52, 647, 659 | D: 176.
probata, *plur.* C. 9: 7 | P. 8: 1.
probatæ, *ſing.* H. pr: 15.
probatis, *adj.* C. 7: 35 | P. 10: 960 | A: 219.
probato, *adj.* C. 4: 56.
probatum vivere. P. 10: 367.
probatus. A: 856 | S. 2: 626.
probe, *adv.* P. 10: 976.
probentur. S. 2: 362.
probet. Ps: 773 | S. 2: 78, 437.
probetus. P. 10: 820.
probis. P. 1: 25.
probitate. H: 693.
probo, *verb.* S. 2: 343.
Proborum. S. 1: 552.
probris. P: 350.
probum. P. 10: 133.
probus. S. 1: 804.
procaci. P. 10: 893.
procaciter. P. 14: 43.
procede ſepulcro. A: 742.
procedere. A: 727.
procedis. C. 11: 60 | P. 10: 1043.
procella, *nom.* vulgi levis. P. 10: 791 | *abl.* P: 661.

procellas. P. 5: 472| 10: 318| H: 109.
procellis. C. 6: 13| 9: 37 | P. 4: 81| 5: 171| H: 240.
proceſſoſum mare. C. 7: 108.
proceres. C. 5: 78| P. 10: 155, 710| A: 132, 1012| Ps: 805 S. 1: 186, 503| 2: 417, 698.
procerum. P. 4: 191| 11: 102| Ps: 385| S. 1: 8| 2: 423, 1103.
proceſſibus noctium ac dierum. C. 7: 121.
proceſſit. S. 1: 153. 491.
procinctum. Ps: 606 | Angelicum. H: 915.
procinctus, *ſubſt. ſing.* P. 10: 419| S. 1: 461 | *plur.* 2: 522.
Proconſule. P. 13: 50.
Proconſulis. P. 13: 89.
procreati, *plur.* Chriſto. P. 2: 58.
procreavi. P. 10: 725.
procubuit. S. 1: 494| D: 61.
procudam. S. 1: 50.
procudit. A: 275.
procul. C. 3: 122, 376 | 4: 58| 6: 139 | 10: 156| P. 3: 123 | 4: 97| 6: 3| 11: 153 | A: 130, 487, 740| H: 839| Ps: 113, 146, 685| S. 1, pr: 37| 39| 2, pr: 16| 900 ab urbe. P. 3: 18| abſit. C. 3: 58| o procul. C. 6: 137.
proculcat. Ps: 452.
procolcet. H: 548.
prodeuntem. P. 2: 576.
prodentibus. S. 2: 501.
prodere. P. 2: 121, 254| A: 954| H: 63.
proderit. Ps: 777.
proderunt. C. pr: 28.
prodeſt. P. pr: 32| Ps: 817| S. 2: 312.
prodeunt. C. 9: 99.
prodidit. C. 11: 62| 12: 60| H: 344| S: 1: 480| 2: 575.
prodiga, *ſing.* P. 3: 68 | Ps: 581| famæ. *ibid.* 311| proprii cruoris fides. P. 2: 18.
prodigam pecuniæ dextram. C. 7: 217.
prodigia. S. 1: 498.
prodigialia monſtra. H: 467.
prodit. A: 624, 1055| Ps. pr: 42| 248, 702.
prodita, *ſing.* P. 7: 77 | S. 2: 275| *plur.* C. 2: 16 | A: 2 | H: 473.
proditione. Ps: 396.
proditor S. 2: 703.
proditrix. P. 1: 11.
proditum. C. 7: 81 | 9: 9 | P. 1: 77.
proditur. P. 5: 308| H: 929| D: 18.
proditus. C. 3: 137| A: 280, 299| H: 185.
producit. A: 847.
produnt. Ps: 795.
produxit. A: 274.
prœliatore. C. 12: 169.
prœlio. C. 8: 76.
profana vox. P. 10: 450.
profanato. H: 458.
profanator Chriſti. A: 178.
profanavit vetus fas. P. 10: 894.
profane, *voc.* P. 10: 595.
profani, *ſing.* P. 14: 54.
profanis. H: 615| Ps. pr: 9.
profanos. P. 10: 88.
profanus. P. 5: 94, 394| 6: 35| 10: 48| H. pr: 44.
profarier. P. 10: 939.
profatur. P. 10: 568| S. 2: 653.
profatus. P. 10: 696.
profecto, *adv.* C. 7: 5.
proferam. P. 2: 123; 10: 591.
proferre. P. 10: 617, 897 | D: 94.
profert. P. 10: 897| A: 873.
proficiat. A: 285.
proficit. C. 9: 91 | 12: 833 | P. 5: 135| A: 284| S. 2: 316.
profluam, *adj.* P. 10: 843.
profugus. S. 1: 56.
profuit. S. 1, pr: 59.
profunda, *ſing. nom.* oblivio. C. 1: 86 *abl.* P. 10: 651| *plur.* P. 9: 60| 11: 70| 13: 20| A: 833| arcana. C. 6: 73.
profundæ, *ſing.* A: 330.
profundi, *ſing.* C. 9: 50| S. 2: 700.
profunditas. P. 7: 48.
profundius, *adv.* P. 5: 129 | 10: 29.
profundo. C. 7: 113| 9: 18| P. 12: 38| A: 93, 745| Ps: 853| vaſto emerſiſſe. S. 1: 569.
profundum. C. 12: 121. P. 5: 440| 10: 1012, 1055| H: 472 Ps: 643| S. 2: 90.
progeniem. A: 999| H: 574, 599, 636.
progenies. C. 3: 136.
progenita eſt. P. 3. 4.
progrediens. Ps: 225, 612.
progreſſu. P. 11: 259.
prohibendo. S. 1: 10.
prohibeor. P. 6: 51.
prohibente. H: 718.
prohibere. H: 643.
prohibes. C. 3: 169.
prohibet. S. 1: 611 | 2: 462.
prohibeto. S. 2: 1124.
projecta, *ſing.* S. 2: 1049.
projectius. P. 10: 153.
projicit. A: 498.
projiciunt. Ps: 434.
prolapſum. C. 1: 38.
prole. Ps. pr: 35.
prolectat. H: 812.
prolem. C. 12: 108 | Ps. pr: 81.
proles. P. 10: 742, 840| H: 606| S. 1: 228, 261| Dei certiſſima. A: 139.
prolis. H: 583| Ps. pr: 65.
proluit ſe multo hauſtu. S. 1: 126.
promam. S. 2: 649.
promet. P. 4: 17.
promiſerat. A: 574.
promiſſa, *ſubſt. plur.* P. 2: 268.
promiſſa, *adj. ſing.* A: 601| *plur.* C. 12: 176.
promiſſionis. P. 2: 128.
promiſſus. C. 9: 27| 12: 44.
promitte. A: 594.
promittere. A: 205.
promittis. S. 2: 107.
promoverit. H: 736.
promovet. H: 422.
prompta, *ſing.* C. 11: 21| H: 690| Ps: 40| S. 1: 560 | ad irruentes *januas.* C. 9: 73 | ara precantibus. P. 11: 175| fides. A: 583.
promptum. C. 9: 29 | A: 298, 808.
promptus. A. pr. 4: 11.
promunt. C: 12: 62.
promus. P. 2: 160.
prona, *ſing. nom.* C. 11: 93| P. 11: 155| 14: 87| Ps: 272, 415 | clementia. C: 7: 73 | voluptas. C. 8: 16 | *abl.* 12: 59 | *plur.* P. 13: 118 | flumina. 7: 60.
pronæ naturæ. A: 231.
pronuba, *ſing.* S. 1: 156.
pronum ad litora. P. 5: 488.
pronuntiat. P. 10: 793.
pronus. P. 6: 75| 10: 253| A. pr: 2: 13| H: 383.
propagine. A: 917| H: 569| S. 2: 224.
propago. C. 12: 193 | S. 2: 340, 617, 654.
prope, *præ.* P. 4: 99| 13: 77.
prope, *adv.* C. 1: 31| S. 1, pr: 59| 2, pr: 15.
properabat. H: 726.
properanda mundi pericula. H: 844.
properans. S. 2: 90.
properanter. P. 4: 14| D: 137.
properare. S. 2: 774.
properat. D: 32.
properatum Deum. P. 10: 365.
propere. P. 11: 81| Ps: 705| S. 1, pr: 16.
properemus incitato greſſu. P. 12: 59.
properes. P. 11: 69.
properet. Ps: 822.

Propheta, *nom.* C. 4: 39 | *abl.* *ibid.* 91.
Prophetæ, *plur.* P. 10: 626.
Prophetam. C. 7: 101.
Prophetarum. C. 9: 26. D: 85.
Prophetat, *ſubſt.* P. 13: 9.
prophetat. P. 13: 101.
propheticis. P. 10: 631.
prophetico ore. C. 7: 179.
Prophetis. C. 12: 85.
propinqua, *ſing. abl.* P. 4: 924.
propinquam, *adj.* C. 8: 2.
propinquans. P. 6: 87.
propinqui, *ſing.* S. 2: 174.
propinquis. H: 800.
propinquo, *adj.* C. 7: 33 | P. 12: 7 | P: 543.
propinquum. Ps. pr: 20.
propitiabilis. P. 14: 130.
propitiata, *ſing.* P. 3: 255.
propius, *adv.* C. pr: 21.
propolas. H: 761.
propoſitam. S. 2: 482.
propoſitum, *ſubſt.* H: 757.
propria, *ſing. nom.* S. 2: 114 | *abl.* H: 280 | P: 2 | S. 2: 448 | *plur.* P: 536.
propriæ, *ſing. gen.* P. 5: 299 | H: 700 | P: 898 | S. 2: 1066 | *dat.* P. 4: 115 | 11, 16.
propriam. H: 46.
proprii, *ſing.* C. 10: 136 | P. 2: 18 | 7: 39 | A: 344, 690 | S. 2: 215.
propriis. H: 171, 451 | Ps: 131, 478 | S. 2: 31.
proprio. A: 157, 170, 703 | S. 1: 83 | H: 562, 676, 782, 829 | P: 200 | S. 1: 597.
proprios. H: 105 | S. 2: 775.
proprium. A: 836 | H: 23 | P: 150, 427 | S. 2: 287, 370, 670 | *eſt.* P. 8: 63.
proprios. P. 13: 3.
propter, *prap.* P. 11: 170 | H: 386.
propter, *adv.* P. 2: 533 | S. 1: 419.
propugnacula. H: 492.
proripit. P. 5: 210 | *ſe.* H: 773.
prorſus. C. 2: 46.
prorumpunt. P. 11: 121.
proſapia. C. 11: 89 | P. 10: 112 | peccatorum. A: 938.
proſapiam. P. 10: 180 | Ps. pr: 36.
proſatum patre perenni Chriſtum. P. 6: 46.
proſcænia. H: 368.
proſequitur te lacrimis labefacta domus. P. 3: 107.
Proſerpina. A: 488 | S. 1: 357.
proſilit. C. 9: 54 | P. 3: 174 | Ps: 574.
profluere. P. 13: 83.
proſiluit. A: 499.
proſper. C. 7: 173.
proſpera, *adj. plur.* C. 1: 94 | 5: 138 | P: 695 | S. 1: 287 | 2: 487, 579.
proſpera, *verb. imper.* P. 5: 11.
proſperam. P. 5: 559.
proſperante Chriſto. P. 6: 161.
proſperat. S. 2: 594 | ſecundo vultu Deus. C. 8: 748.
proſpere. P. 2: 566.
proſperitate. S. 2: 76 | placida ſpes hominum juvat. P. 11: 176.
proſperrimus. P. 9: 97.
proſperum. P. 9: 4.
proſpexit. S. 1: 550.
proſpiciat. S. 2: 389.
proſpicis. P. 9: 17.
proſpicit. C. 2: 107 | P. 3: 224 | H: 903 | P: 275.
proſternunt. P. 11: 117.
proſtibulum. P: 92.
proſtituat. P. 3: 83.
proſtrata, *ſing.* Ps: 54, 147 |
proſubigit pede. P. 3: 130.
protegit. P. 14: 5.
protendens. P. 11: 100.
protendit imperium. S. 1: 282.
proterat. A: 511.
proteris. P. 5: 543.
proterit. A. pr: 242 | Ps. pr: 13 | pede. P. 14: 112.
proteritur pedibus. C. 3: 150.
protero ſub pedibus idola. P. 3: 74.
protervitas. C. pr: 10.
protexit. S. 2: 747. D: 14.
protinus. C. 4: 45 | 7: 219 | 9: 40, 41 | D: 59 | H: 570.
protrahens. P. 10: 901.
protrahet. P. 2: 340.
protrahi. P. 10: 1106.
protrahit. Ps: 281.
protrahitur. P. 12: 27.
protriverat. S. 2: 699.
protulerat. P. 11: 47 | S. 1, pr: 53.
protulit. C. 7: 2 | P. 10: 337, 596 | A: 93, 224 | H: 179 | D: 102 | os ſacratum. C. 9: 21.
provectum. P. 11: 21.
provehat. P. 8: 2 | H: 706.
provehitur. P. 13: 34.
provenit. P. 4: 183 | 7: 19.
proveniunt. C. 3: 77 | S. 2: 1015.
proventibus. S. 2: 996.
provexit. S. 1: 281.
provida, *ſing.* Ps: 125 | pietas. C. 10: 57.
provideoter. P. 10: 39.
providus. Ps: 614.
provincia, *nom.* S. 2: 950.
provocat. P. 3: 35 | 5: 131 | A: 1085 | P: 27 | S. 2: 104.
provolvitur arenis. C. 7: 155.
proxima, *ſing. nom.* dotibus & thalamis. P. 3: 110 | *plur.* P. 10: 652 | 11: 48 | H: 84.
proximæ, *ſing.* C. 1: 54.
proximam. P. 10: 1128.
proxime, *adv.* P. 2: 294.
proximi, *plur.* P. 2: 38.
proximis. P. 5: 409.
proximo. C. pr: 21.
proximum. P. 5: 524.
proximus. C. 1: 8 | P. 3: 6 | A: 746 | Ps: 163.
prudens. P. 10: 541 | H: 709 | D: 47 | Dei. P. 10: 610.
prudentia, *ſubſt. nom.* C. 7: 22.
prudentiæ. P. 10: 370.
Prudentium. P. 2: 582.
pruina, *nom.* C. 9: 113.
pruinas. P. 10: 330 | A: 426.
pruinis. S. 2: 920.
pruna, *ſing. nom.* A: 480.
prunas. P. 2: 341 | 10: 864 | S. 2: 1086.
quid non pruriat malorum. A. pr, 2: 28.
prurit prodere ſilenda. P. 2: 254.
pube. Ps: 300.
pubem. S. 2: 694.
puberem. P. 10: 759.
pubertas. A: 573.
pubes. C. 5: 69.
pubeſcente. Ps: 886.
pubis. C. 7: 162 | P. 11: 196.
publica, *ſing. nom.* Ps: 755 | S. 1: 14, 574 | 2: 436, 620, 802, 952, 1056, 1087 | *acc.* 1: 131, 36 | 2: 404, 426 | *abl.* P. 10: 402 | *plur.* P. 1: 246 | S. 1: 216 | 2: 178.
publicam. P. 2: 55 | 2: 327.
publicis. C. 7: 146 | 10: 998.
publicitus. P. 14: 138.
publicum. P. 5: 45 | 10: 423 | 14: 25.
publicus. P. 2: 89 | H: 371 | S. 2: 429.
Publium. P. 4: 152.
pudeat. S. 1: 115.
pudenda opprobria. C. 7: 138.
pudendi, *ſing.* Ps: 148.
pudendum. P. 10: 1068.
pudere. P. 13: 27.
pudeſcit. C. 7: 26 | A: 776.
pudeſcunt. D: 28.
pudet. C. pr: 21 | P. 2: 177 | 10: 147 | H: 150, 285 | Ps: 106, 240 | S. 1: 283, 390, 513.
pudibunda, *ſing.* P. 3: 153 | *plur.* P: 44.
pudica, *ſing. nom.* C. 1: 58 | *abl.* A: 574 | *plur.* C. 4: 16.

pudici, *ſing.* Ps. pr: 62.
pudicitia. P. 3 : 13 | Ps: 41, 99.
pudicitiæ. Ps: 238 | S. 2: 235, 1058, 1067.
pudicitiam P. 13: 12 | S. 1: 175.
pudicis. C. 9: 118 | P. 14: 34 | pulſibus. H: 672.
pudicum. P. 14: 138 | S. 2: 54.
pudicus. P. pr: 2 | 1: 6.
pudor. C. 3: 120 | 4: 25 | P. 1: 197 | 5: 129 | 14: 13 | Ps: 245, 353 | S. 1: 257, 253, 466, 1055, 1069, 1090.
pudore. C. 8: 29 | P. 10: 676.
pudorem. P. 10: 356, 14: 33 | S. 2: 173.
pudoris. C. 4: 18 | 11: 55 | P. 14: 73 | A: 603 | H: 160 | S. 1: 163 | 2: 1064.
puella, *nom.* C. 3: 145 | P. 3: 40 | 4: 178.
puellæ, *ſing:* P. 4: 38 | 14: 2 | H: 316 | S. 1: 78, 179, 2: 524 | *plur.* P. 6: 38 | 10: 181.
puellam. P. 14: 44 | A: 568 | S: 2: 33.
puellari ſanguine. A: 105.
puellarum. S. 1: 159, 477.
puellas. P. 10: 165 | Ps. pr: 30 | S. 2: 1000.
puellis. S. 1: 57.
puellula. P. 3: 103.
puellulæ, *plur.* C. 9: 110.
puellulam. P. 14: 11.
puer. C. 7: 155 | 9: 1, 21 | 11: 69 | 12: 67 | P. 3: 203 | 4: 101 | 6: 149 | 10: 412, 741, 791 | A: 589 | Ps: 390 | S. 1: 22, 736 | D: 45 | Hydrium. A: 612.
pueri, *ſing.* C. 12: 57 | A: 643 | Ps: 298 | S. 1: 116 | 2: 319 | *plur.* P. 9: 13, 83 | 10: 675, 755 | 9: 35.
puerile pignus. C. 11: 148.
puerilia. A: 116 | S. 1: 209, 500.
puerilibus. P. 9: 21 | A: 610.
puerilis. Ps: 292.
pueris. S. 2: 72.
puero. A: 450 | S. 1: 71 | D: 106.
puerorum. A: 495 | S. 1: 205.
pueros. Ps: 845 | S. 2: 21.
puerpera, *ſing. nom.* Ps. pr: 67 | virgo. C. 9: 19 | A: 602.
puerperarum. C. 12: 106.
puerperiis. H: 618.
puerum. P. 10: 616, 822, 831 | A: 615 | H: 334.
pugilibus. S. 2: 517.
pugillares ceras. P. 9: 15.
pugilli, *ſing.* C. 10: 144.
pugio. C. 12: 116.
pugnabar. S. 2: 517.
pugnacis. S. 2: 626.
pugnax, *ſing.* H: 213.
pugnam. Ps: 574.
pugnandi. Ps: 323.
pugnans. Ps: 67.
pugnam. Ps: 908.
pugnare. Ps. pr: 9.
pugnarent. S. 2: 688.
pugnarum. Ps: 168, 895.
pugnaſſe. S. 2: 951.
pugnat. H: 818.
pugnatrix. Ps: 681.
pugnatura, *ſing.* Ps: 12.
pugnavit. P. 2: 17.
pugnet. C. pr: 39 | H: 638.
pulcher. C. 11: 51 | P. 2: 120 | 10: 908 | Ps: 861 | aſpectus. P. 2: 191.
pulcherrima, *ſing.* P. 11: 131 | S. 2: 254, 885 | habitu. A: 789 | *plur.* H: 642 | S. 1: 504, 545, 2: 1054.
pulcherrimo. P. 2: 171.
pulcherrimus. S. 1: 319 | ore. H: 167.
pulchra, *ſing. nom.* P. 1: 28 | 10: 266 | A: 396, 488 | *abl.* P. 8: 4 | *plur.* C. 10: 54 | P. 3: 190 | Ps: 456 | S. 1: 415.
pulchræ, *ſing.* P. 13: 46.
pulchram. P. 10: 349 | S. 2: 706.
pulchre, *adv.* S. 1: 30.
pulchro. P. 5: 291 | S. 2: 154.
pulchrum. C. 6: 104 | P. 4: 21 | H: 385 | S. 2: 52 | ſplendeat. C. 7: 78.
pullati patres. C. 7: 151.
pullos. P. 10: 147.
pullulaſcat. P. 10: 882.
pullulat. A: 912.
pulmone. P. 10: 931 | S. 2: 1067.
pulmonem. Ps: 154 | mover deſiſus. P. 10: 248.
pulpita. P. 10: 221, 1016.
pulta, *ſing. nom.* C. 9: 55 | P. 4: 70 | 5: 503 | Ps: 324 | *abl.* Ps: 683.
pulſat. C. 3: 93 | P. 3: 134 | 9: 63 | 10: 455 | A. pr: 142.
pulſata, *ſing.* D: 158.
pulſatus. P. 10: 111.
pulſavit. Ps: 658.
pulſent. P. 5: 264 | 10: 697.
pulſet. P. 10: 165.
pulſi, *plur.* P. 5: 90.
pulſibus. H: 672.
pulſo. Ps: 641.
pulſus, *ſubſt. plur.* A: 467 | H: 525.
pulſus, *adj.* A: 411, 622 | S. 2: 629.
pulvere. C. 7: 160 | 10: 147 | P. 11: 101, 142 | 14: 49 | H. pr: 12 | 297, 387 | Ps: 152, 231, 414, 637 | S. 1: 508, 923.
pulverea, *ſing. abl.* H: 471.
pulverem. C. 7: 42 | P. 6: 148.
pulvereo. P. 13: 84.
pulvereum cenſum. H: 955.
pulvinar. P. 5: 179 | S. 1: 248, 510 | divûm. A: 487.
pulvinarium. P. 10: 1056.
pulvis. C. 12: 72 | P. 10: 1117 | S. 1: 384 | niveus ardet. P. 13: 78.
pumice. A: 685.
pumices falſos. C. 7: 129.
puncta, *ſubſt. plur* P. 9: 77.
punctis, *ſubſt.* P. 5: 127 | 9: 12, 241
puncto, *ſubſt.* P. 10: 986 | Ps: 778 | tenui tranſit pœna. P. 6: 95.
pungere. P. 9: 77.
puniamur. P. 10: 1095.
Punica, *ſing.* P. 13: 1 | S. 2: 246.
puniceos. C. 3: 80.
puniendur. P. 10: 694.
puppem. S. 1, pr: 60 | 2, pr: 54.
puppi. S. 2, pr: 31.
pupilla craſſa carnis. P. 10: 456.
pupugerat. P. 9: 59.
pupula, *nom.* H: 308, 874.
pura, *ſing. nom.* A: 87 | *abl.* C. 12: 49 | *plur.* P. 6: 90 | S. 2: 789 | ab omni ſanguine marmora. P. 2: 481.
puræ, *ſing.* A: 115.
puram. C. 10: 152.
puras. P. 1: 13 | S. 1: 503.
pure, *ſubſt.* S. 1: 17.
purgabor. P. 14: 130.
purgamen. A: 702 | aquæ. P. 6: 30.
purgamine. C. 7: 80.
purgantur ſanguine culpæ. A: 69.
purgat. C. 9: 65 | his ſeſe. P: 10: 1001.
purgata, *ſing. nom.* S. 2: 323 | *abl.* 1: 611 | *plur.* P. 1: 112 | 11: 149 | Ps: 97.
purgatam. C. 8: 39.
purgatis, *ſing.* Ps: 818.
purgentur C. 1: 60.
purget. P. 8: 2.
puriorem. P. 10: 830.
puris P. 10: 435 | H: 841.
purius, *adj.* C. 7: 16.
puro. P. 14: 6 | A: 684.
puros. C. 2: 98.
purpura, *nom.* P. 10: 512 | A: 446, 762 | D: 78 | ſanguinis. P. 3: 140.
purpurantem cruorem. P. 5: 339 | de cæde. C. 6: 84.

purpurantibus ſtolis. P. 2: 275.
purpuream. Ps: 639.
purpureas. P. 3: 201| 11: 128.
purpurei, *ſing.* A: 496 | gurgitis *maris* rubri. C. 5: 59.
purpureis. C 5: 113.
purpureo. H: 856| S. 1: 175.
purpureorum. P. 4: 192.
purpureos. C. 5: 148.
purpureum. P. 8: 3| S. 1: 487 | 2: 219.
purulenta, *plur.* P. 2: 259.
purum ingenium. H: 545.
purus. P. 10: 103 | fons. C. 6: 35.
puſio. C 11: 13| 12: 104 | P. 10: 665| A: 592.
puſiola, *nom.* P. 3: 10.
puſionem. P. 10: 696.
putanda, *credenda* eſt. A: 826.
putandis, *amputandis*. S. 1: 49.
putans, *credens*. P. 10: 675.
putantem, *credentem*. C. 4: 42.
putantur, *creduntur*. S. 2: 481.
putare, *credere*. P. 10: 248, 377| 5. 13: 22| S. 1: 37 | D: 187.
putarent, *crederent*. S. 1: 76.
putares, *crederes*. P. 6: 609.
putarit, *crediderit*. S. 2: 163.
putas, *credis*. P. 10: 212| 11: 197| magni. P. 2: 202.
putat, *credit*. A: 188, 1013| H: 14, 439, 511| Ps: 392 | S. 2: 409, 476, 650, 876.
putate, *credite*. P. 10: 501.
putatis, *praeſ. creditis*. P. 10: 498, 608 | S. 2: 880.
putatur, *creditur*. P. 1: 48 | 10: 1063| H: 155| S. 1: 360.
putavit, *credidit*. S. 1: 224.
putent, *credant*. P. 10: 279.
puteo. H: 833.
putes, *credas*. P. 2: 298| 5: 199| 7: 45| S. 1: 40, 645| 2: 391.
putetis, *credatis*. S. 2: 131.
putetur, *credatur*. Ps: 558.
puteum. Ps: 264.
puto, *credo*. P. 10: 721.
putredines viſcerum. C. 9: 31.
putredo. P. 10: 500.
putrefacta, *plur.* C. 10: 42.
putrefactas. A: 761.
putrefactus omni corpore. P. 10: 1035.
putrem. C. 7: 9 | P. 11: 73 | H, pr: 51.
putrei. A: 1027.
putreſcentes. P. 4: 131.
putreſcentis. D: 152.
putri. S. 1: 17 | palpebra lippos. P. 2: 284.
putris. A: 816.
pyra, *nom.* P. 11: 68| *abl.* 3: 13| 6: 67.
pyram. P. 10: 846.
Pyrenearum. P. 6: 147.
Pyrenas. P. 2: 540.
Pyrrham. P. 10: 410.
Pyrrhum. S. 2: 562.

Q.

QUa, *pron. ſing. nom.* C. 12: 107| P. 5: 401| 9: 96| 13: 65| *abl.* C. 1: 13, 47| 2: 38| 4: 29| 5: 127, 151, 152 | 11: 52| P. 1: 81 | 9: 52, 53| 10: 171, 862| A: 419| H: 172, 901, Ps: 679.
quà, *adv.* C. 5: 41, 147| 7: 128| 12: 55| P. 10: 797| 11: 36, 101, 102 *bis* | 12: 46| S. 1: 456| fert via. P. 12: 61.
quacumque, *pron. ſing. abl.* S. 2: 211.
quacumque, *adv.* Ps: 447 | S. 1: 404.
quadam, *ſing. abl.* P. 10: 973.
quadrantem. H: 951.
quadrant. Ps: 827.
quadrifluo. C. 3: 105.
quadrigas. S. 1: 344.
quadrijugis. Ps: 408.
quadrijugos. S. 2: 556.
quadrina, *plur.* Ps: 849.
quadripedum. C. 3: 62.
quadriviis. S. 2: 864.
quadrua vis. Ps: 849.
quadrum. Ps: 870.
quadrupedem. S. 2: 166.
quadrupes. C. 11: 87| P. 10: 992| A: 212| S. 2: 326, 816.
quæ, *ſing.* C. 1: 49| 2: 82, 94| 3: 81 *bis*, 123, 156| 4: 79| 5: 81, 91| 6: 109| 10: 24| P. 4: 126 | *plur. neut.* C. pr: 33| 1: 90| 2: 60| 3: 37, 38, 84| 4: 117, 68 | 5: 103, 142| 6: 32, 79| 9: 12 *bis*| P. 5: 71 | 10: 20 | hæc ſunt. P. 9: 93.
quæcumque, *plur. neut.* C. 1: 95| 12: 195| P. 10: 100| H: 679| S. 1: 223.
quædam, *plur. neut.* S. 2: 306, 481.
quænam, *ſing.* C. 8: 50 | P. 10: 476| 11: 28.
quæpiam, *plur. neut.* P, pr: 19.
quæque, *ſing*: P. 4: 15 | 10: 118| H: 292| S. 2: 930| *plur. neut.* C. 9: 65| A. pr, 2: 53 | 704| H: 285| Ps: 170| S. 2: 205, 579.
quæras. P. 10: 929.
quære. P. 11: 198.
quærens. P. 10: 238.
quærenti. P. 9: 33.
quærentibus. S. 2: 904.
quærere. C. 5: 8| P. 10: 19, 378, 865| 13: 31 A: 263| H: 84| S. 1: 119 | 2: 333, 706.
quæri. S. 2: 843.
quærimus. P. 2: 550| S. 2: 88.
quæris. P. 2: 203| 10: 459| 11: 3| S. 1: 369| 2: 35.
quærit. P. 10: 1004| H: 384| S. 2: 523.
quærite. Ps: 625.
quæritis. C. 12: 1| P. 3: 70.
quæritur. C 7: 109| H: 301| S. 2: 773.
quernas. S. 2: 945.
quærunt. H: 285| S. 2: 839.
quæruntur. P. 10: 13.
quæſivit. S. 1: 309.
quæſo. P. 10: 86, 516| A: 41.
quæſitor. C. 6: 89| P. 11: 63.
quæſitos. S. 2: 551.
quæſitura, *ſing.* S. 2: 845.
quæſtibus. C. 2: 53.
quæſtio. P. 11: 64 | exerceatur igni. 5: 208.
quæſtione. P. 1: 102.
quæſtionum. A. pr, 2: 23.
quale. P. 4: 152| 10: 342| 11: 186| A: 82| H: 684.
qualem. C. 10: 140| A: 851.
quales, *tales*. C. 2: 62 | S. 2: 235, 1021.
quali. S. 1: 486.
qualis. C. 9: 59| P. 10: 476, 942| S. 2: 87.
qualitas. P. 2: 385.
quam, *pron.* C. 3: 142| 5: 100, 249| 6: 105, 107| 7: 87| 9: 68| 10: 168| P. 4: 191| 10: 1127.
quam, *adv.* C. pr: 26| 1: 15, 51| 3: 5, 34| 4: 96| 6: 73, 76 *bis*| 7: 38, 60| P. 4: 119| aliter. P. 10: 428| H: 208| S. 1: 605| prius. C. 1: 54| 10: 87| P. 3: 63| 5: 503| non ſecus. C. 7: 77 | *admiraris*. P. 10: 949| cuperem. P. 3: 101.
quamcumque: P. 10: 1079| S. 2: 82.
quamlibet, *quamvis*. C. 8: 53 | 11: 17| P. 11: 163| H: 935| S. 1: 594.
quampiam: P. 10: 876.
quamquam. P. 10: 986| S. 2: 334, 444.
quamprimum. A: 826.
quamvis, *adv.* C. 5: 5| 12: 13| P. 4: 133| A: 20, 189, 198, 203, 204, 454, 921, 1076 | 1: 226, 908 | Ps: 67, 673, 850| S. 1: 328| 2: 27, 188.
quanam, *abl.* C. 10: 151 P, 10: 786| S. 1: 484.
quando, P. 10: 498, 536, 1059| A: 279 *bis*, 280, 281| S, 1: 358 | 2: 452, 592.

quandoque. P. 2: 474 | A: 55, 517 | H: 940 | P: 252, 543 | S. 2: 207, 1075.
quandoquidem. P. 6: 5 | A: 69, 181.
quanta. *ſing. nom.* P. 10: 309, 506 | H: 674 | *abl.* H: 408 | *plur.* C. 11: 57 | P. 5: 104 | 11: 11, 197.
quantis. P. 2: 33 | 5: 423 | H: 436.
quanto, *adj.* P. 10: 485 | H: 407 | S. 2: 1112 | tanto. A: 832.
quanto, *adv.* P. 9: 63.
quantos. S. 2: 950.
quantulos. P. 10: 692.
quantum, *adv.* P. 5: 318 | P: 536 | muneris. P. 2: 562 | odii. 9: 45 | tantum. H: 558 | S. 1: 529 | 2: 125, 815.
quantus? P. 4: 157, 158 | erat. A: 38.
quapropter. A: 947.
haud quaquam. P. 7: 57.
quare. S. 2: 244.
quarta, *ſing. nom.* C. 8: 11.
quarto ſole, *quarta die.* C. 9: 46.
quas. C. 4: 59, 66, 88 | 6: 39 | P. 4: 171 | 9: 198 | 10: 186 | H: 812.
quaſcumque. S. 1: 638.
quaſdam. S. 2: 353, 354.
quaſſando. P. 10: 28.
quaſſans dextram. H: 418.
quaſſant. H: 489.
quaſſantia. H: 238.
quaſſare. H: 529.
quaſſas, *verb.* A: 576.
quater. C. 7: 39 | tres hiemes attigeras. P. 3: 12 | o ter quaterque & ſepties beatus. 2: 529.
quateret. P. 11: 41.
quaternas. C. 11: 177.
quaternis. C. 9: 59.
quaternus ordo. P. 12: 52.
quatiant. S. 2: 1110.
quatiat. P. 11: 87 | S. 2, pr: 10.
quatiens. P. 4: 9 | 9: 29 | P: 117.
quatit. C. 7: 95 | P. 11: 106 | S. 2: 692 | cur pectora? P. 3: 85.
quatuor. P. 4: 161 | P: 827.
quae. C. 1: 7, 56, 200 | 3: 24, 28, 133, 134.
queam. P. 11: 4.
queant. P. 5: 149 | A: 478.
queas. P. 5: 452.
queat. C. 3: 85 | A: 48 | H: 552 | P: 6.
quem. C. pr: 32 | 4: 2, 7 | 5: 161 | 6: 2, 49 | 7: 2, 28 | 9: 4, 25, 26 | 10: 155 | 12: 35 | P. 5: 555 | 10: 263.
quemquam, P. 10: 658 | P: 524.
quemque. C. 8: 67 | H: 776 | S. 2: 424.
quemvis. P. 1: 233.
queo. S. 2: 240.
quercu. P. pr: 20.
quercum P. 10: 158.
querela, *nom.* C. 10: 117 | S. 2: 909.
querelae, *plur.* C. 7: 170.
querelam. P. 10: 992 | traxit gemitu, *ibid.* 927.
querulis. H: 222.
querulo. H: 855 | S. 2: 82.
qui, *pron. ſing.* C. 2: 69 | 3: 110 | 4, 56 | 5: 2, 11, 13, 82, 86, 159 *bis* | 6: 44, 103 | ſi agnoſce. P. 10: 545 | *plur.* C. 4: 93 | 11: 186 | P. 3: 138.
qui, *adv.* P: 524 | S. 2: 522.
quia. C. 3: 36, 187 | 6: 33 | 10: 13 | P. 3: 78, 79 | 6: 13 | 10: 638 | A: 245, 514, 883, 891 | H: 21, 25, 40, 600 | P: 317, 760 | S. 1: 256 | 2: 460.
quianam. S. 1: 53.
quibus. C. 8: 25 | 10: 158 | P. pr: 4 | 2: 300, 564 | 4: 110, 182, 194 | 5: 526 | 10: 145 | 12: 9 | A: 539 | H: 724 | P: 546 | S. 1: 64.
quibuſque. P. 2: 94.
quicumque, *ſing.* S. 2: 471 | *plur.* C. 12: 10.
quid. C. pr: 6 | 3: 12, 178 | 9: 91 | P. 4: 155 *bis*, 879 | eſt quod. C: 11: 1 | H: 279 | cur. C. 11: 93 | 12: 134 | enim. S. 2: 679.
quidam, *ſing.* P. 10: 896 | H: 167 | S. 1: 30, 104 | militum. P. 5: 465 | *plur.* P. 2: 490.
quiddam. C. 12: 37 | P. 10: 81.
quidem. A: 117, 830, 901, 1042 | H: 557, 749 | P: 80, 750.
quidnam. C. 10: 53 | A: 265 | 306 | P: 746.
quidquam. C. 1: 61 | 7: 54 | 11: 94 | P. 10: 247, 985 | 11: 145 | A: 897, 940, 960, 1070 | H: 179, 581 | S. 1: 3 | 2, pr: 14 | 169.
quidquid. C. 2: 110 | 8: 30, 69 | 9: 23 | P. pr: 33 | 1: 513 | 5: 54, 55 | 10: 253, 310, 400, 409, 460, 672 | A: 386, 387, 388 *bis* | H: 26, 258, 306, 345, 504 | P: 455 | S. 1: 200 | 2: 129 *bis* | id eſt. C. pr: 30 | H: 891 | proprium. P. 1. 63 | geniium. C. 12: 208 | fors tuliſſet ultima. P. 11: 54 | uſquam eſt. 1: 325 | 13: 1.
quidvis. P. 10: 664, 924.
quies: P: 609 | venas omnes pererrat. C. 6: 26.
quieſcant. C. 1: 73.
quieſcat. A: 996 | H: pr: 40.
quieſce, C. 10: 187 | H. pr: 11.
quieſcere. C. 3: 203 | S. 1, pr: 11.
quieſcit. S. 2: 949.
quieta, *ſing. nom.* P. 5: 502 | H: pr: 41 | P: 128 | *abl.* S. 2: 596 | *plur.* C. 6: 144.
quietas. S. 1: 461.
quiete, *ſubſt.* C. 6: 121 | P. 13: 45.
quiete, *adv.* P. 2: 63.
quietem. C. 1: 19 | P. 4: 127 | 5: 354, 525 | 10: 357.
quietis, *ſubſt.* C. 1: 66 | 6: 10 | P. 3: 41 | H: 893.
quietis, *adj.* P. 5: 487.
quieto. S. 1: 653.
quietum, *adj.* C. 7: 34 | P. 9: 74 | 10: 420 | P: 811.
quietus. P. 5: 159 | 10: 457.
quieverat. S. 1, pr: 62.
quievit vox. A: 249.
quin. C. pr: 38 | 10: 65 | P. 2: 385 | 4: 177 | 5: 251, 401, 570 | 10: 1036 | P: 497 | et C. 5: 15 | 7: 165 | 9: 70 | 12: 193 | P. 6: 124 | S. 1: 555 | 2: 191 | immo. P. 5: 165 | potius. A: 294.
quina, *plur.* S. 2: 422.
quinetiam. C. 3: 191 | 5: 169 | P: 851 | 2: 777.
quinis. P. 4: 50 | diebus octies labentibus, *quadragenta.* C. 7: 187.
quino. P. 10: 782.
quinque. C. 9: 58 | A: 706 | H: 299 | D: 91, 145, 146.
quinquennia. C. pr: 11.
Quintilianum. P. 4: 152.
quippe. C. 7: 211 | A: 908 | H: 348, 527 | P: 78 S. 2: 99.
Quirinali togae. P. 2: 419.
Quirini, *ſing.* S. 1: 540.
Quirino. S. 2: 305.
Quirinum. P. 7: 20.
Quirinus. P. 7: 36.
Quirites. P. 11: 199 | S. 1: 358.
Quiritium. P. 14: 4.
Quiritum. P. 2: 513, 563 | S. 2: 946.
quis, *ſing.* C. 2: 29 | 4: 88 | 7: 29 | 8: 21 | 12: 33 | 2: 236 | 3: 66 | 5: 129, 413 | 6: 19 | 10: 999.
quis, *plur.* quibus. C. 3: 27 | P. 10: 255 *bis*, 949 | A. pr: 2: 41 | H: 100, 286 | P. pr: 43 | 545 | S. 2: 583, 799.
quiſnam. P: 228.
quiſquam. C. 2: 27 | P. 1: 126 | 4: 85 | 14: 42 | A: 914 | H: 183 | S. 1: 644.
quiſque. C. 2: 14, 38 | 7: 196 | P. 2: 565 | 6: 132 | 8: 17 | 9: 45 | 10: 35, 129 | 11: 209 | A. pr: 2: 22 | 22, 1061 | H: 23, 867 | P: 720, 784 | S. 1, pr: 18 | 2: 476.

quiſquis. C. pr: 31| P. 2: 253|10: 214, 366, 421 | Ps: 288.
quo, *pron. abl.* C. pr: 25, 45 | 2: 67| 5: 95, 158| 7: 7, 8 | 11: 50| 11: 185| P. 1: 81|10:309|ex. A: 435| pacto, *ibid.* 266.
quò, *adv.* C. 8: 75| 12: 133| P. 10: 65, 967| 12: 16| 14: 13| A: 545| H: 250|magis. P. 2: 427|hoc. P. 12: 18.
quocumque. P. 5:164|loci adeſt. A: 518 | modo, *ibid.* 892. 1079.
quod, *pron.* C. pr: 30| 2: 24, 38, 211| 3: 19, 31| 4: 95| 6: 147 | 7: 201, 202, 204, 205 | 10 : 172 ter| faxit Deus, *ibid.* 107.
quod, *adv.* C. 1: 65| 3: 91, 92, 93| 4: 13| 10: 33| A: 949 S. 2: 166, 167.
quodcumque. C. 2: 65| P. 2: 431| A: 263, 768, 796| H: 770|S. 1: 343, 601| 2: 365|temporis, C. 1: 78.
quolibet. P. 7: 20.
quonam, A: 679 | S. 2: 370, 852.
quondam. C. 12: 142|P. 2: 518|5: 475 6: 87| 11:19|A: 164, 339. 1024|H: 337, 791|S. 1: 241|2: 291, 738.
quoniam. C. 5: 23| P. 9: 61| A: 84, 516, 791, 923, 1039 | H: 351, 544, 693| Ps: 419, 444. 807| S. 1: 5, 621| 2: 192, 1108| D: 118.
quoque, *adv.* C. 3: 76, 88|5: 97| 10: 27, 105| P. 2:27|11:233|14: 33| A: 427|H:236|Ps: 381|S. 2: 227| D: 56.
quorſum. A: 1036.
quorum. C. 6: 61| P. 5: 283 | 6: 146| 11: 12, 25|A: 129|H: 525|S. 1: 54| D: 159.
quos. C. 5: 13| 6: 118, 119| 7: 152| 10: 112|12: 126| P. 1: 12| 2: 88| 4:163, 10: 299, 302, 303.
quoſdam. P. 6: 52 | S. 2: 998.
quot, tot. P. 10: 570, 880 | A: 405 | S. 1: 190 | 2: 855| D: 95.
quota pars eſt. S. 1: 579.
quotannis. S. 1: 213.
quoties. P. 4: 81| 10: 703, 758| 11: 178| A: 191, 858| H: 87| Ps: 7, 713, 899, 900| S. 2: 312, 356, 546, 1096.
quouſque. P. 10: 868.

R.

RAab. D: 63.
rabida, *ſing. abl.* ſiti auri. P. 14: 102.
rabidas. Ps: 159.
rabidi, *ſing.* H: 362.
rabidis. S. 1: pr: 50.
rabidorum. Ps: 467.
rabidos. D: 35.
rabidum. C. 3: 159| H: 947.
rabidus. A: 401.
rabiem. P. 1: 47| A: 982|H: 244| Ps: 561, 651|S. 2: 601, 672| flammarum. A: 142 | luxuriæ. P. 13: 25.
rabies. C. 4: 50 | P. 4: 83 | H: 11.
racemis. S. 2: 218.
radiabat. H: 161.
radiant. H: 418.
radiantes. H: 263.
radiare. Ps: 470.
radiarint. S. 1: 486.
radiaſſe. A: 50.
radiavit. A: 313.
radice. C. 12: 50.
radicitus. P. 10: 891.
radiorum. H: 87| Ps: 357.
radios. P. 11: 162| S. 1: 345.
radium columniferum. P. 3: 52| legis. A: 337.
radius. C. 5: 44| S. 2: 830.
radix. A: 339 | S. 2: 983 | malorum. H: 258.
ramis. A: 338| D: 92.
ramo. S. 1: 115.
ramorum. H: 288.
ramum. D: 10.
ranarum. P. 10: 244.
rapacem belluam. P. 5: 424|laudis dextram. C. 7: 217.
rapaces volucres. C. 6: 63.
rapax. D: 189| gurgite. P. 3: 189| unda. C. 5: 188.
rape. C. 2: 199 | P. 1: 267, 110| præcipitem. 3: 97.
rapere. P: 562.
raperetur. P. 11: 25.
rapi. C. 11: 92| P. 10: 66 | laudis amore. P. 13: 75 | ad vincla. H: 429.
rapias. A: 410.
rapidas. S. 1: 344.
rapidi, *ſing.* C. 5: 29.
rapidis. C. 5: 85| P. 6: 100| cohortibus. C. 5: 47 | ſenſibus. H: 92.
rapido. C. 6: 30 | P. 7: 68 | 13: 83| Auſtro. A: 611.
rapidos. A: 331| H: 992 | S. 1, pr: 17.
rapidum. P. 11: 71, 210| Ps: 253, 635.
rapiens. P. 4: 59|H: 776| Ps: 867| S. 1: 61| 2: 694.
rapiebatur. C. 10: 43.
rapiet. H: 497.
rapinam. P. 1: 109|Ps. pr: 29.
rapinas. Ps: 462.
rapinis. A: 558| S. 2: 716.
rapit. C. 4: 63| 10: 12| P. 6: 96| 7: 85| 11| 113. 144 | 14: 99| H: 611| Ps: 378, 493, 720| S. 2: 857 | ſe in cælum. Ps: 106.
rapient. P. 11: 110| H: 237.
rapta, *ſing.* P. 1: 87|Ps: 593| S. 1: 357, 472.
raptam. P. 5: 535.
raptare. P. 10: 44| D: 144.
raptarit. S. 2: 55.
raptat. C. 2: 42|S. 1: 370.
raptet. Ps: 555.
raptim. C. 4: 57| 7: 116| P. 2: 336| 5: 98|6: 132| 9: 24.
raptum, *part.* C. 9: 43.
rapturus. P. 5: 20| Ps: 473.
raptus, *adj.* C. 3: 49|4: 64| P. 1: 246| curru. C. 7: 32.
rapui. Ps: 520.
rapuiſſe Ps: 476.
rapuit. P. 10: 257| 12: 21|A: 1072| S. 2: 358.
rara, *ſing.* Ps: 678| S. 1: 601| 2: 181 | culpa morum. C. 6: 49| *plur.* C. 5: 118.
rareſcit. S. 1: 437.
raræ, *plur.* S. 2: 1057.
rarior. P. 2: 499.
raris. S. 2: 344.
rariſſima, *ſing.* S. 1: 592.
rarius. S. 2: 913.
raro milite Ps: 197.
raſile lignum. Ps: 153.
raſilibus ſcapulis. P: 3: 69.
raſtri. S. 2: 283.
raſtris. H. pr: 30| S. 1: 639.
raſum C. 12: 199.
rata, *ſing.* C. 3: 99| P. 3: 15.
ratas reddit *preces*. P. 9: 98.
rate, *ſubſt. abl.* S. 1, pr: 8.
ratem. C. 7: 106| 9: 38| S. 2, pr: 10.
rates. S. 2: 937.
rati, *part. plur.* S. 1: 296.
ratibus. S. 2: 800.
ratio. A: 9, 193, 642 | H: 189| Ps: 18, 502.
ratione. P. 10: 175, 652| A: 553, 1057| H: 73| S. 1: 460, 616| 2: 20, 120, 130, 272, 624, 630, 1004| D: 130.
rationis. C. 3: 190 | 10: 82| A: 207, 226| H: 363| Ps: 505|S. 1: 81, 212| 2: 842.
ratis, *ſubſt.* S. 1, pr: 46 | 2, pr: 60.
ratum, *part.* C. 9: 32.
rauca, *ſing.* P. 10: 134.

raucas. A: 685.
raucisonos. C. 4: 58.
raucos. P: 317 modulos. A: 846| mugitus tubarum. H: 916.
rea, ſing. criminis mulier, H: 713.
ream. S. 1: 677.
reat. P. 10: 163.
reas. A: 930.
reatum, ſubſt. C. 11: 104 | S. 1: 472| mortalium ſolvit. C. 7: 175.
reatus, ſubſt. ſing. P. 5: 547| H: 929| Ps: 703.
rebar. P. 11: 54.
rebare P. 10: 958.
rebellem, adj. H: 468.
rebelles, adj. C. 2: 88| Ps: 51| S. 2: 429| H: 524.
rebellis. P. 5: 384| 9: 34| 10: 61, 130| Ps: 142.
reboans tuba. A: 386.
reboanti Oceano. H: 102.
rebus. C. 2: 7 | 9: 91| P. 1: 62| 10: 174, 505, 861| A: 789. H: 78, 333| Ps: 800| S. 1: 24| 2: 94, 240.
recalcandum limen. C. 9: 95.
recalense. P. 3: 145.
recalenti. P. 11: 143.
recaleſcent. C. 10: 95.
recaleſcere. Ps: 59| S. 2: 269.
recavo palatio. Ps: 422.
recavum. P. 11: 186.
recedit. P. 13: 100.
recens. C. 3: 71| P. 2: 374 | 10: 499, 613, 619 | A: 829| Ps: 796.
recenſeas. P. 10: 127.
recenſendos. P. 1: 280.
recenſens Ps: 167.
recenſet. P. 1: 161.
recenſita, ſing. abl. A: 1001.
recenſitis. P. 10: 147.
recentem. A: 547| H. pr: 17| Ps. pr: 38.
recentes. P. 10: 796| S. 2: 338.
recenti. S. 2: 313.
recentis. P. 10: 1047 | A: 828| Ps: 218.
recepero. P 14: 77.
recepi. S. 2: 721.
recepit. A: 114.
recepta, ſing. abl. Ps. pr: 35| 803.
receptans. C. 4: 31.
receptis. P. 1: 118| S. 2: 730.
recepto, part. abl. C. 9: 93.
receptor. C. 11: 144.
receptum. P. 5: 522| 12: 31 | Ps: 698.
receptus membris terreis. C. 7: 194.
receſſu cordis. C. 4: 27.
receſſus, plur. P. 5: 150, 447| 11:
163, 221. ventris tortiles, C. 7: 124.
recidat, 2. longa. P. 10: 823.
recidi, infin. 1. longa. S. 1: 238.
recidit, 2. longa. P. pr: 6 | H: 19.
recidit, 2. brevis, in pœnam. A: 878.
recidiva, plur. Ps: 391| ſemina. S. 2: 821.
recidunt, 2. longa. D: 85.
recinxt. C. 3: 34.
recincta veſte. P. 10: 236.
recinens. S. 1: 63.
recipit. A: 212, 214, 517 bis, 887, 962, 1009| D: 154, 191.
reciprocatis circulis diei adminiſtrat ſol. P. 10: 574.
reciſa, ſing. C. 11: 8.
reciſis P. 10: 10| Ps: 869.
reciſo. P. 10: 1067.
reciſum. Ps: 879| animum. H: 957.
reclamant. S. 1: 601.
reclive. C. 6: 150.
recludit. P. 1: 463.
recocta, plur. P. 5: 70| 13: 78.
recoctam. Ps: 599.
recoctis. H: 290.
recolat. P. 4: 159.
recolens. H: 344, 380.
recoler. P. 4: 173.
recondat. S. 2: 1053.
recondita, plur. Ps: 840.
recordans. S. 1: 516.
recreans. H: 121.
recreata, plur. C. 3: 173.
recreet. P 1: 611.
recreetur. P. 5: 331.
recrementum. A: pr, 2: 54.
recrudeſcentibus plagis. P. 10: 798.
recta, ſing. abl. P. 5: 369| A. pr, 2: 27| H: 198 | abl. ibid. pr: 12| plur. P. 10: 454 | A: pr, 2: 40| H: 15.
rectæ, adv. ſing. S. 2: 276.
rectam. A. pr, 2: 2| H: 696.
recte, adv. H. pr: 11.
recti, ſubſt. ſing. ducem ſe præbuit. P. 11: 37.
recti, adj. ſing. H: 716| plur. C. 11: 7.
rectis. P. 10: 454.
rectius, adv. C. 7: 25| 8: 29| H. pr: 35.
recto, adj. Ps. pr: 51 | 123 | S: 2: 262, 989| calle. C. 7: 50.
rector. C. 10: 5| P. 14: 81.
rectorem. S. 2: 432 | lucis, H: 65.
rectori. P. 11: 39.
rectoribus. H: 520.
rectoris. A: 447.
rectum, adj. A. pr, 2: 12| S. 2: 429.
recubabit. C. 10: 154.
recubans. A: 186.
recubant. P. 4: 109.
recubantem. S. 1: 275.
recurrant. S. 2: 293.
recurrens. C. 11: 1| S. 1: 330.
recurrit. P. 12: 64.
recurſibus. C. 7: 38.
recurſu ſolis lux & annus ducitur. P. 10: 575.
recurvas manus. P. 2: 242.
recuſans. P. 6: 59.
recuſas, verb. A: 180.
recuſat. Ps: 907 | D: 91, 186.
recuſo. P. 2: 121| 6: 54.
redacta, plur. H. pr: 30.
reddam. P. 13: 69.
reddamus. P. 6: 153.
reddas. C. 10: 139.
reddat. A: 1076.
redde. C. 5: 4.
reddere. P. 10: 954| 14: 129| Ps: 644.
redderet. P. 14: 58| Ps: 656.
reddet. A: 1070, 1078.
reddi. P. 6: 120.
reddiderit. C. pr: 17.
reddidimus. C. pr: 18.
reddidit. C. 9: 103| 11: 116| P. 5: 8| A: 676| amen. C. 4: 72.
reddimus. P. 9: 71| Ps: 888| grates. C. 4: 75.
reddit. C. 8: 40, 41| 9: 74 | P. 1: 110| 2: 386| 5. 316, 360| 9: 98| 10: 567 | 12: 5| A: 531| S. 2: 425| his contra. P. 10: 96.
reddita, ſing. abl. P. 5: 514 | plur. C. 10: 113.
reddite, imper. P. 2: 107 | 11: 30.
reddito, imp. P. 1: 94.
reddito, part. abl. C. 9: 47.
redditur. C. 9: 45.
reddunt. A: 390| S. 2: 87.
redeam. A: 1070.
redeamus. S 1: 289.
redeant. S. 1: 293.
redeas. A: 746.
redeat. A: 488, 1060, 1080.
redegit. S. 2: 608.
redemptio hominis. P. 10: 587.
redemptor. C. 10: 157 | orbis puer. 9: 21.
redemptrix. P. 10: 774.
redeundo. A: 1007.
redeunt. C. 10: 94.| P. 12: 190| Ps: 616.
redeunte. S. 1: 721.
redeuntem. H: 852.
redeuntibus annis. A: 350.
redibit. A: 1074.
redierunt. D: 1; 2.
redigit. S. 2: 1051.

rediguntur.

redigunitur. S. 2: 1059.
redi ſſe. C. 1: 68.
rediit. C. 5: 127| D: 174.
redimicula. P : 448.
redimire fecit. S. 2: 723.
redimit. A: 780.
redimita, *ſing.* comas. C 3: 50| *plur.* S. 1: 353.
redimitæ, *ſing.* H: 268.
redimitos. Ps: 6871
redimitur. H : 498.
redimunt? S. 2: 1103.
rediee. C. 9: 95| Ps: 290.
redit. C. 2: 7| 6: 10| P. 1: 114| 2: 568| 10: 645| A: 516, 924, 1059, 1071| Ps. pr: 35:
reditu. P. 11: 179| S. 2: 1004.
reditura, *plur.* A : 1082 | S. 2: 131.
redituro. Ps: 583.
redivivam medelam. H: 663.
redivivo. S. 2: 200.
redivivus. C. 3: 204.
redolente nectar carcere. P. 5: 280.
redolenti. S. 2: 835:
redolentia. C. 3: 202| vincla. A: 757.
redolentibus. H: 296.
redolet. C. 3: 24 | ver. C. 3: 103.
reducent. A: 780:
reduces, *adj.* H: 822.
reduci, *adj.* C. 5: 104.
reduci, *verb* P. 10: 914.
reduco. S. 2: 206.
reducta eſt. C. 9: 36.
reductis. P: 412.
reductus. C. 9: 48.
redundans. A: 717.
reduxit. P. 12: 22.
refecta, *ſing.* P. 10: 740| *plur.* C. 9: 60.
refecti, *plur.* muneribus. C. 4: 73.
refecto. P. 10: 518.
refectus pœnis. P. 5 : 332.
refellam. S. 2 : 4.
refelle. A: 1056.
refellit. A: 982.
referas. P. 11: 244.
referas, *refero.* S. 1: 187.
referebat, *refero* A: 54.
referens. Ps: 64.
referre, *refero.* C. 7: 81| P. 6: 133| Ps: 271.
refert, *refero.* C. 6: 104| P. 2: 110| 6: 43 9: 19| 10: 32, 61| 11: 196| 13: 76 A: 443, 760| Ps: 141, 271| S. 1: 540| D: 10| his contra. P. 5: 145 | in faſtos omne crimen. P. 10: 1114.
refert, *imperſon.* A. pr, 2: 55| Ps: 550| S. 2: 822 | magni. P. 10: 129| nil. H: 641.
referta, *ſing.* A: 378.
refertam. C. 4: 29| P. 2: 55| 13: 77.
referuntur. H: 845.
reflectis ſe greſſu percito in. C. 7: 132.
reflexa, *ſing.* herbarum coma: C. 8: 45.
reflexas ſemitas. A. pr, 2: 6.
reflexis. P. 11: 155.
reflexo pone lumine. H: 733.
reflexos. H: 136.
refluente. Ps: 656.
refluentis amnis. C. 12: 178.
refluis, *ſing.* Jordanis. H: 482.
refluis, *adj.* P. 7: 69.
refluo, *adj.* D : 57 | ſalo. C. 5: 86.
reformas. C. 10: 150.
reformat. H: 753| S. 2: 347| vitam. P. 6: 96.
reformatis, *adj.* A: 488.
reformatur. P. 10: 503.
reformidas. P. 10: 208.
refovit. C. 4 : 39.
refregit. C. 12: 76.
refrenat. C 7: 172| P. 6: 49.
refrigerati, *ſing.* P. 5: 143.
refringens. A: 635.
refrixit. A: 906 | cultus Deorum turpium. P. 2: 497.
refuderis. P. 10: 790.
refugas, *adj.* vias. P. 11: 102.
refugis, *verb* A: 313:
refugit. C. 4: 21 | 9: 79 | P. 4: 70| 14: 40| A: 423| S. 1: 507| 2: 306.
refugo, *adj.* honore. A: 582.
refugus. S. 2 : 927.
refulgens. C. 7: 75| A: 279.
refulget. S. 1: 465.
refulſit. C. 12: 29| P. 10: 633| A: 868.
refundit. A: 680.
refuſus cœlo ſpiritus. P. 10: 33.
refutans. H: 695| D: 6.
refutat. P. 10: 981.
regale. C. 12: 28| Ps: 361.
regalem. S. 1: 141.
regali. S. 1: 587.
regalia. A: 609| S. 2: 299.
regalibus. P. 10: 353 S. 1: 161.
regantur. P. 10: 929.
regat. C. 3: 20 | 12: 95 | P. 10: 309, 985| H: 109| S. 2: 765, 1064.
rege, *ſubſt.* C. 5: 70| S. 2: 305.
regebam. P. 13: 67.
regebat. P. 1: 147 10: 32.
regem. C. 6: 65 11: 100| A: 222, 224, 225 Ps: 389 S. 1: 390 | D : 108 | cæli. A : 152 ſummæ & mediæ & hujus rationis, *ibid.* 226 | ſuper omnia, *ibid.* 227.
regendit. S. 2: 386, 420.
regendos. S. 1: 576.
regens. C. 5: 110.
regeret. S. 2 : 34.
regeſtis cæleſtibus. P. 10: 1131.
regeſtum ad eum. P. 10 : 511.
reges, *ſubſt.* P. 2: 5| 10: 616| 14: 100| A: 434| H: 10| Ps. 151, 153, 271| 211| S. 1: 32, 145.
regi, *ſubſt.* P. 10: 523| H: 194| Ps: 97.
regi, *verb.* S. 1: 285, 485.
regia, *ſubſt.* P. 12: 47| S. 1: 408| 2: 126.
regia, *adj ſing. nom.* S. 1: 149 | D: 135| *abl.* P. 10: 535| *plur.* C. 5: 74| P. 14: 66| S 2: 837| D: 77.
regiæ, *adj. ſing.* P. 2 : 46 | 10 : 910.
regiam, *ſubſt.* C. 5: 5| 12: 96| P. pr: 30.
regibus. A : 500 | S. 1, pr : 47 | 166.
regifico. P. 11: 216.
regimen. C. 8 : 1 | A : 214 | S. 1: 295, 341 | urbis tenentes. P. 4: 175.
regina. H: 496| Ps: 57, 53, 199, 267, 716, 823 | S. 1: 430, 464| D: 82| rerum. A: 803.
regio, *ſubſt.* P. 12: 31| S. 1: 328| 2: 948
regio, *adj.* P. 10: 765 | morbo 2: 264 | ere hæc dictat. 10: 36.
regione. C. 10: 151| H: 954| S. 2: 612.
regionibus. H : 839.
regis, *ſubſt.* A: 361| H: 413, 630, 631| S. 1: 32, 357, 474| 2: 542| D: 75| æterni. P. 1: 18.
regis, *verb.* C. 4: 8| P. 2: 261.
regit. C. 4: 6| 5: 147| P. 13: 102| H: 280, 503| D: 140.
regium. C. 12: 64.
regius. S. 2: 415.
reglutinabitur. P. 10: 874.
regna. C. 10: 86| P. 3: 9| 10: 59, 616, 834| 13: 99| A: 616, 748| H: 453, 787| Ps: 221, 301| S. 1: 288| 2 : 586.
regnandi. S. 2: 414, 628.
regnans ab alto throno Chriſtus. P. 1: 68.
regnans. P. 2: 459.
regnante. C. 1: 12| P. 10: 535| H: 305| S. 1: 37, 73.
regnantem. H: 46.
regnantes. H: 735.
regnanti. H: 530.
regnantibus. S. 2: 14.
regnantis cupidinis. C. 7: 185.
regnare. H: 7, 18 | S. 1: 307, 360.

regnarent. S. 1: 32.
regnat. C. 4 14| P. 10: 583.
regnator. C. 12: 34 | S. 2: 757 | cæli, *ibid.* 170.
regnaverat. Ps: 912.
regnaverit. H: 177.
regnent. S. 2: 74.
regnet. Ps: 915.
regni. C. 12: 66| H: 46, 660| Ps: 399, 805, 876| S. 2: 1114.
regno, *ſubſt.* H: 66| H: 551| S. 1: 501, 541.
regnum. C. 5: 161| 6: 70| 11: 88, 89| P. 2: 425| 5: 88| 8: 7| A: 361| H. pr: 46| S. 1: 148, 591| 2: 758.
rego. S. 2: 227.
regor. H: 933.
regreſſus, *part.* C. 6: 61.
regula. P. 5: 257| A. pr, 2: 27| S. 2: 276| vitæ. P. 10: 307.
regulam. P. 13: 31| ſcientiæ. 10: 358.
regum. C. 12: 94| P. 4: 46| 10: 402| A: 998, 1013| Ps: 808| S. 1: 232| 2: 63.
regnor. S. 2: 470.
rei, *ſubſt.* S. 2: 795.
rejecerat. Ps: 577.
rejecit. P 5: 366| H. pr: 94.
rejecto, *part.* A: 334.
relabitur. S. 1, pr: 12.
relapſo gurgite. Ps: 654.
relata, *plur.* H: 747.
relatos. P. 5: 501| in Deum hoſtiarum ſpiritus. 1: 96.
relatu dira dogmata. A: 1.
relaxat. P. 6: 85| 9: 88| mentem, C. 6: 154.
relaxet. S. 1: 382.
relegam. A: 705.
relegens. H: 849.
relegente curſu per atavos. A: 1004.
releves. S. 1, pr: 81.
relicta, *ſing. abl.* H: 726| S: 2: 272| *plur.* A: 737.
relictam. P. 9: 103.
relictis. P. 1: 108| 5: 367| 10: 176| S. 1: 549.
relictum. P. 5: 463.
religamine. Ps: 359.
religendus. P. 10: 1133.
religioſas. P. 10: 259.
relinquant. P. 6: 39.
relinquas. S. 1: 426.
relinquat. S. 2: 1046.
relinque. P. 2: 467.
relinquendum. P. 10: 545.
relinquens. A. pr, 2: 12.
relinquere. P. 3: 163.
relinquit. P. 1: 114| D: 58.
reliqua, *plur.* C. 5: 152.
reliquit. C. 9: 80| P. 10: 1081| S. 2: 493, 1820.
relicta, *ſing. abl.* fronte. P. 9: 48.
relligio. H: 405 | S. 1: 625| 2: 506.
relligione. S. 1: 282, 458| 2: 364, 406, 819.
relligionibus. S. 1: 514.
relligionis. P. 11: 192| A: 455| S. 1: 392| 2: 590.
relliquias. P. 3: 194| 6: 136| 11: 14.
relucens. P. 6: 3.
relucent. P. 12: 40.
relucenti. Ps: 836.
relucet. P. 10: 435.
reluctantes. P. 11: 95.
reluctanti. Ps: 596.
reluctor quidquid virium & poteſtatis tibi eſt. P. 5: 56.
rem. P. 3: 93| 10: 378, 543| A: 299| H: 45| Ps: 757| S. 1: 540| Principis diabis. P. 2: 311| in gloriæ. 10: 529| vitæ elige. H: 705.
remanente vita. P. 4: 113.
remanentem. P. 11: 243.
remeabilis eſt tumulo. A: 1050.
remeaſſe. C. 3: 203.
remeavit. S. 1: 638.
remenſo marmore. P. 5: 494.
remenſum. H: 850.
Remi, *ſing.* P. 2: 425| S. 2: 945.
remiger. S. 1, pr: 14.
remigio. S. 1, pr: 60.
remiſſo dogmate. C. 8: 7.
remiſſum. H: 771.
remiſſius. P. 10: 137.
remittentem. A: 989.
remitto. A: 965| S. 2: 1456.
remo. P. 5: 451.
remoratus. A: 747.
remordet. P. 10: 27.
remota veſte. P: 10: 698.
remoti, *ſing.* H: 924.
remotis ſpiritibus ab omni labe. H: 841.
remotos. P. 2: 538| H: 894.
remotum ab omni fragore. C. 7: 28.
removet. A: 1069.
removete. P. 10: 593| A: 136.
removit. A: 678.
remugit tuba. A: 386.
renarrantem. H: 855.
renarras. P. 10: 612.
renaſcantur. P. 10: 429.
renaſcens. S. 2: 655.
renaſci. Ps: 366.
renaſcimur. A: 925.
renaſcitus. C. 8: 194.
renati, *plur.* C. 7: 77.
renatis. P. 10: 882.
renatur modus. C. 11: 63.
renident prata vernis floribus. P. 12: 54.
renidens. S. 2: 72.
renidet. P. 5: 131| frons gaudio. P. 10: 712.
reniſam juſſis impiis. P. 14: 13.
reniteor. P. 2: 234.
renovare. S. 2: 192.
renovat ſe decurſis menſibus annus. P. 11: 195.
renovata, *ſing.* S 1: 5.
renuas menſam. C. 8: 71.
renuens. P. 14: 20.
renuente metro. P. 4: 162.
renuis. A: 576.
renutat. H: 774.
reo. P. 14: 58.
reor. S. 1: 133.
reorum. P. 5: 99| 6: 28| 10: 120, 385.
reos. C. pr: 18| P. 11: 63| H: 441| S. 1: 181, 462| furti. D: 7| impiati ſæculi. P. 10: 89.
repagula. H: 242| portæ. S. 2: 739.
reparabo. S. 2: 194.
reparaſe. C. 3: 192| A. pr, 1: 8.
reparat. S. 2: 821.
reparata, *plur.* A: 1074.
reparatio vitæ eſt mors. C. 10: 120.
repellas. A: 419.
repelli. Ps: 509| S: 2: 478.
repellis. C. 4: 8.
repellit. C. 4: 24.
rependam. A: 32| S. 2: 749.
rependat. S. 2: 209| lingua Deo laudem. C. 4: 13.
rependens. S. 1: 617.
rependet. C. 11: 110.
rependi, *infin.* C. 8: 50| P. 1: 63.
rependit. P. 1: 24| S. 1: 474.
rependitur pretium. C. 10: 78.
repens, *part.* P. 3: 161.
repens, *adv.* P. 1: 493.
repente. C. 6. 39| 7: 140| P. 5: 348| 6: 13| 10: 51| 13: 25| A: 249| H: 178| D: 98.
repentinam. S. 2: 397.
repentinis. A: 630| Ps: 24.
repercuſſo. H: 86.
repercuſſos ſonos. P. 10: 933.
repertor. C. 4: 19.
repertus. P. 11: 61.
reperat. C. 10: 36.
repexus corona. P. 10: 1014.
repit. S. 2: 318.
replicare. P. 11: 4.
replicata, *plur.* A: 232.
reponit. P. 10: 916.
reponunt jubas. C. 4: 49.
reportans C. 9: 105.
reportat. C. 10: 32.
reportet. A: 232| D: 134.

repoſcentem. S. 1: 82.
repoſita, *plur.* P. 13: 51.
repoſitis. H: 921.
repoſito. S. 2: 966.
repperit. S. 2: 281.
reppulerat crepundia. P. 3119.
reprehenderit S. 1: 84.
repreſſis. C. 7: 85.
repreſſe manum. P. 1: 92.
repreſſus. P. 10: 571.
reprimat. P. 13: 65.
reprimunt. H: 848.
repromiſſæ, *ſing.* C. 1: 46.
reptantes. H: 606.
reptaſſe. H: 798.
reptilea. P. 10: 332.
repulſa, *part. ſing. abl.* P2: 899| S. 1: 512.
repulſam, *ſubſt.* S. 2: 650.
repulſo. C. 9: 74| H: 631.
repulſorum. S. 2: 64.
repulſu. P1: 124.
repulſum, *part.* S. 2: 686.
repulſus, *part.* P. 10: 61.
repurgant. C. 9: 33.
repurgat. C. 12: 167.
reputo mecum. P. 9: 7.
requiem. S. 1: 339.
requies. Ps: 755| S. 2: 1072| D: 20| certa laborum. A: 394.
requieſcere. C. 10: 33, 152| Ps: 608| S. 2: 259| ab omni ſtrepitu. Ps: 169.
requieſcit. S. 1: 389.
requiritas. S. 1: 431.
requirens. S. 2: 1077.
requiret. C. 10: 134.
requiris. A: 975.
requiro. S. 2: 232.
rere. P. 5: 154.
rerum. C. 6: 120| 7: 25| 11: 26, 57| 12: 52| P. 2: 418| 9: 3| 10: 410, 469| 11: 18| 14: 98| A: 88, 138, 227, 398, 733, 803| H. pr: 19' 13, 31, 115 338, 350, 699, 713, 737, 886, 902| Ps: 234, 726| S. 1: 432| 2: 75, 139, 391, 635| trina machina, C. 9: 14.
res, *ſing.* P. 1: 28| 4: 4| 5: 149| 10: 266, 311, 437| A 1867| H. pr: 26| 165, 267. 659 Ps: 615| S. 2: 180, 802| Dei occulta. H: 63| illa ſit Dei. A: 8: 4| publica. S. 1: 31, 36| 2: 404, 416| non mortua, ſed data ſomno. C. 10: 55| *plur* 6: 52| P. 10: 613| S. 2: 58, 579.
reſciſſa, *plur.* C. 10: 9.
reſculpat. Ps. pr: 51.
reſecare. A: 951.
reſecta, *ſing. abl.* S. 1: 359.
reſectam. H: 280| Ps: 423.
reſectum. Ps: 282.
reſedit, C. 1: 95| aulæ. C. 6: 72.
reſerabat. A: 593.
reſeramus. Ps: 744.
reſerarat. A 464.
reſerare aureum loquelis. A: 578.
reſeratur. P. 5: 370.
reſervas. P. 5: 512.
reſervent. P. 5: 344.
reſervo. S. 2: 1119.
reſidem. C. 8: 33.
reſidens. P. 11: 85| S. 2: 1088.
reſider, *adj.* S. 2: 1075.
reſides. H: 111| Pr: 875.
reſignamus. S. 2: 1062.
reſignaſſe leti jura. S. 1: 91.
reſignat diem nona hora. P. 6: 55| librum futuri conſcium. C. 6: 84.
non reſiſtens. P. 10: 69.
reſiſtet. H: 530.
reſiſtit. P. 10: 443, 578| Pr: 124, 144.
reſolvam. P. 6: 79.
reſolvat. H: 119.
reſolubile. A: 515| corpus. C. 10: 149.
non reſolubilis ætas. S. 2: 229.
reſolve. A: 773.
reſolvendum. P: 10: 437, 480.
reſolvet meum ſacrum mors. P. 6: 57.
reſolvi jubet ligamina. P. 9: 86.
reſolvit. C. 9: 109| A: 361| Pr: 237, 400| mentem liberam. P. 5: 359| meritum. H: 666.
reſolvor. P. 13: 26.
reſoluta in cineres flues. P. 3: 120.
reſolutis. Pr: 423.
reſolutos artus. C. 10: 46.
reſolutus. S. 2: 740| inane in nihilum, *ibid.* 107.
reſonam. C. 3: 9.
reſonant. A: 405| crimina ſanctorum virorum, *ibid.* 151.
reſonantibus. Pr: 649.
reſonare. S. 1: 238.
reſonat. H: 202.
reſonent. S. 2: 97.
reſonet. P. 4: 151.
reſono, *adj.* plectro Ps: 658| ſiſtro, *ibid.* 435.
reſpectans. P. 10: 817| Ps: 650.
reſpectet. H: 737.
reſpergas. P. 10: 13.
reſpergine. S. 1: 502.
reſperſis. D: 156.
reſperſis. A: 695.
reſperſus. A: 544.
reſpexere. H: 842.
reſpexit. S. 1: 411.
reſpice. P. 3: 104, S. 1: 379, 574| 2: 936.
reſpiciens. Ps: 605.
reſpicit. H: 381, 758, 765, 766.
reſpiret. P. 5: 140.
reſpondens. P. 9: 35.
reſpondet. P.: 688| S. 2: 92.
reſpondit. P. 5: 53| 10: 681, 1006| 11: 29| A: 41| H: 714.
reſponſa, *plur.* S. 1: 248| 2: 863| refert. A: 443.
reſponſum eſt. S. 1: 164.
reſpuant. P. 10: 431.
reſpuat. P. 10: 45.
reſpuebat. C. 7: 68.
reſpuerant. A: 711.
reſpuere, *infin.* P. 3: 22.
reſpuerent. Ps: 676.
reſpuis. P. 10: 613.
reſpuiſſe. P. 10: 425.
reſpuuntur. P. 10: 262.
reſtagnat varia cæde cruor. P. 10: 1053.
reſtare. S. 1: 3.
reſtat. C. 10: 35| P. 10: 833| Ps: 804| S. 1: 449| illud ultimum: P. 5: 385| ut. A: 1011.
reſtaurare. H: 664.
reſtet. Ps: 586| jam nulla mora quin. P. 5: 569.
reſtillet. S. 2: 287.
reſtituat. A: 1067.
reſtituendi. S. 2: 204.
reſtituendos. S. 1: 616.
reſtituendus. S. 2: 265.
reſtituens. P. 11: 236| novum diem. C. 5: 132.
reſtitui, *infin.* P. 6: 142.
reſtrictum. S. 1: 818.
reſudans. C. 10: 107| crapulam C. 7: 9.
reſudat. A: 719.
reſulcant manus. P. 5: 144.
reſultans. Ps: 663.
reſultantem. Pr: 142.
reſultat. A: 383| hymnis martyrem. P. 2: 516 ſpiritus cælo. P. 6: 91.
reſultet. P. 6: 151| 10: 979.
reſumat. P. 5: 572.
reſumptis. C. 9: 101| Pr: 58.
reſupina, *ſing.* Pr: 412.
reſurgant. C. 10: 20.
reſurgent ſol. C. 2: 56.
reſurgentes. P. 4: 199| A: 636.
reſurgo. A: 1048.
reſurrexit. P. 10: 605.
reſuſcitandas. P. 6: 136.
retardat. P. 1: 115.
retardent. Pr: 308.
retecta, *plur.* S. 2: 439.
retectam. P. 10: 898.
retectis. P. 10: 455, 631| A: 698| Ps: 26.
retecto. S. 2: 1088.
retector. P. 10: 64.
retectum. C. 1: 11| P. 5: 116| S. 2: 314.
retentam. C. 7: 118.

retentans. P. 4: 118.
retentat. P. 10: 1071.
retentet. H: 108.
retexam. P. 2: 258 | A: 704.
retexens. P. 2: 76 | 10: 841.
retexere. P. 10: 944 | laudes. C. 5: 81.
retexit. C. 10: 16.
retexis. P. 4: 117 | S. 2: 579.
retexam. A: 301, 1007.
retexam. A: 741.
retexiam. P. 10: 403.
retinaclis. S. 3: 147.
retinacula. H: 140, 810 | S. 2: 583 | vitæ. P. 9: 87.
retinaculis. S. 1, pr: 64.
retinaculorum. P. 4: 195.
retinent. H: 10, 101, 454 | Pr: 522.
retinente. Pr: 147 | S. 1: 250.
retinentia, plur. S. 1: 576.
retinentur. H: 821.
retinere. A: 481 | S. 1: 150 | 2: 538.
retinet. P. 11: 31 | A: 357 | S. 2: 596.
retortis. P. 10: 851 | brachiis. 5: 209 | in tergia manibus. S. 2: 559 | obtutibus intuens. P. 10: 488 | ulmis, ibid. 491.
retractat. Pr. 877.
retraxerior. P. 10: 1042.
retro. P. 2: 503 | 10: 598 | 11: 99 | A. pr, 1: 5 | 27, 475 | H: 163, 748 | detorſit faciem. P. 2: 367 | perennem rem. H: 46.
retrorſum. P. 5: 495 | H: 176 | S. 1: 331.
retrorſus. P. 6: 103 | H: 739.
retulerint. P. 14: 57 | S. 1: 596.
retulit. P. 10: 671 | S. 1, pr: 27 | 213.
retuodere. F: 515.
retundit. C. 6: 94 | S. 1: 422 | aciem: Pr: 141 | mollis lenitas ſecurem publicam. P. 2: 328.
retundite. S. 2: 466.
retus. H: 710.
retuſis ictibus. P. 10: 972.
reveheor. C. 8: 39.
revehet. P. 4: 53.
revehit. S. 1: 124 | D: 12.
revela. P. 83: 15.
revelli. S. 1: 564.
revelluntur. P. 10: 492.
revenis. A: 1064.
reverendam. P. 11: 137.
reverentia, ſubſt. nom. Pr: 394 | S. 2: 457, 660.
reverſa, part. ſing. abl. S. 2: 735.
reverſum. D: 150.
reverſus. P. 10: 643 | 12: 65.
revertens. P. 2: 363.
revertentem. C. 5: 98.
revertente. C. 9: 71.
revertenti. A: 1074.
reverti. H: 812.
revertit. P. 1: 14.
revertor domum. P. 9: 106.
revincta, ſing. nom. S. 2: 37 | vertitem oleis. P. 4: 55 | abl. A: 462.
revinctas. P. 6: 104.
revinctus. P. 10: 10 : 12 | H: 435.
reviteſcere. S. 2: 196.
reviteſcit. A: 340.
reviſat. C. 10: 33 | Pr: 815.
reviſit. H: 767 | Pr. pr: 46 | D: 59.
reum. P. 10: 969 | Chriſti. P. 2: 582.
revocabile. D: 88.
revocabilis. H: 740.
revocante. A: 708 | Pr: 281.
revocare. P. 5: 102 | S. 1: 333.
revocat. C. 10: 150.
revocaſſe animas in lucem. S. 1: 90.
revocat. C. 8: 37 | A: 478, 1083 | H: 137 | S. 2: 182.
revocarunt. H: 55.
revocaverant. P. 6: 104.
revolandum. H: 815.
revolans in ſemet. C. 5: 76.
revolator. C. 5: 104.
revolantibus. P. 1: 91.
revolvamus. S. 2: 279.
revolvat. P. 4: 152.
revolvens. P. 6: 162.
revolvere ſulcos calami. A: 596.
revolvitur. A: 229 | unda. C. 5: 75.
revolutis. A: 755.
revoluto. A: 1002.
revolutos. H: 70.
revomit. C. 3: 154 | Pr: 426.
reus. C. 7: 111 | P. 10: 202 | 13: 60 | S. 2: 473, 804.
revulſa, ſing. nom. A. pr, 1: 250 | abl. P. 10: 1069 | fibula. C. 7: 15.
revulſam: P. 4: 837.
revulſerat. P. 10: 761.
revulſit. C. 9: 73 | P. 10: 889.
revulſit. P. 1017.
revulſo. H: 13.
revulſus. A: 542.
rex. C. 2: 67 | 5: 45 | 7: 156 | 11: 78 | 12: 185, 187 | P. 5: 21 | 10: 596, 1138 | A: 470, 634 | H: 279, 422, 574, 684, 685 | Pr. pr: 40 | 5: 382, 850 | ſacerdos. C. 9: 14 | ſerenus. 7: 4 | viventium. 9: 106.
rexere. C. 12: 186.
rexerit. S. 2: 186.
reximus. C. pr: 17.
rexiſſe. S. 1: 42.
Rhea, nom. S. 1: 174.
Rhenus. S. 1: 603.
rhetor ci, ſing. S. 1, pr: 77.
rhetoris. S. 2: 739.
Rhodios. S. 1: 493.
rhododaphen. P: 234.
Rhodopeïus A: 429.
rictibus multis fuſa vox. P. 10: 567.
rictu. H: 120 | Pr: 115.
rictus, ſubſt. plur. Pr: 793.
rideas. H: 293.
ridebat. P. 5: 117 | 10: 793.
ridemus. P. 2: 313.
ridenda, plur. P. 1: 69 | S. 1: 632.
ridens. A: 134.
rident. C. 4: 17.
ridente. A: 663.
ridet. P. 10: 224.
ridet. P. 14: 56 | Pr: 802.
ridete. A: 1083.
ridiculos Deos. A: 187 | ritus. S. 1: 521.
ridiculum. Pr: 216 | eſt: A: 248.
rigabant. D: 54.
rigant genas lamenta. P. 6: 82 | ora fletibus. 11: 194.
rigante ſomno. C. 6: 28.
rigantur. Pr: 370.
rigaſſent. A: 311.
rigat. C. 3: 105 | linguam. P. 10: 1035.
rigens. P. 10: 172, 1041.
rigentem barbam. P. 10: 272.
rigeoiet. S. 2: 932.
rigentia. H: 748 | colla. S. 1, pr: 26.
riget. Pr: 73, 172 | S. 1, pr: 56 | 217 | 2: 382.
rigida, ſing. abl. Pr: 718.
rigidas. P: 307.
rigidis, Pr: 111, 676.
rigidos. H: 184 | S. 1: 85.
rigidus. Pr: 195.
rigor. C. 1: 69 | 11: 71 | P. 1: 78 | Pr: 515 | æris aut ferri. P. 10: 702 | gladii. 7: 1.
rigore. P. 12: 43.
rigorem. P. 10: 58.
rimante. Pr: 790.
rimantes. A: 110.
rimantibus oculis. P. 11: 135.
rimarum. P. 10: 1031.
rimas. P. 5: 307 | 10: 566 | S. 2: 834.
rimata, ſing. H: 264.
rimeris. S. 1: 401.
rimetur. A: 199.
rimoſa, plur. P. 10: 1017.
rimoſæ, ſing. P. 11: 6.
ripa, nom. P. 11: 115 | S. 1: 51 | abl. P. 12: 19 | D: 86.
riparum. C. 5: 66 | P. 7: 34.
ripas. H: 241 | Pr: 660 | S. 2: 927.

ripis. A: 751| H: 482.
riſit. D: 25.
rite. C. 8: 172|7: 17|10: 71| P. 5: 561|6: 150|10: 422| H: 52, 843| S. 2: 593, 817.
ritibus. S. 1, pr: 3.
ritu. P. 1: 98| H: 455| S. 2: 335.
ritum. C. 12: 194| P. 2: 4|5: 16| 10: 342.
ritus, ſing. H: 783 | plur. P. 2: 423| S. 1: 80, 457, 500| 2: 309, 365.
rivis. P. 5: 32.
rivos. P. 5: 52| H: 479.
rivulum. P. 10: 160.
rivum. C. 10: 3| Ps: 693.
rivus. C. 9: 42.
rixa morborum. Ps: 8.
robora. H: 286| S. 2: 741.
robore. P. 14: 18| Ps: 222, 331| S. 2: 330, 640.
roboris. A: 559| S. 2: 321.
robur. P. 5: 123|10: 801| S. 2: 26, 143.
robuſtior. P. 2: 210.
rogabo. P. 6. 84.
rogando. P. 1: 13.
rogant. P. 7: 42.
rogantum. P. 2: 181.
rogate. C. 2: 51| S. 2: 1007.
rogaret. C. 4: 53.
rogat. S. 2, pr: 29| veniam de Minerva. P. 14: 27.
rogatam. P. 14: 57.
rogatis, præſ. P. 6: 831
rogatus. P. 2: 564.
rogemus. C. 8: 55.
rogi, ſing. P. 10: 576| S. 1, pr: 19.
rogis. P. 1: 50.
rogo, ſubſt. P. 10: 832| A: 141| H: 759.
rogo, verb, P. 3: 66, 121| H: 308.
rogum. P. 2: 353| 3: 160|5: 221| 6: 69.
rogus. P. 5: 167.
Roma. C. pr: 41| 12: 202| P. 2: 542| 4: 62|9: 3|10: 167, 255| 11: 151, 231| A: 385| S. 1: 164, 265, 355, 412, 527, 554| 2: 61, 303, 347, 356, 441, 581, 635, 636, 768, 951, 1113, 1130| cæleſtis. P. 2: 559| fanoſum parens, P. 2: 2.
Romæ. P. 2: 417| 11: 6, 43| 11: 65| S. 1: 36, 190, 219, 219, 381| 2: 393, 444, 552, 621, 637, 649.
Romam. P. 1: 261, 467, 476| 5: 108| 12: 2| A: 507| S. 1: 7, 22, 82, 442, 487.
Romana, plur. S. 1: 815, 941.
Romanas. S. 1: 284.
Romane, ſubſt. voc. P. 10: 14.
Romane, adj. voc. S. 2: 309, 582.
Romani, adj. P. 10: 31| S. 1: 634| 2: 619.
Romanis. P. 2: 433| S. 2: 342, 507, 536| Deis. P. 11: 82.
Romanorum. S. 1: 289.
Romanus. S. 2: 603.
Romanum, ſubſt. P. 10: 62.
Romanum, adj. S. 1: 535| 2: 550.
Romanus, ſubſt. P. 10: 52, 66, 418, 587, 666, 795, 852, 926, 1006, 1139.
Romanus, adj. S. 2: 807.
romphea, ſing. nom. P. 5: 189.
rompheali incendio. C. 7: 93.
Romula, ſing. S. 1: 545|2: 298| in urbe. P. 11: 1| plur. A: 444| ſceptra. P. 5: 22.
Romulam urbem. P. 2: 310, 412.
Romulea, abl. P. 14: 1.
Romuleas. S. 2: 766.
Romulei generis. S. 1, pr: 80.
Romuleis. S. 2: 499.
Romuleo. S. 1: 181.
Romuli, adj. ſing. P. 10: 611.
Romulidarum. A: 225.
Romulidum. S. 1: 6.
Romulus, ſubſt. P. 2: 443| 10: 413.
rorante palmula. P. 5: 462.
rorantes. P. 11: 127| A: 840.
roranti. A: 685.
roratoria. S. 1: 128.
rore. C. 3: 74| 5: 13| P. 4: 91| 10: 13, 849| Ps: 100, 370| S. 2: 812| D: 54| quietis. H: 894.
rorem. P. 10: 1032| H: 858| ſanctum fontis & lavacri. C. 6: 127.
roret, ſubſt. P. 8: 13.
roris. P. 5: 231.
rorulenta gramina. C: 7: 168.
ros. P. 11: 141.
roſæ, ſing. C. 3: 21.
roſariis. C. 5: 113.
roſarum. Ps: 326.
roſas. C: pr: 26| 12: 128| P. 3: 23.
roſcidæ noctis. C. 5: 149.
roſcidis livoribus. P. 10: 705.
roſcidus flos. H: 234.
roſeo. H: 858| S. 2: 598.
roſeos. A: 425.
roſis. Ps: 882| S. 1: 353.
roſtra. P. 11: 45| S. 2: 530.
roſtro. H: 488.
rota, ſubſt. nom. P. 11: 21| A: 626| H: 76| S. 1: 317| ſolis. P. 14: 96.
rotam ſolis. C. 12: 5.
rotamur malis. C. 4: 82.
rotantem fuſus. P. 10: 239.
rotantur orbis membra. H: 247.
rotari. P. 10: 10: 1063| S. 2: 877.
rotarum. Ps: 338, 414.
rotas, ſubſt. C. 5: 54| S. 1: 362.
rotat. C. pr: 3| S. 1, pr: 43| hora nona ſolem. C. 8: 9.
rotata, plur. C. 11: 29.
rotatas in ſcelus omne. S. 1: 134.
rotati ſolis. P. 10: 557.
rotatis, adj. S. 1: 454.
rotatur. Ps: 273| præceps. C. 7: 113.
rotatiles trochæos. P. pr: 8.
rotet. Ps: 95.
rotunda, ſing. nom. A: 210| abl. P. 6: 61.
rotundo. S. 1: 382.
ruat. P. 3: 40| 10: 480.
rubebant. P. 10: 704.
rubent. P. 1: 122.
rubente nube. P. 4: 10.
rubentes. S. 2: 662.
rubenti. Ps: 100| S. 2: 252.
rubeſcere. P. 3: 200.
rubeſcit. P. 5: 262.
rubet. P. 9: 50| A: 365| S. 2, pr: 4.
rubiginem ægram pectorum. C. 7: 205.
rubigo. Ps: 105| S. 2: 975.
rubo. C. 5: 31.
rubore. C. 8: 26| A: 762.
rubra, plur. D: 34.
rubrica, nom. S. 2: 461.
rubris litoribus. C. 5: 60.
rubro in fonte. P. 1: 30.
rubrum ſalum. P. 5: 482.
rubum. P. 6: 87| A: 56.
rubus. A: 70| S. 2: 1030.
ructabat cœnam. Ps: 316.
ructamine. H: 466.
ructata, ſing. A: 93.
ructatus. C. 7: 130.
rude pectus. P. 3: 34.
rudem. P. 1: 31| A: 902| rituum. P. 5: 26.
rudente. P. 5: 451| 11: 104.
rudentium. S. 2, pr: 13.
rudera. P. 2: 190.
rudere. A: 725.
rudes, adj. C. 3: 133| S. 1: 460| belli. H: 426.
rudi. A: 869.
rudibus. Pr: 219| S. 2: 977.
rudis. P. 4: 168| Ps: 599| auris. C. 7: 77.
ruens. S. 2: 699.
ruente. P: 6: 157.
ruentem. H: 949.
ruentes. Ps: 262.
ruentis. P. 10: 817| Ps: 272| mundi. C. 11: 108.
rueret. Ps: 654| S. 2: 452.

ruet. A. pr. 2: 30.
rugas. S. 2: 1083.
ruina, *nom.* P. 2: 296| 10: 480, 538.
ruinæ, *ſing.* C. 7: 138 | *plur*, A: 517.
ruinam. P. 4: 6| H: 214 | Ps: 256.
ruinarum. Ps: 541.
ruinas. H: 842, S. 2: 348, 723.
ruinis. P. 10: 1118.
ruinoſis. D: 160.
ruit. C. 7: 95| 9: 54 | 11: 93| P. 12: 35| A: 414| S. 2: 330, 549| in facinus. C. 3: 132| per omne nefas. P. 10: 515.
ruitis. Ps: 352.
rumpat. P: 537| S. 2: 941.
rumpatur. P. 10: 551.
rumpe. C. 1: 98.
rumpens. P. 5: 448.
rumpentem. H. 599.
rumpere. Ps: 514, 691.
rumpi. S. 2: 1091.
rumpit. A. pr. 2: 27| 637 | Ps: 172, 597| S. 1: 441.
rumpunt. P. 5: 306| obſtacula cuncta. 11: 117.
rupe. A: 415| Ps: 372, 862 | S. 1: 210, 549.
rupes, *ſing.* S. 2: 246.
rupibus. P. 5: 445| A: 755.
rupis. Ps: 418.
rupta, *plur.* C. 5: 65| P. 10: 448.
ruptam. P. 9: 12.
ruptis. P. 5: 272| 11: 131| Ps. pr. 32| 725| S. 2: 67.
rupto. C. 1: 43 | H: 246.
rura. H: 227, 895| S. 1: 303 | 2: 701, 788.
rure. C. 3: 39| P. 3: 58| Ps: 755.
ruris. C. 7: 27| H: 806| S. 1: 114| 2: 155, 956, 1004.
rurſus. C. 9: 48| P. 5: 141| 9: 54| 10: 874| A: 229| H: 481| S. 2: 287, 425, 656.
rus. C. 11: 66.
ruſſeolam ſaniem. P. 11: 130.
ruſſo ſtemmate. P. 10: 908.
ruſticitas. S. 1: 79.
ruſticorum Deûm. P. 10: 247.
ruſticulas lupas. S. 1: 107.
ruſticum poëtam. P. 2: 574.
ruſticus. C. 2: 43| H. pr: 27| S. 2: 1019| D: 7.
Ruth. H: 778, 785.
rutilans. P. 3: 196.
rutilante. C. 3: 142.
rutilantis. Ps: 526.
rutilas, *adj.* S: 2: 28| coronas. H: 926.
rutili, *ſing.* luminis. C. 5: 1.
rutilos apices. A: 598.
rutilum. S. 1: 423.
ruunt. P. 11: 125| H: 237.

S.

SAbaoth. A: 833.
ſabbata. A: 995, 997| ſolvens terrea, *ibid.* 504.
Sabæi turis. C. 12: 71.
Sabæo medicamine. C. 10: 51.
Sabelli, *voc.* A: 178.
Sabinus. S. 1: 233.
Sabini, *ſing.* S. 1: 114.
ſacellis. H: 158| S. 1: 293| 2: 344, 360.
ſacello. P. 10: 225| S. 1: 1151 | 2: 41.
ſacellum. C. 4: 21| A: 500.
ſacer. C: 5: 127| 10: 70| P. 3: 31| 4: 65| 9: 5| 12: 29| A: 350, 351, 1038| Chriſti. P. 11: 2.
ſacerdos. C. 7: 27| P. 2: 21| 6: 14, 43| 10: 351, 1011, 1033| 11: 179| 12: 63| A: 469 Ps. pr: 39, 59| S. 2: 51, 1086| Dei. Ps. pr: 40| rex. C. 9: 4.
ſacerdotem. C. 12: 153 | S. 1: 167.
ſacerdotes. P. 10: 144| Ps: 498.
ſacerdotis. S. 2: 781.
ſacerdotum. P. 4: 79.
ſacra, *ſubſt. plur.* C. pr: 40| P. 2: 423| 5: 106| 10: 200, 1059| 12: 63, 186, 469 | Ps: 848| S. 1: 181| 2: 49, 296, 525, 760, 859| D: 5.
ſacra, *adj. ſing. nom.* P. 323| A: 579| H: 521 D: 100, 158| *abl.* de tribu. P. 5: 30 | *plur.* C. 21: 79 | P. 5: 506 | 13: 7| Ps: 400.
ſacram. P. 6: 88| 14: 14, 44| S. 1: 174, 318.
ſacræ. *ſing.* P. 14: 34.
ſacramenti. P. 10: 588 | 11: 171.
ſacramentum. P. 10: 18, 773| A: 357.
ſacramus. P. pr: 8 | Ps: 889| hymnos. C. 4: 75.
ſacranda, *plur.* P. 11: 82 | H. pr: 4.
ſacrandum. P. 6: 141| 10: 912.
ſacrandus. P. 10: 1076.
ſacrantes. S. 1: 52.
ſacranti. P. 10: 750.
ſacraret. S. 1: 13.
ſacrari. C. 10: 167| P. 13: 37| S: 2: 504.
ſacraria. Ps: 844| S. 1: 379, 501.
ſacrariis. P. 1: 33 | 2: 58| 10: 43.
ſacrario. C. 5: 140 P. 5: 517.
ſacrarunt. S. 2: 971.
ſacraſtis. P. 10: 291.
ſacrata, *plur.* P. 10: 1027 | 12: 30.
ſacratæ, *ſing.* C. 9: 40.
ſacratam. P. 2: 178| S. 1: 265.
ſacratas virgines. P. 2: 304.
ſacrate, *voc.* P. 10: 226.
ſacratis, *adj.* S. 2: 53.
ſacrato. P. 10: 3, 1 | flumine, *baptiſmo.* C. 7: 72.
ſacratum. C. 6: 109| 9: 21| 12: 60| P. 5: 45 A: 556| S. 1: 206| 2: 83| gaudium. P. 1: 120.
ſacratus. P. 10: 257.
ſacravit. P. 12: 47.
ſacri, *adj. ſing.* C. 9: 35, 88 | P. 10: 253| Ps: 691| S. 1, pr: 60.
ſacricolæ ſummi, *ſing.* Ps: 548.
ſacricolis. S. 1: 618| regibus, *ibid.* pr: 47.
ſacrilegas. H: 273.
ſacrilegi, *plur.* A: 108.
ſacrilegis. A: 199| S. 1, pr: 86.
ſacris, *ſubſt.* P. 2: 71| 10: 155, 176, 579, 627| A: 488| H: 81| Ps: 821 S. 1: 112, 409, 519| 2: 304| dæmonicis. P. 3: 73.
ſacris, *adj.* C. 5: 33| P. 2: 44| 4: 74| 6: 30 | A: 54, 312| H. pr: 30| S. 1: 238 2: 1093.
ſacro, *adj.* P. 11: 145, 246| 14: 55| A: 676| H. pr: 18| 181| Ps: 48, 734 S. 1, pr: 2 | 387 | 2: 666, 1081.
ſacrorum, *ſubſt.* P. 2: 41, 475| 10: 166, 400| H. pr: 34 S. 2: 365| una mens. P. 2: 456.
ſacros. P. 3: 194| 8: 13.
ſacrum, *ſubſt.* P. 6: 57| A: 351| S. 1: 25, 450, 2: 1115.
ſacrum, *adj.* C. 4: 4| P. 2: 95| 2: 70| 3: 139 5: 343, 393| 10: 1009| 13: 22| S. 1: 276, 587| 2: 173.
ſagaci ſpiritu. C. 6: 115.
ſagax. S. 1, pr: 75.
ſagitta, *nom.* A: 622| H: 559.
ſagittas. H: 552| S. 1: 363, 656.
ſagittis. H: 420, 498.
ſago. A: 298.
Sagunti. P. 4: 100.
Salaria. S. 1: 405.
ſale. A: 187.
Saliæ, *ſing.* C. pr: 24.
ſalicis. D: 92.
ſalicta. S. 1: 107.
ſaliente. S. 1: 257.
ſalientem. Ps: 373.
Saliis. S. 1: 120.
ſalit. P. 3: 322| 5: 226| 13: 81| H: 745.
ſalivas. H: 592.
ſalivis. P. 2: 281| A: 944.
ſalix. P. 10: 703.
ſalo. C. 5: 86.
Salomon. Ps: 807.
Salomone. H: 579.
Salomonia ſaxa. A: 518.

Salomonis. H: 576| D: 81, 182.
ſalſit. H: 749.
ſalſos pumices. C. 7: 129.
ſalſus circulator. P. 10: 303.
ſaltas ſcurra fabulam. P. 2: 320.
ſaltat Tonantem ludius. P. 10: 222.
ſaltatrix. P: 380| D: 133.
ſaltem. C. pr: 36| P. 5: 181| H: 61, 963.
ſaltu. H: 369.
ſalva, *adj. ſing.* S. 2: 1074| *plur.* P: 1: 110.
ſalvans. P. 10: 976.
Salvator. C: 1: 50| P. 1: 115| S. 1, pr: 80| D: 152.
ſalubre. C. 8: 74.
ſalubri jejunio. C. 7: 189| limo. 9: 35.
ſalubriter. P. 10: 502.
ſalvere. C 11: 125| S. 2: 654.
ſalum. P. 7: 65| *rubrum, mare rubrum.* 5: 482
ſalus. C. 9: 42| P. 10: 503| A: 238| P: 630, 803.
ſalutat. A: 590.
ſalutatum. P. 11: 189.
ſalutant. P. 10: 1048.
ſalute: P. 1: 119| 10: 402, 426| S. 1: 393.
ſalutem, *ſubſt.* C. 9: 20| P: 2: 207| 10: 470, 471, 996| 14: 4| A: 696| S. 1: 15, 29| 2: 1103.
ſaluti æternæ. S. 2: 331.
ſalutiferam. C. 3: 7.
ſalutiferas. P: 14.
ſalutiferi, *ſing.* P. 13: 98.
ſalutiferos ortus. P. 11: 235.
ſalutis. C. 1: 42| 4: 12| 7: 72| 8: 52| 9: 70, 94| 12: 79| P. pr: 30| 5: 79| 10: 102, 647| A. pr, 2: 5| H: 662| P: 898| S. 1: 896.
Sambucas. A: 148.
Samnitis. P. 11: 207| S. 2: 85.
Samſon. D: 65, 69.
Samuel. P: 388.
ſanciens. P. 2: 418.
ſancire. S. 1: 29.
ſancta, *ſing.* C. 12: 190| P. 1: 62| H: 644| S. 2: 502| D: 101| *plur.* C. 1: 77| P. 10: 47| A: 742| P: 786, 815| S. 1: 6.
ſanctæ, *ſing.* P. 7: 22| 10: 230| P: 753| D: 20.
ſanctam. P. 10: 102.
ſancte, *adj. voc.* C. 2: 69| 3: 96| P. 2: 549| 4: 36| 11: 233.
ſancte, *adv.* S. 2: 15, 278.
ſancti, *ſing.* C. 10: 69, 153| P. 1: 509| 10: 661, 829, 839| S. 1: 163| *plur.* C. 9: 97.
ſanctificante. C. 3: 15.
ſanctiloquus. A: 1002.
ſanctior. S. 2: 559.
ſanctis. C. 9: 51| P. 2: 80, 172| 4: 30, 167, 197| 1: 174| A: 392, 1040| P: 608.
ſanctitati. P: 10: 1071.
ſanctitatis. P. pr: 9.
ſanctius. S. 1: 398.
ſancto. C. 4: 91| 9: 20| P. 1: 8| 5: 486| 10: 104| A: 577| P: 284| S. 2: 457, 1055.
ſanctorum. P. 5: 374, 509| 6: 334| 10: 147| 11: 2| A: 225, 151| P: 315| D: 62, 171.
ſanctos. P. 4: 53, 175| 11: 152.
ſanctum C. 5: 36| 6: 127| P. 10: 248, 304, 367, 650| H: 337, 624| P: 698, 737.
ſanctus. P. 5: 222| 6: 76| 13: 3| A: 241, 595| H: 345| D: 51| Spiritus. A. pr, 1: 3| 881| D: 99.
ſanguine. C. 3: 167| 10: 39| P. 2: 481| 3: 87| 5: 342| 6: 17| 8: 2| 9: 40| 10: 704, 1041| 13: 64| A: 105, 348, 351, 358, 432, 544| H: 417, 509| P: 161, 151, 501, 693, 809| S. 1: 8, 214, 383| 2: 162, 551, 666, 839, 1313| D: 115, 136| clari, *plur.* S 1: 594| purgantur culpæ. A: 69.
ſanguinea, *plur.* P: 114.
ſanguineas dapes. C. 3: 60.
ſanguinei ſupplicii. P. 11: 22.
ſanguinem. P. 1: 95| 2: 70| 4: 41| 10: 561, 1029| 13: 47, S. 2: 669| ſundere. C. 5: 71.
ſanguineos. A: 67, 766| crocos. P. 3: 202.
ſanguineus. S. 2: 437.
ſanguini. P. 10: 755.
ſanguinis. C. 3: 160| 5: 37| 6: 107| 12: 137| P. 1: 3, 24| 2: 546| 3: 39, 140| 4: 91| 5: 3, 143| 7: 17| 10: 740, 1028, 1116| 11: 46| 12: 10| 13: 73| A: 917, 1001| H: 371, 568, 898| P. pr: 36| 157, 424| S. 2: 345, 1091| D: 64, 155, 177.
ſanguinolentus. S. 1: 451.
ſanguis. C. 10: 100| P. 2: 215, 470| 4: 66, 122, 157, 179| 9: 89| 10: 124, 907, 1804, 1007, 1049, 1091| 13: 4| A: 364, 473, 567, 1016| S. 1: 396| 2: 379| D: 166.
ſanie. A: 760| S. 1: 580| 2: 764.
ſaniem. P. 1: 130.
ſanies. P: 100| S. 1, pr: 40.
ſano, *adj.* C. 8: 34.
ſanum ſapis. P. 10: 247.
ſanus. P. 10: 592.
ſanxerit. P. 10: 343.
ſanxit. P. 5: 23| H: 827.
ſapere. A: 854| S: 1: 459| Chriſtum. P. 13: 75.
ſaperent. S. 1: 32.
ſapiant. C. 3: 16.
ſapias. P. 6: 40.
ſapiat. C. 11: 88| P. 10: 660| S. 2: 377| divina, *ibid.* 33.
ſapiens. A. pr, 1: 5| 803| H: 738| S. 1: 36, 267| 2: 163, 119| ingenium. H: 545.
ſapienter. S. 2: 120.
ſapientes. S. 1: 32.
ſapientia, *ſubſt.* C. 5: 261| 10: 132| H: 164, 197, 345, 402| P: 875, 915| S. 2: 627| D: 81| genita eſt corde Patris. A. pr, 1: 1.
ſapientia, *adj. plur.* P: 518.
ſapientiæ. S. 1, pr: 46.
ſapientis. S. 2: 273.
ſapientum. S. 2: 402.
ſapimus. P: 762.
ſapis. A: 355| ſanum. P. 10: 247.
ſapit. C: 2: 32| A: 853 *bis*| H. pr: 50.
ſapiunt. C. 5: 95| S: 1: 460| unum plures. S. 1: 573.
ſapor. C. 4: 33| A: 395| H: 232, 320| P: 432| S. 1: 144.
ſapore. P: 398| tinctis poculis. C. 9: 30.
ſaporem. P. 4: 187| 13: 11| D: 52.
ſaporum. C: 4: 94| H: 751.
Sapphirum. P: 855.
ſarciens. P. 10: 890.
ſarcofago. C. 3: 203.
ſarculatis hortis. P. 10: 264.
ſarculo. H. pr: 16.
Sardinia, *ſing. nom.* S. 2: 945.
Sardonychem. P: 860.
Sardorum. S. 2: 942.
Sardoum. P: 861.
Sarmata. S. 2: 807.
ſarmenta. P: 10: 848.
ſarmentis. S. 1, pr: 24.
Sarra, *nom.* P. pr: 47| D: 16.
ſartagines. P. 10: 299.
ſartago. P. 10: 759.
ſat. C. 1: 85| P: 200| eſt. C. 6: 121, 123| 12: 65| ſit. A: 893.
ſata, *ſing.* A: 246| *plur.* S. 2: 921| D: 70.
ſatas. S. 1: 268.
ſatelles. C. 12: 99| P. 1: 75| 3: 171| 5: 13| 6: 121| A: 939.
ſatellite. H: 407| P: 405| S. 2: 472.
ſatellites. C. 1: 44.
ſatellitum. C. 5: 79.
ſatiata, *ſing.* P: 32.
ſatiatus. S. 1: 138| ex propheta. C. 4: 98.
ſatis, *adv.* C. 7: 216| P. 2: 401| 5: 289| 10: 767| 11: 105| 13: 92| S. 1: 2, 31, 646| 2: 511| eſt. H: 765, 958| ſit. C. 3: 181| P. 13: 61.

ſator. C.12: 87| credentium. 12: 47| pudoris. 4: 11| ſpirituum. S.1: 590 | Tobiæ. C.10: 69| Verbi. A: 74.
ſatum. A: 289.
ſaturanda, *plur.* A: 715.
ſaturat. D: 44.
ſaturata, *plur.* H: 290.
ſaturatus. S. 2: 284.
ſaturavit. D: 146.
Saturnalia. S. 2: 858.
Saturni. P. 2: 452| S. 1: 628.
Saturnia, *ſing.* S. 1: 253 | *plur.* *ibid.* 51| 2: 296.
Saturninos. P. 4: 163.
Saturnis. A: 189.
Saturnus. S. 1: 41, 234.
ſatus. P. 10: 352.
Satyrorum. S. 2: 132.
ſaucia, *ſing.* H: 590, 817 | *plur.* Ps: 322.
ſauciata, *ſing. nom.* cutis. C. 6: 14| *abl.* P. 10: 974.
ſauciatos. Ps. pr: 18.
ſauciatur vis ſenſuum. Ps. 2: 212.
ſaucio, *adj.* hoſte. C. 12: 163.
ſauciorum. P. 5: 65.
ſaucium. C. 2: 81.
ſaucius. C. 3: 50| P. 5: 201| Ps: 489| S. 1: 1110| dolore mulio. C. 7: 90.
ſaxa. C. 5: 89| 10: 53, 171| 11: 25| P. 3: 198| 5: 27, 34, 243 | 10: 382| 11: 115| 13: 78| A: 512, 752| H: 473, 798| S. 1: 203| 2: 246| D: 179.
ſaxeis tabellis. C. 12: 155.
ſaxi. P. 7: 30| Ps: 573.
ſaxigeno ſemine. C. 5: 8.
ſaxis. P. 1: 187| S. 1: 182| 2: 455, 779| ſtellantibus. Ps: 865.
ſaxo. P. 7: 49| Ps: 47| S. 2: 688, 808.
ſaxorum. C. 11: 75, 127| H: 491| D: 38.
ſaxum. C. 12: 198| P. 5: 489| H: 743, 752| Ps: 421, 834| D: 169| pectore tepeſcit. P. 9: 500.
ſaxeum imbrem. P. 2: 372 | pondus. 7: 89.
ſcabiem. H: 158| cordis. P. 2: 256.
ſcabra, *ſing.* S. 1: 440| ſeges culparum. C. 7: 208.
ſcabri murices petrarum. P. 5: 446.
ſcabroſa ſorde. Ps: 106.
ſcænica, *ſing.* P. 10: 228.
ſcalarum. A: 535.
ſcalpella. P. 10: 500.
ſcalpellum. P. 10: 902.
ſcalpens. H: 262.
ſcalpit jecur. P. 2: 255.
ſcandala. P: 451.
ſcandalum. A. pr, 2: 35.
ſcande currum. S. 2: 730.
ſcandebant. P. 8: 9.
ſcandente. A: 1003.
ſcanderat. P. 5: 372.
ſcandere. C. 5: 1.2| P. 6: 98| Ps: 290| S. 1: 338| : 124.
ſcanderet. P. 5: 224.
ſcandit. C. 11: 11| H: 368, 437| S. 1: 581| ratem. C. 7: 106| Spiritus ardua. P. 7: 88.
Scansiniam. P. 10: 204.
Scarioth. Ps: 530.
ſcatebras. A: 686| H: 259.
ſcatebris. C. 5: 90.
ſcaturiens ſanguis. P. 10: 907.
ſcaturientes. P. 10: 552.
ſcelerarem. S. 2: 667.
ſcelerata, *plur.* S. 1: 379| 2: 128.
ſceleris. P. 6: 125| 11: 123| H: 359, 642| S. 2: 1113| D: 153.
ſcelerum. A: 967| H: 112, 126, 258, 424, 828| S. 1: 99| 2: 434, 1042.
ſcelus. C. 11: 93| P. 10: 445| A: 822| H: 605| S. 1: 134.
ſceptra. P. 2: 417| 5: 22| H. pr: 46| Ps: 213| S. 1: 38.
ſceptri. C. 11: 51 Ps: 398, 884.
ſceptris. A: 418| H: 107| potentem populum. S. 1: 390.
ſceptrum. Ps: 878, D: 78.
ſchiſma. P. 11: 19.
ſchiſmata. P. 11: 30.
ſchola. H: 174.
ſcholare murmur. P. 9: 16.
ſcholarum. P. 9: 76.
ſciam. P. 10: 384, 725.
ſciat. P: 10: 999| 13: 66| S. 2: 476.
ſcientiæ, *ſing.* P. 10: 358.
ſcilicet. C. 4: 77| 5: 26| 7: 189| 11: 82| H: 214, 587, 620| Ps: 532.
ſcimus. P. 7: 61| A: 246, 268| S. 1: 55| 2: 18.
ſcindebant. S. 2: 285.
ſcindens. H: 476.
ſcindere. P. 5: 150| phaſelo pontum, *ibid.* 468| tenebroſa potens *radiis*. 3: 53| vires unius naturæ. H: 47.
ſcinderet. H: 66.
ſcindi. S. 1: 242.
ſcindimus. P. 2: 60.
ſcindit. P. 9: 56.
ſcinditur caligo. C. 2: 5| corpus per flagra. P. 1: 4| vultus omnis. 10: 160.
ſcindunt. P. 10: 451, 1018.
ſcintilla, *nom.* A: 920| H: 188, 850 mentis. C. 7: 19.
ſcintillat. P. 9: 226.
ſcio. P. 2: 577| 10: 154, 588, 843| 11: 181| A: 632.
ſcire. P. 10: 946 | A: 180| H: 770| S. 2: 270.
ſcirpea, *plur.* fila. C. 5: 15.
ſcis. P. 2: 97| 10: 5, 746 | S. 1: 471.
ſciſcitator. C. 7: 193.
ſciſſa, *ſing.* C. 5: 91 | Ps: 685 | *plur.* P. 1: 119.
ſciſſens. S. 1: 288.
ſciſſi, *ſing.* Ps: 373.
ſciſſima. D: 34.
ſciſſum. D: 151.
ſciſſura, *ſing. nom.* Ps: 756.
ſciſſus. C. 11: 107.
ſcit. P. 9: 62| 10: 355| 12: 7| A: 893.
ſcita patrum. S. 2: 310.
ſcite, *adv.* S. 1: 97.
ſcitum brutum Cæſaris. P. 5: 66.
ſcopuli, *ſing.* S. 2: 248.
ſcopulis. C. 1: 73| P. 3: 69| 11: 138, 150 A: 753| H: 145.
ſcopuloſa, *ſing. nom.* ſemita. H: 793.
ſcopulum. P. 7: 75.
ſcurra. P. 2: 246.
ſcortator. S. 1: 106.
ſcortum. S. 2: 137.
Scotus ſemifer. A: 216.
ſcriba, *nom.* A: 58.
ſcribas, *ſubſt.* P. 10: 709.
ſcribens. P. 2: 162.
ſcribentibus. P. 10: 557.
ſcriberis mihi domine. P. 5: 136.
ſcribimus. P. 9: 73.
ſcribis, *verb.* S. 1: 406.
ſcribitur. P. 2: 120, 130 | ſulcis cera. 9: 52.
ſcribo. C. pr: 43| P. 11: 180.
ſcrinia literarum. P. 13: 7| ſcriptoris. A: 295.
ſcripſerant. P. 9: 16.
ſcripſerat. S. 1: 489.
ſcripſerunt. S. 1: 308.
ſcripſit. P. 10: 16.
ſcripta, *part. ſing.* D: 38| *plur.* P. 1: 3| 10: 382| ſunt. P. 13: 8.
ſcripti. P. 13: 16.
ſcripter. A: 302.
ſcriptoris. A: 196.
ſcriptorum, *ſcriptor.* A: 377.
ſcriptum. A: 131.
ſcriptura, *ſubſt. nom.* A: 110.
ſcrobibus. Ps: 261.
ſcrobis. A. pr, 2: 13| H. pr: 7| S. 1: 642.
ſcrupeos receſſus. P. 5: 447.
ſcrutantes. A: 219.
ſcrutare. C. 12: 102| A: 294.
ſcrutati, *plur.* A: 222.
ſcrutator. H: 261.

ſculpſit ſaxis. S. 1: 779.
ſculptilis in ære forma. P. 10: 266.
ſculptor. A: 724.
ſcurra, *nom.* P. 2: 520.
ſcutilis corpus perfundere. H: 289.
ſcyphis. P. 2: 69.
ſcyphus. P. pr: 15.
Scytha. C. 12: 205.
Scythica, *ſing. abl.* S. 2: 294.
Scythicas. A: 426.
ſe, *acc.* C. 5: 81, 49, 72 | 7: 130, 131 | 9: 57, 80.
ſecandam. P. 10: 871.
ſecandi. P. 10: 886.
ſecandum. P. 10: 1064.
ſecans. P. 10: 454 | A: 94.
ſecante. P. 10: 903.
ſecantis. P. 10: 997.
ſecare. P. 5: 166 | 10: 1099 | S. 2: 676 | Numen. H. pr: 61 | pontum. P. 5: 452.
ſecat. P. 3: 134 | 10: 502 | H: 849 | P: 168 ; S. 2: 246 | faciem cruentis notis. P. 10: 558.
ſecatur. P. 9: 55 | 10: 499.
ſecedente. H: 919.
ſecent ictibus tergum. P. 10: 699.
ſeceſſerat. P. 11: 416.
ſeceſſit. C. 7: 64.
ſeceſſus, *ſing.* P. 5: 506 | *plur.* altos coſtarum pandere. P. 11: 58.
ſecius. H: 925 | S. 2: 791.
ſecreta, *ſubſt.* S. 2: 100 | mentis. C. 2: 16.
ſecreta, *adj. ſing.* Ps. pr: 42.
ſecreti, *adj. ſing.* S. 1: 136.
ſecretas. A: 594.
ſecretum, *ſubſt.* A: 261 | S. 2: 842.
ſecretus loco inhoſpitali. C. 7: 186.
ſecta, *ſubſt.* P. 5: 183 | 11: 28 | A. pr, 2: 1 | H: 57 | P: 759 | S. 2: 485, 1066.
ſecta, *adj. plur.* S. 2: 404.
ſectabitur. A. pr, 2: 11.
ſectæ, *ſubſt. ſing.* P. 10: 822 | S. 2: 93, 276.
ſectam, *ſubſt.* H: 174 | Ps: 707.
ſectandum. S. 2: 150.
ſectantur. S. 2: 45.
ſectatoribus. C. 7: 198.
ſecti, *plur.* P. 9: 53.
ſectile. C. 12: 199.
ſectilem. P. 10: 152.
ſectis, *adj.* P. 10: 1062.
ſecto Eſaie. P. 5: 524.
ſector. P. 5: 529 | 10: 1101.
ſectum. P. 10: 198.
ſecum. C. 10: 31 | P. 2: 101 | 10: 639 | A: 636, 1083 | H: 725 | S. 1: 140.
ſecunda, *ſing. nom.* C. 6: 91 | A: 924 | *abl.* ope. H: 664.
ſecundet. P. 10: 418.
ſecundi, *ſing.* S. 2: 76 | ignis neſcias annis, *viduas.* P. 1: 304.
ſecundis. P: 726 | rebus. *ibid.* 799.
ſecundo, *adj.* P. 4: 183 | æſtu. 5: 496 | vultu proſperat Deus. C. 8: 75.
ſecundos. P. 1: 40.
ſecundum, *adj.* H: 35 | S. 2: 177.
ſecundus. H: 38.
ſecura, *ſing.* P. 5: 484 | D: 65.
ſecuram. H: 558.
ſecurem. P. 2: 527 | S. 1: 558.
ſecures. P. 1: 44 | 10: 143 | H: 442 | S. 2: 286.
ſecuri, *ſubſt. abl.* S. 2: 181.
ſecuribus. A: 461.
ſecuris, *ſubſt.* S. 2: 424.
ſecuris, *adj.* H: 368.
ſecuro. Ps: 119.
ſecuros. A: 154.
ſecurus. C. 5: 87 | ſui. P. 5: 286.
haud ſecus ac ſi. H: 804 | S. 2: 609 | non quam. C. 7: 77.
ſecuta, *part. ſing.* C. 12: 10, 194 | P. 10: 474 | S. 1: 245 | eſt ſalus. C. 9: 41.
ſecuti, *plur.* C. 9: 98 | A: 553 | S. 2: 87.
ſecutis temporibus. S. 1: 241.
ſecutor. S. 2: 1100.
ſecuto. S. 2: 756.
ſecutos. S. 2: 542.
ſecutus. P. 2: 488 | 9: 90 | P: 227, 300.
ſed. C. 1: 29 | 2: 15, 19, 77 | 4: 34 | 5: 29, 45, 75, 131 | cum. 4: 52 | ſi. *ibid.* 19 | tamen. 3: 108.
ſedarat. S. 1: 4.
ſedaſſe. P: 697.
ſedat. P. 10: 734.
ſedatos. P: 637.
ſede, *ſubſt.* C. 3: 122 | 10: 167 | P. 1: 30 | A: 342, 875 | H: 726, 900 | P: 220, 730, 911 | S. 1: 121, 164, 271, 595 | D: 150.
ſedebat. P. 11: 49.
ſedem. C. 4: 29 | P. 1: 532 | 13: 13 | P: 822 | D: 98.
ſedenim. P. 3: 116.
ſedentes. S. 2: 1108.
ſederat. P. 9: 22.
ſedes, *ſubſt. ſing.* S. 2: 254 | D: 193 | Dei. P. 5: 522.
ſedes, *verb.* ſpectator horum. P. 10: 223.
ſedet. P. 10: 157 | S. 1: 367 | 2: 179, 398, 1093.
ſedibus. S. 1: 586.
ſedile C. 4: 4 | P. 15: 34.
ſedis. A: 829 | P: 813.
ſeditio. Ps: 8.
ſeditione. S. 2: 595.
ſedula, *ſing.* Ps: 556.
ſedulæ, *ſing.* C. 12: 149.
ſedule, *adv.* P. 5: 407.
ſedulus. P. 11: 244.
ſella, *nom.* P. 10: 143.
ſellam curulem. S. 1: 349.
ſeges. S. 2: 812, 934 | ſcelerum. H: 258 | ſcabra culparum. C. 7: 208.
ſegetem. H: 218 | S. 2: 975, 1019 | animæ, *ibid.* 1041 | cordis, *ibid.* 1036.
ſegetes. S. 2: 217 | D: 71.
ſegetis. C. 3: 52.
ſegmenta corporis truncata. P. 5: 531.
ſegmenti. P. 10: 1129.
ſegnes. Ps: 511.
ſegnibus. C. 1: 18.
ſegnis. H: 143.
ſegnius, *adv.* P. 9: 82 | 10: 294.
ſegregat. H: 896.
ſegregatim. H. pr: 39.
ſegrege forma. H: 803 | regno. *ibid.* 66.
ſegregem ab omni fragore. C. 7: 28.
ſemel. C. 3: 184 | 5: 103 | P. 10: 753 | H: 756, 765 | S. 1: 197 | 2: 799.
ſemen. P. 10: 865 | H: 623.
ſemet. C. 5: 76 | P. 2: 20 | 5: 279, 563.
ſemetra. P: 829.
ſemicombuſtas. P. 10: 859.
ſemideam. S. 1: 165.
ſemideis. H: 99.
ſemifer Scotus. A: 216.
ſemiferi, *ſing.* H: 784.
ſemina. C. 10: 121 | 12: 192 | A. pr, 2: 56 | 265 | H: 184 | S. 2: 154, 821, 1023, 1028.
ſeminandis. P. 10: 271.
ſeminans. P. 5: 185 | S. 1, pr. 4.
ſeminat. A: 566.
ſemine. C. 5: 8 | A: 564, 726, 903, 1000 | H: 452, 594, 614 | Ps. pr: 66.
ſeminecem. P. 14: 50.
ſemini. C. 12: 44.
ſeminibus. S. 2: 196.
ſeminis. A: 18, 165 | Ps. pr: 2 | S. 2: 979.
ſemipes. P. 2: 150.
ſemita, *nom.* P. 11: 134 | H: 793 | S. 1: 873.
ſemitas. A. pr, 2: 6.
ſemivir. P: 10: 1068.
ſemiviro comitatu. S. 1: 125.
ſemivirorum. H: 309.

ſemiuſtulati, *ſing.* P. 2: 348.
ſemper. C. 4: 46, 100| 7: 210| 8: 57| P. 2: 569| 4: 87| 6: 138, 441| 9: 27| 10: 233, 297, 387, 340, 360, 375, 727| A. pr, 11 5, 6| 118, 120, 286, 525, 795| H: 4, 165, 631| Ps: 1, 243, 505| S. 1: 109, 630| 2: 16, 413, 996.
ſempiternam gloriam. P. 10: 569.
ſempiternis. P. 10: 540.
ſempiternu. P. 4: 189 | judici. 10: 1133.
ſempiternus. C. 4: 14.
bis ſena. C. 12: 192.
ſenator. S. 1: 309| 2: 643.
ſenatorum. P. 10: 524 | S. 1: 490.
ſenatu. S. 1: 223, 609.
ſenatum. P. 5: 108| S. 2: 61.
ſenatus, *ſing. nom.* C. 7: 144 | P. 2: 450| S. 1: 494 | *gen.* P. 2: 517| Ps: 839| S. 1: 249, 563| 2: 431.
ſenectam. Ps. 848| S. 1: 544| 2: 1078.
ſenectus. C. 10: 101| P. 10: 1118| S. 2: 323.
ſenem. P. 2: 23| S. 1: 46.
ſenes. C. 9: 109| S. 1: 606.
ſeneſcens. P. 1: 345.
ſeneſcentem. H. pr: 18.
ſeneſcere. C. 10: 14.
ſeneſcit. S. 2: 130.
ſeneſcunt. A: 561| S: 2: 964.
ſenex. P. 6: 149| A: 465| Ps. pr: 1| S. 1: 234, 350| 2: 734.
ſeneſcit tempore. P. 1: 82.
ſeni, *ſubſt. dat.* C. pr: 23| P. 10: 750.
ſeni, *adj. plur.* D: 59.
ſenile. Pa. pr: 5.
ſenili de partu. C. 7: 59.
ſenio. C. pr: 5| H: 638, 835| S. 1, pr: 68| 435, 512| 2: 652.
ſenior. P. 11: 78| A: 826| tempore non eſt pater, *ibid.* pe, 1: 4.
ſenis, *ſubſt. ſing.* C. 10: 153 | 11: 109| Pa. pr: 46| S. 1: 628| D: 14| Saturni. P. 2: 452.
ſenis, *adj. plur.* P. 4: 145.
ſenium. S. 2: 655.
Senonas. S. 2: 687.
ſenor. A: 718| Ps. pr: 22.
ſenſa ſomniantum. C. 6: 41.
ſenſerat. C. 9: 54.
ſenſere. C. 11: 70| Ps: 640.
ſenſibus. C. 2: 7| 5: 153| P. 1: 99| 5: 67| 10: 589 | H: 92, 299| Ps: 7, 585, 759| S. 2: 157, 230, 261.
ſenſim. C. 4: 65| 11: 8| P. 2: 347| 5: 232| 10: 903| A: 734| S. 1: 437| 2, pr: 65.
ſenſimus. Ps: 900.
ſenſiſſe. S. 1: 606.
ſenſit. C. 4: 20| P. 2: 512| 7: 51| A: 55, 215, 869| S. 2: 640.
ſenſu. A: 8, 811| H: 327, 384, 913| cælum percutrere. A: 806.
ſenſualem ædem. P. 10: 347.
ſenſum. C. 1: 86 | 6: 20 | P. 2: 227| 10: 715| 14: 90.
ſenſus, *ſing.* C. 6: 30| P. 1: 389| 5: 422| *plur.* P. 5: 567| A: 208, 225, 260| H: 670, 691| Ps: 315, 729, 841, 893| S. 1: 576| 2: 411, 625.
ſenſuum. C. 7: 14| P. 2: 212| 10: 654, 778.
ſenta, *adj. plur.* ſitu & vepribus loca. P. 3: 47.
ſentam. A: 55.
ſententia, *nom.* C. 7: 100| P. 10: 654| 12: 11| A: 9| H: 522, 687| Pa: 289, 402, 758 | S. 1: 572, 612| 2: 311, 631 | omnibus fixa & ſtatuta eſt. P. 10: 59.
ſententiam. P. 10: 812.
ſentiant. P. 5: 567.
ſentiat. P. 3: 99 | 5: 102 | A: 784.
ſentibus. C. 5: 33| P. 12: 121| H: 793| D: 29.
ſentiens. P. 1: 15.
ſentiet. C. 11: 114.
ſentiet iram Junonis quiſquis; & c. P. 10: 214.
ſentis, *ſubſt.* ſcelerum. S. 2: 1042.
ſentis, *ver.* C. 11: 53.
ſentit. P. 10: 30| 11: 114| A: 216, 572, 627, 897| H: 436, 752.
ſentitur interius Deus. P. 13: 14.
ſentiunt. C. 7: 15| P. 2: 428 | 5: 85.
ſentos vepres. S. 2: 1039.
ſentum. A: 73.
ſenuit. S. 2: 640.
ſenum. P. 3: 85, 112| S. 1: 546| 2: 417| D: 193.
ſeorſim. S. 2: 774.
ſeorſum C. 10: 9.
ſeparant. H. pr: 45.
ſeparat. A: 623 | H: 19 | S. 2: 165.
ſepare ductu. A: 243.
ſepi. S. 1, pr: 74.
ſeptem. P. 2: 37| 5: 32 | 10: 752| A: 991| Pr: 868| S. 2: 606| D: 81, 176.
ſeptemplicis cæli. C. 7: 36.
ſeptena, *ſing. abl.* S. 1: 414| *plur.* A: 984.
ſeptenas. D: 55.
ſeptenna. A: 993.
ſeptennia. D: 23.
ſeptenos. A: 1005.
ſeptentriones. P. 10: 329.
ſepticollem arcem. P. 10: 413.
ſeptiez, P. 10: 777.
ſeptima, *plur.* A: 995.
ſeptimus. C. pr: 2| A: 987.
ſeptingenta. S. 2: 412.
ſeptuennem puerum. P. 10: 656.
ſepulcra. P. 11: 7| 12: 30| 15: 23| A: 1084| S. 2: 54, 190.
ſepulcrales. S. 1: 97.
ſepulcrali. D: 141.
ſepulcri. P. 4: 98, 176| 5: 508| 10: 543| A: 1069, 1075| S. 2: 199| D: 169.
ſepulcris. C. 10: 45| P. 2: 544| 6: 158| 10: 37.
ſepulcro. C. 9: 46 | 10: 76 | P. 4: 2| 10: 525, 637| 11: 173 | A: 742.
ſepulcrum. C. 12: 72, 73| P. 5: 390| 10: 1082| 11: 75| 14: 8.
ſepulta, *plur.* C. 9: 34| 10: 122.
ſepulti, *ſing.* D: 152.
ſepultos. C. 9: 95| A: 636.
ſepultum. C. 12: 75| crimine. C. 11: 35.
ſepultus. A: 1060.
ſequacem. P. 1: 89.
ſequamur. C. 7: 196| P. 10: 665| A: 998.
ſequar. H: 342.
ſequaris. H: 703.
ſequatur. P. 10: 135| 13: 48| S. 2: 391, 1131.
ſequenda, *plur.* P. 11: 20.
ſequendam. C. 7: 508.
ſequendum. P. 10: 660 | H: 770.
ſequentem. P. 14: 83.
ſequentes. P. 11: 133 | A. pr, 2: 16.
ſequentur. P. 10: 775.
ſequeretur. P. 1: 718.
ſequêris, *fut.* P. 2: 28| 4: 200.
ſequeſtra carne. H: 912.
ſequeſtro ſibi hominis membra. C. 10: 127.
ſequi. P. 2: 177| 3: 163| 9: 24| 10: 367| 11: 36| A: 768| H: 677| S. 1: 573, 581| 2, pr: 40.
ſequimur. C. 10: 157| A: 239, 564| S. 2: 906.
ſequitur. C. 3: 48 | 5: 40| 7: 18| 10: 28, 856| 11: 101| S. 2: 854.
ſequor. P. 11: 18.
ſequuntur. C. 2: 57| 11: 53 | H: 428, 457| Ps: 565 | S. 2: 460, 616| 1: 817.
ſera, *ſing.* Pr. pr: 67| S. 1: 65| D: 85.
Seraphin. C. 4: 5| S. 2: 867.
Serapis Deus. S. 2: 531, 868.
ſerena, *ſing.* A: 78 | lux. C. 6: 51.
ſerenæ, *ſing.* S. 2: 331, 1082.
ſerenam. P. 5: 127| ædem. 10: 347.

ſerenat. C. 10: 80.
ſerenis. S. 2: 128.
ſereno, *adj.* C. 2: 68| P. 10: 712| A: 663, 904| Ps: 905.
ſerenum. C. 2: 97| H: 86| S. 1: 414| Ingenium. H: 545.
ſerenus. H: 185| fronte. C 5: 8| rex. C. 7: 4.
ſereret. H: 577.
ſeria, *plur.* C. 3: 18.
ſerica, *plur.* Ps: 363.
ſericam togam. P. 10: 1015.
ſerico. C. 7: 149| P. 2: 237.
ſeriem. P. 4: 117| 10: 1113| 1: 222| A: 1003| H: 492 plumigeram. C. 3: 44.
ſerio, *adj.* C. 2: 36.
ſeris, *adj.* S. 1: 242| ſæclis. 2: 717.
ſeris, *ver.* novum commenti genus. P. 6: 57.
ſerit. H: 391| Christum. P. 13: 104| loquelam. 6: 92.
ſeritur. S. 2: 1025.
ſermo. P. 2: 74| 10: 51| Patris. 5: 141| 6: 3| A: 155.|
ſermone. C. 11: 52| H: 202.
ſermonis. P. 10: 553| A: 39.
ſero, *adj.* S. 1: 521.
ſero, *adv.* H. pr: 18.
ſerpens. C. 6: 141| 9: 91| P. 5: 197| 10: 36| A: 406.
ſerpente Ps: 685| S. 1: 537| virga| H: 470.
ſerpentibus. D: 45.
ſerpit. C. 6: 17.
ſerpere. H: 596| S. 1, pr: 32, 74.
ſerram. P. 5: 531.
ſerrata regula. P. 5: 217.
ſerta. C. 3: 28| P. 3: 208| Ps: 441.
ſertis. P. 10: 1052| H: 269| Ps: 354| S. 2: 723.
ſervabat. H: 198| S. 2: 1010.
ſervabitur. S. 2: 66.
ſervamus. A. pr. 1: 2.
ſervando. A: 156.
ſervans. H: 125, 744| Ps: 776| monumenta laudis. P. 10: 1132.
ſervant. Ps: 309| S. 2: 805.
ſervantis. H: 632.
ſervare. C. 7: 104 P. 5: 312| A: 832| H: 331, 665| Ps: 555| S. 1: 21, 577, 6,8| 2: 278, 505, 519.
ſervarent. A: 740| S. 2: 966.
ſervaret. C. 1: 60| A: 324.
ſervaſſe. S. 2: 365.
ſervat. C. 10: 52| 12: 552| P. 3: 195| 4: 2, | 191| 11: 173| 12: 45| 14: 4| H: 52, 77, 469, 757| S. 1: 114| 2: 153, 398, 797.
ſervata, *plur.* Ps: 602.
ſervator. H: 662.
ſervatum. C. 7: 130| D: 43.
ſervatur. Ps: 302| S. 1: 167.
ſervavit. S. 1: 156 2: 118.
ſervemus. S. 1: 607.
ſervens. A: 211.
ſerventur. Ps: 97| S. 2: 235.
ſervet. P. 4: 95| S. 2: 437, 765.
ſervi, *plur* P. 5: 59.
ſerviam. P. 10: 445.
ſerviat. A: 192| Ps. pr: 54| S. 2: 767| ſopori. C. 1: 31.
ſerviemus ſæculo. P. 5: 59.
ſervientem corpori. P. 2: 583.
ſervientis. C. 7: 184| Ps. pr: 14.
ſervile. D: 162.
ſervilia vincula. H: 444.
ſervire. P. 2: 420, 476| 5: 123, 486| H: 366, 431, 465, 508, 680| Ps. pr: 21| 342| S. 1: 85| 2: 496, 714.
ſervis, *ſubſt.* idolorum. P. 10: 101.
ſerviſſe. P. 10: 998.
ſervit. C. 3: 57| 12: 9| P. 10: 829| A: 546| H: 687| S. 1: 304| 2: 796| Deo, *ibid.* S. 2: 441| mare piratis, *ibid.* 790.
ſervitii neſcia. C. 5: 57.
ſervitio. S. 2: 525, 733.
ſervitus. C. 8: 50.
ſerum. C. 1: 10| 7: 68| A: 283| Ps. 230.
ſervo, *verb.* P. 13: 91.
ſervor. A: 533.
ſervorum. C. 8: 1.
ſerus. Ps. pr: 12| infans. C. 7: 58.
ſervulorum. P. 10: 165.
ſervus. P. 10: 474, 840.
ſeſtertiorum millia. P. 1: 76.
ſeu. C. 5: 17, 19, 20| P. 1: 55 H: 889| Ps: 845 *bis*| S. 1: 465 *bis*.
Severus: S. 1: 278.
ſeverus, *adj.* P. 9: 42| fronte. Ps: 165| terror. C. 8: 66.
ſevera, *ſing. nom.* P. 1: 553| ore P. 3: 23| *abl.* S. 2: 182| fronte. P. 10: 290.
ſeveræ induſtriæ vir. C. 7: 67.
ſeveram. P. 10: 204| 13: 29.
ſeveris. P. 10: 720| H: 529.
ſeveros. Ps: 452.
ſeverum vivitur. C. 2: 33.
ſevit. Ps: 73.
ſex. P. 6: 31| S. 2: 461| D: 53, 54| ſeptena. A: 984.
ſexaginta. P. 11: 13.
ſexcenta, *plur.* P. 10: 616.
ſexcentas. S. 1: 567.
ſexies. P. 14: 121.
ſextæ, *ſing.* A: 987.
ſexu. P. 6: 548| H: 584| de duplici natos editos. P. 10: 178| ex utroque nobiles domos. 2: 512.
ſexus, *ſing.* P. 10: 1071| H: 277, 598| S. 2: 223.
ſi. C. pr: 36| 3: 34| 4: 88| 7: 16| P. 10: 113| forte. C. 1: 87| 8: 97| modo. P. 10: 731| placet. *ibid.* 991| quod. 12: 22.
ſibi. C. 2: 98| 3: 40| 4: 53| 5: 9| 6: 38| 10: 53| 12: 153| P. 2: 559| 3: 15| 6: 53, 59| 7: 4| 10: 346.
ſibilantis. P. 10: 278.
ſibilat. C. 9: 90| aër. A: 842.
ſibimet. P. 12: 25| S. 1: 100| 2: 358, 439.
Sibyllæ, *ſing.* S. 2: 892.
Sibyllinis. A: 440.
ſic. C. 2: 9, 101| 3: 129| 4: 57, 73| 7: 23| 10: 93, 121| 12: 35| P. 2: 307, 308, 5: 393| 10: 1070| S. 1, pr: 45.
ſicas. S. 1: 532.
ſicca, *ſing.* S. 2: 985| D: 45| macies. C. 10: 503| *plur.* *ibid.* 521| S. 2: 198| D: 58.
ſiccam. Ps: 591, 689.
ſiccantur. P. 13: 141| S. 2: 197.
ſiccare. P. 5: 336.
ſiccatus. S. 1, pr: 42.
ſiccet. S. 2: 1043.
ſiccis. P. 1: 109| 5: 478| viſibus. P. 10: 710.
ſicco, *adj.* A: 666, 686| Ps: 652| S. 2: 922.
ſiccum. S. 1, pr: 20.
ſicubi. P. 11: 17.
Siculus. S. 2: 944.
ſicut. C. 4: 61| P. 2: 274| 10: 923| A: 724| H: 744| S. 2: 71.
ſidente. S. 2: 982.
ſidera. C. 7: 39| 9: 78| 12: 13| A: 553, 811, 615| H: 516| Ps: 778| S. 1, pr: 35.
ſidere. C. 5: 165| 5: 3| A: 586| S. 2: 957.
ſiderea, *ſing. abl.* A: 318.
ſidereis. A: 597.
ſidereo. C. 5: 100| S. 1: 371.
ſideribus. H: 800| S. 2: 480, 805.
ſideris. C. 2: 8, 67| A: 648| H: 76| S. 1: 320| 2: 1027| diurni. P. 5: 246.
ſidus. C. 12: 17| A: 621| H: 161| Ps: 865| S. 1: 344.
ſigillati, *ſing.* H: 745.
ſigillo. S. 2: 545.
ſigillorum. P. 10: 158.
ſigillum. P. 10: 233.
ſigna. H: 467, 567| Ps: 149, 703| S. 1: 331, 464| 2: 541, 972, 986| bellica. C. 1: 55| draconibus

elisa, *ibid.* 56 | garrulorum verborum cum dares. P. 10: 747.
ſignabat. C. 1: 56 | S. 1: 488.
ſignacula. A: 294 | Ps: 360 | S. 1: 568 | D: 176.
ſignans. D: 174.
ſignarent. S. 1: 183.
ſignarint. S. 1: 597.
ſignarit. A: 493.
ſignat. P. 2: 100.
ſignata, *ſing.* A: 573 | *plur.* C. 6: 79 | P. 11: 7.
ſignato ore. A: 359.
ſignatoribus. C. 12: 86.
ſignatum. H: 769.
ſignaverat. A: 52.
ſignavit. Ps: 693.
ſignent. P. 10: 134.
ſignet. S. 2: 1112.
ſignifer malorum, P. 10: 90.
ſignificant. P. 11: 10.
ſignis. P. 9: 36 | 10: 231, 623 | H: 63, 567 | Ps: 341.
ſigno, *ſubſt.* C. 6: 135 | P. 10: 215 | S. 1: 467.
ſignorum: C. 12: 30 | A: 616 | magiſtri. P. 1: 164.
ſignum. C. 1: 45 | 6: 147 | 11: 105 | 12: 4, 58 | P. 2: 526 | A: pr, 2: 35, 498 | H: 80, 724 | S. 1: 186, 485, 587 | 2: 358, 527 | D: 64 | crucis. P. 1: 34 | dat. Ps: 644.
ſilebo. P. 10: 648, 1096.
ſilendi, *plur.* P. 4: 181.
ſilent. Ps: 636.
ſilentia. C. 9: 68 | P. 1: 79 | S. 1, pr: 55 | 2: pr, 44.
ſilentio. C. 7: 30.
ſilentis. P. 1: 73.
ſilentium, *ſubſt.* P. 10: 71
ſilere P. 10: 1104.
ſileſcat. C. 9: 24.
ſilet longum. P. 10: 393.
ſilete. A: 658.
ſilex: C. 5: 91.
ſilicem. P. 7: 82 | Ps: 418 | S. 1: 209, 582.
ſilicis. C. 5: 7.
ſiliqua, *nom.* C. 3: 63.
ſiliquis. H: 808.
Siloam. D: 131
ſilva, *nom.* C. 9: 183 | P. 11: 145 | H: 240, 791 | S. 2: 963.
ſilvæ, *ſing.* C. 8: 36.
ſilvarum. D: 118.
ſilvas. P. 11: 115 | S. 1: 303, 372.
ſilveſtribus. S. 2: 943.
ſilveſtris. A: 342.
ſilvicolæ puellæ, *ſing.* S. 2: 524.
ſilvis. H: 103 | S. 2: 874.
ſilvoſi, *ſing.* S. 1, pr: 72 | 59.
ſilvoſis anfractibus. H: 144.
ſim. P. 10: 138.
Simeonem. A: 1012.
ſimia, *nom.* S. 2: 868.
ſimiam. P. 10: 256.
ſimilaginis. A: 353.
ſimilem. A: 799, 807.
ſimiles. A: 160 | S. 2: 136.
ſimili. A: 857.
ſimilis. A: 790, 797, 802 | S. 2: 449, 673.
ſimillimus. A: 611.
Simon. S. 2, pr: 1.
ſimpla, *ſing. abl.* morte. P. 10: 878.
ſimplex. P. 5: 525 | 10: 324, 654 | A. pr, 2: 32 | 909 | H: 131, 142, 201, 610 | Ps: 721, 904 | S. 1: 99 | 2: 239, 853, 905.
ſimplice. A: 919.
ſimplices. C. 9: 110 | 12: 131 | P. 10: 355.
ſimplici. P. 10: 996 | mente. C. 2: 49.
ſimplicis. S. 2: 881.
ſimplicitas. Ps: 246.
ſimplicitate. H: 425.
ſimpuvium Numæ. P. 2: 514
ſimul. C: 3: 134 | 4: 15, 64 | 6: 59 | P. 3: 178 | 4: 7, 246, 251 | 5: 540 | 6: 8, 137 | 7: 86 | 9: 58 | 10: 138, 729 | 13: 36, 83 | A: 713, 965 | Ps: 734 | S. 2: 638 | ac. C. 10: 3 | P. 11: 191.
ſimulacra. P. 3: 128 | A: 508 | S. 1: 224, 564 | 2: 349.
ſimulactum. H: 190.
ſimulans. S. 1: 100.
ſimularat. Ps: 266.
ſimulare. S. 2: 648.
ſimulatio. A: 801.
ſimulatis, *adj.* S. 2: 58.
ſimulato. S: 1: 58.
ſimulatum. A: 960.
ſimulatur. S. 2: 443.
ſinant fata. S. 2: 498.
ſinat. P. 2: 476 | H: 643 | S. 1: 7 | 2: 895.
ſinatis, *verb.* P. 10: 1094.
ſincera, *ſing.* A: 396, 901 | Ps: 734 | *plur.* H: 235, 269 | Ps: 734 | S. 1: 510.
ſincero. A: 569.
ſine, *præ.* C. pr 9 | 3: 11 | P. 3: 141 | 4: 85 | 10: 614 | A: 38, 98, 240, 279, 303, 692, 726 | H: 173, 837 | Ps: 147 fine. C. 10: 11 | carmen tractum. S. 1: 618 | imperium, *ibid.* 543 | mente vacuum corpus. C. 10: 34 | teſte. P. 3: 43.
ſinebat. P. 10: 679.
ſinerent. Ps: 677.
ſinet. P. 13: 6.
ſingula, *plur.* P. 10: 903 | 11: 3.
ſingulis. P. 4: 49.
ſingulos. P. 8: 168.
ſingultibus. C. 7: 127.
ſingultit. C. 12: 124.
ſiniſter. P. 10: 1136.
ſiniſtra, *ſubſt. nom.* C. 7: 218.
ſiniſtra, *adj. ſing. abl.* S. 2: 888 | *plur.* ibid. 683.
ſiniſtræ, *ſing.* H: 888.
ſiniſtris. C. 2: 95 | H: 463 | Ps. pr: 19 | artibus. P. 13: 21.
ſiniſtro. H: 799 | S. 2: 571.
ſiniſtrum. C. 6: 123 | 7: 173 | P. 12: 46.
ſinit. C. 2: 20 | 11: 74 | P. pr: 28 | 10: 370 | H: 649, 823 | Ps: 484 | S. 1: 619.
ſint. C. 3: 60 | H: 95, 954 | Ps: 428 | S. 1: 449.
ſinu. C. 4: 27 | 11: 28 | 12: 25 | P. 1: 195 | 4: 7 | 6: 135 | 10: 827 | Ps: 187, 656, 742 | S. 2: 38 | lactante. P. 2: 571.
ſinuamina riparum. P. 7: 34.
ſinuamine. Ps: 871 | S. 1: 655.
ſinum. S. 1: 183 | mollem telluris. P. 5: 500.
ſinuoſa, *plur.* C. 3: 47.
ſinuoſo pectore. H: 199.
ſinunt. P. 1: 17.
ſinus, *ſing.* Ps: 680 | *plur.* P. 7: 7 | 11: 136, 230 | A: 143 | Ps: 459 | nutricum. C. 12: 102.
Sion. H: 419.
Sirio vapore. C. 12: 22.
ſis. C. 11: 18 | P. 10: 545 | 12: 246.
Siſciæ. P. 7: 3.
ſiſtere. P. 7: 60 | 14: 39.
ſiſti. P. 1: 53 | H: 754.
ſiſtit. Ps: 348 | S. 2, pr: 42.
ſiſtitur. C. 5: 66 | 9: 42 | P. 1: 100 | 1: 39.
ſiſtro meditantes vulnera. Ps: 435.
ſiſtunt ad aram de laborum fructibus. H. pr: 3.
ſit. C. 1: 49 | 7: 194 | 8: 77 | 10: 82 | 11: 114 | P. 1: 120 *bis* | 2: 408, 434, 542 | 5: 57, 390, 575 | 10: 819, 126, 280, 1140 | ſatis. C. 3: 181 | P. 1: 61.
ſita, *ſing.* P. 3: 213 | 4: 189 | S. 1: 600 eſt. C. 11: 84 | P. pr: 14 | *plur.* S. 2: 166.
ſitas. P. 10: 244.
ſiti, *ſubſt.* S. 2: 923 | mortis incenſus. P. 5: 356 | rabida auri. 14: 102.
ſiti, *adj. plur.* P. 10: 152 | S. 2: 85.
ſitiens. P. 6: 58 | 8: 8 | A: 431 | S. 2: 1027 | fundere. C. 5: 71 | iturus, H: 474.
ſitiente. D: 49.

ſitientēs. C. 4:89.
ſitientibus. C. 5: 91| H: 860.
ſitientis. H: 623.
ſitim. P. 6: 60, honoris æſtuans. 11: 250.
ſitire. P. 10: 756, 735| 12: 44.
ſitis, *ſubſt.* S. 2: 671, 985| eremi. Ps: 371| ſanguinis vini, auri. H: 396.
ſitis, *verb.* aurum ardenter. P. 2: 189.
ſitit. : 587.
ſitiunt ſpem fontis. A: 683.
ſitu. C. 2: 43| 3: 195| P. 10: 518, 1117| 11: 3 S. 2: 125, 262, 754| noctis. P. 2: 378| ſenta loca 3: 47.
ſitum, *adj.* C. 4: 38| H: 771, 904| eſt in tua manu ut. P. 10: 780| ſub pedibus orbem. 14: 94.
ſitus, *ſubſt. plur.* P. 11: 132| H: 851.
ſive. C. 7: 79, 180| 8: 71| P. 13: 20| A: 249 *bis* | S. 1: 340| 2: 404.
ſiveruot. S. 1: 27.
ſivit. P. 10 1881.
ſmaragdina prata. Ps: 862.
ſobolem. A: 916 | S. 1: 255| 2: 224.
ſoboles. A: 147| H: 369, 394, 618| S. 1: 163, 552.
ſobolis. D: 15.
ſobria, *ſing.* H: 548| mens. S. 2: 1057| *plur.* P. 3: 89| Ps: 397.
ſobriam paſcitatem jejuniorum. P. 10: 359.
ſobrietas. Ps: 244, 349, 403, 417, 450.
ſobrietatis. Ps: 450.
ſobrii, *plur.* C. 1: 7, 82.
ſobrius. A: 588.
ſocia, *adj. plur.* H: 427.
ſociabere. S. 2: 757.
ſocialibus ſceptris. H: 107.
ſociam, *adj.* Ps: 684| virgam. C. 6: 71.
ſocianda, *ſing.* A: 158.
ſocians. C. 10: 2.
ſociarant. P. 11: 95.
ſociare. P. 13: 48| S. 2: 586.
ſocias, *adj.* peccandi. A: 931.
ſociat. H: 53| Ps: 765.
ſociata, *ſing.* A: 996| *plur.* H: 313.
ſociaverat. Ps: 855.
ſociet. S. 2: 891.
ſocii, *adj. ſing.* S. 2: 434
ſociis, *ſubſt.* Ps: 574.
ſocio, *adj.* Ps: 472.
ſocius, *ſubſt.* P. 6: 19| Ps: 38, 345| S. 2: 232.
ſocium, *adj.* C. 3: 133| 10: 260.
ſocius, *adj.* calor. C. 10: 38.
ſocordia, *ſubſt. nom.* A: 126, degener vini atque ſomni. C. 7: 12.
ſocordis. C. 11 34.
ſocors edacitas. P. 10: 8104
ſocrum. H: 779.
ſodales. P. 6: 73| 14: 50| A: 713.
ſodali. A: 918.
ſodalis. P. 5: 288.
ſodalitas. P. 11 53.
Sodomæ. H: 735| Ps. pr: 17.
Sodomis. H: 725, 740, 771.
Sodomita, *ſing.* P. 3: 195| libido, Ps: 42.
Sodomitas. A: 316.
Sodomorum. H: 763.
ſol. C. 2: 25, 56| 7: 19| 9: 79| 12: 22, 26| H: 71, 504| Ps: 781, 845| D: 96, 104| recurrens. C. 11: 2.
ſola, *ſubſt. plur.* P. 12: 7| A: 666| S. 2: 252.
ſola, *adj. ſing. nom.* C. 12: 11| 12: 79| P. 2: 9| 4: 57, 59, 115| 10: 439, 711, 892| 13: 5 *bis* A. pr, 2: 39| H: 258, 658, 742| Ps: 520, 579, 803| S. 2: 92, 592 *bis*, 848| *abl.* Ps: 57| S. 1: 616| *plur.* A: 151| D: 61.
ſolam. Ps: 690.
ſolatia. Ps: 233| S. 2: 32.
ſole. C. p: 3| 5: 3, 44, 132| 9: 46| H: 503| Ps: 616| S. 2: 85| calente. C. 7: 107.
ſoleant. A: 205.
ſoleas, *ſubſt.* Junonis futilis lambere. A: 456.
ſoleatis. S. 2: 445.
ſolebas. P: 10: 923.
ſolem. C. 8: 9| S. 1: 3 10, 318, 578.
ſolemne. A: 349| S. 1: 341.
ſolemnem. P. 5: 561.
ſolemnes. P. 11: 237.
ſolemnia. S. 11 651.
ſolemnis. S. 1: 395.
ſolent. P. 3: 182| 10: 146| S. 2: 632.
ſolere. P. 12: 19.
ſolers. A: 835| S. 2: 201, 332, 369.
ſoles, *ſubſt.* H: 85.
ſolet. P. 10: 950.
ſoletis. P. 2: 57.
ſoli, *ſubſt. gen. ſolum.* H: 192.
ſoli, *ſubſt. dat. ſol.* P. 13: 62, S. 1: 342.
ſoli, *adj. dat.* P: 5: 105, 172| 10: 712| 14: 128| H: 700| S. 2: 244, 767.
Solibus. H: 914.
ſolidam. S. 2, pr: 19.
ſolidante liquore. A: 654.
ſolidaret. S. 2: 330, 960.
ſolidata, *ſing.* A: 167| H: 742.
ſolido, *adj.* C. 5: 10| P. 11: 184| Ps. 336| S. 1: 466.
ſolidos. A: 671.
ſolidum. C. 3: 69| A: 800| H: 876| Ps: 835| bonum. H: 439.
ſolio. C. 3: 189| 4: 6| 5: 34| P. 11: 50| A: 3, 585| Ps: 875| S. 1: 47, 367| D: 98| locata Roma in. P. 4: 62.
ſolis, *ſubſt. ſol.* C. 1: 9| 2: 6| 3: 87| 9: 15| 10: 79| 12: 5| P. 10: 537, 573| 11: 167, 190| 13: 103| 14: 95| A: 424, 626| S. 2: 830.
ſolis, *adj. plur.* P. 9: 62| A: 125| S. 2: 240, 1127.
ſolita, *ſing. nom.* eſt. C. 3: 27| eſt. S. 2: 162| *abl.* Ps: 156.
ſolitam. Ps: 5 2.
ſolitis, *plur.* P. 9: 15.
ſolitis. S. 2: 70, 312, 367, 912.
ſolito. C. 5: 136| P. 12: 1.
ſolitos. S. 2: 309.
ſolitudines. C. 7: 61.
ſolitum. A: 946| S. 1: 333, 622.
ſolitus. P. 8: 11.
ſolium. P. 3: 17| 7: 55| 10: 639| 13: 34| A: 198.
ſollers cura. C. 7: 167.
ſollertia, *ſubſt.* A: 558| H: 214| S. 2: 1050.
ſollicitat. S. 2: 894.
ſollicitet. Ps: 615.
ſollicitum ingenium. H: 546.
ſolo, *ſubſt.* P. 7: 31, 65| 14: 50| 2: 16| A: 1040| H: 820| Ps: 32| S. 1, pr: 83, 65| 2: 326, 697, 982.
ſolo, *adj.* P. 5: 544| A: 313| Ps: 786, 915.
ſolvam. P. 13: 69.
ſolvant. H: 186.
ſolvat. S. 1: 394.
ſolubilibus. H: 505.
ſolubilis carnis. P. 10: 507| dextra. A: 514.
ſolve. C. 1: 99| 9: 82 *bis* | P. 19| 424| A: 407.
ſolvebat. P. 9: 84.
ſolvenda, *ſing.* A: 1044.
ſolvendi, *ſing.* H: 260.
ſolvendis. S. 1, pr: 68.
ſolvens. H: 755| Sabbata terrea. A: 504.
ſolverat. C: 7: 88| P. 5: 123.
ſolvere. P. 3: 93| A: 967| Ps: 315| S. 2: 698, 919| curas in otia. Ps: 729| in ruinam. P. 10: 50| obſequium. C. 3: 33| vincula. 5: 35.
ſolveret. P. 13: 34.
ſolveris, *paſſ.* per cachinnos. P. 10: 226.

ſolverit. C. 11: 108.
ſolvet ſupplicio. P. 6: 159.
ſolvi, *infin.* P. 2: 168| 10: 348| S. 2: 860.
ſolvimur. S. 2: 1016.
ſolvimus feſtum. C. 8: 14.
ſolvis. P. 10: 39.
ſolvit. C. 11: 176| P. 6: 70, 108| A: 428| H: 470| S. 1. pr: 39| 397, 468| D: 24, 32| commiſſa piacula. A: 544| reatum. C. 7: 175| ſacra ſacerdos. P. 12: 63.
ſolvite. Ps: 606 | vincla. A: 757.
ſolvitur. P. 2: 197| 5: 303| aurum verticis. Ps: 442| hirſuta cutis barbis. P. 10: 559| in luxum. H: 821| libidine. P. 10: 509| mihi Chriſtus. A: 1047| puppis. C. 7: 107.
ſolum, *ſubſt.* C. 3: 5; 129| P. 1: 49| 2: 543| 3: 198| 5: 464| 10: 326| H: 478| Ps: 631| S. 1: 431, 640| 2: 135, 701, 777.
ſolum, *adj.* C. 9: 3| P. 10: 522| 11: 50| A: 947| Ps: 4| ſuper omnia Deum. A: 188.
ſolum, *adv.* P. 1: 79| 10: 1123| A: 268, 303, 376.
ſolvor morte mea. A: 1048.
ſolus. C. 4: 15| 6: 89| 7: 41, 115| 12: 118| P. 2: 351| 5: 139, 207, 537, 538| 10: 67, 98, 539, 728, 732, 788| 11: 15| A: 172, 306, 317, 758, 770, 792, 1034| H: 580| S. 1: 14, 626| 2. pr: 23| 1118| D: 40, 176.
ſoluta, *ſing.* curis mens. C. 6: 33.
ſolutæ, *plur.* vires. C. 8: 61.
ſoluti, *plur.* ac liberi carne. P. 2: 270.
ſoluto. H: 701| jure, *ibid.* 676.
ſolutos. A: 760.
ſolutum eſt. A: 519, 530| vas. P. 5: 163.
ſolutus carne. H: 918.
ſolvunt. C. 10: 10| A. pr, 21 23.
ſomni, *gen.* C. 7: 12| H: 952.
ſomnia. S. 2: 46.
ſomniantem perplexa. C. 6: 66.
ſomniantum. C. 6: 41.
ſomniat. A: 201| D: 185.
ſomniet. P. 10: 963.
ſomniis. C. 1: 88 P. 10: 250.
ſomniorum. C. 6: 138.
ſomno. C. 6: 128 data res. 10: 56| vocante. 6: 129.
ſomnum. C. 1: 76, 97| D: 22.
ſomnus. C. 1: 25, 33| H: 58.
ſonandi. P. 10: 534.
ſonantia. Ps: 954.
ſonantibus. C. 5: 122.
ſonare. P. 10: 995.
ſonat. P. 10: 493| A: 391.
ſonent. P. 6: 154.
ſonipes. Ps: 190.
ſonitus, *plur.* A: 847.
ſono, *ſubſt.* C. pr: 45| alarum. P. 5: 410.
ſonora, *ſing. abl.* voce. A: 524.
ſonoram vocem. C. 9: 81.
ſonoris. P. 11: 37.
ſonorum, *plur. gen.* C. 9: 64.
ſonos. P. 10: 15, 567, 933| H: 316, 652.
ſonus. P. 11: 112.
Sophia, *nom.* C. 11: 20.
ſophiæ, *gen.* S. 1: 34.
ſophiſtæ, *plur.* P. 10: 608.
ſophiſtas. P. 10: 404| S. 2: 859.
ſophiſtica, *plur.* A. pr, 2: 30.
ſopor. C. 6: 11| 10: 60.
ſoporatis oculis rore quietis. H: 894.
ſopore. C. 6: 113, 152.
ſoporem. C. 6: 74.
ſopori. C. 1: 32.
ſoporis. C. 1: 47.
ſoporo fine. P. 4: 128.
ſoporos. C. 1: 6.
ſorbeat: H: 254. 962.
ſorbuerat. A: 1079.
ſorbuit. P. 10: 905 ore flammas. P. 1: 50.
ſorde. H: 197| Ps: 106.
ſordeat multo crimine. H: 119.
ſordent. H: 904| S. 1: 236| libido. C. 7: 13| mundus. H: 8.
ſordent. Ps: 517.
ſordentia. S. 2: 832.
ſordentibus. D: 3.
ſordes, *ſubſt. plur.* P. 2: 263| Ps: 465, 907.
ſordeſcere. H: 458.
ſordeſceret. S. 2: 827.
ſordet. P. 10: 508 H. pr: 50| 106, 357, 694| Ps: 526| S. 1: 643| cor vitiorum ſtercore. Ps: 890.
ſordibus. C. pr: 12| 2: 62| P. 2: 475| S. 1: 147.
ſordida, *ſing.* A: 195, 759| *plur.* C. 9: 50| P. 2: 187| 14: 111| A: 910, 1030| Ps: 599| S. 1: 637| templa. 2: 733.
ſordidam. P. 10: 180.
ſordidas, *plur.* P. 2: 273.
ſordidi, *plur.* P. 5: 80.
ſordidulam. S. 1: 69.
ſordidum. P. 2: 195| 10: 1047.
ſordidus. Ps: 52 cinis. C. 7: 150| cultu inventuſto. C. 8: 22| ferrugine lugubri. 9: 79.
ſordiori. C. 7: 33| P. 10: 170.
ſororeſ. S. 1: 71.
ſororem. H. pr: 56.
ſorores. A: 757| Ps: 735.
ſororis. P. 2: 466.
ſororum. S. 1: 361.
ſors. Ps: 401| cecidit in vatem. C. 7: 510| ultima. P. 1: 54.
ſorte. P. 9: 104| A: 772| H: 108| Ps: 21, 474| S. 1: 273| 2: 211, 373, 451, 475| bellica. Ps. pr: 20| ſub dubia. P. 9: 103| ſub una. C. 10: 66.
ſortem. H. 483, 707| S. 2: 459, 482.
ſortes Deum. S. 1: 262.
ſortibus. A: 438.
ſortis. P. 10: 465| humanæ. C. 7: 214.
ſortita, *ſing.* A: 551| S. 1: 252| eſt. A: 889.
ſortitam. S. 1: 370.
ſortiti, *plur.* S. 1: 34.
ſortitur. H: 207.
ſoſpes. Ps: 801.
ſoſpitant. P. 1: 117.
ſoſpitet. C. 3: 180.
ſpado. P. 10: 200| S. 2: 862.
ſpargam. S. 2: 726.
ſparguntur. S. 2: 1031.
ſpargat. Ps: 720.
ſpargebat iram. A: 320.
ſpargemus. C. 10: 172.
ſpargens. P. 10: 849.
ſpargentem. H: 297.
ſpargere. P. 10: 382, 648| Ps: 551| S. 1: 364.
ſpargerent. P. 1: 78.
ſpargier. C. 3: 148.
ſpargimus. Ps: 219.
ſpargit. C. 12: 119| P. 14: 215| H: 88, 392| S. 2: 252| D: 72 cinis crinem. C. 7: 150| fletibus locum. P. 2: 534.
ſpargitur. H: 5, 93.
ſparſa, *plur.* P. 11: 132| A. pr, 2: 43.
ſparſerat. Ps: 852.
ſparſerit. C. 5: 22.
ſparſim. C. 11: 40| P. 5: 281.
ſparſi, *ſing.* A: 758.
ſparſis. S. 2: 843.
ſparſiſſe. C. 11: 65.
ſparſit. H: 808.
ſparſos. C. 8: 79, S. 1: 258.
Sparteus culleus. P. 5: 457.
ſpatiantur. H: 813.
ſpatiatus. A: 665.
ſpatii. P. 11: 212| Ps: 826.
ſpatio, *abl.* C. pr: 6.
ſpatium. C. 10: 35| A: 853| S. 2: 316.
ſpe. Ps: 886| S. 2: 906, 999.
ſpecie. Ps: 553, 557| S. 2: 140.
ſpeciem. P. 4: 91| A: 865| H: 777| Ps: 872| S. 1: 250.

Species, *ſing*. P. 11: 125 | A: 6, 596, 809, 1053 | H: 60, 332 | Ps: 323, 646 | S. 2: 577 | *plur*. C. 6: 56 | A: 123, 48, 731, 862.

ſpecimen. P. 4: 178 | 6: 109 | A: 28 | H: 67 | naturæ. A: 633 | trinum, *ibid*. pr, 1: 1.

ſpecioſa, *ſing*. P. 4: 34 | *plur*. S. 1: 394 | 2: 114.

ſpecioſam: D: 181.

ſpecioſis. Ps: 41.

ſpecta, *imper*. A: 960.

ſectabat. Ps: 112, 582.

ſectabile. H: 67, 724 | D: 63.

ſectabilis. S. 2: 1089.

ſpectacula. P. 6: 164 | H: 371 | S. 1: 381 | 2: 947.

ſpectaculum. C. 12: 117 | P. 10: 86, 465, 701.

ſpectamine morum. Ps: 983.

ſpectans. Ps: 197.

ſpectant. P. 7: 31 | S. 2: 1109.

ſpectantum. S. 1: 397.

ſpectarat. S. 1: 207.

ſpectare. P. 14: 45 | A: 833 | S. 2: 152, 260.

ſpectat. P. 10: 909 | 14: 93 | A: 318 | H: 646.

ſpectata, *plur*. S. 1: 54.

ſpectator P. 3: 297 | horum ſedes. 10: 223.

ſpectatrix. Ps: 118.

ſpectatura, *ſing*. S. 2: 1093.

ſpectet. P. 10: 688 | 12: 16 | A: 213 | H: 310.

ſpecu. P. 2: 88 | 10: 979 | alvi. C. 7: 115.

ſpecubus. P. 13: 33 | H: 930.

ſpeculam Ps: 732.

ſpeculamine. A: 20.

ſpeculamur Deum vultu aperto. A: 335.

ſpeculator. C. 2: 105 | Ps: 492.

ſpeculatrix pupula. H: 308.

ſpeculatur. H: 900.

ſpeculo. H. 83.

ſpeculum. C. 3: 154 | P. 11: 186 | A: 761 | H: 869 | Deitatis homo eſt. A: 834.

ſpecum. P. 6: 28 | caliginis, 5: 350.

ſpecus, *ſing*. P. 11: 160, 213.

ſpei. C. 1: 46 | P. 2: 458 | 10: 432, 647 | S. 2, pr: 14.

ſpelæum. D: 20.

ſpelunca, *nom*. S. 2: 289.

ſpeluncis. H: 103.

ſpem. C. 1. 24 | 5: 92 | 10: 138 | 12: 150 | P. 9: 104 | 10: 360 | 11: 373 | 13: 31, 43 | 14: 88 | A: 372, 611 | 683 | Ps: 201, 233, 626 S. 1: 511 | 2: 139, 1047 | capit H: 935 | in gloriæ. P. 10: 724 | ſuper aëra non librat. H: 381.

ſperamus. C. 1: 48.

ſperare. S. 2: 123.

ſperaverat. P. 5: 274.

ſperne. C. 3: 26.

ſpernenda, *ſing*. A: 25.

ſpernens. H: 719.

ſpernere. C. 11: 10 | P. 3: 21 | S. 1: 499 | 2: 769.

ſperneret. Ps: 516 | S. 1, pr: 6.

ſpernit. Ps: 150.

ſpernite. P. 5: 26.

ſpernitur. C. 7: 147 | P. 14: 23.

ſpero. S. 2: 167.

ſpes, *ſing*. C. 3: 201 | 5: 96 | P. 4: 195 | 5: 214 | 9: 4, 96 | 14: 109 | A: 393 | Ps: 235, 278, 284 | S. 1: 132 | 2: 1017, 1074 | *plur*. P. 11: 176.

ſphæra, *nom*. A: 210.

ſphæram. P. 10: 538.

ſphragitidas. P. 10: 1076.

ſpicæ, *plur*. D: 21.

ſpicea, *plur*. farra. P. 2: 217.

ſpiceum culmum. A. pr, 2: 49.

ſpicula. C. 5: 32 | P. 2: 37 | H: 87 | Ps: 332, 420 | S. 1, pr: 28 | 647.

ſpiculi P. 10: 26.

ſpiculis. P. 5: 261, 423 | 9: 62 | dolorum. P. 10: 579.

ſpiculo ſolis. C. 2: 6.

ſpina, *nom*. C. 8: 43.

ſpinea, *ſing*. H: 792 | *plur*. A: 66.

ſpinifera, *ſing*. *abl*. rubo. C. 5: 31.

ſpiniferos in artus. A: 59.

ſpinigeris. P. 11: 121.

ſpinis. A: 56 | H: 798.

ſpinoſa, *ſing*. calumnia. H: 638 | *plur*. S. 2: 1041.

ſpinoſos. S. 2: 1028.

ſpiramen. A: 758 | Ps: 421.

ſpiramina. P. 10: 985 | vocis. Ps: 717.

ſpiramine. C. 9: 47 | A: 170, 871.

ſpiraminis. Ps: 594.

ſpiramus. A: 838.

ſpirant. C. 5: 119 | H: 382.

ſpirante Deo. A: 593.

ſpirantes odores, H: 857.

ſpirate. P. 10: 937.

ſpiras. *ſubſt*. A: 407.

ſpirat. C. 3: 160 | S. 1, pr: 86 | 2: 185, 479.

ſpiris. H: 200.

ſpiritalem rem. P. 10: 378.

ſpiritali lacte. P. 10: 14.

ſpiritibus. C. 5: 125 | H: 514, 843 | Ps: 908.

ſpiritu. C. 6: 115 | 11: 85 | 12: 83 | P. 2: 167 | 9: 34 | 10: 56, 104, 682 | H. pr: 37 | Sancto. C. 9: 20 | Supremo. P. 10: 23.

Spiritus. A: 572 | Ps: 766.

ſpiritum. C. 9: 6 | P. 3: 240, 330 | 10: 729 | 12: 20 | mundi. P. 4: 111.

ſpiritus, *ſing*. C. 1: 77 | 4: 14 | 6: 4 | 7: 24, 200 | 10: 18 | P. 2: 488 | 5: 368, 571 | 6: 92 | 7: 88 | 8: 11 | 10: 533, 979, 1081 | 13: 9, 71 | 14: 91 | A. pr, 1: 10 | 164, 242, 369, 435, 436, 667, 694, 830 | H: 165, 930, 932 | Ps: 13, 51 | S. 2: 266, 376, 786 | cælo refulgens. C. 7: 75 | ſacer Eulaliæ. P. 3: 32 | *plur*. P. 1: 96 | 5: 77.

ſpirituum. H: 438 | S. 1: 446 | 2: 190.

ſpiſſus. P. 10: 373 | dies. S. 1: 421.

ſplendeat. C. 7: 78 | P. 11: 1.

ſplendens. A: 926, Ps: 108.

ſplendent: C. 3: 25.

ſplendentem. S. 1: 578.

ſplendentis. Ps: 819.

ſplendeſcere. A: 64, 688.

ſplendet. H: 73 | amictu ſubluſtri Luna. S. 1: 365.

ſplendido. P. 5: 73.

ſplendor. C. 5: 161 | 6: 43 | P. 2: 414 | 4: 27 | 10: 131, 468 | H: 162 | unus ab uno lumine ſatus, *Spiritus Sanctus*. P: 10: 322.

ſplendore. P. 5: 270, 351 | 14: 104 | H: 418 | S. 2: 831.

ſplendorem. A: 629 | S. 1: 642.

ſplendoris. Ps: 439.

ſplenduit illi os decore. P. 2: 361.

ſpolia. C. 3: 21 | Ps: 541, 598.

ſpoliabo. S. 2: 175.

ſpoliatas honore A: 326.

ſpoliare. H: 208 | vita. S. 1: 98.

ſpoliat. Ps: 479.

ſpoliata, *ſing*. S: 2: 639.

ſpoliatis, *part*. S. 1: 226.

ſpoliatum. S. 1: 273.

ſpoliatus. P. 9: 43.

ſpoliis. H: 288, 550 | Ps: 463 | S. 1: 124, 417 | 2: 358, 730.

ſpoliorum. S. 2: 581.

ſpolium. P. 4: 118 | A: 410 | Ps: 388.

ſpondente. S. 2: 161.

ſpondet. P. 10: 470.

ſpongia, *nom*. P. 11: 144.

ſponſo. A: 603.

ſponſor. P. 2: 139, 140.

ſponſus. S. 1: 257, 471.

ſponte. C. 8: 54 | P. 2: 64 | 5: 228 | 7: 30 | 10: 72, 458, 707 | 11: 82 | 13: 82 | H: 507, 690.

693, 701 | Ps: 341 | ſua: H: 186.
ſpoponderam. P. 2: 294.
ſpoponderant. C. 9: 26.
ſpopondi. P 10: 724.
ſpopondit. P. 13: 42.
ſpreruns. D: 123.
ſpretis. P. 11: 37.
ſpreto. C. 8: 53 | Ps: 588.
ſpreverat. P. 9: 325
ſprevimus. S. 2: 684.
ſpreviſſe. C. 7: 29 | P. 10: 425.
ſprevit. Ps: 63.
ſpuma, *nom.* P. 5: 490.
ſpumanti Ps: 113.
ſpumantia. A: 472 | Ps: 358.
ſpumas, *ſubſt.* P. 5: 204.
ſpumat. A: 439.
ſpumea mulctra. C. 3: 66.
ſpumeas P. 8: 101.
ſpumeum. P. 5: 439.
ſpumis. S. 1: 127.
ſpurca, *ſing.* S. 2: 813 | *plur.* P. 2: 248.
ſpurcam. S. 2: 815.
ſpurcamina ſuilli gregis. C. 9: 56.
ſpurcavit. S. 1: 60.
ſpurcis. H: 634.
ſpurciſſima, *plur.* P. 13: 37.
ſpurco. H: 466.
ſpurcum. C. 4: 21 | Jovem. P. 2: 12 | latronem. 1: 106.
ſputa. A: 94 | jacit in oculos tyranni. P. 3: 128.
ſputamine. A: 676.
ſputis. D: 131.
ſqualebat. S. 1: 408.
ſqualens S. 1: 492.
ſqualens. C. 7: 151.
ſqualenti. S. 1: 643.
ſqualentia. Ps: 675.
ſqualentibus. H: 797.
ſqualentis. C. 9: 78 H: 261.
ſqualere. S. 1: 7 | 2: 523.
ſqualidis. P. 2: 191.
ſqualido tempore. C. 2: 17 | tactu. P. 5: 400.
ſqualidus. H. ps: 49.
ſqualore. S. 2: 711.
ſquama, *nom.* Ps: 680.
ſquamea, *ſing.* P. 11: 75.
ſquamoſa, *plur.* Ps: 126 | agmina. P. 5: 444.
ſquamoſum. H: 423.
ſtabant. P. 2: 172.
ſtabat. P. 6: 91 | 14: 18 | Ps: 109.
ſtabilem. C. 5: 11 | Ps: 783.
ſtabili. S. 1, pr: 65 | mente. H: 342 | fide non. S. 2, pr: 38.
ſtabilis. S. 2: 631.
ſtabilita, *ſing.* S. 2: 321.
ſtabulis. P. 11: 91 | S. 2: 445.
ſtabunt. P. 2: 483.
ſtagna. C. 5: 65 | P. 7: 40 | 11: 70 | Ps: 95, 859 | S. 1: 485 | 2: 930 | ponti. C. 9: 49.
ſtagnanti. D: 50.
ſtagnare. S. 2: 921.
ſtagnis. D: 88 | Acheronticis. C: 5: 128.
ſtagnum. P. 12: 38.
ſtamine. H: 291.
ſtando. P. 9: 72.
ſtans. C. 1: 80 | P. 1: 54 | 2: 38 | 10: 535 | 14: 113.
ſtant. P. 2: 38 | 5: 282 | 6: 32 | Ps: 505 *bis* | S. 1: 225 | D: 61.
ſtante. S. 2: 728.
ſtantem. P. 4: 40.
ſtantes. C. 1: 14.
ſtantibus. C. 10: 73.
ſtare. C. pr: 21 | 5: 146 | P. 11: 53 | 14: 67 | Ps: 241 | S. 1: 140.
ſtat. C. 5: 158 | P. 10: 311, 397, 783 | 11: 215 | A: 754 | H: 51, 744 | D: 111.
ſtata, *plur.* S. 2: 1003.
ſtate, *imper.* P. 1: 118 | 6: 22 | Ps: 381.
ſtatim. P. 1: 18 | 10: 897.
ſtatione. H: 501 | Ps: 728.
ſtatis, 2. *perſ. præſ.* P. 10: 446, 447.
Statori Jovi. P. 10: 415.
ſtatu. C. 11: 26 | vitæ pulcherrimo. P. 2: 271.
ſtatuæ, *ſing.* S. 1: 438.
ſtatuam, *ver. fut.* S. 1: 51.
ſtatuas, *ſubſt.* S. 1: 503.
ſtatuat. S. 2: 159.
ſtatuens. H: 299.
ſtatuentia. S. 1: 250.
ſtatui, *ſubſt: dat.* S. 1: 553.
ſtatui, *verb. præt.* S. 2: 141.
ſtatuis, *ſubſt.* S. 1: 301 | membra effingere. S. 2: 750.
ſtatuis, *ver.* S. 1, pr: 82.
ſtatuit forum Sulla. P. 9: 1 | metas. S. 1: 542.
ſtatum. P. 10: 941 | A. pr, 2: 19 | orbis Romani regebat. P. 10: 31.
ſtatos, *ſing.* P. 10: 401 | S. 1: 83, 570 | 2: 374, 422, 631, 991.
ſtatuta eſt. P. 10: 59 | immolanda bellua, *ibid.* 1026.
ſtatutum jus erat. C. 12: 145.
ſtella, *nom.* C. 12: 5, 18, 55.
ſtellæ, *ſing.* S. 2: 456.
ſtellantibus ſaxis. Ps: 865.
ſtelligeram. C. 5: 145.
ſtelligerum axem. H: 906.
ſtellis. C. 12: 45 | S. 1: 141.
ſtemma priſci jejunii. C. 7: 81.
ſtemmata. C. 12: 180 | A: 986.
ſtemmate. P. 1: 4 | 10: 908 | S. 1: 486.
ſtemmati. P. 10: 131.
ſteni. P. 10: 55.
Stephanus. P: 2: 371 | D: 177.
ſtercore vitiorum cor ſordet. Ps: 890.
ſtercoris. S. 2: 815.
Sterculum. P. 2: 449.
ſterilem. S. 1: 258.
ſteriles. A: 64 | S. 1, pr: 69 | 2: 913.
ſterili. H: 813 | ſpe. S. 2: 999.
ſterilis. A: 942 | S. 1: 359 | 2: 963.
ſterne. P. 4: 197.
ſternere. P. 3: 65 | Ps: 256.
ſternerent. P. 5: 260.
ſternimur. P. 5: 564.
ſternimus. H: 329.
ſternit. A. pr, 2: 36 | D: 7, 76.
ſternite prunas tepentes. P. 2: 343.
ſternitur. A: 447 | unda mitis. C. 9: 39.
ſtertat animus in pigris præcordiis. C. 7: 20.
ſtertens. Ps: 745.
ſtertere. H: 382.
ſteterant. A: 462.
ſteterat. H: 744.
ſteterunt. P. 4: 185.
ſtetiſſe. P. 10: 710 | 13: 808
ſtetit. P. 9: 9 | A: 33 | S. 2: 1006 | D: 161.
ſtigmatitis P 10: 1080.
ſtili, *ſing.* S. 1, pr: 60.
Stilicho. S. 2: 710, 742.
ſtilis. P. 9: 14, 44.
ſtillabat. Ps: 700.
ſtillans. P. 9: 58.
ſtillante. A: 760 | ſanguine. P. 5: 342.
ſtillantibus. Ps: 269.
ſtillat. C. 11: 74 | S. 2: 926 | guttatim lacrimis. C. 5: 22.
ſtilo. P. 10: 627, 1124 | S. 1, pr: 2.
ſtilum. P. 9: 74.
ſtilus. A: 379.
ſtimulis. P. 10: 776 | 11: 508 | 13: 72 S. 1: 133 | illum inſtigat invidia. H: 187.
ſtimulos. P. 9: 58.
ſtipabant. A: 708.
ſtipant. P. 5: 373.
ſtipata, *ſing.* Ps: 405, 671.
ſtipati, *plur.* P. 11: 79.
ſtipato agmine. P. 7: 35.
ſtipatus fumo & igni. H: 131.
ſtipem. P. 2: 143.
ſtipendia Angelorum. P. 1: 66.
ſtipendiis. P. 2: 92.
ſtipis. S. 2: 910.
ſtipite. C. 3: 108 | 11: 75 | P. 10: 302 | A: 343 | Crucis. P. 2: 24.
ſtipitem. C. 2: 198 | P. 10: 184 |

12 : 16 | carceralem. P. 5 : 552.
ſtipiti. P. 10: 381.
ſtipitis. P. 5: 271 | ficulni. A : 293.
ſtipularum. Ps: 249 | S. 2: 963.
ſtipulas. H: 785.
ſtirpe. A: 61, 345, 363, 1001 | Ps. pr: 43 | 879 | H: 184 S, 1: 168 | 2: 417, 572.
ſtirpem. P. 10: 783 | H 1784 | S. 1: 560.
ſtirpibus. P. 11: 120.
ſtirpis. A: 983 | H: 573 | S. 1: 176 | 2: 341, 532.
ſtola, abl. P. 5: 10.
ſtolida, ſing. nom. animis gens. A: 194 | abl. H: 655.
ſtolidas. A: 399.
ſtolidi, ſing. H: 375.
ſtolidis cultibus. S. 2: 818.
ſtolido. S. 1: 498.
ſtolis. P. 2: 275 | 6. 159.
ſtomachando. Ps: 132.
ſtomachante. H: 195.
ſtomachatus alto felle. P. 10: 393.
ſtomachi, ſing. S. 2: 629.
ſtomacho. Ps: 902 | S. 1, pr: 58.
ſtomachum. P. 3: 150 | Ps: 1138
ſtomachus. C. 3: 175.
ſtrage. Ps. pr: 13 | 686 | S. 1: 351, 669 | murali. Ps: 538.
ſtragem. C. 11: 41.
ſtragibus. P. 1: 39.
ſtramenta teſtarum. P. 5: 322.
ſtramine. H: 858.
ſtrangulant clauſum locum anguſta ſaxa. P. 5: 244 | mentes. 1: 99.
ſtrangulatrix. P. 10: 1103.
ſtrata, ſing. S. 1: 248 | plur. pulpita. P. 10: 1016.
ſtrati, plur C. 11: 63.
ſtratis, ſubſt. C. 1: 18.
ſtrato. A: 712.
ſtratus, P. 2: 508 | 11: 178 | humi, P 9: 5.
ſtraverat. P. 5: 476.
[illegible]e, adv. P. 5: 449.
ſtrenuus. S. 1: 104.
ſtrepat. P. 1: 119 | 10: 993.
ſtrepentes virgas. P. 10: 792.
ſtrepentis fontis. C. 7: [illegible].
ſtrepitu armorum. Ps: 170.
ſtrepunt. C. 1: 13.
ſtrictis. Ps: 705.
ſtrictura, nom. S. 2: 286.
ſtridebat. Ps: 866.
ſtridens. Ps: 121, 653 | flammis P. 5: 62.
ſtridente D: 76.
ſtridentibus uncis. P. 5: 173.
ſtridere, P, 11: 56.
ſtridor. H: 536.
ſtridore. Ps: 293 | S. 2, pr: 13.
ſtridula, ſing. A: 1298 | Ps: 324 | ſartago. P. 10: 758.
ſtridulis. P. 10: 490 | punctis fervens. 5: 227.
ſtridulum ſonare. P. 10: 995.
ſtringe ferrum. P. 14: 65.
ſtringere. A: 68 | ferrum in. H: 566.
ſtringit. P. 12: 46 | Ps. pr: 16.
ſtrofas. P 2: 318.
ſtrophio. P. 4: 25 | S. 2: 57 | dactylico. C. 3: 29.
ſtrophis. A. pr. 2: 25.
ſtrophium. Ps: 449.
ſtruant. S. 1, pr: 17.
ſtruas. S. 2: 202.
ſtructa, plur. P. 14: 104.
ſtructam. H: 484.
ſtructile. Ps: 834 | ſimulacrum, H: 190.
ſtructor. P. 2: 176.
ſtructum. H: 846 | Ps: 685.
ſtructura, nom. S. 2: 208, 250 | abl. Ps: 864.
ſtructus. S. 2: 451 | D: 121.
ſtruem. P. 10: 848 | cladis. C. 7: 138.
ſtrues, ſubſt. carbonum. P. 5: 219.
ſtrumas pectorum. P. 2: 268.
ſtruxerat. P. 5: 266.
ſtruxit. P. 13: 98 | A: 116, 515, 776 | S. 2: 611.
ſtudebat. P. 6: 75.
ſtudens. P. 10: 47.
ſtudes. C. 2: 38 | S. 1, pr: 21.
ſtudia. H: 307.
ſtudii. S. 1: 601.
ſtudiis. P. 9: 21 | 11: 197 | S. 2: 138.
ſtudio. C. 10: 75 | H: 367 | Ps: 763 | S. 2: 1016.
ſtudioſa, ſing. P. 4: 54.
ſtudium. C. pr: 15.
ſtuduit. C. pr: 33 | H: 223 | S. 1: 19.
ſtulta, ſing. P. 14: 101 | S. 1: 80 | ſuperſtitio. A: 549 | plur. C. 12: 141 | A. pr, 2: 29.
ſtulte, voc. P. 10: 296 | H: 673.
ſtultis. P. 10: 268.
ſtultitia, nom. D: 68.
ſtultitiam. C. pr: 35.
ſtultum. P. 10: 608 | eſt. A: 351.
ſtultio. H: 550.
ſtultus ſæculi eſt. P. 10: 610.
ſtupefacta. plur. A: 700.
ſtupefactis. Ps: 385.
ſtupenda, ſing C. 9: 85.
ſtupens. P. 2: 182.
ſtupent. P. 6: 30 | S. 2, pr: 22.
ſtupentem. P. 10: 961.
ſtupentes. P. 5: 493.
ſtupentibus. C. 9: 77.
ſtuperet. P. 5: 309.
ſtupet. C. 7: 130 | Ps. pr: 48.
ſtupidas. A: 322.
ſtupor. P. 7: 78 | 10: 581 | H: 61 | S. 1: 73
ſtupore. P. 1: 92 | 10: 75.
ſtuppa. C. 5: 20.
ſtuppeis. P. 10: 864.
ſtupra. P. 2: 248 | S. 2: 126.
ſtuprator. P. 10: 221.
ſtupro, ſubſt. P. 2: 466 | H: 616.
ſtuprorum. P. 10: 180.
ſtuprum. S. 1: 178.
ſtupuit. P. 6: 111 | 10: 676 | Ps: 508 | S. 1: 116 | D: 184.
Styge. C. 3: 126.
Stygio. H: 128 | antro. S, 1: 356.
Stygis. A: 228.
Styx. Ps: 520.
ſua, ſing. nom. C. 8: 67 | abl. 11: 209 | H: 762 | plur. C. 2: 33 | 10: 28, 107, 119, 135 | 12: 43 | P. 2: 576 | 3: 18, 174 | H: 89, 105 | Ps: 85 bis, 802.
ſuadelis. H: 714.
ſuadendo. P. 2: 86 | 5: 18.
ſuadere. C. 1: 19 | S. 1: 571.
ſuæ, ſing. C. 1: 36 | 10: 479, 688 | 11: 27.
ſuam, pron. C. 3: 98 | 11: 31 | P. 3: 3 | 5: 363 | A: 1046 | H: 150, 574.
ſuarum. A: 1022.
ſuas. A: 483 | S. 2: 1038, 1097.
ſuaſeras. P. 10: 95.
ſuaſerat. P. 2: 492 | H: 718.
ſuaſerint. P. 10: 305.
ſuaſerit. S. 1: 451.
ſuaſiſſe. H: 715.
ſuaſit. H: 783 | Ps. pr: 10.
ſuaſor. Ps. pr: 10.
ſuave morientis. S. 1: 63 | ſonantibus. C. 5: 122.
ſuavibus. A: 906 | H: 820.
ſuavitas. C. 9: 61.
ſuavius. P. 2: 408.
ſub, acc. P. 3: 170 | enſem flecti. P. 10: 872 | hæc. 13: 92 | terram ſcrobe acta. 10: 1011.
ſub, abl. C. pr: 8, 25, 34 | 1: 14 | 2: 73 | alto lacu ſitas. P. 10: 244 | aſpectu Dei. ibid. 839 | axe gelido. 3: 179 | bifido permeat æquore, C. 5: 68 | chirographo primo capta viris. P. 1: 61 | colore gloriæ. 10: 81 | enſe perſecutoris. 1: 28 | fine. H: 917 | S. 2: 898 | honore: C. 3: 9 | bona crucis. P. 6: 58 | igneo axe. C. 5: 92 | imagine

domini. A: 308 | ipſo occulto. P: 488 | lege hac. P. 13: 81 | uteri. A: 98 | luce oculos non aperit. S. 1: 593 | nocte *ibid.* 330 | æterna latitans. H: 176 | omni grandine crevit martyrum numerus. P. 4: 87 | pedibus Dei ſita. 3: 2.3 | ſitum orbem. 14: 94 | protero idola. 5: 74 | periclo. C. 4: 69 | pudore fluctuans. P. 10: 676 | ſignis veritas patet, *ibid.* 231 | ſorte dubia. 9: 109 | una. C. 10: 66 | ſpecie legati. S. 2: 760 | ſtipite crucis. P. 2: 24 | tempore illo. S. 1: 545 | priſco, *ibid.* 605 | diluvii. 2: 337 | teſtudine oris torta vox. P. 10: 932 | uno ictu. 4: 89.

ſubacta, *ſing. nom.* C. 1: 70 | *abl.* S. 2: 291 | *plur.* P. 11: 92.

ſubactæ *plur.* C. 7: 15.

ſubactis. P. 5: 513 | 14: 22.

ſubactos. C. 12: 161.

ſubcubam. P. 10: 192.

ſubdere. P. 11: 90 | H: 700 | S. 2, pr: 27.

ſubdiderant morti. C. 4: 44.

ſubdidit. C. 3: 40 | P. 12: 51 | Ps: 799 | draconem. P. 1: 26.

ſubdit. H: 383.

ſubdita, *ſing.* A: 88 | H: 309 | S. 2: 440 | *plur.* P. 10: 848 | H: 469.

ſubditas. P. 14: 95.

ſubditi, *ſing.* P. 10: 1029.

ſubditis, *adj.* P. 2: 489 | 13: 72.

ſubditum. P. 5: 171.

ſubditur. A: 351.

ſubditus orbis. P. 2: 439.

ſubdola, *ſing.* Ps: 681.

ſubdolam. P. 10: 392.

ſubdolo ore. P. 5: 175.

ſubdolum. C. 2: 99.

ſubdolus. A: 963.

ſubducere. H: 727.

ſubductam. C. 1: 7.

ſubducto. C. 8: 26 | S. 2: 983.

ſubductus. Ps: 872.

ſubeas. P. 10: 814.

ſubegit. P. 10: 777 | A: 508 | S. 2: 561.

ſuberat. S. 2, pr: 14.

ſubeſt. H: 78, 802 | Ps: 620 | S. 2: 241.

ſubeunt. S. 2: 373, 984 | juga. H: 430.

ſubjacet. P. 10: 390 | S. 1: 427.

ſubjacuit. C. pr: 15 | S. 2: 965.

ſubjecerit. S. 2: 489.

ſubjeciſſe. P. 7: 65.

ſubjecta, *ſing.* H: 213 | S. 2: 225 | *plur.* P. 5: 517 | 10: 375 | Ps: 752.

ſubjectans. H: 507.

ſubjectans caput ad. P. 10: 1034.

ſubjectio. H: 701.

ſubjectis. S. 2: 497

ſubjectos. H: 928 | S. 2: 186.

ſubjectum. P. 5: 172 | H: 903.

ſubjectus. S. 1: 343.

ſubigebant. S. 2: 281.

ſubigit. S. 1: 373.

ſubinde. P. 10: 1018.

ſubire. P. 10: 99.

ſubiret. P. 14: 87.

ſubiſſe. C. 6: 127.

ſubit. C. 12: 49 | P. 10: 472 | S. 1, pr: 74 | 319 | horror perſecutorem. P. 10: 961.

ſubita, *ſing. abl.* Ps: 669.

ſubitam. S. 2: 899.

ſubiti, *ſing.* S. 1, pr: 34.

ſubitis. P. 11: 107.

ſubito, *adj.* S. 2: 930.

ſubito, *adv.* C. pr: 23 | P. 11: 77 | A: 64, 469, 650, 794 | H: 801 | Ps: 271, 573, 694, 887 | S. 1, pr: 66 | 2: 426.

ſubitum. P. 13: 15 | H: 175.

ſubitus. H: 189.

ſubjugales belluas. P. 10: 333.

ſubjugatis hoſtibus. P. 10: 419.

ſubjugatum hoſtem. P. 10: 777.

ſubjugatur luxus & gula. C. 7: 11.

ſubjungere. H: 678.

ſubjungier. S. 2: 586.

ſubjungitur. S. 2: 632.

ſublatus. P. 5: 237 | 10: 364.

ſublevit. P. 12: 49.

ſublidit murmur. A: 848.

ſublimat largo flamine bombum. A: 845.

ſublime. C. 12: 39 | P. 10: 697 | 11: 225 | A: 522 | H: 32 | Ps: 303, 347, 736 | S. 2: 262 | minaxis. Ps: 288.

ſublimem. S. 1: 425 | 2: 883.

ſublimi. H: 130.

ſublimibus. P. 11: 217.

ſublimior. S. 2: 713.

ſublimis. C. 12: 171 | H: 111 | Ps: 138 | Dei. P. 2: 495 | gradu, *ibid.* 39.

ſubluſtri. S. 1: 365.

ſubmiſſum. C. 12: 59.

ſubnixa, *ſing.* H: 424 | Ps: 868 | S. 1: 367.

ſubnixus. C. 4: 6 | H: 73 | nube. P. 4: 10.

ſubnotanda, *ſing.* P. 2: 172.

ſubrepſit. A: 485.

ſubridens. P. 6: 48 | Ps: 166.

ſubſellia. P. 10: 61 | S. 1: 609.

ſubſidio. C. 5: 107 | dextræ tuæ. P. 7: 64.

ſubſidium. S. 2, pr: 39.

ſubſiſtat. A: 244 | S. 2: 235.

ſubſiſtente. Ps: 661.

ſubſiſtere. S. 1: 604.

ſubſiſtit ab æterno. A. pr, 1: 3.

ſubſtantia, *nom.* A: 273, 783 | H: 78 | Ps: 909 | S. 2: 212, 839 | *abl.* omni carentem. C. 7: 40.

ſubſtantiæ, *ſing.* P. 10: 476.

ſubſtantiam. H. pr: 44.

ſubſtitit. C. 7: 100 | S. 1, pr: 79.

ſubſtrinxit. A: 671.

ſubſtrata, *ſing.* P. 7: 48.

ſubſtructa, *plur.* A: 753.

ſubtacitam. P: 174.

ſubtemine. Ps: 674.

ſubter. C. 12: 123 | P. 5: 225; 263 | 11: 165 | 12: 17 | Ps: 94, 871 | S. 1, pr: 55 | 376, 443 | 2: 1106.

ſubterna nocte. H: 922.

ſubternis. S. 1: 392.

ſubterranea, *plur.* P. 11: 167.

ſubtexeret. H: 728.

ſubtile ingenium. H: 545.

ſubtrahat. C. 12: 107 | P. 2: 296.

ſubtrahit. S. 2: 829.

ſubtrahite. A: 137.

ſubtraho. P. 10: 97.

ſubtrabunt. P. 1: 79.

ſubtus. P. 5: 520.

ſubvectam. S. 1: 61.

ſubvebat. A: 233.

ſubvehuntur. P. 1: 902.

ſubverſo. H: 206.

ſubvolabit. P. 10: 533.

Suburam. P. 11: 45.

ſuburbanos. P. 11: 42.

ſuccedet. P. 10: 1103.

ſuccendat. S. 2: 382.

ſuccenditur. Ps: 150.

ſuccenſi, *ſing.* A: 137 | S. 1, pr: 58.

ſucceſſibus. P. 10: 139 | S. 1: 286 | 2: 618 | dextris utor. P. 9: 105.

ſucceſſit. S. 1: 84.

ſucceſſor. C. 12: 98 | P. 2: 79 | Ps: 806 | S. 2: 281, 1122.

ſucceſſu. S. 1: 123 | H: 440.

ſucceſſum. P. 4: 149.

ſucceſſus, *plur.* S. 2: 563.

ſucci, *ſing.* H: 231.

ſuccina. P. 3: 21.

ſuccincta, *ſing.* Ps: 421 | S. 1: 366 | ferro pectus. P. 1: 43.

ſucciſa, *ſing.* S. 2: 1010.

ſucco. C. 10: 104 | H: 114 | S. 2: 1026.

ſuccubuit. Ps: 299, 519.

ſuccum. C. 5: 118 | A: 696 | H: 366 | S. 2: 219, 961 | papiliæ. C. 7: 165.

ſuccumbere. P: 393 | S. 2. 1105, 705 | pœnæ. A: 900.
ſuccumbit. S. 1: 168 | 2: 323.
ſuccurris. P: 278.
ſuculentis obtutibus. P. 10: 433.
ſuculentos furores. H. pr: 58.
ſuda facies diei. Ps: 638.
ſudans. C. 11: 75.
ſudare. Ps: 894 | S. 2: 924.
ſudaret. S. 1: 545.
ſudat. C. 3: 72.
ſudata, plur. Ps: 167 | S. 2: 550.
ſudatum. Ps: 820.
ſudatur. Ps: 239.
ſudibus. C. 8: 43 | P. 11: 143 | A: 59.
ſudo lumine. P. 2: 384.
ſudore levi bellum gerebat. S. 2: 525.
ſudoribus. H: 749 | magnis ſtructam urbem, ibid. 484.
ſudum. C. 7: 80 | P. 6: 128 | H: 804.
ſues, ſing. fem. S. 2: 813 | plur. maſ. P. 10: 649.
ſueta, ſing. S. 1: 81 | bello & armis virtus. P. 2: 33.
ſuetos. C. 5: 39 | 7: 70 | 9: 52 | P. 10: 885 | S. 1: 106.
ſueverat. P. 2: 513 | S. 2: 1006.
ſufferre. A: 472.
ſufficit. C. 8: 69 | H: 759 | Ps: 458.
ſuffire. A: 459.
ſuffixa, ſing. A: 382 | plur. C. 5: 142.
ſuffixum cruci. P. 10: 585.
ſufflabilis animæ. A: 838.
ſufflamine. Ps: 426.
ſufflaverat animam ore. A: 778.
ſuffoderat. Ps: 258.
ſuffodit. H: 826.
ſuffragantium: P. 1: 16.
ſuffragia. H: 561.
ſuffudit. H: 86.
ſuffundere. A: 763 | Ps: 45.
ſuffundit. H: 132.
ſuffuſo. Ps: 114 | S. 1: 231.
ſuffuſus. S. 1: 422.
ſuggeram. P. 10: 20.
ſuggere. P. 9: 95.
ſuggerit. C. 5: 18.
ſuggerunt. P. 10: 111.
ſuggeſta, plur. H: 559.
ſuggeſſet. P. 10: 999.
ſui, ſibi. P. 13: 27 | A: 799 | H: 685 | Ps. pr: 42.
ſui, ſing. gen. ſuus. C. 5: 134 | P. 3: 68 | 11: 172 | 13: 27.
ſuilla, plur. P. 10: 918.
ſuilli, ſing. gregis. C. 9: 56.
ſuis, pron. plur. C. 3: 193 | 12: 175 | P. 2: 22 | 3: 83 | 5: 345 | H: 712, 945 | Ps: 642 | S. 1: 631.
ſulcant. P. 10: 453.
ſulcare. Ps: 213.
ſulcator. S. 2: 939.
ſulcis. A: 356 | S. 2: 198, 1023 | ſcribitur cera. P. 9: 52 | ſulcos intexere. P. 9: 77 | viſcera rupta. 10: 448.
ſulcos. P. 4: 119 | 10: 550 | S. 2: 932 calami. A: 596 | marmorum. P. 4: 194 | ſulcis intexere. 9: 77 | ungularum. 5: 338.
ſulcum traxerat ſtella. C. 12: 55.
ſulcus. P. 10: 1127.
Sulla, nom. P. 9: 1.
ſulphure. C. 5: 136 | H: 727 | Ps: 43.
ſulphureus. Ps: 95.
ſulphuris. P. 5: 198 | A: 137.
ſum. C. 1: 8 | P. 3: 72 | 6: 47.
ſumamus. S. 2: 290.
ſumant. H: 556.
ſumas. C. 4: 67.
ſumat. A: 44.
ſumens. A: 170.
ſumere. C. 3: 89 | P. 5: 154 | 13: 40 | H: 388 | S. 1: 339, 548 | cibum. C. 8: 72.
ſumi. P. 10: 107.
ſumit. C. 7: 152 | 9: 62 | 12: 26 | P. 10: 148 | A: 566 | Ps: 77, 152.
ſumma, ſubſt. meritorum. H: 888.
ſumma, adj. ſing. nom. P. 2: 83 | A: 644 | H: 20, 32 | Ps: 338, 609, 769 | S. 2: 392 | abl. P. 13: 80 | Ps: 410 | S. 1, pr: 79 | 13, 15 | 2: 1035 | in cute. Ps: 506 | plur. P. 9: 59 | 10: 488 | A. pr, 111 | 362, 557 | H: 24 | fluctuum. C. 9: 49 | rerum. P. 10: 410.
ſummæ, ſubſt. ſing. S. 2: 810.
ſummæ, adj. ſing. S. 2: 202 | rationis regem. A: 226.
ſummam, ſubſt. H: 55 | Ps: 583.
ſummam, adj. H. pr: 44.
ſummatim. A: 705.
ſumme, voc. C. 4: 81 | 5: 157.
ſummerſum. D: 87.
ſummerſus. A: 666.
ſummi, ſing. C. 6: 77 | 7: 134 | 14: 66 | A: 692, 1010 | Ps: 394, 548 | S. 1: 408.
ſummis. P. 5: 503 | 11: 125 | A: 536 | Ps: 838 | S. 1: 489, 590 | 2, pr: 34 | 149, 398.
ſummiſſa, ſing. S. 2: 114 | oculos. 1: 430.
ſummiſſum ſolem. C. 8: 9.
ſummiſſus. A: 598 | S. 1: 265.
ſummittat. S. 2: 490.
ſummittere. Ps: 88 | S. 1: 557 | colla ante. A: 642 | frontem, ibid. 458 | gladio caput. P. 13: 47.
ſummo. C. 12: 81 | P. 7: 11, 74 | 11: 101, 157 | 12: 55 | A: 254 | H. pr: 10 | 21, 527 | Ps: 691, 738, 796 | 2: 118, 555 | Patre. A: 90, 101.
ſummorum: S. 2: 425.
ſummos. P. 13: 77 | A: 352 | S. 1: 618 | Deos. H: 16.
ſummula, nom. P. 2: 132.
ſummum. P. 2: 440 | 13: 34 | A: 228 | H: 22, 439 | S. 2: 387, 457, 880 | D: 108 | bonum. A: 885 | cæli dominum. S. 2: 840 | caput ſæculi. P. 10: 167 | Deum. A: 188.
ſummus. P. 10: 376, 418, 609, 868 | A: 255, 448 | H: 574 | Ps: 548 | S. 1: 308 | 2, pr: 12 | 268, 796 | Deus. A: 775 | Pater. C. 4: 68 | pontifex. P. 10: 223 | ſacerdos, ibid. 1011 | ſuper omnia. S. 1: 40.
ſumpſerat. A: 780.
ſumpſiſſe. A: 699 | H: 172.
ſumpſit: P. 10: 602, 740 | A: 303, 505 | H: 48 | Ps: 226 | S. 2: 41, 352.
ſumpta, ſing. A: 177 | S. 2: 970.
ſumptæ, ſing: S. 1: 90.
ſumptibus. S. 1: 912.
ſumptis. C. 2: 29 | 4: 70, 97.
ſumpto cibo. C. 4: 11.
ſumptuoſa, plur. P. 5: 73.
ſumpturus. A: 54.
ſumunt. C. 9: 99 | arma. 5: 49.
ſumus. C. 3: 19 | 4: 13 | P. 5: 59 | S. 1: 121 | non jam quod fuimus. Ps: 85.
ſuo. C. pr: 33 | 1: 96 | 2: 59 | 5: 125 | 6: 32 | 9: 12 bis, 13 | 10: 5 | 11: 76 | P. pr: 19, 20 | 2: 205 | 7: 71 | hæc quæ. 9: 93 | qui. A: 552.
ſuo. P. 7: 37 | 8: 14.
ſuopte. S. 2: 473.
ſuorum. P. 1: 102 | 10: 757 | 13: 88 | 14: 32 | S. 1: 619.
ſuos. C. 5: 63 | P. 3: 214 | 5: 247 | 6: 118 | 7: 37 | 10: 1087 | 11: 199 | A: 211 | H: 403 | D: 39.
ſupellex. P. pr: 14 | 2: 130 | H: 207.
ſuper, acc. P. 3: 196 | 11: 125, 162 | A: 616, 655 | H: 7, 29, 816 | Ps: 155, 640 | S. 1: 148, 425 | 2: 569, 867 | æthra. H: 381 | aſtra. P. 3: 60 | A: 197 | S. 1: 591 | 2: 66 | omne tempus. A: 89 | omnia regem, ibid. 227 | omnia ſolum Deum, ibid. 188 omnia ſummus. S. 1: 40 | principium. eminet. A: 261.
ſuper, abl. H: 675 | arte tenui perdit. A: 123.

ſuperaddere. A 1987.
ſuperare. P. 4: 65.
ſuperas, *adj.* H: 823| D: 171.
ſuperatus, *part.* S. 1: 122.
ſuperba, *ſing. nom.* P. 5: 64| *abl.* 11: 217, 12: 6.
ſuperbam. S. 2: 560.
ſuperbia, *nom.* Ps: 178, 203.
ſuperbis, *adj.* S. 1: 417.
ſuperbit. P. 2: 217| 10: 149| H: 399| Ps: 190.
ſuperbos. P: 215| Ps. pr: 27.
ſuperbum. P. 6: 8| Ps: 285.
ſuperbus. P. 2: 26, | 10: 800| murali ſtrage. Ps: 538|ſpoliis. S. 1: 124.
ſupercalcare ruinam. Ps: 256.
ſupercilio. P. 12: 33.
ſupercilium deponere. Ps: 287.
ſupereminet. Ps: 195, 737.
ſupereſſe. S. 2: 169.
ſupereſt. C. 8: 11 | P: 4: 161 | 7: 83| Ps: 71| S. 2: 1122.
ſuperficies. S. 1: 18.
ſuperfit. S. 2: 982.
ſuperflua, *ſing.* S. 1: 283.
ſuperfluas. S. 1, pr: 69.
ſuperfluit. P. 10: 315.
ſuperfuſus. A: 668| trans omnia Deus. A: 810.
ſuperi, *ſing.* C. 3: 95|ſeminis. A: 165.
ſuperimpoſito. Ps: 266.
ſuperingeruntur. C. 4: 87.
Superis, *Deus*. A: 1060 | S. 1: 362.
ſuperis, *adj.* A: 749.
ſuperna, *ſing. abl.* S. 1: 305|*plur.* C. 4: 52| 12: 8| S. 2: 260| cæli. P. 6: 26.
ſupernæ, *ſing.* A: 557.
ſuperne, *adv.* C. 3: 20 | P. 10: 1016| 11: 39.
superni, *ſing.* C. 7: 90| A: 84.
ſupernis. P. 13: 105.
ſuperno. P. 10: 13| H: 60 | flatu. P. 1: 87.
ſupero, *adj.* C. 3: 189| A: 904| S. 1: 541.
ſuperos. C. 3: 200| 5: 128| S. 1: 309.
ſuperſit. P. 10: 519| Ps: 576.
ſuperſtas. S. 1: 412.
ſuperſternant. S. 2: 300.
ſuperſtes. C. 10: 118, 539 | 13: 5| Ps: 390|D: 121|morti propriæ. P. 4: 115.
ſuperſtite. S. 2: 572.
ſuperſtitio. A: 149, 195, 510| H: 395| S. 1: 39, 398 | 2: 310, 871.
ſuperſtitis. P. 10: 977.
ſupervacua, *ſing. abl.* Ps: 134.
ſupervacuis. H: 432.
ſupinas facies ad cælum erigit. A: 501.
ſupinat. Ps: 281 | os. P. 10: 36.
ſupinata cervice. P. 11: 85.
ſupinis. P. 11: 15.
ſupinus. P. 10: 172.
ſuppeditant. H: 252.
ſuppeditare. Ps: 618.
ſuppeditat. C. 3: 57 | S. 2: 218, 946.
ſupperat facultas. P. 2: 777.
ſuppleat. P. 9: 66.
ſupplendum. S. 1: 1117.
ſupplex. C. 9: 54 | P. 2: 565| 14: 86| A. 446, 609| precor. C. 8: 77.
ſupplicantibus. C. 7: 213.
ſupplicare. P. 10: 381, atis. P. 9: 52.
ſupplicat. P. 10: 255| S. 2: 642.
ſupplicatio. C. 1: 83.
ſupplicator. P. 11: 14.
ſupplicem. C. 7: 174 | P. 2: 581.
ſupplices, *adj.* P. 5: 546 | 14: 6.
ſupplicia. P. 11: 62.
ſupplicii. P. 11: 22.
ſuppliciis. C. 4: 84 | 5: 133| P. 3: 98| S. 2: 475.
ſupplicio ſolvet. P. 6: 159.
ſuppliciter. S. 1: 566 | 2. pr: 28.
ſupplicium. P. 3: 15| 6: 68 | A: 887| H: 373 | S. 2: 186 | luit. A: 543.
ſupplicum. P. 1: 20.
ſupponit. P. 10: 1037.
ſuppoſitus. P. 11: 220.
ſupra. C. 6: 100| 12: 57, 92 | P. 10: 375| hominem. S. 1: 100.
ſuprema, *plur.* celebrare. P. 3: 182.
ſupremam. P. 10: 812.
ſupreme, *voc.* Pater. C. 6: 1.
ſupremi, *ſing.* P. 13: 54 | Dei. S. 2: 100.
ſupremis. C. 9: 44| P. 6: 69.
ſupremo. C. 4: 15| ſtrepitu. P. 10: 23.
ſupremum. P. 4: 133 | S. 1: 295| regimen. A: 214| palpitat. C. 7: 142.
ſupremus. P: 1: 53| mortis exitus. P. 4: 528.
ſurculo. C. 5: 117.
ſurculos. S. 1, pr: 20.
ſurculus. A: 313.
ſurda, *ſing.* A: 397, 768.
ſurdis. P. 10: 953| H: 405| S. 1: 63.
ſurgat. A: 1060| P: 814 | S. 2: 29, 208.
ſurge. C. 9: 45| A: 968 *bis*.
ſurgens. C. 5: 130 | P. 4: 174.
ſurgentem. S. 2: 1029.
ſurgere. D: 183.
ſurgeret. C. 2: 75.
ſurget. P. 4: 34.
ſurgit. C. 2: 25 | 9: 45 | P. 10: 361, 409| Ps: 238 | D: 188 | in auxilium. H: 409|mihi Chriſtus. A: 1047.
ſurgunt. A. pr, 117 | S. 2: 73, 200.
ſurſum, P. 1: 83| A: 232, 1003| H: 832 Ps: 301, S. 1: 91 | D: 175| ac deorſum. P. 5: 110.
ſuſcepit. Ps: 812.
ſuſcepta, *ſing. abl.* D: 39.
ſuſceptat. A: 548.
ſuſceptos. P. 12: 71.
ſuſcipe. C. 5: 155| 10: 225| P. 2: 309.
ſuſcipiam. S. 2: 715.
ſuſcipit. P. 5: 502 | 7: 27 | A: 1030| H: 852.
ſuſcipiunt. P. 7: 90.
ſuſcitat. C. 12: 75.
ſuſpecta, *ſing. nom.* C. 12: 105.
ſuſpectam. H: 814.
ſuſpectat. S. 2: 407.
ſuſpendam. S. 1: 727.
ſuſpende. S. 2: 62.
ſuſpendere. H: 270.
ſuſpendit. H: 518 | Ps: 283 | D: 48, 92 | ictum terror. C. 7: 99.
ſuſpendite lacrimas. C. 10: 118.
ſuſpendor. P. 7: 73.
ſuſpendunt. A: 534.
ſuſpenſa, *ſing.* S. 2: 37 | ab humo. Ps: 202| *plur.* S. 2: 560.
ſuſpenſos. Ps: 662.
ſuſpenſum. C. 4: 63| P. 7: 24.
ſuſpenſus. P. 1: 105.
ſuſpexit. A: 191.
ſuſpice. A: 947.
ſuſpicit. C. 3: 130| P. 2: 410| H: 818 S. 1, pr: 35.
ſuſpiciunt. C. 12: 191.
ſuſpirans alto corde. P. 10: 926.
ſuſpirant. C. 2: 44.
ſuſpirat. Ps: 489| S. 2: 1073 | ignes. A: 413.
ſuſpiria. Ps: 35, S. 1: 480| mittit ad cælum. H: 379.
ſuſtentat. A: 956| S. 2: 992.
ſuſtinens. P. 7: 30.
ſuſtinere. C. 7: 192.
ſuſtinet. P. 2: 256| 11: 220 | H: 519| S. 2: 949.
ſuſtinuit. A: 670.
ſuſtulit. C. 12: 127.
ſuſurrat lene. A: 846 | tale aliquid fama. S. 2: 919.
ſuſurris. C. 9: 66.
ſuſurros. A: 494| S. 1: 62.
ſuta, *plur.* C. 3: 119.

ſutile vinclum. P. 4: 24.
ſutiles lapillos. C. 7: 158.
ſutilibus. H: 268.
ſutis hamis. P: 1675.
ſuto corpore. P. 5: 470.
ſuum, *pron.* C. 1: 75| 3: 35| P. 2: 95| 3: 84| 10: 319, 1215| A: 919| eſt. S. 2: 472.
ſuus. P. 4: 94| eſt mos cuique genti. S. 2: 89.
ſuxiſſe. P. 10: 619.
Sycophantarum. A. pr, 2: 25.
ſyllaba, *nom.* Ps. pr: 3.
ſyllogiſmos. A. pr, 2: 24.
ſymbolum. P. 2: 438.
ſymphonia, *nom.* S. 2: 527.
Synnas, *ſing. nom.* S. 2: 247.
ſyrmate. Ps: 362.
Syrtibus. A: 443.
Syrtea, *plur.* S. 2: 355.
Syrtium. C. 12: 67| ſilentio, 7: 30.

T.

TAbe. P. 2: 154| H: 189.
tabellas. P. 9: 47.
tabellis. C. 2: 156.
tabenti. S. 1: 502.
tabentibus. A: 817.
tabentis. S. 1: 16.
tabeſcit. P. 10: 525.
tabeſcunt niveſ. C. 7: 207.
tabida, *ſing. nom.* glæba. A: 765| *plur.* S. 2: 779.
tabidos. P. 10: 504.
tabidum. C. 2: 91| P. 10: 1032| limum. C. 7: 191.
tabidus. P. 4: 132| aer. S. 2: 956.
tabiſluæ cratis. A: 891.
tabo. C: 10: 97| P. 10: 1047| A: 759.
tabularia. H: 760.
tabulas. P. 11: 185| A: 328.
tabulata, *plur.* P. 11: 73.
tabulis. P. 10: 1016, S. 2: 50, 311, 461.
taceam. H: 658.
tacenda, *plur.* C. 6: 76.
tacendi. P. 2: 253.
tacente. P. 10: 399.
tacentem. P. 10: 914.
tacita, *ſing. abl.* P. 9: 45.
tacitæ, *ſing.* Ps: 821.
tacitas. P. 11: 9.
tacitis. H: 390, 910| S. 1: 401, 538.
tacito. S. 1: pr: 36.
tacitos. A: 624.
tacitus. A: 215.
tacta, *ſing.* P. 13: 79.
tactu. P. 5: 400| A: 1038| H: 292, 862| Ps: 642| D: 174.
tactus, *ſing.* H: 302.
tacuerunt. A: 438.
tacuit ſuperſtitio. A: 149.
tædas. A: 136| Ps: 48| S. 1: 263| 2: 1073.
tædet. H: 273.
tædio. P. 5: 355.
Tænara. A: 749.
tæniolis. S. 2: 1105.
tæter. P. 10: 861.
tæterrima, *plur.* S. 1: 520.
tæterrimi, *plur.* P. 10: 458.
tætra, *plur.* P. 4: 119| A: 1084| S. 2: 834.
tætras. A: 822.
tætris. P. 2: 475.
tætrius. P. 2: 285| omnium malorum. P. 14: 110.
tætro. Ps: 45, 901| S. 1: 294.
tætrum. H: 564| flagrat. C. 4: 22.
Tagus. S. 2: 604.
tale. C. 1: 61| P. 1: 24| 5: 529| 10: 247| A: 82| S. 2: 671| 2: 737, 919.
talem. P. 2: 363, 369| H: 777| Ps: 240| S. 2: 896.
talenta. P. 2: 51, 309| 11: 188.
talentia. P. 2: 176| 12: 48| H: 256| Ps: 579, 872| formata victoria. S. 2: 29.
tales. P. 2: 157| H: 651| quales. C. 2: 61.
tali, *adj.* C. 6: 113, 135| 7: 26| P. 10: 578| H: 393| Ps: 544, 749.
talia. C. pr: 28| P. 5: 421| 7: 43| 9: 83| 10: 16, 678, 791, 841| H: 12, 667| Ps: 253, 480| S. 1: 194, 391| 2: 11, 67, 302, 403.
talibus. C. 7: 171| P. 3: 96| 10: 217, 298, 1046| 11: 169| Ps: 434, 564| S. 1: 43, 283, 507.
talis, *adj.* P. 10: 444| 14: 69| S. 1: 196| 2: 1050.
tam. C. 10: 15| P. 2: 286| 9: 34, 71| 10: 219, 571, 613| A: 349| Ps: 395| S. 2: 102.
tamdiu. P. 10: 802.
tamen. C. 1: 82, 4: 85| 6: 151| 11: 89| P. pr: 18| 1: 79, 93| 3: 50, 210| 10: 7, 591, 804| 11: 9| 12: 5, 59| A. pr, 2: 4| 45, 55, 207, 270, 824, 1077| H: 72, 350| Ps: 4, 678, 881| S. 1: 105, 354| 2: 135, 538, 1011. D: 178.
tamquam. P. 5: 234| H: 647| Ps: 555.
tandem. C. pr: 19| 2: 93| 5: 19, 81| 7: 91| 10: 14| P. 2: 482| 6: 32, 118| 9: 46, 85| 10: 395, 631, 868| A: 236, 349, 509, 588, 996| H. 17, 603| Ps: 352, 428, 805| S. 1: 314, 333, 429, 436, 439, 715, 1078.
tangere. P. 3: 124| 5: 180| 14: 133| A: 143, 322.
tangeret portum carina. P. 5: 504.
tangit. P. 1: 98.
tanta, *ſing. nom.* P. 1: 16| 4: 4| 5: 177| 10: 484| 11: 215| A: 548, 1028, 1036| H: 154| Ps: 646| S. 1: 916| D: 62. *abl.* Ps: pr: 58| S. 2: 91| *plur.* P. 10: 297| 11: 61| Ps: 696.
tantæ, *ſing.* P. 10: 1113| 13: 25| A: 398| S. 1: 647| 2: 953, 1118.
tantam. P. 14: 88| H: 244.
tantas. P. 2: 317.
tantis, *ſing.* C. pr: 6| 7: 109| 12: 158| P. 5: 191, 275, 49| 10: 225, 7 4| 12: 14| H: 652| Ps: 607, 824, 7: 8| S. 2, pr: 55.
tantis. P. 5: 162| 10: 93, 586| 11: 213| H: 484| S. 2: 618| Ps: 495.
tanto, *adj.* A: 121, 831| Ps: 690| H: 708| S. 1: 501, 522| 2: 98, 550, 11 9| D: 56.
tanto, *adv.* P. 5: 125.
tantos. P. 12: 5.
tantum, *adj.* P. 4: 78| 6: 81| 10: 386| A: 9 9| Ps: 669| 2: 707.
tantùm, *adv.* C. 2: 54| P. 2: 117| 10: 832| 13: 102| A: 354, 644| H: 37, 467| Ps. pr: 44| S. 1: 527| 1: 65, 105, 272, 795, 820, 1002| in. H: 153| S. 2: 583| laboris. C. 7: 192| quantum. S. 2: 8 5.
tantus. C. 8: 17| 12: 33| P. 6: 133| 10: 583| A: 1028| S. 2: 334.
tarda, *ſing.* H: 543.
tardat. H: 848| Ps: 416| S. 2: 177.
tardis. P. 6: 81| S. 2: 325.
tardum. S. 1: 259.
Tarentus. S. 2: 747.
Tarpeia, *ſing. abl.* S. 1: 549| *plur.* A: 508| ſacra. P. 5: 106.
Tarraco. P. 4: 23| 6: 1, 158.
Tartara. C. 1: 133| 12: 92| A: 638| H: 824, 882| Ps: 90, 521| S. 1: 26, 532.
Tartareæ, *ſing.* P. 13: 52.
Tartarei, *ſing.* 1: 958| Regis. S. 1: 357.
Tartareus. S. 1: 370.
Tartari. C. 1: 70| P. 2: 288.
Tartaro. C. 9: 18| P. 5: 200| 10: 475.
Tartarum. C. 9: 72| 11: 1122.
Taurica ſacra. S. 1: 395.
tauricornem Tonantem. P. 10: 222.
taurina, *plur.* P. 10: 918.
tauris. P. 5: 415.

taurorum. P. 5: 76| S. 2: 1123.
taurus. P. 10: 1021| H: 358.
te, *acc.* C. 3: 86, 88 | 4: 81, 101| 6: 116, 128| 8: 55| 9: 109 *ter*, 114| *abl.* C. 3: 11| 5: 87| 11: 115| 11: 81| P. 4: 140, 181 | 7: 85| 10: 220.
tecta, *ſubſt. plur.* P. 6: 154| S. 2: 697, 831, 872.
tecta, *adj. ſing.* C. 5: 183| Ps: 105| *plur.* C. 10: 169| P. 3: 196.
tectam. C. 7: 105.
tecti, *ſubſt.* P. 11: 219.
tectis, *ſubſt.* P. 11: 161| 12: 31| Ps: 810| S. 1: 538.
tectis. *adj.* P. 10: 394 | Ps: 759| doctis. H: 146.
tecto, *ſubſt.* P. 11: 228.
tecto, *adj.* ævo. H: 177.
tectorum, *ſubſt.* S. 2: 454.
tectos. C. 3: 17.
tectum, *ſubſt.* S. 1: 66.
tectum, *adj.* S. 1: 651| D: 118.
tectus. C. 7: 65, 139| S. 2: 925, 1255.
tecum. P. 10: 177, 228, 462, 652.
tegat. Ps: 611, 743.
tege. C. 10: 133.
tegens. P. 6: 159.
tegerent. S. 2: 568.
tegi. C. 9: 102| P. 2: 52.
tegimus. C. 8: 29.
tegit. C. 10: 62| P. 3: 177, 178| A: 439| Ps: 461, 689, 870 | S. 2: 151, 646.
tegitur. P. 10: 1085.
tegmen. Ps: 365.
tegmina. C. 3: 119| D: 4.
tegmine. P. 5: 395| 10: 762 | A: 628| H: 90| Ps: 25, 246 | pietatis, *ibid.* 559| verticis. P. 3: 155.
teguntur. H: 875.
telas *ſubſt. plur.* C. 5: 77 | P. 10: 195, 967| H. ps: 56| 427| Ps: 47, 135, 436, 509| S. 1: 399| 2: 34.
telis, *tela.* H: 295.
telis, *telum.* Ps: 25, 161, 204 | S. 2: 761.
tellure. A: 743.
tellurem. C. 11: 65| A: 1045.
telluri. S. 2: 981.
telluris. P. 5: 500| A: 1043| S. 2: 321, 781.
tellus. H: 905.
telo. Ps: 115, 488.
telorum. Ps: 129| S. 2: 560.
telum. Ps: 533, 677.
temeraria, *ſing.* P. 3: 13 | Ps: 254 *plur.* H: 369.
temerarius. S. 2, ps: 328
temet. H: 705.
temnere. P. 14: 28.
temo. C. 5: 147.
temonis. P. 11: 97.
temperans. C. 2: 38| 7: 172.
temperat. C. 12: 11| A: 14| H: 256| Ps: 635| S. 2: 786.
temperet. C. 6: 23| P. 1: 347| S. 2: 1013| D: 48.
temperetur. P. 10: 934.
temperies. S. 1: 986.
tempeſtas. P. 5: 29| Ps: 668.
tempeſtatis. S. 2: 1012.
tempeſtatum. A: 662.
templa. P. 2: 477 | 3: 170| 10: 425| A: 445| H: 761| S. 1: 190, 222, 534| 2: 763.
templi. C. 4: 17| 12: 188| P. 10: 342| Ps: 819, 912 | D: 121, 124, 181.
templis. S. 1: 217, 277, 292.
templo. P. 2: 164 | 4: 105 | 11: 31| Ps: 107, 811| S. 2: 128, 53, 259.
templorum. S. 2: 348, 540, 547, 650, 684, 855 | mors. P. 2: 510.
templum. C. 4: 26 | P. 2: 300| 4: 83| 10: 46, 292| 11: 215| A: 515, 518, 526, 535| Ps: 809, 814, 815| S. 1: 120, 250| 2: 13, 244| D: 81, 85, 165 | mentis. S. 2: 249; pectoris, *ibid.* 841.
tempora *anni.* C. 5: 2| 10: 37| A: 261, 283| H: 34| Ps: 67| S. 2: 324, 677, 797, 1122| ponit. 1: 542.
tempora *capitis.* C. 3: 27| P. 10: 1013| A: 493| H: 498, 965| Ps: 30| S. 2: 1105.
tempore. C. 1: 66| 2: 128| P. 4: 172| 6: 115| 10: 597| 13: 44| A: ps, 51 4| 89, 103, 121, 825 | H: 44, 884| S. 1: 145, 519| 2: 140, 337, 345, 482, 690, 916, 994, 1077| non ſeneſcit laus illa. P. 1: 82.
temporibus *anni.* S. 1: 242, 329.
temporis. C. ps: 6| 7: 78| P. 9: 20| S. 1: 583| 2: 80.
temporum *anni.* P. 10: 206, 599.
temptare. Ps: 485, 497| S. 1: 510| fidem. 2: 762.
temptas. S. 2: 384.
temptat. C. 2: 34| 4: 79| 10: 607| A. ps: 2: 37| S: 116.
temptata, *ſing.* P. 14: 15.
temptavit. S: 1: 506, 695.
temptes. Ps: 96.
temptet. S. 1: 639| 2: 99.
tempus. C. 1: 12, 25| P. 1: 53, 77| 2: 137| 10: 38, 598| A: 90| Ps: 889| S. 1: 657| 2: 112, 331| D: 23, 831 eſt. P. 1: 63| erit olim cum, 6: 137.
temulentus. S. 1: 135.
tenaces. A. ps. 2: 27.
tenaci. P. 11: 103.
tenacia. Ps: 676.
tenacibus. P. 1: 76| Ps: 567.
tenax ad revertentes janua. C. 9: 73.
tendat. S. 2: 156.
tende. P. 10: 544.
tendebat manus ſub ictu. P. 10: 812.
tendere. C. 5: 64| P. 2: 360 | 3: 17| A: 260, 861| D: 95.
tenderet. C. 4: 52.
tendi. A: 652.
tendit. P. 2: 240| 4: 75| A: 813| S. 2: 498| ad. P. 6: 9 | lumina in altum. 5: 235| manus. S. 2: ps: 18| nervos in vincula. H: 158.
tenditur. S. 2: 456.
teneas. S. 1: 433.
teneat. C. 12: 96| P. 11: 152| mortem dum. C. 3: 179.
tenebant. Ps. ps: 25 | S. 2: 535.
tenebat. D: 50.
tenebo. P. 2: 357| H: 342.
tenebræ. C. 2: 16: 134| Ps: 908| P. 6: 302.
tenebrarum. C. 1: 43| A: 748.
tenebras. C. 5: 129| P. 4: 67| 10: 1107| 13: 16| 14: 180, 95| A: 678| H: 475, 503, 843 | S. 1: 577.
tenebris. C. 1: 17, 38| 2: 22, 26| 9: 34, 77| P. 1: 60| 2: 382 | 3: 58| 5: 142 | 13: 473, 591| A. ps. 2: 41| 632| H: 154, 175| S. 1: 444, 475| 2, ps: 53 | mortis. C. 12: 164 | ſæculi. P. 5: 5.
tenebroſa, *ſing. abl.* S. 1: 393| 2: 708 | *plur.* P. 5: 53| S. 2: 128.
tenebroſam. A: 690.
tenebroſis. H: 514| S. 2: 872.
tenebroſo corde. A: 527.
tenebroſum. Ps: 93 | genus. P. 10: 373.
tenebroſus mos. S. 2: 244.
tenemus. P. 2: 457.
tenenda, *ſing. abl.* S. 1: 458.
tenendis. P. 1: 5| A: 773.
tenent. S. 2: 146, 635.
tenenter urbis regimen. P. 4: 175.
tener. C. 11: 130| P. 9: 67| 14: 71| A: 566, 614| Ps: 362| S. 1: 199.
tenera, *ſing. abl.* Ps: 789 | *plur.* *ibid.* 517.
teneras. Ps: 446.
tenere. C. 6: 71| P. 13: 51.
teneret. S. 2: 589.
teneri, *adj. ſing.* S. 2: 979.

teneri, *verb. infin.* A: 811 | Ps: 343, 661 | S. 2: 70.
teneris, *adj.* H: 232, 853 | annis. Ps: 199 | nimium moribus. P. 3: 24.
tenero. Ps: 559 | S. 2: 960 | *in flore*, juventute. P. 3: 109.
teneros. A: 645 | Ps: 112.
tenerum. C. 3: 70 | P. 9: 55 | 10: 699 | A: 818 | H: 91, 181, 303 | Ps: 239, 329, 886 | S. 2: 327, 380, 1095.
tenet. C. 4: 6 | P. 2: 124 | 4: 171 | 10: 598 | 12: 31 | 13: 99 | A: 913 | S. 1: 328, 602 | D: 27, 42.
tenetis. S. 2: 469.
tenetur. S. 2: 1071.
tenorem. A: 832.
tenta, *plur.* C. 3: 175.
tentat. Ps: 45.
tentemus. P. 10: 876.
tentet. C. 8: 72.
tentoria. A: 329 | Ps: 374, 645, 743 | S. 1: 543 | D: 41.
tenuabis. C. 10: 104.
tenuat. P. 4: 131.
tenue. S. 2: 1018.
tenuem. H: 532, 847 | Ps: 693 | S. 2: 926, 981.
tenuemus artus. C. 8: 54.
tenues, *adj.* C. 5: 115 | A: 144, 954, 1019 | Ps: 603 | S. 1: 96 | 2: 175, 529, 957, 1057.
tenui. C. 3: 74, 172 | P. 4: 90, 61, 95 | 10: 704, 987 | 13: 129 | A: 523, 748 | H: 532 | Ps: 188, 245, 507, 678 | S. 1: 436, 446 | 2: 140 | guſtu. C. 4: 89.
tenuis. P. 5: 307 | 10: 815 | 11: 157 | A: 842, 868 | aura. S. 2: 801 | natura. P. 10: 948.
tenuit. P. 4: 119 | S. 1: 213.
tenui aure. S. 2: 729 | crate. P. 3: 148 | fundo. 13: 85 | tactu. Ps: 692.
tepefacta, *ſing. nom.* virtus. Ps: 237.
tepefactum. Ps: 900.
tepens glacies. P. 3: 204.
tepentes prunas. P. 2: 341 | tædas. A: 136.
tepenti. A: 467 | S. 2: 976.
tepentia. Ps: 318.
tepeſcat. H: 964 | ſcintilla mentis. C. 7: 19.
tepeſcere. C. 9: 101 | S. 2: 1084.
tepeſcit ore altar, ſaxum pectore. P. 9: 100.
tepidi, *ſing.* S. 1: 606.
tepidum. A: 839.
tepor. S. 1, pr: 73.
ter. C. 1: 51 | 9: 59 | 12: 177 | S. 1: 364 | ô terque quaterque & ſepties beatus. P. 2: 529 | centum. D: 69 | quinque, *ibid.* 93 | ſenis. P. 4: 145 | ſenos. Ps. pr: 21.
terant. P. 10: 650.
terat. C. 3: 128 | S. 2: 844.
teratur. Ps: 249.
tercentum. A: 453 | S. 1: 606 | 2: 572.
terdenis. S. 2: 714.
terebrant arcam. P: 10: 1018.
terebrato. P. 11: 166.
terens. S. 1: 439 | D: 138.
teres, *adj.* P. 12: 21.
teretem. C. 5: 20 | Ps: 187.
teretes. H: 872.
tereti. S. 1: 313.
terga. P. 7: 47 | 9: 43, 103 | 10: 116 | 11: 97 | H: 435, 843 | Ps. pr: 23 | 191, 651 | S. 1: 128, 363 | 2: 59, 559 | æquoris. P. 5: 477 | date. S. 2: 743.
terge. C. 8: 25.
tergeminos. P. 6: 33.
tergo. P. 3: 160.
tergum. C. 7: 195 | P. 6: 104 | 10: 70, 699 | A: 654 | H: 737, 747 | D: 161 | dat amor. Ps: 436 | freti. S. 2, pr: 43.
terit. S. 1: 582.
teritis. S. 2: 879.
terminandum. P. 10: 542.
terminos. C. 1: 33.
terminus. C. pr: 4 | S. 2: 995, 1008.
terna, *plur.* A: 997.
terra, *nom.* C. 9: 8, 14 | P. 1: 4 | 8: 13 | 13: 1 | A: 693 | H: 385 | S. 1: 442 | *voc.* C. 10: 125 | *abl.* S. 2: 578, 813.
terræ, *ſing.* C. 2: 5 | 10: 61 | A. 364, 1028 | H. pr: 28, 17 | S. 2, pr: 25.
terram. P. 2: 535 | 10: 369, 537 | A: 676 | H. pr: 50, 51 | 116 | S. 1: 318.
terrarum. P. 2: 431 | 6: 147 | A: 540 | H: 6, 550 | Ps: 495 | S. 1: 987.
terras. P. 1: 11 | A: 29, 153 | H: 108, 249 | S. 2: 339, 1020.
terrea, *ſing. nom.* virtus. H: 522 | voluntas. C. 10: 25 | *abl.* compage textum vaſculum, *corpus*. P. 5: 302 | *plur.* C. 12: 90 | A: 505 | Ps: 771.
terreant. P. 7: 43.
terrearis. P. 10: 521.
terreat. P. 6: 24.
terreis membris. C. 7: 194.
terrena. *ſing.* S. 1: 280 | *plur.* P. 14: 114 | Ps: 68, 308 | D: 6.
terrenas. S. 2: 124.
terreni, *ſing.* A: 161, 1008 | Ps: 880.
terrenis. H: 62 | S. 2: 824 | oculis. A: 46.
terreno. H: 194.
terrenum. S. 1: 591.
terrenus. H: 12.
terreſtre. S. 1: 169.
terreſtri. C. 12: 81.
terreſtria. H: 384.
terreſtribus. S. 1: 617.
terret. P. 10: 171, 302 | S. 1, pr: 33 | 614.
terribilem. H: 948.
terribiles. H: 442.
terribilis caſſide. H: 410.
terrificas. H: 419.
terrifici, *ſing.* S. 1: 379.
terrigenæ, *ſing.* S. 1: 189.
terrigenas. Ps: 816.
terrigenis. P. 14: 82.
terrigenum. P. 13: 37.
terris. C. 4: 55 | 5: 131 | 7: 55 | 111, 106 | 11: 7 | P. 1: 3, 19 | 4: 90, 114 | 10: 253, 374 | 13: 15, 100 | A: 117 | S. 1: 281 | 1: 65, 597, 633, 1062 | D: 18, 176.
territa, *ſing.* C. 3: 157 | A: 475 | S. 1, pr: 47.
territat. Ps: 297 | S: 2: 894.
territis. P. 10: 276.
territus. P. 3: 309 | 10: 911.
terror. C. 7: 99 | 8: 67 | P. 10: 286 | Ps: 633 | S. 1: 196.
terrore. P. 11: 111 | A: 420 | S. 2: 639.
terruimus. C. pr: 18.
terruit. P. 1: 21 | 3: 14.
terrulente, *adv.* P. 10: 378.
terrulentis. H. pr: 5.
terrulentum. P. 2: 195.
terſit. P. 1: 14.
terſo. Ps: 809.
tertia, *ſing.* A: 580, 551.
tertiæ, *ſing.* C. 7: 126.
tertio. C. 9: 98.
teſta, *ſing.* P: 10: 762.
teſtamenta. H: 122.
teſtamur. H: 27.
teſtantur. C. 12: 182 | S. 1: 249.
teſtarum. P. 5: 257, 322.
teſtata, *ſing.* A: 10.
teſtator. C. 12: 87.
teſtatur. P. 2: 74 | D: 120.
teſte. C. 2: 27 | P. 10: 635 | A: 219, 602 | S. 2: 174.
teſtem. P. 10: 133 | Dei. 2: 506.
teſtes. P. 5: 59, 8: 9 | D: 59.
teſteum fragmen. P. 5: 553.
teſtibus. C. 12: 85 | P. 1: 21, 21 | 4: 51 | S. 2: 1106.
teſtificatus. H: 340.
teſtis. C. 2: 109 | P. 5: 11, 196 | 12: 9 | A: 970 | H: 512 | S. 1: 482 | veritatis. P. 10: 9 | orbis eſt. C. 9: 8.
teſtor. P. 10: 996.
ſub teſtudine oris torta vox.

P. 10: 932.
teſtudo. A: 388.
teſtula. C. 5: 17.
teſtulatum. P. 5: 278.
tetendit. C. 7: 58 | animum per vota. A: 56 | animos in regna. Pr: 301.
teterrimus. S. 1: 38.
tetigiſſe. C. 3: 177.
tetrarchei. C. 6: 69.
texant. P. 11: 163.
texat. Pr: 768, 921 | S. 2: 298.
texebat. P. 10. 847 | S. 1: 75.
texens. A: 986 | ſæcula ſæculis. C. 5: 164.
texentem. H: 295.
texerat. Pr: 180, 265 | S. 1: 437 | D: 95.
texere. C. 3: 29 | P. 10: 944.
texerit. A: 333.
texerunt. S. 2: 719.
texiſſet Pr: 504.
texit. A: 154, 202 | H: 71.
texitur. S. 2: 617.
texta, ſing. A: 917 | H: 272 | plur. C. 3: 47 | 10: 16 | P. 1: 6 | 10: 1029 | H: 328 | Pr: 127, 674 | ſerta. P. 3: 209 | ſpinea. A: 66.
textiles ſætat. C. 7: 152.
textilis candor. P. 1: 89.
textis. Pr: 189, 851 | orbitis. A: pr. 2: 10.
textu. P. 10: 127.
textum, adj. P. 5: 302 | funale. P. 5: 469.
textura, nom. A: 1017.
textus, adj. S. 1: 487.
texuit. A: 521 | S. 2: 997.
texunt. P. 10: 1016 | A: 239 | H: 859 | S. 2: 1029.
thalami, ſing. A: 568 | S. 1: 252.
thalamis. P. 1: 780 | S. 2: 1079 | proxima. P. 3: 110.
thalamo. C. 3: 143.
thalamum. Pr: 60 | S: 1: 357.
Thaſos. C. 7: 105.
Thaſcius. P. 13: 88, 93.
theatra. H: 761.
theatrali. H: 3102
theatris. P. 10: 220.
Thebanus. S. 1: 122.
Thebas. S. 2: 495.
thermis. S. 2: 445.
theſauris. H: 912.
theſauros. P. 2: 85.
theſaurus. C. 12: 70 | Pr: 428.
Theſſala carmina. A: 477.
Theſſalarum. P. 10: 869.
Theſſalicæ, ſing. S. 1: 89.
thoraca. H: 423 | Pr: 126.
thoros. S. 2: 173.
Thrax. C. 12: 203.
throni. C. 7: 37.
throno. P. 1: 68 | A: 196 | H. pr: 10.
thronum. P. 5: 548 | A: 101.
Thulæ, ſing. H: 881.
thura. P. 3: 29 | S. 1: 222.
thure: P. 5: 50 | 10: 261 | A: 187 | S. 1: 151, 353.
thuribulis. P. 3: 130 | A: 479.
thurifero de grege. A: 292.
thuris. C. 12: 71 | P. 3: 123 | 10: 362 | A: 631 | D: 106.
thus. C. 12: 64 | P. 10: 917 | A: 646.
Thybricolas. P. 11: 174.
Thybris. P. 12: 29 | S. 2: 870, 937.
thymo. C. 3: 74.
thyrſigeri, ſing. S. 2: 857.
tiaras. A: 145.
Tiberina, ſing. P. 12: 7 | plur. S. 1: 483 | per oſtia. P. 11: 40.
tibi. C. 3: 106 | 4: 69 | 5: 149, 158 | 8: 49 | 9: 91 | 10: 6, 7, 127, 140 | P. 4: 150 | 5: 33, 105 | 10: 575, 680.
tibia muſica, nom. A: 845.
tibimet. S. 2: 32.
tigillis. S. 2: 455.
tigridis. C. 3: 170.
timeam. S. 2, pr: 55.
timebam: P. 9: 102.
timendus. C. 6: 91.
timere. C. 1: 40 | P. 2: 352.
timeret. P. 6: 129 | 13: 40.
timet. P. 4: 6 | Pr: 471.
timor. P. 6: 19 | 10: 961 | S. 2: 736.
timorem. P. 10: 358 | 14: 106.
timoris. P. 13: 20.
timuere. A: 626.
tincta, ſing. A: 762, 981 | plur. C: 7: 74 | H: 417 | S. 2: 502.
tinctas. H: 231.
tinctis. Pr: 881 | D: 120 | ſapore poculis. C. 9: 30.
tinctos. C. 2: 64.
tinctum. C. 5: 256 | S. 1: 636 | D: 120 | criminibus. P. 13: 58.
tinctus. P. 1: 7 | aromate. 14: 72.
tineis. P: 1600.
tingant. P. 9: 40.
tingat: C. 8: 27 | P. 7: 18.
tingere. P. 11: 44 | S. 1, pr: 34.
tingeret. P. 5: 479 | veſtigia. 7: 61.
tinget. C. 10: 100.
tingi. S. 2: 1153.
Tingis, ſubſt. P. 4: 45.
tingit. P. 10: 500 | 12: 39 | H. pr: 17 | Pr: 402.
tinguis. C. 2: 70.
tinnitum. Pr: 141.
tinnitus, plur. S. 2: 860.
tinxerit. P. 4: 158.
tinxit. D: 3.
tirones. Pr: 236.
Tirynthium. P. 10: 239.
titubans. S. 2: 994.
titubante. P. 10: 988 | fide. A: 582.
titubanti voce. A: 742.
titubare. A: 876.
titubaſſe. S. 2: 362.
titubat. Pr: 757 | S. 2: 319.
titubaverit. A: 876.
titubet. P. 13: 68 | fides. P. 7: 44.
titulis. Pr: 208, 840 | S. 1: 1265, 595.
titulo. H: 754 | S. 2: 183 | virgineo. P. 3: 10.
titulos. P. 11: 3.
titulum. C. 10: 171 | P. 4: 141 | 5: 392 | 12: 45 | A: 223 | S. 1: 406, 495.
titulus. P. 7: 76 | A: 381.
Titus. A: 538 | S. 1: 279.
Tobiæ. C. 10: 69.
toga, nom. C. pr: 8 | P: 221 | abl. S. 1: 547.
togæ, ſing. P. 2: 419 | S. 1: 624.
togam. P. 10: 1015.
togas. S. 1: 8.
togatæ, ſing. P. 4: 75 | genti. S. 1: 35 | urbi. 12: 56 | urbis. 2: 10.
togatos. P. 10: 155 | S. 2: 698.
togatus. C. 2: 39 | S. 1: 539.
tolerabile eſt. S. 1: 354.
tolerando. Pr: 159.
tolerare. P. 3: 42 | 10: 92 | Pr: 445 | S. 1: 311.
toleraſſe. H: 463.
toleraverit. C. 10: 88.
tollant. P. 10: 697.
tollas. S. 1: 425.
tollat. P. 2: 165.
tolle. A: 646, 968.
tollere. C. 11: 148 | P. 14: 118.
tolli. S. 2: 1115.
tollite. C. 12: 2.
tollito. Pr: 613.
tollitur. C. 12: 136 | P. 2: 181 | 10: 364 | 11: 226 | A: 536.
tollunt. P. 14: 50 | S. 1: 228 | animos in vota. Pr: 307.
Tonante. H: 669.
Tonantem tauricornem. P. 10: 222.
Tonantis. C. 6: 81 | 12: 83 | P. 6: 98 | 10: 277 | A: 171 | H: 376 | Pr: 640.
tonantum flammarum. C. 7: 95.
topazon. Pr: 861.
toreumata. Pr: 370.
tori, ſing. C. 3: 143 | P. 2: 303 | S. 1: 161 | aurea pompa. P. 3: 111 | geniale jus. P. 13: 24.

torit. H: 781| S. 1: 1072.
tormenta. C. 10: 107| P. 2: 347| 5: 61, 196 | 9: 68| 10: 173, 1090| H: 336| S. 1: 533| 2: 189, 209.
tormentis. P. 6: 161| 10: 120.
tormentum. A: 896.
toro dicata membra. P. 3: 18.
toros. Ps: 331 | lacertorum. P. 5: 124.
torpebat. S. 1, pr: 23.
torpens. S. 2: 142.
torqueat. P. 10: 402.
torqueatur. P. 10: 795.
torquens. P. 2: 504 | lumina cruda. P. 11: 101| insana. 5: 203.
torquentibus ſpiris. H: 200.
torquere. P. 10: 1099 | S. 1: 331.
torqueri. P. 10: 555.
torques, ſubſt. plur. P. 1: 65.
torquet. P. 1: 107| 10: 70, 495.
torquetur. A: 402.
torrens. P. 2: 193| 11: 116.
torrentibus. H: 241.
torres. P. 10: 863.
torretur. S. 2: 1027.
torruiſſet. P. 10: 759.
torſit. H: 739| Ps: 293.
torta, ſing. nom. S. 2: 1085 | compreſſus. A: 463| ſub oris teſtudine vox. P. 10: 932| abl. vertigine. A: 202.
tortæ, ſing. H: 810.
tortas pedicas. H: 137.
tortiles ventris receſſus. C. 7: 124.
tortis. P. 7: 67| crinibus. Ps: 183| erroribus. A. pr, 2: 8.
torto. Ps: 324.
tortor. P. 2: 47, 81, 103| 3: 91| 4: 121| 9: 59| 10: 7, 138, 1101| 11: 63.
tortore. P. 5: 6, 132.
tortorem. P. 10: 75.
tortores. P. 2: 358.
tortoribus. P. 11: 59.
tortos. H: 225.
tortuoſe, voc. ſerpens. C. 6: 148.
torvus. P. 5: 132.
torva, ſing. nom. P. 10: 719| voc. 3: 103| abl. fronte. 10: 1021.
torvam. Ps: 552.
torum. P. 5: 335| H: 620| Ps. 62| S. 1: 474.
tot. C. 12: 135| P. 2: 315, 451| 4: 71| 5: 134| 9: 91| 10: 180| A: 397| H: 77| S. 1: 500| quot. P. 10: 570, 778| A: 404| S. 1: 190| 2: 855| D: 95.
tota, ſing. nom. C. 2: 101 | P. 2: 129| 4: 200| S. 2: 168, 405 | ment in fronte rubro. P. 1: 30.
totam. C. 2: 58| P. 4: 197,
totidem. P. 9: 58| A: 1006| Ps: 852| D: 21.
toties. P. 9: 75| A: 964| Ps: 833| S. 2: 370, 435.
totis. P. 4: 71 | medullis. C. 6: 15.
toto. P. 5: 333| 10: 617| 11: 149| A: 278| H: 302, 402, 414 | Ps: 468, 841.
totos. P. 9: 11| H: 840.
totum. P. 5: 261 | A: 779, 780| H: 672| Ps: 217 | S. 2: 914, 1074.
totus: P. 10: 1040| A: 278, 638, 705, 1066| Ps: 410| S. 2: 107| ab ipſo eſt. A: 779.
trabeas. S. 1: 349.
trabes, plur. S. 2: 454.
trabibus. P. 11: 220| 12: 49.
tracta, ſing. de virgine materies. A: 168.
tractabat. A: 466.
tractabile. S. 2: 587.
tractandæ, ſing. S. 2, pr: 60.
tractandis. S. 2: 26.
tractare. P. 2: 122.
tractarunt. A: 31.
tractaſſe. S. 2: 417.
tractat. P. 10: 899.
tractatus, adj. A: 1037.
tracti, ſing. P. 11: 126.
tractibus. C. 3: 153.
tractim. P. 10: 455| A: 273.
tractis. S. 1: 409.
tractu. S. 1: 323| 2: 929.
tractum, adj. P. 2: 246 | ſine fine carmen. S. 1: 658.
tractus, ſubſt. plur. P. 11: 223| A: 616| catenarum. P. 11: 55.
tradat. Ps: 723.
tradere. P. 5: 387| Ps: 356.
traderet. C. 12: 156.
tradidit. P. 1: 3 | H: 123 | S. 2: 680.
tradit. H: 157| Ps: 788.
tradita, ſing. P. 9: 19| A: 863| S. 1: 242| eſt. H: 181.
traditum. P. 10: 416.
traditur. P. 10: 637, 881| A: 268| S. 1: 90| D: 39.
trado. C. 10: 140.
traduce, abl. A: 915.
tradunt. C. 7: 29| S. 2: 299.
traduxit. S. 2: 502.
tragicus. S. 1: 646.
tragœdiæ, ſing. P. 10: 1113.
traham. P. 7: 75| vim gladii pectus ad imum. 4: 78.
trahat. A: 822| H: 211| Ps: 612| in præceps. H: 949.
trahebat. P. 2: 152| 6: 17.
trahenda, plur. S. 2: 160.
trahens. A: 847.
trahente. Ps: 81.
traheret. S. 1: 526.
trahetur. P. 4: 77.
trahi. H: 305 | Ps: 897 | S. 2: 932.
trahimus noctem feſtis concilus. C. 5: 157.
trahis. P. 10: 462| S. 2: 758.
trahit. P. 10: 75| 12: 42| A. pr, 2: 42| 696| S. 2: 889, 890| livores. P. 10: 510.
trahitur. P. 11: 100.
trahunt. C. 3: 47| 4: 83.
trahuntur. Ps: 440.
Trajanus S. 1: 278.
trajectam. Ps: 294.
trajectos nebulæ ignis. H: 875.
trajectus. D: 165.
tramite. P. 5: 369| 11: 35| 14: 93| H: 79.| S. 1: 310, 357.
tramitem. A. pr, 2: 12| lucis. C. 11: 4.
tramites curvos viarum. C. 7: 48.
tramitibus. S. 2: 844.
trans. P. 2: 539, 540| omnia ſus perfuſus Deus. A: 810.
tranſadigit. H: 881.
Tranſalpina, plur. S. 2: 694.
tranſcendunt. H: 237, 485.
tranſcurrere. S. 1: 1 1.
tranſcurrit. A: 144| H: 533.
tranſcurſu. H: 542.
tranſeunt. P. 12: 142.
transfer. P. 10: 1139.
tranſferat. P. 10: 550.
transfert. S. 2: 1083 | virtutem in corpora. A. pr, 1: 12.
transfertur. S. 1: 524.
transfigens. Ps: 718.
transfigit. C. 12: 109| Ps: 502.
transformat ſe in. Ps: 551.
transfugio, ſubſt. S. 2: 704.
transfugit. Ps: 225.
transfundi. A: 916.
tranſgreſſa, ſing. A: 908.
tranſibat. Ps: 341.
tranſiliam. P. 14: 79.
tranſilit. H: 242.
tranſiliunt. P. 11: 118| H: 570.
tranſire. P. 10: 604| S. 1: 147.
tranſiſſe in leges tuas. S. 2: 589.
tranſit. C. 7: 110| P. 11: 100| 13: 29| A: 263| via fati. S. 2: 480| montes oppoſitos lumine. H: 880| propoſitum fas. H: 709| pulmonem vulnere. Ps: 154.
tranſitu. C. 12: 166.
tranſitum. A. pr, 2: 43.
tranſitus. C. 5: 87.
tranſmigratio. H: 448.
tranſmiſſa, ſing. C. 7: 116.
tranſmiſſis. S. 1: 467.
tranſmittere. Ps: 678| S. 1: 323.
tranſmittit. H: 879.

tranſnare. S. 2, pr: 7.
tranquilla, *ſing.* S. 2: 593.
tranquillo. A: 652.
Tranſtiberina ſacra. P. 12: 63.
tranſtra. S. 2: 792.
tranſtris. S. 1: 117.
tranſtulit. A: 165| S. 1: 138 | 2: 269.
tranſverſis. P. 10: 454.
tranſvolaot impune linguam. C. 7: 117.
tranſvolare. P. 13: 44.
tranſvolat. H: 388. 535.
tranſvolverentur. C. 11: 30.
traxerant. P. 10: 797.
traxerat. H: 741 | ſulcum terra: C. 12: 55.
traxerint. H. pr: 13.
traxerunt. A: 1033| S. 1: 243.
traxit. C. 2: 96| 10: 24| A: 766| H: 115, 196| S. 1: 81, 480| 2: 397| gemitu querelam, P. 10: 927.
trecenta. P. 10: 144.
trecenti. P. 13: 83| Ps. pr: 97.
trecentos Ps. pr: 22.
tremant. P. 10: 278.
tremefacta, *ſing.* C. 3: 78| A: 501| *plur.* S. 2: 739.
tremefecit. P. 4: 82| 6: 93.
tremendas. C. 6: 56.
tremendi, *ſing.* C. 7: 57.
tremendo. A: 328.
tremendum. S. 1: 450 | perfidit regnum. P. 5: 88.
tremens. P. 6: 211| metu mortis. 10: 819.
trementes. P. 5: 555| H: 440.
tremeret. S. 2: 576.
tremit. C. 3: 92| A: 486| dolorem. A: 100.
tremor, *ſubſt.* P. 11: 112.
tremulis. S. 2: 641.
tremunt. C. 4: 48| 12: 35| P. 5: 296| 10: 465| frater cataſtæ. P. 6: 33.
trepida, *plur.* Ps: 699.
trepidam. Ps: 589.
trepidans. A: 617| S. 2: 705.
trepidante. Ps: 65, 432.
trepidantibus. P. 6: 102.
trepidare. P. 10: 861| 13: 74| Ps: 624.
trepidas, *adj.* A: 466.
trepidat. C. 3: 156| P. 14: 144.
trepidatio. Ps: 248.
trepident. P. 11: 84.
trepidis. Ps: 447.
trepido, *verb.* H: 934.
trepidos. P. 5: 231| 7: 38.
trepidom. A: 300| S. 1: 803.
trepidus. P. 7: 63| S. 2, pr: 23.
tres. P. 4: 20| A: 132| hiemes quater attigerat, *dumig-*
tim. P. 3: 11.
tria. A. pr. 2: 1| 243| H: 75.
tribu. P. 5: 90.
tribuerunt. S. 2: 492.
tribuis. C. 5: 151.
tribuit. C. 6: 98| P. 4: 127| 8: 52| Ps: 86| S. 1: 530| 2: 310.
tribuli, *plur.* S. 2: 984.
tribulibus. C. 12: 175.
tribunal. C. 6: 98| 9: 104| P. 2: 500| 3: 64| 5: 224| 6: 32| 10: 144, 916| 11: 77, 225| Ps: 732, 736 S. 2: 623.
tribuni, *plur.* P. 1: 64.
tribuno. S. 2: 422.
tribuo. S. 1: 222.
tribus, *ſubſt. ſing.* Ps: 382, 542| *plur* C. 11: 191.
tribus, *adj. tres.* C. 8: 10| P. 2: 141| 4: 21, 49| 6: 145| A: 244| H: 78| atque novem. P. 3: 11.
tribuunt. S. 2: 26, 455.
tridenti. S. 2: 1109.
triforme. P. 6: 142.
triformis. Ps. pr: 45.
tridui, *gen.* P. 2: 137.
triduum. P. 2: 28.
trilicem thoraca. Ps: 115.
trilingue caput. H: 587.
trilingua colla. C. 5: 128.
trina, *ſing. nom.* Ps: 833| S. 2: 48| pietas. C. 3: 20| rerum machina. 9: 14| *abl.* H: 72.
Trinacrius. S. 2: 302.
trinam. C. 12: 67.
trinis. Ps: 843.
Trinitas. P. 6: 6| Ps. pr: 45.
Trinitatis. C. 6: 5| Ps. pr: 63.
trino. P. 6: 6.
trinum. Ps: 849| ſpecimen. A. pr. 1: 1.
Trionibus. C. 5: 146.
Trionum. S. 1: 331.
tripictis verſiculis. A: 381.
triplex. P. 6: 142| A: 383| H: 72| Ps: 831.
triplice. A: 383| concentu, *ibid.* 752.
triplicem. A: 30.
triplici. C. 5: 163| H: 494.
tripodas. A: 419.
Triptolemi. S. 2: 917.
tris. A: 244 Ps: 832.
triſte. C. 1: 42| 5: 80| P. 1: 49| 10: 498, 561| 14: 107| A: 896| H: 335| Ps: 344, 576, 803| S. 1, pr: 66| 444| 2: 292. 1115| canit tuba. C. 5: 50.
triſtem. P. 10: 688| A: 877| S. 2: 914.
triſtes. A: 69| S. 1: 485.
triſti. C. 10: 87| P. 10: 719| H: 222 Ps: 91, 690.
triſtia. C. 5: 125| 9: 78| P. 9: 25| A: 749| Ps: 149, 429| S. 1: 385| 2: 673, 899.
triſtibus. C. 5: 131| 9: 57| H: 576.
triſtificis. S. 2: 575.
triſtifico lacu. C. 5: 93| tyranno. 4: 76.
triſtificos. D: 50.
triſtior. P. 4: 83.
triſtioris. P. 10: 285.
triſtis. C. 3: 159| 12: 21| P. 2: 568| 10: 576| H: 129. 427, 962| S. 1, pr: 34| 528| 2: 884.
triſtium. P. 5: 160.
triſtius. S. 1: 479.
triſulco ſermone: H: 202.
trita, *ſing.* C. 7: 209| P. 11: 102.
tritas longo ſervitio manicas. S. 2: 733.
triticeam. H: 218.
triticeos. S. 2: 938.
Tritonia, *ſing.* S. 2: 573.
triverit. A: 665.
Triviæ. S. 1: 369| 2: 53.
trivit. S. 1: 208.
trium. P. 6: 107.
triumphalem. C. 9: 83| curſum, S. 2: 730| diem. P. 5: 2.
triomphales. H: 435.
triumphali vultu. S. 1: 411.
triumphans. C. 10: 158| P. 13: 95| 14: 52.
triumphantis. S. 2: 356.
triumphas ritum barbarum. P. 2: 4.
triumphat. A: 549| H. pr: 63| victos ditione, *ibid.* 408.
triumphator. S. 1: 539.
triumphet. C. 7: 200.
triumphi, *ſing.* P. 12: 3| Ps. pr: 34| S. 1: 140, 231.
triumphis. P. 10: 417, 778| S. 2: 347. 488, 618.
triumpho, *ſubſt.* P. 5: 543| Ps: 252.
triumphorum. S. 2: 580.
triumphos. P. 4: 159| 10: 279, 74| H: 148| S. 1: 289.
triumphum. P. 4: 78| Ps: 529, 669.
triumphus. Ps. pr: 14.
triumvir. S. 2: 427.
trochæos. P. pr: 8.
Troia Roma, *nom.* P. 11: 6.
Troicus error. P. 2: 445.
trophæa. P. 3: 138| S. 1: 540| 2: 355.
trophæis. P. 12: 8.
trophæum C. 6: 104| 9: 83| P. 4: 154 Ps: 64| gloriæ. P. 5: 399.
Tros. S. 1: 133.
trucem. P. 10: 71| 14: 67.
truces. C. 3: 163| P. 2: 357| 10: 817| H: 221| S. 2: 297.

truci. C. 4: 86| Ps: 256| vultu, ibid. 166.
trucis. P. 5: 403| 6: 32| S. 1, pr: 45| 406.
truculentorum H: 946.
truculentus. P. 5: 250.
trudens. Ps: 885.
trudere. P. 14: 25.
trudi. P. 10: 1107.
truditur in antrum lugubre. P. 5: 238.
trulla, *nom.* P. 10: 299.
truncare. P. 10: 877.
truncas, *adj.* manus. P. 11: 139.
truncata, *plur.* S. 2: 51.
truncati, *ſing.* Ps: 145.
truncavit. A: 1073.
trunco, *ſubſt.* S. 2: 560.
trunco, *adj.* P. 2: 150.
truncus, *ſubſt.* A: 341.
trux. P. 14: 21.
tu. C. 1: 97, 98, 99| 2: 67, 69| 3: 166, 168| 4: 34, 76| 5: 153, 154 *bis*| P. 10: 229, 585.
tua, *ſing. nom.* C. pr: 32| 4: 37| 5: 162| P. 4: 77| H: 705, 706| *abl.* C. 1: 60| P. 10: 780| A: 772| H: 702| *plur.* C. 10: 5 *bis*, 159| P. 3: 138| 4: 17| 13: 8| A: 537, 540| H: 500.
tuæ, *ſing.* P. 7: 64, 71| 10: 840| H: 673.
tuam. C. 4: 102| 6: 148| 9: 62| P. 2: 527, 549| 3: 102| 5: 167| 10: 1051.
tuarum. P. 4: 209| 10: 4.
tuas. C. 5: 82| A: 421| H: 956| S. 1: 589.
tuba, *nom.* C. 3: 81| A: 386.
tubæ, *plur.* S. 2: 712.
tubam. P. 10: 1105| S. 2: 68.
tubarum. H: 917.
tubas. A: 148.
tuenda, *ſing. abl.* P: 9| S. 2: 819| *plur.* C. 6: 75.
tuendo. A: 11.
tuentem. S. 2: 262.
tuentibus. H: 876| S. 2: 624.
tueri. P. 10: 60| 13: 75.
tui, *tu.* P. 10: 788| A: 347.
tui, *tuum*, *ſing.* C. 3: 9| 12: 66| P. 5: 550| 7: 76.
tuis. C. pr: 41| 3: 107| 4: 73| 7: 198| P. 2: 278, 433| H: 680.
tulerant greſſum. C. 5: 41.
tulere. P. 8: 4.
tulerint. C. 10: 147.
tuleris. C. 8: 6.
tulerit. C. pr: 45| P. 4: 155| H: 233.
tulero. H: 329.
tuliſſe. P. 11: 21.
tuliſſet. P. 1: 54.
tuliſti palmam. P. 5: 59.
tulit. C. 11: 41| P. 3: 7| 5: 94| 13: 1| Ps: 785| S. 2: 962| commune diſcrimen. P. 5: 574| feſſum in. 2: 504| palmam. 5: 384.
Tullius. S. 1: 630.
Tullus. S. 1: 193.
tum. C. pr: 10| 4: 64| 7: 109| 8: 46| 9: 87| P. 2: 132| 4: 159| 5: 203, 542| 6: 112, 127, 130| 10: 281, 793| cum. 14: 84.
tumbas. P. 11: 9.
tumefacta, *plur.* Ps: 186.
tumens. Ps: 113| grande. H: 169| vitiis. S. 2: 329.
tumentem. A: 1013.
tumenti. P. 10: 866.
tumentium honorum. P. 14: 101.
tumes. P. 10: 171.
tumeſcat. S. 2: 154.
tumeſcit. P. 2: 133| 10: 508| Ps: 193.
tumet. H: 399| Ps: 779| indomitum, *ibid.* 296| ventris eloqui. S. 2, pr: 58.
tumetis. P. 10: 145.
tumidas. S. 2: 38.
tumidis. C. 5: 56| P. 11: 72.
tumido. Ps: 182.
tumidum. A: 845| S. 2, pr: 43.
tumor. P. 11: 114.
tumorem. H: 195.
tumuit. Ps: 887| S. 2: 1079.
tumulatus. A: 1049.
tumuli, *ſing.* P. 12: 37| A: 752.
tumulis. C. 3: 193| 10: 42| P. 4: 198| 11: 3| A: 781| H: 660| S. 2: 200, 839| D: 160.
tumulo, *ſubſt.* P. 3: 186| 4: 95| 5: 511| 9: 5, 1121| A: 635, 1050| H: 921.
tumulorum. S. 1: 517.
tumulos. P. 2: 52.
tumuloſus. D: 154.
tumultu. Ps: 706.
tumultus, *plur.* P. 10: 24| Ps: 110| S. 2: 729.
tumulum. P. 9: 99| 11: 125| 13: 98| S. 1: 584.
tumulus. H: 119| Ps: 731.
tunc. C. 1: 69, 70, 71| 2: 13| 3: 108| 4: 66| 5: 77, 97| 9: 97| 12: 172| P. 1: 40| 5: 422| 10: 884| A: 827| H: 852| Ps: 220.
tundatur terga ictibus crebris. P. 10: 116.
tundit. C. 7: 129.
tunicæ, *ſing.* Ps: 614, 680.
tunicam. Ps: 364.
tunicas. H: 194.
tuo. P. 10: 461.
tuorum. C. 8: 1| 11: 96| P. 2: 233, 531| 4: 139| 5: 146| 9: 82| 10: 266| 13: 68.
tuos. P. 2: 570| 4: 159| S. 1: 164.
turba, *nom.* C. 5: 53| 7: 152| 9: 110| 10: 113| 11: 82| P. 3: 52| 4: 191| 10: 80, 521| Ps: 659| S. 2, pr: 17.
turbam. P. 5: 342.
turbante. Ps: 769.
turbare. H: 558.
turbaret. H: 578.
turbari. S. 2: 103.
turbaris. P. 10: 721.
turbas, *ſubſt.* P. 4: 58.
turbaſſet. A: 494.
turbat. Ps: 442, 756.
turbata, *ſing.* Ps: 694.
turbatis, *part.* P. 2: 184| Ps: 7.
turbato. S. 2: 626.
turbator. A: 478.
turbatrix. Ps: 668.
turbatus. P. 10: 862.
turbavit. S. 2: 427| H: 246.
turbet. P. 11: 87.
turbida, *ſing.* P. 10: 811| A: 816| Ps: 773| fidei cultu agreſti. Ps: 22| *plur.* C. 2: 2| P. 5: 33| S. 1: 508.
turbidarum. C. 7: 208.
turbidi, *ſing.* P. 5: 32.
turbidis. P. 2: 193.
turbidulos ſenſus. A: 208.
turbidum. P. 2: 110.
turbidus. P. 6: 35| 14: 70| H: 354| S. 1: 413| bellator. Ps: 199.
turbine. P. 10: 915| 14: 98| Ps: 505| S. 1, pr: 49| præcipiti. C. 5: 73.
turbines. C. 7: 94.
turbini. P. 10: 55.
turbinibus. C. 5: 110| A: 652| S. 1, pr: 7.
turbo. C. 12: 128| P. 4: 82.
turbulentis. P. 2: 13.
turgens. S. 2: 979.
turgentibus. Ps: 189.
turgeſcant. A: 354.
turgida, *ſing.* P. 2: 208.
turgidam cutem. C. 9: 33.
turgidas pectorum ſtrumas. P. 2: 258.
turgidum. P. 5: 475.
turmæ, *ſing.* Ps: 641| *plur.* H: 416.
turmas. Ps: 14, 178| S. 2: 506.
turmis. S. 2: 699.
turpe. P. 10: 1034| Ps: 120, 460| S. 2: 650.
turpi. S. 1: 179| pulvere. C. 7: 160.
turpia. H: 309| S. 2: 819.
turpibus. C. 2: 25| Ps: 899| S. 1: 112, 519.
turpis. C. 7: 11| P. 10: 161| Ps: 377| S. 1: 569.
turpiter. H: 97| Ps: 333| S. 1: 115.

turpium Deorum. P. 2: 493.
turres. A: 535| S. 2: 724.
turris. H: 457.
turritas. S. 2: 530.
turritum caput. Ps: 183.
turrium. P. 14: 13.
Tuſcis. S. 1: 57.
Tuſcus. S. 2: 302.
tuta, *ſing.* C. 8: 46| Ps: 144| S. 1, pr: 62| 653| *plur.* Ps: 727| S. 2, pr: 44.
tutacula. S. 2: 187.
tutam. S. 1: 21.
tutamen. P. 5: 343.
tutandi. *ſing.* Ps: 877.
tute, *tu*, ipſe. P. 2: 261| 10: 957| A: 674.
tuti, *plur.* Ps: 505.
tutis. Ps: 671.
tutor opum. S. 2: 434.
tutus. C. 5: 38| P. 10: 199| H: 501| D: 33.
tuum. C. 3: 168| 5: 157| P. 2: 454| 5: 2, 197| 11: 242| 13: 59, 67| A: 348| S. 2: 61.
tuos. C. 3: 14| 5: 150, 159| P. 2: 99| 10: 442, 840| Ps: 623| S. 2: 392.
tympana. Ps: 658.
tympano. C. 9: 5.
tyranne, *voc.* P. 5: 168, 429.
tyranni, *ſing.* P. 3: 127| 13: 65| S. 1: 46, 410.
tyrannicæ, *ſing.* C. 5: 80.
tyrannide. P. 10: 1091.
tyranno. C. 4: 76| 6: 62| P. 5: 255| 10: 235| Ps: 392| S. 2: 875.
tyrannorum. S. 1: 22, 463.
tyrannos. P. 14: 100.
tyrannum. C. 12: 150| P. 10: 1115| H: 175| S. 1: 483, 2: 748.
tyrannus. C. 4: 43| 12: 93| P. 5: 534| 6: 181| 10: 76, 520, 676, 766| 14: 21| A: 129| H: 500, 721| S. 2: 695.
Tyri, *ſing.* H: 496.
Tyriæ, *ſing.* P. 13: 51.
Tyrrheni litoris. P. 6: 47.

V.

VAcantem nubilo frontem. P. 5: 126.
vacantes. H: 781.
vacat. A: 118| S. 1: 116.
vaccæ, *ſing.* S. 1: 359| *plur.* D: 21.
vaccarum. A: 462.
vacet. C. pr: 38| S. 2: 448.
vacuæ, *ſing.* ſaniæ. Ps: 231.
vacuam a crimine. A: 599.
vacuaverat. S. 2: 254.
vacuis. C. 5: 170| P. 5: 428| H: 28| Ps: 136| S. 2: 948.
vacuo, *adj.* P. 10: 979| H: 518| S. 2: 139.
vacuum inane. C. 10: 146 ſine mente corpus, *ibid.* 35.
vacuus ernoris. P. 4: 26.
vada. A: 664| Ps: 94 *bis*| D: 58.
vade, *verb.* H: 697, 698.
vadimonia. S. 2: 613.
vadis, *ſubſt.* *vada*. P. 7: 47| S. 2, pr: 65| 931.
væ. A: pr: 2: 20, 26.
væſana, *plur.* Ps: 525.
væſani, *ſing.* S. 1: 382.
væſania, *nom.* H: 361| Ps: 160.
væſano. P. 1: 25.
vafra, *ſing.* *abl.* arte. P. 5: 265.
vaga, *ſing.* oculos Luxuria. Ps: 312| *plur.* C. 3: 164| 10: 145| ſidera. A: 211.
vagæ, *ſing.* S. 1: 446.
vagam. C. 9: 38.
vagantem ſomniis. C. 1: 88.
vagantes. C. 1: 37.
vagantum. C. 6: 137.
vagat. H: 870| S. 1: 110.
vagat per auras. C. 6: 29.
vagi, *plur.* P. 5: 80.
vagientium. C. 7: 163.
vaginæ, *ſing.* Ps: 105.
vaginam. Ps: 637.
vagire. A: 592.
vagis, *adj.* P. 5: 443| S. 1, pr: 71| formis. H: 69.
vagitibus. P. 10: 745| S. 2: 297.
vagitus, *ſing.* C. 11: 61| *plur.* S. 2: 103.
vago, *adj.* P. 11: 93.
vagor. Ps: 863| S. 2: 1085.
vagum. P. 7: 67| pecus, *ibid.* 167.
vagus. A. pr: 2: 11| H: 243| S. 2: 693| huc illuc errat. A: 541.
vale. P. 10: 833.
valeam. S. 2: 142.
valeant. H: 556.
valeat. A: 124, 811| S. 2, pr: 40.
valens. A: 968.
valentes. P. 2: 129.
Valeriane, *voc.* P. 11: 2.
Valerianus. P. 13: 35.
Valeriorum. P. 4: 80.
valet. P. 2: 244| 10: 314| A: 481, 920 *bis*.
validis viribus. C. 5: 62.
valido. Ps: 26.
validos. A: 562| Ps: 180.
valle. S. 2: 394.
vallem. H: 477.
vallentur. H: 227.
vallo, *ſubſt.* P. 11: 153| H: 491| Ps: 728.
valvas. P. 2: 478.
vana, *ſing.* C. 3: 196| P. 2: 64| 14: 99| A: 510, 639| S. 1: 198| *plur.* H: 316.
vanæ, *plur.* umbræ. C. 6: 114.
vanas. H: 503.
Vandalus. S. 2: 807.
vaneſcat. A: 1016.
vaneſcit. C. 7: 209.
vaneſcunt. S. 2: 486.
vani, *ſing.* Ps: 459.
vanis. C. 11: 68.
vaniſſima, *plur.* H: 186.
vanitas. P. 2: 332| 5: 65| A. pr. 2: 34.
vanitatis. P. 10: 251.
vanum. H: 504.
vapor. P. 2: 345, 397| 10: 361| A: 145.
vaporat. S. 1: 353| halitum. P. 5: 220.
vapore, C. 4: 22| 12: 23.
vaporem, *ſubſt.* S. 2: 380.
vapores, *ſubſt.* A: 837| H: 963| Ps: 150.
vaporibus. C. 5: 58.
vaporifera, *ſing.* *abl.* calce. P. 13: 77.
vaporiferos ignes. A: 134.
vaporum, *ſubſt.* P. 10: 1030.
vaporus ardor. P. 6: 116.
varia, *ſing.* *abl.* P. 10: 1053| H: 201| Ps: 334| S. 2: 328.
variæ, *ſing.* C. 7: 114| *plur.* Ps: 466| S. 2: 71.
variatas. Ps: 856.
variare. S. 1: 364| 2: 307.
varias, *adj.* C. 6: 31| H: 291| S. 1: 299| 2: 238, 389.
variarum. P. 11: 205| H: 13, 519.
variat. H: 890| natura vices. S. 2: 318.
variata, *ſing.* *abl.* S. 2: 845.
variatis, *adj.* S. 2: 435.
variato. Ps: 894.
variatus. P. 2: 390.
variaverat. H: 576.
varie, *adv.* P. 12: 53| S. 2: 362.
variis. P. 13: 58| A: 193, 680| Ps: 481, 761, 908| S. 1, pr: 61| 329, 582| 2: 42, 9 6| D: 130.
varios. A: 147, 837| H: 343| Ps: 110| S. 1: 75| 2: 152, 638.
varium. P. 14: 103| H: 25| S. 2: 773.
vas, *aſis*. C. 7: 190| A: 1025| H: 281| ſolutum ac fictile. P. 5: 163.
vaſa. Ps. pr: 31| D: 127.
Vaſce. P. 2: 537.
Vaſconum. P. 1: 94.
vaſcula. P. 10: 300| A: 920.
vaſculum. P. pr: 26| 5: 303.

vaſis, *plur.* P. 2: 174.
vaſta, *ſing nom.* C. 1:105| *abl.* S. 1: 492| *plur.* P. 7: 29| incendia. A: 132.
vaſtarat. S. 2: 700.
vaſtare cædibus juſtos. P. 5: 83.
vaſti, *ſing.* P. 5: 480| H: 875.
vaſto, *adj.* A: 749| Ps: 456| profundo. S. 1: 569.
vatem. C. 7: 110| P. 12: 28.
vates, *ſing.* Dei. H: 575| *plur.* C. 9: 25.
Vaticano. S. 1: 584.
vaticinator. H: 343.
vatis. C. 4. 96| S. 2: 524.
vatum. P. 10: 625| A: 219, 234.
ubera. C. 7: 18| 12: 103.
ubere, *ſubſt.* C. 3: 67| P. 3: 4| A: 614| S. 2: 951| D: 105.
uberibus. S. 2: 394.
uberis, *adj.* D: 23.
uberum, *ſubſt.* P. 10: 684.
ubi, *adv. loci.* C. 3: 53, 55, 103| 8: 42| P. 8: 1| 10: 411| 11: 470| 12: 37| H: 806| Ps: 665, 912.
ubi, *poſtquam.* P. 3: 26| 11: 34, 71, 591| H: 815| Ps: 145, 823.
ubique. P. 4: 72| 13: 4| A: 638| Ps: 513.
uda, *ſing.* C. 5: 116| P. 8: 14| H: 749| *plur.* P. 10: 704| Ps: 309.
udis. A: 840.
udo fune. C. 7: 107.
udum. P. 10: 1043| iter. A: 665.
ve, *in 2. loco.* C. 2: 103| 3: 81| 4: 19, 25| 7: 63| 8: 72.
vectam. P. 5: 494.
vectarat. S. 1, pr: 50.
vectas. P. 7: 82.
vectibus. C. 9: 72| P. 2: 477| 5: 349.
vectores. S. 1, pr: 65| 2. pr: 22.
vectum. P. 5: 455.
vegeta, *plur.* C. 10: 7.
vegetam gulam. H: 322.
vegetamen. H: 829.
vegetamina. H: 298.
vegetamine. H: 871.
vegetata, *ſing. flamma:* P. 3: 157.
vegetatus aer. S. 2: 801.
vegetaverat. H: 846.
vegetet. S. 2: 381.
vehemens. P. 6: 20.
vehens. S. 2: 942.
veheretur. S. 1: 187.
vehi. S. 2: 549.
vehit. C. 4: 63| P. 2: 238| 13: 86.
vel. C. pr: 29 *bis*, 43| 3: 82| C. 11: 35 *bis*, 36| P. pr: 31| 10: 308 *bis*.
vela. S. 2: 941.
velamine. C. 7: 154| P. 2: 379| Ps: 188| A: 334| S. 2: 1055.
velandam. A: 628.
velant. S. 2: 663.
velarit. A: 333.
velat. Ps: 4.
velim. P. 2: 169, 280| 11: 234| S. 1: 500| 2: 270.
velis, *ſubſt.* Ps: 744.
velis, *ver.* P. 3: 124| 10: 136, 170| A: 183.
velit. C. 4: 90| 8: 21| 10: 344, 442| 13: 43| H: 90, 500, 528, 643| Ps. pr: 6| 748| S. 1: 211| 2: 153.
velivolum mare. S. 2: 800.
velle. C. 8: 63, H: 677, 691| Ps: 609| S. 1: 615| 2: 464, 472.
vellem. P. 10: 136.
vellent. C. 7: 97.
vellere, *ſubſt.* P. 10: 1140| H: 287, 909| Ps: 792| D: 189.
velle. A: 1040| H: 664| S. 1: 76.
vellus. C. 8: 35.
velox. P. 10: 234| Ps: 462| ingenium H: 546.
velut. C. 3: 138| 4: 76| 5: 94| 8: 74| P. 2: 135| 4: 93| 6: 86| 10: 288| A: 162, 315, 489| H: 79, 387| Ps: 483.
vena, *nom.* C. 3: 92| A: 917| Ps: 57, 142| S. 2: 287, 754, 926| auri. C. 7: 78| *abl.* maſculini germinis revulſa. P. 10: 1070.
venabula ſacrata. P. 10: 1027.
venax, *ſing.* H: 355.
venale ſupplicium. H: 372.
venalibus. Ps: 620.
venam. A: 765, 985| H. pr: 51.
venantem. H: 294.
venantis. P. 10: 82.
venarum P. 2: 252| 9: 89| 10: 843| Ps: 595.
venas. C. 8: 79| P. 10: 487| H: 261| omnes quies pererrat. C. 6: 26.
venator. H: 142.
venatrix virgo. S. 2: 495.
vendat. H: 634.
vendita, *plur* S. 2: 1092.
venditas. S. 1: 286.
venditis, *adj.* P. 2: 75.
venditis, *ver.* P. 2: 106.
venditus. P. 2: 323| D: 25, 254.
venena. C. 3: 152| fellis. P. 5: 379.
venenati, *plur.* D: 46.
venenatos. P. 4: 126.
veneni. P. 5: 191| A. pr, 2: 47.
venenis. C. 11: 91| P. 13: 57| 14: 125.
veneno. P. 2: 240| H. pr: 59| 230| Ps: 436| S. 1: 21, 537.
venenum. C. 9: 89| P. 2: 201| 10: 278| H: 336, 589, 609| Ps: 329| S. 1: 235| D: 2.
venerabile. P. 11: 33| Ps: 408, 814| S. 1: 200.
venerabilis. C. 10: 70| Ps: 226| S. 2: 66.| ſenis. P. 11: 109.
veneramur. P. 4: 32| 5: 561.
veneranda, *ſing.* P. 3: 112, 195| D: 163.
venerande, *voc.* P. 1: 179.
venerandis. S. 2: 642.
venerandum S. 1: 371.
venerans. C. 11: 34| A: 187| S. 2: 350.
venerant in jus prædonis. C. 11: 38.
venerantibus: P. 11: 235.
venerantur. S. 2: 840, 865.
venerare. P. 10: 260| S. 2: 245.
venerarier. P. 3: 211| H: 106.
venerat. P. 6: 14| A: 324| Ps: 269, 310.
venerata, *ſing.* A: 385.
veneratio. S. 2: 156.
venerator. A: 292.
veneratur. H: 851.
veneratus. P. 2: 447| A: 608| S. 1: 192.
venere, *3. perſ. plur. præt,* S. 2: 535.
Venerem. P. 10: 256.
venerer. A: 633.
venereris. S. 1: 434.
Veneres. S. 1: 166.
veneretur. H: 547| S. 2: 213.
Veneri. S. 2: 554.
Veneris, *ſubſt.* S. 1: 185, 221, 293, 627| 2: 216.
veneris. A: 979| Ps: 708.
veneror. A: 559.
Venetus. S. 2: 699.
veni, *imper.* P. 5: 304| S. 2: 781.
venia, *abl.* H: 936| Ps: 782| S. 1: 521| D: 28| fit. C. 5: 94.
veniabile. H: 955
veniam, *ſubſt.* P. 8: 2| das. S. 1, pr: 81| do morbis. A: 965| precatur lapſibus. P. 4: 190| rogat de Minerva. 14: 27.
veniam, *ver. fut.* A: 1064, 1066.
veniant C. 10: 137.
veniat, *ver.* A: 419.
veniat. P. 8: 8.
veniens. S. 2: 696.
venient. C. 10: 37.
venienti. S. 2: 619.
venies. P. 10: 731.
veniet. P. 4: 130.
venire in armis. P. 10: 553.
veniret. P. 2: 101| 14: 71.
venis, *ſubſt.* C. 4: 90| 8: 63| 9:

101| P. 1: 26| 4: 130 | H: 510, 672| S. 1: 110| 2: 578, 1045.
veniſſe. C. 12: 7.
veniſtis. Ps: 385.
venit, *præſens*. C. 2: 4| 3: 136| 5: 12| P. 10: 132, 856| 11: 206, 147, 69| H: 536, 694| S. 2: 24, 521, 922, 947| D: 43| *præter*. A: 987| S. 1: 112| 2: 366.
veniunt. C. 10: 77| S. 2: 907.
ventilabro. A. pr. 2: 53.
ventilator urbis. P. 10: 78.
ventilatus mens in cerebro. H. pr: 57.
ventis. H: 104 | eloquii tumet. S. 2, pr: 18.
vento. A: 955.
ventos P. 10: 338| A: 650 | H: 533, 681| S. 1: 101| 777.
ventoſa, *ſing. nom.* ambitio. H: 399 virago. Ps: 194| *abl.* A: 963| *plur.* P. 1: 135.
ventoſæ, *ſing.* famæ. H: 437.
ventoſas. S. 1: 656.
ventoſe liquor. A: 4. 2.
ventoſis. Ps: 1135.
ventre. P. 11: 75.
venerem. H: 524.
ventris. C. 7: 124| A: 720| D: 107| lacunam. C. 9: 63.
ventum, *ſubſt*. C. 9: 37| A: 841| S. 1, pr: 8.
ventum, *part.* erat. P. 2: 178| 5: 213| Ps: 605| eſt. A: 207.
ventura, *plur.* S. 2: 106.
venturis. H: 914.
venturo. C. 1: 20| A: 321| S. 1: 568.
venturus. C. 9: 108.
ventus, *ſubſt.* C. 5: 101| H: 387| S. 2: 1013.
Venus. P. 3: 76| S. 1: 172| 2: 534.
venuſtam. P. 10: 349.
venuſtas, *ſubſt.* H: 332.
venuſtatis. Ps: 441| S. 1: 269.
venuſti, *ſing.* P. 2: 227.
venuſtior. C. 10: 99.
venuſto. Ps: 321.
vepres. S. 1: 1028, 1039.
vepribus. C. 8: 35| P. 11: 128| ſenta loca. 3: 47.
ver. C. 3: 103.
vera, *ſing.* C. 5: 153| P. 2: 510| 10: 318, 952| A. pr, 2: 1| 357, 638| H: 164| Ps: 68| S. 2: 257| *plur.* P. 10: 958| H: 626| S. 1: 223.
veræ, *ſing.* S. 1: 407| 2: 93.
veram. P. 9: 20.
verba. C. 3: 18| P. 5: 17, 176| 9: 23, 36| 10: 555, 938, 977, 999, 1123| A: 34, 981| Ps: 726.
verbena, *nom.* A: 473.
verbera, *ſubſt.* P. 11: 106| H: 489| S. 2: 345| linguæ. A: 404.
verberans oculos pinnis. P. 5: 411.
verberantium. P. 10: 706.
verberat. S. 1, pr: 38.
verberata. *ſing.* P. 10: 117.
verberator. P. 9: 38.
verbere. P. 10: 165.
verberent virgis. P. 10: 698.
verberum. P. 1: 56| 10: 792.
verbi, *voc*. A: 53.
Verbi, *Chriſti*. C. 11: 23| A. pr, 1: 7| 74, 109.
verbigena, *voc*. C. 3: 2.
verbis. P. 2: 103| 5: 44| P. 7: 42| 10: 912| 14: 51| D: 38.
verbo, *voci*. P. 10: 339| A: 418.
Verbo, *Chriſto*. C. 11: 18| P. 10: 340| A: 115, 116, 524, 525.
verborum. P. 10: 747| A: 805| S. 1: 633| dator, *Deus*. P. 10: 930.
verboſitatis. P. 10: 551.
Verbum, *Chriſtum*. C. 11: 24| A. pr, 1: 6, 7| 44, 49, 108, 114, 120, 267| Ps: 78, 79| caro factum eſt. A: 525| Deus, *ibid.* 72| Patris. C. 7: 5.
vere, *ſubſt.* S. 2: 976.
verè, *adv.* P. 10: 129| A: 246.
verecundiæ, *ſing.* A: 106.
verendis. S. 2: 1093.
verendum. P. 14: 42| S. 1: 495.
vereor. S. 1: 644.
veri, *ſubſt.* S. 2: 75.
veri, *adj. ſing.* P. 10: 318| A: 801| H: 51, 376| S. 2: 276, 509| Dei. 2: 499.
veris, *adj.* C. 6: 46| P. 10: 981.
verior. C. 12: 173.
veritas. C. 1: 92| 7: 55| P. 1: 48| 10: 634| pater ſub ſignis, *ibid.* 231.
veritatis. P. 10: 9.
veritus. P. 11: 13.
verius, *adj.* P. 2: 203.
vermes. H: 828.
vermibus. H: 834.
verna, *adj. ſing.* S. 1: 787.
vernæ, *ſubſt. plur.* P. 10: 146.
vernam eſus. P. 10: 335.
vernantes. S. 2: 7| coronas flore. Ps: 355.
vernantis. C. 11: 62.
vernare. P. 5: 321.
vernas, *adj.* aquas. S. 2: 958.
vernat herbarum coma. C. 8: 46.
vernis, *adj.* P. 11: 54.
verno, *adj.* Ps: 862.
vernularum. P. 10: 524| Ps. pr: 96.
vernulas. P. pr: 12.
vero, *adj.* C. 6: 112| A: 957| H: 639.
vero, *adv.* P. 5: 353.
verras. Ps: 362.
verris. P. 10: 382.
verrunt. A: 663.
verſa, *ſing. nom.* S. 2: 303| *abl.* Ps: 153| lege. C. 9: 75.
verſæ, *ſing.* S. 1: 506.
verſaſe. P. 10: 863| H: 478| S. 1: 640.
verſas, *adj.* ad Chriſti ſignacula domos. S. 1: 568.
verſaſſe. P. 10: 972.
verſat. P. 2: 45, S. 2: 386.
verſatile letum. Ps: 571.
verſatur. A: 675.
verſicolorus. S. 2: 56.
verſiculis. A: 382.
verſiculus. A: 601.
verſipelli aſtutia. C. 9: 92| A. pr, 2: 26.
verſis. H: 570| Ps: 341| haſtis. S. 2: 30.
verſo, *adj.* H: 737.
verſor, *verb.* A: 121.
verſum, *ſubſt.* A: 606.
verſus, *ſubſt. plur.* P. 9: 79.
verſus, *adj.* A: 1003 D: 96.
verſus, *præp.* P. 12: 17.
verſuta, *ſing. nom.* fraus. C. 2: 21| fallendi opifex. Ps: 260.
verſuto aſtu. H: 145.
verſutus. P. 5: 265| S. 1: 74.
vertas. C. 9: 38| P. 10: 967| ictum in os loquentis, *ibid.* 548.
vertebat fugam. P. 5: 404.
vertentur. D: 52.
vertere, *infin.* P. 10: 870| S. 1: 76| *præt.* Ps: 636| in caliginem pectus eimos & ira. P. 10: 963.
vertex. P. 10: 875| Ps: 95.
verti, *infin.* P. 10: 941| H: 642| S. 1: 340| 2: 876.
vertice. C. 5: 21| P. 2: 417| 7: 27| 14: 85| A: 483, 617| H: 130| Ps: 127, 373| Ps: 473, 731, S. 1: 186| D: 173.
verticem. C. 12: 57| P. 2: 308| 4: 55| 10: 1044| 14: 118.
verticibus. P. 7: 67.
verticis. P. 3: 255| 5: 535| P. 10: 761| S. 1: 420| Ps: 441.
vertigine theatrali. H: 310.
vertigo rotarum. Ps: 414.
vertis. P. 10: 529| S. 2: 308| fugam. C. 7: 103| veſtigia retro. A: 475.
vertitur. Ps: 137.
vertunt. H: 307| Ps: 411.
veru. S. 1: 230.
vervece. P. 10: 187.
verum, *adj.* P. 10: 459, 668| A: 127, 164, 647, 801, 974, 1057|

H: 84 | S. 1: 369 | 2: 121 Deum. P. 2: 455 | eſt omne quod eſt. A: 976.
verum, *adv.* H: 574.
verus C. 4: 33 | P. 2: 114 | 2: 394 | 5: 39 | 10: 674, 1007 | A: 366, 514, 775, 793 *bis*, 979, 1054, 1055 | H: 51 | Ps. pr: 59 | S. 1: 325.
veſania, *nom.* H: 251 *abl.* P. 10: 171.
veſaniam. P. 10: 1005.
veſanus. P. 14: 70.
veſcendi. C. 7: 161.
veſci dogmate. A: 711.
veſcimur. C. 5: 107 | S. 2: 1045.
veſper. A: 425 | S. 2, pr: 4.
veſpera, *ſing.* D: 95.
veſpertinus. Ps: 376.
veſperum. C. 7: 68.
Veſta. P. 2: 518 | S. 1: 195 | 2: 965, 1078.
Veſtales. S. 2: 982, 1000.
Veſtalis. P. 2: 528 | S. 2: 969, 1063.
veſte. C. 7: 151 | P. 2: 234 | 10: 236, 698, 1035 | Ps: 689, 701, 789 | S. 2: 692 | D: 118.
veſtem. P. 5: 341 | H: 457 | Ps. pr: 31.
veſter. P. 10: 189, 411, 584.
veſtias. S. 2: 935.
Veſtibuli. P. 11: 158.
veſtibulum. Ps: 857 | S. 2: 93.
veſtiet gemmis apicem corona. P. 10: 764.
veſtigia. C. 10: 159 | P. 6: 80, 90 | 10: 950 | 11: 99 | A: 656 | Ps: 36, 438 | S. 1: 251 | 2. pr: 33 | 279, 361, 1182 | D: 140, 174 | ſanguinis. P. 2: 546 | retro vertit. A: 475 | tingeret. P. 7: 62.
veſtigiis. C. 9: 58 | 10: 232.
veſtigiorum. P. 5: 564.
veſtire. S. 2: 698 | floribus. P. 5: 279.
veſtiret. Ps: 39.
veſtis, *ſubſt.* C. 9: 40 | P. 10: 910 | 14: 105 | Ps: 610, 634.
veſtit. A: 762 | H: 234.
veſtita, *ſing.* S. 2: 18.
veſtitur. A: 341 | D: 189.
veſtra, *ſing. nom.* P. 5: 65 | 10: 100 | Ps: 382 | *abl.* P. 10: 1091 | *plur. ibid.* 142, 169 | S. 2: 127, 226, 677.
veſtræ, *ſing.* P. 5: 79.
veſtri, *veſtrum.* P. 6: 83 | Ps: 381.
veſtri, *ſing. veſter.* P. 10: 1009 | S. 1: 50.
veſtris. P. 2: 65 | 5: 67 | 6: 1 | 10: 202 | A: 659 | Ps: 374 | S. 2: 230, 003.
veſtro. S. 2: 15, 41, 690.
veſtros. P. 2: 129.
veſtrum, *plur. gen.* P. 10: 270.
veſtrum, *veſter, ſing.* C. 12: 205 | P. 6: 150 | S. 2: 466, 484, 902.
vetamur. P. 10: 649.
vetans. C. 3: 45.
vetas. C. 3: 86 | P. 13: 56.
vetat. C. 1: 84 | P. 6: 176 | 10: 188, 366, 367, 368 | H: 640 | Ps: 389.
veterana, *ſing.* anus S. 2: 1081.
veterem. A: 926 | S. 2: 69, 172.
veteres. C. 7: 98 | 10: 124 | P. 8: 6 | Ps: 208 | S. 1: 433, 508, 598 | 2: 706, 689.
veteri. P. 13: 60 | Ps: 370.
veteris. C. pr: 24 A: 297 | D: 121, 128.
veterna, *plur.* ſilentia. C. 9: 68.
veterno. A: 923 | S. 1: 7 | populante. A: 1073.
veternum ſordidum. C. 11: 64.
veterum. C. 3: 81 | 7: 73 | P. 11: 18 A: 234 | Ps: 29 | S. 2: 39, 245 | 2: 1.
vetiti, *ſing.* H: 659.
vetitis. C. 3: 114 | Ps: 540.
vetitum. C. 3: 178 | S. 1: 178 | 2: 465, 477.
veto. C. 3: 10.
Vetoniæ. P. 3: 187.
vetuit. S. 2: 1123.
vetulos. H: 283.
vetus. C. 1: 99 | 3: 146 | 7: 27 | P. 10: 894 | A: 922 | H: 123.
vetuſta, *ſing. abl.* P. 10: 112 | *plur.* P. 1: 79 | ſæcula. 10: 630.
vetuſtæ, *ſing.* S. 2: 577 | gentis. C. 7: 176.
vetuſtas, *ſubſt.* P. 4: 164 | 5: 147 | S. 1: 99 | 2: 230, 657 | cariosa. C. 10: 141.
vetuſtatis. P. 1: 73 | A: 295.
vetuſti, *ſing.* P. 9: 20 | S. 2: 334.
vetuſtis. P. 10: 579 | A: 606 | ſæculis. C. 9: 25.
vetuſto. S. 1: 72.
vetuſtos. A: 1204 | S. 1: 424.
vexabant. A: 997.
vexabit. P. 10: 693.
vexamur. C. 4: 82.
vexanti. P. 11: 40.
vexantibus. A: 528.
vexare. S. 1: 107.
vexaret. Ps: 669.
vexas. A: 408.
vexat. C. 10: 84 | A: 95.
vexatrix. Ps: 58.
vexatum. P. 4: 82.
vexatur. P. 2: 255.
vexatus. P. 2: 108.
vexêre. P. 1: 489 | S. 2: 575.
vexerit. P. 11: 72.
vexet. C. 9: 38.
vexilla. P. 1: 34 | S. 1: 494.
vexillum. C. 9: 84 | 12: 18 | A: 446 | Ps: 347.
vexit. P. 10: 659 | S. 2: 350 | non ad dona. Ps: 86.
vi. P. 2: 49 | H: 590.
via, *nom.* C. 10: 91, 162 | P. 4: 570 | 8: 8 | 11: 36, 155, 225 | 12: 45 | A: 264 | H: 56 | Ps. pr: 11 | 586 | S. 2: 104, 275, 620, 843, 848, 895 | D: 36, 45 | candida. A: 496 conſiliorum, *ibid.* 915 | quâ fert. P. 12: 68 | *abl.* H: 472.
viæ, *ſing.* S. 2: 881, 884, 1051.
viam. C. 9: 50 | 12: 56 P. 1: 84 | 3: 54, 56 | H: 602, 689, 696, 771, 797 | Ps: 404 | S. 1: 218 | 2. pr: 19 | dedit cunctis ad reſurgendum. P. 10: 640 | ſalutis. A. pr. 2: 5.
viandi S. 2: 772.
viantem. H: 208.
viantes. A. pr. 2: 25.
viantibus. C. 5: 65.
viarum. C. 7: 48 | P. 11: 205 | S. 2: 846, 900.
vias. P. 9: 90 | 10: 1031 | 11: 1025 | S. 2: 510 | cicatricum. P. 10: 796 | fati tranſit. S. 2: 460.
viator. P. 5: 480 | S. 2: 789.
vibrans C. 6: 51 | 7: 95.
vibrant. P. 9: 51.
vibrare. S. 1, pr: 75.
vibrat. C. 8: 42 | ferrum. Ps: 696.
vibrata, *plur.* H: 596.
vibrato. S. 1, pr: 28.
vibratum. A: 49.
vibratur. P. 14: 47.
vicatim. H: 403.
vice. C. 4: 17 diſtincta. A: 682 | inverſa. P. 1: 289 | mirifica. C. 3: 161 | noctis. 7: 126 | pallioli. P. 3: 18 | ſermonis. 11: 97.
vicem. P. 5: 508 | H: 930, unam paremque ſortis humanæ ducere. C. 7: 214.
vicerat. P. 2: 5.
vicerint. C. 7: 199.
vicerit. Ps. pr: 14.
vices. H: 890 | varias natura. S. 2: 318.
vicibus. C. 5: 2.
vicimus. Ps: 455 | S. 2: 737.
vicina, *ſing.* A: 747.
vicinas. Ps: 52.
vicinitas. C. 1: 41.
vicino. Ps: 858.
vicinum. C. pr: 5.
viciſſim. C. 1: 77 | 6: 71 | P. 2: 181 | A: 866 | H: 706, 831 | D: 29

victa, *ſing.* C. 5: 28 | A: 550, 1075 | Ps: 87, 587 | S. 2: 373, 510 | *plur.* H: 526 | S. 2: 994.
victæ, *ſing.* Ps: 681.
victi, *plur.* P. 1: 835 | Ps: 332.
victibus. C. 4: 51.
victima, *nom.* C. 12: 129 | A: 484 S. 1: 381, 454 | *abl.* P. 5: 28.
victimæ, *ſing.* Ps. pr: 5.
victimam jejuniorum. C. 7: 5.
victimas. P. 10: 354.
victis. Ps: 539 | S. 2: 547.
victitent. P. pr: 6.
victo. P. 5: 6 | S. 2: 101, 701.
victor. C. 9: 104 | 12: 175 | P. 4: 99 | 5: 367, 541, 543 | 10: 800 | 11: 25 | H: 111, 475 | Ps: 537, 650 | S. 1: 123, 420 | 2: 1096 | D: 4 | cupidinis. C. 7: 185.
victorem. P. 5: 296 | Ps: 391.
victores. Ps: 304, 747 | S. 2: 687.
victoria. H: 449 | S. 2: 12, 18, 23, 28, 65 | D: 166.
victoribus. Ps. pr: 61 | 642, 682 | S. 2: 554.
victoris. S. 1: 493, 525 | 2: 349.
victor. H: 408.
victricem. Ps: 103.
victrices. Ps: 645.
victricia. S. 1: 484 | 2: 541.
victrix. P. 2: 3 | 14: 56 | Ps: 36, 53, 103, 602 | S. 1, pr: 63 | 2: 63 | caro. C. 10: 110.
victum, *part.* P. 5: 426 | 10: 580 | H: 548 | Ps. pr: 25 | 389.
victus, *ſubſt. ſing.* C. 4: 54.
victus, *part.* C. 7: 41 | 10: 27 | 11: 71 | P. 5: 327 | 10: 1100 | 14: 118 | A: 135 | S. 2: 537 | femur debile. C. 2: 79.
videam. A: 731.
videamus. P. 10: 532.
videant. S. 2: 690.
videas. C. 5: 79 | A: 849 | Ps: 639 | S. 1: 545.
videat. A: 129 | S. 2: 402.
videbas. P. 10: 756 | H: 919.
videbis. P. 2: 173.
videbit. P. 10: 592.
videbitur. S. 2: 30.
videmus. C. 10: 34 | P. 2: 521 | A: 735 | S. 2: 417.
videndis. P. 10: 438.
videndo. P. 10: 312.
videndum. P. 10: 603 | A: 71.
videns. P. 2: 23 | 5: 128.
vident. C. 3: 137 | P. 10: 281.
videore. P. 10: 220.
videorem. Ps: 486.
videnti. P. 10: 594.
videntur. P. 1: 90 | 2: 274 | 10: 594.
video. P. 2: 473 | A: 13, 474, 0, 632, 650, 652, 663, 829, 705 | S. 1: 423 | 2: 577.
videor. P. 2: 557.
viderat. C. 9: 43 | P. 5: 352 | A: 373 | H: 190 | Ps: 536 | S. 1: 204.
videre, *infin.* C. 7: 38 | P. 2: 147, 557 | 6: 127 | 10: 733 | S. 1: 22.
videre, 3. *perſ. præt.* C. 12: 61.
viderei. P. 2: 231.
videret. P. 10: 920.
videri. A: 10, 44, 124.
videris. S. 1: 484.
vides. P. 5: 393 | A: 479 | Ps: 617.
vidct. C. 6: 56, 80 | P. 2: 232 | 5: 322 | 6: 52 | 7: 38 9: 98 | 10: 437 | 12: 44 | A: 172, 804 | H: 910, 915 | S. 1: 517 | 2: 762.
videtis. P. 6: 94.
videtur. P. 10: 668 | A: 969.
vidi. P. 11: 127 | S. 2: 656.
vidimus. P. 4: 137 | 11: 2 | A: 218 | Ps: 291.
vidiſſe. C. 12: 182 | A: 22.
vidiſti. A: 532.
vidit. C. 5: 32 | 6: 2 | 9: 8, 88, 89 | P. 1: 91 *bis* | 3: 171 | 6: 121 | 12: 61 | 14: 67 | A: 23, 28, 77, 367 | H: 85, 339, 341 | Ps: 145, 471 | S. 1: 216 | 2: 34 | D: 150.
vidua, *ſubſt. nom.* Ps: 177.
viëtam. S. 1: 81.
viëto ore. S. 1: 508 | pectore. C. 7: 57.
viëtum. S. 2: 294.
vigeat. P. 2: 31.
vigebit. H: 29.
vigemus. C. 4: 13.
vigent pietate. H: 708.
vigent. C. 5: 25 | Ps: 771.
vigere. C. 9: 47 | P. 13: 6.
viget. C. 5: 17, 96 | P. 1: 210 | 1: 125 | A: 560 | H: 19, 306 | Ps: 842 | S. 1: 37 | 2: 212 | ſententia Chriſti. Ps: 289.
vigil. C. 1: 77.
vigilare. C. 1: 8.
vigilem, *adj.* laborem. S. 2: 311.
vigilemus. C. 1: 92.
vigilet. P. 10: 963.
vigili. C. 5: 139.
vigor. C. 3: 186 | P. 5: 140 | 10: 660 | A. pr. 11 | 1067 | S. 2: 824.
vigore. C. 4: 136 | 6: 30 | S. 2: 197.
vigorem. C. 2: 80 | P. 10: 368.
viguit. H: 29.
vili. A: 1065 | S. 2: 88, 879.
vile. P. 1: 37 | 10: 823 | S. 2: 750, 751 *bis.*
vilem. H: 633.
viles. Ps: 619.
vileſcit. Ps: 528.
vili. S. 1: 172.
vilia. P. 2: 187 | S. 2: 113.
vilibus. Ps: 204 | algis. P. 10: 245.
vilior. C. 2: 81.
vilis. P. 6: 65 | 10: 17, 119, 526 | H: 402 | S. 2: 1047 | vita. P. 14: 23.
viliſſimum. P. 10: 163.
villis. Ps: 180 | beſtialibus. C. 7: 153.
villoſo. S. 2: 401.
vim. C. 3: 190 | P. 10: 326, 370, 395, 440, 677, 966 | 14: 102 | A: 185, 257, 324 | H: 1, 6, 555, 702 | Ps: 218, 512 | S. 1, pr: 9, 45 | 149, 177, 481 | 2: 102 | animæ. A: 777 | dolorum. P. 10: 135 | gladii. 14: 178 | libertatis. H: 673 | mentis, *ibid.* 61 | ſceleris in ſe habebant, *ibid.* 359 | temporis. S. 2: 80 | verborum, P. 12: 51.
vimina. C. 3: 44 | P. 10: 704 | H: 807.
vina. Ps: 319 | S. 1: 139, 454 | D: 126.
vincat. Ps: 16.
vince. P. 10: 54.
vincenda, *ſing.* S. 2: 146.
vincendis, *ſing.* C. pr: 15 | Ps: 18 | S. 2: 35.
vincens. P. 10: 362, 805.
Vincenti, *ſubſt. gen.* P. 4: 179 | *voc. ibid.* 77, 89 | 5: 4.
Vincentius. P. 5: 15, 273.
vinci. P. 13: 74 | Ps: 393.
vincimus. Ps: 5.2.
vincimus. P. 10: 1095.
vincire. P. 2: 360.
vinciri. P. 10: 69.
vincit. C. 12: 6 | P. 10: 860.
vincit annos viribus. P. 9: 65.
vincitur, *vinco.* C. 8: 57 | P. 5: 136.
vincitur, *vincio.* P. 9: 43.
vincla. P. 4: 196 | 5: 256, 551 | 11: 106 | A: 757 | H: 419 | Ps: 592, 907 | S. 1: 528 | D: 32, 141.
vinclis. C. pr: 44 | P. 6: 80 | H: 469 | Ps: 866 | ſæculi. P. 2: 584.
vinclo. H: 678.
vincor. P. 14: 64.
vincta, *plur.* S. 1: 114 | coronis tempora. H: 965.
vinctar. S. 2: 146.
vinctor. P. 11: 67.
vinctum. P. 5: 109 | ſutile. P. 4: 24.

vinctus. P. 10: 204| 13: 50 | D: 161.
vincula. C. 5: 35| 10: 108| P. 10: 888| 11: 95| H: 138| Ps: 352| S. 1: 473| 2: 409, 694, 731, 1029, 1068| noctis. C. 1: 98 | pedibus limat. H: 444 | quæſtionum. A. pr, 1: 23.
vinculi carnalis. P. 2: 486.
vinculis. C: 9: 96| P. 1: 105| 10: 44, 110, 313, 1110| 13: 63 | Ps. pr: 21.
vinculo. P. 2: 412.
vinculorum. P. : 14 :
vinculum indign: ſrote : C. 7: 159.
vindex. P. 5: 190 | 10. 814 | A: 930| Ps: 65, S. 1: 485 | ſcelerum. 2: 411.
vindicabat. P. 6: 132.
vindicat. A: 83| H: 24| Ps: 230| D: 143.
vindicata, *ſing. abl.* dape. C. 8: 15.
vindicavit nullam ciborum gratiam. C. 7: 188.
vindice. C. 5: 84| A: 509| horrore. P. 2: 391.
vindicet, *adj.* manut. P. 10: 447.
vindicis ſummi, *Dei*. C. 7: 134.
vinea, *ſubſt. nom.* S. 1, pr: 71.
vini. C. 7: 12 | H: 396 | S. 1: 126.
vino. C. 7: 16.
vinolentæ, *plur. annus*. P. 10: 250.
vinum. C. 9: 29.
vinxerant ſilentia veterna linguam. C. 9: 68.
violabile. P. 14: 55.
violare. P. 5: 44, 158.
violas. C. 5: 115 | P. 3: 201 | A: 180| Ps: 326.
violat. S. .: 167.
violaſti, 2. *perſ. praeſ.* S. 2: 225.
violatur. P. 2: 198| H: 355| S. 2: 1008.
violavit. H: 218.
violentia, *ſing.* A: 21 | virgo. P. 4: 111.
violentia, *ſubſt. nom.* P: 5: 2| S. 2: 25| morbi. A: 1077.
violentius. Ps: 494.
violentus. P. 5: 467| H: 241.
violis. C. 10: 170.
viperæ, *nom.* C. 5: 150 | H: 582| S. 1, pr: 23| D: 31.
vipereis. P. 13: 57.
vipereo. S. 1: 362; ore. H: 609.
vipereus. S. 1, pr: 42.
viperina dogmata. A: pr, 2: 1
vir. P: 5: 222| 9: 34| A: 992| H: 725| S. 1: 14| 2: 19| D: 33| ſce-
vigeæ induitæ. C. 1: 67.
virago. Ps: 194; S. 2: 36.
vireta. C. 3: 101| H: 795.
virens. C. 12: 6.
virent prata. Ps: 863.
virentes gemmas. C. 7: 152.
virenti. P. 11: 36.
vires, *ſubſt.* C. 2: 88| 8: 62 | Ps: 159, 524, 909 S. 2: 130| unius naturæ ſcindere. H: 47.
vireſcit. P. 12: 40.
vireſcunt. C. 10: 111.
viret. C. 3: 55, 110| Ps: 881.
virga, *nom.* Ps: 172, 887| D: 38, 80| ſ repente. H: 470.
virgæ, *ſing.* S. 2: 90.
virgam. C. 6: 71| 12: 51| D: 31.
virgarum. P. 11: 56.
virgas. P. 1: 44| 10: 792| S. 1, pr: 69.
virginal. P. 4: 8.
virginalem. P. 14: 84
virginali. P. 14: 116.
virginalis alvi. C. 7: 2.
virgine. S. 1: 177, 478| D: 110.
virgineam. S. 2: 1078| humum. A: 695.
virgineis. Ps: 242.
virginem. C. 7: 60| P. 10: 237| 14: 18, 19.
virgineo. C. 3: 3, P. 3: 20 | corpore. A: 50.
virgines. P. 2: 308.
virgineum. P. 3: 133| A: 590.
virgineus. P. 3: 154.
virginibus. S. 2: 911, 1003, 1054.
virginis. C. 3: 112| 12: 140 | P. 10: 28| A: 106, 116, 610, 1014| H: 575, 635| Ps: 70, 71 | S. 1: 171| 2: 918| D: 105.
virginitas. P. 6: 127| 14: 56 | A: 583| H: 957| S. 2: 1126.
virginitate. A: 437.
virginitatis. P. 14: 24 | S. 2: 1063.
virginum. C. 9: 110 | P. 10: 58.
virgis. A: 623, 46| Ps: 265| verberent. P. 10: 698.
virgo. C. 3: 152| 7: 153| 9: 19| 11: 55, 98| P. 3: 3, 37, 57, 124, 159, 207| 4: 111| 6: 149| 14: 4, 28, 52, 124| A: 571, 575, 579, 602| Ps: 41, 47, 306| S. 1: 366 | 2: 13, 968, 1079, 1089, 1098. D: 100, 133| fides. P. 10: 352| venatrix, *Diana*. S. 2: 494.
virgulas. P. 9: 78.
virguncula. S. 2: 64.
vis, *ſing.* C. 12: 158 | P. 2: 491| 10: 452, 755| 11: 103, 1: 6| S. 1, pr: 85, 255| 2: pr: 55, 274| *plur.* C. 5: 49| P. 6: 22| 8: 14 | Ps: 758| S. 2: 12| D: 54.
viribus. C. 5: 61| 7: 196| P. 1: 23| 4: 204 | 9: 65 | A: 560 | H: 2: 65, 171, 238, 390 Ps. pr: 5 20, 28, 59, 131, 313| S. 1: 654| 2: 51, 109 | ſuroris. P. 5: 162, ægra æ: 21. S. 2: 322, fandi, *ibid*. S. 2: 61.
viridante gurgite. P. 3: 189.
viridantis. D: 10.
viridem. H: 234.
virides. P. 1: 129| H: 135, 170| Ps: 601| S. 1: 130| 2: 210.
viridi. C. 3: 155| Ps: 879 | S. 1: 188| 1: 663, 959| campo C. 8: 41.
viridis. S. 2: 247, 921.
virile. P. 10: 801.
virilem. Ps: 358.
virili. A: 565| S. 1: 173.
virilis indolis. C. 11: 108.
viris. P. 2: 37| 10: 357| 13: 42| H: 424.
viritim. P. 2: 161.
virium. P. 1: 2: 4| 5: 54.
viro. P. 7: 49| H: 715, Ps: 163| S. 1: 173.
virorum. C. 4: 92| 7: 167| P. 4: 161| 5: 449| 10: 38| A: 151, 984| H: 954| Ps: 322, 481, 564| S. 1: 44| 2: 34, 541.
viros. P. 1: 8| 6: 26, 123| 10: 325, 306. 11: 40| A: 133, 639 H: 285| Ps: 252, 379, 754, 847| S. 1: 180, 621| 2: 401, 442.
virtus. P. 1: 106| 2: 414| 5: 473, 474, 481 | 10: 213, 325, 340| A: 511, 545, 568, 649, 1009, 1078| H: 512, 694, 695, 1. Ps: 68, 125, 177, 237, 240, 274, 344, 353, 538, 589, 689, 694, 699| S. 1: 281, 543| 2: 24, 242, 508, 565, 744| D: 68| bellica. Ps: 208 | bello & armis ſueta. P. 1: 33| pœnarum. H: 447.
virtute. C. 11: 23| P. 5: 91, 426, 571| 10: 627| A: 53, 127, 419, 563, 971, 994, 1048| H: 41, 421, 471, 731 Ps. pr: 12| 1: 156, 176 S. 1: 305| 2: 145, 1130| D: 65.
virtutem. P. 5: 147| A. pr, 1: 12| S. 1: 499 2: 751 | Patris. A: 948.
virtutes. Ps: 307| S. 1: 445.
virtutibus. C. 9: 107| Ps: 174, 328, 404, 748| S. 2: 237, 267.
virtutis. C. 1: 183| 9: 23| 12: 66| P. 7: 72| 13: 39 | H: 349 | Ps: 300, 566, 584, 769 | S. 2: 150, 162, 195, 10: 578, 640, 708, 756, 1119| grande genus. C. 7: 211.
virtutum. P. 4: 110| 10: 745| A: 193| Ps: 12, 19, 100, 569, 664.

706, 716, 981| S. 1: 595| Dominum, A : 323 | populus. Ps: 798.
virum, *ſing. acc.* C. 3: 113, 130 | 4: 39, 47 7: 54| P. 2: 538| 3: 284| 7: 1| 9: 84 10: 816, 911, 1005, 1106| 13: 96; 14: 67| H: 741| Ps. pr: 38| 515.
virûm, *plur. gen.* P. 3: 135| 11: 11| 13: 49| A: 712| S. 1: 80, 550| 2: 704, 743.
virus. C. 3: 153| P. 2: 216 | H: 531 | S. 1: pr: 32, 53, 78 | D: 48.
vis, *ſubſt.* C. 1: 49, 71| 5: 23| 6: 6| 11: 84| P. 1: 212| 6: 133, 231| 7: 77| 10: 321 *bis*, 484, 931, 1129| A: 17, 548, 744, 830| H: 530, 538| Ps. pr: 37| 442, 629, 843| S: 1: 443, 614| 2: 97, 0:, 489, 704| D: 62, 109| animæ. 4: 854| animi. S. 2: 23 | ardua. A: 83| Ps: 73| cæca mortalium. C. 1: 33.
vis, *verb.* P. 10: 410, 946, 1031| A: 518 S. 1: 61, 582.
viſa, *ſing.* P: 2: 321| 3: 163| A: 7, 16 eſt. P. 11: 139| A: 35| *plur.* P. 9: 25.
viſæ, *plur.* D: 22.
viſam, *part.* P. 3: 419.
viſcera. C. 3: 175, 191| 4: 20| 7: 8| 10: 31 P. 3: 89| 3: 448, 307| 9: 60| 10: 448, 1099 | A: 115, 401, 464, 569 | H: 526, 573, 580, 383| Ps: 677, 904 | S: 2: 267, 1080| cava montis. P. 11: 163.
viſceræ. H: 885.
viſcerea, *ſing. abl.* H: 900.
viſcereo alvo. A: 1026.
viſceribus. C. 4: 1| P. 11: 136| S. 1: 454.
viſcerum. C. 7: 23| 9: 31| P. 2: 207| 5: 93, 10: 723, 887.
viſco. H: 807.
viſcoſus. H: 822.
viſeus. P. 9: 56| 10: 499.
viſe. P. 13: 61.
viſere. C. 5: 34| 12: 3| P. 14: 132| A: 38| H: 82 S. 1: 115.
viſeret. C. 11: 32.
viſibilem. A: 81 | natum, *ibid.* 524.
viſibilis. C. 5: 158 | A: 78, 79.
viſibus. C. 7: 45| P. 10: 314| 14: 60| H: 884, 905| S. 1: 312| ſiccis. P. 10: 710.
viſo, *part.* A: 45, 137.
viſu. P. 2: 180| 10: 635| A: 225| H: 879, 892 | S. 2: 101| comprendere. A: 23 horridus. P. 10: 1043| miſerabile. P. 9: 13| obſide. A: 162.
viſum, *ſubſt.* P. 1: 89 |H: 5| D: 191:
viſum, *part.* A : 367 | eſt, *ibid.* 71.
viſura, *ſing.* A: 330| S. 2: 1091.
viſurus. C. 7: 137.
viſus, *ſubſt. ſing.* A: 52| H: 534| Ps: 733| *plur.* H: 311, 381, 364| Ps: 572.
viſus, *part.* A: 365, 633| eſt, *ibid.* 112.
vita, *nom.* C. pr: 22| P. 1: 61| 10: 735, 780| 13: 239 | 14: 23 | H: 250, 258| Ps. pr: 58| S. 2: 168, 316| D: 160| *abl.* P. 4: 183| 10: 423.
vitæ, *ſing. gen.* C. 1: 34| 10: 120| P. 9: 8| 10: 307| 14: 60 | A: 169 | H: 150, 298, 604, 653, 705, 720, 845, 955 | Ps: 157, 383, 430, 624, 896 | S. 1: 316| 2, pr: 33| 13, 216, 631, 904, 907, 1058| *dat.* C. 9: 123 | P. 5: 522.
vitale. S. 2: 1040.
vitalia. C. 9: 63| A: 68| Ps: 111, 691 S 1: 136.
vitalibus. S. 2: 378, 1099.
vitalis, A: 920 | calor. P. 9: 92.
vitam. C. 1: 4| 2: 58| 11: 40| P. 1: 38| 2: 337| 5: 363| 6: 96| A: 559| H. pr: 53| 338, 899| S. 1: 95| 2: 383, 786, 1103| duco. H: 933.
vitandus. A: 915.
vitare. H: 532| P: 491.
vitat. S. 2: 819.
vitea, *plur.* C. 3: 53 | rura. H: 227.
vitet. S. 2: 388.
vitiabilis. A: 1046| H: 213.
vitiare. P. 11: 65.
vitiat. C. 6: 120.
vitiatam. A: 1045.
vitiaverat. Ps: 261.
vitibus. S. 1: 49.
vitii. C. 4: 29| A: 877| H: 159| Ps: 672.
vitiis. C. pr: 9| 3: 140| 6: 54| H: 156, 248, 612, 832 | Ps: 13, 309, 698 S. 1: 1, 562| 2: 329, 964.
vitio, *ſubſt.* S. 2 : 818, 976, 995.
vitiorum. A: 934| H: 203, 278| Ps: 235, 663, 890, 899| D: 72.
vitioſa, *ſing.* C. 3: 131| P. 4: 167| *plur.* S. 1: 244 | 2: 1040.
vitioſis. H: 301.
vitioſo, H: 133, 310.
vitioſum. A: 877.
vitioſus. A: 61.
vitium. P. 10: 658, 989| A: 572, 910 | H: 1642| Ps: 156, 284, 475| S. 1: 171, 506 | 2: 130, 989.
vitrea, *ſing. abl.* Ps: 863.
vitreæ. P. 12: 39.
vitreis liquoribus. C. 6: 67.
vitreo. P. 7: 16, H: 868| D: 34.
vitreum gurgitem. C. 8: 47.
vitricus. S. 1: 259.
vitro. C. 5: 144.
vitta, *plur.* Ps: 448.
vittarum. S. 2: 1094.
vittas. P. 10: 1045.
vittata arbor. S. 2: 1009.
vittatus Pontifex. P. 2: 525| ſenex. A: 465.
vittis. Ps: 30.
vitulas A: 452.
vituli, *ſing.* D: 40.
vitulo. S. 1: 247.
vitulorum. H: 219.
vitulum. P. 5: 15.
vivæ, *ſing.* P. 4: 178| 140 H: 65, 874, 894 | S. 2: 386| glor æ, *ibid.* 755| *plur.* C. 10: 59| D: 6.
vivacibus. P: 10: 1115.
vivacius. S. 2: 332.
vivæ, *ſing* S. 2: 164.
vivam, *adj.* ædem. P. 10: 347.
vivas, *adj.* A: 756.
vivax. C. 5: 17| P. 4: 159.
vivendo. S. 1: 639.
viveor. S. 2: 875.
viventi, P. 2: 66| Ps: 833.
viventia. P. 10: 728.
viventibus. S. 2: 86, 780, 1014.
viventis. P. 4: 143| H. pr: 31.
viventium. C. 9: 106.
viventum. S. 2: 795.
vivere. C. 3: 197| 5: 39| P. 2: 220| 5: 86| 10: 35, 367, 786| 13: 32| A: 725| H: 455, 571, 689, 838| Ps: 389, 554 | S. 2: 499, 806| D: 164| beate. P. 10: 209| cælo, 6: 126| more proprio. S. 2: 83.
viveret. S. 1: 20.
vivi, *plur.* C. 12: 207.
vivida caro. C. 3: 141| mens. S. 2: 384.
vividis. P. 10: 506.
vividum. P. 10: 917.
vivificantem mortalia Deum. A: 166.
vivimus. C. 2: 54| P. 10: 1094| A: 238| Ps: 762| S. 2: 122.
vivis, *adj.* H. pr: 25| 837| S. 1: 156| fluentis. C. 8: 47.
vivis, *verb.* P. 4: 116, 117.
viviſecte. A: 902.
vivit. C. 11: 8, 892| P. 2: 314| A: 1068 H. 325.
vivitur. C. 2: 53 | P. 14 : 98 | S. 2: 470, 609.
vivo, *adj.* ſanguine. C. 10: 39.
vivo, *verb.* S. 2: 678.
vivorum. H. pr: 42.

vivum. P. 5: 210| 12: 499| A: 531| H. pr: 42| Ps: 876| S. 2: 755.
vivus. C. 7: 125| fons. P. 10: 727.
vix. C. 12: 114| P. 2: 541| 4: 61, 62| 10: 614, 696, 804, 1054| 11: 89, 211| A. pr, 215| H: 604| Ps: 249, 506| S. 1: pr: 64| hæc ediderat. P. 6: 8.
vixdum. C. 8: 10| P. 10: 546.
vixere. S. 2: 198.
vixeris. H: 177.
vixiſſe. S. 1: 268
ulcera. P. 5: 141| H: 928| Ps: 166| morum. P. 2: 224.
ulceroſa, *plur.* morbis membra: C. 9: 31.
ulceroſis. P. 2: 153.
ulceroſos. P. 2: 267.
ulciſcendo. S. 2: 918.
ulciſcitur. S. 2: 1000.
uligo. A: 678.
Uliſſi. S. 2: 513.
ulla, *ſing.* C. pr: 38| P. 11: 241| A: 118| S. 1: 525| 2: 376, 1072, 1099.
ullam. P. 1: 99.
ulli, *ſing.* P. 9: 28| Ps: 646.
ullis. P. 10: 174| A: 802.
ullo. H: 645| Ps: 156, 741.
ullum. C. 6: 18| 10: 85, 658| Ps: 70, 494.
ullus. P. 1: 17| 2: 568| 10: 1120| 13: 7| A: 873| S. 1: 178| 2: 448.
ulmo. P. pr: 20.
ulnam. P. 2: 156.
ulnarum. Ps: 590.
ulnas. P. 11: 139| Ps: 357.
ulnis. P. 10: 492.
ulteriora. P. 1: 653.
ulteriore. Ps: 268.
ulterius. P. 2: 61| A: 259| 715. P[illegible]
ultima, *ſing.* P. 5: 63| 11: 109| A: 813| H. pr: 26| S. 2: 322, 909| dementia eſt. P. 10: 376| ſors. 2: 54| *plur.* A: 612| H: 881| S. 2: 417.
ultimis. P: 13: 104.
ultimo. C. pr: 34, 45.
ultimum illud reſtat. P. 5: 385.
ultimus. C. 11: 47| H: 206| Ps: 431| D: 73.
ultor. C. 6: 94| A: 409| S. 1: 467| criminum. C. 9: 108| miſſis, *Deus.* C. 7: 101.
ultorem gladium. Ps: 279.
ultra. P. 10: 520| A: 266| H: 765| S. 1: 320.
ultrici. S. 2: 1010.
ultricis. S. 1: 495.
ultrix. A: 511.
ultro. P. 1: 45| 2: 399| 6: 18| 9: 37| 12: 70, 750| 14: 20| A: 250| Ps: 721| S. 2: 541| D: 67.
ulva, *abl.* S. 1: 275.
ulvæ. A: 764.
ulvas. S. 1: 641.
ululamina. C. 10: 114.
ululanda, *plur.* P. 3: 119.
ululans. S. 2: pr: 12| H: 929.
ululavit. H: 451.
umbonibus. P. 11: 201.
umbonis. Ps: 255.
umbra, *umbraculum,* [illegible] S. 1: 195| 2: 119, 390| *abl.* A: 799, 800| S. 2: 226| D: 95.
Umbra, *phantaſmata, nom.* S. 1: 447| *abl.* 2: 448.
umbrabat. A: 463.
umbraculo. C. 7: 140.
umbræ, *ſing.* H: 388| *plur.* S. 1: 355| vanæ. C. 6: 124.
umbram. P. 12: 41| A: 953| S. 1: 404.
umbrante. H: 873.
umbrarum. C. 5: 135| P. 4: 69.
umbras. A: 474| H: 106| S. 1: 413.
umbriferos lucos. H: 25[illegible]
umbriferum nemus. H: 795.
umbris. P. 11: 125| S. 1: 91, 401| 2: 1106.
umbroſi, *ſing.* mundi. H: 540.
umen[illegible]gina. P. 9: 50.
umqu[illegible]. C. 6: 22| P. 1: 21| 4: 168| 5: 433| A: 7, 10, 276, 284| H: 165| Ps: 633| S. 2: 115, 385.
una, *pron. ſing. nom.* C. 6: 6| P. 10: 321, 325| 11: 32, 68| 12: 58| H: 70, 76, 78, 349, 681, 802, 887| Ps: 174, 502, 610| S. 2: 165, 617, 854, 871, 895| *abl.* C. 10: 66| P. 10: 752, 879| 11: 13| A: 930| H: 45| Ps: 2, 222| S. 1: 334| 2: 630, 809.
unà, *adv.* P. 11: 290.
unam. C. 7: 214| P. 2: 442| 10: 802| 14: 121| H: 55, 180| S. 2: 881.
unas. S. 2: 783
unca *ſing. abl.* manu. Ps: 455.
uncis. P. 5: 174| 10: 110.
unco. P. 11: 63.
unctis. S. 2: 517.
unctor. A: 293.
unctus. A: 487| fidei olivo. P. 4: 103.
unda, *nom.* C. 5: 67, 75, 88| 9: 39, 58| 11: 124| P. 5: 439| Ps: 656| D: 128| cruoris. C. 9: 86.
undæ, *ſing.* C. 9: [illegible]
undam. P. 10: 843| S. 2: 929| ſanguinis eructat. P. 10: 1028.
undantes. S. 2: 675.
undantis. S. 1: 64.
undas. P. 1: 7| 5: 461| 10: 865| 11: 227| 12: 39| A: 655.
undatim. P. 10: 857.
unde. C. 5: 12| 11: 26| P. pr: 6| 4: 74| 5: 232| 9: 15| 10: 263, 450, 700, 787, 1000| 11: 226| 13: 15| 14: 109| A: 81, 256| H: 846| Ps: 732| S. 1, pr: 17| 587| 2: 5, 340, 375, 381, 534| D: 152.
undique. C. 10: 155| P. 3: 149| 10: 463, 568| 11: 74| A: 708| P[illegible] 12, 827| S. 1: 601.
undis. C. 9: 57| 12: 167| P. 5: 479, 532| A: 668| Ps: 99.
ungue. A: 1068| ab imo uſque ad capillum. P. 1: 180.
unguento. S. 1: 204.
unguentum. Ps: 361.
ungues. A: 860| Ps: 463.
unguibus. P. 2: 243.
unguine. C. 5: 156| A: 344.
ungula, [illegible] P. 3: 133| 5: 120| 1[illegible] 57.
ungulæ, *plur.* P. 3: 61| 10: 695.
ungularum. P. 5: 337| 10: 484.
ungulas. P. 1: 44| 5: 551.
ungulis. P. 4: 138| 10: 73, 557.
uni, *ſing. dat.* P. 10: 673, 767| H: 9, 19| Ps. pr: 44| S. 2: 337, 586, 652.
unica, *ſing.* S. 1: 289| 2: 591.
unici, *ſing.* C. 5: 106| 1: 148.
unicolorus animas. H: 819.
unicultor. P. 13: 91.
unicum. P. 1: 23| 2: 413| 10: 673, 748| Ps. pr: 7.
unicus. C. 5: 619| 12: 82| H: 326, 39, 71.
unimodis. Ps: 768.
unis. P. 2: 424| S. 2: 610.
unitatis. H. pr: 48.
unius. P. 4: 175| 10: 324| H: 568.
uno. P. 2: 452| 4: 1| 10: 56, 322, 825| 14: 289| A: 191| H: 43, 77| Ps: 762| S. 2: 85, 572, 782.
unum. C. 4: 81, 101| 6: 6| P. 2: 125, 144| 10: 662, 669, 673| A: 209, 169, 310| H. pr: 62| 43, 52, 55, 92, 797| Ps: 3, 146, 804| S. 1: 573, 606, 2: 45, 88, 212, 615, 809, 904| plenis viribus: H: 22.
unus. C. 6: 61, 84| 12: 135, 204| P. 5: 281| 6: 75| 10: 317, 322, 565, 779| 12: 5| 13: 21| 14: 43| A. pr, 12| 133, 269, 449, 892| H: 2, 26, 36, 37, 40, 111, 805| Ps: 766, 768| S. 2: 190, 227, 710, 810, 991, 1081.
vobis. P. 1: 69| 2: 331| 10: 153| Ps: 220, 193, 750| S. 1: 51| 2: 12, 14, 678, 901.
voca. P. 14: 83.
vocabula. P. 1: 1| 11: 15| A: 152| S. 1: 300.
vocamus. C: 417.
vocanda, *ſing.* S. 2: 20.

vocans. H: 636.
vocans. P. 1: 66 | belli. S. 2: 641.
vocante. S. 1: 510 | ſomno. C. 6: 129.
vocantem. Ps: 303.
vocare. A: 242.
vocarent. S. 1: 184.
vocas. P. 10: 246.
vocat. C. 3: 205 | 1: 4 | 5: 109 | P. 8: 12 | 4: 163 | 5: 376 | 10: 369, 802 | 11: 36, 232 | A: 746 | H: 728 | Ps: 841 | S. 1: 613 | 2: 922 | D: 188 | ad pœnam. P. 6: 22 | lux. S. 2: 484.
vocato numinis nutu. C. 8: 69.
vocator gentium. P. 2: 461.
vocatos. P. 4: 163.
vocatur. S. 2: 863.
voce. C. pr: 36 | 2: 50 | 7: 44 | 9: 5, 118 | P. 1: 9, 87 | 2: 33 | A: 92, 250, 375, 524, 741, 848 | H: 440, 947 | Ps: 215, 296, 553.
vocem, ſubſt. C. 9: 82 | P. 2: 488 | 5: 97 | 11: 467, 662, 10: 925 A: 186, 743 | Ps: 205, 312 | S. 1: 638 | 2: 648 | erumpit in. Ps: 709.
voces, ſubſt. C. 5: 546 | A: 398, 412.
vocet. H: 639 | Ps: 747, 848.
vocetur. H: 630.
vocibus. C. 1: 81 | 9: 66 | 10: 631 | P. 10: 720 | 13: 70 | A: 390.
vociferans. P. 3: 66 | Ps: 253.
vocis. P. 5: 315 | 10: 680, 900, 938, 976, 989 | H: 320 | Ps: 717.
vocitamus. P. 4: 3.
vocitant. P. 9: 2. S. 1, pr: 1 | D: 130.
vocitantes. S. 1: 301.
vocitare. A: 181.
vocitatum. D: 181.
vola, ſubſt. nom. A: 860.
volam. P. 2: 241.
volans. S. 1: 65.
volantem. S. 1: 313.
volantes. C. 10: 146.
volantia. C. 5: 31.
volantis H: 541.
volantum. A: 1017.
volare. S. 1: 424.
volat. H: 73, Ps: 254 | aura. S. 2: 801 | in faciem flamma. P. 3: 156.
volatu. P. 5: 418 | H: 845 | Ps: 135.
volens. C. pr: 21 | P. 2: 487 | 6: 60 | A: 127 | H: 710, 718 | Ps: 348, S. 2, pr: 7 | 544, 586.
volentem. S. 1: 589.
volentes. H: 429 | Ps: 307.
volenti. P. 2: 351.
voles. P. 14: 36.
volitabat. A: 56, 668 | Ps: 179.
volitans. S. 1: 448 | 2: 396.
volitant. S. 2: 816.
volitantia. H: 414.
volitantibus. S. 1: 419.
volo, verb. P. 10: 555, 880 | Ps: 713 | 2: 392.
volvamus. C. 2: 100.
volvant. Ps: 94.
volvat. S. 2, pr: 50.
volvatur. A: 211.
volubili. C. pr: 3.
volucer. P. 3: 170 | curſus. 11: 114.
volucrem, adj. amorem. S. 1: 64.
volucres, ſubſt. C. 3: 41 | P. 10: 331 | Ps: 619 | rapaces. C. 6: 64.
volucres, adj. H: 538, 818, 882 | S. 1: 583 | auras. C. 10: 43 | rotas. 5: 54.
volucri, adj. S. 1: 317 | 2: 1049 | curru, ibid. 55 | ſaltu. H: 369 | tempore. P. 13: 44.
volucris, ſubſt. P. 5: 403.
volucris, adj. S. 2: 137.
volucrum, ſubſt. S. 2: 891.
volvebat. C. 1: 6.
volvens. P. 2: 194 | A: 751.
volverit. C. pr: 26.
volvi. S. 2: 135.
voluiſſe. Ps: 395 | S. 2: 410.
voluiſti. Ps: 892.
voluit. C. 5: 11 | A: 215, 832, 851, 1046 | H: 81, 327, 770 | S. 1: 290 | 2: 505.
volvit. P. 5: 327 | 14: 97 | Ps: 863 | ſidera curſus unus. H: 891.
volvitur. P. 12: 38 | S. 1: 317 | 2: 1062.
volumen. H: 624 | S. 1: 649.
volumine. C. : 81.
voluminibus. P. 13: 28 | A: 219.
voluminum. P. 5: 190 | 10: 1112.
volumus. H: 559.
volunt. C. 10: 54 | Ps: 213, 529 | S. 1: 131 | 2: 283.
voluntas. C. 10: 25 | P. 10: 528 | H: 644, 775 | Ps: 760 | S. 1: 601.
voluntatis. H: 349, 677 | S. 1: 337 | 2: 1066.
volupe eſt. P. 9: 41.
voluptas. C. 1: 93 | 6: 24 | 8: 16 | P. 6: 66 | 10: 585 | A: 390, 567 | H: 154, 252, 314, 586 | Ps: 319, 399 | S. 1: 383 | 2: 346, 908, 1070, 1125.
voluptatem: Ps: 414.
voluptatis. H: 590.
voluptatum. C. 7: 182.
voluta, ſing. nom. urna. C. 7: 112.
volutabris. A: 907.
volutis. C. 7: 39.
volvunt. Ps: 522.
vomentis. C. 7: 127.
vomit. C. 12: 120 | A: 387 | Ps: 50 | D: 67.
vomunt. P. 13: 78.
vorabere ignibus. P. 10: 814.
voraces. P. 5: 436.
vorandi, ſing. C. 7: 199 | P. 10: 514.
vorandis. S. 1: 454.
vorandum. C. 4: 45 | ſepulcro corpus traditur. P. 10: 637.
vorans. Ps: 426.
vorant. C. 6: 64.
vorantur. S. 2: 1032.
vorare. C. 4: 79.
voraret. Ps: 263.
vorarit. A: 1076.
voras. S. 2: 919.
voravit. P. 13: 84.
voret. C. 5: 88.
vos. C. 12: 129 | P. 5: 25, 81, 137 | 10: 162, 306, 803, 1087, 1092 | 11: 30 | S. 2: 203.
voſmet. P. 10: 1059 | A: 1081.
vota, ſubſt. C. 5: 138 | 8: 52 | P. 10: 344 | 11: 198 | 12: 64 | 14: 76, 1067 | A: 36 | H. pr: 33, 35 | 256 | Ps: 307 | S. 1: 209, 277, 398, 602 | 2: 478, 962.
vota, adj. plur. murmura. P. 2: 536.
votas opes. P. 2: 44.
voti, ſubſt. C. 8: 13 | H: 756.
votis, ſubſt. C. 12: 63 | P. 1: 9 | 2: 523 | Ps: 844.
votiva, ſing. nom. mors eſt martyri. P. 2: 330.
votivo. S. 2: 295.
votivus dolor. P. 10: 1060.
votorum, ſubſt. S. 1: 183.
votum, ſubſt. C. 4: 25 | P. 9: 95 | A: 641 | Ps: 776 | S. 2: 464 | eſt. Ps: 393.
voveat. P. 3: 83.
vox. C. 1: 13, 29 | 9: 24 | P. 1: 229 | 2: 29 | 5: 57 | 7: 87 | 10: 9, 15, 450, 566, 994, 1105 | 11: 109 | A: 428, 427 | H. pr: 10 | 124 | S. 1: 608 | 2: 649, 759 | feſta quirite. A: 149.
urat. A. pr, 2: 54 | S. 2: 1045.
Urbani, gen. P. 4: 850.

urbanitas. P. 2: 321.
urbanum ſolum. P. 2: 543.
urbe. P. 3: 38 | 4: 168, 97 | 103 408 | 11: 1 | S. 1: 463, 611 | 2: 693, 1125 | potens. P. 3: 8.
urbem. C. 7: 135 | 9: 169 | P. 2: 141, 310, 412 | 4: 3 | 9: 1, 405 | H: 451, 484 | S. 1: 1, 412, 482 | 2: 366, 369, 415, 1183 | corporis. P. 2: 818.
urbes. A: 710 | S. 4: 483 | 2: 500.
urbi. P. 1: 46, 554 | 12: 56 | S. 1: 525 | 2: 1089.
urbibus. P. 6: 144 | Ps. pr: 16 | S. 2: 72, 347, 970.
urbicos. P. 2: 570.
urbicremis. H: 717.
urbis. P. 2: 10, 530 | 4: 175 | 6: 143 | 7: 3 | 10: 78 | Ps: 753 | S. 1: 231, 553, 570 | 2: 392, 442, 447.
urbium. C. pr: 17 | 12: 77.
urbs. P. 4: 38 | 11: 199 | S. 1: 507 | 2: 611 | D: 203.
urceus. D: 42.
urente. H: 569.
urere. P. 10: 1078 | 13: 179.
urgebat. P. 1: 43 | ditione Illyricos ſinus. 7: 8.
urget. C. 10: 60 | P. 11: 113 | H: 389 | Ps: 253 | S. 2: 401.
uri. P. 1: 107 | 2: 196.
urna, nom. C. 7: 112.
urnas. P. 10: 385 | S. 1: 158.
uroit. S. 2: 518.
urſæ, ſing. Libyſtidis. S. 2: 300.
uſibus. C. 3: 207 | P. pr: 27.
uſitatis. C. 7: 56.
uſitatum. P. 10: 951.
uſquam. C. 9: 13 | P. 10: 151, 325 | 13: 1 | H: 163.
uſque. P. 10: 160 | 11: 21 | 13: 33 | D: 112 | ab. C. 3: 21 | ungue imo ad capillum. P. 1: 110 | ad. C. 1: 33 | 4: 30 | P. 1: 110 | A: 161 | S. 1: 269 | 2: 180 | ſuſtis obitans. P. 11: 190 | in altra. P. 1: 90 | ubi tam ſolis. 11: 103 | ortum, ibid. 102 | veſperum. C. 7: 68.
uſquequaque. P. 10: 975.
uſta, ſing. nom. vaporibus geos. C. 5: 58.
uſtor fumidus. P. 10: 847.
uſtuire vulnera. P. 10: 885.
uſu. A: 1045 | S. 2: 316 | longo. H: 649.
uſum, ſubſt. C. 6: 94 | P. pr: 28 | 10: 513 | H: 184 | S. 1: 213, 304 | 2: 108, 780 | carnis. Ps: 79, 80 | lucis perpetis. C. 11: 121.
uſus, ſubſt. ſing. P. 2: 189 | 5: 239 | 10: 930 | H: 301 | Ps: 609 | S. 1: 605 | 2: 157, 281, 530, 751, 988 | divinus. A: 977 | grandior laboris. C. 8: 60 | plur. A: 679 | Ps: 152 | S. 2: 235.
ut, cum indicat. C. 3: 127 | 7: 132, 208 | 9: 54 | P. 2: 74, 288 | 7: 36 | A: 450 | ſecunt. P. 1: 86.
ut, cum ſubjunct. C. 1: 21 | 3: 9, 59, 99, 113, 120, 172, 180 | 5: 86 | 6: 23, 115 | 7: 19, 53, 199 | 8: 19.
ut, ſtatim atque. C. 12: 29.
utpote P. 11: 16 | A: 88, 903 | H: 527.
utentum. S. 2: 828.
utere. A: 772.
uteri, ſing. A: 98.
utero. A: 372, 529, 589 | S. 1: 257.
uterque. P. 10: 1071.
uterum. H: 596.
uti; verb. H: 530.
utinam. C. pr: 44.
utor dextris ſucceſſibus. H. 9: 105.
utile. C. pr: 6 | P. pr: 21 | 10: 541 | H: 364, 710 | S. 2: 358, 389 | eſt. Ps: 238.
utilis. C. 2: 37.
utimur. S. 2: 1004.
utraque, ſing. abl. P. 11: 29 | A: 320 | plur. C. 10: 5 | P. 3: 80.
utramque. P. 13: 54 | H: 689 | Ps: 195.
utraſque. P. 1: 71.
utrique, ſing. dat. H: 348, 775 | S. 1: 168 | 2: 710.
utrimque. C. 6: 87 | P. 3: 134.
utriſque. P. 11: 145 | S. 2: 1020.
utriuſque. S. 2: 79.
utroque. C. 4: 35 | 6: 8 | P. 6: 48 | 8: 15 | A: 256, 798, 1052 | H: 122 | Ps: 3.
utroſque. P. 2: 387 | 10: 821.
utrum, adv. P. 10: 882.
utrumque. P. 10: 451 | 11: 98 | 12: 5, 59 | A: 177, 561, 634 | H: 53 | Ps: 766 | S. 1: 94 | 2: 992 | D: 165.
uva, nom. H: 228.
uvida, ſing. nom. gloria. P. 7: 20.
uvidi, ſing. litoris. S. 1, pr: 13 | plur. molares. C. 7: 219.
uvidum ſalivis mentum. P. 2: 283.
Vulcani. S. 1: 627.
Vulcanum, ignem. P. 2: 156.
Vulcanus. S. 1: 303 | ignis P. 2: 404.
vulgabo P. 2: 123.
vulgaribus. P. 10: 303.
vulgi. P. 10: 78 | 11: 81 | H: 363 | S. 1: 146.
vulgo, adv. C. 7: 88.
vulgum. P. 6: 51.
vulgus. P. 9: 26 | 10: 464 | Ps: 216 | S. 1: 581.
vulnera, ſubſt. P. 2: 260 | 4: 120 | 8: 17 | 9: 7 | 10: 154, 451, 570, 880 | A: 96, 220 | H: 617 | Ps: 121, 435, 802 | S. 1: 520 | 2: 600, 673, 706, 1094 | D: 46.
vulnerat. Ps: 696 | S. 2: 987.
vulnerae. C. pr: 21.
vulneratum. P. 10: 221.
vulneratus. P. 10: 26.
vulnere. C. 10: 87 | P. 10: 9[illegible] 1005 | H. pr: 20 | 538 | Ps: 8, 131, 154, 161, 294, 507, 593 | S. 1, pr: 29, 41 | 375, 651.
vulneri. P. 10: 872, 900.
vulneribus. Ps: 482 | S. 2: 1313 | D: 116.
vulneris. C. 9: 85 | H: 544 | Ps: 675, 700 | S. 1, pr: 76 | 16.
vulneratum. C. 9: 33 | P. 5: 115; 93 58 | 10: 1065.
vulniferos imbres. Ps: 173.
vulnifica, ſing. P. 3: 147.
vulnificas. A: 57.
vulnifico. C. 3: 49.
vulnificum. S. 1. pr: 51.
vulnus. C. 12: 120 | 7: 145 | P. 11: 29 | 10: 198, 973, 1038 | 14: 86 | Ps: 246, 417, 681 | 2: 1071.
vulpes. D: 69.
vulpibus. A: 737.
vulpis. D: 71.
vulſera. S. 1, pr: 5.
vulſis. P. 5: 323.
vult. A: 1061 | H: 540 | Ps: 784 | S. 2: 158, 643.
vultibus. C. 12: 54.
vultu. C. 2: 8, 36, 68, 74 | P. 10: 720 | A: 213 | H: 947 | Ps: 109, 166, 156, 244, 277, 556, 604 | S. 1: 225, 411 | aperto Deum ſpeculamur. A: 355.
vultum. C. 7: 154 | P. 1: 114 | 2: 364 | 10: 283 | 14: 127 | A: 172 | 688 | Ps: 786 | S. 1: 425.
vultuoſus. P. 10: 172.
vultus. S. 2: 60.
vulturibus. S. 2: 396.
vulturum. P. 10: 612, 807.
vultus, ſing. nom. P. 5: 129 | 10: 560 | 13: 29 | A: 1067; S. 2: 1055 | gen. C. 8: 23 | plur. P. 14: 48 | H: 906.
uxor. P. 10: 184 | H: 738.

X.

XYſtus, *prop*. P. 2122.

Z.

ZAbaoth. C. 4: 7.
zeli, *ſing*. 11: ...
Zeph. 10. S. 2: 8 977.
... orum. A. pr, 2: 56.
... nm. P. 4: 190
... on 1. Ps: 633.
Zoroaſtreos ſuſurros. A: 494.

Omiſſa quædam vocabula ſuo quæque ordine reponenda.

AUgurius. P. 6: 7.
Cuox, *plur*. D: 115.
eſus. P. 10: 335.
feruor, *dicunt*. P. 10: 706.
fragmina. P. 2: 560.
franget. P. 5: 432.
frontibus. C. 9: 84.
frontis. C. 7: 159 | P. 10: 356 | H: 268 | Ps: 360 | S. 2: 422 | decus. C. 10: 102.
ictibus. P. 10: 699.
imis. S. 2: 1062.
incurrit id. A. pr. 2: 38.
lotis pectoribus. Ps: 366.
notas. H: 777.
quo pacto. P. 5: 149 | 10: 478.
pœniteat. Ps: 594.
pœnites. C. 2: 26 | A: 503 | Ps: 396 | S. 2: 518.
paſci. H: 319.
parentem. P. 10: 1128.
perditus. P. 10: 399.
placida, *abl*. P. 12: 176.
præſentis. A: 40.
preconum. H: 440.
premium. S. 2: 708.
proceſſu ſpei. P. 10: 647.
profuoi. A: 477.
pſallat. C: 9: 22, 23.
pſalleote. P: 648.
pſalleotis. P. 5: 385.
pſallere. P. 10: 837.
pſallite. C. 9: 22 | P. 6: 150.
Pſalma. A: 304.
pſalmis. P. 4: 158 | Ps: 664.
pſaltria. D: 356.
putidom. P. 2: 286.
rancidæ, *plur*. cantilenæ. P. 10. 304.
rapinam. S. 1: 69.
ratris *ſing*. P. 10: 1017.
recitare. P. 4: 170.
recline. P. 5: 365.
recocta, *ſing. nom*. C. 7: 78.
recurra in te quod &c. P. 10: 53.
recuſet. C. 10: 308
Remum. S. 2: 199.
reſideras. C. 5: 60.
rimam ni. P. 10: 449.
rimatur. C. 12: 112.
Romula plebs. P. 12: 54.
roſulenta. *plur*. prata. P. 9: 1.9.
in ruinam ſolvere. P: 10: 50.
ſacco. D: 16.
ſcrobe. P. 10: 2011.
ſæcla. A: 562 | S. 1: 73 | 2: 427, 877.
ſæcli. P. 14: 99 | D: 113.
ſæclis. A: 667 | P: 659 | S. 1: 290 | 2: 718.
ſæclo. S. 1: 161.
ſeclum. C. 11: 79 | P. 15: 87 | S. 2: 379 | D: 125.
ſæcula. C. 5: 164 | P. 1: 76 | A. pr. 1: 6 | H: 895 | Ps: 525 | S. 1: 541 | 2: 640.
ſæculi. C. 5: 109 | P. 2: 279 | 10: 188, 157, 386 | S. 2, pr: 49 | vinclis abſolve. P. 2: 584.
ſæculis. C. 9: 25 | ſæculorum. ibid. 114.
ſæculo ſerviemus. P. 2: 59.
ſæculorum ſæculis. C. 9: 114.
ſæculum. C. 11: 59 | P. 10: 545
ſæpe. C. 5: 125 | P. 15: 23 | A: 47 | H: 893.
ſæpes. P. 11: 117 | S. 1: 508.
ſæpibus. H: 22 | S. 1, pr: 15.
ſæpſerat. P. 7: 15.
ſæpſere. P. 14: 93.
ſæpta, *plur*. P. 3: 44.
ſæpti, *ſing*. H: 599.
ſæptos facili lege. C. 8: 31
ſæptum. A: 308 | undique floribus. C. 10: 155.
ſæptus. P. 9: 11 | carcere membrorum. H: 918.
ſætæ, *ſing*. H: 810.
ſætarum. H: 410.
ſætas. P. 10: 1025 | textiles. C. 7: 52.
ſætis. C. 7: 61 | H: 873.
ſæva, *ſing*. P. 9: 29 | A: 939 | Ps: 402, 582, 755 | *plur*. P. 5: 291 | S. 1: 361, 131.
ſævi, *ſing*. S. 1: 477.
ſæviant. P. 10: 431.
ſævientis. P. 14: 17.
ſævi S. 2: 682.
ſævior. P. 10: 17.
ſæviſe. P. 2: 58 | 5: 381 | 9: 62 | S. 2: 914.
ſævis, *adj*. C. 4: 41 | P. 6: 50 | A: 68 | S. 2: 595.
ſævit. P. 10: 498 | H: 114.
ſævitas. P 2: 483.
ſævitiæ. *gen*. S. 1: 525.
ſæviunt. P. 10: 457.
ſævo. H: 719 | S. 2: 875.
ſævum. H: 452.
ſævus. P. 4: 85 | 10: 6, 968 | A. pr, 2: 44 | S. 2: 670.
Saulus. D: 190.
ſeorſo. H: 637.
ſervitium. S. 1: 468.
ſiccavit. S. 2: 917.
ſidercam. H: 816.
ſileat nox. P. 3: 49.
ſileoda, *plur*. P. 2: 354.
Siloa, *ſing*. A: 168.
ſolii H: 380.
ſtemmatis. P. 10: 127.
ſternens. Ps. 481.
ſuavia. S. 2: 150.
ſudavit. C. 2: 76.
ſub horrida, *ſing*. S. 2: 884.
ſufficiat. C. 5: 184.
ſubjugavit. A. pr, 2: 31.
tætiam. C. 2: 169.
ternis. C. 7: 111.
terrenis. S. 1: 622.
tinguot. P. 5: 542 | S. 2: 978.
tituli, *plur*. S. 1: 249.
turbidæ, *ſing*. ruinæ. C. 7: 117.
turbidos. C. pr: 15.
Tuſcum. S. 1: 701.
variant. P. 3: 198.
vegetamur. S. 2: 85.
vehunt. P 7: 47.
verſicolorum. H: 294.
vexilliferæ. *ſing* Ps: 419.
vicere. S. 2: 746.
vicos. A: 709.
vigilandum. Ps. pr: 52.

FINIS.

PRIVILEGE DV ROY.

LOUIS par la Grace de Dieu, Roy de France & de Navarre : A nos amez & feaux Conſeillers, les gens tenans nos Cours de Parlement, Grand Conſeil, Requeſtes de noſtre Hoſtel, & de nos Palais, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts, leurs Lieutenans, & à tous nos amez Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra. SALUT : Ne voulant rien oublier de tout ce qui peut contribuer à la bonne Education de noſtre tres cher & tres-amé Fils le Dauphin, & conſiderant que ſon avancement dans l'Etude des bonnes Lettres en fait une partie : Nous avons jugé que rien ne luy ſeroit plus utile pour cela, que de luy faciliter la lecture & l'intelligence des anciens Auteurs de la Langue Latine, par des moyens plus prompts & plus commodes, que ceux dont on s'eſt ſervy juſques icy, & Nous nous ſommes d'autant plus portez à l'execution de ce deſſein, que Nous avons compris en méme temps, que le public en recevroit beaucoup d'avantage. Ainſi nous avons jetté les yeux ſur pluſieurs perſonnes ſçavantes, tant de noſtre Royaume, que des païs étrangers, pour travailler ſur ces anciens Auteurs de la Langue Latine, y faiſant des Notes & des Explications qui puiſſent en donner l'intelligence, ſans avoir beſoin d'autres Commentaires, & dans la diſtribution qui a eſté faite de ce travail ; Nous avons chargé le Pere CHAMILLARD de la Compagnie de JESUS, de travailler à l'explication des Ouvrages de *Prudence*, dont il s'eſt acquitté à noſtre ſatisfaction, de ſorte que ſon Ouvrage eſtant en eſtat d'eſtre imprimé ; Nous avons permis & accordé, permettons & accordons par ces preſentes à la Veuve CLAUDE THIBOUST, & à PIERRE ESCLASSAN, Imprimeurs & Libraires de noſtre bonne Ville de Paris d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter ledit *Prudence*, avec l'Interpretation & les Notes dudit Pere Chamillard dans tous les lieux de nôtre obeïſſance, en telles marges, tels volumes & caracteres qu'ils voudront, pendant le temps de *vingt années*, à compter du jour que ledit Livre ſera achevé d'imprimer, pendant lequel temps, Nous faiſons tres-expreſſes inhibitions & deffences à tous Imprimeurs, Libraires, & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient d'imprimer, ou faire imprimer ledit *Prudence*, ſous pretexte d'augmentation, correction, ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, vendre ny debiter iceluy ſans la permiſſion & conſentement de ladite Veuve Thibouſt, & Eſclaſſan, ou de ceux qui auront leur droit, à peine de trois mille livres damende, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hoſpital General, & l'autre tiers auſdits Expoſans, confiſcation des Exemplaires contrefaits, & de tous dépens, dommages & interests au profit deſdits Expoſans. A condition qu'il ſera mis deux Exemplaires dudit *Prudence, avec l'Interpretation & les Notes dudit* Pere Chamillard, un en noſtre Bibliotheque publique ; un en celle du Cabinet de nos Livres en noſtre Chaſteau du Louvre, & un en celle de noſtre tres-cher & feal le ſieur le Tellier, Chevalier, Chancelier de France, avant que de les expoſer en vente, comme auſſi faire imprimer ledit Livre ſur de bon papier & en beaux Caracteres, ſuivant le Reglement fait touchant la Librairie & Imprimerie, à peine de nullité des preſentes. Du contenu deſquelles Vous mandons faire joüir & uſer ladite Veuve Thibouſt & Eſclaſſan, & ceux qui auront droit d'eux, pleinement & paiſiblement, ceſſans & faiſans ceſſer tous troubles & empeſchemens à ce contraires. Voulons qu'en mettant au commencement ou à la fin deſdites Oeuvres, une copie, ou Extrait des preſentes, elles ſoient tenuës pour bien & deuëment ſignifiées à tous ceux qu'il appartiendra. Car tel eſt noſtre plaiſir. DONNÉ à

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de cette Ville de Paris, le *ſuivant l'Arreſt du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy du 27. Février 1665.* Signé, ANGOT, Syndic.

EGo JACOBUS PALLU, Societatis Jeſu in Provincia Franciæ præpoſitus Provincialis, Facultatem concedo, ut Commentarij STEPHANI CHAMILLARD, in AURELII PRUDENTII CLEMENTIS Opera, ab viris doctis è Societate noſtra lecti & approbati, typis mandentur. In cujus rei fidem has litteras manu meâ ſubſcriptas, & officii mei ſigillo munitas dedi. Pariſiis, die 22. Octobris anni 1686.

JACOBUS PALLU.

00579225

Digitized by Google